

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SET

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB AËVO APOSTOLICO AD ÈSTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINI
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUNQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTAS AUCTA;

INDICIRUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA; SED PRÆSENTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUIUS NON SOLUM TALIS TALISSE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE
PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR;
ALTERO SCRIPTURÆ SACRAE, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIDUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CETERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÈSTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCAE
A S. BARNABA AD PHOTIUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,
Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAE ECCLESIASTICAE RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA.
LATINA, JAM PENITUS EXARATA, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, AC QUINQUA-
VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM
TEXTUM, UNA CUM VERSIONE LATINA, LATERALIS AMPLECTITUR, ET FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDET NU-
MERUM. POSTERIOR AUFÆM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLU-
MINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE
FRANCIS SOLUMmodo EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HIJUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM
INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSÈ ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLI-
DINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÈQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCAE TOMUS LXXII.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS.

C EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LU'ETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATÆ
SEU PETIT-MONTROUGE.

2550.4

HARVARD COLLEGE LIBRARY



1860 Oct 27
Fay

SÆCULUM V.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA;

CURA ET STUDIO

JOANNIS AUBERTI

LAUDUNENSIS ECCLESIAE PRESBYTERI CANONICI ET IN SCHOLA PARISIENSI LAUDUNENSIS COLLEGII MAGISTRI,
AC INTERPRETIS REGII.

EDITIO PARISIENSIS ALTERA DUOBUS TOMIS AUCTIOR ET EMENDATOR.

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,
BIBLIOTHECA CLERI UNIVERSAE,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAS ECCLESIASTICAS RAMOS EDITORE.

TOMUS QUINTUS.

VENEUNT 10 VOLUMINA 100 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIAE PARISIORUM YULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1859

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO LXXII CONTINENTUR.

Quae scilicet p̄nnotantur, ea nunc primum inter opera Cyrilli comparent.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

Commentarii in duodecim prophetas minores continuatio.	col.	9
* Commentarii in Matthæum fragmenta.		365
* Commentarius in Lucam.		475

LECTORI.

Post absolutum hunc tomum compertum habuimus, Londini, curis viri doctissimi Payne Smith, bibliothecæ Bodleianæ præfecti, nuper prodiisse textum Syriacum commentarii S. Cyrilli in Lucam in quo deprehenditur primigenia operis forma, contra quam in Maiana editione, in qua, ut judicarunt viri docti, multa leguntur e Theophylacto et aliis derivata. Textum Syriacum, modo annuat cel. editor Anglus, dabimus in ea *Patrologiæ* serie quæ audit : *Patrologia Orientalis*.

Ex Typis MIGNE, au Petit-Montrouge.

SANCTI CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

COMMENTARIORUM IN XII PROPHETAS MINORES

CONTINUATIO.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΖΑΧΑΡΙΑΝ

ΕΕΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ.

IN ZACHARIAM PROPHETAM

COMMENTARIUS

Continens tomos sex.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

A

652 PROEMIUM.

Α'. Προφητεύει μὲν δὲ μακάριος Ζαχαρίας ἐν τοις Ἱεροσολύμοις κατὰ τοὺς αὐτοὺς, οἷμαι, χρόνους, καθ' οὓς καὶ δὲ Σοφονίας. Μετὰ γάρ τοι τὴν ἐκ τῆς αλχμαλωσίας ἐπάνοδον, κατώκηκεν δὲ Ἰσραὴλ οὐκέτι διηγημένως ἐν τε τῇ Ἰουδαΐᾳ καὶ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ἀλλ' εἰς μίαν οἱ πάντες συνηγεγένεντο πόλιν, τὴν Ἱερουσαλήμ δηλονότε, καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, βασιλεύοντος ἐπ' αὐτοῖς Ζοροθάβελ τοῦ ἐκ φυλῆς Ἰουδαίας, καὶ μήν καὶ προύχοντος ἐν Ιερωσολήμῃ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκη, τοῦ λερέως τοῦ μεγάλου. Ἐξυφαίνει δὲ λίαν ἐντέρχως τῆς προφητείας τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γάρ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐκ τῆς Ἰουδαίας, ἢτοι Σαμαρείας, ἀπενηγεγμένων, αὐτόθι ἐπανήκασιν, ἀπαγτα μὲν εἰδότες τὰ παρὰ τῶν Βαβυλωνίων κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων τετολμημένα κατὰ καιρούς· καὶ οὐκ ἡγνοηκότες δὲ πρὸς τούτοις τὰ ἐφ' οὓς λελύπτηται Θεός· οἱ δὲ δὴ γεννηθέντες ἐν τῇ τῶν Περσῶν τε καὶ Μήδων χώρᾳ οὗτε τις ἢ ὅποια ποτ' ἔστιν τῇ Ἱερουσαλήμ ἐγνωσκον, οὗτε τὴν Ἰουδαίαν ἔδεσαν, οὗτε μήν τὰ ἐκ τῆς θείας δργῆς τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἀπενηγμένα,

PATROL. GR. LXXII.

B I. Vaticinandi munere fungitur beatus Zacharias Hierosolymis, ilisdem, opinor, temporibus, quibus et Sophonias. Nam post reversionem e captivitate, Israel non amplius divisim per Judæam et Samariam habitavit, sed in unam omnes urbem, Hierosolymam videlicet, et Judæam totam congregati sunt, regnante inter eos Zorobabelē e tribu Juda, et Josedee summum sacerdotium obtinente. Valde autem scite sermonem propheticum contexit. Quoniam enim ex Judaea, sive Samaria abductorum quamplurimi eo reversi sunt, qui, quæ Babylonii contra Hierosolymam nefarie quondam moliti essent, noverant omnia; neque nesciebant etiam, qua de causa Deus iratus fuisse: qui vero apud Persas et Medos erant procreati, nec quæ 653 aut qualis esset Jerusalem didicerant, nec Judæam oculis unquam conspexerant, nec pœnas patribus ipsorum ab irato Doo invectas, nec quare tam dire multati essent, nisi forte ex perfunctoriis narrationibus, intellexerant, necessario universorum Deus libertate donatis veluti

quemdam pædagogum moderatoremque constituit beatum Zachariam : oriundum quidem e sanguine sacro, nempe ex tribu Levi, patre Barachia secundum carnem, oracula autem edentem secundum spiritum, et filium Addo prophetæ. Cujus moribus, ut credibile est, educatus, ejusdem quoque virtutes imitatus est. Quæ igitur hujus prophetæ sit ratio, et quales narrationes intexta, operæ prelium est exponere. Vindictam enim quam sustinebant, captivitate solutis objectat, ut qui divinum mandatum non leviter neglexissent; et per sapientissimum Mosen divinitus præcepta contempnere consuevissent: exterrensque illos non mediocriter, ad voluntatem consequendæ laudis ex facultate Deo per omnia obediendi impellit. Addit porro, nisi boni et morigeri, divinisque legibus obsequentes fuerint, passuros diriora illis, quæ ipsorum majores perpessi sint. Et quodammodo institutionis suæ sermones dilatans, docere aggreditur quæ patrum studia fuerint, et ob quæ divinus super eos furor stillaverit, et quoniam modo postea perierint. Item quo pacto ipsi liberati, et servitutis jugo exempti in Iudeam remigraverint. Adjungit his, adhuc, ut dixi, graviora passuros, si majorum vestigiis in amore Dei rejiciendo insistere contendenter. Ubiique autem liberationis olim per Christum futuræ meminit, et mysterium in eo exhibendum multisfariam nobis describit. Singulas itaque partes prophetæ hujus accuratius pervestigare volentes, ne otiosam repetitionem existiment quæ afferuntur, et de præteritis commemorantr: sed meminerint potius, ex captivitate in Iudeam reversos, narratione casuum antegressorum magnopere opus habuisse. Sic enim alios corrigebat, in memoriam eis redicens quæ pertulissent: iunioribus autem et veterum ignaris securitatem conciliabat, ne paribus miseriis involverentur, si vitam profanauit et improbissimam sectarentur.

aliosque ὑπονοστήσασιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἀναγκαιοτάτην ἔχει τὸν Ἰουδαίαν. Ἐπηνώρθου μὲν γάρ τοὺς εἰδότας, ὃν ἡδη πεπόνθασιν ἀναφέρων πρὸς ἀνάμνησιν· τοὶς δὲ δὴ νέοις κομιδῇ, καὶ οὐκ εἰδόται τὰ πάλαι, προεξένει τὴν ἀσφάλειαν, ἵνα μὴ τοὶς ίσοις ἐναλοίεν κακοῖς, τὴν βέβηλον καὶ ἀνομωτάτην ἀγαπῶντες ζωὴν.

TOMUS PRIMUS.

654 CAP. I.

VERS. 1, 2. In octavo mense anni secundi, sub Dario, factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachie, filium Addo prophetæ, dicens: Irratus est Dominus contra patres vestros ira magna.

II. Animadvertis quomodo narratione terorem ipsis injiciat, et impuberes, quæ ante illos contigerunt exponens, ad probitatem compellat, minitans quodammodo, similibus, aut intolerabilioribus subiectos calamitatibus acerbe lamentaturos, nisi prudenter illorum exempla despiceret, et Dei benplacitum, ut omni cura et aestimatione dignum complecti instituerint. Magna autem ira iratum, inquit, omnium rerum potentem Deum: nec verborum suorum ve-

A διλλ' οὐδὲ ἐπὶ τισιν διας τὰς οὐτω σκληρὰς ἔζητηνται δίκας, πλὴν δυον ἐξ ἡμελημένων τάχα που διηγημάτων, ἀναγκαῖς δὲ τῶν διων Θεὸς αὐτοῖς τοῖς λελυτρωμένοις παιδαγωγὸν ὕσπερ τινὰ καὶ ἀρμοστὴν ἀναδείκνυσι τὸν μακάριον Ζαχαρίαν, διντα μὲν ἐξ αἱματος ἱεροῦ, τουτέστιν ἐκ τῆς φυλῆς Λευΐτης, καὶ γεγονότα μὲν ἐκ πατρὸς Βαραχίου κατά γε τὴν σάρκα, κεχρηματικότα δὲ κατά πνεῦμα καὶ υἱὸν Ἀδδὼν τοῦ προφήτου. Τέθραπται γάρ, ὡς εἰκός, τοῖς ἐκείνου τρόποις, καὶ τῶν ίσων ἀνδραγαθημάτων γέγονα μιμητής. Τίς οὖν αὐτῷ τῆς προφητείας δὲ λόγος, καὶ διὰ ποιῶν τῶν διηγημάτων Ἐρχεται, πῶς οὐκ ἀνδραγαθιον εἰπεῖν; Τὴς δίκην μὲν γάρ, ὑφ' ἣν εἰσιν, ἐπισκήπτει τοῖς λελυτρωμένοις, δέ τε δὴ τῆς θείας ἐντολῆς; οὐ μετρίως ἡμεληκότι, καὶ τῶν διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως; τεθεσπισμένων ἀλογεῖν ειωθόσι· καταδειτόμενος δὲ οὐ μετρίως αὐτοὺς, μεταφορτῶν ἀναπτεῖθει πρὸς τὸ δεῖν ἐλέσθαι μᾶλλον εὐδοκιμεῖν διὰ τῆς πᾶν διτίουν εύπειθείας καὶ ὑπακοῆς. Προσεπάγει δὲ, διει τοι μή εἰεν ἀγαθοί, καὶ εὐήνοι, καὶ τοῖς θείοις εἴκοντες νόμοις, πείσονται καὶ αὐτοὶ τῶν τοῖς πατέραις συμβεβηκότων τὰ φορτικώτερα. Κατευρύνων δὲ ὑσπερ τῆς παιδαγωγίας τοὺς λόγους, πειράται διδάσκειν, τίνα μὲν ἦν πάλαι τὰ τῶν πατέρων ἐπιτηδεύματα, καὶ ἐπὶ τισιν αὐτοῖς δὲ θείος ἐπέσταξε θυμός, τίνα δὲ αὐδιδάλασι τρόπον· καὶ μήν καὶ διώς λελυτρωται, καὶ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπολυτήμενος ζυγὸν, ἀνεκομισθησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Προσεπάγει δὲ τούτοις, διει, καθάπερ ἔφη ἀρτίως, πείσονται τὰ χείρω, τῆς τῶν πατέρων ἀφιλοθείας κατ' ἔχοντας σπουδάζοντες. Διαμέμνηται δὲ πανταχῇ τῆς διὰ Χριστοῦ λυτρώσεως ἐσομένης κατὰ καιρούς, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον διὰ πολλῶν ἡμέν την ἀναγράψει τρόπων. Δεῖ δὲ οὖν ἔκαστα τῆς προφητείας τὰ μέρη πολυπραγμονεῖν ἐθέλοντας, μή ταυτολογίαν ἡγείσθαι τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ περὶ τὴν ἀφήγησιν τῶν ἡδη γεγενημένων· διαμεμνησθαι δὲ μᾶλλον, διει τοῖς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ὑπονοστήσασιν εἰς τὴν ἀφήγησιν.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Ι ΚΕΦΑΛ. Α'

D 'Ἐν τῷ διδω ἡμηρι ἁστους δευτέρου, ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν Βαραχίου, υἱὸν Ἀδδὼν τοῦ προφήτου, λέρων. Οργίσθη Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας θυμῷ δρῆγε μεγάλην.

B'. Συνήτης δπως καταπτοεὶ τοῖς διηγήμασι, καὶ τοῖς κομιδῇ νέοις τὰ τοῖς πρὸ αὐτῶν συμβεβηκότα παρατίθεις εἰς ἔζηγησιν, μετασοβεὶ πρὸς τὸ ἀμεινον, οιονείπως ἀπειλῶν, διει τοὶς ίσοις, ἢ καὶ τοῖς ἐτι δυσαχθεστέροις ὑπενηγεμένοι κακοῖς, κατοιμάζουσι πικρῶς, ει μή ἔλοιντο σωφρόνως ἀποσπουδάζειν μὲν τὰ ἐκείνων, φροντίδος γε μήν καὶ λόγου παντὸς ἀξιούν τὸ θυμῆτρες θεῶ. Οργήν δὲ μεγάλην ὥργισθαι φησι τὸν τῶν διων κατεξουσιάζοντα θεὸν,

οὐκ ἀναπόδεικτον ἄρεις εἰς τὸ ἀτρεκὲς τὸν λόγον, ἀλλ᾽ ἐξ ὧν ἡδη πεπείρανται καὶ πεπόνθασιν, διὶ μὴ ἔστι φευδοτῆς ἀποφαίνων. Εἴη γάρ ἀν οὐ τῆς τυχούσης ἀγανακτήσεως ἑνδεῖξις τὸ ἐφείνει τοῖς Βαβυλωνίοις καταδηῶσαι μὲν ἀπασαν τὴν Ἰουδαίαν καὶ σὺν αὐτῇ τὴν Σαμάρειαν, κατεμπρήσας δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ἄγια, καὶ κατασκάψαι τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ τὸν ἀπόλεκτον Ἰεραχλ ἀποφῆναι μέτοικον, οἰκτρώς καὶ ἐλεεινῶς ἐν ἀλλοδαπῇ δουλεύοντα, καὶ δύσοιστον ὑπομένοντα τὴν ταλαιπωρίαν, καὶ ἀπτόμενον μὲν θυεῖν τούτου, οὐκ αὐλής εἰσω φοιτῶντα τῆς Ἱερᾶς, οὐκ εὐχαριστεῖν προσάγοντα κατὰ νόμον, τῇ δεκάτῃ, ἢ ἀπαρχάς· εἰργόμενον δὲ ὡς ἐξ ἀνάγκης, καὶ φθονοῦ, καὶ τοῦ χρήναι τελεῖν τὰς νενομισμένας αὐτῷ καὶ φιλτάτας ἔορτάς. Οὐκοῦν « Πργίσθη Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας αὐτῶν ὅργην μεγάλην. »

Ἐπιφωτίσῃ δ' ἀν τις τὰ τοιάδε καὶ τοῖς Ἰουδαίος δῆμοις, εἰπερ ἀλοιτο μυσταγωγεῖν ἐπὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Ἐπειδὴ γέραπεκτόνασι τοὺς προφήτας, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Κύριον τῆς δόξης ἀσταύρωσαν, ἀλλασσαν καὶ πεπύρθηνται. Κατεστέθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ διαβότος νεώς, καὶ πεπλήρωται λοιπὸν ἐπ' αὐτοῖς τὸ διὰ φωνῆς Ὀσηέ· « Οτι τὴν πόλιν πολλάς καθίσονται οἱ νιοὶ Ἰεραχλ, οὐκ ἔντος βασιλέως, οὐδὲ δύντος δροχοτος, οὐκ οὖσης θυσίας, οὐδὲ δύντος θυσιαστηρίου, οὔτε λεπατείας, οὔτε δήλων. » Οτι δέ εἰσιν αἰχμάλωτοι, γινόνται χειρα τέως διαβολικήν προσκεκρουότες θεῷ, καὶ ἀπερχόμενοι, καὶ ἀπάσης ἔξω φειδοῦς τῆς ἀνωθεν γεγονότες, πῶς ἀν ἐνδοιάσει τις; Εἰ δὲ δὴ λυτρωθείεν κατὰ κατούς, προστημένοι τὴν πίστιν, καὶ Χριστὸν ἐπιγράψαμενοι θεόν τε καὶ βασιλέα, καὶ Κύριον, τότε δή, τότε, καὶ μάλα εἰκότως, σοφὴν δὲ τις ἐπ' αὐτοῖς ποιήσαιτο τὴν παραίνεσιν, ἐπὶ κατούς ταῦτα λέγων· « Πργίσθη Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας θυμῶν ὅργην μεγάλην. »

Καὶ ἔρεις πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Κύριος καντοκράτωρ· Ἐπιστρέψατε πρὸς με, καὶ ἐπιστραγήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος καντοκράτωρ, καὶ μὴ γίνεσθε καθὼς οἱ κατέρρεος ὑμῶν, οἵτις ἀτεκάλεσαν αὐτοῖς οἱ προφῆται ἐμπροσθεν, λέγοντες· Τάδε λέγει Κύριος καντοκράτωρ· Ἀποστρέψατε ἀπὸ τῶν ὅδῶν ὑμῶν τῶν πονηρῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἀπιτηδευμάτων ὑμῶν τῶν πονηρῶν. Καὶ οὐ προσέσχον τοῦ εἰσακοῦσαί μου, λέγει Κύριος.

Γ'. Ἄνακεκλημένοι γάρ, ὡς ἐφην, ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ ἀνατρέχοντες εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἥθυμοι γεγόνασι περὶ τὸ δοκοῦν τῷ θεῷ, καὶ εἰδώλοις μὲν οὐ προσέκειντο τέως, οὗτε μὴν τὴν ἀρχαίαν προσέσεντο πλάνην· πλὴν καθ' ἐτέρους ἥλισκοντα παροτρύνοντες τρόπους· Ως γάρ ἐν τῷ « Εσδρα γέγραπται, καὶ γυναιοῖς ἀλλοφύλοις ἐπιμεμίγοντο· καὶ τὰς ἐκ τῶν δυμόρων ἐθνῶν εἰσοικισμένοι, τέκνων ἀλλοτρίων πατέρες γεγόνασι, καίτοι τοῦ νόμου τὸ χρῆμα αὐτοῖς ὡς ἔκτοπον ἀποφάσκοντος. Κατημέλουν δὲ καὶ τοῦ εἰλεῖν ἔορτάς, καὶ πληροῦν θυσίας, καὶ μὴν καὶ

A ritatem indemonstratain relinquit, sed ex iis quae iam experti perpessique sunt, se minime falsum loqui ostendit. Certissime enim non qualiscunque indignationis argumentum est Babyloniis universam Judæam, et cum ea simul Samariam ferro flammante devastandam, præterea ipsa Sancta sanctorum cremanda, et Hierosolymam everlendam concessisse: electum Israelem reddidisse peregrinum et advenam, in aliena regione misere et miserabiliter servientem, et ærumna intolerabili confictandam, non amplius sacrificiis dantem operam, non atrium sanctum ingredientem, nec gratias, aut decimas, aut primicias secundum leges offerentem, necessitateque, ac timore constrictum, a solemnibus sibi, opitalissimisque diebus celebrandis abstinentem: B « Iratus est ergo Dominus contra patres eorum ira magna. »

Tale quispiam et Judæorum populis occinuerit, si hinc arcanum Christi mysterium docere libeat. Postquam enim occiderunt prophetas¹, et ipsum Dominum gloriam in crucem egerunt², capti ac subjugati; et templum ipsum fama super æthera notum prostratum, et deinceps in iis impletum est, quod existat apud Oseam: « Quia diebus multis sedebunt filii Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestis³ » Esse autem eos nunc captivos, et sub potestate diabolica, offendit Deo, et ab ipso abjectos, et benignitate superna spoliatos dubitari non potest. Quod si aliquando libertatem consecuti fuerint, 655 idem complexi, et Christo pro Deo, et rege, et Domino sibi vindicato, tunc, tunc, inquam, et æquissime illuc quis opportune hunc in modum occinat: « Iratus est Dominus contra patres vestros ira magna. »

C VERS. 3, 4. *Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus omnipotens: Convertimini ad me, et convertar ad vos, dicit Dominus omnipotens, et nolite fieri sicut patres vestri, quos arguerunt eos prophetæ qui prius fuerunt, dicentes: Hæc dicit Dominus omnipotens. Convertimini a viis vestris malis, et ab adiumentiis vestris malis. Et non attenderunt ut audirent me, dicit Dominus.*

III. Revocati enim, ut dixi, ex captivitate, et in Judæam reduces, in exequenda Dei voluntate desideres evaserunt; et idola quidem tum non colebant, neque seduci se, ut olim, patiebantur; verumtamen aliis modis eos Deum ad Iram provocare certum erat. Nam, ut in Esdra legimus⁴, et in Iherculis alienigenis se commiscuerant; finitomorunque ductis siliabus, liberos alienos genuerant, tametsi id lex ut nefas ipsis interdicaret⁵. Negligeabant item dies festos, et sacrificia, et ad divinum templum redificandum torpebant. Idcirco, sicut in Aggæo

¹ Matth. xxiii, 37. ² I Cor. ii, 8. ³ Osee iii, 4.

⁴ I Esdr. ix, 2. ⁵ Exod. xxxiv, 16.

scriptum est : « Percussoit eos in sterilitate, et in corruptione aeris, et in grandine omnia opera eorum. Et militabant in modium hordei viginti saecula, et facta sunt decem. Et ingrediebantur praeterea torcular baurire quinquaginta amphoras, ei factae sunt viginti ». » Promulgit igitur illis, si virtutem colere, et converti ad ipsum non recusaverint, agendo quæ ipsi placita et grata sint, tunc se quoque ad ipsos conversurum, hoc est ab ira in illos temperaturum, et misericordiam denuo adhibitum. Vatet autem eos perniciosa majorum exempla sequi, quos ipse per sanctos prophetas suos aenepenumero cohortatus sit, et ad indecoras actiones deserendas blande invitarit, quamquam illis autem minime accommodantibus nihil penitus profecerit. Ridiculi igitur qui patrum insipientiam sequuntur, majorumque consuetudinem pro defensione irresutabili obtendunt, licet de gravissimis **656** sceleribus reprobentur. Sed hoc usitatisimum est idolorum cultoribus. Vocati enim ad agnitionem veritatis, patrum errorem semper jaclant, illorumque ignorantiam ut paternam quamdam hæreditatem amplexantes, cæci permanent. Et opinor, etiamsi quispiam his qui sunt de circummissione suaserit, uti relictis deterioribus ad conductibilia sese dent, ipsos quoque ad patrum consuetudinem configituros. Expedit igitur seductos ita compellare : « Convertimini ad me, et convertar ad vos, dicit Dominus omnipotens ». Et illo insuper : « Nolite fieri sicut patres vestri », qui errore delusi videlicet, in ignorantia fixi persistierunt.

με, καὶ ἐπιστραφῆσομαι πρὸς ὑμᾶς, τέγει Κύριος οἱ πατέρες ὑμῶν, οἱ πλανώμενοι δηλονότι, καὶ μέχρι τοῦ πανίδες μεμενηκότες ἐν ἀγνωσίᾳ.

Vers. 5, 6. Patres vestri ubi sumi, et prophete?
Numquid in aeternum riveni? Verumtamen sermones meos, et legitima mea suscipite, quæcunque ego præcipio in spiritu meo servis meis prophetis, qui comprehendenterunt patres vestros. Et responderunt, et dixerunt : Sicut quasi acie instructus est Dominus omnipotens, facere nobis secundum vias nostras, et secundum studia nostra, sic fecit nobis.

IV. Antequam Iudea et Hierosolyma subjugarentur, prophetarum nonnen quasi personam quamdam sibi imponentes nonnulli, de corde suo, sicut scriptum est⁷, non de ore Domini loquebantur. His per mendacium cauebant, non occupatum iri ab hostibus sanctam civitatem, neque a vastatoribus expugnabilem fore Israelem : sed felicitate semper usuraram, et in perenni voluptate victuram, Deo protegente, et electum genus honorante perpetuo ac diligente. Loquebantur porro hæc, sicut dixi, mentientes miseri, et Israelem jam ante ignavum ignaviorem efficiebant, cum ad Deum placandum, et quam longissime repulsis quibus eum irritaverant, ad ejus placita exequenda hortari debuissent. Ast illi veritatem in postremis habuerunt, quaestio-

A ἀπρόθυμοι περὶ τὸ δεῖν ἀναδείκνασθαι τὸν θεῖον ναὸν γεγονότες ἡλίσκοντο. Ταύτητοι, καθάπερ ἐν τῷ Ἀγγαῖῳ γέγραπται : « Ἐπάταξεν αὐτοὺς ἐν ἀφροίᾳ, καὶ ἀνεμοφθορίᾳ, καὶ ἐν χαλάζῃ πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν. Καὶ ἐνέβαλον μὲν εἰς χυψέλην κριθῆς εἶκοσι σάτα, καὶ ἐγίνοντο δέκα. Εἰσεπορεύοντο δὲ καὶ πάλιν ἀντῆσαι πεντήκοντα μετρητὰς, καὶ ἐγίνοντο εἶκοσι. » Ἐπαγγέλλεται τοῖν τοῖν αὐτοῖς, ὡς εἰ ἔλοιντο μεταφορέψῃν εἰς τὸ ἄμεινον, καὶ ἐπιστρέψειν πρὸς αὐτὸν, διὰ τοῦ δρόμου ἐλέσθαι τὰ αὐτῷ δοκοῦντα καὶ φίλα, τότε καὶ αὐτὸς ἐπιστρέψει πρὸς αὐτοὺς, τοιτέστιν ἀφέζεται τῆς ἐπ’ αὐτοὺς ὀργῆς, καὶ παλινδρομήσει πρὸς ἔλεον. Ἀποφάσκει γε μήν ὡς ὀλέθρου πρόδεξεν τὸ δέλεσθαι ζηλοῦν τοὺς πρὸς αὐτῶν γεγονότας, οἵς πλείστη μὲν δὴ δέδοτο παρ’ αὐτοῦ διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν παράκλησις, καὶ παραμυθία, καλοῦσα πρὸς ἀποστροφὴν τῶν αἰσχρῶν ἐπιτηδευμάτων, ἀνόνητον δὲ τὸ πρᾶγμα πολὺ λιαν ἐτέθειτο ἀπονεύσασι πρὸς τὸ δυσήκουον. Καταγέλαστοι δὴ οὖν, οἱ ταῖς τῶν πατέρων ἀμαθίαις ἐπόμενοι, καὶ προγονικὴν συνήθειαν ὡς δυσανάτρεπτον ἀπολογίαν προβαλλόμενοι, καὶ τοῖς ἐσχάτοις καταψήγοιτο κακοῖς. « Θεός δὲ τοῦτο μάλιστα τοῖς τῶν εἰδώλων θεραπευταῖς. Καλούμενοι γὰρ ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, τῆς τῶν πατέρων ἀπάτης διαμέμνηται πανταχοῦ, καὶ πατέρων ὥσπερ τινὰ κλήρον τὸ ἐκείνων ἀμαθὲς ἀσπαζόμενοι, διαμένουσι τυφλοί. Οὔμαι δὲ, δτι καὶ εἰ αὐτοῖς συμβουλέυσετε τις τοῖς ἐπιριτομῆς μεταθεῖν τὰ αἰσχύνα, καὶ τιμῇν ἐλέσθαι τὸ ὠφελοῦν, ἐπὶ τὴν τῶν πατέρων συνήθειαν καταφεύξουσι καὶ αὐτοῖς. Χρήσιμον οὖν Σ τοῖς πλανωμένοις ἐπιφωνεῖν. » Ἐπιστρέψατε πρὸς παντοκράτωρ. » Καὶ μήν καὶ, « Μή γίνεσθε καθὼς οἱ πατέρες ὑμῶν, οἱ πλανώμενοι δηλονότι, καὶ μέχρι τοῦ πανίδες μεμενηκότες ἐν ἀγνωσίᾳ.

Οἱ πατέρες ὑμῶν ποῦ εἰσὶ καὶ οἱ προρήται, Μή τὸν αἰώνα ζήσοταί; Πλὴν τοὺς ἀδρούς μου καὶ τὰ ρόμιμά μου δέχεσθε, δσα ἐγὼ ἐτέλλομαι ἐν κτενύματι μου τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις, οἱ κατελάβοσαν τοὺς πατέρας ὑμῶν. Καὶ ἀπεκρίθησαν, καὶ εἶπαν· Καθὼς παρατέταγει Κύριος παντοκράτωρ, τοῦ ποιῆσαι ημῖν κατὰ τὰς δόσους ημῶν καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδευμάτα ημῶν, οὗτως ἐποίησεν ημῖν.

Δ'. Πρὶν ἀλῶναι τὴν ἱουδαϊαν, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα, τὸ τῆς προφητείας θνομα, καθάπερ τὸ προσωπεῖον ἐσαυτοῖς περιτιθέντες τινὲς, ἐλάλουν τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καθὰ γέγραπται, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου. Οὗτοι φευδοεποῦντες ἐφασκον, ὡς δὲν ἔνδοιτο ποτὲ παρ’ ἔχθρῶν τὴν ἀγίαν πόλις, οὐδὲ δὲν γένοιτο ποτὲ τοῖς ἐθέλουσι καταδησοῦν εὐκαταγώνιστος ὁ Ἰσραὴλ· ἀλλὰ ἐρηρεισμένην ἔξει τὴν εὐημερίαν, καὶ ἐν ἀκλονήτοις κείσεται τρυφαῖς, Θεοῦ προασπίζοντος, καὶ τὸ ἀπόλεκτον δεῖ τιμῶντός τε καὶ ἀγαπῶντος γένος. « Ἐφασκον δὲ τοιαῦτα, καθάπερ ἐφιν ἀφτίως, φευδηγοροῦντες οἱ τάλανες, καὶ ράβυμον διντα τὸν Ἰσραὴλ ὑπειοῦντες ἔτι, καίτοι δέον ἀναπείθειν ἐκμειλίσσεσθαι θεόν, καὶ τὰ ἐπ’ οὓς λελύπταις βιποῦνταις ὡς ἀποτάται, μεταφορτεῖν ἐλέσθαι πρὸς τὸ

* Agg. 1, 6-9. ⁷ Jerem. xxiii, 16.

εύτῷ δοκοῦν. Ἀλλ' ὀλίγος ἐκεῖνοις τῆς ἀληθείας δὲ λόγος, λημματίων δὲ σμικρῶν καὶ εὔτελεστάτων ἡτούμενοι, πεπλανήκασι τὸν Ἰσραὴλ. Καὶ γοῦν δὲ μὲν προφήτης Ἱερεμίας καταισθίας λίαν αὐτοὺς, οὕτω λέγων· «Οὐών, Κύριε, ίθον οἰκπροφῆτας αὐτῶν προφητεύουσι, καὶ λέγουσιν· Οὐκ ὄψεσθε μάχαιραν, καὶ λιμὸς οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν, διὰ ἀληθείαν καὶ εἰρήνην δύσω ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ.» Θεὸς δὲ πρὸς ταῦτα· «Ψευδῆ οἱ προφῆται προφητεύουσιν ἐπὶ τῷ ὄντι μοι· οὐκ ἀπέστειλα αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐνετείλαμην αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐλάλησα πρὸς αὐτοὺς, διὰ δράσεις Φενεοῖς, καὶ μαντείας, καὶ οἰωνίσματα, καὶ προαιρέσεις καρδίας αὐτῶν αὐτοὶ προφητεύουσιν ὑμῖν.» Καὶ μήν καὶ ἐτέρῳ πάλιν φησιν· «Οὐκ ἀπέστειλον τοὺς προφῆτας, καὶ αὐτοὶ ἐτρέχουν· οὐδὲ ἐλάλησα πρὸς αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ προεφήτευον.» Πεπλάνηται τοῖνυν, ὡς ἔφην, ὁ Ἰσραὴλ, τοῖς τῶν ψευδομάντεων φενακισμοῖς ἀσυντάτως συνηρπασμένος. Ἀλλ' οὐκ ἀν ἡμῶν ποτὲ παρ' ἔχθρων, καὶ τῆς οὕτω πικρᾶς, καὶ φορτικωτάτης δουλείας ἐπειρθό, τοῖς παρὸν θεοῦ προφῆταις τὸν νοῦν ἐπιδοὺς, οἱ καὶ συμβόησθαι τὰ τοιάδε προσαπήγγελον αὐτοῖς, καὶ διαρρήθην ἐφασκον, διὰ πάντων εἰς πεῖραν ἀνεχθσονταις κακοῦ, μὴ οὐχὶ δρψιν ἥρημενοι τὰ θυμήρη Θεῷ. Ταῦτη τοι καλεῖν πρὸς ἀνάμυησιν τῶν τε ἀνοσίων προφήτων καὶ τῶν πεφεγακισμένων, καὶ φησιν· «Οἱ πατέρες ὅμῶν ποὺ εἰσὶ καὶ οἱ προφῆται; Μή εἰς τὸν εἰώνα ζήσονται;» Οὐδειον ὡς εἰ λέγοις· Ἀπολώλασιν οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ τοῦτο οἰκτρῶν, ἐν αἰχμαλωσίᾳ, καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ φευδοσπεῖς καὶ πεπλαγχότες, οἱ τὰς τῆς προφητείας δυνομα καὶ χρῆμα καπηλεύοντες. Ἀλλ' εἰπερ ἔζων ἔτι, τάχα που βελτίους ὅμδες ἀπληγην, δεὶ κατοικώντες ἐπὶ τοῖς συμβενησόσι, καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς γεγούντων φευδοπροφητῶν οὐ μετρίαν πιοιώμενοι τὴν καταδοήν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀρστώντες τε ὅμοι καὶ ἀπειθείας ὀφώνιον, τὸ συνδιλέσθαι τοῖς ἡπατηκόδιν ἐσχήκασιν. Ὅμεις δὲ τοὺς τοῦν ἀγίων προφητῶν παραδέχεσθε λόγους, καὶ τὰ δι' αὐτῶν θεσπισματα ποιεῖσθε περὶ πολλοῦ. Αὐτοὶ γάρ λειλάήκασι καὶ τοῖς πρὸ ὑμῶν· «Οὐτι παρατέτακται Κύριος τοῦ ποιῆσαι·» δῆλον δὲ διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς συμβοησμέγας ταλαιπωρίας· διέτηγχον δὲ λέγοντες ἀναφανδόν· «Οὐτι κατὰ τὰς ὅδους ὑμῶν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν, οὕτως ἐποίησεν ὑμῖν.» Κολάζει γάρ οὐ μάτην δὲ τῶν ὅλων θεὸς, οὗτοι μήνας ἀβασάνιστον τὴν ἐφ' ὄπειρον ποιεῖται· Ψῆφον ἡ θελὰ τε καὶ ἀπλανῆς καὶ δικαιοτάτη χρίσις· ἀνεξιχήσασα δὲ ὑπερμέτρως. τότε δή, τότε ταλαντεύει τοῖς ἡμαρτηκόσι τὰ αὐτοῖς διὰ μάλιστα πρεπωδέστατα. Σοφὸν οὖν δέρα τὸ εὐήγιον, καὶ παντὸς ἡμᾶς ἀπαλλάξει ποιεῖται τοῖς θεοῖς θεοῖς θεοῖς, καὶ τὰς τῶν ἀγίων προσαγορεύεις τιμῆν, καὶ πίστεως ἀξιοῦν τὰς τοῦ πνεύματος φωνάς, ἐννοοῦντάς τε διὰ πάντη τε καὶ πάντως συμβήσεται τὰ προηγγελμένα, μεταπλάττεσθαι πρὸς τὸ ὅμεινον, καὶ μεταχωρεύει εἰς μετάγνωσιν.

Τῇ τετράδι καὶ εἰκάσι τῷ ἑτδεκάτῳ μηνὶ (οὐτός δέ στειρὸς μήν της Σαβάτου) ἐτοποθετεῖται, ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο ἀδρός Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαραχίου, νιοῦ Ἀδδώ, τὸν προφήτην, λέ-

A culisque vilissimis inescati, Israelem seduxerunt. Proinde propheta Jeremias acriter illos accusans ait: «Qui es, Domine, ecce prophetæ prophetant et dicunt: Non videbitis gladium, et fames non erit in vobis, quia veritatem et pacem dabo in terra et in **657** loco isto⁸.» Deus autem ad hanc: «Falsa prophetæ prophetizant in nomine meo: non misi eos, et non præcepī eis: non locutus sum ad eos; quia visiones mendaces, et divinationes, et auguria, et electiones cordis sui ipsi prophetizant vobis⁹.» Quin et alibi rursum: «Non mittebam prophetas, et ipsi currebant; neque loquebar ad eos, et ipsi prophetabant¹⁰.» Seductus est igitur Israel, ut dixi, falsiloquorum vatum imposturis imprudenter alireptus. Atqui in hostium potestatem nunquam venisset, et acerbissimam dirissimamque servitatem non fuisset expertus, si missos a Deo prophetas auscultasset, qui et talia ipsis eventura prænuntiabant, et aperte confirmabant, omnino sensuros malum, nisi se ad ea opera præstanda darent, quae Deus vellet. Quocirca illis et impios prophetas, et ab illis delusos in memoriam redigit, et ait: «Patries vestri ubi sunt, et prophetæ? Num in sempiternum vivent?» Ut si diceret, perierunt patres vestri, idque miserandum in modum in captivitate, et cum ipsis falsiloqui, et impostores, qui prophetæ et nomen et rem cauponabantur. Quod si viverent, forsitan, expertas calamitates continentur deploantes, et in ementita valicinia sua vehementius invehentes, vos frugi reddidissent. Sed illi quidem inertiae et contumaciae suæ stipendium acceperunt, quod cum illusoribus interierunt. At vos sanctorum prophetarum sermones excipite, et divina eorum effata magni pendite. Ipsi quippe et majoribus vestris locuti sunt: «Quia instructus est Dominus facere: utique captivitatem, et in ea perferendas ærumnas, et redarguebant eos dicentes manifeste: «Quia secundum vias vestras, [et ad] inventiones vestras vobis fecit.】 Non enim temere punit universorum Deus, neque divina et falli uescia censura citra examen in quoqua negotio fert sententiam: sed cum supra modum patienter sustinuerit, tunc demum soatibus quæ maxime ne-rentur rependit. Sapientis est igitur prompte obsequi, et divinis parere legibus, sanctorumque prædictiones revereri, et fidem commodiare vocibus spiritus, cogitareque non posset non evenire, quae prædicta sint, et meliorem mentem induere, atque ad pœnitentiam se conferre.

658 VERS. 7-11. Quarta et vicesima undecima mense (hic est mensis Sabati) in secundo anno sub Dario, factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachiu, filii Addo, prophetam, dicens: Vidi

⁸ Jerem. xiv, 13. ⁹ ibid. 14. ¹⁰ Jerem. xxiii, 21.

per nucleum, et ecce vir ascendens super equum rufum, et iste stabat inter duos montes umbrosos, et post eum equi rufi, et maculari, et varii, et albi. Et dixi: Quid isti, Domine? Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me: Ego ostendam tibi quid sunt haec. Et respondit vir qui stabat inter montes, et dixit ad me: Isti sunt quos misit Dominus ut circumirent terram. Et responderunt angelo Domini qui stabat inter montes, et dixerunt: Circuivimus omnem terram, et ecce omnis terra habitatur, et quiescit.

V. Particulatim, certisque temporibus Deus visiones sanctis prophetis revelabat. Dici enim non potest semper, et crebro, et nullo prorsus intercedente intervallo divinæ visionis, futurorumque revelationis gratiam suppeditatam. Quin temporibus potius unicuique negotio congruentibus, et juxta arbitratum abscondita revelantis. Et modo hoc, in modo illud, multis ac diversis rationibus docebantur. Nam interdum simplicem notitiam accipiebant, Spiritu sancto docente: interdum nihilominus quædam agi per viam cernebant, Deo aliter atque aliter, et in obscura specie mysteria illis informante ac patefaciente. Beatus enim Iaia narrat se vidisse Dominum Sabaoth, « Sedentem super solio excelso et elevato, circumstantibus eum Seraphim, et vicissim collaudantibus¹¹. » Divinus autem Ezechiel thronum se conspexisse dicit super firmamento, et sub eo Seraphim. Affirmatque sedentem super throno se intuitum, forma gemina, inferiorem quidem ejus partem, a lumbis usque deorsum, ignem evidenter referentem: superiorem vero electrum. Quæ singula exacie¹² et copiose explanari possent, si cui causas, quamobrem Deus multiarias visiones eis obtulerit, penitus indagare liberet. Sic ergo et beatus Zacharias tempus, et dies, et mensem perspicue exprimens, Dominum se in forma nostra vidisse constitetur. Inquit enim: « Ecce vir, qui ascenderat super equum rufum. »

659 Quibus verbis quasi bello exercitatum et militaris disciplinæ non ignarum tacite significat. Equo enim insidere, et quidem rufo, et coloris quasi sanguinei, tale quid sibi deinceps velle oportet. Pugnat enim universorum Deus contra resistentes sibi, et tanquam hostis contra rebellem, et superbam adversus se mentis cervicem erigentes, arma capessit. Faciebant istud, et audaciissime Ierusalimæ, Judæam ipsamque Hierosolymam incolentes: quin et regionis Samaritarum indigenæ, huius est, decem tribus. Descenderant enim ad colendum deorum multitudinem, et manufactis divinos honores tribuentes, vitulis aureis acclamabant: « Isti sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Egypti¹³; » et insuper legislatoris præceptionibus sacris omnino contemptis, quo quemque supriditas

Α των. « Εώρακα τὴν τύχην, καὶ ίδον ἀντὶ ἐπιβεβαίου, καὶ οὗτος εἰσετήκει ἀραιμέστορ τῶν δύο ὄρέων τῶν πατασκῶν, καὶ ὅπισθι αὐτοῦ ἵπποι πυρόι, καὶ ψαροὶ, καὶ ποικίλοι, καὶ λευκοὶ. Καὶ εἶπε πρὸς με ἀγρελοὺς δὲ λαλῶν ἐν ἑμοι. « Ἐγὼ δεῖξω σου τὰ ἔστι ταῦτα. Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἀντίρος ὁ ἀφεστηκὼς ἀραιμέστορ τῶν ὄρέων, καὶ εἶπε πρὸς με. Οὗτοι εἰσίν οὓς ἔξαπέστησε Κύριος περιοδεῦσαν τὴν γῆν. Καὶ ἀπεκρίθησαν τῷ ἀγρελῷ Κυρίου τῷ ἀφεστηκότι ἀραιμέστορ τῶν ὄρέων, καὶ εἶπον. « Περιώδευσάμεν πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ίδού πάσα η ἣν κατοικεῖται, καὶ ησυχάζει. »

Ε'. Άνα μέρος καὶ κατὰ καιροὺς τὰς δράσεις ταῖς ἀγίοις προφήταις ἔξεκάλυπτεν ὁ Θεός. Οὐ γάρ πού φαμεν ὡς ἀεὶ που, καὶ συχνή, καὶ ἀδιάστατος παντελῶς ἡ τῆς θεοπτίας αὐτοῖς ἔχοργετο χάρις, καὶ τῶν ἐσομένων ἀποκαλύψεις. Κατὰ καιροὺς δὲ μᾶλλον, τοὺς ἐκάστῳ πράγματι πρέποντας, καὶ κατὰ τὸ αὐτῷ δοκούν τῷ ἀποκαλύπτοντι τὰ κεκρυμμένα. Καὶ ποτὲ μὲν τούτο, ποτὲ δὲ ἐκείνο, κατὰ πολλούς τε καὶ διαφόρους ἐπαιδεύσοντο τρόπους. « Εσθί δὲ μὲν γάρ ἀπλῆν ἐδέχοντο γνῶσιν, ἐνηγχοῦντος αὐτοῖς τοῦ ἀγίου Πνεύματος. » Εσθί δὲ δὲ πρὸς τούτῳ καὶ ἐν αὐταῖς δράσεσι τῶν δρωμένων ἐγίνοντο, ἀλλοτε ἀλλως αὐτοῖς διαμορφοῦντος Θεοῦ καὶ ἀποκαλύπτοντος αἰνιγματῶδες μυστήρια. Ήσαΐας μὲν γάρ δὲ μακάριος τεθεᾶσθαι φῆστον Κύριον Σαββαώθ, « Καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, περιεστηκότων αὐτὸν τῶν Σεραφίμ, καὶ εὐρημούντων ἐξ ἀμοιβῆς. » Ο δέ γε θεότεστος Ιεζεχιὴλ θρόνον τεθεᾶσθαι φησιν ἐπὶ στερεώματος, ὑποκειμένων τῶν Σεραφίμ. « Ερη δὲ, ὅτι τὸν ἐπὶ θρόνου καθήμενον ἐώρακε διψυδόν, ὡς τὰ κάτω μὲν ἀπὸ διψύδος ἐν εἰδεὶ πυρῆς ὄρεσθαις σαφῶς, ἐν δράσει δὲ τὴλέκτρου τὰ ἄκνα. Καὶ βαθὺς ἀν γένοιστο, καὶ μακρὸς ὁ ἐφ' ἐκάστῳ λόγος, εἰπερ ἐλοιτό τις πολυτραγμούντης τὰς αἰτίας τοῦ πολυεἰδεῖς γενέσθαι παρὰ Θεοῦ τὰς δράσεις αὐτοῦ. Οὕτω τοιχαροῦν καὶ δι μακάριος Ζαχαρίας καιρὸν, καὶ ἡμέρας, καὶ μῆνα σαφῶς ὄρισάμενος, τεθεᾶσθαι φησι τὸν Κύριον ἐν ἐδει τῷ καθ' ἡμᾶς. « ίδού γάρ ἀντίρος, φησιν, ἐπιδεηκόντως ἐφ' ἵππον πυρόβον. » Αἰνίττεται δὲ διὰ τούτου τὸν οἰονεἴπως ἐμπειροπόλεμον καὶ εἰδότα τὰ τακτικά. Τὸ γάρ ἵππω μὲν ἐφιζῆσαι, καὶ τούτῳ πυρόφ. καὶ τὴν οἷον ἐξ αἱματος ἔχοντες χροιάν, τοιούτον τι οἷμα που σημαίνειν λοιπόν. Μάχεται γάρ δὲ τῶν ὅλων Θεός τοῖς ἀντεξάγουσιν αὐτῷ, καὶ οἵα τις πολέμιος ἀνθοπλίζεται τοῖς ἀπειθῇ καὶ ἀγέρωχον ἀντανιστάσιν αὐτῷ τὸν τῆς διανοίας αὐχένα. « Εδρῶν δὲ τοῦτο, καὶ μᾶλα νεανικῶς, οἱ ἐξ αἱματος Ιερατὴλ, οἱ τε τὴν Ιουδαίαν καὶ αὐτὴν οἰκοῦντες τὴν Ιερουσαλήμ· καὶ μῆν καὶ οἱ τὴν Σαμαρειτῶν χώραν ἔχοντες, τοιτέστιν, αἱ δύκα φυλαῖ. » Ετράποντο γάρ εἰς πολυθεῖαν, καὶ τοῖς χειροκήπιοις τὸ σέβας ἀνάπτοντες, ἐπεφώνουν ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς. « Οὗτοι οἱ θεοὶ σας, Ιερατὴλ, οἵτινες ἀνήγαγον σε ἐκ γῆς Αἴγυπτου, καὶ πρὸς γε δὴ τούτοις τῶν τοῦ νομοθέτου θεοπισμά-

¹¹ Isa. vi, 1. ¹² Ezech. i, 4 seqq. ¹³ Exod. iii, 8; III Reg. xii, 28.

των ἀλογήσαντες παντελῶς, ἀπερισκέπτως ἐτράποντο τὸ ἔκαστην φύλον δοκοῦν. Ταῦτη τοι λοιπὸν δὲ τῶν δλῶν Θεός, ἐφιποκός δὲ ὁ σπερ αὐτοῖς, ὡς ἐν εἰδεῖς τῷ καθ' ἡμᾶς αἰνιγματωδῶς ἐπιφοιτᾷ. Ἔστηκε δὲ ἀνὰ μέσον τῶν δύο δρέων τῶν κατασκίων. Ὁρη δὲ, σῆμα, κατάσκιά φησι τὸ τῆς Ἰουδαίας, τουτέστι τὴν Σιών, καὶ μήν καὶ τὸ τῆς Σαμαρείας. Ἐφη γάρ που περὶ αὐτῶν δὲ Θεός· « Όναλ τοῖς ἔχουσθενοῦσι Σιών, καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ δρός Σαμαρείας. » Ἀμφω δὲ κατάσκια διὰ τοι τῷ ἀμετρήτῳ πλήθει τῶν κατωκηκότων στενοχωρεῖσθαι τάχα που, καὶ ὑλην ἀπομείνεσθαι βαθεῖάν τε καὶ ἀμφιλαζῆ. Κατόπιν γε μήν τοῦ ἐπιβεδηκότος τὸν ἵππον τὸν πυρθόν, ἵπποι πάλιν ἥσαν ἕτεροι, καὶ οὐκ ἐν δύει μεξῆται πυρθόν γάρ ἥσαν, καὶ μήν καὶ ψαροί, καὶ ποικίλοι, καὶ λευκοί. Σημανοῦσι δὲ καὶ αὐτοὶ καὶ βασιλέας, ἢ ἔθνη φιλοπόλεμά τε καὶ μαχιμώτατα, καὶ οὐχὶ δὴ μόνην τὴν ἐνεγκούσαν ἔχειν ἡγαπηκότα, κατασκιδάμενον δὲ ὁστερ ἀπάσης τῆς γῆς, καὶ ὑψὸν ἐπιεῖσθαι επουδάζοντα τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, δόποιοι γεγόνασιν οἱ Βασιλεῖνων βασιλεῖς· Φούλας μὲν πρώτος, δὲ εἶδε τὰς πέραν τοῦ Ἱορδάνου φυλάς. Εἴτα μετ' ἐκείνον δὲ Σαλαμανδράρη, δὲ πεπόρθηκε τὴν Σαμάρειαν, καὶ τρίτος Σεναχηρέιμ, δὲ τῆς Σαμαρείας τὸ λεῖψαν καταδηλώσας ἀγρίως, προσεμπρήσας δὲ καὶ πολλάς τῆς Ἰουδαίας πόλεις· τέταρτος δὲ Νέδουσαδονόσωρ, δὲς καὶ αὐτῆγε εἰδεῖ τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἀπεκόμισεν εἰς αἰχμαλωσίαν τὴν Ἱεραπόλι. Τότε μήν ἐν ποικίλοις εἰδέσθαι δράσθαι τοὺς ἵππους σημάνει τάχα· καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς ἕτερόχροον, αἰνιγμα τῆς ἔκαστου γνώμης καὶ τῆς ἔκαστου διανοίας παραδέξαιτο ἀν τις, καὶ μάλιστα εἰκότως. Διηπόρθηκε μὲν οὖν δὲ προφήτης, καὶ ἀποκλύσθιν αἰτεῖ. Μανθάνει δὲ, δτι οὗτοι εἰσιν, οὓς ἔξαπεσταλκε Κύριος, τοῦ περιοδεῦσαι τὴν γῆν ἀπασαν, καὶ αὐτοὶ δὲ τούτῳ φασιν οἱ ἀπεσταλμένοι, περιώδευσκεν τὴν σύμπασαν διαβεβαιούμενοι, καὶ μήν δτι καὶ ἡρεμεῖ, ταῖς αὐτῶν πλεονεξίαις ἀντιτείνειν οὐκ ἔχουσα, καὶ τὴν ὑπὸ αὐτοῖς ἀδούλητον μὲν, πλὴν ἀναγκαῖον ὑπομένουσα ζυγόν.

Kαὶ ἀπεκρίθη ἄγγελος Κυρίου, καὶ εἶπε· Κύριε κακοράθεωρ, ὃς τίρος οὐδὲ μὴ ἀλεήσεις τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰς κόλεις τῆς Ἰουδαίας, ἀς ὑπερείδες; τοῦτο ἀδόμηκοστὸν ἔτος.

Γ'. Τῶν ἀπεσταλμένων ἴππων, ἥγουν ἔθνῶν τε καὶ βασιλέων περιωδευσάντων τὴν σύμπασαν γῆν, εἴτα σαφῶς εἰρηκότων, ὡς κατοικεῖται, καὶ ἡσυχάζει, καὶ τὸν ἐξ ἀνάγκης ἐπεφριμμένον ὑπομένει ζυγόν, καὶ τῆς Ἰουδαίας ὁ μακάριος ἀγγελος, δὲς τάχα που ἐτέτακτο παρὰ Θεοῦ τὸ τῶν Ἰουδαίων Εθνος παδαγωγεῖν. Εὑρήσομεν δὲ δτι· καὶ δτε τῆς τῶν Αἰγυπτίων ἐκδερμάτηκασι γῆς, δεινοῖς μὲν αὐτοῖς κατεπέπτει δείμασιν δὲ ἀπόπληκτος Φαραὼ, τὸν πολέμου νόμον ἔξωπλισμένον, εἴτα διώκειν ἐπιχειρῶν· « Ἐστι, φησίν, δ ἀγγελος Κυρίου ἀνὰ μέσον αὐτῶν, καὶ οὐ συνέμιξαν ἀλλήλοις δῆῃ τὴν νύκτα. » Ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν νόμον δι' ἀγγέλων λελαλήθατε δ νομομαθῆς· Ἐφη Παῦλος. Ὅπερ μαρτυρίει δὲ τι τοιούτον καὶ τῆς εὐαγγε-

A sua affectabat, eo ibat. Idcirco universorum Conditor, velut in equo, et nostri similis, et sub legamento adest. Stat autem inter duos montes umbrosos. Meo iudicio montes umbrosos nominat, unum qui est in Iudea, Sion videlicet, alterum qui est in Samaria. Alicubi enim de his ita loquitur Deus: « Vae serpentibus Sion, et cōsideribus ī monte Samariæ! ». Ambo autem umbrosi, quod propter immensam incolentium multitudinem coactarentur forlasses, et silvam densam atque umbrosam imitarentur. A tergo porro equo ruso insidentis, et insuper alii equi, nec illi concolores astabant: erant siquidem rufi, et maculosi, et varii, et albi. Qui ipsi quunque et reges, et gentes belli cupidas et in pugna acerrimas significant, et quae natali solo B lantummodo contenta non sint: sed per totum orbem velut dispersæ, omnes provincias et regna sub sole in suam redigere ditionem connitantur; quales Babyloniorum reges existierunt: Phulas primum, qui tribus trans Jordanem subegit; et post illum Salmanasar, qui vastavit Samariam; tertius Senacherib, qui reliquias Samariæ immo- C ter deprædatus, complura item Iudea oppida exussit; quartus Nabuchodonosor, qui et Hierosolymam everuit, et Israelem captivum abduxit. Tunc sane variorum colorum equos esse vias fortasse indicat; et enigma colorum diversitatis quam habebant de differentia cuiusque voluntatis, et sententiae interpretari quispiam commodissime poterit.

660 Hæret igitur ambiguus propheta, et revelationem querit. Dicit autem hos esse, quos emisserit Dominus, ut circumirent omnem terram, atque adeo ipsis missi hoc autemant, omnem terram se circumvisse confirmantes; præterea ipsam quiescere, eorum potentia obniti non valentem, et jugum eorum non voluntate, sed necessitate sustinentem.

Vers. 12. Et respondit Angelus Domini, et dixit: Domine omnipotens, usquequo non misereberis Ierusalem, et urbium Iuda quas neglexisti? iste annus septuagesimus.

VI. Postquam equi missi, sive gentes, et reges qui totam terram circumierunt, responsum aperatum reddiderunt, eam habitari, et quiescere, et impositum sibi jugum vel nolentes perferre, mox ad preces pro Hierosolyma et Iudea facientes convertiuntur beatus angelus, qui fortassis Iudeorum genti instituendæ a Deo præpositus erat. Legimus porro cum insanus Pharaon ex Ægypto propere egressis graves terrores inculeret, hostilem in modum armatus, et eos insequi aggressus: « Stetit, inquit, angelus Domini in medio eorum, et non commiscuerunt se ad invicem tota nocte! ». Quin et legem per angelos dictatam doctus legis scribit Paulus¹⁴. Tale quiddam nos monet etiam sensus

¹⁴ Amos vi, 1. ¹⁵ Exod. xiv, 19. ¹⁶ Galat. iii, 19.

parabolæ evangelicæ. Ait enim alicubi Christus de synagoga Judæorum, sub involuero illi eventura præmonstrans : « Ficum habebat quidam plantatam in agro suo ¹⁷. » Quam ut sterilem excindere voluit, idque cultori vineæ mandavit : « Excinde illam, inquit : ut quid adhuc terram occupat? Tum cultor : Domine, sine illam etiam hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora : et fortasse fecerit fructum in posterum : si minus, excides eam ¹⁸. » Quid enim aliud nobis in his persona vinitoris insinuat, nisi præfectum angelum, et ad ipsam, ut dixi, erudiendam constitutum? Igitur Deo captivitatem anno septuagesimo circumscribente, ante id tempus finitum, silendum sicut necessario, ne Dominicis nutibus adversari videretur. Cæterum annis Jam transactis, preces fundit suppliciter : offensionisque suspicione sublata, cum sciat Dominum mentiri non posse, discere cupit **661** utrum irati vindicta, juxta vetus benefacium in annum septuagesimum extendenda, perinde cessarit, sicut peccare desierint, qui peccabant : an ultra adhuc proferenda, additis peccatis novis, et proroganda adhuc in longum calamitas. Idcirco ait : « Quōusque non misereberis Jerusalem, et civitatum Judæ neglectarum iam ad annum usque septuagesimum? »

Quocirca spe bona et explorata sustentantur qui Deum colunt, quod si contigerit offendere ex infirmitate, esse qui apud Deum pro ipsis supplicant, non homines tantum, sed etiam ipsos sanctos angelos qui Deum mitem et placidum reddant, sua puritate et innocentia ejus iras sedantes, et indignantem Judicem ad ignoscendum quodammodo compellentes. Verum tum quidem angelus pro synagoga Judæorum supplex fiebat. Nos autem fideles et sanctificati de cætero in spiritu, et advocatione habemus apud Patrem Jesum Christum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris : nec pro nostris tantum, sed et pro totius mundi ¹⁹. » Et ut divinus Paulus scriptum reliquit : « Ipsum posuit Deus propitiationem per fidem ²⁰, liberantem a peccatis ad ipsum accedentes.

Vers. 13-15. *Et respondit Dominus omnipotens p angelo qui loquebatur in me, verba bona, et sermones consolatorios. Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me : Clama, dicens : Hæc dicit Dominus omnipotens : Zelari Jerusalem, et Sion zelo magno, et ira magna ego irascor super gentes superimpositas. Pro eo quod ego quidem iratus sum modicum, ipsi vero simul incubuerunt in mala.*

VII. Vere dicimus, juxta vocem Psallentis, « Misericors et miserator Dominus ²¹, et ipsa rerum experientia clamat ita se habere, non aliter. Observa enim quomodo exemplo exaudiat preces pro ve-

A λικῆς παραδοῆς ἡ δύναμις. « Εφη γάρ που Χριστὸς περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς, τὸ μέλλον αὐτῇ συμβῆσσθαι προαναδειχνὺς αἰνιγματωδὸς. » Συκῆν εἶχε τις πεφυτευμένην ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ. » Επειδὴ δὲ ἄκαρπος ἦν, ἐκκόπτειν αὐτὴν ήθελε, καὶ δὴ τοῦτο δρᾶν ἔκθελε λέγων τῷ γηπάνῳ. « Εκκοφὸν αὐτὴν, ἵνα τί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ; Ό δὲ πρὸς τοῦτο φησι· Κύριε, ἀμεις αὐτὴν καὶ τοῦτο τὸ ἔτος, ἵνα μὲν σκάψω περὶ αὐτὴν, καὶ βάλλω κόπτρια· καὶ μὲν ποιήσῃ καρπὸν εἰς τὸ μέλλον· εἰ δὲ μή γε, ἐκκόψεις αὐτὴν. » Τί γάρ ἔτερον ἡμῖν ἐν τούτοις τὸ τοῦ γηπάνου πρόσωπον ὑπαινίττεται, πλὴν ὅτι τὸ τοῦ προεστηκότος ἀγγέλου, καὶ παιδαγωγεῖν αὐτὴν, ὡς ἔφην, προστεταγμένου; Οὐρίσαντος οὖν τοῦ Θεοῦ τῆς αἰχμαλωσίας τὸν χρόνον εἰς ἔτος ἐδδομῆκοστὸν, οὕτω μὲν εἰς πέρας ἥκοντος Β τοῦ καιροῦ, σιωπὴν ἦν ἀναγκαῖον, ὃς ἀν μὴ δοκοὶ Λεσποτικοῖς ἀντεξάγειν νεύμασι. Πεπερασμένου δὲ ηδη τοῦ καιροῦ, ποιεῖται τὰς λιτάς, καὶ τῆς τοῦ προσκρούειν ὑποψίας ἐκ μέσου γεγενημένης, ἀφευδῆ δὲ ὄντα τὸν δεσπότην εἰδὼς, ἀναμαθεῖν ἀξιοῦ, πότερον συμπεπέρασται τοῖς ἡμαρτηκόσι τὰ ἔξ ὄργης κατὰ τὸ πάλαι δοκοῦν εἰς ἔτος τὸ ἐδδομῆκοστὸν. Ήγουν ἔσται τις ἔτέρα πάλιν ἀνάβλησις προστεθειμένων ἀμαρτιῶν, καὶ εἰς μῆκος ἔτι τὰ τῆς ταλαιπωρίας αὐτοῖς ἔκτενεται. Ταύτητος φησιν· « Ήντος οὐ μή ἐλεήσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὰς τῆς Ἰουδαίας πόλεις ὑπερεωραμένας ηδη τοῦτο ἐδδομῆκοστὸν ἔτος; »

ΕἼπλις οὖν ἀρα τοῖς σεθομένοις Θεὸν χρηστὴ, καὶ οὐκ ἀμφιθολος, ὡς εἰ δήπου γένοιτο προσκρούειν ἐξ ἀσθενείας, ἀλλ' οὐν ἔχουστ παρὰ Θεῷ τοὺς λιπαρούντας ὑπὲρ ἐστῶν, οὐχ ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγίους ἀγγέλους, οἱ προσηνῆ τε καὶ μειῶσιον ἀποτελοῦσι Θεὸν, τῇ ίδιᾳ καθαρότει κατευάζοντες τὰς δρυγάς, καὶ οἰονέπιας ἐκδυσιαποῦντες ἀσχάλλοντα τὸν κριτὴν. Άλλὰ τότε μὲν ἀγγελος ὑπὲρ τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς ἐποιεῖτο τὰς λιτάς. Ήμεις δὲ, οἱ πεπιστευκότες, καὶ ἡγιασμένοι λοιπὸν ἐν πνεύματι, « Παράληπτον ἔχομεν πρὸς τὸν Πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἔστι περὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν· οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ περὶ δύο τοῦ κόσμου. » Καὶ ὡς δ θεσπέσιος γράφει Παύλος, « Αὐτὸν Ἰαστήριον δ Θεὸς Εἴθε διὰ πίστεως, ἀμαρτιῶν ἀπαλλάσσοντα τοὺς προσιόντας αὐτῷ. »

C **Kαὶ ἀπεκρίθη Κύριος παντοκράτωρ τῷ ἀγγέλῳ** τῷ λαλοῦτι ἐν ἐμοι, φίματα καλὰ, καὶ λόγους παραληπτικούς. **Kαὶ εἶπε πρὸς με** δ ἀγγελος δ λαλῶν ἐν ἐμοι· Ἀρδυραγε λέτων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Εἴηλωκα τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὴν Σιών ἔηλον μέγαρα, καὶ δργήν μεγάλην δργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα. Αὐθ' ὡς ἔχω μὲν ὀφρύσθηρ διῆτα, αὐτοὶ δὲ συνεχέθετο εἰς κακό.

Z. Αληθὲς εἰπεῖν, δτι κατὰ τὴν τοῦ Φάλλοντος φωνὴν, « Οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων δ Κύριος, » καὶ αὐτὴ δὲ τῶν πραγμάτων ἡ πείρα διαθῆσειν ἀν. ὡς ὕδε τε ἔχει, καὶ οὐχ ἔτερως. Αθρει γάρ ὅπις δίχε-

¹⁷ Luc. xiii, 6. ¹⁸ ibid. 7:9. ¹⁹ I Joan. ii, 1, 2.

²⁰ Rom. iii, 25. ²¹ Psal. cii, 8.

ταὶ παραχρῆμας τὰς λιτὰς τὰς ὑπέρ γε τῶν πεπρα-
χθων ἀθλίων, καὶ συντέτριμμένων ἐν ἀλλοδαπῇ, καὶ
τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλάττων ζυγὸν, μόνον δὲ
οὐχὶ τοῦ παρακαλοῦντος φθάνει τὴν αἰτησιν, καὶ
ἀποκρίνεται παραχρῆμα· φήματα καλὰ, καὶ λόγους
παρακλητικούς· παρακλητικοὺς δέ φημι τοὺς ἀνα-
κτήσασθαί τε καὶ παρακαλέσαι δυναμένους τοὺς πε-
πονηκότας. Παρ’ ὅλον γάρ τῆς αἰχμαλωσίας αὐτῶν
τὸν καὶ· ρὸν οὐ βῆμα τάχα που χρηστὸν εἰρηκώς, οὐχ
ἔτέρου τινὸς τῶν παρακαλεῖν εἰωθότων ἀξώσας αὐ-
τοὺς, δρχεται χρηστοεπεῖν, καὶ τῆς ἐπ’ αὐτοῖς ἡμε-
ρότητος καταβάλλεται τὴν ἀρχήν. Ἐκ περιχαρείας δὴ
οὖν τῆς ἄγαν διεσπέσιος διγγελος διακεραγέναι
λοιπὸν τῷ προφήτῃ προστέταχε, καὶ διακονεῖν εἰς
ἄπαντας τὰ παρὰ Θεοῦ. Ἔξηλωκέναι γάρ φησι τὴν
Ἱερουσαλήμ ζῆλον μέγαν, οὐκέτι τὸν ζῆλον ἐν-
ιεῖς, καθάπερ καὶ πρώην παρενηγμένη πρὸς ἀλλο-
κτούς λατρείας, ἀλλ’ ὑπὲρ αὐτῆς τοῦς πεπορθῆσαν,
οἵ; καὶ ὥργισθαι φησὶν, οὐχ ὡς ἐν ἀπλῇ καὶ μεμε-
τρημένῃ κινήσει τυχὸν, ἀλλ’ ὡς ἐν ἀκράτῳ τε καὶ
ἀσχέτῳ θυμῷ. Ἐγὼ μὲν γάρ, φησὶν, ἐπιδίενον τοὺς
ἔμπολους, καὶ οὐδὲν αὐτοὺς πέρα μάτρου πάσχειν ἥθε-
λον. Αὐτὸι δὲ τῆς Ιδίας γνώμης τὴν ἀγριότητα δει-
νῶς τε καὶ ἀχαλίνως ἐπῆγον, παρέντες οὐδὲν τῶν εἰς
ἐμπτητὰ καὶ ἀπανθρωπίαν. Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ
· Ἐγὼ μὲν ὀργίσθην ὀλίγα· αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς
πακά. · Παιδεύεις μὲν γάρ ἐξ ἀγάπης ἡμαρτηκότας δὲ
τῶν ὅλων Θεός, καὶ συμμέτρους ἡμίν ἐπιφέρων αι-
κίας, ή πόνους, μετασόβει πρὸς τὸ ἀμεινόν. Οἱ δὲ δὴ
πρὸς τοῦτο παρειλημμένοι, θηριοπρεπῶς ἐπιθρώ-
σκουσι τοῖς παιδευομένοις· ἔσθ’ ὅτε. Ἄλλ’ ὅργιζεται
Θεός ἐπ’ αὐτοῖς ὅργην μεγάλην. Οὐ μὲν γάρ ὡς πατήρ
μαῖς τοῖς κάμνουσιν ἐπεφέροντο.

Τοῦτο παθούσας τῆς Ἐκκλησίας, ἡγνοήκασιν οἱ
διώκοντες, δὲ τῆς εἰς αὐτὴν ἀγριότητος ἀποτίσουσι
λόγους, καὶ πικρὰς ἐξαιτηθήσονται δίκαια παρὰ τοῦ
προστάτου Θεοῦ.

Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος· Ἐπιστρέψω ἐπὶ¹
Ἱερουσαλήμ ἐν οἰκτιρμῷ, καὶ σὸν ὀλίγος μου ἀροικο-
δομηθήσεται ἐν αὐτῇ, λέγει Κύριος παντοκρά-
τωρ, καὶ μέτρον ἐκταθήσεται ἐκλ Ιερουσαλήμ ἐτι.

Η^ρ. Δέδειχεν δὲ παθοῦσα τὴν ἀποστροφὴν τοῦ δια-
σώνειν ἰσχύοντος, ἀθλιότητός τε καὶ ταλαιπωρίας εἰς
τοῦτο κατώλισθεν, ἔσται δὲ πάλιν ἀκοντί, καὶ λίαν
εὐκόλως ἐν οἷς ἦν πάλαι, μετατεθέντος εἰς ἡμερότητα
τοῦ παρωργισμένου, δῆλον δὲ δὲ τοῦ πάντα ἰσχύοντος
Θεοῦ, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ὑπονοστοῦντος εἰς αὐτήν,
διά τοῦ πάλιν ἀξιῶσι φειδοῦς, καὶ ἀγάπης, καὶ
ἀμνησικάκως ἀνεῖναι τὰ ἐγκλήματα. Ὕπισχεῖται
γάρ καὶ τὸν οἶκον ἐγείρειν, καὶ εὐμηκεστάτην ἀπο-
φανεῖν τὴν Ιερουσαλήμ. Ἐμπέρηστοι[ν] μὲν γάρ δὲ
ναὸς, καθήρηντο δὲ καὶ αὐτὰ τὰ τῆς πόλεως τείχη,
ὡς ὀλίγην καὶ συνεσταλμένην ὀρᾶσθαι παντελῶς,
καὶ εὐαριθμήτους ἔχειν τοὺς οἰκήτορας. Ἄλλ’ ὡς
ἔφην ἀρτίως, ἀνακομίζειν αὐτὴν ἐπαγγέλλεται πρὸς
τὸ ἐν ἀρχαῖς, δὴ καὶ τετέλεσται, Κύρου μὲν ἀνέγ-
τος τῆς αἰχμαλωσίας, Δαρείου γε μήν καὶ αὐτὸν

A xatis et contritis in peregrino solo, et captivitatis
jugum auferens, et rogantis petitionem fermè pre-
veniens, et mox respondens « verba bona, et sermones
consolatorios : » consolatorios, inquam, qui re-
creare et permulcere afflictos possent. Toto siquidem
662 tempore captivitatis, cum fortassis nullo
eos leni verbo affatus, nec alio quopiam quod solat-
io esse posset, dignatus fuisset, incipit blande loqui
et mansuetudinis suæ in ipsos principium capessit.
Ex ingenti igitur lætitia divinus angelus exclamare
prophetæ debinc jubet, et a Deo dicta communicare
cum omnibus. Inquit enim: « Zelatus sum Jerusa-
lem zelo magno, » non in ipsam zelum effundens,
quomodo et antea, cum in religiones monstrosas
transversim abiisset, sed pro ipsa in vastatores, qui-
bus et se iratum ait, non ut simplici et circumscrip-
ta commotione fortasse, sed ut summo et implacabili
furore. Ego enim, inquit, corripiebam meos, et
nihil immoderatum illos perpeti volebam. At ipsi
pro sua libidine horribilem et indomitam sævitiam
adhibuerunt, nihil ad crudelitatem immanitatemque
prætermittente. Hoc, opinor, est quod ait: « Ego qui-
dem iratus sum modice; ipsi vero simul incubue-
runt in mala. » Corripit enim peccatores universo-
rum Deus ex charitate, modicisque plagiis, aut dolo-
ribus illatis, ad consilia saniora compellit. Qui
autem ad hoc pro ministris asciscuntur, aliquando
cen belluæ in eos qui corripiuntur incurvant. Verum
irascitur illis Deus ira magna. Nam ille ut parens
verberibus corrigerere volebat: illi vero effrenato im-
petu in afflictos irruerant.

C επανορθοῦν ταὶς αἰχλαῖς ἥθελεν· οἱ δὲ ἀσχέτοις ὅρ-

Sic tractata Ecclesia, ignorabant persecutores se
seritatis in illam suæ rationem reddituros, et Deo
eius præsidi grave supplicium soluturos.

Vers. 16. Propterea hæc dicit Dominus: Conver-
tar ad Jerusalem in misericordia, et domus mea
instaurabitur in ea, dicit Dominus omnipotens, et
mensura extendetur super Jerusalem adhuc.

VIII. Ostendit quoniam se averterit ab eo penes
quem est salus, in tantam miseriam et seruumnam
Incidisse: rursum tamen citra laborem, valdeque
facile in bonis pristinis futuram, ubi provocatus ad
iram emolliit omnipotens Deus utique, et
quasi ad lenitatem redierit, rursum eos indulgentia
et charitate dignando, depositaque injuriarum me-
moria delicta condonando. Pollicetur enim et do-
minum instauraturum, et Hierosolymam longissimo
spatio producturum. Crematum quippe erat tem-
plum, et ipsa urbis incensia diruta, ut exigua, et in
angustium redacta plane cerneretur, et incolas per-
paucos haberet. **663** Sed, ut modo dixi, eam ad
pristinam amplitudinem revocaturum spondet, quod
et factum est, Cyro quidem e captivitate dimis-
tente, Dario templum reædificari jubente, et ipsam

urbe in tamen cingi, ac muniri permittente ¹¹. Αἱ ἀναδείκνυσθαι προστάττοντος τὸν ναὸν, ἀφίέντος τε καὶ αὐτὴν τοῖς τείχεσιν δχυροῦν τὴν πόλιν.

Videmus autem Deum aliquando sanctorum Ademi, et adhærentium sibi dilectionem exercentem, quibusdam temporibus Ecclesiam persecutionibus sincere exagitari. Attamen mediocriter vexatam statim erigere, suisque auxiliis de integro communire, et superna gratia domum suam exornare. Imo unusquisque pius et urbs et templum Dei est. Sæpius autem probatur, et carnali voluptate, et mundana sollicitudine ad flagitia irritantibus, ut patientis anima ardere, et a muris, sive tutela deserta videatur. Verum miserante Deo, et sanctorum precibus sese ad mansuetudinem immutante, rursus ædificatur in templum sanctum, in habitaculum Dei in spiritu ¹². Depulsaque omni inmunditia denuo incenibus communitur, et civitas magni regis, hoc est Christi, efficitur.

VERS. 17. *Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me: Adhuc clama, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Adhuc diffundentur civitates in bonis, et miserebitur Dominus adhuc Sion, et eliget adhuc Jerusalem.*

IX. Cum duraret diutius capitvitas, Judææ, et nihilominus Samaritarum urbes in meram solitudinem convertebantur. Nam et domus conflagraverant, et voce propemodum missa Babyloniorum sævitiam accusabant ipsaque civitatum species deformata, et destructa omnino visebatur. Paucissimis autem incolis, virum illustrem, aut alioqui insignem illic videre non erat: neque aliquos vitam geniale agitantes, sed mortuos omnes fame et inopia laborantes. Horum omnium fore finem promittit. Ait enim: «Diffundentur civitates in bonis, » hoc est in antiqua felicitate versabuntur, adiunctæque honorum cumulis faciem innovabunt, atque ad opula denuo revertentur. «Miserebitur enim Dominus adhuc Sion et eliget adhuc Jerusalem. »

Perpende porro, quam prudenter prophetica nolis procedat oratio. Non enim **664** universe ipsius fore misericordem spondet, nec in omne tempus electorum, sed adhuc, inquit, lenitatis veluti certa mensura definitum tempus promittens. Erat enim post hæc atrociores subitura calamitates, propter illatas Christo contumelias condemnata. Quocirca illud adhuc quasi dimensum benignitatis tempus declarat, cum comminatione occulta ipsi eventurorum, ubi Cbrisus Salvator noster advenerit.

VERS. 18-21. *Et levavi oculos meos, et vidi, et ecce quatuor cornua. Et dixi ad angelum qui loquebatur in me: Quid sunt hæc, Domine? Et dixit ad me: Hæc cornua, quæ dissiparunt Judam, et Israel et Jerusalem. Et ostendit mihi Dominus quatuor fa-*

‘Ορῶμεν δὲ, διὶ διαγνυμάζων ἐσθὶ δτε Θεὸς τῶν ἀγίων τὴν πίστιν, καὶ τῶν προσκειμένων αὐτῷ τὴν ἀγάπησιν, ἐφίησι κατὰ καιροὺς διώκεσθαι τὴν Ἐκκλησίαν. ‘Ἄλλ’ ὀλίγα παθοῦσαν εὐθὺς ἀνίστησι, καὶ ἀνατείχεις πάλιν ταῖς ἐπικουρίαις, καὶ τῇ ἀνωθεν χάριτι τὸν ἴδιον οἰκον στεφανοῖ. Καὶ ἔναστος δὲ τῶν εὐτεδεῖν ἥρημένων καὶ πόλις ἐστι, καὶ οἶκος Θεοῦ. Δοκιμάζεται δὲ πολλάκις, κατερεύσούσης αὐτὸν εἰς φαυλότητα, καὶ σαρκικῆς ἡδονῆς, καὶ μερίμνης κομικῆς, ὡς δοκεῖν ἐμπεπρῆσθαι τε καὶ τείχων ἐρήμην, ήγουν ἀσφαλείας, τὴν τοῦ παθότος ἀπομεῖναι ψυχήν. ‘Άλλα κατοικείροντος Θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἀγίων λιταῖς μετατιθεμένου πρὸς τὸ ἡμερον, οἰκοδομεῖται πάλιν εἰς ναὸν ἄγιον, εἰς κατοικητήριον Θεοῦ ἐν πνεύματι. Καὶ δὴ ἀπάστης ἀπεληλαμένης ἀκαθαρσίας, ἀνατείχεται παρὰ Θεοῦ, καὶ γίνεται πόλις τοῦ μεγάλου βασιλέως, τουτίστι Χριστοῦ.

Καὶ εἰκα πρός με δὲ ἀγγελος δὲ λαλῶ ἐν ἑμοι· «Ἐτι ἀράκραγε. ἀλέων. Ταῦτα λέγει Κύριος πατροκράτωρ. Ἐτι διαχυθήσονται πόλεις ἐν ἀραδοῖς, καὶ ἐλέγεισι Κύριος ἐτι τὴν Σιών, καὶ αἱρετεῖς ἐτι τὴν Ἰερουσαλήμ.»

Θ'. Παρατείνοντος τοῦ χρόνου τῆς αἰχμαλωσίας, αἱ τῆς Ἰουδαίας πόλεις οὐδὲν δὴ ἥττον καὶ τῶν Σαμαρειτῶν ἐξηρήμωντο παντελῶς. Οἶκοι τε γάρ ἥσταν ἐμπεπρησμένοι, καὶ μονονοχτικοὶ τῆς Βαβυλωνίων ὡμβητοὶς κατακεκραγότες, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τῶν πόλεων σχῆματα κατηφανισμένα, καὶ ἀνατετραμμένα παντελῶς. Εὐαριθμήσαν δὲ κομιδὴ κατεικούντων, ἄνδρα μὲν οὐκ ἡν λαμπρὸν, ἢ καὶ ἐπέρως ἐπίσημον ἰδεῖν, ἀλλ’ οὐδὲ ἐν εὐπαθείᾳ δυτας τινάς, κατηφεῖς δὲ ἀπαντας, λιμῷ καὶ πενίᾳ κατηχθεμένους. Τοιώταν ἀπάντων ἐσεσθαι πέρας ἐπαγγέλλεται. Διαχυθήσονται γάρ, φησι, πόλεις ἐν ἀραδοῖς, τουτέστιν ἐν ταῖς ἀρχαῖς εὐημερίαις ἔσονται, καὶ παρακειμένων αὐταῖς τῶν εἰς ἀφθονίαν ἀγαθῶν, μεταβαλοῦσι τὴν ὅψιν, καὶ ἀναδραμοῦνται πάλιν ἐν τοῖς κατ’ εὐχήν. «Ἐλέγει δὲ γάρ Κύριος ἐτι τὴν Σιών, καὶ αἱρετεῖς ἐτι τὴν Ἰερουσαλήμ.»

“Αθρει δὲ ὅπως εὐτέχνως ἡμῖν δὲ τῆς προφητείας πρόδειτο λόγος. Οὐ γάρ εἰς ἄπαν αὐτὴν ἐλέγεισιν κατεπαγγέλλεται, οὐτε μὴν εἰς πάντα χρόνον αἱρετεῖν. ἀλλὰ τὸ, ἐτι, φησι, μεμετρημένον ὕπερ τὸν τῆς ἡμέρητος χρόνου ὑπισχνούμενος. ‘Εμειλλε γάρ μετὰ τοῦτο τοῖς ἐτι χείροισιν ἐναλῶνται κακοῖς, ἵπται ταῖς εἰς Χριστὸν παροιναῖς κατεγνωσμένην. Οὐκοῦν τὸ, ἐτι, μεμετρημένον ὕπερ δηλοῖ τὸν τῆς ἡμέρητος χρόνου, ἀπειλήν ἔχοντα ἀσυμφανῆ τῶν συμβορεύοντων αὐτῇ κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας.

Καὶ ἡρα τὸν δρθαλμοὺς μου, καὶ εἴδος, καὶ ιδού τέσσαρα κέρατα. Καὶ εἰκα πρός τὸν ἀγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἑμοι· Τι ἔστι ταῦτα, Κύριε; Καὶ εἰκα πρός με· Ταῦτα τὰ κέρατα, τὰ διασκοπίσατα τὸν Ιούδαν, καὶ τὸν Ἰορδάνη, καὶ τὴν

¹¹ I-Esdr. 1, 6. ¹² Ephes. 11, 22.

ρουσαλήμ. Καὶ ἐδειξε Κύριος μοι τέσσαρας τέ-
χτονας, καὶ εἶπα· Τί οὗτοι ἔρχονται ποιῆσαι;
Καὶ εἶπε· Ταῦτα τὰ κέρατα τὰ διασκορπίσαντα
τὸν Ἰουδαῖον, καὶ τὸν Ἰσραὴλ κατέσαρ, καὶ οὐ-
δεὶς αὐτῶν ἔχει πεφαλήν. Καὶ εἰσήθοσαρ οὗτοι
τοῦ ὅξεων αὐτά εἰς χεῖρας αὐτῶν. Τὰ τέσσαρα
κέρατα τὰ ἔθνη, τὰ ἔκπαιρο[ύ]μενα κέρας ἔχει τὴν
τῆν τοῦ Κυρίου, τοῦ διασκορπίσαι αὐτήν.

P. Ἐφ' ἑτέρων δρασιν διορθήτης ἔρχεται, καὶ
οὐκ εἰς μακράν, ἵνα μὴ λόγῳ μόνῳ παιδεύσι τὰ
τεσμένα· ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν συμβοσμένων ἐν θεω-
ραις γενόμενος, λεπτῶς τε καὶ ἀκριδῶς εἰδεῖ τὰ
σημαιόμενα. Τίς οὖν ἄρα ἐστίν ὁ τῆς ὁράσεως νοῦς,
ἄντιος τούτῳ; διεπειν πειράσομαι. Τὸ κέρας ἀεὶ^B
παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ λαμβάνεται μὲν εἰς εἰ-
κόνα, καὶ ὑποτύπωσιν ἰσχύος, ἥγουν βασιλείας. Κα-
τασημανεῖ δὲ πλειστάκις καὶ ὑπεροψίαν, ὡς ἐν τῷ
φάναι τοῖς τῶν μακάριον Δαΐδῃ· «Ἐπίτη τοῖς παρα-
νομοῦσι· Μή παρανοεῖτε· καὶ τοῖς ἀμαρτάνουσι·
Μή ὑψοῦτε κέρας. Ψάλλετε δέ που καὶ περὶ Χριστοῦ·
» Τὸ κέρας αὐτοῦ ὑψώθησεται ἐν δόξῃ, » τοιάστιν
ἡ βασιλεία, καὶ ἡ τοῦ κατάρχειν τῶν δλων ἰσχύς τε
καὶ ἔξουσία. Ὁρᾶς τοιγαροῦν διορθήτης τέσσαρα
κέρατα, τουτέστιν ἔθνη τέσσαρα, σκληρὰ τε καὶ ἀ-
κιμώτατα, πόλεις τε δόμοι καὶ χώρας ἐκκερατεῖν
εὐκόλως δυνάμενα. Καὶ οἱ μὲν εἶναι ταῦτα φασι,
τὴν τε Ἀσσυρίων βασιλείαν, καὶ μέντοι πρός τῆδε
τὴν τῶν Βαβυλωνίων, καὶ τρίτην τὴν Μακεδόνων.
Ἀντίοχος γάρ διέπιλην Ἐπιφανῆς, ἐκ Μακεδονίας
δὲν, πεπόρθηκε τὴν Ἰουδαίαν. Ἐπιφριμοῦσι δὲ ταῦτη
καὶ τὴν Ῥωμαίων, ἢ μετὰ τὸν Σωτῆρος σταυρὸν
εἰλε τὰ Ἱεροσόλυμα κατακράτος. Ἐπειδὴ δὲ διερμη-
νεύων τῷ προφήτῃ τὴν δρασιν διεπίσιος ἀγρεῖος,
ἴητε περὶ τῶν κεράτων, διτε· «Ταῦτα τὰ κέρατα τὰ
διασκορπίσαντα τὸν Ἰουδαῖον, καὶ τὸν Ἰσραὴλ κατέ-
ζεν, » ἀναγκαῖον οἶμαι καὶ νῦν, ἐκείνα παρέντας, ἐπ'
ἔθνη μᾶλλον ἐλθεῖν τὰ συντετριφότα τὸν Ἰσραὴλ.
Τέσσαρες δηὖν γεγόνασιν ἀρχαὶ, δι' ὧν τοῦτο πα-
θοῦσαν τὴν Ἰουδαίαν εὑρήσομεν. Φούλας μὲν γάρ
πρωτος τάξις ἐπέκεινα, ὡς ἔφην, τῶν Ἱερδάνου ναρά-
των εἴλε φυλάς. Εἴτα μετ' ἐκείνον διαλμασάρ,
καὶ τρίτος Σεναχηρεῖμ, καὶ τελευταῖος μετ' ἐκείνους
δι Ναδουχοδόντωρ. Οὐκοῦν οἰκειότερον νοηθεῖ ἀν-
τίτιον, διτε· ταῦτα ἐστί τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ
διασκορπίσαντα τὸν Ἰουδαῖον καὶ τὸν Ἰσραὴλ. Εἴτα
Θεοῦ καταδεικνύοντός τε καὶ ἀγερύνοντος τῷ προ-
φήτῃ τὴν δρασιν, τέσσαρες δρῶνται τέκτονες. Ἡρετοί
δὲ πάλιν, διποιοι τε καὶ ἐφ' ὅπειρας βαδίζουσιν· εἴτα φησιν
δι λαλῶν ἀγγελος ἐν αὐτῷ, ὅτι τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ
συντετριφότα τε καὶ διασκορπίσαντα τὸν Ἰουδαῖον καὶ
τὸν Ἰσραὴλ, εἰσῆλθον δέξεινται. Τί οὖν ἐροῦμεν καὶ
διὰ τούτου πάλιν ὑποσημανεῖσθαι; Ἐρα γάρ παρ-
ακόντοτο κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ δῆμοι πεπορθηκότες,
καὶ ἀγριωτέρους ἀπετέλει θεδὸς τοὺς ἐξ ὀργῆς αὐτοῖς
ἐπειγμένους; Καίτοι φάνεται διακεχραγῶς καὶ
λέγων· «Ἐξέλικα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών

A bros, et dixi : Quid isti veniunt facere? Et dixit :
Hæc cornua quæ dissiparunt Judam, et Israel con-
fregunt, et nullus eorum levavit caput. Et egressi
sunt isti ut acuerent ea in manus eorum. Quatuor
cornua gentes sunt, elevantes cornu super terram Da-
mini, ut dissipent eam.

X. Ad aliam visionem propheta venit, nec multo
post, ut non solo verbo quæ futura sunt doceatur,
sed cum eventura etiam viderit, subtiliter et per-
fecte quæ significantur intelligat. Quod igitur sit
huius visionis argumentum, quantum in me erit,
declarare conabor. Cornu in divinis litteris pro-
imagine quadam et representatione potentia sive
regni sumitur. Sæpe item superbæ notionem habet,
ut cum dicit beatus David : « Dux iniquis : Nolite
inique agere, et delinquentibus : Nolite exaltare
cornu »^B. Et alicubi de Christo psallit : Cornu ejus
exaltabitur in gloria »^C, id est regnum, viresque
et potestas, qua imperet omnibus. Videt igitur pro-
pheta cornua quatuor, hoc est quatuor gentes asper-
ras et fortissimas et quæ urbes atque regiones tan-
quam cornibus impetrare dissipareque facile queant.
Has quidem volunt esse regnum Assyriorum, alte-
rum Babyloniorum, tertium Macedonum. Antiochus
enim cognomento illustris et Macedo Judæam vasta-
vit. Huius Romanorum annumerant, qui post Salva-
torem in cruce mortuum, vi et armis Hierosolymam
expugnarunt. Quoniam vero divinus angelus pro-
phetæ visum interpretans de cornibus dixit, **665**
« Cornua ista quæ Judam dissiparint, etiam Israe-
leum confregisse, » oportere puto nunc illis relictis,
venire potius ad gentes, quæ Israelem contriverunt.
Sunt igitur quatuor principatus, per quos hæc pas-
sam Judæam constat. Phulas enim primus duas
tribus trans fluenta Jordanis domuit ^D. Post eum
Salmanasar ^E, tertius Senacherib ^F, et postremus
Nabuchodonosor ^G. Quare magis proprie de illis ac-
cipiatur, hæc scilicet esse quatuor cornua, quæ Ju-
dam et Israelem dissiparint. Deinde Deo prophetæ
visionem monstrante et explicante, quatuor fabri
apparent. Quærerit rursum, quo, et qua de causa ve-
niant; respondet angelus in ipso loquens, quatuor
cornua quæ contriverint et dissiparint Judam, et
Israelem ingressos esse ut acuerent. Quid jam hoc
sibi velle dicemus? Num concitatabant contra Israel,
qui eum jam devasterant, et quos iratus in eos
inimiserat Deus, hos ferociores faciebat? Atqui clau-
rum est illum clamare ac dicere: « Zelatus sum
Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna
irascor super gentes, quæ simul incubuerunt. Pro
eo quod ego quidam iratus sum modice, ipsæ vero
simul incubuerunt in mala »^H. Qui autem parum et
modice succenserit, et zelo prosequitur vastatores, quia
in captios supra quam dici potest sacerdient, quomo-

^A Psal. lxxiv, 5. ^B Psal. cxi, 9. ^C I Paral. v, 25, 26. ^D IV Reg. xvii, 3 seqq. ^E IV Reg. xviii, 13 seqq.; II Paral. xxxii, 1 seqq. ^F IV Reg. xxiv, 1 seqq.; II Paral. xxxvi, 6 seqq. ^G Jerem. i, 14, 15.

do contra eos acui cornua jubet? Itaque acuuntur A ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ δργίζομαι ἐπὶ τὰ
quidem, non tamen contra Israel, sed contra semel-
ipsa. In se mutuo namque insurrexerunt, Assyrios
ac Babylonios Persæ et Medi bello lacessiverunt Cyro
regnante, ut supra dictum est. Quamobrem nisi ex-
acuta fuissent cornua, et expugnati Babylonii, non
fuisset servitute absolutus Israel, non exemptus
vinculis et miseria intolerabili. Quatuor itaque fabri
cornua acuentes in manibus eorum, hoc est haben-
tium ea, sive victorum, ut reges Persarum intelligi-
gamus, possunt angeli, decentissime a Dei
jussa conscientia constituti. Hoc igitur erat subigi
Babylonios, et sub imperium Persarum Medorumque
redigi de quibus alibi universorum Dominus ait:
« Sanctificati sunt, et ego adiuco ens; gigantes ve-
niunt implere furorem meum, gaudentes simul et su-
perbientes »²¹.

νοῦμεν βασιλέας, νοηθεῖν διγελοι, τὸ δοκοῦν Θεῷ ἀποπεράνειν εὖ μάλι προστεταγμένοι. Τοῦτο ἦν
ἄρα τὸ ἀλῶνας τὴν Βαβυλωνίων, καὶ ὑπὸ χείρα γενέσθαι Περσῶν τε καὶ Μήδων, περὶ ὃν ἐτέρῳ ποὺ
φησιν ὁ τῶν διών Δεσπότης. « Ἡγιασμένοι εἰσι, καὶ ἡγῷ διγῷ αὐτοῖς, γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν
Θυμὸν μου, χαίροντες ἄμα καὶ ὑερίζοντες. »

666 CAP. II.

VERS. 4, 5. Et levavi oculos meos, et vidi, et
ecce vir, et in manu ejus funiculus geometricus.
Et dixi ad eum: Quo tu vadis? Et dixit ad me:
Ut dimetiar Jerusaleni, et videam quanta latitudo
ejus est et quanta longitudo. Et ecce angelus qui
loquebatur in me, stabat, et angelus alter egre-
diebatur in occursum ejus, et dixit ad eum, dicens:
Frugifera habitabitur Jerusalēm a multitudine ho-
minum et jumentorum que in medio ejus, et ego
ero illi, dicit Dominus, murus ignis in circuitu, et in
gloriam ero in medio ejus.

XI. Non esse exacta cornua contra Israelem, sed
contra eos potius qui Hierosolymam atque etiam
Judæam everterunt ac lacerarunt, proxime super-
ior visio planissime demonstrat. Elevat siquidem
rursum oculos propheta, non utique corporis, sed
interiores potius, et qui intelligentia percipiuntur.
Tum quemdam se vidisse ait forma, et habitu viri,
funiculum tenentem geometricum, quem percuncta-
tus est, cuius rei gratia veniret et quid sibi prope-
suisset. Eo respondente, velle metiri Jerusalem

. (1) incenso autem et ipso
divino templo, perque totam Judæam dominibus et
urbibus excisis, eam rursus erectum iri, spes aliquo
modo perierat. Ostendit ergo Deus, cornibus exactis,
hoc est gentibus, sive regnis inter se bellige-
rantibus resurrecturum Israelman, et habitandam de
integro jam dilatatam Jersalem, divina virtute inu-
nitam, supernisque favoribus velut inexpugnabili

²¹ Isa. xiii. 3.

(1) Suspicor minus quam pro lacunæ spatio, aut forte etiam nihil ad sententiam omissum. Interpres.

A ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ δργίζομαι ἐπὶ τὰ
ἔθνη τὰ συνεπιτίθεμα. 'Ανθ' ὃν ἡγῷ μὲν ὥργισθη,
δλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. Ο δὲ, δλίγα
καὶ συμμέτρως ὥργισμένος, καὶ ζῆλον ἐπαφιεῖς τοὺς
πεπορθκόσιν, δτι παρὰ λόγον δεδράκασι τὰ εἰς τοὺς
ἀλόντας τολμήματα, πῶς δξύνεσθαι κατ' αὐτῶν κε-
λεύει τὰ κέρατα; Οὐκοῦν δξύνονται μὲν, πλὴν οὐ
κατὰ γε τοῦ Ἱερατῆλ, ἀλλὰ κατὰ σφῶν αὐτῶν. Κατ-
εξανέστησαν γάρ ἀλλήλων καὶ πεπολεμήκασιν Ἀσ-
συρίοις τε καὶ Βαβυλωνίοις Πέρσαι καὶ Μήδοι, Κύ-
ρου βεβασιλευκότος, καθάπερ ήδη προείρηται. Οὐκ-
οῦν, ει μὴ ἡγένθη τὰ κέρατα, καὶ ἐπεπόρθητο τὰ
Βαβυλωνίων, οὐχ ἀν ἀπήλαχτο δουλείας ὁ Ἱερατῆλ,
οὐχ ἀν ἀνείσθη δεσμῶν, καὶ τῆς ἀφορήτου ταλαιπω-
ρίας. Οι τοινυ τέσσαρες τέχτονες, οι τὰ κέρατα
B παραθήγοντες ἐν χερσὶν αὐτῶν, τουτέστι τῶν ἔχον-
των αὐτὰ, ήτοι τῶν κρατούντων, ἵνα τοὺς Περσῶν
νοῦμεν βασιλέας, νοηθεῖν διγελοι, τὸ δοκοῦν Θεῷ ἀποπεράνειν εὖ μάλι προστεταγμένοι. Τοῦτο ἦν
ἄρα τὸ ἀλῶνας τὴν Βαβυλωνίων, καὶ ὑπὸ χείρα γενέσθαι Περσῶν τε καὶ Μήδων, περὶ ὃν ἐτέρῳ ποὺ
φησιν ὁ τῶν διών Δεσπότης. « Ἡγιασμένοι εἰσι, καὶ ἡγῷ διγῷ αὐτοῖς, γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν
Θυμὸν μου, χαίροντες ἄμα καὶ ὑερίζοντες. »

ΚΕΦΑΛ. Β'.

C Καὶ ἦρα τοὺς ὄφθαλμούς μου, καὶ εἶδον, καὶ
ἰδοὺ ἀρῆρ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ σχοινίον γεωμε-
τρικόν. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν· Ποῦ σὺ πορεύῃ;
Καὶ εἶπε πρὸς με· Διαμετρῆσαι τὴν Ἱερουσαλήμ,
τοῦ ιεβεῖρ πηλίκον τὸ πλάτος αὐτῆς ἔστι καὶ
πηλίκον τὸ μῆκος. Καὶ ίδοὺ ὁ ἀγρελος ὁ λαλῶ
ἐν ἐμοὶ εἰστήκει, καὶ ἀγρελος ἐπεροεύστο
εἰς συνάρτησιν αὐτῷ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν, Λε-
των· Κατάκαρπος κατοικηθήσεται Ἱερουσαλήμ
παρὰ πλήθους ἀνθρώπων, καὶ κτηνῶν ἐν μέσῳ αὐ-
τῆς, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει Κύριος, τεῖχος
περὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ
αὐτῆς.

D ΙΑ'. Οτι μὴ κατὰ τοῦ Ἱερατῆλ ἡγένθη τὰ κέρατα,
καὶ ἐκείνων δὲ μᾶλλον, οἱ εἰδόν τε καὶ πεπορθκασι
τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ μέντοι τὴν Ιουδαίαν, ἡ γενέσθαι
δρασις ἐκδεῖξειν ἀν, καὶ μάλι εὐκόλως. Αἴρει γάρ
πάλιν τοὺς ὄφθαλμούς ὁ προφῆτης, καὶ οὐχὶ δὴ πάν-
τως τοῦ τοῦ σώματος, τοὺς δὲ μᾶλλον καὶ νοητούς.
Εἰτά τινα τενεδόνα φησιν ἐν ἀνδρὸς σχήματι, σχοι-
νίον κατέχοντα γεωμετρικόν· ἤρετο δὲ πάλιν ἐφ' ὅπω
τε βαδίζει, καὶ τις ὁ σκοπὸς αὐτῷ. Τοῦ δὲ δὴ φά-
σκοντος διαμετρῆσαι τὴν Ἱερουσαλήμ,

• • • • • (1) εμπρησθέντος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θείου ναοῦ, καὶ
τῶν ἀνά πᾶσαν τὴν Ιουδαίαν οἰκων τε καὶ πόλεων
ἀνατετραμμένων, ἀνήρητό πως ἡ ἐλπὶς τοῦ καὶ εἰσ-
αῦθις αὐτὴν ἀνασφῆλα δύνασθαι. Δείχνυσιν οὖν θεός,
ὅτι τῶν κεράτων παρωκυμμένων, τουτέστι τῶν ἔθνων,
ἥτοι τῶν βασιλεῶν, καὶ τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον
συγκεροτηκότων, ἀνεθήσεται μὲν Ἱερατῆλ, οἰκήσει
δὲ πάλιν κατευρυνθεῖσαν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ θεῖται

δυνάμει πεκυρωμένην, καὶ οὸν ἀμάχῳ φλογὶ ταῖς Αἰώνιαις εὐμενεῖαις διεζωσμένην. Τρέχει τοίνυν ὁ ἄγγελος; ἐκμετρήσαι τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ οὸν δρίσαι πλατεῖαν αὐτὴν καὶ εὑμηκεστάτην. Καὶ ταῦτι μὲν ἱστορικῶς.

Φαίην δ' ἂν διτὶ καὶ ἐπ' ἀντῆς; τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ νοοῦτο ἀν εἰκότως ἡ ὥρας; Τετυρανεύει μὲν γὰρ κατά τάντων ὁ Σατανᾶς τῶν ὅντων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ γεγναμένον αἰχμάλωτοι, τοῖς ἐκείνους ζυγοῖς ὑπενηγεμένοι. Ἀλλ' ἡ τοῦ Σωτῆρος χάρις συνέτριψε μὲν τὸ ἐκείνου κέρας, κατελέπτυνε δὲ τὴν ὑπεροφύειν. Τεθριάμβευκε γάρ ἀρχάς τε καὶ ἔξουσίας καὶ κομοκράτορας, τὰς ἀντικατέμενας δυνάμεις, ἐξείλετο δὲ ἡμᾶς καὶ τῶν ἐκείνου δεσμῶν ἀπέλυσεν. Ἡγειρεν τῷαν τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἀγίαν ἀληθῶς καὶ διαβόητον πόλιν, τὴν εὔρειαν καὶ εὑμηκεστάτην, ἢν κατακάρπως φύκηκαμεν ἀνθρώποι τε καὶ κτήνη, τοντόστιν οἱ λεοτρωμένοι τε ἡδη, καὶ οἱ μήπω πρὸς τοῦτο ἤκοντες μέτρου, μέλλοντες δὲ καὶ μυσταγωγύμενοι. Κατρφκήκαμεν πόλιν, ἢν αὐτὸς τετριχεῖται Χριστὸς, ἀρθρήτοις δυνάμεις καταφλέγων τοὺς ἀνθετηκότας, καὶ τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἀναπιμπλῶν, καὶ οὸν ἐστηκώς ἐν μέσῳ τῶν οἰκούντων, οἵτις ἐπηγγέλλετο λέγων· « Ἰδοὺ ἡγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάστας τὰς ἡμέρας ἵως τῆς συνετελείας τοῦ αἰώνος. » Ταύτης τῆς ἀγίας πόλεως διεμέμνητο που καὶ δι προφήτῃς Ἡσαΐᾳ, λέγων· « Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὅφονται Ἱερουσαλήμ, πόλις πλουσία, σκηναὶ αἱ οὐ μὴ σεισθῶσιν οἱ πάσσαλοι τῆς σκηνῆς αὐτῆς, οὐδὲ τὰ σχινία αὐτῆς οὐ μὴ διαρραγῶσι. » Καὶ πρὸς αὐτὴν δὲ φησι· « Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου καὶ τῶν ἀβλαῶν σου. Πῆξον, μὴ φεισοῦ ἔτι εἰς τὰ δεξιά καὶ εἰς τὰ ἀριστερά ἐκπέτασον. » Κατευρύνεται γάρ τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ, καὶ εἰς ἀπειρον ἐκτείνεται, ἀναριθμήτους ἀεὶ δεχομένη τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν.

Ὦ, ὁ φεύγετε ἐκ τῆς βορρᾶ, λέτει Κύριος, διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀρέμων τοῦ οὐρανοῦ συνδέω ὑμᾶς, λέγει Κύριος. Εἰς Σιών ἀρασώζεσθε οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλώνος.

ΙΒ'. Ἐπιστυγνάει μὲν ὡς πεπερι τοῖς παθοῦσι τὴν αἰχμαλωσίαν, ὡς δύσσοιτον ἀνατλᾶσι τῷ τελετηποτίαν, καὶ δῆ καὶ ἀπονοσφίεσθαι κελεύει λοιπὸν τῆς Χαλδαίων χώρας, ὡς ἐνὸν ἡδη τοῦτο δρᾶν αὐτοῖς, ἐξείργοντος οὐδενὸς, αὐτοῦ τε συλλέγοντος ἐκ τόπου παντὸς τοὺς ταῖς τῶν πολεμίων προσδοταῖς κατεσκεδασμένους. Θυγατέρα δὲ Βαβυλώνος, καὶ γῆν τοῦ βορρᾶ, τὴν Χαλδαίων χώρων ὄνομά εἶται. Λι γάρ μητρωπολεῖς ἐν ταξὶ μητέρων τεθεῖνται ταῖς διλαῖς, αἱ πράττοιεν ἀν ὑπ' αὐταῖς. Ήρειστέρα δέ πως καὶ πρὸς τὴν κειμένην, τῶν Χαλδαίων ἡ χώρα. Καὶ ταῦτι μὲν τὴν ἱστορίαν εἰρήσθων.

Μεταφορτὶ δὲ ὁ λόγος εἰς θεωρίαν τὴν πνευματικὴν, καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡδη πως εἰσχρίνεται πρόσωπον, καταγλυκαινομένου τρόπον τινὰ, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐπιδαρκύοντος τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τοι τὸ πάντας τὴν τοῦ τυραννήσαντος Σατανᾶ λατρείαν ὑπο-

A fiamma circumseptam. Currit ergo angelus ut militat in Jerusalem, ejusque latitudinem et longitudinem quasi definit. Et haec quidem historice.

Affirmaverim porro etiam de ipsa Christi Ecclesia visum hoc apte explicari posse. Exercuerat enim Iyannidem Satanás in mortales universos, eramusque captivi, illius iugō subditū. Verum Salvatoris gratia ejus cornu contrivit, et superbiam alienauit. Triumphavit enim principes, et potestates, et mundi rectores, et adversarias virtutes, 667 eripiuntque nos, et illius vinculis expedivit. Excitavit Ecclesiam nostram vere sanctam, et fainam nobilitem civitatem, latam et longissimam, quam cem fructu incolimus homines, et jumenta, hoc est verbo Dei instituti jam, et qui ad hunc terminum nondum pervenerunt, pervenient autem, et sacra doctrina adhuc imbuuntur. Habitamus civitatem, quam munis ipse Christus viribus, quantas oratio complecti nulla potest, urens adversarios, et gloria sua implens, et quasi in medio habitantium stans, quibus id promisit, in haec verba: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi ». Hujus sanctae civitatis meminit aliquibi propheta quoque Isaías, his verbis: « Oculi tui videbunt Ierusalem, civitas dives, tabernacula quae non commovebuntur, neque movebuntur paxilli tabernaculi ejus, neque sumiculi ejus disrumpentur ». Et ipsam sic alloquitur. « Dilata locum tabernaculi tui, et tentoriorum tuorum. Fige, ne parcas, adhuc ad dexteram et sinistram dilata ». Dilatatur enim Ecclesia Christi, et in immensum extenditur, innumerabiles semper ipsum adorantes suscipiens.

VERS. 6, 7. O, o fugite de terra aquilonis, dicit Dominus: quia de qualiori ventis cœli congregabo vos, dicit Dominus. In Sion salvamini, qui habitatis filiam Babylonis.

XII. Ingemiscit quodammodo super iis qui captivi fuerant, ut ærumna intolerabili exercitii: atque etiam de cætero decadere Chaldaeorum terra hortatur, quod illis jam istud facere nemine vetante liceat, et ipse hostium impressionibus dispersos colligat. Filiam porro Babylonis et terram aquilonis Chaldaeorum regionem nominat. Metropoles enim aliis urbisib[us] sibi subjectis instar matruin sunt. Chaldaeorum vero regio aquilonem inter et orientem sita est. Et ista quidem a nobis secundum historiam dicta rursus ειποῦται μὲν τὴν, ὡς πρὸς γε τὰ ἐκ τῆς ιστορίας εἰρήσθων

Transit autem sermo ad considerationem spiritualem, et personam Salvatoris deinceps insinuat, dulci affectu veluti liquefentis, et propemodum illacrymantis mortalibus, quia omnes ad tyrannum Satanam colendum properent, et illi serviant servitutem adeo

²² Matth. xxviii, 20. ²³ Isa. xxxiii, 20. ²⁴ Isa. LIV, 2.

inimitem, ut, dum ejus voluntati obsequuntur, magno et gravi onere premi videantur. **668** Est igitur illis auctor ausugiendi, ut ex terra aquilonis, hoc est ex terra frigida: ut hinc affectionem quamdam morumque constitutionem mundanam cogitemus, quam si quis habuerit, ipsamque visus fuerit habitare, non erit spiritu fervens, nec habebit in se habitans ignitum Dei verbum. Psallit namque alicubi David: « Ignitum eloquium tuum vehementer, et servus tuus dilexit illud ». Quocirca qui servidum et ignitum Dei eloquium non habet, frigidus et mortuus est. Propter abundantiam enim iniquitatis fore ut refrigerescat charitas multorum, etiam Christus dixit³⁶. Filia vero Babylonis peccatum appellabitur: et perquam apposite, si verum est, ea voce confusione significari. Erit igitur peccare negotium animi nondum constituti et firmati: sed confusi potius, et quodammodo inclinationibus ad vitia iemulenti. Recedendum itaque quasi de terra aquilonis, a frigida et mortua affectione animi, et transeundum in Sion, hoc est ad veram speculum, ut intelligamus Ecclesiam Christi, in qua versantes videbimus voluntatem Dei, et doctrinam de sancta consubstantiali-que Trinitate expendemus, et ipsum Christum inveniemus nos omnino dis congregantem, spiritualique vinculo ad concordiam colligantem. Dixit enim de nobis: « Quia et alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et erit unus evile et unus pastor³⁷ ».

VERS. 8. Quia hæc dicit Dominus omnipotens: Post gloriam misit me ad gentes quæ spoliaverunt vos, quia qui tangit vos, quasi tangens pupillam oculi sui.

XIII. Christum etiam veteribus populis auxilia-rium et liberatorem fuisse, neinostudiosus veritatis vocare in dubium potest. Si enim ipse erat illa petra³⁸, silibundum in solitudine Israelem potans³⁹, et ipse est per quem omnia a Deo et Patre accepimus, nequitiam dubitandum quin per ipsum quoque omnis liberatio omni tempore et omne genus auxilii administratum sit. Jam vero his verbis ipsum in fide justificatos et sanctificatos in spiritu alloqui, et incarnationis modum ostendere dicimus. Post glo-riam enim missum se ait, nec potest orationis vanitatem adhibere ullo modo. Si enim cum in forma Dei Patris esset, qui ex ipso et in ipso est Deus Verbum, non rapinam arbitratus est, esse se æqua-lem Deo, **669** sicut scriptum est nihilominus ad formam servi devenit, et humiliavit semel ipsum, factus similis nobis⁴⁰, » quomodo non post gloriam ipsi summiopere congruentem factus est? Quæ igitur causa fuit ut temporalem ignominiam pateretur? Quid venit spoliatum spoliatores, et qui degentes in terris, id est nos jugo suo subjecerant, quos mali-

A δραμειν, καὶ δουλειαν ἀνατέηναι τὴν οὕτω σκληράν, ὡς τοῖς ἔκεινοι θελήμασιν ὄρδεσθαι κατηγθεσμένους. Προτρέπει τοινυ ἀποδραμεῖν ὡς ἐκ γῆς βορρᾶ, τουτ-έστιν ὡς ἀπὸ χώρας τῆς κατεψυγμένης, ἵνα τούτου πλαγίως διάθεσιν τίνα, καὶ τὴν κατάστασιν ἐννοῶ-μεν κοσμικήν, ἢν εἰκερ τις ἔχοι, καὶ αὐτὴν ὄρφωτο κατοικῶν, οὐδὲ ἀν εἴη τῷ πνεύματι ζέων, οὐδὲ ἀν ἔχοι κάτοικον ἐν ἑαυτῷ τὸν διάπυρον τοῦ Θεοῦ λόγον. Ψάλλει γάρ που τρόδος Θεὸν δ Δαδίδ. « Πεπυρωμένον τὸ λόγιον σου σφόδρα, καὶ ὁ δοῦλός σου τηγάπησεν αὐτό. Οὐδούν δ τὸν ζεόντα καὶ διάπυρον τοῦ Θεοῦ λόγον οὐκ ἔχων, ἀπεψυγμένος ἀν εἴη καὶ νεκρός. Καταψυγήσεσθαι γάρ τὴν ἀγάπην τῶν πολλῶν διὰ τὸ πλήθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ἐφη Χριστός. Καὶ ἡ θυγάτηρ δε Βαβυλῶνος ἡ ἀμαρτία λαλέεται, καὶ μάλα εἰκότως, εἰπερ ἔστιν ἀληθές, ὡς ἀρμηνεύεται μὲν σύγχυσις, ἡ Βαβυλὼν. Εἶη δὲ ἀν ἔργον τὸ πλημμέλειν, οὐχὶ νόον διαθέσως, μεταφορίᾳ δὲ εἰς Σιών, τουτέστιν εἰς τὸ ἀληθινὸν σκοτευτήριον, ἵνα νοῶμεν τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, ἐν ᾧ γεγονότες κατοψήμεθα τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ ἀγίᾳ καὶ δόμοις οὐρανῷ Τριάδι περιαθρήσομεν λόγους, καὶ αὐτὸν εὐρήσομεν ἐκ παντὸς ἡμᾶς τρόπου συναγείροντα Χριστὸν, καὶ συνδέοντα πνευματικῶς εἰς δόμοις ιχναν. « Εφη γάρ περὶ τῆς ημῶν. « Οτι καὶ ἀλλὰ πρόδατα ἔχω, οὐδὲ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης, κάκεινά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ γενήσεται μία ποίμνη καὶ εἰς ποιμήν. »

C Διότι τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Όξιον δόξης ἀπεσταλκέ με ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ σκυλεύσατα ὑμᾶς, διότι δ ἀπόδημος ὑμῶν ὡς δ ἀπόδημος τῆς κόρης τοῦ δρωταλμοῦ αὐτοῦ.

II. « Οτι μὲν ἐπήμυνε τε καὶ ἐλυτροῦτο Χριστὸς καὶ τοὺς πάλαι λαοὺς, ἐνδοιάσσειν ἀν οὐδεὶς, εἰ γε νῦν ἔχει τῆς ἀληθείας τὸν ἱραστήν. Εἰ γάρ αὐτὸς ἦν τὸ πέτρα, δεδιψηστα κατὰ τὴν ἔρημον ποτίζων τὸν Ἰσραὴλ, καὶ αὐτὸς ἔστιν δὲ οὐ τὰ πάντα περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, πῶς ἔστιν ἀμφιβάλλειν, ἔτι δὲ αὐτοῦ καὶ πάσα λύτρωσις κατὰ πάντα καιρόν, καὶ ἄπαι ἐπικουρίας ἐπράττετο τρόπος; Ηλήν ἐν γε τούτῳ φαμὲν τοῖς ἐν πίστε δεδικασμένοις, καὶ τὴς τῆς ἐνανθρωπήσας κατασημανεῖν τρόπον. Όξιον γάρ δόξης ἀπεστάλθαι φησι, καὶ φευδοεπή-σσειν ἀν οὐδαμῶς. Εἰ γάρ ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπάρχων δὲ ἐκ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ Θεός Λόγος, εἰ οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ, καθά γέγραπται, καθίκετο δὲ καὶ εἰς δούλου μορ-φὴν, καὶ τεταπείνωκεν ἐαυτὸν, γενόμενος καθ' ἡμᾶς», πῶς οὐκ ὅπισσα γέγονε τῆς δοτὶ μάλιστα πρεπούστης εὐχειας αὐτῷ; Τίς οὖν δ λόγος τοῦ χρῆναι παθεῖν αὐτὸν τὴν πρόσκαιρον ἀδοξίαν; Ἀφίκετο μὲν γάρ σκυλεύσων τοὺς πεπορθηκότας, καὶ τοῖς σφῶν αὐτῶν

³⁶ Psal. cxviii, 140. ³⁷ Matth. xxiv, 12. ³⁸ Joan. x, 16. ³⁹ I Cor. x, 4. ⁴⁰ Num. xx, 2 εἰς.

⁴⁰ Psal. xi, 6-8.

διπενεγκόντας ζυγοῖς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, τουτέστοιν αὐτοῖς δημάς, οὓς αἱ πονηραὶ καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις ἀσχέτως κατελήξοντο. Σκυλεύονται δὲ νῦν, τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ συγκομιζοντος δημᾶς εἰὰ τῆς πίστεως εἰς ἑαυτὸν, καὶ ίδιους ιστάντος προσκυνητάς, τοὺς ταῖς παρ' ἁκείνιοι πλεονεχεῖαις περιφρίσμένους, καὶ τοσαύτην ἡμῖν παρέχοντος τὴν ἀσφάλειαν, ὥστε τὸν ἀθέλοντα λυτεῖν, μονονουχὸν τῆς ίδιας ἀπεσθανεῖ κάρης. Περιτρέπεται γάρ ἀεὶ περ εἰς πᾶν τούναντίον τῶν πραγμάτων ἡ ἔκβασις τοῖς διώκουσι τὴν Ἑκκλησίαν, λέγοις δὲ ἀντί φίλων μονονουχῶν τὸν Ψαλμοῖς· « Λάκκον δρυεῖς, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν, καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον δὲ εἰργάσατο· ἐπιστρέψει δὲ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ χορυφὴν αὐτοῦ ἡ ἀδικία αὐτοῦ καταβήσεται. » Ἀφεταὶ δὴ οὖν ἑαυτοῦ, φησιν, ὃ ταῖς τῶν ἐμοὶ πεπιστευχότων ἐπιβούλευων ψυχαῖς. Τούτο τοὶ φησι καὶ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς· « Μή ἀπεσθε τῶν Χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε. » — « Εἰ γάρ ἔσμεν σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἔχομεν, πῶς ἀν πρότιτο τοῖς φιλαμαρτήμοσι τὸ ίδιον σῶμα; Η̄ πῶς ἀνέξεται κακῶν διναπίμπλῳ τὰ μέλη; Μᾶλλον δὲ, πῶς οὐκ ἀν τὴν ἐσχάτην ἀποίσταν δίκην, οἱ τοῖς ὑπ' αὐτῷ γεγονόσιν ἀνοσίως ἐπιβούλευοντες;

Διέτι ίδιον ὅτῳ ἐπιφέρω τὴν χεῖρα μου ἐπ' αὐτούς, καὶ δισορταὶ σκῦλα τοῖς δουλεύοντις αὐτοῖς, καὶ γνώσθε διότι Κύρος πατοχρήτωρ ἀκαθόταλκός με.

ΙΔ'. Ἡφατο γάρ τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ αἰώνος τούτου Χριστὸς, καὶ ἀφορήτῳ χειρὶ τὰς τοῦ μιαυδόνου δράκοντος συνέτριψε κεφαλάς, καὶ δέδωκεν ἡμῖν « πατεῖν ἐπάνω διεθεών καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πάσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθροῦ. » Καὶ οἱ ποτὲ δεινοί, καὶ παγχάλεποι, καὶ δυσάντητον ἔχοντες τὴν προσβολὴν, γεγόνασι σκῦλα τοῖς δεδουλευκόσιν αὐτοῖς. Ἡμεῖς γάρ οἱ πάλαι ταῖς ἀμαρτίαις τυραννούμενοι, δεδικαιώμεθα μὲν ἐν Χριστῷ, ἀφίγμεθα δὲ ἡδη πρὸς τοῦτο λοιπὸν εὐθυμίας πνευματικῆς, ὡς διαπρέπειν δύνασθαι διὰ πάσης ἀρετῆς, καὶ τὸν ἐν Χριστῷ τε καὶ ἀγγελικὸν κατορθῶσαι βίον, εἴτα χαρισμάτων διναπίμπλασθαι τῶν παρ' αὐτοῦ, καὶ λαβεῖν ἔχουσαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, καὶ δαιμοσιν ἀνοσίαις ἐπιτιμῷν, ὑποστρωνύμτος Χριστοῦ, καὶ αυτοτρίβοντο; ὑπὸ πόδας ἀγίων αὐτῶν τε τὸν Σατανᾶν καὶ τὰ; ὅπ' αὐτῷ δυνάμεις πονηρίας. Καθ' ἔτερον δὲ τρόπον σκυλεύσειν ἄν τις τούς ποτὲ κεχρατηκότας. « Οτε γάρ τῶν ίδιων καταθλοῦμεν παθῶν, καὶ τοῦ παντὸς ἔξιον ποιούμεθα λόγου, τὸ κρατεῖν ἡδονῶν κοσμικῶν τε καὶ σαρκικῶν, καὶ ἀπάσης ἐκτόπουν καὶ μυσαρᾶς ἐπιθυμίας, τότε τοὺς κεχρατηκότας ποτὲ νενικήκαμεν, κανὸν ἰδωμεν ἑαυτοὺς γεγονότας ἐν τούτοις. Τότε δῆ, τότε γνωσόμεθα καὶ διὰ πειρας αὐτῆς, διτὶ Θεὸς ὁ Λόγος, ἀπεστάλη μετὰ σαρκὸς εἰς τὸνδε τὸν κόσμον παρὰ τὸν Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ὀπίσω δόξης γέγονεν οὐχ ἐτέρου του χάριν, η̄ ἵνα δεσμεύσῃ τὸ

Agnæ et adversariæ potestates impotenter deprædabantur. Nunc vicissim spoliantur, Christo omnium nostrum Salvatorem nos in ipso congregante per fidem, et adoratores suos illorum potentia et dominatione afflictatos institente, tantamque securitatem afferente ut qui nobis exhibere molestiam conetur, tantum non pupillam suam tangat. Semper enim persecutoribus Ecclesiæ conatus ipsorum in caput reciderunt, et possit super unoquoque dici quod exstat in Psalmis: « Lacum aperuit, et effudit eum, et cadet in foveam quam fecit; convertetur labor ejus in caput ipsius, et in verticem ejus iniurias ipsius descendet¹¹. » Tangel igitur se, inquit, qui animabus in me creditum insidiatur. Hoc igitur per Psalmistam dicit: « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari¹². » — « Si enim sumus corpus Christi, et membra de membro¹³ (1), quomodo corpus suum peccatoribus objicerit? aut quomodo membra sua malis cumulari sustinuerit? Imo, quomodo non ultima luant supplicia, qui servis ejus scelerate insidias moluntur?

B VERS. 9. Quia ecce ego in sero manum meam super eos, et eruni prædae his qui servierant eis, et cognoscetis quia Dominus omnipotens misit me.

C XIV. Tetigit enim rectores mundi hujus Christus, manuque intoleranda cruenti draconis capita contrivit¹⁴, deditque nobis « calcare supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici¹⁵. » Et qui erant aliquando formidabiles et atrocissimi, quibusque obviā iri non poterat, facti sunt spolia servis suis. Nos enim qui quondam peccatorum tyrannidem patiebamur, justificati quidem sumus in Christo¹⁶, et jam ad tantam securitatem spiritualem pervenimus, ut omni virtute possimus excellere, et in Christo vitam angelicam probe vivere; deinde charismatis ejus repleri, et accipere potestatem contra spiritus inmundos, et dæmones increpare, 670 substerneute Christo, et ipsum Satanam, virtutesque illius malignas, sub pedibus sanctorum conterente¹⁷. Alia insuper via spoliare victores D licet. Quando enim concitatos animorum nostrorum motus oppugnamus, et mundanas, carnalesque voluptates, et quamvis a ratione aversam, et execranda voluptatem vincere in magnis numeramus, tunc victores vicimus, etiam si nos ipsis fuisse obnoxios videamus. Tunc, tunc ipsa quoque experientia discemus, quod Deus Verbum carnem indutus in hunc mundum a Deo et Patre missus, nec alia de causa post gloriam factus sit, quam ut alligaret quod contritum erat, et confirmaret infirma, et dejecta erigeret, et quod erat debile corru-

¹¹ Psal. viii, 16, 17. ¹² Psal. civ, 15. ¹³ I Cor. xii, 27. ¹⁴ Gen. iii, 15. ¹⁵ Luc. x, 19. ¹⁶ I Cor. vi, 11. ¹⁷ Marc. vi, 7.

(1) In Graeco est ἐκ μέρους, ex parte, ut etiam in Novo Testamento.

boraret, et quod perierat ad salutem restitue-
ret.⁴⁴

VERS. 10-12. *Delectare et gaude, filia Sion, quia
ecce ego venio, et habitabo in medio tui, dicit Dominus.
Et confugient gentes multæ ad Dominum in die
illa, et erunt ei in populum, et habitabunt in medio
tui, et scies quoniam Dominus omnipotens misit me
ad te. Et possidebit Dominus Judam partem suam
super terram sanctam, et eliget adhuc Jerusalem.
romptere Kyrion eðor Iouðar tñr meþda aðtou*

þrofusælðum.

XV. Et hinc cognoscere poteris supremæ latitiae materiam mortalibus futurum Salvatoris in terras adventum. Delectari etenim et latari omnino jussit spiritualem Sion, quæ est Ecclesia Dei viventis⁴⁵, sive ipsa per fidem salvatorum sacrissima multitudo. Promittit autem se venturum, et prorsus cum ipsis futurum. Inquit enim divinus Joannes⁴⁶, In mundo erat, et a creaturis suis non disjungebatur Deus Verbum : sed ipse vitam viventibus impertiebat, et continebat, atque conservabat omnia ut bene essent et viverent ; Sed mundus eum non cognovit⁴⁷. Adoravit enim creaturam⁴⁸. Fuit autem noliscum, quando, similitudine nostra suscepta, per sanctam Virginem natus, Et in terris vixit, et cum hominibus conversatus est⁴⁹. Testatur ideo sanctus David : « Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit⁵⁰. Tunc et gentibus manifestatus est. Non enim amplius Israeliticum genus tantummodo C per vetus illud mandatum erudithebat : quinimo evangelicis prædicationibus totus sub sole **671** orbis inaurabatur, et evasit in omni gente et in omni regione magnum nomen ejus⁵¹. Ipse enim erat exspectatio gentium, juxta prophetam⁵², et ipsi curvabitur omnne genu, coelestium, terrestrium et infernorum; et omnis lingua confitebitur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris⁵³. Concurserunt enim per fidem in ipsum, et cum ipso habitarunt in sancta, et quæ duntaxat intelligitur Sion, qui habitant in ultimis mundi finibus, cognoveruntque perspicue Deum sic dilexisse mundum, et ut dederit Filium suum unigenitum, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam⁵⁴. Misit enim nobis de cœlo Filium suum Pater, Salvatorem et Redemptorem, ut credentes in illum, in ipso Patrem videamus, et ut expressam genitoris imaginem eum qui ex ipso secundum naturam natus est intuentes, archetypum cogitemus⁵⁵. Tunc nimisrum, tunc et possessio ejus Judas factus est, hoc est omnis confitens et glorificans ipsum : Judas enim redditur confessio. Nam ut est apud Paulum : « Non qui in manifesto est Judæus, neque circumcision quæ in carne manifesto fit, sed qui in occulto Judæus est, et circumcision cordis in spiritu, non littera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo⁵⁶. Quotquot

A συντετριμμένον, νευρώσῃ τὸ ἡσθενηκός, ἀνορθώσῃ τὸ κατερβάγμενον, εὐσθενὲς ἀποφήνῃ τὸ ἄναλκι, θεραπεύσῃ τὸ ἀπολαόλς.

Tέρπου καὶ εὐφραίτρου, θύρατερ Σιών, διστι-
λδού ἔτρω ἔρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐπειδή σου, λέγει Κύριος. Καὶ καταφεύξομαι ἕδη την πολλὰ ἐπι τὸν Κύριον ἐπειδή ημέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔσομαι αὐτῷ εἰς λαόν, καὶ κατασκηνώσομαι ἐπειδή σου, καὶ ἐπιγράψῃ δι τοῦ Κύριος παρεκράτω ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σέ. Καὶ κατακληρο-
τομήσει Κύριος τὸν Ιούδαν τὴν μερίδαν αὐτοῦ ἐπι τὴν γῆν τὴν ἀρίταρ, καὶ αἱρετεῖ ἔστι τὴν Ισ-
ρουσαλήμ.

IE'. Κάντεῦθεν ἀν μάθοις, ὃς ἔσται τῆς ἀνωτάτως θυμηδίας ὑπόθεσις τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Σωτῆρος ἢ παρουσία. Τέρπεσθαι γάρ καὶ εὐφραίνεσθαι προτεταχεν ἀναγκαῖως τὴν νοητὴν Σιών, ἡτοις ἔστιν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, ἡγουν αὐτῇ τῶν διὰ πίστεως συσωμένων ἡ ἵερωτάτη πληθύς. Κατεπηγγέλλετο δέ, διτοις : καὶ ἔξει, καὶ ἔσται δῆ πάντως ἐν μέσῳ αὐτῆς. Ἡμῖν γάρ φησιν διεσπέσιος Ἰωάννης· Ἐν τῷ κόσμῳ διν, καὶ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων οὐκ ἀπενοστήσετο θεὸς ὁν δι Λόγος, ἀλλ' ἡν αὐτὸς ζωοποιῶν τὰ ζωῆς μετέχοντα, καὶ συνέχων τὰ πάντα πρὸς τὸ εὖ εἶναι καὶ ζῆν· « Ἀλλ' ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. » Προσκεκύνηκε γάρ τῇ κτίσει. Γέγονε δὲ μεθ' ἡμῶν, διτοις τὴν καθ' ἡμᾶς ὅμοιωσιν ἀναλαβὼν, διὰ τῆς ἀγίας ἐγεννηθῆ Παρθένου, « Οὐτε καὶ ἐπὶ τῆς ὥρθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. » Καὶ μαρτυρήσει λέγων διεσπέσιος Δαβὶδ· « Ο θεὸς ἐμφανῶς ἔξει, δι θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. » Τότε γέγονε καὶ καταφανῆς τοῖς ἔθνεσιν. Οὐ γάρ ἔτι μόνον τὸ ἐξ Ἰσραὴλ ἐπαιδεύετο γένος, διὰ τῆς ἀρχαῖας ἐκείνης ἐντολῆς· κατεχρυστῦντο δὲ μᾶλλον τοῖς εὐαγγελικοῖς κηρύγμασιν ἡ ὑπ' οὐρανὸν, καὶ γέγονεν ἐν θίνει παντὶ καὶ ἐν πάσῃ δὲ χώρᾳ μέγα τὸ δνομα αὐτοῦ. Αὐτῆς γάρ ἡν ἡ προσδοκία τῶν ἔθνων, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν, καὶ αὐτῷ κάμψει· « πᾶν γένον, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γῆσσα ἐξομολογήσεται· διτοις Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατήρ. » Συνδεδραμήκασι γάρ διὰ πίστεως ἐπ' αὐτὸν, καὶ σὺν αὐτῷ κατεψήκασιν ἐν τῇ ἀγρίᾳ καὶ νοητῇ Σιών, οἱ ἐκ περάτων τῆς γῆς, ἐγνώκασι τε σαφῶς, διτοις οὐτεως τῇ γάπτησεν δι θεὸς τὸν κόσμον, εἰς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ δέδωκεν, ἵνα πᾶς δι πίστεών εἰς αὐτὸν, μὴ ἀποληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. « Ἐξαπέστειλε γάρ ἡμῖν ἐξ οὐρανοῦ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ δι Πατήρ, Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν, ἵνα πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα ὀψώμεθα, καὶ ὡς εἰκόνα βλέποντες ἀκριδῆ τοῦ γεγενηκότος τὸν ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν, ἐννοῶμεν τὸ ἀρχέτυπον. Τότε καὶ κλῆρος γέγονεν Ιούδας Κυρίου, τουτέστι πᾶς δι ξομολογούμενός τε καὶ δοξολογῶν αὐτὸν· ἐξομοιώζησις γάρ δι Ιούδας ἐρμηνεύεται. Ός γάρ δι Παύλος φησιν, « Οὐχ δὲ ἐν τῷ φανερῷ Ιούδαιος, οὐδὲ ἐν φανερῷ καὶ ταρκὶ περιτομῇ, ἀλλ' δὲ ἐν τῷ κρυπτῷ Ιούδαιος ἔστι, καὶ

⁴⁴ Ezech. xxxiv, 16. ⁴⁵ 1 Timoth. iii, 15. ⁴⁶ Joan. i, 10. ⁴⁷ ibid. ⁴⁸ Rom. i, 25. ⁴⁹ Baruch iii, 38. ⁵⁰ Psal. xlvi, 3. ⁵¹ Malach. i, 14. ⁵² Gen. xlvi, 10; Agg. ii, 8. ⁵³ Philipp. ii, 10, 11. ⁵⁴ Joan. iii, 16. ⁵⁵ Joan. xii, 7 seqq.; Coloss. i, 15. ⁵⁶ Rom. ii, 28, 29.

περιτομή καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὐ δέ την ἔπαινος οὐχ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ ἐκ Θεοῦ. » «Οσοι τοιγαροῦν τὴν ἐν πνεύματι περιτομὴν διὰ Χριστοῦ πεπλουτήκαμεν, κλῆρος αὐτοῦ γεγόναμεν εἰς ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἀγίαν, εἴνα τὴν ἀνω νοῶμεν πόλιν, τὴν νοητὴν Ἱερουσαλήμ, ἡς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς δὲ Θεὸς, διφιλητὴ τε αὐτὴν καὶ αἱρετὴν ποιούμενος. «Αἱρετεὶς γάρ, φησιν, ἐτί τὴν Ἱερουσαλήμ.» Οὐκ ἀπέθανον δέ πάλιν εἰςτερ ξλοιτὸς τις Ἱερουσαλήμ οἰζοθανεῖ καὶ νῦν ὠνομάσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν καὶ Θεοῦ πόλιν ἀποκαλεῖ, λέγων ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ· «Καθάπέρ τοκούσαμεν, οὕτω καὶ εἰδομεν ἐν πόλεις Κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλεις τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.»

Ἐνλαβεῖσθα πάσα σάρκα ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, διότι ἀγήγερται ἐκ τρεφελῶν ἀγίων αὐτοῦ.

I^o. «Επιφύνημα μὲν τούτῳ καλὸν καὶ ἐπωφελὲς, καὶ πρόσκλησις ἀγαθὴ, τοῖς ἀθέλουσιν εὐδοκιμεῖν, εἴτε παρ αὐτοῦ γέγονε τοῦ Θεοῦ, εἴτε μήν ἐκ προσώπου τοῦ προφητικοῦ. Πλὴν ἔκεινο περιαθρητέον. «Ως γάρ πάντη τε καὶ πάντως ἀπολογημένων οἵπερ ἀν αὐτῷ μή πιστεύσειαν, εὐλαβεῖσθαι προσταχεῖστον καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν οὐ προσιεμένοις ἐπεφύνει τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ. «Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μή πιστεύσῃς διτὶ ἐγώ εἰμι, ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε.» καὶ πάλιν, «Οἱ πιστεύων εἰς τὸν Γίλον, οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μή πιστεύων, ἥδη κέρκριται, ὅτι μή πιστεύειν εἰς τὸ δόνομα τοῦ Ιησοῦ τοῦ Θεοῦ.» Ταύτητος καὶ λίθος προσκόμμιτος, καὶ πέτρα σκανδάλου κατανόμασται Χριστός. «Ματέρερ γάρ ἔστιν ὁμολογουμένως καλὸν καὶ σωτήριον τὸ πίστει στεφανοῦν αὐτὸν, οὕτω καὶ δλέξθρου πρόδενον, τὸ μή εὐλαβεῖσθαι τὸν δι' ἡμᾶς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς γεγονότα, καὶ οὐχ ἐτέρου του χάριν, ἢ ἵνα σώσῃ τὸ ἀπολωλόδες. «Ἐγγέρθαι δὲ ἐκ νεφελῶν ἀγίων αὐτὸν νομιοῦμεν πάλιν, ὡς ἐξ ἡρεμίας τῆς πάλαι καὶ σιωπῆς ἀφιγμένον εἰς κίνησιν τῆς ἐν ἡμῖν φροντίδος, γεγονότα γε μήν ἐκ σπέρματος ἀγίων Ἀβραὰμ, Ἰσαάκ, Ἰεσσαί, καὶ Δαβὶδ, ἐκ τῶν σὺν ἔκεινοις γενεαλογουμένων, οὓς καὶ νεφέλας ἀποκαλεῖ, διὰ τοις τὸ ὑψοῦ φέρεσθαι τῶν ἀγίων τὸν νοῦν, καὶ παρατείσθαι μὲν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ φρόνημα τὸ κατερριμμένον, ζητεῖν] δὲ μᾶλλον τὰ δικαία καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ μήν καὶ τὸ ἐν τάξει νεφῶν, τοῖς νοητοῖς ὑετοῖς κατέρδειν ἐτέρους. «Οτι δὲ τὴν ἀνάστασιν ἐνιοῖς, πληροφορήσει πάλιν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς οὕτω λέγων· «Ἐνεκεν τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν καὶ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων νῦν ἀναστήσομαι.» Τογήγερται τοινυν, τουτέστι, κεκίνηται λοιπὸν εἰς ἐπικουρίαν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς πεπραχόσιν ἀθλίως. Αὔτοις δέ ἡ τῶν κακῶν ἀπάντων λύσις, καὶ τῆς ἀρχαίας ἀρδετοῦ πέρας, καὶ ἀρχὴ τοῦ παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ δοτὴρ ἐπίδοσις τῆς εἰς αἰώνα τὴν μέλλοντα.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Καὶ ἔδειξέ μοι Κύριος Ἰησοῦν τὸν ιερέα τὸν μέγαν ἐστῶτα πρὸ προσώπου ἀγρέλου Κυρίου.

⁴¹ Hebr. xi, 10. ⁴² Psal. xlvi, 9. ⁴³ Joan. viii, 24. ⁴⁴ Joan. iii, 18. ⁴⁵ I Petr. ii, 8. ⁴⁶ Matth. xviii, 11. ⁴⁷ Psal. xi, 6.

PATROL. GR. LXXII.

CAP. III.

VERS. 1, 2. *Et ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem magnum stantem ante faciem angeli Domini.*

A^oigitur circumcisioνem in spiritu per Christum ut divitias acquisivimus, possessio ejus facilis sumus «super terram sanctam», ut superam civitatem meditemur, Jerusaleм, quæ animo videtur, cuius et conditor Deus ⁴¹, qui ipsam amabilem et optabilem facit. «Eliget enim adhuc Jerusaleм», inquit. Non est insuper improbabile, si quis existimare volet, Jerusaleм et nunc vocatam esse Ecclesiam, quam et Dei civitatem divinus David nominat, cum ait: «Sicut audivimus, ita et vidimus, in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri ⁴².»

VERS. 13. *Timeat omnis caro a facie ejus, quia excitatus est e nubibus sanctis suis.*

XVI. Pulchrum hoc, et utile epiphonema, et cohortatio bona volentibus bene audire, sive a Deo est, sive ex persona prophetæ. Verumtamen illud considerandum diligenter. Timere enim jubet, quasi perditis penitus, quicunque ipsi non crediderint. Hoc et ipse Christus Israelitis fidem in ipsum non admittentibus minabatur, cum diceret: «Amen dico vobis, nisi credideritis quia ego sum, moriēmini in peccatis vestris ⁴³;» et iterum: «Qui credit in Filium, non judicatur; qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine ⁴⁴ Filiī Dei ⁴⁵.» Idcirco et lapis offensionis et petra scandali dictus est Christus ⁴⁶. Quemadmodum enim eitra dubitationem cuiusdam laudabile et salutare est fide ipsum honorare, ita et exitiosum non timere, qui propter nos nostra suscepit, nec alia de causa quam ut salvaret quod perierat ⁴⁷. Excitatum autem ipsum ex nubibus sanctis suis præterea putabimus, ut qui ex antiqua quiete et silentio ad motum sollicitudinis circa nos venerit, natum ex semine sanctorum Abraham, Isaac, Jesse, et David, et aliorum qui in ordine generationis deinceps recensentur, quos et nubes appellat, quod sanctorum mens sublimē feratur, et terrena cogitataque humilia repudiet, et superna potius ac celestia querat: quinetiam, more nubium, pluviis quæ intelliguntur nee apparent, alias irriget. Quod autem exsurrectionem intelligat, rursum Salvator ipse testificatur, voce Psalmographi ita loquens: «Propter miseriā inopum et gemitū pauperum, nunc exsurgam ⁴⁸.» Excitatus est igitur, hoc est motus est de cætero ad ferendam opem miseris et afflictis super terram. Ipse autem malorum omnium est solutio, et veteris maledicti finis, et principium omnis boni, et largitor spei vitæ sempiternæ.

Et diabolus stabat a dextris ejus, ut adversaretur ei. Et dixit Dominus ad diabolum : Increpet Dominus in te, diabole, et increpet in te qui elegit Jerusalem. Nonne ecce hoc ut torris extractus ex igne ?

XVII. Narratio visionem continet, verum tamen sensum habet historicum, sub aenigmate se insinuantem et ut imagine iterum Jesum describentem. Tenendum porro, prophetam visione jam re perfecta et ad exitum deducta verba facere. Est autem nequaquam fabulosus sermo, neque ab instituto alienus, neque otiosas narrationes acervat: verum, ut dixi, principio antequam evenirent, ista vidit, et annuntiare magnum operae prelum ducit, dum ita erudit et tutum reddat Israelem, ne similibus sese delictis iterum involvat, iterumque captivus sit, sciens se salvatum cum labore; et liberationem quoque ipsi opus erat gratiam 673 propemodum vel ipsis in celo angelis curae ac sollicitudini suis se. Ait ergo se vidiisse stantem angelum, et coram eo Jesum filium Iosedec sacerdotem magnum. Et angelus quidem typum et imaginem Christi gerebat: sacerdos autem totius populi personam sustinuisse potest intelligi: sic enim divina Scriptura eum accipit. Quare alicubi ad Mosen dicit Deus : « Et ecce ego accepi Levitas pro omnibus filiis Israel, dono dati sunt mihi ». Quocirca nihil adversus decorum peccat oratio, pro omni populo sacerdotem accipiens. Postquam enim Israel, cultis idolis spretisque legibus per Mosen latus, abjectus est a facie Dei, postmodum justa in eum ira expleta, misericordia a Deo est affectus, et denuo ad conspectum ejus revocatus. Et hoc, opinor, est, sub quodam integramento verborum, stare sacerdotem ante faciem angeli Domini. In ira quippe aversatur, et oculos removet a contemptoribus: contra miserans intuetur et respicit. Hinc et divinus Psaltes orabat ita : « Ne avertas faciem tuam a me, et ne declines in ira a servo tuo ». Et iterum : « Respice in me, et miserere mei ». Ceterum natura benignus et misericors Deus Israelem a peccato liberabat. Qui autem in illud induxerat Satanus stabat, nihilominus adversans, et se opponens illi, et deserens illum insuper, et quod quidem ad arbitrium ac voluntatem ipsius attinebat, misericordiam, ut peccatis obnoxio et impietatis criminibus irrelitto et nullius frugis tribui non sinens. « Stabat enim, inquit, ac dextris ejus, quodammodo dextera destruens : non enim sinistras res nostras, sed dextras et laudabiles oppugnat. Illoc contigisse cuidam in Christum impiorum beatus David sentiebat dicens : « Diabolus stet a dextris ejus ». Adversabatur ergo Satanus : sed angeli voce increpabatur. Audivit enim dicentem : « Increpet Dominus in te, diabole, et increpet Dominus in te, qui elegit Jerusalem ». Considera enim quomodo illico Deo infestum et supernis calculis

A Kai ὁ διάβολος εἰστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τοῦ ἀντικεῖσθαι αὐτῷ. Kai εἶπε πρὸς τὸν διάβολον· Ἐπιτιμήσαι Κύριος ἐν σοι, διάβολε, καὶ ἐπιτιμήσαι ἐν σοι ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ. Οὐκέτι τοῦτο ὡς δυλός ἐξεσπασμένος ἐπιχωρίς;

B ΙΖ'. Ὁραῖς μὲν τὸ διήγημα, πλὴν ἔχει λόγον ἱστορικὸν, αἰνιγματωδῶς εἰσβάλλοντα, καὶ ὡς ἐν εἰκόνι πάλιν τῷ Ἰησοῦ προσδιαγραφόμενον. Ἰστόν δὲ, ὅτι τῶν ἐν τοῖς ὄρασεσιν εἰς πέρας ἑκενηκότων, τοὺς περὶ αὐτῶν ὁ προφῆτης ποιεῖται λόγους. Εἰκαστοῦθες δὲ οὐδαμῶς, οὐδὲ μὴν κατόπιν τῶν ἀπιτηδευμάτων ἐρχεται, καὶ περιττῶν ἡμῖν διηγημάτων, σωρεύει δηλον· ἀλλ', ὡς ἔφην, ἐν ἀρχαῖς πρὸ τῶν πραγμάτων τεθέαται ταῦτα, καὶ ἀπαγγέλλειν ποιεῖται περὶ πολλοῦ, σοφὸν τε καὶ ἀσφαλῆ καθιστάς τὸν Ἰσραὴλ, ἵνα μὴ τοῖς Ισαίας πταῖσμασι περιπεσών, ἀλοίῃ καὶ δεύτερον, εἰδὼς, ὅτι σέωσται μετὰ πόνου, καὶ μονονούχη φροντὶς γέγονε καὶ τοῖς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλοις ἡ ἐπ' αὐτῷ λύτρωσις τε καὶ χάρις. « Ἐφη τοῖνυν, ὅτι τεθέαται μὲν ἐστῶτα τὸν διγγελον, πρὸ προσώπου δὲ αὐτοῦ τὸν Ἰησοῦν τὸν Ἰωσεδέκην, τὸν ἵερα τὸν μέγαν. Kai ὁ μὲν διγγελος εἰς εἰκόνα καὶ τύπον εἰστήκει Χριστοῦ· δὲ γε ἵερεὺς νοηθεὶ ἀντὶ παντὸς τοῦ λαοῦ λαμβάνεται γάρ οὕτω παρὰ ταῖς θεαῖς Γραφαῖς. Kai γοῦν ἔφη που πρὸς Μωάσα Θεός · « Kai ἰδού ἐγὼ εἰληφα τοὺς Λευταῖς ἀντὶ πάντων τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, δόμα δεδομένοι εἰσὶ μοι. » Ἐρχεται δὴ οὖν ὁ λόγος ἡμῖν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τοῦ πρέποντος, ἀντὶ παντὸς τοῦ λαοῦ τὸν ἵερα δεχομένοις. Ἐπειδὴ γάρ γέγονεν δὲ Ἰσραὴλ ἐκ προσώπου Θεοῦ, λελατρευχώς εἰδώλοις, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν διὰ Μωάσας ἀτιμήσας νόμον, εἴτα πληρωθεῖσας τῆς ἐπ' αὐτῷ δικαίας δργῆς, τήλεται παρὰ Θεοῦ, κέχληται τε πάλιν εἰς δύιν αὐτοῦ. Kai τοῦτο, οἵμαι, ἐστὶν αἰνιγματωδῶς τὸ ἐστάγαι τὸν ἵερα πρὸ προσώπου ἀγγέλου Κυρίου. « Εν δργῇ μὲν γάρ ἀποστρέφεται, καὶ ἀποκομίζει τοὺς ὄφραλμοὺς τῶν εἰωθότων καταφρονεῖν· οἰκτερῶν γὰρ μὴν ἐφορᾶ καὶ ἐπισκέπτεται. Kai γοῦν δὲ θεσπεσίος Ψαλμῳδὸς προστύχετο, λέγων· « Μή ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ μὴ ἐκκλίνῃς ἐν δργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. » Kai πάλιν · « Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἀλέησόν με. » Ἀλλ' δὲ μὲν φύσει χρηστὸς καὶ φιλοικτέρωμαν Θεὸς τὴν θευθέρου τῆς ἀμαρτίας τὸν Ἰσραὴλ. « Οἱ δέ γε εἰς ταῦτην ἐμβεβληκώς Σατανᾶς, εἰστήκει πάλιν ἀντικείμενος τε καὶ ἀντεξάγων αὐτῷ, καὶ καταγορεύωνται, καὶ ὅσον ἤκει εἰπεῖν εἰς τὸ αὐτῷ δοκοῦν, κατοικτείρεσθαι μὴ ἀριεῖς, ὡς ἐν πλημμελ[ε]ίαις δηταῖς, καὶ τοῖς τῆς δυσσεβείας ἐγκλήμασιν ἐνεχθείμενον, καὶ οὐδὲν ἔχοντα δεξιόν. Εἰστήκει γάρ, φησίν, ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τρόπον τινὰ παραλύων τὰ δεξιά· πολεμεῖ γάρ οὐχὶ τοῖς σκαιοῖς ἡμῶν πράγμασιν, ἀλλὰ τοῖς δεξιοῖς καὶ ἐπαινουμένοις. Τοιούτοις τι παθεῖν ἐπηρήματο τινὰ τῶν εἰς Χριστὸν δεδυσσενηκότων διὰ μαχάριος Δασιδ, λέγων · « Kai διάβολος στήτω ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ. » Ἀντέκειτο τοῖνυν δὲ Σατανᾶς, πλὴν ἐπειμάτο διὰ φωνῆς

⁶⁰ Num. iii, 9, 10. ⁶¹ Psal. xxvi, 9. ⁶² Psal. xxiv, 16. ⁶³ Psal. cviii, 6.

ἀγγέλους. Ἔκουε γάρ λέγοντος· «Ἐπιτιμήσαι· Κύριος σοι, διάδολε, καὶ ἐπιτιμήσαι· Κύριος ἐν σοι, διὰ κλεψάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ.» Ἀθρει γάρ, δπως θεομάχον ἔδειξεν εὐθὺς, καὶ ταῖς δινωθεν φήμοις ἀνοίξως ἀντιπράττοντα. Θεοῦ γάρ οἰκτείροντος καὶ ἀπαλλάττοντος ἡδη πλημμελεῖας τὸν Ἱερατὴλ, εἰσεξαμένου τε καὶ ἀπόλεκτον ἡδη ποιουμένου τὴν Ἱερουσαλήμ, κατηγορῶν οὐ πάντεται, καὶ καζακρίνειν ἀποτολμᾶτος τοὺς τὴν μεταρρύσαντας. Οὐκοῦν ἀκόρεστον εἰς δρυγὰς διελέγχει δῆ λέγων· «Οὐκ ίδον τοῦτο ὡς δαλάς ἔξεσπασμάν τον πυρός;» «Ομοιον γάρ ὡς εἰ λέγοι τυχόν· Πεπλημμέληκεν ὁμολογωμένως δὲ Ἱερατὴλ, καὶ ταῖς φιλοφογίαις ἐπεσχημάνος δράται· Πλήν ἔκτετικε δίκαιος οὐ μετρίως, ἀνέτιν τὰς συμφορὰς, καὶ ἔξεσπασθή μολίς, ὡς ἐκ πυρὸς δαλὸς ἥμιλφεκτος· οὕτω γάρ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπεικονίσατο τὸ βλάβη.» Ἀρτὶ καὶ μολίς τῆς ἀνηκέστου ταλαιπωρίας διέδρα τὴν φλόγα. Παῦσαι δῆ οὖν ἐγκαλῶν τοῖς τὴν μεταρρύσαντας δίκαιον, τίς δὲ καταχρίνων;»

Καὶ Ἰησοῦς ἦν ἐνδεδυμένος ἱμάτια ρυπαρά, καὶ εἰστήκει πρὸ προσώπου τοῦ ἀρρένου τοῦ Κυρίου. Καὶ ἀπεκρίθη, καὶ εἶπε πρὸ τοὺς ἑστηκότας πρὸ προσώπου αὐτοῦ, λέγων· Ἐγέλετε τὰ ἱερεῖα τὰ ρυπαρά δέ τοις. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν· Ιδού ἀγγίρηκα τὰς ἀροματὰς σου. Καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν ποδήρη, καὶ ἐπίθετε κιδαρίν καθηράρετε τὴν κεφαλήν αὐτοῦ.

III'. Παραδεχόντος ἀπαῖς εἰς τὸ παντός τοῦ λαοῦ πρόσωπον τοῦ λαχνότος Ἱερουργεῖν, ἀπόχρη λοιπόν, καθάπερ ἐγώμαι, τοσοῦτον εἰπεῖν, δτι τὰ ρυπαρά σύμβολον ἀν εἰλον οὐκ ἀσυμφανὲς τῆς ἀκαθαρσίας τοῦ λαοῦ. Κατημφιεσμένοι γάρ ὕσπερ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἀμαρτίαις, καὶ δυσαπόνιτον ἔχοντες τῆς ἀσεβείας τὸν μῶμον, διετέλουν ἐν αἰχμαλωσίᾳ, ποινὰς ὑπενηγμένοι, καὶ τῶν ἀνοσίων αὐτοῖς πεπλημμελημένων ἀποτινύντες δίκαιος. Ἐπειδή δὲ κατηλήκει Θεὸς, ἀπαλλάττεσθαι τῆς ἀμαρτίας προστέταχεν, ἐλευθεροῦσθαι τῶν ρυπαρῶν, καὶ μεταμφιέννυσθαι τρόπον τινὰ τὴν δικαιοῦσαν χάριν. Κατανεύει δὲ αὐτοῖς τοῦ πόνου τὸ πέρας, καὶ τῶν συμβεβηκότων τὴν λύσιν. Ὅπου γάρ ἀμαρτίας ἀφεσίς, ἔψεται που καὶ τὸ ἀπαλλάττεσθαι δεῖν τῶν δι' αὐτῆν ἐπενηγμένων. Οὐκοῦν ἐν σχήματι Θεοῦ τοῖς ἑστηκότος καὶ λειτουργοῦσιν αὐτῷ προστέταχεν δὲ μακάριος ἀγγελος ἀφελεῖν δέ τοις τὴν ρυπώσαν ἐσθῆτα, καὶ δῆ καὶ φησιν· «Ιδού ἀγγίρηκα τὰς ἀνομίας σου.» Εἰτα δεῖν ἔφη ποδήρη τε αὐτῷ καὶ κιδαρίν ἐπὶ τὴν κεφαλήν διθῆνται καθαρόν, ἵνα διὰ τούτου νενομιζμένως ἀεὶ πως συντρέχῃ ταῖς τῶν λαῶν καταστάσεσι, καὶ τῆς Ἱερωσύνης δόξα. Καύχημα μὲν γάρ τοῖς Ἱερουργοῖς, ἢ τῶν ὑπὸ χειρα καθαρότης, καὶ ἐν λαμπροῖς αὐχήμασι τὸ τῆς Ἱερωσύνης ἔχουσιν εὐκλέες, εὐδοκιμοῦντος τοῦ λαοῦ, καὶ ἀμωμήτως ἴοντος ἐπὶ τὸ θεῷ δοκοῦν, καὶ τρυφερὸν ὑποφέροντος τὸν αὐγένα τοῖς παρ' αὐτοῦ θεοπίσμασι, ταύτητοι καὶ εὔμενή καὶ φιλον ἔχοντος τὸν Πατέρα Θεόν. Ἐπίκλημα δὲ καὶ μῶμος, τῶν ὑπεξευγμένων ἡ φρεσμία, καὶ τὸ ἀπερισκέπτως λειθαῖς πρὸς τὸ πλημμελές. Πεπερ γάρ ἐν ἀμαρτίαις

A impie obstantem ostenderit. Deo siquidem misericordia et Israelem jam peccatis exsolvente, eligenteque et electam reddente Jerusalem, accusare 674 non cessat, et misericordiam adeptos damnare audet. Quare ejus inexplicabilem iram redarguit, inquiens: «Nonne ecce hoc ut torris extractus ex igne?» Perinde est enim ac si dicat fortasse: Peccavit Israel manifesto, et tuis criminationibus teneri videtur. Attamen non mediocriter punitus est, calamitates sustinuit, et vix ut torris semiustus ab igne extractus est: sic enim captivitatis detrimentorum et incommodorum quasi imaginem effinxit. Modo, et agre quidem gravissimam seruumque flammam effugit. Desine igitur misericordia dignatos accusare: «Deus enim si justificat, quis est qui condemnabit eum?»
VERS. 3-5. Et Jesus erat induitus vestibus sordidis, et stabat ante faciem angelii Domini. Et respondit (angelus) et dixit ad eos qui stabant ante faciem suam, dicens: Austeris vestimenta sordida ab eo. Et dixit ad eum: Ecce abstuli iniquitates tuas. Et induit eum ueste talari, et imponite cedram mundam super caput ejus.

XVIII. Assumptio semel sacerdote ad totius populi personam representandam, salis est, ut existimo, deinceps hoc tantum dicere, sordida vestimenta symbolum sive indicium esse posse haud ambiguum immunditiae populi. Quasi enim peccatis suis convestiti et impietatis maculas vix eluendas habentes, C captivitate tolerabant, miseriis subjecti et nefarie commissorum pœnas fuentes. Postquam autem misertus est Deus, a peccato liberos esse mandavit, et exui sordidis et induit aliquo modo justificante gratia. Innuit autem porro ipsis laborum et casuum finem. Ubi namque remittitur peccatum, illic etiam sequitur necessario malorum propter peccatum infectorum depulsio. Quare nomine Dei astantibus et ministrantibus ipso mandat beatus angelus austerre inquinatam uestem, additque: «Ecce abstuli iniquitates tuas.» Deinde ait coperiendum ueste talari, et eidam mundam imponendam super caput ejus, ut ita legitime cum statu populi sacerdotii gloria semper conspiret. Gloratio quippe sacerdotum est subiectorum puritas, et innocentia, 675 et honorem sacerdotii sui splendido sibi ornamento ducent, cum populus fertur laudibus, citraque reprehensionem ad Dei voluntatem sese accommodat, delicatasque cervices ejus oraculis submittit, atque ob eam causam Deum Patrem amicum sibi ac benevolum habet. Contra vituperatio et ignominia illorum est subiectorum socordia, et cæci impetus ad peccandum. Ut enim populo peccatis obstricto sordida quadammodo erant et sacerdotis vestimenta, sic ubi rursus probari consueverit, purum erit et conspicuum sa-

⁷⁷ Rom. viii. 34.

cerdotum munus, multamque apud Deum fiduciam obtinebit. Quamobrem divinus Paulus, gentibus Christi sacer Evangelio ministrato, cum ex incrementis ad virtutem eos inclarescere et ei firma fide inhaerere cerneret, ita scribit: « Propter gloriam vestram, fratres, quam habemus in Domino Iesu ».¹³ Et rursum: « Gaudium et corona mea vos estis ».¹⁴

Vers. 6, 7. *Et angelus stabat. Et contestatus est angelus Domini ad Jesum, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Si in viis meis ambulaveris, et præcepta mea custodiveris, et tu dijudicabis domum meam, et custodies atrium meum, et dabo tibi conversantes in medio stantium istorum.*

XIX. In Iesu magno sacerdote Christum omnium Salvatorem descriptum accipimus, cuius item personam ut gereret, a principio Aaron sacerdos institutus est. Hoc autem in loco ad ipsum filium Joseph dictum asserimus: « Hæc dicit Dominus omnipotens: Si in viis meis ambulaveris, et præcepta mea custodiveris, et tu dijudicabis domum meam, » et quæ sequuntur. Non enim talia Christo dici queunt: qui est via, justificatio Dei, et Patris sui domum ipse dijudicavit, ut Filius potestatem exercens. Erat enim Moses fidelis famulus in omni domo Dei: at Christus ut Filius super dominum ejus, cuius dominus nos sumus ». Ergo ad filium Joseph ista dicta sunt, ad Christum minime. Pollicetur autem Deus sacerdotium retenturum etiam post tempora captivitatis, ut sacerdotes præsentis Israeli, et sanctam illam civitatem moderentur. Quoniam enim, captivitate inducta, et sanctis concrematis et sacrificiis sublati, arbitrabantur nonnulli Mosaica funditus abolenda, **676** et legem nihil amplius valitaram, quantum nondum præsente illo tempore quo Unigenitum natum hominem apparere oportebat, idcirco Deus docens Israelem sub antiquis moribus futurum et sub imperio sacerdotium ætatem habiturum, haud secus quam ante captivitatem necessario affirmat, si legem sincere custodierit, ipsum rursum dominum ejus dijudicaturum, et prima gloria politurum, eum in sacro ministerio etiam sanctis angelis adjuvantibus. Non enim dici potest veterem legem virtutibus intelligentibus destitutam fuisse. Si enim legalia illa typi et umbras erant, ergo ad Dei gloriam peragebantur. Hoc opinor sibi velle: « Dabo tibi conversantes in medio stantium horum, » hoc est, propemodum una sacrificantes et sacris officiis simul fungentes angelos. Perpende porro quomodo ubique sacra Scriptura angelos stare pronuntiet, stationis vocabulo significans eos ignavos non succumbere, sed mente velut erectam, et in-

A ὄντος τοῦ λαοῦ, ρυπαρά πως ἦν καὶ τὰ τοῦ ἱερέως ἐσθῆματα· οὐτως εἰωθότος πάλιν εὔδοκιμεν, καθαρὸν ἔσται καὶ διαφανὲς τῆς ἱερωσύνης τὸ χρῆμα (1), καὶ ἐν πολλῇ παρθησίᾳ τῇ παρὰ Θεῷ. Καὶ γοῦν ὁ θεοτέσσιος Παῦλος ἵερουργήσας τοῖς ἔθνεσι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἀμεινον ἐπόδεσεν εὐδοκιμοῦντας βλέπων, καὶ βεβαίαν ἔχοντας τὴν ἐπ' αὐτῷ πίστιν, ἐπιστέλλει λέγων· « Νὴ τὴν ἡμετέραν καύχησιν, ἀδελφο!, ἦν ἔχομεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ. » Καὶ πάλιν· « Χαρά καὶ στέφανός μου ὑμεῖς ἔτε. »

Kαὶ ὁ ἀγγελος εἰστήκει. Καὶ διεμαρτύρατο ὁ ἀγγελος Κυρίου πρὸς Ἰησοῦν, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος πατοκράτωρ· Έάρ ἐν ταῖς ὅδοις μου πορεύῃ, καὶ ἐν τοῖς προστάγμασι μου φυλάξῃ, καὶ σὺ διακρινεῖς τὸν οἰκόν μου, καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα. Οὐ γάρ ἀν εργοτο τὰ τοιάδε Χριστῷ· τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· « Έάν ἐν ταῖς ὅδοις μου πορεύῃ, καὶ ἐν τοῖς προστάγμασι μου φυλάσσῃ, καὶ σὺ διακρινεῖς τὸν οἰκόν μου, » καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα. Οὐ γάρ ἀν εργοτο τὰ τοιάδε Χριστῷ· αὐτὸς γάρ ἔστιν ἡ ὅδος, αὐτὸς τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, αὐτὸς διέκρινε τὸν οἰκόν αὐτοῦ, κατεξουσιάζων ὡς Υἱός. Ἡν μὲν γάρ ὁ θεοτέσσιος Μωσῆς πιστὸς θεράπων ἐν ἀλφ τῷ οἰκῷ τοῦ Θεοῦ· Χριστὸς δὲ ὡς Υἱός ἐπὶ τὸν οἰκόν αὐτοῦ, οὐ οἰκός ἐσμεν ἡμεῖς. Οὐκοῦν εἰρήσθω μὲν πρὸς τὸν τοῦ Ἰωσεδέκ τὰ τοιάδε, πρὸς δέ γε Χριστὸν οὐκέτι. Ἐπηγγέλλετο δὲ Θεὸς, τὴν κατὰ νόμον ἱερωσύνην κρατήσειν ἐτι καὶ μετά γε τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας καιρούς, ὥστε τοὺς ἱερατεύοντας κατάργειν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τὴν ἀγίαν διέπειν πόλιν ἐκείνην. Ἐπειδὴ γάρ συμβάστης τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ τῶν ἀγίων ἐμπερησμάνων, καὶ θυσίας οὐκέτι προσκεκυμισμένης, ὣντο τινες πρὸς ἀνατροπὴν οἰχήσεσθαι παντελῆ τὰ Μωσέως, καὶ ἀπρακτήσειν τὸν νόμον, καίτοι μήπω παρόντος τοῦ καιροῦ, καθ' δὲ ἀναδειχνυσθαι ἐχρῆν ἐνηγρωπηκότα τὸν Μονογενῆ· ταύτη τοι Θεὸς ἀναπείθων, ὅτι τοῖς ἀρχαῖοις θεοῖς ὑποκείσται πάλιν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ὑπὸ χεῖρα πράξεις τῶν ἱερέων, καθὰ καὶ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀναγκαῖως φησίν, ὡς εἰ γένοιτο γνήσιος νομοφύλακς ὁ Ἰησοῦς, αὐτὸς πάλιν διακρίνει τὸν οἰκόν αὐτοῦ, καὶ ἐν δόξῃ κείσται τῇ πρώτῃ, συλλειτουργούντων αὐτῷ καὶ ἀγίων ἀγγέλων. Οὐ γάρ πού φαμεν, ὡς Ἑρημος ἦν δυνάμεων λογικῶν ὁ πάλιν νόμος. Εἰ γάρ καὶ ἦν ἐν τύποις καὶ σκιαῖς τὰ ἐν νόμῳ, ἀλλ' οὖν εἰς δόξαν ἐτελείστο Θεοῦ. Τούτο οἶμαι δηλοῦν τὸ, « Διώσω σοι ἀναστρεφομένους ἐν μέσῳ τῶν ἐστηκότων τούτων, » τουτέστι, μονονοχλοῦ συνιερατεύοντας καὶ συλλειτουργοῦντας ἀγγέλους. Ἀθρε: δὲ διώς πανταχοῦ τοὺς

¹³ Rom. xv, 17. ¹⁴ Philipp. iv, 9. ¹⁵ Hebr. iii, 2-6.

(1) Cotelerius (*Monum. E. C. II*, 646) legit σχῆμα, *habitus*. Edidit.

ἀγίους ἀγγέλους ἐστάνα: φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, τῷ τῆς στάσεως ὄντος καταδηλοῦν τὸ μὴ δικάζειν αὐτοὺς εἰς τὸ ράθυμον, ἀλλ' οἶον ὅρθην ἀεὶ καὶ ἀσθενῆ οὐχ ἀνεχομένην τὴν διάνοιαν ἔχειν, ἐστῶσάν τε μετὰ Θεοῦ. Οὔτω καὶ ἐν τῷ Ἱεζεχιὴλ γεγραμμένον εὑρήσομεν περὶ τῶν Χερουβίμ, ὅτι « Τὰ σκέλη αὐτῶν ὅρθα. » Κάμπτεται μὲν γάρ, καὶ λαὸν εὐκόλως, ἡ ἀνθρώπου διάνοια, καὶ ξεῖν εὐπεπτῆς εἰς γε τὸ θέλειν ἀρρωστῆσαι τὸ ράθυμον. Ἔστηκε δὲ ὥσπερ τῶν ἀνω πνευμάτων ἡ ἀγία πληρός. Ταύτης καὶ πρὸς Σιών ἐλέγετο παρὰ Θεοῦ· « Στῆσον σεαυτὴν, Σιών. » Ἀνετίθει δὲ καὶ ὁ μαχάριος Δαβὶδ τῷ Θεῷ τὰς χαριστηρίαν, Σιών. » Ἀνετίθει δὲ καὶ ὁ πατέρας Δαβὶδ τῷ Θεῷ τὰς χαριστηρίαν, Σιών. » Τὸ γάρ ἀκλίνες ἐν τούτοις καὶ τὸ πεπηγδέ τῆς γνώμης, τῷ τῆς στάσεως ὄντος μού.

Ἄκουε δὴ, Ἰησοῦν, ἵερεὺς δὲ μέγας, σὺ δὲ, καὶ οἱ πλησίον σου, καὶ οἱ καθήμενοι πρὸ προσώπου σου, διότι ἀνδρες τερατοσκόδοι εἰσὶ, διότι ίδον ἄγρα δῶρα τὸν δοῦλόν μου, Ἀρατολὴ δομα μαντῶ. Διότι δὲ λιθος, δὲ δόδωνα πρὸ προσώπου Ἰησοῦν, ἐπὶ τὸν λιθον τὸν ἑρα.

Κ'. Διὰ τῶν ἀρτίων ἡμῖν εἰρημένων κατεπηγέλλετο τῷ Ἱησοῦν, ἢγουν μᾶλλον, διπερ ἐστὶν ἀληθέστερον, τῇ κατὰ νόμον ἱερωσύνῃ, τὸ διακρίνειν τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ κατάρχειν ἐτι λαοῦ, καὶ τῆς κατὰ νόμον λατρείας ἀποτεραίνειν τοὺς τύπους. Ἀθρεὶ δὲ μοι τὴν εἰκονομίαν, καὶ τῶν θείων διασκέψεων τὸ πολὺν λαὸν εὐτεχνές. Ἐμελε, καὶ οὐκ εἰς μαχράν, μετατεθῆσθαι τὰ ἐν νόμῳ πρὸς λατρείαν τὴν ἀληθινήν, καὶ τῶν τύπων τὸ ἀκάλλες μεταχαράττεσθαι τε πρὸς ἀξιέραστὸν τε καὶ πνευματικὴν πολιτείαν. Ἐμελλον ἀποσοβεῖσθαι τοῦ ἀμπελῶνος οἱ κυριοκτονήσαντες γεωργοὶ, καὶ ἐκδοθῆσθαι τὸ χωρίον ἐπέροις, τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις δηλονότι καὶ εὐαγγελισταῖς, οἱ καρποφόρον αὐτὴν καὶ ενανθέτες ἀποφαίνειν ἐμελλον, τῆς προύργιαιτάτης ἀξιούντες φροντίδος. Ἐμελλε βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύειν, καὶ ἀρχοντες μετὰ κρίστων ἀρχειν, καὶ τὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ἐμελλεν ἔτερος ἀνίστασθαι ἵερεὺς, οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, τὸν ἀγίων λειτουργὸς, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἢν ἐπηγένετο Κύριος, καὶ οὐκ ἀνθρωπός. Εἰσῆλθε γάρ εἰς τὰ Ἀγία τῶν ἀγίων δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, « Οὐ δέ αἰματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ίδιου αἵματος, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος, καὶ μισθὸν προσφορφὴ τελειώσας εἰς τὸ διηγεῖκες, κατὰ συνείδησιν τοὺς ἀγιαζομένους. » Ἰνα τοῖν μὴ ψευδοεπῆς τε καὶ εἰκασιμοθος ἀναφαίνηται Θεός, ἀεὶ καὶ διηγεῖκες τῇ κατὰ νόμον ἱερωσύνῃ ὑπισχνούμενος ἀποτήσειν τε καὶ διακρίνειν τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἀναγκαῖαν ποιεῖται τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν προαγρέσιν, ἐμφαίνων, ὅτι καταλήξει μὲν τὰ ἐν νόμῳ, διακρίνει δὲ αὐτὸς τὸν ίδιον οἶκον διὰ τοῦ ίδιου γεννήματος, τουτέστι, τοῦ Ιεοῦ. Ταύτης μονονούχη καὶ διαμαρτύρεται αὐτὸν τε τὸν Ἰησοῦν, καὶ τοὺς πλησίους αὐτοῦ, καὶ τοὺς καθημένους πρὸ προσώπου αὐτοῦ, ἵνα λευτας νοῦμεν καὶ ἵερές. Λειτ-

ermitatis expertem, et cum Deo stante retinere. Ita et in Ezechiele scriptum invenimus de Cherubim: « Et pedes eorum recti¹⁶. » Curvatur enim, et quidem persicile, mens humana, et pigrilia levī negotio corripitur. Supernorum autem spirituum sancta multitudo stat quodanmodo. Quare et Sioni dictum est a Deo: « Fac ut stes, Sion. » Offert item beatus David Deo cantica gratiarum actoria, ita dicens: « Statuit supra petram pedes meos¹⁷. » Quibus verbis illæ spiritu plenus immobilitatem animique firmitudinem expressit.

Vers. Audi igitur, Jesu, sacerdos magne, tu vero et proximi tui, et qui sedent ante faciem tuam, quia viri portentorum spectatores sunt, quia ecce ego adduco servum meum, Oriens nomen ipsi. Quia lapis quem dedi ante faciem Jesu, super lapidem unum, septem oculi sunt.

XX. Supra pollicebatur Jesu, imo certe, ut dicam verius, legali sacerdotio dijudicationem domus suæ, et principatum ultra in populum, et finitionem typorum, seu umbrarum cultus juxta legem recepti. Expende porro mihi œconomiam divinorumque consiliorum summam peritiam. Erant, nec multo post, ad cultum verum germanumque transferenda legalia, 677 typorumque ruditas in speciem amabilis et spiritualis politiæ immutanda. Erant abigeundi a vinea agricolæ, Domini interfectores, et ager locandus aliis, sanctis apostolis videlicet et evangelistis, eum fructiferum et florentissimum utilissima sollicitudine sua reddituris¹⁸. Erai rex iustus regnaturus, et principes cum judicio imperaturi¹⁹, secundum vocem prophetæ. Surrecturus erat alius sacerdos, non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech²⁰, sanctorum minister sacer, et tabernaculi veri, quod fixit Dominus, non homo²¹. Intravit enim Sancta sanctorum Dominus noster Jesus Christus: « Non per sanguinem hincorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem, æterna redēptione inventa, et una oblatione consumatis in perpetuum secundum conscientiam sanctificatis²². » Ne igitur falsa et inania locutus videatur Deus, legali sacerdotio pollicitus, ipsum semper atque in perpetuum domum suam inspecturum et judicaturum, mysterium Christi præsumptiū debuit. et ostendere desitira quidem legalia, se autem dijudicaturum domum suam per genitum ex sese, hoc est Filiū. Quamobrem propemodum etiam contesterat et ipsum Jesum, et proximos ejus, et sedentes ante faciem ejus, puta Levitas et sacerdotes. Ordo enim Leviticus summo sacerdoti ministrans astabat: seniores autem sacerdotes, utilissimi superiores et sacra-tiores, juxta legem, concilii quoque honore condecorati sunt²³. Portentorum porro spectatores illos

¹⁶ Ezech. 1, 7. ¹⁷ Psal. xxxix, 3. ¹⁸ Matth. xi, 33-39. ¹⁹ Isa. xxxiii, 1. ²⁰ Psal. cix, 4. ²¹ Hebr. viii, 2. ²² Hebr. ix, 12; x, 14. ²³ Num. xvi, 2.

appellat, hoc est, semper quærentes signa videre, prodigiorum cupidos. Nescio enim quomodo gens Judæa ad hæc natura fertur. Itaque cum Christus fecisset quasi flagellum de funiculis, omnesque et templo ejecisset, dixissetque : « Auserte ista hinc, et nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis, » accesserunt, et quæserunt : « Quod signum ostendis quia hæc facis? et quis dedit tibi hanc potestatem? » Accesserunt et alii, cum hac petitione : « Magister, volumus a te signum videre » . Idecirco, quoniam, inquit, viri sunt portentorium, seu miraculorum speculatori, discant tecum et futura, signorum quæ perlunt perpetratorum semper potentissimum. Quisnam autem hic? « Ecce ego adduco servum meum, Oriens nomen ejus. » Deus igitur secundum naturam et ex Deo Patre apparuit Unigenitus, secundum hoc liber. **678** Nihilominus exinanivit semel ipsum, secundum Scripturas²³, demittens se in id quod non erat, et appellatus servus propter naturam humanam, quamvis omnium Dominus esset, tanquam Deus. Sed idem et Oriens erat, id est, Sol justitiae²⁴. Exortus est enim, et illuminavit nos velut in tenebris degentes²⁵, et lumen non etiam tanquam nocte et veterno obrutis mundanis voluptatibus, mentisque oculum tenebris effusum habentes, excitavit ad vigiliam, et gratia sua nos illustravit. Hinc et sapiens Paulus nobis præcepit, hoc ipsum significans : « Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamus arma lucis, sicut in die honeste ambulemus²⁶. » Et iterum : « Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus²⁷. » Promulgat igitur ante insignia facta Salvatoris nostri, quæ præsens editurus est. Nominat servum, quoniam in servi forma venit; Orientem, quia lumen verum est, idem et dies, et clarus lucifer in mentibus exoriens et corda lucida efficiens. Insuper lapidem vocat : quin et dænum ante faciem Jesu, et septem habere oculos autumnal. Oportebat enim imprimis sacerdotium legale, cuius typum posuimus Jesuini, quasi ante faciem et ante oculos habere semper lapidem electum, angularem, pretiosum, in fundatum Sion decretum, multis oculis intuentem omnia²⁸. Septem quippe integritatem perfectionemque declarare solent. Sterilis igitur dicitur parere septem²⁹. Mille autem oculis omnia intueri, et inspicere res nostras divinam et ineffabilem Filii naturam non potest quispici dubitare : « Vivus est enī sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio incipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis, et non est illa creatura invisibilis in conspectu ejus. Omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus, » sicut scriptum est³⁰. Ylöū physis, οὐκ ἀνένδοιάσει τις. « Ζῶν γάρ δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ διεκγούμενος δῆρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ

Α ουργῶν μὲν γάρ τῷ ἀρχιερεῖ ἐστηκε τὸ τάγμα τὸ Λευτεικόν· οἱ δέ γε πρεσβύτεροι ἵερες, ὡς ἑκείνων ἀμείνους ἔτι, καὶ ἵερώτεροι κατὰ τὸν νόμον, καὶ τῇ συνεδρίᾳ τετίμητο. Τερατοσκόπους γε μήν αὐτῶν ὄνομάζει, τουτέστιν, ἀεὶ σημεῖα ζητοῦντας δρᾶν, τῶν τεράτων ἐφιεμένους. Φύσει γάρ πως ἀεὶ τοιοῦτον ἔστι τὸ τῶν Ἰουδαίων θύμος. Καὶ γοῦν, ὅτε δὲ Χριστὸς ποιήσας ὥστε φραγέλλιον ἐκ σχοῖνιν, πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, λέγων, « Ἄρατε ταῦτα ἐνεῦθεν, καὶ μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου, οἶκον ἐμπορίου, προστῆσαν λέγοντες. » Τί σημεῖον δευτερίες, διτὶ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς ἐδύκε σε τὴν ἐξουσίαν ταῦτην; « Εὐρήσουμεν δὲ καὶ ἐτέρους προστῶντας, καὶ λέγοντας αὐτῷ· « Διδάσκαλε, θέλομεν ἀπὸ σοῦ σημείον ἰδεῖν. » Οὐκοῦν ἐπειδήπερ, φησίν. ἀνδρες εἰσὶ τερατοσκόποι, μανθανέτωσαν ἄμα σοι τὰ ἐσόμενα, καὶ σημείων ὅντων αἰτοῦσιν ἀεὶ τὸν παναλέστατον ἀποτελεσθήν. Καὶ τίς δὴ οὖν οὗτος ἔστιν; « Ἰδοὺ ἐγὼ δύω τὸν δοῦλόν μου, Ἀνατολὴ δνομα αὐτῷ. » Θεός μὲν οὖν κατὰ φύσιν καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πέφηντος Μονογενῆς, καὶ ὡς τοῦτο ὑπάρχων, ἐλεύθερος. Ἀλλὰ κεκένωκεν ἐαυτὸν, κατὰ τὰς Γραφὰς, καθιεῖς εἰς ὅπερ οὐκ ἦν, καὶ κεχρημάτικε δοῦλος. διὰ τὸ ἀνθρώπινον, καίτοι Κύριος πάντων ὑπάρχων, ὡς Θεός. Ἀλλ᾽ ἦν καὶ οὗτος Ἀνατολή, τουτέστι, δικαιοσύνης Ἡλίος. Ἀνέσχε γάρ καὶ ἐπέλαμψεν οἴαπερ ἐν σκότει διατελοῦσιν ἡμῖν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ὡς ἐν νυκτὶ καὶ ὑπὲν κεκαρωμένους ταῖς κοσμικαῖς τιδοναῖς, καὶ τῆς διανοίας τὸν ὄφθαλμὸν κατεσκοτισμένους, ἥγειρε τε πρὸς νῆψιν, καὶ λαμπροὺς ἀπέφηντε τῇ παρ' ἐαυτοῦ χάριτι. Τοιγάρτοι καὶ δοσφές ἡμῖν ἐπιστέλλει Παῦλος, αὐτὸς δὴ τοῦτο καταμηνύων. « Ἡ νῦν προέκοψεν, τὸ δὲ ἡμέρα ἥγγισεν. Ἀποθύμεθα οὖν τὰ Ἑργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ Ἑργα τοῦ φωτὸς, ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν. » Καὶ πάλιν· « Ἔγειρε, δὲ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι δὲ Χριστός. » Προανακρυπτεῖ τοιγάροιν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας τὰ λαμπρὰ κατορθώματα. Δοῦλον δέ φησιν αὐτὸν διάτοι, τὸ δὲνδούλου καθικέσθαι μορφῇ. Ἀνατολὴν δὲ, διτὶ φῶς ἔστι τὸ διηλθινὸν αὐτὸς, καὶ ἡμέρα, καὶ λαμπρὸς ἐωσφόρος, εἰς νοῦν ἀνατέλλων, καὶ καταφαῖδρύνων καρδίας. Ὁνομάζει δὲ πρὸς τούτῳ καὶ Λίθον αὐτὸν, καὶ μήν καὶ δεδόσθαι φησι πρὸ προσώπου Ἰησοῦ, ἐπτὰ τε ἔχειν τοὺς ὄφθαλμοὺς διασχυρίζεται. « Εδει γάρ μάλιστα τὴν κατὰ νόμον ἱεριστύνη, ἃς εἰς τύπον ἐθήκαμεν τὸν Ἰησοῦν, οἰονεὶ πρὸ προσώπου καὶ πρὸ ὄφθαλμῶν ἔχειν διὰ παντὸς τὸν λίθον τὸν ἐκλεκτὸν, τὸν ἀκρογωνιαῖον, τὸν ἔντιμον, τὸν εἰς τὰ θεμέλια Σιών, τὸν πολλοῖς ὄφθαλμοῖς ἐφορῶντα τὰ πάντα. Τὸ γάρ ἐπτά, τοῦ τελείως ἔχοντος ἀεὶ πώς ἔστι σημαντικόν. Στείρα γοῦν λέγεται τεκεῖν ἐπτά. « Οτι δὲ μυρίοις δημιασιν ἐφορῇ πάντα καὶ ἐπισκέπτεται τὰ καθ' ἡμᾶς τὴν θεία τε καὶ ἀπόρρητος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργής, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν διστομον, καὶ διεκγούμενος δῆρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ

²³ Joan. ii, 14-19. ²⁴ Matth. xii, 58. ²⁵ Philipp. ii, 7, 8. ²⁶ Malach. iv, 2. ²⁷ Luc. i, 79. ²⁸ Rom. xiii, 12, 15. ²⁹ Ephes. v, 14. ³⁰ Isa. xxviii, 16; 1 Petr. ii, 6. ³¹ 1 Reg. ii, 5. ³² Hebr. iv, 12, 13.

κριτικός ἐνθυμήσεων, καὶ ἐννοιῶν χαρόλας, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ. Πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοι; δόθαλμοῖς αὐτοῦ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Ίδοιν ἡρώ δρύξω βόθρον, λέγει Κύριος πάντοτε πρότερος, καὶ μῆλαρχήσω πᾶσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἑκείνης ἐν ημέρᾳ μιᾶς.

I. ΚΑ'. «Εδειξεν δυντας, καὶ φῶς, καὶ ἀνατολὴν τὸν Κύριον τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ διτοις τοῖς ἐν σχόλεις καὶ σκιᾷ θανάτου, τουτέστι, τοῖς πεπλανημένοις, ἀνατολῆς ἀνέλαμψε δίκην. Ἀλλ' ἦν ἀναγκαῖον, καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας προαναφανῆναι πέρας, τουτέστι, τὸν ὑπέρ τὸν ἄπαντων θάνατον, διὰ τοῦτον ἀνέτλη, σταυρῷ παραδοὺς τὸ διοιν σῶμα. Ἐφ' ὧ καὶ τὸ τῶν Ιουδαίων προσκέρουκεν ἔθνος, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος ἀποβέβηται. Ἐπειδὴ γάρ οὐ συνέντες οἱ δεῖλαιοι, εἰκότες ἀπώλεισθον τῆς ἐλπίδος, καὶ κακοὶ κακῶς ἀπολώλασι, δειναῖς καὶ ἀφύκτοις ἐναλόντες συμφοραῖς· βόθρῳ δῆ μὲν παρεικάζει τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρόν. Πεπτώκασι γάρ ωσπερ εἰς βόθρον οἱ τὸ Δεσποτικὸν ἐγχέαντες αἴμα, καὶ σταυρῷ παραδοῦνται τολμήσαντες τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς δὲ Πατὴρ τὸν βόθρον δρωρυχεῖναι λέγοιτο, σκανδαλιζότω μηδεὶς· ἐννοείτω δὲ μᾶλλον, ὡς ἐκμεμέστωται πῶς στῆσῃ οἰκονομίας δόλαρος. Ὁμοιον γάρ τούτῳ ἔστι τῷ διὰ Χριστοῦ σοφῶς τε καὶ ἀτρεκῶς εἰρημένῳ· «Εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἤλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. » Καίτοι, πῶς οὐκ ἀληθεῖς εἰπεῖν, ὡς οὐ ταύτης ἐνεκα παραγένονται τῆς αἰτίας, ἵνα τυφλοὶ γένωνται τινες, ἀλλ' ἡ τῶν μη νοούντων φαυλότης μονονούχη καὶ διαβέβηται τῆς ἀριστῆς οἰκονομίας τὸν τρόπον; Οὐ γάρ ήθελον βλέπειν, καίτοι μετὸν αὐτοῖς τοῦ θείου φωτός. Οὕτω κάνθαδε νοήσεις. Πέπομφε μὲν γάρ τὸν Υἱὸν δὲ Πατέρα, «ἴν δὲ κόσμος σωθῆ δὲ αὐτοῦ·» διὰ δὲ τῶν μη συνιέντων ἀπόνοιαν, γέγονε βόθρος καὶ πάγη τοῖς σταυρώσασιν δὲ ἀπεσταλμένος. Νενόμισται δὲ τάχα που καὶ δρύξαι τὸν βόθρον δὲ πεπομφώς. «Οὐρύξω δῆ οὖν τὸν βόθρον, φησι, καὶ φηλαφήσω πᾶσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἑκείνης ἐν ημέρᾳ μιᾶς.» Τὸ δὲ, Ψηλαφήσω, φησιν ἀντὶ τοῦ, Ζητήσω καὶ πειρεγάσομαι λεπτῶς. Ἀπεκτόνωσι μὲν γάρ τοὺς ἀγίους προφήτας καὶ τοὺς κατὰ κατρούς ἀπεσταλμένους οἰκέτας. Οὓς μὲν γάρ οὐδεισαν, οὓς δὲ ἐλιθοδόλησαν, οὓς δὲ ἀπέκτειναν. Ἀλλ' ἦν ἀνεξίκακος ἐτι Θεός· οἰκέται γάρ ἡσαν καὶ δύμδουλοι τοῖς ἀπεκτονοῦσιν οἱ πεπονθότες. Ἐπειδὲ δὲ ἀχαλίνους ὄρματες εἰς τοῦτο διέκτοντες, καὶ πολὺ βλέποντες εἰς ἀνοικότητα, καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτόπως πεπαρωψήκασι τὸν Υἱὸν, καὶ εἰς τὸν ἐν τῷ σταυρῷ κατώλισθον βόθρον, οὐκ ἀφήκεν αὐτῶν ἀψηλάφητον τὴν ἀμαρτίαν. Ἐζήτησε γάρ καὶ ποιναῖς ὑπέθηκε τοὺς ἡσεηκότας, ἀπάσσης τῆς Ιουδαίων γῆς καθορίζων τὸν διεθρόν ἐν ἡμέρᾳ μιᾶς, καθ' ἦν ἔρχαν προσάγοντες αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ· «Τὸ αἴμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν.» Εἰ γάρ καὶ μὴ συμβέβηκε παραχρῆμα τὸ ἐκ θείας δργῆς, εἰ μὴ ἐξήτηται δίκαιος ὑπερθέσεως· δίκαιος ἀλλ' οὖν ἡ παρὰ θεού δικαία φῆσος γέγονεν ἐπ' αὐτοῖς, διεθρόν, ὡς ἔφη, τῆς Ιουδαίων

A Ecce ego sodiam soveam, dicit Dominus omnipotens, et contrectabo omnem iniquitatem terrae illius in die una.

XII. Ostendit Dominum nostrum Iesum Christum vere et lumen et orientem esse, et eum in tenebris atque umbra versantibus, 679 hoc est, seductis et errantibus, instar orientis resulisse⁹³. Sed oportebat etiam œconomiae scopum ac metam prius declarare, hoc est mortem, quam pro nobis omnibus libens sustinuit, corpore suo ad crucem tradito, in quo et Judaica gens peccavit, et ab ejus amicitia depulsa est. Quoniam enim non intellexerunt miseri, spe sua merito sunt orbati, et mali male perierunt, atrocibus et ineluctabilibus calamitatibus circumventi⁹⁴: Cum sovea igitur Salvatoris crucem comparat. Nam quasi in soveam deciderunt, qui Dominicum effudere sanguinem, et auctiorem vitæ cruci affixerunt⁹⁵. Quod si et ipse Pater sodisse soveam dicitur, nemo offendatur: sed illud cogite potius, quam plenus sit sermo divinæ providentiae ac dispensationis. Simile enim hoc est illi quod per Christum sapienter ac vere dictum est: «In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, et videntes cœci flant⁹⁶.»

B Quanquam vere dici potest, ipsum non propter hanc causam advenisse ut quidam cœci fierent, sed non intelligentium nequitia tantum non etiam œconomiae modum criminata est. Non enim videre voluerunt, tametsi divinae lucis copia illis fieret. Idem et hic intellige. Misit enim Filium Pater, «Ut mundus salvaretur per ipsum⁹⁷.» Propter vecordiam autem non intelligentium qui missus est, sovea et laqueus crucifixoribus suis factus est. Ac fortasse etiam soveam sodisse existimandus est ipse qui misit. Ait igitur: «Fodiam soveam, et contrectabo omnem iniquitatem terrae illius in die una.»

C Contrectabo, inquit, pro, quæram, et adamussim indagabo. Prophetas enim sanctos et missos suis quoisque temporibus servos occiderunt. Alios enim contumelia affecerunt, alios lapidarunt, alios jugularunt⁹⁸. Verum tolerantium adhuc adhibebat Deus: servi enim erant et conservi interstientium qui haec patiebantur. Quoniam vero effrenata audacia eo prosiluerunt, et tantam impietatem consicerunt ut in ipsum Filiū atrocity debaccharentur, et in soveam crucis lapsi sunt, peccatum eorum incontrectatum non præterivit. Quæsivit enim et pœnis subjicit impios, toti Judæorum regioni pestem et exitium decernens die una qua clamabant, Pilato eum offerebentes: «Sanguis ejus super nos et super filios nostros⁹⁹.» Etsi enim non statim iram divinam supplicium est consecutum, etsi non citra procrastinationem pœnae sunt expeditæ, tamen justa Dei 680 sententia in eos lata est, per Judæam,

⁹³ Luc. i, 78. ⁹⁴ Matth. xxii, 41. ⁹⁵ Act. iii, 15. ⁹⁶ Joan. ix, 39. ⁹⁷ Joan. iii, 17. ⁹⁸ Matth. xxii, 35. ⁹⁹ Matth. xxvii, 25.

⁹⁹ Joan. ix, 39. ¹⁰⁰ Joan. iii, 17. ¹⁰¹ Matth. xxii, 35.

ut memoravi, diffusa pernicies. Itaque abductus est quidem Christus ad crucem, sequentibus feminis lamentantibus et plorantibus, ad quas conversus ait: « Filiae Jeruzalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros¹. » Traditi sunt enim in exitium et cædem, et evenit illis quod est apud Isaiam: « Terra vestra deserita, civitates vestreæ succensæ igni, regionem vestram coram vobis alieni devorant ipsam, et desolata est, subversa a populis alienis². »

VERS. 10. *In die illa, dicit Dominus omnipotens, convocate unusquisque proximum suum subter vitam, et subter sicut suam.*

XXII. Malis omnibus obrutum iri, peccato eorum contrectato, qui quasi in soveam deciderint, propter Christum ab se in crucem actum, aperte prædixit. Creditibus autem et diligentibus eum id non damnosum, imo laetitia et jucundæ ejusdam delectationis materiam futurum utiliter prænuntiat. Attestatur hæc etiam justus Simeon. Ubi enim divinum infantem conspexit, ipsumque in ulnas accepit, sic prophetavit: « Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum, et in signum cui contradicetur³. » Ceciderunt enim, qui sanguinem justum super capita sua hauserunt, velut projecti, et jacentes, et pedibus diabolis substrati: erecti sunt qui ex gentibus ad fidem venerunt. Et ipse Christus alicubi sanctis discipulis mortem in cruce sibi sustinendam prædictit. Quos ut tristes vidit, consolans addidit: « Mulier quando parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus. Postquam autem peperit, gaudio gaudet, quia natus est homo in mundum. Et vos nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbitis me, et gaudebit cur vestrum⁴. » Sic et excitatus a mortuis flentes in horto mulieres salutando allocutus est⁵. » Convenit porro etiam quemlibet eum diligentium super cruce et resurrectione dicere, « Convertisti planctum meum in gaudium mibi; considisti saccum meum, et circumdedisti me laetitia⁶. » Quomodo enim non evanuit luctus, et ablatae sunt omnes lacrymæ ab omni facie, ut dicit propheta⁷, Christo in vitam revocato, 681 et imperio mortis ab eo destruncto? Vita enim est natura sua⁸, languani Deus, quamvis in carne apparuit. Itaque die illa, ait, hoc est illo tempore quo ex mortuis revixerit et ceciderint crucifixores, « convocate unusquisque proximum suum subter vitam et sicutum. » Ac si quis volet talem sensum simplicem et obvium admittere, voces has spiritualium gaudiorum symbolum esse affirmabit. Præterea et illud non sine improbabilitate dici posse reor, sicut et vitæ videri appellatam Ecclesiam, cuius item divinus Cantor meminit, supernum ac cœlestem sponsum, Christum scilicet, per ambagiem compellans: « Uxor tua sicut vitis

A καταχέουσα γῆς. Καὶ γοῦν ἀπεκομίζετο μὲν δὲ Χριστὸς ἐπὶ τὸν σταυρὸν, εἰποντο δὲ καὶ γυναικες θρηνοῦσας τε καὶ κλαίουσαι· εἴτα πρὸς ταύτας ἔφασκεν ἐπιστραφεῖς· « Θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, μή κλαίετε ἐπ' ἐμοί, πλὴν ἐψ' ἑαυταῖς κλαίετε καὶ ἐπὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν. » Παραδέδονται γὰρ εἰς ὀλεθρὸν καὶ σφαγὴν, καὶ συμβέβηκεν αὐτοῖς τὰ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· « Ή γῆ ὑμῶν ἔρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν πυρίκαυστοι, τὴν χώραν ὑμῶν ἐνύπιον ὑμῶν ἀλλοτριοὶ κατεσθίουσιν αὐτὴν, καὶ τῆρμιωται κατεστραμμένη ὑπὸ λαῶν ἀλλοτρίων. »

B Εν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, συγκαλέσατε ἔκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ὑποκάτω ἀμπέλου καὶ ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ.

B ΚΒ. «Οτι μὲν ἐν παντὶ γενήσονται κακῷ, φηλαρῳ μένης αὐτῶν τῆς ἀμαρτίας, οἱ καθάπερ εἰς βόθρον κατενηγεμένοι, διὰ γε τὸν σταυρὸν Χριστὸν, προμεμήνυσεν ἐναργῶς. «Οτι δὲ τοῖς πιστεῦσσι, καὶ ἡγαπηκόσιν αὐτὸν, οὐκ ἀκερδές ἔσται τὸ χρῆμα, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς εὑφροσύνης καὶ τέρψεων ἐπιτερπῶν προσαγορεύει χρησίμως. Μαρτυρήσει δὲ τούτοις καὶ δίκαιος Συμεὼν. «Οτε γὰρ τὸ θεῖον τεθέαται: βρέφος, καὶ εἰς ἄγκαλας ἐδέξατο, προεφήτευσε, λέγων· «Ἴδού οὗτος κείται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον. » Πεπτώκατι γάρ οἱ τὸ δίκαιον αἴμα ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπαντίκτησαντες κεφαλαῖς, ὥσπερ ἐδριμένοι, καὶ κείμενοι, καὶ ὑπὸ πόδας ὅντες διαβολικούς ὡρθῶθησαν δὲ οἱ ἔχθνα. Καὶ αὐτὸς δὲ που Χριστὸς, προσανεφώνει μὲν τοὺς ἄγιους μαθηταῖς τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος· ἐπειδὴ δὲ γεγονότας ἐν κατηφελαῖς τεθέαται, παρεκάλει λέγων· «Η γυνὴ ὅταν τίκτῃ, λύπην ἔχει, ὅτι ἥβεν τὴν ὥραν αὐτῆς. «Οταν δὲ τέκῃ, χαρὰν καὶ τοις ἁγαπώντων αὐτὸν ἐπὶ γε τῷ σταυρῷ καὶ τῇ ἀναστάσι τοις λέγειν· «Ἐστρεψάς τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί, διέρθηξας τὸν σάκχον μου, καὶ περιέζωσάς με εὐφροσύνην. » Πῶς γάρ οὐκ οἰχεται μὲν ἐκ ποδῶν τὸ πενθεῖν, ἀφήρηται δὲ πᾶν δάκρυον ἀπὸ προσώπου, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν, ἐγγερμένου Χριστοῦ, καὶ [τὸ] τοῦ θανάτου καταλύσαντος κράτος; Ζωὴ γάρ ἐστι κατὰ φύσιν ὡς θεὸς, καὶ εἰ πέφηνεν ἐν σαρκὶ. Οὐκοῦν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, φησι, τουτέστι, κατ' ἐκεῖνο καὶ ροῦ, καθ' ὅν ἀναβιώῃ ἐκ νεκρῶν, πεπτωκότων τῶν ἐσταυρωκότων, συγκαλέσατε ἔκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ὑποκάτω ἀμπέλου, καὶ ὑποκάτω συκῆς. Καὶ εἰ μὲν βούλοιτο τις ἀπλούν καὶ πρόβειρον τὸν τοιοῦτον εἰσδέχεσθαι: νοῦν, τέρψεων εἶναι τῶν πνευματικῶν σύμβολον διαβεβαίωσεται τὰ ὄνομασμάν. Οὐκ ἀπίθανον δὲ εἶναι φημι πρὸς τούτῳ κακεῖνον εἰπεῖν, ὅτι συκῆν καὶ ἀμπέλουν ξεικεν ἀποκαλεῖν τὴν Ἐκκλησίαν, ἡς καὶ δι θεσπέσιος Μελ-

¹ Luc. xxiii, 28. ² Isa. i, 7. ³ Luc. ii, 34. ⁴ Joan. xvi, 21, 22. ⁵ Joan. xx, 15-17. ⁶ Psal. xxix, 12. ⁷ Isa. xxv, 8. ⁸ Joan. xiv, 6.

φόδες διαμέμνηται, λέγων αἰνιγματωδῶς πρὸς τὸν Α εὐθύναθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ νυμφίον, τοιτέστι, Χριστὸν· « Ἡ γυνὴ σου ὡς ἀμπελος εὐθήνουσα, ἐν τοῖς χλίεσι τῆς οἰκίας σου. » Ἐφη δέ που καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Θεός· « Αἱ ἀμπέλοις κυπρίζουσεν, ἐδωκαν ὅσμήν, ἡ συκῆ ἐξήνεγκεν ὀλύνθους αὐτῆς. » Ήδε γάρ ήδη τῶν Ἐκκλησιῶν ἀρχαρμένων ἐν κόσμῳ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν εὐώδιάζειν πίστεως, τὰς ἀμπέλους ἔφη κυπρίζειν, καὶ μήν καὶ ἐκφαίνεσθαι τοὺς ὀλύνθους· νοηθεῖν δὲν καὶ οὗτοι, τῶν ἄρτι πεπιτευχθῶν ἡ οὖπα μὲν πέπειρος καὶ γλυκεῖς πληθῆς, ἐσομένη δὲ κατὰ βραχὺ, καὶ ταῖς εἰς τὸ διμειον ἐπιδόσεσιν ιοῦσα πρὸς τοῦτο. Ἀδρυνθέντες γάρ, καὶ εἰς ἀνδρα τέλειον ἀναβεβράστες τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, γλυκεῖς οἵτεροι ἐσόμεθα καρποὶ τῷ Θεῷ, καθάπερ μητρὶ τινὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ προσπεψυχότες. Οὐκοῦν διά τε συκῆς καὶ ἀμπέλου νοούμενων τῶν Ἐκκλησιῶν, ὑπ' αὐταῖς ἐσόμεθα, καὶ ἐν αὐταῖς καταλύσομεν, προτροπάδην ἀλλήλοις ἐκεῖνοι λέγοντες τὸ προφητικόν· « Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ δρός Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακὼβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ. » Εἰ δὲ δὴ γένοιτο τούτου τυχεῖν, ἐπαίνου παντὸς ἀξιώσομεν τοὺς εἰς τοῦτο κεκληκότας πάλιν ἐκεῖνοι λέγοντες· « Εὐφράνθην ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι· Εἰς οἶκον Κυρίου πορευσόμεθα. » Τέρψεως γάρ ἡμῖν τῆς ἀνωτάτω τὸ χρῆμα καρπὸς νοοῦτ' ἀνεικότως. Τοιγάρτοις πάλιν ἐροῦμεν κατὰ τὸν Ψαλμὸν· « Μίαν ἡτησάμην παρὰ Κυρίου, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, τοῦ θεωρεῖν με ἀντοῦ. »

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

Καὶ ἐπέστρεψεν ὁ ἀγρελος δ λαλῶτ ἐτ ἐμοὶ, καὶ ἐξήγειρό με, δτ τρόπον, δταν ἐξεγερθῆ ἄρθρωπος ἐξ ὑπρου αὐτοῦ, καὶ εἰπε πρός με· Τί σὺ βλέπεις; Καὶ εἶπο· Ἐώρακα, καὶ ίδον λυχνία χρυσή δλη, καὶ τὸ λαμπάδιον ἐπάνω αὐτῆς, καὶ ἐπτὰ λύχνοι ἐπάνω αὐτῆς, καὶ ἐπτὰ ἐπαρυστρίδες τοῖς λύχνοις τοῖς ἐπάνω αὐτῆς, καὶ δύο ἐλαῖαι ἐπάνω αὐτῆς, μια ἐκ δεξιῶν τοῦ λαμπαδίου αὐτῆς, καὶ μία δξ εὐωρύμωρ.

ΚΓ'. Τὸ, Ἐπέστρεψεν, ἐν τούτοις οὐχ ὡς ἐκ τόπου νοήσομεν (εἴηθες γάρ κομιδῇ), νομιοῦμεν δὲ μᾶλλον, τὴν ὡς ἐξ ὥρασεως τῆς ἐξ ἀμφοῖν ἐφ' ἐτέρων εὐθύς καὶ γείτονα μεταφοίτησιν, δῆλον δὲ ὅτι πνευματικήν. Ἐπειδὴ δὲ νήψεως ἀκράτου χρεῖα καὶ τῆς ὑπὲρ νοῦν τὸν ἀνθρώπινον, ἐν γε δὴ μᾶλιστα τούτοις λεπτήν ἐνετίθει ἐπιγρήγορσιν τῷ προφήτῃ Θεός, μαθητεύοντος ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῷ, ὡς δοκεῖν ἐξ ὑπονοούσιον διεγερθῆναι. Τοιαύτη γάρ πώς ἐστι τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας ἡ κατάστασις, καὶ πολὺ δῆ μείων παρὰ τὴν οὖσαν ἐν τοῖς ἀγγοῖς ἀγγέλοις, ὡστε φαίνεται ἐγρήγορσιν μὲν τὰ ἐκείνων, ἐν ἐπωφ δὲ ὠσπερ τὰ καθ' ἡμᾶς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ θεσπέσιος ἀγγελος γνώμην τε καὶ νοῦν πρὸς τούτῳ δὴ παρ-

A abundans, in lateribus domus tuæ⁹. » Ait et ipse universorum Deus quodam loco: « Vineæ florentes dederunt odorem suum, et fucus protulit grossos suos¹⁰. » Ut enim jam, Ecclesiæ in mundo sive in ipsum inchoatis, vineas suavem spirare odorem, ac florere atque insuper grossos parere dicit: quorum nomine nuper sive initiatorum nondum matura et dulcis multitudo, futura autem paulatim et incrementis ad meliora hue progrediens intelligi potest. Adepti enim magnitudinem, et in virum perfectum plenitudinis Christi¹¹, eveci, dulces quasi fructus erimus Deo, Ecclesiæ velut matri agnati. Quapropter per sicut et vitam intellectis Ecclesiis, sub ipsis erimus, et in ipsis diversabimur, cohercendoque inter nos dicemus illud propheticum: B « Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad dominum Dei Jacob, et annuntiabit nobis viam suam, et ambulabimmo in ea¹². » Quod si assecuti fuerimus, omnimodis prædicabimus qui nos ad hoc vocarunt, dicemusque: « Lætatus sum in his qui dixerunt mihi: In domum Domini ibimus¹³. » Summa enim lætitia fructus noster intelligi jure queat. Proinde rursus illud Psalmographi exclamabimus: « Unam petivi a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vita mea: ut videam volupiem Domini, et visitem templum sanctum ejus¹⁴. »

C TOMUS SECUNDUS.

682 CAP. IV.

VERS. 1-3. *Et reversus est angelus qui loquebatur in me, et suscitari me sicut cum suscitatur homo de somno suo, et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi: Vidi, et ecce candelabrum aureum totum, et lampas super ipsum, et septem lucernæ super illud, et septem infusoria lucernis super ipsum; et duas olivæ super illud, una a dextris lampadis ejus, et una a sinistris.*

XXIII. Reversum esse hic non ut ex loco accipimus, id enim perquam ineplum esset: statuemus D autem potius ex ambabus visionibus ad aliam statim et vicinam spiritualem utique transiri. Quoniam vero in his maxime singulari vigilantia opus est, et majore quam pro captu humano, acrem vigiliam immittit prophetæ Deus, docente angelo qui in ipso loquebatur, ut se e somno putaret excitatum. Talis est enim animi nostri conditio, multoque inferior quam in sanctis angelis, ut asseverare possit quispiam illos esse in perpetua vigilia, nos quasi in perpetuo somno. Postquam autem divinus angelus voluntatem, et mentem quoque eo inclinatam vidi, ut quod siebat subtiliter sati-

⁹ Psal. cxxvii, 3. ¹⁰ Cant. ii, 13. ¹¹ Ephes. iv, 13. ¹² Isa. ii, 3. ¹³ Psal. cxxi, 1. ¹⁴ Psal. xxvi, 4.

perspicere posset, percutatur quidnam putet esse quæ monstrabantur. Tum propheta rursus certissimam visionis commemorationem inducit, dicens se vidisse candelabrum, totum aureum per totum, ac super ipsum lampadem; quin et lucernas septem, et eodem numero infusoria, olivas duas, unam a dextris lampadis, alteram a sinistris. Et ista quidem ostensa liquidius forsitan explanabunt quæ dicta sunt. Necesse est tamen visionis hujus intima curiosius indagantes, significatis attente considerandis diligentissime incumbere, et ea cum iam predictis scite copulare. Ait igitur universorum Deus, se soveam fossuruin, et contrectaturum omnem iniquitatem terræ illius in die una. Hoc tamen etiam alios, ut inter se sub vitem et sicut convocent. Nos scopum prophetæ aperientes, dicebamus incredulam et agrestibus contemptoribus salutis per Christum parte quamdam soveam exitialem esse fossam, **683** contumeliam scilicet crucis, et scelus cruentæ cædis Christi. Perierunt enim miserit, qui Dominum impie necaverunt. Iis autem qui dilexerunt adventum ejus delectationem, et delicias, et quid non tandem hujus generis contigisse? Fucrunt enim in Ecclesiis velut sub fleibus et vitibus. Sed ecce alio modo propheta mysterium vidit. Aureum quippe candelabrum rursus Ecclesiam interpretamur, utpote honorabilem mundo, tanquam virtutibus illustrissimam ac splendidissimam, ut sublime admodum elevatam veræ cognitionis divinæ dignitatis, super qua lampas est, nempe Christus, de quo Deus et Pater: « Propter Sion non lacebo, et propter Jerusalem non quiescam, donec egrediar ut lumen justitia mea, et salutare meum ut lampas accenderit¹⁵. » Hanc lampadem universum orbem illuminantem super candelabrum Deus et Pater posuit: « Ut omnes qui ingrediuntur lumen videant, et luceat omnibus qui in domo sunt¹⁶. » Septem autem sunt lucernæ, non habentes lumen proprium, sed inductum et externum, et olei affusione nutritum, quæ et ipsæ sanctos apostolos referunt, et evangelistas insuper, et qui singulis temporibus extiterunt Ecclesiarum magistros, qui illuminationem a Christo veluti quosdam lycinos in animis et cordibus suis suscepserunt, cui Spiritus sanctus alimenta supeditavit, qui domesticis lumen præbent et credentes una cum lampade illuminant. Observa præterea, septem lucernis infusoria adfuisse, per quæ illis oleum infunderetur, lampadi non adfuisse. Quid ita? est enim lumen verum Filius, non externum, neque inductum, nec ab alio datum, cui facultas illuminandi contigerit, sed ipse est secundum naturam lumen: quod autem in sanctis est, ab ipso communicatum est. Testificatur id sapiens Joannes: « De plenitudine ejus, inquit, omnes accepimus¹⁷. » Ipse autem Filius verum lumen claritatis suæ participes factos inundi lumen appellabat. Ait etenim sanctis apu-

A evnhenegménōn teθéatai, ὥστε καὶ ἀπογράνων; ξένιν συνιέναι λεπῶν; τὴν δρασιν, διεπυθάνετο λέγων, τὸ ἀν οἰστο ὑπάρχειν τὰ δεδειγμένα. Ἀπίλανεστάτην γε μὴν ὁ προφήτης τῆς ὄράσεως τὴν ἀρχήν τινα ἐποιεῖτο πάλιν, λυχνίαν ἐωρακέναι λέγων δὲν διλου χρυσῆν ἐπάνω δὲ αὐτῆς τὸ λαμπάδιον, καὶ μι., καὶ λύχνους ἐπτὰ, καὶ ἵσαρθμους αὐτοῖς τὰς ἐπαρυστρίδας, ἐλατας δύο, μίλαν μὲν ἐκ δεξιῶν τοῦ λαμπάδιου, θατέραν γε μὴν κειμένην ἔξ εὐωνύμων. Καὶ τῇ μὲν ἐμφανεστέρᾳ τῶν δεδειγμένων ἀπόδοσις εἶη ἀν οὐχ ἐτέρα παρὰ ταῦτα. Χρή δὲ τοὺς τῆς ἐσωτάτω τὸν νοῦν ἐνιέντας περιεργότερον, περιαθρεῖν εὖ μάλα περάσθαι τὰ δηλούμενα, καὶ συνδεῖν ἀστείως τοὺς ἡδη προειρημένους καὶ τάδε. « Εφη τοίνυν ὁ τῶν διλων Θεὸς, ὅτι καὶ βόθρον δρύξει, καὶ ψηλαρχίσει πᾶσαν τὴν ἀδίκιαν τῆς γῆς ἐκείνης ἐν τῷ μέρᾳ μιᾷ. Προτρέπει δὲ καὶ ἐτέροις συγκαλεῖν ἀλλήλους ὑποκάτω ἀμπέλου καὶ ὑποκάτω συκῆς. Ἡμεῖς δὲ σαρῆ καθιστάντες τῆς προφητείας τὸν σκοπὸν, ἐλέγομεν ὅτι τοὺς μὲν ἀπειθεῖν ἥρημένοις, καὶ ἀτιμάζουσιν ἀμαθῶς τὴν διά Χριστοῦ σωτηρίαν, βόθρος οὐά τις δρύώρυκται κατακοιζῶν εἰς δλεθρον, ἡ ἐπὶ τῷ σταυρῷ παροινά, καὶ τῆς κατὰ Χριστοῦ μιαιφονίας τὰ διγκλήματα. Ἀπολάωτοι γάρ οἱ δεῖλαιοι Κυριοκονήσαντες ἀνοίσιας. Τοῖς γε μὴν ἡγαπηκότι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ τέρψις τε καὶ τρυφή, καὶ τί γάρ οὐλὶ τῶν τοιούτων ὑπῆρξε; Γεγόνασι γάρ ὡς ὑπὸ συκαῖς καὶ ἀμπέλους ταῖς Ἐκκλησίαις. Ἀλλ' ίδου καὶ καθ' ἐτερον τρόπον τοῦ μαστηρίου τὴν δύναμιν ὁ προφήτης τεθέαται. Τὴν γάρ τοι χρυσῆν λυχνίαν φαμὲν εἶναι πάλιν τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς τετιμένην ἐν κόσμῳ, διαρανεστάτην ἐν ἀρεταῖς, ὡς ὑψοῦ δῆλων ἡρμένην τοῖς τῆς ἀληθινῆς θεογνωσίας δόγμασιν, ἐφ' ἣ τὸ λαμπάδιον, τουτέστι, Χριστός, περὶ οὐ φησιν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ· « Διὸ Σιών οὐ σιωπήσομαί, καὶ διὰ Ἱερουσαλήμ οὐκ ἀνήσω, ἔω; ἀν ἐξέλθῃ ὡς φῶς ἡ δικαιούσην μου, τὸ δὲ σωτηρίον μου ὡς λαμπάδας καυθήσαται. » Τοῦτο γάρ λαμπάδιον τὸ πᾶσαν καταφωτίζον τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, ἐπὶ τῇ λυχνίᾳ τέθεικεν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, « Ινα πάντες οἱ εἰστορευόμενοι, τὸ φῶς βλέπωσι, καὶ λάμπῃ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ. » Ἐπιτά δὲ οἱ λύχνοι, φῶς οὐκ ἔχοντες ήδιον, ἀλλ' ἐπακτόν, καὶ ἔξωθεν, καὶ ταῖς δι' ἐλατού χορηγήσις τρεφόμενον σηματίουσι δὲ καὶ αὐτοὶ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, καὶ μέντοι καὶ εὐαγγελιστάς, καὶ τοὺς κατὰ καιρὸν τῶν Ἐκκλησιῶν διδασκάλους, δεχομένους μὲν οὐά τινας λύχνους εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τὸν παρὰ Χριστοῦ φωτισμὸν, καὶ ταῖς τοῦ Πνεύματος χορηγήσις τρεφόμενον ἔχοντας, ιέντας γε μὴν τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ τὸ φῶς, καὶ τῷ λαμπαδίῳ συγκαταυγάζοντας τοὺς πεπιστευότας. Ἐπιτήρει δὲ, διτοὶ τοῖς μὲν ἐπτὰ λύχνοις ἐπαρυστρίδες ἴσαν, δι' ὧν αὐτοῖς εἰσεχείτο τὸ ἔλατον, ἐπαρυστρίδα γε μὴν τὸ λαμπάδιον οὐκ ἔχει. Διτὸν πολὺν αἴτιαν; Φῶς μὲν γάρ ἐστι τὸ ἀληθινὸν ὁ Σίδης, οὐκ ἔξωθεν, οὐδὲ ἐπακτόν, οὗτος μὴν παρ' ἐτέρου δοτὸν τὸ καταφωτίζειν δύνασθαι λαχών ἀλλ' αὐτὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχων φῶς· μεθεκτὸν γε μὴν ἐν

¹⁵ Isa. LXII, 1. ¹⁶ Luc. XI, 33. ¹⁷ Joan. 1, 16.

τοῖς ἀγίοις καὶ παρ' αὐτοῦ. Καὶ πληροφορήσει λέ-
γων δὲ σοφὸς Ἰωάννης, ὅτι « Ἐκ τοῦ πληρώματος
αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάθομεν. » Φῶς δὲ ὑπάρχων τὸ
ἀληθινὸν δὲ Υἱὸς φῶς ὄντος τοῦ κόσμου τοὺς τῆς
παρ' αὐτοῦ λαμπρότητος ἐν μεθέξει γεγενημένους.
Ἐψη γάρ τοις ἀγίοις ἀποστόλοις: « Ἡμεῖς ἔστε τὸ
φῶς τοῦ κόσμου. » Αἱ δύο γε μὴν ἐλαῖαι, μία ἐκ
δεξιῶν, καὶ μία ἐξ εὐωνύμων τοῦ λαμπαδίου κείμε-
ναι, τοὺς δύο λαοὺς ὑποστημένους, μονονουχὴ καὶ ἐν
κύκλῳ περιεστῶτας Χριστόν. Τετίμηται γάρ ὡς
ἡλεγμένοι τῇ τοιδίᾳ στάσει. Καὶ οἱ μὲν ἡσαν ἐκ τῆς
καλλιελαίου, τουτέστι, τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς οἱ
δὲ τῆς ἀγρίου μὲν ἐξέφυσαν, τουτέστι, τῆς ἐξ ἑθνῶν
πληθύος. Πλήγη ἐγκεντρισθέντες εἰς τὴν καλλιελαίου,
κοινωνοὶ γεγόνασι τῆς πιστῆτος τῆς βίζης, κατὰ
τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. « Αθρεῖ δὲ δύως
ἐπὶ τὴν λυχνίαν δμοῦ τῷ λαμπαδίῳ καὶ οἱ λύχνοι,
καὶ αἱ δύο ἐλαῖαι. Σύνεστι γάρ ἡμῖν ἐν Ἐκκλησίᾳ
Χριστὸς, καὶ τῶν πεπιστευκότων δὲ ἡλεγμένη πληθὺς
καταλάμπεται μὲν τῷ παρ' αὐτοῦ φωτὶ, φωτίζεται
δὲ καὶ διὰ λύχνων, οἱ μεθεκτὸν ἔχουσι καὶ παρ'
αὐτοῦ τὸ φῶς. Ἰστέον δὲ, διτις καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ
τῆς ἀγίας σκηνῆς ἔκειτο μὲν εἰς τὰ "Ἄγια τῶν ἀγίων
ἴππατά λύχνους ἔχουσα λυχνία χρυσῆ. Προσέτατε δὲ
Θεὸς τῷ Ἀαρὼν, λέγων, ὅτι « Κατὰ πρόσωπον τῆς
λυχνίας ἐκ τοῦ νοτίου μέρους φανοῦσιν οἱ ἐπτά
λύχνοι. » Οὐ γάρ τοις κατόπιν αὐτῆς δὲ διὰ τῶν
λύχνων δέδοται φωτισμὸς, ἀλλὰ τοῖς ὡς ἐν προσώπῳ
Χριστοῦ διὰ τῆς πίστεως ἐνηγερμένοις. Καὶ γοῦν
Ἰουδαῖοι κατόπιν ὥσπερ αὐτοῦ καὶ εἰς νῦν κείμε-
νοι, κατεσκοτισμένον ἔχουσι τὸν νοῦν. Οἱ δὲ ἐξ ἑθνῶν
πιστεύσαντες, εἰς πρόσωπον ἔχουσι τοὺς λύχνους·
Ἐλεύθερος γάρ αὐτοῖς καὶ ἀπαραπόδιστος παντελῶς
δὲ διὰ τῶν ἀγίων γέγονε φωτισμός. Ἐκαίστο δὲ καὶ
λύχνος εἰς ἐν τῇ πρώτῃ σκηνῇ τῆς εὐαγγελικῆς πατέσσεως κατόπιν ιοῦσαν τὴν νομικὴν τοῦ πράγμα-
τος ἡμῖν κατασημαντοντος. Θέα γάρ δύως, οἵς ἐν μὲν τῇ πρώτῃ σκηνῇ εἰς ἐκαίστο λύχνος, τοῖς γε μὴν εἰς
τὰ "Ἄγια τῶν ἀγίων ἐπτά λύχνοι: καὶ τὸ λαμπάδιον ἀμφιλαφεστάτην ὥσπερ ἐγένεσαν τὴν αὐγὴν

Καὶ ἀπηρτησα, καὶ εἴπα πρὸς τὸν ἀγγελον
τὸν λαλοῦντα ἐρ ἐμοὶ, λέγων· Τί ἔστι τῶντα,
Κύριε; Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἀγγελος ὁ λαλῶν ἐρ
ἐμοὶ, καὶ εἴπε πρὸς με, λέγων· Οὐ τινώσκεις τὸ
ἔστι ταῦτα; Καὶ εἴπα· Οὐχὶ, Κύριε. Καὶ ἀπ-
εκρίθη, καὶ εἴπε πρὸς με, λέγων· Οὐχὶς δὲ λόγος
Κυρίου πρὸς Ζοροβαβέλ, λέγων· Οὐκ ἐν δυνάμει
μητάλη, οὐδὲ ἐρ ἰσχύν, ἀλλὰ ἐρ Πτεύματι μου,
λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΚΔ'. «Οτι καὶ ἀμείνων καὶ λεπτώτερος τῆς ἐν ἡμῖν
διανοίας δὲ τῶν νοητῶν δυνάμεων νοῦς, καὶ ἐν ἀσυ-
γχρίτοις ὑπεροχαῖς τὰ καθ' ἡμᾶς ὑπερκείμενος, καὶ
ἐντεῦθεν δὲ μάθοις. Ἐπέστρεψε μὲν γάρ δὲ ἀγγελος,
ώς δὲ προφήτης φησι, καὶ ἐξήγειρεν αὐτὸν, « δὲ
τρόπον δταν ἐξεγερθῆ ἀνθρώπος ἐκ τοῦ ὑπνου αὐ-
τοῦ. » Εἰ γάρ δὴ συγχρίνειν ἔλοιτό τις ὡς πρὸς γε
τὸν ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἐνόντα νοῦν, τῆς ἀνθρωπίνης
διανοίας τὸ μέτρον, μειονεκτούμενον εὑρήσει τοσοῦ-
τον, ὃντος ἄν νοοῖτο κατόπιν ἐλθεῖν καὶ τῆς τῶν
νηφόντων διανοίας τὰ ἐν τοῖς ὑπνοῖς ἀδρανῆ φαν-

A stolis: « Vos estis lux mundi ¹⁸. » Jam duæ olivæ,
una a dextris, et altera a sinistris lampadis positæ,
duos populos insinuant, quasi in orbeum Christum
circumstantes. Nam ut misericordiam adepti, sta-
tione bujusmodi dignati sunt. Et illi quidem erant
ex bona oliva, nimisrum ex Synagoga Iudeorum:
hi ex oleastro geniti, hoc est ex gentium multitu-
dine ¹⁹. **684** Verumtamen inserti in bonam oli-
vam, pinguedinem radicis attraserunt, ut scribit
beatus Paulus ²⁰. Perpende jam quomodo super
candelabrum simul cum lampade etiam lucernæ et
duæ olivæ sunt. Est enim nobiscum in Ecclesia
Christus, et credentium multitudo misericordiam
consecuta, ejus lumine illuminatur; illustratur præ-
terea per lucernas, quæ ab ipso similiter commu-
nicatum lumen continent. Ne ignores porro, etiam
in structura sancti tabernaculi positum fuisse in
Sancia sanctorum caudelabrum aureum, septem
lucernas sustinens. Mandavit enim Deus Aaron in
hunc modum: « Versus faciem candelabri ex parte
australi lucebunt septem lucernæ ²¹. » Non enim
iis qui a tergo candelabri sunt, illuminatio per
lucernas data est, sed iis qui quasi faciem Christi
per fidem respiciunt ²². Quare Iudei quasi retro
ipsum, et in tergo positi, tenebris obscuratum ba-
bent cor. Qui autem ex gentibus crediderunt, in
facie habent lucernas, quibus libera et sine ullo
impedimento per sancta contigit illuminatio. Arde-
bat autem et lucerna una in aditu tabernaculi:
qua re significabatur legalem institutionem evan-
gelicæ a tergo ire. Vide enim quo pacto, quibus in
principio tabernaculi una lucerna ardeat, in Sancta
sanctorum ingressos septem lucernas et lampas
quasi largissimo splendore perfundebant.

VERS. 4-6. *Et interrogavi, et dixi ad angelum qui loquebatur in me, dicens: Quid sunt hæc, Domine? Et respondit angelus qui loquebatur in me, et dixit ad me, dicens: Non cognoscis quid sunt hæc? Et dixi: Non, Domine. Et respondit, et dixit ad me, dicens: Iste sermo Domini ad Zorobabel, dicens: Non in fortitudine magna, neque in robore, sed in Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens.*

XXIV. Virtutum quas animo videmus, mentem
nostram mente præstantiorem, et sanctiorem, nostris-
que rebus incomparabilibus excellentiis superiorē
esse, etiam hinc discas. Reversus est enim ange-
lus, ut ait propheta, et excitavit eum, et velut cum
excitatur homo de somno suo. *»* Nam si quis vīni
supernarum virtutum cum intelligentia humana
comparare voluerit, hanc illā tanto inferiorem
perspiciet, quantum scimus vigilantium cogitationi-
bus cedere dormientium visa, sive **685** somnia.
Excitatus est igitur propheta ad vigiliam: nibilomi-

¹⁸ Matth. v, 14. ¹⁹ Rom. xi, 17 seqq. ²⁰ Ibid. 17.

²¹ Exod. xxv, 37; Num. viii, 2. ²² Psal. lxxxiii,

nos etiam sic tardus est ad percipienda quae ostenduntur. Idecirco justissime percontatur, et ea augeo declarante cognoscere petiit. Angelus eum nescire illorum significationem propemodum obstupescit, et num vere nesciat interrogat. Propheta ignorantiam aperte constante et tarditate suam non erubescente, obscuritatem visi deinceps enucleat; et, tanquam ex imagine manifesta et in oculis incurrente, scopum in ea latenter explanat. Inquit enim: « Hic est sermo Domini ad Zorobabel, dicens: Non in fortitudine magna, nec in robore, sed in Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens. » Perinde fortasse ac si dicat, omnia haec visa, aliquando finem suum assecutura, non humana virtute administrata, nec in robore corporali, sed in virtute Spiritus sancti, et ut ex divino nutu. Factus est siquidem Iohannes nostri similis Unigenitus: verumtamen non bellavit corporali modo, ut Ecclesiastiam quasi quoddam candelabrum mundo erigeret: neque sumptis armis sensum tangentibus, et cohortibus bellicosis duos populos sibi adjunxit, aut duas lucernas animo aspectabilis candelabro imposuit, sed in robore Spiritus sancti creavit in Ecclesiis primum apostolos, deinde prophetas, et evangelistas, et reliquum omninem sanctorum coelum, divinis charismatibus eos inuolens, et irrigatione Spiritus ubertim pinguefaciens¹⁸. Itaque non in fortitudine magna, nec in robore carnali, sed in virtute Spiritus a Christo spoliatus est Satanás, cum quo et adversariorum potestatum globi ceciderunt, vocati que sunt ad agnitionem Dei per fidem et qui ex Israel, et qui aliquando creaturæ potius servierant quam Creatori¹⁹. » Exhibitæ sunt etiam in Ecclesiis lucernæ, id est sancti, una lucentes cum lampade, Christo, inquam. Fuerunt namque, ut quidem est apud sapientissimum Paulum, « lumina in mundo, verbum vitæ continentis²⁰. » Quod autem Emmanuel non manu, seu potentia humana, sed viribus suis tanquam Deus mundum salvaverit, testatus est et per Oseam, apud quem ista leguntur: « Filiorum autem Juda miserebor, et salvabo eos in Domino Deo suo, et non salvabo eos in arcu, neque in gladio, neque in bello, neque in curribus, neque in equis, neque in equitibus. » Peraccommode autem verbum factum est ad Zorobabel **686** de tribu Juda genus ducentem, qui id temporis sedem regni Hierosolymis obtinebat. Etenim ne adeo insignibus admirandisque operibus sibi prænuntiatis expeditionem aliquando suscipiebam, et prælia facienda arbitraretur, ab hismodi frivilis et humanis cogitationibus eum deterendum putavit, potiusque sentire jussit, divinam efficiacitatem, et facultatem non humanaam, sed Christi talia molientis esse. Meminiimus porro nos dicere, et ipsum Zorobabelem, ut ex tribu Juda procreauit et regem, significare Christum, conjuncio etiam Iesu filio Josedec, ut simul et in una per-

A τάσματα Ἐγήγερται δῆ οὖν ὁ προφήτης εἰς νῆψιν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχων, οὐδὲν ἥτεόν εστι βραδὺς πρός γε τὸ δύνασθαι, φημὶ, συνιέναι τὰ δεικνύμενα. Ταῦτης, καὶ μάλα εἰκότως, ἀναπυνθάνεται τε καὶ ἀξιούμαθεν παρὰ τοῦ διασαφούντος ἄγγελου. Ὁ δὲ ὅτε οὐ συνῆκε μονονούχη κατατέθηπε πῶς, καὶ εἰ μὴ ἀληθῶς εἰδείη διερωτᾶ. Τοῦ δὲ διαρρήθην ὁμολογηκότος τὴν ἄγνοιαν, καὶ τὸ δυσμαθές οὐκ αἰσχυνομένου, καταλευκαίνει λοιπὸν τὸ ἐκ τῆς ὁράσεως αἰνιγμα, καὶ οἶον ὡς ἐξ εἰκόνος ἐμφανούς τε καὶ ὀρμένης τὸν ἐν αὐτῇ λεληθότας ἐγκείμενον διερμηνεύει σκοπόν. « Οὗτος γάρ, φησίν, ὁ λόγος Κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ, λέγων· Όνκι ἐν δυνάμει μεγάλη, οὐδὲ ἐν Ισχύ, ἀλλ' ἐν Πνεύματι μου, λέγει Κύριος παντοχράτωρ. » Όμοιον ὡς εἰ λέγοι τυχόν, διτε πάντα ταῦτα τὰ ὀρμένα εἰς πέρας ἥξει κατὰ καιροὺς, οὐκ ἀνθρωπεί δυνάμει κατορθούμενα, οὔτε μὴν ἐν Ισχύ ταρκικῇ, ἀλλ' ἐν δυνάμει Πνεύματος ἄγιου, καὶ ὡς ἐκ θείων διανευμάτων. Γέγονε μὲν γάρ ἀνθρώπος καθ' ἡμᾶς ὁ Μονογενῆς πλὴν οὐ πεπολέμηκε ταρκικῶς, ἵνα καθάπερ τινὰ λυχνίαν ἀναστήσῃ τῷ κόσμῳ τὴν Ἐκκλησίαν· οὐχ ὅπλα κινήσας αἰσθητά, καὶ μαχίμων φάλαγγας παρέστησεν ἐκατῷ τοὺς δύο λαούς, ή τοὺς λύχνους τοὺς νοητοὺς ἐπέθηκε τῇ λυχνίᾳ, ἀλλ' ἐν Ισχύ Πνεύματος ἄγιου κεχειροτόνηκεν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις πρώτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας καὶ εὐγγελιστές, καὶ τὴν ἀλλην ἀποστολὴν τῶν ἀγίων ὄμηγυριν, θείων αὐτοὺς χαρισμάτων ἀναπιμπάλις, καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος χύσει καταπιείνων πλούσιως. Οὐκοῦν οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλη, οὐδὲ ἐν Ισχύ τῇ ταρκικῇ παρὰ Χριστοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν δυνάμει Πνεύματος ἐσκυλεύετο μὲν δὲ Σατανᾶς, ἐπιπλον δὲ σὺν αὐτῷ καὶ τὰ τῶν ἀντικείμενων δυνάμεων στήφη, καὶ ἐκαλούντο πρὸς θεογνωσίαν διὰ τῆς πίστεως, οἱ τε ἐξ Ἱερατῶν καὶ οἱ πάλι· « τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίστην λελατρευότες. » Ανεδείκνυντο δὲ καὶ ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις οἱ λύχνοι, τουτέστιν, οἱ ἄγιοι, συνεκλάμποντες τῷ λαμπαδίῳ, φημὶ δὴ, Χριστῷ. Γεγόνασι γάρ, ὡς γοῦν ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος, « φωστήρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. » Ότι δὲ οὐκ ἀνθρωπείται χειρὶ σέσωκε τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, ἀλλ' ιδίαις δυνάμεσιν ὡς Θεὸς δὲ Ἐμμανουὴλ, διεμαρτύρατο λέγων καὶ διὰ φωνῆς Ποσεῖ. « Εχει γάρ οὕτω· « Τοὺς δὲ ιεροὺς Ἰούδα ἐλέήσω, καὶ σώσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ οὐ σώσω αὐτοὺς ἐν τέξι, οὔτε ἐν ρομπαλῃ, οὔτε ἐν πολέμῳ, οὐδὲ ἐν ἄρμασιν, οὐδὲ ἐν ἴπποις, οὐδὲ ἐν ἴππεσιν. » Εὖ δὲ δὴ σφύρα πρὸς Ζοροβάβελ ὁ λόγος ἦν, τὸν ἐξ Ἰούδα φυλῆς, διέποντα τὸ τηνικαῦτα τοὺς τῆς βασιλείας θώκους ἐν Ἱερουσαλήμ. « Ινα γάρ μη τῶν οὕτω λαμπρῶν καὶ ἀξιαγάστων κατορθωμάτων αὐτῷ προαπτηγγελμένων πολέμους οἰσιτο, καὶ μάχας συγκροτηθῆσεθαι κατὰ καιροὺς, ἐξιστησιν ἀναγκαῖς αὐτὸν τῶν οὕτω σαθρῶν καὶ ἀνθρωπίνων ἐννοιῶν, διακεῖσθαι δὲ μᾶλλον προστέταχεν, διτε θεοπρεπῆς ἡ ἐνέργεια, καὶ ἡ δύναμις οὐκ ἀνθρωπίνη, τοῦ διακεραινοντος τὰ τοιάδε Χριστοῦ. Μεμνήμεθα δὲ, διτε καὶ

¹⁸ I Cor. xii, 28. ¹⁹ Rom. i, 25. ²⁰ Philipp. ii, 16.

αὐτὸν τὸν Ζοροβάβελ ὡς ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ βασις· Α σον Emmanuel et rex et summus sacerdos intellexa παραδηλοῦν ἐλέγομεν ἐφ' ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν, ligatur. συνημμένου δὲ καὶ Ἰησοῦ τὸν Ἰωσὴλ, ἵν' ἐν ταυτῷ γοῦτο βασιλεὺς τε ἄμα καὶ ἀρχιερεὺς ὁ Ἐμμανουὴλ.

Τίς εἰ σὺ, τὸ δρος τὸ μέγα, τὸ πρὸ προσώπου Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθῶσαι; Καὶ ἔξοσω τὸν Ἀλλον τῆς ψηληρομοίους, λοσθητι χάριτος χάριτα αὐτῆς.

ΚΕ. Δισέφικτον μὲν κομιδῇ τὸ προκείμενον πλήν ἐροῦμεν ἡμεῖς τὸ γε ὡς ἀριστα καὶ ὀρθῶς ἔχειν ὑπειλημμένον. "Ἐσικε τοὺν δὲ λόγος μονονούχῳ καὶ ἐπιτιμῷ τῷ δρει τῷ μεγάλῳ, τουτέστι, τῷ Σατανᾷ κατεξανισταμένῳ τε καὶ ἀντεξάγοντι τῷ Χριστῷ, τῆς αὐτοῦ δυστροπίας τὴν δύναμιν, δ δὴ καὶ ἐν τοῖς ἀντέρω πάλιν ἥμεν αἰνιγματωδῶς κατεγράφετο. "Ἐφη γάρ ὁ προφήτης τεθεᾶσθαι μὲν Ἰησοῦν τὸν λεπέα τὸν μέγαν ἐστῶτα πρὸ προσώπου τοῦ ἀγγέλου Κυρίου, τὸν δέ γε διάβολον ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τοῦ ἀντικεισθαι αὐτῷ. "Οτι γάρ, δοπον ἐνεχώρει, καὶ ἦν ἐπ' αὐτῷ, πεπολέμηκε τε καὶ ἀντεγγήγερται δεινῶς ταῖς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίαις, καλοῦντος πρὸς σωτηρίαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, προσκυνητὴν ἰδίον ἀποφανεῖν θεολέ, παραδεικνύς μὲν αὐτῷ, εἰ δὴ προσπεσεῖν ἔλοιτο καὶ προσκυνῆσαι αὐτῷ. Εἴτα καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ χοροῦ τῶν ἀγίων ἀποστόλων τὸ προδότην ἡρπαστο μαθητὴν, ἀναπείσας δραγανον τῆς Ἰουδαίων γενέσθαι σκαιότητος. "Ἐπιπλήττει δὴ οὖν ὁ λόγος αὐτῷ, καὶ φησι· «Τίς εἰ σὺ, τὸ δρος τὸ μέγα, τὸ πρὸ προσώπου τοῦ Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθῶσαι; » Τὸ δέ, Τίς εἰ σὺ; νοητέον οὐχ ὡς ἐθέλοντος ἀναμαθεῖν, τίς δὴ ἄρα καὶ πόθεν ἐστίν (οὐ γάρ ἀν ἡγνόησε Θεὸς ὄν), ἀλλ' οἶον κατασμικρύνοντος καὶ οὐδενὸς ἀξιοῦντος λόγου, καν εἰ μέγα τε εἴη καὶ δυσάντητον δρος, καὶ ἐμποδὼν κείμενον κατορθοῦν ἐθέλοντι τοιάδε Χριστῷ, οὐ καὶ εἰς τύπον ὁ Ζοροβάβελ, καθάπερ ἡδη προείπομεν. Καίτοι γάρ ἀπαράκλητον ἔχων τὴν δυστροπίαν δ δράκων δ ἀποστάτης, πεπάτηται παρὰ Χριστοῦ πόνου τε καὶ ἴδρυτος δίχα. Θεὸς γάρ ἡν κατὰ φύσιν δ πάντας νικῶν. "Η τοινυν κατὰ τὸν τοιόνδε τινὰ τρόπον προσδαλοῦμεν τοῖς εἰρημένοις, ή καὶ ἐτέρως, εἰ δοκεῖ. "Ἐφη μὲν γάρ, δτοι οὐκ ἀνθρωπειδεῖ δυνάμει κατορθωθῆτει τῷ κόσμῳ τὰ πρὸς ζωὴν. Καὶ στήσεται μὲν ἡ λυχνία, τὸ λαμπάδιον ἔχουσα, τουτέστι, Χριστὸν, ἐκλάμψουσι δὲ οἱ λύχνοι, καὶ μήν καὶ ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων τοῦ λαμπαδίου αἱ δύο πάντως ἐλαῖαι στήσονται, τοὺς δύο λαόνς σημαίνουσαι. Εἰθ' ὡσπερ ἀναπυθανομένου τινὸς καὶ λέγοντος· Τίς ἄρα εἰ σὺ, δ τὰ οὕτω μεγάλα πολέμου δίχα πάντως καὶ ἀμογητὶ κατορθωσειν ὑπισχούμενος; προσυπακούεται δέγων δ Θεὸς καὶ Πατήρ· «Ἐγὼ τὸ δρος τὸ μέγα, τὸ πρὸ προσώπου Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθῶσαι; » τουτέστιν, «Ἐγὼ εἰμι ἡ πάντας ὑπερβάρυντα φύσις, ή θεοπρεπέσιν ὑψώμασιν εἰς τὴν ὑπερεπέκεινα πάντων διάτονα δέξαν, κατὰ καιροὺς ἀρκέσειν μέλλουσα πρὸς κατόρθωσιν τῶν ἐπηγγελμένων, καὶ πρὸ προσώπου Ζοροβάβελ. Οὐ γάρ ἡγνόει Χριστὸς τὸν ἑαυτοῦ Πα-

VERS. 7. *Quis es tu, mons ille magnus, ante faciem Zorobabel, ut instaures? Et educam lapidem hereditatis, aequalitate gratia gratiam ejus.*

XXV. Difficillimus intellectu locus propositus: verumtamen quod rectissime siquaque optime dici posse existimavimus, id in medium afferemus. Videtur itaque sermo quadam oījurgatione incessere montem magnum, puta Satanam contra Christum insurgentem, et perversitatis suae potentiam, quasi aciem contra promoventem, quod item supra, quanquam sub velamine, nobis describebatur. Dicebat enim propheta se vidisse Jesum sacerdotem magnum stantem coram angelo Domini, et diabolum stantem a dextris ejus, ut adversaretur ei. Quin enim, quantum licuit et in ipso fuit, oppugnaverit, et vehementer insurrexerit contra œconomiam Salvatoris, mundum ad salutem vocantis, nemo dubitabit, si cogitaverit primum quidem accessisse ad jejunantem in deserto, et munīti Salvatorem intuitum, se ab illo adorari concupivisse, cum illi omnia regna mundi ostendens dixisset omnia fore ipsius, si procidere in genua et se adorare non recusaret⁶⁶. Deinde ex ipso choro sanctorum apostolorum proditorem Judam arripuit, cui persuasit ut Iudeorum feritatis instrumentum ficeret. Incredatur itaque his verbis: «Quis es tu, mons magne, ante faciem Zorobabel, ut instaures? Illud quis es, non ita accipiendum, quasi nosse cupiat quis tandem et unde sit. Non enim ignorabat, ut ipse Deus. Sed quasi extenuet, et nihil faciat, quamvis magne mons esset, et cui facile resisti non posset, et impedimentum objectum Christo hæc instaurare volenti, **687** cuius typus Zorobabel, ut jam diximus. Etsi enim sit implacabilis nequitia draconis apostatae, tamen citra laborem sudoreaque a Christo conculcatus est. Erat enim natura Deus, omnes exsuperans. Aut igitur tali quodam modo dicta verba explicabimus, aut alio, si placebit. Dixit enim, non humana virtute mundo vitam instauraturum. Et stabit quidem candelabrum, lampadēm habens, hoc est Christum: lucebunt autem lucernæ. Præterea a dextra levaque lampadis duæ olivæ omnino stabunt, duos populos adumbrantes. Postea, quasi sciscitante quopiam ac dicente: «Quis igitur es tu, qui tam ardua nullo bello et sine labore feliciter constituturum spondes? subanditur respondens Deus et Pater: «Ego mons ille magnus ante faciem Zorobabel, ut instaurem: » id est ego sum omnibus supereminens natura, divinis celsitudinibus ad gloriam sublimissimam omnium emicans, quæ suo tempore ad promissa fideliter et ante faciem Zorobabel præstanda sufficiet. Nou enim

⁶⁶ Matth. iv, 1 seqq.

ignorabat Christus Patrem suum : sed quasi quem-
dam adjutorem insignium suarum actionum eum
faciebat, cum diceret : « A me ipso facio nihil. Pater
autem in me manens, ipse facit opera ¹⁷. » Operabat-
tur enim ut per propriam virtutem per Filium, per
quem et ab initio creatis omnibus, merito est
admirabilis . . . a sapientissimo Daniele iterum
Deus et Pater mons nominatur, unde et lapis sine
manibus praecisus est, qui et aurum, argentum,
æs, ferrum communivit ¹⁸. Quæ etiam Christi imago
fuit. Natus enim ex Deo Pater Filius, supra quam-
dici aut mente capi potest, contrivit regna, ut deinceps
penes eum sit omne imperium : « Flectetur enim
ipsi omne genu, et omnis lingua confitebitur quia
Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris ¹⁹. »
Itaque ut ex monte Dei et Patris summus angularis
et electus lapis resectus Deus, factus est nobis hære-
ditas ²⁰. Vocati quippe sumus in adoptionem filiorum
per ipsum ²¹, scriptique hæredes Dei viventis, æqua-
litate gratiæ gratiam lucrificientes. Hoc vero quid
est ? Data est quidem gratia antiqua illa et decan-
tata : liberati sunt enim ex Ægypto secundum cor-
pus, servile jugum dominationis quo premebantur
a cervicibus dejeccerunt, per medium mare traducti
sunt, comedenter manna in solitudine, 688 pedi-
bus flumina transierunt, Jordanem videlicet, in terram
promissionis introducti sunt. Hæc igitur gratia illa
prima. Verum in æqualitate et similitudine antiquæ
illius gratiæ gratia impertia est a Christo, qui factus
est nobis lapis ut fundamentum, sive summus
angularis, et rursum hæres ut Filius. Per illum
quippe hæredes Dei instituti sumus ²². Quomodo
igitur in æqualitate primæ gratiæ secunda ? Quæ in
illis siebant secundum carnem, sive sensum, hæc
Christus secundum spiritum et intellectum præstuit.
Eripuit nos e servitute diabolica, ceu ex luto et
latere ²³. Liberavit affectionibus mundanis et car-
naliibus immunditiis. Velut per mare transitum
concessit : fluctus enim hujus vitæ et acerbitatem
ejus sollicitudinum præterivimus. Comedimus panem
de cœlo (mystice loquimur), Jordanem transivimus,
circumcisionem in spiritu suscepimus ²⁴, hæreditatem
audivimus supernam civitatem, vere sanctam terram
cujus et Christus ipse meminit cum ait : « Beati
mites, quoniam ipsi possidebunt terram ²⁵. » Puto D
autem ego sapientissimum quoque evangelistam Jo-
annem hoc ipsum significare velle, cum dicit de
Christo : « De plenitudine ejus nos omnes accepimus,
et gratiam pro gratia. Quia lex per Mosen data est,
gratia et veritas per Jesum Christum facta est ²⁶. »
Minister enim et mediator veteris illius gratiæ
Moses fuit ; secundæ autem gratiæ Chri-
stus, que similitudinem prioris illius habet. Typi
enim quidam erant ad veritatem, sive veritatis
deos parturientes, tanto melioris et excellentioris,
quanto quæ sensibus ea quæ sola intelligentia

A τίρα, ἀλλ' ὥσπερ τινὰ συνεργάτην τῶν ιδίων κατ-
ορθωμάτων ἐποιεῖτο λέγων· « Ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιῶ
οὐδέν. » Ο δὲ Πατὴρ ὁ ἐν ἡμοὶ μένιν, ποιεῖ τὰ ἔργα
αὐτός. « Εἰργάζετο γάρ ὡς διὰ δυνάμεως ίδιας τοῦ
Υἱοῦ, δι' οὐ καὶ ἐν ἀρχαῖς τὰ πάντα πρὸς τὸ εἶναι
παρενεγκών εἰκότως θαυμάζεται..... παρὰ τῷ σοφω-
τάτῳ Δανιήλῃ, ὡς δρος ἡμῖν ὄντος θαυμασταῖς πάλιν δὲ Θεὸς
καὶ Πατὴρ, ἐξ οὗ καὶ λίθος ἀνεψιαὶς χειρὸς ἐτμῆθη, δι-
καὶ ἐλέπτυνε τὸ χρυσὸν, τὸν ἄργυρον, τὸν χαλκὸν,
τὸν σίδηρον, καὶ ἦν εἰς τύπον καὶ τόπον Χριστοῦ.
Γεγενημένος γάρ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀποβρήτως καὶ
ὑπὲρ νοῦν δὲ Υἱός, συνέτριψε τὰς βασιλείας, ἵνα αὐτῷ
λοιπὸν τὸ κατὰ πάνταν κράτος ἀνάπτηται. « Κάμψει
γάρ αὐτῷ πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσε-
ται, διὰ τοῦ Κύριου Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς δόξαν Θεοῦ
Πατρός. » Οὐκοῦν ὡς ἐξ δρους τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς
ἀκρογωνιαῖς καὶ ἐκλεκτὸς ἀποτμηθεὶς λίθος δὲ Θεός,
γέγονεν ἡμῖν κληρονομία. Κεκλήμεθα γάρ εἰς υἱο-
θεσίαν δι' αὐτοῦ, καὶ κληρονόμοι γεγόναμεν Θεοῦ
ζῶντος, Ιστότητι χάριτος χάριτα κερδαίνοντες. Καὶ
τι ἔτη τοῦτο ; Δέδοται μὲν γάρ χάριτος τις τῷ Ἰσραὴλ, ἡ
ἀρχαῖα τε ἐκείνη καὶ διαδότος· λελύτρωνται γάρ ἐξ
Αἰγύπτου σαρκικῶς, τὴν ἐπηρημένην αὐτοῖς ἐκ
πλεονεξίας ἀπεσείσαντο δουλείαν, διεβιάσθησαν διὰ
Θαλάσσης μέσος, ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἔρημῳ, δι-
ῆθιθον ἐν ποδὶ ποταμούς (διεπεραιώσαντο γάρ οὖτε
τὸν Ἰορδάνην), εἰσεκομίσθησαν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπ-
αγγελίας. Αὕτη δὴ οὖν ἡ χάρις ἡ πρώτη. « Άλλ' ἐν
Ιστότητι καὶ διοιστητι τῆς ἀρχαῖας ἐκείνης χάριτος,
χάρις δέδοται παρὰ Χριστοῦ, δε τέγονεν ἡμῖν, λίθος
μὲν ὡς θεμέλιος, ἤγουν ἀκρογωνιαῖς, κληρονόμος
δὲ πάλιν, ὡς Υἱός. Γεγόναμεν γάρ δι' αὐτοῦ κληρο-
νόμοι Θεοῦ. Πῶς οὖν ἐν Ιστότητι τῆς πρώτης χάριτος
ἡ δευτέρα; « Α γάρ ἐπ' ἐκείνοις ἐπράττετο σαρκικῶς,
ἤγουν αἰσθητῶς, ταῦτα τετελείωκεν ἐφ' ἡμῖν δὲ
Χριστὸς πνευματικῶς τε καὶ νοητῶς. « Εἴσελετο δου-
λείας διαβολικῆς, ὡς ἐκ πηλοῦ καὶ πλινθείας. « Απ-
ῆλλαξε τῶν ἐν κόσμῳ παθῶν καὶ τῶν σαρκικῶν
ἀκαθαρσιῶν. Διεβιάσαντες δὲ διὰ θαλάσσης παρεδρά-
μομεν γάρ τὸν κλύδωνα τοῦ παρόντος βίου, καὶ τῆς
ἐν αὐτῷ φροντίδος τὸ πικρόν. « Εφάγομεν ἄρτον ἐξ
οὐρανοῦ (μυστικὸς δὲ λόγος), διεβιάσθημεν τὸν Ἰορ-
δάνην, περιτομὴν ἐσχήκαμεν τὴν ἐν πνεύματι, κε-
κληρονομήκαμεν τὴν δικαίων πόλιν, τὴν ἀληθῶς ἀγίαν
γῆν, ἃς καὶ αὐτὸς δὲ Χριστὸς διεμέμηντο, λέγων·
« Μακάριοι οἱ πραεῖς, διὰ αὐτοῦ κληρονομήσουσι τὴν
γῆν. » Οἷμα δὲ ἔγωγε καὶ τὸν σοφώτατον εὐαγγελι-
στὴν Ἰωάννην, αὐτὸς δη τοῦτο βούλεσθαι δηλοῦν, εἰ
λέγοι περὶ Χριστοῦ, διὰ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ
ἡμεῖς πάντες ἐλάδομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. « Οτι-
δὲ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀληθεία
διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. » Διάκονος μὲν γάρ καὶ
μεστῆς τῆς ἀρχαῖας ἐκείνης χάριτος γέροντες δὲ Μω-
σῆς τῆς γε μήν δευτέρας χάριτος δὲ Χριστὸς. ἐχούσης
μὲν διοιστηταῖς πρὸς ἐκείνην (τύποι γάρ ἡσαν ὡς
πρὸς ἀληθείαν, ἤγουν τὸ τῆς ἀληθείας ὠδίνοντες

¹⁷ Joan. xiv, 10. ¹⁸ Dan. ii, 34. ¹⁹ Philipp. ii, 10, 11. ²⁰ Ephes. ii, 20. ²¹ Ephes. i, 5 ²² Rom.
viii, 17. ²³ Exod. i, 14. ²⁴ Exod. xvi, 1; Joan. vi, 51. ²⁵ Matth. v, 4. ²⁶ Joan. ii, 16, 17.

χάλλος), ἀμείνονος δὲ καὶ ὑπερκειμένης, δισὶ καὶ τῶν Α comprehenduntur antecellunt. Accedit testis Paulus cum scribit ²⁷, melioris testamenti mediatorem esse Iesum.

*Kai ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγω· Άτ
χεῖρες Ζοροβάβελ ἔθεμε λιώσατε τὸν οἶκον τοῦτον,
καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουστε αὐτὸν, καὶ
ἐπιγνώσῃ διστι Κύριος παντοκράτωρ ἔξαπέστατεκ
μις πρὸς σέ.*

ΚΖ'. Ιδοὺ δὴ πάλιν ἡμῖν ἐν αἰσθητοῖς πράγμασι καταγράφει τὰ νοητὰ, καὶ τῶν διὰ Χριστοῦ παραδόξων τετελεσμένων παρατίθειν εἰς τύπον τὸ διὰ χειρὸς Ζοροβάβελ κατὰ καιρὸν ἐκπεπερασμένον. Ἐπειδὴ γάρ, ἀλούστης τῆς Βαβυλωνίων ὑπὸ Περσῶν καὶ Κύρου, τῶν τῆς δουλείας ἀνείντο δεσμῶν οἱ ἐξ Ἱερατὴλ, καὶ δὴ καὶ ἀνήκον εἰς Ἱεροσόλυμα, Δαρείου λοιπὸν τὴν Χαλδαίων διέποντος ἀρχῆν, προὔτρεπτε Θεὸς τοὺς ὑπονοστήσαντας τὸν θείον εὐθὺς ἀναδέικνασθαι ναὸν, βασιλεύοντος μὲν Ζοροβάβελ, λερατεύοντός γε μὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ. Καὶ ἥπτοντο μὲν τοῦ Ἔργου, καὶ δὴ καὶ ἐν πρώταις κρηπίδων καταβολαῖς τὸ ἔργον ἦν, ἥρτο δὲ καὶ ὑψοῦ τὰ τείχη λοιπὸν, εἴτα μεταξὺν καλυνόντων τινῶν, καὶ ἐμποδῶν γεγονότος τοῦ φθόνου τῶν περιοίκων ἕθνῶν, γέγονέ τις ἀνακαχή, καὶ σπουδασμάτων τῶν ἐπὶ τοῖς ἔργοις ἀνάθλησις. Ἀνέντος δὲ πάλιν αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ τὸ δύνασθαι κατορθοῦν, τετελείωται μόλις δὲ νεώς, Ἰησοῦ μὲν λερατεύοντος, Ζοροβάβελ γε μὴν ἐφεστηκότος καὶ βασιλεύοντος. Ἄλλ' ἐν τούτοις μὲν δὲ τῆς ἴστορίας συμπεπέρασται λόγος. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τύπον Χριστοῦ παρελήπται παρ' ἡμῶν δὲ ἐκ τῆς Ἰουδαϊκῆς Ζοροβάβελ, φέρε δὴ λέγωμεν δπῶς τε καὶ τίνα τρόπον ἤρεστο μὲν αὐτὸς οἰκοδομεῖν τὸν οἶκον Κυρίου, τετελείωκε δ' αὖ δὲ νοητὸς καὶ πνευματικός. Κατεστήσατο μὲν γάρ ἐν ἀρχαῖς οἰκόν τινα καὶ ἐναύλισμα θεοπρεπὲς αὐτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ, τὴν Ἰουδαίων Συναγωγὴν. Οὕτω γάρ αὐτὴν ὑνόμαζε, περὶ τοῦ πανσόφου Μωϋέως εἰπών· «Ἐδὲ γένηται προφήτης ἐξ ὑμῶν Κυρίων, ἐν ὄραματι αὐτῷ γνωσθήσομαι, καὶ ἐν ὑπνῷ λαλήσω αὐτῷ. Οὐχ ὅντως ὡς δὲ θεράπων μου Μωϋῆς, ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ μου πιστός ἔστιν. » Οὐκοῦν τεθεμελίωται μὲν ὑπερόπιος οἰκος διὰ Χριστοῦ· καθήρηται δὲ μεταξύ. Καὶ γοῦν δὲ προφήτης Ἱερεμίας ὡς πεπτωκότα τε καὶ σεσεισμένον καταλοφύρετο, λέγων· «Οἶκος Ἱερατὴλ ἐπεσεν, οὐκ ἔστιν δὲ ἀναστήσων αὐτὸν. » Πλὴν ἐγήγερται διὰ Χριστοῦ καὶ μετεσκευάσθη πρὸς τὸ ἀμεινον, εἰσκεκομισμένων αὐτῷ τῶν ἕθνῶν, καὶ ἀναδειχθεῖσης ἐν κύριῳ τῆς Ἐκκλησίας, « ήτις ἔστιν οἶκος Θεοῦ ζῶντος, » ήτις τοῦ κάλλους γέγονεν ἐραστής δὲ τῶν ὀλων Κύριος καὶ Θεός. «Οτι· γάρ ἀσυγκρίτως ἀμείνων παρὰ τὸν πρῶτον δὲ ἐσχάτοις καιροῖς ἐγήγερμένος ναὸς, τουτέστιν, ή Ἐκκλησία, πεπληροφόρηκεν εἰπὼν διὰ φωνῆς Ἀγγαλού τοῦ πρωφήτου· «Τίς ἔστιν ἐξ ὑμῶν ἀνθρώπος, δεις εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ τῇ ἐμπροσθεν; Καὶ πῶς ὑμεῖς βλέπετε αὐτὸν γῦν

*Vers. 8, 9. Et factus est sermo Domini ad me,
dicens: Manus Zorobabel fundaverunt domum
istam, et manus ejus complebunt eam, et scies
quia Dominus omnipotens misit me ad te.*

B XXVI. Enī rursum in rebus quas sensu attingimus, eas quae solum intelliguntur describit, et a Christo admirabiliter perpetratorū typum proponit id quoq; per manū Zorobabel aliquando confessum fuit. Postquam enī Babylonī a Cyro Persarū rego subactis servitute exsoluti sunt Israēlitæ, et insuper Hierosolymā redierunt, **689** Dario postea Chaldaeorū regnum procurante, horlatus est Deus reduces ut ante omnia divinum templum reedificarent, rege quidem Zorobabele, principe autem sacerdotiū Jesu filio Josele²⁸. Jamque ad opus aggrediebantur, et prima fundamenta jacta erant, et muri in altum educti, cum, prohibentibus quibusdam et invidia finitimarum gentium impidente, a labore cessatum est et operum studia prolata. Deo autem ad opus rite consciendum rursus facultatem suppeditante, vix tandem absolutum est, Jesu summi gerente sacerdotium, Zorobabele autem rerum potiente. Et his quidem historia continetur ²⁹. Quia vero pro typo Christi Zorobabelem de tribu Juda ortum assumpsimus, age, dicamus quomodo et qua ratione cœperit ipse quidem adificare domum Domigi: sed miente conceptus, et spiritualis Zorobabel eam postea perficerit et consuminaverit. Constituit enī principio domum quamdam et mansionem divinam sibi et Patri Judæorum Synagogum. Sic namque illam appellavit, de sapientissimo omnium Mose ita loquens: « Si fuerit propheta ex vobis Domino, in visione illi cognoscatur et in somno loqueretur ei. Non sic ut servus meus Moses, in omni domo mea fidelis est ³⁰. » Ergo fundata est tanquam domus per Christum, sed intervallo eversa. Quare propheta Jereimias ut concussam et collapsam deplorat in hæc verba: « Dominus Israel cecidit, et non est qui denuo exciteat eam. » Verumtamen per Christum excitata, et in aliam meliorem formam mutata est, introductis in ipsam gentibus, et exhibita in mundo Ecclesia, « quae est domus Dei viventis ³¹, » cuius pulchritudinem universorum Dominus ac Deus adamavit. Etenim templum extremis temporibus excitatum, Ecclesiam scilicet, infinitis partibus primo præstare satis superque docuit, per prophetam Aggæum ita loquens: « Quis est ex vobis homo qui vidit domum hanc in gloria sua priore? Et quomodo vos videtis ipsam nunc sicut non existentem in conspectu vestro ³²? » Et infra: « Quia magna erit gloria

²⁷ Hebr. v ²⁸ I Esdr. iv, 1 seqq. Agg. 1.12-14.

²⁹ Num. xii, 6, 7. ³⁰ I Tim. iii, 1.5³¹ Agg. ii, 4.

Domus istius novissima super primam, dicit Dominus omnipotens ⁴³. » Verum enim vero ista historicamente duntaxat intelligere, quin magna insanitas sit dubitandum non est, si quis cogitaverit quoniam modo posterior gloria templi Dei praestantior prioris gloria videri queat: nam illud incendit ac diripuit Babylonius Nabuchodonosor: **690** hoc autem post illud exstructum post tempus captivitatis, nihilominus a Romanis incensum ac spoliatum est, ipsaque Hierosolyma et Iudea universa ⁴⁴. Non igitur ad veritatem sufficit historica narratio. Major autem et praestantior gloria posterior quam prior, Ecclesia assumpta in templum sanctum, in habitaculum Dei in Spiritu ⁴⁵. » Superadiscimus enim super fundamenta apostolorum et prophetarum, per omnem contactum suppeditatae operationis cuiusque membra coaptati atque compositi, et veluti inter nos sordidus invenientes in unitatem fidei et dilectionis per Spiritum, ad efficiendum templum sanctum. Lapidès enim vivi sumus ⁴⁶. Quamobrem divinus Paulus credentium multitudinem nunc quidem Dei agriculturam, nunc Dei ædificationem vocavit ⁴⁷: cuius ut sapiens architectus fundamentum posuit Jesus Christus, cui omnes innitimus, per quem et stamus, et templum nominamur, ipsum habentes in mente et in corde, per Spiritum habitantem et inmanentem ⁴⁸. « Ihesous δο Χριστός, ω δή πάντες ἐρημείσμεθα, δι' οὐ καὶ καρδίαν ἐνφέρχεται τε καὶ ἐνηγκλισμένον διὰ τοῦ Πνεύματος νοῦν καὶ καρδίαν ἐνφέρχεται τε καὶ ἐνηγκλισμένον διὰ τοῦ Πνεύματος.

Vers. 10. Quis enim despexit in dies parvos? Et C *Ierabunatur, et videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabel. Septem isti oculi Domini sunt, respicientes super omnem terram.*

XXVII. Non est de inox futuris visio; sed potius de deducendis ad propositum linem, ut temporibus adventus omnium nostrum Salvatoris Christi, qui in extrema tempora saeculi hujus incidit: ceterum non ita diu post hanc prophetiam editam, sive templum per manum Zorobabel excitatum. Si quis igitur, inquit, despicerit medios dies parvos et paucos, sive nihil pependerit dilationem, non modestus propter hoc, omnino omni lætitia replebitur. Gaudet enim, et videbit lapidem stanneum in manu Zorobabel. *Stanneum* vero lapidem Christum nominat. Causam si quis nosse volet, inox dixerim et quæ aliis videntur, et nobis quoque probantur. Aliunt enim stannum ex ære et plumbo temperari, atque idcirco nec omnino carere duritie, nec vacare etiam mollitudine. **691** Nos quoque quodammodo ex cœitate quæ vi nulla frangi ac debilitari potest, et ex humana natura, affectionibus quasi obnoxia, Emmanuel componimus. Sciendum porro adamantem quoque plumbo facile constringi, ut aiunt, cum tamen id per aliam materiam non patiatur. Dicimus ergo Christum, quamvis benignum valde longeque valentissimum, et ut Deum nulla præditum sevitia, ceu adamantem quemlibet constringere Sa-

A καθὼς οὐχ ὑπάρχοντα ἐνώπιον ἡμῶν; » Καὶ μεθ' ἔτερα. « Διότι μεγάλη ἐσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει Κύριος παντοχάτωρ. » Ἀλλ' ὅτι μὲν μόνον ἴστορικῶς τὰ τοιάδε νοεῖν ἀπόπληκτον, οὐχ ἀν ἐνδοιάσει τις, ἐννεοηκώς, ὅτι πῶς ἀν νοοῦτο προφερεστέρα τῆς πρώτης, ἡ ἐν ἐσχάτοις δόξα τοῦ θείου ναοῦ, εἰπερ ἐκείνον μὲν κατενέπρησε καὶ διήρπασεν δο Βαβυλώνιος Ναουχοδονόσωρ· τὸν δὲ μετ' ἐκείνον ἐγγερμένον μετὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καὶ ρὸν, οὐδὲν ἤτον Φωμαῖοι κατενέπρησαν, συγκαταδηλώσαντες αὐτῷ καὶ [ταῦτα τὰ] Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀπασαν δὲ τὴν Ιουδαίων χώραν; Οὐκούν ἀπόχρη πρὸς ἀλήθειαν ἡ τῆς ἴστορίας ἀπόδοσις. Ἄμεινων δὲ καὶ προφερεστέρα τῆς πρώτης ή τελευταῖα δόξα, παραληφθείσης τῆς Ἐκκλησίας εἰς Β ναὸν ἄγιον, εἰς κατοικητήριον τοῦ θεοῦ ἐν πνεύματι. » Ἔποικοδομώμεθα γάρ ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας τῆς κατ' ἐνέργειαν ἐκάστου μελους; συναρμολογούμενοι, καὶ συντιθέμενοι, καὶ οἰονεὶ πως ἀλλήλοις συμβαίνοντες εἰς ἐνότητα πίστεως καὶ ἀγάπης ἐπὶ τοῦ Πνεύματος εἰς ναὸν ἄγιον. Αἱθοι γάρ ἐσμεν ζῶντες. Καὶ γοῦν δο θεσπέσιο; Παῦλος τὴν τῶν πεπιστευκότων πληθύν, ποτὲ μὲν θεοῦ γεώργιον, ποτὲ δὲ δὴ οὐκ καὶ οἰκεδομήγον ὡνόμαζε θεοῦ· καὶ δοσοὺς ἀρχιεξάτων θεμέλιον τέθεικεν, οὗτος δὲ ἐστιν καὶ ἐστήκαμεν, καὶ ναοὶ χρηματίζομεν, αὐτὸν ἔχοντες; εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἐνφέρχεται τε καὶ ἐνηγκλισμένον διὰ τοῦ Πνεύματος.

D *Ιδίτι τις ἐξουσιόνωσεν εἰς ημέρας μικράς; Καὶ καρήσοται, καὶ δύστοται τὸν λίθον τὸν καστιτέριον ἐν ζειρὶ Ζοροβάβελ. Ἐπεὶ οὖτοι δύθαλλοι Κυρλού εἰστι, οἱ ἀποβλέποντες ἐπὶ πάσαν τὴν γῆν.*

KZ. Οὐ περ τὸν εὐθὺς ἐσομένων ἡ δρασις, ἐνεχθήσομένων δὲ μᾶλλον εἰς πέρας, ὡς ἐν καιροῖς τῆς ἐπιδημίας τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, ἡ γέγονε μὲν ἐν ἐσχάτοις τοῦ παρόντος αἰώνος καιροῖς· πλὴν οὐ τοι πολλοῖς; μετά ταῦτα χρόνοις τῆς προκειμένης ἡμῖν προφητείας, ἥτοι τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τοῦ διὰ χειρὸς Ζοροβάβελ ἐγγερμένου. Εἰ τις οὖν ἀρα, φησιν, ἐξουδενώσει τὰς μεταξὺ μικράς καὶ ευαριθμήσους ἡμέρας, ήγουν οὐδὲν ἡγήσαιτο τὴν ἀνάδησιν, οὐκ ἀκαθίσας πρὸς τούτο, πάντη τε καὶ πάντως ἀπάστις ἐσται θυμηδίας ἐμπλεως. Καρήσεται γάρ, καὶ δύσται τὸν λίθον τὸν καστιτέριον ἐν ζειρὶ Ζοροβάβελ. Καστιτέριον δὲ λίθον ὡνόμασε τὸν Χριστόν. Καὶ εἰ τις βούλοιτο τὴν αἰτίαν ὀναμαθεῖν, φαίνη ἀν δύθυς τὰ δοκοῦντά τισι, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς δρθῶς ἔχειν ὑπειλημμένα. Οἱ μὲν γάρ φασι τὸν καστιτέρον ἀπό τε χαλκοῦ καὶ μολιθέου τὴν σύγχρονιν ἔχειν, καὶ ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας οὗτος τοῦ εἶναι σκληρὸν ἀπηλλάχθαι παντελῶς, οὔτε μὴν ἀνατίθεται τὸ ἔχειν καὶ μαλθακῶς. Συντίθεμεν δὲ καὶ ἡμεῖς κατὰ τοιόνδε τινὰ τρόπον τὸν Ἐμμανουὴλ ἐκ τῆς ἀθραύστου θεότητος, καὶ ἐκ τῆς οἰονεὶ πως ἐμπαθοῦς ἀνθρωπότητος. Ιστέον δὲ, διτι καὶ τὸν ἀδέμαντα λίθον μολιθέῳ φασὶν εὐκόλως συνθραύσε-

⁴³ *Agg. ii, 10.* ⁴⁴ *IV Reg. xxv, 1 seqq.* ⁴⁵ *Ephes. ii, 21.* ⁴⁶ *I Petr. ii, 5.* ⁴⁷ *I Cor. iii, 9.* ⁴⁸ *Ibid. 10-17.*

σθι, καί τοι παθεῖν δι' ἑτέρας ὅλης οὐκ ἀν-
τιγρμένον. Φαμὲν οὖν, διει καίτοι χρηστὸς ὁν μήγαν,
καὶ παναλκῆς ὁ Χριστός, καὶ τὸ ἀπηγνὲς οὐκ ἔχων
ώς Θεός, οἷον ἀδέμαντά τινα συνθραύει τὸν Σατανᾶν,
περὶ οὗ γέγραπται· « Ἡ καρδία αὐτοῦ πέπηγεν
διαπερ λίθος. » Εστήκε δὲ διαπερ ἄκμων ἀνήλατος. »
Δοκεῖ γε μήτη καὶ ἑτέρως τὸν καστίτερον, εἰτ' οὖν
τὸν μόλιβδον εἰς ἀποκαθάριστον τὴν διὰ πυρὸς τῆς
ἑτέρας ὅλης ἀναγκαῖς παραλαμβάνεσθαι, μάλιστα
δὲ τοῖς τὰ δέξιά ἀργύρους τεχνουργεῖν εἰωθόσι τὸ χρῆμα
ἀστιν ἀναγκαῖον. Καὶ γοῦν ἐφῆ του Θεός διὰ φωνῆς
Ἰερεμίου πάλιν αὐτὸν δὴ τοῦτο αἰνιγματωδῶς· « Ἐξ-
ελίπε φυστήρα διὰ πυρὸς, ἐξελίπε μόλιβδος, εἰς
κανὸν ἀργυροκοπεῖ, πονηρὰς αὐτῶν οὐκέτε ἀπάκησαν. »
Καστιτέρῳ τοίνυν, ἥγουν μαλίθωψ, παρεικάζει Χρι-
στὸν, ὡς ἐκτήκουντα τοὺς ρύπους, ὡς ἀπαλλάττοντα
τῶν περιττῶν, ὡς ἀποκαθαρίζοντα νοητῶν. Εἰ δὴ τις
οὖν ἄρα κατευμεγθῆσει, φησει, τῆς τῶν μεταξύ^B
καιρῶν εἰσοδοῦ, καὶ οὐδὲν τῇσι τοῖς διὰ μέσου
μικρὰς ἡμέρας, χαρήσεται μὲν, « καὶ δέσπεται τὸν
λίθον τὸν καστιτέρινον ἐν χειρὶ Ζοροβαβελ. » Καὶ τί^C
δὴ ἄρα ἔστι τὸ ἐν χειρὶ Ζοροβαβελ; « Η δεσποευστος
Γραφὴ τὴν χείρα δέχεται καὶ εἰς δύναμιν, καὶ εἰς
ἔξουσίαν. » Έν δυνάμει δὴ οὖν, ἥγουν καὶ ἐν ἔξουσιᾳ
τῇ τοῦ Ζοροβαβελ δέσπεται τὸν λίθον τὸν καστιτέρινον,
τουτέστι, Χριστὸν. Ζοροβαβελ μὲν γάρ, ὡς ἐφην, ἐκ
φυλῆς τοῦ Ἰουδαία βιβαστλευκε τῶν δέξια Ἰσραὴλ. Ἐδε-
σλευσε δὲ καὶ ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, οὐκ ἐν
τάξει τῇ καθ' ἡμᾶς, ἥγουν μετρητὴν καὶ χρόνῳ πα-
παρεσμένην τὴν βασιλείαν ἔχων. ἀλλ' ὡς Θεός ἀλη-
θῶς, εἰς ἀπεράντους αἰώνας ἐκτεινομένην καὶ μαρ-
τυρήσει λέγων ὁ μακάριος Γαβριὴλ τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ
περὶ αὐτοῦ, διει τέξεται οὐδὲν, καὶ καλέσει τὸ δνομα
αὐτοῦ Ἰησοῦν. Προσεπάγει δὲ, διει· « Καὶ δώσει
αὐτῷ Κύριος ὁ Θεός τὸν θρόνον Δαδίδ τοῦ πατρὸς
αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ εἰς τοὺς
αἰώνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. »
« Ἐν χειρὶ δὴ οὖν Ζοροβαβελ, τουτέστιν, ὡς ἐν δυνάμει
τοῦ καταστάσει τῇ τοῦ Ζοροβαβελ ὀφθῆσεται κατὰ
καιρούς δὲ λίθος δὲ καστιτέρινος. » Επιφέρει δὲ τούτοις
εὐθὺς τῆς προφητείας δὲ λόγος· « Ἐπειδὲ οὐτοῦ ὀφθαλ-
μοὶ Κυρίου εἰσὶν, οἱ ἐπιειλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν
γῆν. » Καὶ τίνες δὲ εἰσὶ οὗτοι πάλιν; « Η γάρ τοις
ἐπειδὲ λύχνους, οὓς τεθέαται ἐν τῷ λαμπαδίψῳ, κέκλη-
κεν ὀφθαλμοὺς Κυρίου, ἵνα νοῦμεν τοὺς ἄγιους, δι'
ῶν ἡ σύμπασα καταφωτίζεται γῆ, καὶ ἐπισκοπῆς
δέξιωθεῖσα φαίνεται τοῖς παρὰ Θεοῦ· ἥγουν ἐκεῖνοι,
οἵματι τοι, κατασημάνειν ἀρούμενον, ὡς οὐκ ἀμελήσει
τῶν ιδίων κτισμάτων δὲ τῶν ὄλων Θεοῦ καὶ Πατέρ-
ὸς· ὅλον τοῦ παλλοὶ τε καὶ ἀμπνοῖς δύμασι τὰ πάντα
περιειθῶν, χαριεῖται τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τὸν λίθον τὸν
καστιτέρινον, τουτέστι, Χριστὸν, δι' οὗ γέγονε καὶ
εἰς ἡμᾶς δὲ τῆς κατασκέψεως, εἰτ' οὖν ἐπισκέψεως
τρόπος. » Επεισάκιστο γάρ ἡμᾶς Ἀνατολὴ ἐξ ὄψους, καὶ
κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ εἰπεῖρ ζημένον σῶμα
Χριστοῦ, καὶ μάτη ἐκ μέρους, οὐδὲν οἷμα τὸ ἀπ-
ειδός, ἐν ὀφθαλμῷ τέξει τοὺς ἄγιους μυσταγωγούς.

A tanam, de quo scriptum exstat: « Cor ejus indura-
tum est plus quam lapis. Stetit autem sicut incus
impulsata ». Et alioqui stannum, sive plumbum
ad purgationem per ignem alterius metalli assumi
cernitur necessario, potissimum apud fabros argen-
tarios. Quocirca Deus alicubi per Jeremiam rursus
hoc ipsum, licet obscurius dicit: « Defecit suffla-
torium ab igne, defecit plumbum, frustra argenta-
rius argentum concidit, malitia eorum non sunt
liquefactæ ». Quare stanno, sive plumbum Christum
comparat ut abstergenti sordes, ut auferentem
supervacua, ut purgantem secundum intellectum.
Unde si quis interjectione mediorum temporum
nihil fuerit conturbatus, et pro nihilo duxerit parvus
dies intercedentes, gaudebit « et videbit lapidem
stanneum in manu Ζοροβαβελ ». Quid vero est, in
manu Ζοροβαβελ? Divinitus inspirata Scriptura
manum accipit et pro virtute, et pro potestate. In
virtute igitur, sive etiam in potestate Ζοροβαβελis
videbit lapidem stanneum, hoc est, Christum. Ζο-
robabel etenim, ut dixi, de tribu Ιuda natus, Israe-
li praefuit. Et Christus quoque regnavit super Israel,
non more nostro, sive circumscriptum et tempore
certo definitum regnum tenens: sed ut vere Deus
ad infinita sæcula se porrigena, attestante beato
Gabriele ac beatæ Virgilii de eo dicente, paritram
suum, et vocaturam nomen ejus Jesum. » Addit,
« daturum illi Dominum Deum sedem David patris
ejus, et regnaturum super domum Israel in sempit-
ernum, et regni ejus non fore finem ». In manu
ergo Ζοροβαβελ, hoc est in virtute et potestate Ζο-
robabellis, videbitur aliquando lapis ille stanneus.
Annectit protinus his propheticus sermo: « Septem
bi oculi Domini sunt respicientes super omnem ter-
ram. » Quinam isti oculi? 692 Aut enim septem
lucernas quas vidit ad lampadem, vocavit oculos
Domini, ut intelligamus sanctos, per quos universa
terra illuminatur, et divina visitatione dignata cer-
nitur: aut certe illud, opinor, significare dicemus,
Deum et Patrem universorum creaturas suas non
neglecturum, sed tanquam multis et semper vi-
gilibus oculis omnia circumspicientem, donaturam
mortaliibus lapidem stanneum, hoc est Christum,
per quem et nos visitavit, sive respxit. « Visitavit
enim nos Oriens ex alto, » ut scriptum est ». Et quo-
niam sumus corpus Christi, et membra de mem-
bro », non arbitror improbabile, si sanctos rerum
divinarum doctores, ut aliis excellentiores et su-
blimiores, oculos appellatos, et ut ego sentio, hanc
ob causam etiam episcopos nominatos dicamus.
Speculatur itaque per illos in ipsum credentes
Dominus noster Jesus Christus. Demum lapis stan-
neus alio quoque modo Christus potest intelligi.
Stannum enim disjuncta conjungit, vim conglutinandi
habens. Fecit quiddam Iahū et nobis Christus, si-
quidem verum est, eum in unum novum hominem
duos populos condidisse, et facientem pacem, et

^a Job xli, 15. ^b Jerem. vi, 29. ^c Luc. i, 31, 32. ^d Luc. i, 78. ^e I Cor. xii, 27.

reconciliantem in uno corpore ambos in unitatem per spiritum ¹⁴. Unde lapis summus angularis est nuncupatus, connectens ad unitatem duos populos, ut dixi. Copulavit item angelos in terra degentibus: ros ipsos quoque per se Deo et Patri consociavit, destruncto peccato, quod interjacebat, et cæt inurus nos ab eo secludebat.

χολλητικὴν ἔχων τὴν φύσιν. Πέπραχε δέ τι τοιοῦτον καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, εἶπερ ἐστιν ἀληθὲς, ὡς εἰς ἓντα καινὸν ἀνθρώπον τοὺς δύο κτίζει λαοὺς, « Ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσσων ἐν ἑνὶ σώματι τοὺς ἀμφοτέρους, εἰς τὴν διὰ πνεύματος ἔνωσιν. » Οὐθὲν καὶ λίθος ἀκρογωνιαῖς ὄντος στασιαῖς, συνδέων εἰς ἔνωσιν τοὺς δύο λαοὺς, ὡς ἔφην. Συνῆψε δὲ καὶ ἀγγέλοις τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τὴν μεταξὺ κειμένην καὶ πάλαι διατειχίζουσαν καθεδὲν ἀμαρτιῶν.

Vers. 11-14. Et respondi, et dixi ad eum: Quid ducas olivæ, quæ a dextris candelabri et a sinistris? Et interrogari secundo, et dixi ad eum: Quid hi duo rami olivarum, qui in manibus duarum narium aurearum, infundentum et retrahentium insusoria aurea? Et dixit ad me: Non scis quid sunt hæc? Et dixi: Nequaquam, Domine. Et ait: Iste duo filii pinguedinis astiterunt Domino omnis terræ.

XXVIII. Animus sanctorum discendi cupidissimus est. Proinde nihil in visione ostensorum propheta prætermittit, et perlubenter seiscitatur, et de singulis exactius inquirit, quidnam significati complectantur. Oportebat igitur ita poscenti voce angelici declarari, cujus rei symbolum essent, quæ a dextris et sinistris **693** lampadis stabant olivæ duxæ. Curiosius itaque indagat, et discere cupit. Vide autem, quomodo iterato percontetur, modumque percontationis ad veritatem quasi immutet. Duas enim olivas nominavit in principio: sed mensis oculo acutius visa intuitus, non amplius olivas, sed ramos olivarum nominat. Scite itaque interroganti explicat mox beatus angelus, et ait ipsos esse duos filios pinguedinis, ut latentes, et oleo Christi in deliciis viventes, et gratia Spiritus afflatum pinguescentes. Misericordiam enim obtinuimus, justificati gratis per fidem ¹⁵, et propter communionem sancti Spiritus consortes divinæ ejus naturæ effecti ¹⁶. Itaque in oleo et lucernis duorum populorum fundatio et assistentia intelligitur. In lumine enim est vocatio nostra, et ut in oleo quod est a Deo: quandoquidem vere nobis dicere concessum est, nos misericordiam consecutos, a morte et peccato liberatos, et veterima servilute cervices nostras expeditas. Illuminati autem sumus, unum natura Deum agnoscentes, et e tenebris quibus nos error multiplicis idolatriæ involverat, egressi. Verum quid sibi velint olivæ, et quid moverit beatum prophetam, ne amplius olivas, sed ramos potius olivarum dicendas putaret, age disquiramus. Bona igitur, seu frugifera oliva Iudeorum Synagoga, agrestis oliva gentium multitudo vocata est. Sic enim ipsarum beatus Paulus meminit, credentes ex gentibus alloquens: « Si enim tu ex na-

A τεθεῖσαι λέγειν, ὡς τῶν ἀλλων προῦχοντας καὶ ὑπερκειμένους, ταύτηται καὶ ἐπισκόπους ὄνομασμάνους, καθάπερ ἐγγόμαι. Κατασκέπτεται δὲ δι' αὐτῶν τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Λίθος γε μὴν καστερίνος, καὶ καθ' ἕτερον ἀν νοοῦτο τρόπον ὁ Χριστός. Ό γάρ τοι καστερός συνάπτεται πρὸς ἔνωσιν τὰ διηρημένα,

B καὶ ἀπεκριθῆν, καὶ εἴκα πρὸς αὐτόν. Τι εἰ δύο ἀλαῖαι ἀνται, αἱ ἐπιδεξιῶν τῆς λυγρίας, καὶ ἐξ εὐνώμων; Καὶ ἐπιηρωησα ἐκ δευτέρου, καὶ εἴκα πρὸς αὐτόν. Τι οἱ δύο κλάδοι τῶν ἀλαῶν, οἱ ἐπ ταῖς χερσὶ τῶν δύο μυξωτήρων τῶν χρυσῶν, τῶν ἐπιχειρῶν καὶ ἐπαγαγότων τὰς ἐκαρυοτρίδας τὰς χρυσᾶς; Καὶ εἴκα πρὸς με. Οὐκ οἴδας τι ἔστι ταῦτα; Καὶ εἴκα. Οὐχὶ, Κύριε. Καὶ εἴπερ. Οὗτοι οἱ δύο νιοὶ τῆς πιθητος καρεστήκασι Κυριῳ πάσης τῆς γῆς.

C ΚΗ'. Φιλομαθῆς ἄγαν τῶν ἀγίων ὁ νοῦς. Τοιγάρτοι παρίσις μὲν δὲ προφήτης τῶν ἐν τῇ δράσει δεκανυμένων οὐδὲν, φιλοπευστεῖ δὲ, καὶ λίαν, καὶ περὶ ἔκαστου λεπτῶν ἀναπυνθάνεται τὸ, τι ἐν βούλοιστο θηλοῦν. Ἐδει τοίνυν οὖτας ἔχοντι γνώμης διατρανοῦσθαι διὰ τοῦ τῆς ἀγγέλου φωνῆς, τίνος ἀν εἰη σύμβολον ἢ εἰς δεξιόν τε καὶ εὐώνυμον τοῦ λαμπταδίου στάσις τῶν ἀλαῶν. Ταύτητοι περιεργάζεται, καὶ ἀναμανθάνειν ἀξιοῖ. « Άθρει δὲ δύως δευτέρων ἐπάγει τὴν πεῦσιν, καὶ μὴν καὶ μεταπλάττει πως εἰς τὸ ἀτρεκὲς τὸν τῆς ἀρωτήσεως τρόπον. Δύο μὲν γάρ ἀλαῖς ὄντος ἐν ἀρχαῖς· λεπτότερον δὲ πως τῆς διανοίας τὸν ὄφραλμὸν τοῖς δραμένοις ἔνειται, οὐκ εἰς μὲν ἀλαῖς, κλάδους δὲ μᾶλλον ὄντος ἀλαῶν. Ἐρομένῳ δὴ οὖν εὐτέχνιας ἀποφαίνεται λαϊκὸν δι μαχάριος ἀγγελος, καὶ φησιν αὐτοὺς τοὺς δύο εἶναι οὐν; τῆς πιστητος, ὡς εὐφραινομένους τε καὶ ἐνσπαταλῶντας ἀλαῖψ τῷ παρὰ Χριστοῦ, καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι πλουσίως παινομένους. Ἡλεήθημεν γάρ, δικαιούμενοι δωρεὰν διὰ τῆς πίστεως, καὶ κοινωνοὶ τῆς θελας αὐτοῦ φύσεως ἀναδεδειγμένοι, διὰ τοῦ μετασχετῶν ἀγίου Πνεύματος. Οὐχοῦν ἐν ἀλαῖρ τε D καὶ λύχνοις ἢ τῶν δύο λαῶν ἰδρυσίς τε καὶ παράστασις. Ἐν φωτὶ γάρ ἡμῶν ἡ κλήσις, καὶ ὡς ἐν ἀλαῖρ τῷ παρὰ Θεοῦ εἰπερ ἐστὶν ἀτρεκὲς εἰπεῖν, ὡς ἡλεήθημεθα μὲν, θανάτου καὶ ἀμαρτίας ἀπῆλλαγμένοις, καὶ δουλείας τῆς ἀρχαιοτέτης ἀπολύσαντες τὸν αὐγένα. Πεφωτισμέθα δὲ, ἔντα τὸν φύσει θεόν ἐπιγινώσκοντες, καὶ τῆς πολυθέου πλάνης τὸν σκότον ἐκβεηκότες. Ἀλλὰ τίς ἀν εἰη καὶ δ τῶν ἀλαῶν λόγος, τι δὲ ἀρα τὸ πεπεικὸς τὸν μαχάριον προφήτην, μὴ δὴ χρῆναι λέγειν αὐτὰς ἀλαῖς μὲν εἰτε, κλάδους δὲ μᾶλλον ἀλαῖων, φέρε δὴ, φέρε περιαθρήσωμεν. Καλλιέλαιος μὲν τοίνυν ἡ τῶν ἰουδαίων κεχρημάτικες Συναγωγή, ἀγριώδαιος γε μὴν τῶν ιθνῶν ἡ τὰ-

¹⁴ Ephes. ii, 16. ¹⁵ Rom. iii, 24. ¹⁶ II Petr. i, 4.

θύς. Οὗτω γάρ αὐτῶν διαμέμνηται καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, λέγων πρὸς τοὺς ἐξ ἡθῶν πιστεύσαντας· « Εἰ γάρ σὺ ἔχ τῆς κατὰ φύσιν ἑξεκόπης ἀγριελαῖου, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκνερίσθης εἰς καλλιέλαιον, πολλῷ μᾶλλον οὗτοι οἱ κατὰ φύσιν ἑγκεντρισθήσονται τῇ ἓδρᾳ ἐλαῖῳ. » Οὐκοῦν καλλιέλαιος μὲν ἡ Συναγωγὴ, καθάπερ ἐφην ἀρτίως, ἀγριέλαιος δὲ ἡ τῶν ἔθνων ἀγέλη. Οἱ μὲν γάρ, τὴν διὰ νόμου παίδευσιν ἔχοντες, οὐκ ἄκαρποι διετέλουν· οἱ δὲ ἡσαν σφηκῶν ἀγρίων ἐνδιαιτήματα, πλήρη δαιμονίων ἔχοντες τὸν νοῦν, καὶ ἄκαρποι παντελῶς. Πλὴν οὗτε πάσα τῇ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῇ τὴν εἰς Υἱὸν παρεδέξατο πίστιν, οὗτε μήτι δὴ τῶν ἔθνων ἡ πληθύς· ἑξεπτασμένοι δὲ ὁσπερ ἐφ' ἑκάστης ἡλέγηται πολλοί, καὶ κέληνται διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν διὰ τοῦ Πνεύματος φωτισμόν. Κλάδοι δὴ οὖν ἐλαιῶν οἱ ἀπεσπασμένοι νοοῦντ' ἀν εἰκότως, οἱ καὶ ἡλέγηται διὰ τῆς χάριτος, καὶ ὡς ἐν φωτὶ γεγόνασι τοῦ λαμπάδου, τουτέστι, Χριστοῦ, καὶ τῶν ἑπτὰ συναναλαμπόντων λύχνων, τουτέστι, τῆς τῶν ἀγίων πληθύος. « Αθρει δὲ δύος ὁ θεοπέστιος ἀγγελοις εἰς εἰκόνα καὶ ὑποτύπωσιν τοῦ Ἐμμανουὴλ παραδέχεται τὸ λαμπάδιον. Τεθειμένων γάρ τῶν κλάδων ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ ἐξ εὐνύμων, (οὓς καὶ οὐσίας τῆς πιστήτος ὡνδρασέ δύο), παρεστάναι φησίν αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς, τῆς παραστάσεως ἐν τύποις κατασημανούσης εὖ μάλα τὴν οἰκείωτη τὴν πνευματικήν, καὶ τὸ ἔτοιμον τῆς γνώμης εἰς γε τὸ δεῖν ὑποκείσθαι τε καὶ ὑπηρετεῖν αὐτῷ. Όδε γάρ ἀν νοοῦτο Χριστὸς παραστήσας ἐντῷ τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἐκ δύο λαῶν συναγηγερμένην. Κατὰ τοῦτον, οἵμαι, τὸν τρόπον τῷ τῆς παραστάσεως δύνματι καὶ ὁ θεοπέστιος Μωσῆς κατεκαλλύνετο, Θεοῦ πρὸς αὐτὸν εἰρηκότος· Σὺ δὲ αὐτοῦ στῆθι μετ' ἐμοῦ. Οὐ γάρ ἀπόδητος ἡ διὰ νόμου παίδευσις παρά γε τῷ πάντα εἰδότι Θεῷ. Διὰ πολὺν αἰτίαν; Παιδαγωγεῖ γάρ εἰς Χριστὸν καὶ ὡς ἐν τύποις καὶ σκιαῖς αὐτὴν ἡμῖν ὀδίνει τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῦτο ἡμᾶς πιστώσεται λέγων αὐτὸς ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς ἀπιστοῦντας Ἰουδαίους· « Εἰ ἐπιστεύετε Μωσεῖ, ἐπιστεύετε ἀν ἐμοὶ· περὶ γάρ ἐμοῦ ἔχεινος ἔγγραψε. »

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Kai ἐπέστρεψα, καὶ ἦρα τοὺς ὄφελαμούς μου, καὶ Ἰδορ, καὶ ἰδοὺ δρέπαρον πετόμενον. Καὶ εἶπε σρός με· Τί σὺ βλέπεις; Καὶ εἶπα· Ἐγὼ δρῶ δρέπαρον πετόμενον μήκους πήχεων εἰκοσι, καὶ πλάτους πήχεων δέκα. Καὶ εἶπε πρός με· Αὕτη ἡ ἄρδη ἡ ἐκπορευομένη ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. Διότι πᾶς ὁ ιλέπτης ἐκ τούτου ἔως θαράτου ἐκδικηθήσεται, καὶ πᾶς ὁ ἐπιόρκος ἐκ τούτου ἔως θαράτου ἐκδικηθήσεται. Καὶ ἔξοσω αὐτῷ, λέγει Κύριος πατερούτωρ, καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ ιλέπτου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ δυτιώρτος τῷ δύματι μου ἐπὶ γεύσει, καὶ καταλύσει ἐπί μέσῳ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτὸν, καὶ τὰ ἔντα αὐτοῦ, καὶ τοὺς λίθους αὐτοῦ.

ΚΘ'. Τὸ δὲ ἐπέστρεψα, πάλιν ἐν τούτοις, οὐκ ἀν, οἴμαι, τίς ἐκλάδοιτο ἐπὶ τόπου· ἀλλ' ὡς ἐν ἀμείψει πάλιν τῇ καθ' ἐ-έρειν δρασιν. Ἐκκοπτομένης γάρ

turali oleastro excisus es, et contra naturam inseritus es in bonam olivam, quanto magis si, qui secundum naturam suæ olivæ inserentur? » Est ergo bona oliva Synagoga, ut jam dixi, agrestis autem grex gentium. Itali enim per legem eruditii, semper erant frugiferi: at isti vesparum atrocium diversoria, mentem habentes plenam dæmonibus, et infuctuosi ac steriles omnino. Verumtamen nec tota Judæorum Synagoga fidem in Filium suscepit, nec gentium universitas, sed quasi utrinque extracti, misericordiam adepti sunt multi, et per fidem ad illuminationem per Spiritum vocati sunt. Rami ergo olivarum qui extracti sunt, convenienter intelligi queant, qui et misericordiam per gratiam invenerunt, et velut in lumen lampadis, hoc est, Christi, et septem collucentium lucernarum, hoc est, sanctorum multitudinis evaserunt. 694 Animadverte insuper quomodo sacer angelus ad imaginem et descriptionem Emmanuelis lampadem assumat. Positis enim ramis a dextris ejus et sinistris (quos et duos filios pinguedinis nominat), astare illos dicit Domino universæ terræ, assistentia hoc loco familiaritatem et promptam voluntatem ad ei obtemperandum ministrandumque significante. Sic enim potest intelligi Christus fecisse sibi astare Ecclesiam ex duobus populis congregatam. Hoc modo, opinor, nomine assistentia etiam divinus Moses ornatus est, cum Deus ad eum loqueretur: « Tu vero stā illic mecum! » Non enim legalem institutionem Deus omnia sciens abjicit. Quam ob causam? Quia est pædagogus ad Christum, et tanquam in typis et umbris ipsam nobis veritatem parvitur. Testis Christus ipse, sic affando Judæos incredulos, « Si crederetis Mosi, utique crederetis et mihi; de me enim ille scripsit! »

CAP. V.

VERS. 1-4. Et conversus sum, et levavi oculos meos, et vidi, et ecce saltus volans. Et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi: Ego video saltum volantem, longitudinis cubitorum viginti, et latitudinis cubitorum decem. Et dixit ad me: Haec maleficio quoque egreditur super faciem universæ terræ. Quia omnis fur ex hoc usque ad mortem punietur: et omnis perjurus ex hoc usque ad mortem cruciabitur. Et educam illud, dicit Dominus omnipotens, et ingredietur in domum furis, et in domum jurantis in nomine meo in mendacio, et requiescat in medio domus ejus, et consumet eam, et ligna ejus, et lapides ejus. D

XXIX. Iterum in his verbum conversus sum, nemo, ut existimo, de loco interpretabitur, sed de mutatione secundum alteram visionem. Priore enim

[•] Rom. xi, 24. [•] Deut. v, 31. [•] Galat. iii, 24. [•] Joan. v, 46.

veluti præcisa, visioneque ad aliam contemplationem transeunte, nomine conversionis id quod evenit tacite indicat. Mentis igitur oculos in altum tollit, deinde falcem avis instar in sublime elatam, et quasi in totum orbem desilientem videt. **695** Ea erat perquam lata et longa. Nam vicini cubiti longitudo ejus, cuius dimidium latitudo continebat. Quærente rursum angelo quid esset, et propheta respondente, se nescire: « Hæc, inquit ille, est maledictio egrediens super faciem universæ terræ, » et pœnis respondentibus induens perjurum, et cum eo sumem. Et quod quidem ad manifestiorem hujus ostenti declarationem attinet, nulla est difficultas. Maledictio enim divina fures et cum his præferare solitos plane occupabit, et propemodum fulce protertos demetens, senum tectorum reddet⁴¹, et igni alimentum dabit, et in domum viri ingressa, talem rursus ipsum conficiet, et agitabit strenue. Censeo porro causas proficiendi studio curiosius perscrutandas, ob quas præsens quam in manibus habemus visio cæteris adjungi debuit. Quare (inquietus aliquis æquitatis studiosorum) cum plurima peccata committerentur in vita, et tum illi Israel diversis se criminibus commaculassent, solis furibus et perjuris supplicium falcis ingruisse dicit, sive egredi maledictionem, detinendem quos deprehenderit, et consumentem penitus? Ad hæc respondemus, Deum singulis temporibus conductentia loculum esse per prophetas sanctos audientibus semper consulente. Illo igitur tempore vivenibus hanc visionem maxime notam esse oportebat. Causas subjiciemus, et opportunissimam fuisse demonstrabimus. Etenim simul atque Chaldaea relicta, et a jugo servitutis vindicati Israëlitæ in Iudeam reverterunt, Hierosolymamque receperunt, cum eos veteribus illis delictis modum ponere, et regressus ad salutaria, anteacta emendare, et liberatorem, voluntati ejus serviendo recreare conveniret, nihilominus in scelere perseverabant, præscripta legum libere violantes. Nam cum vetuisset Moses conjugia cum alienigenis mulieribus⁴², illi hujus mandati securi, cum aliis vicinarum gentium corpora copulabant, alienorumque liberorum patres efficiebantur, et insuper sanctam civitatem in ipso semine replebant. Erant porro quidam inter illos honatores ab hujuscemodi piaculo haud immunes, quod Esdras deflebat; quin et accedens ad divinam dominum pro impiis fundebat preces. **696** Quid postmodum evenerit, ex scriptis ejus cognoscemus, ubi ita legimus: « Et postquam orans Esdras quod erat exposuit flens et humi cadens coram templo, collecti sunt ad eum ab Hierosolymis turbæ multæ niniæ, viri et mulieres et adolescentes: magnus enim erat fletus in populo. Et respondens Jechonias filius Jeeli de filiis Israel, dixit Esdræ: Nos prævaricali sumus in Dominum Deum, et duximus nobis uxores alienas de populis terræ, et cohabitatem illis omi-

Aώστερ τῆς πρώτης, καὶ μεταφοιτώστης τῆς θύεως ἐπὶ θεωρίαν ἔτεραν, τῷ τῆς ἐπιστροφῆς ὄνδματι εἰ συμβάν όπορανει. Αἱρει τοινυ εἰς θύεος τῆς δανοῖας τοὺς δρθαλμούς, εἰτα δρέπανον ὄρφ, πτηνοῦ δίκην, ύψοῦ τε τρημένον, καὶ οἶνον εἰς πᾶσαν διάτον τὴν γῆν. Ἡν δὲ δὴ λιαν εύρυ τε καὶ εὔμηχες. Εἰκοσάπτην μὲν γάρ το μῆκος αὐτῷ, ἐν τιμίσει δὲ τούτου τὸ πλάτος. Ἐρομένου δὲ τοῦ ἀγγέλου, τί ἀν εἴη πάλιν, καὶ μή εἰδέναι φάσκοντος τοῦ προφήτου, « Αὕτη, φησίν, ἡ ἀρά ἡ ἐκπορευομένη ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, » καὶ ταῖς αὐτῇ πρεπούσαις ἐνιεῖσα ποιναῖς τὸν ἐπίορχον, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν κλέπτην. Καὶ δον μὲν ἥξει εἰς ἐμφανεστέραν δήλωσιν τὴν ἐπὶ γε τῷ δεδειγμένῳ, δυσχερές οὐδέν. Ἀρά γάρ θεῖα πάντῃ τε καὶ πάντας κατανεμηθήσεται τοὺς κλέπτας, καὶ προσέτι σὺν τούτοις τοὺς φευδορχεῖν εἰωθότας καὶ μονονούχῳ δρεπάνῳ τοὺς ὄνδρες ἀποκείρουσα, χόρτουν ἀποφανεῖ δωμάτων, καὶ πυρὶ διδώσει τροφὴν, καὶ εἰς οἰκον ἀνδρὸς εἰσελῶσα, τοιούτον συντελέσει τε πάλιν αὐτὸν, καὶ καταδονήσει γεννικῶς. Χρῆναι δὲ οἷμας φιλομαθῶς πολυπραγμονεῖν τὰς αἰτίας, ἀφ' αἰς ἡ παροῦσα, καὶ ἐν χερὶν ἡμῖν δρασίς, ὡς ἀναγκαῖα ταῖς δλλαις συνεισκεδμίσται. Ἀνθ' δου δὲ, φαίη τις ἀν τῶν ἐπιεικεστέρων, πλεῖστων τε δῶν πλημμελημάτων δυτῶν κατὰ τὸν βίον, καὶ μήτε ἐν διαφροῖς δυτῶν αἰτιαμάτων τὸ τηγικάδε τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, κατὰ μόνων κλεπτῶν τε καὶ φευδομοτῶν τὴν διὰ τοῦ δρεπάνου ποιήη ἐπηρηθῆσαι φησίν, ἥγουν ἐκπορεύεσθαι τὴν ἀράν, ἀποκείρουσαν τοὺς ἀλισκομένους, καὶ συντελοῦσαν εἰς ἀπαν; Πρὸς δὴ τὰ τοιαῦτά φαμεν, ὅτι τὰ ἐκάστω χρήσιμα καιρῷ διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν ἐλάτε Θεός, ἀεὶ πως ὀφελῶν τοὺς ἀκούοντας. Ἡν οὖν ἀναγκαῖον τοῖς τὸ τηγικάδε μάλιστα ταῦτην σαρῆ γενέσθαι τὴν δρασίν. Ἐποίσομεν δὲ τὰς αἰτίας, ἐπικαιροτάτην οὖσαν δεικνύντες. Ἐπειδὴ γάρ τὴν τῶν Χαλδαίων ἀφέντες μόλις οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τὸν τῆς δουλείας ἀπολυσάμενοι ζυγὸν, ἀπενστησαν εἰς ἡν Ιουδαίαν, καὶ ἥσαν ἐν τοῖς Ἰεροσόλυμοις, δέον ἀπέχεσθαι τῶν ἀρχαίων ἐκείνων πλημμελημάτων, καὶ ταῖς εἰς τὸ διμειον ἀναδρομαῖς ἐπανορθοῦν τε τὰ φόδασαντα, καὶ κατευφρανεῖν τὸν λυτρωτὴν, τὰ αὐτῷ δοκοῦντα πληρῶν ἥρημένους, οὐδέν ἥττον ἥσαν ὀποῖο: καὶ ποτε, παραλύοντες ἀφυλάκτως τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν. Ἀποφάσοντος γάρ τοῦ Μωσέως τὸ δεῖν αὐτοὺς ἀλιοφίλους ἐπιμήνυσθαι γυναικῖν, αὐτοὶ τῶν τεθεσπισμένων δλλαγα πεφροτειχότες, ταῖς τῶν διμόρων ἑθνῶν συνεπλέκοντο θυγατράσι, καὶ τέχνων ἥσαν ἀλλοτρίων πατέρες, καὶ ἀνοσίου σπέρματος πλήρη πάλιν ἀποφανούστες τὴν ἀγίαν πολιν. Ἡσαν δὲ τινες καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐπιφανεστέρων τοῖς τοιούτοις ἐνισχυμένοι πταισμασιν, οὐ δὴ γεγονότος κατεθρήνει μὲν ὁ Ἐσδρας, καὶ δὴ καὶ τὸν θεὸν οἰκον καταλαβὼν, τὰς ὑπέρ γε τῶν ἡσενηχότων ἐποιείτο λιτάζ. Είτα τί γενέσθαι συμβένηκεν, ἐξ ἀντῶν εἰσόμεθα τῶν αὐτῷ γεγραμμένων· ἔχει δὲ οὐτω· « Καὶ δὲ προσευχόμενος Ἐσδρας ἀνθωμολογείτο, κλαίων, χαμαὶ πετήσεις ἐμπροσθεν τοῦ Ἱεροῦ, ἐπισυνήχθησαν

⁴¹ Psal. cxxviii, 6. ⁴² Exod. xxix, 16; Deut. vii, 3 seqq.

πρὸς αὐτὸν ἀπὸ Ἱεροσολύμων ὥχλοι πολλοὶ σφέδρα, καὶ γυναικεῖς, καὶ νεανίαι· κλαυθμὸς γάρ ἡγ μέγας ἐν τῷ πλήθει. Καὶ φωνῆσας ἱερῶν Ἰερατὴν εἶπεν Ἔσδρα· εἰ Ἡμεῖς ἡμάρτομεν εἰς Κύριον τὸν Θεόν, καὶ συνψκισαμεν ἑαυτοῖς γυναικαῖς ἀλλογενεῖς ἀπὸ τῶν ἔθνῶν τῆς γῆς, καὶ σύνεστιν αὐταῖς πᾶς Ἰερατὴ. Ἐν τούτῳ γενέσθω ἡμῖν ὄρκωμοσία πρὸς τὸν Κύριον, ἐκβαλεῖν πάσας τὰς γυναικαῖς ἡμῶν, τὰς ἐκ τῶν ἀλλογενῶν, σὺν τοῖς τέλοντος αὐτῶν, ὡς ἐκρίθη σοὶ καὶ δοσοὶ πειθαρχοῦσι τῷ νόμῳ. Ἀνάστα, ἐπιτέλει! πρὸς σὲ γάρ τὸ πράγμα, καὶ ἡμεῖς μετὰ σοῦ ἰσχὺν ποιεῖν. Καὶ ἀναστὰς Ἔσδρας, ὥρκισε τοὺς φυλάρχους τῶν Ιερέων, καὶ Δευτέρων πατέρων Ἰερατῶν ποιῆσαι κατὰ ταῦτα, καὶ ὅμοισαν. ὁ Ὁμωμοκός δὴ οὖν τῷ νόμῳ δοκοῦντα πληροῦν, ἦν πως ἀναγκαῖον ἐπαρτῆσαι τὴν ἀράν, τὴν τοῖς φευδορχεῖν εἰωθότιν ἀπηνῶς ἐπιθρώσκουσαν, ἵνα καὶ γένοντα φύλακες τῶν δύμωμοσμένων. Ἐπειδὴ δὲ οἰκοδομουμένου τοῦ θείου ναοῦ πολλὴ χρημάτων ἀθροίσις ἦν, τούτο μὲν Δαρείου νέμοντος, τούτο δὲ τοὺς λαοὺς προσκεκομικότος, εἰτά τινας ἦν εἰκός τῶν τὰ τοιάδε διοικεῖν ἀπιτεταγμένων ἀπονοστίζεσθαι ειναὶ τῶν εἰς δόξαν Θεοῦ προσκεκομισμένων. Ταύτη τοι καὶ κατὰ κλεπτῶν ἴεναι τὴν ἀράν μάλα φῆσαι, ἵνα καὶ αὐτοὶ λημμάτων αἰσχρῶν γεγονότες ἀμεληνοῦς, μὴ τῶν Ιερῶν ἀποτοντο χρημάτων, εἰς ἴδιας αὐτὰς δαπανῶντες χρεῖας. Αὕτη μὲν οὖν ἡ τῆς ὄράσεως πρόφασις. Χρή δὲ δεδίνειν τὴν ἀράν, καὶ τὴν τοῦ δρεπάνου τομήν τούς τε κλέπτειν ἢ φευδορχεῖν εἰωθότας, διὰ πάντη τε καὶ πάντως εἰς πέρας οἵτι Θεὸς τὰ διωρισμένα, καὶ οὔτε κλεπτῶν, οὔτε μὴν τῶν ἀτέρων φείσεται. Ποιεῖται γάρ πως ἀλι κατεστύγμένους, τοὺς τῆς θείας αὐτοῦ καταφρονοῦντας δόξης, καὶ τοὺς ἀπλήστων γνώμῃ τῶν οὐδὲν αὐτοῖς προτρέψαντων ἐφιεμένους.

C Καὶ ἐξῆλθεν ὁ ἄγγελος, ὁ λαλῶν ἐτὸν, καὶ εἶπε πρὸς με· Ἄρα δείψαντο τοῖς δρθαλμοῖς σου, καὶ ἴδια τὸ ἐκκορευμένον τοῦτο. Καὶ εἶπα· Τί ἔστι; Καὶ εἶπε· Τοῦτο τὸ μέτρον τὸ ἐκκορευμένον. Καὶ εἶπεν· Αὕτη η ἀδικία αὐτῶν ἐτόση τῇ τῇ. Καὶ ιδού τάλαντον μολύbdουν ἐξαρθρμένον, καὶ ιδού τυρῆ μια ἐκάθητο ἐτὸν μέσω τοῦ μέτρου. Καὶ εἶπεν· Αὕτη ἔστι τῇ ἀνομία. Καὶ ἐβρίσκετο αὐτὴν εἰς τὸ μέσον τοῦ μέτρου, καὶ ἐβρίσκετο τὸν μολύbdον εἰς τὸ στόμα αὐτῆς.

A'. Φθάσας ἐφην, τῆς εἰς τὸν προφήτην σαφηνεῖς ἀρχμένος, διὰ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, ἀπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας τέθεινται, ταῦτα τοῖς λελυτρωμένοις ἀφηγεῖται χρησίμως. Ἐπειδὴ γάρ αὐτοὺς ἐθεδοτο καταρράθυμοῦντας ἀγαν τοῦ χρῆναι πληροῦν τὰ νενομισμένα, καὶ ἀποκλίναντας μὲν ἀκαθέκτως εἰς γε τὸ σφίσιν αὐτοῖς ἥδυ τε καὶ φίλον, οὐλίγα δὲ παντελῶς τῶν διὰ Μωάσως πεφροντικότας νόμων (συνεπέκοντο γάρ καὶ ἀλλοφύλοις γυναιξί, καὶ ἥδη τινὲς; διοτρόπως ἔξω βαίνοντες τοῦ εἰκότος, ἐτελέσθησαν εἰδώλοις, καὶ τινε πρὸς τούτοις θύρων δι μηδὲ θέμις εἰπεῖν)· ἀναγκαῖαν δὲ προφήτης τῶν δραμάτων ποιεῖται τὴν ἀφήγησιν, ἵνα εἰδεῖεν οἱ λελυτρωμένοι μόλις, ὅποιαις ἀνθρώπων καὶ ἀγίων ἀγγέλων λιταῖς τὸ χρῆμα κερδαίνοντες αὐτοὶ, κατὰ σφῶν παραβήγουσι πάλιν τὸν τῶν θύρων Θεόν, ταῖς τῶν ἀρ-

A nisi Israel. In hoc percutiamus fons cum Domino ad ejiciendum omnes mulieres nostras ex alienigenis, cum liberis ipsarum, ut judicatum est a te, et omnibus qui huic legi obtemperant. Surge, fac, ad te enim negotium pertinet, et nos tecum ad confortandum. Et surrexit Esdras, et adjuravit principes sacerdotum et Levitarum totius Israel ut facerent secundum hanc; et juraverunt ¹⁰. » Cum jurassent igitur de legum decretis exsequendis, necessarium erat maledictionem supra caput esse, quæ pejerare solitos inclementer invadit, ut juratis starent. Postquam autem templo divino exaudient grandis pecunia exacta est, partim Dario donante, partim populo offrente, verisimile erat, quosdam ad eam dispensandam constitutos quendam ad Dei gloriam oblata avertere ¹¹. Quare et maledictionem furibus superventuram rectissime dicit, ut et ipsi a turpi quæstu invicti, pecuniā sacram ne attingerent, ad privatos usus eam conferentes. Atque hæc visionis est occasio. Formidanda autem est maledictio et falcis sectio furio et perjurio assuelta, quoniam Deus ad exitum omnino perducet quæ decrevit, et neque suribus, neque aliis parcat. Odit enim semper divinam suam gloriam contemnentes, et animo inexpleibili nihil ad se pertinentia concupiscentes.

B Vers. 5-8. *Et egressus est angelus qui loquebatur in me, et dixit ad me: Suspice oculis tuis, et vide quid est hoc quod egreditur. Et dixi: Quid est? Et dixit: Haec est mensura quæ egreditur. Et dixit: Haec est iniqitas eorum in omni terra. Et ecce lalentum plumbi elevatum, et ecce mulier una sedebat in medio mensuræ. Et dixit: Haec est iniqitas. Et projectis eam in medium mensuræ, et projectis lapidem plumbi in os ejus.*

697 XXX. Initio declarationum mearum in hunc prophetam docui, eum post redditum e Babylone, quæ tempore captivitatis acciderint, libertate potius fructuose narrare. Quoniam enim eos ad sancta legum præstanda vehementer segnes perspiciebat, et ad voluptates suas explendas totolæpetu declinasse, et leges Mosi in postremis ducento cœpisse (implicuerant enim se se peregrinis mulieribus, et iam nonnulli metas æquitatis penitus egressi, idolis initiati erant, et insuper faciebant quæ proferre pudor velat), necessario propheta quæ acta sunt commemorat, ut cognoseant liberati tandem, quibus hominum sanctorumque angelorum precibus libertatem adepti, contra se-metipsos denuo universorum Deum concitent, a pristinis delictis tanquam morbis correpti. Ali ergo:

¹⁰ I Esdr. x. 1. 9. ¹¹ I Esdr. vi. 1 seqq.

« Egressus est angelus qui loquebatur in me. » Quo egressus? aut ubi tandem erat? Ab ostensione talcis ad propositam visionem, de mensura scilicet, facta est egressio. Tollit ergo propheta in altum oculos, quibus ad sublimia percurrenda exercitatis fas sit cum divina virtute mysterium contemplari. Quærerit igitur quid sit, quod ostenditur. Tum angelus: « Hæc est, inquit, mensura quæ egreditur. Haec est iniqitas eorum in omni terra. » Jam quid mensura sit, videndum est. Dicimus itaque natura bonum et hominum amantem esse universorum Dominum. Peccantes enim tolerat, et inique agentes sustinet, uniuscujusque poenitentiam expectans. Quod si quis etiam diu peccando processerit, supremamque Dei patientiam expertus fuerit, tum denique poenis subjicietur, et tam diuturnæ societas prelexere nihil poterit: nec illum quisquam a pénis, commissis ejus paribus eripiet. Quapropter Christus populo Judæorum, impotenti vesania ad quidvis nefarium ruenti, inquit: « Et vos impletis mensuram patrum vestrorum ». Mensura igitur quæ apparebat, peccatorum populi in ipsam cunctulatam multitudinem ostendebat. In mensura porro mulier sedebat, iniqitatis modum consummans, et velut per se capacitatem implens: fortassis etiam superefusa, et qua exstabat, prospiciens. « Et ecce, inquit, talentum plumbi **698** elevatum, et projectum illud in os ejus. » Describit autem nobis iniqitatem visio in habitu muliercula: typus enim voluptatis atque etiam infirmitatis est mulier: et omnis iniqitas non aliter committitur, nisi voluptate aliqua ad malum inescante, et infirmitate mentis ad hoc consentiente. Nam si mens in se firma et virilis fuerit, nunquani se ad vitium deflecti patietur. Si autem emollita et incantata ad voluptatem, molestiam sentiet. Pingitur ergo, et congruenter valde, specie mulieris iniqitas. Plumbi autem talentum elevatum et obturans os ejus, nihil aliud, opinor, potest intelligi, præter Dominum nostrum Jesum Christum, qui per crucem pretiosam exaltatus, et iniqitates nostras sustulit in corpus suum super lignum **46**, et chirographum contra nos triumphavit **47**, ut, sicut ait divinus cantor: « Omnis iniqitas oppilet os suum ». Plumbo autem et ipse comparatur: assumitur enim, ut dixi, plumbum ab argentariis artificibus ad purgationem eorum quæ constantur. Talis quodammodo virtus Christi in nobis. Si enim in mente et cor venerit, omnes sordes prorsus abstergit. Censem quidam, projectum esse plumbum in os iniqitatis, velut Deo illud obturante, et immodice ultra peccatores accusare non permittente. Idcirco et quasi fune circumscribitur, omnium miseratore Deo uniuscujusque poenam sceleribus proportione respondentem destinante.

οἶν τυφράττοντος αὐτὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ πέρα μέτρου καταβόντι περισχοινίζεται, συγναμετρούντος, οἷμα που, τοῦ πάντας οἰκτείροντος, θεοῦ τοῖς τῶν πταισμάτων ἐγχλήμασι τὰς ἐφ' ἔκστοι δίκαι.

⁴⁶ Matth. xxiii, 32. ⁴⁷ I Petr. ii, 24. ⁴⁸ Coloss. ii, 14. ⁴⁹ Psal. cxvi, 42.

A χαίων αἰτιαμάτων ἐμπλεκόμενοι λαβαῖς. « Εφη τοῖνυν, δι τοῦ Ἐξῆλθεν δι γῆγελος δὲ λαλῶν εν ἐμοῖ. » Ἐξῆλθε δὲ δποι; ποῦ γάρ διν δλως; Οὐκοῦν ἐκ τῆς τοῦ δρεπάνου δειξεως ἐπὶ τὴν προκειμένην δρασιν, τὴν ἐπὶ γε, φημι, τῷ μέτρῳ, τὸ τῆς ἑξόδου γέγονε χρῆμα. Άρει γε μήν δι προφήτης εἰς ὑψος τοὺς ὀφθαλμοὺς, εἰς διάφτειν ὑψοῦ μεμελετηκόσι, πρέποι διν εἰκότως τὸ καὶ θειὰ δυνάμει καταθρεῖν μυστήριον. « Ήρετο δὴ οὖν τὶ δρα ἔστι τὸ δεικνύμενον. » Ο δὲ πρὸς αὐτὸν. « Τοῦτο, φησι, τὸ μέτρον τὸ ἐκπορευόμενον. Αὗτη ἔστιν ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν πάσῃ τῇ γῇ. » Καὶ τὶ δὴ τὸ μέτρον, ἀναλογίζεσθαι χρή. Καὶ δὴ καὶ φαμεν, δι τοῦ φύσει χρηστὸς, καὶ φιλάνθρωπος δι τῶν δλων Δεσπότης. Πλημμελοῦσι γάρ ἀνεξικαχεῖ, καὶ παρανομούντων ἀνέχεται, περιμένων τὴν ἔκάστου μετάγνωσιν. Ει δὲ δὴ τις ίοι καὶ μέχρι πολλοῦ πρὸς τὸ πλημμέλει, καὶ εἰς πέρας ἥκοι λοιπὸν τῆς αὐτῷ νεμηθείσης ἀνεξικαΐας, τὸ τηνικάδε λοιπὸν ποιεῖταις, καὶ λόγος αὐτῷ τῆς οὖτοι μακρᾶς ῥαθυμίας οὐδέται. οὐδὲ διν ἐξέλοιτο τοῦ χρῆμας λαβεῖν ισομέτρους αὐτῶν, ὃν διν φανούσιο δεδρακῶς τὰς δίκας. Καὶ γοῦν ἔφη που Χριστὸς πρὸς τοὺς τῶν Ιουδαίων δῆμους ἀχαλίνοις ἀπονοίας πρὸς πᾶν τῶν ἐκτόπων διάτοντας. « Καὶ οὐμεὶς ἀνεπληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὅμῶν. » Οὐκοῦν μέτρον δην τὸ δρώμενον, τῆς τῶν λαῶν πλημμελείας ἐφ' ἔστιν δεικνύον τὴν ἀναπλήρωσιν. « Ενίδρυτο δὲ τῷ μέτρῳ γυνή, τῆς ἀνομίας πληροῦσα τὸν τόπον, καὶ οἴον ἀναπιμπλάσαι δι τὴν τῆς τὸ τοῦ γυναικὸν σχῆμα. τύπος γάρ διδονῆς δη γυνή, καὶ μέντοι καὶ ἀσθενείας ἀνομία δὲ πᾶσα δρψτο διν οὐχ ἔτερως, πλήρη δὲ διά τεος διδονῆς δελεαζούσης ἐπὶ τὸ φαῦλον, συμβαίνοντος πρὸς τούτου καὶ τῆς εἰς νοῦν ἀσθενείας. Ει μὲν γάρ εἰη βεβηκός ἐφ' ἔστιν, καὶ ἀνδρεῖος δι νοῦς, οὐκ διν ἔλοιτο παθεῖν τὴν εἰς τὸ φαῦλον ῥοπήν. Ει δὲ δὴ μαλακισθεί τε καὶ γοητευθεί πρὸς διδονήν, πεισται τὸ λυποῦν. Γράφεται δὴ οὖν, καὶ μάλα δρψτος, εἰς ἀνομίαν δη γυνή. Μολίδου δὲ τάλαντον τὸ ἔξαιρόμενον, καὶ μήν καὶ ἐμφράττον τὸ στόμα αὐτῆς, νοηθεί διν οὐχ ἔτερον, οἶμαι, παρὰ τὸν Κύριον ήμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, δι ὑψώθη διὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ τὰς ἀνομίας ήμῶν ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, τεθριάμβευκε τὸ καθ' ήμῶν χειρόγραφον. « Ινα, καθά φησιν δι θεσπέσιος Μελιψδός, « Πέσα ἀνομία ἐμφράξῃ τὸ στόμα αὐτῆς. » Μολίδῳ δὲ καὶ αὐτὸς παρεικάσται παραλαμβάνεται δὲ, ὡς ἔφην, δι μολίδου παρὰ τῶν ἀργυροχοειν ειωθότων, εἰς ἀποκάθαρσιν τῶν χωνευομένων. Τοιαύτη δὲ πας τοῦ Χριστοῦ δη δύναμις ἐν τηλ. Ει γάρ εἰς νοῦν γένοιτο καὶ καρδιαν, πάντα δη πάντως ἐκτήκει φύπον. Δοκεῖ δὲ τισιν ἐρρίφθαι τὸν μολίδον εἰς τὸ τῆς ἀνομίας στόμα,

Καὶ ἡρα τους δρθαλμούς μου, καὶ Ιδο, καὶ Α. **Ιδον δύο γυναικες ἐπικορευμέται, καὶ κρεῦμα ἐταις πτέρυξιν αὐτῶν, καὶ αὗται εἰχο πτέρυγας ἐποκος, καὶ ἀδελαφος τὸ μέτρον ἀραιμέστορ τῆς τῆς, καὶ ἀραιμέστορ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ εἶπε πρός τὸν ἀδελαφόν της ἀποφέροντα τὸ μέτρον· Καὶ εἰπε πρός με· Οἰκοδομῆσαι αὐτῷ οἰκλας ἐτῇ Βαβυλώνος, καὶ ἔτοιμάσαι, καὶ θήσουσιν αὐτὸν ἐκεῖ ἐκτὸν τὴν ἔτοιμασίαν αὐτοῦ.**

ΔΔ'. Τι ἀν βούλοιτο δηλοῦν τῶν γυναικῶν ἡ ξυνωρίς, ἢ τίνος δὲ εἰεν εἰς τύπον, ἀναγκαῖον οἴματος καὶ πρὸ γε τῶν ὅλων εἰπεν. Ἐφη τοίνυν ὁ Θεὸς τῷ προφήτῃ Ἱεζεχιῇ· « Υἱὸς ἀνθρώπου, δύο γυναικες ἡσαν, θυγατέρες μητρὸς μιᾶς, καὶ ἔξεπόρνευσαν ἐν τῇ Ἀιγύπτῳ, ἐν τῇ νεότητι αὐτῶν ἐπόρνευσαν, οἱ μαστοὶ αὐτῶν. » Προστέθει δὲ τούτοις, σαφέστερον καθιστάς τὸ διηγελμένον, « καὶ τὰ ὄντα ματα αὐτῶν, Σαμάρεια η Οελά, καὶ Ἱερουσαλήμ η Οολιδά. » Μία μὲν γάρ ήν[εν] ἀρχέλις τῶν Τουδαίων συναγωγῆ. Κατὰ δὲ γε τὸν καιρὸν τῆς τοῦ Ἱροδάμ βασιλείας, ἀποφράγεισαι τῶν ἄλλων αἱ δέκα φυλαὶ, κατεκήκασι Σαμάρειαν, καὶ πεπορημένας ἐπὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς, ἀς κατεσκεύασεν Ἱεροδάμιον οὐδὲ Ναβάτ. Πλὴν οὐκ ἔξω τῆς αἰτίας γέγονε τούτεστιν, Ἱερουσαλήμ· ἐκπεπόρνευκε γάρ καὶ αὕτη κατὰ πολλοὺς τρόπους, τοῦτο μὲν εἰδώλοις προσκεκυνηκτῶν τινῶν, καὶ θυσίτων τῇ Βαδλ, τῇ Ἀστάρτῃ, τοῖς βουνοῖς, τῇλιψ, σελήνῃ καὶ διστροῖς ἐπέριοις· τοῦτο δὲ πρὸς πᾶσαν ἐποίησιν ἀκαθαρσίαν, καὶ παρ' οὐδὲν ιδὲ διὰ τοῦ πανεόδου Μωσέως τεθεσπισμένων τιθέντων. Τέλος δύοδή οὖν τῶν ἔξι Ἱερατὴλ συναγωγὰς δυστι γυναικῶν ἀφοιμοιοι πάλιν, η δρασίς, ἀς καὶ πτέρυγας ἐπιπος ἐσχηκέναι φησιν, ἵνα τὴν ἐνούσιαν αὐτοῖς ἀκάθαρτον γνώμην καὶ τὸ πρὸς πᾶν διτοῦν τῶν ἐκτόπων εὑπετεῖς εὐ μάλα κατασημήνειεν. Οἱ μὲν γάρ ἔπικι στρουθίον ἔστιν οὐκ ἀσημον, φιλοσόρδορον δὲ καὶ κοπροδόρον, καὶ ταῖς ακωλήκων ἀγέλαις ἀγρίως ἐπιμαινόμενον, καὶ τροφὴν ἀει ποιεῖσθαι κατειθισμένων τὴν ἐσχάτην ἀκαθαρσίαν. Τοιοῦτος δὲ πικις καὶ τοῖς εἰδωλολατροῦσιν ὑπεστι νοῦς. Οὐκ ἔρχεται κατευθὺν τοῦ πρέποντος· ἀλλ' ἔξω φέρεται τοῦ εἰκότος, τὸν θείον οὐκ οἶδε νόμον. « Εστι δὲ ἀπάσης ἀκάθαρσίας ἔμπλεως, καὶ πᾶν εἶδος φαύλοττος ἤτειται τροφὴν. Ταύτητοι καὶ πτέρυγας ἐπιπος ἐνημόσθαι τοῖς γυναικοῖς ὁ τῆς ὀράσεως δρῆ λόγος, τὴν ἴσην ἐκείνων γνώμην καὶ αὐτοῖς ἐνείναι διδάσκων. Ἀναλαμβάνουσι δὲ τὸ μέτρον τῇ ἀνομίᾳ μεμεστωμένον. Δεῖ γάρ ἐκάστην ψυχὴν τῷ ἀδελφῷ καταφορέις θειαί βάρει, τῷ τῆς ἀμαρτίας, φημι. Ἐπειδὴ δὲ ίσα τε ἀμφοῖν καὶ ἀδελφῷ τὰ ἐγκλήματα, τῆς τε Σαμάρειας, φημι, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ταύτητοι· καὶ ἐν ἴσῳ τρόπῳ κατηχθεσμέναι τῷ μέτρῳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ, πνεύματος ἔμπιπτοντος ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν, δῆει καὶ ἀπαρεποδιστῷ φέρονται δρόμῳ πρὸς τὴν τῶν ἀλοφύλων χώραν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν τῶν Βαβυλωνίων.

A. VERB, 9, 10. *Et levavi oculos meos, et vidi, et ecce duas mulieres egredientes, et spiritus in aliis ipsarum, et ipsae habebant alas upupæ, et elevaverunt mensuram inter terram et cœlum. Et dixi ad angelum, quiloquebatur in me: Quo istæ deserunt mensuram? Et dixit ad me: Ut aedificent ei domum in terra Babylonis, et præparent, et ponant illam ibi super præparationem suam..*

XXXI. Quid par mulierum indicet, et cuius retypum gerat, ante omnia exponendum censeo. Aut itaque Deus prophetæ Ezechieli: « Fili hominis, duas mulieres erant, filiae matris unius, et fornicatae sunt in *Ægypto*, in adolescentia sua fornicatae sunt, B illic ceciderunt ubera earum ». « Addit his, illustrans 699 quod nuntiabat, « et nomina eorum, Samaria, sive Oola, et Jerusalem, sive Ooliba ». Principio enim una ⁹sunt *Judeorum-synagoga*. Regnante autem Roboam, abruptæ ab aliis decem tribus, habitarunt Samariam, et fornicatae sunt in virtutis aureis, quos fecit Jeroboam filius Nabat ¹⁰. Ceterum non sine causa factum est. hoc est, Jerusalem: ipsa enim quoque multis modis fornicata est, quibusdam tum idola adorantibus, et sacrificantibus Baal, Astartæ, collibus, Soli, Lunæ, sideribus reliquis: tum ad omnem immunditiam cupide abeuntibus, et divina mædata sapientissimi Mosis nec hili facientibus. Dusa itaque Synagogas Israelia duabus mulieribus iterum hac visione comparat: quas et alas upupæ habuisse affirmat, ut impuram earum, mentem et ad quæcumque nefaria facilitatem appositissime declarat. Upupa enim notum est genus passeris, amans cœni, et stercorivorum, et in greges crabronum ferocius insanens, et immundissima quæque pro alimento usurpare solitum. Talis quodammodo mens etiam idololatria inest. Non recto itinere ad honestum contendit, sed extra id, quod consentaneum est fertur. Dei legem non novit, plena omni immunditia, et omne genus improbitatis cibum suum ducens. Idecirco et alas-upupæ mulierculis aptatas sermo visionis narrat, similem quoque mentem et judicium illis inesse docens. Capessunt autem mensuram iniquitate repletam. Oportet enim quamlibet animam suo onere onerari, peccati inquam. Quia vero paria sunt ambarum et cognata peccata, Samariæ nimirum et Jerusalem, ideo endem quoque modo oneratae mensura et iniqualitate, spiritu alis earum incidente, celeri ac non impedito cursu ad alienigenarum regionem Babyloniorum utique ferruntur. Immundo enim spiritu ad peccandum eas impellente, et iniqualitate prægravante, in captivitatem abstractæ, et sub pedes inimicorum redactæ sunt. Postquam autem dixit beatus angelus, eos deferre mensuram ad ædificandam ipsi domum in terra Babylonis, accipiamus hoc licet pro signo,

⁹ Ezech. xxiii, 1, 3. ¹⁰ ibid. 4. ¹¹ III Reg. xii, 28 seqq.

Siles Israhel dñs apud hostes victuros, quod ei dominus iniurias adficitur, **700** et veluti sedes a statio ipsi apud hostes paratur. Id quod eventus monstravit. Vix enim septuagesimo anno finito, vinculis servitutis levati sunt.

οικεῖαν ἐν τῇ Βαθυλῶνος, ἀναγκαῖον ἡμᾶς ἔχειν νοεῖν, ὃς ἔστι σημείον τοῦ μαρκρὸν πάρ' ἔχθρος δισταλέσσαι χρόνον τούς· εἰς Ἰσραὴλ, τὸ καὶ οἶκον οἰκοδομεῖσθαι τῇ ἀνομίᾳ, καὶ οἵνον θρυσσίν τινα καὶ στάσιν αὐτῇ γίνεσθαι πάρ' ἔχθροις. "Ο δῆ μὲν καὶ τετέλεσται. Μόλις γὰρ αὐτοῖς ἐβδομηκοστοῦ πληρωθέντος ἔτους, τῶν τῆς δουλείας ἀνεῖ[ν]γκαις δεσμῶν

CAP. VI.

VERS. 1-8. *Et conversus sum, et levavi oculos meos,
et vidi, et ecce quatuor currus egredientes de media
duorum montium, et montes erant montes aerei. In
curru primo equi rufi, et in curru secundo equi ni-
gri, et in curru tertio equi albi, et in curru quarti
equi varii et multicolores. Et respondi, et dixi ad
angelum qui loquebatur in me: Quid sunt haec, do-
mine? Et respondit angelus qui loquebatur in me,
et dixit: Haec sunt quatuor venti caeli, qui egre-
diuntur ut assistant Domino omnis terra. In quo erant
equi nigri, egrediebantur super terram aquilonis, et
albi egrediebantur post eos. Et varii exibant super
terram austri, et multicolores egrediebantur, et in-
spiciebant ut trent et circumirent terram. Et dixit: Ite,
et circuite terram. Et circuerunt terram. Et clama-
vit, et locutus est ad me, dicens: Ecce qui egrediu-
tur super terram aquilonis, et requiescere fecerunt
furem meum super terram aquilonis.*

XXXII. Dicuit ante, suis ipsorum laqueis capitos et catenis peccatorum suorum constrictos, sicut scriptum est ⁷¹, in ignotam regionem dissecesserunt, habitasseque apud hostes, insuetum servitutis jugum perpetientes. Cæterum et tempora liberationis redigere in memoriam oportebat; quare insertis aliis eorum meminit. Doctus est enim propheta compendio omnia genti olim eventura. Ergo qualuocurru in medio montium æreorum dicimus esse regna illustrissima, quæ in tulidem mundi climatis, sive ad quatuor ventos suis cæstibus claruerunt. Montes æreos dici conjicio duas mundi partes. **701** Quidam enim orbem totum in Europam et Asian dividunt, cuius partes æreæ proprie firmitatem undaque, et immunitatem, et quia leæti non possent. Psallit enim alicubi divinus David universitatis Opifici : « Fundasti terram, et permanet ordinatio tua ⁷². » Hæc igitur ut a quatuor ventis regna cæteris, ut diximus, potentiora multamque sortita gloriam egressa sunt assistere Dominator omnis terræ. Assistantia inserviendi modum ostendit : servierunt enim nutibus ejus, fueruntque robusta et inclita per ipsum, quod illis emolumenta fuit. Nam si quid præclare gesserunt, regionesque et urbes expugnarunt, eo annuente tantum valuerant. Etenim si verum dicit propheta : « Non es malum in civitate, quod non fecit Dominus ⁷³, » (no-

Α Τού γάρ ἀκαθάρτου πνεύματος συνεδίσιντος εὐτάς εἰς τὸ πλημμελές, καὶ τῇ ἀνομίᾳ καταφορεῖσθαις, ἀπεκομισθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ὑπὸ τόδες πεπώκαστι τῶν ἔχθρῶν. Ἐπειδὴ δὲ φησιν ὁ μακάριος διγγελος, ὡς ἀποφέρουσι τὸ μέτρον οἰκοδομῆσαι αὐτῷ, ὡς ἔστι σημεῖον τοῦ μακρὸν παρ' ἔχθροις διατελέσαι

ΚΕΦΑΛ. Τ'

Καὶ ἐπέστρεψα, καὶ ἦρα τοὺς δρθαλμούς μου,
καὶ ἰδοι, καὶ ἰδού τέσσαρα ἄρματα ἐκπορευόμενα
ἐκ μέσου δύο ὀρέων, καὶ τὰ δρη ἦρη δρη χαλκᾶ.
Ἐν τῷ ἄρματι τῷ πρώτῳ Ἰπποί πυρφόι, καὶ ἐν
τῷ ἄρματι τῷ δευτέρῳ Ἰπποί μέλανες, καὶ ἐν τῷ
ἄρματι τῷ τρίτῳ Ἰπποί λευκοί, καὶ ἐν τῷ ἄρματι
τῷ τετάρτῳ Ἰπποί ποικίλοι, καὶ ψαροί. Καὶ ἀ-
πεκρίθη, καὶ εἶπα πρὸς τὸν ἀγγελον, τὸν λα-
λοῦντα ἐν ἑμοι· Τί ἔστι ταῦτα, κύριε; Καὶ ἀ-
πεκρίθη ὁ ἀγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἑμοι, καὶ εἶπε·
Ταῦτα ἔστιν οἱ τέσσαρες ἀνεμοι τοῦ οὐρανοῦ, οἱ
ἐκπορεύονται παραστῆνται τῷ Κυρίῳ κάτης τῆς
γῆς. Ἐν φήσαν Ἰπποί οἱ μέλανες, ἐξεπορεύοντο
ἐπὶ τὴν βορρᾶ, καὶ οἱ λευκοὶ ἐξεπορεύοντο κατ-
σιωσθεν αὐτῶν. Καὶ οἱ ποικίλοι ἐξεπορεύοντο ἐπὶ
τὴν νότον, καὶ οἱ ψαροί ἐξεπορεύοντο, καὶ ἐ-
βέλεπον τοῦ πορεύεσθαι, τοῦ περιοδεῦσαι τὴν
γῆν. Καὶ εἶπε· Πορεύεσθε, καὶ περιοδεύσατε
ὅλης, καὶ ἐλάζησε πρός με, λέγων· Ἰδού οἱ
τὸν θυμόν μου ἐν τῇ βορρᾷ.

Γ ΑΒ'. Προϋπόθεσις δι ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐναλόντες
βρόχοις, καὶ σειραῖς τῶν ίδίων ἀμαρτημάτων κατ-
εσφιγμένοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, εἰς ἀλλοδαπήν
ἀπύχοντο, καὶ κατωκήσας παρ' ἔχθροις, τὸν ἀήθη
τῆς δουλείας ἀνατάλαντες ζυγόν. 'Αλλ' ἡν ἀναγκαῖον
καὶ τῶν τῆς λυτρώσεως διαιμεμνῆσθαι καιρῶν, καὶ
δὴ ποιεῖται τὴν δηλωσιν, προειπεπλεγμένων ἐπέρων.
Ἐδιδάσκετο γάρ δὲ προφήτης συλλήθειν διπαντα, τὰ
τῷ θύμῳ συμβορόμενα κατὰ καιρούς. Τὰ τέσσαρα
τοίνυν ψρυματα, τὰ ἐν μέσῳ τῶν δρέων τῶν χαλκῶν,
φαμὲν εἶναι πάλιν τὰς τῶν ἄλλων βασιλεῶν ἐπιστη-
μοτέρας, τὰς ἐν τοῖς τέσσαρος κλίμασιν, ἥγουν ἀνθε-
μοῖς, τοῖς ὑπὸ οὐρανὸν κατὰ καιροὺς ἀναδειγμάνας.
Ορη δὲ οἵμαι λέγεσθαι τὰ χαλκὰ τὰ δύο τῆς οἰκου-
μένης τμῆματα. Τέμνουσι γάρ τινες εἰς Εὐρώπην τε
D καὶ Ἀσίαν τὴν σύμπασαν γῆν· χαλκὰ δὲ αὐτοῖς τὰ
μέρη, διά τε τὸ ἐρημεῖον διαπαντός, καὶ ἀκλονή-
τως ἔχειν, καὶ μηδεμιᾶς ἀνέχεσθαι βλάβης. Ψάλλει
γάρ που καὶ ὁ θεοτέσσιος Δαῦδις πρὸς τὸν τῶν διλων
Δημητιούργον· «Ἐθεμελώσας τὴν γῆν, καὶ διαμένει
τῇ διατάξῃ σου.» Αὗται δὴ οὖν εἰς ὡς ἐκ τῶν τεσ-
σάρων ἀνέμων βασιλεῖαι, τῶν ἄλλων, ὡς Ἐφημεν,
ἄλκιμωτεραι, καὶ πολὺ λαχοῦσαι τὸ εὐχετές, ἐξηλ-
θον παρεστῆναι τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. 'Η δέ γε
παράστασις, τὸν τῆς δουλείας ἥμιν ὑποφαίνει τρόπον·
δεσουλεύκαστος γάρ τοις αὐτοῦ νεύμασι, καὶ γεγόντων
ἰσχυραῖς τε καὶ διεβόητοι δι' αὐτοῦ, καὶ τοῦτο κε-

⁷² Prov. v, 22. ⁷³ Psal. cxviii, 90. ⁷⁴ Amos iii, 6.

χερδάκασιν. Εἰ γάρ τι καὶ δεδράκασι, καὶ κατηνδρί-
σαντο χωρῶν ἡ πόλεων, αὐτοῦ κατανεύοντος, εἰς
τοῦτο δὴ πάλιν προσῆλθον Ισχύος. Εἰ γάρ ἐστιν ἀλη-
θής δὲ προφήτης λέγων· « Όύκ ἐστι κακία ἐν πόλει,
ἥν Κύριος οὐκ ἔτοίσεται » κακίαν δὲ φαμεν ἐν τού-
τοις τὴν κάκωσιν· πῶς ἀν ἐκεῖναι κατίσχουσαν ἔθνων
καὶ χωρῶν, μὴ οὐχὶ δὴ πάλιν, αὐτοῦ τὸ κατισχύσας
νέμοντος οἰκονομικῶς; Τίνες δὲ δὴ καὶ αἱ βασιλεῖαι,
καιρὸς ἥθη λέγεται. Οὐκοῦν ἐν μὲν τῷ ἄρματι τῷ
πρώτῳ, φησίν, ἵπποι πυρβόλοι, τῆς Χαλδαίων βασιλεᾶς
ἀνατυποῦντες ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν ὠμότητα. Πυρότητης
γάρ ἡμῖν τὴν αἴματος χύσιν ὑπαίνετοισι δὲ, κατά
γε τὸ εἰκός· φιλαίματοι γάρ λαὸν οἱ Βαβυλώνιοι·
εἶλον γάρ αὐτοῖς τὴν Ιουδαίαν, καὶ τὰς ἐν τῇ Σα-
μαρείᾳ πόλεις, φειδοῦς ἀπάσης ἐξηρημένης. Ἐν δὲ
τῷ ἄρματι τῷ δευτέρῳ ἵπποι μέλανες. « Εοίκε δὲ τὴν
Περσῶν τε καὶ Μήδων τὴν ὑπὸ γε Κύρῳ, φημι, βασι-
λείαν ὑποδηλοῦν. Μέλαν δὲ καὶ τούτοις περιτίθεται
χρώμα, διὰ τὸ, οἷμα, πλειστὸν τὸ σῶν καὶ ἀμέτρη-
τον τ.ις Χαλδαίων ἔθνεσιν ἐπιρρίψαι θάνατον, καὶ
ὅλην αὐτοῖς τὴν χώραν ἐν πένθει γενέσθαι παρ-
σκευάσαι. Πένθους δὲ καὶ θανάτου τὸ φαιὸν ἀν εἴη
σύμβολον. Λευκοὺς δὲ εἶναι φησὶ τοὺς ἐν ἄρματι τῷ
τρίτῳ, τὴν Ἑλλήνων που τάχα καὶ Μακεδόνων ὑπο-
φανίων ἀρχήν, εἰτ' οὖν τὴν Ἀλεξανδροῦ βασιλείαν.
Λευκοὶ δὲ, διὰ τὸ ἀδροδιάτοις, καὶ ἐν λευκαῖς ὡς
ἐπίπαν στολαῖς τὸ Ἑλλήνων ἔθνη· καὶ διὰ τὴν γλώτ-
ταν σφεῖς, τῆς βαρδάρου φωνῆς τὸ οἰονεῖ σκοτεινὸν
οὐκ ἔχοντες. Ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ, φησίν, ἄρματι ἵπποι
τινὲς ἡσαν ποικίλοις καὶ φαροὶ· Ιστέον δὲ, διὰ τὸ τῶν
Ἐδραίων ἔκδοσις, καὶ ἔτεροι δὲ τίνες τῶν ἄλλων
ἔρμηνευτῶν, ἀντὶ τοῦ, γυαροὶ, τεθείκαστο τὸ, Ισχυροὶ.
Πλὴν καὶ ταῦτην εἶναι φαμεν τὴν Ψωμαίων βασι-
λείαν, δεὶ πως ἔχουσαν ἐν τοῖς κατὰ καιροὺς βεβασι-
λευκόδι τὸ ποικίλον εἰς τὸ εὐμάθες, καὶ βιθύ πως
εἰ; φρένας. Συνετάτατοι γάρ καὶ πρός γε τούτῳ
καὶ ἀλκιμάντατοι γεγνασοί τε καὶ εἰσὶν, οἱ τὰ τῆς
Ψωμαίων ἀρχῆς διέποντες κράτη. Τέθεινται δὲ καὶ
τελευταῖοι μετὰ τοὺς πρώτους κατὰ γε τοὺς χρή-
νους. "Ιδωμεν δὲ καὶ τὴν ἐκάστου τῶν ἄρμάτων, ἥγουν
βασιλεῖας, ἔξοδον, διο τε διανένευκε, καὶ ἐπὶ τίσιν
ἴρχεται. Σαφεστάτη γάρ αὕτω γένοιτο ἀν ἡμῖν ἡ τῆς
Θεωρίας ἀπόδοσις. Τέσσαρα μὲν γάρ δὲ προφήτης εἶναι
φησὶ, διαμέμνηται δὲ τριῶν, καὶ σεσήγηκε τοῦ πρώ-
του τὴν ἔξοδον. Ἀναμνήσας δὲ διὰ βραχέων, ὡς ἔγρη.
Ἐν μὲν γάρ τῷ πρώτῳ φησὶ πυρβόλος εἶναι τοὺς
ἵππους. "Ἄρχεται δὲ ἀπὸ τοῦ δευτέρου, καὶ φησιν·
« Ἐν φ' ἡσαν οἱ ἵπποι οἱ μέλανες, ἔξεπορεύοντο ἐπὶ
τὴν βορρᾶ, καὶ οἱ λευκοὶ ἔξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου. »
Εἰ δὲ δὴ προσεπάγει τοὺς γυαροὺς, οὐ τεσσάρων ἄρ-
μάτων διαμέμνησται· τοὺς γάρ αὐτοὺς εἶναι δεδώ-
καμεν τοῖς ποικίλοις. « Ἐν γάρ τῷ ἄρματι τῷ τε-
τάρτῳ, φησίν, ἡσαν ἵπποι ποικίλοι καὶ φαροὶ. » Οὐκ-
οῦν τριῶν διαμέμνηται, σιωπήσας τὸ πρώτον. Τίς
οὖν δρα ἐστὶ τῆς δῆλης οἰκονομίας δὲ λόγος, φέρε τοῖς
εὐμάθεστέροις, ὡς ἐνι, λέγωμεν. Τοὺς πυρβόλους εἶναι
διεθεσαιούμεθα τὴν φιλαίματον τῶν Χαλδαίων ἀρχήν,
ἢ καὶ πάσαν ἐποδῶν ἥρηκε τὴν Ιουδαίαν, καὶ τὰς ἐν

mine mali hoc loco afflictionem accipimus) quomodo
regna illa gentes et regiones domuisserint, si ipse ut
domare possent administratorie illis non donavis-
set? Quae autem regna ista fuerint, sequitur ut di-
camus. In curru igitur primo, inquit, equi rufi,
Chaldaeorum monarchiae crudelitatem] repræsen-
tantes. Rufus enim color sanguinis profusionem
nobis apte insinuat; sanguinarii enim vehementer
Babylonii: ipsi enim Judæam et urbes Samariæ
citra omnem misericordiam vastaverunt. In curru
secundo equi nigri. Quo Persarum et Medorum sub
Cyro monarchiam, inquam, videtur significare.
Niger color his tribuitur, quod longe plurimas et
immensas in Chaldaea gente strages ediderunt, to-
tumque regnum in luctum conjecerunt. Luctus au-
tem et mortis symbolum niger color est. In tertio
ait esse albos, Græcorum fortasse et Macedonum
imperium, sive Alexandri regnum subindicans. Albi
autem, quia delicate viventes, et albis vestibus pene
omnes gaudentes Græciæ populi: et quia in lo-
quendo perspicui citra linguae barbaræ velut tene-
bras. In quarto curru, inquit, equi erant varii et
multicolores; scias licet, Hebræam editionem, et
quosdam interpres pro ψαροί, multicolores, po-
suissime ισχυροί, validi, seu robusti. Verumtamen hanc
Romanorum monarchiam esse dicimus, quæ sem-
per inter diversis temporibus regnantes varietate
docililitatis **702** et alta intelligentia valuit. Pruden-
tissimi enim et insuper fortissimi fuerunt, et sunt,
Romani principatus imperium administrantes.
Ponuntur autem loco postremo a primis, secundum
tempora. Consideremus jam unluscujsque currus,
seu monarchiae egressum, quo inclinet, et quo
tendat. Sic enim quam plauissime quod considera-
mus explanabimus. Quatuor quidem inquit esse
propheta, sed trium egressus memini, primi facet.
Repellam partis quod dixi. In primo sit rufos esse
equos. Incipit autem a secundo, et ait: « In quo
erant equi nigri, egrediebantur ad terram aquilonis,
et albi sequebantur eos. Et varii egrediebantur ad
terram australē. » Sed quamvis addat multicolores,
non ideo qualuor currus memorabit: nam eos-
dem esse cum variis ponimus. Ait enim: « In
curru quarto erant equi varii et multicolores. »
Trium meminit, primo præterito. Quæ sit ergo to-
tius Ὀἰκονομίæ ratio, age docilioribus pro virili no-
stra aperiamus. Equos rufos asserimus esse crue-
lum Chaldaeorum imperium, quod funditus totam
Judæam evertit, et incensis ejus urbibus Israelem
captivum abduxit; nomine nigrorum, Persarum Me-
dorumque monarchiam accepimus. In albis porro
Alexandri et Macedonum imperium describebatur,
quæ ambo Chaldaæ arma intulerunt, eamque bello
acerriño occuparunt, primum quidem Cyrus, post-
ea Alexander, qui et ipsum Darium cepit Juxta
Issum, ut vocatur, urbem Ciliciæ, in Imitis Persarum
millibus interemptis. Fama est, magnum ossium
acervum excitatum de iis, qui ibidem occubuerunt;
incisum est quoque epitaphium in hæc verba:
ἢ αὐτῇ κατεμπιπρῶτα πόλεις, ἀπεκδικιστον εἰς α-

χμαλωσίαν τον Ἰσραὴλ· τοὺς δὲ γε μέλανας τὴν Περσῶν τε καὶ Κύρου βασιλείαν εἶναι παρεδεξάμεθα. Ἐγράφετο δὲ καὶ ἐν τοῖς λευκοῖς ἡ Ἀλεξάνδρου τε καὶ Μακεδόνων. Ἀμφω δὲ αὗται κατεστράτευσαν τῆς Χαλδαίων γῆς, εἰλόν τε αὐτήν κατὰ κράτος· πρώτον μὲν γάρ Κύρος, εἶτα μετ' ἑκείνον Ἀλεξάνδρος, δες δὲ καὶ αὐτὸν ἥρηκε τὸν Δαρεῖον περὶ τὴν καλουμένην Ἰσσόν (Κιλίκων δὲ αὐτῇ πόλις), ἀναριθμήτους Περσῶν μυριάδας ἀπεκτονώς. Φασὶ γοῦν, ὅτι σωρδὸς μὲν ὅστων συνεγήγερται μέγας τῶν ἔκεισε πεπτωκότων· ἐγκεκόλαπται δὲ καὶ γραφή, τοιούτον ἔχουσα.

*Ad Issi mēnia iuxta fluctum maris Cilicis
Turbulentum, Persarum jacemus myriades,
Opus Alexandri Macedonis, qui olim regem
Darium ultima via sequebamur.*

Quoniam enim verisimile erat, non mediocriter doliūrum Israel audientem de monarchia Chaldaeorum, a quibus erat vastatus, ideo, ne ad tristitiam provocare videretur, idque intempestive, propheta eorum mentione utiliter supersedet. **703** Quod autem eos summe exhilarat, id enarrat luculenter, de monarchia Cyri, inquam, et Alexandri, qui tandem non ad vindicandam crudelitatem in Israelem a superbis Chaldaeis expromptam missi sunt. Hinc apposuit, ut ex persona Dei: « Ecce egredientes super terram aquilonis requiescere fecerunt furorem meum in terra aquilonis : » fuit enim aquiloni propior Chaldaeorum regio, et iratus est, Babylonis universorum Deus. Quod patet ex verbis ejus manifesto: « Zelavi Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna ego irascor super gentes quae superimpositæ sunt. Quia ego quidem iratus sum modice, ipsi vero superpositi sunt in mala. » Postquam autem pœnas Chaldaea perpendit, Cyro totam cum Persis et Medis vastante, et post eum Alexandro, idcirco inquit: « Egredientes super terram aquilonis requiescere fecerunt furorem meum in terra aquilonis ». Cæterum tacita prudenter Chaldaeorum impressione (præterivit enim, ut dixi, equos rufos), etiam Romanorum imperium non tacuit. At enim: « Varii egrediebantur super terram austri. » Perpende vero, quam scito et quasi per transennam verba sua explicet. Post crucem enim Salvatoris, Vespasianus et hujus filius Titus Iudeam populationibus incursarunt, et ipsam sanctam civitatem incenderunt. Verum dextre propheta, « Egrediebantur, inquit, super terram austri : » maxime enim ad austrum vergit Judæorum regio. Adhæc ipsi varii et multicolores jussi sunt circumire terram, et circuierunt etiam. Domuerunt enim totum sub sole mundum, imperaveruntque orbi terrarum universo, Deo bene adjuvante indeque illustri gloria decorante principes Romanorum, cum tanquam Deus præsciret futuræ pietatis ipsorum magnitudinem.

Ἐναντίον τοις Ῥωμαίων διέπουσι κράτη· προηπίστατο γάρ, ὡς Θεός, τῆς ἐσομένης αὐτῶν εὔσεβειας τὸ μέγεθος.

VERS. 9-15. *Et factus est sermo Domini ad me, D dicens: Accipe de captivitate a principibus, et ab utilibus ejus, et ab his qui cognoverunt eam, et ingredie- rī tu in die illa in domum Josia Sophonia filii, re-*

A Ἰσσοῦ ἐπὶ προβολῆσιν, ἀλλὲ παρὰ κύμα Κιλίκων.

« Ἀγριον, αἱ Περσῶν κελμεθα μυριάδες,

« Ἔργον Ἀλεξάνδρου Μακηδόνος, αἱ ποτὲ ἄρακτη Δαρείῳ πυμάτηρ οἰμοντος ἐφεικθεθα.

Ἐπειδὴ γάρ ἡν εἰκός, οὐ μετρίως ἀλλγῆσαι τὸν Ἰσραὴλ τὰ περὶ τῆς τῶν Χαλδαίων ἀκούοντα βασιλείας, ὃν τῆς καὶ πεπόθηται, ταῦτητοι χρησίμως, ὡς ἂν μῆδοκοι κατερεθίζειν εἰς λύπας, καὶ τοῦτο οὐκ ἐν καιρῷ, παρατρέχει μὲν δὲ προφήτης τὸν ἐπ' αὐτοῖς λόγον. Τὸ δὲ δὴ μάλιστα κατευφραζεν αὐτοὺς ἐξηγεταὶ λαμπρῶς, τὰ περὶ τῆς Κύρου, φημι, βασιλείας, καὶ μέντοι τῆς Ἀλεξάνδρου, οἱ μονονούχοι καὶ ἐσάλησαν, τῆς εἰς τὸν Ἰσραὴλ ὡμοτῆτος ἐξαιτουνες λόγον τὴν Χαλδαίων ἀλαζονεῖαν. Διὰ τοῦτο προσέθηκεν ὡς ἐκ προτώπου τοῦ Θεοῦ· « Ἰδού οἱ ἐκπρευσμενοὶ ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμόν μου ἐν γῇ βορρᾶ· » βορειοτέρᾳ γάρ πως τῶν Χαλδαίων τῇ χώρᾳ· ἐπεμήνισε δὲ τοῖς Βασιλῶντος δὲ τῶν διων Θεός. Σαφές δὲ ἀν γένοιτο καὶ τοῦτο πάλιν, αὐτοῦ λέγοντος ἐναργῶς· « Ἐξήλωκα τὴν Ιερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών ἔηλον μέγαν, καὶ δργήν μεγάλην ἐγώ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα. Ἄνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθην δλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. » Ἐπειδὴ δὲ ποιὸντες ἐξέτισε τῶν Χαλδαίων τῇ γῇ, Κύρου μὲν πᾶσαν Πέρσας τε δόμου καὶ Μήδοις καταδηγοῦντος, τοῦ δὲ Ἀλεξάνδρου μετ' ἑκείνον, ταύτητοι φησιν, διτι· « Οἱ ἐκπρευσμενοὶ ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμόν μου, ἐν γῇ βορρᾶ. » Ηλήγουσα πηγαίας οἰκονομικῶς δὲ προφήτης τῶν Χαλδαίων τὴν ἔφοδον (παραδεδράμηκε γάρ, ὡς ἐφην, τοὺς ἵππους τοὺς πυρροὺς), οὐκέτι οεστήγηκε τὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. « Οἱ γάρ ποικίλοι, φησιν, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου. » Ἀθρεῖ δὲ δπως εὐτέχνως καὶ οἰον ἐν παραδρομῇ ποιεῖται τοῦ λόγου τὴν ἀπόδοσιν. Μετὰ γάρ τοις τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, Θεοπατασινδ καὶ δὲ τούτου ποιὲται Τίτος κατέδραμον τὴν Ιουδαίων γῆν, καταψιλοῦντες δπασαν, καὶ τὴν ἀγίαν αὐτήν κατεμπιπρῶντες πόλιν. Ἀλλ' εὐφρῶς δὲ προφήτης τὸ, « Ἐξεπορεύοντο, φησιν, ἐπὶ γῆν νότου· » νοτιωτάτῃ γάρ τῶν Ιουδαίων τῇ χώρᾳ. Αὐτοὶ δὴ πάλιν οἱ ποικίλοι καὶ ϕαροὶ προσετάττοντο περιοδεῦσαι τὴν γῆν, καὶ δὴ καὶ περιιδεύκασι· κεκρατήκασι γάρ τῆς ὑπέρ ρινδόν, καὶ κεχυρεύκασιν ἀπάσης τῆς γῆς, Θεοῦ συνεύοντος, καὶ τὴν ἐπὶ τῷδε λαμπρὰν ἀνάπτοντος δύ-

¹¹ Zachar. 1, 14, 15.

Kai ἐγένετο λόγος Κυρίου πρός με, λέγω· Λαβέ τὰ ἐκ τῆς αιγαλωσίας παρὰ τῶν ἀρχότων, καὶ παρὰ τῶν χρησίμων αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ἀπεγνωκότων αὐτήρ, καὶ εἰσελεύση σὺ ἐν

τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ εἰς τὸν οἶκον Ἰωσοῦ τοῦ Σοφο-
ρίου, τοῦ ἱκοτος ἐκ Βαβυλῶνος. Καὶ λήψῃ ἀρ-
γύριον καὶ χρυσοῦ, καὶ ποιῆσεις στεφάνους,
καὶ ἐπιθῆσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰω-
σεδέκη, τοῦ λεπέως τοῦ μεγάλου. Καὶ ἔρεις πρὸς
αὐτόν· Τάδε λέγει Κύριος παντοράτωρ· Ἰδοὺ
ἀνὴρ Ἀρατολὴ δρυμα αὐτῷ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐ-
τοῦ ἀρατεῖται, καὶ οἰκοδομήσει τὸν οἶκον Κυρίου,
καὶ αὐτὸς λήψεται ἀρετὴν, καὶ καθίσεται, καὶ
κατάρξει ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὁ λε-
ρεὺς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ βουλὴ εἰρηνικὴ ἔσται
ἀραιμέστορα ἀμφοτέρων· Ὁ δὲ στέφανος ἔσται ὑπο-
μένουσι, καὶ τοῖς χρηστοῖς αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐπ-
εγκριθεῖσιν αὐτὴν, καὶ εἰς χάριτα τοῖς νοίοις Σο-
φορίου, καὶ εἰς ψαλμὸν ἐν οἰκῷ Κυρίου. Καὶ οἱ
τῷ οἴκῳ Κυρίου, καὶ γνώσεσθε, διότι Κύριος
ἔσται εἰσακούοντες εἰσακούσητε τῆς φωνῆς Κυρίου

ΑΓ'. Ὁ λόγος ἦν τῷ θεῷ πρὸς τὸν μακάριον προ-
φήτην Ζαχαρίαν, ἃς δι' αὐτοῦ πρὸς πάντας περὶ
τοῦ Ζοροβάβελ, δις ἦν μὲν ἐκ φυλῆς τοῦ Ἰούδα, καθ-
ηγείτο δὲ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καλούσης αὐτὸν εἰς τοῦτο
τῆς βασιλευόσης φυλῆς. Τίνα δὲ ἦν τὰ περὶ αὐτοῦ
λεγόμενα παρὰ θεοῦ, προαναμνήσομεν ἀναγκαῖως.
Ἐφη τοίνυν· « Αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἀθεμελίωσαν
τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν
αὐτὸν. » Ἀλλ' ἦν σὺν αὐτῷ τῷ θεμελιοῦντι τὸν οἶκον,
καὶ μήν καὶ ἀποκεράνοντι καὶ Ἰησοῦς δὲ τοῦ Ἰωσε-
δέκη ἵερεὺς δὲ μέγας. Ταύτητοι προστέταχεν δὲ τῶν
διῶν θεός τῷ θεοπετείῳ προφήτῃ τὰ ἐκ τῆς αἰχμ-
αλωσίας λαβεῖν παρὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν
χρηστῶν αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐπεγνωκότεων αὐτὴν.
Τίνες δ' ἀν εἰλον οὗτοι, ποιὰ δὲ καὶ τὰ ἐκ τῆς αἰχμ-
αλωσίας, ἀφηγήσομαι χρειωδῶς. Ἀνεκομισθεῖσαν ἐκ
τῆς Βαβυλῶνος οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὐ χύδην, ἢ πεφυρμέ-
νως, ἀλλ' ἐν κόσμῳ τε καὶ τάξει, κατὰ γένη καὶ κατὰ
φυλᾶς, προεκκειμένους ἔχοντες καὶ καθηγητάς, ὡς
ἐν τῷ Ἐσδρᾳ γέγραπται. Ἐπειδὴ δὲ ἀφίκοντο λοιπὸν
εἰς Ἱεροσόλυμα, θεοῦ τὸν ναὸν ἐγείρειν ἐπαναγκά-
ζοντος, ἐστησαν τὸ γαζοφυλάκιον, ἵνα καὶ ἀθροίσις
γένοιτο χρημάτων εἰς τὴν τῶν ἕργων κατασκευὴν,
καὶ εἰς τὰς τῶν λεπέων στολὰς, καὶ εἰς τὰς τεταγμέ-
νας αὐτοῖς κατὰ νόμον θυσίας· τέταχται δὲ τῶν χρη-
μάτων ταμίας, Ἰωσίας υἱὸς Σοφονίου. Προστάττει δὴ
οὖν δὲ τῶν διῶν θεός, ἀπὸ τῶν προσκεκομισμένων
παρὰ τῶν ἀρχόντων τῆς αἰχμαλωσίας, δὲ καὶ ἦν ἀπό-
θετα παρὰ τῷ Ἰωσίᾳ, χρυσὸν καὶ ἀργύριον λαβεῖν,
εἴτα κατασκευάσαι στεφάνους, ἐπιθεῖναι τε αὐτοὺς
ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκη, τοῦ λεπέως τοῦ
μεγάλου, φάναι τε αὐτῷ περὶ τοῦ Ζοροβάβελ· Ἰδοὺ
ἀνὴρ Ἀρατολὴ δνομα αὐτῷ. » Τὸ δὲ ἀνατολὴ τῶν
Ἐβραίων ἡ ἔκδοσις τῷ τοῦ βλαστήματος δύναμιτι
κατεστήμηνε. « Καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ, »
τουτέστιν, ἐκ τῆς αὐτοῦ βίβης ἀναφύσει. « Λήψεται
δὲ καὶ ἀρετὴν, » τουτέστιν, εὐπρέπειαν, ἃς δέξαν-
ἔνδεδώκατι γάρ οὕτως οἱ ἔτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν.
Προσετίθεται δὲ τούτοις, ὡς ἀμφω μὲν, Ἰησοῦς καὶ
Ζοροβάβελ, ἐπὶ τὸν αὐτὸν καθεδοῦνται θρόνον, ὡς

A nientis ex Babylone. Et accipies argentum et aurum,
et facies coronas, et pones super caput Iesu filii Jo-
sede sacerdotis magni. Et dices ad 704 eum: Hæc
dicit Dominus omnipotens: Ecce vir, Oriens nomen
ipsi, et subter eum orietur, et ædificabit domum Du-
mih. Et ipse accipiet virtutem, et sedebit, et impera-
bit, super throno suo, et erit sacerdos a dextris ejus,
et consilium pacificum erit inter utrumque. At corona
erit exspectantibus, et utilibus ejus, et his qui cognoverunt eam,
et in gratiam filii Sophonias, et in psal-
lum in domo Domini. Et qui longe ab eis venient, et
ædificabunt in domo Domini, et sciatis quia Dominus
omnipotens misit me ad vos. Et erit, si audientes
audiieritis vocem Domini Dei vestri.

μακρὰν ἀλλ' αὐτῷ ἡξουσία, καὶ οἰκοδομήσουσιν ἀν-
παντοράτωρ ἀπέσταλκε με πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ἔσται
ἕτερος εἰσακούοντες εἰσακούσητε τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν.

B XXXIII. Alloquebatur Deus beatum prophetam
Zachariam, sive per ipsum omnes amicos Zoro-
babel, principis Israel, tribu regia, unde prodierat,
illum ad regnum vocante. Quid autem de ipso
dictum sit a Deo, prius a me cominemorari necesse
est. Ait ergo: « Manus Zorobabel fundarunt domum
hanc, et manus ejus perficiunt eam »¹⁰. Sed fun-
danti domum, atque etiam perficienti, socius et
adjutor erat Jesus filius Josedec sacerdos magnus.
Quocirca præcepit universorum Deus sancto pro-
phetæ, allata de captivitate accipere a principibus,
et ab utilibus ejus, et ab his qui cognoverunt eam.
Quinam isti fuerint, et quæ sint illa de captivitate,
commodè exponam. Israelitæ et Babylone redierunt
non confusi, nec permitti, sed agminibus compo-
nit, et ordine, secundum genera et tribus, antesi-
gnanos et duces habentes, ut in Esdra legimus¹¹.
Postquam igitur jam Hierosolymam venerunt, Deo
ædificationem templi urgente, gazophylacium cum
ad pecuniam pro opere conficiendo, tum ad vexiles
sacerdotiales et ad sacrificia lege præscripta colligendam Josia Sophoniæ filio quæstore ac dispensa-
tore præfecto instituerunt. Mandat itaque univer-
sorum Deus de his quæ e captivitate secum attulerant
principes, quæque apud Josiam deposita manebant, aurum argentumque accipi: deinde parari
coronas, easque in caput Iesu filii Josedec sacerdotis magni imponi, dicique illi de Zorobabel: 705
« Ecce vir, Oriens nomen ejus. Vocem oris
D bræa editio voce germinis expressit. » Et subter
euin exorietur, » hoc est, ut ex ejus radice germi-
nabit. « Accipiet autem virtutem, » hoc est, deco-
rem, sive gloriam, quomodo alii interpretes edide-
runt. Adjectis his, ambos, Jesum et Zorobabel, super
eodem solio sessuros, ut commune sit regnum etiam
sacerdotium procuranti, et dignitas sacerdotii etiam
cum regnante communicetur; futuramque amborum
unam pacificam et consentientem voluntatem, ut
in nullo prorsus discrepare videantur. Deinde jubet
coronas fieri, splendidum donarium, quod offeratur

¹⁰ Zachar. iv, 9. ¹¹ I Esdr. xi, 12.

Deo in domo ejus, gratiam concilians, et gloriā
pariens offerentibus, Josize, inquam, et captivitatis
utilibus, et principibus ejus. Dedicari autem non
frustra: sed ut canticis templi, et sacris psalms
cantandi argumentum sit. Tunc, inquam, et qui
longe ab illis, » hoc est, qui de aliis gentibus ve-
nient, et adorabunt Dominum. Eventura autem ista
affirmat, si velint obedientiae ornamento se venera-
biles reddere, et audire vocem Domini Dei. Actum
denium, ubi prænuntiata exitus comprobaverit,
baud dubie cognituros prophetam missum esso ut
Dei voluntatem ipsis appariret, non autem ut pro-
more quorumdam mentientium cordis sui sensa
loqueretur, verax potius, nec falsitatis nuntius. Haec
facillima et obvia est historiæ explicatio.
εὐπειθείας κατασεμνύσθαι κόσμῳ, καὶ ἀκούειν τῆς
ἐκκενησθῶν τῶν προηγγελμένων, ἐπιγνώσθαι
φήτης ἀπεστάλη, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον κατά τινας τῶν
καὶ ἀληθῆς δὲ μᾶλλον, καὶ οὐ φευδάγγελος. Αὕτη μὲν
δοῦσι.
Certum est porro, dubitaturum neminem, ad
Christi mysterium rem spectare, si bene indagetur.
Confirmavimus enim ab initio, in Zorobabel et
Iesu informatum esse Christum, et sigillatum in utro-
vis, et in ambobus conjunctum, ut unum. Est enim
idem et rex Israel, et magnus sacerdos, et Sanctus,
innocens, Impollutus ¹⁰. » Quoniam vero de
tribu Juda progenerati regnum administrabant, et
orti de tribu Levi sacerdotii munus obibant, ideo
per duos in unum Dominum transformiatur, ut patet.
Quare si dicat Deus de Zorobabel, « Manus Zo-
robabel fundarunt dominum istam, et manus ejus per-
ficiunt eam ¹¹, » historice quidem de eo dictum ac-
cipies; secundum aliud vero quod intelligitur, ad
Christum referes. Ipse enim factus est nobis fun-
damentum, et super ipsum omnes spiritualiter in
templum sanctum adiustati sumus; ipse nobis
703 principium et finis est. Nos enim sancti-
catos in Spiritu, præclarumque et sanctum habita-
culum sibi et Patri, deleto peccato funditus et
corruptionē abolita, exhibuit. Ipse enim est Jesus
sacerdos magnus, et sonat quidem Jesus *satus populi*. Sic namque divinus Gabriel ad Virginem:
« Et ecce, concipies in utero, et paries filium, et
vocabis nomen ejus Iesum ¹²; Ipse enim salvum fa-
ciat populum suum a peccatis eorum ¹³. » Josedec
autem redditor *justitia Dei*. Justificati enim in
ipso per fidem ¹⁴, et a sordibus veterum peccatorum
abluti sumus. Ipse nos captivos liberavit ¹⁵, et a
servitute, quam mente capimus nos exemit, et a
tanquam ex peregrina et alienigenarum regione,
ex diabolica seductione ad Dei cognitionem, et
sanctorum civitatem eximiam, vere sanctam Je-
rusalem, quæ est Ecclesia, reduxit. Quapropter
recta et inculpata fide, et virtutum ornamentis
hymnisque gratias agentibus a nobis coronatur. Et
corda quidam ille aurea et argentea erant, et

είναι κοινὸν τὸ τῆς βασιλείας καὶ τῷ μετὰ χείρας
ἴχοντι τὴν ἱερουργίαν, τό γε μήν τοῦ Ἱερών καὶ
αὐτῷ προσκείτθαι τῷ βασιλεύοντι· ἔσται δὲ ἀμποῖν
καὶ βούλημα εἰρηνικὸν, ὃς κατά τι γοῦν ὅλως μὴ
ἐπερογνωμονοῦνται ὁρᾶσθαι. Εἴτα τοὺς στεφάνους
λαμπρὸν γίνεσθαι προστέταχεν ἀνάθημα, τῷ Θεῷ
εἰσκεκομισμένον εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὥστε καὶ εἰς
χάριν, ἣτοι καύχημα, γενέσθαι τῶν προσαγηγορῶν,
ἴωσίου τε, φημι, καὶ τῶν τῆς φαιχνιαλοσίας χρησίμων,
καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῆς· Ἀνατεθεῖναι δὲ, οὐ μάτην,
ἀλλ' ὥστε καὶ φόῆς γενέσθαι πρόφασιν τοῖς ψυδοῖς τοῦ
ναοῦ καὶ ἵεροφύλαταις. Τότε γε δῆ φημι εἰ καὶ οἱ μα-
κρὸν ἀπ' αὐτῶν, ἢ τουτέστιν, οἱ ἐκ τῶν ἑτέρων
ἔθνων ἡξουσι, καὶ προσκυνήσουσι τῷ Κυρίῳ. Συμβή-
σθαι δὲ τὰ τοιάδε φησιν, εἰπερ ἐλοιντο τῷ τῆς
ρωῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Καὶ τότε λοιπὸν εἰς πέρας
ταφῶς, διὰ τὰ παρὰ Θεοῦ σαφῇ καταστήσων δὲ προ-
φευδοεπεν εἰωθότων, τὰ ἄπον καρδίας αὐτοῖς λαλήσει,
ἢ ἐτοιμοτάτη καὶ πρόχειρος τῶν ἐν ιστορίαις ἀπό-

3 Δῆλον δὲ δει τὸ χρῆμα τὸ Χριστοῦ μυστηρίουν, εἰ
ἔρευνθο καλῶς, οὐκ ἀν ἐνδοιάστεις τις. Διεβεβαιώ-
μεθα γάρ εἰς ἀρχῆς, ὃς ἐν γε τῷ Ζοροβάβελ καὶ μέν
τοι, καὶ Ἰησοῦν διαμεμορφωθεὶς Χριστὸν, καὶ ἀνὰ μέ-
ρος ἐν ἑκατέρῳ, καὶ ἐν ἀμφοῖν συλλήβδην, ὃς ἐνα.
Ἐστι γάρ ἐν ταυτῷ καὶ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ
μέγας ἀρχιερεὺς, «Οὐιος, ἀκακος, ἀμιάντος.» Ἡ
Ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν ἐκ φυλῆς Ἰουδά τοὺς τῆς βασιλείας
διεῖπον θώκους, οἱ δὲ τῆς Λευτὸν τέμενιτο πρὸς ἱερο-
σύνην, ταῦτητοι σαφῶς διὰ τῶν δυοῖν εἰς ἐνα μορ-
φοῦται Κύριον. Οὐκούν εἰ λέγοις Θεὸς περὶ τοῦ Ζορο-
βάβελ, ὃς εἰς χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελώσαν τὸν
οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσσουσιν αὐ-
τὸν, ἢ ιστορικώτερον μὲν ἐπ' ἔκεινου, νοήσεις δὲ ἐπὶ
Χριστὸν νοητῶς. Αὐτὸς γάρ ἡμῶν γέγονε θεμέλιος,
καὶ αὐτῷ πάντες ἐποικοδομούμεθα πνευματικῶς, εἰς
ναὸν ἄγιον· αὐτὸς ἡμῶν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ πέρας. Παρ-
ιστησι γάρ ἡμᾶς ἡγιασμένους ἐν πνεύματι, λαμπρὸν
τε καὶ ἱερὸν ἐνδιάτημα ἔαυτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ,
περιηργημένης εἰς ἀπαν τῆς ἀμαρτίας, καὶ κατηργη-
μένης τῆς φθορᾶς. Αὐτὸς γάρ ἐστιν Ἰησοῦς ἱερεὺς δ
μέγας, καὶ ἐρμηνεύεται μὲν Ἰησοῦς σωτηρία λαοῦ.
Οὕτω γάρ καὶ δὲ θεσπέσιος Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθέ-
νον φησίν· «Καὶ ἴδον συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξεις
υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ δυνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γάρ
σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ.» Ἡ
Ιωσεδὲκ δὲ νοεῖται δικαιοσύνη Θεοῦ. Δεικιαύμεθα
γάρ ἐν αὐτῷ διὰ πίστεως, καὶ τῶν ἀρχαίων αἰτιαμά-
των τὸν βύπον ἀπενιψάμεθα. Αὐτὸς ἡμᾶς αἰχμαλώ-
τους διητεῖ; ἐφρύσατο, καὶ τῆς νοητῆς δουλείας ἐξε-
λετο, καὶ οἵαπερ εἴς ἀλλοδαπῆς καὶ τῆς ἀλλογύλων
τῆς δαιμονιώδους; ἀπάτης ἀνακεκόμικεν εἰς θεογνω-
σίαν, καὶ εἰς τὴν τῶν ἀγίων καλλίπολιν, τὴν ἀγίαν
ἀληθῶς Ἱερουσαλήμ, ἣτις ἐστίν ἡ Ἐκκλησία. Διὸ
τοῦτο στεφανοῦται πρὸς ἡμῶν ὅρθῃ καὶ ἀνεπιπλήκτῳ
πίστει, καὶ τοῖς εἰς ἀρετὴν αὐχήμασιν, δινοίς τε
τοῖς γαροιποίοις. Καὶ οἱ μὲν τὸ τηνικάδε στέφανοι

¹⁸ Hebr. vii, 26. ¹⁹ Zachar. iv, 9. ²⁰ Luc. i, 31. ²¹ Matth. i, 21. ²² Rom. v, 1. ²³ Galat. iv, 31

χρυσοί τε ἡσαν, καὶ ἀργυροί, καὶ ἐξ ὄλης κατασκευά-
ζοντο τῆς φθαρτῆς. Οἱ δέ γε πρὸς ἡμῶν πεπλεγμένοι
τε καὶ ἀνημ[μ]ένοι, γῆνον μὲν ἔχουσιν οὐδέν· συντε-
θεῖνται δὲ μᾶλλον ἐκ τῆς τῷ Θεῷ πρεπούσης δόξης.
Ἄνατιθεμεν γάρ αὐτῷ ὡς χρυσὸν μὲν, τῶν περὶ αὐτοῦ
δογμάτων τὴν ἀπλανήθεωρίαν· ὡς ἀργυρὸν δὲ, τὴν
ἐξ Ἑργῶν ἀγαθῶν φαιδρότητα νοτητὴν. Ἔστι δὲ καὶ
ἴτερως στέφανός τε καὶ δόξα Χριστοῦ, τῶν παρ' αὐτοῦ
στεφανών τῇ ἱωτηρίᾳ. Σύστασι γάρ οὐκ ἔθνος ἐν,
καθάπερ ἀμέλει καὶ πάλαι διὰ Μωσέως δὲ Ἰσραὴλ,
ἀλλ' ὅλη λοιπὸν ὑπὸ οὐρανὸν· ἐπερπετε γάρ καὶ τοῦτο
τῷ Χριστῷ. Ἀθρεῖ δὲ, ὅπως παρὰ τῶν χρησίμων αὐ-
τῆς καὶ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτῆν τὰ εἰς τὴν τῶν
στεφάνων κατασκευὴν προσκομίζονται. Οἱ γάρ λαῶν
τιγούμενοι, καὶ εἰς ἀρχὰς τεθειμένοι τὰς τοιάσδε παρὰ
Θεοῦ, καὶ οἱ τὸν τῆς ἀρχαίας ἡμῖν αἰχμαλωσίας ει-
δότες τρόπον, χρήσιμοι τα τοις λελυτρωμένοις, ὡς
καθηγηταί, καὶ διδάσκαλοι καὶ νοοθετεῖν καὶ ἀποκο-
μίζειν εὖ μάλα πρὸς ἐννομωτάτην ζωὴν, αὐτοὶ τὰ
ὑπὲρ ἀπάντων προσάγουσι δῶρα, τὰ τῶν ἀδυνάτων
ἀσθενήματα πληροῦντες δὲ ἑαυτῶν. Ἐπιτεθειμένων
δὲ τῶν στεφάνων ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ, λέγεται
πρὸς αὐτὸν περὶ τοῦ Ζοροβάβελ· « Ἰδού ἀνὴρ, Ἄνα-
τολὴ δνομα αὐτῷ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ. »
Τεθέαται τὸν Ἰησοῦν στεφανούμενον ὡς λεπέα, καὶ
προβλοντα δὲ ὥρῳ πάλιν αὐτὸν ὡς ἐν τῷ Ζοροβάβελ,
καὶ ἐν δόξῃ τῇ βασιλικῇ. Σύνες δή, διει αὐτὸς ἐστιν τῇ
Ἄνατολῇ, τουτέστι, τὸ βλάστημα, περὶ οὐ φησιν δὲ
θεσπεσίος Ἡσαΐας· « Ἄνατελεὶ ράβδος ἐκ τῆς βίζης
Ἰεσσαί, καὶ ἀνθος ἐκ τῆς βίζης ἀναθήσεται. » Ἀνεθά-
λομεν δὲ ἡμεῖς ὑποκάτω αὐτοῦ. Πίζα γάρ γέγονεν δὲ
Χριστὸς τῆς ἀνθρωπότητος, ήτοι τῶν διὰ πίστεως
κεκλημένων δευτέρα, καὶ οὐ κατά γε τὴν πρώτην,
φημι δή τὸν ἀδάμ, ἀλλ' ἐν ἀμείνοντι ἀσυγκρίτως·
ἀνεθάλομεν γάρ εἰς φθορὰν οὐκέτι καὶ εἰς θάνατον
διὰ τὴν ἀράν, ἀλλ' εἰς ζωὴν τε καὶ ἀφθαρσίαν, βίζαν
ἔχοντες τὴν ζωὴν, τουτέστι, Χριστόν. Καὶ ὡσπερ
ἐστιν αὐτὸς μὲν ἡ ἀμπελος, ἡμεῖς δὲ τὰ κλήματα,
προσπεφυκότες αὐτῷ διὰ τῆς ἐν Πνεύματι κοινωνίας·
οὗτοι καὶ ράβδος καὶ βλάστημα μὲν αὐτὸς, ἡγουν
ψυχή, καὶ ἀνατολή, ἡμεῖς δὲ ἐπ' αὐτῷ βεβλαστήκαμεν,
καὶ ἀνεθάλομεν εἰς ἀφθαρσίαν, ὡς ἔφην, καὶ ζωὴν.
Αὐτὸς ὁ κύριος τὸν οἶκον Κυρίου. « Εστι δὲ καὶ
ἀπάστης Ἑμπλεως ἀρετῆς, τουτέστιν, εὐκλείας τῆς
Θεῷ πρεπωδεστάτης. » Ἐκάλυψε γάρ οὐρανοὺς καὶ
ἀρετὴν αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰνέσσως αὐτοῦ πλήρες τῇ γῇ, καὶ
καθά φησιν δὲ προφήτης Ἀβδακούμ. Γέγραψε δέ που
καὶ διὰ σοφὸς Ἰωάννης, διει· « Τεθεάμεθα τὴν δόξαν
αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενῶς παρὰ Πατρὸς, πλήρης
χάριτος καὶ ἀληθείας. » Κεκάθικεν ἐπὶ θρόνου, βε-
βασιλεύκεν ὡς Θεός, καὶ ἐστι σύνεδρος τῷ ἴδιῳ Πα-
τερὶ, καὶ συγκατάρχει τῶν δλῶν. « Οτι δὲ Ζοροβάβελ τε
καὶ Ἰησοῦς ἀλλήλους ὠστερ εἰς ἐνότητας συνημμένοι
κατασημήνειαν εὖ μάλα Χριστὸν, ἔδειξε προστιθεῖες,
ὡς περὶ γε τοῦ Ζοροβάβελ. » Καὶ ἐσται δὲ λεπένς ἐκ
δεξιῶν αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐν τιμῇ τε καὶ δόξῃ. « Καὶ
βουλή εἰρηνική ἐσται ἀνά μέσον ἀμφοτέρων. » « Εστι

A ex materia peritura sicutant. Atque a nobis plectuntur imponunturque, terrenum nihil habent: quin potius ex gloria Deo digna composita sunt. Etenim loco auri dogmatum de ipso veram certamque intelligentiam, argenti autem ex bonis operibus nitorem animo aspectabilem offerimus. Est aliter corona et gloria Christi salvatorum ab ipso salus. Salvata est enim non una gens, quemadmodum scilicet olim per Mosen Israel, sed quidquid etiam gentium sub caslo est: hoc quippe Christum decebat. Jam nunc vide, quomodo ab utilibus ejus, et his qui cognoverunt eam ad coronam efficiendam necessaria conferantur. Principes enim populi, et in magistratibus hujusmodi a Deo locati, et quibus antiquae captivitatis nostrae ratio nota est, quique utiles sunt liberatis ut duces, et magistri ad admonendum et deducendum rectissimo itinere ad vitam legibus congruentiam, ipsi dona pro omnibus offerunt, infirmitates imbecillium per se explentes. Impositis autem coronis super caput Jesu, de Zorobabel illi dicitur: « Ecce vir, Oriens nomen illi, et subter eum exortetur. » Videlit Iesum coronatum ut sacerdotem, et rursus euundem præcellentem, et in gloria regali videt, ut in Zorobabel. **707** Intellige igitur ipsum esse Orientem, hoc est, germen, de quo dominus Isaías: « Exortetur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet ». » Regerminavimus enim nos subter eum. Radix quippe fuit Christus humanæ naturæ, sive per fidem vocatorum altera, non secundum primam humanitatem, Adamum videlicet, sed circa comparationem præstantior: regerminavimus siquidem non amplius in corruptionem et mortem propter maledictionem, sed in vitam et incorruptionem, radicem habentes vitam, hoc est, Christum. Et sicut ipse est vita, nos autem palmitæ, agnati icti per communionem in spiritu: ita et uirga, et germen ipse, sive productio et orans, nos autem super ipso germinavimus, et resiliuimus in incorruptionem et vitam, ut dixi. Ipse sedificavit domum Domini. Est porro et omni virtute plenus, hoc est, gloria Deo maxime convenientia. « Operuit enim eos virtus ejus, et laudis ejus plena est terra, » ut habet propheta Habacuc. **46**. Scribit item alicubi sapiens Joannes: « Vidiimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis ». **47** Sedit super throno, regnavit ut Deus, et assidet Deo Patri, et simul imperat omnibus. Zorobabel autem et Iesum inter se ut ad unitatem conjunctos apertissime significare Christum posse, ostendit quod addit tanquam de Zorobabel: « Et erit sacerdos a dextris ejus, » hoc est, in honore et gloria. « Et consilium pacificum erit inter utrumque. » Est enim ipse, ut jam docui, rex simul et summus sacerdos, ut per duos pro uno Emmanuel numeratus. Verumtamen non carebit mercede labor Christum coronantium: sed fructus inde perceptus creabit eis memoriam sempiternam.

⁴⁴ Isa. xi. 1. ⁴⁵ Joan. xv. 5. ⁴⁶ Habac. iii. 3.

⁴⁷ Joan. i. 14.

Vera porro se dicere confirmat, cum adjungit : « Corona autem erit expectantibus, et utilibus ejus, et qui cognoverunt eam, et in gratiam filii Sophonis, et in psalmum in domo Domini. » Erit enim in gratiam iis qui consecraverint oblatam, et erunt illa occasio laudum divinarum. Principum enim pie-tas ceteris via charitatis erga Deum efficitor. Coronato autem a nobis Christo, tunc etiam gentium multitudo ad agnitionem ejus properabit, et qui procul sunt propter errorem, per fidem vocabuntur, et aedificabunt in domo Domini. » Quænam aedificabunt? Seipso videlicet, cooptantes sanctis, et componentes 708 in fide ad unitatem cum iis qui sunt ex Israel, Christo summo angulari lapide⁸⁸, et connectente in concordiam perse, quæ olim disjuncta fuerant. Condidit enim duos populos in unum novum hominem, faciens pacem, et reconcilians in corpore suo Patri omnia⁸⁹. Quæcum evenerint jam, sanctis prophetis suffragium veritatis dabimus, manifeste cognoscentes, Deum locutum esse in ipsis, et mysterium Christi nobis prænuntiasse.

αλλάσσων ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ τὰ πάντα πρὸς τὸν Πατέρα. Ὡν εἰς πέρας ἐκβεβήκτων, ἐπιψηφιούμεθα ἡμῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον.

CAP. VII.

VERS. 1-3. *Et factum est in quarto anno, sub Dario rege, factus est sermo Domini ad Zachariam quartam mensis noni, qui est Chasleu. Et misit in Bethel Sarasar, et Arseber rex et viri ejus, ut propitiarent Domini num, loquens ad sacerdotes qui in domo Domini omnipotens, et ad prophetas, dicens: Ingressa est huc in quinto mense sacrificatio, juxta quod fecerunt jam pluribus annis.*

XXXIV. Post ostensionem visionum verba alia a Deo facta sunt, brevi tempore interlapso. Ante visiones enim scriptum est : « In quarta et vicesima undecimi mensis, qui est mensis Sabat, anno secundo Darii, factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachiae, filium Addo prophetæ, dicens⁹⁰. » In adductis autem theoremati aliud tempus post illud exprimitur. In quarto enim anno, quarta mensis noni, qui est Chasleu, voce Hebraica videlicet, prophetæ quædam divina visio oblatam est. D Occasionem narratio historiæ etiam atque etiam declarabit. Non enim aliter quidam, nisi hoc modo propositorum verborum sententiam concipient. Omnino enim quinam fuerint Sarasar, et Arseber rex, et comites ejus, ante alia dicendum est. Praeterea quid sacrificatio in quinto mense: item interrogationis modus quonam respiciat, et quod sit interrogantium consilium.

καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἐρωτήσεως τρόπος, ὅποις σχοποῖς;

Regnante igitur Osœo filio Ela super deceim tribus

Α γὰρ αὐτὸς, ὃς ἡδη προείπον, βασιλεὺς τε ἄμα καὶ ἀρχιερεὺς, ὃς διὰ δυοῖν εἰς ἓντα γραφόμενος τὸν Ἐμμανουὴλ. Πλὴν οὐκ ἀμισθὸς ὁ πόνος τοῖς στεφανουστεῖ Χριστὸν, ἀλλ' εἰς ἀτελεύτητον αὐτοὺς δραμεῖται μνήμην ἡ καρπαφορλα. Οτι δὲ ἀτρεκής ὁ λόγος, ἐμπεδοῖ προστιθεῖς. « Ο δὲ στέφανος ἔσται τοῖς ὑπομένουσι, καὶ τοῖς χρησίμοις αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτὴν, καὶ εἰς χάριτα τοῖς υἱοῖς Σοφονίου, καὶ εἰς φαμὸν ἐν οἰκῳ Κυρίου. » Ἔσται γὰρ εἰς χάριν τοῖς ἀνατεθεῖσις τὰ προσκεκομισμένα, γενήσονται δὲ καὶ δοξολογίας πρόφασις. Ή γὰρ τῶν ἡγουμένων εὐσέβεια, τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ὁδὸς τοῖς ἑτέροις γίνεται. Στεφανουμένου δὲ πρὸς ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ, τότε καὶ ἡ τῶν ἔθνων ἀγέλη δραμεῖται πρὸς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, καὶ οἱ μακρὸν ὄντες διὰ τὴν πλάνησιν, κεκλήσονται διὰ πίστεως, « Καὶ οἰκοδομήσουσιν ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ. » Τίνα δὲ οἰκοδομήσουσιν; ἔστους δηλονότι συναρμολογοῦντες τοῖς ἀγίοις, καὶ συντείθεντες ἐν πίστει πρὸς ἔνωσιν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, δυντος ἀκρογωνιαῖου Χριστοῦ, καὶ συνείροντος εἰς ὅμοιωχίαν δι’ ἔστους τὰ πάλαι διηρημένα. « Εξίσει γὰρ τοὺς δύο λεόντες εἰς ἔνα καινὸν ἀνθρώπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκατα-

ΚΕΦΑΛ. Ζ.

Καὶ ἀγέρετο εἰ τῷ τετάρτῳ ἔτει, ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως, ἀγέρετο λόρος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τετράδι τοῦ μηρὸς τοῦ ἑταῖρον, διὸ ἔστι Χασλεῦ. Καὶ ἐξαπέστειλεν εἰς Βαθῆλ Σαρασδρ, καὶ Ἀρσεβέρ ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἀνδρες αὐτοῦ ἐξειλάσασθαι τὸν Κύριον, λέγων πρὸς τοὺς λερεῖς τοὺς ἐν τῷ οἰκῳ Κυρίου παντοκράτορος, καὶ πρὸς τοὺς προφήτας, λέγων· Εἰσελθήτε ωδέ δὲ τῷ οἴνῳ τῷ πέμπτῳ τὸ ἀγλασμα, καθότι ἐποίησαν ἥδη Ικαρὰ ἔτη.

Δ'. Μετὰ τὴν τῶν δράσεων ἀποδειξιν ἔτεροι παρὰ Θεοῦ γεγόνασι λόγοι, μικροῦ μεταξὺ διππεύσαντος χρόνου. Πρὸ μὲν γὰρ τῶν δράσεων γέγραπται, διει « Ἐν τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ ἐνδεκάτου μηνὸς, οὗτός ἔστιν ὁ μῆν ὁ Σαβάτ, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει Δαρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαρχίου, οὐδὲν Ἀδῶν τοῦ προφήτου, λέγων. » Ἐν δὲ γε τοῖς προκειμένοις ἡμῖν θεωρήμασιν ἔτερος μετ' ἔκεινον δρίζεται χρόνος. Ἐν γὰρ τῷ τετάρτῳ ἔτει τῇ τετράδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἐννάτου, διὸ ἔστι Χασλεῦ, κατὰ τὴν Ἐβραϊκὸν φωνὴν δηλονότι, μεταπεφοίτηκε τῷ προφήτῃ τῆς θεοπίτας ὁ τρόπος. Τίς δὲ ἡ πρόφασις. ἡ τῆς Ιστορίας ἀρχήγησις εἰς μάλα σφρηνεῖ. Συνείειν γὰρ οὐχ ἐτέρως τινὲς πλὴν διτὶ κατὰ τουτονὶ τὸν τρόπον τῶν προκειμένων τὸν νοῦν. Τίνες γὰρ δλῶς, δὲ Σαρασδρ καὶ Ἀρσεβέρ ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἀνδρες οἱ μετ' αὐτοῦ, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον καὶ πρὸ γε τῶν ἀλλων ἀνυμαθεῖν· τί τε τὸ ἀγλασμα τὸ ἐν τῷ πέμπτῳ μηνὶ. ποτὲ βλέπει, καὶ τίς ἀν γένοιτο τῶν ἐρομένων ὁ

Βασιλεύοντος τοίνυν Λσητὲ τοῦ υἱοῦ Ἦλα τῶν δέκαι

⁸⁸ Ephes. 11, 20. ⁸⁹ ibid. 15, 16. ⁹⁰ Zich. 1, 1.

φυλῶν τῶν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ πολὺ διανενεύστος φυλῶν τῶν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Εἴτα κατεστράπευσε τῆς χώρας δὲ Σαλμανασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, εἰλε τὴν Σαμαρείαν, καὶ ἀπώκησε μὲν τὸν Ἰσραὴλ, παρεσκεύασε δὲ τινας τῶν ἐκ τῆς Χαλδαίων χώρας κατοικήσαις τὴν γῆν, ίνα δὴ γένοιτο Περσῶν, ὡς ἐκεῖθεν ἔχουσα λοιπὸν τοὺς οἰκητοράς. Ἐχεις τὴν Ιστορίαν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλεῶν. Γέγραπται γὰρ οὕτως· «Ἐν ἑταῖρῳ διαδεκάτῳ Ἀχάζ βασιλέως Ἰουδα, ἐβασίλευσεν Ὡσεὴν ὑιὸν Ἡλὰν ἐν Σαμαρείᾳ ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐννέα ἑτη. Καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὁρθαλοῖς Κυρίου, πλὴν οὐχ ὡς οἱ βασιλεῖς Ἰσραὴλ, οἱ δέσποινες αὐτοῦ. Ἐπ’ αὐτῷ ἀνέθη Σαλμανασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ ἐγενήθη αὐτῷ Ὡσεὴ δοῦλος.» Καὶ μεθ’ ἑτερα πάλιν· «Καὶ ἀπώκησθη Ἰσραὴλ εἰς Ἀσσυρίους ἥως τῆς ἡμέρας ταύτης. Καὶ ἤγαγε βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐκ Βαβυλῶνος τὸν ἐκ Χουθὰ ἀπὸ Ἄιδα, καὶ ἀπὸ Αἴμαθος, καὶ Σεπχαρουσίου, καὶ κατεύκισθησαν ἐν ταῖς πόλεσι Σαμαρείας, ἀντὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἐκληρονόμησαν τὴν Σαμαρείαν.» Οὗτος δὴ οὖν, οἱ κλῆρον ἐλόντες τὸν Σαμαρείαν, καὶ κατεψήκοτες τὴν γῆν, καὶ τέκνων τάχα που γεγόνασι πατέρες, καὶ τοῖς Ἰουδαίοις θύνεσι προσονεύκασι, τὰς τῶν λεόντων ἐφόδους κατορθώδησαντες, καὶ αὐτῶν γεγόνασι Σαρασσάρ, καὶ Ἀρβεστρός, δές καὶ ὄνδρος μασται βασιλεύς, διά τοι τὸ καθηγεῖσθαι τὸ τηγικάδε τῶν ἐν Σαμαρείᾳ κατοικισθέντων ἐκ τῆς Περσῶν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἀνδρῶν. Περὶ δὲ δῆ γε τοῦ ἀγιάσματος, φέρε δὴ πάλιν τὰ εἰκότα λέγωμεν.

Οὐκοῦν πρὶν ἀλλανει τὴν Ἰουδαίαν παρὰ τοῦ Ναοῦ υποχρεωνόσσορ, δὲ μακάριος προφήτης Ἰωὴλ ἀνακήρυξε τὸ συμβῆσμενον. Καὶ δὴ καὶ πενθεῖν τοῖς ιερεῦσι παρεκελεύετο, καὶ προσέτι καὶ τοῖς ὑπὸ κείρα λαοῖς, καὶ δοσον οὐδέπω τῆς μὲν Ἱερουσαλήμ ὑπὸ πόδας ἐσομένης ἐχθρῶν, κατεμπρησθησομένου δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θείου ναοῦ. «Ἐφη δὲ οὕτως· «Περιζώσασθε, καὶ κόπτεσθε, οἱ ιερεῖς· θρηνεῖτε, οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίψ, εἰσέλθετε, ὑπνώσατε ἐν σάκχοις, λειτουργοῦντες θεῷ, διτὶ ἀπέσχηκεν ἐξ οἰκου Θεοῦ ὑμῶν· θυσία καὶ σπονδὴ. Ἀγιάσατε νηστείαν, κηρυξάτε θεραπείαν, συναγάγατε πρεσβύτας, πάντας κατοικοῦντας γῆν, εἰς οἰκον Θεοῦ ὑμῶν, καὶ κράξατε πρὸς Κύριον ἐκτενῶς· Οἶμοι εἰς ἡμέραν!» Καὶ ταῦτα μὲν δὲ προφήτης. Τίνα δὲ δὴ τρόπον διεπεράνετο τὰ προγργελμένα, σαργνῶν πάλιν, αὐτὸν παραθεῖς τὸ Γράμμα τὸ ιερόν. Γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλεῶν· «Ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ, τῇ ἑβδόμῃ τοῦ μηνὸς, οὗτος ἐνιαυτὸς ἐνεκαταδέκατος τῷ Ναδουχοδονόσσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, ήλθε Ναδουχαρδάν ὁ ἀρχιμάγειρος, ἐστὼς ἐνώπιον βασιλέως Βαβυλῶνος εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐνέπρησ τὸν οἶκον Κυρίου, καὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ πάντας τοὺς οἰκους Ἱερουσαλήμ.» Εἴτα καχειροτόνηκεν ἐπὶ τὸν περιλειφθέντα δῆμον ἐξ Ἰσραὴλ τὸν Γοδολίαν, ἐν μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, δι τὸ πελθόν ἐχειρώσατο καὶ ἀπέκτεινεν Ἰσραὴλ υἱὸς Ναθανίου, υἱοῦ Ἐλισάβα, ἐκ τοῦ σπέρματος τῶν βασιλέων·

A in Samaria, insigni desertore, et servit enim idolis, » **709** irascitur Deus Israeli. Deinde Salmanasar Assyriorum rex provinciam armis invadit, Samariam occupat, Israelem migrare cogit, et quosdam de regione Chaldaeorum vicissim incolas immittit, ut Persarum propria fieret, siquidem inde incolas deinceps haberet. Historiam habes libro quarto Regum in hæc verba: «In anno duodecimo Achaz regis Iuda regnavit Osee filius Ela in Samaria super Israel novem annis. Et fecit malum in conspectu Domini, verumtamen non sicut reges Israel, qui fuerunt ante eum. Sub eo ascendit Salmanasar rex Assyriorum, et factus est ei Osee servus⁹¹.» Et infra: «Et translatus est Israel in Assyrios usque in diem hanc. Et adduxit rex Assyriorum de Babylone Echuta ab Aia, et ab Einath, et Sepharvaim, et collocati sunt in urbibus Samarcæ pro filiis Israel, et possederunt Samariam⁹².» Hi sunt igitur, qui Samaritarum sortem regionemve insederunt, et incoluerunt, ac liberos forte genuerunt, et ad Judæorum mores seu ritus inclinarunt, leonini incursus formidantes, et quorum numero fuerunt Sarasar, et Arbeser, qui et rex nominatus est, quod dux eorum, ac princeps esset, qui in Samariam ex Persis habitatum commigrarunt. Et hæc quidem de viris. De sanctificatione vero aget nunc verisimilia dicamus.

D Itaque antequam Judæa a Nabuchodonosore subigeretur, beatus propheta Joel quod futurum erat proclamavit. Quin etiam sacerdotes, et insuper subjectum ipsis populum, quasi mox Jerusalem sub pedibus hostium futura, ipso quoque divino templo inflammato, ad luctum hortatus est. Sic autem ait: «Accingimini, et plangite, sacerdotes, lamentamini, qui ministratis altari, ingredimini, dormite in saccis, ministrantes Deo, quia defecit de domo Dei vestri sacrificium et libatio. Sanctificate jejunium, prædicate curationem, congregate seniores, omnes habitantes terram in domum Dei vestri, et clamate ad Dominum vehementer: Heu mihi in diem⁹³!» Et hæc quidem propheta. Quoniam autem modo prædicta contigerint, jam docebo, verbis sacra Scriptura recitatis. Sic enim exstat in quarto Regum: «In mense quinto **710** septima mensis, anno decimo nono regis Nabuchodonosor venit Nabuzardan princeps coquorum, stans coram rege Babylonis, Hierosolymam, et succedit domum Domini, et domum regis, et omnes domus Jerusalem⁹⁴.» Deinde reliquiis populi Israelis Godoliam præposuit mense septimo, quem insidiis aggressus cepit, et obtruncavit Ismael, filius Nathaniæ, filii Elisaba, semine regio oriundus: in hanc enim sententiam scriptum legimus. Itaque postquam contigit in mense quinto die septima Hierosolymam capi, templum succendi, et insuper occidi Godoliam

⁹¹ IV Reg. xvii, 1-3. ⁹² ibid. 23, 24. ⁹³ Joel 1, 13, 15. ⁹⁴ IV Reg. xxviii, 8.

mense septimo, qui remanserant Iudei, fortassis in memoriam dictorum a propheta Jeremia regressi, statuerunt, ut ex omnibus locis finiti mis quinti mensis die septimo omnes Hierosolymam ascenderent, et jejunium sanctificarent, et planetum susciperent, quasi super mortuo, et quodammodo super cadavere templi ejularent, et super urbe cremata ex posterioribus consiliis profectas lacrymas effunderent. Existimabant autem se modum hunc Dei colendi Ipsi gratum sapientissime invenisse. Porro degebat adhuc Israel sub iugis impositae servitutis, nec de divino templo quisquam erat sollicitus. Ast ubi ex Persis et Medis reverterunt, et sanctam civitatem de integro habitarunt, et divinum templum repararunt, visum est, quod solebat, non jam in tempore, nec cum ratione fieri. Magis enim tanquam a præteritis ad hilaritatem transire, et celebrare dies festos, et hymnis libertatis auctori gralias agere conveniebat. Dubitantes igitur de quibus sermo est, Sarazar, et Arseber, mittunt quosdam interrogatum sacerdotes et prophetas: « Ingressa est hoc sanctificatio in mense quinto, sicut fecerunt jam annis multis, » hoc est, nun, qui Hierosolymis habitant, cum ipsis lugeant, consuetudinemque in forma sanctificationis usitatam recipiant, etiam excitato templo, et soluta captivitate. Sanctificabant enim jejunium, ut dixi, sicut fecerant inde ab annis multis. Captivo enim Israele tempus luctus et ipsi constanter servabant, jejunium sanctificantes, ut jam prius diximus. Est ergo dubitantium interrogatio, utrum adhuc præstanda sit sanctificatio et luctus, quamvis templo reædificale: **711** aut certe abstinentia in posterum, causa luctus remota scilicet.

αλιώτου γάρ θντος τοῦ Ἰσραὴλ, διατετέλεκασι καὶ εἰπόντες τὴν νηστείαν, καθάπερ ἡδη προείπον. Οὐκούν ἐνδιαιτάντων ἡ ἑρώης, πάντες τὸ δγασμα, καὶ πάνθος, καὶ μετά γε τὴν ἔγερσιν τοῦ

Vers. 4-7. *Et factus est sermo Domini virtutum ad me, dicens: Dic omni populo terræ, et ad sacerdotes, dicens: Si jejunaveritis, aut planteritis in quintis, aut in septimis, et ecce septuaginta anni, nunquid jejunium jejunialis mihi? Et si comederitis, aut biberitis, nonne vos comeditis, et vos bibitis? nonne ista verba sunt, quæ locutus est Dominus in manibus prophetarum, qui ante fuerunt? quando erat Jerusalem habitata, et abundans, et civitates ejus in circuitu, et montana, et campestris habitata est.*

XXXV. Quærebant quoam, ut jam docui, de ea quæ vocatur sanctificatio, a sacerdotibus et prophetis, qui, ut credibile sit, cum preces obulissent, et quid talia cupide sciocitantibus liquido responderent, apud se diligenter cogitassen, seculum est verbum a Deo, breve, ac minime longum, uibilique continens involutum: sed ut ita dicamus, nudum,

Α γέγραπται γάρ ὅδι. Οὐκούν ἐπειδήπερ συμβέβηκεν ἐν τῷ πέμπτῳ μηνὶ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ τῇ ἑδόμῃ ἀλώναι μὲν τὰ Ἱεροσόλυμα, κατεμπρησθῆναι δὲ τὸν ναὸν, προσαποθανεῖν δὲ καὶ τὸν Γοδολίαν ἐν τῷ ἑδόμῳ μηνὶ, τάχα που πρὸς ἀνάμνησιν τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, οἱ κατάλοιποι τῶν Ἰουδαίων ἐνηγρέψθησαν (1), ἐξ ἀπάσης τῆς περιοικίδος ἐν μηνὶ τῷ πέμπτῳ ἐν τῇ ἑδόμῃ τοῦ μηνὸς ἀναβαίνειν ἀπαντάς εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀγιάσαι μὲν νηστείαν, κομμὸν δὲ τίθεσθαι καθάπερ ἐπὶ νεκρῷ καὶ ἐποιμάζειν κειμένῳ τρόπον τινὰ τῷ νεκρῷ, τῇ τε πόλεις κατεμπρησθῆσθαι τὸ ἐκ τῆς ὑστεροβούλας δάκρυον ἐπιχεῖν. « Θόντο δὲ ὅτι λατρεῖας αὐτοῖς τῆς ἀρεσκούσης Θεῶν τρόπος οὗτος πάνσοφος ἐξηρτηται. Ἀλλ᾽ ἐπράττετο μὲν, Εἴ τοι] Ἰσραὴλ ὑπὸ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας κειμένου ζυγὸν, οὐδεμίᾳς δὲ φροντίδες τοῦ θεοῦ τετυχηκότος ναοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἐπανῆλθον, τὴν Περοών ἀφέντες καὶ Μήδων, καὶ κατψήκασι τὴν ἀγίαν πόλεν, καὶ είτε τὸν θεοὺς ἀνεδείμαντο νεάνι, ἐδόκει πως τὸ θεός αὐτοῖς οὐκ ἐν καιρῷ καὶ λόγῳ πράττεσθαι λοιπόν. « Εδει γάρ μᾶλλον ὡς ἀπὸ γε τῶν γεγενημένων μεταχωρῆσαι πρὸς εὐθυμίαν, καὶ πληροῦν ἄστρας, καὶ χαριστηρίους ἀνάπτειν ὥδας τῷ κακληχότι πρὸς ἐλευθερίαν αὐτούς. Ἐνδοιάζοντες δὴ οὖν οἱ περὶ ὃν ὁ λόγος, Σαρασάρ τε καὶ Ἀρσένηρ, πέμπουσι τινας ἑρησομένους τοὺς λεπεῖς, καὶ τοὺς προφήτας. « Εἰσελήλυθεν ὡς τὸ ἀγίασμα ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ, καθότι ἐποίησαν ἡδη ἴκανά ἔτη: » τούτεστιν, εἰ συνδεραμήκασιν οἱ πενθεῖν εἰωθότες ἐν τοῖς Ἱεροσόλυμοις, καὶ εἰ παρεδέξαντο τὴν συνηθειαν αὐτοῖς, τὴν ὡς ἐν τρόπῳ γεγενημένην ἀγιάσματος, καίτοι καὶ ἐγγερμένου τοῦ θεοῦ ναοῦ, καὶ λελυμένης τῆς αἰχμαλωσίας. Ἡγίασαν γάρ, ὡς ἐφην, νηστείαν καθά δεδράκασιν ἐκ παλλῶν ἐτῶν. Αἰχμαλώτου γάρ θντος τοῦ Ἰσραὴλ, διατετέλεκασι καὶ εἰπόντες τὴν νηστείαν, καθάπερ ἡδη προείπον. Οὐδούν ἐνδιαιτάντων ἡ ἑρώης, πάντες τὸ δγασμα, καὶ πάνθος, καὶ μετά γε τὴν ἔγερσιν τοῦ

Kαὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου τῷ δυνάμεωρ χρός ἐμὲ, λέγων· Εἰπορ πρὸς ἀπαρτα λαὸν τῆς Ἰταῖς. καὶ πρὸς τοὺς Ἱερεῖς, λέγων· Ἐὰρ τησεύσῃς, καὶ κόγυπθε ἐν ταῖς πέμπταις, ἢ ἐν ταῖς ἑδόμαις, καὶ ἰδούν, ἑδδομήκοντα ἔτη, μὴ τησείσαι τηστεύσατε μοι; Καὶ ἐὰρ γάρητε, ἢ πίητε, οὐχ ὑμεῖς ἀσθίετε, καὶ ὑμεῖς πίετε; Οὐχ οὔτε οἱ λόροι, οὐδὲ ἀλλῆσσε Κύριος ἐν χρονὶ τῷ προφητεῶρ τῷ ἐμφροσθεν; « Οτε ἦρ Ἱερουσαλῆμ κατοικουμένη, καὶ εὐθηροῦσα, καὶ αἱ πόλεις κυκλόθεν αὐτῆς, καὶ ἡ ὁρεινή, καὶ ἡ πεδινὴ καταψηέτο.

ΑΕ'. « Ηροντ δινες, ὡς ἡδη προείπον, περὶ τοῦ ἐπίκλην ἀγιάσματος, τοὺς τε Ἱερέας καὶ τοὺς προφήτας, κατὰ δὲ τὸ εἰκότες, προσαγγεχτῶν τὰς λιτάς, καὶ ὅτι προσήκοι τοῖς τὰ τοιάδε φιλοπευστεῖν ἥρημένοις ἀποκρίνεσθαι σαφῶς διεσπουδακτων, εἰτά τις δ λόγος δ παρὰ Θεοῦ, βραχὺς τε καὶ οὐ μακρός, καὶ οὐδὲν ἔχων τὸ περισχεπέ· ἀλλ' ἐν' οὐτεως εἰσαρκεν,

(1) Vox corrupta, ut appareat: aut expone decretum fecerunt, et obsignarunt, a τυπώ.

γυμνὸς, καὶ εὐπάλλαχος τὴν τοῦ συμφέροντος γνῶσιν. Τί γάρ δὴ τὸ χρῆμα, φησιν, εἰ καὶ νενήστεύ-
χατε τυχόν ἐν ταῖς πέμπταις καὶ ἐν ταῖς ἑδδόμαις; ήτοι τις ἄλλως κατόρθωσις ἀρετῆς, τὸ ἐπολούζειν
ἄμαθῶς ἔύλοις τοις καὶ λίθοις ἐμπεπρησμένοις; Τίνα
δὲ τρόπου ταῖς παρ' ὅμινον δρωμένοις ἔργοις δὲν ὁ
Θεός, διτὸν ἀναγκαῖων εἰς ἕνησιν πεπραχθέτες οὐδὲν,
οἵσθε κατὰ σφᾶς τὰ πάντα ἄριστα κατορθοῦν; Εἰ γάρ τῆς τοιαύτης δεδέημαι νηστείας, καὶ ἀπανεῖν
δξιον νομικὸν γυναικοπρεπή, διὰ ποίαν αἰτίαν ἑδδο-
μηκοστὸν ἔτος διατετελέσθητε, φησιν, οὐ νενήστευ-
χότες; Διατρίβοντες γάρ εἰς παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις,
οὐ νηστείαν τετελέκασι δημοτελῆ, ἀλλ' οὐδέτερόν τι
κατὰ τὸν νόμον τὸν Μωσέως ἀποπεράνειν ἐσπουδα-
χότες ἀλοίεν δν. Εἴτα πῶς τὸλέσα, φησι, καὶ τῆς
τῶν κρατούντων χειρὸς ἔξιλόμην, καὶ (1) πιεῖν, οὐκ
ἴμοι μᾶλλον ἡ ἀστοῖς χαρίζεσθε τὸ χρῆμα. Οὐκοῦν
τοῦ νηστεύοντος εἰτῆ, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τῶν χρησμῶν
καὶ τὸ δάκρυον ἀνωφελές, καὶ ἀμισθος ὁ ἰδρύως. Οὐχ
οὗτοι οἱ λόγοι εἰσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἐμπροσθέν, διτὸν
ἢν τοις Ἱερουσαλήμ κατοικουμένην, καὶ εὐθηνοῦσα, πε-
ριεχομένη[Ισ. περιχεομένη] τε τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἀπη-
μάντοις ἔτι ταῖς ἴδαις ἐπαυχοῦσα πόλεις, ταῖς τε ἐν τῇ
δρεινῇ καὶ τῇ πεδινῇ; Ἐφη μὲν γάρ ὁ προφήτης Ἰωῆς,
ὅτι δεῖ πρεσβυτέρους θρηνεῖν, Ισραέτες καὶ λαοὺς, καὶ
πρός γε δὴ τούτοις καὶ ἀγιάσαις νηστείαν. Καὶ ὁ τῆς
παρανέσεως σκοπὸς ἐκάλει πρός μετάγνωσιν. Οὐ
γάρ περιμένειν ἡθελε τῶν συμβεβηκότων τὴν περγα,
ἴνα καὶ ἐμπρησθέντα καταθρηγῆτε τὸν ναὸν, ἀλλ'
ἴνα πρὸ περίας, ὡς ἔφην, κομμαῖς τε καὶ θρήνοις
ἐκμειλισθέμενοι τὸν Θεόν, ἵνα γένησθε τῶν κακῶν.
Ἵδιον οὐχ εἰτοί εἰσιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν τῶν
ἴμπροσθεν; οὓς ἡγνοηκότες ὑμεῖς εἰκὸν κατοιμάζετε,
καὶ λίθοις κειμένοις τὸ ἐξ ἀμαθείας δάκρυον ἐπιστά-
ζεσθε. Καί τοι δέον ἐπανορθοῦν τῆς ἐμπτῶν πολιτείας
τὴν ὁδὸν, καὶ τὴν εὐκλεῖδαν καὶ ἀμώμητον ἔναι τρίβον,
κατορθοῦν εὑρίσκετε τὸν νομόν.

Kai ἐγένετο ἀδρος Κυρίου ψρός Ζαχαρίας,
λέγω· Τόδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Κρίμα
δίκαιων κρίνετε, καὶ ἔλεος, καὶ οἰκτιρμὸν ποιείτε
ἔκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ χήραν, καὶ ὄρ-
γανόν, καὶ προσήλυτον, καὶ πένητα μὴ παταδυ-
ναστείτε, καὶ κακίαν ἔκαστος τοῦ ἀδελφοῦ
αὐτοῦ μὴ μητρικαντείτε τοῖς καρδιαῖς τῷν.

ΛΓ'. Κατακινδηλεύσας τὸ πάνθος, ὡς δηροτον,
καὶ ἀνωφελές, καὶ τὸν εἰκαλὸν αὐτὸν θρώνα διε-
χλευάσας, ἀποκομίζει πρός τὸ διπλαῖς τελοῦν
εἰς δηνησιν, καὶ τῆς ἀνδανούσης αὐτῷ πολιτείας σαφῆ
τε καὶ ἐμπρηγῆ καταστήσας τὴν ὁδὸν, καταλευκανεῖ
γε ὥσπερ αὐτοῦ τε τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν
τὸν νοῦν. Ἐφήδεται γάρ ὁ νομοθέτης ὅρθῳ τε καὶ
ἀμωμήτῳ κρίνει, ἀντείμηται δὲ καὶ λίθον ἐσπου-
δασμένων ἔλεον τε καὶ φραλέητίσιν, καὶ ἐπαινεῖν
ἀξιοῖ τὴν εἰς ὀρφανοὺς ἀγάπησην, καὶ φειδὸν τὴν ὅπῃ
γυναικίς χηρίς κατηγθεσμένοις. Ἀποσελεῖται γε μήτη

A et in quo facile utilitatem deprendendas. Quid enim magnum est, inquit, etiamsi jejunasti forte quintis et septimis, aut quod virtutis officium super lignis et lapidibus exustis ululare? Quoniam autem modo Deus factis vestris delectetur, quando nihil conducibile cum sacerditis, optima queque legitime fecisse statuitis? Nam si bujusmodi jejunium requiro, et seminis dignum institutum laudabile est, quid est quod per septuaginta annos non jejunasti? Etenim apud Babylonios degentes, publice non jejunabant, neque illos quidquam aliud ex lege Mosis studiose exsequentes vidisses. Deinde miserans sum, inquit, et de manu dominantium vos eripiui, et comeditis ac bibitis, non mihi potius quam vobis gratificantes. Quare frustra et inutiliter jejunantis etiam lacrymae inane sunt, et sudor mercede caret. Nonne isti sermones sunt prophetarum priorum, quando habitabatur Jerusalem, et abundabat, et circumfluebat bonis, et de suis urbibus etiā montanis tam campestribus adhuc salvis et incolubimis latrabatur? Ait enim propheta Joel¹, lamentandum senioribus, sacerdotibus et populo, et præterea sanctificandum jejunium. **712** Hora-
tionis scopus erat vocare ad pœnitentiam. Non enim expectare eos volebat, dum ipsa malorum experientia docerentur, ut ita templum crematum defleatis, inquit, sed ut ante experientiam, ut dixi, ejulatis lamentisque Deum mitigantes, mala evadatis. Quamobrem, nonne isti sunt sermones, inquit, prophetarum priorum? quorum ignari vos frustra ejulatis, et lapides humi jacentes non sine stultitia lacrymis perfunditis. Atqui oportebat mores suos corrigeret, et laudabilis semita circa cuiusquam reprobationem ambulare, voluntati legislatoris probe et omnibus munieris parere cupientes. C

**Vers. 8-10. Et factus est sermo Domini ad Za-
chariam, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens:
Judicium justum judicate, et misericordiam et misera-
tionem facite unusquisque erga fratrem suum, et
viduam, et pupillum, et advenam, et pauperem ne
opprimatis, et malitiæ unusquisque fratris sui ne
memineritis in cordibus vestris.**

XXXVI. Rejecto luctu ut instructuoso et inutili,
et inani eorum labore irriso, ad summam eos utili-
tatem deducit, et vitæ sibi acceptæ via perspicue
manifesteque munita, tam legis ipsius quam prophetarum sensum quadam tenus declarat. Lætatur
enim legislator recto et inculpabili judicio, misericordiam vero et mutuum gratificandi inservien-
dique stadium in primis honorat, et dilectionem in
orphanos, lenitatemque erga mulieres viduitatis
onus sustinentes laudandam censem. Avaritiam au-
tem et infirmiorum oppressionem ut profanam.

¹ Joel 1, 13 seqq.

(1) Desunt quedam voces: sensus tamen est plenus.

PATROL. Gr. LXXII.

repellit. Vnde autem sic affectos esse benignos, et injuriarum immemores. Ait porro et Christus ali-
cubi : « Dimitte, et dimittetur vobis⁹. » Quin et
orantes dicere docuit : « Dimitte nobis debita no-
stra , sicut et nos dimittimus debitoribus nostris¹⁰. »
Dimittit enim peccata dimittentibus aliis misericors
Deus : « Viæ autem eorum qui injuriarum memi-
nerunt, ad mortem tendunt, » ut in libro Prover-
biorum est legere¹¹.

VERS. 11-14. *Et non paruerunt ut attenderent, et dederunt dorsum contemnens, et aures suas aggravarunt ne audirent, et cor suum posuerunt inobedientis, ne audirent legem meam, et sermones quos misit **713** Dominus omnipotens in spiritu suo, in manibus prophetarum priorum. Et facta est ira magna a Domino omnipotente. Et erit sicut dixit. Et non audierunt eum. Sic clamabunt, et non exaudiam eos, dicit Dominus omnipotens, et ejiciam eos ad omnes gentes quas non cognoverunt, et ierra desolabitur post eos a perambulante et revertente. Et vosmiserunt terram electam in desolationem.*

XXXVII. Testificatur, eos non destitisse contra se irritare universorum judicem. Nam cum liceret sanctorum prophetarum sermonibus obtemporeare, et iussa legislatoris generose completi, ipsi vitam laude dignam legibusque per omnia consonam, et iter virtutis rectum velis remisque fugientes, præfracti fuerunt, et verba quibus erudiebantur floccipendentes, corde inflexibili ac pene ferreo fuerunt. Neutquam enim desierunt Dei verbum con-
victiis, prosciudere, et illud apportantes, propheta-
rumque officio fungentes acerbe et impie objurgare,
quamvis in Spiritu sancto loquerentur. Eo autem
jam fritatis et delirationis omnem admonitionem
repudiantis processerant, ut posse nollent, do-
nec prænuntiata mala sentirent : et ita in supplicia
a Deo irato illis injuncta inciderunt. Jam cum
Deus hic dicit : « Ejiciam eos ad omnes gentes, et
desolabitur terra a perambulante et revertente, »
ceu propheticâ prædictione prolata hæc intelliga-
mus. Ejecti sunt enim ad Persas et Medos, et iam
experi sunt captivitatem, et desolata terra, et
regio optima omnium posita, ut contextus habet,
in desolationem, a perambulantes, seu revertentes
nullos habens. Alios enim bellum consumperat ;
alii cum servitutis jugo in captivitatem abierant.
Quocirca et hæc, ut alia, prædictorum loco acci-
piemus. Verbis autem divinis non obedire detri-
mentosum, immo perniciosum esse, etiam ex casibus
antiquorum videre licet, nec multis ad id proban-
dum opus est, cum res cuilibet manifesta sit, qui
semel promptæ obedientiæ bona cognoverit.

ἴδοι τῶν τοῖς ἀρχαῖσις συμβενηκότων· καὶ οὐ μακρῶν διὰ τις δέοιτο τὸ χορῆμα παντὶ τῷ σαφὲς, τῷ γε εἰδότι· ἄπειλα τὰ ἐκ τῆς εὐπειθείας ἀγαθά.

ώς βέβηλον τὴν πλεονεξίαν, καὶ ἥπερ ἀν γένηται: κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων συντριβή. Βούλεται δὲ εἶναι τοὺς ταῦτα φρονεῖν ἡρημένους χρηστούς καὶ ἀμνησικάκους. «Ἐφίδε που καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός:» «Ἄφετε, καὶ ἀφεθήσεται ὅμιλος.» Καὶ μήν καὶ προσευχομένους ἐδίδαξε λέγειν: «Ἄφεται ἡμῖν τὰ ὀφειλῆματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοὺς ὀφειλέτας ἡμῶν.» Ἀνέτα: μὲν γάρ ἐγκλήματα τοῖς ἀνιεστίν ἔτεροις ὁ φιλοικτή-μιον Θεὸς, «Οὐδοί δὲ μνησικάκων εἰς θάνατον.» κατὰ τὸ ἐν βίστη Παροιμιῶν γεγραμμένον.

Καὶ ἡ πειθῆσαρ τοῦ προσέχειν, καὶ ἐλώκατ
τῶτοι παραφρούρτα, καὶ τὰ ὡτα αὐτῶν ἔβά-
ρυναν τοῦ μὴ ἀκούειν, καὶ τὴν οὐρανὸν ἑταξιπ-
άπειθη τοῦ μὴ ἀκούειν τοῦ γέμου μον, καὶ ἐπὶ
τοὺς λόγους, οὓς δικτέσταλκε Κύριος παντο-
κράτωρ ἐν πνεύματι αὐτοῦ, ἐν χερσὶ τῷ προ-
ψητῶν τῶν βαπτισθείσης. Καὶ ἐτέστει δρῆῃ μεγάλῃ
παρὰ Κυρίου παντοκράτορος. Καὶ ένται, δι τρόπον
εἰπε. Καὶ οὐκ εἰσήκουντας αὐτοῦ. Οὐτως κε-
κράξοται, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσωσι τῶν, λέγει Κύ-
ριος παντοκράτωρ, καὶ ἐκβαῖδω αὐτοὺς εἰς πάρτα τὰ
θύρη, δ οὐκ ἔγρωστας, καὶ ἡ ἥρη ἀγαρισθῆσεται
κατόπισθεν αὐτῶν ἐκ διοδενούστος καὶ ἐξ ἀνυστρέ-
φοντος. Καὶ ἑταξαρ τὴν ἐκλεκτὴν εἰς ἀγαρισμόν.

ΛΖ'. Πεπληρωφόρηκε διά τούτων, ότι ποραθήτοντες ού διαλελοίπασι κατά σφών τὸν τῶν ὀλον κριτήν.
Ἐξὸν γάρ αὐτοὺς τοῖς τὴν ἄγιων προφητῶν καταπείθεσθαι λόγοις, καὶ τὸ ἀντιφέρεσθαι γενικῶς τοῖς τοῦ νομοθέτου θελήμασι, βίπτοντας ὡς ἀποτάτω, τὴν εὐχλεή καὶ ἐννομωτάτην ἀνθελέσθαι ζωὴν, καὶ τὴν ἀμώμητον ίέναι τρίβον, σκληρὸν γεγόνασι, καὶ ἐν οὐδενὶ τεθείκασι λόγῳ τὸν παιδευτήν, ἀκαμπῆ τε καὶ ἀτεγκτον ἐσχήκασι τὴν καρδίαν. Κατέληξαν τὰρ οὐδεμῶς τοὺς θεοὺς ἐκτόπως ὑβρίζοντες λόγους, καὶ τοῖς τούτων διακομισταῖς, οἱ τὸ τῆς προφητείας ἔκειριζον χρῆμα, δεινῶς τε· καὶ ἀνοσίως ἐπιπλήττοντες, καίτοι λαλούντας ἐν ἀγίῳ Πνεύματι. Εἰς τοῦτο δὲ ἥδη κατώλισθον ἀγριότερος· καὶ ἀνουθετήτου ληρίας, ὡς μὴ ἐλέσθαι μετανοεῖν δχρις ἀν αὐτοῖς εἰς πεῖραν ἔξενη τὰ προτυγγελμένα, καὶ ὑποπτεύωκασι τοῖς ἐκ θείας ὅργης ἐπενηγεγμένοις. Εἰ δὲ δὴ λέγοι Θεδς ἐν τούτοις, ότι « Ἐκβαλῶ αὐτοὺς εἰς πάντα τὰ Εἴην, ἀφανισθήσεται δὲ καὶ ἡ γῆ ἐκ διοδεύοντος καὶ ἀναστρέψοντος, » ὡς ἐν προαγορεύει προφητικῇ τὰ τούτα· πάλιν εἰρῆσθαι νοήσομεν. Ἐκβέβληνται μὲν γάρ εἰς Πέρσας καὶ Μῆδους, καὶ ἥδη πεπειρανται τῆς αἰχμαλωσίας, ἡρήμαται δὲ καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ πασῶν ἀρίστη χώρα τέτακται, καθά φησιν ὁ λόγος, εἰς ἀφανισμόν, » οὐκ ἔχουσα διοδεύοντας, ἤγουν ἀναστρεφομένους. Οἱ μὲν γάρ δεδαπάνηται τῷ πολέμῳ· εἰ δὲ τῷ τῆς δουλείας κατηγθεσμένοις ζυγῷ, δεδραμήκασιν εἰς αἰχμαλωσίαν. Οὐκοῦν ὡς ἐν προαγορεύει καὶ τάδε τοῖς δλοις συνειρήσθαι νοήσομεν.
« Οὐτὶ δὲ τὸ τοῖς θεοῖς λόγοις ἀπειθεῖν ἐπιζήμιον, μᾶλλον δὲ καὶ ὀλέθρου πρόξενον, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀν τις ερῶν ἀν τις δέοιτο λόγων πρὸς ἀπόδεξιν, ἀλλ’ ἔστι τοῖς εὑπειθείας ἀγαθός. »

¹⁸ Luc. vi, 37. ¹⁹ Matth. vi, 12. ²⁰ Prov. xii, 28.

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου παντοκράτορος πρὸς μὲν λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐξῆλωσα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών ἔπλοι μέτρων, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐξῆλωσα αὐτήν.

ΛΗ^η. Τὸ δικείον καὶ ἑταῖρον τῶν ἀρχαιοτέρων, καὶ εἶς αὐτῶν σφισ συμβεβηκότων ἀποχώρων δια-θεοληκώς, καὶ διὰ τὸ γένοτο πάντων αὐτοῖς τῶν κακῶν πρόβενον ἀποφήνας, μεταβιβάζει τὸν λόγον ἐπὶ τὸ ἔξι ημερότητος ἀγαθὰ, καὶ πειρᾶται λοιπὸν τοὺς τῆς εὐημερίας αὐτοῖς ἐπαγγέλλεσθαι καιρούς, καὶ τοὺς κατ' εὐχὴν ἀγαθοῖς καταπιανεῖν πλουτίων, ὡς ἡδη μὲν δῆκας ἐκτετικότας, ὃν ἀνοσίων πεπαρφνήκασεν, ἐκνευμάτι μένους δὲ ὥσπερ τῆς ἀρχαίας φαυλότητος τὰ ἐγκλήματα διά τοι τοῦ κεχολόσθα: παρ' ἐχθροῖς, καὶ τὸν τῆς δουλείας ἀνατλήντας ζυγόν. Κατακέρχεται δὲ ὥσπερ τῆς τῶν Βαβυλωνίων ὡμότητος, οἱ πέρα παντὸς λόντες θράσους, δεδράκασιν εἰς αὐτοὺς, διὰ μηδὲ αὐτὸς διὸ θεοῖς ἥθελε θυμός. «Ἐφη γάρ ἐναργῶς, διὰ τὸν ἕγω μὲν ὠργίσθην δλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά.» — «Ἐξῆλωκα δὴ οὖν τὴν Ἱερουσαλήμ, τουτέστι, τὸν ὑπὲρ αὐτῆς εἰσδέδειγματι ζῆλον, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐξῆλωσα αὐτήν δύμοιν ὡς εἰ λέγοι. Συμβῆσται τοῖς Βαβυλωνίοις ἔξι ἀντιστρόφου παθῶν ὃν δεδράκασιν ἀπηνέστερα, καὶ τοῖς οὐτω πεπορθητέσιν ἐποίουν τὰ ἔξι δργῆς.

Τοῦτο πεπλήρωκεν δι Χριστός. Λελυπημένος γάρ ἐφ' ἡμῖν τοῖς ἀθλίως ἀπολαόσι, καὶ οἶον ζῆλώσας τὴν Ἐκκλησίαν, τῶν αὐτῶν μὲν τῶν δαιμονίων τὰ στίφη, τὸν δὲ γε τῆς ἐκείνων ἀπονοίας ἐπιστάτην τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκβέβληκε τυραννίδιος, ἀλευθέραν τῆς ἐκείνου σκαιώτητος ἀποφήνας λοιπὸν τῶν προσκυνούντων αὐτῷ τὴν δομήτυριν.

Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπιστρέψω ἐπὶ Σιών, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ, καὶ κληθήσεται Ἱερουσαλήμ πόλις ἀληθινή, καὶ τὸ δρός Κυρίου παντοκράτορος δρός ἄγιος.

ΛΘ^η. Πλήροι μὲν τὰ πάντα Θεός, καὶ τῆς ἀπορρήτου φύσεως αὐτοῦ τὰ πάντα μεστά. Πλήρης ἀποφοιτῶν ἐσθ' διὰ λέγεται τῶν ἡμαρτηκότων, οὐ ταῖς κατὰ τόπουν διαστάσεσι χωριζόμενος (εὐθεῖς γάρ τὸ διάδε νοεῖν), διὰλα τῷ μηκέτι θέλειν προσκείθατι, καὶ φειδούς καὶ ἀγάπτης ἀξιούν. Τοιούτον δὲ εἶγαν φαμεν καὶ αὐτὸν τῆς δργῆς τρόπον. Οὐκοῦν ἐτράπετο μὲν εἰς φυεδολατρείας δι Ιεραχλ, καὶ ἐκπεπόρνευκεν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἀπεφοίτησε δὲ ὥσπερ δι τῶν δλων Θεός, καὶ τοῖς ἔξι ἀποστροφῆς ὑπέθηκε κακοῖς. Ἐπειδὴ δὲ κατοικτείρει λοιπὸν, τὸ Ἐπιστρέψω φῆσι, τουτέστιν, ἀποκεπαύσομαι τῆς δργῆς, ἐπισκοπῆς ἀξίαν ἀποφανῶ, καὶ οίκον ἐμδὸν ποιήσομαι πάλιν. «Ωσπερ δὲ ἀποστραφέντος αὐτοῦ, τὸ δρός τὸ ἄγιον, τουτέστιν, διὰ τοῖς Ἱεροσολύμοις νεώς οὐκέτι σεπτός τις εἴναι ἐδίκει παρὰ γε τοῖς ὄρθων ἐμπεπρηγμένον· οὗτος δὴ πάλιν ἐγγερμένου, καὶ ἐν αὐτῷ κατοικεῖν ἀλομένου Θεοῦ τὸ ἐπ' αὐτῷ πάλιν ἀνανεῳθῆσται σέ-

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

714 CAP. VIII.

VERS. 1, 2. *Et factum est verbum Domini omnipotens ad me, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Zelavi Jerusalemet Sion zelo magno, et ira magna zelavi eam.*

XXXVIII. Postquam inobedientiam et contumaciam antiquorum, et mala inde profecta satis est insectatus, omniumque misericarum ipsis causam esse ostendit, orationem ad bona placibilitatis transmittet, et studet deinceps felicia tempora illis promittere, oplatorumque honorum copia eos impinguare, ut qui jam pœnas impiorum facinorum dederint, perque hostiles clades et toleratum servitutis jugum veteris nequitæ scelera quasi eluerint. Exclamat autem aliquo modo contra crudelitatem Babyloniorum, qui omnis audaciæ fines egressi, designaverint in eos quæ neque ipse Deus iratus voluerit. Dixit enim supra aperte: «Ego quidem iratus sum parum, ipsi autem superimpositi sunt in mala.» — «Zelavi igitur Jerusalem», hoc est, super ipsa suscepit zelum, et indignatione magna zelavi ipsum; ac si dicat: Continget Babylonis vicissim pati, et quidem immaniora quam perpetrarunt, et vastatoribus tantis iratus malum dabo.

Hoc implevit Christus. Dolens enim super nobis misere perditis, et velut zelatus Ecclesiam, Ipsonrum daemonum turmas cornimque dementiae præsidiem ab imperio in nos depulit, cum ipsum adorantium multitudinem de cætero ab ejus immanilate asservauit.

VERS. 3. *Hæc dicit Dominus: Revertar ad Sion, et habitabo in medio Jerusalem, et vocabitur Jerusalem civitas vera, et mons Domini omnipotens mons sanctus.*

XXXIX. Implet omnia Deus, et natura ejus inessibili reserta sunt omnia. Verumtamen nonnunquam discedere dicitur a peccatoribus, non loci intervallis ab iis separatus, quod putare stultum esset, sed in eo quod esse cum illis, veniaque et amore dignari eos recusat. Talem quoque ipsam iræ rationem esse dicimus. 715 Conversus est igitur ad falsos deos colendos Israel, et fornicata est Jerusalem. Recessit autem quodammodo univisorum Deus, et quæ aversionem ejus sequuntur, subiectit eam malis. Quoniam vero in posterum miseretur, Revertar, inquit, hoc est, quiescam ab ira, iuspectione eam dignabor, et domum meam rursus faciam. Quemadmodum autem eo averso mons sanctus, hoc est, templum Hierosolymis non amplius venerandum videtur iis qui illud incensum intuebantur; ita denouo codem excitato, et in ipso habitare instituente Deo veneratio ejusdem reno-

vata est; vera autem civitas vocabitur Jerusalem, non iam, ut olim, dius manu fabricatis et simulareris Deum mentientibus eukton divinum tribuens, sed unum, et natura et verum Deum omni genere beatitatis celens, ut in futurum legibus convenienter vivere velis, et ad omnia facile obediens.

Accommodabis porro ion in epte hujusmodi voces ei qui propter nos ut unus ex nobis factus est, Dei Filius, qui cum in forma Patris esset, et aequalis ei per omnia, et scipsum eximaniuit, forma servi accepta, et factus est homo, et egenus propter nos, ut nos illius inopia divites essemus¹⁰. Ergo qui olim propter transgressionem in Adam, et quia incumbit cogitatio hominis ad mala ab adolescentia sua¹¹, juste aversus est, ad nos deuuo, ut ex natura mansuetudine reversus est, et Ecclesiam habitavit, civitatemque et habitaculum sanctum sanctificatos effecit. Ait enim alicubi de electa, Ecclesia utique: « Hic habitabo, quoniam elegi eam¹². » Psalit et beatus David: « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei¹³. » Illic nobis item prophete Isaiae indicavit: « Erit in novissimis diebus manifestus mons Domini, et domus Dei in summitate montium, et elevabitur super colles, et venient ad eum omnes gentes¹⁴. » Conspicua est enim Ecclesia Christi, et vult in monte posita patet omnibus. Vocata est deinde etiam vera, neutriquam typis et umbris serviens, sed veritatem complexa potius, quae est Christus, et adorationem in spiritu ac veritate usurpans¹⁵.

Vetus. b. 5. Haec dicit Dominus omnipotens: Ad- **C** **huc sedebunt seniores et iuvenis in plateis Jerusalem,** unusquisque virginem sive scipionem suum habens in manu sua, praे multitudine **716** dierum. **Et plateas** **civitatis replebuntur puerulis et puellis ludentibus in plateis ejus.**

XL. Judæorum gente bello absumpta, urbes eorum ab incolis vacuas, et domos cum elegantibus earum structuris et operibus dirutas conspici oportebat. Verum ecce reversis ab hostibus quamvis diurna pacem daturum se pollicetur, quam Graeci accommodatisseme kourotropōpon, puerorum nutricem, appellarent. Natos quippe ad pubertatem perdurit, et juventam ingressis viam ad senectutem velut sternit, nemine vastante, non bello alterente, non pugna devorante. Existimandum igitur, et meritissimo, in pace urbes tametsi latas et longas, tamen angustas visum iri, et minores quam incolarum pro multitudine. Talem sententiam præterea ex dictis elicimus. Ait enim sessores in plateis Jerusalem seniores et iuvenis, virgas quibus medioeriter imbecillam senectutem consolentur, et baculum pro maxunductore habentes. Quæ res laudatio est temporum, et longæ pacis, perducens ad juventutis annos infantes, et

ας, ἀληθινὴ δὲ πάλις κληθεσται τὸ Ἱερουσαλήμ, οὐκέτι καθὰ καὶ πάλις τοῖς χειροκήπιοις θεοῖς καὶ τοῖς φευδωνύμοις ἴνδαλμασι προσκομίζουσα τὰς λατρείας· ἀλλὰ τὸν ἔνα καὶ φύσει καὶ ἀληθινὸν Θεόν θεραπεύουσα τὰς ἐπιτικείας, διὰ τοῦ ἦν ἐννόμως ἐλέσθαι λοιπὸν, καὶ ταῖς εἰς πᾶν διτοὺς εὐπιτείας.

Περιθεῆς δὲ ἀν εἰκότως τὰς τοιάσδε φωνὰς τοῦ διήματος καθὸς γεγονότι Λόγῳ, δις ὑπάρχων ἐν μορφῇ τοῦ γεγεννηκότος, καὶ ἐν Ισότητι κατὰ πάν, « ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ γάγονεν ἀνθρώπος, καὶ ἐπιώχευσε δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτῷ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. » Οὐκοῦν ὁ πάλις διὰ τὴν ἐν Ἀδάμ παράβασιν, καὶ τὸ ἐγκείσθαι τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος, « δικαίως ἀποστραφεῖς, ἐπέστρεψε πρὸς ἡμᾶς οὓς ἔξι ἐμφύτου λοιπὸν ἡμερότητος, καὶ κατώκηκε τὴν Ἐκκλησίαν, πόλιν τε καὶ ἐνδιαιτηματεποντὸν ἐποιήσατο τοὺς ἡγιασμένους. » Εφη γάρ που περὶ αἱρετῆς, δῆλον δὲ ὅτι τῆς Ἐκκλησίας. « Όδε κατοικήσω, ὅτι ἥρετισάμην αὐτὴν. » Ψάλλει δὲ καὶ ὁ μαχάριος Δαβὶδ· « Δεδοξασμένα ἐλατήηη περὶ τοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ. » Ταύτην ἡμίν κατεμήνυσε καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας, λέγων· « Ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις; ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ δρός Κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἀκρων τῶν δρέων, καὶ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ ἡκουσιν ἐπ' αὐτὸν πάντα τὰ Εθνη. » Ιερόποτος γάρ τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, καὶ οἴάπερ ἐν δρετοῖς κειμένη, τοῖς ἀπανταχοῦ γνωρίζεται. Κέκληται δὲ καὶ ἀληθινὴ, ἡκιστα μὲν τύποις ἡ τικίαι; λατρεύουσα· παραδεξμένη δὲ μᾶλλον τὴν ἀληθείαν, ἡ ἐστι Χριστὸς, καὶ τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ πληρῶς προσκύνησιν.

C **Tάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ. « Ετι καθησοται πρεσβύτεροι καὶ πρεσβύτεραι ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ, ἐκαστος τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἔχων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἀπὸ πλήθους ἡμέρων. Καὶ αἱ πλατείαι τῆς πόλεως πλησθήσονται παιδαρῶν καὶ κορασιῶν παιζόντων ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς.**

M. Δαπανήσαντος τοῦ πολέμου τὸ τῶν Ἰουδαϊων ἔθνος, συμβένηκεν ἀγαγκαίως κενάς τῶν κατωκηκότων τὰς παρ' αὐτοῖς γενέσθαι πόλεις, οίκους τε κατερριμένους ὄρφαν, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς κατασκευασμάτων τὰ κάλλη. « Άλλ' ἰδοὺ, τροπωθέντων αὐτοῖς τῶν ἔχθρων, καὶ μαχρήν εἰρήνην χαριεῖσθαι κατεπαγγέλλεται, ἡν, καὶ μάλα ὀρθῶς, Ἐλλήνων παῖδες δονούμενοι κουροτρόφοι. Τοὺς μὲν γάρ τικτομένους διακαμψει πρὸς ἡδην, τοῖς δὲ ἡδη γεγονότι νέοις ἀπλοῖς τρόπον τινὰ τὴν εἰς γῆρας ὅδον, κατεδροῦντος οὐδενὸς, οὐ πολέμου συντρίβοντος, οὐ δαπανῶστις μάχης. Ὑποστητέον δή οὖν, καὶ μάλα ὀρθῶς, ὡς ἐν εἰρήνῃ τὰς πόλεις, καὶ εὐρεῖσαι τε εἰεν καὶ μαχραὶ, στενάς ἀποφαίνεσθαι, καὶ ἡττήσαι τῷ πλήθει τῶν κατωκηκότων. Τοιοῦτον τινὰ οὖν ὠδίνει πάλιν ἡμῖν τὸ προκείμενον. » Εφη γάρ ὅτι καθεδοῦνται πρεσβύτεροι καὶ πρεσβύτεραι ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ, ῥάβδοις μᾶλλον τὸ ἐκ τοῦ γῆρας ἀναλκι μετρίως

¹⁰ Philipp. ii, 9; II Cor. viii, 9. ¹¹ Gen. viii, 21. ¹² Psal. cxxxi, 14. ¹³ Psal. lxxxvi, 3. ¹⁴ Isa. xi, 2. ¹⁵ Joan. iv, 23, 24.

παραμυθού... — βακτηρίαν ἔχοντες χειραγωγόν. Ἐπαισος δὲ τὸ χρῆμά ἐστι: καὶ πόνον, καὶ βαθείας εἰρήνης, ἀνακομιζόντης μὲν ἐφ' ἥρην τὰ βρέφη, πεμπούσης δὲ καὶ εἰς γῆρας τοὺς ἡδη τελοῦντας ἐν ἀνδράσι, καὶ τὸν τῆς ζωῆς ἅπαντα χρόνον ἀμαρτιὰν παραθεῖσας. Εἰ δὲ δὴ μέλλοιεν ὀρχεῖσθαι μὲν ἐν ἡστει μειράκια, κόριά τε γορεύειν ἐν μέτσαις πλατείαις, ἔχοι ἀν καὶ τοῦτο σφῆν τὴν ἀπόδεξιν τοῦ μηδεμιῶν αὐτῶν φροντίδα κατηρήσθαι πικάν· οὐ γάρ ἂν ἡνέσχοντο παιζόντων τινῶν, εἰ κατηφείας ἦν ὁ καιρός.

Γέγονε δὴ καὶ ἡμὲν αὐτοῖς εἰρήνη Χριστὸς, δεὶς καὶ πάντα συντρίψας πόλεμον, μεστὴν ἀπέσφιης ἀγάθων τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ πολλοὶ μὲν τὰς φρένας ἐν αὐτῇ, μυρίοι τε ὅσιοι καὶ ἔξαρτοι, οἵτις καὶ δι σοφὸς Ἰωάννης ἀπιστέλλει, λέγων: « Γράφω ὑμῖν, Πατέρες, διτι ἐγνώκατε τὸν ἄπ' ἀρχῆς. » Παῖδες δὲ ὥσπερ ἀνηροῖς καὶ κόρια μικρὰ τῶν ἀρτί τε πιστευόντων ἡ νηπιατάτη πληθὺς, μονονουχὸν τοὺς πνευματικοὺς σκεπτήμασι τὴν ἀγέλαν ὄντας κατακαλύνοντα πόλιν, τουτέστι, τὴν Ἐκκλησίαν. Οἶτε καὶ τὸ λέγοντα ἀρμόστειν διν: « Δεῦτε ἀγαλλιασόμεθα τῷ Κυρίῳ, ἀλλάξαμεν τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν. » Εἰ δὲ δὴ λέγοντο καὶ ἀπεριέσθαι βάσιδι τυχὸν οἱ πρεσβῦται, νοήσοις οὗτοι μικροὺς καὶ μεγάλους ὑποστηρίζει Χριστὸς, ἡ βάσιδος ἡ ἐξ Ἱεσσαὶ καὶ τῆς δυνάμεως ὑνομασμένη, ἣν ἐκ τῆς ἀνω Σιών πέπομφεν ἡμῖν δὲ Θεός καὶ Πατήρ, ὡς χαίροντας ἡμᾶς ἐπὶ τούτῳ λέγειν· « Η βάσιδος σου καὶ ἡ βακτηρία σου αἴται με παρεκάλεσαν. »

Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Εἰ ἀδυνατήσοις ἀνάπτωτο τὸν καταδότων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἀκελναῖς, μὴ καὶ ἐγώπιον μου ἀδυνατήσει; λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΜΑ'. Τὰ μεγάλα καὶ ὑπερφρῆ τῶν πραγμάτων δέχεται παῖς ἐφ' ἑαυτοῖς τὸ ἀπιστεῖσθαι φιλεῖν, καὶ οὐκ ἀθεύμαστον ἔχει τὴν εἰς πέρας διεκδρομήν. Καὶ γοῦν ἡ Σαράδα διαγελᾷ μὲν ἐξ ἀπιστίας τὴν ἐπὶ γε τῷ Ισαάκ ὑπόσχεσιν, εἰς γῆρας δρῶσα, καὶ τοὺς τῆς ἀνθρωπότητος νόμοις ἀντιθέσας τὸ ἀμήχανον. Πλὴν ἔκτετος παρ' ἐλπίδα, βάσιμον αὐτῇ τὸ χρῆμα τιθέντος Θεοῦ. Ἡν οὖν ἄρα καὶ σφόδρα εἰκός καταθονεῖσθαι ταῖς δυψυχίαις τοὺς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας λελυτρωμένους, καὶ οὐ σφόδρα θαρρεῖν, ὡς εἰς τοσαύτην αὐτοῖς εὐημερίαν βαδιεῖται τὰ πράγματα, ὡς ἀνάμεστον μὲν γενέσθαι τὴν Ἱερουσαλήμ τῶν γεγηρακότων, καὶ πάντων ὀρδούσθαι χορούς ἐν αὐτῇ καὶ κορασίων ὀρχήματα, καὶ τὰ ἐκ βαθείας εἰρήνης ὑπάρχειν ἀγαθά. Κατεθεῶντο γάρ τείχη κατερρίμενα, οἰκίας ἐμπεπρησμένας, ἀπάσας δὲ τὰς ἐν κύκλῳ πόλεις θηρίους ἄγριων ἐνδαιτήματα, διά τοι τὸ κεκενώσθι: παντελῶς τῶν κατοικούντων αὐτὰς, καὶ ἀγροὺς μὲν τοὺς πάλαι παμφόρους τε καὶ εὐανθεῖς ἀκανθῶν ὑπάρχειν μεστοὺς, οὐδὲν ἔχοντας τῶν ὥρμων, διολαλός δὲ εἰς ἄπαν τῶν ἀγροίκων τὸ γένος. Ἡν οὖν ἐγνεῦθεν, ὡς ἐφην, ἀπιστεῖν εἰκός, ὡς εἰς πέρας αὐτοῖς ἐκβήσθαι τὰ ἐπηγγελμένα. Ταύτη τοι Θεὸς διψυχεῖν οὐκ ἐξ· θρασεῖν δὲ κελεύει, καὶ ἐμπε-

A missentis ad senectutem, qui iam virilem togam induerunt, et omne tempus vitæ immunes a militia transmittunt. Quod si etiam saltent in urbe adolescenti, puellæque choros ducant in medio platearum, ostendere et hinc dilucide licebit, nulla ens cura graviore argi: non enim quemquam ludere palentur, si tristitiae tempus esset.

Facias est igitur et nobis ipsis pax Christus⁶, qui ei omne bellum contrivit⁷, et Ecclesiam sanctis imploavit. Et prudenter quidem praestantes, et electi in ea innumerabiles inveniuntur, quibus et sapiens Iohannes scribit in hunc modum: « Scribo vobis, B patres, quoniam cognovistis eum qui ob initio est⁸. » Velut impuberes autem pueri et puellæ parvulae sunt recens sicutem complexorum instantissima multitudo, preponendum spiritualibus saltationibus sanctam civitatem, pinta Ecclesiam, revera condecorantes. Quibus apposite dicas: « Venite, exsultemus Domino, jubilenus Deo salutari nostro⁹. » Et quamvis dicatur senes forte baculo se sustentare, intellige parvos et magnos a Christo sustentatum iri, qui virga Jesse¹⁰ et virtutis¹¹ est nominatus, quam ex superna Sion nobis emisit Deus et Pater, ut idecirco gaudientes dicamus: « Virga tua et baculus tuus ipsa misericordia consoluta sunt¹². »

717 Vers. 6. Hæc dicit Dominus omnipotens : Si impossibile erit coram reliquiis populi hujus in diebus illis, numquid et eorum me impossibile erit? dicit Dominus omnipotens.

XLI. Res magnæ et eminentes, prope incredibiles videri solent, nec sine admiratione ad finem suum decurrent. Quare Sara ut incredula ridet promissa de concipiendo Isaac, senectutem respiciens, et humanae naturæ legibus impossibilitatem oponens¹³. Verumtamen peperit præter spem, cum ei Deus negotium expeditum et quasi meabile reddidisset. Erat igitur vehementer conveniens, captivitate liberatos anticipiti cogitatione distrahi, nec ita multum considere, res ipsorum ad eos felices ac beatas fore, ut repleretur Jerusalem senibus, et chori puerorum puerularumque saltationes in ea cernerentur, et diuturnæ pacis commoda exsisterent. Contemplabantur enim matros excisos, domus concrematas, et omnes urbes circumiecta ferarum immannum cubilia, quod incolis omnino viduatae essent, et agros quondam fertilissimos et florentissimos spinarum referitos, nihil habentes maturum, et agrestium seu rusticonum genus deletum penitus. Hinc igitur, ut dixi, de promissis ad rem ipsam conferendis ambigere haud absurdum erat. Quod Deus non sinit, sed confundendū hortatur, et confirmat eos hunc in modum: « Si impossibile erit coram reliquiis populi hujus in diebus illis, numquid et eorum me impossibile erit? »

⁶ Ephes. ii, 14. ⁷ Osee, ii, 18. ⁸ I Joan. ii, 13. ⁹ Psal. xciv, 1, 2. ¹⁰ Isa. xi, 1. ¹¹ Psal. cix, 2. ¹² Psal. xxii, 4. ¹³ Gen. xviii, 10.

Quod enim vobis est impossibile, Deo ut omnipotenti
est factu facile. Ipse enim est Dominus virtutum,
voluntate efficiens quæ naturæ metas longe exce-
dunt, et citra moram placita sua ad exitum perve-
bit. Ait porro alicubi Judæis Deus et Pater, res
præclaras ex adventu Salvatoris nostri orituras præ-
nuntians : « Videte, contemplopites, et resipiscite, et
admiramini, quia opus ego operor in diebus vestris,
quod non creditis, si quis narraverit vobis¹⁵. » Quod
enim ad sermonem nostrum attinet, omnem admir-
ationem sermonemque incarnationis mysterium
superat : similiter inde ad nos profecta beneficia.
Quomodo enim non fide propemodum caret, Verbum
ex Deo natum unitum esse corpori, et suscepisse
forinam servi¹⁶, et sustinuisse crucem¹⁷, contume-
liasque et verbera, et vesana Judæorum opprobria
pertulisse? Aut quomodo quis non summopere ad-
miretur **718** œconomia exitum, quando destru-
ctum est peccatum, destructa mors, profligata cor-
ruption, et homo olim fugitus gratia adoptionis
filiorum deinceps illustratus cernitur? Itaque dicit
Christus propter hæc ipsa : « Si impossibile erit
coram reliquis populi hujus in diebus illis, numquid
et coram me impossibile erit? » Omnia enim illi
levia et plana sunt : et volenti quidquam eximium
fævere, nihil opinor, obnuntetur.

ταλοίπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἔκειναις εἰτῷ καὶ ἵππηλα, καὶ τι τῶν ἀναγκαῖων ἔθελοντι

Vers. 7, 8. Nec dicit Dominus omnipotens : Ecce ego denuo salvo populum meum de terra orientis, et de terra occidentis, et adducam eos, et habitabo in medio Ierusalem, et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Dommum in veritate et iustitia.

XLI. Salvavit quidem et olim Deus progeniem Israel, bello dispersos Hierosolymans congregans, et habitans inter illos, dum templum divinum instaurari, rursum sacrificiis sese placari, et precibus coli, et festis diebus agendis honorari permittit. Ceterum quod dicit se rursum salvare populum suum ex oriente et occidente, quadrabit in Einmanuelem, qui totum sub cœlo mundum vocavit, cum per fidem eum verriculo a mundi finibus usque homines conclusit, et universam gentium multitudinem in vere sanctam et fama inclytam civitatem, quæ est « Ecclesia Dei viventis »¹⁷, et coelestis Jerusalem, congregavit. Habitasse autem illum in medio ejus quis dubitet? Factus est siquidem similis nostri, « et cum hominibus conversatus est »¹⁸, in carne. Id quod per alium prophetam Deus prænuntiavit, « Confide, non dissolvantur manus tuæ. Dominus Deus tuus potens in te salvabit te, adducet super te lætitiam, et innovabit te in charitate sua »¹⁹. Quin et nobiscum est: non enim reliquit nos orphanos²⁰; pro se autem misit Paracletum, et per ipsum adest diligenteribus se, quod testatur illis verbis: « Ecce ego vobis-

δοι, λέγων· Εἰ δύναται· εἰς ἐνώπιον τῶν καταλοίπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις; ἐκείναις, μή καὶ ἐνώπιον μου ἀδύνατης; » Ο γάρ ἐστιν ἡμῖν ἀμῆχανον, εὐκατόρθωτον δηλαδὴ τῷ πάντας ισχύοντες Θεῷ. «Εστι γάρ αὐτὸς δὲ τῶν δυνάμεων Κύριος, θελτήσει πληρῶν καὶ τὰ λίαν ὑπερφυῆ, καὶ εἰς πέρας ἀγῶν ἀμελλήτι τὸ δοκοῦν. «Ἐφη δέ ποι πρὸς Ἰουδαίους δ θεὸς καὶ Πατήρ, τὰ ἔκ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας προαναφωνῶν κατορθώματα· «Εἰδετε, οἱ καταφρονηταί, καὶ ἐπιθέλεψατε, καὶ θαυμάσατε, διτοι ἐργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, δού μη πιστεύστε, ἔναν τις ἐκδιηγήται ὑμῖν. » «Οσον μὲν γάρ ἤκει εἰς λόγους τοὺς ἐν ἡμῖν, ὑπὲρ θαῦμα καὶ λόγου καὶ αὐτὸς τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως μυστήριον· οὐδὲν δὲ ἥττον καὶ τὰ ἐνεγεῦθεν ἡμῖν εἰκενθήκτα κατορθώματα. Πῶς γάρ οὐκ ἀποτίας ἐγγὺς τὸν ἐκ Θεοῦ φύντα Λόγον ἐνωθῆναι σαρκὶ, καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου γενέσαι μορφῇ, καὶ ὑπομείναις σταυρὸν, θύρεις τε καὶ αἰχλας ὑπενεγκείν, καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀβελτηρίας τὰς παρονίας; » Ή τοὺς οὐκ διν τις ὑπεραγάσαιτο τῆς οἰκονομίας τὴν ἔκβασιν, διποι καθῆρηται μὲν ἡ ἀμάρτια, κατέργηται δὲ καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἀπελήλαται φθορᾶ, καὶ δὲ πάλαι δραπέτης ἀνθρωπος τῇ τῆς υἱοθεσίας χάριτι κατηγγλαῖσμένος ὀρᾶται λοιπόν; Οὐκοῦν λεγέτω Χριστὸς ἐπὶ τούτοις αὐτοῖς· «Εἰ δύναται· εἰς ἐνώπιον τῶν καμῇ καὶ ἐνώπιον μου ἀδύνατης; » Λείπει γάρ πάντας κατορθίον, εἴτη δὲν, οἵμαι, τὸ ἀντιστατοῦν οὐδέν.

Σ Τάδε λέτε Κύριος πυντοκράτωρ· Ἰδού ἦρώ
ἀνασώζω τὸν λαόν μου ἀπὸ γῆς ἀνατολῶν, καὶ
ἀπὸ γῆς δυσμῶν, καὶ εἰσέκω αὐτοὺς, καὶ κατα-
σκηνώσω ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἔσονται μοι
εἰς λαόν, καὶ γένομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, ἐν ἀλη-
θείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ.

ΜΒ. Σέσωκε μὲν καὶ πάλαι θεός τούς ἐξ αἰματοῦ
Ἱερατὴλ, κατεσκεδασμένους τῷ πολέμῳ συναγείρων
εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ κατοικήσας ἐν αὐτῷ, διά γε
τοῦ καὶ τὸν θεῖον ἔτερον ναὸν, καὶ ἐφείναι πάλιν αὐ-
τοῖς ταῖς κατὰ νόμου Θωσαῖς καταμειλίσσεσθαι τε
καὶ ἀποπεραίνειν εὐχάριτον ἔπομαν. Πλήρης τὸν
· ἀνασώζειν τὸν ίδιον φάνα: λαὸν ἐξ ἀνατο-
λῶν καὶ δυσμῶν, πρέποι ἀν εἰκότως τῷ Ἑρμα-
νουῃ, δις πᾶσαν ἑκάλεσε τὴν ὑπ' οὐρανὸν, σαγηνεύ-
σας διὰ τῆς πίστεως τοὺς ἐκ περάτων ἡπὶ γῆς, καὶ
πᾶσαν θύνων ἀγέλην συναγγερώκως εἰς τὴν ἀγίαν
ἀληθῶς καὶ διαβότουν πόλιν, ήτις ἐστὶν « Ἐκκλησία
Θεοῦ ζῶντος », ἡ ἐπουράνιος Ἱερουσαλήμ. « Οτι δέ
καὶ ἐσκήνωσεν ἐν μέσῳ αὐτῆς, πῶς ἐστιν ἀμφιβά-
λεῖν; Γέγονε γάρ καθ' ἡμές, « καὶ τοὶ ἀνθρώποις
συνανεστράψῃ » μετὰ σαρκός. Καὶ τούτο ἡμῖν δι: ἐτέρου προφήτου θεός προανεψώνει, λέγων: « Θάρ-
σει, Σιάν, μὴ παρείσθωσαν αἱ χειρές σου. Κύριως δὲ
θεός δυνατός ἐν σοὶ σύνει σε, ἐπάξει ἐπὶ σὲ εὐφρο-
σύνην, καὶ καινεῖ σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ. Ἀλλὰ
καὶ σύνεστιν ἡμῖν· οὐ γάρ ἀφήκεις ἡμᾶς δρασανός,
πέποιμψε δὲ ἡμῖν ἀνθρώπους τὸν Παράκλητον, καὶ

¹⁴ Habac. i, 5; Act. xiii, 41. ¹⁵ Philipp. ii, 6, 7. ¹⁶ Hebr. xii, 2. ¹⁷ I Tim. vii, 15. ¹⁸ Baruen iii, 38.
¹⁹ Sophon. iii, 16, 17. ²⁰ Joan. xiv, 18.

σύνεστι δι' αὐτοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, καὶ πληροφορήσει, λέγων· Ἰδοὺ ἐγώ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἵνας τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Γέγοντες τούναντον λαὸς οἵ ποτε οὐ λαοί, καὶ οἱ τῶν λίθων προσκυνηταί, τὴν ἀρχαίαν καὶ βέβηλον καταμυατόμενοι πλάνησιν, θεὸν αὐτὸν ἐπεγράμμεθα, καὶ τοῦτον ἐν ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ. » Οὐ γάρ ἐν ἴσῳ τοῖς τοῦ γράμματος φύλοις, τύποις καὶ σκιάσεσσιν, προσκείμεθα, παραδεξάμενοι δὲ μᾶλλον εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τὴν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων λαμπρότητα, τὴν ἀληθῆ τελοῦμεν λατρείαν, καὶ τῆς ἀδανούσης αὐτῷ δικαιοσύνης ἀπρίξ ἔχουμενοι, τὴν ἐν πνεύματι πληρούμεν προσκύνησιν. « Πνεῦμα γάρ δὲ Θεὸς, καθά φησιν αὐτὸς δὲ Ιησος, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. »

Tάδε λεγει Κύριος παντοκράτωρ· Κατισχύεις τωσταί αἱ χεῖρες ὑμῶν τῶν ἀκονόντων ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις τοὺς λόγους τούτους ἐκ στόματος τῶν προφητῶν, ἀρ' ἡς ἡμέρας τεθεμελίωται δοκίμος Κυρίου παντοκράτορος, καὶ διὰ τοῦτον ὁ φύσις μητραὶ.

MΙΓ'. Ὑπισχνεῖται: μὲν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν διῶν δλῶν θεὸς τὴν ὑπὲρ ἐλπίδα πολλάκις, φευδομυθεῖ δὲ οὐδαμῶς, ἀλλ' ἰδιὰ δυνάμει καὶ ἀπορήσιοις τισὺν ἐνεργεῖταις ἀποπεραίνεις κατὰ καιροὺς, ἀπερ ἀνθούσιο, καὶ λίαν ἀκονίτι. Πρέποι δὲ ἀντὶ τῆς ἡμᾶς οὐκ ἀσθενοῦντας τῇ πίστει, πάντη τε καὶ πάντως ἐπιμαρτυρεῖν αὐτῷ, τὸ πάντα δύνασθαι διαπεραίνειν εὐκόλως· ἀνδρίζεσθαι δὲ πρὸς ἔργα δι' ὧν ἐσόμεθα λαμπροί, καὶ τὸν εὐχελὴ τῆς ἐπιεικείας ἀποκερδεῖνδυνούμεν στέφανον, καταπειθεῖσθαι τε τοῖς παρ' αὐτοῦ λόγοις, καὶ ποδηγοὺς ποιεῖσθαι σπουδάζειν τοὺς, οἷς περ ἀνενεγκαὶ καιροὺς τῶν θείων ἡμέν θεσπισμάτων ἀπλανέστατος διακηρισταί. Κατεπηγγέλλετο δὲ δοκίμος Κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς διὰ τῶν ἀγίων πρωφητῶν τὰ ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀγαθά, καὶ δοσον μὲν ἥξει εἰς ἀνθρωπίνας ἐννοίας, ἀποστολαν, ὡς ἔφην, οὐ μακράν τὸν λόγον ἔτιθει, τῶν χαρισμάτων τὸ μέγεθος ἀφηγούμενος. «Ἀλλ' ἐν πίστει πεποιήσεθα καὶ τὰ ὑπὲρ Ἕνοιαν, τοὺς τῆς εὐσεβείας ὑψηγηταῖς εὐαφῆ τρόπον τινὰ καὶ εὐήγιον τὸν τῆς διανοίας δεδωκότες αὐχένα. Καὶ πρὸς δὲ δοκίμων ταῖς τῶν ἀγαθῶν χορηγίαις, καὶ τῇ παρ' ἡμῶν αὐτῶν ὑποταγῇ τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἀνάδεξις. Θέσα γάρ διπλάς καὶ τὰ πρὸς ἡμῶν προσέταττεν διῶν δλῶν θεὸς κατισχύειν, καὶ ἔργα πληροῦν, καὶ τοῖς τῶν προφητῶν κατατίθεσθαι λόγους, «ἀρ' ἡς ἡμέρας τεθεμελίωται δοκίμος Κυρίου παντοκράτορος, καὶ διὰ τοῦτον ὁ ναὸς ἀρ' οὐ ὕκοδόμηται. »

Διέστι πρὸ τῶν ἡμερῶν τούτων δοκίμος ἀνθρώπων οὐκ ἔσται εἰς δημοσίην, καὶ δοκίμος τῶν κτηρῶν οὐχ ὑπάρξει, καὶ τῷ ἐκπορευομένῳ καὶ τῷ εἰσπορευομένῳ οὐκ ἔσται εἰρήνη ἀπὸ τῆς θεοφέως. Καὶ διαποστελῶ κάντας τοὺς ἀνθρώπους, ἔκαστος πρὸ τῶν πλησίον αὐτοῦ.

MΙΔ'. Ἡ τῶν Ἐβραίων ἔκδοσις οὐχ ᾧς ἐπὶ μέλλοντος καιροῦ ποιεῖται τοὺς λόγους, χρόνον δὲ τιθησι τὸν παριγράφοτα. « Πρὸ τῶν ἡμερῶν ἔκείνων,

A **cum sum omnibus diebus, usque ad consummationem, sæculū²¹.** Fictus est igitur populus ejus, qui alii quando non populis²²: et qui lapides adorare solebamini, veterem et impuram errorē detestantes, ipsum nobis Deum ascivimus, et hunc in veritate et justitia. » Non enim sicut quibus littera cordi est, typis et umbris adhucremus: quin potius adjinssia in animum evangelicarum prædicationum claritate, **719** verum cultum exhibemus, et quam ille probat justitiae afflxi, adorationem in spiritu præstamus. « Spiritus enim est Deus, ut ipse Filius dixit: « et adorantes eum, in spiritu et veritate oportet adorare²³. »

VERS. 9. *Hic dicit Dominus omnipotens: Conseruentur manus vestrae, qui auditis in diebus istis sermones hos ex ore prophetarum, ex qua die fundata est domus Domini omnipotentis, et templum ex quo adificatum est.*

XLIII. Diligentibus se universorum Deus crebro omni spe majora promittit, nec fallit ullo modo, sed virtute sua et inexplicabilibus quibusdam efficienciis præstat suis temporibus, et facillime quæ voluerit. Decet autem nos in fide non labentes testimonium dare, eum efficere omnia nullo negotio posse: et viros nos præbere ad opera per quæ claritudinem consequemur, et probitatis coronam gloriuosam acquiremus; obtemperare demum eijus. sermonibus, et studere duces sequi illos, qui per tempora nobis divina oracula nulla erroris suspicione apportant et explanant. Promisit autem Dominus noster Jesus Christus per sanctos prophetas bona ex incarnatione promanatura, et quod ad cogitationes quidem humanas attinet, incredibilem orationem attulit, ut dixi paulo ante, cum magnitudinem beneficiorum expouerem. Verum fidei mandavimus quæ in cogitationem nostram non cadebant, pietatis ducibus cervicem mentis nostræ quodammodo contractabilem et habenit facile parentem subjicientes. Tempus autem honorum largitioni et obedientia nostræ opportunum, est Ecclesia proposita. Vide enim quomodo et quæ officia nostri sunt, uniusceterum Deus confortare jubet, et opera obire, et prophetarum dictis assentiri, et a die quo fundata est domus Domini omnipotentis, et ex quo templum adificatum est est. »

VERS. 10. *Quia ante dies illos merces hominum non erit in lucrum, et merces iumentorum non subsistet, et egredienti et ingrediendi non erit pax præ tribulatione. Et emittam omnes homines, unumquemque ad proximum suum*

XLIV. Hebraea editio non habet verbum futuri temporis, sed preteriti. Ait enim, « Ante dies illos merces **720** hominum non erat in lucrum, et merces

²¹ Matth. xxviii, 20. ²² Oscc. II, 21. ²³ Joan. iv, 24.

jumentorum non erat. » Et, « Ingredienti et egredi-
dicii non erat pax. » Est autem valde con-
sentanea oratio, cuius veritatem narrationis
uctoritas confirmat. Tale enim quiddam significare
vult. Venerunt Babylone in sanctam civitatem
Israëlitæ, sed in loco non erat eis sanctificatio, templo
pridem diruto: non erat sacrificium et libatio, altari
verso. Deinde hortatus est eos universorum Deus
ut ante omnia ipsis tam necessariorum curam præci-
puam gererent, templumque de integro construerent,
divinumque in eo altare rursus erigerent, ut
legibus instituta decentissime peragere, et universorum
Deum conciliare possent. Ast illi variis de causis
diffrebant, nunc pecuniae singentes inopiam, nunc
ædificare prohibentium perversitatem prætexentes.
Et cum insuper Deum offenderent, crebris et alia
post afiam plagiis seriebantur, sterilitatibus, inquam,
cœli corruptionibus, et vicinorum populorum
impressionibus et incursionibus. Criminis au-
tem loco universorum Deus illis inertiam objicit, ita
per prophetam Aggæum loquens: « Populus hic
dicit: Non venit tempus ædificandi domum Domini.
Si tempus quidem vobis est habitare in domibus
concavis, domus autem Domini ista non ædificata
est ». Cuin enim, ut dixi, in socordiam et negligen-
tiam maxime conducibilium præcipitassent, crebris
egestatibus et bellis a vicinis multabantur. Postquam
zutem templum reædificarunt, supplicia desierunt,
et suppeterebant illis omnia, utebanturque rebus
secundissimis. Idecirco ait: « Ante dies istos; » hoc
est, priusquam erigeretur templum, « merces hominum C
non erat ad lucrum, et merces jumentorum non erat. »
Agricola enim sine mercede, et nullis plane fructi-
bus collectis, cum bobus una delassatis ab agro
discedebant. « Sed neque ingredientibus aut egre-
dientibus pax erat. » Ingredientes et egredientes de
urbe in urbem aliquando, aut mercaturæ facienda,
aut alias negotiis causa profligantes nominant.
Itaque nec illis pax, inquit, a flittiis populis qui
vexabant, ut dixi, Israel, et quilibet consanguineum seu
fratrem seu vicinum ut hostem capitalem intuebatur,
exhortas ἐπιτίθεμα, ἥγουν καὶ ἐτέρων ἔνεκα πραγμάτων
ἥρων ἐθνῶν ἐκλευπτηστῶν, ὡς ἔφην, ἐτὶ τὸν Ἰσραὴλ
στὰ ἐγθρῶν τὸν ἔγγυς ἐξ αἰματος, ή καὶ ἀδελφόν, ή

Sciendum vero, priusquam hominis naturam Dei
Filius susciperet, et Ecclesia constitueretur, nullam
fuisse mercedem hominibus, neque **721** jumentis.
Nam in hac vita ratione excellentes, et prudenter op-
ione insignes, et qui homines numerari possent, infru-
ctuosam et inutilem operam in discipulis ponebant, et
neque singulare quipiam litteris consignabant,
neque alii aut intelligendo, aut loquendo prodesse
poterant. Similiter qui vulgari et pecudum more
vitam ducebant, absque mercede permanebant:
nequibant enim quidquam Deo probatum agere. Sed
neque erait omnius pax in terra, grege daemonum
omnia permiscente et mundum tumultu implente, ut

Α φησίν, δι μισθός τῶν ἀνθρώπων οὐκάντις, καὶ δι μισθός τῶν κτηνῶν οὐχ ὑπῆρχε. » Καὶ πάλιν, « Τῷ ἐκπορευομένῳ καὶ τῷ εἰσπορευομένῳ οὐκάντις εἰρήνη. » Έγειρὶ δὲ καὶ σφρόδρα τὸ εἰκός δι λόγος, καὶ τὸ ἀληθές ἐν τούτοις παρίστησι τῶν διηγήματων τῇ δύναμις. Βούλεται γάρ τι τοιούτων ὑποδηλοῦν. « Ήκον μὲν γάρ ἐκ Βαβυλώνος εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν οἱ ἔξι Ισραὴλ ἄλλοι οὐκάντις ἀγίασμα τῷ τόπῳ, κατασεσιεμένου τοῦ πάλαι ναοῦ· οὐκάντις θυσία καὶ σπονδὴ, μηδὲ ἐστῶτός θυσιαστηρίου. Εἴτα προστρέπεν δι τῶν ὅλων Θεός, τῶν οὐτως αὐτοῖς ἀναγκαῖων προύργιαιτάτην θέσθαι φροντίδα, καὶ ἀναδείμασθαι μὲν τὸν ναὸν, ἀνορθῶσαι δὲ καὶ τὸ θεῖον ἐν αὐτῷ θυσιαστήριον, ὡς ἂν ἔχοιεν ἀποκερανεῖν εὖ μάλα τὰ νενομισμένα, καὶ καταμειλίσσεσθαι τὸν τῶν ὅλων Θεόν. Οἱ δὲ ποικιλίας διανεβάλλοντο, ποτὲ μὲν χρημάτων πλαττόμενοι σπάνιν, ποτὲ δὲ τῶν κωλυόντων οἰκοδομεῖν θυστροπίας προφασιζόμενοι. Εἴτα προσκρύοντες πρὸς τούτο Θεῷ, συχναὶς καὶ ἀλλεπαλλήλοις ἐπιλόντο πληγαῖς, ἀκαρπίαις δὴ λέγω, καὶ ἀνεμοφθορίαις, καὶ τῶν ὁμόρων ἐθνῶν ἐφόδαις καὶ καταδρομαῖς. « Επίκλημα δὲ αὐτοῖς ἐποιείτο δι τῶν ὅλων Θεός τὸ φράσμαν, οὐτως λέγων διά φωνῆς Ἀγγαίου τοῦ προφήτου· « Ζεὺς λαδὸς οὐτος λέγουσιν. Οὐχ ἤκει δι καιρὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἰκον Κυρίου. Εἰ καιρὸς μὲν ὑμένι ἔστι τοῦ οἰκείου ἐν οἰκοις κωλοστάθμοις, δὲ οἶκος Κυρίῳ οὐκάντις φωδόμηται. » Ἀναπεπτικότες γάρ, ὡς ἔφην, εἰς φράσματα, ταῖς τῶν ἀναγκαῖων ἐνδείαις κατεπαλόντο συνεχῶς καὶ πολέμοις τοῖς γείτοσιν. « Επειδὴ δὲ ἀνεγγηέρχασι τὸν ναὸν, πέπαυται τὰ ἔξι ὅργῆς, πάντα δὲ ἦν ἄλις αὐτοῖς, καὶ πολὺ τῆς εὐημερίας παρέκειτο πλάτος. Ταύτῃ τοι φησί· « Πρὸ τῶν ἡμερῶν τούτων, τοιεστι, πρὶν ἀναστῆναι τὸν ναὸν, ὁ μισθός τῶν ἀνθρώπων οὐκάντις εἰς δημησιν, καὶ δι μισθός, τῶν κτηνῶν οὐχ ὑπῆρχεν. » « Αμισθοὶ γάρ οι γῆπόνοι, καὶ οὐδὲν διλόγως συναγηγερκότες, διμοῦ τοῖς συγκεκμήκοσι βουσὶν ἀπηλλάττοντο τῶν ἀγρῶν. « Ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἐκπορευομένοις η τοῖς εἰσπορευομένοις ήν εἰρήνη. » Εἰσπορευομένους δὲ καὶ ἐκπορευομένους τοὺς ἐκ πόλεως εἰς πόλιν ἴστως ἔσθ' ὅτε φησίν, η τὸ ἐμπορικὸν τῶν. Οὐκοῦν οὐδὲ ἐκείνοις εἰρήνη, φησί, τῶν διμορθῆ, καὶ ἐκάστου βλέποντος ὡς ἔνα τῶν ὅτι μάλιστι καὶ γείτονα.

Ι Ιστέον δὲ, ὅτι πρὶν ἐνανθρωπῆσαι τὸν Μονογενῆ,
καὶ ἀναδειχθῆναι τὴν Ἐκκλησίαν, οὐδὲς ἡν
τοῖς ἀνθρώποις μισθός, οὔτε μήν τοῖς κτήνεσιν. Οἱ
τε γάρ ἐν τῷδε τῷ βίῳ λογικώτεροι, καὶ συντεσεως
ἔχοντες δόξαν, οἱ δὴ καὶ ἀνθρώποι νομισθείεν ἂν,
ἀκερδῇ καὶ δηρηστὸν τὴν ἐν τοῖς λόγοις εἶχον σπου-
δήν, οὔτε συγγράφοντές τι τῶν ἀναγκαίων, οὔτε
μήν νοεῖν ἢ λαλεῖν ἑτέροις δυνάμενοι. Ὀμοίως δὲ
καὶ οἱ τὸν ἀγελαῖον καὶ κτηνῶδη τρίβοντες βίον
διμισθοὶ διετέλουν· οὐ γάρ ἦν ἐργάσασθαι τι τῶν
ἐπαινουμένων παρὰ Θεῷ. Ἀλλ᾽ οὐδὲ ἦν ὅλως ἐπὶ γῆς
ειρήνη, τῆς τῶν δαιμονίων ἀγέλης διακυκώσης τὰ
πάντα, καὶ θορύβου μεστὴν ἀποφαινούσης τὴν γῆν.

21 Aug. 1; 5, 4.

ώς εἶναι τὰ πάντων πράγματα καὶ μέντοι τὰς διανοίας; ως ἐν δονήσει καὶ σάλφ, καὶ τὸ βεβηκός οὐκέτι ἔχειν.

Kαὶ νῦν οὐ κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἐμπροσθετέρων ποιήσω τοῖς καταλοίκοις τοῦ λαοῦ τούτου, λέγει Κύριος πατοκράτωρ ἀλλ' η δεξιὰ εἰρήνη. Ἡ δυπλεῖος δώσει τὸν καρπὸν αὐτῆς, καὶ η γῆ δώσει τὰ γερρήματα αὐτῆς, καὶ σὸν ραγδός δώσει τὴν δρόσον αὐτοῦ, καὶ καταληπορομήσω τοῖς καταλοίκοις τοῦ λαοῦ μον τούτου ταῦτα πάτρα.

ΜΕΓΑ. Συμμεθίστησα ταῖς δργαῖς καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν συμβαίνοντα, καὶ ἀποδραμεῖσθαι φησιν δομοῦ τοῖς τῶν πλημμελημάτων καιροῖς τὰς δίκας. Πεπαυμένης γάρ τῆς ἀμαρτίας, μᾶλλον δὲ ἡδη ποιάς τὰς ὑπὲρ αὐτῆς ἐκτετυκότος τοῦ Ἰσραὴλ, καταλήξειν ἔφη τὰς συμφορὰς, καὶ μάλα εἰκότως, καὶ ἀπραχτῆσεν έτι τὴν τῶν ἀνιαρῶν ἐφοδον. Βεβούλευται γάρ ἐπ' αὐτοῖς οὐκέτι ἀδελφὰ τοῖς πατρότοις, ἀλλ' ὅσα βλέπει πρὸς ἡμερότητα. Ταῦτα δὲ ἡ δεξιὰ εἰρήνης ἐπίδοσις, καὶ ἀμφιλαφῆς τῶν ἡδίστων αὐτοῖς χορηγία, ὡς εἰνδοτρυν μὲν ὀρθοῖς τὴν ἀμπελὸν, βαθὺν δὲ κομῶσι λῃστούς τὴν ἀρδεσίμον γῆν τοὺς τῶν γηπόνων ἕρωτας ἀμελεσθεῖσαι, οὐρανοῦ δηλονότι μονονουχὶ καὶ συνθέσοντος, καὶ δρόσοις καταπιάνοντος ἀγρούς καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς. Ἐφεται γάρ πάντας τοῖς τοῦ Δεσπότου νεύμασιν οὐρανός τε καὶ γῆ, καὶ ἀπεξαπλῶς ἡ κτίσις. Κλῆροι δὲ ταῦτα τῷ Ἰσραὴλ, Θεοῦ κατευρύνοντος τὴν εὐημερίαν, καὶ παντὸς ἀνιαροῦ ἀπαλλάσσοντος.

Ἀρμόσειε δ' ἀν δὲπὶ τῷδε λόγος τῷ πάντων ήμῶν Σωτῆρι Χριστῷ. Πρὸ μὲν γάρ τῶν τῆς ἐπιδημίας καιρῶν ἐναδίζομεν ἕκαστος κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, κτηνῶδη καὶ ἀλόγωταν διαβιοῦντες βίον, καὶ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις συνεχεύμενοι. Ἐπεὶ δὲ πεπτωκότες μονονουχὶ, καὶ κατερρίμμενοις εἰς γῆν, καὶ ὑπὸ πόδας δντας ἔχθρῶν ὄφτειρεν δ Πατήρ, οὐκέτι επεποίηκεν ἡμῖν κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἐμπροσθεν. Οὐ γάρ περιείδεν έτι πλεονεκτούμενούς, καὶ ὑπὸ τυράννων πράττοντας ὡμῷ, πρὸς πᾶν διτιοῦν τῶν αἰσχίστων ἡμᾶς ἀποφέροντι· δέδωκε δὲ μᾶλλον ἡμῖν τὴν ἐκ οὐρανῶν εἰρήνην τουτέστι Χριστὸν, δς καὶ ἀπάσσης ἡμῖν τῆς εὐχαριτίας τῆς νοητῆς δεδώρηται χορηγίαν. Ἐμπεπλήσμεθα γάρ σίτου τε καὶ οἶνου, καὶ δεδώρηκεν ἡμῖν η ἀμπελός η ἀληθινή, τουτέστι, Χριστὸς, τὸν ἐστιτῆς καρπὸν, τὸν εὐφραίνοντα καρδίσιν ἀνθρώπου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Αὐτὸς δὲ ὑπάρχει καὶ ὁ ὀκκός τοῦ οἴτου, καὶ τὸ δράγμα τὸ ἱερὸν· αὐτὸς ἡμῖν ἀπεψάνθη ζωὴ, ἀπέδειξε δὲ καὶ εὐανθεστάτους, ταῖς ἐκ οὐρανοῦ καταπιάνοντας δρόσοις, δῆλον δὲ ὅτι ταῖς νοηταῖς καὶ διὰ τοῦ πνεύματος, ὃν καὶ ἡ θεοπέταις Δαβὶδ διαμένηται, λέγων· Ὅς δρόσος Ἀερμὸν ἡ καταβαίνουσα ἐπὶ τὰ δρη Σιών. Ταῦτα δὲ ἡμῖν ἐν κατρου μοίρᾳ παρὰ Θεοῦ, καὶ μερὶς ἀγαθῆ, ἐπείτοι γεγόναμεν Ἰσραὴλ, τουτέστι, νοῦς ὁρῶν Θεόν τεθέαμεθα γάρ ἐν Γενῷ τὸν Πατέρα.

Kαὶ ξεται δι τρόπον ἡτε ἐτ κατάρα ἐτ τοῖς θεοσιν, δ οίκος Ιούδα καὶ οίκος Ἰσραὴλ, οὕτως

A res atque adeo mentes omnia velut quassarentur et fluctibus pulsarentur, nec firmitudinis quidquam haberent.

VER. 11, 12. *Et nunc non iuxta dies qui ante fuerunt ego faciam reliquis populi hujus, dicit Dominus omnipotens: sed monstrabo pacem. Vineae dabit fructum suum, et terra dabit germina sua, et cælum dubit rorem suum, et possidere faciam reliquias populi mei omnia haec.*

XLV. Cumi ira etiam inde provenientia submovet, et ait, cum temporibus peccandi simul poenas recessuras. Factio enim sine peccandi, imo Israele jam plagis propter peccatum punito, desituras promittit calamites, juste admodum, et in posterum nihil triste in eos incursum: decrevisse enim in illos priorum dissimilia, ex media nimirum mansuetudine. Hæc erant, pacis incrementum, et rerum ipsis jucundissimarum larga suppeditatio, ut vinea botris frequens cerneretur, arva densis segetibus colonorum sudoribus responderent, cœlo utpote quasi concurrente, et roribus rura, et ruris opes ad pinguitudinem nutrita. Plane enim Domini nutus cœlum et terra, et generatim creatura omnis sequitur. Haec fuerunt sortes Israel, Deo felicitate dilatante, et omni molestia liberante.

Serino hic Christo Salvatori omnium nostrum aptabitur. Nam ante tempora adventus ejus ambulabamus unusquisque iuxta arbitrium suum, vitam pecudum et a ratione alienissimam viventes, et dæmonum fraudibus irreciti²⁵. Ast ubi collapsos quadrangularis, et prostratos, et sub iniiciorum pedibus jacentes miseratus est Pater, non amplius fecit nobis secundum dies priores. • **722** Non enim passus est nos ultra subjugari, et sub crudeli tyranno degentes, ad quidvis indignissimum abduci; sed pacem de cœlo impertivit, hoc est Christum, qui et omnis fertilitatisque mente comprehenditur ubertatem nobis largitus est. Repleti enim sumus frumento et vino²⁶: et dedit nobis vera vitis²⁷, hoc est, Christus fructum suum letificantem cor hominis, sicut scriptum est²⁸. Ipse est et granum frumenti²⁹, et sacer manipulus; ipse factus est nobis vita³⁰, redditique florentissimos coelesti rore inebrians, intelligibili, inquani, et spirituali, cuius et divinus David meminit: « Sicut ros Hermon, qui descendit super montes Sion^{31,32} ». Ille nobis a Deo sors et pars bona contigit, postquam facti sumus Israel, hoc est, mens Domini videns: in Filio enim Patrem vidimus³³.

VER. 13. *Et erit sicut eratis in maledictione inter gentes, domus Iuda et domus Israel, sic salvabo vos,*

²⁵ Ερίνε. II, 2, 3. ²⁶ Joe. II, 19. ²⁷ Ioan. xv, 1. ²⁸ Psal. ciii, 15; Eccl. xi, 20. ²⁹ Ioan. xii, 24, 25, ³⁰ Ioan. xi, 25. ^{31,32} Psal. cxxxii, 3. ³² Ioan. xiv, 9.

et eritis in benedictione. Confidite et confortamini in Αδιασώσω· ὑμᾶς, καὶ θεούσθε ἐν εὐλογίᾳ. Θαρσεῖτε καὶ κατισχύετε ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν.

XLVI. In captivitatem ducti Israelitæ, et victorum iniqua imperia perferentes, etiam maledicti sunt vocati, dicentibus quibusdam, quod a vero non abhorret, Ne mihi contingat quod Israeli. Ubi autem eos salvavit misericors Deus, et in pristina bona sunt restituti, cum calamitatibus opinionem quoque maledictorum habere desierunt. Benedicti sunt enim, et æque ut olim beati fuerunt, Deo super-nis bonis eos oblectante, et iotius securitatis velut Campos ipsis pandente.

Quod in nobis ipsis verum conspicitur. Eramus enim maledicti, gregibus dæmonum subditi, et ad omne genus improbitatis illorum scelerem devoluti²⁴. Ast ubi Deum universorum opificem cognovimus, et a Christo cogniti sumus, tunc, tunc cantare intranoscimelipsos didicimus: « Benedicti nos a Domino, qui fecit cælum et terram²⁵. » Quoniam autem ad tantum honorem et gloriam vocali sumus, bonis operibus operam dare nos necesse est, et affectiones viliosas viriliter debellare, et peccatum exsecrari, et in evangelicis legibus servandis excellere, et ad id quod Deo gratum est rite efficiendum incunubere. Audivimus enim acclamantem nobis, **723** « Confidite et confortamini in manibus vestris. » Adepti porro sumus a Christo, ut confidere debeamus: vicit enim pro nobis mundum²⁶, et conculcavit hostes, et templum suum a morte invictum ostendit, et ini-quitatis os obturavit, ut et nos in his clarescamus²⁷. Vicit enim, ut dixi, non sibi, sed nobis infirmis, quibus bona victoria sue comparavit.

VERS. 14, 15. *Quia hæc dicit Dominus omnipotens: Sicut cogitavi ut affligerem vos, cum provocasset ad iram me patres vestri, dicit Dominus omnipotens, et non me paenituit; sic paratus sum, et cogitavi in diebus istis, ut benefaciam Jerusalem et domini Iuda. Confidite.*

XLVII. Divinis consiliis nihil posse obsistere, rursum etiam ex his liquet. Quod enim Deus decreverit, et voluerit facere, id profecto prorsus eveniet. Sic enim per Isaiam loquitur, nature suæ vires potentissimas demonstrans: « Ei dixi: Omne consilium meum stabit, et omnia quæcumque cogitavi faciam²⁸. » Quocirca ex iis quæ ipsos divina ira sæviente perpeti contigit, ex his ipsis, inquam, apertissime licet intelligere, etiam lætitiae viam eis dilatari, volente Deo et felicitatem indulgente, imo ex benignitate sua cupiente potius ut omnibus bonis redundant. Quemadmodum enim, inquit, volenter vos affligere propter multa peccata vestra nihil cohibuit: ita et bona cogitanti et satis afflictos misericordia prosequi volenti nihil

ΜΖ'. Αἰχμάλωτοι γεγονότες οἱ ἐξ Ἱερατὴλ, καὶ ταῖς τῶν ἐλόντων πλεονεξίαις ἐνειλημμένοι, κεχριματίκας καὶ ἐπάρατοι, φασκόντων τινῶν, κατά γε τὸ εἰκός: Οὗτο μὴ γενοίμην ὡς δὲ Ἱερατὴλ. Ἐπειδὴ δὲ στεωκέ τε αὐτοὺς δὲ φιλοκτίρμων Θεὸς, καὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖς γεγέννασιν ἀγαθοῖς, συναποδεβλήκαστοι συμφοραῖς καὶ τὸ δοκεῖν εἶναι κατηρημένοι. Ήλύδηνται γάρ, καὶ οὐδὲν ἥπτον γεγόνασται ζῆλωτοι καθὰ καὶ πάλαι, Θεοῦ κατευφραίνοντος τοῖς δικαίοντες ἀγαθοῖς, καὶ ἀπάστης αὐτοῖς εὐθυμίας ἀπλούντος τὴν μέθεξιν.

Τοῦτο δὲ αὐτὸν καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἀληθὲς ὅν δρᾶται πάλιν. Ἡμεν γάρ ἐπάρατοι, ταῖς τῶν δαιμονίων ἀγέλαις ὑπεζευγμένοι, καὶ πρὸς πᾶν εἰδός φαυλότητος διὰ τῆς ἔκεινων δυστροπίας κατενηγμένοι. Ἐπειδὴ δὲ Θεὸν ἐγνώκαμεν τὸν τῶν ὀλων δημιουργὸν, καὶ ἐγνώσθημεν τῷ Χριστῷ, τότε δὴ, τότε καὶ ἀναμέλπειν ἐφ' ἑαυτοῖς δεδιδάχμεθα: « Εὐλογημένοι ἡμεῖς τῷ Κυρίῳ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » Ἐπειδὴ δὲ εἰς τοῦτο κεκλήμεθα τιμῆς τε καὶ δόξης, φιλεργεῖν ἀναγκαῖον, καὶ κατανόριζεσθαι τῶν παθῶν, καὶ στυγητὴν ποιεῖσθαι τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τοῖς εὐαγγελικαῖς ἐμπρέπειν νόμοις, καὶ ἐπείγεσθαι κατορθῶν τὸ ἀρέτον τῷ Θεῷ. Ἀκηδαμεν γάρ ἐπειφωνοῦντο; ἡμῖν· Θαρσεῖτε καὶ κατισχύετε ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν. » Ἐσχήκαμεν δὲ παρὰ Χριστοῦ τὸ χρῆναι θαρσεῖν· νενίκηκε γ. ὑπὲρ ἡμῶν τὸν κόσμον, καὶ πεπάτηκεν ἐχθρὸύς, καὶ θανάτου κρείτονα τὸν οἰκεῖον ἔδειξε ναὸν, καὶ τὸ τῆς ἀνομίας ἐνέφραξε στόμα, ἵνα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτὸν ἐν τούτοις εὑδοκιμῶμεν. Νενίκηκε γάρ, ὡς Ἑρηκοῦ ἐκεῖτῷ μᾶλλον, ἀλλὰ ἡμῖν τοῖς ἡσθεντοῖς, τὰ ἐκ τοῦ νικῆσαι κατορθῶν ἀγαθά.

Διότι τάδε λέγει Κύριος καπτοχράτωρ: «Οὐ τρόπον διενοίθηρ τοῦ κακῶσαι ὑμᾶς, ἐτ τῷ παροργίσαι με τοὺς πατέρας ὑμῶν, λέγει Κύριος καπτοχράτωρ, καὶ οὐ μετερόησα· οὗτον καρατταγματικούς διατερόησμα ἐτ ταῖς ἡμέραις ταῦταις, τοῦ κατῶς ποιῆσαι τὴν Ἱερονσαλήμ καὶ τὸν οἰκον Ιούδα. Θαρσεῖτε. »

ΜΖ'. «Οτι ταῖς θείαις βουλαῖς τὸ ἀντιστατοῦν οὐδὲν, καὶ τῶνδε δὴ πάλιν ἐφίησι νοεῖν. »Ο γάρ ἀν βουλεύσατο Θεὸς, καὶ ἐλοιτο πληροῦν, τοῦτο δὴ πάντως ἐκδῆσεται. Οὗτο που καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαίου φησι, τῆς αὐτοῦ φύσεως τὸ παναλκῆς ἀποφανων· « Καὶ εἴπα· « Πᾶσά μου ἡ βουλὴ στήσεται, καὶ πάντα δοσα βεδούλευματι ποιήσω. » Οὐκοῦν ἐξ ὧν συνέδη παθεῖν αὐτοὺς ἐπενηγμένης τῆς θείας ὄργης, ἐξ τούτων αὐτῶν συνιέναι, καὶ μάλα σαφῶς. Εἴστιν, δτι καὶ ἡ τῆς εὐθυμίας αὐτοῖς κατευρύνεται τρίβος ἐθέλοντος γε αὐτοῦ καὶ ἐφίεντος εὐημερεῖν, μᾶλλον δὲ καὶ δρέγοντος φιλανθρωπίᾳ τὸ ἐν παντὶ χρῆναι γενέσθαι καλῶ. »Ωσπερ γάρ, φησι, κακοῦν ὑμᾶς ἐθέλοντα διὰ πολλὴν ἀμαρτίαν ἀπείρξεν οὐδέν· οὕτω καὶ χρηστὰ βουλευομένῳ, καὶ κατοικεῖσθαι

²⁴ II Petr. ii, 12, 14. ²⁵ Psal. cxviii, 15. ²⁶ Ioan. xvi, 33. ²⁷ Psal. cxi, 2 seqq. ²⁸ Isa. xlvi, 10.

εθέλοντι πεπονθότας ἀρχούντως οὐδὲν ἔσται τὸ Α ερί impedito. « Paratus sunt enim benefacere εἰμιοδών. » Παρατέταγμα γάρ εὐ ποιήσαι τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὸν οἶκον Ἰουδα. » Ἐμφαντικὴ δὲ λίαν ἡ λέξις. Οὐ γάρ ἔψη μόνον, ὅτι Βεβούλευματα καὶ διανεύηματα τυχόν, ἀλλ' εἰς τοῦτο προῆλθον γνώμης καὶ τῆς ἐφ' ὑμίν ἡμερότητος, ὥστε καὶ παρατέταγμα τοῦτο δέ ἔστι σκέψεως ἐντόνου μήνυσις ἐναργής. Κατατραγάζει δὲ τὴν ὑπόσχεσιν εἰς ἀλήθειαν, τὸ « Θαρσεῖτε » προστιθεῖς.

Οὗτω καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς πίστεως κεκλημένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀλήθειας ἀσφαλίζεται Χριστός. « Μάστερ γάρ πρὸ τῆς κλήσεως πρὸς πᾶν εἰδός φαυλότητος καταλισθήκτας, παραδέδωκε μὲν εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ἐκάκωσε δὲ δι' ἀκάθαρταν οὔτω καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις διενοθή τε καὶ παρατέταχται, καθά φησιν αὐτός, εἰς γε τὸ εὖ ποιήσαι τὴν Ἑκκλησίαν καὶ τὸν οἶκον Ἰουδα, τουτέστιν, τοῦδε τοῖς ἔξομολογουμένους αὐτῷ, εὐφημίαίς καταγεράροντας ὡς Δεπτότην, ὡς Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν· αἴρεσθις γάρ δὲ Ἰουδας ἐρμηνεύεται. Οἶκος δὲ Ἰουδα καὶ ἑτέρως νοοῖται δὲ ἡ Ἑκκλησία. Κεχρημάτικε γάρ οἶκος Χριστοῦ, δε; ἀνατέτακεν ἐξ Ἰουδα, κέκληται δὲ οὔτω καὶ παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ. Καὶ γοῦν δὲ πατριάρχης Ἰακὼβ οὕτως αὐτοῦ διαμέμνηται, λέγων· « Ἰουδα, σὲ αἰνέσαιαν οἱ ἀδελφοί σου. » Καὶ πάλιν· « Ἐκ βλαστοῦ, υἱός μου, ἀνέβης. » Ἀνέδη γάρ δὲ Χριστὸς ἐκ βίζης Ἱεσσαί, καὶ καθάπερ ἀπὸ βλαστοῦ τῆς ἀγίας Παρθένου, βαστηρία καὶ ράδος δυνάμεως, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ἡμῖν οὖν δρα καὶ τὸ « Θαρσεῖτε » λέγεται, καὶ μάλα εἰκότω. « Ὁπλω γάρ εὐδοκίας » ἔστεφάνωσεν δὲ Πατήρ τῇ διὰ Χριστοῦ σωτηρίᾳ καὶ χάριτι.

Οὐραὶ οἱ λόγοι οὓς ποιήσετε. Λαλεῖτε ἀλήθειαν ἀκαστος πρὸς τὸν πληστὸν αὐτοῦ, καὶ κρίμα εἰκηρινὸν κρίνετε ἐταῖς κύλαις ὑμῶν, καὶ ἀκαστος τὴν κακὰ τοῦ πληστοῦ αὐτοῦ μὴ λογίζεσθε ἐταῖς καρδίαις ὑμῶν, καὶ δρογοὶ ψευδῆ μὴ ἀγαπᾶτε· διστει ταῦτα πάντα ἐμίσησα, λέγει Κύριος πατεροπάτωρ

ΜΗ. Οὐκ ἀπειθεῖν ἐλομένοις καὶ εἰς ἔξιτηλον πολιτείαν ἀποφοιτῶν, ἡγαπηκόσι δὲ μᾶλλον τὴν εὐθείαν διαστέγειν ὁδὸν, καὶ τὴν εὐαγῶς ἡρημένοις, ἐπαγγέλλεται Θεὸς τὰ ἐκ τῆς ἀδίας ἡμερότητος ἐπιδώσειν ἀγαθά, καὶ μή καὶ παρατετάχθαι πρὸς τὸ χρῆναι λοιπὸν εὖ ποιεῖν αὐτούς. « Ήκιστα μὲν γάρ ψευδοεπεῖς ὄρδεσθαι προστέταχε, ποιεῖσθαι δὲ μᾶλλον ἐν ἀτρεκείᾳ τοὺς λόγους, ὅρθότητα δὲ τὴν ἐπὶ τοῖς κρίμασιν ἀγαπᾶν, καὶ τὴν ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι γῆθον εἰδῆ τε καὶ ἀνεπίπληκτον πάντη τε καὶ πάντας ἐκφέρειν, οὐ λημμάτων αἰσχρῶν ἤττωμένους, οὐκ εἰς κέρδη βλέποντας αἰσχρά, καὶ χρημάτων ἔνεκκ τὴν τοῦ δικαίου προδιδόντας χάριν, ἀλλ' εἰς μόνου δρῶντας τὸ ἀνδάνον Θεῷ· ἀνιέντας δὲ καὶ ἀδελφοῖς, εἰ δὴ πού τι παραπταίσιαν ἢ δρῶντες, ἢ λέγοντες, καὶ προσέτι τούτοις παρωθουμένους; εὖ μάλα τὸ ψευδορκεῖν· μεμισηκέναι γάρ διετχυρίζεται τὰ τοιάδε τῶν κακῶν.

²⁹ Rom. i, 28 εφερρ. ³⁰ Gen. xlvi, 8. ³¹ ibid. 9. ³² Isa. xi, 1. ³³ Psal. cix, 2. ³⁴ Psal. v, 13.

³⁵ I Timoth. iii, 8.

A erit impedimento. « Paratus sunt enim benefacere Jerusalem et domini Iuda. » Magna est in voce emphasis. Non enim tantum ait, puta, Deliberavi et cogitavi, sed eo processi voluntatis et mansuetudinis erga vos, ut et me paraverim, seu instruxerim, quae est intentio commentationis minime dubia significatio. Obsignal autem promissionis veritatem, adjiciendo, « Confidite. »

Sic et nos ipsos per fidem vocatos in agnitionem veritatis securos reddit Christus. Sicut enim ante vocationem in omne genus viliorum delapsos in reprobum sensum tradidit³⁰, et propter immunditiam dire multavit: sic et in diebus istis cogitavit et instrutus est, ut ait ipse, ut benefaciat Ecclesiae et domui Iuda, hoc est, nobis, qui constemur ei, ut Dominum, et Salvatorem, et Liberatorem laudibus venerantes: **724** siquidem voci Iuda notio laudis subjecta est. Alter item Ecclesia domus Iuda queat intelligi. Appellata est enim dominus Christi, qui ex Iuda ortus est, quo etiam nomine a divinitus inspirata Scriptura nuncupatur. Itaque patriarcha Jacob his verbis ejus meminit: « Iuda, te laudent fratres tui³¹. » Et rursum: « Ex germine, filii mihi, ascendistis³². » Ascendit enim Christus ex radice Jesse³³, et velut ex germine sancte Virginis, baculus et virga virtutis, juxta prophetam vocem³⁴. Nobis igitur etiam « Consilite» dicitur, et æquissime. « Scuto enim bona voluntatis, salute et gratia per Christum Patrem coronavit nos³⁵ »

C

Vers. 16, 17. *Istli sunt sermones quos facietis. Loquimini veritatem uniusquisque ad proximum suum, et judicium pacificum judicate in portis vestris, et unusquisque malum contra amicum suum ne cogite in cordibus vestris, et juramentum mendax ne diligite: quia haec omnia odi, dicit Dominus omnipotens.*

XLVIII. Quibus cordi est non detrectare imperium nec vitæ genus vanum persecuti, sed recte itinere ingredi et sancte vivere malunt, iis Deus mansuetudinis suæ bona daturum, atque etiam instructum se fore ad iis deinceps beneficiendum pollicetur. Mandavit enim minimè falsiloquos videri, sed veros potius sermones edere, et judiciorum integratatem diligere, et de unaquaque re sententiam sinceram nullique vituperationi affinem penitus, citra turpis lucri cupiditatem pronuntiare, non turpem quæstum spectantes³⁶, et pecuniarum causa Dei gratiam prorudentes, sed solum Dei beneplacitum intuentes: condonantes item fratribus, si quid illi eos aut verbo aut facto læserint, et præter ista studiosa perjurium fugitantes: odisse enim se mala hujuscemodi affirmat.

Perpende porro quomodo nihil typicum aut immensum facere jubeat. Non enim imperat immorare boves, nec incendere thura, sed veluti gracilem quadram et tornatilam, et tantum non evangelicam vitam eos exercere postulat. Qnoniam enim in his pauca nobis de Salvatoris adventu indicata sunt, idcirco et mandatum induci necesse fuit, quo l'divina ejus jussa loqueretur. Si enim decet nos divina verba sequentes loqui veritatem, **725** quia Christi sunt omnino disseremus: Christus enim est veritas⁴⁴. Ideo et sapientissimus Petrus paratissimos nos esse praecepit ad respondendum « cuivis rationem nos poscenti de ea quae in nobis est spe⁴⁵. » Quod si quae Christi sunt loqui assueverint, et eum in lingua semper habuerint, et animo et corde meditati fuerint, justi plane erunt, et excellentes, paciflque et mites, et insuper patientes, et pejerare nescientes, quin penitus nec jurantes. Meminerunt enim illud dicere: « Sit autem sermo vester: Est, est, et, Non, non⁴⁶. » Optime ova elobates, malleum dñe oibz omnium yntes oblaes.

Vens. 18, 19. Et factus est sermo Domini omnipotentis ad me, dicens: Hoc dicit Dominus omnipotens: Jejunium quartum, et jejunium quintum, et jejunium septimum, et jejunium decimum erunt domini Iuda in gaudium, et in laetitiam, et in festivitates bonas, et laetabimini, et veritatem et pacem diligite.

XLIX Necessarium duco discendi cupidis rursum prius exponere causas jejuniorum, de quibus hoc loco dicitur, et quod sit quartum, quodnam quintum, et reliqua, septimum scilicet, et decimum. Sic enim opportune et apte que sit mandatorum vis deinde enucleando, adjungemus. Igitur capta sancta civitate, et exusto templo, et Israele simul cum vasibus sacris in captivitatem abducto⁴⁷, qui salvi restabant in Iudea, dies quibus haec pali contigisset odiosos et execrabilis habebant, factisque coetibus planetus lamentationesque suscipiebant, cibo se ut in jejuniis abstinentes. Quae autem uaoquoque dierni a nobis modo dictorum evenerint, age exponamus. Ait ergo beatus Jeremias: « Et factum est in anno nono regni ejus, Sedeciae utique, in mense decimo, decima mensis venit Nabuchodonosor rex Babylonis, et omnis exercitus ejus contra Ierusalem, et circumvallarunt eam, et adiscaverunt circum eam lapidibus quadratis, et venit civitas in angustias usque ad undecimum annum regis Sedeciae, in mense quarto, nonuia die niensis. Et invaluit fames in civitate, et non erant panes populo terrae; et dirupta est civitas, et omnes viri bellatores egressi sunt nocte via urbis inter muros; **726** et antemurale, quod erat versus horum regis⁴⁸. » Postea cede liberorum Sedeciae et exultatione ejus intersita, ita pergit: « In niense quinto, decima mensis venit Nabuzardus princeps coquorum, qui stabat ante faciem regis Babylonis, in Ierusalem, et succendit domum Domini, et

A Αθρε δὲ δπως ούδεν ἐπιτάτει δρᾶν τῶν ἐν σκιαῖς ή τύποις. Οὐ γάρ τοι χρῆναι βουθυτεῖν, οὐδὲ μήν λεβάνψ τιμῆν ἐντέλλεται, ἀλλ' οἶον ἴσχνήν τινα, καὶ τετορυεμένην, μόνον δὲ οὐχί καὶ εὐαγγελικήν ἐπασκῆσαι βούλεται ζωήν. Ἐπειδὴ γάρ δι βραχὺς ἡμῖν ἐν τούτοις περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας πεποίηται λόγος, ταῦτη τοι καὶ ἀναγκαῖς ἐνοτᾶτη συνεισάγεται τὰ δὲ αὐτοῦ λαλοῦσα θεσπίσματα. Εἰ γάρ δὴ προσήκει τοῖς θεοῖς ἡμᾶς ἐπομένους λόγοις λαλεῖν τὴν διάθειαν, τὰ Χριστοῦ πάντως διαλεξέμεθα. Χριστὸς γάρ ἔστιν ἡ διάθεια. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ σοφώτατος Ηέτρος ἔτοιμοτάτους ἡμᾶς γενέσθει προστέταχε πρὸς ἀπολογίαν· παντὶ τῷ ἐρωτώντι ἡμᾶς λόγον περὶ τῆς ούσης ἐν ἡμῖν ἐλπίδος. » Εἰ δὲ δὴ τὸ Χριστοῦ λαλεῖν εἰδίσμένοι, καὶ αὐτὸν ἔχοντες ἐπὶ γλώσσῃς ἀλλ', καὶ νοῦ, καὶ καρδίας, μελέτην πεποιημένοι, δίκαιοι που πάντως εἰλέν ἀν, καὶ τῇ κατὰ πᾶν οὗτοῦ ὄρθρητι διαπρέποντες, εἰρηνικοί τε καὶ πρόσι, καὶ πρός γε τούτῳ καὶ ἀνεξίκακοι, καὶ φευδομέμνηται γάρ λέγοντος αὐτοῦ· « Εστα δὲ ὅμων τὸ λόγος τὸ Ναὶ, ναὶ τὸ Οὐ, οὐ. »

B Καὶ διέρετο λόγος Κυρίου παντοκράτορος πρὸς μὲ, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Νηστεῖα η τετράς, καὶ νηστεῖα η πέμπτη, καὶ νηστεῖα η ἕδηδημή, καὶ νηστεῖα η δεκάτη ἐσορτεῖ τῷ οὐρῷ ισόδια εἰς χαράς, καὶ εὐχροστούντης, καὶ εἰς ἕορτάς ἀγαθάς, καὶ εὐχραθήσεσθε, καὶ τὴν διάθειαν καὶ τὴν αἱρήσην ἀγαπήσατε.

M^θ. Αναγκαῖον οἶμαι τοῖς φιλομάθεσι προαργήσασθαι πάλιν τῶν ἐνθάδε λεγομένων νηστεῖων τὰς αἰτίας, καὶ ποίᾳ η τετράς, τίς δὲ η πέμπτη, καὶ αἱ τούτων ἐφεζῆς ἔδομη τε καὶ δεκάτη. Προστέλλεται γάρ οὗτος ἐπὶ καιροῦ καὶ ἐν κόσμῳ λοιπὸν τῶν προστεταγμένων τὴν δύναμιν. Οὐκοῦν μετά τὸ ἀλῶνται σὴν ἀγίαν πόλιν, καὶ κατεμπρησθῆναι τὸν ναὸν, ἀποκομισθῆναι δὲ ὅμοι τοῖς ἵεροῖς σκεύεσιν αἰχμάλωτον τὸν Ιερουτὴλ, οἱ σεωσαμένοι τε καὶ περιλειφθέντες κατὰ τὴν Υουδαίαν, τὰς ἡμέρας, ἐν αἷς τὰ τοιάδε παθεῖν συμβένηκεν ἀποφράδας ἡγουντο καὶ συγητάς, καὶ δὴ κατὰ πληθὺν συνθέσοντες, κομμὸν ἐποιούντο καὶ θρῆνον, ἀστιούντες ὡς ἐν νηστείαις. Τίνα δὲ δὴ τὰ συμβεβηκτά καὶ ἐν ἐκάστῃ τῶν ἀρτίων ἡμῖν εἰρημένων ἡμερῶν, φέρε λέγωμεν. « Εφη τοίνυν ὁ μακάριος Ἱερεμίας· « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἔτει τῷ ἐννάτῳ τῆς βαπτίσας αὐτοῦ, δῆλον δὲ ὅτι Σεδεκίου, ἐν τῷ μηνὶ τῷ δεκάτῳ, δεκάτῃ τοῦ μηνὸς ἡλίθε Ναβουχοδονόσωρ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, καὶ πάσα ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐπὶ Ιερουσαλήμ, καὶ περιεγαράκωσαν αὐτήν, καὶ περιφοβήσαν αὐτήν τετραπόδις ἡλίθους κύκλων, καὶ ἥλθεν ἡ πόλις εἰς συνοχήν, ἔως ἐνδεκάτου ἔτους τῷ βασιλεῖ Σεδεκίῳ, ἐν μηνὶ τῷ τετάρτῳ, ἐννάτῃ τοῦ μηνὸς. Καὶ ἐστερεώθη ὁ λιμὸς ἐν τῇ πόλει, καὶ οὐκ ἡταν δρτοι τῷ λαῷ τῆς γῆς, καὶ διεκόπη ἡ πόλις, καὶ πάντες οἱ ἀνδρες οἱ πολεμισταὶ ἐξῆλθον νυκτὸς κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς πόλεως ἀναμέσον τοῦ τείχους καὶ τοῦ προτειχίσματος, δην κατὰ τὸν κῆπον τοῦ βασιλέως. » Εἴτα δὴ μέσον παρ-

⁴⁴ Joan. xiv, 6. ⁴⁵ II Petr. iii, 15. ⁴⁶ Matth. v, 37. ⁴⁷ IV Reg. xxv, 9. ⁴⁸ J. reg. iii, 4-7.

ενθεὶς τῶν Σεδεκτοῦ πατέων τὴν σφαγὴν, αὐτοῦ δὲ τὴν τύφλωσιν, ἐφη πάλιν· «Ἐν μηνὶ τῷ πέμπτῳ, δεκάτῃ τοῦ μηνὸς ἥλιθε Ναβουαρδὼν ὁ ἀρχιμάγειρος, ὁ ἑστηκὼς κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως Βαβυλώνος εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐνέπρησε τὸν οἶκον Κυρίου, καὶ τὸν οἶκον βασιλέως, καὶ πάσος τὰς οἰκίας τῆς πόλεως, καὶ πᾶσαν οἰκίαν μεγάλην ἐνέπρησεν ἐν πυρὶ, καὶ πᾶν τεῖχος Ἱερουσαλήμ κύκλῳ καθεῖλεν ἢ δύναμις τῶν Χαλδαίων ἢ μετὰ τοῦ ἀρχιμαγείρου. » Ἀκούεις δῶρα ἐν τῷ δεκάτῳ ἔτει πεπολιώρχηκεν ὁ Ναβουαρδὼν τὴν Ἱερουσαλήμ, εἴτα τῷ τετάρτῳ μηνὶ τοῦ δεκάτου ἔτους διακεκρίθει φησὶ τὴν πόλιν ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ μηνὶ καὶ αὐτὸν ἐμπιπρῆσθαι τὸν γαδὺ καὶ ἄπασαν δὲ τὴν πόλιν διεσχιρίζεται παρὰ τοῦ ἀρχιμαγείρου. Ἀποφράδας δὴ οὖν τὴν τετάρτην, καὶ τὴν πέμπτην, καὶ τὴν δεκάτην ἡμέραν ἐποιοῦντο, δι' ἦς εἰπον αἰτίας. Τίς δὲ καὶ τῇ ἑδδῷ, πάλιν εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Ἐπειδὴ γάρ εἰλε τὴν Ἱερουσαλήμ δὲ ἀρχιμάγειρος, κεχειροτόνηκε τὸν Γοδολίαν εἰς καθηγήσθην τοῖς καταλοίποις τῶν Ιουδαίων ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις· εἴτα τούτῳ δεδρακῶς ἀπῆλθεν εἰς Βαβυλῶνα. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὕτω πεπράχθαι μεμαθήκασιν οἱ περισθέντες ἐξ Ιουδαίων, συνέδραμον ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ ἤσαν ἐν ἀλπίσι τοῦ κατοικεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. Ἄλλ' ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἑδδῷ, καθὰ γέγραπται, τὸν Γοδολίαν ἀνείλεν ὁ Ισαάκ· καὶ διεσπάρη πᾶς δὲ λαὸς τότε, καὶ ἀπέδραμον εἰς τὴν Αἰγυπτιῶν, καὶ διολώλασιν ἔκει. Στυγήτην οὖν ἐποιοῦντο καὶ τὴν ἑδδῷ μηνὸν ἡμέραν, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν μῆνα, ταύτης ἔνεκεν τῆς αἰτίας. Ἡδε μὲν οὖν τῶν νηστειῶν ἡ πρόσφασις. Ἐπειδὴ δὲ ἀκλούθον ἦν, πεπειμένων τῶν ἐξ ὅργης, καὶ ἀνακομισθέντος τοῦ Ἰσραὴλ ἐς Ἱεροσόλυμα, καὶ τῶν σκυθρωτῶν παρεληλακότων, μὴ νηστεύειν ἔτι καὶ κόπτεσθαι, μεταπλάτεσθαι κελεύει τὸ πάνθος εἰς εὐθυμίαν, ἥδεσθαι τε μᾶλλον ἐφ' οὓς ἔχουσι λαβόντες παρὰ Θεοῦ, ἤγουν διὰ μνήμης ἔχειν τὰ ἐφ' οὓς τετιμώρηνται κατὰ καιρούς, πλημμελοῦντες ἀφρυλάκτως, καὶ πρὸς πᾶν διεισιγόν τὸν ἐκτόπων ἀναδηγὸν ὠλισθήκατες.

Δέδραχε τοῦτο καὶ εἰς ἡμᾶς δὲ Χριστός. «Εστρεψε C γάρ εἰ μὲν τὸν καπετὸν εἰς χαράν, διέρρηξε τὸν σάκκον καὶ περιέζωσεν εὐφροσύνην, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Φάλλοντος φωνὴν. Ἐπαιτώμεθα δὲ οὐδαμῶς, διεθέντες εἰδότες ποτὲ, καὶ προσκυνοῦντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, πεπτώκαμεν ὑπὸ πόδας ἔχθρῶν, καὶ εἰς νοῦν ἀδόκιμον παρεδόθημεν· εὐχαριστοῦμεν δὲ μᾶλλον ἐφ' οὓς τὴν μεθα, καὶ σεωύσμεθα, καὶ ἐξ χειρὸς ἔχθρων λελυτρώμεθα, » καὶ τὴν ἀγίαν οἰκοῦμεν πόλιν, τουτέστι τὴν Ἔκκλησίαν, ἡξιώμεθά τε λοιπὸν εὐχαῖς καὶ θυσίαις ταῖς πνευματικαῖς καταγεράρειν αὐτὸν, ἀγάπωμεν δὲ καὶ ὡς εἰρήνην, καὶ ἀλήθειαν, καὶ θυμοδίας τῆς δινωτάτου πρόφρασιν τὸ χρῆμα καταλογίκεσθαι παρὰ τῆς θελας δεδιάγμεθα Γραφῆς. «Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν» D · αὐτὸς, ὡς ἔφην, ἡ ἀλήθεια· δι' αὐτὸν ἐσμεν ἐν Ἑλπίσιν ἀγαθίας, καὶ ἐν τῷ κατευφράνεσθαι δεῖν, κατηρέτας ἀπάστης ἀξιοθεάνης.

Τάδε λέγει Κύριος καντοκράτωρ· «Ἐτι ηξουσι λαοῖ πολλοῖ, καὶ κατοικοῦντες πόλεις πολλὰς, καὶ συναδεύσονται κατοικοῦντες πέντε πόλεις

A domum regis, et omnes domos urbis, et omnem urbani magnam combussoit igni, et omnem turrim Ierusalem in circuitu evertit exercitus Chaldeorum, qui erat cum principi coquorum ». » Andis quo patet et iuxto decimam annū nonnulli anno decimo Nabuchodonosor Hierosolymam obcederit; deinde quarto mense anni undecimi disruptam esse civitatem. In mense autem qui uero etiam ipsum templum et totam urbem a principe coquorum inflammatam narrat. Atros igitur, seu nefastos quartum, et quintum, et decimum dies propter causas a me dictas numerabant. Quae autem septima fuerit, praeterea dicendum est. Postquam enim princeps coquorum Ierusalem evertit, Godoliam principem Iudeis, qui Hierosolymis remanserant, creavit: quo facto Babylonem repetivit. Quod ubi cognoverunt superstites Iudei, Hierosolymam cum spe ibidem habitandi confluxerunt. Sed mense septimo Godoliam occidit Ismael; et dissipatus est omnis populus Iudei, confusus in Agyptum, ubi perdit ». Hanc od censam et septimum diem et ipsum mensem abominari sunt. Atque haec est jejuniorum occasio. Et quoniam consequens erat, cessantibus plagis, et Israele Hierosolymam reverso, et tristibus finitis ultra non jejunare et plangere, luctum multare laetitia et gaudere potius jubet de bonis a Deo acceptis, sive meminisse, ob quae olim puniti fuerint, cum liberrime sceleribus se commacularent, et ad quidvis nefarium nullo pudore ruerent.

B Facil hoc etiam nobis Christus. Convertit enim et planetum nostrum in gaudium, conseruit saeculum nostrum, et circumdedit nos laetitia, » ut Psaltes canit ». Nec conqueriuntur illa ex parte, quod cum aliquando Deum ignorantes, et creaturam potius quam Creatorem adorantes sub pedes hostium nostrorum redacti, et in sensum reprobum traditi sumus: quin gratias agimus. 727 quod misericordiam et salutem consecuti, et de manu inimicorum liberati » sanctam civitatem, hoc est Ecclesiasticum incolimus, et digni sumus habiti qui deinceps votis et sacrificiis spiritualibus ipsum veneremur; et charum habemus, et eam rem pacem, et veritatem, et sumum jucunditatis occasionem reputare a divina Scriptura docti sumus. Ipse enim est pax nostra »: ipse, ut dixi, veritas »: propter ipsius bene speramus, et omni incertitudine proligata triumphamus.

Vers. 20-22. Hæc dicit Dominus omnipotens: Adhuc venient populi multi, et habitantes civitates multas, et congregabuntur habitantes quinque civitates

⁵¹ Jerem. lii, 12-14. ⁵² Jerem. xl, 8-17; li, 1, seqq.; IV Reg. xxv, 23 seqq. ⁵³ Psal. xxix, 12. ⁵⁴ Rom. i, 23 seqq. ⁵⁵ Luc. i, 74. ⁵⁶ Ephes. ii, 14. ⁵⁷ Joan. xiv, 6.

in unam civitatem, dicentes : Eamus ut deprecemur faciem Domini, et queramus faciem Domini omnipotentis. Vadim et ego, et venient populi multi et gentes multae, ut querant faciem Domini omnipotentis in Jerusalem, et ut propiciant faciem Domini.

L. Convertente Christo lactum nostrum in gaudium, et in diem festum, et in laetitias bonas, et transferente in jucunditatem lamenta, non jam de vocatis ad salutem singuli in fide accedunt, et cum Deo per sanctificationem conjungentur, sed civitates inter se ad hoc deinceps hortabuntur, venientque ceterum omnes gentes, prioribus semper acclamantibus qui posteriores sunt, « Vadim et ego. » Scriptum est enim : « Ferrum ferrum acuit, vir autem acuit faciem alterius ». Semper enim aliorum alacritas alias ad bona consecranda stimulus invenitur. Quis est vero urbis, sive gentibus finis propositus? propitiare et exquirere faciem Domini, hoc est Christum, qui est imago simillima Dei et Patria », et figura substantiae ejus, et splendor gloriae », de quo et divinus David : « Faciem tuam illumina super servum tuum ». Illuminavit enim pax et facies, ut dixi, Dei et Patri, ipsum habentes beneficium ac propitium; et peccati noxas repellimus et justificari per fidem : non ex operibus justitiae quae fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam suam ». Misericors enim et bonus est, et ad se accedentibus peccata dimittit ». **728** Ipsius exquirentes servandis legum sanctis omnino invenimus, et per ipsum Deo ac Patri adhæremus : « Ipse enim est pax nostra, quod Scriptura testatur ».

τὰ νεομισμένα, πάντη τε καὶ παντως εὐρίσκομεν, γάρ αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς.

VERS. 23. *Hac dicit Dominus omnipotens : In diebus illis apprehendent decem viri ex omnibus linguis gentium : et apprehendent fimbriam unius hominis Iudæi, dicentes : Ibimus tecum, quia audivimus quod Deus nobiscum est.*

II. Quonam modo per urbes et gentes accessuri sint querentes faciem Domini, rursum declarat. Inquit enim, « Erit in diebus illis, » hoc est illo tempore, quando « apprehendent decem viri unum Iudæum, dicentes : Ibimus tecum: » Per denarium perfectum accedentium numerum intellige : perfectionis enim symbolum est hic numerus. Quod autem sanctis apostolis ex gentibus adhærentes eamdem cum illis viam ambulare instituerint, justificati per fidem in Christo », manifeste ostendit, ipsam formam, seu gestum, ut ex imagine accuratissime effictam proferens. Pervi enim pueri nonnunquam patrem sequi gentientes, comprehensa ora vestis ejus, illis tactibus velut adjuti, et a veste pendentes, ei-

A εἰς μὲν πόλιν, λέγοντες· Πορευθῆμεν δεηθῆναι τὸν προσώπου Κυρίου καὶ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου παντοκράτορος. Πορεύσομαι καὶ μάχη, καὶ ἥξουσι λαοὶ πολλοὶ, καὶ δύνη πολλὰ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου παντοκράτορος ἐν Ἰερουσαλήμ, καὶ τοῦ δειλάσσονται τὸ πρόσωπον Κυρίου.

B N. Μεταπλάττοντος τοῦ Χριστοῦ τὸ πένθος ἡμῶν εἰς χαρὰν, καὶ εἰς ἑορτὴν, καὶ εἰς εὐφροσύνας ἀγαθὸς, καὶ μαθιστῶντος εἰς θυμηδίαν τοὺς δύρμους, οὐ καθ' ἓνα λοιπὸν, φησι, τῶν καλουμένων εἰς σωτηρίαν ἡ ἐν πίστει πρόσοδος, καὶ ἡ πρὸς Θεὸν οἰκεῖωσι δι' ἀγιασμοῦ· ἀλλ' αἱ μὲν πόλεις ἀλλήλας εἰς τοῦτο παρατρυνοῦσι λοιπὸν, ηὗται δὲ κατὰ πληθὺν πάντα τὰ ἔθνη, τοῖς εἰς τοῦτο φθάσασιν ἐπιφανούντων δεὶ τῶν δευτέρων τὸ, « Πορεύσομαι κάγω. » Γέγραπται γάρ, διτοι· « Σίδηρος σιδηρὸν δένυει, ἀνήρ δὲ παροῦντι πρόσωπον ἐτέρου. » Παράκλησις γάρ δεὶ πως ἐτέροις εἰς τὸ χρῆναι πληροῦν τὸ ἀγαθὸν, ἢ τινῶν εὐρίσκεται προθυμία. Τίς δὲ δῆ ταῖς πόλεις, ητοι τοῖς ἔθνεσιν, δικοπόδις; τὸ δειλάσσονται τε καὶ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου, τουτέστι, Χριστὸν, δις ἐστιν εἰκὼν ἀπαράλακτος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καθά γέγραπται, καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, περὶ οὐ φησι καὶ διεσπέσιος Δαβὶδ· « Τὸ πρόσωπόν σου εἰπειφανον ἐπὶ τὸν δούλον σου. » Απέλαμψε γάρ ἡ εἰρήνη, καὶ τὸ πρόσωπον, ὡς ἔρην, τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς αὐτὸν ἔχοντες εὐμενῆ καὶ πεινῶν, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀμαρτίας διακρυσμέθα βλάβην· δικαιούμενοι διὰ πίστεως, οὐχ ἐξ ἔργων δικαιουσύνης ὡν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ πολὺ αὐτοῦ Ἐλεος. « Φιλοικτίρμων γάρ ἐστι καὶ ἀγαθὸς, καὶ διφίσσιος ἐγκλήματα τοῖς προσιόντιν αὐτῷ. Αὐτὸν ἐκζητοῦντες διὰ τοῦ χρῆναι πληροῦν καὶ δι' αὐτοῦ καλλώμεθα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ· « Καὶ

C Tάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· «Ἐρ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκελήσθοται δέκα ἀνδρες ἐκ πασῶν τῶν γλωσσῶν τῶν ἀθρῶν, καὶ ἐκελήσθοται τοῦ κρασπέδου ἀνδρὸς Ἰουδαίου, λέγοντες· Πορευσόμεθα μετὰ σοῦ, διστι ἀκηδαματεῖστοι διτοι ὁ Θεὸς μεθ' ὑμῶν ἐστιν. »

D NA'. Τίνα δῆ τρόπον ἡ κατὰ πόλεις τε ὅμοι καὶ ἔθνη γενήσεται πρόσοδος τῶν ἐπιζητούντων τὸ πρόσωπον Κυρίου, διατρανοὶ πάλιν. «Ἐσται γάρ, φησιν, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, τουτέστι, καὶ ἐκείνῳ καιρῷ, διτοι ἐπιλήψονται δέκα ἀνδρες ἐνδὲ Ἰουδαίου. λέγοντες· Πορευσόμεθα μετὰ σοῦ. » Διὰ μὲν οὖν τῶν δέκα τὸν τέλειον τῶν προσιόντων νοήσεις ἀριθμὸν· τελειώτης γάρ σύμβολον δέκατός ἐστιν ἀριθμός. «Οτι δὲ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις οἱ ἐξ ἔθνων καλλώμενοι τὴν αὐτὴν ὄντα πέρι ἐκείνοις βαδίζειν ὅδην ἐπεχείρουν δικαιούμενοι διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ, καθίστησιν ἐναργές, καὶ τὸ σχῆμα λέγων, ὡς ἐξ εικόνος διαπεπλασμένον εὑράσει. Οἱ γάρ μικροὶ τῶν πατέρων ἐν τοῖς ἰδίοις πατράσιν ἔλοιντό ποτε κατακ-

¹⁰ Prov. xxvii, 17. ¹¹ II Cor. iv, 4. ¹² Hebr. i, 3. ¹³ Psal. cxviii, 145. ¹⁴ Tit. iii, 5-7. ¹⁵ Joe ii, 13. ¹⁶ Ephes. ii, 44. ¹⁷ Rom. v, 4.

λουθεῖν, ἐπιδραζάμενοι τοῦ κρασπέδου, οἷον ἐπίκου-
ρούμενοι ταῖς ἀφαίσ, καὶ τῶν ἑσθημάτων ἀπαρτώμε-
νοι ἀπλαγῆ τε καὶ ἀσφαλῆ ποιοῦνται τὴν βάδισιν.
Κατὰ τὸν Ισον, οἶμαι, τρόπον καὶ οἱ τῇ κτίσει λελα-
τρευκότες παρὰ τὸν τῶν ὅλων Δημιουργὸν, πατέρας
γνησίους ἐπιγραφόμενοι τοὺς τῶν εὐαγγελικῶν δογ-
μάτων εἰσηγητάς, καὶ συναπτόμενοι δι' ὁδούψυχας,
ἴσονται τε αὐτοῖς, νηπιάζοντες ἔτι τὰς γνώμας, καὶ
εἰς τὴν δύοιαν ἔνται τρίσιον, ζηλωταὶ που πάντως
ἀναδεικνύμενοι τῆς αὐτῶν πολιτείας, καὶ ταῖς δεῖ
πρὸς τὸ ἄμεινον ἐπιδόσεις « εἰς ἀνδρα τέλειον ἀνα-
βαίνοντες, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος
τοῦ Χριστοῦ. » Ἐπονται δὲ διὰ πολαν αἰτίαν; Πε-
πληροφόρηνται γάρ, διτὸς ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν ἔστι,
ταυτέστιν, ὁ Ἐμμανουὴλ· ἐρμηνεύεται γάρ, « Ὁ
Θεὸς μεθ' ἡμῶν. » « Οὐτὶς δὲ οὐ μόνων ἔσται τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἡ τὸ τηνικάδε κλῆσις, ἀπάντων δὲ
μᾶλλον τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἔθνῶν, δια-
μεμήνυκεν εἰπών, ὡς ἐκ πασῶν θίσονται τῶν γλωσ-
σῶν οἱ ἐπιδρατόμενοι τοῦ κρασπέδου. Πότε δὲ κέ-
κληται τὰ ἔθνη πρὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ πότε
βεδούληγται ἐκητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου, ἐξιλά-
σασθαι τε αὐτὸν, καὶ τοὺς ἄγλοις ἀποστόλοις τὴν αὐ-
τὴν ὥσπερ διαστέλγειν ὅδον, εἰ μὴ διτὸς γέγονε καὶ
ἡμᾶς ὁ Μονογενῆς; οἱ ἔστι « προσδοκία ἔθνων. » πρὸς δὲν καὶ ὁ Θεοπέτος; ἀναμέλπει Δαβὶδ· « Πάντα
τὰ ἔθνη ὅσα ἐποίησας ἤξουσις καὶ προσκυνήσουσιν
ἐνώπιον σου, Κύρε. » Σέσωται γάρ δι' αὐτοῦ καὶ
αὐτὴ τῶν ἔθνων ἡ πληθύς.

ΚΕΦΑΛΑ. Θ'.

C

Λῆμμα Λόρου Κυρίου ἐτ γῆ Ἀδράχ, καὶ Δαμα-
σκοῦ ἀράκανσις αὐτοῦ, διστι Κύριος ἐφορῷ ἀρ-
θρώποντος, καὶ πάσας φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ
Ἐμάθ ἐτ τοῖς ἀρλοῖς αὐτῆς.

NB'. Οὐκ ἀτραχύ μὲν τὸ προκείμενον, δυσέφικτος
δὲ κομιδῆ καὶ αὐτὴ τῶν λέξεων ἡ συνθήκη. Πλὴν ὡς
ἴνι λελέξεται πρὸς ἡμῶν. Τά γε μήν ἐφ' οἵς εἰρήσθαι
ταῦτα νομιοῦμεν, εἰκότως προαγορεύειν ἀνάγκην· νο-
θεῖη γάρ ἀν δέ τε καὶ μόλις; τῆς προφητείας δὲ νοῦς.
« Οτε τοίνυν τῶν τῆς αἰχμαλωσίας δεσμῶν ἀνείθη τε
καὶ ἀπῆλλαχται κατὰ καιροὺς ὁ Ἰσραὴλ, ἵκόν τε
λοεπὸν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἀνατειχίζειν ἐπεχείρουν
τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε δῆ, τότε τὰ περίουκα τῶν
ἔθνων, οἱ τε τὴν Σαμάρειαν οἰκουντες, καὶ οἱ τὰς τῆς
Παλαιστίνης, καὶ μήν καὶ Φοινίκης νεμόμενοι πόλεις,
κατεδάκνωντο φθόνῳ, ὁμοῦ δὲ καὶ ἐδείσαν, μή ἀρ-
έη πάλιν ἀνενεγκόντων αὐτοῖς τῶν πραγμάτων; τὸ
ἀπ' ἀρχῆς, καὶ εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἐκτεινομένου
τοῦ γένους, εἴτα πολιν ἔχοντες τὴν οὖτα δυσάλωτον
καὶ εὐπυργοτάτην, καταστρατεύοντο πάλιν αὐτῶν,
καὶ ἀμάχον τινα, καθὼς καὶ πάλαι, κατεξαναστήσειν
αὐτῶν τὴν χεῖρα, ταύτῃ τοι τειχίζειν ἐθέλοντας; διακω-
λύειν ἥθελον, πικροὺς ἀρτύοντες λόγους, καὶ μήν
καὶ ἐφέδους ληστρικὰς ιστάντες αὐτοῖς. Ἡκον δὲ εἰς
τούτο βασκανίας καὶ φθόνου, ὡστε καὶ γεγράφασι
τῷ Ηερζῶν βασιλεύοντι τὸ τηνικάδε τὰ ἐν τῷ « Εσδρα
κείμενα. » Ἐχει δὲ οὕτως· « Βασιλεὺς Ἀρταξέρξῃ χυ-
ρίῳ, οἱ παιδές σου· Ῥάθυμος; ὁ τὰ πραττόμενα γρά-

A tra errorem periculumque gradiuntur. Eodem mo-
do, opinor, et qui rebus conditis servierunt potius
quam universorum Conditoris, pro germanis patri-
bus cooptantes evangelicorum dogmatum explana-
tores, et per concordiam illis colligati, sequuntur
eos, infantes adhuc iudiciis, et simili via incedunt,
eorum vitæ imitatores manifesti, et perpetuis ad
meliora incrementis et in virtutem perfectum, et in
mensuram ætatis plenitudinis Christi ⁶⁶ evadentes.
Quamobrem antem sequuntur? Certo enim credunt
Deum, hoc est Iesum Christum cum illis esse: redditur
eniam « Nobiscum Deus. » Vocationem porro illam
non tantum filiorum Israel, sed omnium per orbem
gentium fore, docet cum ait, ex omnibus fore linguis
qui apprehendent similitudinem. Quando autem vo-
catae sunt gentes ad agnitionem veritatis, et quando
voluerunt exquirere faciem Domini, et eum propi-
tiare, et cum sanctis apostolis quasi eadem via in-
gredi, **729** nisi quando nostram naturam induit
Unigenitus? qui est « exspectatio gentium »; cui
cantat etiam divinus David: « Omnes gentes quas-
enque fecisti, venient et adorabunt coram te, Do-
mine ». Per ipsum enim et ipsa gentium multitu-
do salvata est.

πρὸς δὲν καὶ ὁ Θεοπέτος; ἀναμέλπει Δαβὶδ· « Πάντα

CAP. IX.

Vers. 1, 2. Assumptio verbi Domini in terra
Adrach, et Damasci requies ejus, quia Dominus re-
spicit homines, et omnes tribus Israel. Et Emath in
finibus ejus.

D **LII.** Locus salebrosus, et verborum ista series
difficilis ad intelligendum. Verumtamen, quantum
in nobis est, eam enodabimus. Porro explicandum
prius de quibus ista dicta merito existimemus. Sic
enim, et vix tamen vaticinii sensus liquebit. Quan-
do igitur captivitatis vinculis emissus liberalus est
olim Israel, et ita in Judeam revenit, et Jerusalem
instaurare occipit, tunc, tunc vicinæ gentes, Samari-
tæ, et Palestini, et Phœnices, invidia ardentes, li-
mentesque simul ne, rebus illorum ad pristinam in-
columitatē revocatis, et genere in immensum au-
cto, cum urbem haberent expugnatū difficultē ac
munitissimam, deinde ipsos bello lassesserent, et
invictum, ut olim, contra se exercitum adducerent,
his de causis muros sedificare aggressos impedire
κατι sunt, verba amarulenta jactantes, et populatio-
nibus in eos grassantes. Eo autem obtrectationis et
invidiæ prodierunt, ut regi Persarum per id tempus
scriberent, quæ ab Esdra recitantur his verbis
propemodum: « Regi Artaxerxi domino, servi ejus,
Rathymus actorum scriba, et Semelius scriba, et
reliqui de consilio, et judices in Cœlesyria et Phœ-
nice. Nosse te convenit, rex, Judæos Babylonem tra-
ductos venisse in provinciam nostram, et urbem

⁶⁶ Ephes. ix, 13. ⁶⁷ Gen. xlvi, 10. ⁶⁸ Psal. lxxv, 8.

hanc persidam et improbam de integro condere, ei
fora ejus parare, et moenia ac templum excitare.
Persuasum sit tibi, si ita pergaunt, nec tributa pen-
satiuros, nec parituros, sed in reges calcitraturos,
et ad imperandum quam ad obediendum promptio-
res futuros. **730** Dum ergo illi in constructione
templi laborant et emituntur, placuit nobis scribere
ad te, rex, et rem tanti momenti non negligere ^{49.} »
Itaque cum captum et servientem Israelem non me-
diocriter derisissent, liberatoque tandem et vinculis
absoluto rursus nibilominus insultarent, et innume-
ris eum molestii divexarent, multis modis insidian-
tes, et neque divinum templum instaurare, neque
mœnibus urbem cingere sinentes, necesse fuit Deum
ipsis irasci, et eos in manus Israelis tradere. Finitis
enim operibus, et templo condito, omnibus eorum
urbibus devastatis, captivos earum incolas fecerunt,
atque opes immensas collegerunt. Ait igitur : « As-
sumptio verbum Domini in terra Adrach, et Dama-
sci, » hoc est, qui in manibus nobis est sermo a Deo,
contra terram Adrach, et Damasci sicut, quin et
Emath, quæ est in finibus ejus, Damasci videlicet.
Terra autem Adrach regio utique est Orientis, cui
sinitima est Emath « quæ est Epiphania, paulo supra
Antiochiam, et Damascus, quæ est Phœnicum et
Palestinæ metropolis. Subjicientur autem et metro-
poles, et quæ ipsis subjectæ sunt urbes. Quare igitur
assumptio contra illas? Quia et in ipsis fuit re-
quies ejus, hoc est, omnium dominantis Dei. Re-
quiebat porro, quia punitas vidit. Non enim tacuis-
set qui intuetur omnia, veniaque et visitatione dignatur electum genus, Israelem scilicet. Intuetur
enim homines universorum Deus, et uniuscujusque
viam considerat, et injuriam facientes ulciscitur,
pœnas iratus infligit, injuriam autem passos sal-
vat ^{50.} Tenendum autem memoria, eum etiam supra
de quatuor curribus loquentem, et equitum speciem
describentem addidisse deinde : « Ecce qui egrediu-
tur super terram aquilonis requiescere fecerunt iram
meam in terra aquilonis. » Requiescit autem quo-
dammodo inimica malis ira Domini, cum, qui eum
plurima et effrenata peccando offendenterunt, pœnas
luerint.

εἰς ὅργης, ἐκρύεται δὲ τοὺς ἀδικουμένους. Μεμηῆσθαι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσι τὸν περὶ τῶν τετσάρων ἀρμάτων εἰσκομίσας λόγον καὶ τὰς τῶν ἱππέων ίδεας, προστέθεικε πάλιν· « Ίδου οἱ ἐκπορευθμενοὶ ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμόν μου ἐν γῇ βορρᾷ. » Ἀναπαύεται δὲ ὡσπερ διμοσιόδηνηρος τοῦ Δεσπότου θυμός ἔκτεικότων τὰς δίκας τῶν αὐτῷ προσκεχρουκότων διὰ πλείστην δισην καὶ ἀχάλινον ἀμαρτίαν.

VERS. 3, 4. *Tyrus et Sidon, quoniam sapientes fuerunt nimis, et ædificavit Tyrus munitiones sibi, thesaurizavit argentum quasi pulverem, et congregavit aurum ut lutum viarum. Propterea possidebit Dominus eam, et perculiet in muri fortitudinem ejus, et ipsa in igne consumetur.*

731 LIII. Consentient cum verbis eventa ur-
bium, contrà quas assumptionem Domini faciat
affirmavit. Incipit autem a Tyro et Sidone, quæ præ-

A Φων, καὶ Σεμέλιος ὁ γραμματεὺς, καὶ οἱ ἐπίλοιποι τῆς βουλῆς αὐτῶν, καὶ κριταὶ οἱ ἐν τῇ Κοιλῇ Συρίᾳ καὶ Φοινίκῃ. Γινώσκειν σε δεῖ, βασιλεῦ, δτι Ἰουδαῖοι οἱ εἰς Βιβλοῦντα ἀναχθέντες, ἐληλύθασιν εἰς τὴν ἡμετέραν, καὶ τίνι τε πόλιν τὴν ἀποστάτιν καὶ πονηρὰν οἰκοδομοῦσι, καὶ τὰς ἀγορὰς ἐπισκευάζουσι ταύτης, καὶ τὰ τείχη, καὶ τὸν ναὸν ἀνεγέρουσιν. Ἱσθι μέντοι γε, τούτων γενομένων, οὗτε φόρους αὐτοὺς τελεῖν ὑπομενοῦντας, οὔτε δὲ ὑπακούειν ἐθελήσοντας· ἀλλὰ καὶ βασιλεῦσιν ἀντιστήσονται, καὶ ἀρχεῖν μᾶλλον, ἢ ὑπακούειν ἐθελήσουσιν. Ἐνεργούμενων οὖν τῶν περὶ τὸν ναὸν καὶ σπουδαζομένων, καλῶς ἔχειν ἐδοξεῖν ἡμῖν γράψαι σοι, βασιλεῦ, καὶ μὴ περιιδεῖν τὸ τοιοῦτον. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ ἐλαχαστή τῷ Ἰσραὴλ καὶ παθόντι τὴν αἰγαλωσίαν ἐπετώθασον οὐ μετρίως, ἀνασεσωσμένων δὲ μόλις, καὶ δεσμῶν ἀνεμένων πάλιν οὐδὲν ἡττον ἐπέθρωσκον, μυρίους τε δοσις αὐτὸν ἐνίεσαν πόνοις, πολυτρόπως ἐπίθουλεύοντες, καὶ οὕτε τὸν θεῖον ἐγέρειν ἐῶντες ναὸν, οὕτε μὴν τειχίζειν τὴν πόλιν, παρωβέντο Θεὸς ἐπ' αὐτοῖς ἀναγκαῖως, καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς χεῖρας Ἰσραὴλ. Πεπαυμένων γάρ τῶν ἕργων, ἐγγεγράμμενου τε τοῦ ναοῦ, πάσας αὐτῶν τὰς πόλεις καταδηρώσαντες εἰλόν τε ὑπὸ χείρα τοὺς ἐν αὐταῖς, καὶ χρημάτων γεγόνασιν ἀναριθμήτων δεσπόται. Ι Λῆμμα τοίνυν λόγος Κυρίου, φησίν, ἐν γῇ Ἀδράχ καὶ Δαμασκοῦ· τουτέστιν, Οὐ ἐν χερσὶν ἡμῖν λόγος ὁ παρὰ Θεοῦ, κατά τε τῆς γῆς Ἀδράχ καὶ τῆς Δαμασκοῦ γενήσεται, καὶ μέντοι καὶ Ἡμάθ, ητις ἔστιν ἐν τοῖς ὄροις αὐτῆς. δῆλοι δὲ δτι τῆς Δαμασκοῦ. Γῆ δὲ Ἀδράχ, χώρα που πάντως ἔστι κατὰ τὴν ἔψιν κειμένη, ἡς γείτων ἡ τε Ἡμάθ, ητις ἔστιν Ἐπιφάνεια τῆς Ἀντιοχέων προσωτέρα βραχὺ, καὶ ἡ Δαμασκὸς, ἡ ἔστι Φοινίκων τε καὶ Παλαιστίνης μητρόπολις. Ὅποκεισονται δὲ δηλονότι σὺν ταῖς μητροπόλεσι καὶ πόλεις αἱ ὑπ' αὐταῖς. Διατέ τοίνυν κατ' αὐτῶν τὸ λῆμμα; Οτι δὴ ἐν αὐταῖς γέγονεν ἀνάπαυσις αὐτοῦ, τουτέστι, τοῦ πάντων χρατοῦντος Θεοῦ, Ἀναπέπαιται δὲ, δτι τεθέαται τετιμωρημένας. Οὐ γάρ ἀν σεσίγχηει δάπάνα ἐφορῶν, φειδοῦς τε καὶ ἐπισκέψεως ἀξιῶν τὸ ἀπόλεκτον γένος, τουτέστι, τὸν Ἰσραὴλ. Ἐφορῷ γάρ ἀνθρώπους ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ τίνι ἐκάστου τρίδου κατασκέπτεται, καὶ τοῖς μὲν ἀδικοῦσιν ἐπιφέρει τὰ δὲ ἀναγκαῖον, δτι καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσι τὸν περὶ τῶν ἱπέων ἰδέας, προστέθεικε πάλιν· Ἱδού οἱ ἐκμου ἐν γῇ βορρᾷ. Ἀγαπαύεται δὲ ὡσπερ δ μισοπόταν αὐτῷ προσκεκρουκότων διὰ πλειστην δστην καὶ

ΝΓ'. Ἐπιτρέψει τῷ λόγῳ συμβεβηκάτα ταῖς πλεονεσίαι, καθὼν γεγενθσθαι δισχωρίσατο τὸ λεγμακά Κυρίου. Ἀργεταὶ δὲ ἀπὸ τῆς Τύρου καὶ τῆς Σερ-

⁶⁹ 1 Esdr. iv, 9, 16. ⁷⁰ Prov. v, 21; Job xxxi, 4 sqq.

δῶνος, αἱ θῆ μάλιστα τῶν δόλων διαφερόντως τετί-
μηντο, προέχουσαι μὲν ἰσχύη, καὶ πλούτῳ, καὶ ταῖς
ἀνδρίαις τῶν κατεψηκότων, ξενούσαι δὲ ὑπερέμεναι.
Οὐκοῦν ἐπειδήπερ, φησιν, ὑψηλὴν ἀναστᾶσι τὴν
ἔφρυν Σιδών τε καὶ Τύρος, οἰνοται δὲ εἶναι δεινοὶ τε
καὶ ἔθραυστοι, καὶ τεθαρσήσαι μὲν ἐπ' ὁχυρώμαστε,
τουτέστι τειχῶν περιβολαῖς, ἥγουν καὶ ἐπέροις πράγ-
μασι, δὲ ὅν δὲ εἴναι καὶ σώζοιτο πόλις, πεφρονή-
κασι δὲ καὶ ἐπὶ πλεύτῳ μέγα, ταύτῃ τοι μαθήσυνται
διὰ πείρας αὐτῆς, διτὶ Κύριος κληρονομήσει αὐτὴν.
Πεπορθήκοτων γάρ αὐτὴν τῶν ἐξ Ἱερατὴλ, ἥγουν
Οὐεστασιανοῦ καὶ Τίτου, κληρονομηθεσθαί φησιν
αὐτὴν παρὰ Θεοῦ. Καὶ γάρ ἡν αὐτὸς δὲ πάραδιδοὺς,
καὶ ὑπὸ χεραῖς τῶν ἥρηκότων αὐτῆς.
Ρωμαῖοι
γάρ τοις ίδιοις ὑποφέροντες σκήπτροις τὴν σύμπασαν
γῆν, τοῖς μὲν εἰκουσιν ἀμαχεῖ πρᾶσι τε ἡσαν καὶ
κροσσηνες· τοῖς τε μήνι ἀντεξάγειν ἐθέλουσιν ἐπ-
εφύντο καὶ αὐτοὶ δριμεῖς τε καὶ ἄμαχοι. Κάταπρη-
σθήσεσθαι δὴ οὖν φησιν αὐτὴν κατεστασμένων ἐν
θαλάσσῃ τῶν ὁχυρώματων, καὶ διηρπασμένου τοῦ
πλούτου, εἰ καὶ ἦν ὡς χοῦς τὸ χρυσόν, καὶ ὡς πηλὸς
ὅδων τὸ ἀργύριον αὐτῆς.
Ἐμπόροι γάρ γέγοντος δει-
νοῦ, καὶ φιλοκερδέστατοι λιανί, οἱ τῆς Τύρου οἰκήτο-
ρες, καὶ περὶ γέ τούτου πλαταῖς καὶ μαζρός πάποιται
λόγος ἐν τοῖς Ἱεζεχὴλ τοῦ προφήτου συγγράμμασιν.
Οὐδὲν οὖν ἄρα τούς Θεῷ προσκρουόντας δυνήσει ποτὲ
τοὺς ἐπιτωθάζοντας ἀγίοις, εἰ δὴ ποὺ τι συμβατη
πάθειν αὐτοὺς, πλατὰ δὲ γελῶντας εἰ δοξιμάζοι Θεός τῶν
χρυσώματων, τουτέστι, πάσα περιβολὴ, καὶ πᾶς ἀσφαλεῖας
ρεῖλλον οὔτος τοῖς εἰωθότοις καταδηοῦν τῆς εἰς τοῦτο προθυμίας ὀλόχος.

Ἴδοις δὲ διὸ τις καὶ νῦν τοὺς Ἑλλήνων παῖδας μέγα
μὲν φράσοῦντας ἐπὶ σοφίᾳ κοσμικῇ, καὶ ὑπερέ πεπ-
τερούμασι, ταῖς ἐκ πολυπλόκων συλλογισμῶν ἀπά-
ταις, μόνον δὲ οὐχὶ τὴν ίδιαν πλάνησιν, τῇ τῆς εὐ-
γλωττίας δυνάμει διατειχίζοντας, καὶ κατὰ πλουτούν-
τας λίτην, τὸ ὡς ἐν λέξει λαμπρὸν ὡς ἀργυρόν, καὶ
ῶς ἐν τάξει χρυσοῦ τὸ ἐν νοήμασι τίμιον. Πλὴν καὶ
οὗτως ἔχοντας κεκληρονόμηκεν δὲ Χριστός. Καθῆρηται
μὲν γάρ τὰ ὁχυρώματα, τουτέστι, πεπτώκαστα τὰ ἐξ
ἀπότητος εὑρέματα, διηρπάσται δὲ καὶ τὸ χρυσόν, καὶ
τὸ ἀργύριον. Οἱ γάρ τοι κατὰ κλειρούντων τῶν Ἐκκλησιῶν
προστηκότες, θυδρεῖς ἐλλόγιμοι, καὶ σόφοι, τῆς
ἐκκλησίας εὐγλωττίας τὴν δύναμιν εἰς ἐμαυτοὺς διρρά-
δεντας, Ιερὸν ἀνάθημα πεποίηται τῷ Θεῷ τοῖς τῆς
πειθεως ἐπαγγωνίζοντοι λόγοις, καὶ τῆς παρ' ἐκείνοις
ἀπάτης πλεύτην τε ἔσην, καὶ ἀληθῆ ποιούμενοι τὴν
κατάρρησιν. Πεπράχασι τοιούτον καὶ οἱ ἐξ Ἱερατὴλ.
Χρησάμενοι γάρ παρὰ τῶν Αιγυπτίων σκέυη χρυσᾶ
καὶ ἀργυρᾶ, καὶ σκυλένσαντες τοὺς πλεονεκτήσαντας,
προστήγαντον ταῦτα κατὰ τὴν ἐρημον τῷ πάναγιῷ Θεῷ
κατασκευαζομένης τῆς ἀγίας σκηνῆς, καὶ τῶν ἐν
αὐτοῖς σκευῶν λεπῶν. Οὐδούν οἱ διὰ σοφίας κοσμικῆς
καὶ λόγου φαιδρότητος οἰκοδομοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν,
διαρπάζουσι τε τοὺς Ἑλλήνων παῖδας, καὶ οἰοντεὶ τὸ
χρυσόν αὐτῶν, καὶ τὸ ἀργύριον ἐκ πολλῆς ἀγαν ἐπι-
εικεῖας καταπλουτήσαντες, κληρον ἀντὸν ποιοῦνται

A ceteris erant honoratissimæ, præstantes viribus, et
divitiis, et incolarum fortitudine, et alias quasi in
potestate habentes, et consimilibus superiores. Quo-
niam igitur, inquit, supercilium tollunt Tyrus et
Sidon, arbitranturque se potentes et inconcessas,
et spem reponunt in munitionibus, hoc est in mariis
quibus ambiuntur, sive in rebus aliis quibus floreat
et salva sit civitas, de divitiarum etiam copia sibi
plaudunt, idcirco ipsa experientia dissentit quod Do-
minus possidebit eam. Expugnatam enim ab Israe-
litis, aut Vespasiano et Tito, possessum iri a Do-
mino inquit. Ipse enim erat qui tradidit et in manus
occupantium dedit. Romani namque totum orbem
in divisionem suam redigentes, ultra se dedentibus
clementes et benignos, resistentibus acres, et in-
victos sese prædebat. Ipsam igitur conflagraturam
dicit, detracitis in mare munitionibus, et distractis
divitiis ejus, quamvis aërum ejus sit ut pulvis, et ut
lutum platearum argentum ejus. Erant siquidem
mercatores periti, et lucri appetentissimi Tyri in-
cole, de quo cupiose admodum Ezechiel propheta.
Nihil igitur unquam proflcient Deum offendentes et
sanctos criminantes, et effusæ irritidentes, si quid Deo
suorum fidem probanti illos perpeti contigerit. In-
utille enim evadet omne eorum monumentum, hoc est,
omne quo circumdantur ac sepiuntur, et præsi-
diū quodvis, et divitiis nihil commodi afferent,
quoniam polius populatoribus addehit animos.

B tōn Iēwōn tēn πλοτιν. Ἀπονήσει γάρ αὐτῶν πᾶν ὁχύ-
τρόπος· οὐδὲν δὲ ὅλως ὁ πλοῦτος ὄντησι, Εἰσται δὲ

C Atque adeo nunc quoque videoas Græcos ob-
mundanā sapientiam efferrī, et velut in propinquatulis
in multifariis syllogismorū fallaciis, et propemodum
errorem suum facundia vi tanquam muro se-
pientes, ac mirum in modum locupletes dictione
splendida ut argento, et sensis animi præclaris ut
auro. Verumtamen etiam sic comparatos possedit
Christus. Destructæ sunt enim munitiones, hoc est
céciderunt inventa fallaciæ, direptum est auron et
argentum. Qui enim suis quaque temporib[us] 732
Eccl[esi]is p[ro]fuerunt, viri eloquentes et sapientes,
eorum eloquentiæ facultatem ad se derivavam, sa-
crum Deo anathēma fecerunt, pro fidei doctrina de-
cēderantes, et imposturam ipsorum uberrime veris-
simeque resistantes. Hoc etiam fecerunt Israelitæ¹¹.

D Mūtuali enim ab Aegyptiis vasa aurea et argentea, et
spoliatis iniquis dominis, ea in solitudine Deo sanctissimo obtulerunt, fabricato inde tabernaculo, et
vasis sacris ad usum ejus. Ergo qui per sapientiam
mundanam, et sermonis splendorem Ecclesiām ædi-
ficantes Græcos diripiunt, et quasi auro eorum et
argento æquissime distescunt, faciunt ea possessio-
nem Domino, ad gloriam ejus spectantia aliis loquen-
tes, et illorum quidem munitionē evertentes; et
qua[re] intelligitur sanctam civitatem, nempe Ecclesiam
ædificantes.

¹¹ Exod. iii, 21, 22.

Θεοῦ, τὰ εἰς δόξαν αὐτοῦ λαλοῦντες ἐπέροις, καὶ τὰ μὲν ἐκείνων ὁχυρώματα καταστρέφοντες, οἰκοδομοῦντες δὲ νοητῶς τὴν ἄγλαν πόλιν, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν.

VERS. 5, 6. Videbit Ascalon, et timebit: et Gaza, **A** el dolebit nimis; et Accaron, quia confusa est a spe sua. Et peribit rex de Gaza, et Ascalon non habitabitur. Et alienigenæ habitabunt in Azoto, et destruam superbiam alienigenarum.

LIV. Bello, et proeliis regionem invadentibus, fidentiores et bona spe erectiores sunt aliquando urbes ejus. Credunt enim de hostibus aut multitudine incolentium, aut suritate mœnium, et scientia militari victoriam relaturos. Quod si quæpiam de ipsis cœpiatur, quæ potentissima dici poterat, tunc sane, tunc quælibet timori succombit, et spem abjicit, effugiendi, inquam, et ut prostrata jam lamentatur. Capita igitur adeo conspicua, et validissima, et divinis referta: « Timebit, inquit, Ascalon, et Gaza dolebit, atque etiam Accaron. » Urbes sunt Palæstinorum. Dolebit autem, « quia confusa est a spe sua. » Putabant enim Tyriorum vires sibi quoque ad auxilium satis fore. Sed postquam eversas viderunt, de spe deciderunt. Et Gazæ quidem princeps evanescet inquit, utpote disperditus. Habitabunt autem alienigenæ in Azoto, bello consumptis, ut consentaneum est indigenis. Addit his, « Destruam alienigenas, » sive Palæstinos, quos, ut coasuevit, alienigenas appellat. Possint, si cui placebit, et ad alias gentes quæ vexarunt Israelem, hæc verba transferri, **733** confines, et Judæorum vicinas. Cæterum hæc a nobis iterum ut litteræ accommodata dicta suntio.

τῶν ἡδικηστῶν τὸν Ἰσραὴλ, οἱ καὶ ἡσαν ὅμοροι, καὶ πρός γε τὸν ἐν γράμμασι λόγον, εἰρήσεται πάλιν.

Sciendum autem, ut dixi, nonaunquam Ecclesia **C** persecutionem paciente, invadi eam horribiliter, et irridere ab hostibus, clamantibus forte, Euge, euge, ut scriptum est⁷¹. Verumtamen succurrens Christus, omnem eorum potentiam confringet, templum suum excitans, et insidiatoribus iratissimus supplicia imponens, et ceu quasdam urbes, hæresum synagogas, et insuper idololatrarum greges impios humo affligens.

VERS. 7. Et auferam sanguinem eorum de ore illorum, et abominationes eorum de medio dentium eorum. Et relinquuntur et isti Deo nostro, et erunt ut tribunus in Juda, et Accaron sicut Iebusæus.

LV. Etiam isti Israelein devorarunt, et instar se-rarum ora quasi sanguine polluta habuerunt. Quia vero idololatra, et superstitionibus dedili erant, propemodium semper in lingua, sive in dentibus suarum abominationum implorationes serebant, ubique sursum et deorsum quod dicitur, manufacta deos vocantes, et lapidibus sensu vacantibus dicentes: « Deus meus es tu, et tu genuisti me⁷². » Cæterum cum ita immaniter adversus Israelem se

A "Οψεται Ἀσκάλων, καὶ φοβηθήσεται· καὶ Γάζα, καὶ οὖν θήσεται σφρόδρα· καὶ Ἀκκαρών, ὅτι ἥσχύνθη ἀπὸ τῆς ἀλπίδος αὐτῆς. Καὶ ἀπολεῖται βασιλεὺς ἐκ Γάζης, καὶ Ἀσκάλων οὐ μὴ κατοικήσουσιν ἀλλογερεῖς ἐν Ἀζώτῳ, καὶ καθελὼν ὑδρίον ἀλλορύλων.

NΔ'. Ότε πολέμου καὶ μάχης ἐμβολή κατανέμεται χώραν, εὐθαρσέστερα! πώς εἰσι, καὶ ἐν ἀλπίσιν ἔσθ' ὅτε χρησταῖς, αἱ κατ' αὐτὴν πόλεις. Οἰνοται γάρ, ὅτι περιέσονται τῶν ἔχθρῶν ἡ τῷ πλήθει τῶν ἐνοικούντων αὐταῖς, η τειχῶν ὁχυρότητα, καὶ ταῖς τῶν τακτικῶν ἐπιστήμαις. Εἰ δὲ δή γένοτο τῶν παραστρισιν ἀλῶναι μίαν, ἥπερ ἀν λέγοιτο δυνατωτάτη, τότε δή, τότε πᾶσα μὲν ὄχλαξις πρὸς δέος, ἀποσελεταις δὲ τὴν ἀλπίδα, τὴν τοῦ φυγείν δύνασθαι φημι, καὶ **B** ᾧ πεσοῦσα θρηνεῖ. Ἀλούσης δή οὖν τῆς οὐτων ἀισφανοῦς, καὶ ἀλκιμωτάτης, καὶ πλούτῳ κομώσης, « Φοβηθήσεται μὲν, φησὶν, ἡ Ἀσκάλων, καὶ ὠδυνηθήσεται Γάζα, καὶ μήν καὶ Ἀκκαρών. » Πόλεις δὲ αἱτεῖται τῶν Παλαιστινῶν. Ήδυνηθήσεται δὲ, « διτις ἥσχύνθη ἀπὸ τῆς ἀλπίδος αὐτῆς. » Ήδυνο μὲν γάρ, ὅτι καὶ αὐταῖς ἴσχυσι πρὸς ἐπικουρίαν ἡ Τυρίων ἴσχυς. Ἐπειδὴ δὲ κειμένην τεθέανται, ταύτη τοι λοιπὸν ἀπωλισθήκασι τῆς ἀλπίδος. Καὶ δὲ μὲν Γάζης ἥγουμενος οἰχήσεται, φησὶν, ἀπολωλῶς δηλονότι. Κατοικήσουσι δὲ ἀλλογενεῖς ἐν Ἀζώτῳ, δεδαπανημένων, κατὰ τὸ εἰκός, τῷ πολέμῳ τῶν αὐθιγενῶν. Ἐπιλέγει δὲ τούτοις, ἔτι: « Καθελὼ τοὺς ἀλλοφύλους, » ἥτοι τοὺς Παλαιστινούς, οὓς δυναμάζει συνίδως. « Ήχοι δέ ἀν, εἰ γέ τῷ δοκεῖ, καὶ καθ' ἑτέρων ἐθνῶν δὲ λόγος τῆς Ἰουδαίων γείτονες. Ἀλλὰ ταῦτι μὲν ἡμῖν, ᾧ

Εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι διωκομένης, ᾧ ἐφην, ἔσθ' ὅτε τῆς Ἐκκλησίας, συνεπιφύνονται τε δεινῶς, καὶ ἐπιμειδῶσιν οἱ ἔχθροι, τάχα που λέγοντες τὸ, Εὔγε, εὐγε, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Πλὴν ἐπαμύνει Χριστὸς, καὶ ἀπασαν μὲν αὐτῶν συνθράυσει δύναμιν, τὸν ίδιον ἐγείρων ναὸν, ἐπιφέρων δὲ τοῖς ἐπιβουλεύουσι τὰ ἐξ ἀκράτου θυμοῦ, καὶ ὕστερ τινὰς πόλεις τὰς τῶν αἰρέσεων κατασείων συναγωγάς, καὶ πρὸς ταῦτας ἔτι τὰ εἰδωλολατρῶν ἀνόσια πτίφη.

Καὶ ἔξαρψ τὸ αἷμα αὐτῶν ἐκ στεμάτος αὐτῶν, καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν ἐκ μέσου ὀδόντων αὐτῶν. Καὶ ὑπολειψθήσονται καὶ οὗτοι τῷ θεῷ ήμων, καὶ δυοτεραι ὡς χιλιαρχος ἐτ Ιούδα, καὶ Ἀκκαρών ὡς Ἱερουσαῖος

D NE'. Κατεδηδόκασι μὲν καὶ οὗτοι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ οἵ τινες θῆρες μονονούχι καὶ αἴματι πεφυμένον εἶχον τὸ στόμα. Ἐπειδὴ δὲ ἡσαν εἰδωλολάτραι, καὶ ταῖς τῶν ματαίων θεραπείαις προσκείμενοι, ἀεὶ πώς ἐπι γλωττης, ἥγουν ἐπ' ὀδόντων εἶχον τῶν ίδιων βρελυγμάτων τὰς κλήσεις, δινα τε καὶ κάτω θεοῖς δυναμάζοντες τὰ χειρόχηματα, καὶ λίθοις ἀψύχοις κατὰ τὸν προφήτην λέγοντες. « Θεός μου εἰ σὺ, καὶ σὺ ἐγένησάς με. » Ἄλλ' ἔκτείκασι μὲν τὴν αἵτοις

⁷¹ Psal. xxxix, 16. ⁷² Jerem. ii, 27.

προσήκουσάν τε καὶ ἀποχρῶσαν δίκην, πεπλημμελῆ κότες ἀγρίως εἰς τὸν Ἱερατὴλ. Πλὴν οὐκ εἰς ἄπαν διολύλασι, προαθροῦντος Θεοῦ ἐτὸν ἐσομένην αὐτῶν ἐποτέματος αὐτῶν, (1) τουτέστιν, εἰ καὶ οἵτινες θῆρες μονονουχοὶ κατεβόφησαν τὸν Ἱερατὴλ, ἀλλ' ἥξει κατρός, καθ' ὃν ἔσονται καθαροὶ, καὶ τῆς ἐπὶ τούτοις αἰτίας ἀπηλλαγμένοι. Δικαιωθήσονται γάρ ἐν πίστει καὶ αὐτοῖς, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἀρχαίας φαυλότητος ἀπολούσονται μολυσμόν. Ἐξαρὼ δὲ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν βδελυγμάτων αὐτῶν ἐκ μέσου ὀδόντων αὐτῶν· ἡ διαμεμηνήσονται γάρ οὐκέτι τῶν φευδονύμων θεῶν, οὐτε μήτιν ὀνομάσουσιν αὐτούς. « Ὑπολειψθήσονται δὲ καὶ αὐτοὶ τῷ Θεῷ ἡμῶν, » καθάπερ ἀμέλεις καὶ αὐτὸς δ Ἱερατὴλ· σέσωσται μὲν γάρ καὶ αὐτοῦ τὸ κατάλειμμα, καίτοι δεδυστερχότος εἰς αὐτὸν τὸν Ἐμμανουὴλ. Ἐπειδὴ δὲ κεκλημένη τῶν ἡθῶν ἡ πληθὺς τοῖς ἔξι ἀλμάτος Ἱερατὴλ πιστεύσασι συνήφθη πνευματικώς, Χριστοῦ συνδύστος εἰς ἔνωσιν, « Αὐτὸς γάρ ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιῆσας τὰ ἀμφότερα ἐν, καὶ τὸ μεστοίχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, κτίσας τε τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἕνα καίνον ἀνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσσων τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ Πνεύματι πρός τὸν Πατέρα, » ταῦτη τοι φησὶν διτε ἔσονται ως χιλιαρχὸς ἐν Τούδᾳ, τουτέστιν εἰς τοῦτο προβήσονται γνησιότητος, τῆς ως ἐν πίστει τε καὶ ἐπιεικεῖ, φημι, ὅστε καὶ ἔξι αὐτῶν ἀρχηγοὺς γενέσθαι τοῦ Ἰούδα. « Εσται δὲ καὶ ὁ Ἀκκαρών, τουτέστιν, ὁ ἀλλογενῆς, ὁ ἐκ γῆς Φυλίστιειμ, ως ὁ Ἰεδουσαῖος, τουτέστιν ως αὐτὸς ὁ κάτοικος τῶν Ἱεροσολύμων λαδός. Ἐκαλείτο γάρ ἡ Ἱερουσαλὴμ Ἱεδοῦς ἐν ἀρχαῖς· οὐκοῦν Ἱεδουσαῖος ὁ Ἱεροσολυμίτης ἐνθάδε νοεῖται. Πολλοὶ δὲ χιλιαρχοὶ, τουτέστιν ἡγεμόνες, καὶ προεστηκότες λαῶν καὶ ἔξι ἡθῶν γεγόνασι, καὶ σύνεσιν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Τὸ δὲ ἐν Ἰούδᾳ νοήσεις ἐπὶ τοὺς αἰνεῖν εἰωθότας, τουτέστιν ἡμᾶς τοὺς ἐν πίστει κεκλημένους, οἱ στεφανοῦν εἰθίσμεθα ταῖς ἀκαταλήκτοις δοξολογίαις τὸν κεκληκότα Χριστόν.

Kui ὑποστήσομαι τῷ οἴκῳ μου ἀνάστημα, τοῦ μὴ διακορεύεσθαι, μηδὲ ἀνακάμπτειν, καὶ οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐπ' αὐτοὺς οὐκέτι δξειλαύνων, διστι τὸν διωρίασιν δὲ τοῖς δρθαλμοῖς μου.

ΝΓ'. Ίδοι δὴ σαφῶς ἀνάστημά τε καὶ τεῖχος ὄνομάζει Χριστόν, δ' οὐ καὶ ἐμπεπυργώμεθα, κατ' εὔδοκίαν δὲ δηλοντί, καὶ θέλησιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Οἶκος γάρ νοτές, καὶ οἰκοδομῇ Θεοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν, ἡμεῖς που πάντως ἐσμὲν, οἱ πεπιστευκότες, εἰπερ ἔστιν ἀληθὲς, ως ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τοῦ πνεύματος κατοικεῖ, καὶ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐγνωλίζεται. « Εφη γάρ αὐτὸς διὰ προφήτου φωνῆς· « Οτι κατοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπειριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός.» Ἀνάστημα δὴ οὖν τὸ ἐγγερμένον διὰ βουλῆς τοῦ Πατρὸς τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστὸς, ἵνα μηκέτι, καθά καὶ πάλιν, διοδεύσωσι τινες, καὶ ἀνακάμ-

A gessissent, quas debuerunt, et quantum satis fuit pœnaram eidem dederunt. Verumtamen non ad unum perierunt, cessationem lanienæ ab ore ipsorum Deo prævidente: hoc est, tametsi ut bellus Israel propemodum deglutiverunt, veniet tamen tempus, quo puri et in his ab omni culpa liberi erunt. Justificabuntur enim in fide ipsi quoque, et iniquitatum priscarum sortes eluent. Auseret autem et nomina e abominationum ipsorum, et de medio dentium ipsorum: nec enim amplius falsorum deorum mentionem inferent, nec nominabunt eos. Relinquentur porro et isti Deo nostro, sicut nimirum et ipse Israel: nam et ejus reliquiae salvæ sunt, quantumvis erga ipsum Emmanuel scelerati exsisterint. Quia vero vocata ex gentibus multitudine de sanguine Israel prognatis, et credentibus spiritualiter copulata est, Christo eos in unitatem copulante, Ipse enim est pax nostra, qui fecit ultraque unum, et qui medium parietem dissolvit, et duos populos in unum novum hominem condidit, faciens pacem, et reconcilians ambos 734 in uno Spiritu ad Patrem ¹⁴, idcirco inquit, futuros ut tribunum in Iuda, hoc est ad tantam fideli bonitatisque sinceritatem processuros, ut ex ipsis etiam principes Iuda evadant. Erit item et Accaron, hoc est alienigena, et Philistæus ut Jebusæus, hoc est ut ipse incola Hierosolymorum populus. Olim siquidem Jerusalem Jebus dicebatur; quare Jebusæi nomine hoc loco Hierosolymita intelligitur. Multi autem tribuui, hoc est duces et moderatores popolorum etiam ex gentibus fuerunt, et sunt simul per universum orbem. Ast nomine Iuda eos qui laudare consueverunt accipies, nempe nos in fide vocatos, qui perennibus hymnis Christum a quo vocati sumus, celebrare solemus.

VERS. 8. *Et substituam domini meæ erectionem, ne pertranseat, nec revertatur, et non superveniat super eos ultra abigens, quia viderunt in oculis meis.*

LVI. En Christum perspicue erectionem et murum nominat, per quem et in altum exsurgimus, Dux juxta beneplacitum et voluntatem Dei et Patris. Domus enim sub intelligentiam cadens, et ædificatio Dei, secundum Pauli vocem ¹⁵, nos sumus plane qui credidimus: siquidem verum est, eum in cordibus nostris per spiritum habitare ¹⁶, et in his qui diligunt ipsum commorari ¹⁷. Ait enim ipse per prophetam: « Quóniam inhabitabo in illis, et in ambulabo inter illos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus ¹⁸.» Erectio igitur voluntate Patris Ecclesiæ excitata Christus est, ne ultra, sicut quondam, pertranseant quidam, et revertantur, in-

¹⁴ Ephes. ii, 14-16. ¹⁵ I Cor. iii, 9. ¹⁶ Ephes. iii, 17. ¹⁷ Joan. xiv, 23. ¹⁸ Levit. xxvi, 11, 12

(1) Desideratur vocabulum accusandi casu, quod expressissimum Latine. Interpres.

ter nos sursum et deorsum circumneuntas, et velut A πτωσιν, ἐν ἥμεν ἄκα τοις περιβότες, καὶ οὐτις τινα κεχερσωμένην πατεῖντες θύν, καὶ βλάφες ἀπάσης ἀναπιμαλέντες ἡμετέρας καρδίας. «Εφη μὲν γάρ του περὶ τῶν ἐξ Ἱερατὴλ, δεὶς ἦν ἀρχαῖος ἀμυτεῖον τῷ κτητομένῳ (1), δῆτι «Ἀφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρρεγήν, καὶ καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα.» Ήμὲν δὲ τοῖς ἁπειρωνιστοῖς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, τοίχος ἐγήτερος, καὶ φραγμὸς αὐτοῖς ὁ Ἐμμανουὴλ, ἀρρήτης δυνάμεις περιβάλλων, καὶ ἀποσοδῶν τῶν ἡμετέρων διαγνωσῶν τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, καὶ τοῖς ἔκεινον οὐκ ἀπιεῖς ὑπεστρῶσθαι ποτί. Τοιγάρτοι καὶ ὁ προρήτης πρὸς αὐτὸν, «Καὶ κληθήσῃ, φησον, οἰκαδόμος φραγμῶν καὶ τὰς τρίβους τὰς ἀνὰ μέσου παύσεις.» Ματέπερ γάρ οἱ περιφράττειν εἰωθότες ἀμπελῶνες κεχερσωμένους, τὰς δια μέσου παύσους τρίβους, οὐκ εἴναις τὸν τοῖς τῶν ἄνω τε καὶ κάτω παριμόντεν πατεῖσθαι ποσὶν οὕτω καὶ δικύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐαυτὸν ἡμὲν τεῖχος οἰάπερ δέρηκτον περιθεῖς, καὶ ἀγγελικαῖς δυνάμεσι περιφράττων ἔξα τοῦ πατεῖσθαι γενέσθαι παρεσκευάσσεν. «Ἐφη δὲ πρὸς τούτοις, δῆτι οὐχέτι οὐ μὴ ἔλθῃ ἐπ' αὐτοὺς ἐξελαφύνων. Πάλαι μὲν γάρ ἡμέν αἰχμάλωτοι, καὶ εὐπαραχήμιττα κομιδῇ πρὸς πᾶν ὅτιον τῶν ἑκτόπων ἰστες εὐχαριστῶν, διγοντός τε ἡμᾶς καὶ φέροντος τοῦ Σταύρου, καὶ τούτων εἰς ἔκεινα μονονούχη καὶ ἐλαύνοντος. Ἀλλ' ἐταύσει καὶ τοῦτο Χριστός. Οὐ γάρ θεῖ καθ' ἡμῶν ὁ λεηλατῶν οὐκ ἐμβάλῃ καθά καὶ πρώην εἰς γε τῷ αὐτῷ δοκοῦν. Πεπήγμεθα γάρ ἐν Χριστῷ, ἀσφαλέστε καὶ ἰδρυμένην ἐσχήκαμεν τὴν καρδίαν, οὐκέτι καταστείμενοι πρὸς δὲ μὴ προστήνειν οὐκ ἐμβαίνοντες εἰς πολυθείαν, οὐκ ἐξελαυνόμενοι πρὸς πλάνησιν ἀλλ' οἶον ἐμβρεθήκοτες ἐν πίστει τε καὶ ἀγάπῃ τῇ εἰς Θεον, ὃς χαίροντας ἐπὶ τούτῳ λέγειν.» Καὶ ἔστησεν διὰ πέτραν τοὺς ἄδας μου.» Λέγων δὲ, «Ὄτι νῦν ἐώρακα ἐν τοῖς ὄφαλοις μου,» ἐπιποτῆς διτε καὶ πρὸν κατέδειξεν ἐναργῶς τὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας. «Ἐπεσκέψατο γάρ ἡμᾶς ἀναπολὴ ἐξ ὕψους,» καὶ ἡ φρσιν διαβίδ, «Κύριος ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν ἐπέβλεψεν,» καίτοι πάλαι διὰ τὴν ἐν τοῖς ἀμφιποτίαις οὐ θεραπείας ἀξιῶν οὐ φειδοῦς ἢ ἀγάπης, οὐχ ἐτέρου τινὸς τῶν τοιούτων δλως. Ἀλλ' οἰονεὶ πως ἀπετραμμένος. Ταῦτη τοι καὶ τεταράγμεθα, καὶ μαρτυρεῖ λέγων δι μακάριος Δαΐδ. «Ἀποστρέψαντός σου τὸ πρόσωπον, ταραχθήσονται, καὶ εἰς τὸν χοῦν ἀυτῶν ἐπιστρέψουσιν.» Ἐπειδὴ δὲ νῦν, καὶ τι γάρ οὐχὶ τῶν ἐπιθημίας κατέρρειν ἐκράχαμεν ἐν τοῖς ὄφαλοις αὐτοῦ, απεώσμεθά τε καὶ τλεμέθα,

TOMUS QUARTUS.

Vers. 9. *Gaudete vehementer, filia Sion, prædicta, filia Ierusalem. Ecce rex tuus venit tibi justus, et salvans, ipse mansuetus, et ascendens super cibosum, et pullum novum.*

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

Χαῖρε σφόδρα, θυτατερ Σιών, κήρυσσας, θυτατερ Ιερουσαλήμ. Ίδον διαστιλεύεις σου δραχεῖσι τοι δίκαιοις, καὶ σώλων, αὐτέδες πράσος, καὶ ἐπιθεσθηκὼς ἐπὶ ώκοζήιοις, καὶ πᾶλοι νέοι.

¹⁰ Isa. v, 5. ¹¹ Isa. lviii, 12. ¹² Psal. xxix, 3. ¹³ Luc. i, 78. ¹⁴ Psal. xlvi, 3. ¹⁵ Psal. ciii, 29.

(1) Ita legendum conjicio, pro ἡγησαμένῳ, nisi malis interpretari Domino suo.

NZ'. Ἀναφανθόν εν τούτοις διακηρύγεται λοιπὸν Α Σωτῆρος ἡμῶν τὴν ἀνάδειξιν, ὡς οὐδὲν δικαίως δρᾶσθαι τὸ ἀνιψιν. Χαρεῖν μὲν γάρ προστέταχεν ἀναγκαῖως τῇ νοητῇ Σιών, ἀτε δὴ καὶ πάσης ἡμῶν κατηφελας ἐξηρημένης; Ποῦ γάρ ἔτι τὸ κατηφές, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀν γένοιτο πρὸς ἡμῶν τὸ κατοικώζεν δικαίως, ἀπεληλαμένης τῆς ἀμαρτίας, καὶ τοῦ θανάτου πεπατημένους κεκλημένης τε τῆς ἀνθρώπου φύσεως εἰς ἀλεύθερον ἀξιώματα, καὶ τῇ τῆς υἱοθεσίας κατεστεμένης χάριτι, καὶ τοῖς ἀνωνύμοις, καὶ εἰς οὐρανοῦ χαρίσμασι κατηγαλασμένης; Ἐπιτήρετο δὲ, διτε τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν εὐαγγελιζόμενος, εὐθὺς θυγατέρα τὴν Σιών ἀποκαλεῖ. Σφόδρα δῆ σὺν χρῆναις γαίρειν αὐτὴν εὐ μάλιστα προστέταχεν, ἀνακηρύγτειν τε παρεγγυῆ τῇ Ἱερουσαλήμ, ὡς ἡδη παρέσται, καὶ ἀναδειχθήσεται μετὰ σαρκὸς ὁ βασιλεὺς αὐτῆς, δικαίος, καὶ αὐτῶν. Δεδικαίωκε γάρ ἡμᾶς ἐν πίστει Χριστὸς, καὶ τὴν τῆς σωτηρίας κατευρύνει τρίδυν τοῖς προσιουσιν αὐτῷ. Ἐστιν δὲ πρὸς τούτοις καὶ πρὸς, οὐ νομικὴν προσφέρων ἀποτομίαν, οὐδὲ θενάτῳ τιμωρούμενος τοὺς παραβανοντας ἐντολὴν, αὐτῶν δὲ μᾶλλον εἴ τιμερότητος, καὶ ἀνιστάς τοὺς ὥλισθηκότας. Ἀνέγνωμεν δὲ διτε «Τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ.» Γράμμα μὲν γάρ δικαστής ἔστιν νόμος, τῇ σκιά, καὶ δι τύπος πνεῦμα δὲ ζωοποιούν ἔστιν δι Χριστὸς, εὐ πνεύματι γάρ καὶ ἀληθείᾳ δεδιδάγμενα προσκυνεν δια τῆς εὐαγγελικῆς πατέστεως. «Οτι δὲ καὶ ἐπιβέβηκεν ἐπὶ πάλιν νέον, οὗτοι τα εἰσέφρησεν εν τοῖς Ἱεροσολύμοις, οὐ μακροῦ πρὸς πληροφορίαν δεήσει λόγου. Ἀπόχρη γάρ εἰς πίστεν τὴν δι θεσπεσίος εὐαγγελιστῆς γεγραφώς τὰ τοιάδε. Ἐπεκάθητο μὲν γάρ τῷ πώλῳ Χριστὸς, εἰπετο γι μὴν τῇ τεκοῦσι· καὶ σῆμειον τὴν ἀναγκαῖατάου πράγματος τὸ δρώμενον ἦν. Ἐπανεπάυσατο γάρ δι Χριστὸς τῷ νέῳ λαῷ, τουτέστι τῷ κεκλημένῳ πρὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας τῷ εἰδωλολατροῦντι ποτε. Οὐα γάρ τις ἦν πώλος, οὕτω δεδαμασμένος, οὗτοι μὴν εἰδῶς βαδίζειν δρῶσις· οὐ γάρ που τῷ θειῷ πεπαιδαγώγητο νόμῳ. Ἄλλ' δι πάντας δύων εἰς εὐτεχνίαν πνευματικήν, προύπειθηκε μὲν ἐαυτῷ τὸν πώλον. Ἐκφεται δὲ διτε κατὰ καιρούς καὶ τὸν Ἰουδαίων Συναγωγή, διὰ τῆς ἐπομένης διου δέδωκε νεύη, καίτοις ἐν χρόνῳ τῷ κατὰ τὴν κλῆσιν τὸ πρεσβύτερον ἔχουσα προεισκέλητο γάρ διὰ Μωσέως καὶ προφητῶν. Ἐπειδὴ δὲ προστέκρουκε τῷ σώζοντι διασιλεῖ (οὐ γάρ τοι προσήκατο τὴν πίστιν), ταῦτη τοι δικαίως τοῦ πώλου κατόπιν ἔρχεται μόλις, καὶ γέγονεν εἰς οὐράνιον, τουτέστι παρακολούθημα, καὶ διπέσω τῶν εἴ εἴθινῶν, καὶ τὴν πρώτη γέγονεν ἐσχάτη. Ἀθρετο δὲ, διτε εἰς ἐσχάτην διογίαν ἀποκομισθεῖσαν ἐδιεῖσε τὴν ἀνθρώπου ψύσιν, εἰ διεφρόνις εἰδῶς καὶ καρδίας. Ὁντι γάρ παρεικάζεται τῇ λίλιν ἀλογωτάτῃ καὶ τὴν Ἰουδαίων Συναγωγή, καὶ αὐτὴ δὲ τῶν ἐθνῶν ἡ πληθύς. Οἱ μὲν γάρ λελατρευκότες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα Θεόν· οἱ δὲ τὸν παραδαγωγὸν ἀτιμάζοντες νόμον, ἔξω νοῦ καὶ φρενὸς γεγνασιν ἀγαθῆς, καὶ

B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z ΛVII. Manifeste his verbis Salvatoris nostri præsentiam deinceps promulgat, ut tristitiae relictus locus omnino nullus videatur. Jubet enim Sionem quae intelligitur gaudere serio, veluti omni mero re nostro dissipato. Cur enim adhuc mōreramus, aut quid rerum nostrorum tandem deploramus, peccato depulso, concutata morte, et humana natura ad libertatem et **736** dignitatem vocata, et gratia adoptionis filiorum ¹⁸ condecorata, supernisque ac coelestibus charismatis illustrata? Observa porro, eum Salvatoris nostri adveniūm evangelizantem, statim Sion filiam nominare. Quare justissime ipsam maiorem in modum gaudere jubet, et annuntiare Jerusalēm hortatur, jam ad futurū, et id carne appariturum regem suum, justum et Salvatorem. Justificavit enim nos in fide Christus ¹⁹, et ad se accedentibus semitam salutis dilatat. Est in super mansuetus, non legalem afforense severitatem, nec mandatum violantes capite puniens: sed ex mansuetudine potius, et lapsos erigens. Beginit autem, «Littera oceidit, spiritus vivificat.»²⁰ Litera eius est lex punatrix, et umbra et figura: spiritus vivificant est Christus ²¹: in spiritu enim et veritate per evangelicam institutionem docti sumus adorare ²². Ascedisse autem puluum novum, et ita ingressum Hierosolymam, ad firmam probationem verbis multis non est opes. Sufficit enim nobis divinus evangelista, apud quem istud servilium est ²³. Insedit quippe pullo Christus sequente matre: quae res nobis quiddam maxime singulare indicavit. Quievit enim Christus super novo populo, hoc est ad agnitionem veritatis vocato, qui aliquando idola venerabatur. Instar pulli quippe erat, nondum dominus, necque recta sciens ingredi, utpote divina lege nondum institutus. Sed qui omnes ad spiritualem scientiam deducit, sibi pullum destinavit. Seculariter autem aliquando Synagogam, per asinam sequentem nos docet, quanvis tempore vocationis antecedat: per Moseum enim et prophetas vocata est. Quia vero in regem Salvatorem peccavit (non enim fidem admisit), idcirco pullum sequitur, et facta est in caudam, hoc est sequela; et post gentes, et quae fuit prima, evasit ultima. An in adverte porto, quo modo ad extremam dementiam deflexisse ostendat humanam naturam, «qui cognoscit renes et corda». Asino enim, animanti a ratione sejunctissimam et Judæorum Synagoga, et gentium populus comparantur. Haec namque creatura potius quam creatori Deo servierunt ²⁴: illi legem paedagogum ²⁵ seu institutorem aspernantes, bonam mentem amiserunt, **737** et in omne genus scelerum declinaverunt. Comparationi sunt jumentis insipientibus, et similes fæti sunt illis ²⁶, ut Peccatis erit. Est alioqui et innundatice symbolum asines: profanum quippe animal et damnatum a lege ²⁷. Tales omnino sunt errore vagantes, et libenter in peccatis ase voluntantes.

¹⁸ Rom. viii, 5. ¹⁹ Galat. ii, 16. ²⁰ II Cor. xv, 45. ²¹ I Cor. xv, 45. ²² Joan. iv, 24. ²³ Matth. xxi, 1 seqq. ²⁴ Psal. vii, 10. ²⁵ Rom. i, 25. ²⁶ Galat. iii, 24. ²⁷ Psal. xlvi, 31. ²⁸ Exod. xiii, 13.

πρὸς τὸν εἴδης φαυλότητος ἀπονευκότες. Ηἱ παρασυνεδλήθησαν γὰρ τοῖς κοῦνσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὥμοιωνται αὐτοῖς, ἢ κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν. "Οὐος δὲ καὶ ἑέρως ἀκαθαρτὸς σύμβολον ἀνίερον γὰρ τὸ ζῶον, καὶ τὴν ἐξ νόμου κατάρρησιν ἔχον. Τοιοῦτοι δὲ πάντως οἱ πλανώμενοι, καὶ φιλαμαρτῆμονες.

VERS. 10. *Et disperdet quadrigas ex Ephraim, et A equum de Jerusalem, et disperdet arcum bellicum, et multitudinem, et pacem ex gentibus, et dominabitur aquarum a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad exitus terræ.*

LVIII. Unigenitum hominem natum, diligentium se pedibus subjecturum et principatus, et potestates, et mundi rectores ⁹⁶, hoc est detestabiles dæmoniorum turbas, et subditurum ipsis omnes inimicos quique cernuntur, quique non cernuntur, et contritum omne bellum, e bonis pacis eos exhilaraturum, sub tegumento verborum propheticus sermo nobis demonstrat. Invaserunt enim aliquando Babylonil Hierosolymitas, atque etiam nonnullæ gentes sicutimæ equis, et curribus, et arcubus eos sunt adortæ, ut legimus ⁹⁷, atque ita subjugatos acerbe vexarunt. Ab eventu igitur Christi præclariorum operum splendorum ostendit, cum sit: Qui salvat, justus, et mansuetissimus rex veniet quidem, nec multo post hæc tempora. Verumtamen non magna cum multitudine satellitum, non stipatores, non mille rerum militarium gñaros secum habens. Adeo autem in moderatione animi exercitatus, ut etiam vix pullum asinariūm ascendat ⁹⁸. Ast virtute tantus erit tantumque proderit in se confidentibus, ut auferat currus Ephraim, et equum abstrahat ab Jerusalem, disperdat etiam arcum bellicum, et summam pacem in longum per omnes gentes extendat. Ephraim nominat decem tribus in Samaria; Jerusalem incolas ejus, Judam scilicet et Benjamin. Argumentum igitur securitatis et pacis propheticus sermo nobis proponit. Non enim facile incursabitur, inquit, civitas sancta ab iis qui eam affligere conantur, adeoque dilatabit regnum suum Salvator ejus, ut imperet toti Iudeæ, a mari usque ad flumina. Hi enim sunt exitus terræ, hoc est fines et termini. Psallit quodam loco et divinus David **738** de Synagoga Iudeorum ut de vite loquens: « Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumina propagines ejus ⁹⁹. » Desinitur enim tellus Iudeorum mari, et regione ad austrum, et Indica, et quæ dicitur Media fluminum. Verum se intra istos fines regnum Christi minime continebit. Progreditur autem oratio ut ab exemplo particulari ad universum et generalissimum. Non enim in Iudea sola, sed in toto orbe regnabit, et a finibus ad fines potestas ejus propagata est.

Ἐπὶ τὸ καθόλου, καὶ γενικῶταν. Βεβασίλευε γὰρ οὐ τῆς Ιουδαίας μόνης, ἀπάσης δὲ μᾶλλον τῆς ὑπερανδρίας.

VERS. 11, 12. *Et in sanguine testamenti emisisti vinclos tuos de lucu non habente aquam. Sedebitis in munitione vincili congregationis, et*

Kai ἐξολοθρεύσει ἄρματα ἐξ Ἐφραὶμ, καὶ ιπποὺς ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐξολοθρευθήσεται τόξον πολεμικόν, καὶ πλῆθος, καὶ εἰρήνη ἐξ ἑθῶν, καὶ κατάρξει ὑδάτων ἀπὸ θαλάσσης, καὶ απὸ ποταμῶν ἔως διεκβολῶν γῆς.

NH. Οὐ τι γενόμενος ἀνθρώπος δύο Μονογενῆς, τοῖς τῶν ἀγαπώντων αὐτὸν ὑποφέρειν ἔμελλε ποσὶν « ἀρχάς τε καὶ ἔξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ κόσμου τούτου, » τουτέστι τὰ βδελυρά τῶν δαιμονίων στέφη, πάντα τε αὐτοῖς ὑποτάσσειν ἐχθρὸν δρατόν τε καὶ ἀράτον, καὶ πάντα συντρίβειν πόλεμον, καὶ τοὺς ἐξ εἰρήνης κατευφραίνειν ἀγαθοῖς, αἰνιγματωδῶς ἡμῖν ὁ προφητικὸς ὑποφάνει λόγος. Ήσαν μὲν γὰρ κατὰ καριούς κατὰ τῶν Ἱερουσαλήμων οἱ Βασιλῶντος, καὶ μήν καὶ ἑτεροί τινες τῶν διδρῶν θενῶν ιπποῖς τε καὶ δρμασιν ἐποχούμενοι, καὶ βάλλοντες τόξοις, κατὰ τὸ γεγραμμένον, κατεχειροῦντό τε οὖτα, καὶ πικροῖς ἐνεσαν πόνοις. Ἀπὸ γοῦν τοῦ συμβαίνεν εἰαθότος, τῶν ἐπὶ Χριστοῦ κατορθωμάτων τὴν λαμπρότητα δηλοῖ. Οὐ γάρ τοι σώζων, φησὶν, δίκαιος τε καὶ πραστατὸς βασιλεὺς, ἀφέεται μὲν, καὶ οὐκ εἰς μακράν. Πλὴν οὐ πολλῷ πλήθει τῶν ὑπασπιστῶν, οὐ δορυφόρους, οὐ μυρίους ἔχων τοὺς εἰδότας τὰ ταχτικά. Ἐπασκήσας τε οὖτας ἐν ἥθει τὸ μέτριον, ὥστε καὶ μόλις ἐπιβῆναι τοῦ πώλου. Πλὴν ἔσται τοσοῦτος εἰς ἀρέτην, δύνσει τε οὖτα τοὺς ἐπ' αὐτῷ πεποιθότας, ὡς περιελεῖν μὲν δρματα ἐξ Ἐφραὶμ, ἀποστῆσαι δὲ καὶ Ἱππων ἐξ Ἱερουσαλήμ, ἐξολοθρεῦσαι δὲ καὶ τόξον πολεμικόν, καὶ εἰρήνην ἀπλῶσαι βαθεῖαν, τὴν ἐκ πάντων τῶν θενῶν. Ἐφραὶμ δὲ φησι τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ δέκα φυλὰς, Ἱερουσαλήμ δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικήσαντας, Ιουδαίας δὲ οὗτοι καὶ Βενιαμίν. Οὐκοῦν ἀφαλεῖς ὑπόθεσιν, καὶ εἰρήνης ἡμῖν ὁ προφητικὸς εἰσοκούμει λόγος. Οὐ γάρ ἀν γένοιτο, φησὶν, εὐκατάδρομος τοῖς θενέσι κακοῦν ἡ ἀγία πόλις, κατευρυνεῖ δὲ οὖτα τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν ὁ σώζων αὐτὴν, ὡς δῆλης κατάρξει τῆς Ιουδαίας, ἀπὸ θαλάσσης ἔως ποταμῶν. Αὗται γάρ εἰσιν αἱ διεκβολαὶ τῆς γῆς, τουτέστι τὰ πέρατα. Ψάλλει δὲ που καὶ διθεπέσιος Δασδίς, ὡς περὶ ἀμπέλου λέγων τῆς Ιουδαίας Συναγωγῆς: « Ἐξέτεινε τὰ κλήματα αὐτῆς ἔως θαλάσσης, καὶ ἔως ποταμῶν τὰς παραφάδας αὐτῆς. » Τερματίζεται γάρ ἡ τῶν Ιουδαίων θαλάσση τε, καὶ χώρα τῇ πρὸς νότον, καὶ Ινδικῇ, καὶ τῇ καλουμένῃ Μέσῃ τῶν ποταμῶν. Ἄλλ' οὐκ ἐν τούτοις τοῖς δροῖς ἡ Χριστοῦ βασιλεία, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἐρκει δὲ ὁ λόγος ὃς ἐκ μερικοῦ παραδείγματος

Kai σὺ δὲ αἷματι διαυήκης ἐξαπέστειλας δεσμούς σου, δὲ λάκκον οὐκ ἔχοτος θύωρ. Καθήσεσθε ἐπὶ ὁχυρώμασι δεσμοῖς τῆς συντρα-

⁹⁶ Ephes. vi, 12. ⁹⁷ Psal. xix, 8. ⁹⁸ Matth. xxi, 1 seqq. ⁹⁹ Psal. lxxix, 12.

τῆς, καὶ ἀπὸ μᾶς ἡμέρας παρουσίας σου Α pro una die verearinationis tuæ duuplicia reddam
διπλᾶ ἀπεκούσω σοι.

ΝΘ'. Μέτεισιν ὁ λόγος ἐπ' αὐτὸν ἡδη δίκαιον τε καὶ σώζοντα βασιλέα, καὶ μὲν τοι καὶ περδον, τουτ-
έστι Χριστὸν, καὶ τὰ λαμπρά, καὶ δξιάγαστα τῆς
ἐπιδημίας αὐτοῦ κατορθώματα καθίστησιν ἐναργῆ.
« Κεκένωκε γάρ ἐκυρῶν » ἔκών, γενόμενος ἀνθρω-
πος, δικαιογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος. « Ὑπέμεινε δὲ
καὶ στευρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας, » καὶ τέθεικε
τὴν ἐκυρῶν ψυχὴν, τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα,
κατεκτήσατο τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἐν
αἷματι διαθήκης αἰωνίου, ἡς ἦν τύπος τὸ διά τοῦ
πανασθόφου Μωσέως τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐπιβρανθέν.
« Λασῶν γάρ, φησι, Μωσῆς τὸ αἷμα αὐτὸ τε τὸ
βιβλίον, καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐβράντισε, λέγων· Τοῦτο
τὸ αἷμα τῆς διαθήκης ἡς διέθετο πρὸς ὑμᾶς ὁ Θεός. »
« Ἄλλ᾽ ἔκεινα μὲν τύποι, καὶ τῆς ἀληθείας μόρφωσις
ἡν. Αὐτῇ δὲ λοιπὸν τῇ ἀληθείᾳ Χριστὸς, δι πάντας
ἡμᾶς ἀγοράσας ἐν αἷματι διαθήκης. » Ἐκλευτρώ-
μεθα γάρ, ὡς δ αὐτοῦ φησι μαθητής, οὐ φθαρτοῖς
ἀργυρίῳ ή χρυσῷ, ἀλλὰ τιμῷ αἷματι ὡς ἀμνοῦ
ἀμώμου, καὶ ἀσπίδου Χριστοῦ. » Σὺ τοίνυν, φησιν,
ῷ δίκαιοτατε καὶ πραότατε βασιλεύ, ἐν αἷματι δια-
θήκης τοὺς σοὺς γεγονότας δεσμοὺς (τούτεστιν οὓς
δεσμοὶς ἀγάπης κατέσφιγξας, καὶ ταῖς σαῖς ζεύγλαις
ὑπενεγκεῖν) καὶ καταδῆσαι σαφῶς τὴν τῆς διανοίας
πέπεικας αὐχένα) ἐξαπέστειλας, τουτέστιν ἐξεκόμι-
σας, ἥγουν ἐξήγαγες, ἢ ἀνῆκας ἐκ λάκκου οὐκ
ἔχοντος ὄντων. » Σημαίνειν δὲ διὰ τούτου φαμὲν αὐ-
τὸν τὴν ἁδην, τὸν οὐκ ἔχοντα ζωὴν, ἐκδεξόμεθα γάρ
εἰς τύπον ζωῆς τὸ ὄντωρ, ἥγουν ἁδην καταλογούμεθα,
καὶ μάλα ὁρθῶς, τὴν ἐπὶ γε τοῖς φευδωγύμοις θεοῖς
ἀπάτην. Βόθρος γάρ ἀληθῶς τὸ χρῆμα ἔστιν, εἰς δν
εἰπερ τις δλῶς κατοισθήσει, ζωῆς ἀμοιρήσει τῆς εἰς
αἰωνα τὸν μέλλοντα. « Οτι δὲ κεκένωκε τὸν ἁδην ἀπο-
θανὼν ἡ Χριστὸς, καὶ ἀνῆκε τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι
τὰς κάτω πύλας, παντὶ ποι σαφές. » Εφη δέ που καὶ
δ τῶν δλῶν Θεός διὰ φυιῆς Ἱερεμίου περὶ τῶν ἐξ
Ἱερατὴλ, καταλειπότων μὲν αὐτὸν, τραπομένων δὲ
φληγάφως εἰς ἀπάτην εἰδωλομανῆ. » Εξέστη ὁ οὐ-
ρανὸς ἐπὶ τούτω, καὶ ἐφριεν ἐπὶ πλειον σφόδρα, λέ-
γει Κύριος· οτι δύο, καὶ πονηρὰ ἐποίησεν δ λαδ-
μου. « Εμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὄντας ζῶντος, καὶ
ῶρυζαν ἐκυροῖς λάκκους συντετριμένους, οι οὐ δυ-
νήσονται ὄντωρ συνέχειν. » Οισπερ γάρ ἔστι πηγὴ Ζ
ζωῆς, καὶ πηγὴ ζωοποιὸς ἡ ὁρθὴ τε καὶ ἀπλανῆς
περὶ Θεοῦ γνῶσις· οὐτως δνυδροί, καὶ οἰονει λάκκοι
συντετριμένοι νοηθείεν ἀν τὰ τῆς εἰδωλολατρίας
ἀδύρματα, καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ πλάνησις. Είτα πρὸς
αὐτοὺς διαλέγεται τοὺς δεσμοὺς, καὶ εἰς ἐλπίδας
αὐτοὺς ἀγαθάς παραθήγει, λέγων· « Καθήσεσθε ἐν
ὄχυρώματι δέσμοις τῆς συνεγωγῆς. » Καὶ ὄχυρωμα
μὲν, καθάπερ ἐγώμαι, τὴν Ἐκκλησίαν ἀποκαλεῖ ὡς
τετειχισμένην ἐν Χριστῷ, καὶ ἀκλονήτως ἔχουσαν.
Κάθησιν δὲ φησι τὸ οἰον ίδρυμένον ἐν πίστει. Εἴ-
γραπταὶ γάρ περὶ Θεοῦ· « Οτι σὺ καθήμενος εἰς τὸν

LIX. Transit nunc oratio ad ipsum justum, et
Salvatorem, atque etiam mansuetum regem, id est
Christum, et illustris atque admiranda adventus
ejus opera declarat. « Exinanivit enim semetipsum¹,
libens, homo factum unigenitum Dei Verbum.
« Sustinuit crucem, confusione contempta², et pro
omnium vita animam suam commutavit, Deo et
Patri mundum in sanguine testamenti æterni ac-
quisivit, cuius typus fuit sanguis per Mosen sapien-
tissimum veteribus aspersus. Inquit enim: « Accep-
to Moses sanguine et libro ipso, aspersit omnem
populum, dicens: Hic est sanguis testamenti, quod
disposuit ad vos Deus³. » Sed illa quidem typi, et
veritatis simulacrum fuerunt: successit ipsa veri-
tas Christus, qui omnes nos in sanguine testamenti
mercatus est. « Redempti enim sumus non corrupti-
bilibus auro vel argento, ut discipulus ejusdem ait,
sed pretioso sanguine lanquam agni immaculati,
et incontaminati Christi⁴. » Tu igitur, inquit, justis-
ime et mansuetissime rex, in sanguine testamenti
vincios tuos (hoc est, quos vinculis charitatis con-
strinxisti, quibusque persuasisti, ut mentis cervi-
com jugo tuo submitterent, et palam illigarent)
emisisisti, hoc est extulisti, sive eduxisti, sive dimi-
sisti (ex lacu non habente aquam.) Quibus verbis
aut infernum, ubi non est vita, significari dicimus;
aquaen enim pro symbolo vita accipiamus licet; aut
certe infernum convenientissime falsorum deorum
fallaciam interpretabimur. **739** Vere enim sovea est,
in quam si quis penitus deciderit, vita futura ac
sempiterna carebit. Evacuasse autem infernum
Christum mortuum, et spiritibus in custodia deten-
tis aperuisse portas infernas, neminem latet. Inquit
et alicui universorum Deus per Jeremiam de Israe-
litis desertoribus suis, et ad fallaciam insani deo-
rum cultus stulte conversis: « Obstupuit cœlum
super hoc, et inhorruit plurimum vehementer, dicit
Dominus: quia duo mala fecit populus meus. Me
dereliquerunt fontem aquæ viventis, et foderunt
sibi lacus contritos, qui non poterunt aquam con-
tinere⁵. » Quemadmodum enim fons vita, et fons
vivificans est recta et erroris expers Dei cognitio:
ita velut lacus inaquos, et contriti idololatriæ lu-
dicra, et aberrationes ab ipsa possunt intelligi. De-
inde ipsos vincios compellans, ad spem bonam eos
erigit: « Sedebitis in munitione vinceti congregatio-
nis. » Munitionem, ut mihi videtur Ecclesiam appellat, ut munitam in Christo, et inconcussam. Sessio-
nem dicit in fide quamdam stabilitatem. Scriptum
est enim de Deo: « Quoniam tu sedens in sæcula⁶,
hoc est stabilem et inconcussam naturam habens.
Eritis igitur securi, inquit, firmitate fidei haben-
tes, o vincii congregationis meæ, quæ est in Christo
justificatorum sancta multitudo. Non autem cariu-

¹ Philipp. ii, 7. ² Hebr. xii, 2. ³ Exod. xxix, 8. ⁴ I Petr. i, 18. ⁵ Jerem. ii, 13. ⁶ Psal. xxviii, 10.

ram mercede eorum in omoibus rebus arduis patientiam et stabilitatem in dilectione Dei, significat, cum adjungit: « Et pro una die peregrinationis tuæ duplicitia reddam tibi. » Quod dicere vult, tale est. Peregrini enim, et advenæ sunt omnes sancti, et brevis est valde cuiusque hominis vita in corpore, ut idcirco eam propter suminam brevitatem cum uno die comparare fortasse possis. Itaque pro uno die peregrinationis tuæ, inquit, hoc es pro brevi, et modico tempore hujus vitæ, quam in corpore degis, dupliciter, et affatim te remunerabo. Ait et alicubi Christus: « Mensuram bonam et confortam, et cogitata et supereffluente dabunt in sinum vestrum^{1.} ». Haud enim æquaæ actionibus nostris præmia exspectamus: sed cum magno auctorario, cum dator sit munificus.

αεριψ τὰς ἀμοιβὰς ἀποδῶσιν. Εφη δέ που καὶ ὁ ἀποδῶσιν, καὶ ὑπερεκχυνόμενον δύσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. Οὐ γάρ που τὰς ισοτάθμους ὡν ἀνδράσαιμεν προσδοκῶμεν ἀμοιβὰς, ἀλλ᾽ ἐν προσθήξῃ πολλῆς, πλουσιώδωρος γάρ ὁ διδούς.

Vers. 15. Quoniam letendi te mihi, Juda, ut arcum, implevi Ephraim.

740 LX. Quoniam modo vocanda sit, et per fidem ingressura gentium multitudo, miser contrahuturus, qui olim triumphabat, hoc est Satanás, spoliatus adoratus, quos cupidissime acquisierat, adhuc declarat. Alloquitur autem quasi sanctos apostolos, sive magistros ex Israel, qui et gentium regiones percursantes, ad agnitionem veritatis indigenas vocarunt, et reti suo concluserunt. Ait ergo: « O Juda, intendi te mihi arcum, » hoc est per te jaculis tangam adversarios: et « Te, ο Ephraim, implevi. » Quod quid sit, dicam quoque. Cum enim sagittarii ferratum arcum curvantes, nervum ad pectus addunt, tunc arcum implere dicuntur, et sagittam volantem, sive telum jactunt. Est igitur idem diverse dictum. Arcum te feci, inquit, ο Juda; implevi etiam te, Ephraim. Judas porro et Ephraim universum genus Israeliticum complectuntur. Itaque ante alios ex Judæis credentes velut arcum fecit, eo animi proiectos, ut gentes institerent, et a seductis dæmonum greges abigerent, ferirentque Satanam, et universe divinis decretis adversantes, et doctrinæ sacræ inde proficisciunt repugnantes. Sic alicubi et divinus David ad universorum Deum et Salvatorem: « Sagittæ tuæ salutis acutæ, ο potens, populi sub te cadenti, in corde inimicorum regis^{2.} ». Feriunt enim inimicos Dei et Patris in cor, et reues intus sagittæ potentis^{3.} hoc est Christi. Rursum sagittæ ejus sunt qui docent errantes, et natura et vere Deum nescientes. Feriunt autem, non ad mortem, sed ad charitatem in Christo eos deducent, ut et sub ipso feriant. Qualis est quæ in Canticis cantorum sponsa describitur, dicens expresse: « Vulnerata charitatis ego sum^{4.} ». Evasisse autem fortissimos ac validissimos divinos discipulos, testificatur de ipsis in spiritu loquens sapiens Psalmographus: « Sicut

αἰώνα, τουτέστιν ιδρυμένην ἔχων καὶ ἀλεπάδες ιστανται φύσιν. Έσεσθε δὴ οὖν ἐν ἀεφαλεῖ, φησί, τὸ βεντρὸν διχοντες εἰς πίστιν, ὡς δέσμιοι: τῆς ἐμῆς συναγωγῆς εἰεν δὲ ἀν οὗτοι τῶν ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένων ἡ ἀγία πληθύς. « Οτις δὲ οὐκ ἀμισθον ἔχουσι τὴν ἄφ' ἀποστολοῖς ἀρισταῖς ὑπομονὴν, καὶ μήν τὸ ἔργοντα μετέμνενοι, ἀγάπην. » Καὶ ἀντὶ μιᾶς ἡμέρας παροικίας σου, διπλᾶ ἀνταποδώσω σοι. » Καὶ τι τοιοῦτον ἀστὺ διδούσται λέγειν. Πάροικοι μὲν γάρ ἐπὶ γῆς, καὶ παρεπίδημοι πάγτες εἰσὶν οἱ ἄγιοι, βραχὺς δὲ λαὸν ὁ ἐν σώμασι βίος ἀνθρώπου παγκτός, καὶν εἰ τις αὐτὸν ἀλίγον. Βαντα παντελῶς, ὡς τάχα που καὶ ἡμέρα παρεικάσθει μιᾷ. Οὐκοῦν ἀντὶ μιᾶς ἡμέρας τῆς παροικίας σου, φησί, ταυτέστιν ἀντὶ βραχέος τε καὶ συνεσταλμένου

Β χρόνου τῆς ἐν σώμασι ζωῆς διπλᾶς τε καὶ ἐν πλεοντος Χριστὸς, διτι « Μέτρον καλὸν, πεπιεσμένον, καὶ σαλευμένον, καὶ ὑπερεκχυνόμενον δύσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. » Οὐ γάρ που τὰς ισοτάθμους ὡν ἀνδράσαιμεν προσδοκῶμεν ἀμοιβὰς, ἀλλ᾽ ἐν προσθήξῃ πολλῆς, πλουσιώδωρος γάρ ὁ διδούς.

Διότι ἐνέτεινά σε ἐμαντῷ, Ιούδα, ὡς τόξον. Επιληστα τὸν Ἐφραίμ.

Ε'. Τίνα δὴ τρόπον κληθῆσται τε καὶ εἰσελάσσει διὰ τῆς πίστεως ἡ ἐξ θινῶν ἀγέλη, ταλαιπωρήσει δὲ καὶ διὰ πάλαι τρυφῶν, τουτέστιν δὲ Σετανᾶς, τῶν ἐκ πλευρέξιας αὐτῷ πεπαρισμένων προσκυνήσων ἐκ-
αθούμενος, διατρανός πάλιν ἐν τούτοις. Ποιεῖται γὰς μήν τὸν λόγον, ὡς πρὸς τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, ήτοι τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ διδασκάλους, οἱ καὶ τὴν τῶν θινῶν ἐκπειθισθέντες χώραν, εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθοῦσας ἐκάλουν τε καὶ σεσαγηνεύσασι τοὺς ἐν αὐτῇ. « Ω Ίούδα, τοίνυν φησὶν, ἐνέτεινά σε ἐμαντῷ τόξον, καὶ τουτέστι διὰ σου τοξεύσω τοὺς ὑπεναντίους^{5.} καὶ σὲ δὲ, ὡς Ἐφραίμ, πληστα. » Καὶ τι δὴ τοῦτο ἐστιν, ἐφῶ πάλιν. « Οτε γάρ τῆς τοξείας οἱ ἐπιστήμονες νυσράν μὲν μαζῶ, τοῦ δὲ τόξου τὸν σιδηρὸν ἀγουσιν ἔγγυς, τότε πλῆσαι τὸ τόξον λέγονται, βάλλουσι καὶ διπτάμενον τὸν ίδν, ήτοι τὸ βέλος. Εστι τοίνυν αὐτὸς διαφόρως πεφαμένον. Τόξον σε πεποίημαι, φησὶν, ὡς Ιούδα, πληστα δὲ καὶ σε, ὡς Ἐφραίμ. Ιούδας δὲ καὶ Ἐφραίμ ἀπαντά τὸ γένος τὸ ἐξ Ἰσραὴλ. Οὐκοῦν τόξον ὡσπερ τι πεποίηται τοὺς ἐξ Ιούδαίων πεπιστευκότας πρὸ τῶν ἀλλων, καὶ γνώμης εἰς τοῦτο προεληλυθότας ὡς θινη παιδαγωγεῖν, καὶ τῶν πλανωμένων ἀποσθεντὸν τὰς τῶν δαιμόνων ἀγέλας, καταπαίειν τε τὸν Σετανᾶν, καὶ ἀπακταλῶν τοὺς τοὺς θεοὺς δόγματιν ἀντεξάγοντας, καὶ τοὺς ταῖς δια-
αύτῶν μαχομένους μυσταγωγίας. Οἴτε ποὺ φησὶ καὶ δ. θεπέστιος Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν δλων Σωτῆρα καὶ θεόν. « Τὰ βέλη σου ἡκονημένα, δυνατέ - λαοὶ ὑποκάτω σου πεισοῦνται· ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως. » Πλήττουσι δὲν γάρ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς καρδίαν ἔσω, καὶ νεφρούς τὰ τοῦ δυνατοῦ βέλη, τουτέστι Χριστοῦ. Βέλη δὲ αὐτῶν πάλιν οἱ μυσταγωγοί, τοὺς δέ γε πεπλαυμένους, καὶ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς θεόν οὐκ εἰδότας. Πλήττουσιν οὐκ εἰς θάνατον, ἀλλ᾽ εἰς ἀγάπην αὐτοὺς ἀποφέροντες τὴν ἐν Χριστῷ.

¹ Luc. vi, 38. ² Psal. xliv, 6. ³ Psal. cxix, 4.

⁴ Cant. v, 7.

πτοιεν (‡) αὐτοῦ. Ὄποια τις ἔστιν ἐν τῷ Ἀρματι τῶν. Αἱ sagittae in manu potestis, ita filii excusorium.¹¹ »

Τετραμένη ἀγάπης ἡγώ εἰμι. » “Οτι δὲ γεγόνασιν ἀλλιμώτατοι, καὶ εὐθενεῖς ὡς θεοπάτοι μαθηταὶ, πιστώσεται λέγων περὶ αὐτῶν, ὁ σοφὸς Καλμώδης ἐν πνεύματι¹². « Ωσει βέλη ἐν χειρὶ δυνατοῦ, οὗτως οἱ νιοὶ τῶν ἐκτετιναγμένων. » Ἐκτετιγαμένους μὲν γάρ τοὺς ἐξ Ἰεραὴλ ἀποκαλεῖ, ὡς τῆς θείας χάριτος ἐκπεπτικότας διά τοι τὸ ἐμπαρούντας Χριστῷ. Οἱ γε μὴν αὐτῶν ίντο, βέλη γερόνασιν ὡς ἐν χειρὶ δυνατοῦ πεμπόμενα. « Ἐφη δέ που καὶ ὁ Ἀμβραχὼν ὡς πρὸς αὐτὸν δὴ πάλιν τὸν Ἐμμανουὴλ περὶ τῶν ἄγιων ἀποστόλων. « Βολίδες σου πορεύσονται εἰς φέγγος ἀστραπῆς ὅπλων σου. »

Kai ἐπειροῦ τὰ τέκνα σου διάκρι τὰ τέκνα τῶν. Ἐλλήνων, καὶ φυλαζῆσθαι σε ὡς φορμαῖσιν μαχητῶν.

ΕΑ'. Ἰδού δὴ, σαφῶς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων μυσταγωγὸὺς τὸξον ἰδιον ὄνομάζει. Ποιὰ γάρ τὰ τέκνα τῆς Σιών τὰ κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν κατεξιστάμενα τέκνων, εἰ μὴ οἱ θεοπάτοι μαθηταὶ, καὶ οἱ τῶν Ἐκκλησῶν κατὰ καροὺς ἥγοντες, καὶ τῆς ἀληθείας ὁρθοτομοῦντες τὸν λόγον; « Σιών γάρ ἡ νοητή, πᾶς δὲ ἐσέρα νοοῦτο περὶ τὴν Ἐκκλησίαν; Καταθλοῦσι δὲ τῶν τέκνων τῶν Ἑλληνικῶν, καὶ καταστρατεύονται τῶν πεπλανημάτων, Θεοῦ τεθεικότος αὐτοὺς ὡς φρουραίων μαχητοῦ. Οὕτω καὶ ὁ θεοπάτος Παῦλος τὸν ἐν Χριστῷ νοούμενον στρατιώτην κατακαλλύνων ὀρθάτα. « Φύρακα μὲν γάρ τὸν τῆς ἐν Χριστῷ δεκασύνης περιτίθησιν αὐτῷ· καὶ μὴν καὶ τὴν τοῦ σωτῆρος περικεφαλαίαν. » Εἰτα δίδωσι τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, δὲ οὖτις βῆμα Θεοῦ. « Ταύτη δὴ οὖν τῇ μαχαίρᾳ κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν κεχρημέναι τέκνων, ἀποκείρουσι μὲν τὴν ἐν αὐτοῖς βλαστοῦσαν ἀπάτην, καὶ τὸν τομώτατον τὸν Θεοῦ λόγον ἐπιφέροντες αὐτοῖς, εἶς δὲ τὸν τε καὶ ἐνεργήτη, τὸ πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον ἐκκέπτουσι πνεῦμα, ἵνα δύναιγοτο λοιπὸν νῷ καθαρῷ τε καὶ ἐλευθέρῳ, καὶ τῆς τῶν δαιμονίων πλεονεξίας ἀπηλλαγμένῳ, τὸν τῇς ἀληθοῦς θεογνωσίας παραδέξασθαι λόγον.

Kai ἔσται Κύριος ἐξ' αὐτοῖς, δρθήσεται, καὶ ἐξελεύσεται ὡς ἀστραπὴ θεόλεις αὐτοῦ.

ΕΒ. « Οτι καὶ συνέσται Κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῖς, καὶ συναπει, καταδηλώσει τε τοὺς ἀνθετηκότας διὰ τρύπων ὑποδηλοῖ. « « Εστι τὸν φησι, Κύριος ἐπ' αὐτοῖς, δὴ δὲ τοὺς ἀνθίστασθαι μεμελετηκότας τοῖς ἴεροις ῥυμαῖσιν τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ. Ἐκάστη δὲ βολὴ μυσταγωγὸς, ἢ ἀπόστολος· βέλεις γάρ τοις βολίδει παρεικάζει πάλιν αὐτοὺς Θεοῦ πέμποντος, ὡς ἀστραπὴ δὲ δραμεῖται, φησι, δὴ δὲ τοῖς καταυγάζουσα, καὶ τοῖς ἀπάντων ὄφθαλμοις ἀμογητε προσπίπτουσα. Γεγόνασι δὲ οἴτων λεπτοροΐ καὶ οἱ θεοπάτοι μαθηταὶ, καὶ τῶν τοῦ Σωτῆρος Εὐαγγελίων κήρυκες, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους, λαῶν ἥγοντες, καὶ προεστηκότες Ἐκκλησιῶν, ὡς ἀγνοῆσαι μηδένα τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀρετῆς τὴν φαιδρότητα. Καὶ τοῦτο αὐτὸν δηλῶν, ἔφασκεν ὁ Σωτὴρ· « Οὐδεὶς λύχνον ἀφας, καλύπτει αὐτὸν σκέψει, ἢ ὑποκάτω κλίνης τίθησιν, ἀλλ' ἐπὶ λυχνίας, ἵνα οἱ ἐκπορευόμενοι βλέ-

Excusos enim oriundos de Israele nominat, ut qui Dei gratia propter debacchationes in Christum exciderint. Quorum filii tamen sagittae fuerunt, ut de manu potentis emissee. Ait et Habacuc quasi ad ipsum. Emanuelē de sanctis apostolis: « Iacula tua ibunt in luce cornicationis armorum tuorum¹³. »

741 *Ei suscitabo filios tuos, Sion, super filios Græcorum, et altrectabo te quasi gladium pugnatoris.*

LXI. *Ei doctores sacros ex Judæis liquido arcum suum vocat. Quinam enim illi Sion insurgententes contra filios Græcorum, nisi divini discipuli, et Ecclesiarum suis quique temporibus praesides, et recte tractantes verbum Dei¹⁴? Nam Sion quæ animo videtur, quomodo alia præter Ecclesiam intelligatur? Oppugnant autem filios Græcorum, et bello lassessunt errore seductos, Deo illis utente ut gladio bellatoris. Sic et divinus Paulus militem Christi ornare cernitur. « Thorace enim justitiæ¹⁵, in Christo illum induit: præterea « galea salutis¹⁶: Insuper dat ei « gladium spiritus, quod est verbum Dei¹⁷. » Hoc igitur gladio contra Græcos usi, pullulantem in illis falsam doctrinam amputant, et Dei sermonem maxime « penetrabilem, vivum et efficacem¹⁸ » illis adhibentes, nequam et immundum spirituum excindunt, ut de cœtero mente pura et libera, et a dæmonium servitate expedita, vera cognitionis Dei sermonem suscipere queant.*

VERS. 14. *Ei erit Dominus super eos, apparebit, et egredietur sicut fulgur sagitta ejus.*

LXII. *Docet Dominum Deum illis adsuturum, unaque pugnaturum, et resistentes eversurum. Ait enim: « Erit Dominus super eos, utique super eos, qui ministris Evangelii ipsius obficere seso constituerunt. Quælibet autem sagitta est institutor, sive apostolus. Telo enim, sive sagittæ a Deo emissæ rursum eos comparat; addit, cursuram ut fulgur, illuminantem videlicet, et omnium oculis citra nixum allabente. Evaserunt autem adeo clari ac fulgentes, tum divini discipuli, tum præcōnes Evangelii Salvatoris, et qui eos secuti sunt populorum rectores et praesides Ecclesiarum, ut claritudinem virtutis eorum nemo ignoraverit. Atque hoc ipsum significans aiebat Salvator: « Nemo accedit lucernam, et ponit eam sub modio, aut sub lecto, sed super candelabrum, ut ingredientes lumen videant¹⁹. » Et iterum: « Sic luceat lux vestra*

¹¹ Psal. cxxvi, 4. ¹² Habac. iii, 11. ¹³ II Timoth. ii, 15. ¹⁴ Ephes. vi, 14. ¹⁵ Ibid. 17. ¹⁶ Ibid.

¹⁷ Hebr. iv, 12. ¹⁸ Matth. v, 15.

(I) Lege πίπτοιεν, cadant. CUTELER. Monum. Eccl. Gr. III, 562.

coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorifcent Patrem vestrum qui in celis est¹⁹.

742 Vers. 15, 16. *Et Dominus omnipotens in tuba clanget; et ibit in commotione minarum suarum. Dominus omnipotens protegit eos, et consumat eos, et obruent eos in lapidibus fundat, et ebibent sanguinem eorum sicut vinum, et implebunt ut phialas altare. Et salvabit eos Dominus in die illa sicut oves populi suum.*

LXIII. Commilitonem et armorum socium, ut dixi, claris verbis ipsis adjungit universorum Deum, adeo instructum, et simul certare cupidum, ut jam hostiliter ingruere, imo pedem conserre, et quidquid in se est virium in hostes, et in ipsorum robur effundere videatur. Rectissime porro inquit, bellum factorum non iis qui per fidem ad justificationem tanquam sagena capti sunt: sed divinis prædicationi infeliciter obnubentibus, quos et Paulus notavit, cum dixit: « Ostium enim mihi magnum, et evidens aperitum est, et adversarii multi²⁰. » Canet igitur, inquit, tuba Dominus. Locutus est enim Dominus prædicationem evangelicam, quæ omnes terras pervasit, quando audiri potest ab omnibus mysterium: erat enim tenui voce, et lingua tardus Moses, quare etiam vix per solam Iudeam exaudiebatur²¹. At sermo de Christo talibus terminis nequaquam continetur. Nam ut buccina egregia et sonantissima, omnium auribus ubique insonuit. « Ibit autem ceu in commotione minarum suarum, » et sic proteget satellites suos, ut adversarii quasi ab igne consumantur, et tantum non etiam fundat lapidibus eos universe verberantes obruent. « Ebibent item sanguinem eorum, » hoc est, veluti quedam bellis insilentes, facile superabunt et occident eos. Ad hæc offerent phialas sanguine occumbentium plenas, ut libationem aliquam ad altare. Est enim suavis odor Deo, et acceptabile sacrificium, errantes salvari prohibentium interitus. Si enim intersectores corporum misericordiam non merentur, sed pari potius supplicio multandi sunt, quid de corruptoribus et jugulatibus animarum dicemus?

Quales haberi quoque possunt præstantes inter Græcos, et mundanæ sapientiae gloriæ consecuti, quibus crebro in ore sunt dii deæque, et qui ad creaturam magis quam ad **743** Creatorem coendum sollicitant, et cuiilibet elemento Deo debitum honorem consecrant. Atqui mundum, non solum quandiu ipsi vivebant, sed etiam ad tempora consequentia seduxerunt. Multa enim millia diversis æstatibus illorum mendacis persuasi, et frigidis atque anilibus fabellis auscultantes perierunt. Sublati sunt itaque e medio in posterum tales. Eva-

A πωσὶ τὸ φῶς. » Καὶ πάλιν ἐτέρῳ: « Οὐτῷ λαμπάττῳ τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, διπλῶσι τὰ καλλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

Καὶ Κύριος καπτοκράτωρ ἐν στίλπιῃ σαλπεῖ, καὶ πορεύεται ἐν σάλιψ ἀπειλῆς αὐτοῦ. Κύριος καπτοκράτωρ ὑπερασπιεὶ αὐτῶν, καὶ καταραλώσουσιν αὐτοὺς, καὶ καταχώσουσι ἐν λίθοις σφερδύνης, καὶ ἐκπίονται τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς οἰνος, καὶ κλήσονται ὡς φιάλας θυσιαστηρίου. Καὶ σώσει αὐτοὺς Κύριος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὡς πρόβατα λαὸν αὐτοῦ.

ΕΓ. Συναπιστήν, ὡς ἔφην, καὶ σύνοπλον αὐτοῖς παριστησιν ἐναργῶς δύλογος, τὸν τῶν διων Θεὸν, παρατατόμενον οὕτω, καὶ συναθλεῖν ἥρημένον, ὡς ἤδη δοκεῖν καὶ ἐξηρτηθεῖσαι πολεμικῶς, καὶ οἶον χωρεῖν μᾶλλον, καὶ τῇ κατ' ἔχθρῶν δῆλη χρήσθαι δυνάμει, καὶ τῆς ἐνούσης εὐσθενείας αὐτοῖς. Καταστρατεύεσθαι γε μήν εὖ μᾶλλα φῆσιν, οὐχὶ τῶν διὰ πίστεως εἰς δικαίων σαγηνευμένων, ἀλλὰ τῶν ἀθλίων ἀνθεστηκότων τῷ θειῷ κηρύγματι, οὓς καὶ δο Παῦλος κατεσήμην, λέγων· « Θύρα γάρ μοι ἀνέψιγμα μεγάλη καὶ ἐναργής, καὶ οἱ ἀντικείμενοι πολλοί. » Σαλπιεὶ τοινύν δο Κύριος, φησιν, ἐν σάλπιγγι. Λελάπτης γάρ δο Κύριος τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν, εἰς πάσαν διάτον τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ἐξάκουστον γάρ τοῖς ἀπανταχοῦ τὸ μυστήριον· ἦν μὲν γάρ Ισχυρόφωνος, καὶ βραδύγλωσσος δο Μωσῆς, τοιούτοις καὶ μᾶλις ἡκούετο κατὰ μόνην τὴν Ιουδαίαν. « Ήχιστά γε μήν ἐν τούτοις ἐστὸν διεπρέπει τοῖς Χριστοῦ λόγος. Ἀναπεφώνηκε γάρ οἵα τις σάλπιγξ λαμπρὰ, καὶ εὐηχεστάτη, καὶ ταῖς ἀπάντων ἀκοαῖς ἡχῆν ἐνειλεῖ τὴν διαπρύσιον. » Βαδιεῖται δὲ ὁ ποτερὸς ἐν σάλιψ ἀπειλῆς αὐτοῦ, καὶ ὑπερασπιεῖται οὕτω τῶν ἐαυτοῦ δορυφόρων, ὡς οἶον ὑπὸ πυρὸς δαπανᾶσθαι τοὺς ἀνθισταμένους, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ σφρενδνῆς λίθοις αὐτοὺς καταχώσουσι καταπαίσοντες γεννκῶς. Εκπίονται δὲ καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν, τουτέστιν οἴλατινες θῆρες ἐπιθρώσκοντες περιέσονται ἀρδίων, καὶ νεκροὺς ἀποφανοῦσι. Προσκομιοῦσι δὲ τῷ τῶν πεπτωκότων αἷματι φιάλας πεπληρωμένας, καθάπερ τινὰ σπονδήν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. Εὐωδία γάρ τῷ Θεῷ, καὶ θυσία δεκτή τῶν οὐκ ἐώντων σώζεσθαι τοὺς πεπλανημένους δο θάνατος. Εἰ γάρ τῶν σωμάτων τοὺς φονευτὰς οὐκ ἄξιον ἐλεεῖσθαι, ὑποφέρεσθαι δὲ μᾶλλον δταῖς δίκαιαις, τὰ δια παθόντας, τι ἐν τοῖς λέγοι περὶ τῶν οὐ ψυχῶν δλετῆρες γεγόνασι καὶ φθορεῖς.

Εἰεν δὲ ἀν οὗτοι πάλιν οἱ Ἑλλήνων λογάδες, καὶ τῆς ἐν κόσμῳ σοφίᾳς ἡμέρους τὴν δόξαν, οἱ ἄνω τε καὶ κάτω θεοὺς καὶ θεάς ὀνομάζοντες, καὶ τῇ κτίσει παρὰ τὸν ποιητὴν ἀναπειθούντες προσκυνεῖν, καὶ ἐκάστῳ τῶν στοιχείων τὴν Θεῷ πρέπουσαν ἀνατιθέντες δόξαν, καίτοι πεπλανήκασι τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ οὐχὶ δῆ μόνον κατὰ γε τὸν χρόνον τῆς ἐν σώματι ζωῆς· ἀλλὰ καὶ εἰς χρόνους τοὺς ἐφεῆς. Μύριοι γάρ δοσοι κατὰ καριοὺς διολώλαις τῆς ἐκείνων φευδοεπείσας ἡττώμενοι, καὶ ψυχροῖς καὶ γραώδεσι μυθρίοις προσεσχήκατες. « Ανήρηνται δὴ οὖν οἱ τοιούτῳ

¹⁹ Matth. v. 16. ²⁰ I Cor. xvi, 9. ²¹ Exod. iv, 10.

λοιπόν. Οὕχεται γάρ τῆς ἑκείνων συγγραφῆς ἡ βεβή· λωτας, ἀπρακτοῦσιν οἱ μῦδοι, καὶ οἶον ἐκπέποται τὸ αἷμα αὐτῶν. Τοῖς γάρ τῆς ἀληθείας δόγματι καθάπερ τιστὶ λίθοις τοῖς ἐκ σφενδόνης καταπαύμενοι καταχώννυνται, καὶ γέγονεν, ὡς ἔφην, εὐωδία Θεῷ τῆς ἑκείνων ἀθυροστομίας ἡ ἀπώλεια, « Καὶ σέσωκε Κύριος ὡς πρόδοτα τὸν λαὸν αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ γάρ ἐστι τῶν δλων αὐτὸς ποιητῆς, λαὸς αὐτοῦ λέγοντα ἀνεικότως καὶ οἱ πάλαι πλανῶμενοι, οὓς ὡς ἀγέλην ἀπελλαμένην ὑπὸ ληστῶν σέσωκεν ὁ Κύριος, τοὺς ψευδοποιέμενας ἐκβαλάν, καὶ ὑπὸ χειρά τιθεὶς Ιδίαν τὸ ἀνθρώπινον γένος. « Εστι γάρ αὐτὸς ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τιθεὶς τὴν φυγὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων.

Διέστι λίθοι μῆροι κυπλοταὶ ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ. « Ότε εἰ τι ἀγαθὸν αὐτοῦ, καὶ εἰ τι καλὸν παρ' αὐτοῦ, σῖτος rearισκοῖς, καὶ οἶνος εὐωδιάλωρ εἰς παρθένους.

ΕΔ'. Λίθους μὲν ἀγίους τοὺς ἐν τῇ γῇ τοῦ Θεοῦ κυλιομένους τοὺς ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις κατὰ καιροὺς ὅτεσσι, οἶπερ δὲ γένοντο μυσταγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι κατωνομάσθαι φαμέν. Σύμμορφοι γάρ γεγόναστε τῷ λίθῳ τῷ ἐκλεκτῷ, καὶ ἀκρογωνιαῖψι, καὶ ἐντίμῳ, τῷ τεθειμένῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς τὰ θεμέλια Σιών. « Εἰ δὲ λίθος ὁ θεμέλιος, οἱ συναρμολογούμενοι τε καὶ συμβιβάζομενοι, καὶ εἰς ναὸν διγονούντων ἀνιστάμενοι τῷ Θεῷ, λίθοι καὶ αὐτοὶ πιθανῶς ὀνομάζονται. Κυλεσθαὶ γε μὴν αὐτοὺς εῦ μάλα φτησι, τὸ πρὸς τὰν δτιοῦν τῶν ἀγίων οἰονεὶ πας εὐστροφόν, καὶ γοργὸν, διὰ τούτου σημαίνων. Οἱ γάρ τοι περιφερεῖς, ἥγουν σφαιροειδεῖς τῶν λίθων, δκνου παντός εἰσιν ἀμείνους, καὶ τῶν διλων εἰς κίνησιν ἐτοιμάτεροι, εἰ τις ἔλοιτο κινεῖν· εὐάγωγος δὲ λίαν εἰς τὸ ταῖς Θεῷ δοκοῦν τῶν ἀγίων ὁ νοῦς. Οὔτεις οὖν τὴν ἔχντων τῶν λίθων, πρέποι αὖ διακεῖσθαι καὶ ἀραρθώς. « Ότι εἰ τι ἀγαθὸν, αὐτοῦ, καὶ εἰ τι καλὸν, παρ' αὐτοῦ, δῆλον δὲ δι τοῦ πάντα τὴν πρὸς εὐάεδειαν διανέμοντος Θεοῦ. Πᾶτα δὲ ταῦτα ἔστι; « Σῖτος νεανίσκοις, καὶ οἶνος εὐωδιάλων εἰς παρθένους. » Τοῖς μὲν γάρ ἀνδριζομένοις, καὶ νεανικῷ φρονήματι πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἀπονευευκότι, καὶ πληροῦν ἐλομένοις τὸ ἀγαθόν, δοθῆσται παρ' αὐτοῦ καὶ ἔτι μεῖζων ισχὺς. ὡς ἐν σίτῳ νοούμενη· « Στηρίξει γάρ δρός καρδίαν ἀνθρώπου. » Τοῖς γε μὴν ἡδη διηγνισμένοις, καὶ ἀμόλυντον ἔχουσι τὸν νοῦν, οἱ καὶ σεμναῖς καὶ ἀγίαις παρθένοις παρεικάζοντα ἀνεικότας, οἵνος δθῆσται νοητός, ἡ περὶ Θεοῦ δηλονότι σαφῆς τε καὶ ἀκιθδήλευτος γνῶσις, ἡ κατευφραίνουσα καρδίαν ἀνθρώπου. Οὐκοῦν νεανίσκοι τε καὶ παρθένοι, οἱ κατὰ γε τοὺς ἀρτίως ἡμίν ἀποδοθέντας λόγους, εἰς εὔρειάν τε καὶ ἀμφιλαζῆ μέθειξιν τῶν διωθεν ἀγαθῶν κεκλήσονται τε εἰκότας, καὶ ἀκούσονται Θεοῦ λέγοντος· « Φάγετε, καὶ πίετε, καὶ μεθύσθητε οἱ πλησίον. » Πλησίον γάρ οἱ τοιούτοις Θεοῦ· καὶ οὐ σχέσεις τοπικαῖς· ληρία γάρ τοῦτο νοεῖν, ἡ φρονήσαι· παραστήματι δὲ διανοίας τῷ λίαν ἀλκιμωτάτῳ, καὶ τῇ πρὸς πᾶν διτοῦν τῶν ἀριστῶν ἐφέσει, καὶ ἀγάπῃ τῇ εἰς αὐτόν. Ήσπερ ἀριζοτησίν ἡμᾶς, καὶ οἶον

A nescit enim scriptorum illorum vanitas, fabulae nihil agunt, et sanguis eorum quodammodo eputus est. Veritatis quippe dogmatis veluti quibusdam lapidibus e funda percussi obruuntur, et tanquam suavis odor Deum afflavit extincta eorum loquacitas: « Et salvavit Dominus ut oves populum suum. » Quoniam enim ipse est conditor omnium, merito item populus ejus dicentur, qui olim erraverant; quos ut gregem a latronibus abactum Christus salvavit, falsis pastoribus ejecitis, et genere humano in tutelam suam recepto. Ipse enim est pastor bonus, qui ponit animam suam pro ovibus suis²⁰.

Vers. 16, 17. *Quia lapides sancti volvuntur super terram ejus. Quia si quid bonum illius, et si quid bonum ab eo, frumentum juvenibus, et vinum boni odoris ad virginēs.*

LXIV. Lapides sanctos qui in terra ejus volvuntur, quibusque temporibus Ecclesiarum sanctos, qui mystagogorum magistrorumque officio fungi possint, nominatos esse, affirmamus. Conformes enim sunt « lapidi electo, et summo angulari, et pretioso, posito a Deo et Patre in fundamenta Sion ». Quod si fundamentum lapis, coaptati, et coagmentati, et in templum sanctum Domino erecti, etiam ipsi non ineptie lapides nominantur. Volvi autem illos appositissime dicit, ut ad quidvis sanctorum agilitatem celeritatemque declarat. Lapides enim orbiculares, seu rotundi, citra ullam difficultatem mobilissimi sunt, si quis eos impellere voluerit: sic animus sanctorum ad omnia Deo grata obeunda est versatilis. Quoniam igitur lapides ita se habent, docet nos congruenter animatos esse. Quia si quid bonum ejus est, et si quid honestum, ab ipso est, nempe a Deo omnia nobis ad pietatem largiente. Quae sunt autem ista? « Frumentum juvenibus, **744** et vinum odoratum ad virginēs. » Viros enim se præbentibus, et animose ejus beneplacitum curantibus, et virtuti servire cupientibus, dabitur ab eo majus adhuc robur, quod in frumento intelligitur: « Panis siquidem cor hominis confirmat ». Purgatis vero, et animum gerentibus incontaminatum, qui et venerabilibus et sanctis virginibus comparari jure queant, vinum dabitur, quod intelligentiae patet, Dei nimirum plena et gerimana cognitione, et laetificans cor hominis ». Quocirca adolescentes et virginēs, juxta rationes modo a nobis explicatas, ad amplam et copiosam bonorum supernorum communionem merito vocabuntur, audientique Deum dicentem: « Comebit, et bibite, et inebriamini, propinquū ». Hi enim sunt propinquū Dei: non affectione secundum locum: quod sine inopia intelligi aut cogitari non potest; sed animi præsentia longe robustissima, et desiderio ad quidvis optimum, et charitate erga illum. Quomodo enim deturbat nos, et quasi longius abducit improbitas: sic virtus nos Deo sistit, id quod nos

²⁰ Joan. x, 14, 15. ²¹ Isa. xxviii, 16. ²² Psal. ciii, 15. ²³ Eccli. xl, 20. ²⁴ Cant. 5, 1.

disiungit, et intercedit, peccatum, inquam. e medio A ἀποφέρει μακρὸν ἡ φαυλότης· οὐτος θεῷ παρίστησαι ἡ ἀρετή, τὸ διστῶν ἡμᾶς, καὶ μεσολεθοῦν ἐκ μέσου γενέσθαι παρασκευάζουσα, φημι δὴ τὴν ἀμερίτιν.

CAP. X.

VERS. 1. Petite a Domino pluviam in horas, matutinam, et serotinam.

LXV. Quemadmodum enim neque frumentum in agris citra laborem provenerit, neque vinea multum ac bonum vinum protulerit: ita et in nobis nulla existere poterit fertilitas spiritualis, nisi Deus instar pluviae eloquiorum suorum revelationem in animos et corda nostra demisorit, notitiamque nobis Veteris ac Novi Testamenti, hoc est legalis et evangelici, quasi instillaverit: hæc namque matutina et serotina pluviae fuerint. Non esse autem infructuosam cognitionem et commentatorem spiritualem legis, quin eam erudire nos per figuræ et umbras ad mysterium Christi, probat Salvator, Iudeus ipse loquens: « Ne putatis me accusatum vos apud Patrem: est qui accusat vos Moses vester, in quem vos sperastis. Si enim credereis Mosi, crederitis forsitan et mihi; de me enim illi scripsit ²³. » Ait et alicubi de Scribis et Pharisæis, ut ex legali institutione ad **745** meliorem, hoc est, evangelicam vocatis: « Ideo omnis scriba doctus in regno cœlorum similis est homini patris familiæ, qui profert de thesauro suo nova et vetera ²⁴. » Petentes igitur a Deo legalem et evangelicam scientiam, et nos dignos exhibentes qui obtineamus, utique accipiemus, et in animum thesauros congeremus, vetera et nova colligentes, et inventem ubertate maxima cumulantem.

VERS. 2. Dominus fecit phantasias, et pluviam hibernam dabit eis, unicuique herbam in agro. Quoniam loquentes locuti sunt labores, et divini visiones falsas, et insomnia falsa loquebantur, vane consolabantur. Ideo exaruerunt ut non habentes pluviam, et afficti sunt sicut oves, quia non erat sanatio.

LXVI. Occulta quadam sententia hic locus prægnans est, quam prius a me perspicue declarandum existimo: sic enim consilium et scopum prophetæ in verbis recitatis studiosi percipient. Erat enim illi sermo de sanctis, quos et lapides sanctos nominabat ²⁵, iisque frumentum imprimis convenire affirmabat, ut viriliter agentibus, sive juvenibus, atque etiam vinum beneolens, quod essent virginis, id est, casti et incontaminati. Qui enim sunt Christi Jesu, carnem suam crucifixerunt cum viuis, et concupiscentiis, ut divinus Paulus scribit ²⁶. Præcepit autem ipsis petere pluviam matutinam et serotinam; deinde errantium mentione interjecta, velut causam adducit, cur nec frumentum, nec vinum habeant ipsi, nec pluviis, quæ intellectu perspiciantur, irri-

Αἰτεῖσθε παρὰ Κυρίου ὑετὸν καὶ ὄρων, πρώτην, καὶ δύτιμον.

ΕἜ. « Οὐπέρ γάρ οὗτος οὐτε ἄγρος γένεται ἀν πάνου δίχα, οὔτε ἀν εὐθοτρύν τε καὶ εὐνοίος ἀμπελῶν· οὕτω καὶ ἐν ἡμῖν οὐκ ἀν γένοισθε τις εὐχαριστία πνευματική, μήδουλη θεοῦ καθεέντος ὑετοῦ δίκην εἰς νοῦν, καὶ καρδιαν τῶν ἁυτοῦ λογικῶν τὴν ἀποκάλυψεν, καὶ γνῶσιν ἡμῖν οἰνοπίστρος ἐντάξοντος τοῦ τε Ἀργαλοῦ καὶ Νέου Γράμματος, τουτέστι τοῦ νομικοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ· ὑετοῦ γάρ οἱ τοιούτοις πρώτημοις τε καὶ δύτιμος εἰεν ἀν. « Οτι δὲ οὐκ ἀσυντελῆς εἰς δημητριαν, οὐδὲν γνῶσις, καὶ θεωρία πνευματική, παιδαργυροῦ δὲ μᾶλλον ἡμᾶς διὰ τύπου, καὶ ακιδές ἐπὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον, πιστώσεται λέγων αὐτοῖς δὲ Σωτὴρ τοῖς Ἰουδαίοις δῆμοις· « Μή δοκεῖτε διτε ἔγων κατηγορήσαι ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα· δὲ κατηγορῶν ὑμῶν Μωάβης, εἰς δὲν υμεῖς τὴν πίκατε. Εἰ γάρ ἐπιστενετε Μωσεῖ, ἐπιστενετε δὲν ἐμοὶ· περὶ γάρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. « Ἐφη δέ που καὶ περὶ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, ὡς ἐκ νομικῆς παιδεύσεως καλουμένων ἐπὶ τὴν εὐαγγελικήν· Διὰ τοῦτο πᾶς γραμματεὺς μαθητεύεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, δομοίς ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, δοτις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καὶνα καὶ παλαιά. » Οὐκοῦν αἰτοῦντες παρὰ θεοῦ τὴν τε νομικὴν καὶ εὐαγγελικὴν ἐπιστήμην ἀξίους τε τοῦ λαβεῖν ἁυτοὺς παραστήσαντες, ληφθείσας πάντως, καὶ τοὺς εἰς νοῦν ἔσω πληρώσαμεν θησαυροὺς, παλαιά τε καὶ νέα σύλλεγοντες, πλειστης τε δῆστος πνευματικῆς εὐχαριστίας ἀναμεστοῦντες τὸν νοῦν.

Κύριως ἐποίησε φαντασίας, καὶ ὑετὸν χειμεριὸν δώσει αὐτοῖς, ἐκάστη φοτάνηρ ἐν ἀγρῷ. Διότι οἱ ἀποφθεγγόμενοι ἐλάλησαν κόπους, καὶ οἱ μάντεις ὀράσεις ψευδεῖς, καὶ τὰ ἐνύπνια ψυσθῆ ἐλάλουν, μάταια παρεκάλουν. Διὰ τοῦτο ἐξηράρθησαν ὡς οὐκ ἔχοντες ὑετὸν, καὶ ἐκακώθησαν πρόσθατα, διότι οὐκ ἦν λασίς.

ΕἍ. « Ωδίει τινὰ κεκρυμμένην ἔννοιαν τὸ προκείμενον, ἥν ἀναγκαῖον, οἷμα που, πρωδιατρανοῦσθαι: σφράγις, συνείσιν γάρ οὕτω τῶν τοῦ προφήτου βημάτων τὸν σκοπὸν οἱ φιλεπιστήμονες. « Ήν μὲν γάρ δὲ λόγος αὐτῷ περὶ τῶν ἀγίων, οὓς καὶ λιθους ἀγίους ὄνδρας, οἵτον τε αὐτοῖς διτε μάλιστα πρέπειν ἐφασκεν, ὡς ἀνδρὶ ζυμένοις, ἥγουν νεανίσκοις, καὶ μήν καὶ οἶνον εὐωδίαζοντα, διά τοι τὸ εἰναι παρθένους. τουτέστιν ἀγνούς τε καὶ ἀδεσθήλους. « Οἱ γάρ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι, καὶ ταὶς ἀτιθύμαις, καθά φησιν δὲ θεοπέπτοις Παῦλος. Αἴτεν δὲ αὐτοῖς προστέταχε καὶ ὑετὸν πρώτημον καὶ δύτιμον· εἴτα μεταξὺ τῆς περὶ τῶν πλανημένων παρεμβαλούσης μνήμης, τὴν αἰτίαν ὕσπειρ ἀποδίδωσιν ἐν τούτοις, τοῦ μήτε οἵτους, μήτε μήν

²³ Ioani. v, 45, 46. ²⁴ Matth. xiii, 52. ²⁵ Zachar. ix, 10. ²⁶ Galat. v, 24.

εῖνον ἔχειν αὐτάς, ἀλλ οὐδὲ ὑστοῖς κατέρθεσθαι τοῖς νοητοῖς, ὡς ἐντεῦθεν αὐτοῖς μὴ ἔχειν ἐν ἀγρῷ βοτάνην. Καὶ ὁ μὲν λόγος ὡς ἐπὶ πραγμάτων ἐκπεποίηται τῶν αἰσθητῶν· ἢ γε μὴν ἐν αὐταῖς θεωρίᾳ λεπτῆ τε δίγαν ἔστι, καὶ πολὺ λίαν ἔχουσα τὸ εἰλικρινές. Θεοῦ γέρε, φησι, ποιοῦντος φαντασίας, τουτέστιν διστριπάς, καὶ ὑστὸν τῇ γῇ τὸν χειμερινὸν χρόνος, δε τριτοῖς χρήσιμος, καὶ μήτε καὶ ἐκάστω, τῶν ἐν ἀγρῷς δηλονότες, διδόντος βοτάνην, πεπλανήκασιν ἐκείνους οἱ ἀπορθεγγόμενοι, τουτέστιν, οἱ φευδεσπεῖς τε καὶ φευδηγόροι, καὶ μαντεῖας λέγοντες τὰς ἀπό γε τῆς ερήνης καρδίας. Οὗτοι λειλήκασι κόπτους, τουτέστιν οὐ τὰ εἰς ἀνάτασιν τοῖς πιστεύουσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ δι' ὧν ἀνάγκη καμεῖν, Θεῷ προσκρούοντας, καὶ παρορωμένους. Οἱ δέ γε μάντεις καὶ τὰ ἐνύπνια φευδῆ ἐλάουν, εὐθηκαύντες αὐτοῖς δηλονότες τὰ καταθύμια, καὶ χρησταῖς μὲν ἐπὶ τοῖς κατακιανόντες, φάσκοντες δὲ ἀληθές ωδέν· ἀλλ' εἰς ἀπάτην καὶ πλάνησιν ἀποφρόνετες, ἕκιστα μὲν καταδεικνύοντές σφισι τὸν τῶν πνευματικῶν δοτῆρα καὶ χορηγὸν· ἀναπειθούντες δὲ μᾶλλον αἰτεῖν τὴν εὐημερίαν παρὰ τῶν φευδωνύμων θεῶν. Ἑ τάτη τοι, φησίν, ἐξηράνθησαν, ὡς οὐκ ἔχοντες ὑστὸν, καὶ ἐκακώθησαν ὡς πρόσβατα. Ὡν γάρ ἦν βοτάνη, εἰ οὐκ ἦν λασίς. Ἡ δὲ γάρ ἦν αὐτοῖς ὁ κατεδεσμῶν τὸ συντετριμένον, ὁ ἀνιστὸν τὸ κατερφαγμένον, ὁ ἀνακτάμενος τὸ κεκακωμένον. Προσεκένεον δὴ οὖν, οὐχὶ τοῖς ἀποφθεγμένοις τὸ μάταια, φευδεσπεῖς τε καὶ βωμολόχοις, καὶ ἐνυπνιασταῖς· Θεῷ δὲ μᾶλλον τῷ εἰς νῦν ἡμῖν ἐναστράπτοντι τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας τὸ φῶς, καὶ νοητοὺς ὑστὸν καταχέοντι, τὰς διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος παρακλήσεις, λέγηι, καὶ βοτάνην ἀναφύοντες τοῖς ἐν ἀγρῷ, τουτέστι πάλιν, εὐανθεστάτην ὥσπερ ἡμᾶς κατανέμοντι πόνον, τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς τὴν ἀμώμητον γνῶσιν. Ἑ οὐδέποτε μὲν γάρ ἐν τιμῇ ὡν, οὐδ συνῆκε, παρασυνεδλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. Ἐ 'Ἄλλ' εἰ Ελοι παῖς νοῦν τῶν θείων λογίων τὴν γνῶσιν, καὶ τροφῆς μετάσχοι τῆς πνευματικῆς, τότε δή, τότε τὴν νωθείαν ἀποβαλούν, ἐν τιμῇ τὴν ἀνθρώπῳ πρέπουσαν ἀναλαβὼν (1) φρένα.

'Ἐξ τοὺς ποιμένας παραξύρθη ὁ θυμός μου, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀγροὺς ἐπισκέψομαι.

EZ'. Ποιμένας ἐν τούτοις, καθάπερ ἐγώμαι, τοὺς φευδεσφορήτας καὶ φευδομάντεις ἀποκαλεῖ, καὶ τοὺς τῆς ἀπάτης καθηγητάς, δλεθρὸν τε καὶ πάγην γαγνωτὰς τοῖς, οἱ τῆς ἀληθοῦς περὶ Θεοῦ δόξης ἡμαρτηρέτες, τὴν αὐτῷ πρέπουσαν τιμὴν, καὶ λατρείαν ἀγαπεθέεισας τῇ κτίσει, καὶ προσεκύνησαν τοῖς ἔργοις τῶν ιδίων χειρῶν, καθὰ γέγραπται.

Οὐκ ἀπίθανον δὲ τοῖς φευδομάντεις καὶ τοὺς τῶν Ἑλλήνων συνάψαι λογάδας, οἱ δὴ σοφοὶ δοκοῦντες ἀγαθαν, ταῖς ἑαυτῶν εὐγλωττίαις τοὺς αὐτοῖς προσκειμένους πεπλανήκασι, καὶ ὥσπερ τινὲς ποιμένες οὐκ ἀγαθοὶ κατεβάσκησαν ἐν ἀκάνθαις, καὶ εἰς πολλὴν ἀχρειστητα σαθρῶν ἐννοιῶν. Τί γάρ παρ' ἔκείνοις

A gentur, ut iude in agris herbam non habeant. Et verba quidem tanquam de rebus sensum langeatibus sunt, sed quam continent theoriā, subtilis est admodum, et purissima. Inquit enim, Deo faciente phantasias, hoc est fulgura, et pluviam bibernas terris uilem effundente, et cuique, agrestium vide-licet, herbam suppeditante, seduxerunt eos, qui loquuntur, hoc est falsiloqui, et mendaces, et vaticinia de corde suo proferentes. Hi locuti sunt labores, hoc est non ad requiem creditum illis; sed per quas cogerentur versari in miseria, ut Deum offendentes, et ab eo despici. **746** Porro arioli etiam somnia falsa loquebantur, multentes eorum aures videlicet rebus jucundis, et bona spe pascentes, nihil tamen verum dicentes: sed in fraudem et errorem abripientes, minimeque spiritualium datorem et suppeditatorem illis ostendentes; quin persuadentes, ut felicitatem potius a diis commentitiis exposcerent. **C** Ideo, inquit, exaruerunt, ut non habentes pluviam, et afflicti sunt, ut oves. Non enim erat herba, et non erat sanatio. Neque enim erat inter eos qui alligaret quod contritum, qui erigeret quod confractum, qui recrearet quod afflictum erat²⁰. Attendendum igitur, non loquentibus vana, mendacibusque et assentatoribus et somniatoribus, sed Deo potius, lumine veræ cognitionis divinæ in animalium coruscanti, et pluvias intellectiles, Spiritus sancti consolationes, inquam, demittenti et herbam agrestibus producenti, quod est, velut in viridissima herba, in cognitione nulli reprehensioni obnoxia, ac divinitus inspirata Scripturæ nos pascenti. Homo enim cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis²¹. Sed si notitiam divinorum elequiorum in peculis admiserit, et de alimento spiritali participaverit, tum demum spurius esse desinens, prudenti ratione gubernatus, et cogitationibus homine dignis susceptis, rursum in honore erit. πάλιν ξεσται, λογισμῷ τῷ σώφρονι διοικούμενος, καὶ

Vers. 3. Super pastores concitatus est furor meus, et super agnos visitabo.

LXVII. Pastores hoc loco, ut arbitror, pseudo-prophetas et falsos vates, et magistros erroris appellat, pestenique et laqueum iis, qui vera de Deo opinione relicta, honorem et cultum ipsi proprium creaturæ dedicarunt, et opera manus suarum adoraverunt, sicut scriptum est²².

Nec alienum est falsis variis etiam Graecos quosdam quasi majorum gentium adjungere, qui cum sapientissimi numerarebantur, eloquentia sua ipsius adhaerentes seduxerunt, et ut pastores non boni in spinis, et in multa vanitate cogitationum inutilium paverunt. Quid enim apud illos ad cogni-

²⁰ Ezech. xxxiv, 4. ²¹ Psal. xlvi, 15. ²² Psal. cxii, 4 seqq.

(1) Auberius, ἀναβαλών. EDIT.

tionem veritatis conduceat? Hi dignissimi sunt qui a Deo puniantur. Non enim tantummodo suas animas perdidereunt, sed insuper aliorum in errorem induxerunt, ut dixi, verborum ampullis mendacium quasi inaurantes, **747** et oratione ad deceptionem abutentes. Visitat autem agnos, miseratus videlicet, et ex fallacia ad agnitionem veritatis transferens, et ex vagis erroribus in viam reclam impellens. Sicut enim res poscebat, ut injuriosis in eos pro magnitudine injuriarum supplicia irrogarentur; ita rursum cum divina mansuetudine, et justo iudicio, conjunctissimum erit, benignum in eos qui talia passi sunt ferre sententiam. Oportebat enim, oportebat, inquam, salvari inique tractatos, Deo se ab eis antea læsum ohliviscente, et pastorum fraudibus magis, ac præter voluntatem subactos pœna liberrante.

VERS. 4, 5. Et visitabit Dominus Deus omnipotens gregem suum domum Juda, et ponet eos ut equum decorum suum in prælio, et ex ipso respexit, et ex ipso posuit arcum in spiritu furoris. Et ex ipso egreditur omnis abactor in idipsum, et erunt quasi bellatores conculcantes lulum in viis in bello, et bellabunt, quia Dominus cum eis.

LXVIII. Quoniam modo pastores male multaturus sit, visitaturusque et recuperaturus agnos, clare ostendit. Productis enim ex Judæis mundi doctoribus sanctis apostolis et evangelistis, per eos Græcis sapientes debellavit, et ab eorum garrulitate agnos eripuit, fallaciæque laqueis extricatos, in veram, et nulli culpa afflitti Dei cognitionem transtulit. Ait ergo: « Visitabit gregem suum domum Juda. » Faciet autem eum velut equum decorum, et bellicosissimum, quo quasi spiritualiter vectus, Græcorum linguam, ut dixi, oppugnabit eorumque sapientiae deformitatem, et omnis fructus vacuitatem patesciet. Quin enim per Græcorum dispersiones divini discipuli tanquam equi quidam fuerint, adversus eorum loquacitatem, et Deo exosam fallaciam tantum non binnientes, quis dubitet? cum Christus de beato Paulo dicat ad Ananiam, « Vade, quoniam vas electionis mihi est iste, ut portet nomen meum coram gentibus, et regibus, et filiis Israel²². » Et Habacuc quasi Dominum nostrum Jesum Christum alloquens: « Quoniam ascendet super equos tuos, et equitatu tua salus. » Inquit igitur: « Ponet ipsum, ut equum decorum in bello, et ex ipso respexit²³. » Proinde ac si dicat: **748** Consideravit non quidem ut Deus ad ministerium prædicationis evangelicæ idoneos, elegit autem de tribu Juda, et ex ipsis prædicatores constituit. Voluit enim eos suæ voluntatis ministros, et adjutores, et gratiæ ab ipso donandæ velut mediatores et dispensatores fieri. Præterea ex ipso, inquit, hoc est Juda in furore intentus est arcus

A τὸ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ὥφελον; Κατὰ τούτων δὲ γένοιτο, καὶ τὰ ἐκ θείας δργῆς, καὶ μάλα αἰσθαντο. Ὀλόδρουσαν γάρ οὐχὶ δὴ μόνον τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ἀλλὰ πρὸς ταῦτας καὶ τὰς ἑτέρων πεπλανήκασιν, ὡς ἔφην, τῷ τῆς λέξεως κόμπῳ μονονοψῇ καταχρουσάντες τὸ φεῦδος καὶ τὴν τοῦ λόγου χρείαν δαπανῶντες εἰς φενακισμούς. Ἐπισκέπτεται γὰρ μὴν τοὺς ἀμνούς, οἰκτείρων δηλοντί, καὶ μετατιθεὶς ἐξ ἀπάτης εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, καὶ ἐξ τοῦ περιπλανᾶσθαι μετασοῦν εἰς εὐθείαν ὁδόν. Οὐσπερ γάρ δὴ ἀκόλουθον, τοῖς τριτικόσιν αὐτοὺς τὴν τοῖς ἀδικήμασι πρέπουσαν ἐπαρτῆσαι δίκην· οὗτοι δὴ πάλεν θεοπρεποῦς ἡμερότητος, καὶ ψήφου δικαίας ἀμοιρήσειν ἀν οὐδαμῶς, τὸ ἐπὶ τοῖς πεπονθέσι φιλάνθρωπον κρίμα. Ἐδει γάρ, ἔδει σώζεσθαι τοὺς ἡδικημένους, ἀμητισικακούντος Θεοῦ, καὶ ποιῆς ἀπολλάττοντος τοὺς ταῖς ἔκεινων πλεονεξίαις τάχα που καὶ ἀδουλήτως ὑπενηγμένους.

Kai ἐπισκέψεται Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ τὸ πολὺν οὐτοῦ τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ τάξει αὐτοὺς ὡς Ἱππον ἐνπρεπῆ αὐτοῦ ἐτ πολέμῳ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκέλευσε, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐταξι τὸ τόξον ἐτ πρεύματι θυμοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται πᾶς ὁ δεσμανύρων ἐτ τῷ αὐτῷ. Καὶ ἐσοται ὡς μαχηταὶ πατούντες πηλὸν ἐτ ταῖς σδοῖς ἐτ πολέμῳ, καὶ παρατέχονται, διστι Κύριος μετ' αὐτῶν.

ΕΗ. Τίνα δὴ τρόπον ἐποίει μὲν τοῖς ποιείστε τὰ ἐξ ὄργης, ἐπισκέψεται δὲ καὶ ἀνασώσει τοὺς ἀμνούς, C καθίστησιν ἐναργές. Ἄναδειξας γάρ ἐξ Ἰουδαίων τοὺς τῆς οἰκουμένης μυσταγωγούς, τοὺς ἀγίους ἀποστόλους καὶ εὐαγγελιστὰς, κατηγωνίσατο μὲν δι' αὐτῶν τοὺς Ἑλλήνων σοφούς, ἐξείλετο δὲ τοὺς ἀμνούς, τῆς ἔκεινων ἀθυροστομίας, καὶ τῶν τῆς ἀπάτης βρόχων ἀπαλλάξας, μετέστησαν εἰς θεογνωσίαν τὴν ἀληθῆ καὶ ἀμώμητον. « Ἐπισκέψεται τούν, φησι, τὸ ποιμνιον αὐτοῦ τὸν οἶκον Ἰούδα. » Ποιήσεται δὲ αὐτὸν οἰον ἵππον εὐπρεπῆ καὶ πολεμικώτατον, ἐτῷ φη νοητῶς μονονοψῇ καὶ ἐποχούμενος, τῆς Ἑλλήνων, ὡς ἔφην, καταστρατεύεται γλώττης, καὶ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς σοφίας καταγράψει τὸ ἀκαλλές, καὶ ἀνδνητον. « Οτι γάρ ἐν ταῖς Ἑλλήνων διασποραῖς οἱ θεοπέσιοι γεγόνασι μαθηταὶ οἵτινες ἵπποι, μονονοψῇ καταχρεμετίζοντες τῆς παρ' αὐτοῖς ἀθυροστομίας, καὶ θεοσυγῆς ἀπάτης, πῶς δὲν ἐνδοιάσειε τις; Χριστοῦ λέγοντος περὶ τοῦ μαχαριού Παύλου πρὸς Ἀνανίαν. « Πορεύου, διτι σκεύος ἐχλογῆς μοὶ ἐστιν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ δνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν τε καὶ βασιλέων καὶ οἰών Ἰσραὴλ. » Ἔφη δὲ που καὶ δὲ Ἀμβακούμ ὡς πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. « Οτι ἐπιβήσῃ ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἴππασία σου, σωτηρία. » Ούκοῦν « τάξει αὐτὸν, φησιν, ὡς ἵππον εὐπρεπῆ ἐτ πολέμῳ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπέβλεψεν. » Ομοιον ὡς ει λέγοι. Κατεσκέψατο μὲν ὡς Θεὸς τοὺς ἐπιτηδείους εἰς διακονίαν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων, ἀπολέκτους γε μὴν ἐποιήσατο τοὺς ἐξ Ἰούδα, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐταξεν. Επειτο γάρ αὐτοὺς τῶν ιδίων

²² Act. ix, 15. ²³ Habac. iii, 8.

θελημάτων ὑπηρέτας; γενέσθαι, καὶ ὑπουργοὺς, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ χάριτος οἰνοῦ μεσίτας, καὶ διαχόνους. Ἐτι δὲ φησιν, ὁ δὲ αὐτοῦ, τουτέστι τοῦ Ἰούδα τὸν θυμῷ τεινόμενον τόξον κατὰ τῶν ὑπεναντίων. Ἐξ αὐτοῦ δὲ πάλιν ἐξελέυσεται καὶ ἐξελαύνων ἐν τῷ αὐτῷ. » Ἐξελαύνοντα δὲ, ὡς γε οἴμαι, φησι τὸν

Δεδράκασι δὲ τοῦτο οἱ θεσπέστοι μαθηταὶ, τοὺς ἐξ Ἑλλήνων ἀρπάζοντες, καὶ τῷ μεγάλῳ προσκομίζοντες βασιλεῖ, φημὶ δὴ Χριστῷ, ἵνα ὑπ' αὐτῷ τε εἰέν, καὶ τὰ αὐτοῦ φρονεῖν ἔλοιγτο, τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας δψε, καὶ μόδις ἀποσεισάμενοι τὸν ζυγόν. Κατηνδρίσαντο δὲ οὖτα τῶν παρ' Ἐλλησι σοφῶν οἱ θεσπέστοι μαθηταὶ, ὡς ἡδη πῶς δοκεῖν πῆλον ταῖς τριδοῖς διερθίμενον συμπατεῖν. Καὶ γάρ ἡ Κύριος μετ' αὐτῶν, « Ὁ ποιῶν μεγάλα, καὶ ἀνεξιχνίαστα, ἔνδοξά τε καὶ ἔξαισια, ὃν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. » Ἐπειφώνει δέ που καὶ ὁ Χριστὸς, τοῖς πιστεύσασιν εἰς αὐτὸν· « Ἰδού δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω δφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθροῦ. » Ἰστέον δὲ διειπνευματικὴν μὲν ἡμεῖς ἐξυφαίνοντες θεωρίαν, τὰ τοιαῦτά φαμεν.

Ἴουδαίοις γε μήν οὐχ ὥδε ἔχειν τὸ χρῆμα δοκεῖ, δέχονται δὲ μᾶλλον ἴστορικῶς, καὶ φασιν, ὅτι μετὰ τὴν τῆς αἰχμαλωσίας κατέρνη πεπολέμηκεν αὐτοῖς, δὲ πλέκλην Ἐπιφανῆς Ἀντίοχος πλείστην τε δῆσην συναγαγών ἐκ τῆς Ἑλλήνων χώρας τῶν μαχομένων τὴν ἀδθροισιν, καὶ μήν καὶ ταῖς παρ' ἐτέρων ἐπικυρίαις ὠφρυσαμένος. Ἄλλ' ὡς αὐτοὶ τοιοῦτοι, νενίκηκεν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς ἔκεινου σκαιότητος τὴν ἀμείνων δόξαν ἀπηνέγκατο. Τότε γάρ συμβέβηκε καὶ τοὺς ἐκ Μακκαβαίων μεμαρτυρηκότας τὸν τῆς εὐδοκιμήσεως ἀναδῆσασθαι στέφανον. Παρακομίζουσι δὲ τῶν αὐτοῖς δοκούντων εἰς ἀπόδειξιν τὰ τε ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένα, καὶ τὰ διλύγω κατόπιν, ἔχουσι δὲ οὐτως· « Διότι ἐνέτεινα σε ἐμαυτῷ, Ἰούδα, ὡς τόξον, ἐπλήσα τὸν Ἐφραὶμ, καὶ ἐπεγερὼ τὰ τέκνα σου, Σιών, ἐπὶ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων, καὶ φηλαφήσω σε ὡς ρομφαῖαν μαχητοῦ, καὶ ἔσται Κύριος ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐξελέυσεται ὡς ἀστραπὴ βολῆς αὐτοῦ. Καὶ Κύριος παντοκράτωρ ἐν σάλπιγγι σαλπεῖ, καὶ πορεύεται ἐν σάλῳ ἀπειλῆς αὐτῶν. »

Καὶ καταισχυνθήσονται ἀναβάται ἵππων, καὶ κατισχύσω τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ τὸν οἶκον Ἰωσὴφ σώσω, καὶ κατοικῶ αὐτούς, ὅτι ἡγάπηκα αὐτούς.

Ἐθ. Φασὶ δὴ πάλιν οἱ τοῖς Ἱουδαϊκοῖς συναγορεύοντες διηγήμασιν, ὅτι συγκεκροτημένης τῆς πρὸς Ἐλληνας μάχης, οἱ μὲν ἔκεινων ἵπποις διολώλασι, κακερατήσασι γε μήν οἱ ἐξ αἰματος Ἰσραὴλ, ὡς κατοικήσαι τὴν χώραν αὐτούς, δῆλον δὲ ὅτι τὴν Ἴουδαίαν, παντὸς ἀλευθέρους δείματος, καὶ οὐδενὸς τὸ παράπαν ἀποικιασθέντος, ἥγουν αἰχμαλώτου γεγενημένου. Ἡμεῖς δὲ τοῖς πρώτοις συμβαίνοντας τε καὶ ἀδελφὴν ποιεῖσθαι σπουδάζοντες τὴν τῶν νοημάτων ἀπόδοσιν, ἀναβάτας ἵππων τοὺς κατηργανμένους οὐχ ἐτέρους εἶναι φαμεν, ἢ τοὺς τῶν Ἑλληνικῶν δογμάτων προεστηκότας, καὶ ἀπάτης τῆς θεομισους ὑπεραθλὲν εἰωθότας, ὃν κατερράγμένων κακεράτηκεν ὁ

A contra adversarios. Ex ipso insuper et egredietur et abactor in idipsum. » Abactorem, puto, appellat prædatorem et captivos ducentem.

Fecerunt hoc sancti discipuli, de Græcis rapientes, quos magno regi, Christo, inquam, obtulerunt, ut sub ipso essent, et quæ ejus sunt sapere veleant, diabolicae servitutis jugo sero, et vix tandem excusso. Adeo autem contra Græcorum sapientes strenue divini discipuli se gesserunt, ut jam quodammodo lutum in triviis jacens conculcare videbentur. Etenim Dominus erat cum ipsis, « Qui facit magna, et inscrutabilia, gloria, et ingentia, quorum non est numerus²⁶. » Compellat et Christus alicubi credentes in se: « Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici²⁷. » Sciendum porro, nos, spiritualem interpretationem contextentes hæc dicere.

At Judæis diversum placet, qui hæc historice potius accipiunt, affirmantque, post tempus captivitatis hostiliter eos invasisse Antiochum cognomento Epiphanem cum copiis e Græcia infinitis, et ab aliis gentibus auxiliaria contracta manu, unde supercilium tollebat. Sed ut ipsi confidentur, vicit Israel, et de illius immanitate gloriam sibi comparavit. Tunc enim contigit Machabæos martyrio virtutem confessos, celebratatis corona redimiri²⁸. Ad probationem sententiæ suæ modo et paulo supra a nobis dicta producunt, quæ hunc in modum habent: « Quoniam tetendi mihi te, Juda, ut arcum inplevi Ephraim, et excitabo filios tuos Sion super filios Græcorum, et contrectabo te ut gladium belatoris. Et erit Dominus super eos, et egredietur ut fulgor jaculum ejus. Et Dominus omnipotens tuba canet, et ibit in commotione minarum ejus. Dominus omnipotens proteget eos²⁹. »

Vers. 6. *Et confundentur ascensores equorum, 749 et confortabo domum Juda, et domum Joseph salvabo, et habitare faciam eos, quia delexi eos.*

LXIX. Asseverant rursum Judaicis narrationibus patrocinantes, pugna cum Græcis inita, illorum equites periisse, vicesse Israelitas, ut regionem suam, Judæam nempe, habitarent omni terrore vacui, nemine omnino abductio, seu captivo facto. At nos prioribus convenienter, et germanam explicacionem sensuum afferre studentes, ascensores equorum confusos non alios esse contendimus quam Græcorum dogmatum præsides, et seductionis Deo exosæ propugnatores, quibus prostratis vicit Judas, et salvata est quoque domus Joseph. Significatur autem per hæc Israeliticus sanguis, et genus, sive justificatorum in Christo multitudo, in animo et

²⁶ Job v. 9. ²⁸ Luc. x. 19. ²⁶ Il Mach. vi. 7. ²⁷ Zachar. ix. 13, 14.

corde Iudeam circumferentium, et circumcisionem A soritorum in spiritu, et mentem gerentium, quae videt Deum³⁸, hoc enim Latine sonat Israel. Quia vero dilecti sunt a Deo, ideo et in habitatione collocati, hoc est firmam in omnibus felicitatibus permanentem adepti sunt. Scriptum est enim: « Dominus habitare facit unanimes in domo »³⁹. *i.* At et alicubi divinus Isaías de eo qui vitam agit virtute singularem: « Ambulans in justitia qui odit iniuritatem et iniquitatem, et manus absimiles a muneribus. Obiturans aures, ut non audiat judicium sanguinis, et claudens oculos, ut non videat iniuritatem hic habitabit in excelsa spelunca petrae fortis »⁴⁰; Probabiliter etiam dicemus, domum datam a Deo sanctis Ecclesiam, sive supernas mansiones; quam rem omni admiratione dignam censem et beatus David, sic universorum Salvatorem altoquens: « Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te »⁴¹.

χρῆμα θαύματος ὁ μακάριος Δασδίδ, οὕτω λέγων πρὸς τὸν δόλων Σωτῆρα καὶ Θεόν· « Μακάριοι οἱ κατα-

VERS. 7. Et erunt quoniammodum quando non abjeceram eos, quia ego Dominus Deus eorum, et exaudiā eōs, et erunt quasi pugnatores Ephraim.

LXX. Confusis Graeciae sapientibus, qui et equites appellati sunt, confortaturum sese promitti, et habitatione donaturum misericordia gavisos, addens, « Quia dilexi eos. » Et quid emolumenti ex eo percepturi sint, quod a Deo dilecti sint, sequentibus explanat: 750. Sicut, inquit, cum non abjeceram eos. Non enim eos penitus neglexi, sed visitavi, etiam periculis confistantes, « Quia ego Dominus Deus ipsorum, » hoc est eorum supplices preces exaudiā, « et erunt ut pugnatores Ephraim. » Ac si rursum dicat, aliquando per animi et mentis imbecillitatem velut dissoluti et jacentes eo jam fortitudinis spiritualis progredientur, ut de cæstro Ephraimitis, quorum nomen in laude est, sequales videantur, hoc est de genere Iudeorum apostolis, et evangelistis. Hi enim bellatores fuerunt, intelligentie non sensui patentes, oppugnantes inimicos, ferientes adversarios, et vincentes principatus, potestates, et dominationes, et spiritualia nequitia⁴², et sacre prædicationis adversarios circa pugnam superantes. Fuerunt item ex genitum populis vocati per fidem ad agnitionem Christi viri sancti, et spiritu Dei pleni, et tanquam bellatores Ephraim. Bellatores enim fuerunt: pro viribus namque apostolorum vivendi genus, illorumque virtutem iisdem vestigiis incedendo æmulantes, ipsi quoque intrepide contra veritatis inimicos, contraque vitia et peccata decertarunt.

Et latabitur cor eorum quasi in vino, et filii eorum videbunt, et latabuntur, et gaudebit cor eorum in Domino.

Ιούδας, σέσωσαι: δὲ καὶ ὁ οἶκος Ιωσήρ. Καταστημαντεῖ: δὲ διὰ τούτων τὸ ἔξι Ἱερατὴλ αἰμά τε καὶ γένος, ἡγουν ἡ τῶν ἐν Χριστῷ δεδικτικένων πληθύς, τὸν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν περιφέροντες Ιουδαῖον, καὶ περιτομὴν λαχόντες τὴν ἐν πνεύματι, καὶ νοῦν ἔχοντες ὀρῶντα Θεόν· ἔρμηνέσται: γάρ οὐτως δ Ἱερατὴλ. Ἐπειδὴ δὲ ἡγάπηνται παρὰ Θεόν, ταύτῃ τοις καὶ κατωκισθήσαν, τουτέστιν ἔρημεισμένην ἐσχήκασι: τὴν ἕφ' ἅπας τοις ἀρίστοις διαμονήν. Γέγραπται γάρ, διτι: « Κύριος κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ. » Εφη δὲ που καὶ ὁ θεοπέπτος Ἡσαΐας πέρι του ἔξαιρετον ἀσκοῦντος βίον· « Πορευόμενος ἐν δικαιοσύνῃ, μισῶν ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν, καὶ τὰς χειρας ἀπεχόμενος ἀπὸ διώρων. Βαρύνων τὰ φέτα, ἵνα μὴ ἀκούσῃ χρίσιν αἴματος, καὶ μύων τοὺς ὄφθαλμούς, ἵνα μὴ τῇ δάκτιλᾳ, σύντος οἰκήσῃ ἐν ὑψηλῷ σπηλαίῳ πέτρας ὀχυράς. » Οὐκ ἀπίθανον δὲ καὶ οἶκον δεσμούσια λέγειν παρὰ Θεοῦ τοις ἀγίοις τὴν Ἐκκλησίαν, ἡγουν τὰς δινα μόνας· καὶ δῆ καὶ παντὸς ἀξιοῦ τὸν δόλων Σωτῆρα καὶ Θεόν· « Μακάριοι οἱ κατα-

B τοις διὰ τρόπον οὐκ ἀπεστρεψάμητε αὐτοὺς, διότι ὅταν Κύριος δ Θεός αὐτῶν, καὶ ἐπακούσομαι αὐτῶν, καὶ δυσταιρεῖται ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἐφραίμ.

O. Κατησχυμένων τῶν παρ' Ἐλλησι καὶ σοφῶν,

C οἱ καὶ ἱππεῖς ὄντος αὐτοῦ, κατισχύσιν ἐπαγγέλλεται, καὶ κατοικίσειν τοὺς ἡλειμένους, ἐπιφέρων, « Ότι ἡγάπηκα ἀντούς. » Καὶ τὶ χερδανοῦσιν ἐκ τοῦ ἡγαπῆσαι παρὰ Θεοῦ, διερμηνεύεται πάλιν, « Ωσπερ, φησὶν, διτε οὐκ ἀπεστρεψάμην αὐτούς. » Οὐ γάρ περιείδον εἰς ἄπαν, ἐπεσκεψάμην δὲ κεκινηθεύσαται, διότι ἐγὼ Κύριος δ Θεός αὐτῶν, τουτέστι ποιήσομαι δεκτὰς τὰς παρ' αὐτῶν λιτάς, καὶ δυνατεῖς ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἐφραίμ. » Ομοιον ὡς εἰ λέγοι πέλιν· οἱ ποτε διὰ νοῦ καὶ φρενὸς ἀσθενειαν οἰσοντες παρειμένοι τε καὶ κείμενοι, ίσχυός εἰς τοῦτο ἥδη τῆς πνευματικῆς ἀνέχθασται: ὡς ἥδη πως ἐν τοιστάχθαι δοκεῖν τοις ἔξι Ἐφραίμι τηδοκιμησάσ, τουτέστι τοις ἔξι Ιουδαίων ἀποστόλοις τε καὶ εὐαγγελισταῖς. Μαχηταὶ γάρ οἱ τοιούτοις γεγόνασι νεντοι, καταθόσυντες ἀχθρῶν, βάλλοντες τοὺς ὑπεναντίους, καὶ νικῶντες μὲν ἀρχάς, δυνάμεις τε καὶ κυρίστηταις, καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, κρατοῦντες δὲ ἀμαχεῖ τῶν ἀνθεστρότων τοῖς δοτοις κηρύγμασι. Γεγόνασι δὲ καὶ ἐκ τῆς τῶν ἔθνων πληθύσος κεκλημένοι διὰ πιστεῶς εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, ἀνδρες ἄγιοι καὶ πνευματοφόροι, καὶ ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἐφραίμ. Μαχηταὶ γάρ γεγόνασι· κατὰ γάρ τὸ ἐγχωριον τὴν τῶν ἀποστόλων πολιτείαν, καὶ τὴν ἐκείνων ἐκνηλασίαντες ἀρτήν κατηνδρίσαντο καὶ αὐτοὶ, κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας ἀχθρῶν, καὶ παθῶν, καὶ ἀμαρτίας.

D Καὶ χαρήσεται ἡ καρδία αὐτῶν ὡς ἐρ οἰτρω, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν δύορται, καὶ εὐφρασθήσονται, καὶ χαριεῖται ἡ καρδία αὐτῶν ἐπὶ τῷ Κυριῷ.

³⁸ Rom. ii, 25 seqq. ³⁹ Psal. cxii, 9. ⁴⁰ Isa. xxviii, 15, 16. ⁴¹ Psal. lxxxiii, 5. ⁴² Ephes. vi, 12.

ΟΑ'. Τῶν οίνον ἐκπεπικότων ἐχμελῆς δεὶ πώς ἔστιν δ νοῦς, καὶ φρονίδος καταφρονητής. Προσέτα τοι γάρ οὐχὶ τὸ καταλυτέν εἰωθός, ἀνείται δὲ ὡς περ, καὶ μερίμνης ἀπάσης κατευμεγεθεῖ. Εἰ τοίνου γένοιντο, φησὶν, ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἐφραὶμ, τότε δῆ, τότε καὶ τὴν ἐπὶ γέ σφισιν αὐτοῖς εἰσδέξονται θυμηδίαν, ὡς δὲ λαμπροὶ καὶ εὐδόκιμοι τῇ τῶν ἑσφερῶν ἀγαθῶν ἐλπίδι κατευφρανθήσονται, καὶ τῆς ἐξαύρετου πελίτειας ἔξουσι μιμητάς, τοὺς δὲ αὐτῶν γεγονέτας υἱούς, πνευματικούς δηλοντες. Τοιούτος ἦν καὶ δ θεσπέσιος Παῦλος, τοῖς δὲ αὐτοῦ κεκλημένοις ἐπιστέλλων τε καὶ λέγων· « Καν μυρίους παιδαγογοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας. Ἐν γάρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἔγένυντα. » Οὐκοῦν τὰ δὲ αὐτῶν ἑσφέντα τάκνα εὑφονται καὶ εὐφρανθήσονται. » Γεγονότα γάρ ἐν θεωρίαις ταῖς ἐπὶ Χριστῷ, καὶ τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν ἐκμεμαθήσοτα, καὶ ταῖς τοῦ Πνεύματος χορηγίαις περιφεισμένα, πράξουσι δεξιῶς, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῷ Σωτῆρι Χριστῷ θυμηδίαν εἰσδέξονται, καὶ αὐτὸν ποιήσονται χαράν τε καὶ τέρψιν, καὶ ἀγαλλίασιν ψυχῆς καὶ καρδίας. Γένοιτο δὲ δὲν καὶ τοῦτο σαφῆς ἀπόδεξις τοῦ ζῆν ἐλέσθαι θεαφίλων. Οἱ μὲν γάρ τοις ἐν κίσμῳ πράγμασι τῆς ἑσπερῶν διενοῖται ἀπονέμοντες τὴν φοήν, καὶ κενευκότες εἰς τὰ αἰσχύλα, χαίρουσιν ἐπ' αὐτοῖς, καὶ θυμηδίαν ποιοῦνται τὸ χρῆμα, καὶ γεγήθασιν ἐπὶ σφράξεις ήδοναῖς, καὶ ταῖς ἐπέρας τοῦ παρόντος βίου τρυφαῖς ἐνσπαταλῶν εἰωθότες, δλίγου παντελῶς ἀξιούσι λόγου τὰ παρὰ θεῦ. Οἱ δὲ ἐξ δηλης καρδίας ζητοῦντες αὐτὸν, καὶ ταῖς ἐπ' αὐτῷ θεωρίαις καταπιεύμενοι, καὶ τῆς διενοῖται τὸν ὄφθαλμὸν εὐρύνοντες, τὰς δὲ αὐτῷ καὶ μόνη παραδέξονται θυμηδίας.

Σημαντὸν αὐτοῖς, καὶ εἰσδέξομαι αὐτοὺς, διότι C Διερώσομαι αὐτοὺς, καὶ κληθυρθήσονται καθύτι ησαν πολλοὶ. Καὶ σπεράν αὐτοὺς δὲ λαοῖς, καὶ οἱ μακρὰν μηροθήσονται μου, καὶ ἐκθρέψουσι τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ ἐπιτερέψουσι.

ΟΒ'. Διαμέμνηται πάλιν τῆς Ἰουδαίων ἀγάπης, καὶ δῆ καὶ ὑπισχνεῖται συλλέγειν αὐτοὺς κατεσκεδασμένους, καὶ δὲ ἀπάσης τῆς συναγείρειν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ὡς ἀπονοστήσεσθαι παντελῶς οὐδένα. Καὶ τίνα τρόπον ἡ διθροίσις ἔσται, κατασημαίνει πάλιν. Τοὺς μὲν γάρ μελιττοκόμους φασὶ σημεῖά τινα παιεῖν, ἢ συρίζοντας, ἥγουν ἐπερ' ἀπττα δράγη εἰωθότας, αὐτὰ τε συλλέγειν τὰ τῶν μελιτῶν ἔθνη, τῶν σιμβλων ἀποροιτησαντα. Εἰρηται δέ τι τοιούτον καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου. « Καὶ ἔσται γάρ, φησὶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, συριεῖ Κύριος μισιαῖς, οὐ κυριεύουσι μέρος ποταμοῦ Αἰγύπτου, καὶ τῇ μελίσσῃ, ἢ ἔστιν ἐν χώρῃ Ἀσσυρίων. » Ἐτεροὶ δέ φασι, καὶ τοῖς τοῦ πολέμου κατροῖς, εἰ δῆ συμβαίνει διασκίδνασθαι ποὺς τοὺς μαχητὰς, ἢ διώκοντας ἢ διωκομένους, αἰρεθαῖ τι σημεῖον ὑπὸ παρὰ τῶν στρατηγῶν, εἰς δὲ καὶ ἀφορῶντες, συναθροίζονται τε καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ἀνότιν ἵενται χώρον. Ὑποφαίνει δέ τι τοιούτον καὶ τὸ παρὰ τῷ προφήτῃ κείμενον Ἡσαΐῃ. « Καὶ ἔσται ὡς ἴστος ἐπ' δρους, καὶ ὡς σημεῖον φέρων ἐπ' βουνοῦ. » Οὐκοῦν

A LXXI. Eorum qui vinum biberunt mens semper quasi inconcinna et absurda est, curisque salutem dicit. Nec enim quidquam tristissimum admittit, sed laxatur quodammodo, et omnibus sollicitudinibus dominatur. Si igitur fecerint, inquit, ut bellatores Ephraim, tunc, tunc animi ipsorum gaudio perfundentur, et ut illustres probatique futurorum bonorum spe lætabuntur, et eximiae vitae suae imitatores ex se natos filios suos, spirituales puta, habebunt. Talis erat et divinus Paulus, per se vocatis ita scribens ac dicens: « Eisi decem millia paedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. In Christo enim Iesu per Evangelium ego vos genui¹⁴, » Nascituri igitur ex illis alii videbant et lætabantur. « Nam progeniti in meditationibus rerum Christi, et virtute mysterii percepta, et largitionibus Spiritus illuminati, feliciter habebunt, et quæ est in Christo Salvatore, jucunditatem haurient, ipsorumque gaudium, **751** et delectationem, et exultationem animæ atque cordis sibi facient. Potest et hoc manifestuan esse indicium, eos statuisse Deum vita et moribus diligere. Qui enim rebus mundanis animum suum applicant, et ad in honesta se abiciunt, gaudent in ipsis, et ea sibi materiam oblectamenti deligunt, lætanturque in voluptatibus carnis, et aliis præsentis vita deliciis assueti, divinas res in postremis numerant. Qui autem ex toto corde ipso querunt, et contemplationibus de ipso saepinuntur, et mentis oculum dilatant, voluptatibus quæ in ipso et solo sunt, perfruentur. »

Vers. 8, 9. Significabo eos, et multiplicabim eōs, quia redimiam eos, et multiplicabuntur, sicut erunt multi. Et seminabo eos in populis, et qui de longe, recordabuntur mei, et enatrieni filios suos, et convertentur.

D LXXII. Méminit rursum charitatis in Iudeos, et insuper collecturum eos dispersos, et ex omnibus terris congregaturum in Iudeam promittit, ut nemo plase teaderetur. Modum autem hujus futurae congregationis deinceps ostendit. Aiant enim mellarios signa quædam edere, aut sibilare, aut alia nescio quæ solere, et ita examina ad alvearia deserita revocare. Tale quidpiam et per Isaiam dictum est. Ait enim: « Et erit in die illa, sibilabit Dominus musica, quæ dominabitur parti Iuminis Ægypti, et apí quæ est in regione Assyriorum ». Alii aiant et belli tempore, si milites dissipari contingat, dum aut fugientes insequuntur, aut ipsi insequentes fugiunt, tolli ex edito loco signum a ducibus, quod intuentes congregantur, et eodem se recipiunt. Demonstrat simile quiddam et quod apud prophetam Isaiam extat. « Et erit sicut malus navis super montem, et quasi signum ferens super collum ». Ex eo igitur quod fieri assolet, similitudinem trahit. Ait enim: « Significabo eis, et susci-

¹⁴ I Cor. iv, 15. ¹⁵ Isa. vii, 18. ¹⁶ Isa. xxx, 17.

piam eos. » Excitatum est enim nobis signum magnum et insigne, crux Salvatoris, per quod etiam accepti evasimus Deo et Patri. Præterea redempti sumus, et in multititudinem immensam excrevimus, qui credidimus. Quia vero adjecit, « Et seminabo eos in populis, et longe distantes ab illis venient, et recordabuntur mei, » rursum illud dicimus, nec id a scopo aberrantes, multum enim probabilitatis habet. **752** Quasi disseminati sunt in multis gentibus et in omni regione atque urbe divini discipuli et Evangelii præcones, efficeruntque ut remotissimi a Deo, propter interpositum peccatum et errorem, recordarentur ipsius, et universorum Salvatorem ac procreatorem, quamvis aliquando creaturam pronuniente coluisserint, et ideo amicitia Dei excidissent, animo complectentur. Itaque divinus Paulus per ipsum vocatos in agnitionem Christi alloquens, « Nunc autem vos, inquit, qui aliquando procul, facti estis prope »⁴⁴. Venient igitur memores Dei. Non dissimile quiddam nobis beatus propheta Jeremias insinuat, velut Israelem alloquens : « Qui procul estis recordamini Domini, et Jerusalem ascendet in cor vestrum »⁴⁵. Quod si omnino ejus, qui est natura Deus, memores fuerint, tunc, tunc ad spirituale robur tantos progressus habebunt, ut et filios generent, et sermonibus pietatis suos liberos enuiriant, et in hoc ipso gloriorientur. Scribit et beatus Paulus per ipsum educatis, et in virum perfectum atque in ætatem plenitudinis Christi adductis ⁴⁶, jam quidem, [Gaudium et corona mea ⁴⁷] jam, « Per vestram gloriationem quam habeo in Christo Jesu »⁴⁸; — « Corona enim senum filii filiorum, ut scriptum est ⁴⁹: gloria autem filiorum patres ipsorum. »

στέφανός μου » ποτὲ δὲ πάλιν, « Νή τὴν ἡμετέρων γάρ γερόντων τέκνα τέκνων, κατὰ τὸ γεγραμμένον »

Vers. 10. *Et convertam eos de terra Ägypti, et de Assyriis suscipiam illos, et in Galaaditin, et in Libanum introducam eos, et non relinquatur ex eis ullus.*

LXXIII. Quando Nabuchodonosor Iudeam armis subjugavit, sacratissimumque templum, et ipsa urbs Hierosolyma conflagravit, tunc et universus Israel est afflictatus ⁵⁰. Alii siquidem in Assyrios et Medos captivi sunt abducti : alii, qui eorum crudelitatem evadere et effugere potuerunt, timentes, et paribus implicari ærumnis horrentes, ultro se ad Ägyptios contulerunt, servitutisque apud eos iugum necessitate compulsi subierunt. Itaque postquam eos congregaturum undique pollicitus est, meminit et locorum in quos abducti sunt : alii captivi facti, ut dixi ; alii intolerandis terroribus ad ea quæ nolebant exsequenda adacti.

A ἐκ τοῦ γίνεσθαι πεφυκότος δέχεται τὴν δομοδωσιν. Σημανῶ γάρ, φησίν, αὐτοῖς, καὶ εἰσδέξομαι αὐτούς. » Ἐγήγερται γάρ σημεῖον ἡμῖν μέγα καὶ ἐπιφανὲς ὁ τοῦ Σωτῆρος σταυρὸς, δι' οὗ καὶ γερόντας δεκτοὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Καὶ μήν καὶ ἐκλευτερώμεθα, καὶ εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἔξεδράμομεν οἱ πεπιστευκότες. Ἐπειδὴ δὲ προσέθηκεν, διτὶ : Καὶ σπερῶ αὐτοὺς ἐν λαοῖς, καὶ οἱ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἤξουστι, καὶ μνησθήσονται μου, » πάλιν ἐκεῖνο φαμεν, καὶ οὐκ ἀπὸ σκοποῦ· πολὺ γάρ ἔχει τὸ εἰκὸς ὁ λόγος. Κατεσπάρησαν γάρ ὡς περ ἐν πολλοῖς ἔθνεσι καὶ ἐν ἄπασῃ δὲ χώρᾳ καὶ πόλεις οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ καὶ τῶν θειῶν Εὐαγγελίων κήρυκες, καὶ τοὺς ἀποτάτω γεγονότας Θεού διὰ τὴν μεσολαβήσασαν ἀμαρτίαν τε καὶ πλάνην μνησθῆναι τε αὐτοῦ, καὶ εἰς νοῦν ἐλεῖν παρεσκεύασαν τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα καὶ γενεσιούργην, καὶ τοις πάλαι τῇ κτίσει τὸ σέβας ἀνάπτοντας, ταύτητος καὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος ἐκπεφοιτηκότας. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοὺς δι' αὐτοῦ κεκλημένοις εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ προσεφώνει, λέγων· « Νῦν δὲ ὑμεῖς, οἱ ποτὲ δυντες μακράν, ἐγενήθητε ἔγγυς. » Ἔξουσι δὴ οὖν μνησθέντες τοῦ Θεοῦ. Κατοι τοιοῦτον ἡμῖν ὁ μακάριος προφῆτης Ἱερεμίας ὑπαινίτεται, λέγων ὡς πρὸς γε τὸν Ἰσραὴλ· « Οἱ μακρόθεν, μνησθῆτε τοῦ Κυρίου, καὶ Ἱερουσαλήμ ἀναβήτω ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν. » Εἰ δὲ δὴ μνηστεύειν (1) ὅλως τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ, τότε δὴ, τότε καὶ πνευματικῆς εὐρωστίας βαδιοῦνται πρὸς τοῦτο, ὥστε καὶ τέκνων αὐτοὺς γενέσθαι πατέρας, καὶ τοῖς εἰς εὐσέβειαν λόγοις ἐκθρέψαι τὰ ἰδια τέκνα, καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ σεμνύεσθαι. Γράφει δὲ που καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοὺς δι' αὐτοῦ τεθραμμένοις, καὶ εἰς ἀνδρά τέλειον ἀναβεβήκοσι, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας ἤκουσι τῆς ἐν Χριστῷ, ποτὲ μὲν, « Χαρὰ καὶ καύχησιν ἦν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησού » — « Στέφανος καύχημα δὲ τέκνων, πατέρες αὐτῶν. »

Kai ἀποστρέψω αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐξ Ἀσσυρίων εἰσδέξομαι αὐτοὺς, καὶ εἰς τὴν Γαλααδίτιν, καὶ εἰς τὸν Αἴγαρον εἰσάξω αὐτοὺς, καὶ οὐ μὴ ὑπολειφθῇ ἐξ αὐτῶν οὐδεὶς.

OΓ. « Οτε τὴν ἱουδαίαν εἶλε μὲν κατὰ κράτος δὲ Ναβουχοδονόσωρ, ἐμπέπρητο δὲ καὶ ὁ θεῖος νεώς αὐτά τε τὰ Ἱεροσόλυμα, τότε καὶ ἀπας τεταλαιπώρηκεν ὁ Ισραὴλ. Οἱ μὲν γάρ εἰς Ἀσσυρίους καὶ Μήδους αἰχμάλωτοι γεγονότες ἀπεκομίζοντο· οἱ δὲ τῆς ἐκείνων ὡμότητος ἔξω γεγονότες, καὶ διαφυγεῖν ισχύσαντες, δεδιότες καὶ παραιτούμενοι τὸ ἐναλώναι τοῖς Ιουδαίοις, αὐτόμολοι τε πρὸς Αἰγυπτίους ἤσαν, καὶ τῆς ὅπ' ἐκείνοις θητείας τὸν ἀδούλητον μὲν, πλὴν ἐξ ἀνάγκης ἐπεβριμένον ὑποδεδραμήσας ζυγόν. Θύκουν ἐπειδὴ περ συναγείρειν αὐτοὺς πανταχόθεν ἐπηγγέλλετο, διαμέμνηται καὶ τόπων εἰς οὓς καὶ ἀπεκομίσθησαν· οἱ μὲν, αἰχμάλωτοι γεγονότες, ὡς ξενι, οἱ δὲ ἀφορήτοις δείματοι πρὸς τὰ παρὰ γνώμην αὐτοῖς συνωθούμενοι.

⁴⁴ Ephes. ii, 15. ⁴⁵ Jerem. li, 50. ⁴⁶ Ephes. iv, 13. ⁴⁷ Philipp. iv, 1. ⁴⁸ Rom. xv, 17. ⁴⁹ Provo. xvii, 6. ⁵⁰ IV Reg. xxv, 8 seqq.

(1) *Lego διαμνησθείεν.*

Ἐπειδὴ δὲ τῆς πνευματικῆς ἐρμηνείας μεταποιεῖ-
σθαι πρέπει τοῖς ὅτι μάλιστα φίλοις επιθέωτά τοις καὶ
πνευματικοῖς, φιλεῖν, ὅτι τῆς τῶν ἀρράτων ἔχθρῶν
χώρας, ἡτοι χειρὸς ἐξέλκειν αὐτοὺς ἐπαγγέλλεται,
καὶ παντὸς μὲν δείματος ἐλευθεροῦν· αἰχμαλώτους
δὲ δυτας, καὶ οἷον ὑφ' ἑτέρους κειμένους, μονονούχῃ
καὶ ἀναμορφοῦν εἰς ἐλευθερούς. "Η καὶ καθ' ἔτερον
τρόπον, σκοτισμοῦ καὶ συγχύσεως ἀπαλλαγήσεσθαι
φησιν· Ἀλγυπτος μὲν γάρ σκοτισμός, Βαβυλὼν δὲ
σύγχυσις ἐρμηνεύεται. Ἀδιαφορεῖ δὲ πλειστάκις ὁ
λόγος, Ἄσσυρίους τε καὶ Βαβυλωνίους εἰς ἔνων
καταλογεῖδμενος ἐν, διὰ τοῦ ὑφ' ἐντὸς κεῖσθαι
σκῆπτρῳ, καὶ μίαν ἐπ' αὐτοὺς τετάχθαι τὴν βασι-
λείαν. Λειτρωμένους δὴ οὖν ἐκ τῆς τῶν πλεον-
εκτούντων χειρὸς, εἰσοχμιεῖν ἐπαγγέλλεται εἰς τὴν
Γαλασσίαν (μοίρᾳ δὲ αὐτῇ τῆς Ἰουδαίων γῆς τῇ
πάμφορωτάτῃ καὶ εὐκαρποῖς) καὶ μήν καὶ εἰς τὸν
Λίβανον, καὶ τοῦτο δρός εὐξύλον τε καὶ μέγα τῆς
Ἰουδαίων τε καὶ Φοινίκων γῆς ἐν μεθορίοις κειμέ-
νον. Σημαίνεται δὲ δι' ἀμφοῖν ἐκεῖνο, οἷμα που.
Ἄπαλλάξας γάρ τημᾶς ὁ Κύριος τημῶν Ἰησοῦς Χρι-
στὸς ὡς; ἐξ Αἰγύπτου καὶ Ἄσσυρίων, τουτέστι, τῆς
τῶν αἰχμαλωτισάντων πλεονεξίας, πονηροὶ δὲ οὗτοι
καὶ ἀκάθαρτοι δαίμονες, εἰσκεκόμικεν οἴλαπερ εἰς
γῆν εὐξύλον τε καὶ λιπαρωτάτην τὴν Ἐγκλησίαν, ἐν
ἡ πολὺς μὲν λίαν δὲ τῶν εὐδοκιμώντων καρπὸς, οὐκ
εὐαριθμητοὶ δὲ τῶν ἀγίων κεφαλαὶ, ὑψῷ τε ἥρμέναι
δι' ἀρετὴν, καὶ οἷον ἐν τάξει κέδρου ἀνατεθηλυῖαι (1),
καὶ περὶ αὐτῶν λέγοιτο, καὶ σφόδρα εἰκότως, τὸ διὰ
φωνῆς τοῦ Δαθίδ, πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεόν· « Αἱ
κέδροι τοῦ Λιβάνου, δέξι φύτευσας. » Θεοῦ γάρ γεώργιον τοὺς ἐν πλειστοῖς δεδικαιωμένους ὄνδρας καὶ σαφῶς
καὶ διεπέστειος Παῦλος.

Καὶ διελεύσονται ἐν θαλάσσῃ στεγῇ, καὶ πα-
τέξουσιν ἐν θαλάσσῃ κύματα, καὶ ξηραρθήσεται
πάντα τὰ βάθη τῶν κοταμῶν, καὶ ἀφαιρεθήσεται
πάσα οὔρης Ἄσσυρίων, καὶ σκῆπτρον Αἰγύπτου
περιαρθήσεται, καὶ κατισχύσων αὐτοὺς ἐν Κυ-
ρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ δρόμῳ αὐτοῦ κατα-
καυχήσονται, λέγει Κύριος.

ΟΔ'. Ως ἐξ δομοιτητος τῶν τοῖς ἀρχαιοτέροις δε-
δωρημένων τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύουσι τῆς ἐπικου-
ρίας ἡ ὑπόσχεσις. « Οσπερ γάρ τὴν Ἐρυθρὸν διεβι-
βάσθη θάλασσαν ὁ Ἱερατὴλ, τῶν ἐν αὐτῇ κατευμεγε-
θῆσας κυμάτων, ἐπάγη γάρ ὡσεὶ τεῖχος τὰ οὔτατα,
Θεοῦ τὸ χρῆμα παραδόξως περαίνοντος, καὶ ὡσπερ
ποδὶ διεβίβασσαν τὸν Ἱεράνην· οὕτω, φησίν, οἱ διὰ
Μωσέως κεκλημένοι πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ,
καὶ ταῖς τῶν ἀγίων ἀποστόλων μυσταγωγίαις ἀνασ-
τοσμένοις, διαπεραιώσονται μὲν οἵα τινα θάλασσαν
ἀγρίως κατακυμαίνουσαν τοῦ παρόντος βίου τὸν κλύ-
δωνα, καὶ τύρβης ἔξω γεγονότες κοσμικῆς, σχολαιοῖς
λατρεύουσι τῷ κατὰ φύσιν δυτὶ Θεῷ. Διαβήσονται δὲ
καὶ πειρασμοῖς, οἵα τινας ποταμοὺς ἐπικλύζοντας,
ώς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ χαίροντας λέγειν. « Εἰ μή δτι
Κύριος ἦν ἡμῖν, εἰπάτω δὴ Ἱερατὴλ, εἰ μή δτι

A 753 Quia vero spiritus et interpretationem Dei
amantisimos et spirituales capessere aequum est,
dicimus eum promittere se de regione, sive manu
hostium inaspectabilium eos ereplurum, et omni
formidine soluturum: captivos autem et velut aliis
subjacentes quasi in libertatem transformaturum.
Ant etiam secundum aliam intelligentiam, tenebris
et confusione liberatum iri dicit: *Ægyptum enim
tenebras, Babylonem confusionem reddunt. Sæpi-
sime autem sine discrimine Assyrii et Babylonii pro
una gente usurpantur, quod uni sceptro subditi et
sue uno regno essent. Liberatos igitur de manu
dominantium, et in Galaaditum (pars fuit Iudeæ,
fructum omnis generis feracissima) et insuper
in Libanum introducturum spondet; et hic mons est
B ingens et speciosis resertus arboribus, in consuli-
bus Iudeorum ac Phœnicum situs. Per utrumque
porro illud, opinor, significatur. Cum nos Dominus
noster Jesus Christus tanquam ex Ægypto et Assyr-
iis liberasset, hoc est, ex potestate eorum quorum
captivi eramus, puta malignorum et immundorum
dæmonum, ceu in terram nemorosam et opimissi-
mam, in Ecclesiam introduxit, in qua uberrimi
spectatorum hominum fructus et innumerabilia ca-
pita sanctorum, per virtutem in fastigio locatorum,
et instar cedrorum in altum efflorescentium, de
quibus verissime illud Davidis ad Deum universo-
rum protuleris: « Cedri Libani quas plantasti ».
Dei enim agriculturam in fide justificatos expresse
etiam divinus Paulus nominavit ».*

C VERS. 11, 12. *Et pertransibunt in mari angusto,
et perculient in mari flutus, et siccabuntur omnia
profunda flutiorum, et auferetur omnis superbia
Assyriorum, et sceptrum Ægypti tolletur, et con-
fortabo eos in Domino Deo ipsorum, et in nomine
eius gloriaruntur, dicit Dominus.*

D LXXIV. Juxta ea quae donata sunt veteribus,
similitudine quadam auxilium in Christum creden-
tibus promittitur. Quemadmodum enim traductus
est per mare Rubrum Israel, et fluctibus ejus impe-
ravit, instarque muri aquæ riguerunt, Deo id
mirabiliter agente»; et sicut 754 sicco pede
Jordanem transierunt»: ita, inquit, per Mosen
vocati ad agnitionem Christi, et sanctorum aposto-
lorum sacris institutionibus salutem consecuti,
quasi mare quoddam turbinibus et procellis agita-
tum, præsentis vita fluctus transmittent, et tumultu
mundano expediti, vacui servient ei qui est natura
Deus. Transibunt item tentationes voluti quosdam
fluvios inundantes, ut hoc ipso gaudentes dicant:
« Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc
Israel; nisi quia Dominus erat in nobis, dum in-

¹¹ Psal. ciii, 16. ¹² 1 Cor. iii, 9. ¹³ Exod. xiv, 15 seqq. ¹⁴ Josue iii, 1 seqq.

(1) Erat ἀνατεθῆλας, quod non respondebat particípio praecedenti.

surgerent homines contra nos, forsitan vivos de-glutissent nos. Dum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbusset nos. Torrentem pertransivit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem¹⁷. Quemadmodum porro, inquit, captivus factus Israel, atque ad Assyrios et Medos abductus, illorum insolentiam sive dominatum effugit, qui eum premere semper armisque lassere consueverant: eodem modo liberati per Christum prævalebunt inimicis sub aspectum venientibus et non venientibus, et qui ad servitudinem nolentes adigebant, et ut captivos vinculis et stulta eorum voluntate sumptis coercebant. Sed et his prævalebunt, eorumque superbiam et deminationem effugient, Deo confortante, in quo et gloriaruntur. Placeamus enim nobis in Christo, et ipse nobis robur nostrum ducimus, et ipso nitimur, et totam vitam nostram spem in eo desigimus. Non enim legatus, non angelus, sed ipse Dominus salvavit nos¹⁸; et ut dicit beatus Psalmicus, « Deus noster refugium et virtus, auxiliator in tribulationibus quae invenerent nos nimis¹⁹. »

CAP. XI.

VERS. 1, 2. Aperi, Libane, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas. Utulet pinus, quia cecidit cedrus, quia vehementer miseri facti sunt optimates. Utulata, querens Basanitidis, quia succisus est salinus consitus.

LXXV. Dictionem significationem nunc ad alios quoadam sensus accommodat. Nam cum quod satis est, et aptissime narrasset de vocatione gentium in Christo per fidem, futuram super eo incredulitatem Israelitarum, 755 tempore quo homo inter nos fuit videlicet, luculenter prænuntiat, et hoc de causa incendendum templum ipsum, atque etiam Hierosolymam, et insuper subigendas ipsas urbes Israel, et cum ipsis incolis perituras. Hæc autem per manus Romanorum patrata sunt, aliquando in Iudeam Vespasiane et Tito arma moventibus. Et est, ut apparet, supervacaneum minutatim singula percensere, quæ Iudeorum urbibus, sive populis, propter debacehationem in Christum evenerunt, cum voletibus Josephi historiam legere liceat, et inde quæ libuerit singula accurate cognoscere. Transit igitur ad eos qui erant de sanguine Israel. Et Libano quidem comparat Iudeam: quamobrem? Est enim Libanus mons decoris arboribus et silvis densestissimis conspicuus. Iudeorum autem regio populosissima, et innumerabilibus incolis frequentissima, et quasi cedros aut pinus procerissimas, et aliis magis visendis, sacerdotes, inquam, et suis temporibus ex tribu Juda regnantes, et qui principatus ornamenti eminentes, tota provincia noti

A Κύριος δέν την ἡμῖν, ἐν τῷ ἐπαναπτῆναι ἀνθρώπους ἐφ' ἡμᾶς, ἀρα ζῶντας δὲν κατέπιον τημᾶς. Ἐν τῷ ὁργισθῆναι τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐφ' ἡμᾶς, ἀρα τὸ ὄντωρ δὲν κατεπόντισεν τημᾶς. Χείμαρφον διῆλθεν ἡ ψυχὴ τημῶν, ἀρα διῆλθεν ἡ ψυχὴ τημῶν τὸ ὄντωρ τὸ ἀνυπόστατον. « Ποτέρ δέ, φησίν, αἰχμάλωτος γεγονώς δὲ Ισραὴλ καὶ εἰς Ἀσσυρίους τε καὶ Μήδους ἀπενηγμένος, διέδρα τὰς ἔκεινων ὑδρεις δητοι πλεονεξίας, δεῖ προσκειμένων καὶ πολεμεῖν εἰωθέντων αὐτοῖς· κατὰ τὸν τρόπον, φησίν, οἱ λελυτρωμένοι διὰ Χριστοῦ, κρείττους ἔσονται τῶν ἔχθρῶν, ὀρατῶν ὅδοντι καὶ ἀράτων, οἱ μονονοχιλί καὶ κατεβιάζοντα πρὸς ἀδούλητον δουλείαν αὐτοὺς, καὶ οἵον αἰχμάλωτος γεγονότας τῆς ἐξ Ιδίας σκαιότητος συνεῖχον διεσμοῖς. Ἀλλὰ καὶ τούτων ἔσονται κρείττους, ὑδρεις β τε τὰς παρ' ἔκεινων διαφεύγονται καὶ πλεονεξίας, Θεοῦ κατισχύοντος, ἐφ' ψ καὶ καυχήσονται. Μέγα γάρ φρονοῦμεν ἐπὶ Χριστῷ, καὶ αὐτὸν ιοχὺν πεποιημέθα, καὶ ἐπ' αὐτῷ τεθαρρήκαμεν, καὶ τῆς ἐαυτῶν ζωῆς δλας ἔχομεν τὰς ἐπίδιας. Οὐ γάρ πρέσσος, οὐκ ἀγγελος, ἀλλ' αὐτὸς δέ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς· καὶ δι φῆσην δι μακάριος Ψαλμῳδες, « Ο Θεός ἡμῶν καταφυγή, καὶ δύναμις, βοηθός ἐν θλίψει ταῖς εὑρούσαις ἡμᾶς σφόδρα. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Αιάροιξορ, δ Λιβαρος, τας θύρας σου, καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. Όλοι οὖν πίτυς, διτι πέπτωκε κέδρος, διτι μεγάλως μεταστάτης ἐταλαιπώρησαν. Όλοι οὖν, δρύες τῆς Βασαρίτιδος, διτι κατεσπάσθη δ σύμφυτος.

ΟΕ'. Μεθίστησι νῦν ἐφ' ἐτέρων τινὰ νοημάτων δόδυν τῶν λεγομένων τὴν δῆλωσιν. Ἀποχρῶσαν δὲ τὴν ἀφήγησιν εὐ μάλα πεποιημένος τὴν περὶ γε τῆς τῶν θινῶν κλήσεως τῆς ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως, τὴν ἐσομένην ἐπ' αὐτῷ δυσπειθείαν τῶν ἐξ Ισραὴλ κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπίσεως δῆλονότι καιρὸν, προαφηγεῖται σαφῶς, καὶ διτι ταῦτης ἐνεκά τῆς αἰτίας κατεμπρησθῆναι δεῖ τὸν ναὸν αὐτὸν, καὶ μέντοι τὰ Ιεροσόλυμα, προσαλῶνται δὲ καὶ αὐτάς τοῦ Ισραὴλ τὰς πόλεις, καὶ συνδιοιλεῖσθαι ταῖς τῶν Ιουδαίων πόλεσιν, διτι δῆμοις, τῆς εἰς Χριστὸν ἐνεκά παρανίας. ἐδόν τοῖς θιέλοντις τοῖς Ιωσήπου συγγράμμασιν ἐντυχεῖν, ἀναμαθεῖν τε σαφῶς, ἀπέρ δὲν ἐλοιντο λεπτῶς. Μεταχομίζει δή οὖν τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς ἐξ αἰματος Ισραὴλ. Καὶ Λιβάνῳ μὲν παρεικάζει τὴν Ιουδαίαν, διὰ πολιν αἰτίαν; Εὔξινον μὲν γάρ δρός δ Λιβανός, καὶ δρυμοίς ἀμφιλαφέσι κατάκομον. Πολυανθρωποτάτη δὲ καὶ τὸν Ιουδαίων χώρα, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονα τὴν τῶν ἐνοικούντων ἔχουσα πληθύν, καὶ οἵον κέδρους δι πίτυς εὑμηκεστάτας, τοὺς τῶν ἀλλων περιφαγεστέρους, ἵερέας τέ φημι καὶ τοὺς ἐκ φυλῆς

¹⁷ Psal. cxiii, 1-5. ¹⁸ Hebr. 11, 16. ¹⁹ Psal. xlvi, 1.

Ίούδα κατὰ καιρούς βασιλεύοντας, οἱ καὶ τῆς ἡγε- Α erant, sublimique gloria borebant, continentia. Post μονίας αὐχήμασιν ὑπερανεστηκότες, γνώριμοι τε ἤσαν τοῖς ἀνά πάσαν τὴν χώραν, ὑψοῦ τε ἥμερένην ἔχον τὴν δόξαν. Ἐπειδὴ δὲ δεδυστεβήκαστιν εἰς Χρι- στὸν· « Ἡραὶ γάρ τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, καὶ οὗτε αὐτὸς εἰσῆλθον, οὗτε τοὺς εἰσερχομένους ἀφῆκαν εἰσελθεῖν, καὶ τελευταῖον ἐσταύρωσαν, καίτοι καὶ ἐπεγνωκότες διτὶ αὐτὸς ἐστιν ὁ κληρονόμος· ταῦτητοι δικαίως ἀρηγή ἀπολώλασιν αἵκοις τε ὄμοι καὶ πθ- λεῖσι, καὶ φιλάταιοις. Οὐκοῦν αἰνιγματωδῶς Λίβανον μὲν, ὡς ἔφην, τὴν Ἰουδαίαν ἀποκαλεῖ, δένδροις δὲ τοῖς εὐμηκεστάτοις παρεικάζει τοὺς ἐν αὐτῇ προσ- χροντας, ὡς τῶν ἀλλων ὑπερημένους καὶ πολὺ λίαν ὑπερφέροντας, διτὶ δὲ ἐμελλεν ἀλῶναι τε φρδίως, καὶ ὡς ἀπώλετο πόλις εἰσχεδμονον μὲν περαδέξασθαι τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατὸν, δαπανηθῆναι τε οἰνως, ὀσ- αυτὶ καὶ δρυμὸς ἀπενεχθεῖσας φλογῆς, κατασματίνει, λέγων· « Διάνοιξον, οἱ Λίβανος, τάς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. Ὁλολυξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος. » Καὶ τέγονε μὲν ἐκ μεταφο- ρᾶς δὲ λόγος. Ὄνυμάστας γάρ Λίβανον, ἤγουν δρει τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν ἀπεικάσας, ἀντιγκαλῶς πίτυν τε καὶ δρυσὶ παρεικάζει τοὺς ἐν αὐτῇ. « Οὕτι δὲ περὶ ἀν- θρώπων δὲ λόγος, ἀπαλίπωρον ιδεῖν. » Εφη γάρ εὐ- θὺς, διτὶ μεγάλως μεγιστᾶνες ἐταλαιπώρησαν. Καὶ τίς δὲ νοοῦτο τῆς ταλαιπωρίας δὲ τρόπος, παρέδειξεν εἰπὼν, πή μὲν, διτὶ· « Ὁλολυξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος. » Καταδηρούστης γάρ τῆς Ῥωμαίων χειρὸς τὰς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ πόλεις, συνέδαινε καθ' ἡμέραν τοὺς ἐν αὐταῖς ἀλίσκεσθαι λαμπρούς. Οἱ δὲ μήπω τοῦτο πεπονθότες, κατωλοφύροντο τοὺς ἑαλωκότας, καὶ τὸν ἐπὶ γῆ σφισιν αὐτοῖς εἰσεδέχοντο θρήνον, ἀθυμοὶ δὲ ἡσαν καὶ περιδεεῖς, ὡς αὐτίκα δὴ μέλα τοῦτο αὐτὸς πεισόμενος καὶ αὐτοῖς. Τοῦτο οἷμα δηλοῦν τὸ, « Ὅλο- λυξάτω πίτυς, διτὶ πέπτωκε κέδρος. » Δρώας γε μήρυ Βασανίτιδος τάχα που τοὺς ἐν τοῖς Ἰεροσολύμοις ἀποκαλεῖ. Βασανίτις μὲν γάρ χωρίον ἐστιν ἐν τῇ Ἰου- δαΐᾳ, ενεγειν τε καὶ παμφορώτατον, καὶ ὑψηλὰ λίαν ἐκτρέφον τὰ δένδρα. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἀλλων ἡσαν ἐν τοῖς Ἰεροσολύμοις ἀμείνους, Ιεράς δέ φημι καὶ τοὺς τῶν λαῶν ἡγουμένους, Βασανίτιδος αὐτοὺς ἀπεκάλεσε δρύας, οἱ δὲ καὶ τεθρηνήκαστιν εἰκότως, διά τοι τὸ κατασπασθῆναι τὸν δρυμὸν τὸν σύμφυτον. Ἐμάνθα- νον γάρ διτὶ τῶν ἀνά πάσαν τὴν χώραν οἴλα τις δρυμὸς ἢ πληθὺς δεδαπάνηται, οἷον πελέκεστιν ἐκκοπτομένη ταῖς τῶν πτολεμούντων ἀγριαῖς ἐμβολαῖς. Σύμφυτον δὲ δρυμὸν, δην δὴ καὶ κατεσπάσθαι φησιν, οὐδὲν διτοῦ νοήσει; καὶ αὐτὴν τὴν ἐν Ἰεροσολύμοις πληθύν· λιμῷ τε γάρ καὶ πολέμῳ διολώλασιν, ἐπολούξονταν αὐ- τοῖς τῶν τῆς Βασανίτιδος δρυῶν, τουτέστι, τῶν ἥγουμένων,

Φωτὴ θρηρούντων ποιμένων, διτὶ τεταλαιπώ- D ρηγεινή μεγαλοσύνη αὐτῶν. Φωτὴ ὄφνομέτρων λεότρων, διτὶ τεταλαιπώρηκε τὸ φρύαγμα Ιορ- δάνου.

ΟΓ'. Ἐμφανεστέραν τούτοις ὁντικήν ἀρτίως ποιεῖ- ται τὴν δῆλωσιν. Οὐ γάρ ΕἼτι πίτυν ἢ δρῦν δονυμάζει, ἀπημφιεσμένως δὲ τοὺς τῶν Ἰουδαίων ταγμάτων σημαίνει καθηγητάς, οὓς καὶ διοφύρεσθαι φησι, καὶ οἶν φωνάς ἀνιέναι, κατοιμάζοντας, διτὶ τεταλαιπώ-

A erant, sublimique gloria borebant, continentia. Post quam autem Christum impie habuerunt: « Tulerunt enim clavem scientiam, et neque ipse introierunt neque ingredi volentes permisero⁴⁰, » et tandem crucifixerunt, quamvis scirent ipsum hæredem esse⁴¹; idcirco jura funditus cum domibus, et urbis, et uxoriis atque liberis interierunt. Quare sub signitate Libani nomine Judeam, ut dixi, nua cupat: cum arboribus autem celsissimis primores et proceres ejus consert, ut ceteris sublimiores et perquam eminentes. Perituram autem urbem facile, ut etiam periit, infundenter se suscipiendo Romanorum exercitum, atque ita instar silvae injecta flamma consumendam significat cum dicit: « Aperi, Libanum, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas. » Ululet pinus, quia cecidit cedrus. » Metaphoricus est sermo. Nam cum Libanum appellasset, sive monti Iudeorum regionem comparasset, necessario pinui et quercubus ejus incolas similes facit. De hominibus autem verba fieri, nihil negotii est videre. Mox enim ait, magnates majorem in modum factos esse miseros. Hoc genus miseria ostendit aliquo modo, subjiciens: « Ululet pinus, quia cecidit cedrus. » Exercitu enim Romano 756 urbes Iudeæ devastante, quotidie earum principes cives capiebantur. Quibus autem ea calamitas nondum evenerat, captos et semetipsose lamentis et lacrymis prosequabantur, erantque in mœrore et metu magno, ut brevissimo post tempore idem et ipsi perpessuri. Hoc sibi velle opinor, « Ululet pinus, quia cecidit cedrus. » Quercus autem Basanitidis Hierosolymitanos forsitan vocat. Basanitis enim est regiuncula in Iudea, ubere gleba, et fertilissima, et admodum altas educens arbores. Et quoniam Hierosolymis reliqui erant nobiliores, sacerdotes, iugum, et populi rectores, Basanitidis quercus eos nominavit, qui sane propter consitum salutem succisum non immorito ejularunt. Cognoscebat siquidem inultitudinem per totam regionem haud secus quam saltum absumente esse, hostium immani irruptione veluti securibus excisam. Consitum autem saltum, quem et succisum dicit, nibilominus et ipsum vulgus Hierosolymitanum intellige, quod fame et bello perit, ululantibus super ipso querubus Basanitidis, hoc est, primoribus.

VERS. 3. Vox ejulantium pastorum, quoniam misera facta est magnificensia eorum. Vox rugientium leonum, quoniam miser factus est fremitus Jordanis.

LXXVI. His verbis luculentius ea que dixi explanat. Non enim amplius pinum aut queremus nuncupat, sed nude Iudaicorum ordinum principes ac duces significat, quos ei ejulare, et lamentari voces emittere, ac lamentari propter afflictam

⁴⁰ Luc. xi, 32. ⁴¹ Matth. xxii, 33 εἰπῃ.

ipsorum magnificientiam testatur. Facili sunt enim **A**ρχεν ή μεγαλοσύνη αὐτῶν. Γεγόνοτι γάρ σίκτροι, miserabiles et abjecti, miserique et despiciatissimi, quamvis olim honoribus circumfluerent. Postquam enim apparuerunt pastores per Christum, hoc est divini discipuli, merito falsorum pastorum magnificientia redacta est ad miseriā. Accusabat enim eos gregis Dominus per prophetas sanctos, ita loquens : « O pastores dispergentes et disperdentes oves pascuae eorum ». » Et iterum : « Quia pastores stulte egerunt, et Dominum non quæsierunt, propter hoc non intellexit omnis grex, et dispersus est ». » Promituit autem credentibus in ipsum germanos pastores daturum, sic rursum **757** dicens : « Et inducam vos in Sion, et dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascen vos pastores cum scientia ». » Quinam isti? Divini discipuli, et Ecclesiarum suis quique temporibus praesides atque rectores, « reete tractantes verbum veritatis », et qui sciant subjectum sibi gregem ad quamvis utilitatem spiritualem deducere. Itaque lamentati sunt falsi pastores, quia in miseriā veritatis eorum magnificientia, id quod nobis et alio modo significat, adjungens : « Vox rugientium leonum, quia miser factus est fremitus Jordanis ». » Vere enim rugitus est leonum vox, quam edunt, propter famam, et quia cibo carent plorantes. Et de leonibus etiam divina Scriptura sic loquitur. Comperi sunt igitur Judaeorum ordinum principes ut leones rugientes, esurientes et plorantes, quod non haberent a populis oblationes, decimas, primitias, dona grati animi. Postquam enim gregem amiserunt, de cætero senore, quod ex eo capiebant, recreari non sunt.

Quod si quis censeat, etiam instar leonum rugisse contra Christum Scribas et Pharisæos (clamabant enim in ipsum, et voces ex odio et invidia, et mera insanitia jaciebant, Samaritanum », et ebriosum, et ex fornicatione natum » affirmantes, et « Tolle, tolle, crucifige », dicentes), verisimiliter sentiat etiam hic. Verumtamen quamvis super eo rugitus dederint, facti sunt miseri non mediocriter, « Quia miser factus est fremitus Jordanis ». Quod quid sibi velit, dicam quoque. Praeterfluit Jordanis Hierichumtem, circum quem magna vis leonum horrendum in modum rugientium, et accolas incredibili terrore concutientium. Tales erant moribus Scribæ et Pharisæi, contra plebeios et gregarios rugientes, et temniores potentias sua terriculis consternantes. « Verum miser factus est leonum terror ». Hoc est quod ait, « fremitus Jordanis ». Ac fremitus quidem est ex equorum et mulorum naribus cum feroci spiritu emissus sonitus; sed etiam in iis dicitur qui de se præclare sentiunt. Hinc divinus David de iis qui

[“]Jerem. xxiii, 4. [“]Jerem. x, 21. [“]Jerem. iii, 15. [“]Il Tim. ii, 15. [“]Joan. viii, 48. [“]Matth. xi, 19. [“]Joan. xix, 15.

(1) Ed. Auh., δείγματι, documentis. Edit.

χατερβίμμενοι, ἐλειποι τε καὶ ἀτιμώτατοι, κατετοι πᾶλαι περιφανεστέραν ἔχοντες δόξαν. Ἐπειδὴ γάρ ἀνεδειχθησαν οἱ διὰ Χριστοῦ ποιμένες, τουτέστιν, οἱ θεοπέσιοι μαθηταὶ, τεταλαιπώρηκεν εἰσέτως ή τῶν φευδοποιέμνων μεγαλοσύνη. Ήτιδέτο μὲν γάρ αὐτοὺς δ τῆς ἀγέλης δεσπότης, διὰ προφήτων ἀγίων οὐτω λέγων. « Ω οἱ ποιμένες οἱ διεσκορπίζοντες καὶ ἀπολύντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς εἰτῶν. » Καὶ πάλιν. « Ότι οἱ ποιμένες ἡγρονεύσαντο, καὶ τὸν Κύρτον οὐκ ἔζητησαν διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα η νομῇ, καὶ διεσκορπίσθη. » Ἐπηγγέλλετο δε τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι τοὺς γηγίσους ἀναδείξειν ποιμένας, οὗτω πάλιν εἰπών. « Καὶ εἰσάκω ὑμᾶς εἰς Σιών, καὶ δώσω ὑμίν ποιμένας κατὰ τὴν καρδίαν μου, καὶ ποιμανοῦσι ὑμᾶς ποιμανούντες μετ' ἐπιστήμης. » Τίνες δὲ οὗτοι; Οἱ θεοπέσιοι μαθηταὶ, καὶ οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ καιροὺς ἥγομενοι, « τὸν τῆς ἀληθείας δρθιστομοῦντες λόγον, » καὶ εἰς πᾶς διοιν τῶν τελούντων εἰς θνησιν τὴν πνευματικήν, ἀποκομίζειν εἰδότες τὰ ὑπὸ χειρα θρέμματα. Οὐκοῦ τεθρηνήκασιν οἱ φευδοποιέμνες, διὰ τεταλαιπώρηκεν η μεγαλοσύνη αὐτῶν. σημαίνει δὲ τοῦτο καὶ καθ' ἕτερον τρόπον ήμεν, ἐπιφέρων. « Φωνὴ ὠρυμομένων λεόντων, διὰ τεταλαιπώρηκε τὸ φρύαγμα τοῦ Ἱορδάνου. » Άρυγμὸς μὲν γάρ ἐστι κυρίως ή τῶν λεόντων φωνή, ἢν ἀν ποιοῦντο, κλαίοντες ἐπὶ λιμῷ τε καὶ ἀστέρι. Δέχεται δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ λεόντων η θελα Γραφή. Κατεψωρῶντα τοίνυν οἱ τῶν Ιουδαϊκῶν προεστήκτες ταγμάτων ὡς λεόντες ὠρυμένοι, πετῶντές τε καὶ κλαίοντες, διά τοι τὸ μῆτ ἔχειν τὰς ἐκ τῶν λαῶν καρποφορίας, δεκάτας, ἀπαρχάς, εὐχαροστήρια. Ἐπειδὴ γάρ τῆς ἀγέλης ἐκπεπτώκασιν, οὐκ ἔτι τοῖς ἐξ αὐτῆς κατηγραφαίνοντα τόκοις.

BΕ δὲ δὴ τις οἴοιτο καὶ ὡς ἐν τάξι λεόντων κατωρύσειται τοῦ Χριστοῦ τοὺς Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖους (κατεκεράγεισαν γάρ αὐτοῦ, καὶ τὰς ἐκ φύδονος καὶ βασκανίας καὶ ἀκράτου μανίας κατηφέσαν φωνάς, Σαμαρείην λέγοντες, μέθυσον ἀποκαλοῦντες καὶ ἐκ πορνείας γεγενημένον, καὶ, « Αἴρε, αἴρε, σταύρου αὐτὸν, » [βοῶντες]), τὰ εἰκότα φρονήσει καὶ οὗτος. Πλήν εἰ καὶ ἐπωρύοντο, τεταλαιπώρηκασιν οὐ μετρίως, « Ότι τεταλαιπώρηκε τὸ φρύαγμα τοῦ Ἱορδάνου. » Καὶ τι δὴ τοῦτο ἔστιν, ἐφῶ πάλιν. Παραρβέτι μὲν δὲ Τορδάνης τὴν Ιεριχώ, πλείστοι: δὲ δοις περὶ αὐτὸν οἱ λεόντες, καταβρυχόμενοι τε δεινῶς, καὶ ἀφόρητον τοῖς ἐνοικούσιν ἐνίστηται τὸ δέσμα. Τοιούτοι δὲ ἡσαν τοὺς τρόπους οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, των ἀγέλαιών καταβρυχόμενοι, καὶ τοῖς ἐκ τῆς ἔκουσιας καταπτοοῦντες δείμασι (1) τοὺς ἀσθενεστέρους. « Ἀλλὰ τεταλαιπώρηκεν δὲ τῶν λεόντων φόδος. » Τοῦτο δὲ εἶναι φησι: « τὸ φρύαγμα τοῦ Ἱορδάνου. » Καὶ φρύαγμα μὲν ἔστιν η ἐππων τε καὶ ἡμιόνων διὰ μυκτήρων ἡχή

καθιεμένη τε καὶ βάγριψ φυσήματι συνεκπίπουσα· λαμβάνεται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ μεγαλοφρονεύεν· Ἐφη γοῦν δὲ θεοπέπιος Δαβὶδ περὶ τῶν εἰς Χριστὸν πεπαρφνηκότων· Ἱνα τοι εὐφρύαξαν· Εθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν καὶ οἴνα; · Ὅταν οὖν φρύγμα τοῦ Ἱερόνου λέγη, νοήσεις τὸ φρόνημα, καὶ οὐχὶ πάντως τοῦ ποταμοῦ, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὸν λεόντων· ἀπὸ γάρ τόπων ἵστηται τὰ ἐν αὐτοῖς σημαίνεται.

Tόδε λέγει Κύριος πατεροπάτωρ· Ποιμαίνετε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς, δὲ οἱ κτησάμενοι κατέσφατον, καὶ οὐ μετεμέλοντο, καὶ οἱ παλοῦντες αὐτὰ, ἔλεγον· Εὐλογηγές Κύριος, καὶ πεπλούτηκαμεν, καὶ οἱ κοιμέτες αὐτῶν οὐκέπασχον οὐδὲν ἐπ' αὐτοῖς.

OZ. Πρὸς αὐτοὺς ὁ λόγος τοὺς θρηνοῦντας ποιμένας, καὶ ἐν τάξει λεόντων ὡρυομένους, οἵς καὶ ἐφίησιν ἔτι τὰ τῆς σφαγῆς κατανέμειν πρόβατα, καίτοι κατημελτημένως λίαν, ὡς πιπρασκομένοις τὰ καὶ σφαζομένοις μηδὲ δοσν εἰπεῖν ἐπαλγήσαι βραχύ. Ὁσπερ γάρ οἱ τῶν ποιμένων ἀνεπιειστέροι, καὶ πρὸς μόνα βλέποντες τὰ πριστινας καθ' ἦδοντην, μικρὰ φροντίζοντες κομιδὴ τοῦ τῆς ἀγέλης Δεσπότου, τὰ μὲν σφάζουσιν ἀγλεῶς, τὰς θηρῶν ἐφόδους ἀπομιμούμενοι, δὲ δὲ καὶ πιπράσκουσιν, οὐδὲν, ὡς ἔφην, ἐπαλγοῦντες ὅλως, ἐπεγαννύμενοι δὲ τοῖς τῶν λημμάτων ἑκτοπωτάτοις, καὶ φιλοκερδίας τῆς αὐτῶς αἰσχυδεῖς ἡττώμενοι· κατὰ τὸν ἴσον, οἷμαι, τρόπον καὶ οἱ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἥγούμενοι δῆμων, τῶν ὑπὸ αὐτοῖς ποιμένων ἡρειδηκότες ἀλογεῖν ἀν, καὶ ἀδρύνοντες μὲν εὖν ἀστυῶν πλούτον, κατευρύνοντες δὲ ὡσπερ ἀπλήσιαι χειρὶ τὰ βαλάντια. Καὶ γοῦν ἐφασκεν ὁ Σωτὴρ, τοιούτους δυτας ἐλέγχων· οὐαὶ δομίν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖδοι ὑποκριταὶ, δὲ ἀποδεκαποῦτε τὸ ἡδύσομον, καὶ τὸ δάνθον, καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν χρίσιν, καὶ τὸ ἔλεος, καὶ τὴν πίστιν. Ἑ τοιούτων τοῖς μη προσάγουσι τὰς δεκάτας κατὰ νόμον ἐπιτιμῷν, τῶν βαρυτέρων, ήτοι τῶν ἀναγκαιοτέρων καὶ λυστελῶν δὲ μάλιστα θεσπισμάτων οὐδένα παντελῶς ἐποιοῦντο λόγον. Ὅτι δὲ ήσαν ποιμένες οὐκέτι ἀγαθοί, μᾶλλον δὲ πρὸς μόνα βλέποντες κέρδη, σαφηνεῖ λέγων καὶ διὰ φωνῆς Ἱεζεχιὴλ· ὅτιοι ποιμένες Ἰσραὴλ, μὴ βόσκουσιν οἱ ποιμένες ἑαυτούς; Οὐ τὰ πρόβατα βόσκουσιν οἱ ποιμένες; Ἰδού τὸ γάλα κατεσθίετο, καὶ τὰ ἔρια περιβάλλεσθε, καὶ τὸ παχὺ σφάζετε, καὶ τὰ πρόβατά μου οὐ βόσκετε. — «Καταβόσκετε τούνταν, φρστοί, τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς, τουτέστιν, ἢ τὰ δοσν οὐδέπω τεθνηγόμενα τῇ Ῥωμαίων χειρὶ· ἥγουν δὲ ὑμεῖς αὐτοὶ σφάζετε, καίτοι τάξιν ἐπέχοντες τὴν ποιμένων. Οὐ γάρ που πάρεστιν ὁ καρδος, καθ' ὃν ἤξουσιν εἰς σφαγήν. Μετὰ γάρ τοι τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίαν τοῖς τῶν Ῥωμαίων ἔφεσιν ἢ τῶν Ἰουδαίων πληθὺς δεδαπάνηται, καίτοι λίαν ἐπ' αὐτοῖς ἀνεξικακήσαντος τοῦ Θεοῦ. Ὅτι δὲ τῶν ποιμένων γεγόνασι ἄλλος οἱ ὑπὸ χείρα λαοί, κατέδειξεν εἰπών· «Ἄοι κτησάμενοι κατέσφαξον, καὶ οὐ κατεμέλοντο,

A in Christum sunt debacchati: «Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania⁴⁰?» Quando igitur dicit fremitum Jordanis, intellige spiritus, non utique fluminis, sed leonum qui juxta inveniuntur: a locis enim nonnunquam quae in iis sunt significantur.

758 VERS. 4, 5. *Hec dicit Dominus omnipotens: Pascite oves occisionis, quas qui possederunt, interficiebat, et non agebant paenitentiam, et qui rendebant eas, dicebant: Benedictus Dominus, et dives facti sumus, et pastores earum non patientur quidquam super eis.*

LXXVII. Ad eosdem pastores lamentantes et instar leonum rugientes sermo dirigitur, quibus adhuc permituit pascere oves occisionis, tametsi negligenter, ut qui venditis et occisis illis nec ad momentum temporis quidem dolerent. Quemadmodum enim pastores iniquiores, et solas voluptates suas spectantes, et gregis Dominum nec hili pendentes, alias oves crudeliter mactant, ferarum impetus imitantes, alias vendunt, nihil penitus, ut dixi, earum vicem dolentes, sed improbissimis quæstibus gaudentes, et cupiditati adeo turpis lucri succumbentes: eodem modo et populi Judaici gubernatores greges suos male curasse videas, et exaggerasse suas divitias, et velut inexplibili manu marsupia ingerendo dilatas. Quocirca aiebat Salvator, tales reprehendens: «Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia decimatis mentam, et anethum, et cyminum, et graviora legis omittitis, judicium et misericordiam, et fidem⁴¹.» Tam exacti enim, et minutum rationes subducentes, ut etiam rerum vilissimarum decimas secundum legis præscriptum non offerentes increpant, graviorum sive magis necessariorum et utilissimorum mandatorum Dei nullam omnino curam suscipiebant. Fuisse autem pastores non bonos, sed tantum lucra sua sectantes, declarat etiam per Ezechielem, his verbis: «O pastores Israel, nun pascunt pastores semetipsos? Nonne pastores pascere solent oves? Ecce lac comeditis, et lanis operimini, et quod crassum est occiditis, et oves meas non pascitis⁴².» Inquit ergo: «Pascite oves occisionis,» hoc est, aut mox Romanorum manu morituras, aut quas ipsimet occiditis, quamvis pastorum ordine et loco sitis. Nondum enim adest tempus quo jugulabuntur. Post adventum namque Salvatoris, et diuturnam Dei erga illos tolerantiam, Romanorum gladiis Judeorum multitudo consumpta est. Pastorum autem sortem factam quibus præterant populos ita docet: **759.** «Quas qui possederunt, interficiebat, et non agebant paenitentiam. Sicut enim Dominicam mente aspectabilem vineam, Israelem, inquam, sive hominem Iuda, recens plantatam⁴³ et dilectam, suam sortem fecerunt: ita et greges quodammodo possederunt,

⁴⁰ Psal. II, 1. ⁴¹ Matth. xxiii, 23. ⁴² Ezech. xxvii, 2, 3. ⁴³ Isa. v, 7.

decerpentes eorum fractus, et rem suam semper amplificantes, volentibusque rapinam permittentes. Ergo qui possederunt occidebant: vendentes autem dicebant: « Benedictus Dominus, et divites facti sumus. » Possunt hi intelligi judices, judiciorum integratatem cauponantes, et quasi valere jubentes legem Mosis, quamvis aperte dicat: « Non accipies personam in judicio, quia judicium Dei est¹⁸. » Jucundum enim et amicum erat illis vendere in unaquaque causa judicium iis qui emere vellent. Id quod etiam ex vocibus sanctorum planum flet. Ait enim quidam sanctorum prophetae de Jerusalem: « Dives ejus cum muneribus judicabant¹⁹. » Divinus autem Habacuc propemodum vociferatur contra Deum: « Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, et nos salvabis? Quare ostendisti mihi labores et dolores, videre miseriam et impietatem? Ex adverso mei factum est judicium, et judex accipit. Propterea dissipata est lex, et non deducitur in finem judicium, quia impius opprimit justum. Propter hoc egredietur judicium perversum²⁰. » Quamobrem ex injustis quæstibus divitijs congregantes, et justitiam pervertentes, et judicia in qualibet causa pretio addicentes, esse possunt judices ipsi, ut modo dixi, qui dicant: « Benedictus Dominus, et divites facti sumus. » In quo ut amētissimi et audacissimi reprehendi queant. Finguant enim se benedicere Deo, perinde ac si ipsius concessu liceat ex iniuritatibus colligere, et e sangui-nibus diteacere. Atqui ex vero officio judicia exercentes illud præstabat dicere: « Benedictus Dominus, » filiustrati divinorumque mandatorum sinceri observatores comperti sumus, justam in quavis causa sententiam pronuntiantes. Est igitur doles et decus speciosus serino, nisi faciamus quæ placeant Deo.

τονται. 'Ἄλλ' ἡγεμεινον ἐκεῖνο λέγειν, τὸ χρίνειν δρῦς ἀναδεδείγμεθα, καὶ τῶν θείων θεσπισμάτων γνήσιοι φύλακες, δρῦην ἐφ' ἔκαστων ταλαιπωρῶν καὶ ἀσέβειαν; Ἐξεναντίας μου γέγονε κρίεις, καὶ ὁ κριτής λαμβάνει. Διὰ τοῦτο διεσκέδασται νόμος, καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος χρῆμα, διτὶ δὲ σεβῆς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον. Ἐκεκεν τούτου ἐξελύσσεται τὸ χρῆμα διεστραμμένον. » Οὐχοῦν οἱ ἐξ ἀδίκων λημμάτων συναγερόντες τλούτον, καὶ παρευθύνοντες μὲν τὸ δίκαιον, καταπλοῦντες δὲ ὕπαρτα; ἐφ' ἔκαστων πράγματι κρίσεις, αὐτοὶ· καὶ φασιν. « Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουστήκαμεν. » Ἀνοιστατος δὲ καὶ παραβολώτατοι, καὶ τοῦτο λέγοντες ἐξελέγχοντο ἄν εἰχτως. 'Ως γάρ Θεοῦ διδόντος ἐξ ἀδικιῶν συλλέγειν, καὶ ἐξ αἰμάτων πλαισεῖν, εὐλογεῖν ὑπυπλέτης ἐκτειμόμεθες²¹. » Εὐλογητὸς Κύριος²². » λαμπτροὶ γάρ ἀναδεείγμεθα, καὶ τῶν θείων θεσπισμάτων γνήσιοι φύλακες, δρῦην ἐφ' ἔκαστων πράγματι πρόστοιτο. καὶ καταδύουσι τίτην γῆν, καὶ οὐ μὴ ἐξελωμαι ἐκ χειρὸς αὐτῶν, καὶ ποιμαρῶ τὰ πρόβατα τῆς σφραγῆς εἰς τίτην Χαρακτήν

Vers. 6. *Propter hoc non parcam ultra super habitantes terram, dicit Dominus. Et ecce ego trado homines, unumquemque in manus proximi sui, et unumquemque in manus regis ejus. Et concident terram, et non eruam de manu eorum, et pascam ores occisionis in Chananilide.*

LXXXVIII. Minatur gregibus exitium simul... quia quamvis licet eis sub summi universorum pastoris, Christi puta, tutelam confugere et sub ipso esse, maluerunt tamen in fidem occidentium et vendentium inscite sese tradere. Induit enim hominem unigenitum Dei Verbum: ac præterea non obseure dixit, tum eorum inscitiam, tum suam in suscepia pro nobis œconomia germanitatem ostendens: « Ego

A "Θετερ γάρ δεσποτικὸν δυτα τὸν κορτὸν ἀμπελῶνα, φημι δὴ τὸν Ἱερατὴν, τοιούτοιον, ιδίον ἐπωιήσαντο κλῆρον οὕτω καὶ τὰ ποίμνια μονονούχη κατεκτήσαντο, δρεπόμενοι μὲν τοὺς ἐκατῶν καρπούς, καὶ ἀεὶ πάς ἐν πλεονασμῷ τὸν ἐκατῶν ποιῶντες κλῆρον, δινέντας δὲ τοῖς ἐθέλουσι διαρπαγῇ. Οὐχοῦν οἱ μὲν κτησάμενοι κατέσφαζον· οἱ δὲ πωλοῦντες Ἐλεγον· « Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουστήκαμεν. » Νοηθείεν δὲ ἀν καὶ οὗτοι κρίσι, τὴν ἐν τοῖς κρίμασιν ὄρθρης καταλεύστες, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐρρώσθαι φράσαντες τῷ διὰ Μωσέως νόμῳ, καίτοι λέγοντες σαφῶς· « Οὐδὲ ληψὴ πρόσωπον ἐν κρίσι, διτὶ ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἔστιν. » Ἡν γάρ αὐτοὶ τόδι τε καὶ φύλων τὸ καταπλωλεὺν τοὺς ἐθέλουσι τὴν ἐφ' ἔκαστων πράγματι κρίσιν. Καὶ τοῦτο πάλιν τὴν ἐναργὲς ἔσται διὰ φωνῆς ἀγίων. « Εφη μὲν γάρ τις τῶν ἀγίων προφητῶν περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ· « Οὐδὲ γε θεωτέος Ἀδεβακούμ μονονούχη κατακέρχαγε Θεοῦ, λέγων· « Εως τίνος, Κύριε, κεκράξομαι, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσῃ. Βοήθομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ σώστες; » Τίνα τοι μοι ἐδεξας κάποιους καὶ πόνους, ἐπιβλέπειν ταλαιπωρῶν καὶ ἀσέβειαν; Ἐξεναντίας μου γέγονε κρίσις, καὶ ὁ κριτής λαμβάνει. Διὰ τοῦτο διεσκέδασται νόμος, καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος χρῆμα, διτὶ δὲ σεβῆς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον. Ἐκεκεν τούτου ἐξελύσσεται τὸ χρῆμα διεστραμμένον. » Οὐχοῦν οἱ ἐξ ἀδίκων λημμάτων συναγερόντες τλούτον, καὶ παρευθύνοντες μὲν τὸ δίκαιον, καταπλοῦντες δὲ ὕπαρτα; ἐφ' ἔκαστων πράγματι κρίσεις, αὐτοὶ· καὶ φασιν. « Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουστήκαμεν. » Ἀνοιστατος δὲ καὶ παραβολώτατοι, καὶ τοῦτο λέγοντες ἐξελέγχοντο ἄν εἰχτως. 'Ως γάρ Θεοῦ διδόντος ἐξ ἀδικιῶν συλλέγειν, καὶ ἐξ αἰμάτων πλαισεῖν, εὐλογεῖν ὑπυπλέτης ἐκτειμόμεθες²³. » Εὐλογητὸς Κύριος²⁴. » λαμπτροὶ γάρ ἀναδεείγμεθα, καὶ τῶν θείων θεσπισμάτων γνήσιοι φύλακες, δρῦην ἐφ' ἔκαστων πράγματι πρόστοιτο. καὶ καταδύουσι τίτην γῆν, καὶ οὐ μὴ ἐξελωμαι ἐκ χειρὸς αὐτῶν, καὶ ποιμαρῶ τὰ πρόβατα τῆς σφραγῆς εἰς τίτην Χαρακτήν

B ΟΗ'. Διὰ τοῦτο οὐ φείσομαι οὐκ ἔτι ἀπὶ τούς κατοικοῦντας τὴν γῆν, λέγει Κύριος. Καὶ ίδον ἐτῶ παραδίδωμι τοὺς ἀνθρώπους, ἔκαστον εἰς γείρας τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἔκαστον εἰς χείρας βασιλέων αὐτοῦ. Καὶ καταδύουσι τίτην γῆν, καὶ οὐ μὴ ἐξελωμαι ἐκ χειρὸς αὐτῶν, καὶ ποιμαρῶ τὰ πρόβατα τῆς σφραγῆς εἰς τίτην Χαρακτήν

'Ακειλεὶ τοῖς ποιμνίοις διεθρόν τε δρῦν (1).... διτὶ καίτοι μετὸν αὐτοῖς· τὴν τοῦ πάντων ἀρχιποιμένος, φημι δὴ Χριστοῦ, χειρά τε ὑποδραμεῖν καὶ ὑπ' αὐτῷ γενέσθαι, μᾶλλον προσκεχωρήκασιν ἀμαθῶς τοῖς κατασφάζουσί τε καὶ καταπλοῦσιν αὐτοῖς. Γέγονε μὲν γάρ ἀνθρωπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ δὴ καὶ ἐφαγεῖν ἐναργῶς, τὴν τε ἐκείνων σκαστήτηα καταδεικνύει, καὶ τῆς ἐφ' ἡμῖν οἰκονομίας

¹⁸ Deut. 1, 17. ¹⁹ Mich. III, 11. ²⁰ Habac. I, 1-4.

(1) Etiam hoc loco parum, aut nihil desideratur ad sententiam. Interpres.

τὸν γῆσιον. « Ἐγώ εἰμι ὁ παιμὴν ὁ καλός. » Ἰουδαῖοι δὲ οἱ τάλανες, καίτοι τῶν μισθωτῶν ποιμένων καταδοῆσαι δέον, τοῦτο μὲν οὐ δεδράκεστι, τὸν δὲ ἀγαθὸν ποιμένα, τὸν ἀντάλλαγμα τῆς ἀπάντων ζωῆς τὴν διατοῦ τιθέντας φυχήν, κατὰ μυρίους ὅσους λελυπήκασι τρόπους, καταλεύοντες, ὄντες ζῶοντες, καὶ τὸν ελευταῖον, ἀπύλωτον ἐπ' αὐτῷ διανοίγοντες στόμα. Κατακεκράγασι γάρ δόμοῦ τοῖς Ιδίοις καθηγηταῖς, λέγοντες τῷ Πιλάτῳ· « Αἴρε, αἴρε, σταύρου αὐτὸν, καὶ αὐτὸν δὲ τὸ δίκαιον αἷμα ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπηγέρησας κεφαλαῖς. » Εφασκον γάρ πάλιν. « Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. » — « Διὰ τοῦτο τοῖνυν, φησιν, οὐκέτι φείσομαι ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. » Οὐ γάρ ἔτι φειδοῦς ἥξινται παρὰ Θεοῦ· δέδονται δὲ μᾶλλον ἐκαστοι εἰς χείρας τῶν πλησίον αὐτοῦ, καὶ εἰς χείρας βασιλέως, ήγουν ἀρχοντος αὐτοῦ. Ἐσταυρώκατι μὲν γάρ τὸν Ἐμμανουὴλ, καὶ γεγόνασι Κυριακόνοι, ἐμπλεψέ τε πάσης ἀνοιστήτος. Πλὴν ἐκάλει Θεὸς εἰς μετάγνωσιν, καὶ οὐκ εὐθὺς ἐπειθεὶς τὰ ἔξι ὅργης. Τριακοστοῦ δὲ ἡδη περιφηκότος ἔτους, μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, ἀπεφοίτησε μὲν εἰρήνη τῆς Ἰουδαίων χώρας, πόλεμοι δὲ ἡσαν πανταχοῦ, πόλεως ἐπὶ πόλιν ιούσης, καὶ τῶν ἐν ἐκάστῃ τεμνομένων εἰς διαφορὰς, καὶ μαχομένων ἀλλήλοις, ὡς ἐν ἵσῳ φαίνεται κακῷ τὰ παράσφῶν αὐτῶν τοῖς ἐκ τοῦ πολέμου συμβεβηκόσι. Κεκρατήκασι γάρ τῆς Ἰουδαίων χώρας οἱ ἀνδρείτατοι τῶν Ῥωμαίων στρατηγοί, καὶ αὐτοῖς ἀνδράται κατεμπιπρώντες πόλεις, τοῖς τῆς δουλείας αὐτήν ὑπέθεσαν ζυγοὺς. Οἱ δέ γε διαφυγεῖν ισχύσαντες, τὰς τῶν ἐθνῶν καταρκήκασι χώρας, δικαιούμενοι δέ τοι τοῦτο οἶμαι δηλοῦν, διταν λέγη· « Ποιμανῶ τὰ πρόδοτα τῆς σφαγῆς εἰς τὴν Χανανίτιν, τουτέστιν, εἰς τὴν Χαναναίων χώραν τε καὶ γῆν. Χαναναῖοι δὲ τὰ ίθνη, παρ' οἵς τὰ πρόδοτα τῆς σφαγῆς καὶ εἰς διεῦρο ποιεῖται παρὰ Θεοῦ ποιμανονται, ήγουν δοκοῦσι ποιμανεῖσθαι. Τηροῦσι γάρ ἔτι τὸν τινα κατὰ νόμον, καὶ οὐχ ὀλοτρόπως τῶν ἀρχαίων κατημεληκάτας, ίθῶν κατέδοι τις δικ. Καὶ γοῦν περιτέμνονται τὴν σάρκα, καὶ σανδυτίζουσι, καὶ ἔτερα δέττα πρὸς τούτοις καὶ φροντίδος δέξιοῦσι καὶ λάγου. Καὶ τοῦτο ἦν δρα τὸ διά φωνῆς προφήτου παρὰ Θεοῦ λελεγμένον. » Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς ἀγίασμα μικρὸν ἐν ἀνὰ πάσσων τὴν Ἰουδαίαν, καὶ μέντοι τὴν Ἱερουσαλήμ ταῖς χώραις, οὐ ἐὰν εἰσέλθωσιν ἐκεῖ. » Τοὺς δέ γε ταῖς χώραις, οὐ ἐὰν εἰσέλθωσιν ἐκεῖ. » Τοὺς δέ γε ἐμφυλίους πολέμους, καὶ τοὺς ἐν ἐκάστῃ πόλεις, σαρῶς ἀναγέγραφεν δὲ τὰς Ἰουδαίων τραγῳδῶν συμφορὰς, Ἰώσηπος οὗτος ήν, ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ σοφός.

Kαὶ λήψομαι ἀμαυτῷ δύο ράβδους, τὴν μὲν D μιαν ἐκάλεστα Κάλλος, καὶ τὴν ἑτέραν ἐκάλεστα Σχολίσμα, καὶ ποιμανῶ τὰ πρόδοτα.

ΘΘ. Κατὰ πολλοὺς δὲ μὲν τρόπους παρὰ ταῖς θεοπνεύστοις Γραψίς ἡ ράβδος νοεῖται. Ποτὲ μὲν γάρ σημαίνει τὴν βασιλείαν, ὡς διταν λέγηται τῷ Χριστῷ· « Ράβδος εὐθύτητος, ἡ ράβδος τῆς βασιλείας σου. » Ποτὲ δὲ ισχὺν, ὡς ἐν γε τῷ φάντα· « Ράβδον δυνάμεως ἔκποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιών. » Ἐκλεμβάνεται δὲ καὶ παιδεῖα, καὶ ἐπιστήμην ἔσθι διτε ποιμαν-

A sum pastor bonus¹⁰. » Ιησῆς autem Judæi mercenarios ut debuerunt non accusarunt: contra, bonum pastorem, qui animam suam pro oriente vita posuit¹¹, mille modis violarunt, lapidantes, exprobantes, et postremo impudens os aduersus ipsuin aperientes. Simil enim cum primoribus suis apud Pilatum alte claimarunt: « Tolle, tolle, erucifige eum¹², » et ipsum sacram sanguinem in capita sua hauserunt. Sic enim rursum aiebant: « Sangris ejus super nos, et super filios nostros¹³. » Idcirco inquit: « Propter hoc non parcam ultra super habitantes terram. » Non enim amplius venia dignata sunt a Deo, sed traditi potius unusquisque in manus proximi sui, et in manus regis sive principis sui. Sustulerunt enim in crucem Emanuelem, et interfeciores Domini, ac pleni omni impietate evaserunt. Nihilominus Deus ad preuentiam eos vocavit, nec illico supplicio est persecutus. Tricesimo autem anno jam elapsi post actum in crucem Salvatorem, pax Judæam deseruit, bellis flagrantem undique, dum urbs urbem invadit, dum cives ubique in contraria studia scinduntur, et bellis intestinis dimicant, ut invicem damni tantum, quantum ab hostibus externis acciperent. Subjugarunt enim Judæorum regionem Romanoru duces fortissimi, et incolis cum urbibus incendio deditis, servitutis eam Jugo subjecerunt. Ast quibus fugae se obtulit occasio, gentium provincias incoluerunt, quod et hodie videamus. Atque hoc, opinor, vult, cum dicit: « Pascam oves occisionis in Chananitide, » id est in Chananæorum regione ac terra. Chananæi gens est, apud quam oves occisionis ad hunc usque diem a Deo pascuntur, aut videntur saitem pasci. **761** Adhuc enim nonnulla secundum legem servant, nec priscos ritus ad unum cernuntur abjecisse. Itaque carnem circumcidunt, et Sabbatum agunt, et alia insuper cordi habent. Et hoc erat nempe a Deo per prophetam dictum: « Et ero illis in sanctificationem parvam in regionibus quo ingredientur illuc¹⁴. » Civilia autem bella per totam Judæam, et in urbe qualibet perspicue commemoravit Josephus, vir eloquens et eruditus, qui Judæorum calamitates tragice descripsit.

Ei assumam mihi duas virgas, unam vocavi Decorem, et alteram vocavi Funiculum, et pascam oves.

LXXIX. In divinis Scripturis variam notionem habet vocabulum *virga*. Aliquando enim regnum significat, ut cum Christo dicitur: « Virga directio- nis regna regni tui¹⁵. » Aliquando robur seu vires, ut ibi: « Virgam virtutis emittet Dominus ex Sion¹⁶. Exponitur item nonnunquam institutio, et scientia pastoritæ. Itaque rursum voce prophetæ Filio dici-

¹⁰ Joan. x, 11. ¹¹ ibid. 15. ¹² Joan. xix, 13. ¹³ Matth. xxvii, 25. ¹⁴ Ezech. xi, 16. ¹⁵ Psal. xliv, 7. ¹⁶ Psal. cxx, 2.

tur: « Pasce populum tuum in virga ³³. » Cæterum in verbis recitatis, virgæ modos pastoralis scientiæ geminumque genus laudabilis institutionis significant. Assumit autem virgas et pastor bonus, qui ponit animam suam pro ovibus, id est Christus, ut in ipsis pascal oves suas. Olim enim (puta antequam hominis natura se vestiret), cum esset Deus et legislator, ex Deo Logos Verbum pascebatur Israelem, veluti una virga legali institutione utens. Sic enim per prophetam eum alicubi alloquitur: « Ego pascebam te in solitudine ³⁴. » Ast postquam nostri similis factus est homo ³⁵, duas virgas asumpsit. Pascit enim, ut adoratores suos, per fidem nimirum justificatos et sanctificatos in spiritu legalibus simul et evangelicis præceptis, non ad boves immolando impellens, neque ut oblationibus secundum legem studeamus nos docens, sed jubens potius, ut cultum in spiritu tanquam incruentum sacrificium celebremus. Conversa est enim et mutata umbra in veritatem: et quæ in figura siebant, characterem, et formam elegantias ³⁶ Christianæ, et evangelicæ vitæ induerunt. Nomina præterea virgis sunt, uni quidem Decor quæ est Testamentum Novum, pulchrum et admiratione dignum, quod Ipse Filius locutus est, « Speciosus præ filiis hominum ³⁷; » alteri Funiculus, id est, pars, ut intelligamus legem solitam erudire separatum Deo funiculum. Scriptum est enim: « Quando dividebat Altissimus gentes, ut dispergeret filios Adam, constituit terminos gentium juxta numerum angelorum Dei, et sicut pars Domini populus ejus Jacob, funiculus hereditatis ejus Israel. » Hisce igitur duabus virgis magnus pastorum princeps oves suas pastorum spondet; et vero spondit. In unam quippe caulam qui ex Israel, et qui ex gentibus erant conduxit, et illis legalem evangelicamque doctrinam in nutrimentum apponit, et quasi quamdam spiritualem herbam fruendam suppeditat, et affatim eos saginat.

λικήν πατέεσιν αὐτοῖς παρατίθεις εἰς τροφὴν, καὶ οἵ τινα πόνησιν πλουσίων.

VERS. 8, 9. *Et auferam tres pastores in mense uno, et gravabitur anima mea super eos. Etenim animæ eorum rugiebant super me. Et dixi: Non pascam vos. Quod moriuntur moriatur, et quod deficit deficit, et reliqua devorent, unusquisque carnes proximi sui.*

LXXX. Dante enim se iam in conspectum vero et bono pastore, æquissimum erat utique, immo et necessarium mercenarios et falsos pastores removeri, hoc est, Judæorum secundum legem duces et magistros: quorum alii occidebant oves, nec agebant pœnitentiam: alii eas vendentes dicebant: « Benedictus Dominus, et iam divites facti sumus. » Jam vero quos nomine trium pastorum appellat, et

A τική. Εἰρηται γοῦν πάλιν διὰ φωνῆς προφήτου πρὸς τὸν Υἱόν: « Πειμαίνε λαὸν σου ἐν ράβδῳ. » Ἄλλα ἐν γε τοῖς προειρημένοις σημαντούσιν αἱ ράβδοι τρόπους ἡμῖν πατεμενῆς ἐπιστήμης, καὶ διτὸν παιδεύσεως εἶδος, κατά γε τὸ ἀμωμήτως ἔχειν δοκοῦν. Δέχεται δὲ τὰς ράβδους ἢ διπομήν δι καλδός, δι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεις ὑπὲρ τῶν προβάτων, τοιτέστι, Χριστὸς, οὐαὶ ἐν αὐταῖς καταποιμάνγι τὰ ίδια πρόβατα. Πάλις μὲν γάρ (τουτέστι, καὶ πρὸ τῶν τῆς ἐνανθρωπήσεως χρόνων) θεὸς ὄν, καὶ νομοθέτης, δι ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος κατέβοτε τὸν Ἱερατὴν, οἰοντεὶ ράβδῳ μᾶτι χρώμενος, τῇ κατὰ νόμον παιδείᾳ. Ἐφη γάρ που διὰ προφήτου φωνῆς πρὸς αὐτὸν: « Ἔγὼ ἐποιμανόν σε ἐν τῇ ἑρμηφ. » Ἐπειδὴ δὲ γέγονε καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπος, δύο δέχεται ράβδους. Κατανέμει γάρ ὁστερὸς τοὺς ίδιους προσκυνητὰς, τοὺς διὰ πίστεως δηλούστη δεδικασμένους, καὶ ἡγιεσμένους ἐν πνεύματι, νομικοῖς τε ἡμα καὶ εὐαγγελικοῖς θεωτίσμασιν, οὐ βουθεῖν ἀναπτείνων, οὔτε μὴν ταῖς κατὰ νόμον προσαγωγαῖς προσκείσθαι διδάσκων ποιεῖσθαι δὲ μᾶλλον προστεταχώς τῆς ἐν πνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν εἰς ἀνατιμάκτου θυσίας τρόπον. Μετατέθειται γάρ ἡ σκιὰ πρὸς ἀλτήθειαν, καὶ μετακεχάραξται τὰ ἐν τύποις εἰς ἀστειότητα πολιτείας τῆς ἐν Χριστῷ τε καὶ εὐαγγελικῆς. Ὄντα δὲ καὶ ταῖς ράβδοις, τῇ μὲν μιᾷ Κάλλος, ήτις ἐστι Λιαθήη Νέα, καλὴ καὶ ἀξιοθαύμαστος, ἦν αὐτὸς λειλῆκεν ὁ Υἱός, « Ήραίος κάλει παρὰ τοὺς ιεροὺς τῶν ἀνθρώπων » ἢ γε μήν ἐτέρα Σχοίνισμα, τουτέστι μερίς, ἵνα νοῶμεν τὸν νόμον, τὸ ἀφορούσθεν τῷ Θεῷ σχοίνισμα παιδαγωγεῖν εἰσθότα. Γέγραπται γάρ: « Οὐτε διεμέριζεν Ὅψιστος Εθνη, ὃς διέσπειρεν ιεροὺς Ἀδάμ, ἐστησεν δριαὶ θεῦντα κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακὼν, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἱερατὴλ. » Ταῦτας δὴ οὖν ταῖς δυοῖς ράβδοις δι μέγας ἀρχιπολιμήν κατανεμήσειν ἐπαγγείλεται τὰ αὐτοῦ πρόβατα, καὶ ἀτρεκής ὁ λόγος. Συνεχόμεσε γάρ εἰς μίαν αὐλήν τούς τε ἐξ Ἱερατὴλ, καὶ μέντοι τοὺς ἐξ θεῦντα, νομικήν τε ἡμα καὶ εὐαγγελικά πόνησιν πνευματικὴν χορηγῶν εἰς μέθεξιν, καὶ καταπατιῶν πλουσίων.

C *Kai ἐξαρῷ τοὺς τρεῖς ποιμένας ἐν μηρὶ ἐτί, καὶ βαρυνθήσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπ' αὐτούς. Kai γάρ αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἐπωρύσσοτο ἐπ' ἐμό. Kai επλα· Οὐ ποιμαρῶ ὑμᾶς. Τὸ ἀπονητῆσκον ἀποθητησέτω, καὶ τὸ ἐκλειπόντον ἐκλιπαρέτω, καὶ τὰ κατάλοιπα κατεσθίστωσαρ, ἔκαστος τὰς σάρκας τοῦ πλησιοῦ αὐτοῦ.*

D *III'. Ἀναδειχθέντος γάρ ἡδη τοῦ ἀληθινοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ ποιμένος, ἦν δῆπου καὶ μάλιστα εἰκός, μᾶλλον δὲ ἡδη καὶ ἀναγκαῖον, ἐκ μέσου γενέσθαι λοιπὸν τοὺς τοὺς ιουδαίων κατὰ νόμον καθηγητάς· ὃν οἱ μὲν κατέσφαζον τὰ πρόβατα, καὶ οὐ μετεμέλοντο· οἱ δὲ δὴ πωλοῦντες αὐτὰ ἔλεγον· « Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήχαμεν. » Εἴτα τοι δὴ ποτε καὶ φαῖη τις ἀν-*

³³ Mich. vii, 13. ³⁴ Joan. x, 13. ³⁵ Ossee xiii, 5.

³⁶ Philipp. ii, 7. ³⁷ Psal. cxlv, 3. ³⁸ Deut. xxxii, 8, 9.

ποιμένας αὐτούς ὄνομάζει τρεῖς, τίνα δὲ τρόπου εἰσαΐρονται, καθά φησιν, ἐν μηνὶ ἑνὶ, φέρε δὴ λέγω· μεν, τὰ ἐκ τῶν ιερῶν Γραμμάτων παρατιθέντες εἰς πιστιν. Θύμαι δὴ οὖν, ὅτι τρεῖς ὄνομάζει ποιμένας, τοὺς τε κατὰ νόμον ιερατεύοντες, καὶ τοὺς τεταγμένους κριτὰς τοῦ λαοῦ· καὶ προσέτι τούτοις τοὺς Γραμματεῖσαγωγεῖς, ἃς τοὺς νομικούς· κατέδοσκον γάρ οὗτοι τὸν Ἰσραὴλ. Καὶ οἱ μὲν ιερωσύνης Εχοντες δόξαν, ἐκ μόνης ἡσαν τῆς φυλῆς Δευτ., καὶ περὶ αὐτῶν ἔφη Μαλαχίας· « Χειλὴ ιερέων φυλάξεται κρίσιν, καὶ νόμον ἐκχήτησουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ. » Οἱ δὲ δὴ λαχόντες τοῦ κρίνεν τὴν ἔκουσταν, ἀπολεκτοὶ μὲν καὶ αὐτοὶ, πλὴν ἐκ πάστης ἀνεδεκυντο φυλῆς. Κατὰ τὸν Ισον δὲ, οἷμαι, τρόπον καὶ οἱ Γραμματεῖσαγωγεῖς, ἥγουν, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, οἱ νομικοὶ, τοῖς εἰς τὸ κρίνεν τεταγμένοις ἀεὶ προσθερεύοντες, καὶ τὰ τοῦ νόμου γράμματα παραχωρίζοντες εἰς ἀπόδειξιν τὴν ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι. « Οτι μὲν οὖν, ὡς ἔφην, τῶν θείων μυστηρίων οἱ ιερουργοὶ ἐκ μόνης ἡσαν τῆς τοῦ Λευτ φυλῆς, οὐδενὸς ἀν δέοτο πρὸς ἀπόδειξιν λόγου. » Ήτι δὲ ἐκ πάστης φυλῆς ἀπόλεκτοι οἱ κρίνοντες, ὡς νομομαθεῖς, ἐλαμβάνοντο, πληροφορήσεις λέγων δι μακάριος Μωσῆς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. « Κριτὰς καὶ γραμματεῖσαγωγεῖς καταστήσεις ἐστῶν ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι σου, αἵ τις Κύριος δι Θεός σου δίδωσι σοι κατὰ φυλᾶς, καὶ κρινοῦσι τὸν λαὸν κρίσιν δικαίαν. Οὐκ ἐκκλινοῦσι κρίσιν, οὐκ ἐπιγνώσοντας πρόσωπον, οὐδὲ λήψονται· τὰ γάρ δῶρα ἐκτυφλοῦσιν διφθαλμοὺς σοφῶν, καὶ ἔξαρει λόγους δικαίων. » Τρεῖς οὖν ἄρα γραμμάτων ἐπιστήμονες, τουτέστιν οἱ νομικοί.

Εὐρήσομεν δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν C τὸν Χριστὸν ταλανίζοντα διηρημένως Φαρισαίους τε καὶ Γραμματεῖς καὶ νομικούς. Ἐφασκε γάρ· « Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίοι. » Ταῦτα δὲ λέγοντες προσηπήντα τις αὐτῷ τῶν νομικῶν, λέγων· « Διδάσκαλε, ταῦτα λέγων καὶ ἡμᾶς ὑνδρίζεις. » Ο δὲ εἶπε, φησί· Καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς Οὐαὶ, ὅτι φορτίζετε τοῖς ἀγνόρωποις φορτία δυσδέσταχτα, καὶ αὐτοὶ ἐν τῶν δακτύλων ὑμῶν οὐ προσφάνετε αὐτοῖς. » Οἶδα μὲν οὖν ὅτι καὶ οἱ βασιλεύοντες κατὰ καιροὺς ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις ἐκ τῆς Ἰουδαίας τάχιν ἀπεπλήρουν ποιμένων τοῖς ὑπὸ χειρα λαοῖς. Ἐπειδὴ δὲ γεννηθέντος Χριστοῦ τὸ τῶν βασιλέων ἐκλελοίπει γένος, ἥγουν ἐκδεβόλητο τῆς ἡγεμονίας (ἥρχον γάρ τῆς Ἰουδαίας τηνικάδε Ἡρίδης τε Ἀντιπάτρου παῖς Ἀσκαλωνίτης, καὶ Πόντιος Πιλάτος), σεισγήκαμεν ἀναγκαῖως τοὺς ἐκ τῆς Ἰουδαίας φυλῆς. » Οτι γάρ ἐκλελοίπεισαν γεννηθέντος Χριστοῦ, πληροφορήσεις τὸ γεγραμμένον· « Οὐκ ἐκλείψει δρχῶν ἐξ Ἰουδαία, καὶ ἥγουμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἐώς ἂν Ἐλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. » Οὐκοῦν ἐπειδήπερ ἀφέκτο, καὶ γεγέννητο λοιπὸν τῇ τῶν ἐθνῶν προσδοκίᾳ, τουτέστι Χριστὸς, « ἐκλέοιπεν ἀναγκαῖως δρχῶν ἐξ Ἰουδαία, καὶ ἥγουμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ. » Τρεῖς δὲ οὖν, ὡς ἔφην, ποιμένες, ιερεῖς τε καὶ κριταὶ καὶ τῶν νομικῶν

A quonam modo auferantur, ut dicit, mense uno, aī ad fidem conciliandam locis e sacra Scriptura prolati dissereramus. Existimo igitur tres pastores nominari: et sacerdotio fungentes secundum legem, et iudices populi constitutos, et præter hos sacrarum Litterarum interpres, aut legum peritos; hi siquidem Israelem pascant. Et quidem qui sacerdotiū honores gerebant, ex sola tribu Levi genus ducebant, ac de iis dictum est a Malachia: « Labia sacerdolis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus ». Qui autem judicandi potestatem obtinebant, ipsi quoque defecti, verum ex omni tribu creabantur. Ad eundem modum sacrarum Litterarum interpres, sive, ut modo dixi, 763 legisperiti, qui judicibus semper assidentes, in unaquaque causa verba legis ad confirmationem adducebant. Ministros igitur sacros divinorum mysteriorum ex sola tribu Levi prodilisse, demonstrare nihil attinet. Ex omnibus autem tribibus selectos fuisse iudices, ut etiam legis gnos, docebit plane Moses in Deuteronomio, ita dicens filiis Israel: « Judices et magistris constitutes tibi in omnibus urbibus tuis, quas Dominus Deus tuus dat tibi per tribus, et iudicabunt populum iudicium justum. Non declinabunt iudicium justum, non cognoscant personam, neque accipient munera: nam iunera excœcant oculos sapientum, et tollunt verba iustorum ». Tres igitur pastores sunt sacerdotes, et iudices, et legum docti.

ποιμένες, ιερεῖς τε καὶ κριταὶ καὶ τῶν νομικῶν

Palam porro est et Dominum nostrum Jesum Christum deplorasse distincte Phariseos et Scribe et legisperitos. Sic namque ait: « Vae vobis, Scribe et Pharisei ». Ille dicentem quidam his verbis interpellavit: « Magister, haec dicens etiam nobis injuriā facis. At ille ait, inquit: Et vobis legisperitis vae, quia oneratis homines oneribus quæ portare non possunt, et ipsi uno digito vestro non tangitis ea ». Non me fugit etiam aliquando reges Hierosolymis de tribu Iuda subiecto populo pastorum munus præstissemus. At postquam Christo nato, genus regum defecit, seu principatu ejectum est (regnabant enim tunc in Iudea Herodes Antipatri filius Ascalonita, et Pontius Pilatus), de tribu Iuda reges nullos nominamus. Defecisse enim illos Christo in lucem edito, certum est e Scriptura. « Non deficiet princeps ex Iuda, et dux de seminibus ejus, donec veniant reposita ei, et ipse exspectatio gentium ». Quocirca postquam advenit, et nata est de cætero exspectatio gentium, id est Christus, necessario « princeps ex Iuda, et dux ex seminibus ejus defecit ». Tres itaque pastores, ut dixi, sunt sacerdotes, iudices, legis doctores, qui et principatum suum, sive ordinem et locum usque ad tempora adventus Christi tenuerunt. Hi summo jure aufe-

^a Malachi. ii, 7. ^b Deut. xvi, 18, 19. ^c Luc. xi, 45. ^d ibid. 45, 46. ^e IV Reg. xxvii, 35. ^f 21 xix, 10.

runtur, in mense uno. Quoniam enim auctorem vitæ interfecerunt ¹⁰, idcirco velut demetuntur, **704** et quasi in mense uno, quo necem pro nobis Emmanuel sustinuit. Quamvis enim Israelem administrare perseverarunt, etiam post Salvatorem in cruce sufflum, rerum omnium principe Deo illos tolerante, et miserante, et ad pœnitentiam invitante: tamen quod ad sententiam Dei super hoc prolatam attinet, eodem tempore quo universorum Salvatorem ac Liberatorem in crux egerunt, ablatos esse asseveramus. Ablati sunt igitur in mense uno. Ac de pastoribus quidem hactenus. Judicium autem super ipso grege est: « Non pascam vos: » et, Devorare ac mordere invicem si velint. Etenim nihil penitus parando, et ipsæ oves inter se devorarunt, et diripere volentibus in prædam paratissimam datæ sunt. Divit porro, et sane optime de tribus pastoribus, et iisdem sublati in mense uno: « Gravabitur anima mea super ipsos, » hoc est, grave eis supplicium injungam, quoniam « Et animæ eorum rugiebant super me, » Nihil enim ab immanibus belluis differentes, sæpissime in Christum irruerant, tandemque Pilato eum sistebant, vociferantes: « Tolle, tolle, crucifige eum ¹¹. » Hujus rei et per Jeremiam ita meminit: « Dereliqui domum meam, dimisi hereditatem meam, dedi dilectam animam meam in manus inimicorum ejus. Facta est mihi hereditas mea ut leo in silva, dedit contra me vocem suam, idcirco odit eam ¹². »

ταλέλοιπα τὸν οἰκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν
ἐχθρῶν αὐτῆς. Ἐγενήθη τὸ κληρονομία μου ἐμοὶ, ὡς
διὰ τοῦτο ἐμίστησα αὐτὴν.

VERS. 10, 11. *Et assumam virgam meam pulchram, et projiciam eam, ut dissipem testamentum meum quod disposui ad omnes populos terrae. Et dissipabitur in die illa, et agnoscet Chananei, oves quæ observant me, quia verbum Domini est.*

LXXXI. Virgam pulchram vocat institutionem per mystagogiam evangelicam excellenter decoratam, juxta quod intelligitur, non oculis sentitur. Quod autem se projecturum eam, et testamentum dissipaturum autumat, verisimile est subindicare, non quod id dimissurus sit, et solutum dissipaturus, sive ut inutile obliteraturus; nequit. Illud potius intelligendum dixerim. Pastores nonnunquam, si forte ovem quampliam a grege aberrasse, et ab aliis semotissimam conspexerint, tum omnino virgam, **765** seu pedum projicientes, eam ad alias aggredi compellunt. Propheta igitur pastoritiae consuetudini convenienter locutus est, projectum iri virgam dicens, utique in gentes: ille enim erant de quibus Apostolus, « qui longe ». Verumtamen facti sunt prope per fidem. Sic autem projiciendam dicit virgam, ut toto terrarum orbe dissipata, sive ut sermo de Christo, seu prædicatio evangelica ubique distributa et diffusa videatur. Inquit enim:

νομοδιδάσκαλοι, οἱ καὶ μεμενήκασιν ἐν ταῖς ἴδαις ἀρχαῖς, ἤγουν τάξεις τε καὶ τόπων, καὶ μέχρι καιρῶν τῶν τῆς ἑπιδημίας. Οὗτοι ἔκειρονται, καὶ μάλισταί καί τινες ἔνι. Ἐπειδὴ γάρ ἀπεκτόνεισαν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ταύτητοι καὶ ἀποκείρονται, καὶ ὡς ἐν μηνὶ τῷ ἐνι, καθ' ὅν τὴν ὑπὲρ ήμων ὑπομένηκε σφαγὴν δὲ Ἐμμανουὴλ. Εἰ γάρ καὶ μεμενήκασι διωκοῦντες ἔτι τὸν Ἰσαὰχλ καὶ μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, ἀνεξικαοῦντος καὶ ἀποικτείροντος αὐτοὺς τοῦ πάντων κράτοῦντος Θεοῦ, καὶ καλούντος εἰς μετάγνωσιν ἀλλ' ὅσον ἤκει εἰπεῖν εἰς τὴν τούτην φῆμον τριγενημένην παρὰ Θεοῦ, ἐξηρῆσθαι φαμεν αὐτοὺς κατ' ἔκεινον τὸν καιρὸν, καθ' ὅν, ὡς ἔφην, σταυρῷ παραδεδώκασι τὸν τῶν δλων Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν. Ἐξηρηνται τοιγαραῦν ἐν μηνὶ τῷ ἐνι.
Καὶ τὰ μὲν τῶν ποιμένων ἐν τούτοις. Τὸ δέ γε ἐπ' αὐτοῖς τοῖς θρέμμασι κρίμα, τὸ, «Οὐ ποιμανὸν ὑμᾶς», καὶ τὸ, «Εἴπερ ἔλοιγτο κατεσθίειν τε καὶ καταδάκνειν ἄλληλα. Καὶ γάρ ἀπάστις δίχα φειδοῦς αὐτά τε ἄλληλα κατεδηδόκασι, καὶ τοῖς διαρπάζειν ἐθέλουσιν ἀτομικοτάτη δέδονται θήρα. Ἐφη δὲ δῆ, καὶ μάλιστα εἰκότως, περὶ τῶν τριῶν ποιμένων, τῶν καὶ ἐξηρημένων ἐν μηνὶ ἐνι, ὅτι «Βερυνθήσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπ' αὐτοὺς», τοιτέστι, βαρεῖαν αὐτοῖς ἐποίσω τὴν δίκην, ὅτι «Καὶ αἱ ψυχαὶ σθῶν ἐπωρύουνται ἐπ' ἐμέ». Τηρῶν γάρ ἀγρίων διαφέροντες οὐδὲν, ἀπεπήδων τε πλευστάκις Χριστῷ, καὶ τελευτῶντες Πιλάτῳ προσῆγον, λέγοντες «Ἄλρε, ἀλρε, σταύρου, αὐτόν.» Μέμνηται δὲ τούτου καὶ διά φωνῆς Ἱερεμίου, λέγων «Ἐγκαμου, ἰδώκα τὴν τριγενημένην ψυχὴν μου εἰς χεῖρας λέων, ἐν δρυμῷ, ἰδώκεν δὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς,

*Καὶ λήφομαι τὴν ῥάβδον μου τὴν καλὴν, καὶ ἀπορθίψω αὐτὴν, τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην μου, ἢν διεθέμην πρὸς πάντας τοὺς λαούς τῆς γῆς. Καὶ διαγρεθεσταί ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ γνώσονται οἱ Χαρακαῖοι, τὰ πρόβατα τὰ γυ-
λαπτέμενά μου διότι ἄνθρωπος Κυριον ἐστι.*

ΠΑΠΑ. 'Ράβδον μὲν ὄνομαζει καλὴν τὴν διὰ τῆς εὐαγγελίκης μυσταγωγίας παίδευσιν, τὴν ἑξαρτεύου ἐν ὠραῖσμῷ, δῆλον δὲ δτὶ τῷ νοητῷ. Τὸ δὲ δὴ καὶ ἀπορρίψαι, καὶ διασκευάσαι λέγειν αὐτὴν, ὑπεμφήνειεν ἀν., κατὰ τὸ εἰκός, οὐχ δτὶ καὶ ἀποτέλεσται, καὶ σκορπιεῖ, παραλύων αὐτὴν, ἡγουν ὡς δηργοτὸν ἀφανίζων, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Φαίνεται δὲ ἀν μᾶλλον, ἐκείνῳ χρῆγαι νοεῖν. Οἱ ποιμένες έσθ' δτε, εἰ δὴ που θεάσαντο τῶν προβάτων τινὲς ἀγέλης ἀποσκιρθῆσαντα, γεγονότα τε τῶν ἀλλων ὡς ἀποτάτω, τότε δὴ πάντως ἐπειδή αὐτὰ τὴν ράβδον ιέντες, μετασηροῦσιν εὐθὺς εἰς γε τὸ ἔλεσθαι δεῖν συναγελάζεσθαι τοὺς ἀλλοις. Τετήρηκε τοινυν τῆς προφητείας ὁ λόγος τῇ τῶν ποιμνῶν ἐπιστήμῃ τὸ εἰωθός, ἀπορρίψισθαι τὴν ράβδον λέγων, δῆλον δὲ δτὶ τοῖς Εὐθεσιν. Αὐτοὶ γάρ ήσαν «οἱ μαχράν». Ηλήν γεγόνασιν ἐγγὺς διὰ τῆς πίστεως. Ἀπορρίψισθαι δὲ φησιν οὕτω τὴν ράβδον, ὡς ἀνὰ πᾶσαν αὐτὴν σκεδασθῆναι τὴν τῆν, ἡγουν δανεμηθῆναι, καὶ ἐσκορπίσθαι δοκεῖν πανταχοῦ

⁸⁸ Act. iii, 15. ⁸⁹ Joan. xix, 15. ⁹⁰ Jeremi. xii, 7, 8. ⁹¹ Ephes. ii, 13.

τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον, ἡτοι τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγέλιον. « Σκεδασθήσεται γάρ, φησὶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τοις τούτοις, καὶ ἐκείνον τὸν καρδιὸν, καὶ τὸν πατήσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος ἀναβιώτη Χριστὸς, εἰπῆ τε τοῖς ἀποστόλοις· « Πορευθήσεται πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ διονυσόν τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Γεού, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος. » Τότε γάρ ἀνά πᾶσαν τὴν ὑπὲρ οὐρανὸν ὁ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διακεφοίτηκε λόγος· καὶ ἀτρεχεῖς εἰπεῖν περὶ τῶν ἀγίων ἀποστόλων· « Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φόρος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν. » Οτι δὲ οὐκ ἀνόνθητο τοῖς ἔθνεσι τὸ ἀποφίψηντες ταῦτα καὶ διασκεδασθῆναι ἀνά τὴν γῆν, ἥγουν διανεμηθῆναι καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν χώραις τὴν φάσιν τὴν καλτὴν, ἡτοι τὴν Διαθήκην, ἣν οὐκέτι πρὸς μόνον τὸν Ἱεραπόλιτον, διέθετο δὲ μᾶλλον πρὸς πάντα τὰ ἔθνη, καταθρήσαμεν δὲν, καὶ λίαν ἀμοργητὴν, τὸν τῆς προφητείας συνιέντες λόγον· « Γνώσονται γάρ, φησὶν, οἱ Χαναναῖοι τὰ φυλασσόμενα, διότι λόγος Κυρίου ἐστι. » Χαναναῖοι μὲν γάρ τὰ ἔθνη φησί. Νοηθεῖν δὲν οὗτοι πρέβετα τὰ φυλασσόμενα τῷ Χριστῷ. Τετῆρηνται γάρ αὐτῷ· καὶ γάρ· « ἐστιν αὐτὸς ἡ τοῦ θεοῦ προσδοκία. » Ἐπειδὴ δὲ κατεσκεδάσθη καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν χώραις ἡ πρὸς πάντας διαθήκη, πεπιστεύκασιν· δει λόγος Κυρίου ἐστι. » Διατιθέμεθα γάρ οἱ ἐξ θεοῦ κακλημένοι διὰ τῆς πίστεως, δει Κύριος ὅν, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν γεγενημένος τε καὶ ὑπάρχων δι μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, αὐτὸς ἡμᾶς δι· ἐκαυτοῦ τοὺς θείους τε καὶ εὐαγγελικούς προσπεφύνητε λόγους. Ταύτητοι προσκευνήσαμεν αὐτῷ, καὶ αὐτῷ λατρεύομεν, τὴν ἀρχαῖαν ἐκείνην καὶ ἀκλεῖ μεθέντες ἀπάτην, καὶ τὴν πολύθεον ἔξιν μεταδεδιαγμένοι. Καὶ τούτῳ ἦν ἡρά τὸ διά φωνῆς τοῦ Δασὶδ πρὸς αὐτὸν ὑμνούμενον· « Πάντα τὰ ἔθνη δσα ἐποίησας, ἔξουσι, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιον σου, Κύριε. — Ἐν γάρ τῷ διόνυσι Ιησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψει, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλώσσα ἐξομολογήσεται, δει Κύριος Ιησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. »

C Καὶ ἔτος πρὸς αὐτούς· Εἰ καλὸν ἐώντων ὑμῶν ἔστι, δότε στήσαστες τὸν μισθόν μου, ἢ διεσίκασθε. Καὶ δειτησάστε τὸν μισθόν μου τριάκοντα δρυμοῖς. Καὶ εἰπε Κύριος πρὸς με· Κάθες αὐτοὺς εἰς τὸ χωρευτήριον, καὶ σκέψομαι εἰ δύκιμος ἔστι, δη τρόπος ἐδοκιμάσθητο οὐ πέρ αὐτῶν. Καὶ ἐλαύνοντὸς τρεποκοταράργυροῦς, καὶ ἐνέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸ οίκον Κυρίου εἰς τὸ χωρευτήριον.

D ΠΒ'. Διὰ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων, ἡτοι διὰ τῆς διόδου τῆς καλῆς, τοιτέστι τῆς ἔκαιρότου κατάστασις, τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς πεπαιδεύμεθα τὸ μυστήριον. Ἀκτημένον γάρ καὶ πεπιστεύκαμεν, δει Θεὸς ὁν, ὡς Ἐφην, δὲ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, τέγονε σάρξ, « καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καθίκετό τε ἐν δούλῳ μορφῇ, ὑπάρχων ἐν μορφῇ καὶ ισθετή τοῦ γεγενημένου, « γέγονεν ὑπῆκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· καὶ πλούσιος ὁν, ἐπιώχευσε δι· ἡμᾶς. Ἰνα τῆμες τῇ αὐτοῦ πιστοχείᾳ πλουτήσωμεν. » Ἐξειλετο γάρ ἡμᾶς τῶν τοῦ

A Dissipabitur in die illa, hoc est, illo tempore quo conculcat mortis imperio in vitam Christus redierit, mandaveritque apostolia: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti¹⁰. » Tunc enim totum sub sole mundum sermo Salvatoris nostri pervasit; et ut verum de sanctis apostolis dicamus: « In omnem terram exivit sonus eorum, et in omnes fines orbis terrae verba eorum¹¹. » Non autem sine gentium fructu, projectam et per terram dissipatam, sive per eorum regiones distributam esse virginem pulchram sive Testamentum, quod non amplius ad solum Israel, sed ad omnes gentes potius dispositum, nullo negotio ex intelligentia verborum prophetæ perspiciemus. Ait enim: « Et cognoscent Chananaezi oves quae observant me, quia verbum Domini est. » Chananaeoz enim vocal gentes. Atque hi possunt intelligi oves Christum observantes. Observarunt enim illum; etenim « ipse est exspectatio gentium¹². » Postquam autem dissipatum est etiam in eorum regionibus testamentum ad omnes, crediderunt « quia verbum Domini est. » Sensimus enim apud animos ex gentibus vocati per fidem, Dominum esse, et ex Deo secundum naturam natum, et unigenitum Dei Verbum ipsum per divinos et evangelicos sermones suos nos allocutum. Quare ipsum adoravimus, eique servimus, veteri illo et inglorio errore derelicto, et affectum ad multos deos colegendos dedocti. Atque hoc est, quod ore Davidis illi canitur: « Omnes gentes quas fecisti venient, et adorabunt coram te, Domine¹³. — In nomine enim Iesu Christi omne genu flectetur, celestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris¹⁴. »

E 766 Vers. 12, 13. Et dicam ad eos: Si bonum in conspectu vestro est, date statuentes mercedem meam, aut quiescite. Et statuerunt mercedem meam tringinta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Depone eos in conflatorem, et videbo, si probatum est, sicut probatus sum super eis. Et accepi tringinta argenteos, et misi eos in domum Domini, in conflatorem.

LXXXII. Per evangelica oracula, sive per virginem decoram, hoc est per exiuniam institutionem, œconomia cum carne Unigeniti mysterium didicimus. Audivimus enim et credidimus, quod cum esset Deus, ut dixi, ex Deo Patre Verbum factus sit caro, et habitaverit in nobis¹⁵, et veneritque in forma servi, qui est in forma et æqualitate Genitoris, et si factus sit obediens usque ad mortem, mortalem autem crucis¹⁶; et cum dives esset, factus sit egernus, ut nos ejus inopia dilaremur¹⁷. Exemit enim nos et vinculis mortis, liberavit a peccato, filios Dei

¹⁰ Matth. xxviii, 19, 20. ¹¹ Psal. xviii, 5. ¹² Gen. xlvi, 10. ¹³ Psal. lxxxv, 4. ¹⁴ Philipp. ii, 10, 11.

¹⁵ Joan. i, 14. ¹⁶ Philipp. ii, 6-8. ¹⁷ II Cor. viii, 9.

reddidit, et quid non bonorum tandem nobis donavit? Cognovimus præterea nos emptos esse, « non corruptilibus auro vel argento, sed pretioso sanguine quasi agni uncontaminati et immaculati Christi», atque ita deinde vitam nostram ei debere cœpimus. « Si enim unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes illi mortui sunt, » et jam non nobis ipsis vivere debemus, si recte ratiocinamur, « sed ei qui pro nobis mortuus est, et resurrexit». Quare inquit: « Si bonum est in conspectu vestro, utique œconomia carnis mysterium, si per ipsum salvati estis, et bene vobis est, et cognovistis me Salvatorem ac Redemptorem, et pro omnium vita mortuum, « Date statuentes, » hoc est, delinientes « mercedem meam, aut quiescite. » Verumtamen grati fuerunt qui ex gentibus conversi sunt. Statuerunt enim mercedem, nullo quidem modo æqualem, sed quadamtenus æquam beneficiis ab eo acceptis. Quemadmodum enim ipse pro nobis mortuus est, ita et nos animas posuimus pro sinceritate et charitate erga ipsum; possuntque dicere sancti martyres: « Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an persecutio, an nuditas, an periculum, an gladius¹⁰? Nihil enim in sanctis animi fortitudinem vicit. Itaque Christii nobiscum similitudo quodammodo subindicatur, dum dicitur, datos esse in mercedem ejus triginta argenteos. Proditor enim, et vere omnium maxime execrandus ac Deo exosus Judas,⁷⁶⁷ triginta denariis acceptis, Christum homicidis tradidit, et auctorem salutis nostræ scelestis hominibus venumdedit¹¹. Allati sunt autem a gentibus in mercedem ejus triginta argentei, qui etiam Deo jubente, in conflatorium deponuntur, etiam atque etiam probandi, sicut et ipse Christus pro nobis probatus est. Non enim sine inquisitione apud Deum omnium scientem abibit fides nostra: neque citra examen vita, sed sicut est apud beatum Paulum: « Unius-eiusque opus quale sit, ignis probabit¹². » Scriptum est autem de Christo: « Quoniam statim veniet in templum suuin qneni vos queritis, et Angelus testamenti quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus omnipotens, et quis sustinebit diem introitus ejus? Aut quis sustinebit in visione ejus? Quia ipse ingreditur quasi ignis conflatorium, ut herba lavantium, et sedebit conflans et emundans ut argentum, et ut aurum¹³. » Psallit et divinus David in persona cuiusvis in Christum credentis, et Evangelio convenienter vivere cupientis: « Proba me, Domine, et tenta me, ure renes meos et cor meum¹⁴. » Cæterum conflatorium in domo Domini esse propheta dicit. Ecclesia enim Christi cuiusque mores et sinceritatem dilectionis erga Christum explorat, et discretionem habens spirituum¹⁵, probe novit, quis in Spiritu sancto loquatur Dominum Iesum nominans, et quis in Beelzebul ipsum anathema dicat, et qui sint

A θανάτου δεσμῶν, ἀπῆλλαξεν ἀμαρτίας, οὐοὺς ἀπέφηνε Θεού· καὶ τι γὰρ οὐχὶ δεδώρηται τῶν ἀγαθῶν; Ἐγνώκαμεν δὲ πρὸς τούτους, δι: καὶ τιμῆς ἡγοράσμεθα, « οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ, ἢ χρυσίῳ· ἀλλὰ τιμῷ αἰματὶ ὡς ἀμοῦ, καὶ ἀπίλου Χριστοῦ» οὗτω τε λοιπὸν αὐτῷ τὴν οἰκελαν ἐπωφλήσαμεν ζωὴν. « Εἰ γὰρ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἀρα οἱ πάντες ἀπέθινον αὐτῷ, » καὶ ζῆν δοφέλομεν ἑαυτοῖς μὲν οὐκέτι, κατὰ γε τὸν εἰκότα καὶ ὅρθως ἔχοντα λόγον, « μᾶλλον δὲ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι, καὶ ἐγερθέντι. » Ταῦτης φησιν: « Εἰ καλὸν ἐνώπιον ὑμῶν, » δῆλον δὲ τὸ τῆς μετὰ ταρχῆς οἰκονομίας μυστήριον, εἰ σέσωσθε δι' αὐτοῦ, καὶ πεπράχατε δεξιῶς, ἐγνώκατε δὲ με Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν, καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς πάντων ζωῆς ἀνατάλαντα θάνατον, « Δότε στήσαντες, » B τούτεστιν, ἀρίσαντες, « τὸν μισθὸν μου, ἢ ἀπείπασθε. » Πλὴν εὐγνώμονες οἱ ζῆν θῦνται. Εστησαν γὰρ τὸν μισθὸν παρισόμενον μὲν οὐδαμῶς· εἰκότα δὲ πως οἱ ἐσχήκαμεν παρ' αὐτοῦ. Ήπειρ γὰρ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, οὗτω καὶ ἡμεῖς τεθείκαμεν τὰς ψυχὰς ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν γηγενέτητος καὶ ἀγάπης· πρέποι δ' οὐ λέγειν τοῖς ἀγίοις μάρτυρις: « Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θλέψις, ἢ στενοχωρία, ἢ λεπρός, ἢ διωγμός, ἢ γυμνότης, ἢ κινδυνός, ἢ μάχαιρα; » Νενίκηκε γὰρ οὐδὲν τῶν ἀγίων τὴν εὐψυχίαν. Οὐχοῦν τὴν παρὰ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς δμοιστῆς ὑποφανεῖται πως διὰ τοῦ δεδόσθαι λέγειν εἰς μισθὸν αὐτοῦ τριάκοντα ἀργυρίους. Οἱ μὲν γὰρ προδότες, καὶ μβελυρώτας ἀληθῶς, καὶ θεομιστῆς Ιούδας, τριάκοντα δηνάρια λαβόν, προσδόκατε τοῖς φονῶι Χριστὸν, καὶ τὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν καταπέπραχεν ἀρχηγὸν τοῖς διληπτοῖς. Προσεκομίσθησαν δὲ παρὰ τῶν θυντῶν εἰς μισθὸν αὐτοῦ τριάκοντα ἀργύριοι, οἱ καὶ καθίενται θεοῦ προστάττοντος εἰς τὸ χωνευτήριον, εῦ μάλα δοκιμαζόμενοι, καθὼς καὶ αὐτὸς δι Χριστὸς ἐδοκιμάσθη ὑπὲρ ἡμῶν. Εσται γὰρ ἡμῶν οὐκ ἀζήτητος ἢ πίστις παρὰ γε τῷ πάντα εἰδότι θεώρειτε μήν ἀδασάνιστος δι βίος· ἀλλ' ἢ φησιν δι μαχάριος Παῦλος, « Ἐκάστου τὸ ἔργον ὅποιόν ἔστι, τὸ πύρ δοκιμάσει. » Γέργαπται δὲ καὶ περὶ Χριστοῦ, δι: « Εἴσαψης ἦσει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ, δι ύμεις ζητεῖτε, καὶ δι Ἑγγελος τῆς διαθήκης, δι ύμεις θέλετε. Ίδοι ἔρχεται, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τίς θυμομενεῖ τιμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; » Η τίς ύποστησεται ἐν τῇ ὀπτασίᾳ αὐτοῦ; Διότι αὐτὸς εἰσοπορεύεται ὡς πύρ χωνευτηρίου, ὡς πάσα πλυνόντων, καὶ καθίεται χωνεύων, καὶ καθαρίζων ὡς τὸ ἀργύριον, καὶ ὡς τὸ χρυσίον. Ψάλλει δέ που καὶ δι θεπέστος Δαβὶδ, ὡς ἐκ προσώπου παντὸς τοῦ πιστεύσαντος εἰς Χριστὸν, καὶ ζῆν ἐθέλοντος εὐαγγελικῶς· « Δοκίμασόν με, Κύριε, καὶ πείρασόν με, πύρωσον τοὺς νεφρούς μου καὶ τὴν καρδίαν μου. » Πλὴν δι: τὸ χωνευτήριον ἐν οἰκῷ Κυρίου, φησιν δι προφήτης. Δοκίμαζει γὰρ δι Ἐκκλησία Χριστοῦ τὸν ἔκαστου τρόπον, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης τὸ γησιον, καὶ διαχρίσεις ἔχουσα πνευμάτων, οἷσεν ἀκριβῶς, τίς μὲν ἀγίως Πνεύματι

¹⁰ Petr. i, 18, 19. ¹¹ II Cor. v, 14, 15. ¹⁰ Rom. viii, 55. ¹¹ Matth. xxvi, 45. ¹⁰ I Cor. iii, 13. ¹² Malach. iii, 1-3. ¹³ Psal. xxv, 2. ¹⁴ I Cor. xii, 10.

λαλεῖ, Κύρον ὄνομάζων Ἰησοῦν· τίς δὲ ὅτι καὶ ἐν **A** veri adoratores¹⁴, et qui rursum λύπι, in vestimentis Βεβλεζεδούλ, ἀνάθεμα λέγων αὐτόν· καὶ τίνες μὲν οἱ ἀληθεῖνοι προσκυνήται, τίνες δὲ αὖτις οἱ ὡς ἐνδύμασι προβάτων πρόσθιτοι λύκοι.

Kai ἀπέξφιγα τὴν ράβδον τὴν δευτέραν, τὸ **Σχοινίωμα**, τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην ἀραιμόντος τοῦ Ἰουδα, καὶ ἀραιμέσον τοῦ Ἰσραὴλ.

III'. Ράβδους ἔφη δύο λήψεσθαι Χριστὸν, οὗτα τε κατανεμήσειν ἐν αὐταῖς τὰ οἰκεῖα πρόβατα, δῆλον δὲ ὅτι τῶν διὰ πίστεως κεκλημένων τὴν ἀγίαν πληθύν. Καὶ ράβδον μὲν εἶναι τὴν καλὴν ἐλέγομεν τὴν παιδείαν, ἣτοι τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικόν, τὴν γε μὴν ἑτέραν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, τουτέστι, τὴν τῷ Ἰσραὴλ δοθεῖσαν εἰς βοήθειαν, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν. «Νόμον γάρ, φησίν, εἰς βοήθειαν δέδωκεν.» «Οτι τοινυ οὐχὶ δῆ μόνοις τοῖς εὐαγγελικοῖς παιδεύμασιν ἡ τῶν ἔθων ἔμελλε παιδαγωγεῖσθαι πληθὺς, ἀλλὰ γάρ καὶ αὐταῖς ταῖς πάλαι τε καὶ διὰ Μωσέων δοθεῖσαις ἐντολαῖς, μεταπλατομένης δηλονθεῖ τῆς ἐν νόμῳ σκιᾶς εἰς ἀληθεῖαν, καὶ διὰ τῶν προκειμένων ἡμῖν καθίστησαιν ἐναργές. Καὶ ὥσπερ ἀπορρίφηναι καὶ σκεδασθῆναι τὴν καλὴν ἔφη ράβδον (διεσπάρη γάρ ὥσπερ ἐν ταῖς τῶν Χαναναίων χώραις ἡ εὐαγγελική παιδεύσις, περιενεχθεῖσα δηλονθεῖ διὰ τῶν ἀγίων ἀποστόλων), οὗτα καὶ ἡ ἑτέρα ράβδος, ητοι παιδεύσις, τουτέστι, τὸ Σχοινίωμα, ἤγουν ὁ νόμος, δὲ τὰς εἰς διαθήκης παρὰ Θεοῦ τεθεῖς, ἀναμέσον τοῦ Ἰουδα, καὶ ἀναμέσον τοῦ Ἰσραὴλ, τουτέστι, παντὸς τοῦ γένους τοῦ ἐξ Ἰσραὴλ· Ἰουδαν μὲν γάρ δόνομάει τὰς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις δύο φυλάς, αὐτὴν τε τὴν Ἰουδα φημι καὶ Βενιαμίν, Ἰσραὴλ δὲ τὰς ἑτέρας δύο, τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ διακειμένας δομού τῷ Ἱεροβοάμ. Δέδοται δῆ οὖν τοῖς ἐκ Χαναάμ καὶ ὁ νόμος, μισταγωγόμενος γάρ, ὡς ἔφην, νομικοῖς τε καὶ εναγγελικοῖς θεσπίσμασι. Ταῦτης καὶ ἔφασκεν ὁ Σωτὴρ· «Μή νομίσητε, δητι ἥλθον καταλῦσαι τὸν νόμον. Οὐκ ἥλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. Δέγω γάρ ὑμῖν, ἔως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς, καὶ ἡ γῆ, ἵντα ἐν, ἢ μία κεραίᾳ οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἔως ἂν πάντα γένηται.» Πληροὶ γάρ τὸν νόμον διδάσκων τὰ ὑπὲρ νόμου, καὶ οὐκ ἔξω νόμου τιθεῖς τὸν παιδαγωγούμενον, ὡς ἐν τῷ φάναι τυχόν· «Ἐκκούσατε δὲτι ἐδρέθη τοῖς ἀρχαῖοις· Οὐ φονεύσεις· δες δὲ ἀν φονεύση, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· «Οτι πᾶς δὲ δργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἐν οἷος ἔσται τῇ κρίσει.» Καὶ πάλιν· «Ἐκκούσατε δὲτι ἐδρέθη· Οὐ μοιχεύσεις. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν δὲτι πᾶς δὲ βλέπων γυναῖκα πρός τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἥδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.» Ἀποπεράνεται γάρ το, «Οὐ φονεύσεις,» ὡς ἐν τῷ παραπτεῖσθαι τὴν δργήν, ἢ φίλα τὰ δέστι τοῦ φόνου καὶ γένεσις. Τὸ δὲ μηδὲ διώκειν εἰσδέχεσθαι τὰς ἐπιθυμίας, ἤγουν κολάζειν δὲ τρόπος, καθάπερ ἀμέλει καὶ φίλας συναπομαρτυρεῖσθαι. φαμεν τὰ δέστι πάντων βλαστήματα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀνάσχοιεν διώκειν.

Kai εἰπε Κύριος πρός με· «Ἐτι λάβε σεαυτῷ σκεύη κοιμεικὰ κοιμέρος ἀπειρού, διότι ἰδού ἔτις ἐξεγείρω ποιμένα ἀπειρον ἐξι τὴν γῆν. Τὸ ἐκπλιμάρον οὐ μη ἐπισκέψηται, καὶ τὸ διεσκορ-

¹⁴ Joan. iv, 23. ¹⁵ Matth. vii, 15. ¹⁶ Galat. iii, 24.

Ei ubjici virgam meam secundam quae appellatur Funiculus, ut dissiparem testamentum inter Judam et Israel.

LXXXIII. Duas virgas Christum assumpturum narravit, atque ita in ipso oves suas pasturum, haud dubium quin per fidem vocatorum sanctam multitudinem. *Ei virgam quidem pulchram dicebamus esse doctrinam, seu prædicationem evangelicam: alteram Vetus Testamentum, nempe quod Israeli datum est in auxilium juxta prophetæ vocem. Inquit enim: « Legem in adjutorium dedit¹⁷. » Igitur gentium multitudinem non tantum doctrina evangelica, sed ipsis etiam antiquis et a Mose traditis præceptis imbutum iri, umbra videlicet legis in veritatem transmutata, verbis propositis nobis declarat. **768** Et quo modo abjectam et dissipatam pulchram virgam dixit (quasi enim per Chananaeorum regiones dispersa est institutio evangelica, circumdata nimis per sanctos apostolos), ita et altera virga, puta Funiculus, sive lex, loco testamenti a Deo constituta inter Judam et Israel, idest universum genus Israel: Judam enim duas Hierosolymis tribus, ipsam Iuda, inquam, et Benjamin, Israel autem reliquas decem in Samaria cum Ieroboam locatas appellat. Data est igitur Chananeis etiam lex: legalibus enim et evangelicis decretis informatus est. Quamobrem et Salvator aiebat: Nolite putare, quoniam veni solvere legem. Non veni solvere, sed adimplere. Dico enim vobis, donec transeat celum et terra, iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia flant¹⁸. Adimplet enim legem, docens quae sunt supra legem, nec excipit a lege eum qui docetur, ut cum dicit, exempli causa: « Audistis quia dictum est antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis: Omnis qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio¹⁹. » Et iterum: « Audistis quia dictum est: Non moechaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui videt mulierem ad concupiscendum, jam moechatus est eam in corde suo²⁰. » Impletur enim illud, « Non occides, si ira locum non relinquas, quae cædis radix et mater est. Excludendo autem omnes cupiditates, seu castigando voluptates, prorsus etiam adulterii perpetrandi libido tollitur: sicut videlicet cum radibus inde existentia germina marcere affirmamus, quae potius nulla omnino enascuntur.*

τὰς ἡδονὰς, συναντιρεταὶ που πάντως τῆς μοιχείας

τὰς ἡδονὰς, συναντιρεταὶ που πάντ

sababit, et integrum non diriget, et carnes electorum devorabit, et talos eorum perverteret.

LXXXIV. Boni, sapientis peritique pastoris, hoc est Christi, virgas duas, quas projectit, et in regionibus Chananæorum dissipavit, eo modo quo supra a nobis explicatum est, **769** quidam cognoverunt Domini Verbum esse. Crediderunt enim, ut dixi, quod cum Deus esset, ex Deo Patre inenarrabiliteratione genitum Verbum, postquam nostri simile natum est, et princeps pastorum appellatum ²², ipsis ad mystagogiam et ad notitiam accuralam mysterii sui, evangelicam institutionem et illuminationem, legalemque etiam disciplinam proposuerit. Has enim duas esse virgas dicebamus, quibus nos pascit Christus et in pascuis bonis, et in loco pinguui, ut scriptum exstat ²³. Verum Judei non intelligentes mysterium, et ignorantes virginis pulchram, hoc est predicationem evangelicam, et insuper alteram virgam, cui nomen Funiculus, despectui habentes, legem per Moseum datum scilicet, fidem repudiarunt, et per legem ac prophetas prænuntiatum nescierunt, id quod eis aperte Salvator ipse proobravit: « Ne patetis quod ego accusatus sum vos apud Patrem. Est qui accusat vos Moses, in quem vos speratis. Si enim crederetis Mosi, crederetis fortisan et mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius litteris non creditis, quonodo verbis meis creditis ²⁴? » Nullam igitur dubitationem habet, eos neque litteris Mosaicis, neque verbis Salvatoris fidem adhibuisse. Quia vero cognitionem veritatis aspernati sunt, scriptum est a Paulo sapientissimo: « Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio ²⁵. » Operationem erroris Antichristum esse dicit, cui addicti Judæi damnabuntur, et verax reperiatur Salvator incredulis dicens: « Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me: si alias venerit in nomine suo, illum accipietis ²⁶. » Judæos igitur filium iniquitatis olim cum apparuerit citra cunctationem suscepturos, et adversantem se extollentem se supra omnes quod dicitur Deus, aut quod coliur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit deus ²⁷, nescientes bene et doce pascere, figura quadam a propheta præmonstrari Deus jubet, his verbis: « Adhuc summa tibi vaga pastoralia pastoris imperiti. » Pastores enim mœtiores, et studiorum quæ tractant minime rudes, virgas habent graciles, ut cum fuerit etiam percussi tempus, quod percussitur non conteratur. Hujus rei imperitus, et artis pastoritatem ignorantissimus, erasioribus baculis pecudes contundit. Et hæc, opinor, **770** sunt vasa pastoralia imperiti pastoris. Quoniam vero aliquando filius iniquitatis regio præditus honore mortalibus pastoris loco habendus erat, nec parsurum quidquam populis tam subjectis, quam

A πιστέρον οὐ μὴ ζητήσῃ, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ μὴ ιδοῦται, καὶ τὸ ὄλοντορ οὐ μὴ κατευθύνῃ, καὶ τὰ κρέα τῶν ἐπιλεκτῶν καταφέγγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἔκστρεψύει.

ΠΑ'. Τοῦ ἁγιοῦ ποιμένος, σοφοῦ τε καὶ ἐπιστήμονος, τούτεστι Χριστοῦ, τὰς δύο ράβδους ἀπορθίφαντίς τε καὶ διασκεδάσαντος ἐν ταῖς τῶν Χαναναῖων χώραις, κατὰ τοὺς ἥδη προαπόδεδομένους τρόπους, οἱ μὲν ἐγνώκαστον ὅτι Λόγος Κυρίου ἐστι. Πεπιστεύκαστο γάρ, ὃς ἐφη, ὅτι Θεὸς ὁν δὲ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀπορθήτως γεγενημένος Λόγος, ἐπειδὴ γέγονε καθ' ἡμᾶς, κεχρημάτικέ τε τῶν ὅλων ἀρχιποτίμην, προθῆκεν αὐτοῖς εἰς μυσταγωγίαν καὶ εἰς εἰδότης ἀπρεπῆ τοῦ καθ' ἑαυτὸν μυστηρίου τὴν τε εὐαγγελικὴν παιδεύσιν καὶ φωταγωγίαν, καὶ μέντοι τὴν νομικήν. **B** Ταύτας γάρ είναι τὰς δύο ράβδους ἐλέγομεν, δι' ὃν ἡμᾶς καταποιμάνει Χριστὸς ἐν νομῇ ἀγαθῇ, καὶ ἐν τόπῳ πίονι, καθάδι γέγραπται. 'Ἄλλ' οὐ συνέντες 'Ιουδαῖοι τὸ μυστήριον, ἡγνωκότες δὲ καὶ τὴν ράβδον τὴν καλὴν, τούτεστι, τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν, καὶ προσέπι τούτοις τὴν ἐπέραν ἀτιμάσαντες ράβδον, ἢ νομα Σχολίοιμα, τούτεστι τὸν διά Μωάτεως νόμον, οὐ προσήκαντο μὲν τὴν πίστιν, ἡγνοκαστὶ δὲ τὸν διὰ νόμου καὶ προφητῶν προηγορευμένον, καὶ τοῦτο αἴτοις ἐφασκεν ἐναργῶς αὐτὸς δὲ Σωτὴρ. « Μή δοκεῖτε, ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα. » Εστιν δὲ κατηγορῶν ὑμῶν Μωσῆς, εἰς δὲ νύμεις ἡλπίκατε. « Εἰ γάρ ἐπιστεύετε Μωσεῖ, ἐπιστεύετε ἀνὴρ ἐμοῦ· τερπὶ γάρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἐγράψεν. Εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς βίβλοις πιστεύετε; » « Εστιν τοίνυν οὐδαμόθεν ἀμφιλόγον, ὡς οὔτε τοῖς Μωσέως πεπιστεύκασι γράμμασιν, οὔτε μὴν τοῖς τε Σωτῆρος βίβλοισιν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν οὐ παρεδέξαντο, « Ταῦτητοι, φησίν δὲ σοφώτατος Παῦλος, πέμψει αὐτοῖς δὲ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεύσας αὐτοῖς τῷ ψεύδει. » Ἐνέργειαν δὲ τῆς πλάνης τὸν Ἀντίχριστον είναι φησιν, ἢ προστεθέντες 'Ιουδαῖοι: καταχριθήσονται, καὶ πιστώσεται λέγων αὐτοῖς δὲ Σωτὴρ, ἀπεισεῖν ἥρημένοις. « Ἐγὼ ἐλήλυθε ἐν τῷ δύναματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐ λαμβάνετέ με ἐδὲ ἀλλος Ἐλθη ἐν τῷ δύναματι τῷ ίδιῳ, ἐκείνον λήψεσθε. » Οτι τοίνυν 'Ιουδαῖοι μέλλουσι κατὰ κατρούς περιφρότα τὸν τῆς δύναμίας οὐδὲν ἀμελλητι παραδέχεσθαι, « τὸν ἀντικείμενον καὶ ὑπεραιρόμενον ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν, ἢ σέβασμα, ὡς τὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καθίσας, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν διείστη Θεὸς, τὸν οὐκ εἰδότα καλῶς ποιμαίνειν καὶ ἐπιστημόνως, προσανατυποῦσθαι κελεύει τῷ προφήτῃ Θεός, οὕτω λέγων. « Εἰς λαβὲ σεαυτῷ σκέψῃ τοι πιμενικά ποιμένος ἀπείρου. » Οι μὲν γάρ τῶν πιμένων ἐπιστεύσατο, καὶ τῶν ἐν χερσὶ σπανδαστράτων ἐπιστημόνες, ἰσχνάς ἔχουσι τὰς ράβδους, ἵνα εἰ γένοιτο καὶ πάσιν καιρός, μὴ συνθραύσται τὸ τυπόδεινον. Εἰ δὲ δή τις εἴη τῶν οὐκ εἰδότων τὸ χρῆμα, καὶ πιμενικής ἐπιστήμης ὡς ἀποτάτω κείμενος, ἀδροτέροις αὐτὰ συντρίβει ροπάλοις. Καὶ ταῦτα, οἵμα,

²² I Petr. v, 4. ²³ Ezech. xxxiv, 14. ²⁴ Joan. v, 45-47. ²⁵ II Thess. ii, 10. ²⁶ Joan. v, 43. ²⁷ II Thess. ii, 4.

ἴστι τὰ σκεύη τὰ ποιμενικά τοῦ ἀπέιρου ποιμένος. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ καιροὺς ἔμελλεν ὁ τῆς ἀνομίας υἱὸς τὴν βασιλίδα τιμῆν περικείμενος, δοκεῖν ἐν τάξει ποιμένος ἀναδειχθῆσθαι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, φειδοῦς γε μήν οὐδεμιᾶς ἀξιοῦν τοὺς ὑπὸ χειρὰ λαούς, ή καὶ τοὺς ἔξω χειρὸς, ταύτη τοι φησίν. « Ἰδοὺ ἡγώ ἐγερῶ ποιμένον ἐπὶ τὴν γῆν· Τὸ δέκλιμπάνον οὐ μὴ ἐπισκέψηται. » Ὁμοιος ὡς εἰ λέγοι. Τὸ δλίσθησαν εἰς δλιγοπισταν, οὐκ ἀν ἐπιρρόσεις ταῖς μυσταγωγίαις. « Τὸ δὲ ἐσκορπισμένον, οὐ μὴ ζητήσῃ. » Τὸ ἐκπεφοιτηκόδε, φησι, τῆς εὐθείας ὄδον, καὶ τῆς ἀγέλης ἀποσκιρτὸν εἰωθός, οὐ μὴ ζητήσῃ, τουτέστιν οὐκ ἀν μεταθετῆ πρὸς τὸ ἀμεινόν τε καὶ ἔχον ὄρθως. « Τὸ συντετριμένον οὐ [μὴ] λάσταται. » Συντρίβεται δέ τις, ή πονηρᾶς ἥδηνῆς ἤττωμενος, καὶ οἶον οὐ φέρων τῆς φιλοσαρκίας τὸ βάρος· ἥγουν ταῖς τῶν ἀναστῶν αἰρετικῶν ἀπάταις συνηρπατιμένος, καὶ ὅγια τὸν νοῦν οὐκ ἔχων εἰς γε τὸ χρῆναι πιστεύειν ὄρθως. Τοῦτον πάλιν δὲ ἀγαθὸς ιδεῖται ποιμήν. « Ο γε μήν ἀπειρος, » Τὸ δλάχηρον οὐ μὴ κατευθύνῃ, καὶ τὰ χρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει. « Πολεμήσει γαρ τοῖς ἀγίοις δὲ τῆς ἀνομίας υἱὸς, καὶ ἀχάλινον αὐτοῖς ἐπαφεῖς τὴν ὄργην, μονονουχὸν καὶ κρεωνομήσει, καὶ καταφάγεται θηρὸς ἀγρίου δίκην. » Ἐκστρέψει δὲ καὶ τοὺς ἀστραγάλους, ἵνα μή τις ἔχοι τὸ ὄρθοποδέν δύνασθαι. Καταβάσεται γάρ προσκυνεῖν αὐτῷ, καταπλήττων τοῖς θαύμασιν. « Ἔχει γάρ τὴν παρουσίαν κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἐν Βεελζεδούλῳ ποιήσει τέρατα, ὥστε πλανῆσαι τὸν Σωτήρα, « Όντος δὲ κάσθη πλάσα σάρξ, » ματιομένης κατὰ πάντων τῆς ἐκείνου πλεονεξίας. « Διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτούς κελοθωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. » — « Ἀνελεῖ γάρ αὐτὸν δὲ τὸν Κύριος τῷ πνεύματι, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανεὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. »

« Οἱ ποιμανορτες τὰ μάταια, καὶ οἱ καταλιπότες τὰ πρόθατα, μάχαιρα ἐπὶ τὸν βραχιορος αὔτοῦ, καὶ ἐπὶ τὸν ὄφθαλμὸν τὸν δεξιὸν αὐτοῦ. » Οι βραχίων αὐτοῦ ἔπραυτος ἔπειρος ἔπειρος, καὶ ὁ δεξιὸς ὄφθαλμος διεκτείνεται.

ΠΕ'. Γεγονότο; ἀπαξ τοῦ λόγου περὶ ποιμένος ἀπέιρου, μονονουχὸν καὶ ἐπιστυγνάζει λοιπὸν τοῖς μὴ αγαθοῖς ποιμένοις, καὶ γενικώτερον τινα τρόπον χρήται τῷ λόγῳ, τὸ τοῖς ὕδε γνώμης ἔχουσα συμβούλευμα προσαναφωνῶν. « Αθερει γάρ ὡς ἡδη τὰς τῆς ῥιθυμίας ἀποτεννύουσι δίκας τάχα που καὶ συναλγεῖ δι' ἴμφιτον ἡ μερόθητα, καὶ κατατιέται μὲν, διτὶ ποιμένες γεγόνασι τῶν ματαίων, τουτέστι τῶν προσκαίρων ἐπιμελητῶν, ῥέθυμοι δὲ οὐτας, ὡς ἐπιγάννωσθαι τοῖς προβάτοις ἀθλίως διαλαλότων. Οἱ μὲν γάρ πωλοῦντες Ελεγον· « Εὐλογηθεὶς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. » Οἱ δὲ κατέσφαζόν τε καὶ οὖκ ἐπασχον οὐδὲν ἐπὶ αὐτοῖς· τοῦ γάρ χρῆναι ποιμανεῖν ὄρθως, οὐδεὶς δὲ τοῖς παρ' αὐτοῖς λόγος. Τοῦτο δὲ ἡσαν οἱ τῶν Ιουδαίων καθηγηταί, κλειστές τε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καθά φησιν δὲ Χριστός, « Καὶ μήτε αὐτοὶ εἰσερχόμενοι, μήτε μήτε ἐτέρους ἀφίεντες εἰσελθεῖν ἀλλὰ περιθρόκτες μὲν τὴν θάλασσαν καὶ τὴν Ἕραν, ἵνα ποιή-

A mon subjectis, idecirco ait: « Ecce ego excitabo p̄astorem super terram. Quod defecit non visitabit. » Perinde ac si dicat, quod prolapsum est in imbecillitatem fidei, doctrina sacra non confirmabit. « Et quod dispersum est, non requiret. » Quod a recta via discessit, inquit, et a grege resilire solet, non requiret, hoc est, ad statum meliorem et probatum non revocabit. « Quod contritum est non sanabit. » Conteritur autem quis, aut voluptate prava expugnatus et quodammodo amoris rerum carnalium pondus non sustinens, aut certe impiorum hereticorum deceptionibus una abreptus et ad recte credendum sana mente destitutus. Talem rursus sanat pastor bonus. Imperitus autem et quod integrum est non diriget, et carnes electorum devorabit, et talos eorum pervertet. « Oppugnabit enim sanctos filios iniquitatis, et ira indomita eos invadens promodum dilaniabit, et instar truculeptas bestiarum devorabit. Pervertet etiam talos, ne quis recto passu ingredi queat. Coget enim se adurare miris operibus obstupescatos. » Cujus adventus secundum operationem Satanæ, et in Beelzebul edet portenta¹⁹, ut in errorem induceret, si fieri posset, etiam electos²⁰; et ut ait Salvator, « non fieret salva omnis caro²¹, » illius potentia contra omnes furent. « Propter electos autem breviabuntur dies illi²². » — « Interficiet enim illum Dominus spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui²³, » καὶ τοὺς ἐκλεκτούς, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς, καὶ τῇ φῆσιν δὲ τῶν πάντων τῆς ἐκείνου πλεονεξίας. « Διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτούς κελοθωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. » — « Ἀνελεῖ γάρ αὐτὸν δὲ τὸν Κύριος τῷ πνεύματι, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανεὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. »

C VERS. 47. Ο qui pascitis vana, et qui reliquias iste
oves, gladius super brachium ejus, et super oculum
dexterum ejus. Brachium ejus siccatum sicca-
bitur, et oculus dexter ejus excascatus excascabi-
tur.

LXXXV. Suscepto semel sermone de pastore imperito, contristatur quasi iam super pastoribus non bonis, et admodum generatim loquitur, ita animo affectis eventura prænuntians. Vide autem quemadmodum nunc poenas inertiae pendentes fortassis etiam commiseratur, propter insitam mansuetudinem: quanquam accusat eos, **771** quod pastores vanorum facti sint, hoc est, temporalium satagentes, adeo autem socordes, ut etiam super ovibus misere pereuntibus lætarentur. Alii namque vendentes eas dicebant: « Benedictus Dominus, et divites evasimus²⁴. » Alii vero occidebant, nec quidquam commovebantur; nam ut recte pascerent, id sane non curabant. Tales porro erant doctores Iudeorum, « claudentes regnum cœlorum, » sicut ait Christus²⁵, « et neque ipsi intrantes, nec alios intrare sinentes sed circumventes mare et aridam, ut faciant unum proselytum, qui cum factus fuerit, faciunt eum filium

¹⁹ II Thess. ii, 3-11. ²⁰ Matth. xxiv, 24. ²¹ Ibid. 22. ²² Ibid. ²³ II Thess. ii, 8. ²⁴ Zachar. xi, 5. ²⁵ Matth. xxiii, 13.

gehennas duplum quam ipsi sunt¹⁹. » Quid igitur adeo improbis pastoribus eveniet? « Gladius, inquit, super brachium ipsius, et super oculum dexterum ejus. » Brachium pro viribus et typo efficientiae spiritualis accipitur. Itaque de animalibus occisis in sacro tabernaculo selecta altari sancto pars brachium, seu armus erat, et sacram donarium Deo, ostendente Scriptura, ut existimo, sub quodam integrumento, Deo proprias corporis et spiritus vires consecrari oportere. Brachium autem significare vires, testabitur quidam sanctorum, Deum universorum alloquens: « Magnitudine brachii tui flant ut lapides²⁰. » Oculus autem mentis imago est. Patietur itaque qui non recte pascit brachii et oculi mutilationem, hoc est, et a corporeo et a spirituali robore deseretur. Non enim quidpiam boni praestare poterit, Deo illum non corroborante: et animo obscurabitur, qui divini luminis expers adest, aut censeretur. Haud enim cum fiducia dicet: « Quoniam tu illuminabis lucernam meam, Domine; Deus meus, illuminabis tenebras meas²¹. » Dexterum autem brachium est quod gladio praeceditur, et oculus dexter qui excæscatur. Nihil enim dexterum apud populum Judæorum, non actio bona... Etenim, ut est apud Paulum, « Usque hodie quando legitur Moses, velamen super cor eorum positum est²². » Psallit et alicubi David de ipsis: « Obscurentur oculi eorum ne videant²³. » Omnia igitur illorum sinistra, sive cogitata, sive mores dicas, sive aliud eorum quæ illis adesse credita sunt. Ac sinistrorum quidem ablationem conducere posse, eam sustinibus, non me latet. Nam abjectio stultitiae omni culpa et probro eos liberaverit; **772** contra non mediocriter læserit dextrorum amissio: omnino enim ad inhonestam et maxime execrabilia deducit. Sed Judæos deceat, et perquam convenienter, spoliatos dextris paupertatem perfere: nos autem qui sumus in Christo, sinistra amillere, et dextris gloriari.

δαίοις πρέπει ἀν, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ ἐν στερήσει πάποδοι γενέσθαι σκαιότητος, καὶ τοῖς δεξιοῖς ἐναθρύνεσθαι.

TOMUS QUINTUS.

CAP. XII.

VERS. 1. Assumptio verbi Domini super Israel.
Dixit Dominus extendens cælum, et fundans terram,
et fingens spiritum hominis in eo.

LXXXVI. Postquam quod sufficiat commodissime disseruit de vero pastore, hoc est Christo, atque etiam de imperito, et crudelissimo, et carnifice ovium, quem Antichristum esse dicimus, utiliter etiam futurarum aliquando persecutionum contra Israelem, et neutriquam quidem Israelis secundum carnem, sed intelligibilis illius et vere sanctæ Jerusalem, quæ est « Ecclesia Dei viventis²⁴, » mentionem inducit. Sicut enim asserimus esse intelligi-

¹⁹ Matth. xxiii, 15. ²⁰ Exod. xv, 16. ²¹ Psal. xviii, 29. ²² II Cor. iii, 15. ²³ Psal. lxxviii, 24. ²⁴ I Tim. iii, 15.

A σωσι ἔνα προσῆλυτον, εἰ δὲ δὴ γένοιτο, ποιεῦντες αὐτὸν υἱὸν γενένης διπλώτερον ἕκατων. » Τί δὴ οὖν δρά τοῖς οὐτω πονηροῖς ποιεῖσται συμβῆσται; « Μάχαιρα, φησιν, ἐπὶ τοῦ βραχίονος αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὸν δρθαλμὸν τὸν δεξιὸν αὐτοῦ. » Λαμβάνεται δὲ σ βραχίων εἰς δύναμιν τε καὶ τύπον τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας. Καὶ γοῦν τῶν σφαζομένων ζώων ἐν τῇ ἀγίᾳ σκηνῇ ἀπόλεκτον τῷ θεῷ θυσιαστηρικόν μέρος, δι βραχίων ἦν, καὶ λερδὸν ἀνάθημα τῷ θεῷ, ὑπεμφανοντος, οἵματος, τοῦ λόγου δι' αἰνίγματος, δει τῷ θεῷ τὴν ιδίαν ἀναθετέοντα Ισχὺν τὴν σωματικὴν τε καὶ πνευματικὴν. « Οτι δὲ δι βραχίων κατασημανεῖ τὴν δύναμιν, πιστώσεται τις τῶν ἄγίων, τῷ τῶν δλῶν θεῷ προσπεψωντας. » Μεγέθει βραχίωνς σου ἀπολιθωθήτωσαν. » Ό δὲ γε δρθαλμὸς ἐκ νοῦ τύπον λαμβάνεται. Πείσεται δὴ οὖν δι μή ποιμαίνων δρθῶς βραχίωνς τε καὶ δρθαλμὸν τὴν πήρωσιν, τουτέστιν, ἔργος; ἔσται σωματικῆς καὶ πνευματικῆς Ισχύος. Οὐ γάρ δυνήσεται τι κατορθῶσαι τῶν ἀγαθῶν μή ἐντιχύοντος Θεοῦ· κατασκοτισθήσεται δὲ καὶ τὸν νοῦν, ἀμέτοχος τοῦ θείου φωτὸς ὑπάρχων τε καὶ νοούμενος. Οὐ γάρ δυνήσεται λέγειν ἐκ παρθέσιας. « Οτι σὺ φωτειὲς λύχνον μου. Κύριε: δι θεός μου, φωτειὲς τὸ σκότος μου. » Δεξιὸς δὲ δι βραχίων δ τῇ μαχαίρᾳ τεμνόμενος, καὶ μή καὶ δρθαλμὸς δ τυφλούμενος. Δεξιὸν γάρ οὐδὲν παρὰ τοῖς ιουδαίων δῆμοις, οὐ πρᾶξις ἀγαθή, ᾧ γάρ δι Παῦλος φησιν, « Ἀχιρι σῆμερον ἥνικα δι ἀναγινώσκηται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. » Ψάλλει δὲ που καὶ διδασκει περὶ αὐτῶν: « Σχοτισθήτωσαν οἱ δρθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μή βλέπειν. » Σχαίδη δὴ οὖν ἀπαντά τὰ παρ' αὐτοῖς, καὶ νόμος, καὶ τρόπου εἰπῆς, καὶ ἔτερόν τε τῶν προειναι πεπιστευμένων. Τῶν μὲν γάρ διαριστεῶν τῇ ἀφαίρεσις ὁνήσειν ἀν οἶδ' δι τοὺς ὑπομένοντας. Αποδολή γάρ σκαύτητος αἰτίας τε καὶ μώμου παντὸς ἀπαλλάξειν ἀν αὐτούς. Αδικήσεις δὲ οὐ μετρίως τῇ τῶν δεξιῶν ἀποδεῖξις. Αποφέρει γάρ πάντως εἰς τὰ αἰσχύλα, καὶ βδελυρώτατα. Άλλα Του πνεύσθαι: τῶν δεξιῶν ήμεν δὲ τοις ἐν Χριστῷ τὴν ἀποδολὴν γενέσθαι σκαιότητος, καὶ τοῖς δεξιοῖς ἐναθρύνεσθαι.

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

D Αῆμμα λόγου Κυρίου ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Λέγει Κύριος, ἔκτεινων οὐρανὸν, καὶ θεμελιῶν τῆς, καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀρθρώπου ἐν αὐτῷ.

ΠΓ'. Αποχρῶσαν εῦ μάλα ποιησάμενος τὴν ἀφήγησιν τὴν ἐπὶ γε τῷ ἀγαθῷ ποιεῖν, τουτέστι Χριστῷ, καὶ μέν τοι τὴν ἐπὶ τῷ ἀπέιρῳ τε καὶ ώμοτάτῳ, καὶ κρεωνομοῦντι τὰ πρόβατα, τοῦτον δὲ εἶνα φαμεν τὸν Ἀντίχριστον, διαμέμνηται χρησίμων; καὶ τῶν ἐσομένων κατὰ καιροὺς διωγμῶν, κατὰ γε τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως τοῦ κατὰ σάρκα, μᾶλλον δὲ τοῦ νοητοῦ, καὶ τῆς ἀγίας δυτικῆς Ἱερουσαλήμ, ἥτις ἔστιν « Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος. » Ήσπερ

γάρ εἶναι φαμεν νοητὸν Ἰουδαῖον, τὸν ἔχοντα περιτομὴν ἐν καρδίᾳ, τὴν διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως τὴν ἐν σαρκὶ διὰ γράμματος: οὕτω καὶ Ἰσραὴλ νοεῖσθαι φαίη τις ἀν., οὐχὶ πάντως τὸν ἐξ αἱματος Ἰσραὴλ, ἐκεῖνον δὲ μᾶλλον, διὸ ἔχει νοῦν ὅρωντα Θεόν. Τοιοῦτοι δὲ πάντως οἱ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν κεκλημένοι πρὸς ἀγιασμὸν, ἐγνωκότες τε δι' αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν Θεόν καὶ Πατέρα. Θεοπίλας γάρ οὐτοις τρόπος ἀτρεκής καὶ ἔξαιρετος. Λαμβάνεται τοινύν ὁ λόγος ἐπὶ τὸν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένον Ἰσραὴλ. «Οτι δὲ ἔστι παναλκής ὁ τῶν ὅλων Θεός, δὲ ἐπὶ τούτοις ἡμῖν ποιούμενος προανάρρησιν, ἀποφανεῖ, λέγων: «Ἐκτείνων οὐρανὸν, καὶ θεομελιῶν γῆν, καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ. » Δέχεται γάρ, φησιν, ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τὸ λημμα τοῦ λόγου Θεός ὁ πάντα ἰσχύων, «Καὶ ἐκτείνων μὲν ἀστέρις τὸν οὐρανὸν, » κατὰ τὴν τοῦ ψάλτου τοῦ φωνῆς, ἐδραιοτάτην δὲ οὖτας ἀποφήνας τὴν γῆν, ὡς ἀεὶ τε καὶ διαπαντὸς ἀκλονήτως ἔχειν, κατότε τεθεομελιωμένην ἐπὶ θαλασσῶν. «Ἐφη γάρ οὖτας ἡ θεόπνευστος Γραφή: «Καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ. » Οἱ δὲ οὖτας μεγάλων δημιουργῆς κατεχνίτης, πᾶς οὐκ ἀνιδρωτή, καὶ μᾶλλα εὔχόλως τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἀποπερανεῖ; Πλάσσεται δὲ πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ, οὐκ εἰς ἀρχὰς τοῦ εἰναὶ καλούμενον, εἰ καὶ γέγονε δὲ αὐτῷ, ἀλλ’ οἴον μεταμορφούμενον, ἐξ ἀσθενείας εἰς δύναμιν, ἐξ ἀνανδρίας εἰς ὑπομονήν, καὶ ἀπαξαπλῶς, ἐκ τῶν αἰσχισίων εἰς τὰ ἀμείνα μεταστοιχειώμενον νοητῶς. Ψάλλει δὲ καὶ ὁ θεοπέτειος Δασδίς: «Καρδία καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ, ὁ Θεός, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς δικάτοις μου. » Καὶ οὐ δὴ που φαίη τις ἀν., εἰπερ νοῦν ἔχει, καρδίαν ἡ πνεῦμα βούλεσθαι λαβεῖν, ὡς οὐκ ἔχοντα τὴν ἀρχὴν οἰηθεῖ ὃ δὲν μᾶλλον ἐν αὐτῷ κτίζεσθαι παραχαλεῖν καρδίαν καθαρὰν, καὶ πνεῦμα εὐθές. Καὶ τοῦτο ἔστιν ὁ μεταπλασμός. «Ἐθος δὲ τοῖς ἄγιοις προφήταις, εἰ δὴ μέλλοιεν οὐκ εὐκαταφρονήτων πραγμάτων ποιεῖσθαι προαφήγησιν, πανθενεῖ τε καὶ ἀλκιμώτατον προαναφαίνειν πειρδούσας τὸν ὅλων Θεόν, ἵνα πανταχόθεν ὁ λόγος αὐτοῖς ἔχῃ τὸ βέβαιον εἰς πίστιν, καὶ εἰ λέγοιεν τῶν ἐλπίῶν ἐπέκεινα, καὶ δοσὸν ἥκει εἰπεῖν εἰς ἔννοιαν τὴν ἐν ἡμῖν, ἔξω τοῦ λόγου καὶ ἀπιστούμενα

Ίδον ἐγὼ τίθημι τὴν Ἱερουσαλήμ ὡς πρόθυρα, σαλιέμενα κάσι τοῖς λαοῖς κύκλῳ, καὶ ἐτ τῇ Ἰουδαὶα ἔσται περιοχὴ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Καὶ δύται ἐτ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, θήσομαι τὴν Ἱερουσαλήμ λίθον καταπατούμενον κάσι τοῖς θύραις. Πᾶς δὲ καταπατῶν αὐτὴν ἐμπατῶν ἐμπατεῖται, καὶ συνταχθήσοται ἐπ’ αὐτὴν πάρτα τὰ θύρη τῆς γῆς.

ΠΖ'. Ἐν τοῖς ἡδη προαπηγγελμένοις δὲ κατὰ γῆς Ἰουδαίας πόλεμος διὰ τῆς Φωκαίων ἐσόμενος στρατιᾶς εἰρητο σαφῶς. Καὶ γοῦν ἐφασκε· «Φωνὴ θρηνούντων ποιμένων, διτι τεταλαιπώρηκεν ἡ μεγαλοσύνη αὐτῶν. » Καὶ μεθ’ ἐτερερ πάλιν· «Διὰ τοῦτο οὐ φέσομαι ἔτι ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, λέγει·

¹¹ Psal. ciii, 2. ¹² Psal. L, 12. ¹³ Zachar. xi, 3.

A bilem Judæum, habentem circumcisionem in corde per spiritum, et minime eam quæ est in carne secundum litteram: ita et Israelem intelligi dixerit quispiam, non siquique qui est de sanguine Israel, sed illum potius qui habet mentem videntem Deum. Tales citra controversiam sunt per fidem in Christum vocali ad sanctificationem, quique per ipsum et in ipso Patrem cognoverunt. Hic enim modus divinæ visionis verus et eximus est. Interpretanda igitur sunt hæc verba de Israele, de quo jam diximus. Fortissimum autem esse Deum universorum, qui nobis sequentia prædictit, demonstrat, dicens: «Extendens cœlum, et fundans terram, et formans spiritum hominis in ipso.» Accipit enim, inquit, super Israel assumptionem verbi Deus qui potest omnia, et extendens cœlum sicut pellim¹⁴, iuxta vocem Psalmistæ, firmissimam autem reddens terram ut semper et undequaque sit immobilis, quamvis fundata super maria. Quomodo autem divinitus inspirata Scriptura: «Et fingens spiritum hominis in ipso.» Adeo enim magnarum rerum conditor et opifex, quomodo noui citra sudorem et facilime quod voluerit consiciet? Fingitur autem spiritus hominis in ipso, non ad initium essentiae suæ vocatus, quamvis per ipsum factus sit: **773** sed quasi transformatus, ex imbecillitate ad virtutem, ex ignavia ad patientiam, et absolute, ex turpioribus ad honestiora, secundum quod intelligitur, reformatus. Psallit et divinus David: «Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis¹⁵.» Neque dicet quispiam mentis compos illum velle cor et spiritum adipisci, quasi prorsus non habeat: sed putabit potius rogare, ut in ipso cor mundum et spiritus rectus creatur. Atque hæc est transformatio. Consueverunt autem sancti prophetæ non vulgaria prædicturi, prius conari, ut Deum universorum viribus valentissimum et robustissimum ostendant, quo eorum oratio ex omni parte stabilem fidem consequatur, quamvis spe majora et, si rem cogitatione humana metiamur, captiuum nostrum excedentia et incredibilia dicant.

VERS. 2, 3. Ecce ego pono Jerusalem sicut vestibula, quæ moventur omnibus populis in circuitu: et in Iudea erit obsidio super Jerusalem. Et erit in die illa, ponam Jerusalem lapidem conculcatum cunctis gentibus. Omnis calcans eam, illudens illudet, et congregabuntur super eam omnes gentes terre.

LXXXVII. In prædictionibus antegressis bellum Iudeæ a Romano exercitu inferendum dilucide memoratur. Dicebat igitur supra: «Vox lamentantium pastorum, quoniam misera facta est magnificientia ipsorum¹⁶.» Et paulo post: «Propter hoc non parcam super habitantes terram, dicit Dominus.

Et ecce ego tradid homines, unumquemque in manus proximi sui, et in manus regis ejus. Et coincident terram, et non eruam de manu eorum.⁴⁴ » In verbis autem modo illatis institutas contra Ecclesiam persecutiones liquido vaticinatur. Vexarunt enim credentes in Christum praetaliis omnibus principes Synagogae Iudeorum, denuntiantes sanctis apostolis ne loquerentur in nomine Christi⁴⁵; flagellantes quoque illos in conciliis⁴⁶, et praeterea lapidari curantes⁴⁷, et quid non tandem sceleratissimum in eos dicentes ac facientes? Postquam autem per gentium quoque regiones sermo de Christo percrebuit, et Indigenae evangelicis praedicationibus obtemperarunt, **774** rursum aliae persecutiones excitate sunt per eos, qui successione regnaverant, et impuram ac detestandam idolatriam vindicare conantes, diaboliceque impietatis ministri facti, sanctos ad martyrica certamina vocantes interemerunt. Visa est autem Ecclesia opportuna iniuria, nemine defendant, et similis vestibulis agitatis et labentibus, aut etiam lapidi concutato. Etenim Salvator communis, cum facile posset bellum omne sedare, imo et ab ipsum honorantibus removere, eosque ab omni tentatione immunes hostiumque viribus superiores praestare, sua divina providentia per causas et ærumnas illustrari permisit, ut sibi conformes redditi, una glorificarentur et conregnarent. « Si enim compatimur, et conregnabimus illi, ut scriptum est⁴⁸, et si socii passionum sumus, etiam glorie erimus⁴⁹. » Ait ergo: « Ecce ego pono Jerusalem ut vestibula commota. » Quod si fiat, cingetur, hoc est obsidebitur ab omnibus: et cum videbitur esse ut lapis concutatus, tunc omnis illudens illudet. Constitit hoc, sicut paulo ante dicebam, singulorum temporum persecutionibus. Adorti sunt enim sanctos multis modis eos cruciantes, et morientibus forte pilata insultantes miseri. Nesciebant enim profecto quanta ex afflictionibus proveniret gloria, et dolorum illis perpetuam animi hilaritatem parvulum. Perpende porro, quomodo non dical, opus esse gentium potentias, Ecclesie conculationem, sed suæ voluntatis et consilii. Cupit enim, ut dixi, adoratores suos rebus adversis perfici et consummari. Ait namque: « Ego pono Jerusalem ut vestibula commota omnibus populis in circuitu. » Haud diversum illud est, opinor, quod a Salvatore ad Pilatum dicitur: « Non haberes potestatem aversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper⁵⁰. » Sic merito etiam dicat quam animus intuetur Jerusalem, id est Ecclesia, persequenti mundo: « Non haberes potestatem contra me ullam, nisi datum esset tibi desuper. »

πρὸς Πιλάτον. « Οὐκ εἶχες οὐδεμίαν ἔξουσίαν κατέτως τὴν νοητήν πάλιν Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν τὴν Ἐκκλησίαν, τῷ διώκοντι καθεδρᾷ, εἰ μή τινα δεδομένον σοι ἀκούθεν. » Φαίη δὲ εἰ-

Κύριος. Καὶ ιδοὺ ἐγὼ παραδίδωμι τοὺς ἀνθρώπους, ἵκαστον εἰς χεῖρας τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ εἰς χεῖρας βασιλέως αὐτοῦ. Καὶ κατακόμουσι τὴν γῆν, καὶ οὐ μή ἐξέλωμαι ἐκ χειρὸς αὐτῶν. » Ἐν δέ γε τοῖς πρεξιμένοις, τοὺς κατὰ τὴν Ἐκκλησίας τεγονότας διωγμούς προσφηγεῖται σαφῶς. Πεπολεμήκασι γάρ τοῖς πιστεύσασιν εἰς Χριστὸν, πρὸ μὲν τῶν ἄλλων ἀπάντων οἱ τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς ἡγούμενοι, παραγγέλλοντες μὲν τοῖς ἀγίοις ἀποστολοῖς μηδὲ λαζεῖν ἐπὶ τῷ ὄντοτε τοῦ Χριστοῦ, μαστίζοντες δὲ καὶ ἐν συνδρίοις αὐτοῖς, λιβόδολεσθαι δὲ καὶ ἑτέρως παρασκεύαζοντες, καὶ τι γάρ οὐχὶ τῶν ἀνοσιωτάτων δρῶντες καὶ λέγοντες; Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν ταῖς τοῦ ἔθνου χώραις ἐκπεφοίτηκεν ὁ λόγος, ὁ περὶ Χριστοῦ, καὶ τῶν εὐαγγεικῶν κηρυγμάτων κατήκοι τεγονάσιν οἱ αὐταῖς, πάλιν γεγόνασιν ἕτεροι διωγμοὶ διὰ τῶν κατὰ κατιρός βεβασιλευκότων, οἱ τῆς βεβήλου καὶ βδελυρᾶς εἰδωλολατρεῖταις μεταποιεῖσθαι σπουδάζοντες, καὶ διαβολικῆς ἀνοσιότητος ὑπουργοὶ τεγονάτες, ἀπεκτόνωσι τοὺς ἀγίους εἰς τοὺς ἐπὶ τοῖς μαρτυρίοις καλοῦντες ἀγῶνας. Ἔδοξε δὲ πως ἡ Ἐκκλησία, καὶ πάσχειν εὐχόλως, ἐπαιμύνοντος οὐδενὸς, ξούκναι τε πρόθυροι σεσπαλευμένοις, καὶ πίπτουσιν, ή καὶ λιθῷ καταπατουμένῳ. Καίτοι γάρ τοις ἰσχύων διῶλων Σωτῆρος καὶ πάντα πόλεμον κατευνάσαι δρῦδας, μᾶλλον δὲ καὶ ἀποστῆσαι παντελῶς τῶν σεβομένων (1) αὐτὸν, καὶ ἀμείνους ἀποφῆναι πάντας πειρασμοῦ, καὶ τῆς τῶν ἔχθρῶν κατευμετεθοῦντας χειρὸς, ἐφῆκεν οἰκονομικῶς καταλαμπρύνοντας διὰ παθημάτων, ἵνα σύμμορφοι τεγονότες εἰνέψῃ, συνδεσθεῖσεν τε καὶ συμβασιλεύσοισιν. « Εἰ γάρ συμπάσχομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν εὐτῷ, κατέ τὸ γεγραμμένον, καὶ εἰ κοινωνοὶ τῶν παθημάτων ἔσμεν, ἀλλὰ καὶ τῆς δέξιης ἔσθμεθα. »— Ποδὶ τοίνυν, φησι, τίθημι τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς πρόθυρα σαλευόμενα. « Εἰ δὲ δὴ τοῦτο γένοιτο, καταγέθει περὶ αὐτὴν ἡ πειρωχή, τουτέστιν, ἡ παρὰ πάντων πολιορκία· καὶ διαν εἴναι δέξειν ὡς λίθος καταπατούμενος, τότε πᾶς ὁ ἐμπατῶν ἐμπατήσεται. Ήπερταχεῖται δὲ τοῦτο, καθάπερ ἔρην ἀρτίως, ἐν τοῖς κατὰ κατιρός διωγμοῖς. Ἐπεφύντο γάρ τοῖς ἀγίοις, κατὰ πολλοὺς αἰχίζοντες τρόπους, καὶ τάχη που· καὶ ἀποθησκουσιν ἐπιμειδιώτες εἰ τάλαντες, καὶ διὰ τὰς εὐχέλετς, καὶ διὰ πρὸς εὐθυμίας αὐτοῖς τῆς διηνεκοῦς ἔσται δὴ πάντως ὁ πόνος. » Διθρεῖ δὲ διποιοῖς οὐ τῆς τῶν ἔθνων ἰσχύος ἔργον εἴναι φησι, ἐδὲ καταπατηθήσοσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ βαυλῆς. Ἐφίεται γάρ, ὡς ἐφη, διὰ πειθημάτων τελειωθεῖ τοὺς Ιδίους προσκυνητάς. « Ίδού γάρ, φησιν, ἐγὼ τίθημι τὴν Ἱερουσαλήμ ὡς πρόθυρα σαλευόμενα πᾶσι τοῖς λαοῖς κύκλῳ. » Τούτῳ παραπλήσιον ἔκεινο, οἶμαι, ἔστι τὸ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος φωνῆς εἰρημένον ἐμοῦ, εἰ μή τινα δεδομένον σοι ἀκούθεν. » Φαίη δὲ εἰ-

⁴⁴ Zach. xi, 6. ⁴⁵ Act. iv, 17. ⁴⁶ Act. xvii, 22. ⁴⁷ Act. xiv, 18. ⁴⁸ Rom. viii, 17; II Tim. ii, 11, 12. ⁴⁹ II Cor. i, 7. ⁵⁰ Joan. xix, 11.

(1) Sic corrigendum monet Cotelerius (*Monum. Eccl. Gr. II*, 603) pro vulg. σευομένων. EDIT.

Ἐτ τῇ ἡμέρᾳ ἐσείρη, λέγει Κύριος παπτοκράτ^ρ, παρά, πατέρων σάρτα Ιακώβ ἐτ ἐκστόσει, καὶ τὸν ἀναβάτην αὐτοῦ ἐτ *χαραφροήσει*: ἐπὶ δὲ τὸν οἶκον Ἰούδα διατολῶ τοὺς ὄφθαλμοὺς μου, καὶ πάντας τοὺς Ἰησοὺς τῷν λαῷ πατέρων σάρτα ἐτ *ἀποτυπώσει*.

HH. Ὄτι καὶ πάντα κατευνάσσει πόλεμον, καὶ ἀπράκτους ἀποφανεῖ τὰς τῶν διωκόντων ἀρδεύσεις, δίδωσι νοεῖν, ἵππους καὶ ἀναβάτην πατέρειν εἰπὼν ἐν ἐκστάσει τε καὶ παραφροήσει, καὶ μῆν καὶ ἀντωφρίωσε. Ἔστι δὲ, οἶμαι, ταυτὸν τὸ παθεῖν τὴν ἐκστάσιν, καὶ τὸ ὑπομεῖνα τὴν παραφροήσιν. Τὸ γάρ ἔξω γενέσθαι φρενὸς, ἐκστάσις ἀν νοοῦσα, καὶ μᾶλα εἰκότως. Οὐ δῆ γε γονός, καὶ τοῖς φονεῖσι συμβεβήστος, περιέσται που πάντως τοῖς ἀγίοις εἰπεῖν περὶ τῶν σφιστ μεμαχημένουν· «Οἱ ἔχθροὶ ἡμῶν ἀνόρτοι». Καὶ μῆν καὶ· «Οὗτοι ἐν ἄκραισι, καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὅνδραις: Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλύνθησθε». Λύτοι συνεπόδισθησαν, καὶ ἐπεσοντ ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν, καὶ ἀνωρθώθημεν. «Παραφροήσει δὲ καὶ ἐπέρωτα, διαταξίας ἀγίων ἀνεξικακταῖς ἀνοιάως ἐπιπέδων, καὶ ἀδόκητον ὑπομενεῖ τὴν ἐκστάσιν, ἥτοι τὸ θαῦμα, τεθεαμένος δι τοινότερον ἐν θυμοφοραῖς, καὶ φανοῦνται πεσόντες, καὶ δι τὴν ἱττήσθαι δοκεῖν, τότε δὴ μάλιστα κρατοῦσι μειζόνως· εἰπερ ἀστὶν ἀληθὲς, οὐδὲν γε δὴ μάλιστα τῷ παθεῖν αὐτοὺς δρόντα εὐχλεῖς, καὶ τῷ μεγέθει τῶν πόνων συμπαρομαρτοῦσαν ἔχουσι τὴν ἀνισθίαν χάριν. Εἴτα πῶς οὐδὲ διαταπλήσιαν τοὺς μεμαχημένους οἱ μακάριοι μάρτυρες, καὶ αὐτὸν νικῶντες τὸν Δαστανὸν, καὶ πονηροὺς μὲν, καὶ ἀκαθάρτους ἐπιτιμῶντες πνεύμασι, πολὺ δὲ τὸ θαῦμα τῆς ἐνούσης εὐκλείας αὐτοῖς ἐνίστερες έσθ^ο ὅτε καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀνηρηκόσιν; Οὐκοῦν ἴπποτην τε ἄμα καὶ ἵππον πατέρειν ἀπαγγέλλεται· ἵνα νοῶμεν τὰς τῶν πολεμίων φάλαγγας, ταῖς τῶν ἀγίων ἐπιεικείσις ἀντετεταγμένας. Ἐπὶ δὲ τὸν οἶκον Ἰούδα ἀνοίξειν ἔφη τοὺς ὄφθαλμούς. Καὶ Ἰούδαν μὲν ἐν τούτοις τὸν ἐκ βῆσις Ἱεσσαί, καὶ τῆς Ἰούδα φυλῆς πεφήνατα Χριστὸν ὄνομάζει, οἷον δὲ αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτοι τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων τὴν ἀγίαν πληθύν. Τὴν δὲ γε τῶν ὄφθαλμῶν διάνοιξιν ἔκεινοι οἶμαι δηλοῦν, δι τοινότερον λίαν ἀμφιλαρῆ, καὶ οἷον δὲν φλέρματι κατασκέψεται, σημεῖον δὲ δι γένοιτο τοῦτο σαφὲς τῆς ἐπ' αὐτῆς εὐμενείας, καὶ μὲν τοι φειδοῦς, καὶ ἀγάπης. Γέγραπται γάρ δι τὸν ὄφθαλμοι Κυρίου ἐπὶ δικαίους. » Καὶ οὖς δὲν ἐπιβλέψεις, τούτους δὴ πάντας τρισμακεροὺς ἀποδείκνυσιν, εἰπερ ἐστιν εἰπεῖν οὐ διεφευσμένως, ω; καλάξει μὲν ταῖς ἀποστροφαῖς τὸν ὑδροτῆν τε καὶ ἀλιτήριον, κατευφρίνει γε μήν ταῖς ἐπισκέψεις τὸν ἐνεσθῆ, καὶ φιλάρετον. Καὶ γοῦν δὲ θεοπέτειος Δαβὶδ, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀποστροφῆς ζημιαν, καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐπιστρέψεως κέρδος ἰμφανὸς καθιστάς, ποτὲ μὲν ἔρασκε· «Μή ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ μή ἐχκλίνῃς ἐν δρυῇ ἀπὸ τοῦ δουλοῦ σου»· ποτὲ δὲ δῆ αὐτὸν ἐπιβλέψων ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέγον με. » Ἐψεται γάρ ταῖς ἀποστροφαῖς δὲ θυμὸς, καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ συμβαίνοντα· τῷ γε μήν ἐπιβλέψαι τὸ χρῆναι λαβεῖν τὸν ἔλεον.

Vers. 4. In die illa, dicit Dominus omnipotens, percutiam omnem eum in stupore, et ascensionem ejus in amenia: super domum autem Iuda aperiam oculos meos, et omnes equos populorum percutiam in cecitate.

775 LXXXVIII. Compositurum otione bellum, hostilesque incursus persecutorum inefficaces et inanies redditurum monet, dum dicit, eum et ascensionem percussurum in stupore et amenia et cecitate insuper. Est autem, ut arbitror, idem, siuporem pati et amorem esse. Nam discessio a meate non male stupor intelligi queat. Quod eum factum fuerit, et in cœde grassantibus contigerit, licebit omnino sanctis dicere de oppugnatoribus suis: «Inimici nostri insipientes⁴¹. » Atque etiam illa: «Hilicurribus, et hic in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur. Ipsi infirmati sunt et reciderunt; nos autem surreximus et erecti sumus⁴². » Alio item modo desipuerit sanctorum tolerantiae insultans impie et in improvismū stuporem, sive admirationem incidet, cum viderit eos calamitatibus nullis cedere et coronari cadentes, ac tum maxime vincere, et maiores reportare victorias, cum victi potuissent apparere: siquidem certum est eos potissimum in patiente inelytos conspici, et magnitudini laborum comitem habere coelestem gratiam. Deinde, quinam oppugnatores suos non obstupescant beati martyres, qui ipsum quoque Satanam pessum dant, malignosque et immundos spiritus increpant, et nonnunquam magna gloria suæ admiratione ipsos etiam interfectores suos afficiunt? Quare equitem simul et equum percussurum se promittit, ut hostium phalangas sanctorum virtuti adversantes intelligamus. Super domum autem Iuda aperiturum se oculos ait. Judam hoc loco de radice Jesse et tribu Iuda Christum existentem nominat, domum autem ejus Ecclesiam, sive in Christo iustificatorum sanctam multitudinem. Aperiiri autem oculos illud sibi vello existimo, quod amplissime et toto velut aspectu respiciet, quod suæ erga illum benevolentia, ac præterea indulgentia et charitatis indubitatum erit indicium. Scriptum est enim: «Oculi Domini super justos⁴³. » Et quos resperxerit, eos plane beatissimos efficit; quandoquidem non false dici potest, eum aversionibus suis superbum, et peccatorem punire, visitationibus autem plumbum et virtutis studiosum exhilarare. Quare divinus item David, et ex aversione damnum, et ex conversione commodum **776** manifestans, aliquando dicebat: «Ne avertias faciem tuam a me, et ne declines in ira a servo tuo⁴⁴; » aliquando rursum: «Respic in me, et misericere mei⁴⁵; » Aversionem namque ira, et quæ ab irato infliguntur poenæ, respectum autem adeptio misericordiarum comitatur.

⁴¹ Psal. xxvi, 2. ⁴² Psal. xix, 8, 9. ⁴³ Psal. xxxiii, 16. ⁴⁴ Psal. xxvi, 9. ⁴⁵ Psal. xxiv, 16.

VERS. 5. *Et dicent tribuni Juda omnes in cordibus suis : Inveniemus nobis habitantes Jerusalem, in Domino omnipotente Deo eorum.*

LXXXIX. Chiliarchas, seu tribunos Juda, sanctos apostolos appellatos asseveramus, delectos tanquam duces a Christo, et principatum in Judam adeptos, hoc est, in eos qui ad confitendum et laudandum vocati sunt : Judas enim laus redditur : qui ex gentibus utique fuerint, quibus et divinus cantor mandat, uti Emanualem celebrent, dicens in spiritu : « Benedicite, gentes, Deum nostrum, et auditam facite vocem laudis ejus ». » Judas igitur hoc loco sunt per fidem ad laudationem et confessionem vocati : tribuni vero ipsis constituti, centuriones et duces, divini discipuli. Observare est ergo eos Salvatoris adoratoribus velut quibusdam militibus acclamantes et dicentes : « State igitur succincti lumbos vestros in veritate, et induit loricam justitiae, et calceati pedes in præparationem Evangelii pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo poteritis omnia tela nequissimi ignita extinguere ». » Sunt ergo divini discipuli tribuni, et convenientissime, « Qui et dicent, inquit, in cordibus suis : Inveniemus nobis ipsis habitantes in Jerusalem. » Desiderabant enim sancti discipuli vere sanctam Jerusalem, id est, Ecclesiam, repletam cerni adoratoribus, et veluti urbem quamdam incolarum frequentia insignem meritissime gloriari. Quocirca promulgabant fidem, evangelizantes Jesum, signisque et prodigiis dicta sua confirmantes. Verumtamen non persuadebant. Obdurabat enim populus inflexibilis, et velut equus indomitus frena recusabat. Idecirco deinceps sanctæ civitatis habitatores in « Domino omnipotente Deo ipsis, » hoc est, in Christo, sibi quærebant. Quin et ad gentes convertebantur, Judæorum populo occidentes : 777 « Vobis oportebat primum loqui verbum Dei. Quoniam autem repellitis illud, et indignos vos judicatis vita æterna, ecce convertemur ad gentes : sic enim nobis mandavit Deus ». » Inde cives Ecclesiæ conqueriuntur, cuius et divinus David meminit, inquit : « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei ». » Iis quæsitis, propter numerum multitudinemque innumerabilem ditati sunt. Quin et aiunt sanctæ civitati : « Dilata locum tentorii tui, et tabernaculorum tuorum. Fige, ne parcas. Protende funiculos tuos et clavos tuos, conforta adhuc in dextris, et in sinistra extende ». » Illa vero multitudine incolarum suorum exultat, et quasi admirans suorum filiorum frequentiam, ait : « Ego autem sine filiis, et vidua ; istos vero quis genuit mihi ? isti autem ubi mihi erant ? »

vers., καὶ τοὺς πασσάλους σου, κατίσχυσον ἐπι εἰς τὰ δεξιά, τῶν κατοικούντων αὐτὴν ἐπιγάννυται, μόνον δὲ οὐχὶ κατεθαυμάζουσα τῶν ιδίων τέκνων τὴν δύμηριν, φησίν. « Ἐγὼ δὲ ἀτεκνος, καὶ χήρα τούτους δὲ τίς ἐγέννησε μοι; οὗτοι δέ μοι ποῦ ἔσανται ; »

VERS. 6. *In die illa ponam tribunos Juda sicut*

A *Kai ἀροῦσιν χιλιάρχοι Ἰούδα πάγτες δὲ ταῖς καρδίαις αὐτῶν· Εὐρήσομεν ἑαυτοῖς τοὺς κατοκούντες ἐν Ἱερουσαλήμ, ἐν Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ αὐτῶν.*

ΠΡΩΤΟΣ. Χιλιάρχους μὲν Ἰούδα τὸν ἀγίους ἀποστόλους κατωνομάσθαι φαμὲν, τοὺς οἷον ἐν τάξει τῇ τῶν στρατηγῶν κεχειροτονημένους παρὰ Χριστοῦ, καὶ καθηγεῖσθαι λαχόντας τοῦ Ἰούδα, τούτεστι τῶν κεκλημένων εἰς ἔξομολόγησιν τε καὶ αἵνων αἴρος γάρ δὲ Ἰούδας ἐρμηνεύεται. Εἰεν δὲ οὗτοι πάντες οἱ ἔξι ζώνων, οὓς καὶ τὸ χρῆναι δοξολογεῖν τὸν Ἐμμανουὴλ δὲ θεσπέσιος Μελωδὸς ἐπιτάττει λέγων ἐν πνεύματι : « Εὐλογεῖτε, ἔθνη, τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ ἀκούσασθε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. » Ἰούδας τούτων ἐν τούτοις οἱ διὰ πίστεως κεκλημένοι πρὸς αἵνεσιν τε καὶ ἔξομολόγησιν χιλιάρχοι γε μήν οἱ ἐπ' αὐτοῖς τεταγμένοι, ταξιάρχοι τε καὶ ἡγεμόνες, οἱ θεσπέσιοι μαθηταί. « Εστιν γοῦν ίδειν οἰά τις στρατιώτας, τοὺς τοῦ Σωτῆρος προσκυνητὰς διακεκραγότας τε καὶ λεγοντας : « Στήτε οὖν περικωσάμενοι τὴν ὁσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θύρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐπομασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ὧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σθέσαι. » Χιλιάρχοι δὴ οὖν, καὶ μάλα εἰκότως, οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, « Οὐ καὶ ἐροῦσι, φησὶν, ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν Ἑρήσομεν ἑαυτοῖς τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱερουσαλήμ. » Ἐπεθύμουν μὲν γάρ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί τὴν ἀγίαν δύνας Ἱερουσαλήμ, τούτοις, τὴν Ἐκκλησίαν μεμεστωμένην δρᾶσθαι προσκυνητῶν, καὶ οἴα τινα πόλιν περιφανῆ πληθύντων ἐνοικούντων αὐτὴν εὐ μάλα κατασεμύνεσθαι. Καὶ γοῦν διεκριττον τὴν πλειστιν, εὐαγγελιζόμενοι τὸν Ἰησοῦν, σημεῖοις τε καὶ τέρασιν ἐπισφραγίζοντες τοὺς ἑαυτοὺς λόγους. Πλὴν οὐκ ἐπειθον μεμένης γάρ σκληρός τε καὶ ἀκαμπτής, καὶ οἶον ἐπιπος ἐξήνιος. Ταύτη τοι λοιπὸν ἔχοντας ἑαυτοὺς τοὺς κατοικοῦντας τὴν ἀγίαν πόλιν « ἐν Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ αὐτῶν », τούτοις ἐν Χριστῷ. Καὶ δὴ καὶ ἐτράποντο πρὸς τὰ ἔθνη, τοὺς Ἰudeανούς δῆμοις ἐπιφωνήσαντες : « Ήμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. » Επειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰώνιου ζωῆς, ίδού στρεφόμεθα εἰς τὰ θεῖντα· οὕτω γάρ ήμεν ἐντέταλται δὲ Θεός. » « Εκείνεν ἔχειησαν τοὺς τῆς Ἐκκλησίας πολίτας, ἵς καὶ οἱ θεσπέσιοι Δασιδ διαμέρηνται, λέγων : « Δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ. » Ζητήσαντες δὲ πεπλουτήκασι, συνεκόμισάν τε πληθὺν τὴν ἀριθμοῦ ψείτονα. Καὶ δὴ καὶ φασι τῇ ἀγίᾳ πόλει : « Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου, καὶ τὸν αὔλαιον σου. Πῆξεν, μὴ φείσῃ. Μάκρυνον τὰ σχοινίσματά σου, καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον. » Ή δὲ τῷ πλήθει τῶν κατοικούντων αὐτὴν ἐπιγάννυται, μόνον δὲ οὐχὶ κατεθαυμάζουσα τῶν ιδίων τέκνων τὴν δύμηριν, φησίν. « Ἐγὼ δὲ ἀτεκνος, καὶ χήρα τούτους δὲ τίς ἐγέννησε μοι; οὗτοι δέ μοι ποῦ ἔσανται ; »

« Εν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ θήσομαι τοὺς χιλιάρχους

²⁴ Psal. LXV, 8. ²⁵ Ephes. vi, 11-18. ²⁶ Act. XIII, 46, 47. ²⁷ Psal. LXXXVI, 3.

²⁸ Isa. XLIX, 21.

²⁹ Isa. LIV, 2, 3.

Ίούδα ὡς δαιλὸν ψυρὸς ἐν ξύλοις, καὶ ὡς λαμπάδα πυρὸς ἐν καλάμῃ, καταγέρωνται ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐκρύμων πάντας τοὺς λαοὺς κυκλόθεν.

Κ'. Χιλιάρχους μὲν Ίουδα, καθάπερ ἡδη προεῖπον, τοὺς ἄγιους ἀποστόλους, ἢ καὶ ἀπαντας ἀπλῶς τοὺς τῶν δγίων Ἐκκλησῶν ἡγουμένους ἀποκαλεῖ. Καταυμεγεθήσειν τε οὗτω τῆς τῶν ἔθνῶν καρδίας τὸν παρ' αὐτῶν ἔφη λόγον, ἥγουν τὴν μυσταγγίαν, ὡς δοκεῖν δαλὸν μὲν ξύλοις ἀμπετεωκένα, λαμπάδα γε μήνις εἰς καλάμην τὴν εὐκατάπρηστον. « Καταφάγονται γάρ, φησί, πάντας τοὺς λαοὺς ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐνάυμων κυκλόθεν, » τουτέστιν οὔπερ ἀνάλει βούλωνται, πάντη τε καὶ πάντως ἐκεῖ δυνήσονται, καλώντες εἰς αἰσθησιν, καὶ, οἷον πυρὶ τῷ θείῳ καὶ νοητῷ, καταβάλποντες τοὺς ἀπεψυγμένους. « Ἐφη τι τοιούτον ὁ τῶν δλῶν Θεὸς, καὶ πρὸς τὸν μακάριον προφήτην Ἱερεμίαν· » Ἰδού δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου πῦρ, καὶ τὸν λαὸν τοῦτον ξύλα, καὶ καταφάγεται αὐτοὺς, » ἀντὶ τοῦ, Καλέσει πρὸς αἰσθησιν, καὶ ἀπεψυγμένους εἰς ἀμαρτίαν, θερμοὺς δὴ πάλιν ἀποτελέσει τῷ πνεύματι. Ἀπέψυκτα μὲν γάρ ἡ τῶν πλανωμένων καρδία, καὶ νεκρὸν ἔχουσι τὸν νοῦν, προσκυνοῦντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα Θεὸν, λίθους τε καὶ ξύλους ἀνατιθέντες τὸ σίδας. Ἄλλ' οὐ γε τοιούτες ζέοντες, ὡς ἔφην, ἀποτελοῦνται τῷ πνεύματι, θερμοὶ πρὸς δικαιοσύνην, καὶ καθά φησιν ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης, « Πνεύματι ἄγιῳ, καὶ πυρὶ τῷ νοητῷ βαπτίζονται, » καθάπερ τινὰ συρρεστὸν δαπανήν εἰωθεῖ, τὴν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἐνιζήσασαν ἀμαρτίαν, καὶ τοὺς τῆς φιλοσοφίας ἐκτήκοντι ρύπους· « Εἴρηται γοῦν καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· » « Ἐχεις ἀνθρακας πυρὸς, κάθθσαι ἐπ' αὐτοὺς, οὗτοι ἔσονται σοι βοηθοί. » Καὶ μήν καὶ αὐτὸς περιέκατον φησι· « Καὶ ἀπεστάλη πρὸς με ἐν τῶν Σεραφίμ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ εἶχεν ἀνθρακα πυρὸς, διὰ τῆς λαβίδος θαβεῖν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἤψατο τὸν στόματος μου, καὶ ἐπένει. » Ιδού τοῦτο ἥψατο τῶν χειλέων σου, καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομίας σου, καὶ τὰς ἀμαρτίας σου πυρὶ καθαρεῖ, » ἀνθρακά που, κατά γε τὸ εἰκός, τὸν θεῖόν τε καὶ λεπτότατον, καὶ ἀμαρτίας ἐκτήκοντα Χριστὸν εἰναι λέγων. Οὐκοῦν γεγόνασι μὲν ὡς δαλὸς πυρὸς εἰς καλάμην οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ κατέφαγον μὲν τὰ ἔθνη κυκλόθεν. Πλήν οὐ δαπανῶντες εἰς δλεθρον, καταφέγοντες δὲ μᾶλλον τῆς ἐν αὐτοῖς φευδωνύμου γνώσεως τὰ μιαρά τε καὶ βίβηλα δόγματα, καὶ τῆς ἀρχαίας ἀπάτης τὸν ρύπον ἐκτήκοντες, ἀποψύχονται τε οὐκ ἐώντες ἐτι τῶν ἀπαξ πεπιστευκότων τὸν νοῦν πρὸς ἀνοήτους εἰκασιοδουλίας, ὡς ἐπὶ γέ αφισιν αὐτοῖς ἀνασκιτῶνται λεγεῖν πρὸς τὸν τῶν δλῶν Σωτῆρα Χριστόν· » Πεπυρωμένον τὸ λόγιόν σου σφόδρα, καὶ δοῦλος σου ἡγάπησεν αὐτό. » Οτι γάρ ἔστι θερμός, καὶ τομύτας δ τοῦ Θεοῦ λόγος, σαφές ἀν γένοιτο, πρὸς Ἱερεμίαν λέγοντος αὐτοῦ· » Οι λόγοι μου ὡς πῦρ φλέγουν, λέγει Κύριος, καὶ ὡς πέλυξ κόπτων πέτραν. »

A torrem ignis in lignis, et sicut lampadem ignis in stipula, et devorabunt a dextris et a sinistris omnes populos per circuitum.

XC. Tribunos Iuda, ut ante docui, sanctos apostolos, aut etiam omnes simpliciter sanctarum Ecclesiarum præpositos nominat. Adeo autem sermonem, sive sacram doctrinam ipsorum mentibus imperaturam affirmat, ut torris in ligna, aut fax in stipula in qua facilline ignem concipit, incidisse videatur.

« Devorabunt enim, inquit, omnes populos a dextris, et a sinistris in circuitu, » hoc est, quocunque ire voluerint, illic omnimodis valebunt, vocantes ad agnitionem, et tanquam igni divino et intellectuali frigidos calefientes. Dicit quiddam ejusmodi totius naturæ Deus etiam beato prophetæ Jeremiæ:

« Ecce dedi verba mea in os tuum ignem, et populum istum ligna, et devorabit eos », » pro, vocabit ad agnitionem, et frigefactos in peccatum iterum spiritu calefaciet. Alget enim errantium cor, et mortuam habent mentem, creaturam potius quam creatorum Deum adorantes », lapidibusque et lignis divinum cultum tribuentes. Sed tales, ut dixi, ferventes spiritu efficiuntur », calentes ad justitiam, et, ut inquit divinus Joannes, « Spiritu sancto, et igne spirituali baptizantur », » 778 qui ceu quisquilius quasdam animalibus nostris insidens peccatum consumere, et sordes carnalitatis exurere solet. Dictum est igitur et ab Isaia : « Habes carbones ignis, sede super eos, hi erunt tibi in adjutorium », Quin idem de se ipso : » Et missus est ad me unus de Seraphim, et in manu habebat carbonem ignis, quem forcipe tulit de altari, et tetigit os meum, et dixit : Ecce tetigit hoc labia tua, et auferet iniuriantes tuas, et peccata tua igni mundabit », » carbonem, ut verisimile est, divinum, et sacratissimum, et peccata consumenter ignem Christum esse dicens. Quamobrem divini discipuli ut torris ignis in stipula fuerunt, et gentes quidem in circuitu devrarunt; verumtamen non penitus perdidérunt, sed potius falsæ in ipsis scientiæ detestanda et impura dogmata incenderunt, veterisque fallaciae sordes absumpserunt, et animos eorum qui semel crediderant, ad insipientiam et temeritatē frigefacti animalius passi non sunt, ut in se ipsis exultantes, universorum Salvatori Christo dicerent : « Ignitum eloquium tuum vehementer, et servus tuus dilexit illud ». » Esse enim servidum et ad secundum acutissimum Dei verbum, planum, sit ex eo quod Jeremiæ dicit : « Verba mea sicut ignis comburens, et sicut securis incidens petram ». Est enim per quam idoneus Dei sermo ut possit et quod frigescit est in peccato reaccendere, et quæ velut induruerunt et coarctata sunt non difficile explicare. Est namque vivus et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipi, perveniens usque ad divisionem

⁶¹ Jerem. i, 9. ⁶² Rom. i, 25. ⁶³ Rom. xii, 11. ⁶⁴ Matth. iii, 11. ⁶⁵ Ezech. x, 2. ⁶⁶ Isa. vii, 6, 7. ⁶⁷ Psal. cxviii, 110. ⁶⁸ Jerem. xxvii, 29.

⁶⁹ Matthe. iii, 11. ⁷⁰ Ezech. x, 2. ⁷¹ Isa. vii,

animus et spiritus, medullarum quoque, et compagnum, et discretorum cogitationum et intentionum cordis ⁷⁰. » **Dictum est item voce prophetarum immitibus et contumacibus Judæis : « Circumcidimini Deo vestro, viti Juda** ⁷¹.

δίστομον, θικνούμενός τε μέχρι περισσοῦ Φυχῆς καὶ
μήσεων, καὶ ἐννοιῶν καρδίας. Ἐέρηται δέ πω
ἄτεγκτον "Ιουδαῖον". Τετμήθητε τῷ Θεῷ ὑμῶν,

Vers 7. Et habitabit Jerusalem adhuc in semetipsam, et salvabit Dominus tabernacula Iuda sicut a principio, ut non magnificetur gloria David, et elationes habitantium Jerusalem super Judam.

XCI. Non semper Ecclesiam tumultibus exagitatum iri, nec sine fine persecutio-nes passuram vaticinatur : sed quieturam aliquando, et habitaturam in se-
ipso, seu in loco suo, hoc est, sejunctam, **779** et
solam, turbanje nemine, non tribulationem exci-
tante, non terrorem immittente, non tentationum
mœrures accumulante : Salvabit enim Dominus
tabernacula Iuda, sicut a principio. » Ecclesiæ
suas, sive tabernacula sua ita proteget, ut æque
magnam gratiam in eas conserat, quam in Israelem
contulit, quem ex Ægypto liberavit. Edexit enim
illum « e domo servitutis, et e fornace ferrea, » sicut
scriptum est **71**, et e dominatu intolerabili uni-
versorum Deus, « in manu forti et in brachio excel-
so **72**, » quando persecutores ejus « demersit in
mari Rubro, ponto cooperuit eos, et descenderunt sic-
ut plumbum in aqua vehementi, et transierunt li-
berati **73**. » Columna autem ignis eos noctu præce-
dens viam signabat, et per diem nubes supra caput
dux impendebat **74**. » Deinde panem de cœlo com-
ederunt **75**, et in solitudine morsus serpentum
evaserunt **76**. Vicerunt inimicos, transierunt Jordani-
num **77**, circumcisi sunt, venerunt in terram promis-
sionis **78**. Hæc donabit Christus quærentibus taber-
nacula, hoc est, Ecclesiæ : sic et ipsis salute
restituet, diabolica servitute exemplis, et dæmo-
niaca dominatione liberalis, et per distractiones
hujus vitæ et turbas inanes velut per mare tra-
ductis ; columnam quoque et firmamentum illu-
stre seipsum illis in alto proponet, illuminantem
versantes in tenebris, et instar nubis roribus quos
animo cernimus, irrigantem ; factus item illis panis
vitæ serpentiumque sub intelligentiam cadentium
morsus imbecilles et irritos faciens, traducens per
Jordanum, et circumcisione spiritus puros reddens,
et in regnum cœlorum introducens. Hæc suis ad-
oratori bus largietur, salvabitque eos talibus modis,
« ut non magnificetur gloriatio domini David, » hoc
est, Judæoru[m] principes : nec elationes sint, seu
elationis occasio contra Judæum, habitantibus Jeru-
salem, quam sensus percipit, et terrestrem. Esse-
rebant quippe se, et superbia tunnebant contra cre-
dentes in Christum, ipsumque Emanueleim, pen-

Α Ἐχει γάρ, καὶ μάλα ἐπιτηδείως, δ τοῦ Θεοῦ λόγος εἰς γέ τὸ δύνασθαι καὶ ἀπέψυχμένον ἐν ἔμπτοις, ἀναζωπυρῆσαι· καὶ οἶον πιος ἀπεσκλητότα, καὶ πεπιλημένον διαπεύξαι φάδιως. Καὶ γάρ ζοτι· ι ἔντε καὶ ἐνεργής, καὶ τομώτατος ὑπὲρ πέδους μάχαιραν αἱ σώματος, ἄφριῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ χριτικός ἐνθυ-
υ καὶ διὰ φωνῆς προφητῶν πρᾶς τὸν ἀπηγῆ καὶ
ἄνδρες ἰούδα. *

*Καὶ κατοικήσει Ἱερουσαλήμ ἐπὶ πᾶς ἔαντες,
καὶ σώσει Κύριος τὰ σκηνώματα Ἰούδα, πιθανὸν
αὐτὸν ἀρχῆς διὰ μὲν μογαλόντων καὶ χημιδίον
Δασιδί, καὶ ἐκδροσίς τῶν κατοικούντων Ἱερουσα-
λήμ ἐπὶ τὸν Ἰούδα.*

ΛΑ'. Όντας δε την Ἐκκλησίαν ἐν θορύβοις γενέθεια
φησίν, οὗτος μήν στελευτήτως ὑπομεῖναι τοὺς δω-
γμούς· ἀλλ' ἡρεμήσειν τε κατὰ καιρούς, καὶ κατε-
κχεῖσεν καθ' ἑαυτὴν, τουτέστι καταμόντας, οὐχ ἴν-
οχολοῦντάς τινος, οὐθὲν ἐπάγοντος, οὐχ ἐνίγμας
δεῖμα, οὐ τὰς τῶν πειρασμῶν δυσθυμίας ἐπισωρένο-
τος· «Σώσει γάρ Κύριος τὰ σκηνώματα τούδα, χα-
θὼς ἀπ' ἀρχῆς.» Ὅπερεσπεισταὶ οὕτω τῶν ίδιων
Ἐκκλησιῶν, ήτοι τῶν ἑαυτοῦ σκηνωμάτων, ἡς ἴστη
αὐτοῖς ἀπονέμειν φρονεῖδα τῇ πάλαι δεδωρημένῃ
λυτρουμένῳ ἐξ Αἰγύπτου τῷ Ἱεραρχῷ. Ἐκῆγαγε γὰρ
τὸν Ἱεραρχὸν ἐξ οἰκου δουλείας, καὶ ἐκ καμίνου ει-
δηρᾶς, καθά γέγραπται, καὶ ἐξ ἀφροδήτου πλεον-
εξίας ὁ τῶν δλων θεός, ἐν χειρὶ χραταῖφ, καὶ ἐν
βραχίονι ὑψηλῷ, ὅπε τούς διώκοντες «κατεπάντι-
σεν ἐν Ἐρυθρῷ θαλάσσῃ», πόντων ἐκάλυψεν αὐτούς,
καὶ ἔδυσαν ὡσεὶ μόλιερος ἐν ὑδατι σφραρῷ, καὶ δι-
ειδόσθησαν μὲν οἱ λελυτρωμένοι. Στύλος δὲ αὐτῶν
ἡγείτο πυρὸς τὴν νύκτα, καταδεκτὸν τὴν ὅδον,
ἐπεκρέματο δὲ καὶ ἐν ἡμέρᾳ νεφέλη. Εἴτα τὸν ἐξ οὐ-
ρανοῦ κατεδρόκασιν ἄρτον, καὶ διέφυγον ἐν τῇ
ἐρήμῳ τὰ τῶν δρεων δῆματα. Κρέστους ἡσαν ἐχ-
θρῶν, διεβιβάσθησαν τὸν Ἰορδάνην, περιεπιμήσαν
μαχαίραις πετρίνας, ἥλθον εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγε-
λίας. Ταῦτα χαριεῖται Χριστὸς τοῖς ἡγετοῦσι: τὰ σκη-
νώματα αὐτοῦ, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν· οὕτω καὶ
αὐτοὺς ἀνασώσει, δουλείας μὲν ἀπαλλάξεις ὑπὸ τῷ
διαβόλῳ φῆμι, καὶ δαιμονιώδους πλεονεξίας ἔξιλον,
διαβιβάσας δὲ ὑπὲρ διὰ θαλάσσης τῶν ἐν τῷδε τῷ βίῳ
περισπασμῶν, καὶ τύρβης εἰκασίας, στύλον δὲ, καὶ
ἔδραλωμα λαμπρὸν ἑαυτὸν αὐτοῖς ἀναθείσ. φωτίζοντα
τοὺς ἐν σκότει, καὶ οὐα νεφέλην ταῖς νοηταῖς κατέρ-
θοντα δρόσοις γεγονός δὲ αὐτοῖς καὶ δρτος ζωῆς ἀπρα-
κτά τε καὶ ἀδρανῆ τὰ τῶν νοητῶν δρεων ἀποδείξας
δῆματα, καὶ διαβιβάσας τὸν Ἰορδάνην, καὶ τῇ διὰ
πνεύματος περιτομῇ καθαρούς ἀποφαίνων, εἰσομέ-
ζων δὲ καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν. Ταῦτα χαριεῖται
τοῖς ίδιοις προσκυνηταῖς, διασώσει τε αὐτοὺς κατὰ
τοιούσδε τινάς τρόπους, «διπας μή μεγαλύνται
καύχημα οίκου Δασιδί, τοιτέστιν, οἱ τῶν Ιουδαίων
ἡγούμενοι· μήτε μήν ἐπάρσεις εἰεν ἡγουν ἐπάρσεως
ἀφορματο τοῖς κατοικούσιν Ἱερουσαλήμ τὴν αἰσθη-
τὴν, καὶ ἐπίγειον κατὰ τοῦ Ιούδα. Ἐφρόνου μὲν

⁷⁰ Hebr. iv, 12. ⁷¹ Jerem. iv, 4. ⁷² Deut. iv, 20. ⁷³ Deut. v, 15. ⁷⁴ Exod. xv, 2-4. ⁷⁵ Exod. xii,
92. ⁷⁶ Exod. xvi, 15. ⁷⁷ Num. xxii, 6-9. ⁷⁸ Josue iii, 14-17. ⁷⁹ Josue v, 2-8.

γάρ μεγάλα, καὶ καταφέρεντο λίαν τῶν πεπιστευ-
κότων εἰς Χριστὸν, καὶ σύνου δὲ τοῦ Ἐμμανουὴλ, διν
τε καὶ κάτω τὰ διά Μωάβικ τοῖς ἀρχαῖοις θεῶντος
μέναι προτετνόντες, καὶ τὴν τοὺς παντρέσιν αὐτῶν
ἐκνευρηθεῖσαν φειδῶ προτίχομενοι. Καὶ γοῦν ἐφασκον,
ποτὲ μὲν · « Τί σὺν ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα θωμαν,
καὶ πιστεύσωμεν; τί σὺ ἔργάς; Οἱ Πατέρες τῆμῶν
Ἐφραγῶν τέ μάντια ἔν τῇ ἀρχαῖᾳ, καθὼς ἦσι γε τραμ-
μένον, Ἀρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς φαγεῖν»
ποτὲ δὲ δὴ · « Ἡμεῖς οὐδέποτε δις Μωάβιοι λελάληκεν
δὲ Θεός, τοῦτον δὲ οὐκ οὐδέποτε πόθεν έστιν. » Τερα-
σουργῆσι δὴ οὖν, φησὶν, τίμιον δὲ τῶν ὅλων Θεός, εἰ
καὶ μή ἡμφανῶς, καθάπερ ἀμέλεις καὶ τόσο, ἀλλ' οὖν
νοητῶς, οὗτοι τε τῆμᾶς ἀνάστώσεις τοὺς ἐν τοῖς Ιδίοις
σκηνώμασιν, ἵνα μή μέγα φρονῶσι καθ' ἡμῶν ἰου-
δαῖοι, γίγνουν οἱ παρ' αὐτοῖς ἡγουμένοι. Ταῦτα γάρ B
οἵματα δηλοῦν « τὸ καύχημα τοῦ οἴκου Δαβὶδ. »

Καὶ ξεται ἐτ τῇ ἡμέρᾳ ἑκείνῃ ὑπερασπικὶ Κύ-
ριος ὑπὲρ τῶν κατοικούντων Ἱερουσαλήμ. Καὶ
ξεται δὲ δισθενῶν ἐτ αὐτοῖς ἐτ ἑκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὡς
οἶκος Δαβὶδ, δὲ οἶκος Δαβὶδ, ὡς οἶκος Θεοῦ, ὡς
ἀγγελος Κυρίου ἐπάνων αὐτῶν.

ΚΒ. « Οὐλιψ μὲν ἡμᾶς εὐδοκίας ἐστεφάνωσεν δὲ
Θεός καὶ Πάτήρ. » Διδώκει γάρ τημὲν τὸν ίδιον Υἱὸν,
προσποιεῖται, καὶ πρόμαχον, δι' οὐ καὶ σεωστικόν,
παντὸς μὲν εὐκόλως διεκδύνοντες πειρασμοῦ, πολέ-
μου δὲ τοῦ παρ' ἔχθρῶν, καὶ τῆς τῶν δικαιοντῶν
σπαιάθητος κατευμεγεθεῖν εἰωθότες. 'Αλλ' ἐν γε τοῖς
προκειμένοις δηλοῦται μὲν τι τοιούτον, πλὴν ἀσφελέ-
τολῇ κατεσκιασμένον τὸν λόγον ίδοι τις διν. 'Εφη
μὲν γάρ ὑπερασπιεῖν ὁ τῶν ὅλων Θεός τῶν κατοι-
κούντων Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τῶν παρο-
κούντων αὐτήν. Καὶ νοεῖται μὲν διολογουμένως Ἱε-
ρουσαλήμ ἐν τούτοις ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ. Παροικὲς
δὲ αὐτήν δη μὴ λίαν ἀσφαλῆς, σεσαλευμένας δὲ ὀστεο-
καὶ εὐπάροιστος κομιδῇ, πρὸς τὸ μὴ ἔχον ἀρθῶς, ή
καὶ ὅλως ράθυμος εἰς φιλομάθειαν. Κατοικεῖ δὲ εὖ
δὲ βεβηκώς, καὶ ἀρητεομένος εἰς ἀγάπην τὴν ἐπὶ^C
Χριστῷ, καὶ ταῖς ἐκ τῶν θειῶν μαθημάσαις ὄφελαις
δει προσκείμενος, ὡστε δύνασθαι λέγειν διὰ φωνῆς
τοῦ Δαβὶδ · « Ής γλυκά τῷ λόρυγγὶ μου τὰ λόγια
σου! ὑπὲρ μὲν, καὶ κηρίον τῷ στόματί μου. —
'Υπερασπιεῖ τοίνυν, φησὶ, τῶν κατοικούντων, καὶ
ξεται δισθενῶν ἐνεδοτοῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἑκείνῃ, ὡς οἶκος
Δαβὶδ. » Καὶ οἶκον μὲν τοῦ Δαβὶδ ἐν τούτοις, τοὺς
παρὰ Ίουδαίοις ἐντιμωτάτους ὄντας φαμέν. 'Απὸ
γάρ τῆς Ίουδα φυλῆς ἐξ Ἱεσσαὶ, καὶ Δαβὶδ ἐδασ-
ιλενον κατὰ καιροὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις. 'Ασθε-
νοῦντα δὲ φησὶν ἐκ τῶν κατοικούντων τὴν ἀγίαν
πόλιν, τὴν νοητὴν Ἱερουσαλήμ, ήτις ἐστὶν ἡ Ἐκ-
κλησία, τάχα που τὸν ἐπὶ κατηχούμενον, δὲ οὐπω
βεβάπτισται, νοεῖ δὲ ὀστεο- ἐπὶ τῷ τῆς ἀμαρτιας
φορτιῷ κατηχεομένος, καὶ τῶν ἀρχαίων ἀρδωστη-
μάτων, γίγνουν παθῶν οὐκ ἀπῆλλαχται. 'Αλλὰ καὶ
οὗτως ἔχων, δις δὴ μόνον πεπίστευκε, καὶ τῆς νοητ-
ῆς ἀπέστη σκιάς, καὶ διανένευκεν δλῶς ἐπὶ τὸ ἐλέ-
σθαι πληροῦν τὴν ἐν πνεύματι πολιτείαν, καὶ τῆς

A Moses veteribus munitione collata tollies jactantes,
et tristitiam patribus ipsorum indulgentiam obtin-
entes. Quare diebant, nunc quidem : « Quod igi-
tur signum tu facis, ut videamus, et credamus? quid operaris? Patres nostri considerunt imanna in
deserto, sicut scriptum est, Panem de 780 celo
dedit eis manducare »; , nunc vero : « Nos sci-
imus quis Mosi locutus est Deus, hunc autem ne-
scimus unde sit ». Inquit igitur : Faciet vobis mira-
billa universorum Deus, et si non manifeste, quo-
modo videlicet olim, sed tamen quae intellectus
videat, et sic vos salvabit qui estis in ejus taber-
naculis, ne glorientur contra vos Iudei, sive qui
eorum gubernacula tenent. Idem namque opinor
significare « gloriacionem domus David. »

VIII. 8. Et erit in die illa, proteget Dominus super
incolentes Jerusalem: Et erit qui infirmatur in eis
illa die ut domus David, domus autem David, ut do-
mus Dei, ut anaelas Domini in consuetu eorum.

XCI. « Armis bonae voluntatis suæ coronavit eos
Deus et Pater »; . Dedit enim nobis Filium suum
defensorem et antesignanum, per quem et salvati
sumus, ex omni tentatione facile emergentes, et
a bello quovis hostili, et a persequentiū su-
rōre semper invicti. Et verbis quidam proposi-
tis iste quiddam indicatur, quae tamen multa ob-
scenitate involuta videoas. Alt enim, universorum
Deum protecturum incolentes Jerusalem, at non
potius accolentes eam. Et Jerusalem quidein hoc
loco sine controversia Ecclesia Christi intelligi-
tur. Accolit autem illam non valde tutus et securus,
sed quasi agitatus fluctibus, et vehementer mobi-
lis ad malum, aut aliqui iners ad discendum. In-
colit fixus et firmatus in charitate erga Christum,
et utilitatibus ex doctrina divina promanantibus
semper deditus, ut dicere possit cum Davide :
« Quam dulcia saucibus meis eloquia tua! super
mel et favum ori meo ». Inquit ergo : « Prote-
get incolentes, et erit infirmatus inter ipsos in die
illa sicut domus David. » Domum David hic apud
Iudeos honorissimos vocari asserimus. De tribu
D enim Iuda ex Jesse et Davide progeniti, aliquando
Hierosolymis regnarunt. Infirmitatum autem ex in-
colentibus sanctam civitatem, intellectuali Jeru-
salēm, quae est Ecclesia, fortassis adhuc catechu-
menum dicit, qui sacro fonte nondum abluitus, et
quodammodo adhuc peccati onere gravatus ægrotat,
veteribusque morbis sive turbidis animi motio-
nibus necdum vacat. Sed quamvis in hoc sta-
tiū versans, quoniā tamen credidit duntaxat,
781 et ab umbra legis recessit, et penitus ad vitam
spiritualis institutum excolendum, et vita in Chri-
stō decus declinavit, « Erit, inquit, ut dominus
David, » hoc est, nulli apud Iudeos sapienti et

* Joan. vi, 30. ** Joan. ix, 29. *** Psal. v, 13. **** Psal. cxviii, 103.

spectatissimo intelligentia cedet. Eiusmodi quiddam et sapientissimus Paulus, populos Judaeorum aliquens, insinuat. Sic enim ait: « Cum enim gentes quae legem non habent, naturaliter ea quae legis sunt faciunt, legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis ».³³ Et iterum: « Circumcisio quidem prodest, si legem observes: si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Si igitur præputium justitas legis custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur? et judicabit, id quod ex natura est præputium, legem consummans, eum qui per litteram et circumcisionem prævaricator legis est? Non enim qui in manifesto, Iudeus est, neque quæ in manifesto, in carne, circumcisionis est: sed qui in abscondito Iudeus est, et circumcisionis cordis in spiritu, non littera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo ».³⁴ [Qui igitur circumcisionem in carne ut obsoletam aversatus spiritualem potius amat, et Iudeum qui in occulto est, circumferet, « cuius laus est non ex hominibus, sed ex Deo, »(1)] quomodo non præstat, cum virtute legis doctos, et qui inter Iudeos præcipue sunt existimationis, superaverit, quamvis fortasse inlimitatis reliquias, ut nondum baptizatus, habeat? Parte enim cordis sui sana, hoc est fide, differet utique ab eo, qui fidem repudiat. Quod si quispiam de domo David, hoc est, de illustribus et honoratissimis apud ipsos fidem suscepit, et mysterium Christi rectissime intellexerit, hic erit venerandus, et domus Dei, et ut angelus Domini in conspectu eorum. Simile quiddam et Salvatorem dixisse notum est; ait enim: « Omnis scriba doctus in regno cœlorum similis est homini patrifamilias qui profert de thesauro suo nova et vetera ».³⁵ Qui enim cognitionem legis in seipso ut thesaurum collectum habet, si evangelicam adjunxerit, dives quidam intelligentia erit, nova et vetera theorematum, seu res consideratione dignas discendi studiosis tanquam ex apothecis, seu repositoriis proponens: qualis erat divinus Paulus, modo ex lege petitis probationibus sermonem de Christo confirmare enitens, modo etiam doctrina arcana supra legem audientes ad voluntatem in ejus fide gloriandi compellens. Aliquando siquidem dicebat: « Dicite mihi, qui sub lege esse vultis: Legem non auditis?

782 Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera per reprobationem, quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta, unum quidem a monte Sina, in servitutem generans, quæ est Agar; Agar enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei quæ nunc est Jerusalem, et servit cum filiis suis. Quæ autem sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra ».³⁶ Aliquando autem et de Filio,

A ἐν Χριστῷ ζῶται τὰ αὐγήματα, εἰ Ἐσται, φησὶν, ὡς δοίκος Δαθίδ, τουτός τοις κατ' οὐδὲν ἀλάτων εἰς σύνεσιν τοῦ σοφοῦ τε καὶ ἐντιμοτάτου παρά γε τοῖς Ίουδαιοῖς. Ὑπανιντεταί τι τοιοῦτον καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, τοῖς Ίουδαιοῖς δῆμοις προσλαῶν. Ἐφη γάρ οὖτας· « Όταν γάρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμοι μὴ ἔχοντες ἀνετοῖς εἰσι νόμος, οἵτινες ἐκδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς χαρδίαις αὐτῶν. » Καὶ πάλιν· « Περιτομὴ μὲν γάρ ὀφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσῃς· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ἔσται, ἡ περιτομὴ σου ἀκροβυστία γέγονεν. Ἐάν οὖν ἡ ἀκροβυστία τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου φυλάσσῃ, οὐχ ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομὴ λογισθήσεται; καὶ χρινεῖ ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία τὸν νόμον τελοῦσα, τὸν διὰ γράμματος, καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου; Οὐ γάρ δὲ ἐν τῷ φανερῷ Ίουδαιοῖς, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομὴ, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ χρυστῷ Ίουδαιος, καὶ περιτομὴ χαρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὐ δὲ Επανος οὐδὲ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ. » Πῶς οὐκ ἀμείνων, κατ' ἀρετὴν ἡττώμενος τῶν νομομαθῶν, καὶ ἐντιμοτάτων παρὰ Ίουδαιοῖς, κανεὶς εἶχε τυχὸν ἀσθενεῖας λειψανον, ὡς οὐπο βεβαπτισμένος; Τῷ γάρ ὑγιαινοντι μέρει τῆς ἀνετοῦ χαρδίας, τουτέστι τῇ πίστει, διοίσει πάντως τοῦ τὴν πίστιν οὐ προσιέμενου. Εἰ δὲ δὴ τῶν ἐκ τοῦ οἰκου Δαθίδ, τουτέστι τῶν παρ' αὐτοῖς λαμπρῶν, καὶ ἐντιμοτάτων παραβέξαιτο τις τὴν πίστιν, καὶ εἰς αὔνεσιν εὖ μάλα τὸ Χριστοῦ μυστήριον αὐτῷ γένοιτο, προσκυνητὸς οὗτος ἔσται, καὶ οἰκος Θεοῦ, καὶ ὡς ἀγγελος Κυρίου ἐνώπιον αὐτῶν. » Τοιοῦτον τι καὶ αὐτὸς δὲ Σωτὴρ εὑρίσκεται λέγων· Ἐφη γάρ, δτι· « Πᾶς Γραμματεὺς μαθητεύεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὅμοιός ἔστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, δοτεῖς ἐκβάλλεις ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καὶ καὶ παλαιά. » Οἱ γάρ ἔχων ἡδη τεθῆται συμβένειν ἐν ἀστυῷ τὴν τοῦ νόμου γνῶσιν, εἰ προσλάβοι τὴν εὐαγγελικὴν, πλούσιος ἔσται τις εἰς σύνεσιν, καὶ τε καὶ παλαιὰ θεωρήματα, καθάπερ ἐξ ἀποθηκῶν, τοῖς φιλομαθέσι περιτιθεῖς· δοποὶ τις εἰς ἥν δὲ θεσπέσιος Παῦλος, ποτὲ μὲν νομικαὶ ἀποδείξεις τὸν περὶ Χριστοῦ ἄργον ἐμπεδοῦν ἐπιχειρῶν· ποτὲ δὲ καὶ ταῖς ὑπὲρ νόμου μυσταγωγίαις συνελαύνεις τρόπον τινὰ τοὺς ἀκρωμάνους εἰς γε τὸ ἐλέσθαι τῇ εἰς αὐτὸν πίστει κατασεμνύνεσθαι. Ποτὲ μὲν γάρ ἔφασκε· « Λέγετε μοι, οἱ ὑπὸ νόμου θελόντες εἶναι, τὸν νόμον ἀκούετε; Γέγραπται γάρ, δτι· Ἀθραδύμ δύο υἱοὺς ἔχειν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας δι' ἐπαγγελίας, ἀτινά ἔστιν ἀλληγορύμενα. Αὗται γάρ εἰσι δύο διαθῆκαι, μία μὲν ἀπὸ δρους Σινᾶ, εἰς διυλεῖαν γεννώσα, ἥτις ἔστιν Ἀγαρός γάρ Ἀγαρός, δρος ἔστιν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ· διυλεύει γάρ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἔστιν, ἥτις ἔστι μήτηρ τῆμῶν. » Ποτὲ δὲ καὶ περὶ τοῦ Ίου, « Οἱ ὄντες ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ

³³ Röm. ii, 14, 15. ³⁴ Ibid. 25-29. ³⁵ Matth. xiii, 52. ³⁶ Galat. iv, 21-26.

(1) Quæ unciniis inclusa sunt, desunt in Graeco. Edīt.

τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ρή-
ματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, δι' ἐαυτοῦ καθαρισμὸν τῶν
ἀμαρτιῶν ἡμῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ
θρόνου τῆς μεγαλοσύνης ἐν ὑψηλοῖς. » Συνιεῖς οὖν...
παλαιοὶς τε δημοσίᾳ καὶ νέοις παιδεύμασι τὰς τῶν παι-
δαγωγουμένων ὀντάσις ψυχάς. « Ἐσται τοῖνυν, φη-
σίν, δοκίμων Δαβὶδ, ὡς ἄγγελος Κυρίου ἐνώπιον
αὐτῶν. »

*Kai εσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ζητήσω τοῦ
ἐξāραι πάντα τὰ δόνητα, τὰ ἐπερχόμενα ἐπὶ Ἱε-
ρουσαλήμ, καὶ ἐκχῶ ἐπὶ τὸν οἶκον Δαβὶδ, καὶ
ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ πρεύμα
χάριτος, καὶ οἰκτιρμοῦ, καὶ ἐπιβλέψονται πρός με.*

¶ Γ'. Σκοπός ἔστι μοι, φησίν, ἐξāραι μὲν τὰ δόνητα
τὰ μεμαχημένα τῇ ἀγίᾳ πόλει, τουτέστι τῇ Ἑκκλη-
σίᾳ· χάριτι γε μήν καὶ οἰκτιρμοῖς περιβάλειν τὸν
οἶκον Ἰούδα, καὶ τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ,
τουτέστι τοὺς τῆς Ἑκκλησίας πολίτας, καὶ ἐν τοῖς
αινεῖν διφέλουσι κατατεταγμένους· εἰεν δ' ἀν σύτοι
πάλιν οἱ προσκυνοῦντες Χριστῷ, καὶ τοῖς εὐαγγελι-
κοῖς θεσπίσμασιν ἐπεσθαὶ ἥρημένοι, τὴν εὐκλεῖτην
καὶ ἀνεπίπληκτον κατορθοῦντες ζωήν. « Οτις γάρ
Ἑμελλον ἀρρωστῆσαι τὸ διναλκί πάντη τε καὶ πάντως
οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροί, σαφηνεῖ λέγων καὶ αὐτὸς ὁ
Σωτὴρ· « Σὺ εἰ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρῃ
οἰκοδομήσω μου τὴν Ἑκκλησίαν, καὶ πύλαις ἕδου οὐ
κατισχύσουσιν αὐτῆς. » Ἰδού ὅδε πύλας τοὺς διώκειν
αὐτήν ἐθέλοντας, φησίν, οἶον δλέθρους ὅντας, καὶ
φθόρους, καὶ εἰς πέτραντον ἔδου κατακομίζειν εἰκα-
τατὰς τοὺς προσκειμένους αὐτοῖς. Ἀτονήσουσι δή οὖν,
μᾶλλον δὲ καὶ ἐξαρθήσονται οἱ πεπολεμηκότες αὐτῇ,
καὶ οἰχήσονται πρὸς ἀπώλειαν. « Πολλαὶ μὲν γάρ
δομαλογουμένως τῶν δικαίων αἱ θλίψεις ἀλλ' ἐπασῶν
αὐτῶν βύσεται αὐτοὺς δοκίμως. » Καὶ ἔστιν ἀληθὲς,
ὅτι « πάντες οἱ θέλοντες ζῆν εὐεσθῶν ἐν Χριστῷ,
διωχθήσονται. » Πλήρης ἀνόντηα καὶ ἀδρανῆ τῶν ἐπι-
βούλευντων τὰ σκέμματα, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἐγχειρή-
ματα τίθησιν δοκίμως, δὲ δέδωκεν « ἡμῖν ἔξουσίαν
πατεῖν ἐπάνω διφειν, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν
τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. » Παραθαρέμενοι τε λέγων·
« Θλίψιν ἔχετε ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ
νενίκηκα τὸν κόσμον. » Οὐκοῦν ἐξαίρονται μὲν οἱ
τῆς Ἑκκλησίας κατεξανιστάμενοι κατὰ καιρούς, ἐπὶ²⁷ δὲ γε τοὺς αὐτοῦ, τουτέστι τοὺς πιστεύσαντας, ἐκ-
χεῖται πλουσίως· « Πνεῦμα χάριτος καὶ οἰκτιρμοῦ. »
Στεφανοὶ γάρ της τοῖς ἀνωθεν ἀγαθοῖς δοκίμως, δοκίμως
Πατήρ, καὶ πνευματικῶν ἐμπίπλησι χαρισμάτων,
ἴνα τὸν τῆς διανοίας δοθαλμὸν πρὸς αὐτὸν ἀνατεί-
ναντες, ἐπ' αὐτῷ πᾶσαν ἔχομεν ἐλπίδα. Τούτο γάρ,
οἵμαι, ἔστι τὸ, « Ἐπιδέλφονται πρός με. » Διακεί-
μενοι δὲ οὗτω, γαννύμεθα μὲν ἐφ' ἐαυτοῖς, φαμὲν δὲ
δὴ δοξολογοῦντες Θεόν· « Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν
Κύριον, τὸν εὐπλατεύοντα πάσας τὰς ἀνομίας σου,
τὸν ἰώμενον πάσας τὰς νόσους σου, τὸν λυτρούμενον
ἐκ φθορᾶς τὴν ζωήν σου, τὸν στεφανοῦντα σε ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, τὸν ἐμπιπλῶντα ἐν ἀγαθοῖς τὴν
ἐπιθυμίαν σου. »

²⁷ Hebr. i, 3. ²⁸ Matth. xvi, 18. ²⁹ Psal. xxxiii, 20. ³⁰ II Tim. iii, 12. ³¹ Luc. v, 19. ³² Joan. xvi,
33. ³³ Psal. cii, 1-5.

A « Qui cum sit splendor glorie, et figura substantiae
eius, portansque omnia verbo virtutis suæ, per se
ipsum purgationem peccatorum nostrorum faciens,
sedit in dextera throni majestatis in excelsis²⁷. »
Intelligis ergo veteribus simul et novis
doctrinis institutorum animis commodet. « Erit
igitur, inquit, domus David, ut angelus Domini in
conspicu eorum. »

VERS. 9, 10. Et erit in die illa, quæram auferre
omnes gentes, quæ veniunt contra Jerusalem, et
effundam super domum David, et super habitantes
Jerusalem spiritum gratiæ et misericordiæ, et aspi-
cient ad me.

XCIII. Consilium meum est, inquit, auferre, de-
lere gentes, quæ civitatem sanctam, puta Ecclesiam,
oppugnaverunt : gratia autem et miserationibus
comprehendere domum Juda, et habitantes Jerusa-
lem, hoc est, Ecclesiæ cives, et eos, qui ad laudan-
dum constituti sunt : qui rursum accipi possunt
adorantes Christum, et submissi oraculis evan-
gelicis, laudabilem nullique culpæ affinem vitam
excolentes. Imbecilles enim fore omnino veritatis
inimicos, demonstrat ipse Salvator cum dicit : « Tu
es Petrus, et super hanc petram ædificabo Eccle-
siam meam, et portæ inferi non prevalebunt adver-
sus eam²⁸. » Ecce hic conantes eam persequi
portas vocat, veluti pestes, et exitia, et ipsis
adhærentes ad pedicas inferorum deducere solitos.
Torpebunt igitur, imo tollentur qui bellum ei mo-
verint, et in perniciem ibunt. « Multæ enim, quod
nemo nescit, sunt tribulationes justorum : sed de
bis omnibus liberabit eos Dominus²⁹. » Et verum
est, « omnes qui pie volent vivere in Christo, per-
secutiones passuros³⁰. » Cæterum inutiles et inva-
lidas insidiantium cogitationes et ausus ipsos
Christus facit, qui dedit « nobis potestatem calcandi
783 supra serpentes, et scorpiones, et supra
omnem virtutem inimici³¹. » Et confirmat nos cum
ait : « In mundo pressuram habebitis, sed confidite,
quia ego vici mundum³². » Tollentur itaque e meo
medio qui aliquando in Ecclesiam insurgunt : super
ipsos autem, hoc est, super credentes, ubertim
« spiritus gratiæ et miserationis » effunditur. Ornat
enim nos bonis cœlestibus Deus et Pater, et spiri-
tualibus donis cumulat, ut mentis oculum ad ipsum
tollentes, omnem in eo fiduciam collocemus. Id
enim est, opinor, quod dicit, « Aspicient ad me. »
Quo quidem modo affecti, lætamur in sinu, et lau-
dantes Dominum dicimus : « Benedic, anima mea,
Dominum, qui propitiatur omnibus iniquitatibus
tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit
de interitu vitam tuam, qui coronat te in miseri-
cordia et miserationibus, qui replet in bonis desi-
deriū tuū³³. »

In quem insultaverunt, et plangent super se plancum quasi super dilectum, et dolebunt dolorem quasi super primogenitum.

XCV. Hebræorum editio initium præsentis contextus facit ab illis verbis, « Et aspiciens ad me : » porro cum LXX traditione et interpretatione non consentit. Nam pro *insultarunt* habet illa, « *vidobunt* in quem transfixerunt. » Transfixerunt quippe milites Pilati latus ejus, sicut legimus¹⁰. Quocirca haec verba de persona Christi apostoli explicabimus. Atque etiam illa ad eum referenda ducimus, « Et plangent super se planetum, sicut super dilectum, et dolebunt dolorem sicut super primogenitum. » Et enim cum divinum templum ligno affixissent, circumsteterunt crucifixores, scelerate conviantes. Alii quippe dicebant : « Qui destruxit templum Dei, et in tribus diebus reædificas illud, salva temet ipsum¹¹. » Rursum nonnulli : « Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere¹². » Ast ubi animam suam pro nobis posuit¹³, et spiritibus apud inferos prædicavit¹⁴, et revixit, terræ motu concusso monumento, qui assidebant mirabundi dixerunt, « Vere Filius Dei erat iste¹⁵; » nec mediocri pœnitutine multi capiebantur. Postquam autem ei Romani eos bello presserunt, regione devastata, et urbibus incensis, et domibus vacuëfactis, jamque ipsa Hierosolyma obsessa et fame oppidanos conficiente, vix quidam suos **784** in Christum ausus nefarios agnoverunt, tandemque animadverterunt, quamobrem dira paterentur, et propter impie in eum commissa sese illa perpeti. Itaque quoniam « insultaverunt, plangent super se plancum quasi super dilectum, et dolebunt dolorem, quasi super primogenitum. » Profusissimis namque lacrymis parentes primogeniti et dilecti mortem semper prosequuntur, nec plangendi et lamentandi invenire modum sustinent, estque dolor longinquus plane, et quasi perennis, acriter et intolerabiliter tolliendo animos inacerans. Judæis autem calamitates istiusmodi experturos Christus prædictiit, mulieres super ipso fientes ita castigans : « Filia Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas, et filios vestros flete¹⁶. »

Vers. 11-14. *In die illa magnus erit plancus in Jerusalem, sicut plancus mali punice in campo succiso. Et planget terra per tribus tribus. Tribus seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus domus David seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus domus Nathan seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus domus Levi seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus Simeon seorsum, et mulieres eorum seorsum. Omnes tribus reliquæ, tribus seorsum, et mulieres eorum seorsum.*

A Elē δρ κατωρχήσατο, καὶ κόφοιται ἐψ' εαυτοῖς ποκετὸν ὡς ἐπ' ἀγαπητῷ, καὶ θυμηθίσονται οὐδύτηρ ως ἐπὶ χρωτούσια.

ΙΔ. Ἡ Ἐβραιῶν ἔκδοσις ἀρχὴν ποιεῖται τοῦ περιβόντος κεφαλατοῦ τὸν. « Καὶ ἐπιθέλεσθαι πρός με» πλὴν οὐ συμβαίνει τῇ τῶν Ἐβδομήκοντα παραδόσει τε καὶ ἐρμηνείᾳ. Ἐβραῖοι μὲν γάρ σφοτεῖ φασι, ἀντὶ τοῦ, « κατωρχήσατο, εἰς ὃν ἔχεσθαι σαν. » Διένυσαν γάρ οἱ Πιλάτου στρατιῶται τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, καθὰ γέργαρπται. Οὐκοῦν παραθίσομεν εἰκάτως τῷ προσώπῳ Χριστοῦ τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον. Πλὴν ἐκεῖνον φαμεν βούλεσθαι δηλοῦν, « Καὶ κόφονται ἐψ' ἑαυτοῖς κοπετὸν, ὥσει ἐπ' ἀγαπητῷ, καὶ θυμηθίσονται οὖν, ως ἐπὶ πρωτοτόκῳ. » Προστηλώσαντες μὲν γάρ τῷ ἕνδικ τὸν θεὸν ναὸν, περιεστήκασιν οἱ σταυρώσαγες, ἀνοικαὶ ἐπιτωθάζοντες. Οἱ μὲν τῷρες ἐφασκον. « Ό καταλύων τὸν ναὸν, καὶ τὸν τριστὸν ἡμέρας οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτὸν. » Ετεροὶ δὲ αὖτις. « Ἀλλοις ἔσωστεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. » Ἐπειδὴ δὲ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ἕδαν φυχὴν, ἐκήρυξε καὶ τοὺς ἐν ἄδυτοι πνεύμασιν, ἀνεβίω τε αὐτὸν, σεισμῷ γενομένῳ, παρὰ τὸ μνημεῖον οἱ προσεδρεύοντες ἐθαύμαζον, λάγοντες. « Ἀληθῶς Γιδὲ Θεοῦ ἦν οὗτος. » τολλή δὲ ταράπολοις ἡ μετάγνωσις ἦν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Ψιρακαλὸν αὐτοῖς ἐπέσκηψε τόλεμος, καταδημάνης αὐτοῖς τῆς χώρας, καὶ τόλεμον ἐμπιμπραμένων, καὶ οἰκους ὄρημον, πολιορκουμένης τε ἡδη καὶ αὐτῆς τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ λιμοῦ κατατήκοντος ἐνδοθεν, ἀκαλοῦντο τινες εἰς συνατοθεσιν μόλις τῶν ἐπὶ Χριστῷ τολμημάτων, γίνεσάν τε λοιπὸν, τοῦ κακούσθαι τὰς αἰτίας, καὶ διὰ πρόφασις αὐτοῖς τοῦ παθεῖν τὰ ἐπ' αὐτῷ γέγονε δυστεθῆματα. Οὐκοῦν ἐπειδὴ κατωρχήσαντο, κόφονται ἐψ' ἑαυτοῖς κοπετὸν, ὥσει ἐπ' ἀγαπητῷ, καὶ θυμηθίσονται οὖν γάρ πρωτοτόκῳ. » Καὶ γάρ δειπνὸς δισχετον μὲν καταχεῖται δάκρυσιν τοὺς γεγενηκόσιν, ἐψ' υἱῷ πρωτοτόκῳ κειμένῳ, καὶ ἀγαπητῷ, κομμοὶ δὲ καὶ θρῆνοι κατατίνειν εἰς τέλος οὐκ ἀνεχόμενοι, μακρὰ δὲ δὴ πάντοις, καὶ οἴον διηγεκῆς οὖν γάρ, δριμεῖαις τισὶ καὶ ἀφορτοῖς προσσολαῖς φυχᾶς κατατίκουσα. « Οτι δὲ ἐμελλον εἰς πείραν ἐλθεῖν Τουδεῖον τῶν τοιῶνδε κακῶν, προμεμήνυκεν δὲ Χριστὸς, ταῖς κλαιούσαις ἐπ' αὐτῷ γυναιξὶν ἐπιτιμῶν τε καὶ λέγων. » Θυγατέρες Ιερουσαλήμ, μῆ κλαλεῖτε ἐπ' ἐμὲ, κλαλεῖτε δὲ ἐψ' ὑμάς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν. »

Ἐρ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ μεταλυθήσοται δὲ ποπτεῖς ἐπ' Ιερουσαλήμ, ὡς ποπτεῖς ρωτός ἐπικελευθερωτέον. Καὶ κόφεται ἡ γῆ κατὰ γυλάς γυλάς. Φυλὴ καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναικεῖς αὐτῶν καθ' ἑαυτάς Φυλὴ οἰκου Δαβὶδ καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναικεῖς αὐτῶν καθ' ἑαυτάς Φυλὴ οἰκου Νάθαρ καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναικεῖς αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. Φυλὴ οἰκου Λευὶ καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναικεῖς αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. Φυλὴ Συρεῶν καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναικεῖς αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. Πάσαι αἱ γυλαὶ αἱ θαυματεμέναι, γυλὴ καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναικεῖς αὐτῶν καθ' ἑαυτάς.

¹⁰ Joan. ix, 34. ¹¹ Matth. xxvii, 40. ¹² Ibid. 42. ¹³ I Joan. iii, 16. ¹⁴ I Petr. iii, 19. ¹⁵ Matth. xxvii, 53. ¹⁶ Luc. xxiii, 28.

ζ. Ε'. Κατεδημουμένης ἀπάσοις τῆς Ἰουδαίας κατὰ Α ἡραρχούς ὑπὸ τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς, καὶ αὐτῆς δὲ πολιορκουμένης τῆς Ἱερουσαλήμ, τοσοῦτον ἵστησαι φησι παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ τὸν κοπετόν, ὅπουν ἀν τοιήσατο γηπόνος ρώμων ἐκκοπτομένου. Εἴναις δὲ μὲν γάρ τὸ φυῖδον, καὶ συγκενές ἐκ βίζης ἀνθέσι κλώνας ὄφθονος, καὶ εὐμηκεστάτους, εἰ δὲ δὴ καὶ αὗτοῖς δέξιωράστα τοῖς καρποῖς, τόπει δὴ μάλιστα καὶ ἐν πολλῷ κείται θαύματι. Χρῆμα γάρ ἀξιέραστον, ἢ βούτη, φυετῷ διαπρέπουσα κάλλει τῶν ὄρπηκων ἀπηρτημάτων, καὶ τοῖς ἔσω κάκκοις; συμπεφοινυγμένον ἔχουσα τῶν ἐλύστρων τὸ εἶδος. Ηὔνεινον δὲ, ὡς ἔφην, καὶ ἀνιαρόν, ὅμοι τοῖς καρποῖς ἀποκείρεσθαι εἰς φυτόν. 'Ἄλλ' ἦν τι τοιούτοντος ἰδεῖν τοῖς Ἰουδαίοις συμβαῖνον. 'Θεον μὲν γάρ ἤκει εἰς τὰς ἐκ νόμου τυμάς, φοιτᾶς ἐγκάρποις παρεικάσιντο διὸ εἰκότως, οἱ προνοητες ἐν αὐτοῖς' οἱ μὲν γάρ ἐκ τῆς Ἰουδαίας φυλῆς, τοὺς τῆς Βασιλείας διέποντες θρόνους εἰς λήξιν εὐκλείας τέθειντο παρ' αὐτοῖς. Οἱ δὲ ἐκ φυλῆς Λευΐτων τῆς Ἱερωσύνης αὐχημασιν εὖ μάλα κατεπεμμένοι, λαμπροὶ τε ἤσαν καὶ διασόρητοι. Τι δὲ ἂν λέγοιμι κριτάς τε καὶ νομικούς, καὶ τοὺς ταῖς ἐπέραις τειμαῖς κατηγλεῖσμένους; Ἐπειδὴ δὲ πεπαρνύκασιν εἰς Χριστὸν, δέδονται τοῖς ἐχθροῖς, καὶ καταδηούντων αὐτοῖς τὴν χώραν Οδεσπασανοῦ τε καὶ Τίτου, πολιορκουμένης τε τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ λιμοῦ κατεψθίνοντας, θρήνου τε καὶ κοπετοῦ τὰ πάντα πεπλήρωται. Μερτυρεῖ δὲ καὶ Έπανηπος. Τὰ γάρ τῆς Ἀλισσως βιβλία συντίθεται, ἔρη του περὶ τῶν Ἱεροσολύμων αὐταῖς λέξεσιν δῶς. Κομμαὶ δὲ ἤσαν ἀνὰ τὴν σόλιν πανταχῆ, οἰμωγῇ δὲ ἀπαρύστος, καὶ θρῆνος ἐγκέλευστος. 'Ποκερ δὲ Λευΐτων, μαὶ δρυμὸν αὐτὴν ὠνόμαζε, λέγων· « Διάκονον, δὲ Λίβανος, τὰς θύρας σου, καὶ καταφεγένων πῦρ τὰς κεῖδους σου. 'Ολολυξάτου πίτυς, δὲι πεπτωκές κέδρας, δὲι μεγάλως μεγιστάνες ἐταλαιπώρησαν. 'Ολολυξάτε, δρύες τῆς Βασανίτιδος, δὲι κατεπιάσθη δρυμὸς δὲ σύμφυτος· » οἵτινα καὶ δῶνα κοπτόμενον δυνηθεῖει. Ηἰστωσται δὲ τὸν λόγον καὶ ὁ θεοπέστος Λευΐτων, τοῖς Ἰουδαίων δῆμοις προσπεφωνηκὼς· « Ήδη δὲ καὶ τὴς ἀξίνην πρὸς τὴν βίζαν τῶν δένδρων κεῖται. Πᾶν ἀν δένδρον μὴ παιωνύ χαρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται, καὶ καίτεται. » Εσται τοίνους οὕτω, φησι, μέγας δὲ ἐν αὐτῇ κοπετός, εἰος δὲ γένοιτο ρώμων, ἐκκοπτομένου. « Κόβεται δὲ τὴ γῆ κατὰ φυλὰς φυλὰς, καὶ αἱ γυναικεῖς αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. » Καὶ οὔτε πού φαμεν ἔκεινον βούλεσθαι δηλοῦν τὸν μακάριον προφήτην, ὃς ἔστηκε μὲν ἀντὶ μήρος τὸ ἄκρον ἐν ἀκάστῃ φυλῇ, ἀντὶ μέρος δὲ αὐτὸν τὸ θῆριν, καὶ ποιήσονται τὸν κοπετόν· περιττὸν γάρ, ὡς ξεικε, τὸ χρῆμα, καὶ εἰκασθουλον. Διδάσκει δὲ μᾶλλον ἡς ἐκάστη φυλὴ κατὰ τῶν ἐν αὐτῇ γυναικῶν ἴδειν δέξει· εἰνὲ ταῦ θρήνου τὴν ἀφορμήν. Ταῦτη τοι φρονίν ἔτει· Φυλὴ εἰκου Δαδιδ καθ' ἑαυτήν, καὶ αἱ γυναικεῖς αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. » Καὶ δὴ φέρε λέγομεν, ὡς ἔνι, τὸν ἐκάστην πόνον. Οἱ μὲν γάρ ἐξ

Χ. Ε'. Ferro ignique deformata olim universa Iudea a Romano exercitu, ipsaque Hierosolyma obsidione cincta, tamen ab incolis planetum editum Iri ait, qualem ederet agricola exesa malo punica. Est enim hoc genus arboris bellissimum, atque a radioe in erebros, terples ac patulos diffusum ramus exsurgit, spis quoque fructibus decoratum, esprito est admirabile. Gratissima enim res malum punicum, naturali pulchritudine eximium, a ramo dependens, et cum granis intus rubentem habens corticem. Gravissimum autem et molestissimum, ut dicebam, simul cum fructibus arborem anputari. Ejusmodi quiddam Iudeis contingere videtur hoc. Nam quod ad honores propter legem perceptos attinet, non immixto malis puniceis evanparentur, qui fater eos principem locum obtinuerunt. Siquidem de tribu et familia Iuda oriundi, et regno prepositi in summa apud eos gloria fuerunt. Tribules autem Levi, 705 sacerdotii ornamenti congruentissime honestatati, in claritate et celebritate vixerunt. Quid ego de judicibus, et legum peritis, et allis honoribus illustratis dicam? At postquam in Christum debacchali sunt, hostibus traditi sunt, Vespasianoque ac Tito eorum proviniam depopulantibus, et Hierosolymam obdidentibus, et fame incolas omnes enecante, lamento et planctu omnia redundarunt. Testator et Josephus. Nam in Horis De bello Iudeo alicubi de Hierosolyma scribit in hac verba: Urbe tota plangores, et gemitus, et lamenta dolore expressa late audiebantur. Et ut eam Libanum et saltum vocavit, cum diceret: « Aperi, Libane, portas tuas, et ignis comedat cedros tuas. Ululeti pinus, quia cocidit cedrus, quoniam magnates vehementer facti sunt miseri. Ululate, quercus Basanitidis, quoniam succisus est saxis consitus: » sic nunc item malum punicum excisam appellat. Testis accedit et dominus Matthæus, ubi populo Iudeorum illa prænuntiatur: « Jam securis ad radicem arborum posita est. Omnis igitur arbor non ferens fructum bonum, excinditur, et in ignem mittitur, et ardet. » Inquit ergo, tantus excisio in ea planctus, quantum exarcente ejus fructu improviso, et ipsa excisa. « Planget autem terra per tribus et tribus, D et mulieres eorum seorsum. » Non putamus sane beatum prophetam illud velle, in qualibet tribu seorsum mares a seminis staturos, et planctum daturos; hoc enim supervacaneum et inconsideratum foret. Illud potius docet, unquamque tribum cum seminis suis peculiarem lamentandi causam habitatam. Ideiū inquit: « Tribus David seorsum, et mulieres eorum seorsum. » Jam vero quantum possimus cuiuslibet afflictionem explanimus. Tribules enim e tribu David, sive Iuda, et regno excisi, impotenter ejulant, ut tanto splendore spoliati. Levite vero, sacerdotii honore depulsi, una cum mulieribus planctui se dabunt. De familia ax-

^a Zachar. xi, 1, 2. ^b Matth. iii, 10.

tem Nathan (hic erat propheta, nec omnino veras) A similiter plangent: non enim licebit illis amplius valicinari iniqua, et loqui de corde suo⁴, et sermones suos pro divinis venditare imprudentibus, indeque turpe lucrum colligere. Habet porro traditio, Judæos judices per tempora sua constitutos, de tribu Simeonis legisse, 786 utpote quæ florere viri prudentissimis, et legum scientissimis, et in vita ad leges accommodata cæteris multo præstantoribus. Lamentabuntur autem hi quoque. Hanc ub causam dicit, tribum Simeon lamentaturam seorsum. Non enim sincere judicii munus exercebant, neque divinis legibus obsequentes, quæ Deo placerent, præstare conabantur, sed lucris potius inhiabant, levissimo pretio fidem suam addicentes, et ut ait propheta: «Judices eorum sicut lupi Arabiæ⁵.» Lamentari autem una etiam alias tribus oportebat, ut jucundissimis sibi ritibus et lucis ejecatas, imo et ipsa morte earum capitibus immimente, ipsaque fame instar hostilis gladii eas absorbente.

Taïs ἀναγκαῖον πως ἦν καὶ τὰς ἑτέρας φυλὰς, ἅτε πομένας, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ θανάτου ἐπηρημένου ταις σφῶν κεφαλαῖς, φθάνοντος δὲ ὥσπερ τῶν πολεμίων τὸ ἔιρος καὶ αὐτοῦ τοῦ λιμοῦ.

CAP. XIII.

VERS. 1. In die illa erit omnis locus apertus in domo David, et habitantibus Jerusalem, et in transmutationem et aspersionem.

XCVI. Post hoc adventum Christi diligentibus eventura percurrit. Qui enim in sua incredulitate insolentius se gesserunt, obsidebuntur, inquit, et in miseriis suis ejulabunt. Ast in ea, quam mente spectamus, et vere sancta Hierosolyma⁶, et in domo David, hoc est, Ecclesia, ubi ex semine David secundum carnem Christus apparuerit, «Omnis locus patet», hoc est, multa erit latitudo, et quasi remissum et laxum, optatissimumque et omni molestia solutissimum vivendi genus. Scias porro velim, in Hebræa editione sententiam banc aliter existare. Nam pro, «Erit omnis locus apertus», ait, fore ut omnis fons scaturiat. Et probabile est admodum, etiam LXX interpretationem eodem tendere, quamvis verba secus habeant, ut quiddam ejusmodi significetur. Incredula nempe et recalcitrans, perversa et apostatrix Jerusalem, «quæ occidit prophetas, et lapidat eos qui ad eam missi sunt⁷, condignas audacia sua pœnas persolvet. Excedet enim, ceu malus punica. Habitantibus autem Jerusalem quæ intelligentia conspicitur, sive domum Juda, id est, Christi, «erit omnis locus apertus, sive in omni loco fons, purgationis aqua manans, utique sacri baptismatis, ad utilitatem credentium, et in transmutationem 787 et in aspersionem.» Quænam ista transmutatio? Judeorū ex institutione legali ad vitam in Christo,

A φυλῆς Δαβὶδ, ήτοι τοῦ Ιούδα, τῆς βασιλείας ἐκκοπέντες, κατοιμώζουσιν ἀσχέτως, ὡς τῆς οὐτα περιφανοῦς εὐχείας ἀποστερούμενοι. Οἱ γε μὴν ἐκ τῆς τοῦ Λευτ., τῶν ἐκ τῆς Ιερωαύης ἐξωθούμενοι γερῶν, ὁμοῦ γυναικὶ ποιήσονται τὸν κομμόν. Οἱ δὲ ἐκ φυλῆς τοῦ Νάθαν, προφήτης δὲ οὗτος ἦν, καὶ οὐχὶ πάντες ἀληθῆς, κόβονται πάλιν⁸ οὐ γάρ ἦν αὐτοῖς ἔτι προφητεύειν δύσκα, καὶ λαλεῖν τὰ ἀπὸ καρδίας, καὶ τοὺς ἀσυνέτοις καταπαλεῖν ὡς παρὰ Θεοῦ τοὺς ίδίους λάγους, καὶ τὰς ἑτεῦθεν συλλέγειν αἰσχροκερδεῖας. «Ἐχει δὲ ἡ παράδοσις, ὅτι τοὺς κριτὰς Ιουδαῖοι τοὺς καθισταμένους κατὰ καιροὺς ἐκ τῆς Συμεὼν ἐδέχοντο φυλῆς, ἀτε δὴ συνετωτάτους καὶ νομομαθεῖς ἀνδρας ἔχουσις, καὶ πολὺ τῶν δλλων προφερεστέρους εἰς γε τὸ ζῆν ἐλέσθαι ἐννόμως. Διὰ τοῦτο φησιν ὅτι Φιλή B Συμεὼν κόβεται καθ' ἑαυτήν. «Ιδιος δέ τις καὶ τούτοις ὁ θρῆνος. Οὐ γάρ ἔκρινον ὁρθῶς, οὔτε μὴν τοῖς θεοῖς εἰκόνες νόμοις, τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἀποκεράνειν ἐσπούδαζον, ήσαν δὲ μᾶλλον φιλοκερδεῖς, καὶ εὐιωνύτατοι, καὶ ἢ φησιν ὁ προφήτης, «Οἱ κριταὶ αὐτῆς ὡς λύκοι τῆς Ἀραβίας.» Συνοδύρεσθαι δὲ ταύταις δὴ τῶν ἡδίστων αὐταῖς ἐθῶν τε καὶ τόπων ἐκπεμπομένας, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ θανάτου ἐπηρημένους ταῖς σφῶν κεφαλαῖς, φθάνοντος δὲ ὥσπερ τῶν πολεμίων τὸ ἔιρος καὶ αὐτοῦ τοῦ λιμοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΙ'.

C «Ἐτ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται πᾶς τόπος διαποτήμενος ἐτ τῷ οἰκῳ Δαβὶδ, καὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ, καὶ εἰς τὴν μετακίνησιν, καὶ εἰς τὸν διατησμόν.

ΚΓ. «Ἐπιτρέχει τῷ λόγῳ τὰ μετὰ τοῦτο πάλιν ἐσόμενα τοῖς ἡγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ. Οἱ μὲν γάρ ταῖς ἀπειθείαις ἐξυδρικότες, ἐν πολιορκίαις ἐσοντάι, φησι, καὶ ἐπὶ γε τοῖς σφῶν αὐτῶν κατοιμώζουσι, κακοῖς. «Ἐν δέ γε τῇ νοητῇ καὶ ἀγίᾳ κατὰ τὸ ἀληθὲς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, τουτέστι τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοῦ πεφηνότος ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα Χριστοῦ, «Πᾶς τόπος ἔσται διανοιγόμενος, » τουτέστι, πολλὴ τις εὐρυχωρία, καὶ οἶον ἀνειμένη διαιτα τριπόθιτος καὶ ἀπονωτάτη. «Ιστέον δὲ διε τὸ φρέδον Ἐβραῖοι πάλιν ἐτέρως ἐκδεδώκασιν. «Ἄντι γάρ τοῦ, «Ἐσται πᾶς τόπος διανοιγόμενος, » πᾶσαι ἔσεσθαι πηγὴν ἀναδρύουσαν ἐφησαν αὐτοῖς. Καὶ εἰκός γε σφόδρα, καὶ τῆς ἐρημηνείας τῶν Ἐδδομήκοντα τὸν σκοπὸν εἰς τοῦτο αὐτὸν συντείνεσθαι, κανεὶς εἰ ἑτέρως ἔχοι τῆς τῶν φρημάτων προφορᾶς ὁ τρόπος, ἵνα τι τοιούτον ἢ τὸ δηλούμενον. «Η μὲν γάρ ἀπειθῆς, καὶ ἐξῆνος Ἱερουσαλήμ, τὴν πονηρά τε καὶ ἀποστάτις, «Η ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, » τὰς τοῖς ίδίοις τολμήμασιν ἀναλόγως ἐχούσας ἀποτειλεῖ δίκας. «Ἐκκοπήσεται γάρ φούνος δίκην. Τοῖς γε μὴν οἰκουσι τὴν νοητὴν Ἱερουσαλήμ, ήτοι τὸν οἰκον Ιούδα, τουτέστι Χριστοῦ, «ἔσται πᾶς τόπος διανοιγόμενος, » ἥγουν ἐν παντὶ τόπῳ πηγὴ, τὸ τῆς καθάρσεως θύρωρ ἀναδρύουσα, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ ἀγίου βαπτισματος, ὡς εἰναι χρήσιμον τοῖς πεπι-

⁴ Jerem. xxiii, 16. ⁵ Sophon. iii, 3. ⁶ Hebr. xii, 22. ⁷ Matth. xxiii, 37.

στευκόσι, ο καὶ εἰς τὴν μετακίνησιν, καὶ εἰς τὸν φαντισμόν. » Καὶ τίς ἡ μετακίνησις; Ἰουδαίων μὲν ἐκ νομικῆς ἀγωγῆς εἰς πολιτείαν τὴν ἐπὶ Χριστῷ· ἀπὸ σκιᾶς εἰς ἀλήθειαν, ἐκ τύπου καὶ γράμματος, εἰς λατρείαν πνευματικήν. «Ελλήσις δὲ μετακίνησις τίς ἔσται; Ἐξ ἀποστολας ἥκουσιν ἐπὶ τὸ πιστεῦσαι Χριστῷ· ἐξ ἀμαθείας τῆς πρώτης, εἰς ἐπίγνωσιν ἀκραίφνη τοῦ κατὰ ἀλήθειαν δυνος Θεοῦ· ἀπὸ σκέτους εἰς φωτισμόν. Μετακίνησις δὲ κοινῇ, παντὶ πρέπουσα τῷ κεκλημένῳ διὰ τῆς πίστεως, Ἰουδαίων τε καὶ Ἔλληνι, ἀπὸ τοῦ φρονεῖν τὰ σαρκὸς, ἐπὶ τὸ ἐλέσθαι ζῆν δοίως, καὶ καθαρῶς, καὶ περιπατεῖν ἐν πνεύματι, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνὴν· ἐκ τοῦ τιμῆν τὰ ἐν κόσμῳ εἰς τὸ ἀγαπῆσαι τὰ ὑπερκόσμια. «Οὐτὶ δὲ τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν δεχόμενοι βάπτισμα φαντιζόμενα τῷ αἵματι Χριστοῦ πρὸς ἀποκάθισταν ἀμαρτίας, πῶς ἀν ἐνδοιασειέ τις; Οὐκοῦν ἡ ὁδὸς ἡ εἰς μετακίνησιν καὶ εἰς φαντισμὸν τοὺς ἐν τῷ οἰκῳ Ἰουδαῖα, τὸ σωτήριον βάπτισμα, ἥτοι πᾶς τόπος καὶ ἀναβρύουσα τὸ τῆς καθάρσεως ὄνδωρ.

Kai εσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος Συμβούλος, ἐξολοθρεύσω τὰ ὄνδρατα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς τῆς, καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτῶν μερι. Kai τοὺς ψευδοπορφῆτας, καὶ τὸ πτερῦμα τὸ ἀκαθάρτον ἐξαρῷ ἀπὸ τῆς τῆς.

ΚΖ'. Πάντα πρὸς τὸ ἄμεινον μετακεχώρηκεν ἐν Χριστῷ, καὶ καὶνὴ κτίσις τὰ ἐν Χριστῷ, τῆς ἀρχαὶς σαθρότητος ἀποβαλόντα τὸν μῶμον. Ἀτρεκῆ δὲ ὅντα τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον κατέδο: τις ἀνὲξ αὐτῶν, εἰ βούλοιτο, τῶν πραγμάτων. Πρὸ μὲν γάρ τῶν τῆς ἐπιδημίας καιρῶν, οὐποιούσης, καὶ τοῦτο τῷ θεῷ φωτὶ τὰ πάντα περιαστράπτοντος, ἀχλὺς ἦν ἔτι, καὶ σκότος ἐν ταῖς τῶν ἑθνῶν καρδίαις. Ἐλάτρευον γάρ εἰδώλους, καὶ δυσθουλίας εἰς τοῦτο κατώλισθον, ὡς ἕδοις, καὶ λίθοις ἀναθεῖναι τὸ σένας, καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις δαιμοῖσι τὰς θεῷ πρεπούσας ἀνάπτειν τιμάς. Καὶ ταῦτη μὲν τῆς τῶν πλανώμενων ἀδελτηρίας τὰ ἐγκλήματα. Παρὰ δὲ γε τῷ Ἰσραὴλ, δὲς καὶ ἀπόδεκτος, καὶ μερὶς Κύριου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, σχοίνιοι μά τε κληρονομίας αὐτοῦ, τοσαῦτή τις ἣν τὴν τε καὶ τρόπων ἔξιτηλία, ὡς ὀλίγου μὲν ἀξιοῦσθαι λόγου, καίτοι πρὸ; ἐπικυρώταν αὐτοῖς δοθέντα τὸν νόμον, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχοντα πρὸς παιδαγωγίαν τὴν ἐπὶ γε τῷ χρῆναι βιοῦν ὄρθως, ἀπονεύσαι δὲ μᾶλλον πρὸς τὸ δεῖν ἀδεύλως ταῖς τῶν ἑθνῶν ἀποκομίζεσθαι πλάναις, καὶ ταῖς τῶν ὀμήρων δεισιδαιμονίαις στοιχεῖν. Προσέκειντο μὲν γάρ, καὶ λαλῶν ἐκτόπως, τοῖς τῶν φευδάνυμων προφητῶν μαντεύμασιν. Οἱ μὲν γάρ τῶν εἰδώλων θεραπευταί, τοῖς βεβήλοις τεμένεσι προσαζήσαντες, χρησμολόγοι τε ἡσαν, καὶ φευδοεπεῖς· οἱ δὲ καὶ τὸ, «Ζῆς Κύριος», ἐπι- γλωττῆς ἔχοντες, καὶ εὔσεβειν ὑποπλαττόμενοι, καὶ οἵον προσβάτου δορρῆ τὸν λύκον ἐπισκιάζοντες, τὸ τῆς προφητείας δονομά σφισιν αὐτοῖς; περιτιθέντες οἱ τάλαντες, καὶ τὴν ἐπὶ τούτῳ δέξαν ἀνοσίως ἀρπάζοντες, ἀπτρεγύοντο τὸ δοκοῦν, καὶ τοὺς τῆς αὐτῶν καρδίας λογισμοὺς, θείαν ἔφασκον

ab umbra ad veritatem, a typo et littera ad cultum spiritualiem. Quenam autem Graecorum erit transmutatio? Ex incredulitate ad Christo credendum veniunt, et ex ignorantia maxima ad agnitionem puram veri Dei; a tenebris ad illuminationem. Transmutatio autem communis, cuiilibet per fidem vocato conveniens, Judæo et Graeco, a sapiendo ea quæ carnis sunt ad sancte ac pure vivendi et in spiritu ambulandi consilium, ut beatus Paulus horatatur⁸; ex admiratione eorum quæ in mundo sunt ad diligenda quæ supra mundum sunt. Divinum porro et sacram baptismus suscipientes nos aspergi sanguine Christi ad expurgationem peccati, quis dubitet? Ergo via ad transmutationem et aspersionem domum Iuda habitantibus salutare baptismus est, sive omnis locus apertus, sive omnis fons dilatatus, et purgationis seu expiationis aqua scaturiens.

VERS. 2. *Et erit in die illa, dicit Dominus Sabaoth, disperdam nomina idolorum de terra, et non erit ultra eorum memoria. Et pseudoprophetas, et spiritum immundum auferam de terra.*

XCVII. Omnia in statum meliorem migrarunt in Christo, et quæ in eo sunt nova creatura⁹, marcoris antiqui abjecto dedecore. Ac verborum quidem istorum veritatem ex ipsis quoque rebus quispiam perspexerit. Ante tempora enim adventus, quando nondum corpus ullum induerat Unigenitus, neque divino lumine omnia collustrabantur, adhuc caligo et tenebra in cordibus gentium erant. Colabant enim simulacra, eoque stultitia descendebant ut ligna et lapides divinis cæremoniis afficerent, et immundis dæmonibus Deo congruentes honores impenderent. Et hæc quidem errantium veganie crimina fuerunt. Apud Israelem vero acceptum illum, et partem Domini, sicut scriptum est¹⁰, et funiculum hæreditatis ejus, tanta erat consuetudinum atque inorum fatuitas, ut legem, quamvis ad auxilium sibi datam, nec ad institutionem vitæ in Christo probatae insufficientem parvipenderent, potiusque ad gentium errores sequendos stolidè declinarent, finitimarumque superstitiones **788** amplecterentur. Falsorum enim prophetarum vaticiniis absurdissime inhærebant. Quorum alii idolorum ministri profanis templis assidentes, et oracula et mendacia loquebantur : alii, « Vivit Dominus » in lingua habentes, et pietatem simulantes et tanquam ovilla pelle lupum contegentes, prophetarumque appellationem sibi ipsis arrogantes, miseri, et gloriam ejus nefarie rapientes, quod libebat eructabant, et sensa cordis sui divinum esse consilium autumabant. Super hujusmodi tam proiecte audacibus etiam propheta Jeremias universorum Dominum Deum ita compellat : « Qui es, Domine, ecce prophetæ pro-

⁸ Rom. viii, 4 seqq. ⁹ II Cor. v, 17. ¹⁰ Deut. xxxii, 9.

phetant, et dicunt : Non videbitis gladium, et fames non erit in vobis, quia veritatem et pacem dabo in terra, et in loco isto¹¹. » Et ad hæc Deus : « Falsa prophetæ prophetant in nomine meo. Non misi eos, et non mandavi eis, et non sum locutus ad eos, et visiones mendaces, et divinationes, et auguria, et electiones cordis sui ipsi locuti sunt ad eos, et ipsi locuti sunt eis, et ipsi prophetabant¹². » Mendaciloqui enim erant, ut dixi, et turpibus viet quæstieulis, de corde suo audientibus loquebantur, ut scriptum est, « et non de ore Domini¹³. » Deinde cum Judæos istud iniquo animo ferre opteret, illi contra eos venerabantur, et supremis honoribus exornare studebant. Postquam autem aliquando unigenitum Dei Verbum nobis apparuit, inepta et puerilia idololatriæ ludicia prorsus evanuerunt et extincta sunt, et sublatum cum ea nefarium quoque et impium pseudoprophetarum studium qui maligno et immundo spiritu pleni erant, et cum idolorum cultoribus germano ac simili errore infecti verissime coargui potuissent. Uuus quippe ambobus impietatis præses, nimirum Satanus. Ait igitur : « Tollam de terra nomina idolorum, et non erit memoria illorum in die illa¹⁴, » hoc est, illo tempore, quo divinum et cœlestis lumen splenduerit, et in errantium cordibus Lucifer, quem intelligentiae oculo videmus, exortus fuerit, ut scriptum est, et diluxerit dies, antiqua nocte et quæ in ea siebant repulsis, ut, veteri immunditia sublata, athletæ et sancti adoratores de cætero conversationis sanctæ ornamentiis instructi, vitam in Christo suspicere videantur.

διαις ὁ νοητὸς ἑωσφόρος ἀνατελῇ, κατὰ τὸ γεγραμμένη, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ δρωμένων· ίνα, τῆς ἀρχαίας ἀκαθαρσίας φαίνοντο λοιπὸν τῆς εὐαγγοῦς πολιτείας ἀνημένοι τὰ αὐχήματα, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ τιμῶντες ζωήν.

789 VERS. 3. *Et erit, si prophetaverit homo ultra, et dicet ad eum pater et mater ejus qui genuerunt eum : Non vives, quoniam mendacium locutus es in nomine Domini, et compedient eum pater ejus et mater ejus qui genuerunt eum, cum prophetaret ipse.*

XCVIII. Tanta reverentia illius saeculi mortales numen prosequuntur, inquit, adeoque de perfecta probitate et vita laudabili erunt solliciti, ut etiam parentes ipsi ad zelum et iram adversum liberos exacuantur, quod cum falsa dicant, se prophetare singant, et de corde suo loquantur, quasi Deus ad ipsos verba fecisset. « Compeditibus, inquit, implicebunt eum, » hoc est, ut amentem et insanum vincient, morasque tollentes, morti eum destinabunt, si in hoc morbo fixe impudenterque manserit. Satis enim est illis ad quodvis supplicium in filium decernendum, quod falsa in nomine Domini locutus sit. Vide autem quam vere hoc dictum sit, et quam stabilem mereatur fidem prædictio. Quis enim nostrum toleraverit hodie sic prophetantem quem-

A εἶναι βουλήν. Περὶ τῶν τὰ τοιάδε τολμᾶν εἰωθότων καὶ ὁ προφῆτης ἔφασκεν Ἱερεμίας, πρὸς τὸν τὸν ὄλων κατέβοντα Θεόν· « Οἱ ὄν, Κύριε, οἵδοι ὁ προφῆται αὐτῶν προφητεύουσι, καὶ λέγουσιν· Οὐκ ἔκεισθε μάχαιραν, καὶ λιμὸς οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν, στήλης εἰρήνης δώσω ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. » Καὶ πρός γε ταῦτα Θεός· « Ψευδῆ οἱ προφῆται προφητεύουσιν ἐν τῷ δύναματι μου. Οὐκ ἀπέστειλα αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἔντειλάμην αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐλάλησα πρὸς αὐτοὺς, καὶ δράσεις φευδεῖς, καὶ μαντείας, καὶ οἰωνίσματα, καὶ προαιρέσεις καρδίας αὐτῶν, αὐτοὶ ἐλάλησαν πρὸς αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ προεψήτευν. » Ψευδοεπίς γάρ ἡ σαν, ὡς ἔφην, καὶ λημματῶν αἰσχρῶν ἡττώμενοι, προσελάλουν τοῖς ἀκρωμένοις τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καθά γέγραπται, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου. Εἴτα δέον ἐπὶ τούτοις ἀγανακτεῖν ἰουδαίους, ἐκ τῶν ἐναντίων ἐποιοῦντο σεπτοὺς, καὶ τιμαὶ ταῖς ἀνωτάτω στεφανοῦν ἐπούδαζον. Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν ἐπέφανεν ἡμῖν ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, φύχετο μὲν εἰς ἄπαν, καὶ ὀλόθρευτο παντελῶς τὰ ψυχὰ καὶ μειρακιδὸν τῆς εἰδωλολατρείας ἀθύρματα, συνεχήρηται δὲ αὐτῇ καὶ τὸ ἔκτοπόν τε καὶ δυσσεβεῖς ἐπιτήδευμα τῶν ψευδοπροφητῶν, οἱ πονηροῦ καὶ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπλεψ ἡσαν, καὶ τοῖς τῶν εἰδώλων θεραπευταῖς; ἀδελφὴν καὶ γείτονα νοοῦντες τὴν πλάνησιν καταφωραθείεν ἀν, καὶ μάλισθιώς. Εἰς γάρ ἀμφοῖν τῇδε δυσσεβείας ὁ ἐπιστάτης, τουτέστιν ὁ Σατανᾶς. « Ἐξαρῶ τοίνυν, φησίν, ἀπὸ τῆς γῆς τὰ δύναματα τῶν εἰδώλων, καὶ οὐκ ἔσται αὐτῶν μνεία ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, » τουτέστι, καὶ ἐκείνον τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἀν τὸν καὶ ἐπουράνιον λάμψῃ φῶς, καὶ ἐν ταῖς τῶν πλανωμένων καρποῖς, διαυγάσῃ δὲ ἡμέρα, τῆς πάλαι νυκτὸς ἀπεληφθεῖν. C

Καὶ ἔσται, καὶ προφητεύση ἀθρωπός εἴτι, καὶ ἐρεῖ πρὸς αὐτὸν ὁ πατὴρ καὶ η μήτηρ αὐτοῦ οἱ γερρήσατες αὐτόν. Οὐ ζήσῃ, διτε ψευδῆ ἐλάλησας ἐτρόματι Κυρίου, καὶ συμποδιοῦσιν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ η μήτηρ αὐτοῦ οἱ γερρήσατες αὐτὸν ἐν τῷ προφητεύειν αὐτόν.

¶ Η. Τοσαύτη τις ἔσται περὶ τὸ θεῖον αἰδὼς τῶν τηνικάδε, φησὶ, φροντιῶσι δὲ οὕτω τῆς εἰς ἅκρον ἐπιεικείας καὶ ἀξιαγάστου ζωῆς, ὥστε καὶ γονέας αὐτοὺς ἰδίοις ἐπιθήγεσθαι τέχνοις ζηλούν, τὸ τοὺς ψευδοεπίς προφητεύειν ἀποπλαττομένους, καὶ ἀποφθέγξοντο τὰ τῶν ἀπὸ καρδίας, ὡς θεοῦ λελαγκότος. « Συμποδιοῦσι γάρ αὐτὸν, » φησὶ, τουτέστι, καταδεσμεύσουσιν ὡς ἐκφρονά τε καὶ μεμνότα, μελλήσαντες δὲ οὐδὲν, καθοριοῦσιν αὐτοῦ τὸν θάνατον, εἰ δέμονον τε καὶ ἀναδῆ τὴν ἐπὶ τῷδε ποιότοντον. Ἀπόχρη γάρ αὐτοῖς εἰς τὸ δεῖν ἀπασαν τὸν παιδὸς καθορίσαι δίκην τόδε, διτε ψευδῆ λελάηκεν τὸν δύναματι Κυρίου. « Αθρει δὲ ὑπερ ἐστιν ἀληθῆς οἱ λόγοι, καὶ τὸ βέβαιον εἰς πίστιν τῇ προσαναρωήσεις ἔχει. Τίς γάρ τῶν καθ' ἡμές διακαρτερήσειεν δύν

¹¹ Ezech. xiv, 13. ¹² Ibid. 14. ¹³ Jerem. xxiii, 16. ¹⁴ II Petr. i, 19.

τῷ νῦν καιρῷ προφητεύοντάς τινος; ή πῶς οὐκ ἔξ-
εστηκότα λογιεῖται μὲν τὸν τοιοῦτον εὐθὺς, ὃδε τε
ἔχοντα γνώμης πῶς οὐκ ἀν ποιήσαιτο στεγητὸν;
Ποίος δὲ πατήρ ἀνεπίπληκτον ἔσσει τέκνον, εἰ ταῖς
οὐτω̄ δεινοῖς ἐναλοίη πλημμελῆμασιν; Ἀπόδειξις οὖν
ἄρα, καὶ μάλα σαρῆς γένοιτο ἄν, οἶμα, τουτὶ τῆς
εἰς Θεὸν εὐσεβείας, διε τολὺν πρὸς τὸ δμεινον ἡ τῶν
καθ' ἡμᾶς πραγμάτων μετακεχώρηκε φύσις, Θεοῦ
μετεπλάτοντος εἰς τὸ αὐτῷ δοκοῦν καὶ εἰς τὸ εὖ ἔχον
ἡ πρᾶ. Καὶ γοῦν τὰ πάλαι τιμώμενα καὶ παρὰ πολ-
λοῖς ἀξιάγαστα, νῦν εἰσι στυγητά καὶ ἐπάρατα καὶ
τοῖς ἐπιεικίσιν οὐκ ἀνεκτὰ καὶ τοῦ κολάζεσθαι δεῖν
οὐκ ἡμοιρηκότα.

Καὶ ἔσται ἐτῇ ἡμέρᾳ ἀκείνῃ, παταυχυνθή-
σονται οἱ προφῆται ἔκαστος ἐκ τῆς ὁράσεως αὐ-
τοῦ ἐτῷ προφητεύειν αὐτὸν, καὶ ἐνδύσονται
δέρματα τριχίνηρ, ἀνθ' ὧν ἐγένετο, καὶ ἔρει·
Οὐκ εἴμι προφῆτης ἐτώ, διότι ἀνθρώπος ἐργαζό-
μενος τὴν γῆν ἐτώ εἰμι, διε τὸν ἀνθρώπον ἐγέννησε
με ἢντετός μου. Καὶ ἀρώ πρός αὐτὸν· Τί αἱ
πληγαὶ αὐτοῦ ἀτρεμέσοις τῷρε χειρῶν σου; Καὶ
ἔρει· Ἀς ἐπλήνηρ ἐτῷ οἰκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ
μου.

ἴθ. Ὄτι καὶ ποενῆς καὶ δίκης δῖξι τέθεινται παρ-
ήμιν τὰ πάλαι τεθαυμασμένα, καὶ ἐκ τῆς τῶν προ-
κειμένων ἐννοιας ἀταλαίπωρον ἰδεῖν. Προερχόμενον
μὲν γάρ, ὡς ἔφην, ἐν τῷ Ἱερατὴλ οἱ φευδοεπεῖς τε
καὶ φένακες, καὶ πλανῶν εἰωθότες ἐνεκεν τὸ δραχής
λαριθής καὶ κλάσματος ἀρτου, » κατὰ τὸ γεγραμμέ-
νον. Εἴτα τοιαῦτα τολμῶσιν ἑκείνοις ἐπέπληττε μὲν
οὐδεὶς οὐδὲ ἀπειργεῖν ἥθελεν ὡς δυσσεβεῖν ἥρημέ-
νους, ἐπανοίς δὲ μᾶλλον αὐτοὺς, καὶ ταῖς ἀνωτάτω
τιμαῖς στεφανοῦν ἥξουν οἱ τάλανες. Ταῦτη τοι κάκε-
νοι πρὸς τὸ χείρον ἔσσαν, τρεφομένης ὅσπερ αὐτοῖς
τῆς νόσου διὰ τῆς τῶν τεθαυμαστῶν αὐτοὺς ἐλα-
φρίας. Ἐν δὲ τῷ νῦν καιρῷ κατασχυνθήσεσθαι φησιν
αὐτοὺς, οὐ παραδεχθεῖσται δηλονότε τῆς φευδοπροφη-
τείας, ἐπιτετμημένης δὲ μᾶλλον, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν
τὰ τοιάδε τολμῶν εἰωθότων τὰς τῆς ἀπονοίας ἔξαιτου-
μένων δίκας, ὡς ἐλεγχθέντας εὐθὺς καὶ ἀποσχέσθαι
τοῦ κακοῦ, καὶ δέρματα εὐδύσασθαι τριχίνη, ἀνθ' ὧν
ἐψύσαντο, τουτέστι, πενθεῖν ἐπὶ τῷ κακῷ καὶ ἐπὶ
τῷ πλημμελείᾳ κατολοφύρεσθαι, μεταγινώσκοντας
ὅτι λαγισμῶν εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀμαθίας, ὡς
φευδοεπῆσαι κατὰ Θεοῦ, ἀνθρώπων δὲ δλως οὐδὲν,
δύολογῆσαι τε τὴν ἀμαρτίαν, καὶ συγγνώμην ἔχαιτη-
σαι, λέγοντας ασφῶς· Οὐκ εἴμι προφῆτης ἐγώ, ὅτι
ἀνθρώπος ἐγέννησε με, ἐκ νεότητός μου, » τουτέστιν,
ὅτι ἀνθρώπου γέγονα τέκνον. Ἀσθενῆς δὲ λίσταν ἡ φύ-
σις καὶ εὐπάροιστος κομιδῇ πρὸς τὸ μή ἔχον ὄρθως
καὶ ἐτοιμοτρήσης εἰς ἀμαρτίαν. Εἰεν δὲ ἀι τοιαῦτα
μετανοούντων φωναί. Εἰ δὲ δὴ βουλοίμην αὐτὸν ἔρε-
σθαι, φησι, Τί τὸ χρῆμα τῶν ἐν χερσὶν ὄρωμένων
τρανμάτων ἦτοι πληγῶν; ἀποκρινεῖται πάλιν, ὅτι
«Ἀς ἐπλήγην ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου, » συμ-
ποδισάντων αὐτὸν δηλονότε πατρὸς καὶ μητρὸς, καὶ
τὰ τῆς προπετείας ἐξηγήσατον δίκας. Οἶκος γάρ

A piam? aut quomodo non de mente ac sanitate de-
turbatum statim reputabit lalem, et sic affectum
quomodo nos aversabitur? Quis autem pater filium
terrimoram maleficiorum compertum inobjurgan-
tum relinquet? Potest igitur hoc, meo iudicio, evi-
dentiissima esse demonstratio pietatis in Deum,
quando rerum nostrarum natura multum ad meliora
processit, Deo illam ad voluntatem suam flectente,
et in conditionem pristina meliorem transformante.
Quare qua olim erant in prelio et a multis suspi-
ciebantur, nunc odiosa et execranda et bouis intol-
eranda ac supplicio obnoxia sunt.

Vers. 4-6. Et erit in die illa, confundentur pro-
phetæ, unusquisque ex visione sua dum prophetaverit
B ipse, et induentur pelle cilicina, pro eo quod mentiri
sunt, et dicet: Non sum propheta ego, quia homo
colebat terram ego sum, quia homo genuit me a juventute
mea. Et dicat ad eum: Quid plagæ istæ in
medio manum tuarum? Et dicet: Quibus percussus
sum in domo dilecti mei.

790 XCIX. Poena et ultione digna a nobis vesti-
mata, quæ quondam magni ducebamus, etiam ex
propositorum verborum sententia videre, nihil est
negotii. Prophetabant enim, ut dixi, in Israel men-
daces, plani et impostores, et propter pugillum
hordei frustulumque panis, sicut scriptum est¹⁶,
seducere soliti. Quæ cum designarent, nemo erat
qui eos reprehenderet aut tanquam impios coercere
vellet: quinimo laudibus potius et amplissimis
honoribus miseri dignabantur. Quare et illi dete-
riores evadabant, cum eorum morbum venerantium
levitas aleret. Hoc autem tempore eos confusum
iri dicit, repudiata nimirum pseudoprophæta, seu
potius accusata, et poenitentia a tam impuden-
tibus repetitis, ut correpti mox et scelere absolu-
ntur et pelle cilicinam induant, pro eo quod
mentili sint, hoc est, propter improbitatem suam
lugeant et propter delictum lamententur, poen-
nitentes quod in cogitationes adeo insipientes de-
venerint, ut perficiat fronte contra Deum falsa pro-
loquerentur, peccatumque suum consteantur, et
veniam poscant, dicentes aperte: « Non sum pro-
pheta ego, quia homo genuit me a juventute mea, »
D hoc est, quia hominis natus sum filius. Insirma est
autem natura vehementer et ad pravitatem facili-
me delorquetur et ad peccatum nullum negotio flecti-
tur. Voces itaque poenitentium huiuscmodi esse
queunt. Quod si velim ipsum interrogare, inquit,
Quid sunt quæ in manibus cernuntur vulnera seu
plagæ? respondebit rursum: « Quibus percussus
sum in domo dilecti mei, » vinculis eum scilicet
patre et matre constringentibus et temeritatem
plectentibus. Domus enim dilecti unicuique nostrum
est domus parentum. Quamobrem quanta veterum

¹⁶ Ezech. xiii, 19.

recentiumque rerum differentia sit, tecum reputa. Ferebantur enim in oculis falsi prophetæ, gloriaque et opinione bona florebant, nec eos talia agentes facti pœnitiebat. Ast præsenti tempore, si qui eorum sequi vaticinia voluerint, increpanterit et confunduntur, et parentum calculis ad pœnam vocantur, resipiscunt, ut qui peccarint, lugent, plorant, humanæ naturæ imbecillitatem proclivitatemque ad peccandum consilentes. **791** De terra enim spiritus imminundus Salvatoris nostri Iesu Christi virtute potestateque sublatus est.

'Ανήρηται γάρ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἀπὸ τῆς γῆς τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δυνάμει τε καὶ ἔξουσίᾳ.

Vers. 7. *Rhomphæa, consurge super pastorem meum et super virum civem ejus, dicit Dominus omnipotens. Fercute pastorem, et dispergentur oves, et inducam manum meam super pastores.*

C. Deus et Pater proprium Filium suum pro nobis tradidit¹⁶, dispensatore sinens, quamvis Deum et ex se naturaliter inexplicabili modo generatum, et in forma servi venire, et hominem nobis similem fieri¹⁷, et crucem sustinere, ut mundo salutem restitueret, et Satanæ in omnes dominatum erueret, et impuram idololatriam everteret et valuationem, pseudoprophetas et imposturas ex suo cuiusque corde profectas aboleret, auferret nōm spirituū immundum de terra, et mundum præterea constitueret formaretque, seductos ad divinitatis agnitionem transsetens, eosque ad pias et honestas vitæ rationes et ad opinionem omnigenæ virtutis de se præbendam impellens. Hanc ob causam mortem super ligno, quanquam ignominiosissimam, pertulit, confusione contempta, cum sic ipsi Deo et Patri videretur¹⁸. Et tale quiddam nobis ipse Filius subiit cum ait: « Quia descendи de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Haec est autem voluntas ejus qui misit me, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die¹⁹. » Et ut divinus Paulus scribit: « Propterea Christus moriuitus est et revixit, ut mortuorum et vivorum dominaretur²⁰. » Posuit igitur animam suam libens pro nobis²¹, tantum non etiam eum ut hominem voluntate sua Deo et Patre tradente, et velut permittente, ut dixi, illum sanguine suo omnium vitam emere. Itaque Servator, Pilato arbitrante se in ipsum habere potestatem, occurrit ita: « Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper²². » Postquam igitur ore prophetæ prænuntiavit rerum humanarum in melius commutationem fore maximam, ubi ille mortem in corpore pertulerit, quasi festinat tempus ostendere, quo hæc futura sint, et perpetrari passionis mysterium jubet, ipsam rhomphæam adhortans, ac dicens: « Consurge super pastorem meum, et super virum civem ejus²³.

A ἀγαπητοῦ ἐκάστῳ τῶν καθ' ἡμᾶς, δὲ τῶν γεγενητάτων. Ὅρα τοῖνυν δὴ τίς ἐστιν ἡ τῶν πάλαι καὶ νῦν πραγμάτων διαφορά. Ἐθαυμάζοντο μὲν γάρ οἱ παρ' ἑκείνοις φευδοπροφῆται, καὶ ἡσαν ἐν δόξῃ καὶ ὑπολήψει χρηστῇ, καὶ ταῦτα δρῶντες οὐδὲ μετεμέλονται. Κατὰ δὲ γε τὸν ἐνεστηκότα καιρὸν, εἰ δὴ τινὲς ἔλοιπο ταῖς ἑκείνων μαντείαις κατακολουθεῖν, ἐπιτεμῶνται καὶ καταισχύνονται, καὶ ταῖς τῶν γεγενητάτων καλόζονται φήσοις, μεταγινώσκουσιν ὡς ἡμαρτηκτές, πενθοῦσι καὶ κλαίουσι, τὴν τῆς ἀνθρωπίας φύσεας δύμολογούντες ἀσθένειαν καὶ τὸ εὔδλισθον εἰς ἀμαρτίαν.

B Ρομφαῖ, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου καὶ ἐπ' ἄνθρα ποιλεῖην αὐτοῦ, λέγε Κύριος καποκράτωρ. Πάταξον τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπίσθησται τὰ πρόβατα, καὶ ἐπάξια τὴν χεῖρα μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας.

P. Δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν τὸν Ιδίον Γίδην δὲ Θεός καὶ Πατήρ, ἐφεις οἰκονομικῶς, καίτοι θεὸν δηναριαν, καὶ τὸν αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἀπορθῆτας γεγενημένον, καὶ τὸν τοῦ δούλου μορφῇ καθιέσθαι, καὶ ἀνθρώπον γενέσθαι καθ' ἡμᾶς, καὶ ἀνατλῆναι σταυρὸν, ἵνα σωτῆρας τὸν κόσμον, καὶ ἀποστήσῃ τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας τὸν Σατανᾶν, καθέλῃ δὲ καὶ τὴν βέβηλον εἰδωλολατρείαν, καὶ καταργήσῃ μαντείαν, φευδοπροφῆτας τε καὶ τοὺς ἐκ καρδίας φενακισμούς, ἐξάρῃ δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ πρός γε δὴ τούτοις, ἵνα καταστήσηται τὴν ὑπ' οὐρανῷ, μετατιθεὶς εἰς θεογνωσίαν τοὺς πεπλανημένους, ἀναπειθῶν ἐλέσθαι τὴν εὐσεβή καὶ εὐσῆκμον πολιτείαν καὶ πᾶν εἶδος ἀρετῆς ὁρᾶσθαι τετιμηκότας. Ταύτης οὖν ἔνεκα τῆς αἰτίας τὸν ἐπὶ ἔχοντο θάνατον, καίτοι πολὺ λίαν ἔχοντα τὸ δυσκλεές, ὑπέμεινεν, αἰσχύνης καταφρονήσας, οὕτω καὶ αὐτῷ δοκοῦν τῷ θεῷ καὶ Πατρί. Καίτοι τοιούτον ἡμῖν ὑποφέλεινει λέγων· αὐτὸς δὲ Γίδης· « Οτι καταβήνηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶν δέδωκέ μοι μή ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. » Καὶ ὥσπερ ὁ θεατέστος γράφει Παῦλος, « Διὰ τούτο Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἀνέζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. » Τέθεικε τοῖνυν ἐκὼν ὑπὲρ ἡμῶν τὴν φυχὴν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ παραδόντος αὐτὸν ὡς ἀνθρώπον λόιψι νεύματι τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ οἰον ἐφιέντος, ὡς Ἐφῆν, αἴματι τῷ Ιδίῳ τὴν ἀπάντων πράσσει ζωήν. Καὶ γοῦν δὲ Σωτῆρ, οἰηθέντος Πιλάτου κατεξουσιάζειν αὐτοῦ, προσυπήντα λέγων· « Οὐκ είχες ἔκουσίαν οὐδεμίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μή ἦν σοι δεδομένον δικαίωσιν. » Προαργητάμενος τοῖνυν διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς ὡς πλείστη τις ἐσται τῶν ἀνθρωπίων πραγμάτων ἐπὶ τὸ δικαιον οἰηθέντος, παθόντος αὐτοῦ τὸν ἐν σαρκὶ θάνατον, μονονούχη καὶ ἐπισπεύδει τοῦ καιροῦ τὴν ἀνάδειξιν, καθ' ὃν ἐσται ταῦτα, καὶ ἐνεργεῖσθαι προστέταχ τὸ ἐπὶ τῷ πάθει μυστήριον, αὐτῷ

¹⁶ Rom. viii, 32. ¹⁷ Philipp. ii, 6-8. ¹⁸ Hebr. xii, 2 σεηq. ¹⁹ Joan. vi, 38, 39. ²⁰ Rom. xiv, 8, 9. ²¹ i Joan. iii, 16. ²² Joan. xix, 41.

τῇ ρομφαῖᾳ παρεγγυῶν τε καὶ λέγων· « Ἐξεγέρθης ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, καὶ ἐπὶ ἄνδρα πολίτην αὐτοῦ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Καὶ ρομφαῖαν μὲν ἐν τούτοις καταδηλοῦσθαι φαμεν ὡς ἐν εἴδετι μαχαίρας τὸν πειρασμὸν, ή καὶ αὐτὸν τὸ πάθος, τὸ ἐκ τῆς Ἰουδαίων ἀπονοίας ἐπενηγμένον τῷ Ἐμμανουὴλ. « Εοικε γάρ συνιέναι τε οὕτω καὶ μήν καὶ εἰπεῖν ὁ δίκαιος Συμεὼν, ὅτε προσεκόμιζεν ὀχταήμερον τὸν Ἰησοῦν ἡ ἀγία Θεοτόκος. » Καὶ σοῦ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ρομφαῖα. Μόνον γάρ οὐχὶ ρομφαῖα κατεσφάζετο, σταυρούμενον ὀρῶσα τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα κατά γε τὴν σάρκα φημι. « Ω τοίνυν ρομφαῖα, Ἐξεγέρθητι, ψησοῦν, ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, τουτέστιν, Ἐξεγέρσθω λοιπὸν τὸ ουτήριον πάθος, καὶ ὁ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀναδείξεως ἥκτενος καιρός. » Εστι μὲν γάρ ἐφ' ἡμᾶς ἀρχιποίμην ὁ Χριστὸς, καὶ ὑπ' αὐτῷ ἐσμεν πάντες οἱ πεπιστευκότες, πλὴν οὐκ ἔξι χειρὸς τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Κατάρχει γάρ ἡμῶν ἐν Γίῃ, δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ σεσώσμεθα, καὶ δι' αὐτοῦ ἐσχήκαμεν τὴν προσαγωγήν. Καὶ γοῦν ἔφασκεν ὁ Σωτὴρ· « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, κάγὼ γινώσκω αὐτά, καὶ ἀκολουθοῦσι μοι, κάγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰώνα, καὶ οὐκ ἀρπάσει τις αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς μου. » Ο Πατήρ μου δὲ δέδωκε μοι, μείζων πάντων ἐστι, καὶ οὐδεὶς δύναται ἀρπάσειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρὸς μου. « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ μου ἐν ἐσμεν. » Ιδίος οὖν ἄρτα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ποιμήν ὁ Γίης, οὐκ ἀλλοδοτρια κατανέμων θρέμματα, τὰ ἐκαυτοῦ δὲ μᾶλλον καὶ τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἰδίων αὐτοῦ νοούμενων τῶν μισθωτῶν ποιμένων, οἱ κατέσφαζον μὲν τὰ πρόβατα, φειδοῦς ἀπάσης ἐξηρημένης. « Ἐλέγον δὲ καὶ πωλοῦντες αὐτά· « Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. » Πολέται δὲ, ἢγουν οἰκεῖοι καὶ γνώριμοι τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος, οἱ ὑπ' αὐτῷ τεταγμένοι, καὶ πρό γε τῶν δλλῶν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, οἱ καὶ παταχθέντος τοῦ ποιμένος κατεσκίδναντο καὶ πεφεύγασιν. « Επειδὴ γάρ ἤκον τῶν Ἰουδαίων οἱ ὀπηρέται, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ προδότης δομοῦ τῇ σπείρᾳ συλληφθέμενοι τὸν Ἰησοῦν, « Πάντες ἀρέτες αὐτὸν, ἔψυχον· » ἐφη γάρ οὕτω τὸ Γράμμα τὸ εὐαγγελικὸν. « Οτι δὲ δοὺς ὑπὲρ ἡμῶν εἰς θάνατον τὸν Ιδιον Γίλον ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ πατάξαι πως αὐτὸν λέγεται, τῷ γε δλως ἐφείναι παθεῖν, πιστώσεται λέγων αὐτὸς ὁ Γίης, διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς περὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἀνόσια δεδραχτῶν, δῆλον δὲ ὅτι τῶν Ἰουδαίων· « Οτι δη σὺν ἐπάταξας, χύτοι κατεδίωξαν, καὶ ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων μου προσέθηκαν. » « Ξκούσιον μὲν οὖν, ὡς ἔχην, ἐποιεῖτο τὸ πάθος, ἵνα τὸ ἐκ τοῦ παθεῖν αὐτὸν διαφανῆται κατόρθωμα. » Οτι δὲ τοῖς ἐσταυρωκόσιν δλέθρου πρόδενον ἐσται τὸ χρῆμα, καὶ τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς ὑποτεσοῦνται κακοῖς, οἱ τῆς τοιδέσδε βουλῆς καὶ τῶν ἐγχειρημάτων ἐξάρχοντες (οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ λαῶν ἡγούμενοι), διατρανολέγων· « Καὶ ἐπάξια τὴν χειρά μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας. » Διεφθάρκασι γάρ τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, κατὰ σὴν τοῦ προρήτου φωνὴν· « Εδωκεν μερίδα αὐτοῦ

A dicit Dominus omnipotens. » Rhomphæam hoc loco ut in specie gladii temptationem significare dicimus, aut ipsos quoque cruciatus ex Judæorum vecordia Emmanuel adhibitos. Sic enim eos intelligere et appellare videtur justus ille Simeon, quando sancta Deipara octiduanum Jesuni obtulit. « Et tuam ipsius animam pertransibit rhomphæa, seu gladius ²¹. » Pene enim gladio occisa est, conspiciens in cruce suffixum ex se progenitum, secundum carnem inquam. Ait ergo, « O rhomphæa, consurgi super pastorem meum, » hoc est, procedat deinceps salutaris passio, et veniat tempus quo sese bona ostendant. Est enim princeps pastor noster Christus, et sub ipso sumus omnes qui credidimus: verumtamen non extra manum Dei et Patris. Imperat enim nobis B in Christo, perque ipsum, et in ipso salvati sumus et per ipsum accessum obtinuimus ²². Proinde dicebat Salvator: « Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum, nec rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus qui dedit mihi major omnibus est: et nemo potest rapere de manibus Patris mei. Ego et Pater unum sumus ²³. » Proprius igitur Dei et Patris pastor et Filius, non alienum gregem pascens, sed suum potius et Patris, cum mercenarii pastores non esse ejus proprii intelligentur, qui contra omnem misericordiam oves mactabant. Quin et eas vendentes dictabant: « Benedictus Dominus, et ditati sumus ²⁴. » C Cives autem, sive domestici, et noti boni pastoris, sunt ei subordinati, et ante alios divini discipuli, qui et percusso pastore dispersi sunt. Postquam enim Judæorum ministri advenerunt, et cum ipsis proditor cum cohorte Jesum comprehensuri, « Omnes reliquo eo fugerunt ²⁵; » sic enim est in Scriptura evangelica. Quod autem Deus et Pater dato pro nobis Filio suo in mortem, percussisse ipsum quodammodo dicatur, dum eum sivit omnimodis pati, testificatur et ipse Filius per vocem Psaltæ, de nefanda in ipsum machinatis, Judæis videlicet: « Quoniam tu percussisti, ipsi persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt ²⁶. » Voluntarie igitur passus est, ut dixi, ut passionis virtus eluceret. Quam iis qui crucifixerunt exitiosam **793** fore, et calamitatēs ex divina ira invehendas sensuros hujus consilii cæptorumque istorum architectos (qui erant primores populi) declarat: « Et inducam manum meam super pastores. » Corruerunt quippe vineam ejus, juxta vocem prophetæ: « Dederunt partem ejus desiderabilem in solitudinem inviam. Facta est in dissipationem perditionis ²⁷. » Inducit porro manum Deus pastoribus velut compressuram rhomphæam et impictalis exacturam poenas, quia non solum ipsi in Christum insaniverunt, sed quia insuper aliis horribilis in eum furoris auctores et duces fuerunt. Nam, ut est apud sanctum Matthæum evangeli-

²¹ Luc. ii, 35. ²² Ephes. ii, 18. ²³ Joan. x, 27, 28. ²⁴ Zachar. xi, 5. ²⁵ Matth. xxvi, 56. ²⁶ Psal. Lxxviii, 27. ²⁷ Jerem. xii, 10, 11.

listam, cum Pilatus Iudeis Christum et Barabbam proposuisset, et utrum sibi ex duobus dimitti vellet, quasiviset, principes sacerdotum ei seniores persuaserunt populis ut Barabbam peterent, Jesum vero perderent. Impulerunt eos nihilominus ut clamarent: «Crucifige, crucifige eum²⁰.» Vera est igitur prophetæ vox: «Pastores stulte egerunt, et Dominum non exquisierunt. Propter hoc non intellexit omnis grec, et dispersi sunt²¹.» Sicut enim vigilantia bonorum pastorum commodat gregi; sic inertia eundem perdit, et per pastorum vestigia subditii omnino gradiuntur.

σωτιν. »Ανέπειθον δὲ πρὸς τούτους βοὴν. «Σταύρωσον, σταύρωτον αὐτόν.» Οὐκοῦν ἀληθὲς τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς εἰρημένον, διτὶ: «Οἱ ποιμένες τούτῳ οὐκ ἐνόησε πέπαι τῇ νομῇ, καὶ διεσκορπίσθησαν.» Ήσπερ γάρ τῇ νῆψις τῶν ἀγαθῶν ποιμένων ὀνίνησε τὴν ἀγέλην· οὕτω καταφθείρει τὸ βάθυμον, καὶ τοῖς τῶν ποιμένων ὕγεις τὸ ὑπὸ χεῖρα πάντως ἀκολουθεῖ.

Vers. 8, 9. *Et erit in die illa in omni terra, dicit Dominus, duas partes ejus peribunt, et deficient, at tertia relinquatur in ea. Et traducam tertiam partem per ignem, et uram eos sicut uritur argentum, et probabo eos sicut probatur aurum. Ipse invocabit nomen meum, et ego exaudiam eum, et dicam: Populus meus iste est: et ipse dicet: Dominus Deus meus.*

Ci. Inducta manu divina pastoribus impiis et mendacibus, qui vineam regiam corruerunt, nec ultionis poenarumque expertes futuros dicit, qui illorum meditata inconsultissime adjuverunt, populum Iudeorum utique et vulgus subditum. Bello enim disperierunt, et urbibus una cum idolis funditus delatis, vix reliquiae salvatæ sunt²², quæ tertia pars de tota multitudine intelligitur. **794** Non enim prorsus, seu univere Israel interiit, Deo propter patres miserante. Quod et beatus Isaías confirmat: «Et nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma suissemus, et sicut Gomorrah similes essemus²³.» Veruntamen, tertiam partem, seu reliquias, hoc est, credentes in sanguine et posterioritate Israel, traducturum per ignem, et igne ut argentum et aurum sese exploraturum confirmat. Non enim caret molestiis ac laboribus sanctorum vita, et verum est, «volentes pie vivere in Christo, persecutionem passuros»²⁴. Probatissimi porro fuerunt divini discipuli, et quotquot illo tempore operum et afflictionum socii iisdem fuerunt, Evangelium Christi per gentes sacro ministerio promulgantibus. Ad multas enim vexationes et persecutiones experientias vocati sunt, et tantum non ignibus usi, dum per tentationes probarentur, ut cum fiducia possent exclamare: «Quoniam probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum²⁵.» Quæ igitur hinc utilitas? aut quod præmium referent, qui sic afflicti et probati sunt? Domestici, noti et dilecti Deo evaserunt. Numerati sunt enim «po-

A ἐπιθυμητὴν εἰς Ἑρημὸν διβατον. Ἐγενήθη εἰς ἀφανισμὸν ἀπωλείας. »Ἐπάγει γε μὴν τὴν χεῖρα Θεὸς τοῖς ποιμέσιν, οἵοντες καταπαύουσαν τὴν φρυμφαίαν καὶ τὰς τῆς ἀνοσιότητος ἔξαιτοῦσαν δίκας, οὐχ διτὶ μόνον αὐτοῖς πεταρφνήκασιν εἰς Χριστὸν, ἀλλὰ διτὶ πρὸς τούτους καὶ τοῖς ἄλλοις γεγόνασιν ἀρχὴ καὶ ὅδος τῆς εἰς Χριστὸν ἀσχέτου μανίας. Ως γάρ φησιν ὁ μακάριος Μαθθαῖος ὁ εὐαγγελιστής, Πιλάτου τοῖς Ίουδαίοις προτεθεικότος Χριστὸν τε καὶ Βαραβᾶν, καὶ τὸ, Τίνα θέλετε ἐκ τῶν δύο ἀπολύτων ὑμῖν, προσπεφωνηθότος, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι: «Ἐπεισαν τηὺς ὅχλους ἵνα αἰτήσωνται τὸν Βαραβᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀπολέσωται.» Ανέπειθον δὲ πρὸς τούτους βοὴν. «Σταύρωσον, σταύρωτον αὐτόν.» Οὐκοῦν ἀληθὲς τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς εἰρημένον, διτὶ: «Οἱ ποιμένες τούτῳ οὐκ ἐνόησε πέπαι τῇ νομῇ, καὶ διεσκορπίσθησαν.» Ήσπερ γάρ τῇ νῆψις τῶν ἀγαθῶν ποιμένων ὀνίνησε τὴν ἀγέλην· οὕτω καταφθείρει τὸ βάθυμον, καὶ τοῖς τῶν ποιμένων ὕγεις τὸ ὑπὸ χεῖρα πάντως ἀκολουθεῖ.

B Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν πάσῃ τῇ γῇ λέγει Κύριος, τὰ δύο μέρη αὐτῆς ἔξιλοθρευθῆσται, καὶ ἐκλείσῃ, τὸ δὲ τρίτον ὑπολειφθῆσται ἐν αὐτῇ. Καὶ διάξω τὸ τρίτον διὰ πυρὸς, καὶ κυρώσω αὐτοὺς, ὡς κυρῶνται τὸ ἀργύριον, καὶ δοκιμῶ αὐτοὺς, ὡς δοκιμάζεται τὸ χρυσόν. Αὐτὸς ἔκινατεσται τὸ δυομά μου, καὶ τῷ δικαιούσομαι αὐτῷ, καὶ ἔρω. Λαβός μου οὐτός διτι, καὶ αὐτὸς ἔρει· Κύριος σὸς Θεός μου

PA'. Έπενεχθείσης τῆς θείας χειρὸς τοῖς ἀνοσίοις φευδοτοιμέσιν, οἱ τὸν ἀμπελῶνα κατεψθέρκασι τὸν βασιλικὸν, οὐδὲ αὐτοὺς ἐσεσθαί φησιν ἕξα ποιησῆς καὶ δίκης τοὺς τοῖς ἀνοσίοις αὐτῶν σκέμμασιν ἀδουλάτατα συνδεδραμηκότας, δῆλον δὲ διτὶ τοὺς τῶν Ίουδαίων δῆμους καὶ τὴν ἀγελαίαν τῶν ὑπὸ χεῖρα πληθύν.

C Διδαπάνηγται γάρ τῷ πολέμῳ, καὶ διολώλασιν ὀμοῦ τοῖς κατόχοις αἱ πόλεις, πανολεθρίᾳ καταπαλλύμεναι, μόλις δὲ σέσωσται τὸ κατάλειμμα, ὡς ἐν τρίτῃ μοίρᾳ τοῦ παντὸς νοούμενον πλήθους. Άλλθερεται γάρ οὐκ εἰς ἀπαν διαστάσης τοῦ Ιερατῆλ, Θεοῦ κατοικείροντος διὰ τοὺς πατέρας. Τοῦτο καὶ αὐτὸς διακάριος Ησαΐας φησι·

«Καὶ εἰ μὴ Κύριος Σαβαὼν ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα δὲν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορφα δὲν ὠμούθημεν.» Πλὴν τὸ τρίτον, ἔχον τὸ κατάλειμμα, τουτέστι, τοὺς ἐξ αἰματος Ιερατῆλ πιστεύσαντας, διάξειν φησι διὰ πυρὸς, καὶ πυροῦν αὐτοὺς ὡς ἀργύριον καὶ χρυσόν. Οὐ γάρ ἔξω πόνου τῶν ἀγέλων τῇ ζωῇ ἀλλοθεῖ δὲ διτὶ: «οἱ θελοντες ζῆται εὐεσθῶς ἐν Χριστῷ, διωχθήσονται.» Δοκιμώτατοι δὲ γεγόνασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ δισι γεγόνασιν αὐτοῖς συεργάται κατ' ἐκεῖνον καιροῦ, καὶ συμπεπονήκασιν ιερουργοῦσιν εἰς τὰ ἔθνη τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Κέκληγται γάρ εἰς πειραν πολλῶν θλίψεων τε καὶ διωγμῶν, καὶ μονονοχῇ πεπύρωνται, δοκιμάζομενοι διὰ πειρασμῶν, ὡς δύνασθαι λέγειν ἐκ παρθησίας.

«Οὐτὶ ἐδοκίμασας ἡμᾶς, δὲ Θεὸς, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον.» Τίς οὖν τῇ ἐντεύθεν δυνησις; τῇ ποίος έσται μισθός τοῖς ὧδε πεπονηκόσι καὶ δεδοκιμασμένοι; Οἰκεῖοι γεγόνασι τοῦ Θεοῦ, γνώριμοι τε

²⁰ Matth. xxvii, 20-23. ²¹ Jerem. x, 21. ²² Isa. x, 22; Rom. ix, 27. ²³ Isa. 1, 9. ²⁴ II Tim. vii, 12.

²⁵ Psal. lxxv, 10.

καὶ ἡγαπημένοι. Κατελογίσθησαν γάρ « εἰς ἔθνος περιποίησαν, εἰς βασίλειον ιεράτευμα, καὶ εἰς λαὸν τὸν εἰς περιποίησαν, ἵνα τὰς ἀρετὰς ἐξαγγεῖλωσι τοῦ ἐκ σκότους αὐτούς καλέσαντος ἐπὶ τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς, » ποτὲ δὲ δύτες οὐ λαδός, γεγόνασι λαός. Καὶ ποτε μὲν ἤκουον: « Όταν τὰς χειρας ἔκτείνητε πρός με, ἀποστρέψω τοὺς ὄφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν. » καὶ ἐὰν τληθύνητε τὴν δέσην, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. » Νῦν δέ φησιν, στὶς: « Αὐτὸς ἐπικαλέσεται τὸ δνομά μου, καὶ ἔρω· Λαός μου οὗτός δύτειν. » Οὐκοῦν ίδιος γεγόνας: καλῆρος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δέδοντας δὲ τῷ Στόλῳ, συγκατάρχει: γάρ τῶν δλῶν ὅμοι τῷ γεγεννήκτῃ, εὐμενῇ τε καὶ ἔτει τῶν τῶν δλῶν ἔχουσι δημιουργὸν καὶ Δεσπότην.

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ. ΙΔ^Α.

Ίδον τὴν διαμετροῦνται τὰ σκῦλά σου ἐν σοι. Καὶ ἐπισυνδέω κατέτα τὰ ἔθνη εἰς πόλεμον ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ δλώσεται ἡ κύβης, καὶ διαρκαγήσοται αἱ οἰκίαι, καὶ αἱ γυναικες μολυνθήσονται, καὶ ἐξειλέσεται τὸ ημίσυ τῆς πόλεως ἐν αἰχμαλωσίᾳ.

P.B. Τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ σωτήριον πάθος καταμηνύων, ἐφασκεν ἐν τοῖς ὅπισσα βραχῖ, « Ρομφαία, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, καὶ ἐπὶ διδρά πολιτην αὐτοῦ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Πάταξον τὸν ποιμένα καὶ διασκορπίσθησονται τὰ πρόβατα. » Ότι δὲ ποιαὶ ταὶς ἐσχάταις ἡ τῶν Ἰουδαίων πληθὺς ὑπενεγέρθησται, καὶ μάλα εἰκότως, κεκυριοχισθήκε γάρ ἡ πάντοιμος, ἐδίδασκε προστιθεῖς: « Καὶ ἐπάξω τὴν χειρά μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας, καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, τὰ δύο μέρη ἐξοιλθεύονται καὶ ἐκλείψει, τὸ δὲ τρίτον διάξω διὰ πυρὸς, καὶ πυρώσω αὐτούς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον, καὶ δοκιμῶ αὐτούς, ὡς δοκιμάζεται τὸ χρυσόν. » Τίνα δὲ τρόπον τὰ τοιάδε νοοῦτο, καὶ οὐκ ἔξω τῶν εἰκότως, κατά γε τὸ ἐφικτὸν ἡμῖν εἰρήκαμεν. Γέγραπται δὲ καὶ νῦν δὲ τῶν προκειμένων σκοπὸς, ὡς πρός γε τὴν Ἱερουσαλήμ ἀνοσοιουργήσασαν ἀχαλίνως, καὶ τὸν τῆς δλώσεως ἡμῖν κατασμάτινες πρόπον. « Ίδον γάρ, φησὶν, τὴν δικαίην τοῦ Κυρίου, τοιτέστιν, ἃς αὐτὸς ἐπάγει ψήφων δικαίη, καὶ δοσίων κρίματι. Καὶ γάρ ἔστιν ἀληθὲς, δὲ καὶ δι᾽ ἐτέρου προφήτου φησὶν: « Όντες κακία ἐν πόλει, ἦν Κύριος οὐκ ἐποίησε. » Οὐ γάρ διν γένοιτο τι: τῶν δηλητικῶν κακῶν ισχυόντων πόλιν, διητή πράττεσθαι φαμεν ἐφιέντος αὐτοῦ, καὶ πλημμελημάτων δίκαιας ἐξαιτεῖν ἐθέλοντος τοὺς ἀσχέτοις ὄρματς ἐπὶ τὰ φαῦλα διέπτοντας. Οὐκοῦν αὐτοῦ φησιν εἶναι τὰς ἡμέρας, διὰ τὸ ἐπαγγέλλεσθαι κατ᾽ ὀργὴν αὐτοῦ. Πεπερφνήκασι γάρ φορητῶς οὐκέτι, ἀπεκτονετες μὲν τοὺς προφήτας, προσθέντες δὲ τούτοις καὶ τὸν Τίον. Τί δὲ τὸ ἐσόμενον ἐν ταὶς ἡμέραις ἐκείναις, σαφηνίζει λέγων: « Καὶ διαμεριοῦνται τὰ αὐτῆλα σου ἐν σοι (συναγγερμένα δηλοντί πάντα τὰ ἔθνη) καὶ διαρράξονται μὲν οἰκίας, γύναια δὲ περιέλκοντες νηπίοις ὅμοι. Τότε γάρ, φησὶ, τὸ ημίσυ τῆς πόλεως

A pulus sanctus, regale sacerdotium, populus acquisitionis, ut virtutes annuntiarent ejus, qui de tenebris ipsos vocavit in admirabile lumen suum ²⁶, » et cum aliquando non essent populus, facti sunt populus ²⁷. Et aliquando audiebant: « Cum extenderitis manus vestras ad me, avertam oculos meos a vobis: et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam vos ²⁸. » At nunc dicit: « Ipse invocabit nomen meum, et dicam: Populus meus hic est. » Quocirca hæreditas peculiaris Dei et Patris facti sunt, et dati sunt Filio, imperat enim omnibus una cum Patre, et benevolum et propitium universorum opificem ac Dominum habentibus.

TOMUS SEXTUS.

CAP. XIV.

VERS. 1, 2. *Ecce dies Domini veniunt, et divident spolia tua in te. Et congregabo omnes gentes in prælium super Jerusalem, et capietur civitas, et diripientur domus, et mulieres polluentur, et egredietur media pars civitatis in captivitatem.*

CIII. *Salutiferam in cruce mortem indicans paulo ante dicebat, « Rhomphaea, conserge super pastorem meum, 795 et super virum citem ejus, dicit Dominus omnipotens. Percute pastorem et dispergentur oves ²⁹. » Extremis autem suppliciis subiectum iri Judæos, idque justissime, quoniam per summam audaciam Dominum occiderunt, docebat, cuin adderet: « Et inducam manum meam super pastores, et erit in die illa, dicit Dominus, duæ partes peribunt, et deficiunt, tertiam autem traducant per ignem, et uram eos sicut uritur argentum, et probabo eos, ut probatur aurum ³⁰. » Quæ, quomodo probabiliter intelligenda essent, pro virili nostra exposuimus. Nunc quoque verba ista ad Jerusalem spectant, quæ insano impetu in scelus ruerit, et captivitatis modum nobis declarant. Ait enim: « Ecce dies Domini, » hoc est, quos ille æqua sententia et justo judicio inducit. Verum est namque quod et per alium prophetam dicit: « Non est malum in civitate, quod Dominus non fecit ³¹. » Nihil enim est ex iis, quæ universam civitatem exagitare queant, quod non licet dicere, illo immittente, et impotenter in sceleris præcipitantes pœnias multare volente, fieri ac perpetrari. Quamobrem illius ait esse dies, quod ea denuntientur, quæ ab ejus ira expectanda sint. Fuerunt enim contumeliosi intollerandum in modum, cum occisis prophetis etiam Filii necem adjecerunt. Quid porro diebus illis futurum sit, aperit his verbis: « Et divident spolia tua in te (congregatae videlicet omnes gentes), et diripient domos, mulieres cum infantibus violenter rapient. Tunc, inquit, media pars civitatis egredietur in captivitatem. » Ferunt enim Romanos, capita urbe resistentium sibi impudentia neglecta, et ipsum*

²⁶ I Petr. ii, 9. ²⁷ Osee ii, 21. ²⁸ Isa. i, 13. ²⁹ Malach. xiii, 7. ³⁰ Ibid. 8, 9. ³¹ Amos iii, 6.

templum et ædes incendisse; suppliciter autem sibi procumbentibus iis, qui superiorem civitatem, locum sacrum habitabant, pepercisse. Vide porro quomodo eo audaciae victores processuros dicat, ut direptis domibus non illio cum præda discedant, et in tentoriis paulatim eam dividant, sed id ipsum in ipsa urbe capta faciant, quod factum non fuisse, si ullus miseris subsidio veniens, ferro grassantibus restitisset. Pollnendas autem mulieres affirmat, per vim ab aliis raptatas, et turpiter constupratas in conspectu eorum quibuscum sæpius conjugalia secreta legitimate miscuerant. **796** Sed hæc belli sunt incommoda, et calamitates semel captis omnique auxilio penitus destitutis non alienæ. τῶν τῆς σεμνότητος ἐκπιπτούσας ἔθων, καὶ τὸ δικτύον τοιαῦτα πάθη, καὶ τοῖς ἀπαξ ἐλαλώδσι καὶ ἀνεπιχρήστους.

At reliqui populi, mei non peribunt de civitate.

CHI. Huc, opinor, aliud non est quam quod dixi modo, parsum esse habitantibus superiorē civitatem, parte inque Hierosolymæ incolumem mansisse. Duces quippe Romani militem suum compescabant, si quos flentes seseque submittentes, et projectis armis in genua cadere videbant. Aut igitur reliquos populi sui servatam urbis partem nominat: aut fortassis qui in Christum communem omnium Salvatorem credidissent, de quibus et dicit, non esse perituros de civitate. Erunt enim semper Ecclesiae cives, et quamvis terrenam et deletam Jerusalem amiserint, tamen supernam habent, de qua et divinus Paulus: « Quæ sursum est Jerusalēm, libera est, quæ est mater nostra »⁴¹. Cujusmodi et heatus David insinuare videtur sic loquens: « Non commovebitur in æternū, qui habitat Jerusalēm »⁴². Inconcessa enim manet Ecclesia, et, juxta vocem Salvatoris, « portæ Inferi non prævalebunt adversus eam »⁴³: ipsum quippe pro fundamento habet. Necesse est igitur omnino ut etiam inconcessi et immobiles sint, qui eam inhabitant, et in populo ejus reputantur, et legitimis ejus accensemetur.

VERS. 3-5. *Et egredietur Dominus, et prælibabit
in gentibus illis, sicut dies conflictus ejus in die bel-
li. Et stabunt pedes ejus in die illa super montem
olivarum, quæ est e regione Jerusalem ad orientem.
Et scindetur mons olivarum, media pars ejus ad
orientem, et media pars illius ad mare, voragine
magna valde. Et inclinabit media pars montis ad
oquinonem, et media pars ejus ad austrum. Et obtu-
rabitur vallis montium meorum, et adjungetur vallis
montium usque ad Asael. Et obturabitur sicut obtu-
rata est in diebus terræ motus, in diebus Oziae regis
Juda.*

CIV. *Tanquam de duce aliquo generosissimo loquitur, milites suos ad pugnam concitante, et in*

Α ἐξελέυσεται ἐν αἰχμαλωσίᾳ, οἱ Φωσι γάρ, διτὶ Ῥωμαῖοι τὴν πόλιν ἐλόντες, καὶ πρὸς τὰς τῶν μαχομένων αὐτοῖς ἀναισχυντίας διλιγωρήσαντες, αὐτὸν τε ἐνέπρησαν τὸν νεών καὶ τὰς τοῦ ἄστεος οἰκίας· ἐφείσαντο δὲ προσπιπτόντων αὐτοῖς τῶν κατωφηκότων τὴν ἕνα πόλιν καὶ τὸ ιερόν. Θέα δὲ, δύως εἰς τοῦτο θάρσους ἀφίξεσθα φησι τοὺς νευκηκότας, ὡς διαρπάσσαντας τὰς οἰκίας, μή εὑθέως ἀποφοιτῆσσι ταῖς λείαις ὅμοι, καὶ σχολαῖον ποιήσασθαι τὸν διαμερισμὸν ἐν ταῖς ἑαυτῶν σκηναῖς ἀφιγμένους· ἀλλ' ἐν αὐτῇ τοῦτο δράσαι τῇ ἀλούσῃ πόλει, διπερ οὐ γέγονεν ἀν, εἰπερ τις ἦν δλῶς τοῖς ἀθλίων πεπραχόσιν ἐπικουρῶν, καὶ τοῖς καταδηῦσι μαχόμενος. Μολυνθήσεσθαι δὲ τὰς γυναικάς φησιν, ἀσύουλήτως ἔτεροις ἐφελκομένας, καὶ πολλάκις τῶν κατὰ νόμους συνιψηκότων. Πολέμου δὲ ωρήτοις παντελῶς πρέπουσαι συμφοραῖ.

ΠΓ'. Τοῦτο, οἵμαι, ἔστιν ἐπερού οὐδὲν, η̄ διπερ
ἔφην ἀρτίως, ως γέγονε τὶς φειδῶν τῶν κατοικούντων
τὴν δικαίωσιν, καὶ σέσωσται μέρος τῶν Ἱεροσαλύ-
μων. Ἀνέκοπτον γάρ οἱ Ῥωμαίων στρατηγοὶ τοὺς
τῶν μαχομένων θυμοὺς, εἰ δή πού τινας τεθέαντα
κλαίοντάς τε καὶ ὑποπίποντας καὶ ἀμαχεῖ προσπί-
ποντας. "Η τοίνυν καταλοίπους τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τοὺς
ἐν τῷ σεσωμένῳ τῆς πόλεως μέρει φησίν· η̄ τάχα
που τοὺς πεπιστευκότας εἰς τὸν δὲ λόγον Σωτῆρα
Χριστὸν, περὶ ὃν καὶ φησιν, ως οὐκ δὲ ἐξολοθρευ-
θείεν ἐκ τῆς πόλεως. Ἐσονται γάρ ἀεὶ τῆς Ἔκκλη-
σίας πολῖται, καὶ εἰ τῆς ἐπιγείου καὶ ἀλοθρευμένης
Ἱερουσαλήμ ἐκπίπτοσεν, ἀλλ' οὖν ἔχουσι τὴν δικαίωσιν
περὶ ής καὶ δὲ θεοπέπισιος γράφει Παῦλος· Ἡ δὲ δικαίωσις
Ἱερουσαλήμ ἀλευθέρα ἐστιν, ήτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν.
Ἐοικε δέ τι καὶ δὲ μακάριος Δαθίδ ὑπαίνιττεσθαι
τοιοῦτον, ὁδὲ πη λέγων· « Οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν
αἰῶνα δὲ κατοικῶν Ἱερουσαλήμ. » Καὶ γάρ ἐστιν
ἀκράδαντος ἡ Ἔκκλησία, καὶ « πύλαι φύδου οὐ κατ-
ισχύσουσιν αὐτῆς, » κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν.
Τὸν αὐτὸν γάρ ἔχειν θεμέλιον πᾶσα πας ἀνάγκη καὶ
τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν, καὶ λελογισμένους εἰς λαὸν
Θεοῦ, καὶ τοὺς γηγενεῖς συντεταγμένους.

Καὶ ἔξελεύσεται Κύριος, καὶ παρατάξεται ἐν τοῖς ἀθρεστικοῖς ἑκατόνταις, καθὼς ἡμέρα παρατάξεως αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ πολέμου. Καὶ στήσονται οἱ ἀδεῖς αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἡμέρᾳ ἑκείνῃ ἐπειδὴ δὲς τὸν Ἑλαῶν, εἰς κατέρατι Ἱερουσαλήμ ἐξ ἀτασθαλῶν. Καὶ σχισθήσεται τὸ δρός τῶν Ἑλαῶν, τὸ ἡμίσυον αὐτοῦ πρὸς ἀτασθαλίας, καὶ τὸ ἡμίσυον αὐτοῦ πρὸς θάλασσαν, χάδος μέγα σφόδρα. Καὶ κλινεῖ τὸ ἡμίσυον τοῦ δρους πρὸς βοσφόρον, καὶ τὸ ἡμίσυον αὐτοῦ πρὸς τρίτον. Καὶ ἐμφραγθήσεται φάραγξ δρέων μουν, καὶ ἐγκολληθήσεται φάραγξ δρέων ἦως Ἀσταζῆ. Καὶ ἐμφραγθήσεται καθὼς ἐνεργάζη ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ συσσεισμοῦ, ἐν ἡμέραις Οὔλου βασιλέως Ἰούδα.

ΠΔ'. Πεποίηται μὲν δ. λόγος ὡς ἐπὶ τινος τῶν γενναιοτάτων στρατηγῶν, παραθήγοντος εἰς μάχην

⁴⁴ Galat. iv, 26. ⁴⁵ Psal. cxxiv, 4. ⁴⁶ Matth. xvi, 18.

τοὺς συναπίζοντας, καὶ ταῖς τῶν πολεμίων φάλαγξι, καὶ κατεξανιστῶντος τὸ μάχιμον. Νοεῖται γε μήν ὡς ἐπὶ Θεοῦ, μονονουχὴ συμπαρόντος τε καὶ συμπαρατατομένου τοῖς ἔθνεσι τοῖς καταδηοῦσι τὴν Ἰουδαίαν, πεπορθηκόσι δὲ καὶ αὐτὰ τὰ Ἱεροσόλυμα.

Μεμνήμεθα δὲ, διὰ τοῦτο καὶ ἐν παραβολαῖς εὐαγγελεῖταις τοιοῦτόν τι φησιν. Ὁ μὲν γάρ βασιλεὺς τοὺς γάμους ἐπιτελῶν τῷ υἱῷ αὐτοῦ, πέπομφε τοὺς οἰκέτας συναγέρειν τοὺς κεχλημένους. Οἱ δὲ τοὺς καλοῦντας ἀνοσίας περιυδρίσαντες καὶ ἀπεκτονήτες, τελευταῖον ἐπ' αὐτοῖς διερχόμενο τὸν υἱόν. Εἴτα τι φησι τῆς παραβολῆς ὁ λόγος; « Ὁ δὲ βασιλεὺς ὡργίσθη, καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐγέρησεν. » Ἔσται δὴ οὖν ἐν Ἰσαΐᾳ, φησὶ, τοῖς ἐν τῷ ἡμέρᾳ παρατάξεως ἀντανισταμένοις γεννικῶς καὶ δαπανῶσιν ἑχθοῖς. Ἀπόδειξις δὲ τοῦτο τῆς εἰς λῆξιν ὄργῆς, καὶ νικημάτων τῶν ἀνωτάτω, καὶ ἴσωταλή τὴν νίκην ἐπάγοντος τοῖς εἰς αὐτὸν πεπαρῳγνησόσιν. Ἀπεκτόνασι γάρ, ὡς ἔφην, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πέρα λόγου, καὶ θαύματος πρέποι ἀν αὐτῇ, καὶ μόνη δύνασθαι κατορθοῦν τῇ τῶν δλων βασιλίδι φύσιν, ταῦτη τοι φησὶν ὡς « Στήσονται μὲν οἱ πόδες αὐτοῦ, δῆλον δὲ διὰ Χριστοῦ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπὶ τὸ δρός τῶν Ἑλαίων. » Τὸ δὲ ἥξεις ὑπομενεῖ τέσσαρας, δύο μὲν, εἰς ἡώ τε καὶ εἰς ἑσπέραν, ἤγουν εἰς θάλασσαν (οὕτω γάρ τὸν τῆς ἑσπέρας τόπον ἀποκαλεῖν ἔθος τῇ θεοπνευστῷ Γραφῇ). τά γε μήν τετερα δύο κατανεύοντά πως, τὸ μὲν εἰς ἀρκτὸν καὶ βορρᾶν, τὸ δὲ εἰς κλίμα τὸ νότιον. Καταρράγησεθαι δὲ καὶ αὐτὰς ἔφη τὰς κορυφάς, ὡς τὰς μεταξὺ πληρῶσαι φάραγγας, ἀδοκήτως κατασεστιμένας ἐξ Ἀσαήλ· κώμη ὀλιγήτη πρὸς ἐσχατιαῖς, ὡς λόγος, τοῦ δροῦ κειμένη. Παρεικάζει γε μήν τὸν ὄδε διαβριθῆ σεισμὸν τῷ γεγενημένῳ κατά καιρούς ἐπὶ Ὁζίου, τοῦ καὶ Ἀζαρίου. Ἐπειδὴ γάρ τοὺς τῆς βασιλείας διέπων θώκους ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἀπὸ δὴ καὶ ὑπάρχων ἐκ τῆς Ἱεράς φυλῆς, τετόλμηκε παρανόμως τῶν τῆς Ἱερωσύνης ἄφασθαι λειτουργῶν, λελέπρωται μὲν εὐθὺς, Θεοῦ δὲ δὴ τότε τὴν ἐπὶ τούτοις ὄργην ἐμφαίνοντος, κατεδονήθη δεινῶς τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα. Καὶ δὴ καὶ φασὶ τὸ δρός τὸ Σιών τοσοῦτον ὑπομείναις ελόνον, ὡς βαγῆναι μὲν εἰς δύο τμῆματα, ἐμφραγῆναι δὲ ταῖς παρακειμέναις φάραγξι, τὰς κορυφάς. « Εοίκε δὲ διὰ τούτων ἡμεῖν διαφήτης τὸν σεισμὸν ὑποδηλοῦν, δν·ἐν τῷ τιμίῳ σταυρῷ γεγενήθει φασιν οἱ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων Ἱερουργοί. Πλατύτερον μὲν οὖν ἐν τούτοις διαφήτης διαμέμνηται τοῦ συμβεθήκοτος. Ὁ δὲ γε σοφώτατος ἡμῖν Ματθαῖος ἐπιτεμόνεος τὴν ἀφήγησιν οὕτω φησιν· « Ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα. Καὶ ίδού τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, ἀπὸ διωθεν ἐως κάτω, καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεψιθησαν, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἀγίων ἦγεσθη. » Ἐπειδὴ δὲ χρή τοῖς γεγονόσι

A hostium phalangas exercitum exsuscitante. Accipienda sunt autem ut deo, tantum non praesente, et simili in acie stante cum gentibus Iudeam perstantibus, 797 ipsamque Hierosolymam evertentibus.

Meminimus porro etiam in parabolis evangelicis tale quiddam existare. Rex enim filio nuptias faciens, misit servos suos ut invitatos congregarentur. Ast illi cum vocantes impie et injuriosissime accedentes occidissent, novissime etiam filium pereinerunt. Quid deinde parabola? « Rex autem iratus est, et missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit ». Perinde igitur erit, inquit, ut cum in die conflictus generose in hostes usque ad internectionem insurgitur. Quae demonstratio est Irae extremæ, et victoriae cœlestis, et iis a quibus probrose est habitus, paria cum triumpho remet ientis. Interfecerunt enim, ut dixi, auctorem vitæ¹⁶. Quoniam vero ipsam et solam omnium reginam naturam decet omnem orationis facultatem et admirationem superantia præclare efficere posse, ideo dicit: « Stabunt pedes ejus, » Christi utique, « in die illa super montem olivarum. » Qui quatuor rupturas patietur, duas quidem partes orientem et occasum versus, sive ad mare (sic enim divinitus inspirata Scriptura partem occidentalem appellare consuevit), alias duas tendentes, unam ad arctum et aquilonem, alteram ad austrum. Ipsa quoque cacumina disruptum iri ait, ut medias valles impleant, improviso concussa usque ad Asael, qui, ut fertur, vicus est in extremito recessu montis situs. Comparat autem hunc gravem terræmotum illi, qui temporibus Oziæ sive Azariæ contigit. Postquam enim Hierosolymis in throno regni collocatus, ut e tribu Juda progenitus, ministerium sacerdotale improbe ausus capessere, lepra fœdatus est, Deo hanc ob causam se iratum prodente, horribiliter Iudeorum regio, atque etiam ipsa Hierosolyma contremuit¹⁷. Aliunt item ipsam quoque Sion ita quassatam, ut in duas partes dirumperetur, et valles adjacentes jugis ejus opplerentur. Per hujuscemodi terræmotus propheta nobis videtur illum insinuare, quem in veneranda crucifixione factum evangelicorum prædicationum sacri ministri commemorant. In his igitur eum casum fusius exponit. Matthæus sapientissimus breviter ita narrat: « Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum. Et velum templi scissum est a summo usque deorsum, 798 et terra mota est, et petræ scissa sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt ». Et quoniam his quæ contigerunt probabilem rationem aptare oportet, petras disruptas et valles obliteratas esse videtur quodammodo significare Iudeorum obsecrationem et idololatrarum ad salutaria festinationem. Hi enim cum creaturæ potius servirent quam Creatori¹⁸, velut lapideum cor durumque et inflexible, et in

¹⁶ Matth. xxii, 2 seqq. ¹⁷ Act. iii, 15. ¹⁸ II Paral. xxvi, 16-21. ¹⁹ Matth. xxvii, 50-52. ²⁰ Rom. i, 25.

morem petrarum nullos fructus afferentium habebant. Sed enim quid de ipsis Deus per Ezechielem ait? « Et auferam cor lapideum de carne eorum, et dabo ipsis cor carneum, ut cognoscant me⁴⁰. » Scissa sunt igitur corda errantium, Deo expandente, ut salutiferae prædicationis sermonem exciperent. Simile quiddam subindicat per Jeremiam: « Nonne verba mea sicut ignis comburens, dicit Dominus, et sicut securis incidens petram⁴¹? » — « Vivus est enim sermo Dei, et efficax, et ad penetrandum acutissimum⁴². » Quocirca discussas esse petras, argumentum clarum contentionis ad statum sanctiorum eorum qui erraverunt esse potest, ut dixi. Obturatas autem esse valles, Judæorum cœcitatem insinuat, ut docui. Ejusmodi enim quiddam reperitur apud divinum Isaiam: « Et erit in die illa, conculdet Dominus a fossa fluminis usque ad Rhinocerata⁴³: id est, obturabitur omnium per Judæam mens, « Ut videntes non videant, et audientes non audiant, neque intelligent⁴⁴. » — « Velamen enim super cor eorum positum est, » sicut scriptum est, in lectione Veteris Testamenti⁴⁵. Tremuisse autem terram, ex alia re in aliam transitionem, ut puto, significaverit. Hinc divinus David exclamavit: « Qui sedes super Cherubim, moveatur terra⁴⁶. » Nec volumen eum terrarum orbem sua mole corporea, et ut sentiatur moveri et concuti jubere: est siquidem res usitata, nec nobis quidquam utilitatis assert, sed illud potius postulasse eos, ut spiritu repletos, quasi transferri terram ex cultu idolorum ad cognoscendum imposterum eum qui est natura et vere Deus: et ex sensu carnis ad voluntatem vivendi spiritualiter, et, ut summatis dicas, a terrenis ad cœlestia. Quod insuper monumenta eorum qui dormierant aperta fuisse dicit, dicimus ipsam quoque mortem Christo⁴⁷ in carne pro nobis dispensatrix mortuo superatam videri, « Et ut vivorum et mortuorum dominetur⁴⁸. »

Vers. 6, 7. *Et veniet Dominus Deus, et omnes sancti cum eo. In illa die non erit lux, sed frigus, et glacies erit una die, et dies illa nota Domino, et non dies neque nox, et ad. vesperam erit lux.*

E.V. Postquam cursim nefanda et iumpia Judæorum in Christum omnium nostrum Salvatorem commissa, et Judæa, adeoque Hierosolymorum expugnationem recensuit, deinceps ad præsentis sæculi finem progrediuntur, utiliterque Emmanuelis de cœlo descensum memorat. Descendet enim cum sanctis angelis in gloria Dei et Patris, et ut judicet orbem in justitia⁴⁹, quoniam, ut divinus Paulus

A πιθανὸν ἐφαρμόσας λόγον, ξουκεν ὑποδηλοῦν τὸ καταρρήγνυσθαι μὲν τὰς πέτρας, ἐμφράττεσθαι δὲ τὰς φύραγγας τὴν τε τῶν Ἰουδαίων πώρωσιν καὶ τὴν τῶν τοὺς εἰδῶλοις λελατρευκότων εἰς τὸ ἀμετον μεταδρομήν. Οἱ μὲν γάρ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα προσκυνήσαντες, λιθίνην ὥσπερ ἐσχήκασι τὴν καρδίαν, στληράν τε καὶ διεγένουν, καὶ πάτρας ἐν ίσῳ ταῖς καρπὸν ἔχουσαις οὐδένα. Ἀλλὰ τὶ περὶ αὐτῶν Ἐφη Θεὸς, διὰ φωνῆς Ἱεζεχιὴλ: « Καὶ ἐκστάσω τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτῶν, καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην τοῦ εἰδέναι αὐτοὺς ἐμέ. » Οὐκοῦν ἐσχίσθησαν αἱ τῶν πλανωμένων καρδίαι, Θεοῦ διαπτύσσοντος, ἵνα τὸν τοῦ σωτῆρού πηρύγματος παραδέξοντο λόγον. Καὶ τις τοιοῦτον ὑποδηλοῖ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου λέγων: « Οὐχ οἱ λόγοι μου ὡς πῦρ φλέγον, λέγει Κύριας, καὶ ὡς πέλυξ, κόπτων πέτραν; » — « Ζῶν γάρ δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργής, καὶ τομάτατος. » Οὐκοῦν, ὡς ἐφη, τῆς εἰς τὸ ἀμετον μεταδρομῆς τῶν πετελανημένων σημείον ἀντίοντο, καὶ μάλα σαφές, τὸ διερρήγθαι τὰς πέτρας. Τό γε μήν ἐμπεφράχθαι τὰς φάραγγας, τὴν τῶν Ἰουδαίων πώρωσιν, ὡς ἐφη, ὑποδηλοῖ. Ἐφη γάρ τις τοιοῦτον καὶ δὲσπότιος Ἡσαΐας: « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ συμφράξει Κύριος ἀπὸ τοῦ διώρυχος τοῦ ποταμοῦ ἦκας Πινούρων, » τουτέστιν, ἐμφραχθήσεται τῶν ἀνά πέσαν τὴν Ἰουδαίαν δὲ νοῦς, « Ινα βλέποντες μή βλέψωσι, καὶ ἀκούοντες μή ἀκούσωσι, μηδὲ συνιῶσι. » — « Κάλυμμα γάρ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται, » καθὰ γέγραπται, ἐπὶ τῇ ἀναγκώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τὸ δέ γε σεισθῆναι τὴν γῆν, ὑπεμφρίνειν δὲν, οἷμαὶ που, τὴν δὲ ἐπέριν πράγματος εἰς ἐπερέπι τι μετάστασιν. Καὶ γοῦν δὲσπότιος Δαβὶδ ἀνακέχραγτ λέγων: « Ό καθῆμενος ἐπὶ τῶν Χερουσσλήμ, σαλευθήτω ἡ γῆ. » Καὶ οὐκέτι πού φαμεν ὡς καταδονεῖσθαι σωματικῶς τε καὶ αἰσθητῶς παρακαλεῖ τὴν ὑπὲρανόν· σύνθετος γάρ τὸ χρῆμα, καὶ οὐδεμίαν ἡμῖν ποιοῦν τὴν ὄνησιν· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον-τῆσίου γάρ ὡς πνευματοφόροι, οἵον μεθίστασθαι τὴν τὴν ἐκ τῶν φύσει τε καὶ ἀληθῶς δυτική Θεὸν, ἐκ τοῦ φρονεῖν τὰ σαρκὸς, ἐπὶ τὸ ζῆν θελεῖν πνευματικῶς, καὶ ἀπαξιπλῶς ἀπὸ τῶν ἐπιγείων εἰς τὰ ἐπουράνια. Εἰ δὲ δὴ καὶ αὐτὰ τῶν κεκοιμημένων ἀνεῳχθεῖ τὰ μνήματα λέγει, φαμὲν δὲ τοις καὶ αὐτῶν ἔσται τὸν θάνατον δρᾶσθαι νενικημένον, ἀποθανόντος Χριστοῦ σαρκὶ δὲ τῷ μὲν οἰκονομικῶς, « Ινα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. »

D Καὶ ἡξει Κύριος δὲ Θεὸς, καὶ πάτερ τοις ἀπόλυτοι. Ἐρ ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς, καὶ ψύχος, καὶ πάρος ἔσται μίαν ἡμέραν, καὶ η ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ τύχη, καὶ πρὸς ἐσπέραν ἔσται φῶς.

P.E. Ἐπιτροχόδρην εἰπὼν τὰ ἐπὶ γε τῷ πάντων τὴν ήμῶν Σωτῆρος: Χριστῷ τῶν Ἰουδαίων ἀνωσιουργήματα, καὶ τῆς Ἰουδαίας τὴν ἀλωσιν, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν Ἱεροσολύμων, ἐπ' αὐτὸν λοιπὸν ἐρχεται τοῦ παρόντος αἰώνος τὸ τέλος, καὶ ἀφηγεῖται χρηστίμως τὴν ἐξ οὐρανοῦ καταφοίτησιν τοῦ Ἐμμανουὴλ. Καταβήσεται γάρ μετὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων, ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, « Ινα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν

⁴⁰ Ezech. xi, 49. ⁴¹ Jerem. xxiii, 29. ⁴² Hebr. iv, 12. ⁴³ Isa. xxvii, 12. ⁴⁴ Luc. viii, 10. ⁴⁵ II Cor. iii, 15. ⁴⁶ Psal. LXXIX, 3. ⁴⁷ Rom. xiv, 9. ⁴⁸ Psal. ix, 9.

δικαιουσυνή· ὡς δὲ θεοπέστεος γράφει Παῦλος, « Τοὺς δὲ πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἐμπροσθεν τοῦ βῆματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἔκστος τὰ κατ' ἀξίαν πρὸς δὲ ἐπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον. — « Ήξει δὴ οὖν, ήξει, φησι, καὶ πάντες οἱ ἄγιοι μετ' αὐτοῦ, τουτέστιν, ἡ τῶν ἀγίων ἀγγέλων καθαρωτάτη πληθυν, δορυφοροῦτα πάντας, καὶ ὑπουργικὴν εἰσφέρουσα τὴν παράστασιν. Κύριος γάρ ἐστι τῶν δλῶν ὁ Ἐμμανουὴλ, καὶ δοξολογεῖται παρὰ τούτων ὡς Θεός, καὶ συγχατάρχων τῷ Γεγεννητέτι. Εἰ δὲ δὴ τις λέγοι καὶ αὐτοὺς αὐτῷ συμπαρασθεσθαι τοὺς ἀγίους ἀρπαγέντας ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ εἰς ἀέρα, μετά γε τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, καθάδι καὶ τῷ σφρατάτῳ Παῦλῳ δοκεῖ, τῆς τοῦ πρέποντος θήρας ἀμοιρήσειν ἀν οὐδαμῶς. Ἔφη γάρ τὸ τοιοῦτον δὲ θεοπέστεος Ἡσαΐας περὶ αὐτῶν· « Ἐκεὶ ἔλαφοι συνήντησαν, καὶ εἰδον τὰ πρόσωπα ἀλλήλων. Ἀριθμῷ παρῆλθον, καὶ μία αὐτῶν οὐκ ἀπώλετο, ἐπέρα τὴν ἐτέρων οὐκ ἔχητοσαν. » Οὐτε Κύριος ἐνετείλατο αὐταῖς, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ συνήγαγεν αὐτούς. » Ψάλλει δὲ καὶ δὲθεοπέστεος Δαδίδ, τὴν ἐξ οὐρανῶν καταφοτησιν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ προαναφωνῶν· « Οὐτε οὐκ ἀπώσεται Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ οὐκ ἔγκαταλείψει, ἵνα οὐ δικαιοσύνη ἐπιστρέψῃ εἰς χρίσιν, καὶ ἔχομενοι αὐτῆς πάντες οἱ εἰθεῖς τῇ καρδίᾳ. » Δικαιοσύνην μὲν γάρ ὅνυμάζει Χριστὸν, ἐπιστρέψαι δέ φησιν εἰς χρίσιν αὐτὸν. Ἀνελήφθη μὲν γάρ πατήσας τὸν θάνατον, καὶ ἀνέβη πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν. Ἄλλ᾽ ἐπιτρέψει κατὰ καιροὺς εἰς χρίσιν, καὶ σὺν αὐτῷ πάντες οἱ εἰθεῖς τῇ καρδίᾳ, τουτέστιν, οἱ δημοι, καθάπερ ἔφην ἀρτέως. « Οὐτε δὲ κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν ἐπέρα τις ἔσται τῆς δρωμένης κτίσεως ἡ κατάστασις, καὶ μετοιχήσεται καὶ αὐτῇ πρὸς τὸ προφήτης· « Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς, καὶ φύχος, καὶ πάγος ἔσται μίαν ἡμέραν, καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ. » Νυνὶ μὲν γάρ ἡμέρα τε καὶ νῦν διακέριται, καὶ διέλαχον τοὺς καιροὺς τοῖς τοῦ πεποιηκότος νεύμασι, καὶ ἀνίσχει μὲν τῆς ἡμέρας τὸ φῶς, εἴτα διαδέχεται νῦν. Ἐπειδὴν δὲ παραγένηται δὲ κριτής, πάντα μετασκευάζων κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἐπέραν, ὡς ἔφην, ἡ κτίσις τὴν διακόσμησιν διέξεται. « Οὐ γάρ ἐπι φῶς ἔσται, καὶ φύχος, καὶ πάγος εἰς μίαν ἡμέραν. » Σημαίνει δὲ διὰ τοῦ πάγους τε καὶ φύχους τὴν νῦκτα· λελόγισται γάρ εἰς μίαν ἡμέραν τὸ τυχόθμερον δημοτὸν ὡς εἰ λέγοι τυχόν. Κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἀν ἐξ οὐρανῶν ἀφιγμένος, μεταπλάτει τὰ πάντα, καὶ μετασκευάζῃ πρὸς τὸ δημειον, ὡς δημιουργὸς δὲ, οὐκ ἔσται νῦν, οὐδὲ φῶς εἰς ἡμέραν. Τοιοῦτον τὸ φῆσι καὶ δὲ μακάριος προφήτης Ἡσαΐας· « Οὐκ ἔσται σοι δὲ δῆλος εἰς φῶς τῆς ἡμέρας, οὐδὲ ἀνατολὴ σελήνης φωτειν τὴν νῦκτα· ἀλλ' ἔσται σοι Κύριος φῶς αἰώνιον, καὶ δὲ Θεός δόξα σου. » Οὐτε δὲ ἀπρακτήσει κατὰ καιροὺς καὶ αὐτῇ τῶν στοιχείων ἡ χρεία, πιστώσεται

D scribit, « Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque prout gessit, sive bonum sive malum ⁶⁰. » — Veniet igitur, veniet, inquit, et omnes sancti ejus cum eo, » hoc est, sanctorum angelorum agmen purissimum, stipans eum et ad ministrandum assistens. Dominus enim omnium est Emmanuel, et ab his collaudatur ut Deus, et si uul regnat cum Patre. Quod si quis dicat ipsos quoque sanctos ei astituros, raptos in nubibus in occursum ejus in aera, cum ex mortuis revixerint, ut et sapientissimo Paulo visum est ⁶¹, ab eo quod convenit neutiquam aberraverit. Nam tale quid divinus quoque Isaías de ipsis dicit: « Illuc cervæ occurrerunt, et viderunt facies ad invicem. Numero transierunt, et una ex eis non periit, altera B alteram non quæsierunt. Quia Dominus ipsis præcepit, et spiritus ejus congregavit eos ⁶². » Psallit quoque divinus David descensum e cœlo omnium nostrum Salvatoris prænuntians: « Quia nou repellet Dominus plebem suam, et hereditatem suam non derelinquet, donec justitia convertatur in iudicium, et adhaerentes illi omnes recti corde ⁶³. » Justitiam enim Christum vocat, quem conversum ad iudicium dicit. Assumptus est enim calcata morte, et ascendit ad eum qui est in cœlis Patrem et Deum ⁶⁴, Sed revertetur olim ad iudicium, et cum illo omnes recti corde, hoc est, s. sancti, sicut modo dixi. Fore autem **800** tempore consummationis aeterni asperctabilis creaturae statum alium, et ipsam quoque transituram in melius, per Christum renovatam, testificatur propheta: « In illa die non erit lux, et frigus et glacies crunt die uno, et dies illa nota Domino. » Nunc enim dies et nox discernuntur, et nulu conditoris distincta tempora sortita sunt, et exoritur diel lux, postea succedit nox. Quando autem advenerit iudex, omnia pro arbitratu suo immutans, aliam, ut dixi, conditionem creatura suscipiet. « Non enim de cætero lux erit, et frigus et glacies erunt die uno. » Per glaciem et frigus noctem exprimit, pro una enim die reputatur quod dicitur νυχθμέρον, id est, unius noctis et diei spatium, proinde ac si dicat forte: Tempore illo quo de cœlo adveniens transformabit omnia, et in faciem atque statum meliorem convertet, ut conditor ipse et opifex, non erit nox, nec lux in diem. D Non absimile est apud prophetam Isaiam: « Non erit tibi amplius sol in lucem diei, neque ortus luna illuminabit tibi noctem; sed erit tibi Dominus lux æternæ, et Deus gloria tua ⁶⁵. » Otiosa autem aliquando futura et ipsa elementa, sūdem facit ipse Christus. « Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum ⁶⁶. » Sufficit enim nobis Christus ad lucem æternam, et ipse erit longa ac perpetua dies. Diem autem illam notam Domino esse dicit. Solus enim Deus et Pater consummationis diem novit. Persua-

⁶⁰ II Cor. v, 10. ⁶¹ I Thess. iv, 16. ⁶² Isa. xxxiv, 15, 16. ⁶³ Psal. xciii, 14, 15. ⁶⁴ Joan. xx, 17.

⁶⁵ Isa. lx, 19. ⁶⁶ Matth. xxiv, 29.

det nobis hoc ipse quoque Filius, ita loquens : « De die autem illo et hora nemo novit, neque angelus in celo, neque Filius, nisi Pater solus »⁴⁶. Quatenus enim homo nostri similis cognoscitur, nescit quae in Patre sunt. Quatenus autem natura est Deus, et ex ipso exsilit, utique etiam extremum diem novit, tametsi illum se nosse neget, propter humanam naturam suam videlicet. Interpretans autem nobis prophetam, et declarans quod dixit, his adjungit : « Et non dies, et non nox erit, sed ad vesperam erit lux ; » id est, in tempore noctis lux erit rursum, quae per Christum qui sub celo est mundum illustravit, tenebris penitus discussis, nec sanctorum oculis amplius superfusis. Non sine certa porro ratione ipsam quoque creaturam in melius reformandam existimauimus, et si de dignus est Salvatoris discipulus, qui ait venturum diem Domini ut **801** surem in nocte, et celos magno impetu transituros, elementa vero confluentia solutum, et terram, et quae in ipsa sunt opera exstinctum iri omnia, celos autem novos et terram novam secundum promissa ipsius nos exspectare ». Quod nos cogitare etiam necesse est. Si enim nostra omnino erunt in novitate vitae, nova quoque creatura nobis opus erit. Nam, ut scribit divinus Paulus : « Liberabitur et ipsa creatura aliquando a servitute in libertatem glorie filiorum Dei »⁴⁷.

Vers. 8, 9. In die illa egredietur aqua viva de C Ierusalem, media pars ejus in mare primum, et media pars ejus in mare norissimum, et in testate, et in vere sic erit. Et erit Dominus in regem super omnem terram.

CVI. Rursum narrat nobis, quamvis involuti, Spiritum sanctum super sanctos largissime et uberrime effusum iri, eo potissimum tempore, quo in sanctam et semper duraturam vitam subiecti fuerint, ad illam, inquam, futuri saeculi. Nunc enim per fidem in Christum quasi arrhabonem et pignus primicias sancti Spiritus pro divitiis accepimus. Ubi autem a mortuis redierimus, peccato prorsus sublato, non tanquam arrhabo amplius et in mensura divinus Spiritus in nobis erit, sed afflatum et copiose, ut dixi, et tum perfecte in donis per Christum acquisitis latabimur. Aquam igitur vivam appellat Spiritum, « Quae et de superna Ierusalem egreditur, » inquit. Quoniam enim universorum Deum in celis habitare ab ipso inspirata Scriptura prænuntiat, quamvis ubique sit et eo plena sint omnia, idcirco etiam vivissemus Spiritum de celo egressum dicit. Solere autem divinum Spiritum aquis comparari in sacris litteris, ipse ejus dator testificabitur, Filius nempe : « Qui credit in me, sicut dicit

A λέγων αὐτὸς ὁ Χριστός : « Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ήμερῶν ἔκειναν, ὁ ἡλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐδὲ τὸ φέγγος αὐτῆς. » Ἀρχέσει γάρ ὁ Χριστὸς εἰς φῶς ἡμῶν αἰώνιον, καὶ αὐτὸς ἔσται μακρὰ καὶ διηνεκῆς ἡμέρα. Τὴν δέ γε ἡμέραν ἔκεινην γνωστὴν εἶναι φησι τῷ Κυρίῳ. Μόνος γάρ οἶδεν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ τὴν τῆς συντελείας ἡμέραν. « Εμπεδοὶ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς, οὐτων λέγων. » Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἔκεινης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἴδεν, οὐδὲ οἱ ἀγγελοὶ ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος. » Ή μὲν γάρ νοεῖται καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπος, οὐχ ἀνειδείη τὰ ἐν τῷ Πατρὶ. « Ή δέ ἐστι φύσις Θεὸς, καὶ ἐξ αὐτοῦ πεφηνώς, οἰδέ που πάντως καὶ τὴν ἑσχάτην ἡμέραν, καν εἰ λέγοι μὴ εἰδέναι διὰ τὸ ἀνθρώπινον. Διερμηνεύων δὲ ἡμῖν ὁ προφῆτης, Β καὶ σαφέστερον καθιστάς ὅπερ ἔφη, προσεπάγει τούτοις. « Καὶ οὐκ ἡμέρα, καὶ οὐ νῦν ἔσται, ἀλλὰ πρὸς ἐπεράν έσται φῶς, » τουτέστιν, ἐν καιρῷ νυκτὸς, φῶς ἔσται πάλιν τὸ διά Χριστοῦ καταστρέψαν τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, ἀνηρημένου παντελῶς τοῦ σκότους, καὶ τοῖς τῶν ἀγίων ὀφθαλμοῖς οὐκ ἐπιπολάζοντος ἔτι. « Εχει δὲ τὸν οἰκεῖον λόγον τὸ, καὶ αὐτὴν οἰεσθαι κτίσιν ἐπὶ τὰ ἀμείνω μεταρρύθμιζεσθαι, καὶ ἀξιόχρεως μὲν τὸν Σωτῆρος ὁ μαθητής, ξεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου ὡς κλέπτην λέγων, οὐρανὸν δὲ φεζῆδον παρελεύσεσθαι, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λινήσεσθαι, γῆν δὲ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαυθήσεσθαι πάντα, οὐρανὸν δὲ κατέκαυθησθαι, καὶ ἀξιόχρεως μὲν τὸν Σωτῆρος ὁ μαθητής, ξεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου ὡς κλέπτην λέγων, οὐρανὸν δὲ φεζῆδον παρελεύσεσθαι, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λινήσεσθαι, γῆν δὲ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαυθήσεσθαι πάντα, οὐρανὸν δὲ κατέκαυθησθαι, καὶ τὸ πρόσδοκαν. Πλήν τοι γάρ οὐτων λέγων τὰ καθ' ἡμέραν Κυρίου ὡς κλέπτην λέγων, οὐρανὸν δὲ φεζῆδον παρελεύσεσθαι, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λινήσεσθαι, γῆν δὲ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαυθήσεσθαι πάντα, οὐρανὸν δὲ κατέκαυθησθαι, καὶ τὸ πρόσδοκαν. Εἰ τὴν ἡμέραν ἁκείην ἔκειται οὐδωρος ἔως Ἰερουσαλήμ, τὸ ημισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ τὸ ημισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἑσχάτην, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν έστηται Κύριος εἰς βασιλέα ἐπὶ πάσας τὴν γῆν. »

PC. « Εξηγεῖται πάλιν ἡμῖν αἰνιγματωδῶς, διε τὴν πλείστην τε σῆσην, καὶ ἀμφιλαχθῆς ἡ τοῦ ἀγίου Πνεύματος χύσις τοῖς ἀγίοις ἐκνεμηθήσεται, κατ' ἔκεινα μάλιστα τοῦ καιροῦ, καθ' δὲ ἀνειδείη τοῖς καιροῦτον ἀνακοινωθείεν ζωὴν, τὴν ὡς ἐν αἰώνι, φημι, τῷ μέλλοντι. Νυνὶ μὲν γάρ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν ὡς ἐν ἀρραβώνος τάξει τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος πεπλουτήκαμεν. Μετὰ δέ γε τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, ἀνηρημένης εἰς ἄπαν τῆς ἀμαρτίας, οὐχ ἐν ἀρραβώνος ἔτι τάξει τε καὶ μέτρῳ τὸ θεῖον ἐν ἡμῖν ἔσται Πνεῦμα, πλουσίως δὲ καὶ ἀμφιλαχθῶς, ὡς ἔφην, καὶ δῆτα τελείως τοῖς διά Χριστοῦ χαρίσμασιν ἐντερυφήσομεν. » Γάρ δὲ οὖν ζῶν δνομάζει τὸ Πνεῦμα, « Ο καὶ ἐκ τῆς ἀνων Ιερουσαλήμ ἔκειται φησιν. Ἐπειδὴ γάρ κατοικεῖν ἐν οὐρανοῖς τὸν δῶλον θεὸν ἡ θεόπνευστος ἔφη Γραφή, εἰ καὶ ἔστι πανταχοῦ καὶ πεπλήρωκε τὰ πάντα, ταύτῃ τοι φησι καὶ ἐξ οὐρανοῦ τὸ ζωοποιὸν ἔκειται φησιν. Οὐτοί δὲ οὐδασι παρεικάζειν θεός τοῖς λεπτοῖς Γράμμασι τὸ Πνεῦμα τὸ θεῖον, αὐτὸς πιστώσεται λέ-

⁴⁶ Marc. XIII, 32. ⁴⁷ I Petr. iii, 10-14. ⁴⁸ Rom. viii, 24.

γων δι τούτου δοτηρ, τουτέστεν, δι Γίδες· « Ό πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμὸς ἐκ τῆς κοιλαῖς αὐτοῦ ρεύμωσιν ὑδατος ζωῆς. » Καὶ τοῦτο διερμηνεύων δι θεσπέσιος εὐαγγελιστῆς, καὶ καθιστάς ἐναργές, « Τοῦτο δὲ εἶπε, φησι, περὶ τοῦ Πνεύματος, οὐκ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν. » Ἐπειδὴ γάρ τὸ Πνεῦμα ἐστὶ ζωοποιὸν, ὑδατὶ ταύτῃ τοι τῶν σωμάτων ζωοποιῷ παρεικάζεται, καὶ μάλα δρόθως. « Οτι δὲ τοὺς τῆς ἀγίας ἡξιωμένους ζωῆς παρατέθεεται πλουσίους τὸ χρῆμα μεταλαχεῖν τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος χορηγίας, καὶ οἴάπερ ὑδάτων ἔμφορετοις ζωοποιῶν, ὑπεμφαίνει λέγων, δι τοῦ ὑδατος, εἰς προσδοκωμένου κατὰ καιροὺς ἐξ Ἱερουσαλήμ ἐξελεύσεσθαι, τὸ μὲν ήμισυ βαδιεῖται πρὸς θάλασσαν τὴν πρώτην, τὸ δὲ ήμισυ πρὸς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην. Καὶ τι δὴ τοῦτο ἐστι; Θαλάσσαις τε καὶ B ὑδαστιν ἔξομοιοι πολλάκις ἡ Θεία Γραφή πολλὰ τῶν ἀνθρώπων ἔθνη, καὶ τὴν ἀριθμοῦ κρείττονα πληθύν. Καὶ οὖτα πού φησι δι' ἐνδε τῶν ἀγίων προφητῶν, « Οτι ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὑδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας. » Ἔφη δέ που καὶ δι θεσπέσιος Δανιήλ, τὰ ἐσχάτοις καιροῖς συμβῆσθμενα τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην προαναφωνῶν· « Ἐγώ Δανιήλ ἐθεώρουν, καὶ ίδοι οἱ τέσσαρες ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ προσέβαλον εἰς τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην, καὶ τέσσαρα θηρία μεγάλα ἀνέβαινον ἐκ τῆς θαλάσσης, διαφέροντα ἀλλήλων. » Σαφέστερον δὲ τοῦτο αὐτὸν καθιστάς δι μακάριος Δανιδ ἀναμέλπει, λέγων· « Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὑρύχωρος, ἐκεὶ ἐρπετά, ὅν οὐκ ἔστιν ἀριθμός, ζωά μικρὰ μετὰ μεγάλων. » Ἐκεὶ πλοϊά διαπορεύονται, δράκωνσιν οὗτος δι πλαστας ἐμπαλίειν αὐτῷ. » Ποτὸν γάρ εἰναι φαμεν ἐν τῇ αἰσθητῇ θαλάσσῃ τὸν δράκοντα πεπλασμένον εἰς τὸ ἐμπαλίεσθαι παρὰ τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ; « Θεός δὴ οὖν τοὶς ιεροῖς Γράμμασι καὶ πάντα τὸν κόσμον θαλάσσαις ἔξομοιούν, καὶ πολλὴν ἀνθρώπων ἕσθι ὅπε πληθύν. » Οτι τοίγιν Ίσιῳ μέτρῳ διανεμηθήσεται παρὰ Θεοῦ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις τοῖς τε ἐξ Ἱεραχῇ πιστεύοσι, καὶ τοῖς ἐξ ἔθνῶν, ὑπεμφαίνει λέγων περὶ τοῦ ὑδατος τοῦ ζωοποιοῦ, ὡς ἐξελεύσεται τὸ ήμισυ μὲν εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, τὸ δὲ ἔπειρον ήμισυ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην. Θαλάσσαις δὲ περώτην ὄνομάζει τὸν Ἱεραχήλ ἐσχάτην δὲ τὴν τῶν μετ' ἐκείνους πεπιστευκότων πληθύν, τουτέστι τὰ ἔθνη. Καὶ οὖτι πού φαμεν, ὡς μεμέρισται τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιον, καὶ ἀτελὲς ἐν ἐκατέροις ἔσται, διά τοι τὸ ήμισυ λέγεσθαι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ οἰησθμεθα δὲ μᾶλλον, ἐκείνῳ βούλεσθαι τὸν προφήτην ὑποδηλοῦν, ὡς ἐν Ισότητι τῆς χάριτος ἡ διανομή τούτοις τε κάκείνοις ἐκνεμηθήσεται. Τὸ γάρ ήμισυ καὶ ήμισυ, τῆς Ισοτήτου φιλοτιμίας καὶ τῆς Ισότητος ἔσται σημαντικόν. » Οτι δὲ διηνεκής ἡ χάρις, καὶ κατὰ πάντα καιρὸν ἡ μεθεξίς, ἀταλαίπωρον ίδειν, ἀπὸ τοῦ φάναι πάλιν, « Οτι καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἔχρι ἔσται οὕτως. » Ἰστέον δὲ, θτι ἀντὶ τοῦ, ἐν ἔσται, τὸ ἐν χειμῶνι φησι τῶν Ἐθραίων ἡ ἔκδοσις. « ἔσται δὴ οὖν, φησι, D

A Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquae vivæ ». Quod exponens et enucleans sacer evangelista, « Hoc autem dicebat, inquit, de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum ». Quia namque Spiritus est vivificus, ideo cum aqua vivificante appositissime conseretur. Quod autem dignatissima sancta vita liceat abunde sortiri possessionem sancti Spiritus, 802 et tanquam aquis vivificantibus repleri, indicat, cum dicit, aquæ illius quæ aliquando Hierosolymis egressura expectatur, dimidium abitum ad mare primum, et dimidium ad mare extremum. Hoc vero quid est? Mari et aquis frequenter multas gentes et multitudinem innumerabilem divinæ litteræ assimilant. Atque ita per quendam sanctorum prophetarum ait: « Quia repleta est omnis terra ut cognoscat Dominum, sicut aqua multa operiet maria ». Quin et divinus Daniel extremis temporibus eventura omnibus mortalibus prænuntians: « Ego Daniel videbam, et ecce quatuor venti cœli irruerant in mare magnum, et quatuor bestiæ magnæ ascendentēs de mari, disforentes invicem ». Quod apertius beatus David canit: « Hoc mare magnum et spatiōsum, illic reptilia quorum non est numerus, animalia pusilla cum magnis. Illic naves pertransibunt, draco iste quem formasti ad illudendum ei ». Qualem enim draconem in mari sensibus patente ab omnipotente Deo ad illudendum homini formatum esse dicemus? Consuevit igitur sacra Scriptura etiam totum mundum, et nonnunquam magnam hominum multitudinem mari comparare. Quocirca mensura pari Spiritus gratia in distributum iri iis, qui ex Israel crediderint et iis qui ex gentibus, ostendit dicens, de aqua vitali egressurum dimidium quidem in mare primum, alterum dimidium in mare extremum. Mare primum nominat Israel, extremum multitudinem, quæ post illum fidem est amplexata, gentes scilicet. Nec dicimus divisum esse Spiritum sanctum, et in utrisque imperfectum fore, quia dimidium dicitur: absit; sed prophetam illud potius indicare velle putabimus, æqualiter gratiam his et illis impertitum iri. Nam medium et medium in pari et æquali liberalitatem et æqualitatem ipsam declarat. Perpetuum autem esse gratiam et in omne ævum mansuram, non difficile est videre ex eo quod additur: « Quia in æstate, et in vere sic erit, » hoc est, seipso. Scias velim, pro vere Hebræam editionem legere, in hieme. Sed inconveniens non est, pro hieme 803 etiam ver dicere secundum LXX Scripturam: in medio quippe velut spatio acierum duarum situm est, ut si quis etiam ipsum hibernæ tempestati ascribat, nihil improbabile, aut a recto alienum sit facturus. Quod si quis et alio modo intelligere voluerit, quod de aqua sub intelligentiam cadente dicitur, nempe, quod « egredietur dimidium ejus in mare primum, et dimidium ejus in mare extremum, et in æstate atque vere sic erit, » talem ver-

⁸⁰ Joan. vii, 38. ⁸⁰ Ibid. 39. ⁸¹ Isa. xi, 9. ⁸² Dan. vii, 2, 3. ⁸³ Psal. ciii, 25, 26.

borum istorum sensum accipiet : Mare primum nominat ad orientem fortasse situm, ultra terræ totius oras; extremum, ad extremos occidentis fines. Velut enim faciem et principium orbis, orientem definit : æstatem autem, opinor, calidas et australes mundi partes vocat : ver aquilonares et frigidas. Sic enim divinus David quatuor sub cœlo clima significare volens, ad Deum exclamabat : « Æstatem et ver tu plasmasti ea »¹⁴. » Et iterum : « Aquilonem et mare tu creasti »¹⁵. » Inquit ergo, Ereditetur aqua viva æqualiter, et in pari gratia in mare primum et in extremum, hoc est, in orientem et occidentem, et in æstate et in vere, hoc est item, in austrum et aquilonem. Replebitur enim mundus charismatibus per Christum, et permanebit omnino donum in iis qui acceperunt. Tunc, tunc « erit Dominus in regem super omnem terram. » Sub ipso enim solo erimus, et ipse dominabitur deletis penitus principibus mundi sæculi hujus, et omni principatu perverso, et tyrannide contra nos triumphatis, ipso Satana cum virtutibus ejus malignis profligato.

σαρα τῆς ὑπ' οὐρανὸν κλίματα σημῆναι θέλων, ἀνεψφωνει πρὸς Θεόν· «Θέρος, καὶ ἔαρ σὺ ἐπλασας αὐτά.» Καὶ πάλιν, «Τὸν βορέαν, καὶ τὴν θάλασσαν σὺ ἔκτισας.» Ἐξελεύσεται δὴ οὖν, φημὶ, τὸ ὄντωρ τὸ ζῶν ἐν ιστήτη, καὶ ισομοιρόυσῃ χάριτι εἰς τε τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ μέν τοι καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην, τουτέστιν, εἰς ἕω τε καὶ δύσιν, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἔαρι, τουτέστι πάλιν, εἰς τὸν νότον τε καὶ εἰς βορέαν. Ἐμπλησθήσεται γάρ ἡ ὑπ' οὐρανὸν τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων, ἐναπομενεῖ δὲ πάντας τοὺς λαθοῦσιν τὴν διωρεά. Τότε δὴ, τότε εἴσται Κύριος εἰς βασιλέα ἐπὶ πᾶσσαν τὴν γῆν. »¹ Υπ' αὐτῷ γάρ ἐσδι- μεθα μόνῳ, καὶ αὐτὸς κατέρχεται τῶν δλων κατηργητέμνων εἰς ἀπαν τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ αἰώνος; τούτου, καὶ ἀπάσης ἀρχῆς πονηρᾶς τεθριαμβευμέντης, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν πλεονεξίας, ἐκβεδημένων αὐτοῦ τε τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δυνάμεων πονηρῶν.

VERS. 10, 11. *In die illa erit Dominus unus, et nomen ejus unum, circumiens omnem terram, et deser- tum a Gaba usque Remmon ad austrum Jerusaleni. Rama autem in loco permanebit a porta Benjamin usque ad locum portæ primæ, usque ad portas angu- lorum, et usque ad turrim Ananuel. Usque ad torcula- ria regis habitabunt in ea, et anathema non erit ultra, et habitabit Jerusalem confidenter.*

CVII. Semper sere tectus et obscurus est sanctorum prophetarum sermo, idque a Deo sapienter administrari puto, ne sancta canibus proponantur; neque vere **804** pretiosa margarita ante pedes pororum negligentius projecta, contumeliosissime conculeetur¹⁰. » Verumtamen Christus in spiritu dignis cognitionem revelat, et futuri sæculi virtutes seu beatitudines manifestat. Informantur autem pene semper in his quæ sensibus percipiuntur, occulta et ad intelligentiam pertinentia, et eorum quæ aspectum nostrum fugiunt, ea quæ in oculos nostros incurruunt, quasi corpus sunt. Ait igitur, « Illa die,» id est, illo tempore, nobis in novitatem vitæ translatis, ipsaque creatura in statum priore nobis forem reformata, fore Dominum unum, et nomen ejus unum, circumiens omnem terram. Erat quidem, et est, et erit semper unus Dominus, natura

σαν τὴν ἐσχάτην, καὶ ἐν Θέρει, καὶ ἐν Εαρι, ἔσται οὕτω, οὐ τοιαύτην τινὰ τοῦ προκειμένου περίνοιαν εἰσδέξεται: Θάλασσαν μὲν γὰρ δύνομάς ει πρώτην, τὴν
B. πρὸς ἡώ τάχα που κειμένην, τὴν ἐπέκεινά τημι
τερμάτων τῆς ὅλης γῆς, ἐσχάτην γε μήν την πρὸς
αύτας ταῖς ἐπέρας ἐσχατιαῖς. Πρόσωπον γὰρ οἰονεῖ
την, γη τὸν ἀνθρώπον, τὸν αἰγαλούματον ἄντε

πως, καὶ αρχὴν οἱρίεται τῆς οἰκουμένης τὴν ανατολήν· Θέρος δὲ, οἷμαί που, τὰ θερμά, καὶ νότια τῆς οἰκουμένης ἀποκαλέσθη μέρη, ξαρὸν δὲ πάλιν τὰ βόρεια τε καὶ ψυχρά. Οὕτω γάρ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ τὰ τέσσαρα, ἀνεψώνει πρὸς Θεόν· «Θέρος, καὶ ξαρὸν σὺ ξπλασας σὺ ξκτισας.» Ἐξελένσεται δὴ οὖν, φημι, τὸ θύεωρ επὶ τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ μέν τοι καὶ εἰς τὴν θέρει, καὶ ἐν ξαρι, τουτέστι πάλιν, εἰς τὸν νότον τε καὶ διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων, ἐναπομενεῖ δὲ πάντας τοὺς βασιλέας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. • 'Υπ' αὐτῷ γάρ ξεστημένων εἰς ἄπαν τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ αἰώνος;

ης, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν πλεονεξίας, ἐκβεβλημένων ποντικῶν.

C Ἐτῇ ημέρᾳ ἐκείνῃ ὅσται Κύριος εἰς, καὶ τὸ δρόμῳ αὐτοῦ ἐν, κυκλώπῃ τὴν τῆν, καὶ τὴν ἔρημον ἀπὸ Γαβὰ ἐώς Ρεμυρῶν κατὰ νότον Ἱερουσαλήμ. Παμά δὲ ἐπὶ τόπου μερεῖ, ἀπὸ τῆς κύλης Βεριαμίν ἐώς τοῦ τόπου τῆς πύλης τῆς κράτης, ἐώς τῆς πύλης τῶν γυνιῶν, καὶ ἐώς τοῦ πύργου Ἀραμούνη. Ἔως τῶν ὑποληγίων τοῦ βασιλέως κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ, καὶ ἀράθεμα οὐκ ἔσται ἐτι, καὶ κατοικήσει Ἱερουσαλήμ πεποιθόντως.

PZ'. Ἀσαφῆς δεῖ πώς ἐστι τῶν ἀγίων προφητῶν διότι λόγος, καὶ τοῦτο, οἶμαι, σοφῶς διοικουμένου Θεοῦ, ἵνα μὴ προχέοιτο τὰ ἄγια τοῖς κυντίστησι μήτε μήτι παρὰ τοῖς συνών ποσὶν ἀτημελῶς ἔρθημένος, διὸ πολύτιμος ἀληθῶς περιυεθρίζοιτο μαργαρίτης. Πλὴν ἀποκαλύπτει **D** Χριστὸς ἐν πνεύματι τοῖς ἀξίοις τὴν γνῶσιν, καὶ τὰς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος δυνάμεις καθίστασιν ἐνεργεις. Ἀνατυποῦται δὲ ὡς ἐπίπαν ἐν γε τοῖς αἰσθητοῖς τὰ κεκρυμμένα καὶ νοητὰ, καὶ οὐονεὶ σῶμα τῶν ἀφανεστέρων τὰ ἐμφανῆ γίνεται. Ἐφη τοίνυν, δτὶ εἰ Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἡ ἡγουν τὸν καιρὸν, μετατεθειμένων τῶν καθ' ἥμαδ; εἰς καινότητα ζωῆς, ἀναστοιχειῶμένης δὲ καὶ αὐτῆς τῆς κτίσεως εἰς τὸ ἅμεινον ἢ πρὸν, Ἐσταί Κύριος εἰς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν, κυκλοῦν πᾶσαν τὴν γῆν. Ἡν μὲν γάρ δεῖ, καὶ ἐστι, καὶ ἔσται Κύριος εἰς, διὸ φύσει τε καὶ ἀληθῶς τῶν διων Θεὸς, καὶ παρενεγκών εἰς τὸ ἐνίγα: τὰ οὐκ δύτα ποτε.

⁷ Psal. LXXIII, 17. ¹⁸ Psal. LXXXVIII, 13. ¹⁹ Matth. VII, 6.

Ἐπειδὴ δὲ πεπλάνηκε τὴν ὑπὸ οὐρανὸν ὁ τῆς ἀμαρτίας εἰδούσης, τουτέστιν ὁ Σατανᾶς, εἰς φυεῦνη, καὶ βέβηλον λατρεῖαν οἱ δεῖλαιοι παραχειμίσμεθα, καὶ διετελοῦμεν ἐν κόσμῳ τυφλοὶ καὶ μωροὶ, κυρίους δινομάζοντες τοὺς πεπλανηκότας, καὶ τὸ τῆς θεότητος δνομα τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν ἐπιφημίζοντες ἀμαρτώς. Πλὴν παρωχηκότος, καὶ εἰς πέραν ἡδη ἤκοντας τοῦ παρόντος αἰῶνος, τότε δὴ, τότε καὶ φρενοθλαστας ἀπάσης ἐξ ἡμῶν ἐξηρημάνης, τεθειμένων δὲ ἡδη τῶν ἔχθρῶν ὑπὸ πόδας Χριστοῦ, Κύριος εἰς ἐσται λοιπὸν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, οὐδενὸς ἀπ' αὐτοῦ τὴν τῆς κυριότητος ἀρπάζοντος δύξαν. Κύριος δὲ καὶ ἐπέρως εἰς ἐσται Χριστὸς, ἀπρακτούσης μὲν πάσης ἐπιγείου βασιλείας, καὶ αὐτῷ δὴ καὶ μόνῳ τὸ κατὰ πάντων κράτος ἀνατιθέσις τῆς ὑπὸ οὐρανὸν. «Ἐφη δέ τι τοιοῦτον καὶ ὁ σοφώτατος Δανιήλ. Ἀφηγούμενος γάρ τοὺς τῶν δράσεων τρόπους, φησιν· «Οὐ τρόπον εἰδες δὲ ἀπὸ δροῦς ἐπιμήθι λιθος ἀνευ χειρός, καὶ ἐλέπτυνε τὸν δστρακόν, τὸν σίδηρον, τὸν χαλκὸν, τὸν δρυγυρον, τὸν χρυσόν. Οὐ θεὸς δέ μέγας ἐγνώρισε τῷ βασιλεῖ, δὲ δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα, καὶ ἀλήθινὸν τὸ ἀνύπνιον, καὶ πιστὴ ἡ σύγχρισις αὐτοῦ. » Οὐκοῦν εἰς ἐσται καὶ μόνος, καὶ τεληρώσει τῆς ἐκαυτοῦ δόξης τὴν ἀγίαν πόλιν, τουτέστι τὴν νοητὴν Ἱερουσαλήμ, ἣς τὸ εὔρος καὶ μῆκος ὡς ἐν τύπῳ πάλιν τῇ ἐπιγείῳ δεικνυσιν Ἱερουσαλήμ. «Ρεμμών δὲ δὴ πέτρα τίς ἐστι, κατὰ τὴν νοτίαν ἔρημον. Οὐκοῦν τὸ μὲν εὑρός τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀπὸ Γαβᾶ ἥως Ἄρεμμών. Ορίζεται δὲ καὶ τὸ μῆκος οὗτω λέγων. «Ἀπὸ τῆς πύλης Βενιαμίν ἥως τῆς πύλης τῆς πρώτης ἥως τῶν πυλῶν τῶν γωνιῶν, καὶ ἕως τοῦ πύργου Ἀναμεήλ, ἥως τῶν ὑπόληνῶν τοῦ βασιλέως. » Πύλη δὲ πρώτη, καὶ μήν καὶ πύλη γωνιῶν οὗτω τινὲς ἥσαν κατὰ Ἱερουσαλήμ ὀνομασμέναι· καὶ πύργος δὲ ἦν Ἀναμεήλ καλούμενος, μεθ' ὃν εδήνεις καὶ τὰ ὑπόληνα τοῦ βασιλέως· τόποι δὲ οὗτοι τῆς Ἱερουσαλήμ τὸ μῆκος ὡς ἐν τύπῳ κατασημανόντες. «Ωσπέρ γάρ ἐκέλευε τῷ μακαρῷ πτωφήτῃ Ἱεζεχιὴλ ὁ τῶν ὅλων θεὸς ἀναμετρεῖν καλέμψη τὸν οἰκον, τῇδε τε κάκει διάτετοντα, ὑπεμφαίνων, διτι πολλὰ μονάπ παρὰ τῷ Θεῷ, μυρία τε ὅσα τῶν ἀγίων ἐνδιαιτήματα· οὕτω μοι κάνθάδε δοκεῖ διὰ τῶν ὑπεμφαίνεν εὑρός τε καὶ μῆκος, καὶ καταγράφειν ἡμῖν τὴν νοητὴν Ἱερουσαλήμ, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, πρὸς δὲ καὶ ὁ θεοτέσιος Ἡσαΐας ἀνεφάνει, λέγων. «Πλάτυνον τὸ τόπον τῆς σκηνῆς σου, καὶ τῶν αὐλαῖων σου, πῆξον, μή φεστη, μάκρυνον τὰ σχοινίσματά σου, καὶ τοὺς πασσάλους σου κατείχουσιν ἔτι, εἰς τὰ δεξιά καὶ εἰς τὰ ἄριστερά ἐκκέπτασον. » Κατευρυθείσαν δὴ οὖν τὴν ἀγίαν πόλιν, καὶ εἰς μῆκος τὸ ταῦτη πρέπον ἐκτεινομένην, κατοικήσουσιν οἱ ἄγιοι, καὶ οὐκ ἐσται, φησιν, «ἀνάθεμα ἔτι, τουτέστι, καὶ ὀυδένα τρόπον ἀλλοτριωθήσεται Θεοῦ· βεβαίαν γάρ αὐτῇ χαριεῖται τὴν ἀγάπην, καὶ οὐχ ἀν ἐκπέσοιεν ἔτι· πρὸς τὸ προσκρούειν Θεῷ, ἀνηρημάνης, ὡς ἔφην, τῆς ἀμαρτίας εἰς τὸ παντελές, καὶ τοῦ πειράζοντος Σατανᾶ. Οὐ γάρ ἐσται ἐτεῖ λέων, οὐδὲ τῶν θηρίων τῶν πονηρῶν οὐδὲν οὐ μή

A ei vere universorum Deus, qui quæ aliquando non erant, ut essent efficit. Ast ubi peccati inventor Satanas mundum seduxit, ad falsum et impurum cultum infelices deducti, manebamus in mundo cœci et fatui, dominos nominantes seductores, et divinitatis nomen immundis dæmonibus stulte attribuentes. Ceterum ubi præterierit, et jam ad finem devenerit sæculum præsens, tunc, tunc omni dementia a nobis ablata et inimicis sub pedes Christi prostratis, Dominus unus deinceps erit super omnem terram, dominicam gloriam nemine illi auferente. Alia quoque ratione Christus erit unus Dominus, cessante omni regno, terreno scilicet, et illi soli imperio totius mundi consecrato. Tale quid dictum existat a sapientissimo Daniele. Enarrans enim visionem, inquit: «Quemadmodum vidisti, rex, de monte abscissum lapidem sine manu, testam, ferrum, æs, argentum et aurum comminuere. Deus magnus nota fecit regi quæ oportet fieri post haec, et verum somnium, et fidelis conjectura ejus ». Itaque unus et solus erit, qui gloria sua sanctam civitatem implebit, hoc est, intelligibilem Jerusalēm, cuius latitudinem et longitudinem rursus ut in typo per terrestrem Jerusalem ostendit. Remonui porro petra quedam est in solitudine australi. Igitur latitudine quidem Jerusalem a Gaba usque Remmon. Desinuit etiam longitudinem his verbis: «A porta Benjamini usque ad portam priam, usque ad portas angulorum, et usque ad turrim Anameel, usque ad torcularia regis. » Porta autem prima, et porta angulorum erant Hierosolymis sic appellatae: turris erat Anameel dicta, post quam statim sequebantur torcularia regis: quæ **305** loca Hierosolymæ longitudinem ut in typo significant. Sicut enim mandavit beato prophetæ Ezechieli ¹⁸ universum Deus calamo metiri domum, hic illuc porrectam, subostendens multas esse mansiones apud Deum, et multa millia diversiorum pro sanctis: ita mihi et hic videtur per locorum latitudinem et longitudinem insinuari et describi nobis Jerusalem, quam ratione et cogitatione comprehendimus, id est Ecclesiam Christi, cui et divinus Isaías clamabat: «Dilata locum tentorii tui, et aulæorum tuorum: sige, ne parcas, protende funiculos tuos, et clavos conforta qibunc, ad dexteram et ad sinistram dilata ». Dilatata ergo sanctam civitatem, et in longitudinem proportione latitudinis extensam habitabunt sancti, et non erit, inquit, «anathema amplius: » hoc est, nullo modo a Deo alienabitur, stabiliem enim ei charitatem largietur, nec ultra labentur ut Deum offendant, peccato, ut dixi, et Satana tentatore prorsus sublatis. Non enim erit ibi leo, nec ulla malarum bestiarum ad illam ascendet, nec invenietur ibi. «Habitabunt enim confidenter. » Quoniam autem insertum est: «Rama vero in loco permanebit, rursus illud dicimus sensum verborum quantum in nobis est interpretantes. Rama

¹⁷ Dan. ii, 45. ¹⁸ Ezech. xl, 61 seqq. ¹⁹ Isa. liv, 2, 3.

oppidulum est, sive vicus, sors contribulum Aser. Et est alia insuper Rama Nephthalimitarum. Igitur sanctus propheta aut harum unius aut alterius Rama meminit. Ait namque : « Vox in Rama audita est, lamentatio, et fletus, et gemitus. Rachel plorans super filii suis, et noluit consolari, quia non sunt »⁴⁰. » Hoc actum esse in Bethlehem constat, Herode jubente infantes in ea repertos occidi⁴¹. Rama ergo vocat Jerusalem, quod in ipsa iam capita multa fuerit lamentatio, quam propheta Jeremias quasi lacrymantem, et super filii perditis ejulantem introduxit. Ait enim : « Plorans plorabat in nocte, et lacrymæ ejus in maxillis ejus »⁴². » Et quid plorabat ? Virgines meæ et juvenes mei abierunt in captivitatem, in gladio et in fame occidisti, in die iræ tuæ coexisti, non pepercisti⁴³. » Ac si quis etiam de spirituali Jerusalem, id est, Ecclesia vocem Rama nunc positam esse senserit, nos id valde probamus. Multi enim sunt flentes in Ecclesiis, **806** et tristes secundum Deum, quæ quidem tristitia pœnitentia in salutem stabilem operatur⁴⁴. » Commendat tales etiam ipse Christus : « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur »⁴⁵. » Et iterum : « Beati qui nunc fletis, quia ridebitis »⁴⁶. » Quamobrem, quamvis Rama a propheta dicatur Ecclesia, etiam sic verisimilitudo servabitur. Verumtamen in loco mansuram ait, hoc est, non agitatum iri. Firmata enim, ut dixi, et immobilis est Ecclesia Christi.

ταὶ τοὺς τοιούτους καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, οὕτω λέγων· « Καὶ πάλιν· « Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, διτι αὐτὸς τοῦ προφήτου φωνῆς ἡ Ἐκκλησία, φορέσει καὶ οὕτω τὸ πιθανόν δὲ τὴν ἀληθινότητα τούτην, τούτεστιν, οὐ σαλευθῆσται. Ἐρήμεισται γάρ, ὡς ἔφην, καὶ ἐστιν ἀκλόνητος ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ.

VERS. 12. *Et hæc erit ruina qua percutiet Dominus omnes populos, quicunque militaverunt contra Jerusalem. Tabescunt carnes eorum, stantum super pedes suos, et oculi eorum desuent de foraminibus eorum, et lingua eorum tabescet in ore ipsorum.*

CVIII. *« Pressuram in hoc mundo habebitis », in se credentibus Christus prædixit. Verumtamen ad fiduciam eos erigit, utiliter subjungens : « Sed confidite, ego vici mundum »⁴⁷. » Dedit enim nobis calcare super serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici⁴⁸. » Sed qui sunt scorpiones, et quinam serpentes? Num videlicet detestandæ et cruentæ pestiferorum dæmonum, et sanctos persecutuum cohortes, quæ etiam ministrae fuerunt summæ insanizæ spirituum in hoc mundo, qui et hoc universum circumueunt, sanctis multifariam insidiantes, quanvis per Christum triumphali, qui crucifixi chirographum contra nos affixit⁴⁹, ut nos illorum dominatu liberaret? Quare quoniam Jerusalem, quæ est Ecclesia Dei viventis⁵⁰, confidenter habita-*

A ἀναβῇ ἐπ' αὐτὴν, οὐδὲ οὐ μή εὑρεθῇ ἕκεῖ. « Κατοικήσουσι γάρ πεποιθότως. » Ἐπειδὴ δὲ τέθειται μεταξὺ, « Ραμὰ δὲ ἐπὶ τόπου μενεῖ, » πάλιν ἔκεινό φαμεν, τὰς τῶν προχειμένων ἐννοίας, ως ἔνι, διερμηνεύοντες. « Ραμὰ πολίχη τις ἐστιν, ἡτοι κώμη, κλῆρος δὲ τοῖς ἐκ φυλῆς Ἀστήρ. Καὶ ἐπέρα πρὸς ταῦτη τῶν ἐκ φυλῆς Νεφθαλείμῳ διαμέμνηται δὲ καὶ προφήτης ἄγιος ἢ τούτων μιᾶς, ἥγουν ἑτέρας Ραμά. » Εφη γάρ, διτι « Φωνὴ ἐν Ραμᾷ ἡ κούσθη, θρῆνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ἀσύρμος πολὺς. » Ραχὴλ ἀποκλαιομένη ἐπὶ τοῖς υἱοῖς αὐτῆς, καὶ οὐκ ἔθελε παρακληθῆναι, διτι « Οὐτό πεπράχθαι φαμὲν κατὰ τὴν Βηθλεέμ, Ἡρώδου προστεταχθός τὰ ἐν αὐτῇ φονεύεσθαι βρέφη. » Ραμὰ τοινυν ὄνομάζει τὴν Ἱερουσαλήμ, διάτοι τὸ ἐν αὐτῇ πολὺν γενέσθαι ἐπὶ τῇ ἀλώσει θρῆνον εἰσκέχυμε καὶ αὐτὴν δι προφήτης Ἱερεμίᾳ μονονομῆ δάκρυνοσάν τε καὶ τοῖς ἰδίοις ἀπολωλσίν ἐποιεύμενοσταν τέκνοις. » Εφη γάρ, διτι « Κλαίουσα ἐκλαίει νυκτί, καὶ τὰ δάκρυα αὐτῆς ἐπὶ τῶν σιαγόνων αὐτῆς. » Καὶ τις ἡ δ θρῆνος; « Παρθένοι μου, καὶ νεανίσκοι μου ἐπορεύθησαν ἐν αἰχμαλωσίᾳ, ἐν φορμῷ φαΐ, καὶ ἐν λιμῷ ἀπέκτεινας, ἐν ἡμέρᾳ δρῆτος σου ἐμαγείρευσας, οὐκ ἐφείσω. » Εἰ δὲ δὴ τις βούλοιτο κάπι τῆς νοητῆς Ἱερουσαλήμ, τουτέστι, τῆς Ἐκκλησίας τεθείσθαι τὴν κλῆσιν, « Ραμά τε αὐτὴν ὀνειράσθαι νυνὶ, φαμὲν διτι καὶ μάλα ὀρθῶς δὲ λόγος ἔχει. Πολλοὶ γάρ οἱ κλαίοντες ἐν Ἐκκλησίᾳς, καὶ τὴν κατὰ Θεὸν ἔχοντες λύπην, ητις « μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται. » Αποδέχεται Μαχαίροι οἱ πενθοῦντες, διτι αὐτοὶ παρακληθησούσται. Οὐκοῦν καὶ εἰ λέγοιτο Ραμὰ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ.

C Καὶ αὐτὴ ἐσται ἡ πτώσις, ἣν κόψει Κύριος πάτας τοὺς λαοὺς, δοῖς ἐπεστρέψαντας ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Ταχήσοται αἱ σάρκες αἰτῶν, ἐστηκότων αὐτῶν ἐπὶ τοὺς κόδας αὐτῶν, καὶ αἱ σφραγῖδοι αἰτῶν ρυῆσοται ἐπὶ τῶν σκῶν αἰτῶν, καὶ η γλῶσσα αὐτῶν ταχίσται ἐπὶ τῷ στόματι αἰτῶν.

P.H. « Θλίψιν ἔχετε ἐν τῷ κόσμῳ, » τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύσασι προπεφώνηκεν δ Χριστός. Πλήν εὐθαρεστέρους ἀποτελεῖ, χρησίμως ἐνεγκών. « Άλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. » Δέδωκε γάρ ἡμῖν « πατεῖν ἐπάνω δφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. » Τίνες δὲ οἱ σκορπίοι, καὶ τίνες οἱ δφεις; « Ή δηλοντεὶ τὰ μυστήρια καὶ μιαρόνα τάγματα τῶν ἀλητηρίων δαιμόνων, καὶ τῶν διωχθέντων ἀγίους. οἱ καὶ γεγόνασιν ὑπουργοὶ τῆς ἀκράτου μανίας τῶν ἐν κόσμῳ πνευμάτων, & καὶ τόδε τὸ σύμπαν περινοστεῖ, πολυτρόπως τοῖς ἄγιος ἐπιδουλεύοντα, καίστοι τεθριαμβεύμενα διὰ Χριστοῦ, προστηλώσαντος; τῷ ίδιῳ σταυρῷ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, ἵνα τῆς ἔκείνων ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ πλεονεξία; Οὐκοῦν ἐπειδὴ κατοικήσειν ἔφη πεποιθότως τὴν Ἱε-

⁴⁰ Jerem. xxxi, 15. ⁴¹ Matth. ii, 16-18. ⁴² Thren. i, 2. ⁴³ Ibid. 18; ii, 21. ⁴⁴ II Cor. vii, 10. ⁴⁵ Matth. v, 5. ⁴⁶ Luc. vi, 21. ⁴⁷ Joan. xvi, 33. ⁴⁸ Ibid. ⁴⁹ Luc. x, 19. ⁵⁰ Coloss. ii, 4. ⁵¹ I Tim. iii, 15.

ρουσαλήμ, ήιας ἐστιν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, ἣν δὲ δὴ τοῦτο, καὶ μάλα δρῦῶς, ἀποκερανθῆσθαι προσδοκῆν ἀναιρουμένων ἔχθρῶν, καὶ τῶν εἰωθότων διώκειν αὐτὴν ἀνατετραμμένων, ἀναγκαίαν ποιεῖται καὶ τούτων ἡμῖν τὴν ἀφῆγησιν. « Αὕτη γὰρ ἐσται, φησιν, ἡ πτῶσις, ἣν κόψει Κύριος πάντας τοὺς λαούς, δοῖ εἰπεστράτευσαν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ· αἱ σάρκες αὐτῶν καταταχῆσονται, ἐκρυμμέναις καὶ γλώττης. » Οὐ μὲν γὰρ κοινὸς οὗτος, καὶ ἐκ τῆς φύσεως θάνατος τῆκει μὲν τὰς ἀπάντων σάρκας, καὶ ἀποκείρει ὁφθαλμούς, καὶ γλώσσας· πάνδειν δὲ, καὶ τῆς εἰς λῆξιν ἡκούσης συμφορᾶς εἴη δὲ εἰκότως τὸ ζῶντων, καὶ ἐστώτων τοις ταχῆναι μὲν σάρκας, καὶ ἀπορρέειν ὁφθαλμούς, καλάζεσθαι δὲ καὶ γλώττας. Εὖ δὲ δὴ σφρόδρα τὰ τοιάδε συμβείσθαι φησι τοῖς θεομισῆ καὶ ἐπάρατον ἐπιτηδεύσασι ζῶντα. Εἰσπραχθῆσονται γὰρ δίκας, οὐχ ὑπέρ γε μόνον τῶν εἰς ἀγίους αὐτοὺς πεπλημμελημένων· ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἡς ἐσχήκασιν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ φιλοσαρκίας· ἢ καὶ γέγονεν αὐτοῖς αἰτία τοῦ μήτε προστήσθαι τὴν πίστιν, μήτε μὴν ἐλέσθαι ζῆν εὑσεβῶς, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ποιητείας ἀγαπῆσαι τὴν δόξαν. Γεγόνασι μὲν γὰρ, ὡς ἐφην, ἀπονενευκτεῖς ἀτόπως εἰς ἔκτόπους τὸν δρόκον· ἐσχήκασι δὲ καὶ ἐφ' ἐκάστω τῶν δρωμένων ἐπιθυμίαν, μονονουχὴ χανδὸν ἐκπίνονταις. Ἡκόνησαν δὲ καὶ γλώτταν κατὰ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων ἀνοσίαν πεποιήνεται τὴν κατάρρησιν. Εἰκότως δὴ οὖν εἰς σάρκας τε καὶ ὁφθαλμούς, καὶ γλώττας τὴν δίκην ἐσχήκασιν. Ήστερος γὰρ ἡ τὸ ὄδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ πίνουσα γυνὴ, καὶ ψευσαμένη τὸν δρόκον, εἰς μηρὸν ἐκολάζετο, περὶ δὲ γίνονται καὶ τὰ ἐκ τῆς πορνείας ἐγχλήματα, οἱ Πριστήσαται γὰρ, φησι, καὶ διαπεσεῖται ὁ μηρὸς αὐτῆς· κατὰ τὸν ἴσον, οἷμαι, τρόπον καὶ τοῖς τὴν καὶ γλώσσας ἡ κόλασις· φιλοσαρκία γὰρ αὐτοῖς, καὶ ἀπαιδεύτου γλώττης φωναῖ.

Καὶ δύοται ἐτῇ ημέρᾳ ἐκείνῃ δύοτασις Κυρίου μεγάλη ἐπ' αὐτούς. Καὶ ἐπιεικήσται ἐκαστος τῆς κειρὸς τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ συμπλακήσεται τὴν κείρη αὐτοῦ πρὸς κείρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ. Καὶ ὁ Ιαΐδας παριτάξεται ἐτὸν Ἱερουσαλήμ, καὶ συνάξει τὴν Ιουχὴν πάτερ τῶν λαῶν κυριλλούς χρυσοὺς, καὶ ἀργύρους, καὶ λιμανισμὸν εἰς αὐτὸς σφέδρα.

ΡΘ. «Ἐκστασιν ἐν τούτοις τὸν φόδον, ἥγουν τὴν D κατάπληξιν διομάζει πάλιν. Κατ' ἐκεῖνο δὴ οὖν, φησι, τοῦ καιροῦ, καθ' δὲ δὲν ἀλλήλους ἀθροίσειαν οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἔχθροι, ταῖς οὐτω δειναῖς ὑποπίπτοντας δίκαιας, καταπλαγήσονται μὲν τοῖς δείμασιν, ἀφέντες δὲ οὐτα λοιπὸν τὸ διώκειν ἀποτολμᾶν τὴν ἀγίαν πόλιν, οἰχησονται μὲν φυγάδες, καὶ τὰς παρ' ἀλλήλων ἐπιζητοῦντες ἀνονήτως ἐπικυρίας, οἰκτροὶ τε ἔσονται, καὶ κατερριμμένοι, καὶ ὑπὸ πόδας ἀγίων. Ό δέ γε Ιουδας, φησι, τουτέστιν, οἱ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν δεδικιωμένοι, καὶ τὸν νοητὸν περιφέροντες Ιουδαῖον, καὶ τὴν ἐν Πνεύματι τῷ ἀγίῳ περιτομήν πλουτήσαντες, παρατάξονται ἐν Ἱερου-

B turam dixit, licebatque jure optino hoc consecutum iri sperare sublati hostibus, et eversis iis qui eam persequi consuevabant, necessario et hæc nobis narrat. Inquit enim: « Hæc erit ruina qua percutiet Dominus omnes populos, quicunque militaverunt contra Jerusalem: carnes eorum tabescerent, et oculi eorum defluent, simul tabescente lingua. » Communis enim ista, et naturalis mors omnium quidem carnes tabescat, et oculis atque linguis spoliat, acerbissimum autem et calamitosissimum non immerito fuerit, viventium et stantium adhuc carnes tabescere; et excidere oculos, et puniri linguis. Talia autem Deo exosam et execranda vltam consecutis eventura admodum probe dicit. **307** Reposcetur enim poenas, non solum eorum quæ in sanctos commiserunt, sed etiam studii rerum carnalium, quo in hoc mundo flagrarunt: quæ item illis causa fuit cur neque fidem admitterent, neque pietatem colere, et gloriam vitæ in Christo diligere vellent. Declinaverunt enim, ut dixi, ad absurdas voluptates, et quæcumque videbant, ore biante quodammodo appetebant ac deglutiēbant. Aceruerunt enim linguis contra Christum, et sacra Ecclesiæ dogmata implie carpserunt. Jure igitur in carne, et oculis, et linguis prenam suscepserunt. Quemadmodum enim aquam redargutionis bibens mulier, et pejerans in semore puniebatur, ubi et crimen fornicationis committitur; ait siquidem: « Rumpetur et decidet femur ejus ¹⁹, » eodem, opinor, modo et sanctam civitatem perpendicularibus in carne, et oculis, et linguis supplicium irrogabitur, penes quos amorem carnis et voluptatis, et insuper oculorum delicta, et linguae intemperantis voces videre est. C ἀγίαν διώκουσι πόλιν, εἰς σάρκας τε καὶ ὁφθαλμούς, τὴν διώτασι τε πρὸς τούτοις, καὶ δι' ὅμματων τὰ ἐγχλήματα, καὶ ἀπαιδεύτου γλώττης φωναῖ.

Vers. 13, 14. Et erit in die illa extasis Domini magna super eos. Et apprehendet unusquisque manum proximi sui, et implicabitur manus ejus ad manum proximi sui. Et Judas pugnabit in Jerusalem, et congregabit robur omnium populorum per circuitum, aurum et argentum, et vestem in multitudinem valde.

CIX. Extasiū hoc loco timorem, sive stuporem rursum appellat. Hic tempore igitur, inquit, quo se mutuo aggregabunt Ecclesiæ hostes tam gravibus pœnis irreliitos, obstupescunt illi quidem terroribus, relicta autem de cætero audacia persequendi sanctam civitatem, recedent exsules, et frustra inter se auxilia poscent, miserabilesque erunt, et abjecti, et sanctorum pedibus subjecti. Judas autem, inquit, hoc est, per fidem in Christum justificati, et Judæum quem mente intuemur, circumferentes, et circumcidione spirituali divites ²⁰, pugnabunt in Jerusalem, hoc est, oppugnabunt hostes, et adversariis virtute prævalebunt, conculcantes eos ut scorpiones, et

¹⁹ Num. v, 21. ²⁰ Rom. ii, 29.

super aspidem ac basiliscum ambulantes, leonemque et draconem¹⁴ prorsus contemnentes. Erunt autem illustres et admirabiles, **803** ex istiusmodi præclaris facinoribus thesaurum ut aurum, et argentum, et vestem pretiosam colligentes. Quod enim prophetæ sententia non sit in iis quæ sensum corporis tangunt, certum est. Divitiae namque sanctorum non sunt interitui obnoxiae et terrenæ; sed quæ intelliguntur tantum, et cœlestes ac sempiternae, quas animabus suis congregant qui docent, et aliis rationibus in Ecclesia clarescent. Diripiunt enim quodammodo robur omnium populorum, per fidem ad Christum gentes præcipias adducentes. Sic enim et ipse dixit se diripuisse vasa fortis¹⁵. Quod si quis dicat Judam congregare robur omnium populorum in circuitu, aurum, argentum, vestem, ut intelligamus etiam mundanam sapientiam colligentes, claritatem nominis adipisci, dum per ipsam degmata pietatis tuerintur ac defendunt, verisimilia sentiet. Spoliaverunt enim olim Ægyptios mulieres sapientes Israelitides, a vicinis et contubernalibus suis vasa aurea et argentea, et vestem mutuatae¹⁶. Itaque ut in iis quæ foris sentiuntur, et ut in rebus sub aspectum venientibus splendor bonorum ad annum pertinentium exprimitur. Primariae autem magistrorum divitiae sunt discipuli. Proinde divinus Paulus per ipsum salvatores et fidem amplexatos ita alloquebatur: « Per gloriationem vestram, fratres, quam habeo in Christo Jesu¹⁷; » et rursum coronam et gaudium suum eos nominat¹⁸.

Vers. 15. Et hæc erit ruina equorum, et mulorum, et camelorum, et asinorum, et omnium jumentorum quæ sunt in castris illis juxta ruinam hanc.

CX. Postquam modos jam vindictæ descripsit, quibus suis temporibus oppugnatores sanctæ civitatis, persecutoresque, et contumeliosi, et execrandi, et seelerati, et loquentes iniuriam contra Deum, et iollentes in alium cornu, a iuxta Psalmistam¹⁹, omnino subjiciuntur, addit utiliter: « Quoniam hæc erit ruina equorum, et mulorum, et camelorum, et asinorum, et omnium jumentorum. » A subjugalibus autem animalibus quæ iis veluntur significat. Adoriebantur enim Iudeos, et ipsam Hierosolymam gentes disjunctissimæ et viciose; quarum aliae equis velabantur, Babylonii et Syri, quin et Ægyptii, aliae camelos, et asinos, et mules domabant, ut Moabite et nomades in solitudine, quorum et propheta **809** Isaías mentionem facit: « In tribulatione et angustia leo et catulus leonis, inde et aspides et genimina aspidum volantium, qui serebant super asinos et camelos divitias suas²⁰. » Visum et alibi ait a se ascensorem asini, et ascensorem camelii²¹. Describit igitur veritatis inimicos ut in figura in gentibus,

A σαλῆμ, τούτεστι, κατεστρατεύσονται τῶν ἐχθρῶν, κατανεανεύσονται τῶν ἀνθεστηκότων, συμπατοῦντες ὡς σκορπίους, « Ἐπ' ἀσπίδα, καὶ βασιλίσκον ἐπιβαίνοντες, λέοντες τε καὶ δράκοντος » εἰς ἄπαν ἥψειδηκότες. « Εσονται δὲ γαμπροί, καὶ ἀξιοθάμαστοι: τὸν ἐκ τῶν τοιούτων κατορθωμάτων συλλέγοντες πλούτον ὡς χρυσὸν, καὶ ἀργύριον, καὶ ἴματισμὸν. « Οὐτὶ γάρ οὐκ ἔν γε τοῖς αἰσθητοῖς τῆς προφητείας δο νοῦς, πῶς ἀνὴν ἐνδοιάσει τις: Πλούτος γάρ ἀγίων, οὐκ ὁ φθαρτὸς καὶ ἐπίγειος, ἀλλ' ὁ νοητὸς καὶ ἐπουράνιος καὶ διηγήκης, δὸν συναγείρουσι ταῖς ἐκποτῶν ψυχαῖς οἱ διδάσκοντες τε καὶ καθ' ἑτέρους τρόπους εὐδοκιμοῦντες ἐν Ἐκκλησίᾳ. Διαρκάσσουσι γάρ ὁστερ τὴν ἰσχὺν πάντων τῶν λαῶν, προσάγοντες διὰ πίστεως τῷ Χριστῷ τὰ ἐξαίρετα τῶν ἔθνων. Οὕτω γάρ Β ἐφη καὶ αὐτὸς διηρτακέναι τὰ σκεύη τοῦ ισχυροῦ. Εἰ δὲ δῆ τις λέγοι τὸν Ἰούδαν συνάγειν τὴν ἰσχὺν πάντων τῶν λαῶν κυκλόθεν χρυσὸν, καὶ ἀργύριον, καὶ ἴματισμὸν, ἵνα νοῶμεν δῆτι καὶ τὴν ἐν κάσμῳ σοφίᾳαν συλλέγοντες καταλαμπρύνονται δι' αὐτῆς, τοῖς τῆς εὐσεβείας ἐπαγωνιζόμενοι δόγμασιν, ἵνα δὲ νοῦς τὸν εἰκότα λέγον. Ἐσκύλευσαν γάρ ποτε τοὺς Αἰγυπτίους αἱ σοφαὶ γυναῖκες τῶν ἐξ Ἱερατὴλ, χρησάμεναι παρὰ γείτονας καὶ συσκήνου αὐτῶν σκεύη χρυσᾶ, καὶ ἀργυρᾶ, καὶ ἴματισμὸν. Οὐκοῦν ὡς ἔν γε τοῖς αἰσθητοῖς καὶ ὡς ἐν ὑλαῖς ταῖς δραμέναις, τῇ τῶν εἰς νοῦν ἀγαθῶν λαμπρότης σημαίνεται. Διδασκάλων δὲ μάλιστα πλούτος οἱ μαθηταί. Καὶ γοῦν δοθεσπέσιος Παῦλος τοῖς δι' αὐτοῦ σεσωμένοις, καὶ πεπιστευκότι προσεφώνει λέγων: « Νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἀδελφοί, ἵνα ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, » στέφανόν τε καὶ χαράν αὐτούς ίδιαν δομάζει πάλιν.

C Καὶ αὐτὴ ἔσται ἡ πετῶσις τῶν ἱππων, καὶ τῶν ἡμιόνων, καὶ τῶν καμήλων, καὶ τῶν ὄντων τῶν κτηνῶν τῶν ὄντων ἐταῖς καρεμοβολαῖς διεκτίσαις κατὰ τὴν πετῶσιν ταύτην.

ΡΙ'. Όρισάμενος δῆδη τῆς τιμωρίας τοὺς τρόπους, οὓς πάντη τε καὶ πάντως ὑπομενοῦσι κατὰ καιροὺς οἱ τῆς ἀγίας πόλεως κατεστρατευκότες γεγονότες τε διώκται, καὶ ὑδρισταί, βδελυροί, καὶ φιλεγχήμονες, καὶ λαλοῦντες ἀδεκίαν κατὰ Θεοῦ, « ἐπαίροντές τε εἰς ὅφος τὸ κέρας, » κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνὴν, ἐπάγει χρησίμως, « Οὐτὶ αὐτὴ ἔσται ἡ πετῶσις τῶν ἱππων, καὶ τῶν καμήλων, καὶ τῶν καρκίνων, καὶ πάντων τῶν κτηνῶν. » Ἀπὸ δὲ γε τῶν ὑποζυγίων τοὺς αὐτοὺς ἐποχουμένους ὑποδηλούς. Επεφύνοτο γάρ τοις Ιουδαιοῖς, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις οἱ ἀποτάτω τε καὶ τὰ περιοικὰ τῶν ἔθνων· οἱ μὲν Ἱπποῖς Ἐποχοί, Βαβυλὼνιοί τε καὶ Σύροι, καὶ μήν καὶ τὰ Αἰγυπτίων ἔθνη· οἱ δὲ καμήλους τε καὶ ὄνους, καὶ ὄρεις, ὑποζευξαντες, οἰον Μωαβῖται, καὶ οἱ τῆς ἑρήμου μονάδες, ὧν καὶ ὁ προφῆτης Ἡσαΐας διαμέμνηται, λέγων· « Ἐν τῇ θλίψει καὶ τῇ στεναχωρίᾳ λέων καὶ σκύμνος λέοντος, ἐκεῖθεν καὶ ἀσπεδεῖς καὶ ἐχοντα ἀσπίδων πετομένων, οἱ ἐφερον ἐπ' ὄνων καὶ καμήλων τὸν πλούτον αὐτῶν. » Τεθεᾶσθαι

¹⁴ Psal. xc, 13. ¹⁵ Luc. xi, 21, 22. ¹⁶ Exod. iii, 21, 22; xi, 2. ¹⁷ Rom. xv, 17. ¹⁸ Philipp. iv, 1.

¹⁹ Psal. LXXIV, 6. ²⁰ Isa. xxx, 6. ²¹ Isa. xxi, 7.

δὲ καὶ ἐτέρωθι φησιν ἀναβάτην δνου, καὶ ἀναβάτην καμῆλου. Γράφει δὴ οὖν τοὺς τῆς ἀληθείας ἔχθροὺς ὡς ἐν τύπῳ τοῖς θίνεσι, τοῖς ἀεὶ πεπολεμηκόστι τὴν ἐπίγειον Ἱερουσαλήμ, ἵνα ἐξ αὐτῶν νοῶμεν τοὺς καθ' ἡμῶν ὄρατούς τε καὶ ἀοράτους ἔχθρούς, πρὸς οὓς ἡμῖν ἡ μάχη. Εἰ δὲ δὴ βούλαιτό τις καὶ εἰς τύπον ἀναφέρειν τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἔχθρῶν τὰ τῶν κτηνῶν ίδιώματα, τὸ ἀδικοῦν οὐδὲν ἔκεινο φάναι τε νοεῖν ὡς οἱ μὲν ἐφάνησαν ὄρμηταις καὶ θρασεῖς, ὡς ἵπποι τυχόν· περιθείη δὲ ἀν τις αὐτοῖς, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ φιλήδονον τε καὶ θηλυμανές· οἱ δὲ ἡμέρων δίκην ἀγριοὶ τε καὶ ἀπηνεῖς (ἀγριωτέρας δὲ αὐτάς καὶ τοῖς Ἑλλήνων ποιηταῖς δύνομάζειν θεός)· οἱ δὲ καμήλοις κατά γε τὴν ἔξιν προσεοικότες, τουτέστιν, ἀντιστοτες καὶ ἀλαζόνες ὑψοῦ τε ἥρμένην ἐξ ἀποπλήξιας τὴν δάναιναν ἔχοντες· οἱ δὲ δικαὶοι διενεγκόντες οὐδὲν, τὴν ἀπασύν ἐσχάτην νενοσήκασιν ἀλογίαν· νωθῆς γάρ ἡ δνος καὶ βραδεῖα πρὸς αἰσθησιν, καὶ τῆς ἐσχάτης ἀλογίας εἰκόνων. Σημειωτέον δὲ, δτι τοὺς τῇ Ἐκκλησίᾳ πεπολεμηκότας οὐδὲν μὲν ἔξομοιοι τῶν ἡμέρων τε καὶ καθαρῶν ζώων, οἶνον προβάτω, φημι, καὶ βοῦ, παρεικάζει δὲ μᾶλλον τοῖς βδελυροῖς τε καὶ ἀνημέροις, καὶ ταῖς τοῦ νόμου φωναῖς ὡς βέρδηλά τε καὶ ἀκάθαρτα κατεδικάζετο.

Kai ἔσται, δοσοὶ ἀτρ καταλειψθῶσιν ἐκ πάντων τῶν ἔθνων τῶν ἐλθόντων πρὸς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἀραβήσονται κατ' ἐριαντὸν τοῦ προσκυνῆσαι τῷ βασιλεῖ Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ τοῦ ἐορτάζειν τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοκηγίας. Kai ἔσται, δοσοὶ ἀτρ μὴ ἀραβῶσιν ἐκ πασῶν φυλῶν τῆς γῆς εἰς Ἱερουσαλήμ τοῦ προσκυνῆσαι τῷ βασιλεῖ Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ οὗτοι ἔκειτοι προστεθήσονται.

ΠΑΙ'. Τοὺς ταῖς Ἐκκλησίαις πεπολεμηκότας, καὶ κατὰ τῆς ἀγίας Ἱερουσαλήμ ὑψηλήν τε καὶ ἀλαζόνα τὴν ὁφρὺν ἀνατείναντας, ταῖς αὐτοῖς πρεπούσαις δίκαιαις ἐνοιεσθήσειν εἰπών, τὴν τῶν μετ' ἔκεινους περιλειμμένων προσαγορεύει προσκύνησιν, δῆλον δὲ δτι τὴν ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως. Αὐτὸς γάρ ἔστιν « ἡ τῶν ἐθνῶν προσδοκία », κατὰ τὴν τοῦ πατριάρχου φυνήν. Τέθειται δὲ καὶ εἰς φῶς ἐθνῶν, καὶ εἰς διαθήκην γένους, ἀνοῖξαις ὀρθαλμούς τυφλῶν, καὶ ἔξαγειν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ οἶκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκήτει. «Οτι τοίνυν τὴν τῆς εἰδωλολατρείας ἀρέντες ἀχλύν καὶ τῆς τοῦ διαβόλου, καὶ σκαιότητος τὰ δεσμὰ διαρρήξαντες οἱ ἐξ ἐθνῶν, πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας ἱδούσις φῶν, καὶ τὸν τοῦ Σωτῆρος ὑπόδραμούντας: ζυγὸν, σφηνιστή, λέγων, ὡς οἱ κατάλοιποι τῶν κεκολασμένων, ἥτοι τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις μεμαχημένων (ἀριθμοῦ δὲ οὗτοι κρείττονες), ἀναβήσονται κατ' ἐνιαυτὸν τοῦ προσκυνῆσαι τῷ Κυρίῳ παντοκράτορον: Θεῷ, καὶ τοῦ ἑορτάζειν τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοκηγίας. Ὁ μὲν γάρ διὰ Μωάεως προσετάττετο νόμος, ἐπιτελεῖσθαι τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοκηγίας τῇ πεντεκαὶδεκάτῃ τοῦ ἑδόνου μηνὸς, συναγηγερμένης εἰς ἀποθήκας τῆς ἐξ ἀγρῶν εὐκαρπίας. Ἐξόδιοι δὲ ταύτητοι τὴν ἑορτὴν δύνομάζει, ὡς ἡδη τῶν ἔργων τῶν ἐν ἀγροῖς ἐκκεχωρηκότων ἐς πέρας. Ἐκέλευε δὲ λαμβάνειν κάλλυντρα φοινίκων, καὶ καρ-

A quae terrena Jerusalem infesta semper fucrunt, ut ex ipsis aspectabiles et non aspectabiles hostes nostros perspiciamus, cum quibus nobis certamen est. At si cui placuerit jumentorum proprietates ad Ecclesiæ hostes, tanquam in typo, referre, licebit jure affirmare sic intelligendas. Alii siquidem importuni et audaces, ut equi forte, quibus convenientissime et studium voluptatis, et insanus amor in feminas tribuatur: alii agrestes et saevi, instar mulorum, quos et Graecorum poetis agrestes vocare mos est: alii camelis affectu similes fuerunt, hoc est, in aquales, et arrogantes, et elatam ex amentia mentem habentes: alii, nihil ab asinis differentes, extrema rationis inopia laborarunt; segnis enim et tardus est asinus ad sensum, et extremi stuporis imago. Animadvertendum Ecclesiæ oppugnatores nulli mansuetorum et mundorum animantium comparari, ut ovi, inquam, et bovi: sed abominandis potius et immixtibus, quæ et a lege ut profana et impura damnata sunt.

B VERS. 16, 17. *Et erit, quicunque derelicti fuerint de cunctis gentibus, qui venerunt contra Jerusalem, et ascendent per annos singulos ut adorent regem Dominum omnipotentem Deum, et ut celebrant festum Tabernaculorum. Et erit, qui non ascenderint ex omnibus tribubus terræ in Jerusalem ut adorent regem Dominum omnipotentem Deum, et isti illis apponentur.*

C CXI. Ecclesiarum oppugnatores, et qui contra sanctam Jerusalem supercilium superbe sustulerunt, peccatas condignas luituros cum dixisset, post illos relictorum adorationem prænuntiat, illam scilicet quæ sit per Christum in fidem. Ipse enim est « exspectatio gentium », juxta patriarchæ vocem². Positus est quoque in lumen gentium, et in testamentum generis³, ut aperiat oculos cæcorum⁴, et vinctos a vinculis, et a domo⁵ carceris sedentes in tenebris liberet⁶. Idolatriæ igitur relicta caligine, diabolique et stoliditatis vinculis diruptis, de gentibus ad veritatis lumen venturos et sub Salvatoris jugum successuros declarat, dicens, reliquos de punitis, sive Ecclesiæ oppugnatoribus (innumerabiles autem isti), ascensuros in annos singulos ad adorandum Dominum omnipotentem Deum, et ad celebrandum festum Tabernaculorum. Lex enim per Mosen mandavit peragi festum Scenopégia decima quinta die mensis septimi, collectis in horrea agrorum proventibus. Quare festum Ἐξόδιον, Egressionis, nominat, quod opera rustica jam finem acceperint. Jussit igitur accipere spatulas palmarum, et fructum ligni pulchrum, et ramos arboris densos, et salices, et agni ramos, bibereque aquam de torrente, et in iis lætari. Et causam quidem festi lex faciebat, quod Israel in tentoriis habitasset, Aegyptiorum do-

¹ Gen. xl ix, 10. ² Luc. ii, 52. ³ Isa. xxxv, 5. ⁴ Isa. xl ii, 7.

minatu liberatus'. Quae res typus quidam erat mysticæ in Christo. Erepti enim sumus nos quoque a diaboli servitute, et vocati, ut dixi, in libertatem per Christum⁷, et facti sub universorum rege et vita, veterum dominorum immanitatem contempta. Celebramus autem verum Scenopœgiæ festum, hoc est diem resurrectionis Christi, quando omnia in ipso corpora quasi fixa et compacta sunt, quamvis corruptione dissoluta et a morte occupata. Ipse enim est resurrectio, ipse vita⁸, velut primitiae ex mortuis, et primitiae dormientium⁹, qui nos fertilitate qua intelligentia cognoscitur, replet, et quasi ex agris collectos labores in superna horrea accumulate facit. Ipse nobis in paradiſo victum et delicias dabit, spirituales nimirum, victoribus peccati, secundum intellectum bene olientibus, speciosumque et amabilem evangelicæ vitae fructum habentibus, caste et sancte conversatis. Signum hujus esse possit, quod spatulas palmarum et pulchrum ligni fructum simul cum aliis colligata habeant. Ipse est torrens deliciarum, quo potavit nos Deus et Pater¹⁰. Ipse est fons vitae, et fluvius pacis, qui ad nos ex gentibus vocatos declinavit¹¹, de quo alibi exquisitus disseruimus. Ergo ascendentibus ad adorandum Deum omnipotentem, **¶** et peragendum festum Scenopœgiæ, sunt qui per fidem in Christo justificati sunt. Minatur porro non ascendentibus perniciem pronasque pares iis quas daturi sint persecutores et contumeliosi. Eodem quippe loco ducentur quo hostes, qui diligere noluerint. Et hoc, opinor, est quod et ipse Christus dixit: « Qui non est mecum, contra me est, et qui non colligit mecum, dispergit¹². »

Vers. 18. Si autem tribus ægypti non ascenderit, neque venerit illuc, et super hos erit ruina, qua percutiet Dominus omnes gentes, quæcunque non ascenderint, ut celebrent solemnitatem Scenopœgiæ.

CXII. Ex una gente, ægyptiorum inquam, in summo errore versantes, et improbissime idola colentes indicat, quibus grave, et inevitabile, et exitiale supplicium continget, ex eo quod salutis per Christum acceptabilem gratiam aspernati sunt. Tantum enim non interfectores suarum animarum reprehendi possint, siquidem verum est quod cum eis liceret apprehendere vitam æternam, et propria esset apprehendere volentibus superna benignitas, et exonerare se peccatis, suis indulserunt erroribus, nec maculam inde contractam, nec peccati iniquiumentum eluerunt: sed in errore perseverarunt, quamvis divinum lumen omnia collistraret, et in caligine atque tenebris degentes ad aspiciendum bortaretur. De singulis horum quoque

A πὸν ὡραῖον ξύλου, καὶ κλάδους ξύλου δασεῖς, καὶ λιέας, καὶ ἄγνου κλάδους, πίνειν τε ὑδωρ ἐκ χειρόφρου, καὶ ἐπ' αὐτοῖς κατευφραίνεσθαι. Καὶ προφασιν μὲν ὁ νόμος ἀποιεῖτο τῆς ἕορτῆς, τὸ ἐν σκηνai; κατοικήσαι τὸν Ἱεραὴν, τῆς Ἀιγυπτίων πλεονεξίας ἔξηρημένον. Ἡν δὲ ἀρά τὸ χρῆμα μυστηρίου τύπος τοῦ κατὰ Χριστόν. Ἐξηρήμεθα γάρ καὶ ἡμεῖς αἱτητῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας, κεκλήμεθα τε, ὡς ἐφη, εἰς ἐλευθερίαν διὰ Χριστοῦ, καὶ ὑπ' αὐτῷ γεγόναμον τῷ τῶν δλων βασιλεῖ καὶ ζωῇ, τῆς τῶν πάλαι κρατούντων σκαιότερος ἀλογήσαντες. Ἐορτάζομεν δὲ τὴν ἀλογῆν τῆς Σκηνοπηγίας ἕστρην, τουτέστι, τὴν ἤμεραν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ὅτε τὰ ταῦτα ἐν αὐτῷ μονονούχῳ πέπερχται σώματα, καταλελυμένα τῇ φθορῇ, καὶ θανάτῳ κεκρατημένα. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ἀνάστασις, αὐτὸς ἡ ζωὴ, πρωτίστοις ὑπερ ἐν νεκρῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκομημένων· δηνοητῆς ἡμᾶς εὐκαρπίας κατεμπεπλῶν, καὶ οἵοι τοὺς ἐξ ἄγρων συλλεγάντας πόνους ἐνσωρεύειν ἀποθκαῖς ταῖς ἄνω παρασκευάζων. Αὐτὸς ἡμῖν ἀποδώσει τὴν ἐν παραδείσῳ διάιταν καὶ τρυφὴν, ὅπιστ δὲ ὅτι πνευματικήν, νενικηκόσι τὴν ἀμαρτίαν, εὐωδιάζουσι νοητῶς, ὥραλον καὶ ἀξιέραστον τὸν τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας ἔχουσι καρπὸν, ἀγνῶς καὶ δσίως πεπολιτευμένοις. Σημείον δὲ ἀνέγνοιο καὶ τούδε λοιπὸν, τὸ κάλλυντρα φοινίκων καὶ ὥραιον ξύλου καρπὸν δόμοι τοῖς ἀλλοις συνδησαντας ἔχειν. Αὐτὸς ἐστιν ὁ χειμάρρους τῆς τρυφῆς δὲν πεπόνισται ἡμᾶς δὲ Θεὸς καὶ Πατήρ. Αὐτὸς ἡ πτυχὴ τῆς ζωῆς, καὶ δὲ τῆς εἰρήνης ποταμὸς, δὲν κεκελικώς εἰς ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἔθνων κεκλημένους. Εἴρηται δὲ περὶ τούτων ἡμῖν Ισχνῶς ἐν ἑτέροις. Οὐκοῦν οἱ ἀναβαίνοντες τὴν ἕστρην τῆς Σκηνοπηγίας, οἱ διὰ πίστεως εἰσιν ἐν Κύρως πάρτα τὰ θηρη, δσσα δὲ μὴ ἀρά τοῦ ἔορτάσαι τὴν ἔορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας.

PIB. Ός ἐξ ἑνὸς ἔθνους, τῶν Αιγυπτίων φημι, τοὺς εἰς ἀκροντας τλάνης, ἐκτόπιας τε ἀγανεῖδωλοτετελεῖδομένους, καταδηλοῖ, οἵς ἐσται δεινὴ καὶ ἀδιάφυκτος δίκη, καὶ δλέθρου πρόξενος τὸ μὲν ἐλέσθαι τιμῆν τῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ σωτηρίας τὴν ἀξιόληπτον χάριν. Μόνον γάρ οὐχὶ φονευται τῶν ἰδίων γεγονότες ψυχῶν ἀλοίσεν ἀν, εἰπερ ἐστιν ἀληθές, ως μετὸν αὐτοῖς ἐπιδράξασθαι τῆς αἰλνίου ζωῆς, καὶ προχειμένους εἰς μέθεξιν τοῖς ἐλεῖν ἐθέλουσι τῆς ἀνωθεν ἡμερότητος, καὶ μήν καὶ ἀποφορτίσασθαι ταῖς ἀμαρτίας, ταῖς ἔαυτῶν ἐντεθεῖσας πλάναις, καὶ ἀναπόνιπτον ἐχήκασι τὴν ἐκ τοῦ πλανᾶσθαι κῆρυξ καὶ τῆς πλημμελείας τὸν μολυσμὸν, διατετέλεσαι τοῖς καὶ ἐν πλάνῃ καίτοι τοῦ θείου φωτὸς τὰ πάντα περιαστράπτοντος, καὶ καλοῦντος εἰς ἀνάβεψιν τοῦ

⁷ Levit. xxiii, 39-45. ⁸ Galat. iv, 31. ⁹ Joan. xi, 25. ¹⁰ 1 Cor. xv, 20. ¹¹ Psal. xxxv, 9. ¹² Isa. lxvi, 12. ¹³ Luc. xi, 25.

τὸν ἀχλῦτ καὶ σκότει. Φαίνη δὲν καὶ περὶ ἔκστοτον τῶν τοιούτων· « Ἀγάθον ὑπὲρ αὐτὸν τὸ ἔκτρωμα. Οὐτὶς ἐν ματαιότητι ἥλθε, καὶ ἐν σκότει πορεύεται, καὶ ἐν σκότει δυνομα αὐτοῦ κατακαλυψθήσεται. » — « Καλὸν γάρ αὐτῷ εἰ μὴ ἔγεν[ν]ηθή, » κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν. Οὐτὶς δὲν οὐ κατὰ μόνου τῶν Αἰγυπτίων ὁ λόγος, ἡσει δὲ καὶ κατὰ πάντων τῶν ἔθνων, ἢ πάντη τε καὶ πάντως κολασθήσονται, τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας ἡφειδηχέτα, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ πανήγυριν οὐ τετιμηκότα, πιστώσεται, λέγων·

Διητὴ ἔστιν η ἀμαρτία Αἰγύπτου, καὶ η ἀμαρτία πάντων τῶν ἔθνων, ζηταὶ ἀνὴρ, ζηταὶ μὴ ἀταβῆ, τοῦ δορτούσαι τὴν δορτήν τῆς Σκηνοπηγίας.

ΠΙΓ. Πρὸ μὲν γάρ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας τάχα πως ἦν θεῖς καὶ ἀπὸ μέρους εὐμορφος τῶν ἔθνων η παρατίτης, παρ' οὐδενὸς κεκλῆσθαι λεγόντων διεκήρυξε γάρ αὐτοῖς οὐδείς. Τοιγάρτοι καὶ δὲ Σωτῆρ ἐν εὐαγγελικαὶς ἡμῖν παραβολαὶς αὐτὸν τοῦτο δεικνύων, τοὺς ἐργάτας ἐφη τοὺς περὶ τὴν ἐνδεκάτην κεκλημένους εἰπεῖν τὸ, « Οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. », Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν ἐπέλαμψεν ὁ Χριστὸς, ἐδησε τὸν Ισχυρὸν, ἐξελεστο τῆς ἐκείνου δυστροπίας τοὺς ὑπ' αὐτῷ κειμένους, δεδικαίωκε τῇ πίστει τοὺς προστίντας αὐτῷ, τέθεικε τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ζωῆς· οὐδένα λοιπὸν ἀποχρώντως πρὸς παρατησιν εὐρήσουσι λόγον, οἱ τὴν οὔτω σεπτῆν οὐ προσηκάμενοι χάριν. Ἀληθεύει δῆλον, καὶ περὶ αὐτῶν εἰ λέγοι τῶν ἔθνων ὁ Χριστὸς· « Εἰ μὴ ἥλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν. »

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται τὸ ἐπὶ τὸν χαλινὸν τοῦ Ιππονοῦ ἄγιον τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι.

ΠΙΔ'. Ως παντὸς ἥδη πολέμου κατηγυασμένου, καὶ μάχης ἀνηρμένης, καὶ σεσοθημένων ἔχθρῶν, καὶ ἀλήκτου λοιπὸν εἰρήνης τὴν ἀγίαν στεφανούσης πόλιν, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπρακτήσειν ἥδη φησι τοῦ πολέμου τὰ σκεύη, φάλαρά τε καὶ ἐπιχάλινα. Τίνος γάρ ὅλως δὲ ιπποχράτης τοιούτου ἔξει χρεῖαν, ἀριστεύειν εἰδὼς ἐν μάχῃ, εἰ μηδεὶς ὅλως δὲ ἀντεξάγων ἔστιν; Οὐκοῦν τερά, φησιν, ἔσται σκεύη καὶ ἀναθήματα τῷ Θεῷ, τὰ τοῖς τοῦ πολέμου χρήσιμα. Ἐπειδὴ γάρ αὐτὸς ἔστι τῆς εἰρήνης δι βραδεύτης, αὐτῷ δὴ δικαίως καὶ ἀναχείσται περιττά τε ἥδη καὶ ἀπρακτοῦντα λοιπὸν τοῦ πολέμου τὰ σκεύη. Ωσπερ γάρ δὲ μαχάριος προφήτης Ἡσαΐας ἐφη περὶ τινῶν, ὅτι « Συγχόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς δροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐκ δρῇ ἔθνος ἐπ' ἔθνους μάχαιραν, » καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν, τῶν τῆς εἰρήνης καιρῶν μονονούγι καὶ ἀναπειθόντων αὐτούς τῇ τῆς γεωπονίας χρεὶς χαρίζεσθαι τὰ πολεμικά, καὶ εἰς ἑτέρας δὲ ὕσπερ μετατρέχειν σπονδάς, τῆς τῶν τακτικῶν μελέτης ἡφειδηχταῖς· οὕτω καὶ δὲ θεσπέσιος Ζαχαρίας, ὡς ἀλήκτου λοιπὸν εἰρήνης δοθείσης παρὰ Θεοῦ, τὰ τοῖς μαχομένοις χρήσιμα σκεύη μεταπλασθήσεται φησιν εἰς ἀνάθημα τῷ Θεῷ. Ἀργήσει γάρ πάντως τὸ μά-

A dixerim : « Bonum super illum abortivus. Quoniam in vanitate venit, et in tenebris pergit, et in tenebris nomen ejus operietur ¹⁴. » — « Bonum enim ei si [natus non fuisset, » juxta vocem Salvatoris ¹⁵. Non de solis autem Αἴγυπτοιis hoc dictum, sed omnibus gentibus futurum, quæ ob contemptum salutis per Christum severissime punientur, et celebritatē ejus non honorarunt, testificatur, dicens :

Vers. 19. *Hoc erit peccatum Αἴγυπτοι, et hoc peccatum omnium gentium, quæcunque non ascenderint celebrare festivitatem Scenopegiæ.*

CXIII. Ante Salvatoris enim adventum, forte adhuc ex parte speciosa erat gentium excusatio, dicentium se a nemine vocatas : nemo enim illis prædicarat. Quare et Salvator in parabolis evangelicis hoc ipsum nobis ostendens, operarios circa undecimam horam vocatos **812** dixisse ait, quia « Nemo nos conduxit ¹⁶. » Postquam autem Christus illuxit, alligavit fortē ¹⁷, illius perversitati sub ipso positos ademit, fide ad ipsum accedentes justificavit, animam suam pro omnium vita posuit ¹⁸, nullam de cætero sufficientem excusationem inventi, qui tam venerabilem gratiam non admiserunt. Vera igitur Christus etiam de gentibus dicebat : « Si non venissem, et locutus eis fuisset, peccatum non haberent : nunc autem excusationem non habent de peccato suo ¹⁹. »

Vers. 20. *In die illa erit, quod super frenum equi sanctum Domino omnipotenti.*

CXIV. Ut omni bello jam sopito, et pugna sublata, et hostibus repressis, et perpetua pace sanctam civitatem, hoc est Ecclesiam, decorante, otiosa deinceps fore ait instrumenta bellica, phaleras, et frenorum ornatum. Quis enim tandem usus horum equiti in proelio fortiter diniccare sueto, si nullus omnino adversarius? Quamobrem sancta erunt, inquit, instrumenta et anathemata Deo ad bellum requisita. Quoniam enim ipse pacis est arbitrus, ipsi quoque supervacanea jam, et de cætero otiosa belli instrumenta jure consecrabuntur. Nam ut beatus Isaias de quibusdam dixit : « Concidet gladios suos in aratra, et lanceas suas in falces, et non tolleret gens contra gentem gladium, et non discent amplius bellare ²⁰, » temporibus pacistantum non impellentibus eos ad bellica necessitatē rusticationis condonanda, et veluti ad alia foedera currendi, militari studiis posthabiliis ; sic et divinus Zacharias, ut perenni deinceps pace donata a Deo, bellantibus idonea instrumenta in anathema Deo transformatum iri narrat. Penitus enim militia desinet, nec equorum, nec frenorum, aut phalerarum cura geretur, et ad studia potius quibus in virtute et pietate excellatur, inclinabunt animi.

¹⁴ Eccle. vi, 3, 4. ¹⁵ Matth. xxvi, 24. ¹⁶ Matth. xx, 7. ¹⁷ Matth. xii, 29. ¹⁸ I Joan. iii, 16. ¹⁹ Joan. xv, 22. ²⁰ Isa. ii, 4.

χιμον, οὐχ ἡπτων πεφροντικὸς, οὐ χαλιγῶν, ἢ φαλάρων, μετανεῦον δὲ μᾶλλον εἰς γε τὸ ἐλέσθαι δεῖν τοῖς εἰς ἀρετὴν καὶ θεοτέτειν διαπρέπειν σπουδάσμασι.

Videlur autem nonnullis alio modo vis prophetiae A finem consecuta. Aliunt enim crucis signum olim cum clavis adhuc infixis inventum esse, quorum uno accepto, pius Constantinus curavit ut is equus suo in frenum insereretur, credens se etiam per hunc a Deo benedictionem consecuturum. Non incredibile quis dixerit istud, si ita est, nec decoro alienum merito **813** intelligatur, in memoria Deo fuisse, et eum propheticā prædicatione honoraſſe imperatorem religiosissimum. Plurimorum enim meminerunt, et de iis vaticinati sunt sancti prophetæ, sicut nimirum de Josia¹⁴, et quibusdam aliis. Aliquando et temporum tranquillitas, et pietas per eos qui in ipsis rerum potiuntur significatur. Nihil ergo vero absimile, si et nunc propheta Zedekias rei imprimis memorandæ, Deoque chari, et veri ac pii imperatoris, et temporum charitati in Christum dedicatorum meminit. Nam et imperatorum equos decorari clavo a pretiosa cruce sumpto, quid aliud nobis quam maximam et revera admiratione dignam imperatorum pietatem declaraverit?

Et erunt lebetes in domo Domini sicut phialæ ante faciem altaris.

CXV. Lebetes erant in sacro tabernaculo, et in templo post illud exstructo, in quibus sacrificiorum carnes coquebantur, absumentibus eas sacerdotibus in loco sancto, lege id fieri imperante, ne sanctificata extra sancta loca efferrarentur. Postquam autem veteribus illis ritibus desitis, mysteria nobis ad aliam divini cultus rationem transierunt, nec amplius ovium mactationibus, et thure, sed sacrificiis potius incurantis universorum Deum, ipsumque universorum Salvatorem Christum, sacrificiis quæ intelliguntur, in Ecclesiis quomodo veneremur docti sumus, pro lebetibus aliis vasis utinur, quas et phialas propheta hoc loco dicit. Haec porro vasa bibentibus commodissima: et intelliget plane sapiens auditor quid significetur, tametsi obscurius quam oportet id a nobis dictum sit, quoniam in absconditis narrandis breviores esse debemus. Ergo tunc quidem erant lebetes: nunc autem et phialæ ante faciem altaris.

VERS. 21. *Et erit omnis lebes in Ierusalem, et in Juda sanctus Dominus omnipotens. Et renient omnes immolantes, et sument ex ipsis, et coquent in eis.*

CXVI. Lebetas vocal, veteribus adhuc nominibus usus, vasa mystica, quæ et sancta sunt, veneranda, et pretiosa etiam ipsis qui in Ierusalem, id est in Ecclesia sunt, utique divinis sacerdotibus et mini-

Δοκεῖ δέ τις καθ' ἕτερον ἐκπεπεράνθαι τρόπου τῆς προφητείας τὴν δύναμιν. Φασὶ γάρ ὅτι εὑρηται μὲν κατὰ καιροὺς τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον, ἐμπεπαρ- μένους ἔτι τοὺς ἥλους ἔχον· ὃν λαβῶν ὁ εὐσεβῆς Κωνσταντῖνος, ἐπὶ χαλινὸν γενέσθαι τῷ ἵππῳ τῷ ἴδιῳ παρεσκεύασεν, εὐλογεῖσθαι παρὰ Θεοῦ καὶ διὰ τούτου πεπιστευχώς. Οὐκ ἀπίθανον δὲ τὸ χρήμα φαῖη τις ἄν, εἴπερ ὧδε ἔχει, καὶ οὐχ ἔξω λόγου πρέποντος νοοῖ· ἀν εἰκότως, τὸ καὶ ἐν μνήμῃ γενέσθαι τῇ παρὰ Θεῷ, καὶ ἐν προφήταις τετιμῆσθαι προφητικῇ βασιλέᾳ τὸν εὐσεβέστατον. Πλείστων γάρ ὅσων ἐποιήσαστο μνήμην καὶ προσαναφώνησιν κατὰ καιροὺς τῶν ἀγίων προφητῶν ὁ λόγος, καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἰωσήλου καὶ ἑέρων τινῶν. "Ἐσθο" δὲ καὶ ἡ τῶν καιρῶν ἡμερότης καὶ εὐσέβεια διὰ τῶν ἐν αὐτοῖς κρατούντων σημαντεῖται. Οὐδὲν δρα τὸ ἀπεικόνι, εἰ διαμέρμνηται καὶ νῦν ὁ προφήτης Ζαχαρίας ἀξιολογώσατο πράγματος, καὶ θεοφιλούς βασιλέως, ἀλγερούς τε καὶ εὐ- εσθούς, καὶ καιρῶν ἀναχειμένων τῇ εἰς Χριστὸν ἀγάπῃ. Τὸ γάρ δὴ καὶ βασιλέων ἵπποις ἐμπρέπεν τὸν ἥλον ἀπὸ τοῦ τιμίου ληφθέντα σταυροῦ, τοῖς ἔπειρον ἡμένιν ὑπεμφήνειν ἀν, ἢ πλείστην δοσην καὶ ἀξι- ἀγαστον ἀληθῶς τῶν κρατούντων εὐσέβειαν;

Kαὶ ἔσοται οἱ λέβητες οἱ ἐν τῷ φύλῳ τοῦ Κυρίου ὡς φιάλαι πρὸ προσώπου τοῦ θυσιαστή- προν.

PIE'. Λέβητες ήσαν ἐν τῇ ἀγίᾳ σκηνῇ καὶ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα κατεσκευασμένῳ ναῷ, ἐν οἷς τὰ τῶν θυσιῶν ἑψετο κρέα, δαπανώντων αὐτὰ τῶν ἱερῶν ἐν τόπῳ ἀγίῳ, καὶ τούτο τοῦ νόμου τελεῖσθαι προστετα- χότος, ὡς ἀν μὴ ἔξω που τῶν ἱερῶν ἐκκομβίζοντο χώρων τὰ ἡγιασμένα. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἀρχαίων ἔκει- νων ἐθῶν ἀποπεπαιμένων, εἰς ἕτερον ἡμῖν λατρείας τρόπον μετακεχώρηκε τὰ μυστήρια, καὶ μηλοσφρα- γίαις μὲν οὐκέτι καὶ λιθανωτοῖς, θυσίαις δὲ μᾶλλον ταῖς ἀναμάκτοις τὸν τῶν δῶλων καταγεράρειν θεδν[ο] διὰ πιστεῶς δεδιδάγμεθα, καὶ αὐτὸν νοητῶς ἱερουρ- γοῦντες ἐν Ἐκκλησίαις τὸν τῶν δῶλων Σωτῆρα Χριστὸν ἀντὶ τῶν λεβήτων ἐτέροις κεχρήμεθα σκεύεσιν ἱεροῖς, δὲ δὴ καὶ φιάλαις ἐνθάδε φραστὸν προφήτης. Σκεύη δὲ ταῦτα τοῖς πίνουσι χρειαδέστατα, καὶ συνήσει πάν- τως δ σφόδρας ἀκροστής τοῦ σημαινομένου τὴν ἐν λαμπειν, καὶ εἰ ἀμυδρότερόν πως ἢ χρή δ παρ' ἡμῶν πε- ποιηται λόγος, διά τοι τὸ δεῖν περιεσταλμένων ποιεῖ- δ οὐθαὶ τὴν τῶν κεχρυμμένων ἀφήγησιν. Οὐκοῦν τότε μὲν ήσαν οἱ λέβητες· νυνὶ δὲ φιάλαι πρὸ προσώπου τοῦ θυσιαστήριου.

Kαὶ ἔσται πᾶς λέβης ἐτὸν Ιερουσαλήμ, καὶ ἐτὸν Ιούδᾳ ἀγροῖς τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι. Καὶ ηξουσιοὶ πάντες οἱ θυσιάζοντες, καὶ λήγονται ἐξ αὐτῶν, καὶ ἔγινονσιν ἐτὸν αὐτοῖς.

PIG'. Λέβητας ἀποκαλεῖ, τοῖς ἀρχαίοις ὀνόμασι χρησάμενος ἔτι, τὰ σκεύη τὰ μυστικά, ἢ καὶ ἔστιν ἄγια, σεπτά τε καὶ τίμια καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐν τῇ Ιερουσαλήμ, ήγουν τῇ Ἐκκλησίᾳ, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς

¹⁴ III Reg. XIII, 2 seqq.

Θείους ἱερουργοῖς, καὶ παρ' αὐτῷ δὲ τῷ ιούδᾳ, Α στρι. Εἰ rursum apud ipsum Iuda, id est, spiritualem circumcisionem sortitos, qui item **314** credentes esse possunt. Α nullo enim prorsus ad communem usum sacri altaris vasa adhibentur, sed sunt, ut dixi, sancta, et ad Dei gloriam servata, et solis usibus sacræ mensæ ministrare solita : per ipsaque et in ipsis offerentium sacrificia consummantur, non unoquoque suum vas afferente, sed omnibus solis sacris utentibus. « Omnis enim lebes sanctus erit Domino, » inquit. Itaque disserit quidem propheta ut de sacrificiis adhuc legalibus, *lebetas* autem, et coquunt dicunt, quod nos convenienter temporibus Christi intelligamus. ΟEconomicie porro sanctorum prophetarum sermonem obscurum, et non simpliciter omnibus planum, dicimus, ne projiciant eum canibus ²², neque profanis et detestandis reveletur verbum, quod solos sanctos decet.

Kαὶ οὐκ ἔσται Xararaīōs οὐκ ἔτι ἐν οἴκῳ Κυρίου παντοκράτορος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἀκείη.

PIZ. Σαθρὸν τε καὶ εὐδιάλαστον τῶν ἀρχαιοτέρων τὸν ναὸν κατέδι τις Δν., καὶ ταλαιπωρὸν κυμιδῇ. Λελύτρωνται μὲν ἐξ Αιγύπτου διὰ Μωσέως οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς ἀφορήτου δουλείας ἀπεσείοντο τὸν ζυγὸν, πλείστων τε δοσῶν καὶ ἀξιαγάστων ἐπ' αὐτοῖς τετελεσμένων σημείων, ἐξήσαν μόλις: διεβιβάσθησαν δὲ καὶ διὰ Θαλάσσης αὔτης, κατεδηδόκασι τε τὸν ἄρτον τὸν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ὅδωρ ἐκ πέτρα; ἀδοκήτως ἐκκομισθὲν ἐν τῇ ἑρήμῳ πεπώκει. Τι οὖν οἱ τάλανες; Μεμοσχοποιήκασιν ἀπόντος Μωσέως, καὶ ὡς Κ δι προφήτης φησὶν, « Ἀνέλαβον τὴν σκηνὴν τοῦ Ιολόδχ, καὶ τὸ ἀστρον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν Ἄρεφάν, τοὺς τύπους οὓς πεποιήκασι προσκυνεῖν αὐτοῖς. » Αλλ' ἐκεῖνοι μὲν διολάλαστι. « Πέπιτωκε γάρ τὰ κῶλα αὐτῶν ἐν τῇ ἑρήμῳ, » καθὼς γέγραπται. « Επειδὴ δὲ διέβησαν τὸν Ἰορδάνην οἱ μετ' αὐτούς, στρατηγοῦντος Ἰησοῦ, πάλιν τοῦ χρόνου προβαίνοντος, γεγονότες ὑπὸ κριτᾶς, λελατρεύκασι τοῖς ειδώλαις. Άλλὰ καὶ ἐν καιροῖς τῶν ἀγίων προφητῶν τεθύνασι ταῖς δαμάλεσταις ταῖς χρυσαῖς, ἃς πεποιήκεν αὐτοῖς ὁ ἐπάρατος Ἰεροδόξης. Καὶ πρὸς τούτοις ἔτι τεμένη τε καὶ βιωμοὺς ἀνιστάντες, οὐδὲν ἥττον προσκεκυνήκασι τῷ Βαῖλ, τῷ Χαμώ, τῇ Ἀστάρῃ, τῷ Βεελφεγώρῳ. Καὶ τὸ τούτων ἐπέκεινα τῶν κακῶν, οὐ γάρ δὴ τὴν ἀγέλαιαν καὶ συρρετώδη πληθὺν μόνην ἐν τούτοις γενέσθαι φαρὲν, ἀλλὰ γάρ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἱερῶν ἐκκεκικότας πολλοὺς εὑρήσομεν. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε διὰ τοῦ προφήτου ὁ Θεός. « Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπαν· Ποῦ ἔστι Κύριος; καὶ οἱ ἀντεχόμενοι νόμου οὐκ ἡπίσταντο με, καὶ οἱ ποιμένες ἡσέδουν εἰς ἐμὲ, καὶ οἱ προφῆται προεψήτευον τῇ Βαῖλ, καὶ ὅπιστις ἀνωφελούς ἐπορεύθησαν. » Τεθέαται δὲ καὶ ὁ προφήτης Ἰεζεχὴλ ὡς εἰκονὶ καὶ πάντες ἀνδρας ἐκ τῶν πρεσβυτέρων Ἰερατῆλ, τὰ ὅπισθια μόνον ἔχοντας πρὸς τὸν ναὸν Κυρίου, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἀπ-

Et non erit ultra Chananeus in domo Domini omnipotenti in die illa.

CXVIII. Infirmam, et fragilem veterum mentem, et miseram valde videre queas. Liberati sunt enim ex Αgypto per Moseū Israelitæ, et intolerabile servitutis jugum excusserunt, longeque plurimis et admirabilibus signis in se editis tandem exierunt, transieruntque per mare ipsum, comederunt panein de cœlo, et aquam de petra inexspectato eductam in solitudine biberunt ²³. Quid igitur miseri? Mose absente, vitulum conclarunt ²⁴, et ut propheta habet: « Suscepserunt tabernaculum Moloch, et sidus Dei ipsorum Rhempha, figuræ quas fecerunt adorare eas ²⁵. » Sed illi quidem perierunt. Ceciderunt enim membra eorum in deserto, » sicut scriptum est ²⁶. Ast ubi posteri eorum Jordanein transierunt, duce Josue, deinde procedente tempore sub iudicibus sanctorum prophetarum sacrificaverunt vitulis aureis, quos eis fecit maledictus Jeroboam ²⁷. Et insuper dolubra, et aras erigentes, nihilominus Baal, Cbamos, Astarten, Beelphegor adorabant. Et quod malis istis pejus, non plebeium et ignobile vulgus tantum in his suisse dicimus, sed ex ipso quoque sacerdotum ordine multos deflexisse constat. Quare et per prophetam dicebat Deus: « Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus? et profidentes legem non agnoscebant me, et **315** pastores impie agebant in me, et propheta prophetabant Baal, et post inutile abierunt ²⁸. » Videl etiam propheta Ezechiel circiter viginti quinque viros de senioribus Israel terga tantum obvertentes templo Domini, et vultus avertentes, ac solem versus orientem adorantes ²⁹. Et hujuscemodi plurima accumulare nihil est negotii. Sufficerint autem, opinor, et hæc ad eorum ruditatem convincendam. Ergo fluctuabat mens veterum, et delirabat magnopere. Quocirca et de

²² Matth. vii, 6. ²³ Exod. xiv, 1 seqq.; xvi, 1 seqq.; Num. xx, 1-15. ²⁴ Exod. xxxvii, 1 seqq. ²⁵ Amos v, 26. ²⁶ Hebr. iii, 17. ²⁷ Ill Reg. xii, 28-33. ²⁸ Jerem. ii, 8. ²⁹ Ezech. viii, 16.

Ipsius siebat Deus : « Dilexerunt movere pedes suos, Α ἐναντί, προσκυνοῦντάς τε κατὰ ἀνατολὰς τῷ ἡλίῳ, et non pepercunt, et Deo non complacuit in eis²⁰. » Facile enim in tetras idololatrias abducerebantur, et cum essent oriundi e sanguine Israel, alienigenas Chananaeos imitari conabantur. Postquam autem unigenitum Dei Verbum nostri simile factum est²¹, et justificatos fide²² sancto Spiritu ad se accedentes obsignavit ejus gratia, mens nobis stabilis, inconcussa et firmata in pietate evasit. Nec enim quisquam persuadebit sanctificatis alium colere Deum præter eum qui natura et vere est Deus, quem Deum in Christo cognovimus. Ostendit enim nobis in seipso Patrem, dicens : « Qui vidit me, vidit et Patrem²³. » Itaque in die illa, inquit, hoc est in illo tempore, non erit Chananaeus, id est, alienigena et idololatra in domo Domini omnipotentis. Stabiliti enim sumus, ut dixi, in fide, et securitatis ornamenti per Christum cohonestati, per quem et cum quo Deo et Patri gloria, cum sancto Spiritu in omnem aeternitate. Amen.

φησι, τουτέστι, κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, οὐκ ἔσται Χαναναῖος, τουτέστιν, ἀλλογενῆς καὶ εἰδωλολάτρης ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου παντοχράτορος. Ἐργεισμέθα γάρ, ὡς ἔφην, ἐν πίστει, καὶ τοῖς εἰς ἀσφάλειαν αὐχήμασι κατεστέμμεθα διὰ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τῇ δόξᾳ, σὺν τῷ ἀπό Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

²⁰ Jerem. xiv, 10. ²¹ Philip. ii, 6, 7. ²² Rom. v, 1. ²³ Ioan. xiv, 9

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΜΑΛΑΧΙΑΝ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

IN MALACHIAM PROPHETAM COMMENTARIUS,

CONTINENS TOMOS II.

PROCÉMIUM.

816 I. De Malachiæ quoque vaticiniis pauca præfanda sunt ad docendos lectores, et ostendendum quomodo singula quæ dicuntur intelligent. Itaque transmissis temporibus captivitatis, e Babyl-

c

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

A' Καὶ περὶ τῆς τοῦ Μαλαχίου προφητείας ὅλη προειπεῖν ἀναγκαῖον, διὰ τὸ τῶν ἐντευξιμένων εὐ-
ταῦτας, καὶ τῶς ἄν εἰδεῖεν ἔκαστα τῶν παρ' αὐτοῖς
κειμένων. Πεπερασμένων τοιγχροῦν τῶν τῆς αἰ-

μαλώσιας καιρῶν, ἀνεκομίζετο μὲν ἐκ τῆς Βαβυλῶνος εἰς τὴν Ἰουδαίαν δὲ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς τὴν ἄγιαν αὐθίς ἀφίκετο πόλιν, τὸ τῆς δουλείας ζυγὸν ἀποφορτισάμενος. Καὶ δῆ: δὲ θεῖος ἐγήγερτας ναὸς, ἐφεστηκότων τῶν ἔργων Ζοροβαβέλ τε καὶ τοῦ Σαλαθὶήλ, δὲς ἦν ἐκ φυῆς Ἰούδα, καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκη, τοῦ ἵερέως τοῦ μεγάλου. Προεφήτευον δὲ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ τοῦ: ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας λελυτρωμένοις Ἀγγαῖος τε καὶ Ζαχαρίας, «Εօδρα τε καὶ Νεεμίου συνόντων αὐτοῖς τῶν ἱερουργῶν. Σύγχρονος δὲ τοῖς μνημονεύθεσιν ἀγίοις προφήταις, ἢ δὲ λίγον βραχὺ μετ' ἐκείνους, καὶ δὲ θεοπάτερος γέγονε Μαλαχίας, δὲς δὴ καλεῖται καὶ Ἀγγελος· διερμηνεύεται γὰρ ὡς Μαλαχίας. Οὐ παραδεκτέον τούς τιναν περὶ αὐτοῦ λόγους, οἱ μάτην ἐρράψυδηκασιν, ἀγγελον μὲν τὴν φύσιν οἰόμενον τε καὶ λέγοντες, σεσωματωσθαι γε μήν κατὰ βούλησιν Θεοῦ, καὶ ἐν προφήτου τάξει γενέσθαι τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. Εἰρηται γὰρ ἀγγελος, ὡς Ἐφην, μάλιστα μὲν καὶ τοῦ ὀνόματος ταύτην ἔχοντος ἐφ' ἑαυτῷ τὴν ἐρμηνείαν· εἴτα δὲ τοὺς ἀναθεναὶ καὶ παρὰ Θεοῦ λόγους ἀπαγγέλλων τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, καλεῖται δὲν οὐκ ἀπιθάνως καὶ ἀγγελος. Καὶ γοῦν αὐτὸς δὲ προφήτης Μαλαχίας ἐν τοῖς ἐφεξῆς περὶ παντὸς ἱερέως φησιν, δὲ: « Χειλη ἱερέων φυλάξεται γνῶσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ, διότι ἀγγελος Κυρίου παντοκράτορὸς ἔστι. » Περὶ δὲ γε τοῦ Ἐμμανουὴλ δὲ προφῆτης Ἡσαΐας, « Καὶ Θελήσουσι, φησιν, εἰ ἐγένοντο πυρίκαυστοι, δὲ ταϊδίον ἐγεννήθη, οὐδὲς καὶ ἐδόθη ἥμεν, καὶ καλεῖται τὸ δυομάς αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς Ἀγγελος. » Όρδες δὲ τὸ ἀπαγγέλλειν ἑτέροις τὰ τῆς ἀνωτάτης φύσεως, ὄνομάζεσθαι καὶ ἀγγέλους παρασκευάζει τινάς, καίτοι κατὰ φύσιν οὐκ δητας ἀγγέλους; «Ανθρώποι μὲν γάρ, οἱ τὸν θεῖον διερμηνεύοντες νόμον, τουτέστιν οἱ ἱερεῖς. Θεὸς δὲ, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν, δὲ Υἱός. » Ανθρώπος δὴ οὖν καθ' ἥμεν δὲ προφήτης Μαλαχίας. Σύμπας δὲ ὁστερ πατέρων τῆς προφητείας ὁ σκοπὸς εἰς δύο ταῦτα συντελεῖται· Ἐγγεγμένου γὰρ τοῦ θείου ναοῦ, καιροῦ καλοῦντος εἰς ἱερουργίαν τοὺς προεστηκότας λαοῦ, ἥτοι τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, πληροῦν, εἰ ἐλοιντο, τὰς κατὰ νόμον εὐχὰς, ἐκέρχηντο μὲν ταῖς διὰ Μωσέως ἐντολαῖς, οὐδὲ μήν ἀμωμήτως καὶ ἐπιεικῶς. Προσεκόμιζον μὲν γάρ εἰς θυσίαν οἱ λαοὶ τὰ συνήθη, πλήν οὐ σφόδρα πεφροντισμένως, ὀνήρως δὲ μᾶλλον καὶ κατημέληνως. Τὰ γὰρ αἰσχίονα τῶν ἐν ποιμνίοις, δῆρωστά τε καὶ ἀδέκιμα προσῆγον τῷ θυσιαστηρίῳ. Προσεδέχοντο δὲ οἱ ἱερεῖς, οὐκέτι μωμοτοποῦντες κατὰ τὸν νόμον, μὴ γαλὸν, ἢ ὡτότμητον, ἢ κολοσθέρινον, ἢ κολοσθέρκον, ἢ ψωραγριῶν, ἢ λειχῆνας ἔχον, ἢ μύνορχες· ἀποδηλητα γὰρ ἐποιεῖτο ταῦτα δὲ νόμος, ὑδρίες δὲ ἦν τὸ χρῆμα, καὶ ἑτερον οὐδέν. Κατημέλουν δὲ καὶ ἐτέρως οἱ ἱερεῖς καὶ τὸν ὑπὸ χείρα λαῶν, οὐχὶ τὰ ἐκ νόμων ὅρθῶς εἰσηγούμενοι, καὶ παδαγγωγοῦντες εἰς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, ἀλλ' εἰς ἐκτόπους ἐξιτηγλίας ἀπονεύειν ἐῶντες, καὶ τῆς εὐθείας ἔξω φέρεσθαι τρίβου. Καὶ εἰς μὲν οὗτος τῆς ἐπιπλήξεως τρόπος· ἑτερος δὲ πρὸς τούτῳ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἐπ'

A lone in Judæam remigravit Israel, et in civitatem sanctam venit, jugo servitutis exoneratus. Divinum quoque templum jam stabat, Zorobabele, Salathielis filio, ex tribu Juda oriundo, et Jesu, filio Josedec, sacerdote magno præfectoris operum. Illo tempore captivitate liberatis Aggeus et Zacharias vaticinati fuerant, cum Esdras et Neemias sacerdotes vivebent. Quo eodem, aut paulo post memoratos prophetas sanctos, divinus quoque Malachias vixit, qui et Angelus vocatur: sic enim Malachiæ nomen redditur. Explodendum est autem quorumdam de ipso nec audiendum commentum, qui crediderunt, temereque ³¹⁷ fabulati sunt, eum natura angelum fuisse, sed voluntate Dei corporis formam habitumque assumpsisse, et Israelitis prophetæ officium præstisset. Dietus est namque Angelus in primis quidem, quod ejus nomen, ut dixi, hanc notionem haberet; deinde quod cum coelestes et a Deo inspiratos sermones Israeli nuntiarit, non inscire etiam angelus vocari possit. Itaque ipse propheta Malachias in contextu de quolibet sacerdote ait: « Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quoniam angelus Domini omnipotens est ³⁴. » De Emmanuele autem propheta Isaías: « Et volent si suerint igne combusti, quia puer natus est nobis; filius datus est nobis, et vocabitur nomen ejus magui consilii Angelus ³⁵. » Vides quemadmodum ἀπαγγέλλειν, nuntiare quæ illius supremæ naturæ sunt, quibusdam etiam angelorum nomen conciliat, quamvis natura angeli non sint? Homines enim sunt, qui divinam legem explanant, nempe sacerdotes: Deus autem, et ex Deo secundum naturam Filius. Homo igitur, nostrum similis, propheta Malachias. Cujus vaticinii scopus universus ad duo haec resertur quodammodo. Constructo enim jam divino templo, cum tempus populi præpositos, sive eos qui erant de sanguine Levi, ad sacrificia vocaret, atque etiam ipsis Israelitis preces et vota secundum legem, si liberet, obeunda quodammodo suggereret, servabant illi quidem mandata Mōsis, non tamen citra culpam et ut ratio flagitabat. Nam populus consueta ad altaris sacrificium offerebat, verum noui magna cura adhibita, sed perfectorie et negligenter. Deteriora quippe gregis, et morbida, et rejectanea ad aram offerebant. Sacerdotes porro suscipiebant, non amplius maculas, ut lex jubebat, id est, num claudum, aut aure scissa, aut naso multilum, aut cauda amputata, aut scabiosum, aut impetigines, aut unum testiculum haberent, considerantes: rejiciebat enim ista lex, nec aliud quam dedecora erant ³⁶. Alia item ratione sacerdotes etiam subiectum sibi populum negligebant, cum legem prave explicarent, nec ad Dei voluntatem exsequendam probe homines erudirent sed a recta semita ad ineptias et fatuitates deflectere sinerent. Et hoc quidem objurgationis genus unum est. Alterum ad

³¹ Malach. II, 7. ³² Isa. IX, 5, 6. ³³ Levit. XXII, 21 seqq.

Israelitas pertinet, ob causas hujuscemodi. Alii **A** altitiae tociuntur. Nec namque amorem in uxores valere jubentes, **818** libellumque repudii illis²⁷, et nonnunquam nihil mali commeritis, objicienes, alii copulabantur, nec se ullo modo Deum hoc facto offendere opinabantur. Alii in alienigenarum filias insaniebant, quamvis lex apertis verbis proclamasset: « Filiam tuam non dabis filio ejus, et filiam ejus non accipies filio tuo. Seducet enim filium tuum a me, et abiens serviet diis alienis²⁸. » De hoc in libris Esdræ multa disseruntur. Unde quidam ipsum esse Malachiam arbitrantur, quod secus est. Et in his quidem nonnulla vituperationem continent: in fine autem prophetice de ostensione Salvatoris nostri verbaverunt, quando scilicet munda et incruenta hostia Deo offeretur: quæ sublato peccato omnium criminis desinere faciat, mortalibus in novitatem vias reformatis. Nova enim creatura erunt, quæ in Christo sunt, ubi vetera transierint, ut scriptum est²⁹. **B** ματα, τῆς ἀμαρτίας ἀνηρημένης, καὶ εἰς καινότητα ζωῆς ἀναμορφουμένων τῶν ἐπὶ γῆς. Καὶ γάρ κτίσις ἐν τῷ Χοιστῷ, τῶν ἀρχαίων παρωχηκότων, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

TOMUS PRIOR.

CAP. I.

VERS. 1. Assumptio verbi Domini super Israel in manu angelī ejus.

II. Assumptionem verbi nominat prophetæ a Deo inspiratae velut susceptionem. Suscipiebant enim beati prophetæ per Spiritum cognitionem futurorum, et quosdam consilio instruebant, atque etiam objurgabant, non e cordibus suis quos forte vellent sermones deprontentes, aut in quosdam falsa dictitantes: sed quæ a Deo didicissent profrentes, et supernos sermones aliis sincere citraque reprehensionem apportantes. Itaque prophetiam a Domino susceptam, sive assumptam dicit. Subsistit autem per hæc, nec prædictionem aliquam calamitosæ aut molestæ rei alicuius quæ Israelitis evenitura sit, neque laudes, quasi vitam ex virtute vixissent, ista prophetia contineri, sed sacerdotum et populi increpationem potius. Illud, « in manu angelī ejus, » sic intelliges, velut per manus administrante, sive peragente prophetæ ministerium eo, cui cognomentum Angelus, assumptio facta est super Israel. Angelus autem Malachias propter causas a me ante allatas nuncupatus est.

819 **Vers. 2.** Ponite super corda vestra. Dilexi uos, dicit Dominus.

III. Non oscitanter quæ dicenda erunt audire jubar, sed studiose potius et attentione animadversioneque singulari. Sic enim affectos esse condecet qui divinos sermones sunt auscultaturi, quorum uberrima et amplissima futura sit utilitas, cum in animum infusi fuerint. Psallit enim alicubi, et ait divinus David: « In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi³⁰. » Licet enim licet au-

tais εἰς γυναικας φιλοτοργίας, εἴτα βιβλίον ἀποστάσεως βιττοῦντες αὐταῖς, καὶ ἐπ' οὐδὲν τῶν ἀττάπων ἔσθ' ὅτε κατεγνωσμέναις, συνεπλέκοντο μὲν ἑτέραις, φοντό τε ὅτι: κατ' οὐδένα τρόπον λαποῦσι Θεόν, καὶ εἰ ἔλοιτο τοῦτο δρᾶν. Ἐτεροι δὲ ταῖς τῶν ἀλλοφύλων ἐπεμαίνοντο θυγατράσι, καίτοι διακεραγνύοτος τοῦ νόμου σαφῶς. « Τὴν θυγατέρα σου οὐδώνεις τῷ μήδῳ αὐτοῦ, καὶ τὴν θυγάτερα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ μήδῳ σου. Ἀποστῆσει γάρ τὸν οὐλόν σου ἀπ' ἔμοῦ, καὶ πορευθήσει λατρεύει θεοῖς ἑτέροις. » Γέγονε δὲ μαχρός περὶ τούτου λόγος καὶ ἐν τοῖς τῶν « Εσδρα βιβλίοις. « Οὐδεν τινὲς αὐτὸν ὑπολαμβάνουσιν εἶναι τὸν Μαλαχίαν, ἔχει δὲ οὐχ οὕτως οὐδὲν ἀληθέρες. Καὶ τὰ μὲν τῆς ἐπιπλήξεως ἐν τούτοις· ἐν δέ γε τῷ τέλει τῆς προφητείας τὸν περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναδείξεως ποιεῖται λόγον, ἀτε δὴ μελλούστε τὸ τηνικάδε καθαρά τε καὶ ἀναίματος θυσίᾳ προσκομίζεσθαι τῷ Θεῷ, καταλήγειν δὲ τὰ πάνταν ἐγκλήτα ἐν Χοιστῷ, τῶν ἀρχαίων παρωχηκότων, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Δῆμμα λόγου Κυρίου ἐπὶ τῷ Ἱερατῇ διν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ.

C B'. Λῆμμά φησι τοῦ λόγου, τῆς παρὰ Θεοῦ προφητείας οἰονεὶ τὴν λῆψιν. Ἐδέχοντο γάρ οἱ μαχάριοι προφῆται διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος τῶν εσομένων τὴν γνῶσιν, τάς τε συμβούλας καὶ μήνης καὶ τὰς ἐπιπλήξεις ἐπιοιοῦντο πρός τινας, οὐκ ἐξ ίδιας αὐτοὶ καρδίας, σὺς δὲ ἔλοιτο τυχὸν ἀνασπῶντες λόγους, ἢ ψευδοεπούντες κατά τινας. Διερμηνεύοντες δὲ τὰ παρὰ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἀναθεν τοῖς ἀλλοῖς καθαρῶς τὰ καὶ ἀμωμήτως διαπορθμεύοντες λόγους. Οὐκοῦν τῆς προφητείας τὴν λῆψιν γενέσθαι φησι παρὰ Κυρίου. « Υπεμφαίνεις δὲ διὰ τεινά, ὡς οὔτε προαγόρευεσιν ἔχει τινὰ τῆς προφητείας δὲ λόγος, μοχθηροῦ τε καὶ ἀνιαροῦ πράγματος ὡς συμβησομένου τοῖς ἐξ Ἱερατῶν οὔτε μήνης πεινάσθαις βεβιωκόσιν ὄρθως. » ἐπὶ τὴν λῆψιν δὲ μᾶλλον ἐπὶ τε λερέας καὶ λαούς. Τὸ δὲ, « ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ, » τοιωδὲ νοήσεις διαχειρίζοντος ὡς πεινάσθαις βεβιωκόσιν ὄρθως. Τοῦτο τὸν λῆμμα γέγονεν ἐπὶ τὸν Ἱερατή. Εἰρηται δὲ « Αγγελος δ Μαλαχίας δι' αἰτίας δεκτῆς δημητρίου. »

Θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν. Ήγάπησαν ὑμᾶς, λέτει Κύριος.

D G'. Οὐ πάρεργον ποιεῖσθαι προστάτεις τῶν βηθησομένων τὴν ἀκοήν· ἐσπουδασμένως δὲ μᾶλλον, καὶ ἐν πλειστηρι προσοχῇ καὶ κατανοήσεις. Διακείσθαι γάρ ὃδε προσήκει τοὺς θείων μέλλοντας ἀκροᾶσθαι λόγων· ὃν ἔσται πλειστηρι τε σῆση καὶ μάλα ἀμφιλαφῆς ἢ δυνητις, ὅταν εἰς αὐτὸν εἰσχέωνται τὸν νοῦν. Ψάλλει γάρ που καὶ φησιν δὲ θεσπεσίος Δαβὶδ· « Ἐν τῇ καρδίᾳ μηδὲν ξερψά τὰ λόγιά που, δπως δὲν μή ἀμάρτω-

²⁷ Deut. xxiv, 1 seqq. ²⁸ Deut. vii, 3, 4. ²⁹ II Cor. v, 11. ³⁰ Psal. cxviii, 11.

σοι. »Ἐστι γάρ, ἔστιν ἀκούοντες τίνα μηδὲ ἀκοῦσαι δοκεῖν, εἰ μὴ διποιούντο μὲν διανοίας οἱ λόγοι, ἀποπάντες δὲ ὥσπερ τῆς τοῦ λέγοντος γλώττης, εἴτα μόνην προσαρράξαντες τὴν τοῦ ἀκούοντος ἀκοήν, εἰκαίοις; ἐν Ἰσραὴλ καταλογοθείεν καὶ χρυστοῖς. Τοιοῦτοι τίνες ἡσαν περιῶν· ὧν ἐφη τις τῶν ἀγίων προφητῶν· « Ἰδού λαὸς μωρὸς, καὶ ἀκάρδιος, ὄφαλοι αὐτοῖς, καὶ οὐ βλέπουσιν· ὧτα αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀκούουσι. » Πλεγγυδὲ τοιγαροῦν ἀναγκαῖως ὁ προφήτης, λέγων· « Θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν· τουτέστιν, εἰς τοὺν ἔσω καὶ καρδίαν τοὺς θείους ἐναποτιθέμενοι λόγους, καὶ τῶν ἀνωθεν χρησμωδημάτων συνέντες τὴν δύναμιν, συναινέσατε πάντες· » Ός ἡγάπησα μὲν ὑμᾶς, λέγει Κύριος, » τξίωσά τε ἀπάσης ἡμερότητος, καὶ φειδοῦς, καὶ τῆς τοῦς ἀγαπωρένοις πρεπούσης φιλοτιμίας. Τοῦτο δὲ αὖ εὖ μάλα κατανοειδίζοντος μὲν, ὡς πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν ἀπέδοσαν αὐτῷ, καίτοι δέον, ὡς ἡγάπης τξίωμένους, ἀντευφραίνειν ταῖς ἐπιεικείαις καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὅτιον τῶν ἀνδανόντων αὐτῷ σπουδαῖς τε καὶ προθυμίαις. Εἰ γάρ ἐττι τῶν ἀτόπων, τὸ μὴ βούλεσθαι τοῖς καθ' ἡμᾶς ἀποδιδόνται τὰς ὀφειλάς, τις δὲν γένοιτο λόγος ἐπὶ Θεοῦ τοῦ πάντα τημένην πλουσίως διακέμοντος τὰ πρός εὐθυμίαν, εἰ μὴ βούλοιτο τις ἀντιτίνειν αὐτῷ τῶν δεδωρημένων τὰς ἀμοιβάς; εἰ καὶ δὲ μάλιστα πρέποι ἀνέκεινο λέγειν τοῖς γε ἀληθῶς ἀρτιφροῖς· « Τι ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκεις; »

Kai elipate. Έρ τίνι ἡγάπησας ἡμᾶς; Οὐκ ἀδελφὸς δὴν Ἡσαῦ τοῦ Ἰακὼβ, λέγει Κύριος, καὶ ἡγάπησα τὸν Ἰακὼβ, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα; καὶ ἔταξα τὰ δριαὶ αὐτοῦ εἰς ἀφαρισμόν, καὶ τὴν αἰληπορομάρτιναν αὐτοῦ εἰς δώματα ἔρημον.

Δ'. Ἐπλήττοντο μὲν Ιουδαῖοι κατὰ καιροὺς τοῖς ἐκ θείας δργῆς συμβαίνοντοι, πολυτρόπως δεδυτσεθῆστες. Ἀπώθοντο γάρ εἰς αἰχμαλωσίας, καταδημώθεισης αὐτοῖς τῆς χώρας, οίκων τε ἡγημαμένων, καὶ δόμου τῶν θείων ναῶν κατεμπρησθέντων τῶν Ἱεροσολύμων. Προφάστει δὲ τοῦ τὰ τοιάδε παθεῖν αὐτοὺς, τὸ ἀποφοιτᾶν ἐλέσθαι [φησὶ] τῆς γνησιότητος τῆς πρὸς Θεὸν, καὶ διλγούν παντελῶς ἀξέωσαι λόγουν τὴν εἰς νόμον αἰδῶν. Ἐπειδὴ τοινύν ἀγαπῆσαι λέγοντος αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ, καὶ σφόδρα γε ἦν εἰκὸς τῶν τῆς αἰχμαλωσίας διαμεμυῆσθαι κακῶν, φάναι τε οὕτω τυχόν τὸ, « Ἐν τίνι ἡγάπησας ἡμᾶς; » οἰκονομικῶτας λίαν δὲ τῶν ὅλων Θεοῦ, παριπτεύει μὲν τὰ διὰ μέσου συμβήματα, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς παρατρέχει διηγησιν, ἀναχομέταις γε μήν τὴν τῆς ἡγάπης ἀπόδειξιν ἐπὶ τὴν τοῦ γένους ἀρχήν, φημι δὴ τὸν Ἰακὼβ, διὸ ἀγαπῆσαι μὲν ἰσχυρίζεται, κατεστυγημένον δὲ πεποιησθαι τὸν Ἡσαῦ, καίτοι τοῖς φύσεως νόμοις εἰς ἀδελφητητα τῷ τετυμημένῳ συνδόμεμενον. Ω; γάρ δὲ θεσπέσιος γράψει Πλαύλος, « Μήπω γεννηθέντων, μηδὲ πραξάντων τις ἀγαθὸν, ή φαῦλον, ἀπόδειξτον ἐποιεῖτο τὸν Ἰακὼβ, οὐδὲν τὸ τῶν Ιουδαίων ἀνεψύη γένος· ἐκδέβληκε δὲ τὸν Ἡσαῦ, καὶ οὐ δήπου φαμὲν κατὰ πρόκλησιν (οὐ γάρ ἀδικος δὲ θεός, οὗτος μήν ἀνισον ἦτεραλκές τὸ δέ) ἔκαστι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς διεξάγει κρίμα·» προ-

A dientem putare non audivisse, nisi mentem verba tetigerint: a lingua enim loquentis avolantia, et solas audientes aures verberantia vanis merito ac non prolatis similia judicentur. Hujus generis erant nonnulli, de quibus quidam sanctorum prophetarum:

« Ecce populus stultus, et sine corde: oculi eis, et non vident, aures eis, et non audiunt ».⁴¹ » Hortari itaque prophetam necesse fuit: « Ponite super corda vestra, » hoc est, intra animum et cor divina verba reponentes, supernoruinque oraculorum vim intelligentes, assentiamini plane: « Quoniam dilexi vos, dicit Dominus, » omniisque mansuetudine et indulgentia, et cura sedula, quae dilectis adhiberi solet, dignatus sum. Hoc autem rursus meritissimo illis exprobrat, quod sibi pro bonis mala retribuerint, cum ut charitate dignati, vicissim eum probiatis, et studio, alacritateque ad omnia ipsi accepta delectare deberent. Si enim absurdum est naturae nostrae consortibus prestare nolle quod debet, quid super Deo respondebimus, qui nobis omnium ad jucunditatem pertinentia abundantiter subministrat, si dona donis non rependerimus? siquidem sana mente revera præditos maxime decet illud dicere: « Quid retribuam Domino, pro omnibus quae retribuit mihi? »⁴²

Vers. 3. Et dixisti: In quo dilexisti nos? Nonne Esau erat frater Jacob? dicit Dominus, et dilexi Jacob, et Esau odio habui? Et posui terminos ejus in desolationem, et hereditatem ejus in domos solitudinis.

IV. Percutiebantur aliquando Iudei ab infenso Deo, cum multis se impietatibus obstrinxissent. Vacata enim eorum terra, captivi abigebantur, dominibus exinanitis, et Hierosolymis una cum divino templo crematis.⁴³ **820** Quod autem ista perpessi fuissent, inde legitima erga Deum deserendi, et reverentiam legis parvi omnino pendendi occasionem arripibant. Quia igitur dicente Deo, se illos dilexisse, et valde quidem credibile erat eos misericordiam captivitatis denuo memores, ita fortasse dicturos, « In quo dilexisti nos? » prudentissimo consilio universorum Deus quae acciderant prætermisit, eorumque narrationem relinquunt, dilectionisque demonstrationem ad generis eorum principium, Jacob nimirum, revocat, quem se dilexisse confirmat, odisse autem Esau, quantumvis ei qui diligebaratur naturæ legibus, ut frater, devinctus esset. Etenim ut divinus Paulus scribit: « Cum nondum nati fuissent, neque aliquid boni egissent, aut mali », Jacob elegit, a quo Iudeorum gens originem duxit: abjecit autem Esau, non quod ab eo provocatus esset (non est enim injustus Deus, nec iniquam, aut ancipitem, seu variabilem fert sententiam in unumquemque mortalem); sed cum tanquam Deus amborum futuras actiones et utriusque mores prænosset, melio-

⁴¹ Jerem. v, 21. ⁴² Psal. cxv, 12. ⁴³ IV Reg. xxv, 9 seqq. ⁴⁴ Rom. ix, 11.

rem et sanctiorem complexus est; ut, exempli causa, etiam beatum Jeremiam priusquam eum formaret in utero, novisse se dicit, et sanctificasse, antequam de vulva exiret⁴⁵. Sciebat utique, sciebat eum prophetam futurum, et ad futura prænuntianda legatum idoneum. Sic et nos ipsos in fide justificatos sanctificari divinus Paulus asserit: « Quos enim præsevit, illos et prædestinavit Deus et Pater conformes fieri imagini Filii sui⁴⁶. » Eosdem vocasse et sanctificasse ibidem dicitur. Itaque secundum præscentiam dignus dilectione habetur Jacob, et meretur odium Esau. Inquit igitur, o Israel, « Dilexi vos. » Nec mentiar utio modo, si ita vobis dicam: nam ut me recta et vera loqui cognoscatis, ad principium generis modum dilectionis reducite. Ambo enim satu Isaaci erant editi: verum Jacob vita bonus, et amans Dei; alter præfractus, et intractabilis, et ad piacula non imparatus. Quapropter inclinavi in Jacob, et hæreditatem Esau attributam vastavi, ipsamque in desolationem dedi. Hæreditatem vero Jacob collegi indulgentia mea, hoc est vos, sive regionem quam incolitis. Sciendum porro Esau vocabulum exponi Latine *quercus*: **821** fuit enim durus, et inflexibilis instar duræ *quercus*. Qui autem propter unam escam vendidit primitiva sua, appellatus est item Edom, quod sonat *terrenus*. Unde et regionem posteriorum Esau Iudæam nominatam sacra Scriptura testatur⁴⁷, quam subiectam aliquando Judæi desolatam et desertam penitus reddiderunt. Quid autem prophetia Israelitis indicat? Illud, opinor: Jacob se dilexisse ait, nec alia de causa, nisi quia erat vir « simplex, habitans domum⁴⁸ »: odisse autem Esau, erat enim, juxta beatum Paulum⁴⁹, *terrenus* et *profanus*. Quoniam obrem Judæos intelligere oportebat non fuisse passus desolationem, nec e patria ad alienigenas migrationem, si Jacob imitandum sibi proposuissent. Quoniam autem Esau mores exprimere, et per vestigia stultitiae illius incedere maluerunt, hostibus postea traditi sunt.

ουνέη παθεῖν αὐτοὺς τὴν ἐρήμωσιν, καὶ τὴν ἐκ τῆς
ἐμεβίμηντο τὸν Ἰακώβ. Ἐπειδὴ δὲ ζηλωταὶ καὶ
τητοὶ λόντες κατ' ἔχοντας κατεφωρῶντο, λοιπὸν δέδονται
Quod si quis dicta spiritualiter considerare vult,
certo sciat Jacob reddi *supplantator*, ac proinde
cujuslibet peccatum supplantantis typum esse possit.
Esau autem *quercus*, ut dixi, et Edom *terrenus*, qui
et ipse cuiusvis sola terrena cogitantis typum et
imaginem gerit. Diligit ergo supplantatorem Jacob,
Esau autem pertinacem et asperum, sive Edom,
hoc est, terrenis afflum, et qui temporanea ac per-
euntia spiritualibus bonis stulte anteposuit, odio
prosequitur. Ita solitorum vivere hæreditatem dis-
sipabit Deus noster, qui virtutem ditigat. Non enim
firmitatem nec statum inconcussum habent res ter-
renæ. Saguras autem penitus, tanquam in figura
Idumæorum hæreditas desolata prorsus declarabit.

Α· εγνωκώς δὲ ὡς Θεὸς τὰ παρ' ἀμφοῖν ἐσόμενα· καὶ τὸν ἔκπτου τρόπον, ἀγάπης ἦσιν τὸν ἀμείνων τε καὶ ἱερώτερον· καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸν μακάριον ἕρεμίαν πρὶν ἐν κοιλᾳ διαπλάσας φησὶν ἐγνωκέναι ἀγιάσαι τα πρὶν ἐξελθεῖν ἐκ μητρας· ¹ Ήδει γάρ, δειπνοφήτην ἐσόμενον, καὶ ἐπιτηδείως ἔχοντα πρὸς ἀποστολὴν, τὴν ἐπὶ τῷ δεῖν τῶν ἐσομένων ποιεῖσθαι τὴν προσάγόρευσιν. Οὕτω δὲ καὶ ήμᾶς αὐτοὺς τοὺς ἐπίστεις δεδικασμένους ἡγιασθεῖν φησιν ὁ θεοτέστας Παῦλος. ² Οὓς γάρ ἐγνω, καὶ προσθριανεν, δι Θεὸς καὶ Πατήρ, συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Γενούσου αὐτοῦ. ³ Τούτους καλέσαι τε καὶ ἀγιάσαι λέγεται. Οὐκοῦν κατὰ πρόγνωσιν ἡξίωται μὲν ἀγάπης δι Ιακών, μεμίσηται δὲ δικαίων δι Ησαῦ. ⁴ Ω τοινυν, φησι, Ισραὴλ, « Ἡγάπησα μὲν ὑμᾶς » Ψευδομυθίσαιμεν γάρ ἀν Β οὐδαμῶς, εἰ τοῦτο λέγυμεν πρὸς ὑμᾶς · εἰσεσθε δὲ μᾶλλον, ὡς ἔστιν ὅρθος τε καὶ ἀληθῆς διλόγος, εἰς τὴν τοῦ γένους ἀρχὴν ἀναφέροντες τῆς ἀγάπης τὸν τρόπον. ⁵ Αμφι μὲν γάρ ἡστην ἐξ Ιακών · ἀλλὰ δὴ ἡγαθὲς τοὺς τρόπους καὶ φιλόθεος δι Ιακών, δι γα μητέρες σκληρός, καὶ δυσάντητος, καὶ ἐτοιμος εἰς βεβήλωσιν. Ταῦτητοι προσένευσα τῷ Ιακών, καὶ τὸν μὲν ἐκεινηθέντα τῷ Ησαῦ κατηφάνισα κλῆρον, ἔδωκά τε αὐτὸν εἰς ἐρήμωσιν · συγκεκρότηκα δὲ τῇ παρ' ἐμαυτοῦ φειδοῖ τὸν τοῦ Ιακών, τουτέστιν ὑμᾶς, ἥτουν τὴν χώραν, ἣν κατηψήκατε. ⁶ Ιστέον δὲ, διτι ἐρμηνεύεται μὲν δρῦς, σκληρός δὲ καὶ ἀκαμπτής, καὶ τοις ἐι δρυδὶς ἔνδοις διλέγον παραχωρῶν δι Ησαῦ. ⁷ Ακεμπτολήσας δὲ καὶ τὰ πρωτοτόκια βρώσεως ἔνεκεν μᾶς, ὀνόμασται δὴ καὶ Ἐδώμ, διτι ἡγήικος. Ταῦτητοι ^C καὶ ιδουμαίαν κεκλησθαί φησι τὸ Γράμμα τὸ ιερόν, τῶν ἐξ Ησαῦ γεγονότων τὴν χώραν, ἣν ἔχειρισαντα κατὰ καιροὺς Ιουδαίοι, ἀδετόν τε καὶ ἀοίκητον ἀκέφηναν παντελῶς. Καὶ τί ἀν βούλοιτο δηλοῦν τοις ἐξ Ισραὴλ τῆς προφητείας δι νοῦς; ⁸ Έκείνο, οἷμαί που τὸν μὲν γάρ Ιακὼν ἀγαπῆσαι φησι, καὶ οὐχ ἐτέρου χάριν, διτι γέγονεν ἀνήρ « ἄπλαστος, οἰκῶν οἰκίαν » μεμιστήσαι δὲ τὸν Ησαῦ γέγονε γάρ γῆνός τε καὶ βέβηλος, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνῆν. ⁹ Ήν οὖν ἀναγκαῖον εἰδέναι τοὺς Ιουδαίους, ὡς οὐκ ἀνήσ ενεγκούστης πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους ἀπόδρομην, εἰ διμότροποι γεγόνασι τῷ Ησαῦ, καὶ τῆς ἐκείνου σκαύτοις ἔχθροις.

D· Εἰ δὲ δῆ τις βούλοιτο καὶ πνευματικὴν τῷς εἰρημένοις ἐφαρμόσαι τὴν θεωρίαν, διανοεῖσθα. σφῶς, ὡς δι μὲν Ιακὼν ἐρμηνεύεται πτερυστής· τύπος δι ἀν εἰη παντὸς τοῦ πτερυζόντος ἀμαρτίας. Ησαῦ δὲ, ὡς ἐφην, δρῦς, καὶ μέντοι γηίστος δι Ἐδώμ· τύπος δι ἀν εἰη καὶ οὗτος παντὸς τοῦ μόνα φρονοῦντος τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. ¹⁰ Αγαπᾷ τοινυν δι Θεὸς τὸν πτερυστὴν Ιακὼν, μεμίσηκε δὲ τὸν Ησαῦ τὸν ἀκαμπτή καὶ σκληρὸν, διτοι τὸν Ἐδώμ, τουτέστι, τὸν τοις γηίστοις προσνευκότα, καὶ τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν τὰ πρόσκαιρά τε καὶ ἀπολλύμενα φληγάφως ἀνθηρομένων. Τῶν οὖτως ζῆν ειωθότων ἀφανιεῖ τὸν κλήρον δι φιλάρετος ήμῶν Θεός. Οὐ γάρ τοι βέβαια τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, οὔτε μήν ἀκλήνητον ἔχει τὴν στάσιν. ¹¹ Οὐτι δὲ

⁴⁴ Jerem. i, 5. ⁴⁶ Rom. viii, 25. ⁴⁷ Gen. xxvii, 45. ⁴⁸ Gen. xxv, 27. ⁴⁹ Hebr. xii, 16.

πεσεῖται παντως, ὡς ἐν τύπῳ σαρφηνεῖ τῶν Ἰδουμαίων ὁ κλῆρος εἰςάπαν ἡρημωμένος. Ἀλλ' ὅγε Θεῷ προστεκείμενος, ἀσφαλῆ καὶ ἐρημεῖσμένην ἔχει τὴν ἐλπίδα, καὶ τῷ τῶν ἀγαθῶν δοτῆρι Θεῷ προσφωνήσει λέγων· «Ἐν ταῖς χερσὶ σου οἱ κλῆροι μου.»

Διότι ἐρεῖ· Ἡ Ἰδουμαῖα κατέστρεψαται, καὶ ἐπιστρέψωμεν, καὶ ἀνοικοδομήσωμεν τὰς ἐρήμους. Τάδε λέγει Κύριος πατούμενός τοις. Αὐτοὶ οικοδομήσουσι, καὶ ἐπώ καταστρέψουσι· καὶ ἐπικληθήσεται αὐτοῖς δρια ἀνομίας, καὶ λαὸς ἐφ' ὅν παρατείται Κύριος ἕως αἰώνος.

Ε'. Δυσχερής μὲν ήταν ἡ τῆς λέξεως συνθήκη, πλὴν οὐκ ἀπότος τῶν προκειμένων ὁ νοῦς. Δέδωκα μὲν γάρ ἐγὼ, φησίν, τοῦ Ἰσαῦ κληρονομίαν εἰς ἀφανισμὸν καὶ εἰς ἐρήμωσιν, ὑμῶν τῶν ἐξ Ἱακὼν ἐκπεπορθκότων. Ἐρεῖ δὲ Ἰωάς ὁ Ἰδουμαῖος· Εἰ καὶ B κατέστρεψαται παντελῶς, καὶ εἰς λῆξιν ἥκει κακῶν θην καταφήκαμεν χώραν, ἀλλ' οὐν ἐπιστρέψαντες ἐγεροῦμεν μὲν τὰς ἡρημωμένας πόλεις τε καὶ κώμας, κατοικήσαμεν δὲ αὐτὰς οἱ διασεωσμένοι. Τί οὖν; Πρὸς ταῦτα, φησί, τάδε λέγει Κύριος· «Αὐτοὶ οικοδομήσουσι, καὶ ἐγὼ καταστρέψω.» Κεκλήσεται δὲ πάντως ἡ Ἰδουμαῖα, «Ὕρια ἀνομίας,» ὡς διὰ πείστην ὅσην ἀμαρτίαν κατέστρεψαμένη, «καὶ λαὸς ἐφ' ὅν παρατείται Κύριος ἕως αἰώνος.» Οἱ μὲν οὖν τοῦ γράμματος νοῦς οὐχ ἔτερος, οἷμαι, τις παρὰ τοῦτον ἐστι. Προσθέτην δ' ἀν., διὰ τῶν τοῦ σαρκικὸν καὶ γῆινον ἔχοντων φρόνημα (γῆιος γάρ, ὡς ἔφην, ὁ Ἰδουμαῖος ἐρημεύεται) πάντη τε καὶ πάντως ὁ κλῆρος πεσεῖται, Θεοῦ καταστρέφοντος. Οὐ νικήσει τὸ θεῖαν τὰ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πράκτεα, οὐτε μή την διηγηκῆ τὴν μέθεξιν· παριπενεύει γάρ τοὺς ἔχοντας πρόσκαιρος εὐθυμίας, καὶ ἐν ἐσφ σκιᾶς μετατάττεται, ἢ θανάτῳ σβεσθέντος τινὸς, ηγουν ἀδοκήσου συμφορᾶς ἐπενηνεγμένης.

Ἄλλ' εἰ καὶ τις ἔλοιτο τῶν Ἰδουμαίων τὸν ἔαυτοῦ κλῆρον οικοδομεῖν, ἡ πλούτων συλλέγων τὸν ἐξ ἀδικίας, ἡ τοῖς διακένοις δοξασίεις ἐντρυφῶν, ἡ δυναστείεις ταῖς κατὰ τὸν βίον ἐναβρύνεσθαι θέλων, αὐτὸν εὑρήσει· τὸν τῶν ὄλων Θεὸν μονονούχη καὶ ἀνθεστήκοτα καὶ μαχόμενον. Μης γάρ ὁ θεσπεῖος γέγραψε μαθητῆς, «Ἐλ οὐκ εἶναι φύλος τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται.» Οὐπω παύσεται γάρ, ὡς ἔφην, τῶν τὰ γῆινα φρονεῖν ἡρημένων, ἀλλ' οὐδὲ τῆς πρὸς αὐτοὺς καταλήξει μάχης. Μισεῖ γάρ ἀεὶ τὸν ἀλιτήριον, καὶ ἀπόπεμπτον ποιεῖται τὸν φιλαμαρτήμωνα.

Καὶ οἱ ὄχθαλμοι ὑμῶν δύονται, καὶ ὄμιεῖς ἐρεῖτε· Ἐμεγαλύνθη Κύριος ὑπεράρω τῶν ὁρῶν Ἰσραὴλ.

Γ'. Όταν, φησί, τὴν τῶν πραγμάτων κατωρθώσῃτε φύσιν, μονονούχη δὲ καὶ ἀναμύνοντι τῷ· κατίδητε σαφῶς ἀπέρ ἔφην ἀρτίως, τότε δὴ πάντως ἐρεῖτε συγχατανεύοντες, διὰ δεδόξασται καὶ ἐμεγαλύνθη Θεὸς ἐν τοῖς ὄροις τοῦ Ἰσραὴλ. Οἱ μὲν γάρ ἐξ Ἱακὼν γεγονότες, ταυτέστιν Ἰουδαῖοι, προσκεκρουκότες, ὡς ἔφην, διὰ πλείστην ἀσέβειαν ἔξοικοι τε γε-

Ast qui Deo adhæret, spe certa et firma sustentabitur, et bonorum largitior acclamabit: «In manu tua sortes meae¹⁰.»

Vers. 4. Quia dicet, Idumæa subversa est, et revertatur, et reædificemus deserita. Hæc dicit Dominus omnipotens: Ipsi ædificabunt, et ego destruam; et vocabuntur eis termini iniquitatis, et populus super quem extensus est Dominus usque in æternum.

V. Perdifficilis est verborum contextus, sive conexio: verumtamen sententia subjecta non inconveniens. Inquit enim, Dedi quidem 322 ego hæreditatem Esau in desolationem, in solitudinem, a vobis ex Jacob propagatis devastatam. Sed Idumæi dicent fortasse: Etsi regio quam habitavimus prorsus in vastitudinem redacta, et extremis afflictata est malis, nihilominus reversi desolatas urbes viscose instaurabimus, et qui salutem retinuimus, eas inclemens. Quid igitur? Ad hæc, inquit, ista dicit Dominus: «Ipsi ædificabunt, et ego destruam.» Et Idumæa omnino vocabitur «Termini iniopiae, ut utpote peccatis plurimis depravata, et populus super quem extensus est Dominus usque in æternum.» Litteræ igitur sensus, ut arbitror, præter hunc nullus est. Libet apponere, carnalia et terrena cogitantium (*terrenus* enim, ut dixi, sonat nomen Idumæus) hæreditas, Deo subvertente, cadit penitus. Nam quæ in hoc mundo actitantur, firmitudine careant, næque usum sibi perpetuum præbent, quoniā temporanea latitia præterit, umbræ similis. B ut morte et medio tollente aut improvisa calamitate interveniente.

Sed eti si quis Idumæorum sub intelligentiam carentium hæreditatem suam ædificare voluerit, aut divitias ex iniuitate congregans, aut in gloriolis inanibus delicias sibi constitutens, aut potentia in hac vita efferrī volens, universorum Deum ipsum tantum non obstantem contraque pugnaret inveniet. Nam ut divinus discipulus scriptum reliquit, «Qui voluerit esse amicus sæculi hujus, inimicus Dei constituitur¹¹.» Nondum enim quiescat, ut dixi, ab his qui terrena sapiunt, nec iis adversari desistet. Semper enim flagitosum odit, et cupidius peccantem rejicit.

Vers. 5. Et oculi vestri ridebunt, et vos dicitis: Magnificatus est Dominus super terminos aëreos.

VI. Quando, inquit, reni pro natura sua recte præstiteritis, et tantum non apertis animi oculis viseritis perspicue quæ modo dixi, tunc omnino annuentes, glorificatum et magnificatum esse Deum in finibus Israel fatebimini. Ex Jacob enim prosenianali, Judæi nempe, cum Deum offendissent, ut dixi, extores, et captivi, et inimicis expugnabiles propter

¹⁰ Psal. xxx, 16. ¹¹ Jac. iv, 4.

summam impietatem facti sunt. Ubi vero misericordia exercitos, et pro dignitate punitus Deus miseratus est, redierunt, et res eorum in melius, atque in antiquum statum restituta sunt. **823** Et benefacatum deinceps regioni, urbes de integro incoluerunt, templum condiderunt, Hierosolymam monibus eorum inveniuerunt, et quae magis optabant, quam sperabant, iis denuo sunt perferviti. Numquam autem ut vastata est, ita permanxit, nec ad conditionem feliciorum erecta est. Itaque gloriosus est Deus in terminis Israël.

Sciendum porro, etiam secundum reconditissimum sensum, quamvis quidam Deum agnoscentes ipsum offendirent, ac propter peccatum posnas dederint, tamen non funditus perituros; nam Deus, ubi quantum satis est in eos animadverterit, miseretur, et ad prosperum statum eos reducit. Terrenum autem affectum diligentibus, et ad sola quae carnis sunt resipientibus, adversatur semper, et iras suæ super illos tempus producit: « Vocabuntur enim, inquit, illis termini impietatis, et populus super quem extensus est Dominus in æternum. »

VERS. 6. *Filius glorificat patrem, et servus dominum suum. Et si pater sum ego, ubi est gloria mea? et si dominus sum ego, ubi est timor mens? dicit Dominus omnipotens.*

VII. Limitem rationis egressos contempsisse quae minime oportebat, ostendit ubique. Frungi enim filii conveniebat, et quidem jure admodum ac merito, ut patris sui gloriam procurandam serio susciperent, quo ita incliti patris filii vocarentur. Jam si quis fidelis, seu germanus sit minister, etiam dominum suum celebrem fieri, et non obscurum, et velut pedibus protritum manere, magnopere optabit. Nam sic ipse quoque partem felicitatis, qua in his est, feret, et quod sibi ornamento sit faciet, et eam summam voluntatis occasionem sibi ducet. Vos autem, inquit, cum me ut patrem honorare, atque ut dominum timere deberetis, in ambobus non parum ab officio descivistis, et inveniētis nec ut patri honorem, nec ut domino timorem impertientes. Ubi enim est honor meus? ubi timor, si nihil ad gloriam meam pertinens facere sustinetis, neque pœnam a domino metuentes, ejus jussa capessitis? Iste modi quippiam per Isaiam quoque dicit: « Audi, ecclœlum, et auribus percipe, terra, quia Dominus locutus est: Filios genui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me¹³. » Quærenda igitur a nobis, quae Deo sunt honorifica, et ad opera sancta incumbendum, cum sciamus scriptum esse: « Vivo ego, dicit Dominus, quia glorificantes me glorificabo, **824** et qui contemnit me, contemnetur¹⁴. » Glorificabitur autem a nobis Pater universorum Deus, si non quod nobis jucundum et amicum est, agere studuerimus, sed illi potius mentem nostram dedicaverimus et in omnibus ad ejus nutum nos conformaverimus. Timebimus vero ut Dominum, si propensionem ad improbi-

A γνασιν, καὶ αἰχμάλωτοι, καὶ ἀλώσιμοι τοῖς εχθροῖς. Επειδὴ δὲ πεπραχότας ἀθλίως, καὶ ἀποχρώντως κεκλασμένους, κατηλέγεν τὸ Θεός, ἀνεκομίσθησαν εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, ἀνενεγκόντων αὐτοῖς ἐπὶ τὸ ἅμερον τῶν πραγμάτων. Καὶ γέροντες μὲν ἐν εὐπαθείᾳ ἡ γῆρα, κατηφκήσας δὲ τὰς πόδεις, ἀνεδέμαντο τὸν ναὸν, ἀνετείχισαν τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ γεγόνασι πάλιν ἐν τοῖς παρ' ἐλπίδας καὶ κατ' εὐχήν. Ή δέ γε τὸν Ἰδουμαίων ἡρήμωται χώρα, καὶ μεμέντησεν ἐν κακοῖς, οὓς ἀνασφῆλαστ περὶ τὸ ἄμεινον. Οὐκοῦν δεδῆσται Θεός ἐν τοῖς δρίοις Ἰσαρῇ.

Ιστέον δὲ, ὅτε καὶ κατὰ τὸν ἑσύτατον νοῦν, καὶ εἰ ἐν προσκορούσει γένοντο τινες τῶν εἰδότων Θεόν, καὶν εἰ παιδεύοντο δι' ἀμαρτίαν, ἀλλ' οὐκ εἰς ἀπάταν αὐτοὺς ἀπολέσθαι συμβαίνει. **B** κατοικεῖτε δὲ τὸ Θεός παιδεύσας ἀρκούντως, καὶ ἀνακομίζει πάλιν τις εὐθυμίαν. Τοῖς δέ γε τὸ γῆινον ἀγαπῶσι φρόντια, καὶ εἰς μόνα βλέπουσι τὰ σαρκὸς, μάχεται διγενεῖς, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ὁργῆς παρατενεῖ τοὺς χρόνους. « Κληρονομεῖται γὰρ, φησιν, αὐτοῖς δρία ἀνομίας, καὶ λαὸς ἐφ' ὃν παρατέταται Κύριος ξεις αἰῶνις. »

Υἱὸς δοξάσει κατέρα, καὶ δοῦλος τὸν κύριον αὐτοῦ. Καὶ εἰ πατήρ εἴμι ἡρώ, ποῦ ἔστιν η δέξια μου; καὶ εἰ κύριος εἴμι ἡρώ, ποῦ ἔστιν ἡ φύσις μου; Λέγεται Κύριος πατοκράτωρ.

C Ζ'. « Εἶχα τοῦ καθήκοντος ίντας λόγου, καὶ ὡνησιστα χρῆν ἀφειδεῖν ἡρημένους, ἀποζάνει πανταχοῦ. Τοῖς μὲν γὰρ ἐπιεικέστε τὸν οὐλὸν πρέπει ἀν, καὶ μᾶλλον εἰκότως, τὸ μεταποιεῖσθαι σφόδρα τῆς τοῦ φύσιοντος δόξης, ἵνα καὶ εὐκλεεστάτου πατρὸς ὄντος δόξων τέχνα. Εἰ δὲ δή τις εἴη καὶ οἰκέτης γῆτος, περιφανῆ που πάντως καὶ διαδῆτον τὸν οἰκεῖον εὑρεται γενέσθαι δεσπότην, οὐκ ἀστηρον εἶναι καὶ πεπτημένον. Μεθέξει γάρ οὕτω καὶ αὐτὸς τῆς ἐν γε τούτοις εὐημερίας, καὶ καύχημα τὸ χρῆμα ποιήσεται, καὶ θυμηδίας τῆς ἀνωτάτης λογιεῖται πρόφασιν. « Υμεῖς δὲ, φησιν, ὡς πατέρα μα δοξάζειν φειδοῦστε, δεδιέναι δὲ καὶ ὡς δεσπότην, κατ' ἀμφι ποῦ τρέποντος οὐ μετρίως διημαρτήκατε. ἀλλώσεσθε δὲ μήτε ὡς πατρὶ τὴν δόξαν, μήτε μὴν ὡς δεσπότῃ τὸν φίδον ἀνάποντες. Πιοῦ γάρ η δόξα μου; ποῦ δὲ δόξας, εἰ μηδὲν τῶν εἰς δόξαν ὀρώντων τὴν ἐμὴν ἀνέχεσθε δρᾶν, μήτε μὴν τὸ κολάζεσθαι δεδιέτες, τοῖς δεσπότου εἰκετε νόμοις; « Εφη τι τοιοῦτον καὶ διὰ φωνῆς Ησαΐου: « Ακούε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίου, ἡ γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν. Υἱὸν ἐγέννησα, καὶ ὑψώσα· αὐτῷ δέ με ἡθέτησαν. » Χρή τοινυν ἡμᾶς τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ ζητεῖν, καὶ μὴν καὶ ἐπείγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γεγραμμένον εἰδότας. « Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, ὅτι τούς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δέξουθενων με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάζεται δὲ πρὸς ἡμῖν τὸ Πατήρ τὸ τῶν ὅλων Θεός, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν ἦδού τε καὶ φίλοι ἀποπεράνειν ἀσπουδακτών, ἀντεθεικότων δὲ μᾶλλον αὐτῷ τὸν νοῦν, καὶ τοῖς αὐτοῦ νεύμασιν ἐπομένων πανταχοῦ. Φοβηθησόμεθα δὲ καὶ ὡς Κύριον, τὴν εἰς φωλάτητα φωτῆν ἀνακόπτοντες αἰδοῖ τοῦ προσκρούεν

¹³ Isa 1, 2. ¹⁴ I Reg. II, 30.

αύτῷ, καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ θείου βῆματος εὐγοῦντες Ἐλεγχον. « Τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βῆματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίστηαι ἔκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς Ἡ ἐπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον. »

Ὑμῖς οἱ λερεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ δυομήδ μου. Καὶ εἰπατε· Ἐρ τίνι ἐφανισαμεν τὸ δυομά σου; Προσάργοτες πρὸς τὸ θυσιαστήριόν μου ἀρτοὺς ἡλιστημένους. Καὶ εἰπατε· Ἐρ τίνι ἡλιστήσαμεν αὐτούς; Ἐρ τῷ λέγειν ὑμᾶς· Τράπεζα Κυρίου ἡλιστημένην ἔστι, καὶ τὰ ἔπιτιθέμενα βρώματα ἔξουδερωμέρα.

Η'. Ἐπαιτιάται σφόδρα τῶν Ίουδαίων τὸ βάθυμον, οἵ τις καὶ ὁ νόμος ἐπιφωνεῖ τῷ, « Εὐλαβεῖς ποιεῖτε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ. » Ἐψεται γὰρ ὡς ἐπίπαν ταῖς τῶν ἡγουμένων ἐπιεικεῖαις ἡ ὑπὸ χείρα πληθύς, ἀδικεῖται δὲ οὐ μετρίως, ὅταν ἕη κατημεληκότας τῆς πρὸς Θεὸν αἰδούς. Συγκαθίσταται γὰρ εὐθὺς καὶ συναρρέωστε τὸ βάθυμον εἰς εὐλάβειαν, καὶ τῇ τῶν καθηγητῶν ὑπτιώσει συμπλάττεται. « Οτι δέ ἔστιν ἀληθῆς διάρρησης, πιστώσεται λέγων ὃ τῶν δλων Θεός, ὅτι· « Οι ποιμένες ἡφαρούνεσσαντο, καὶ τὸν Κύριον οὐκ ἔξεζήτησαν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομὴ, καὶ διεσκορπίσθησαν. » Οὐκοῦν ὡς ἐπίπαν οἱ τῶν θείων θυσιαστηρίων λεπρούργοι πρόφασις εὐρίσκονται τοῖς ἄλλοις εὐδοκίμους ζωῆς μὲν, εἰπερ ἔλοιντο διαβιοῦν δρθῶς, καὶ καθ' ὃν προσήκει τρόπον τὸ σέδας ἀνάπτειν· αἰσχρῶν δὲ καὶ βδελυρῶν ἐπιτηδευμάτων, εἰ πρό γε τῶν ἀλλων οὗτοι τὰ τοιάδε τῶν κακῶν εὐρίσκαιντο κατηρήσωστηκότες. Ταύτητοι καὶ διεσπέσιος Πέτρος τοῖς τελοῦσι διδασκάλοις ἐπεφώνει σοφῶς, ὅτι προσήκεν αὐτούς τύπους γενέσθαι τοῖς ποιμήνοις. « Υμεῖς ἔστε τοῖνυν, φησι, οἱ τοῖς τῆς λεπρωσύνης αὐχήμασι διαπρέποντες, οἱ φαυλίζοντες τὸ δυομά μου. Καὶ εἰ βούλεσθε μαθεῖν τοὺς φαυλισμοῦ τὸν τρόπον, ἀκούσσθε διακεραγότος· » Ἐν τῷ προσφέρειν ὑμᾶς εἰς τὸ θυσιαστήριόν μου ἀρτοὺς τὴν ἡλιστημένους. Εἰ δὲ δὴ λέγοιντο καὶ πρὸς τοῦτο πάλιν· « Τίνα δὴ τρόπουν τὴν ἡλιστημένην αὐτούς; » ἐρῶ πρὸς ὑμᾶς· « Ής οἰεσθε μὲν ίσως, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῖς βοῶτε πράγμασιν, ὅτι· « Τράπεζα Κυρίου ἔξουδενωμένη ἔστιν. » Ἐπειδὴ δὲ ἔκαστο τῶν εἰρημένων ἀναμηρύσασθαι χρή, καὶ διερμηγεῖσαι σαφῶς, φέρε λέγωμεν, τί ποτε ἀρτοὶ βούλεσται δηλοῦν δὲ ἀρτος δ τὴν ἡλιστημένος. Ἡλιστημένον μὲν οὖν τὸν μεμολυσμένον, ήγουν τὸν ἀκάθαρτον δονομάζει. Εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι κατά γε τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν ἐπὶ ταῖς τελουμέναις θυσίαις καὶ ἀρτοῖ προσεκομίζοντο· πλὴν ἀξύμοι τε καὶ καθαροὶ· μόνην δὲ τὴν τῆς αἰνέσως θυσίαν ἐπ' ἀρτοῖς ζυμίταις τελεῖσθαι προστέταχε. Καὶ τίς δὲ περὶ τούτων μυστικὸς; ἀν γένοιτο λόγος, ἀποχρώντως ἐν ἐτέροις εἰρήκαμεν· ἀφῆγησομαι δὲ νῦν καὶ ἐν ἐπιδρομῇ, ὡς ἀν μὴ δοκοῖην ὀκνηρός εἶναι τὶς ἐν γε τοῖς οὕτω λυστελεστάτοις. Οὐκοῦν δὲ μὲν ἀξύμοις ἀρτος σημείον ἀν γένοιτο ζωῆς τῆς ἀξύμου καὶ καθαρᾶς. Οὔτω καὶ διεσπέσιος Παῦλος τοῖς ἐν πίστει δεδικτιωμένοις ἐπιστέλλει, λέγων· « Μαστε ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ

A latem, pudore quodam illius offendendi resciderimus, accusationemque apud divinum tribunal nobiscum voluntaverimus. « Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque prout gessit in corpore suo, sive bona, sive mala ³⁴. »

VERS. 7. Vos sacerdotes, qui despiciatis nomen meum. Et dixistis: In quo despexit nomen tuum? Offerentes ad altare meum panes pollutos. Et dixistis: In quo polluimus eos? In eo quod dicitis: Mensa Domini polluta est, et superpositæ escæ sunt despecta.

VIII. Expostulat vehementer cum sacerdotibus ob socordiam, quibus et lex acclamat illud, et Religiosos facite filios Israel. Subjecta enim multitudo pene in omnibus principum bona exempla sequitur, nec mediocre detrimentum accipit, cum eos reverentiam erga Deum posthabere cernit. Statim enim eodem redigitur, et desidia in cultu divino simul languet, et ad magistrorum supinam negligentiam singitur. Vera me dicere ex verbis Dei universorum patet: « Pastores stulte egerunt, et Dominum non exquisierunt. Propter hoc non intellexit omnis grex, et dissipati sunt ³⁵. » Itaque in omnibus fere, qui ad divina altaria sacrificant ceteris ad vitam probatam incitamento sunt, si ex virtute vivere, et Deum modo quo convenit colere voluerint: ad nefanda autem et detestabilia studia duces, si præ aliis hujusmodi malis male habere conspiciantur. Hinc et divinus Petrus magistros sapienter admononit, convenire eos formiam gregis fieri ³⁶. Vos igitur estis, inquit propheta, qui sacerdotii dignitate conspicui, qui despiciatis nomen meum. Et si modum desperationis audire vultis, audietis clamantem: « In eo quod offertis ad altare meum panes pollutos. » Quod si objicant, « In quo polluimus eos? » dicam vobis: Quia putatis forte, vel potius ipsis rebus testamini, **325** mensam Domini despiciam esse. Quoniam autem singula dictorum recolligere, et perspicue declarare oportet, age dicamus, quid sibi panis pollutus velit. Pollutum itaque contaminatum sive immundum nominat. Sciendum porro, ex voluntate legislatoris in sacrificiis quæ peragebantur etiam panes offerri solitos, sed azymos et puros: solum autem sacrificium laudis in fermentatis peragi jussit ³⁷. De quibus quod mystice disseri possit, alibi satis docuimus, quæ nunc strictum repetam, ne in rebus longe utilissimis tædio captus videar. Panis ergo azymus, seu noui fermentatus, signum esse queat vitæ non fermentatae ac puræ. Atque ita etiam divinus Paulus in fide justificatis scribit: « Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis ³⁸. » Et iterum: « Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi ³⁹. » Mortuatur item Christus sanctos apostolos his verbis: « Cavete a fermento Pharisæorum et Saddu-

³⁴ II Cor. v, 10. ³⁵ Jerem. x, 21. ³⁶ I Petr. v, 1-4. ³⁷ Psal. xlix, 23. ³⁸ I Cor. v, 8. ³⁹ ibid. 7.

cærorum ». Puræ igitur et sanctificatae et azyntæ vita: hoc genus panis est symbolum. Offerebant igitur pro se, ut in typis adhuc et umbris, qui secundum legem panes azyntos et azynta offerebant.

τοις ἀγίοις ἀπόστολοις, οὕτω λέγων. « Προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων. Οὐκοῦν καθαρᾶς καὶ τήγιασμένης καὶ ἀξύμου ζωῆς σημείον δέρτος. Προσεκόμιζον τοῖνυν ἀνθ' ἑαυτῶν ὡς ἐν τύποις ἔτι καὶ σκιαῖς οἱ προσάγοντες δρτούς τε ἀξύμους καὶ ἀξύμα κατὰ τὸν νόμον.

Quoniam autem catechumenos, et ita per sacram baptismina nondum a peccato purgatos Ecclesiis non ejicimus cum Deum glorificamus: quin eos potius in consummando sacrificio laudis socios adsciscimus, ideo lex in fermentato illam, glorificationem puta, faciendam inquit, sicut dixi: veteris nequitæ reliquias, quasi quoddam fermentum in se habentem significans, panem fermentatum per ænigma nouum baptisme purgatum. « Vos igitur sacerdotes estis, inquit, qui despiciatis nomen meum, » dum ad altare meum panes pollutos offertis. Curandum ergo sacerdotio ornatis, ne quid tale in Ecclesia committatur, et tenendum accuratam observationem Deo gratiam et jucundam accidere; contra, socordiam in rebus tam venerandis magnam illi creare molestiam: nec id supine negligentes impune ferent. Et quomodo non miserabile est istud videre? cum illi audiant: « Vos sacerdotes estis, qui despiciatis nomen **826** meum. » Est enim quidam contemptus Dei sacerdotum segnities, et peccatum illud gloriæ ipsi tribuenda ac debitæ adversatur.

VERS. 8. Quia si offeratis cæcum in sacrificium, nonne malum? Et si offeratis claudum, aut languidum, nonne malum? Offer illud duci tuo, si suscipiet te, si accipiet faciem tuam, dicit Dominus omnipotens.

IX. Cum lex mandaret⁴¹ victimarum vitia considerare, et mutilas seu membris captas repudiare, ex omni parte integras sacrificare, illi eo tempore circa delectum, et nullo discrimine, cuncta offerebant, et gloriæ Deo dignæ ratio omnino exigua ducebatur: ut autem quain plurimas victimas congregarent, et copiam arictum domi, ac fortasse in ipso tabernaculo haberent, in eo plurimum operæ ac studii consumebatur. An igitur, o præclari legum custodes, si quis cæcum ad sacrificium obvulerit, hoc sacrificium vitiosum non est? **Quod si claudum, aut languidum, num se a criminis mutilatae victimæ tueri poterit? An non istiusmodi mala et ad sacrificium inepta censibilis? Sin aliter apud animos vestros statuitis, age quispiam pro xenio, et in loco munereis uni suorum gubernatorum offerat. Atqui non suscipiet, inquit, nec offerentis faciem reveritus illud offerendum suisse judicabit, vehementerque, ut injuria lassitus, irascetur. Est itaque a ratione prorsus alienissimum, Deo audere offere quæ nec nostrum aliquis dignaretur accipere. Magnum hoc nobis peccatum est, si oblaturi Deo, quæcavimus miseri quod fœdus, aut vilius est: non**

Α παλαιῷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀξύμοις εἰλιχρινείας καὶ ἀληθείας. » Καὶ πάλιν. « Εκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἡτοι φύραμα, καθὼς ἔτει ἀξυμοι. » Παρεγγυῖ δὲ Χριστὸς τοῖς ἄγιοις ἀπόστολοις, οὕτω λέγων. « Προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων. Οὐκοῦν καθαρᾶς καὶ τήγιασμένης καὶ ἀξύμου ζωῆς σημείον δέρτος. Προσεκόμιζον τοῖνυν ἀνθ' ἑαυτῶν ὡς ἐν τύποις ἔτι καὶ σκιαῖς οἱ προσάγοντες δρτούς τε ἀξύμους καὶ ἀξύμα κατὰ τὸν νόμον.

« Επειδὴ δὲ καὶ τοὺς ἔτι κατηχουμένους, καὶ οὗτοι τὴν ἀμαρτίαν ἐκνειμένους διὰ τοῦ ἀγίου βαπτισμάτος, οὐκ ἐκπέμπομεν τῶν Ἐκκλησιῶν δοξολογούντες Θεὸν, ποιούμενα δὲ μᾶλλον κοινωνίας, τὴν τῆς αἰνίσεως πληροῦντες θυσίαν. ταύτητοι φησι καὶ ἐνόμος, ἐπὶ ἀρτοῖς ζυμίτοις χρῆναι δρᾶν αὐτήν, ἀρτον ζυμίτην λέγων αἰνιγματωδῶς τὸν οὖπω κεκαθαρέν, ὃς ἔρην, διὰ τοῦ ἀγίου βαπτισμάτος, ἔχοντα δὲ ὁσπερ τὸν ἄγιον ἀρχαῖς φυλαττοῖς λείψανα. « Υμεῖς οὖν, φησιν, οἱ ιερεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ δονομά μου, » διὰ τὸ προσφέρειν εἰς τὴν θυσιαστῆριν μου ἀρτοὺς ἡλισγημένους. Χρὴ τοιγαροῦν φροντίδα ποιεῖσθαι τοὺς τὴν θυσίαν ἔχοντας; ιερωσύνην, μή ἀρτοὶ τι δρῶτο τοιοῦτον ἐν Ἐκκλησίᾳ· εἰδέναι τε, διτοι ἡ μὲν ἀκριβῆς ἐπιτήρησις εὐφραντεῖ Θεὸν, καταλυπτεῖ δὲ λίαν τὸ ράθυμεν ἐλέσθαι τῶν οὗτων σεπτῶν. « Οτι οὐκ ἀξήμιον τὸ χρῆμα τοῖς ὑπεισιμένοις παρα, οὐ ταλαιπωρον ἰδεῖν, ἀκουντῶν ἐκείνων· « Υμεῖς οἱ ιερεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ δονομά μου. » Φαύλισμα γάρ ὁσπερ εἰς Θεὸν τῶν ιερέων τὸ ράθυμον, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν πρέπουσάν τε καὶ ὄφειλε μένη δέξαν ἀναφέρεται τὸ πλημμέλημα.

Διέτι εἴαρ προσαγάγητε τυφλὸν εἰς θυσίας, οὐ κακόν; καὶ εἴαρ προσαγάγητε χωλὸν ἢ ἀρρώστον, οὐ κακόν; Προσάγαγε δὴ αὐτὸ τῷ ηγουμένῳ σοι, εἰ προσδέξεται σε, εἰ λήψεται πρόσωπό σου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

Θ. Μωμοσκοπεῖν τοῦ νόμου τὰ ιερεῖα προστάτοντος, καὶ ἀπόβλητον μὲν ποιεῖσθαι τὰ ἐμπηρα, κακιεροῦν δὲ τὰ ἀμωμα, προσεκόμιζον τῷ θυσιαστῆρι κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ πάντα χύδην καὶ ἀκρίτως, καὶ τῆς μὲν πρεπούσης δόξης τῷ θεῷ διλόγος ἦν παντελῶς ὁ λόγος· φροντὶς δὲ λίαν ἐπιουδασμένη, τὸ πλεῖστα δσα συναγείρειν θύματα, καὶ κριῶν ἀφούλων οίκοι τε ἔχειν, καὶ ἐν αὐτῇ που τάχα τῇ ἀγίᾳ στηνῇ. Ἀρι οὖν, ως τοῦ νόμου φύλακες, εἰ προσάγετε τοὺς τυφλὸν εἰς θυσίαν, οὐ κακὸν τὸ θύμα; εἰ δὲ δὴ καὶ χωλὸν ἢ ἀρρώστον, τὸν τῆς ἐμπηρίας διαφέρεται μῶμον; Ήν γάρ δὴ καὶ τὰ τοιάδε λογιεῖσθαι κακά, καὶ πρὸς θυσίαν οὐκ ἐπιτήδεια; Ἀλλ' εἰπερ οἰσθε κατὰ σφᾶς οὐχ ὥδε ἔχειν, ἀποφερέτω τις αὐτὸις ξένιον, καὶ ἐν δώρῳ τάξει τῶν καθηγητῶν ἐν. Ἄλλ' οὐκ δὲ προσδέξαιτο, φησι, οὐδὲ ἀν τὸ τοῦ προσκομίζοντος πρόσωπον αἰδεσθεῖς, οἰστὸν τὸ χρῆμα ποιήσαιτο, χαλεπανεῖ δὲ λίαν ὡς ὑβρισμένος. Εστι τοῖνυν τῶν δγαν ἔκτοπτωτάτων, θεῷ προσφέρειν ἀποτολμάν, δη μηδὲ ἀν εἰς τῶν καθ' ἡμᾶς ἔλοιτο λαβεῖν. Πολὺ τοῦτο παρ' ἡμῖν τὸ πλημμέλημα· εἰ γάρ τι μέλλοιμεν προσκομίζειν θεῷ, ὡς ἀν ἔχομεν τὰ αἰσχύλα, καὶ δεύτερα ζητοῖμεν οἱ τάλαντες, οὐκ ἐνγονῆτες, διτοι

⁴⁰ Matth. xvi, 6. ⁴¹ Levit. xxii, 21 seqq.

Καὶ θυσίαν οὐκ ἔποιεῖτο δεκτήν, διὶ προσεκδύμεις μὲν οὐκ ὄρθως, ἐστιψὲ μὲν τὰ πρῶτα καὶ ἔξαιρετα τετηρηκώς, τιμῆν δὲ νομίας τοῖς δευτέροις Θεόν. Ἀλλ' οὐ προσέσχεν αὐτοῦ ταῖς θυσίαις ὁ τῶν δῶλων Θεός. Οὐ γάρ λογιεῖται τιμὴν τῶν προσφερόντων τὸ φάθυμόν.

Ἄπαράδεκτά γε μήν δὲ νόμος ἐις θυσίαν ἔποιεῖτο τὰ τυφλὰ τῶν θρεμμάτων, καὶ μήν τὰ χωλά τε καὶ ζρύωστα, τοῦ μὲν τυφλοῦ σημαίνοντος αἰνιγματωδῶς τοὺς τὸν Θεόν οὐκ ἔχοντας φάτισμον ἐν καρδίαις· τοῦ δὲ χωλοῦ, τοὺς οὐκ εἰδότας ὄρθοποδέλν ἐν ἀγαθο-έργοις· τοῦ γέ μήν ἀρρώστου, τοὺς μὴ λιαν εὐσθενῶς, ἐκλύτως δὲ ὕσπερ καὶ κατημελημένως τὴν ὑπὸ Θεοῦ πληροῦντας δουλείαν. Ἔφη δὲ που καὶ διὰ φωνῆς προφήτου· « Οὐαὶ οἱ ποιῶντες τὸ ἔργον Κυρίου ἀμελῶς. » Χρή τοι γαροῦν ἡμᾶς πεφωτισμένον μὲν ἔχειν τὸν νοῦν, ὄρθοποδοῦντα δὲ καὶ ισχύοντα. Τότε γάρ ἐσόμεθα δέκτοι τε καὶ ιεροὶ πάρα τῷ φιλαρέτῳ Θεῷ.

Kai rūr ἔξιλάσκεσθε τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, καὶ δοτήθητε αὐτοῦ. Ἐν χερσὶν ὑμῶν γέτρον ταῦτα· εἰ λήψομαι δὲς ὑμῶν πρόσωπα ὑμῶν, λέγε Κύριος παντοκράτωρ.

I'. Καλεὶ πρὸς μετάγνωσιν τοὺς ἡσεβηκότας, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς πεπαρφνημένοις ὅργῃν προσαποσείεσθαι δεῖν εὖ μάλα φησι, ταῖς εἰς τὰ ἀμείνων μεταβολαῖς. Καὶ γάρ ἐστιν ἀγαθὸς, « Καὶ ἀνορθῶν τοὺς κατεργαγμένους, καὶ λώμενος τὸ συντετριμένον, καὶ ἐπιστρέφων τὸ πεπλαγμένον. » Λέγων δὲ τὸ, « Ἐξιλάσκεσθε τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, » ὑπεμφρίνειν δὲν, καὶ μάλα εἰκότως, ὡς ἀποστρέφεται Θεὸς τοὺς προσκρούειν αὐτῷ μὴ παραίτουμένους, καὶ διὰ τῶν μὴ ἔζητοντων τὴν δόξαν αὐτοῦ τοὺς ἰδίους ὕσπερ ὄφθαλμοὺς ἀποφέρει, μήτε φειδοῦς, ή ἀγάπης, μήτε μήν ἐποπτεῖας ἀξιῶν. « Οὐφθαλμὸς γάρ Κυρίου ἐπὶ δικαίους, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἔφη δὲ καὶ πρὸς τινας τῶν ἀλιτηρίων διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· « Ὁταν τὰς χειρας ἔκτείνητε πρὸς με, ἀποστρέψω τοὺς ὄφθαλμοὺς μου ἀφ' ὑμῶν. Καὶ ἐὰν πληθώνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν· αἱ γάρ χειρες ὑμῶν αἴματος πλήρεις. » Χρή τοι γαροῦν ἔξιλάσκεσθαι τοὺς ἡμαρτηκότας, εἰ δὴ πως δρα μεταστρέψειν ἐφ' ἐαυτοῖς τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ τῆς ἀποστροφῆς ἐσόμενα ἀποκρύσαιντο βλάβη. Καθορίζει γάρ τῶν ιερουργῶν τὸ πλημμέλημα, καὶ ἀναιρεῖ τὴν ἀρνησιν. Οὐ γάρ ἀν φευδοεπῆσι, λέγων· « Ἐν χερσὶν ὑμῶν γέγονε ταῦτα. » Μονονούχη γάρ, φησι, ἑτέρων ἡμαρτηκότων, ὑμεῖς σεσιγήκατε, ἀλλ' οἱον αὐτόχειρες ὑμεῖς αὐτοῖς γεγόνατε τῶν εἰς ἐμὲ δεδυσσεῖημένων, καὶ τῆς ὑμῶν φρύμιας εἰεν ἀν τὰ ἐγκλήματα μεσολαβοῦντος οὐδενός. Πλήγη εἰ καὶ τινες ἐκδεδίσαι τυχόν τὸ[ν] ποιεῖσθαι πρὸς ὑμᾶς τοὺς περὶ τούτων ἐλέγχους, ἀλλ' οὖν οὐκ ἔσομαι καὶ αὐτὸς καθὸ καὶ εἰς ἐξ ὑμῶν, οὐδὲ ἀν λάθοιμι πρόσωπον τῶν ἡσεβηκότων. Ομοιον τούτου τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Ὑπέλαβες ἀνομίαν

A cogitantes quo pacto Caini sacrificium repudiaverit, quoniam sinistre offerebat, cum sibi prima et præcipua reservaret, et deterioribus Deum se honoraturum putaret. Verum universorum Deus ad sacrificium ejus non respexit⁶². Non enim offerentium negligentiam sibi honoris ducit.

Porro lex cæca animalia a sacrificio excludebat, ut etiam clauda et morbida: cæco per ambagem significante divinam illuminationem in cordibus non habentes: clando, nescientes in bonis operibus recta incedere: languido vero, seu infirmo, non admodum firmiter et constanter, sed quasi dissolute et oscitante Deo servientes. Ait et per prophetam alicubi: « Væ qui facitis opus Dei negligenter⁶³. »

B 827 Quare mentem illuminatam, recte gradiente et robustam habeamus necesse est. Tunc enim Deo virtutis amanti accepti et sacri erimus.

VERS. 9. *Et nunc placate faciem Dei vestri, et deprecamini eum. In manibus vestris facta sunt hæc: si suscipiam facies vestras, dicit Dominus omnipotens.*

X. Impios ad poenitentiam invitati, et mutatione in melius, iram divinam, propter illatam ipsi Deo contumeliam, amoliendam justissime pronuntiat. Bonus est enim Deus, « Et erigit elisos⁶⁴, et sanat contritos corde⁶⁵, et quod erraverat reducit⁶⁶. » Dum dixit: « Placate faciem Dei vestri, » subostenit Deum, et quidem merito, aversari ipsum offendere non refugentes, et a gloriam suam non quarentibus, velut aspectum avertere, nec eos indulgentia, aut charitate, aut inspectione complecti. « Oculi enim Domini super justos⁶⁷, » ut scriptum est. Et ad quosdam scelestos voce Isaiae ait: « Cum extenderitis manus, avertam oculos a vobis. Et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiām vos: manus enim vestrae sanguine plenæ sunt⁶⁸. » Propitiare igitur Deum sibi peccatores debent, si forte faciem ejus ad se convertant, et quæ ex ejus aversione sibi noxia imminibant, ea a capitibus suis arceant. Definit enim, et quale fuerit peccatum sacerdotum demonstrat, et inflictionem praecedit. Nec enim mentitur cum ait: « In manibus vestris hæc facta sunt. » Non modo enim aliis peccantibus vos siluistis, inquit, sed in me impie designata velut manibus vestris perpetravistis, eaque vestrae dissolutionis placula sunt, cum vestrum nemo obstaret. Quod si qui vos super his redarguere timuerunt, verum enī vero non ego quoque ut unus vestrum ero, nec peccatorum accipiam faciem. Simile illud-Davidicum: « Cogitasti, inquit, iniuriam, quod ero tui similis. Arguam te, et statuam ante faciem tuam peccata tua⁶⁹. » Non enim novit personam iudex: sed est sincerus et incorruptus tanquam Deus.

⁶² Gen. iv, 3 seqq. ⁶³ Jerem. xlvi, 10. ⁶⁴ Psal. cxli, 14. ⁶⁵ Psal. cxlvii, 3. ⁶⁶ Ezech. xxxiv, 16.

⁶⁷ Psal. xxxiii, 16. ⁶⁸ Isa. i, 15. ⁶⁹ Psal. xlxi, 21.

ὅτι ἔσομαι σοι δόμοιος. Ἐλέγξω καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀμαρτίας σου. Οὐ γάρ οὐδὲ πρόσωπον δικητῆς, ἀλλ' ἔστιν εὑθὺς καὶ ἀδέκαστος ὡς θεός.

VERS. 10. Quia et in robis claudentur ostia, Α Διότι καὶ ἐν ὑμῖν συγχλεισθήσονται θύραι, καὶ οὐκ ἀτάμψετε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν.

828 XI. Opportunissime, ut in prædictione, de eius vita Christianæ interim præmonstrat, ut legis umbra, et veteri illo sacerdotio brevi desituri, et suo tempore veritatis sacerdotibus spiritualis cultus administris apparitur, Deique gloriam promptissime quæsitoris. Clausum porro iri super ipsis ostia dicit: aut quia sacerdotes legis non adolebunt incensum: « Si enim clauserit contra hominem, inquit, quis aperiet ^{τοῦ}? » aut certe cum verius tabernaculum exhibitum fuerit, hoc est Ecclesia, quidam legale sacerdotium adhuc obeunt, non intrabunt. Propter incredulitatem vero quasi exclusi, foris manebunt, et sancta non attingent. Illos enim sacerdotium amisisse ex verbis Dei per os Osee liquet: « Quia diebus multis sedebunt filii Israel non existente rege, neque existente sacrificio, neque existente altari, neque sacerdotio, neque manifestatione ^{τοῦ}. » Quocirca cultus legalis quasi terminum et sacerdotii secundum legem quaindam conclusiōnem indicat, ut quidem videtur, dum dicit, super ipsis ostia claudenda esse, Ecclesia eos non admittente: non enim amplius inactantur oves, cum iam rerum princeps et auctor Deus incurientis sacrificiis honoretur. Quoniam vero addit: « Non accendetis altare meum gratis, » dicimus hoc morate prolatum. Vult enim his docere, ad sacerdotium et ad ignem altari imponendum vocatos esse non ut ejus a quo vocati sunt gloriam minuant: sed ut eam quibus decet modis colentes, sacerdotii quoque præmia percipiant. Ast illi tam venerabilia studia pro nihil putantes, neque reverentia sacrificiū deterriti, quo minus Deum læderent, jure de reliquo pœnas expendent. Meritissimo namque non in parvo criniue ponendum est, communionem a Deo dopatorum aspernari, honoresque ab ipso collatos inconsultissime respuere. Itaque terrenus et profanus appellatus est Esau, quoniam propter escam primitiva sua vendidit ^{τοῦ}. Quare cum dicit: « Non accendetis altare meum gratis, » monet sacerdotium suo præmio non frustrari: nec tamen suo quoque carere supplicio, nisi quis illud quo par est modo et ratione usurparerit. Sciendum Hebrorum editionem alium sensum reddere, alio verborum contextu. Inquit enim: Vos et **829** Levitæ et sacerdotes qui extremum in templo locum obtinent, a vobis constituti, ut ostia claudant, non accendetis altare meum gratis, hoc est, sine mercede non servitis, sive sacerdotio non fungimini, cum populus decimas, et priuitias, et dona gratiarum actoria vobis offerat. Quoniam ergo divina in minimis numerastis, et potiora ac prævertenda non curasitis,

δωρεὰν, toutéstiv, οὐκ ἀμισθὶ ποιεῖσθε τὴν δουλείαν, ήγουν τὴν ἵερωσύνην, προσαγόντων ἡμῖν τὸν λαῶν δεκάτας, ἀπαρχὰς, εὐχαριστήρια. Ἀνθ' ὅτου δηούν κατημέληται τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκέν φροντίδι γέγονε τῇ προύργιαιτάῃ,

^{τοῦ} Isa. xxii, 22; Job xii, 14. ^{τοῦ} Osee iii, 4. ^{τοῦ} Hebr. xii, 16.

ΙΑ'. Εὐαφρόμιος σφύρα τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείᾳ, ὡς ἐν προαγορεύεται τέως προαναφάνεται τὸ κάλλος· ὃς γάρ τῆς ἐν νόμῳ σκιᾶς ὅσον οὐδέπω πεπαυσομένης, καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἱερωσύνης, μελλόντων τε ἀναδείκνυσθαι κατὰ καιροὺς τῶν τῆς ἀληθείας ἱερουργῶν, οἵ καὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας ἔσονται λειτουργοί, ζητήσουσί τε καὶ μάλα γοργῶς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν. Συγχλεισθήσθαι δὲ θύρας φησὶν ἐπ' αὐτοὺς, ή εὐδόκιας οὐκ ἔσομένης τοῖς κατὰ νόμον ἱερατεύουσιν· « Ἐάν γάρ κλείσῃ κατὰ ἀνθρώπου, φτονίαν, τίς ἀνοίξει; » ήγουν τῆς ἀληθεστέρας ἀναδειχθείσης σχημῆς, τουτέστι τῆς Ἐκκλησίας, οὐκ εἰς ελάσσουσιν ἐν αὐτῇ τινες τὴν κατὰ νόμον ἱερωσύνην πληροῦντες ἔτι. Ἐκκλεισμένοι δὲ ὄστερ δι' ἀπιστίας, ἔξω τε μενούσι, καὶ τῶν ἀγίων οὐχ ἄφονται. « Οὐτε γάρ ἐκπεπτύχασι τῆς ἱερουργίας, σαψὲς δὲν γένοιτο τοῦ Θεοῦ ἀγόντος διὰ φωνῆς 'Μοσῆ' » Διότι ἡμέρας πολλὰς καθίσσονται οἱ ιερατεῖς Ἰσραὴλ, οὐκ ὅντος βασιλέως, οὐδὲ ἀρχοντος, οὐκ οὖστις θυσίας, οὔτε λεπτείας, οὔτε δῆλων. Οὐκοῦν τῆς ἐν νόμῳ λατρείας τὴν οἰστεν κατάληξιν, καὶ τῆς κατὰ αὐτὸν λειπούσης τὸν συγχλεισμὸν, κατασημήνειν δὲν, ὡς γέ μοι δοκεῖ, τὸ δεῖν ἐπ' αὐτοὺς κλεισθήσθαι θύρας εἰπεῖν, οὐ προσιμένης αὐτοὺς τῆς Ἐκκλησίας· οὐ γάρ μηλοσφαγεῖν ἔτι καιρὸς, ἀλλ' ἡδη ταῖς ἀνατιμάκτοις τιμάται θυσίας δὲ τῶν δλῶν θεός. Ἐπειδὴ δὲ προσεπάγει τούτοις τὸ, « Οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν, » ἐν ήθει φαμὲν γεγενῆσθαι τὸν λόγον. Βούλεται γάρ ἡδη δηλοῦν, διε τε κέρληνται πρὸς ἱερουργίαν καὶ εἰς τὸ πῦρ ἐνιέναι τῷ θυσιαστήριῷ, οὐκ ἵνα τὴν τοῦ κεκληκότος αὐτοὺς παραλύσωσι δόξαν, ἀλλ' ἵνα τιμῶντες τοῖς καθήκουσι τρόποις καὶ τὰ τῆς ἱερωσύνης ἔχοιεν γέρα. Οἱ δὲ δη τῶν οὕτω σεπτῶν οὐ πεφροτικότες σπουδασμάτων, μήτε μήναιδον τῆς ἱερουργίας προσκρούειν θεῷ παραιτούμενοι, δικαιώσις δὲν ἡδη κολάζοιντο. Ἐγκλημα γάρ οὐ μικρὸν εἴη ἀν, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ ποιεῖσθαι περ' οὐδὲν τῶν παρὰ Θεοῦ δεδωρημένων τὴν μέθειν, ἀποστείσθαι τε καὶ λίαν ἀδύολως τὰς περ' αὐτοῦ τιμάς. Καὶ γοῦν ὀνόμασται τε γῆινός τε καὶ βέβηλος δὲ Πίσαν, διε βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτοκία ἑαυτοῦ. Οὐκοῦν δταν λέγει, « Οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν, » βούλεται δηλοῦν, ὡς οὐκ ἀγέραστον μὲν ἡ ἱερωσύνη· πλὴν οὐδὲν ἔξω δίκης, εἰ μὴ προσφέροιτο τις αὐτῇ, καθ' ἐν ἀν προσήκοι τρόπον τε καὶ λόγον. Ιστέον δὲ διε τὴν Ἐβραίων ἔκδοσις ἐτέραν ἔχει τὴν τῶν νομάτων ἀπέδοσιν, καὶ αὐτήν δὲ τὴν τῆς λέξεως συνθήκην. Ἐφη γάρ, διε τὸ μεῖζης τε οἱ Λευΐται, καὶ μήτε καὶ οἱ λεπτεῖς, οἱ τὴν ἐσχάτην ἐν τῷ ναῷ τάξιν ἔχοντες, τεταγμένοι τε πρὸς ὑμῶν εἰς τὸ κλείσιν τὰς θύρας, οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου

Οὐκ ἔστι μου θέλημα ἐν ὑμῖν, λέγει Κύριος Α παντοκράτωρ, καὶ θυσίαν οὐ προσθέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. Διστι ἀπὸ ἀρατολῶν ἡλίου καὶ ἥσως δυσμῶν τὸ δνομά μου δεδέξοται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν πατέρεσι τόπῳ θυματία προσδέγεται τῷ ἐνδυματὶ μου, καὶ θυσία καθαρά· διστι μέρα τὸ δνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

B. Ἀποφάσκει λοιπὸν ἐναργῶς τῆς κατὰ νόμου λατρείας τὴν προσαγωγήν, μονονουχὴν δὲ καὶ ἀποφορὴν τῆς εἰς Ἰουδαίους ἀγάπης, καὶ ἀνεβέλλοντο ποιεῖται τὴν ιερατύνην, καὶ ἀπαράδεκτον τὴν σκιάν, βουθυσίας δὴ λέγω καὶ καπνούς, διτι μήτε ἐν ἀρχαῖς οὖτος ἦν δ σκοπὸς αὐτοῦ. Καὶ μήτι καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐναργὲς καὶ δι' ἑτέρων προφητῶν ἐποιεῖτο, λέγων διὰ μὲν φωνῆς Ἡσαΐου· « Πλήρης εἰμὶ δλοκαυτωμάτων χριῶν, καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων, καὶ τρέχων οὐ βούλομαι· οὐδὲ δὲν ἔρχησθε δόθηναι μοι. Τίς γάρ ἔξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; Ήστείν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεσθε. Ἐάν φέρητε σεμίδαιν, μάταιον· θυμίᾳρα βθέλυγμά μοὶ ἔστι. » Διτι δὲ γε τῆς Ἱερεμίου φωνῆς· « Τὸ δλοκαυτώματα ὑμῶν συναγάγετε μετὰ τῶν θυσιῶν ὑμῶν, καὶ φάγετε τὰ κρέα, διτι οὐκ ἐλάλησα πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν περὶ δλοκαυτωμάτων καὶ θυσῶν, ἐν δὲν ἡ ἡμέρᾳ ἀνήγαγον αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἴγυπτου. » Ὑποτύπωσις γάρ ὁτεπερ, καὶ προαναφώνησις τῆς ἐν πνεύματι τε καὶ ἀληθοῦς λατρείας δ νόμος ἦν, « καὶ δικαιώματα σαρκὸς, ὡς θεσπέσιος γράψει Παῦλος, μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα. » Οὐ δέ γε τῆς ἐπανορθώσεως καιρὸς εἰη ἀν δέ τερος, οἶμαι, τίς παρὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίαν, διτι καὶ ἡ πρώτη μὲν διάθεσις διὰ τὸ, τὸ δμεμπτὸν οὐκ ἔχειν, ἀφανισθῆναι λέγεται· ἐπαλωιάθη γάρ τῆς γε μήτι νέας καὶ δευτέρας ἔξητήθη τόπος, διτι καὶ παντὸς ἐπέκεινα μώμου τε καὶ αἵτια; ἔστι. Λελάληκε γάρ δι' αὐτῆς, διτι καὶ « μεγάλης βουλῆς Ἀγγελος», ὄνδρασται. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν· « Απ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ὁ πέμψας με Πατήρ, αὐτὸς μοὶ ἐντολὴν δένωκε, τί εἰπω, καὶ τὶ λαλήσω. » Ἔφη τοινύν ἐναργῶς τοῖς κατὰ νόμου ιερατεύουσιν, ὡς ἀνεθέλητοι τέ εἰσιν αὐτῷ, μᾶλλον δὲ, ὡς ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔχει θελήματα, ἐν σκιᾷ καὶ τύποις πληροῦσι θυσίας, καὶ ὡς οὐκ ἀν προσδέξαιτο παρ' αὐτῶν τὰ ιερουργούμενα. Προσαγορεύει δὲ διτι μέρα καὶ ἐπιφανὲς ἔσται τὸ δνομά αὐτοῦ παρὰ τοῖς ἀνάπτισαν τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ τε καὶ ἔθνει θυσίαι καθαραὶ καὶ ἀναίματοι προσκομισθήσονται τῷ δνόμῳ αὐτοῦ, κατασμικρυνόντων αὐτὸν οὐκέτι τῶν ιερουργῶν, οὐτε μήτι βραύμως προσκομιζόντων αὐτῷ τάς πνευματικὰς λατρείας· ἀλλ' ἐν σπουδῇ, καὶ ἐπιεικείᾳ, καὶ ἀγιασμῷ, τάς τῶν νοητῶν θυμιαμάτων εὐωδίας ἀνακομίζειν ἐπουδικότων, τουτέστι, πίστιν, ἐλπίδα, ἀγάπην, καὶ τὰ ἐξ Ἑργῶν ἀγαθῶν αὐχήματα, προστεταγμένης δηλονότι τῆς Χριστοῦ θυσίας τῆς οὐρανίου καὶ ζωοποιοῦ, δι' ἣς κατήργηται· Οάνατος, καὶ δὲν φθαρτῇ δη αυτῇ, καὶ ἀπὸ γῆς, σκρῆ ἀμφιέννυται τὴν ἀφθαρσίαν.

· Γμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτὸν ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς·

VERS. 11. *Non est mihi voluntas in robis, dicit Dominus omnipotens, et sacrificium non suscipiam ex manibus vestris. Quia ab ortu solis usque ad occasum nomen meum glorificatum est in gentibus, et in omni loco incensum offeretur nomini meo, et sacrificium mundum; quia magnum nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens.*

XII. Deinceps oblationem juxta cultum legalem manifeste repudiat, et propemodum a charitate erga Judæos discedit, et sacerdotio abhorret, et umbram non admittit, boum immolationes et nidores, inquam, quoniam neque a principio hic illi scopus. Atque istud nobis etiam per alios prophetas declaravit. Per Isaïam quidem: « Plenus sum holocaustis arietum, et adipem agnorum, et sanguinem taurorum et bircorum nolo: neque veneris apparere mihi. Quis enim quæsivit hæc de manibus vestris? Calcare atrium meum non apponetis. Si obtuleritis siliginem vanum: incensum abominatio est mihi ¹⁸. » Per Ieremiam autem: « Holocautomata vestra congregate cum sacrificiis vestris, et comedite carnes, quia non sum locutus ad patres vestros, et non præcepit eis, in qua die eduxi eos de terra Αἴγυπτοι, de holocaustis et victimis ¹⁹. » Quasi quedam informatio, et promulgatio præcedens spiritualis verique cultus lex erat, et justitiæ carnis, ut scribit diuinus Paulus, usque ad tempus correctionis impositæ ²⁰. Nec correctionis tempus aliud fuerit, opinor, præter adventum Salvatoris nostri, quando et prius illud testamentum, quia culpa non vacaret, abolitum dicitur. In veteravit, et novi ac secundi quæsitus locus, in quod nulla reprehensio, culpa nulla cadit. Per id enim verba fecit, qui etiam « magni consilii Angelus», dicitus est ²¹. **830** Cujus est et illud: « Ego a me ipso non loquor: sed qui misit me Pater, ipse mandatum dedit mihi quid dicam, et quid loquar ²². » Aperte igitur sacerdotibus legis dixit, se ipsos nolle, vel potius se in ipsis voluntatem non habere, in umbra nempe et figuris sacrificantibus, eorumque sacra non suscepturum. Prænuntiat autem fore magnum et illustre nomen suum apud omnes toto orbe mortales, et in omni loco ac gente sacrificium mundum et incruentum nomini suo oblatum iri, non jam sacerdotibus illis ejus dignitatem obscurantibus, neque incuriose spiritualem cultum ei offerentibus, sed cum diligentia, et bonitate, et sanctimonia incensorum spiritualium suaveolentiam offerre satagentibus, sidem scilicet, spem, charitatem et honestamenta honorum operum, ita constituto scilicet Christi sacrificio colesti ac vivisico, per quod destructa est mors, et caro ista terrena, et corruptioni obnoxia incorruptionem induit ²³.

D τοιγάρτοι κατήργηται· Οάνατος, καὶ δὲν φθαρτῇ δη αυτῇ, καὶ ἀπὸ γῆς, σκρῆ ἀμφιέννυται τὴν ἀφθαρσίαν.

VERS. 12. *Vos autem contaminatis illud, in eo*

¹⁸ Isa. i, 11-13. ¹⁹ Jerem. vii, 21, 22. ²⁰ Hebr. ix, 10. ²¹ I.a. ix, 6. ²² Joan. xii, 49. ²³ 1 Cor. xv, 53.

quod dicitis vos : Mensa Domini polluta est, et A Τράπεζα Κυρίου ἡλιστημένη ἐστι, καὶ τὰ ἔπειτα θύμερα ἀξονδήτωαι βράματα αὐτοῦ.

XIII. Meliores et magis frugi fore ex gentibus vocatos, quam Israelitas, hinc quoque patescit. Apud illos enim sacrificia munda, et beneolens thymiam, et magnum nomen Domini (ab ortu so- lius usque ad occasum ¹⁹). Apud vos autem altare, inquit, non est in magna et quæ Deum deceat glo- ria. Contaminatis enim illud, dicentes: « Mensa Do- mini polluta est, et despacta quæ sunt super ea. » Et par quidem erat, sacerdotes bujuscemodi verbis abstinere, cum ipsis factis clamarent, sicut nimiruin, « Et insipiens dicit in corde suo: Non est Deus ²⁰. » Per quæ enim quis contempnere ceruitur, tametsi vo- cem non edat, operibus tamen ipsis et vita pravita- te tantum non clamat, « Non est Deus. » Qui enim sic vivere consueverunt, quasi Deo non inspectante omniaque soluto animo et insolenter aliquæ impie agere, hi rebus et factis ipsis Deum negant. Ad hunc itaque modum, qui sancto altari veneratio- nem illi imprimis congruam debitamque servare non studuerunt, **831** per ipsa quæ consecrantur dicunt, « Mensa Domini polluta est. » Fugienda est ergo in his incuria; qui secus faxit, audire Deum debet dicentem: « Non est mihi voluntas in vobis, et sacrificium non suspiciam ex manibus vestris. » Quin autem miserrimum sit Deum offendere, quis cui ab animo et mente bene est, dubitave- rit?

Vers. 13. *Et dixistis:* *Hæc ex afflictione sunt, et exsufflavi ea, dicit Dominus omnipotens. Et infere- batis rapta, et clauda, et infirmata. Et si obtuleritis sacrificium, si suscipiam ea de manibus vestris, dicit Dominus omninetra.*

XIV. Acriter accusat sacerdotes, ut qui offerenda in sacrificio iustrare, an viliosa sint, minime ve- liunt, et, sine cura atque exploratione, clauda, circa, morbida admittant, quanquam lex aliqua corporis parte non sana et integra rejici aperte jusserit. Quod si forte sacerdotum quispiam inutile pecus ad sacrificium offerentes studio servanda legis repel- leret, non discedebant, captivitatem omnimodis praetendentes, et audacter admodum affirmantes non esse malas victimas, sed ex itinere ita affictas, cum e Babylone in Iudeam reverterentur. Offerebant porro et rapta, et clauda, et debilia. Feræ siquidem incursantes, interdum gregibus nocent: seu foris quid rapuerint, deinde cursu pastor insecuros, fau- cibus earum eripuerit: et canum latratis perter- refecerit, aut pedum in eas projecerit. Hæc sunt, opinor, rapta, et hæc simul cum claudis, quæ cum cæteris pasci amplius non possent, offerebant. Eliam infirmata dicabant, hoc est, jam moribunda, uni- versorum Deum dedecorantes potius quam hono- rantes. Verum et exsufflavi ea, dicit Dominus om-

A Τράπεζα Κυρίου ἡλιστημένη ἐστι, καὶ τὰ ἔπειτα θύμερα ἀξονδήτωαι βράματα αὐτοῦ.

B ΠΓ. «Οτι καὶ ἀμείνους ἔσονται, καὶ ἐπιεικέστερα τῶν ἐξ Ἱερατὴλ, οἱ ἐξ ἑθνῶν κεκλημένοι, καὶ διὰ τού- των ἡμῖν καθίστησιν ἐναργές. Παρ' ἐκείνοις μὲν γάρ αἱ θυσίαι καθαραὶ, καὶ τὸ εἰνῶς θυμίαμα, καὶ μέγα τὸ δνομα «ἀπὸ ἀνατολῶν ἥλιου καὶ ἡώς δυσμῶν. » Παρ' ὑμῖν δὲ, φησι, οὐκ ἐν δόξῃ μεγάλῃ καὶ τῇ πρε- πούσῃ Θεῷ τὸ θυσιαστήριον. Βεβηλοῦτε γάρ αὐτὸν, λέγοντες: «Τράπεζα Κυρίου ἡλιστημένη ἐστιν, ἐξ- ουδεναμένα δὲ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς. » Καὶ εἰκὸς μὲν μὴ τοιούτοις φῆμασι κεχρῆσθαι τοὺς λεπέας, αὐτοῖς γε μὴν πράγμασι τοῦτο βρᾶν, καθάπερ ἀμέλεις καὶ διφρων φησὶν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ. Οὐκ ἔστι Θεός. » Δι' ὧν γάρ ὁρᾶται καταφρονῶν, καὶ εἰ μὴ λέγῃ φωναῖς, δὲλλοις ὅντις ἕργοις αὐτοῖς, καὶ τῇ τοῦ βίου σκαιότητι μονονούσῃ διακέραγε τὸ, «Οὐκ ἔστι Θεός. » Οἱ γάρ οὗτοι ζῆν εἰωθότες, ὡς μὴ ἐφορῶντος Θεοῦ, πάντα τε δρῦν ἀπεριμερίμων, καὶ ἐκτόπως ἀνοικουργεῖν, ἔρ- γοις αὐτοῖς καὶ πράγμασιν ἀρνοῦνται τὸν Θεόν. Κατὰ τούτον δὴ οὖν τὸν τρόπον, οἱ μὴ ἀποσώζειν ἐποιησάκτες τῷ ἀγίῳ θυσιαστηρίῳ τὸ διετέλεστα πρέπον τε αὐτῷ, καὶ ὀφειλόμενον σέβας, δι' αὐτῶν ὧν διώκουσι λέγουσι: «Τράπεζα Κυρίου ἡλιστημένη ἐστι. » Παραινητέον δὴ οὖν τὸ φάδυμον ἐν τούτοις καὶ εἰ μὴ τις ἔλοιπο τοῦτο δρῦν, ἀκούεται πάντως Θεού λέγοντος: «Οὐκ ἔστι μου θέλημα ἐν δικῶν, καὶ θυσίαν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. » Πλάν- δεινον δὲ διετέλεστα προσκρούειν Θεῷ, πῶς ἂν ἐνδοίαστε τις, εἰπερ ἔστιν ἐν καλῷ καὶ νοῦ καὶ φρενός;

C Καὶ εἰπατε. Ταῦτα ἐκ κακοπαθείας ἐστι, καὶ διεγύσησα αὐτά, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Καὶ εἰσεγέρεται ἀράγματα, καὶ τὰ χωλὰ, καὶ τὰ ἐρυθρούμενα. Καὶ ἀτὰ γέρητες τὴν θυσίαν, εἰ προσδέξομαι αὐτά ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

D ΙΔ'. Κατηγράπτο λίαν τοὺς λεπέας, ως ἤκειστα μὲν μωμοσκοπεῖν ἐλομένους τὰ προσεγόμενα τῶν θυμάτων, προσδεχομένους δὲ μᾶλλον φρεύμως τε καὶ ἀνασταύστως χωλά, καὶ τυφλά, καὶ ἀρρώστα, κατέτοι τοῦ νόμου σαφῶς τὰ ἐμπηρα τῶν θυμάτων ἀπόδητα δεῖν ποιεῖσθαι προστεταχότος. Εἰ δὲ δὴ πού τις τῶν λεπέων ἀπεσόβει, τοῦ νόμου ἀντεχόμενος, τὸν εἰς θυσίαν προσάγοντα τὸ ἀχρεὸν, ἐπέμενον οἱ προσ- ἀγοντες, δικαίω τε καὶ λάτω τὴν αἰγμαλωσίαν προτείνοντες, δισχυριζόμενοι τε καὶ μᾶλα νεανικῶς, φαῦλα μὲν οὐκ εἶναι, κακοπαθῆσαι δὲ μᾶλλον κατὰ τὴν δόδον, ὑπονοστούντων αὐτῶν ἐκ τῆς Βασιλῶντος εἰς τὴν Ιουδαίαν. Προστεκμένον δὲ καὶ τὰ ἀρτάγματα, καὶ τὰ χωλὰ, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα. Θήρες μὲν γάρ ἐπιόντες ἔσθι τὰς καταστῶνται ταῖς ἀγέλαις, καὶ εἰ τι τυχὸν ἀρπάσειαν, εἴται δραμῶν δὲ ποιμὴν ἐκοπά- σσει τῶν ὀδόντων τὸ ἡρπασμένον, ή καταποήτας κυνῶν ὑλαχαῖς, ή καλαύροτα βαλῶν. Τοῦτο, οἷμαι, τὸ ἀρπαγμα, ταῦτα προσῆγον ὄμοιον τοῖς τοὺς πόδας λελωβημένοις, καὶ οὐκ ἔτι τοῖς ἀλλοῖς συγκατανέμε- σθαι δυναμένοις. Προσῆγον δὲ καὶ τὰ ἐνοχλούμενα».

¹⁹ Psal. xlix, 1. ²⁰ Psal. xiii, 1.

τοιεστί, τὰ θανατῶντες λοιπὸν, ὑδρίζοντες μᾶλλον, ή τιμῶντες τὸν τῶν θλιών Θεόν. Ἀλλ᾽ εἰ ξεφύσασα, φησίν, αὐτὰ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Καὶ ἐπειδὴ θύειν ἀνοσίως ἐγκώκατε, φησίν, οὐκ ἀν δλῶς παραβεβαίμην τὰ ἔξ ὑμῶν, οὐδὲ ἀν λογισαμην εἰς

A niptens. » Et quoniam sacrilege sacris operari constituitis, adeo illegitimas et immundas oblationes neuliquam a volbis suscepimus, nec in odorem suavitatis reputaverimus.

δομήν εὐωδίας τὰς οὐτως ἐκνόμους, καὶ ἀκαθάρτους προσαγωγάς.

Χρή δῆ οὖν ἄρα θύειν ἡμᾶς καὶ μάλα ἐπιεικῶς, καὶ ἐπουδασμένως, καὶ προσκομίζειν Θεῷ μὴ ἀπλῶς τὰ κατερθίμενα, καὶ ἀτιμάτα, καὶ οὐδενὸς ἕξια λόγου ἀλλὰ προβοχτα, καὶ ἐξαιρετα. Εἰ δὲ δῆ τις θαυτὸν λεπουργοῦν Θεῷ, μεμνήθω γάρ τοῦ μακαρίου Παύλου γράφοντος ἄδι· « Παραστήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἀγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν » πολυπραγμονεῖτω τὰ καθ' έαυτὸν, καὶ οἰονεὶ τις ἀκριβῆς μωμοσκόπος τῆς θυτοῦ γενέσθω ψυχῆς. Ὁράτω μὴ ἄρα πώς ἔστι τυφλός, τουτέστι, τῆς ἀληθείας τὸ φῶς οὐκ ἔχων εἰς νοῦν· μὴ σκάζῃ τὸν πόδα, τὸ δρμοποδεῖν δύνασθαι πρὸς πᾶν διτοὺν τῶν ἀγαθῶν οὐκ ἔχων· μὴ ἀρπαγμά τε καὶ ἀρρώστον. Χρή γάρ ὑμᾶς ἀδύπνειν, « Τοις δὲ αὐτιδίκος ἡμῶν, διάβολος ὡς λέων πειράχεται, ζῆτων τίνα καταπίῃ. » Όταν τοίνους δύπνοι τε καὶ ἐγρηγόρτες εὐρισκώμεθα, παραθεῖ τὸ θηρίον. Εἰ δὲ νυστάζοντας ἔη, καὶ κατημελήκότας, ἀρπαγμα ποιεῖται, καὶ ἀρρώστους ἀποτελεῖ, τουτέστι, ηθενηκότας, καὶ ἀδρανῶς ἔχοντας κομιδῇ περὶ τὸ δύνασθαι κατορθοῦν ἀρετὴν. « Εστε δὲ δῆ καὶ τοῦ διενοχλεῖσθαι μαχράν, τουτέστι, μικροψύχιας ἀμελίνων, καὶ διαπίπτων ἐν ὑπομονῇ. Διόπερ γάρ ἀποφέρει πρὸς ζωὴν τῆς ὑπομονῆς ὁ τρόπος, οὕτω καὶ εἰς θάνατον μικροψύχια. Νοῦ γάρ ἀσθένειαν, καὶ καρδίας πάρεστι τὸ χρῆμα φαμεν. Τοιγάρτοι καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἰησαῖς τῶν τοιούτων ἡμᾶς ἀπαλλάττεσθαι πειθῶν συμβουλέύει λέγων· « Ἰσχύσατε, χείρες ἀνειμέναι, καὶ γνωτα παραλεμμένα. Παραχαλέσασθε, οἱ διλγόψυχοι τῇ διανοίᾳ ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. Ἰδού δὲ Θεὸς ἡμῶν, οὗτοι Κύριος μετὰ λαχόνος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετὰ κυρίας. »

Καὶ ἐπικατάρατος, δες δὴ δυνατός, καὶ ὑπῆρχεν τῷ ποιητῷ αὐτοῦ ἀρσεν, καὶ ἡ εὐκή αὐτοῦ ἐκ' αὐτῷ, καὶ θύει διερθαρμένος τῷ Κυρίῳ. Διότι Βασιλεὺς μέτας ἐγώ εἰμι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ δρομά μου ἐπιφανές ἐτ τοῖς ἔθνεσι.

ΙΕ'. Καθορίζει λοιπὸν τοῦ θύοντος ἀνοσίως τὴν D ἄραν, καὶ μάλα εἰκότως. Εἰ γάρ δῆ τις εὑξαιτο, φησί, καὶ ἐν ποιμνίοις; ἔχοι τοις έαυτοῦ τὸ ἀρσεν τε καὶ ἀμωμον, ἀνθ' ὅτου μὴ τοῦτο προσκομίζει Θεῷ, συλλέγει δὲ μᾶλλον δι μηδενὸς ἕξια φαίνοντ' ἄν λόγου, θρεις τὸ χρῆμα καὶ ἔτερον οὐδέν. Οὐ γάρ δῆ κατά τινας τῶν ἐν σκότῳ, καὶ πλάναις, καὶ βεβήλοις εἰδωλολατρείαις, προσκαθήμενοι λίθοις ἀναισθήτοις δεδουλεύκαμεν τῷ Θεῷ δὲ μᾶλλον τῷ παντοκράτορι, καὶ τῷ τῶν θλων γενεσιουργῷ, δη τρέμουσι μὲν οὐρανοί, κατεπέφρικε δὲ καὶ ἡ γῆ, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ. Ἐπιμαρτυρεῖ δὲ πάλιν τοῖς ἔξ θυνῶν τὸ λαν ἐπιεικές, ἐπιφανὲς εἶναι λέγων τὸ τῆς θεότητος

A niptens. » Et quoniam sacrilege sacris operari constituitis, adeo illegitimas et immundas oblationes neuliquam a volbis suscepimus, nec in odorem suavitatis reputaverimus.

Quare nos et convenientissime et studiose sacrificia facere oportet, et non ita simpliciter rejectitia, et contemptissima, ac nullius aestimanda, sed excellentia et selecta Deo consecrare. **832** Quod si quis semetipsum Deo hostiam sacraverit, beati Pauli meminerit hunc in modum scribentis: « Exhibete corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placenter, rationabile obsequium vestrum »¹¹⁻¹². » Inquit diligenter in res suas, et velut sedulus vitiorum B animæ sua inspecto fiat. Videat ne forte cæcus sit, perfectæ veritatis lumen in præcordiis non habens; ne pede claudicet, ad omne bonum recta ingredi baud potis; ne raptum quid, aut morbidum. Oportet enim nos pervigilare, « Quoniam adversarius noster diabolus tanquam leo rugiens circumvit, querens quem devoret »¹³. Si igitur vigiles experrectique inveniamur, prætercurrit bellua. Sin dormitantes negligentesque conspexerit, rapinam de nobis sibi facit, et ægrotos, hoc est, languidos et imbecilles admodum ad officia virtutis legitime obeunda reddit. Procul item absit a debilitate, hoc est, ne se a dejectione animi et impatientia vinci patiatur. Quemadmodum enim morum patientia ad vitam, ita pusillanimitas ad mortem perducit. Est enim mentis et cordis infraction, seu imbecillitas. Proinde beatus quoque Isaías ut nos ab hujusmodi vitiosis affectionibus exsolvamus suadet: « Confortamini, manus remissæ, et genua dissoluta. Consolamini, pusillanimes mente, confortamini, nolite timere. Ecce Deus noster: ecce Dominus cum fortitudine veniet, et brachium ejus cum dominatione »¹⁴.

Vers. 14. Et maledictus homo qui erat potens, et erat in grege ipsius masculum, et votum ejus super eo, et immolai corruptum Domino. Quia Rex magnus ego sum, dicit Dominus omnipotens, ei nomen meum illustre est in gentibus.

XV. Decernit nunc maledictionem in sacrificantem impie, idque pro eo plane ac decebat. Si quis enim votum concipiatur, inquit, et in gregibus suis habeat masculum, et ab omni labore purum, quia illud Deo non offert, sed eligit potius quæ nullius pretii videantur, nihil aliud quam Deo contumeliam facit. Non enim, ut quidam in tenebris, erroribus, impuris idololatriis versantes, lapidibus sensus expertibus advoluti servimus: sed Deo omnipotenti potius, et illi, a quo omnium rerum initia originesque manarunt, quem tremunt cœli, tremit terra, **833** et omnes quos illa sustinet. Rursum iis qui ex gentibus sunt, magna probitatis testimonium dat, dum

¹¹⁻¹² Rom. xi, 1. ¹³ I Pet. v, 8. ¹⁴ Isa. xxxiv, 3-5.

divinitatis nomen apud eos magnum, venerandum et admirandum esse confirmat. Ille idem nos quoque, et non aliud sentiamus.

Suscepit autem et Dominus noster Jesus Christus centurionem idololatram, dixique insuper : « Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel »⁴⁹. » Maledictus ergo qui Deo corruptum seu vitiosum sacrificat, cum possit illum honorare melioribus, siquidem in gregibus suis, ut modo dictum est, immaculatum et masculum habet. Observandum ad sacrificium peti masculum, licet lex Deo immolare etiam feminam praeceperit⁵⁰. Dicimus igitur sacrificia ex voto, hoc est, mere voluntaria, immaculata et masculum victimam postulasse, et typus ad offerentem pertinebat, quodammodo hortante lege, ad Deum volentes in odorem suavitatis ascendere, viriles et animi perturbationibus majores, atque ab omni reprehensione alienissimos esse oportere. Sacrificia autem pro peccatis, de agnis et hædis feminam admitebant plane. Atque haec etiam imbecillitatis offerentium insinuatio quædam erat. Infirmæ enim sunt feminæ, et maribus robore inferiores. Omne autem peccatum, mente infirmata nec amplius spirituale robur conservante, consciiscitur.

CAP. II.

VERS. 1, 2. *Et nunc mandatum hoc ad vos, o sacerdotes : Si non audieritis, et si non posueritis in cor vestrum, ut deitatem gloriam nomini meo, dicit Dominus omnipotens, mittam super vos maledictionem, et maledicam benedictionem vestram, et maledicam ipsam. Et dissipabo benedictionem vestram, et non erit in vobis, quia vos non ponitis in cor vestrum.*

XVI. Culpas hactenus admissas ex bonitate condonat, et misericordiam tribuit, peccatores quasi ad primævam virtutem revocans. Hoc eum significare censeo, dum clementer ait : « Et nunc mandatum hoc ad vos, o sacerdotes. » Minatur autem deinceps, nisi facere velint quæ eos facere constare oportet, divinorumque oraculorum sensum in mente et cor immittere, **¶34** et seipsis meliores evaserint, et Dei gloriam quæsiverint, altare non ultra vilipendentes, neque temere et citra explorationem legibus sancta sacra peragentes, penitissime illis maledictum et succensurum. Puto autem ego, istorum verborum, « Maledicam benedictionem vestram, et dissipabo ipsam, » hanc forsitan sententiā esse : Deo quibusdam felicitatem annuente, uberem proventum in agris fore, et omnia prospere successura, et pecora incredibiliter numero auctum iri, ipsaque in corporibus nihil adversum noxiūque passuros. Afferente autem ipso benedictionem

A νομα παρ' αὐτοῖς, σεπτόν τε καὶ ἀξιάγαστον. Διακεισώμεθα γὰρ οὐκ ἐτέρως ἡμεῖς, ή κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον.

« Απεδέχετο δὲ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰδωλολάτρην δυτα τὸν ἔκατόνταρχον, καὶ δὴ καὶ ἔρασκεν. » Ἀμήν λέγω ὑμῖν, παρ' οὐδενὶ τοσαύτην πίστιν εὑρον ἐν τῷ Ισραὴλ. » Ἐπάρστος οὖν ὁ θύνων Θεῷ καὶ κατεψφαρμένον, καίτοι τὸν αὐτὸν τοὺς ἀμείνους τιμῆν (¹), εἴπερ ἐν ποιμενοῖς ἔχει, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, τὸ δημωμόν τε καὶ δρεσν. Σημειωτέον δὲ, ὅτι τὸ δρεσν εἰς θυσίαν αἰτεῖ, καίτοι τούτῳ νόμῳ προστεταχότος καταθύειν Θεῷ καὶ θήλεα. Φαμὲν οὖν, ὅτι αἱ κατ' εὐχὴν θυσίαι, τουτέστι, τὰ ἔκουσα, τὸ δημωμόν τε καὶ δρεσν ἐδέχοντο θύμα, καὶ ἦν διάπος εἰς τὸν προσάγοντα, μόνονουχλ παρεγγυῶντος τοῦ νόμου, ὅτι χρή τοὺς εἰς δσμήν εύωδίας ἀναβαίνειν ἐθέλοντας τῷ Θεῷ, ἀνδρείους τε εἶναι, καὶ πανθῶν ἀμείνους, καὶ μάρμου παντὸς ἀπωτάτω. Αἱ δὲ γε ὑπὲρ ἀμαρτῶν προσαγόμεναι θυσίαι, τὸ θῆλυ πάντως ἐδέχοντο ἀπὸ τῶν ἀμινῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐριφῶν. Αἰνιγμα δὲ καὶ τοῦτο τῆς τῶν προσαγόντων ἀσθενείας ἦν. « Αναλκι γὰρ τὸ θῆλυ, καὶ τῶν δρεσκῶν ὡς ἐν Ισχύι δεύτερον. » Αμαρτία δὲ πάσα δρῦπτο ἀν Τζενενήκτος τοῦ νοῦ, καὶ οὗτοι που μᾶλλον τῇ πνευματικῇ σώζοντος εὐρώσταν.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

C *Kai rūr ἐντολὴ αὕτη πρὸς ὑμᾶς, οἱ λερεῖς· Εἳρ μὴ ἀκούσητε, καὶ ἔτεροι μὴ θῆσθε εἰς τὴν καρδίαν ὑμῶν, τοῦ δούρα: δόξαντε τῷ ὄντι μου, λέτει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἔξαποστελῶ ἐφ' ὑμᾶς τὴν κατάραν, καὶ ἐπικαταράσσομαι τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, καὶ καταράσσομαι αὐτήν. Καὶ διασκεδάσω τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, καὶ οὐν δοται ἐν ὑμῖν, διτε μεῖς οὐ τίθεσθε εἰς τὴν καρδίαν ὑμῶν.*

D *IΓ'. Παρίησι φελαγάθως τὰς ἐπὶ τοῖς ήδη φθάσασιν αἰτίας, καὶ νέμει τὸν ἔλεον, εἰς ἀρχὰς ὥστερ ἐπιεικεῖας ἀνατίθεις τοὺς ἡμαρτηκότας. Τούτη μὲν οἷμα δηλοῦν, λέγοντα χρηστῶς τότε· « Καὶ νῦν ἡ ἐντολὴ αὕτη πρὸς ὑμᾶς οἱ λερεῖς. » Ἀπειλεῖ δὲ λοιπὸν, ὡς εἰ μὴ ἔχοιντο ποιεῖν ἀγρὴ ποιοῦντας ὄρδαθαι, καὶ εἰς νοῦν. Σω τίθεσθαι καὶ καρδίαν τῶν θείων χρησμῷδημάτων τὴν αἰσθησιν, ἔσοιντο τε αὐτῶν ἀμείνους τὴν πάλαι, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαντες τὴν ἀγρούς, εὐκαρπίας τε ἔσονται καὶ εὐθναταί, καὶ εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἐπιώσει τὸ θρέμματα, καὶ φθορᾶς ἔσονται τῆς τῶν σωμάτων ἀμείνους αὐτοῖς. » Αριστέν-*

⁴⁹ Matth. viii, 10. ⁵⁰ Levit. xxii seqq.

(1) Deficit verbum impersonale.

τος δὲ τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ, πρὸς πᾶν τούναντίον τὸ μεταχωρήσει τὸ πράγματα, καὶ ἀπέσται μὲν πάντως τὸ εὐημερεῖν, κατακρατήσει δὲ μᾶλλον τὰ ἐφ' οὓς ἂν εἰκότες καταγένοιτο τις. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ λόγος ὡς ἐν αἰσθητοῖς τε καὶ πρεσβατίοις πράγμασιν.

Εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον ὡς, εἰ μὴ τις ἔλοιτο τὰς θελας εἰς νοῦν ἔχειν ἐντολάς, οἰχήσεται πάντα αὐτῷ πρὸς τὸ μηδὲν τὰ εἰς νοῦν ἀγαθά, ἔξει τε καρπὸν οὐδένα τῆς φιλοθέου ἡμᾶς· ἀλλ' ἔσται μὲν εὐλογίας τῆς ἀναθεν καὶ παρὰ Θεοῦ τητώμενος, παραπεσεῖται δὲ ταῖς ἄραις καὶ ταῖς ἐκ τούτων ποιναῖς. Ζητητέον δὴ οὖν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν· καὶ τίνα δὴ τρόπον τοῦτο κατορθώσομεν, αὐτὸς ἡμᾶς δὲ Σωτὴρ ἐδίδαξεν εἰκόνων· « Λαμψάτε τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἰδωστε τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πλεύτερά ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Τότε καὶ πλήρῃ τὴν εὐλογίαν ἀποληψόμεθα καὶ ἀκράδαντον τὴν εὐθυμίαν, καὶ ταῖς πνευματικαῖς εὐχαριστίαις ἐντρυφήσομεν, ἐμπλεοί τε παντὸς ἀγαθοῦ γεγονότες, τὸν ἀληθῶς ἀξιοπρεπῆ καὶ ἐξαιρετον διαζήσομεν βίον.

Ἴδού ἡγέρων ἀφορίζων ὑμῖν τὸν ὄμορον, καὶ σκορπιῶν ἐνυστρον ἔστι τὰ πρόσωπα ὑμῶν, ἐνυστρον δορτῶν ὑμῶν, καὶ λήψομαι ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτό. Καὶ ἐκιγνώσεσθε διστις ἡτών ἐξαπόσταλκα πρὸς ὑμᾶς τὴν ἐρεολήν ταύτην, τοῦ εἰραι τὴν διαθήκην μου πρὸς τοὺς Λευΐτας, λέγει Κύριος πατέρωνταρ.

ΙΖ'. Κέρχυπται τι πάλιν ἐν τοῖς προχειμένοις, δὲ καὶ οἷμα δεῖν τοῖς φιλακρόμοις διατραγοῦσθαι σαφῶς· συνείλεν γάρ ἀν οὐτωὶ εἴ μάλα τὸ δηλούμενον. Ὁ νόμος τοινύν δὲ διὰ Μωάεως ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς τὸν τῶν θεῶν θυσιαστηρίων παραστάτην καὶ λεοντηρὸν στεφανῶν, οἷον ἐν τάξει Θεοῦ τέθεικεν αὐτόν. Ἐφη γάρ δις· « Κάρπωμα Κυρίου δὲ κλῆρος αὐτοῦ. » Ἐφη δέ που καὶ διθεσπέσιος Πλούτος· « Βλέπετε τὸν Ἱερατὴλ κατὰ σάρκα. Οὐχ οἱ ἐγγίζοντες τῷ θυσιαστηρίῳ, κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσὶν; » Ἐθος γάρ ἦν ἀπὸ παντὸς θύματος ἀφαιρεῖσθαι τῷ Θεῷ βραχίονα, καὶ στηθήνιον, καὶ τὸν λοδὸν τοῦ ἱππατος, καὶ τοὺς δύο νεφρούς, καὶ μέν τοι τὸ ἐνυστρον, τουτέστι, τὴν κοιλίαν, ὑπεμφαίνοντος αἰνιγματωδῶς τοῦ νομικοῦ γράμματος δις· πάντα ἡμῶν τὰ ἐντεσθια τῶν ἀνατιθέντων ἑαυτὸν εἰς δομὴν εὐώδιας· τῷ Θεῷ λερά τε εἶναι προστήκει καὶ τῇ γιασμένᾳ. Προσεκούντο γάρ τὰ ἐντεσθια, τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀκαθαρσίας ἀπτηλαγμένα. Βραχίλων τε μὴν Ισχύος ἀν νοοῖτο σημεῖον. Χρῆναι δέ φημι πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν Ισχύοντας ἡμᾶς καὶ ἀνδριζομένους ἀναμελῶδεν ἐκεῖνο σοφῶς τὸ διά τῆς τοῦ φάλλοντος λύρας· « Εὔληγει, ή ψυχή μου, τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου, τὸ δυομά τὸ ἄγιον αὐτοῦ. » Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐντοσθίων καὶ τελουμένων θυσιῶν κατὰ τὸν νόμον Ισχύνδες ἡμῖν ἀγαν ἐκπεποίηται λόγος ἐν ἑτέραις συγγραφαῖς. Οὐκοῦν τὸ ταῦτα λέγειν ἀφέντες εἰς τὸ περδόν, τῶν προχειμένων τὴν διατάφησιν, ὡς ἔνι, ποιεῖσθαι σπουδάσωμεν. Προστεταχότος τοίνυν τοῦ νόμου μωμοσκοπεῖσθαι δεῖν τὰ λεπτά, καὶ ἀβασάνιστον

A suam, res omnino versum iri retro et statum beatiorum procul absuturum, invalidura potius ob quae quis merito hic non moretur. Et hæc quidem ut in rebus sensum tangentibus ac temporaneis dicta sunt.

Sciendum autem plane, nisi quis divina mandata animo continere voluerit, omeia animi bona ipsi in nihilum abitura, et vitæ religiosæ fructum nullum relaturum: quinimo cœlestem, atque a Deo imperitiri solitam benedictionem amissurum, et in malædictiones pœnasque consequentes incursurum. Studendum ergo Dei gloriæ; quod quomodo legitimate fiat, ipse Salvator nos docuit illis verbis: « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorifescant Patrem vestrum qui in cœlis est ». Tunc etiam plenam benedictionem et inuincibilem mentis serenitatem recipiemus, et in spiritualium fructuum ubertate cum voluptate versabimur, repletique bonis omnibus, vere nobis dignam et præclaram vitam traducemus.

VERS. 3, 4. *Ecce ego separo vobis humerum, dispergam ventriculum super facies vestras, ventriculum solemnitatum vestrarum, et suscipiam vos in id ipsum. Et cognoscetis quia misi ad vos mandatum hoc, ut esset testamentum meum ad Levitas, dicit Dominus omnipotens.*

XVII. Rursum in verbis adductis aliquid latet quod studiosis audiendi liquido declarandum sentio: sic enim commodissime eorumdem vim sensumque percipient. Lex igitur Mosaica sacræ altariis asstantem et operantem honoribus supremis afficiens, propemodum Deo æquabat; ait enim: « Oblationes Domini possessio ejus ». Et divinus Paulus: « Videite Israel secundum carnem. 835 Nonne qui appropiuquant altari, participes sunt altaris? » Erat quippe solemnine a qualibet hostia separari Deo armum, et pectusculum, et reticulum jecoris, et duos renes, et ventriculum: quo quidem Scriptura legalis per involucrum indicat omnia interiora eorum qui se dedicaverunt Deo in odorem suavitatis sancta et sanctificata esse oportere. Offerebantur enim intima a sordibus inhaerentibus purgata. Armus porro roboris indicium intelligi potest. Existimo autem nos ad omne opus bonum valentes atque animosos illud sapienter modulari debere quod Psaltes lyra sua cantavit: « Benedic, anima mea, Dominum, et omnia quæ intra me sunt, nomini sancto ejus ». Ac de intestinis quidem et sacrificiis secundum legem peragi solitis enucleate nobis in aliis libris disputatum est. Quare de his plura dicere supersedentes in præsentia, propositorum verborum explanationem percurrere pro facultate enitamus. Cum præcepisset ergo lex victimarum labes perspicere, et inexploratam victimam ad altare hanc offerre, et sacrificio perpetrandō constitutis victimarum partes separare, illi

⁸⁷ Matth. v, 16. ⁸⁸ Deut. xviii, 15. ⁸⁹ 1 Cor. x, 18. ⁹⁰ Psal. cii, 1.

explorare vitia non curabant, et mandatum de apha- rematis quae vocantur irriuum faciebant, et non iam quod Deo, sed quod cupiditati sua arrideret praestantes, stabilitates et constanter observari studentes, quas sibi commodiiores putabant hostiarum carnes eligebant. Istud in reprehensionem adducit, et ait: « Ecce ego separo vobis humerum. » Separo posuit, pro, *separavi*, et denuo volo servari consuetudinem. Superadjeci quasi, sive adjicio « ventriculum quoque in facies vestras. » Quoniam enim ipsi dedecorant altare, ideo Deus dicit, « dispergam, » velut par pari referens. « Qui enim me contemnit contemnetur¹¹. » — « Suscipiat itaque vos in id ipsum: » hoc est, in hoc ipso superior fiam, et impios redargiam. Quia enim legem de seligendis ad usum vestrum observavistis, partemque vobis concessam neutram reliquere sustinuistis, et supervacaneum vobis videtur vita inspicere, propterea cognoscetis clausa esse super vos ostia: hoc est, sacerdotio vos exclusos et ejectos esse. Quoniam ego dedi mandatum hoc, sive testamentum, quod disposui ad Levitas. Quid igitur inde? Sciendum est divinorum altarium ministris faciendum quod vult Deus, **836** et mandatis dominicis posthabendum atque contemendum præ illis quidquid alioqui ipsis commodum videtur. Sic enim sancti erunt sacerorum ministri, nec pereuntia diligent, nec a turpi quæstu transversam agentur.

τεσθαί χρή, καὶ τῶν Δεσποτικῶν προσταγμάτων ἑτέρως δοκεῖ. Ιεροὶ γὰρ οὐτως ἔσονται λειτουργοί, καὶ οὐχὶ τῶν προσκαλέρων ἔργοται, καὶ ημμάτου εἰσχρῶν ἥττώμενοι.

Velas. 5. *Testamentum meum fuit cum eo viæ et pacis.*

XVIII. Loquitur de iis qui sancte et cum laude sacerdotium erunt, illudque rem esse vere admirabilem ostendit, quod quidem ad legem, et ad divinarum Scripturarum fructum confirmationemque pertinet. Nam, utsapienter scribit Paulus: « Lex sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum¹². » Quanda igitur visum est de Levi verba facere, sensus percommodo, plane non ad illum qui ex Jacob progenitus, et inter duodecim filios ejus numerabatur, referendus est, jam enim qui sacerdotio fungantur de familia Levi nulli sunt omnino; intelligendum autem sacerdotium, et hoc ipsum quod est sacra facere in persona Levi quodammodo figuratum. D « Fuit igitur, inquit, ad ipsum testamentum meum viæ et pacis. » Proposita est enim verbis Mosi sanctissimo lex scripta ordinata per angelos¹³, per Moseum autem posita Israëlitis, vitam, et pacem iis qui innocenter vivere et legislatoris voluntatem pro regula sibi proponere vellent, annuntians.

A θυμα μὴ προσκομίζεσθαι τῷ θυετηρίῳ, καὶ τοὺς τεταγμένους εἰς λειτουργίαν τὰ τῶν θυμάτων ἀφορίζεσθαι μέρη, κατημέλησαν μὲν τοῦ χρῆμας μωμοσπειν, ἡτεθήκασι δὲ τὴν ἐντολὴν τῶν καλουμένων ἀφαιρέματων, οὐ τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ἢδι τῶν ιδίων πράττοντες θελημάτων, κρατύνοντες τε καὶ ἐμπεδοῦν σπουδάζοντες, ἀπερ αὐτοὺς ὠφελεῖν ἐδόκει τὰ ἐκ τῶν θυμάτων συναγείροντες χρέα. Τοῦτο παράγει πρὸς ἐλεγχον, καὶ φησιν: « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀφορίζω ὑμῖν τὸν ὄμων. » Τὸ δὲ, ἀφορίζω, νῦν τέθεικεν ἀντὶ τοῦ Ἀφώρισα τε ἡδη, καὶ εἰ; δεῦρο βούλομαι τηρεῖσθαι τὸ θέρος. Προσέρριψα δὲ ὕσπερ, ἡτοι προσέριπτα καὶ τὸ « Ἐνυστρον εἰς τὰ πρόσωπα ὑμῶν. » Ἐπειδὴ γάρ ἀτιμάζουσιν αὐτοὶ τὸ θυσιαστήριον, ταῦτη τοι « Ἐκποτῶ, » φησι, οἶον ἀνθυδρίζων. « Ο γάρ ἐξουδενών με, φησι, ἐξουδενώθεσται. » — « Λήψομαι δὴ οὖν ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτὸν, » τουτέστι, ἐν αὐτῷ δὴ τούτῳ περιέσθαι, καὶ ἀσεβοῦντας ἐλέγχω. « Ανθ' ὅτου γάρ δὴ τὸν μὲν ἐπὶ τοὺς ἀφαιρέμασι τοῖς ὑμῶν τετηρήκατε νόμον, καὶ τῆς δοθείσης ὑμῖν μερίδος κατ' οὐδένα τρόπον ἀνέχοσθε καταρρέθυμειν, εἰκαλον δὲ ὑμῖν δοκεῖ τὸ χρῆμα μωμοσπειν, γνώσεσθε δὴ ὡν κεκλεισμένων ἐφ' ὑμῖν τῶν θυρῶν, τουτέστι, ἐκλείσμενοί τε καὶ ἐκπειπόδενοι τῆς λειτουργίας (1).

« Οτι ἐγὼ δέδωκα τὴν ἐντολὴν ταύτην, ἡτοι τὴν διάθεσιν, ἣν διεθέμην πρὸς τοὺς Λευκτάς. Τί οὖν τὸ ἐντεῦθεν; Εἰδέναι προσήκει τοὺς τοῖς θεοῖς λειτουργοῦντας θυσιαστήριοις, δι τὸ Θεῷ δοκοῦν ἐκπράττεισθαι κατόπιν πάν, διπερ αὐτοὺς ὠφελεῖν

· Η διατήκη μου ἢν μετ' αὐτοῦ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ειρήνης.

III'. « Ανακοινίζει τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς ἄγιους; τε καὶ εὐδοκίμως λειτατεύσαντας, καὶ ἀξιάγαστον ἀλτηβῶς ἀποφαίνεις χρῆμα τὴν λειτουργίαν, τὸ γε ἔχον εἰ; νόμον καὶ τὴν ἐκ τῶν θείων χρησματημάτων δημιουργίαν καὶ ἀσφάλειαν. « Οι γάρ δοφώτατος γράφεις Πτυ-λοῦ: « Ο νόμος ἄγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἄγια, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθή. » Οταν τοίνυν δοκεῖ περὶ τοῦ Λευτοιεῖσθαι τοὺς λόγους, ἀναθετέον εἴ μάλι τῶν νοημάτων τὴν δύναμιν, οὐχὶ δὴ που πάντως ἐπ' ἐκείνον δες ἀνέψυ μὲν ἐξ Ἰακώβ, ἐναρθρίθμιος δὲ τοῖς δυοκαλέσκα γέγονεν υἱοῖς οὐ γάρ λειτατεύσαντι διαλογίας συνήστομεν δὲ τῆς λειτουργίας τὸ χρῆμα, καὶ αὐτὸν τότο διπερ ἐστὸν λειτουργία μανονούχη καὶ διαμορφούμενον ὡς ἐν προσώπῳ Λευτ. « Ήν τοίνυν, φησι, πρὸς αὐτὸν τὴ διάθεσις μου τῆς ζωῆς καὶ τῆς ειρήνης. » Λειτάλληται μὲν γάρ ὡς πρὸς Μωσέα τὸν λειταταν δὲ γράμμασι νόμος, διακονηθεὶς δι' ἀγγέλων, τεθεῖται δὲ διὰ μεστήν Μωσέα τοῖς ἐξ αἰματος Ιεραθή, παραγγελίαις ἔχων ζωῆς καὶ ειρήνης τοῖς θείοις βιοῦν δρῶσις καὶ κανόνα ποιεῖσθαι τῆς ἐκυτῶν ζωῆς τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν.

¹¹ I Reg. II, 20. ¹² Rom. vii, 12. ¹³ Galat. iii, 19.

(1) Ille locum fortasse ita rectius legas: Κεκλεισμένως ἐφ' ὑμῖν τὰς θύρας, ὑμᾶς δὲ ἐκκλεισμένους

τε καὶ ἐκπειπομένους τῆς λειτουργίας: et ita nos redidimus.

Ἐσίκε δέ τι καὶ τῶν ἀναγκαιοτέρων εἰς θεωρίαν δὲ Αλόγος ἡμῖν εἰς τὸ παρὸν ὑπανίττεσθαι. Δέδοται γάρ δὲ νόμος τοῖς ἀρχαῖοις, τοῖς ἐξ αἱματος Λευὶ παιδαγωγίαιν εἰσφέρων ἐπὶ τῷ Χριστῷ, καὶ εἰκόνα τινὰ καὶ ὑποτύπωσιν ἐμφανῆ τῶν ἀληθεστέρων. Ἀληθῆς δὲ Χριστὸς, διὸ ἐστιν ζωὴ, καὶ εἰρήνη, καὶ αὐτὸν ἡμῖν αἱ διὰ Μωάβων γράφουσι σκιαῖ. Τοιγάρτοις καὶ ἔρασκεν Ίουδαιοῖς προσλαῦῶν· « Εἰ ἐπιστεύετε Μωσῆ, ἐπιστεύετε ἀνὴρ εἰμοῦ περὶ γάρ ἐμοῦ ἔκεινος Ἑγράψεν. » Αὐτὸν ἐδίλου σφαζόμενος ἀμύνεται μηνὶ τῷ πρώτῳ, τῇ τεσσαρεσκαθεκάτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνασύειν ἐθέλων τῷ αἷματι τοὺς χρόειν ἐθέλοντας τὰς τῶν οἰκων φιλάς· Αὐτὸν δὲ δάμαλις ἡ πυρδά τε καὶ δάμαλος. Τοῖς δὲ πρὸς τὴν τῆς σαρόκδες καθαρότητα, καὶ καθὼς γέγραπται. Αὐτὸν δὲ δάζυμος δάρτος, αἱ τρυγόνες, οἱ νεοστοι τῶν περιστερῶν, καὶ ἀπάξαπλῶς ἦν δὲ νόμος τῆς ἐπὶ Χριστῷ θεωρίας. Εἰκότως οὖν λέγεται Διαθήκη ζωῆς καὶ εἰρήνης. Ζωοτοιχέντες γάρ ἐν αὐτῷ, δι’ αὐτοῦ δὴ πάλιν τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν τὴν πρᾶξαν τῶν θεῶν καὶ Πατέρα, εἰρηνεύομέν τε πρᾶξαν αὐτὸν δι’ ὑπακοῆς καὶ πίστεως.

Καὶ δῶκα πάντων ἐν φόδρῳ φοβεῖσθαι με, καὶ διὰ προσώπου ὄντος μου συστέλλεσθαι πάντοις.

I^o. Ἀπαριθμεῖται γρησίμως τὰ λαμπρὰ τῆς ιερωσύνης αὐλήματα διὰ τῆς τοῦ νόμου μυσταγωγίας ἐξευριμένα. Ἐνετίθεται γάρ μάλιστα τοῖς ιερουργοῖς τὸν τοῦ θεοῦ φόδρον· στέλλεσθαι μὲν ἀναπειθῶν ὅποι προσώπουν δύναματος αὐτοῦ, τουτέστι, ὑφορδοθεῖαι καὶ ὑποτελλεσθεῖαι παρασκευῶν τὸ δύνομα τὸ Δεσποτικὸν, εἰδὼν τε τὴν εἰς αὐτὸν ποιεῖσθαι δεῖν ἀναπειθῶν οὐ πάρεργον, ἀλλ’ ἐπουδεμένην· οὐ τί δὲν γένοιτο τιμαλφέστερον; Γέγραπται γάρ διτοῖς· « Οὐ φοδούμενος τὸν Κύριον, οὗτος ὑγιαίνει. » Καὶ πάλιν· « Φόδρος; Κυρίου, δόξα καὶ καύχημα. » Μεμαρτύρηκε τοίνυν δοίων καὶ ἀληθῶς ιερατευόντων τὸ βεβηδὸν εἰς ἀσφάλειαν. Οὐ γάρ ἀπλῶς πεφοδῆσθαι φησιν αὐτοῖς, ἀλλ’ Ἐν φόδρῳ πεφοδῆσθαι, τουτέστι, ἐν δῃρῇ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ τὸν θεὸν εἰσδέξασθαι φόδρον. Αἱ γάρ ἐπιτάσσεις ἐν τούτοις, καὶ οἱ τῶν λέξεων ἀναδιπλασιασμοὶ τὸ δρῆρεσμένον εἰς ἀρετὴν τῶν ἐπαινουμένων τοῖς ἀκρωμένοις κατασημαίνονται.

Νόμος δὲ ἀληθεῖας ἐν στόματι αὐτοῦ, καὶ διδύκα σύνδεσθαι ἐν χειλέσσιν αὐτοῦ.

K^r. Ἐκέλευτος γάρ δὲ νόμος καὶ τοῦ ψεύδους ἀποφοιτῶν, ὁρδά τε καὶ δίκαια λαλεῖν, καὶ τὴν ἐκ' ἐκάστω πράγματι κρίσιν εὑθῆ τε καὶ ἀδιάστροφον ποιεῖσθαι φημεῖν. Ἐσίκε δέ πάλιν ἀληθείαν δύνομάζειν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, οὐ τὸν νόμον ἐν χειλεστοῖς πεφορηκέναι φησι τοῖς βιοτεύοντας ιεροπρεπῶσι. Εἰ γάρ καὶ ἦν, ὡς ἔφην, ἐν σκιαῖς δὲ νόμος, ἀλλ’ ἦν ἐν αὐτῷ τῆς ἀληθείας ἡ μόρφωσις, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν θεοπιεμάτων ἡ ὡς ἐν Γράμμασιν ὑποτύπωσις. Εὐρήσομεν γάρ ἐν τοῖς τύποις τῆς ἐν πνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν. « Ότι δὲ Χριστοῦ νόμος ἦν καὶ διὰ πάλαι τοῖς ἀρχαιοτέροις διὰ Μωάβων;

^{οἱ} Coloss. iii, 43; Ephes. ii, 14. ^{οἱ} Joan. v, 46. ^{οἱ} Exod. xii, 5 seqq. ^{οἱ} Num. xix, 2 seqq. ^{οἱ} Hebr. ix, 13. ^{οἱ} Exod. xii, 18. ^{οἱ} Levit. v, 7. ^{οἱ} Hebr. x, 1. ^{οἱ} Rom. v, 1, 2; Ephes. ii, 18. ^{οἱ} Eccl. i, 13. ^{οἱ} Ibid. 41. ^{οἱ} Exod. xxiii, 6, 7; Levit. xxiv, 22.

Videtur autem sermo quidplam ad considerandum imprimis singulare nobis in præsenti insinuare. Data est enim lex veteribus, Levi progeniem ad Christum instituens, et imaginem quamdam ac delineationem evidentem rerum veriorum exhibens. Verus est autem Christus, qui est vita, et pax ^{οἱ}, ipsumque nobis umbræ Mosaicæ depingunt. Proinde et Iudeos alloquens dicebat: « Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit ^{οἱ}. » Ipsum representabat agnus mense primo, decima quarta die, immolatus, qui servare inclymes debebat quotquot domorum postes ejus sanguine oblivissent ^{οἱ}. Ipsum vitula rufa et immaculata ^{οἱ}, cuius cinis aquæ permistus sanctificabat et inquinatos ad emundationem carnis, ut scriptum est ^{οἱ}. Ipsius azymus panis ^{οἱ}: ipsum turtures, et pulli columbarum ^{οἱ}: et, ut universe dicam, lex mysteriorum Christi plena erat ^{οἱ}. Recte igitur vocatur Testamentum vitae et pacis. Vivificati enim in **837** ipso, per ipsum rursus accessum adepti sumus ad Deum et Patrem, pacemque cum eo per obedientiam et fidem habemus ^{οἱ}.

Et dedi ei ut in timore timere me, et a facie nominis mei pavore contraheretur ipse.

XIX. Non inutiliter insignia sacerdotii ornamenta per legis mystagogiam adinventa percensant. Sacerdotibus enim Dei timorem imprimis inserebat, impellens eos ad pavorem a facie nominis ejus, hoc est, reformidare ac vereri faciens nomen Dominicum, et ad reverentiam non perfuntoriam, sed seriam et ex studio quodam profectam eos adducens: quo quid tandem honorabilius? Scriptum est enim: « Qui timet Dominum, hic bene habet ^{οἱ}. » Et iterum: « Timor Domini, gloria et exultatio ^{οἱ}. » Testatur itaque sancte et vere sacerdotio funcis stabilem securitatem eventuram. Haud enim simpliciter eos timuisse dicit, sed in timore timuisse, hoc est tota anima et corde divinum timorem recepisse. Exaggerationes enim in his, et vocum conduplicationes eorum qui laudantur in virtute constantiam audiētibus cogitandam subjiciunt.

Vers. 8. Lex veritatis fuit in ore ejus, et iniurias non est inventa in labiis ejus.

XX. Jubebat enim lex et a mendacio discedere, et recta atque justa proloqui, et in unsquaque re judicium recutiri ac minime perversum diligere ^{οἱ}. Videtur porro rursus veritatem appellare Dominum nostrum Iesum Christum, cuius legem in labiis tulisse dicit qui vitam sacerdotio respondentem transigereut. Etsi enim, ut dixi, lex in umbribus erat, tamen in ea veritatis forma, seu imago, evangelicorumque oraculorum ut in litteris informatio inerat. Nam in typis virtutem cultus divini in spiritu iuveniemus. Fuisse autem Christi legem quæ olim antiquioribus per Mosen divinitus est tradita, Salvator ipse auctor

est : « Nolite putare, inquit, quia veni solvere legem aut prophetas : non veni solvere, sed implere. Amen dico vobis, donec transeat cælum et terra, iota unum aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fluant ». »

In pace dirigenz ambulavit mecum, et multos avertit ab iniuitate.

XXI. Pacem agitare cum Deo quidnam aliud intelligi possit a nobis et ab aliis, si qui **838** sunt divinarum Scripturarum intelligentes, quam velle cogitare et facere quæ ille vult, et nulla in re ipsum effendere : sed contendere potius mores commendatione et gloria dignes colere, vitamque degere suspiciendam et cum legibus omnium maxime consentientem? Ita quoque nos alloquitur Paulus : « Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum ». Sic sane eum qui est natura et vere Dominus agnitus honoramus. Quod si creaturæ quoque divinos honores impendimus, impuro et detestabili peccato cogitationibus nostris dominante, Domino resistimus, et velut aciem adversus ipsum ad pugnam instruimus, duram cervicem contra extenderentes, et pertinaciam rebellionemque exercentes. Idem confirmat Salvatoris discipulus his verbis : « Nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Deo? Et qui vult amicus esse hujus sæculi, inimicus Dei constituitur ». Quod si ad universorum Domini num per fidem et peccati ejectionem nos converterimus, nihil se objiciet, nec quidquam nos ejus amicitia prohibebit, cui agglutinabimur quodammodo in omni genere bonitatis, et recta via gradiemur, et per speciosam semitam ambulabimus, nos ipsos et alios ad eam dirigentes. In his autem contendere occupari præ aliis sanctos sacerdotes decet, de quibus verissime dici queat : « In pace dirigenz ambulavit mecum, et multos convertit ab iniuitate. » Subtili enim plerumque præpositorum suorum bonos mores per eadem vestigia sequuntur : et qui incedunt directa via salvant multos, nec difficulter eo permovent, ut vita petulante et exsecrabilis moribusque improbis nuntium remillentes, meliora et suspicienda quæque apud Deum et homines laus comitetur, consecrari malint.

Vers. 7. Quoniam labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini omnipotens est.

XXII. Quoniam modo multos converterit, atque ambulaverit dirigenz in pace cum Deo, exponit, atque eum gestasse in labiis sive in lingua omnium ad bene vivendum requisitorum potitiam, suisque institutorem insipientium, et magistrum infantium, et volentibus legis scita discere, verum et ab omni errore remotissimum præceptorem, non alio divinorum oraculorum sensum detorquentem, neque docentem doctrinas, mandata hominum ¹⁰ : sed tanquam angelum Dei, subjectis sibi populis obscu-

A κεχρησμῳδημένος, ἀναπεῖσσι λέγων δὲ Σωτῆρ. « Μή νεμίστε διτεῖ λόθιον καταλύσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ δῆλον καταλύσαι, ἀλλὰ πληρώσαι. Αμήν γάρ λέγω ὑμῖν, ἔως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, λῦτα ἔν δὲ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἔως ἂν πάντα γένηται.

Ἐν εἰρήνῃ κατευθύνωτε ἐπορεύθη μετ' ἐμοῦ, καὶ πολλοὺς διέστρεψεν ἀπὸ ἀδικίας.

ΚΑ'. Τὸν εἰρηγεύειν πρὸς Θεὸν τὸ ἀντερον νοοῖστο πρός τε τὴν αὐτῶν καὶ ἑτέρων, οἴπερ ἀν εἰεν τῶν θείων λογίων ἐπιστήμονες, ἢ τὸ φρονεῖν ἐλέσθαι καὶ δρᾶν & βούλεται, καὶ κατὰ μηδένα τρόπον προσκρούειν αὐτῷ, κατορθῶν δὲ μᾶλλον ἐπείγεσθαι τὴν εὐκλεῖδη πολιτείαν, καὶ ἀξιάγαστον τε καὶ ἐνοματάτην ζωὴν; Οὕτω καὶ διθεῖος ἡμῖν προσπεφώνηκε Παῦλος· Β εἰ Δικαιαθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχωμεν πρὸς Θεόν· οὕτω μὲν τὸν φύσεις καὶ ἀληθῶς Δεσπότην εἰδότες τιμῶμεν. Ἀνάπτοντες δὲ καὶ τῇ κτίσει τὸ σέδας, καὶ κατακρατούσης τῶν ἡμετέρων ἐννοιῶν τῆς βεβήλου τε καὶ βεδελυρᾶς ἀμαρτίας, ἀνθεστήκαμεν τῷ Δεσπότῃ, καὶ οἶον ἀντανιστάμεθα πρὸς μάχην αὐτῷ, σκληρὸν αἱροντες τὸν αὐχένα, καὶ τὸ ἀπειθὲς καὶ δυσήνιον μελετῶντες ἔτι. Καὶ πιστώσεται λέγων τοῦ Σωτῆρος δὲ μαθητῆς· « Οὐκ οἴδατε διτεῖ λέγων τοῦ κόσμου ἔχθρα τοῦ Θεοῦ ἐστιν; καὶ δεῖ. ἐάν θευληθῆ φίλος εἴναι τοῦ κόσμου, ἔχθρος τοῦ Θεοῦ καθίσταται. » Ἐπιστρέψαντες δὲ πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν διὰ τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἀμαρτίας ἀνηρμάνης, τὸ μεσολαβοῦν οὐδὲν, οὐδὲν ἀπειρεῖτε τις τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος· κολλώμεθα ὥσπερ αὐτῷ διὰ πάσης ἐπιεικείας, βαδιούμεθά τε δι' εὐθείας ὅδοῦ, καὶ τὴν καλὴν ἀληθῶς πορευόμεθα τρίβον, ἀπευθύνοντες εἰς ἕαυτὸν τοὺς τῆς ἀδικίας τρόπους, ἀνθελέσθαι τε καὶ ἀγαπᾶν τὰ ἀμεινῶν καὶ ἀξιάγαστα, καὶ οἷς ἀν ἐποιεῖτο τὸ ἐπανεῖσθαι δεῖν παρά τε θεῷ, καὶ ἀνθρώποις.

Οτι κελιη iερέως φυλάξεται γρῶσιν, καὶ ριμορ ἐκηπήσουσι ἐκ στόματος αὐτοῦ, διστι μῆταλος Κυρίου πατεροκάρατορδς ἐστι.

ΚΒ'. Τίνα δὴ τρόπον τολλάξ μὲν ἀπέστρεψεν, παραπεπόρευται δὲ κατευθύνων εἰρήνην κατὰ Θεοῦ, διατρανοί, λέγων, ὡς πεφρῆκε μὲν ἐν χειλεσιν, ήγουν ἐπὶ γλώττης, παντὸς τοῦ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖου τὴν γνῶσιν, γέγονε δὲ παιδευτῆς ἀφρόνων, διδάσκαλός τε νηπίων, καὶ τοῖς ἐθέλουσι ἀνεμαθεῖν τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν ἀληθῆς τε καὶ ἀπλανέστατος ἐξηγητῆς, οὐχ ἑτέρωτες ποιειτερέων τῶν θείων λογίων τὸν νοῦν, οὔτε μὴν διδάσκων & διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων· ἀλλ', οἶον διγγελος Θεοῦ, διαλεκτίνων

¹⁰ Matth. v, 17, 18. ⁸ Rom. v, 1. ⁹ Jac. iv, 4.

¹⁰ Isa. xxix, 13 ; Matth. xv, 9.

εν μάλα τοῖς ὑπὸ χειρα λαοῖς τὸ ἀμυδρῶς ἔσθ' ὅτε θηρησμῷδούμενον. Ἀπαγγέλλει γάρ οὐ τὸ οἰκεῖον θέλημα, οὔτε μὴν τοὺς ἀπὸ γνώστεως ίδιας ἐρεύγεται λόγους, ὑπηρετεῖ δὲ μᾶλλον Δεσποτικοῖς θεσπίσμασι. Φαίνεν δ' αν., διὶ καὶ ἀληθὲς ἐν τούτοις τὸ εἰρημένον ἐν βίβλῳ Παροιμῶν· « Θησαυρὸς ἐπιθυμητὸς ἀναπτύσσεται ἐπὶ στόματος σοφοῦ, σφρονες δὲ διδρες καταπίονται αὐτὸν. » Πρὸς ἐπιζίνον δ' ἀν γένοιτο τοῖς ἀπαγγέλλουσι τι παρὰ Θεοῦ, τὸ μηδὲν οἵς ἀκηκόσι τι προστιθέναι πλεῖον, μήτε μήν ὑφαίρεσιν τινα ποιεῖσθαι τολμῆν, τούτο τοι μικροῦ παντελῶς ἀξιοῦντες λόγου. Τὰ τῶν Φαρισαίων ἀνάστα στίφη λήρου εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀμαθῶς, ὡς διδάσκειν μὲν διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων, καὶ διὰ δὲ γε τὴν σφῶν παράδοσιν τὰς θείας ἀκυροῦν ἐντολάς. Τοιαῦτα γάρ γέγονεν ἐπ' αὐτοῖς παρὰ Χριστοῦ τὰ ἐγχλήματα. Ἀσφαλής οὖν ὁ νόμος· Ἑψη γάρ που περὶ τῶν θείων λογίων, τὸ ἐπ' αὐτῶν οὐκέτι προσθείνει, καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν. Φυλάξεται τοίνυν τῶν ισραίων τὰ χειλὶ τὴν τοῦ νόμου γνῶσιν, καὶ αὐτὸν ἀπαγγέλλει προστιθεὶς οὐδέν. Ταύτη τοι καὶ διγγέλος σημάζεται Κυρίου παντοκράτορος, καίτοι τὴν φύσιν ἀνθρωπος ὢν, διτῷ Θεῷ δοκοῦν ἀπαγγέλλει σαφῶς,

Τμεῖς δὲ ἐξεκλίνατε ἐκ τῆς ὁδοῦ, καὶ ἥσθεντε πολλοὺς διὰ τὸν νόμον, διεφθάρατε τὴν διαθήκην τοῦ Λευΐ, λέγετε Κύριος παντοκράτωρ.

ΚΓ. Ἀντιπαρεξάγει τρόπον τινὰ ταῖς τῶν εὐδοκίμων ἐπιεικεῖαις τὰ τῶν φρεδύμων ἐγχλήματα, καὶ ταῖς τῶν ἀμεινόνων ἀντιπαραθέσειν ἐλέγχει τὸ φαῦλον. « Οὐσπερ γάρ τὸ φῶς ἐν σκότει φαίνεται, εἰτελεῖται δὲ ἐν ἀσθενείαις ἡ δύναμις· » οὕτω καὶ τῆς ἀρετῆς τὸ κάλος ἐκφανεστέραν ἔχει τὴν εἰδέαν (1), εἰ δὴ παραχειρίτις τις φαυλότης ἡ ἀμαρτία. Οὐκοῦν δεῖλασταν μέν τινες εἰρηπεπῶς, ἐν εἰρήνῃ κατευθύνοντες ἕαυτούς τε καὶ ἐτέρους, καὶ ἡσαν μετὰ Θεοῦ, καὶ πολλοὺς ἐπέστρεψαν ἀπὸ ἀδικίας. Πεφορήκασι γάρ ἐν χειρὶ γνῶσιν, καὶ ἀκριδεῖς γεγόνασι τῶν θείων νόμων ἐρμηνευταί. Θι δὲ δὴ μετ' ἐκείνους, καὶ πρὸς οὓς δὲ λόγος, ἐκκεκλίκασιν ἐκ τῆς ὁδοῦ, παρώλισθον γάρ τοι εἰκότος, σφᾶς τε αὐτῶν καὶ ἐτέρους οὐ μετρίως ἡδυκήσαι, καὶ πολλοὺς ἡσθένησαν ἐν νόμῳ, τουτέστιν, ἀσθενεῖς καὶ ἀδρανεστάτους ἀποτετελέκασι περὶ γε τὸ δεῖν ἐλέσθαι βιοῦν ἐννόμως. Εἰ γάρ ἔχω τοῦ πρέποντος οἰχεται τὸ ἡγούμενον, πῶς ἣν εἰκὸς μὴ οὐχὶ πάντη τε καὶ πάντως συναποφοιτῆσαι τὸ ὑπήκοον, καὶ τοῖς προῦχουσι συγχατοκισθεῖν τὸ ἐν μοιρῇ τῇ καταδεεστέρᾳ, καὶ ὡς ἐν συνέσει: μειονεκτούμενον; « Οὐσπερ γάρ ἔννομός τε καὶ θεῖος λερεὺς μιμητὲς ἐργάζεται τῶν ίδιῶν κατορθωμάτων τοὺς ὑπὸ χειρα λαούς· οὕτω καὶ τὸ ἐναντίον. Εἰ γάρ αὐτοὶ διεφθάρκασι τὴν διάθεσιν τοῦ Λευΐ, πῶς ἣν εἰκὸς τοὺς παρ' αὐτῶν μεμυσταγωγημένους σεπτὴν ἡγείσθαι τὸν νόμον;

Καὶ ἐγὼ δόδωκα ὑμᾶς ἐξουδενωμέροντες εἰς

A priora interdum divinarum **839** Scripturarum diligēdantem. Non enim suam voluntatem nuntiat, nec suæ cognitionis ac scientiæ sermones eructat: sed potius Dominicis oraculis inservit. Dixerim porro etiam in his verum reperiri quod in libro Proverbiorum exstat: « Thesaurus desiderabilis requiescat in ore sapientis: stulti autem viri devorabunt illum¹¹. » Nam illud ad laudem Dei nomine quidquam nuntiantium pertinet, quod nihil auditis apponunt, nec aliquid substrahere audent, quod scilicet id omnino parvi aestiment. Phariseorum impia turba eo impremitiae devenit, ut doceret doctrinas, mandata hominum, et propter suam traditionem Dei mandatum irritum ficeret¹². In hoc enim crimen Christus illus vocavit. Tuta est igitur lex, quæ quodam loco de divinis oraculis sanxit, non addendum, nec auferendum¹³. Custodient igitur labia sacerdotisscientiam¹⁴ legis, quam annuntians nihil addit. Idcirco et angelus Dei omnipotens appellatus est, quamvis naturam humana gerat, quoniam voluntate Dei perspicue nuntiat, et legein sermonis hortatricem habet.

Vers. 8. Vos autem declinasti a via, et infirmos fecisti multos in lege, corruptis testamentum Levi, dicit Dominus omnipotens.

XIII. Laudatorum probitati inertium criminum tanquam in acie adversa statuit, meliorumque oppositione malos coarguit. Sicut enim lux in tenebris appareat magis, et virtus in infirmitate perficitur¹⁵: ita virtutis elegantia, si qua nequitia aut peccatum fuerit a regione collatum, splendidior appareat. Quare quidam, ut sacerdotibus decorum est, vitam transierunt, in pace semetipsos aliosque dirigentes, et erant cum Deo, et multos ab iniuitate converterunt. Portabant enim scientiam in manibus, divinasque leges fideliciter interpretabantur. Illorum autem successores, ad quos etiam est sermo, de via deflexerunt, ac de eo quod consentaneum erat delapsi, ibi semetipsis aliisque non mediocriter nocuerunt, et non paucos in lege infirmarunt, hoc est, imbecilles et languidissimos ad vitam legibus consonam reddiderunt. Nam si qui præsumit a decoro transversum abeant, quomodo credibile est qui subsunt, non modis omnibus simul ituros, et qui sorte **840** inferiores sunt, et intelligentia minus valent, cum eminentioribus una lapsuros? Quemadmodum enim sacerdos legum observans et sanctus populum sibi subjectum suorum recte factorum imitatorem efficit, ita contra. Si enim ipsi corrumpebant testamentum Levi, quomodo ab iis in sacris institutos legem venerabilem ducere erat verisimile?

Vers. 9. Et ego dedi vos contemptibiles in omnes

¹¹ Prov. xxi, 20. ¹² Matth. xv, 6-9. ¹³ Deut. iv, 2. Malach. ii, 7. ¹⁴ II Cor. xii, 9.

(1) Albertus, ξεδειαν. EDIT.

gentes, pro eo quod vos non custodivisstis vias meas, A πάρτα τὰ διθη, ἀρδ' ὁρ ύμεις οὐκ ἐργαλέασθε τὰς δόσους μου, ἀλλ' ἐλαμβάνετε πρόσωπα τὸν τομόν.

XXIV. Ad patrum peccata redit, ipsosque velutiorum criminum admonet. Et quoniam in lege custodienda constantes non erant, ideo traditos affirmat illis a quibus in captivitatem sunt abducti, miseri, et abjecti, et omni indulgentia exclusi. Quid enim incommodorum passi non sunt, et quas calamitates infelices illi non exantlarunt? Ceterum, si nosse vultis, inquit, causas ob quas iratus est vobis, audieatis dicentem: « Quia vos non custodivistis vias meas, sed accipiebat personam in lege. » Hoc est, opinor, corrupisse testamentum Levi, viam vitæ secundum legem tenere noluisse, et in unoquoque negotio iniquissime judicasse: tametsi Deus aperte dicat: « Non accipies personam in judicio, secundum p̄r̄vum aut magnum non judicabis¹⁰. » Per quas autem culpas hostibus traditos et abjectos esse dicit, per easdem apposite minatur, nisi rationes vivendi rectius iustituerint, se illorū supplicio non temperaturum. Insolenter enim in legem peccantes idonea et congruentissima poena sequetur.

ἀπειλήν, ὡς εἰ μὴ ξείνετο βιοῦν δρόμως, οὐδὲ ἀν αὐτῆς δύρκουσι τὸν νόμον τὴν τοῦτο δρόψιν εἰωθός πρέπουσά τε καὶ ἀρμοδιωτάτη δίκη.

Vers. 10. Nonne pater unus omnium vestrum? Nonne Deus unus creavit vos? Quare reliquistis uniusquisque fratrem suum, ut pollueretis testamentum patrum vestrorum? Derelictus est Iudas, et abomination factus est in Israel et in Jerusalem.

XXV. Cum inciperemus in prophetam commentariū conscribere, dicebamus, post reditum e Babilone ab Assyria, Israélitas, parvipendentes legem, extraneis uxoribus se implicuisse. Quae res ameniibus illis eo usque procedebat, ut cum aliis simul sacerdotes eodem ruerent, et jam ductas **§41** ipsas quoque e sanguine Israel pro despiciens haberent, domoque ejicerent, et in earum locum peregrinas introducerent Ammonitidas et Idumæas, ex quo Israel magnopere contaminabatur. Non enim illæ patrios mores deserebant, sed etiamnuin idola venerabantur, et militiam coeli adorabant, et cogebantur pene qui cum feminis adeo mente corruptis habitarent, simul inquinari et Deum offendere. De his in libris Esdræ multa scribuntur¹¹. Accusat igitur eos universorum Deus, ut uxores Israélitas sive Iudæas aspernantes, scelestè autem alienigenarum filiabus adhærescentes, cum tamen bujusmodi conjunctionenī lex interdicaret. Verum illi, tam reverandum mandatum nescio quo modo flocci facientes, aut mulierum specie ad voluptates lascivas appetiebantur; aut fortasse alienorum amicitias, ne in ipsis bellarent tanquam iam socios et propter nuptias affinitate conjunctos, hac ratione captare moliebantur. Quod aliud nihil erat quam sile titubante injuriosius agere cum Deo, quasi qui eos de illo-

ΚΔ'. Επὶ τὰς τῶν πατέρων ἀνεισιν ἀμαρτίας, ὑπομιμήσκει δὲ καὶ αὐτοὺς τῶν ἀρχαιοτέρων αἰτιαμάτων. Καὶ ἐπειπερ ἡσαν οὐκ ἀσφαλεῖς περὶ τὴν τοῦ νόμου τῆρησιν, ταύτῃ τοι δεδούσαι φησιν αὐτοὺς τοὺς ἀποκομίσασιν εἰς αἰχμαλωσίαν οἰκτροὺς, καὶ κατερθίμενους, καὶ φειδοὺς ἀπάστης ἐκπεπτωκτάς. Τί γάρ τῶν ἀνιαρῶν οὐ συνέθη παθεῖν αὐτοὺς. Ή ποιαὶ οἱ τάλανες οὐ κεκοινωνήκασι πυμφοραῖς; Ἀλλ' εἰ βούλοισθε, φησι, ἀναμαθεῖν τὰς αἰτίας τῆς ἐφ' ὑμῶν γεγενημένης δρῆς, ἀκούσεσθε λέγοντος· « Ἄνθ' ὧν ὑμεῖς οὐκ ἐφυλάξασθε τὰς δόσους μου, ἀλλ' ἐλαμβάνετε πρόσωπα ἐν νόμῳ. » Τούτο, οἶμαι, B Εἴτι τὸ διαφθείρει τὴν διαθήκην τοῦ Λευ, τὸ μὴ τηρεῖν ἔλεσθαι τῆς ἐν νόμῳ ζωῆς τὴν δόδον, ἐκτοπάτας δὲ λίαν καὶ τὰς ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι ποιεῖσθαι κρίσεις, καίτοι Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς· « Οὐδὲ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, κατὰ τὸν μικρὸν καὶ τὸν μέγαν οὐ κρίνεται. » Δι' ὧν δὲ φησιν ὡς ταύτης ἰνεκα τῆς αἰτίας δέδονται τοῖς ἔχθροῖς καὶ γεγόνασιν ἀπερθίμενοι, διὰ τούτων αὐτῶν εὐφυδ ποιεῖται τὴν ἀπόσχοιτο τοῦ καλάζειν αὐτούς. « Εὑχεται δὲ τοῖς

C ὅντις πατήρ εἰς πάρτων ὑμῶν; Οὐχὶ θεὸς εἰς ἔκτιστον ὑμᾶς; Τι δὲ δρκατελλεῖτε ἔκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τοῦ βεβηλώσαι τὴν διαθήκην τῶν πατέρων ὑμῶν; Ἐγκατελεῖσθη Ἰούδας, καὶ B δεδέλυμα ἐτέρετο ἐτῷ Ἰσραὴλ καὶ ἐτῷ Ἰερουσαλήμ.

ΚΕ'. Ἀρχόμενοι τῆς εἰς τὸν προφῆτην συγγραφῆς, ἐλέγομεν διτι, μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος καὶ ἐκ γῆς Ἀσσυρίων ἐπάνοδον, διῆγα τῆς νομικῆς φροντίσαντες ἐντολῆς, οἱ ἐκ Ἰσραὴλ ταῖς ἀλλογενεσίν συνεπλέκοντα γυναιξί. Καὶ πρὸς τοῦτο ἔξειτοις αὐτοῖς προέβη τὸ δρώμενον, ὡς καὶ αὐτοὺς τοῖς ἀλλοις συναποφέρεσθαι τοὺς ιερατεύοντας, καὶ τὰς μὲν ἡδη συνφικισμένας αἱ καὶ ἡσαν ἐξ αἰματος Ἰσραὴλ, ἀτεμοτάτας ἡγεοῖσθαι, καὶ ἀποπέμπεσθαι τῶν ἐστιῶν, εἰσοικίζεσθαι δὲ μᾶλλον τὰς ἀλλογενεῖς Ἀμμανίτιδας καὶ Ἰδουμαῖς· καὶ πολλῇ τις ἐντεῦθεν ἡ τοῦ Ἰσραὴλ βεβηλώσις ἦν. Οὐ γάρ κατέληγον ἐκεῖναι τῶν πατέρων ἑδῶν, ἀλλ' ἐλάττερον μὲν εἰδώλοις ἦτι, προεύνοντις δὲ καὶ τῇ στρατιῇ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἦν ποις ἀνάγκη τοὺς ταῖς οὐτω τὴν φρένα κατεφθαρμέναις συνρηκότας συγκαταμιαύεσθαι καὶ προσκρύειν θεῷ. Ποιὸς δὲ γε λίαν δὲ περὶ γε τοιτοιοι γέγονε λόγος ἐν τοῖς Ἐσδρα βιβλίοις. Κατιτιδαῖται τοίνυν αὐτοῖς δ τῶν δλων θεὸς, ὡς γύναια μὲν ἀτιμάζοντας τὰς ἐξ αἰματος Ἰσραὴλ ἥγουν τοῦ Ἰούδα, προσκειμένους δὲ ἀνοσίως ταῖς τῶν ἀλλοφύλων θυγατράσι, καίτοι τοῦ νόμου τὴν σύνοδον ἀποράτωντο. Ἀλλ' οἱ τῶν οὐτω σεπτῶν οὐκ οἰδ' ὅπως διηγήσαντες, ή ταῖς τῶν γυναιῶν ὄρπεις πρὸς ἀσελγεῖς ἡδονὴς συνηρπάζοντο, ή τάχα που ταῖς ἐκ τῶν ἀλλοφύλων φιλίαις ὑποτρέχειν ἥθελον, ἵνα μὴ μάχιμωτο πρὸς αὐτούς ὡς ἡδη

¹⁰ Deut. 1, 17. ¹¹ I. Esdr. x, 2 seqq; II Esdr. xiii, 3 et 25 επηρ.; III Esdr. ix, 9 επηρ.

γνωρίμους, καὶ τὴν ἐκ γάμων ἔχοντας ἀγχιστεῖαν. Τοῦτο δὲ καὶ ἕτερον οὐδὲν ἡ ταῖς δλιγοποιίαις καθηύρισαι Θεὸν, ὃς τῆς ἑκείνων χειρὸς ἐξελέσθαις μὴ δυνάμενον, ἥγουν ἀποφῆναι κρείττονας τῆς ἐξ ἀλλοφύλων πλεονεξίας. Ἐλύπει δὴ οὖν κατὰ πάντα τρόπον τὸ χρῆμα Θεόν. Ταύτη τοι καὶ τῆς ἐμφύτου φιλοστοργίας ἀλογοῦντας βλέπων, φησι· « Οὐχὶ Θεὸς εἰς ἔκτισεν ὑμᾶς; Οὐχὶ πατήρ εἰς πάντων ὑμῶν; Τί δι τὸ ἁγκατελίπετε ἔκστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ; » Εἰς μὲν γάρ ὁ πάντων ἐστὶ Δημιουργὸς, καὶ ἐνδὸς οἱ πάντες Δεσπότου, βουλομένου συνδεῖσθαι τὸ ποιηθὲν εἰς ἔνωσιν καὶ δομαψυχίαν τοῖς τῆς ἀγάπης δεσμοῖς· Εἰ μὲν γάρ ἡσαν δύο θεοὶ καὶ κύριοι, ἡ καὶ πλειούς ἔτι, τὸ ἀπεικός οὐδὲν τὰς τῶν ποιησάντων γνώμαςι συγκαταμερίζεσθαι τὰ ποιήματα, καὶ τὴν πρὸς ἀλληλα στάσιν εὐαφρόμως εἰσδέχεσθαι, κατὰ γε τὸ ποιητοῦς κρατοῦς δοκοῦν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς ἐστιν ὁ διὰ πάντων καὶ ἐν πάσι καὶ ἐπὶ πάντας Θεὸς ποια τις ἀν γένοιτο τῆς διχονοίας πρόφασις; Καὶ ἐπειδὴ πρὸς τούτῳ καὶ εἰς ὁ πάντων τῶν Ἰουδαίων ἐστὶ κατὰ σάρκα πατήρ, τουτέστι, ὁ θεοπέτιος Ἀδραὰμ, τι τὸ δινοπεῖθον τὴν τῆς φιλίας εἰσδέχεσθαι νόσον; « Ή πῶς οὐκ ἀκόλουθον τοῖς δὲ αἰματος ἐγγὺς ὡς ἐν ὀφλήματος τάξει κατατίθεσθαι τὴν ἀγάπην; Πῶς δὲ οὐ μανίξτης ἐγγὺς τὸ ταῖς τῶν ἀλλοφύλων ἐπιμαίνεσθαι θυγατράτι, τὰς οἷκοι τοι καὶ ἐκ γένους ἀτιμάζοντας, ἵνα βεβηλώσῃς αὐτὴν διάθεστιν αὐτῶν τῶν πατέρων; Τετρήκας γάρ ἑκεῖνοι τὰ τοῖς θεοῖς νόμοις διηγορευμένα περὶ γυναικῶν δύνειν. » Ἡκούον γάρ· « Τὴν θυγατέρα σου οὐ δώσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ· καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ σου. Ἀποστήσεις γάρ τὸν υἱὸν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ πορευθεὶς λατρεύσει θεοῖς ἑτέροις. » Οἱ δὲ παρ οὐδὲν ποιησάμενοι τὸ χρησμόδημα, πεπατήκασι τὸν νόμον, καὶ, τὸ γε ἥκινον εἰς αὐτοὺς, ἀδρανῆ καὶ βέβηλον ἀποτετέλεκασι τὴν διαθήκην, λυποῦντες ταῖς παραβάσεσι τῶν νόμων τὸν δριτόν. Κατατεθητὰς δὲ ὥσπερ τὸ δρώμενον, καὶ ἀδικητάτῳ μίσοι πλεονεκτούμενον βλέπων τὸ ἐξ αἰματος Ἰουδα τῶν γυναικῶν ἔθνος, ἐπάγει καὶ φησι· « Ἔγκατελέψθη Ἰουδας, » καὶ ἐν τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ, « Ή, φησι, παραδόξου πράγματος! οὐκ Ἀστυρίοις, οὐ Πέρσαις, οὐκ Ἐλαμίταις, οὐ τοῖς ἐκ γειτνίων ἔχθροις, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Ἱερατῇ, καὶ τοῖς κατοικοῦσι τὴν Ἱερουσαλήμ βδελυρός τε καὶ κατηχθημένος γέγονεν ὁ Ἰουδας, τουτέστιν, τὸ ἐξ Ἰουδα γένος καὶ ἡ τῶν ἀγχιστέρων γυναικῶν ἀθλία πληθύς. Ιστέον δὲ δι τὴν Ἱερατὴν μὲν δονμάζει τὰς δέκα ψυλὰς εἰς κατιψήκασιν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, πρὸ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας καιρῶν, δὲ καὶ πρῶτον ἀπώκισεν δὲ Σαλμανασάρ εἰς Ἀστυρίους καὶ Μήδους. Τοὺς δέ γε κατεικοῦντας Ἱερουσαλήμ ἑκείνους εἶναι φησι οὓς εἶλεν δὲ Ναζηνοχόδοντόρ, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευταῖς αἰχμαλωσίας, κατεμπρήσας τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν θεον ἐμπρήσας ναὸν, οὓς καὶ ἀπεκόμισεν εἰς Βαβυλῶνα. Αἰτιᾶται, μᾶλλον δὲ οὐ μετρίαν αὐτῶν ποιεῖται τὴν καταβοήν δι τὸ δημιούργοντος τοῖς τῶν ἀλλοφύλων, καίτοι, καθάπερ ἡδη προεῖπον, τῶν πατρίων αὐτῶν ἀπρίκ ἔχομένας, καὶ τοῖς τῆς εἰδωλολατρείας βορδόροις ἔχυλινδουμένας ἔτι.

Παραφυλακτέον δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τοῖς ἐν Χριστῷ

Arum manu eripere, seu potentia alienigenarum superiores reddere nequiret. Omnimodis igitur Deo ista res dolebat. Unde eos ingeneratum amorem contemnere cernens, ait: « Nonne unus Deus crevit vos? Nonne Pater unus omnium? Quid est quod unusquisque reliquistis fratrem suum? » Unus est enim universorum opifex, et omnes unius estis Domini, qui quod condidit ad unionem et concordiam vinculis charitatis colligare vult. Etenim si essent duo dīi ac dūmīni, aut etiā plures, alienum nihil foret res conditas iuxta conditorum voluntates dividī ac secernī, et levi occasione sibi invicem adversari, prout dominis ipsis liberet. Quoniam autem unus est per omnia et in omnibus et super omnia Deus¹⁷, quæ tandem esse queat dissensionis occasio? Et quoniam insuper unus est omnium Iudeorum pater secundum carnem, divinus nempe Abram, quid est quod amicitiam labefactet? Aut quo in modo consequens non est consanguineis amorem ut debitum persolvere? Quomodo autem non pene furiosum, domesticis et ex eodem genere prognatis conjugibus despicias, super exterorum filiabūs insanire, ut testamentum ipsum patrum¹⁸ profane? Illis enim divinis legibus de peregrinis uxoribus interdicta servarunt. Audiebant enim: « Filiam tuam non dabis filio ejus: et filiam ipsius non accipies filio tuo. Seducet enim filium tuum a me, et abiecius serviet diis alienis¹⁹. » Ast bi oraculum nihili scientes legem concularunt, et quantum in ipsis fuit testamentum infirmarunt, et profanum reddiderunt, eum qui optimus est legum violatione contristantes. Obstupesfactus autem propemodum tali facto, et odio iniquissimo genus mulierum Iudearum oppressum cernens, hæc addit: « Derelictus est Judas, » et apud habitantes Jerusalem, o rem, inquit, inopinata! non apud Assyrios, non Persas, non Elamitas, non vicinos hostes, sed in ipso Israel et habitantibus Jerusalem abominabilis et odiosus factus est, id est, genus ex Juda et mulierum propinquiorum infelix multitudo. Scire autem licet Israelem vocari decem tribus quæ, ante tempora captivitatis, Samariam incolebant, quas et primus in Assyrios et Medos Salmanasar transtulit²⁰. Habitantes vero Jerusalem illos nominat quos Nabuchodonosor, tempore postremæ captivitatis, subjugavit, Hierosolyma et ipso divino templo incensis, quos et in Babylonem abduxit²¹. Accusat igitur, imo vero non leviter eos insectatur quod, dimissis ex Juda uxoribus, ex alienigenis prognatas nefarie asceriverant, quamvis paternis suis moribus, ut ante dixi, tenaciter adhaerentes, et in caseo idolatriæ adhuc sese voluntantes.

Cavendum autem et nobis ipsis in Christo Justitia-

¹⁷ Ephe. iv, 6. ¹⁸ Deut. vii, 3, 4. ¹⁹ IV Reg. xviii, 9 seqq. ²⁰ IV Reg. xxv, 9 seqq.

catis et, per fidem in ipsum, sancti Spiritus communioneum consecutis¹¹, ne commisceamur quibusdam sensu perversis, et mente profanis, et a fide germana alienis. Hi enim sunt alienigenae et lingua barbari, et perversa loquuntur. Cum quibus qui commercium habuerit, sedissimie polluetur. Scriptum est enim: « Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea »¹². Cum ergo liceat fructum ferre spiritualiter in Ecclesiis Christi, quae ratio fuerit velle aliter velut copulari, et communicare profanis synagogis, et universorum D:um adversus se exasperare?

843 VERS. 11, 12. *Quia contaminavit Judas sancta Domini, et quibus dilexit, et studuit in deos alienos. Disperdet Dominus hominem qui facit haec, donec humilietur ex tabernaculis Jacob, et ex his qui offerunt sacrificium Domino omnipotenti.*

XXVI. Odiosum factum ait Judam, non ab alio alienigenarum, sed ab ipso Juda, qui profanari legem, et declinaverit ad amandas mulieres peregrinas, et ad iisdem gratificandum in omnibus, amaveritque defectionem a Deo, et se cultibus idolorum devoverit. Adducti sunt enim eo quidam, ut dixi, sequentes quas sibi injusto matrimonio sociaverant, et earum voluntati per omnia obsecundantes. Sicut nimirum etiam in Settim, jungenbantur Madianitarum sive Moabitarum filiabus qui ex Aegypto liberi exibant; qui paulo post eo deliracionis et impietatis abierunt, ut etiam initiantur Beelphégor. Propler istud crimen miseri perierunt¹³. Itaque universorum Deus haec facientem et operum adeo illitorum impie studiosum execratur; et si quidem fuerit de populo, donec exterminetur a tabernaculis Israel, hoc est, donec funditus pereat, et ne extitisse quidem amplius sciatur. Si quis autem de ordine sacerdotum fuerit, donec humilietur ex his qui offerunt sacrificium Domino omnipotenti, id est, donec pereat et e catalogo sacerdotum expungatur. Una enim sacerdotes quidam, ut dixi, cum aliis eodem se piaculo quo populus obstrinxerunt, mulierumque peregrinarum amori succumbentes, oracula divina prorsus vilipenderunt.

Quocirca si maledictus est qui Deum irritat mundanasque delicias ejus jussis präferre non reformidat, ne virtutem aspernemur; sed, illis omnino contemptis, annitamur potius ornamenti obedientiae animas nostras illustrare. Sic enim a maledicto immunes ac liberos ex mansuetudine sua bonis nos universorum Dominus saginabit.

Vers. 13. *Et haec quae oderam faciebatis. Operiebatis lacrymis altare Domini, et planctu et gemitu*

¹¹ I Cor. vi, 11; II Cor. iv, 13. ¹² Eccli. xiii, 1.

A δεδικαιωμένοις, καὶ διὸ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος λαχοῦσι μέθειν, τὸ ἐπιμέτρεσθαι τισιν, οἵπερ δὲ εἰν διεστραμένοι τὸν νοῦν βέβηλοι τε τὰς φρένας, καὶ τὴν πίστιν ἔχοντες οὐκ ὄρθην. Ἀλλογενεῖς γάρ οὗτοι καὶ βαρβαρόφωνοι, καὶ λαλοῦντες διεστραμένα. Οἶς εἰ ἐπιμέσηστο τις, πάντη τε καὶ πάντως καταμιανθήσεται. Γέγραπται γάρ· « Οἱ ἀπόδημοις πίστης μαλυνθήσεται. » Ἐξὸν οὖν ἀρα καρποφορεῖν νοητῶς ἐν Ἐκκλησίαις Χριστοῦ, τις; γάρ δὲ γένοιτο λόγος τοῦ θέλειν ἑτέρως οἰονεὶ πως συνάπτεσθαι καὶ κοινωνεῖν βεβήλοις¹⁴ συναγωγαῖς καὶ καταθήγειν ἐφ' ἑαυτοῖς τὸν τῶν ὅλων Θεόν;

Διότι ἀδεβήλωσεν Ἰούδας τὰ ἄγια Κυρίου, καὶ οἵς ἡγάπησε, καὶ ἐπετήδευσεν εἰς θεοὺς ἀλλοτρίους. Ἐξολοθρεύσει Κύριος τὸν ἀνθρώπον τὸν ποιῶντα ταῦτα, ἔως καὶ ταπεινωθῇ ἐκ σκηνωμάτων Τακὼ, καὶ ἐκ προσαγόντων θυσίας τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι.

CΚ'. Μεμισῆσθαι φησι τὸν Ἰούδαν, οὐ παρ' ἐπέρρου του τῶν ἀλλογενῶν, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἰούδα, βεβηλώσαντος τὸν νόμον, διά γε τοῦ προσκεκλίσθαι φιλεῖν γυναικας θινεῖας, καὶ τὰ ἔκεινων ἐλέσθαις ζτεῖν, ἀγαπήσας τε τὴν ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων προσκεκλίσθαι λατρεῖας. Ἀπεκομίζοντο γάρ, ὡς ἔφην, πρὸς τοῦτο τινες ταῖς παρανόμως συνηρμοσμέναις ἐπόμενοι, καὶ τοῖς ἔκεινων θελήμασι πάντα σείοντες κάλων. Καθάπερ ἀμέλεις καὶ ἐν Σεπτεῖν, συνήπτοντο μὲν ταῖς Μαδιανιτῶν ήτο: Μωαβιτῶν γυναικῶν οἱ ἐξ Αιγύπτου λελυτρωμένοι. Κατώλισθον δὲ κατὰ βραχὺ ληρίας εἰς τοῦτο καὶ ἀνοσίας φρενὸς, ὥστε καὶ τελεσθῆναι τῷ Βεελφεγώρῳ. Ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας οἱ τάλανες διοιλάσλασιν. Ἐπαρπάται δὴ οὖν δὲ τῶν ὅλων θεός τὸν ποιοῦντα ταῦτα καὶ τῶν οὐτως ἐκτόπων ἐγχειρημάτων ἀνοσίων ἐπιτηδευτήν· καὶ εἰπερ τις εἰη τελῶν ἐν λαοῖς, ἔως δὲ διολθρευθῆ ἐκ σκηνωμάτων Ίσραὴλ, τουτέστιν, ἔως δὲ διοτελῶς ἀπόλλοιτο καὶ τὴν τοῦ γεγενῆσθαι μνήμην ζημιούμενος. Εἰ δὴ τις εἰη τῶν τεταγμένων εἰς ιερουργεῖαν, ἔως δὲ ταπεινωθῆ ἐκ προσαγόντων θυσίαν τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι, τουτέστι, ἀχρεῖ δὲ ἀπόλλοιτο καὶ τῶν ιερατικῶν ἐκπέμποιτο καταλόγων. Συγκατώλισθον γάρ τοις διλοις καὶ τῶν ιερέων τινεῖς, ὡς ἔφην, εἰς τὰ λαῶν ἐγχλήματα, καὶ γυναῖκας θινεῖαν Δ ήτετωντο, τῶν θείων χρησμῷμάτων εἰσάπαν ἡφεδηκότες.

Οὐκοῦν εἰ ἐπάρατος δὲ παροτρύνων θεὸν καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ θεσπισμασιν ἀντεξάγειν ἐπιχειρῶν τὰς ἐν κόσμῳ τρυφᾶς μὴ παρατώμεθα τὴν ἀρετὴν, καὶ λόγος μὲν ἔκεινων γενέσθω μηδεὶς, ἐπειγώμεθα δὲ μᾶλλον τοῖς εἰς εὐπειθεῖαν αὐχήμασι τὰς ἑαυτῶν καταφαιδρύνειν ψυχάς. Ἀπρακτήσει γάρ οὕτω ἐξ ἀρδεῖ, καὶ τοῖς ἐξ ίδιας ἡμερότητος ἀγαθοῖς δὲ τῶν δόλων ἡμᾶς καταπιεῖν δεσπότης.

Καὶ ταῦτα δὲ ἐμέσουν ἐκοιτεῖτε. Ἐκαλύπτετε δάκρυσιν τὸ θυσιαστήριον Κυρίου, καὶ κλαυθμῆ,

¹³ Num. xxv, 1 seqq.

καὶ στεραγμῷ ἐκ κόπωρ. Ἐτι δέξιον ἐπιβλέψαι Α ex laboribus. Adhuc dignum respicere in sacrificium, εἰς θυσίαν, η λαβεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν χειρῶν aut suscipere acceptabile de manibus vestris?

δύμῶν;

KZ. Πλεῖστοι μὲν ἡσαν κατὰ τὸν νόμον τῶν θυσίῶν οἱ τρόποι. Αἱ μὲν γάρ προσεκομίζοντο κατ' εὐχὴν ἔκουσιον, αἱ δὲ ἡσαν χαριστήριον, καὶ μήν καὶ ὁ περὶ ἀμαρτίας. Δεκάται δὲ αὖ, καὶ ἀπαρχαὶ, καὶ τοῦ διδράχμου δασμὸς, ὡς ἐκ νομικῶν ἐνταλμάτων τοῖς τῶν ιερέων προσεφέροντο λόγοις. Προσάγοντες τοῖνυν εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ τὰ ἔκουσια, παρεκδιμίζον, ὡς ἐφην, τὰ χωλὰ καὶ τυφλὰ καὶ ἀρπάγματα, τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας δειλογοῦντες κακὰ, δινον τε καὶ κάτω τὴν δηθισιν δινομάζοντες καὶ τὴν ἐντεῦθεν αὐτοῖς ἐπενηγμένην πτωχείαν, καίτοι τοῦ πάντα ισχύοντος Θεοῦ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπανόδον ἀευχρήτῳ μὲν αὐτοὺς ἡμερότητι κατευφρανοντος, ἀπονέμοντος δὲ πλουσίων τὰ οἰς εἰκός ἦν οὐ μετρίως ἐντρυφάν. Προσεκόμιζον τοῖνυν κατηφεῖς καὶ δεδαχρυμένοι, μονονούχη τοῖς θύμασιν ἐποιημένοις, λέγοντές τε τοῖς ιερουργοῖς· Ταῦτα ἔστιν ἐκ κόπων, τουτέστιν, οὐκ ἀμογητε, προσπεποιημένα δὲ μᾶλις ὡς ἔξι ἰδρώτος καὶ πόνου. Εἴτα, πῶς ἔτι, φησι, δέξιον ἐπιβλέψαι εἰς θυσίαν, η πῶς ἀν ἔτι ποιήσαι με παραδεκτὸν τὸ ἀπὸ γνώμης οὐκ ἀγαθῆς; Ήγειν γάρ ἀκόλουθον Ιλαρῶν, ἐρπάζοντας καὶ εὐφρανομένους. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἔστι τὸ διὰ τῆς τοῦ Πιαύλου φωνῆς ὅρθῶς εἰρημένον, τοῖς συναγείρουσ τὰς διακονίας· «Μή ἐκ λύπης, η ἔξι ἀνάγκης· Ιλαρὸν γάρ δότην ἀγαπᾷ Κύριος.» Οὐκοῦν εἰ θύοιμεν Ιλαρῶν, ἐποπτεύσει τε καὶ παραδέξεται καὶ ἐπαινέσει Θεός, παραδεξάμενος δὲ τιμῆσαι καὶ εὐλογήσει. Εἴναι δὲ φησι τῶν (1) ἀναγκαίων εἰς δησιν τὸ καὶ ἐτέραν τοῖς προκειμένοις ἐφαρμόσαι διάνοιαν. Ἐπάρατον μὲν γάρ ἐποιεῖτο, καὶ μᾶλις δικαίως, δ τῶν δλων θεός τὸν βεβηλοῦντα τῶν πατέρων τὴν διάθεσιν, διὰ δὲ γε τοῦ δεινοῦ δινείαις συνάπτεσθαι γυναικῖν, ἐκαθηθεισῶν τῶν ἐκ γένους, καὶ ἐπ' οὐδεμιᾷ πολλάκις αἰτίᾳ κατεγνωσμένων. Ἡτίδτο δὲ πρὸς τούτοις τῶν ιερέων τινάς, ὡς λαμβάνοντας πρόσωπον ἐν νόμῳ. Καὶ δῆ καὶ ἐφασκεν· «Ἐξολοθρεύσει Κύριος τὸν δινθρωπὸν τὸν ποιοῦντα ταῦτα, ἔως καὶ ταπεινωθῇ ἐκ σκηνωμάτων Ιερατὴλ καὶ ἐκ προσαγόντων θυσίαν τῷ Κυρῷ παντοκράτορι.» Εἴτα τούτοις προσέθηκεν εὐθύς· «Ἐκαλύπτετε δάκρυσι τὸ θυσιαστήριον Κυρίου, καὶ κλαυθμῷ, καὶ στεναγμῷ ἐκ κόπων.» Τὸ δὲ, ἐκαλύπτετε, νομέσον ἀντὶ τοῦ Πληροῦσθαι παρεσκευάζεσθε θρήνων καὶ οἰμωγῆς τὸ θειὸν θυσιαστήριον. Γύναιά τε γάρ παραλόγως ἐξεωσμένα, καὶ οἱ κρίσιον ἀδίκων τὴν παρ' ὑμῶν τῶν ιερέων ἐκτόπως ὑπομεμενήστες περισταντὸν τὸ θυσιαστήριον, τοὺς τῆς ἀδικίας ἀνοιμάζοντες τρόπους καὶ ἐκ κόπων τῶν αὐτοῖς ἐπενηγμένων δαχρυρροῦστες ἀσχέτως. Εἴτα πῶς δέξιον ἐπιβλέψαι, φησιν, εἰς θυσίαν, η λαβεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; «Ωσπέρ γάρ ἔστιν ἀληθὲς τὸ ἐν βίσιῳ Παροιμιῶν γεγραμμένον, Οὐχ ἀγνα-

844 XXVII. Modi seu genera sacrificiorum a lege præscripta erant plurima. Alia quippe offerebantur ex voto voluntario, alia ad gratiarum actionem spectabant, alia pro peccato. Erant item decimæ, et primitiæ, et didrachmi tributum, quæ ratione sacerdotum mandato legis offerebantur. Qui ergo voluntarie Deo offerebant, adducebant, ut dixi, clauda et cæca et ex deprædatione recuperata, perpetuo mala in quibus fuissent et vastitatem indeque illasam sibi egestatem suam crepantes, tametsi omnipotens Deus post redditum e Babylone incomparabili eos benignitate exhibarasset, et abundanter dona-
B visset quibus eos non mediciniter oblectatum iri consentaneum erat. Offerebant igitur mœsti et flentes, tantum non super victimis lamentantes, et sacrificis hæc dicentes: Hæc sunt de laboribus et æruminis nostris, hoc est, non sine labore, et vix cum sudore acquisita. Deinde, quomodo, inquit, par est respicere ad sacrificium, aut quomodo ratum habeam quod a bona mente non proficiuntur? Debet enim sacrificare animo hilari, festum diem agentes et lætantes. Et hoc, opinor, est, quod bene Paulus conferentibus in ministerium: «Non ex tristitia, aut ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus ²⁴.» Quare, si sacrificemus hilariter, respiciet, et suscipiet, et laudabit Deus, et susceptum honorabit ac benedicet. Puto autem ad fructum conductum magnopere, si ex verbis propositis alium sensum eliciamus. Maledicit universorum Deus, et quidem æquissime, profanantem patrum testamentum, propter adhibitas in conjungium extraneas feminas, expulsis quæ erant ejusdem gentis, et saep nulla de causa condemnatis. Præterea sacerdotes quosdam insimulat, ut accipientes personam in lege. Quare etiam dicebat: «Disperdet Dominus hominem facientem hæc, donec humilietur ex tabernaculis Israel, et ex offerentibus sacrificium Domino omnipotenti.» His statim subjicit: «Operiebatis lacrymis altare meum, et planctu et gemitu ex laboribus.» Operiebatis intellige, Faciebatis ut impleretur divinum altare fletu et lamentis. Mulieres namque contra legem expulsa, et qui sacerdotum vestrorum iniquum judicium pertulerant, circumstabant altare, quas pertulerant injurias deplorantes et ob illatas vexationes immobile lacrymantibus. **845** Jam quo pacto dignum est, inquit, respicere ad sacrificium, aut accipere acceptabile de manibus vestris? Sicut enim verum est quod in libro Proverbiorum legitur, Non sunt casta vota de mercedibus mereetricis ²⁵, sic non censebitur mundus et culpa vacans sacerdos, si dicat divinis Scripturis se quodammodo corroboratum ac stabilitum esse, et lege sacrificio-

²⁴ II Cor. ix 7. ²⁵ Imo Deut. xxiii, 18.

(1) Lege οἵμαι δὲ τῶν, etc. omisso φησι, inculcat a librario.

rum concubata, quasi Deo nullo a se scelere offensu-
so sacrificet. Timoris plenum est igitur, quasi illo-
tis manibus sacrificare Deo. Puto enim ego totis
viribus, quantum consequi possunt, purgatis tam
sapientis ministerium peragendum. Talis enim extra
omne crimen invenitur, nec iram divinam merebi-
tur.

σθένει κακαθαρμένους, κατά γε τὸ ἐφικτὸν, τῆς οὕτω
ἀπάσης αἰτίας, καὶ τῶν ἐξ ὀργῆς εὐρίσκεται κινημάτων.

VERS. 14, 15. *Et dixistis : Propter quid Dominus
testificatus est inter te et inter uxorem adolescentia-
tuę quam reliquisti ? Et hæc particeps tua et uxor
testamenti tui, et non aliter fecit, et reliquias spiritus
tui. Et dixistis : Quid aliud quam semen querit
Deus ?*

XXVIII. Deo ista sapientius reprobente, et ad
sui generis diligendas, atque ad contracta cum alien-
igenis matrimonia quae et ipsa divina lex damnat
dissuenda impellente, stulte occurrebat ; « Quid
aliud quam semen querit Deus »? » Dicitum est,
inquit, per mandatum Mosis : « Non erit infecun-
da, nec sterilis in Israel ». » Et ad Abraham alic-
ubi dicit universorum Deus : « Multiplicans multi-
plicabo semen tuum, sicut stellas cœli multitudi-
ne ». » Quocirca divinum consilium, inquit, ad
multitudinem et liberorum procreationem respicit,
ut ipsa Abrahamo factæ promissionis gratia finem
congruentem adipiscatur. Sed sive ex alienis, sive
ex cognatis hoc a nobis præstetur, Deo perinde est ;
finem enim promissa consequuntur. « Dixistis igi-
tur, inquit : Qua de causa Dominus testificatus est
inter te et uxorem adolescentia tuaę quam reliqui-
sti ? At si hoc libuerit dicere, quare Dominus te-
stificatus sit, et jussicerit nullo modo dimittere cui
cohabitatis, respondebo et ego ad hoc : Cogita,
« Quoniam ipsa est particeps seu socia tua, et uxor
testamenti seu fœderis tui, » hoc est, una caro te-
cum », et juxta legem contubernialis, et non aliter
fabricatus est eam Deus. Est porro, ut arbitror,
etiam « reliquias spiritus ejus, » et propemodum
corpore et anima vir commisceretur cum ea quam
ipsi legis religio copulavit. **346** Et quemadmodum
unum corpus sunt, sic aliquo modo etiam una ani-
ma, amore mutuo illos colligante, et divina lege in
concordiam devinciente. Reliquias itaque spiritus
viri uxorem vocat, et quasi dimidium ejus animam
propter unionem, scilicet quæ concordia charitatis
velut unum efficit. Ne igitur plus quam ratio pati-
tur Deum culpatote, ut qui uxorem adolescentia
suę, fœderis ac spiritus participem, et carne sibi
unitam domo removentes, fortasse iniquius objur-
get. Existimo autem ego sapientissimum Paulum,
hinc permotum, mandasse iis qui in Christum cre-
diderant : « Alligatus es uxori ? noli querere solu-
tionem ». » Et alicubi Salvator : « Quicunque dimi-
serit uxorem suam, excepta causa fornicationis,
facit eam mœchari : et qui dimissam duxerit, mœ-

A εύχαται ἀπὸ μισθώματος ἑταῖρος· οὕτως οὐκ ἀν-
τιστείη καθαρός τε καὶ ἀμώμητος ἵερος, εἰ τοι;
Θείοις θεσπισμασιν μονονουχὶ καὶ ἔρῳσθαι φέρεται;
καὶ τὸν πρέποντα ταῖς ἱερουργίαις πατήσας θερμὸν,
ώς κατ' οὐδένα τρόπον προσκεκρουκώς προσέργητο
θύμα. Φοβερὸν οὖν δρα τὸ ἀνίπτοις ὡσπερ ἄρα χρι-
στὸν ἱερουργεῖν τῷ Θεῷ. Χρῆναι γάρ Ἑγαγέτην ποιηταν.
σοφῆς ἅπτεσθαι λειτουργίας. « Εἶχα γάρ δὲ τούτοις καὶ

Kai elipate. « Ένεκεν τίνος ὁ Κύριος διεμπά-
τεροτοῦ ἀραιόστορος σου καὶ ἀραιόστορος γυναικὸς
τεστηρός σου ήν ἐρχατέλικες ; Καὶ αὐτὴ γο-
νωρός σου καὶ γυνὴ διαθήκης σου, καὶ οὐκ
ἄλλως ἐποίησε, καὶ ὑπόλειμμα πνεύματος αἴ-
τοῦ. Καὶ ελπατε. » Τί δέλλο η σπέρμα ἔχει ὁ Θεός ;

B KΗ'. « Επαιτιωμένου Θεού τὰ τοιάδε συχνάς, καὶ
ἀναπειθούντος μὲν ἀγαπᾶν τὰς ἐκ γένους, ἀποφερεῖ
δὲ τῶν ἀλλοτρίων καὶ ἀπονοσφίζεσθαι γάμων οὓς καὶ
αὐτὸς ὁ Θεός; ἀπεκήρυξε νόμος, ἀσυνεπόντες ἔρα-
σικον. » Τί δέλλο η σπέρμα ζητεῖ ὁ Θεός; » Εἰρηται,
ψησο, διὰ τῆς Μωσέως ἑντολῆς. » Οὐκ ἔσται δρός
οὐδὲ στέρα ἐν οὐραῖς Ἱσραὴλ. » « Εφη δέ που καὶ τρίς
Ἀβραὰμ δὲ τῶν δλῶν Θεός. » Πληθύνων πληθυνό-
τη σπέρμα σου, ὥστε τὰ δεστρα τοῦ οὐράνου τῷ πλήθει,
Οὐκοῦν ὁ Θεός, ψησο, σκοπός; εἰς πληθὺν δρός καὶ
παιδογονίαν, ἵνα καὶ εἰς πέρας ἀγοιτο τὸ πρέποντεν
τῆς πρὸς Ἀβραὰμ ἐπαγγελίας ἡ χάρις. « Άλλ' εἰ
οὐν ἐξ ἀλλοτρίων, εἴτε ἐξ δομογενῶν τοῦτο πράττοντο
πρὸς θύμων, ἀδιαφορεῖ τῷ Θεῷ, διεξάγεται γάρ εἰ
πέρας τὸ ἐπιγγελμένον. » Εἰπατε τοίνυν, ψησον.
« Ενεκεν τίνος ὁ Κύριος διεμπατέρωτο ἀνά μέσον σοῦ
καὶ ἀνά μέσον γυναικὸς νεδητήδος σου, ἣν ἐγκατεί-
πες; » Άλλ' εἰπερ ἐλοισθε τοῦτο λέγειν τὸν ἐνεγκα-
τοῦν διεμπατέρωτο, καὶ προστέταχε μή δεῖν ἀποτί-
πεσθαι τὴν συνφικισμένην, ἐρῶ πρὸς τοῦτο κάτω.
« Εννόησον » « Οτι αὐτὴ κοινωνός σου καὶ γυνὴ διαθή-
κης σου, τοιτέστιν, διδάσκαρκός σοι καὶ κατὰ νόμον
συνφικισμένη, καὶ οὐκ ἄλλως αὐτὴν δεδημούρτηται
Θεός. » Εστί δὲ, οἷμαι, καὶ ὑπόλειμμα πνεύματος
αὐτοῦ, καὶ μονονουχὶ συγκέκρατα πως δὲ ἀντί^τ
επικικιώς τε καὶ φυγῆς τῇ κατὰ νόμον λατρείᾳ
συνηρμοσμένη. Καὶ ὡσπερ ἐν γεγόνεσι σῶμα, οὐτο-
τρόπον τινὰ καὶ μία φυγὴ, συνδεούστης αὐτοὺς ἄγα-
πης, καὶ νόμου θεού συλλέγοντος εἰς διμούχηται.
« Υπόλειμμα τοίνυν πνεύματος τοῦ ἀνδρὸς τὴν γυ-
ναικα καλεῖ καὶ οἰοντεί μέρος τῆς αὐτοῦ φυγῆς, διὰ
τοῦ τὴν ἐνωσιν τὴν ὡς ἐν γε, ψημι, τῇ κατὰ τὴν
ἄγαπην διμούχηται. Μή τοινυν πέρα τοῦ δέοντος ἴστις
λόγου καταιτιάσθε Θεὸν, ὡς τάχα που καὶ ἀδίκως
ἐπιπλήττοντος τοῖς ἀποπέμπουσι τῆς ἑστίας γυναικα
νεδητήτος, καὶ διαθήκης καὶ πνεύματος κοινωνὸν, καὶ
ἐνωθεῖσαν σαρκικῶς. Οἶμαι δὲ ἔγωγε τὸν σοφώτατον
Πλαύλον, κεκινημένον ἐνεύθεν, ἐπιστείλαι τοῖς πεπ-
τευκόσιν εἰς Χριστόν. » Δέδεσται γυναικί; μή ζητεί-
λύσιν. » « Εφη δέ που καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ. » « Ος δὲ
ἀπολύτῃ τὴν γυναικα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορ-
νείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· καὶ δὲ ἀπολειμμένη

³⁴⁶ Exod. xxxiv, 16. ³⁴⁷ Exod. xxii, 26. ³⁴⁸ Gen. xvi, 10. ³⁴⁹ Gen. ii, 23, 24. ³⁵⁰ I Cor. vii, 27

γαμήσας, μοιχάτας.» Ἐρομένοις δὲ τοῖς Σαδδουκαίων βιβλίον ἀπόστασιον καὶ ἀπαλλάττεοντα γυναικός; ἐφη πάλιν· «Οὐτι Μωρῆς μὲν πρὸς τὴν σκληροχαρδίαν ὑμῶν ἐνετείλατο· ἀπὸ ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὐτῶς· δὲ γάρ τὰς, ἅρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς.» Οὐ οὖν Θεὸς συνέζευξεν, ἀνθρώπος μὴ χωρίζεται. — «Καὶ φυλάξασθε ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ἐγκαταλίπητε.» Τοῦ νόμου δὲ ασφῶς καὶ ἀναφανὸν διηγορευκότος ἔξειναι τοῖς ἐθέλουσι προσπίπτειν ταῖς συνηρμοσμέναις βιβλίον ἀπόστασιον καὶ ἀνεγκλήτως ἀπαλλάττεοντα τῆς συνψισμένης, ἐδόκει πως ἀντιφέρεσθαι τοῖς πάλαι τεθεσπισμένοις διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, δγοντος ὑπὸ δίκης καὶ παρανομίας Ἑγκλημα καταγράφοντος τοῦ τολμῶντος προσάγεντος καὶ ἀπονοσφίζεσθαι γυναικός. Οίκονομικάντα τοίνυν διὰ τῶν προσκειμένων οὗτε ἀπραχτον ἀποφαίνει τὴν ἀρχαὶ ἐντολὴν, οὗτε μὴν ἀνοσῶν ἐγχειρημάτων αὐτὴν ποιεῖσθαι πρόδφασιν ἐπιτρέπει τιταν. Οὐ γάρ ἐπειδὴ περ, φησιν, ἐφῆκεν δὲ νόμος διδοσθαι τὸ βιβλίον, διὰ τοῦτο καὶ ἀνεύθυνοι διδόντες δημιᾶς, ἵνα ταῖς ἀλλοφύλοις προσκένοισθε γυναικῖν, ἀλλ᾽ εἰ καὶ ἔξειναι ἀποστῆναι γυναῖν, καὶ νομικαῖς τοῦτο πράττεσθαι ψήφοις, φυλάξασθε «ἐν πνεύματι ὑμῶν τὸ καταλεῖψαι γυναῖκα τὴν ἐκ νεότητος.» Τοῦτο γάρ ἀμεινον, καὶ ἐφῆκεν δὲ νόμος τοῖς ἐθέλουσι τὴν ἀπόστασιν.

Ἄλλ᾽ ἔτει μισησας ἔξαποστείλης, λέγει Κύριος δὲ Θεὸς Ἰσραὴλ.

ΚΘ. Τουτέστιν, εἰ πιθανὴν καὶ εἰάφορμον ποιούμενος τὴν ἀποκομήην τῷ βιβλίῳ προσγράψας, ἔτι μεμισηκάς τε καὶ ἀπεστέλλω.

Καὶ καλύψει ἀσέβεια ἐπὶ τὰ ἐνθυμημάτα σου, λέγει Κύριος πυρτοκράτωρ, καὶ φυλάξεσθε ἐν τῷ κτενεύματι ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ἐγκαταλίσητε.

Α'. Τουτέστιν, εἰ περιγένοιτο τῶν σῶν ἀνθυμημάτων ἀσέβης καὶ βέβηλος δὲ δορὰ, καὶ πρόδφασις μὲν εἰκαία τὸ μισῆσαι ἔστιν, εὐρίσκῃ δὲ τῆς ἐτέρων ὥρας ἡττώμενος καὶ γυναικοῖς τοῖς δθνετοῖς προσκείσθαι θέλων, «φύλαξι, μὴ ἐγκαταλίπησ,» δὲ ἐπάρατος ἐση πάντη τε καὶ πάντως. «Ἐφη γάρ· «Οτι ἰξαλοθρεύει Κύριος τὸν ἀνθρώπον τὸν ποιοῦντα ταῦτα, ἔως καὶ ταπεινωθῇ ἐκ σκηνωμάτων Ἰσραὴλ, ἐκ προσαγόντων θυσίαν Κυρίῳ παντοκράτορι.» Καὶ ταῦτα μὲν δοσοὶ εἰς ἐμφανῆ τε καὶ πρόχειρον λόγον.

Παραφυλακτὸν δὲ καὶ τοῖς διὰ πίστεως κεκλημένοις εἰς ἀγιασμὸν, μὴ ἀρα ταῖς ἀπενεγχθεῖσαν ὡς πρὸς γυναικας ἀπηχθημένας Θεῷ καὶ ἀλλογενεῖς εἰς τὰς βεβήλους αἱρέσεις. Ἀπόχρη γάρ αὐτοῖς, εἰς καρποφορίαν πνευματικήν, τῶν τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων ἡ καθαρὰ καὶ ἀμώμητος παιδαγωγίᾳ μονονουχὴ καὶ τέκνων αὐτούς εὐγενῶν ἀποφαίνειν πατέρας, τίκτοντας νοητῶς ἐξ ἁγαθῆς καρδίας τὰ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης αὐχήματα.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Οἱ παροξύνοντες τὸν Θεόν ἐτοῖς λόγοις τρυπῶν, καὶ εἰπατε· Ἐτ τριὶς παρωξύναμεν αὐτόν;

^{α'} Matth. v, 32. ^{β'} Matth. xix, 7, 8; Marc. x, 2, 9.

A chatur ^{α'}. Interrogantibus autem Sadduceis curiosis: « Quid ergo mandavit Moses dare libellum repudii ei dimittere uxorem? respondit: Moses propter duritiam cordis vestri hoc permisit; ab initio autem non erat sic; Creator enim masculum et feminam fecit eos. Quod igitur Deus conjunxit, homo ne separet ^{β'}. Custodite illas in spiritu vestro, et ne relinquere. Ceterum, cum lex aperie et manifeste sanciat licere voluntibus objecture libellum repudi, citraque reprehensionem uxores dimittere, videtur quasi antiquo oraculo repugnare vox prophetar, pœna subjicientis et iniuriantis crimen impingentis audiendi ducere uxorem et separari. Providentissime igitur his verbis ostendit propheta mandatum vetus non esse quidam otiosum, nec sinere ut banc sibi occasionem scelerate faciendi quidam accipiant. Non enim, inquit, quoniam permisit vobis lex dare libellum repudii, ideo extra culpam estis, qui idcirco datis ut cum alienis copulemini. Sed quamvis ab uxore discedere liceat, idque lege approbante, cavete Iamen « in spiritu vestro relinquere uxorem adolescentiæ vestræ. » Hoc enim præstat, elianisi lex divortium voluntibus indulxerit.

VERS. 16. *Sed si odio habens dimiseris, dicit Dominus Deus Israel.*

XXIX. Hoc est, si probabilem faciens et justa occasione natam dimissionem indicans ascripseris, te C odiſſe, et ita dimittere.

VERS. 16. **ΩΓΓ** *Et operiet impietas super cogitationes tuas, dicit Dominus omnipotens, et custodite in spiritu vestro, et ne derelinquistis.*

XXX. Hoc est, si cogitationes tuas obvolvit impietia et profana pellis, et odium in illam falso praetextitur, inveniaris autem aliarum pulchritudine subactus, et velle mulierculis peregrinis alligari, et custodi, ne derelinquas, et aut prorsus maledictus eris. Dixit enim: « Quia disperdet Dominus hominem qui facit haec, donec humilietur ex tabernaculis Israel, ex offerentibus sacrificium Domino omnipotenti. » Et hoc quidem quod ad planam et obviam explanationem attinet.

Cavendum autem et per fidem vocatis in sanctificationem, ne forte velut ad seminas Deo odiosas et alienigenas in profanas haereses auferantur. Potest enim illos, praeter spirituali fertilitatem, Ecclesie magistrorum sincera et inculpata institutio tantum non filiorum quoque nobilium patres reddere, ex corde bono divinæ charitatis decora secundum intellectum generantes.

ΤΟΜΟΣ ΠΟΣΤΕΙΡΟΥ.

VERS. 17. *Qui provocasti Deum in sermonibus tuis, et dixisti: In quo provocavimus eum? In*

*eo quod dicitis : Omnis qui facit malum, bonum in A Ἐρ τῷ ιέρειρ ὑμῖς· Πᾶς ποιῶν πονηρόν, καὶ δὲ
conspicu Domini, et in ipsis ipsi complacuit, et ubi
est Deus justitiae?*

XXXI. Supra annotavi, non uno, sed multis modis universorum Deum contra posteros Levi exacerbatum esse. Et sacerdotum imbellies animas castigans, alebat : « Et inferebant quae rapta erant, et clauda, et debilia »²². Et addebat his : « Et accipiebatis personam in lege »²³. Honorantes enim, ut credibile est, et intempestive reverentes quosdam scese convenientes, tenuiores scelerate condemnabant, et premebant quosdam, non ex præscriptio legis justa judicantes »²⁴, sed in partem potentiore et iniquam sententiam proferentes : aut forte etiam diripientes haereditates neutriquam ad se attinentes : gaudentes autem super donis et ea accipientes, et sacerdotii honoribus abutentes, et supra subiectos se effarentes. Ilunc in modum vitam degentes adeo infamem et legibus adversissimam, **848** videntes quidam injuriam passi, tantum non attoniti mirabantur. Nec enim reprehendebantur a Deo, nec puniebantur, ut solent aliquando contemptores ; quin potius rebus secundis utebantur, et vivebant cum voluptate. Idecirco ægre ferentes, immensaque Dei benignitatem forte amplius cogitare nolentes, propemodum etiam ex desperatione clamabant : « Omnis qui facit malum, bonum in conspectu Domini, et in ipsis ipsi complacuit ; » hoc est, forsitan et perpetrator malorum bonus est in conspectu Domini ; et super adeo in honeste viventibus latetur. Nam si hoc verum non est, inquit, « Ubi est Deus justitiae ? » Oportebat enim, oportebat justitiae dispensatorem non adeo tolerantem esse in sacerdotibus avaris, et altare polluentibus, et iniqua ac scelerata et legi pugnativa committere suum studio conantibus. Et hæc quidem crima fuerint desperationis ipsorum incessantis animos. Scendum autem, juxta propositum verborum sensum, irritare Deum, qui adeo imperitis vocibus utuntur. Ferme enim et increpare statuant tolerantem Deum, qui errantium conversionem benignissime et eorum qui in peccatum prolapsi sunt, ad salutaria recursum exspectat. Divinus itaque Paulus super torquentibus et a penitentia refugientibus dolens : « Num divitias bonitatis ejus et patientiae et longanimitatis contemnis, ignorans quia benignitas Dei ad penitentiam te dicit ? Secundum duritiam antem et impenitentis cor tuum, thesaurizas tibi ipsi iram in die iræ et revelationis et justi judicii Dei »²⁵. Itaque etiam atque etiam vehementerque Deum offendunt qui adeo inanibus dant manus et lingua effrenata ipsi convitantur, et peccato tenebuntur qui morbi occasiones ipsis dederunt.

Οὐκοῦν προσκρουόουσι μὲν πάντη καὶ πάντως οἱ ταῖς γλώσσας ἀνέντες, ξνοχοὶ δὲ πλημμελεῖας εἰεν ἀν οἱ τῆς ἀρβασίας αὐτοῖς διδόντες τὰς ἀφορμάς.

Vivendum igitur sancte et recta via incedendum

ΑΑ'. Φθόσας ἔφην, ὡς οὐ καθ' ἔνα τρόπον, κατὰ πολὺοὺς δὲ μᾶλλον, δὲ τῶν ὅλων θεὸς ἐπὶ τοὺς ἔξαιματος τοῦ Λευκοῦ κατεπικραίνετο. Καὶ ταῖς τῶν ιερουργῶν ἀθυμίαις ἐπισκήπτων, ἔφασκε. « Καὶ εἰσεφέρετε τὰ ἀρπάγματα, καὶ τὰ χωλά, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα. » Προσεπήγεν δὲ τούτοις. « Καὶ ἐλαμβάνετε πρόσωπαν ἐν νόμῳ. » Τιμῶντες γάρ, κατὰ τὸ εἰκόνα, καὶ δι' αἰδοῦς ἀκαίρου ποιούμενοι τῶν προσινῶν τινάς, κατεδίκαζον μὲν οὐχ ὁσιῶν τῶν ἀσθενεστέρων, καὶ πλεονεξίας ἐπῆγον τισιν, οὐ τὰ δίκαια κρίνοντες, κατά γε τὸν νόμον, ἀλλ' ἐτεραλκῆ καὶ δίκιον τὴν φῆφον ἐκφέροντες. Η τάχα που καὶ διαρπάζοντες τοὺς οὐδαμόθεν αὐτοῖς προσήκοντας κλήρους ἐφηδόμενοι δὲ καὶ δωροδακταῖς, καὶ ταῖς τῆς ιερωσύνης τιμαῖς κατακεχρημένοι, καὶ τῶν ὑπὸ χειρα κατεπαιρόμενοι. Ταύτην ἔχοντες τοῦ βίου τὴν ἀρωγὴν τὴν οὕτω δυσκλεδ καὶ ἐκνομωτάτην, καταθεώμενοι τινες τῶν τὰς ἀδικίας ὑπομεμνηστῶν, μονογούχη κατεθήπεσαν. Οὐ γάρ ἡν τις ἐπ' αὐτοῖς ἐπιπλῆξε παρὰ θεοῦ καὶ τὰ ἔξι δργῆς, Εσθ' δὲ συμβαίνοντα τοῖς εἰωθόσι καταφρονεῖν. Ήσαν δὲ μᾶλλον ἐν εὐπαθείᾳ καὶ τρυφαῖς. Πρὸς δὴ τὰ τοιαῦτα δεδυσφορηκότες, καὶ τὴν ἀσύγκριτον ἡμερότητα τοῦ θεοῦ τάχα που λοιπὸι εἰς νοῦν ἔχειν οὐχ ἀνεχόμενοι, μονογούχη καὶ κατακεχράγασιν ἐκ μικροψύχίας λέγοντες. « Πᾶς ποιῶν πονηρὸν, καλὸν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ἡγεδόκησε, » τουτέστι, τάχα που καὶ ἀγαθὸς ἐν δρθαλμοῖς τοῦ θεοῦ δὲ τῶν πονηρῶν ἐργάτης ἐφηδεταὶ δὲ τοῖς οὗτως αἰσχρῶς διαδούν ήρημένοις. Εἰ γάρ μὴ τοῦτο, φησιν, ἀληθές, « Ποιοὶ έστιν δὲ τῆς δικαιοσύνης ; » Ήδεις γάρ, έδει τῆς δικαιοσύνης τὸν πρύτανιν μὴ τοσοῦτον ἀνεξικακῆσαι πλεονεκτοῦσι λερουργοῖς, καὶ καταμισίνουσι τὸ θυσιαστήριον, δῖκα τε καὶ ἀνόσια καὶ τὰ ἔξι νόμου δρῦν δὲτι μάλιστα διεσπουδακότι. Καὶ ταυτὶ μὲν εἰεν ἀν τῆς ἐπισυμβάστης αὐτοῖς μικροψύχίας ἐγκλήματα. Ιστέον δὲ διτι, κατά γε τὴν τῶν προκειμένων δύναμιν, παροτρύνουσι τὸν θεὸν οἱ ταῖς οὗτως ἀπαιδεύτοις κεχρημένοι φωναῖς. Μονογούχη γάρ καὶ ἐπιτιμὴν ἐγνώκασιν ἀνεξικακοῦντι θεῷ περιμένοντι τε καὶ μάλα χρηστῶς τῶν πεπλανημένων τὴν ἐπιστροφὴν, τῶν εἰς ἀμαρτίαν ὥλισθηκατων, τὴν εἰς τὰ ἀμείνων μεταδρομήν. Καὶ γοῦν δὲ τεσπέστοις Παῦλος τοῖς δοκοῦσι τε καὶ ἀναδυομένοις ἔτι τὴν μετάγνωσιν ἐπετίμα, λέγων. « Εἰ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνογῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνῶν δὲτι τὸ χρηστὸν τοῦ θεοῦ εἰς μιστάνοιάν σε διγεις ; κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις σεαυτῷ δργήν ἐν ἡμέρῃ ὁργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ. » οὕτω ψυχραῖς ήττώμενοι καὶ ἀχάλινον ἐπὶ θεῷ τὴν ἀρβασίας αὐτοῖς διδόντες τὰς ἀφορμάς.

Χρή, δὴ οὖν ἄρα διαζῆν ἀγίως καὶ δρθοποδεῖν ἐν

²² Malach. I, 13. ²³ Malach. II, 9. ²⁴ Dent. I, 16. ²⁵ Rom. II, 4, 5.

Ἐκείνησί τούς ἀπολέκτους λερουργοὺς ἡτοι τοὺς κακλημάτους εἰς λερωσύνην. Εἴσονται γάρ οὕτως εἰς ὑποτυπωσιν εὐχοειδίας καὶ ἀπάσης ἀρετῆς τοῖς ὅπῳ γείρα λαοῖς, οἱ καὶ τὸν τῶν δλων καταγεραίρουσι θεόν, τῆς τῶν λερών πολιτείας τὸ λαμπρὸν καὶ ἔξαιρετον καταθέμενοι κάλλος. Καὶ τούτῳ, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος φωνῆς ὀρθῶς εἰρημένον· « Λαμψάτω τὸ φῶς ὅμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, δπως ἰδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὅμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Μόστερ γάρ σκανδαλίζονται λαοί, ζῆν ἀλομένων ἐκεῖνων τῶν λερών· οὕτω πλείστην τε δύσην καὶ λιαν ἀμφιλαφῇ κερδανοῦσι τὴν δύνην, εἰ δή που θεάσαντο πληροῦντας τὸ ἀγαθόν, καὶ διαζήν ἥγουμένους ὡς ἀγδάνει θεῷ.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

B

Ίδον δέ τών ἀκοστελῶν δηγελόν μου, καὶ ἐπι-
βλέψατε ὅδὸν πρὸ προσώπου μου. Καὶ ἔξαιρητης
ἡξει εἰς τὸν ταύτην Κύριος, δρ όμετις ζητεῖτε, καὶ δὲ « Ἀγγελος τῆς διαθήκης, δρ όμετις θέ-
λετε.

ΑΒ'. Εὐαφρίμως λιαν ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστή-
ριον δὲ τῆς προκειμένης ἡμίν προφητείας μεταπε-
φοίτηκε λόγος. Γέγονε γάρ ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δὲ Ἐμμανουὴλ δικαιοσύνη τε καὶ ἀγιασμὸς
καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ βύσου παντὸς ἀποκάθαρσις,
καὶ ἀμαρτιῶν ἀπόθεσις, καὶ τῶν αἰσχιῶν ἀποβολὴ,
καὶ δόξας εἰς τὰ ἀμείνων καὶ πρεπωδότερα, καὶ θύρα
τις ὄντερ καὶ εἰσδολὴ πρὸς ζωὴν αἰώνιον, πᾶσας τε
δὲ ἀντοῦ γέγονεν ἐπανόρθωσις, καὶ πλεονεκτίας ἀνα-
τροπῆς, καὶ δικαιοσύνης εὑρεσις. Καὶ τί γάρ οὐχὶ τῶν
τεθυμασμένων δὲ ἀντοῦ πεπλουτήκαμεν; « Ίδον
τοὺν, φησι, ἀποστελῶ τὸν δηγελόν μου, καὶ ἐπι-
βλέψατε ὅδὸν πρὸ προσώπου μου. » Εἰσικεὶ δὲ διὰ
τούτων τὴν τοῦ ἀγίου Βαπτιστοῦ ποιεῖσθαι προ-
αναφύνησιν. Ἐφη γάρ που καὶ αὐτὸς δὲ Χριστός·
« Οὗτός εστι περὶ οὗ γέγραπται· « Ίδον ἐγὼ ἀπο-
στελῶ τὸν ἀγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, δεκατε-

σκευάσσει τὴν δόδον σου ἐμπροσθέντας σου. » Οὕτως ἡμῖν
αὐτὸν καὶ δὲ θεσπέσιος Ἡσαΐας ἐσήμηνε, λέγων·
« Φωνὴ βαῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· « Ετοικάσσει τὴν
δόδον Κυρίου, εὐθείας ποιεῖσθαι τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ
ἡμῶν. » Οὐ δή γεγονότες, φησι, καὶ πρὸς βραχὺν
δεδραμηκότος τοῦ ἀγγέλου τὰ τοιάδε προστεταγμέ-
νου, « Ἐξαίφνης ἡξει, φησι, εἰς τὸν νεὸν αὐτοῦ
Κύριος, δην ὄμετος ζητεῖτε, καὶ δὲ ἀγγελος τῆς διαθή-
κης, δην ὄμετος θέλετε. » Διοχυρίζεται δὲ καὶ δὲ μακά-
ρος Ἰωάννης, λέγων τοῖς ἐρχομένοις ἐπὶ τὸ τῆς
μετανοίας βάπτισμα· « Ἐγὼ βαπτίζω ὄμδες δὲ
θέλεται· δηπάλα μου ἔρχεται ἀνήρ, οὐ οὐκ εἰμι Ιχανδ-
ᾶνα κακής λιών τὸν ἴμαντα τοῦ ὑποδηματος αὐτοῦ·
ἐκεῖνος ὄμδες βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ. »
Συνίης οὖν, δηπάς κατόπιν εὐθὺς καὶ μονονούχη κατὰ
πόδας τοῦ προαγγέλλοντος ἐβάδιζεν δὲ Χριστός, έκανεν
ἀφανῆ καθιστάς τοῖς ἀνὰ πάσαν τὴν ἱουδαίαν, καὶ
οἷον ἔξαιρητης καὶ ἀδοκήτως ἐπιφαινόμενος. « Ἀγγελόν

A In Ecclesia electis sacerdotibus sive ad sacerdotium vocatis. Sic enim subditis exemplo erunt et forma honestatis omnisque virtutis, qui et universorum Deo gratulantur, cum illustre et singulare decus eorum vita contemplantur. Et hoc est, ut puto, quod voce Salvatoris probe dictum legimus: « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorifcent Patrem vestrum qui in celis est ». Quemadmodum enim 849 scandalizatur populus, cum sacerdotes parum innocenter vivunt, ita emolumenū longe maximum et amplam utilitatem consequitur, si bonitatis officio fungentes videt, et existimantes ita vivendum ut Deo placet.

CAP. III.

VERS. 1. *Ecco ego mittit angelum meum, et specu-
labitur viam ante faciem meam. Et statim veniet ad
templum suum Dominus, quem vos queritis, et An-
gelus testamenti, quem vos vultis.*

XXXII. Perapposite ad Christi mysterium verba ista prophetica transierunt. Factus est enim nobis a Deo et Patre Emmanuel iustitia, et sanctificatio et redemptio », et omnis immunditia emundatio, peccatorumque depositio, et inhonestorum abiection, et ad meliora ac decentiora quædam via, et ad æternam vitam ceu janua et ingressus, et per ipsum correcta sunt omnia, et eversus diaboli dominatus, et inventa iustitia. Quibus enim mirabilibus per ipsum locupletati non sumus? Ait ergo: « Ecce ego mittam angelum meum, et speculabitur viam ante faciem meam. » Quibus verbis sanctum Baptistam videtur prænuntiare. Nam et Christus ipse alioibi: « Hic est de quo scriptum est: Ecce ego mittam angelum meum ante faciem tuam, ut præparet viam tuam ante te ». De eodem divinus Isaías: « Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facile semitas Dei nostri ». Quo facto, inquit, et cum paululum cucurrerit qui ad ista nuntianda constitutus est: « Statim veniet ad templum suum Dominus, quem vos queritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis. » Confirmat idem et beatus Iohannes, ad baptismum penitentia accipiendo confluentes sic compellans: « Ego baptizo vos in aqua, post me autem veniet vir, cuius non sum dignus ut preconcubens solvam corrigiam ejus calceamenti: ille vos baptizabit in Spiritu sancto et igni ». Perspicis igitur quomodo post statim et tantum non a vestigio Christus prænuntium secutus sit, se ipsum hactenus latenter sistens Judeis universis, 850 et quasi repentinus ac de improviso apparet. Angelum autem nominatum sacrosanctum Baptistam dicimus, non propter naturam quidem, ex muliere enim natus homo proinde ut nos fuit, sed quoniam illi talia nobis prædicandi nun-

²⁷ Matth. v, 18. ²⁸ I Cor. i, 50. ²⁹ Matth. xi, 10. ³⁰ Isa. xl, 3, ; Matth. iii, 3. ³¹ Matth. iii, 11.

4iandique munus est impositum. Ab officio igitur vocabulum inditur, nec naturam angelorum significat. Venturum porro ad templum suum dicit, aut quia Verbum caro factum est⁴¹, et tanquam in templo quod e castissimo sanctæ Virginis corpore susceperebat, habitavit: aut in homine perfecto, qui ex corpore, inquam, et anima immediate et divina providentia coagmentatus esse creditus est; aut templum simpliciter nominat Jerusalem, utpote sanctam et sibi dedicatam civitatem; aut Ecclesiam velut in typo suo. Cæterum adventum seu præsentiam suam compluribus mirandis operibus promulgavit, « Prædicans Evangelium regni, sanans omnes morbos et omnem languorem in populo, » ut scriptum est⁴². Veniet igitur Dominus, inquit, quem vos queritis, ex pusillanimitate dicentes: « Ubi est Deus justitiae? » Veniet autem ac docebit quæ supra legem et supra umbras ac typos sunt. Erit quippe Angelus testamenti, quod olim voce Dei et Patris prænuntiatum est. Quodam enim loco sacerorum doctorem Mosen sic alloquitur: « Prophetam illis suscitaro de fratribus ipsorum sicut te, et ponam verba mea in ore ejus, et loquetur eis secundum omnia quæ præceptero ei⁴³. » Esse autem Christum Novi Testamenti Angelum, testatur et Isaías hunc in modum de illo loquens: « Quia omnem stolam congregatam dolo, et vestimentum cum commutatione restituent, et volent, si fuerint igne combusti, quia puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius imperium factum est super humerum ejus, et vocatur nomen ejus Angelus magni consilii⁴⁴, » sine dubio Dei et Patris. Proinde etiam dicebat: « A me ipso non loquor, sed qui misit me Pater, ipse mihi præcepit quid dicam et quid loquar⁴⁵. » Non enim erat humanus sermo Salvatoris, sed tanquam a Deo et Patre per Filium naturalem ad nos fliebat. Verbum enim est ejus qui genuit ipsum; et fidem faciet per Davidem, « Eructavit cor meum verbum, bonum⁴⁶. » Ex Thoū καὶ Πατέρες δι' Υἱοῦ τοῦ κατὰ φύσιν γέγονε πρὸς θεοῦ καὶ Πατέρας δι' Υἱοῦ τοῦ Δαβὶδ. « Ἐξηρεύετο δὲ καρδία μου λόγον ἀγαθόν. »

VERS. 2. *Ecco venit, dicit Dominus omnipotens, et quis sustinebit diem introitus ejus? Aut quis subsistet in visione ejus?*

851 XXXIII. Huic simile et admodum affine est quod legitur apud Isaïam: « Confortamini, manus remissa et genua dissoluta. Consolamini, pusilli ames mente, confortamini, ne timeatis⁴⁷. » Et rursum alibi: « Ecce Deus noster cum dominatione⁴⁸. » Nam ut plane ipsis adsuturum, imo jam præsentem ostendens, clarissimis verbis pronuntiat tempus adventus ejus in mundum hunc non diu dilatum iri. Virtutem autem œconomia ejus quibusdam non fore despicibilem, nec incredulis tolerabilem, docet ita: « Et quis sustinebit diem introitus ejus? Aut quis subsistet in visione ejus? » Introitum appellat Unigeniti in hunc mundum cum carne ingressum:

⁴¹ Joan. i, 44. ⁴² Matth. iv, 23. ⁴³ Deut. xviii, 18. ⁴⁴ Isa. ix, 5, 6. ⁴⁵ Joan. xii, 49. ⁴⁶ Psal. xliv, 2. ⁴⁷ Isa. xxxv, 34. ⁴⁸ Isa. xl, 10.

A γε μήν ὀνομάσθαι φαμεν τὸν θεοπέσιον Βαπτιστὴν οὐ διά γε τὴν φύσιν (γεγένηται γάρ ἐκ γυναικὸς καὶ ἦν δινθρωπὸς καθ' ἡμᾶς), ἀλλ' ὅτι τὴν τοῦ τὰ τούτῳ διακηρύξτεν καὶ ἀπαγγέλλειν ἡμῖν ἐγχειρίσται λειτουργίαν. Οὐκοῦν ἀπὸ τοῦ πράγματος ἡ κλῆσις, καὶ οὐκ οὐσίας ἀγγέλων ἔσται σημαντική. « Ήξει γε μήν εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ φῆσι, ἢ διτο γέγονα ἀρέψιος Λόγος, καὶ κατώκησε καθάπερ ἐν ναῷ τῷ ἐπὶ τῆς ἀγίας Παρθένου πανάγιῳ σώματι· ἤγουν ἀνθρώπῳ τελείῳ, τῷ ἐκ ψυχῆς, λέγω, καὶ σώματος ἀμέσως τοις οἰκονομικῶς ἡνῶσθαι πεπιστευμένῳ· ἢ ναὶ ἀπλῶς ὄνομάξει τὴν οἰον Ἱερὰν καὶ ἀνακειμένην αὐτῷ τολμεῖν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν Ἱερουσαλήμ· ἤγουν ὡς ἐν τούτῳ τῷ πρὸς ἀκείνην τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐποιείτο δὲ τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας τὴν ἀνάρρησιν πολυτρόπους τεραπούργων, « Κηρύσσων τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ, » καθάδι γέγραπται. « Ήξει τὸν δόκιμον, φησι, διν οὐμεῖς ζητεῖτε, λέγοντες ἐκ μηχροψυχίας· « Ποῦ ἔστιν δόκιμος τῆς δικαιοσύνης; » « Ήξει δὲ διδάσκων τὰ ὑπὲρ νόμου καὶ τὰ ἐπέκεινα σκιᾶς καὶ τύπων. « Εσται γάρ διαθήκης ἀγγελος, τῆς πάλαι προηγγελμένης διὰ φωνῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός « Εφη γάρ που πρὸς τὸν Ιεροφάντην Μωϋσέα· « Προφήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὁστερός σε; καὶ θήσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ σόρον αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς κατὰ πάντας ὅσα ἔντελλαμαι αὐτῷ. » « Οτι δὲ Καινῆς Διαθήκης ἀγγελος ἡν δόκιμος, σαφηνεῖ λέγων καὶ δο μαχάριος Ἡσαΐας περὶ αὐτοῦ. » « Οτι πᾶσαν στολὴν ἐπισυνημένη δόλω, καὶ ἱμάτιον μετὰ καταλλαγῆς ἀποτίσσω, καὶ θελήσουσιν, εἰ γένενθησαν πυρίκαυστοι. » « Οτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὐ ἀργή ἐγεννήθη ἐπὶ τοῦ ὅμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ διοικατούμενον μεγάλης βουλῆς Ἀγγελος, » δῆλον δὲ ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν· « Αὐτὸς ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ὁ πέμψας με Πατήρ, αὐτὸς μοι ἐντολὴν δέδωκε τὸ εἶπα καὶ τὸ λαλήσω. » Οὐ γάρ ἡν ἀνθρώπινος τοῦ Σωτῆρος δόλος· ἀλλ' ὡς πρὸς ἡμᾶς. Λόγος γάρ ἔστι τοῦ γεγενηκότος αὐτὸν, καὶ καρδία μου λόγον ἀγαθόν. »

Ίδού ἔρχεται, λέγει Κύριος παπτοκράτωρ, καὶ τίς ὑπομετεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; « Η τίς ὑποστήσεται δὲ τῇ διπλασίᾳ αὐτοῦ; » ΑΓ. « Ομοιος τούτῳ καὶ μάλα προσεοικός, οὐ δὲ φωνή· Ἡσαΐας· « Ἰσχύσατε, χειρες ἀνειμέναι καὶ γόνατα παραλευμένα. Παρακαλέσατε, οἱ διληψυχοι τῇ διανοίᾳ, λογύσατε, μή φοβεῖσθε. » Καὶ αὐτὸς ἔπειτα· « Ίδού δόκιμος τῆς ἡμέρας μετὰ κυρίας. » Ός γάρ αὐτὸς δὴ μάλα παρεσόμενον, μᾶλλον δὲ καὶ ἡδη παρόντας δεικνύεις, ἀποφαίνεται σαφῶς διτο καὶ δο τῆς ἐπιθημίας αὐτοῦ τῆς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ καὶ ρός σύν εἰς ἀνθρώπινον έσται μαχάραν. « Οτι δὲ τῆς οἰκονομίας ἡ δύναμις οὐκ εὑκαταφρόνητος ἔσται τιστήν, οὐδὲ ἀν γένετο τοῖς ἀπειθούσιν οἰστήν, διδάσκει λέγων· « Καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; » Καὶ εἰσόδου μητροπολίτης στήσεται ἐν τῇ διπλασίᾳ αὐτοῦ; » Καὶ εἰσόδου μη-

δονομάζει τὴν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ μετὰ σαρκὸς εἰσ-
βολὴν τοῦ Μονογενοῦς· ὅπτασίαν δὲ, τὴν οἷον ἐμφά-
νειαν. Ἀόρατος γάρ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ὡς Θεός,
γέγονεν ἐμφανῆς, τὴν πρὸς ἡμᾶς ὅμοιωσιν ἀναλαβὼν.
Προανακέραγες δὲ τοῦτο σαφῶς καὶ ὁ Μελψόδης, ἐν
πινύματι λέγων· «Ο Θεός ἐμφανῶς ἔξει, ὁ Θεός
ἡμῶν, καὶ οὐ παρατιωπήσεται.»—«Γέγονε γάρ σάρξ
ὁ λόγος, καθά φησιν ὁ θεοπέτειος Ἰωάννης, καὶ ἐσκή-
νωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐν δούλου γέγονε μορφῇ. Καὶ
τοῖς μὲν ἡγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ φορτικός
μὲν οὐδαμῶς· γέγονε δὲ μᾶλλον ἡπιός τε καὶ πρόδος,
καὶ ζωῆς τῆς εἰς αἰώνα δοτήρ. Ἐφη δὲ που περὶ^B
αὐτοῦ καὶ ὁ Θεός καὶ Πατήρ· «Ἴδού ὁ Παῖς μου ὁ
ἀγαπητός, ἐν φιλόδοκος. Οὐκέτισε, οὐδὲ κραυγά-
σει, οὐδὲ ἀκούσθησεται: ἔξω ἡ φωνὴ αὐτοῦ. Κάλαμον
συντεθλασμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ
σθίσει· ἀλλ' εἰς ἀλήθειαν ἔξοσει κρίσιν.» Πλὴν
τοῖς ἀτιμάζουσι τὴν δι' αὐτοῦ σωτηρίαν, καὶ τὴν διὰ
πίστεως καθαίρεσιν οὐ προσιεμένοις συνέδην παθεῖν
τὰ πάντα αἰσχιστα τῶν κακῶν. Διολάβασι γάρ οἱ
τάλαντες. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε ταῖς Ἰουδαίων ἀγέ-
λαις· «Ἀμήτην λέγω ὑμῖν, δτεὶ ἐὰν μὴ πιστεύσητε δτεὶ^C
ἴγιοι εἰμι, ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε.»
Ἐφη δὲ που καὶ ὁ Ἰωάννης· «Ο πιστεύων εἰς τὸν
Γίλον, οὐ κρίνεται· δὲ δὲ μὴ πιστεύων, ἥδη κέχριται,
δτεὶ μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ δνομα τοῦ Γίλον τοῦ Θεοῦ.»
Προσεφώνει δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξ Ἱερατῶν· «Ἡδη
δὲ τῇ ἀξίνῃ πρὸς τὴν βίζαν τῶν δένδρων κείται. Πάν
οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται:
καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.» Οὐκοῦν τοῖς μὲν ἀπειθοῦσιν
ἀφρότητος καὶ οὐ λίγα οἰστὸς τῆς τε εἰσόδου καὶ τῆς
ὅπτασίας αὐτοῦ γέγονεν δικαιός. Ἡλέγχοντο γάρ,
ως αὐτοὶ τὰς σφῶν διολύντες ψυχὰς, καὶ ταῖς
ἴαντῶν ἀμαρτίαις ἐντεθηγμένοι, διά τοι τὸ μὴ
ἐλέσθαι φρονεῖν δρόπως προσήκασθαι τε εἰς νοῦν καὶ
καρδίαν τὴν διὰ πίστεως κάθαρσιν. «Τίς τοινυν
ὑπωμενεῖ, φησὶν, ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ;» Ή τις ὑπο-
στήσεται ἐν τῇ ὅπτασίᾳ αὐτοῦ; Τουτέστι, τίς δὴ
ἄρα τοσοῦτον ἔσται δεινός τε καὶ ἀπηνής, ὡς ἐν
καιρῷ καὶ ἡμέρᾳ τῆς εἰς κόσμον εἰσοδῆς αὐτοῦ
(δῆλον δὲ δτεὶ τῆς μετὰ σαρκὸς, δι' ἣς ἀν γένοιτο καὶ
ἀπτὸς, ἥγουν δρατὸς) ὑποστῆναι τε καὶ ἀθραύστως
ἔχειν; Κολασθήσεται οὖν πάντη τε καὶ πάντως, καὶ
πικρᾶς τῆς ἀπονοίας ἀποτελεῖ δίκασ.

Διστι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς κύριον χωρευτηρίου
καὶ ὡς κύριον πληνότων. Καθιεῖται χωρεύων καὶ
καθαρίζων, ὡς τὸ ἀργύριον καὶ ὡς τὸ χρυσόν,
καὶ καθαρίσει τοὺς νιοὺς Λευτούς, καὶ χεῖται αὐτοὺς
ἄσπερ τὸ χρυσόν καὶ τὸ ἀργύριον.

Δ'. Πεποιηται μὲν ἐν τούτοις ὡς ἐξ ὅμοιότητος
τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ὁ λόγος, ἀπόδρητον δὲ
μυστηρίου δήλωσιν εἰσχομέσειν ἀν τοῖς γουνεχεστή-
ροις. Ἀργύρου μὲν γάρ καὶ χρυσίου παιοῦνται δοκι-
μασταί ταῦτα σοφοί, πυρὶ κατατήκοντες πᾶν δον
ἐν αὐτοῖς ἔστι κίβδηλον τε καὶ ἀκαλέστερον. Πῦρ δὲ
τὸ θεῖον καὶ οὐρανόθεν, τουτέστι, ἡ διὰ τοῦ ἀγίου
Πνεύματος χάρις, καθ' ἣν ἀν γένοιτο καὶ ζῶντας

A visionem autem velut apparitionem. Nam cum se-
cundum naturam sit inaspectabilis, ut Deus, nostri
similitudine assumpta, aspectabilis evasit. Hoc item
perspicue Modulator ante proclamavit, in spiritu
diceus: «Deus manifeste veniet, Deus noster, et
non silebit»⁴⁰. Nam, ut ait divinus Joannes, «Ver-
bum caro factum est, et habitavit in nobis»⁴¹, et
factum est in forma servi⁴². Ac diligentibus quidem
manifestationem ejus minime onerosus; quinimo
clemens et mansuetus fuit, ei vitam aeternam illis
impertivit. De quo item Deus et Pater alicubi:
«Ecce Filius meus dilectus, in quo complacui. Non
contendet, neque clamabit, neque audietur foris
vox ejus. Arundinem quassatam non confringet, et
linum sumigans non extinguet; sed in veritatem
educet iudicium»⁴³. At enim salutem per ipsum
adipiscendam aspernantibus, purgationemque per
fidem rejicientibus, omnium malorum fædissima
perpeti contigit. Perierunt eum miseris. Quare
etiam Judæorum turbis dicebat: «Amen dico vo-
bis, nisi credideritis quia ego sum, moriemini in
peccatis vestris»⁴⁴. Et alicubi Joannes: «Qui credit
in Filium, non iudicatur; qui autem non credit, jam
iudicatus est, quia non credidit in nomine unigeniti
Filii Dei»⁴⁵. Dixit Israelitis quoque: «Jam securis
ad radicem arborum posita est. Omnis enim arbor
quæ non facit fructum bonum, excidetur et in
ignem mittetur»⁴⁶. Incredulis ergo tempus introitus
et visionis ejus intolerabile et parum ferendum
accidit. Reprehendebantur enim, utpote qui ipsi
suas animas perderent, et in peccatis suis morituri,
quia bene sapere, et in animum atque cor purgatio-
nem per fidem admittere detrectarent. 352 «Quis
ligitur sustinebit, inquit, diem adventus ejus? Aut
quis sustinebit in visione ejus?» Hoc est, quis adeo
durus et immixtus, ut tempore et die ejus in mundum
ingressus (cum carne videlicet, per quam et tangi
seu videri possit) subsistere infracio animo queat?
Punietur itaque omnimodis, et acerbas vecordiu-
sus pœnas luet.

D Vras. 3. Quia ipse ingredietur quasi ignis con-
flatorii et quasi herba lavantium. Sedebit conflans et
emundans, sicut argentum et sicut aurum: ei emun-
dabit filios Levi, et effundet eos sicut aurum et ar-
gentum.

XXIV. Ex similitudine rerum nostrarum sermo
trahitur, et arcani cuiusdam mysterii significatio-
nem complectitur, si quis dicta prudenter excutere
norit. Argentum enim et aurum probant seu ex-
aminant rerum istarum periti artifices, igne collique-
facientes et consumentes quidquid in ipsis adulter-
inrum et sordidum est. Divinus autem et cœlestis
ignis, hoc est, gratia per Spiritum sanctum, qua-

⁴⁰ Psal. xlix, 3. ⁴¹ Joan. 1, 14. ⁴² Philipp. ii, 7.
⁴³ Joan. iii, 18. ⁴⁴ Matth. iii, 10.

⁴⁵ Isa. xlvi, 4-5. Matth. xii, 48. ⁴⁶ Joan. viii, 24.

possimus etiam viventes nos in spiritu consummari, nisi Christo immittente, in mentem aitque eot penetret, tunc, nimurum, tunc omnem peccati scoriam ex præteritis lapsibus contractam deterit. Atque ita purgatos etiam probatissimos reddit, et tantum non spirituali quodam modo aliter ad uisitatem ritus fabricat, et vasa deinceps insignia et sanctificata et in honorem comparata et magnæ domui, hoc est Ecclesiæ, utilia efficit¹⁰. » Hinc scilicet divinum et sub intelligentiam cadentem ignem sanctus Joannes significavit, cum diceret: « Ego baptizo vos in aqua. Post me veniet vir, cuius non sum dignus ut procumbens solvam corrigiam calceamenti ejus. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni¹¹. » Meminimus et Christum dicere: « Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur¹²? » Itaque, quoniam Israelitæ Levitarum immunditiam sive iniquitatem non leve fundamentum ponebant, imo per illos universorum Deum irritare non desinebant, contumeliose loquentes et dicere non verentes: « Omnis qui facit malum, bonum coram illo, et in illis ipse sibi complacuit, et ubi est Deus justitiae¹³? » prædicti tñlitter quodam tempore affulsurum Christum, qui peccatum omne nostrum e medio tollit, **853** et sacerdotes suos purissimos reddit, eosque ut aurum aut argentum in igne probat, sive probatos et illustres reddit¹⁴. Tales enim Ecclesiæ sacerdotes universi debent esse, quibus licet jure optimo usurpare illud Davidicum: « Probatis nos, Deus; igne nos examinatis ut examinari solet argentum¹⁵. » Filii quidem Aaron gestamen erat stola legibus præscripta¹⁶. Selectis autem in Christo et sacerdotio destinatis, indumentum splendidum, sacerdotale et sanctum, Christus ipse. Quamobrem et per lyram Psallentis Deus et Pater de Ecclesia ex gentibus alebat: « Sacerdotes ejus induam salutem, et sancti ejus exultatione exultabunt¹⁷. » Sanctorum enim sacerdotum salus et indumentum admirabile Christus est; imo decens amictus omnium ædilium. « Qui-cunque enim, inquit, in Christo baptizati estis, Christum induistis¹⁸. »

Vers. 4. *Et erunt Domino offerentes sacrificium in justitia. Et placebit Domino sacrificium Iuda, et Jerusalem sicut dies uictori et uiculi anni priores.*

XXXV. Consecrabuntur, inquit, Deo: hoc enim putu sibi velle, et erunt Deo offerentes. » Consecrabis-mur Deo, si amplius nobis non vivamus, et modis omnibus charitatem erga illum excolamus, toisque viribus probe præstare cupiamus quæ ille vult. Tale quid etiam divinus Paulus de omnibus nostris Salvatore Christo: « Unus enim pro omnibus mortuus est, ut et qui vivunt jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit¹⁹. » Suæ

ἡμᾶς ἀποτελέσθαι τῷ Πνεύματι, δταν εἰς νοῦν καθοίτο καὶ καρδίαν, ἐνίέντος Χριστοῦ, τότε δή, τότε πάντα μὲν τὸν ἐξ ἀμαρτίας διασμῆχει ρύπον, καὶ τὸν ἐκ τῶν ἡδη προεπταισμένων δαπανᾷ μολυσμόν. Κακοδαρμένους τε οὖτα καὶ δοκιμωτάτους τοὺς ἔχοντας ἀποτελεῖ, καὶ μονονούχη μεταχαλκέυεις νοτῆς; τρές καὶ νοτάτην ζωὴν, καὶ σκεύη λοιπὸν ἀποφανεῖ λεμπρὰ καὶ ἥγιασμένα καὶ εἰς τεμῆν κατεσκευασμένα οἰχεῖς τε τῇ μεγάλῃ χρήσιμα, τουτέστιν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τοῦτο δή τὸ θεῖον τε καὶ νοτῶν κατεσήμαντο τὸ θεοπάτερος Ἱεροπόλις, λέγων· « Ἐγώ βαπτίζω ὑμᾶς ἐν θεάτρῳ. Ὁπίσσω μου ἕρχεται ἀνήρ, οὐ οὐκ εἰμὶ ἴκανός ἴνα κύψας λύσω τὸν ἴμαντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. Λύτος ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ. » Μεμνήμεθα δὲ καὶ αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ· « Πῦρ ἡδόθον βάλλειν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τὶ θέλω, εἰ δῆδη ἀνήγριθ; » Οὐκοῦν, ἐπείπερ οἱ ἐξ αἰματος τοῦ ἐξ Ἱερατὴλ τῆς τῶν Λευΐτῶν ἀκαθαρσίας, ἥγουν ἀδικίας, οὐ μετρίαν ἐποιοῦντο τὴν καταβολὴν, μᾶλλον δὲ δι' ἐκείνους παροτρύνοντες διετέλουν τὸν τῶν διων Θεόν, παλιμφράμα τε λαλούντες τινὰ καὶ ἀποτολμαντες λέγειν· « Πᾶς ποιῶν πονηρὸν, καλὸν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς τὸνδόκησε, καὶ ποὺ θεῖν δὸς θεός τῆς δικαιοσύνης; » προαγορεύεις χρηστίμος δὲτι κατὰ καιρούς ἐπιλάμψει Χριστὸς, δὲ πᾶσαν ἡμέραν τὴν ἀμαρτίαν ἐκ μέσου τιθεὶς, καὶ πανάγνους ἀποτελῶν τοὺς ίδεους ἱερουργοὺς, καὶ οἷον χρυσὸν ἢ ἀργυρὸν ἐν πυρὶ δοκιμάζων αὐτοὺς, ἥτοι δοκίμους ἀποτελῶν καὶ λειταμπρυσμένους. Τοιούτοις γάρ δὲ ἐπίπαν τῆς Ἐκκλησίας οἱ λειτουργοὶ, οἵ δὲ ἄρματα τοῦ Δασιδ, δὲτι « Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, δὸς θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. » Φόρημα μὲν γάρ τοις ἐξ Ἀαρὼν ἡ κατὰ νόμον στολὴ. Τοις γε μήν ἀπολέκτοις ἐν Χριστῷ καὶ τεταγμένοις εἰς λειτουργίαν ἀμφιόν εστι λαμπρὸν, λειτουργεῖς τε καὶ ἀγίον, αὐτοῖς δὲ Χριστός. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε διὰ τῆς τοῦ φάλλοντος λύρας δὸς θεός καὶ Πατήρ περὶ τῆς ήθνῶν Ἐκκλησίας· « Τοὺς λερεῖς αὐτῆς ἐνδύσω στηργαλαν, καὶ οἱ δοῖοι αὐτῆς ἀγαλλιάσονται. » Σωτηρία γάρ αὐτοῖς δὲ Χριστὸς τῶν ἀγίων ιερῶν πεπιστεύκτων. « Ούσοι γάρ, φησίν, εἰς Χριστὸν καθὼς τὰ ἐτη τὰ βαπτισθέντας.

D *Kai ἐστορται τῷ Κυρίῳ προστύροτες θυσιαὶ τῷ δικαιοσύνῃ. Kai ἀρέσει τῷ Κυρίῳ θυσιαὶ Ἰούδαι, καὶ ἱερουργαλημα καθὼς αἱ ημέραι τοῦ αἰώνος καὶ καθὼς τὰ ἐτη τὰ βαπτισθέντας.*

AE. Ἀναχεισονται, φησι, τῷ Θεῷ· τοῦτο γάρ οἶμαι τὸ· « Ἐσονται τῷ Κυρίῳ προστύροτες. » Ἀναχεισθεῖσα δὲ τῷ Θεῷ, ζῶντες μὲν ἀστοῖς δύκτε, προσκείμενοι δὲ ὀλοτρόπως καὶ τῇ εἰς αὐτὸν ἀγάπῃ, καὶ παντὶ δή σθνετι κατορθοῦν ἥτημένοι τὰ τοις θεοῖς αὐτοῦ δοκοῦντα νεύματιν. « Εφη τι τοιούτοις καὶ διεσπέσιος Παῦλος περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Εἰς γάρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθλειν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἔχοντος ζωσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ

¹⁰ Rom. ix, 21, 22. ¹¹ Matth. iii, 11. ¹² Lue. xii, 49. ¹³ Malach. ii, 17. ¹⁴ Zachar. xiii, 9. ¹⁵ Psal. lxxv, 10. ¹⁶ Levit. xvi, 32. ¹⁷ Psal. cxxxii, 16. ¹⁸ Galat. iii, 27. ¹⁹ II Cor. v, 15.

αὐτῶν ἀποθανόντει καὶ ἀγερθέντει. » Καταγράφων δὲ ἡμῖν ὅστε τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας τὸ κάλλος, καὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μωσηρίου τὴν δύναμιν ἐμφανῇ καθιστάς, ἔφη πάλιν· « Χριστῷ συνεσταύρωματε. Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ἢν δὲ ἐμοὶ Χριστός. » Οὐ δὲ νῦν ἡώ ἐν σαρκὶ, ἐν πίστει ἡώ τῇ τοῦ Γίου Θεοῦ, τοῦ ἀγαπητῶντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ. Οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. »—« Εσονται δὴ οὖν, φησι, προσάγοντες τῷ Κυρίῳ, τοις αὐτοῖς θελήμασι ἀνακείσονται, οὐ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες, οὐ τοὺς ἐκ τῆς ἀδικίας ἀγαπῶντες μολυσμούς, οὐ πλεονεξίαν τὴν κατά τιναν τιμῆν ἥρημένοι, προσάγοντες δὲ μᾶλλον θυσίας δικαιοσύνης. Καὶ μοι δοκεῖ σοφῶς δὴ λίαν δὲ Παῦλος εἰπεῖν· « Μετατιθεμένης γάρ τῆς ιερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται. » Προσέμεν γάρ οἱ ἐν Χριστῷ κεκλημένοι ιερουργίας, δι' αἰμάτων μὲν οὐκέτι καὶ καπνῶν, οὗτε μὴν ἀμνοῦς ή ἄριφους προσκομίζομεν τῷ Θεῷ, πληροῦμεν δὲ μᾶλλον ἐν Ἐκκλησίᾳ τὴν ἐν Χριστῷ νοούμενην θυσίαν, τὴν ἀγίαν καὶ πνευματικήν, καὶ αὐτὸν προθέτες εἰς ἀγιασμὸν καὶ μέντοι καὶ εἰς μετάληψιν τῆς εἰς αἰώνα ζωῆς, καθάπερ ἐξαρτεόν τι θυμίαμα τὰς ἐξ ἔργων ἀγαθῶν προσκομίζομεν εὐωδίας. Καὶ θύοντες αὐτῷ τὴν δικαιοσύνην, διτὶ καὶ θεόμεθα δεκτοὶ τεθαρσήκαμεν. Γέγραπται γάρ, διτὶ· « Τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν δικαιων πόνων, καὶ ἀπάρχου αὐτῷ ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης. » Εὐαρστεῖται γάρ οὐχ ἐπέρας, οἶμαι, θυσίας πλὴν διτὶ τοιαύταις ὃ τῶν ὅλων Θεός. « Έφη τοίνυν περὶ τῶν ἐν Χριστῷ κεκλημένων εἰς ιερουργίαν, ὡς ἀμείνους ἔσονται τῶν πρώτων, οὐ μηδοσφαγοῦντες κατ' ἔκεινους, οὗτε μὴν βεβηλοῦντες τὸ θυσιαστήριον διά τὸ προσάγεν δρτούς ἡλιστημένων· ἀλλ' ὡς ἐν τάξει θυμιαμάτων προσκομίζοντες τῷ Θεῷ τὴν δικαιοσύνην καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν νοητὴν εὐκοσμίαν. Εὐπαράδεκτον δὲ οὐτως ἐπιτελέσσουσι τὴν λατρείαν, ὡς κατὰ μηδένα τρόπου ἀποθετεῖν αὐτὴν τῶν πρεπουσῶν θυσιῶν τὰς ἡμέρας τοῦ αἰώνος, τουτέστιν, τῇ ζωῇ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγίων πνευμάτων, οἱ διηνεκεῖς καὶ μακράς τριβουσι ἡμέρας, ήτοι χρόνους. Περισσοῦσθαι δὲ καὶ τοὺς χρόνους τοὺς ἐμπροσθεν, τουτέστι, τὰς τῶν ἀγίων λατρείας, αἱ κατὰ χρόνους γεγόνασι τοὺς ἐμπροσθεν. Γέγονε γάρ ἐν ὑπακοῇ τοῖς ἀρχαιοτέροις εὐδοκίμησις. Οὕτως Ἀβραὰμ προσεκόμιζε τὸν υἱὸν τῷ Θεῷ, « Καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην, » καὶ φίλος ἐκλήθη Θεοῦ. Οὕτω καὶ Νῶe κατεσκεύασε τὴν κινδύνων εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται. « Οὐκοῦν ἀρέσει, φησεν, ἡ θυσία τοῦ Ἰουδά, » τουτέστι, τοῦ λαοῦ τὴν ἐν καρδίᾳ καὶ ἐν πνεύματε περιτομὴν περιφέροντος, καὶ μέντοι τῆς Ιερουσαλήμ τῇ, νοητῇ, τουτέστι τῆς Ἐκκλησίας· καθὼς καὶ ἡ τῶν ἔχοντων τὰς ἡμέρας τοῦ αἰώνος, καὶ ἡ τῶν κατὰ τοὺς ἐμπροσθεν χρόνους γεγονότων ἀγίων, οἱ γεγόνασι εὐάρεστοι δι' ὑπακοῆς καὶ πίστεως. Ἀπαρθεῖται δὲ καὶ τούτους δὲ θερπέσιος Παῦλος ἐν τῇ πρδ̄ Ἐβραίους Ἐπιστολῇ, πίστει λένων δικαιοῦσθαι πολλούς·

Καὶ προσάξω πρὸς δὲ ἑμᾶς ἐν κρίσει, καὶ ἔσομας

VERS. 5. *Et accedam ad vos in iudicio, et ero*

⁶ Galat. ii, 19, 21. ⁷ Philipp. iii, 19. ⁸ Hebr. vii, 12. ⁹ Prov. iii, 9. ¹⁰ Gen. xv, 6; Galat. iii, 6.

¹¹ Gen. 6, 1 σεμ. ¹² Rom. ii, 29. ¹³ Hebr. xi, 1, 40.

A autem conversationis bonitatem, et vim ac virtutem mysterii Christi quodammodo nobis describens, rursus inquit: « Christo confixus sum cruci. Vivo autem iam non ego, vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me et tradidit semetipsum pro me. Non abjicio gratiam Dei »⁶. Ait igitur, « Erunt Deo offerentes, » hoc est ejus voluntati consecrabitur. Non terrena sapientes ⁷; non ex iniustitate iniquamenta diligentes, non quibusdam præceltere affectantes, sed sacrificia potius justitiae offerentes. Ac mihi quidem sapientissime Paulus dixisse videtur: « Translato enim sacerdotio, necessario et legis translatio fit »⁸. Nam qui in Christo vocati sumus, quamvis sacrificium per sanguinem et fumum non admittamus, ⁹ nec agnos aut hircos offeramus, tamen in Ecclesia sacrificio, quod in Christo intelligitur, sancto et spirituali fungimur, et ipsum nobis ad sanctificationem et ad participationem vite æternæ proponentes, velut præstans quoddam thymiana bonorum operum fragrantias offerimus. Et justitiam ei sacrificantes, nos acceperios fore condidimus. Scriptum est enim: « Honora Dominum de tuis justis laboribus, et primitias da ei de tuis fructibus justitiae »¹⁰. In nullis enim, opinor, aliis quam in istis sacrificiis universorum Deus acquiescat. Quare de his qui in Christo ad sacerdotium vocati sunt, meliores fore ait prioribus; non oves mactantes ut illi, nec altare contaminantes oblatione penum pollutorum; sed ut pro thymiamatis sive incensis Deo justitiam et evangelicæ conversationis, quæ intelligi magis quam oculis cerni potest, moderationem offerentes. Qua quidem ratione cultum acceptabilem efficient, ut nullo modo distet a sacrificiis quæ decent dies sæculi, hoc est, a vita cœlestium sanctorumque spirituum, qui perpetuos et longos dies sive tempora degunt. Reditura item tempora quæ fuerint ante illos, hoc est, cultus ac religionem a sanctis olim Deo exhibitam. Priscorum enim gloria et celebritas fuit in obedientia. Sic Abraham obtulit filium Deo, « Et reputata est ei fides ad justitiam »¹¹, et amicus Dei appellatus est. Sic et Noe arcā fabricavit ad salutem domus suæ, ut Litteris proditum est ¹². Itaque placebit, inquit, D sacrificium Iuda, hoc est, populi in corde et spiritu circumcisionem circumferentis ¹³; quin et Jerusalem, quam mens intuelur, id est Ecclesiæ: sicut et sacrificium possidentium dies sæculi, et sanctorum, qui superioribus æstatibus in vita fuerunt, qui per obedientiam et fidem Deo placuerunt. Enumerat eos quoque divinus Paulus in Epistola ad Hebreos, siue multos justificatos esse testificans ¹⁴.

testis velox super veneficis, et super adulteras, et super eos qui jurant in nomine meo in mendacio, et super eos qui privant mercede mercenarium, et qui opprimunt per potentias viduam, et qui pugno perculiunt pupilos, et qui pervertunt judicium advenæ, 855 et qui non timent me, dicit Dominus omnipotens.

XXXVI. Et hæc convenienter scopo rerum dicuntur. Sic enim loquebantur ignorantes Israelitæ : « Omnis qui facit malum, bonum est coram ipso, et in ipsis ipse complacuit sibi. Et ubi est Deus justitiae ? » Quæ occasio hujus verbi tam proterviteruerit, jam explicavimus : nihilominus denuo explicabimus. Cum sacerdotes quidam et qui claritudine honorum fastigiis supra alios eminebant, licentius ad omne genus perversitatis et audaciæ sese darent, et videretur Deus plus æquo erga illos patientes (est enim bonus, clemens, et lenis, et benignus), ideo quidam summae desperationis verba effutiebant. Cæterum aliquando sacerdotes fore integriores, transmutante eos Christo in novitatem virtutis, et ad disciplinam honestam et ad mores virtutique laudabilem transferente, dilucide commemorat. Assecras autem nequitiae tunc non recepturum, nec laudibus dignaturum, aut eorum rationem habiturum : quin judicaturum potius, et vita perperam actæ poenas exacturum, declarat cum dicit : « Et accedam ad vos in judicio, » hoc est, iudex accedam, « Et ero testis velox, » sponte mea et a nemine advocatus. Improbos enim ad supplicia sententia mea condeinnavabo. Et Judicium super ipsis proferam, non alio quopiam eorum vitia detegente : sed sciens illa, ut Deus, manifesta et occulta, et binc cuiilibet scelerum suorum testis. Paulus quoque scribit aliquando manifestatum iri ante tribunal judicis mortales per orbem universos⁷¹, invicem et cogitationibus accusantibus, aut etiam defendantibus, in die qua judicabit Deus occulta hominum, secundum Evangelium, per Jesum Christum⁷². » Perpende quomodo quique occulte, quique manifeste peccaverunt, in judicium adductum iri testatur. Primum quidem veneficas et adulteras nominat. Deinde jurautes in mendacio seu perjuros. Ista occulta sunt et clam perpetrata. Quis enim tandem palam veneficia exerceat? aut quomodo adulterium committens aspici ab aliquo sustineat? Existimo autem etiam pejerantes conari latere. Tales ut stultos reprehendit beatus David : « Intelligite, insipientes in populo, et stulti, aliquando sapite. 856 Qui plantavit aurem, non audit? aut qui fixit oculum, non considerat? » Nihil est enim omnino quod Deus non videat, et solus occulta et aperia peccata videt : sed illa quidem clandestine et quasi in tenebris designata. Adjungit deinde illis manifesta quoque, privare, inquam, operarium mercede; avaritiam et tyrannidem, quam quidem adversus imbecilliores, viduas pula et orphanos,

A μάρτυς ταχὺς ἐπὶ τὰς φαρμακούς, καὶ ἐπὶ τὸς μοιχαλίδας, καὶ ἐπὶ τοὺς δημόσιας τῷ ὄργανῳ μου ἐπὶ φεύδει, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀποστεροῦντας μισθῶτας, καὶ τοὺς καταδυαστεύοντας χήρας, καὶ τοὺς πορνούμενας δραρούς, καὶ τοὺς ἀκκληρούτας κρίσιν προσηλύτους, καὶ τοὺς μὴ φοβουμένους με, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. *

B ΔΓ'. Κατὰ σκοπὸν τῶν πραγμάτων πρόεισι ἡ πάλιν καὶ ἐν τούτοις ἡμῖν ὁ λόγος. « Εφασκον μὲν γάρ ἀμαθαίνοντες οἱ ἐξ Ἱερατῆλοι. » Πᾶς ποιῶν πονηρόν, καὶ καλὸν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτοῖς αὔτε ηδονής καὶ θηρίους. Καὶ ποὺ ἔστιν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης; Καὶ τίς ἡ πρόδρομος τῆς οὐτων δεινῆς ἀθυροτομίας, εἰρηται μὲν ἡδη πλὴν εἰρήσεται πάλιν. Επειδὴ γάρ ἀψυλάκτως τινὲς τῶν ἱερουργῶν, καὶ μέντοι τῶν ἀλλων, οἱ διαφανέστεροι τε ξαναὶ καὶ ταῖς ἀνωτάταις τιμαῖς ἐμπρέποντες, ἐπὶ πάντα τρόπον σκαιότερος καὶ ἐγχειρημάτων ἔσταν, ἐφανέντο δὲ πέρα μέτρου Θεὸς ἀνεξικακήσας αὐτοῖς (ἔστι γάρ ἀγαθὸς, χρηστὸς, καὶ ἀπεικής, καὶ φιλάνθρωπος), ταύτη τι τινὲς τοὺς ἐξ ἀκράτου μικρούχιας ἡρεύγοντο λόγους. « Άλλος δὲ μὲν ἔσται κατὰ καρούς μεταφοίτης εἰς τὸ διμειον τῶν τεταγμάτων εἰς ἱερουργίαν, μεταπλάττοντος αὐτοὺς εἰς καινότητα ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, καὶ μετατιθέντος εἰς εὐκοσμίαν καὶ εἰς εὐκλεά πολιτείαν καὶ ζωὴν, διαμεμήνυκεν ἐναργῶς. « Οὐτι δὲ τοὺς τῆς φαυλότητος ἐπιτιθεντάς οὐκ ἀντιτίθενται τοῖς οὐδὲ ἀξιώσειν ἐπαίνων τε καὶ λόγου, κρινεῖ δὲ μᾶλλον αὐτοὺς, καὶ τῶν ἐκόπως βεδιωμένων ἔκαιτοις δίκαια, διατρανοὶ λέγων. » Καὶ προσάξω πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει, » τουτέστιν, ὡς κριτής προσενεγκήσομαι, « καὶ ἔσομαι μάρτυς ταχὺς, » αὐτόμολος δηλονότι καὶ ὑπὸ οὐδενὸς κεκλημένος. Καταψήφισμα γάρ τῶν πονηρῶν τὴν δίκην. Καὶ τὸ μὲν ἐπ' αὐτῶν ἔξιστα τὸ κρίμα, οὐχ ἐτέρου τινὸς τὰ ἐν αὐτοῖς ἐγκαλύπτοντος, ἀλλ' εἰδὼς, ὡς Θεὸς, ἐμφανῆ τε καὶ κιρυμένα, καὶ διὰ τοῦ συνειδότος καταμαρτυρῶν ἔχαστου τῶν ἡμαρτηκότων. « Εφη δέ που καὶ διεστάσιος Παῦλος, παραστῆσθαι κατὰ καρούς τῷ κριτῇ τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, μεταξὺ ἀλλήλων « τῶν λοιγισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων τῷ ἡμέρᾳ ἢ κρινεῖ δὲ Θεὸς τὸ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον μου, διὰ Ιησοῦ Χριστοῦ. » Αθεῖοι δὲ ὅπις τούς τε τὰ κρυπτὰ καὶ ἐμφανῆ παπλημμεληκότας παρενεχθήσθαι φησιν εἰς κρίσιν. D Πρώτας μὲν γάρ ὄνομάξει φαρμακούς καὶ μοιχαλίδας, εἴτα τοὺς δημόνους ταῖς φεύδει. Κεκρυμμένα δὲ ταῦτα καὶ λεληθότας δρώμενα. Τίς γάρ ἀνὸμος γοητεύσειν ἐμφανῶς; ἢ πῶς ἀν ἔλοιτο μοιχαλίδας θράσθαι πρός τινος; Έν σπουδῇ δὲ, οἶμαι, τὸ λαθεῖν καὶ τοῖς φευδορκεῖν ἥρημένοις. Ασυνετοῦντας δὲ τοὺς τοιούτους ἀπελέγχει λέγων ὁ μακάριος Δαβὶδ: « Σύνετε δῆ, ἀφρονες ἐν τῷ λαῷ, καὶ μωροί, ποτὲ φρονήσατε. Ο φυτεύσας τὸ οὖς, οὐχὶ ἀκούει; ἢ δὲ πλάσας δρθαλμὸν, οὐχὶ κατανοεῖ; » Αποπτον γάρ τῷ Θεῷ παντελῶς οὐδὲν, οὐδὲ δὲ μόνος τὰ κεκρυμμένα καὶ τὰ ἐμφανῆ τῶν κακῶν ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν τὰ λεληθότας

⁷¹ Malach. II, 17. ⁷² II Cor. v, 10. ⁷³ Rom. II, 15, 16. ⁷⁴ Psal. xciii, 8, 9.

καὶ ὁς ἐν σκότει δρώμενα. Προσεπάγει γε μήν αὐτοῖς καὶ τὰ ἐμφανῆ, τὸ ἀποστερῆσαι, φημί, μισθὸν μισθῶτοῦ, πλεονεξίαν τε καὶ καταδυναστείαν, ἵνα δὲ ποιοῦντο τινες κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων, χηρῶν δὴ, λέγω, καὶ ὀρφανῶν. Προστίθησι δὲ τούτοις καὶ τοὺς διαστρέφοντας τὰ ὅρδα τῶν κριμάτων, καὶ τοὺς μὴ φοδουμένους αὐτὸν. Οὗτοι δὲ ἐν εἰεν καὶ οἱ καθ' ἔτερον τινα τρόπον παρά γε τοὺς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένους λυποῦντες Θεόν. "Εσομαι τοῖνυν, φησι, κριτής, καὶ μοιχαλίδας, καὶ τοὺς τῶν ἑτέρων κακῶν ἐπιτρέψυτάς. Εἰκὼς δὲ δῆ τοιάδε κατ' ἔκτινο καιροῦ τολμοῦται παρά τις, καὶ ἐπ' αὐτοῖς γενέσθαι κατὰ Θεού τὴν τῶν πολλῶν γλωσσαλγίαν.

Δεῖ δὴ οὖν ἄρα παντὶ σθένει παραιτεῖσθαι τὰ πονηρὰ, καὶ τοῖς ἀμείνονσιν ἐπιτρέψειν, καὶ ἀποπεραίνειν ἐπειγοῦσθαι τὰ δι' ὃν δὲν γένοιτο τις ἐπαίνου παντὸς καὶ ἐπεικείας ἐμπλεως. Ἀμοιρήσει γάρ οὐτω καὶ τῶν ἐκ θελας ὀργῆς ἐποιησθομένων τοῖς εἰωθόσι πλημμυρεῖν. Ἐσται δὲ ἔσω καὶ γερῶν καὶ δόξης, ὃν δὲν ἐπιδοῃ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν.

Διέτι έτώ Κύριος δὲ Θεὸς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἀλλοιοῦμαι. Καὶ ὑμεῖς, οἱ νιοὶ Ἰακὼβ, οὐκ ἀπέχεσθε ἀπὸ τῶν ἀδικιῶν τῶν πατέρων ὑμῶν. Ἔξειλνατε τρόμιμά μου, καὶ οὐκ ἐφυλάξασθε.

ΔΖ'. Ἐξίστησι πάλιν αὐτοὺς ἀνοσίων ἔννοιῶν καὶ προσέστη ῥημάτων. Τὸ γάρ οἰεσθαι πως ἡ μετατετράφθαι τὸν τῶν δλῶν Θεὸν ἀπό γε τοῦ θλειν τὰ ἀγαθὰ πρὸς τὸ ἐναντίον, καὶ ἀγαπᾶν μὲν οὐκέτι τὴν δικαιοσύνην, ἀποδέχεσθαι δὲ τοὺς τῆς φαυλότητος ἀραστάς, πῶς οὐκ ἀμαθὲς, μᾶλλον δὲ ἀπηγχές καὶ ἀνοσίον παντελῶς καὶ τῆς ἀνωτάτων δυστεοτάτας μεμετωμένον; "Οταν τοίνυν ὑπὸ κρίσιν ίθητε καλούμενούς, φησι, τάς τε παρ' ὑμῖν φαρμακούς, ἥγουν ἐπιφύδονς (γύνακα δὲ πάντως φιθυρά τε καὶ βωμολόχα ταυτί), καὶ τοὺς τῶν ἑτέρων κακῶν ἐπιτρέψυτάς, τότε, φησιν, ἐπιγνωσθεῖ διὰ πραγμάτων αὐτῶν ὅτι ἐγώ Κύριος δὲ Θεὸς ὑμῶν, δὲ πάλαι τε καὶ νῦν ἀγαθός τε δόμοῦ καὶ φιλάρτεος. Οὐ γάρ οἶδα τροπὴν ἡ ἀλλοίωσιν. Ἄλλ' ἐγώ μὲν εἴμι διαπαντὸς καὶ ἀμεταστέτως τούθ' ὅπερ εἰμί· δμεῖς δὲ, φησι, καίτοι γεγονότες ἐξ Ἰακὼβ, ἀνδρὸς φιλοθέου καὶ ἀγαθοῦ, καὶ μερισηκότος δεῖ τὸ ἐξήνιον, καὶ Θεῷ δουλεύοντος, οὐ τῶν ἐκείνου τρόπων γεγόνατε ζηλωταί· μιμεῖσθε δὲ μᾶλλον τῶν καθ' ὑμᾶς πατέρων τὸ ἀπειθές καὶ δυσἀγωγον. Οἱ καὶ ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας ἀπώρχοντο μὲν αἰχμάλωτοι, τὴν ἔνεγκοῦσαν ἀφέντες, δεδουλεύκασι δὲ τοῖς ἥρηκσιν ἐχθροῖς. Ἐξειλνατε δὲ καὶ δμεῖς· ἐξ τῶν ἐμῶν νομίμων, καὶ οὐκ ἐφυλάξασθε.» Οὐχοῦν δὲ μὲν Θεὸς ἀτρεπτος δεῖ, καὶ οἰονεὶ πεπηγώς εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ ἀκράδαντος εἰς δικαιοσύνην· οἱ δὲ γεγόνασι, μονονυχὶ τὸ ἀτρεπτον ἐν καρδίᾳ τετηρηκότες, καὶ τῆς τῶν πατέρων ἀνοσίτητος δριστοὶ μιμηταί.

Τοῦτο που Χριστὸς εὑρίσκεται λέγων. Ταλαιπότερον μὲν γάρ εἰκότως τὸ ἀπαίδευτον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων ἐργαστήριαν. "Ἐφη δὲ οὕτως· « Οὐαὶ δμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, δτι ὀποδομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν, καὶ κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαιῶν, καὶ λέγετε· Εἰ ήμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἡμεθα κοινωνοὶ αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν. » Μότε μαρτυ-

A adhiberent. His addit etiam pervertentes recta iudicia, et non timentes eum. Tales erunt qui etiam alio modo quam nunc ostendimus Deum violant. Ait ergo: Ego iudex, et testis velox, et voluntarius super veneficas et libidinosas, peccatorumque aliorum studiosos. Probabile est sane hujusmodi flagitia quosdam illa aetate ausos suscipere, et propter ipsos multos Deo maledixisse.

καὶ μάρτυς ταχὺς, καὶ αὐτόμολος ἐπὶ φαρμακοὺς καὶ μοιχαλίδας, καὶ τοὺς τῶν ἑτέρων κακῶν ἐπιτρέψυτάς. Εἰκὼς δὲ δῆ τοιάδε κατ' ἔκτινο καιροῦ τολμοῦται παρά τις, καὶ ἐπ' αὐτοῖς γενέσθαι κατὰ Θεού τὴν τῶν πολλῶν γλωσσαλγίαν.

Quocirca opus est omni contentione refugere a pravis operibus, et ad proba festinare, et eniti ea praestare per quae quis omni et bonitate et laude cumuletur. Sic enim evadet supplicia quae a Deo irato peccatoribus infliguntur. Capiet autem gloriam et premia qui Deus se diligentes munieruntur.

B VERS. 6. Quoniam ego Dominus Deus vester, et non mutor. Et vos, filii Jacob, non abstinebatis ab iniquitatibus patrum vestrorum. Declinastis a legitimis meis, et non custodistis.

XXXVII. Denuo ipsos ab impiis cogitationibus et verbis detorquet. Nam existimare esse immutatum universorum Deum a voluntate boni in contrarium, nec de cætero diligere justitiam, favereque consecratoribus improbitatis, quicmodo non imperitiæ, immo absurditati, et summo sceleri, et extremæ impietati ascribendum est? Quando igitur, inquit, ad iudicium vocari videritis veneficas, seu incantatrices vestras (sunt autem mulierculæ istæ garrulæ et assentatrices), et aliis flagitiis affixos, tunc rebus ipsis cognoscetis quia ego sum Dominus Deus vester, et olim et nunc bonus simul et bonorum ac virtutis amans. Nescio enim mutationem aut vicissitudinem. Ego enim semper et citra mutabilitatem sum quod sum: vos autem, inquit, quamvis ex Jacob progenerati, homine pio et bono, et qui semper contumaciam odit ac Deo servivit, illius mores exprimere non enixe studiistis; sed patrum vestrorum inobedientiam et pertinaciam imitari inavultis. Qui et hac de causa captivi patriæ sibi excesserunt, et hostibus a quibus erant subjugati, servitutem servierunt. « Declinastis porro et vos a legitimis meis, et ea non custodistis. » Itaque Deus quidem et immutabilis semper, et velut in bono fixus ac firmatus et inconcussus in justitia: illi contrariantur non immutabilitatem in corde servarunt, et patrum scelera strenuissime sunt securi.

Hoc Christus quodam loco dixit. Merito namque Scribarum et Pharisæorum stultam operam in adificando lamentatur. Sic autem ait: « Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia adificatis sepulera prophetarum, et ornatis monumenta justorum, et dicitis: Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismictipisis,

quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt. Et A peίτε αύτοις, διτι υἱοὶ ἔστε τῶν φονευσάντων τοὺς προφήτας. Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. » Οὐκοῦν ἀναγκαῖον ἡμᾶς, εἰπερ ἴσιμην ἀληθῶς ἀρτίφρονες καὶ ἐν νῷ καθήκοντες, ζῆσθαι δια μάλιστα τοὺς τῶν προγόνων δοκιμωτάτους, ἀποστείσθαι δὲ τῶν μὴ ἀγαθῶν τὴν μίμησιν. «Η εἰ μὴ τοῦτο δρᾶν ἔλοιτό τις, ἵποιτό γε μήν ἀπλῶς καὶ ἀβασανίστως τοὺς ἐν χρόνῳ προσειλῆφσιν, ἔσται δὴ πάντως προσεοικῶς τῶν Ἑλλήνων παισὶν, οὓς εἰπερ τις καταμαμήσαιτο διτι, μεθέντες τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν καὶ τὸν φύσει θεὸν καταλειπούτες, προσκυνοῦσι λίθους, τὴν τῶν ιδίων πατέρων ἀειλογόνα συνήθειαν.

Vers. 7-9. *Revertermini ad me, et revertar ad vos, dicit Dominus omnipotens. Et dixistis: In quo revertemur? Non supplantabit homo Deum? Quia vos supplantatis me. Et dicitis: In quo supplantavimus te? Quia te decimae et primitiae nobiscum sunt. Et re-apicentes vos respicitis, et me vos supplantatis. An-nus impletus est, et intulisti omnes fructus in the-sauros, in domibus eorum rapina eorum.*

XXXVIII. Postquam eos a maledictis in se, prout dignum erat, coercuit, defensioneque congruenti in contrarium flexit, reos ad poenitentiam vocal, consueta illis beneficia promptissime redditurum pollicens. Sicut enim vitam flagitiosam exigentibus pro delictorum ratione supplicium importat : ita **858** super iis qui velut retro pedem referunt a peccato, et in posterum quoque ab ea re abhorrent, lassatur revera ubique, et desperationem exitii causam praecidit. Unde adverte possis quam noxium morbum in vitam invehant, qui poenitentiae gratiam adulterant, et sibiipsis vere puritatis nomen ascribunt. Praestabat certe cogitare opinionem de sua puritate, qua carent, extremas impuritatis crimen illis parere. Scriptum est enim : « Dic tu primus iniquitates tuas, ut justificeris ⁴⁰. » Psallit et divinus David : « Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper ⁴¹. » — « Nemo enim mundus est a sorde, » ut scriptum est ⁴². Quare hujusmodi imbecillitate ægrotis poenitentiae bonis et superna mansuetudine opus est, quia contaminatum perfecte abluat, impiumque sanctisfecit. Ex benignitate igitur peccatores ad poenitentiam invitati. Interrogantibus autem vicissim, et discere cupientibus quoniam modo deliquerint : « Num supplantabit homo Deum, inquit, quia vos supplantatis

A πείτε αύτοις, διτι υἱοὶ ἔστε τῶν φονευσάντων τοὺς προφήτας. Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. » Οὐκοῦν ἀναγκαῖον ἡμᾶς, εἰπερ ἴσιμην ἀληθῶς ἀρτίφρονες καὶ ἐν νῷ καθήκοντες, ζῆσθαι δια μάλιστα τούς τῶν προγόνων δοκιμωτάτους, ἀποστείσθαι δὲ τῶν μὴ ἀγαθῶν τὴν μίμησιν. «Η εἰ μὴ τοῦτο δρᾶν ἔλοιτό τις, ἵποιτό γε μήν ἀπλῶς καὶ ἀβασανίστως τούς ἐν χρόνῳ προσειλῆφσιν, ἔσται δὴ πάντως προσεοικῶς τῶν Ἑλλήνων παισὶν, οὓς εἰπερ τις καταμαμήσαιτο διτι, μεθέντες τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν καὶ τὸν φύσει θεὸν καταλειπούτες, προσκυνοῦσι λίθους, τὴν τῶν ιδίων πατέρων ἀειλογόνα συνήθειαν.

B 'Επιστρέψατε πρός με, καὶ ἐκπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος πατέρωντος. Καὶ εἰπατε: 'Ἐρ τίτι ἐπιστρέψομεν; Μήτι πεπριέτε ἀνθρώπος Θεόν; Διότι ὑμεῖς πεπριέτε με. Καὶ ἔρετε: 'Ἐρ τίτι ἐκπεπριέται σε; 'Οτι τὰ ἀπέκτα καὶ ἀπαρχαὶ μεθ' ὑμῶν εἰστιν. Καὶ ἀποδέξατες ὑμεῖς ἀποδέξατες, καὶ ἐμὲ ὑμεῖς πεπριέτε. Τὸ δεῖς συνετελέσθη, καὶ εἰσηγήσατε πάντα τὰ ἐκφόρια εἰς τοὺς θησαυρούς, καὶ τὸ οἶκον αὐτῶν ἡ διαρραγὴ αὐτῶν.

C ΛΗ'. 'Αποστήσας εὖ μάλα τῆς καθ' ἐκπονητῶν γλωσσαλγίας καὶ ταῖς καθηκούσαις ἀπολογίαις ἐκδυσωπίσας ὡς ἐνι, καλεῖ πρὸς μετάγνωσιν τοὺς ἡμαρτητας, τὴν συνήθη πάλιν αὐτοῖς χαριεῖσθαι λέγων, καὶ μάλα προθύμως. « Οὐσπερ γάρ τοῖς ἐκτόπως θύμων τὰς αὐτοῖς πρεπούσας ἐπιφέρει ποινάς οὐτες ἀνόπιν ὡσπερ ίοῦσι, καὶ μήν παραιτουμένοις ήτι πλημμελεῖν, ὡς ἀληθῶς ἐπιγάννυται πανταχοῦ, τὴν ἀπόγνωσιν ὡς ὀλέθρου πρόδενον ἀποκείρων. « Οὐν ίδειν ἔστιν ὡς δεινά τινα τῷ βίῳ τὴν νόσου εἰσφέρουν, οἱ τὴν τῆς μετανοίας κιβδηλεύοντες χάριν, καὶ σφίσιν αὐτοῖς ἐπιφημίζοντες ἀληθῶς τὸ τῆς καθαρότητος δνομα. Καίτοι πῶς οὐκ ἔμεινον ἐννοεῖν, διτι τὸ οἰεσθαι τε καὶ χρῆναι καθαρούς ἀκαθαρσίας αὐτοῖς τῆς ἐκδήλητῆς ἐπίκλημα φέρει (1); Γέγραπται γάρ, διτι : Λήγε σὺ τὰς ἁνομίας σου πρώτος, ἵνα δικαιωθῆς. » Φάλλε δέ που καὶ δι θεοῖς τημένη Δασδίδ, διτι : Τὴν ἁνομίαν μου ἔγινε γινώσκω, καὶ τὴ ἀμαρτία μου ἐνώπιον μού ἔτι διαπαντός. » — « Καθαρὸς γάρ ούδετις ἀπὸ βίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Δεῖ δὴ οὖν τοῖς οὐτας ἥρθαστηκοσι τὸ διναλκι τῶν ἐκ μετανοίας ἀγαθῶν καὶ τίς διναθεν ἡμερότητος, διανιπτούσης εὖ μάλα τὸν μεμολυσμένον, καὶ δικαιούσης τὸν ἀσεβῆ. Καλεῖ τοιγαρού εἰς μετάγνωσιν ἐξ ἡμερότητος τοὺς ἡμαρτητας. Ερομένοις δὲ αὐτοῖς καὶ ἀναμαθεῖν ἐθέλουσι τῆς πάκηματος τὴν τρόπον, « Εἰ ππερνεῖ, φησιν, ἀνθρώπος

⁴⁰⁻⁴² Malib. xxiii, 29, 32. ⁴⁰ Isa. xlvi, 26. ⁴¹ Psal. l, 5. ⁴² Job iv, 4.

(1) S. Cyrilli præclare contra Catharos dissidentis comm. in Malach. n. 38, verba ut clara sint aīque etiam sana, ad hunc fere modum constituantur et legantur: « Θεον ίδειν έστιν, ὡς δεινή τινα τῷ βίῳ τὴν νόσου εἰσφέρουν οἱ τὴν τῆς μετανοίας κιβδηλεύοντες χάριν, καὶ σφίσιν αὐτοῖς ἐπιφημίζοντες οὐκ ἀληθῶς τὸ τῆς καθαρότητος δνομα· καὶ τοι πῶς οὐκ ἔμεινον ἐννοεῖν διτι οἰεσθαι τε καὶ χρηματισθῆναι καθασσούς, ἀκαθαρσίας αὐτοῖς τῆς ἐσχάτης ἐπίκλημα

φέρει; Hoc est : Unde cernere est illos gravem mortuum in vitam invehere qui poenitentiae gratiam adulterant, et sibiipsis falso puritatis nomen ascribunt: quanquam quo modo non erat melius cogitare quod putare se ei rocare puros, crimen illis inseri extreme impuritatis? Δεινή την posui pro δεινά, οὐκ ἀληθῶς pro ἀληθῶς, et χρηματισθῆναι pro χρῆναι. COTELLIUS, Monum. Eccl. Gr. II, 667.

Θεὸν, διότι ὑμεῖς πτερνίζετε με; » Τὸ δὲ πτερνίζειν τὸ συναρπάζειν, ή φενακίζειν, οἰσθαὶ τε λαθεῖν φευδομένους τυχὸν, ή καὶ τι δρῶντάς τινα τῶν ἔκτωπατών. Καὶ γοῦν ἐνεκάτει μὲν δὲ Ἡσαῦ τῷ Ἰακὼν, τοῦ δὲ φθονεῖν τὴν πρόρασιν ἀξηγούμενος ἔφασκεν. « Ἐπτέρνισες γάρ με ἡδη δεύτερον τοῦτο, τὰ τε πρωτεόκια μου εἴληψε, καὶ νῦν εἴληψε καὶ τὴν εὐλογίαν μου. » Ἀρ' οὖν περιέσται, φησί, ἀνθρωπὸς Θεοῦ, ἥγουν συναρπάσει τὸν πάντα εἰδότα; Τί τοινυν ὑμεῖς ἔμετε πτερνίζετε; Χρῆναι δὲ ὑπολαμβάνων πρὸς ἄκριθήν διασφήσην τῶν προκειμένων ἡμίν ἐννοιῶν δέττα καὶ νῦν εἰπαίν, ή καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ἑσδρα γέγραπται Βιβλοῖς. Ἐπειδὴ γάρ ἐπανῆκον εἰς τὴν Ἰουδαίαν τὴν Βαβυλονίαν ἀφέντες γῆν οἱ ἔκ τε Ἱερουσαλήμ, καταφήκαστοι μὲν ἐν τοῖς Ἱεροσόλυμοις. Ἐγήγερται δὲ καὶ δὲ θεῖος ναὸς, καὶ ἦν ἐν κέντρῳ λοιπὸν τὰ τῶν ιερῶν τάγματα, ϕόδοι, καὶ λεροφάλαται, καὶ οἱ τοῖς πυλώσιν ἀφεστηκότες. Εἶτα τί τὸ μετά τοῦτο; Ἐγένετο γε γέννησιν οἱ λαλυτρωμένοι περὶ γε τὸ δεῖν τῶν θείων ἀντέχεσθαι θεσπισμάτων. Οὐ γάρ τετηρήκασι τὸν νόμον, λελόγισται δὲ παρ' οὐδὲν αὐτοῖς τῆς ἀρχαίας ἐντολῆς ἡ παράδασις, καὶ παρεκόμιζον μὲν εἰς θυσίαν μδίας καὶ ὀκνηρῶς τὰ τυφλά, καὶ ἀρπάγματα, καὶ χωλά, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα. Εἶτα κείραντες ἐν ἄγροις, ἐν δρυσὶ, τὸν ἀσταχὸν καὶ μὴν καὶ τὰ ἔπερα τῶν σπερμάτων, ἀποτρυγῶντες δὲ καὶ ἀμπέλους, καὶ τοὺς τῆς ἔλατας καρποὺς ἐκθλίσοντες, οὐ δεκάτας προσῆγον, οὐ τὰς κατὰ νόμον ἀπαρχάς. Ἰνα ἔχοντα τὴν αὐτόρκειαν τὰ τῶν ιερῶν τάγματα, προσειήσειαν μὲν ἀπερισπάστως ταῖς εἰς Θεὸν λατρείαις, προσμένωσι δὲ ταῖς ἐκ νόμου τεταγμέναις αὐτοῖς λειτουργίαις. Οὐδένδες τοιγαροῦν προσκεκομισμένου, κατεσκευάσθησαν οἱ τῶν θείων θυσιαστηρίων ιερουργοί, Ἐρημάς τε οὐτεώς ἀπομεμένηκεν δὲ λαὸς, οὐ θυσίας τελουμένης. οὐχ ἐτέρου τινὸς δρωμένου τῶν εἰς δόξαν τελούντων Θεοῦ. Κατεφθείρετο δὴ οὖν ἀπαντὸν λοιπὸν τὰ τὸν ἄγροις λιμῷ τε κατεπέκοντο, καὶ δὴ καὶ εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀνάγκης τε καὶ ἀπορίας, ὡς καὶ εὐτὰ βούλεσθαι τοὺς ἔχουσι τροφὰς ἀπεμπωλῆσαι τὰ τέκνα, μέχρις δὲν Ἑσδρας εἰς αἰσθήσιν κεκλημένος τῆς θείας ὅργης, ἐπέσκηψε περὶ τούτων τοῖς ἥγουμένοις τοῦ Ἱερατῆλ. Προσεκόμισάν τε οὐτω μδίας δεκάτας καὶ ἀπαρχάς, καὶ λοιπὸν εἰσέδραμον ιερουργοί, ἐστησάν τε τὰ συνήθη δρῶντες ἐν τῷ ναῷ. « Διὰ τὸ τοίνυν, φησίν, ὑμεῖς ἔμετε πτερνίζετε; » Τὸ δὲ τοῖς συνετελέσθη, συνήθησαν οἱ καρποί, καὶ παρ' ὑμῖν ἔτι τὰ ἐπιδίκατα, καὶ αἱ κατὰ νόμους ἀπαρχαί. « Καὶ ἐν τῷ οἰκῳ αὐτοῦ ἔσται, φησίν, ἡ διαρπαγὴ αἰτίας κείσται τὸ μὴ προσάγειν Θεῷ τὰ εὐχαριστήρια καὶ δὺν ἀν καρίσαι τὸν ἀρκοῦσαν ἀπονέμειν χώραν εἰς δόξαν αὐτοῦ. Ἀλλ' εἰ μὲν τοῦτο δρώμεν, πάντη τε καὶ πάντας εὐλογήσει καὶ ἀμφιλαρῷς χαριεῖται τὰ ἀναθά. Εἰ δὲ δὴ τὴν χείρα συστείλαν-

A me? » *Supplantare est diripere, aut decipere, et arbitrarī fallaciam posse deceptos latere forsitan, quamvis quispiam insolentissima quædam commiserit.* Itaque irasceretur Ἐσαῦ Jacob, et invidiæ occasione enarrans dicebat: « *Supplantavit enim me altera vix. Primogenita mea ante tulit, et nunc subripuit benedictionem meam* »²². *Num igitur homo erit superior Deo, inquit, aut diripiēt omnia scientem?* Quid ergo vos me supplantatis? Existimo autem ad plenioram declarationem propositis sententiæ quædam nunc quoque afferenda in medium, quæ in Libris Esdræ scripta exstant. Babylone in Iudeam Hierosolymitæ reversi Hierosolymam habitarunt. *Ædificatum est divinum templum, et florebat deinceps sacerdotium ordines, cantores, psaltes et janitores.* Quid postea? Servitute liberati in divinis oraculis exsequendis inieris evaserunt. Nec enim legem servabant, et velius mandatum per ludum transgrediebantur, et ad sacrificium ægre cunctanterque cœca, raptæ et debilia ministrabant. Deinde, suo tempore, in agris segetes aliaque leguminæ dementes, et uvas colligentes, et oleum exprimentes, nec decimas, nec secundum legem, primitias persolvebant, **859** ut sacerdotum ordines quod satis haberent, cultumque divinum circa solitudinem distractionemque celebrarent, atque in ministeriis lege institutis assiduo versarentur. Nullo igitur horum oblatio, divinorum altarium ministri sacri delusi sunt, et populus ita destitutus manxit, cum nec sacra pergerentur, nec aliud quidpiam ad Dei gloriam praestaretur²³. Hinc omnia in agris moriebantur, et famæ sæviebat; quin eo necessitatibus et inopias redigebantur, ut ipos quoque liberos alimenta habentibus vendere non refugerent, donec Esdras, divina ira perspecta, super his principes Israel objurgavit. Atque ita domum, quoniam vix, decimæ et primitiae oblate, et ex eo sacerdozes in templum regresce stare, et consueta munera obire cooperunt²⁴. Inquit ergo, « *Quare vos me supplantatis?* » Annus consummatus est, fructus collecti, et apud vos adhuc sunt decimas et primitiae legibus debitæ. « *Et in domo eorum erit, inquit, rapina eorum;* » ac si dicat: Comportasti quidem in domos vestras fructos, et arbitramini forsitan vobis eos salvos et tuto in sedibus repositos fore. Evanescunt, et a rapinis illis different. Affligemini enim fame, tametsi inventa cum sudore collegistis.

αὐτοῦ: ὅμοιος ὁ εἰ λέγοι. Συνεκομίσασθε μὲν τῇ ἀγρῷ ἐν τοῖς οἰκοῖς τοὺς καρποὺς, τάχα που καὶ οἰσθαὶ τε ὀκεσθαὶ τε ὑμῖν αὐτοῦς καὶ εὐ κατεῖται λιαν ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκίαις. Ἀφανισθήσονται, καὶ οὐδὲν διαρπαγῆς διοίσει τὸ χρῆμα. Καταπιεσθήσεσθε γάρ λιμῷ, καίτοι συνενεγκόντες, φησί, ἐν ίδρωτι μδίας τὰ εὐρημένα.

Discemus hinc etiam nos magni criminis oco duendum non offerre Deo quibus gratitudinem nostram ostendimus, et agrum quem ille victui ferendo sufficientem donaverit, ad gloriam Dei referre. Quod si faciamus, omnino modis benedicet et affatim bona largietur. Sin autem, manum contrahientes, nostro

²² Gen. xxvii, 36. ²³ II Esdr. xiii, 15 seqq. ²⁴ II Esdr. v, 1 seqq.

Tantummodo genio accepta reservabimus, nec ala- criter aliis Dei dona communicaverimus.

Vers. 10-12. *Revertimini porro in hoc, dicit Dominus omnipotens. Si non aperiam robis cataractas cæli, et effundam vobis benedictionem meam, donec sufficiat. Et dividam vobis in cibum. Et non disperdam vobis fructum terræ vestræ, et non infirmabitur vestra vinea in agro, dicit Dominus omnipotens. Et beatos dicent vos omnes gentes, quia eritis mihi vos terra desiderabilis, dicit Dominus omnipotens.*

860 XXXIX. Iterum crimina remittit, et eos omni culpa absolvit, promittitque, contritis oblivione injuriis, optata donaturum, et eos supra quam dici possit munificencia sua recreaturum. Vult autem illos ipsa experientia et rebus discere fertilitatem utilitatis plenissimam. Et, si hoc facere non recusent, pluviarum abundantiam et benedictionem largam spondet, ut esculentorum satis et plusquam satis habeant, omninoque frugum terræ quantum velint percipiunt. « *Dividam enim, inquit, in cibum vobis.* » Verbum *Dividam* interpretare, aut Separabo; aut quia quæ e terra gignuntur, unumquodque suum tempus habet quo vel crescit vel maturescit. Nihil porro detrimenti passurum terræ fructum, magnam item fore uivarum copiam, et vineam in agris luculentissimam, ut ad maturitatem perductis omnibus, pollicetur, et posthac beatus ait fore, ac velut terram desiderabilem nominatum iri, hoc est, amore dignam, propter fructuum ubertatem et secunditatem.

Qui igitur habet viscera misericordiae, talem plane experietur Deum, et cumulabit in coelis, fructusque laborum suorum manducabit, ut scriptum est⁶⁶. Nec illum immitem et amentissimum divitem imitabitur, quem in parabola evangelica Salvator villam suam implevisse narrat. Ille enim siebat: « *Quid faciam? Destruam horrea mea, et majora faciam, et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona reposita in annos plurimos, comedere, bibere, lætare!* » Cogitanti autem talia et ignorantia futura, Deus: « *Stulte, inquit, hac nocte repellent a te animam tuam: quæ autem parasti, cuius erunt?* » Quamobrem, ut dicebam, benedictione plenus est sua communicans. Talis etiam spirituales imbræ cor ejus irrigantes et afflatim exhilarantes accipiet, pietatisque fructus producit, alias aliter et velut divisim, partim charitate, partim benignitate et humanitate reciproca, fortitudineque et patientia excellens: eritque sicut terra beata frugibus et secundissima, clarusque et celebris, et revera longe beatissimus. « *Melius est enim nomen bonum quam divitiae multæ,* » ut scriptum est⁶⁷.

Α τες, μόναις ταῖς ἔαυτῶν τρυφαῖς τὸ δοθὲν τηρήσουμεν, οὐτ' ἀντιδοίημεν προθύμως τοῖς ἄλλοις εἰς μέθεις τὰ πάρα Θεοῦ δωρήματα.

Ἐκιστρέγατε δὴ ἐτ τούτῳ, λέγει Κύριος κατοχράτωρ. Ἐὰρ μὴ ἀνοίξω ὑμῖν τοὺς παταρῆτας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐκχεῶ τὴν εὐλογίαν μονὸμῖν, ἵνα τοῦ ικανωθῆται. Καὶ διαστελλόμενος εἰς βρῶσιν. Καὶ οὐ μὴ διαφθαρῶ ὑμῖν τὸν καρπὸν τῆς τῆς γῆς, καὶ οὐ μὴ ἀσθενήσῃ ὑμῶν ἡ ἀμπελὸς ἢ ἐτ τῷ ἀγρῷ, λέγει Κύριος κατοχράτωρ. Καὶ μακαριοῦσιν ὑμᾶς πάντα τὰ ἔθνη, διστι έσσεσθε ὑμεῖς τῇ θελητῇ, λέγει Κύριος κατοχράτωρ.

Αθ'. Πάλιν ἀνήσιν ἐγκλημάτων, καὶ ἀπαλλάσσω μὲν αὐτοὺς ἀπάσης αἰτίας, ὑποσχνεῖται δὲ καὶ ἀμνησικάκως χαριεῖσθαι τὰ κατ' εὐχὴν, καὶ ταῖς ἐπέκειναι λόγῳ κατευφρανεῖν φιλοτεμίαις. Βούλεται δὲ δὲ πείρας αὐτοὺς καὶ πραγμάτων ἀναμαθεῖν, ὡς ἔσται πάντως αὐτοῖς τὸ καρποφορεῖν δόνησιφόρον. Καὶ, εἰ τοῦτο δρῦν ἔλοιντο, καταδύσειν ἐπαγγέλλεται καὶ τὴν τῶν ὑστῶν ἀφθονον χορηγίαν, ἀμφιλαρῆ δὲ νίκην τὴν εὐλογίαν, ὡς ἔχειν αὐτοὺς τῶν ἀδωδίσμων ἀρθρῶν τὴν αὐτάρκειαν, καὶ ἀπαξιπλῶς τῶν ἐτ γῆς ἀγαθῶν τὴν ἀποχρώσαν μέθειν. « *Διαστελλόμενος φησιν, ὑμῖν εἰς βρῶσιν.* » Τὸ δὲ διαστελλόν νοήσεις | Αφοριώ, ἥγουν δτι τῶν ἐκ τῆς φυσικῶν ἔκαστον ἔδιον ἔχει καὶ ρόν, καθ' ὃν ἡ γίνεται τυχὸν ἢ πεπάνταται. « *Οτι δὲ βλάβης ἀπάσης ἀμείνων ἔσται τῆς γῆς δ καρπὸς, πολύδοτρυς δὲ, καὶ εὔοινοτάτη λίαν ἡ τὸ ἀγροὶς ἀμπελος, ὑπισχνεῖται σαφῶς, ὡς εἰς πάρα ἐννεγμένων, μακαρίους τέ φησιν ἔσεσθαι λοιπόν, καὶ οἵτινα γῆν θελητὴν δύνομάζεσθαι, τοιτέστι, τὴν ἀξιέραστον διά τε τὴν εὐκαρπίαν, καὶ δτι γονιωτάτη.*

Οὐκοῦν εἰ τις ἔχει σπλάγχνα οἰκτιρῶν, τοιόνδη πάντως περιτεύεται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποσωρεύει μὲν ἐν οὐρανοῖς, φάγεται δὲ τοὺς καρποὺς τῶν ἄλλων πόνων, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ οὐκ ἔσται καὶ ἔκεινον τὸν ἀπηγνῆ τε καὶ ἀνούστατον πλούσιον, ἢ τὴν χώραν ἀμπεφορήκεναι φησὶν δὲ Σωτῆρ ἐν παραδολαῖς εὐαγγελικαῖς. Ο μὲν γάρ ἔφασκε: « *Τί ποιέις, Καθεδῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω, καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου Ψυχή, ἔχεις ἄγαθα κείμενα εἰς ἑτη πολλὰ, φάγε, πίε, εὐφρανίου.* » Συπτομένῳ δὲ τὰ τοιαῦτα καὶ ἀμαθαίνοντι, θέδε, « *Ἄφρον, φησι, ταύτη τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σω ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ. ἀ δὲ ἡτοίμασας, τίνι ἔσται;* » Οὐκοῦν, ὡς ἐφην, εὐλογίας ἐμπλεως δ κοινωνικός. Ο τοιοῦτος ἔξει καὶ νοητοὺς ὑετοὺς κατάρδοντας τὴν καρδίαν καὶ ικανῶς κατευφραίνοντας, καὶ τοὺς τίνι εὐτελεῖσας ἐκδύσεις καρπούς, ἀλλοτε δὲλλως καὶ οἰονεπως διεσταλμένους, τούτῳ μὲν ἀγάπηρ, τούτῳ δὲ γριστότητι καὶ φιλαλληλίᾳ, ἀνδρεῖς τε καὶ ὑπομονὴ διαπρέπων· ἔσται δὲ οἵτινας εὐκαρπος καὶ γονιωτάτη γῆ, λαμπρός τε καὶ διαδότος καὶ τρισμαχριώς ἀληθῶς. « *Αἱρετὸν γάρ δυομά καλύν ἡ πλούτος, καθὼς γέγραπται.*

⁶⁶ Psal. cxxvii, 2. ⁶⁷ Luc. xii, 17-19. ⁶⁸ Ibid. 20. ⁶⁹ Pto. xxii, 1.

Ἐβαρύνετε ἐκ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὑμῶν, λέγει Α Κύριος, καὶ εἰπατε· Ἐρ τίνι κατελαλήσαμεν κατὰ σοῦ; Εἰπατε· Μάταιος δὲ δουλεύων Θεῷ, καὶ τι πλέον, διτὶ ἐφυλάξαμεν τὰ φυλάγματα ὑδροῦ, καὶ διτὶ ἐπορεύθημεν ἵκεται πρὸ προσώπου Κυρίου παντοκράτορος; Καὶ τοῦτο ἡμεῖς μαχαρίζομεν ἀλλοτρίους, καὶ ἀροκοδομοῦνται πάρτες ποιοῦντες ἄρομα, καὶ ἀντέστησαν τῷ Θεῷ, καὶ δούλησαν. Ταῦτα κατελάλησαν οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, ἔκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. Καὶ προσέσχε Κύριος, καὶ εἰσήκουσε.

Μ'. "Οτι τινάς τῶν γνωρίμων ὠλισθηκτας εἰς ἀμαρτίαν ἐπανορθοῦν ἐθέλῃ Θεός, παρακομίζει μὲν εἰς μέσον τὰ διεπτασμένα, διελέγχει δὲ σαφῶς, καὶ οἶνον πλήττει μομφαῖς, ἵνα τοὺς Ιδίοις ἐπερυθριῶντες πλημμελήμασιν ἔχοντο τε μεταφορτῶν ἐπὶ τὰ ἀμείνων καὶ χρησιμώτερα, σωθεῖν τε οὕτω, τὸν παρ' αὐτοῦ ζητήσαντες ἔλεον. Αἰτιᾶται τοίνυν καὶ ἐφ' ἐπέρρη τινὶ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ κοινῆν ὁσπερ τινὰ καὶ τοὺς μετ' αὐτοὺς ἔξυφαντες τὴν ἐπιπλήξιν, τὸ χρῆμα εἰδῶς ἐπωφελές ἄπαντας καὶ σωτήριον. "Οσα γάρ τοῖς πρὸς ἡμῶν συμβένηκε τυπικῶς, ταῦτα γέγραπται πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, καθά ψησιν δὲ σοφώτατος Παῦλος. Αἰτιᾶται τοίνυν τοὺς ἀθυροστομοῦντας αὐτοὺς καὶ παλιμφήμοις ῥῆμασι καταλαλεῖν ἥρημένους. «Ἐδερύνατε γάρ, ψησίν, ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὑμῶν. » Καὶ ποτὸς ἡνὶ ἅρᾳ τῆς καταλαλεῖδ; δὲ τρόπος; «Εἰπατε, ψησίν· Μάταιος δὲ δουλεύων Θεῷ, » καὶ διτὶ περιττὸν οὐδὲν ἐν τῷ βούλεσθαι τηρεῖν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ, τουτέστι τὰ διὰ νόμου θεσπισμάτα. Εἰκαλόν ἐστι πρὸς τούτων, φατὲ, καὶ τὸ ἵκετεύειν αὐτῶν, τουτέστι τὰς ὑπὲρ ὧν ἀν ἔλοςθε προσάγεντας λιτάς. Καὶ ἀληθῆς μὲν πάντως δὲ τῶν δλῶν Θεός, εἰ ταῦτα τέ λέγοις, καὶ καταιτιώτῳ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. Τι δὲ δὴ τοὺς πεφλυαρχήδσιν ἡ τῆς ἀμαρτίας πρόφασις, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Μυρία μὲν γάρ κατεδόσκετο γένη· ἀλλ' ἐκ πάντων ἐν τῷ ἐξ Ἰσραὴλ ἐπελέξατο δὲ Θεός, ὡνδμασται δὲ μερίς, καὶ σχολίσμα, καὶ κλῆρος αὐτοῦ. Οὐκεισάδμενος δὲ πεπαιδαγώγηκε νόμον, ὡφέλησε διὰ προφητῶν. Καὶ τι πρὸς ταῦτα πέπραχεν δὲ πόπληκτος Ἰσραὴλ; Προσκεχύνηκε τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, λελάτρευκεν εἰδώλοις, ἔφη τοῖς γυνπτοῖς· "Γμεῖς ἐστε θεοί ἡμῶν. » Ἀγανακτήσας εἰκάτως ἐπὶ τοῖς οὐτών δεινοῖς ἀνοσιοργήμασιν δὲ τῶν δλῶν Θεός, ἐπαλέυει πολυτρόπως, καλῶν εἰς μετάγνωσιν λιμοῖς, ἀνεμοφθορίαις, καρπῶν ἐνδείαις, ἀκρίσι, καὶ βρούχῳ, ἵκτέρῳ, καὶ κάμπαις. Οὐπω γάρ πλήττειν ἡθελε χεὶρι στερεῷ, μονονουχὶ τε καὶ μετασθεῖν τοῖς δαμοῖς (1), καὶ συμμέτροις ἐτί κινήμασιν ἐπὶ τὸ δρῦν ἐλέσθαι τὸ ὄφελον, καὶ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἀγαπῆσαις Θεόν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἡνὶ αὐτοῖς οὐδὲ τοῦ συμμέτρου (2) πλήττεσθαι λόγος, ἀπώχοντὸ δὲ ἀχαλίνως εἰς πᾶν εἰδός ἀκαθαρτίας, ἐπεμψεν εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ὅποι χείρα πεσεῖν παρεσκευάσει τὴν

VERS. 13-15. *Ingravabatis super me verba vestra, dicit Dominus, et dixistis: In quo oblocuti sumus contra te? Dixistis: Vanus qui servit Deo, et quid amplius, 861 quia custodivimus mandata ejus, et quia ambulavimus supplices ante faciem Domini omnipotentis? Et nunc nos beatos dicimus alienos, et exaudiuntur omnes qui faciunt iniqua et restiterunt Deo, et salvi facti sunt. Hæc oblocuti sunt qui timent Dominum, unusquisque ad proximum suum. Et attendit Dominus, et audivit.*

XL. Quando quosdam notos et amicos in peccatum prolapsos corrigere vult Deus, in medium adducit admissa, et aperte redarguit, et expostulando quodammodo ferit, ut delictis suis erubescentes ad meliora et utiliora transire velint, et ita ejus misericordia exquisita, salutem obtineant Accusat igitur et propter aliud Israelitas, et velut communem quamdam posteris quoque ipsorum increpationem contextit, cum sciret id commodum et salutare futurum omnibus. Quæcunque enim antiquis illis in figura contigerunt, ad nostram correptionem scripta sunt, sicut et sapientissimus Paulus ait¹⁰. Incusat ergo eos et lingua incontinentes et verbis inaledictis deditos. Inquit enim: «Ingravasti super me verba vestra.» Quo autem modo illi obrectarunt? Dixisti, inquit: «Vanus est qui servit Deo,» et nihil facere lucri qui vult obtemperare mandatis ejus, hoc est, præceptis per legem divinitus traditis. Ad hæc inane est, dixisti, supplicare illi, id est, preces offerre pro quibus libuerit. Est sane veracissimus universorum Deus, dum hæc dicit, et sic accusat Israelem. Quam autem blaterantes peccati sui excusationem prætentant, videndum est. Mille gentes regebat Deus: sed ex omnibus unam elegit, quæ vocata est pars, et funiculus, et hereditas ejus¹¹. Eam sibi vindicatam lege instituit, per prophetas eidem consuluit. Quid autem ad hæc insanus Israel? Adoravit militiam cœli, servivit idolis, dixit sculptilibus: «Vos estis dii nostri¹². Ast universorum Deus super tam nefariis sceleribus non immerito indignatus, multis modis in eos vindicabat, et ad pœnitentiam vocabat fame, corruptione aeris, fructuum penuria, locustis, et hruccho, ictero et eruca. Nonnum enim eos manu valida ferire voluit, sed quodammodo terriculamentis, et ira temperata, adhuc ad persecunda ipsis conducibilia, atque ad veruin et natura Deum diligendum adigere. 862 Quia vero mediocres plaga contemnebant, et impotenter in omne genus impuritatis ruebant, eos in captivitatem inisit, manibusque Babyloniorum obtulit. Postquam autem, Deo miserante, in Iudeam sunt revocati, et urbem reædificarunt, templumque excitarunt, denuo ad ignaviam revoluti, vota non impleverunt, nec legi

¹⁰ II Cor. x, 11. ¹¹ Deut. xxxii, 9. ¹² IV Reg. xvii, 16.

(1) Corruptam puto vocem: forte legendum δειμασί.

(2) Cotelerius (*Monum. Eccl. Gr. II*, 562) legit

συμμέτρως vel συν μέτρῳ, quia vero nulla erat a nisi eos ratio, quod vel mediocres plaga acciverent.

in decimis et primitiis offerendis paruerunt, sed **A** pigri, et vix ad sacrificium venientes, clauda, cæsa et debilia mactabant; et cum hæc insolenter facerent, nihilominus Deus fame et sterilitate eos ulciscebatur. Qui, tametsi deberent, siquidem essent boni, et quæ sibi conducereut non ignorarent, mutatis in melius consiliis, Deum a se offensum colere ac venerari, imprudenter de illo conquerebantur. Cum enim viderent gentes vicinas et Deum nescientes sculptilia potius adorare, et gravissimo errore laborare, nihilominus tamen voluptariam vitam agitare, stulte dicebant: « Vanus est, qui servit Deo. Et quid emolumenti perceperimus, quia mandata ejus custodivimus? » Nos enim legi obsequentes, sterilitatem et incommoda patimur. Discessimus etiam in captivitate, tametsi assidue Domino omnipotenti supplices adolveremur. Contra, qui horum nihil faciunt, non plagas sentiunt, non miserias. Quamobrem beatos numeramus alienos. « Et reprobantes qui faciunt iniqua restiterunt Deo et salvati sunt. » Repugnant enim profecto gloriae Dei multipliciter qui errant, et conflatiibus sacrificanti, « Et ligno dicunt: Deus meus es tu, et lapidi: Tu genuisti me¹¹. Hæc oblocuti sunt, inquit, qui timent Dominum. » Habet autem accusatio nihil praeter maledictum morbumque pestiferum evidenter demonstrat. Est enim segrotæ mentis, et animi ebrii Deo invisum rejectamentum contra Deum quidquam loqui. Se autem tales sermores non obiter, sed studiose auscultare affirmate pronuntiat: « Et attendit Dominus, et audivit. Quia Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis¹². » Quod si quid adversus divinam ejus gloriam dictum fuerit, id erit grave et prope intolerandum illi, quamvis tolerantissimus injuriarum esse soleat. Quocirca dicit: « Ingravabalis super me verba vestra. » Officium ergo nostrum est, quamvis laboribus et miseriis conflictemur, Deo nos ad utilitatem nostram corripiente, non usque adeo animo concidere, **B** nec putare virtutis tam amantem aspernari bonos, sed potius sollicite inquirere in quo apud Deum offenderimus, et ita eum mitigare, et misericordiam flagitare. Quod si etiam peccatores aliqui in voluptatibus mundanis zelatum habeant, temporaneis bonis fruantur, rationes patientiae ipsius erga illos ad arcanam providentiam referre sequunt est.

οὕτω, καὶ τὸν Ιελον αἰτεῖν. Εἰ δὲ δῆ καὶ τινες τῶν φιλαράρων ἀπόλαυσιν ἔχοντες, ἀπονέμειν ἀκόλουθον ταῖς ἀνεξικακίας τοὺς λόγους.

Vers. 16, 17. *Et scripsit librum monumenti in conspectu suo his qui timent Dominum, et qui reverentur nomen ejus. Et erunt mihi, dicit Dominus omnipotens, in diem quam ego facio in acquisitionem, et eligam eos sicut eligit homo filium suum servientem sibi.*

C Βαβυλωνίαν. Ἐπειδὴ δὲ κέκληνται πάλιν εἰς τὴν Ιουδαίαν, Θεοῦ κατοικείροντος, ἀνετείχισάν τε τὴν πόλιν, καὶ ἀνεδείμαντο τὸν ναὸν, πάλιν ἐτράποντο πρὸς τὸ βάθυμον, οὐ πληροῦντες εὐχάς, οὐχ ἐπόμενοι τοῖς διὰ νόμου θεσπίσμασι, προσάγοντες δεκάτας ἢ ἀπαρχάς· ἀλλ᾽ ὅκνηροι, καὶ μόλις ἐπὶ τὸ θύειν ἤχομενοι, καὶ κατασφάγαντες τὰ χωλά, τὰ τυφλά, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα, καὶ ταῦτα δρῶντας ἐκτόπως οὐδὲν ἤττον ἐπαίδευε Θεὸς λιμῷ τε καὶ ἀκαρπίᾳ. Οἱ δὲ, καίτοι δέον, εἰπερ ἡσαν ἀγαθοί καὶ τῶν συμφερόντων ἐπιστήμονες, ταῖς εἰς τὸ δάμεινον ἀνεδρομοῦ θεραπεύειν λελυπημένον τὸν τῶν διων Θεὸν, ἀσύντοικοι τὴν καταδοήν. Ἐπειδὴ γάρ ἡώρων τι περίοικα τῶν ἔθνων καὶ τὸν Θεὸν οὐδὲν προχνοῦντα δὲ μᾶλλον τοῖς γλυπτοῖς, καὶ τὴν ἐσχάτην γοσοῦντα πλάνησιν, ἐν εὐπαθείαις διῆτα καὶ τρυφαῖς, ἔφασκον ἀσυνέτως· « Μάταιος ὁ δουλεύων Θεῷ. Καὶ τὸ πλεὸν δὲ: ἐφυλάξαμεν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ·, Ἡμεῖς γάρ, φησίν, οἱ νομοφύλακες τὸν ἄπορος τομὲν καὶ πληγαῖς. Ὁργήμεθα δὲ καὶ αἰχμάλωτοι, καίτοι προσπείποντες δεῖ καὶ ἰκέται γινόμενοι τῷ Κύρῳ παντοκράτορι. Οἱ δὲ τῶν τοιούτων δρῶνται οὐδὲν, οὐ πληγήν ἔχουσιν, οὐ πάνον. Οὐκοῦν μαρτίζομεν ἀλλοτρίους. » Καὶ ἀνοικοδομοῦντες τοπόνται ἀνοματα, ἀντέστησαν Θεῷ, καὶ ἀσώθησαν. » Ἀντιπράττουσι γάρ κατὰ ἀλήθειαν τῇ τοῦ Θεοῦ δῆμῃ κατὰ πολλοὺς τρόπους οἱ πλειόνειν, καὶ τοῖς χανευταῖς προσάγοντες τὰς θυσίας, « Καὶ τῷ δημαρχῷ μαγούτες· Θεός μου εἶ σὺ, καὶ τῷ λίθῳ· Σὺ ἐγένησας με. » — « Ταῦτα, φησί, κατελάλησαν οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον. » Δισφημίας δὲ πάντως τὸ ἕγκλημα, καὶ τῶν ἐσχάτων ἀρρωστημάτων ἀπόδεξις ἑνεργή· Νοσησάς γάρ διανολας οἱ λόγοι, καὶ μεθύνοται οἱ θεοστυγὴς ἀπόδρασμα τὸ φάναι τι κατὰ Θεοῦ. Οὐ δὲ τῶν τοιούτων ἐπακριδαῖ λόγων οἷον οὐ παρέργει, ἀλλ᾽ ἐν σπουδῇ, πεπληροφόρηκεν εἰπών· « Καὶ προσέσχε Κύριος, καὶ εἰσήκουσεν. » — « Οτι πάντα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην, καὶ τὸ συνέργον τὰ πάντα γνῶσιν ἔχει φωνῆς. » Εἰ δὲ δῆ ποὺ τοι γένοιτο κατὰ τῆς θείας αὐτοῦ δόξης λόγος, οὐκοῦ ξεσται βαρὺς καὶ οἰον ἀφόρητος, καίτοι λίγην ἀνέντα κείνην εἰωθότι. Ταύτη τοι καὶ ἔφασκεν· « Ἐβαρύνει ἐπ᾽ ἡμῖν τοὺς λόγους ὑμῶν, » Δεῖ δῆ οὖν εἴτι, κανόμεν ἐν πόνοις, χρησίμως ἡμᾶς παιδεύοντος τοῦ Θεοῦ, μή λίγην ἀκηδίην, μήτε μήτη οἰεσθαι τὸν οὐτων φιλάρετον ἀφειδῆσαι τῶν ἀγαθῶν· περιεργάζεσθαι δὲ μᾶλλον τὰ ἐφ' οὓς προσκεχρύκαμεν, ἐκμείλεσσθαι τις αἱρετίζει ἀνθρώπος τὸν νῖτρον αὐτοῦ τὸν δοκεύοντα αὐτῷ.

D Καὶ δηραγεῖς βιβλιον μημονούντον ἀτάκτον αὐτοῦ τοῖς φοβουμένοις τὸν Κύριον, καὶ εὐλαβούμενοις τὸ δρομα αὐτοῦ. Καὶ δοσοται μοι, μέτριοι Κύριος καντοκράτωρ, εἰς ημέραν, θη δέ τοι τοι εἰς περιπολησίαν, καὶ αἱρετιῶ αὐτοὺς, δε τρίσοι αἱρετίζει ἀνθρώπος τὸν νῖτρον αὐτοῦ τὸν δοκεύοντα αὐτῷ.

¹¹ Jerem. ii, 27. ¹² Sap. i, 1.

ΜΑ'. Καταχερτομούντων αὐτὸν τὸν ἐξ Ἱερατὴλ, καὶ ἀνόσια κατ' αὐτοῦ περιλυαρηκότων προσέσχε μὲν καὶ εἰσήκουεν. Εἴτε δέον τοὺς ἡμαρτημένους τὴν πρέπουσαν ἐπαρτῆσαι δίκην, καὶ τοὺς τῆς ἀθυροστομίας πράττεσθαι λόγους, πάρεισι μὲν ὡς Θεὸς ἀμυντικάκως καὶ τοῦτο. Γράφει δὲ βιβλίον μνημοσύνου τοὺς φοδουμένους αὐτὸν, περὶ ὧν, οἷμαὶ που, καὶ αὐτὸς ἴστασκεν ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν γράφοντα βιβλίον· « Καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφῆσσονται. »

Εὐρήσομεν δὲ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τοὺς ἀγίους λέγοντα μαθητὰς· « Μή χαίρετε διτι τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεται ὑμῖν» χαίρετε δὲ μᾶλλον διτι τὰ δύναματα ὑμῶν ἔγραψαν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἐπαρτᾶται δὲ σφόδρα εἰκότως ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, τοῖς Ιουδαίων δῆμοις ἀπεκτονεῖ Χριστὸν, οὕτω λέγων· « Ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βιβλίου ζώντων, καὶ μετὰ δικαιῶν μὴ γραφήτωσαν. » Γράφεται τοίνυν τὸ τοῦ μνημοσύνου βιβλίον τοῖς φοδουμένοις Θεὸν, οὓς καὶ οἰκεῖους ἔσεσθαι φησιν δαυτῷ καὶ γνωριμωτάτους κατά γε τὸν τῆς περιστοιχεώς καιρὸν, ὅτε καθιείται μὲν ὁ Χριστὸς ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, δορυφορούντων ἀγγέλων· « Καὶ στήσει τὰ μὲν πρόσωπα τὰ δεξιῶν, τὰ δὲ ἔπιφρα εἰς εὐωνύμων, καὶ ἔπει τοῖς εἰς δεξιῶν. » Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμίνι βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. » Τότε γάρ αὐτοὺς αἱρετεῖς, τούτους αἱρετοὺς ποιήσεται, παραχωρῶν οὐδὲν εἰς φιλοστοργίαν τοῖς καθ' ἡμᾶς πατράτοις, οἱ τοῖς ίδιοις ἐπιγάνυνται τάκνοις, δταν εἰς μάλιστα σοφά καὶ εὐήνια, καὶ διὰ πλείστης αἰδοῦς ποιοῦνται τοὺς φύσαντας.

Καὶ ἐκιστραγήσεσθε, καὶ δύνεσθε ἀρὰ μέσον δικαιού, καὶ ἀρὰ μέσον ἀρδμού, καὶ ἀρὰ μέσον τοῦ δουλεύοντος τῷ Θεῷ, καὶ τοῦ μὴ δουλεύοντος.

ΜΒ'. Τότε δὴ, τότε, φησι, τῆς οὕτω λαθραίας εἰκασιούμθιας ἀποκαυσάμενοι, καὶ τὴν ἀκρατὴν καὶ ἀπαθεύτον ἀνακόπτοντες γλῶσσαν, διαλοιδορήσασθε μὲν οὐκ ἔτι τῷ φιλαρέτῳ Θεῷ, μονονοῦχῳ δὲ τὴν μέθην ἀποπεμψάμενοι, καὶ οἴον ἐπιστρέφοντες ἐκ πλεύνης, εὐ μάλα καταθρήσατε τότε καὶ δυον ἔστι τὸ μεταξὺ δικαιού καὶ ἀνόμου, τοῦ δουλεύοντος Θεῷ καὶ τοῦ μὴ δουλεύοντος. Οἱ μὲν γάρ δινομοὶ τε καὶ ἔξηντος, καὶ τὸν τῆς ὑπ' αὐτῷ δουλείας ἀποσείδενοι ζυγὸν οἰχούνται πρὸς ἀπώλειαν καὶ εἰς ἀτελεύτητον κόλασιν. « Ἐκεὶ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν δδόντων, » καθὰ γέραπται. Οἱ δὲ ἀγαθοὶ καὶ φιλόθεοι, καὶ τῶν θείων νόμων ἀποτήμονες, καὶ ἀπόδημοι ἀρετῆς ἐπιμεληταί, λεπτοροι, καὶ ἡγιασμένοι, τὸν τῆς ἀφθαροίας ἀναδίσουνται στέφανον, καὶ ἐν ταῖς δικαίοις ἀγγέλοις, κοινωνοῦ δὲ τῆς δόξης ἀκοφανέντος Χριστοῦ, τοῖς εἰς μαχράλωνα βίον ἐντρυφήσουσιν ἀγαθοῖς. « Α δοθαλμὸς οὐκ εἰδε, καὶ οὐκ ἤκουε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνίδη, » κατὰ τὸ

A **XLI.** Israelitas seos criminantes, et impie blasphemantes attendit et audivit Deus. Deinde cum in reos paenam sequalem constituere oporteret, et verborum petulantium rationem reposcere, hoc etiam injuria ut Deus immemor prætermittit. Scribit autem liberum monumenti timentibus ipsum, de quibus, ni fallor, et ipse David scribenti liberum hunc: « Et in libro tuo omnes scribebuntur ».

B **Dixit** etiam ipse met Dominius noster Christus discipulis suis: « Nolite gaudere quia dæmonia subiiciuntur vobis: gaudete autem potius quia nomina vestra scripta sunt in cœlis ». Maie precatur quoque, et quidem justissime, divinus David Iudæorum populis Christi intersectoribus his verbis: « Deleanatur de libro viventium, et cum justis non scribantur ». Scribitur ergo liber monumenti timentibus Dominum, quos item sibi domesticos et familiarissimos tempore acquisitionis fore affirmat, quando scilicet sedebit Christus super thronum glorie suæ, stipantibus angelis: « Et statuet oves a dextris, bœdos autem a sinistris, et dicet his qui a dextris erunt: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est a constitutione mundi ». Tunc enim eos eliget, hoc est electos faciet, philostorgia et amore illo singulari nihil cedens patribus nostris, qui super filii exultant, cum sunt quam sapientissimi et morigeri: et quorum satu progenerati sunt, eos summa observantia prosequuntur.

Vers. 18. *Et convertimini, et videbitis quid sit inter justum et injustum, et inter ~~οὐδέ~~ servientem Deo, et non servientem ei.*

XLII. Tunc, tunc, inquit, ab ista clandestina vaniloquentia desinentes, et incontinentem ac stultam linguam compescentes, Deo bonitatis amanti non amplius obloquemini, et propemodum ebrietate repudiata, et quasi pede ab errore revocato, initio bimini clarissime quod et quantum inter justum et injustum sit discrimin, inter servientem Deo et non servientem. Improbi enim, et rebelles, et jugum ejus rejectantes, in perditionem et extreme supplicia amandabuntur. « Ibi erit flatus et stridor dentium » juxta Scripturam. Boni contra et Dei amantes, divinarumque legum gnari, virtutibusque dediti, splendidii, et sanctificati, immortalitatis corona induentur, et in supernas mansiones recepti, cum angelis frumentari seco sempiterno, et participes facti glorie Christi, in longa secula suaviter carpent bona, et quae nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in eorū hominibus ascenderunt, » ut scriptum est. Verumtamen certentes in hac vita homines improbitati amicos, reuus secundis beatos ac florentes, cogitatione distracti

^{οὐ} Psal. cxxxviii, 16. ^{οὐ} Luc. x, 20. ^{οὐ} Psal. LXVIII, 29. ^{οὐ} Matth. XXIV, 33, 34. ^{οὐ} Matth. VIII, 12.

^{οὐ} Ioan. XIV, 2. ^{οὐ} Cor. XI, 9.

fuerunt sanctorum nonnulli, quamvis non nescirent vitam illorum in exitium desitaram. Proinde ita sanctus Jeremias: « Justus es, Domine, quia respondebo ad te: verumtamen judicium loquar ad te. Quid es quod via impiorum prosperatur? Ahundaverunt omnes prævaricatione prævaricantes? Plantasti eos et radicem egerunt: filios generaverunt, et fecerunt fructum. Prope es tu ori eorum, et longe a renibus eorum. Et tu, Domine, cognoscis me, probasti cor meum coram te³. » Et rursum: « Sanctisca eos ad diem occisionis eorum. Quousque lugebit terra⁴. » Cernis quomodo in cogitationes perplexas inciderit, cum tamen unum impiorum haud ignoraret. « Omnis caro feni, et omnis gloria ejus, ut flos feni, sicut scriptum est⁵. »

οὐκ ἡγνόηκε δὲ τῶν δυσσεβούντων τὸ πέρας. « Πάτα σάρξ χόρτος καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπων, ὡς ἄντιον χόρτου[ς], κατὰ τὸ γεγραμμένον.

CAP. IV.

B

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

VERS. 1. *Quia ecce dies venit ardens sicut cibanus et comburet eos, et erunt omnes alienigenæ, et universi qui faciunt iniqua, stipula; et succendet eos dies veniens, dicit Dominus omnipotens, et non relinquetur de eis radix neque germen.*

865 XLIII. Diem judicii in igne futurum reputare secum consentaneum est, « in quo cœli magno impetu transient, elementa vero calore solventur, terra autem et quæ in ipsa sunt opera exurentur omnia. Novos vero cœlos, et novam terram secundum promissa ipsius exspectamus⁶; » sic enim quidam sanctorum discipulorum dixit. Inquit ergo, Veniet ut cibanus dies Domini, et omnes quidem alienigenas comburet, nihilominus etiam facientes iniqua assuniet; unum enim et illi et hi supplicium subibunt. Vide autem hic festivitatem. Nunc meminit alienigenarum. Postquam enim eos beatos prædicarunt, dicentes: « Et nunc nos beatos dicimus alienos, et reædificantur omnes qui faciunt iniqua, Deo restiterunt, et salvi facti sunt, » hic eos combustum iri autumat, ut qui gloriam Dei oppugnarent, et creaturam quam Creatorem adorare maluerint⁷.

Ratiocinabimur et aliter, alienigenas appellatos esse idololatras, et alio quodam modo alienatos a sacra et electa gente: hæreticos, inquam, de quibus appositissime dicitur: « Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum⁸. » Hi namque, divina nobilitate abjecta, et a gente sancta atque electa separati quæ facta est in acquisitionem⁹ (per fidem utique in Christum), cibus erunt ignis omnia devorantis. Eodem loco apud Deum erunt qui faciunt iniqua, tametsi admisi fuerint fortasse credentibus et electis, et euni qui natura ac veritate Deus est, cognoverint. Non enim hoc illis ad ablationem peccatorum sufficit:

A γεγραμμένον. Πλὴν εὐήμεροῦντας βλέποντες ἐν τῷ τῷ βίῳ τοὺς τῆς φωλετηρος ἔραστας, γεγόναι μὲν ἐν λογισμοῖς τῶν ἀγίων τινὲς, οὐκ ἡγνόσαν δὲ διὰ τοῦ βίου πέρας ἔξουσιν εἰς ἀπώλειαν. Καὶ γάρ ὁ μακάριος Ἱερεμίας οὗτω πώς φησι: « Δίκαιος εἰ, Κύριε, δὲ ἀπολογήσομαι πρὸς σὲ, πλὴν κρίμα λαῆσω πρὸς εἰ. Τί δὲ δόδες ἀσεβῶν εὐδοῦται; Εὐθηνόσαν ἄπαντες οἱ ἀθεοῦντες ἀθετήματα; Ἐφύεταις αὐτοὺς, καὶ ἔρχεται ὥθησαν· ἐτεκνοτοίησαν, καὶ ἀποίησαν καρπὸν. Ἔγγυς εἰ σὺ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ πόρφυρα ἀπὸ τῶν νεφρῶν αὐτῶν. Καὶ σὺ, Κύρι, γινώσκεις με, ἐδοκίμασας τὴν καρδίαν μου ἐναντίον σου. » Εἴτα τάλιν φησι: « Ἀγνισσον αὐτοὺς εἰς ἡμέραν σφαγῆς αὐτῶν. Ἐνώς πότε πενθήσεις ἡ γῆ; » Ορές δπως ἐμπέπτωκεν εἰς λογισμῶν δυσχέρειαν, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπων, ὡς ἄντοις χόρτους, καὶ πάντα τὰ γεγραμμένα.

MΓ. « Εν πυρὶ γάρ ἔσεσθαι τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν ἐννοεῖν ἀκόλουθον, « Ἐν δὲ οὐρανοὶ μὲν φοίηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούματα λυθήσονται, γῆ δὲ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακήσται πάντα. Καινοὺς δὲ οὐρανοὺς, καὶ καινὴν γῆν κατὰ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκῶμεν. » Ἐφε γάρ ὅδε τις τῶν ἀγίων μαθητῶν. « Ήξει τοίνυν, φησιν, ὡς καίβανος ἡ ἡμέρα Κύριου, καὶ καταρίξει μὲν ἄπαντας τοὺς ἀλλογενεῖς, προσθήσει δὲ τούτοις καὶ τοὺς ποιοῦντας τὰ ἀνοματα μία γάρ ἔσται τοῖς καὶ ἀμφοῖν ἡ δίκη. » Αθρεῖ δὲ οὕτως ἀστειότητα. Νῦν διαμέμνηται τῶν ἀλλογενῶν. « Επειδὴ γάρ αὐτοῖς ἐμακάριζον, λέγοντες: « Καὶ νῦν ἡμεῖς μακαρίζομεν ἀλλοτρίους, καὶ ἀνοικοδομοῦνται ποιοῦντες ἀνομα, καὶ ἀντέστησαν Θεῷ, καὶ ἐσώθησαν, ταῦτη καταφλεχθήσεσθαι φησιν αὐτοὺς, ὡς τῇ τοῦ Θεοῦ ἀνὴρ πεπολεμηκότας, καὶ προσκυνεῖν ἐλομένους τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα.

Λογισμέθα καὶ ἐτέρως ἀλλογενεῖς ὀνομάζεσθαι τοὺς εἰλαλολάτρας, καὶ τοὺς καθ' ἔτερον τὰ τρόπον τὴν ἀλλοτριαμένους τοῦ Ἱεροῦ τε καὶ ἀπολέκου δέργους, οἷόν τι φημι τοὺς αἱρετικοὺς, περὶ ὧν ἀλέγοιτο, καὶ μάλα εἰκότως. « Ἐξ ἡμῶν ἔχηλον, ἀλλ' οὐκ ἡσαν ἐξ ἡμῶν. Εἰ γάρ ἡσαν ἐξ ἡμῶν, μημεγήκεσαν ἀν μεθ' ἡμῶν. » Οὗτοι τὴν θελαν εὐγένειαν ἀποβεβληκότες, ἀπονοσφιζόμενοι τε τοῦ Ἱεροῦ καὶ ἀπολέκου γένους τοῦ γεγονότος εἰς περιπολησιν (διὰ πίστεως δὲ δηλονότι τῆς ἐν Χριστῷ), πυρὸς ἔσονται τοῦ παμφάγου τροφή. « Εν τοῃ δὲ μοίρᾳ κινοῦνται παρὰ Θεῷ καὶ οἱ ποιοῦντες ἀνομα, καὶ εἰκρίνοντο τυχὸν τοῖς πεπιστευκόσι καὶ ἐξειληγμ-

³ Jerem. xii, 1, 2. ⁴ Ibid. 3, 4. ⁵ Isa. xl, 6. ⁶ II Petr. iii, 10. ⁷ Rom. i, 25. ⁸ I Joan. ii, 19. ⁹ Petr. ii, 9.

νοις, καὶ τὸν φύσει δὲ καὶ ἀληθῶς εἰδός Θεόν. Οὐ
γάρ ἀπόχρη τοῦτο αὐτοῖς πρὸς ἀπόνυμους ἀμαρτίας,
εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς « ἡ πίστις χωρὶς ἔργων νε-
κρά ἐστι. » Δικαιοὶ μὲν γάρ ἡ πίστις ἡ εἰς Χριστὸν,
καὶ τῆς τῶν προεπταὶ σιμένων ἀπαλλάττει κηλίδος.
Εἰ δὲ δὴ τις μετὰ τούτῳ φένυμός τε καὶ ἀνεπεπτω-
κὼς εὐρίσκοιτο πρός τε τὰ σαρκὸς καὶ τὰ τοῦ
κόσμου πάθη, νενέκρωκεν οἶνος πῶς ἐν ἑαυτῷ τὴν
πίστιν, προστίθεται μὲν οὐδὲν τῶν ἐπαινουμένων,
παλινδρομήσας δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἀρχαὶ τοῦ βίου
σκαΐστητα. Περὶ τῶν τοιούτων φησι καὶ ὁ θεσπέσιος
μαθητής: « Κρείσσον γάρ ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκέναι
τὴν ὅδον τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἐπιγνοῦσιν εἰς τὰ διπλῶ
ἀνακάμψαι ἀπὸ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς ἀγίας ἐν-
τολῆς. Συμβέβηκεν γάρ αυτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς Παρ-
οιμίᾳς: « Κύνων ἐπιστρέψαις ἐπὶ τὸ διότι ἔξεραμα, καὶ
ζῆς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορδόρου. » Οὐκοῦν ἐν
τοῖς τοῖς ἀλλογενέστε καὶ οἱ ποιῶντες ἀνομα, οἱ καὶ
ἴσονται: καλάμη, καταφλεγθήσονται δὲ οὗτως ὥσανε
κάκεινη πυρὸς ἐπενηγμένου. Συνάγεται γάρ ὁ σῖτος
εἰς ἀποθήκην, καθά καὶ ὁ Σωτὴρ φησι περὶ τῶν
ἄγιων θεριστῶν· τὸ δὲ ἀχυρὸν κατακαίεται πυρὶ^C
ἀσθετικῇ. « Καὶ οὐ μὴ ὑπολειψθῇ αὐτοῖς βίζα, οὐδὲ
κλῆμα, τουτέστιν, οὐδεμίαν ἔχουσιν ἐπιπέδα τοῦ καὶ
αὐτοῖς ἀναφυῆναι πρὸς ζωὴν, ζωὴν δέ φημι τὴν
ἀξιέραστόν τε καὶ ὡς ἐν δόξῃ τῇ παρὰ Θεῷ, τὴν ὡς
ἐν ἀγίασμῷ καὶ μακαριότητι νοῦσμένην. Ρίζης μὲν
γάρ οὐκ εἰσάπαν ἐκκεκομμένης, οὗτε μήτε κλήματος
οὗτον ἐκ βάθους ἔκηγημένου, σώζεται τις ἐλπὶς τοῦ
καὶ ἀναφύναι πάλιν. » Εστι γάρ δένδρῳ ἐλπὶς, »
κατὰ τὸ γεγραμμένον. « Ἔδεν γάρ ἐκκοπῇ, πάλιν
ἐπανήσει, καὶ διάδαμνος δὲ αὐτῆς οὐ μῆτελ[ε]πη. ^D
Εἰ δὲ δὴ κάτωθεν καὶ ἔξ αὐτῆς βίζης εἰσάπαν ἀνα-
μοχλεύοιτο, καὶ ἀγρίαν τῶν κλημάτων ὑπομένοι
τομήν, συνδιολεῖται πάντως αὐτῷ καὶ ἐλπὶς ἀπασα
τὸ καὶ εἰσαῦθις ἀναφυῆναι δύνασθαι πρὸς ζωὴν.
Οὐκοῦν ὡς ἔξ διοισθητος τῆς τῶν φυτῶν ἐξηρῆσθαι
τοῦτο σαφῶς ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας ἐπαγγέλλει, καὶ τὸ
πῦρ αὐτῶν οὐ σιεσθῆσεται, καὶ ξονται εἰς δρασιν πάσῃ σαρκὶ. »

Kai ἀρατελεῖ ὑμῖν τοῖς φοβουμένοις τὸ δρομά
μουν Ἡλιος δικαιοσύνης, καὶ λασίς ἐτ ταῖς πτέ-
ρυξιν αὐτοῦ. Kai ἐξελεύσεσθε καὶ σκιρήσσετε
ώς μοσχάρια ἐκ δεσμῶν ἀτειμένα. Kai καταπ-
τήσετε ἀνδρόνυ, διστὶ δσονται σποδὸς ὑποκάτω
των ποδῶν ὑμῶν, ἐτ τῇ ημέρᾳ, ἢ ἐτῷ ποιῶ. Λε-
γει Κύριος παττοκράτωρ.

ΜΔ'. Ἐπέλαμψε μὲν δι μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος
τοῖς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς δμοιωσιν
ὑπόδοὺς, « Γέγονε σάρξ δ Λόγος, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν
ἡμῖν, » ἐν ἀχλῷ δὲ δυτας καὶ σκότῳ, καθάπερ τις
ἥλιος ταῖς οἰκείαις περιαστράπτων μαρμαρύγατε,
καὶ τὴν τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας ἀκτῖνα λαμπτράν ταῖς
τῶν πιστευόντων ψυχαῖς ἐνιεῖς, καθαροὺς ἀπέφηνε,
καὶ σοφοὺς, καὶ ἀπάσης ἀγαθουργίας ἐπιστήμονας.
« Εδεικε δὲ ἡμῖν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, καὶ διὰ τῆς

A siquidem verum illud: « Fidem sine operibus mor-
tuam esse ¹⁰. » Justificat enim fides in Christum ¹¹,
præteriorumque peccatorum maculam abstergit.
At si quis post hæc socors exstiterit, et in ea quæ
carnis et mundi sunt, reciderit, is in seipso fidem
quasi occidit, dum nihil laudabilium factorum ei
adjungit, sed ad veterem potius vitæ pravitatem
recurrat. De talibus divinus item discipulus: « Mel-
lius enim erat illis non cognovisse viam justitiae,
quam post agnitionem retroconverti ab eo quod tra-
ditum est illis sancto mandato. Contigit enim illis
illud veri Proverbii: Canis reversus ad vomitum,
et sus lata in volutabro lui ¹². » **366** Quare qui
iniqua faciunt ejusdem farinæ sunt cum alienigenis,
qui etiam erunt stipula, et perinde comburentur u^t
illa igne injecto comburitur. Triticum enim congrega-
gatur in horreum, quemadmodum Salvator sanctis
messoribus ait: Palea vero comburitur, igne inex-
tinguibili ¹³. » Nec relinquetur ipsis radix neque
germen. » Hoc est, nullam spem ad vitam renascend'
habebunt; loquer autem de ea vita, quæ expetenda
est, et ad gloriam Dei dirigitur, et in sanctificatione
ac beatitudine intelligitur. Radice enim non prorsus
excisa, nec germine velut ab imo evulso, spes re-
nascenti manet. « Est enim spes arbori, » ut scriptum
est ¹⁴. Si enim amputata fuerit, ressuscitet, et ger-
men ejus non deficiet. Quod si ab imo et ab ipsa
radice penitus emota fuerit, germinibus quoque
crudeliter amputatis, una omnino etiam spes omnis
cum ipsa peribit posse ad vitam in posterum repul-
lulare. Ex similitudine igitur stirpium spem omnem
iis qui peccandi delectatione ducuntur, ademptam
autumat. Id quod perspicue Isaías divinus nuntiat,
cum dicit: « Vermis eorum noui morietur, et ignis
eorum non extinguetur, et erunt in visionem omni
carni ¹⁵. »

Vers. 2, 3. Et orietur vobis timentibus nomen meum
Sol justitiae, et sanitas in aliis ejus. Et egrediemini, et
salietis sicut vituli in vinculis relaxati. Et conculta-
bitis iniquos, quia erunt cintis sub pedibus vestris, in
die qua ego facio, dicit Dominus omnipotens.

XLIIV. Illuxit sana unigenitum Dei Verbum hunc
mundum incolentibus, et similitudine nostri sus-
cepta, « Verbum caro factum est, et habitavit in
nobis ¹⁶, » et in caligine ac tenebris positos, velut
sol quidam propriis splendoribus circumfulgens, et
vera cognitionis Dei clarum radium credentium
animabus immittens, puros, sapientes, omniumque
bonorum operum scientes reddidit. Ostendit autem
nobis in semet Patrem, verque arcanam mystago-

¹⁰ Jac. II, 20. ¹¹ Galat. II, 16. ¹² II Petr. II, 21, 22. ¹³ Matth. III, 12. ¹⁴ Daniel IV, 23.

¹⁵ Isa. I, xvi, 24. ¹⁶ Joan. I, 14.

giam felicissimos ac sapientes, mentemque ejus cognitione plenam habentes effecit. Verum etiam ad hunc splendorem adducti, « Et divites facti, juxta verbum beati Pauli, in omni sermone, et in omni scientia, et in omni sapientia »¹⁷, videmus nunc in speculo et in senigmate, et cognoscimus ex parte¹⁸. **867** Veniet autem aliquando quod perfectum est¹⁹, et tum plenissime Christum cognoscemus, cum iterum de caelo nobis illucebit, et evacuabit quod ex parte est²⁰, et cognitionem in speculo et senigmate, et tanquam perfectiores illuminabit, et divina quadam atque inestibili luce mentem replebit, et Spiritus sancti effusione exhilarabit. Ait enim divinus Paulus : « Sive prophetas evacuabuntur, et scientias cessabunt²¹. Non putamus autem nos a cognitione ex parte ad nihil prorsus sciendum processuros, multum abest. Alioqui quomodo futuræ spei tempus sanctorum animabus non detrimentosum erit, si penitus etiam quæ habemus amittere oportet, non meliora acquirendo, non ad quiddam sublimius mentem extollendo, sed vendendo potius etiam jam et non citra defatigationem aliquando acquisita? Evacuabuntur autem et prophetas, et cessabit scientia, cum nimis animabus nostris illa superexcelsus se insinuaverit. Quemadmodum enim si quis una in domo lucente lucerna, et modicum ipsam intuentibus lumen fundente lampadem intulerit, necesse erit omnino lumen illud prius tantum non otiosum ac nullum esse, cedens vide-licet imminensitati majoris : et sicut sole mundum illustrante imbecillus stellarum fulgor relinquitur, sic lucidiore nobis scientia apportata, minor aliquando evanescitur. Ait et Christus sanctis apostolis : « Hæc in proverbiis locutus sum vobis. Venit hora, quando non jam in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis²². » Quamobrem sanctis qui nomen Dei eximie timuerunt, et adhuc corporum inclusi compagibus in omni genere virtutis sedulo elaborarunt, iustar solis cuiusdam justitiae Christus illucebit, perfectissimæ scientiae radios immittens, et quacunque animæ imbecillitate ac languore eos levans, et a pristina tribulatione longissime disjungens. Hoc enim est quod ait : « Sanitas est in alis, seu pennis ejus : » quasi de aquilis et pullis earum loqueretur, juxta illud sine dubio, quod per Mosen sapientissimum de Deo, et de liberatis ab Ægypto prolatum est : « Sicut aquila cooperiet nidum suum. Expandens alas suas suscepit eos²³. » Erit igitur, inquit, « sanitas in pennis ejus. » In hoc enim sæculo exultantes in nobis carnis molus magnopere sentimus, qui mentem ad inconcessas **868** voluptates exsuscitant, et saevit in membris nostris peccati lex²⁴, quamvis Christo adjuvante sanctorum moderatione interdum

A ἀπορρήτου μυσταγωγίας εὐτυχεστάτους (1) ἀπέφηνε καὶ σεσφισμένους, ἐμπλεών τε τὸν νοῦν τῆς περὶ αὐτοῦ γνώσεως ἔχοντας. Πλὴν καὶ εἰς τούτο φαιδρότητος παρενηγμένοι, « πεπλουτισμένοι τε, κακά φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, ἐν παντὶ λόγῳ, καὶ ἐν πάσῃ σοφίᾳ, βλέπομεν δέρτι ἐν ἑσπέρῳ καὶ αἰνίγματι, καὶ γινώσκομεν ἐκ μέρους. » Ήξει δὲ κατὰ καιροὺς τὸ τέλειον, καὶ ἐν πληροστάτῃ λοιπὸν ἐσόμεθα γνώσει Χριστοῦ, πάλιν ἡμῖν ἐξ οὐρανῶν ἐπιλάμψαντος, « καὶ καταργούντος μὲν τὸ ἐκ μέρους, καὶ τὴν τὸν ἑσπέρῳ καὶ αἰνίγματι γνώσιν, καταλάμποντος δὲ ὥσπερ τοῖς τελειωτέροις, καὶ θεού τινὸς καὶ ἀπορρήτου φωτὸς ἀναπιπλάντος τὸν νοῦν, καὶ τῇ τοῦ ἀγίου Πνεύματος χύστει κατεψαφαδρύνοντος. » Εφη μὲν γάρ ὁ θεοπέπιος Παῦλος. « Εἴτε δὲ προφητεῖαι καταργηθήσονται, καὶ γνώσεις παύσονται. » Φαμὲν δὲ οὐκ ἀπὸ τοῦ γινώσκεν ἐκ μέρους ἐπὶ τὸ μηδῶλας εἰδέναι τι βαδιούμεθα, πωλῶν γε καὶ δεῖ. Ἐπει τίνα τρόπον ὁ τῆς μελλούσης ἐλπίδος; καιρὸς οὐ πρὸς ζημίας ἔσται ταῖς τῶν ἀγίων ψυχαῖς, εἰ χρή πάντως καὶ ὅν ἀν ἔχοιμεν ἀπολισθεῖν οὐ τὰ ἀμείνων κερδαίνοντας, οὐκ ἐπὶ τι τῶν ὑπερκατεμένων λέντας τὸν νοῦν ἀπεμπωλούντας δὲ μελλον καὶ τὸ δῆμο πεπορισμένον οὐκ ἀταλαιπώρως ἔσθ’ ἔτε; Καταργηθήσονται καὶ προφητεῖαι, πεπαύσεται δὲ καὶ γνώσις, ἐπεισκρινομένης δηλοντί ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς τῆς ἀγίαν ὑπερκειμένης. « Όσπερ γάρ εἰ τις ἔνδος ἐν οἰκῳ φαίνοντος λύχνου, καὶ μετρίαν ἐν τοῖς αὐτὸν ὄρῶσιν λέντος αὐγῇ, εἰσοκομίστει λαμπάδα, πᾶσά τως ἀνάγκη μονονούχῃ καὶ ἀπρατεῖν τὸ ἔκτινον φῶς τὴν τῇ τοῦ μείζονος ἀμετρίᾳ παραχωροῦν καὶ ὥσπερ ἡλίου τὴν ὅπ’ οὐρανὸν καταγάγοντος. ἀδράντης δῆμος τὰς ἡ τῶν ἀστέρων ἀπολέλει πτει: λαμπρότης· οὐτω φαιδροτέρας ἡμῖν εἰσεκομισμένης; γνώσεως καταργηθήσεται πως ἡ μείων. » Εφη δέ που καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις : « Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα οὐμέν. » Ερχεται ὁρα, δέ τοι οὐκέτι ἐν παροιμίαις λατήσω πρὸς ὑμᾶς· ἀλλ’ ἐν περιφτησίᾳ περὶ τοῦ Πατέρος ἀναγγελῶ οὐμέν. » Οὐκοῦν τοῖς ἀγίοις, οἱ καὶ σφόδρα πεφόδηνται τὸ δυνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπάσης ἀρετῆς ἐπιμεληταὶ γεγόνασιν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ Χριστὸς ἀναλάμψει, καθάπερ τις δικαιούντης ἡλίος τῆς τελειωτάτης γνώσεως τὰς αδγάδας ἔνεις, καὶ ἀπάσης αὐτοὺς ἀπαλλάττων ψυχεκτῆς ἀρρώστιας, καὶ θλίψεως τῆς ἀρχαὶς ὡς ἀποτάτω τιθεῖς. Τούτο γάρ ἔστι τό· « Ιασίς ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ· οἶον ὡς ἐπ’ ἀετοῦ καὶ νεοτεῶν εἰρημένον, κατ’ ἐκείνον που πάντως, τὸ διά τοῦ πανεύφου Μεσσίως λελεγμένον περὶ Θεοῦ, καὶ τῶν ἡγιάστου λελυτρωμένων· » Ως δετὸς σκεπάσει νοσοῖαν ἔσυτον διεις τὰς πτέρυγας αὐτοῦ, ἐδέξατο αὐτούς. » Βέσται τοῖνυν, φησι, « καὶ Ιασίς ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. » Εν μὲν γάρ τῷ αἰώνι τούτῳ δεινά πάντες ἔστειν ἐν ἡμῖν τῆς σερχῆς τὰ σκιρτήματα· καταδηγει γάρ τὸν

¹ I Cor. i, 5. ¹⁰ I Cor. xiii, 12. ¹⁰ Ibid. 10. ¹⁰ Ibid. 8. ²¹ Ibid. 8. ²² Iosip. xvi, 25. ²³ Dosit. xxxii, 21.
²⁴ Rom. vii, 25.

(1) Cotelierius (*Monum. Eccl. Gr. II*, 619) conjicit ἐντεχνεστάτους vel εὐτεχνεστάτους, *dociissimos*. Edit.

νοῦν εἰς ἐπέσπους ἡδονὰς, ἀγριανεῖ δὲ ἐν τοῖς μάλεσιν ὑμῶν τῆς ἀμαρτίας ὁ νόμος, ἢ καὶ νικᾶται τούχην διὰ τῆς τῶν ἀγίων ἐπιεικείας; ἐπαρύνοντος τοῦ Χριστοῦ. Καταμεθύει δὲ πῶς ὁ νοῦς, καὶ καθ' ἔτερον τρόπον πειραζόμενος ὑπὸ παθῶν· ἀλαζονεῖται τε γάρ ἐπιτηπτονοι, καὶ φιλαδοφίαι κοσμικαὶ, ὀργαὶ, καὶ φιλοερδοῖαι, καὶ τὰ ἔτερα τῶν κακῶν. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἀρρέβαντα τοῦ Πνεύματος διὰ Χριστοῦ πεπλουτήκαμεν, εἰθίσμεθά τε κατευμεγεθεῖν τῶν παθῶν, πλὴν ἵδρυτος οὐ δίχα, κατὰ δὲ γε τὸν αἰώνα τὸν μέλλοντα πλήρη τῆς θεογνωσίας ἔχοντες τὴν αὐγήν, καὶ τὴν τελειοτάτην τῆς δωρεᾶς; τοῦ ἀγίου πλουτοῦντες Ηγεύματος ἀποδοσίαμενοι τε τὴν φθορὰν καὶ τὰ τῆς σφράξ πάλη, θεῷ λατρεύομεν διότροποις, οὐ μεριζόμενοι· πρὸς ἀμαρτίαν, οὗτε μὴν ὑπὸ τοῦ τῶν πάλαι παθῶν ἐνοχλούμενοι, ἀλλ' ἐν τῇσι τάξεις τοῖς ἄγιοις ἀγγέλοις; εὖν καθαρὸν καὶ ἀπήμονα βιοῦντες βίον. Γέγραπται γάρ περ τῶν ἀγίων, δτι ἐπιλήσσονται τὴν θιάζιν αὐτῶν, καὶ οὐκ ἀναβῆι αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν. Ἐπειδὲ δὲ, φησὶ, καὶ εὐφροσύνη αἰώνιος ὑπὲρ κεψάλης αἰτῶν, αἰνεσίς, καὶ εὐφροσύνη, καὶ ἀγαλλίαμα κατεῖται αὐτοὺς, ἀπέδρα δύνη, λύτη, καὶ σταναγμός. Ταῦτη τοι φησὶν ὁ προφήτης, ἵτοι θεὸς δὲ τούτων ἐργάτης καὶ δοῦλος, δτι «Ἐξελεύσομε, καὶ σκιρτήσσομε ὡς μοσχάρια ἐκ δεσμῶν ἀνατίμα.» Οὐτοπόρος γάρ τὰ μοσχάρια τὰ ὑπότιτθα δεσμῶν ἀνιέμενα κατατεκάρουσι τῶν ἀγρῶν, ἐν εὐανθεὶ τῇ πόλει ἀποπῆδωντα τε καὶ διαμυκώμενα· οὕτω κατὰ καρδίους εἰς ἄγιοις μονονούχη δεσμῶν ἀνειμένοι τῆς ἐν τῷδε τῷ βίῳ οὐλήψεως, φροντίδος, ἰδρωτός τε καὶ πόνων, εἰς τὴν τοῖς δισίοις πρέπουσαν εὐθυμίαν ἐκβήσσονται, πατοῦντες ἀνθρώπους, οὐ μαχομένους ἔτι καὶ ἀνθεστηκότας, πεσόντας δὲ ἕδη καὶ νενικημένους, καὶ οἵον ὑπὸ πόδες κειμένους, τῷ καὶ ἀνρῆσθαι παντελῶς εὖν περὶ αὐτῶν πόλεμον. Οὐ γάρ ἔσται ἔκει λέων, κατὰ τὸ γεγραμμένον. «Ἔσται δὲ μᾶλλον ὅδες καθαρὰ, καὶ ὅδες ἄγια κλήθσεται.» Απόλεμος γάρ καὶ ἀπάστης κηλίδος· ἀπηλαγμένη κατ' ἔκεινο μάλιστα παντελῶς

καὶ ίδον ἔτις ἀποστελῶ ὑμῖν Ἀλλα τὸν θεοβίτην, πρὶν διθεῖται τὴν ὑμέραν Κυρλου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ, διὰ ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν, καὶ καρδιὰν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, Ιηρα μὴ διλθω, καὶ πατέδης

ΜΕ'. Ἀπόδειξις ἡμεράτης; καὶ ἀνεξικκίας θεοῦ, εἰ καὶ Ἡλίου ἡμέν τὸν θεοβίτην προαγαλάχως καὶ κατὰ καρδίους, διὰ παρέστατας λοιπὸν ἐκριτής, τοῖς ἀνὰ πάτσαν τὴν οἰκουμένην προσαγγέλλοντα. Καταθήσεται γάρ κριτής ἐν τῇ δέξῃ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, δοσυζηρούτων ἀγγέλων, «Καὶ καθίσται μὲν ἐπὶ θρόνου δέξῃς αὐτοῦ, κρίνων τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἀποδώσει δὲ πάντας ἐκάστων κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ.» Ἐπειδὴ δὲ ἐν πλείσταις ἐσμὲν ἀμαρτίας, προθαδίζεις χρηστίμως ὁ θεοπέσιος προφήτης, εἰς ὀμοψύχιαν ἄγων τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα δὴ σύμπαντες εἰς ἐνθήσαται τὴν διὰ πίστεως συνηγμένοι, καὶ τῶν εἰς φαυλήτρα σπουδασμάτων ἀποπαυσάμενοι, πληροῦν ἔλοντο τὸ ἄγαθον, οὕτω τε σωθείεν καταφοιτήσαντο; τοῦ κριτοῦ. Φθάσσει μὲν οὖν ὁ μακάριος; Βαπτιστής;

³³ 1 Cor. i. 5. ³⁴ Isa. xxv, 10. ³⁵ ibid. 8, 9. 27; Rom. ii. 6. ³⁶ Luc. i, 17.

PATROI. Gr. IXXXII.

A vineatur. Inebriatur autem quedammodo mens, et alio modo a passionibus irritata: irruunt enim arrogantiae, et amor vanæ ac mundanæ gloriae, iræ, lucri aviditas, et aliæ demum pestes. Potiusque autem pignore Spiritus per Christum ditati sumus³³, domitas habere cupiditates, quamvis hanc estra sudorem, consuevimus, et secundum saeculum futurum plena luce divinæ cognitionis prædicti, perfectione doni Spiritus sancti diritis sumus, et corruptionem passionesque carnis exnuimus, Deo servimus omnimodis, non divisi propter peccatum, neque a veteribus passionibus agitati, sed instar sanctorum angelorum puram et innocentem vitam ducimus. Scriptum est enim de sanctis, quod obliviousitor tribulationis sue et non ascendet in cor corum. Erit autem, B inquit, latitia sempiterna super capita eorum, laus, et latitia, et exultatio comprehendet eos, fugiet dolor, tristitia, et gemitus³⁴. Idecirco alt propheta, sive Deus horum effector atque dator: «Egrediemini, et salietis sicut vituli teneri vinculis soluti.» Sicut namque vituli adhuc subrumi, seu lactentes, vinculis demptis per agros exsiliunt, et in herba virenti subsuntant et mugiunt; ita olim sancti hujus vita tribulationis, curarum, sudoris, laborum quasi vinculis exsoluti, in jucunditatem sanctis congruentem ingredientur, et iniquos, noui jam pugnantes et resistentes, sed prostratos, et victos, et tanquam subi pedibus jacentes conculcabunt, quod etiam bellū materia et metus omnis ab ipsis ablatus sit. Non enim erit ibi leo, neque ulli malarum bestiarum ascendet illuc, ut scriptum est; sed erit potius via pura, et via sancta vocabitur³⁵. Exors enim pugnae, et omnis maculæ pura illo potissimum tempore sanctorum vita erit.

οὐδὲ τῶν θηρίων τῶν πονηρῶν οὐδὲν μή ἀναβῆ ἔκει, εὐδὲ τὸ γεγραμμένον. «Ἔσται δὲ μᾶλλον ὅδες καθαρὰ, καὶ ὅδες ἄγια κλήθσεται.» Απόλεμος γάρ καὶ ἀπάστης κηλίδος· ἀπηλαγμένη κατ' ἔκεινο μάλιστα παντελῶς

VERS. 5. C. Ecce ego mittam vobis Eliam Thesbiten, antequam veniat dies Domini magnus et illustris, qui restituat cor patris ad similem, et cor hominis ad proximum suum, ne veniam, et percutiam terram penitus.

XLV. Argumentum mansuetudinis et tolerantiae D Dei, quod Elias Thesbites quo me nobis prius olim affalsurus est, qui omnibus **369** mortalibus afflitorum judicem prævenit. Descendet enim iudex in gloria Dei et Patris, comitantibus angelis, «Et sedebit in sede majestatis sue³⁶, judicans orbem terrarum in justitia³⁷, et reddet plane unicuique secundum opera sua³⁸.» Quoniam autem multis peccatis obtricti sumus, utiliter praecedit divinus propheta, homines per terras in concordiam reducens, ut omnes in unitatem fidei congregari et a perversorum operum studiis quiescentes, quo bonum est, efficere velint, atque ita veniente iudice salventur. Prius igitur venit beatus Baptista Joannes et in spiritu et virtute Eliae³⁹. Sed quemadmodum

³³ Matth. xxv, 51. ³⁴ Psal. ix, 5. ³⁵ Matth. xvi,

ipse prædicabat : « Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri »²¹; ita et divinus Elias vicinum jam tunc prædicabit, et jam jam affuturum, « ut judicet orbem in justitia. » Ac nunc quidem fortasse dissident quidam, et divisus est pater in filium, filius autem in patrem suum ²². Hic enim credidit in Christum, ille in apostolis numeratur; alii dissident charitate mutua, divisi propter odium, et perpetuas iras, et contentiones super quoque mundi negotio. Restinuet autem propheta, et olim discrepantes ad unam fidem revocans, « et convertens hominem ad proximum suum, ne veniam, inquit, et percutiam terram ponitus, » hoc est, omni ratione et omnimodis. Vides igitur lenitatem Domini omnium. Prius auctor est mortalibus, et proponendum protestatur per vocem Eliæ, se judicem venturum, ut conversi ad meliora et vitam suam emercentes qui tunc vixerint in terris, in rigidum judicem ne incidant, a quo in flammis « et in tenebris exteriore missantur »²³; audiant autem potius : « Venite, benedicti Patris mei, percipite paratum vobis regnum a constitutione mundi »²⁴. » ἐπὶ τῆς γῆς; μὴ πικρῷ περιτύχοιεν δικαστῇ, πέμποντι πρὸς φόργα, « καὶ εἰς τὸ σκύτος τὸ ἔξωτερον. » Ακούσειαν δὲ μᾶλλον « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κάσμου. »

Vers. 4. *Memento legis Moysi servi mei, sicut præcepisti ei in Horeb ad omnem Israel præcepta et iudicia.*

XLVI. Rursum suadet prophetae sermones legentibus uti cogient, non novam aut inconsuetam super Christo prædicationem esse factam, neque a solo Malachia prænuntiatam, sed ab antiquis et primis temporibus, ut ita dicam, quibus ad Dei notitiam Israel vocatus est, quando leges in Oreb divinitus **870** latæ sunt. Descendit enim universorum Deus in specie ignis super montem Sina, apparuitque sumus, et flammæ in sublimi micantes, et aspicientibus multum terrorem incutientes. Erant item tenbrae, et caligo, et procœlla, et sonitus tubæ ingens ²⁵. Tunc, tunc perculti timore filii Israel, accedebant dicebantque mediatori et institutori, Moysi videlicet : « Loquere, tu, nobis, et non loquatur nobis Dominus, ne moriamur »²⁶. Ad quæ Deus : « Bene, inquit, omnia quæcumque locuti sunt. Excitabo illis prophetam de fratribus ipsorum, sicut te, et dabo verbum meum in ore ejus, et loquetur eis secundum omnia quæ mandavero ei »²⁷. Vides quo modo iam a vetustissimis temporibus Christum sacra Scriptura prænuntiavit? Sed et si quis umbras ipsas legis examinare voluerit, Christum in iis et mysterium ejus scriptum deprehendet. Itaque dicebat Iudeus : « Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi : de me enim ille scripsit »²⁸. Plenitudo enim legis et prophetarum Christus, per quem, et cum quo Deo et Patri gloria, cum sanctissimo Spiritu in omnem æternitatem. Amen.

τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.

²¹ Isa. xl, 3; Matth. iii, 13. ²² Matth. x, 35. ²³ Matth. xxii, 3. ²⁴ Matth. xxv, 34. ²⁵ Exod. xix, 18. seqq. ²⁶ Exod. xix, 19. ²⁷ Deut. xviii, 17, 18. ²⁸ Joan. v, 46.

A Ἰωάννης προΐθεν « ἐν πνεύματι καὶ δυνάμεις Ἡλίου. » Ἄλλ᾽ ὥσπερ αὐτὸς διεκήρυξε λέγων. « Ετοιμάζατε τὴν ἤδην Κυρίου, εὐθέας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν » οὗτα καὶ δι Θεσπέσαις Ἡλίας ἐγγὺς δυτικα διακηρύξει τότε, καὶ δον οὐδέπω παρεσύμενον, « ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ. » Καὶ νῦν μὲν ἵσως διχονοοῦσι τινες, καὶ μεμέρισται μὲν πατήρ πρὸς υἱὸν, υἱὸς δὲ ὡς πρὸς πατέρα. Οὐ μὲν γάρ πεπίστευκεν εἰς Χριστὸν, δὲ τοις ἀποστόλοις ἐστὶν ἐναρθίμως; Ετεροι δὲ διεστήκασι τῆς ἀλλήλων ἀγάπης, διεσχισμένοι πρὸς ἔχθραν καὶ ἀκαταλήκτους δργάς καὶ τὰς ἐφ' ὄτανον τῶν ἐν κόσμῳ πραγμάτων φιλονεικίας. Ἀποκατασθήσει γε μὴν δι προφήτης, καὶ εἰς μίαν συνάγων πίστιν πάλαι διηρημένους, « καὶ ἀποκαθιστάς ἀνθρώπον πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἔλθω, φησι, καὶ πατάξῃ τὴν γῆν ἀρδην, » τοιτέστιν διλοτρόπως καὶ παντελῶς. Ορδῆς οὖν ἀρά τὴν ἡμερότητα τοῦ πάντων Δεσπότου. Προσαναπείθει τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ μονονούχη διεμαρτύρεται διὰ τῆς Ἡλίου φωνῆς, διτι παρέστει κρήτης, ἵνα ταῖς εἰς τὸ ἀμεινὸν μεταδρομαῖς τὸν οἰκεῖον ἐπανορθοῦντες βίον οἱ τὸ τηνικάδε ζῶντες Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κάσμου. »

C *Mήσθητε ρύμον Μωσῆ τοῦ δυνάλοι μου, καθώτι ἐρετειλάμην αὐτῷ ἐν Χωρῇ πρὸς πάρτια τὸν Ισραὴλ προστάγματα καὶ δικαιώματα.*

MG'. Ἀναπείθει πάλιν ἐνοεῖν τοὺς ἐντευξομένους τοῖς τοῦ προφήτου λόγοις ὅτι μὴ καίνον ἦ ἀσύνηθες, τὸ ἐπὶ Χριστῷ γέγονε κήρυγμα, μήτε μὴν μόνικας ταῖς Μαλαχίου φωναῖς προσπηγγελμένον· ἀλλὰ γάρ ἀνωθέν τε καὶ ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἐκ πρώτων, ἵνα οὖτες εἶπαμεν, χρόνῳν, καθ' οὓς κέκληται πρὸς θεογνωσίαν ὁ Ἱεράτης, ὅτε τοὺς ἐν Χωρῇ κεχρησμάτηκε νόμους. Καταβένθηκε μὲν γάρ ἐτῶν δὲν Θεὸς ἐν εἰδεῖς πυρὸς ἐπὶ τὸ δρῦς τὸ Σινᾶ, ἐφαίνοντο δὲ καπνοί μὲν, καὶ φλόγες ύψοῦ τε διάτουσαι, καὶ πολὺ τοῖς θεωμένοις ἐμποιοῦσαι τὸ δεῖμα. Σκότος δὲ ἦν, καὶ γνόφος, καὶ θύελλα, καὶ φωνὴ τῆς σάλπιγγος, τήχουστης μέγι. Τότε δὴ, τότε περίφοδοι γεγονότες υἱοὶ Ἱεράτη προσήσαν λέγοντες τῷ μεσίτῃ καὶ παιδιγάρῳ (Μωσῆς οὗτος; ἦν). « Λάλει σὺ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μὴ ἀστείω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν. » Καὶ δὴ πρὸς ταῦτα Θεός : « Οὐρθῶς, φησι, πάντα δια ἐλάλησαν. Προφήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὥσπερ σὲ, καὶ θήσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς κατὰ πάντα δια ἐντέλωματα αὐτῷ. » Οὐρθῶς δηποτε ἐκ μακρῶν τῶν ἀνωθέν χρόνων προανεψώνει Χριστὸν τὸ Γράμμα τὸ ιερόν; Ἀλλὰ καὶ αὐτὰς εἰ δὴ βούλοιτο τις τὰς τοῦ νόμου βασανίζειν σκάλας, Χριστὸν εὑρήσει γραφόμενον, καὶ τὸ ἐπὶ αὐτῷ μυστήριον. Καὶ γοῦν ἐφασκεν Ἰουδαῖοις. « Εἰ ἐπιστεύετε Μωσῆ, ἐπιστεύστε ἀν καὶ δικοί· περὶ ἐμοῦ γάρ ἐκείνος ἔγραψε. » Πλήρωμα γάρ νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστός· δι' οὐ, καὶ μεθ' οὐ

SUPPLEMENTUM AD EDITIONEM J. AUBERTI.

SANCTI CYRILLI COMMENTARIORUM IN MATTHÆUM QUAE SUPERSUNT

Ex Corderii et Possini catenis excerpta, intermisus fragmentis quæ recentius ex codice Coisliniano J. A. Cramerus, et ex Vaticano Ang. Maius ediderunt.

(1) Εὐαγγελίον ἔστι λόγος περιέχων ἀγαθῶν ἄγ-
γελίαν πραγμάτων κατὰ τὸ εἰλογὸν καὶ διὰ τὸ
ώφελεῖν εὐφραίνων τὸν ἀκούοντα, ἐὰν παραδέξηται
τὸ ἀπαγγελλομένον · ἢ λόγος περιέχων ἀγαθῶν
παρουσίαν, ἢ λόγος ἀπανγέλλων προσδοκώμενον.

'Ιησοῦν Χριστοῦ.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρέως. Ιαὼ τὴν σωτηρίαν
Ἐθραῖοι Ελεγον. Χριστοῦ δὲ εἴπε διὰ τὸ τοὺς πα-
λαιοὺς βασιλεῖς τε καὶ ιερεῖς τῷ ἑλαῖῳ χρίσθαι διὰ
τοῦ κέρατος · δὲ ήμετερος Ιησοῦς Χριστὸς οὐ διὰ
τῷ κέρατι χρισθῆναι πρὸ [σ]η γορεύθη Χριστὸς,
ἀλλὰ διὰ τὸ τῷ θείῳ Πνεύματι · ἀληθῶς γάρ καὶ
κυρίως αὐτὸς εἶχε τὸ Πνεῦμα τὸ δγιον.

Γιοῦ Δαΐδιοῦ Ἄβραάμ.

'Ἄβραὰμ ἐν ἀκροβυστίᾳ ὅν, ἐπίστευσε τῷ Θεῷ ·
εἴτα δεξάμενος τὰς ὑποσχέσεις καὶ περιτμήθεις ἀλώ-
θητον τὴν πίστιν διετήρησεν. Εἰκότως τοινυν ἀνα-
χθῆσεται τὸ φῆτὸν εἰς ἔτερόν τι θεώρημα περὶ τῆς
τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τῆς τε ἐκ περιτομῆς καὶ
τῆς ἐξ ἔθνων. Τύπος γάρ ἡν, ὡς εἰκός, τῶν δύο λαῶν
τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων. 'Αλλ' ἐκεὶ μὲν προ-
τέρα τῇ ἀκροβυστίᾳ τῆς περιτομῆς. Φύσεως γάρ
ἔργον τῇ ἀκροβυστίᾳ, ἐντολῆς δὲ καὶ νόμου ἡ περι-
τομή· διὰ τοῦτο ἐκείνη ταύτης προηγήσατο· καὶ μετὰ
ταῦτα εἰς αὐτὴν τὴν περιτομὴν ἀνακάμπτει· ἐπειδὴ καὶ
βέλτιον ἔστι φύσις ἄμα καὶ νόμος, ἢ τὸ διεστηκέναι
ἀπ' ἀλλήλων χωρίς. 'Αλλὰ καὶ Δαΐδιος τύπος ἡν τοῦ
Χριστοῦ · τοῦ γάρ Σαούλ ἀκδιλθέντος ἀντεισῆχθη
Δαΐδιος· οὕτω καὶ τοῦ Ἀδάμ διὰ τὴν παρακοὴν τῆς
Ἐδὲμ διωχθέντος δὲ οὔτερος ἀντεισῆχθη Ἀδάμ, ὡς
ζεῖ πρὸς τὴν ἀρχαίαν τάξιν τὸν Ἀδάμ τὸν ποῶτον
ἀποκαταστήσῃ.

Τοῦ δὲ Ιησοῦ ἡ γέννησις οὐτως ἦν· Μήν-
στενθεῖσῆς τὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ

(1) Catena Crameri, p. 5. — Hoc fragmentum,
antea lacunosum, restituitur ex catena Vaticana

I Evangelium est sermo continens annuntiationem
rerum iuxta Evangelium in utilitatem audientis,
gaudio eum afficiens postquam acceperit quod
ei fuerat annuntiatum; aut sermo bonorum indicans
oransentiam; aut sermo exspectationis interpres.

I. 1. *Jesu Christi.*

Cyrilli Alexandrini. Iao salutem Hebrei dicebant.
Christi vero dixit propterea quod antiquos reges
et sacerdotes oleo inungi solemne erat, effusa in eos
corneola pyxide. Noster vero Jesus Christus non id
circo quod cornu inunctus sit appellatus est Christus,
sed quod divino Spiritu delibutus: vere enim
et proprie ipse habuit Spiritum sanctum.

Filiū David filii Abraham.

Abraham cum adhuc in præputio esset creditit
Deo. Deinde promissionibus acceptis et circum-
cisus inviolatam custodivit fidem. Quod haud ab-
surde referri potest ad accommodationem quamdam
significationis mysticæ de Christi Ecclesia, quæ
ex circumcisione et quæ ex gentibus congregata
est. Verisimile quippe est in illis quæ de Abraham
dicta sunt figuram duorum populorum præcessisse
qui in Christum crediderunt. Sed illic quidem prius
circumcisione præputium est. Opus enim hoc na-
turae; circumcisione vero præcepti et legis. Propter-
ea merito illud hanc præcessit. Ad extrellum
porro in præputium circumcisione reversa est. Sane
enim erat melius convenire naturam et legem,
quam disadidere ambas ab invicem. Cæterum et David
figura erat Christi. Saule siquidem ejecto suscep-
tus est David: sic et Adamo propter inobedientiam ex
Edem exterminato, secundus in locum eius suscep-
tus est Adam. Utique ut in pristinum locum primum
Adam restitueret.

I. 18. *Christi autem generatio sic erat: Cum esset
desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam con-*

(ap. Mai B. N. II, 102), in qua Origem tribui-
tur.

renirent, iuvanta est in utero habens de Spiritu A Υἱοῦ, καὶ ἡ συνέλευσις αὐτοῦ; οὐράθη τὸ στόλον σαρκὸς, ἐκ Πτεύματος ἀγίου.

Post desponsationem concepit, ut ex illo ipsa concepisse videretur, filius autem ex illo genealogiam duceret, ipsumque adjutorem haberet contra insidias.

2 II, 9. Et ecce stella quam viderant in oriente, antecedebat eos.

Inmuta stella constituit, non tamen relicto caelo propius se terrae adiuvavit, aut in domus tecto vel culmine fixa est. Diversam nimis ab astris aliis incomparabilem rationem motus habuit hæc stella.

II, 18. Vox in Rama audita est.

Verum tamen notatum dignum est Nazaret sitam esse in finibus Iudeæ, quam cum inhabitaret Christus, propter Iudeos homicidas Iudeam se derelictum declarat, et ad gentes migraturum, ut doceri cupidibus fidei in Christum daret occasionem.

II, 20. Surge et accipe puerum, et matrem ejus, et quæda in terram Israel; defuncti sunt enim qui quererent animam pueri.

Non amplius, inquit, fuge, sed rade, remissio- nem post tentationem insinuans; animam autem pueri dicens, opinionem Apollinarii revertit, dicentis, suscepisse Dominum carnem mentis animaque expertem. In æconomico itaque Christi in Ægyptum descensu, ac inde rursus in Iudeam reditu, capitulatum populi captivitatem recenset Deus, ac insidiis eum liberat, ad ea quæ propria sunt reducens.

3 II, 25. Et reniens habitarit in civitate qua vocatur Nazareth.

In extremis finibus Iudeæ sita erat Nazareth. Porro Christus relicta Iudea protectus Nazareth, manifeste presignavit se Iudeos aliquando relictum et religionem ad gentes translaturum; simul etiam, se cupidis sciendi fidem daturum qua in ipsum credant.

III, 9. Et ne velitis dicere intra vos: Patrem habemus Abraham; dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham.

Dixerit utique aliquis fructus penitentiae esse præcipue quidem uidem in Christum, post hanc vero evangelicum regnum, quod in novitate vite consistit, et Scriptura crassilie liberum est. Ne igitur solitas, inquit, obtundatis excusationes, Abraham, Isaac et Jacob, progenitorum nobilitatem: haec autem dicebat prohibens illis fidere, de virtute que animi propria est minime sollicitos, et ea, quæ in animo habebant, in medium adducens, ac latrata prænuntians; videntur enim postea dixisse: « Nos patrem habemus Abraham, ac nemini un-

Metà τὴν — ἐπισουλαῖς. Cramer p. 10.
(2) Catena Cramer, p. 19, brevius: 'H' Ναζαρὲτ ἐν τοῖς Ἰουδαῖς ἔκειτο τέρμασι, δι' οὗ ἐγράψατο τὸν Ἰακὼβον τοῖς λοιποῖς ἀστροῖς ἐποιεῖτο, ἀλλὰ ἦν τὸν καὶ ἀλλοχοτὸν.

Metà τὴν (1) μνηστείαν συνέλαβεν, ἵνα δέῃ τοῖς ιουδαίοις καὶ Πτεύματος ἀγίοιν.

Kαὶ ίδού στὸ στήπη δι' εἰδορ ἐτῇ ἀραιολῇ προῆγεν αὐτούς.

Ἄκινητος ἦν δὲ στήπη καὶ ἑστηκὼς, ἀλλὰ οὐ τὸν οὐράνιον καταλιπὼν πλάσιον τῆς γῆς ἐπορεύετο· οὐδὲ τὴν οἰκίας ἐστήρικτο· καὶ γέροντος τῶν αὐτῆς κίνησιν τοῖς λοιποῖς ἀστροῖς ἐποιεῖτο, ἀλλὰ ἦν τὸν καὶ ἀλλοχοτὸν.

Φωτὶ ἐπειργάζεται 'Ραμᾶ ηκούσθη.

Πλὴν ἐπισημῆνασθαι ᾔξιον, διτεῖ τὴν Ναζαρὲτ ἐν τοῖς Ιουδαῖς ἔκειτο τέρμασιν, εἰς τὴν κατοχήν τοῦ Χριστοῦ, δηλοῖ διτεῖ διτεῖ τὸ τῶν Ιουδαίων μιαρόν τοῦ Εὐαγγελίου τὴν Ιουδαίαν καταλιπεῖν, καὶ ἐπὶ τὰ Ἐθνη μετέλαβεν, ἔνεκεν τοῦ τοῖς φιλομαθέσιν ἀφορούντων δεδωκάναι τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως.

Ἐγερθεὶς παράλισε τὸ παιδίον, καὶ τὴν πητέρα αὐτοῦ, καὶ κορεύειν εἰς τὴν Ἰερουσαλήμ τεθρικούς οὖτε οἱ ἡγεμονεῖς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου.

Οὐκέτι φησι, φεῦγε, ἀλλὰ πορεύουν, θνετον μετὰ τὸν πειρατὸν αινιττόμενος· τὴν ψυχὴν δὲ τοῦ παιδίου εἰπών, τὴν δέξαν Απολιναρίου ἀνατρέπει, σάρκα λέγοντος εἰληφένα: τὸν Κύριον ἄνουν καὶ ἀψύχον. Ἐν μέντοι τῇ οἰκονομικῇ τοῦ Χριστοῦ καθόδῳ εἰς Λαγυντον, καὶ τῇ ἔκειθεν αὐθίς εἰς Ιουδαίαν ἀντοροφῇ ἀνακερχαλαύονται τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ δὲ Θεοῦ, καὶ λυτροῦνται αὐτὸν ἐξ ἐπισουλῆς ἐπὶ τῷ Καὶ πάλιν διάγαγων.

Kαὶ οὐδὲν κατωκησερ εἰς πολὺς λεγομένης Ναζαρέτ.

Ἐν τοῖς εογατοῖς τῆς Ιουδαίας ἔκειτο τὴν Ναζαρέτ. Καταλιπὼν δὲ ὁ Χριστὸς τὴν Ιουδαίαν καὶ ἀπειδὼν εἰς Ναζαρέτ, ἀριδήλως ἐδήλωσεν ὃς Ιουδαίους κατελεῖται, καὶ ἐπὶ τὰ Ἐθνη μετεβιβάσει τὸ σέβας. Ἄμα δὲ καὶ τοῖς φιλομαθέσιν αἰτίαν δώσει τοῦ πιστεύειν εἰς αὐτὸν (2).

Kαὶ μὴ δέξῃτε λέγεται ἐτὸντοῖς Πατέρᾳ ἐγερμενι τὸν Ἀβραάμ· λέγω γάρ οὐδὲν, διτεῖ δύναται δ Θεὸς ἐκ τὸν Μθωρ τούτων ἐτείραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ.

Φαίη δὲ ἐν τοῖς καρποῖς μετανοίας είναι προτύπων μὲν τὴν εἰς Χριστὸν πίστειν, πρὸς δὲ ταύτην καὶ τὴν εὐαγγελικήν πολιτείαν, τὴν ἐν καινότητι ὀλαζήση, καὶ ἀπτηλαχγένην τῆς τοῦ γράμματος ποιήτητος. Μή τοινυν, φησι, τὰς εἰωθυιας προβάλλεσθαι προφάσεις, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ιακὼβ, τὸν Ιακώβ, τῶν προγόνων τὴν εὐγένειαν. Ταῦτα δὲ ἐλεγε κακούν μη τούτοις θαρρεῖν, τῆς κατὰ ψυχὴν ἀστεῖας ἀμελοῦντας, καὶ τὰ κατὰ διάνοιαν εἰς μέσον ἐμπίπων, καὶ τὰ μέλλοντα προφητεύοντα φαίνονται γάρ μετὰ ταῦτα λίγοντες· εἴ Ημεῖς πατέρα ἔχουμεν τὸν

Ἐμελλεῖ τὴν Ιουδαίαν καταλιπεῖν, καὶ ἐπὶ τὰ Ἐθνη μετελθεῖν, ἔνεκεν τοῦ τοῖς φιλομαθέσιν ἀφορούντων δούνα: τῆς εἰς αὐτὴν πίστεως.

Αθραδίμ, καὶ οὐδενὶ δεῖσολεύκαμεν πώποτε. » Ἐπειταὶ τὸν τοῦτο ἥν θέλαστα αὐτοὺς εἰς ἀπόνοιαν ἤσθιε, καὶ ἀπύλεσε, πρῶτον καταστέλλει: «Ορα δὲ πῶς μετὰ τῆς εἰς τὸν πατρὸς ἀρχην τιμῆς, τὴν ὑπὲρ τούτων ποιεῖται διόρθωσιν· εἰπὼν γάρ· «Μή δόξῃς λέγειν, δέ: Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀθραδίμ, » οὐκ εἶπεν· Οὐδὲν γάρ ὑμᾶς δὲ πατριάρχης ὀφελῆσαι δυνήσεται· ἀλλ’ ἡμερώτερόν πως τοῦτο ἤνικατο, εἰπὼν· « Δύναται δὲ θεός ἐκ τῶν λιθῶν τούτων ἐγείραι τέκνα τῷ Ἀθραδίμ. » Τινὲς μὲν οὖν φασιν διὰ περὶ τῶν ἔθνων ταῦτα λέγειν, λίθους αὐτούς μεταφορικῶς καλῶν. «Ἐγὼ δὲ καὶ ἐξέραν ἔννοιαν τὸ εἰρημένον φημι ἔχειν. Ποιῶν δὲ ταῦτα; Μή νομίσητε, φησίν, διὰ ἐὰν ὅμεις ἀπόλησθε, ἀπαίδεια ποιήσετε τὸν πατριάρχην· οὐκ εἶσται· τῷ γάρ θεῷ δύνατὸν καὶ ἀπὸ λιθῶν ἀνθρώπους τούτην δύναναι, καὶ εἰς συγγένειαν ἐκείνου ἀγαγεῖν, ἐπειταὶ καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν ἐγένετο. Τὸ γάρ, ἐκ λιθῶν ἀνθρώπους γενέσθαι, δύοιν δέστι τῷ, ἀπὸ τῆς μητρὸς Σάρδης ἐκείνης τῆς στείρας προέλθειν πατέδιον. » Οπερ ὅμως καὶ δὲ προφῆτες αἰνιτόμενος ἐλέγειν· «Ἐμβλέψατε εἰς τὸν πατέρα ὑμῶν, καὶ εἰς Σάρδην τὴν ὁδὸν ουσαν ύμαδές. » Ταύτης τοινυν τῆς προφῆτελας αὐτοὺς ἀναμεμήσκει, δεικνύει δὲ εἰ ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν οὗτων θαυμαστῶς ἐποίησε πατέρα, ὡσανεὶ ἐκ λιθῶν αὐτῶν ἐποίησε, δύνατὸν καὶ νῦν τοῦτο γενέσθαι. Καὶ ὅρα πῶς καὶ φοβεῖται, καὶ ἐκάρπτει. Οὐ γάρ εἶπεν διὰ τῆς ἡγειρέν ἥδη, ἵνα μή ἀπογνωτιν ἔστωτον, ἀλλ’ διὰ τοῦτοι λέγεται. Καὶ οὐκ εἴπεν διὰ ἀνθρώπους δύναται ποιῆσαι ἀπὸ λιθῶν, ἀλλ’ διὰ πολλῶν μετίζον ἥν, καὶ συγγενεῖς ἡ παῖδας τοῦ Ἀθραδίμ. Εἰδεις πῶς τέως ἀπέστησεν αὐτοὺς τῆς περὶ τὰ σωματικὰ φαντασίας, καὶ τῆς εἰς τοὺς πρόγονους καταφυγῆς. Ήναὶ δὲ τῇ οἰκείᾳ μετανοίᾳ καὶ σωφροσύνῃ τῇ ἡλικίᾳ τῆς σωτηρίας ἔχωσιν.

«Ωσπερ γάρ τὴν γυναῖκα τοῦ Λάωτοῦ ἀπελθωσεν, θύεια; δύνατὸν αὐτῷ καὶ ἐκ λιθῶν ἀνθρώπους ποιῆσαι, ὥστεπερ καὶ τὸν Ἀθραδίμ ἐκ τῆς γῆς. Σκόπει τοινυν καὶ διὰ τὸν ἐξῆς ὡς αὐτοῖς τούτων τὸν φόδον, καὶ ἐπιτείνει τὴν ἀγωνίαν. Εἰπὼν γάρ, «Οτι δύναται δὲ θεός ἐκ τῶν λιθῶν τούτων ἐγείραι τέκνα τῷ Ἀθραδίμ, » ἐπηγάγεν.

«Πόθε δὲ καὶ η ἀξίνη πρὸς τὴν φίλαν τῷ δέρματον κεῖται.

Εἰ δὲ βούλειται, ἀξίνην νόθεον τῆς ἀθεραπεύτου ψυχῆς τὴν ἔκτομην. Η ἀξίνη αὐτὸς ἐστιν δὲ Χριστὸς, δὲ τομώτερος μαχαίρας διστόμου, δὲ μέλλων ἐκκόπτειν τοὺς ἀπίστους Ιουδαίους, ἀπὸ τῆς τῶν πατριαρχῶν τιμῆς καὶ κοινωνίας, ὡς ἀπὸ φίλης τινὸς, ἐγκεντρίζειν δὲ εἰς ταύτην τοὺς ἐξ ἔθνων πιστεύσαντας (1).

¹ Ιοαν. ρητ. 33. ² Isa. L. 1, 2.

(1) Aliter Catena Corderii tom. II, p. 39, εἰπεῖν σὺν nomine Cyrilli: Τίνει λέγεις ἀξίνην; Οὐδὲν διλοῦσθε τὴν μέλλουσδαν κόπτειν διὰ τῶν πατριαρχῶν τοὺς μάτην καυγησαμένους, καὶ μηδὲν τι ἐργασαμένους ἐγαθέν· δεῖ γάρ τοὺς ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀκάρπους γεγονότας ἐκκόπτειν τε καὶ εἰς πῦρ βάλλειν. Καὶ

A quam servivimus¹. » Cum igitur hoc esset, quod maxime eos in superbiam efferebat, ac perdebat, primum prohibet: vide autem quomodo eum honore patriarcharum, de hisce correctionem instituit; dicens enim: « Nolite dicere quia Patrem habemus Abraham; » non dixit, Nihil enim vos patriarcha juvare potest, sed initius hoc quadammodo insinuat dicens: « Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. » Quidam igitur aiunt, hæc ipsum de gentibus dicere, lapides eos metaphorice vocantem. Ego vero etiam alium schismati aio dicto huic subesse. Quem autem hunc? Ue existimetis inquit, si vos perieritis, facturos patriarcham sine liberis; non ita est, nequaquam hoc erit; Deo enim possibile est ei vel e lapidibus filios dare, et in cognitionem illius adducere, quandoquidem etiam ab initio ita factum sit. Homines enim nasei ex lapidibus simile est huic, de vulva Saræ sterilis illius puerum prodire; quemadmodum etiam propheta insinuans, dixit: « Intuemini in solidam petram ex qua exeli sunt, et in scrobem laci, ex quo effossi sunt. Intuemini in Abraham patrem vestrum, et in Saram genitricem vestram². » Hanc igitur prophetiam illis in memoriam revocat, demonstrans, quod si ipsum ab initio adeo mirabil modo patrem efficeret, quasi ex lapide ipsum fecisset, posse et nunc id fieri. Et vide, quoniodo etiam terreat et excindat. Non enim dixit quod jampridem excitari, ne desperent, sed quod possit suscitare; neque dixit, homines ac posse facere ex lapidibus, sed quod multo majus est, etiam cognatos et filios Abrahæ. Vides quomodo hic usque abduxerit eos a corporea imaginatione, et à recursu ad progenitores, ut in propria pessitudinea, et emendatione spem salutis habereat.

Quemadmodum enim uxorem Lot in lapidem convertit, ita ex lapidibus homines producere poterat, ut Adamum e terra. Animadverte igitur etiam ex sequentibus, quomodo horum augeat timorem, et certamen intendat; dicens enim, Quoniam potens est Deus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, » subjungit:

^D Jam enim securis ad radicem arborum posita est.

Sin vero vis, securim intellige immiedieabilis animæ excisionem. Securis est ipse Christus gladio aciculæ acutior, qui excisurus est infideles Iudeos a patriarcharum bonore ac communione, quemadmodum a radice aliqua, in eam fideles gentium inserturus.

dicit securim? Non aliud quam quæ excisura est a patriarchis posteros eorum, frustra et supra modum de prosapia sua gloriantes, cum illorum imitationem negligant, et nihil ipsi boni agant. Equisserimus enim est ex tam fructiferis truncis ortos ramos, proprio vitio steriles excidere, et in ignem jacerem.

5 III, 11. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto A et igni.

Conjunxit autem Baptista Spiritus significatio-
nioni illam ignis, non in igne omnino baptizandos
nos dicens per Christum, sed vivificam Spiritus
efficacitatem per significationem ignis insinuans.

**III, 12. Cujus ventilabrum in manu sua, et per-
mundabit aream suam, et congregabit triticum suum
in horreum.**

Justos rapit in civitatem supernam, peccatores
autem igni urendos tradit.

**IV, 1. Tunc Jesus ductus est in desertum a Spi-
ritu, ut tentaretur a diabolo.**

Consentiens ducebatur a diabolo.

**IV, 3. Et accedens tentator, dixit ei, Si Filius
Dei es, dic ut lapides isti panes fiant.**

Non obtemperavit Christus diabolo convertendis
in panes lapidibus: propterea quod utile ipsi pe-
tentи postulatum hoc miraculum non erat futu-
rum. Non enim ut crederet sicutque in amissam
angelicam dignitatem postliminio rediret, hoc pete-
bat, p̄nitenitiae siquidem incapax est, sed ut in
elationem vanam Christum traheret. Quod intelli-
gens Salvator non est obsecutus illi.

**IV, 12. Cum autem audisset Jesus quod Joannes
traditus esset, recessit in Galilaeam.**

Hanc metu recessit, sed ut nos per ea quae fa-
ciebat erudiret cedere locum persecutoribus. Reces-
dit autem ex Iudea ad gentes, demonstrans quod
non nunc potissimum cum Iudei in ipsum Deum
contumeliosi sunt, recedit ab illis, verum etiam
cum adversus sanctos prophetas peccant. Porro
lux magna, Christus est Dominus noster, cuius
claritas prædicatio evangelica esse dignoscitur.
Ergo legem lucerna veluti repræsentabat; ideoque
perpetua lucerna in tabernaculo accendebaratur, ob
significandum exiguum splendorem legis, quae non
nisi intra fines Iudaicos lucem suam expandere po-
terat.— Jesu recessio, magisterium nostrum est:
manifeste enim docet hic Scriptura, neminem ad
magisterium accedere debere, nisi antea baptiza-
tus sanctumque Spiritum adeptus fuerit, et per-
fecte jejunaverit, atque omne tentationis genus
superaverit: quod reapse. veritatis typus, Christus
inquit, initium agendi fecit.

**IV, 16. Populus, qui sedebat in tenebris, vidit lu-
cem magnam.**

Tenebras hic non has sensibiles dicit, sed erro-
rem et idolatriam. Idcirco addit: Sedentibus in re-
gione et umbra mortis lux affluit. Mox ut demon-
stret, quod non ipsi querendo invenerint, sed Deus
eisdem superne se obtulerit, et Ipsa lux oborta est,

(1) Συνέδησε... σηματωρ. Hæc iisdem fere ver-
bis leguntur infra ad Luc. III, 16. EDIT.

(2) Τοὺς δικαιους — κατακαῆται. Cramer. p. 25.

(3) Ὑπὸ — συγχώρησις. Cramer. p. 25

Aύτος ὁ μᾶς βαπτίσει ἀν Πνεύματι ἀτίφ καὶ
πυρ.

Συνέδησε δὲ ὁ Βαπτιστής τῇ τοῦ πνεύματος σημα-
σίᾳ τὴν τοῦ πυρὸς, οὐκ ἐν πυρὶ πάντων βαπτισθή-
σσαθει λέγων ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ πνεύ-
ματος ἐνέργειαν τὴν ζωοποιὸν, διὰ τῆς τοῦ πυρὸς
σημασίας σημαντικῶν (1).

Οὐ τὸ πτύον ἐτῷ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθα-
ρισθεὶ τὴν ἀλωρα αὐτοῦ. Καὶ συνδέει τὸν σῖτον
αὐτοῦ εἰς τὴν ἀκοθήκην.

Τότε δὲ Ἰησοῦς ἀτῆχθη εἰς τὴν δρημορ ὑπὸ τοῦ
Πνεύματος, πειρασθῆται ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

Ὕπὸ τοῦ (3) διαβόλου ἤγετο κατὰ συγχώρησιν.
Καὶ προσειλθὼν αὐτῷ διεράζεται, εἰκεν. Εἴ
γίδει εἰ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ Ιητεοὶ οἱ λίθοι οὗτοι ἀρτι
γένεται.

Οὐδὲ ὑπήκουεν δὲ Χριστὸς τοῦ διαβόλου ὥστε ποιῆ-
σαι τοὺς λίθους ἀρτούς. διότι οὐ πρὸς ὡφέλειαν
αὐτοῦ ἦν· οὐ γάρ ἵνα πιστεύῃ καὶ γένηται ὡς πρό-
τερον ἦν ἀγγελος, τοῦτο ἥτετο (ἀμετανόητος γάρ),
ἀλλὰ ἵνα εἰς κενοδοξίαν ἐλύσῃ τὸν Χριστόν· διπε-
ιδὼς δὲ Σωτὴρ οὐχ ὑπήκουεν αὐτοῦ.

Ἄκούσας δὲ διησοῦς διτι ιωάννης παρεδόθη,
διεράζωρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

(4) Οὐ διὰ δειλίαν ὑπεχώρησεν, ἀλλὰ ἡμᾶς δι' ἓν
ἐποιει διδάσκων ὑποχωρεῖν τοῖς διώκουσιν ἀναχωρεῖ
δὲ τῇ τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ τὰ Εθνη, δεικνὺς διτι μόνον
ὅτε εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐνυπρίζουσιν οἱ Ἰουδαῖοι,
ἀφίσταται αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διτε εἰς τοὺς ἀγίους
προφήτας ἀμαρτάνουσι· φῶς δὲ μέγα ἔστι Χριστὸς
δὲ Κύριος ἡμῶν, καὶ ἡ φιλοράτης τοῦ εὐαγγελικοῦ
κηρύγματος. Οὐκοῦν δὲ νόμος ὡς λύχνῳ ἦν ἀπεικ-
αθεῖς· διὸ καὶ δεῖ ἐν τῇ σκηνῇ λύχνος ἔκαλετο, διὰ τὸ
θραχὺ τῆς τοῦ νόμου αὐγῆς, ἀχρι μόνον τῶν Ἰου-
δαϊκῶν δρῶν ἰσχύων ἐκτέμψατο τὸ ίδιον φῶς. — Δι-
δασκαλίας ἔστιν τὸ ἀναχωρεῖν τὸν Ἰησοῦν· σαφὸς
λόγος διδάσκει· διτι οὐ χρή τινα ἐπὶ τὸ διδασκαλεῖον
ἔλθειν, εἰ μὴ πρότερον βαπτισθῆ, ἢ τύχῃ Πνεύματος
ἄγιου, καὶ νηστεύῃ ὀλοκλήρως, καὶ νικήῃ καὶ
εἶδος πειρασμοῦ, ὡς δὲ τύπος τῆς ἀληθείας ἤβετο,
D καὶ διὰ Χριστοῦ γίνεται.

Ο λαὸς δὲ καθίμετος ἐτ σκότει, εἰδε φῶς μέτα.

(5) Σκότος ἐνταῦθα οὐ τὸ αἰσθητὸν καίει, ἀλλὰ
τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀσέβειαν· διὸ καὶ ἐπήγαγε·
«Τοῖς καθημένοις ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς
Ἐλαμψεν αὐτοῖς.» Εἴτα δεικνὺς διτι οὐκ αὐτοὶ ἤτι-
αντεις εὔρον, ἀλλὰ δὲ Θεὸς αὐτοῖς δικάνη, φῶ-

(6) Οὐ διὰ — Χριστοῦ γίνεται. Mai. B. N. III,
128.

(5) Σκότος — ἀτατιλάτεσθαι. Ibid.

οὐν· εἰς οὐδὲ τὸ φῶς ἀγέτειλε καὶ ἔλαμψεν. οὐκάντοι πρότερον τῷ φωτὶ προσέδραμον· καὶ γάρ ἐν σκότει τὰ ἀνθρώπινα ἦν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας· οὐδὲ γάρ ἐβάδιζον ἐν σκότει, ἀλλ' ἐκάθηντο, διπεριπημένοις ἦν τοῦ μὴ ἐπίκειν αὐτοὺς ἀπαλλάττεοθαί.

Καὶ ἐξῆλθεν ἡ ἀκοή αὐτοῦ εἰς δὲην τὴν Συρίαν· καὶ προσήγεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς χωκῶς ἔχοντας, ποικίλαις ρύσοις καὶ βισάροις συρεχομένους, καὶ δαιμονιζόμενους καὶ σεληνιαζόμενον καὶ χαραλυτικόν, καὶ ἐθερπτευσεν αὐτούς. Καὶ ἡκολούθησαν αὐτῷ δύλοι πολλοὶ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, καὶ Δεκαπόλεως, καὶ Ἱερουσαλήμων καὶ Ἰουδαίας, καὶ πέρα τοῦ Ἰορδάνου.

Νόησεις δὲ καὶ τὰ φυχικὰ πάθη θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν τὰ ἐκκωφοῦντα πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν τοὺς ἀνθρώπους. Εἰ δέ τις ἐρωτᾷ, τίς ἡ διαφορὰ νόσου καὶ μαλακίας, ἀποκρινούμεθα, ὅτι μαλακία μὲν ἐστιν ἡ πρόσκαρπος ἀνωμαλία τοῦ σώματος, νόσος δὲ ἀσυμμετρία τῶν ἐν τῷ σώματι στοιχείων. Χρή δὲ καὶ τοῦτο ἐπισημῆκασθαι, ὅτι ἡ κληρουχία τῆς φυλῆς τοῦ Ζαδουλῶν, καὶ Νεφθαλεὶμ δύχρι Σιδῶνος ἴθνικῆς πόλεως παρετέτατο, καὶ ἀναμίκη τοῖς Σιδενοῖς Ἰουδαῖοι κατέκουν λοιπόν. Ἐρμηνεύεται δὲ Ζαδουλῶν μὲν εὐοδίᾳ καὶ εὐλογίᾳ, Νεφθαλεὶμ δὲ στάλεχος ἀνεμέτρον, ἤγουν φυτὸν παρατεινόμενον. Γεγόναστι δὲ ταῦτα οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύσαντες· εὐόδως γάρ πορευόμενοι τῆς θείας εὐλογίας ἡξιώθησαν. καὶ τοῖς καλοῖς ἀπασινένεπλατάνθησανοι πρὶν ἐν Γαλιλαΐᾳ δύτες, ἥτις καλεῖται κατακυλιστή, τουτέστιν οἱ κατακυλισμενοί κατὰ τῶν βαράθων τῆς ἀπωλείας.

Μυκάριοι οἱ εἰρηγοκοι.

Ηἱρηγοκοιοι εἰσι καὶ οἱ τοὺς ἀπίστους μεταπειθοῦτες; πιστεύσατε, ὡς τοὺς πάλαι ἔχθρους τοῦ Θεοῦ εἰρηγοκοιούντες αὐτῷ (1),

Τομεῖς ἔστε τὸ φῶς τοῦ κάσμου.

(2) Πάλιν τοῦ κάσμου, οὐκ ἔθνους ἐνδε, οὐδὲ εἴκοσι πόλεων, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης· καὶ φῶς νοητὸν, καὶ τῆς ἀκτίνος πολὺν βέλτιον· ὥσπερ οὖν καὶ ἀλας πνευματικὸν, καὶ πρότερον ἀλας, καὶ τότε φῶς· ίνα μάθης ἡλίου τῶν καταστυφόντων τὸ κέρδος, καὶ τῆς σεμνῆς διαδικαλίας τὸ δρελός· καὶ γάρ στύφει, καὶ οὐκ ἀφίσθι διαρρέεσαι, καὶ διαβλέψαι ποιεῖ πρὸς ἀρετὴν χειραγωγοῦσα. Τὸ δὲ, « Οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι, » καὶ τὰ ἔξης, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὔτε ξεσαθε, φῆσιν, πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ καταφανεῖς, ὥσπερ πόλις ὑπεράνω κορυφῆς δρους κειμένη, καὶ ὥσπερ λύγος ἐπὶ τῆς λυχνίας φαίνων (3).

Τομεῖς ἔστε τὸ ἄλας τῆς τῆς.

Ἄλας (4) καλεῖται τὴν φρόντσιν.

Ἔντα ἐν ἡ μία κερατα οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ τέλους.

(1) Catena Corderii, brevius, Εἰρηγοκοιοι λέγονται καὶ οἱ πειθοῦτες τοὺς ἀπίστους πιστεύειν τῷ Θεῷ.

(2) Πάλιν. — Mai B. N. III, 128 et 134.

(3) Φαιρών, Aliter Catena Cramerii p. 34 : Τὸ δὲ,

« Οὐ δύναται πόλις, » οἱ ἐπὶ τῇ πόλει λόρυμένοι, ὡς

αἱ, ac splenduit, non ipsi priores ad lucem accurrerunt (5). Nempe res humanæ ante Christi adventum in tenebris versabantur: non enim ambulabant homines in tenebris, sed sedebant; quod satis inuit, non sperasse eos conditionis suæ mutationem.

¶ IV, 24, 25. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes male habentes variis languoribus et tormentis comprehensos, et qui dæmonia habebant, lunaticos et paralyticos, et curavit eos. Et secula sunt eum turbæ multæ de Galilæa, et Decapoli, et de Hierosolymis, et de Iudea, et de trans Jordanem.

Perpendes autem naturales etiam passiones, iram ac cupiditatem, ad Evangelicum regimen surdos homines facere. Si quis vero interrogari, quænam inter morbum ac infirmitatem sit differentia, respondemus infirmitatem quidem esse temporariam corporis inæqualitatem, morbum vero elementorum in corpore disproportionem. Illud vero etiam declarandum est, hereditatem tribus Zabulon et Nephtalim usque ad Sidonem civitatem gentilem pertigisse, eosque deinceps misum cum Iudeis habitasse. Interpretatus autem Zabulon via felicitatis et benedictio; Nephtalim, truncus resolutus, sive frutes exsensus. Facti sunt autem hæc qui in Christum crediderunt; recte enim ambulantes Dei benedictione digni habiti sunt, ac bonis omnibus cumulati sunt qui prius in Galilæa existabant, quæ vocatur devoluta, id est devoluti ad barathrum perditionis.

V, 9. Beati pacifici.

Pacifici sunt illi, etiam qui infideles ad fidem convertunt; quia nempe Dei olim inimicos eidem conciliant.

V, 14. Vos estis lux mundi.

Rursus mundi dicit eos lucem, non autem gentis unius vel civitatum viginti, sed totius quij habitat orbis. Et quidem lux denotatur intellectualis, quæ radiis solaribus inmulto est præstantior. Sal quoque spirituale intelligitur; imo prius (v. 13) salis mentio fuit, deinde lucis; ut cognoscas quantus sit acerbarum rerum quæstus, sacræque doctrinæ utilitas. Quippe hæc vim constringendi habent, neque diffluere sinunt, atque ad virtutem spectare suadent.—Verba autem « Non potest civitas abscondi, » et reliqua, hoc denotant, quod nempe Sic universo mundo conspicui eritis, sicuti urbs in fastigio montis collocata, et sicuti lucerna in candelabro, relucens.

V, 15. Vos estis sal terræ.

Sal, id est sapientia.

V, 18. Iota unum aut unus apex non præteribit a lege.

ἐπ' δρους ὑψηλοῦ, οὐκ ὀρείλους; λαθραῖς ἡ μετὰ δεινὰ κατεῖν τὸν λόγον.

(4) Ἄλας — φρόντσιν. Cramer, p. 33.

(5) Contra Pelagianos.

Carnali cultui cultum in spiritu ac veritate substatuit Dominus. Quin adeo quae ne carnaliter quidem Iudei fortasse agebant, hæc spiritualiter Christi agunt discipuli. Quamobrem et ait: Iota unum aut unus apex non prætermittetur de lege, donec omnia flant. » Perspicuum est, cuncta Iudeos non fecisse, vel si olim fecerunt, jam nunc desierant facere, prohibiti scilicet, modo regum timore, modo templi destructione, in quo uno sacrificia pernigi oportebat.

V. 19. Qui solverit unum de mandatis istis nimis.

Qui vel unum legis præceptum delet, deletur ipse a Deo, utpote Dei adversarius, et contra legem eius agens. Imo nunc ab evangelica lege pœnam perficeret, quam præsa lex non inferebat. Ideoque et consequenter ait Christus: « Non veni legem solvere, sed adimplere. » Quod enim ibi dictum fuit, hic est perfectum. In lege, puta, dictum fuit: « Contrari cuncto capite consurge ». Et: « Si videris iumentum inimici tui sub sarcina lapsum, fer ipsi opem ad illud sublevandum ». Attamen si quis hæc præcepta transgressus fuisset, pœnam nullam lex infligebat: quam quidem adimplens Christus ait, hominem hujusmodi in regno Dei fore contemendum. Hoc itaque etsi minimum præceptum, cuius violati olim nulla erat vindicta, si quis deleverit, hic in novo foedere pœnam referet.

7. Qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.

Quod hic de conjungenda actioni doctrina Christus monet, puto in lege significatum distinctione mundarum pecudum; quarum unus ex characteribus erat, fissas unguis pedum habere; quo tacite præscribitur bisulco pede, consideratione, inquam, et praxi, ambulandum esse nobis, ut neque agamus sine contemplatione, neque contemplemur sine praxi. Quod si alterum horum ab altero separandum est, tolerabilis fuerit praxim habere solam, quam cognitionem otiosam. Scientia enim speculationi curiose desidioseque indulgens, effrenis continuacionisque naturæ est, multosque in præceps impulit sibi deditos; actuosa vero vita minime.

V. 23. Si ergo offeras manus tuum ad altare.

Salutis consequenda pœnaque vitandæ rationem excogitavit Deus peccatoribus pœnitentiam; et cum læzæ reconciliationem edixit fore pœna remissionem; quando quidem qui fratrem suum non amat, Deum non diligit. Hic autem merito illum, qui adversus fratrem offensam sovet, non recipit, seu sincere ad se non accedentem.

8 V. 24. Relinque ibi munus tuum ante altare, et vade: prius reconciliare fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum.

* Levit. xix, 32. * Exod. xxiii, 5.

(1) Αντὶ — ἐπιτελεῖσθαι. Ibid.

(2) Οἱ ἀδετῶρ — τιμωρηθῆσται. Mai B. N. III, 129.

(3) Fragmenti hujus prior hæc tantum particula

A (1) Αντὶ τῆς σαρκικῆς λατρείας εἰσιγαγεῖν εἰς Κύριος τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ καὶ τάχα διπέρ οὐτε σαρκικῶς ἐποίουν οἱ Ἰουδαῖοι, ταῦτα νῦν πνευματικῶς οἱ Χριστοῦ μαθηταὶ ποιοῦσι· διό διτεῖν· « λόγα ἐν ᾧ μία κερατὰ οὐ μή παρέλθῃ ἐκ τοῦ νόμου, ἵνα πάντα γένηται· » δῆλον ὅτι οὐ πάντα ἐποίηται· οἱ Ἰουδαῖοι· ἢ κανὸν ἐποίησαν, ἐπαύσαντο τοῦ ποιεῖν, μηχεῖτι συγχωρούμενοι ποιῆσαι αὐτῷ, τῇ μὲν διὰ τοῦ φόβου τῶν βασιλέων, τῇ δὲ καὶ τῷ καταλελύσθαι τὸν νόμον, ἐν δὲ μήνῳ δῖτι τὰς θυσίας ἐπιτελεῖσθαι.

Οὐ δὲν οὐρ λύση μιαρ τῷρ ἐντολῶρ τούτων τὸν ἐλαχίστων.

Οἱ ἀδετῶν (2) μίαν τῶν τοῦ νόμου ἐντολῶν, ἀθετεῖται παρὰ τοῦ Θεοῦ ὡς θεομάγος, καὶ ἀντινομοθετῶν τῷ Θεῷ (3)· καὶ νῦν ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου δέχεται τὴν τιμωρίαν, ἣν δὲ νόμος πάλιος οὐκ ἦν δρισας· διδ καὶ ἀκολούθως; λέγει δὲ Χριστός, ὅτι « Οὐκ ἔλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρώσαις· » δὲ γάρ ἐκεὶ ἐλεγεν, ὅδε ἐν ἐπιληρώθη· οἰον ἐν τῷ νόμῳ ἐλέχθη· « Ἀπὸ προσώπου πολιοῦ ἐξανατήσῃ. » Καὶ « Ἐὰν θῆσαι τὸ ὑποζύγιον τοῦ ἐχθροῦ σου ἐπιπεπτωχὸς ὑπὸ τὸν γόρμον, συνέγειρον αὐτὸν μετ' αὐτοῦ. » Ταῦτα εἰ παρέδη τις, οὐκ ἦν τιμωρία ἀριστεῖται ὑπὸ τοῦ νόμου, ἢ ἀποπληρών δὲ Χριστός φησιν, ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ δὲ τοιοῦτος; Εξουθενηθῆσται. Ταῦτην οὖν καὶ εἰ ἐλαχίστην ἐντολὴν, ἐφ' οὐκ ἦν ἐκεὶ παραβάτεως ἐπαγμένη κάλαςις, δὲ ἀδετῶν, οὗτος ἐκ τῆς νέας διαθήκης τιμωρηθῆσται.

Οἱ δὲν διαδέξῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κατηθῆσται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῷρ οὐρατῶν.

Οἷμαι δὲ καὶ τὸ δίχηλον ἐν τῷ νόμῳ τούτῳ στημανειν τὸ διὰ λόγου καὶ πράξεως θεούειν ἡμᾶς· καὶ μήτε πράττειν ἀλλγας μήτε λόγον ἔχειν πράξεως χωρίς· εἰ δὲ τι ἐκ τῶν τοιούτων εἶναι βούλεται μεμονωμένην, πράξις έστω λοιπὸν καὶ μὴ λόγος. Λόγος γάρ ἀχαλινωτὸς κατὰ κρημνῶν ὀντος πολλάκις τὸν κεκτημένους· πράξις δὲ οδόδεπτο.

C Εάν οὐρ προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου δὲν τὸ θυσιαστήριον.

D (4) Τρόπον σωτηρίας καὶ διαφυγὴν τιμωρίας τοῦ διαμαρτάνουσιν ἐφεύρεν δὲ Θεὸς τὴν μετάγνωσιν, καὶ τὴν τοῦ λελυπημένου θεραπείαν, ἀνατροπὴν ἐσεσθαι τιμωρίες φησιν· ἐπειδὴ δὲ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, οὐκ ἀγαπᾷ τὸν Κύριον· εἰκότες τὸν δύτα ἐν λύπῃ τοῦ ἀδελφοῦ οὐ προσδέχεται, ὡς μὴ ἀληθῶς αὐτῷ προσιόντα.

Εγερες ἐκεὶ τὸ δῶρόν σου, Εμπροσθετ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑπαγε, πρώτον διαλλάγηδη τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τὸρ ἐιθὼρ προσφέρε τὸ δῶρόν σου.

hactenus legebatur iisdem sere verbis in Possini catena; cætera vero Vaticanus codex nunc addit.

(4) Τρόπον — προσιόντα. Mai ibid.

Διδίτκει τιμᾶς ἐνταῦθα δὲ Σωτῆρ τὴν τιμωρίαν δια-
γιῆσιν ἀμαρτάνοντας· τὸν μετάγγιωσις ἐπὶ τοῖς
ἔιστρημασι, καὶ τὴν πρὸς τὸν λυπηθέντα ὑφ' ἡμῶν
πιστάλητις, καὶ τὴν συγχωρήσεως τοῦ ἀμαρτή-
ματος; αἰτησις καὶ τὸν ἀδελφὸν θεραπεύει καὶ τὸν
Θεόν.

Μή ποτε σε παραδῷ δὲ αντίδικος τῷ χριτῷ,
κ. τ. λ.

(1) Ὑποκείσθω τις, φησὶν, ἐφ' ἑνὸς τῶν τεταγμέ-
νων εἰς ἀρχὴν, αἰτιάματά τινα ποιησάμενος κατὰ
σου· εἴτα τοῖς ἐπάγουσιν ἐπὶ τὸ δικαστήριον ὑποδέ-
ξας ἀποφέρεσθαι ποιεῖ. "Εώς τοίνυν, φησὶ, μετ' αὐ-
τοῦ εἰ ἐν τῇ ὁδῷ, τουτέστιν πρὸς ἀφιέσθαι πρὸς τὸν
κριτὴν, διὸς ἔργασταν, ἀντὶ τοῦ, Πάτερν θέσθαι μὴ ἔντη-
σης στονδήν, ἵνα ἀπαλλαγῇς ἀπ' αὐτοῦ· εἰ δὲ τοῦτο
[μὴ] γένηται, παραδώσεις σε τῷ χριτῷ· εἴτα δὲ τὸν ἔνο-
χον τοὺς ὄφλημασιν εὑρεθῆς, παραδοθήσῃ τῷ πράκτορι,
τουτέστι τοῖς ἀπαιτηταῖς, κακεῖνοι σε κατακλείσαν-
τες ἀπαιτήσουσι καὶ τὸ ἐσχατὸν λεπτόν. Οὐχοῦν
ἴνοχοι μὲν πλημμελήμασιν ἐσμεν ἀπαντεῖς οἱ ὄντες
ἐπὶ τῆς τῆς· ἐκάστου γε μὴν ἀντίδικος καὶ κατῆγο-
ρος δὲ Σατανᾶς· ἐχθρὸς γάρ ἐστιν καὶ ἐκδικητῆς. "Εώς
τοίνυν ἐσμὲν ἐν τῇ ὁδῷ, τουτέστιν ἕως οὗ πω πρὸς
τὸ τῆς ἐνθάδε ζωῆς κατηνήσαμεν τέλος, ἀπαλλαγῶ-
μεν αὐτοῦ, λύνωμεν τὰς καθ' ἐκατῶν αἰτίας, τὴν διὰ
Χριστοῦ χάριν ἀρπάσωμεν ἐλευθεροῦσαν ἡμᾶς παν-
τὸς ὄφληματὸς τε καὶ δίκης, ἔξω τιθέσης κολάσεως
τε καὶ φόβου· μὴ δρα πως ἀναπόνιττον ἐσχηκότες
τὸν μολυσμὸν, ἀπενεγχῶμεν πρὸς τὸν κριτὴν, καὶ
παραδοθῶμεν τοῖς πράκτορσιν, ήτοι τοῖς κολασταῖς,
ῶν οὐκ ἄν τις διαφύγῃ τὸ ἀπηγένετο· ἀπαιτηθήσεται
δὲ μᾶλλον τὰς ἐπὶ παντὶ πλημμελήματι δίκας, μικρῷ
καὶ μεγάλῳ· τούτων ἔσονται μακρὰν οἱ τὸν τῆς Χρι-
στοῦ παρουσίας καιρὸν δοκιμάζοντες, καὶ τὸ ἐπ'
αὐτῷ μυστήριον οὐκ ἡγνοηκότες.

Ἄμητη λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἀκεῖθεν ἔως
ἀλλα διαδώψῃς τὸν ἐσχατὸν κοδράντην.

"Ο δὲ λέγει τοισῦτόν ἐστι· παραινεῖ γάρ εὐγνωμο-
νεῖν, καὶ μὴ τῇ χριστὶ θαρρεῖν· εἰ γάρ τι συμβαίη
παρ' ἐπίδαι, καὶ κατασχεθῆς ὑπὸ τοῦ κριτοῦ, οὐκ
ἀπολυθήσῃ ἔως οὗ ἀποτίσῃς τὸν ἐσχατὸν ὅσολόν· τούτῳ
γάρ λέγεται κοδράντης.

Ο κοδράντης δὲ σημαίνει τὸ τέταρτον τοῦ μέτρου.
Οὗτος κατὰ τὴν Ἐβραϊκὸν φωνὴν, δύο ἐστὶν ὅσδοι, δι-
πλεῖρ δὲ Λουκᾶς σαφήνισας, λεπτὸν ὑνόμασεν. Ἡμεῖς
δὲ ἀπαλλαγῶμεν καὶ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐκδικητοῦ,
ἥγονται τοῦ διαβόλου, ἕως ἐσμὲν ἐν τῇ ὁδῷ ταῦτη, καὶ
τῶν τῆς ἀτιμίας παθῶν, ἀτινα ἀντίδικοι ἡμῶν ἐστιν.
Οὐδεὶς γάρ ἡμῶν ἔτερος ἀντίδικος, ἐὰν μὴ ἡμεῖς
ἐκατῶν διὰ τούτων γενώμεθα ἀντίδικοι, καὶ μηδὲ τὴν
συνείδησις καταγινωσκέτω ἡμῶν, ὡς καταφρονούν-
των τῆς ὁπομνήσεως αὐτῆς, μήποτε παραδοθῶμεν
τῷ χριτῷ πάντων Θεῷ ὑπὸ τῆς συνείδησεως ἐλεγχόν-
τες, δὲ παραδέσει τοῖς πράκτορσι τοῖς κολασταῖς
ἀγγέλοις, καὶ ἀπαιτησύμεθα τὰς ἐπὶ παντὶ πλημμε-
λήματι δίκας, μικρῷ καὶ μεγάλῳ. Καν γάρ μωρὸν

Docet nos hoc loco quomodo supplicium effugeris
possimus in peccatum lapsi. Nimicum praesentia
commissi, reparatio injuriae et satisfactio per ami-
cam compellationem ejus qui a nobis molestia est
affictus, postremo petitio veniae et fratrem lassum
placat et Deum.

V. 25. *Ne te adversarius judici tradat, etc.*

Puta esse aliquem in dignitate constitutum, qui
adversus te qualibet de causa expostulet, ideoque
satellitibus imperet ut ad tribunal te ducant.
Quandiu, inquit, in via cum illo es, videcet, an-
tequam ad judicem devenias, da operam, id est
omni studio contendere, ut ab eo discedas. Nisi
enim ita contingat, judici præsentaberis; apud
quem aeris alieni reus compertus, quæstori traderis,
id est exigentibus debitum, a quibus in vincula
conjectus extremum quoque quadrantem reddere
cogeris. Profecto quotquot in orbe vivimus, pecca-
tis sumus irretiti, singulorum adversarius et accu-
sator Satanás: est enim hic inimicus et vindicta.
Quandiu igitur in via sumus, id est antequam ad
hujus vitae finem deveniamus, ab hoc nos inimico
expediamus, culpas quisque nostras purgemos.
Christi gratiam adipiscamur, quæ nos omni debito
et ultione liberet, atque extra pœnam timore-
que colloctet, ne scilicet maculis haud ablutis, ad
judicem pertrahamur, tradamurque exactoribus,
sive reorum vindicibus, quorum nemo saevitiam su-
giet; imo vero cuiusvis culpe, tenuis æque ac
magnæ, pœnas dabimus. Ilac autem calamitate ca-
rebunt, qui tempus adventantis Christi recte æsti-
maverint, et ejus mysterium non ignoraverint.

V. 26. *Amen dico tibi, non exies inde donec red-
das novissimum quadrantem*

Quod dicit hanc viam habet: suadet placabilem
esse ac conciliacioni facilem: neque nimis de ju-
dicio exitu securum esse. Si quid enim præter
spem acciderit et judicis iussu comprehendaris, non
dimitteris donec solveris novissimum obolum; hoc
enim dicitur quadrans.

¶ Quadrans vero quartam mensuræ partem signi-
ficit: hic juxta Hebreorum vocem duos facti obo-
los, quod Lucas declarans *leptum* vocavit. Nos au-
tem liberemur etiam ab inimico et adversario, sci-
licet diabolo, dum sumus in hac via, et passionibus
ignominia, quæ adversaria nobis sunt. Nemo cuius
nobis alius adversarius, dummodo nobismetipsis per
hæc adversarii non simus; neque conscientia con-
demnet nos tanquam illius admonitionem contem-
nentes, ne unquam tradamur judici omnium Deo
a conscientia reprehensi, qui nos tradat exactori-
bus, vindicibus angelis, et postulent a nobis de
omnibus peccatis expiationem tam magnis, tam par-
vis. Si enim stultum fratrem dixerimus, quod par-

(1) Ὑποκείσθω — οὐκ ἡγνοηκότες. Ibid.

Vnum esse videtur, in gehennam abripiemur. Sin vero stultum vocasse, ad gehennam pertrahat, quando etiam maledicuum, et invidiosum, et inanis glorie appetentem, et innunera hujusmodi alia nunenpaverimus, quantum nobismetipsis gehennae ignem auxerimus! Illud enim *stulte et raca*, iis quae dicta sunt multo levius est in ratione injuria. Quapropter illa pertransiens Christus haec posuit, ut dicas quo si illud levius dictum gehennam accersat, contra dicentem, multo magis id graviora efficiunt. Nos autem pro ridiculo hoc habemus: stulti enim nomine s^ep^e abstinentes, alias injurias acerbiores proferimus tanquam illud solum nomen supplicium habeat annexum. Hoc autem non ita est, sed omnis accusator, et contumeliosus, extremo supplicio dignus est: « Nolite enim errare, inquit: neque fornicatorii, neque idolis servientes, neque avari, neque ebriosi, neque maledici regnum Dei possidebunt ». Si vero tibi gravia esse videntur haec praecepta, multumque continere laboris, considera propter Christum te haec facere, et amara erunt dulcia, et labor non amplius labor videbitur, sed quanto contentior fuerit, tanto suavior flet et dulcior. Non solum autem spe futurorum levem redditum virtutem Deus, sed alio etiam modo ubique nobis conjunctus, et in auxilium paratus.

V. 27. Audistis quia dictum est: Non mœchaberis.

Sunt forte nonnulli qui tantam gratiam accep-
runt ut ipsius concupiscentiae sint immunes. Cae-
terum Christus, per quem natura humana melio-
rata est, quedam quae supra legem sunt imperat, ut nunc possibilia. Si enim iis qui ante Christum
fuerunt hoc erat impossibile, fidelibus iam facile
est concupiscentias rescindere.

V. 30. Cyrilus, Joannes, Isidorus, Theodorus Heracleota. Dicens: « Si oculus tuus scandalizet te, » etc., per oculum concupiscentiae conceptum intelligit quem erui oportere ait.

Aliter. Eorumdem. Oculi et manus nomine animus intelligitur. Si enim aliquem ut oculum dextrum diligas, et ex eo eamdem utilitatem percipias quam ex manu dextera; et animam tuam laedit, erue eos a te et ab eis separare. Cum enim vos invicem salvare non possitis, imo vero ambo simul perituri sitis in mutua societate manentes, satius est, vel unum, ab alio separatum, salvari.

V. 31. Dictum est: Quicunque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii.

Sapientem uxorem dimittens copiam ei dat alii nubendi, quod est mœchationis genus, quasi nondum dissoluto vinculo. Non enim repudii libellus apud Deum matrimonium solvit, sed mala agendi ratio.

10 V. 34, 35. Neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram.

* I Cor. vi, 9.

(1) *Tάχα εἰστι — ἐκκρίπτειν.* Cramer. p. 37.

(2) *Ἐπών — ἔρα σωθῆναι.* Cramer. p. 39.

A τὸν ἀδελφὸν εἴπωμεν, ὅπερ δοκεῖ μηκρον εἶναι, εἰς τὴν γέννην ἀπεχθησόμεθα. Εἰ δὲ τὸ μαρδὸν καλέσας γέννην ἐφέλκεται, ὅταν καὶ κακούργον, καὶ βάσκανον, καὶ χενάδαξον, καὶ μυρία ἄλλα τοιαῦτα ὀνομάζωμεν, πόσον ἔστως γεέννης συναύξουμεν πῦρ! Τὸ γάρ μαρδὸν καὶ τὸ φακά, τῶν εἰρημένων πολλῷ κουπιώτερα εἰς ὑβρεῶς λόγον ἔστι. Διάπερ ἔκεινα παρεῖς ταῦτα ἔθηκεν ὁ Χριστὸς, ἵνα μάθῃς ὅτι εἰ φορητότερον λεχθὲν τὴν γέννην ἐπισπάται κατὰ τοῦ λέγοντος, πολλῷ μᾶλλον τὰ βαρύτερα τοῦτα ἐργάζεται. Ἡμεῖς δὲ καταγέλαστον τοῦτο ποιοῦμεν. Τὸ γάρ μαρδὸν δυνομα πολλάκις παραφυλατόμενοι, ἐτέρας ὑβρεῖς πικροτέρας ἐπάγομεν, ὡς ἔκεινου μόνου τοῦ ὀνόματος τὴν κόλασιν ἔχοντος. Τὸ δὲ οὐ τοιοῦτον ἔστιν, ἀλλὰ πᾶς κατήγορος καὶ λοιδόρος, τῆς ἐσχάτης ἔστιν κολάσσως ἔξιος. (Μή πλανᾶσθε γάρ, φησὶν οὐτε πόρνοι, οὐτε εἰδωλολάτραι, οὐτε πλεονέκται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοιδόροι βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσιν.) Εἰ δέ σοι φορτικὰ εἶναι δοκεῖ ταῦτα τὰ ἐπιτάγματα, καὶ πολὺν παρέχειν τὸν πόνον, ἐννόησον, ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν ταῦτα ποιεῖς, καὶ τὰ λυπηρὰ ἔσται ἡδη, καὶ οὐ πόνος οὐκέτι πόνος φανέσται, ἀλλ᾽ ὅσαπερ ἀν ἐπιτελνηται, τοσούτῳ γλυκύτερος καὶ ἥδιν γίγνεται. Οὐ μόνον δὲ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι κούφην τὴν ἀρετὴν ἐποίησεν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ ἐτέρῳ τρόπῳ συνεφαπέδων ήμενος ἡμῖν πανταχοῦ καὶ συναντιλαμβανόμενος.

* *Ηκούσατε δὲ ἐφρέθη, Οὐ μοιχεύσεις.*

Tάχα (1) εἰσὶ τινες τοιοῦτον λαβόντες χάρισμα ὥστε μὴ ἐπιθυμεῖν. Πλὴν ὁ Χριστὸς ὡς ἰσχυροποίησας τὴν ἀνθρώπων φύσιν, καὶ τὰ ὑπὲρ νόμου ἐπιτάσσει, ὡς νῦν ἐγχωροῦντα. Εἰ γάρ καὶ τοῖς πρὸ τοῦ Χριστοῦ ἀδύνατον ἦν τοῦτο, ἀλλὰ τοῖς πιστοῖς εὐκατέρθωτον τὸ τὰς ἐπιθυμίας ἐκκόπτειν.

Kύριλλος, Ἰωάννης, Ἰσιδωρος, Θεόδωρος Ἡρακλείας. Εἰπὼν (2), « Ἐάν δὲ φθαλμός σου σκανδαλίζει τὸν λογισμὸν σῆς, καὶ τὰ ἔξις φθαλμὸν λέγει τὸν λογισμὸν σῆς ἐπιθυμίας, δὸν λέγει ἐκκόπτεσθαι.

Ἄλλως. Τῷρ αὐτῷ. Όφθαλμὸς καὶ χεὶρ νοεῖται δὲ φίλος· ἔτιν γάρ τινα οὕτις φιλῆσ, ὡς ἐν τάξει φθαλμοῦ δεξιοῦ, καὶ χρήσιμον αὐτὸν νομίζεις ὡς ἐν τάξει δεξιᾶς χειρὸς, καὶ βλάπτει σου τὴν ψυχὴν, ἀπότεμε τούτους ἀπὸ σου, καὶ πόρρω χωρίσθητι ἀπ' αὐτῶν. « Οὐτὲ γάρ μη ἀλλήλους σώκητε, ἀλλὰ μᾶλλον ἀμφοτεροι προσαπόλλυσθε δυτες δόμοι, συμφέρεις χωρισθέντα, καν τὸν ἔνα σωθῆναι.

* *Ἐφρέθη δὲ δεις ἀρ ἀκολύσῃ τὴν γυναικα αὐτοῦ, δότω αὐτῇ ἀποστάσιον.*

* *Ο (3) τὴν σώφρονα ἐκβάλλων δίδωσιν αὐτῇ δδειαν ἀλλα φαγμηθῆναι, ὅπερ ἔστιν είδος μοιχείας, ώστενει μη λυθείσης συζυγίας· οὐ γάρ τὰ βεπούδια παρὰ Θεῷ λύει τὸν γάμον, ἀλλ' ἡ ἀτοπος πρᾶξις.*

Mήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, δεις θρόνος ἔστι τοῦ Θεοῦ· μήτε ἐν τῇ γῇ.

* *Ὀ — ἀτοπος πρᾶξις. Cramer. p. 39.*

Διὰ τοῦτο καλύει ἡμᾶς δμύναις κατὰ τὸν οὐρανὸν **A**, καὶ τῆς γῆς, ἵνα μὴ δῶμεν τῇ κτίσει τὸ ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἀξίωμα, θεοποιοῦντες αὐτὴν. Οἱ γάρ δμύντες αὐτὴν, φησίν ὁ Ἀπόστολος, « κατὰ τὸν μεῖζον δμύνουσιν. »

Tῷ αἰτοῦντι σε δίδου· καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σου δαρεῖσθαι μὴ ἀποστραφῆς.

Ἐσσο, φησίν ὁ Χριστὸς, μὴ πρὸς τὸ λαμβάνειν ἔτοιμος, ἀλλὰ πρὸς τὸ διδόναι. Τὸ μὲν γάρ χωρίζει ἡμᾶς ἀπὸ Θεοῦ· τὸ δὲ συνάπτειν πέψυκε· καὶ μάλιστα δταν δὲ αἰτῶν ἀξίος τυγχάνῃ, καὶ δικαία τὴν αἰτήσις.

Οὐκ ἐπὶ φύλης τῆς λέξεως πρέπει ἴστασθαι, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν τῆς ἐντολῆς ἔξετάζειν ἀκριβῶς. Οὗτε γάρ παντὶ αἰτοῦντι κελεύει δῶμάναι, καὶ μὴ ἔχῃ τις ἀδύνατον γάρ· οὔτε μήν ἔχοι, αἰτοῖ δὲ τις κακῶς· χειρῶν γάρ τὸ δόσις, δταν δὲ μὲν πρὸς δσέλγειαν αἰτῇ, σὺ δὲ πασασγῆς ὅλην τῆς τοιαύτης ἀκολασίας διδύσις.

Ἐγώ δὲ λέτω ὑμῖν· Ἀγαπᾶτε τοὺς ἔχθροὺς ὑμῶν.

Ἄλλ' Ἱωάς τις τὸν μαχάριον Παῦλον ὡς καταρώμενον τὸν χαλκέα Ἀλέξανδρον προσάγων ἡμῖν, πελτεῖς μὴ τοὺς ἔχθροὺς ἀγαπᾶν. Πρὸς δὲ Εστίν εἰπεν, δτι οὐχ ὡς ίδιον ἔχθρον, ἀλλ' ὡς τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, καταράται δὲ Παῦλος, διδάσκων ὡς δεῖ τοῖς τοιούτοις χρήματα πολεμεῖν (!).

(2) Ἀγαπῶμεν τοὺς ἔχθροὺς, οὐ καθ' δικαιοῖς τινοῖς ἢ φονεῖς, ἀλλὰ καθὸ δινθρώπωι. Τὸ γάρ ἀμαρτάνειν ἐνεργείας ἐστὶν, οὐχ οὐσίας· διὸ οὔτε ἔργον **C** Θεοῦ τὴν ἀμαρτίαν.

Προσέχετε τὴν ἀλειμοσύνην ὑμῶν, μὴ ποιεῖτε ἔμπροσθεν τῷν ἀτθράκων.

(3) Οὐ δι' αὐτὸν τὸ καλὸν ποιῶν ἀρετὴν, ὑπερκόσμιον ἔχει τὸ καύχημα.

Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε ὥσπερ οἱ ἄθρικοι.

Διὰ τοῦτο (4) δὲ Χριστὸς παρακελεύει διὰ συντόμου τάς προσευχάς ποιεῖσθαι, ἐπειδή περ οἶδε τὸν νοῦν εὐπαράφορον δντα, καὶ δι' ἐννοιῶν καὶ φροντίῶν ματαίων ἀποπλανώμενον, μάλιστα τὸν τῷ τῆς προσευχῆς καὶ ρῆ· καὶ παραγγέλλει νηφαλέως καὶ ταχέως αἰτεῖν τὸν Θεὸν ἢ ζητεῖ, μὴ πάντα δσα θέλει ἀναγγέλλοντα· τοῦτο γάρ τῆς ἀκρας ἐστὶ φρενοβλαστεία· οἶδε γάρ δὲ θεός καὶ πρὸ τοῦ ἡμᾶς αἰτήσαι, τίνων χρήματαν· βαττολογία δὲ λέγεται ἡ πολυλογία, ἀπὸ Βάττου τινὸς Ἐλληνος, μαχρούς καὶ πολυστέχους ὑμνους ποιησαντος εἰς τὸ εἰδωλα, καὶ ταυτολογίαν ἔχοντας. Βαττολογία ἐστὶ τὸ ἔξω τοῦ καλοῦ (5).

Ξεθέτω ἡ βασιλεία σου.

Φύσει θεός δὲ Χριστὸς ὑπάρχων, καὶ φύσει δινθρώπος, οἰκονομικῶς λέγεται βασιλεὺς, τουτέστιν ὡς ἄθρωπος· διὰ τοῦτο οἱ δίκαιοι ἐπεύχονται ἐκεῖτος

• Hebr. vi, 16. ⁷ II Timothei. iv, 14

(1) Paulo aliter catena Crameri, p. 42.

(2) Ἀγαπῶμεν — ἡ ἀμαρτία. Catena Crameri, p. 41.

(3) Οὐ δι' αὐτὸν — τὸν καύχημα. Ibid. p. 43.

B Ilcireo prohibet nos jurare per coelum et terram, ne creature supra creaturam tribuamus dignitatem, deificantes ipsam. Qui enim jurant per ipsam, inquit Apostolus, et per majorem sui jurant⁸.

II V, 42. Qui autem petit a te, da ei, et volenxi mituari a te, ne avertaris

Sis, ait Christus, non ad accipendum promptus, sed ad dandum. Prius enim illud a Deo nos disjungit: hoc autem eidem admovet. Præsertim quando qui petit dignus fuerit, et æqua sit postulatio.

Non in nuda dictione sistere convenit, sed præcepti scopus exacte indagandus. Neque enim omni potenti dare præcipit, et si quis nihil habeat, fieri enim hoc non protest, neque licet quis habeat, si mala fide petierit. Peius est enim ipsum donum, quando quis ad socordiam petit, tu vero illi dans, materiam ei dissolutionis præbēs.

V, 44. Ego autem dico vobis, Diligitе inimicos vestros.

C **12** Sed forte aliquis beatum Paulum Alexandro æterio Dei vindictam imprecantem nobis producens in medium⁹, suadere volet inimicos non amando. Cui respondendum est, non tanquam Pauli privatum inimicum, sed ut Christi atque Evangelii hostem, devotum esse a Paulo Alexandrum, sic docente æternum cum talibus bellum gerendum esse.

Diligamus inimicos, non in quantum mœchi sunt vel homicidæ, sed ut homines. Peccare enim operationis est, non naturæ; ideo nec peccatum est opus Dei.

VI, 1. Attendite ne eleemosynam vestram facialis coram hominibus.

Qui propter honestum solum virtutem colit, egregiam laudem meretur.

VI, 7. Orantes autem nolite multum loqui, ut solent ethnici.

Ideo Christus preces jubet ad compendium conferre, quia mentem nostram facile evagantem novit, cogitationibusque variis et curis deerrantem, præsertim tempore orationis. Mandat ergo ut sobrie celeriterque petat homo a Deo quæ requirit, non autem ut omnia, quæ vult, enuntiet: hæc enim summa foret stultitia, siquidem ante petitionem, D omnina scit Deus quibus egemus. Battologia vero dicunt Greci, quod Latini multiloquium, a Battlo quodam, qui longos multorumque versuum hymnos in idola fecit, cum verborum repetitione. Et quidem battologia vitium sermonis est.

13 VI, 10. Adveniat regnum tuum.

Cum sit Christus natura Deus, et natura homo; hoc posteriori duntaxat respectu rex dicitur, quatenus nimis est homo. Propterea in volis suis

(4) Διὰ τοῦτο — τὸν καλοῦ. Mai B. N. III, 130.

(5) Fragmenti hujus pars existabat in Possin. Cat., pars item in Corder.; reliqua nunc addunduntur.

ponunt justi, ut hoc sibi contingat, regnetque in A τοῦτο ὑπάρχειν· Εἰς δὲ καὶ τὰς ἀπίστοις, ἵνα δρῶν-
ἴψος Christus. Quin ut et ad infideles quoque re-
guum extendatur istud cupiunt ut apertis ad vr-
rūstatis lumen oculis credentes in ipsum, proprium ipsi quoque cumdem Christum habeant agnoscant-
que regem.

VI. 14. Si enim dimiseritis hominibus peccata,
dimitte etiam eis Pater vester cœlestis.

Potest quoque Jesus ut Deus peccata dimittere,
sed tanquam adhuc imperfectis discipulis non dum
de sua deitate instituit sermonem.

14 VI. 24. Nemo potest duobus dominis servire;
aut enim unum odio habebit, et alterum diligit; aut
unum sustinebit, et alterum contemnet.

Et simpliciter dicendo, non potest quis seruare a B materialibus affectionibus non segregans, vel Deum, vel proximum sincere diligere. Bonus quidem do-
minus avaritia expers est animus; pravus vero
mans pecunias: ideo uni addictum esse oportet.
Non enim fieri potest, ut duobus diversi contrarii-
que habitus placeamus.

15 VI. 23. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis ani-
mai vestrae qui illi manducetis, neque corpori vestro
quid induamini.

Anima præstantior est corpore utpote imago et afflatus Dei. Corpus porro instrumentum ipsius con-
peratur ipsi ad optimam quæque. Oportet ergo nos cura-
re utrumque, ac corpus quidem quantum necesse est
sed vitandum ne id impedimento sit animæ, cui
potissimum invigilandum est, semperquo eni-
tendum ut demus illi quæ ipsam decent; refera-
musque illam per exercitium virtutum ad causam
unde prodiit, Deum videlicet qui creavit ipsam.

16 VI. 31. Nolite ergo solliciti esse dicentes:
Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo ope-
riemur?

Quærentibus quæ ad animam pertinent, ultro
largitur Deus quæ opus sunt corpori. Qund scire ac
cogitare nos decet, ne nimia talium rerum curæ
impedimento sint nobis ad operationes præstantis-
simas.

VII. 2. In quo enim iudicio judicaveritis, judica-
bitimi, et in qua mensura mensi fueritis, remetietur
vobis.

Qui ad religionem instituti sunt, bona prudentia
frenum injiciunt linguæ, ut illa solum loqui assue-
cant, quæ nullum afferant nocumentum; hoc docens
nos sapientum aliquis dixit: « Fili, siquidem est
tibi sermo intellectus, responde; sin autem, sit ma-
nus tua super os tuum, mors enim et vita in manu
linguæ »; id est, in potestate; « qui vero potesta-
tem habent illius, edent fructus illius. » Quia vero
linguae potestatem habere non adeo facile est, supra-
rius etiam hoc nos postulare Psalmista docet dicens:
« Pone, Domine, custodiam ori meo »; ne invicem
videlicet obloquamur, neque fratres contemnamus.
Qui enim intellectu regitur, non aliorum peccata

'Εάρ γάρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπά-
ματα, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐρά-
νιος.

Δύναται καὶ διησοῦς ὡς Θεὸς αφίέναι ἀμφιτιά, αλλ' ὡς ἔτι ἀτέλεσι τοῖς μαθηταῖς, οὖπα τὸν περὶ
τῆς ἔδιας θεότητος παρέδωκε λόγον.

Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρλοις δουλεύειν· ή τῷ
τὸν ἔτα μισήσει, καὶ τῷ ἔτερον ἀγαπήσει. ή
ἔτρες ἀτέλεσται, καὶ τοῦ ἔτερου καταφρονήσει.

Καὶ ἀπλῶς εἰπαίν, οὐ δύναται τις μὴ χωρίσα;
ἴκανον τῆς τῶν ὄντων προσπαθείας, οὔτε τὸν Θεὸν,
οὔτε τὸν πλησίον ἀγαπήσαι γνησίως. Ἀγαθὸς μὲν
δεπότης διἀφιλάργυρος τρόπος, φαῦλος δὲ δὲρν
χρημάτων, διὸ τῷ ἐν προσθετάν. Οὐ γάρ δυνατὸν
τοῖς δυσὶ ἀρέσαι διαφόρου καὶ ἐναντίου οὕτινες.

Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ γυγκῷ
ὑμῶν, τῇ φάγησε, καὶ τῇ πίητε, μηδὲ τῷ σώματι
ὑμῶν τῇ ἐρδύσησθε.

Ἡ ψυχὴ τῆς τοῦ σώματος οὐσίας τιμιωτέρα ἐστίν,
ὡς εἰκὼν Θεοῦ καὶ ἐμφύτημα· τὸ δὲ σῶμα δρανθή
ἐστιν αὐτῆς καὶ συνεργὸν πρὸς τὰ κάλλιστα. Χρὶ^C οὖν ἡμᾶς ἀμφοτέρων φροντίζειν, τοῦ τε σώματος
δμα καὶ τῆς ψυχῆς· καὶ τοῦ μὲν σώματος ἐπὶ τοσ
οὗτον ἐφ' ὅσον ἴκανὸν αὐτῷ, καὶ μὴ ἐμποδίζεσθαι
τὴν ψυχὴν· αὐτῇ δὲ δοτέον ἀεὶ τὰ οἰκεῖα καὶ τὰ
μελητέον παντοῖα· καὶ ἀνακτέον διὰ τῶν ἀρετῶν
πρὸς τὴν αἰτίαν αὐτῆς τὴν δημιουργικὴν.

Μὴ οὖν μεριμνήσητε, λέγοντες· Τί φάγωμεν, ή
τὶ πίωμεν, ή τὶ περιβιλώμεθα;

Toῖς τὰ τῆς ψυχῆς ζητοῦσι διδωτιν δι Θεὸς καὶ τὰ
τοῖς σώμασιν ἐπιτίθεται· ἵνα μὴ φροντίζοντες ἡμεῖς
ὑπὲρ τῶν τοιούτων πλέον τοῦ δέοντος, ἐμποδισθῶ-
μεθα πρὸς τὰ κάλλιστα.

'Ἐρ φ τῷ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε· καὶ ἐτ
ῷ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀτεμετρηθήσεται ὑμῖν.

D Οἱ πρὸς εὐλάβειαν παιδαγωγούμενοι τον ἐξ ἀγ-
θῆς φρονήσεως χαλινὸν ἐπιφέρουσι τῇ γλώσσῃ, ἐκείνη
μόνα λαλεῖν ἐπιτρέποντες, δσα τὸ βλάσφ, οὐδὲν ποιεῖ-
τούτο διδάσκων τις ἡμᾶς τῶν σοφῶν Ἐλεγε· « Τέκνον,
εἰ μὲν ἔστι σοι λόγος συνέσεως, ἀποκρίθετι, εἰ δὲ μή,
χειρὶ ἔστω ἐπὶ στόματί σου· θάνατος γάρ καὶ ζωὴ τῇ
χειρὶ γλώσσῃς»· τουτέστιν ἐν ἔξουσίᾳ· οἱ δὲ κρα-
τούντες αὐτῆς ἔδονται τοὺς καρποὺς κατῆσε. « Ἔπει δὲ
τὸ γλώσσης κρατῆσαι οὐ τρόπον ἔχετε, ἀνα-
θεν καὶ τοῦτο ἡμᾶς αἰτεῖν δι Ψαλμόδος διδάσκει λέ-
γων· « Θοῦ, Κύριε, φυλακήν τῷ στόματί μου, μηδὲ κατακρίνων
τοὺς ἀδελφούς· Οὐ μὲν γάρ συνέσει κυνέρνωμεν, οὐ

* Eccli. v, 14; Prov. xviii, 21. * Psal. cxi, 3.

εἰς τὰς ἑτέρων ἀμαρτίας ὁρᾶ, ἀλλὰ τοῖς ίδιοις ἐν-
απενίκων κακοῖς, καλὸν μετ' αὐτοῖς καταστῆσε τὸ
δικρυόν, ἵνα κομισθεῖ τὴν ἀφεσιν παρὰ Θεοῦ. Ἀμή-
χανον γάρ δητας ἀνθρώπους καὶ οὕτως ἀσθενεῖς, μὴ
τάντας δλίγοις περιπλεπειν ἀτοπῆματι. Τὸ δὲ μῆδ'
ἔλεις περιπεσεῖν, μόνῳ πρόσεστι κατὰ φύσιν τῷ Θεῷ.
· Ήμᾶς δὲ ἀναγκαῖον τοὺς δητας ἐν ἀμαρτίαις, μὴ
τοῖς ἀλλοτροῖς ἐφῆδεσθαι κακοῖς, ἀλλὰ φροντίζειν,
ὅπως ἀν αὐτοῖς τῶν φαύλων ἔξω γενώμεθα.

· Υποκρίτα, ἐκβαλεις πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ
δρυθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖτο τὸ
κάρφος ἐκ τοῦ δρυθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου.

· Ἐκβαλεις πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ δρυθαλμοῦ σου, τουτέστις σαντὸν ἐπίδειξιν καθαρὸν τῶν μεγάλων
ἀμαρτημάτων, καὶ τότε σύμβουλος ἔστη τῷ πταίσοντι
μικρὸν. Εἰ δὲ οὐκ ἐκάλλεις τὴν δοκὸν, κατακρίνεις
ἐὰν τὸν ἔχοντα τὸ κάρφος, εὐλόγως ἀκούσῃ τὸ ἀποστο-
λικόν· «Οἱ λέγων μὴ μοιχεύειν, μοιχεύεις· οἱ λέγων
μὴ κλέπτειν, κλέπτεις.» Οὐκοῦν ἔστι τῷ πταίσοντι
διδάσκαλος; σοφὸς ἔτερον δὲ οὐ κατακρίνει. Τούτο
γάρ καὶ δύναμος δ διὰ Μωάβως παραγγέλλει λέγων·
· Πρότερε σαντῷ, ἡ γῆσιν, οὐχ ἑτέρῳ. Τὸ δὲ πρόσ-
εχε, ἀντὶ τοῦ Παραβλέποντος τὰ κατὰ σαντόν· δ μὲν
δῆ συνιτής, οὕτως ἔστι τὸν παιδαγωγήσει, οὐκ εἰς τὰ
ἑτέρων ἀποθέπων πταίσματα, ἀλλὰ τὰ οἰκεῖα περι-
εργαζόμενος, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν μεταγιώσκων θεῷ.
Εἰσὶ δὲ τινες, οἱ τὰ μὲν ἔστι τῶν οὐχ ὄρῶσιν ἀλισθή-
ματα, ἐπὶ δὲ τοὺς ἑτέρων προτοκόμμασι γελῶσι πλα-
τύ· οἱ χαμαὶ κείμενοι τοὺς ἔστι τὰς ἐπιχλευάζουσιν,
οἱ δὲ ποδῶν ἔως κεφαλῆς βορδόρω κατεχρισμένοι,
τοὺς ὄλιγον ἔχοντας βύπον καταδικάζουσι. Λέγοντοι
γάρ ἐσθὶ δὲ περὶ τίνος· «Οἱ δεῖνα σκληρὸς, ἀπάνθρω-
πος, αἰχροκερδής, φιλάργυρος, ὡμός, καὶ ἀνόητος·
εἰστι ταῦτα περιτιθέντες ἑτέροις, οὐκ αἰσθάνονται τὸν
ἔστι τῶν ζωγρφουντες τρόπον.» Οσην δὲ ζημίαν ἔχει
τὸ κατακρίνειν ἑτέρους, διὰ τοῦ ἔξουθενούντος τὸν
Τελώνην Φαρισαῖον μεμαθήκαμεν. Ταῦτα οὖν ἀπάντα
ἀνελῶν διὰ τῆς καλῆς ταύτης νομοθεσίας, ἐπῆγαγε
πάλιν ἑτερον παράγγελμα, λέγων·

· Εἰ οὖτις ὑμεῖς κοιτηροὶ ὅτες οἴδατε δόματα ἀτ-
θεῖ διδέσται τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσω μᾶλλον δ
Πατὴρ ὑμῶν δὲ ἐτοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς
αἰκοῦσιν αὐτόν;

Δόματα (1) ἀγαθὰ καλεῖ τὰς πνευματικὰς δωρεάς·
δὲ Λουκᾶς Πνεῦμα ἄγιον εἶπεν ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν,
ἀγαθά· καὶ οὐδὲν τὸ διάφορον· τὸ γάρ ἄγιον Πνεῦ-
μα, αὐτὸς ἐστι τὸ φύσεις ἀγαθόν· διὸ καὶ τοῖς μετόχοις
αὐτοῦ διδωσιν ἀγαθά· τοῖς· δὲ ἀγαν πονηροῖς, διὸ τὸ
ἀνενδόντος ἀμαρτάνειν, τρόπον τινὰ φύσεις αὐτοῖς ἡ
κακία γίνεται· οἵδες ἐστιν δὲ Σατανᾶς καὶ οἱ δαιμόνες·
δικαστὸν γάρ καὶ τούτους φύσεις κακούς εἰπεῖν, καί-

A respicit, sed suis ingemiscens malis, oonas p:o eis
lacrymas fundit ut obtineat a Deo remissionem.
Fieri enim non potest, cum homines simus, adeo-
que infirmi, ut in parvos errores non incurramus.
Placit autem non errare, Deo secundum naturam
adest; nos vero in peccatis existentes, alienis non
condelectari malis necesse est, 17 sed sollicitos
esse ut numero pravorum non accenseamus.

VII, 5. *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc ridebis ejicere festucam de oculo fratris tui.*

B Ejice prius trabem ex oculo tuo, id est, te ipsum
mundum exhibe a gravioribus peccatis, ac tunc in
minorā incidenti consules. Sin autem trabem non
ejicis, condemnas vero festucam habentem, merito
audies illud Apostoli: «Qui dicas non moechandum
moecharis, et qui prædictas non surandum sura-
ris¹⁰.» Igitur sapiens sibi ipsi quidem erit mu-
gister, alium vero non condemnabit. Hoc enim etiam
lex per Mosem data præcepit, dicens: «Attende
tibi ipsi», inquit¹¹, non alteri; illud autem, attende,
loco illius ponitur, Respic quæ tua sunt; ac prudens
ita seipsum instituet, non aliorum lapsus respiciens,
sed propriis intentus, ac de iis præmitens Deo. Sunt
autem nonnulli, qui suos quidem lapsus non vi-
denti, aliorum vero cespitationes effuse rident: qui
cum humi jaceant, derident stantes, et a capite ad
calcem 18 luto inuncti, modica aliqua labo con-
spersos condemnant. Quandoque enim de aliquo
dicere solent: Hic homo durus est, inhumanus,
turpi lucro deditus, crudelis, avarus et amens.
Deinde haec aliis imponentes, ipsam sese morum
suorum imaginem depingere non sentiunt. Quantum
vero damnum afferat, alios judicare, ex Publicano
Phariseum contemnente didicimus. Haec igitur
omnia, cum per bonam hanc legislationem sustu-
lisset, aliud rursus adjunxit præceptum dicens:

VII, 11. *Si ergo vos cum sitis mali, nostis bone
dona liberis restris dare, quanto magis Pater rester-
cælestis bona dubit rogantibus se?*

D Bona bona apparet, spiritalia munera. Unique
Lucas¹² Spiritum sanctum dixit pro vocabulo
«bona» (2), nil ceteroqui discrepans; eternum sanctum
Spiritus, ipse est suapte natura bonum; ideoque
et participibus sui confert bona. Secus vero insi-
gniter improbus, id est effrenate peccantibus, na-
turalis quodammodo sit malitia; cuiusmodi est Sa-
tanæ atque demones. Licet enim his quoque natu-

¹⁰ Rom. ii, 24. ¹¹ Deut. xxvii, 9. ¹² Luc. xi, 13.

(1) Δόματα — ἀπεσκληρότας. Mai ibid., p. 150.

(2) Plurimi sane Graeci libri et codices, quos inter antiquissimum ille Vaticanus, habent apud Luc. ἄγιον, εαυτόν, ut hic Cyrilus; quam lectionem agnoscunt apud Sahaterium etiam Hieronymus et Ambrosius, qui tamen postremus alteram quoque

novit ἀγαθόν, id est vulgati interpretis bonum; quam nemo, ut reor, meliorem non reputabit, præteritum quia apud Ambrosium est etiam datum bonum, nec non apud alios quosdam. Ceteroqui hanc disre-
punctionem mira elebat Cyrilus, et concitat.

ralem improbitatem attribuere, quanquam reapseo A περ μὴ φύσει κακοὺς δημιουργηθέντας, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ προαρέτου κακίας ἀπεικληκότας.

VII, 15. *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium.*

Hi sunt hæretici, falsis et coloratis sermonibus nonnullos decipientes; quibus si fidem adhibeant, tunc eos ad ea facienda impellunt quæ non conveniunt.

VII, 26. *Et omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit dominum suam super arenam.*

19 Qui solummodo sermonis auditor est, non item factor, domui assimilatur in arena ædificata, quæ tempore temptationis corruit, et evertitur, patriarchis iniquitatis spirantibus, turbulentis aquis ad animam usque ingruentibus, ac turbida tempestate iniquitatis eum commovente, et in extrellum periculum adducente. Recte quidem, « Assimilabo eum, » de sapiente dixit; de stulto vero, « Assimilabitur. » Virtus siquidem operator omnia potest in eo qui confortat eum, Christo, a quo apud homines recte facta, a quo sapientia, et intelligentia, et ad omne bonum assimilatio. Pravus vero Deum non habet vitiositatis suæ ac dementiae auctorem: sed dementiae assimilatur, qui iis quæ secundum naturam sunt abstinet; quæ contra, facit.

Recte hunc stultum appellat. Quid enim insanius fieri potest, quam dominum in arena ædificare, qua in re labor perfectur, fructus autem nullus aut requies acquiritur, imo etiam detrimentum capitur. Profecto, quod et homines improbi defatigantur, nemio non videt; neque tamen ex his laboribus lucrum aliquod nanciscuntur, imo et dampnum grave patiuntur. Ut enim ait Paulus: « Qui in carne seminat, de carne metet corruptionem »¹¹.

VIII, 3. *Volo, mundare.*

Contingens leprosum Salvator curavit eum, ostendens Spiritum in se inhabitantem curare morbos; corpus vero ipsum ejus contactu suo sanctificationem communicare.

20 Quodnam autem erat manus a leproso secundum legem oblatum? Duæ aves quarum unam mactabat sacerdos super aqua viva, et accipiens lignum cedrinum, coquumque fractum, et hyssopum; ac aliam avem vivam, quam intingebat in avis mactatae sanguine super aqua viva, mundatique leprosi dextram intungebat auriculam, manum, et pedem, avem autem vivam extra civitatem mittebat in campos¹². Observa igitur quomodo iis, quæ dicta sunt, latus Christus depingatur. Per avem enim vivam, vivens ac cœlestis Verbum intelliges; per sanguinem vero mactatae, pretiosum sanguinem patientis templi.

¹¹ Galat. vi, 8. ¹² Levit. xiv, 4 seqq.

(1) Οὗτοι — ἀ μὴ θέμις. Cramer. p. 54.

Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν γενεδοκροφητῶν, οἵτινες δρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἀτελύμασι προβάτων.

Οὗτοι (1) εἰσιν οἱ αἱρετικοὶ, ήτοι οἱ διὰ λόγων πλαστῶν καὶ ἀμφιάσεων ἔκπατῶντές τινας, καὶ ὅτι ἀν της πεισώσιν, τότε αὐτοῖς ὑποβάλλουσι ποιεῖν, ἀ μὴ θέμις

Καὶ καὶ δ ἄκοντα μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιῶν ἀντούς, δρμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ, δοτις φυκόδημης τὴν οἰκλαρ αὐτοῦ ἐκ τὴν ἀμμον.

Οἱ ἀκροατὴς μόνος τοῦ λόγου, οὐ μὴν καὶ ποιεῖται, οἰκιψ ἀπεικάζεται ἐπὶ τῆς ψάμμου οἰκοδομηθέντες, δι ἐν καιρῷ πειρασμοῦ καταπίπτει, καὶ χώνυνται, τῶν πατέρων τῆς πονηρίας ἐπιπνευσάντων, τῶν ταρατομένων ὑδάτων ἔως ψυχῆς εἰσελθόντων, καὶ τοῦ θελεροῦ χειμάρρου τῆς ἀνομίας αὐτὸν ἐκταράξαντος, καὶ τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἐπισείσαντος κίνδυνον. Καλῶς δὲ ἐπὶ μὲν τοῦ φρονίμου, « Ὁμοιώσω αὐτὸν, » εἶπεν· ἐπὶ δὲ τοῦ μωροῦ « Ὁμοιωθήσεται. » Οὐ μὲν γάρ τῆς ἀρετῆς ἐργάτης πάντα ισχύει ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτὸν Χριστῷ, παρ' οὐ παρ' ἀνθρώποις τὸ κατορθούμενον, παρ' οὐ σοφίᾳ καὶ σύνεσις καὶ πρᾶσι τὸ ἀγαθὸν ἐξομοίωσις. Οὐ δὲ φαῦλος οὐχὶ Θεὸν ἔχει τῆς ἁυτοῦ κακίας καὶ ἀφορούντος αἴτιον, ἀλλ' αὐτὸς δομοιοῦται τῷ δφρονι τοῦ κατὰ φύσιν ἀποτάξει, καὶ ἐν τῷ παρὰ φύσιν γενέμενος.

Καλῶς (2) δὲ μωρὸν ἐκάλεσε τοῦτον. Τι γάρ ἂν γένοιτο ἀνοητότερον τοῦ οἰκλαρ οἰκοδομοῦντος; ἐπὶ ψάμμου, καὶ τὸν μὲν πόνον ὑπομένοντος, τοῦ δὲ καρποῦ καὶ τῆς ἀναπαύσεως ἀποστερουμένου, καὶ ἀντὶ τούτου τολμασιν ὑπομένοντος; διτὶ γάρ καὶ οἱ κακίαν μετιέντες κάμνουσι, παντὶ που δῆλον ἔστιν· ἀλλ' οὐδὲ ἀπὸ τῶν πόνων τούτων καρποῦνται κέρδος, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ὑπομένουσι τὴν ζημίαν· ὡς γάρ φησιν δ Παῦλος, « Ὁ σπέλρων ἐν τῇ σαρκὶ, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν. »

Θέλω, καθαρίσθηται.

Απτόμενος τοῦ λεπροῦ δ Σωτὴρ ἐθεράπευσεν αὐτὸν, δεικνύων ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ θεραπεύει τὰς νόσους. Τὸ δὲ σῶμα τῇ προσῆκοτει τὸν ἀγιασμὸν παρέχεται.

Τὶ δὲ ἦν τὸ δῶρον τὸ παρὰ τοῦ λεπροῦ κατὰ τὸν νόμον προσαγόμενον; Δύο δρνίθια, ὃν τὸ ἐν ἕστρατεν διερεύς ἐφ' ὄδατις ζῶντι, καὶ λαβὼν ἔξιλον κέδρινον, καὶ κεκλασμένον κόκκινον, καὶ ὑσωπὸν· καὶ τὸ ἕστρατον δρνίθιον τὸ ζῶν, ἔβαπτεν αὐτὸν εἰς τὸ εἶλμα τοῦ ἐσφαγμένου δρνίθιου ἐφ' ὄδατις ζῶντι, καὶ ἔχριε τοῦ καθαριζομένου λεπροῦ τὰ δεξιά, ὥτιον, κείρα, καὶ πόδα· τὸ δὲ δρνίθιον τὸ ζῶν, ἔξι τῆς πολεως εἰς τὸ πεδίον ἐξαπέστειλεν. Ἐπιτήρει οὖν ὅπως διὰ τῶν εἰρημένων διάκληρον ἡμῖν ζωγραφῆται Χριστόν. Διὰ μὲν γάρ τοῦ ζῶντος δρνίθιου τὸν ζῶντά τε κατεύραντος νοήσεις Λόγον· διὰ δὲ τοῦ αἰματος τοῦ ἐσφαγμένου

(2) Καλῶς — θερίσει φθορά. Mai ibid.

τὸν τίμιον αὐτὸν παθόντος ναοῦ. Σάρκι γάρ αὐτὸν πεπονθέναι φαμὲν, πλὴν ὡς ἐν Ιδίῳ σώματι. Διὰ δὲ τοῦ ὑσπουτοῦ, τὴν τοῦ Πνεύματος; ζέσιν (θερμῇ γάρ ἡ πάσα, καὶ τῶν ἐκ ψυχρότητος παθῶν σημητική)· τοι-
αῦτη δὲ ἡ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐνέργειά τε καὶ δύ-
ναμις¹; διὸ δὲ τοῦ κοκκίνου τῆς ἐφ αἴματι Διαθήκης
ὅμολογίαν· διὰ δὲ τοῦ ζῶντος ὑδατος, τὴν ζωτικὸν τοῦ βαπτίσματος χάριν, δι’ οὐ δὲ λεπρωθεὶς τῇ ἀμαρ-
τίᾳ καθαίρεται· διὰ δὲ τοῦ ἔξω τῆς πόλεως τὸ ζῶν
δρυνθιον ἀποτέλλεσθαι, τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου μετά-
στασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς Ἀνάβασιν τοῦ Χριστοῦ
διδασκόμεθα· γεγονὼς γάρ οὕτως πρὸς τὸν Πατέρα
καὶ Θεὸν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀπάντων ἐξιλασκεται, καὶ κα-
θαρισθεῖσθαι· διὰ δὲ τοῦ χρεοσθαι τὰ δεξιὰ τοῦ
λεπροῦ, ὄψιν, καὶ χεῖρα, καὶ πόδα, τὸ δεῖν πρὸς τῇ
Θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει καὶ τῇ πορείᾳ ἐν τοῖς θεοῖς
τῷδε γενέσθαι.

Οὐ Κύριος δέ οὐδὲ τῆς ἐπαφῆς τῆς χειρὸς τὴν κάθ-
αρσιν τοῦ λεπροῦ τούτου ἐποιήσατο, δεικνὺς δὲι καὶ
τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ σάρκι χρειώδης ἐστὶ πρὸς ἀγιασμόν. Τὸ
μὲν γάρ Πνεῦμα καθαίρει, ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος κο-
νύνα ἐμποιεῖ τὸν ἀγιασμόν.

*Κυρίλλου ἐκ τοῦ πέμπτου βιβλίου τῶν Ὑπο-
μνημάτων τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέ-
λιον.*

Μετὰ (1) δὲ τοῦ χαρίστασθαι τὴν ἐκ φιλαγάθου
θελήματος φροπήν, καὶ τὴν διὰ χειρὸς; ἀφῆν προσ-
επιδίδωσιν ἵνα μάθωμεν ἡμεῖς ὡς ἐνεργὸν εἰς
κάθαρσίν ἔστι τὸ ἄγιον αὐτοῦ σῶμα, καὶ τῇ θεῖᾳ
βουλήσεις συμπαραλαμβάνεται χρειωδέστατα πρὸς τὸν
εἰς ἡμᾶς ἀγιασμὸν· κάθαρσις γάρ ἡ ἐν Πνεύματι
τελεῖται δι’ ἀγιασμοῦ, δη τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐν-
τιθητὸν σῶμα, τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῷ Λόγου φοροῦν
τὴν ἐνέργειαν.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Τιθεράπευκεν γάρ ὡς Θεὸς, τῆς Ιδίας χειρὸς; τὴν
ἀρχὴν τῇ κειμένῃ δωρούμενος. Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν;
“Ινα τῇ ίδει φύσει, τῇ τῆς θεότητος λέγω, Ισοθενοῦν
ἀποδείξῃ τὸ ίδιον σῶμα κατά γε τὴν ἐν τοῖς νοσοῦσιν
ἐνέργειαν· σῶμα γάρ ἔστιν οὐκ ἀνθρώπου τινὸς, ἀλλ’
αὐτοῦ τὰ πάντα κατορθοῦντος καὶ ισχύοντος; Λό-
γου.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Αόγω τοιαροῦν ἐνεργῆς δρᾶται πάλιν· καὶ ποτὲ
μὲν οὖτος, ποτὲ δὲ ἐκεῖνος θαυματουργεῖ· δεικνὺς
δὲι καὶ αὐτὸν τὸ σῶμα τὸ ληφθὲν παρ’ αὐτοῦ δι’ ἡμᾶς,
ἐνεργὸν ἔστι καθ’ ἑαυτὸν, διὰ τὸν ἐνοικοῦντα Λόγον·
καὶ δὲ Λόγος δὲ οὐδὲν ἥτιν, καὶ εἰ μὴ σωματικῶς
ἐπαφῆτο τινῶν.

Οὐγίας δὲ γερομέτης προσήργηκαν αὐτῷ δαιμο-
νεζόμενους ποιῶντες.

Διὰ τὸ ήμέρας οὐ προσήνεγκαν τοὺς ἀρρώστους;
“Ητοι εὐλαβούμενοι τοὺς Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους,
τοι δὲ πάλιν αἰτιχνώμενοι ἐπὶ ταῖς ἀσθενείαις αὐτῶν,

A Carne enim ipsum passum esse dicimus ¹⁴ tanquam in proprio corpore. Per hyssopum vero Spiritus servorem (calida enim est herba, frigidorumque morborum abstersiva) talis autem Spiritus sancti vis est, ac virtus; per coccinum vero Testamenti in sanguine consensionem; per vivam autem aquam vivificam baptismi gratiam, per quam infectus lepra peccati mundatur; per illud autem, quod extra civitatem viva avis dimittatur, ex hoc mundo migrationem et Christi in cœlos Ascensionem docemur: ita enim apud Deum et Patrem sit pro nobis propitiatio, et mundabimur; per illud autem, quod inungatur dextera leprosi auricula, manusque ac pedes, nos contemplatione, actione et progressu in divinis versari debere.

B

21 Dominus autem per contactum manus le-
prosi hujus mundationem operatus est, ostendens
sanctam carnem suam utilem esse ad sanctificatio-
nem. Spiritus siquidem mundat, communicatio au-
tem Spiritus sanctitatem indit.

*Cyrilli ex libro quinto commentariorum in Matthæi
Evangelium. (Matth. viii, 15.)*

Postquam benivola sua voluntate beneficium con-
tulerat, manu quoque tetigit, ut nos discamus
sanctum illius corpus vim purgandi habere, idque
utilissime cum divina voluntate sanctificationi no-
stræ conducere. Etenim a Spiritu purgatio nostra
sit, quam Servatoris nostri corpus confert, inha-
bitantis in ipso Spiritus efficaciam gerens.

Cyrilli ex eodem libro.

Sanitatem utpote Deus contulit, propriæ manus
contactum jacenti gratificans. Quāmobrem? Ut
propriæ naturæ, divinae inquit, pares habere vires
corpus suum ostenderet, quantum attinet ad sa-
nandorum ægrorum efficaciam. Non est enim hoc
corpus cuiuslibet vulgaris hominis, sed Verbi cuncta
potentis prospere efficere.

Cyrilli ex eodem libro.

Vicissim itaque voce eum videmus operari. Et
modo quidem voce, modo etiam tactu miracula
edit: nempe ut demonstret, corpus etiam quod pro
nobis assunpsit, per se esse efficax propter inhabi-
tantis Verbum, Verbumque hand secius pollere,
etiam si nullus ficer corporalis contactus.

VIII. 16. *Vespere autem facto, obtulerunt ei τηλ-
tos demona habentes.*

Cur de die non adducunt infirmos? Vel quia
Scribas reverentur et Pharisæos, aut rursus quia
infirmitates suas erubescunt, aut eo quod infirmi

¹⁴ I Petr. iv, 1.

(1) Hoc fragmentum cum duobus sequentibus edi-
dit Aug. Mai in B. N. tomio II, p. 476. Agitur de

Petri apostoli soerū (Matth. viii, 14, 15), quam ma-
nus contactu febri expedivit Servator.

non **22** haberent qui sese ad Jesum adduceant.

VIII. 18. *Videns autem Jesus turbas multas circa se, jussit ire trans fretum.*

Retraxit se Christus a turbis, ne gloriosus quidam videretur, qui populi laudibus delectaretur; atque ut ne irascerentur sibi Pharisaei, qui aegre admodum cerebant multos illi adhaerere. Insuper volebat Jesus salutarem suam circumstantibus quoque urbibus lucem inferre.

Cyrilli ex secundo libro commentarii in Matthaeum (Matth. viii, 23).

Navim ergo cum eo condescendunt discipuli; is autem somnum sibi obrepentem admittit, et dispensativa ratione per id tempus carnem suam perpeti que huic sunt propria sinit; quanquam divinitatis efficaci vi ac natura cœlum terramque et quaecumque ultra ea sunt pervaderet.

VIII. 23. Domine, salva nos, perimus.

Specia cum fidei fideli parvitatem. Credunt siquidem salvare eum posse: ut autem modice fideli aint: « Salva nos, perimus; » neque enim periculum erat pereundi cum adasset illis is qui omnia poterat.

23 VIII. 29. Et ecce clamaverunt dicentes: Quid nobis et tibi, Iesu, Fili Dei? renisti huc rute tempus torquere nos?

In regionem autem quamdam abducuntur, unde illis non amplius est redeundi potestas, sed terribilem illum diem expectant. Tu vero mihi perpende audacter meticulosum dæmonum genus: quemadmodum enim ex audacia accedunt quidem, dicentes: « Quid mihi et tibi? » ita desinunt in timorem. Quia divina Unigeniti natura eos incorruptibilis ignis flammis addixit, clamant: « Venisti huc ante tempus torquere nos; » norant enim ex propheticis sermonibus, venturum Christum, seque ab eo judicandos; quod autem etiam ante tempus dixerint, tanquam incarnationis tempus veluti intempestivum increpant; nihil enim mirum, cum semper mali sint, etiam hoc eos dicere audere: et certe scientes se puniendos, tanquam contemptores dicunt: « Quid nobis, et tibi? » rationem enim initijudex nobiscum, cuius mandata sumus prætergressi.

24 IX. 2. Confide, fili.

Filiū vocavit paralyticum ratione creationis: aut quia is crediderat in ipsum, eumque ut Dominum et Creatorem agnoverat.

IX. 6. Tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam.

Verbum emisit, miraculum sequitur. Cur vero Filiū hominis remittere peccata dixit, jam peracta divinitatis manifestatione? Vel ut monstraret se in naturam humanam divinitatis dignitatem per in-

II. Υπεχώρει — σωτήριον ρῶς. Fragmentum hoc, quod in Corderiana catena dicitur Nicetæ, in eod. Vatic. nominatum tribuitur Κυρῆλλων Ἀλεξανδρεῖχος, cui iure postlimii restituitur. Mai B. N.

A ἦ διὰ τὸ μὴ ἔχειν τοὺς ἀσθενοῦντάς τινας προσαγγεῖλν αὐτούς τῷ Ἰησοῦ.

Ἴδωρ δὲ Ἰησοῦς πολλοὺς δχλους περὶ αὐτὸν, ἐκέλευσερ ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν.

Υπεχώρει (1) ὁ Χριστὸς ἀπὸ τῶν δχλῶν, ἵνα μὴ δόξῃ τις φιλόκομπος εἶναι, χαίρων τοῖς παρὰ τῶν πολλῶν ἐπανοῖς, καὶ ἵνα μὴ ὅργίζωνται κατ’ αὐτοῦ Φιρισαῖοι (ἐλύπει γάρ αὐτούς σφόδρα τὸ ἀκολουθεῖν αὐτῷ πολλοὺς), καὶ ἵνα ταῖς πλήσιον πόλεσιν ἐπιλάψῃ τὸ οἰκεῖον καὶ σωτήριον φῶς.

Κυρῆλλου ἐκ τοῦ δευτέρου τοῦ εἰς τὸ κατὰ *Matthæior* 'Υπομνήματος.

Συνεισθαίνουσι (2) τοίνους οἱ μαθηταί· καὶ προσέχεται μὲν τὸν ὑπνον αὐτὸς, οἰκονομικῶς δὲ μάλιστα κατ’ ἔκεινον κατιροῦ τὸ παθεῖν ἐφιεῖς τὰ δῖαια τῇ σφράγιᾳ, καίτοι διέπων αὐτὸς κατά γε τὴν τῆς θεότητος ἐνέργειάν τε καὶ φύσιν οὐρανούς καὶ γῆν καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις ἐπέκεινα.

Κύριε, σῶσον ημᾶς, ἀπολλύμεθα.

Εἴλεπε μετὰ πίστεως διλογοπιστίαν. Πλησεύοντος: μὲν γάρ ὅτι σῶσαι δύναται· ὡς δὲ δλ̄γόπιστοι λέγουσι τό· « Σῶσον, ἀπολλύμεθα. » Οὐ γάρ ἡν διφικτὸν ἀπολέσθαι ποτὲ συνάντος αὐτοῖς τοῦ πάντα ισχύοντος.

Καὶ ίδοις ἔκραξαν λέγοντες· Τί ήμην καὶ σοι, Ἰησοῦ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ· Ηλίθες ἀδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ήμᾶς;

Εἰς χώραν δὲ τινὰ ἀπάγονται, οὐχέτι κύριας οὔτε τὴν φοβερὰν ἔκεινην ήμέραν ἀντιμένουσι. Σὺ δέ μοι ὅρα τὸ θρασύδειλον γένος τῶν δικιμόνων, πῶς δροχονται μὲν ἀπὸ θρασύτητος, λέγοντες· « Τί ήμην καὶ σοι; » τελευτῶντι εἰς δειλίαν. Ἐπειδὴ ἡ θεῖα τοῦ Μονογενοῦς φύσις ἀφράστη ποὺς αὐτοὺς κατεφλεγε, φασίν. « Ηλίθες ἀδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ήμᾶς; » Ήδεισαν ἐκ τῶν προφητικῶν γάρ λόγων, ὅτι καὶ ἔμελλεν ήξειν ὁ Χριστὸς, καὶ ὅτι αὐτὸς αὐτοὺς κρίνει. Εἰ δὲ καὶ τὸ πρὸ καιροῦ εἶπεν, ὡς διαβάλλοντες τὸν τῆς ἱνανθρωπήσεως καιρὸν, ὡς παρὰ καιρὸν γεγονότα, οὐδὲν θαυμαστὸν, εἰ πονηρὸν δίνεις, καὶ τοῦτο τολμῶσι λέγειν· καίτοι εἰδότες ὅτι τιμωρηθήσονται, ὕστερον πέριπται λέγουσι· « Τί ήμην καὶ σοι; » Εχεις γάρ λόγον ὁ κριτής μεθ’ ήμῶν, ἀφ’ οὐ παρέβημεν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ.

D. Θάρσει, τέκνον

Τέκνον ἔκαλετος τὸν παραλυτικὸν, τῷ τῆς δημιουργίας λόγῳ· ή ὡς πιστεύσαντα εἰς αὐτὸν, καὶ γνόντα αὐτὸν Κύριον καὶ Δημιουργόν.

Τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ· « Εγερθεὶς, ἀρέσουσαν τὸν κράβυτον.

Ἐξῆλθε (3) τὸ βῆμα, καὶ τὸ θαῦμα ἐπεκολούθησε· διὰ τοῦ δὲ καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου εἶπεν ἀφένται ἀμαρτίας, ἐπιτελουμένης θεοσημείας; Ή ἵνα δεῖξῃ, ὅτι κατήγαγεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὴν τῆς θεοῦ

III. 150.

(2) Συνεισβαίρουσι — ἐπέκειται. Mai, B. N. I., 476.

(3) Εξῆλθε — κατὰ φύσιν. Crapper. p. 66.

τητος ξένουσαν, διὰ τὴν ἀδιείρετον πρὸς αὐτὴν θνωσιν. Εἰ γάρ καὶ ἀνθρώπος, φησὶ, γέγονα Θεὸς Λόγος ὑπάρχων, καὶ διὰ τὴν εἰκονομίαν ἐπὶ τῆς πολιτεύομαι τε καὶ ἀναστρέφομαι· ἀλλ' οὐδὲν ἡττον τὰ πέρα λόγου ἀποτελῶ θαύματα, καὶ ἀφεσιν δομοῦνται ἀμερηγμάτων· αὐτὸν γάρ ἀφειλέμην εἰ τῶν τῆς θεότητος θνωμάτων, ή ἐμεῖνατο τὸ γενέσθαι με ἀπέρπως καὶ ἀληθῶς ἐπὶ τῆς τῆς κατὰ σάρκας Γίνον ἀνθρώπου. — Καὶ μετ' ἀλήγα. Οἰκονομίας δὲ ἄλλης εἰ ἐπὶ τῆς τῆς, η ἵνα δεῖξῃ, διὰ ταῦτα ἀνθρώπος γεγονὼς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἀφθεῖται, θεός δὲ τὴν φύσιν.

Οὐδὲτε βάλλουσιν οὐτον τέον εἰς ἀσκοὺς καλασσούς.

Οἱ Φαρισαῖοι (1) ἐπεκόπτες ἡματίῳ κατερρίψοτε τὴν ἀσκοῦς παλαιοῖς, οὐ δύνανται δέξασθαι τὴν νεόχουσαν διδασκαλίαν.

B Κυριλλου ἐκ τοῦ διητέρου τοῦ εἰς τὸ πατέρα Ματθαῖον ὑπομημάτως ἐτρεψετε τῷ περὶ τῆς θυταρδὸς τοῦ λερέως.

Τίς γάρ (2) ἂν οὐκ ἔξεστη θάνατον βλέπων πλεονεκτούμενον, καὶ οὐχὶ θείαν τινὰ καὶ δρόβητον δέξαντὴν πλεονεκτούσσαν ὅρῶν, διστον ἤκειν εἰπεῖν εἰς αἰσθησιν τὴν δυμάτων; ἀλλ' ἔνα τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπων δηλαδή, κατ' οὐδὲν τὸ παράπαν ἡμῶν διαφέροντα, κατά γε τὸ δρώμενον, εἰς τὴν τῆς σαρκὸς ἀδοξίαν τε καὶ φύσιν

Προσελθοῦσα διπισθεὶς ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ.

Δείχνυσιν (3) διτε παρὰ θεῷ οὐδεὶς ἔχων ἀκούσιον νόσον ἀκάθαρτος· διὸ καὶ προσκαλεῖται τὴν Αἴμορφούσαν δὲ Κύριος, ἵνα τὸν τυπικὸν νόμον εἰς πνευματικὴν μεταγάγῃ θεωρίαν.

Καὶ ιδὼν τοὺς αὐλητὰς καὶ τὸν δχλὸν θορυβούμενον.

Ἐθος (4) τοῖς ἀνθρώποις τὰς ἀγέμους κάρας, τὴνίκα εἰσὶν πρὸς ὄφαν γάμου τελευτώσας, θρηνεῖν διὰ τῶν συμβολικῶν γάμων· διὸ καὶ αὐληταὶ ἡσαν έσσα, εἰ καὶ παρὰ τὸ πρόσταγμα τὸ Ἰουδαικὸν τότε ἰππίσιον τούτα εἶ ταῦτα.

Καὶ δεῖηλθει τὴν σήμην αἴσιην εἰς διῆγην τὴν τρέχεντην.

Μήδιάθαλ[λ]α τοῦ Χριστοῦ τὸ κατέρθωματε καὶ γάρ δικησης τὸν θάνατον· τὸ γάρ σῶμα ἀποθάμενος, πάλλιν αὐτῷ ἀπίλαβε μετὰ μείζονος δόξης, καὶ κατεύθυντος ἀποτείνων ἐλπίδας. Ταῦτα, εἰ πιστὸς εἴναι νορμέσεις, μὴ δύκρινε. Εἰ δὲ δακρύσεις, πῶς δυνήσῃς ταῦτα τὸν Ἑλληνὸν ὅτι πιστεύεις; Αἰδὲ τί δὲ ὄλως θρηνεῖς; εἰ μὲν ἀμερτωλὸς ἀπῆλθεν ὁ τεθνηκός, ξενη τὰ τῆς κακίας· εἰ γάρ εἰ μεταβαλλόμενον ἦνται, προσαγήρπασεν ἀν τῆς μετανοίας· εἰ δὲ δίκαιος ὁν κατέλυσεν, ἐν ἀσφαλείᾳ τὰ ἀγαθὰ κέκτηται.

Ο μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἀργάταις διλητοὶ.

Τοὺς μαθητὰς λέγει ἀργάταις, οὓς διλγανος θνατος, ἐπερμένεις εἰς τάσσαν τὴν ὑπ' οὐρανόν.

(1) Οἱ Φαρισαῖοι. Cramer. p. 69.

(2) Τίς γάρ — καὶ φύσις. Mai, B. N. II, 477.

ΡΑΤΒΟΛ. GR. LXXII.

A discretam ad eam unionem reduxisse. Si enim, inquit, ego Deus Verbum dominator hominum factus sum, et secundum dispensationem in terra vivo et conversor, nihilominus signa verbum oratione superantia facio et peccata diuinitatem. In mundo enim ex divinitatis attributis inveniuntur armi, manes vero et immutabilitas in terra secundum carnem Filium hominum. — Et post paucā: Justam ob causam ait et in terra, ut demonstret et se hominem esse et in terra visum, qui Deus aliquā natura erat.

XI, 47. *Nequae mittunt vinum novum in uvas veteras.*

Pharisæi, vestimento veteri vel veteribus cibis similes, non possunt recipere novam doctrinam.

Cyrilli ex Nbro II commentarii in Matthæum, ubi de filia sacerdotis (Matth. ix, 18).

Quis non stupeat mortem quidem devictam videntis, neque tamē divinam simul arcanam maiestatem, quæ victoriā retrulit, oculorum sensu percipiens? Iuno vero unum quenlibet sequit ac nos hominem, nihil omnino nobis dissimilem, quantum certulit, carnis sure humilitate ac natura.

XI, 20. *Accessit retro, et teligit fimbriam vestimentū eius.*

Ex his apparet neminem morbo non voluntariū laborantein coram Deo impurum esse. Et ideo Hæmorrhioissam advocat Dominus ut typicam legem in spiritualem theoriam transferret.

25 IX, 23. *Et cum vidisset tibicines et turbam tumultuantem.*

Mos est apud homines innuptas puellas, eas præcipue quæ instante matrimonii tempore defunctæ sunt, nuptiis symbolicis celebrare. Ideo tibicines erant intra domum, quia secundum mandatum Iudaicum hunc consuetudini tunc Iudei vacabant.

IX, 26. *Et exiit fama haec in universam terram illam.*

Noli viliparare Christi beneficiorum, vicit enim mortem: cum enim corpus deposuisset, rursus illud, cum majori gloria assumperit, tunc hic quoque benignam spem praedebendo. Haec, si fideli esse putas, ne deplores: si enim deplores, quoniam gentili persuaderis te credere? Cur vero lages emant? siquidem peccator decessit, qui mortuus est, jam desistit a malitia: non enim si convertere posset, præripuisse tempus penitentiae; si vero justus est qui obiit, secure bona possidet.

IX, 37. *Messis quidem multa, operarii autem pauci.*

Discipulos tuos operarios dicit, quas, numero paucos, misit in universam terram.

(3) Δείχνυσιν — θεωρία. Cramer. p. 70.

(4) Θεος — Ιουδαιοι. Ibid.

X, 6. Sed potius ite ad oves quae perierunt domus Israel

Prius Judæis prædicari oportebat : illis enim factæ erant promissiones ; quia ex ipsis secundum carnem apparitum erat Christus ; et cum non crederent, tunc ad gentes abire. Samaritanos autem etiam gentibus accenseret, quandoquidem illi etiam ex gentibus essent, genere Babylonii et incolentes Judæam.

X, 7. Euntes autem prædictate dicentes, quia Appropinquavit regnum cœlorum.

Appropinquare sit regnum celorum per fidem gratiam, et Spiritu factam adoptionem filiorum, quae unit Deo hominem.

Duodecim illos discipulos et lex præfiguravit, et prædicaverunt prophetæ. Scriptum est enim ..., et adduxi Deo omnem, quæ sub cœlo erat, creaturam.

28 X. 10. *Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam; dignus enim est operarius cibo suo.*

Incredibiliter urget abdicationem rerum hic locus,
ad vivum resecans; reique possessione plane cuius-
vis, ab auro ad virgam, interdicens: idcirco scilicet
quod studium habendi maximum ad virtutem ac
religionem impedimentum est. Unum reservat ne-
cessarium cibum, ita ut præ se ferat, si absque ci-
prescripturum.

X, 23. Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam.

Præcipit discipulis ab una civitate fugere in aliam, et ex illa rursus in alteram. Id autem dicit non ipsis ignaviam et metum degenerem suadens, sed admonens non esse ipsis committendum, ut se ipsos ultra in pericula projiciant, mortemque sine causa lacestant, atque ita fraudi sint iis qui ministerio ipsorum, doctrina evangelica imbuendierant.

27 X. 27. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, prædictate super tecta.

De libertate apostolorum in prædicando, etiam admirabilis Habacuc prænuntiavit: « Aperient enim inquit, frena eorum, sicut pauper latenter comedens »¹⁶. Id est, qui modo paucis quibusdam et latenter prædicabant apostoli, et credentium fidem fuerant sustentati, hi postea disrumpentes impositione sibi timoris frenum, voce sua implebunt quidquid sub celo est. Cum autem hactenus extulerit eos Dominus, rursus pericula quoque prædicti,

"Habac. iii, 14 sec. LXX.

(1) Catena Cramer, p. 75, addit: Βασιλείαν δὲ οὐρανῶν λέγει τὴν διὰ πτώσεως χάριν, τὴν διὰ Πνεύματος οἰδησεῖται, τὴν ἐνοῦσαν Θεῷ τὸν ἀνθρώπον, quaes ad versiculum sequentem spectant.

(2) Τούτους... οὐπαρόν. Longus hic tractus legitur infra ad Luc. vi, 13, ubi dicitur ex homilia quadam Cyrilli depromptus.

(3) *Aliter Catena* tom. II, p. 372 : Οὐ δειλιῶν αὐ-

Α Πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ Δικαιώματα οἰκουν 'Ισραὴλ.

Ἐδει πρῶτον τοῖς Ἰουδαίοις κτρυχθῆναι (πρὸς αὐτοὺς γάρ ἡσαν γεγονούσαι αἱ ἐπαγγελίαι· διὶ τοῦτον ἔμελλεν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα ὄφθησαι), καὶ ὅτε ἤκισθησαν, τότε εἰς τὰ ἔθνη χωρῆσαι. Σαμαρείτας δὲ συνάπτει τοῖς ἐξ ἔθνων, ἐπειδὴ καὶ οὗτοι ἐξ ἔθνων ἦσαν, κατὰ γένος Βαβυλώνιοι ὄντες, καὶ οἰκήσαντες τὴν Ἰουδαίαν (1).

*Πορευόμενοι δὲ κηρύσσετε λέγοντες, ὅτι Ἡγγα-
κερ τὴ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν.*

Ἡγγικέναι λέγετ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὴν διά πιστεως χάριν, τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος οἰοθείαν, τὴν ἐνοίσαν Θεῷ τὸν ἀνθρώπον.

Τούτους (2) τοὺς δώδεκα μαθητὰς, καὶ δὲ νόμος
B προσενέπους, καὶ οἱ προφῆται προσενεχρυζαν. Γέ-
γραπται γοῦν, κ. τ. λ. . . . , καὶ προσεκόμισε τῷ Θεῷ
τὴν ὑπ' οὐρανὸν.

Μὴ πιθαρείς οδόν, μηδὲ δύο χιτώνας, μηδὲ υποδήματα, μηδὲ ράβδον· ἀξιος γάρ δὲ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἔστιν.

Καθ' ὑπερβολὴν δὲ λόγος πᾶσαν ἀπαγορεύει κτῆσιν ἀπὸ χρυσοῦ ἢνως ράβδου· ὡς μέγιστον οὖσαν κώλυμα πρὸς ἀρετὴν καὶ θεοσέβειαν. Τὴν δὲ ἀναγκαῖαν τροφὴν οὐκ ἀπαγορεύει· ὥστε εἰ δην δυνατὸν καὶ χωρὶς τροφῆς ζῆν ήμας· καὶ ταύτην δὲ ἀπηγόρευεν.

C "Οταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταῦτη,
φεύγετε εἰς τὴν Διληρίου.

Παρακελεύεται τοις μαθηταῖς ἀπὸ τῆσδε φεύγειν τῆς πόλεως εἰς τὴν Ἀλλήν, καὶ ἐξ ἑκένυης εἰς ἑτέραν. Τοῦτο δὲ λέγει οὐ διδάσκων αὐτοὺς δειλιᾳ, ἀλλὰ μὴ δίπτειν ἁυτούς εἰς κινδύνους, καὶ ἀποθνήσκειν φύ- δίως, καὶ ζημιούν τοὺς μέλλοντας διὰ τοῦ κηρύγματος ὡφεληθῆναι (3).

**Ο λέτω ὑμῖν ἐτὸν σκοτίᾳ, εἰπατε ἐτῷ γειτῶν
καὶ διεις τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύξατε δὲ τὸν δι-
μάτων.**

Περὶ τῆς ἐν τῷ κηρύσσειν παρθησας; τῶν ἀποστόλων, καὶ δὲ θευμάσιος Ἀμβακοῦμ προηγέρειν· Διανοίξουσι γάρ, φησι, χαλινοὺς αὐτῶν, ὃς δὲ εἰδὼν πτωχὸς λάθρα. Τουτέστιν, οἱ πρότερον μᾶλις τις καὶ λάθρα προσλαλοῦντες ἀπόστολοι, καὶ τῇ τῶν προτεινόντων πίστει τρεφόμενοι, οὗτοι μετὰ ταῦτα διαρρήξαντες τὸν ἐπιτεθέντα αὐτοῖς φόβον χαλινὴν, ἵνει καυτῶν φωνῆς κατεμπλήσουσι τὴν ὑπ' οὐρανὸν· τέλος δὲ ἐπειδὴ ἐπῆρεν αὐτοὺς δὲ Κύριος, προσαναψεῖ.

πάλιν καὶ τοὺς κενδύγους, ἀναπτερῶν αὐτῶν τὴν Αἰδάνονα, καὶ θψηλοτέρους πάντων ποιῶν. Τί γάρ φησι;

Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον.

Αἰδάνοις (1) ἀνεξικάκους πᾶν εἶδος φέρειν λοιδόρας, καὶ μὴ ὑπὲρ τὸν δεσπότην φρονεῖν.

Ἐν καιρῷ χρίσεως πάντα φωνεροῦνται· οὐ νὰρ λοιδορίας προσέχω, ἀλλὰ ταῖς καρδίαις.

Πᾶς οὖν δοτις δμολογήσει ἐτὸν δικροσθετῶν ἀνθρώπων.

Ο δμολογῶν (2) δις Θεός ἔστιν ὁ Χριστὸς, ταπενώσας ἐαυτὸν, μέλλει σχεῖν τὸν Χριστὸν δμολογοῦντα περὶ αὐτοῦ τῷ Πατρὶ, διὶς γνήσιός ἔστι δοῦλος.

Ο εὐρών τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει ανείτη· καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔτεκεν δμοῦ, ενρήσεις αὐτήν.

Ο τὴν ἐνθάδε πρόσκαιρον ζωὴν ἀγαπῶν, φησι, καὶ ἐμὲ προτιμῶν, οὐκ ἔστι μου δξιος· ὁ δὲ τῆς ἐνταῦθα προσκαίρου ζωῆς ἀμελήσας, καὶ περὶ πολλοῦ ποιούμενος ἐμὲ καὶ τὰς ἐμάς ἐντολάς, ζωὴν εὑρήσει αἰώνιον.

Ο δεχόμενος δμᾶς, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποστελλαντά με.

Ο δεχόμενος, φησιν, ὑμᾶς τοὺς τὴν ἀλήθειαν κηρύσσοντας, αὐτὴν ἐκείνην δέχεται τὴν Θεότητα· τουτέστι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ δικον Πνεῦμα· τοῦτο γάρ ἔστιν ὁ φησιν· «Ο δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος, αὐτὸν τὸν Πατέρα δέχεται.»

Σὺ εἰ δέρχομενος, ή ἔτερον προσδοκῶμεν;

Οὐκ ἀγνοῶν (3) εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστὸν, ἡρωτᾷ, η̄ ἔτι ήμελλεν εἰς ἄφον κατελθεῖν, ὡς τινές φασιν (ἥδε γάρ τὸ πάθος αὐτοῦ, διὸ καὶ ἀμνὸν αὐτὸν ὄντομασεν)· ἀλλ' ἵνα ἔτι ζῶν πείσῃ αὐτοὺς, καὶ μὴ μετὰ θάνατον αὐτοῦ προστεθῶσιν ἐτέρῳ διδασκάλῳ.

Οδές γάρ ἔστι περὶ οὐρανού τὸν γέτραται· Ιδού ἀποστόλλω τὸν "Ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, δεκατασκευάστε τὴν δόδον σου διμπροσθέν σου.

Κατεσκεύαστε τὴν δόδον Κυρίου, τουτέστιν ἡτοίμασε τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὸ οὐρανόν τοῦ θεοῦ. Ἔδειξε μὲν οὖν καὶ ἐντεῦθεν ὁ Χριστὸς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἰωάννου. Οὐχ ἴσταται δὲ ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὴν παρ' ἐαυτοῦ λοιπὸν ἐπάγει φῆφον, λέγων·

Ἄμήν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἔγήγερται ἐτὸν γεννητοῖς γυναικῶν μειζῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Καὶ ὅρα πῶς ὅρκια πιστοῦται τὰ περὶ Ἰωάννου. «Ἄμήν γάρ, φησι, λέγω, δις οὐκ ἔγήγερται μειζῶν αὐτοῦ.» Τὸ ἔγήγερται εἴπεν ὡς περὶ τινος βασιλέως περιφανοῦς; ή ὡς περὶ φυτοῦ λίαν εὔμηκεστάτου, καὶ ταῖς ἀρεταῖς εἰς ὑψός ἀναδραμόντος.

Ο δὲ μαρτύρεος ἐτὸν βασιλείᾳ τὸν οὐρανῶν, μειζῶν αὐτοῦ ἔστι.

(1) Διδάσκει — καρδίαις. Cramer. p. 79.

(2) Ό δμολογῶν. Cramer. p. 80.

A mentem eorum excitans, omnibusque reddens superiores. Ecquid enim inquit?

X, 24. Non est discipulus super magistrum.

Docet, omne convicci genus patienter ferendum, et discipulum supra magistrum se extollere non debere.

Ια die judicii omnia manifestabuntur· non enim cavillationes euro, sed corda.

X, 32. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus.

Qui Christianum Deum esse constitetur, humilians se ipsum, merebitur Christum habere pro eo Patri testimonium reddentem, quia fidelis est servus.

B X, 39. Qui invenit animam suam, perdet illam; et qui perdidit animam suam propter me, inveniet eam.

Qui brevem huius temporis vitam adeo amat ut eam mihi præferat, non est me dignus. Qui autem hanc celeriter transeuntē negligit vitam, et me meaque mandata præcipuo in pretio habet, vitam inveniet sempiternam.

X, 40. Qui recipit vos, me recipit; et qui me recipit, recipit eum qui me misit.

28 Qui accipit vos, vos inquam prædicatores veritatis, Divinitatem accipit ipsam, hoc est, Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Hoc enim est quod dicit: « Qui vos accipit, me accipit, et qui me accipit, Patrem ipsum meum accipit. »

C XI, 3. Tu es qui venturus es, an alium exceptas?

Non ignorans eum esse Christum, interrogabat, vel quia in infernum descendere debebat, ut quidam dicunt: passionem enim ejus futuram noverat, propter quod illum Agnum nominavit; sed ut adhuc vivens illos in fide confirmaret, et post mortem ejus alii magistro non adhærerent.

XI, 10. Hic enim est de quo scriptum est: Ecce ego mittō Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

Præparavit viam Domini, id est præparavit homines ad suscipiendam Dei legem. Inde igitur Christus quidem etiam ostendit Joannis eminentiam. Non autem hic sisiit, sed suum deiude suffragium subjungit, dicens :

XI, 11. Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista.

29 Considera etiam quomodo jurejurando, ea quas de Joanne dicuntur, confirmantur. « Amen enim, inquit, dico, quia eo major non surrexit; » illud surrexit dixit tanquam de rege quadam illustri, aut tanquam de stirpe aliqua procerissima, et virtutibus in altum exscente.

Qui autem minor est in regno cœlorum, major est illo.

(3) Οὐκ ἀγροῶν — διδασκάλω. Cramer. p. 82.

Cum nihil perficerit lex, Joannes quidem natus A erat mulieris: qui vero fidem erant amplexi, nati quidem non amplius mulierum vocantur, sed ex Deo geniti sunt. Christus autem cum redivivus infernum spoliasset, tum temporis Spiritum adoptionis filiorum dedit; beatus vero Joannes, antequam Spiritus daretur e vita discessit; itaque etsi minores simus illis qui legis justitiam assecuti sunt, at in majoribus per Christum sumus constituti.

XI, 14. *Et si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est.*

Hoc et angelus Gabriel de ipso dixit, hisce: « Precessurus est ante illum in spiritu et virtute Elias¹⁷; » ostendens ipsum hunc esse, etsi praeter illum alius fuerit, qui visus sit. Quapropter non etiam simpliciter dixit: *Hic est Elias, sed Si vultis recipere, hic est,* id est, si benevolia mente, illa quae facta sunt, attendatis; neque hic stetit, sed ostendens, quanta intelligentia opus sit, adjectil:

XI, 16, 17. *Similis est (generatio ista) pueris sententibus in foro, qui clamantes coequalibus dicunt: Cecinimus votis, et non saltastis; lamentavimus, et non planxitis.*

Sicut enim pueri sive saltantes sive lamentantes, neutrum unanimiter agunt, siquidem utrique socios incusat ab ipsis dissidentes; sic fere affecti sunt Judæi, neque austoritatem Joannis, neque Christi liberalitatem approbantes, nec ullam ex hac vel illa utilitatem percipientes. Joannes enim asceticam agens vitam carnem mortificabat, nihil illos ab asceticis laboribus juvans . . . Præterea Joannes, prædicans baptismum poenitentiaz, Judæos ad incepitiam componebat, qui videlicet, ejus accepta prædicatione, plangere debebant; Christus vero, prædicans regnum cælorum, lætitiam præ se ferebat. Hanc autem sententiam proferens (Christus) credentibus innuit vitam futuram, et puram, quæ ipsos manet, lætitiam.

30 XI, 18, 19. *Venit enim Joannes, neque manducans, neque bibens, et dicunt: Daemonium habet. Venit Filius hominis manducans et bibens, et dicunt: Ecce homo vorax, et potator vini, publicanorum et reccitorum amicus.*

Considera vero illos etiam aliunde in contrarias opiniones suisse deductos. Dicentes enim de Joanne dæmonium eum habere, non ibi acquieverunt; verum etiam de Christo contraria assente, idipsum rursum dixerunt. Ita repugnantes semper cir-

¹⁷ *Luc. iv, 17.*

(1) Catena Cramerii: *Ισιδώρου, Κυρίλλου, Θεοδώρου Ἀρακιελας.* Δευτέρα γέννησις της Ἰωάννης διαστάσεως, δι' ἡς ἀναγεννώμεθα, καὶ δι' ἀγίου Πνεύματος τυγχάνομεν ἀδηναστας, οἱ μέλλοντες ἀπολαύειν τῶν ἀγαθῶν· καὶ δι' πάνω ἐλάχιστος ἐκεὶ ὑπεραναστίνει τὸν Ἰωάννην, εἰ καὶ ἐκ μῆτρας ἐτύγχανεν ἄγιον Πνεύματος.

Κυρίλλου. Μετέξοντα λέγει Ιωάννου τὸν πιστὸν τὸν διὰ τοῦ λοιποῦ ἀναγεννήθεντα· ἢν κατάστασιν κα-

Ἐπειδὴ οὐδὲν ἔτελεῖσαν δὲ νόμος, δὲ μὲν Ἰωάννης γεννητὸς ἢν γυναικός, οἱ δὲ γε τὴν πλούτον προστρέψαντοι, γεννητοὶ μὲν οὐκέτι: χρηματίζουσι γυναικῶν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἀγεννήθησαν. « Ότε δὲ δὲ Χριστὸς ἀνεβια σκυλεύσας τὸν ἄδην, τότε τὸ τῆς υἱοθεσίας δέδοται Πνεῦμα. Ό δὲ μακάριος Ἰωάννης πρὸ τοῦ δοθῆναι τὸ Πνεῦμα ἀπῆλθεν· ώστε καὶ ἐλάττονες ὥμεν τῶν ἐν νόμῳ θικαιούνηγε κατωρθωκότων, ἀλλ' ἐν μείζοις γεγόναμεν διὰ Χριστὸν (1).

Καὶ εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτὸς ἔστιν Ἡλίας δι μέλλων ἔρχεσθαι.

Τοῦτα καὶ διῆγελος Γαβριὴλ εἶπε περὶ αὐτοῦ· « Οτι καὶ αὐτὸς· Προελεύεται ἐμπροσθεν αὐτοῦ τὸ πνεύματος καὶ δινάμει Ἡλίου· » δεικνὺς αὐτὸν τοῦτον ἦντα, εἰ καὶ παρ' ἐκείνον ἔτερος ἡν δὲ δρώμενος. Βιοπέρ εὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, οὗτος ἔστιν Ἡλίας, ἀλλ', « Εἰ θέλετε δέξασθαι, οὐτός ἔστι· » τούτοις, Εἰ μετ' εὐγάγμονος διανοίας προσέχοντες τοὺς γινομένους· καὶ εὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ δεικνὺς δὲι συνέσσεις χρεῖα, προσέθηκε·

Ομοία ἔστιν (ἢ γενεὰ αὕτη) τοῖς παιδαρίοις ἐτροπαῖς καθημένοις, καὶ προσφωροῦσι τοῖς ἔταιροις αὐτῶν, καὶ λέτουσιν· Ηὔλησαμεν ὑπὲρ· καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· ἐθρητήσαμερ, καὶ οὐκ ἐκόψασθε.

« Οπερ πατέρων (2) δροχουμένων, ἐτέρων δὲ θρηνούντων, οὐδὲ ἵταται εἰς ἐν βούλημα (ἀμφότερα γάρ μέμφονται τοῖς ἔταιροις μη συμφωνοῦσιν αὐτοῖς). » τοιούτον τι πεπόνθασιν Ιουδαῖοι, οὗτε τὸ στυγνὸν τοῦ Ιωάννου, οὗτε τὸ ἀνειμένον τοῦ Χριστοῦ ἀποδεξάμενοι, οὐδὲ δι' ἐνδε τρόπου ὠφεληθέντες. Ό μὲν γάρ Ἰωάννης δι' ἀσκητικοῦ βίου τὰ τῆς σαρκὸς ἐνέρχον, οὐ μὴν δι' ἀσκητικῶν πόνων βοηθούμενος.. (3) Καὶ δὲ μὲν Ἰωάννης κηρύσσων βάπτισμα μετανοιας, τύπος ἡν κατηφελας τοῖς ὁψελουσιν ἐπὶ τούτῳ πενθεῖν· δὲ δὲ Κύριος βασιλείαν οὐρανῶν κηρύσσων, τὸ φαῖδρον ἐν καυτῷ ἐπεδείκνυτο. Δι' οὖν κοῦ τοῖς πιστοῖς ὑπογράφει τὴν ἐσομένην ζωὴν καὶ τὴν ἀπονον χαράν.

Ηλίθε γάρ Ἰωάννης, μῆτε ἐσθίων, μῆτε πίνων, καὶ λέγουσι· Δαιμόνιον ἔχει. « Ηλίθε δὲ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγουσιν· Ιδού ἀνθρώπος φάγος, καὶ οἰοκόστης, τελωνῶν γίλος καὶ δημαρτωλῶν.

Σκόπει δὲ αὐτοὺς καὶ ἐτέρωθεν εἰς ἐναντίας περιενεχθέντας δέξας. Εἰπόντες γάρ περὶ Ἰωάννου, διτι δαιμόνιον ἔχει, οὐκ ἐστήσουν μέχρι τούτου· ἀλλὰ καὶ περὶ Χριστοῦ τὰ ἐναντία αἰτουμένου, τὸ αὐτὸν τούτον πάλιν. Οὕτως εἰς μαχομένας δει περιεφέοντα

λεῖ βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὡς τοῖς πιστοῖς δεδομένης βασιλείας, ἡς οὖπον ἡγιεύχων δὲ Βαπτιστής. Ό δὲ μόνον βαπτισθεὶς, εἰ καὶ μῆτρας ἐσχεν ἐνάρπετον βίον, ὑπὲρ τὸν Ἰωάννην ἔστιν. « Ο οὖν λόγος ἔταιρον ἔχει τοῦ ἄγιου βαπτισμάτος.

(2) Λέγο πατέρων, vel, παιδαρίων cum N. T. Gr., ut mox ἀμφότερα ad ipsa παιδάρια referam. Ed. 18.

(3) Decesse videtur apodosis: « Ό δὲ Χριστός...

ελέας. Ἐπερπεν Ἰωάννη ὡς οἰκετῇ διὰ τῆς ἔγαν τὸν οὐληραγωγίας κατανεκρώσαις τὰ τῆς σαρκὸς πάθη, τῷ δὲ Χριστῷ ὡς ἐλευθέρῳ δυνάμει τῆς θεότητος ἐξουσιαστικῶς τὰ τῆς σαρκὸς νεκροῦν κινήματα, καὶ τὸν ἐμφυτὸν τῆς σαρκὸς νόμον, εὑρίσκοντας δὲ τὸν δι' ἀσκητικῶν πάθων εἰς τοῦτο βοηθεῖσθαί. Οὐ μὲν Ἰωάννης βάπτισμα κηρύσσων μετανοίας, τύπον ἐστὸν παρέσχε τοὺς δρεῖλουσι πενθεῖν. Οὐ δὲ Κύριος βασιλεὺς οὐρανῶν κηρύσσων, εἰκότως τὸ ἀνειμένον καὶ φαιδρὸν ἐν ἑαυτῷ ἐπεδείνυτο, δι' ἣς τοῖς πιστοῖς ὑπέγραψε τὴν ἰσομένην ἀνέκφραστον ζωὴν, καὶ τὴν ἀπονον ζωὴν.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ δευτέρου τοῦ εἰς τὸ κατὰ **Ματθαῖον Υἱομορίματα.**

Ἔλθε μὲν (1) γάρ Ἰωάννης μήτε ἐσθίων, μήτε πίνων, καθ' ἄρτα γέργαρπται· ἢλθε δὲ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἑσθίων καὶ πίνων. Καὶ τὴν τούτου αἵτιαν, ὡς ἀν οἴλη τε, ὡς εἰκεῖν πειράσσομαι. Γέγονε μὲν γάρ ἀνθρωπὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ πάντα πεφόρηκε τὰ ἡμέτερα, διγά μόνης ἀμαρτίας· ἀλλ' ἐν γε ταῖς κατὰ σώμα κινήσεσι φυσικαῖς, τῆς ἐξ θεοῦ ἡμῖν χαλιναγωγίας, πάνου τε, φημι, καὶ νηστείας, πῶς ἀν ἐλέχθη, καίτοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων θεός, δὲ καὶ κρείττων ἀμαρτίας, καὶ τῇ παρ' ἐαυτοῦ χάριτι καὶ τὰ ἐν ἡμῖν καταραθέντων πάθη, νεκρὸν δὲ καὶ ἐπραχτὸν ἀποφανῶν καὶ τὴν ἐν ἡμῖν τοῦ σώματος δρεξιν, εἰ καὶ διακέιτο πῶς εἰς ἔκτόπους ἥδονάς; Κατεσκήνωσεν γάρ ἐν ἡμῖν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ίδιαν ἀποιήσατο σάρκα τὴν ἀνθρωπίνην, ἵν' ἐπειδήπερ ἀνθεασσός τις εἰσήνει ὁ τῆς ἀμαρτίας κατεληθῆστο νόμος (τετυράνηκε γάρ ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἀντιστρέψαμενος τῷ νόμῳ τοῦ νοῦ), καὶ αἰχμαλωτίζειν εἰς τὰ οἰκεῖα), καταργήσει τοῦτον δι' ἐαυτοῦ· καὶ ἐν πρώτῃ νεκρώσαις τῇ ίδιᾳ σαρκὶ, παραπέμψῃ λοιπὸν τῆς ἐπὶ τούτῳ χάριτος τὴν μετάστιν εἰς ἡμᾶς, ἅτε δὴ καὶ διτας ὅμοιγενες κατὰ γε τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν· ἀπαρχὴ γάρ ἡμῶν Χριστὸς, δεύτερος Ἀδάμ χρηματίσας μετ' ἐκείνον τὸν ἐν ἀρχαῖς· καὶ πρῶτος ἀνθρωπός πέφηνεν ἐπὶ τῇς, χοϊδὸς μὲν οὐκέτι, θεος δὲ μᾶλλον καὶ ἐπουράνιος, ἀμαρτίαν οὐκ εἰδὼς· δι' δὲ καὶ μόνος ἐν νεκροῖς ἐλευθερος. Ἀναμορφουμένης τοιγαροῦν ἐν πρώτῳ Χριστῷ πρὸς τὸν ἐν ἀρχαῖς ἀγιασμὸν τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἐνδοιαζέτω μηδεὶς ὡς εἰς ἀπαν δῆμη τὸ ἀνθρώπινον ἐξετελεῖτο γένος τῇ τῆς ἀναμορφώσεως χάρις. Οὐ γάρ ἐστὸν ἀνεμόρφου θεός δὲν δὲ Λόγος, καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς ίδιότητος ἀπαραποίητος καρακτήρ, ἀλλ' ἡμεῖς ἡμενὶ σὺν αὐτῷ πρὸς θεόν ἀναμορφούμενοι διὰ τοῦ καὶ ὑπὲρ φύσιν ἀγιασμοῦ, νεκρουμένου λοιπὸν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας. Ἡν οὖν σφρόδρα τῶν ἀπόπων μὴ οὐχὶ μᾶλλον τῇ τῆς θεότητος ἐνεργεῖται τὰ ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ κατανεκροῦσθαι πάθη, συναθλεῖν δὲ ὕσπερ αὐτῷ τὴν νηστείαν, εἰς τὸ καθάπερ ἐκ βίας καὶ ἀνάγκης τὴν σάρκα καταβηραίνειν· ποῦ γάρ ἡ τοῦ ἐνοικοῦντος Θεοῦ Λόγου δύναμις, εἰ καθάπερ ἐφ' ἡμῶν πόνοις καὶ νηστείᾳ τὰ πάθη κατηνδέστο;

(1) Ἡθε μὲν — κατηνδέστο. Mai, B. N. II, 477.

A cumagebantur opinionibus. Decebat Joannem, Iam- quam servum, per duram admodum vitam rationem carnis affectiones mortificare: Christum vero tanquam liberum, virtute divinitatis, tanquam potestatem habentem, carnis motus edomare, ac insitam carnis legem subigere, non tamen per asceticos labores ad hoc juvari. Joannes quidem baptismum prædicans penitentia, figuram se ipsum præbuit lugere debentibus: Dominus vero regnum eorum prædicans, merito remissionem ac beatitudinem in sece exhibuit, per quam fidelibus futuram vitam ineffabilem descripsit, vitam laboris expertem.

Cyrilli ex libro II Commentarii in Mattheum. (Matth. xi, 18).

B Venit enim Joannes neque manducans, neque bibens, sicuti scriptum est; venit autem Filius hominis manducans et bibens. Jamvero bujus rei, prout fieri poterit, causam hic coauerit expondere. Factum est homo Dei Verbum, nostraque omnia gestavit, uno excepto peccato. Sed quod attinet ad physicas corporis cunctiones, quomodo eguisset consueto nobis freno, labore nimirum ac jejuniu, quandoquidem Deus suspte natura est, et peccato superior, suaque gratia in nobis quoque sedat passiones, nostri corporis impetus inhibens, si quando ad absurdas voluptates rapiatur? Videlicet inter nos habitavit Dei Verbum, suamque fecit carnem humanam, ut quia hanc aspera peccati lex vexabat (etenim tyranni instar peccatum in carnis membris repugnat mentis legi, in suam nos protestalem redigens), per se ipsum vim illam relinqueret, atque in sue apprime carne eam legem perimenter, qui ejusdem cum eo generis sumus, quod attinet ad carnis naturam. Nam primiū nostra Christus est¹⁷, novusque Adamus est post illum qui fuit initio: et princeps homo in terra apparuit, jam non terrenus, sed divinus potius atque celestis, peccati nescius; propterea solus etiam inter mortuos liber. Reformata ergo in Christo primo ad primigeniam sanctitatem natura nostra, nemo dubitet quin ad universum hominum genus reformationis gratia fuerit extensa. Non enim seipsum reformavit Verbum, cum Deus sit, et proprietas Paternae germana figura; sed nos cum illo ad Deum reformati fuimus, propter supernaturalem sanctificationem, existincta deinceps in membris nostris lege peccati. Valde igitur absurdum fuisset, si non potius divinitatis virtute in Christi corpore mortificatae fuissent passiones, sed jejuniū opem implorasset, ut tanquam vi ac necessitate carnem debilitaret. Ubinam enim inhabitantis Verbi passiones, si prout nobis usuvenit, laboribus ac jejunio passiones sedasset?

XI. 25. Confiteor tibi, Pater.

31 Illud confiteor, ex huinano more ait. Quasi diceret, *Gratias ago, aut, Glorifco te; nos enim est divinæ Scripturæ confessionis nomen tali quodam modo accipere. Scribitur enim: Confiteantur, Domine, nomini tuo magno, quoniam terribile et sanctum, est^{19.}* Ac rursus: *Confiteor tibi, Domine, in toto corde meo.^{20.}* At qui mente perversa sunt: *Ecce, aiunt, gratiam confitetur Filius Patri. Ac quomodo non illo minor est? Ad hoc autem respondere potest aliquis qui veritatis dogmata bene norit propugnare: Et quid vetat, o boni, consubstantiam suscipere Filium, et laudare Patrem illius omne quod sub celo est, per ipsum servantem? Sin autem ob confessionem Patre minorem eum esse arbitraris, respice etiam quæ sequuntur. Dominum enim coeli et terræ Patrem vocat, Filius autem omnipotentis Dei, omnino cum eo omnibus dominatur, non tanquam minor vel diversæ substantiæ, sed tanquam Deus de Deo, æqualibus titulis coronatus, et juxta omnia cum ipso substantialiter æquatus.*

Cyrilli, ex septimo libro commentariorum in Matthæi Evangelium, super illud: *Confiteor tibi, Pater.*

Igitur quatenus Deus est, iudicium de gentibus exercebat, volente simul et per ipsum operante omnia Patre. Quatenus autem de nostro numero est, propter carnis naturam, perfectum gerens humanitatis habitum, eximias preces Patri offerebat.

XI. 27. Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius.

Qui videt filium, patris referentem imaginem, ipsum videt patrem quia ipse coram patre est tanquam prototypon, vicissimque in forma propria archetypon repræsentat. Atque hæc dignis Deo modis intelligenda sunt. Quia vero dixerat, *Omnia mihi tradita sunt, ne forte aliena esse natura et Patre minor videretur, supradicta verba addidit ut tam suam quam Patris inessabilem incomprehensibilemque naturam ostenderet. Sola enim Trinitatis divina natura semet agnoscit: solus Pater proprium novit Filium, naturæ suæ fructum: sola denique divina Soboles Parentem suum agnoscit: solus sanctus Spiritus profunda Dei scit, nempe Patris Filii-que inenitem.*

¹⁹ Psal. xcviij. 3. ²⁰ Psal. cx, 4.

(1) οὐκοῦν — τῷ Πατρὶ. Mai B. N. II, 478.

(2) Ita codex. Suspicabar tamen scribendum potius ὑπὲρ ἡμῶν ἔκτειναι, quam novum vocabulum admittendum. Sed enim ne contraria quidem suspicione carebam, nempe positum esse hoc fortasse vocabulum ob denotandam excellentiam orationis Christi. Paribus enim compositionibus abundat theologia Græcorum, v. gr. ὑπερδουλεῖα, ὑπερού-

A 'Εξομολογοῦμαι σοι, Πάτερ.

Tὸ δὲ ἔξομολογοῦμαι φησὶ κατὰ συνηθειὰν ἀνθρωπίνην, ἀντὶ τοῦ, Χάριν ὁμολογῶ, ἥγουν, Διόξατις σε. "Ἐθος γὰρ τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ τὸ τῆς ἔξομολογήσεως δνομα κατὰ τοιόνδε τινὰ δέχεσθαι τρόπον. Γέγραπται, δτι: « Ἐξομολογησάσθωσαν, Κύριε, τῷ ὄντι ματὶ σου τῷ μεγάλῳ, δτι φοβερὸν καὶ ἀγιόν ἐστι. Καὶ πάλιν: « Ἐξομολογήσομαι σοι, Κύριε, ἐν δημιουρῷ μου. » 'Αλλ' οἱ διεστραμμένοι τὸν νοῦν, 'Ιδοι, φασι, χάριν ὁμολογεῖ ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ· εἰτε τῶν οὐκέτιντων ἔστιν αὐτοῦ; Πρὸς τοῦτο φαῇ τις δὲ τὸν εὖ εἰδότων τοις τῆς ἀληθείας συνασπίσαις δόγματι. Καὶ τι τὸ καλύτον, ὡς βέλτιστοι, τὸν ὁμοούσιον Υἱὸν ἀποδέχεσθαι καὶ ἐπιτενέν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα σώζοντα δι' αὐτοῦ τὴν ὑπὸ οὐρανὸν; Εἰ δὲ νομίζεις διὰ B τὴν ἔξομολογήσουν διὰ ἔλαττοσιν εἶναι αὐτὸν τοῦ Πατρὸς, δρα καὶ τὸ ἐφεξῆς. Κύριον γὰρ οὐρανοῦ καὶ γῆς ἀποκαλεῖ τὸν Πατέρα· δὲ Υἱὸν τοῦ τῶν δλῶν, οὐχ ᾧς ἔλαττων ή ἐτερούσιος, δλλ' ᾧς Θεός ἐκ Θεοῦ, ταῖς λειαῖς εὐχετεῖσις στεφανούμενος, καὶ τὴν κατὰ πᾶν διεισθεῖτα πρὸς αὐτὸν ἔχων οὐσιωδῶς

Kυριλλου ἐκ τοῦ ζ βιβλίου τῶν ὑπορημάτων τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, εἰς τὸ, « Ἐξομολογοῦμαι σοι, Πάτερ. »

(1) Οὐκοῦν ή μὲν ἔστι Θεός, τὸ ἐπὶ τοῖς Εθνεσιν εἰργάζετο κρίμα, συγχατανεύοντός τε καὶ ἐνεργοῦντος διὰ αὐτοῦ τὰ πάντα τοῦ Πατρὸς· ή δὲ νοίται καθ' ἡμές διὰ τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν, ήτοι τελείως τὸ τῆς ἀνθρωπότητος σχῆμα, τὰς ὑπερικετεῖς (2) ἀνατεθεῖς τῷ Πατρὶ.

Οὐδεὶς ἐπιτινώσκει τὸν Υἱὸν, εἰ μή ὁ Πατέρι· οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιτινώσκει, εἰ μή ὁ Υἱός.

'Ο δρῶν (3) τὸν οὐδὲν, τὴν τοῦ πατρὸς εἰκόνα ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ, αὐτὸν δρᾷ τὸν πατέρα (4), ὃς ἐν πρωτοτύπῳ φύτευτος τῷ πατρὶ φαινόμενος, ὑποφαίνων δὲ αὐτὸν ἐν Ιδίᾳ μορφῇ τὸ ἀρχέτυπον· ταῦτα δὲ θεοπρεπῶς νοητέον· ἐπειδὴ δὲ εἴπει, « Πάντα μοι παρεδόθη, » ἵνα μή δόξῃ ἐτέρας φυλῆς (5) εἶναι παρὰ τὸν Πατέρα ἡττών, ἐπήγαγε τοῦτο, ἵνα δεῖξῃ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἀπόβρητον καὶ ἀκατάληπτον οὖσαν, καὶ τῆς (ita cod.) τοῦ Πατρὸς· μόνη γὰρ θεία φύσις τῆς Τριάδος; ἑαυτὴν ἐπιγινώσκει· μόνος δὲ Πατήρ οἶδε τὸν Υἱὸν τὸν λίσιον, τὸν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως καρπὸν· μόνον τὸ θεῖον γένημα ἐπιγινώσκει τὸν ἐξ οὐκέτηθη· μόνον τὸ ἄγιον Πνεῦμα οἶδε τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, δὲ ἔστι τὰς ἔννοιας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ.

σιος, ὑπεράρχιος, ὑπερουράνιος, ὑπεράρθητος, ὑπερώνυμος, et alia apud Areopagitam præsertim, euītumque a nobis Nicæphorum.

(3) 'Ο δρῶν — τῷ Υἱῷ. Mai B. N. III, 130.

(4) Fragmentum hoc nonnisi hac tenus, in Corde-riana Catena legebatur; sequentia ibi deerat.

(5) Ita cod., noui φύσεως, cisi sensus idem est.

Δεῦτε πρός με, καὶ δέτες οἱ κοπιῶτες, καὶ καὶ ἡ-
γορτισμένοι, καὶ ὧν ἀραπάυσω ὑμᾶς.

Οὐ οὖν ἀκούσας τῆς κλήσεως; καὶ ἐγγίσας, καὶ
καλληθεὶς τῷ προστέξαντι, οὗτος ἀναπαύεται. Ἀπο-
στάντες, φησί, τῆς φιλαμαρτήμονος γνώμης, καὶ
τῆς φιλοσαρκίας, καὶ μετατρεπόμενοι ἐπὶ τὰ ἐπανού-
δεῖα πράγματα, ἐγγίσατε μοι ἵνα γένησθε θελας κοι-
νωνοὶ φύσεως, καὶ ἀγίου Πνεύματος μέτοχοι. Πάντας
δὲ καλεῖ, καὶ οὐ μόνους τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς πάντων
Δημιουργὸς καὶ Κύριος· καὶ κοπιῶντας μὲν λέγει
τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς μὴ ισχύοντας βαστάσαι τὸν μι-
κρὸν ζυγὸν, πεφορτισμένους δὲ τοὺς εἰδωλολάτρας,
τοὺς δὲ τοῦ διαβόλου καταφορτισθέντας, καὶ τῷ πλή-
θει τῶν ἀμαρτιῶν καταβαρυνομένους. Ὦμετές οὖν,
φησίν, ὁ Ιουδαῖος, νεῦσατε πρός τὴν ἀλήθειαν, καὶ
ἐπίγνωτε ἐκεῖ τὸν ὑμέτερον κηδεμόνα καὶ Δεσπότην,
καὶ ἐγγύθεν τῇ προσόδῳ τὸ κέρδος κομιζόμενοι.
Ἀπαλλάττω γάρ ὑμᾶς τῆς ὑπὸ τὸν νόμον δουλείας,
ἐν δὲ πολὺν ὑπομένετε κόπον, οὗτε ρρέων ἔξανύειν
ἀντὸν δυνάμενοι, καὶ μέγιστον τῶν ἀμαρτημάτων τὸ
φορτίον ἔστοις· κατασκευάζοντες, δῶσ πλεόνα φυ-
λάττειν προστήκεν ὑμᾶς ἀκόλουθα τῷ νόμῳ διαπρα-
τομένους.

Ο γάρ ζυγὸς μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου
διαφρόντιστεν.

Ἐλαφρός ἐστιν δὲ ζυγὸς τοῦ Χριστοῦ· ἐπειδὴ οὐ κο-
λάζει τὴν ὑμᾶς καθάπερ δὲ νόμος, τὸ ἀναμάρτητον ἀπαι-
τῶν καὶ τὸ ἀπαθές· ἀλλὰ ἐν ἀπολοΐς βρήμασιν ἔχει τὴν
τιμαγγελίαν καὶ τὸν τῆς ἀρετῆς ὑπογραμμόν.

*Oι δὲ Φαρισαῖοι θόρυτες, εἰκονὶ αὐτῷ· Ἰδοὺ οἱ
μαθηταὶ σου πεισθεῖσιν δὲ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν δὲ
Σαββάτῳ.*

Ἐνθα μὲν γάρ οὐδὲν γίνεται μέγα καὶ γενναῖον,
ἡσυχάζουσιν· Ἐνθα δὲ δρῶσι τινας σωζομένους, καὶ
πάντων εἰσὶ φορτικάτεροι. Οὕτως ἐχθροὶ τῆς τῶν
ἄνθρωπων εἰσὶ σωτηρίας καὶ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων
ἀνεπιστήμονες. Εἰ ἐτέρα παρὰ τὴν πρώτην ἐστιν ἡ
καινὴ, τῇ διὰ Ἱερεμίου προκηρυχθεῖσα, δεῖ πάντως
καὶ νόμοις οὐ τοὺς ἀρχαῖοις κεχρήσθαι, ἀλλὰ τοὺς
καινοῖς. Ἀλλ' οἱ Φαρισαῖοι τούτοις συνιδεῖν [μὴ] θελήσαν-
τες, ἐφεδρεύουσι τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, καὶ φασι
τερὶ αὐτῶν τῷ Χριστῷ· Ἰδοὺ τοὺς νομικοὺς ἐντάλ-
μασιν ἐναντιουμένους δρῶμεν τοὺς ὑπὸ σοῦ παιδ-
αγωγουμένους. Τοῦ γάρ νόμου κελεύοντος ἀργεῖν ἐν
Σαββάτῳ, καὶ μηδὲν διατάπασιν ἀποτελεῖν πόνου,
περιτρίβουσι ταῖς χεροῖς ἀστάχας; οὐ μαθηταὶ. Σὺ
δὲ αὐτὸς, εἰπὲ μοι, ὁ Φαρισαῖος, τὴν σαββατικὴν
ἴεντα τράπαζαν παραθεὶς οὐ συνθράυσεις τὸν ἄρετον;
Τί οὖν ἐτέρους αἰτιᾷ; πῶς δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ περὶ
αὐτῶν ἀπολογεῖται;

Πέσσω οὐδὲ διαφέρει ἀνθρώπος προβάτου; "Ωστε
ἔξεστι τοῖς Σάββασι καλῶς ποιεῖν.

Ἄσεβες δύτες οἱ Φαρισαῖοι ὑπεκρίνοντο τὴν εὐ-
εξείαν· ἵνα τοὺς εὐεσβεῖς ἔξολοθρεύσωσι. Διὸ καὶ
τὸν Χριστὸν διαβάλλειν ἐπεχείρουν, καὶ τοὺς αὐτοῦ

XI, 28. *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati esitis, et ego reficiam vos.*

B 32 Qui igitur audit vocationem, et accedit, et præcipienti adhæret, hic reficitur. Abjicientes, inquit, mentem quæ amat peccatum ac carnem, et conversi ad ea quæ laude digna sunt, appropiante mihi, ut diuinæ naturæ ac sancti Spiritus statis participes. Omnes autem vocat, et non solos qui ex Israel, tanquam omnium Dominus et Creator; et laborantes quidem dicit Iudeos, qui exiguum jngum ferre non valent, oneratos vero idolorum cultui addictos, per diabolum oppressos, ac peccatorum multitudine gravatos. Vos igitur, aii, Judei, accedite ad veritatem, et me agnoscite vestrum curatorem ac Dominum, proxime etiam accessu lucrum relaturi. Libero enim vos a servitute legis, in qua magnum sustinuisti labore cum non facile possetis eam expiere, et maximum peccatorum onus vobis ipsis imponeretis, quanto plura servare vos oportebat legi consentanea perficieles.

XI, 30. *Jugum enim meum suave est, et onus meum leue.*

Leve est jugum Christi, quoniam non punit nos quemadmodum lex, innocentiam exigens peccati prorsus expertem et animæ statum perturbationibus non obnoxium; iu meritis interim verbis habentes C promissionem et virtutis exemplar.

XII, 2. *Pharisæi autem videntes dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere Sabato.*

Siquidem, ubi nihil magnum sit ac generosum, quiescunt; ubi vero quosdam salvatos vident, omnino sunt magis molesti: adeo inimici sunt salutis humanæ, ac sacrarum Litterarum ignari. Quod si alia præter primam legem nova est, quæ per Jeremiahiuit prædicata¹¹, oportet omnino etiam antiquis legibus non uti, sed novis. Sed Pharisai hoc intelligere nolentes insiduntur sanctis apostolis, ac de ipsis Christo aiunt: Ecce legalibus præceptis adversantes videmus tuos discipulos. Jubente enim lege seriari in Sabbato, nullumque omnino attinere laborem, discipuli manibus spicas vellunt. At tu ipse, dic mibi, Pharisæe, sabbaticam tibi mensam apponens, nunquid panem non confringis? Ecce quid igitur alios culpas? quomodo autem ipse Salvator eos excusat?

33 *Quanto magis melior est homo ovis? Itaque licet Sabbathus benefacere.*

Impii cum essent Pharisæi, pietatem simulabant, ut pios perderent. Propterea et Christum per calumniā insamare conabantur, et ejus discipulos,

¹¹ Jerem. xxxi, 1 seip.

quod eos viderent miraculis illustres evadere. Α μαθητάς, ἀρώντες αύτοὺς λαμπρυνομένους τοῖς θαύμασιν.

Cyrilli ex libro vii, comment. in Matth. Evangelium super illud: Si ego in Spiritu Dei dæmonia ejicio (Matth. xii, 28).

Nemo scandalizetur etiamsi audit communem nostrum Servatorem Christum affirmantem aliquem dicentem se in Spiritu Dei dæmonia ejicere. Ne te, inquam, perturbet Filius dicens se in Spiritu operari; considera potius, quis et qua de re tunc eo modo locutus sit. In carne erat propter nos: et quidem aequum ac nos homo, haud gloria quae deitatem naturaliter decebat, sed naturæ nostræ vili et humili figura induitus. Idcirco se in Spiritu Dei operari sit. Reapse enim nequaquam carnis naturali operatione, neque humanitatis virtute vincit Satanam et adversus Beelzebuth prævaleat. Alioqui doceat nos aliquis, si ei libet, cur ille qui **34** vellet potestatem in impuros dæmones exercere, impedianter, si id carneæ naturæ opus est. Cuncti enim in carne sumus, unaque in cunctis est humanae ratio. Sed revera neque proprium carnis opus est, neque naturæ humanæ adversus spiritus prævalere; ideo nec omnes id efficere queunt, sed eam rem operantis potius Spiritus effectum esse conspicimus. Vere itaque Servator dixit, quando caro et homo ipse intelligitur, opus hujusmodi a Spiritu sicut, non vero carnem sive humanitatem adversus dæmones vi poltere. Sanctum sine dubio Christi corpus est, omniaque habet adversus eum nemorbum potestatem, sed erat eisque sanctum, non quatenus reputatur simpliciter caro, in sui moduli ratione consistens; sed quatenus templum est inhabitantis in ipsa Verbi, quod propriam carnem sanctificat per sanctum Spiritum. Aiebat ergo ipse in sua ad cœlestem Patrem pro nobis allocutione: «Ego sanctifico me ipsum, ut sint et ipsi sanctificati simus»¹⁹. 1

Et post alia.

Quoniam fidem incarnationi præbtere non exhorrescitis, quidni admiramini hominem aequum ac nos factum, **35** ut quod tantum Deus habebat, nostri causa, quatenus homo erat, acciperet, Spiritum inquam, cuius gratia in nos transmiseret? Dileximus cum Spiritus gratiam, ob antiquam transgressionem natura amisisset, rursus enim adepta est per primum et in quo prius fuit Christo. Hic enim apparuit cœlestis homo, Adams alter, qui sibi humanam naturam instauravit ad vitæ novitatem. Cum ergo semper habeat proprium Spiritum Christus, quatenus intelligitur et est naturaliter Deus, qui etiam illum recipere dicitur quatenus homo est, profecto pervenit in nos regnum Dei.

¹⁹ Joan. xvii, 19.

(1) Σκανδαλωτον. Fragmentum hoc eum tribus sequentibus edidit Ang. Mai in Bibl. nova Patrium, N. 478.

Κυριλλον δὲ τοῦ ζ βιβλίου εἰς τὸ φρεστόν· Εἰ δὲ ὁ Πτεύματι Θεοῦ ἐγένετο ἀκελλῶ τὸ θαυματικόν.

Σκανδαλιστέαν (1) οὐδαμῶς εἰ καὶ διαπιθεσθε τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ διεβοσταγμένου καὶ φάσκοντος Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια· μὴ γάρ δή σε θορυβεῖτω λέγων δὲ Υἱὸς ἀνεργεῖν ἐν Πνεύματι· καταλογίζου δὲ μᾶλλον τὰ ὄντα δρά καὶ ἐν τίσιν τὸ τηνικάδε τὰ τοιαῦτα φησιν· ήν μὲν γάρ ἐν σαρκὶ δι' ἡμᾶς· αὐτὸ δή τούτο περὶ ἡμᾶς ἐνθρωπος οὐκ ἐν δόξῃ τῇ θεότητι καὶ εἰς τὸ πρεπούση φυσικῶς, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας φύσεως τὸ σμικροπρεπὲς καὶ τὸ ταπεινὸν τούτο περικείμενος σχῆμα· διὰ τούτο φησιν ἐνεργεῖν ἐν Πνεύματι Θεοῦ. Καὶ γάρ τοι κατὰ τὸ ἀληθές οὐ σαρκὸς ἐνεργεῖ φυσικῆ καὶ ἀνθρωπότητος δινέμει παραλύει τὸν Σατανᾶν καὶ κατισχύει τοῦ Βεελζεβούλ· ἐπει τοῦδε σκέτω τις, εἰ βούλεται, τί τὸ καλύπτον τοῖς ἔθιλουσι προκείσθαι τὴν ἔκουσίαν τὴν κατὰ πνευμάτων, εἰ τούτο ἐνεργεῖ σαρκὸς φύσις. Πάντες γάρ ἐσμεν ἐν σαρκὶ, καὶ εἰς κατὰ πάντων δὲ τῆς ἀνθρωπότητος λόγος. 'Ἄλλ' οὐτε σαρκὸς ἔργον ιδίαν, οὐτε μὴ ἀνθρωπότητος τὸ κατισχύσαι πνευμάτων, ἐπει μὴ πάντες ισχύουσιν, ἐνεργεῖας δὲ μᾶλλον δρᾶται καθέρωμα τῆς διὰ Πνεύματος. Οὐκοῦν ἀληθές εἰρηκεν δὲ Σωτὴρ καὶ διεστασίας σάρκη καὶ ἀνθρωπος, διὰ Πνεύματος ἔργον ἦν, καὶ οὐχὶ διὰ τῆς σαρκὸς, ηγουν ἀνθρωπότητος. ή κατὰ τῶν θειμῶν ισχύς. "Ἄγιον μὲν γάρ ὅμολογουμένως ἐστιν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ πᾶσαν ἔχον κατὰ πάστης νόσου τὴν δύναμεν· ἀλλ' ἦν τε καὶ ἐστιν ἄγιον, οὐκ ἐπειτέρα ἀπλῶς νοεῖται σάρκη, ἐν μόνοις οὖτα τοῖς ιδίοις λόγοις; ἀλλ' διὰ ταῦς ἐστι τοῦ κατοικοῦντος ἐν αὐτῇ Θεοῦ Λόγου, ἀγιάσοντάς τε τὴν ιδίαν σάρκα διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. "Ἐφη γοῦν αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα τὰς διελέξεις ποιούμενος ὑπὲρ αὐτῶν· «Ἐγὼ διγίενος ἐμαυτὸν, ἵνα ὡσι καὶ αὐτὸς ἀγιασμένος εἰς ἔν. »

Καὶ μεθ' ἔτερα.

Άγοδέσθη δὲ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν εἰς κατέπληθνε, φησιν, διὰ τί μὴ θαυμάζεται τὸν καθ' ἡμᾶς γενέμενον ἀνθρωπον, ἵνα ὅπερ ἔχει φυσικῶς οὐς Θεός, λαβῶν δι' ἡμᾶς φέρεις ἀνθρωπος, φημι δὲ τὸ Πνεύμα, παραπέμψη καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν χέριν; Ζητιανέστα γάρ η φύσις τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν διὰ τὴν ἐν ἑρχῇ παράδοσιν, πεπλούτηκε πάλιν αὐτὴν διὰ πρώτου τοῦ καὶ ἐν πρώτῳ Χριστῷ. Πέρηγε γάρ οὐράνιος ἐνθρωπος καὶ διεύτερος Ἀδάμ ἀνακτήσεν διαυτῷ τὴν φύσιν εἰς καυστήτη ξωῆς. "Ἐχοντας τούς άστει τὸ ιδίον Πνεύμα Χριστοῦ, καθ' διεστασίαν καὶ ἐστι Θεός κατὰ φύσιν, λεγομένου τε λαβεῖν ἢ γέρνεν ἀνθρωπος, ἐφθασεν ἐφ' ἡμᾶς τὸ βασιλεῖα τοῦ Πνεύματος. Τὸ γάρ μετόχους φενέσθαι τοῦ Πνεύματος,

οὐδὲν ἔτερον ἀν εἰη λατπὸν, οὐ μετασχεῖν βασιλεῖας Δ Nam participes nos fieri Spiritus, sibit aliud porro erit, quam regnum Dei participare.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ βῆτον : « Καὶ θεὶς ὁ εἰπεῖ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀρεθῆσεται αὐτῷ. »

Ἄρχοντες ἔχων τὴν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς γένησιν, διὰ τοῦτο ὑπάρχων Θεὸς κατὰ φύσιν διομογενῆς, τὴν ἀνθρωπεῖσαν ὑπέδινο μορφὴν, καὶ γεγένηται καθ' ἡμᾶς ἐκ γυναικεῖς, καὶ γέγονεν ὑπὸ νόμου, κατον τοῦ νόμου Κύριος ἡν, καὶ πεχθημάτικεν δοῦλος ὁ πάντας ὃντα πόδας ἔχων καὶ ταῖς ἀνωτάτας δυνάμεσιν ἐποχῆμενος · καὶ καθίκετο μὲν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, δύναμιν μὲν ἔχων τὴν αὐτῷ πρεπαδεστάτην, καταχρήτων δ' οὐν δύμας τῆς Ιδίᾳς φύσεως ἀξιώματα ταῖς ἀνθρωπίναις σημαρπετεῖαις, καὶ τῇ τῇσι σαρκὸς περιβολῇ. Κενώνεως γάρ ἦν καιρὸς, καὶ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς τὸ καθ' ἡμᾶς ἐδαιτο μωσῆριν, ἵνα καὶ τὸν τίμιον ὃντερ ἡμῶν ὑπομείνῃ σταυρὸν, καὶ τῷ θανάτῳ τῆς Ιδίᾳς σαρκὸς τὸν ἀπάντων κτενγῃ θάνατον. Ἀναγκαῖα τοιγαροῦν ἡ κένωσις, καὶ ὁ τῆς ἀδείας καιρὸς τῆς διὰ τὴν σάρκα. Καὶ ἦν διὰ τοῦτο ταῦτα πολλοῖς ἀσυμφανὲς τὸ μνηστήριον.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Είτε πῶς ἔτι νοηθεῖ ἀν, κατά γε τὸν εἰκότα λογισμὸν, φυσικὸν ἐν ἡμῖν ή τὸ ἀγαθὸν ή τὸ φαῦλον, καὶ σύχι δὴ μᾶλλον ἐθελούσιον καὶ ἐν προαιρέσεις εῇ ἐκάστου κείμενον; ἐπειρ οὖσης μιᾶς τῆς ἀνθρώπου φύσεως, καὶ ἕνα κατὰ παντὸς τοῦ γένους ἔχουσης δρου, οἱ μὲν εἰσὶν ἀγαθοὶ τὴν ἔξιν, πονηροὶ δὲ οὐτοις· διαφέρειν δὲ οὐδὲμις ή ἀνθρώπου φύσις ὡς Σ πρὸς Ιδίους δρᾶται λόγους, οὐδὲ μαχομένην δχει τοῖς ἑαυτῆς ιδιώμασι τὴν κατασκευὴν.

Οταν τις εἰς ἀνθρώπου τιμάρτανε, δινατὸν ἦν ὃντερ αὐτοῦ παρακαλέσαι τὸν Θεόν· οταν δὲ εἰς αὐτὸν οἱ ἀνθρώποις ἐδιασφῆμαν, οὐκ ἐξήν παρακαλέσαι ὃντερ αὐτῶν. Πλὴν ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώποις ὄργανον; ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, εἰ καὶ φύσει Θεὸς ἦν, οὐ πάντα τι τοῦ; ἀσυνέτοις ἐγνωρίζετο, δέδωσιν ἕσθ' δὲ τοῖς ἐξ ἀγνοας ἀμαρτάνουσιν εἰς αὐτὸν συγγνώμην· τοῖς δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα, διηκεκῆ λέγει τὴν κόλασιν ἐπάγεσθαι (Πνεῦμα λέγων ὅλοκληρον τὴν τῆς Τριάδος Θεότητα)· ταλήν διδοται τοῖς μετανοοῦσι διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος συγγνώμην. Ἀλλὰ τὸ μέγεθος θέλων δεῖξαι δι Χριστὸς τοῦ ἀμαρτήματος, οὕτως εἶπεν· ἐπειδὲ οὐκ εἰσιν ἀμαρτίας ἀσυγχώρητος παρὰ Θεῷ ἐν τοῖς γνησίαις· καὶ κατ' ἀξίαν μετανοοῦσι.

Ο ἀγαθὸς ἀνθρώπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐκβάλλει τὰ ἀγαθά· καὶ δι πονηρὸς ἀνθρώπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ ἐκβάλλει πονηρό.

Οταν λέγῃ θησαυρὸν, τὸ πλῆθος ἀνδείκνυται τῶν ἐν τῇ ψυχῇ κειμένων· ἵνα δὲ μὴ εἴπωσι τινες, διτι φύσις πεφύκαμεν πονηροὶ οἱ ἀνθρώποι, ἐπὶ τῶν Φαρισαίων τοῦτο ἐδήλωσεν, διτι δινατὸν [τὸν] αὐτὸν καὶ ἕνα ἀνθρώπον ποτὲ μὲν ἀγαθὸν γενέσθαι, ποτὲ δὲ κακόν, λέγων· Ὁ ἀγαθὸς ἀνθρώπος ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας αὐτοῦ λαλεῖ, δομοις καὶ δι κακός.

Ο δὲ ἀποχριθεὶς εἰπεῖ αὐτοῖς· Γερεά πονηρα

Δ Nam participes nos fieri Spiritus, sibit aliud porro erit, quam regnum Dei participare.

Cyrilli ex eodem libro super illud : « Quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, ramitteret ei (Matth. xii., 32). »

Qui ineffabilem sortitus est a Patre Deo nativitatem, ideoque Deus homogeneous naturaliter est, humanam subiit figuram, factus sub lege, quanquam legis Dominus esset: et ad servilem conditionem se demisit, qui omnia pedibus supposita habebat, et a supernis virtutibus gestabatur: venitque in hunc mundum, virtutem quidem sibi convenientissimam habens, dignitatem nihilominus naturæ suæ celans humanis parvitasibus et carnis indumento. Erat enim exinanitionis tempus; 33 egebatque servi specie mysterium proper nos peragendum, ut et venerandam pro nobis patoretur crucem, et suæ carnis morte universalē mortem perimeret. Necessaria itaque fuit exinanitio et ignominia per carnem ocessio. Quamobrem multis erat obscurum mysterium.

Cyrilli ex eodem libro. (Matth. xii., 33.)

Deinde quomodo justo certe ratiocinio cogitari poterit naturale esse nobis bonum vel malum, et non voluntarium potius atque in cuiusque electione positum? quandoquidem una hominis existente natura, unumque in universo genere modulum habente, alii quidem bonis moribus sunt, alii pravis. Neque idecirco hominis natura adversus propriam rationem dissidere cernitur, neque pugnantem habere cum suis proprietatibus constitutionem.

Quando quisplam in hominem peccavit, Deum pro se potest invocare; cum vero in eum blasphemias protulerint, non licet invocare pro se. Cum itaque homo videretur Dei Filius, etsi natura Deus esset, non admundum sine intellectu existentibus ignoraretur, veniam itaque ex ignorantia in sese peccantibus largitur; eos vero, qui in Spiritum sanctum peccant, perpetuum dicit manere supplicium (Spiritum dicens totam Trinitatis Deitatem); datur lacmen penitentibus per Spiritus gratiam remissio. Sed 37 magnitudinem volens Christus ostendere peccati, ita dixit; non enim est peccatum quod non remittat Deus, si legitime et ex dignitate penitentia agatur.

XII, 35. Bonus homo de bono thesauro cordis profert bona, et malus homo de malo thesauro profert mala

Cum dicit thesaurum, multitudinem designat cognitionum voluntatumque in conscientia sitarum. Ne autem aliqui dicarent, natura malos esse homines, adversus Pharisaeos declarat, fieri posse ut unus idemque homo, 38 modo bonus, modo malus sit. Cum sic dicat: Bonus homo ex abundantia cordis sui loquitur, similiter et malus.

39. Ipse autem respondens dixit eis: Generatio prava,

et adultera signum querit, et signum non dabitur ei. Α καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθῆσται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου.

Neque enim Patri crediderunt, et etiam ab ipso Christo desciverunt jam despontante sibi et conjugente humanitatem, Juxta illud quod dictum est : « Et despontabo te mibi in saeculum »²³. Adhæserunt autem Satane, spiritualia **39** fornicationis modum admittentes. Ostendit se ipsum rursus Patri æqualem, quandoquidem Judaicam gentem inde quoque adulteram fieri ait, quod sibi non credit. Mox injuria laceritus quid ait ? « Et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. »

XII. 43. *Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa querens reouiem, ei non invenit.*

Ac jure merito. Cum enim quis semel ereptus malis ad meliorem frugem reversus non est, multo graviora prioribus patietur ; idcirco dixit, « non invenit requiem, » ut ostendat hujusmodi hominem necessario dæmonum insidiis **40** capiendum. Duo enim hic ad bonum incitamenta habuit, experientiam prioris mali et liberationis beneficium. Imo vero et tertium accedit : pejora patiënti communatio. Verumtamen nullo eorum devenere meliores : inhabitabat ipsos spiritus nequam, et eum in *Egyptio* sacrificarent, *Egyptiis* etiam moribus cum eis vivebant, ac legibus, plenique erant omni immunditia. Postquam per Moysen liberati sunt, legemque habuerunt paedagogum ad veri Dei cognitionis lucem vocantem, ejectus est profanus et immundus spiritus. Quia vero in Christum non crediderunt, rursus eos dæmonium invasit. Invenit enim cor eorum nudum ac vacuum ab omni pietate et quasi scopis mundatum, et inhabitavit in eis. Ut enim Spiritus sanctus, cum viderit cor hominis vacuum ab omni immundicie, et commoratur, et aulam suam collocat, et in eo requiescit, ita spiritus immundus animabus reprobatorum amat immorari.

XIII. 3. *Et locutus est eis multa in parabolis dicens : Ecce exiit qui seminat, seminat.*

Idcirco in Parabolis loquitur Christus, ut ostendat sese esse, de quo erant prophetæ, ac de qua dixit David : « Aperiam in parabolis os meum »²⁴, « Quidam vero alias prophetarum dixit : « Ecce rex iustus regnabit, et principes cum iudicio regent, et erit homo abscondens sermones suos. »

41 XIII. 12. *Qui enim habet, dabitur ei, et abundabit ; qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo.*

Qui dociles fuerint et bene parati ad perceptio- nem divinarum institutionum, in iis habitabit Spiritus sanctus, augens in ipsis dona sua. Qui vero

Obte γάρ τῷ Πατρὶ ἐπίστευσαν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἀπέστησαν. Τοῦ μνηστευαμένου τὴν ἀνθρώπειαν καὶ νυμφευσαμένου, κατὰ τὸ εἰρημένον : « Καὶ μνηστεύομαι σε ἐμαντὼν εἰς τὴν αἰώνα. Προσεκολλήθησαν δὲ τῷ Σατανᾷ, τὸν τῆς νοητῆς περινείας τρόπον ἀποτελούντες. Δείκνυσκεν ἔως τὸν πάντα τῷ Πατρὶ ἴσον· εἶγε καὶ τὸ σημεῖον ὃνδι τοῦ προφήτου. »

"Όταν δὲ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξελθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνθρώπων τόκων ζητοῦντας πράκτους, καὶ οὐκ εὑρίσκει.

Καὶ μάλα εἰκότως. « Όταν γάρ ἀπαξ τις ἀλευθεροῦει τῶν κακῶν μὴ σωφρονισθῆ, πολλῷ χαλεπώτερα πάστεται τῶν προτέρων. Διὰ γάρ τοῦτο εἰπεν· « Οὐκ εὑρίσκει ἀνάπτασιν, » ἵνα δεῖξῃ διειπάντας καὶ ἐνάγκης λήψεται τὸν τοιαῦτον ἡ τῶν δαιμόνων ἰκενοῦλη. Καὶ γάρ ἀπὸ δύο τούτων τὸν τοιούτον ἄγνωστην εἴδει, ἀπό τε τοῦ παθείν πρότερον, ἀπό τοῦ ἀπαλλαγῆναι. Μᾶλλον δὲ καὶ τρίτον πρόστατον, ἡ τοῦ χείρονα πεισεσθαι ἀπειλή· ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς τούτων ἐγίναντα βελτίους. Ἡν αὐτοῖς ἔνοικον τὸ πνηρὸν πνεῦμα, καὶ δέ τε ἐν Αἰγύπτῳ θήτευον, καὶ τοῖς Αἰγύπτοις διαζῶντες θεοὺς τε καὶ νόμους, μετοῖοι ἦσαν πάσης ἀκαθαρσίας. Ἐπειδὴ διὰ Μωϋσῆς λαλύτρωνται, καὶ νόμον ἐσχήκασι παιδαγαγόντες τὸ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας καλοῦντα φῶς, ἀπελήλει τὸ βέβηλον καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πεπιστεύκασιν εἰς Χριστὸν, πάλιν αὐτοῖς ἀπεδήμητε τὸ δαιμόνιον· εὗρε γάρ αὐτῶν τὴν καρδίαν γυμνήν, καὶ σχολάζουσαν ἀπὸ πάσης εὐσεβείας, καὶ οἰωνούσσαρωμένην, καὶ κατόρχησεν ἐν αὐτοῖς. Πεπέργατο τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, δεινὰ δέῃ καρδίαν ἀνθρώπου σχολάζουσαν ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας, καὶ ἀνατίθεται, καὶ κατοικεῖ, καὶ ἐπαναπάντεται τὸν αὐτὸν οὐτω τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, ψυχαῖς ἀνθρώπου διαιτᾶσθαι φίλει.

Καὶ ἀλάισσεν αὐτοῖς πολλὰ ἀπὸ παραβολῶν, λέγων· « Ιδού ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν.

Διὸ τοῦτο ἐν παραβολαῖς λέγει ὁ Χριστὸς, ἵνα καὶ διὰ τούτων δεῖξῃ διειπάντας τὸ προφητευθεῖς, περὶ οὐ εἰπεν ὁ Δαβὶδ· « Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στήμα μου. » Ἐτερος δὲ τις τῶν προφητῶν Ἐφραὶμ· « Ίδοι βασιλεὺς δικαιος βασιλεύει, καὶ δροχοτες μετὰ κρίσις δρεῖσθαι, καὶ ἔσται ὁ ἀνθρώπος κρύπτων τοὺς λόγους; αὐτοῦ. »

« Οστις γάρ ἔχει, δοθῆσται αὐτῷ, καὶ περισσευθῆσται· οστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ δέῃ δρθῆσται ἀπ' αὐτοῦ.

Τοῖς εὐμαθέσιν ἀνθρώποις, καὶ καλῶς διακειμένοις πρὸς παραδοχὴν θείων λόγων, ἐνοικισθῆσται τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, αὐξάνοντος ἐν αὐτοῖς τὴν χαρίσματα-

²³ Osee ii, 19. ²⁴ Psal. lxxvii, 2. ²⁵ Isa. xxxiii, 1.

Τοῖς δὲ σπινθῆρα φωτὶ; κεντημάνοις, καὶ τούτου ἀμελήσασι, οὐετίθεσται πάντως καὶ ἀρθήσεται ἀπ' αὐτῶν καὶ τὸ σμικρότατὸν διάρτερον εἰχον. Τοῦτο δὲ ιουδαῖοι πεπόνθασι λαβόντες φῶς ἐκ τοῦ νόμου, καὶ πολυπλασιάσαντες· ἀλλὰ καὶ τῆς ἀληθείας ἀλθούτης ἀμβλωπήσαντες πρὸς αὐτήν, ἀφηρέθησαν διέκετηντο. Ὅμην τοὺς πιστεύσασι, φησιν, ἔδθη ἡ χάρις· τοῖς δὲ λοιποῖς οὐδαμῶς· καὶν ἔχωσι τι φῶς, οὐετίθεσται αὐτοῖς, διὰ τὸ κεκτήσας μὲν, μὴ ἐπιμελεῖσθαι δὲ αὐτοῦ. Ὁ γάρ Θεὸς δίκαιος ὁν, δίκαιος καὶ τὰς ἀντιδόσεις ποιεῖται.

extinguetur ipsis, quod possessioni usum adjungere non meretur reddit.

Τὸ εἰπεῖν, « Μήποτε ἐπιστρέψω καὶ λάσομαι (1) αὐτοὺς, » ἐπιτεταμένην ἐμφανίει δυστροπίαν· πλὴν καὶ ἐπιστωμένου ἔστιν καὶ ἐρεθίζοντος· δείχνυσι γάρ διὰ ἐκεῖνην ἐπιστρέψων, ἵδται αὐτοὺς· διὰ γάρ τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, οὕτως λαλεῖ. Ἐπει τὸν διὰ τὴν διάθησαν (2) οἱ πάλαι ἄγιοι καὶ πληρεστάτην ἔσχον τὴν ἐπ' ἀγαθοῖς θυμηδίαν.

Μακαρίζει οὖν αὐτοὺς, ὡς ἀκηκότας τῆς τοῦ Ιησοῦ φωνῆς, καὶ ἀξιωθέντας τῆς αὐτοῦ θέας, δι' οὗ καὶ ἐν φῇ τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ ἐώρων φύσιν νοητῶν, ὃν τὴν διάθησαν (3) οἱ πάλαι ἄγιοι καὶ πληρεστάτην ἔσχον τὴν ἐπ' ἀγαθοῖς θυμηδίαν.

Ἄλλην παραδολὴν ἀλλάζειν αὐτοῖς.

Μή θαυμάσῃς δὲ εἰ περὶ βασιλείας διαλεγόμενος, κόρκου καὶ ζύμης ἐμνήσθη· ἀνθρώποις γάρ διελέγετο ἀπέτροις καὶ ιδιώταις, καὶ δεομένοις ἀπὸ τούτων ἐνάγεσθαι· οὗτῳ γάρ ἦσαν ἀφελεῖς, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα πάντα δεπθῆναι ἐρμηνείας πολλῆς.

Καὶ βαλούσσεις ἀποτούς εἰς τὴν πάμικον τοῦ πυρός. Ἐκεῖ δέσται ὁ κλαυθμός καὶ ὁ βρυγμός τῶν δδότων.

Οτι δὲ οἰκουμενικὴ γέγονεν ἡ διὰ Χριστοῦ κλήσις, αὐτὸς πιστώσεται λέγων ἐναργῶς· διὰ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων τὸ λίνον ἐκ παντὸς συνάγει γένους. Καὶ ὥσπερ οἱ τῆς τῶν Ιχθύων Θήρας ἐπιστήμονες, καὶ θαλασσοργάκιδεν ἔχοντες ἐπιτήδευμα, χαλῶσι τὸ λίνον οὐ διακρίνοντες, ἀλλ' ὅπερ ἐν τοῖς βρόχοις ἐναποληφθῆ, τοῦτο πάντη καὶ πάντες ἔλκουσιν εἰς γῆν· οὕτω καὶ ἡ θαυμαστὴ καὶ πολύπλοκος τῶν λεπῶν μαθημάτων διδασκαλία, ἣν οἱ καλοὶ ἀλιευταὶ ἀπόστολοι ἐπελεῖαν, ἐκ παντὸς ἔλκει γένους, καὶ συνάγει πρὸς θεόν· συνάγει δὲ μέχρι καιροῦ, δὲς πληρωθήσεται κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συντελείας, καθ' ὃν τοὺς σταγηνεύθεντας, ἐκτὸς τοῦ βίου ἔλκυσαντες, οἱ ἐπὶ τούτῳ τεταγμένοι ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, τὴν πάντων διάκρισιν ποιήσονται, ἀφορήσοντες τοὺς πονηρούς ἐκ μέσου τῶν δικαίων.

Ο δὲ εἶπερ αὐτοῖς· Διὰ τοῦτο πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς εἰς βασιλεῖαν τῶν οὐρανῶν, δύοιδες ἔστιν ἀνθρώπων οἰκοδεσπότης, δοτις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καὶ τὰ καλαῖα.

Γραμματεύς ἐστιν δὲ διὰ τῆς ἐπιμόνου ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν, τῆς τοῦ Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας, θησαυρὸν

A scintillam lucis unicam habuerint, et ipsam excitare neglexerint, in illis et ipsa extinguerint prorsus, tollereturque ab eis illud ipsum minium quod prius habuerant. 42 Id Iudeis contigit. Hi enim cum lucem legis accepissent, nec eam bono ipsius usu multiplicassent, quinimo ad oborientem ultra ingerentemque se veritatem voluntarie cœscentes, suis se tenebris involvissent, illa ipsa quam prius obtinebant, exigua luce privati sunt. Vobis autem, inquit, qui credidistis, data est gratia: ceteris, non item; sed et si lucis quedam radium habuerint, non curaverint. Justus enim Deus juste cuique quod meretur reddit.

B Hæc verba, « Ne forte convertam et sa- nem. eos, » intensam significant perversitatem; sunt tamen allicientis et excitantis. Innuit enim, si modo conversi fuerint, se illos sanaturum; ne quo hæc dicit nisi propter illorum salutem: alioquin, nihil omnino ipsum dicere oportuit, sed tacere; verum non propter propriam gloriam, sed propter illorum salutem omnia agit.

Beatos illos prædicat, ut qui audire vocem Filii et ejus visione frui digni habiti sint, per quem et in quo Dei Patris naturam videbant intelligibiliter; quod sanctis veteris Testamenti concessum nouuit, et si plenissimam a honorum possessione ha- buerint lætitiam.

43 XIII, 33. Aliam parabolam locutus est eis.

Ne mireris autem, si de regno disserens, sinapis et fermenti meminit; homines enim alloquitur ignoros et idiotas, quicque his duci debeant: adeo enim erant simplices, ut post hæc omnia, magna etiam indigerent interpretatione.

XIII, 30. Et mittent eos in caminum ignis; ibi erit fletus et stridor dentium.

C D Universalem suisse Christi vocationem, ipse cre- ditur expresse dixisse: quia evangelicarum prædi- cationem rete ex omni genere colligit. Et ut capturæ piscium gnari, ac marino operi intenti, non discer- nentes rete luxant, sed quidquid laqueis irretitum est, hoc indiscriminalim et omnino in terram peritra, hunt: ita quoque virtus prædicationis, et mirabilis et mukifaria sacrorum dogmatum doctrina, quam boni piscautores apostoli contexuerunt, ex omni ge- nere attrahit, et colligit ad Deum. Colligit autem usque ad tempus quod implebitur tempore consummatio- nis, quando captios sagena, et vita extrabentes angeli ad hoc a Deo ordinati, omnium instituent discretio- nes, separantes malos de medio justorum.

44 XIII, 52. Hic autem dixit eis: Ideo omnis scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patris- milias, qui profert de thesauro suo nova et vetera.

Scriba est, qui per constantem lectionem Scriptu- rarum Novi et Veteris Testamenti, thesaurum co-

(1) Leg., sicut N. T. Gr., ἐπιστρέψωσι καὶ λάσοματ.

(2) Lego ὡν οὐκ ἔξιθ., et mox εἰ καὶ πλ. r. p.

gnitionis sibi reponit. Ideo beatos dicit comprehendentes in se legalem et evangelicam disciplinam, ita ut promant ex thesauro suo nova et vetera: ut etiam alibi ait: « Mittam vobis sapientes et scribas. » Videsne quomodo Veterem non rejiciat, sed laudet legem, thesaurum eam vocans? Adeo ut quicunque divinarum Scripturarum iguari sunt, patres familias esse non possint; neque divites, quicunque neque ipsi habent, nec ab aliis accipiunt, sed vident scriptos fauere pereunte: non tantum autem hi, verum etiam haeretici procul ab hac beatitudine sunt. Non enim proferunt nova et vetera; neque iam vetera habent, ideoque neque nova. Quonobrem igitur hi qui nova non habent, et Iudei, neque vetera habent, sed utrisque privati sunt, hæc enim sibi invicem colligata sunt, et conuexa. Andiamus igitur, quicunque lectionem Scripturarum negligimus, quale damnum patiamur, quantum pauperiem: non enim operum gubernationem accipimus, qui ipsas leges, quibus gubernandi sumus nescimus. **45** Qui vero divites sunt, assidue vestimenta sua excutient, ne linearum esse quænt; nos autem, linearis pejorem videntes animis nostris officientem oblivionem, non insistimus libris, per quos anima ornatur.

XIII. 36. Et teniens in patrum suum.

Civitatem suam Nazaretum esse faterur, qualiter videlicet definitio in corpore erat, et carne tantummodo limitatus, is qui alioqui immensurabilis erat Deus. Nam quia Deus simul homoque est, modo quidem quatenus Verbum est de Patre effulgens, totus cœlū talis in carne quoque intelligitur. Vicissim aliquando quatenus caro est, etiam si naturaliter Verbum est, et in sua naturali unione consistens, cœlū si totus homo esset, intelligi solet: ita ut divinitatis etiam attributa naturaliter applicentur cœlū sine carne existenti qui in carne est; vicissimque humanitatis attributa assignentur quasi divinae naturæ proprietates non habent, etiam si revera Deus suæ naturæ est. Igitur quatenus Deus intelligitur, nullum requisitionis suæ locum habet, quia loco, circumscriptione, mensura figuraque omni excelsior est. Quatenus autem æque ac nos homo intelligitur, prorsus cum carne sua et in locis est, et propriam civitatem habuisse dicitur.

XIV. 15. Dimitte turbas.

Quid illud dimittit sit, diligenter inquiramus. Qui-dam enim eorum qui Christum sequabantur et sub improborum parentum tenebantur potestate, ab illis liberari rogabant; alii vero ab aliis infirmitatibus

*** Matb. xxiii, 36.**

(1) Πόλιν — ἀσχημένα. Mai B. N. II, p. 480.

(2) Ταῦτά τοι hoc loco nonnisi de duarum naturarum sub unica persona adunatione intelligi potest, cum centies alibi utriusque in Christo naturæ conservatiōem Cyrilli affirmaverit. Hujusmodi dictum aliud Cyrilli celebre fuit in ep. ad Succentum: *una est Dei Verbi incarnata natura*. Attamen vocabuli hujus ταῦτῆς causa, puto Monophysitas

A γνώσεως ἑαυτῷ ἀποθέμενος. Διὸ μακαρίζει τοὺς αὐτογάνωτας τὸν ἑαυτοῖς νομικὴν παιδείαν καὶ εὐήγελκήν, ὡστε ἐκδάλλειν ἐκ τοῦ θησαυροῦ νέα καὶ τελείᾳ· καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· « Ἀποστελῶ δὲ τοὺς σοφοὺς καὶ γραμματέας. » Εἶδες τῶν οὐκ ἐκδάλλειν τὴν Πελαιάν, ἀλλὰ καὶ ἐγκωμιάζει, θησαυρὸν εὐήγελκην καλῶν; « Ωστε δοι τῶν θείων εἰσὶν διπειροὶ Γρεφοί, οὐκ ἀν εἰν οἰκοδεσπόται, οὐδὲ πλούσιοι, δοι μήτραι αὐτοῖς ἔχουσι μήτρας παρ' ἔτέρων λαμβάνουσι, ἄλλα πειραρῶντιν ἑαυτοὺς λιμῷ φθειρομένους· οὐχ οὔτι μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ αἰρετικοὶ ἐκτός εἰσι τοῦ μακαρισμοῦ τούτου. Οὐ γάρ ἐκδάλλουσι κατενά καὶ καλαί· οὐδὲ γάρ ἔχουσι τὰ παλαιά, διὸ καὶ οὐδὲ κατενά. Ωστέ οὖν οἱ κατενά οὐκ ἔχοντες, ὡς Ιουδαιοί, οὐ παλαιά ἔχουσιν, ἀλλ᾽ ἐκατέρων ἐστέργηται. Ταῦτα γάρ ἀλλήλοις συνδέδεται καὶ συμπλέκεται. Ἀκούειν τοινύν δοι τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν ἀμφούμεν, δοσην ὑπομένοντεν βλάβην, δοσην πενίαν· οὐ γάρ ποτε τῆς διὰ τῶν ἔργων ἐπιλαθεμέθα πολιτείας οἱ μηδὲ αὐτοῖς τοὺς νόμους εἰδότες καθ' οὓς; κατεύεσθαι χρή· ἀλλ' οἱ μὲν πλουτοῦντες συνεχές τινάσσουσιν αὐτῶν τὰ ιμάτια, ὡστε μὴ στρέψηται γίνεσθαι. Ήμεῖς δὲ σηςδες χαλεπώτεροι δρῶτες; τῇ λήθῃ λυμανιομένην ἡμῶν τὴν ψυχὴν, οὐκ ἐντυγχνούμεν βιθύνοις δι' ὧν καλλωπίζεται ἡ ψυχὴ.

Kai ἀλλών εἰς τὴν πατέρδιαν αὐτοῦ.

Πόλιν (1) δὲ οἰκείαν ὁμολογεῖ τὴν Ναζαρὲτ, ἀπεποιημένος διὰ τὸ σῶμα, καὶ διὰ μόνην τὴν σάρκα μετρούμενος, καίτοι κατὰ φύσιν ἀμέτρητος ὡν ἡ Θεός· ἐπειδὴ γάρ ἐν ταυτῷ Θεός τέ εστι καὶ ἀνθρωπός, ποτὲ μὲν ἢ Λόγος ἐστιν ἐκ Πατρὸς ἀναλόγος, δῆλος ὡς τοῦτο ὑπάρχων νοεῖται πετάσαρκός· ποτὲ δὲ πάλιν ἢ γέγονεν σάρκη, καίτοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων Λόγος, καὶ ἐν ταυτότητι (2) τῆς ίδιας φύσεως ἀρρητείσμανος, νοεῖται πάλιν ὡς δῆλος ὡν ἀνθρωπός· ὡς καὶ τοὺς τῆς θεότητος αὐτῷ κατὰ φύσιν ἐναρμόζεσθαι λόγους, ὡς οὐκ ἔχοντες κατὰ φύσιν τὰ τῆς θεότητος ίδια, καὶ εἰ Θεός κατὰ φύσιν θετικός ἢ μὲν νοεῖται Θεός, οὐδένα τῆς καταπαύσας ἔχει τόπον· ἀνωτέρω γάρ τόπου καὶ περιγραφῆς καὶ μέτρου καὶ σχήματος· ἢ δὲ νοεῖται καθ' ἡμέραντος, δῆλον διε μετά σαρκὸς καὶ ἐν εόσπιτι λοι, καὶ πόλιν ίδιαν ἀσχημάτις λέγεται (3).

D

Ἄκαλυπτον τοὺς δικλούς.

Tι τὸ ἀκάλυπτον ἐστιν, ἐξιτάσωμεν ἀκριβῶς. Οἱ μὲν τῶν ἀκολουθούντων τῷ Χριστῷ, πονηρῶν πατέρων συνεχόντων αὐτοῖς, ἀπαλλάξεσθαι παρεχόντων· οἱ δὲ καὶ τιέρων ἀρρωτημάτων ἐζήτουν ἀπόθεσιν.

inter sua ex Cyrillo excerpta hoc etiam colloca-visse.

(3) Admiremur adhuc in hoc egyptio fragmento studium Cyrilli affirmandæ Verbi deitatis æternae. Tulit utique Alexandria Arium; sed hunc opposuit divina providentia ex ipsa urbe alexandrina trinophales debellatores, Petrum martyrem, Alexandrum, (de quo nos postea), Athanasium, Cyrillum.

Ως οὖν εἰδότες οἱ μαθηταὶ, διὶ κατανεύσας μόνον ἀποπεράνει τοῖς κάμνουσι τὸ ποθεύμενον, Ἀπόλυσον αὐτοὺς, φασιν, οὐκ αὐτοὶ μᾶλλον ἀκηδῶντες ὡς παραπούσαντες τοὺς καιρούς, ἀλλὰ τῆς εἰς τοὺς δχλούς ἀγάπης ἔχομενοι, καὶ οἶον μελετῶντες ἡδη τὴν πομπαντίκην ἐπιστήμην, καὶ τοῦ κήδεσθαι λαῦν ἀρχόμενοι.

Καὶ καλεύσας τοὺς δχλούς ἀπακλιθῆραι ἐπ. τοὺς χόρτους, λαβὼν τοὺς πέτρας ἀρτούς, καὶ τοὺς δύο ἱχθύας, ἀπαλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, εὐλόγησε, καὶ αλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἀρτούς, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς δχλοῖς.

Τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον κληρῶν ὁ Σωτὴρ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέπει· καὶ γάρ δούλου μορφὴν ἀναλαβεῖ, θεός ὁν κατέ φύσιν. Καὶ διὰ τῶν χειρῶν τῶν μαθητῶν δίδωσι τὰς τροφὰς τοὺς δχλοῖς τὴν τῶν ἀγῶνων αἰνιετόμενος πρὸς Θεὸν ἐγγύητα. Διὸ οἱ μῆτοι τοῦτοι ἔξω ἀστήκασιν αἴτους.

·Ινα διὰ τρόπου παντὸς θεός ὧν φύσει ἐπιγινώσκηται, πολυπλασιάζει τὸ βραχὺ, βλέπει τε εἰς οὐρανὸν, οἷον τὴν ἀνωθεν εὐλογίαν αἰτῶν. Ἐποίει δὲ τοῦτο οἰκονομικῶς δὲ τῆμας; Ἔστι μὲν γάρ αὐτὸς πάντα πληρῶν, τῇ ἀνωθεν καὶ παρὰ Πατρὸς εὐλογίᾳ. ·Ινα δὲ μάθωμεν τῆματα, διὰ τραπέζης ἀρχόμενοι καὶ μέλλοντες ἄρτους διαχλέψαν, Θεῷ προσάγειν δρεῖλομέν, ὑπὲιπας ὥστερ ἐνθέντες χερούς, καὶ τὴν ἀνωθεν εὐλογίαν ἐπ' αὐτοὺς καταφέρειν.

Καὶ ἔφαγον κάρτες, καὶ ἔχορεάσθησαν, καὶ ἤρετο περισσεύον τῶν αλασμάτων δίδωσι κομμάτους κλήρεις.

Τὸ τῶν δρτῶν περισσεῦσι τὰ κλάσματα, πληθύος ἀνθρῶν οὐκ ἀλιγῆς κατακορεσθεῖσας, πληροφορία σαφῆς ἀν γένειστο, εἰ τῆς φιλοξενίας τὸ χρῆμα πλουσίων ἔχει παρὰ Θεοῦ τὴν ἀντέκτισιν. Ἐξεστὶ δὲ ίδεν τοῖς ἀρχαιοτέροις θαύμασι τὰ νέα συμβαίνοντα, καὶ μᾶς δύτα καὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἴνεργηματα. Ἐβρεῖεν ἐν ἑρήμῳ τὸ μάννα τοῖς ἐξ Ἱεραχῆ ἀλλ' ίδιον δὴ πάλιν ἐν ἐνδεικ τροφῆς κεχορήγησεν ἀφθόνως οἷον ἐξ οὐρανοῦ καθιεὶς αὐτῆι. Τὸ γάρ πολυπλασιάσαι τὸ βραχὺ, καὶ οἶον ἐκ τοῦ μηδενὸς τὴν οὕτω πολλὴν ἀποθρέψαι πληθὺν, οὐκ ἀποσικῆς ἀν εἰη τῷ πρώτῳ σημειῷ.

Οἱ δὲ ἀσθλοτερες ἥσαν ἀρτοὺς ὥστε περικατισχλίσαι, χωρὶς γυρακῶν καὶ καυδῶν.

Ἐκλεκτὸν δὲι θεῷ τὸ ἀρέψεν, ὡς μαχιμώτατον, καὶ εἰς ἡδην ἐλθεῖν, ἥγουν εἰς εὐεξίαν πνευματικήν, καὶ σπερματίζειν, καὶ τοὺς λοιποὺς διδάσκειν δυνάμενον, καὶ διαιμετρεῖν εἰς μέτρον ὑπεικας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ Ιοχύνον.

Καὶ ἀπολύσας τοὺς δχλούς ἀρέσθη εἰς τὸ δρός κατ' ίδιαν προσεύκασθαι. Νύθιας δὲ τερομέτης, μόνος δὲ ἀστεῖ.

Ηρωεύκτεις οὐδὲ ὅντες δεδμενῆς τινος ὁ Θεός, ἀλλ' ὡς ἀρχαρεῖς τὰς ὑπὲρ τῆμῶν ἰκεστας ποιούμενος· καίτοι καθ' δ νοεῖται καὶ ἔστι θεός φύσει αὐτὸς χορηγῶν τοῖς ἀγοῖς τὰ αἰτήματα. Εὔχεται δὲ ίως;

A liberationem. Tanquam igitur nossent discipuli fore, ut vel ammendo tantum laborantibus desiderata concederet, Biunite eos, aiunt, non ipsi magis affecti molestia ut tempore importuno, sed acti sua in turbas charitate, et quodammodo meditantes jam curam **46** pastoralem, ac de populo solliciti esso Inripientes.

XIV, 19. *Et cum füssisset turbas discumbere super fenum; accipiens quinque panes, et duos pisces, suscipiens in cælum benedixit, et fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis.*

Assumptæ humanitatis mysterium implens Salvator in cælum suspicil: eternū servi formam sumisperat cum Deus esset natura ²⁷. Per manus porro B discipulorum dat escas turbis, sanctorum familiaritatem ad Deum commendans. Quare qui tales non essent, seorsim ab illo stabant.

Ut omnino modo, cum Deus esset natura, innotescat, multiplicat paucitatem, suspicil in cœlum tanquam ad supernam eorum benedictionem. Faciebat autem hoc secundum imbecillitatem nimirū assumptæ propter nos. Nam quatenus ipse in cœlo apud Patrem est, omnia inplet supra et Paterna benedictione; ut discamus nos incipientes vesci ac panes frangere, osserre prias eos ipsos Deo debere, supinis ad cœlum imponentes manibus; atque ita supernam **47** in ipsos benedictionem devocare.

XIV, 20. *Et manducaverunt omnes, et saturati sunt, et talorunt reliquias duodecim copinos fragmentorum pleros.*

Illi autem, panum superesse fragmenta, tanta virorum multitudine saturata, confirmatio clara esse potest hospitalitatem copiosam a Deo consequi remunerationem. Videre autem licet antiquis miraculis hæc nova congruere, et unius ejusdemque virtutis esse opera. Manna pluit in deserto Israelitis; at ecce rursus in deserto, indigentibus alimento, copiose suppeditat, quasi ex cœlo illud deferens. Multiplicari enim **48** illam paucitatem, et quasi de nihilo tantam alore multitudinem, non absimile erat priori signo.

XIV, 21. *Manducantium autem fuit numerus quinque milia virorum, exceptis mulieribus et parvulis.*

Electum Deo semper genus masculinum, quippe pugnacissimum, et quod ad perfectam ætatem venire possit, videlicet spiritualem habitum, ac reliquos docere, et coæquare in mensuram ætatis plenitudinis Christi ²⁸ valens.

49 XIV, 23. *Et dimissa turba ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto, solus erat ibi.*

Orat non, prout aliquo indigens Deus, sed tanquam princeps Sacerdotum pro nobis supplicat: licet secundum quod intelligitur et est Deus natura, ipse sanctis postulata concedat. Orat autem usque

²⁷ Philipp. II, 6. ²⁸ Ephes. IV, 13.

ad vesperam, ut ostendat non facile tedium illius ad nos subire debere, sed exspectandum esse, ac longiorimatem exhibendam: hic quidem igitur ascendit, ibique eravit. Discipuli vero iterum jactantur fluctibus ac hiemem velut ante sustinent, sed tunc quidem cum ipsum haberent in navi, id passi sunt, nunc secum existentes soli; seorsim enim paulatim ad majora eos perducit animaque ut generoso animo omnia perferrere discant. Propriea, cum primo quidem periclitarentur, aderat quidein, sed dormiebat, adeo ut paratus minime esset ad ferendum illis solatium. Nunc vero ad majora eos dicens, ne hoc quidem praestat, sed abit, et in medio mari permittit hiemem exsurgere, ut unde spem salutis expectarent, **50** non haberent; ac tota nocte eos jactari sinit, excœcum, ut ego quidem arbitror, eorum cor excitans: ut tanto timore, quem et tempus et tempestas faciebant, perculsis majus sui desiderium ac firmorem et assiduum memoriam conciperent. Ideo non statim eis adstitit.

XIV. 27. Confidite, ego sum.

Dicens, « Confidite, » fidem repetit per quam salvatur unusquisque in Christum sincere credentium; addens vero, « Ego sum, » omnem timorem solvit: Ego enim, inquit, sum, ego qui omnia possum facere.

51 XV. 7. Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.

Accesserunt quidam Iudeorum et consecrare voluerunt animas suas Deo, tanquam in figura quidem adhuc et in umbra; secundum legem tamen conscientes, suorum ipsorum pretia sacerdotibus, ac divino altari afferunt: sed cupiebant quidem nonnulli hanc gloriam, sancti, inquam, esse ac sacri, divinumque anathema; inopia autem pecuniarum cupiditatem hanc præscindebant. Adhortantibus autem eos, cum opus esset, ad hoc Scribis ac Pharisæis (admodum enim pecuniarum erant amantes), reverentiam in parentes prætendebant, vereque dicebant vix posse se sibi ipsis illisque necessaria suppeditare. Hi vero c contra suadere audebant, pro nihil ducendas esse pecunias propter Deum, et si accederent parentes consuetum ab eis ministerium postulantes, dicendum esse docebant patri aut matri: « Munus est, quodcunque ex me tibi profuerit, » id est, Quodcunque a me acceperis, cognosce divino derogatum esse anathemati, et sacris pecuniis manus esse injectas. Consecravi enim memet Deo, et tanquam dono addixi. Parentes vero rerum sacrarum damnum veriti, legibusque de his latis perculti, cum patientia hoc concoquebant, ac **52** religionem in Deum sibi fieri famis pretextum patiebantur, obmurmurantes forte etiam divino præceptio in suas opportunitati.

(1) Catena Crameri p. 418 addit: Διδάσκει δὲ καὶ τοῦτο· ὥστε ἐν φρεσίᾳ, φρεσίομέν ταῖς κοινωφελῆ λαλεῖν τοῖς ἐντυγχάνουσιν, καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην διδάξειν καὶ διδασκαλίαν, ἐπὶ τὴν προσευχὴν χω-

ρεπάρας, ἵνα δεῖξῃ δις οὐ γρὴ ἀψικόρως ἔχειν περὶ αὐτοῦ, δὲλλὸν ὑπομένειν, καὶ μακροθυμίαν ἐνδέσκειν (1). Οὐ μὲν οὖν ἀνέδαινεν ἐκεῖσε, καὶ προστίχετο· οἱ δὲ μαθηταὶ κλυδωνίζονται πάλιν καὶ χειρῶνα ὑπομένουσιν εἰον καὶ πρότερον. Ἀλλὰ τότε μὲν ἔχοντες εὐτὸν ἐν τῷ πλοιῷ τοῦτο ἐπασχον, νυνὶ δὲ καὶ ἐκτούς διτες μόνοι. Καὶ γάρ ἡρέμα καὶ κατὰ μειχρὸν ἐπὶ τὰ μείζονα αὐτοὺς ἀνέγει, καὶ ἐμβιβάζει εἰς τὸ φέρειν πάντα γενναῖος· διὰ δὴ τοῦτο, ὅτα μὲν πρῶτον κινδυνεύειν ἐμέλλον, παρῆν μὲν, ἐκάθευδε δὲ, ὃς μὴ ἔτοιμος δύναι τὴν παραμυθίαν αὐτοῖς· νυνὶ δὲ ἐπὶ μείζονα δύων αὐτοὺς ὑπομονήν, οὐδὲ τοῦτο· ἀλλ᾽ ἀπεισι καὶ ἐν μέσῃ θαλάσσῃ συγχωρεῖ τὸν χειρῶνα διεγερθῆναι, ὥστε μηδὲ προσδοκήσαι ποθεν ἐλπίδα σωτηρίας, καὶ δῆλην τὴν νύκτα ἀφίησιν αὐτοὺς κλυδωνίζεσθαι, διεγείρων αὐτῶν, ὡς οἷμαι, πεπωρωμένην τὴν καρδίαν. Καὶ γάρ τοιούτον διώδος, διὰ μετὰ χειρῶνος καὶ διὰ καρδίς ἐποιεῖ· μετὰ δὲ τῆς κατανίξεως καὶ εἰς ἐπιθυμίαν μείζονα αὐτοὺς ἐνέβαλε τὴν ἁυτοῦ, καὶ εἰς μνήμην δημεκῆ· διὸ τοῦτο οὐκ εὔθεως αὐτοῖς ἐπέστη.

Θαρσεῖτε, ἔγρα εἰμι.

Εἰπὼν (2), « Θαρσεῖτε, » τὴν πίστιν ἀπαιτεῖ· διὸ ἡς ἔκαστος τῶν εἰλικρινῶν εἰς Χριστὸν πιστεύοντας σώζεται· ἐπαγαγών δὲ, « Ἔγώ εἰμι, » ἀνει πάντα φόδον· Ἔγώ γάρ, φησίν, εἰμι, διὰ πάντα δυνάμενος ποιήσαι.

Ἔκυρώσατε τὴν ἐρεολήγη τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παρδόσιον ὑμῶν.

Προσηγέαν τινες τῶν Ἰουδαίων καὶ καθιεροῦν ἐπούδαζον τῷ Θεῷ τὰς ἁυτῶν ψυχὰς, ὡς ἐν τῷπερ μὲν ἔτι καὶ σκιᾷ· πλὴν κατὰ τὸν νόμον τὰς περὶ σφῶν αὐτῶν ὀμολογοῦντες τιμᾶς τοῖς ιεροῖσι λαχοῦσι, καὶ τῷ θειῷ προσεδρεύουσι θυσιαστηρίῳ· ἀλλ᾽ ἡσάν τινες ἐφέμενοι μὲν τῆς τοιαύτης δόξης, τοῦ ήγιασμένοι εἶναι, φημι, καὶ λεπτοί, καὶ θείον ἀνάθημα· σπάνε δὲ χρημάτων ἀνακόπτοντες τὴν ἐπιθυμίαν. Προτρεπόντων δὲ αὐτοῖς ἐπὶ τὸ δεῖν εἶναι πρὸς τοῦτο τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων (ἐρεσιχρήματοι οὗτοι λίαν), τὴν εἰς γονέας αἰδὼ προστείνοντο, καὶ ἀληθεύοντες ελεγον, μόλις δύνασθαι ἁυτοῖς κάκενοις τὰ ζωαρκῆ πορίζεσθαι. Οἱ δὲ ἀναπειθεῖν ἐπελματοῦν παρ' οὐδὲν ἡγείσθαι τὸ χρῆμα διὰ τὸν Θεόν, καὶ προσίστειν οἱ γεγενηκότες τὴν συνήθη παρ' αὐτῶν δηγούντες ἐπικουρίαν, χρήγαι λέγειν ἐδίδασκον τῷ πατρὶ ή τῇ μητρὶ, οἵ τε Δῶρόν ἔστιν, δπερ ἀν ἐξ ἐμοῦ ὡφεληθῆσι, τοτέστιν, « Οπερ ἀν ἐξ ἐμοῦ λάβοις, γίνωσκε τὸ θείον παραβλάπτων ἀνάθημα, καὶ χρήμασιν λεπτοῖς τὰς γείρας ἐπάγων· ἀνατέλεικα γάρ ἐμπνῖν καὶ ὡς δῶρον ἐπιγγελματι τῷ Θεῷ. Οἱ δὲ γονεῖς τὰ ἐκ τῆς λεπτουσλίας δεδιύτες βλάβην, καὶ τοὺς ἐπὶ τῷπερ νόμους διαπεφρικότες διεκαρτέρουν οἰμώζοντες, καὶ τὴν εἰς Θεόν εὐσέβειαν πρόφασιν αὐτοῖς γενέσθαι λιμοῦ διετέλεντο, κατακεκραγότες τάχα που καὶ τίς θείας ἐντολῆς ἀδικούσης αὐτοὺς εἰς τὰ καιρώσατα.

ρεῖν.

(2) Εἰπὼν — ποιῆσαι. Cramer. p. 418. Verba διὰ πάντα δυνάμενος ποιῆσαι adduntur ex calena Variliana.

· Διὰ τὸ τοῖνυν, φησιν, ἡκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν; · Ἔδει γάρ, ἔδει τιμῆν τὸν φύταντας, οὐ τῆς εἰς θεόν εὐσεβείας ἔνεκα τὸν ἐπ' αὐτοῖς καταλύειν νόμον. Οὐκοῦν οὖτε τῶν τῷ Θεῷ πρεπόντων ἀμελητέον διὰ τὰ ἀνθρώπινα, οὔτε μὴν εἰσάπαν τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν Θεόν καταμελητέον ἀπονέμοντας δὲ μᾶλλον τὸ τῆς ἀγάπης ἔξαιρετον τῇ πάντων ἀρχῇ, τουτέστι Θεῷ, καθάπερ ἐν τάξει δευτέρᾳ καὶ γείτονι παραχομίζειν εὐθὺς, καὶ εἰς τοὺς τῆς γενέσεως ὑπουργοὺς τὰς αὐτοῖς ὅτι μάλιστα πρετούσας τιμάς.

Οὕκω τοιστές.

Τόὺς μαθητὰς γοῦν ἀσυνέτους διὰ Κύριος φῆσι περὶ τὸ ὄμα στρεφομένους, ὥσπερ οἱ Φαρισαῖοι, καὶ μηδέπω διαβαίνοντας ἐπὶ τὸν ἕσω ἀνθρώπων. Βράματα οὖν, φησι, σώματος ἔχει πλήρωσιν, καρδίας δὲ οὐχ ἔπιπτεται. Τὸ δὲ καρδίας μὴ ἐφαπτόμενον, οὐ δύναται κοινωσαὶ τὸν ἀνθρώπον τὸν ἀληθινὸν, η μὴ καθαρὸν ἀπεργάσασθαι.

Γενηθήσω σοι ἀς θέλεις.

Εἰπὼν (1) δὲ, « Γενηθήτω, » βασιλικῶς ἐψθέγξατο· οὐ δι' αὐχῆς τὸ δράμα ἀνύσας, ἀλλὰ διὰ τῆς θεοπρεποῦς ἔξουσίας (2). ᾠηθέντος τοῦ λόγου, τὸ ἔργον οὐ χρονίζει· Θεὸς γάρ δὲ λέγων, καὶ τὸ βῆμα ἐνεργοῦν, καὶ ἡ δύναμις πανταχοῦ.

Μόστε τοὺς δχλους θαυμάσαι.

Οὗπω τὸ τοῦ Κυρίου κατέμαθον ἀξιώματα ὅτι Θεός εστιν· ἀλλ' ἀνθρώπων ἐνόμιζον αὐτὸν φιλόν. Διὸ καὶ τῷ Θεῷ Ἰσραὴλ τὴν δόξαν ἀπέπεμπον.

Οἱ δὲ ἀσθλοτες ἡσαν τετρακισχιλιοι ἀνδρες, καρπὶς γυναικῶν καὶ παιδιών.

Ἐκ πολλῶν (3) δείκνυσιν διὰ Θεός ἔστι. Καὶ οὐδὲν ἔτιον ἐκ τοῦ τρέφειν ἐν ἐρήμῳ τὸν δχλον. Τούτῳ γάρ παρίστησιν, οἰονεὶ πως ἀκων διὰ τὴν ἀνάγκην, καὶ τὸ τῆς τροφῆς δυσπόριστον ποιῶν τὸ τῶν δρτῶν σημεῖον· διὰρ ποὺν ἀν ἐποίησεν ἐν πόλει, διὰ τῶν ἀνθρώπων ἡ ἀφθονία. Πλήν δυνάμενος λόγῳ κραταιῶσαι τοὺς δχλους, τοῦτο οὐ ποιεῖ, διὰ τὸ ἀφανές· τὸ δὲ τῶν δρτῶν ὡς ἐναργῶς δεικνύων τὴν αὐτοῦ θεοπρεπῆ δόξαν ἐποίησε.

Ἄποκριθεὶς δὲ Σίμων Πέτρος, εἶπε· Σὺ εἶ διὰ Χριστοῦ διὰ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶτος.

Οὐκ εἶπεν διὰ Πέτρου· Σὺ εἶ Χριστός, η Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἀλλά· Ο Χριστός, διὰ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Πολλοὶ μὲν γάρ χριστοὶ κατὰ χάριν, καὶ υἱοθεσίας ἀξιώματος, ἀλλὰ μόνος εἰς διὰ τὸν Θεόν. Διὸ μετὰ δρθροῦ ἔφη· « Ο Χριστός διὰ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Εἰπὼν δὲ αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, δείκνυσιν διὰ αὐτοῦ ζωὴν, καὶ θάνατος αὐτοῦ οὐ κυριεύει. Καν γάρ πρὸς διλγον τὴν ἀσρῆ ἡσθένησαν ἀποθανοῦσα, ἀλλ' ἀνέστη, μὴ δυναμένου τοῦ ἐν αὐτῇ Λόγου ὑπὸ δεσμῷ θανάτου κρατεῖσθαι.

Καὶ πύλαι φίδον οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς.

(1) Εἰπὼν — παρταχοῦ. Cramer. p. 125.

(2) Hucusque fragmentum apud Corderium p. 534.

A Iates injurio: « Cur, igitur ait, irritum fecisti præceptum Dei, propter traditionem vestram? » Oportebat enim, oportebat honorare parentes, non propter religionem in Deum legem de ipsis solvere. Non igitur, quæ Deo conveniunt propter humana negligenda sunt, neque omnino homines propter Deum despiciendi: distribuenda vero potius est charitas eximia in omnium principium, id est, Deum, sicut et secundo ordine in proximum statim eam conserre, et vel maxime in vitæ auctores congruos eiis honores.

53 XV, 17. Nondum intelligitis.

Discipulos igitur sine intellectu Dominus ait circa corpus occupatos, sicut Pharisæi, ac nondum ad interiorem hominem ascendentis. Cibi igitur, ait, corpus implent, cor vero non attingunt. Quod autem cor non attingit, non potest communicare verum hominem, aut non mundum efficiere.

XV, 28. Fiat tibi sicut vis.

Cum dicit, « Fiat, » regie loquitur, non precibus, sed auctoritate divina miraculum perficiens. Emissa voce, statim opus sequitur: Deus est enim qui loquitur, verbumque efficit, et potentia ubique præsens.

XV, 31. Ita ut turbæ mirarentur.

Nondum Domini dignitatem noverant; Deum esse ipsum minime adhuc persuasi, sed hominem purum ac simplicem reputabant. Propterea ad Deum Israel gloriam referabant.

54 XV, 38. Erani autem, qui manducaverunt quatuor millia hominum extra parvulos et mulieres

E multis ostendit Deum se esse, præsertim ex eo quod turbam pasceret in deserto. Hoc enim proponit, quasi quodammodo invitus, propter necessitatem et alimenti penuriam ac difficultatem panum miraculum ederet: quod in civitate non fecit, ubi venalium rerum copia. Cum tamen verbo corroborare posset turbas, id non facit, quia id observatum non esset: illud vero de panibus tanquam ad oculum ostendens, Deo convenientem de se concitavit opinionem.

XVI, 16. Respondens autem Simon Petrus dixit: Tu es Christus Filius Dei vivi.

D Non dixit Petrus, Tu es Christus vel Filius Dei, sed Christus, Filius Dei: multi siquidem christi sunt gratia qui et dignitatem adoptionis filiorum consecuti, sed tantum unus natura Dei Filius: ideo cum articulo dixit: Hic Christus, hic Filius Dei. Dicendo autem ipsum esse Filium Dei vivi, ostendit ipsum vitam esse, morte inque illi non dominari. Licet enim ad exiguum tempus caro mortua fuerit infirmata, sed resurrexit, Verbo quod in ea erat minime valente mortis compede detineri.

XVI, 18. Et voriae inferi non prævaluerunt adversus eam.

(3) Hoc fragmentum Cramerus edidit p. 127, sed corruptum et mutilum, cum tamē ex Corderio haberet unde sanaret.

Quemadmodum additione materiae accensa flamma, in maius excrescit, ita etiam persecutionibus Christi Ecclesiam dolere studentes, ad maiorem gloriam ac virtutem eam provexere. Si vero Ecclesia, inquit, non proualeverunt, multo minus nibi: itaque ne turberis, Petrus, cum auditus es tradendum me erueque affigendum. Dein alium quoque honorem profert.

55 XVI. 18. *Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam. Et dabo tibi claves regni cœlorum.*

Animadverte quomodo Domini nūm se summātiū cœlī terræque declarat. Promittit enim quæ supra nostram naturam sunt, imo et supra angelicam conditionem, quæ denique uni et excedenti omnes naturat et majestati attribuere decet. Primo quidem esse Ecclesiam in potestate sua dicit, quam aliqui sacræ Litteræ Deo pōtius quam ulli homini subjectam affirmant. Ait quippe Paulus, Christum sibi illam comparasse quavis macula rugi que carentem¹⁶: quam etiam fundasse dicit, firmitate eidem attributa, quam sit ipse virtutum Dominus, atque huic Petrum pastorem præposuit (1). — Tum subdit: «Et tibi dabo claves regni cœlorum.» Hanc vero vocem nou angelus, non alia quævis rationalis potestas præferre potest. Decet autem potius omniū dominatorem Denim, qui cœli terræque tenet potestatem. Tempus tamen doni resurrectionis hora fuit, cum dixit: «Accipite Spiritum sanctum. Quorumcunque dimiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt¹⁷.»

XVI. 27. *Filius enim hominis venturus est cum gloria patris sui.*

Gloriam dicit transfigurationem commutationemque naturæ nostræ, quæ gloriam incomparabilem habebit, præ qualibet specie in præsentiarum spectabilis.

56 XVI. 24, 25, 28. *Abneget semel ipsum.... Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.... Sunt quidam de his stantibus qui non gustabunt mortem.*

Cum nondum ex alto virtutem accepissent discipuli, par erat eos sorte in humanas incidere infirmitates, ac simile quid cogitantes dicere: Quomodo abnegabit quis seipsum? aut quomodo, qui perdiderit animam suam, inveniet eam? quodnam autem illis hæc patientibus par præmium? Propterea ut eos ab ejusmodi cogitationibus avertat, et quodammodo armet ad fortitudinem, futuræ illis gloriae cupiditatem excitans, ait: «Sunt quidam de his stantibus, » etc., Petrum insinuans ac filios Zebedæi: hi enim in transformatione simul assumpti sunt, quam 57

A Οπερ εἰ τῇ προσθήκῃ τῆς ὑλῆς κατεμένης έπι τὰ μεῖζαν αἱρούνται τὴν φλόγα, οὕτως καὶ οἱ καθεύδειν τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν σπουδάσαντες διὰ τὸ θώματον εὐτὴν εἰς μεῖζον δέξιος προήγαγον καὶ δυνάμεως. Εἰ δὲ τῆς Ἐκκλησίας, φησιν, οὐ κατεχύσθωσι, πολλῷ μᾶλλον ἐμοῦ. Όστε μὴ σὺ φοβηθῇς, Πέτρε, ἐπειδὴν μέλλεις ἀκούειν, διὶ παρεδόθησας καὶ επαυρωθήσομαι. Εἴτα καὶ ἐπέραν λέγει τιμῆν.

Ἐπὶ ταῦτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Κυριακὴν. Καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς Βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

Ἄθρει (2) ὅπως Κύριον ἔαυτὸν ἀποφαίνει συλλήθετὸν ἡρανοῦ καὶ γῆς ὑπισχνεῖται γάρ τὰ ὑπὲρ φύσει τὴν καθ' ἥμας, μᾶλλον δὲ καὶ τάξεως τῆς ἀγγελικῆς, καὶ διὰ μόνη πρέπει χαρίζεσθαι τῇ ἀνωτάτῳ πασῶν φύσει τε καὶ δόξῃ πρώτων μὲν γάρ φησιν ἐφ' ἔαυτοῦ εἶναι τὴν Ἐκκλησίαν καίτοι τῶν Ἱερῶν Γραμμάτων Θεῷ μᾶλλον καὶ οὐδὲν τῶν ἀνθρώπων ἀφιερούντων αὐτὴν· Ἐφη γάρ δὲ Παῦλος, διὶ αὐτὴν ἔαυτῷ παρέστησεν δὲ Χριστὸς μὴ ἔχουσαν σπῖλον ή δυτίδα· Τὸν δὴ καὶ θεμελιοῦν ἐπαγγέλλεται, τὸ ἀκατάσειτον αὐτῇ προσανέμων, ὃς εὐτὸς ὑπάρχων τὸν δυνάμεων Κύριος καὶ ταύτης ποιείνα τὸν Πέτρον ἐφίστησιν. — Εἴτα ἐφη· «Καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.» Ταύτην δὲ φωνὴν οὐκ διγένεος, οὐκ ἄλλη τις λογικὴ δύναμις φθέγγεσθαι δύναται. Πρέπει δὲ μᾶλλον τῷ πάντων κρατοῦντι Θεῷ, καὶ ἔκουσιαν ἔχοντες γῆς καὶ οὐρανοῦ, πλήγη δὲ τοῦ δώρου καρδες ήν τὴς ἀναστάσεως ὥρα, διε εἶπε· «Ἄδετε Πνεῦμα ἁγιον· ἀν τινῶν ἀρῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενταις αὐτοῖς, ἀν τινῶν κρατῆτε, κεκράτηται.»

Μέλλει γάρ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δρχεσθαι ἐτῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ.

Δέξαν (3) φησὶ τὸν μετασχηματισμὸν καὶ μεταλλαγμὸν τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἀσύγχριτον ἔχοντα δέξαν παρὰ τὸ νῦν ὄρθρον σχῆμα.

Ἀπαρησάσθω δαυτόν . . . «Ος γάρ δὲ θεὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σώσαι, ἀπολέσει αὐτήν. δε δὲ ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἐνεκεν ἐμοῦ, εἰρήσει αὐτήν. . . Εἰσὶ τινες τῶν ἀδειῶν οἵτινες οὐ μὴ τεύσωται θαράτον.

Ἐπειδὲ πάντα τὴν ἐξ ὑφους δύναμιν ἐσχηκότας τοὺς μηθῆτας, εἰκός ἦν τάχα που καὶ ἀνθρωπίνας περιπεσεῖν ἀσθενεῖται, καὶ τι τοιοῦτον ἐννοηκότας, εἰπεῖν· Πῶς ἀρνήσεται τις δαυτόν; ή πῶς ἀπωλέσεις τὴν δαυτοῦ ψυχὴν, εύρησει αὐτὴν; Τι δὲ τοῖς τοῦτο παθοῦσιν Ισοτιμούν γέρας; Διὰ τοῦτο, ἵνα τῶν ταυτῶν αὐτοὺς ἀποστῆσῃ λογισμῶν, καὶ οἷον μεταχαλκεύσῃ πρὸς εὐανδρίαν τῆς ἐσομένης αὐτοῖς εὐκλείσεως, ἐπιθυμίᾳν ἐντεχών, φησιν· «Εἰσὶ τινες τῶν ὁδῶν ἐστηκότων, καὶ τὰ ἔξης, Πέτρον αἰνιτέρωνος, καὶ τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου· οὗτοι γάρ εἰ τῇ μεταμορφώ-

¹⁶ Ephes. v, 27. ¹⁷ Joan. xi, 23.

(1) Animadverte testimonium pro Petri priuatu.

(2) Αθρει — τὸν Πέτρον ἐφίστησεν. Mai B. N.

III, 131. Reliqua ex Corderio qui in superioribus nonnulla omitti.

(3) Αδέτε — σχῆμα. Mai B. N. III, 131.

ασι συμπαρελήφθησαν, ήν καλεὶ βασιλείαν, ὡς ἐκ-
φῆνασαν τῆς ἑκουσίας τὸ δόγματον, καὶ τῆς πρὸς τὸν
Πατέρα γνωστητος τὸ ἀπαράλλακτον. Ἐν αὐτῇ δὲ,
καὶ τῆς δευτέρας παρουσίας τὸ ἄξιωμα, καὶ τὸ
φρικτὸν ὑπεδήλωσε προσύμιον, ταῦτην ἔκεινης, καὶ
εἰον βεβαίωσιν ἐνδειξάμενος· ἢσει γάρ ἐν δόξῃ τοῦ
Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐκ ἐν μικροπρεπείᾳ τῇ καθ'
ἡμᾶς.

Εἰς δρος υψηλόν.

Εἰς τὸ δρός διεισι, δεικνύς, ὅτι χθαμαλδός ὁ νοῦς
οὐκ ἀν τένοτο πρὸς θεωρίαν ἐπιτήδειος, ἀλλά ὁ κατ'
ἴδιαν γεγονώς, καὶ ἕξα φρονείδων βιωτικῶν ἐν ἡσυ-
χίᾳ.

Kai metemorphóthē Emprosθer autōn.

Πεπράχθα δέ φαμεν τὴν μεταμόρφωσιν, οὐχὶ δῆ-
που τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον μεταβαλόντος τοῦ σώ-
ματος, ἀλλὰ δόξης τινὸς φωτειδοῦς περιστελλούστης
εὐθέ· μειναντος γάρ τοι σώματος ἐπὶ τοῦ σχήματος,
ἐπὶ τὸ ἐνδοσκέπτερον οἱ χαρακτῆρες διὰ φωτειδοῦς
χρώματος διεχώννυντο.

Αποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε τῷ Ἰησοῦ· Κύριε, καλόν ἐστιν ἡμῖς ὕδως εἰναι· εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὕδως τρεῖς σκηνὰς, σοι μὲν, καὶ Μωϋσῆν μὲν, καὶ μὲν Ἡλίᾳ.

Οὐκ ἔδει τί ἐλάλει. Πρὸ γὰρ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς καταλύσεως τοῦ θανάτου, καὶ τῆς φθορᾶς τῶν σωμάτων ἡμῶν, ἀδύνατον ἦν τὸν Πέτρον συνεῖναι Χριστῷ, καὶ τῶν εκη-
κῶν ἐψίλεσθαι (1) τῶν ἐν οὐρανῷ. Ταῦτα γάρ δεῖ γε-
νέσθαι μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν καὶ εἰς Κ
ἀώρανθν ἀνέβασιν.

*Kai akouσarts eis ol mabηtai ekeσor epi xρoσ-
wzor autωr kai eφobitθnσay σwδδoq.*

Ἡ μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φωνὴ καλή τε καὶ ἀκίνατος, ἀκράτη δὲ ἡδη κατεχόμενοι δεῖματι πίπουσιν οἱ μαθηταί, ἵνα δῆ πάλιν καὶ διὰ τούτου μάθωμεν, ὡς ἀναγκαιοτάτη τοῖς ἐτοῖς γῆς ἢ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναπέφανται μεσιτεῖα, νοούμενη δηλαδὴ κατά τὸν τῆς ἑνανθρωπῆσεως τρόπον· εἰ μὴ γάρ γέγονε καθ' ἡμᾶς, τίς δὲ ἡμῶν ἤνεγκεν ἀνω προσβάλλοντα Θεὸν, καὶ τὴν διφατον αὐτοῦ δέξαν οὐδὲν τάχα τῶν γεννητῶν φορητὴν ἐμφαίνοντα; Φῶς γάρ οἰκεῖν αὐτὸν ἀπρόσιτον καὶ ὁ μακάριος ἔφησε Παῦλος.

Tότε συνήκαρ οι μαθηταί δια κερι 'Ιωάννου τού Βαπτιστού ελέγει αὐτοῖς.

Δείκνυσιν ὁ Χριστὸς τοὺς Ἰουδαίους λέων ἀγνοοῦντας τὰς Γραφὰς, ἐξ ὧν τὸν Ἰωάννην οὐκ ἔγνωσαν· ποιητέστεροι τὸν πρώτον Ἐλλαῖν, τὸν τὴν δόδιν ἑτοιμάζαντα τοῦ Κυρίου· διν ἀγνοοῦντες καὶ ἀποκτείναντες τὸν τοῦ Χριστοῦ πρόδρομον, καὶ αὐτὸν ἡγνόησαν τὸν Κύριον καὶ ἀπέκτειναν αὐτὸν.

**Ὥ τεστά ἀπιστος καὶ διστραμένη, ἔως πότε
ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; ἔως πότε ἀρέξωμαι ὑμῶν;**

"Ἐως πότε, φησί, τυνδαιτῶμας ὑμῖν τοῖς οὕτως

"I Timothy, vi, 16.

(1) Pro ἐφίεσθαι suspicor legendum ἐψιχέσθαι.

PATRIOT. SER. LXXII.

regnum vocat tanquam indicantem ineffabilem potestatem, et genuinum eum esse Patris Filium. In ipsa vero quoque secundæ præsentiae dignitatem, et terribile subindicavit initium illius, ac quasi confirmationem ostendit; veniet enim in gloria Dei o Patris, non in nostra tentitate.

XVII, 1. *In montem excelsum.*

In montem ascendit, ostendens terrenam mentem ad contemplationem minime idoneam esse, sed solitariam, et extra temporales curas in quiete constitutam.

XVII. 2. *Et transfiguratus est ante eos.*

Factam autem transfigurationem esse dicimus,
non quod corpus humapum alio corpore mutantur,
sed gloria quadam instar lucis illud fuerit circum-
datum. Corporis enim permanente figura, ejus li-
neamenta gloriosius luciformi quadam colore inibida
fuerunt.

58 XVII, 4. Respondens autem Petrus dicit ad Iesum: Domine, bonum est nos hic esse: si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, et Moysi unum, et Elice unum.

Nesciebat quid diceret. Ante passionem enim et resurrectionem Salvatoris destructionemque mortis et corruptionem corporum nostrorum fieri noui poterat ut Petrus esset cum Christo et tabernaculis coelestibus frueretur. Hec enim duntaxat fieri factum est post resurrectionem Salvatoris et ascensionem in caelum.

59 XVII, 6. *Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam et timuerunt valde.*

Dei quidem et Patris vox bona et amore digna ;
sed mero metu jam perculti cadunt discipuli, ut
rursus per hoc etiam discamus, quam maxime ne-
cessarium esse, ut iis qui in terra sunt, mediatio
apparuerit Salvatoris, intellecta scilicet per incar-
nationis modum. Nisi enim nobis similis factus
fuisset, quis utique superne descendenter capere
potuisset, ac ineffabilem illius gloriam quam nemo
fortasse eorum qui nati sunt ferre potest, apparen-
tem ? Lucem enim eum inhabitare inaccessiblem
beatus Paulus dixit ⁴¹.

D XVII, 13. *Tunc intellexerunt discipuli quia de Joanne Baptista dixisset eis.*

sis et incredulitas? ostendens cogi se per præsentiam in carne conversari cum non bonis, ut ipsos corrigeret.

Infidelis quodammodo etiam perversus est, nulloque modo recte agere novit. Cum similibus vero Christus esse dignatur, et si quid humano more dicendum est, contemnit; non tamen hoc ad illius personam tantum se extendit, ut ne hominem esse dubites, sed ad omnes etiam Judæos. Probabile enim erat multis præsentium scandalizari ac inconvenientia cogitare de iis. Cum vero dixit, «Quousque commorabor vobiscum?» ita injurias inferentibus et infidelibus ostendit corporeæ suæ præsentia tempus postulare ut cum eis commoretur, cum clementia Deum decenti erga eos qui boni non sunt, ut eos per ea quæ facit corrigat: ostendit 61 autem acceptam sibi etiam esse mortem, et se hanc cupere, discessumque desiderare; neque tam cruci affligi, quam cum eis versari sibi esse grave: non tamen in hisce criminibus stitit sermonem. At quid ait? «Ferte mihi ipsum huc.»

XVII, 48. *Et increpavit illum Jesus, et exiit ab eo dæmonium, et curatus est puer ex illa hora.*

Etsi oporteret dæmoniaci patrem tristem abire, nec voti compotem ut qui non sine culpa accesserat, sed eorum apostolorum incusarat, criminalitus non potuisse eos increpare dæmonem, quin ipsum quoque calumniatus erat potestatum Dominum. Qui enim dicebat eos infirmos esse et impotentes contra immundos sp̄ritus, qui a Christo ipsos ejiciendi acceperant potestatem, is potius gratiam accusat, quam eos qui illam 62 acceperunt: quapropter infidelem illum patrem, ideoque perversum, vacuum oportuisset dimitti. Sed ne quis putet ipsummet etiam Christum ad mirabilem hanc curationem infirmum esse, increpavit imundum spiritum, et confessum filius a morbo liberatus est, et reddidit eum patri suo; antequam enim curatur, non patris erat, sed sp̄ritus illi dominans.

63 (Cap. XVII, passim.)

Itaque deduxit quidem secum in montem priarios, ostenditque illis gloriam, qua suis temporibus toti mundo præfulgebit. Deinde descendens de monte, perverso et crudeli spiritu quemdam liberavit. Sed oportebat eum omnino salutarem proboscis sustinere passionem, ac Judæorum perferrere perversitatem: quo facto, neque improbabile est turbando fuisse discipulos, illudque forte intra se cogitatueros dicturosque: Qui tot mortuos resuscitat cum divisa quadam potestate, qui mare increpat ac ventos, qui verbo conterit Satanam, quomodo nunc capitur et in laqueos incidit hominidiarum? decepti sumus igitur Deum ipsum esse putantes. Ut igitur cognoscant prorsus et omnino futurum, insinuat eis mysterium passionis.

XVII, 21. *Venientibus autem illis in Capernaum,*

A ὑδρεῖσας καὶ ἀπίστοις; δεικνύων δὲ τῇ μετὰ σαρκὸς παρουσίᾳ αὐτῷ ἡγάγκασεν αὐτὸν συναναστρέψεθαι τοῖς οὐκ ἀγαθοῖς, ἵνα διορθώσηται αὐτούς.

Οἱ ἀπίστοις ἔσται που καὶ διεστραμμένος, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον δρθοποδεῖν εἰδὼς. Τοῖς δὲ τοιώτοις οὐκ ἀξιοῖ συνεῖναι ὁ Χριστὸς, ἀλλ' εἰ χρή τι τῶν ἀνθρώπινῶν εἰπεῖν, δλιγωρεῖ· πλὴν οὐκ εἰς τὸ τούτου πρόσωπον εἶναι μόνον ἀποτελεῖται, ἵνα μὴ ἀπορήσῃ τὸν ἀνθρώπον, ἀλλ' εἰς πάντας Ἰουδαίους. Καὶ γάρ εἰκὸς πολλοὺς τῶν παρόντων σκανδαλισθῆναι, καὶ τὰ μὴ προσήκοντα ἐννοῦσαι περὶ αὐτῶν. Ὁταν δὲ εἰπεῖ, δὲ τις «Ἐώς πότε συνδιαιτῶμαι ὑμῖν;» τοῖς οὖτες ὑδρίζουσι καὶ ἀπίστοις δείκνυσιν δὲ τῇς ἐνσάρκου παρουσίας καὶρός ἀπῆται αὐτὸν συνδιαιτᾶσθαι μετὰ θεοπρεπούς ἡμερότητος τοῖς οὐκ ἀγαθοῖς, ἵνα αὐτοὺς δι' ὃν ποιεῖ διορθώσηται· δείκνυσι καὶ ἀσπαστὸν δητὰ τὸν θάνατον αὐτῷ, καὶ ἐπιθυμεῖν τὸ πρᾶγμα, καὶ ποθεῖν τὴν ἀποδημίαν, καὶ δὲ τὸ σταυρωθῆναι, ἀλλὰ τὸ εἶναι μετ' αὐτῶν φερεῖ· οὐ μὴν ἔστη μέχρι τῶν ἐγχλημάτων. Ἀλλὰ τί φησι; «Φέρετέ μας αὐτὸν ὥδε.»

Καὶ ἐπεικῆμσεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ δαιμονιον, καὶ ἐθεραπεύθη ὁ παις ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

Εἰ καὶ ἔδει τὸν τοῦ δαιμονῶντος πατέρα λυπούμενον ἀπελθεῖν, οὐ τετυχόκτα τῆς φιλοτιμίας, ἀτε οὐκ ἀκμῷμητον ποιησάμενον τὴν πρόσοδον, ἀλλὰ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων μεταβοθῆσαντα, εἰπόντα, μὴ ἰσχύσαι αὐτοὺς ἐπιτιμῆσαι τῷ δαίμονι· μᾶλλον δὲ αὐτὸν διαβάλλοντα τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον. Οἱ γάρ λέγων ἀθενῆσαι πρὸς ἐνέργειαν τὴν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων τοὺς παρὰ Χριστοῦ ἔξουσίαν λαβόντας, ἐκβάλλειν αὐτὰ, τῆς χάριτος μᾶλλον κατηγορεῖ, οὐχὶ τῶν λαβόντων αὐτήν· διὰ ταῦτα τοῖν τὸν ἀπίστον ἐκείνον πατέρα, οὐδὲ τοῦτο διεστραμμένον, ἐχρῆν κενὸν ἀποπεμφθῆναι. Ἀλλ᾽ ἵνα μὴ τις εἴηται καὶ αὐτὸν ἀτονῆσαι τὸν Χριστὸν πρὸς τὴν τοῦ παραδῖσου κατόρθωσιν, ἐπεικῆμησε τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, καὶ παραχρῆμα τοῦ νοσεῖν διὰ τοῦ ἀπελλάττετο, καὶ ἀπέδωκεν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ· πρὸς γάρ τοῦ θεραπεύθηναι, οὐκ ἦν τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ κρατοῦντος πνεύματος.

Οὐκοῦν ἀνεκδιμίσε μὲν εἰς τὸ δρος τοὺς κορυφαίους, καὶ ἔδειξεν αὐτοῖς τὴν δόξαν μεθ' οὓς ἐπιλάμψει τῷ κόσμῳ κατὰ καιρούς. Εἴτα, κατελθὼν ἐκ τοῦ δρούς, πονηροῦ τε καὶ ἀπηνοῦς πνεύματος ἡλευθέρωσέ τινα. Ἀλλ᾽ ἔδει πάντως αὐτὸν τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομεῖναι πάθος, καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀνασχέσθαι σκαντίτης· οὐ δὴ γεγονότος, οὐδὲ ἀπεικός ἐν θορύβοις. Εσεσθαι τοὺς μαθητὰς, κάκείν που τάχα καθ' ἔαυτοὺς ἐννοεῖν καὶ λέγειν. Οἱ τοσούτους νεκροὺς ἀναστῆσας, ἐν ἔξουσίᾳ θεοπρεπεῖ καὶ θαλάσσας ἐπιτιμῶν καὶ πνεύμασιν, διὰ τοῦ πατρὸς τὸν Σατανᾶν, πᾶς ήλω νυνὶ, καὶ τοῖς τῶν φονώντων ἐμπέπτωκε βρόχοις; «Ἄρα ἡ πατήθημεν Θεὸν εἶναι νομίζοντες αὐτὸν.» Ἱνα τοῖν εἰδέσεν τὸ πάντη τε καὶ πάντως ἐσόμενον, προμηνύει αὐτοῖς τοῦ πάθους τὸ μυστήριον.

Ἐιθόστων δὲ αὐτῶν εἰς Καπερναοῦμ, πρα-

ηλθορ οι τὰ διδραχμα λαμβάνοντες τῷ Πέτρῳ· Καὶ εἶπον· Ὁ διδόσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὴν διδραχμα; Λέγει· Να.

Ἐμοὶ δοκεῖ, δτι κατὰ πόλιν ἔκάστην ἀπῆτουν τὰ διδραχμα, διὸ καὶ ἐν Καπερναοῦμ εἰσῆλθον, ἐπειδὴ πατρὶς Χριστοῦ ἐνομίζετο· καὶ πανούργως ἐρωτῶσι τὸν Πέτρον· Ἐπειδὴ, φησὶν, θέος ἔχει τοῖς τοῦ Μωϋσέως ἀντιπράττεσθαι νόμοις, οὐδὲ τὸ διδραχμον τελεῖ· εἰδὼς δτι καὶ ὁ Χριστὸς ἡν εἰπών· «Οὐκ ἔχον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι,» καὶ δτι τῆς οἰκονομίας ὁ τρόπος τοῦτο ἀπαιτεῖται. Τούτοις μὲν οὖν εἴπεν ὁ Πέτρος, δτι τελεῖ· τῷ δὲ Χριστῷ οὐχ εἰπεν, Ιωάς ἐρυθριῶν ὑπὲρ τούτων διαλεχθῆναι.

Ιτα δὲ μὴ σκαρδαλίσωμεν αὐτὸν, χορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν, βάλε ἄγκυστρον, καὶ τὸν δράσαντα πρώτον ἰχθὺν ἀρο· καὶ ἀρολέας τὸ στόμα αὐτοῦ εὑρήσεις στατῆρα. Ἐκεῖνος λαβὼν δὲς αὐτοῖς ἀτελί δμοῦ καὶ σοῦ.

Ἅδηντο δ Σωτὴρ καὶ ἐκ τῆς γῆς παραγαγεῖν τὸν στατῆρα· οὐχ ἐποιησε δ τοῦτο, ἀλλ ἐκ τῆς θαλάσσης τὸ σημεῖον εἰργάσατο, ἵνα δεῖξῃ μυστήριον ἡμῖν θεωρίας ἐμπλεων. Ἡμεῖς γάρ ἐσμεν οἱ ἰχθύες θηρευθέντες ἐκ τῶν τοῦ βίου ταραχῶν διὰ τῶν ἀποστολικῶν ὀδαγμάτων. Ἐχομεν δὲ ἐν τοῖς στόμασιν ἡμῶν τὸν στατῆρα, τούτεστι τὸν Χριστὸν.

Τοῦ ἀγρίου Κυριλλον ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας εκ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον.

Ο στατῆρ (1) δ ἀληθινός τε καὶ νοητός, καὶ ὡς ἐν τύπῳ τῷ ἐξ ὅλης δηλούμενος, αὐτός ἐστιν δ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, δ διπλοῦς χαρακτήρ.

Οσα δὲν δίσητε ἐπὶ τῆς γῆς, κ. τ. λ.

Ἐπειδὴδιῶσι τοῖς τὸ διδάσκειν λαχοῦσιν, ἔξουσίαν τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν, δ Χριστός, μὴ μεταφοιτῶντων τῶν διπάξ ἐκκλινάντων πρὸς ἔψειν ἀρετῆς, χρὴ δεδίεναι τὰς τῶν ἀγίων φωνάς, καὶ μὴ πολλοὶ τινες εἰεν οἱ διωρίζοντες. Ηεπληροφόρηκε γάρ καὶ τοῦτο ἡμᾶς δ Χριστός, οὐχὶ δήπου πάντως, δτι ἐκ πολλῶν ἔσται βέβαιον εἰπών, ἀλλ ἐι καὶ δύο τὸν ἀριθμὸν συμφώνως καὶ περιεσκεμμένως δρίσειαν, εἰς πέρας ἔξειν ἐπαγγειλάμενος. Συνέσομαι γάρ, φησι, καὶ συνοριῶ, εἰς μόνοι δύο συναχθεῖεν δι ἐμέ· οὐ γάρ [τὸν] τῶν συνιόντων ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὴν τῆς εὐσεβείας καὶ φιλοθείας δύναμιν ἐνεργὸν γενήσεσθαι φησι.

Ἐκέλευσε πραθῆραι αὐτὸν, καὶ τὴν γυναικαν αὐτοῦ, καὶ τὰ τέκνα.

Διὰ τῆς πράσεως τῆς γυναικός, καὶ τῶν λοιπῶν, σημαίνεται τῶν παρὰ Θεοῦ τερπνῶν ἡ εἰς ἅπαν ἀφαιρεσίς, καὶ ἀπόπτωσις παντελής. Ή γάρ πράσις τὴν ἀπὸ Θεοῦ δηλοῖ ἀλλοτρίωσιν.

Εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος φαρίδος διελθεῖν.

Κάμηλον ἐνταῦθα φησιν, οὐ τὸ ζῶον τὸ ἀχθοφόρον, ἀλλὰ τὸ παχὺ σχοινίον ἐν ᾧ δεσμεύουσι τὰς ἀγκύρας εἰ νάνται. Ήδη πως ἐγγὺς καὶ ἀγχίθυρον τοῦ ἀδυνάτου τὸ χρῆμα τιθεὶς, δείχνυται οὐχ ὁ τυχῶν μισθὸς

A accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum, et dixerunt: Magister vester non solvit didrachma. Ait: Etiam.

64 Mibi videntur per singulas civitates didrachma exegisse, ideoque in Capharnaum ingressi sunt, quia patria Christi putabatur; et astute interrogant Petrum: Quia, inquit, solet legibus Mosis adversari, neque didrachma solvit? non nescius Christum dixisse: «Non veni solvere legem, sed adiunplere, et dispensationis modum hoc postulare; idcirco respondit iis Petrus, eum solvere, Christo vero non dixit, erubescens fortasse de hisce loqui.

XVII, 27. Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum, et eum pisces qui primus ascenderit, tolle: et aperio ore ejus, invenies statorem; illum sumens, da eis pro me et te.

Potuisset utique Salvator etiam ex terra staterem effodere, noluit autem, sed e mari signum arcessivit, ut mysterium nobis innueret arcana intelligentia plenissimum. Nos enim pisces sumus ex vita ac sæculi tempestatibus apostolicæ prædicationis piscatu quadam extracti. Habemus autem in ore 65 staterem, scilicet Christum.

Sancti Cyrilli episcopi Alexandriæ ex commentario in Matthæi Evangelium.

Stater verus ac intellectualis, in typo veluti materiali exhibitus, ipse est Dominus noster Jesus Christus, duplex character.

66 XVIII, 18. Quæcunque alligaveritis super terram, etc.

Quia dedit iis, qui docendi munus sortiti sunt, potestatem ligandi atque solvendi Christus, non conversos eos, qui semel ad sectandam virtutem fuere propensi sanctorum voces timere oportet, etsi non multi sint qui definiere id possunt: certiores enim de hoc nos Christus fecit, non utique omnino ex multis confirmationem fore dicens, sed etsi duo numero, consentiendo et circumspecte definiuerint, finem promittit assecuturos. Simul enim, inquit, ero, simulque definiam, etsi duo soli congregati fuerint propter me; non enim simul existentium numerum, sed pietatem Deique amorem efficacem fore ait.

67 XVIII, 25. Jussit eum venundari, et uxorem ejus, et filios.

Per venditionem uxoris ac reliquorum innuitur delectabilium omnium a Deo plena sublatio, ac omnimoda privatio. Hæc enim venditio alienationem a Deo declarat.

XIX, 24. Facilius est camelum per foramen acus pertransire.

Camelum hic dicit, non animal oneribus ferendis destinatum, sed crassum funem, cui anchoras alligant nautæ. Jam quodammodo rem impossibilem esse dicens ostendit non quamlibet mercedem divitibus et

(1) Ο στατῆρ — χαρακτήρ. Mai B. N. II, 481.

potentibus convenire. Ideoque Dei opus id ipsum esse **A** τοῖς πλουσίοις καὶ δυναμένοις φελοσοφεῖν· διὸ καὶ ait, ut ostendat magna gralia opus esse, ut quis in futurum hoc recte faciat.

Θεοῦ ἔργον αὐτὸν ἐφησεν εἶναι, ἵνα δεῖξῃ οὗτος δεῖ τῆς χάριτος τῷ μέλλοντι τοῦτο κατερθοῦν.

XIX, 29. *Centuplum accipiet.*

Subintelligendum est, licet non eadem cum discipulis alii fideles consequantur, habituros tamen pro carnalibus quidem cognatis cum Deo familiaritatem, fraternitatemque sancta civitate primogenitorum matre, ad vitam sine fine accipiendo, quae est in fruitione sempiterna, et in deliciis ac nulla unquam bonorum privatione; hoc enim vera vita est, nam alioqui et peccatores victuri sunt. Omnes enim resurgemus, sed eum in pœnis sine cessatione futuri sint, in morte esse dicuntur: quibus multo melior mors hoc statu est. Verum cum Marcus²⁰ dicat multo plura in hoc saeculo accepturos, rursus de spiritualibus gratiis multum hisce terrenis præcellentibus: quae sunt arrhae quædam futurorum bonorum quas qui habent in maximis sunt dignitatibus, omnibus quodammodo hominibus ad sanctos accurentibus, ut per eos divina gratia fruantur. Non multos igitur pro uno patre, aut multas pro una matre, aut agros pro paucis multos accipient, inquit, sed terrestria omnia sine controversia excedentia cœlestia consequentur, **69** ita ut iis quae impenduntur longe præstantiora quae restabunt.

B

XI, 12. *Et intravit Jesus in templum Dei, et ejectis omnes vendentes, et clementes in templo, et mensas nummulariorum everlit, et cathedras vendentium columbas.*

C

Erat quidem in templo multitudo vendentium, pecunias commutans, seu nummularii, et cum eis boum oviumque venditores, turturesque vendentes ac columbas. Hæc autem utilia sacrificiis cultus legalis; sed jam tempus erat dissolvi umbram, ac resplendere in Christo veritatem: videlicet ut cum Patre suo in vero templo honoraretur. **70** Rejici quidem legalia sacrificia sumosque præcepit, dominum autem orationis templum ostendi: persecutores enim vendentes, ac sacris ambitibus eos arcere, qui ad sacrificium utilia aliquibus divendebant, hoc omnino est, nihilque aliud. Alius vero evangelistæ rum etiam flagellum ex funiculis fecisse dicit Jesus, plagisque eis intentasse²¹. Sciro enim oportet legalem cultum honorantes, post veritatis ostensionem spiritum servitutis habentes, ac liberari postulantes, sub flagellis futuros, subjiciendosque suppicio servos decenti. Confirmat etiam eorum accusationem ex Isaia dicens: « Scriptum est, Dominus mea domus orationis vocabitur; » adorandus igitur erat velut templi Dominus: hi vero non tantum hoc non fecerunt, sed etiam indignati sunt. Non tantum autem hoc illius poten-

D

Ἐκαποταπλασιῶτα μὴγεται.

Ἐπισημαντέον, διὰ τῶν μη τῶν αὐτῶν τοῖς μαθηταῖς οἱ λοιποὶ ἐπιτύχωσιν, ἀλλ' ὅμως ἔξουσιν ἀντὶ μὲν τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν, πρὸς Θεὸν οἰκειότητα, καὶ τὴν ἀδελφότητα τὴν πρὸς ἄγιαν πόλιν τὴν τῶν πρωτοτόκων μητέρα, πρὸς τὸ ἀτελεύτητο. λαβεῖν ζῶντας, δὲ στιν ἐν ἀπολαύσει εἶναι ἀεὶ, καὶ ἐν τρυφῇ, καὶ τῶν ἀγαθῶν μηδέποτε στέρεσθαι. Τοῦτο γάρ η ἀληθῆς ζωή, ἐπειὶ καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ ζῶσι. Πάντες γάρ οἱ ἀνιστάμεθα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν ἀλήκοτοις βασάνοις ἔσονται, ἐν θανάτοις λέγονται εἶναι· οἵ τολλῷ βελτίων δὲ θάνατος τῆς τοιαύτης καταστάσεως. Πλὴν ἐπειπέρον Μάρκος λέγει διὰ ἑνὸν αἰώνιον τούτῳ πολλαπλασίουν λήψονται, λεκτέον πάλιν περὶ τῶν πνευματικῶν χρισμάτων πολὺ τὰ ἐπίγεια παρατρέχονταν· ἀπεριεῖσθαι τὸν μέγιστον τούτων τοῖς ἀγίοις, ίνα δι' αὐτῶν ἀπολαύσωσι τῆς θείας χάριτος. Οὐ πολλοὶς οὖν ἀνθρώποις, ή πολλάς ἀντὶ μιᾶς μητέρας, ή ἀγρούς, ἀντὶ δλίγων πολλοὺς ἀπολήψθαι φησιν, ἀλλ' διὰ τῶν ἐπίγειων ἀπάντων ἀσυγκρίτους ὑπεροχαῖς ὑπερκεισται τὰ οὐράνια, καὶ τῶν ἀπολλυμένων προτιμότερα θεται τὰ σωζόμενα.

Kai εἰσῆλθεν δὲ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἤξεβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀπορθότας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλιστῶν κατέστρεψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς κερυστέρδες.

Ἡν μὲν ἐν τῷ ἱερῷ πληθὺς ἐμπόρων, ἀργυρεμψιδοί, ἡτοι κολλυδισταί, καὶ μετ' ἑκάσινων βῶν τε καὶ προβάτων ἔμποροι, τρυγόνας τε πιπράσκοντες καὶ περιστεράς. Ταῦτα δὲ χρήσιμα ταῖς θυσίαις τῆς κατὰ νόμον λατρείας ἀλλ' ἦν ἡδη δικαιότερον καταληξαι τὴν σκιάν, καὶ ἀναλάμψαι τὴν ἐν Χριστῷ ἀληθειαν, διτε δη μετὰ τοῦ ιδίου Πατρός ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ θντι ναῷ τιμώμενος. Συστέλλεσθαι μὲν τάς ἐν νόμῳ προστέταχε θυσίας, καὶ τοὺς καπνούς οίκον δὲ προσευχῆς ἀναδεκνυσθαι τὸν ναόν. Τὸ γάρ ἐπιπλήττειν τοῖς ἐμπόροις καὶ τῶν ἱερῶν περιβόλων ἀποσοβεῖν αὐτοὺς τὰ εἰς θυσίαν χρήσιμα διαπιπράσκοντάς τοις, τοῦτο πάντως ἐστι, καὶ ἐπερούσιδέν. Ἔτερος δὲ τῶν εὐαγγελιστῶν καὶ φραγέλιον ἐκ σχοινῶν ποιῆσαι λέγει τὸν Ἰησοῦν, καὶ πληγὰς ἐπανατείνειν αὐτοῖς· ἔδει γάρ εἰδέναι τοὺς νομικὴν τιμῶντας λατρεῖαν, μετὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἀνάδεξιν, διτε πνεῦμα δουλεῖας ἔχοντες, καὶ τὸ ἐλευθεροῦνθαι παρεισεύμενοι, ὑπὸ μάστιγας ἔσονται, καὶ ὑποκείσονται καλάσσει δουλοπρεπεῖ. Ἐπιτειχίζει αὐτοῖς καὶ τὸν Ἡσαΐαν κατήγορον, λέγων· « Γέγραπται· 'Ο οἶκός μου, οἴκος προσευχῆς κληθῆσεται· » ἔδει οὖν πλήρως προσκυνῆσαι ὡς δεσπόζοντι τοῦ ναοῦ. Οἱ δὲ τοῦτο μὲν οὐ πε-

²⁰ Marc. x, 30. ²¹ Joan. ii, 18.

πράχασιν, ἀγανακτοῦσι: δὲ μᾶλλον καὶ αὐτοῦ. Οὐδὲ τοῦτο δὲ μόνον δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἔξουσίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ θεραπεύσαι ποικίλα νοσήματα. Φησὶ γάρ τοι εὐαγγελιστής:

Kai προσῆλθον αὐτῷ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ ἐν τῷ λεπρῷ, καὶ θεραπεύσαντοι αὐτούς.

Αἰνιγμα ἡν τὸ γεγονός, ὅτι τῶν Ἰουδαίων ἐκβληθέντων ἐκ τοῦ ναοῦ σὺν ταῖς τυπικαῖς θυσίαις, οἱ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ θεραπεύονται, οἱ τύπον ἔχοντες τῶν ἔθνων. Μαθέτωσαν μέντοι καὶ οἱ πωλῶντες καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος χαρίσματα καὶ τὴν λερωσύνην, ὅτι τοὺς πωλῶντας τὰς περιστερὰς ἔξεβαλεν ἀπὸ τοῦ ναοῦ μαστίξες ὁ Κύριος, καὶ παυσάσθωσαν πόρους ταυτοῖς ἀπὸ χειροτονιῶν ἀμφοίζοντες.

Tὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἀξιωμάτων μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δούραι.

Ἐρωτᾷς ὅτι λοιπὸν τίνες μέλλουσι καθεσθῆναι. Μάθε ὅτι οὐδεὶς, μόνης γάρ τῆς πρώτης οὐσίας τὸ τοιούτον ἔστι, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνης· Μή νοήσαντες γάρ οἱ ἀπόστολοι τί ἔστι τὸ, «Καθεσθῆναι ἐπὶ δύσκα θρόνους» ἐκαὶ ὅτι τὸ δικασθῆναι τότε θηλοὶ τοιαύτην ἔξητουν καθέδραν.

Ἐν πολλῇ ἔξουσίᾳ ταῦτα κοιτεῖ;

Εἰ τὰς θεοπνεύστους γέδεις Γραφάς, ὃ ἀσύνετες Φαρισαῖοι, καὶ τὰς τῶν ἀγίων προφητῶν φωνάς, ἐμνήσθης δὲν λέγοντος τοῦ μακαρίου Δαβὶδ πρὸς τὸν τὸν δὲν Σωτῆρα Χριστόν· «Ὦμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθῆσεται, σὺ εἰ λεπρεὺς εἰς τὸν αἰώνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ». Ι Φράξε δὴ οὖν τίς ἐκ τῶν Γραμματέων ἡ Φαρισαίων λελειτούργηκε τῷ Θεῷ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. «Ἡ πάντως οὐδεὶς ἀλλὰ καὶ ὁ προπάτωρ Ἀβραὰμ, ἡ βίβα τῆς γενέσεως τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ὑπὸ τῆς Μελχισεδέκης λερωσύνης ηὔλογηται. Τύπος δὲ ἦν ὁ Μελχισεδέκ, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν λερωσύνη τοῦ πάντων Σωτῆρος Χριστοῦ δὲ γέγονεν ἡμῶν ἀρχιερεὺς προσάγων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ πάντας τοὺς πεπιστευκότας εἰς αὐτὸν διὰ τῆς ὑπὲρ νόμου λατρείας τελειῶν εἰς ἄγιασμόν. Τί οὖν ἀσχάλλεις, Ὅ Φαρισαῖο; ἐγκαλεῖς, εἰπὲ μοι, τῷ νομοθέτῃ τοῦ νόμου τὴν λύσιν, καὶ ὅτι μὴ ταῖς ἰδίαις τηκολούθησεν ἐντολαῖς; Ἀλλὰ νόμου πάντων ἐπέκεινα Θεός· ὁ γάρ τοὺς νόμους οὐκ ἔαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ’ ἡμῖν δρισάμενος, μεθιστεῖσθαι κατὰ καιρὸν ἐφ’ ὅπερ δὲν ἔλοιτο τὰ διατεταγμένα, καὶ ἀναφέρει εἰς βελτίωνα.» Ἡν οὖν καιρὸς τοῦ πανεύσασθαι τὸν ἐν τύποις, ἀναδειχθῆναι δὲ τὰ κρείττονα. Διὸ ἐψη που διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· «Ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ.» Ἡργησαν γάρ τῆς νέας ἐντολῆς ἀναδειγμένης ἦν δι’ ἔαυτοῦ λελάηκεν ἡμῖν ὁ Γιός.

Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πόθεν ἦν;

«Ηρέτο ὁ Χριστὸς ὁποίαν περὶ τοῦ Βαπτιστοῦ τὴν δόξαν ἐσχήκασιν, ἐπειδὴ ἕθος ἦν τοῖς Ἰουδαίοις φευδηγόρους ἀποκαλεῖν τοὺς ἀγίους, καὶ λέγειν, ὅτι ἀπὸ γνώμης ἰδίας τὴν προφητείαν ὑποπλάττονται, οὐκ

A statem ostendit, verum etiam quod varios morbos cures. Ait enim evangelista:

XXI, 17. Et accesserunt ad eum cœci et claudi in templo, et curavit eos.

Ænigma erat quod factum est: Iudeis e templo cum typicis sacrificiis ejectis, cœci et claudi curantur, qui figuram habent gentium. Discant certe vendentes etiam Spiritus charismata ac sacerdotium, Dominum flagellis columbas in templo vendentes ejecisse, cessentque census sibi a consecrationibus comparare.

71 XX, 23. Sedere autem ad dexteram meam et sinistram, non est meum dare vobis.

Quæseris equinam tandem sessuri sint. Sic habe: neminem sessurum. Solius enim principis natura talis auctoritas est, non autem humana. Istam enim sessionem ambierunt apostoli, idcirco quod non intelligerent, quid esset, «Sedere super thronos duodecim», et ignorarent his verbis significari glorificationem quam tunc consequentur.

72. XXI, 23. In qua potestate hæc facie?

Si Deum spirantes Scripturas nosses, o insipiens Pharisæe, ac sanctorum prophetarum voces, memor essem dicentis Davidis de universorum Servatore Christo: «Juravit Dominus, et non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech». Dic mihi, quæso, quis ex Scriptis aut Pharisæis sacrificavit Deo secundum ordinem Melchisedech? Omnino nullus; at etiam progenitor Abraham, et radix generationis Israel, a Melchisedechi sacerdotio recepit benedictionem. Typus autem erat Melchisedech, illiusque sacerdotium omnium Salvatoris Christi, qui factus est nobis Princeps sacerdotum, adducens Deo ac Patri omnes in se credentes per cultum supra legem perficiens ad sanctificationem. Eiquid igitur calumniaris, o Pharisæe? Dic, quæso, increpasne legislatorem quod legem solvat, et quod suis non adhaerent mandatis? At legem omnem superat Deus. Hic enī leges non tam sibi ipsi, quam nobis definiens, statuit secundum tempus, in quo utique, quæ ordinavit, elegit, transfertque ad meliora. Erat igitur tempus ut cessaret lex, quæ in figuris fuerat, ostenderenturque meliora. Ideoque alibi per vocem Isaiae 73 dixit: «Exterminabitur sensus populi»; »vacuum enim fecerunt novum mandatum, quod per semel ipsum nobis locutus est Filius.

XXI, 25. Baptismus Joannis unde erat?

Interrogavit Christus quamnam de Joanne habent opinionem, quia mos erat Iudeis mendaces vocare sanctos, ac dicere eos non missos a Deo ex sua mente prophetiam fingere. Pharisæi autem ve-

^a Psal. cix, 6. ^b Isa. vi, 10.

rentur quidem verum dicere, ne audiant: Propter A ἀπεσταλμένοι παρὰ Θεοῦ. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι δεδίαι μὲν εἰπεῖν τὸ ἀληθὲς, ἵνα μὴ ἀκούσωσι· Διὰ τὶ μὴ ἐπιστεύσατε;

'Εργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνι μου.

Καὶ ἔστιν ἀμπελῶν μὲν ὁ Ἰσραὴλ, ὃς φησιν ὁ Ψαλμῳδός· « Ἀμπελῶνα ἔξι Αἰγύπτου μετῆρας· » Καὶ Ἡσαΐας· « Ἀμπελῶν, φησιν, ἐγενήθη τῷ ἡγαπημένῳ. » Ἐφύτευσεν δὲ αὐτὸν ὁ Θεὸς, καὶ ἀπεδήμησε χρόνον μαχρόν, εἰτουν ἐμαχρούμησε. Πλήγη ὅρται πεφροντικῶς τοῦ χωρίου, καὶ εἰς νοῦν ἔχων αὐτόν. Οὐδεὶς γάρ γέγονε διὰ μέσου κατερδός. καθ' ὃν οὐκ ἀπεστέλλοντο παρὰ τοῦ Θεοῦ προφῆται καὶ δίκαιοι νουθετοῦντες. Οἱ δὲ γεγόνασιν ἀπειθεῖς, καὶ ἀτιμάσαντες τοὺς ἀπεσταλμένους ἀπέστειλαν κενούς· τοιτέστιν οὐδὲν ἔχοντας εἰπεῖν περὶ αὐτῶν ἀγαθὸν τῷ πεπομπῷ τοῦ Θεοῦ.

Οὗτός ἔστιν δὲ κληρονόμος. Δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν.

"Ἄρα καὶ ὑμεῖς υἱοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός; δρα φυσικῶς ὁ κλῆρος εἰς ὑμᾶς καταβαίνει, ἀν ἐκ μέσου ποιήσῃς τὸν κληρονόμον; πῶς γενήσεσθε κύριοι ὃν ἔρπετε; κάκενο πᾶς οὐ γέλωτος ἀξιον; Ό μὲν γάρ Χριστὸς, ὃς Υἱὸς καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀξιωμάτων οὐσιωδῶς κληρονόμος, γεγενημένος ἀνθρώπος, εἰς κοινωνίαν τῆς ἑαυτοῦ βαστείας ἔκαλε τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν. Οἱ δὲ Ἐβραῖοι μόνοι τὴν βασιλείαν ἔχειν ἤθελον, διπέρ ἡν ἀμήχανόν τε καὶ ἀμάρτιος. Ἐπιτήρησον δὲ ἐν τούτοις δτι μετά τοὺς οἰκέτας δὲ Υἱὸς Υἱὸς πέμπεται, ως οὐ τελῶν ἐν οἰκέταις, ἀλλ' ὡς Υἱὸς ἀληθινὸς, καὶ διὰ τοῦτο Κύριος· εἰ καὶ ἐφόρετο γάρ δούλου μορφὴν οἰκονομικῶς, ἀλλ' ἡν καὶ οὐτῷ Θεὸς, καὶ Υἱὸς ἀληθινὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ φυσικὴν ἔχων τὴν κυριότητα.

Αἱλον δὲ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος δὲ γένηθη εἰς κεφαλὴν τωντας.

Ταῦτην τεθαύμαχε τὴν γωνίαν, ἤτοι τῶν δύο λαῶν τὴν εἰς ταῦτητα σύνοδον δι μακάριος Δασδίδ, λέγων· « Παρὰ Κυρίου ἔγένετο αὐτή, καὶ ἔστι θαυμαστὴ τὸ δρθαλμοὶς ἡμῶν. » Οὐκοῦν σωτήριον μὲν δὲ λίθος τῇ γωνίᾳ τῇ παρ' αὐτοῦ γενομένη, συντριβή δὲ τοῖς ἔβω μεμνήκοσι τῆς νοητῆς καὶ πνευματικῆς ταύτης συνδρομῆς· αὐτοῖς γάρ ἔστιν δὲ Χριστὸς πέτρα προσώματος, καὶ λίθος σκανδάλου.

Οἱ μὲν γάμοις ἔτοιμος ἔστιν.

Γάμον (1) λέγει τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν τῶν πιστῶν συνάφειαν, καλῶν εἰς τούτον τοὺς Ιουδαίους, πάλαι μὲν διὰ τῶν προφητῶν, ὑστερον δὲ διὰ τῶν μαθητῶν, πρὸ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως.

Δῆσατες αὐτὸν πόδας καὶ χεῖρας.

Καὶ ἀλλως δεδέσθαι χεῖρας καὶ πίδας λέγεται, ὃς μηδενὸς λοιπὸν χρηστὸν ποιῆσαι ἔκεισε δυναμένων· τῇ γάρ τοῦ καλοῦ ἐργασίᾳ μέχρι τοῦ παρόντος ἔκτενεται.

"Ἐξεστι δοῦναι κῆρυκον Καίσαρι, ἢ οὐ;

"Ηθελε μὲν δὲ τῶν ἔλων Θεὸς ἀνθρωπίνης δυναστείας

74 XXI, 28. Operare in vinea mea.

Ac vinea quidem est Israel, ut ait Psalmista: « Vineam ex Aegypto transtulisti ²⁶. » Ac Isaías: « Vinea, inquit, facta est dilecta ²⁷. » Plantavit autem eam Deus, ac longo tempore peregre profectus est, sive longanimitatem exercuit: videtur tamen curam gessisse regionis, et eam habuisse in mente. Nullum enim tempus intermedium fuit quo non a Deo missi fuerint prophetæ justique instrutores. Hi vero increduli fuerunt, eosque, qui missi erant, affectos ignominia vacuos dimiserunt, id est, nihil habentes boni quod de iis dicerent mittenti Deo.

XXI, 38. Hic est haeres. Venite, occidamus eum.

Ergo etiam vos filii Dei ac Patris? ergo natura-
lis haereditas vobis obtingit, si e medio haeredem
sustuleritis? quomodo fletis domini eorum quae
amatis? ac illud quomodo non risu dignum? Christus siquidem ut Filius Dei ac Patris dignitatum
consubstantialiter haeres existens homo factus, in
communionem regni sui vocavit credentes in eum.
Judei vero soli regnum habere volebant, quod
fieri non poterat, ac omnino erat a disciplina alienum.
Observa autem in hisce filium post servos
mitti, ut eum qui inter servos non sit, sed ut ve-
rum filium ac propriea Dominum; etsi enim servi
formam per dispensationem assumpserit, etiam sic
verus Dei Patrisque Filius est, ac naturalem habens
potestatem.

75 XXI, 42. Lapidem quem reprobaverunt aedi- ficantes, hic factus est in caput anguli.

Admiratus est angulum illum, sive duorum po-
pulorum in identitatem concursum, beatus David,
dicens: « A Domino factum est istud, et est mira-
bile in oculis nostris ²⁸. » Itaque salutaris quidem
hic lapis angulo ab eo facto; contritus est autem ab
iis qui extra intellectualē ac spirituālē manse-
runt concursum: ipsis enim Christus petra offen-
sionis est, et lapis scandali.

XXII, 8. Nuptias quidem paratae sunt.

Nuptias dicit unionem fidelium cum Filio; ad
illasque nuptias vocavit Judeos, olim quidem per
prophetas, novissime autem per discipulos, ante
passionem et resurrectionem.

XXII, 13. Ligatis manibus et pedibus ejus.

Alio quoque modo manus pedesque ligari dici-
tur, qnasi nullum deinceps ibi opus bonum præ-
stare valeant; boni enim operatio non nisi ad præ-
sens tempus extenditur.

XXII, 17. Licet censem dare Cæsari, an non?

Voluit quidem universorum Deus ab hominum

²⁶ Psal. lxxix, 9. ²⁷ Isa. v, 1. ²⁸ Psal. cxvii, 23.

(1) Γάμος — ἀραστάσεως. Cramer. p. 179.

ἰλεύθερον εἶναι τὸν Ἰσραὴλ· ἐπειδὴ δὲ τοὺς θείους πεπτήσασι νόμους, γεγόνασιν ὑπὸ χείρᾳ τῶν τηνικάδε κεκρατηκότων, καὶ δασμοὺς ἐπέθηκαν αὐτοῖς, καὶ φόρου λοιπὸν ἡσαν ὑποτελεῖς, τῶν πραγμάτων αὐτοῖς εἰς τὴν Ῥωμαλῶν μεταπεσόντων ἀρχήν.

Καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο αὐτῷ ἀποκριθῆναι λόγον, οὐδὲ ἐτόλμησε τις ἀπ' ἐκείνης τῆς ήμέρας ἐπερωτῆσαι αὐτὸν οὐκέτε.

Ἐπειδὴ κατισχυνθέντων τῶν Σαδδουκαίων καὶ ἀποχωρησάντων ἐπηγένετο ὁ Κύριος, διαφθορούμενοι οἱ Φαρισαῖοι ἥθον εἰς μέσον, καὶ τις νομομάθης ἤγαν παρ' αὐτοῖς νομίζομενος, ἡρώτησε πολὺ ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ· οἰηθεὶς δὲ μέλλει μὲν τὰ Μωσάες παραγράψεις οἱ Χριστὸς, παρατιθέναι δὲ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, ἢ εἰπεῖν· Ἀγαπήσας Κύριον τὸν Θεόν σου καὶ ἔμετο παραζευγόντας ἕαυτον τὴν δόξαν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρός· καὶ οὐτως εὐρήσει πρόφασιν τοῦ ἐμβαλείν αὐτὸν εἰς κίνδυνον, ὡς ἕαυτὸν θεοποιοῦντα· ἢ, εἰ τοῦτο παραστήσει, λέγειν· Οὐκοῦν οὐ προσδέχομαι σε ὡς Θεόν (1). Οἱ δὲ Κύριος οὐδὲν καινὸν εἰπών, ἀλλὰ τὰ τοῦ νόμου, καὶ ταύτη ἐπιστομίσας τοὺς Φαρισαίους.

Μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί.

Ἐπειδὴ τοὺς καινὰ δόγματα διδάσκοντας ὡς ἐπίκαν ίδειν ἔστι κενοδοξίας καὶ ἀλαζονείας ἔρωτι εἰς τὸ τῆς διδασκαλίας ἀξίωμα παραγενομένους, ἀναιρεῖ δὲ Κύριος ταύτην τὴν ὑπόνοιαν, καὶ τὴν δόθη ἐκκόπτει ὡς ἐπ' διεθρὸν ἄγουσαν. Εἰ τοίνυν, φησι, δόξης τε καὶ πρωτείων ἐρῆται, τὴν τῶν διακόνων καὶ ὑστέρων τάξιν ἐπιζήτει· καὶ ταπεινοφροσύνην ἀσκεῖ.

Καὶ προσθήσας ἐν τῷ οὐρανῷ, διμηνύει ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῷ καθημένῳ ἐπάνω αὐτοῦ.

Διὰ τοῦτο δὲ θρόνου Θεοῦ τὸν οὐρανὸν διομάζουσιν αἱ Γραφαὶ, διετοῖς ταῖς ἀνω δυνάμεσι Θεὸς ἐναναπαύεται. Ἐν οὐρανῷ γάρ εἰσιν οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ διγγελοι, καὶ ἀεὶ δοξάζοντες αὐτὸν· αὕτη γάρ αὐτῷ ἀνάπτωσις. Ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ· ἐν αὐτῇ γάρ διὰ σάρκος τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Ή δὲ θεοῦ ἡ ἄγλα αὐτοῦ σάρξ καὶ διαφόρως διομάζεται.

Οὐαὶ δὲ **γραμματεῖς** καὶ **Φαρισαῖοι** ὑποκριταί, διετοῖς δικαιοσύνης τὸ ηδύσομον καὶ τὸ ἄνηγμα, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρέα τοῦ νόμου, τὴν χρήσιν, καὶ τὸν ἔλεον, καὶ τὴν πλοτίν· ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, κάκείνα μὴ ἀφίεναι.

Οὐαὶ δὲ **Γραμματεῖς** καὶ **Φαρισαῖοι** ὑποκριταί, διετοῖς δικαιοσύνης τὸ ηδύσομον καὶ τὸ ἄνηγμα, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρέα τοῦ νόμου, τὴν χρήσιν, καὶ τὸν ἔλεον, καὶ τὴν πλοτίν· ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, κάκείνα μὴ ἀφίεναι.

A dominatu liberum esse israelē : cum vero divinas leges conculcasset, tum etiam præalentium manus ac vincula eis imposuit, ac faci sunt obnoxii pendendo tributo, rebus eorum ad Romanorum imperium devolutis.

76 XXII, 46. *Et nemo poterat respondere ei verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.*

Cum confusi essent ac secessissent Sadducei, laudabaturque Dominus, in medium prodierunt invidi Pharisæi, ac legisperitus quidam magna apud eos in aestimatione interrogat, quodnam maximum esset mandatum in lege, arbitratus fore, ut ea quæ Moysis erant Christus proscriveret, suam autem doctrinam præponeret, aut diceret : Diliges Dominum Deum tuum et me, conjungendo gloriam suam cum gloria Patris, atque ita inventurum sese occasionem, qua in periculum eum adduceret, tanquam sese Deum facientem, aut si ab hoc dicendo abstineret, inseceret : Igitur non suscipimus te tanquam Deum. Dominus vero nil novi dicendo, sed ea quæ legis 77 sunt, etiam hac ratione os obstruit Pharisæis.

XXIII, 10. Nec vocemini magistri.

Quoniam qui nova dogmata promulgant, eos ferme videre est studio inanis gloriæ et arrogantia sese ultra provehere in magistrorum dignitatein, eam suspicionem, ne ad se quoque perveniret, utpote prædicatorem novæ doctrinæ, elidit extinguitque Dominus. Simil auditorum causa humanae instrimenti pronam viam ad honores per ambitionem aspirerentem; sic præcipiens : Si quis gloriæ primatusve cupiditate teneatur, is in ministrantium et postremorum ultra ordinem descendat, humiliatique imprimis studeat.

Οὐαὶ δὲ **ὑμῖν**.

Οὐαὶ τοίνυν ὑμῖν, ω νομικοί, ὅτι φορτικὸν διολογούμενως ὄντα τὸν νόμον, τοῖς μὲν ἀλλοις ἀπαιτοῦσιν αὐτὸν, θανάτου δίκαιην ἐπάγετε, αὐτοὶ δὲ τοῦ νόμου οὐδὲ προσκαύετε.

Καὶ δικαιοσύνας ἐν τῷ οὐρανῷ, διμηνύει ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῷ καθημένῳ ἐπάνω αὐτοῦ.

Διὰ τοῦτο δὲ θρόνου Θεοῦ τὸν οὐρανὸν διομάζουσιν αἱ Γραφαὶ, διετοῖς ταῖς ἀνω δυνάμεσι Θεὸς ἐναναπαύεται. Ἐν οὐρανῷ γάρ εἰσιν οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ διγγελοι, καὶ ἀεὶ δοξάζοντες αὐτὸν· αὕτη γάρ αὐτῷ ἀνάπτωσις. Ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ· ἐν αὐτῇ γάρ διὰ σάρκος τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Ή δὲ θεοῦ ἡ ἄγλα αὐτοῦ σάρξ καὶ διαφόρως διομάζεται.

C XXIII, 13. *Vox autem vobis.*

Vox igitur vobis legisperiti, eo quod, cum grave esse fateamini legem, aliis quidem eam postulantibus mortis supplicium inducili: ipsi vero ne legem quidem attingitis.

XXIII, 22. Et qui jurat in cælo, jurat in throno Dei, et in eo qui sedet super eum.

78 Propterea autem sedem Dei cœlum vocant Scripturæ, eo quod in supernis potestatibus Deus requiescat. In cœlo enim sunt, qui faciunt voluntatem ejus, angeloi, semperque eum glorificant, hæc enim ei requies. Terra autem scabellum pedum ejus: in ea enim cum hominibus versatus est. Pes autem Dei sancta illius caro præcipue nuncupatur.

D XXIII, 23. *Vox vobis, Scribæ et Phariaei hypocritæ qui decimatis mentham et anethum, et reliquistis que graviora sunt legis, judicium et misericordiam et fidem; hæc oportebat facere, et illa nou omittere.*

Vide quomodo eos percellat. Exigitis, inquit, o Pharisæi, decimas quodammodo etiam olerum minorum, prætereuntes præcepta in quibus major culpa est. Qualia autem hæc sunt præcepta? Judi-

(1) Huc usq[ue] fragmentum ap. Cramerum p. 185.

cium, id est judicare quae recta sunt, et misericordia, et fides in Deum. Haec enim deinceps ac primi meliora sunt. Indeque per prophetam ait universorum Dominus: «Et nunc, Israel, quid Dominus Deus requirit a te, nisi facere judicium, et diligere ac querere misericordiam, paratumque esse ut ambules cum Deo tuo?»²⁹

XXIII, 26. *Pharisae cæce, munda prius quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id quod desoritur mundum.*

79 Non de calice ac paropside dicit, seu lance, sed de anima ac corpore disserit, corpus quidem vocans quod desoritur est, quod vero intus, animam. Si vero illud quod in paropside intus est, mundatione opus habet, multo magis quod in te est: vos autem contrarium, inquit, facitis exigua et exteriora observantes; majora et interiora negligitis, unde maximum oritur detrimentum. Hisce Pharisæorum vitam depingit, exhortans eos, ut non exteriori specie tantum ficti sint, sed interiora munda habeant, mentem animumque.

XXIII, 32. *Et vos implete mensuram patrum vestrorum.*

Quidnam ergo dicat Salvator, diligenter indagamus. Patres quidem Iudeorum diversis temporibus sanctos prophetas divinam legem annuntiantes occiderunt; qui tamen ex iis nati sunt, consilientes prophetas venerandos suisse ac honorandos, coronas iis adaptarunt, seu monumenta, honorem sanctis maxime convenientem eis tribuentes, ipsi autem prophetas esse credentes ac viros sanctos, judices facti sunt eorum qui eos occiderunt: per quæ enim honorare existimarent eos, qui necati fuerant, hisce occisores tanquam qui impie egerint, accusant. Sed qui suis patribus in hisce adeo nefandis cædibus suffragantur, æqualibus malis obnoxii erant futuri, immo **80** vero etiam pejoribus. Occiderunt enim viæ auctorem; adjunxerunt autem execrandis in eum sceleribus alia quoque contra divinos ejus discipulos: siquidem quousque aliquis aliorum iniqüitates naturali ratione judicans, inquirit, videt quod malum est, et arguit; ipse vero ad eosdem adductus affectus, quasi cæcus ad ista fertur.

XXIII, 37. *Quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas.*

Hoc dicens characterem divinitatis in se ostendit, quamvis in forma humana sit. Deo enim dixit³⁰ Moyses: «Expandens alas suas assumpsit eos; » et David³¹: «Filii hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt. »

XXIV, 5. *Multi enim venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus, et multos seducent.*

Scopo interrogationis præcedentium Dominus in-

²⁹ Mich. vi, 8. ³⁰ Deut. xxxii, 11. ³¹ Psal. xxxv, 8.

(1) Illic incipit fragmentum apud Cramerum p. 191.

A τὸ χρήνειν δρθά, καὶ ὁ Ελεος, καὶ ἡ πίστις εἰς Θεόν. Ταῦτα γάρ ἀμείνω δεκάτης καὶ ἀπαρχῶν. Αὐτὸν τοῦ προφήτου φησὶν ὁ τῶν ὅλων Θεός· «Καὶ νῦν, Ιεραὴλ, τί Κύριος ὁ Θεός ζῆτε παρὰ σοῦ, ἀλλ᾽ ἡ τοῦ ποιεὶν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν καὶ ζῆτεν Ελεον, καὶ θεοῖμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ τοῦ Θεοῦ σου; »

Φαρισαῖς τυφλὸς, καθάρισον πρώτον τὸ ἄτος τοῦ ποτηρίου, καὶ τῆς παρούσιδος, ἵρα γένηται καὶ τὸ ἔπειρος αὐτῶν καθαρόν.

Οὐ περὶ ποτηρίου καὶ παρούσιδος λέγει, ἵνα τὸ ναχοῦ, ἀλλὰ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος διαλέγεται· τὸ μὲν ἔξω καλῶν τὸ σῶμα, τὸ δὲ ἐνδὸν τὴν φυγὴν. Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς παρούσιδος τοῦ ἐνδὸν χρεία, πολὺ μᾶλλον ἐπὶ σοῦ. Ὅμεις δὲ τούναντίον ποιεῖτε, ἢντι, τὰ μικρὰ καὶ ἔξω φυλάττοντες, τῶν μεγάλων καὶ ἐνδὸν ἀμελεῖτε· διθεν μεγίστη γίνεσται βλάβη (1). Διὰ τούτων τὸν τῶν Φαρισαίων διαγράψει βίον, παραινῶν μὴ τοῖς ἔκωθεν σχηματισμοῖς πλάττεσθαι μύνον, ἀλλὰ ἔχειν καὶ τὰ ἔσωθεν καθαρά, τὰ εἰς τὸν καὶ καρδίαν.

Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν κατίου μῶν.

Τί δὴ ἄρα φησὶν ὁ Σωτὴρ, ἀχριδῶς ἐρευνήσωμεν. Οἱ μὲν τῶν Ιουδαίων πατέρες ἀπέκτειναν κατὰ κυροὺς τοὺς ἀγίους προφήτας, τὸν θεῖον αὐτοῖς διπορθμεύοντας λόγον· οἵτις μὴν ἐξ αὐτῶν γεγονὼς, διμολογούντες διτὶ οἱ προφῆται γεγόνασι; σεπτοὶ καὶ τίμιοι, περιήρμοσαν αὐτοὺς τοὺς στεφάνους, ἵνα τὰ μνημεῖα, τιμὴν ἀπονείμαντες τὴν τοὺς ἀγίους πραπωδεστάτην, αὐτοὶ δὲ προφῆταις εἶναι πιστεύοντες καὶ ἀνδράς ἀγίους, κριταὶ γεγόνασι τῶν ἀποκτινθετῶν αὐτούς. Δι' ὧν γάρ τιμὴν ἐγνώκασι τοὺς ἀνηρημένους, διὰ τούτων αὐτῶν κατηγοροῦσιν ὡς ἡπηρούτων. 'Ἄλλ' οἱ τῶν ιδίων πατέρων ἐπὶ ταῖς οὔτοις δειναῖς μιαιφονίαις καταψηφισάμενοι, τοῖς ίσαις ἔμελλον ἀλῶναι κακοῖς, μᾶλλον δὲ τοῖς ἐτί κείροντιν. 'Απέκτειναν μὲν γάρ τὸν τῆς ζωῆς ἀρχηγὸν. Προστεθείκασι δὲ ταῖς κατ' αὐτοῦ δυσσεβείαις, μιαιφνίας ἐτέρας κατὰ τῶν θεσπεσίων αὐτοῦ ἐδέξανταί τοὺς ἀνθρώπους ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου ἐλπιοῦσιν. »

D Οὐτούτοις δὲ ταῖς πτέρυγας.

Εἰπόν (2) τούτῳ δείκνυσιν ἑαυτοῦ τὸ θεοπρεπές, καὶ ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ ὅν. Καὶ γάρ περὶ τοῦ θεοῦ εἴπεν Μωάσῆς· «Διεῖς τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐδέξανταί τοὺς ἀνθρώπους· καὶ πάλιν Δαβὶδ· «Οἱ δὲ οὗτοι τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου ἐλπιοῦσιν. »

Πολλοὶ γάρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀρόπατι πονητές· Ἐγώ εἰμι ὁ Χριστὸς, καὶ πολλοὶ πλαρήσουσιν.

* * * Επεται τῷ σκοπῷ τῶν προσαγόντων τὴν πέντην

(2) Εἰπὼν — ἀπιοῦσιν. Cramer. p. 194.

ὁ Κύριος, καὶ περὶ συντελείας τέως φησὶ τοῦ παρ-
δόντος αἰώνος. Πρὸν γάρ τὴν ἐξ οὐρανῶν γενέσθαι αὐ-
τοῦ κάθοδον, πρόδρομοί τινες ἀναφανοῦνται, φεύδο-
χριστοὶ καὶ φεύδοπροφῆται, τὸ αὐτὸν πρόσωπον
ἴαντοις περιπλάττοντες. Ἀλλὰ μὴ ἀκολουθήστε,
φησὶν, αὐτοῖς.

*Προσεύχεσθε δὲ, Ιησοῦ μὴ γένηται η̄ φυγὴ ὑμῶν
χειμῶνος, μηδὲ ἐν Σαββάτῳ.*

Τοῦτο αἰνίττεται ὁ Χριστός εὑχεσθαι ἡμᾶς μὴ γε-
νέσθαι ἐν ἐκδημίᾳ τοῦ σώματος, μήτε ἐν ἀργίᾳ δινα-
τάς τῆς ἀρετῆς ἔργων, δὲ υποσημαίνει τὸ Σάββα-
τον· μήτε ἐνοχλούμενος ἐν ταῖς βιωτικαῖς τύρβαις
τε καὶ ταραχαῖς· ὅπερ δηλοῖ ὁ χειμών.

Ἔισας καὶ αἰνίγμα ἔχει ὁ λόγος, ὥστε εὑχεσθαι
ἡμᾶς μὴ ἐκδημῆσαι ἀπὸ τοῦ σώματος, ἐν ἀργίᾳ
δινατάς ἔργου ἀγαθοῦ, δὲ υποσημαίνει τὸ Σάββατον·
μήτε ἐν ἀκαρπίᾳ, δηλοῖ χειμών. Σημειωτέον γάρ
ὅτι χειμῶνα κακῶν δὲ θεός οὐκ ἐποίησεν. Ἐν χει-
μῶνι δὲ οὐσιεν, διαν τὰ πάθη τῆς σαρκὸς δυναστεύῃ
ἐν ἡμῖν.

*Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλῖψιν τῶν ημερῶν ἐκεί-
νων ὁ ἡλιος σκοτισθήσεται, καὶ η̄ σελήνη οὐ
δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ δοτέρες πεσοῦν-
ται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρα-
νῶν σαλευθήσονται.*

Πῶς εὐ φρίξουσιν ἀναστοιχειούμένων οὐρανοῦ καὶ
τῆς πρὸς τὸ δοκοῦν τῷ θεῷ; Ἀκριβέστε γάρ τι λέγειν
ἐν τοῖς τοιούτοις οὐκ ἔνι. Οἱ μὲν ἡλιος καὶ η̄ σελήνη
ἀπεμραθήσονται· τὰ δὲ δοτέρα ως δύνθη πεσεῖται,
τοῦ Δημιουργῆσαντος αὐτὰ πάλιν μεταστοιχειοῦνται,
καθὼς θέλει· θορυβηθήσονται καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα.
Ἀνακαίνουμένης γάρ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀνακεφα-
λαιοῦνται καὶ συνανατίζεται καὶ η̄ διὰ τὸν ἀνθρώπον
δημιουργηθεῖσα κτίσις.

Περὶ δὲ τῆς ημέρας ἐκείνης η̄ ὥρας οὐδεὶς
οἶδεν.

Ἐπειδὴ τὰ ὑπὲρ ἰαυτοὺς ἡθελον μανθάνειν οἱ
μαθηταὶ, ἀφορμῇ εὑρίσκει τοῦ κωλύειν αὐτοὺς τῶν
τοιούτων, τὸ μὴ εἰδέναι, καθὸ δύνθωπος. Καὶ φησὶν,
μηδὲ τοὺς κατ’ οὐρανὸν ἀγίους ἀγγέλους δύνασθαι
ταῦτα εἰδέναι.

*Κυρίλλου ἐν Ὁμιλίᾳ ἐκτιεργαμένην εἰς τὸ, « Εὐ-
θέως δὲ μετὰ τὴν θλῖψιν τῶν ημερῶν ἐκείνων
ὁ ἡλιος σκοτισθήσεται, καὶ σελήνη οὐ δώσει
τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ δοτέρες πεσοῦνται ἀπὸ^D
τοῦ οὐρανοῦ. Περὶ δὲ τῆς ημέρας ἐκείνης η̄ τῆς
ὥρας οὐδεὶς οἶδεν (1). »*

Ἄλλ’ ὅταν καὶ τοῦτο λέγη, οὐ πάντας ἰαυτὸν στη-
μαίνει. Οὗτε γάρ προσέθηκεν ἀκριβῶς, Οὐδὲ δὲ Υἱὸς
τοῦ Θεοῦ, ἀλλ’ ἀπολελυμένως, « Οὐδὲ δὲ Υἱὸς, »
φησὶν· ἵνα τοιοῦτόν τι νοῆσι· Ἐσπούδαζον κατὰ ἀκρί-
θεῖσαν πάντα μανθάνειν εἰς μαθηταὶ, καὶ ἐπεχείρουν,
ἵνα οὕτως εἴπων, καὶ αὐτὰ περιεργάζεσθαι τὰ βάθη
τοῦ Κυρίου. Ἀλλὰ ἦν τὸ πρᾶγμα λανθάνειν αὐτούς·
ἵνα τοίνυν μὴ ἀπαγορεύσας τὴν ἐξήγησιν ως ἡδού-

A sistit, ac de consummatione adhuc agit præsentis
seculi. Priusquam enim desensus illius fiat, præ-
cursors quidam annuntiantur pseudochristi, ac
pseudoprophetae : illius personam sibi affingentes,
sed ne sequamini, inquit, eos.

81 XXIV, 20. Orale autem ut non fiat fuga vestra in hieme, vel Sabbato.

Hoc significat Christus his verbis : orandum no-
bis esse, ne discessus noster e corpore contingat eo
tempore quo cessatio apud nos erit operum virtutis.
Hanc enim cessationem indicat Sabbathum. Neque
rursus tunc nos opprimat mors cum secularibus
turbis et perturbationibus jacabimur, quas hiems
designat.

82 Fortasse etiam xenigma habet hic sermo, ut
oremus e corpore non excedere a bono opere feriati,
quod Sabbathum indicat, neque in sterilitate, quod
hiems. Notandum est enim hiemem malorum Deum
non fecisse. In hieme autem sumus, cum passiones
carnis dominantur in nobis.

*XXIV, 29. Statim autem post tribulationem dierum
illorum, sol obscurabitur, et luna non dabit lumen
suum, et stellæ cadent de caelo, et virtutes caelorum
commovebuntur.*

Quomodo non exhorrescent renovatis ad Dei be-
neplacitum cœli terræque elementis? Exactum enim
aliiquid de hisce dicere non possumus. Sol quidem
et luna obscurabuntur; stellæ autem tanquam flores
decident, Creatore eas prout voluerit, immutante:
turbabuntur etiam ipsa elementa. Hominum
enim genere innovato, summatim recensetur, simul-
que restauratur etiam propter hominem condita
creatura.

XXIV, 36. De die autem illa et hora nemo scit.

Quoniam quæ supra ipsos erant audire discipuli
volebant, idoneam rationem invenit coercendæ
ipsorum curiositatis, dicens se nescire, quatenus
homo erat videlicet. Quin addit ne ipsos quidem
qui in cœlis degunt sanctos angelos posse id scire.

*Cyrilli ex Homilia in hæc verba: « Statim autem post
tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et
luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de
caelo. De die autem illa et hora nemo scit. »*

Verritatem **83** cum hoc dicit, haud omnino se-
ipsum denotat. Non enim diserte addidit, neque Fi-
lius Dei, sed generatim « neque filius, » dixit. Nempe
ut hujusmodi aliiquid intelligas: cupiebat nimis
discipuli cuncta accurate rescire; nitebantur, ut ita
dicam, profunda quoque Domini arcana scrutari.
Verum ea res ipsorum modulum valde excedebat.
Ne igitur rei explanationem denegando, quam illi

(1) Exstat inter fragmenta Cyrilli in Matthæum quæ ex Anastasio Vaticano edidit Mai in Bibliotheca,
jam citato tomo II, p. 481.

cognoscere avebant, charos suos videretur contristare, obscure dicit: « De die autem illa et hora nemo scit, neque angelii, neque Filius, nisi solus Pater. » Ut verba sic intelligas: Etiam si homo ad adoptionem vocatus est, siliusque novus declaratus, haud idcirco quae supra naturam sunt inquirat, neque se dignum ea cognoscere putet quae ne angelis quidem revelavit Pater. Jam si angelus nescit, ne homo quidem sciet, etiam si ad adoptionem vocatus sit.

34 Mos erat Christo Servatori, hujusmodi quid agere maxime in sanctis suis discipulis, si interrogarent aliquid eorum, quae speciem habent descendit cupiditatis, altiori tamen scrutatione carent, explicationem indulgere et exacte etiam conari vel maxime minuta exponere; sin autem aliquid ex superioribus supervacanee discere cupiant quod in modum illorum excedat, acquiescere jubet, persuadetque curare potius ea quae utiliora ipsis sunt. Cum itaque quae supra se erant discere volebant discipuli, utiliter dissimulat se tanquam hominem scire, ac ne ipsis quidem sanctos angelos in celis scire ait, ne contristentur, tanquam supra modum diffidentes. Ac vide quam accommodatis rationibus snadeat eis ut ab ista inquisitione quiescant, verecundiamque iis facial, quasi scire affectent id quod ne angelis quidem revelavit Pater, nec ipsi Filio notum fecerit.

Cyrilli ex Commentario in Matthæum.

Ignorasse ait, atqui non ignoravit Deus. Sed et ipse, quanquam esset Deus Verbum, tamen factus est et erat homo, qui quidem ad suam naturam quod attinet et humanitatis mensuram, res futuras ignorat, sed ex Dei revelatione sæpe cognoscit. Neque vero mireris, si ignorantiae humilitatem admittit. Nam si heros cum sit propter hominem servus appellatur; et cum sit gloria Domini, **35** gloriam ceu non haberet a Patre petit; præterea si cum Ipse vere sit vita et omnia vivificans, tamen potentia Spiritus resurrexisse dicitur; si denique cum sit Patri coæternus, nihilominus quasi primo ad existendum vocaretur, quo tempore factus est homo, audis dicentem Patrem: « Filius meus es tu, ego hodie genui te⁴⁰, » etiamsi vocabulum *hodie* præsens tempus significat; cur mirum sit, si quod reapse homini naturaliter inest, nempe ut aliquam existentem rem nesciat, hanc etiam cum ceteris proprietatibus sibi sumere dignatus fuerit? Certe si in harum una scandalizemur, cetera quoque pari modo excent. Quid inde? Destruetur deinceps incarnationis ratio, et mysterium quo salvi sumus evertitur. Etenim nos facti sumus ei similes,

A λοντο μαθεῖν, δόξῃ πως λυπεῖν τοὺς γνησιεύοντας, ἐπεσκιασμένως φησι, « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἔκειναι τῇ ὥρᾳ οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ. » Ἰνα νοήσῃς οὕτως· Εἴ καὶ κέχληται πρὸς υἱοθεσίαν δὲ ἀνθρωπος καὶ οὐδὲ ἀνεδείχθη νέος, ἀλλὰ μὴ ζητεῖτω τὰ ὑπὲρ τὴν φύσιν, μηδὲ ἀξιώτω μαθεῖν ἀπερ μηδὲ τοῖς ἄγγελοις ἀπεκάλυψεν δὲ Πατήρ. Εἰ δὲ ἄγγελος οὐκ οἶδεν, οὐδὲ ἀνθρωπος εἰσεται, καὶ εἰ κέχληται πρὸς υἱοθεσίαν.

B Εθος δὲ τῷ Σωτῆρι Χριστῷ τοιοῦτον τι δραγεῖται τοῖς ἄγγελος μάλιστα μαθηταῖς, εἰ διαπυνθάνοντά τι τῶν δτα δην φιλομαθείσας μὲν ἔχοντα δόξαν, ὑψηστος γε μὴν ἐρεύνης ἀπηλλαγμένα, χαρίζεσθαι τὴν ἀφῆγησιν, καὶ ἔκαχριδουν δτι μάλιστα πειρᾶσθαι λεπτῶς· εἰ δὲ δὴ τι βούλοιντο τῶν ἐπέκεινα μέτρου τοῦ κατὰ σφᾶς αὐτοὺς περιττῶς ἀναμαθεῖν περιστέλλειν ἡσυχῆ, καὶ μεταπεθεῖν εῦ μάλιστα πολυπραγμονεύειν ἐλέσθαι τὰ πρεπωδέστερα. Ἐπειδὴ οὖν τὸ ὑπὲρ αὐτοὺς ἡθελον μανθάνειν οἱ μαθηταὶ, σκήπτεται χρησίμως τὸ μὴ εἰδέναι καθὸ δινθρωπος, καὶ φῆται μηδὲ αὐτοὺς εἰδέναι τοὺς κατὰ τὸν οὐρανὸν ἄγγελους, ἵνα μὴ λυπῶνται ως μὴ θαρρήθεντες τὸ μέτριον. Καὶ δρα πῶς ἡρεμεῖν ἀναπτεθεῖσι λογισμοὶ οἰκεῖοις, καὶ ἔκδυσωπεῖ, δτι μηδὲ ἄγγελοις ἀπεκάλυψεν δὲ Πατήρ, μηδὲ αὐτῷ τῷ Υἱῷ καθίστατο γνωριμον.

Kυρίλλου ἐκ τοῦ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ὑπομνήματος.

C Ἡγονηκέναι (1) δέ φησιν· οὐκ ἡγνόηκε Θεός. 'Ἄλι' εἰ καὶ αὐτὸς κατοις Θεός; ὃν Λόγος, γέγονε τε καὶ χειρημάτικεν δινθρωπος, δς ἀγνοεῖ τὰ ἐσόμενα κατὰ τὴν Ιδίαν φύσιν καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον, δέχεται δὲ πολλάκις ἐξ ἀποκαλύψεως Θεοῦ. Καὶ μὴ τοι θαυμάσῃς εἰ τὸ τῆς ἀγνοίας καταδέχεται μικροπρεπές (2)· εἰ γάρ Δεσπότης ὑπάρχων, κέκληται δούλος διὰ τὸν δινθρωπον, καὶ Κύριος ὃν τῆς δῆται, δόξαν ως οὐκ ἔχων αἰτεῖ παρὰ Πατρὸς, καὶ αὐτὸς ὃν κατὰ ἀλήθειαν ἡ ζωὴ καὶ πάντα ζωογοῶν, ἐν δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἐγγέρθαι λέγεται, καὶ συναίδιος ὃν τῷ Πατρὶ, ως εἰς ἀρχάς τοῦ εἰναι κεκλημένος, δτε καὶ καθ' ημᾶς γέγονεν δινθρωπος, ἀνοε λέγοντος αὐτοῦ· « Υἱός μου εἰ σὺ, ἐγὼ σήμερον γένηνκα σε, » κατοις τοῦ σήμερον τὸν ἐνεστηκτα κατερὸν σημαίνοντος (3), τι τὸ παράδοξον, εἰ καὶ δὲ πρόσεστι κατὰ φύσιν, τουτέστι τὸ ἀγνοησαὶ τι τῶν δυτῶν, τυχὸν μετὰ τῶν ἀλλων αὐτῆς ιδιωμάτων οἰκείωσασθαι κατηξίωσεν; Εἰ γάρ ἐφ' ἐνὶ δὴ τούτων σκανδαλιζόμεθα, λελύσθω μετὰ τούτου καὶ τὰ ἔτερα· καὶ τι τὸ ἐνετεῦθεν; Ολοχετεῖται λοιπὸν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας δὲ λόγος, καὶ ἀνατετράφθω τὸ μυστήριον δι' οὗ καὶ σεσώσμεθα. Γεγόναμεν γάρ καὶ

⁴⁰ Psal. II, 7.

(1) Ἡγονηκέναι — καὶ γύσει Θεός. Mai B. N. II, 482.

(2) Lege apud nos Cyrillum in commentario ad Lucam II, 42 (*infra col. 443*). Tunī de scientia

Christi adi theologos, et Petavium in primis.

(3) Confer fragmenta a nobis edita Cyrilli ex corde Mediolanensi in ep. ad Hebr. (Opp. Cyrilli edit. novæ tom. VII).

αύτων ἡμεῖς, ἐπειδὴ γέγονε καθ' ἡμᾶς ὁ αὐτός. Ὁρ-
θῶς τοιχαρῶν νοῦντες, εἰδέναι γάρ φήσομεν τὸν
Ὕιόν καθ' οὐκεῖται καὶ ἔστι θεός· ὅσον δὲ ἤκεν
εἰς ἀνθρώπου φύσιν, ἐπειδὴ καὶ γέγονεν ἀνθρωπός,
ψευδομυθῆσει οὐδαμῶς ὅταν λέγῃ καὶ μὴ εἰδέναι·
καὶ οὐχὶ τοῖς τῆς θεότητος ἀξιώμασι τὸ χρῆμα προσ-
άφομεν, ἀλλὰ τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, καὶ τῇ καθ' ἡμᾶς
πτωχείᾳ. Περιτίθησι τῷ Θεῷ Λόγῳ τὰ ἀν-
θρώπινα· γέγονε γάρ οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ τινὶ, κατὰ
τὴν τινῶν ἀδουλίαν, ἀλλ' αὐτὸς κατ' ἀλήθειαν ἀνθρω-
πος, μετὰ τοῦ εἶναι καὶ φύσει θεός.

*Τότε δύο ἔσονται ἐτῷ ἄρρω· δεὶς παραλαμ-
βάνεται, καὶ ὁ εἰς ἀφίσται.*

"Ορα δις εἰς δύο τάγματα διαιρεῖ ὁ λόγος τοὺς
ἀνθρώπους, εἰς τὰν σωζομένους καὶ τὰν ἀπολλυ-
μένους. Καὶ τοὺς μὲν σωζομένους λέγει παραλαμβά-
νεται, τοὺς δὲ ἀπολλυμένους ἀφίεσθαι, ἥγουν ἀπο-
δοκιμάζεσθαι. Ἀγρόν δὲ νοτηέον ὕδε τὸν κόσμον·
Ἐνθα δὲ μὲν εἰς τὸ πνεῦμα σπείρων θερίζει ζωὴν
αἰώνιον· δὲ δὲ εἰς τὴν σάρκα, φθοράν. Ταῖς δὲ ἀλη-
θούσαις παρεικάζει τοὺς διδασκάλους, οἵτινες τρό-
πον τινὰ ἀπολεπτύνοντες τὰς γραφικὰς ἔννοιας, εὐ-
παράδεκτα καὶ εὐνόητα τοῖς ἀνθρώποις τὰ θεῖα λό-
για προστιθέσαι. Καὶ γάρ νόμος κελεύων μὴ λαμβά-
νεσθαι εἰς ἐνέχυρον μύλον, ή ἐπιμύλιον, ἵνα μὴ τὰ
τῆς τροφῆς ἔργαλεῖα λαδών τις ἐμποδίσῃ τοῖς τρε-
φομένοις δι' αὐτῶν, αἰνιγματωδῶς τοὺς διδασκάλους
διποσθημαίνει.

Καὶ διχοτομήσει αὐτόν.

Τί δέ ἔστι τὸ διχοτομηθῆναι, ἑξετάσωμεν. "Οταν
γέγονεν ἐν ἀρχαῖς ὁ Ἄδαμ, τὸ ἐντελέστατον κάλλος
ἀποδίδοντας τῇ φύσει ὁ θεός, μέτοχον αὐτὸν ἀποτελεῖ
τοῦ ιδίου πνεύματος. « Ἐνεφύσησε γάρ εἰς τὸ πρόσ-
ωπον αὐτοῦ πνοήν ζωῆς. » Τὸ γάρ ἀληθῶς ζωοποι-
οῦν τὸ πνεῦμά ἔστι τῆς ζωῆς, τουτέστι Χριστοῦ.
Ἐπειδὴ δὲ παρώλισθεν ἐξ ἀπάτης εἰς ἀμαρτίαν,
ἀπενοσφίσθη τὸ πνεῦμα· εὐδοκήσαντος δὲ τοῦ θεοῦ
καὶ Πατρὸς ἀνακεφαλιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ
Χριστῷ, καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀνακομίσαι κάλλος τὴν
τῶν ἀνθρώπων φύσιν· ἀπελάβομεν διὰ τῆς χάριτος,
ὅπερ τὴν ἀμαρτίας παρεισδρομή ἡμᾶς ἐζημίωσεν·
ἐνεφύσησε γάρ ὁ Χριστὸς ἡμῖν μετὰ τὴν ἀνάστασιν,
καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἡμᾶς ἀνακαίνιων κάλλος, « Λά-
βετε, φησι, Πνεῦμα ἀγιον. » Ἐνοῦται τοιχαρῶν
ἡμῖν τὸ Πνεῦμα· ὁ κολλώμενος γάρ αὐτῷ ἐν πνεῦμα
ἔστιν. Οὐκοῦν ἐν τοῖς κατ' εὐσέβειαν σπουδάσμασι
κατειλη[φ]θέντες, ἀπὸ τοῦ τέλους τὸ πλῆρες ἀπολαμ-
βάνομεν, ὡς ἐν ἀρραβώνος τάξει τὸ Πνεῦμα νῦν
ἔχοντες. Κατηγορούμενοι δὲ ἐν ἀμαρτίαις, καὶ αὐτὸν
ζημιούμεθα τὸν ἀρραβώνα τοῦ Πνεύματος. Ἀποτέ-
μνεται γάρ, καὶ ἀπαντάται ὡσπερ κατὰ τὸν τῆς
χριστεως καρόν· καὶ ταύτην εἶναι φαμεν, ἣν ἐνθάδε
φησι διχοτόμησιν· οὐ γάρ οἶδον τε σὺν τῷ Πνεύματι
δοθῆναι τινὰ εἰς κόλασιν.

*Χρονίσοντος δὲ τοῦ τυμφλοῦ, ἐρύσταξαν κᾶσαι,
καὶ ἐκάθευδσαν.*

Τὸν ϕαραίαν παρεικάζει καὶ νυσταγμὸν ἀποκαλεῖ τὸν

*A ex quo ipse nobis similis factus est. Recte igitur
cogitantes, scire dicemus Filium quatenus Deus
esse intelligitur et est : quatenus autem ad huma-
nam naturam accessit, seu homo factus est, haud
falso loqui videbitur cum ait se nescire. Hanc vero
rem haud divinitatis prærogativis accensebimus, sed
servi formæ ac nostræ paupertati. Nunc Deo Verbo
humana attribuit : quod quidem non in homine
aliquo, secundum nonnullorum stultam sententiam,
versatum est, sed verus idem homo extitit, dum
similis et suapte natura esset Deus.*

*XXIV, 40. Tunc duo erunt in agro : unus assu-
etur ei unus relinquetur.*

*B Attende quod in duos ordines homines hic sermo
distinguat, in eos qui servandi sunt, et in eos qui
perituri. Ac eos quidem qui servandi sunt, assu-
mendos dicit ; eos vero qui perituri, relinquendos,
id est reprobandos. Ager autem intelligendus
est hic mundus, **86** ubi alius quidem qui in spiritu
seminat, metit vitam æternam : alius vero qui in
carne, corruptionem. Molentibus autem magistros
assimilat, qui quodam modo excutientes scriptura-
les intelligentias, acceptu facilia ac intelligibiliz
proponunt hominibus divina præcepta. Lex enim
jubens non accipere molam in pignus, aut aliud ad
molam pertinens, ne quis alimenti instrumenta au-
ferens, offendat eos qui iis nutriuntur, ænigmatice
magistros insinuat.*

XXIV, 51. Et dividet eum.

*Quidnam autem illud dividi sit, inquiramus.
Cum principio crearetur Adam, perfectissimam ei
naturæ pulchritudinem Deus tribuit, participem il-
lum sui spiritus reddens. « Inspiravit enim in fa-
ciem ejus spiraculum vitæ ¹¹. » Vere enim vivificus
spiritus vita est, id est, Christi. Cum autem exor-
bitavit per deceptionem in peccatum, spiritus de-
fraudatus est ; beneplacitum autem Dei ac Patris
suit, summatum omnia recenseret in Christo, et ad
antiquam pulchritudinem naturam hominum redu-
ci. Per gratiam itaque suscepimus id, quo pec-
cati **87** incursus nos spoliavit; insufflavit enim
Christus nobis post resurrectionem, et ad anti-
quam pulchritudinem renovans nos : « Accipite,
inquit, Spiritum sanctum ¹²; » unitur itaque nobis
spiritus : qui enim illi conjunctus est, unus est
spiritus. Itaque in pietatis studiis detenti demum
plenitudinem accipimus, tanquam loco arrhæ Spi-
ritum nunc habentes. Accusati autem in peccato
etiam ipsam Spiritus arrham perdimus. Exscinditur
enim, et ut tempore judicii exterminatur a nobis,
atque hanc esse diciamus, de qua hic agit, divisio-
nem ; non enim cum Spiritu tradi possumus in
supplicium.*

*XXV, 5. Moram autem faciente sponso, dormita-
verunt omnes, et dormierunt.*

Somno comparat et dormitionem vocalit corpo-

¹¹ Gen. ii, 7, ¹² Joan. xv, 22.

ream mortem : quæ ex necessitate prudentibus iuxta stultisque contingit. Ac malorum quidem nihil secum ferentium incipit dormitare anima, et quasi extingui, atque in amentiam abire; tuncque existimare sese suppleturam proprium olei defecuum velut mutuo sumenda virtute aliorum. Quamobrem hi quidem reprobantur, renuentibus mutuum dare oleum prudentibus, et dicentibus : Ne forte non sufficiat nobis et vobis. » Vix enim ad salutem animæ sua unicuique sufficiet virtus, propterea quod velii etiam qui valde sancti sunt, saepius offendunt. Porro qui vendunt oleum, 88 sunt discere promptum quomodo sit virtus exercenda.

Cum Scripturæ mos sit vitam totam in quinque tempora dividere, unicuique tempori sanctas stultaque animas assignat, in quo omnes exierunt cum lampadibus : ut ostendat omnium animas a Deo fuisse illuminatas, naturali scriptaque lege. Quidam tamen Dei lucem, modeste vivendo non admiserunt ; quidam vero bonis operibus illuminativam Dei gratiam sibi concessam cunctulate resplendescere faciunt, ac sese etiam juvant, aliosque ad Dei gloriam. Oleum autem intelligendum est, bona amoris operatio, qua non existente, ad impuritatem transit lumen Dei, quod in nobis est. Somno autem seu dormitione assimilat carnis mortem quæ ex necessitate omnibus incumbit, 89 quos resuscitat angelorum tuba, a morte exinanita, omnesque ad causam dicendam præparabuntur : hoc enim est ornare lampades, unoquaque vitam suam recensente. Improborum autem hominum genere incipit anima, et quodammodo ad insipientiam vergere, adeo ut putent sese per aliorum virtutem misericordiam consequi posse, ideoque reprobantrur ; vix enim uniuscujusque virtus sufficiet ad salutem, eo quod in multis cadant nimisque sint remissi. Vendentes autem sunt rectorum dogmatum magistri, per quos aliquis dicit virtutem. Eunere autem, sive doceri tempus non permisit, eorum quæ in vita acta sunt faciens inquisitionem, non dans principium operationis. Operationis enim præsens tempus est, futurum autem remunerationis.

XXV. 14. *Sicut enim homo peregre proficiens.*

Homo quidem paterfamilias hujus universi Creator ac Dominus est ; profectio autem illius seu ascensus in cœlum, seu securitas ac invisibilitas divinæ naturæ est ; substantiæ autem illius sunt unaquaque in regione in eum credentes. Servos autem suos vocal, quos diversis temporibus Christus coronat sacerdotii decore, quibus etiam subditos suos tradit, 90 unicuique dans gratiam spiritualem, pro uniuscujusque mente ac capacitate. Hanc enim esse dicimus talentorum distributionem non æquali mensura servis omnibus distributam, ob animi varietatem ; statim autem abeuntes operari sunt, inquit, illo statim nobis hic iusinuante, sine ulla cunctatione perficienda esse, quæ Dei sunt, veterno siquidem ac pigritiæ dediti in extremis erunt malis. Defudit enim, ait, datum sibi talentum

A τῆς σαρκὸς θάνατον· δις ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει φρύνομοις τε καὶ ἀσυνέτοις· τῶν γὰρ φαύλων μηδὲν ἐπιφερομένων δρχεται νυστάζειν ἡ ψυχὴ, καὶ οἶον κατασθέννυσθαι, καὶ εἰς παραφροσύνην χωρεῖν, καὶ οἰηθῆναι Ἐλαιον λαβεῖν διὰ τῆς ἑτέρων ἀρετῆς. Διὸ ἀποδοκιμάζονται, λεγόντων ἔκεινων· « Μήποτε ἀρχέσῃ ἥμιν τε καὶ ὅμιν. » Μόλις γὰρ ἀρχέσει πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς ἡ ἐκάστου ἀρετὴ· διὰ τὸ πολλὰ πταίειν καὶ τοὺς ἄγαν ἐπιεικεῖς. Οἱ δὲ πωλοῦντες τὸ Ἐλαιον εἰσὶ προφῆται, ἀπόστολοι, εὐαγγελισταῖς· τοῖς δὲ τις μανθάνει τὴν ἀρετὴν ἐργάζεσθαι.

B 'Ἐπειδὴ τὸν ἀπαντα βίον θεος τῇ Γραψῇ εἰς πάνι διατείνειν, ἐκάστῳ καιρῷ ἀπονέμειν καὶ διάστας, καὶ μάρτιος ψυχάς· ἐν δὲ πᾶσαι ἐξῆλθον σὺν ταῖς λαμπάσι, δείκνυσσεν διτε πᾶσαι αἱ ψυχαὶ κατεφωτίσθεσαν ὑπὸ Θεοῦ τῷ φυσικῷ καὶ τῷ γραπτῷ νόμῳ, πάλιν τινὲς τὸν ἐκ Θεοῦ φωτισμὸν οὐκ τὴνέσχοντο ἀπεικιώς ἡσσαῖ· τινὲς δὲ δι' ἔργων ἀγαθῶν ἐπιπλέον ποιῶντες ἐκλάμπειν τὴν ἐκ Θεοῦ δοθεῖσαν αὐτοῖς φωτιστικὴν χάριν, καὶ ὠφελοῦσι καὶ ἁυτοὺς καὶ ἑτέρους εἰς ὅλην θεοῦ. « Ἐλαιον δὲ νοητέον, τὴν ἀγαθὴν φιλεργίαν, ήσε μὴ οὖσας, ἐπὶ τὸ ἀκαλλέστερον μεταβαίνειν διὰ ἥμιν θεοῖς φωτισμός. » Υπνῳ δὲ ἡ νυσταγμῷ παρακάζει τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον, δις ἐξ ἀνάγκης πάνι πειστεῖν, οὓς ἀνιστησιν ἡ τῶν ἀγγέλων σάλπιγκη, καταργηθέντος τοῦ θανάτου, καὶ πάντες εὐτρεπίζονται εἰς ἀπολογίαν· τοῦτο γάρ ἀστι τὸ διακοσμῆσαι τὰς λαμπάδας, ἐκάστου τὸν ίδιον ἀναλογιζομένου βίον. Τῶν δὲ φαύλων δρχεται στυγάζειν ἡ ψυχὴ, καὶ οἶον εἰς παραφροσύνην χωρεῖν, ὧστε οἰηθῆναι εἰς τοὺς διὰ τῆς ἑτέρων ἀρετῆς ἐλειηθῆναι· διὸ ἀποδοκιμάζονται· μόλις γὰρ ἀρχέσει πρὸς σωτηρίαν ἡ ἐκάστου ἀρετὴ, διὰ τὸ πολλὰ πταίειν καὶ τοὺς ἄγαν ἐπιεικεῖς. Οἱ δὲ πωλοῦντες εἰσὶν αἱ τῶν ὅρθων δογμάτων διδάσκαλοι, δι' αὐτῶν τις μανθάνει τὴν ἀρετὴν. « Ήνησασθαι δὲ, ήτοι διδαχθῆναι, δικαιόδοξος οὐκ εἰσι, τῶν βεβιωμένων ποιούμενος ἐξέτασιν, οὐκ ἀργήν ἐργασίας διδούς. » Ἐργασίας δι παρὸν καιρὸς, δι μέλλων ἀνταποδόσεως.

“Ωσκερ γάρ ἀνθρωπος ἀκοδημῶν.

C «Ανθρωπὸς μὲν οἰκοδεσπότης δι τοῦδε τοῦ παντὸς Δημιουργὸς τε καὶ Κύριος· ἀποδημία δὲ αὐτοῦ, ήτο [ῆ]εις οὐρανοὺς ἀνάβασις τοῦ Χριστοῦ, ήγουν τὸ ἀσφαλές τε καὶ ἀποπτον τῆς θείας φύσεως· ὑπάρχοντα δὲ αὐτοῦ, οἱ ἐν ἐκάστῃ χώρᾳ πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν. Δούλους δὲ αὐτοῦ καλεῖ οὐς; κατὰ καιροὺς δι Χριστὸς στεφανοὶ τῷ τῆς ιερωσύνης αὐχήματι, οἵς καὶ παρδίδωσι τοὺς ὑπ' αὐτὸν γεγονότας, χάρισμα πνευματικὸν ἐκάστω διδούς, ὡς διηγή γνώμης, δι ἐπιπλεόστητος. Ταῦτην γάρ είναι φαμεν τὴν τῶν ταλάντων διανομὴν, οὐν ἐν ἴσῳ μέτρῳ τοῖς οἰκέταις χορηγουμένην διὰ τῆς διανοίας ἐξηγλαγμένον. Εὔδης δὲ ἀπελθόντες ειργάσαντο, φησί· τοῦ εὐθὺς ἥμιν ἐνταῦθα σημαίνοντος, διτε μελλησμοῦ τινος διχα πρόποι διηργάζεσθαι τὰ θεοῦ· οἴγε μήν δικαὶος καὶ ἀργῆς δεδουλωμένοι ἐν ἐσχάτοις ἔσονται κακοῖς. Κατέχωσ-

γάρ, φησί, τὸ δοθὲν αὐτῷ τάλαντον ἐν τῇ γῇ· τοι-
έστιν, ἀπραχτον καὶ ἔτερος ἀνωφελές τὸ δοθὲν
αὐτῷ χάρισμα ἐτήρησεν. Ἀφαιρεῖται τοιγαροῦν ἀπ'
αὐτοῦ τὸ τάλαντον, καὶ τῷ πλουτοῦντι δοθῆσεται·
οὐκ ἀπαναστήσεται γάρ τῶν τοιούτων τὸ πνεῦμα,
καὶ τῶν θείων χαρισμάτων ἡ δόσις· τοῖς δὲ φιλερ-
γήσασι πλουτιστέρα τις ἔσται χαρισμάτων ἐπι-
δοσίς.

**"Οταν δὲ εἰληφετὴς οὗτος τοῦ ἀνθρώπου δέ τη
δόξῃ αὐτοῦ.**

Πῶς δὲ (1) ἐλεύσεται; πῶς ἔξει; Ὡς αὐτὸς ἐδή-
λωσεν ἀλλαχοῦ λέγων· « Καὶ τότε δύονται τὸν Υἱὸν
τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλαις, μετὰ δυνάμεως
καὶ δόξης πολλῆς. » Ἐλεύσεται γάρ οὐκέτι ἐν ὑψηστοῖς
οὐδὲ ἐν μικροπρεπεῖς τῇ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ καὶ
δυνάμεις θεότητος· κατ' ἀμφοτέρων δὲ ἀκούσῃ τὸ
πολλῆς· μετὰ δυνάμεως γάρ πολλῆς καὶ δόξης πολ-
λῆς τὴν δευτέραν αὐτοῦ ποιήσεται θεοράντειν, ἐπει-
τὴν προτέραν μετὰ ἀσθενειας καὶ ἀτιμίας ἐποιήσατο,
ὅσον τὸ καὶ τοῖς πολλοῖς δρώμενον. Διὸ τὸ δὲ ἐν
νεφέλῃ; « Οτι οὖτως δει φαίνεται ὁ Θεός· « Νεφέλη
γάρ καὶ γνόφος κύκλῳ αὐτοῦ. » Καὶ· « Κύριος καθ-
ηται ἐπὶ νεφέλης κούψης. » Καὶ πάλιν· « Τοιθείς
νέφος τὴν ἐπίβασιν αὐτοῦ. » Καὶ· « Νεφέλη ὑπέλα-
θεν αὐτὸν τῶν ὄφθαλμῶν αὐτῶν. » Καὶ· « Ω;
Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν. » Οὕτω
τοῦν αὐτὸν καὶ Αἰανὴλ θεωρεῖ· οὕτω καὶ τότε, ἐλεύ-
σεται οὐ λελήθητως, ἀλλ' ὡς Θεός καὶ Κύριος ἐν δόξῃ
θεοπρεπεῖ, καὶ πάντα μεταστήσει πρᾶς; τὸ ἀμεινον.
Ἀναβιώσονται γάρ οἱ νεκροί, καὶ ἀποδύσεται τὴν
φθορὰν τὸ ἐκ γῆς τούτο εὑδαινεῖν τοῖς πάθεσι σῶμα,
ἐγδύσεται δὲ τὴν ἀφθαρσίαν, Χριστοῦ νέμοντος αδ-
ην, καὶ συμβρόφους τοῦ σώματος τῆς δόξης αὐτοῦ
τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἀποφαίνοντος. Διὸ καὶ
ἀπολύτρωσιν ἡμῶν αὐτὸς τὸ πρᾶγμα καλεῖ, λέγων·
« Ἀρχομένων δὲ τούτων γίνεσθαι, ἀνακύψατε καὶ
ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὅμῶν, διότι ἔγγιζει ἡ ἀπολύ-
τρωσις ὅμῶν. »

Θεσπερ γάρ, εἰ λέγοι τις περὶ ἀνθρώπου, διτι παρὰ
τοῦ πατρὸς ἔλαβε τὸ λογικὸν εἶναι, ἐκ λογικοῦ σημαί-
νει καὶ αὐτὸν λογικὸν γεννηθῆναι· οὕτω καὶ ὁ Μονο-
γενῆς ἐκ Θεοῦ Θεός, καὶ ἐκ τοῦ κρίνοντος πᾶσαν τὴν
τὴν προτῆλθε κριτής· καὶ οὐκ ἐπειδὴ πᾶσαν τὴν κρί-
σιν δέδωκεν τῷ Υἱῷ ὁ Πατὴρ, αὐτὸς τῆς δεσποτείας
ἐψήλωται· ἀχώριστος γάρ ὁ Μονογενῆς τοῦ Θεοῦ, ὡς
τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. « Εστι γάρ ἐν αὐτῷ φυσικῶς· καὶ
πάντα δσα ἔχει ὁ Πατὴρ, τοῦ Υἱοῦ ἔστι, καὶ ἀνάπτα-
λιν.

« Ο ἐμβάγας μετ' ἐμοῦ ἐτῷ τρυπολίφ τὴν χεῖ-
ρα, οὐτός με παραδώσει.

Οὐ δῆπου νοήσομεν ἐκ τούτου τῶν μὲν ἀλλων οὐ-
δένα μαθητῶν, μόνον δὲ τὸν Ἰούδαν ἐμβάψαι τὸ φω-
μὸν ἐν τῷ τρυπολίφ μετ' αὐτοῦ. Οἷμαι δὲ ἔγωγε
τοιαύτην ἔχειν διάνοιαν τὸ εἰρημένον· θούλεται γάρ
εἰπεῖν, κατά γε τὸ εἰκός, διτι προδότης ἔσται δὲ ἐκβά-

A in terram, id est otiosam, aliisque inuitilem sibi
dataam gratiam conservavit. Auseretur igitur ab eo
talentum et dabitur abundantia: horum enim spiri-
tus non resuscitabitur, ac divinorum donorum elar-
gatio: opus vero amantibus copiosior quædam erit
donorum retributio.

**XXV, 31. Cum autem venerit Filius hominis in
majestate sua.**

Quomodo veniet? qua specie aderit? Nempe quo-
modo ipsem alibi dixit: « Et tunc videbunt Filium
hominis venientem in nubibus, cum virtute et glo-
ria multa ». **Veniet enim nequaque demissus**
B et humili humano more, sed cum gloria ac virtute
deletatis. Porro de utraque qualitate vocabulum
multa intelliges: nam et multa cum virtute, et si-
mul multa cum gloria secundam faciet theophaniam,
quandoquidem primam cum infirmitate et obscuri-
tate fecit, quantum quidem vulgo visum est. Cur
autem in nube? Quia sic apparere solet Deus:
« Nubes enim et caligo circa eum sunt ». Item:
« Dominus sedet in levi nube ». Et rursus:
« Qui ponit nubem ascensum suum ». Item:
« Nubes eripuit eum ab oculis ipsorum ». Item:
« Sicuti Filius hominis veniens in nubibus ». Sic
eum vidit Daniel ». Sic et tum veniet haud laten-
ter, sed uti Deus et Dominus cum gloria Deo digna,
atque omnia in melius reformabit. Reviviscunt enim
mortui, exuelque corruptionem terrenum corpus
his passionibus olim obnoxium, induetque immor-
talitatem, Christo ejusdem datore, et eos qui ipsi
credunt conformes efficiente corpori gloriæ sua. Quare et rem hujusmodi redemptionem nostram
appellat dicens: « His autem fieri incipientibus,
respicite et levate capita **¶** vestra, quoniam ap-
propinquat redemptio vestra ».

C Veluti enim si quis dicat de homine, quod a pa-
tre acceperit animal esse rationale, hoc ipso eu-
dem significat rationalem genitum a rationali, sic
etiam Unigenitus de Deo Deus, ex eo qui universum
judicat mundum iudex processit. Nec quia omne
iudicium commisit Filio Pater, idcirco dominatu
minutus est: indivisus enim a Deo Unigenitus est,
sicuti lux a sole. Inest enim ipsi naturaliter; ita
ut omnia quæ Pater habet, Filii sint, et vice versa.

**¶ 92 XXVI, 23. Qui intingit mecum manum in
paropside, hic me tradet.**

Non quidem ex eo intelligimus aliorum neminem
discipulorum, solum autem Judam cum ipso bu-
cellam in paropside infixisse. Arbitror autem ego
talem habere sensum quod dictum est: vult enim
dicere, prout verisimile est, proditorem fore, qui

²² Matth. xxiv, 50. ²² Psal. xcvi, 2. ²² Isa. xix, 1. ²² Psal. ciii, 3. ²² Act. 1, 9. ²² Matth. xxiv, 50. ²² Dan. vii, 13. ²² Luc. xi, 28.

(1) Πῶς δὲ — καὶ ἀράτατιν. Mai. B. N. II, 131.

*sæcum intingit manum in catino, id est simul cœ-
nat ac simul comedit, et mensæ salisque communis
particeps est. Ita enim enim etiam voce beati David
reprobendit, dicens : « Tu, vero homo unanimis,
qui mecum dulces capiebas cibos ¹¹. » Ac rursus :
« Qui edebat panes meos, magnificavit super me
supplantationem ¹². » Iuipsum enimvero clarissimus Joa-
nnes reddit, ait enim Dominum dixisse : « Ille est
cui ego intinctum panem porrexero ¹³. »*

93 XXVI. 26. *Cōnāntibus autem illis accepit
Jesus panem, et benedixit ac fregit, deditque disci-
pulis suis, et ait : Accipite, et comedite, hoc est
corpus meum.*

Postquam egressus esset Judas, tradit Salvator undecim discipulis salutare mysterium. Cum enim paulo post in propria carne esset resurrecturus ac redditurus ad Patrem, ut ipsius Servatoris præsen-tiam haberemus (sine præsentia enim Christi fieri non potest ut salvetur homo libereturque a morte et peccato, non coexistente nobiscum nostra vita), dedit nobis proprium corpus et sanguinem, ut iis corruptionis vis dissolvatur, inhabitet autem animabus nostris per sanctum Spiritum, siamusque participes sanctitatis, hominesque supercœlestes et spirituales reddamur.

XXVI. 27. *Et accipiens calicem gratias egit et
dedit eis, dicens : Bibite ex hoc omnes.*

Gratias agit Dominus calicem accipiens, id est, orationis forma cum Deo loquitur ac Patre, ipsum quodammodo consortem ac coapprobatorem declarans donandæ nobis viviscaæ benedictionis, simul vero etiam typum nobis dans prius gratias agendi, atque ita frangendi ac distribuendi panis. Ideoque in oculis Dei prædicta ponentibus nobis opus est ad benedictionem spiritualem intense nos transformari, ut participes eorum effecti, corporaliter ac spiritualiter sanctificemur. Demonstrative autem dixit : « Hoc est corpus meum, et hic est sanguis meus, » ne figuram esse arbitris ea quæ videntur, **94** sed arcana ratione aliqua transformari ab omnipotente Deo in corpus et sanguinem Christi verè oblata, quorum participes effecti viviscam et sanctificantem Christi virtutem suscipimus. Oportet enim eum per Spiritum sanctum in nobis, prout Deum decet, attemperari quodammodo corporibus nostris per sanctam carnem suam et pretiosum sanguinem, quæ utique etiam habuimus ad viviscam benedictionem, tanquam in pane et vino, ne ignavi siamus carnem illius sanguinemque in eccliarum mensis proposita cernentes; accommodans enim sese Deus nostris infirmitatibus, immittit propositis vitæ virtutem, transfertque ea ad vitæ suæ efficaciam, ac ne dubites verum id esse ipso clare pronuntiante : « Hoc est corpus meum; » et : « Hic est sanguis meus; » suscipe autem po-

A φας μετ' ἐμοῦ τὴν χεῖρα ἐν τῷ τρυπλῷ, τουτέστιν, δ συνδειπνητῆς καὶ συνέστιος, καὶ τραπέζης καὶ ἀλῶν κοινωνὸς τε καὶ μέτοχος. Οὗτῳ γάρ αὐτὸν καὶ διὰ φωνῆς τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ἥτιέστο λέγων· « Σὺ δὲ, ἀνθρώπε λαόφυχε, δς ἐπὶ τὸ αὐτὸν ἐγλύχανάς μοι ἔδεσματα. » Καὶ πάλιν· « Οἱ ἑσθίων ἄρτους μου, ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν. » Αὐτὸν δὴ τοῦτο σαφέστερον δὲ Ιωάννης ἐποίησεν· Ἐφη γάρ εἰρηκέναι τὸν Κύριον, διτι· « Ἐκεῖνός ἐστιν, ψήγω βάψας δῶται τὸ φυλόν. »

'Εσθιοτωρ δὲ αὐτῶν, λαβὼν δὲ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἐκλασε, καὶ ἀδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἰπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτο ἐστι τὸ σῶμά μου.

Μετὰ τὸ ἔξελθεῖν τὸν Ἰούδαν παραδίδωσι τοῖς ἔν-
δεκα δὲ Σωτὴρ τὸ σωτηριῶδες μυστήριον. Ἐπειδὴ γάρ μικρὸν ὑστερὸν ἔμελλεν ἀναστὰς μετὰ τῆς ἴδιας σαρκὸς ἀναφοιτῆσαι πρὸς τὸν Πατέρα, ἵνα τὴν τοῦ σώζοντος παρουσίαν ἔχωμεν (ἴνευ γάρ τῆς παρουσίας Χριστοῦ ἀδύνατον σωθῆναι ἀνθρώπον, καὶ ἀπαλλαγῆναι θανάτου καὶ ἀμαρτίας, μὴ συνούσῃς ἡμῶν τῆς ζωῆς), ἔδωκεν ἡμῖν τὸ ἕδιον σῶμά τε καὶ αἷμα, ἵνα δι' αὐτῶν τὸ τῆς φθορᾶς καταλύγει τὸ κράτος, ἐνοικήσηται δὲ ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ γεννηθεῖ ἀγιασμοῦ μέτοχος, καὶ οὐράνιοι ἀνθρώποι, καὶ πνευματικοὶ χρηματί-
σωμεν.

*Καὶ λαβὼν τὸ κοτήριον, καὶ εὐχαριστήσας,
ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· Πίετε δέ αὐτοῦ κάπνητες.*

Εὐχαριστεῖ δὲ Κύριος λαβὼν τὸ ποτήριον, τουτέστιν C ἐν σχήματι προσευχῆς διαλέγεται τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, κοινωνὸν ὑστερὸν αὐτὸν καὶ συνευδοχητὴν ἀποφάσιν τῆς δοθησομένης ζωοποιοῦ εὐλογίας ἡμῖν· ἀμα δὲ καὶ ἡμῖν τύπον διδοὺς πρῶτον εὐχαριστεῖν, καὶ οὕτω κλήν τὸν ἄρτον καὶ διαδίδονται. Διὸ καὶ ἡμεῖς ἐπ' ὅψεις Θεοῦ τὰ προειρημένα τιθέντες, δεδμέθα ἐκ-
τενῶς εἰς εὐλογίαν ἡμῖν μεταπλασθῆναι τὴν πνευ-
ματικὴν, ἵνα μετασχόντες αὐτῶν ἀγιασθῶμεν στρεμ-
τικῶς καὶ πνευματικῶς. Δεικτικῶς δὲ εἰπε· « Τοῦτο μού ἐστι τὸ σῶμα· » καὶ, « Τοῦτο μού ἐστι τὸ αἷμα· », ἵνα μὴ νομίσῃς τύπον εἶναι τὰ φαινόμενα, ἀλλὰ διά τινος ἀρρήτου τοῦ πάντα ισχύοντος Θεοῦ μετα-
ποιεῖσθαι εἰς οὐμα καὶ αἷμα Χριστοῦ κατὰ τὸ ἀληθὲς τὸ παρενηγμένα, ὃν μετασχόντες, τὴν ζωοποιὸν καὶ ἀγιαστικὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ εἰσ-
δεχόμεθα. « Εδει γάρ αὐτὸν διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐν ἡμῖν θεοπρεπῶς συνανακίρνασθαι δὴ ὡσπερ τοῖς ἡμετέροις σώμασι διὰ τῆς ἀγίας σαρκὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ τιμίου αἵματος· » δη δὴ καὶ ἐσχήκαμεν εἰς εὐλο-
γίαν ζωοποιὸν ὃς ἐν ἄρτῳ τε καὶ οἶνῳ, ἵνα μὴ ἀπο-
ναρκήσωμεν σάρκα τε καὶ αἷμα προκείμενα βλέπον-
τες ἐν ἀγίαις τραπέζαις ἐκκλησιῶν· συγκαθιστά-
μενος γάρ δὲ Θεὸς ταῖς ἡμετέραις ἀσθενεῖαις, ἐνίστι τοῖς προκειμένοις δύναμιν ζωῆς, καὶ μεθίστησιν αὐτὰ πρὸς ἐνέργειαν τῆς ἐαυτοῦ ζωῆς· καὶ μὴ ἀμφιβάλῃς διτι· τοῦτο ἐστιν ἀληθὲς, αὐτοῦ λέγοντος ἐναργῶς· « Τοῦτο μού ἐστι τὸ σῶμα, » καὶ « Τοῦτο

¹¹ Psal. LIV, 14. ¹² Psal. XL, 10. ¹³ Joan. XIII, 26.

μού ἔστι τὸ αἷμα· » δέχου δὲ μᾶλλον πίστει τοῦ Σωτῆρος τὸν λόγον. Ἀλήθεια γάρ ὡν, οὐ φεύδεται.

Τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πάρτες ὑμεῖς σκυρδαλισθήσοσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ ρυκτῇ ταύτῃ· τέτραπται γάρ· Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ δισκορπισθήσεται τὰ πρόδοτα τῆς ποιμητῆς.

Πόθεν καὶ τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις τοσοῦτος ἐγίνετο φόδος; Ἐταράχθησαν οἱ μαθηταὶ οὐχ ὡς ἀλαφοὶ τινες, ἀλλ' ὅτι πολλῆς ἐγεμεν ἀπορίας τὸ πρᾶγμα, καὶ δυσκατάληπτος ἦν ἡ γνῶσις τοῦ μυστηρίου τούτου, πῶς δὲ τοὺς νεκροὺς ἀναστήσας, καὶ μυρία ποιήσας σημεῖα ὑπὲρ ἀνθρώπων, εἰς οὕτως ἀτιμον παρεδόθη Θάνατον. Οὗτος δὲ ἦν διὰ τοῦ προφήτου εἰρηκός· « Πατάξω τὸν ποιμένα. » Διὸ καὶ ὁ Δαβὶδ φησι πρὸς τὸν Πατέρα, ὅτι « Όν σὺ ἐπάταξας, αὐτὸν κατεδίωξαν. » Πλὴν οὐ πάντη τούτῳ καὶ πάντως γέγονε βουλήσει τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἥθελε μὲν μηδὲ παθεῖν αὐτὸν, εἴης προσεδέξαντο οἱ Ἰουδαῖοι· ἐπειδὴ καὶ οὐ προσῆκαντο, ἀλλ' ἥθελησαν φονεῦσσαν, συγκατέθετο δὲ Πατὴρ τῷ Υἱῷ τούτῳ παθεῖν. Οὗτως δὲ νοητέον καὶ τὸ εἰρημένον πρὸς Πιλάτον ὑπὸ Χριστοῦ, ὅτι « Όνκ εἶχες ἔξουσίαν οὐδὲ μηλαν κατέκριον, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον ἀνθεῖν. » ἀντὶ τοῦ, [Εἰ]μή συνήνεσεν δὲ Πατὴρ ἀλομένῳ μοι παθεῖν.

Μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆται με, προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαῖαν.

Οὐκ ἀφῆκε τοὺς μαθητὰς μέχρι τῶν σκυθρωπῶν μείναι, προαναγγέλλει δὲ τὴν ἀνάστασιν, λύων αὐτῶν τὴν λύπην, καὶ ἐπαγγέλλεται προλαμβάνειν αὐτοὺς εἰς τὴν Γαλιλαῖαν, δι' οὐ σημανεῖ, ὅτι μέλλει ἀποφοιτῆν τῶν Ἰουδαίων, καὶ εἰς τὰ ἔθνη μεταχωρεῖν. Οὐκ ἀπ' οὐρανοῦ φαίνεται εὐθέως, οὐδὲ εἰς μακράν τινα χώραν ἀπεισιν, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἔθνει, ἐνῷ καὶ ἐσταυρώθη, ἐν αὐτοῖς σχέδον τοῖς χωρίοις. Καὶ στέκεται τούτοις πιστώσασθαι, διὸ δὲ σταυρωθεῖς, αὐτὸς ἦν καὶ ὁ ἀναστάς, καὶ ταύτῃ σκυθρωπάζοντας μειζόνως παραμυθήσασθαι. Διὰ τούτο καὶ ἐν τῇ Γαλιλαΐᾳ εἶπεν, ἵνα τοῦ φόδου τῶν Ἰουδαίων ἀπαλλαγέντες πιστεύσωσι τῷ λεγομένῳ· διὸ καὶ ἔκει ἐφάνη.

Τότε λέγει αὐτοῖς· Περίλυπός ἔστιν ἡ ψυχὴ μου ἔνας θανάτου· μείνατε ὡδε, καὶ γρηγορεῖτε μετ' ἐμοῦ.

Αυτεῖται ὡς ἀνθρωπός, καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια ποιεῖται δὲ ἀπαθής, ἐπειδὴ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος κοινά ἔστιν αὐτῷ· ὡςπερ καὶ τὰ μόνη τῇ θεότητι πρέποντα, κοινά πως γέγονε τῇ σάρκι, διὰ τὴν ἕρθητον καὶ ἀνέκφραστον ἔνωσιν. Καὶ μηδ σκανδαλίζετω τινὰ τὸ συμβάν· ἡ γάρ πρὸς σάρκα σύνοδος τοῦ Λόγου, παθοῦσα τὰ ἔαυτῆς, βεβαίωσει καλῶς ἐν τοῖς τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸ μυστήριον.

Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἔστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριο τούτῳ· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ.

Πετήριον ἐν τούτοις τῇ διὰ τοῦ θανάτου κατακάρωσιν ἀποκαλεῖ, καὶ τὴν οίονετ πρὸς ὑπνον κατα-

A lius per fidem Servatoris sermonem. Veritas enim cum sit, non mentitur.

XXVI, 31. Tunc dicit illis Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me, in nocte ista; scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis.

95 Undenam Petrus quoque aliique tanto timore suere perculti? Turbati sunt discipuli, non tanquam molles quidem, sed eo quod percusionis plenum esset negotium, captiuque admodum difficilis hujus mysterii cognitio, quomodo qui mortuos resuscitarat ac innumera et supra hominem patraret signa, tam ignominiosae morti esset addicendus. Hic autem erat, de quo per prophetam dictum est: « Percutiam pastorem »¹¹; ideoque David ad Patrem ait: « Quem tu percussisti, ipsi persecuti sunt ». Non tamen hoc omnino Patris voluntate faciūt est; sed illum quidem non pati voluit, modo suscepissent illum Iudei. Cum vero illum secuti non sint, sed interscire voluerint, condescendit Pater, ut Filius hoc pateretur. Ita autem intelligendum est, quod Pilato dictum est a Christo, quia « Non haberes potestatem adversus me ullam nisi tibi datum esset desuper », id est: Si non permisisset volentem Pater me pati.

XXVI, 32. Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam.

Non 96 sivit discipulos semper hærente in tristitia; prænuntiat autem resurrectionem, illorum tristitiam dissolvens, denuntiatque præcessurum sese eos in Galilæam, quo significat sese recessurum a Iudeis, et ad gentes transiturum. Non a celo statim prodit, neque in longinquam aliquam abit regionem, sed in hac ipsa gente versatur, in qua et cruci fuit affixus, et in iisdem fere regionibus: ut vel inde etiam ipsi crederent eum, qui cruce affixus fuerat, euudem esse cum eo, qui resurrexerat, alique bac ratione tristitia affectos magis consolaretur. Propterea in Galilæa quoque dixit, ut metu Iudeorum liberati, credant illi dicto, ideoque etiam ibi apparuit.

XXVI, 33. Tunc ait illis: Tristis est anima mea, usque ad mortem; sustinete hic et vigilate mecum.

D Ut homo, contristatur, ac corporis propria patitur, qui impassibilis est, eo quod illi cum humilitate sit communio: ut etiam ea, quæ solam decent divinitatem, communia quodammodo facta sunt carni, ob ineffabilem et inexplicabilem unionem, ac ne quemquam, quod accedit, scandalum afficiat; Verbi enim cum carne conjunctio recte in nobis mysterium humanitatis confirmat.

97 XXVI, 39. Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.

Calicem in hisce mortis gravedinem vocat, et quodammodo somnum subrepentem ebrietati. Quod

¹¹ Zachar. xiii, 7. ¹² Psal. lxxviii, 27. ¹³ Joan. xix, 11.

autem deprecatur hujus calicis potionem, ostendit se nequaquam antecedenti voluntate pati optasse, sed ea quae suorem crucifigentium sequeretur, quibus hoc dicto excusationem eripit: non enim jam dicere possunt, Ipse cum pati elegisset, nos potius illius voluntatis ministri facti sumus. Hæc enim deprecatio arguet eos mentitas fabulas adorandas.

XXVI, 42. Iterum secundo abiit, et oravit, dicens: Pater mihi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.

Intendit orationem, et propter ipsos pertulit sermonum hypotyposim, ac in exemplar se ac sua nobis offert. Arbitror autem nos non debere esse segniores, accedere autem potius frequenter, idemque repentes erubescere non debere, dum nobis tandem obtingant postulata. Proprieat enim etiam tertiam de iisdem Christus instituit orationem, licet clarissime Dei Patrisque **98** nosset voluntatem, immo vero tertia hac vice sese hominem factum esse confirmat.

Cyrilli ex sexto libro commentarii in Matthæum.

Et inest ei quidem patientiæ facultas propter humanitatem; verumtamen ea passio statim sedatur ab inhabitantis Verbi vigore ac fortitudine. Animadverte enim quomodo postulatio humanitatem ejus demonstrat; sed deitatis firmitas illico effulgeat.

XXVI, 50. Jesus autem dixit illi: Amice, ad quid venisti? Tunc accesserunt, et manus injecerunt in JESUM, et tenuerunt eum.

Cyrilli ex commentario in Matthæum. Etiam si enim quod tam eveniebat, haud ei usqueaque volupte erat, propter communem tamen salutem ac vitam, voluntariam sibi fecit crucis passionem. Namque apprime sciebat quanta hiac bona forent, et quod hominis naturam renovaturus esset, et proprio sanguine Deo Patri acquisiturus. Nam nisi voluntariam sibi fecisset, quanquam per se invisam, passionem, quæ causa erat cur oraret dicens: «Pater, si possibile est, transeat a me calix iste!» Et post alia. Observa, quomodo Servatoris voluntati adversa passio fuerit; sed quia cruciatus exantlare oportebat propter passionis utilitates, hanc sibi voluntariam nostri causa effecit. Neque enim nunc proditorem increpavit, quod scelus omnium inanimatum patraret, neque dixit melius ei fuisse si nunquam natus fuisse; sed ne dignum quidem tunc punitione censuit propriæ voluntatis ministrum. Adeo illi voluntaria passio erat!

(1) Καὶ — εὐθὺς. Mai B. N. II, p. 483.

(2) Εἰ γάρ — τὸ παθεῖν. Ibid.

(3) Hoc loco prætereundum non arbitramur, legisse nos in codice vat. 358, f. 111. b. fragmentum historicum de humana Christi Domini genealogia, Cyrilli nomine tanquam auctoris insignitum. Utique Canisius in *Antiq. lect. edit.* Basnag. t. III, part. I. p. 36 37, et mox noster Schelstratius Opp.

A κοιμίζουσαν μέθην. Τό γε μήν παραιτεῖσθαι πεντάτο, τοῦτο ἐστι, τὸ μῆ σφόδρα καθ' ἡδονὴν παισθεῖσθαι τὸ παθεῖν, τῆς τῶν σταυρωσάντων δυστενεῖς κατηγορεῖ· οὐ γάρ δῆπου φαίνεν, ὃς Ἐπείπερ εἰλεό παθεῖν, ὑπουργοὶ μᾶλλον ἡμεῖς τοῦ θελήματος· διδάξεις γάρ αὐτούς φευδομεθεῖν ἀλομένους ἡ παραίτησις.

Πάλιν ἐκ δευτέρου ἀπελθὼν προσηγέρατο οὐ γαρ· Πάτερ, εἰ οὐ δύναται τοῦτο τὸ ποτήριον παρελθεῖν ἀπ' ἐμοῦ, δὲ μὴ αὐτὸς πλώ, γερηθήτω τὸ θέλημα σου.

Ἐπιτελεῖς τὴν προσευχὴν, καὶ διὰ τῶν αἰτῶν ἐμφανεῖ λόγων ὑποτύπωσιν καὶ ὑπογραμμὸν τὰ καθ' επιτόντα δηλῶν παρατίθετε. Οἶμαι γάρ δεῖν μὴ ἔκκακεῖν τῷ μῆδας, προσινεῖν δὲ μᾶλλον συγχῶντας μῆ ἐρυθρὶψιν ἥκειν τὸ πέρας ἐξέρχομενον· αἰτήματα. Διὰ γάρ τοῦτο καὶ τρίτην εὐχὴν περὶ τῶν αἰτῶν ἀποιείτο, Χριστὸς καίτοι μάλα σαφῶς τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπιστάμενος βούλησιν· μᾶλλον δὲ διὰ τοῦ τρίτου ἔθεταιον διεισδύοντος γέγονε.

Κυριλλου ἐκ τοῦ εἰς τὸ εἰς Μαρθαῖον ὑπομηματος βιβλίου σ.

Καὶ (1) ὑπόκειται μὲν τὸ δεῖνα τοῦ παθεῖν ἐν αἰτῷ διὰ τὸ ἀνθρώπινον κατευνάζεται δὲ παραχρῆμα τῷ τοῦ ἐνοικοῦντος Λόγου ρώμῃ τε καὶ εὐθενεῖται· θέλα γάρ διπλῶς παραδεικνύει μὲν ἐαυτῷ τὸ ἀνθρώπινον ἡ παραίτησις, τὸ δὲ τῆς θεότητος ἀκαμπτὲς ἀνέλαμψενείδει·

Ο δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἐταῖρε, ἐφ' ω κύριε; Τότε προσελθόντες ἐπέβαλον τὰς χεῖρας εἰς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν.

Κυριλλου ἐκ τοῦ κατὰ Μαρθαῖον ὑπομηματος. Εἰ γάρ (2) καὶ διεισδύοντος συμβάντων ὥρας πάντη τε καὶ πάντως θελητὸν ἥν αὐτῷ, δὲλλ' οὖν τῇ πάντων ἔνεκα σωτηρίας καὶ ζωῆς, ἐκούσιον ἐπαγγεῖστο τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πάθος. Ἡδεὶ τὰ ἐντεῦθεν ἐσόμενα κατορθώματα, καὶ διεισδύοντος συμβάντων ἀνακαινιεῖται, καὶ αἰματι τῷ οἰκείῳ κατακτήσεται τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Εἰ γάρ μὴ ἐποιήσατο θελητὸν, κατοικοῦντος δὲν τὸ παθεῖν, τίς δὲν νοοῖτο λοιπὸν ἡ πρόφασις τοῦ προσεύχοντος καὶ λέγειν αὐτὸν, Πάτερ, εἰ δύνατον, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο; Καὶ μεθ' ἐτέρα. Θέα δὲ τῶς ἀνεβλήτον μὲν τῷ Σωτῆρι τὸ πάθος· ἐπειδὴ δὲ πάντη τε καὶ πάντως ὑπομεῖναι ἐχρῆν διὰ τὰ ἐκ τοῦ παθεῖν ἀγάθα, θελητὸν ἐποιήσατο δὲ τὸ μῆδας. Οὐ γάρ ἡ πειλήση τῷ προδότῃ τὸ πανεῖδας ἐπέκεινα διελθαῖσας κακοῦ, καὶ οὐχι κρίτον τὸν αὐτῷ τὸ μῆ γενέσθαι τὴν ἀρχὴν, δὲλλ' οὐδὲ διαλογίας ἀξιον τὴν ηγήσατο ποτε τῶν ίδιων θελημάτων τὸν ὑπουργὸν, εἰπερ τὸν ήδη παθεῖν (3).

I. I. p. 512, id ipsum prope ad litteram retulerunt ex chronicis Hippolyti Thebani (quem Nicephorus Callistus de hoc ipso argumento loquens Hist. II, 3, perperam Portuensem, ut sepe vidi in aliis codi., Romæ episcopum, dixerat) nemo tamen hacenius Cyrilli esse suspicatus fuerat: quæ res ceterorum valde est verisimilis, teste nunc codice Vaticano

Τάχις που φήθη δ Τούδας δύνασθαι λαβεῖν, φίλημα Α μὲν προτείνωντες τύπον ἀγάπης, ἀνοσῶν δὲ σκεμμάτων μεστὴν ἔχων τὴν καρδίαν. Οὐχοῦν ως ἐκ μέθης προσέρχεται τῷ Χριστῷ δόλου καὶ ἀγάπης ὅργανον. τὴν ἑξάρετον ἀρετὴν ἀποφαίνεν προσδοκῶν, προσετίθει δὲ τὸ Χαῖρε, Ῥαβδί. » Χαῖρε λέγεις τῷ πατρὶ δευθέντες πρὸς θάνατον διὰ σοῦ; οὐδὲ τὸ σχῆμα τῆς προδοσίας εἰσχύνῃ; Ἀλλ' ἦν ἐντεῦθεν ἰδεῖν δεῖ τὸν φεύστην ἔχων ἐν ἁυτῷ, τοιτέστι τὸν Σατανᾶν, καὶ Χαῖρε λέγων ἐψεύδετο, καὶ τὸ φιληθῆναι κατεδέξατο ὁ Χριστὸς, καὶ ἕδωκεν ἁυτὸν ἔκών, καὶ ἐπεδαλὸν ἐπ' αὐτὸν τὰς χείρας, καὶ ἐκράτησαν κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα καθ' ἥν τὸ Πάσχα ἔφαγον· οὕτως δέσον, καὶ ἐμαίνοντο. Ἀλλ' δύμας οὐδὲν ἀν ἵσχυσαν, εἰ μὴ αὐτὸς συντιχώρησεν, οὐ μή τούτο ἀπαλλάττει τὸν Ιούδαν τῆς ἀφορήτου κολάτεως, ἀλλὰ καὶ μειζόνως Β αὐτὸν καταδικάζει, διτὶ καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοσούτην λαβὼν ἀπόδειξιν καὶ τῆς ἐπιτικείας καὶ τῆς πρατητος, καὶ τῆς ἡμερότητος, θηρίου παντὸς χαλεπώτερος γέγονε.

Ἐρ ἐκείνη τῇ ὥρᾳ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τοῖς δχλοῖς· Ός ἐπὶ ληστὴν δέξῃλθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ἔντων συλλαβεῖν με. Καθ' ἡμέραν πρὸς ὑμᾶς ἐκαθεύδητο διδάσκων ἐν τῷ ιερῷ, καὶ οὐκ ἐκριθῆσατ με.

Ἄρα οὖν αἰτιάται Χριστὸς τοὺς τῶν Ιουδαίων καθηγητάς, διτὶ μὴ πρόωρον αὐτῷ τὴν τοῦ θανάτου πάγην ἐσκεμάζον; Οὐ τοῦτο βούλεται δηλοῦν, ἀλλ' διτὶ· Ἐξὸν δὲν καθημέραν ἐν τῷ ιερῷ διδάσκοντα κατασχεῖν, οὐκ ἐκρατήσατε· ἐταμειυόμην γάρ μᾶλλον τὸ χρήναι παθεῖν καιρῷ τῷ προστήκοντι. Οὐ τοινυν τῆς Ιουδαίων μανίας καταιτιώμενος ταῦτα ὁ Χριστὸς ἱψη, οἵτε μήτε ἐπιπλήττει τὸ βράδος αὐτῶν πρὸς μιασφονίαν· διτὶ δὴ παρόντα καὶ δρώμενον οὐκ ἐν ἀρχαὶς κατεσχήκασι. Διελέγχει δὲ μᾶλλον ὡς οὐδὲ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἴσχυος ἔργον ἡ σύλληψις, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ βουλήσεως τούτο ἀδύλητον πάθος οἰκονομικῶς παραδεξαμένου καὶ ποιησαμένου θελητὸν· οὐκ ἐπεικέρ διτὶ τὸ παθεῖν ἄγαθον, ἀλλ' διτὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ συμβαίνοντα τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀνακομίζειν ἔμελ-

99 Forte arbitratus est Judas latere se posse, osculum quidem porrigendo in typum charitatis, impiis vero machinationibus resertam habens animam. Igitur tanquam ex insidiis accedit Christum doli ac charitatis instrumentum, eximiam ostensuram virtutem exspectans; addit autem: « Ave, Rabbi. » Are dicis insidiis a te ad mortem appetito? ac ne habitum quidem proditionis erubescis? At videre hinc licebat mendacem sese, id est, Satānam intra se habere: ac are dicens mentitus est; ac osculum suscepit Christus, deditque sese voluntarie, immisitque in manus; ac eadem nocte comprehendenderunt eum qua pascha comedebant; adeo ferrebat, atque insaniebant. Attamen nihil, ni permisisset, potuissem: at non hoc intolerabili supplicio liberat Judam, verum etiam magis ipsum condemnat eo quod, cum tantum virtutis illius, modestia, mansuetudinis ac clementiae percepisset documentum, omni sera immanior evaserit.

XXVI. 55. In illa hora dixit Jesus turbis: Tanquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me. Quotidie apud vos sedebam in temple docens, et non me tenuistis.

Ergone accusat Christus Judæorum instructores, eo quod præmaturum sibi mortis laqueum non præparassent? Non hoc significare vult, sed: Cum licet vobis quotidie in templo docente comprehendere, non me tenuistis: reservavi enim me potius ad tempus opportunius, quo utar ad passionem. Non igitur Judæorum insaniam incusans Christus hæc dixit; sed neque eorum tarditatem ad crudelēm cædem increpat, eo quod præsentem visumque non ab initio tenuissent. Arguit autem potius non esse virtutis illorum hanc comprehensionem, sed ex ipsius voluntate minime expetendam hanc passionem **100** suscipientis per dispensationem, facientisque illam libera admissione voluntaria: non quod pali bonum esset, sed quod ea quæ ipsi eveniebant hominis

(etenim Hippolytus Thæbanus, sequioris ævi homo, abs Cyrillo antiquiore haurire potuit). Certe Cyril. Dolum vel sub initio ampli sui ad Matthæum commentarii, vel ubi de Jacobo fratre Domini sermo erat, Christi humanam genealogiam exposuisse, prouum creditu est. Ergo opera pretium videtur, fragmentum hoc saltem in scholio recitare. (De Christi genealogia videndum etiam S. Sophronius apud eumdem Canisium, p. 52, nec non in odes XI, cum aliis. philolog. Scipil. Rom. I. IV, p. 603.) **ΚΥΡΙΑΛΟΥ.** Ιάκωbos, ὁ γενέμενος πρώτος ἐπίσκοπος Ἱερουσαλύμων, ἀδελφὸς μὲν κατὰ σάρκα τοῦ Κυρίου ἐλέγετο εἶναι, νιός δὲ τοῦ τέκτονος Ἰωσήφ, ἐκ τῆς βιωτικῆς αὐτοῦ γυναικός, ἀδελφὸς Σίμωνος καὶ Ἰούδα καὶ Ἰωσήφ· τέσσαρες γάρ οἱούς ἔχειν ὁ Ἰωσήφ, καὶ δύο θυγατέρας, τὴν τε Ἔσθηρ καὶ τὴν Θάμαρ, ἐκ τῆς γυναικός αὐτοῦ τῆς Σαλώμης, θυγατρὸς· Ἀγγαλού τοῦ ἀδελφοῦ Ζαχαρίου τοῦ Ἱερέως· καὶ τότε ἐχήρευσεν ὁ Ἰωσήφ· ὡς εἶναι τὴν Σαλώμην καὶ τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην ἀδελφῶν τέκνα ἀριστείων· ὁ γάρ Ἀγγαλος οὐδὲ Βαραχίου, θεῖος δὲ Ἰωάννου δομοίων δε-

Ζαχαρίας ἀδελφὸς Ἀγγαλού, θεῖος δὲ Σαλώμης τῆς γυναικὸς Ἰωσήφ· ὁ γάρ ματαὶ ἀπὸ Βηθλεὲμ ἐτύγχανεν, ἀνεψιὸς δὲ καὶ αὐτῆς ὑπῆρχεν τῆς Ελισάβετ καὶ τῆς ἀγίας Παρθénου Μαρίας· τρεῖς γάρ ήσαν ἀδελφαὶ ἀπὸ Βηθλεὲμ θυγατέρες Ματθίαν τοῦ Ἱερέως καὶ Μαρίας τῆς αὐτοῦ γυναικὸς· ἐπὶ τῆς βασιλείας Κλεοπάτρας, πρὸ τῆς βασιλείας· Ἡρώδου τοῦ οἰοῦ Ἀντιπάτρου· διοικεῖ τὴν πόλιν Μαρία, καὶ δοῦμα τῇ β' Σοῦδῃ, καὶ δοῦμα τῇ τρίτῃ Ἀννᾳ. Ἔγημε δὲ πρώτη ἐν Βηθλεὲμ, καὶ ἔτεκα [διαλύμην τὴν ματαν· ἡ δὲ θ' θυμοὶ; ἐν Βηθλεὲμ, καὶ ἔτεκε] τὴν Ελισάβετ· Ἔγημε δὲ καὶ τῇ τρίτῃ εἰς τὴν γῆν τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐγέννησε Μαρίαν τὴν παναγίαν Θεοτόκον ἐν Βηθλεὲμ· ὡς εἶναι Σαλώμην τὴν ματαν, καὶ Ελισάβετ, καὶ τὴν ἀγίαν Μαρίαν τὴν Θεοτόκον, θυγατέρας ἀδελφῶν τριῶν θητούς. Ἐντεῦθεν οὖν ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης, καὶ ὁ Κύριος οὐδὲν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνεψιοὶ λέγονται εἶναι· οὐδὲ τοῦ Ἰωσήφ ὁ Κύριος ἐνομίζετο, ἐπειδὴ καὶ τῶν οἰωνῶν αὐτοῦ τῶν ἐκ τῆς πρώτης γυναικός ἀδελφὸς ἐνομίζετο

naturam restitutura essent in pristinum statum: Α λεν εις τὸ ἀπ' ἀρχῆς, δειχνὺς ὅτι τῆς αὐτοῦ τοῦ
ostendens suæ permissionis opus esse hanc capti- ρήσεως ἔργον ἦν τὸ ἐλεῖν.

XXVI. 67. *Quid vobis videtur? At illi respon-
dentes, dixerunt: Reus est mortis.*

Dixit alicubi per Moysen universorum Deus: « Si anima peccarit, et audierit vocem juramenti, et testis hic aut viderit aut intellexerit, nisi annun-
tiet, inquit, admettit peccatum ». Inustum est igitur quibusdam crimen iniquitatis, si nihil affe-
rant excusationis, vocem juramenti audientes. Propterea subdole adjurat Dominum Caiphas, ut si in posterum quoque tacere vellet, tanquam transgressorēm condemnnet, videns adjuratum eum ac lacentem legis suppicio obnoxium esse factum. Sin autem veritatem dixerit, tanquam pseudo-
christum ipsum occidant, utpote sese dicentein Deum, nihilque habentem peculiare secundum car-
nem, idque, quod videtur; ideoque Christus dixit: « Tu dixisti ». Id est, Os tuum deinceps confessum est. Ut vero graviorem eis ultiōne efficiat, eo quod inquam, in eum credere nolint, rursus clari-
riorem eis suam reddit gloriam dicens: « Amodo videbitis Filium hominis sedentein a dexteris virtutis Dei ». Specie, inquit, natum humana, me na-
tura vere Dei et Patris Filium nullo loco **101** ha-
būstis, cumque eo pervenissetis inscitiae, ut illius meique ignoraretis mysterium, licet legis essetis doctores, necessario illud dico: vestræ adversum me impietatis breve vobis esse, ac præstitutum tempus, usque ad pretiosam crucem. Postmodo enim statim ad pristinum meum recurram horo-
rem, ascendam ad gloriam, quam habui ab initio, cōsors throni ero Dei ac Patris etiam cum carne. Hæc Christo dicente, Caiphas scidit vestimenta sua, dicens, Blasphemavit; hoc autem fecit ut vehementius eum accusaret, et dictum facto insignius red-
deret. Verumtamen quænam hæc est blasphemia? dixerat enim ante illis congregatis: « Dixit Domi-
nus Domino meo, sede a dextris meis », et quod dictum erat interpretatus est, nihilque ausi sunt dicere, sed tacuerunt. Quomodo igitur nunc, blas-
phemiam, quod dictum erat, vocabant? Cur vero Christus ita respondit? Ut omnem illorum defen-
sionem tolleret, eo quod ad novissimam usque ho-
ram docuissest, sese esse Christum et sedere a dexteris Patris, venturumque rursus judicare orbem terrarum. Quid magnum sibi cum eo consensum esse demonstrantis est. Scindens igitur vestimenta sua, ait: « Quid vobis videtur? » Non per sese fert calculum damnationis, sed ab illis exprimit tanquam in confessō exsistentib⁹ peccatis, mani-
festaque blasphemia. Cum enim nossent, si res ad inquisitionem venerit, diligenterque discussionem, omni eum criminē liberatum iri, ex sese eum condemnant, præveniuntque auditores, dicentes: « Vos audistis blasphemiam », cogentes quodam-

Τι ὑμίν δοκεῖ; Οι δὲ ἀποκριθέτες εἶπον: Εροχος θαράτου ἐστι.

« Έφη που διὰ Μωσέως ὁ τῶν δλων Θεός: « Ήτι φυχὴ ἀμάρτη καὶ ἀκούσῃ φωνὴν δρκισμοῦ, καὶ εἰ-
τος μάρτυς ἡ ἔωρακεν, η συνεῖδεν, ἐὰν μὴ ἀναγρέψῃ, φησι, λήψεται τὴν ἀμαρτίαν ». Ἐπεγράφετο τοιν παρανομαὶς Ἑγκλημά τισιν εἰ μηδὲν ἀπολογήν, φωνὴν ἀκούοντες δρκισμοῦ. Διὰ τοῦτο πανύργιος δρκίζει τὸν Κύριον δι Καιάφας, ἵνα, εἰ βούλοιτο καὶ μετὰ τοῦτο σιωπᾶν, ὡς παρανομήσαντα καταχρέων, εἰδὼς ὅτι δρκωθεὶς καὶ σιωπήσας ἔνοχος ἔγενται τιμωρίᾳ τῇ ἀπὸ τοῦ νόμου· εἰ δὲ εἴπη τὸ ἀληθές, ὡς φευδόχριστον αὐτὸν φονεύσωσιν ὡς λέγοντα ἐντὸν Θεόν, οὐδὲν πλέον ἔχοντα τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν σάρκα καὶ τὸ δρώμενον. Διὸ δοκιστὸς εἶπε: « Εἰπας· ». Αὐτὸν τοῦ, Τὸ σὸν ἀμολόγησε στόμα λοιπόν. « Ηνα δὲ φορτικωτέραν αὐτοῖς τὴν δικῆν ἐργάσαντες τὴν ἐπὶ γέ φημι [τῷ] μὴ πιστεύειν εἰς αὐτὸν βούλεσθαι, πάλιν αὐτοῖς ἐναργῆ τὴν αὐτοῦ καθίστασι δέξιαν εἰπών· « Οὐφεσθε ἀπ' ἀρτὶ τὸν Γίδην τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐν δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ ». Εἰδεῖς, φησι, τῷ καθ' ἡμᾶς γεγονότα, ἐκεὶ τὸν Γίδην τῇ φύσει καὶ ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐν τῷ μηδὲν πεποίησθε λόγιψ, καὶ ἐπειδὴ ἀμαθίας εἰς τὸν καταβεδήκατε, ὥστε τὸ αὐτοῦ τε καὶ τὸ ἐμὸν εἰς λίστα μυστήριον, καίτοι νομομαθεῖς δυτες, ἀναγκαῖς ἐκεῖνό φημι, διτὶ τῆς κατ' ἐμοῦ δυσσεβείας ῥργοῦ, τὴν μὲν καὶ διεσταλμένους ἐδόθη καρπός, μέγρι τὸν πα-
μίου σταυροῦ. Μετὰ τοῦτο γάρ εὐθὺς εἰς τὴν ἐπωνί παλινδρομήσω τιμῆν, ἀναβήσομαι πρὸς δέξιαν τῆς ἀρχαῖς, σύνεδρος ἐσομαι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ μετὰ τῆς σαρκός. Ταῦτα λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, οἱ Καιάφας διέρθηξε τὰ ιμάτια αὐτοῦ, λέγων· « Εἶπεν Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου » καὶ ἡρμήνευσε τὸ εἰρημένον, καὶ οὐδὲν ἐτόλμησαν εἰπεῖν, ἀλλ' ἐστήγησαν. Πώς οὖν νῦν βλασφημίαν τὸ εἰρημένον ἐκάλουν; Τίνος δὲ ἐνεχεν δοκιστὸς οὐτως ἀπεκρίνατο; Πᾶσαν αὐτῶν ἀνατρῶν ἀπολογίαν, ἣν μά-
χρις ἐσχάτης ὥρας ἐδίδασκεν, διτὶ αὐτὸς εἶη δοκιστὸς, καὶ διτὶ ἐκ δεξιῶν καθεδεῖται τοῦ Πατρὸς, καὶ διτὶ ἡσεῖ πάλιν κρίνων τὴν οἰκουμένην· διπλάνη τῇ πρὸς αὐτὸν συμφωνίαν δηλουντός ἐστι. Διαρρήξεις τοιν τὰ ιμάτια φησι· « Τι ὑμῖν δοκεῖ; » Οὐ φέρει τὴν ψῆφον οἰκοθεν, ἀλλὰ παρ' ἐκείνων αὐτῆν ὡς ἀ-
δομολογουμένων ἀμαρτημάτων, καὶ βλασφημίας δῆλος ἐκκαλεῖται. Επειδὴ γάρ ἡδεσαν, διτὶ εἰ τὸ πράγμα εἰς ἐξέτασιν ἔλθοι, καὶ διάγνωσιν ἀκριβῆ, ἀπαλλάξεις πάσης αὐτὸν αἰτίας, παρ' ἐκείνοις αὐτὸν καταδι-
κουσι, καὶ προκαταλαμβάνουσι τοὺς ἀκροατές λέγοντες· « Ύμεις τούσι τοῖς βλασφημίας· » μονονογ-

¹⁰ Levit. v, 1. ¹¹ Matth. xxii, 44; cf. Psal. cix, 1.

καταναγκάζοντες καὶ βιαζόμενοι τὴν ψῆφον ἔχενεγ-
κεῖν. Τί οὖν ἔκεινοι; « Ἔνοχος θανάτου ἐστίν » ἵνα
ἄποφήνασθαι παρασκευάσωσιν. « Ο δῆ καὶ ἔκεινοι
συνείδετες, φασίν » « Ἔνοχος θανάτου ἐστίν, » αὐτοὶ
κατηγοροῦντες, αὐτοὶ δικάζοντες, αὐτοὶ ψῆφούρμε-
νοι, πάντα αὐτοὶ γινόμενοι τότε. Πῶς δὲ οὐκ ἤν-
εγκαν Σάββατα εἰς μέσον; « Οτι πολλάκις αὐτοὺς
ἐπιστόμισεν. » Άλλως τε καὶ ἐκ τῶν τότε λεγομένων
ἔθούλοντο αὐτὸν ἐλεῖν εἰς τὸ καταδικάσαι. Διὸ καὶ
προλαβὼν, καὶ τὴν ψῆφον παρ' αὐτῶν ἐνεγκών, καὶ
πάντας ἐπισπασάμενος διὰ τοῦ ῥῆξαι τὸν χιτωνίσκον,
ώς κατάδικον λοιπὸν ἀγαγὼν πρὸς τὸν Πιλάτον, οὐ-
τῶς ἀπάντα ἐπράττεν. « Επ' ἔκεινοι γοῦν οὐδὲν τοιοῦ-
τον φασιν » ἀλλὰ τι; « Ει μὴ ἦν οὗτος κακοποιός, οὐκ
ἄν τοι παρεδώκαμεν αὐτόν » ἀπὸ δημοσίων ἐγκλη-
μάτων διελεῖν αὐτὸν ἐπιχειροῦντες. Καὶ διὰ τοῦ μῆ-
λαθρα αὐτὸν ἀνεῖλον; « Ἐθούλοντο καὶ τὴν δόξαν αὐ-
τοῦ διανελεῖν. » ἐπειδὴ γάρ πολλοὶ ἡσαν προακηκόδες
αὐτοῦ, καὶ θαυμάζοντες αὐτὸν, διὰ τοῦτο ἐσπευσαν
δημοσίᾳ, καὶ ἐπὶ πάντων σφαγῆναι αὐτόν. « Ο δὲ
Χριστὸς οὐκ ἔκώλυσεν, ἀλλὰ τῇ ἔκεινων πονηρίᾳ εἰς
τὴν τῆς ἀληθείας σύστασιν ἀπεχρήσατο. » καὶ τούν-
αντιον ἔξεβαινεν ἡπερ ἔθούλετο. « Ἐπεὶ δὲ τις ἔξου-
σιαν εἶχον καθ' ἑαυτοὺς ἀνελεῖν, ἄκουσον τι τῷ φησιν
ὁ Πιλάτος » « Λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νό-
μον ὑμῶν κρίνατε αὐτόν. » Ἄλλοι οὐκ ξθελον, ἵνα ὡς
τύραννος, ὡς στασιαστὴς ἀνηρήσαι δύξῃ. Ταῦτα δὲ
πάντα ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐγίνετο. Ὡς τε μηδὲ σκιάν
τινα αὐτοῖς ἔχειν ἀνατοχύντου γοῦν ἀπολογίας.
Τοιούτον γάρ ἡ πλάνη· δι' ὧν ἐπιθυμούλευει, λύεται.
Οὕτω γοῦν καὶ ἐνταῦθα συνέβη. Οἱ μὲν γάρ ἐδόκουν
νενικήσειν, οὖτοι μάλιστα καὶ ἡσχύνθησαν, καὶ
ἡττήσαν, καὶ ἀπώλοντο· δὲ δὲ ττεῖσθαι δοκῶν,
οὗτοι μάλιστα καὶ ἔλαψε, καὶ ἐνίκησε κατὰ κρά-
τος.

οἱ vero superatus videbatur, hic vel maxime resplenduit,

*Oi δὲ ἐφράξισαν, λέγοντες· Ηροφήτευσον ἡμῖν,
Χριστὲ, τις ἐστιν ὁ παῖς σος.*

Πρέποι δὲ εἰπεν διπερ ἐφη τις τῶν ἀγίων προ-
φητῶν· « Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφρίξεν
ἐπὶ πλειον σφόδρα, λέγει δὲ Κύριος. » Οὐ τῶν βασιλευόν-
των (sic) καὶ Κύριος τῶν χυριεύοντων, ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν
ἀπιμάζεται, καὶ διακαρτερεῖ τυπόδεμονος, καὶ τὸν ἐκ
τῶν ἀσεβῶν ὑπομένει γέλωτα, τύπον ἡμῖν τῆς εἰς
ἄκρον ἀνεξικακίας αὐτοῦ παρατίθετο· δὲ γάρ ἔξετάζων
καρδίας καὶ νεφρούς, δὲ προφητείας ἀπάστης δοτήρ,
πῶς ἀν ἡγνόστε τις; ἐστιν ὁ παῖς σος αὐτόν;

*Tότε ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν Βαραβᾶν, τὸν δὲ
Ἰησοῦν φραγελλώσας παρέδωκεν Ἰη σταυ-
ρῷ.*

Μέγας Ελεγχος ταῦτα τῶν Ιουδαίων, ληστὴν καὶ
φονέα ἐλομένων μᾶλλον ἢ τὸν Χριστὸν· τοσοῦτον αὐ-
τοῖς ἔμελε τοῦ δικαίου, καὶ οὐτως διὰ τὴν διστητα-

A modo, ac vi extorquentes suffragii lationem. Eequid
igitur illi? « Reus est mortis; » ut tanquam con-
demnatum habentes, ita deinceps efficerent, ut talis
a Pilato pronuntiaretur: illud utique cuius sibi
conscii erant, aiunt, « Reus est mortis, » cum
illi qui accusabant, judiciumque ac suffragium
102ferebant, omnibus hisce ipsimet jam tum essent
obnoxii. At quomodo Sabbathum in medium non pro-
tulerunt? Eo quod eis crebro os obstruxisset. Alias
vero etiam ex iis, quæ tum dicta sunt ad condem-
nationem eum pertrahere volebant. Quo animo pon-
tilex præjudicans, damnationemque ab assessoribus
eliciens, ac tunicæ ruptura multitudinis concilians
assensum, reumque ut jam condemnatum ad Pilat-
um ducens, sic ex sententia omnia transegit. Sane
B coram Pilato nihil ex prius allatis accusant. Quid
igitur aiunt: « Nisi eset hic maleficus, non tibi
tradidissemus eum, » ex publicis criminibus eum
interlicere conantes. At cur non occulite eum sustu-
lerunt? Gloriam etiam illius in nihilum redigere cu-
piebant: cum enim plurimi essent, qui eum audi-
rent ac mirarentur, propterea festinarent publice
et coram omnibus eum interficere. Christus vero
non prohibuit, sed illorum nequitia ad declara-
tionem veritatis usus est; ac contra quam volue-
rant res accidit. Cum enim in potestate illorum
essel per se interficere, audi quid dicat Pilatus:
« Accipite eum vos, et secundum legem vestram
eum judge: » at noluerunt, ut tanquam tyranus,
tanquam seditionis interfici videtur. Hæc autem
omnia pro veritate facta sunt, ut ne umbra quidem
impudentis ejuspiam excusationis eis reliqua es-
set. Talis enim est deceptio: per ea quibus ad insi-
dias utitur, dissolvitur; ita igitur hic etiam accidit:
siquidem ii, qui se viciisse arbitrabantur, hi vel
maxime etiam confusi fuerunt superatque ac per-
splenduit, ac plenam confessamque **103** victo-
riam abstulit.

*XXVI, 68. Alii autem palmas in faciem ejus de-
derunt, dicentes: Prophetiza nobis, Christe, quis
est qui te percussit.*

D Dicendum utique illud est, quod nonnullus dixit
sanctorum prophetarum: « Obstupuit cœlum su-
per hoc, inhorruit valde vehementer, dicit Dominus
noster. » Universorum Deus, Rex regum et Domi-
nus dominantium tanquam unus ex nobis inhono-
ratur, et suffert verberatus, et risum sustinet im-
piorum, typus nobis sumimæ illius patientiae pro-
positus. Qui enim scrutatur corda ac renes, om-
nis prophetæ donator, quomodo ignorare potuit
quis ipsum percussisset?

*XXVII, 26. Tunc dimisit illis Barabbam, Jesum
autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur.*

Magnum crimen hoc Judæorum est, latronem ac
interfectorem potius eligere quam Christum: tan-
tum a justitia aberant, atque ita propter sanctita-

⁴⁰ Jerem. II, 12.

tem Christum accusabant, illoque, cuius erat iudicare, eum liberante, mortis suffragium ferri regant in pietatis omnis magistrum ac doctorem, ut graviorem adhuc sustineant poenam, exclamarunt dicentes: « Tolle hunc, dimitte nobis Barabbam. » Ecce clare « Sanctum et justum abnegarunt, ut ait beatus Petrus⁴¹, et petierunt virum homicidam sibi tradi: ut partis illius forent participes.

104 Hanc expressam eorum impietatem accusabat dieens Dominus per vocem Jeremiæ: « Deliquil domum meam, dimisi hereditatem meam mihi, tanquam leo in saltu dedit super me vocem suam. Propterea odio habui eam⁴². » Dixit autem alibi etiam de Judæorum improbitate propheta Oseas: « Væ illis, quia resilierunt a me, meticulosi sunt quia impie egerunt in me. Ego autem rediui eos: ipsi autem contra me locuti sunt mendacia. Cadent in romphæa principes eorum propter inscitiam linguæ eorum⁴³. »

XXVII. 52. *Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem; hunc angariaverunt ut tollere crucem ejus.*

Dicitur quidem Servator ad salutarem passionem, Simoni autem Cyrenæo imposuerunt crucem ejus. Alius autem sanctorum evangelistarum, etiam ipsum Jesum dixit portasse crucem; ultraquo autem vera sunt: tulit siquidem crucem Servator. Media autem via occurrentes Cyrenæo, comprehendenterunt eum ac imposuerunt crucem super eum. Dicitur enim de eo per vocem Isaiae⁴⁴: « Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius principatus super humerum ejus. » Principatus enim illius crux facta est, per quam regnabit in omnibus quod sub cœlo est: siquidem verum est, quod « Factus sit obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit eum⁴⁵. »

XXVII. 58. *Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus a dexteris, et alter a sinistris.*

Videsne quomodo Auctor universorum ac Dominus naturam suam corrigat. Hanc enim ad principia sua referens, per illud quod homo factus sit propter nos, nostras pro nobis sustinuit passiones; in crucem autem sublato, simul cum eo suspensi sunt duo latrones. Ac injuria quidem in confessio erat, quo spectabat Judæorum scopus; sed impletur commemoratio prophetæ dicentis, « Et cum ini quis reputatus est⁴⁶. » Per illius passiones ad nos bona derivantur. Verum enim est, quia « Livore ejus sanati sumus⁴⁷. » Duo hi latrones duos populos designarunt, quorum unus quidem usque ad summationem ingratitudinem ostendit, ac ne extremam quidem captivitatem, quam a Romanis sustinuerunt in ultionem furoris exerciti contra Christum sese subire confessi sunt; alter autem usque ad ipsum finem non desperavit de remissione, sed

A κατηγόρουν Χριστοῦ, καὶ τοῦ χρίνειν λαχόντος ἐλευθεροῦντος αὐτὸν, θανάτου φῆφον ὑποστήνει πάρα ελοῦσι τὸν πάστης εὐσεβεῖας καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον, ἵνα ἔτι φορτικωτέραν ὑπομείνωσι τὴν κελασιν. ἀνέκραγον λέγοντες· « Αἴρε τοῦτον, ἀπόδουσον ἡμῖν τὸν Βαραβᾶν. » Ἰδού δὴ σαφῶς « Τὸν ἀγίον καὶ ἐκαίσιον ἡρνήσαντο, καθά φησιν δὲ μακάριος Πέτρος, καὶ θῆτασιν ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι αὐτοῖς, » ἵνα τῆς ἐκείνου μερίδος ἔσονται κοινωνοί.

Ταῦτην αὐτῶν τὴν ἀνοσίαν καταδοήν ήταν τὸ Κύριος διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· « Ἐγκαταλέοιπε τὸν οἰκόν μου, ἀφῆται τὴν κληρονομίαν μου ἐμοὶ, ὃς λέων ἐν δρυμῷ ἔδωκεν ἐπ’ ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς. Διάτοῦτο ἐμίστησα αὐτὴν. » Ἐψη δὲ που περὶ τῆς τῶν Ιουδαίων ἀνοσίατος καὶ δὲ προφῆτης Όστε· « Οὐαὶ αὐτοῖς διτὶ ἀπεπήδησαν ἀπ’ ἐμοῦ, δειλιαῖς εἰσαν δὲ τὴς ἱσένθησαν εἰς ἐμέ. Ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτούς: αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ’ ἐμοῦ φευδῆ. Πεσοῦνται ἐν φομφαῖς οἱ ἀρχοντες αὐτῶν δὲ ἀπαιδευσίαν γλωττῆς αὐτῶν. »

Ἐξεργάμενοι δὲ, εὑρον ἀνθρωπον Κυρηναῖον στρόματι Σιμώνι τοῦτον ἥγεντος Ιαραντον τὸν σταυρὸν αὐτοῦ.

Ἄγεται μὲν δὲ Σωτὴρ ἐπὶ τὸ σωτήριον πάθος· Σιμώνι δὲ Κυρηναῖῳ ἐπέθηκεν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Ἐπερος δὲ τῶν ἀγίων εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτὸν ἔργον τὸν Ἰησοῦν βαστάσαι τὸ ξύλον. Ἀληθῆ δὲ πάντων ἀμφότερα. « Ήνεγκε μὲν γάρ τὸν σταυρὸν δὲ Σωτὴρ, κατὰ μέσον δὲ ἔως τὴν ὅδον ὑπαντήσαντες τὸν Κυρηναῖον κατεσχήσας, καὶ μετέθηκεν ἐπ’ αὐτὸν σταυρόν. Εἴρηται γάρ περὶ αὐτοῦ διάφωνῆς Ἡσαΐου, διτὶ « Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη τῷ μηνί, οὐ δὲ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ νωμού αὐτοῦ. » Ἀρχὴ γάρ τοῦ τὸν γένοντες δὲ σταυρὸς, διτὶ οὖν βεβαστίλευκε τῆς ὑπ’ οὐρανον· εἰπερ ἐτίνιν ἀληθέζε, διτὶ « Μέχρι θανάτου γέγονεν ὑπήκοος, θανάτου δὲ σταυροῦ, διδ καὶ δὲ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν. »

Τότε σταυρούνται σὺν αὐτῷ δύο λησταῖς, ἀλλὰ δεξιῶν, καὶ εἰς ἐνωρύματα.

Εἶδες πῶς δὲ τῶν διων Γενεσιούργος καὶ Κύριος τὴν αὐτοῦ φύσιν ἐπανορθοῖ. Ταῦτην γάρ εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς ἀναφέρων διὰ τοῦ γενέσθαι καθ’ ἡμέας; διτὶ τῷ μηνὶ δὲ τοῦ σταυροῦ συνεκρέμαντο αὐτῷ δύο λησταῖς, καὶ διῆρις μὲν δημολογουμένως τὸ γένον τῶν Ιουδαίων σκοπὸν, πλὴν ἀνάμνησις προφητείας λεγούστης· « Καὶ μετὰ ἀνδρῶν ἐλσγισθή. » Ἀλλὰ διὰ τῶν αὐτοῦ παθημάτων εἰς τῷ μηνὶ τρέχει τὰ ἀγαθά. Ἀληθὲς γάρ διτὶ « Τῷ μῶλωπι αὐτοῦ τῷ μείζονι λαθημεν. » Οὐδένων οὔτοι τησσαὶ τοὺς δύο ὑπέγραφον λαούς, ὃν δὲ μὲν μέχει εἰλευθῆς τὴν ἀγνωμοσύνην ἐπεδείξατο, καὶ οὐδὲ τὴν ἐσχάτην αἰχμαλωσίαν τὴν ὑπὸ Ρωμαίων ὑπέμεινεν εἰς διμοναν τῶν κατὰ Χριστοῦ παροινῶν δικλέθησεν ὑφίστασθαι· δὲ δὲ πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει οὐκ ἀπέδην τῆς ἀφέσεως, ἀλλὰ διωρύθησατο· τὸ τε μήν μέσον τῶν ληστῶν σταυροῦ ἀνασχέσθαι τὸν Κύριον, τὸν ἐκούσιον

⁴¹ Act. iii, 14. ⁴² Jerem. xii, 7, 8. ⁴³ Osee vii, 23. ⁴⁴ Isa. ix, 6. ⁴⁵ Philipp. ii, 7, 8. ⁴⁶ Isa. lxi, 12; Lue. xxii, 37. ⁴⁷ Isa. liii, 5.

αὐτοῦ πρὸς οὓς ἔκῶν περγύνετο, ἀμφοτέρους τῇ **A** έπιτον ἐνανθρωπήσει βουλήθεις ἀνανεώσασθαι εἰ καὶ δ πρότερος ὡς δ εἰς τῶν ληστῶν παρητῆστο, « Οὐχ ἔχουμεν, λέγων, βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα » καὶ τὸ αἷμα τὸ ἄθων ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν ἔξαιτούμενος, καὶ ὡς δικαιώ τῷ φόνῳ ἐνανθρυμένος, ἀφ' ὧν καὶ οὗτοι κάκινος κοινῶς τῆς βασιλείας ἔξπεσαν.

Tοῦ δὲ αὐτοῦ καὶ ἡγοταὶ οἱ συσταυρωθέντες αὐτῷ, ὥστε διὰ τούς αὐτοὺς.

Οὐ μὲν οὖν εἰς τῶν ληστῶν ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀφιλοθεταὶς συνθιστῶμενος τοὺς αὐτοὺς ἔκεινοις ἤρευγε λόγους: « Εἴ γάρ σὺ εἶ, φασιν, δΧριστὸς, σῶσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς. » Ο γε μὴν ἔτερος, τὴν ἐναντίαν ἔκεινος βασίλεων ὅδον, εἰκότως θαυμάζεται: πεπίστευκε **B** τὸν εἰ; αὐτὸν, καίτοι δίκης ἀπηρτημένης οὐτῷ πικρᾶς, ἀπιτιμᾶς ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀθυροστούματις, καὶ ταῖς τοῦ συγκρεμαμένου φωνῆς ὠμολόγησε τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα δικαιωθερος φανῇ· μεμαρτύρηκε γάρ Χριστῷ τὸ ἀνυπαίτιον παντελῶς, καὶ τῆς τῶν σταυρωθέντων ἀπονοίας κατήγορος ἦν, ταύτῃ τοι τὸν τῶν ἀγίων ἥρωτες κατέρρον, τὴν δικιὰν καὶ ἐν οὐρανοῖς ἀπογράψῃ. Στεκυρούμενον γάρ βλέπων, βασιλέα ἔκαλει: τὸν ἐν ἀτιμίᾳ καὶ πάθει προσεδόκησον ἥξειν ἐν δέκῃ θεοπρεπεῖ, ἥρωτες τὴν πίστιν, καίτοι εὐγενῶς οὐ τεθραμμένος.

Ἄκοδ δὲ ἔκτης ὥρας σκότος ἀγένετο διφ' διλητὴν τὴν γῆν ἐν ταῖς ὥραις ἐννυάτης.

Τὸ σκότος ἐφ' διλητὴν τὴν γῆν ἐγένετο ἀπὸ ὥρας Ἑκτῆς ἴως ὥρας ἐννύάτης, τοῦ ἡλίου ἐκλείποντος, ἵν' εἰδειν διεισέσθιεν ἔκεινος ὁ ἀπηρτημένος τοῦ ἔστου δ σύνοπτον ὑπὲρ αὐτῶν τὴν κτίσιν λαβὼν, διετοίς τοῖς Αἰγυπτίοις πεπολέμηκε: δι' αὐτοὺς τὸ ἡλιακὸν ἐκλέλοιπε φῶς, καὶ ἀπάσης τῆς αὐτῶν χώρας κατεσκεδάσθη τὸ σκότος, ἡλίου τὴν ἀκτίνα συστείλαντος καὶ οὐκ ὀψί ἀνεχομένου πέμπει αὐτὴν ἔτι τοῖς γεγονόσι κυριοκτόνοις. Καὶ καθ' ἔτέρον δὲ τρόπον ἐσκοτίσθαι φαίμεν τὴν Ἰουδαίων χώραν, ἥτοι τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν, διείσπει τὸν ἡλίου τῆς δικαιοσύνης καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν.

Ο δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ δηγήκει τὸ πτερύγιον.

Μέγα καὶ ἔξαρτον κατωρθώθη διὰ Χριστοῦ ταῖς τμητέραις ψυχαῖς. Ἐπειδὴ γάρ δεδικαιώμεθα διὰ τῆς εἰ; Θεὸν πίστεως, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀπλήματες ἡ ἀνθρώπου φύσις εὑρέθη πλουτήτασα, κεκαινοτόμηκεν ἡμῖν τὸ μηκέτι μὲν εἰς ἔδου τρέχειν τὰς τῶν σωμάτων ἀπολλαττομένας ψυχάς, καθὼς καὶ πρόην, πέμπεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς γείρας Θεοῦ ζῶντος. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ ἄγιος ἔφη Στέφανος: « Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου. » Καὶ ἔτερος δὲ γράψει τῶν ἀποστόλων, ὥστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πιστὸς Κτίστη παρατιθέσθωσαν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς.

emendatus est; illud vero medium nemp̄ inter latrones, crucem **105** subiisse Dominum, voluntatem ejus, utrosque ad quos sponte sua venit, sua incarnatione innovare volentis, significat: et si prior tanquam unus ex latronibus eum repudiaverit, dicens: « Non habemus regem nisi Cæsarem »; et sanguinem innocentem in caput suum depositum, ac tanquam justa cæde insultans: unde et hi et ille publice regno exciderunt.

XVII. 44. *Id ipsum autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.*

Itaque unus quidem latronum Iudeorum a Deo aversationibus innutritus, eosdem cum illis protulit sermones: « Si enim, inquit, tu es Christus, salva temetipsum et nos »: alius tamen contraria illi iniens viam, merito admiratione dignus est; credidit enim in eum, licet jam intentato hoc supplicio adeo acerbo, increpat perversas Iudeorum voces, ac sermonum illius, qui simul suspensus est confessus est peccatum, ut Justior videatur. Testatus est enim omnimodam Christi innocentiam, ac dementia eorum qui cruci affixerunt factus est accusator: hac ratione sanctorum sortem rapuit, supernam, ac in cœlis inscriptionem. Cernens enim cruci affixum, regem vocabat; cuni in ignominia ac passione esset, in gloria, quia Deum decet venturum expectavit: fidem suscepit, licet minus ingenuus esset enutritus.

XVII. 45. *A sexta autem hora tenebrae factae sunt super universam terram usque ad horam nonam.*

Tenebrae factæ sunt super universam terram ab hora sexta usque ad horam nonam deficiente sole, ut videre possent illumi ipsum esse, qui sublatus erat in ligno, qui simul armatam pro eis accipit creaturam, cum Αἴγυπτος debellavit. Propter eos autem solis lumen deficit: et per universam illorum regionem diffusæ sunt tenebrae, sole suam lucem comprimente, et quodammodo non patiente eam mitti eis qui jam erant Domini intersectores. Alio vero modo etiam **106** obtenebrescere dicimus Iudeorum regionem, sive qui eam incolunt, eo quod solem justitiae ac verum lumen non suscepunt.

XVII. 50. *Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum.*

Magnum et eximum quiddam a Christo perfectum est in animabus nostris. Cum enim justificati simus per fidem in Deum, et in ipso vacuitate peccati hominum natura ditata inventa sit, id nobis novi præstitit beneficium, ut non amplius quidem currant ad infernum animæ nostræ corporibus liberaliter, prout ante, sed potius mittantur in manus Dei viventis. Idque sciens sanctus Stephanus dixit: « Domine Iesu, suscipte spiritum meum »: Alius vero etiam Apostolorum scribit, ut etiam patientes secundum Dei voluntatem fideli Creatori animas suas tradant.

⁴⁴ Joan. xix, 15. ⁴⁵ Luc. xxiii, 39. ⁴⁶ Act. vii, 58.

XXVII, 41. *Et ecce velum templi scissum est in duas partes.*

Scindi **107** et disrumpi velum, signum erat non obscurum, eum tantum non lugere templum, et ipsos ad exitium et perditionem deductos esse qui templi Dominum crucifixerant; forte vero etiam de impietate contra Christum, pro illorum consuetudine, illo quod contigerat ipsos redargente. Mos enim erat Judæis, discerpere vestimenta, cum Deus blasphemaretur. Videatur autem aliud etiam quiddam eorum quæ necessaria sunt ad utilitatem, hoc factum nobis insinuare. Velum enim quod abscondit intus Sancta sanctorum, instantे tempore, quo oportebat contrahi legis umbram, cultumque figuratum desinere, aperiri vero Sancta sanctorum, iis qui per fidem in Christum justificati sunt, discerpitur, ostendente quodammodo ipsa Deo, iis qui digni sunt, ut deinceps nullo prohibente ad interius tabernaculum currant, qui Christi vestigiis insunt.

108 Terra mota est transmutationem in melius innuens: aut etiam ostendit contra eos, qui Christo insultarunt indignationem; rumpi autem petras, signum fuit lapideum gentium cor aperiri ad susceptionem divini ac evangelici seminis. Sancti vero qui resurrexerunt et apparuerunt multis, non præmaturam solum illi acceperunt resurrectionis gratiam, verum etiam in signum constituti sunt, mortem Christi morte esse superataam. Eo etiam legem spectasse arbitror quæ jubet involuntariæ cædis causa profugum, rursus redire in patriam, post mortem principis sacerdotum: Christi enim mors regressum ad supernam Jerusalem, reis nobis restituit.

Turbæ quoque, quæ ad spectandum aderant, percutientes pectora sua, reversæ sunt, forte etiam impietate in Christum sese liberantes, eo quod contra crucifixores clamarent, nisi non aperte, proprie principum improbitatem. Tanta erat cruci affixi virtus, ut post tantam temulentiam ac irrisiōnem, etiam centurio ac populus compungeretur; quidam autem aiunt, **109** centurionem hunc post hæc martyrium subiisse, in sude viriliter stantem. Verax enim erat Dominus eum diceret: « Cuni exaltatus fuero a terra, omnes traham ad meipsum ⁷¹. » Ecce enim in pretiosa cruce sublatus, cœperit multos reti capere ad agnitionem veritatis: traxit igitur centurionem, traxit autem quosdam etiam Judæos, qui pectora sua percutiebant, quodammodo omnino compuncti, ac mentis oculis Dominum intuentes.

XXVIII, 7. *Et cito euntes dicite discipulis ejus, quia Surrexit a mortuis, et ecce præcedet vos in Galileam: ibi eum videbitis; ecce prædixi robis.*

Postquam in cruce propter nos Dominus susti-

Kai ιδού, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχισθεῖσα τὸ δύο.

Tὸ διαρραγῆναι τὸ καταπέτασμα σημείον ἦν τὰ δουμφανὲς τοῦ καὶ αὐτὸν μονονούχη πενθῆσαι τὸν ναὸν καὶ τοὺς εἰς δλεθρον καὶ ἀπώλειαν κατενηγεῖνους, οἵ τὸν αὐτὸν τοῦ ναοῦ Δεσπότην ἐσταύρωσαν· Ισως δὲ καὶ ἐπὶ δυσσεβεῖ τῇ κατὰ Χριστοῦ, διὰ τοῦ παρ' αὐτοῖς συνηθείας ἐλέγχοντος αὐτοὺς τοῦ συμβοληκότος. « ΕΘΟΣ γάρ ἦν Ίουδαιοις τὴν ἑσθῆτα περιφρήγνυσθαι βλασφημηθέντος Θεοῦ. » Εοικε δὲ τι καὶ ἔτερον τῶν ἀναγκαῖων εἰς ὄντης ὑπεμφανειν ἡμῖν τὸ γεγενημένον. Τὸ γάρ καταπέτασμα κρύπτον εἴσω τὰ Ἀγια τῶν ἀγίων, ἐνστάντος καιροῦ καθ' ὃντες συστέλλεσθαι τὴν τοῦ νόμου σκιὰν, καὶ τὴν ἐν τοῖς καταλήξαι λατρείαν, ἀνεψιθῆναι δὲ τὰ Ἀγια τῶν ἀγίων τοῖς διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν δεδικασμένοις, περιφρήγνυται, δεικνύοντος ὥσπερ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀξίοις, ἵνα λοιπὸν εἰργοντος οὐδενός εἰς τὴν ἑσθῆταν τρέχωσι σκηνὴν οἱ κατ' ἥγος ίέντες Χριστοῦ.

Ἐστείσθη καὶ ἡ γῆ, τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον μετάβεσιν σημαίνουσα, ἢ καὶ δείκνυσι τὴν κατὰ τῶν εἰς Χριστὸν πεπαρψηκότων ἀγανάκτησιν· τὸ δὲ φαγῆναι τὰς πέτρας, σημεῖον ἦν τοῦ τὴν λιθίνην τῶν ἔθνικῶν καρδίαν ἀνεψιθῆναι πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Θεού καὶ εἰσαγελεῖστικοῦ σπόρου. Οἱ δὲ ἀναστάντες ἅγιοι, καὶ δρθέντες πολλοῖς, οὐ πρώσωρον ἔλαβον μόνοι ἔχειν: τὸ τῆς ἀναστάσεως χάρισμα, ἀλλ' εἰς σημεῖον γεγοναῖσιν, ὅτι κατηργήθη ὁ θάνατος διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τοῦτο, οἷμαί, καὶ ὁ νόμος ὑπέβλεπε, κελεύων τὸν ἀκουσίως φονεύσαντα φυγόντα αὖτις ἐπανατρέψειν εἰς τὴν πατρίδα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχιερέως· διὰ τοῦ Χριστοῦ θάνατος τὴν εἰς τὴν ἀνὴρ Ιερουσαλήμ σκόνην τοῖς ὑπευθύνοις ἡμῖν ἀπέδεκεν.

Καὶ οἱ ὄχλοι δὲ οἱ παραγενόμενοι εἰς τὴν θεωρίαν τύπτοντες αὐτῶν τὰ στήθη, ὑπέστρεψον, ταχά που τῆς κατὰ Χριστοῦ δυσσεβείας ἀπαλλάσσοντες ἐσυνοῦνται διὰ τοῦ τῶν σταυρωτῶν καταδοξῆν, εἰ καὶ μή ἐργασῶς, διὰ τὴν τῶν ἡγουμένων ἀνοσιότητα. Τοσαῦτη τοῦ σταυρουμένου τὴν δύναμις, ὥστε μετὰ χλευσίας τοσαύτης καὶ κωμῳδίας καὶ τὸν κεντουρίκωνα κατανυγῆναι, καὶ τὸν δῆμον. Τινὲς δὲ φασιν ὅτι καὶ μαρτύριόν ἔστι τοῦ κεντουρίωνος τούτου ἀνδρισμένου μετὰ ταῦτα ἐν τῇ πίστει. Ἀληθῆς ἦν λέγων δικιος· « Οταν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἔκνεται πρὸς ἐμαυτόν. » Ιδού γάρ ἐν τῷ τιμίῳ σταυρῷ ὑψούμενος, ἥρεστο τοῦ σαγηγεύεντος πολλοὺς εἰς ἡγεμονίαν ἀληθέεις. Εἶδουσε γοῦν τὸν ἔκαθόνταργον, εἰλίκυσε δὲ καὶ τῶν Ίουδαιών τινάς, οἵ τις στήνεται πατέτον κατανυττόμενοι που πάντως καὶ τοι; τοι; διανοιας δρμασις ἀναβλέποντες πρὸς Κύριον.

Καὶ ταχὺ πορευθεῖσαι, εἰπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, διτι Πηγέρηθη ἀπὸ τῶν τεκρῶν, καὶ λεόν προδρει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαϊαν· ἐκεὶ αὐτὸς δύψεσθε· ιδού εἰπον ὑμῖν.

Ἐπειδὴ τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ δι' ἡμέρας ὑπομεμένης

⁷¹ Ioan. xii, 32.

πάθος τὸ Κυριος, καὶ τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα τὴν ἑαυτοῦ δέδωκε σάρκα, καὶ ἦν ἐν μνημείῳ καθάπερ τις « ἀδόηθος ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, » κατὰ τὸ ἐν Ψαλμοῖς ὑμνούμενον· Ἐδραμον αἱ γυναικες τὰ πρὸς τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν ἐπιχομζόμεναι, καὶ ἀρωμάτων οὖσαι μεσταῖ· Ἐνόμιζον γάρ, ὅτι κεισται τοῖς ἄλλοις ὅμοι καὶ ἀπομενεῖ νεκρὸς ἐν μνημείῳ. Καὶ μήτοι θευμάσης εἰ γυναικες ἡγνόνων διε θεός ὡν καὶ ζωὴν, τὸ τῆς φθορᾶς καταλύσει κράτος, καὶ πάλιν δρομήσει πρὸς ζωὴν, ὃπου καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀποστόλοις ὅπερ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ λόγος ἔδοξεν εἶναι ληρός τις ἀπλῶς καὶ πρᾶγμα κατεψευσμένον, διὰ τὸ μηδὲ αὐτοὺς εἰδέναι τὴν θεόπνευστον Γραφήν. Οὐχοῦν ἀφίκοντο μὲν αἱ γυναικες ἐπὶ τὸ μνῆμα, τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἔνεκα· οὐχ ἐνρούσατο γε μήτοι σώμα τοῦ Χριστοῦ, ὅρωσιν ἄγιον ἀγγελον. Καὶ δὴ γέγονεν αὐτοῖς εὐαγγελιστῆς καὶ κῆρυξ τῆς ἀναστάσεως. Μὴ γάρ ζητήσεις, φησι, τὸν ἀεὶ ζῶντα κατὰ φύσιν δυτα ζωὴν, μετὰ τῶν νεκρῶν· οὐκ ἔστι γάρ ὥδε, τουτέστιν ἐν θανάτῳ καὶ μνήματι, ἀλλ᾽ ἡγέρθη, ὅδος τῆς εἰς ἀφθάρσιαν ἀναδρομῆς οὐχ ἑαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ᾽ ἡμῖν γενόμενος. Διὰ τοῦτο γάρ καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ τὴν πρὸς τὴν ἡμᾶς ὑπῆλθεν διοισιν, « Ἰνα χάριτι Θεοῦ, καθά φησιν μακάριος Παῦλος, ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου, » καὶ γένηται τοῦτο τοῦ θανάτου θάνατος, καὶ κατάλυσις ἀρξεῖ τῆς ἐπεντυγεμένης τῷ πρωτοπλάστῳ ποτέ. Τοιαύτης γάρ ἐλπίδος παρεσκεύασσεν εἴσω γενέσθαι δὲ Κύριος, εἰπών· « Ἀμήν λέγω ὑμῖν, δι πιστεύων εἰς ἐμὲ καὶ ἀποθάνῃ ζήσεται. » Εἰδέναι γάρ δεὶς ὡς ἀγγελοι τοῖς ποιμέσιν ἐν Βηθλεέμ τὸν τόκον εὐηγγελίζοντο, καὶ νῦν λογικαὶ δυνάμεις κηρύττουσι τὴν ἀνάστασιν. Λελειτούργηκε τοῖνυν διοράνδες τοῖς περὶ αὐτοῦ κηρύγμασι, καὶ περιέπουσι τὸν Γίδην αἱ τῶν ἀνων πνευμάτων στρατιαὶ, ὡς τῶν διλον Δεσπότην καὶ Κύριον, καὶ ὅτε γέγονε σάρξ, τουτέστιν ἀνθρώπως.

« Οἱ δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ ίδον δὲ Ἰησοῦς ἀπήντησεν αὐταῖς, λέγων· Χαρέτε. Αἱ δὲ χροσελθοῦσαι ἐκράτησαν αὐτοὺς τοὺς πόδας καὶ χροσεκύνησαν αὐτῷ.

Κεκρέδακε τὸ θῆλυ γένος καὶ λύσιν ὀνειδισμοῦ καὶ κατάρας ἀνατροπήν. Ὁ γάρ εἰπών πάλαι πρὸς αὐτάς· « Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, » παῦλαν αὐταῖς ἔδωκε συναντήσας αὐταῖς ἐν τῷ κήπῳ, καὶ εἰπών· « Χαρέτε. » Μεθ᾽ ὑπερβαλλούσης εὐφροσύνης αἱ γυναικες αὐτῷ προσδραμοῦσαι ἐλάμβανον, καὶ διὰ τῆς ἀφῆς, τεκμήρου καὶ πληροφορίαν τῆς ἀναστάσεως, καὶ προσεκύνησσαν αὐτῷ. Τί οὖν αὐτός; « Μή φοβεῖσθε· » πάλιν καὶ αὐτὸς τὸ δέος ἐκβάλλει προοδοποιῶν τῇ πίστει, καὶ διὰ τῶν γυναικῶν τοὺς μαθητὰς εὐαγγελίζεται· δι πολλάκις εἶπον, τὸ μάλιστα γένος ἀτιμωθεῖ εἰς τιμὴν ἄγων, καὶ εἰς χρηστὰς ἐλπίδας, καὶ τὸ πεπονηκόδει λώμενος.

A mnit passionem, ac pignus pro nostrum omnium vita suam dedit carnem, sicutque in sepulcro, ut quidam et sine adjutorio inter mortuos liber⁷², sicut in Psalmis cantatum est: cucurrerunt mulieres, ea que ad corporis officium pertinent afferentes, et aromatibus instructae. Existimabant enim fore ut eodem modo quo cæteri jaceret in sepulcro mortuusque permaneret. Ac ne mireris ignorasse mulieres eum, cum Deus et vita sit, 110 dissolutur robur corruptionis, rursusque recursurum ad vitam, quando etiam apostolis illius sermo de resurrectione nugas plane esse videbantur, ac res quædam ementita, eo quod ne ipsi quidem intelligenterent divinitus inspiratam Scripturam. Itaque abierrunt quidem mulieres ad sepulcrum Christi ob amorem in eum. Non invento autem ibi ejus corpore, vident sanctum angelum; et hic utique factus est illis nuntius, et præco resurrectionis: Nolite enim, inquit, semper viventem cum mortuis quærere, qui ex natura sua vita est, quia non est hic, id est, in morte ac monumento, sed suscitatatus est, non tam sibi quam nobis via recurrendi ad incorruptionem factus. Propterea enim exinanivit semel ipsum⁷³, nostramque subiit similitudinem, et Ut gratia Dei, ut ait beatus Paulus⁷⁴, pro omnibus gustaret immortalē, idque fiat mortis mors, ac dissolutio maledictionis aliquando latæ in protoplastum. In talem enim spem induxit nos Dominus dicens: « Amen dico vobis, qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivel⁷⁵. » Sciendum enim est, ut angeli pastoribus Bethleem partum annuntiarunt, ita etiam rationales virtutes prædicare resurrectionem. Subserviuit igitur cœlum illius prædicationi, ac sequuntur Filium spirituum supernorum exercitus, 111 tanquam universorum rectorem ac Dominum, etiam cum caro, id est homo, factus est.

XXVIII, 9. Ut autem egressæ sunt annuntiare discipulis ejus, et ecce Jesus occurrit illis dicens: Ave. Illæ autem accedentes tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum.

Obtinuit muliebre genus et solutionem opprobrii, et maledictionis conversionem. Cum enim olim eis dixisset: « In dolore paries filios tuos⁷⁶, » requiem D eis dedit occurrentis eis in horto, ac dicens: « Ave. » Summa cum lætitia mulieres ei occurrentes id accepterunt, etiam per tactum, argumentum et certitudinem resurrectionis, et adorarunt eum; ecquid igitur ipse? « Nolite timere⁷⁷: » rursus etiam ipse metum ejicit viam sternens fidei, ac per mulieres discipulis annuntiat. Quod sæpenumero dixi, genus maxime honore carens sunimo honore afficit, et bona spe sovet, et quod laboravit sanat.

⁷² Psal. LXXXVII, 6. ⁷³ Philipp. II, 7. ⁷⁴ Hebr. II, 9. ⁷⁵ Joan. XI, 25. ⁷⁶ Gen. III, 16. ⁷⁷ Matth. XXVII, 10.

FRAGMENTA ALIA.

*Sancti Cyrilli archiepiscopi Alexandriæ ex Com-
mentario in Matthæi Evangelium.*

*Ex his omnibus, conversos ad nequitiam israe-
litas demonstrabat; et quod supernæ clementiæ
facili iudicari, a Servatoris auxilio exciderant.*

*Rorem hoc loco nihil aliud quam Spiritum di-
cens, sive vivificam Spiritus vim, quæ per Chri-
stum corruptis jam corporibus infusa, exitiosam
expellit corruptelam, vitamque reducere curat.*

*Amovent nos a (Dei) necessitudine et intima
communione, non locus aut intervalla, sed volup-
tatis potius amor, et mundani erroris impuritas.
Si ergo hoc intermedium impedimentum tollatur,
nihil jam prohibebit quominus Deo copulemur.*

*Non enim pervidere potuit Christi mysterium,
quamquam divina jam lux oriebatur, lux, inquam,
Christi. Verumtamen hæc gentibus concessa fuit,
multæ illæ reis impietatis; creaturam enim pro
Creatore adorabant.*

*Præcipuus merito est vera poenitentia fructus,
fides apprime in Christum, et evangelicæ viæ no-
vitas, quæ, litteræ crassitudine omissa, simplicem
et desecratam adorationem id spiritu exhibeat.*

*Ergo vere reputandum est, Deus in primis haud
jam a nobis typos requirere, sed rem potius ab
112 illis significatam, id est adorationis in spi-
ritu virtutem.*

*Prorsus enim detestanda est ferox illa et superba
Jerusalem, quæ salutis vitæque Ducem et dispen-
salorem summa sua vesania a se removit, et incre-
dibilibus ausis vel nolentem, ut ita dicam, ad
alias transire regiones compulit.*

A (1) Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῆς εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ἔρμητελας.

Διὰ τούτων ἀπάντων τὴν εἰς φαυλότητα τροχήν πεδήλου τῶν ἐξ Ἰεραπόλιστος, καὶ ὑπιφειδοῦς τῆς ἀνθεναντούσις ἀποφήναντες, τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπικουρίας διήμαρτον.

Δρόσον ἐν τούτοις οὐχ ἔτερόν τι παρὰ τὸ Πνεῦμα λέγων, ήτοι τὴν ζωοποιὸν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν, ἢ διὰ Χριστοῦ καὶ τοὺς ἡδη κατεψθαρμένοις ἐκχειρόπητη σώμασι, τὴν δλέθριον μὲν ἐξελάνειν τροχάν, ἀντισχρίνεσθαι δὲ ὕστερον παρασκευάζει τὴν ζωὴν.

'Απειργεὶς ήμᾶς τῆς πρὸς ἐγγύτητος καὶ προσεχοῦς κοινωνίας οὐ τόπος, οὐ διαστήματα, φιλοποίει δὲ μᾶλλον καὶ κοσμικῆς ἀπάτης ἀκαθαρσία. Εἴπερ οὖν ἐξαιρέθη· τὸ μεσολαβοῦν, οὐδὲν ἔτι τὸ κωλύσαντὸ φυλαρέτῳ κολλᾶσθαι Θεῷ.

Οὐ γάρ ισχύσας ίδειν τὸ ἐπὶ Χριστὸν μυστήριον, καίτοι τῆς θείας αὐτῆς ἀνισχεύσῃς· αὐτῆς· αὐτῆς δὲ δηλονότι φαμὲν τὸν Χριστὸν· ἀλλ' ἐδόθη τοῖς θεοῖς, καίτοι πολλὴν ἔχουσα τὴν ἀσέβειαν· οὐδέ τρευσαν γάρ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα.

Εἶτη δὲ αὐτὸς εἰσέπειται καὶ σφόδρα γε δὴ καρπὸς ἀληθοῦς μεταγνώσεως, πίστις μὲν πρὸ πάντων ἡ εἰς Χριστὸν, ζωῆς δὲ τῆς εὐαγγελικῆς ἡ καινότης, τῆς μὲν τοῦ γράμματος ἀπέλλαγμένη παχύτητος, ισχύης δὲ ὕστερον τινὰ καὶ καθερωτάτην τὴν ἐν πνεύματι λατρείαν προσφέρουσα.

Ἐννοεῖν οὖν ἀληθές, διτι προηγουμένως οὐχ ἡδη τοὺς τύπους παρ' ἡμῶν ἐξήτει Θεὸς, μᾶλλον δὲ τὰ ἐξ αὐτῶν παραδηλούμενα, τοιτέστι, τῆς ἐν πνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν.

Κατεστυγημένη γάρ δυτῶς ἡ πάροινός τε καὶ ἀλε-
χῶν Ἱερουσαλήμ, τὸν τῆς σωτηρίας καὶ ζωῆς χορη-
γὸν εε καὶ πρύτανιν, ταῖς εἰς ἄγαν ἀπονοταῖς ἀπο-
σθήσασα, καὶ ταῖς ὑπὲρ λόγων τολμήμασι, καὶ οὐκ
ἔκντας ἡδη πως εἰς ἐτέρους μεταχωρεῖν ἀναγκά-
σσα.

Cyrillus libro IX in Evangelium Matthæi.

*Non quod (2) humanam corporis formam amiserit, sed quia id circumdedit lucente gloria, et indeco-
ram carnis conditionem honorabili specie vestivit, ceu optime Paulus dixit: « Seminatur in ignominia,
resurget in gloria. » Quid autem corpus est? Scilicet nuda caro, quæ naturali nulla circumdatur gloria,
imo ignominia tantummodo et naturæ infirmitate laborat. Verumtamen in resurrectione, digna Deo
mutatio accidet, nempe in divinæ luentisque gloriæ stolam. « Etenim justi veluti sol splendebant in
regno Patris ipsorum, » ut ipse ait Salvator noster, gloria videlicet divinæ substantiæ propria.*

(1) Τοῦ ἀγίου. Hoc et sequentia sex fragmenta
prodeunt catenis in Isaiam et Jeremiam.

(2) Ex Severi libris adversus Julianum Halicar-
nassensem (cod. Syriac. biblioth. Vatic.) ap. Maium,

Bibl. nova Patrum, II, 456. Præcedebat fragmen-
tum De sanatione Petri socrus quod jam supra ad
Matth. VIII, 14, 15, Graece et Latine legitur.

Idem Cyrus in libro XIII.

Etenim per resurrectionem a mortuis iterum humana natura imputribilitatis capax est facta: quæ res cœpit in Christo, qui idcirco secundus Adam, primus dormieulum et præmogenitus ex mortuis vocitatur.

113 *Idem Cyrus in eodem libro.*

Mœstus fuit dolensque Servator noster, nostrasque passiones pertulit, etiamsi Deus esset dolore omni liber et excelsior, ut nos scilicet veram in ipso humanitatem agnoscamus. Etenim scriptum est, eum itinere lassatum, licet Dominus virtutum sit rerumque omnium potestas. Similiter esurisse dicitur, qui tamen est panis vivus de cœlo descendens, vitamque orbi tribuens. Sic item tristitiam passus, qui alioqui totus in lætitia, suavitate gaudioque versatur. Profectio nos dicimus Verbum Dei impassibile, inviolabile, manifestaque Deum, nunquam esse in sua divina natura expertum passiones. Sed quia communio ei fuerunt quæ sunt propria humanitatis, viciissim ea quæ sunt Verbi Dei propria, eique tantummodo convenientia, communia carni evaserunt, propter ineffabilem inexplicabillemque unionem. Et cum cœlo Verbum descendit, nequaquam carnem secum cœlo descendisse ait: « Nemo enim ascendet in cœlum nisi qui descendit de cœlo Filius hominis. » Post hæc, supplicio quoque se obtulit, ut nos poena peccatiisque liberaret; etenim « Livore ejus sanati sumus. »

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

SANCTI CYRILLI

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ

EXPLANATIO IN LUCÆ EVANGELIUM.

(Ex *Bibliotheca nova Patrum* card. Ang. Mai, t. II, p. 116. Vide ipsius Praefationem, hujusce editionis tom. I. col. 97.)

114-115 CAPITULUM I.

Qui ab initio ipsi riederunt, et ministri fuerunt Verbi.

Dum Verbi hypostatici ac viventis spectatores ait evangelista fuisse apostolos, consonant Joanni Verbum factum esse carnem dicenti, atque apud nos inhabitasse, ejusque gloriam visam, gloriam quasi Unigeniti a Patre. Per carnem enim factum est visibile Verbum, quæ videlicet visibilis tangibilisque est et solida : nam per se ipsum visuali potentia erat impervium. Rursusque Joannes in Epistola : « Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod oculis nostris vidimus, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vita, et vita manifestata est ! ». Nonne audis tangibilem appellari ab eo vitam ? Nempe ut scias Filium se hominem fecisse, et carne quidem esse visibilem, deitate autem invisibilem.

V. 32. *Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur.*

Etenim pari gloria prædictus, alique omni re ei æqualis, ex quo effusit, Patri, merito intelligitur Filius (1). Neque enim cum dispensatoria ratione factus est homo, omnino in aliquo factus est ipsi inferior : neque ejus natura passa aliquid est, cum apud nos pro nobis coepit versari : 116 quippe invertibili natura est Dei Verbum. Propterea et Deus et Altissimus ac Dominus ab angelorum voce nupercupatur.

V. 37. *Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.*

Dubitant rursus nonnulli, num universalis Deus

¹ I Joan. i, 1.

(1) Animadverte jam inde ab initio vigilantissimum Cyrilli studium affirmandi divinitatem Christi Domini, quod in omni ejus scripto fieri videmus.

Α ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Oi δικ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ Λόγου.

(Cod. A f. 2 b, E f. 5) Τοῦ Λόγου δὲ τοῦ ἐνυποστάτου καὶ ζῶντος αὐτόπτας εἰπὼν τους ἀποστόλους, συμπεφώνηκε τῷ Ἱωάννῃ λέγοντι τὸν Λόγον σάρκα γεγονέναι, καὶ ἐστηνωκέναι ἐν ἡμῖν, καὶ τεθεωρῆθαι τὴν δόξαν κύντο, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατέρα. Διὰ γὰρ τῆς σαρκὸς, θεωρητὸς ὁ Λόγος κατέστη, ὅρατης οὖσας καὶ φηλαφητής καὶ ἀντιτύπου, ἀθερητος δὲ τὸ καθ' ἔαυτόν καὶ πάλιν ὁ Ἱωάννης ἐν τῇ Ἐπιστολῇ : « Οἱ ήν ἀπ' ἀρχῆς, δὲ ἀκηδόμεν, δὲ ἐωράκαμεν τοὺς ὄφθαλμοὺς ἡμῶν, καὶ αἱ χειρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφενερώθη ». Οὐκ ἀκούεις διτι: φηλαφητὴν ὄνομάζει τὴν ζωὴν ; ἵνα ἐνανθρωπήσαντα νοῆς τὸν Υἱὸν, καὶ ὅρατὸν μὲν κατὰ σάρκα, ἀόρατον δὲ κατὰ τὴν θεότητα.

Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται.

(A f. 17) Ισοκλεής γάρ τῷ φύσαντι, κατὰ τὰ διοινούν Ισομέτρως ἔχων δὲ ἐξ αὐτοῦ περηνῶς Υἱὸς νοοῖται ἀνελκότως. Οὐ γάρ διτι γέγονεν ἀνθρώπος οἰκονομικῶς, μειονεκτεῖτο κατά τι γοῦν ὅλως αὐτοῦ. οὐδὲν γάρ εἰς ίδιαν τὸδικήν φύσιν, ἀπό γε τῶν καθ' ἡμᾶς γενέσθαι δι' ἡμᾶς ἐπειδὴ διτρεπτος καὶ φύσιν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος : διὰ τοῦτο καὶ Θεὸς καὶ Ὑψίστος καὶ Κύριος ; ὄνομάζεται καὶ διὰ τῆς ἀγγελιῶν φωνῆς.

C "Οτι οὐκ ἀδυνατήσει παρα τῷ Θεῷ πᾶν φῆμα.

(E f. 50 b, F f. 734) Αποροῦσι δὲ πάλιν τοὺς,

ει δ τῶν ὅλων Θεὸς τὰ γενόμενα ἡδη καὶ πραχθέντα, δύναται ποιῆσαι μὴ γεγενῆσθαι ποτε· κατὰ τὸ, « Όνκ ἀδύνατησει αὐτῷ πᾶν δῆμα. » Οὐ γάρ λέγομεν ὡς μὴ γενόμενα, ἀλλὰ μὴ γεγενῆσθαι τὴν ἀρχήν· οἰον εἰ τὴν πόρνην δύναται ποιῆσαι παρθένον ἐκ κοιλίας μητρὸς, ἵνα μήτε εἴη ποτὲ πόρνη, μήτε λέγοιτο, ὅτι παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα, δύναται παρὰ τῷ Θεῷ. Πρὸς οὓς ἔροῦμεν, ὅτι ζητεῖσθαι χρὴ παρ' ἡμῶν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν Εἰ μεγάλη καὶ ἀξιάγαστος, διε τὸ δρώμενόν ἐστιν οὐκ ἀπεικός τῇ θελῇ δόξῃ· οὐ γάρ διε πάντα δύναται, διὰ τοῦτο καὶ τῶν ἀτόπων αὐτὸν ἐργάτην ὀράσθαι προσήκει· νοοῦμεν γάρ διε ἀτοπόν ἐστι τὸ λέγειν. Εἰ δύναται δὲ Θεὸς διαυτὸν ποιῆσαι μὴ εἶναι Θεόν, ή ἀμαρτίας δεκτικόν, ή μὴ εἶναι ἄγαθόν, ή ζωὴν, ή δίκαιον. Δεὶ τοῖνυν παραιτεῖσθαι παντὶ σθένει τὰς ἀτόπους οὕτω τῶν ἐρωτήσεων. Διὰ τὸ δὲ Θεὸς οὐ δύναται τὴν πορνεύσασαν μὴ ποιῆσαι μὴ γεγενῆσθαι ποτε πόρνην; « Οὐ οὐ δύναται τὸ φεῦδος ἀλλήθειαν ποιῆσαι· καὶ οὐκ ἀσθενεῖας ἔγκλημα τοῦτο, ἀλλὰ φύσεως ἀπόδειξις οὐκ ἀνεχομένης τι παθεῖν, δη μὴ αὐτῇ πρέπει· ἀλλότριον δὲ Θεοῦ τὸ φεῦδος παντελῶς. Φεῦσμα γάρ ἐστι τὸ τὴν πορνεύσασαν ποιῆσαι μὴ πορνεύσατε ποτε. Δεὶ δὲ, ὡς ἔφην, τὰς οὕτως εὐήθεις τῶν ἐρωτήσεων καὶ πολὺ ἀποτὸν ἔχουσας μηδὲ προσίσθαι τὴν ἀρχήν, μηδὲ τὴν θείαν ἀγνοεῖν φύσιν, μᾶλλον δὲ τῆς φύσεως ἐκείνης ἔξαιρετα.

Εὐλογημένος δὲ καρπὸς τῆς κοιλίας σου.

(Ε. f. 56, F. f. 740) Οὐκ ἀκούεις καὶ τοῦ Δαβὶδ ψάλλοντος· « Ἰδοὺ ή κληρονομία Κύριου, υἱὸς ὁ μισθὸς τοῦ καρποῦ τῆς γαστρός; » Κληρονομία γάρ Κύριου οἱ διὰ πίστεως αὐτῷ υἱοθετηθέντες, οἱ καὶ μισθός εἰσι Χριστοῦ, τοῦ γεγονότος καρποῦ τῆς παρθενικῆς γαστρός· κατὰ τὸ, « Αἰτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου³. »

Ἐποίησε κράτος ἐν βραχλοὶ αὐτοῦ· διεσκέρπισεν ὑπερηψόδρους διαιροί καρδιας αὐτῶν, κ. τ. λ.

(Β. f. 16, H. f. 41 b.) Αἰνίζεται δὲ βραχίων τὸν ἔξ αὐτῆς φύντα· λόγον. Ὕπερηψάνους δὲ λέγει τοὺς πονηροὺς δαίμονας μετὰ τοῦ ἀρχοντος αὐτῶν πεσόντας δὲ ἐπαρσιν, καὶ τοὺς Ἑλλήνων σοφοὺς τὴν δοκούσαν τοῦ κηρύγματος μωρίαν μὴ προσδέξαμένους, καὶ Ίουδαίους πιστεῦσαι μὴ βούλθεντας, οἵτινες διεσκόρπισθησαν, ἀνάξια διανυθέντες περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· δυνάστας δὲ τοὺς Γραμματεῖς, καὶ Φαρισαίους φησι τοὺς τὰς πρωτοκαθεδρίας μεταδιώκοντας. — (Α. f. 9 b, E. f. 59, H. f. 48.) Οἰχείστερον δὲ ταῦτα περὶ τῶν ἀλιτηρίων διαιμνων νοεῖν· τούτους γάρ καταθρασυνομένους τῆς ὑπ' οὐρανὸν διεσκόρπισεν ἐπιδημήσας δὲ Κύριος, καὶ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας ὑπ' αὐτῶν, πρὸς τὴν ὑπακοὴν ἐκυρῶν ἀντιμετέστησε. Ταῦτα γάρ πάντα ἀκολούθησε τῇ προφητείᾳ.

Καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρύλων, καὶ ἥψωσε ταπεινούς.

(Α. f. 9 b, II. f. 48) Μεγάλα ἐψρόνουν οἱ τυκροπι-

A facere queat, ut res aliqua reapse facta et peracta, facta nunquam fuerit, iuxta illud: « Non est ei impossibile omne verbum. » Non enim loquimur de re non acta, sed de re acta quam actam fuisse nollemus, veluti, an eam quæ fuit meretrix, possit Deus efficere ceu ex matris utero virginem, ita ut neque meretrix fuerit, neque dicatur; quandoquidem impossibilia hominibus, possibilia Deo sunt. Quibus respondemus, debere nos Dei virtutem ita magnam et admirandam exquirere, ut res ab eo peragenda haud indigna sit Dei ipsius maiestate. Non enim quia omnia potest, idcirco absurdorum auctorem reputari eum decet. Etenim existimamus absurdum quæmeri, possitne Deus efficere quominus ipse sit Deus, aut ut peccatum committat, aut ne sit bonus, et vivens, ac justus. Oportet igitur totis viribus absurdas hujusmodi quæstiones vitare. Cur autem haud potest Deus efficere, ut quæ fuerit meretrix reapse non fuerit? nempe quia veritatem in mendacium convertere nequaquam potest. Neque id insinuatis vitium est, sed naturæ demonstratio pati quidquam sibi indecens impotens: est autem a Deo prorsus alienum mendacium. Atqui mendacii genus foret, si quæ fuerit meretrix, nunquam fuisse meretricem efficeret. Oportet itaque, ut jam dixi, fatuus hujusmodi et valde absurdis quæstionibus nunquam attendere, neque ignorare divinam naturam, vel potius naturæ ejusdem dotes eximiias.

V. 42. Benedictus fructus ventris tui.

Nonne audis Davidem quoque psallentem: « Ecce hereditas Domini, filii merces fructus ventris⁴? » Quippe sunt Domini hereditas, quotquot adoptionem filiorum per fidem sunt consecuti. Idem pariter Christi merces sunt, qui virginalis uteri factus est 117 fructus, iuxta illud: « Postula a me, et Iabo tibi gentes hereditatem tuam⁵. »

V. 51. Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis ipsorum.

Brachii vocabulo innuit (Maria) natum ex semetipsa Verbum. Superbos autem dicit improbos dæmonas, cum principe suo elationis causa lapsos: simulque Græcorum sapientes, qui Evangelium, quod ipsis stultitia visum est, non admiserunt: nec non Iudeos incredulos, qui indigna Filio Dei sentientes dispersi fuerunt: potentes denique litteratos dicit ac Pharisæos, qui primas cathedras appetebant. — Congruentius tamen est de scelestis dæmonibus illa verba intelligere. Hos enim per orbem audacter grassebentes dispersit adveniens Dominus, et captivatos ab ipsis homines ad suam obedientiam transtulit. Haec enim omnia prophetiam impleverunt quæ ait:

V. 52. Deposuit potentes de sedibus, et exaltavit humiles.

Valde superbiebant hi qui postea dispersi fuere

³ Psal. cxxvi, 5. ⁴ Psal. ii, 8.

dæmones, nec non Græcorum sapientes (ut dixi) ac Pharisæi et Litterati. Veruntamen hos deppressit, extulique illos qui potenti manui ipsius semet suppôsuerant, dans eis facultatem calcandi serpentes et scorpions, cunctaque inimici potentiam¹; irritasque efficiens illorum contra nos insidias, qui tumidas mentes gerebant. Profecto Judæi olim regno suo gloriabantur; sed tamen ob incredulitatem fastigio suo defecti fuerunt: contra vero ethnici cum inglori essent ac ignobiles, ñdei merito sunt exaltati.

V. 53. *Esurientes impletivit bonis, et dirites dimisit inanes.*

Esurientium quidem nomine humanum genus designat. Reapse enim cuncti esuriebant, solis Judæis exceptis. Hi quippe abundabant legislatione, sanctoru[m]que prophetarum doctrina: ipsorum enim erat legislatio, et in filios adoptio, et cultus, et promissiones². Veruntamen hi luxuriantes, et sua dignitate inflati, cum ad incarnationem 118 Deum humiliter non accesserint, vacui dimissi sunt, nihil secum ferentes, neque silem scilicet, neque scientiam, neque spem ullam bonorum. Nempe amiserunt terrestrem Jerusalem, et a futura quoque vita gloriaque exciderunt, propterea quod vitæ Auctorem non reperunt, et gloriae Dominum crucifixerunt, soniem aquæ viventis dereliquerunt, et panem de cælo demissum aspernati sunt. Ideo supervenit ipsis pesima omnium famæ, et sitis quavis siti molestior. Non enim famis fuit panis sub sensum cadentis, nec aquæ sitis; sed divini verbi famæ³. Ethnici contra esurientes atque sitientes, malisque animalium afflicti gerentes, Domino recepto, spirituibus bonis repleti fuere. Judæorum enim prosperitas ad ipsos transmigravit.

V. 54. *Suscepit Israelem pueram suum, recordatus misericordiæ.*

Israelem suscepit, non illum secundum carnem et nomine nudo gloriantem, sed illum secundum spiritum vimque appellationis suæ conservantem, id est homines qui Deum spectant atque ei credunt, ut per ejus Filium adoptionem sunt consecuti, prout priscis quoque prophetis et patriarchis dictum fuerat atque promissum. Quanquam id Israeli quoque, qui est secundum carnem, congruere potest; multa enim ex hac gente millia crediderunt. « Recordatus autem est misericordia suæ, prout Abraham promiserat. » In rem videlicet contulit dictum ei vaticinum, fore ut in semine ejus tribus omnes terræ benedicerentur. Impletum vero fuit vaticinium, orituro inde communi Servatore Christo, qui de semine Abrahani est, in quo gentes benedicuntur. « Apprehendit enim semen Abrahami, » ut ait Apostolus⁴, atque ita editum patribus promissum complevit.

A σθέντες δαίμονές τε καὶ διάδολος, Ἐλλήνων τὲ οφειλός (ώς έφην) καὶ Φαρισαῖοι καὶ Γραμματεῖς· ἀλλὰ τούτους καθεῖλε, καὶ θύμωσε τὸν ταπεινώσαντας ἑαυτοὺς ὑπὸ τὴν κραταιὲν αὐτοῦ χεῖρα, δεδωκὼς αὐτοῖς ἔξουσίαν πατεῖν ἐπάνω δψεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· ἀπραχτῆσαι δὲ τὰς καὶ ἡμῶν ποιήσας βουλὰς τῶν τῇ διανοῇ ὑπερηγάνων· ήσάν ποτε καὶ Ἰουδαῖοι τῇ δύναστειρα γαυρούμενοι· ἀλλὰ καθηρέθησαν δι' ἀπιστίαν· οἱ δὲ ἐξ ἑθνῶν διδημοι δύτες καὶ εὐτελεῖς, διὰ πίστιν ὑπόθησαν.

Πεινῶντας ἐτέπλησεν ἀγαθῶr, καὶ πλουτοῦτας ἐξαπέστειλε κερούc.

(B f. 16, H f. 44 b, E f. 59 b) Πεινῶντας μὲν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων λέγει· ἀλίμωττον γάρ πάλιν Ἰουδαίων μόνων οὕτοι δὲ ἐπλούτουν τῇ νομοθεσίᾳ, τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἀγίων προφητῶν· αὐτῶν γάρ νομοθεσία ἡ υἱοθεσία, ἡ λατρεία, αἱ ἐπαγγελίαι· ἀλλ' οὗτοι μὲν ὑπερμαζήσαντες, καὶ λίαν τῷ ἀξιώματι ἐπαρθέντες, διὸ τὸ μὴ ταπεινῶς προσελθεῖν τῷ ἐνανθρωπήσαντι, ἐξαπεστάλησαν κενοῖ, μηδὲν ἐκφερόμενοι, μήτε πίστιν, μήτε γνῶσιν, μήτε ἀλπίδα· ἐκπεπτώκασι γάρ καὶ τῆς ἐπιγέλου Ἱερουσαλήμ, καὶ τῆς μελλούσης ἡλιοτριώθησαν ζῶῆς τε καὶ δόξης, ἐπειδὴ οὐκ ἐδέξαντο τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζῶῆς, ἀλλὰ καὶ ἐσταύρωσαν τὸν Κύριον τῆς δόξης, καὶ ἐγκατέλιπον τὴν πηγὴν τοῦ ζῶντος ὄντας, καὶ ἐξουθένησαν τὸν δρότον τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατελθόντα· διὰ τοῦτο καὶ ἤλθεν ἐπ' αὐτοὺς λιμὸς ὁ πάντων χαλεπώτατος, καὶ δίψα δίψης ἀπέστης πικρατέρα· οὐ γάρ ἦν λιμὸς δρότου αἰσθητοῦ, οὐδὲ δίψη ὄντας, ἀλλὰ λιμὸς τοῦ ἀκούσαις λόγου Κυρίου· οἱ δὲ ἀπὸ τῶν ἑθνῶν πεινῶντες καὶ δίψωντες καὶ ἐν κακίᾳ τὴν ψυχὴν τηκόμενοι, ἐπειδὴ τὸν Κύριον προσήκαντο, ἐπειδὴ οὐκέτι πνευματικῶν ἀγαθῶν μετέβη γάρ εἰς αὐτοὺς τὰ τῶν Ἰουδαίων καλά.

Ἀντελάβετο Ισραὴλ καὶ διδεῖς αὐτοῦ, μηνησθῆται ἐλέους.

(E f. 59 b, F f. 744) Αντελάβετο Ισραὴλ, οὐ τοῦ κατὰ σάρκα, τοῦ τῷ ὄνδριαι φιλῷ σεμνυνομένου, ἀλλὰ τοῦ κατὰ πνεῦμα, τοῦ τὴν δύναμιν τῆς προσηγορίας τετηρηκότος, τουτέστιν τῶν εἰς αὐτὸν δρώντων καὶ πιστεύοντων καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ Ιησοῦ υιοθετουμένων, καθὼς καὶ τοῖς πάλαι προφήταις καὶ πατριάρχαις ὁ λόγος καὶ ἡ ὑπόσχεσις· δύναται δὲ καὶ πρὸς τὸν κατὰ σάρκα Ισραὴλ τούτο ἀρμόσαι· ταλλαὶ γάρ ἐξ αὐτῶν μυριάδες ἐπίστευσαν. « Ἐμνήσθη δὲ τοῦ ἑλέους αὐτοῦ, καθὼς ἐπηγγείλατο τῷ Ἀδραὰμ. » Καὶ εἰς πέρας ἥγαγεν διπερ ἦν εἰπὼν πρὸς αὐτὸν, ὅτι « Εὐλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματι σου πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς· » ἐπληροῦτο δὲ αὕτη ἡ ἐπαγγελία, ἐξ αὐτῆς μέλλοντος γεννᾶσθαι τοῦ κοινοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, δις ἐστι τὸ σπέρμα τοῦ Ἀδραὰμ, ἐν ᾧ τὰ Ἐθνη εὐλογοῦνται· « Σπέρματος γάρ Ἀδραὰμ ἐπελάβετο, » καθὼς φησιν δὲ Ἀπόστολος, καὶ οὕτω τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν ἐπλήρωσε.

¹ Luc. x, 19. ² Rom. ix, 4. ³ Amos viii, 11. ⁴ Hebr. ii, 16.

"Ηγεις κέρας σωτηρίας ἡμῖν.

(Εἰ. 26, Η. f. 54 b) Λαμβάνεται δὲ τὸ κέρας οὐ μόνον ἀντὶ θυνάμεως, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ βασιλείας· ἀμφότερα δὲ ὁ Χριστός ἔστιν, δὲ ἐκ τῆς πατριδός καὶ τοῦ γένους Δαθίδ ἀνατείλας ἡμῖν Σωτὴρ· αὐτὸς γάρ ἔστιν ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ ἡ ἀκαταμάχητος δύναμις τοῦ Πατρός (1).

Ποιῆσαι δέος.

(Ι. f. 133) Ἐλεος καὶ δικαιοσύνη Χριστός· τὴλεήθημεν γάρ δι' αὐτοῦ, καὶ δεδικαιώμεθα τοὺς τῆς φαύ λότητος ρύπους ἀπονιψάμενοι, διὰ πίστεως δηλούστης εἰς αὐτόν.

V. 73. *Jusjurandum quod juravit ad Abraham Patrem nostrum* (2).

Cyriillus. Nemo autem quod Deum Abraham jurasse audiat, jurare assuescat. Quemadmodum enim ira de Deo dicta, non est ira, nec passionem significat, sed punitivam viam aut aliquem hujusmodi motum; sic nec juramentum, juramentum est. Non enim jurat Deus, sed certitudinem indicat, omnino futurum esse quod dicit. Juramentum enim Dei est verbum ipsius, persuadens (*πληροφορῶν*) audientes, et sibi cuncte faciens, id quod promisit ac dixit, prorsus esse eventurum.

Kαὶ σὺ, παιδίον, προφήτης Ὑψίστου κληθήσῃ. B

(Α. f. 12 β, Ε. f. 30, Η. f. 58) Ἀλλὰ τὰρ καὶ τοῦτο σκότει, ὅτι Ὑψίστος ἔστιν ὁ Χριστός, οὐ πρέδραμεν ἱώννης καὶ τῇ γεννήσει καὶ τῷ κηρύγματι· καὶ τὸ λοιπὸν φῆσσουσιν οἱ ἀλαττοῦντες αὐτοῦ τὴν θεότητα (3); Πῶς δὲ οὐ βούλονται συνιέναι, ὅτι τὸ· «Καὶ εὐ προφήτης Ὑψίστου κληθήσῃ, » παρὰ Ζαχαρίου εἰρηται, ὡς καὶ τῶν διλλων προφητῶν αὐτοῦ γεγονότων, ὡς Θεοῦ ὄηλαδή;

Ἐπιχάραι τοῖς ἐτροκόπει καὶ σκιῷ θαρρεῖν καθημένοις.

(Ε. f. 29 b) Τοῖς οὖν ἐν νόμῳ καὶ κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὸν λύχνος ἦν οἵα τις Χριστοῦ προθαδίζων ὁ Βαπτιστής, καὶ περὶ αὐτοῦ προανεψώνηκεν ὁ Θεός· « Ἡτοίμασα λύχνον τῷ Χριστῷ μου. » Προστύπου δὲ αὐτὸν καὶ ὁ νόμος, κελεύων διατηρεῖσθαι τὸν λύχνον ἐν τῇ πρώτῃ σκηνῇ· ἀλλ’ οἱ Ἰουδαῖοι χρόνον βραχὺν ἐπ’ αὐτῷ ἥσθέντες διά γε τὸ προσδραμεῖν αὐτοῦ τῷ βαπτίσματι, καὶ θαυμάσαι τὸν βίον, εὐθὺς κατεκοιμησαν αὐτὸν τῷ θανάτῳ, μονονούχῃ τὸν δειφανῆ λύχνον κατασθεννύοντες· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ ἔλεγε περὶ αὐτοῦ· « Ἐκεῖνος ἦν δὲ λύχνος ὃ καιόμενος καὶ φαίνων· ὑμεῖς δὲ ἥθελήσατε μικρὸν ἀγαλλιασθῆναι πρὸς ὥραν ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ. »

Τοῦ κατευθύναι τοὺς πόδες ἡμῶν εἰς δόδον εἰρήνης.

(Ι. f. 132) Ἐπλανᾶτο μὲν γάρ ἡ ὑπὲρ ουρανὸν τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτιστὴν λατρεύουσα, καὶ τῷ τῆς ἀμφιθεάς κατεμελαίνετο σκότῳ, καὶ νῦν οἵα τις ταῖς ἀπάντων διανοίαις ἐμπίπτουσα, τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς δυτικὸν δρόμον οὐκ ἀφίει· ἀνέτειλεν δὲ τοῖς· ἐξ Ἱερατὴλ φωτὸς καὶ τὴλου δίκην ὁ τῶν διλων Κύριος.

* Psal. cxxxi, 17. * Ioan. v, 53.

(1) In codic. dicitur Victoris et Cyrilli; Latine tandem Corderius sub Victoris nomine.

(2) Ex corderii Latina Catena fragmentum exhibeo quod Graece mibi nondum occurrit.

A 119 V. 69. *Erexit cornu salutis nobis.*

Intelligitur cornu vocabulum non de potentia solium, verum etiam de regno. Utrumque vero Christus est, qui de familia et genere Davidis ortus est nobis Servator. Ipse enim est rex regum, et invicta Patris potentia.

V. 72. *Ad faciendam misericordiam.*

Misericordia ac justitia Christus est. Etenim ab eo misericordiam consecuti sumus ac justificati, abstensis nequitiae sordibus, per fidem videlices in ipsum.

V. 73. *Jusjurandum quod juravit ad Abraham Patrem nostrum* (2).

V. 76. *Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis.*

Sed enim id quoque animadverte, nempe Christum esse illum Altissimum, cui praevit Jeanne nativitate simul et prædicatione. Quid vero Jam deinceps ii dicent, qui divinitatem illius minuant? Cur nolunt intelligere, verba « Et tu propheta Altissimi vocaberis » a Zacharia sic dicta fuisse, ut ab aliis quoque ipsius, nempe Dei, prophetis?

V. 79. *Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent.*

Populo igitur sub lege degenti, quædam erat in Iudea lucerna præcursor Christi Baptista, deque eo Deus prædixerat: « Paravi lucernam Christo meo ». Item typus ejus exprimebatur in lege, ubi

C ea mandat lucernam ardente in anteriore tabernaculi parte nutriti. Verumtamen Iudei, brevi tempore eo delectati, dum ad ipsius baptismum concurrerent, vitæque genus admirarentur, mox eundem leto merserunt, illum perpetui splendoris lucernam propemodum extinguentes. Propterea Christus quoque de illo dixit: « Ille erat lucerna ardens et lucens; vos autem voluistis ad horam paululum exultare in luce ejus ».

V. 79. *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.*

Errabat mundus dum Creatori debitum obsequium deferebat creaturæ; ignorantiae infuscabantur tenebris, et nox veluti quædam D 120 mentibus omnium offusa verum naturaleque Deum cernere non sinebat. Sed enim Israelitis lucis solisque instar exortus est omnium Dominus.

(3) Intelligit Ariannos qui Filium Deum quidem, sed tamē patre minorem dicebant; id quod Eusebius quoque, utpote Arianus, scribit in psalmi præsertim LXXXVII interpretatione.

CAP. II.

V. 1. *Factum est autem diebus illis, etc.*

Utiliter, inno necessario designavit evangelista Servatoris nostri nativitatis tempus. Namque ut cognoscamus, regem de familia Davidis tunc nullum fuisse apud Israelitas, sed eorum principes defecisse, recte meminit Cæsaris edictorum, ceu qui cum cæteris populis Judæam quoque sceptro suo cohiberet. Sic enim descriptionem omnium mortaliū fieri mandaverat.

V. 4. *Eo quod esset de domo et familia Davidis.*

Sacrorum Evangeliorum liber ad Josephum stirpis seriem deducens, qui de Davidis familia genus erat sortitus, demonstrat simul Virginem quoque de Davidis tribu æque ac illum fuisse, quia divina lex conjugia intra eamdem tribum fieri jubebat. Cæterum cœlestium dogmatum interpres, magnus apostolus Paulus, veritatem palam edicit, ex Iuda ortum esse Dominum testans¹⁰. Diversæ quidem ad veram unitatem faciendam concurrerunt naturæ, unsusque ex utraque Deus Filius: non quod naturarum diversitas ob adunationem perempta fuerit; nam duarum potius naturarum adunatio facta est: propterea unum Christum, unum Filium, unum Dominum constemur. Atque ob hanc inconfusam adunationis sententiam, Deiparam quoque sanctam Virginem prædicamus, quia nimirum Dei Verbum caro factum est et homo, atque ab ipso concepiu copulavit sibi sumptum ex Virgine templum. Cernimus enim duas naturas indivisibili adunatione copulatas, indistincte, inseparabiliter. Nam caro caro est, non deitas, quanquam Dei caro facta est. Æque Verbum Deus est, non caro, quanquam ob dispensationis mysterium 121 carnem illam sibi propriam effecit. Etsi autem et diversæ et inæquales naturæ sunt quæ ad unitatem (Christi) faciendam concurrerunt, nus tamen ex utraque solusque est; neque licet unicum Dominum Jesum Christum in hominem seorsum dividere, et item in Deum seorsum; sed unum euodemque dicimus esse Christum Jesum, naturarum diversitatem probe scientem, ipsasque sine ulla mutua confusione relinentem.

V. 5. *Cum Maria desponsata sibi uxore prægnante.*

Desponsatam ait fuisse sacer evangelista Josepho Mariam, ut demonstraret manentibus tantum sponsalibus evenisse conceptionem, miramque Emmanuelis nativitatem, præter humanæ naturæ leges. Non enim Virgo virili suscepto semine partum effudit. Quænam autem rel ratio? Omnia inchoatio

¹⁰ Hebr. vii. 14.

(1) Confer Cyrilum, orat. *De Deipara*, cap. 4 (infra tom. IX).

(2) Sæpe etiam alibi, ut hic, de duabus manentibus in Christo naturis perspicue locutus est Cyrilus, pnta in libris atque epistolis adversus Nestorium, (præsertim in illa quæ incipit καταφλυαροῦσι), in

A

ΚΕΦ. Β.

'Εγένετο δὲ ἐτ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, κ. τ. λ. (Α f. 14 b, Ε f. 63 b, Φ f. 750, Η f. 63 b) Χρησίμως δὲ καὶ ἀναγκαῖως ἐπεσημήνατο ὁ εὐαγγελιστὴς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γεννήσεως καιρὸν. Ἰν γάρ μάθωμεν, ὡς βασιλεὺς τῶν ἐκ φυλῆς Δαβὶδ, οὐκ ἦν παρὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλ' οἱ παρ' αὐτοῖς ἀρχοντες ἐκλεοπάσιν, εἰκότως διαμέμνηται τῶν τοῦ Κατσαρος θεσπισμάτων, ὡς ὑπὸ σκῆπτρα λοιπὸν ἔχοντος μετὰ τῶν ἄλλων τὴν Ἰουδαίαν· οὗτοι γάρ κεκέλευκε γενέσθαι τὴν ἀπογραφήν.

Διὰ τὸ εἰραι αὐτὸν ἐξ οἰκου καὶ πατριδὸς Δαβὶδ.

(Ε f. 63 b, Φ f. 748 b) Ἡ μὲν οὖν τῶν Ιερῶν Εὐαγγελίων βίδος εἰς τὸν Ἰωσῆφ τὴν γενεαλογίαν κατάγουσα, ἐκ τοῦ Δαυιδικοῦ ἔχοντα οἰκου τὸ γένος. Ἐδειξε δι' αὐτοῦ καὶ τὴν Παρθένον τοῦ Δαβὶδ συμφύλετιν, τοῦ θείου νόμου τὰς συζυγίας ἀπὸ φυλῆς θεοπίκοντος γίνεσθαι τῆς αὐτῆς. Ὁ δὲ τῶν οὐρανῶν ὑποφήτης δογμάτων, ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος, ἀναφανδὸν διασφει τὴν ἀλήθειαν, ἐξ Ἰούδα μαρτυρῶν ἀνατεῖλαι τὸν Κύριον. — (Ε f. 70, Φ f. 754 b) Ἀλλὰ διάφοροι μὲν αἱ πρὸς ἐνότητα συνενεχθεῖσαι φύσεις τὴν ἀλήθινην, εἰς δὲ ἐξ ἀμφοῖν Θεός καὶ Γίδη, οὐχ ὡς τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἔνωσιν· δύο γάρ φύσεων ἔνωσις γέγονε· διὸ ἐν Χριστὸν, ἔνα Γίδην, ἔνα Κύριον διμολογοῦμεν. Κατὶ ταύτην τὴν τῆς ἀσυγχύτου ἔνώσεως ἔννοιαν, θεοτόκον τὴν ἀγίαν Παρθένον κηρύττομεν, διὰ τὸ τὸν Θεὸν Λόγον σαρκωθῆναι καὶ ἐνανθρωπῆσαι, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἔνωσαι ἐαυτῷ τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα ναόν (1). Ὁρῶμεν γάρ οἵτι δύο φύσεις συνήλθον ἀλλήλαις καθ' ἔνωσιν ἀδιάσπαστον, ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως· ἡ γάρ σάρξ σάρξ ἐστι, καὶ οὐ θεότης, εἰ καὶ γέγονε Θεοῦ σάρξ· ὅμοιώς δὲ καὶ ὁ Λόγος Θεός ἐστι καὶ οὐ σάρξ, εἰ καὶ ίδιαν ἐποιήσατο τὴν σάρκα οἰκονομικῶς. Εἰ δὲ καὶ διάφοροι καὶ ἀλλήλαις δνισσοι τῶν εἰς ἐνότητα συνδεραχμηκτῶν αἱ φύσεις, ἀλλ' οὖν εἰς δὲ ἐξ ἀμφοῖν γε μόνος· καὶ οὐ διαιρετόν τὸν ἔνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν εἰς ἀνθρωπὸν ίδικῶς, καὶ εἰς Θεὸν ίδικῶς, ἀλλ' ἔνα καὶ τὸν εἶναι φάμεν Χριστὸν Ἰησοῦν, τὴν τῶν φύσεων εἰδῆτα διαφορὰν, καὶ ἀσυγχύτους ἀλλήλαις αὐτάς διεπροῦντα (2).

Σὺν Μαριάμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ, δ οὖσῃ ἑρκύῳ.

(Α f. 14, Ε f. 64, Φ f. 748 b, Η f. 62) Ὁ δὲ γειρὸς εὐαγγελιστὴς, μεμνηστεῦσθαι φησι τῷ Ἰωσῆφ τὴν Μαριάμ, δεικνὺς ὡς ἐπὶ μόνοις τοῖς μνήστοροις ἡ σύλληψις, καὶ παράδοξος ἡ γέννησις τοῦ Ἐμμανουὴλ, καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως οὐκ ἀκόλουθούσα νόμοις· οὐ γάρ τέτοκεν ἡ ἀγία Παρθένος, ἀν-

dialogo *Quod unus sit Christus*, in scholiis, atque in novis quæ nos ipsi edidimus ejusdem scriptis. Quamobrem singulari Severi Antiocheni impudentia atque mendacio opus fuit, ut Cyrilum hæreses Monophysiticæ patronum esse jactaret.

Ορωπίνου σπέρματος λαβούσα καταβολήν. Καὶ τις ἀδέρκης λόγος; Ἡ πάντων ἀπαρχὴ Χριστὸς, ὁ δεύτερος Ἀδám, κατὰ τὰς Γραφὰς, γεννητὸς γέγονε Πνεύματος, ἵνα καὶ εἰς ἡμᾶς παραπέμψῃ τὴν χάριν· ἐμέλλομεν γάρ καὶ ἡμεῖς, οὐκ ἀνθρώπων ἔτι χρηματίζειν τέκνα, Θεοῦ δὲ μᾶλλον, τὴν διὲ τοῦ Πνεύματος ἀναγέννησιν ἐν πρώτῳ λαχίντες Χριστῷ· ἕνα τένηται αὐτὸς πρωτεύων ἐν πάσι, καθά ψησιν ὁ πάντοφος Παῦλος. Οἰκονομικώτατα δὲ τῆς ἀπογραφῆς ὁ καιρὸς πέπομφεν εἰς Βηθλεὲμ τὴν ἄγιαν Παρθένον, ἕνα ἑτέραν ἕσωμεν προφητείαν ἔκτετελεσμένην· γέγραπται γάρ ὡς ἔφημεν· « Καὶ σὺ Βηθλεὲμ οἶκος τοῦ Ἐφραΐτα (1), διλογιστὸς εἰ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδᾳ· ἐκ σοῦ μοι ἐξελέυσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἱερατῇ. » — (B f. 22) Πρός δὲ τοὺς λέγοντας, ὅτι εἰ σαρκὶ γεγέννηται ἡ Παρθένος, διέφθαρται· εἰ δὲ οὐ διέφθαρται, κατὰ φωνασίαν γεγέννηται, φαμέν· « Ο προφήτης λέγει, ὅτι [Κύριος ὁ Θεὸς Ἱερατὴ] εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλθε καὶ μένει ἡ πύλη κεκλεισμένη. Καὶ εἰ ἀσυγχύτως ὁ Λόγος σάρκη ἐγένετο, ἀσπόρως πάντως συλληφθεῖς, ἀφύδρως γεγέννηται.

Καὶ ἔτειν τὸν γένος αὐτῆς τὸν πρωτότοκον.

(A f. 25, B f. 22 b, E f. 71, F f. 75b b, H f. 71)

Ποιὸν ἄρα πρωτότοκον; Πρωτότοκον λέγει νῦν, οὐ τὸν πρώτων ἐν ἀδελφοῖς, ἀλλὰ τὸν καὶ πρώτων καὶ μόνον· ἔτοι γάρ τι καὶ τοιοῦτον εἶδος ἐν ταῖς σημαίσιαις τοῦ πρωτότοκου· καὶ γάρ καὶ πρώτον ἔτοις ὅτε τὸν μόνον ἡ Γραφὴ καλεῖ· ὡς τό· « Ἔγώ εἰμι Θεὸς πρώτος, καὶ μετ' ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἔτερος. » Ἰνα οὖν δεξερή, ὅτι οὐ φίλον ἀνθρώπων ἐγέννησεν ἡ Παρθένος, ἐπήγαγεν τὸν πρωτότοκον· ἔτερον γάρ οὐκ ἔσχεν υἱὸν, μείνασσα παρθένος, ἀλλὰ τὸν τοῦ Πατρὸς· περὶ οὐ καὶ Θεὸς καὶ Πατήρ διὰ φωνῆς τοῦ Δασδί βοᾷ· « Κάγὼ πρωτότοκον θήσομαι αὐτὸν ὑψηλὸν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς. » Τούτου καὶ ὁ πάντοφος Παῦλος διαμνημονεύει λέγων· « Οταν δὲ εισαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ· » Εἴτα πῶς εἰσέβηκεν εἰς τὴν οἰκουμένην; Ἐξω γάρ ὑπάρχει αὐτῆς, οὐ τυπικῶς μᾶλλον, ἀλλὰ φυσικῶς· ἔτερος γάρ κατὰ φύσιν ἔστι παρά γε τοὺς κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Εἰσέβηκε δὲ εἰς αὐτὴν γενόμενον; ἄνθρωπος, καὶ μέρος αὐτῆς χρηματίσας διὰ τὴν σάρκωσιν· καί τοι γάρ μονογενῆς ὑπάρχων θεῖκως, ἐπειδὴ γέγονεν ἡμῶν ἀδελφός, ταύτη τοι καὶ ὡνομάσθη πρωτότοκος, ἕνα ὡς ἀπαρχὴ τῆς τῶν ἀνθρώπων οὐσιεσίας γεγονώς, καὶ ἡμᾶς υἱοὺς Θεοῦ γενέσθαι παρασκευάστη.

(E f 73, F f. 758) « Ωστε τὸ πρωτότοκον, περὶ τῆς οἰκονομίας εἰρήσθαται νόμιζε· κατὰ γάρ τὴν θεότητα μονογενῆς· πάλιν μονογενῆς μὲν καθ' ὁ Λόγος ἔστιν ἐκ Πατρὸς· ἀδελφὸν κατὰ φύσιν οὐκ ἔχων, οὐδὲ ἑτέρῳ τινὶ συντατόμενος· εἰς γάρ καὶ μόνος ὁ ἀμοιβώτος τῷ Πατρὶ γένεσθαι τοῦ Θεοῦ· πρωτότοκον δὲ

A Christus, et secundus, ut aiunt Scripturæ, Adamus, Spiritu sancto operante genitus fuit, ut ad nos quoque gratiam transmitteret. Futurum quippe erat, ut nos pariter hanc jam diutius hominum filii, sed Dei potius essemus, in Christo scilicet primo per Spiritum régenerationem: adepti, ut fieret ipse primogenitus inter omnes, prout ait sapientissimus Paulus ¹¹. Providentissime autem census occasio sanctam Virginem misit Bethleemum, ut alterius quoque vaticinii exitum videremus. Scriptum est enim, ut diximus: « Et tu Bethleem domus Ephrathæ, modica es ut sis in millibus Iudeæ: ex te mihi exhibit qui dux fiet in Israel ¹¹. » — Iis autem qui dicunt, quod si carnaliter peperit Virgo, ipsa corrupta fuerit; sin vero minus corrupta fuerit, phantasticē tantum peperisse; nos dicimus: Propheta ait, Dominum Deum Israelis **122** ingressum esse atque egressum, et tamen januam clausam mansisse ¹². Præterea si inconfuse Verbum factum est caro, absque semine prorsus conceptum, sine ulla item corruptione natum est.

V. 7. Peperitque filium suum primogenitum.

Quem, inquam, primogenitum? Primogenitum nunc dicit, non primum inter fratres, sed primum simul et unicum. Nam et hic quoque vocabuli *primogeniti* sensus est. Etenim primus dicitur interdum a Scriptura qui unus est. Vluti illud: « Ego sum Deus primus, et mecum non est alter ¹³. » Ut ergo ostenderet hanc simplicem hominem a Virgine genitum, addidit *primogenitum*. Non enim aliud habuit filium, cum virgo permanserit, nisi Patris (coelestis) Filium; de quo Deus Pater voce Davidis clamat: « Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ ¹⁴. » Hujus sapientissimus quoque Paulus mininit licens: « Et cū introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei ¹⁵. » Jam vero quomodo in mundum introiit? Est enim extra ipsum non localiter, sed potius naturaliter. Diversus enim natura est a re quavis in universo in mundo contenta. Introiit ergo in mundum, quatenus factus est homo, mundique pars coepit esse propter incarnationem. Quanquam vero divinitus erat unigenitus, attamen postquam frater noster evasit, tum demum primogenitus quoque nominatus est; ut quatenus adoptivorum hominum princeps factus est, nos pariter Dei filios fieri curaret.

Primogenitum, ob dispensationis mysterium dictum esse puta: etenim secundum deitatem unigenitus est. Rursus unigenitus est, quatenus Verbum est ex Patre, fratres naturales non habens, nec alii cuiquam connumeratus: unus enim solusque est consubstantialis Patri Filius Dei. Primogenitus

¹¹ Coloss. i, 15. ¹¹ Mich. v, 2; Matth. ii, 6. ¹¹ Ezech. xliv, 2. ¹³ Isa. xliv, 6. ¹⁴ Psal. lxxxviii, 28. ¹⁵ Hebr. i, 6.

(1) Ita codices A, E, F, II, sine negante particula, uti reipsc se habet textus Hebraicus Michæl v, 2, cuncti Gr. et Lat. vulgato; qua super re satis dictum

est a sacris criticiis, praesertim a S. Hieronymo ad Mich. loc. cit. et epist. 57.

autem propter suam ad creaturas inclinationem. Cum ergo unigenitus appellatur, sic nempe absolute dicitur, quin **123** ulla causa admisceatur, ob quam reapse taliter nominetur, cum utique Unigenitus Dei sit in Patris sinu. Cum autem primogenitum ipsum sacrae appellant Scripturæ¹⁶, statim addunt et quorum sit primogenitus, nec non causam ob quam ejusmodi appellationem sortitus sit. Dicunt enim primogenitum inter multos fratres¹⁷, et primogenitum ex mortuis¹⁸: illud quidem, quatenus factus est per omnia similis nobis absque peccato: alterum vero, quatenus ipse primus carnem suam ad immortalitatem resuscitavit. Porro unigenitus exstitit secundum naturam, ceu solus ex Patre Deus de Deo, solus de solo, Deus ex Deo effulgens, lumen de lumine; primogenitus autem propter nos, ut quoniam primogenitus eorum qui facti sunt dicitur, per ipsum salvetur quidquid pari ac ille conditione est. Nam si eum esse primogenitum prorsus necesse est, sequitur ut ii quoque quorum est primogenitus, maneant. Quod si, prout vult Eunomius, primogenitus ex Deo dicitur ceu primus inter multos genitus; pariterque est Virginis primogenitus: utique ex hac etiam talis fuerit, tanquam alio prior. Jam quia reapse solus, non autem prior aliis, ex Maria primogenitus prodiit, utique ex Deo quoque primogenitus processit, non tanquam primus in multis, sed tanquam unicus revera genitus. Præterea, si priora recte dicuntur causa posteriorum; primoque Deus erat et Dei Filius, utique eorum, qui filii appellantur, causa Filius est, quia hi ab illo nomen sunt auspicati. Ergo qui posteriorum filiorum causa est, inerito dicitur primogenitus, non quod primus ortu sit inter illos, sed quia obtinendæ filiorum appellationis causa ipsis fuit. Ac sicuti, quia Pater dicitur primus, juxta illud, «Ego sum, inquit, primus, et ego novissimus¹⁹», minime hinc prorsus cogimur credere illum posteriorum affinem; ita etiam primus dicitur in creatis rebus Filius, sive ante omnem creaturam primogenitus, non **124** ideo tamen unus erit ultatus ex creatis. Sed quemadmodum Pater, ut se principium omnium ostenderet dixit, «Ego sum primus, » sic etiam Filius primus in creatis rebus dicitur: per ipsum enim omnia sunt facta, ipseque est creaturarum omnium principium, utpote Conditor et Creator.

V. 7. Et reclinavit eum in praesepio.

Invenit hominem iumenti instar effectum. Idecirco Jesus ceu pabulum in praesepi positus fuit, ut nos belluinam vitam omittentes, ad dignum hominem intellectum redeamus: et qui animo efferrato suimus, ad hauc ejus praesepis mensam venientes, jam non senum inveniamus, sed panem de celo, corpus vivisimum.

A διὰ τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκατάθασιν. "Οτε μὲν οὖν μονογενῆς δύναμέσται, οὐδεμίδες αὐτῷ προσπεπλεγμένης αἰτίας, καθ' ἣν ἐστιν μονογενῆς, τοῦτο καλεῖται, ἀλλ' ἀποδελυμένως, Μονογενῆς Θεός ὁν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός. "Οτε δὲ πρωτότοκον αὐτὸν αἱ θεῖαι καλοῦσι Γραφαῖ, εὐθὺς ἐπιφέρουσι καὶ ὡν ἐστι πρωτότοκος, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν καὶ ταύτην ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν. Φασὶ γάρ πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καὶ πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν· τὸ μὲν, καθ' ὃ γέγονεν δύμοις ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἀμαρτίας· τὸ δὲ, καθ' ὃ πρῶτος αὐτὸς εἰς ἀφθαρτὸν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἀνέστησε· καὶ ἐστη μονογενῆς μὲν κατὰ φύσιν, ἀτε δή μόνος ὁν ἐκ Πατρὸς Θεός ἐκ Θεοῦ, καὶ μόνος ἐκ μόνου, Θεός ἐκ Θεοῦ ἀναλάμψας, καὶ φῶς ἐκ φωτός· πρωτότοκος δὲ δι' ἡμας ἐν ἐπειδὴ καλεῖται τῶν πεποιημένων πρωτότοκος, δι' αὐτὸν σώζεται τὰ κατ' αὐτὸν· εἰ γάρ δει πογιας αὐτὸν εἶναι πρωτότοκον, μενοῦσι πάντως καὶ ὡν ἐστι πρωτότοκος· εἰ δὲ, κατ' Εὐόδιον, πρωτότοκος ἐκ Θεοῦ λέγεται ὡς τῶν πολλῶν πρῶτος γεννηθεὶς, Ιετὶ δὲ καὶ ἐκ Παρθένου πρωτότοκος, εἰη δὲν καὶ ἐξ αὐτῆς ὡς πρῶτος ἐτέρου· εἰ δὲ μόνος, ἀλλ' οὐ πρᾶττοις πρωτότοκος, οὐχ ὡς πολλῶν πρῶτος, ἀλλ' ὡς μόνος γεννηθεὶς (1). "Ετὶ εἰ τὰ πρῶτα τῶν δευτέρων αἵτια ὀμολόγηται, πρῶτον δη ἡν Θεός καὶ Θεοῦ Υἱὸς, τῶν δρα υἱῶν λεγομένων αἵτιος ὁ Υἱὸς, ὡς ἐξείνου λαχόντων τὴν κλήσιν. 'Ο δρα αἵτιος τῶν δευτέρων υἱῶν, λέγοιτ' ἀν πρωτότοκος δικαίως, οὐχ ὡς πρῶτος ἐκείνων ὑπάρχεις, ἀλλ' ὡς πρῶτος τῆς υἱοῦ προσηγορίας γεννόμενος αἵτοις αἵτιος· καὶ ὡστερ πὲ λέγεσθαι πρῶτον τὸν Πατέρα· «Ἐγώ γάρ, φησιν, εἰμι πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, » οὐκ ἀναγκάσαι πάντως αὐτὸν συγγενῆ τοῖς μετ' αὐτὸν νοεῖσθαι, οὕτω καὶ πρῶτος λέγεται τῆς κτίσεως ὁ Υἱὸς, εἴτε οὖν πρωτότοκος πρὸ πάσης κτίσεως, οὐ πάντως ἐσται τῶν ποιημάτων εἰς· ἀλλ' ὡστερ πὸ Πατήρ ἀρχὴν ἔστιν τῶν πάντων ἀποδεικνύων Ἐλέγειν, «Ἐγώ εἰμι πρῶτος, » οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς πρῶτος τῆς κτίσεως λέγεται· δι' αὐτοῦ γάρ τὰ πάντα γέγονεν, καὶ αὐτὸς ἐστιν ἡ πάντων κτίσμάτων ἀρχὴ, ὡς Κτιστης καὶ Δημιουργός.

D. Καὶ ἀρέκλινερ αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ.

(Α. f. 29, Ε. f. 78 b, Φ. f. 763, Η. f. 81 b) Εὗρεν ἀποκτηγαθέντα τὸν ἀνθρώπον· διὸ τοῦτο ἐν φάτνῃ ὡς ἐν τάξει τροφῆς τέβειται, ἵνα τὸν κτηνόπρεπη μεταμείψαντες βίον, εἰς τὴν ἀνθρώπην πρέπουσαν ἀναχομισθῶμεν σύνεσιν· καὶ οἱ κτηνῶδεις τῇ ψυχῇ προσελθόντες τῇ οἰκείᾳ τραπέζῃ τῇ φάτνῃ, εὑρομενοὶ μηκέτι χόρτον, ἀλλ' ἀρτον τὸν ἐξ οὐρανοῦ, τὸ τῆς ζωῆς σῶμα.

¹⁶ Joan. i, 18. ¹⁷ Rom. viii, 29. ¹⁸ Coloss. i, 18. ¹⁹ Isa. xliv, 6.

(1) Animadverte acutum et theologicum Cyrilli argumentum.

Καὶ κομένες ἤσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγραν- A *V. 8. Et pastores erant in eadem regione vigilan-*
λούτες.

(B f. 23 b.) Ποιμέσι δὲ πρώτον ἀποκαλύπτεται τὸ
ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ὑμνούμενον μυστήριον, οἵτινες
τύπον ἔπειχον τῶν τάς Ἐκκλησίας μελλόντων ποι-
μάνεν· αὐτοὺς γάρ εἶδει καὶ πρώτους ἀκούειν τὸ,
Ἐπὶ γῆν εἰρήνη, διότι καὶ οἱ πνευματικοὶ ποιμένες
ἔμελλον τὴν εἰρήνην ἐπιφωνεῖν παντὶ τῷ τῆς Ἐκ-
κλησίας πληρώματι· ἔτι δὲ τὸ τῶν ποιμένων πρόσ-
ωπον, καὶ ἡ γενομένη διὰ τῆς ἀποκαλύψεως αὐτοῖς
χαρὰ σημαίνει σαφῶς, ὡς ἐπὶ τὸ πλανώμενον ἡλθε
πρόσθατον ὁ ποιμήν ὁ καλός· ποιμένας γάρ οὐδὲν οὐ-
τας εὐφράνειν οἴδεν, ὡς ἡ τοῦ ἀπολαύστος βοσκή-
ματος εὑρεσίς ὅπερ οὐκ ἦν ἐτέρου τινὸς εὑρεῖν, ή
τοῦ ἀρχιποιμένος Χριστοῦ. Εἴτα ἐπειδὴ Βηθλεέμ
ολκος δρότον ἐρμηνεύεται, ποῦ ἔμελλον οἱ ποιμένες
μετὰ τὸ κήρυγμα τῆς εἰρήνης ἐπείγεσθαι, ή ἐπὶ τὸν
πνευματικὸν οἰκον τοῦ οὐρανίου δρότον, τούτεστι τὴν
Ἐκκλησίαν, ἐν ᾧ μυστικῶς καθ' ἐκάστην λεπο-
γεῖται ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς δρότος, καὶ ζωὴν
διδοὺς τῷ κόσμῳ (1);

(A f. 23 b. B f. 23 b, E f. 79 b, F f. 76, H f. 83 b,
K f. 3) Ποιμένες γεγόναστι τῶν μυσταγωγουμένων
ἀπαρχή· βλέπεται δὲ πάλιν ὁ τύπος εἰς ἀλήθειαν· ποι-
μέσι γάρ τοις πνευματικοῖς ἐμφανῆ καθίστησον
ἐσαντὸν ὁ Χριστὸς, ἵνα αὐτὸν τοῖς ἀλλοις εὐαγγελί-
ζωται· καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ τότε ποιμένες ἐδι-
δάσκοντο μὲν παρὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων, δραμόντες
δὲ, τοῖς ἑτέροις ἀπήγγελον. Ἀγγελοι δὴ οὖν τῶν
περὶ αὐτοῦ κηρυγμάτων ἀπάρχονται· καὶ δοξολο-
γοῦσιν ὡς θεὸν τὸν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς παρα-
δέως γεγεννημένον· θεὸς γάρ ἦν εἰδει τῷ καθ'
ἡμᾶς ὁ τῶν ὄλων Κύριος, ἵνα λύσῃ τὴν ἀράν τὴν
ἐπὶ τῇ πρώτῃ γυναικὶ εἰρηται γάρ πρὸς αὐτήν·
· Ἐν λύπαις τέλῃ τέκνα. · Ός γάρ εἰς θάνατον τὸ
ιπούσαι, τὸ τῆς ἀνίας ἐσχήκασι κέντρον· ἐπειδὴ δὲ
γυνὴ τέτοκε κατὰ σάρκα τὸν Ἐμμανουὴλ, ὃς ἐστι
ζωὴ; λέλυται τῆς ἀράς ἡ δύναμις, συναπέσθη τῷ
θανάτῳ καὶ τὸ ἐν λύπαις γεννήν τὰς ἐπὶ γῆς μητέ-
ρας (2). Βούλει καὶ ἑτέραν αἰτίαν τοῦ πράγματος
ἐκμαθεῖν; Μέμνησο τοῦ σοφετάτου Παύλου γεγρα-
φότος περὶ Χριστοῦ· · Τὸ γάρ ἀδύνατον τοῦ νόμου,
ἐν φύσει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ θεὸς τὸν ἐαυτοῦ
Γίδην πέμψας ἐν δομούματι σαρκὸς ἀμαρτίας καὶ
περὶ ἀμαρτίας, κατέριψε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ,
ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν τῷ μὲν τοῖς
μη κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦ-
μα (3). · Τί οὖν ἐστι τὸ, ἐν δομούματι σαρκὸς ἀμαρ-
τίας ἀπεστάθαι λέγειν τὸν Γίδην; Ἐμφραλεύει μὲν
τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἡμῶν, τῆς ἀμαρτίας ὁ νό-
μος, καὶ τῶν ἐμφύτων ἐπιθυμιῶν τὸ ἀκτοπόν κί-
νημα· ὃ δέ γε τοῦ θεοῦ Λόγος γενόμενος ἀνθρώπος,
διγίαν εἰχε τὴν σάρκα καὶ πάναγνον ἀληθῶς· καὶ τὸν

²⁰ Gen. iii, 16. ²¹ Rom. viii, 3.

(1) Animadverte missæ quotidianæ in vetere etiam
Ecclesia consuetudinem.

(2) Hoc spirituali aliquo sensu intelligendum vide-
tur. Nisi forte Cyrillus unice designat B. Mariam,

PATROL. GR. LXXII.

Celebrauit hymno ab angelis mysterium pastoribus ante omnes revelatur, qui typum futurorum in Ecclesia pastorum gerebant. Illos nimurum oportuit primos audire verba, In terra pax, quia spiritales pastores pacem universo Ecclesiæ populo proclamatūr erant. Præterea pastorum persona, et excitatum iis ex hac revelatione gaudium, significant prorsus advenisse ad errantem ovem pastorem. Etenim nihil magis pastores delectat, quam amissæ pecudis inventio; quam quidem invenire nemo nisi princeps pastorum Christus poterat. Deinde quia Bethlehem panis domum interpretamur, ubinam congregari post promulgatum Evangelium debebant B pastores, nisi in spirituali cœlestis panis domo, id est Ecclesia, in qua mystice quotidie sacrificatur is qui de cœlo descendit panis et vitam in mundo suppeditat?

Initiatorum primitiæ pastores fuerunt: rursus itaque ad veritatem spectat typus. Spiritualibus namque pastoribus semet Christus manifestat, ut hi deinceps ipsum aliis annuntient, prorsus ut tunc pastores a sanctis angelis edocci, aliis vicissim festinantes rem nuntiaverunt. Itaque angeli initium prædicandi Christi faciunt, laudantque **125** ut Deum illum, qui ex muliere mirabiliter secundum carnem natus erat. Deus enim reapse era in specie nostra rerum omnium Dominus, ut inflictam primam mulieri maledictionem antiquaret. Dictum quippe illi fuerat: · In dolore filios paries ²⁰. · Sed postquam mulier incarnatum peperit Emmanuel, qui vita est, maledictionis vis excidit, exstinctus fuit una cum morte etiam pariendi dolor in terrenis matribus. Vix' aliam quoque rei causam cognoscere? Sapientissimi Pauli memento de Christo scribentis: · Quod enim impossibile erat in lege, quatenus ea propter carnem iustificabatur, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et pro peccato, damnavit in carne peccatum, ut justificatio legis in nobis compleretur, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum ²¹. · Quid ergo est, quod in similitudinem carnis missum fuisse Filium dicit? Latet in carnis nostræ membris peccati lex, et congenitarum cupiditatum insanus mores. Dei autem Verbum homo factum, sanctam habuit carnem vereque purissimam: eratque in similitudine carnis nostræ, non tamen secundum illam: alienum quippe omnino erat ab inhærentibus corpori nostro inquisitionibus, motuque et proclivitate quæ nos ad illicita defert. Porre

quæ certe sine dolore peperit.

(3) Confer quæ adnotat Cyrillus in commentario ad hunc Pauli locum (Hujuscem novæ editionis tom. VII, Patr. LXXIV).

hæc causa fuit cur Servator incarnari voluerit. δομοιώσει μὲν τῆς ἡμετέρας σαρκὸς, οὐ μὴν ἐτί καὶ κατ' αὐτήν ἀπῆλλαχτο γάρ εἰς ἀπαν τῶν ἐμπεφυκότων τοῖς ἡμετέροις σώμασι μολυσμῶν, κινήμασι καὶ φοπῆς τῆς ἡμᾶς ἀποφερούσης ἐφ' ἂ μὴ θέμις. Ἀλλ' αὐτῇ μὲν ἡ αἰτία τῆς τοῦ Σωτῆρος σαρκὸς σεως.

V. 7. *Et pannis eum involvit.*

Cum vides infantem fasciis involutum, cave ne in ejus sola secundum carnem nativitate mentem tuam defigas, sed scande potius ad dignæ Deo majestatis contemplationem: in cœlum nempe concende; sic enim in supernis spectabitis excelsitatibus, eximia gloria circumdatum: videbis, inquam, in sublimi sedentem throno; audies seraphim hymnis eum celebrantes, plenumque dicentes coolum ac terram majestate 126 ejus. Jam id ipsum in terra quoque peractum est: etenim gloria Dei circumfulsit pastores, ac cœlestis exercitus laudem Christo canentis multitudo. Plurimi certe nati sunt per tempora sancti prophetæ, nemo tamen illorum glorificatus fuit unquam angelorum voce: homines enim erant, et intra modulum nostrum servi Dei fidèles. Non ita Christus: est enim Deus ac Dominus, et sanctorum prophetarum missor; atque, ut ait Psalmista, « Quis in nubibus æquabitur Dominino, et quis ei comparabitur inter filios Dei »²²? Et enim nobis quidem, qui sub jugo servilique conditione sumus, attributa est ab illo filiorum appellatio; sed enim Christus ipsa rei veritas est, nempe Dei Patris naturalis Filius, tunc etiam cum caro factus est: mansit enim quod erat, etiam postquam id assumpsit quod non erat. Quod autem vera dicam, testabitur denuo Isaías dicens: « Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium cuius nomen appellabunt Emmanuel: butyrum et mel comedet: priusquam noverit mala præoptare, bonum eliget: quia nimis antequam discernat puer bonum a malo malitiæ resistet ut bonum præoptet »²³. Cæterum quid ni omnibus constet, puerum nuper natum ac tenerum, qui ob brevitatem temporis atque ætatis quidquam intelligendo ineptus est, bonum a malo discernere prorsus nequire? Rei quippe omnis ignarus est. At enim in omnium Servatore Christo, grande erat immensumque miraculum. Edebat enim, ceu adhuc puer, butyrum et mel. Butyrum autem lac virginum appellat propheta, propterea quod haud ex seminea mollitia neque voluptate ac lubricitate effectum fuerat: concretum imo et solidum, nullamque habens peccati amaritudinem, sed mellis potius dulcedinem: siquidem quidquid Dei est, melle dulcius favoque est.

Christo nato, statim diaboli potentia prædæ fuit. Et is quidem celebatur Damasci, ibique plurimos adoratores habebat: 127 verumtamen quo tempore sancta peperit Virgo, tyraunidis ejus vires confractæ sunt. Igitur ad veritatis notitiam ethnici pertracti fuerunt. — Mos est divinitus inspiratæ

A

Kai ἐσπαργάρωσεν αὐτόν.

(A f. 30 b, C f. 108 b, E f. 81, F f. 766, H f. 86, I f. 75) «Οταν Ιησος βρέφος ἐσπαργάρωμένον, μή μέγρι μόνης τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως αὐτοῦ τὴν σταυτοῦ διάνοιαν στήσης, ἀλλ' ἀναπήδησον εἰς θεωρίαν τῆς θεοπερεοῦς δόξης αὐτοῦ· ἀνάδηθι τὸν οὐρανὸν· οὐτως αὐτὸν ἐν τοῖς ἀνωτάτω θεωρήσεις ὑψώμασι, τὴν ὑπερπτάτην ἔχοντα δόξαν, οὐκεὶ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρεμένου· ἀκούσῃ τῶν Σεραφιμ ὑμνολογούντων αὐτὸν, πλήρη τε εἰκα λεγόντων τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτῶν. Γέγονε δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· δόξα γάρ Θεοῦ περιήστραψε τοὺς ποιμένας· καὶ πλήθος ἡν στρατιᾶς οὐρανίου δοξολογούντων Χριστόν. Πλείστοις μὲν γάρ ἐγεννήθησαν κατὰ καιρούς ἄγιοι προφῆται, ἀλλ' οὐδεὶς ἐκείνων ἐδοξολογήθη πώποτε διὰ φωνῆς ἄγγελων· ἀνθρώποι γάρ οἵσαν καὶ ἐν μέτροις τοῖς καθ' ἡμᾶς οἰκέται Θεοῦ γνήσιοι. Χριστός δὲ οὐχ οὐτας· Θεός γάρ ἐστι καὶ Κύριος καὶ προφητῶν ἄγιων ἀποστολεὺς, καὶ ως ὁ Ψάλλων φησί, «Τίς ἐν νεφέλαις Ισωθήσεται τῷ Κυρίῳ, καὶ τίς ὁ δομοιωθήσεται ἐν οὐλὶς Θεοῦ; » Ἡμὲν μὲν γάρ τοις ὑπὸ ζυγά καὶ φυσικὴν δουλείαν, ἐν χάριτος τάξει προσνενέμηται πάρ' αὐτοῦ τὸ τῆς ιδιότητος δνομα· Χριστός δὲ ἐστίν τῇ ἀλήθειᾳ, τούτεστιν ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κατὰ φύσιν Γίδες, καὶ διε γέγονε σάρξ· μεμένηκε γάρ δὴν, καίτοι προσλαβῶν δούλην ἥν· δι τοις ἀληθεῖς δημητρι, πιστώσεται πάλιν ὁ προφῆτης Ἡσαΐας λέγων· « Ίδοι τὴν Παρθένον ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται οὐλή, καὶ καλέσουσι τὸ δνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ· βούτυρον καὶ μέλι φάγεται· πρὶν δὲ γνῶναι αὐτὸν προελέσθαι πονηρό, ἐκλέχεται τὸ ἀγαθόν. Διέστι πρὶν δὲ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν δὲ κακὸν, ἀπειθεὶς πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξεσθαι τὸ ἀγαθόν; » Καίτοι πῶς οὐχ ἀπασιν ἐναργές, δι τοις παιδίον νεογνὸν καὶ ἀρτιθαλές, καὶ οὐχ ἔχον ἀπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἡλικίας τὸ δύνασθαι τι νοεῖν, ἀνικάνως ἔχει πρὸς διάκρισιν πονηροῦ τε καὶ ἀγαθοῦ πράγματος; Οἶδε γάρ δὲν οὐδέν· ἀλλ' ἐν γε τῷ πάντων Σωτῆρι: Χριστῷ θαῦμα μέγα καὶ ἔξασιον ἥν· ήσθις μὲν γάρ, ως βρέφος ἐντί, βούτυρον τε καὶ μέλι· βούτυρον δὲ καλεῖ τὸ γάλα τῆς Παρθένου ὁ προφῆτης, διὰ τὸ μὴ ἐκ θηλύτητος καὶ ἡδονῆς καὶ ἐκλύσεως γεγενῆσθαι αὐτὸν, πεπηγδὲ δὲ εἶναι καὶ στερεὸν, μηδὲ πικριαν ἔχειν τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ τοῦ μελιτος τὴν γλυκύτητα· εἰ γε πάντα εἰς Θεοῦ, γλυκύτερά ἐστιν ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον.

(I f. 78) «Ἄμα μὲν ἐγεννήθη Χριστός, καὶ τὸ διαβόλου δύναμις ἐσκυλεύετο· ἔθρησκεύετο μὲν ἐν Δαμασκῷ, καὶ πλείστους είχεν ἐκεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν· ἀλλ' ἐν καιρῷ τοῦ τόκου τῆς ἄγιας Παρθένου καὶ τῇ τῆς ἐκείνου τυραννίδος Ισχύς συνεθράψετο· ἐσαγγηνεύοντο οὖν πρὸς ἐπίγνωσιν

²² Psal. LXXXVIII, 7 ²³ Isa. vii, 14 seqq.

ἀληθεία; οἱ τέκναν. — (I f. 76) Ἐθος γάρ τῇ θεοτυπεύστεψι. Γραφῇ διαφόρους δινόμασιν τὸν τῶν δὲ λόγον Θεὸν ἀποκαλεῖν, καὶ ὡς ἀπό γε τῶν κατὰ κατηροὺς δρωμένων ἐσθ' ὅτε προσεπινοῦν τὰς κλήσεις· τοῦτο τετήρηται ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· Θεὸς γάρ ἐστιν ἀληθίνος· ἐπιδείξειν ἀν τό· «Ταχέως σχύλευσον, ὁρέως προνόμευσον.» — (I f. 78 b) Ἀρχὴ γάρ αὐτοῦ γέγονεν ὁ σταυρός, δι' οὗ βεβασίλευκεν τῆς ὑπ' οὐρανὸν (!)· εἰπερ ἐστιν ἀληθίκης ὅτι γέγονεν ὑπῆκος τῷ Πατρὶ μέχρι θεάτρου σταυροῦ. — (I f. 82) Ἐπιτήρησον, ἀγαπητὲ, καὶ σύνεσ, ὅτι οὐκ εἰς τὰς τῶν θενῶν συνθείσας ἐκένθησαν οἱ ἥγιασμένοις διὰ τῆς πίστεως, ἀλλ' εἰς τὰς αὐτῶν μᾶλλον εἰσῆλθον οἱ κεκλημένοι· χρεοφαγοῦσιν μὲν οἱ θῆρες, λύκος τε καὶ λέων, δρόκος τε καὶ πάρδαλις· ποιαφάγα δὲ εἰσι τὰ τῶν ζώων ἡμερα, ἔριφοι τε καὶ ἄρνες καὶ μόσχοι. Ἀλλ' οἱ θῆρες δὲ, φησιν, τοις ἡμέροις συνθεσκήσονται, καὶ τὰς αὐτῶν ἔδονται τροφάς. Οὐκοῦν οὐ τὰς ἡμέρας πρὸς τὰς τῶν ἀγρίων ἐκβέβηκε συνθείσας, ἐκεῖνα δὲ μᾶλλον εἰς τὰς τούτων, ὡς ἐφην, μεταπεφοίτηκε. Μετέστησαν γοῦν ἐξ ἀγρίου φρονήματος εἰς τὴν ἀγίοις πρέπουσαν ἡμερότητα· μεταβέβηληται διὰ Χριστοῦ, καὶ γεγνασιν δρόνες, οἱ λύκοι· αὐτὸς γάρ ἦν δὲ ἔξημερῶν αὐτοῦς, καὶ συνείρων, ὡς ἔφην, τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἕρδην μα τὸ θεοφύλε. Τοῦτο πάλαι καὶ δὲ ιεροφάντης Μωϋσῆς ἀναπεφωνήκει λέγων. «Εὑφράνθητε, θένη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, δὲτε μεγαλωσύνην Κυρίῳ καὶ θεῷ τῷ μῶν.

(A f. 30 b, E f. 82, F f. 766 b, H f. 86 b) Ἐπειδὴ γάρ Θεὸς ἦν ἀπορθήτως σεσαρκωμένος, μόνος διεῖ τὸ ἀγαθόν, καὶ πονηρίας τῆς ἐν ἀνθρώποις ἐλεύθερος ἦν· ίδιον δὲ τοῦτο τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσιῶν· τὸ γάρ φύσει καὶ ἀφρότως καὶ ἀμεταπτώτως ἀγαθόν, πρέποι δὲν αὐτῇ τε καὶ μόνῃ ίδιωκας· «Οὐδεὶς γάρ ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεὸς, » κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος φωνὴν. Οὐκοῦν, μὴ ὡς βρέφος ίδιος δηπλῶς τὸν ἐν φάτνῃ κείμενον, ἀλλ' ἐν πτωχείᾳ τῇ καὶ τὴν ἡμέρας τὸν πλούσιον ὡς Θεὸν, καὶ διὰ τοῦτο δοξολογούμενον καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἀγρίων ἀγγέλων ὅποιος δὲ· καὶ δὲ ὅ μηνος ἦν· «Δέξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίᾳ.» Ἀγγελοις μὲν γάρ καὶ πᾶσαι αἱ ἀνωτάτω δυνάμεις τὴν ἐκνεμηθεῖσαν αὐτοῖς σώζοντες τὰς τάξιν, καὶ εἰρηνεύουσι πρὸς Θεόν· κατ' οὐδένα γάρ τρόπον τὸ αὐτῷ δοκοῦν παρατρέχουσιν, ἀλλ' εἰσὶν ἐν ἀδραιστητῇ τῇ κατὰ δικαιοσύνην καὶ ἀγιασμόν· ἡμεῖς δὲ οἱ τάλανες, τοις τοῦ Δεσπότου θελήμασι τὰς ἀειτῶν ἐπιθυμίας ἀνταναστήσαντες, πολεμίων ἐν τάξιν γεγναμένων αὐτῷ. Αἴλυται δὲ τοῦτο διὰ Χριστοῦ· καὶ γάρ ἐστιν αὐτὸς ἡ εἰρήνη τῷ μῶν, καὶ συνῆψε τὴν ἡμέρας δι' ἀειτοῦ τῷ θεῷ αἱ Πατέρες, τὴν ἔχθροποιόν ἀμαρτίαν ἐκ μέσου τις τε, καὶ δικαιῶν ἐν πτωτει, καὶ καλῶν ἐγγὺς τοὺς δὲ τὰς μακράν· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, κτίσας τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἵνα καινῶν ἀνθρωπῶν, ποιῶν εἰ-

¹¹ Isa. viii, 3. ¹² Deut. xxxiii, 43 sec. Gr. ¹³ Marc. x, 18. ¹⁴ Luc. ii, 14. ¹⁵ Ephes. ii, 15.

1) Haud scio an Cyrilus hoc loco innuere videatur famigeratam illam lectionem psalimi xciv, 10:

A Scripturæ, diversis nominibus universalem Deum appellandi; et quidem ex gestis per tempora rebus appellationes excogitandi. Id in Christo etiam saeculatum est. Est enim verus Deus; quam rem illa quoque verba demonstrant: « Accelera spolia destrahere, festina prædari ». — Ejus initium crux fuit, per quam universi orbis regnum obtinuit; quandoquidem ipse vere usque ad mortem crucis Patri obedivit. — Animadverte, charissime, et intellige, non ad ethniconum consuetudines transisse eos qui per fidem sanctificati sunt; sed ad horum potius mores accessisse illos, qui vocati fuere. Et carnivore quidem bellua sunt lupus, leo, ursus, panthera: herbis autem pascuntur quicunque sunt cicures, bædi, agni, vituli. Sed feræ, inquit, una cum ciciribus pascentur, et eorumdem escis utensur. Ergo nequaquam cicures ad ferarum consuetudines transierunt; sed hæc potius ad illorum, ut dixi, mores conversæ sunt. Mutati sunt itaque homines ex ferino ingenio ad congruum sanctis manu studinem, immutati fuerunt per Christum, factique sunt agni qui erant lupi: ipse enim eos circuavit, duosque populos, ut dixi, in religiosa sententia copulavit. Hoc olim hierophanta quoque Moyses prædicavit, dicens: « Lætamini, gentes, cum populo ejus, Dominum Deum nostrum magnifice ». ¹⁶

B Quia enim Deus ineffabiliter incarnatus erat, solus ipse bonum noscebat, humanaque misericordia carebat, quod utique excelsa præ omnibus substantiæ proprium est: nam quod naturaliter, firmiter atque immutabiliter bonum est, id ei unice proprieque convenit. « Nam nemo bonus nisi solus Deus, » juxta ipsius Servatoris effatum ¹⁷. Cave igitur, ne ut infantulum tantummodo ¹⁸ in præsepi jacentem species, sed potius divitè in paupertate nostra Deum, ejusque rei causa a sanctis ipsis angelis decantatum; enjusmodi ille hymnus erat: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, inter homines bona voluntas ». ¹⁹ Profecto angelii, cunctaque sanctæ virtutes, quæ attributum sibi ordinem retinuerunt, pacem quoque cum Deo conservant, nullatenus voluntalem ejus transgrediuntur, sed in stabili justitia ac sanctitate manent. Nos vero miseri, qui Domini mandatis cupiditates nostras opposuimus, hostium instar apud illum evasimus. Verumtanien ea res per Christum destructa fuit, qui nostra pax est, nosque Patri Deo conjunxit, causam odii peccatum de medio tollens, sive justificans, sibique proximos faciens qui longe aberant, alioquin etiam condens duos populos in unum novum hominem, pacem faciens, duosque illos in uno corpore Patri reconcilians ²⁰. Placuit enim

Dominus regnavit a ligno, de qua tot verba a philologis sacrisque criticiis facta sunt

Deo Patri cuncta in Christo instaurare, et cum superioribus insima copulare, atque unum gregem efficere, celestes atque terrestres²⁰. Factus est ideo Christus pax nobis et bona voluntas.

V. 10. *Dixitque illis angelus, etc.*

Credendum est archangelum hunc suisse, pastoribus gaudii nuntium, qui cum exercitu suo, celo descendit ad salutis humanae felicem notitiam perferendam : solus tamen pastores alloquens, quorum oculis agmen ab ipso ductum non apparerat, propter angelie naturae invisibilitatem.

V. 22. *Et postquam impleti sunt dies purgationis ipsorum secundum Moysis legem.*

Nunc igitur ex nuper lectis cognovimus illum Moysis legibus obedientem ; imo vero legislatorem ipsum ac Deum, quatenus homo est, decretis propriis obsequentem. Rei vero causam docebit nos sapientissimus Paulus dicens : « Cum parvuli essimus, sub elementis mundi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, **129** factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret²¹. » Ergo de legis maledicto redemit eos Christus, qui sub lege erant, non tamen illos qui eam observaverant. Quomodo autem redemit ? nempe eam ipse adimpliens. Vel, ut paulo aliter dicamus, ut Adami transgressionis crimen solveret, obedientem se docilemque præbuit pro nobis in omni re Patri Deo. Scriptum est enim, quod « Sicut per unius hominis iuobidentiam, peccatores constituti sunt multi, ita per unius hominis obedientiam justi constituentur multi²². » Cervicem itaque legi seque ac nos supposuit, prudente consilio hoc ipsum agens : decebat evum ipsum implere omnem justitiam. Igitur adveniente die octava, qua mos erat circumcisionem carnis peragere ex legis placito, circumciditur et ipse qui legem Moysi dederat, et ante hunc Abrahamo. Nonne etiam suscipit, Jesus scilicet, quod Salus populi interpretatur. Sic enim voluit Deus Pater Filium suum nominari, genitum carnaliter ex muliere. Factus est enim tunc salus populi, neque unius tantummodo sed omnium gentium universaque terræ. Eodem itaque tempore circumcisione perficiebatur, et nomen is suscepiebat.

²⁰ Ephes. i, 10. ²¹ Galat. iv, 3, 4. ²² Rom. v, 19.

(1) Aubertus γεννώμενον hic et inox. Idem tamen initio fragmenti melius habet θόμεν cognoscamus, quam nostri codices θωμέν cognoscamus.

(2) Tractus hic Cyrilliani commentarii de circumcisione Domini, ejusque in templo oblatione, existat partim in homilia edita Cyrilli ejusdem de hypapante Opp. t. V, part. II, [nou. ed. t. X] (quæ in codice H. f. 103, dicitur homilia 27). Ego igitur partem hanc meo more, utpote hotain, omisisem, nisi in nostris codicibus; præsentique editione, non pauca interponerentur, quæ ab edita homilia absunt; et nonnulla etiam editoris Auberti manifesta et gravia

Aρήνην, καὶ ἀποκαταλάττων ἀμφοτέρους ἐν ἐνι αὐταῖς πρὸς τὴν Πατέρα· εὐδόκησε γάρ ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ ἀνακεφαλαύσασθαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, συνεῖραι τε τοὺς διώγματα τὰ κάτω, καὶ ἀγέλην ἀποφῆναι μίαν, τοὺς τε ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· γέγονεν οὖν ἡμῖν εἰρήνη τε καὶ εὐδοκία Χριστός.

Kai εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἄγγελος, κ. τ. λ.

(B f. 24 b) « Εστὶ νοεῖν ὃς ἀρχάγγελος ἦν, διὸ τις ποιέσται τὴν χαρὰν εὐαγγελισάμενος, ὅμα τῇ ὑπὲρ αὐτὸν στρατιᾷ κατέων ἐπὶ τὰ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων εὐαγγέλια· καὶ τέως μονάτος αὐτὸς διελέγετο, μὴ ὑποπιτούσης ταῖς αὐτῶν διψεστῆς τῆς ὑπὲρ αὐτὸν στρατιᾶς, διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀδράτον.

Kai ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ημέραι τοῦ καθαρισμοῦ Β αὐτῷ κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως.

(A f. 53 b, E f. 89, H f. 96) Τέως οὖν θύμεν εἰ τὸν, διὰ τῶν ἀρτίων ἀνεγνωσμένων, τοῖς διὰ Μωϋσέως εἴκοντα νόμοις· μᾶλλον δὲ τὸν νομοθέτη αὐτὸν καὶ Θεὸν, ὃς ἀνθρώπον τοῖς ἔαυτοῦ θεσπίσμασιν ὑποκείμενον· καὶ διὰ πολὺν αἰτίαν, διδάξεις λέγων δοσοφύτατος Παῦλος²³; « Ότε ήμεν νήπιοι, ὥστε τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ήμεν δεδουλωμένοι· ὅτε δὲ ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον (!) ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμου, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμου ἐξεγοράσῃ (2). Οὐκοῦν τῇς τοῦ νόμου κατάρας ἐξεπράτο Χριστὸς τοὺς δυτας μὲν ὑπὸ νόμου, οὐδὲ μὴ Εἰτε [Ε sine Ε:] καὶ τετηρηκότας αὐτὸν. Ἐξεπράτο δὲ πῶς; Πληρώσας αὐτὸν. Καὶ καθ' ἔτερον δὲ τρόπον· Ἰνε λόγη τῇς ἐν 'Αδέλφῳ παραβάσεως τὰ ἐγκλήματα, εὐπειθῇ καὶ εὐήνοιν πρὸς πᾶν ὅτιον ἔαυτὸν παρέστησεν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Θεῷ καὶ Πατέρι· γέγραπται γάρ, ὅτι· 'Μετέπε διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου ἀμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὗτως καὶ διὰ τῆς ὀπακοῆς τοῦ ἐνὸς, δίκαιοις καταστάθησανται οἱ πολλοί. » Τρῆπεται τοῖνυν τῷ νόμῳ μεθ' ἡμῶν τὸν αὐγένα, αἰχονομικῶς καὶ τοῦτο πράττων. Ἐπρεπε γάρ αὐτῷ πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. Ενετάσης δὴ οὖν τῆς δύρδας, ἐν ἥσυνθετες ἡν τὴν ἐν σάρκι τελείσθαι περιτομήν, κατά γε τὸ δοκοῦν τῷ νόμῳ, περιτέμνεται καὶ αὐτὸς δὲ τὸν νόμον δοὺς τῷ Μωϋσῇ, καὶ πρὸ τούτου τῷ Ἀβραάμ. Δέχεται καὶ τὸ δνομα, τουτέστι οὐ. Ιησοῦς· ἐμρηγνύεται δὲ τοῦτο, Σωτηρία λαοῦ· οὐτως γάρ ἡθέλησεν δὲ θεός καὶ Πατήρ δονομάζεσθαι τὸν Υἱὸν γεννηθέντα κατὰ σάρκα ἐκ γυναικός· γέγονε γάρ τότε σωτηρία λαοῦ, καὶ οὐχ ἐνδε, μᾶλλον

sphalmata corrigerentur, ut animadversiones noscimus demonstrant; quarum præcipua esto haec: quod nempe initio fragmenti (pag. 128) pro rectissima codicum nostrorum lectione νομοθέτην Θεὸν, ὃς ἀνθρώπον τοῖς ἔαυτοῦ θεσπίσμασιν ὑποκείμενον, Aubertus scribit νομοθέτην, ὃς Θεὸν (οὐισσο ἀνθρώπον) τοῖς ἔαυτοῦ, etc., legislatorem, ut Deus, nisi legibus subditum; qui palmaris in theologia error est. Et quidem ex nostris codicibus inferius siam p. 132, col. 501 habemus: νομοθέτης ἡν ὡς Θεὸς, καὶ ὑπὸ νόμου ὡς ἀνθρώπος, Legislator erat ut Deus, et legi subditus ut homo.

δὲ παντὸς Ιθουοῦ, καὶ πάσης τῆς ὑπ' οὐρανὸν· ἐν ταύτῳ τοιγαροῦν τὸ τῆς περιτομῆς ἀτελεῖτο χρῆμα, καὶ τὴν κλῆσιν ἁδέχετο.

Καὶ τί τὸ αἰνίγμα, φέρε δὴ πάλιν ίδωμεν. Ὁ μα-
κάριος ἔφη Παῦλος· « Ἡ περιτομή οὐδέν ἐστι, καὶ
ἡ ἀκροβυστία οὐδέν ἐστιν. » Ἀρ' οὖν τὸ μηδὲν τη-
ρισθαι προστέταχε διὰ τοῦ πανασφου Μωϋσέως ὃ τῶν
δλῶν Θεός, καὶ κόλασιν ἐπαρτήσας τοὺς παραβαίνου-
σιν αὐτήν; Ναὶ, φαίη ἀν̄ δοσον μὲν γάρ ἤκειν εἰς
τὴν τοῦ πράγματος φύσιν, οὐδέν ἐστιν παντελῶς·
ώδινει δὲ μυστηρίου τύπον· κατὰ γάρ την ὅγδοην
τῆμέρων ἀνεβίω Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, καὶ δέδωκεν
ἡμῖν τὴν ἐν πνεύματι περιτομήν. Προστέταχε γάρ
τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις, « Πορευθέντες μαθητεύ-
σατε πάντα τὰ Ιθυη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ
βνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύ-
ματος. » Τελεῖσθαι δὲ φαμεν τὴν ἐν πνεύματι περι-
τομὴν ἐν καὶ ρῷ μάλιστα τοῦ ἀγίου βαπτίσματος,
ὅτε καὶ μετόχους ἡμᾶς ἀποφάνει Χριστὸς τοῦ ἀγίου
Πνεύματος.—(Ε. f. 89 b) Καὶ τούτου πάλιν εἰς τύπον
ἥν ὁ ἀρχαῖος (1) ἐκεῖνος Ἰησοῦς, ὃ μετὰ Μωϋσέα
στρατηγήσας· διεβίσασε γάρ πρότερον τὸν Ἱορδάνην
τοὺς ιεροὺς Ἰσραὴλ· είτε καθίσας εὐθὺς μαχαίρας
περιτέμει πετρίναις. Οὐκοῦν ὅτε διαδῶμεν τὸν Ἱορ-
δάνην, τότε Χριστὸς ἡμᾶς περιτέμνει τῇ δυνάμει τοῦ
ἀγίου Πνεύματος· οὐ σάρκα καθαίρων, ἀποκείρων
δὲ μᾶλλον τὸν ἐν ψυχαῖς (2) μολυσμόν. (3) Ἐν ὅγδῃ
τοιγαροῦν περιτέμνεται Χριστὸς, καὶ τὴν κλῆσιν, ὡς
ἔφην, λαμβάνει. Τότε γάρ, τότε τεσσάμενα παρ' αὐ-
τοῦ καὶ δι' αὐτοῦ· « Ἐν φῷ γάρ, φησί, περιετμήθητε
περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ αώμα-
τος τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συντα-
φέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν φῷ καὶ συνηγέρ-
θετε. » Οὐκοῦν ὁ θάνατος αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε,
καὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ περιτομῇ ἀπέθανε γάρ, ἵνα
ἡμεῖς οἱ συναποθανόντες αὐτῷ, αὐτοῦ ἀποθανόντος
τῇ ἀμαρτίᾳ, μηκέτι ζήσωμεν τῇ ἀμαρτίᾳ. Διὸ εἰρη-
ται· « Εἰ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν ·
Ἀποθανεῖν δὲ λέγεται τῇ ἀμαρτίᾳ, οὐχ δι τὴν ήμαρτεν
(· Οὐδὲ γάρ ἀμαρτίαν ἐποιησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν
τῷ στόματι αὐτοῦ), ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμήν ἀμαρτίαν.
Ωστερ οὐν συναπεθάνομεν αὐτῷ ἀποθνήσκοντι, καὶ
συναναττώμεν αὐτῷ.

Πάλιν ἐπειδὴ γέγονε μεθ' ἡμῶν ὁ Υἱὸς, καίτοι
Θεὸς ὁν φύσει καὶ τῶν δλῶν Κύριος, ταύτῃ τοι καὶ
εδ καθ' ἡμᾶς· οὐκ ἀτι μάζει μέτρον, ἀλλὰ μεθ' ἡμῶν
ὑπὸ τὸν αὐτὸν νόμον γέγονε, καίτοι νομοθέτης ὁν
αὐτὸς ὡς Θεός· περιτέμνεται ὀκταήμερος μετὰ Ἰου-
δαίων, ἵνα τὴν συγγένειαν βεβαιώῃ, δπως μὴ ἀρ-
νήσωνται αὐτὸν· ἐκ σπέρματος γάρ Δαβὶδ προσεδο-
κάτο ὁ Χριστὸς· καὶ ἔδειξε τὸ τεκμήριον τῆς συγγε-
νείας. Εἰ γάρ καὶ περιετμέντος αὐτοῦ Ἐλεγον,
Τούτον οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν· εἰ μὴ περιετμήθη
κατὰ σάρκα, καὶ τὸν νόμον ἐψύλαξεν, ἐσχεν δὲν πρό-

A Quid autem hic lateat arcani, denuo dispicia-
mus. Beatus sit Paulus: « Circumcisio nihil est, et
præputium nihil est²². » Ergone rem, quæ nulla
est, observari omnium Deus per sapientissimum
Moysen mandavit, pœna transgressoribus simul
indicta? Aio enimvero. Nam circumcisio, si rei
130 ipsius natura spectetur, nihil omnino est;
sed mysterii typum continet. Namque octava heb-
domadæ die et resurrexit Christus a mortuis, et
spiritalem nobis fecit circumcisionem. Præcepit
enim sanctis apostolis: « Euntes doceite omnes
gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii
et Spiritus sancti²³. » Fieri vero dicimus spiritu-
alem circumcisionem tempore potissimum sancti
baptismatis, quo nimur participes nos efficit
Christus sancti Spiritus. Cuius rei typus item suit
priscus ille Jesus, qui post Moysen gessit ducatum.
Is enim prius filios Israelis trans Jordanem tu-
lit: deinde ibi subsistens, statim eos lapideis gla-
diis circumcidit. Ergo postquam Jordanem trajeci-
mus, tunc Christus nos circumcidit Spiritus sancti
virtute, haud carnem quidem purgans, sed anima-
rum potius maculas eluens. Octava igitur die cir-
cumciditur Christus, et nomen, ut dixi, sumit. Tunc
enim, tunc prorsus ab ipso et per ipsum salvati
sumus: « In quo, inquit (Paulus), circumcisi estis
circumcisione non manufacta in expoliatione
corporis carnis, sed in circumcisione Christi: con-
sepulti ei in baptismō, in quo et conresurrexi-
stis²⁴. » Ergo mors ejus nostri gratia accidit, nec
non resurrectio et circumcisionis. Mortuus est enim,
ut nos cum eo pariter mortui, postquam ipse se-
mel peccato mortuus est, haud ulterius peccato
vivamus. Quare dictum est: « Si commortui sumus,
et convivemus. » Is autem non ideo mortuus pec-
cato dicitur, quia peccaverit: etenim « peccatum
non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus²⁵; »
sed propter peccatum meum mortuus est. Sicut
ergo cum eo moriente mortui pariter sumus, ita
et cum ipso resurgemus²⁶.

Rursus quia Filius nobiscum versari voluit, quan-
quam Deus natura suapte erat et omnium Domini-
nus, idcirco modulum nostrum non respuit, sed
nobiscum legi semet **131** subjecit, legislator licet

D ac Deus. Circumciditur octava a nativitate die cum
Iudeis, ut generis cognitionem affirmet, neque
eum postea velint negare. Namque ex Davidis stirpe
Christus exspectabatur. Et signum præ se ferre
voluit cognitionis ejus. Si enim de circumcisione etiam
aiebant, nescire se undenam is esset; si forte cir-
cumcisus non fuisset neque legem observasset,

²² I Cor. vii, 19. ²³ Matth. xxviii, 18. ²⁴ Coloss. ii, 11. ²⁵ I Petr. ii, 22. ²⁶ II Timoth. ii, 11.

ψυχαῖς.

(1) Perverse prorsus Aubertus ἀρχιερεὺς punti-
fex, qualis nunquam fuit Josue, pro ἀρχαῖος pri-
scus.

(2) Malc rursus Aubertus τὸν ἐμψύχον πρὸ τὸν ἐν

negandi causa honesta fuisset. Verum tamen post ipsius circumcisionem, cessavit circumcision, subintrante eo quod ab illa portendebatur, id est baptisimata; cuius beneficio nos ulterius haud circumcidimus. Videtur enim mihi circumcisione tria efficiasse. Primo videlicet signo quadam impresso, Abrahami posteros a reliquis gentibus distinguebat. Secundo, divini baptismatis typum, gratiam atque virtutem in se portendebat. Sicut enim circumcisus, in Dei populum per id signum olim cooptabatur; sic baptizatus, Christo in se sigilli instar recepto, inter filios Dei ascribitur. Tertio denique, symbolum erat constitutorum in gratia fidelium, quatenus hi carnalium voluptatum passionumque commotiones, exacuto fidei verbo, asceticisque laboribus praecidunt atque mortificant, haud corpus incidentes, sed cor purgantes, et spiritu, non littera circumcisi: quorum laudem haud humano iudicio indigere, sed cœlesti suffragio nisi, divus Paulus testatur ²⁷.

Cum ergo lex adversus quamlibet mulierem, quæ masculum seminamque peperisset, lata esset, eaque universalem prorsus saceret intimidationem, nihilominus omni dedecore carebat sancta Virgo, de qua natum carnaliter Christum dicimus. Considera enim, si libet, legis accuratum tenorem. « Mulier, » inquit, non indifferenter quemlibet, sed « quæ suscepto semine masculum pepererit, immunda es! » Atqui hoc loco 132 corpus divinum dicimus a sancto Spiritu compactum, inessibiliiter elaboratum in sancta Virgine, naturæ neglectis legibus. Minime enim seminali officio indigebat sanctorum primogenitus, inchoatio illorum qui a Deo per Spiritum regenerationem sortiuntur: de quibus dictum est manifeste, « Qui non ex sanguinibus neque ex voluntate carnis aut viri, sed ex Deo nati sunt! » Ergo extra omnem legi damnationem sancta Virgo erat, quæ nullum semen experita est, sed operante Spiritu divinum nobis infante edidit.

Post circumcisionem, adhuc tempus purgationis exspectat. Et postquam dies completi sunt, plenitudinis autem dies quadragesimus erat, tunc Hierosolymam ducitur ad conspectum Patris, cui bono nobis simili, is qui illi assidet tanquam Deus Verbum, et qui per umbram legis inter primogenitos ascriptus est. Nam devoti erant et sacrae Deo, etiam ante Verbi incarnationem, primogeniti qui ei ex legis prescripto offerebantur. O magnum dispensationis mysterium! « O altitudo divitiarum sapientiae et scientiarum Dei! » Qui in sinu Patris est, cui omnia sistuntur serviliter, qui ab omnibus sacro cultu honoratur, iis quo tempore in huian-

²⁷ Rom. ii, 29. ²⁸ Levit. xii, 2. ²⁹ Joan. i, 13.

(1) Catur sequens locus ad litteram ex cap. 15 commentariorum Cyrilli abs Joanne Cæsariensi in opere inedito contra Severum pro concilio Chalce-

A φασιν εὐλογον αὐτῶν ἡ δρηγήσεις μετὰ μέσοις τὸ περιτμηθῆναι αὐτὸν, πέπαυται ἡ περιτομὴ, εἰσαχθέντος ἡμίν τοῦ σημανομένου δι' αὐτῆς, ήτοι τοῦ βαπτίσματος· διὰ τοῦτο ἡμεῖς οὐκέτι περιτεμνόμεθα. Δοκεῖ γάρ μοι ἡ περιτομὴ τρία τινὰ πραγματεύεσθαι· ἐν μὲν, οἰνοι σημειώ τινὶ καὶ σφραγίσεις τοὺς ἔγγρους Ἀβραὰμ ἀφορίζουσα, καὶ τῶν λοιπῶν ἔθνῶν διαστέλλουσα· δεύτερον, ἐν ἑαυτῇ τὴν τοῦ Θεοῦ βαπτίσματος προτυποῦσα χάριν καὶ δύναμιν· ὁσπερ γάρ ὁ περιτεμνόμενος, εἰς λαδὸν Θεοῦ διὰ τῆς σφραγίδος πάλαι ἔχρημάτιζεν· οὖτε δὲ βαπτιζόμενος σφραγίδα τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ τυπωσάμενος, εἰς οὐδεὶς τὸν Θεοῦ ἀναγράφεται. Καὶ τρίτον, σύμβολον τῶν ἐν χάριτι καθισταμένων πιστῶν, οὐ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν καὶ παθῶν τὰς ἐπιναστάσεις τῷ τμητικῷ τῆς πίστεως λόγῳ, καὶ πόνοις ἀσκητικοῖς ἐκτέμνουσι καὶ ἀπονεκροῦσιν, οὐ σῶμα τέμνοντες, ἀλλὰ τὴν καρδίαν καθαίροντες, καὶ πνεύματι σύγράμματι περιτεμνόμενοι· ὃν καὶ τὸν ἐπιστενον (E. 90) οὐκ ἀνθρωπίνης ἐπιχρίσεως δεῖσθαι, ἀλλὰ τῆς δινωθεν ἡρῆσθαι ψῆφου, Παῦλος δὲ θεῖος διαμερίζεται.

(E. 120 b, K. f. 4 b) Τόντος (1) τοινυν τοῦ νόμου κατὰ γυναικὸς ἀπάσης τικτούσης ἀρσενὸν ἡ θῆλυ, καὶ γενικωτάτην ἡμίν ποιουμένου τὴν κατάρρηστην, ὑπεξαίρεται τῆς δυσφῆμηλας ἡ ἀγία Παρθένος, ἣς ἐκψυναὶ φαμεν τὸ κατὰ σάρκα Χριστόν. Θέα γάρ, εἰσοι δοκεῖ, τοῦ νόμου τὸ ἀκριβές· « Γυνὴ, γάρ, φησι, καὶ οὐ πᾶσα τυχὸν ἀδιαχρίτως, ἀλλ᾽ ἡτοις ἀν σπερματισθῇ καὶ τέκῃ ἀρσενὸν ἔστω. » Ἐνταῦθε δὲ ἐκ Πνεύματος ἀγίου τὸ θεῖον συνέστη ὄσμα, πλαστουργούμενον ἀρρήτως ἐν τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ, καὶ τῶν τῆς φύσεως νόμων ὀλίγα πεφροντικάς· ἡκιαστα γάρ σπερματικῆς ἐδείτο καταβολῆς ὁ τῶν ἀγίων πρωτότακος, ἡ ἀπαρχὴ λαχόντων τὴν ἐκ Θεοῦ διὰ Πνεύματος ἀναγέννησιν περὶ ὃν εἱρηται σαρφῶς· « Οι οὐκ ἐξ αἰμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς ἡ ἀνδρὸς, ἀλλ᾽ ἐκ Θεοῦ ἐγενήθησαν. » Διέδρα δὴ οὐν τὴν ἐκ νόμου καταβολὴν ἡ ἀγία Παρθένος, σπερματισθεῖς μὲν οὐδεμῶς, ἐνεργεῖτε δὲ τῇ διὰ Πνεύματος τὸ θεῖον ἡμίν ἀποκυήσαστο βρέφος.

(E. 120, H. f. 103 b) Μετὰ τὸ περιτμηθῆναι, τὸν τοῦ καθαρισμοῦ πάλιν ἀναμένει καιρόν· καὶ δὲ ἐπληρώθησαν αἱ ἡμέραι (πλήρωσις δὲ ἡμερῶν ἡ τετταρακοστὴ ἥμιν), τότε ἀνάγεται εἰς Ἱεροσολύμα, καὶ εἰς δύιν ἀγίετας τοῦ Πατρὸς, ὡς ἀνθρωπὸς καθ' ἡμᾶς, δὲ συνεδριάζων αὐτῷ Θεὸς Λόγος, δὲ καὶ διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς ἐν τοῖς πρωτότοκοις γραφόμενος. « Αγία γάρ καὶ ἱερὰ τῷ Θεῷ καὶ τὰ πρὸ τῆς ἀνθρωπῆσεως πρωτότοκα, ἀπερ ἔθυον αὐτῷ κατὰ νόμον. » Ω μεγάλης οἰκονομίας! ὡς βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! « Οὐκέτι κατέποιτος ὃν τοῦ Πατρὸς, ω τὰ πάντα προσάγεται δουλοπρεπῶς, δὲ ταῖς παρὰ πάντων λατρεῖαις δοξαζόμενος, δὲ τέ γέγονεν ἐν

²⁸ Rom. xi, 33.

donensi, cuius apud me habeo interpretationem ex Syriaco, quo tantum in idiomate superest id opos inter codices Vaticanos, Graecu textu jaudivi amissum.

τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μετροῖς, τῷ ίδιῳ Γεννήτορὶ προσφέρει θυσίαν. Ὡ τοῦ παραδόξου πράγματος! Τοὺς τοῦ νόμου τύπους τετήρηκεν ἡ ἀλήθεια. Διὰ πολεῖν αἰτίαν; Ὄτι καὶ νομοθέτης ἦν ὁ Θεὸς, καὶ ὑπὸ νόμου ὡς ἀνθρώπος. Τί δὲ δὴ προσκεχόμικεν; Ὡς πρωτότοκος καὶ δρυην, ζεῦγος τρυγόνων, καὶ (1) δόνος νεοσσῶν περιστερῶν, κατὰ τὸ τῷ νόμῳ διηγορευμένον. Ἀλλὰ τί βούλεται ταῦτα δηλοῦν; Ἡ μὲν τρυγών, έστι λαλίστατον ἐν στρουθίοις· ἡ δὲ περιστερά, ζῶν ἥπιον καὶ πρᾶον. Γέγονε δὲ τοιοῦτος εἰς ἡμᾶς ὁ τῶν δῶλων Ποιητής καὶ Κύριος, πραθηταὶ μὲν τὴν εἰς ἄκρον ἔχων, τρυγόνος δὲ δίκην κατακρήσας τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, καὶ τῆς ἐαυτοῦ καλλιφωνίας τὸν ίδιον ἀμπελῶνα πληρῶν, τουτέστιν ἡμᾶς τοὺς πιστεύσαντας εἰς αὐτόν. Γέγραπται γοῦν ἐν τῷ Ἀσματὶ τῶν φρεσάτων, διτοῖς Φωνῇ τῆς τρυγόνος ἡκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν· αἱ ἀμπελοὶ κυπρίζουσι· ἡ λελάληκε γάρ πρὸς ἡμᾶς τὸ θεῖον τε καὶ εὐαγγελικὸν χήρυγμα, τὸ παντὸς τοῦ κόσμου σωτήριον, ὁ Χριστός. Ἐσφάζετο μὲν οὖν τρυγών καὶ περιστερά, ἵνα πάλιν αὐτὸς ὡς διὰ τύπων ἡμῶν τημαίνηται, τὸν ὑπὲρ τῆς κόσμου ζωῆς ὅποιμένων θάνατον κατὰ σάρκα. Αὐτὸς γάρ ἔστιν ἡ εὐφωνοτάτη τρυγών, αὐτὸς ἡ ἀκέρατος περιστερά. Ἐαυτὸν οὖν δέρα προσκεχόμικεν ὁ Χριστὸς καθ' ἓντας καιρὸν ὁμοῦ τοῖς τύποις τὴν ἀλήθειαν εἰς ὅσμην εὐώδιας, ἵν' ἡμᾶς δὲ ἐαυτὸν προσαγάγῃ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, λύσῃ τε οὕτω τὴν ἐφ' ἡμᾶς γενομένην ἀποστροφὴν, διὰ τε τὴν ἐν Ἀδάμ παράδασιν (2), καὶ τὴν κατὰ πάντων ἡμῶν τυραννήσασαν ἀμαρτίαν, καὶ οὗτως ἐπισκοπῆς ἀξιώσῃ τῆς πατρικῆς. Ἡμεῖς γάρ ἡμεν οἱ πάλαις βιωντες· «Ἐπίθεψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησθε με», ὡς δὲ Ψάλλων φησίν. «Ορθαλμοὶ γάρ, φησί, Κυρίου ἐπὶ δικαίους.» Οὐ γάρ ἐπιθέλεις Κύριος τοὺς ταῖς ἀμαρτίαις ἐνεχομένους, ἀλλ' ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἱσύχιον καὶ τρέμοντα αὐτοῦ τοὺς θείους λόγους· Εδεις οὖν καθαρθῆναι πρότερον ἡμᾶς, καὶ οὗτως ἀξιωθῆναι θεοῦ ἐποψίας· κακερδάκαμεν δὲ τοῦτο διὰ τοῦ πάντων Σωτῆρος Χριστοῦ γεννωμένου ἐκ γυναικὸς, καὶ γενομένου ὑπὸ νόμου.

Ἄλλα ζητητέον πρῶτον μὲν, περὶ τίνος γέγραπται τὸ σερι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν· δεύτερον δὲ, περὶ τοῦ παραστῆσαις αὐτὸν τῷ Κυρίῳ· καὶ τρίτον, τί σημανεῖ τὸ ζεῦγος τῶν τρυγόνων, καὶ οἱ δύο νεοσσοὶ τῶν περιστερῶν· Εἰ γάρ τὸ περὶ τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν, περὶ τῆς ἀγίας Θεοτόκου, ἢ περὶ τοῦ μακαρίου Ιωσήφ, ἢ περὶ τοῦ Κυρίου νομίσεις τις λέγεσθαι, ἀσεβῆσει. Οὔτε γάρ ὁ Ἱωσήφ ἔγνω τὴν ἀγίαν Παρθένον, εἴτε αὐτὴ ἐν ἀγοραῖς συνέλαβε, καθὼς αἱ ἄλλαι γυναικες, ἵνα περὶ τοῦ καθαρισμοῦ ἐαυτῶν προσενέγκωσιν· ἀλλ' ἀστόρως συνέλαβε, καὶ ἀφέθως ἐτεκνεν· Ὅπου δὲ οὐ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς σύνοδος, οὐχ

^ω Cant. i, 12. ^η Psal. xxiv, 16. ^η Psal. xxxiii, 16.

(1) Hoc loco Aubertus scribit ἡ αὐτ., pro καὶ et. Profectio sacer textus et lex alternante sententia loquuntur. Apud Maldonatum tamen graves auctoritates utrumque in unus a B. Maria oblatum existimare videntur, nempe Origenes homil. 14 in Luc. , et S. Ambrosius lib. II, 8, De Abraham; quibus nunc

A talis modulo apparuit, proprio genitori bestiam offert. O res mira! Legis typos ille observat, qui est Veritas. Cur, inquam? Quia legislator erat quatenus Deus, legi autem subditus quatenus homo. Quid vero obtulit? Ut primogenitus et masculus, par turtarum, duosque pullos columbarum, juxta legis edictum. Haec autem quidnam significant? Turtur sane inter altilia loquacissimus est: columba vero animal mite et mansuetum. Talem porro se exhibuit erga nos rerum omnium Creator et Dominus, mansuetudinem quidem summam relinens, instar vero 133 turturis mundum cantu demulcens, suaque melodia propriam vineam replens, id est nos qui in ipsum credidimus. Scriptum est itaque in Canticō canticorum: «Vox turturis auditæ est in terra nostra, vites florent». Nobis enim divinum angelicumque præconium, universo orbi salutiferum, Christus elocutus est. Mactabantur itaque turtur atque columba, ut ipse denuo ceu per typos nobis denotaretur, mortem in caro sua pro mundi vita passurus. Ipse enim est canorus maximus turtur, ipse simplex columba. Semet ergo Christus obtulit, typum simul et veritatem, in odo rem suavitatis, ut nos per se ipsum Deo Patri offerret, et nostram ab eo aversionem dissolveret, quæ ob factam in Adamo transgressionem evenerat, et ob peccati in nos omnes tyrannidem, atque ita Patris respectu nos dignos efficeret. Nos enim sumus, qui ab antiquo clamamus: «Respic in me, et miserere mei», ut ait Psalmista¹⁴. Namque «Oculi Domini super justos». Non enim respicit Dominus peccatis deditos, sed misericordiam et quietum, et divinos sermones metuentem. Oportuit igitur nos ante purgari, atque ita divina inspectione dignos reddi. Id autem consecuti sumus per universalem Servatorem Christum ex muliere natum, factum sub lege.

Sed primo quærendum est, quænam designent verba, Purgationis eorum; secundo de Iesu coram Domino oblatione; tertio quid significant par turtarum et duo columbarum pulli. Etenim si purgationis eorum de sancta Deipara, vel de beato Josepho, vel de ipso Domino existimet aliquis dici, irreligiosus erit. Nam neque Josephus sanctam Virginem carnaliter cognoverat, neque ipsa in peccatis conceperat ut cæteræ mulieres, ita ut pro sua ipsorum purgatione offerre deberent. Sine semine quippe concepit, sine corruptela peperit. Ubi autem non est mulieris cum 134 viro copula, ne-

accedit in cod. E. Cyrillus nou. hic solum, verum etiam infra p. 134 (col. 504).

(2) En nostrum in Adamo originale peccatum, quod Noeterici rursus increduli negant; Ecclesia autem divinis Scripturis Patribusque suis innixa constanter confitetur.

que somnus et voluptas, neque conjugalis coitio, A ὥπον καὶ τὸν δόνητον, οὐ συνδυασμὸς καὶ μίξις, τοῖς χρεοῖς καθαρισμοῦ; Ἐλλ' οὐδὲ περὶ τοῦ Κυρίου τοῦτο εἰρηται, τοῦ ἀκηράτου καὶ ὑπὲρ πᾶσαν καθερότητα.

V. 24. *Ei ut darent hostiam, etc.*

Item exactoribus solvit didrachma, quanquam id non debebat, propterea quod ipse verus Filius erat: solvit tamen, postquam semet legi subjecerat. Prorsus enim oportebat economicum illud munus executi quod nostri causa susceperebat. Quin adeo Christum in ipsis didrachmalis solutione, seu Scrvatorem Redemptoremque expressum compieremus. Erat enim didrachma nummi genus regalem præ se ferentis imaginem, qui præscriptio legis præduobus solvebatur capitibus. Specta igitur in didrachmate item Christum repræsentatum. Ipse enim, cum sit imago Patris, figura substantiae illius⁴³, seu ipsum obtulit duorum populorum redemptionem, Iudaici, inquam, atque ethnici.

V. 28. *Et ipse accepit eum in ulnas suas.*

Portabatur ad templum Christus, pusillus adhuc insans et lactens, et quæ a lege imperata fuerant offerebat, par turtarum et duos columbarum pullos. Erant autem hæc temperantia et mansuetudinis typus. Præterea differentiam duorum vitæ generum indicabant, quorum utriusque legislator Deus, conjugii nimirum ac cælibatus. Potes autem dicere expeditos hos et magis spiritales, ac solitariæ vitæ amatores, esse columbas: turtures vero illos, qui procreandis liberis ac reliquis negotiis dant operam. Jam beatus Simeon prophætica gratia exornatus, Jesum in ulnas recipit, supernaque gaudio plenus, Deo benedicet inquiens: « Nunc dimittis servum tuum, Domine. » Unde, inquam, dimittis? Ex mundano stadio; nam vita hæc career est et ex carcere liberatio. Porro qui pacem mundo **135** daturus est, venit: qui cœlum terræ copulat, imo qui terram evangelica sua doctrina transformat in cœlum. « Quia vidi salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum. » Nam Christi mysterium ante ipsam mundi constitutionem præparatum fuit, postremis autem sæculi temporibus manifestatum. Ipse autem factus est lux obte-nebratis et errantibus ac diabolica sub manu prostratis. Vocati enim fuerunt a Deo Patre ad Filii sui agnitionem, qui est vera lux; insuper, ad Israëlis quoque gloriam. Etsi enim nonnulli ex his fuerunt contumeliosi, inobedientes, plenamque insipientia mentem gerentes; attamen reliquæ salvæ fuerunt⁴⁴, et per Christum honoratae. Primitiæ autem ex his fuere divi discipuli, quorum clarissimus splendor universam terram illustrat. Aliiter quoque Israëlis Christus est gloria, quia ex ipso secundum

⁴³ Hebr. 1, 3. ⁴⁴ Rom. ix, 27.

(1) Corderius in Catena ad Psalinos, seu ad canticum Simeonis, l. III, p. 961, habet partem hujus fragmenti, sed ridicule βραχύς pro βραχύ, quod ipse,

Kai τοῦ δοῦναι θυσίαν, κ. τ. λ.

(A f. 36 b, E f. 121, H f. 105 b) Πάλιν συνελέσσεις τοῖς δασμαλογοῦσι τὸ διδραχμὸν, καίτοι συντάλεσσαι μή δφελῶν διὰ γε τὸ εἰναι κατὰ ἀλήθειαν ίπει συντετέλεχε δὲ, ὅτε γέγονεν ὑπὸ νόμου. Ἔδει γάρ, ἔδει πληροῦν τὴν οἰκονομίαν, ἢν κατεδέξετο δι' ἡμάς. Αὐτὸν δὲ δὴ καὶ ἐν τῇ τοῦ διδράχμου καταβολῇ γραφόμενον ὡς Σωτῆρα καὶ Λυτῆρα εὑρήσομεν. Ἡν μὲν γάρ τὸ διδραχμὸν, νομίσματος εἰδος, βασιλικὴν ἔχοντος εἰκόνα, συνετελέστο δὲ κατὰ τὸν νόμον ὑπὲρ διὸ χεφαλῶν. Ὁρα τοίνυν ἐν τῷ διδράχμῳ πάλιν τὸν Χριστὸν ἀνατυπούμενον. Αὐτὸς γάρ ὑπάρχων ἡ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, διαχρητὴ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, τὸ νόμισμα τὸ ἐξ οὐρανοῦ, προσεκόμισεν ἐκυρών τὸν δύο λαῶν τὸ ἀντίλυτρον, τοῦ τε ἐξ Ἰουδαίων, φημι, καὶ τοῦ ἐξ Ἕθνῶν.

Kai αὐτὸς ἐδέξετο αὐτὸν ὁ ἀγκάλαις αὐτοῦ.

(A f. 38, C f. 109, E f. 125, M f. 258 b) Εἰσφέρετο μὲν ἐν τῷ ιερῷ ὁ Χριστὸς βρέφος ὃν ήτι βραχὺ (1) τε καὶ ὑπομάζιον, καὶ τὰ ώρισμένα τῷ νόμῳ προσῆγε, ζεῦγος τρυγόνων καὶ δύο νεοστῶν περιστερῶν· σωφροσύνης τε καὶ πραθητος ὁ τύπος, οὐ μήν δὲ ἀλλὰ καὶ βίου διαφορᾶς, ὃν [cod. ὁς] ἀμφοτέρων νομοθέτης, γάμου τε καὶ ἀγαμίας. Εἶπεν γάρ ἀν τοὺς μὲν εὐζώνους καὶ πιευματικούρους καὶ τὸν μονήρη βίον ἐπανηγγέλμενους, εἰναι τὰς περιστέρας· τοὺς δὲ παιδοποίας καὶ τῆς ἀλητῆς οἰκονομίας πεποιημένους πρόνοιαν, τρυγόνες. Οὐ δέ γε μαχάριος Συμεὼν, προφητικῆς χάριτος τετιμημένος, δέχεται μὲν εἰς ἀγκάλαις αὐτὸν, θυμήδιας τε τῆς ἀνωτάτω πιευτικάμενος, εὐλογεῖ τὸν Θεὸν, λέγων· « Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα. » Πόθεν ἀπολύεις· Ἐκ τοῦ βιωτικοῦ σκάμματος· λύτρα γάρ καὶ δεσμοτήριον ὁ βίος. Οὐ γάρ μέλλων εἰρήνην ποιεῖν τῷ κόσμῳ παρεγένετο, δι συνάπτων τὸν οὐρανὸν τῇ γῇ διατακευάζων τὴν γῆν οὐρανὸν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας. « Οτι εἰδόν τὸ σωτήριόν σου, δή τοι ματας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν. » Προητοίμαστο γάρ τὸ Χριστοῦ μυστήριον καὶ πρὸ αὐτῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς· πεφανέρωται δὲ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰώνος καὶ τοῖς· γέγονε δὲ φῶς ἐν σκότεις καὶ πετελανημένος καὶ ὑπὸ χείρα πεσοῦσι διαβολικῆν· κάκληνται γάρ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Ιησοῦ, οὓς ἔστι φῶς τὸ ἀληθινόν· ἀλλὰ καὶ εἰς δόξαν τοῦ Ἰησαράχ. Εἰ γάρ καὶ γεγόνασι τινες ἐξ αὐτῶν ὑδροστατοὶ καὶ ἀπειθεῖσι καὶ ἀσυνεσίασι ἔμπλεψι τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἀλλ' οὖν σέσωσται τὸ κατάλειμμα, καὶ δεδέξασται διὰ Χριστοῦ. Ἀπαρχὴ δὲ τούτων οἱ θεστέτοι γεγόνασι μαθηταί, ὃν ἡ τῆς εὐκλείας φαιδρότητος δηληγεῖ περιαστράπτει τὴν ὑπὸ οὐρανόν· δέξα δὲ καὶ

ut sensum mitiget, Latine interpretatur rufus tam hic quam in catena Lat. ad Luc. p. 60.

ἐπέρως τοῦ Ἰσραὴλ ὁ Χριστὸς, διὶ προῆλθεν ἐξ αὐτῶν κατὰ σάρκα, καίζει Θεός ὁν ἐπὶ πάντας καὶ προαύνοις.

Ἴδον οὖτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀράστασιν πολλῷ ἢ τῷ Ἰσραὴλ.

(Α. f. 39, Ε. f. 128 b) Τέθειται μὲν πάρα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Ἐμμανουὴλ εἰς τὰ θεμέλια Σιών, λίθος ὁν ἐκλεκτὸς ἀχρογανιαῖος, ἐντιμος. Ἀλλ' οἱ μὲν ἐπὶ αὐτῷ πιστεύσαντες, οὐ κατησχύνθησαν· οἱ δὲ ἀπίστοι, καὶ τὸ ἐπὶ αὐτῷ μυστήριον οὐκ ισχύσαντες ἰδεῖν, πεσόντες συνετρέθησαν. Ἐφη γάρ που πάλιν ὁ Θεός καὶ Πατήρ· « Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιών λίθον προσκόμματος, καὶ πέτραν σκανδάλου· καὶ ὁ πιστεύων ἐπὶ αὐτῷ, οὐ μὴ καταισχύνθῃ· ἐφ' ὃν δὲ ἀν πέσῃ, λιχμήσει αὐτὸν. » Ἀλλ' ἡσφαλίσατο τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ὁ προφήτης, λέγων· « Κύριον αὐτὸν ἀγιάσετε, καὶ αὐτὸς ἔσται σου φόδος· καὶ ἐάν ἐπὶ αὐτῷ πεποιθώς ἴσις, ἔσται σοι εἰς ἀγιασμὸν, καὶ οὐχ ὡς λίθον προσκόμματι συναντήσεσθε αὐτῷ, οὐδὲ ὡς πάτρᾳ πτώματος. » — (Α. f. 39, Ε. f. 129) Οὐκοῦν ἐπειδὴπερ Κύρον καὶ θεὸν δυνά τὸν Ἐμμανουὴλ οὐχ ἡγίασεν ὁ Ἰσραὴλ, οὐτε μὴν ἥθελησεν ἐπὶ αὐτῷ πεποιθέναι, περιπατάσις ὡς λίθῳ διὰ τὴν ἀπίστιαν, συνετρέθη καὶ πέπτωχεν ἀνέστησαν δὲ πολλοί, τουτέστιν οἱ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν παραδεξάμενοι. — (Α. f. 39 b, Ε. f. 130, Η. f. 146) « Ή καὶ ὡς ὁ σορώτατος γράφει Παῦλος, « Ἰουδαῖοις μέν ἔστι σκάνδαλον ὁ σταυρὸς, θύγεστ δὲ μωρία. » Καὶ πάλιν· « Οὐ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρίᾳ ἔστι· τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν, δύναμις Θεοῦ εἰς σωτηρίαν. » Διὰ τοῦτο εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον ὁ Κύρος ἔστι.

Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν γυνχῆν διελεύσεται ρομψία.

(Α. f. 40, Β. f. 31, Ε. f. 131, Η. f. 117) Συντομώτερον δὲ εἰπεῖν, ρομψίαν ἐν τούτοις καταδηλοῦσθαι φαμεν, ὡς ἐν εἰδεῖ μαχαίρας τὸν πειρασμὸν, η καὶ αὐτὸν τὸ πάθος τὸ ἐκ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀπονοίας ἐπενηγμένον τῷ Ἐμμανουὴλ. Καὶ ξοκέτε γε συνιέναι οὕτως, καὶ μὴν καὶ εἰπεῖν δίκαιος Συμεὼν· μόνον γάρ οὐχὶ ρομψίᾳ κατεσφάζετο ἡ ἄγλα Παρθένος, σταυρούμενον ὄρθως τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα κατά γε τὴν σάρκα (1). Τοιούτον καὶ τὸ παρὰ τῷ Ζαχαρίᾳ· « Ρομψία, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου· » τουτέστιν, Ἐνεργείσθω λοιπὸν τὸ σωτήριον πάθος, καὶ ὁ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀναδείξεις ἡκέτω κατέρδις.

Τὸ δὲ παιδίον ηὔξαρε, κ. τ. λ.

(Α. f. 42, Β. f. 32, Κ. f. 109 b., Ε. f. 135 b., Η. f. 121) Τὸ δὲ λέγειν, διὶ· « Τὸ παιδίον ηὔξανε καὶ ἐκράταιοῦτο πνεύματι, πλήρουμενον σοφίας, καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπὶ αὐτῷ, » ταῦτα κατὰ τὸ ἀνθρώπινον εἰρήσθαι δεκτέον. Αθρεῖ δέ μοι τῆς οἰκονομίας τὸ βάθος·

⁽¹⁾ Isa. xxviii, 16. ⁽²⁾ Isa. viii, 13, 14. ⁽³⁾ I Cor. i, 23. ⁽⁴⁾ ibid. 18. ⁽⁵⁾ Zach. xiii, 7.

A carnem processit, quanquam Deus supremus erat et ante aeternum.

V. 34. Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel.

Positus est a Deo Patre Emmanuel in fundationis Sionis, lapis electus, angularis, pretiosus. Et ei quidem credentes, non sunt confusi; increduli autem, et qui latens in eo mysterium cernere haud posuerunt, præcipio contriti suere. Ait enim alicubi Deus Pater: « Ecce pono in Sione lapidem offensionis, petram scandali. Et qui ei considerit, non confundetur; in quem autem ceciderit, ipsum conteret ⁽⁶⁾. » Sed enim securos esse jussit Israelitas propheta dicens: « Dominum ipsum honorate, et sit Dominus timor tuus. Quod si illi consilus fueris, erit tibi honori, nec velut ad lapidem offensionis petramque lapsus in illum incurretis ⁽⁷⁾. » Ergo quia Dominum ac Deum Emmanuel noluit honorare Israel, neque ei considerere, impingens in lapidem ob suam incredulitatem, ruit et confractus est. Contra multi consurrexerunt, ii nimirum qui fidem illius admiserunt. — Vel quomodo sapientissimus ¹³⁶ scribit Paulus: « Judæis quidem scandalum est crux, gentibus autem stultitia ⁽⁸⁾. » Et rursus: « Crucis doctrina, pereuntibus quidem stultitia est; iis autem qui salvi sunt, virtus Dei ad salutem ⁽⁹⁾. » Propterea in signum contradictionis Dominus est.

V. 35. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.

Ut rem paucis expediamus, romphæa hic denotari dicimus, ceu gladio quadam, tentationem; vel etiam passionem ipsam abs Judæorum vesania Emmanuel illatam. Atque ita videtur intelligere ac dicere justus Simeon. Gladius enim propemodum sanciam Virginem transfigebat, dum crucifixum videret, quem ipsa in carne genuerat. Simile quid dicitur etiam a Zacharia: « Romphæa, exsurge adversus pastorum meum ⁽¹⁰⁾, id est, Salutaris demum perficiatur passio, et ostensionis bonorum tempus adveniat.

D

V. 40. Puer autem crescebat, etc.

Cum dicitur puer crescere, et spiritu robotari, sapientia repletus, et Dei gratia exornatus, hæc de humana natura dici credendum est. Tu vero mihi specia dispensationis altitudinem. Humanum sustinet partum, quanquam initio ac tempore divinitus

sub finem prædictæ homiliæ in hypapante. Qua super re loquitur Combeffsius Auctar. t. I, in adn. ad Gregorii Antiocheni orationem, p. 849. Ad etiam Petavium in re simili copiosius disserente, tract. De incarn. lib. xiv, cap. 1.

Verbum careat : qui est perfectissimum, utpote Deus crescit corpore; ac maturitate membrorum, incorporeus : repletur sapientia. ille, in quo omnis sapientia est. Quid ad haec dicimus? Cognosce ex his, illum qui in forma Patris erat, factum similem nobis; divitem, in inopia; excelsum, in humilitate; eum qui plenus divinitus est, dici nihilominus accipere. Adeo semetipsum exinanivit Deus Verbum^{**}! Nam quae humanitas de eo scripta sunt, exinanitionis modum demonstrant. Neque enim fieri poterat, ut quidquam hujusmodi in propria natura pateretur genitum ex Patre Verbum. **137** Sed cum caro factum est, id est homo aequa ac nos, tunc carnaliter a muliere paritur, et quae humanas sunt conditionis perpeti dicitur. Profecto Deus Verbum poterat, cum perfecti viri mensura, suam ex utero sine ulla mora carnem educere : verumtamen ea res a portento non absuisset. Quamobrem humanitatis moribus atque legibus in suam quoque carnem potestate in dedit. Sic etiam dici puit profecisse eum sapientia, non quod sapientiae incrementum accepit, quia Deus omni re absolutissimus esse reputatur, et nullius Deo dignarum qualitatum indigus : sed quia Deus Verbum una cum corporis aetate manifestationem sapientiae paulatim dilatabat.

Crescit corpus quidem aetate, sapientia vero animus : etenim Deitas neutrum incrementum admittit : nam usquequa perfectissimum Dei Verbum erat. Congue porro copulavit corporis incremento, sapientiae augmentum ; nam pro modulo corporis aetatis, suam divina natura patesciebat sapientiam.

V. 42. *Ei cum annos duodecim natus esset, a carentibus illis Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi.*

Evangelista qui dixit profecisse Jesum sapientia et gratia apud Deum et homines, verax ostendit dictum suum. Desert enim illum Hierosolymam cum sancta Virgine, festo illuc invitante tempore. Deinde ait ipsum illic substitisse, et mox inventum in templo inter doctores sedentem, rogantemque vi-cissim ac respondentem quae in lege olim erant prescripta. Denique ait cunctos interrogatio nes ejus atque responsa fuisse admiratos. Vides quomodo sapientia et gratia profecerit, nempe quia multis talis innotuit.

V. 48. *Pater tuus et ego dolentes quarebamus te.*

Profecto sciebat mater ejus, haud esse ipsum Iosephi filium : nihilominus ob vitandas Judaeorum suspicções, ita ait. Jam **138** cum dixisset : « Pater tuus

^{**} *Philipp. ii, 7.*

(1) De eo, quod sapientia Christus profecisse dicitur, legendus est Petavius *De incarn. lib. xi, c. 2,* qui rem plenissime edidit. Et quidem etiam no-

A' Ἀνθρώπινον ὑπομένει τόκον, καίτοι εδῶ ἀναρχον θεῖκῶ; Ἐχων δὲ Λόγος· ἐν αὐτῆσι σώματος δὲ παντέλειος ὡς Θεός, ἐν ἀδρότητι μελάνη δὲ ἀσύμματος· πληροῦται σοφίας, αὐτὸς ὁν δὲ πάσα σοφία. Καὶ τοι πρὸς τοῦτο φαμεν; Ὁρα διὰ τούτων τὸν ἐν μορφῇ τοῦ Πατρὸς ἐν ὅμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς, τὸν πλούσιον ἐν πτωχείᾳ, ἐν ταπεινώσει τὸν ὄψηλόν, τὸν τὸ πλήρες ἔχοντα θεῖκῶς, ἐν τῷ λέγεσθαι λαβεῖν· οὗτα κενώνωκεν ἐκευτὸν Θεός ὁν δὲ Λόγος. Τὰ γάρ ἀνθρωπίνας περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, τὸν τῆς κενώσεως διαδεκτούς τρόπον. Οὐ γάρ ἐστι τῶν ἐνδεχομένων εἰς ἕδαν φύσιν ὑποστῆναι τι τοιούτον, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντα Λόγον· ἀλλ' ὅτε γέγονε σάρξ, ἥγουν ἀνθρωπος καθ' ἡμᾶς, τότε τίκτεται μὲν ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα, λέγεται δὲ καὶ ὑπομεῖναι τὰ ἀνθρώπινα. Ἡν μὲν γάρ ικανὸς Θεός ὁν δὲ Λόγος, εἰς μέτρον ἀνθροποῦ τελεῖον, καὶ ἐκ μήτρας εὐθὺς τὴν ἕδαν ἀναβιδάσσει σάρκα· ἀλλ' ἦν οὐ μακράν τερατοποίας τὸ δρώμανον. Διὰ τούτο τοις τῆς ἀνθρωπότητος ἔθεσι τε καὶ νόμοις, τὸ κρατεῖν ἐδίδου καὶ ἐπὶ τῆς ἐκευτοῦ σαρκὸς. Οὗτα καὶ τὸν σοφία προκόπτειν δὲν λέγοιτο, οὐ προσθήκην σοφίας δεχόμενος, καθ' ὃ νοεῖται Θεός δὲν πάσι παντέλειος, καὶ ἀπροσδεής εἰσάπαν τῶν θεοπρεπῶν ἀξιωμάτων, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου τῇ τοῦ σώματος ἡλικίᾳ συνεκτείνοντος κατὰ βραχὺ τῇ σοφίᾳ τὴν ἔκφανσιν.

(A f. 42 b., H f. 124 b) Προκόπτει δὲ ἡλικίᾳ μὲν σῶμα, σοφίᾳ δὲ φυχὴ (1). Θεότης γάρ οὐδετέραν ἐπιδοσιν ἐπιδέχεται· παντέλειος γάρ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Εἰκότως δὲ συνέζευξε τῇ τῆς ἡλικίας αὐτῆσι, τὴν τῆς σοφίας ἐπιδοσιν· πρὸς γάρ τὸ μέτρον τῆς τοῦ σώματος ἡλικίας, ἀπεκάλυπτεν ἡ θεῖα φύσις τὴν εἰκασίαν σοφίαν.

Καὶ ὅτε ἐγένετο ἑταῖρος δώδεκα, ἀναβάτεται ἑταῖρος εἰς Ἱεροσόλυμα κατὰ τὸ δύος τῆς ἀρτῆς.

(A f. 45, B f. 32, C f. 110, E f. 109, H f. 132 b) Εἰπών δὲ εὐαγγελιστής, διει προέκοπτεν δὲ Ἰησοῦς τὴν σοφίᾳ καὶ χάριτι παρὰ τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, δεκτούσι τὸν ἐκευτὸν λόγον ἀληθῆ. Αποφέρει γάρ αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ, δικαίαν δὲ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ ἱερῷ μεταξὺ τῶν διδασκάλων καθήμενον, ἐρωτῶντά τε καὶ ἀποκρινόμενον, δῆλον δὲ ὅτι τὰ πάλαι τῷ νόμῳ διηγορευμένα· εἴτα θαυμαζόμενον ἐπὶ ταῖς ἐρωτήσεσιν ὅποι πάντων καὶ ταῖς ἀπολογίαις. Ορέξει δὲ σοφίᾳ καὶ χάριτι προκόπτοντα διὰ τοῦ γινώσκειν πολλοὶ διειπούτος ἔστεν.

'Ο Πατήρ σου καὶ τὸ δύντρώμενοι εἶχετοῦμετ σε.

(B f. 33) "Ἔδει μὲν γάρ τι μήτηρ αὐτοῦ μή τέχνη εἶναι αὐτὸν τοῦ Ἰωαννῆ· ἀλλὰ διὰ τὴν ὑποψίαν τὸν Ἰουδαίων τοῦτο φησι· καὶ ἐπειδὴ εἶπεν, διει·

ster Cyrus communem sententiam sequitur, quod nempe pro aetatis incremento, majoris sapientiae externa indicia fecerit.

πειτέρ σου κάγιώ δύσυνθενοι εξητοῦμεν σε, » ὁ Σω-

A et ego dolentes quærebamus te, » respondit Servator:

Οὐκ ἔδειτε δει τὸν Πατέρα μου δεῖ εἰ-

V. 49. *Nesciebatis quia in his quæ Patris mei sunt, oportet me esse?*

A l. 45 b., E l. 110 b., H l. 134) Ἐνταῦθα οὖν πρώτως τοῦ ἀληθῶς Πατέρας φανερώτερον μηγμονεύει, καὶ παραγμνοῖ τὴν ἐαυτοῦ θεότητα. Ἐπειδὴ γάρ ἐφασκεν ἡ ἀγία Παρθένος· « Τέκνον, τί ἐποιήσας ἡμίν οὖτες; τότε δὴ, τότε τῶν ἀνθρωπίνων ἐπέκεινα μέτρων ἐαυτὸν δντα δεικνὺς, καὶ διδάσκων δει γέγονε μὲν ὑπουργὸς τῆς οἰκονομίας αὐτῇ τεκοῦσα τὴν σάρκα, φύσει δὲ καὶ ἀληθεῖα Θεὸς ἦν, καὶ Υἱὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς δντος Πατέρας, φησίν· « Οὐκ ἔδειτε, » κ. τ. λ. — (A l. 45 b., E l. 110 b., H l. 134) Ἐνταῦθα οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου ἀκούοντες, δει θεοῦ ἦν δ ναδεις, καὶ νῦν ἐν Ιδίοις δ Χριστός, δ καὶ πάλαι διὰ τοῦ νόμου γραψόμενος, καὶ ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις μορφούμενος, αἰδεῖσθωσαν λέγοντες, δει οὐχ δ Δημιουργὸς, οὐδὲ δ Θεός τοῦ νόμου, οὐδὲ δ Θεός τοῦ νοῦ, οὐδὲς ἔστιν δ Πατήρ τοῦ Χριστοῦ (!).

Καὶ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χρόνῳ παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις.

(A l. 46, B l. 53 b., E l. 112, H l. 136 b) Φησίν δι εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης· « Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δέξαν αὐτοῦ, δέξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατέρας, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » Ποιητε προκόψει τὸ πλῆρες; ή ποίαν δλῶς ἐπιδέξεται προσθήκην, οὐ δέκεινα μηδέν; Οὐκοῦν οὐ καδ' δ Λόγος ἔστι καὶ Θεός προκόπτειν είρηται, ἀλλ' δι τοι μειζόνως δει θαυματόμενος, χαριστέρος; παρὰ τοῖς δρῶσι διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων ἀπεδείκνυτο, προκοπτούσης, ὡς ἔστι μᾶλλον εἰπεὶν ἀληθέστερον, τῆς τῶν θαυμάτων ἔξεως ἐν ταῖς τῶν δρώντων διανοίαις, ἤπειρ αὐτοῦ τοῦ τελείου πρὸς χάριν ὡς Θεοῦ. Σκόπει δὲ ὡς τὸ ἐν τοῖς προκόπτον, ἔτερόν ἔστι παρ' ἐκεῖνο ἐν φ προκόπτειν λέγεται. Εἰ τοίνυν ἐν σοφίᾳ προκόπτειν είρηται, οὐχ ἡ σοφίᾳ προέκοπτεν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τὸ ἀνθρώπινον. Ἀποκαλυπτομένης γάρ καὶ φανερούμενης διημέραι τῆς θεότητος ἐν αὐτῷ, δει θαυμαστότερος παρὰ τοῖς δρῶσιν ἐγίνετο. Καὶ ἐπιτήρει ὡς οὐκ εἴπειν, Ὁ Λόγος δει προκόπτειν, ἀλλ' « Ο Ιησοῦς, » ἵνα μὴ γυμνὸν νοήσῃς τὸν Λόγον· ἀλλ' δι τοι γέγονε σάρξ, καὶ προκόπτειν λέγεται, δι τὸ προκόπτειν πεφυκός ἀνεδέξατο, τουτέστι τὸ ἀνθρώπινον. Τῆς οὖν ἀνθρωπότητος διν εἶη, καὶ κατὰ ταύτης διν φέροιτο εὐλόγια; τὸ, προέκοπτεν. Οὐτω γάρ ἔκαστον τῶν λεγομένων ἐν τῇ οἰκείᾳ τάξει κείσεται, οὗτε τῶν δσα πρέπει γυμνῷ τῷ Λόγῳ καταφερομένων εἰς τὸ ἀνθρώπινον, οὗτε μὴν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναβατινύτων εἰς τὸν τῆς θεοῦ τητος λόγον.

¹¹ Joan. 1, 14, ¹² I Cor. 1, 24.

(1) Hoc posterius fragmentum in cod. dicitur ex Cyrillo et Origene. Origenis autem locus pertinet ad ejus homiliam 18 in Lucam, quæ Latine, S. Hieronymo interprete, exstat in ed. Maur. t. III. Verumtamen sententia polius quanæ verba, consentit. Nam ne Valentini quidem nomen ibi scribitur, quod tam non retinetur in fragmento Græco apud Gallarium Biblioth. t. XIV, Append. p. 89. Ceteroupi

V. 52. *Et Jesus proficiebat sapientia et aetate ac gratia apud Deum et homines.*

Ait evangelista Joannes: « Et vidimus gloriam eius, gloria in quasi unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis ¹¹. » Si ergo gratia ac veritatis plenus, quomodo proficit quod plenum est? vel quam omnino additionem recipiet, id quo maius nihil est? Non ergo quatenus Verbum Deusque est, proficere dicitur est, sed quia majorem semper admiracionem sui commovens, gratiisior cernentibus obactus suos videbatur: progrediente magis, ut verius dicendum est, prodigiorum in spectatorum mentibus conceptu, quam ipsomet Jesu ad gratiam crescente, qui perfectus erat utpote Deus. Porro observa, illud quod in re aliqua proficit, diversum esse ab ea re in qua proficere dicitur. Si ergo in sapientia proficit, **139** haud ipsa sapientia (id est Verbum, Patris sapientia ¹²) proficit, sed humana, natura incrementum sapientiae habuit. Cum enim se revelaret quotidie ac manifestaret in ipso Deitas, admirabilior spectantibus semper siebat. Et animadverte non dixisse: Verbum proficiebat, sed « Jesus »: ne forte de solo cogitares Verbo: sed quia Verbum caro factum est, ideo proficere dicitur, postquam proficiendi facultatem acquisivit, id est humanitatein. Est itaque humanitatis proprium, deque ea recte prædicatur vocabulum proficiebat. Sic enim singulæ dictiones in ordine suo manebunt; nec ea quæ solum Verbum decent ad humanitatem deprimentur; neque humanæ qualitates, ad deitatis vocabula esse attollent.

S. Thomas in Catena aurea tribuit hoc fragmentum uni Cyrillo sic: « CYRILLUS. Hoc igitur dicit ostendens se mensuram huminam transcendere, et innuens quod sacra Virgo effecta sit ministra negotiis (οἰκονομίας) cum peperit carnem. Ipse vero naturaliter et vere Deus erat, et Filius Patris excelsi. Hinc autem Valentini sequaces, » etc

CAP. III.

V. 4. *Sicut scriptum est in libro sermonum Isaiae prophetæ.*

Non ignoravit beatus Isaías propheta prædicatio-nis Joannis scopum, sed antiquitus multoque ante tempore testimonium præbens, Christum quidem Domínum appellavit ac Deum; Joanneum vero ministrum ac famulum nominavit⁵³: quodque lampas esset, veræ lucis prævia; lucifer solis nuntius, diei quæ nos illuminatura est adventum significans. Vox erat, non tamen verbum, ante Jesum decur-rens; sicuti reapse verbo vox præcurrit.

Parate vias Domini, rectas facite semitas ejus.

Delectus ad apostolatum, postremusque sanctorum prophetarum Joannes fuit. Quamobrem ceu si non dum Dominus adisset, « Parate, inquit, vias Domini, » id est componite vos ad recipiendum quidquid Christo constituere visum fuerit. Avertite corda ab umbra legis, typos omittite, a distortis consiliis desinite. Simul tamen et præsentem (Dominum) ostendit dicens: « Ecce Agnus **140** Dei, qui mundi peccatum tollit⁵⁴. » Quid autem sibi vult, « rectas facite semitas Dei nostri? » Recta quidem et lævis facilisque illa est quæ ad bonum defert semita: dis-torta autem altera, id est quæ ad pravitatem deducit incidentes per ipsam. De his enim scriptum est: « Quorum viæ perversæ sunt et obliquæ semitas ipsorum⁵⁵. » Ergo mentis æquitas, recta veluti via est, nihil distortum habens. Huiuscenodi erat di-vus Psalmista, dum caneret dicens: « Non adhæsit mihi cor perversum⁵⁶. » Jesus quoque Navi filius populo alebat: « Dirigite corda vestra ad Deum Israelis⁵⁷. » Joannes vero, « Rectas facite, inquit, vias vestras. » In hoc autem consistit status animæ rectus, ut naturalem suum intellectum, prout con-dita fuit, præ se ferat. Nam pulchra quidem et recta apprime creata fuit. Cum autem naturam propriam perverterit, hæc improbitas et distorsio animæ dicitur. Non est difficile admodum negotium: nam si ut creati fuimus manserimus, media in vir-tute versamur.

διαστροφὴ ψυχῆς λέγεται. Οὐκοῦν οὐκ ἔστιν δυσχερές, ἐν τῇ ἀρετῇ ἔσμεν.

Sed tanquam aliquis reclamaret ac diceret: — **D**Quomodo parabimus viam Domini? quomodo rectas faciemus semitas ejus? Multa enim impedimenta ocurrunt bene vivere volentibus, nempe osor virtutis Satanas, malorum spirituum impia turba, ipsa lex peccati quæ in carneis membris menti ad bonum nitenti obsistit; multæ aliae insuper perturba-tiones humano cogitatiū imperant; quid ergo age-

⁵³ Isa. xl, 3. ⁵⁴ Joan. i, 29. ⁵⁵ Prov. ii, 15.

⁵⁶ Psal. c, 3. ⁵⁷ Jos. xxiv, 23.

(1) Hoc fragmentum in codd. A et H dicitur ex Chrysostomo et ex Cyrilli homilia. Habet etiam La-tine Corderius ex Cyrillo et Basilio, ut ait; sed reapse is permisces Basilium cum Cyrillo. Nam Ba-

silius distinguuntur in nostro codice, occupatque par-tem ultimam, et a nostra diversam, Corderiani fra-gmenti. Perperam etiam Corderius ait *Iuxta Veri-pro rox, etc.*

φοταῖς· πολλὰ δὲ πρὸς τούτοις ἔτερα πάθη, τῆς τοῦ ἀνθρώπου διανοίας καταχρατεῖ· τὶ οὖν δρά δράσομεν, τοσαύτης δυσχερεῖς κειμένης; πρὸς ταῦτα τῆς προφητείας ἐ λόγος ὑπαντῷ λέγων· « Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν δρός καὶ βουνός ταπεινωθήσεται· καὶ ἔσται ἡ σκολιὰ εἰς εὐθείαν, καὶ εἰ τραχεῖαι εἰς ὅδοὺς λεῖαι· καὶ δύσται πᾶσα σάρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. » Εἰσὶ μὲν γάρ λεωφόροι τινὲς ἡ καὶ τρίβοι, βάσιμοι μὲν ἡκιστά γε, τραχεῖαι δὲ εὗτας, ὡς πὴ μὲν ἀνίστασαι πρὸς ὅρη τε καὶ βουνούς, πὴ δὲ καταφέρεσθαι, καὶ εἰς χρηματούς ἀποφέρεσθαι· αἱ δὲ τοιαῦται τῶν ὅδῶν ὡς ἐν ὄψει τε καὶ βάθει, δυσπόρευτοι λίαν εἰσὶν. Εἰ δὲ δὴ γένοιτο πᾶς ὑφίζεις μὲν τὸ ὑψοῦ καὶ ἀνάτη, ἀνεμπίπλασθαι δὲ τὰ ἐν κοίλῳ καὶ βάθει, τότε δὴ εἰς εὐθείαν ἔσται τὰ σκολιὰ, καὶ εἰς φιλὰ πεδία καὶ οἶον ὑπειλαν ἔχοντα τὴν ὅδον τὰ τραχέα τε καὶ φαραγγῶδη ποτέ. Τούτο γέγονε νοητῶς διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἰσχύος. Πάλαι μὲν γάρ δυσπόρευτα ἦν τῆς εὐαγγελικῆς ζωῆς τε καὶ πολειτείας τὰ βάσιμα, διὰ τὸ κρατεῖσθαι τὸν ἀπάντων νοῦν κοσμικαὶς ἐκθυμίαις (1)· ἐπειδὴ δὲ ὁ πάντων θεὸς γεγονὼς ἀνθρώπος κατήργηκεν ἐν τῇ σαρκὶ τὴν ἀμαρτίαν, λεῖα πάντα γέγονε καὶ εὐήλατα· οὐχ δύος, οὐ βάθος τοὺς εὐδοκιμεῖν ἐθέλουσιν ἀπαντῷ, ἀλλὰ πάντα τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν μετεποίην τρίδον. Αὐτὸς γάρ λείαν ἡμῖν καὶ εὑδρμωτάτην ἀπέφηνε τὴν εἰς εὐσέβειαν ὅδον, οὐδὲν ἔχουσαν τὸ ἀνατεῖς ἢ τὸ κοῖλον καὶ κάνω, δι' ἀ τραχεῖα ποτε καὶ δυσπόρευτος ἦν. Πάντα γάρ τὰ σκολιὰ γέγονεν εὐθέα, ὡς αὐτός που τάλιν ὁ προφῆτης φησὶν· ‘Ησαῖας· « Οὐδὲς εὐεσθῶν εὐθεία ἀγένετο, καὶ παρεσκευασμένη ἡ ὅδος τῶν δικαίων. » Έκ μέσου μὲν γάρ ἡ τῶν δαιμόνων ἀπήλαθη πληθύς· καὶ αὐτὸς δὲ καὶ τῆς ἀμαρτίας ὁ νόμος, καὶ τοις· νενέκρωται δὲ καὶ τῆς ἀμαρτίας ὁ νόμος, καὶ

Kαὶ δύσται πᾶσα σάρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.

(Α f. 49 b. E f. 145 b, F f. 777 b, H f. 147 b) Τεθέαται δὲ πᾶσα σάρξ τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ, δηλονότι τοῦ Πατρός· Σωτῆρα γάρ ἡμῖν πέπομφε τὸν Γίδην. Σάρκα δὲ ἐν τούτοις ὀλοκλήρως τὸν ἀνθρώπον νοητόν, καὶ πᾶν τὸ ἀνθρώπειον γένος ὑποληπτόν. — (Α f. 50, E f. 146, F 779, H f. 149) Οὕτω γάρ δύσται πᾶσα σάρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ· οὐκέτι μόνος δὲ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ πᾶσα σάρξ. ‘Ο γάρ τῶν ὅλων Σωτῆρ καὶ Κύριος, οὐ συνεσταλμένην ἔχει τὴν ἡμέρατην, οὔτε μήν ἐν διέσαστεν ἔθνος· σεσαγήνευκε δὲ μᾶλλον τὴν ὑπὲρ οὐρανὸν, ἐφώτισε τοὺς ἐσκοτισμένους· καὶ τούτο ἦν δρά τὸ διά τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας ὑμνούμενον· « Πάντα τὰ ξύνη, δσα ἐποίησας, ἔξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἐκώπιον σου, Κύριε. » Σύσωσται δὲ ὅμοι τὸ κατάλειμμα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς καὶ τούτο πάλαι προσανεφώνηκεν (sic) ὁ μέγας Μωϋσῆς, οὗτα λέγων· « Εὑφράνθητε μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. »

“Εἰλεγεν οὐρ τοῖς ἐκπορευομένοις δχλοῖς ὁ Βα-
κτιστής, κ. τ. λ.

(Α f. 51, E f. 148 b, F f. 780 b, H f. 151) Καὶ

²⁰ Isa. xl, 4; Luc. iii, 5. ²¹ Isa. xxvi, 7. ²² Psal. lxxxv, 9. ²³ Deut. xxxii, 43.

(1) Paria sere his dicuntur a Cyrillo, sed diversis verbis, in Commentario ad Isaiam, ed. Aub. t. II (nunc III), p. 550.

A mus, tanta objec̄ta difficultate? — his profectus sermo occurrit dicens: « Omnis nullis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur: et erit distorta in viam rectam, et aspera in planam; et videbit omnis caro salutare Dei ²⁰. » Sunt enim viæ nonnullæ vel etiam semitæ, minime quidem gradibiles, imo tam asperæ, ut modo saliant in montes aut tumulos, modo deorsum vergant atque in præcipitia ferantur. Hujusmodi certe viæ sus deque tendentes difficile iter efficiunt. Quod si in his demum exæquentur celsa et ardua, ²¹ expleantur autem cava et profunda, tunc in recta vertentur distorta, et in nitidos campos, ac veluti supinam viam habentes, loci asperi et prærupti transformabuntur. Hoc spiritualiter accedit per Servatoris nostri vires. Olim quippe difficilis erat evangelice viæ morumque via, quia omnium mentes mundanis cupiditatibus occupabantur. Postquam vero universalis Deus factus homo destruxit in carne peccatum, plana omnia facta sunt et gradibilia. Nihil arduum nihil præceps bene volentibus agere occurrit, sed distorta omnia in rectum conversa tramitem sunt. Ipse enim Christus facilem nobis pronamque ostendit ad pietatem viam, nihil habentem arduum aut depresso in præceps, quæ antea fuerat aspera atque difficilis. Unde omnia distorta sunt recta, ut alicubi sit similiter Isaías propheta: « Via piorum recta facta est, et paratu via justorum ²². » Sublata enim de medio est dæmonum turba; diabolus ipse una cum illis debellatus fuit: mortificata quoque peccati lex: cunctas denique nostras Servator sonat infirmitates.

C *Καὶ αὐτὸς δὲ διάβολος κατηργήθη σὺν ἐκαπάσταις τῷ μὲν δὲ Σωτῆρι λάται τὰς νόσους.*

V. 6. *Et videbit omnis caro salutare Dei.*
Vidit autem omnis caro salutare Dei, id est Patris, qui Servatorem ad nos Filium misit. Hic vero caro generaliter homo intelligendus est, imo universum hominum genus existimandum. Sic enim videbit omnis caro salutare Dei; non solus, inquam, Israel, sed caro universa. Namque omnium Servator ac Dominus haud definitam habet clementiam, neque unam salvavit gentem, sed universum orbem in suam ditionem redigit, et obtenebratos illuminavit. Atque hoc scilicet a Passimis lyra celebrabatur: « Omnes gentes quascunque fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine ²³. » Servatæque simul sunt Israelis reliquiae; quod ipsum pariter magnus prædixerat ²⁴ Moyses ita inquiens: « Latani, gentes, cum populo ejus ²⁵. »

D V. 7. *Dicebat ergo ehemilibus ad se turbis Baptista, etc.*
Nunc quidem Spiritu sancto plenus beatus Baptis

sta, non ignorabat futuros Judaicæ improbitatis adversus Christum ausus. Etenim providebat illud ei denegaturos, et venenatam linguam moventes convicium ei facturos. Hæc itaque spectans, reprehendit illos, quod etsi legem haberent sacramentum Christi prædicantem, et suadentia hoc ipsum prophetarum vaticinia, stupidis auribus fuerunt, et ad credendum Servatori omnium Christu segnis. • Quis enim vos docuit fugere a ventura ira? • Nonne inspirata divinitus Scriptura, quæ credentes Christo beatos esse ait; incredulos autem et indisciplinatos, duris et inevitabilibus obnoxios fore poenis pœnali- cit?

V. 8. *Facite ergo fructus dignos pœnitentiae.*

Pœnitentiae fructus præcipuus est fides in Christum; insuper evangelicæ vite ratio; atque omnino cuncta, quæcumque sunt peccato contraria, justitiae opera: quæ pœnitentes fructificare debent resipi- scientiae suæ convenientia. Addit etiam: « Et ne cœperitis dicere, Patrem habemus Abramum; dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamo. » Videl' quomodo sagacissime stultum illorum supercilium deprimit, iuatilemque ipsis fore demonstrat carnalem ex Abrahamo nativitatem? Nam carnis nobilitas, quid eam habentibus prosit, nisi hi paribus moribus parique ac parentes virtute fuerint? « Si quidem Abrahami filii essetis, aiebat illis Servator, opera utique Abrahami perageretis⁵¹. » Morum viteque affinitatem postulat Deus. Stultum est bonis sanctisque parentibus gloriari, et ab illorum virtute longe fieri. — Quod si hæc ita se habent, ait Iudæus, quomodo semen Abrahæ adhuc multiplicatur? Quomodo Dei ad illum promissio manebit quæ ait, fore ut 143 illius semen multiplicetur sicut astra coeli? Atqui hoc, o Iudæe, per vocationem gentium factum iri nos dicimus. Dictum enim Abrahamo fuit: « In Isaacovocabitur tibi semen, » et, « Multarum gentium patrem te constitui⁵². » Nam dictio in Isaacō denotat secundum promissionem. Ergo multarum gentium constitutus est pater, videlicet Christo credentium. De quibus alicubi voce Ezechielis Deus dixit: « Et auferam cor lapideum de carne eorum, daboque eis cor carneum ut me cognoscant, et quia ego sum Dominus⁵³. » — Ut autem magis adhuc audientibus prosit beatus Baptista, aliud addit:

κτοπάσω τὴν χαρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς τοῦ εἰδέναις αὐτοὺς ἡμᾶς, διε τὸν Κύριος. — (A. f. 52 b, H. f. 156) "Iva δὲ καὶ ἔτι μεζόσις, ὠφελῇ τοὺς ἀχροωμένους ὁ μαχάριος Βαπτιστῆς, προσεπάγει τι καὶ ἑτερον."

V. 9. *Iam enim securis ad arborum radicem posita est.*

Vel securum hoc loco appellat acutissimam iram, quam Deus Pater Iudæis intulit, propter ipsorum adversus Christum impietatem. Etenim illis, bipennis instar, impacta ira fuit. Idque nobis Zacharias

A νῦν δὲ Πυρύματος ἀγίου μεμεστωμένος ὁ μαχάριος Βαπτιστῆς, οὐκ τὴν ἡγρότησε τῆς Ἰουδαίων δυστροπίας τὰ κατὰ Χριστού τολμήματα. Προέγνω γάρ, διε ταὶ ἀπιστήσουσιν αὐτῷ, καὶ τὴν ισθόλον αὐτῶν κινήσαντες γλῶτταν, λοιδορίας βαλοῦσι. Πρὸς ἐκεῖνα τοῖνυν βλέπων, ἐλέγχει αὐτοὺς, διε ταὶ καίτοι νόμον ἔχοντες λαλοῦντα τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ προσαγορεύσας προφητῶν ἀποφερούσας εἰς τοῦτο, νωθροὶ γεγόνασι ταὶ ἀκοαῖς, καὶ ὀκνηροὶ πρὸς πίστιν τὴν ἐπὶ γε τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ. « Τίς γάρ ὑμῖν ὑπέδειξε φυγὴν ἀπὸ τῆς μελλούσης δρῆς; » Ἀρ' οὐχ ἡ θεοπνευστος Γραφὴ, τοὺς μὲν εἰς Χριστὸν πιστεύσαντας, μακάριους εἶναι λέγουσα, τοὺς γε μὴν ἀπίστους καὶ ἀμαθεῖς, σκληραῖς καὶ ἀφύκτων ὑποπεισθεῖσαί δίκαιας προσαγγέλλουσα;

B Ποιήσατε οὖν χαρκοὺς ἀξίους τῆς μεταρολας.

(A. f. 51 b, E. f. 150, F. f. 781, H. f. 153) « Ε[στὶ] καρπὸς μετανοίας, προηγουμένως μὲν, ἡ εἰς Χριστὸν πίστις· πρὸς δὲ τοῦτῳ, καὶ ἡ εὐαγγελικὴ πολιτεία· καὶ ἀπλῶς τὰ ἀντικείμενα τῇ ἀμαρτίᾳ ἔργα τῆς δικαιοσύνης, ἀπερὸς μετανοῶν καρποφορεῖν ὑφελεῖ ἄξια τῆς μετανοίας. Ἐπῆγαγε δέ· « Μή ἀρέσει λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχομεν Ἀβραὰμ· λέγω γάρ ὑμῖν διε τὸν δύναται δ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἔγειραι τέκνα τῷ Ἀβραὰμ. » — E. f. 150 b, F. f. 781 b.) Ὁρδὸς ὅπως εὐτεχνεύστατα λίσαν τὴν ἀσύνετον ἀετῶν ὑφὲν ταπεινότερον, καὶ δουστελτὸς εἰς δηνησιν αὐτοῖς φαίνει τὸ ἐξ Ἀβραὰμ γενέθλαι κατὰ τὴν σάρκα; Τί γάρ ἡ σαρκὸς εὐγένεια τοὺς ἔχοντας ὥφελει, εἰ μὴ διὰ τῶν ὁμοίων ἔρχοιντο σκουδασμάτων, καὶ τῆς τῶν τεκόντων ἀρετῆς κατόπιν; Εἰ γάρ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ ἦτε, φησὶ πρὸς αὐτοὺς δ Σωτῆρ, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ἐποιεῖτε δικαίως. » Τὴν ἐν ἡδεῖ καὶ τρόποις συγγένειαν ζητεῖ δ Θεός. Μάταιον ἀν τὸ προγόνοις ἐπαυχεῖν ἀγίοις καὶ ἀγαθοῖς, ἀπολιμπάνεσθαι δὲ μαχρὰν τῆς ἐκείνων ἀρετῆς. — (A. f. 52, E. f. 151 b, F. f. 783, H. f. 153) « Άλλ' εἰ τοῦτα οὖτας ἔχει, φησὶν δ Ἰουδαῖος, πῶς έτι τὸ στέρμα Ἀβραὰμ πληθύνεται, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελία σωθῆσεται, ἡ φάσκουσα πληθυνεῖν αὐτοὺς τὸ στέρμα ώς τὰ διστρα τοῦ οὐρανοῦ; Διὰ τῆς τῶν ἔθνῶν κλήσεως, ὡς Ἰουδαῖος εἰρηται γάρ πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀβραὰμ, διε τὸν Ισαάκ κληθῆσεται σογιασέρμα· » καὶ, διε τὸν Πατέρα πολλῶν ἔθνῶν τέθεικα σε·» δηλοὶ δὲ τὸ, « ἐν Ἰσαάκ, » τὸ κατ' ἐπαγγελίαν. Οὐκοῦν πατήρ τέθειται πολλῶν ἔθνῶν, τῶν διὰ πίστεως δηλονότι τῆς ἐν Χριστῷ· καὶ περὶ αὐτῶν ἔργη που Θεός, καὶ διὰ φωνῆς τοῦ Ιεζεκιήλ· « Καὶ εφράξαντα τὴν χαρδίαν αὐτῶν, καὶ δύσια αὐτοῖς χαρδίαν σαρκίνην,

D "Ηδη δέ καὶ η ἀξίη πρὸς τὴν βίλαν τῶν δέρδρων κεῖται.

(A. f. 52 b, H. f. 156) « Η ἀξίηνην ἐν τούτοις δυομάζει τὴν τομωτάτην δργήν, ἵνα τοῖς Ἰουδαίοις ἐπιτηγκεῖν δ Θεός καὶ Πατήρ, τῆς εἰς Χριστὸν δυσθελεῖς, ἔνεκα· ἐπενήνεκται γάρ αὐτοῖς ὡς πελεκος,

⁵¹ Joan. viii, 39 ⁵² Gen. xi, 12. ⁵³ Ezech. xi, 19.

η δργή. Καὶ τοῦτο ἡμῖν ὁ προφῆτης Ζαχαρίας φα-
νερὸν ἐποίει, λέγων · « Ἐσται ὁ κοπετὸς τῆς Τε-
ρουσαλήμ ὡς κοπετὸς ρῶνος ἐν πεδίῳ ἐκκοπομέ-
νου. » Ἐφη̄ δὲ καὶ Ἱερεμίας, ὡς πρὸς αὐτὴν·
« Ἐλαῖαν ὥραλαν εὐσκιον τῷ εἰδεῖ ἔκάλεσε Κύριος
τὸ δυνομά σου· εἰς φωνὴν περιτομῆς αὐτῆς ἀνήψη
πῦρ ἐπ' αὐτὴν· μεγάλη ἡ θλῖψις ἐπ' αὐτὴν, ἡχρεώ-
θησαν οἱ κλάδοις αὐτῆς, καὶ Κύριος τῶν δυνάμεων
ὁ καταφυτεύσας σε, ἔκλησεν ἐπὶ σὲ κακά. » Εἰς
τοῦτο λήψῃ καὶ τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις περὶ τῆς
συκῆς παραβολὴν. Οὐκοῦν ὡς ἀκρόπον καὶ οὐκ εὐ-
γενές ἔτι φυτὸν ἐξεκόπη παρὰ Θεοῦ· πλὴν οὐκ εἰς
τὴν βίζαν τὴν ἀξίνην τεθεὶσθαι φησιν, ἀλλὰ πρὸς
τὴν βίζαν, τουτέστιν ἔγγις τῆς βίζης. Ἐξεκόπησαν
γάρ οἱ κλάδοι, καὶ οὐκ ἐκ βίζης αὐτῆς ἀνεῳθρεύθη
τὸ φυτόν· σέσωσται γάρ τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ, R
καὶ οὐχ δλόβιζος ἀπώλαν.

Καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ δλοι.

(Α f. 53, Η f. 157 b) Τρία τάγματα εἰσήγαγε
Λουκᾶς ὁ μακάριος, πυνθανόμενα τοῦ Ἰωάννου,
δχλους, τελώνας, στρατιώτας τὸ τρίτον· καθάπερ δέ
τις ἀποστόλους ἵστρος ἐκάστη τῶν παθῶν τὸ πρόσφο-
ρον τε καὶ εἰκός ἐπιφέρει βοήθημα, οὗτως καὶ ὁ
Βαπτιστής ἐκάστη τῶν ἐπιτηδευμάτων τὸν ἐπωφελῆ
καὶ πρέποντα λόγον ἐδίδου· τοῖς μὲν δχλοῖς βαδίζου-
σιν εἰς μετάνοιαν, φιλαλλτήλω φρονήματα κεχρῆσθαι
κελεύων· τελώναις δὲ, τὴν εἰς ἀκαθέκτους πλοενξίας
ἀποκλείων ἐδίδου· τοῖς γε μῆρη στρατιώταις τὸ μηδένα
διατελεῖν, πανσύρφων ἐπιφωνῶν, ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς
ἀψινθίοις.

Προσδοκῶντος δὲ τοῦ λαοῦ, καὶ διαλογικομ-
τῶν πάντων ἐτοιμάζεις αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάν-
νου, κ. τ. λ.

(Α f. 53 b, Ε f. 155, Φ f. 786, Η f. 159) Οὗτος
ἡν ἀξιάγαστος καὶ μέγας ὁ Ζαχαρίου παῖς, ὡς εἰς
τοῦτο ὑπονοίας ἀλθεῖν τοὺς τῶν Ἰουδαίων δῆμους,
μή δρα πως αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, δὲ καὶ διὰ τῆς
τοῦ νόμου σκιᾶς γραφόμενος, καὶ διὰ προφητῶν ἀγίων
προκεκηρυγμένος. Ἐπειδὴ δὲ διπαξεὶς εἰς τοῦτο ὑπο-
νοίας προήθιστον τινες, ἀποκείρεις ὑποκίλαν, Δεσποτί-
κοις ἀξιώμασι ὡς οἰκεῖης παραχωρῶν· ἀμέτρητον
γάρ τὸ μιαρεῖν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Καὶ που ταῦτα
λέγοντα τὸν ἱερὸν εὐρήσομεν Βαπτιστὴν ἐν τῇ κατά-
τον Ἰωάννην εὐαγγελικῇ συγγραφῇ· Ἐψη γάρ οὗτως·
· Αὗτοι ὑμεῖς μαρτυρεῖτε, δτεὶ εἰπον ὡς οὐκ εἰμὶ δ
ἐκεῖνου. »

Ἀπεκρίνατο δὲ Ἰωάννης ἀπαντοῦσας λέγων· Εγὼ D
μέντοι θύματι βαπτίζω ὑμᾶς, κ. τ. λ.

(Α f. 53 b, Ε f. 155, Φ f. 786, Η f. 159 b) Ἀπο-
φήνας τοῖν ταῦτα οὐκ δυτα Χριστὸν, ἐπιφέρει
λοιπὸν ἀποδεῖξεις, δι' ὃν ἔτι μαθεῖν, ὡς ἀμέτρητον
τι μεταξὺ διαφαίνεται Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, δούλου
καὶ Δεσπότου, τοῦ προθαδίοντος οἰκεῖων, καὶ τοῦ
Θεοπρεπῶν ἀναλάμποντος· εἰπερ ὑπάρχων τοσοῦτος
εἰς ἀρετὴν ὁ μακάριος Βαπτιστής, οὐκ ἀξιον ἐαυτὸν
εἶναι φησιν, οὐδὲ δύον εἰπεῖν τοῦ ἀποδίγειν τῶν
ὑποδοπιάτων αὐτοῦ. Εἴτα τούτοις ἐτέραν ἀπόδειξιν

A prophet patescibat dicens: « Erit planctus Jerusa-
lemit sicut planctus malogranati in agro succisi ». Ait
pariter ceu civitatem eamdem alloquens Jeremias :
« Oleam pulchram, bene opaca specie, appellavit
Dominus nomen tuum; ad vocem circumcidionis ejus
accensus est ignis super eam; magna tribulatio super
te; inutiles facti sunt rami ejus; et Dominus qui plan-
tavit te, locutus est super te mala ». Hunc sensum
in Evangelis quoque habere reputabis siculneas
parabolam, quae infructuosa inalius generis arbor
succisa fuit. Veruntamen non in radice defixam alt
securiū, sed positam ad radicem, id est prope radi-
cem. Nam rami quidem decisi fuerunt, non tamen
radicitus effossa arbor: quippe reliquia conservata
sunt Israelis non ipse funditus periit.

V. 10. *Ei interrogabant eum turbæ.*

Tres hominum ordines introduxit beatus Lucas
Joannem interrogantes, populum, publicanos, ter-
tioque loco milites. Sicut autem sapiens medicus uni-
cuique morbo congruum ac probabile remedium
affert, 144 sic etiam Baptista singularum profes-
sionum hominibus utile atque conveniens dabat
consilium: nempe populum ad pénitentiam acceden-
tem, mutuam charitatem sovare jubet: publicanis
quominus iniucas exactiones exerceant, interdictit:
denique milites ne quemquam vexent, apitissime ad-
hortatur, sed ut victu suo contenti sint.

C V. 15. *Populo autem exspectatione suspenso, et cogitabilibus omnibus in cordibus suis de Joanne, etc.*

Adeo admirandus magnusque erat Zachariæ filius,
ut eum populus Judæorum suspicaretur fortasse
esse Christum illum, quem legis umbra delineaverat,
et prophetæ sancti prædixerant. Quia igitur in hanc
nonnulli suspicionem veuerant, eam ipse præcidit,
Dominicali dignitatī tanquam famulus cedens. Di-
stant enim immensum a Deo homines. Quod ipsum
dici comperiemus a sacro Baptista in evangelica
Joannis historia, ubi sic ait: « Vos ipsi testimonium
mihi perhibetis quod dixerim, Non sum ego Christus,
sed quia missus sum ante illum ». »

D V. 16. *Respondit Joannes dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo vos, etc.*

Cum itaque declarasset se non esse Christum,
profert deinde argumenta, ex quibus discere licet
distare immanitera Deo homines, a famulo Dominum,
ab eo qui serviliter præsit, illum qui digna Deo ma-
jestate reluet; siquidem cum tanta pollet virtute
beatus Baptista, haud se dignum sit calceos ejus,
ut dici solet, attingere. Deinde aliud quoque argu-
mentum profert: « Equidem vos aqua baptizo, ille
autem vos in Spiritu sancto baptizabit et igne. »

⁴⁸ Zach. xii, 1. ⁴⁹ Jerem. xi, 16, 17. ⁵⁰ Joan. iii, 28.

Unius quippe proprium est superstantis omnia substantiae, ut Spiritum sanctum possit aliquibus immittere, et divinæ substantiæ eos qui ad ipsam accedunt participes facere. Porro haec Christo inest facultas: non quod eam aliunde acceperit aut participaverit, sed ex suapte natura ac substantialiter. Etenim in Spiritu sancto baptizat. Quamobrem humanatum Verbum, Deus **145** utique est fructusque substantiae Dei Patris. Jam vero postea etiam quam factus est homo, id ipsum agebat, quia unus est Filius cum unita sibi ineffabiliter et incomprehensibiliter carne. Et quidem cum antea dixisset beatus Baptista, Non sum dignus calceamentorum sphærulam dissolvere (sic enim appellant calcei extremitatem, quæ in acutum desinit, cuiusmodi gestare barbari solent), statim addidit: « Hic vox baptizabit in Spiritu sancto et igne; » et pedes scilicet habens et calceos. Neque enim quisquam sana mente praeditus dieet, Verbum nondum incarnatum, neque adhuc apud nos versans, pedes et calceos habuisse. Sed quia eum Verbum factum est homo, deitatem suam non amisit, ideo tunc etiam Deo digna operabatur, Spiritum tribuens creditibus in eum. Idem quippe Deus simul erat et homo.

Sed dicet aliquis: Imo potius Verbum Deo digna faciebat per hominem de stirpe Davidis ortum. At qui haec tibi dicenti nos opponemus Joannis verba, qui alicubi ait Iudeis: « Venit post me vir, qui ante me factus est, quia prior me erat, et ego illum nesciebam. Sed qui misit me aqua baptizare, ipse mihi dixit: Super quem videris descendenter Spiritum sanctum, supraquæ cum manente, hic est qui baptizat in Spiritu sancto; et ego vidi, et testimoniū perhibui quod ipse Dei Filius sit ». En manifeste, quem virum dixit, eum ante se factum affirmat, et sibi esse priorem, divinitus nempe præexistentem, prout a Christo ipso Judaicæ turbæ dictum fuit: « Antequam Abraham fieret, ego sum ». Præterea mox dicit descendisse in ipsum de cœlo Spiritum. Num forte in simplex incorporeumque adhuc Dei Verbum descendisse aiunt Spiritum sanctum, et Spiritus sancti datorem, Spiritum proprium participare affirmant? Quid si illud potius asserunt, eum in humanitatem suam Spiritum sanctum recepisse, baptizasse vero divinitus in sancto Spiritu; eundemque unum **146** esse solumque et vere Patris Dei Filium, ut idem testatur Baptista? Sed alia quoque explicatio preferenda est. Fortasse cum Spiritus vocabulo, ignis mentionem copulavit Baptista, non ut omnes nos baptizandos fore igne per Christum affirmaret, sed ut vivificam Spiritus operationem, ignis vocabulo significaret. Nam pro diversa in subjecta re operatione, diversas sumit unus Spiritus appellations. Unoxemque, ἐνεργειας, διαφόρους λαμδάνει: τὸ ἐν Πνεύματι, τὰς προσηγορίας.

^a Joan. i, 27 seqq. ^b Joan. viii, 58.

εὐθὺς ἐπιφέρει. « Ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ὑδεῖ, ἔκεινος δὲ ὑμᾶς βαπτίζει ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ. Μόνης γάρ καὶ θύκως ἔργον ἔστι τῆς πάντας ὑπερχειρόνης οὐσίας, τὸ ἐνιέναι δύνασθαι τιστὸν Πνεύμα τὸ ἄγιον, καὶ θείας φύσεως κοινωνοῦς ἀποφανεῖν τοὺς προσιόντας αὐτῇ. ἐνυπάρχει δὲ τοῦτο, ὃ κατὰ λῆψιν καὶ μέθεξιν τὴν παρ' ἑτέρου τινὸς, ἃντας οἰκοθεν καὶ οὐσιωδῶς τῷ Χριστῷ· βαπτίζει γάρ την ἀγίῳ Πνεύματι. Θεὸς οὖν ἄρα ἔστι, καὶ καρπὸς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος. ἀλλ' ἔδρα τούτῳ καὶ ὅτε γέγονεν ἀνθρωπός, εἰς ὃν Υἱὸς μετὰ τῆς ἀρθρίτως τε καὶ ἀπερινοήτως ἐκαθίστης αὐτῷ σαρκός. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Βαπτιστής προειπών, « Οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα λύσω τὸν σφαιρατῆρα τῶν ὑποδημάτων (οὕτω δὲ εἰλθασί λέγειν τὸ δάκρυν τοῦ ὑποδήματος, τὸ εἰς ὅδην λῆγον· τοιούτους γάρ χρῶνται οἱ βάρβαροι), προσεπήνεγκεν εὑόντας· « Οὗτος ὑμᾶς βαπτίζει ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ· καὶ πόδας δηλονότι καὶ ὑποδήματα ἔχων. Οὐ γάρ τοι φαίη τις διὸ, εἴγε νοῦν ἔχοι, ὡς σαρκὸς ὃν ὁ Λόγος, καὶ οὐπα γενόμενος καθ' ἡμές, πόδας εἴχει καὶ ὑποδήματα· ἀλλ' ὅτε γέγονεν ἀνθρωπός, ἐπειδὴ τὸ εἶναι Θεὸς οὐκ ἀπώλεσεν, ἐνήργηκε πάλιν καὶ οὕτω θεοπρεπῶς, τὸ Πνεύμα διδόντος πιστεύσουσαν εἰς αὐτόν· ἤνγαρ δὲ ταῦτα Θεός τε τὸ δόμον καὶ ἀνθρωπός ὁ αὐτός.

Ἄλλα, Ναὶ, φησὶν, ἐνήργηκεν ὁ Λόγος τὰ θεοπρεπῆ διὰ τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ. Οὔκοιν ἀντεροῦμεν τοι ταῦτα λέγοντες, τοῦ Ἱωάννου τὰ φήματα· ἐγίγνεται γάρ που πρὸς Ἰουδαίους· « Ὁπίσσω μου ἔρχεται ἀνήρ, δεὶς ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτος μου, κάγδὺ οὐκ ἔδειν αὐτόν· ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζει ἐν ὑδατι, αὐτός μοι εἴπεν· Ἐφ' ὃν ἀνὴρ τίσσει τὸν πνεύματος, καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, οὕτως ἔστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἀγίῳ· κάγδὺ ἐώρακα καὶ μαρτύρηκα ὅτι οὗτός ἔστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Ἰλλὰ δὲ, σαφῶς ἀνδρα λέγων, πρὸς αὐτοὺς γενέσθαι φησί, καὶ εἰναι πρῶτον αὐτοῦ, προϋπάρχοντα δηλονότι βεβαῖος, κατά γε τὸ παρ' αὐτοῦ σαφῶς εἰρημένον τὸν Ἰουδαίων δῆμοις· « Ἀμήτην λέγω ὑμῖν, πρὸς Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι· » εἴτα πρὸς τούτους καὶ καταβηναὶ φησὶν ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεύμα ἐξ οὐρανοῦ· Ἀρέπι πρὸς γυμνὸν καὶ δισαρχὸν ἔστι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καταβηναὶ φασι τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον, καὶ τὸν τοῦ Πνεύματος χορηγὸν, τοῦ Ιδίου Πνεύματος μέτοχον ἀποφανούσιν; Η μᾶλλον ἐκεῖνό φασιν, ὅτι τὸ Πνεύμα λαβῶν ἀνθρωπίνως, βαπτίζει θεῖκῶς ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, καὶ ἔστιν αὐτὸς δὲ εἰς τε καὶ μόνος, καὶ ἀνθρώπως Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡς αὐτὸς μεμαρτυρηκεν ὁ μακάριος Βαπτιστής; (Α. f. 54 b, Ε. f. 157, Η. f. 788, Η. f. 162) Πρητέρον καὶ οὕτως· Τάχα δὲ τῇ τοῦ Πνεύματος σημασίᾳ, τὴν τοῦ πυρὸς συνέδεσεν ὁ μακάριος Βαπτιστής, οὐκ ἐν πυρὶ πάντας βαπτίζεισθαι λέγων ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν τὴν ζωαποιὸν διὰ τῆς τοῦ πυρὸς σημασίας σημαίνων· ἐκ γάρ τῆς διαφόρου περὶ τὸ Πνεύμα τὰς προσηγορίας.

Διαταθείσι τὴν ἄλωρα αὐτοῦ.

(Α. f. 56, Ε. f. 158 b, F. f. 789, Η. f. 168) Τόδος δὲ φησιν δὲ μακάριος Βαπτιστής, Χριστῷ διαφέρειν ως Δεσπότῃ τὴν διώνα· τούτῳ γάρ σημαίνει τὸ αὐτοῦ (1). Οὕτω γάρ αὐτὴν καθαίρει, διαστάξ καὶ διαχρίνων ἀπὸ τοῦ σίτου τὸ ἀχυρόν. Διανομέα τε καὶ ολεῖται σημάντορα τῶν ἔκστον πρεπόντων, δρθῆσθαι λέγει, ως τὸν μὲν δίκαιον τε καὶ ἀγαθὸν, σίτου δίκαιη ταῖς οὐρανίαις εἰσκομίζειν αὐλαῖς, πυρὸς δὲ ποιεῖσθαι τροφὴν, ἀχύρου τρόπον ἀποτιναχθέντας τὸν διδίκον. Ὁ μὲν γάρ σίτος, φησι, εἰς ἀποθήκην εἰσκομίζεται, τουτέστιν ἀσφαλείας ἀξιούται τῆς παρὰ Θεοῦ, φειδοῦς τε καὶ φυλακῆς καὶ ἀγάπης· τὸ γε μήν ἀχυρὸν ως ἀχρηστὸς ὅλη, πυρὶ δαπανᾶται (2). — (Α. f. 56 b, Ε. f. 158 b, F. f. 789 b, Η. f. 168 b) «Ἄκουε δὲ τὶ καὶ διὰ Ἱερεμίου φησὶν δὲ Θεός, σύγχρισιν προφητῶν καὶ φευδοπροφητῶν ποιούμενος· «Τί τὸ ἀχυρόν πρὸς τὸν σίτον; » ἡγουν τὴν κουφολογίαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ὁ μὲν γάρ παρὰ Θεοῦ λόγος τροφιμωτάτην ἔχει τὴν δύναμιν· δὲ τῶν ἀνοσίων φευδοδιασκάλων, ὑδεμίαν τοῖς ἀκρωμάνεις ἐμποιεῖ τὴν δύνασιν (3).

Ἐγένετο δὲ ἐτῷ βαπτισθῆναι ἀπαυτα τὸν λαόν, καὶ Ἰησοῦ βαπτισθέντος καὶ προσευχούμενον, ἀπερχθῆναι τὸν οὐρανόν.

(Ε. f. 163, F. f. 793) Βαπτίζεται δὲ δὲ Ἰησοῦς εὐδογῶν τὰ διδάστα καὶ καθαίρων αὐτὰ ὑπὲρ ἡμῶν. Ἀγιος γάρ ἐστιν ἀγίων δὲ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος· καὶ οὐκ ἀν αὐτῇ ἐδεήθη τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, οὐδὲ ἀφέσεως ἀμαρτιῶν τυχεῖν, ὥσπερ ἡμεῖς κερδαλνομεν δι' αὐτοῦ· ἐκ τοῦ πληρῶματος γάρ αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἀλάδομεν. Ἐκπορεύεται μὲν γάρ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· ἐστι δὲ καὶ Ιδίον τοῦ Γενοῦ. Καὶ γοῦν εἱργται πλεισταχοῦ Πνεῦμα Χριστοῦ, τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορευόμενον Πνεῦμα· καὶ μαρτυρήσει λέγων δὲ Παῦλος, ποτὲ μέν· «Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα Χριστοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὐτος οὐκ ἐστιν αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν· «Οὐτὶ δὲ ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν δὲ Θεός τὸ Πνεῦμα τοῦ Γενοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν κράδον· Ἄβδε δὲ Πατήρ. » Οὐκοῦν ἐκπορεύεται μὲν, ως ἔφην, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, χορηγεῖ δὲ αὐτὸν τῇ κτίσει καὶ δίδωσι τοῖς ἀξίοις ως φύσει τε καὶ ἀληθῶς Γένος, δὲ μονογενῆς αὐτοῦ Λόγος, καὶ ταῖς τοῦ Πατρὸς ἀξιώμασι διαπέπτων. Καὶ γοῦν ἐφασκεν·

¹⁰ Jerem. xxiii, 28. ¹¹ Joan. i, 16. ¹² Rom. viii, 9. ¹³ Galat. iv, 6. ¹⁴ Joan. xvi, 15.

(1) Hoc loco divus Thomas in Catena habet Latinum aliud fragmentum. « CIRILLUS. Per hoc autem quod subiit: et permundabit aream suam; designat Baptista Ecclesiam pertinere ad Christum quasi ad Dominum. »

(2) Plus aliquid legebat D. Thomas in Catena. « CIRILLUS. At paleas lentes et inanes signant, et quolibet vento peccati ventilatos et volubiles. »

(3) Ad v. 19 seqq., ubi Lucas meminit Herodis Baptistam carceri iradentis, anonymous quidam interpres in codice B. f. 39 b, hæc auctorat: « Ο μαχάριος Κύριλλος τοῦ Ἡρώδου τὴν ἐρμηνείαν οὐκ ἐπεμνήθη. Οἶμαι δὲ καὶ ἐγώ ὅτι περιττῶς ὡδὸς κεῖται. Εἰ γάρ ἐνεκλείσθη δὲ Ἰωάννης, πώς ἐδάπτιζεν; Οὐ γάρ τοι μεν αὐτὸν ἐγχλεισθέντα καὶ ἀπολυθέντα, καὶ

PATREL. GR. LXXII.

A V. 17. *Purgabit aream suam.*

Ecce autem sit Baptista, a Christo utpote Domino differre aream, id enim significat suam. Sic autem illam purgat, separando scilicet et discernendo a tritico paleam: sequi futurum dicit distributori ac veluti assignatorum sortis cuique debet; ita ut justus quidem ac bonus, tritici instar, colestibus ecellis inferioratur; Namque autem esca sit, palea instar excessus homo iniquus. Nam triticum, inquit, in horrea convehitur, id est Detinela dignum habetur, venia, custodia et charitate: at palea velut inutilis materia igne consumitur. Audi quid etiam per Jeremiam Deus dicat, prophetas cum pseudoprophetis contendens: « Quid palea ad utilitatem? » nempe vanitas ad veritatem. B Etenim Dei sermo nutrientem apprime vinum habet; implorium vero pseudomagistrorum sermo cum fragillissimus acerosusque sit, nullam audientibus consert utilitatem.

147 V. 21. *Contigit autem, cum baptizaretur universus populus, et Iesu baptizato et orante, ut aperiretur celum.*

Baptizatur Jesus benedicens aquis, easque nostri causa purificans. Sanctum enim sanctorum est unigenitum Dei Verbum. Certe Jesus sancto baptismate non indigebat, neque remissionem peccatorum consequi, quam nos per ipsum lucramur: nam nos ex plenitudine ejus cuncti accepimus¹¹. Et procedit quidem de Deo Patre sanctus Spiritus, nihilominus Filii quoque proprius est. Sæpiusque enim dictus est Spiritus Christi, is qui de Patre Deo procedit Spiritus. Testis aderit Paulus, scilicet quidem: « Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. Quod si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus¹². » Et rursus: « Quia vero filii estis, misit Deus Spiritum Filii (sui) in corda vestra claimantem: Abba, Pater¹³. » Ergo procedit quidem, ut dixi, de Deo Patre Spiritus sanctus, verum tamen ipsum suppeditat creaturæ, dignisque dat naturalis verusque Filius, unigenitum Dei Verbum, Patris gloria eternatum. Quamobrem etiam aiebat: « Cum ita quæ habet Pater, mea sunt¹⁴. » Cur itaque

αὐθις ἐγχλεισθέντα καὶ τελειωθέντα. Bentus Cyrillus Herodis in explanatione non meminit. Reapse et ego herodis, ex abundantia hic ponit. Nam si Joannes jam in vinculis fuisset, quomodo nunc baptizaret? Neque enim nobis constat illum in vincula conjectum, postea liberatum; rursusque carcere conclusum, et necatum. Videmus ergo ab anonymo testimonium præberi commentario Cyrilli in Lucam. Videmus item Cyrillum reapse nullam hic facere Herodis mentionem. Ceteroqui ad captum Joannem quod attinet, satis erit hic docti Calmeti adnotacionem ascribere: Hoc nonnisi multo post contigit, uti cæteri evangelistæ narrant. Visum autem est Lucæ hic omnia describere quæ ad Joannem spectunt, antequam ad reliqua gradum faciat.

Unius quippe proprium est superstantis omnia substantiae, ut Spiritum sanctum possit aliquibus immittere, et divinæ substantiae eos qui ad ipsam accedunt participes facere. Porro hæc Christo inest facultas: non quod eam aliunde acceperit aut participaverit, sed ex suape natura ac substantialiter. Etenim is in Spiritu sancto baptizat. Quamobrem humanatum Verbum, Deus **145 utique est fructusque substantiae Dei Patris. Jam vero postea etiam quam factus est homo, id ipsum agebat, quia unus est Filius cum unita sibi ineffabiliter et incomprehensibiliter carne. Et quidem cum antea dixisset beatus Baptista, Non sum dignus calceamentorum sphærulam dissolvere (sic enim appellant calcei extremitatem, quæ in acutum desinunt, cuiusmodi gestare barbari solent), statim addidit: « Hic vos baptizabit in Spiritu sancto et igne; » et pedes scilicet habens et calceos. Neque enim quisquam sana mente prædictus dieet, Verbum nondum incarnatum, neque adhuc apud nos versans, pedes et calceos habuisse. Sed quia eum Verbum factum est homo, deitatem suam non amisit, ideo tunc etiam Deo digna operabatur, Spiritum tribuens creditibus in eum. Idem quippe Deus simul erat et homo.**

Sed dicet aliquis : Imo potius Verbum Deo digna faciebat per hominem de stirpe Davidis ortum. At qui hæc tibi dicent nos opponemus Joannis verba, qui alicubi ait Judeis : « Venit post me vir, qui ante me factus est, quia prior me erat, et ego illum nesciebam. Sed qui misit me aqua baptizare, ipse mihi dixit : Super quem videris descendenter Spiritum sanctum, supraque eum manentem, hic est qui baptizat in Spiritu sancto ; et ego vidi, et testimonium porribui quod ipse Dei Filius sit ». En manifeste, quem virum dixit, eum ante se factum affirmat, et sibi esse priorem, divinitus nempe præexistentem, prout a Christo ipso Judaicæ turbae dictum fuit : « Antequam Abraham fieret, ego sum ». Præterea mox dicit descendisse in ipsum de cœlo Spiritum. Num forte in simplex incorporeumque adhuc Dei Verbum descendisse aiunt Spiritum sanctum, et Spiritus sancti datorem. Spiritum proprium participare affirmant? Quid nisi illud potius asserunt, eum in humanitatem suam Spiritum sanctum recipisse, baptizasse vero divinitus in sancto Spiritu; eumdemque unum **146** esse solumque et vere Patris Dei Filium, ut idem testatur Baptista? Sed alia quoque explicatio proferenda est. Fortasse cum Spiritus vocabulo, ignis mentionem copulavit Baptista, non ut omnes nos baptizandos fore igne per Christum affirmaret, sed ut vivificam Spiritus operationem, ignis vocabulo significaret. Nam pro diversa in subjecta re operatione, diversas sumit unus Spiritus appellations. Οὐ ποκεῖμενος ἐπεργετας, διαφέρους λαμβάνει τὸ ἐν

Α εὐθὺς ἐπιφέρει· «Ἐγώ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ὑδεῖ,
ἐκεῖνος δὲ ὑμᾶς βαπτίζει ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ.
Μόνης γάρ καὶ θικῶς ἔργον ἔστι τῆς πάντας ὑπερ-
κειμένης οὐσίας, τὸ δύνασθαι τινὰ τὸ Πνεῦμα
τὸ ἄγιον, καὶ θείας φύσεως κοινωνούς ἀποφανεῖν
τοὺς προσιόντας αὐτῇ· ἐνυπάρχει δὲ τοῦτο, ὡς
κατὰ λήψιν καὶ μέθεξιν τὴν παρ' ἑτέρου τινὸς, ἀλλ'
οἰκοδεν καὶ οὐσιαδῶς τῷ Χριστῷ· βαπτίζει γάρ τοι
ἀγίῳ Πνεύματι. Θεὸς οὖν ἔργα ἔστι, καὶ καρπὸς τῆς
οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δὲ ένανθρωπήσας Λόγος
ἀλλ' ἔργα τοῦτο καὶ δτε γέγονεν ἀνθρωπος. εἴτε
Τίος μετὰ τῆς ἀρρότητας τε καὶ ἀπερινοήτης ἐν
στῆς αὐτῷ σαρκός. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Βαπτιστός
προειπών, «Οὐκ εἰμι ἀξιος, ἵνα λύσω τὸν σρα-
τῆρα τῶν ὑποδημάτων (οὗτα δὲ εἰλθασι λέγεται);
Β ἀκρον τοῦ ὑποδήματος, τὸ εἰς δέξιν λήγον τοιούτοις
γάρ χρωνται οι βάρβαροι), προσεπήνεγκεν εἰς τούτους;
«Οὐτος ὑμᾶς βαπτίζει ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ,
καὶ πόδας δηλονότι καὶ ὑποδήματα ἔχων. Οὐτοί τοι
τοι φαίη τις διν, εἴγε νοῦν ἔχοι, ὡς δασαρκος, ἢ γέρας
Λόγος, καὶ οὐπω γενόμενος καθ' ἡμᾶς, πόδες εἰς τούτους
καὶ ὑποδήματα· ἀλλ' δτε γέγονεν ἀνθρωπος, εἰς τούτους
τὸ εἶναι Θεὸς οὐκ ἀπώλεσεν, ἐνήργηκε πάντα τὸ βα-
οῦτα θεοπρεπῶς, τὸ Πνεῦμα διδόντος τοῖς πιστοῖς εἰς τούτους
εἰς αὐτόν· ἦν γάρ ἐν ταῦτῷ Θεός τε ὁ δόμος τούτου οὐ
Θρωπος ὁ αὐτός.

A Ἀλλά, Να!, φησιν, ἐνήργηκεν ὁ Λόγος τὰ διὰ τοῦ ἑκατέρου πατέρα πατέρων τούς ταῦτα λέγοντι, τοῦ Ἰωάννου τὰ βίβλην τῆς τοῦ γάρ που πρὸς Ἰουδαίους· « Όπισθι μαρτυρεῖς, ἀνὴρ, δεὶς ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτον κάγω οὐκ ἔδειν αὐτὸν· ἀλλ' ὁ πέμψας με ἔπειτα ἐν ὕδατι, αὐτὸς μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἀνὴρ ἔρχεται τὸν τὸ Πνεῦμα, καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, σηματίζειν τὸν πατέρα τὸν Πνεῦματι ἀγῶνα· κάγὼ ἔώρασμαι πατέρα τοῦ Ιησοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ Πατέρα, σαφῶς ἀνδρα λέγων, πρὸς αὐτοὺς γενέσθαι εἰς τὸν πατέρα τοῦ Πνεύματος· καὶ εἰς τὸν πατέρα τοῦ Σαρών εἰς τὸν Ιουδαίων δῆμοις· « Ἀμήν λέγω ὑμῖν, προγενέσθαι, ἐγώ εἰμι· » εἴτα πρὸς τοὺς θηραίους φησιν ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ· ἐπὶ γυμνὸν καὶ δασαρχὸν ἔτι τὸν τοῦ Θεοῦ ταῦθινα φασι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ ματος; χορηγὸν, τοῦ ιδίου Πνεύματος φαίνουσιν; **B** Ή μᾶλλον ἐκεῖνό φασιν, λαβῶν ἀνθρωπίνως, βαπτίζει θεῖκῶς ματις, καὶ ἔστιν αὐτὸς δὲ εἰς τε καὶ μόνον θῶν Υἱὸν; τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρας, ὡς αὐτῷ πρηκεν διακάριος Βαπτιστής; (**A** f. 788, **B** f. 162) Ψητέον καὶ οὕτω τοῦ Πνεύματος σημασίᾳ, τὴν τοῦ πατέρα διακάριος Βαπτιστής, οὐκ ἐν πυρὶ σθήσεσθαι λέγων ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν τὴν ζωοποιὸν διασημαστας σημαίνων· ἐκ γάρ τῆς δια-

⁴⁸ Joan. i, 27 seqq. ⁴⁹ Joan. viii, 58.

μιαροθεριτήν αὐλωρά αὐτοῦ.
(A. I. 56, E. I. 158 b. B. 1)

(Α Ι. 56, ΕΓ. 158 b, ΦΙ. 789, ΗΓ. 168) Ύδων
φησιν δὲ μακάριος Βαπτιστής, Χριστῷ διαφέρειν
Δεσπότη τὴν ἀλωνα· τούτῳ γάρ σημαίνει τὸ αὐτόν.
(1). Οὗτον γάρ αὐτὴν καθαίρει, διαστάζει καὶ διε-
κονταντορά τῶν ἔκστατη πρεποντῶν, δρθῆσε-
λέγει, ὡς τὸν μὲν δίκαιον τε καὶ ἀγαθὸν, σι-
ληνα ταῖς οὐρανίαις εἰσκομίζειν αὐλαῖς, πυρὸς
μετεῖσθαι τροφήν, ἀχύρου τρόπον ἀποτιναχθέντα
ίσχον. Ό μὲν γάρ σίτος, φῆσι, εἰς ἀποθήκην
ἴστεται, τουτόσιν ἀτραπελεῖς ἀξιοῦται τῆς παρτ-
ειδοῦς; τε καὶ φυλακῆς καὶ ἀγάπης· τὸ γε μήν
ώς δηρηστος ὅλη, πυρὶ δαπανᾶται (2). —
5 b, ΕΓ. 158 b, ΦΙ. 789 b, ΗΓ. 168 b) "Ἄκουε
αὐτὸν διὰ Περεμέου φησιν δὲ Καλλίπολις

τὸν καὶ φυεδοπροφητῶν ποιούμενος· Ἐπειδὴ τὸν σῖτον; · Ήγουν ἡ κουφολογία προσειν. Οὐ μὲν γάρ παρὰ θεοῦ λόγος τροφή εἶται τῇ δύναμιν· ὁ δὲ τῶν ἀνοσίων αἰδεμίαν τοὺς ἀκρωμένους ἐμποιεῖ τὴν οὐδὲ ἐτῷ βακτεισθῆναι ἀπειτε σόδας· Ήγουν βακτεισθέντος καὶ προσευχομένην τὸν οὐρανόν.

π. F. 793) Βαπτίζεται δὲ ὁ Ἰησοῦς εὐ-
λέτη καὶ καθαρός αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν.
ἴστιν ἄγιον ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος.
αὕτη ἰδεῖθη τοῦ ἀγίου βαπτισμάτος,
ὅτι ἀρπαγών τυχεῖν, ὥσπερ ἡμεῖς κερδα-
τῶν· ἐκ τοῦ πληρώματος γάρ αὐτοῦ ἡμεῖς
ἴμεν. Ἐκπορεύεται μὲν γάρ ἐκ τοῦ
πρᾶτος τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· οὗτος δὲ καὶ
καὶ γοὺν εἰργήται κλεισταχοῦ Πνεῦμα
τῷ Θεῷ καὶ Σπεριδόντερον
μαρτυρήσας λέγων ὁ Παῦλος, ποτὲ μέν
τι τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ ἐν τούτοις, εἰπερ
τοῦ οὐρανοῦ ὑμέν· εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα
τοι, οὐτος οὐδὲ ξεστιν αἴτοι. · Καὶ τά-
κτινοί, ἀρχέστοτελεῖν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦ-
μα τοῖς κερδαῖς ὑρῶν κράζειν· Άλλα
οὐτοις περιεσται μὲν, ὡς Εὐρύν, ἐκ τοῦ
τοῦ Πνεύματος τὸ ἄγιον, κορυτεῖ οὐ-
τοῖς δύοτοι τοῖς ἀδελφοῖς τὸ γένεσιν τοῦ
μονογενῆ αὐτοῦ Λόγου, καταγε-

Mr Thomas in Calcutta habet La-
tum. e CANTABR. Per hoc securius
transversum aream secum; designat
a peritissimo ad Christianum quatuor ad

1 legat D. Thomas in Catena
de locis et iuris signat, et
certi verbis et sic videtur.
v. si Lucas meminit Herodes
venerem, anonymus quidam a-
dicto h. hoc adiunxit: 'O pax
Iudea et ejus iudeorum rex in
te in regnum meum' et
hunc dicitur etiam: 'O
revera et amata terra, zo-

COMMENT. IN LUCAM.

A V. 17. *Purgabit aream suam.*
Ecce antea ait Baptista, a Christo utpote De-
mio differre aream, id enim significat suam. Si-
talem illam purgat, separando scilicet et discer-
nendo a tritico paleam: seques futurum dicit distri-
butorem ac velut assignatorem sortis cuique de-
bitar; ita ut justus quidem ac bonus, tritici instar,
colestibus cellis inferatur; flammis autem edca
flat, palea instar excusus homo iniquus. Num tri-
ticum, inquit, in horrea convehitur, id est Del-
tula dignum habetur, venia, custodia et chari-
tate: si palea velut inutilis materia igne consumi-
tur. Audi quid etiam per Jeremiam Deus dicit,
prophetas cum pseudoproprietis contendens: « Quid
ales ad triticum »? nempe vanitas ad veritatem.
enim Dei sermo nutrientem apprime vim habet;
pioruin vero pseudomagistrorum sermo cum fra-
ssimus acerosusque sit, nullam auditentibus
fert utilitatem.
οὐδέποτε εἰσιασθαι.

147 V. 21. *Contigit autem, cum baptizaretur universus populus, et Iesu baptizato ei ordinare, ut aperiretur celum.*

Baptizatur Jesus benedicens aquis, easque nosiri
causa purificans. Sanctum enim sanctorum est
unigenitum Dei Verbum. Certe Jesus sancto bapti-
smate non indigebat, neque remissionem peccato-
rum consequi, quam nos per ipsum lucramur: nam
nos ex plenitudine ejus cuncti accepimus¹¹. Et
procedit quidem de Deo Patre sanctus Spiritus,
sibilominus Filii quoque proprius est. Sexpissime
alim dictus est Spiritus Christi, is qui de Patre
procedit Spiritus. Testis aderit Paulus, semel
idem: « Vos autem non esitis in carne, sed in
spiritu, siquidem Spiritus Dei habitat in vobis.
Psd si quis Spiritum Christi non habet, hic non
ejus¹². » Et rursus: « Quia vero filii esitis, mi-
tene Spiritum Filii (sui) in corda vestra clamant-
: Abba, Pater¹³. » Ergo procedit quidem, ut
de Deo Patre Spiritus sanctus, verum tamen
suppedilat creaturæ, dignisque dat naturalis
que Filius, unigenitum Dei Verbum, Patris
exornatum. Quamobrem etiam aielat: « Cum-
que habet Pater, mea sunt¹⁴. » Cur itaque

*2. His tunc obserua xal rieueudixta. Bentus Cyrillus
Herculis in explanatione non memini. Roupes et ego
judico, ex abundancia hic poni. Nam si Joannes jam
in vinculis fuisse, quomodo nunc baptizares? Neque
cum nobis consilium illum in vincula conjectum, ne-
ra liberum; rursumque carcere conclusum, et no-
naturam ergo ab anonymo testimonium pre-
termissum. Videamus ergo ab Iac. Cyrilli in sacerdo Herculis
commentario in hac sacra Herculis sacer-
dotio. Carterogori ad caput Iacobum quod am-
plius erit hic docti Calmeti annotationem sanctissi-
morum patrum.*

829

5

is reliqua
LLUS. Licea
real patre,
bere; unja

780

Verbum caret: qui est perfectissimus, utpote Deus, crescit corpore; ac maturitate membrorum, incorporeus: repletur sapientia. ille, in quo omnis sapientia est. Quid ad haec dicimus? Cognosce ex his, illum qui in forma Patris erat, factum similem nobis; divitem, in inopia; excelsum, in humilitate; eum qui plenus divinitus est, dici nihilominus accipere. Adeo semetipsum exinanivit Deus Verbum⁵⁰! Nam quae humanitas de eo scripta sunt, exinanitionis modum demonstrant. Neque enim fieri poterat, ut quidquam hujusmodi in propria natura pateretur genitum ex Patre Verbum. **137** Sed cum caro factum est, id est homo aequa ac nos, tunc carnaliter a muliere paritur, et quae humanæ sunt conditionis perpetui dicitur. Profecto Deus Verbum poterat, cum perfecti viri mensura, suam ex utero sine ulla mora carnem educere: verumtamen ea res a portento non absuisset. Quamobrem humanitatis moribus atque legibus in suam quoque carnem potestatem dedit. Sic etiam dici puta profecisse eum sapientia, non quod sapientiae incrementum accepit, quia Deus omni re absolutissimus esse reputatur, et nullius Deo dignarum qualitatum indiget: sed quia Deus Verbum una cum corporis aetate manifestationem sapientiae paulatim dilatabat.

Crescit corpus quidem aetate, sapientia vero animus: etenim Deitas neutrum incrementum admittit: nam usquequaque perfectissimum Dei Verbum erat. Congue porro copulavit corporis incremento, sapientiae augmentum; nam pro modulo corporalis aetatis, suam divina natura patesciebat sapientiam.

V. 42. *Ei cum annos duodecim natus esset, acondentibus illis Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi.*

Evangelista qui dixit profecisse Jesum sapientia et gratia apud Deum et homines, verax ostendit dictum suum. Deserit enim illum Hierosolymam cum sancta Virgine, festo illuc invitante tempore. Deinde ait ipsum illic substitisse, et mox inventum in templo inter doctores sedentem, rogantemque vi-cissim ac respondentem quae in lege olim erant præscripta. Denique ait cunctos interrogationes ejus atque responsa suis admiratos. Vides quomodo sapientia et gratia profecerit, nempe quia multis talis innuit.

V. 48. *Pater tuus et ego dolentes quærebamus te.*

Profecto sciebat mater ejus, haud esse ipsum Josephi filium: nihilominus ob vitandas Judæorum suspicções, ita ait. Jam **138** cum dixisset: « Pater tuus

⁵⁰ Philipp. ii, 7.

(1) De eo, quod sapientia Christus profecisse dicitur, legendus est Petavius *De incarn.* lib. xi, c. 2, qui rem plenissime edisserit. Et quidem claim no-

A Ἀνθρώπινον ὑπομένει τόχον, καίτοι τὸ διαφρον καὶ δχρον θεῖκῶν: ἔχων δὲ Λόγος· ἐν αὐξήσει σώματος δ παντέλειος ὡς Θεός, ἐν ἀδρότητει μελῶν δ ἀσώματος· πληροῦται σοφίας, αὐτὸς ὁν τὴ πάσσα σοφία. Καὶ τὶ πρὸς τούτο φαμεν; "Ορα διὰ τούτων τὸν ἐν μορφῇ τοῦ Πατρὸς ἐν ὅμοιοις: τῇ πρὸς ἡμᾶς, τὸν πλούσιον ἐν πτωχείᾳ, ἐν ταπεινώσει τὸν ὑψηλὸν, τὸν τὸ πλήρες ἔχοντα θεῖκῶς, ἐν τῷ λέγεσθαι λαβεῖν" οὗτοι κατηνούχεν ἔστιν Θεός ὁν δὲ Λόγος. Τὰ γάρ ἀνθρωπίνα περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, τὸν τῆς κενώσεως διαβεβηκούσι τρόπον. Οὐ γάρ ἐστι τῶν ἐνδεχομένων εἰς ίδιαν φύσιν ὑποστῆναι τι τοιούτον, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντα Λόγου· ἀλλὰ διεγόντες αὐτοῦ, ηγούν ἀνθρωπος καθ' ἡμᾶς, τότε τίκτεται μὲν ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα, λέγεται δὲ καὶ ὑπομεῖναι τὰ ἀνθρώπινα. Ήν μὲν γάρ ἵκανδε Θεός, ὁν δὲ Λόγος, εἰς μέτρον ἀνθρώπου τελείου, καὶ ἐκ μήτρας εὐθὺς τὴν ίδιαν ἀναβιόσαν σάρκα· ἀλλὰ διεγόντες οὐ μακρὰν τερατοποιίας τὸ δρώμενον. Διὸ τοῦτο τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος θεοῖς τε καὶ νόμοις, τὸ χρατεῖν ἐδίδου καὶ ἐπὶ τῆς ἔστιν σάρκα. Οὗτοι καὶ ἐν σοφίᾳ προκόπτειν ἀν λέγοισο, οὐ προθήκην σοφίας δεχόμενος, καθ' ὃ νοεῖται Θεός δὲ τὸ παντέλειος, καὶ ἀπροσδέχεται εἰσάπαν τῶν θεοπρεπῶν ἀξιωμάτων, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου τῇ τοῦ σώματος ἡλικίᾳ συνεκτείνοντος κατὰ βραχὺ τῆς σοφίας τὴν ἔκφανσιν.

(A f. 42 b., H f. 124 b) Προκόπτει δὲ ἡλικίᾳ μὲν σῶμα, σοφίᾳ δὲ ψυχή (1). Θεότης γάρ οὐδετέραν ἔκδοσιν ἐπιδέχεται· παντέλειος γάρ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Εἰκότας δὲ συνέζευξε τῇ τῆς ἡλικίας αὐξήσει, τὴν τῆς σοφίας ἐπίδοσιν· πρὸς γάρ τὸ μέτρον τῆς τοῦ σώματος ἡλικίας, ἀπεκάλυπτεν ἡ θεῖα φύσις τὴν εἰκασίαν σοφίαν.

Καὶ διτε διέτετο ἐτῶν δώδεκα, ἀναβάτερον αὐτῶν εἰς Ἰερουσαλήμ κατὰ τὸ δύος τῆς δορῆς.

(A f. 45, B f. 32, C f. 110, E f. 109, H f. 132 b) Εἰπὼν δὲ εὐαγγελιστὴς, διε προέκοπτεν δὲ Ἰησοῦς τὴν σοφίᾳ καὶ χάριτι παρὰ τε θεῷ καὶ ἀνθρώποις, δεκανυσι τὸν ἔστιν λόγον ἀληθῆ. Αποφέρει γάρ εἰναὶ εἰς Ἱερουσαλήμ, ἀμαρτίας, ἀποκριθῆσθαι καὶ λόγης εἰς τούτο· εἰτά φησιν ἀπομεῖναι μὲν αὐτὸν, εὑρεθῆναι δὲ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ ἱερῷ μεταξὺ τῶν διδασκάλων καθημένον, ἐρωτῶντά τε καὶ ἀποκριθεῖν, δῆλον δὲ ὅτι τὰ πάλαι τῷ νόμῳ διηγορεύμενα· εἴτα θαυμαζόμενον ἐπὶ ταῖς ἐρωτήσεσιν ὑπὸ πάντων καὶ ταῖς ἀπολογίαις. Ορφές ἐν σοφίᾳ καὶ γέροιτι προκόπτοντα διὰ τοῦ γινώσκεσθαι πολλοὶ ὅτι τοιούτος ἐστιν.

'Ο Πατήρ σου καὶ γάρ δύνωμενος εἶησούμενος.

(B f. 33) "Ἡδει μὲν γάρ ἡ μήτηρ αὐτοῦ μὴ τέκνον εἶναι αὐτὸν τοῦ Ἰωσήφ· ἀλλὰ διὰ τὴν ὑποκίαν τῶν Ἰουδαίων τοῦτο φησι· καὶ ἐπειδὴ εἴπεν, ὅτι εἴθι-

ster Cyrilus communem sententiam sequitur, quod nemp̄e pro aetatis incremento, majoris sapientiae externa indicia fecerit.

πατήρ σου κάγκω δύνωμενοι έζητούμενό σε, » δ Σω-
τήρ πρὸς τοῦτο λέγει·

Οὐκ ἔδειτε δὲ εἰ τοῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ εἴ-
ται με;

(Α. f. 45 b, Ε. f. 110 b, Η. f. 134) Ἐνταῦθα οὖν
πρώτως τοῦ ἀληθῶς Πατρὸς φανερώτερον μνημο-
νεύει, καὶ παραγυμνοὶ τὴν ἑαυτοῦ θεότητα. Ἐπειδὴ
γάρ ἐφασκεν ἡ ἀγία Παρθένος· « Τέχνον, τὸ ἐποίη-
σας ἡμῖν οὐτῶς; » τότε δὴ, τότε τῶν ἀνθρωπίνων ἐπ-
έκεινα μέτρων ἁυτὸν δυτα δεικνὺς, καὶ διδάσκων
δὲ γέγονε μὲν ὑπουργὸς τῆς οἰκονομίας αὐτὴ τεκοῦσα
τὴν σάρκα, φύει δὲ καὶ ἀληθεῖται Θεὸς ἦν, καὶ Υἱὸς
τοῦ ἐν οὐρανοῖς δυτος Πατρὸς, φησίν· « Οὐκ ἔδειτε, »
κ. τ. λ. — (Α. f. 45 b., Ε. f. 110 b., Η. f. 134) Ἐν-
ταῦθα οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου ἀκούοντες, δὲ τοῦ Θεοῦ ἦν δ
ναδὲ, καὶ νῦν ἐν Ιδίοις δὲ Χριστῷ, δὲ καὶ πάλαι διὰ B
τοῦ νόμου γραφόμενος, καὶ ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις
μορφούμενος, αἰδεῖσθωσαν λέγοντες, δὲ οὐχ δὲ Αη-
μιουργὸς, οὐδὲ δὲ Θεὸς τοῦ νόμου, οὐδὲ δὲ Θεὸς τοῦ
ναοῦ, οὐτός ἐστιν δὲ Πατήρ τοῦ Χριστοῦ (1).

Καὶ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ
χρόνῳ παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις.

(Α. f. 46, Β. f. 33 b., Ε. f. 112, Η. f. 136 b) Φησίν
θὲ εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης· « Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν
δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς,
πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » Ποι ποτε προκόπει
τὸ πλῆρες; ή ποίαν δόλως ἐπιδέξεται προσθήκην, οὐ
ἐπέκεινα μηδὲν; Οὐκοῦν οὐ καθ' δὲ Λόγος ἐστὶ καὶ
Θεὸς προκόπτειν εἰρηται, ἀλλ' δὲ μειζόνως δὲι θαυ-
μάζομενος, χαριέστερος παρὰ τοῖς δρῶσι διὰ τῶν
ἀποτελεσμάτων ἀπεδείκνυτο, προκοπτούσης, ὡς ἐστὶ^C
μᾶλλον εἰπεῖν ἀληθέστερον, τῆς τῶν θαυμάτων ἔξεως
ἐν ταῖς τῶν δρώντων διανοίαις, ἡπερ αὐτοῦ τοῦ τε-
λείου πρὸς χάριν ὡς Θεοῦ. Σκόπει δὲ ὡς τὸ ἐν τινὶ^D
προκόπτον, ἔτερόν ἐστι παρ' ἐκεῖνον ἐν φροντίδειν
λέγεται. Εἰ τοίνυν ἐν σοφίᾳ προκόπτειν εἰρηται, οὐχ
ἡ σοφίᾳ προέκοπτεν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τὸ ἀνθρώπινον.
Ἀποκαλυπτομένης γάρ καὶ φανερουμένης ὁσημέραι
τῆς θεότητος ἐν αὐτῷ, δὲι θαυμαστότερος παρὰ τοῖς
δρῶσιν ἐγίνετο. Καὶ ἐπιτήρει ὡς οὐκ εἴπεν, 'Ο Λόγος
δὲ προέκοπτεν, ἀλλ' « Ο Ιησοῦς, » ίνα μὴ γυμνὸν
νοήσῃς τὸν Λόγον ἀλλ' δὲι γέγονε σάρξ, καὶ προ-
κόπτειν λέγεται, διτε τὸ προκόπτειν πεφυκός ἀνεδέ-
ξατο, τουτέστι τὸ ἀνθρώπινον. Τῆς οὖν ἀνθρωπότη-
τος ἀν εἴη, καὶ κατὰ ταῦτης ἀν φέροιτο εὐλόγως τὸ
προέκοπτεν. Οὐτω γάρ ἔκαστον τῶν λεγομένων ἐν
τῇ οἰκείᾳ τάξει κείσεται, οὗτε τῶν δοσ πρέπει γυμνῷ
τῷ Λόγῳ καταφερομένων εἰς τὸ ἀνθρώπινον, οὗτε
μήτη τῶν ἀνθρωπίνων ἀναβινόντων εἰς τὸν τῆς θεό-
τητος λόγον.

¹¹ Joan. i, 14, ¹² I Cor. i, 24.

(1) Hoc posterius fragmentum in cod. dicitur ex
Cyrillo et Origene. Origenis autem locus pertinet ad
eius homiliam 18 in Lucam, quæ Latine, S. Hieronimo
interprete, exstat in ed. Maur. t. III. Verum-
tamen sententia potius quam verba, consentit. Nam
ne Valentini quidem nomen ibi scribitur, quod ta-
men non reticetur in fragmento Græco apud Gallan-
dium Biblioth. t. XIV, Append. p. 89. Cæteroqui

A el ego dolentes quærebamus te, » respondit Serva-
tor:

V. 49. Nesciebatis quia in his quæ Patris mei
sunt, oportet me esse?

Hic primum veri Patris manifestius mentionem
infert, suamque detegit deitatem. Nam cum sancta
Virgo dixisset: « Fili, cur fecisti nobis sic? » tunc
deum supra humanam mensuram se esse demon-
strans, matremque carnalem suam dispensationis
quidem esse ministram docens, se tamen suapte
natura Deum, Patrisque cœlestis Filium, ait;
« Nesciebatis, » etc. — Hic Valentini asseclæ au-
dientes et Dei esse templum, et quod Christus nunc
in propriis est, qui et olim a lego descriptus erat,
et tanquam umbris ac typis figuratus, pudore affl-
ciantur dum aiunt, quod neque Creator, neque
Deus legis, neque Deus templi, ipse est Christi
Pater.

V. 52. Et Jesus proficiebat sapientia ei astate
ac gratia apud Deum et homines.

Ait evangelista Joannes: « Et vidimus gloriam
ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gra-
tiae et veritatis ¹¹. Si ergo gratia ac veritatis ple-
num, quomodo proficit quod plenum est? vel quia
omnino additionem recipiet, id quo maius nihil
est? Non ergo quatenus Verbum Deusque est, profi-
cere dictus est, sed quia majorem semper admiratio-
nem sui commovens, gratirosior cernentibus ob-
actus suis videbatur: progrediente magis, ut verius
dicendum est, prodigiorum in spectatorum menti-
bus conceptu, quam ipsomet Jesu ad gratiam cre-
scente, qui perfectus erat utpote Deus. Porro ob-
serva, illud quod in re aliqua proficit, diversum esse
ab ea re in qua proficere dicitur. Si ergo in sapien-
tia proficit, ¹² haud ipsa sapientia (id est Ver-
bum, Patris sapientia ¹³) proficit, sed humana, na-
tura incrementum sapientiae habuit. Cum enim se
revelaret quotidie ac manifestaret in ipso Deitas,
admirabilior spectantibus semper siebat. Et anim-
adverte non dixisse: Verbum proficiebat, sed
« Jesus »: ne forte de solo cogitares Verbo: sed
quia Verbum caro factum est, ideo proficere dici-
tur, postquam proficiendi facultatem acquisivit,
id est humanitatem. Est itaque humanitatis pro-
prium, deque ea recte prædictatur vocabulum profi-
ciebat. Sic enim singulæ dictiones in ordine suo
manebunt; nec ea quæ solum Verbum decent ad
humanitatem deprimentur; neque humanæ qualita-
tes, ad deitatis vocabula esse attollent.

S. Thomas in Catena aurea tribuit hoc fragmentum
uni Cyrillo sic: « CYRILLUS. Hoc igitur dicit ostendens
se mensuram humanam transcendere, et in-
nuens quod sacra Virgo effecta sit ministra negoti
(οἰκονομίας) cum peperit carnem. Ipse vero natu-
raliter et vere Deus erat, et Filius Patris excelui.
Hinc autem Valentini sequaces, » etc

CAP. III.

V. 4. *Sicut scriptum est in libro sermonum Isaiae prophetæ.*

Non ignoravit beatus Isaias propheta prædicatio-nis Joannis scopum, sed antiquitus multoque ante tempore testimonium præbens, Christum quidem Dominum appellavit ac Deum; Joannem vero ministrum ac famulum nominavit⁵³: quodque lampas esset, veræ lucis prævia; lucifer solis nuntius, diei quæ nos illuminatura est adventum significans. Vox erat, non tamen verbum, ante Jesum decur-rens; sicuti reapse verbo vox præcurrit.

Parate vias Domini, rectas facite semitas ejus.

Delectus ad apostolatum, postremusque sanctorum prophetarum Joannes fuit. Quamobrem ceu si non dum Dominus adesset, « Parate, inquit, vias Domini, » id est componite vos ad recipiendum quidquid Christo constituere visum fuerit. Avertite corda ab umbra legis, typos omittite, a distortis consiliis desinite. Simil tamen et præsentem (Dominum) ostendit dicens: « Ecce Agnus **140** Dei, qui mundi peccatum tollit⁵⁴. » — Quid autem sibi vult, « rectas facite semitas Dei nostri? » Recta quidem et levius facilisque illa est quæ ad bonum desert semita: dis-torta autem altera, id est quæ ad pravitatem deducit incedentes per ipsam. De his enim scriptum est: « Quorum viæ perversæ sunt et obliquæ semitas ipsorum ». Ergo mentis æquitas, recta veluti via est, nihil distortum habens. Hujuscemodi erat di-vus Psalmista, dum caneret dicens: « Non adhaesit mihi cor perversum⁵⁵. » Jesus quoque Navi filius populo aiebat: « Dirigate corda vestra ad Deum Israelis⁵⁶. » Joannes vero, « Rectas facite, inquit, vias vestras. » In hoc autem consistit status animæ rectus, ut naturalem suum intellectum, prout con-dita fuit, præ se ferat. Nam pulchra quidem et recta apprime creata fuit. Cum autem naturam pro-priam perverterit, hæc improbitas et distorsio ani-mæ dicitur. Non est difficile admodum negotium: nam si ut creati sumus manserimus, media in vir-tute versamur.

Diastrophæ ψυχῆς λέγεται. Οὐκοῦν οὐκ ἔστιν δυσχερὲς ἐν τῇ ἀρετῇ ἔσμεν.

Sed tanquam aliquis reclamaret ac diceret: — **D**Quomodo parabimus viam Domini? quomodo rectas faciemus semitas ejus? Multa enim impedimenta oc-currunt bene vivere volentibus, nempe osor virtutis Satanas, malorum spiritum impia turba, ipsa lex peccati quæ in carneis membris menti ad bo-num nitenti obsistit; multa aliæ insuper perturba-tiones humano cogitatu imperant; quid ergo age-

⁵³ Isa. xl, 3. ⁵⁴ Joan. i, 29. ⁵⁵ Prov. ii, 15. ⁵⁶ Psal. c, 3. ⁵⁷ Jos. xxiv, 23.

(1) Hoc fragmentum in codd. A et H dicitur ex Chrysostomo et ex Cyrilli homilia. Habet etiam Latine Corderius ex Cyrillo et Basilio, ut ait; sed reapse is permiscet Basiliū cum Cyrillo. Nam Ba-

A

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ὦς γέγραπται ἐν βίβλῳ λόγων Ἡσαίου τὸ προσήγητον.

(A. f. 49, H f. 145 b) Οὐκ τὴν θέσην διατάρεις Ἡσαίας τῶν Ἱωάννου κηρυγμάτων τὸν σκοπὸν, ἐλλάνθεν καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου μαρτυρῶν, τὸν μὲν Χριστὸν, Κύριον ἐκάλεσε καὶ Θεόν· τὸν δὲ Ἱωάννην, διάκονον αὐτοῦ καὶ ὑπηρέτην ὡνόματε· καὶ ὅτι λύχνος ἦν, τοῦ φωτὸς τοῦ ἀληθινοῦ προσει-θεντικῶς, ἐωσφόρος ἥλιου προάγγελος, τῆς μελού-σης ἐφ' ἡμᾶς διαυγάζειν ἡμέρας κατασημανων τὴν ἀριξιν· καὶ ὅτι φωνὴ ἦν, οὐ λόγος προτρέψων τῷ Ἰησοῦ, ὡς φωνὴ τοῦ λόγου (1).

Ἐτοιμάστε τὰς ὁδοὺς Κυρίου, εὐθείας κοιτάζετε τὰς ὁδούς αὐτοῦ.

B

(A f. 49, E f. 143 b, F f. 776, H f. 145 b) Ἀπό-λεκτος εἰς ἀποστολὴν καὶ τέλος ἦν προφητῶν ἄγιων ἡ Ἱωάννης. « Οθεν ὡς μὲν οὕτω παρέποντος Κυρίου, τὸ, « Ἐτοιμάσατε, φησί, τὴν ὁδὸν Κυρίου » τοι-έστιν, Εὐτρεπίσθητε πρὸς παραδοχὴν ἐν τῷ βούλωτο νομοθετεῖν ὁ Χριστός· ἀποστήσατε τὰς καρδίας τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς· καταλήξατε τῶν τύπων· παύσασθε τοῦ φρονεῖν τὰ διεστραμμένα. Κατέβείξει δὲ καὶ παρόντα, λέγων· « Ἰδε δὲ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, δὲ εἰρω τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. » — (A f. 49, E f. 143 b, F f. 776, H f. 145 b.) Τί δὲ βούλεται τὸ, « Εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν; » Εὐθεία μὲν πᾶσα λεία τε καὶ εὐχερής ἡ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀποφέρουσα τρίβος· διεστραμμένη γε μήν ἡ ἐτέρα, τοιέστιν ἡ εἰς φανερότητα κατασύρουσα τοὺς δι' αὐτῆς ἐρχομένους. Γέγραπται γάρ περὶ τῶν τοιούτων· « Όντιν αἱ τρίβαι σκολιαὶ, καὶ καμπύλαι αἱ τροχιαὶ αὐτῶν. » Οὐκοῦν ἡ τῆς διανοίας εὐθύτης, δρθή τις ὀστεοπέρι ἀστέλλεις, οὐκέτινε τὸ διεστραμμένον. Τοιοῦτος ἦν δὲ θεοτά-σιος Ψαλμῳδὸς, ψάλλων τε καὶ λέγων· « Οὐδὲ εκαλ-λήθη μοι καρδία σκαμδή. » Καὶ δὲ μὲν τοῦ Ναοῦ Ἰησοῦς παραγγέλλων ἐλεγει τῷ λαῷ· « Εὐθίνεται τὰς καρδίας διῶν πρὸς τὸν Θεὸν Ἰσραὴλ δὲ Ἱωάννης, « Εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους διῶν. » Τοῦτο δέ ἐστι, τὸ εὐθείαν εἶναι τὴν ψυχὴν, τὸ κατὰ φύσιν νοερὸν αὐτῆς ὡς ἀκτισθή δεικνύειν. Ἐκτισθή δὲ κατή καὶ λίαν εὐθής· ὅταν δὲ ἐκκληνῇ καὶ τὸ δι-στροφῆ τοῦ κατὰ φύσιν γένηται, τούτο κακία καὶ σφράξεις ἀνθοπλιζόμενος ταῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν τοῦ νοῦ

C

(A f. 49, E f. 144, E f. 776 b, H f. 146) Ἀλλ᾽ ὀστεοπέρι τινὸς ἀνταναφωνοῦντος καὶ λέγοντος, Πάκις ἐτοιμάσομεν τὴν ὁδὸν Κυρίου, ἡ πῶς εὐθείας αὐτῷ τὰς τρίβους ποιήσομεν; πολλὰ γάρ ἐστι τὰ μεταξὺ παρεμποδῶν τοῖς εὖ βιοῦν ἐθέλουσιν, δὲ μισόκαιος Σατανᾶς, τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἡ ἀνοσία πληθὺς, αὐτὸς τῆς ἀμαρτίας δὲ νόμος δὲ ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σφράξεις ἀνθοπλιζόμενος ταῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν τοῦ νοῦ

silus distinguuntur in nostro codice, occupantes partem ultimam, et a nostra diversam, Corderiani fragmētū. Perperam etiam Corderius ait *lex Verbi pro vox*, etc.

φοταῖς· πολλὰ δὲ πρὸς τούτοις ἔτερα πάθη, τῆς τοῦ ἀνθρώπου διανοίας καταχρατεῖ· τὶ οὖν ἄρα δράσομεν, τοσαύτης δυσχερείας κειμένης; πρὸς ταῦτα τῆς προφητείας ἐ λόγος ὑπαντῷ λέγων· « Πάσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν δρός καὶ βουνός ταπεινωθήσεται· καὶ ἔσται ἡ σκολιὰ εἰς εὐθείαν, καὶ εἰ τραχεῖα εἰς ὅδον λείας· καὶ δύσταις πᾶσα σάρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. » Εἰσὶ μὲν γάρ λεωφόροι τινὲς ἥ τι καὶ τρίβοι, βάσιμοι μὲν ἤκιστά γε, τραχεῖα δὲ εὗτας ὡς πῆ μὲν ἀνίστασθαι πρὸς ὅρη τε καὶ βουνούς, πῆ δὲ καταφέρεσθαι, καὶ εἰς κρημνούς ἀποφέρεσθαι· εἰ δὲ τοιαῦται τῶν ὅδῶν ὡς ἐν ὑψεῖ τε καὶ βάθει, δυστόρευτοι λίαν εἰστίν. Εἰ δὲ δὴ γένοιτο παῖς ὑφίζησαι μὲν τὰ ὑψοῦ καὶ ἀνάτη, ἀνεμπίπλασθαι δὲ τὰ ἐν κοίλῳ καὶ βάθει, τότε δὴ εἰς εὐθείαν ἔσται τὰ σκολιὰ, καὶ εἰς φύλα πεδία καὶ οἶον ὑπείλαν ἔχοντα τὴν ὅδον τὰ τραχέα τε καὶ φαραγγών τοτέ. Τοῦτο γέγονε νοητῶς διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἰσχύος. Πάλαι μὲν γάρ δυστόρευτα ἦν τῆς εὐαγγελικῆς ζωῆς τε καὶ πολιτείας τὰ βάσιμα, διὰ τὸ κρατεῖσθαι τὸν ἀπάντων νοῦν κοσμικαὶς ἐπιθυμίαις (1). ἐπειδὴ δὲ ὁ πάντων Θεὸς γεγονὼς ἀνθρώπος κατηργηκεν ἐν τῇ σαρκὶ τὴν ἀμαρτίαν, λείᾳ πάντα γέγονε καὶ εὐήλατα· οὐχ ὑψός, οὐ βάθος τοὺς εὐδοκιμεῖν ἐθέλουσιν ἀπαντῆ, ἀλλὰ πάντα τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν μετεποιήθη τρίβον. Αὐτὸς γάρ λείαν ἡμῖν καὶ εὑδρυμωτάτην ἀπέφηνε τὴν εἰς εὐσέβειαν ὅδον, οὐδὲν ἔχουσαν τὸ ἀναντές ἥ τὸ κοίλον καὶ κάνω, διὰ τραχεία ποτε καὶ δυστόρευτος ἦν. Πάντα γάρ τὰ σκολιὰ γέγονεν εὐθέα, ὡς αὐτός που πάλιν ὁ προφῆτης φησὶν Ἡσαΐας· « Όδὸς εὐσεβῶν εὐθείας ἐγένετο, καὶ παρεσκευασμένη ἥ ὅδος τῶν δικαίων. » Έκ μέσου μὲν γάρ ἥ τῶν δαιμόνων ἀπηλάθη πληθύς· νενέκρωται δὲ καὶ τῆς ἀμαρτίας ὁ νόμος, καὶ πάσις ἡμῶν ὁ Σωτὴρ ἴσται τὰς νόσους.

Kαὶ δύσταις πᾶσα σάρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.

(Α f. 49 b, Ε f. 145 b, Φ f. 777 b, Η f. 147 b) Τεθέαται δὲ πᾶσα σάρξ τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ, δηλονότι τοῦ Πατρός· Σωτῆρα γάρ ἡμῖν πέπομψε τὸν Γίλον. Σάρκα δὲ ἐν τούτοις διολκήρως τὸν ἀνθρώπουν νοητέον, καὶ πᾶν τὸ ἀνθρώπειον γένος ὑποληπτέον. — (Α f. 50, Ε f. 146, Φ 779, Η f. 149) Οὗτω γάρ δύσταις πᾶσα σάρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ· οὐκέτι μόνος ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ πᾶσα σάρξ. « Ο γάρ τῶν ὅλων Σωτῆρ καὶ Κύριος, οὐ συνεσταλμένην ἔχει τὴν ἡμέρητην, οὐτε μήνην ἐν διέσωσεν Εθνος· σεσαγγήνευκε δὲ μᾶλλον τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, ἐφώτιες τοὺς ἐσκοτισμένους· καὶ τοῦτο ἦν δρά τὸ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας ὑμνούμενον. » Πάντα τὰ ἔθνη, δσα ἐποίησας, ἤξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιον σου, Κύριε. « Σέσωσται δὲ ὅμοι τὸ κατάλειμμα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς καὶ τοῦτο πάλαι προσανεφάνηκεν (sic) ὁ μέγας Μωϋσῆς, οὗτω λέγων· « Εὐφράνθητε μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. »

Ἐλεγετε οὖν τοῖς ἐκκορευομένοις δύλοις ὁ Βασιλεὺς τῆς, κ. τ. λ.

(Α f. 51, Ε f. 148 b, Φ f. 780 b, Η f. 151) Καὶ

^{“ Isa. xl, 4 ; Luc. iii, 5. ” Isa. xxvi, 7. ” Psal. lxxxv, 9. ” Deut. xxxii, 43.}

(1) Paria fere his dicuntur a Cyrillo, sed diversis verbis, in Commentario ad Isaiam, ed. Aub. t. II (nunc III), p. 550.

A mus, tanta objecta difficultate? — his profectius sermo occurrit dicens: « Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur: et erit distorta in viam rectam, et aspera in planam; et videbit omnis caro salutare Dei[”]. » Sunt enim viae nonnullae vel etiam semitae, minime quidem gradibiles, imo tam asperae, ut modo saliant in montes aut tumulos, modo deorsum vergant atque in precipitia ferantur. Hujusmodi certe viæ sus deque tendentes difficile iter efficiunt. Quod si in his demum exæquentur celata et ardua, **141** expleantur autem cava et profunda, tunc in recta vertentur distorta, et in nitidos campos, ac veluti supinam viam habentes, loci asperi et prærupti transformabuntur. Hoc spiritualiter accedit per Servatoris nostri vires. Olim quippe difficilis erat evangelicæ vitæ morumque via, quia omnium mentes mundanis cupiditatibus occupabantur. Postquam vero universalis Deus factus homo destruxit in carne peccatum, plana omnia facta sunt et gradibilia. Nihil arduum nihil præceps bene volentibus agere occurrit, sed distorta omnia in rectum conversa tramitem sunt. Ipse enim Christus facilem nobis pronamque ostendit ad pietatem viam, nihil habentem arduum aut depresso in præceps, quæ antea fuerat aspera atque difficilis. Unde omnia distorta sunt recta, ut alicubi ait similiter Isaías propheta: « Via piorum recta facta est, et parata via justorum[”]. » Sublata enim de medio est dominionum turba; diabolus ipse una cum illis debellatus fuit: mortificata quoque peccati lex: cunctas denique nostras Servator sanat infirmitates.

V. 6. *Et videbit omnis caro salutare Dei.*

Vidit autem omnis caro salutare Dei, id est Patris, qui Servatorem ad nos Filium misit. Hic vero caro generaliter homo intelligendus est, imo universum hominum genus existimandum. Sic enim videbit omnis caro salutare Dei; non solus, inquam, Israel, sed caro universa. Namque omnium Servator ac Dominus haud definitam habet clementiam, neque unam salvavit gentem, sed universum orbem in suam ditionem rediget, et obtenebratos illuminavit. Atque hoc scilicet a Psalmista lyra celebrabatur: « Omnes gentes quascunque fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine[”]. » Servatæque simul sunt Israelis reliquie; quod ipsum pariter magnus prædixerat **142** Moyses ita inquiens: « Lætamini, gentes, cum populo ejus[”]. »

V. 7. *Dicebat ergo ezeuntibus ad se turbis Baptista, etc.*

Nunc quidem Spiritu sancto plenus beatus Baptista

sta, non ignorabat futuros Judaicæ improbitatis adversus Christum ausus. Etenim providebat illud ei denegaturos, et venenatam linguam moventes convictionem ei facturos. Hæc itaque spectans, reprehendit illos, quod etsi legem haberent sacramentum Christi prædicantem, et suadentia hoc ipsum prophetarum vaticinia, stupidis auribus fuerunt, et ad credendum Servatori omnium Christo segnes. « Quis enim vos docuit fugere a ventura ira? » Nonne inspirata divinitus Scriptura, quæ credentes Christo beatos esse ait; incredulos autem et indisciplinatos, duris et inevitabilibus obnoxios fore pœnis praedicit?

V. 8. Facite ergo fructus dignos poenitentiae.

Poenitentiae fructus præcipuus est fides in Christum; insuper evangelicæ vite ratio; atque omnino cuncta, quæcumque sunt peccato contraria, justitiae opera: quæ poenitentes fructificare debent resipiscientiae suæ convenientia. Addit etiam: « Et ne casperitis dicere, Patrem habemus Abramum; dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamo. » Viden' quomodo sagacissime stultum illorum supercilium deprimit, inutiliisque ipsis fore demonstrat carnalem ex Abrahamo nativitatem? Nam carnis nobilitas, quid eam habentibus prospicit, nisi hi paribus moribus parique ac parentes virtute fuerint? « Si quidem Abrahami filii essetis, sicut illis Servator, opera utique Abrahami perageretis ». « Morum vitæque affinitatem postulat Deus. Stultum est bonis sanctisque parentibus gloriari, et ab illorum virtute longe fieri. — Quod si hæc ita se habent, ait Iudeus, quomodo semen Abrahæ adhuc multiplicatur? Quomodo Dei ad illum promissio manebit quæ ait, fore ut 143 illius semen multiplicetur sicut astra cœli? Atqui hoc, o Iudeæ, per vocationem gentium factum iri nos dicimus. Dictum enim Abrahamo fuit: « In Isaac vobisabitur tibi semen », et, « Multarum gentium patrem te constitui ». » Nam dictio in Isaac denotat secundum promissionem. Ergo multarum gentium constitutus est pater, videlicet Christo creditum. De quibus alicubi voce Ezechielis Deus dixit: « Et auferam cor lapideum de carne eorum, daboque eis cor carneum ut me cognoscant, et quia ego sum Dominus ». — Ut autem magis adhuc audientibus prospicat beatus Baptista, aliud addit:

exspectant tamen xarbolam autem tamen λιθίνην ἐκ τῆς εαρκής αὐτοὺς ἔμε, διε ἐγώ εἰμι Κύριος. » — (A. 52 b, H. 156) « Iva δέ καὶ εἰ μεῖδης ὠφελῇ τοὺς ἀκρωμένους ὁ μαχάριος Βαπτιστής,

V. 9. Jam enim securis ad arborum radicem posita est.

Vel securum hoc loco appellat acutissimam iram, quam Deus Pater Iudeis intulit, propter ipsorum adversus Christum impietatem. Etenim illis, bipennis instar, impacta ira fuit. Idque nobis Zacharias

A νῦν δὲ Πνεύματος ἄγιου μεμεστιωμένος ὁ μαχάριος Βαπτιστής, οὐκ ἡγνήσε τῆς Ιουδαίων δυστροπᾶς τὰ κατὰ Χριστοῦ τολμήματα. Προέγων γάρ, διε καὶ ἀπιστήσουσιν αὐτῷ, καὶ τὴν ισθόλον αὐτῶν κινήσα- τες γλῶτταν, λοιδορίας βαλοῦσι. Πρὸς ἑκένυα τούς βλέπαν, ἐλέγχει αὐτοὺς, διε κατοικούντας λαοῦντα τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ προαγορεύσας προφῆτῶν ἀποφερούσας εἰς τούτο, νυθροὶ γεγνώσαι ταῖς ἀκοῖς, καὶ ὀχνηροὶ πρὸς πίστιν τὴν ἐπὶ γε τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ. « Τίς γάρ ὅμιλος ὑπειδεῖ φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; » Αρ' οὐδὲ ήθελευτος Γραφή, τοὺς μὲν εἰς Χριστὸν πιστεύσαντας, μακαρίους εἶναι λέγουσα, τούς γε μὴν ἀπίστους καὶ ἀμαθεῖς, σκληραῖς καὶ ἀφύκτων ὑποποτεστάθαι δίκαιας προαγγέλλουσα;

B Ποιήσατε οὖν καρκονὸς δξίους τῆς μετανοίας.

(A. f. 51 b, E. f. 150, F. f. 781, H. f. 153) Ε[τε]ιν καρπὸς μετανοίας, προηγουμένως μὲν, ἡ εἰς Χριστὸν πίστις· πρὸς δὲ τούτῳ, καὶ ἡ εὐαγγελικὴ πολιτεία· καὶ ἀπλῶς τὰ ἀντικείμενα τῇ ἀμαρτίᾳ ἔργα τῆς δικαιοσύνης, ἀπερ ὁ μετανοῶν καρποφορεῖν ὅφελον δξία τῆς μετανοίας. Ἐπῆγαγε δέ· « Μή δηρήσῃ λέγειν ἐν ἀντοῖς· Πατέρα ἔχομεν Ἀβραάμ· λέγω γάρ ὅμιλος διε δύναται δὲ θεός ἐκ τῶν λιθῶν τούτων ἐγείρει τέκνα τῷ Ἀβραάμ. » — E. f. 150 b, F. f. 781 b.) Ὁρᾶς δπως εὔτεχνότατα λίαν τὴν ἀσύνετον ἀποτὸν ὅφρὸν καταφέρει, καὶ ἀσυντελές εἰς ὄνταν αὐτοῖς φαίνεται τὸ ἐξ Ἀβραάμ γενέσθαι κατὰ τὴν σάρκα; Τί γάρ ἡ σαρκὸς εὐγένεια τούς ἔχοντας ὥφελεν, εἰ μὴ διὰ τῶν διμοίων ἔρχοιτο στούδιατων, καὶ τῆς τῶν τεκόντων ἀρετῆς κατόπιν; « Εἰ γάρ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἔτε, φησὶ πρὸς αὐτοὺς δὲ Σωτῆρ, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἐποιεῖτε ἀν. » Τὴν ἐν ἡμῖν καὶ τρόποις συγγένειαν ζητεῖ δὲ θεός. Μάταιον δὲ τὸ προγόνοις ἐπαυγεῖν ἀγίοις καὶ ἀγαθοῖς, ἀπολύπανεσθαι δὲ μακρὰν τῆς ἑκείνων ἀρετῆς. — (A. f. 52, E. f. 151 b, F. f. 783, H. f. 153) 'Αλλ' εἰ τῶν οὐτως ἔχει, φησὶν δὲ Ιουδαίος, πῶς εἴτε τὸ σπέρμα Ἀβραάμ πληθύνεται, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν τοῦ θεοῦ ἐπαγγελία σωθῆσται, ἡ φάσκουσα πληθύνειν αὐτοῖς τὸ σπέρμα ὡς τὰ δοτρα τοῦ οὐρανοῦ; Διὰ τῆς τῶν ἔθνων κλήσεως, ὡς Ιουδαίος· εἰρηται γάρ πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀβραάμ, διε· « Ἐν Ισαάκ κληθῆσται σοι ἵστριμα· » καὶ, διε· « Πατέρα πολλῶν ἔθνων τέθεικα σ· » δηλοὶ δὲ τὸ, « ἐν Ισαάκ, » τὸ κατ' ἐπαγγελίαν. Οὐκοῦν πατήρ τέθειται πολλῶν ἔθνων, τῶν διὰ εἰστεως δηλονότι τῆς ἐν Χριστῷ· καὶ περὶ αὐτῶν ἐγι ποι θεός, καὶ διὰ φωνῆς τοῦ Ιεζεχιήλ· « Καὶ εαρκὸς αὐτῶν, καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην, προσεπάγει τι καὶ ἐπερον· »

« Ήδη δέ καὶ ἡ δξίην πρός τὴν βίταν τὸν δέρδρων κεῖται.

(A. f. 52 b, H. f. 156) « Η δξίην ἐν τούτοις ὄνται· ζει τὴν τομωτάτην ὀργήν, ἢν τοὺς Ιουδαίους εἰ- θεγκεν δὲ θεός καὶ Πατήρ, τῆς εἰς Χριστὸν δυσ- δεῖας ἔνεκα· ἐπενήνεκται γάρ αὐτοῖς ὡς πέλεκος,

¹¹ Joan. viii, 39 ¹² Gen. xxi, 12. ¹⁴ Ezech. xi, 19.

ἡ δργή. Καὶ τοῦτο ἡμῖν ὁ προφῆτης Ζαχαρίας φανερὸν ἐποιεὶ, λέγων· « Ἐσται ὁ κοπετὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ ὡς κοπετὸς ρῶνος ἐν πεδίῳ ἐκκοπομένου. » Ἔφη, δὲ καὶ Ἰερεμίας, ὡς πρὸς αὐτὴν· « Ἐλαῖαν ὥραίαν εὐσκιον τῷ εἰδεῖ ἐκάλεσε Κύριος τὸ δυνομά σου· εἰς φωνὴν περιτομῆς αὐτῆς ἀνήψυθε πῦρ ἐπ' αὐτὴν· μεγάλη ἡ θλῖψις ἐπ' αὐτὴν, ἤχρειώθησαν οἱ κλάδοι αὐτῆς, καὶ Κύριος τῶν δυνάμεων ὁ καταφυτεύσας σε, ἐλάλησεν ἐπὶ σὲ κακά. » Εἰς τοῦτο λήψῃ καὶ τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις περὶ τῆς συκῆς παραβολὴν. Οὐκοῦν ὡς ἄκαρπον καὶ οὐκ εὐγενές ἔτι φυτὸν ἐξεκόπη παρὰ Θεοῦ· πλὴν οὐκ εἰς τὴν φίλαν τὴν ἀξίνην τεθείσθαι φησιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν φίλαν, τουτέστιν ἔγγις τῆς φίλης. Ἐξεκόπησαν γάρ οἱ κλάδοι, καὶ οὐκ ἐκ φίλης αὐτῆς ἀνεβοθρεύθη τὸ φυτόν· σέσωσται γάρ τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ διόρθιζος ἀπωλαν.

Καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ ὅδοι.

(Α. f. 53, Η. f. 157 b) Τρία τάγματα εἰσήγαγε Λουκᾶς ὁ μακάριος, πυνθανόμενα τοῦ Ἰωάννου, δχλους, τελώνας, στρατιώτας τὸ τρίτον· καθάπερ δὲ τις ἀπίστημαν ιατρὸς ἐκάστων τῶν παθῶν τὸ πρόσφορον τε καὶ εἰκὸς ἐπιφέρει βοήθημα, οὗτως καὶ ὁ Βαπτιστὴς ἐκάστων τῶν ἀπιτηθευμάτων τὸν ἐπωφελῆ καὶ πρέποντα λόγον ἐδίδου· τοῖς μὲν δχλοῖς βαδίζουσιν εἰς μετάνοιαν, φιλαλλήτλω φρονήματι κεχρῆσθαι κελεύων· τελώναις δὲ, τὴν εἰς ἄκαθέκτους πλοενέζιας ἀποκλειών δδὸν· τοῖς γαρ μῆν στρατιώταις τὸ μηδένα διασείειν, πανσέφως ἐπιφωνῶν, ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς ὀψώνιοις.

Προσδοκῶντος δὲ τοῦ λαοῦ, καὶ διαλογιζομένων πάντων ὅτι κυρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου, κ. τ. λ.

(Α. f. 53 b, Ε. f. 155, Φ. f. 786, Η. f. 159) Οὗτως ἦν ἀξιάγαστος καὶ μέγας ὁ Ζαχαρίου παῖς, ὡς εἰς τοῦτο ὑπονοίας ἀλλεῖν τοὺς τῶν Ἰουδαίων δῆμους, μή δρα πως αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, δὲ καὶ διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς γραφόμενος, καὶ διὰ προφητῶν ἀγίων προκεκηρυγμένος. Ἐπειδὴ δὲ διπαξεὶς τοῦτο ὑπονοίας προσήλθόν τινες, ἀποκείρεις ὑποκίαν, Δεσποτικοῖς ἀξιώμασι ὡς οἰκείης παραχωρῶν· ἀμέτρητον γάρ τὸ μιαρᾶν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Καὶ που ταῦτα λέγοντα τὸν Ιερόν εὑρήσομεν Βαπτιστὴν ἐν τῇ κατά τὸν Ἰωάννην εὐαγγελικῇ συγγραφῇ. Ἐψη γάρ οὗτως· « Αὐτὸς ὑμεῖς μαρτυρεῖτε, δτεὶ εἰπον ὡς οὐκ εἰμὶ δὲ τοῖς

Ἀκεκρίταρο δὲ Ἰωάννης ἄκαστος λέγων· Έγὼ δὲ μέντοις διατί βαπτίζω ύμᾶς, κ. τ. λ.

(Α. f. 53 b, Ε. f. 155, Φ. f. 786, Η. f. 159 b) Ἀποφήνας τοῖνυν ἐποιεῖν οὐκ δυτα Χριστὸν, ἐπιφέρει λοιπὸν ἀποδεῖξεις, δι' ὃν ἔστι μαθεῖν, ὡς ἀμέτρητον τι μεταξὺ διαφαίνεται Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, δούλου καὶ δεσπότου, τοῦ προβατίζοντος οἰκετικῶς, καὶ τοῦ θεοπρεπῶς ἀναλάμποντος· εἰπερ ὑπάρχων τοσοῦτος εἰς ἀρετὴν ὁ μακάριος Βαπτιστὴς, οὐκ ἔξιον ἐποιεῖν εἶναι φησιν, οὐδὲ δούν εἰπεῖν τοῦ ἀποδήγειν τῶν ὑποδηπατῶν αὐτοῦ. Εἰτα τούτοις ἐτέραν ἀποδεῖξιν

A prophet patesciebat dicens: « Erit planetus Jerusalēm sicut planctus malogranati in agro succisi ». Ait pariter ceu civitatem eamdem alloquens Jeremias: « Oleam pulchram, bene opaca specie, appellavit Dominus nomen tuum; ad vocem circumcisioonis ejus accensus est ignis super eam; magna tribulatio super te; inutiles facti sunt rami ejus; et Dominus qui planctavit te, locutus est super te mala ». Hunc sensum in Evangelii quoque habere reputabis siculneas parabolam, quae infructuosa malique generis arbor succisa fuit. Veruntamen non in radico defixam alt securiri, sed positam ad radicem, id est prope radicem. Nam rami quidem decisi fuerunt, non tamen radicitus effossa arbor: quippe reliquiae conservatae sunt Israëlis non ipse funditus periit.

V. 10. *Ei interrogabant eum turbæ.*

Tres hominum ordines introduxit beatus Lucas Joannem interrogantes, populum, publicanos, tertioque loco milites. Sicut autem sapiens medicus unicuique morbo congruum ac probabile remedium affert, **144**, sic etiam Baptista singularum professionum hominibus utile atque conveniens dabat consilium: nempe populum ad pénitentiam accedentes, mutuam charitatem fovere jubet: publicanis quominus iniucas exactiones exerceant, interdictit: denique milites ne quemquam vexent, aptissime adhortatur, sed ut victu suo contenti sint.

C V. 15. *Populo autem exspectatione suspenso, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, etc.*

Adeo admirandus magnusque erat Zachariæ filius, ut eum populus Judæorum suspicaretur fortasse esse Christum illum, quem legis umbra delineaverat, et prophetæ sancti prædixerant. Quia igitur in hanc nonnulli suspicionem veverant, eam ipse præcedit, Dominicalli dignitati lanquam famulus cedens. Distant enim immensum a Deo homines. Quod ipsum dici comperiemus a sacro Baptista in evangelica Joannis historia, ubi sic ait: « Vos ipsi testimonium mihi perhibetis quod dixerim, Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum ». Xristos, all' ὅτι ἀπεσταλμένος εἰμι Εμπροσθεν ἐκείνου. »

D V. 16. *Respondit Joannes dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo vos, etc.*

Cum itaque declarasset se non esse Christum, profert deinde argumenta, ex quibus discere licet distare immanitera Deo homines, a famulo Dominum, ab eo qui serviliter præit, illum qui digna Deo maiestate relucet; siquidem cum tanta polleret virtute beatus Baptista, haud se dignum ait calceos ejus, ut dici solet, attingere. Deinde aliud quoque argumentum profert: « Evidem vos aqua baptizo, ille autem vos in Spiritu sancto baptizabit et igne. »

⁴⁸ Zach. xii, 1. ⁴⁹ Jerem. xi, 16, 17. ⁵⁰ Joan. iii, 28.

Unius quippe proprium est superstantis omnia substantiae, ut Spiritum sanctum possit aliquibus immittere, et divinae substantiae eos qui ad ipsam accedunt participes facere. Porro haec Christo inest facultas: non quod eam aliunde acceperit aut participaverit, sed ex suapte natura ac substantialiter. Etenim is in Spiritu sancto baptizat. Quamobrem humanatum Verbum, Deus **145** utique est fructusque substantiae Dei Patris. Jam vero postea etiam quam factus est homo, id ipsum agebat, quia unus est Filius cum unitate sibi ineffabiliter et incomprehensibiliter carne. Et quidem cum antea dixisset beatus Baptista, Non sum dignus calceamentorum sphæram dissolvere (sic enim appellant calcei extremitatem, quae in acutum desinit, cuiusmodi gestare barbari solent), statim addidit: « Hic vos baptizabit in Spiritu sancto et igne; » et pedes scilicet habens et calceos. Neque enim quisquam sana mente praeditus dicet, Verbum nondum incarnatum, neque adhuc apud nos versans, pedes et calceos habuisse. Sed quia eum Verbum factum est homo, deitatem suam non amisit, ideo tunc etiam Deo digna operabatur, Spiritum tribuens creditibus in eum. Idem quippe Deus simul erat et homo.

Sed dicet aliquis: Imo potius Verbum Deo digna faciebat per hominem de stirpe Davidis ortum. Aliqui haec tibi dicenti nos opponemus Joannis verba, qui alicubi ait Iudeis: « Venit post me vir, qui ante me factus est, quia prior me erat, et ego illum nesciebam. Sed qui misit me aqua baptizare, ipse mihi dixit: Super quem videris descendenter Spiritum sanctum, supraque eum manente, hic est qui baptizat in Spiritu sancto; et ego vidi, et testimonium perhibui quod ipse Dei Filius sit ». En manifeste, quem virum dixit, eum ante se factum affirmat, et sibi esse priorem, divinitus neim præexistentem, prout a Christo ipso Judaicæ turbæ dictum fuit: « Antequam Abraham fieret, ego sum ». Præterea mox dicit descendisse in ipsum de celo Spiritum. Num forte in simplex incorporeumque adhuc Dei Verbum descendisse aiunt Spiritum sanctum, et Spiritus sancti datorem, Spiritum proprium participare affirmant? Quid si illud potius asserunt, eum in humanitatem suam Spiritum sanctum recepisse, baptizasse vero divinitus in sancto Spiritu; eumdemque unum **146** esse solumque et vere Patris Dei Filium, ut idem testatur Baptista? Sed alia quoque explicatio proferenda est. Fortasse cum Spiritus vocabulo, ignis mentionem copulavit Baptista, non ut omnes nos baptizandos fore igne per Christum affirmaret, sed ut vivificam Spiritus operationem, ignis vocabulo significaret. Nam pro diversa in subjecta re operatione, diversas sumit unus Spiritus appellationes. Οποκειμενοι ἐνεργειας, διαφορους λαμβάνει: τὸ ἐν Πνεύμα τὰς πρεστηρίας.

^a Joan. i, 27 seqq. ^b Joan. viii, 58.

Α εὐθὺς ἐπιφέρει. « Ἐγώ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ὄντει, ἔκεινος δὲ ὑμᾶς βαπτίζει ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ. Μόνης γάρ καὶ ιδικῶς Ἑργον ἔστι τῆς πάντα ὑπερκειμένης οὐσίας, τὸ ἐνιέναι δύνασθαι τις τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ θείας φύσεως καινωνίους ἀποφαίνειν τοὺς προσώντας αὐτῇ. ἐνυπάρχει δὲ τοῦτο, ω̄ κατὰ λῆψιν καὶ μέθεξιν τὴν παρ' ἑτέρου τινός, ἀλλ' οἰκοθεν καὶ οὐσιώδως τῷ Χριστῷ. βαπτίζει γάρ ἐν ἀγίῳ Πνεύματi. Θεὸς οὖν ἄρα ἔστι, καὶ καρπὸς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δὲ ἐνανθρωπήσας Λόγος. ἀλλ' ἔδρα τοῦτο καὶ ὅτε γέγονεν ἀνθρωπός, εἰς ὃν Υἱὸς μετὰ τῆς ἀρβήτως τε καὶ ἀπερινότητος ἐνωθεῖστης αὐτῷ σαρκός. Καὶ γοῦν δὲ μακάριος Βαπτιστής προειπών, « Οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα λύσω τὸν σφαιρωτῆρα τῶν ὑποδημάτων (οὗτω δὲ εἰώθασι λέγειν τὸ ἄκρον τοῦ ὑποδήματος, τὸ εἰς δέξιν λήγον τοιούτοις γάρ χρῶνται οἱ βάρβαροι), προσεπήνεγκεν εὐθύς. « Οὐτος δὲ βαπτίζει ἐν Πνεύματi ἀγίῳ καὶ πυρὶ, καὶ πόδας δηλονότι καὶ ὑποδήματα ἔχων. Οὐ γάρ τοι φαίη τις ἀν., εἴγε νοῦν ἔχοι, ω̄ς ἀσαρκός ὡν δὲ Λόγος, καὶ οὐπω γενόμενος καθ' ἡμᾶς πόδας εἴχε καὶ ὑποδήματα. ἀλλ' ὅτε γέγονεν ἀνθρωπός, ἐπειδὴ τὸ εἶναι Θεός οὐκ ἀπώλεσεν, ἐνήργηκε πάλιν καὶ οὕτω θεοπρεπῶς, τὸ Πνεῦμα διδοὺς τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν. ήν· γάρ ἐν ταύτῃ Θεός τε δόμοι καὶ ἀνθρωπός δὲ αὐτός.

Ἄλλα, Ναὶ, φησιν, ἐνήργηκεν δὲ Λόγος τὰ θεοπρεπῆ διὰ τοῦ ἔκ σπέρματος Δαβὶδος. Οὐκοῦν ἀντεροῦμέν σοι ταῦτα λέγοντι, τοῦ Ἰωάννου τὰ δέδηματα. Ἐφη γάρ που πρὸς Ἰουδαίους: « Οπίσσω μου ἔρχεται ἄνηρ, δεὶς λιμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρώτος μου, κάγιώ οὐκ ἔστιν αὐτόν. ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, αὐτός μοι εἰπεν. Ἐφ' ὃν ἀν Ιδης καταβαίνον τὸ Πνεῦμα, καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, οὗτος ἔστιν δὲ βαπτίζων ἐν Πνεύματi ἀγίῳ. κάγιώ ἐνράκα καὶ μεμαρτύρηκα ὅτι οὗτός ἔστιν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Ιδού δὲ, σαφῶς διδρά λέγων, πρὸς αὐτοὺς γενέσθαι φησι, καὶ εἶναι πρῶτον αὐτοῦ, προῦπάρχοντα δηλονότι θεῖκῶς, κατὰ γε τὸ παρ' αὐτοῦ σαφῶς εἰρημένον τοῦς Ἰουδαίων δῆμοις. « Ἀμήν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι. » εἴτα πρὸς τούτων καὶ καταθηγαντι φησιν ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα ἐξ οὐρανοῦ. Ἀρ' ἐπὶ γυμνὸν καὶ δισαρχὸν ἔστι πόν τοῦ Θεοῦ Λόγος καταβηγαντι φασι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ τὸν τοῦ Πνεύματος χορηγὸν, τοῦ Ιδου Πνεύματος μέτοχον ἀποφαίνουσιν; « Ή μᾶλλον ἔκεινό φασιν, ὅτι τὸ Πνεῦμα λαβὼν ἀνθρωπίνως, βαπτίζει θεῖκῶς ἐν ἀγίῳ Πνεύματi, καὶ ἔστιν αὐτὸς δὲ εἰς τε καὶ μόνος, καὶ ἀληθῶς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ω̄ς αὐτὸς μεμαρτύρηκεν δὲ μακάριος Βαπτιστής; (Α f. 54 b, Ε f. 157, Φ f. 788, Η f. 162) Ρητέον καὶ οὕτως. Τάχος δὲ τοῦ Πνεύματος σημασίᾳ, τὴν τοῦ πυρὸς συνέδρεσεν δὲ μακάριος Βαπτιστής, οὐκ ἐν πυρὶ πάντας βαπτίζεσθαι λέγων ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν τὴν ζωοποιὸν διὰ τῆς τοῦ πυρὸς σημασίας σημαίνων. ἐκ γάρ τῆς διαφόρου περὶ τὸ

Διαταθερεῖ τὴν ἀλωρὰ αὐτοῦ.

(Α. f. 56, Ε. f. 158 b, F. f. 789, H. f. 168) Τόδιος δὲ φησιν δι μακάριος Βαπτιστής, Χριστῷ διαφέρειν ὡς Δεσπότῃ τὴν ἀλωρὰ· τοῦτο γάρ σημαίνει τὸ αὐτοῦ (1). Οὕτω γάρ αβτὴν καθαίρει, διατάξει καὶ διαχρίτων ἀπὸ τοῦ σίτου τὸ ἄχυρον. Διανομέα τε καὶ οἰνοῦ σημάντωρα τῶν ἔκαστων πρεπόντων, δρθῆσεναι λέγει, ὡς τὸν μὲν δίκαιοιν τε καὶ ἀγαθὸν, σίτου δικην ταῖς οὐρανίαις εἰσκομίζειν αὐλαῖς, πυρὸς δὲ ποιεῖσθαι τροφὴν, ἀχύρου τρόπον ἀποτιναχθέντα τὸν διδίκον. Ὁ μὲν γάρ σίτος, φησι, εἰς ἀποθήκην εἰσκομίζεται, τουτέστιν ἀποφαλεῖας ἀξιοῦται τῆς παρὰ Θεοῦ, φειδοῦς τε καὶ φυλακῆς καὶ ἀγάπης· τὸ γε μὴν ἄχυρον ὡς διχρηστὸς ὑλη, πυρὶ δαπανᾶται (2). — (Α. f. 56 b, Ε. f. 158 b, F. f. 789 b, H. f. 168 b) «Ἄχους δὲ τὶ καὶ διὰ Ἱερεμίου φησιν δὲ Θεός, σύγχρισιν προφητῶν καὶ φευδοπροφητῶν ποιούμενος»· «Τί τὸ διχυρον πρὸς τὸν σίτον;» ήγουν τῇ κουφολογίᾳ πρὸς τὴν ἀλθείαν. Ὁ μὲν γάρ παρὰ Θεοῦ λόγος τροφιμωτάτην ἔχει τὴν δύναμιν· δὲ τῶν ἀνυσιών φευδοδιδασκάλων, εὐδιαθρυπτότατός τε καὶ ἀχυρώδης ὑπάρχων, οὐδεμίαν τοῖς ἀκρωμάνοις ἐμποιεῖ τὴν δημοσίευσιν (3).

Ἐγένετο δὲ ἐτῷ τῷ βαπτιστήριαι ἀπαντα τὸν λαόν, καὶ Ἰησοῦν βαπτισθέντος καὶ προσευχούμενον, ἀπερχθῆναι τὸν οὐρανόν.

(Ε. f. 163, F. f. 793) Βαπτίζεται δὲ δὲ Ἰησοῦς εὐλογῶν τὰ διδάστα καὶ καθαίρων αὐτὰ ὑπὲρ ἡμῶν. «Ἄγιος γάρ ἐστιν ἀγίων δι μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος· καὶ οὐκ ἀν αὐτῆς ἐδεήθη τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, οὐδὲ ἀφέσσων ἀμάρτιων τυχεῖν, ὥσπερ ἡμεῖς κερδαλνομεν δι αὐτοῦ· ἐκ τοῦ πληρώματος γάρ αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάδομεν. Ἐκπορεύεται μὲν γάρ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· ἐστι δὲ καὶ θεοὶ τοῦ Γεού. Καὶ γοῦν εἱργται πλεισταχοῦ Πνεῦμα Χριστοῦ, τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορευόμενον Πνεῦμα· καὶ μαρτυρήσει λέγων δὲ Παῦλος, ποτὲ μέν· «Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστε ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἰπερ Πνεῦμα Χριστοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὐτος οὐκ ἐστιν αὐτοῦ.» Καὶ πάλιν· «Οὐτὶ δὲ ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν δὲ Θεός τὸ Πνεῦμα τοῦ Γεού εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν κράξον· Ἀδεδό Πατέρη.» Οὐκοῦν ἐκπορεύεται μὲν, ὡς ἐφην, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, χορηγεῖ δὲ αὐτὸν τῇ κτίσει καὶ δίδωσι τοῖς ἀξίοις ὡς φύσει τε καὶ ἀληθῶς Γείδει, δι μονογενῆς αὐτοῦ Λόγος, καὶ τοῖς τοῦ Πατρὸς ἀξιώμασι διαπέπων. Καὶ γοῦν ἔφασκεν·

Dicitur etiam: «¹⁰ Jerem. xxiii, 28. ¹¹ Joan. i, 16. ¹² Rom. viii, 9. ¹³ Galat. iv, 6. ¹⁴ Joan. xvi, 15.

(1) Hoc loco divus Thomas in Catena label Latinæ aliud fragmentum. «¹⁵ CYRILLUS. Per hoc autem quod subdit: et permundabit aream suam; designat Baptista Ecclesiam pertinere ad Christum quasi ad Dominum.»

(2) Plus aliquid legebat D. Thomas in Catena. ¹⁶ CYRILLUS. At palea lento et inane signant, et quolibet vento peccati ventilatos et volubiles.»

(3) Ad v. 19 seqq., ubi Lucas meminit Herodis Baptistam carceri tradentis, anonymous quidam interpres in codice B. f. 39 b, hæc adnotat: «Ο μακάριος Κύριλλος τοῦ Ἡράδου ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ οὐκ ἐμνήσθη. Οὔμα δὲ καὶ ἐγὼ διτι περιττῶς ὡς κείται. Εἴ γάρ ἐνεκλεισθῇ δὲ Ἰωάννης, πῶς ἐβάπτιζεν; Οὐ γάρ ἰσμεν αὐτὸν ἐγκλεισθέντα καὶ ἀπολυθέντα, καὶ

PATROL. Gr. LXXII.

A V. 17. *Purgabil aream suam.*

Eccē autem sit Baptista, a Christo utipote Domino differre aream, id enim significat suam. Sic autem illam purgat, separando scilicet et discernendo a tritico paleam: sequens futorum dicit distributorē ac velut assignatorem sortis cuique debet; ita ut justus quidem ac bonus, tritici instar, colestibus cellis infatur; Namnam autem esca sit, palea instar execusus homo iniquus. Nam triticum, inquit, in horrea convehitur, id est Dei tritella dignum habetur, venia, custodia et charitate: at palea velut inutilis materia igne consumuntur. Audi quid etiam per Ieremiam Deus dicat, prophetas cum pseudoprophetis contendens: «Quid palea ad utilitatem?»: nempe vanitas ad veritatem. B Etenim Dei sermo nutrientem apprime vim habet; implorium vero pseudomagistrorum sermo cum fragillissimus acerosusque sit, nullam audientibus consert utilitatem.

147 V. 21. *Contigit autem, cum baptizaretur universus populus, et Iesu baptizato et orante, ut aperiretur celum.*

Baptizatur Jesus benedicens aquis, easque nostri causa purificans. Sanctum enim sanctorum est unigenitum Dei Verbum. Certe Jesus sancto baptizante non indigebat, neque remissionem peccatorum consequi, quam nos per ipsum lucramur: nam nos ex plenitudine ejus cuncti accepimus¹¹. Et procedit quidem de Deo Patre sanctus Spiritus, nihilominus Filii quoque proprius est. Sæpiusque enim dictus est Spiritus Christi, is qui de Patre Deo procedit Spiritus. Testis aderit Paulus, scilicet quidem: «Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. Quod si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus¹².» Et rursus: «Quia vero filii estis, misit Deus Spiritum Filii (sui) in corda vestra clamantem: Abba, Pater¹³.» Ergo procedit quidem, ut dixi, de Deo Patre Spiritus sanctus, verum tamen ipsum suppeditat creaturæ, dignisque dat naturalis verusque Filius, unigenitum Dei Verbum, Patris gloria exornatum. Quamobrem etiam aiebat: «Cum ita quæ habet Pater, mea sunt¹⁴.» Cur itaque

αὐθις ἐγκλεισθέντα καὶ τελεωθέντα. ¹⁵ BENTUS CYRILLUS Herodis in explanatione non meminit. Reapse et ego judicabo, ex abundantia hic ponit. Nam si Joannes jam in vinculis fuisset, quomodo nunc baptizaret? Neque enim nobis constat illum in vincula conjectum, postea liberatum; rursusque carcere conclusum, et necaturum. Videmus ergo ab anonymo testimonium præberi commentario Cyrilli in Lucam. Videmus item Cyrillum reapse nullam hic facere Herodis mentionem. Ceteroqui ad caput Joannem quod alibi, satis erit hic docti Calmeti adnotationem ascribere: Hoc nonnisi multo post contigit, uti ceteri evangelistæ narrant. Visum autem est Lucæ hic omnia describere quæ ad Joannem spectunt, antequam ad reliqua gradum faciat.

baptizatus est, dicit aliquis, et Spiritum quoque A recepit? Dicimus ergo, non eguisse Dominum sancto baptimate, sed nobis pro sua charitate salutis viam munivisse. Nam credentes in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, atque hanc exinaniam confessio- nem multis coram testibus facientes cunctas pec- cali sordes abluiimus, tum sancti Spiritus participes efficiemur, divinæ naturæ communicamus, et ad- optionis gratiam consequimur. Necesse itaque erat, ut Patrius Verbum, posquam semet exinaniverat, et similitudinem nostram induere non dedignatus fuerat, boni cuiusvis operis exemplar nobis et trames feret. Ergo ut ipsam sancti baptismatis vim co- gnoscamus, quantoque cum emolumento ad hanc gratiam accedamus, primus ipse opus aggreditur, et baptizatus **148** orat; ut tu nimis, dilecte, cognoscas his qui sancto baptismate digni fuerunt, rei convenientissimam fore perpetuam oratio- nem.

Ait autem apertos suisce celos evangelista, ut significet antea suisce clausos. Dixit enim Christus: « Deinceps videbitis apertum celum, et an- gelos Dei ascendentes et descendentes supra Filium hominis ». » Tanquam unum jam gregem esse de- monstratum sit, supernum atque terrenuni, unum- que pastorem principem, aperti sunt cœli, et sanctis angelis consociatur homo terrestris: descenditque iterum Spiritus sanctius tanquam nova generis nostri facta inchoatione; et primo quidem in Christum, qui non tam sibi quam nobis ipsum recipit: cuncta enim in ipso et per ipsum adepti sumus. Eximia ergo dispensationis ratione nobiscum Christus patitur res humanas. Alter enim, quo- modo ipsum evacuatum vidisemus, etsi tota deitate plenum? Quomodo nobiscum pauper fuisset, nisi se nostre paupertati conformavisset? Ait autem super Christum emissaria vox Patris, sancti baptismi tempore, ceu per ipsum et in ipso terrenum hominem suscipiens, ait, inquam: « Hic est Filius meus dilectus ». » Nam verus natura Filius et unigenitus, postquam nostram conditionem assumpsit, Dei Filius esse definitur, haud sibi id sumens; iam enim erat, ut dixi, Deus verus; sed ut ad nos hanc gloriam transmiseret. Factus est enim inchoatio nostra, primogenitus, et alter Adamus. Propterea cuncta in ipso nova facta dicuntur. Atque Adami velutalem exuentes, novitatem in Christo adepti sumus.

V. 22. Descendit Spiritus sanctus.

Si baptismi tempore Spiritus sanctus recipitur, id quoque praeter cetera ad humanæ naturæ condi- tionem pertinebit. Neque enim quatenus Deus est, sanctificatur, dum Spiritum recipit (ipse enim potius est qui sanctificat), sed quatenus homo est.

149 V. 23. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta.

Huc est Samosatensis deliramentum, evangelicum

¹⁰ Joan. i, 51. ¹¹ Matth. xvii, 5.

« Πάντα δοι εχει δ Πατήρ, ἐμά εστι. » Πώς οὖν ίσα- πτίζετο, φησί, ἀδέχετο δε καὶ τὸ Πνεῦμα; Καὶ φα- μεν, διτε οὐκ ἦν χρεία τοῦ ἀγίου βαπτίσματος ὁ Κύριος, δόδον δε ἡμῖν ἐπενόησε σωτηρίας ὁ φιλάνθρω- πος. Πιστεύοντες γάρ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ὄγην Πνεῦμα, καὶ τὴν ἔξαίρετον ταύτην ὁμολογοῦσαν πον- μενοι ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων, πάντα μὲν ὅταν τὸν ἑκάτην πατρίας ἀπονιπόμεθα, καταπλουτοῦμεν καὶ τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος μέθεξιν, καὶ θείας φύ- σεως ἀποτελούμεθα κοινωνοί, καὶ τὴν τῆς ιδείας κερδαίνομεν χάριν. « Ήν οὖν ἀναγκαῖον, καθέντα πρὶς κένωσιν ἑαυτὸν τὸν τοῦ Πατρὸς Λόγον, καὶ τὴν ταῦ- ήμάς ὁμοίωσιν ὑποτύπωσιν γενέσθαι καὶ δόδον. » Ινα τοίνυν μάθωμεν καὶ αὐτὴν τὴν δύναμιν τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, καὶ δοσα κερδαίνομεν τῇ τοιόδε προσάν- τες χάριτι, ἀρχεται τοῦ πράγματος αὐτὸς, καὶ βα- πτισθεῖς προσεύχεται, Ινα σὺ μάθε, ἀγαπητέ, δι τοῖς ἀπαξ κατακινθεῖσι τοῦ ἀγίου βαπτίσματος πρᾶγμα πρεπωδεστατον ἡ ἀδιάλειπτος προσευχή.

Ανεψιθήνατε δέ φησι τὸν οὐρανὸν ὁ εὐαγγελιστής, ὃς πάλαι κεκλεισμένον. « Εφη γάρ δ Χριστός: « Ἀπάρτι διέσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεψιότα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. » Οὓς γάρ μιδ; ήδη πο- μηνης ἀποδεδειγμένης τῆς τε ἀνω καὶ τῆς κάτω, καὶ ἀνδεὶς ἀναδειχθέντος ἀρχιποιμένος, ἀνεύρη μὲν δ οὐρανὸς, συνήθῳ δε τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις ὁ τοῦ τῆς ἀνθρώπους καταπεφοίτηκε δε καὶ τὸ Πνεῦμα πάλιν, ὡς ἐν ἀπαρχῇ τοῦ γένους ἡμῶν δευτέρᾳ καὶ ὡς ἐν πρώτῳ Χριστῷ, οἰκονομικῶς οὐχ ἑαυτῷ μηδενόν, ἀλλ' ἡμῖν γε αὐτῷ δεχομένῳ πάντα γάρ ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ πεπλουτήκαμεν. Οἰκονομιώτας τοίνυν ὑπομένει μεθ' ἡμῶν τὰ ἀνθρώπινα. Επει, ποῦ κεκενωμένον διέμεθα, καίτοι τὸ πλῆρες Ιησούς θεῖκῶς; ποῦ συνεπτώχευσεν ἡμῖν, εἰ μὴ τῇ καθ' ἡμῖν πτωχείᾳ συμπλάττεται; » Εφη δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Πα- τρὸς φωνὴ ἐπει Χριστῷ κατὰ τὸν κατέρδον τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, ὡς δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ τὸν ἴση γῆς ἀνθρώπον λαβών. « Οὐτός εστιν δ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός. » Ο γάρ φύσεις καὶ ἀληθῶς καὶ μονογενὴς Υἱός, διτε γέγονε καθ' ἡμᾶς, εἰς Υἱὸν δρίζεται Θεός, οὐχ ἑαυτῷ τούτῳ δεχομένος (ἥν γάρ καὶ εστιν, ἀς ἔφην, Θεός ἀληθινός), ἀλλ' Ινα εἰς ἡμᾶς παρατέμη τὴν δέξιαν. Γέγονε γάρ ἡμῶν ἀπερχῆται, καὶ πρωτο- χος, καὶ δεύτερος; Ἄδαμ· διά τούτο ἐν αὐτῷ πάντα καινὰ γεγενῆσθαι λέγεται. Ἀποδοσάμενοι δὲ τῇ Ινα Ἅδαμ παλαίωσιν, τὴν ἐν Χριστῷ καινότητα πεπλω- τήκαμεν.

Καταβῆται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον.

(B f. 40 b) Εἰ ἐν καιρῷ τοῦ βαπτίσματος τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον δέχεται, τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων εἴη διν καὶ τούτο μετα τῶν ἀλλων. Ήδη γάρ τοι καθ' δ Θεός εστιν ἀγιάζεται, τὸ Πνεῦμα λαβών (αὐτὸς γάρ δ ἀγιάζων εστιν), ἀλλά καθ' δ πέρφυκεν ἀνθρώπος.

Καὶ αὐτὸς ἡρ δ Ιησοῦς ὡσει ἐτών τριάκοντα ἀγόμενος.

(E f. 167, F f. 797) Τοῦτο τοῦ Σαμοσατέως ἀ-

παραλήρημα, κακῶς ἐκδεχούμενον τὸ εὐαγγελικὸν φρέσον, δει : « Ό Ιησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος » καὶ οὐ συνιέντος δι τὸ αὐτὸς ἥν, καὶ ἡρέστο, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ αὐτό. Ἡν μὲν γάρ ἀεὶ ὡς Θεὸς, ἡρέστο δὲ ὡς ἀνθρώπος, δε τὸ ἡμέτερον ἐπιτώχευσεν. ἀρχεται δὲ, ἵνα σὺ καταργήσῃς τὴν προτέραν γέννησιν, καὶ ἀναλάβῃς δευτέραν διὰ τῆς παλιγγενεσίας. — (Α. f. 62 b, Ε. f. 167 b, Φ. f. 797, Η. f. 187 b) Οὕτω ποιού τι τὸ βλάστος καὶ ἀδόκητον συμβαίνει ἐκ τοῦ φυλάκτεον τὴν διὰ τοῦ βαπτισμάτος χάριν εἰς μακράν καὶ ὑπέρωφον ἀναβολήν (1). Μάλιστα μὲν γάρ οὐκ ἀσφαλής ἡ ἀλπίς, εἰ καὶ τῶν οἰκείων τις ἐπιτεύξεται βουλευμάτων ἐκεῖνης ἡ πάλιν εἰς τέλος αὐτῷ τοῦ σκοποῦ, ἀγιάζεται μὲν, πλὴν μόνην ἔχει τῶν πλημμελημάτων τὴν ἀρεσιν, καὶ τὸ τάλαντον ἀποκομίζει τῷ Δεσπότῃ ἤρδον, οὐδὲν ἐπεργάσασθαι σχολάσας αὐτῷ (2).

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ἔησοῦς δὲ Πνεύματος ἀγίου πλήρης ὑπέστρεψεν ἀεὶ τοῦ Ἰορδάνου.

(Δ. f. 72, Ε. f. 112 b, Η. f. 218) Ἐνταῦθά μοι βλέπε τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, ὡς ἐν ἀπαρχῇ τῷ Χριστῷ τῇ τοῦ ἄγίου Πνεύματος χάριτι καταχειρισμένην, καὶ ταῖς ἀνωτάτα τιμαῖς ἐστεφανωμένην. Πάλιν μὲν γάρ ὑπισχνεῖτο λέγων δὲ τῶν δλων Θεός, δει : « Εσταὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐκεῖνων ἀπὸ τοῦ Πνεύματος [εοδ. C mendose Πατέρος] μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. » Πεπλήρωται δὲ εἰς ἡμᾶς ὡς ἐν πρώτῳ Χριστῷ τὸ ἐπηγγελμάνον· καὶ περὶ μὲν τῶν ἀρχαιοτέρων, ἀκαθέκτως ἐκκεκλικότων εἰς φιλοσαρκίαν, ἐφη που Θεός· « Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα. » ἐπειδὴ δὲ πάντα γέγονεν ἐν Χριστῷ καὶνά, καὶ τὴν διὰ Πνεύματος τε καὶ διάτος ἀναγέννησιν πεπλουτήκαμεν, χρηματίζομεν δὲ οὐκέτι σαρκὸς καὶ αἵματος τέκνα, Πατέρα δὲ μᾶλλον καλοῦμεν τὸν Θεόν, ταύτης καὶ μᾶλλα εἰκότως ὡς τετιμημένοι λοιπόν, καὶ τὸ λαμπρὸν ἔχοντες τῆς οἰδεσίας καύχημα, θελας φύσεως γεγναμένον κοινωνοὶ διὰ μετοχῆς τοῦ ἄγίου Πνεύματος. « Ό δὲ ἐν ἡμῖν πρωτότοκος, δε τέ γέγονεν ἐπὶ πολλοῖς ἀδελφοῖς, καθεὶς ἁυτὸν εἰς κένωνιν, δέχεται πρῶτος τὸ Πνεῦμα, καίτοι τοῦ Πνεύματος δοτήρ ὑπάρχων αὐτὸς, ἵνα καὶ εἰς ἡμᾶς ἐρχηται δι' αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα, καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀγίον Πνεῦμα κοινωνίας ἡ χάρις. Τοιούτον τι καὶ ὁ Παῦλος διδάσκει ἡμᾶς, λέγων περὶ τε αὐτοῦ καὶ ἡμῶν· « Ό τε γάρ ἀγιάζων καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι, ἐξ ἑνὸς πάντες δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων. Ἀπαγγελῶ τὸ δνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου. » Ἐπειδὴ γάρ δλως οὐκ ἐπαισχύνεται καλεῖν ἡμᾶς ἀδελφούς, διὰ τοις τὸ

A dictum perperam interpretantis, quod « Jesus erat incipiens quasi annorum triginta. » Neque intellexit, quod idem et erat, et incipiebat, sed non secundum idem : erat enim ab aeterno ut Deus; incipiebat ut homo, cum paupertatem nostram suscepit. Initium autem capit, ut tu quoque priorem nativitatem antiques, et secundam recipias per regenerationem. — Sic magnum detrimentum et inexpectatum contingit ob dilatam in longum et ultra debitum tempus baptismi gratiam. Namque in primis nunquam tua spes est fore ut quisquam sui propositi unum consequatur. Tum etiamsi forte in vita termino scopo suo potiatur, sanctificatur quidem, sed unicam tamen percipit peccatorum reversionem ; de cetero talentum Domino perfert infructuosum, in B quo nihil negotiari curavit.

CAP. IV.

V. 1. *Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane.*

Hic mecum observa hominis naturam, in Christo tanquam primis, sancti Spiritus gratia unctam, et supernis honoribus coronatam. Olim quidem promiserat universalis Deus dicens, fore ut « diebus illis effundam de Spiritu meo super omnem carnem »¹. Completum autem in nobis est, ceu primo in Christo id quod erat promissum. Et priscis quidem hominibus, utpote ad corporis voluptatem incontinenter proclivibus, dixit Deus : « Non permanebit Spiritus meus in hominibus his, quia caro sunt »². Sed postquam in Christo cuncta facta sunt nova, et per Spiritum atque aquam regenerationem obtinuimus, neque jam carnis et sanguinis filii sumus, sed Patrem potius **150** Deum appellamus, propterea jure optimo abbinc ut honore ornati, splendidaque adoptionis gloriam adepti, divinæ naturæ communicamus propter sancti Spiritus participationem. Noster autem primogenitus ex quo inter multos fratres cœpit existere, ad exinanitionem semet demittens, primus Spiritum recipit, quanquam dator ipse Spiritus sit, ut ad nos quoque per ipsum dignitas redundet, et communionis cum sancto Spiritu gratia. Sic enim nos sere docet Paulus, dum et de nobis et de illo dicit : « Et sanctificans et sanctificatis, ex uno omnes. Quam ob causam non erubescit fratres illos vocare dicens : Nuntiabo nōmēn tuum fratribus meis »³. Quia vero haud omnino eum pudet fratres nos appellare, quandoquidem similitudinem nostri subiit, idcirco nostra ad se translata inopia, sancti-

¹ Joel ii, 29. ² Gen. vi, 3. ³ Hebr. ii, 11, 12; Psal. xxi, 23.

(1) Videtur in praecedentibus (nunc deperditis) Cyrilii verba eorum retulisse, qui ut baptismum differunt, Christi exemplum obieccebant anno sexto trigesimo baptizati. Quam objectionem facile dissolvit dicens, diversam esse Christi ac peccatorum hominum conditionem : nam ille baptismio nunquam indiguit, istos hīo festinare ad lavaeum

oportet. Legatur hac super re Nazianzenus orat. 40, *De bapt.*, cap. 29.

(2) Apud D. Thomam in Catena Cyrillus reliqua etiam versiculi verba explanat sic. « CYRILLUS. Licer tamen Christus secundum carnem careat patre, suspicabantur aliqui eum patrem habere ; unde sequitur : ut putabatur, filius Joseph. »

ficatur nobiscum, quoniam ipse creaturæ omnis **A** ὑπελθεὶν τὴν πρὸς ἡμᾶς διμοίωσιν, διὰ τοῦτο τὴν sanctificator est; ne humanitatis modulum repudiare videatur, ita qui universalis salutis virtusque causa, homo fieri non detrectavit, nobisque quaqueversus similis, uno excepto peccato.

Ἄνθρωπος γενέσθαι μή φυγάν, καὶ ἐν διμοίωσι τῇ πρὸς ἡμᾶς γενόμενος κατὰ πᾶν ὄτιον, δίκαια ἀμαρτίας.

V. 1. Et agebatur a Spiritu in desertum.

Vocabulum «agebatur» non tam hic significat deferebatur (1), quam versabatur atque habitabat. Solemus enim nos quoque interdum de quolibet pie vivente dicere: Ille quidem bene se agit. Versabatur itaque Dominus in deserto, in Spiritu, id est spiritualiter.

V. 2. Et nihil manducavit in diebus illis.

Jejunavit itaque Dominus, nihil esse omnino corporis usui suppeditans: non quod illi jejuniū opus esset, sed ut nobis suos actus typum exemplarque proponeret, et imaginem delinearet agendæ apud nos selecti admirandique generis vitæ. Unde enim didicissent terreni homines, vitam in desertis actam utilem esse vel necessariam saluti? Evidunt enim, tanquam ex fluctuum tempestate, de vanis præsentis vitæ sollicitudinibus, ac propemodum, ut beatus Joseph^o, **151** exirent remittuntque mundo quidquid ejus est. Demonstrat itaque his qui ita vivere constituerunt, necessariam esse continentiam, cuius Jejunium fructus est. Sic enim superabitur tentator Satanás. Te quoque igitur **C** oportet primum vestiri virtute ex alto, id est participem fieri sancti Spiritus; postea vero exopiabile, et summi apud Deum pretii, diligere vitæ recte gerendæ genus. Tunc spirituali fortitudine instinctus deserta loca requires: tunc sancte jejunabis, voluptatesque mortificabis, et tantantis Satanæ victor evades. — Ecce unus de certantibus sit, qui certaminum est munerarius, ut Deus; coronam obtinet, qui sanctorum capita coronat. Videamus itaque luctæ artificium, diabolicæ malitiæ cladem. Quadragesima exactis in jejuniū diebus, postea esuriit. Atqui ille is est qui esurientibus cibum suppeditat: ipse imo est panis de cœlo descendens, vitæ causa mundo concessus: rerum denique omnium conservator. Sed quia oportebat eum qui inopiam nostram non fuerat aspernatus, ab humanitatis terminis prorsus non excedere, permisit carnis naturæ ea quæ sibi convenientiæ requirere. Hoc modo ipsum esurisse dicimus. — Cum satis iam jejunasset, vi que Deo congrua carnem sospitem absque potu esuque servasset, vix denique hanc sivit quæ sunt ejus propria pati. Dictum est enim esurisse. Quam obrem? Ut egregie ex ultraque re, qui Deus simul et homo erat, cognosceretur unus idemque, et divinitus supra nos, et humanitus nobis par.

καὶ ὁ αὐτὸς δηλονός, καὶ θεῖκῶν; ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνων.

^o Gen. xxvii, 23.

(1) Locus ferme repetitus in *Oratione ad reginas*, p. 157 (Opp., t. IX).

Καὶ ἤγετο ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον.

(A f. 72 b, B f. 44, H f. 220) Τὸ γέρον, ἤγετο, οὐ τὸ ἀπεφέρετο, μᾶλλον ἔστιν, ἀλλ' ὅτι δῆμος καὶ ἐπολιτεύετο. Κατειθίσμεθα γάρ που καὶ ἡμεῖς εὗτοι περὶ παντὸς ζῶντος ἐν ἐπιεικεῖᾳ, λέγειν· Ὁ δέντα τυχὸν καλῶς ἔαυτὸν δίγει. Ἐπολιτεύετο τοίνυν ὁ Κύριος ἐν τῇ ἔρημῳ, ἐν τῷ Πνεύματι, τουτέστι πνευματικῶς.

B Καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις.

(A f. 73, B f. 44, H f. 221) Νενήστευκε τοίνυν ὁ Κύριος, οὐδὲν παντελῶς τῇ τοῦ σώματος χρεὶ δοὺς εἰς τροφὴν· οὐκέτι αὐτὸς νηστεῖας προσθέντος, ἀλλὰ τύπον ἡμῖν τὰ καθ' ἔαυτὸν εἰς ὑπογραμμὸν ἀνατιθεὶς, καὶ εἰκόνα ποιούμενος τῆς παρ' ἡμῖν ἔκαρτου καὶ τεθαυμασμένης ζωῆς. Πόθεν γάρ ἡν τείνει τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτι τὸ ταῖς ἔρήμαις ἐνδαινεῖσθαι χρήσιμον αὐτοῖς καὶ ἀναγκαῖον εἰς αὐτηράν; Ἀποφοιτῶσι γάρ ὥσπερ κυμάτων ζάλης, καὶ τῶν εἰκαίων τοῦ παρόντος βίου περισπεσμῶν, καὶ μονοσυχῆ, κατὰ τὸν μακάριον ἱερόφητη, ἀποδύνεται τῷ κένωμα πάντα τὰ αὐτοῦ. Δείκνυεται τοίνυν οὗτος ἐγκαίρων, ἀναγκαίων ὀντας τὴν ἐγκράτειαν, ἃς νηστεῖα καρπὸς· ἡτεθῆσται γάρ οὐτως πειράσματος Σατανᾶς. Καὶ εἰ τοίνυν δεῖ πρότερον ἐνδύσασθαι τὴν ἐξ ὑψους δυνάμιν, τουτέστι μέτεοχον ἀπεφανθῆναι τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ τότε τὴν ἀξιέραστον καὶ τειμημένην παρὰ Θεῷ κατορθοῦν ἐλέσθαι ζωήν. Τότε τὰς ἔρήμους καταλήψῃ σὺν ἀνδρείᾳ πνευματικῆς νηστεύεις ἀγίων, καὶ κατανεκρώσεις τὰς ἡδύνας, καὶ κρείττων ἔσθη τοῦ πειράζοντος Σατανᾶς. — (A f. 73, B f. 44 b, H f. 221 b) Ἰδού γέροντες ἐν τῷ ἀβδούσιν ὁ ἀθλοθέτης ὁ Θεός· ἐν τοῖς στεφανυμνοῖς, ὁ τὰς τῶν ἀγίων στεφανῶν κεφαλάς. Ίδωντεν τούτον τῶν παλαισμάτων τὸ εὔτεχνὲς, τῆς τοῦ δαδόλου σκατοτήτος τὴν ἀνατροπήν. Τεσσαρακοστῆς εἰς νηστείαν δαπανηθεῖστος ἡμέρας, διπτερον ἐπείκατοιτοίτοις διδώσιν αὐτὸς τοῖς πεινῶσι τροφὴν· καὶ αὐτὸς ἐστιν ὁ ἀρτος· δὲ ἐξ οὐρανοῦ καταβήκε, καὶ ζωὴν διδὼς τῷ κένωμῷ, ἡ τῶν δλων σύστασις· ἐπειδὴ δὲ πάλιν ἔκρην τὴν καθ' ἡμᾶς πτωχείαν οὐκέτι μέταντας, τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων μήτι εἰσάπαν ἀποφασίη, συγκεχώρηκε τῇ τῆς σαρκὸς φύσεις ζητῆσαι τὰ ἐντήτη· οὐτως αὐτὸν πεινάσσαι φαμέν. — Νηστεύσας γέμην ἀποχρώντως, καὶ δυνάμει θεοπρεπεῖ, ποτοῦ καὶ τιτίων διχα τὴν σάρκα τηρήσας ἀδιάφθορον, ἐψήρη μόδις τὰ οἰκεῖα παθεῖν αὐτήν· πεινῆσαι γάρ μέτει· καὶ διὰ ποιαὶ αἰτίαν; Ἰνα δι' ἀμφοῖν εὐτέχνως Θεός τα δόμου καὶ ἀνθρωπος ὑπάρχων, ἐπιγινώσκηται εἰ;

Kai eisēter aὐτῷ ο διδόβολος, κ. τ. λ.

(A f. 73 b, B f. 45, H f. 224 b) Εἶτα προσέρχεται πειράζων δὲ Σατανᾶς, συνεργὸν ὁσπερ τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυστροπίας, τὸ τοῦ λεμοῦ πάθος ἔσεσθαι προσδοκῶν· κατισχύει γάρ τιμῶν πολλάκις, τὰς ἐν τῷ ἡμῖν θεσπειας εἰς ἐπικουρίαν δεχόμενος τῶν ἑαυτοῦ σκεμμάτων ἥτοι ἐπιχειρημάτων· ἐνδύμεσεν αὐτὸν ἀποίμας ἐπιπεδῆν τῷ βούλεσθαι παραχειμένους ιδεῖν ἅρπους. «Ἐφη γοῦν· «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ ἴνα δὲ λίθος οὗτος ἄρτος γένηται.» Προσέρχεται μὲν, ὡς ἀνθρώπῳ κοινῷ, καὶ ὡς ἐν τῶν ἀγίων· πλὴν ὑπουργοῦς, μή δέ πως αὐτὸς εἴη δὲ Χριστός· πῶς οὖν ἡθέλησε τοῦτο μαθεῖν; Ἐνενθήσεν ὡς θεοπρεποῦς ἰσχύος ἀποτέλεσμα καὶ ἔργον ἔστι, τὸ μεταστῆσαι φύσιν εἰς διπέρ οὐκοῦ ἦν· Θεὸς γάρ ἔστιν δὲ ποιῶν ταῦτα καὶ μετασκευάζων (1). Οὐκοῦν ἀντοῦ, φησὶ, γένεται, αὐτὸς που πάντως ἐκεῖνὸς ἔστιν, ἢ κατὰ τῆς ἐμῆς δυναστείας ἥξειν προοδοκώμενος· ἐὰν δὲ μή μεταβάλῃ, πρὸς ἀνθρώπον ἔχω, καὶ ἀποδέληκα τὸν φόδον, καὶ τῶν κινδύνων ἀπῆλαγμα. Διὰ τοῦτο Χριστός, διετῇ εἰδὼς τοῦ θηρίου τὴν σκέπην, οὔτε μεταβέληκεν, οὔτε μήν ἔφη μή δύνασθαι τοῦτο δρᾶν, ἥγουν μή ἡθέλειν· ἀποστελεῖται δὲ μᾶλλον ὡς ὀχληρὸν καὶ περιττὸν λέγων· «Οὐκ επ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἀνθρώπος,» τουτέστιν, ἐὰν δὲ θεός δύναμιν δῷ τῷ ἀνθρώπῳ, δύναται μή φαγεῖν, καὶ ζῆν ὡς Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας, οὐ δρῆματι θεοῦ ζέησαν διοιτοι τεσσαράκοντα ἡμέρας. Εἰ οὖν δύνατὸν δίχα ἄρτου ζῆν, ἵνα τὶ ποιῶ τὸν λίθον ἄρτον; Οὔτε οὖν λέγει, Οὐ δύναμαι, ἵνα μή ἀρνήσῃ τε τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν οὔτε, διε δύναμαι, ἵνα μή γνοὺς ἐκεῖνος διε θεός ἔστιν, ϕ μόνῳ τὰ τοιαῦτα δύνατά, ἀποστῇ ἀπ' αὐτοῦ. — (A f. 74, H f. 225) Καὶ μοι δρά τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἐν Χριστῷ, τὰ τῆς ἐν Ἀδὰμ ἀκρασίας ἀποβάλλουσαν αἰτιάματα. Διὰ βρώσεως ἐν 'Ἀδὰμ νενικήμεθα· δὲ' ἐγχράτειαν ἐν Χριστῷ νενικήκαμεν.—(A f. 74 b, H f. 226) Τοῖς μὲν ἀπὸ γῆς σιτίοις τὸ γῆινον ἡμῶν τρέψεται σῶμα, καὶ ζῆσεὶ πρὸς ἐπικουρίαν τὸ συγγενές· ψυχὴ δὲ ἡ λογικὴ λόγῳ τῷ θείῳ πρὸς εὐεξίαν ἀδρύνεται τὴν πνευματικήν· αἱ μὲν γάρ ἀπὸ γῆς τροφαὶ τὸ συγγενές τρέφουσι σῶμα· αἱ δὲ ἀνθρεύσι καὶ ἐξ οὐρανοῦ νευροῦσι τὸ πνεῦμα. Τροφὴ νοῦ, δὲ λόγος δὲ παρὰ θεοῦ, καὶ ἄρτος πνευματικός, στηρίζων ἀνθρώπου καρδίαν, κατὰ τὸ ἐν βίστιψ Ψαλμῶν ὑμνούμενον· τοιαῦτας δὲ εἶναι φαμεν καὶ αὐτῶν τῶν ἀγίων ἀγγέλων τὰς τροφάς.

Ἐδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης.

(A f. 74 b, H f. 227) 'Αλλ', ὡς κακοῦργε, καὶ πονηρὲ, καὶ ἀλιτήριε, πῶς ἐτολμησας τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς κτίσεως δεῖξαι πάσας βασιλείας, καὶ εἰπεῖν, ὡς Ταῦτα πάντα ἡμά ἔστι· νῦν οὖν εἰ πεσῶν προσκυνήσεις μοι, σοι δώσω; Πῶς ἐπαγγέλῃ τὰ μή σά; Τίς σε κατέστησε κληρονόμον τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας;

²¹ Psal. ciii, 15.

(1) Animadverte Cyrilli doctrinam de divina potentia transformandi rei alieniū naturam in diversam aliam; quod etiam ad dogma eucharisticę trans-

A V. 3. *Dixit autem illi diabolus, etc.*

Deinde accedit tentator Satanás, auxiliarem veluti improbitatis suæ famis passionem fore sperans. Sæpe enim is prævalet, dum nostras infirmitates suarum sumit insidiarum aggressionumque adjuvantes. Existimavit ipsum protinus accursurum quo paratos panes videret. Dixit igitur: « Si Filius Dei es, dic ut hic lapis panis fiat. » Accedit, inquam, ceu vulgari homini et sanctorum uni: neque tamen suspicione 152 carebat, num is forte esset Christus. Qua ratione itaque id cognoscere nittitur? Cogitavit divinæ potentiaz effectum opusque esse, naturalis rei alicuius in aliud quid sibi extraneum transformationem. Nam talium factor est et Immunitator Deus. Si ergo, inquit, id patraverit, prorsus hic ille est qui adversus potentiam meam venturus exspectatur. Quod si minime hanc transformationem fecerit, res mihi cum homine est, metum abjicio et periculo liberor. Propterea Christus, utpote bellus insidiarum conscientis, neque lapidem immulavit, neque se id agere posse aut velle negavit; sed et illum lanquam importunum, et rem lanquam supervacuan repulit, dicens: « Haud solo pane vivet homo; » id est, si Deus vim homini tribuerit, poterit ille cibo abstinere, et tamen vivere, sicuti Moyses atque Elias, qui verbo Dei vixerunt impasti quadraginta diebus. Si ergo vivi absque pane potest, cur ego ex lapide panem faciam? Neque ergo dicit, Non queo, ne suam potentiam neget; nec ait, Possum, ne ille agnoscens quod Deus esset, cui soli haec omnia sunt possibilia, ab eo recederet. — Et tu mecum considera hominis in Christo naturam, qua gulosi Adami culpam repellit. Esu in Adamo victi fuimus, abstinentia in Christo vincimus. — Terrenis frugibus terrenum nostrum alitur corpus, quod homogeneæ rei adjutorium exquirit; rationalis autem anima divino verbo ad spiritalem habitudinem bonam roboratur. Nam quæ sunt de tellure alimenta, cognatum sibi nutriunt corpus; superna autem de cœlo spiritum roborant. Mentalis alimonia est verbum Dei, panisque spiritualis qui hominis cor confirmat, sicut in Psalmorum libro cantatur²¹. Tales esse dicimus ipsorum etiam saclorum angelorum cibos.

B C D V. 5. *Ostendit illi omnia regna orbis terræ.*

Sed heus tu malefice, et improbe, et 153 flagitiouse, quomodo ausus es rei omnis creatæ Domino cuncta regna demonstrare, ac dicere, Omnia hæc mea sunt; quæ, si nunc procidens me adoraveris, tibi dabo? Quomodo quæ tua non sunt promitti? Quis te heredem regni Dei constituit? Quis tibi terra-

substantiationis valet. Idem sentiebat Baptista cum ait: Potens est Deus de lapidibus istis ousiavare filios Abrahæ.

rum orbem subjicit? Fraudulenter hæc tibi vindicas; redde igitur humanato Filio, cunctorum Domino. Audi quid de te dicat Isaias propheta: « Nunquid et tibi paratum est regnare? vallem profundam, ignem et sulphurac ligna posita; furor Domini, sicut vallis sulphure succensa¹². » Qui autem sortis tuæ loco habes inexstinguibilem flamمام, cur rerum omnium regi tua promittis? Specrabas adoratorem habere quem oninia tremunt, quem laudant Seraphim cunctaque angelicæ virtutes? Scriptum est enim: « Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies. » — Quasi intima illius contingens, hoc tempestive præceptum protulit. Namque ante suum adventum, universum ille irreverterat fraude mundum: ille ubique adorabatur. Verumtamen Dei lex, pellens illum de occupato fraudulenter imperio, unum suapte natura vereque Deum adorare jussit, eique soli cultum exhibere.

V. 9. Si Filius Dei es, mitte te hinc deorsum.

Tertiam admovet tentationem diabolus, vanam gloriam, « Mitte te deorsum» inquiens, ad delitatis demonstrationem. Sed enim haud eum elatione transversum egit; ipse potius nunc etiam scopo suberravit. « Dictum quippe est, inquit Christus, Non tentabis Dominum Deum tuum. » Evidem haud tentantibus Deus opem suppeditat, sed credentibus in eum. Non enim quia Deus nos clementia sua dignatur, idcirco ostentationi indulgere debemus. Insuper nunquam Christus tentantibus se miraculum edidit: « Generatio, siebat, prava signum querit, et signum non dabit ei¹³. » Item nunc sibi dictum audiuit **154** tentator Satanás. Nos ergo in Christo viciimus. Qui autem ab Adamo olim victor discessit, nunc pudore suffusus recessit, ut nos ipsum pedibus suppositum teneamus. Cum enim Christus vicit, tunc nobis quoque vinoendi vim tradens, « Ecce deði, inquit, vobis potestatem calcandi serpentes et scorpiones, et universam inimici potestiam¹⁴. »

V. 10. Scriptum est enim: Angelis suis mandabit de te, ut custodiant te.

Cerne quam malitiose conatur Scripturarum usi Domini gloriam delere, quasi is angelico auxilio aget, et quasi impingere eum necesse sit, nisi ei angeli praesto fuerint. Atqui non de Christo dicta sunt psalmi sententia; namque angelis non eget Dominus. Porro pinnaculū fabrica erat quædam celsissima, juxta templi latus extorta. — Male nonnulli referunt psalmum (xc, 9) ad Domini personam, versiculos seriatim legentes sic: « Quia in,

¹² Isa. xxx, 33. ¹³ Matth. xii, 39. ¹⁴ Luc. x, 19.

(1) Hic interseritur apud D. Thomam in Catena: « Ceteris. Qualiter autem, si, secundum haereticos, Filius est creatura, adoratur? Quod crimen infer-

A Tίς ὑπέταξε σοι τὴν ὑπ' οὐρανὸν; « Ἐξ ἀπάτης ἡρεμασας· οὐκοῦν ἀπόδος ἐνανθρωπήσαντι τῷ Υἱῷ τῷ πάντων Δεσπότῃ· ἀκουε τι φησιν δι προφῆτης Ἡσαΐας περὶ σοῦ « Μή καὶ σοὶ ἡτομάσθη βασιλεύειν; φραγγα βαθεῖαν, πῦρ καὶ θεῖον καὶ ξύλα κείμενα· ὁ θυμὸς Κυρίου ὡς φάραγξ ὑπὸ θείου καιομένη. » Οὐ δὲ κλῆρον ἔχων τὴν ἀσθετον φόργα, πῶς τῷ βασιλεῖ τῶν ὅλων ἐπαγγέλλεις τὰ αὐτοῦ; Προσεδέχεται ἔχειν προσκυνητὴν δι τρέμεις τὰ σύμπαντα, καὶ δοξολογεῖ τὰ Σεραφιμ καὶ πᾶσαι αἱ ἀγγειλακαὶ δυνάμεις; Γέραππαι: « Κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύεις (1). » — (B f. 47 b) Ἀπόδεινος ὁσπερ τῶν σπλάγχνων αὐτοῦ, ταύτην παρεκόμιστι εὔχαρις τὴν ἐντολὴν· πρὸ μὲν γάρ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ, πᾶσαν ἐπλάνησε τὴν ὑπ' οὐρανὸν· αὐτὸς δὲ ἡνὸς πανταχοῦ προσκυνούμενος· δὲ δὲ γε τοῦ θεοῦ ὡμοὶ ξένια τιθεὶς αὐτὸν τῆς ἐξ ἀπάτης αὐτῷ πεπορισμένης ἀρχῆς, ἐντ. τῷ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς δητι θεῷ προσέταξε προσκυνεῖν, καὶ αὐτῷ μόνῳ τὰς λατρεῖας ἐπιτελεῖν.

B Εἰ δὲ Υἱὸς εἰ τοῦ θεοῦ, βάλε πεινεῖτο ἐτεῦθεν κάτω.

(A f. 75 b, B f. 47 b, H f. 230) Τρίτην πειραν διάβολος προσάγει τὴν τῆς κενοδοξίας· « Βάλε σεαυτὸν κάτω, ι λέγων, εἰς ἐπιδειξιν τῆς θεότητος· ἀλλ' οὐ κατήνεγκε διὰ τῆς ἐπάρσεως, ἀλλ' ἔξω βέβληκε καὶ εἰς τούτο σκοποῦ· « Εἴρηται γάρ, φησι, Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν θεόν σου. » Οὐ γάρ τοις πειράσουσι χαρίζεται δι θεός τὰς ἐπικουρίας, ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· οὐ γάρ διτε φειδοῦς ἡμέρας, δικαιοι, διὰ τοῦτο ἡμεῖς ἐπιδεικτιψην διφεύλομεν. Πρέπει τούτοις οὐδέποτε Χριστὸς τοῖς πειράσουσιν αἰνὸν ἐδίδου σημεῖον· « Γενεὰ γάρ, φησι, πονηρὰ σημεῖα ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ. » Τούτο καὶ νῦν ἀκουέτω πειράσων δι Σταύρου. Οὐκοῦν νεκτήκαμεν ἐν Χριστῷ· καὶ δι ποτε κρατήσας ἐν ἀλληλίᾳ κατηγορημένος, ήντις ἡμεῖς ὑπὸ πόδες ἔχομεν αὐτόν. « Ότις γάρ νενίκηκεν δι Χριστὸς, τοις καὶ εἰς ἡμέρας παραπέμπων τὸ δύνατθαι νικᾶν, ηδὲ διδώκα, φησιν, ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω δρεων, καὶ σωτίλιν, καὶ δὲ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχορού. »

C Γέγραπται γάρ, διτοῖς διγράδοις αὐτοῦ ἐπελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάκαιος σε.

D (B f. 47 b) « Όρα δὲ πῶς κακούργως πιερᾶται δι τῆς χρήσεως τῶν Γραφῶν καθελεῖν τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου, ὡς δεομένου ἀγγειλικῆς θοβητας· ὡς μάλιστος προστόπτειν, εἰ μὴ ἀγγελοι αὐτῷ βοηθεῖεν. Οὐ γάρ περὶ τοῦ Χριστοῦ εἰρηται ἡ χρῆσις τοῦ φαλμοῦ· οὐδὲ γάρ δεῖται ἀγγελων Δεσπότης. Τὸ δι πτερύγιον, οικοδόμημα δην ὑψηλὸν ἀγαν, παρακομημένον τῇ πλευρῇ τοῦ Ιεροῦ. — (A f. 75 b, H f. 230 b) Ἀναφέρουσι μέντοι κακῶς τινες τὸν φε-

retur adversus eos, qui servierunt creaturæ et non Creatori, si Filium secundum eos creaturam existentem colimus tanquam Deum?

μὲν (1) εἰς τὸ τοῦ Κυρίου πρόσωπον· καὶ τοὺς στέ-
χους συνάπτωντες, οὗτως ἀναγινώσκουσι· « Θεὶ σύ,
Κύριε, ἡ ἐλπίς μου, τὸν Ὅψιστον θεού καταφυγήν
σου. » Φασὶ γοῦν δτι ὁ Κύριος καταφυγὴν ἔχει τὸν
“Ὕψιστον, δηλονθέτι τὸν ἐν ὄρανοις Πατέρα. Γέγονε δὲ
πρόφασις αὐτῶν τῆς τοιαύτης ἑννοίας ὁ Σατανᾶς·
αὐτὸς γάρ οὗτος νενόηκε τοὺς στίχους, εἰπών· « Εἰ
Υἱός εἰ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω. Γέγραπται
γάρ, ὡς Τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ. »
Συκοφάντης γάρ ὑπάρχων καὶ πλάνος ὁ Σατανᾶς,
καὶ τὰ περὶ ἡμῶν εἰρημένα αὐτῷ προσάπτει τῷ
προσώπῳ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἀλλ’
ἡμεῖς οὐχ οὗτος νοοῦμεν, ὡς νοεῖν ἔθος τῷ Σατανῷ·
εἰ δὲ οὗτος νενοήκασιν Ἀρειανοί, θαυμαστὸν οὐδέν·
ἀκολοθοῦσι γάρ τῷ Ιδίῳ πατρὶ, ὃς φεύστης ἔστι,
καὶ ἀλήθεια ἐν αὐτῷ οὐχ ἔστι, κατὰ τὴν τοῦ Σω-
τῆρος φωνὴν· εἰ γάρ ἔστι κατ’ αὐτοὺς ἀληθὲς τὸ
τοιούτον, ἐπίπεδα μὲν ἡμεῖς τὸν Χριστὸν πεποιήμεθα,
αὐτὸς δὲ καταφυγὴν ἔχει τὸν Πατέρα· οὐκοῦν βοη-
θουμένῳ προσπεφεύγαμεν, Σωτῆρα καλοῦμεν τὸν
παρ’ ἔτέρου σωζόμενον. Οὐχ ἔστι ταῦτα, μή γένοιτο.
Λέγομεν τοινυν τοῖς οὕτω φρονεῖν εἰωθόσιν· Ἐτέραν
ἡμῖν ἀναγγέλλετε πλάνην· ἔξω τῆς βασιλικῆς καὶ
αὐθείας Ἱρησούς τρίβου· εἰς ἀκάνθας καὶ βόθρους
πίπτετε· τῆς ἀληθείας ἐκπεπειώκατε· Ἰσος ἔστι κατὰ
πάντα τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός· χαρακτήρ τῆς ὑποστά-
σεως αὐτοῦ· Ὅψιστος καθά καὶ ὁ Σωτήρ. Οὐ μὲν οὖν
Σατανᾶς ταύτωις ἔχρησατο τοῖς στίχοις (2) ὡς ἐπ’
ἀνθρώπου χανοῦ· τοῦ Σωτῆρος· ἐπειδὴ γάρ ἔστιν
ὅλος σκότος, καὶ κατεσκοτισμένον ἔχει τὴν διάνοιαν, C
οὐ συνῆκε τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν, δτι ὁ Φαλμᾶς
ἐκ προσώπου παντεῖς δικαίου εἰρήται βοηθουμένου
ὑπὸ τοῦ Ὅψιστου, δινος θεού τοῦ οὐρανοῦ· ἡγάνεστι
τε πρὸς τούτῳ, δτι θεὸς δὲ οὐδέποτε θεός γέγονεν
ἀνθρωπος, καὶ αὐτὸς ἦν δὲ οἰκονομικῶς πειραζόμενος.
Οὐ μὲν οὖν, ὡς Ἔφην, ὡς ἐπ’ ἀνθρώπου χοινοῦ, ή
καὶ ὡς ἐπ’ ἔνδεις τῶν ἀγῶνων προφητῶν εἰρῆσθαι τοὺς
λόγους ὑπελάμβανεν· ἀποτον ἡμᾶς τοὺς εἰδότας ἀκρι-
βῶς τὸ μυστήριον, καὶ πεπιστευκότας δτι θεὸς ἔστι·
καὶ Υἱὸς θεοῦ, καὶ δτι δὲ’ ἡμᾶς καθ’ ἡμᾶς γέγονεν
ἀνθρωπος, ὑπονοεῖν περὶ αὐτοῦ τοὺς στίχους εἰρ-
θεῖσας. Οὐχ ἀρμέσει τοινυν τῷ προσώπῳ τοῦ Σωτῆρος
τὸ λέγεσθαι· « Τὸν Ὅψιστον θεού καταφυγὴν σου. »
Αὐτὸς γάρ ἔστιν “Ὕψιστος, ἡ πάντων καταφυγὴ, ἡ
πάντων ἐλπίς, ἡ πάντα ισχύουσα τοῦ Πατρὸς δεξιά·
καὶ τις αὐτὸν καταφυγὴν θείτο, οὐ προσελεύσεται
πρὸς αὐτὸν κακά· αὐτὸς γάρ ἐντελεῖται τοῖς ἀγγέ-
λοις, λειτουργικοῖς οὖσι πνεύμασιν, ὅπως φρουρῶσι
τὸν δίκαιον. Άσπερ γάρ οἱ κατὰ σάρκα πατέρες (3),
δταν θωσιν ὁδὸν τραχεῖαν καὶ δύσσατον, ἀρπάζου-
σιν εἰς χεῖρας τὰ βρέφη, μή πως ἀδικηθῇ τρυφε-
ρὸν ἔχοντα τὸν πόδα, καὶ οὕτω διὰ σκληρᾶς ὁδοῦ
βῆναι δυνάμενα, οὕτω καὶ αἱ λογικαὶ δυνάμεις τοὺς οὐπα
πονεῖν ισχύοντας, νηπιοπεπῆ δὲ πως

A Domine, spes mea, Altissimum posuisti refugium tuum. » Aliut ergo Dominum habere refugium suum Altissimum, id est residentem in cœlis Patrem. Causa autem hujusmodi est illis Satanas, qui ita versiculos intellexit, cum ait: « Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim: Angelis suis mandabit de te. » Nam cum sycophanta deceptorque sit Satanas, ea quæ de nobis dicta fuerunt, ipsi accommodat personæ Servatoris omnium nostrum Christi. Verum enim vero nos haud ita intelligimus ut Satanas solet. Quod si ita intellexerunt Ariani, nil mirum; sequuntur enim patrem suum, qui mendax est, et veritate caret, juxta Servatoris effatum⁽²⁾. Nam si, ut Isai volunt, ita se res haboret, nos quidem spem nostram in Christo collocavimus; ipse autem refugium habet Patrem: ex quo sequitur ut ad egenem auxilio consugerimus, et Servatorem appellemus eum qui ab alio servatus est. Verum hæc non ita se habent; absit! Dicimus ergo his qui ita sentire solent: Ecce 155.alterum vestrum nobis demonstratis errorem: extra regiam rectamque viam gradimini, in spinas foveasque deciditis, a veritate devii. Aequalis est per omnia Patri Eilius, figura substantiae illius, Altissimus sequens ac Pater. Satanas ergo his usus est versiculis ceu si cum Servatore ageret tanquam vulgari hominem. Cum sit enim totus tenebrosus, et mentem obscuratam gerat, non intellexit dictorum verborum vim; nempe quod psalmus in persona cauus vis justi dictus fuerit ab illo Altissimo adjui, qui Deus colorum est. Nescivit insuper Deum. Verbum saturni fuisse hominem, ipsumque adeo esse qui tunc ex dispensationis ratione tentabatur. Diabolus ergo, ut dixi, tanquam de communi homine, vel certe de uno aliquo sancto propheta, verba illa dicta esse putavit. Porro absurdum esset nos accurate mystrium jam edoces, credentesque ipsum Deum esse Deique Filium, et pro nobis æque ac nos factum hominem, existimare dictos de ipso fuisse illos versiculos. Haud igitur Servatoris personæ quadrangula verba: « Altissimum posuisti refugium tuum. » Ipse est enī Altissimus, omnium refugium, omnium spes, omnia potens dextera Patris: quem si quis refugium suum posuerit, mala ad eum non accident. Etenim ipse imperat angelis, qui sunt ministratorii spiritus, ut justum custodiad. Nam sicuti carnales patres, cum viam asperam difficilemque aspexerint, infantulos suos manibus sustollunt, ne forte tenelli illorum pedes fendantur, qui nondum viæ duritiem ferre queunt, sic etiam intellectuales potentias eos qui nondum labores durare valent, quia puerili adbuc animo sunt, non sinunt eos supra vires fatigari, sed omni eripient tentatione.

⁽¹⁾ Joan. VIII, 44.

(2) Locus hic vel desumptus fuit a Cyrillo ex suo in psal. xc Commentario (supra l. II); vel ex hoc loco vice versa illuc translatus.

(3) Lege rursus Cyrillum ad psal. xii.

(4) Adhuc adi Cyrillum ad psal. xii.

τὴν διάνοιαν ἔχοντας, οὐκ ἡῶς πονεῖν ὑπὲρ δύναμιν, ἀλλὰ παντὸς ἐξέλκουσι πειρασμοῦ (1).

V. 14. *Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in A Cui τὸ πάστρεψεν ὁ Ἰησοῦς ἐτῷ δυνάμει τοῦ Galilaeum.*

Omnino urbium incolatu, desertis in locis 156 versabatur. Ibi jejunavit, tentatusque a diabolo est; ibi pro nobis vleit; ibi capita draconum contrivit; ibi, ut ait beatus David st, Inimici fratrete defecerunt in finem, et urbes sunt destructæ, id est, illi qui turrium urbiumque instar erant. Ergo Satana superato, atque in seipso coronata hominis natura spoliis de illo relatis, reverens est in Galileam cum virtute Spiritus, operandi potentia utens, plurima edens miracula, multamque sui admirationem exercitans. Miracula vero operabatur, non accepta exterritus donataque sibi a Spiritu gratia, sicuti ceteris sanctis eveniebat, sed ipse potius existens naturalis verusque Dei Patris Filius, et eorum, quæ hujus propria sunt, hæres. Namque et ipsi siebat: « Omnia mea, tua sunt, et tua, mea; et glorificatus sum in eis st. » Glorificatus est igitur, tanquam virtute et efficacia propria utens illa, quæ est Spiritus sibi consubstantialis.

V. 16. *Et venit Nazareth. Et intravit in synagogam.*

Quoniam deinceps oportebat notum se constitutere filii Israëlis, et incarnationis illustre omo mysterium his qui illud ignorabant, et quod ipse unicus fuisse a Deo Patre ob mundi salutem; prudenterissime hoc quoque agit. Primi autem hoc ante C alios beneficium largitur popularibus suis Nazareti, quos inter fuerat nutritus, secundum carnem videbatur. Ergo sybagogam ingressus, sumit librum ad legendum; coquæ aperto, propheticam deligit sententiam quæ mysterium de ipso loquebatur. — Manifestissime vero in his dictis ipse prophetæ voces siebat, se hominem factum iri et venturum ad salvandam orbem terrarum. Namque unicum fuisse haud aliter dicimus Filium, quam quatenus caro factus erat, id est aque ac nos homo constitutus. Jam cum ipse Deus simul et homo sit, idem Spiritum divinitus donat creaturæ, idemque a Deo Patre ipsumsum recipit humanitatem, qui tamen creaturam omnem sanctificat; 157 quandoquidem et ex sancto Patre exsplenduit, et ex ipso profusum Spiritum tum in supernas virtutes tanquam proprium immittit, tum etiam in illos qui adventum ejus cognoverunt.

V. 18. *Spiritus Domini super me; propter quod natus sis, evangelizare pauperibus misit me, etc.*

Manifeste his verbis demonstrat, se exinanitionis demissionem et humiliatem, et ipsum Christi nomen atque officium nostri causacepisse. Namque ait: *Spiritus, qui mihi naturaliter inest propter*

(A f. 77, H f. 234 b) Ἀφεὶς τὰς ἐν ταῖς πόλεσι βιατρίδας, ταῖς ἐρήμοις ἐνηλίζετο· ἐκεὶ νενήστευκε πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, ἐκεὶ νενίκηκεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐκεὶ συνέτριψε τὰς χεφαλὰς τῶν δρακόντων, ἐκεῖ, καθά φησιν ὁ μακάριος Δασδί, τοῦ ἐγθροῦ ἐδιλπον αἱ φαρμακαὶ εἰς τέλος, καὶ πόλεις καθῆρηνται, τουτέστων ὡς πύργοι καὶ πόλεις δύτες· κατευμεγεθάς τοίνους τοῦ Σατανᾶ, καὶ στεφανώσας ἐν ἕαυτῷ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν εοῖς κατ' ἐκείνου βραβεῖον, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, ἐνεργείᾳ τε καὶ δυνάμει χρώμενος, πλείστας τε θεοσημείας ἀποτελῶν, καὶ πολὺ τὸ δεῦμα παρεχόμενος. Εἰργάζετο δὲ τὰς θεοσημείας, οὐκ ἐξωθεν καὶ πεπορισμένη τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν λαδῶν, καθὼν καὶ ὁ τῶν ἄγριών χορὸς, ὑπάρχων δὲ μᾶλλον φύσει τε καὶ ἀληθῶς Κύδες τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς αὐτηρίαν τὰς ὑπὸ οὐρανὸν, πανοφός καὶ τοῦτο οἰκονομεῖ· χαρίζεται δὲ τοῦτο πρὸ γε τῶν ἅλλων τοῖς ἐν Ναζαρὲτ, εἰς καὶ συνετρέψῃ, κατέ γε φῆμι τὴν σάρκα. Εἰσελθῶν τούναν ἐν τῇ συνεργείᾳ, δέχεται βιβλίον εἰς ἀνάγνωσιν· καὶ ἀνοίξας, προφητικὴν ἐπελέξατο βῆσιν, τὸ περὶ αὐτοῦ λαλοῦσαν μυστήριον. — Εναργέστατα δὲ διὰ τούτων αὐτὸς ἦν ὁ λέγων διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, ὃς καὶ ἐνανθρωπήσεις καὶ ἀρίζεται· διασώσων τὴν ὑπὸ οὐρανῶν κεχρίσθαι γάρ οὐχ ἐπέρως φαμὲν τὸν Κύδον, πάλι δὲ κατὰ τὴν σάρκα γενόμενον δηλοντί· καθ' ἡμέρας καὶ ἐνανθρωπήσαντα· Θεὸς γάρ ὑπάρχων ὅμοι καὶ ἐνθρωπος, δὲ αὐτὸς δίδωι μὲν θεῖκώς τὸ Πνεῦμα τῇ κτίσει, δέχεται δὲ αὐτὸν περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἀ πάσιν ἀγάδιων τὴν κτίσιν, δὲ τοις καὶ ἐξ ἀγίου Πατρὸς πεφηνώς, καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν προχόρμενον Πνεῦμα καὶ ταῖς ἀνα δυνάμεσιν ἐνεῖς ὡς ἔαυτον, καὶ προσέτι τοῖς ἐπεγνωμόσιν φύτου τὴν ἐπιφάνειαν.

Πτερύμα Κυρίου ἐπ' ἡμῖν, οὐ ἔτεκεν ἔχριστε μα, εὐαγγελίσθαι πτερωχοῖς ἀπέσταλκε με, κ. τ. λ.

(B f. 50) Σαρῶς διὰ ταύτων δηλοῖ, ὃς τὸ σῆμα κανέσσεις ὑφειμάνειν, καὶ ὑπεδενήκος, καὶ αὐτὸς τὸ Χριστὸς διομέδε τε καὶ πρεμέμα δι' ἡμᾶς κατεδέχεται. Τὸ γάρ Πνεῦμα, φησιν, ὅπερ ἐστὶ φυσικῶς ἐν ἡμῖν

st Psal. ix, 7. st Joan. xvii, 10.

(1) Animadverte de custodibus hominum angelis Cyrilli testimonium.

δὲ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας καὶ τῆς θεότητος, τοῦτο ἐπ' ἡμῖν παραγέγονεν καὶ ἔξιθεν ὥσπερ καὶ ἐν Ἱορδάνῃ ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐπερούτησεν, οὐχ ὡς μὴ ὑπάρχον ἐν ἡμών, ἀλλ' οὐ εἶνεκεν ἔχριστος με. Τίνος; δὲ εἰνεκεν χρισθῆαι προσέλετο; Ἡμῶν τῶν ἐρήμων γενομένων τοῦ Πνεύματος διὰ τὴν ἀρχαίαν ἔκεινην ἀπόφασιν, τό· «Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα.» — Ταῦτα δὲ ἐνανθρωπήσας τοῦ Θεοῦ Λόγου φησί· Θεὸς γάρ ὁν ἀληθινὸς ἐξ ἀληθινοῦ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς, καὶ δὲ τὸν ἡμᾶς ἀνθρώπος ἀπρέπτως γεγονὼς, μεθ' ἡμῶν μέχρισται τῷ ἐλαϊψήσῃ ἀγαλλιάσεως, τοῦ Πνεύματος εὐτῷ παρὰ τὸν Ἱορδάνην ἐπιφατήσαντος ἐν εἴδει περιστερᾶς. Πάλαι μὲν γάρ συμβολικῶς ἔχριστο βασιλεὺς τε καὶ ἵερεις, ἀγιασμοῦ τινα μετοχήν ἐκ τούτου κερδαίνοντες· δὲ δὲ δὲ τὸν ἡμᾶς ἐνανθρωπήσας, τῷ νοητῷ τῷ· ἀγαλλιάσεως ἐλαϊψή, καὶ αὐτῇ τῇ τοῦ Πνεύματος ἐπιφοτήσεις ἔχριστη· τούτῳ ἡμῖν λαμβάνων, οὐχ ἔστω· καὶ γάρ ἀποπτάντος τοῦ Πνεύματος, καὶ μὴ καταμείναντος ἐν ἡμῖν διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς σάρκα, πάνθους δὲν πλήρης ἡ γῆ, ἀπειλούσας ἐπεργένενθη Θεοῦ. — (B. f. 50 b) Ἐκήρυξε δὲ καὶ εἰχμαλώτοις ἀφέσιν, δὲν καὶ ἐνήργησε, δῆσας τὸν Ισχυρὸν τὸν τυραννικῶν καταδυναστεύσαντα τοῦ γένους ἡμᾶς.

(A. f. 77, H. f. 235 b) «Μόσπερ μέντοι τὸ, ἔχριστος με, τῇ ἀνθρωπότητι πρέπει· χρίεται γάρ οὐχ ἡ θεῖα φύσις, ἀλλὰ τὸ ἡμῖν ὅμογενές οὖτα καὶ τὸ, ἀπόσταλο με, τῷ ἀνθρωπίνῳ λογιστέον. — (A. f. 77 b, H. f. 236) Καὶ τοὺς πάλαι τὴν ἐκ τοῦ διαβόλου ἀχλὺν ἔχοντας εἰς καρδίαν, λαμπροὺς ἀπέφηνεν, οἱά τις δικαιοσύνης ἡλιος ἀνίσχων, καὶ οὐλὸς ἀποφήνας οὐκέπι νυκτὸς καὶ σκότους, ἀλλὰ φωτὸς καὶ ἡμέρας, κατὰ τὴν Παύλου φωνὴν· καὶ οἱ τυφλοὶ δύντες· ἐπειδώλως γάρ ἐχὲς καρδίας αὐτῶν ὁ ἀποστάτης· ἀνέβλεψαν, καὶ ἐπέγνωσαν τὴν ἀληθείαν, καὶ καθὼς φησιν Ἱωάννες, γέγονεν αὐτοῖς τὸ σκότος εἰς φῶς· τουτούσιν, οἱ ἀμαθεῖς γεγόνασι σοφοί· οἱ πάτε πλανώμενοι τὰς τῆς δικαιοσύνης ἐγνώκασιν ὅδούς. Φησι δὲ που καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Ἰησὸν ὁ Πατήρ· «Ἄδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοίξαι δρθαλλούς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ οἰκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει.» Ἀφίκετο γάρ ὁ Μίσογενης εἰς τόνδε τὸν κόσμον, καὶ τοῖς ἐκ γένους, τουτέστι τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· ἐξ αὐτῶν γάρ πέφηνε τὸ κατὰ σάρκα τὴν καινὴν δέδωκε διαθήκην, τὴν πάλαι προηγγελμένην διὰ φωνῆς προφητῶν· ἐνήστραψε δὲ καὶ τοῖς ἔθνεσι τὸ θεῖον τε καὶ οὐράνιον φῶς· καὶ τοῖς ἐν ἄδυτον πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξε, καὶ τοῖς καθειργμένοις ἐν οἰκῳ φυλακῆς ἐπεφάνη, καὶ πάντας ἀνῆκε δεσμῶν καὶ ἀνάγκης. Ταῦτα δὲ πῶς οὐκ ἐχοι σαφῆ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ, ἐτι καὶ Θεὸς καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἐστιν ὁ Χριστός;

Τί δὲ τὸ ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει; Τὸ ἐλευθέρους ἐκπέμψαι, οὓς συνέθραυσε νοητῶς φαῦλοις ὁ Σατανᾶς. Τί δὲ τὸ κηρύξαι ἐνιαυτὸν Κυρίου

A unitatem substantiae ac deitatis, is, inquam, in me exterius supervenit: sicut etiam apud Jordanem sub columba specie descendit; non quia in me non esset, sed quatenus unxit me. Cur autem ungi voluit? Nempe quia nos deserti eramus a Spiritu ob antiquam illam sententiam: «Non permanebit Spiritus meus in his hominibus, quia caro sunt²⁰.» — Haec ab humano Dei Verbo dicuntur. Verus enim Deus ex Deo Patre, et propter nos homo sine mutatione factus, nobiscum unctus est ales exultationis, Spiritu in eum sub columba specie apud Jordanem convolante. Olim sane symbolice ugebantur reges ac sacerdotes, qui indidem quamdam sanctificationis partem nancisebantur. Sed hic nostri causa homo factus, intellectuali exultationis eleo, et ipso Spiritus adventu unctus fuit; rem hanc non sibi, sed nobis accipiens. Etenim eum a nobis avolasset Spiritus, neque in nobis permaneisset, quia caro eramus, luctus terram occupabat, quem Dei participatione cerebat. — Prædicavit etiam captivis remissionem, vincens fortē et tyrannice generi nostro dominantem Satanam, ejusque vasa, nempe nos, rapiens.

C Sieut verba *misit* me humanitati convenient: ungitur enim non divina natura, sed id quod nobis cognatum est: ita etiam verba *misit* me humanas conditioni reputanda sunt. — Et illos, qui olim diabolī tenebris obscuratum cor habebant, **158** splendidos fecit, sol veluti justitiae oriens; eosque haud jam diutius noctis ac tenebrarum filios, sed lucis atque diei præstiti, Juxta Pauli dictum²¹. Et qui cœci erant, quorum corda scilicet apostata ille execaverat, lumen viderunt, veritatemque agnoverunt; atque, ut ait Isaías²², tenebræ illis in lucem versae sunt, id est rudes facti sunt rapientes; et qui illæctus erraverant, justitiae vias cognoverunt. Dicit autem alieibi etiam Filio Pater: «Deinde in sœdus generis, in lucem gentium, ut aperires oculos cœcorum, et educeres de vinculis alligatos, et de domo carceris sedentes in tenebris²³.» Venit enim Unigenitus in hunc mundum, et iis qui de genere erant, id est de Israëlis sanguine, ex quibus carnaliter est ortus, novum sœdus tradidit, antiquitus iam prophetarum voce promissum. Illuxit quoque ethnicis divinum et cœlestis lumen: quin etiam spiritibus in erebo conclusis profectus illuc prædicavit, et carcere detentis apparuit, cunctosque necessitatis vinculis expediti. Quidni vero hæc manifeste demonstrant, et Deum et ex Deo natura-liter esse Christum?

Quid est autem dimittere contractos in remissione? Nempe liberos abire jubere, quos spiritualiter contriverat flagellans Satanás. Quid rursus est

²⁰ Gen. vi. 3. ²¹ Thess. v. 5. ²² Isa. xlvi. 10.

²³ Ibid. vi. 7.

annum Domini acceptabilem prædicare? Nempe **A** δεκτόν (1); Τὸν ἐαυτοῦ εὐαγγελίσασθαι παρουσίαν, τὸ τὸν καιρὸν ἐνστῆναι τοῦ Κυρίου, τούτους τοῦ Υἱοῦ· δεκτὸς γάρ ἐνιαυτὸς, καθ' ὃν ἐσταυρώθη Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν· δεκτὸς γάρ τότε γεγόναμεν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καρποφορηθέντες δ' αὐτοῦ. Διὸ λέγεν· «Οταν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἔλκεσαι πρός ἐμαυτόν.» Καὶ γοῦν ἀνεβίω τετίμερος, πατήσας τοῦ θανάτου τὸ χράτος. Εἴτα τοῖς μαθηταῖς προερώνει· «Ἐδέθη μοι πᾶσα ἐξουσία, καὶ τὰ ἔπειτα· δεκτὸς οὖν ἐνιαυτὸς ἔκεινός που πάντως, καθ' ἓν τισεδέχθημεν τὴν πρὸς αὐτὸν λαχόντες οἰκεῖων, ἀπονιψάμενοι τὴν ἀμαρτίαν, διὰ τοῦ ἄγιου βαπτισματος· καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως γενόμενοι κοινωνοί, διὰ μετοχῆς τοῦ ἄγιου Πνεύματος· ἡγενεὶς δεκτὸς ἐνιαυτὸς, καθ' ὃν πεφανέρωκε τὴν δόξαν αὐτοῦ, διὰ τὰς (Cor. i. τῆς, sed malui τὰς) ὑπὲρ λόγου θοσημένας. Ἐδεξάμεθα γάρ ἀσμένως τὸν τῆς παρ' αὐτοῦ σωτηρίας καιρὸν, διὸ διὰ τὸ πάντοφος Παῦλος καταμεμήνυκεν λέγων· «Ἴδον νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν τὸ μέρος σωτηρίας»· διτε οἱ πτωχοί, οἱ παντὸς ἀγαθοῦ νενοσηκότες τὴν ἐνδειάν ποτε, ἐλπίζετε μὴ ἔχοντες, καὶ θεοὶ ἐν τῷ κόσμῳ οἵτινες δὲ μὲν εἰλεγοντες, καὶ τῆς ἐθνῶν· τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἐπλούτησαν, τὸν θείον τε καὶ οὐράνιον κεκερδάκασι θησαυρὸν, τὸ εὐαγγελικὸν δηλοντί· καὶ σωτήριον κήρυγμα, δι' οὗ γεγόνασι· καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας μέτοχοι, καὶ συμμερισταὶ τῶν ἀγίων, καὶ κληρονόμοι τῶν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγουν. «Οφθαλμὸς γάρ οὐδὲ εἶσι, φησι, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐδὲ ἀνέδη, ἀ τοίμασεν δὲ θεός τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν.» **B** Η τάχα που καὶ τοῖς πτωχοῖς τῷ πνεύματι, δεδωρήθατε φησιν δὲ λόγος ἐν τούτοις τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων τὴν ἀρδονὸν χορηγήσαν.

C Confractos autem corde dicit debiles et instabilem mentem habentes, et qui cupiditatem imperium sustinere non valent, sed ita ab his arripiuntur, ut captivi videantur. His medelam remissionemque promittit. Quibus cum cœci sint, visum etiam confert. Reapse enim qui creaturam præ Creatore colunt, et ligno aiunt, Pater meus es tu; et lapidi, Tu me genuisti¹¹, proindeque naturalem verumque Deum non agnoscent, quidni cœci sint, divinoque et intellectuali lumine cassum cor habeant? His immittit Pater veræ Dei notitia lumen. Vocati enim per fidem fuerunt, et Deum cognoverunt, vel potius ab ipso sunt agniti: et cum noctis ac tenebrarum filii essent, lucis filii evaserunt. Namque ipsis illuxit dies, sol justitiae se extulit, splendensque exortus est lucifer. Cæteroqui nihil est molestum, si etiam Israelitis cuncta dicta accomodentur. Quippe pauperes erant, et confracti corde, et quasi captivi atque obtenebrati. Non enim erat in terra qui bonum **160** ficeret, nemo, ne unus quidem; sed et omnes declinaverant, simul inutiles

D δεκτόν (1); Τὸν ἐαυτοῦ εὐαγγελίσασθαι παρουσίαν, τὸ τὸν καιρὸν ἐνστῆναι τοῦ Κυρίου, τούτους τοῦ Υἱοῦ· δεκτὸς γάρ ἐνιαυτὸς, καθ' ὃν ἐσταυρώθη Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν· δεκτὸς γάρ τότε γεγόναμεν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καρποφορηθέντες δ' αὐτοῦ. Διὸ λέγεν· «Οταν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἔλκεσαι πρός ἐμαυτόν.» Καὶ γοῦν ἀνεβίω τετίμερος, πατήσας τοῦ θανάτου τὸ χράτος. Εἴτα τοῖς μαθηταῖς προερώνει· «Ἐδέθη μοι πᾶσα ἐξουσία, καὶ τὰ ἔπειτα· δεκτὸς οὖν ἐνιαυτὸς ἔκεινός που πάντως, καθ' ἓν τισεδέχθημεν τὴν πρὸς αὐτὸν λαχόντες οἰκεῖων, ἀπονιψάμενοι τὴν ἀμαρτίαν, διὰ τοῦ ἄγιου βαπτισματος· καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως γενόμενοι κοινωνοί, διὰ μετοχῆς τοῦ ἄγιου Πνεύματος· ἡγενεὶς δεκτὸς ἐνιαυτὸς, καθ' ὃν πεφανέρωκε τὴν δόξαν αὐτοῦ, διὰ τὰς (Cor. i. τῆς, sed malui τὰς) ὑπὲρ λόγου θοσημένας. Ἐδεξάμεθα γάρ ἀσμένως τὸν τῆς παρ' αὐτοῦ σωτηρίας καιρὸν, διὸ διὰ τὸ πάντοφος Παῦλος καταμεμήνυκεν λέγων· «Ἴδον νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν τὸ μέρος σωτηρίας»· διτε οἱ πτωχοί, οἱ παντὸς ἀγαθοῦ νενοσηκότες τὴν ἐνδειάν ποτε, ἐλπίζετε μὴ ἔχοντες, καὶ τῆς ἐθνῶν· τὴν εἰλεγοντες, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ πίστιν ἐπλούτησαν, τὸν θείον τε καὶ οὐράνιον κεκερδάκασι θησαυρὸν, τὸ εὐαγγελικὸν δηλοντί· καὶ σωτήριον κήρυγμα, δι' οὗ γεγόνασι· καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας μέτοχοι, καὶ συμμερισταὶ τῶν ἀγίων, καὶ κληρονόμοι τῶν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγουν. «Οφθαλμὸς γάρ οὐδὲ εἶσι, φησι, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐδὲ ἀνέδη, ἀ τοίμασεν δὲ θεός τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν.» **C** Η τάχα που καὶ τοῖς πτωχοῖς τῷ πνεύματι, δεδωρήθατε φησιν δὲ λόγος ἐν τούτοις τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων τὴν ἀρδονὸν χορηγήσαν.

¹¹ Joan. xii, 32. ¹² Matth. xxviii, 18. ¹³ II Cor. vi, 2. ¹⁴ I Cor. ii, 9. ¹⁵ Jerem. ii, 27.

(1) Cyrilum fecisse insignem explanationem hujus loci, id est anni acceptabilis, testis est priscus anonymous quem nos postea recitabimus cap. vi, 15.

τῆς δὲ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἡνὶ θέως. Ἐλλὰ δέ τις ἔπειτας δέδοι τὸν Χριστὸν, καὶ πρό γε τῶν Ἑλλών εὐαγγελίζομενος τοὺς ἐξ Ἱερατὴλ τῆς ἱερουσαλήμ τὰ κατορθώματα (τοιαῦτα δέ ἡνὶ καὶ τὰ τῶν ἑθνῶν ἀρθρωτά), λελύτρωται δέ δι' αὐτοῦ· πεπλουτήκαστος γάρ τὴν παρ' αὐτοῦ σοφίαν, καὶ συνετοὶ γεγόνασι, καὶ ἀσθενῆ καὶ συνεθραυσμένην οὐκέτι τὴν διάνοιαν ἀνέχουσιν, ὅγιδ δέ καὶ ἀρθρωμένην, καὶ ἐπιτηδεώς ἔχουσαν πρᾶς παραδοχὴν καὶ κατόρθωσιν πάντας ἀγαθούς καὶ σωτηρίου πράγματος. Ἔδεις γάρ οὐφίας καὶ συνέσεως τοὺς πεπλανημένους, οἱ διὰ πολλὴν ἀβελτηρίαν προσεκύνησαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ ἡύλα καὶ λίθους ἐπεγράφοντο θεούς. Ἐλλ' οἱ πάλαι Χριστὸν οὐκ εἰδότες, διὰ τὸ ἀχλύτην καὶ σκέψην τελεῖν, θεὸν αὐτὸν ἐπεγράψαντο.

Τούτους ὑπαναγκωθέντων τοὺς συνειλεγμένους, διὰ μὲν πάντων τοὺς ὄφθαλμοὺς πρὸς διατήν ἐπέστρεψε, θευμαζόντων τάχα πᾶς οἶδε γράμματα, μὴ μεμαθηκώς. Ἐπειδὴ δὲ ἔθος ἡνὶ τοὺς ἐξ Ἱερατὴλ, τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας ἐκπεπεράνθεις λέγειν, ή ἐπὶ τοις τῶν παρ' αὐτοῖς ἐνδεξάς βεβασιλευκότων, ή γοῦν ἐπὶ προφήταις ἀγίοις· (Β. f. 51) συνιέντες γάρ οὐδὲν τῶν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένων ὅρθως, ἐπέραν φύγοντο τρίβον, ξέων πίπτοντες σκοποῦ· ἵνα δὲ μὴ πάλιν λέγωσι τι τοιούτον περὶ τῆς εἰρημένης προφητείας, ἀναγκαῖς προστραβίζεται, καὶ φησιν, διὰ τὸ Σήμερον αὐτῇ ή γραφή πεπλήρωται ἐν τοῖς ὡσὶν ὑμῶν, διατήν ἐναργῶς παριστάς ἐν τούτοις τὸν διά τῆς προφητείας προηγορευμένον. — (Α. f. 78, Η. f. 237 b.) Αὐτὸς γάρ εὐηγγελίσατο τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν τοῖς ἀπὸ τῶν ἑθνῶν· αὐτοὶ γάρ ἡσαν πτωχοί, μηδὲν ἔχοντες, μὴ θεὸν, μὴ νόμον, μὴ προφήτας· ή καὶ ἀπασιν ἀπλῶς τὸν πλοῦτον οὐκ ἔχουσι πνευματικὸν. Αὐτὸς εἰχμαλώτους δηνας ἐβρύσατο, τὸν ἀποστάτην τύραννον καθελών, τουτέστι τὸν Σατανᾶν. Αὐτὸς τὸ θεῖον καὶ νοητὸν φῶς ἐνήστρεψε τοὺς ἀσκοτισμένην ἔχουσι τὴν καρδίαν. «Ἐφη γοῦν· «Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἀλήσυθα...» Αὐτὸς ἀπέλισε τῶν τῆς ἀμαρτίας δεσμῶν, δηλονότι τοὺς συνεθραυσμένην δροντας τὴν καρδίαν· (Β. f. 51) ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν αὐτὸς ὑπέδειξε ζωὴν, καὶ τὴν δικαίαν ἡπείλησε χρίσιν. Αὐτὸς ἐκήρυξεν ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτὸν, καθ' ὃν τὸ κήρυγμα τοῦ Σωτῆρος ἴγένετο· ἐνιαυτὸν γάρ δεκτὸν, τὴν προτέραν αὐτοῦ οἷμας λέγεσθαι παρουσίαν· ἥμέραν δὲ ἀνταποδόσεως, τὴν τῆς χριστεως ἥμέραν

Καὶ πάρτες ἐμμετρύοντις αὐτῷ, καὶ θύμαζον, κ. τ. λ.

(Α. f. 78, Η. f. 237 b, C. f. 113 b) Μὴ γάρ συνιέντες τὸν κεχρισμένον καὶ ἀπεσταλμένον, καὶ τῶν οὕτω τεθαυμασμένων πραγμάτων ἀποτελεστὴν, εἰς τὰ συνήθη κατεκομίζοντο, καὶ ψυχρολογοῦσιν ἀδούλως· καίτοι γάρ τεθαυμακότες ἐπὶ τοὺς λόγους τῆς χάριτος τοὺς ἐκπορευομένους ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, κατευτελίζειν ήδελον· ἔφασκον γάρ· «Οὐχι υἱός ἐστιν Ἰωσὴφ οὗτος;» Καὶ τί τοῦτο παραλύει τοῦ θαυματουργοῦ τὴν δόξαν; Τί τὸ καλύπτον

A facti fuerant ^{οὐ}. » Porro venit Christus, Israelitis ante omnes adventus sui faustitatem nuntians (et quidem pares erant ethnicorum quoque infirmitates), redemptique ab illo sunt: nam sapientiam acquisiverunt: et bono intellectu pollentes, jam diutius infirmam et confractam mentem non gerunt, sed sanam atque valentem, recteque comparatam ad cuiusvis boni salutarisque operis prosecutionem. Namque opus erat sapientia et intellectus his qui errabant, qui ob suam multam recordiam adorabant creaturam præ Creatore, et ligna ac lapides deos vocabant. Sed demum qui Christum olim ignorabant, quia in caligine ac tenebris versabantur, postea Deum ipsum appellarent.

B

Hæc cum lecta in concione fuissent, ipse quidem Jesus omnium oculos ad se convertit, mirantium fortasse quomodo litteras sciret qui eas non didicerat. Quia vero solebant dicere Israelitæ, vaticinia de Christo edita, vel in aliquibus qui apud se gloriose regnaverant suis completa, vel certe in sanctis prophetis (nam nihil de eo scriptum recte intelligentes, alia via incedebant, et scopo aberrabant); ne quid rursus hujusmodi dicerent circa modo memoriam prophetiam, necessario praemuniri, sicutque: « Hodie hæc prophetia in auribus vestris completa est; » se ipsum diserte affirmans his in verbis a prophetia designatum.— Namque

C ipse celorum regnum ethnici annuntiabat, qui sane inopes erant, nihil possidentes, neque Deum, neque legem, neque prophetas: vel generatim cunctis, quibus spiritales divitiae deerant. Ipse captivos liberavit, apostolam tyrannum destruens, id est Satanam. Ipse divinum intellectuale lumen aspersit obtenebratum cor gerentibus. Quare aiebat: « Ego lux in hunc mundum veni ^{οὐ}. » Ipse absolvit peccati vinculis, illos nimirum qui contritum cor habebant. Sed et futuram vitam ipse ostendit, 161 et justum interminatus est judicium. Ipse annum Domini acceptabilem prædicavit, quo Christi prædicatio contigit. Namque acceptabilem annum, ipsius dici possum priorem adventum; diem vero retributionis, judicii diem.

D

V. 22. Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur, etc.

Etenim non intelligentes eum esse illum unctum et missum, et tam mirabilium operum auctorem, ad suum ingenium redibant, inconsulteque inepta verba effutiebant. Et cum gratiosos admirati essent sermones qui de ore illius procedebant, attamen eos depretiare studebant, dum dicerent: « Nonne hic filius Josephi est? » Atqui id cur thaumaturgi gloriam aboleat? Quid impedit quoniam venerabilis admirabilisque sit, etiam si Josephi, ut putabatur,

^{οὐ} Psal. xiii, 1. ^{οὐ} Ioan. xii, 46.

Alius esset? Nonne vides miracula, Satanam pro stratum, victos dæmoniorum greges, variis morbis multos mortales liberatos? Laudas gratiam magisterio ejus insitam, deinde cavillaris Judeice quod Josephi filius existat? O magnam insipientiam! Vere de ipsis dicitur: « Ecce populus stultus et vecors; habent oculos, et non vident; aures, et non audiunt ».

V. 23. Utique dicetis mihi hanc similitudinem, etc.

Vulgaris sermo apud Judæos erat, leporis causa inventus. Nam infirmis medicis in clamabant quidam: « Medice, cura te ipsum. » Ergo hoc veluti proverbium illis referens aiebat Christus: Multa vultus a me fieri signa, apud vos præsertim, quia vobis cum sum educatus. Sed novi communem omnibusque contingere solitam animi passionem: semper enim despiciuntur vel res optimæ, si apud quosdam rara non sint, sed ultroneæ. Sic etiam hominibus accidit: nam qui familiaris semperque ob oculos est, ei debitus quoque honor negatur ab ipsis notis. — Ergo illos coarguit insipienter dicentes: « Nonne hic Josephi filius est? » Nihilominus scopus doctrinæ suæ prosequitur, atque: « Amen 162 dico vobis, nemo propheta in patria sua acceptus est. »

Πλὴν ἔχεται τοῦ σκοτοῦ τῆς μυσταγωγίας, καὶ φησιν· « Αὐτὴν, ἀμήν, λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς προφῆτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρὶδι αὐτοῦ. »

V. 25. Multæ viduae erant in diebus Eliæ, etc.

Quandoquidem, ut jam dixi, prophetias de ipso editas, affirmabant nonnulli Judæi exitum habuisse vel in sanctis prophetis, vel in aliquibus apud ipsos insignibus viris, commode illos ab hujusmodi suspicione depellit dicens, ad unam missum fuisse viduam Eliam¹, unumque sanatum leprosum a propheta Elissæo Neemanum Syrum²; his verbis ianuens gentium Ecclesiam, quæ ipsum receptura erat, et lepra morbo mundanda foret, dum interim Israeli sensus obstupesceret.

V. 28-30. Et repleti sunt omnes in synagoga ira, etc.

Quia pravam illorum sententiam notaverat, idcirco ira exarserunt; et quia dixerat: « Hodie scriptura hæc impleta est» quæ dicit, « Spiritus Domini super me, » et reliqua. Existimarent enim illum se æquare prophetis, oppidoque expulerunt. Sed enim sibi potius pœnam decreverunt, et Servatoris dictum confirmarunt: etenim ipsi superna civitate exciderunt, quia Christum non admirerunt. Ne autem impios verborum tantum argumentis convinceret, usque ad actum sivit illorum audaciam prorumperere, quorum cæcus erat impetus, et iunctabilis invidia. Iaqua ad supercilium montis perductum, præcipitem inde dare volebant. « Ipse autem trans-

Aύτὸν εἶναι σεπτὸν τε καὶ ἀξιάγαστον, εἰ κατὰς ἦν, ὡς ἐνομίζετο, τοῦ Ἱωσῆφ; Οὐχ ὅρθε τὰς θεοσημείας πεσόντα τὸν Σατανᾶν, νεκρημένας τὰς τῶν δαιμονίων ἄγέλας, διαφόρων νοσημάτων ἀλευθέρους γεγονότας πολλούς; Ἐπανεῖς τὴν χάριν τὴν ἐνούσου αὐτοῦ τὰς διδασκαλίας, εἴτα σμικρολογεῖς λουδιών ὅτι πατέρα τὸν Ἱωσῆφ ἐπογράφετο; Ή ταῦτα δεῖνοι λαίς; « Ἀλλῆς ἐπ’ αὐτοὺς εἰπεν· « Ἰδοὺ λαὶ μυρδὲς καὶ ἀκάρδιος ὁ φριαλμὸν αὐτοῖς, καὶ οὐ βίτιονται· ὥστα αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀκούονταν. »

Πάντως ἐρεῖτε μοι τὴν παραβολὴν ταῦτην, κ. τ. λ.

(Α. f. 78, B. f. 51 b, C. f. 113 b, H. f. 238) Κανκλὸς παρὰ Ιουδαίων ἦν, ἀστεῖσμοῦ χάριν ἐξυημένος· τοῖς γάρ ἀφθωτοῦσι τῶν λατρῶν ἀπεφύνονταί τινες· « Ἰστρὲ, θεράπευσον σεαυτόν. » Άσσει αὖν τοῦτο προστελνάς αὐτοῖς τὸ φρετὸν δι Χριστὸς ἐλεγεν, ὅτι Ηολλὰ βούλεσθε παρ’ ἔμοι γενέσθαι σημεῖα, ταρ’ ὅμιν μάλιστα παρ’ οἷς καὶ ἐπράφην· ἀλλ’ οὐδὲ τὸ χοινὸν δήπου καὶ ἀπαὶ συμβαίνον πάθος· καταφρονεῖται γάρ πως ἀεὶ καὶ τὰ ἔξαιρετα τῶν πραγμάτων, ὅταν μὴ σπανῆγη παρά τισιν, ἀλλ’ ἔχων ἐπ’ ἀδελαὶς αὐτά. Οὕτω καὶ ἐπ’ ἀνθρώπων· ὁ γάρ συνήθης καὶ παρὼν ἀεὶ, καὶ τῆς ὁρειλομένης αὐτῷ τιμῆς ἀποστερεῖται πολλάκις περὶ τῶν εἰδότων αὐτῶν. — Ἡλέγεται μὲν οὖν αὐτοὺς ἀσυντάκτας τὰ τοάδα λέγοντας· « Οὐχ ὁ υἱός ἐστι τοῦ Ἱωσῆφ οὗτος; »

Πολλαὶ χῆραι ἤσαν ἐτ ταῖς ημέραις Ἡλίου, κ. τ. λ.

(Α. f. 78 b, C. f. 113 b, H. f. 239) Ἐπειδὴ γάρ, ὡς ἐφην, τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας εἰς τέλος ἤγει τιεβεβαιούντο τινες τῶν Ιουδαίων, ἢ ἐπὶ προφήταις ἄγιοις, ἢ ἐπὶ τισι τῶν ἐνδόξων παρ’ αὐτοῖς γεροντῶν, ἀποφέρεις χρησίμως αὐτοῖς τῆς τοιαύτης ὑπονοίας, πρὸς μιαν χήραν ἀπεστάλθαις Ἡλίαν εἰπών, ἵνα δὲ θεραπεύσαι λεπρὸν τὸν προρήτην Ἐλίσσαιον, Νεεμάνῳ τὸν Σύρον· διὰ τούτων τὴν ἐκ τῶν σημαίνων Ἐκκλησίαν, τὴν μέλλουσαν αὐτὸν ὑποδέχεσθαι, καὶ τῆς λέπρας ἀλευθεροῦσθαι, διὰ τὴν ἀνασθέσιαν τοῦ Ἰσατῆλ.

Καὶ ἐπιλησθησαν πάντες θυμοῦ ἐτ τῇ συγ- αργυρᾷ, κ. τ. λ.

(Α. f. 80, H. f. 245 b) Ἐπειδὴ τὴν πονηρὰν αὐτὸν γνώμην ἔστιξε, διὰ τὸ τοῦτο πρὸς ὄργας ἀνεκαίνον· καὶ διὰ τὸ εἰπεν· « Σήμερον ἡ γραφὴ αὐτῆς πεπλήρωται, » ἡ λέγουσα, « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ’ ἐμόν, » καὶ τὰ ἔξης. « Ενόμισαν γάρ αὐτὸν ἔξισον ἑαυτὸν τοῖς προφήταις, καὶ τῆς πόλεως αὐτὸν ἐκβάλλουσιν· καὶ διὰ τὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον· ἐκπεπάχασι γάρ αὐτοὶ τῆς ἀνω πόλεως, τὸν Χριστὸν μὴ προσδέξαμενοι. « Ινα δὲ μὴ μόνον ἐλέγχῃ δυσεπιθαντοῖς μέχρις ἐπιχειρημάτων, συγκεχώρηκε προεθεῖν τὰ καθ’ ἑαυτοῦ τολμήματα· τῶν μὲν γάρ ἀκριτοῖς ἦν ἡ ὁρμὴ, καὶ ὁ φύδονος ἀτίθασσος· μέχρι τοῦ

¹ Jerem. v, 21. ² Ill Reg. xvii, 9 seqq. ³ IV Reg. v, 1 seqq.

δφρύος τοῦ δρους ἀποκομίζοντες, κρημνῶν ἐνιέναι· Ἐπεχερουν. « Οὐ δὲ διεῖξει διὰ μέσου αὐτῶν, » οὐδὲ σον εἰπεῖν λόγον τινὰ θέμενος τῆς ἐπιθυμῆσας αὐτῶν· οὐ τὸ παθεῖν φεύγων, διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἐλήλυθεν, ἀλλὰ καιρὸν ἀναμένων ἐπιτίθειν· ἀρχὴ γάρ νῦν τοῦ κηρυγματος, καὶ ἀκαιρὸν ἦν τὸ παθεῖν, πρὶν τὴν κηροῦσαν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. « Ήν γάρ ἐπ’ αὐτῷ τὸ παθεῖν καὶ τὸ μῆτρα παθεῖν, καὶ Κύριος ἦν τῶν καιρῶν καὶ τῶν πραγμάτων· τοῦτο τεχμῆριον τοῦ, καὶ στε ἔπαθεν, ἐκόντα πεπονθέντα, καὶ ὡς οὐκ ἀνέπαθεν, εἰ μῆτρα πεπόνθεν.

Καὶ κατῆλθεν εἰς Καπερναούμ, καὶ άλιτρη τῆς Γαλιλαίας.

(Α. Λ. 80 β, Σ. I. 114, Η. Γ. 246) Οὓς, οὐ μεθίστητο λόγος πρὸς τὸ εἰδέναι σαφῶς τίς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς έστι θεὸς καὶ Κύριος, τούτους σαγηνεύει πρὸς τὸ εὐήνιον τὴν σημείων ἐπίδειξις. Χρησίμως οὖν καὶ ἀναγκαῖς προσεπάγει πολλάκις τὰς μυσταγωγίκις τὰς μεγαλουργίας· ἀπιστοὶ μὲν γάρ οἱ τῆς Ιουδαϊκῆς οἰκήτορες, καὶ τοὺς τῶν καλούντων εἰς σωτηρίαν ἀτιμάζοντες λόγους, μάλιστα δὲ πάντων οἱ ἀπὸ τῆς Καπερναούμ· ἥτιδε γάνην εὐτὴν δὲ Κύριος λέγων· « Καὶ σὺ, Καπερναούμ, ἡ οὐρανοῦ ὑψώθεσα, ξώς ἄδου καταβιβασθήσῃς. » Ἀλλὰ καίτοι γινώσκων, ὡς ἀπειθεῖς τε καὶ σκληροκάρδιοι, προσέβαλε μὲν αὐτοῖς ὥσπερ Ιατρὸς δριστος τοῖς εἰς ἑσχάτην πεσούσι νόσον, πειράται δὲ ἀπαλλάττειν τοῦ κακοῦ· φησι γάρ αὐτὸς, διτ· « Θύ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες Ιατροῦ, ἀλλ’ οἱ κακῶς ἔχοντες. » Ἐδίδασκε τοῖνυν ἐν συναγωγαῖς ἐν πολλῇ παρθησίᾳ· τοῦτο γάρ καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαίου προηγρέουσεν λέγων· « Οὐκ ἐν κρυφῇ λελάηκα, οὐδὲ ἐν τόπῳ γῆς σκοτεινῷ· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ἐν παρθησίᾳ πολλῇ τοὺς περὶ αὐτοῦ ποιεῖσθαι λόγους προς ἔτατε, λέγων· » Οἱ λέγωντες δὲ τὴν σκοτίαν, εἴπατε ἐν τῷ φωτὶ, καὶ δὲ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων. » Καὶ ἐν Σαδάντῳ δὲ τὸν δρόμον, δειλέγετο αὐτοῖς· Τεθαυμάσκοις τοῖνυν τῆς μυσταγωγίας τὴν δύναμιν, καὶ τὸ τῆς ἔξουσίας μέγεθος· ἦν γάρ ἐν ἔξουσίᾳ, φησιν, δὲ λόγος, οὐ κολακευτικός, ἀλλὰ προτρεπτικός εἰς σωτηρίαν. Ιουδαῖοι μὲν γάρ οὐδὲν ἔτερον ἐνθύμιον εἶναι Χριστὸν, πλὴν διτ· καθ’ ἓν τῶν ἀγίων, καὶ ἐν τάξει προφήτου παρελθεῖν εἰς μέσον. « Ινα δὲ μείζονα τὴν περὶ αὐτοῦ δύσκαν τε καὶ υπόνοιαν ἔχωσι, τὸ προρητικὸν ἐκδιδεῖν μέτρον· » οὐ γάρ εἰρηκέ ποτε· Τάδε λέγει Κύριος, καθάπερ ἀμέλεις ὑπὲρ νόμου ἐλάσσει.

Ἐλεγε γοῦν δὲ θεὸς διὸ Ησαίου· « Καὶ διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον, τὰ δοιαὶ Δαβὶδ τὰ πιστά. » Ιδού μαρτύριον ἐν θύνεσι δέδωκα αὐτὸν, δροντα καὶ προστάσσοντα θύνεσιν. « Εδει γάρ οἰκεῖτον μὲν δυτα Μωϋσέα, τῆς μὴ μενούσης σκιᾶς γενέσθαι διάκονον· ἔξαγγελέα δὲ τῆς διηνεκεῖς καὶ μενούσης λατρείας τὸν αἰώνιον, φημι δὴ τὸν Χριστόν. Τίς δὲ ἡ αἰώνιος διαθήκη; Τὰ ιερὰ θεοπίσματα τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα Χριστοῦ· τὰ διστοργά καὶ πιστοποιά· καθάπερ καὶ ὁ τοῦ θεοῦ φόδος, διγνὸς ὡς

A iens per medium illorum ibat, » nihil prorsus de illorum conspiratione sollicitus: ne quia pati vita- ret, ejus euim rei causa in mundum venerat, sed quia tempus exspectabat idoneum. Nunc enim initium prædicandi faciebat, et importunum pati erat, antequam veritatis doctrinam nuntiaret. Poterat autem pati vel non pati, temporumque ac gerendarum rerum Dominus era. Id autem indicat, tunc quoque cum passus est, sponte passum; neque eum fuisse passurum, nisi semelipse tradidisset.

V. 31. *Et descendit in Capharnaum civitatem Galilaeæ.*

B Quos verba non convertunt ad perspicere 163 cognoscendum quis naturaliter vereque Deus sit ac Dominus, hos dociles efficit signorum ostensio. Utiliter ergo, imo necessarie, magisterio doctrina sc̄pē addit miracula. Nam Iudeæ locis increduli erant, et vocantium ad salutem contemnēbant sermones, Capharnaumi potissimum oppidani. Igitur illam incusabat Servator dicens: « Et tu, Capharnaum, usque ad celum exaltata, usque ad infernum detrahheris³. » Sed quamvis seclret eos esse contumaces ei dero corde, adest illis *cet optimus medicus extremo morbo languentibus, nisi turque casu aduerso liberare*. Namque ipsem ait non egere medico sanos, sed male habentes. Ergo admodum considerer in synagogis docebat. Etenim jamdiu ore Isaiae dixerat: « Non claim locutus sum, neque in tenebroso terra loco ». Præterea sanctis etiam apostolis ut magna fiducia de Christo verba facerent mandavit dicens: « Quod dico vobis in tenebris, dicitis in lumine; et quod in aure auditis, prædicate super teeta ». Et Sabbathio cum otiarentur, apud eos econcionabatur. Mirabantur itaque magisterii vim, et magnitudinem potestatis. Erat enim tanquam potestatem habentis sermo, neque blandus, sed impulsor ad salutem. Iudei porro nihil aliud esse credebant Christum, quam de sanctis unum, et unum ex ordine prophetarum in medium processisse. Ut autem maiorem de ipso opinionem existimationemque habebant, propheticam exceedit mensuram. Non enim ait unquam: Hæc dicit Dominus, sicuti nimirum illorū mos erat, sed tanquam legis Dominus, quæ supra legem erant, loquebatur.

C κάκηνοις ἦν θεος, ἀλλ’ ὡς τοῦ νόμου Κύριος, τὰ

Dicebat ergo Deus per Isaiam: « Disponam vo- bisciūm foedus sempiternum, sancta David fidelia. Ecce testem in genib⁹ dedi illam, principem et imperantem populis⁴. » Et Moysen quidem utroque famulūm oportebat umbræ haud duratoræ esse ini- nistrum; præconem vero perpetui stabilitisque ci- litus esse æternum, Christum, 164 inquam. Quidam autem est foedus æternum? Sacra scilicet sanctiones illius, qm̄ de semine Davidis secundum carnem est, Christi; quæ sanctificant et fideles ef-

³ Luc. x, 45. ⁴ Isa. xlvi, 19. ⁵ Matth. x, 27.

⁶ Isa. lv, 3; Act. xiii, 34.

Sciunt; sicut timor quoque Domini dicitur sanctus, id est sanctum efficiens; et sicut evangelicum verbum dicitur vita, id est vivificans. Nam verba, inquit, quæ ego locutus sum vobis, spiritus ac vita sunt⁷, id est spiritualia et vivifica. Attamen videbis accuratam prophetæ rationem. Cum Isaías tanquam ex persona Dei Patris de Christo dixisset: « Ecce testem in gentibus dedi ipsum, » testificate veluti hæc esse acceptabilia; ne quis unum de sanctis prophetis ipsum arbitraretur, immo ut unusquisque sciret, eum dominationis gloria pollere: nam Deus cum esset nobis apparuit: non tantummodo testem eum datum dicit, sed etiam principem et gentibus imperantem. Secus vero beati prophetæ, et adhuc ante ipsos Moyses, servili modulo cohibiti « Hæc dicit Dominus » constanter audientibus inclamabant, non imperantium ritu, sed ceu divinis subservientes vocibus. Dominus vero noster Jesus Christus Deo dignissimos faciebat sermones. Mirabantur ergo illum ipsi Iudei, quia potestativam vim sermo ejus præ se ferrebat, quodque ipso doceret tanquam potestate habens, non ut ipsorum Scribæ. Non enim ejus cratio legis umbram sequebatur, sed ipse legislator existens, litteram in veritatem, figuransque in spirituali sensu convertebat. Quippe erat princeps, talemque habebat imperandi potestatem.

V. 35. Et increpavit illum Jesus, etc.

Potestate Deo digna impuros increpabat spiritus. Ne ergo discredamus, juncta verbis edebat miracula.— Vidiimus in deserto victimum a Christo flagitiosum Satanam, tribus elisum casibus. Vidiimus de-nuo ejusdem quassatam vim, succumbentemque adversariam nobis potentiam. Vidiimus a nobis ipsis, in Christo tanquam primitiis, malos spiritus objurgatos. Nam quod id 165 quoque ad humanae naturæ decus pertineat, ex ipsis cognoscere Servatoris verbis. Mentiebantur quidem adversus ejus gloriam Iudei, aiebantque: « Hic dæmonia non ejicit, nisi in Beelzebul principe dæmoniorum ». Tum ipse adversus illos plurima ac necessaria præfatus, ad extremum ait: « Quod si ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia, utique pervenit in vos regnum Dei ». Nam si homo æque ac vos factus, inquit, potestate ac dominatione Deo congrua impuros increpo spiritus, vestra jam natura hac eadem gloria insignita est. Siquidem vos videmini per me et in me Dei regnum adepti. Æmptéra physis ἔστι τῇ τοιδε δόξῃ στεφανουμένη. Θεοῦ βασιλεῖαν καταπλουτήσαντες.

Pellebantur itaque mali dæmones, et invictam ipsius virtutem experti, neque conflictum cum deitate ferentes, tyrannice asoluteque clamabant: « Sine; quid nobis tecum est? nempe cur non sinis nostrum nos locum tenere, dum irreligiositatis destruis errorem? Deinde euphemismo uti simulant, ei sanctum Dei ipsum appellant. Existimarent enim

A ἀγνοοίς· καὶ τὸ εὐαγγελικὸν ρῆμα, ζωὴ, ὡς ζωτικόν. « Τὰ ρήματα γάρ, φησι, & ἄγρῳ ἐλάλησα ὑμῖν, πνεῦμά ἔστι καὶ ζωὴ, » τουτέστι πνευματικὰ καὶ ζωτικά. Πλὴν διθρει τῆς προφητείας τὸ ἀκριβές· εἰπὼν Ἰησαῖς ὡς ἐκ προτώπου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς περὶ τοῦ Χριστοῦ, δις: « Πόδες μαρτύριον τῷ θεντεσι δέδωκα αὐτὸν, » διαμαρτυρούμενον ὥστε ἀδεκτὰ καὶ τεῦτα γεγόνασι, ίνα μή τις ἔνα τῶν ἅγιων προφητῶν ὑπάρχειν αὐτὸν ὑποτοπήσειεν, εἰδεὶς μᾶλλον τὰς ἔστισθν, ὡς τῇ τῇς κυριότητος διακρέται δόξῃ. Θεὸς γάρ ὁν ἐπέφανεν ἡμῖν· οὐ μόνον αὐτὸν μαρτύριον δεδόσθαι φησιν, ἀλλὰ γάρ καὶ δρχοντα καὶ προστάσσοντα θέντεσιν. Οἱ μὲν μαχάριοι προφῆται, καὶ πρὸ αὐτῶν ἔτι Μωϋσῆς, μέτρον ἔχοντες τὸ οἰκεῖκὸν, τὸ « Τάδε λέγει Κύριος » ἐπεφύνοντας τὸ τις ἀκρωμένοις, οὐχ ὡς προστάσσοντες μᾶλλον, ἀλλ᾽ ὡς θείαις διακονοῦντες φωναλές. « Ό δέ γε Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός θεοπρεπεστάτους ἐποιεῖτο λόγους· θεαυμάζετο, γοῦν καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς ἐν ἔξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐδίδασεν αὐτοὺς ὡς ἔξουσιαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ Γραμματεῖς αὐτῶν· οὐ γάρ ἦν ὁ λόγος αὐτῷ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ὁν ὁ νομοθέτης, μετειθῇ τὸ γράμμα πρὸς ἀλήθειαν, καὶ τοὺς τύπους εἰς ἀμφινειαν τὴν πνευματικὴν· δρχων γάρ ἦν, καὶ τοὺς προστάττειν ταύτην ἔχων τὴν ἔξουσιαν.

Kai ἐκτέλησεν αὐτῷ ὁ Ιησοῦς, κ. τ. λ.

(Α f. 80 b, Η f. 247) Καὶ μετ' ἔξουσίας τῆς θεοπρεποῦς τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπετίμα πνεύμασιν. Ἡν γοῦν μὴ ἀπιστώμεν, γείτονα τοῖς λόγοις ἐποιεῖ τὴν θεοσημείαν. — Εἴδομεν ἐν τῇ ἡρήμῳ νεκτημένον παρ' αὐτοῦ τὸν ἀλιτήριον Σατανᾶν, καὶ τρεις καταρράγεντα πτεώμασιν· εἴδομεν αὐτοῦ πάλιν κατασιομένην τὴν δύναμιν, καὶ πίποναν τὴν καὶ τὴν ἔξουσιαν· εἴδομεν ἑαυτοὺς ὡς ἐν ἀπαρχῇ τῷ Χριστῷ τοῖς πονηροῖς ἐπιπλήττοντας πνεύμασιν. Ή; γάρ καὶ τοῦτο πρὸς καύχημα βλέπει τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, ἐξ αὐτῶν μαθήσῃ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡρμάτων· κατεψεύδοντο μὲν γάρ Ἰουδαῖοις τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ δὴ καὶ ἔφασκον· « Οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ δρχοντι τῶν δαιρενίων. » Είτα πρὸς αὐτοὺς πλεῖστά τε δσα καὶ ἀνταία προειρηκόν, Νιστερὸν Ἐφη· « Εἰ δέ ἐγώ την πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, δρα ἐκβαίνω ἐφ' ὅμδες ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Εἰ γάρ ἀνθρώπος γεγονὼς καθ' ὑμᾶς, φησι, ἐν ἔξουσίᾳ καὶ βασιλείᾳ τῇ θεοπρεπεῖ τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιπλήττος πνεύμασιν, ἡ δύνεις γάρ δρᾶσθε δι' ἐμοῦ τε καὶ ἐν ἀμοι τὴν τοῦ

(Β f. 53) Ἡλαύνοντο τοῖνυν τὰ πονηρὰ δαιμόνια, καὶ δὴ καὶ πρὸς αἰσθησιν ἐνηγγεμένα τῆς ἀνεκτίου δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ μὴ φέροντες τὰς προσοβάλας τῆς θεότητος, τυραννικὸν καὶ πανούργον ἀνεφέλγησαν. « Εα, λέγοντα· τῇ ἡμῖν καὶ σοί; τουτέστι· Τί οὐκ ἔξι; ἡμᾶς χώραν ἔχειν, περιαερῶν τῆς ἀσθείας τὴν πλάνην; Είτα εὐφημεῖν ὑποχρίνονται, καὶ ὅγιον τῶν

⁷ Joan. vi, 64. ⁸ Matth. xii, 24. ⁹ ibid. 28.

Θεοῦ καλοῦσιν αὐτὸν· φήμησαν γάρ δι τῆς τοις ἀντηγμάτων εὐφημίας, κενῆς δόξης ἀποτελοῦσιν αὐτὸν ἐκρατήν, καὶ ἀποσχέσθαι παρασκευάζουσι τοῦ ἐπιστήττειν αὐτοῖς, οἷον ἀντὶ χάριτος διδόντα χάριν· ἀλλ' οὐκ ἐπιτεύξεται δόλιος θήρας. Θεὸς γάρ οὐ μυκτηρίζεται, ἀποφράττει δὲ αὐτῶν τὰς ἀκαθάρτους γλώσσας δὲ Κύριος. Εἴτα προστάττει τῶν ἔχοντων ἀποφοιτῶν. Οἱ δὲ τῶν οὗτων μεγάλων θεωροὶ γεγονότες, καταπλήττονται τοῦ λόγου τὴν ἑξουσίαν· οὐ γάρ εὐχήν ἀνατείνων, ἡ γοῦν παρ' ἐτέρου τὸ δύνασθαι κατορθοῦν αἰτήσας πώποτε, τὰς θεοσημείας ἐπλήρου, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ ζῶν τε καὶ ἐνεργής, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν τῷ τὰ πάντα, ἐκεῖνος ἦν δ συντερίων τὸν Σατανᾶν, καὶ τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων ἀποφράττων τὸ βέηδον στόμα.

Eἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος.

(Α. f. 81, Β. f. 53 b, C. f. 114 b, D. f. 17, H. f. 249) Θέασαι τούνυν, πῶς κατέλυσε παρ' ἐν τῶν μαθητῶν, ἀνθρώπῳ πένητη καὶ ἀσθμῷ κατὰ τὸν βίον, δὴ τὴν ἔκουσιον δι' ἡμᾶς ὑπομείνας πιωχείαν, ἵν' ἡμεῖς τῇ ἔκεινου πιωχεὶ πλούτησαμεν, καὶ μάλισταν τοῖς ταπεινοῖς συναπέγεσθαι, καὶ μὴ κατεπαίρεσθαι τῶν ἐν ἐνδείᾳ καὶ θλίψει. — Ἐφίστησι τῇ τοῦ Σίμωνος οἰκίᾳ δὲ Ἰησοῦς, καὶ εὐρίσκει πυρέττουσαν τὴν αὐτοῦ πενθεράν· καὶ ἐπιστὰς ἐπειτίμησε τῷ πυρετῷ, καὶ ἀρήκεν αὐτῇν. Μήποτε οὖν ἐν μὲν τῷ, « Ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετός, » εἰρημένῳ ὑπὸ Ματθαίου καὶ Μάρκου, οὐδενὸς περὶ ζῶν ἐμφαίνηται τούτων πυρετῶν ἐνεργοῦντος· ἐν δὲ τῷ, « Ἐπιστάς ἐπάνω αὐτῆς ἐπειτίμησε τῷ πυρετῷ, καὶ ἀρῆκεν αὐτὴν, » εἰρημένῳ ὑπὸ Λουκᾶ, οὐκ οἶδα εἰ μὴ ἀναγκασθόμεθα τὸ ἐπιτιμώμενον ζῶν εἰπεῖν μὴ χωροῦν τὴν τοῦ ἐπιτιμῶντος ἐνέργειαν· ἀλυχον γάρ καὶ μὴ αἰσθανόμενον ἐπιτιμίας, ἐπιτιμάσθαι οὐκ εὐλογούν λέγειν. Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν εἶναι τινας κακωτικὰς τοῦ ἀνθρώπινου σώματος δυνάμεις, καὶ οὐ πάντως κατηγορήσωμεν τῆς ψυχῆς τῶν πασχόντων ὡς ἐκ τούτων βλαπτομένης. Οὐδὲ γάρ ἐπει τιπάσει τὸν Ἱών ἐλκει πονηρῷ, λαβὼν δὲ διάβολος τὴν ἑξουσίαν εἰς τὸ δικ τοῦ σώματος πειράσαις αὐτὸν, περὶ τοῦτο κατηγορητέος δὲ Ἱών, ἀθλήσας καὶ γενναίως ὑπομείνας τὴν πληγήν. Μόνον εἰη λέγεσθαι, εἰ ποτε κατὰ οὐματικοὺς πειράζομεθα πόνους, τὸ, τὸν Ἄλλα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μὴ ἀφῆτε· ὡς καὶ δὲ Κύριος ἐπιτιμῶνται τοὺς ἔχοντας.

Ἐπιτιθησι δὲ καὶ τὰς χείρας ἐν τῇ ἔκάστηψι τῶν νοσύντων, καὶ ἀπῆλλαττεν αὐτοὺς τοῦ νοσήματος, δεικνύντες δι τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν πειφρήσκεν τῇ ἄγιᾳ σάρκῃ, ἢ Ιδίαιν ἐποιήσατο, θεοπρεπῆ δύναμιν ἐμφυτεύσας αὐτῇ· — (Α. f. 81 b, Β. f. 53 b, H. f. 249 b) Ἰνα μάλισταν ὡς καίτοι καθ' ἡμᾶς γεγονός δ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐδὲν ἥττον ἔστι καὶ οὗτως θεός, πάντα πληρῶν εὐχόλως; καὶ διὰ τῆς οἰκείες σαρκός ειργάζετο γάρ καὶ δι' αὐτῆς τὰ παράδοξα· καὶ μὴ σφόδρα θαυμάσῃς, διαλογίζου δὲ μᾶλλον ὡς καὶ ἐν σκεύει χαλκῷ γεγονός τὸ πῦρ, τῆς Ιείας αὐτῷ θερμότητος ἐντίθησι τὴν ἐνέργειαν. Οὗτως

A se talis euphemismo, vanæ gloriae cupiditatem illi injecturos, eumdemque a propria persecutione aver-suros, ceu si gratiam pro gratia esset relaturus. Sed enim dolosus præda non potietur. Deus quippe non irridetur ¹⁰, sed impuras impedit linguas illo-rum Dominus. Denique jubel ut ab obsessis discedant. Jam vero tantæ rei spectatores obstupescunt sermonis potestatem: quandoquidem haud preces intendens, nec facultatem a quoquam bene rem gerendi postulans, miracula patrabat; sed ipsem quia Dei Patris Verbum erat, vivens et operans, per quem omnia, et in quo omnia, ipse, inquam, Satanam conterebat, et immundorum dæmonum profanum os oppilabat.

B

V. 38. Intravit in domum Simonis.

Animadverte igitur quonodo hospitatus est apud unum e discipulis, honinem pauperem et in hoc mundo obscurum; ille, inquam, qui pro nobis inopiam subiit, ut **166** nos inopia ejus ditemur, dicamusque cum humiliis versari, neque fastu adversus eos effiri qui egestate et tribulatione premuntur. — Adit Simonis domum Jesus, inveniente febriente ejusdem socrum. Et stans super illam increpavit febrem, quæ dimisit eam. Jam vero in verbis « Dimisit eam febris, » quæ sunt etiam apud Matthæum ac Marcum ¹¹, nullum innuitur animal, quod eam febrim efficeret. In verbis autem, « Stans super illam increpavit febrem, quæ dimisit eam, » a Luca dictis, haud scio an fortasse cogemur animal aliquod objurgatum dicere, quod objurgantis efficaciam sustinere non potuerit. Nam res inanimis sensuque carens increpari non recte dicitur. Alioqui nil mirum videtur esse aliquas in humano corpore maleficas potentias; neque plane idecirco animam patientis accusabimus, quasi ab illis detrimentum patiatur. Neque enim quia percussit Jobum ulcere malo, potestate accepta a Deo dia-bolus tentandi illum per corporis afflictionem; non, inquam, ideo reprehendendus Jobus, qui sane certamen sustinuit, plagamque fortiter pertulit. Tantum dicere licet, si quando corporeis tentamur doloribus, Animam ejus nolite tangere ¹¹. Sic et Dominus increpando sanat obsessos.

D Imponit etiam insirmo cuique manum, demonstrans potentis Verbi efficaciam a sancta carne geri, quain suam fecerat, Deo congruam virtutem illi inserens: ut discamus quod, etiam si nostram subiit conditionem unigenitum Dei Verbum, nihil tamen minus sic quoque Deus est, cuncta facile efficiens etiam per carnem propriam: nam revera per ipsam miracula operabatur. Neque id magnopere mireris; cogita potius, quod in æneo vase positus ignis, proprii caloris communicat illi vim. Sic ergo etiam omnipotens Dei Verbum, unito sibi vere animato et intellectuali ex sancta Virgine templo, sui pro-

¹⁰ Galat. vi. 7. ¹¹ Matth. viii, 15; Marc. i, 31.

¹¹ Job ii, 6.

pri ac Deo digni vigoris inseruit efficaciam. Quam obrem ut Judæis pudorem incuteret : « Si non **167** facio, inquit, opera Patris mei, nolite mihi credere ; sin autem facio, etiam si mibi nolitis credere, operibus meis credite »¹¹. » Nempe ipsa testante de visu veritate, quod non homini per seipsum et singulariter considerato, natoque ex muliere, suam attribuisset gloriam Unigenitus ; sed quod unicus Filius existens, cum unito sibi sancto corpore miracula patrabat, et a creatis rebus tanquam Deus adorabatur. Ecce autem Petri domum ingreditur, ubi muliercula in lecto jacebat, vehementi febri correpta. Cumque dicere posset, ut ipse Deus, Omittit morbum et surge, non ita egit ; sed operatricem salutis ostendens carnem suam, quæ nimis caro Dei erat, manum ejus tetigit; statimque, inquit Scriptura, reliquit eam febris. — Age vero recipiamus et nos Jesum. Cum enim in nos etiam ingredietur, eumque mente et corde tenebimus, tunc absurdarum voluptatum flamnam extinguet, excitabit autem, valentesque nos efficiet, spiritualiter inquam, ut ei serviamus, id est, quæ sunt ei placa exsequamur.

vñ tñn tñpawasivn áptoséesiv, égrefei ðe xal eñrñstov, toutsésti tñ ðokouñta aútwp plñrñv.

Et vide rursus quanta sit sanctam ejus carnem tangendi utilitas : nam inorbos multiplices dæmonumique turbam pellit, diaboli quoque potestate in subvertit, talementque ac tantum populum uno temporis momento sanat. Jam cum solis verbis ac nutu miracula patrare posset, nihilominus ut rem necessariam nos doceret, manus quoque ægrotis imponit. Namque oinno oportebat scire nos, quod Verbi potentiam gestabat sancta caro, quam ipse suam fecerat, Deo congruam vim illi inserens. Ergo Jesus nos quoque contingat, ino magis nos ipsum per mysticam eulogiam, ut nos pariter animæ libereret morbis, et dæmonum incursu ac tyrannde !

V. 41. Et increpans non sinebat eos loqui.

Non sinebat impuros dæmonas ipsum confiteri : non enim oportebat apostolici ministerii eos gloriam usurpare, neque immundis linguis Christi mysticum eloqui. **168** Quamobrem etiamsi verum aliquid dicant, nemo credit; namque ex tenebris lux non agnoscitur. Quam rem Christi discipulus docet dicens : « Quæ communio luci cum tenebris ? vel qui consensus Christi cum Belial »¹² ?

CAP. V.

V. 2. Et vidit duas naves stantes secus stagnum; pescatores autem descenderant, et lavabant retia.

Admiraremur divinæ agendi rationis solertiam ad prædandum illos qui vicissim orbem terrarum præ-

A toinuv καὶ δ παναλκῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐνώπιον κατὰ ἀλήθειαν ἔμφυχόν τε καὶ ἐννουν τὸν τῆς ἀγίας Παρθένου ναὸν, τῆς ἱδίας αὐτῷ καὶ θεοπρεπούς ἵσχύος ἐνεργύτευσε τὴν ἐνέργειαν· καὶ γοῦν Ἰουδαιοὺς ἐκδυσαπῶν· « Εἰ οὐ ποιῶ, φησι, τὸ ἔργον τοῦ Πατρὸς μου, μή πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποιῶ, καὶ έμοι μή πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε. » Ήστιν τοινυν ίδεν μαρτυρούσης ἀλήθειας αὐτῆς, ὃς οὐχ ᾧς ἀνθρώπῳ παρ' ἐντὸν ἀνά μέρος δυτικαὶ τοινούμενη τῷ ἐκ γυναικῶς, τὴν ίδιαν ἑδωκε δέξαν ἡ Μονογενῆς, ἀλλ' ὧς εἰς ὑπάρχων Γίδας, μετὰ τοῦ ἐναθέντος αὐτῷ ἀγίου σώματος, εἰργάζετο τὰς θεοσημείας· προσκυνεῖται δὲ καὶ παρὰ τῆς κτίσεως ἡ Θεός. Καὶ γοῦν εἰσῆλθε μὲν εἰς τὴν οἰκίαν Πάτρου, ἐπειδὴ γύναιον ἐπὶ κλίνης ἔρθιπτο, λάβρῳ πυρεῷ δαπανώμενον· καίτοι δυνάμενος εἰπεῖν ὡς Θεός· « Απόδου τὴν νόσον, ἀνάστηθι, τοῦτο μὲν οὐ πειθήσεται· ἐνεργῆδον δὲ πρὸς θεραπείαν ἀποράντων τὴν καυτοῦ σάρκα, Θεοῦ γάρ ἡν σάρξ, ἥψατο τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ παραχρῆμα, φησι ἡ Γραφὴ, ἀργῆκιν αἴτην ὁ πυρεός. — Ἀλλ' ὑποδεξάμενα καὶ ἡμεῖς τὸν Ἱησοῦν· δταν γάρ εἰσβάλλῃ καὶ ἐν τῷ μηνὶ, καὶ ἔχωμεν αὐτὸν εἰς νῦν καὶ καρδίαν, τότε τῶν ἐκτόπων ἥδονας ἀποφανεῖ, πνευματικῶς δηλονθτεῖ, ὥστε καὶ

(A f. 81 b, C f. 114 b, H f. 251) « Αθρεῖ δὲ μοι πάλιν δσην ἔχει τὴν ὀψὲλειαν τῆς ἀγίας αὐτοῦ σερχός ἐπαφῇ· ἐλαύνει γάρ καὶ ποικίλας νόσους, καὶ δαιμονίων δχλον, καὶ τὴν τοῦ διαβόλου δύναμιν καταστρέφει, καὶ τοσοῦτον δῆμον θεραπεύει· εν μὲν καὶροῦ ροπῇ. Καίτοι γάρ λόγῳ καὶ νεύματι πάτροῦν δυνάμενος τὰς τερατουργίας, ἵνα τι τῶν ἀνακαίων διδάξῃ, καὶ τὰς χειρας ἐπιφέρει τοῖς οὖσιν εἰς ἀρρωστίας. » Εδει γάρ, εδει μαθεῖν ἡμᾶς, δτι τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν πεφρότεκνει ἡ ἀγία σάρξ, ἦν αὐτὸς ίδιαν ἐποιήσατο, θεοπρεπῆ τὴν δυνάμιν ἔμφυτεύσας αὐτῇ. Οὐδοῦν ἀπέτεων καὶ τῷ μῶν, μᾶλλον δὲ ἡμεῖς αὐτοῦ διὰ τῆς μαστικῆς εὐλογίας, ἵνα καὶ ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ ψυχικῶν ἀρρωστημάτων, καὶ τῆς τῶν δαιμονίων ἐφόδου καὶ πλεονεξίας.

Kai ἐπιτιμῶν σύν εἰτα αὐτὰ λαλεῖν.

(A f. 81 b, H f. 251) Οὐχ ἡγίει τοὺς ἀκαθάρτους δαιμονας δμολογεῖν αὐτόν· οὐ γάρ ἔδει τῆς ἀποστολικῆς λειτουργίας τὴν δέξαν ἀρπάζειν αὐτούς, ἀλλ' οὔτε εδει ἐξ ἀκαθάρτου γλώττης λαλεῖσθαι τοῦ Χριστοῦ μυστήριον· ὥστε καὶ λέγωσι τι τῶν ἀληθῶν, πιστεύετω μηδεῖς· οὐ γάρ διὰ σκότους τὸ φῶν γνώσκεται· καὶ τοῦτο διδάξει λέγων δ ἔργον μαθητῆς· « Τίς γάρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; ή τις συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελιαρ; »

ΚΕΦ. Ε'.

Kai εἰδεις δύο πλοῖα ἐστῶτα παρὰ τὴν θύμηροι δὲ ἀλιεῖς ἀποβάντες ἀπ' αὐτῶν ἀπέκλινον τὰ δίκτενα.

(A f. 82 b, B f. 54 b, C f. 114 b, H f. 253 b) Θαυμάζωμεν τῆς οἰκονομίας τὸ εὐτεχνές, τὸ ἐπὶ την

¹¹ Joan. x, 37, 38. ¹² II Cor. vi, 15.

εῇ θήρα τῶν τεθηρευκότων τὴν ὑπ' οὐρανὸν, φημὶ
δὴ τῶν ἄγίων ἀποστόλων, οἱ καὶ ἀλιεύειν εἰδότες,
ὅπερ τοῦ Χριστοῦ γεγόνασι λίνον· ἵνα καὶ αὐτοὶ τὴν
τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων σαγήνην χαλάσσαντες,
προσκομίσωσιν αὐτῷ τοὺς κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν. Καὶ
γοῦν Ἐφῆ του δι' ἐνὸς τῶν ἄγίων προφητῶν· « Ἰδοὺ¹⁴
ἔγὼ ἀποστέλλω ἀλιεῖς πλλούς, λέγει Κύριος, καὶ
ἀλιεύσουσιν αὐτούς· καὶ μετὰ ταῦτα ἀποστελῶ
πολλοὺς θηρευτὰς, καὶ θηρεύσουσιν αὐτούς⁽¹⁾. » Καὶ τοὺς μὲν ἀλιεῖς, τοὺς ἄγίους ἀποστόλους φησι,
θηρευτὰς δὲ τοὺς κατὰ καιροὺς τῶν ἄγίων Ἑκκλη-
σιῶν ἥγουμένους τε καὶ μυσταγωγούς. Σὺ δέ μοι
σκόπει, ὡς οὐ κηρύξτε μόνον, ἀλλὰ καὶ σημεῖα ἐπι-
δείχνυται, ἐνέχυρα τῆς αἰθοῦ παρέχων δυνάμεως,
καὶ τῇ τῶν θαυμάτων ἐπιδείξεις βεβαῖων τὰ λεγόμενα.
Ἐπειδὴ γάρ ἀρκούντως τοῖς δηλοῖς διελεχτεῖ, τρέ-
πεται πάλιν πρὸς τὴν συνήθη μεγαλουργίαν, καὶ διὰ
τῶν ἀλιευτικῶν ἐπιτηδευμάτων ἀλιεύει τοὺς μαθη-
τάς· ήν¹⁵ εἰδείνως πανσθενὲς ἔχει τὸ θελήμα, καὶ τοὺς
θεοπρεπεστάτους αὐτοῦ νεύμασιν ἡ κτίσις ὑπηρετεῖ.

‘Ως δὲ ἐπιώσατο λαλῶν, εἶπε πρὸς τὸν Σι-
μιωτα· Ἐπαρδράσθε εἰς τὸ βάθος, κ. τ. λ.

(Α Γ. 82 δ, Β Γ. 115, Η Γ. 254) Καὶ γοῦν μετὰ τὴν
αὐτάρκη διδασκαλίαν, ἐπειδὴ καὶ ἔργον έδει θελον
προσθεῖναι τοῖς λόγοις ἐπ' ὑφελεῖᾳ τῶν θεωμάνων,
προσέταξε τοῖς περὶ τὸν Σίμωνα, βραχὺ τῆς γῆς
ἀποφέρεσθαι, καὶ καθεῖναι πρὸς δύγραν τὸ δίκτυον.
Οἱ δὲ δι' ὅλης μὲν ἔφασκον κοπιάσαι νυκτὸς, λαβεῖν
δὲ μηδέν· πλὴν ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ καθῆκαν τὸ
λίνον, καὶ μεστὸν είχον εὐθὺς τῶν τεθηρευμάνων·
ἴνα διὰ πράγματος ἐναργοῦς, καὶ ὡς ἐκ τύπου καὶ
εἰκόνος, τοῦ παραδόξως τετελεσμένου πληροφορηθῶ-
σιν, διεισδύεις δὲ πόνος αὐτῶν, οὗτε δικαρπὸς
ἡ σπουδὴ ἢν ἀν ποιήσαιντο, τῆς εὐαγγελικῆς μυ-
σταγωγίας τὸ λίνον ἀπλώσαντες, ἀλλ' ἐν αὐτῷ πάντῃ
τε καὶ πάντως τὰς τῶν ἔθνων ἀγέλας συλλέξουσι.
Πλὴν ἐκεῖνο ἀθρεῖ· οὐ γάρ ισχύσαντες ὀνελχύσαι τὸ
λίνον Σίμων τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ
τοῦ φόδου καὶ τῆς ἐκπλήξεως μὴ τολμῶντες λαλῆ-
σαι, ἀπὸ γάρ τοῦ θαυμάζειν εἰς ἀφωνίαν περιέστη-
σαν, κατένευσαν, φησι, τοῖς μετόχοις, δῆλον δὲ δι-
τῶν ἀλιευτικῶν ἐπιτηδευμάτων, ὥστε συλλαβέσθαι
αὐτοῖς, καὶ συνδιασώσαι τὴν δύραν. Πολλοὶ γάρ τοῖς
τῶν ἄγίων ἀποστόλων συνήρχαντο καὶ συναίρονται
πόνοις, καὶ πρὸ γε τῶν ἀλλών, οἱ τὰς ἱερὰς ἡμίν
τῶν ἄγίων Εὐαγγελίων ἀνερευνῶντες Γραψάς, καὶ
μετ' ἐκείνους ἔτεροι ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι, καὶ
λαῶν ἥγουμενοι, καὶ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων
ἐπιτιτήμονες· ἀναφέρεται γάρ ἔτι τὸ λίνον, πληροῦν-
τος αὐτὸν Χριστοῦ, καὶ καλοῦντος εἰς ἐπιστροφὴν
τοὺς ἐν βυθοῖς θαλάσσης, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τούτεστι τοὺς ἐν ζάλῃ καὶ κύμασιν δυτας κοσμικοῖς.

¹⁴ Jerem. xvi, 16. ¹⁵ Psal. lxxviii, 15.

(1) Αἱ λυγὶς Cyrilli locum, anonyimus quidam interpres in codice B p. 55, novum Cyrilli commentario dicit testimonium sic: Θαυμαστὴν τινὰ θεωρίαν λέγει Κριγένης εἰς τὸ προφητικὸν δῆλον τοῦ Θεοῦ Ιερεμίου, διπερ ἀνθεν ἐξηγήσατο δ' ἄγιος Κύριλλος, τὸ, Ἰδοὺ ἔτῶ ἀποστελῶ ἀλιεῖς πολλούς, λέγει Κύριος, καὶ ἀλιεύσουσιν αὐτούς· καὶ μετὰ ταῦτα

PATROL. GR. LXXII.

A dati sunt, sanctos inquam apostolos, qui cæteroqui
piscandi periti, nihilominus in Christi retia incide-
runt: ut postea et ipsi prædicationis evangelicæ sa-
genam demittentes, ex universo mundo prædam ad
eum comportarent. Quapropter alicubi dixit Deus
per unum de sanctis prophetis: « Ecce ego mittō
piscatores multos, dicit Dominus, et plecabitur
eos. Et post hæc mittam venatores multos, et ven-
abuntur eos¹⁶. » Et piscatores quidem dicit sanctos
apostolos; venatores autem, futuros per tempora
sanctorum Ecclesiæ præsules et magistros. Tu
vero mecum considera Christum non prædicare
tantummodo, sed signa etiam ostendere, testimonia
videlicet potentia sua, et miraculis editis sua dicta
confirmare. Nam postquam satis ad turbas oceis-
natus fuit, convertit se rursus ad solitam prodigiorum
operam, et piscatorio artificio piscatur pibi
discipulos; ut cognoscerent omnipotentem esse vo-
luntatem ejus, et quod divinis ejusdem nūlibus rep
omnis creatura obtemperat.

V. 4. Ut cesaris autem loquit, dicit Simoni: Dux
in alium, etc.

Itaque postquam satis concionatis publica fuerat,
quia jam oportebat divinam ¹⁷ quoque operam
dictis adjungere ob spectantium utilitatem, manœ-
vit Simoni a littore aliquantum navim subducere,
atque ad piscatum rete demittere. Illi putem integrā
noete alebant se laborantes nihil cepisse; nihil tamen
minus in Christi nomine rete demiserunt, quod
illico præda repletum seuserunt: ut ex manifero
facto, typi instar et imaginis, mire patente, certiores
fuerent hanc caritatum mercede labore ipsorum,
neque instructuosum fore constatum quem in expli-
cando evangelici magisterii rete exproment, sed
ipso potius cunctas et ubique gentium catervas con-
clusuros. Sed tamen illud considera. Cum non pos-
sent rete ad se trahere Simon et qui cum eo erant,
ideoque metu attoniti non auderent loqui, namque
admiratio minos eos fecerat; innuerunt, inquit, so-
ciis, piscatoris scilicet artis, ut se adjuvarent, quo
prædam in tutum subducerent. Multi enim sanctorum
apostolorum labores adjuverunt et adhuc adju-
vant, ii præ cæteris qui sacras nobis sanctorum
Evangeliorum Scripturas explanant; et post hos alii
pastores atque magistri, et populorum præsules, ac
veritatis dogmatum periti. Adhuc enim jactatur rete,
Christo id complente, atque ad conversionem ve-
cante eos qui in profundo maris sunt, ut ait Scriptura¹⁸, id est in tempestate fluctibusque mundanis
versantur.

ἀποστελῶ θηρευτὰς πολλούς, καὶ θηρεύσουσιν αὐτούς. Mirum quandam expositionem facit Origenes in propheticum divi Jeremiæ effatum, quod superioris explanavit sanctus Cyrius; nempe « Ecce ego mittam
piscatores multos, dicit Dominus, qui plecabitur
eos. Et postea mittam venatores multos, qui eos
renabuntur. »

V. 8. Quod cum viasset Simon Petrus, etc.

Propterea et Petrus, prioribus peccatis suis in mentem revocatis, pavet tremitque, ac veluti immundus purum excipere non audet, laudabili metu. Noverat enim juxta legem inter sanctum et profanum distinguere¹⁶.

V. 12. Et ecce vir plenus lepra, etc.

Verumtamen laude omni digna est accendentis fidis. Testatus est enim omnia prospere posse Emanuelem facere, et divinis nutibus relevari se petit, quanquam morbus esset insanabilis. Non enim solet lepra medicorum remedii cedere. Atqui 170 ego vidi, inquit, pulsos divina virtute impurus demones, aliosque aliis morbis expeditos homines. Intelligo divina aliqua invictaque manu haec fieri. Ideo si nul te bonum et indulgentissimum, et effusa erga accidentes clementia. Quid ergo impediret me quoque misericordiam impetrare? Quid vero ad haec Christus? Conformat in illo fidem, eamque hoc ipso opere ratam facit. Admittit enim preces, fatetur se posse, atque: « Volo, mandare. » Largitur ei quoque sancte suae et omnipotentis manus tactum; statimque recessit ab illo lepra, et morbus evanuit. — Tu vero mecum in hoc admirare divinitus si nul corporaliterque operantem Christum. Est enim divinum, ita velle, ut ei praesto sint quaecunque velit; humandum autem est, manum extendere. Unus ergo ex Iudeis intelligitur Christus, quandoquidem Verbum caro factum est.

Si tacebas autem panta ossa ήθελησεν· ἀνθρώπινον δὲ Χριστὸς, et καὶ γέγονε σάρξ ὁ Λόγος (1).

V. 14. Et ipse præcepit illi ut nemini diceret.

Sufficiebat equidem, etiam tacente leproso, rei patratæ natura ad sanantis potentiam cunctis, qui leprorum cognoverant, patefaciendam. Ipse tamen nemini hoc dici jubet. Cur? ut hinc discant qui curationum gratia a Deo sunt ornati, plausum a sanitatis non exposcere, neque a quibusvis laudem affectare, ne forte in superbiam incident, quod est omnium malorum turpissimum. Prudenter vero mandat leproso, ut donum ex Mosaicæ legis præscriptio sacerdotibus offerat. Nam volebat quidem sine dubio auferre umbram, et in spiritalem cultum figuram immutare; sed quia nondum ei credentes Judæi, Moysis præceptis adhærebant, ceu lege vetere adhuc stante, permittit leproso iud agere in testimonium ipsis. Quid porro hoc est? 171 Suum erga legem obsequium Judæi prætexi semper habentes, et su-

A Ἰδὼν δὲ Σίμων Πέτρος, κ. τ. λ.

(A f. 83, H f. 255) Διὰ ταῦτα καὶ Πέτρος, ἐπειδὴ μῆμηδ τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων προσέπει, τρέμει καὶ δέδοκε, καὶ ὡς ἀναγνος, τὸν καθερὸν ὑπόδεξασθαι, διὰ δεῖλαν ἐπικινουμένην. Εἶμαθε γάρ, κατὰ τὸν νόμον, ἀνὰ μέσον ἄγιον καὶ βεβήλου διαστέλλειν.

Καὶ ίδον ἀνὴρ πλήρης λέπρας, κ. τ. λ.

(A f. 84, C f. 115 b, D f. 18 b, H f. 259 b) Πλήντερον παντὸς ἀξία τοῦ προσελθόντος ἡ πίστις· μεμαρτύρηκε γάρ τὸ πάντα δύνασθαι κατορθῶν τὸν Ἐμμανουὴλ, καὶ διὰ νευμάτων θεοπρεπῶν ἐλεύθερούσθαι ζητεῖ, καίτοι τὸ πάθος οὐκέτισμον· οὐ γάρ οἶδεν ἡ λέπρα ταῖς τῶν λατρῶν ἐμπειρίαις παραχωρεῖν· ἀλλὰ τεθέαμαι, φησίν, ἐλαυνομένους τὸν ἔχουσαν θεοπρεπεῖ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, νοημάτων πολλῶν ἀπαλλατομένους ἔτέρους. Συνῆκα ὡς θεῖς τινὶ καὶ ἀμάχῳ χειρὶ τὰ τοιαῦτα γίνεται· ὅμως δὲ, πρὸς τούτῳ, χρηστὸν δύτα καὶ ἐτοιμάστον, κατοικτείροντα τοὺς προσιόντας αὐτῷ. Τί τοίνυν τὸ καλύνον ἐλεεῖσθαι κάμε; Καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; Βεβαίοι ἐν αὐτῷ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ ἡ τούτῳ πληροφορίαν ἐργάζεται· δέχεται γάρ τὴν αἰτησιν, καὶ διμολογεῖ τὸ δύνασθαι, καὶ φησι· « Θέω, καθαρίσθητο. » Χαρίζεται δὲ αὐτῷ καὶ ἀγήριας αὐτοῦ καὶ πανσνενεστάτης χειρὸς, καὶ εὐθέως ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ ἡ λέπρα, καὶ τὸ πάθος ἦν ἐπιδόν. — (A f. 84 b, H f. 260 b) Σὺ δέ μοι θαύμασον τούτοις, θεῖκῶς τε ἀμα καὶ σωματικῶς ἐνεργοῦντα Χριστὸν· θεῖκον μὲν γάρ τὸ θέλειν οὖτας, ὡς παρ τὸ ἐκτενεῖ τὴν χείρα. Εἰς οὖν ἐξ ἀμφοῖν νοεῖται.

C Καὶ αὐτὸς παρῆγειτο αὐτῷ μηδεὶν εἰπεῖν.

(A f. 84 b, B f. 58, C f. 115 b, D f. 18 b, H f. 261) « Ἡρκει μὲν γάρ καὶ σωπῶντος αὐτῇ τοῦ πράγματος ἡ φύσις ἀπαγγεῖλαι πᾶπι τοῖς εἰδόσιν αὐτὸν τὴν τὴν θεραπεύσαντος δύναμιν· αὐτὸς δὲ παραγγέλλει μηδενὶ εἰπεῖν· τί δήποτε; Ήντα μάθωσεν ἐπειδὴν τὴν τῶν ιαμάτων χάριν παρὰ Θεοῦ δεχόμενος, μή τι παρὰ τῶν θεραπευομένων εὑφημίας αἴτειν, μήτε μήν τοὺς παρά τιναν ἐπαίνους, ἵνα μή εἰς ὑπεροψίαν ἐκπέσοιεν, τὸ πάντων τῶν κακῶν αἰσχυστον [al. cod. Εὐχατον] πάθος. Οἰκονομικῶς δέ φησι: προσάγειν τὸ δῶρον τῷ λεπρῷ κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον τοῖς λιρεῦσιν· ἥθελε μὲν γάρ διολογουμένως μεταστῆσαι τὴν σκιάν, καὶ μεταπλάσαι τοὺς τύπους εἰς πνευματικὴν λατρείαν· ἀλλ' ἐπειδὴ μήπω πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν Ίουδαῖοι προσέκειντο ταῖς Μωϋσέως ἐντολαῖς·

D ὡς ἔτι τῶν ἀρχαίων ἔθῶν Ισχυρότων, ἐπιτέρπει τῷ

¹⁶ Ezech. xxi, 26.

(1) Plus legebat hic D. Thomas in Catena. « CYRILLUS. A maiestate autem processit imperiosum inaudatum. Quia ergo ratione in servis computatur unigenitus Filius, qui volendo tantummodo cuncta potest? Legitur de Deo Patre, quod omnia quaecunque voluit fecit (Psal. cxiii, 3). Qui vero sui Patris potestate fungitur, quomodo diversus ab illius na-

tura erit? Sicut etiam quaecunque sunt ejusdem virtutis, ejusdem esse substantiae. Mirare tamen in his Christum divine et corporaliter operantem: divinum enim est ita velle ut praesto sint omnis, humandum autem extendere dexteram. Unus itaque Christus ex utrisque perficitur, eo quod Verbum caro factum est. »

λεπρῷ τοῦτο ποιεῖν εἰς μαρτυρίαν αὐτοῖς. Καὶ τὸ δὴ λεπρόν προσεπίπτει τῷ θεῷ τοῦ νόμου αἰδῶ, καὶ διάκονον τῆς ἀνθενήσεως γεγενησθεῖς λέγοντες τὸν ἱεροφάντην Μωϋσέα, μικρὸν φρονεῖν ἐσπούδαζον περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· καὶ γοῦν ἔφασκον ἐναργῶς· « Ἡμεῖς οἴδαμεν ὃς Μωϋσεῖ λελάτηκεν ὁ Θεός· τοῦτο δὲ, οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. » Ἐδεις τοῖνυν αὐτοὺς ἐξ αὐτῶν ἀνατοτίθεσθαι τῶν πραγμάτων, διτὶ τὸ Μωϋσέως μέτρον κατόπιν ἔρχεται τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ· ὁ μὲν γάρ ἦν ὁς θεράπων πιστὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ· ὁ δὲ ὁς Υἱὸς, ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Πατρός· καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ τοῦ θεραπεῦσας τὸν λεπρὸν ἔξεστιν ίδειν, καὶ μάλιστα σφῆς ἐν ἀπαραβλήτοις ὑπέροχαῖς τῶν Μωϋσέως νόμων δυντα Χριστόν. Ἐλεπρώθη μὲν γάρ ἡ Μαράθη, ἀδελφὴ δὲ Μωϋσέως αὕτη, κατελάλησε γάρ αὐτοῦ· καὶ κατεδάκνετο μὲν λίαν ἐπὶ τούτῳ Μωϋσῆς· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἦν ίκανὸς ἀποτεῖσαι τοῦ γυναικοῦ τὴν νόσον, προσέπιπτε τῷ θεῷ λέγων· « Οὐ Θεός, δέομαι σου, ιασαι ταύτην. » Πρόσχεις τοῖνυν ἀκριδῶς· αἰτησις ἦν ἐκεῖ, διὰ προσευχῆς τῆς ἀνθενήσεως· οὐδὲν τοιοῦτος ἤδιος τυχεῖν· ὁ δὲ γε τῶν ὅλων Σωτῆρ μετ' ἔξουσιας ἔφη τῆς θεοπρεποῦς· « Θέλω, καθαρίσθητι. » Οὐκοῦν μαρτύριον τοῖς ἱερεῦσιν ἦν ἡ τῆς λέπρας ἀποδολὴ, καὶ ἦν ἐντεῦθεν εἰδέναι τοὺς τὴν χρείτονα φῆγον ἀπονέμοντας τῷ Μωϋσεῖ, διτὶ τῆς ἀληθείας ἔξια βαδίζουσιν· Ἐδεις γάρ, Ἐδεις Μωϋσέας νόμου διάκονον, καὶ χάριτος ὑπωργὸν λαληθείσης δι' ἄγγελων, ὑπερθαυμάζειν δὲ τὸν Ἐμμανουὴλ, καὶ δοξολογεῖν αὐτὸν ὡς Υἱὸν ἀληθίνος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός.

(Α. I. 85, Η. I. 262) « Ιδοις δὲ ἄν τις τὸ κατὰ Χριστὸν βαθὺν καὶ μέγα μυστήριον, ἐν τῷ Λευΐτικῷ ἡμῖν γραφόμενον· μεμολυσμένον μὲν γάρ ἀποφαίνει τὸν λεπρὸν ὁ διὰ Μωϋσέως νόμος· ἐκπέμπεσθαι δὲ προστίθαται τῆς παρεμβολῆς, ὡς ἀκάλαρτον· ὅτε δὲ συμβαίνοις καταλωφῆσαι τὸ πάθος, τότε δὴ, τότε παραδεκτὸν γενέσθαι κελεύει. Εἴτα καὶ τίνα τρόπον ἔσται καθαρός, διασαφεῖ λέγων· « Οὗτος δὲ νόμος τοῦ λεπροῦ, ἢ δὲ τὴν τιμέραν καθαρισθῆναι, καὶ προσαύχθεσται πρὸς τὸν ἱερέα· καὶ ἐξελέύσεται ὁ ἱερεὺς ἔξι τῆς παρεμβολῆς, καὶ δικεται· ὁ ἱερεὺς, καὶ ίδοις ίδεται ἡ ἀρῇ τῆς λέπρας ἀπὸ τοῦ λεπροῦ· καὶ προστάξει ὁ ἱερεὺς, καὶ λήψονται τῷ κεκαθαρμένῳ δύο δρνίθια ζῶντα καθαρά· καὶ προστάξει ὁ ἱερεὺς, καὶ σφάξουσι τὸ ἔν εἰς ἄγγελον ὁστάρχινον ἐφ' ὄνδατι ζῶντι· καὶ τὸ δρνίθιον τὸ ζῶν λήψεται αὐτὸν, καὶ βάψει τὸ αἷμα τοῦ δρνίθιου τοῦ σφαγέντος ἐφ' ὄνδατι ζῶντι, καὶ περιρράνει ἐπὶ τὸν καθαρισθέντα ἀπὸ τῆς λέπρας ἐπτάχις, καὶ καθαρισθεσται· καὶ ἐξαποστελεῖ τὸ δρνίθιον τὸ ζῶν εἰς τὸ πεδίον. » Δύο μὲν οὖν τὰ πτηνὰ καὶ ἀκιθέδηλα, τουτέστι καθαρά, καὶ μηδὲ μίαν ἔχοντα διαβολὴν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου μὴν ἔτερον μένον ἔξι σφαγῆς, εἴτα βαπτισθὲν ἐν τῷ αἷμα τοῦ τετελευκότος, ἐξεπέμπετο.

Τοπεμφαίνει δὲ ἄν δὲ τύπος ἡμῖν τὸ μέγα καὶ σεπτὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μυστήριον· ἦν μὲν γάρ ἀνωθεν, τουτέστιν ἐκ τοῦ Πατρός καὶ ἐξ οὐρανῶν, ὁ Λόγος· ταύτητοι καὶ μάλιστα εἰκότες πτηνῷ περιεκάζεται. Καταπεφύσθηκε δὲ οἰκονομικῶς, εἰς δύμοισταν

A perni præcepti ministrum dicentes suisse hierophantam Moysen, parvisacere nitebantur omnium nostrum Servatorem Christum. Ideoque palam dicebant: « Nos scimus Moysi locutum Deum, hunc autem ne scimus unde sit¹⁷. » Oportebat ergo factis ipsis persuadere illis Moysis conditionem gloria Christi esse inferiorem. Ille enim erat instar servi fidelis in domo Dei; hic autem uti Filius in Patris est domo. Atque ex hac ipsa leprosi sanatione licet per quam manifeste cognoscere, Christum incomparabili excessu Moysis legem transcendere. Lepram experta est Maria Moysis soror, quia huic obtrectaverat; qua calamitate magnopere doluit Moyses; sed quia morbum a muliere nequibat depellere, Deo supplex fuit dicens: « Obsistro te, Deus, hanc sana¹⁸. » Attende igitur diligenter: illic erat postulatio, precibusque supernam clementiam impetrare volebat: at enim universalis Servator cum potestate Deo dignatus: « Volo, mundare. » Ergo loco testimonii erat lepræ hæc sanatio sacerdotibus, quia hinc cognoscere poterant hi qui potiores partes Moysi tribuebant, se veritate procul aberrare. Prorsus enim oportebat Moysen ut legis ministrum suspicere, gratiaque adjutorem per angelos nuntiatæ¹⁹; sed multo magis Emanuelle admirari et glorificare, ut ipote verum Dei Patris Filium.

B μὲν θαυμάζειν ὡς νόμου διάκονον, καὶ χάριτος ὑποθεντιοῦ τοῦ Εμμανουὴλ, καὶ δοξολογεῖν αὐτὸν ὡς Υἱὸν ἀληθίνος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός.

C Cernet autem quispiam profundum Christi et magnum mysterium in Levitico nobis descriptum. Nam containinatum iudicari leprosum decernit Moysis lex, castrisque ut immundum ejici jubet. Postea quam vero morbus desiverit, tunc denum recipi præcipit²⁰. Deinde etiam quonodo purus habebitur, declarat dicens: « Hic est leprosi ritus quando mundatus fuerit, atque ad sacerdotem adducetur. Sacerdos castris egressus illum inspiciet, et si comperier lepram esse sanata, eo jubente sument ei qui mundatus est aviculas duas 172 viventes puras; quarum unam sacerdos mactari jubebit in vase testaceo super viva aqua. Tum alteram suinet viventem aviculam, et tinget sanguine mactatae super viva aqua, septiesque hominem asperget lepra mundatum; atque ita purus habebitur. Emittetque viventem aviculam in agrum²¹. » Duo sunt itaque, et quidem sincera, volatilia, id est munda, nullam a lege vituperationem habentia: quorum unum super viva aqua mactabatur; alterum cæde exemplum, deinde occisi sanguine aspersum, emittebatur.

D D profecto hæc figura magnum venerandumque Servatoris nostri mysterium denotat: erat enim de supernis, id est a Patre cœlisque Verbum: ideo volatili apte admodum comparatur. Descendit vero per incarnationem in similitudine nostra, servique

¹⁷ Ιοαν. ix, 29. ¹⁸ Νυμ. xii, 13. ¹⁹ Galat. iii, 19. ²⁰ Λευ. xiii, 8. ²¹ Λευ. xiv, 12 seqq.

formam suscepit. Attamen etiam sic, de supernis A tην πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἐλασε δούλου μορφήν· καὶ τὴν παῖδας δικαθεν ἦν· καὶ δὲ οὖν ἔφασκεν Ἰουδαίος ἑναργῆς προσλαλῶν, « Υμεῖς ἔχ τῶν κάτω ἵστη, ἔτι δὲ τῶν ἄνω εἰμι· ἔτι δὲ οὐκ εἰμι ἔχ τοῦ κόπρου τούτου. » Καὶ πάλιν· « Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ δὲ ἔχ τοῦ οὐρανοῦ καταβάτης ὁ Ιησοῦς τοῦ ἀνθρώπου. » Ως γάρ ἔφην ἀρτίως; καὶ σάρξ γεγονός, ἡγουν τέλειος ἀνθρώπος; οὐ γῆνος ἦν, οὐ χοικῆς καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' οὐράνιος καὶ ὑπερκόσμιος; καθ' δὲ νοεῖται Θεός. Πλὴν ἔστιν ἰδεῖν τὸν τοὺς ὄρθιοις, σαρκὶ μὲν παθόντα κατὰ τὰς Γραφὰς, μελέντα δὲ καὶ ἐπέκεινα τοῦ παθεῖν· καὶ ἀποθνήσκοντα μὲν ἀνθρωπίνως, ζῶντα δὲ θεῖκῶς· ζωὴ γάρ δὲ λόγος. Καὶ γοῦν δὲ πάντοσις μαθητής, θανατωθῆναι μὲν αὐτὸν ἔφη σαρκί, ζωοποιηθῆναι δὲ πνεύματι. Πλὴν B εἰ καὶ τοῦ παθεῖν τὸν θάνατον εἰς ἴδειν φύσιν ἐμποροῦ; ἦν δὲ λόγος, ἀλλ' οὖν οἰκειοῦται τὸ πάθος τῆς ζωτοῦ σαρκός. Ἐβαπτίζετο γάρ τὸ δρνθιστὸν τὸ ζῶν τὸν αἱματι τοῦ τετελευτηκότος· πεφυρμένον δὲ τῷ αἱματι, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ κοινωνῆσαν τοῦ πάθους, εἰς τὴν ἔρημον ἐξεπέμπτε· ἀναπειρούσηκε γάρ τὸν τοὺς οὐρανοὺς δὲ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ λόγος, μετὰ τῆς ἐγκεφαλῆσης αὐτῷ σαρκός· καὶ ξένον ἦν οὐρανοῖς τὸ θεάμα. Κατεπλήττετο γοῦν ἡ τῶν ἀγγέλων κληθῆ, ἐν εἴδει βλέπουσα τῷ καθ' ἡμᾶς, τὸν βασιλέα τῆς τῆς, καὶ τῶν δυνάμεων Κύριον· καὶ δὴ καὶ Ἐρασκόν· Ήδη οὖτος δὲ παραγινόμενος ἐξ Ἐδένη; τοιτέστιν ἐκ τῆς· « ἐρύθημα λιματίων αὐτοῦ ἐν Βοστρῷ· διερρήνεται δὲ σάρξ, ἤτοι συροχή καὶ θλίψις. Εἰτα τούτοις προσεπυνθάνοντο· τοιαῦται αἱ πληγαὶ αἱ ἀνά μεσον τῶν χειρῶν σου; » Ό δὲ πρὸς αὐτούς· « Ή; ἐπιλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου. » Ήστερ γάρ ἀπίστησαντι τῷ θωματὶ οἰκονομικώτατα λειτούργητα τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν ἐπιδεικνύν ταῦτα; γέρες, καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς τῶν ἡλων τύπους ἐκάλεσε φρεσχὴν καὶ τὰς ἐν τῇ πλευρᾷ διατρήσεις, οὐτω καὶ τὸν οὐρανῷ γεγονόν, πεπληροφόρηκε τοὺς ἀνίστημας ἀγγέλους διτοιχίων τῆς πρὸς οὐτὸν οἰκείότητος τε καὶ διέβληται καὶ ἀπώλεισθεν δὲ Ἰστράτη· διὰ τούτοις πεφυρμένον ἐν αἰρατι τὸ δημφύον, καὶ τὰς ἐν γεράνιον ἐπεδείκνυτο πληγάς, οὐκ ἀναποδήτους ἔχων αἵτες· ἐγγηγερμένος γάρ ἐκ νεκρῶν, ἀπέδυσατο τὴν φθοράν, νῦν γνωρισθῆ ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἔκσυσίαις δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποικίλος σοφία τοῦ Θεοῦ, ἢν ἐποίησεν ἐν τῷ Χριστῷ.

Sed fortasse dicet aliquis: Cur ergo unum eum- D deinceps dicas Filium et Dominum Iesum Christum, cum duae fuerint oblatæ aviculae? Nonne hinc fortasse haud obscure lex demonstrat duos omnino esse filios atque christos? Certe in tantam quidam impietatem venerunt, ut arbitrentur et dicant alium esse Christum seorsum Dei Patris Verbum, alium rursus illum de Davidis stirpe natum. Nos autem dicimus his qui ob suam inscitiam rem ita se habere putant; dicimus, inquam, quod divus scribit

« Άλλ' ἵστως ἐρεῖ τις· Πῶς οὖν ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν φῆς Υἱὸν καὶ Κύριον Ἱησοῦν Χριστὸν, καίτοι δύο παρενηγεμένων δρνθιών; » Η τάχα τους καταδεῖξεν δὲ οὐκ ἀσυμφανῆς δὲ νόμος, ὃς δύο πάντως εἰσὶν οὐλοὶ καὶ Χριστοὶ; Καὶ δυσσεβείας μὲν εἰς τοῦτο κατεῖδεσθησαν ἡδη τινὲς, ὡς οἰεσθαι τε καὶ λέγειν, ἔτερον μὲν εἶναι Χριστὸν ίδεικῶς τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς λόγον, ἔτερον δὲ αὐτὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ (1)· ἡμεῖς δέ φαμεν τοὺς δύος ταῦτα ἔχειν ἐξ ἀμαθίας ὑπειληφόσιν· Ο θεωπέτιος γράφει Παῦλος· « Εἰς Κύ-

⁽¹⁾ Joan. viii, 23. ⁽²⁾ Joan. iii, 13. ⁽³⁾ I Petr. iv, 5. ⁽⁴⁾ I Petr. iii, 18. ⁽⁵⁾ Isa. lxiii, 1. ⁽⁶⁾ Zach. xiii, 6. ⁽⁷⁾ Joan. xx, 26 seqq.

ριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. Οὐκοῦν εἰ δύο φα-
διν οὐδέ, δύο δὴ πάντως ἀν εἴεν οἱ κύριοι, δύο δὲ
πίστεις, τοσαῦτα δὲ βαπτίσματα. Ψευδομαθήσει οὖν
δι Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα, καθά φησιν αὐ-
τός· ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, μή γένοιτο. Οὐκοῦν ἔνα
Κύριον ἔσμεν, τουτέστι μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγου
σεστρκωμένον· οὐκ ἀνά μέρος τιθέντες ἀνθρώπον καὶ
Θεόν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγου, ἀνθρώ-
πον γενέσθαι διαβεβαιούμενοι, μετὰ τοῦ μείναι Θεόν.
Ἐπειδὴ λεγέτωσαν οἱ δι' ἄναγκας· Εἰ δύο φασιν
υἱούς, ένα μὲν ίδικῶς τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, ἕτε-
ρον δὲ αὐτὸν μέρος τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγου, δρ' οὐκ
άμεινων κατὰ φύσιν δὲ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λόγου
τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ; Εἴτα τὶ δράσομεν τὰ δύο
δρῶντες πτηνὰ, οὐχ ἐτεροφυῆ δυντα ἀλλήλων, ὅμοιεσθη
δὲ μᾶλλον, καὶ κατ' οὐδὲν ἀλλήλων διαφέροντα, κατά
γε τοῦ εἶναι τούθ' ὥπερ ἔστιν· Οὐκοῦν συγχωρέτω-
σαν διὰ τὸ τῶν πτηνῶν δμοιδές, μηδὲν ἀνθρώπου
διαφέρειν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγου (1). ἀλλ' οὐκ αὔξον-
ται· πολὺ γάρ τὸ μεταξὺ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος·
πλὴν χρὴ τὰ παραδείγματα κατὰ τὸν αὐτοῖς πρέ-
ποντα νοεῖσθαι λόγον· ἡττᾶται γάρ τῶν ἀληθῶν, καὶ
μερικὴν ἔσθ' ὅτε ποιεῖται τῶν σημαινομένων τὴν
ἔνδεξιν. Φαμὲν δὲ, ὡς σκιά καὶ τύπος δ νόμος ἡν,
καὶ οὖν τις γραφή παρατιθεῖσα πρᾶδας θέαν τοῖς δρῶσι
τὰ πράγματα. Αἱ δὲ σκιαὶ τῆς τῶν γραφόντων ἐν
πίνακι τέχνης, τὰ πρῶτα τῶν χρωμάτων εἰσὶν· αἵς
εἰπερ ἐπενεγχθεῖσεν τῶν χρωμάτων τὰ ἀνθη, τότε δῆ,
τότε τῆς γραφῆς ἀπαστράψει τὸ κάλλος. ᘾπειδὴ οὖν
ἔδει· τὸν διὰ Μωϋσέως οὐδέν καταγράψαις σαφῆς τὸ
Χριστοῦ μυστήριον, οὐκ ἐν ἐνὶ τῶν ὀρνιθίων ἀπο-
θνήσκοντά τε δμοῦ καὶ ζῶντα καταδίκυνσιν αὐτὸν,
ἴνα μή τερατοποίησι σχηνική δῆλη εἶναι τὸ δρώμενον·
ἀλλ' ἐδέχετο μὲν ὡς ἐν ἐνὶ παθόντα τὴν σφαγήν·
κατεδίκυν δὲ τὸν αὐτὸν ἐν ἐτέρῳ ζῶντά τε καὶ ἀφει-
μένον.

Ἀποφῆναι δὲ τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον οὐκ ἔξει βαίνοντα
τοῦ εἰκότος, δι' ἐτέρας ιστορίας πειράσομαι. Εἰ γάρ
τις τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπειδύμησεν ἰδεῖν καταγεγραμμέ-
νην ὡς ἐν πίνακι τὴν ἐπὶ τῷ Ἀβραάμ ιστορίαν, πῶς
ἄν τὸν ἔχαραξ ζωγράφος; Ἄρ' ἐν ἐνὶ πάντα
δρῶντα; ή ἀνά μέρος καὶ ἐτεροίως, ἢ γουν ἐτεροειδῶς
πλεισταχοῦ τὸν αὐτὸν; Οἶον, φημι, ποτὲ μὲν ἐφίζη-
σαντα τῇ δημιρ συμπαραληφθέντος τοῦ παιδὸς καὶ
ἐπομένων τῶν οἰκετῶν· ποτὲ δὲ αὖ πάλιν ἀπομεινάσσες
τῆς δημου κάτω τοῖς οἰκεταῖς δμοῖ, καταφορτίσαντα
μὲν τοῖς ξύλοις τὸν Ἰσαὰκ, ἔχοντα δὲ μετὰ χειρας
τὴν μάχαιραν καὶ τὸ πῦρ· καὶ μήν καὶ ἐτέρωθι, τὸν
αὐτὸν ἐν εἰδει πάλιν ἐτέρῳ, συμποδίσαντα μὲν τὸ
μειράκιον ἐπὶ τὰ ξύλα, ὅπλισαντα δὲ τῇ μάχαιρᾳ
τὴν δεξιὰν, ἵν ἐπαγάγοι τὴν σφαγήν. Ἀλλ' ἡν οὐχ
ἐτερος καὶ ἐτέρος Ἀβραάμ, πλεισταχοῦ τῆς γραφῆς
δρωμένης ἐτέρως, ἀλλ' ὁ αὐτὸς πανταχοῦ, ταὶς τῶν
πραγμάτων χρείαις συγκαθισταμένης δει τῆς τοῦ
γράφοντος τέχνης· οὐ γάρ ἡν ἐνδεχόμενον ἐν ἐνὶ

A Paulus : « Unus Dominus, una fides, unum bapti-
smus »²⁹. Igitur si duos dicunt filios, duo prores
erunt domini, bina fides, totidemque baptismata. Falsa ergo docebit is qui Christum in se habuit
loquentem, ut ipse ait ³⁰. Non tamen ista sunt;
absit! Ergo unum **174** Dominum scimus, id est
unigenitum Dei Verbum incarnatum; haud seorsum
ponentes hominem et seorsum Deum, sed ipsum
Dei Patris Verbum hominem factum affirmantes,
similique in sua deitate perseverantem. Alioqui di-
cant adversarii: Si duo sunt filii, unum quidem
seorsum ex Davidis stirpe, alterum item sigillatum
Dei Patris Verbum; nonne meliore natura est Dei
Patris Verbum, quam ille de Davide oriundus filius?
Age vero quid agemus? dum duo volatilia specta-
mus, haud equidem naturaliter invicem aliena, sed
uniformia potius, nullaque re differentia, qualiaquan-
taque ipsa sunt. Ergo concedant propter volatilia
uniformitatem, nihil ab homine differre Dei Verbum:
Sed hilum non proficiunt; multum distat a deitate
humanitas: oportet autem exempla convenientia
ratione intelligere; ea enim inferiora veritate sunt,
nec nisi partiarum interdum faciunt significatae rei
demonstrationem. Porro dicimus legem quidem
umbram fuisse ac figuram, ac veluti quamdam pi-
cturam quæ futuras res spectantibus exponebat.
Verumtamen umbras in pictoria arte principia colo-
rum sunt; quibus cum flos ipse colorum accesserit,
tum demum pictura elegancia elucebit. Quandoq-
uidem ergo oportebat Mosaicam legem perspicue de-
lineare Christi mysterium, haud in una avicula moriente
simul et vivente ipsum denotat, ne res scenicum
quoddam terriculamentum videaretur; sed considerat
in una quidem tanquam mori occurrentem; in
altero autem viventem demonstrat et liberum.

D Sed age huius rei rationem haud inverisimili modo, ex alia historia patefacere nitar. Si quis
nostrum videre cuperet tanquam in tabula depictam
Abrahami historiam, quomodo eam expressam a
suo pictore coniperet? Num una actione Abrahamum
omnia absolventer, an particulatum et diversis
modis variisque formis sæpiissime **175** eumdem va-
riatum? Veluti, inquam, modo jumento incidentem,
puero comite, sequentibus famulis: modo subsi-
stente infra montem jumento eum famulis; gestan-
tem ligna Isaacum, ipsum vero Abrahamum gla-
dium manu tenentem ac ignem. Item in alia tabula
parte eundem Abrahamum alia in specie, puerum
super ligna alligantem, dexteram ense armantem,
ut ictum incutiat. Attamen non aliis atque alias
Abrahamus erat, nisi perspergo in eadem tabula va-
rie representatus, sed idem ubique, quia ad cuiusque
rei usum ars pictoris se accommodavit: fieri
enim non poterat ut una simul cerneretur Abraham-

²⁹ Ephes. iv, 5. ³⁰ II Cor. xiii, 3.

(I) Hoc dicit ore Monophysitarum.

formam suscepit. Altamen etiam sic, de supernis erat. Quamobrem et Judæis aiebat sine ambage alloquens : « Vos deorsum estis, ego de supernis sum. Ego non sum de hoc mundo²¹. » Et rursus : « Nemō in cœlum ascendit, nisi qui de cœlo descendit Filius hominis²². » Ut enim jam dixi, caro factus, id est homo perfectus, haud terrenus erat, haud luteus ut nos, sed cœlestis ac supramundanus, quatenus intelligitur Deus. Verumtamen in avicularum figura ridere Christum licet, carne quidem passum, ut aiunt Scripturæ²³, simulque superiorē passioni manentem; humanitas mortuus, divinitus vivum : est enim vita Verbum. Quare sapientissimus discipulus mortificatum quidem ipsum ait carne, vivicatum tamen spiritu²⁴. Sed enim quanquam mortem in propria natura pati Verbum non poterat, nihilominus propriam sibi facit passionem carnis suæ. Namque avicula vivens sanguine exstinctæ aspergebatur : sic autem sanguine tincta, passionis propemodum particeps facta, in desertum emittebatur. Rediit ergo in cœlum **173** unigenitum Dei Verbum, cum unita sibi carne; novumque fuit in cœlo spectaculum. Stupebat ergo angelorum populus, videns in forma nostra regem terræ et virtutum Dominum. Imo et aiebat : « Quis est iste de Edom veniens? id est de terra. » Rubrum est indumentum ejus ex Bosor²⁵, quod caro interpretatur, aut angustia vel pressura. » Deinde sic interrogabant. « Hæcce in manibus ejus vulnera? » Ille autem ipsis : « His in domo dilecti mei vulneratus sum²⁶. » Sicut enim incredulo Thomæ prudentissime post resurrectionem a mortuis, manus ostendens, clavorum in eis signa jussit tangere, nec non et latus perfossum²⁷; sic etiam in cœlum redux persuasit sanctis angelis, inerito Israele ab ejus gratia repulsum corruisse. Propterea imbutam sanguine vestem et manuum vulnera ostendebat, non quod ea obducere non posset (nam suscitatus e mortuis corruptelam exuerat, et cum ea quidquid ex eadem oritur), sed ut secundum incarnationis rationem nunc cognosceretur a principatibus ac potestatibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei, quam in Christo operatus est.

Sed fortasse dicet aliquis : Cur ergo unum eumdemque dicis Filium et Dominum Jesum Christum, cum duæ fuerint oblatæ aviculæ? Nonne hinc fortasse haud obscure lex demonstrat duos omnino esse filios atque christos? Certe in tantam quidam impietatem venerunt, ut arbitrentur et dicant alium esse Christum seorsum Dei Patris Verbum, alium rursus illum de Davidis stirpe natum. Nos autem dicimus his qui ob suam inscitiam rem ita se habere putant; dicimus, inquam, quod divus scribit

²¹ Joan. viii, 23. ²² Joan. iii, 13. ²³ I Petr. iv, 5.
²⁴ Joan. xx, 26 seqq.

A τὴν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἔλαβε δούλου μορφὴν· πλὴν καὶ οὐτως ἀκούθεν ἦν· καὶ δὲ οὖν ἐφασκεν Ἰουδαῖος ἑναργῶς προσλαλῶν, « Ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστε, ἐτῶ ἐκ τῶν ἁντοῦ εἰμι· ἐγὼ οὐκ εἰμι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. » Καὶ πάλιν· « Οὐδεὶς ἀναβένηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μή ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς ἐπὶ Γῆς τοῦ ἀνθρώπου. » Ής γάρ ἐφην ἀρτίως, καὶ εἰρῆ γεγονώς, ἥγουν τέλειος ἀνθρώπος, οὐ γῆινος ἦν, οὐ χοίκες καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' οὐράνιος καὶ ὑπερκόσμιος καθ' ὃ νοεῖται Θεός. Πλὴν ἔστιν ἰδεῖν ἐν τοῖς ὄρθιοις, σαρκὶ μὲν παθόντα κατὰ τὰς Γραφὰς, μείναντα δὲ καὶ ἐπέκεινα τοῦ παθεῖν· καὶ ἀποθνήσκοντα μὲν ἀνθρωπίνως, ζῶντα δὲ θεῖκῶς· ζωὴ γάρ ὁ Λόγος. Καὶ γοῦν ὁ πάντοφος μαθητής, θανατωθῆναι μὲν αὐτὸν ἐφη σαρκί, ζωποιοθῆναι δὲ πνεύματι. Πλὴν B εἰ καὶ τοῦ παθεῖν τὸν θάνατον εἰς ἴδαι φύσιν ἀμορφοῦς ἦν ὁ Λόγος, ἀλλ' οὐν οἰκειούται τὸ πάθος τῆς ἑαυτοῦ σαρκός. Ἐβαπτίζετο γάρ τὸ ὄρνιθιον τὸ ζῶν ἐν τῷ αἷματι τοῦ τετελευτηκότος· πεψυρμένον δὲ τῷ αἵματι, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ κοινωνῆσαν τοῦ πάθους, εἰς τὴν ἔρημον ἐκεπέμπετο· ἀναπεφοίτηκε γάρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δι μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, μετὰ τῆς ἐκνωθείσης αὐτῷ σαρκός· καὶ ξένον ἦν οὐρανοῖς τὸ θέαμα. Κατεπλήττετο γοῦν ἡ τῶν ἀγγέλων πελπὸς, ἐν εἴδει βλέπουσα τῷ καθ' ἡμᾶς, τὸν βασιλέα τῆς γῆς, καὶ τῶν δυνάμεων Κύριον· καὶ δὴ καὶ ἐρασκον· Τίς οὗτος δι παραγινόμενος ἐξ Ἐδύμου; τοιτέστιν ἐκ τῆς· « ἐρύθημα ἱματιῶν αὐτοῦ ἐκ Βοσόρ· » διερρήνεται δὲ σάρξ, ήτοι συνοχὴ καὶ θλίψις. Εἴτα τούτος προσεπυνθάνοντο· « Τοιάνται αἱ πληγαὶ αἱ ἀνά μεσον τῶν χειρῶν σου; » Ό δὲ πρὸς αὐτούς· « Άς ἐπλήγην ἐν τῷ οἰκαρ τοῦ ἀγαπητοῦ μου. » Θετέρο γάρ ἀπιστήσαντι τῷ Θωμᾷ οἰκονομικῶτα λίαν καὶ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν ἐπιδεικνύει τὰς χειρας, καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς τῶν ἡλῶν τύπους ἐκέλευς φτελεψάν καὶ τὰς ἐν τῇ πλευρῇ διατρήσεις, οὕτω καὶ τὸν τῷ οὐρανῷ γεγονός, πεπληροφόρηκε τοὺς ἀγγέλους δι τοιαύτων τῆς πρὸς σύντονον οἰκειότητος ἐκδέληται· καὶ ἀπώλισθεν δι Ιεραχήλ· διά τοῦτο πεψυρμένον ἐν αἵματι τὸ ἅμφιον, καὶ τὰς ἐν χερσὶν ἐπεδείκνυτο πληγὰς, οὐκ ἀναποδήτους ἔχων αὐτάς· ἐγγηγερμένος γάρ ἐκ νεκρῶν, ἀπεδύσατο τὴν φθοράν, νῦν γνωρισθῆ ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἔξουσίαις δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυπολικής, σοφία τοῦ Θεοῦ, ἦν ἐποίησεν ἐν τῷ Χριστῷ.

C D Αλλ' ἵνως ἐρεῖ τις· Πῶς οὖν ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν φῆς Γίδων καὶ Κύριον Ἱησοῦν Χριστὸν, καίτοι δύο παρενηγμένων δρνιθίων; « Η τάχα που καταδείξειν ἀν οὐκ ἀσυμφανῶς δι νόμος, ὡς δύο πάντως εἰστιν οὐτοί καὶ Χριστοί; Καὶ δυσσεβείας μὲν εἰς τοῦτο κατεῖθεντος διδοῦντος δικαιολογίας τε καὶ λέγειν, ἔτερον μὲν εἶγι Χριστὸν ἴδαικῶς τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἔτερον δὲ αὐτὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ (1)· ἡμεῖς δέ φαμεν τοῖς ὡδε ταῦτ' ἔχειν ἐξ ἀμαθίας ὑπειληφόσιν· Ο θεωρέτος γράφει Παῦλος· « Εἰς Κύ-

(1) Evidenter denotat Nestorianos.

²¹ I Petr. iii, 18. ²² Isa. lxiii, 1. ²³ Zach. xiii, 6.

ριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. » Οὐκοῦν εἰ δύο φα-
-σιν υἱοὺς, δύο δὴ πάγτως ἀνελεῖν οἱ κύριοι, δύο δὲ
πίστεις, τοσαῦτα δὲ βαπτισματα. Ψευδομαθήσει οὖν
δι Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα, καθά φησιν αὐ-
τός· ἄλλ' οὐκέ ξει ταῦτα, μή γένοιτο. Οὐκοῦν ἔνα
Κύριον ἔμεν, τουτέστι μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγου
σεσαρκωμένον· οὐκέ ἀνὰ μέρος τιθέντες ἀνθρώπον καὶ
Θεόν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγου, ἀνθρώ-
πον γενέσθαι διαβεβαιούμενοι, μετὰ τοῦ μείναι Θεόν.
Ἐπειδὴ λεγέτωσαν οἱ δὲ ἐναντίαις· Εἰ δύο φασιν
υἱοὺς, ἔνα μὲν ίδικως τὸν ἐκ σπέρματος Δαΐδ, ἔτε-
ρον δὲ ἀνὰ μέρος τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγου, ἀρ-
ούς ἀμείνων κατὰ φύσιν δὲ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος
τοῦ ἐκ σπέρματος Δαΐδ; Είτα τί δράσομεν τὰ δύο
δρῶντες πτηνά, οὐχ ἐτεροφυῇ θυταὶ ἀλλήλων, δημοσίῃ
δὲ μᾶλλον, καὶ καθ' οὐδὲν ἀλλήλων διαφέροντα, κατὰ
γε τοῦ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἔστιν: Οὐκοῦν συγχωρέτε-
σαν διὰ τὸ τῶν πτηνῶν δύοειδές, μηδὲν ἀνθρώπου
διαφέρειν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον (1). ἄλλ' οὐκ αὐξον-
ται· πολὺ γάρ τὸ μεταξὺ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος·
πλὴν χρή τὰ παραδείγματα κατὰ τὸν αὐτοῖς πρέ-
ποντα νοεῖσθαι λόγον· ἡταῖται γάρ τῶν ἀληθῶν, καὶ
μερικήν ξειθ' ὅτε ποιεῖται τῶν σημαινομένων τὴν
ἔνδειξιν. Φαμὲν δὲ, ὡς σκιά καὶ τύπος δὲ νόμος ἡν,
καὶ οἰδόν τις γραφὴ παρατίθεσα πρὸς θέαν τοῖς δρῶσι
τὰ πράγματα. Αἱ δὲ σκιαὶ τῆς τῶν γραφόντων ἐν
πίνακι τέχνης, τὰ πρώτα τῶν χρωμάτων εἰστιν· αἵς
εἶπερ ἐπενεγχείεν τῶν χρωμάτων τὰ δινθή, τότε δὴ,
τότε τῆς γραφῆς ἀπαστράψει τὸ κάλλος. Ἐπειδὴ οὖν
ἔδει τὸν διὰ Μωϋσέως νόμον καταγράψαι εαφάνες τὸ
Χριστοῦ μυστήριον, οὐκέ ἐν τὸν δρυιθίων ἀπο-
θνήσκοντά τε δόμοι καὶ ζῶντα καταδέκχυσιν αὐτὸν,
ἴνα μή τερατοποίησα σκηνική, δέξῃ εἶναι τὸ δρώμενον·
ἄλλ' ἐδέχετο μὲν ὡς ἐν τὸν παθόντα τὴν σφαγήν·
καταδέκχυν δὲ τὸν αὐτὸν ἐτέρῳ ζῶντά τε καὶ ἀφει-
μένον.

Ἀποφῆναι δὲ τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον οὐκέ ξένα βαίνοντα
τοῦ εἰκότας, δι' ἐτέρας ἴστορίας πειράσομαι. Εἰ γάρ
τις τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπειδύμησεν ίδεν καταγεγραμμέ-
νην ὡς ἐν πίνακι τὴν ἐπὶ τῷ Ἀβραὰμ ἴστορίαν, πῶς
ἄν τὸν ἔχαραξ ἡ ἀγράφος; Ἀρ' ἐν ἐνὶ τῶν πάντα
δρῶντα; ἢ ἀνὰ μέρος καὶ ἐτεροίως, ἤγουν ἐτεροειδῶς
πλεισταχοῦ τὸν αὐτὸν; Οἶον, φημι, ποτὲ μὲν ἐφίζη-
σαντα τῇ δυν φυμπαραληφθέντος τοῦ παιδὸς καὶ
ἐπομένων τῶν οἰκετῶν· ποτὲ δὲ αὖτις ἀπομεινάσῃς
τῆς δυνου κάτω τοῖς οἰκεταῖς δόμοι, καταφορτίσαντα
μὲν τοῖς ξύλοις τὸν Ἰσαάκ, ἔχοντα δὲ μετὰ χειρας
τὴν μάχαιραν καὶ τὸ πῦρ· καὶ μήν καὶ ἐτέρωθι, τὸν
αὐτὸν ἐν εἰδέν πάλιν ἐτέρω, συμποδίσαντα μὲν τὸ
μειράκιον ἐπὶ τὰ ξύλα, ὀπλίσαντα δὲ τῇ μάχαιρᾳ
τὴν δεξιάν, ἵν' ἐπαγάγοι τὴν σφαγήν. Ἅλλ' ήν οὐχ
ἐτερος καὶ ἐτερος Ἀβραὰμ, πλεισταχοῦ τῆς γραφῆς
όρωμένης ἐτέρως, ἀλλ' ὁ αὐτὸς πανταχοῦ, ταῖς τῶν
πραγμάτων χρείαις συγκαθισταμένης ἀεὶ τῆς τοῦ
γράφοντος τέχνης· οὐ γάρ ήν ἐνδεχόμενον ἐν

A Paulus : « Unus Dominus, una fides, unum bapti-
-sima » . Igitur si duos dicunt filios, duo prorsus
erunt domini, bina fides, totidemque baptismata. Falsa ergo decebit is qui Christum in se habuit
loquentem, ut ipse ait ²⁰. Non tamen ista sunt;
absit! Ergo unum **174** Dominum scimus, id est
unigenitum Dei Verbum incarnatum; haud seor-
sum ponentes hominem et seorsum Deum, sed ipsum
Dei Patris Verbum hominem factum affirmantes,
similique in sua deitate perseverantem. Alioqui di-
-cant adversarii: Si duo sunt filii, unum quidem
seorsum ex Davidis stirpe, alterum item sigillatum
Dei Patris Verbum; nonne meliore natura est Dei
Patris Verbum, quam ille de Davide oriundus filius?
Age vero quid agemus? dum duo volatilia spec-
-tamus, haud equidem naturaliter invicem aliena, sed
uniformia potius, nullaque re differentia, qualiaquan-
taque ipsa sunt. Ergo concedant propter volatilium
uniformitatem, nihil ab homine differre Dei Verbum.
Sed hilum non proficiunt; multum distat a deitate
humanitas: oportet autem exempla convenientia
ratione intelligere; ea enim inferiora veritate sunt,
nec nisi partiariam interdum faciunt significatio rei
demonstrationem. Porro dicimus legem quidem
umbram fuisse ac figuram, ac veluti quamdam pi-
cturam quae futuras res spectantibus exponebat.
Verum tamen umbras in pictoria arte principia colo-
rum sunt; quibus cum flos ipse colorum accesserit,
tum demum picturas elegantia elucebit. Quandoquidem
ergo oportebat Mosaicam legem perspicue de-
lineare Christi mysterium, haud in una avicula moriente
simul et vivente ipsum denotat, ne res scenica quoddam terribilium videretur; sed considerat
in una quidem tanquam morti occubentem; in
altero autem viventem demonstrat et liberum.

D Sed age huius rei rationem haud inverisimili modo, ex alia historia patescere nitar. Si quis
nostrum videre cuperet tanquam in tabula depictam
Abrahami historiam, quomodo eam expressam a
suo pictore coniperit? Num una actione Abrahamum
omnia absolventer, an particulatum et diversis
modis variisque formis saepissime **175** eumdem va-
riatum? Veluti, inquam, modo jumento incidentem,
puero comite, sequentibus famulis: modo substi-
stente infra montem jumento eum famulis; gestan-
tem ligna Isaacum, ipsum vero Abrahamum gla-
diū manu tenentem ac igrem. Item in alia tabula
parte eumdem Abrahamum alia in specie, puerum
super ligna alligantem, dexteram ense armantem,
ut ictum incutiat. Attamen non aliud atque aliud
Abrahamus erat, etsi perspexerit in eadem tabula va-
rie representatus, sed idem ubique, quia ad cuiusque
rei usum ars pictoris se accommodavit: fieri
enim non poterat ut una simul cerneretur Abraham-

²⁰ Ephes. iv, 5. ²⁰ II Cor. xiii, 3.

(1) Illo dicit ore Monophysitarum.

mus cuncta facere quæ supra dicta sunt. Erat igitur lex pictura ac typus, rerum postea exitu veritatem pariente: ita ut, etiam si par avium fuerit, unus nihilominus ab ipsis representabatur Christus, tum patiens, tum extra passionem, tum moriens, tum etiam morti superior; denique etiam in celum ascendens, inchoatio tanquam secunda humanitatis ad immortalitatem renovatae. Ipse certe nobis novam viam ad superna invenit, eumque tempore debito subsequemur. Utique, quod una ex aviculis mactaretur, altera vero occisa sanguine aspergetur, cædemque libera evaderet, id omne loco typi verarum rerum habendum est. Mortuus est enim pro nobis Christus, nosque in ejus mortem baptizati fuimus, et ipse suo nos sanguine salvos fecit.

V. 17. *Ipse docebat, erantque Pharisæi sedentes, etc.*

Circumstabat eum invidorum theatrum, Scriptæ nimirum ac Pharisæi, qui miraculorum fuerant spectatores, et docentem audiverant. Et erat, inquit evangelista, virtus Dei cum eo ad sanandum: utrum quia Deus potentiam illi prodigiorum dedit, vel quia virtutem illam abs quovis mutuam accepisset? Quis vero hæc dicere audeat? Ipse enim potius propria virtute operabatur, tanquam divinitate gratiæ particeps. Namque homines digni sæpe habentur spiritualibus donis; sed tamen eosdem impotentes 176 quoque aliquando videre est, prout divinorum donorum largitori placitum fuerit. Verumtamen in universali nostro Servatore nihil hujusmodi fuit; sed ad sanandum incumbebat non tam humana quam divina et invicta virtus ejus. Erat enim Deus Deique Filius. — Solus Christus, utpote magister Patrisque sapientia, docet; nam cæteri onines quod ab ipso accipiunt docent. Erat autem, inquit evangelista, virtus quoque Domini in eo ad sanandos omnes, id est, haud humanam vim sanandi habebat, sed divinam quamdam et invictam. Namque alii quidem sancti modo facultatem recipiunt sanitates efficiendi, modo secus: Jesus vero, cuius Deus et Pater virtus, cunctos semper sanabat.

V. 18. *Et ecce viri ferentes in lecto hominem paralyticum, etc.*

Deinde haud exiguo numero Scribarum ac Pharisæorum circumsidente, ecce viri ferentes in lecto hominem paralyticum; qui cum per januam ingredi non possent, tulerunt illum supra tectum, insolitum novumque ausi facinus. Revulsis enim tegulis, interpositam materiam removerunt: quæ dum fierent, et Jesus patienter se habebat, et stantes silebant rei exitum spectare volentes, et quid Jesus diceret ageretve. Patefacto igitur lecto, denuntiunt grabatum, mediumque collocant paralyticum. Quid ergo Dominus? Videns illorum fidem,

(1) Animadverte gratiam miraculorum identidem in Ecclesia conspicuum etiam Cyrilli ætate.

A xxiidēn autōn pánta drówneta tā eírēménata. Graphei touçparouñ kai tútōs hñ ð nýmos, πραγμάτων ὀώντων ἀλήθειαν· ὅστε κάν δυάς δρόνων hñ, ἀλλ' eis hñ ð ἐν ἀμφοῖν, και ὡς ἐν πάθει και ἔξω πάθους, και ἐν θανάτῳ, και ὑπὲρ θάνατον, και ἀναβάνων εἰς οὐρανούς ἀπαρχῇ τις ὁστερ δευτέρᾳ τῆς ἀνθρωπητῆς ἀνανεώθεισης εἰς ἀφθαρσίαν· αὐτὸς γάρ ἡμῖν ἐνεκαλύπτει τὴν εἰς τὸ ἄνω τρίβον, και ἐνόμεθα καὶ κατορύν αὐτῷ· τό γε μήν τὸ ἐν τῶν ὀρνιθίων σφάζεσθαι, ἐν δὲ τῷ τοῦ σφαγέντος αἴματι τὸ ἔπειρον βαπτίζεσθαι μὲν, ἀποκέμπεσθαι δὲ τῆς σφαγῆς, ἀπίτυπον δ' ἀν εἰτῶν ἀληθινῶν· ἀπέθανε γάρ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς, και ἡμεῖς εἰς τὸν αὐτοῦ θάνατον βεβαπτίσμεθα, και σέσωκεν ἡμᾶς αἴματι τῷ ίδιῳ.

B Αὐτὸς δὲ ἦν διδάσκων, και ἡσαρ καθήμεροι Φαρισαῖοι, κ. τ. λ.

(A f. 87, H f. 269) Περὶ αὐτὸν μὲν ἦν τῶν βασκάνων τὸ θέατρον· Γραμματεῖς δὲ οὗτοι και Φαρισαῖοι, και τῶν παραδόξων ἐπιτελουμένων ἐγίνονται θεωροί, και κατηχροῦντο διδάσκοντος· και hñ, φησι, δύναμις Θεοῦ εἰς τὸ ίδεσθαι αὐτὸν· [ita cod. αὐτὸν] δρα ὡς τοῦ Θεοῦ διδόντος αὐτῷ τὸ δύνασθαι κατορθοῦν τὰς θεοσημείας; δρα τὴν παρ' ἔπειρον δύναμιν ἰδεντεῖσθαι; Καὶ τις ὁ φάναι ταῦτα τολμῶν; Αὐτὸς γάρ μᾶλλον hñ ἐξ Ιδίας Ισχύος ἐνεργῶν ὡς θεὸς και Κύριος, και οὐχ ὡς θείας χάριτος μέτοχος. Ἀνθρώποι μὲν γάρ ἀξιούνται πολλάκις χαρισμάτων πνευματικῶν (1)· ἀλλ' έστιν ίδειν ἐνταχοῦ και ἀσθενήτας έσθ' ὅτε, καθ' ὅν οἶδε λόγον αὐτὸς ὁ τῶν θείων χαρισμάτων διανομέυς· ἐπὶ δέ γε τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος τοιοῦτον οὐδὲν, ἀλλ' hñ εἰς τὸ ίδεσθαι αὐτὸν, οὐχ ἀνθρωπίνη μᾶλλον, ἀλλὰ και θεία και δημητρίς Ισχύς· Θεὸς γάρ hñ, και Γλò; Θεοῦ.—(D f. 19) Μένος δ' Χριστὸς ὡς διδάσκαλος και σοφία ὡν τοῦ Πατρὸς διδάσκει· οἱ γάρ ἀλλοι πάντες ἐξ αὐτοῦ δεχόμενοι διδάσκουσιν· hñ δὲ, φησιν, και δύναμις Κυρίου ἐπ' αὐτὸν εἰς τὸ ίδεσθαι πάντας, τουτέστιν, οὐκ ἀνθρωπίνην εἰχεν Ισχὺν εἰς τὸ ίδεσθαι, ἀλλὰ θείαν τινα και δημαρχον. Οἱ μὲν ἀλλοι ἀγιοι, ποτὲ δὲ οὐ. Ιησοῦς δὲ, ὡς θεὸς, και δύναμις ὡν τοῦ Πατρὸς, ἀει πάντας έθεράπευσεν (2).

D Καὶ ίδοις ἀνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνης ἀνθρώποι δὲ ἦν παραλειμμένος, κ. τ. λ.

(D f. 19) Είτα οὐχ εὐαριθμήτου πλήθους τῶν Γραμματέων, φησιν, και Φαρισαίων συνειλεγμένων, ίδοις ἀνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνης ἀνθρωπῶν, δὲ hñ παράλιτος· και μή δυνηθέντες διὰ τῆς δύρας εἰσελθεῖν, ἀνεχόμεσσαν ἐπὶ τὸ δῶμα, ὡς ἔνων και κανένας ἐπιχειρῆσαι πράγματι· ἀνασπάσαντες γάρ τὸν κέραμον, μετεκίνησαν τὴν ἀποκειμένην ὑλὴν· και δύως τούτων γινομένων, και δὲ Ιησοῦς ἐμακροθύμει, και οἱ παρόντες ἐσιώπων, τὴν ἔχθασιν βουλόμενοι θεωρῆσαι, και ίδειν τί λαλεῖ και τι ποιεῖ. Ἀναστομώσαντες τούτων τὸ δωμάτιον, χαλῶσι τὸν κράβαττον,

(2) Pauca hic intersunt similia superioribus propter diversæ catenæ auctorem.

καὶ φέρουσι μέσον τὸν παραλέυμενον. Τί οὖν δὲ Κύριος; Ἰδών τὴν πίστιν αὐτῶν, οὐ τὴν παραλευμένου, ἀλλὰ τῶν κομισάντων· ἔνεστι γάρ καὶ ἄλλον δέ· διλῶν πίστιν θεραπεύεσθαι (3). ή καὶ αὐτὸν τὸν παράλυτον πιστεύσαντα λάσατο. Εἴποι δέ ἂν τις ὅπειρον εἶναι τὸν τόπον, εἰς δὲν διὰ τῶν κεράμων κατεβίνασσαν τὴν καλήν τοῦ παραλύτου, μηδὲν παντελῶς τῆς στέγης ἀνατρέψαντες. Εἰπὼν δὲ πρὸς αὐτὸν δὲ Σωτὴρ· «Ἄνθρωπε, ἀφέωνταί σοι αἱ ἀμαρτίαι σου, » κοινῶς τῇ ἀνθρωπότητι τοῦτο λέγει· Ἐμελλον γάρ αἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν, λαθέντες τῶν ψυχικῶν παθημάτων τὰς ἀμαρτίας δὲς πρῶτον ἐπλημμέλουν ἀφίεσθαι. « Η τοῦτο φησιν· « Εδει με πρὸ τοῦ σώματος λάσασθαι σου τὴν ψυχήν. Επεὶ ἐὰν μὴ τοῦτο γένηται, ἐπὶ πλειον ἀμαρτάνεις λαζῶν λοχύν εἰς τὸ περιπατεῖν. Εἰ γάρ καὶ μὴ ἐξήτησας τοῦτο, ἀλλ᾽ ἐγὼ ὡς Θεὸς δρῶ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη ἔξ ὧν καὶ ἡ νόσος σοι συμβέβηκε.

A f. 87, B f. 58 b, C f. 116, H f. 269 b) Καλῶς οὖν δὲ Σωτὴρ, ἐπειδὴ ἀναγκαῖον ἦν, οὐκ εὐαριθμήτου πληθύος· τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων συνελεγμένης, γενέσθαι τι τῶν διτὶ μάλιστα θεοπρεπεστάτων εἰς δηνησιν αὐτῶν, μικρὰ τάρ περ ἐφρόνουν περὶ αὐτοῦ, φύκονομῇθη τι πάλιν τῶν τεθαυμασμένων. Ἑρίπτο μὲν γάρ ἐπὶ κλίνης παράλυτος ἀνήρ, ἀνιάτῳ νόσῳ κεκρατημένος· ἐπειδὴ ἀσθενοῦσα πρὸς τὸ συμβάν ἡ τῶν λατρῶν τὴλέγχετο τέχνη, πρὸς τὸν δινωθεν καὶ ἔξ οὐρανῶν λατρὸν παρὰ τῶν οἰκείων ἀπεκομίζετο. Ήδε δὲ ἦν ἐν δύσει λοιπὸν τοῦ θεραπεύειν λοχύοντος, δεκτὴ μὲν αὐτοῦ γέγονεν ἡ πίστις· διτὶ δὲ ἐστιν ἀμαρτίας ἀναιρετικῆς, δείκνυσιν εὐθὺς δὲ Χριστός· ἐπεφύνει γάρ τῷ κειμένῳ· « Ἄφέωνταί σοι αἱ ἀμαρτίαι σου. » Ἀλλ᾽ ὡς γε οἴμαι, πρὸς τοῦτο ἐρεῖ τις· Ἀπαλλαγῆναι τῆς νόσου ἑδούλετο, καὶ πῶς ἀφεσιν αὐτῷ τῆς ἀμαρτίας Χριστὸς ἐπιγγέλλετο; Ἰνα μάθῃς διτὶ σεσιγγήμενά καὶ ἀψοφητὶ Θεὸς κατασκέπτεται τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἐφορῷ τῆς ἔκάστου ζωῆς τὴν δόδην· οὕτω καὶ γέγραπται· « Ἐνώπιον γάρ εἰσι τῶν τοῦ Θεοῦ ὁρθαλμῶν δόδοι ἀνδρῶν, εἰς δὲ πάσας τὰς τροχιάς αὐτοῦ σκοπεύει. » Ἐπειδὴ δὲ ἐστιν ἀγαθὸς, καὶ πάντας ἀνθρώπους θέλει αὐθῆντα, διασμήχει πολλάκις ἔξ ἀμαρτιῶν τοὺς ἐνειλημμένους, ἀρρώστιαν ἐμβάλλων τῷ σώματι· οὕτω γάρ ποὺ φησι διὰ φωνῆς Ἱερεύιον· « Πόνω καὶ μάστιγι· παιδεύθησῃ, Ἱερουσαλήμ. » Ἔφη δέ που καὶ δὲ Παροιμιαστῆς· « Υἱὲ, μὴ δλιγάρει παιδείαν Κυρίου, μὴ δὲ ἐκλύου ὑπὲρ αὐτοῦ ἐλεγχόμενος· δι γάρ ἀγαπᾶ Κύριος, παιδεύει· μάστιγοι δὲ πάντα νίδη δι παραδέχεται. » Καλῶς οὖν ἀρα Χριστὸς τὰς τοῦ νοσείν ἀφορμάς, καὶ οἷον τοῦ πάθους τὴν βίζαν, τουτέστιν τὴν ἀμαρτίαν, προσποκεύειν ἐπαγγέλλεται· ἔξαιρεθείσης γάρ ταύτης, δι τὴν πάθος, ἔδει πάντας συναναιρεθῆναι τὴν νόσον.

Καὶ ἤρξατο διαιλογίζεσθαι οἱ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι λέγοντες, κ. τ. λ.

(A f. 87 b, C f. 116 b, H f. 271) Ο μὲν οὖν,

ferentium scilicet, non paralytici (contingit enim aliquando sanari aliquem ob alterius fidem), vel etiam credentem ipsum paralyticum, sanitati restituit. Aliquis tamen dicere malet subdialem fuisse locum, ubi per legulas paralytici lectum demisurunt, quin omnino lectum diruerent. Cum vero huic Servator dixisset: « Homo, remittuntur tibi peccata tua, » communiter hoc generi humano dicit. Futuri quippe erat ut credentes in ipsum, sanati ex animi 177 morbis, peccata quae antea admiserant deponerent. Vel hoc ait: Oportebat me ante corpus animam sanare tuam. Nam nisi hoc fieret, gravius tu peccares, sumptis gradienti viribus. Quanquam enim id non postulasti, attamen ego, utpote Deus, novi animæ passiones, unde et morbus tibi accidit.

Egregie itaque Servator, quia oportebat, praesente haud modica Scribarum ac Pharisæorum turba, fieri aliquem Deo maxime dignum actum ob illorum utilitatem: etenim satis humiliiter de eo sentiebant: sapienti consilio curatum est ut mirum aliquid eveniret. Jacebat enim in lecto paralyticus vir, insanabili morbo corruptus; qui postea quam medicorum arte juvari non potuerat, ad supernum cœlestemque medicum a suis deferebatur; atque ubi coram illo stetit qui mederi valebat, visa est ejus fides digna respectu; quam ut peccati delictricem esse ostenderet, statim Christus jacenti inclamavit: « Remittuntur tibi peccata tua. » Atqui, ut arbitror, hic dicet aliquis, Si quidem ille morbo liberari volebat, cur ei Christus peccati remissionem nuntiabat? Nempe ut discas, tacite et sine ullo strepitu res humanas Deum inspicere, et singulorum viventium semitas observare. Sic enim scriptum est: « Ante oculos Domini viæ hominis, et omnes semitas ejus scrutatur²¹. » Quia vero bonus est, atque omnes homines vult salvos fieri²², purgat saxe peccatis implicitos, infirmitate in corpus immissa. Sic enim alicubi voce Jeremiæ dixit: « Aërumna et flagris erudieris, Ierusalem²³. » Item proverbialis auctor: « Fili, cave negligas disciplinam Domini, nec desicias cum ab eo corriperis: quem enim diligit Dominus, corripit; et omnem sibi acceptum flagellat²⁴. » Egregie itaque Christus negotiandi causas, et quasi morbi radicem, culpam scilicet, abscindere se denuntiat. Namque hac amota, quae origo infirmitatis est, morbum omnino simili auferri necesse erat.

178 V. 21. Et cœperunt cogitare Sciriæ ac Pharisæi, dicentes, etc.

Et ille quidein, prout dictum est, Deo dignam

²¹ Prov. v. 21. ²² I Tim. ii. 4. ²³ Jerem. vi. 7, 8. ²⁴ Prov. iii. 31.

(3) Observa Cyrilli doctrinam de sanctorum meritis, quae et aliis sunt utilia.

apposite potestatem habens, peccatorum remissio-
nem nuntiabat. Verumtamen hic rursus sermo
indecitem invidiāq[ue] Pharisaeorum officinam con-
turbat. Colloquebanter enim : Quis est hic qui dicit
blasphemias? Atqui non ita loquereris, o Pharisae,
de illo, si divinas calleres Scripturas, si prophetico-
rum meminisses verborum, si venerabile ac mag-
num incarnationis intelligeres sacramentum. Nunc
ei crimen blasphemiae impingunt, supremam de-
cerentes poenam, mortis reum damnantes : nam
qui blasphemiam pronuntiasset adversus Deum,
hunc perpeti supplicium Mosaicā lex jubebat. Jam
quia talia audebant, demonstrat illie se esse Deum,
ut intolerabilem ipsorum impietatem coarguat. Nam
quid, ait, cogitatis in cordibus vestris? Ergo cum
dicas, o Pharisae: Quis potest peccata dimittere,
nisi unus Deus? ego quoque tibi dicam: Quis
potest corda nosse, et intima in mente cogitatio-
nes pervidere, nisi solus Deus? Ipse enim alicubi
dicit prophetarum voce: « Ego Dominus corda seru-
tans, et renes explorans »²⁴. Ait item David de se
simul et nobis: « Qui finxit sigillatum corda eo-
rum »²⁵. Ergo qui corda novit ac renes utpote
Deus, hic peccata quoque dimisit tanquam Deus.

V. 24. Ut autem cognoscatis quia Filius homi-
nis habet potestatem, etc.

Deinde quia dicendo « dimittuntur tibi peccata
tua locus adhuc verisimilis incredulitati superest; nam
remissa peccata homo non videt corporeis
oculis; paralyticus autem pulso morbo surgens et
gradiens, plane demonstrat Deo congruam poten-
tiam; addit: Surgens tolle grabatum tuum, et vade
in domum tuam; » quod reapse peractum fuit; pro-
fectus est enim domum suam ille tam longa infir-
mitate liberatus. Demonstratum est itaque ipso
facto Filium hominis potestatem habere dimittendi
179 in terra peccata. Jam vero de quoniam hoc
dicit? utrum de se, an etiam de nobis? Utrumque
verum est. Ipse enim tanquam Deus humanatus,
legisque Dominus, peccata remittit: verumtamen
nos quoque tam splendidam miramque accepimus
ab eo gratiam. Namque hac etiam dignitate natu-
ram hominis voluit exornare. Ait itaque sanctis
apostolis: « Amen dico vobis, quaecunque ligave-
ritis super terram, ligata erunt et in cœlis: et
quaecunque solveritis super terram, soluta erunt et
in cœlis »²⁶. Et rursus: « Quorum reuiseritis pec-
cata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, re-
tentia sunt »²⁷. Quandonam autem hæc illis dixisse
comperitur? Nempe cum calcata mortis potentia, et
e mortuis suscitatus, insufflavit eis dicens: « Acci-
pite Spiritum sanctum »²⁸. Nam cum eos suæ na-
turæ participes demonstrasset, eisdemque sanctum
Spiritum inhabitare fecisset, hunc suæ quoque ma-
jestatis participes effecit, potestatem tribuens re-

A ὅπερ εἴρηται, θεοπερεπεπτάτην ἔχων τὴν ἑκουσίαν,
τὴν τῶν ἀμαρτιῶν ἄφεσιν ἐπηγγέλλετο· θορυβεῖ δὲ
πάλιν δ λόγος τὸ δυσμαθές καὶ βάσκανον τῶν Φαρι-
σαίων ἐργαστήριον· προσελάσουν γάρ ἀλλήλοις· Τις
εύτος ἐστιν δες λαλεῖ βλασφημίας; 'Αλλ' οὐχ ἀν ἕφες
ταῦτα, ὡς Φαρισαίε, περὶ αὐτοῦ, εἰ τὰς θεας ἱκί-
στασι Γραψάς, εἰ τῶν προφητικῶν ἐμβέντος λόγουν,
εἰ τὸ σεπτέντιον καὶ μέγα τῆς ἐνανθρωπήσεως συνῆκε;
μυστήριον. Βλασφημίας δὲ ἐγκλήματι περιβάλλουσι,
τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ καθορίζοντες δίκην, καὶ θάνατον
καταψήφιζονται· τὸν γάρ εἰπόντα δυσφημίας κατά
τοῦ Θεοῦ θάνατον ὑπομένειν δ διὰ τοῦ Μιαούσου
προσέταττε νόμος. Ἐπειδὴ δὲ ἀπαξ τοῦτο τετολμή-
κασι, δεικνυσιν εὐθὺς δι τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἵνα πάλιον
φορητῶς δυσεδούντας ἐλέγην. Τί γάρ, φησι, διαισ-
B γίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; Οὐκοῦν, δταν λέγεις,
ὡς Φαρισαίε, Τίς δύναται ἀμαρτίας ἀφίεναι, εἰ μὴ
εἰς δ Θεός; ἐρῷ σοι κάγω. Τίς δύναται καρδίας
εἰδέναι, καὶ τοὺς ἐν τῷ βάθει τῆς διανοίας λογισμούς;
καθορᾶν, εἰ μὴ μόνος δ Θεός; Αὐτὸς γάρ ποιός φησι
διὰ φωνῆς τῶν προφητῶν, δι τοῦ Ἑγώ Κύριος ἐτάκισ
καρδίας, καὶ δοκιμάζων νεφρούς. « Ἐφη δέ ποι καὶ
δ Δασιδ περὶ τε αὐτοῦ καὶ ἡμῶν· « Ό πλάσας κατά
μόνας τὰς καρδίας αὐτῶν. » Οὐκοῦν δ εἰδὼς καρδίας
τε καὶ νεφρούς ὡς Θεός, οὗτος ἀφίησι καὶ ἀμαρτίας
ώς Θεός.

*Ira δὲ εἰδῆτε δι τοῦ ἑξουσίαν ἔχει δ Υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπουν, κ. τ. λ.*

(A l. 88, H l. 272) Εἶτα ἐπειδὴ δὲ μὲν γάρ τῷ
εἰτεῖν, « Ἀφέωνται σοι αἱ ἀμαρτίας σου, » τόπος
εὔστη πολλάκις ἀπιστίας εὐάφορμος· ἀφιεμένας γάρ
ἀμαρτίας ἀνθρωπος οὐχ ὁρᾷ τοὺς τοῦ σώματος
ὅφθαλμοις· τὸ δὲ ἀποβαλεῖν τὴν νόσουν, καὶ ἀν-
αστάντα περιπατεῖν τὸν παράλυτον, ἀπόδειξιν ἔχει
σαφῆ τῆς θεοπερεπούς ισχύος, ἐπάγει· « Ἐγερθεὶς
ἄρον τὸ κλινίδιόν σου, καὶ ὑπαγει εἰς τὸν οἰκόν
σου. » (A l. 88, H l. 273) « Ο δὴ καὶ πέπρακτε·
ὑπενδότης γάρ εἰς τὴν οἰκίαν, τῆς οὖτως μακρῆς
ἀρχώστιας ἀπηλλαγμένος. Δέδεικται τοίνυν δ' αὐτοῦ
τοῦ πράγματος, δι τοῦ ἑξουσίαν ἔχει δ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώ-
που ἐπὶ γῆς ἀφίεναι ἀμαρτίας. Καὶ περὶ τίνος ἄρα
τοῦτο φησιν; ἀρά περὶ αὐτοῦ δὲ καὶ περὶ ἡμῶν,
Ἀλγήθες τοῦτο τε κάκενον· αὐτὸς μὲν γάρ ὡς ἐνα-
νθρωπήσας Θεός, ὡς τοῦ νόμου Κύριος, ἀφίησι
ἀμαρτίας· ἐλάδομεν δὲ καὶ ἡμεῖς παρ' αὐτοῦ τὴν
οὖτως λαμπράν καὶ ἀξιοθάυμαστον χάριν· ἐστεφάνωσε
γάρ τὴν ἀνθρώπου φύσιν καὶ τῇ τοιδε τιμῇ· καὶ
γοῦν ἐφη τοῖς ἀγίαις ἀποστόλοις· « Ἀμήν λέγω
ὑμῖν, δσα ἀν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται
λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ πάλιν· « Ἀν τινῶν
ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἀν τινῶν
χρατῆτε, κεκράτηται. » Πότε δὲ ταῦτα πρὸς αὐτοὺς
εὐρίσκεται λέγων; « Οτε πατήσας τοῦ θανάτου τὸ
χράτος καὶ ἐγγητερμένος ἐκ νεκρῶν, ἐνεψύστησεν
αὐτοῖς λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον. » Ἀποδεῖξα;
γάρ αὐτοὺς τῆς αὐτοῦ φύσεως κοινωνούς, καὶ ἐνοι-

²⁴ Jerem. xvii, 10. ²⁵ Psal. xxxii, 15. ²⁶ Matth. xviii, 18. ²⁷ Iohann. xx, 23. ²⁸ ibid. 22.

χίσας αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοτε καὶ τῆς ἑαυτῶν δόξης ἀπέφηνε κοινωνοὺς, δούς ἐξουσίαν ἀφίεναι τε καὶ χρατεῖν ἀμαρτίας. ‘Οτι τοινύν ἡμεῖς αὐτὸς δὴ τοῦτο πληροῦν προστετάγμεθα, πῶς οὐ πολὺ μᾶλλον εὐτὸς ἀφίσιν ἀμαρτίας, ὁ δούς ἐτέραις τὴν ἐξουσίαν τοῦ δύνασθαι τοῦτο δρῶν’ (1);

Καὶ ἔθεσαστο τελώνηροι ὄντας Λευτόν.

(Α. f. 88 b, Β. f. 60, C. f. 116 b, Η. f. 275) Τελώνης γάρ ἦν ὁ Λευτός, ἀνὴρ ἀπληστος εἰς φιλοκερδείας, ἀχάλινος εἰς πλεονεξίαν, τῶν οὐδὲν αὐτῷ προστηχόντων διδίκος ἐραστής· τούτῳ γάρ τοις τελώναις τὸ ἐπιτήδευμα. ‘Ἄλλ’ ἐξ αὐτῶν ἡρπάζετο τῶν τῆς ἀδικίας ἐργαστηρίων, καὶ σέσωσται παραδέξας, κεκληρός εἰναι τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· ἔφη γάρ αὐτῷ· « Ἀχολούθει μοι· ὃ δὲ πάντα ἀφεῖς, τηκολούθησεν αὐτῷ. » — (Α. f. 89, Η. f. 276 b) ‘Ορδές ὡς ἀληθεύει λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος, ὡς Χριστὸς ἥλθεν ἀμαρτωλούς σῶσαι; ‘Ορδές ὡς σαρκωθεὶς ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου τὰ σκεύη τοῦ διαβόλου μετέστησεν εἰς ἑαυτόν; Καὶ σέσωσται μὲν ὁ Λευτός, ἡμὲν δὲ τὸ πρᾶγμα χρηστάς ἐνεποίησε τὰς ἐπιτίας. Ής γάρ σώσει τὸ μετανοεῖν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος δεδιδάγμεθα. Πιστώσεται δὲ καὶ αὐτὸς δ τῶν δλων Δεσπότης Θεὸς διὰ φινῆς προφήτου λέγων· « Ἐπιστρέψετε πρός με, καὶ σωθήσεσθε, οἱ ἀπ’ ἐχάρτου τῆς γῆς. » ‘Ἄλλ’ οὐδὲν τούτων τοὺς Φαρισαίους ἐνέτρεψεν· ἀλλ’ ἤγαλοῦσι τοῖς μαθηταῖς· ἄκουε γάρ·

Καὶ ἐγένετο οἱ Γραμματεῖς αὐτῶν καὶ οἱ Φαρισαῖοι, πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἀργοτεῖς, κ. τ. λ.

(Α. f. 89, C. f. 117, G. f. 11 b, Η. f. 277 b) ‘Ἄλλ’ εἰσὶ τινες οἱ τῆς θείας γαληνότητος ἐπιχειροῦντες ἀποστερεῖν τοὺς ταῖς ἀμαρτίαις ἐνειλημένους· οὐ γάρ παραδέχονται τὴν μετάνοιαν, ἀλλ’ οἵον ἐπιτιμῶσι τῷ οὐδὲντι, ζητοῦντι τὰ ἑαυτοῦ, καὶ πανταχόθεν συλλέγοντι τὸ ἐσκορπιεμένον. Πρὸς οὓς ἔροῦμεν· ‘Ἐγέγγυζον πρὸ ὑμῶν οἱ Φαρισαῖοι, κεκλημένον δρῶντες τὸν Λευτόν, καὶ τελωνῶν δχλον συναγγερμένων καὶ συνεττιωμένων τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ. Εἴτα προσιόντες τοὺς ἀγίοις ἀποστόλοις, κατηγιώντο λέγοντες· Διὸ τοι μετὰ τῶν τελωνῶν ἐσθίετε καὶ πίνετε; ’Ἄλλ’ ἡκουεν· Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες λατροῦ. Ο γάρ τῶν δλων Σωτῆρ, ἀτε δὴ λατρός; ὑπάρχων πνευμάτων, οὐκ ἀποφοιτᾷ τῶν διεσμένων αὐτοῦ, καὶ ὡς διασμῆξαι δυνάμενος, τοῖς οὖπα κεκαθαρμένοις οἰκενομικῶς συνηνείλετο. ’Ιδωμεν δὲ, Φαρισαίε, τοῦ σοῦ φρονήματος τὴν ἀγερωχίαν· δποιῶν σοι γεγονέναι αἰτιαμάτων πρόξενος ἡ κατὰ τῶν ἐν ἀμαρτίαις δφρίνε, αὐτὸν λάδωμεν ἐξηγητήν,

¹⁰ I Tim. 1, 15. ¹¹ Isa. xlvi, 22.

(1) Observent hæretici evidentem sacramenti pœnitentiae institutionem, datamque a Christo sacerdotibus absolvendi a peccatis potestatem. Observent etiam Græci quam sit datae a Christo auctoritati, et huic Cyrilli loquendi modo, magis consentanea formula apud Latinos potestativa. *Ego te absolvo in nomine*, etc., quam Græcorum deprecatoria. Ceteroqui de hac formula controversia copiose Arcadius, *De concord.*, lib. iv, cap. 3 et 4, et laudabili

Amittendi vel etiam retinendi peccata. Jam quia nos hoc idem facere jussi fuimus, quanto magis ille peccata dimittit, qui aliis ejus rei facienda facultatem tradidit?

V. 27. *Et vidit publicanum nomine Levi.*

Publicanus quippe erat Levi, homo lucris insatiables, effreuatus ad avaritiam, honorum non suorum injustus appetitor. Sunt enim hæc publicanorum studia. Nihilo tamen minus ereptus fuit de officina iniquitatis, et præter spem salvatus, vocante ipsum communī nostro Servatore Christo, qui dixit ei: « Sequere me. At ille, omnibus relicitis, secutus est eum. » — Viden' quam vere sapientissimus Paulus dicat¹⁰, Christum venisse ob salvandos peccatores? **180** Viden' ut humanatum unigenitum Dei Verbum vasa diaboli ad se transtulit? Et salvatus est quidem Levi, nobis vero hæc res bonam spem creavit. Nam quod pœnitentia salvet, ex acta re docti fuimus. Sed et ipse universalis Dominus Deus prophetæ voce testabitur dicens:

« Convertimini ad me, atque ab extremis usque terræ salvabimini¹¹. » Sed nihil horum Phariseos permovit; quinimum exprobrabant discipulis. Audi enim :

V. 30. *Et mormurabant Scribe eorum et Pharisæi, dicentes ad discipulos ejus, etc.*

At sunt nonnulli, qui divina clementia spoliare nuntiuntur illos qui peccatis se implicuerunt. Non enim pœnitentiam admittunt, sed quoadammodo objurgant salvantem, sua querentem, atque undique colligentein quod dispersum est. Quos ita nos affabimur: Murmurarunt ante vos Pharisei, vocatum cernentes Levim, et publicanorum turbam congregatorum, et cum communī nostro Servatore Christo epulantium. Accedentes deinde ad sanctos apostolos expositabunt dicentes: Cur cum publicanis vescimini ac bibitis? Sed responsum acceperrunt: Nou est opus medico valentibus. Namque omnium Servator, utpote spirituum medicus, non fugit a querentibus se; sed quia abluere poterat, prudente consilio cum nondum mundis conversabatur. Nunc videamus, Pharisee, mentis tuæ tumultum. Quanto tibi criminis ascripta fuerit tua adversus peccatores superbia, ipsum audiamus narrantem, qui omnia novit, Christum. Dixit enim de

cum æquitate Goarius in adn. ad Enchologium Gr. p. 351. Benedictus PP. XIV in const. *Etsi pastoralis* (Bullar. ejus l. I, p. 172), ritus magis retinendi causa, quam aliquid definiendi, jubet ut Græci ipsi presbyteri, si necessitas urgeat, Latinos absolvant, formula tamen potestativa nostra; cui, si voluerint, superaddant etiam suam deprecationem.

Pharisæo inter orandum gloriante, et de publicano semet accusante : « Amen dico vobis, descendit hic justificatus in dominum suam, præ illo Pharisæo⁴⁰. » En ergo justus evasit publicanus suum confessus peccatum, magis quam superbis Pharisæus. — Quamobrem reprehendunt Pharisæi Servatorem cum peccatoribus vescentem? Quia lege cautum erat⁴¹, ut inter sanctum et profanum distinguatur, id est ut res sanctificata 181 cum polluta non commisceretur. Hanc illi tuentes legem, accusabant; reapse autem livor erat adversus Dominum, et cavillatio. Declarat ergo illis se nunc laud judicem adesse, sed medicum: agitque medici officium cum illis versans qui medela egebant. A prima ergo criminatione repulsi, aliam intendunt, causantes quod discipuli non jejunarent, atque hinc occasionem Jesum quoque calumniandi captantes.

Et vides malitia illorum perseverantiam. Postquam prius interrogationi suæ responsum acceperant, ad aliam transeunt, ansam omnino querentes accusandi sanos discipulos et ipsum cum illis Jesum, quod legem Moysis pensi non haberent. Sed responsum audiunt: Nunc nuptiæ sunt, tempus est vocationis, tempus magisterii: educantur pueri, lactantur vocati, non est jejunandi tempus. Utique vos, aiunt, cum publicanis ac peccatoribus convivamini: cum tamen lex vetet quominus purus misceatur impuris. Et quidem ut legem transgrediāmini, charitatem erga homines obtentui habetis. Cur ergo saltem non jejunatis, ut pli homines solent et ex legis norma viventes? Atqui ad hæc responderē sic licet: Ain' vero satisne tu nosti, o Judeu, jejunandi rationem? Jejunastine aliquando juxta Dei voluntatem? Imo potius, ut ait Isaïas, « Jejuniorum vestrorum tempore voluutes vestras invenitis, omnesque subditos vestros compungitis. Si ad lites contentionesque jejunatis, et humilem pugno percutitis, cur mihi, Inquam, jejunatis? Haud ego tale jejunium elegi, dicit Dominus⁴². » Age vero quomodo tu qui jejunandi rationem ignoras, sanctos incusas apostolos, quia ex norma tua non jejunant? Sed et alioqui, hi qui in novo Christi scdere sunt instituti, jejunant rationaliter, videlicet seipso deprimentes ante oculos Dei, sibique voluntariam poenam impouentes, afflictionem cibique abstinentiam, ut culparum veniam referant, vel certe aliud lucentur spiritale donum, vel denique peccati legem 182 in carnis membris mortificant. Hanc tu ignoras, Pharisæe, viam: non enim admisisti venientein de cœlo sponsum, virtutis omnis satorem ac magistrum, Christum scilicet. Præterea sancti quidem ideo jejunant, ut corpus macerantes, perturbationes ejus sedent. Christus autem laud indiguit jejunio ob implenda virtutis officia, cum cuiuslibet perturbationis utpote Deus expers esset:

⁴⁰ Luc. xviii, 14. ⁴¹ Levit. xi, 47. ⁴² Isa. lviii, 5-5.

* Al. cod. ὑπερόφρυν.

A τὸν πάντα εἰδότα Χριστόν· ἐφη γάρ περὶ Φαρισαίου μεγαλούχουντος ἐν τῷ προσέγκεσθαι, καὶ τελώνι, τινὸς ἁυτοῦ κατηγοροῦντος· « Ἀμήν λέγω νῦν, δικαίη δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, παρέκεινον τὸν Φαρισαῖον. » Αρ' οὖν δεδικαίωται δι τελώνης, δομογήσας τὴν ἀμαρτίαν ὑπὲρ τὸν ὑπερόπτην· Φαρισαῖον.—(B.f.60) Δι' ἣν δὲ αἰτίαν ἐπιλαβί- νονται οἱ Φαρισαῖοι τοῦ Σωτῆρος ἀμαρτωλοῖς συνεσθί- οντος; « Οτι νόμος ἡν διαστέλλειν ἀνὰ μέσον ἀγίου καὶ βεβήλου, τουτέστιν ἡγιασμένον μη συναναμίγνυσθαι βεβήλοις· τοῦτον ἐκδικούντες δῆθεν τὸν νόμον ἐνεκά- λουν· τὸ δὲ ἥν φθόνος κατά τοῦ Κυρίου, καὶ φιλο- σωματοσύνη. Δείκνυσιν οὖν αὐτοῖς, διτι οὐχίς χριτής πάρεστι νῦν, ἀλλ' ᾧς ιατρός· καὶ ποιεῖ τὸ ἐπιβάλλον τῇ Ιατρικῇ, συνών τοῖς λάσεως δεομένοις. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ πρώτου τὸν λόγον ἐδέξαντο, καὶ ἔτερον προστιθέασιν αἰτιώμενοι τὸ μὴ νηστεύειν τοὺς μαθητὰς, ἐντεῦθεν βουλόμενοι πορίσασθαι λαθῆν κατ' αὐτοῖς.

(A f. 89 b, B f. 60, II f. 278 b) «Ορα δὲ τὴν ἐπι- μονὴν τῆς κακουργίας αὐτῶν. Ἐπειδὴ τοῦ πρώτου τὸν λόγον ἐδέξαντο, ἀπ' ὅλων εἰς ἄλλα μεταβάνοντα, βουλόμενοι λαθῆν ποιησασθαι καὶ ἀποφῆναι τοὺς ἀγίους μαθητὰς, καὶ αὐτὸν δὲ σὺν αὐτοῖς τὸν Ἰησοῦν, ὅλιγα τοῦ νόμου πεφροντικότες· ἀλλ' ἀκούουσι πάλιν· Νυμφώνεστι νῦν, καιρὸς κλήσεως, καιρὸς διδασκαλίας ἀνατρέφονται οἱ παιδεῖς, γαλουχούνται οἱ κεκλημένοι, οὐκ ἔχει καιρὸν τῇ νηστείᾳ. Ναὶ γάρ, φασί, συνεπέ- σθε τελώναις καὶ ἀμαρτωλοῖς, καίτοι τοῦ νόμου προστάττοντος μη συναναμίγνυσθαι τοις ἀκαθάρτος τὸν καθαρόν· καὶ πρόφασις ὑμῖν τοῦ παραβάντον τὸν νόμον, ἡ φιλανθρωπία γέγονε. Διὰ τί μὴ νη- στεύετε κατά γε τὸ εἰωθός τοῖς ἐπιεικέστατοις καὶ ἤγιοις θελήμασι; Πρὸς δὲ τὰ τοιαῦτα φράζετε· «Ολας γάρ οἰδας, ὡς Ἰουδαίες, τοῦ νηστεύειν τὴν ὁδὸν; Νενήστευκάς ποτε κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ; Ή; γάρ φησιν δι προφήτης Ἰησαῖας· «Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν νηστειῶν ὑμῶν εὑρίσκετε τὰ θελήματα ὑμῶν, καὶ πάντας τοὺς ὑποχειρίους ὑμῶν ὑπονύσσετε. Εἰ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε, καὶ τύπτετε πυγμα- ταπεινὸν, ἵνα τί μοι νηστεύετε; Οὐ ταῦτην τὴν νη- στείαν ἐξελέξαμην, λέγει Κύριος.» Είτε, τός δι νη- στεύεις μὴ εἰδὼς, αἰτιῷ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους δι μὴ νηστεύεις κατὰ σέ; Καὶ καθ' ἔτερον δὲ τρί- πονοι οἱ διὰ τῆς νέας καὶ ἐν Χριστῷ διαθήκῃς πε- φωμένοι, νηστεύουσι λογικῶς· τοῦτο μὲν τακτι- νοῦντες ἁυτούς ἐν ὁρθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτο- βλητον ὕστερον ἐφ' ἁυτοῖς ἀγοντες δίκην, τὴν ἀπογε- τοῦ πόνου καὶ τῆς ἀστίας, ἵνα πλημμελημένων ἀμνηστίαν κομίσωνται, ἢ γοῦν ἔτερον χάρισμα πε- δάνωσι πνευματικὸν, ἢ καὶ τὸν τῆς ἀμαρτίας κατα- νεργοῦντες νόμον τὸν ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκός ταύτην δὲ οὐκ οἰσθα τὴν ὁδὸν, ὡς Φαρισαῖος· οὐ γάρ παρεδέξω τὸν ἐξ οὐρανοῦ νυμφίον, τὸν ἀπάστης ἀφ- τῆς σπορέα καὶ διδάσκαλον, δηλονότι Χριστόν. Τοις οἱ μὲν ἀγιοι διὰ τοῦτο νηστεύουσιν, ἵνα κατατηκο- τες τὸ σῶμα, κατευνάσωσι τὰ ἐν αὐτῷ πάθη· δι-

Χριστὸς οὐ χρέαν εἶχε νηστείας πρὸς κατόρθωσιν ἀρετῆς, παντὸς ὧν πάθους, ὡς Θεὸς, ἐλεύθερος· πλὴν οὗτε οἱ συνόντες αὐτῷ, μεταλαμβάνοντες τῆς δι' αὐτοῦ χάριτος, καὶ ισχυροποιούμενοι, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐργαζόμενοι καὶ δίχα νηστείας· εἰ δὲ καὶ ἐνήστευσε τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας, οὐχ ἵνα νεκρώσῃ ἐν θαυτῷ τῷ πάθῃ, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἀνθρώποις τὸν τῆς ἐγκρατείας ἐν θαυτῷ διαγράψῃ νόμον. Εἰκότως τοινύν ἀπολογεῖται λέγων ταῦτα ἀπερ ἐπάγει δὲ εὐ- αγγελιστῆς.

Οὐ δὲ εἰπε πρὸς αὐτούς· Μή δύνασθε τοὺς υἱοὺς τοῦ νυμφῶντος, ἐπεὶ δὲ νυμφοὶ μετ' αὐτῶν θεστοι, ποιῆσαι νηστεύειν;

(Α. Γ. 90, Η. Γ. 279 b) Ἀθρει δὴ μοι πάλιν, πῶς αὐτοὺς ἀποφαίνει; Χριστὸς οὐ μετεσχηκότας τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἡμοιρηκότας εἰσάπαν τῆς ἐπ' αὐτῷ θυμηδίας, ἔξω τε κειμένους πανηγύρεως οἰκουμενικῆς· πανηγυρις γάρ, καὶ ἔτερον οὐδὲν, ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰς τόνδε τὸν κοσμὸν ἀνάδειξις, καθάπερ τινὰ νύμφην συνάπτουσα νοητῶς αὐτῷ τὴν ἀνθρώπου φύσιν· ἵνα τὸ πάλαι στείρα, εὐκαρπος γένηται καὶ γονιμωτάτη. Οὐκοῦν τοῦ μὲν νυμφῶνος οὐδὲ πάντες, δοιοι κέκληνται παρ' αὐτῷ διὰ τοῦ νέου τε καὶ εὐ- αγγελικοῦ κηρύγματος· οὐκέτι δὲ καὶ οἱ Γραμματεῖς; καὶ Φαρισαῖοι, μόνη προσέχοντες τῇ τοῦ νόμου σκιᾷ. — (Α. Γ. 90, Η. Γ. 180 b) Ἐπειδὴ δὲ ἀπαξ τοῖς τοῦ νυμφῶνος οὐσίοις συγκεχώρηκε τὸ ὡς ἐν καιρῷ καὶ χρείᾳ μή χρῆναι πονεῖν, ὡς ἔστη τελοῦντας πνευματισμὸν, ἵνα μὴ ἀπόδητος ἡ νηστεία γένηται παρ' ἡμῖν εἰς ἄπαν, οἰκονομικώτατα λίαν ἐπιφέρει λέγων.

Ἐλεύσονται δὲ ημέραι καὶ δὲς ἀπαρθῆ ἀπ' αὐτῶν δὲ νυμφοῖς· τότες νηστεύσουσιν ἐπεκ-
ταῖς ταῖς ημέραις.

(Α. Γ. 90, Η. Γ. 280 b) Πάντα γάρ καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν. Τί δέ ἐστι τὸ ἀρθῆναι ἀπ' αὐτῶν τὸν νυμ-
φον; Τὸ ἀναληφθῆναι δηλονότι.

Ἐλεγει δὲ καὶ παραβολὴν πρὸς αὐτούς, κ. τ.).

(Α. Γ. 90 b, Β. Γ. 60 b, Γ. Γ. 12, Η. Γ. 281) Ὁτι δὲ ἀπαράδεκτα τοῖς τὴν νομικὴν ἔχουσιν ἀγωγὴν τὰ διὰ Χριστοῦ θεσπίσματα, καὶ ἀχώρητά πῶς εἰσιν ἀν-
θρώπων καρδίαις οὖπα λαχούσαις τὸν διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἀνακαινισμὸν, διαδείκνυται λέγων δὲ Κύ-
ριος, μή δύνασθαι βάκος ἴματου καινῷ προσβάλλε-
σθαι· μήτε μήτης καρδίαις παλαιούς οἴνον νέον δύνασθαι
χωρεῖν. Πεπαλαίωται μὲν γάρ ἡ πρώτη διαθήκη, καὶ οὐκ ἡ διαμεμπτος· οὐκοῦν οἱ ταύτῃ προσκαθήμε-
νοι, καὶ τὴν γηράσασαν ἐντολὴν εἰς νοῦν ἔχοντες,
ἀμέτοχοι μὲν εἰσι τῆς ἐν Χριστῷ καινότητος· Πάντα
γάρ γέγονεν ἐν αὐτῷ καινά· σεσταθρωμένην δὲ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἀσύμβατοι τε καὶ ἀσυναφεῖς εἰσι τοῖς τῆς νέας διαθήκης ἱερουργοῖς. Καὶ γοῦν δι' ἐνδει τῶν δηλῶν προφητῶν ἔφη που τερι αὐτῶν δι τῶν ὅλων Θεὸς, ὅτι « Καρδίαν καινήν καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω
ἐν αὐτοῖς. » Ψάλλει δὲ καὶ Δασδίδ· « Καρδίαν καθα-
ρὰν κτίσον ἐν ἑμοι, ὁ Θεός, καὶ πνεῦμα εὐθὺς ἐγκαί-
νισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. » Προστετάγμεθα δὲ καὶ
ἀποδύσασθαι μὲν τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον, ἐκδύσασθαι

A neque item jejunio indigebant familiares ejus, postquam ejusdem gratiam participaverant, eaque fuerant roborati, ideoque absque etiam jejunio virtutem exercebant. Quod si nihilominus quadraginta diebus jejunavit Christus, hanc sane ob eam causam ut in se passiones mortificaret, sed ut hominibus continentiae legem exemplo suo describeret. Merito igitur defendit se, dicens ea verba quæ subiicit evangelista :

V. 34. *Quibus ipse ait : Num potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare?*

Observa mihi rursus, quomodo ipsos arguit Christus solemnitatis non esse particeps, sed omnino ejusdem gaudio carituros, extra oecumenicam panegyrim positos. Nam nihil aliud nisi panegyris suit Servatoris nostri in hunc mundum ostensio, qua veluti quamdam sponsam sibi intellectualiter copulavit hominis naturam: ut quæ olim sterilis erat, fructuosa deinceps et secundissima fieret. Igitur sponsi filii omnes sunt, qui ab eo vocati fuerunt nova et evangelica prædicatione: non tamen Scribæ ac Pharisei, qui legis umbrae unice adhaerent. — Postquam vero semel concessit sponsi filii quoniam pro tempore et rei usu haud se affligerent, utpote qui spiritalem solemnitatem agerent; ne nobis abiciendum prorsus videretur jejunium, prudentissime pergit dicere :

V. 5. *Venient autem dies cum ablatus fuerit ab ipsis sponsis: tunc jejunabunt illis diebus.*

Cuncta enim si suo tempore flant, bona sunt. Quid est enim auferri ab ipsis sponsum? nimurum in coelum assumi.

183 V. 36. Dicebat autem ei similitudinem illis, etc.

Quod ab iis qui legalis vitæ generi adhaerent, ad mitti nequeant Christi constituta, neque cordibus capi hominum qui nondum a sancto Spiritu renovationem sint nati, demonstrat Dominus dicens: non posse velut vestis segmentum in novam vestem iminilli, neque veteres utres vinum novum capere posse. Senuerat jam fœdus primum, nec reprehensione carebat. Ergo qui huic adhaerent, et antiquatum præceptum mente adhuc tenent, Christi novitatem non possunt participare; namque « omnia in eo facta sunt nova ». Marcidam ergo mentem habentes, concordare aut conciliari novi fœderis sacerdotibus nequeunt. Atqui per unum de sanctis prophetis dixit alicubi de ipsis universalis Deus: « Cor novum spiritumque novum dabo ipsis ». Canit etiam David: « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis ». Praeterea jussi sumus veterem hominem exire, novumque induere, ad sui Creatoris imaginem renovatum ». Suadet quoque Paulus dicens:

¹¹ II Cor. v. 17. ¹² Ezech. xxxvi, 26. ¹³ Psal. l. 12. ¹⁴ Coloss. iii, 9.

« Nolite conformari huic saeculo, sed transformamini novitate mentis vestrae, ut probetis quae sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta⁵⁰. » Igitur qui spiritus non illum sunt adepti renovationem, ne probare quidem sciunt quae sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta. Est ergo velut utricle, Judæorum cor, neque propterea novum capit vinum, id est evangelicam salutaremque legem, quae hominis cor kætificat⁵¹. Nos autem iusmodi bonis redundantes Christus effecit. τὸν νέον, τουτέστι τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον θέσπισμα, τὸ καοδλαν εὐφράτον ἀνθρώπου. Ἡμὲς δὲ

τὸν νέον, τουτέστι τὸ ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτὸν: Συμβουλεύει δὲ καὶ Παῦλος λέγων: « Μή συσχηματίζεσθε τῷ αἰώνι τούτῳ. ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν, εἰς τὴν δοκιμάζειν ὑμᾶς τὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον. » Οὐκοῦν οἱ μῆτραι τὸν τὸ πνεύματι λαχόντες ἀνακαινισμὸν, οὐδὲ δοκιμάζειν λέσσει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον. ἀσκεῖς τοιγαροῦν παλα:δες, ἡ τὸν Ιουδαίων καρδία καὶ οὐ κεχώρηκε διὰ τοῦτο τὸν δίκαιον τοιούτων ἀγαθῶν ἀπέφηνεν δὲ Χριστός.

CAP. VI.

V. 2. *Cur facitis quod non licet in Sabbatis facere?*

Adhuc novum fœdus nobis Deus promittit, cuius jam veterascente priore, et propediem abolendo, juxta divi Pauli dictum⁵². Et quidem per unum de sanctis prophetis 184 jam dixerat Deus: « Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et faciam cum domo Israelis et cum domo Judeæ fœdus novum; non secundum fœdus quod pepigi cum patribus eorum, die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de regione Ægypti⁵³. » Si ergo diversum a priore est hoc alterum fœdus, prorsus necesse est eos qui ipsum exsequi volunt, haud jam veteribus uti legibus, sed illis potius quae ad evangelicæ vitae novitatem transferre queunt. Atqui nihil hujusmodi mente voluntare Scribas et Phariseos apparel: quippe qui sacrarum Litterarum omnino sunt imperiti; unum vero illis inest studium obtrectandi semper divinæ ac cœlesti prædicationi. Insidiantur itaque sanctis apostolis omnium nostrum Servatorem Christum inseparabiliter sequentibus, aiuntque huic de ipsis: En legis præceptis adversantes videmus alumnos tuos; nam quae Sabbatis non licent, faciunt; siquidem jubente lege otiari Sabbato, nullumque omnino labore attingere, spicas manibus contundunt discipuli. Alio' vero tu ipse (o Pharisee), cum sabbaticam tibi exhibes mensam, nonne panem constringis? Cur ergo alios criminaris? Ut autem ipsa tibi Servatoris verba opponamus, audi: « sabbatixtū σαυτῷ τράπεζαν παραθεῖς, οὐ συνθράψεις αὐτὸν ἐπιτελέσσωμεν τοῦ Σωτῆρος τοὺς λόγους, ἄκουε. »

V. 3. *Respondensque eis Jesus ait: Ne hoc quidem legistis quod fecit David? etc.*

Atqui etiam hæc contra legis omnino placitum David egit, in summa apud nos aestimatione est, jure meritoque; nam sanctus vere prophetaque erat. Ergo cum Moysis lex diserte jubeat⁵⁴, aequo jure judicare, neque alicuius personæ respectum in judicio habere, curnam meos, inquit, condemnatus discipulos; cum nihilominus suspiciatis in sancti prophetæque loco beatum Davidem, qui Moysis

. ΚΕΦΑΛ. Γ' (1).

B *Ti ποιεῖτε ὁ οὐκ ἔξεστι ποιεῖται ἐν τοῖς Σεβαστοῖς;*

(A f. 91 b, B f. 61 b, H f. 284 b) « Ετι καινὴ διθήκην ἡμῖν ὑποσχνεῖται Θεὸς, ὡς πατλαυθείσης τῆς πρώτης, καὶ ἐγγὺς γενομένης ἀφανισμοῦ, κατὰ τὴν τοῦ θεσπεσίου Παύλου φυνήν. Καὶ γέ φησι δι' ἡμῶν τὸν διγίων προφητῶν: « Ἰδού ήμέραι Ἐρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰοραῆι καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, διαθήκην καινῆν· οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἀπιλαδομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, τοῦ ἔβασται αὐτούς ἐκ γῆς Αἴγυπτου. » Οὐκοῦν εἰ ἐτέρα παρὰ τὴν πρώτην ἐστι καὶ δευτέρα ἡ καινὴ, πᾶσα πας ἀνάγκη τοὺς ἀποπεραλεῖν αὐτὴν ἐθέλοντας οὐχὶ τοῖς ἀρχαῖοις κεχρήσθαι νόμοις, ἀλλὰ τοῖς εἰς καινήτην πολιτείας εὐαγγελικῆς ἀποφέρειν εἰδόσιν. Ἀλλὰ αὖτις τῶν τοιούτων εἰς νῦν ἐσχήκοτας ἔνεστιν ίσειν τοὺς Γραμματέας τε καὶ Φαρισαίους· ἀνεπιστήμονες γάρ παντελῶς τῶν λερῶν εἰσι Γραμμάτων· εἰς δὲ γέγονεν αὐτοῖς δ σκοπὸς, τὸ διατύρειν δεῖ τὸ θεῖον τε καὶ οὐράνιον κτήρυγμα. Ἐφεδρεύουσι γοῦν τοῖς ἄγιοις ἀποστόλοις, ἐπομένοις ἀπερισπάστως τῷ πάντων ήμῶν. Σωτῆρι Χριστῷ, καὶ φασιν αὐτῷ περὶ αἵτινας. Ἰδοὺ τοῖς νομικοῖς ἐντάλμασιν ἐναντιούμενος δρῶμεν τοὺς ὑπὸ σοῦ πα:δαγωγούμενονς· δρῶσι γάρ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν τοῖς Σάνδροις· τοῦ γάρ οὐρανοῦ κελεύοντος ἀργεῖν ἐν Σάνδράτῳ, καὶ μηδενὸς πανταπασιν ἀπεσθαί πόνου, πειτερίθουσι ταῖς χεροῖς ἀστάχωντας οἱ μαθηταί. Σὺ δὲ αὐτὸς εἰπὲ μοι, τί τὸν ἄρτον; Τί οὖν ἐτέρους αἰτεῖ; Τινὰ δὲ σοι καὶ

D *Kai ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς εἶπεν σὸν Ἰησοῖς· Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε δὲ ἐποίησε Δαβὶδ; κ. τ. 1.*

(A f. 91 b, B f. 61 b, H f. 284 b) « Άλλα καίταῦτα πεπραχώς δ Δαβὶδ, παρὰ γε τὸ τῷ νόμῳ δροῦν, τοῦ παντὸς παρ' ἡμῖν ἀξιοῦται θαύματος, δρθῶς καὶ δικαιώς· καὶ γάρ ἡν διληθῶς ἄγιος καὶ προφήτης. Οὐκοῦν τοῦ διὰ Μωϋσέως νόμου φέσκοτος ἐναργῶς, « Κρίμα δίκαιον κρίνετε, καὶ οὐ λήπτη πρόσωπον ἐν κρίσει, πῶς τοὺς ἐμοὺς, φησι, κατεχρίνατε μαθητάς, καὶ εἰς δεῦρο θαυμάζοντες οὐ

⁵⁰ Rom. xii, 2. ⁵¹ Judic. ix, 13. ⁵² Hebr. viii, 13. ⁵³ Jerem. xxxi, 51. ⁵⁴ Deut. 1, 16.

(1) Divus Thomas in catena habet Cyrilli particulam etiam ad v. 1. (CYRILLUS). Duplex enim erat

festum; et principalis festi, et alterius solemnitas Sabbati. »

ἄγιον καὶ προφήτην τὸν μακάριον Δαβὶδ, καίτοι τὴν Μωϋσέως ἐντολὴν οὐ τετῆρχότα; — (Α ἡ 92, Β ἡ 287) Διὰ μὲν οὖν τῶν ἄρτων, σαφῶς ὁ ἄρτος ἡμῖν ὁ τεξανοῦ δείχνυται προχεισθέντος ἐν ἀγίαις τραπέζαις ἐκκλησιῶν. "Οσα δὲ σκεύη τῆς τραπέζης, δι' ὧν ἡ μυστικὴ χρέα πληροῦται, τῶν θείων κειμηλίων τύπος ἀνείη σαφῆς. — Πνευματικῶς δὲ τοὺς διώδεκα ἀποστόλους περὶ ὧν ἔξῆς δὲ εἰρήσεται, ὅτε εἰς αὐτοὺς δὴ τοὺς μαθητὰς ἡμῖν ὁ λόγος περιελεύσεται.

*Kai έδίδασκεν. Καὶ ήτοι ἔκει ἀνθρωπος, καὶ ἦ
γέρ αὐτοῦ ἡ δεξιά ἡ ξηρά.*

(Α ἡ 92 b, Β ἡ 61 b, Γ ἡ 12 b, Η ἡ 288 b) Ἐδίδασκε δὲ πάντως που τὰ ὑπέρ νοῦν, καὶ διὰ τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας ἐμφανῆ καθίστη τὴν ὁδὸν τοῖς ἀκρωμένοις· εἴτα ταῖς μυσταγωγίαις ἐπομένην εὐθὺς τῆς θεοπρεποῦς ἴσχυός ἐποιεῖτο τὴν ἐπίδειξιν, μονονοχῇ καταλειπονταν τῷ λόγῳ τὴν εἰς τὸ πατεύειν τρίβον· μεθίστησι γάρ οὐδὲ τὸ θαῦμα πρὸς πιστιν, κανὸν ἀπιστῆται λόγος. Φαρισαῖοι δὲ παρετρέποντο αὐτὸν, εἰ ἐν Σαββάτῳ θεραπεύεται. Τοιοῦτος γάρ θει τράσκανος ἀνήρ τὰς ἐτέρους εὐφρημίας τροφὴν ποιεῖται· τῇ νόσῳ, καὶ ταῖς ἐτέρων εὐχλεισας ἀδίκων ἐπιμαίνεται. Καὶ τί πρὸς τοῦτο πάλιν δὲ πάντα εἰδὼς, δὲ τὰς καρδίας ἐτάξων καὶ γινώσκων τὰ ἐν αὐταῖς; «Τὸ γάρ φῶς μετ' αὐτοῦ ἔστι, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Εἶπε τῷ ξηράν ἔχοντι τὴν χεῖρα· «Στήθι εἰς τὸ μέσον. » Καὶ τίς δὲ λόγος τοῦ πράγματος; Τάχα δύως καλέστη πρὸς ἑλεον τὸν ἀπήνη καὶ ἀφύλακτερμονα Φαρισαῖον· τάχα δυσωπήσει τὸ πάθος αὐτούς, καὶ τὰς τοῦ φθόνου φλόγας ἡρεμεῖν ἀντεῖσε.

'Ἐπερωτήσω ὑμᾶς τι· ἔξεστι τοῖς Σάββασιν ἀπαθοκοιῆσαι, η κακοκοιῆσαι; κ. τ. λ.

(Α ἡ 92 b, Η ἡ 289) Σοφωτάτη δὲ λιαν ἡ πεῦσις, πρέπουσα ταῖς ἔκεινων ἀδελτηρίαις ἡ πρότασις. Εἰ μὲν γάρ ἔξεστιν ἀγαθοποιεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ τὸ καλύπτον οὐδὲν ἐλεῖσθαι παρὰ Θεοῦ τοὺς κάμνοντας, παῦσαι συλλέγων τῆς κατὰ Χριστοῦ συκοφαντίας τὰς ἀφορμάς, καὶ τῆς σαυτοῦ κεφαλῆς καταχέων τὴν δίκην, ἥν ἐπήργησεν δὲ Πατήρ τοῖς ἀτιμάζουσι τὸν Υἱόν. "Ηκουσας λέγοντος περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· «Καὶ συγκόψω τοὺς ἔχθροὺς αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ τοὺς μισοῦντας αὐτὸν τροπώσομαι. » Εἰ δὲ οὐκ ἔξεστιν εὖ ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ κεκώλυκεν δὲ νόμος σώζεσθαι ψυχὴν, γέγοντας τοῦ νομοθέτου κατήγορος· διαδέληκας ἐντολὴν, ἐφῆ καὶ τεθαύμασται ἡ διὰ Μωϋσέως διακονία. 'Ἄλλ' οὐχ ἔκυρη, φησὶν, δὲ τῶν δλῶν Θεός τοῖς ἐπὶ τῷ Σαββάτῳ τέθεικε νόμον, ἡμῖν δὲ μᾶλλον τοῖς ὑπέχουσιν αὐτῷ τὸν αὐχένα. Καλῶς ἔφης· ἐπανῶ τοὺς λόγους· οὐκοῦν ἀνάγκης καὶ νόμου τὸ Θεῖον ἐλεύθερον. Πῶς οὖν αἰτιᾷ καὶ ἐν Σαββάτῳ Χριστὸν ἐλεῖσιν ἐθέλοντα καὶ εὐεργετοῦντα ψυχὴν; "Θαυμὸς δὲ καὶ ἐπὶ τῷ Σαββάτῳ τεθέντα νόμον πολυπραγμονεῖν ἐθέλωμεν,

¹¹ Dan. ii, 22. ¹² Psal. lxxxviii, 24.

(1) Nempe in hoc capitulo. v. 13.

*A præceptum non servavit? — Panibus illis (propositionis) manifeste denotatur nobis cœlestis panis in sanctis postea mensis proponendus. Quotquot autem vasa ad mysticum mensæ usum adhibebantur, ea sacrorum apud nos cimeliorum typus **185** perspicuus erant.—Spiritaliter autem (duodecim panibus) duodecim significantur apostoli, de quibus infra dicitur, cum ad ipsos discipulos sermo noster deve-
niat (1).*

V. 6. Et docebat. Eratque ibi homo, cuius manus dextera erat arida.

Docebat prorsus superiora intellectui, et quæ viam salutis a se dandam audientibus patefaciebant. Deinde doctrinæ consentaneam statim faciebat **B** demonstrationem dignæ Deo potentiae, postquam verbis viam fidei quodammodo complanasset. Nam miraculum aliquando ad fidem convertit, etiam si forte verbis non creditur. Pharisei interim obserabant eum, num Sabbatho curaret. Sic enim comparatus est homo lividus: aliorum bonam famam morbo suo eascam facit, et alienæ glorie irascitur itaque. Quid autem ad hæc rursus is qui omnia scit, qui corda scrutatur et quæ intra ea sunt cognoscit? nam lux cum illo est, ut ait Scriptura ¹¹. «Dixit aridam manum habenti: Consiste in medio. » Cur autem ita fieri voluit? Fortasse ut ad misericordiam provocaret crudelēm et immitem Phariseūm: fortasse etiam ut hominis morbus illos permoveret, et invidiæ flammam omittere suaderet.

V. 9. Interrogabo vos, nimirum licet Sabbatis be-nefacere an male? etc.

Multi sapientissima interrogatio, et idonea contra illorum stoliditiam propositio. Nata si licet benefacere in Sabbatho, nihilque impedit quominus Deus ægrotantium misereatur, desine captare calumniandi Christum occasiones, atque in caput tuum illam attrahere pœnam, quam Pater adversus Filii sui contempores intentam habet. Andisti illam vocem Davidis dicentem: «Concidam a facie ipsius inimicos ejus, et odientes eum in fugam convertam ¹². » Si vero non licet Sabbatho benefacere, **D** et si lex vetat vitam alienus servari, facius es legislatoris **186** accusator: præceptum reprehendi, cuius tamen causa, Moysis ministerium in fronte est. Atqui non sibi, inquit, universalis Deus Sabbathi legem statuit, sed nobis potius qui ei cervicem subiectam habemus. Recte ais; verba laudo. Ergo Deus necessitate simul et lege caret. Cur itaque Christum insimulas, misereri volentem, et alienus vitam salvare? Quin adeo si Sabbathi ipsam legem vestigare velimus, misericordia causa a Deo præscriptam comperiemus. Otiari enim Sabbatho

mandavit, nullumque omnino laborem attingere, immo et ipsis ratione carentibus bestiis requieci concedere. Edixit enim, ut nimirum requiescat famulus tuus ac famula, bos tuus ac jumentum tuum, et tui juris animal quodlibet ⁵⁶. Jam qui bovis et reliquorum animalium miseretur, quidni Sabbato etiam misereretur hominis gravi et insanabili infirmitate correpti?

V. 11. Ipsi recordia repleti sunt.

Non tibi satis est ad fidem miraculum? Vides agentem quae Deum decent, supernaque potestate infirmos sanantem, et tamen livoris et invidiae silium parturis homicidium?

V. 12. Exiit in montem orare.

Omnia ad nostram ædificationem, atque ad creditum ei utilitatem Christus operabatur: et spiritualis vita imaginem quodammodo res suas proponens, veros volebat efflere adoratores. Videamus igitur in Christi operibus, tanquam in imagine ac typo, quemadmodum nos oporteat Deum orare. Clam videlicet et in abscondito, atque inspectante nemine, oportet orare. Namque hoc innuit solitarius in montem secessus, et Iesu tanquam invatione oratio: quam rem ipse verbis quoque nos docuit: « Tu autem cum oraveris, ingredere cubulum tuum ⁵⁷. » Nam sine jactantia, sanctaque manus extollentes orare opus est ⁵⁸; ita ut mens tanquam in verticem aliquem ad Dei contemplationem concendat, seque tumultu omni substrahat, atque a mundanis **187** curis ausfigiat. Atque hoc agat non fastidiose, neque cum insirma punillanimitate, sed fortiter potius atque studiose, nec mediocri cum patientia. Audisti enim quod non solum oraverit Christus, sed quod orando pernoctaverit.

Fortasse autem veritatis hostis hæc nos dicentes non patietur. Ait enim: Orat Jesus et a Patre petit, quæ ipse non habet. Quomodo ergo ipsum dicitur et consubstantiale Patri, et ei per omnia æquale, nullaque re differentem? Nam sine controversia, quod minus est, a potiore benedicitur ⁵⁹. Major porro omnino est qui dat, quam ille qui accipere aliquid postulat. Age vero in primis nos doceant isti orthodoxie subversores, quanam re indigere Filium existiment? Quid item, tanquam eo carens, postulabat accipere? Lumen erat verum, vita suæte natura, et vivificans, virtutum Dominus, sapientia, justitia, creator omnium rerum et auctor, creaturæ cuiilibet superior, rex universalis, cœli terræque dispensator, omnis boni una cum Deo Patre dator. Atque id a Paulo disces quibusdam scribente: « Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo ⁶⁰. » Is in

A ἐλεημοσύνης ἔνεκα τῆς παρὰ Θεοῦ διωρισμένου εὐρήσομεν· ἐκέλευσε γάρ ἀργεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ μηδὲνδες τὸ σύμπαν ἀπτεσθαι πόνου, ἀνέσθαι δὲ μᾶλλον καὶ αὐτοῖς δμοῦ τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων· ἕτη γάρ, διτι: « Ἰνα ἀναπαύσηται δὲ παῖς σου καὶ ἡ παιδίσκη σου, δὲ βοῦς σου, καὶ τὸ ὑποζύγιον σου, καὶ πᾶν κτῆνός σου. » Οὐ δὲ καὶ βοῦν ἐλεῶν, καὶ τὰ ξερά τῶν κτηνῶν, πῶς οὐκ ἄν τὴλέσης ἀνθρώπον ἐν Σαββάτῳ δεινῇ καὶ ἀφύκτῳ περιπεσόντα νόσῳ;

Aὐτὸς δὲ ἐπιλήσθησαρ ἀρότας.

(A f. 93, G f. 15, H f. 280 b) Οὐκ ἀρκεῖ σοι τὸ παράδοξον εἰς πίστιν; Ὁρᾶς ἐνεργούντα θεοπρεπές, καὶ μετ' ἑκουσίας τῆς ἀντιτάπα θεραπεύοντα τοὺς ἐν ἀρρωστίαις, καὶ τὸν ἐκ φθόνου καὶ βασκανίας ὀλίγον;

B Ἐξῆιθεν εἰς τὸ δρός προσεύχεσθαι.

(A f. 93 a b, B f. 62, G f. 13 b, H f. 290 b sq.) Πάντα πρὸς οἰκοδόμην ἡμετέραν, καὶ εἰς δυτινὸν πιστεύονταν εἰς αὐτὸν εἰργάζετο Χριστὸς, καὶ τινεματικῆς πολιτείας εἰκόνα τρόπον τινὰ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀναθεῖς, ἀληθινοὺς ήθελεν ἀποφαίνειν προσκυνητάς. Ἰδωμεν τούτων ὡς ἐν εἰδόντων καὶ τύπῳ πραγμάτων τῶν γενενημάτων διὰ Χριστοῦ, τίνα τρόπον ἴμες ποιεῖσθαι προστήκει τὰς πρᾶς Θεὸν ἱκετείας. Λάθε, καὶ κερυκυμένως, καὶ σύδενδες ὀράντος, προσέχεσθαι καὶ χρή· τοῦτο γάρ ὑποδηλοῦ τὸ εἰς δρός κατέμενας καὶ ὡς ἐν σχολῇ προσεύχεσθαι τὸν Ἰησοῦν, καὶ τοῦτο αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξεν εἰπών· « Σὺ δὲ ὦν περοσύχη, εἰσελθε εἰς τὸ ταμείον σου. » Ἀφιλοδόξους γάρ καὶ ὀσίους ἐπαίροντας χειρας προσεύχεσθαι δὲ, καὶ ὁσπερ εἰς ὑψός εἰς τὸ τῆς θεοπτίας ὑψός ἀνεπιδύντως τοῦ νοῦ, καὶ ἀποφοιτῶντος μὲν θορύβου παντὸς, ἀποτρέχοντος δὲ καὶ μερίμνης κοσμικῆς· δι τοῦτο δράν, οὔτε ἀψιχόρως, οὔτε ἀδρανή ἔχοντες ὀλιγοψυχίαν· ἐντόνως δὲ μᾶλλον, καὶ ἐν σπουδῇ, καὶ οὐχ ἀθαύμαστον ἔχοντας τὴν ὑπομονήν. Ἀχήμενος γάρ ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἥζετο Χριστὸς, ἀλλ' εἰς καὶ διευκόλευσε τοῦτο δρῶν.

Οὐκ ἀνέξεται δὲ ἵσως δ τῆς ἀληθείας; ἐχθρὸς τοῖς λεγόντων ἡμῶν· φησι γάρ· Προσεύχεται καὶ ἡμεῖς παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀπέρ οὐκ ἔχει. Πώς οὖν έτι φατί καὶ δμούσιον αὐτῷ ἔσον τε κατὰ πάντα, καὶ καὶ οὐδένα τρόπον ἀπεικότα; Χωρὶς γάρ πάσης ἀναλογίας τὸ Ἑλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλύτεστον μείζων δὲ πάντως δ διδοὺς τοῦ παρακαλοῦντος τοῦ λαβεῖν (1). Οὐκοῦν ἔκεινο καὶ πρό γε τῶν ἀλιών ἀδεσκέτωσαν ἡμᾶς οἱ τὰ ὀρθὰ διατερέφοντες, τίνος εἰναὶ νομίζουσιν ἐπίειδε τὸν Γάϊόν; Τί δὲ ὡς οὐκ ἔχετε λαβεῖν; Φῶς ἔστι τὸ ἀληθινόν, ζωὴ καὶ φύσιν, καὶ ζωοποίος, καὶ τῶν δυνάμεων Κύρως, σοφία καὶ δικαιοσύνη, κτίστης καὶ δημιουργός τῶν ὀλῶν, παντὸς ἐπέκεινα γενητοῦ, βασιλεὺς τῶν ὀλῶν, ταμίας οὐρανοῦ καὶ γῆς, δοτήρ ἀγαθοῦ παντὸς ὅμοι τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Καὶ τοῦτο μαθήσῃ γεγραφέντα τοῦ μακαρίου Παύλου· « Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.»

⁵⁶ Deut. v, 14. ⁵⁷ Matth. vi, 6. ⁵⁸ 1 Tim. ii, 8. ⁵⁹ Hebr. vii, 7. ⁶⁰ Rom. i, 7.

(1) Ilanc esse Arianorum objectionem patet.

Τοῖς ἀνωτάτῳ θρόνῳς ἐμπρέπει, δοξολογεῖται παρὰ πάσῃς κτίσεως λογικῆς· οὐκοῦν ἀπάντων ἔστι τῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς θεοπρεπῶν ἀξιωμάτων οὐσιώδης αὐλαρονόμος. Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς αὐτὸν, ὡς « Πάντα τὰ ἐμά, σά ἔστι· καὶ τὰ σά, ἐμά· καὶ δεῖλεσματι ἐν αὐτοῖς. » Οὐ δὲ πάντα ἔχων ίδια τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τίνος; Εἴ δὲ δὲλως λείπεται τίνος, καὶ τοῦτο εἶναι φασιν ἀληθές, οὐδὲν ἔστι τὸ καλύτον εἰπεῖν, διτι καὶ αὐτὸς ὁ Πατήρ ἐν χριστὶ καθέστηκε τινῶν. Εἰ γάρ πάντα τὰ τοῦ Γενοῦ, τοῦ Πατρὸς ἔστι, λείπεται δὲ τίνος ὁ Γενός, τοιούτος ἄρα ἔστι καὶ ὁ Πατήρ· αὐτοῦ γάρ ἔστι πάντα τὰ τοῦ Γενοῦ. Ἀλλ' ἔστι παντελεῖος ὁ Πατήρ, δεῖται δὲ ὅλως οὐδενὸς τῶν θεοπρεπῶν ἀγαθῶν· οὐκοῦν παντελεῖος ὁ Γενός, ὡς πάντα ἔχων τὰ τοῦ Πατρὸς, εἰκὼν ἔστι καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ χαρακτῇρι φαίνεται πάντως τὸ πρωτότυπον, καὶ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ πάντως ὁ χαρακτὴρ. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἔκεινους.

Φασὶ δὲ καὶ οἱ ταῖς Νεαπολεῖοι κενοφωνίαις συνηρπασμένοι, ὡς ἀνάρμοστον δὲ παντελῶς θεῷ κατὰ φύσιν ὅντες τῷ Γενῷ, προσεύχεσθαι· πρέπει δὲ μᾶλλον ἀνθρώπῳ τῷ κατὰ συνάρτειαν αὐτῷ συναψθεῖται, τουτέστι τῷ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ. Αὐτὸς οὖν ἄρα τὸν δὴ τὴν εὐχὴν ἀνατέλων. Τί οὖν πρὸς τοῦτο ἔρούμεν; Ἡγνοήσατε παντελῶς τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς τὸ μυστήριον· μνημονεύσατε λέγοντος τοῦ μακαρίου εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου· « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. » Καὶ τοῦτο ἡμῖν ὁ πάνσορος Κ Παῦλος ἐμφανὲς κατέστησε, λέγων περὶ αὐτοῦ· « Οὐ γάρ δὴ που ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται· δοθεν ὥστεὶλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεὸν, εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι ταῖς ἀμαρτίαις τοῦ λαοῦ. » Αὐτὸς δὴ οὖν τὸν γεννηθέντα μὲν θεῖκῶς, ὡς Λόγον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἔστιν δὲ καθέντα πρὸς κένωσιν, καὶ πρὸς ἀδελφότητα τὴν πρὸς ἡμᾶς, διὰ τοῦ γενέσθαι καθ' ἡμᾶς, ὁμοιωθῆναι τε κατὰ πάντα τοῖς ξηλὶ τῆς γῆς, δίχα μόνης ἀμαρτίαις, τῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἐκπέμπεται μέτρων. Ἐπειδὴ γάρ γέγονε καθ' ἡμᾶς, ἐκ πολλῆς ἀγανήμερότητος καὶ φιλανθρωπίας, οὐκ ἀπαξιοῖ τὸ ἀνθρώπινα· τύπους τιμεὶς τῆς εἰς λῆξιν ἐπιεικείας ποιούμενος τὰ καθ' ἔστιν· σπουδάσωμεν (1).

Καὶ διτι ἐγένετο ἡμέρα, προσεφώνησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, κ. τ. λ.

(Α. f. 93 b, Β. f. 63, Γ. f. 13 b) Διανυκτερεύσας εἰς προσευχὴν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ἀρχήτως τε καὶ ἀπερινότως, καὶ ὡς μόνος οἶδεν αὐτὸς, τὰς πρὸς γε τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεὸν

A supernis thronis pro dignitate sedet, atque ab omni creatura rationali glorificatur. Est itaque totius dignitatis, quæ Deum Patrem decet, substantialiter hæres. Aiebat igitur ipsi: « Mea omnia, tua sunt, et tua, mea; et clarificatus sum in eis »⁴¹. » Jam qui omnia habet quæ Dei Patris sunt propria, quid præterea requirat? Quod si rem aliquam reapse desiderat, idque hi vere dici aiunt, nihil jam vetat dicere Patrem ipsum rei alicujus inopia laborare. Nam si cuncta Filii, sunt æque Patris; re autem aliqua destituitur Filius; id ipsum Pater quoque experietur. Hujus enim propria sunt omnia quæ Filius habet. Atqui Pater reapse perfectissimus est, nullaque Deo digna re bona egit: sequitur ergo ut etiam Filius perfectissimus **188** sit, quandoquidem paterna omnia habet, et est imago ac figura substantiæ illius ⁴². Porro in figura prorsus agnoscitur prototypon, vicissimque in prototypo figura. Atque hæc contra illos dicta sint.

Sed et qui Nestorii vana doctrina se abripi sive-runt, aiunt prorsus non convenire ut Filius qui est simile natura Deus ore: id autem decere potius copulatum illi hominem, id est eum qui de stirpe Davidis est. Hic ergo erat, a quo oratio flebat. Jam quid ad hæc dicimus? Profecto vos incarnati Unigeniti mysterium prorsus ignoratis. Mementote verborum beati evangelistæ Joannis dicens: « Et Verbum caro factum est »⁴³. Quam rem sapientissimus nobis Paulus edisserit, de illo dicens: « Non enim angelos, sed Abrahæni semen apprehendit: unde oportuit eum per omnia fratribus similari, ut misericors fieret et fidelis pontifex erga Deum, atque hunc populi peccatis propitium redderet »⁴⁴: propterea que natum illum quidem divinitus, ut-pote Dei Patris Verbum, semet ad exinanitionem demisisse ad nostram usque fraternitatem ⁴⁵, nostra scilicet conditione suscepta, factum esse terrigenis omnino similem, excepto peccato, atque ex humana conditione processisse. Nam quia factus est tanquam unus ex nobis, ob multam suam bonitatem atque clementiam, humana non dedignatur; typum nobis sumimæ mansuetudinis præbens seipsum, ut vestigia ejus sectari studeamus ⁴⁶.

Εν, ὡς ἔφην, τοῖς ἔχεστιν αὐτοῦ καταχολουθεύειν, D V. 13. Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos; electisque duodecim ex ipsis, etc.

Postquam tota nocte perseveraverat orans Dominus noster Jesus Christus, et ineffabili incomprehensibili ratione, quam solus ipse novit, cum cœlesti Patre Deo collocutus fuerat, exemplar

⁴¹ Joan. xvii, 10. ⁴² Hebr. i, 3. ⁴³ Joan. i, 14. ⁴⁴ Hebr. ii, 16, 17. ⁴⁵ Philipp. ii, 6, 7. ⁴⁶ I Petr. ii, 21.

(1) Post hoc lauum Cyrilli fragmentum, in cod. I. folio extenso 295, haec sunt: Τέλος τοῦ πρώτου τῶν τεσσάρων τεύχους τῶν εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν ἄγιον Εὐαγγέλιον κατὰ συναγωγὴν Ἑγγῆσεων γεγονότων παρὰ Νικήτα, διακόνου τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας; καὶ διδασκάλου, τοῦ Σερβῶν. Expositi primus

ex quatuor tomis explanationum in sanctum Lucæ Evangelium collectionis, quam fecit Nicetas magnus Dei Ecclesiæ diaconus et magister, Serrarum deinde episcopus. At in magno codice A. sunt etiam reliqui tomoi tres.

mus cuncta facere quæ supra dicta sunt. Erat igitur lex pictura ac typus, rerum postea exitu veritatem pariente : ita ut, etiam si par avium fuerit, unus nihilominus ab ipsis representabatur Christus, tum patiens, tum extra passionem, tum moriens, tum etiam morti superior; denique etiam in cœlum ascendens, inchoatio tanquam secunda humanitatis ad immortalitatem renovatæ. Ipse certe nobis novam viam ad superna munivit, eumque tempore debito subsequemur. Utique, quod una ex aviculis mactaretur, altera vero occisa sanguine aspergetur, cædemque libera evaderet, id omne loco typi verarum rerum habendum est. Mortuus est enim pro nobis Christus, nosque in ejus morteni baptizati fuimus, et ipse suo nos sanguine salvos fecit.

V. 17. *Ipse docebat, erantque Pharisæi sedentes, etc.*

Circumstabat eum invidorum theatrum, Scribarenum ac Pharisæi, qui miraculorum fuerant spectatores, et docentem audiverant. Et erat, inquit evangelista, virtus Dei cum eo ad sanandum : utrum quia Deus potentiam illi prodigiorum dedisset, vel quia virtutem illam abs quovis mutuam accepisset? Quis vero hæc dicere audeat? Ipse enim potius propria virtute operabatur, tanquam divinæ gratiæ particeps. Namque homines digni sæpe habentur spiritualibus donis; sed latenter eosdem impotentes **176** quoque aliquando videre est, prout diuinorum donorum largitori placitum fuerit. Verumtamen in universalis nostro Servatore nihil huicmodi fuit; sed ad sanandum incumbebat non tam humana quam divina et invicta virtus ejus. Erat enim Deus Deique Filius. — Solus Christus, utpote magister Patrisque sapientia, docet; nam cæteri omnes quod ab ipso accipiunt docent. Erat autem, inquit evangelista, virtus quoque Domini in eo ad sanandos omnes, id est, haud humanam vim sanandi habebat, sed divinam quamdam et invitram. Namque alii quidem sancti modo facultatem recipiunt sanitates efficiendi, modo secus: Jesus vero, ceu Deus et Patris virtus, cunctos semper sanabat.

V. 18. *Et ecce viri ferentes in lecto hominem paralyticum, etc.*

Deinde haud exiguo numero Scribarum ac Pharisæorum circumsidente, ecce viri ferentes in lecto hominem paralyticum; qui cum per januam ingredi non possent, tulerunt illum supra tectum, insolitum novumque ausi facinus. Revulsis enim tegulis, interpositam materiam removerunt: quæ dum flerent, et Jesus patienter se habebat, et stantes silebant rei exitum speciare volentes, et quid Jesus diceret agerent. Patescere igitur lecto, demittunt grabatum, mediumque collocant paralyticum. Quid ergo Dominus? Videns illorum fidem,

(1) Animadverte gratiam miraculorum identidem in Ecclesia conspicuam etiam Cyrilli ætate.

A κατιδεῖν αὐτὸν πάντα δρῶντα τὰ ἐιρημένα. Γραψῆ τοιγαροῦν καὶ τύπος ἦν ὁ νόμος, πραγμάτων ὕδων· τῶν ἀληθειῶν· ὡστε καὶ δυάς ὄρνεων ἦν, ἀλλ' εἰς ἦν ὁ ἐν ἀμφοῖν, καὶ ὡς ἐν πάθει καὶ ἔξω πάθους, καὶ ἐν θανάτῳ, καὶ ὑπὲρ θάνατον, καὶ ἀναβάνων εἰς οὐρανοὺς ἀπαρχῆς τῆς ὥστερ δευτέρα τῆς ἀνθρωπητῆτος ἀνανεῳθεῖσης εἰς ἀφθαρσίαν· αὐτὸς γάρ ἡμῖν ἐνεκάλισε τὴν εἰς τὸ δικνωτικόν, καὶ ἐψύχεια κατέκαιροὺς αὐτῷ· τὸ γε μήν τὸ ἐν τῶν ὅρνιθιών σφάζεσθαι, ἐν δὲ τῷ τοῦ σφαγέντος αἴματι τὸ ἔπειρον βαπτίζεσθαι μὲν, ἀποπέμπεσθαι δὲ τῆς σφαγῆς, ἀντίτυπον δὲν εἴη τῶν ἀληθινῶν· ἀπέθανε γάρ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς, καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν αὐτοῦ θάνατον βεβαπτίσμεθα, καὶ σέσωκεν ἡμᾶς αἴματι τῷ ίδιῳ.

B Αὐτὸς δὲ ἦν διδάσκων, καὶ ἤστα καθήμενος Φαρισαῖοι, κ. τ. λ.

(A f. 87, H f. 269) Περὶ αὐτὸν μὲν ἦν τῶν βασκάνων τὸ θέατρον· Γραμματεῖς δὲ οὗτοι καὶ Φαρισαῖοι, καὶ τῶν παραδόξων ἐπιτελουμένων ἐγίνοντα Θεωροί, καὶ κατηχρώντο διδάσκοντος· καὶ ἦν, φησι, δύναμις Θεοῦ εἰς τὸ Ιεσοῦς αὐτὸν· [Ila cod. αὐτὸν] ἔρα ως τοῦ Θεοῦ διδόντος αὐτῷ τὸ δύνασθαι κατορθοῦν τὰς θεοσημείας; ἔρα τὴν παρ' ἐπέρου δύναμιν διδανεῖσθαι; Καὶ τίς φάναι ταῦτα τολμῶν; Αὐτὸς γάρ μαλλον ἦν ἐξ Ιδίας Ισχύος ἐνεργῶν ως Θεὸς καὶ Κύριος, καὶ οὐχ ως θείας χάριτος μέτοχος. Ἀνθρώποι μὲν γάρ ἀξιοῦνται πολλάκις χαρισμάτων πνευματικῶν (1)· ἀλλ' ἔστιν ἰδεῖν ἐνιαχοῦ καὶ ἀσθενῶν· τας ἑσθ' ὅτε, καθ' ὃν οἰδε λόγον αὐτὸς ὁ τῶν θείων χαρισμάτων διανομεύει· ἐπὶ δέ γε τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος τοιοῦτον οὐδὲν, ἀλλ' ἦν εἰς τὸ Ιεσοῦς αὐτὸν, οὐκ ἀνθρωπίνη μᾶλλον, ἀλλὰ καὶ θεῖα καὶ δημάρχης Ισχύς· Θεὸς γάρ ἦν, καὶ Υἱός Θεοῦ.—(D f. 19) Μάνος ὁ Χριστὸς ως διδάσκαλος καὶ σοφία ὡν τοῦ Πατρὸς διδάσκει· οἱ γάρ ἀλλοι πάντες ἐξ αὐτοῦ δεχόμενοι διδάσκουσιν· ἦν δὲ, φησιν, καὶ δύναμις Κυρίου ἐπ' αὐτὸν εἰς τὸ Ιεσοῦς πάντας, τουτέστιν, οὐχ ἀνθρωπίνην εἰχεν Ισχὺν εἰς τὸ Ιεσοῦς, ἀλλὰ θείαν τικαὶ δημάρχον. Οἱ μὲν ἀλλοι ἀγιοι, ποτὲ μὲν λαμβάνουσι τὸ δύνασθαι ποιεῖν λάσεις, ποτὲ δὲ οὐ. Ἰησοῦς δὲ, ως Θεὸς, καὶ δύναμις ὡν τοῦ Πατρὸς, δεὶ πάντας ἐθεράπευσεν (2).

D Καὶ ιδού ἀνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνης ἀνθρώποι δὲς ἦν παραλειμμένος, κ. τ. λ.

(D f. 19) Εἶτα οὐχ εὐαριθμήτου τοιούτους τῶν Γραμματέων, φησιν, καὶ Φαρισαίων συνελεγμένα, ιδού ἀνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνης ἀνθρωπού, δις ἦν παράλυτος· καὶ μή δυνηθέντες διὰ τῆς δύρας εἰσελθεῖν, ἀνεκδισαν ἐπὶ τὸ δῶμα, ως ξένων καὶ καιφῆπιχειρῆσαι πράγματι· ἀναστάσαντες γάρ τὸν κέραμον, μετεκίνησαν τὴν ἀποκειμένην ὑλὴν· καὶ ὅμως τούτων γινομένων, καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐμακροθύμει, καὶ οἱ παρόντες ἐπιώπων, τὴν ἔκβασιν βουλόμενοι θεωρῆσαι, καὶ ιδεῖν τὶ λαλεῖ καὶ τί ποιεῖ. Ἀναστομώσαντες τούτων τὸ δωμάτιον, χαλῶσι τὸν κράβαττον,

(2) Pauca hic intersunt similia superioribus propter diversas catenæ auctorem.

καὶ φέρουσι μέσον τὸν παραλευμενὸν. Τί οὖν δὲ Κύριος; Ἰδών τὴν πίστιν αὐτῶν, οὐ τὴν παραλευμένου, ἀλλὰ τῶν κομισάντων· ξενεστὶ γάρ καὶ ἄλλον δὲ· ὅλλων πίστιν θεραπεύεσθαι (3). Ἡ καὶ αὐτὸν τὸν παράλυτον πιεστέναντα λέστα. Εἶποι δὲ ἐν τις ὑπεριθρον εἶναι τὸν τόπον, εἰς δὲ τὸν κεράμων κατεβίδασαν τὴν κλίνην τοῦ παραλύτου, μηδὲν παντελῶς τῆς στέγης ἀνατρέψαντες. Εἰπών δὲ πρὸς αὐτὸν δὲ Σωτήρ· «Ἄνθρωπος, ἀφέωνταί σοι αἱ ἀμαρτίαι σου, » κοινῶς τῇ ἀνθρωπότητι τοῦτο λέγει· Εμεῖλλον γάρ οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν, λαθέντες τῶν ψυχικῶν παθημάτων τὰς ἀμαρτίας ἃς πρῶτον ἐπλημμέλουν ἀφίεσθαι. «Η τοῦτο φησιν· «Ἐδει με πρὸ τοῦ σώματος λέσασθαι σου τὴν ψυχήν. Ἐπεὶ ἐὰν μὴ τοῦτο γένηται, ἐπὶ πλειον ἀμαρτάνεις λαζῶν ισχὺν εἰς τὸ περιπατεῖν. Εἰ γάρ καὶ μὴ ἔχῃ τησας τούτο, ἀλλ’ ἔγω ὡς Θεὸς ὁρῶ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη ἔξι ὡν καὶ ἡ νόσος σοι συμβέβηκε.

A f. 87, B f. 58 b, C f. 116, H f. 269 b) Καλῶς οὖν δὲ Σωτήρ, ἐπειδὴ ἀναγκαῖον ἦν, οὐκ εὐαριθμήτου πληθύος· τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων συνελεγμένης, γενέσθαι τι τῶν δὲ μάλιστα θεοπερεστάτων εἰς διηγήσιν αὐτῶν, μικρὰ γάρ ἐφρόνουν περὶ αὐτοῦ, φύκονομηθῆ τις πάλιν τῶν τεθαυμασμένων· Ἑρδίπτο μὲν γάρ ἐπὶ κλίνης παράλυτος ἀνήρ, ἀνιάτω νόσῳ κεκρατημένος· ἐπειδὴ ἀσθενοῦσα πρὸς τὸ συμβάν ἡ τῶν λατρῶν τὸ λέγχετο τέχνη, πρὸς τὸν δικιάθεν καὶ ἔξι οὐρανῶν λατρὸν παρὰ τῶν οἰκείων ἀπεκομίζετο. Ήδη δὲ ἦν ἐν δψει λαϊ πὸν τοῦ θεραπεύειν ισχύοντος, δεκτῆ μὲν αὐτοῦ γέγονεν ἡ πίστις· ὅτι δὲ ἐστιν ἀμαρτίας ἀναιρετικῆ, δείκνυσιν εὐθὺς ὁ Χριστὸς· ἐπεφώνει γάρ τῷ κειμένῳ· «Ἀφέωνταί σοι αἱ ἀμαρτίαι σου. » Ἄλλ’ ὡς γοιμαῖ, πρὸς τοῦτο ἐρεῖ τις· Ἀπαλλαγῆναι τῆς νόσου ἐνιστέτο, καὶ τῷς ἀφεσιν αὐτῷ τῆς ἀμαρτίας Χριστὸς ἐπιγγέλλετο; «Ινα μάθης δὲ τις εἰρημένως καὶ ἀφορητὴ Θεὸς κατασκέπτεται τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἐφορῇ τῆς ἔκάστου ζωῆς τὴν ὁδὸν· οὕτω καὶ γέγραπται· «Ἐγώπιον γάρ εἰσι τῶν τοῦ θεοῦ ὄφθαλμῶν ὅδοι ἀνδρῶς, εἰς δὲ πάσας τὰς τροχιάς αὐτοῦ σκοπεύει. » Ἐπειδὴ δὲ ἐστιν ἀγαθὸς, καὶ πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, διασμήχει πολλάκις ἐξ ἀμαρτιῶν τοὺς ἐνειλημμένους, ἀρρώστιαν ἐμβάλλων τῷ σώματι· οὕτω γάρ πού φησι διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· «Πόνῳ καὶ μάστιγι παιδεύθησῃ, Ἱερουσαλήμ. » Ἔφη δὲ που καὶ δὲ Παροιμιαστῆς· «Τις, μὴ διιγώρει παιδεῖαν Κυρίου, μὴ δὲ ἐκλύουν ὑπ’ αὐτοῦ ἐλεγχόμενος· δην γάρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα οὐδὲν δην παραδίχεται. » Καλῶς οὖν ἄρα Χριστὸς τὰς τοῦ νοσεῖν ἀφορμάς, καὶ οἷον τοῦ πάθους τὴν βίξαν, τουτέστιν τῆς ἀμαρτίαν, προαποκείρειν ἐπαγγέλλεται· ἔξαιρεθείσης γάρ ταύτης, δι’ ἣν καὶ τὸ πάθος, ἐδει-

A ferentium scilicet, non paralyticī (contingit enim aliquando sanari aliquem ob alterius fidem), vel etiam credentem ipsum paralyticum, sanitati restituit. Aliquis tamen dicere malefici subdialem fuisse locum, ubi per tegulas paralyticī lectum demiserunt, quin omnino tectum diruerent. Cum vero huic Servator dixisset: « Homo, remittuntur tibi peccata tua, » communiter hoc generi humano dicit. Futuri quippe erat ut credentes in ipsum, sanati ex animi 177 morbis, peccata quae antea admiserant deporserent. Vel hoc ait: Oportebat me ante corpus animam sanare tuam. Nam nisi hoc fieret, gravius tu peccares, sumptis gradiendi viribus. Quanquam enim id non postulasti, attamen ego, B utpote Deus, novi animæ passiones, unde et in mortibus tibi accidit.

Egregie itaque Servator, quia oportebat, praesente haud modica Scribarum ac Pharisæorum turba, fieri aliquem Deo maxime dignum actum ob illorum utilitatem; etenim satis humiliiter de eo sentiebant: sapienti consilio curatum est ut mirum aliquid eveniret. Jacebat enim in lecto paralyticus vir, insanabili morbo correptus; qui postea quam medicorum arte juvari non potuerat, ad supernum cœlestemque medicum a suis deferebatur; atque ubi coram illo stetit qui mederi valebat, visa est ejus fides digna respectu; quam ut peccati delictricem esse ostenderet, statim Christus jacenti inclamavit: « Remittuntur tibi peccata tua. » Atqui, ut arbitror, hic dicet aliquis, Si quidem ille morbo liberari volebat, cur ei Christus peccati remissionem nuntiabat? Nempe ut discas, facite et sine ullo strepitu res humanas Deum inspicere, et singulorum viventium semitas observare. Sic enim scriptum est: « Ante oculos Domini viæ hominis, et omnes semitas ejus scrutatur²¹. » Quia vero bonus est, atque omnes homines vult saluos fieri²², purgat sœpe peccatis implicitos, infirmitate in corpus inimissa. Sic enim alicubi voce Jeremiæ dixit: « Aërumna et flagris eruditur, Jerusalem²³. » Item proverbialis auctor: « Fili, cave negligas disciplinam Domini, nec desicias cum ab eo corriperis: quem enim diligit Dominus, corripit; et omnem sibi acceptum suum flagellat²⁴. » Egregie itaque Christus regnandi causas, et quasi morbi radicem, culpam scilicet, abscondere se denuntiat. Namque hac amota, quæ origo infirmitatis est, morbum omnino sinu ausserri necesse erat.

D 178 V. 21. Et cœperunt cogitare Scribæ ac Pharisæi, dicentes, etc.

Et ille quidem, prout dictum est, Deo dignam

²¹ Prov. v, 21. ²² I Tim. ii, 4. ²³ Jerem. vi, 7, 8. ²⁴ Prov. iii, 11.

(3) Observa Cyrilli doctrinam de sanctorum meritis, quæ et aliis sunt utilia.

apprimis potestatem habens, peccatorum remissionem nuntiabat. Verumtamen hic rursus sermo indecitem invaditamq[ue] Pharisaeorum officinam conturbat. Colloquebantur enim : Quis est hic qui dicit blasphemias ? Atqui non ita loquereris, o Pharisae, de illo, si divinas calleres Scripturas, si propheticorum meminisses verborum, si venerabile ac magnum incarnationis intelligeres sacramentum. Nunc et crimen blasphemiarum impingunt, supremam decernentes poenam, mortis reum damnantes : nam qui blasphemiam pronuntiasset adversus Deum, hunc perpeti supplicium Mosais lex jubebat. Jam quia talia audebant, demonstrat illio se esse Deum, ut intolerabilem ipsorum impietatem coarguat. Nam quid, ait, cogitatis in cordibus vestris ? Ergo cum dicis, o Pharisae : Quis potest peccata dimittere, nisi unus Deus ? ego quoque tibi dicam : Quis potest corda nosse, et intima in mente cogitationes pervidere, nisi solus Deus ? Ipse enim alicubi dicit prophetarum voce : « Ego Dominus corda scrutans, et renes explorans »²⁴. Ait item David de se simul et nobis : « Qui finxit sigillatum corda eorum »²⁵. Ergo qui corda novit ac renes utpote Deus, hic peccata quoque dimisit tanquam Deus.

V. 24. Ut autem cognoscatis quia Filius hominis habet potestatem, etc.

Deinde quia dicendo « dimittuntur tibi peccata tua » locus adhuc verisimilis incredibili superest ; nam remissa peccata homo non videt corporeis oculis ; paralyticus autem pulso morbo surgens et gradiens, plane demonstrat Deo congruam potentiam ; addit : Surgens, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam ; quod reapse peractum fuit ; profectus est enim domum suam ille tam longa infirmitate liberatus. Demonstratum est itaque ipso facto Filium hominis potestatem habere dimittendi **I79** in terra peccata. Jam vero de quoniam hoc dicit ? utrum de se, an etiam de nobis ? Utrumque verum est. Ipse enim tanquam Deus humanatus, legisque Dominus, peccata remittit : verumtamen nos quoque tam splendidam miramque accepimus ab eo gratiam. Namque hac etiam dignitate natum hominis voluit exornare. Ait itaque sanctis apostolis : « Amen dico vobis, quaecumque ligaveritis super terram, ligata erunt et in cœlis : et quæcumque solveritis super terram, soluta erunt et in cœlis »²⁶. Et rursus : « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta sunt »²⁷. Quandonam autem hæc illis dixisse comperitur ? Nempe cum calcata mortis potentia, et e mortuis suscitatus, insufflavit eis dicens : « Accipite Spiritum sanctum »²⁸. Nam cum eos suæ naturæ participes demonstrasset, eisdemque sanctum Spiritum inhabitare fecisset, tunc suæ quoque maiestatis participes effecit, potestatem tribuens re-

A ὅπερ εἰρηται, θεοπρεπεστάτην ἔχων τὴν ἐξουσίαν, τὴν τῶν ἀμαρτιῶν ἄφεσιν ἐπιγγέλλετο· θυρυβεῖ δὲ πάλιν ὁ λόγος τὸ δυσκαθῆς καὶ βάσκαντον τῶν Φαρισαίων ἔργαστηριον· προσελάλουν γάρ ἀλλήλοις· Τίς εὖτός ἐστιν δι' λαλεῖ βλασφημίας; 'Αλλ' οὐχ ἀν ἕφτας ταῦτα, ὡς Φαρισαῖς, περὶ αὐτοῦ, εἰ τὰς θείας ἥπιστας Γραφὰς, εἰ τῶν προφητικῶν ἐμέμνησο λόγων, εἰ τὸ σεπτέντιον καὶ μέγα τῆς ἐνανθρωπήσεως συνῆκας μυστήριον. Βλασφημίας δὲ ἐγκλήματι περιβάλλουσι, τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ καθορίζοντες δίκην, καὶ θάνατον καταψήφιζόμενοι· τὸν γάρ εἰπόντα διαφημίας κατὰ τοῦ Θεοῦ θάνατον ὑπομένειν διὰ τοῦ Μωϋσέως προσέταπτε νόμος. Ἐπειδὴ δὲ ἀπαξ τοῦτο τετολμήκασι, δείχνυσιν εὐθὺς διτί Θεός ἐστιν, ἵνα πάλιν οὐ φορητῶς δυσσεδούντας ἐλέγῃ. Τί γάρ, φησι, διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; Οὐκοῦν, ὅταν λέγεις, ὡς Φαρισαῖς, Τίς δύναται ἀμαρτίας ἀφίεναι, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός; ἐρῷ δοις κάγω· Τίς δύναται καρδίας εἰδέναι καὶ τοὺς ἐν τῷ βάθει τῆς διανοίας λογισμοὺς καθορᾶν, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός; Αὐτὸς γάρ πού φησι διὰ φωνῆς τῶν προφητῶν, διτί « Ἐγώ Κύριος ἐτάξων καρδίας, καὶ δοκιμάζων νεφρούς ». « Ἐφη δὲ που καὶ διὰδικτός περὶ τε αὐτοῦ καὶ ἡμῶν · « Ο πλάσας κατὰ μόνας τὰς καρδίας αὐτῶν. » Οὐκοῦν δὲ εἰδὼς καρδίας τε καὶ νεφροὺς ὡς Θεής, οὗτος ἀφίεις καὶ ἀμαρτίας ὡς Θεός.

C « Ιτα δὲ εἰδῆτε διτί ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, κ. τ. λ.

(A f. 88, H f. 272) Εἴτα ἐπειδὴ ἐν μὲν γάρ τῷ εἰπεῖν, « Ἀφέωνται σοι αἱ ἀμαρτίαι σου, » τόπος ἐστι πολλάκις ἀπίστιας εὐάφορμος· ἀφιεμένας γάρ ἀμαρτίας ἀνθρωπος οὐχ δρᾷ τοὺς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς· τὸ δὲ ἀποβαλεῖν τὴν νόσον, καὶ ἀναστάντα περιπατεῖν τὸν παράλιτον, ἀποδεῖξιν ἔχει σαφῆ τῆς θεοπρεποῦς λογίους, ἐπάγει· « Ἐγέρθεις ἀρον τὸ κλινίδιόν σου, καὶ ὑπαγεί εἰς τὸν οἴκον σου. » (A f. 88, II f. 273) « Ο δὴ καὶ πέπρακται· ὑπεγνότησο γάρ εἰς τὴν οἰκίαν, τῆς οὕτω μακρᾶς ἀρθρωτικές ἀπηλλαγμένος. Δέδειται τοινυν δι' αὐτοῦ τοῦ πράγματος, διτί ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ γῆς ἀφίεις ἀμαρτίας. Καὶ περὶ τίνος ἀριτοῦτο φησιν; ἄρα περὶ αὐτοῦ ἡ καὶ περὶ ἡμῶν, Ἀλγθὲς τοῦτο τε κάκεινο· αὐτὸς μὲν γάρ ὡς ἐνανθρωπητήσας Θεός, ὡς τοῦ νόμου Κύριος. ἀφίεις ἀμαρτίας· ἐλάσσονεν δὲ καὶ ἡμεῖς παρ' αὐτοῦ τὴν οὕτω λαμπράν καὶ ἀξιοθάμαστον χάριν· ἐστεφάνωσε γάρ τὴν ἀνθρώπου φύσιν καὶ τῇ τοιάδε τιμῇ· καὶ γοῦν ἐφη τοῖς ἀγίαις ἀποστόλοις· « Ἄμην λέγω ὑμῖν, δσα ἀν δῆστε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένη ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ δσα ἀν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ πάλιν· « Αγ τινων ἀφήτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἀν τινων κρατήτε, κεκράτηται. » Πότε δὲ ταῦτα περδὲ αὐτοὺς εὑρίσκεται λέγων; « Οτε πατήσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος καὶ ἐγγερθεμένος ἐκ νεκρῶν, ἐνεφύσησεν αὐτοῖς λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον. » Αποδεῖξε; γάρ αὐτοὺς τῆς αὐτοῦ φύσεως κοινωνούς, καὶ ἐνοι-

²⁴ Jerem. xvii, 10. ²⁵ Psal. xxxii, 15. ²⁶ Matth. xvi, 18. ²⁷ Joan. xx, 23. ²⁸ ibid. 22.

κίσας αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοτε καὶ τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἀπέφηνε κοινωνούς, δοὺς ἐξουσίαν ἀφίεναι τοὺς καὶ χρατεῖν ἀμαρτίας. “Οτι τοινυν ἡμεῖς αὐτὸς δη τοῦτο πληροῦν προστετάγμεθα, πῶς οὐ πολὺ μᾶλλον εὐτὸς ἀφίσιν ἀμαρτίας, δοὺς ἐτέροις τὴν ἐξουσίαν τοῦ δύνασθαι τοῦτο δρῦν” (1);

Καὶ ἔθεσατο τελώνην ὄντόματι Λευτῷ.

(Α. f. 88 b, Β. f. 60, Κ. f. 116 b, Η. f. 275) Τελώνης γάρ ἦν δὲ Λευτός, ἀνὴρ ἀπληστος εἰς φιλοχερδεῖας, ἀχαλίνος εἰς πλεονέξιαν, τῶν οὐδὲν αὐτῷ προστηχόντων δικίος ἐραστής· τούτῳ γάρ τοις τελώναις τὸ ἐπιτήδευμα. ‘Ἄλλ’ ἐξ αὐτῶν ἡρπάζετο τῶν τῆς ἀδικίας ἐργαστηρίων, καὶ σέσωσται παραδέξως, κεκληρότος αὐτὸν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· Ἐφη γάρ αὐτῷ· «Ἀκολούθει μοι· ὁ δὲ πάντα ἀφεῖς, ἡκαλούθησεν αὐτῷ.» — (Α. f. 89, Η. f. 276 b) Ήρξές ὡς ἀληθεύει λέγων δοσοφάτας Παῦλος, ὡς Χριστὸς ἥλθεν ἀμαρτωλούς σῶσαι; Ήρξές ὡς σαρκωθεὶς δομογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου τὰ σκεύη τοῦ διαβόλου μετέστησεν εἰς ἑαυτὸν; Καὶ σέσωσται μὲν δὲ Λευτός, ἡμὲν δὲ τὸ πρᾶγμα χρηστὰς ἐνεποίησε τὰς ἐπιτάξις. Ως γάρ σώσει τὸ μετανοεῖν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος δεδιδάγμεθα. Πιστώσεται δὲ καὶ αὐτὸς δι τῶν δλων Δεσπότης Θεὸς διὰ φινῆς προφήτου λέγων· «Ἐπιστρέψητε πρός με, καὶ σωθήσεσθε, οἱ ἀπὸ ἐχάρτου τῆς γῆς.» ‘Ἄλλ’ οὐδὲν τούτων τοὺς Φαρισαίους ἐνέτρεψεν· ἀλλ’ ἤκαλοῦσι τοῖς μαθηταῖς· ἄκουε γάρ·

Καὶ ἐγένετο οἱ Γραμματεῖς αὐτῶν καὶ οἱ Φαρισαῖοι, πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγοντες, κ. τ. λ.

(Α. f. 89, Κ. f. 117, Γ. f. 11 b, Η. f. 277 b) ‘Ἄλλ’ εἰσὶ τινες οἱ τῆς θελας γαληνότητος ἐπιχειροῦντες ἀποστρεῖν τοὺς ταῖς ἀμαρτίαις ἐνειλημένους· οὐ γάρ παραδέχονται τὴν μετάνοιαν, ἀλλ’ οἵον ἐπιτιμῶσι τῷ οὐώντι, ζητοῦντι τὰ ἑαυτοῦ, καὶ πανταχόθεν συλλέγοντι τὸ ἐσκορπισμένον. Πρὸς οὓς ἔροῦμεν· ‘Ἐγέγγυζον πρὸ ὑμῶν οἱ Φαρισαῖοι, κεκλημένον δρῶντες τὸν Λευτόν, καὶ τελωνῶν δχλον συναγγερμένων καὶ συνεττιωμένων τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ. Εἴτα προσιόντες τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις, κατηγιώντο λέγοντες· Διὰ τοῦ μετὰ τῶν τελωνῶν ἐσθίετε καὶ πίνετε;’ Άλλ’ ἡκουσεν· Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες λατρεύειν. Οὐ γάρ τῶν δλων Σωτῆρ, ἀτε δὴ λατρός; ὑπάρχων πνευμάτων, οὐκ ἀποφοιτε τῶν διεσμένων αὐτοῦ, καὶ ὡς διασμῆξαι δυνάμενος, τοῖς οὖπα κεκαθαρμένοις οἰκονομικῶς συνημένος. Ιδωμεν δὲ, Φαρισαίε, τοῦ σοῦ φρονήματος τὴν ἀγερωχίαν· ὅποιον σοι γεγονέναι αἰτιαμάτων πρόξενος ἢ κατατῶν ἐν ἀμαρτίαις δφρίνε, αὐτὸν λάθωμεν ἐξηγητήν,

¹⁰ I Tim. 1, 15. ¹¹ Isa. xlvi, 22.

(1) Observant hæretici evidentem sacramenti pœnitentiae institutionem, datamque a Christo sacerdotibus absolvendi a peccatis potestatem. Observant etiam Græci quam sit datae a Christo auctoritati, et huius Cyrilli loquendi modo, magis consentanea formula apud Latinos potestativa *Ego te absolvo in nomine*, etc., quam Græcorum deprecatoria. Ceteroqui de hac formula controversia copiose Arcadius, *De concord.*, lib. iv, cap. 3 et 4, et laudabili

Amittendi vel etiam retinendi peccata. Jam quia nos hoc idem facere jussi fuimus, quanto magis ille peccata dimittit, qui aliis ejus rei facienda facultatem tradidit?

V. 27. *Et vidit publicanum nomine Levi.*

Publicanus quippe erat Levi, homo lucris insatiables, effrenatus ad avaritiam, bonorum non suorum injustus appetitor. Sunt enim haec publicanorum studia. Nihilo tamen minus erexitur fuit de officina iniquitatis, et præter spem salvatus, vocante ipsum communī nostro Servatore Christo, qui dixit ei: «Sequere me. At ille, omnibus relicitis, secutus est eum.» — Viden' quain vere sapientissimus Paulus dicat¹⁰, Christum venisse ob salvandos peccatores? **180** Viden' ut humanatum unigenitum Dei Verbum vasā diaboli ad se transtulit? Et salvatus est quidem Levi, nobis vero haec res bonam spem creavit. Nam quod pœnitentia salvet, ex acta re docti fuimus. Sed et ipse universalis Dominus Deus prophetæ voce testabitur dicens: «Convertimini ad me, atque ab extremis usque terræ salvabimini¹¹.» Sed nihil horum Phariseos permovit; quinimo exprobrabant discipulis. Audi enim:

V. 30. *Et mormurabant Scribe eorum et Pharisæi, dicentes ad discipulos ejus, etc.*

At sunt nonnulli, qui divina clementia spoliare nuntiuntur illos qui peccatis se implicuerunt. Non enim pœnitentiam admittunt, sed quoiquammodo objurgant salvatorem, sua querentem, atque undique colligentein quod dispersum est. Quos ita nos affabimur: Murmurarunt ante vos Pharisei, vocatum cernentes Levim, et publicanorum turbam congregatorum, et cum communī nostro Servatore Christo epulantium. Accedentes deinde ad sanctos apostolos expositulabunt dicentes: Cnr cum publicanis vescimini ac bibitis? Sed responsum acceperunt: Non est opus medico valentibus. Namque omnium Servator, utpote spirituum medicus, non fugit a querentibus se; sed quia abluere poterat, prudente consilio cum nondum mundis conversabatur. Nunc videamus, Pharisee, mentis tuæ tumorem. Quanto tibi criminis ascripta fuerit tua adversus peccatores superbia, ipsum audiamus narrantem, qui omnia novit, Christum. Dixit enim de

cum æquitate Goarius in adn. ad Euchologium Gr. p. 351. Benedictus PP. XIV in const. *L'is pastoralis* (Bullar. ejus l. I, p. 172), ritus magis retinendi causa, quam aliquid definiendi, jubet ut Græci ipsi presbyteri, si necessitas urgeat, Latinos absolvant, formula tamen potestativa nostra; cui, si voluerint, superaddant etiam suam deprecationem.

Pharisæo inter orandum gloriante, et de publicano semet accusante : « Amen dico vobis, descendit hic justificatus in dominum suam, præ illo Pharisæo⁴¹. » En ergo justus evasit publicanus suum confessus peccatum, magis quam superbis Pharisæus. — Quamobrem reprehendunt Pharisæi Servatorem cum peccatoribus vescentem? Quia lege cautum erat⁴², ut inter sanctum et profanum distingueretur, id est ut res sanctificata **181** cum polluta non commisceretur. Hanc illi tuentes legem, accusabant; reapse autem livor erat adversus Dominum, et cavillatio. Declarat ergo illis se nunc haud judicem adesse, sed medicum: agitque medici officium cum illis versans qui medela egebant. A prima ergo criminatione repulsi, aliam intendunt, causantes quod discipuli non jejunarent, atque hinc occasionem Jesum quoque calumniandi captantes.

Et vides malitia illorum perseverantiam. Postquam priuæ interrogationi suæ responsum acceperant, ad aliam transeunt, ansam omnino querentes accusandi sanctos discipulos et ipsum cum illis Jesum, quod legem Moysis pensi non haberent. Sed responsum audiunt: Nunc nuptiæ sunt, tempus est vocationis, tempus magisterii: educantur pueri, lactantur vocati, non est jejunandi tempus. Utique vos, aiunt, cum publicanis ac peccatoribus convivamini: cum tamen lex velet quominus purus misceatur impuris. Et quidem ut legem transgrediāmini, charitatem erga homines obtentui habetis. Cur ergo saltem non jejunatis, ut pli homines solent et ex legis norma viventes? Atqui ad hæc responderē sic licet: Ain' vero satisne tu nosti, o Judæe, jejunandi rationem? Jejunastine aliquando juxta Dei voluntatem? Imo potius, ut ait Isaïas, « Jejuniorum vestrorum tempore voluuntates vestras invenitis, omnesque subditos vestros compungitis. Si ad lites contentionesque jejunatis, et humilem pugno percutitis, cur mihi, inquam, jejunatis? Haud ego tale jejunium elegi, dicit Dominus⁴³. » Age vero quomodo tu qui jejunandi rationem ignoras, sanctos incusas apostolos, quia ex norma tua non jejunant? Sed et alioqui, hi qui in novo Christi sædere sunt instituti, jejunant rationaliter, videlicet seipso deprimentes ante oculos Dei, sibique voluntariam pœnam impouentes, afflictionem cibique abstinentiam, ut culparum veniam referant, vel certe aliud lucentur spiritale donum, vel denique peccati legem **182** in carnis membris mortificent. Hanc tu ignoras, Pharisæe, viam: non enim admissisti venientein de cœlo sponsum, virtutis omnis satrem ac magistrum, Christum scilicet. Præterea sancti quidem ideo jejunant, ut corpus macerantes, perturbationes ejus sedent. Christus autem haud indiguit jejunio ob implenda virtutis officia, cum cuiuslibet perturbationis utpote Deus expers esset:

⁴¹ Luc. xviii, 14. ⁴² Levit. xi, 47. ⁴³ Isa. lviii, 5-5.

* Al. cod. ὑπερόφρυν.

A τὸν πάντα εἰδότα Χριστόν· ἐφη γάρ περὶ Φαρισαίου μεγαλαυχοῦντος ἐν τῷ προσεύχεσθαι, καὶ τελώνι, τινὸς ἁευτοῦ κατηγοροῦντος· « Ἀμήν λέπο νῦν, δικαίη δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, παρέκεινον τὸν Φαρισαῖον. » Αρ' οὖν δεδικαίωται διτελώνης, διμολογήσας τὴν ἀμαρτίαν ὑπὲρ τὸν ὑπερόπτην· Φαρισαῖον.—(B. f. 60) Δι' ἦν δὲ αἰτίαν ἐπίλαμβάνονται οἱ Φαρισαῖοι τοῦ Σωτῆρος ἀμαρτωλοῖς συνεσθίοντος; « Οτι νόμος ἦν διαστέλλειν ἄντα μέσον ἀγίου καὶ βεβήλου, τουτέστιν ἡγιασμένον μὴ συναναμίγνυσθαι βεβήλοις· τούτον ἐκδικοῦντες δῆθεν τὸν νόμον ἐνεκάλουν· τὸ δὲ ἦν φθόνος κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ φιλοσωμοτούντη. Δείκνυσιν οὖν αὐτοῖς, διτὶ οὐχ ὡς κριτῆς πάρεστι νῦν, ἀλλ' ὡς ιατρός· καὶ ποιεῖ τὸ ἐπιβάλλον τῇ ιατρικῇ, συνών τοῖς λάσεσι δεομένοις. Ἐπειδὴ διτοῦ πρώτου τὸν λόγον ἐδέξαντο, καὶ ἔτερον προσθέτασιν αἰτιώμενοι τὸ μὴ νηστεύειν τοὺς μαθητὰς, ἐντεῦθεν βουλόμενοι πορίσασθαι λαθῆν καὶ αὐτὸν.

(A f. 89 b, B f. 60, II f. 278 b) « Ορχ δὲ τὴν ἐκμονὴν τῆς κακουργίας αὐτῶν. Ἐπειδὴ τοῦ πρώτου τὸν λόγον ἐδέξαντο, ἀπ' ὅλων εἰς ἄλλα μεταβαίνουσι, βουλόμενοι λαθῆν ποιήσασθαι καὶ ἀποφῆγαι τοὺς ἀγίους μαθητὰς, καὶ αὐτὸν δὲ σὺν αὐτοῖς τὸν Ἰησοῦν, ἀλίγα τοῦ νόμου πεφροντικότας· ἀλλ' ἀκούουσι πάλιν· Νυμφώντες δὲ, καιρὸς κλήσεως, καιρὸς διδασκαλίας· ἀνατρέφονται οἱ παιδεῖς, γαλουχοῦνται οἱ κεκλημένοι, οὐκ ἔχει καιρὸν ἡ νηστεία. Ναὶ γάρ, φασί, συνεπιλέσθε τελώναις καὶ ἀμαρτωλοῖς, καίτοι τοῦ νόμου προστάττοντος μὴ συναναμίγνυσθαι τοῖς ἀκαθάρτοις τὸν καθαρόν· καὶ πρόφασις ύμεν τοῦ παραβάνειν τὸν νόμον, ἡ φιλανθρωπία γέγονε. Διὰ τί μὴ νηστεύετε κατὰ γε τὸ εἰωθός τοῖς ἐπιεικέστατοις καὶ ἤγιοι ἐθέλουσι νομικῶς; Πρόδε δὲ τὰ τοιαῦτα φαίται δε· « Ολας γάρ οἰδας, ὡς ἰουδαῖος, τοῦ νηστεύειν τὴν ὁδὸν; Νενήστευκάς ποτε κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ; Ὡς γάρ φησιν ὁ προφῆτης Ἰερείας· « Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν νηστειῶν ὑμῶν εὑρίσκετε τὰ θελήματα ὑμῶν, καὶ πάντας ταύς ὑποχειρίους ύμεν ὑπονύσσετε. Εἰ τέ κρισίες καὶ μάχας νηστεύετε, καὶ τύπτετε πυγμαῖς ταπεινὸν, ἵνα τί μοι νηστεύετε; Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐξελέξαμεν, λέγει Κύριος. » Είτα, πῶς δημιουργός νηστεύεις μὴ εἰδὼς, αἰτιζ τοὺς ἀγίους ἀποστολούς την μὴ νηστεύειν κατὰ σέ; Καὶ καθ' ἔτερον δὲ τρόπον οἱ διά τῆς νέας καὶ ἐν Χριστῷ διαθήκης πεσωμένοι, νηστεύουσι λογικῶς· τοῦτο μὲν, ταπεινοῦντες ἁευτούς ἐν ὁφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτοῦ θλητὸν ὥσπερ ἐφ' ἁευτοῖς ἀγοντες δίκην, τὴν ἀπὸ τοῦ πόνου καὶ τῆς ἀστείας, ἵνα πλημμελημάτων ἀμηντίαν κομίσωνται, ἢ γοῦν ἔτερον χάρισμα καρδιῶνται πνευματικὸν, ἢ καὶ τὸν τῆς ἀμαρτίας κατενεργοῦντες νόμον τὸν ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ταύτην δὲ οὐκ οἰσθα τὴν ὁδὸν, ὡς Φαρισαῖος· οὐ γάρ παρεδέξω τὸν ἐξ οὐρανοῦ νυμφίον, τὸν ἀπάσης ἀρτίς σπορέα καὶ διδάσκαλον, δηλονότι Χριστόν. Εἴ οι μὲν ἄγιοι διὰ τοῦτο νηστεύουσιν, ἵνα κατατήκοντες τὸ σῶμα, κατευνάσωσι τὰ ἐν αὐτῷ πάθη· δὲ

Χριστὸς οὐ χρεῖαν εἶχε νηστείας πρὸς κατόρθωσιν ἀρετῆς, παντὸς ὅν πάθους, ὡς Θεός, ἐλεύθερος πάλιν οὗτοι οἱ συνόντες αὐτῷ, μιταλαμβάνοντες τῆς δὲ αὐτοῦ χάριτος, καὶ ἴσχυροποιούμενοι, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐργαζόμενοι καὶ δίχα νηστείας· εἰ δὲ καὶ ἐνήστευσε τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας, δύσκ ίνα νεκρώσῃ ἐν δαιτῷ τὰ πάθη, ἀλλ' ίνα τοῖς ἀνθρώποις τὸν τῆς ἐγκρατείας ἐν δαιτῷ διαγράψῃ νόμον. Εἰκότως τοίνυν ἀπολογεῖται λέγων ταῦτα ἀπέρ επάγεις ὁ εὐαγγελιστής.

Ο δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς· Μή δύνασθε τοὺς υἱοὺς τοῦ νυμφῶνος, ἐπεὶ ὃς δ νυμφοὶ μετ' αὐτῶν ἔστι, ποιῆσαι νηστεύειν;

(Α.Γ. 90, Η.Γ. 279 b) "Ἄθρει δή μοι πάλιν, πῶς αὐτοὺς ἀποφαίνει; Χριστὸς οὐ μετεσχηκότας τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἡμοιρηκότας εἰσάπαν τῆς ἐπ' αὐτῷ θυμηδίας, ἔξω τε κειμένους πανηγύρεως οἰκουμενικῆς· πανήγυρις γάρ, καὶ ἔτερον οὐδὲν, ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰς τόνδε τὸν κοσμὸν ἀνάδειξις, καθάπερ τινὰ νύμφην συνάπτουσα νοητῶς αὐτῷ τὴν ἀνθρώπου φύσιν· ἵνα τὸ πάλαι στείρα, εὐκαρπος γένηται καὶ γονιμωτάτη. Οὐκοῦν τοῦ μὲν νυμφῶνος οὐδὲ πάντες, δοις κέκληνται παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ νέου τε καὶ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος· οὐκέτι δὲ καὶ οἱ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, μόνῃ προσέχοντες τῇ τοῦ νόμου σκιᾷ. — (Α.Γ. 90, Η.Γ. 180 b) Ἐπειδὴ δὲ ἀπαξ τοῖς τοῦ νυμφῶνος οὐδὲς συγκεχώρηκε τὸ ὡς ἐν καιρῷ καὶ χρεῖα μὴ χρηναὶ πονεῖν, ὡς ἑορτὴν τελοῦντας πνευματικὴν, ίνα μὴ ἀποδηλῶτος ἡ νηστεία γένηται παρ' ήμεν εἰς ἄπαν, οἰκονομικώτατα λίαν ἐπιφέρει λέγων.

Ἐλεύσονται δὲ ημέραι καὶ διὰ ἀπαρθῆ ἀπ' αὐτῶν δ νυμφοὶ· τότε νηστεύσουσιν ἐπειδὴν ταῖς ταῖς ημέραις.

(Α.Γ. 90, Η.Γ. 280 b) Πάντα γάρ καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν. Τί δέ ἔστι τὸ ἀρθῆναι ἀπ' αὐτῶν τὸν νυμφῶν; Τὸ ἀναληφθῆναι δηλονθτι.

Ἐλειτε δὲ καὶ παραδοῦτε πρὸς αὐτούς, κ. τ. 7.

(Α.Γ. 90 b, Β.Γ. 60 b, Γ.Γ. 12, Η.Γ. 281) Ὁτι δὲ ἀπαράδεκτα τοῖς τὴν νομικὴν ἔχουσιν ἀγωγὴν τὸ δὲ Χριστοῦ θεσπισματα, καὶ ἀχώρητά πῶς εἰσιν ἀνθρώπων καρδίαις οὐπω λαχούσαις τὸν διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἀνακαινισμὸν, διαδείκνυσι λέγων δ Κύριος, μή δύνασθαι βάκος ἴματου καινῶ προσθάλλεσθαι· μήτε μήδοσκοὺς παλαιώις οἶνον νέον δύνασθαι χωρεῖν. Πεπαλαίωται μὲν γάρ ἡ πρώτη διαθήκη, καὶ οὐκ ἡ διαμεμπτος· οὐκοῦν οἱ ταύτῃ προσκαθήμενοι, καὶ τὴν γηράσασαν ἐντολὴν εἰς νοῦν ἔχοντες, ἀμέτοχοι μέν εἰσι τῆς ἐν Χριστῷ καινήτητος· Πάντα γάρ γέγονεν ἐν αὐτῷ καινά· σεσταθρωμένην δὲ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἀσύμβατοι τε καὶ ἀσυναφεῖς εἰσι τοῖς τῆς νέας διαθήκης ἱερουργοῖς. Καὶ γοῦν δι' ἐνδὲ τῶν ἀγίων προφητῶν ἔφη που περὶ αὐτῶν δ τῶν ὅλων Θεός, ὅτι· « Καρδίαν καινήν καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ἐν αὐτοῖς. » Ψάλλει δὲ καὶ Δασδίδ· « Καρδίαν καθαρὸν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός, καὶ πνεῦμα εὐθὺς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. » Προστετάγμεθα δὲ καὶ ἀποδύσασθαι μὲν τὸν παλαιὸν ἀνθρωπὸν, ἐνδύσασθαι

A neque item jejunio indigebant familiares ejus, postquam ejusdem gratiam participaverant, eaque fuerant roborati, ideoque absque etiam jejunio virtutem exercebant. Quod si nihilominus quadraginta diebus jejunavit Christus, haud sane ob eam causam ut in se passiones mortificaret, sed ut hominibus continentiae legem exemplo suo describeret. Merito igitur defendit se, dicens ea verba quae subiicit evangelista :

V. 34. *Quibus ipse ait : Num potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare?*

Observa mihi rursus, quomodo ipsos arguit Christus solemnitatis non esse participes, sed omnino ejusdem gaudio carituros, extra oecumenicam panegyrim positos. Nam nihil aliud nisi panegyris fuit Servatoris nostri in hunc mundum ostensio, qua veluti quamdam sponsam sibi intellectualiter copulavit hominis naturam: ut quæ olim sterilis erat, fructuosa deinceps et secundissima fieret. Igitur sponsi filii omnes sunt, qui ab eo vocali fuerunt nova et evangelica prædicatione: non tamen Scribæ ac Pharisæi, qui legis umbræ unice adhaerent. — Postquam vero semel concessit sponsi filiis quominus pro tempore et rei usu haud se affligerent, utpote qui spiritalem solemnitatem agerent; ne nobis abjiciendum prorsus videretur jejunium, prudenter ergo pergit dicere :

C V. 5. *Venient autem dies cum ablatus fuerit ab ipsis sponsis: tunc jejunabunt illis diebus.*

Cuncta enim si suo tempore flant, bona sunt. Quid est enim auferri ab ipsis sponsis? nimurum in eosum assumti.

183 V. 36. *Dicebat autem et similitudinem illis, etc.*

Quod ab iis qui legalis vitæ generi adhaerent, ad mitti nequeant Christi constituta, neque cordibus capi hominum qui nondum a sancto Spiritu renovationem sint nati, demonstrat Dominus dicens: non posse vetus vestis segmentum in novam vestem iminitti, neque veteres utres vinum novum capere posse. Senuerat jam foedus primum, nec reprehensione carebat. Ergo qui huic adhaerent, et antiquatum præceptum mente adhuc tenent, Christi novitatē non possunt participare; namque et omnia in eo facta sunt nova⁴⁴. Marcidam ergo mentem habentes, concordare aut conciliari novi fœderis sacerdotibus nequeunt. Atqui per unum de sanctis prophetis dixit alicubi de ipsis universalis Deus: « Cor novum spiritumque novum dabo ipsis⁴⁵. » Canit etiam David: « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis⁴⁶. » Praeterea jussi sumus veterem hominem exuere, novumque induere, ad sui Creatoris imaginem renovatum⁴⁷. Suadet quoque Paulus dicens:

⁴³ II Cor. v, 17. ⁴⁴ Ezech. xxxvi, 26. ⁴⁵ Psal. l, 12. ⁴⁶ Coloss. iii, 9.

Nolite conformari huic saeculo, sed transforma- A
mini novitatem mentis vestrae, ut probetis quae sit
voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta ^{10.} »
Igitur qui spiritus nondum sunt adepti renovatio-
nem, ne probare quidem sciunt quae sit voluntas
Dei bona et beneplacens et perfecta. Est ergo *vetus*
utriculus, *Judæorum cor*, neque propterea novum
capit *vinum*, id est *evangelicam salutaremque le-
genim*, quae hominis cor laetificat ^{11.} Nos autem hu-
jusmodi bonis redundantes Christus efficit.
τὸν νέον, τουτέστι τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτῆριον Θεό-
μεστούς τῶν τοιούτων ἀγαθῶν ἀπέφηνε δὲ Χριστός,

CAP. VI.

V. 2. *Cur facilis quod non licet in Sabbatis facere?*

Adhuc novum fœdus nobis Deus promittit, cu-
jam veterascente priore, et propediem abolendo,
juxta divi Pauli dictum ⁸¹. Et quidem per unum de
sanctis prophetis **184** jam dixerat Deus : «Ecce dies
veniunt, dicit Dominus, et faciam cum domo Israe-
lis et cum domo Judee fœdus novum; non secundum
fœdus quod pepigi cum patribus eorum, die qua
apprehendi manum eorum, ut educerein eos de re-
gione Ægypti ⁸². » Si ergo diversum a priore est
hoc alterum fœdus, prorsus necesse est eos qui
ipsum exsequi volunt, haud jam veteribus uti legi-
bus, sed illis potius quæ ad evangelicæ vitæ novita-
tem transferre queunt. Atqui nihil hujusmodi mente
volutare Scribas et Pharisæos apparel · quippe qui
sacrarum Litterarum omnino sunt imperiti; unum
vero illis inest studium obtrectandi semper divinae
ac cœlesti prædicationi. Insidiantur itaque sanctis
apostolis omnium nostrum Servatorem Christum
inseparabiliter sequentibus, aiuntque huic de ip-
sis : En legis præceptis adversantes videmus alum-
nos tuos; nam quæ Sabbatis non licent, faciunt;
siquidem jubente lege otiali Sabbato, nullumque
omnino laborem attingere, spicas manibus contun-
dunt discipuli. Ain' vero tu ipse (o Pharisæe), cum
sabbaticam tibi exhibes mensam, nonne panem
confringis? Cur ergo alios criminariſ? Ut autem ipsa
tibi Servatoris verba opponamus, audi :
σαββατικὴ σαυτῷ τράπεζαν παραθεῖς, οὐ συνθράψ-
αύτοὺς ἐπιτεγγίσωμεν τοῦ Σωτῆρος τοὺς λόγους,

V. 3. Respondensque eis Jesus ait: Ne hoc quidem legistis quod fecit David? etc.

Atqui etiamsi hæc contra legis omnino placitum David egit, in summa apud nos æstimatione est, jure meritoque; nam sanctus vere prophetæque erat. Ergo cum Moysis lex diserte jubeat ¹⁰, a quo jure judicare, neque alicujus personæ respectum in judicio habere, curnam meos, inquit, condemnatis discipulos; cum nihilominus suspiciatis in sancti prophetæque loco beatum Davidem, qui Moysis

Α δὲ τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ
χτίσαντος αὐτὸν: Συμβουλεύει δὲ καὶ Παῦλος λέγων.
· Μή αὐτούτων πατέρων τῶν πιστῶν τούτων ἀλλὰ μετ-

την ουσιογένειαν την εφ αιώνιαν τους;·, ακα μετεμφούσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον. · Οὐκοῦν οἱ μῆτραι τὸν ἐπινεύματι λαχόντες ἀνακαινίσμον, οὐδὲ δοκιμάζειν ἵσται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον · ἀσκός τοι γαροῦν παλα:δε. ἡ τῶν Τορδαίων καρδία· καὶ οὐ κεχώρηκε διὰ τοῦτο τὸν οἶνον θέσπισμα, τὸ καοδίαν εὐφραζέν ἀνθρώπου. · Ήμὲς δὲ τός.

• ΚΕΦΑΛ. Σ (Ι).

Β Τι ποιεῖτε ὃ οὐκ ἔχεστι ποιεῖται ἐν τοῖς Σάβ-

(Α §. 91 b, Β §. 61 b, Η §. 284 b) "Ετι καινή διαθήκη την ήμεν ύπισχυείται Θεός, ως παλαιώθεστης της πρώτης, καὶ ἐγγὺς γενομένης ἀφανίσμου, κατὰ τὴν τοῦ θεσπεσίου Παύλου φυνήν. Καὶ γέ τρισι δὲ ἓντας τῶν ἄγίων περοφητῶν · εἰδούν ἡμέραι Ερχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἱερατὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Τούδα, διαθήκην καινήν · οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπικλαδομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, τοῦ ἔξαγαγεν αὐτοὺς ἐκ τῆς Αιγύπτου. Οὐκοῦν εἰ ἐτέρα παρὰ τὴν πρώτην ἐστι καὶ δευτέρα ἡ καινὴ, πᾶσα πας ἀνάγκη τοὺς ἀποπεραλίνειν αὐτὴν ἀθέλοντας οὐχὶ τοῖς ἀρχαῖοις κεχρῆσθαι νόμοις, ἀλλὰ τοῖς εἰς καινότητα πολιτείας εὐαγγελικῆς ἀποφέρειν εἰδόσιν. Άλλ' οὐδὲ τῶν τοιούτων εἰς ναῦν ἐσχηκότας ἔνεστιν ίδειν τοὺς Γραμματέας τε καὶ Φαρισαίους· ἀνεπιτετμονες γάρ παντελῶς τῶν Ιερῶν εἰσι Γραμμάτων· εἰς δὲ γέγονεν αὐτοῖς ὁ σκοπὸς, τὸ διατύρειν ἀεὶ τὸ θεῖον τε καὶ οὐράνιον κήρυγμα. Ἐφεδρεύουσι γοῦν τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις, ἐπομένοις ἀπερισπάστως τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, καὶ φασιν αὐτῷ περὶ αὐτῶν· Ἰδού τοῖς νομικοῖς ἐντάλμασιν ἐναντιουμένους ὥρμεν τοὺς ὑπὸ σοῦ παταδαγωγούμενους· δρῶσι γάρ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν τοῖς Σάδβασι· τοῦ γάρ νόμου κελεύοντος ἀργεῖν ἐν Σαδβάτῳ, καὶ μηδενὸς πανταπασιν ἀπτεσθαι πόνου, περιτρίβουσι ταῖς χεροῖς ἀστάχυας οἱ μαθηταί. Σὺ δὲ αὐτὸς εἰπέ μοι, τὴν εἰς τὸν ἄρτον; Τί οὖν ἐτέρους αἰτεῖς; Τινα δέ σοι καὶ ἀκούε.

D Καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς εἶπεν δὲ ὁ Ἰησοῦς· Οὐδέ τοῦτο ἀρέγεται δὲ ἐποίησε Δαβὶς; κ. τ. λ.

(Α. f. 91 b, Β. f. 61 b, Η. f. 284 b) Ἀλλὰ καὶ ταῦτα πεπραχώς δὲ Δασιδέ, παρά γε τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν, τοῦ παντὸς παρ' ἡμῖν ἀξιούται θαυμάσιος. ὅρθως καὶ δίκαιώς· καὶ γάρ ἦν ἀληθῶς ἄγιος καὶ προφήτης. Οὐκοῦν τοῦ διὰ Μωϋσέως νόμου φάσκοντος ἐνεργῶς, «Κρίμα δίκαιων χρίνατε, καὶ οὐ λήψη πρόσωπον ἐν χρίσει,» πῶς τοὺς ἔμοις, φησι, κατεξίνατε μαθητὰς, καὶ εἰς δεῦρο θαυμάζοντες ὡς

⁴⁹ Rom. xii, 2. ⁵⁰ Judic. ix, 13. ⁵¹ Hebr. viii, 13. ⁵² Jerem. xxxi, 31. ⁵³ Deut. i, 16.

(1) **Divus Thomas in catena habet Cyrilli partitum etiam ad v. 1. e CYRILLUS. Duplex enim erat**

**festum; et principalis festi, et alterius solemnitatis
Sabbati.**

ἄγιον καὶ προφῆτην τὸν μακάριον Δαβὶδ, καίτοι τὴν Μωῦσέων ἐντολὴν οὐ τετηρήκότα; — (Α Γ 92, Β Γ. 287) Διὰ μὲν οὖν τῶν δρπτῶν, σαφῶς ὁ δρπτὸς ἡμῖν δὲ εὑρανοῦ δεῖχνυται προκεισμένος ἐν ἀγίαις τραπέζαις ἐκκλησιῶν. "Οσα δὲ σκεύη τῆς τραπέζης, δι' ὧν ἡ μυστικὴ χρεῖα πληροῦται, τῶν θειῶν κειμηλῶν τύπος ἀν εἴη σαφῆς. — Πνευματικῶς δὲ τοὺς δώδεκα ἀποστόλους περὶ ὧν ἔκης δὲ εἰρήσεται, έτε εἰς αὐτοὺς δὴ τοὺς μαθητὰς ἡμῖν δὲ λόγος περιελεύσεται.

*Kai ἐδίδασκεν. Kai ἦν ἐκεῖ ἀνθρωπος, καὶ ἦ
χειρ αὐτοῦ ἡ δεξιὰ ἦν ἔηρα.*

(Α Γ. 92 b, Β Γ. 61 b, Γ Γ. 12 b, Η Γ. 288 ii) Ἐδίδασκε δὲ πάντας που τὰ ὑπὲρ νοῦν, καὶ διὰ τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας ἐμφανῆ καθίστη τὴν ὅδον τοὺς ἄκρωμένους· εἴται ταῖς μυσταγωγίαις ἐπομένην εὐθὺς τῆς θεοπρεποῦς ἰσχύος ἐποιείτο τὴν ἐπίδειξιν, μονονούχη καταλειπούν τῷ λόγῳ τὴν εἰς τὸ πατεύεσθαι τρίβον· μεθίστησι γάρ οἱ δὲ τὸ θαῦμα πρὸς πίστιν, καὶ ἀπιστῆται λόγος. Φαρισαῖοι δὲ παρετηροῦντο αὐτὸν, εἰ ἐν Σαββάτῳ θεραπεύεται. Τοιούτος γάρ ἐστι βάσκανος ἀνήρ· τὰς ἑτέρων εὐφημίας τροφὴν ποιεῖται· τῇ νόσῳ, καὶ ταῖς ἑτέρων εὐκλείᾳς ἀδίκων ἐπιμαίνεται. Καὶ τὶς πρὸς τοῦτο πάλιν ὁ πάντα τιδῶν, ὁ τὰς καρδίας ἑτάξων καὶ γινώσκων τὰ ἐν αὐταῖς; · Τὸ γάρ φῶς μετ' αὐτοῦ ἐστι, · κατὰ τὸ γεγραμμένον. Εἶπε τῷ ἔηράν τοις εἰς τὴν χειρα· «Στῆθι εἰς τὸ μέσον. » Καὶ τὶς δὲ λόγος τοῦ πράγματος; Τάχα δικῶς καλέσῃ πρὸς ἔλεον τὸν ἀπηνῆ καὶ ἀφιλοκτείρμονα Φαρισαῖον· τάχα δυσωπήσει τὸ πάνθος αὐτοὺς, καὶ τὰς τοῦ φθόνου φλόγας ἡρεμεῖν ἀντιτελοῦσι.

*'Ἐπερωτήσω ὑμᾶς τι· ἔξεστι τοῖς Σάββασιν
ἀγαθοποιῆσαι, η κακοποιῆσαι; x. τ. λ.*

(Α Γ. 92 b, Η Γ. 289) Σοφιστάτη δὲ λιαν ἡ πεῦσις, πρέπουσα ταῖς ἑκείνων ἀδελτηρίαις ἡ πρότασις. Εἰ μὲν γάρ ἔξεστι ἀγαθοποιεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ τὸ καλύπτον οὐδὲν ἀλλεῖσθαι παρὰ θεοῦ τοὺς κάμνοντας, παῦσαι συλλέγων τῆς κατὰ Χριστοῦ συχοφαντίας τὰς ἀφορμὰς, καὶ τῆς σαυτοῦ κεφαλῆς καταχέων τὴν δικαιηρίην, ἦν ἀπήρτησεν δὲ Πατήρ τοῖς ἀτιμάζουσι τὸν Υἱόν. "Ηκουσας λέγοντος περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Καὶ συγκόψω τοὺς ἔχθροὺς αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ τοὺς μισοῦντας αὐτὸν τροπώσομαι. » Εἰ δὲ οὐκ ἔξεστιν εὖ ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ κεκώλυκεν δὲ νόμος σώζεσθαι ψυχὴν, γέγονας τοῦ νομοθέτου κατήγορος· διαβέβληκας ἐντολὴν, ἥψη καὶ τεθαύμασται ἡ διὰ Μωῦσέως διαχονία. 'Αλλ' οὐχ ἔαυτῷ, φησιν, δὲ τῶν ὀλων θεός τὸν ἐπὶ τῷ Σαββάτῳ τεθεικε νόμον, ἡμῖν δὲ μᾶλλον τοῖς ὑπέχουσιν αὐτῷ τὸν αὐγένα. Καλῶς ἔφης· ἐπαινῶ τοὺς λόγους· οὐκοῦν ἀνάγκης καὶ νόμου τὸ θειὸν ἐλεύθερον. Πῶς οὖν αἰτιᾷ καὶ ἐν Σαββάτῳ Χριστὸν ἐλεῖν ἐθέλοντα καὶ εὐεργετοῦντα ψυχὴν; "Οταν δὲ καὶ ἐπὶ τῷ Σαββάτῳ τεθέντα νόμον πολυπραγμονεῖν ἐθέλωμεν,

A præceptum non servavit? — Panibus illis (propositionis) manifeste denotatur nobis cœlestis panis in sanctis postea mensis proponendus. Quotquot autem vasa ad mysticum mensæ usum adhibebantur, ea sacrorum apud nos cimeliorum typus 185 perspicuus erant.—Spiritualiter autem (duodecim panibus) duodecim significantur apostoli, de quibus infra dicitur, cum ad ipsos discipulos sermo noster develet (1).

V. 6. *Et docebat. Eratque ibi homo, cuius manus dextera erat arida.*

Docebat prorebus superiora intellectui, et quæ viam salutis a se dandam audientibus patescabant. Deinde doctrinæ consentaneam statim faciebat

B demonstrationem dignæ Deo potentia, postquam verbis viam fidei quodammodo complanasset. Nam miraculum aliquando ad fidem convertit, etiamosi forte verbis non credatur. Pharisei interim obserabant eum, num sabbato curaret. Sic enim comparatus est homo lividus: aliorum bonam famam morbo suo escam facit, et alienæ glorie irascitur itaque. Quid autem ad hæc rursus is qui omnia scit, qui corda scrutatur et quæ intra ea sunt cognoscit? nam Iux cum illo est, ut ait Scriptura¹¹. « Dixit aridam manum habenti: Consiste in medio. » Cur autem ita fieri voluit? Fortasse ut ad misericordium provocaret crudellem et immitem Phariseum: fortasse etiam ut hominis morbus illos permoveret, et invidiæ flammam omittiere suaderet.

C V. 9. *Interrogabo vos, utrum liceat Sabbatis benefacere an male? etc.*

Multo sapientissima interrogatio, et idonea contra illorum stoliditiam propositio. Nam si licet benefacere in sabbato, nihilque impedit quonimus Deus ægrotantium misereatur, desine captare calumniandi Christum occasiones, atque in caput tuum illum attrahere peccati, quam Pater adversus Filii sui contemptores intentam habet. Audisti illum vocem Davidis dicentem: « Concidam a facie ipsius inimicos ejus, et odientes eum in fugam convertam¹². » Si vero non licet sabbato benefacere, D et si lex vetat vitam alicuius servari, facius es legislatoris 186 accusator: præceptum reprehendis, cuius tamen causa, Moysis ministerium in honore est. Atqui non sibi, inquit, universalis Deus sabbati legem statuit, sed nobis potius qui ei cervicem subjectam habemus. Recite ait; verba laudo. Ergo Deus necessitate simul et lege caret. Cur itaque Christum insimulas, misereri volentem, et alicuius vitam salvare? Quin adeo si sabbati ipsam legem vestigare velimus, misericordiae causa a Deo præscriptam comperiemus. Otiari enim sabbato

¹¹ Dan. II, 22. ¹² Psal. LXXXVIII, 24.

(1) Nempe in hoc capitulo. v. 13.

mandavit, nullumque omnino laborem attingere, immo et ipsis ratione parentibus bestiis requiem concedere. Edixit enim, ut nimis requiescat famulus tuus ac famula, bos tuus ac jumentum tuum, et tui juris animal quodlibet ⁴⁴. Jam qui hovis et reliquorum animalium miseretur, quidni Sabbato etiam misereretur hominis gravi et insanabili infirmitate correpti?

V. 11. Ipsi recordia repleti sunt.

Non tibi satis est ad fidem miraculum? Vides agentem quae Deum decent, supernaque potestate infirmos sanantem, et tamen livoris et invidiae filium parturis homicidium?

V. 12. Exit in montem orare.

Omnia ad nostram ædificationem, atque ad credendum ei utilitatem Christus operabatur: et spiritualis vita imaginem quadammodo res suas propouens, veros volebat efficere adoratores. Videamus igitur in Christi operibus, tanquam in imagine ac typo, quemadmodum nos oporteat Deum orare. Clam videlicet et in abscondito, atque inspectante nemine, oportet orare. Namque hoc innuit solitarius in montem secessus, et Iesu tanquam in vaccinatione oratio: quam rem ipse verbis quoque nos docuit: « Tu autem cum oraveris, ingredere cubiculum tuum ⁴⁵. » Nam sine jactantia, sanctasque manus extollentes orare opus est ⁴⁶; ita ut mens tanquam in verticem aliquem ad Dei contemplationem concendat, seque tumultu omni subtrahat, atque a mundanis **187** curis ausfigiat. Atque hoc agat non fastidiose, neque cum insirma puerilinitate, sed fortiter potius alique studiose, nec mediocri cum patientia. Audisti enim quod non solum oraverit Christus, sed quod orando pernoctaverit.

Fortasse autem veritatis hostis haec nos dicentes non patietur. Ait enim: Orat Jesus et a Patre petit, quæ ipse non habet. Quomodo ergo ipsum dicitis et consubstantiale Patri, et ei per omnia aequalis, nullaque re differentem? Nam sine controversia, quod minus est, a potiore benedicitur ⁴⁷. Major porro omnino est qui dat, quam ille qui accipere aliquid postulat. Age vero in primis nos doceant isti orthodoxie subversores, quanam re indigere Filium existiment? Quid item, tanquam eo carens, postulabat accipere? Lumen erat verum, vita suapte natura, et vivificans, virtutum Dominus, sapientia, justitia, creator omnium rerum et auctor, creaturæ cuiilibet superior, rex universalis, cœli terræque dispensator, omnis boni una cum Deo Patre dator. Atque id a Paulo disces quibusdam scribente: « Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo ⁴⁸. » Is in

A ἐλεημοσύνης ἔνεκα τῆς παρὰ Θεοῦ διωρισμένον εἰς ρήσμεν· ἐκέλευσε γάρ ἀργεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ μηδὲνὸς τὸ σύμπαν ἀπεσθαι πόνου, ἀνέσθαι δὲ μᾶλλον καὶ αὐτοῖς ὅμοι τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων· ἕτη γάρ, ὅτι: « Ινα ἀναπάνσηται ὁ παῖς σου καὶ ἡ παιδίσκη σου, ὁ βοῦς σου, καὶ τὸ ὑποζύγιον σου, καὶ τὰν κτήνος σου. » Ο δὲ καὶ βοῦν ἐλεών, καὶ τὰ ἵπερ τῶν κτηνῶν, πῶς οὐκ ἂν τὸ λέγεσαν ἀνθρώπον ἐν Σαββάτῳ δεινῆ καὶ ἀφύκτῳ περιπεσόντες νέψῃ;

Αὐτὸς δὲ ἐπιτίθησθαις ἀρολας.

(A f. 93, G f. 15, H f. 280 b) Οὐκ ἀρχεῖ οὐτε τὸ παράδοξον εἰς πίστιν; Ὁρᾶς ἐνεργοῦντα θεοπρεπές, καὶ μετ' ἔχουσίας τῆς ἀνωτάτης θεραπεύοντα τοῖς ἐν ἀρρωστίαις, καὶ τὸν ἐκ φύσου καὶ βασκανίας ὄλευς φόνον;

B Εξῆλθεν εἰς τὸ δρός προσεύχεσθαι.

(A f. 93 a b, B f. 62, G f. 15 b, H f. 290 b sq.) Πάντα πρὸς οἰκοδομὴν ἡμετέραν, καὶ εἰς δηνσῶν τῶν πιστευόντων εἰς αὐτὸν εἰργάζετο Χριστὸς, καὶ πνευματικῆς πολιτείας εἰκόνα τρόπον τινὰ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀναθεῖς, ἀληθινοὺς ἡθελεν ἀποφαίνειν προσκυνητάς. Ἰδωμεν τούναν ὡς ἐν εἰκόνῃ καὶ τύπῳ πραγμάτων τῶν γεγενημένων διὰ Χριστοῦ, τίνα τρόπον ἥμας ποιεῖσθαι προσήκει τὰς πρὸς θεὸν ἱκετείας. Λάβα, καὶ κεκρυμμένως, καὶ οὐδενὸς ὄρώντος, προσεύχεσθαι χρή· τοῦτο γάρ ὑποδηλοῖ τὸ εἰς δρός κατὰ μύνας καὶ ὡς ἐν σχολῇ προσεύχεσθαι τὸν Ἰησοῦν, καὶ τοῦτο αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξεν εἰπών· « Σὺ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἰσελθε εἰς τὸ ταμεῖόν σου. » Ἀφιλόδέους γάρ καὶ ὄσιους ἐπαρόντας χεῖρας προσεύχεσθαι δεῖ, καὶ ὑσπερ εἰς ὑψός εἰς τὸ τῆς θεοπτίας ὑψός ἀναπόδωντος τοῦ νοῦ, καὶ ἀποφοιτῶντος μὲν θορύβου ταπεῖς, ἀποτρέχοντος δὲ καὶ μερίμνης κοσμικῆς· δεῖ ἐπ τοῦτο δράν, οὔτε ἀφικόρως, οὔτε ἀδρανῆ ἔργος· δὲλιγοψυχίαν· ἐντόνως δὲ μᾶλλον, καὶ ἐν σπουδῇ, καὶ οὐκ ἀθαύμαστον ξένοντας τὴν ὑπομονήν. Ἀπήκας γάρ ὅτι οὐχ ἀπλῶς ηὔξατο Χριστὸς, ἀλλ' ὃς καὶ διενυκτέρευε τοῦτο δρῶν.

D Οὐκ ἀνέξεται δὲ ἴσως δ τῆς ἀληθείας; ἐχθρὸς ταῦτα λεγόντων ἡμῶν· φησι γάρ· Προσεύχεται καὶ ἡγεῖ παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀπερ οὐκ ἔχει. Πῶς οὖν ἔτι φαστε καὶ δμοσίσιον αὐτῷ ἴσον τε κατὰ πάντα, καὶ κατὰ οὐδένα τρόπον ἀπειρικτά; Χωρὶς γάρ πάσης ἀνηλογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται· μείζων δὲ πάντως δ διδοὺς τοῦ παρακαλοῦντος τὰ λαβεῖν (1). Οὐκοῦν ἐκεῖνο καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἀδισκέτωσαν ἡμᾶς οἱ τὰ δρόθι διαστρέψοντες, τίνειν νομίζουσιν ἐπιδεῖ τὸν Γάιόν; Τί δὲ ὡς οὐκ ἔξήτει λαβεῖν; Φῶς ἔστι τὸ ἀληθεῖνον, ζωὴ κατὰ φύσιν, καὶ ζωποίδες, καὶ τῶν δυνάμεων Κύριος, σοφία καὶ δικαιοσύνη, κτίστης καὶ δημιουργὸς τῶν δόλων, παντὸς ἐπέκεινα γενητοῦ, βασιλεὺς τῶν ὀλιγαρχῶν καὶ γῆς, δοτήρ ἀγαθοῦ παντὸς δόλου τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Καὶ τοῦτο μαθήσῃ γεγραφότες τιστοῦ μακαρίου Παύλου· « Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

⁴⁴ Deut. v. 14. ⁴⁵ Matth. vi. 6. ⁴⁶ I Tim. ii. 8. ⁴⁷ Hebr. vii. 7. ⁴⁸ Rom. i. 7.

(1) Ilanc esse Arianorum objectionem patet.

Τοις ἀνωτάτω θρόνοις ἐμπρέπει, δοξολογεῖται παρὰ πάσης κτίσεως λογικῆς· οὐκοῦν ἀπάντων ἔστι τῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς θεοπρεπῶν ἀξιωμάτων σύσιδην· κληρονόμος. Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς αὐτὸν, ὡς « Πάντα τὰ ἐμά, σά ἔστι· καὶ τὰ σά, ἐμά· καὶ δεδῆξασμα ἐν αὐτοῖς. » Οὐ δὲ πάντα ἔχων ἴδια τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τίνος ἔτι λείπεται; Εἰ δὲ δὲλως λείπεται τίνος, καὶ τοῦτο εἶναι φασιν ἀληθὲς, οὐδέν ἔστι τὸ κωλύον εἰπεῖν, διτοιούς δὲ Πατήρ ἐν χρεὶς καθέστηκε τινῶν. Εἰ γάρ πάντα τὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Πατρὸς ἔστι, λείπεται δὲ τίνος ὁ Υἱός, τοιούτος ἕρα ἔστι καὶ ὁ Πατήρ· αὐτοῦ γάρ ἔστι πάντα τὰ τοῦ Υἱοῦ. Ἀλλ᾽ ἔστι παντέλειος ὁ Πατήρ, δεῖται δὲ δὲλως οὐδενὸς τῶν θεοπρεπῶν ἀγαθῶν· οὐκοῦν παντελεῖος ὁ Υἱός, ὡς πάντα ἔχων τὰ τοῦ Πατρὸς, εἰκὼν ἔστι καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ χαρακτῇρι φαίνεται πάντως τὸ πρωτότυπον, καὶ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ πάντως ὁ χαρακτὴρ. Καὶ ταῦτα μὲν πρᾶς ἔχεντος.

Φασὶ δὲ καὶ οἱ ταῖς Νεστορίου κενοφωνίαις συνηρπασμένοι, ὡς ἀνάρμοστον δὲ παντελῶς Θεῷ κατὰ φύσιν δητεὶ τῷ Υἱῷ, προσεύχεσθαι· πρέπει δὲ μᾶλλον ἀνθρώπῳ τῷ κατὰ συνάρφειαν αὐτῷ συναρθέντι, τουτέστι τῷ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ. Αὐτὸς οὖν ἄρα ήτο δὴ τὴν εὐχὴν ἀνατείνων. Τί οὖν πρᾶς τοῦτο ἔροῦμεν; Ἡγνοήσατε παντελῶς τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς τὸ μυστήριον· μνημονεύσατε λέγοντος τοῦ μακαρίου εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου· « Καὶ ὁ Λόγος οὐδὲκ ἐγένετο. » Καὶ τοῦτο ἡμῖν δὲ πάνσορος Παύλος ἐμρανὲς κατέστησε, λέγων περὶ αὐτοῦ· « Οὐ γάρ δὴ που ἀγγέλων ἐπίλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπίλαμβάνεται· ὅθεν ὄψειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρᾶς τὸν Θεὸν, εἰς τὸ ιλασκεσθαι ταῖς ἀμαρτίαις τοῦ λαοῦ. » Αὐτὸν δὴ οὖν τὸν γεννηθέντα μὲν θεῖκῶς, ὡς Λόγον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ξανθὸν δὲ καθέντα πρᾶς κένωσιν, καὶ πρᾶς ἀδελφότητα τὴν πρᾶς ἡμᾶς, διὰ τοῦ γενέσθαι καθ' ἡμᾶς, ὁμοιωθῆναι τοῖς κατὰ πάντα τοῖς ζητεῖ τῆς γῆς, δίχα μόνης ἀμαρτίας, τῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἐκπέμπεται μέτρων. Ἐπειδὴ γάρ γέγονε καθ' ἡμᾶς, ἐκ πολλῆς ἀγανήμετος καὶ φιλανθρωπίας, οὐκ ἀπαξιοῖ τὰ ἀνθρώπινα· τύπους ἡμεῖς τῆς εἰς λῆξιν ἐπιεικείας ποιούμενος τὰ καθ' ἔχωτον σπουδάσωμεν (1).

Καὶ δε τὸ ἔγενετο ἡμέρα, προσεφύρησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, κ. τ. λ.

(Α f. 93 b, Β f. 63, Γ f. 13 b) Διανυκτερεύσας εἰς προσευχὴν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ἀρχήτως τε καὶ ἀπερινοήτως, καὶ ὡς μόνος οἶδεν αὐτὸς, τὰς πρᾶς γε τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεὸν

A supernis thronis pro dignitate sedet, atque ab omni creatura rationali glorificatur. Est itaque totius dignitatis, quae Deum Patrem decet, substantialiter hæres. Aiebat igitur ipsi: « Mea omnia, tua sunt, et tua, mea; et clarificatus sum in eis ». Jam qui omnia habet quae Dei Patris sunt propria, quid præterea requirat? Quod si rem aliquam reapse desiderat, idque hi vere dicunt, nihil jam vetat dicere Patrem ipsum rei alicujus inopia laborare. Nam si cuncta Filii, sunt æque Patris; re autem aliqua destituitur Filius; id ipsum Pater quoque experietur. Hujus enim propria sunt omnia quae Filius habet. Atqui Pater reapse perfectissimus est, nullaque Deo digna re bona eget: sequitur ergo ut etiam Filius perfectissimus 188 sit, quandoquidem paterna omnia habet, et est imago ac figura substantiae illius ». Porro in figura prorsus agnoscitur prototypon, vicissimque in prototypo figura. Atque haec contra illos dicta sint.

Sed et qui Nestorii vana doctrina se abripi siverunt, aiunt prorsus non convenire ut Filius qui est suæ naturæ Deus ore: id autem decere potius copulatum illi hominem, id est eum qui de stirpe Davidis est. Hic ergo erat, a quo oratio flebat. Jam quid ad hæc dicimus? Profecto vos incarnati Unigeniti mysterium prorsus ignoratis. Mementote verborum beati evangelistæ Joannis dicens: « Et Verbum caro factum est ». Quam rem sapientissimus nobis Paulus edisserit, de illo dicens: « Non enim angelos, sed Abrahæni semen apprehendit: unde oportuit eum per omnia fratribus similari, ut misericors fieret et fidelis pontifex erga Deum, atque hunc populi peccatis propitium redderet »: propterea que natum illum quidem divinitus, ut pote Dei Patris Verbum, scmet ad exinanitionem demisisse ad nostram usque fraternitatem », nostra scilicet conditione suscepta, factum esse terrigenis omnino similem, excepto peccato, atque ex humana conditione processisse. Nam quia factus est tanquam unus ex nobis, ob multam suam bonitatem atque clementiam, humana non dedignatur; typum nobis sumimæ mansuetudinis præbens seipsum, ut vestigia ejus seclari studeamus ».

IV. 13. Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos; electisque duodecim ex ipsis, etc.

Postquam lata nocte perseveraverat orans Dominus noster Jesus Christus, et ineffabili incomprehensibili ratione, quam solus ipse novit, cum cœlesti Patre Deo collocutus fuerat, exemplar

⁽¹⁾ Joan. xvii, 10. ⁽²⁾ Hebr. 1, 3. ⁽³⁾ Joan. 1, 14. ⁽⁴⁾ Hebr. 11, 16, 17. ⁽⁵⁾ Philipp. 1, 6, 7. ⁽⁶⁾ 1 Petr. 1, 21.

ex quatuor tomis explanationum in sanctum Lucæ Evangelium collectionis, quam fecit Nicetas magnus Dei Ecclesie diaconus et magister, Serrarum deinde episcopus. At in magno codice A. sunt etiam reliqui tomii tres.

nobis rei **189** salutaris scipsum exhibens : docuit enim quomodo oporteat recte inculpateque preces facere ; descendit de mente, et mundi sacerdotes designat. — Ait enim illis : « Vos estis lux mundi »¹⁹. Hujus apostolorum sanctorum electionis beatus quoque David meminit dicens veluti ad Christum : « Constitues eos principes super omnem terram : memores erunt nominis tui in omni generatione et generatione »²⁰. Certe dum adhuc in corporibus versabantur, memores gloriae Christi erant, et civitatis atque regionibus sacramentum ejus prædicabant. Postquam autem ad supernas vocati fuerunt stationes, nihil adhuc minus de ipso nobis loquuntur, per suas sapientissimas quas de eodem exararunt Scripturas. Et illi quidem secundum legem Mosaicam electi sacerdotes, Aaron et socii ejus, sacris decoris vestibus exterius ornabantur : at divi discipuli spiritualibus donis fulgentes, evangelicorum oraculorum ministerio deputantur. Dictum quippe illis est : « Insirmos curate, daemonia ejicite, leprosos mundate, mortuos resuscitate »²¹. Reaperte Christi virtute instructi, universum orbem stupore affecerunt. Verumtamen specta sumamam evangelistæ sedulitatem. Non enim simpliciter dixit electos suis apostolos, sed nominatum **190** intulit priuorum horum mentionem ; ne quis forte seipsum ascribere auderet electorum choro. Namque ut Paulus ait : « Nemo sumit sibi honorem, sed qui a Deo vocatur »²². Age vero quanquam sancti apostoli ad hanc magnam splendidaque dignitatem votati nominatum fuerunt, nihilominus per tempora quidam homines tantam sibi insaniam audaciamque sumpserunt, ut se Christi apostolos nominarent, honoremque minime sibi concessum arripiuerint. Hos divi discipuli commemorarunt dicentes : « Eiusmodi pseudoapostoli, operarii subdoli, in angelos justitiae semet transfigurantes »²³. Nec mirum ; namque et ipse Satan transfiguratus in angelum lucis : ergo magni non est estimandum si

¹⁹ Matth. v. 14. ²⁰ Psal. xliv, 17. ²¹ Matth. x. 8. ²² Hebr. v. 4. ²³ II Cor. xi, 13.

(4) Ad hunc locum in codice B. p. 63, et in cod. G. f. 14, anonymous interpres subsequens scholion scribit, testimonium præbens commentariis Cyrilli non in Lucam tantummodo, verum etiam in Mattheum. (Et quidem Cyrilli in Matthæum locus hic appellatus, adhuc desideratur. Namque ad Matth. iv, 18 seqq. ubi de apostolorum designatione agitur, nihil habent Cyrrilianum catena Possini atque Corderii). Sic ergo hoc loco anonymous Vaticanus. Σάτετοι τοὺς ἀλόγους τῆς δωδεκαρθμοῦ τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς ἐν τῷ ί' κεφαλαίῳ του κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ ἑβδόμου κεφαλαίου τοῦ παρόντος εναγγελιστού, Ἐνθα δὲ Χριστὸς λαδὼν τὸ βιβλίον Ἡστοι τοῦ προφήτου ἀνέγνω. Εὐρήσεις γάρ εκεῖ ἐρμηνείαν θαυμαστὴν τοῦ ἀγίου Κυρήλλου, ἥν τοιεῖται εἰς τὸ κηρύξι τὸν τεστάρων Κυρίου δεκτόν· ὡσαύτως καὶ ἐν λθ' κεφαλαίῳ τοῦ αὐτοῦ τούτου εὐαγγελιστοῦ. Ιστέον δὲ ὅτι καὶ κατὰ τὸν τύπον τῶν δώδεκα φιόν, τὸν βαστάζονταν τὴν ὑπὸ Σολομῶντος κατασκευασθεῖταν θάλασσαν, ὁ τῶν ἀποστόλων ὄργανον ταυτὴν βαστάζοντες τὴν τῆς ἀγίας Τριάδος κήρυκα, καὶ τὴν δι' αὐτῶν τῶν τεστάρων Εὐαγγελίων

διαλέξεις ποιησάμενος, καὶ τὸν ἡμῖν σωτηριώδους πράγματος ἔαντὸν παραθείς· ἐδίδησε γάρ τίνα τρίπον ὄρθως τε καὶ ἀμωμήτως χρή τοιεῖσθαι τὰς προσευχὰς, κάτεισιν ἐκ τοῦ ὄρους, καὶ τοὺς τῆς οἰκουμένης μυσταγωγοὺς ἀναδείκνυσιν (1). — (A. l. 94) Ἐφη γάρ πρὸς αὐτούς· « Ὦμεις ἔστε τὸ φῦς τοῦ κόσμου. » Ταύτης δὲ τῆς τῶν ἀγίων ἀποστόλων προβολῆς μημονεύει λέγων καὶ ὁ μακάριος Ἀελιδ, ὃς πρὸς Χριστόν· « Καταστῆσεις αὐτοὺς ἔρχονται; ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, μηνοσθήσονται τοῦ ὄντος τοῦ ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ. » Καὶ μὲν γάρ ὑπερ εἰν αώματι, ἐμνημόνευον τῆς δόξης Χριστοῦ, πλειστοῖς καὶ χώραις τὸ αὐτοῦ λαλοῦντες μυστήριον. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὰς δύνα κέκληνται μονάς, οὐδὲν ἡτον ἡμῖν καὶ οὕτω διαλέγονται περὶ αὐτοῦ, διὰ τῆς πανθράπου συγγραφῆς ἡς πεποιηται περὶ αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν κατὰ Μωϋσέως νόμον χειροτονθέντες λειρουργοί, Ἀαρὼν δηλοντές καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, λειροπετέντες θεοτήμασιν αἰσθητῶς κατεκαλλύνοντο· οἱ δὲ γε θεοπέστοις μαθηταὶ, χαρίσμασι τοῖς πνευματικοῖς διαπρέποντες, τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων τὴν διακονίαν ἐνεχειρίζοντο· εἰρηται γάρ πρὸς αὐτούς· « Ασθενοῦντας θεραπεύετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, λεπροὺς καθαρίζετε, νεκροὺς ἐγείρετε. » Καὶ γοῦν, τὴν Χριστοῦ φοροῦντες δύναμιν, κατέπληγον πάσταν τὴν οἰκουμένην. Πλὴν ὅρα τὴν εἰς ἀκρον τοῦ εὐαγγελιστοῦ· οὐ γάρ ἀπλῶς ἀναβείθηνται τῷς ἀγίους ἀποστόλους φησιν, δομομαστὶ δὲ μᾶλλον ἐνηγμένης αὐτοῖς· καὶ τῆς τῶν προτέρων μημήτης, οὐαὶ μῇ τις ἔαυτον ἐγγράψαι τολμήσῃ τῷ χορῷ τῶν ἐξειλεγμένων. Ήτος γάρ δὲ Παῦλος φησιν· « Οὐχ ἔαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλ' δὲ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. » Καὶ γοῦν ονομαστὶ τῶν ἀγίων ἀποστόλων κεκλημένων εἰς τὸ μέγα τοῦτο καὶ λειπόντων ἀξίωμα, πρὸς τοῦτο τινες καθίκοντο κατὰ καιροὺς ἀπονοτές καὶ θράσους, ὡς ἀποστόλους ἔαυτοὺς θυμάσιας Χριστοῦ, καὶ τιμὴν ἀπράσαι τὴν οὐκ ἐκνειρθεῖσαν αὐτοῖς. Τούτων οἱ θεοπέστοις μαθηταὶ πεποιηται μημήτης φασὶ γάρ· « Οἱ τοιοῦτοι ψευδαπόστο-

τοιούτοις εἰς τὰ τέσσαρα τῆς γῆς πέρασα. Καὶ γάρ καὶ διὰ τῆς θαλάσσης ἐκείνης ἡ νοητὴ τοῦ βαπτισμάτος θάλασσα, ἡ ἀποκαθαρίζουσα τὸν κόσμον τῶν ἀμαρτιῶν, ἡ ἐκ τοῦ νοητοῦ συστάτα Σολομῶντος, εἰκόνιζεται. Quare que late dicuntur de duodecim apostolorum electione in xix capitulo (iv, 18) Evangelii secundum Matthæum, et circa medium et plimi capituli (iv, 17) presentis evangelista, ubi Christus caput manibus Isaiae librum legit. Ille enim inuenies sancti Cyrili miram explanationem, quam facil verborum et prædicare annūm Domini acceptabilem. Similiter etiam in xxxiv capitulo hujus ipsius evangelista. Scindendum porro est, justa exemplum duodecim hominum, qui fabricantur a Salomonē mare gestabant, duodecim apostolorum definiti numerum. Nam terni in quatuor ducti, sancta Trinitatis tulerunt prædicationem, quatuorque evangeliorum per ipsos in quatuor mundi partes gestatio fuit. Et quidem mari illo, intellectus baptismi mare, quod mundum peccatis purgat, et a spirituali Salomonē constitutum fuit, figuratur. Necesse dicta supra in not. ad Luc. cap. iv, vers. 18.

λοι, ἐργάταις δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἄγγελους Δ θικαίωσύνης (1). » Καὶ οὐ θαῦμα· αὐτὸς γάρ ὁ Σατανᾶς, μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός. Οὐδὲ μέγα οὖν εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται εἰς ἄγγέλους δικαιωσύνης. Οὐδένα τοινυῖται οὐδὲν ήμεῖς ἢ παραδεξόμεθα, πλὴν δὲ τοὺς μόνους τοὺς διὰ τῶν εὐαγγελικῶν γραμμάτων ὀνομασμένους, καὶ τὸν μετ' ἑκείνους ἀναδειγμένον, τὸν σοφώτατον Παῦλον· φ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ μεμαρτύρηκε λέγων· « Ότι σκένως ἐκλογῆς ἐστί μας οὗτος τοῦ βαστάζαι τὸ διομέδιον ἐνώπιον πάντων τῶν ἔθνων. »

(Α. f. 94, Η. f. 293) Τούτους (2) προσανεύπου μὲν ὁ νόμος, προεκήρυξαν δὲ καὶ προφῆται. Γέγραπται γοῦν ἐν Μωσαϊκῷ βιβλίῳ· « Καὶ λήψεσθε σεμίδαλιν, καὶ ποιήσετε αὐτὴν δώδεκα ἄρτους· καὶ ἐπιθήσετε αὐτοὺς εὖθε μέσατα, ἐπὶ τὴν τράπεζαν τὴν καθαρὰν, Εναντὶ Κυρίου· καὶ ἐπιθήσετε ἐπὶ τὸ θέμα λίθαντον καὶ ἄλας· καὶ ἔσονται εἰς ἄρτους, εἰς ἀνάμνησιν προκειμένα τῷ Κυρίῳ. » Ἀρτος μὲν γάρ ὁ ἐξ οὐρανοῦ κατελθὼν, καὶ ζωὴν ὅδοις τῷ κόσμῳ, τίς ἀντερος; εἰνὴ παρὰ τὸν τὸν ὄλων Σωτῆρα Χριστόν; Κατὰ μίμησιν δὲ τὴν πρὸς αὐτὸν, ἄρτοι κέχληνται καὶ οἱ μακάριοι μαθηταὶ· μέτοχοι γάρ γεγονότες τοῦ τρέφοντος ἡμᾶς εἰς ζωὴν αἰώνιον, τρέφουσι καὶ αὐτοὺς διὰ τῶν ἴδιων συγγραμμάτων τοὺς πεινῶντας καὶ διψῶντας τὴν δικαιοσύνην. « Οὐσπερ δὲ φῶς ὑπάρχων τὸ ἀληθινὸν ὁ Σωτὴρ, φῶς ὡνόμαστο καὶ τὸν μαθητάς· · Υμεῖς γάρ ἔστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου·, αὐτῶς καὶ αὐτὸς ὁν δὲρτος τῆς ζωῆς, ἐχαρίσατο τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς τὸ ἐν τάξιν νοεῖσθαι τῶν ἄρτων. Καὶ μοι βλέπε τοῦ νόμου τὸ εὐτεχνές. Ἐπιθήσετε γάρ, φησιν, ἐπὶ τὸν ἄρτους λίθαντον καὶ ἄλας. Καὶ δὲ μὲν λίθανος εὐώδειας ἐστὶ σύμβολον· οἱ δὲ ἄλες; (3), συνέσεως καὶ φρενῶν· ἐνυπήρχον δὲ ἄρκειας ἀμφιτερά τοῖς ἄγιοις ἀποστόλοις· εὐώδης γάρ οὖν ὁ βίος αὐτοῖς· καὶ γοῦν ἔφασκον. δτι· « Χριστὸς εὐώδεια ἐσμὲν τῷ Θεῷ. » Ήσαν δὲ, πρὸς τούτῳ, καὶ πανσύνετοι· ἀλιούω δὲ καὶ τὸν προφήτου Δαεδλὸντός τε καὶ λέγοντος περὶ αὐτῶν· « Ἐκεῖ Βενιαμίν ἐν ἔκστάσει· ἀρχοντες Ιούδας ἡγεμόνες αὐτῶν, ἀρχοντες Ζαδουλῶν, ἀρχοντες Νεφθαλίμ. , Σχεδὸν γάρ ἐξ ἀπάσης φυλῆς τῆς ἐξ Ισραὴλ ἀπόλεκτοι γεγόνασιν οἱ μακάριοι μαθηταὶ· καὶ φωστῆρες ήσαν οἰκουμενικοί, λόγον ζωῆς ἐπίσχοντες· καὶ τὸ γε παράδοξον· εὐγλωττίκων μὲν γάρ ἔχουσι λαμπράν οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, καὶ εὐστομούσιν ἄγαν· διὸ δέ γε τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαθηταὶ, ἀνθρώποις γεγόνασι χειροτεχναί, καὶ θαλασσούργοι, καὶ λιχθοθήραι, οὐ κόμπον ἔχοντες λόγων, οὐ λέξεων εὐπορίας, ἀδοκιμασμένων· ἀλλ᾽ ίδιωται μὲν τῷ λόγῳ, πλούσιοι δὲ τῇ γνώσει· καὶ σεσήγηται μὲν τὰ Ἑλλήνων γράμματα, καὶ ἡ τῶν λέξεων εὐκομπία· καταχρατεῖ

A ministris quoque ejus in angelos justitiae sese transformant. Neminem itaque nos agnoscimus aut recipimus, nisi solos illos in evangelicis litteris nominatos, et illum post eos electum sapientissimum Paulum; cui et ipse Servator testimonium dedit dicens: « Quia mihi vas electionis est, ut portet nomen meum coram oninibus gentibus »²⁹. »

B Hos (apostolos) Ix portavidebat, praedixerunt etiam prophetae. Scriptum est enim in Mosaica lege: « Et accipietis similam, ex eaque duodecim consciencias panes; et imponetis ex eis duos missus (seu propositiones) in mensa munda ante Dominum: et super re proposita ibus ponitis et sal; eruntque hi panes memorialis instar propositi Domino »³⁰.

C Certe panis de cœlo descendens, vitamque mundo suppeditans, quisnam erit aliis nisi omnium Servator Christus? Porro ad hujus imitationem panes appellantur etiam beati discipuli: qui participes effecti ejus a quo nos ad aeternam 191 vitam nutriri, ipsi quoque Scripturis suis alunt esurientes sicutientesque justitiam. Sicuti etiam cum lux vera Servator esset, lucem appellavit etiam discipulos: « Vos enim estis, inquit, lux mundi »³¹; sic et ipse cum panis vitae sit, discipulis suis concessit, ut panis instar esse crederentur. Jam tu necum considera legis soleritiam: superponetis, inquit, panibus thus et sal. Quippe thus boni odoris symbolum est, sal autem sapientiae ac mentis: quae ambo apprime sanctis apostolis inerant. Nam beneolens erat vita ipsorum, ita ut dicarent: « Christi bonus odor sumus Deo »³².

D Eranit præterea valde prudentes. Audio item prophetam Davidem in Psalmis de ipsis dicentem: « Ibi Benjamin in mentis excessu: principes Iudeæ dices eorum, principes Zabulonis, principes Nepthaliini »³³. Etenim ex omni prope Israelis tribu delecti fuerunt beati discipuli, erantque lumina universi mundi, et vitæ verbum continebant. Quodque mirum est, splendidam quidem eloquentiam habent ethnicorum sapientes, politieque admodum dicunt; verum Servatoris nostri discipuli opifices erant et nautæ ac pescatores, absque orationis pompa, sine verborum selectorum copia. Sed etsi sermone rudes, scientia tamen divites. Ecce enim jam tacent ethnicorum litteræ, et vocabulorum deslexit ornatus; prævalet autem in universo terrarum orbe evangelice prædicationis vis. Hujus rei meminit Deus etiam ore Jeremiæ loquens de communi hoste Satana: « Væ, qui non sua multiplicat, et qui clavum

²⁹ Act. ix, 15. ³⁰ Levit. xxiv, 5, 6. ³¹ Matth. v,

14. ³² II Cor. ii, 15. ³³ Psal. LXVII, 28.

hoc capite (vers. 5), sequitur rursus ut omnino ex homilia Cyrilli sit. Porro Cyrilli SS. Bibliorum explanationes concionatorio more saepè dictas fuisse constat atque conscriptas; ut usuvenit etiam apud Latinos, puta Augustinum, et alios.—Similia leguntur in Corderii catena ad Matth. x, 8.

(3) Ita est in codd. Et sic Latine sal tum neutrius generis est tum etiam masculini.

suum graviter fit ! » Nam statim exsurgent qui cum mordeant, et evigilabunt adversarii tui, qui te diripient. Cunctos videlicet in mundo homines, licet in ære suo non haberet, collegerat ad se Satanus suosque adoratores efficerat, clavo suo graviter fixo. Sed enim evigilarunt qui ejus vasa diriperent. Namque **192** apostolici magisterii rete cunctos errore vagantes cepit, atque ita universus orbis ad Deum est conversus.

ἀπέρηνε προσκυνητὰς, καταβαρύνων αὐτοῦ τὸν σκεύη· θήθεντος γάρ τῆς ἀποστολικῆς μυσταγωγίας τὸ κλοιόν· ἀλλ᾽ ἐξένηψαν οἱ διαρπάζοντες αὐτοῦ τὰ δίκτυαν ἀπαντας τοὺς πεπλανημένους, καὶ προεκμισαν τῷ Θεῷ τὴν ὑπὲρ ωρανδόν.

V. 17. Stetit in loco campestri, et turba discipulorum eius, et multitudo copiosa plebis.

Animadverte sis electionis rationem; non enim clam neque latenter rem actam dicit sapientissimus evangelista, sed congregatis potius multis discipulis, magnoque plebis numero ex universa Iudeorum regione, et ex mariūma Tyri ac Sidonis. Hi porro idololatriæ erant, sive in ultramque partem claudicantes¹; Iudeorum nempe ritus partim reverentes, neque tamen idololatriæ crimen satis omittentes. Peracta fuit igitur electio, cunctis his astantibus, et universo orbi dati sunt sacri magistri: quod respse munus gesserunt, Iudeos a legali cultu vocantes, daemonum vero cultores ab ethnico errore, ad veritatis notitiam. Jam vero sanctis deputatis apostolis, plurima ac mira cœperit miracula patrare, demonas increpans, insanabilibus morbis ad se accedentes liberans, suamque Deo convenientissimam demonstrans potentiam; ut Iudei accurrentes cognoscerent, nec non idololatricarum terrarum incolæ, honoratos illos fuisse apostolatus dignitate a Christo, non tanquam uno ex nobis communi homine, sed Deo potius incarnato Verbo, qui majestatem suam conservabat. « Etenim virtus de Hlo exibat, et sanabat omnes². » Non enim vires ab alio mutuahatur Christus, sed ipse naturaliter Deus, etsi caro factus, vim suam ægris inspirans, cuncios sanabat. Quod si vis apostolicorum quoque interpretationem nominum cognoescere, sic habeto. Petrus interpretatur solvens aut cognoscens; Andreas, vis decora, vel respondens; Jacobus, laboris suppluator; Joannes, Dei gratia; Matthæus, donatus; Philippus, os manus³ (1), vel lampadis os; Bartholomæus, **193** filius aquas suspendens; Thomas, abysus vel gemelitus; Jacobus Alphæi, supplantatio vitæ incidentis; Judas, confessio; Simon, obediens⁴ (2).

χόρου· Ἰωάννης, Κυριού χάρις· Ματθαῖος, δεδωρημέτος (4), νιδὸς πρεμδασ ὑδατα· Θωμᾶς, δινυσος, θερπισμὸς· Βαρθολομαῖος (4), νιδὸς πρεμδασ ὑδατα· Θωμᾶς, δινυσος, θερπισμὸς· Ιάκωβος Ἀλφαι, πτερυισμὸς θαδίσεως ἡνῆς· Ιούδας, ἐξομολόγησις· καὶ Σίμων, υπακοή.

¹⁷ Ill Reg. xviii, 21. ¹⁸ Luc. vi, 19.

(1) Mendose in D. Thomæ catena : Philippus, os magnum; nam Græce est χειρῶν. Mendum hoc certe exstat in tribus, quas inspexi, Thomisticæ catenæ editionibus, Romæ 1470, Parisiis 1546, Venetiis 1746.

(2) Haec omnia nomina similiter sere explicata invenies in S. Hieronymi libro *De nom. Hebr.*

(3) Imo dicendum est Habacuc ii, 6. Paria mendos arguimus in Cyrilli comment. in Epist. I ad Cor., cap. iv, v. 21, et alias.

(4) Ita est in cod., et sic in aliis quoque libris scribitur. Cæterisque vera lectio videtur Barptolomæi, Ptolemai filius.

Ἐστη ἐπὶ τόπου πεδιοῦ, καὶ δχλος μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ πλῆθος πολὺ τοῦ λαοῦ.

(A l. 94 b) « Αθρει δὴ μοι τῆς χειροτονίας τὸ τρόπον οὐ γάρ ἐν παραβύστῳ καὶ λεληθότῳ πεπράχθαι φησιν αὐτὸς ὁ σοφώτατος εὐεγγειλοῦσι, συναττηγερμένων δὲ μᾶλλον πολλῶν μαθητῶν δῆλοι τε πολλοῦ ἐξ ἀπάσης τῆς Ἰουδαίων χώρας, καὶ τι τῆς παραλίου Τύρου καὶ Σιδῶνος. Οὗτοι δὲ οἵσιν εἰδωλολάτραι, ἤγουν ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἱγνές χωλεύοντες, καὶ τιμῶντες μὲν ἐκ μέρους τὰ τῶν Ἰουδαίων έθη, τῶν γε μὴν τῆς εἰδωλολατρίας αἰτιαμάτων οὐκ εἰσάπαν ἀποφοτήσαντες. Πέπραται τοίνυν τῇ χειροτονίᾳ, τούτων τάντων παρόντων, καὶ τοφέαν τὴν ὑπὲρ ωρανδόν τέθεινται μυσταγωγοί· δ δὴ καὶ πεπράχασι, καλοῦντες μὲν Ἰουδαίους τινοις εἰδομένης λατρείας, τοὺς δέ γε τῶν δαιμονίων θερπεύτας ἐκ πλάνης Ἐλληνικῆς, εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν. Ἀναδείξας δὲ τοὺς ἄγιους ἀπόστολους, πλείστων δσων καὶ ἀξιαγάστων σημείων γένοντας ἀποτελεστής, δαιμονίοις ἐπιπλήττων, ἀνιάτων δῆλων στημάτων ἐλευθερῶν τοὺς προσιντας αὐτῷ, καὶ θεοπρεπεστάτην ἀποφαίνων τὴν ἔκατον δύναμιν· ἵνα εἰδεῖν οἱ ἐπ' αὐτῷ συνδεδραμηκότες Ἰουδαῖοι τε καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἐλλήνων χώρας, ὅτι τετίμηνται τῷ τῷ; ἀποστολῆς ἀξιώματι περὶ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐν δυντος τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπου κοινοῦ, θῶν δὲ μᾶλλον ως ἐνανθρωπήσαντος Λόγου, καὶ τὴν ίδιαν σώζοντος δόξαν· « Δύναμις γάρ περ αὐτοῦ ἦταρχετο, καὶ λατο πάντας. » — (C l. 118) Οὐ γάρ ισχὺν ἐδανείζετο τὴν παρ' ἐπέρου Χριστὸς, ἀλλ' αὐτὸς ὁν φύσει Θεός, εἰ καὶ γέγονε σάρκη, τὴν τοις κάμνουσιν ἐκπέμπων δύναμιν, λατο πάντας. Εἰ δὲ βούλει καὶ τὴν ἐρμηνειαν τῶν ἀποστολικῶν μεθεῖν δνομάτων, ισθι ὅτι Πέτρος μὲν ἐρμηνεύεται, ἐπιλύων, η ἐπιγρούσ· « Ανδρέας δὲ, δύναμις εἰπρεπῆς, η ἀποκριθόμετος· Ιάκωβος, περιστοής

D δε βούλει καὶ τὴν ἐρμηνειαν τῶν ἀποστολικῶν μεθεῖν δνομάτων, ισθι ὅτι Πέτρος μὲν ἐρμηνεύεται, ἐπιλύων, η ἐπιγρούσ· « Ανδρέας δὲ, δύναμις εἰπρεπῆς, η ἀποκριθόμετος· Ιάκωβος, περιστοής

Μακάριοι οἱ πτωχοί.

(Α. f. 95 b, Β. f. 63 b, Κ. f. 118) Εἰς καινότητα μὲν οὖν ζωῆς εὐαγγελικῆς μετὰ τὴν χειροτονίαν καταρρύθμιζων τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ὁ Σωτὴρ, ταῦτά φησι. Περὶ ποίων δὲ ἄρα πτωχῶν ταῦτα ἔλεγεν, ἀναγκαῖον ίδειν. Ἐν μὲν γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον, μακαρίους ἔσεσθαι φησι τοὺς πτωχούς τῷ πνεύματι, καὶ αὐτῶν εἶναι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἵνα νοῶμεν πτωχὸν τῷ πνεύματι, τὸν μετριόφρονα καὶ συνεσταλμένον ὅσπερ ἔχοντα νοῦν· ἀξιοῦτος δὲ δο τοιοῦτος καὶ θεῷ γνώριμος. Καὶ γοῦν ἐφη δι' ἐνὸς τῶν ἀγίων προφήτων· «Ἐπὶ τίνα ἐπιθέλεψα, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡγύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;» Ἐφη δὲ καὶ ὁ προφήτης Δασδίδ, ὅτι «Καρδίαν συντετριμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεός οὐκ ἔξουσενώσει.» Ναὶ μὲν καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· «Μάθετε ἀπὸ ἐμοῦ, φησιν, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ.» Ἐν δὲ γε τοῖς προκειμένοις ἡμῖν ἀναγνώσμασι, μακαρίους ἔσεσθαι φησι τοὺς πτωχούς, οὐ προσκειμένου τοῦ, πνεύματι. Οὕτω δέ φασιν οἱ εὐαγγελισταί, οὐκ ἀλλήλοις ἐναντιούμενοι, ἀλλὰ μεριζόμενοι πολλάκις τὰ διηγήματα· καὶ ποτὲ μὲν διὰ τῶν αὐτῶν βαδίζουσι κεφαλαίων, ποτὲ δὲ τὸ τῷ ἀντί παραλειψθὲν, ἔτερος ταῖς ίδιαις ἐντοθεσι συγγραφαῖς· ἵνα μηδὲν τῶν ἀναγκαῖων εἰς δημοσίων λαθεῖν δυνηθῇ τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστόν. Εἰσικε τοῖνυν πτωχούς ὀνομάζειν ἐν τούτοις, τοὺς φιλοχερδεῖας χρείττονας, καὶ τὸν τρόπον ἔχοντας ἀφιλάργυρον. Καὶ γοῦν ὁ τοφώτας Παῦλος ἀρίστων τοῦ μαθημάτων εἰσηγήτης ἀναδείκνυται, λέγων· «Ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος, ἀρκούμενος τοῖς παροῦσι.» Προσετίθει δὲ τούτοις, ὡς «Ἐχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σπεσάσματα, τούτοις ἀρκεσθήσομενα.» Ἐδει γάρ, ἐδει τὸ σωτήριον καὶ εὐαγγελικὸν μέλλοντας αὐτοὺς διαγγέλλειν κήρυγμα, ἀφιλόπλουτον ἔχειν τὸ φρέντημα, καὶ ενσχολον ἐπὶ τὰ κρείττω τὴν ἐπιθυμίαν. Οὐ πάντων δὲ τῶν ἐν εὐπορίᾳ ἦντων δὲ λόγος καθάπτεται, μόνων δὲ ἐκείνων τῶν περὶ τὰ χρήματα τὸν πόθον κεκτημένων. Τίνες δέ εἰσιν οὗτοι; Οἱ μὲν θησαυρίζετε υἱὸν θησαυρὸν ἐπὶ τῆς γῆς,» κ. τ. λ.

Μακάριοι οἱ πεινῶντες νῦν, ὅτι χορτασθήσετε.

(Α. f. 97 b, Β. f. 64 b, Γ. f. 14 b) Καὶ τοι πάλιν ἐν τῷ Ματθαίῳ φησί· «Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.» ενταῦθα δὲ τοὺς πεινῶντας ἀπλῶς, μακαρίους ἔσεσθαι φησι. Φαμὲν οὖν ὅτι μέγα μὲν καὶ ἔξαρτον τὸ πεινῆν καὶ διψῆν τὴν δικαιοσύνην, τουτέστι, καθάπερ τινὸς τροφῆς καὶ ποτοῦ μεταποιεῖσθαι φιλεῖν τῶν εἰς εὔσέβειαν σπουδασμάτων· τοῦτο γάρ η δικαιοσύνη δηλοῖ. Ἐπειδὴ δὲ χρή ταῖς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημέναις ἐκδόσεσιν ἐπομένην ἀποφῆναι καὶ τὴν ἐν τούτοις διάνοιαν, πάλιν ἐκεῖνος φαμεν· ἐμακάρισεν δὲ Σωτὴρ τοὺς τὴν ἐθελούσιον ἀγαπῶντας πτωχείαν, ὑπέρ γε τοῦ καλῶς καὶ ἀπερισπάστως τὸν ἀποτολικὸν διανῦσαι δρόμον. Τῷ γὰρ

A V. 20. *Beati pauperes.*

Igitur ad evangelicas vitas novitatem post electionem suos erudiens discipulos Servator, sic loquitur. Quosnam vero pauperes sermone designet, cognoscere necesse est. Namque apud Matthæum beatos futuros ait pauperes spiritu, atque ipsorum fore regnum cœlorum¹⁹; ut pauperem spiritu illum esse intelligamus, qui sit modestus, et limitatum veluti animum gerat: est enim hic præclarus et Deo speciebilis vir. Quare et per quemdam sanctorum prophetarum ait: «Super quem respiciam, nisi super humiliem et quietum et sermones meos trementem²⁰?» Ait etiam propheta David: «Cor contritum et humiliatum Deus non despiciet²¹.» Imo et ipse Servator: «Discite a me, inquit, quia mitis sum et B humiliis corde²².» Verumtamen in proposita nuper nobis lectione, beati fore dicuntur pauperes, sine illo additamento, spiritu. Sic autem loquuntur evangelistæ, haud invicem adversantes, sed narrationem sœpe inter se dispartientes. Modo enim iisdem capitulis juncti incedunt; modo autem partem ab uno prætermissam aliis suis scriptis supplet, ne quid necessarium vel utile Christi fidèles latere possit. Videtur ergo hoc loco pauperes dicere illos qui lucri amore coibent, et moribus sunt mihi avaris. Itaque sapientissimus Paulus optimæ nobis doctrinæ magister apparel dum ait: «Mores sine avaritia, contenti præsentibus²³.» Addebat præterea: «Habentes escas et indumenta, his contenti erimus²⁴.» Apprime scilicet oportebat, quia salutarem et evangelicam doctrinam 194 prædicaturi erant, animum divitiarum cupiditate vacuum babere, et alacre rerum meliorum studium. Non omnes autem in rerum copia versantes hic sermo pulsat, sed illos tantum qui divitiarum amore teneantur. Quinam porro hi sunt? Nempe ii, quibus Domini voce dictum fuit: «Nolite thesaaurizare vobis thesauros in terra, et reliqua²⁵.»

C V. 21. *Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini.*

Porro alibi apud Matthæum ait Servator: «Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur²⁶;» hic autem esurientes simpliciter beatos fore ait. Dicimus ergo magnum quid esse esurire et sitiare justitiam, id est cum cibo quodam potuque uti velle pietatis operibus; id enim significat justitiae vocabulum. Jam quia oportet nos prolati nuper explanationibus consentaneam nunc etiam dicere sententiam, denuo affirmamus beatos a Servatore appellatos illos qui voluntariam paupertatem sectantur, ut bene et sine ulla dissipatione apostolicum cursum absolvant. Nam quibus aurum argenteumve in loculis non est, neque duas tunicas, his plane contingit plurimis vitæ incommodis con-

¹⁹ Matth. v, 3. ²⁰ Isa. lxvi, 2. ²¹ Psal. l, 19. ²² Matth. xi, 29. ²³ Hebr. xiii, 5. ²⁴ I Tim. vi, 8.

²⁵ Matth. vi, 19. ²⁶ Matth. v, 6.

ficerari, et vix alimenta nancisci. Grave autem est in paupertate et persecutionibus versari: idcirco opportune admodum is qui corda novit, velat animo concidere propter inopiae casus. Elenim qui nunc religionis causa famem patientur, satiahuntur ait, id est, dandis postea bonis suaviter fruentur, intellectuibus, Inquam, et spiritualibus. ενσεβειας θνητα, χορταθησθαι φησι (1). τουτοις τοις δοθησομένοις ἐντρυφθσουσιν ἀγαθοῖς, νοητοῖς θηλοντοι καὶ πνευματικοῖς.

Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.

Beatos dicit qui flent, atque postea risuros. Flent autem dicimus non illos tantummodo qui oculis lacrymas demittant: hoc enim communiter usuveniunt tum fidelibus tum etiam infidelibus, si quid accidit eorum quae molesta esse solent: sed 195, de illis potius verba fieri dicimus, qui lætam et vanam deliciisque carnalibus deditam vitam fugiunt. Hos, inquam, lætos fore et risuros dicimus. Qui nimisrum deliciari et carnalibus indulgere recusant, ac prope modum flent propter mundi detestationem, hos beatos dicit Servator: proptereaque paupertatem sectari jubet, et ea quae ex paupertate consequuntur præmiis coronat. Sunt autem hæc: ad alendas delicias inopia, et ob angustias tristitia. Scriptum est enim multis esse tribulationes justorum, quibus ex omnibus eripiet eos Dominus^{et}.

V. 22. *Beati eritis, cum vos oderint homines, etc.*

Jam nunc Dominus persecutionem nuntiat, autem apostolos mittat. Evangelium eventum praecipit. Futurum quippe erat ut illi dum evangelizantem spargerent prædicationem, dum Iudeos a legali cultu avocarent ut viam evangeliæ rectitudinis agnoscerent; dumque idolorum cultores in veritatis notitiam irriterent: futurum, inquam, erat ut in multorum Dei osorum impiorumque hominum offenditionem incurrerent. Hi enim bella et persecutiones Jesu præconibus suscitant, roctam pietatem insectantes. Ne igitur instantie jam tempore, quo mala bujusmodi a nonnullis inferenda erant, in inconsideratum inororem incidenter, prænuntiant uiliter molestiarum quoque incursum nullum ipsis nec absque incedere fore. Vituperabant enim vos, inquit, ut fallaces ac deceptores: u se vos separabunt, id est amicitia sua et communione excludent. Verumtamen nullam, inquit, rerum hujusmodi rationem habeatis. Qui enim linguæ illorum intemperantia firmæ menti noceat? Certe is qui religiose philosophari sciunt, haud inservtuosam fore dicti patientiam suam, sed superni gaudii conciliatricem. Commodo insuper demonstrat nihil ipsis novi eventurum cum talia patientur: immo illorum fore imitatores, qui ante ipsos Israelis filii cœlius sibi creditos intulere sermones: nam

A μὴ ξείνω γρυποῖν ἐν ταῖς ζώναις, ἢ διὸ ξιτῶναι, ἐπειτα πάντως πλειστῆς δόσης αὐτοὺς ἀνασχέσθαι σκληραγωγίας, καὶ μᾶλις αὐτοὺς εἰνπορῆσαι τροφῆς· φορτικὸν δὲ τοῦτο τοῖς ἐν πενίᾳ καὶ διωμοῖς· ταύτητοις καὶ μάλα εἰκότως δικρδίας εἰλῶν, μικροφυχεῖν οὐκ ἔξι πρὸς τὰ ἐκ τῆς πτωχείας αυτῶντα. Τοὺς γάρ νῦν πεινῶντας τῆς εἰς αὐτὸν δοθησομένοις ἐντρυφθσουσιν ἀγαθοῖς, νοητοῖς;

Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, διτι γελάστε.

(A f. 98 b) Μακάριεις τοὺς κλαίοντας, καὶ φρενὸς γελάσουσι: κλαίειν δὲ φαμεν, οὐ τοὺς ἀπίλως τὸ διμάτων καθιέντας δάκρυον· κοινὸν γάρ τούτῳ καὶ πᾶσι συμβαίνον πιστοῖς καὶ ἀπίστοις, εἰπε τι γένοιτο τῶν εἰωθότων καταλυπεῖν ἐκείνους δὲ μᾶλλον τοὺς τὸν ἡλαρὸν καὶ ἔξιτηλον, καὶ ἐν τρυφάς ήταν τοῖς σαρκικαῖς φεύγοντας βίον· ἐκείνους μὲν γάρ ἐν τῷ τέρπεσθαι καὶ γελάν εἶναι φαμεν. Τοὺς δέ γε τὸ τρυφᾶν καὶ ἀνέσθαι σαρκικῶν παραίτουμένους, καὶ μονονούχη κλαίοντας διὰ τοῦ μισείν τὰ ἐν κόσμῳ, μακαρίους εἶναι φησιν δι Σωτῆρ. οὐκοῦν πτωχεύεις κελεύσας, καὶ τὰ ἀπόμενα τῇ πτωχείᾳ τιμαῖς στιφανοῖ· ταῦτα δὲ ἔστι, τῶν εἰς τρυφὰς ἐπιτιθέσιν τὴν σπάνιας, καὶ τὸ κατηφῆς διὰ τὴν θλίψιν. Γέγραπται γάρ ὡς πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων, καὶ ἐκ πάσων αὐτῶν ῥύσεται αὐτοὺς δι Κύριος.

Μακάριοι ἔστε, διταρ μισήσωσιν ύμᾶς οἱ ἀρθρωτοί, κ. τ. λ.

(A f. 99 b, B f. 64 b) "Ηδη μέντοι δι Κύριος τὸν διωγμὸν ἀπήγγειλε, πρὶν ἀποσταλῆναι τοὺς ἀποστόλους. Προέλαβε τὸ εὐαγγέλιον τὴν ἔκβασιν· ἔχρι γάρ πάντως αὐτοὺς τὸ εὐαγγελικὸν διαγγέλλοντας κτήρυγμα, καὶ ἰουδαῖους μὲν ἀφιστῶντας τῆς κατά νόμου λατεσίας, ἵνα τῆς εὐαγγελικῆς εὐζωίας εἰδεῖν τὴν δόδον, τοὺς δέ γε εἰδωλολάτρας εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν σαγηνεύοντας, προσκρούσαις πολλοῖς ἀφιλοθέοις ταῖς καὶ ἀνοσίοις ἀνδράσιν· οὗτοι γάρ πατέμοις καὶ διωγμοῖς τοῖς τὸν Ἰησοῦν καταγγέλλουσιν ἐπειγέρουσι, διώκοντες τὴν εὔσεβειαν. Ἰντιντάντος τοῦ κατιροῦ, καθ' δικαίους ἔσεσθαι ταῦτα παρά τινων, μὴ εἰς ἀνοήτους ἐμπιπτωσιν ἀκηδίας, προαπαγγέλλεις χρησίμως, ὡς καὶ τῶν σκυθρωτῶν τὴν ἐφοδίος, Ἐμμισθος ἔσται καὶ ἐπωφελής αὐτοῖς. Οὐερδίσουσι γάρ, φησὶν, ύμᾶς ὡς πλάνους καὶ ἀπατῶνας· ἀφορίσουσιν ἔαυτῶν, τουτέστι τῆς πρὸς ἔαυτούς φιλίας καὶ κοινωνίας· ἀλλὰ μηδεὶς ἔστω παρ' ὑμῖν, φησὶν, τῶν τοιούτων δι λόγος· τί γάρ ἀδικησει τῆς ἐκείνων ἁλώτης τὸ διτακτον τὸν εἰς βεβήκετα κοῦν; Τοῖς γάρ εὐσεβῶς εἰδόσι φιλοσοφεῖν, οὐκ ἀκαρπον ἔσεσθαι φησι τὴν ἐπὶ τούτων ὑπομονὴν, ἀλλ' εὐθυμίας τῆς ἀνωτάτω πρόξενον. Διτιθείνυσι δὲ εἰς τούτων χρησίμως, ὡς ἔνον αὐτοῖς οὐδέποτε συμβέσται καὶ ταῦτα παθοῦσιν· ἔσονται δὲ μᾶλλον κατ' εἰκόνους, οἵ καὶ πρὸ αὐτῶν τοὺς θείους καὶ ἄγωντας τοῖς

^{et} Psal. xxxvi, 20.

(1) Huc pertinet fragmentum apud D. Thoinain. & Cyrillus. Consequitur autem inopiam non solum defectus rerum ad delectationes facientium, sed

etiam depresso vulnus propter inconstitiam. Unde sequitur: *Beati qui nunc fletis.* > Sunt tamen proprie similia apud nos in fine sequentis fragmenti.

Τερατὴ διπορθμεύοντες; λόγους, διεώχθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐν φύκῃ μαχαίρας ἀπέθανον, λοιδοριῶν τὴν σχοντὸν ἀδίκως αὐτοῖς ἐπενηγεγμένων. Οὐκοῦ δίδωσιν ἔχειν νοεῖν, ὡς ὃν ἂν γένοιτο μιμηταὶ, τούτων ἰσονται καὶ κοινωνοὶ· καὶ προφητικῶν στεφάνων οὐκ ἀμολρήσουσι, τὴν ἔκεινος ἐντριβῆ βαδίσαντες ὅδον.

Oīal ὑμῖν, τοῖς πλούσοις (1).

(A f. 100 b) Προαναφωνήας αἰτίαν παντὸς ἀγαθοῦ τὴν διὰ Θεὸν πτωχείαν, καὶ τὸ πεινῆν καὶ κλαίειν οὐν ἀμεθον. Ἰσεσθαι τοῖς ἀγίοις εἰπών, μεθίστησι τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἐναντίων ἔχοντα τούτων, καὶ διαδείκνυσιν αὐτὰ κολάσεως; διτα καὶ δικῆς ἐμποιητικῆς, ἵνα τῇ μὲν τῶν στεφάνων ἐπιθυμίᾳ, καὶ τῇ τοῦ μακαρισμοῦ ἐφέσι, σαργηνεύωνται πρὸς τοὺς πόνους, καὶ τὴν διὰ Θεὸν αἱρεῖσθαι πτωχείαν πειθωνται· τῷ δὲ φόβῳ τῆς ἐπηρημένης κολάσεως, φεύγωσι τὸ πλούτειν, καὶ τὸ ἐν τρυφαῖς εἶναι καὶ γέλωτι, τουτόστιν ἐν τέρψεις κοσμικαῖς. Καὶ τοὺς μὲν κληρονόμους ἴσεσθαι τῆς τῶν οὐρανῶν φροσλετας φησι, τοὺς δὲ ἐσχάταις περιπτεσίσθαι συμφοραῖς· Ἀπέχετε γάρ, φησι, τὴν παράλησιν ὑμῶν. » Ἔξεστι δὲ τοῦτο ίδειν, ὡς ἐν πίνακι καλῶς γεγραμμένον, ἐν τῇ περὶ τοῦ πλούτου καὶ Λάζαρου παραδολῇ· « Ἀπέλαθες γάρ, φησι, τὴν παράλησιν, τὰ ἀγαθά σου ἐπὶ ζωῆ σου, καὶ Λάζαρος τὰ κακά· νῦν δὲ αὐτὸς ὁδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ διδυνδοι. » Ἄλλὰ φέρε, καθ' ἐαυτοὺς ἐκεῖνο γυμνάσωμεν. Ἀρά, εἴ τις ἐστι πλούσιος ἐν κόσμῳ, οὗτος ἀπώλισθε πάντας τοῦ προσδοκῶν ἐλεεῖσθαι παρὰ Θεοῦ; Οὐ τοῦτο φαμεν, ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον· ἐξῆν τῷ πλούσιῷ κατελεῖται τὸν Λάζαρον, ὡς καὶ τῇς αὐτοῦ παρακλήσεως γένηται κοινωνίς. Καὶ γοῦν ὁ Σωτὴρ τοὺς τὸν ἐπίγειον ἔχουσι πλοῦτον, δόδον ὑπέδειξε σωτηρίας, εἰπών· « Ποιήσατε ἐαυτοῖς φῶλους ἀκ τοῦ ἀδίκου μαρμανδ, ἵνα ὑποδέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς ἐαυτῶν σκηνάς. »

Ἄτακτές τοὺς ἔχθροδες ὑμῶν.

(A f. 101 b, B f. 66, C f. 118 b) Ἀληθεύει λέγων & μακάριος Παῦλος, διτι « Εἰ τις ἐν Χριστῷ, καὶνή κτισίς· πάντα γάρ γέγονεν ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ καὶνά, καὶ διαθήκη, καὶ νόμος, καὶ πολιτεία. » Αθρετ δὲ δικαὶα πρεπωδεστάτη, λίαν ἐστὶ τοῖς ἀγίοις μυσταγωγοῖς ἡ τοιάδε πολιτεία τε καὶ ζωὴ, οὐ ἔμελλον τοῖς ἀπανταχόσις γῆς τὸ σωτήριον ἐξαγγέλλειν κήρυγμα. Καὶ δὴ ἐντεῦθεν προσδοκῶν, οὐκ εὐαριθμήτους ἴσεσθαι τοὺς διώκοντας αὐτοὺς καὶ πολυτόπως ἐπιβουλεύοντας· ἀλλ' εἰ συνέδη ταῖς τοιαύταις λύπαις ἀχθεσθῆναι τοὺς μαθητὰς, εἰτα θέλειν ἀμύνεσθαι τοὺς λελυπηκότας, ἐσίγγησαν ἀν καὶ παρέδραμον αὐτοὺς, οὐκέτι τὸ θεῖον αὐτοῖς παρατίθετες κήρυγμα, οὐ καλοῦντες εἰς ἐπίγειων ἀλήθειας. « Εδει τοινυν ταῖς οὐτω σεπταις ἀνεξικαλαῖς, τὸν τῶν ἀγίων μυσταγωγῶν ἀναχαιτίσαι νοῦν, ἵνα πάντα γενναῖας φέρωσι τὰ συμβαίνοντα, καὶν ὑβρίζωσι

A persecutionem passi sunt, socii sunt, 196 gladio caesi perierunt, convicia inique sibi inficta. perlerunt. Ergo vult eos intelligere, quorum fuerunt imitatores, eorum fore etiam participes, et prophetarum coronis non cariteros, si viam illorum terendo decurrerint.

V. 24. *Vae vobis, divitiis!*

Locutus antea de omnis boni causa propter Deum paupertate, famemque ac fletum haud sine mercede sanctis fore praefatus, ad contraria his transferat orationem, demonstratque ea poenam ultionemque importare; ut sic coronas cupiditate et beatitudinis studio, ad labores impellantur, et ob Dei amorem paupertatem amplecti velint; metuque vicissim impendentis poenæ, a divitiis abhorreant, et a deliciis atque risu, id est mundanis delectationibus. Et illos quidem regni celorum hæredes futuros alios autem calamites extremas subituros. « Habetis enim, inquit, consolationem vestram. » Licit autem hoc, tanquam in depicta egregie tabula, spectare in divitis Lazarique parabola. « Receperisti enim, ait diviti, bona tua dum viveres; Lazarus vero mala: nunc autem ille hoc in loco recreatur, tu contra cruciaris¹⁹. » Sed age nobis ipsis ita objiciamus: Num si quis in mundo dives est, hic a misericordia divina spe prorsus excedit! Haud ita dicimus, sed illud potius, potuisse divitatem misereri Lazari, atque ita consolationis ejusdem particeps fuisset. Ecce enim Servator iis qui terrenas habent divitias, viam ostendit salutis, dicens: « Facile vobis amicos de mammona iniquitatis, ut hi in sua vos tabernacula recipient²⁰. » C

V. 27. *Diligite inimicos vestros.*

Vere dicit beatus Paulus: « Si qua in Christo nova creatura; omnia enim facta 197 sunt in ipso et per ipsum nova, et frēdūs, et lex, et vita genus²¹. » Vides autem quam sit convenientissima sanctis doctoribus hæc agenda: vita ratio, qui cunctis per orbem hominibus salutarem prædicationem illaturi erant. Atqui hinc expectandi erant persecutores innuméri et omnimodi insidiatores. Quod si contigisset, ut his molestiis gravarentur nimis discipuli, voluisserntque offensores suos ulciaci, utique tacuissent, eosque præterisseunt, omnes deinceps apud eos prædicatione, nec ipsos ad veritatis notitiam vocavissent. Oportebat igitur ipsi sancta patientia sanctorum magistrorum mentes inhibere, quo casus omnes sortiter ferrent, etiam si quidam convicis incesserent, et impias molirentur insidias. Ita vero se gessit ante alios ipse Jesus,

¹⁹ Luc. xvi, 25. ²⁰ ibid. 9. ²¹ II Cor. v, 17.

(1) Apud D. Thomam. « CYRILLUS. Prædicto quod paupertas apud Deum causa sit cuiuslibet boni, et esurire et flere non vacabit merecede sanctorum, transfert sermonem ad opposita, et innuit ipsam damnationis et supplicii fore materiam. Unde dici-

tur: Verumtamen vae vobis divitiis, quia habetis consolationem vestram. Haec enim dictio, vae, semper in Scripturis dicitur his qui non possunt evadere a futuro supplicio. »

ut exemplar nobis fieret. Namque adhuc de veneranda cruce pendens, Judaica plebe ipsum irridente, preces Patri Deo pro illis offerebat dicens: « Dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt »⁵¹. » Utique et beatus Stephanus lapidibus licet pulsatus, flexis genibus oravit dicens: « Domine, ne statuas illis hoc peccatum »⁵². » Divus denique Paulus ait: « Convictum passi, benedicimus; maledicti, ohsecramus »⁵³. » Necessario itaque haec ad apostolos adhortatio sit: perutilis vero nobis quoque est, ut bonam et admiratione dignam vitam instituamus. Et haec quidem adhortatio omni philosophia redundat; sed eam nostris mentibus difficulter efficiunt praedjudicia non bona, et insitarum cupiditatum superabilis ægre tyrannis. Quare cum sciret animalem hominem haud haec admittere, quia Spiritus oracula stultitiam existimat, et factu impossibilia, idcirco separans eos qui sunt hujusmodi ab iis qui edicta audire queunt, vobis, inquit, deo qui audire et audita exequi vultis. Etenim auctoritas ad fortitudinem spiritualem, in tentationibus laboribusque manifestatur. Imitare ergo in his Christum, « Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum patretur, non comminabatur, 198 trahet autem se juste iuxlicanti »⁵⁴. » Sed enim intrate ipsum sic fortasse dices: Deus erat Christus, ego autem homo infirmus, infirma mente præditus, et quæ dominari cupiditati ac mcerori non valet. Reete ait; proclivis enim ad peccandum mens humana est. Atamen ego aio: Non te destituit nudum patrocinio suo ac benevolentia Dominus. Habet ipsum apud te, id est intra te, per sanctum Spiritum. Habitaculum quippe illius sumus, qui in omnibus diligentium se diversatur. Ipse te roborat, ut irruentia mala fortiter feras, et tentacionum incursibus viriliter resistas. « Ne igitur malo vincaris, sed bono malum supera »⁵⁵.

V. 29. *Percutienti te in maxillam, præbe ei alteram.*

Finem legis aliquæ prophetarum esse Christum sapientissimus ait Paulus⁵⁶. Nam lex ad hujus mysterium erudit. Sed ut idem rursus dicit Paulus⁵⁷, postquam fides supervenit, ulterius sub duce ore non sumus; neque puerilem mentem jam gerimus, sed in virum perfectum succrevimus, in similitudinem Christi. Itaque nobis haud diutius lacile opus erat, sed cibo potius solidiore; quem nobis largitur Christus, justitiae, quæ supra legem est, viam ostendens. Ait enim ipse sanctis apostolis: « Amien dico vobis, nisi abundaverit justitia vestra magis quam Scribarum et Pharisæorum, non intrabis in regnum cœlorum »⁵⁸.

⁵¹ Lyc. xxiii, 34. ⁵² Act. vii, 59. ⁵³ I Cor. iv, 12.
⁵⁷ Ephes. iv, 13. ⁵⁸ Matth. v, 20.

A tunc, καὶ ἀνοσίως ἐπιβούλευσι. Πέπραχε δὲ τοῦτο καὶ πρὸ γε τῶν διλλων αὐτὸς εἰς ὑποτύπωσιν ἡμέτεραν· Ετι; γάρ ἀπηρτημένος τοῦ τιμένου σταυροῦ, καίτοι τῆς Ἰουδαίων πληθύνος ἐπιγελώσης αὐτῷ, τὰς πρὸς τὸν Θεόν καὶ Πατέρα λιτάδες ὑπὲρ αὐτῶν ἐποιεῖτο, λέγων· « Αφες αὐτοῖς, διτὶ οὐκ οἶδας τὶ ποιοῦσι. » Ναὶ μὲν καὶ ὁ μακάριος Στέφανος καίτοι βαλλόμενος λίθους, θείες τὰ γόνατα, προσηγένετο λέγων « Κύριε, μή στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν ταῦτην. » Καὶ ὁ θεός δὲ Παῦλός φησι· « Λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν· δυσφημούμενοι, παραχαλοῦμεν. » Οὐκοῦν ἀναγκαῖα μὲν τὴν τοιάδε παρανεσίας τῶν ἀγίων ἀποστόλων· χρησιμωτάτη δὲ καὶ τιμὴν αὐτοῖς, εἰς γε τὸ χρῆνας θιοῦν δρῶς καὶ τεθυματαζόμενος· μεστὴ γάρ ἐστι πάσης φιλοσοφίας· δυσκατόρθωτον δὲ ἀποτελοῦσιν τοὺς λαύτην ταῖς τήμετέραις διανοίαις πραδήψεις οὐκ ἀγαθαῖ, καὶ τῶν ἐν τῇ μηνὶ δυτιῶν παθῶν δυσκαταγώνιστος τυραννίς· διόπερ εἰδὼς ὡς ψυχικὸς ἀνθρωπος ταῦτα οὐ δέχεται, μωρίαν λιγούμενος τὰ τοῦ Πνεύματος λόγια καὶ ἀδύνατα εἰς κατόρθωσιν, διαιρόν τοὺς τοιούτους ἀπὸ τῶν ἀκούειν δυναμένων· « Υμῖν λέγω, φησι, τοῖς ἀκούουσιν, καὶ ποιεῖν ἔτοιμας τὰ λεγόμενα προαιρουμένοις. Τὸ γάρ εὐδόκιμον εἰς ἀνδρείαν τὴν πνευματικήν, ἐν τοῖς πειρασμοῖς καὶ πόνοις διαφαίνεται. Μίμησαι οὖν ἐν τούτοις Χριστόν· « Ής λοιδορούμενος οὐκ ἀντελαδόρει, πάσχων οὐκ ἡπειρεῖ· παρεδίδου δὲ τῷ χρίνοντι ἀκαίως (1). » Ἀλλ' Ἰωάς κατὰ σαυτὸν, ἐκεῖνος ἐρι; Θεὸς δὲν ὁ Χριστὸς, ἐγὼ δὲ ἀνθρωπὸς ἀσθενής, ἔχω τὴν διάνοιαν ἀσθενῆ, καὶ ἀνικάνως ἔχουσαν πρὸς τὸ δύνασθαι καὶ πλεονεξίας καὶ λύπης κατευμεγεθῆσαι. « Ορθῶς ἐρεῖς· εὐδόκιμος γάρ ἡ ἀνθρώπων νοῦς εἰς τὸ πλημμελεῖν. Πλήην ἐκεῖνον φημι· Οὐκ ἀφῆκε οὐγυμνὸν τῆς παρ' αὐτοῦ φειδούς καὶ ἀγάπης ὁ Κύριος· ἔχεις αὐτὸν ἐν σεαυτῷ, ήτοι ἐντὸς, διὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· οἶκος γάρ ἐσμεν αὐτοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἀγαπώντων αὐτὸν ψυχαῖς ἐναυλίζεται. Αὐτὸς τὸν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. »

Tῷ τύποτοι σε ἐπὶ τὴν σιαγόρα, πρέρχε καὶ τὴν διλληρ.

(Α Γ. 103, Β Γ. 65 Ι) Τέλος νόμου καὶ προρητῶν γενέσθαι Χριστὸν, δοσφώτατος ἐφη Παῦλος· παιδαγωγεῖ γάρ ὁ νόμος ἐπὶ τὸ αὐτὸν μυστήριον. Ἀλλ' ὡς αὐτὸς ἐφη πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος, ἐλθοῦσῃ τῆς πίστεως, οὐκέτι ὑπὸ διαγωγῶν ἐσμεν· οὐ γάρ έτι τὰς φρένας νηπιάζομεν, τηρήθημεν δὲ μᾶλλον εἰς ἀνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. « Εδει τοίνυν τὴν οὐ γάλακτος, τροφῆς δὲ μᾶλλον τῆς στερεωτέρας· τοῦτο ἡμῖν χριζεῖται Χριστὸς, τῆς ὑπὲρ νόμον δικαιοσύνης ἐμφανίζων τὴν δόδον· ἐφη γάρ αὐτὸς τοῖς ἀγίοις ἀποσθλοῖς· « Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐάν μη περισσεύῃ τὴν δικαιοσύνην ὑμῶν πλέον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρι-

(1) De hac lectione ἀδίκως προ δικαιῶς, videlicet quæ nos diximus in adū. a: i commentarium Cyrī i in Epist. II ad Cor., cap. x, vers. 1. (Opp. Cyrilli hujuscem Novissimæ edit. VIII).

αἰων, οὐ μὴ εἰπέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα-
ῶν. » Εἴτα, τί τὸ περιττὸν ἐν δικαιοσύνῃ τῇ κατά
ε., φημὶ, τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα, δι-
πεῖν ἀναγκαῖον. 'Ο νόμος δὲ διὰ Μωϋσέως, τοῖς
ρχαιοτέροις τεθεσπισμένος, διὰ τῶν Ἰσων ἔρχεσθαι
πραγμάτων ἐκέλευε· κεκώνυκε δὲ τὸ διδικεῖν, καὶ
οὐχὶ δὴ μᾶλλον προηδικημένους ἀνεξικαῖν, διπέρ δὲ
τοῦ Εὐαγγελίου βούλεται νόμος· « Οὐ γάρ φονεύσεις,
φησιν, οὐ κλέψεις, οὐκ ἐπιορκήσεις. » "Ετι τε πρὸς
τούτοις· « Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὁψθαλμοῦ, χείρα ἀντὶ^B
χειρὸς, πόδα ἀντὶ ποδὸς, τραῦμα ἀντὶ τραύματος,
μώλωπα ἀντὶ μώλωπος. » Ταυτὶ δὲ κελεύοντος ἦν, μὴ
ἀδικεῖν ἐτέρους· ή γοῦν προηδικημένους, μὴ πέρα
τῶν Ἰσων τὰς κατὰ τὸν ἀδικησαντα ἐκτείνειν ὀργάς.
'Αλλ' ἦν οὐ πάντως ἀρέσκουσα τῷ Θεῷ τῆς κατὰ νόμον
πολιτείας ἡ δύναμις· γέγονε δὲ τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐν
τάξι παιδαργαγοῦ κατὰ βραχὺ προσεθίζοντος εἰς δι-
καιοσύνην σύμμετρον, καὶ ἀναβιβάζοντο; εὐφυῶς ἐπὶ^C
τὸ τελέυτα ἔχειν ἀγαθόν· γέγραπται γάρ· « Ἀρχῆ
δόου ἀγαθῆς, τὸ ποιεῖν τὰ δίκαια. » Πᾶσα δὲ λοιπὸν
τελείστης ἐν Χριστῷ καὶ τοῖς αὐτοῦ θεσπισμασ··
« Τῷ γάρ τύποντι σε, φησιν, ἐπὶ τὴν σιαγόνα, πάρ-
εχε καὶ τὴν ἀλλην. » Τῆς εἰς λῆξιν ἀνεξικαῖας ἐν
τούτοις δόδες ἡμῖν ὑποδείκνυται. Βούλεται δὲ, πρὸς
τούτῳ, καὶ χρημάτων εἶναι καταφρονητήν, ὥστε,
καὶ εἰ μόνον ἴμάτιον ἔχοι, μὴ ἀφόρητον ἡγείσθαι τὸ
συναποθαλεῖν αὐτῷ καὶ τὸν χιτῶνα τυχόν. 'Αρετὴ δὲ
αὐτῇ ψυχῆς διλοτρόπως ἀπεστραμμένης τὸ φιλόπλου-
τον πάθος· « Μὴ γάρ ἀπαίτει, φησι, τὸν αἱροντά τι
τῶν σῶν· ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ αἰτοῦντι σε, δίδου·»
διπέρ ἀγάπης καὶ φιλοπτωχίας τεκμήριον. Τὸν δὲ
φιλοικτίρμονα χρή πάντως εἶναι καὶ ἀμνησικαχον·
ῶστε καὶ τὰ φίλων εἰς ἔχθρους ἐργάζεσθαι.

*Καθὼς θέλετε Ιησοῦς ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἀνθρώποι,
καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὅμοιως.*

(Α. f. 106, Β. f. 66, Κ. f. 119, Γ. f. 15 b) 'Αλλ' ἦν
εἰκός οἰηθῆναι τοὺς ἀγίους ἀποστόλους τάχα που
δυσκατόρθωτα εἶναι ταυτί. 'Ο τοίνυν πάντα εἰδὼς,
ζὸν τῆς ἐν τῷ μετανοεῖσθαι νόμον βραβευτὴν
ῶν ἀν βούλοιτο τις παρ' ἐτέρους τυχεῖν. Γενοῦ τοι-
οῦτος, φησιν, εἰς ἐτέρους αὐτός, δόποιους περ. ἀν εἶναι
θέλησι περὶ σέ· εἰ μὲν σκληροὺς καὶ ἀσυμπαθεῖς,
θρασεῖς καὶ ὄργιλους, μνησικάχους καὶ πονηρούς,
εἴσο καὶ αὐτὸς τοιοῦτος· εἰ δὲ τούναντίν, χρηστούς
καὶ ἀμνησικάχους, μὴ ἀφόρητον ἥγου τὸ εἶναι
τοιοῦτος· καὶ τάχα που εοῖς οὕτω διακειμένους πε-
ριττός δὲ νόμος, ἐγγράφοντος Θεού ταῖς καρδίαις
ἡμῶν τὴν τοῦ ιδίου θελήματος γῶσιν· « Ἐν γάρ
ταῖς ἡμέραις ἀκέλευταις, φησι Κύριος, διδόνες δῶσω
νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὴν καρ-
δίαν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς. »

Γίνεσθε οὖν οἰκτίρμονες.

(Α. f. 109 b) Μέγα τῆς ἐλεημοσύνης τὸ καύχημα.
Καὶ γοῦν γέγραπται, ὡς « Μέγα ἀνθρώπος, καὶ τί-
μιον ἀνὴρ ἐλεήμων. » Μορφοῖ γάρ ἡμᾶς πρὸς Θεὸν ἡ
ἀρετὴ, καὶ τῆς ἀνωτάτω φύσεως οἰονεὶ τινας χαρ-
κτῆρας ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἐνεργάζεται.

^a Εξοι. xx, 15. ^b Εξοd. xxi, 24. ^c Προν. xvi, 5. ^d Ιερεm. xxxi, 33. ^e Προν. xx, 6.

V. 31. *Prout vultis ut robis faciant homines, et vos facite illis similiiter.*

Sed verisimile erat hæc sanctis apostolis difficultas fortasse factu videri. Qui ergo cuncta novit, proprium cuiusque suumque amorem regulam constituit ac definitorem eorum quæ ab aliis consequi vellet. Talis esto, inquit, in alios ipse, quales eos erga te ipsum velles experiri: si duros, immisericordes, procaces, iracundos, ultiros, et improbos; tu quoque hujusmodi esto. Sin contra, mites, injuriarum oblivious, ne intolerandum putes te quoque talem præstare. Fortasse hæc regula hominibus sic recte compositis superflua est, quorum in cordibus suæ voluntatis notitiam Deus scribit. « Etenim diebus illis, inquit Dominus, dabo legem-meam in mentem eorum, et in eorum corde inscribam illam^e. »

200 V. 36. *Estote ergo misericordes.*

Magna est misericordiae gloria. Quare scriptum est: « Magna res homo, et pretiosum quid vir misericors^f. » Certe Deo nos conformat virtus, et supernæ naturæ veluti quosdam characteres in animis nostris imprimit.

V. 37. *Nolle judicare, et non judicabimini.*
 Diram abscondit ex animis nostris passionem, superbia initium est causam. Nam quidam cum se ipsos deberent considerare, et secundum Deum vivere, minimè id agunt; sed aliorum potius facta scrutantur. Et si forte aliquos vitio quolibet laborantes viderint; suarum veluti oblitii infirmitatum, vituperandi occasionem atque obtrectandi materiali hinc arripiunt. Condemnant enim illos, neque reputant quod cum ipsi eadem ac illi, quos reprehendunt, infirmitate laborent, semet ipsi condemnant. Sic enim alicubi sapientissimus quoque Paulus scribit: « Nam in quo alium judicas, te ipsum condemnas; eadem enim facis qui judicas ».
 Cum contra opus foret infirmantium misereri, ceu qui passionum incursum strati fuerint, et peccati laqueis inevitabiliter irretiti: ideoque orandum pro ipsis, et consolando, atque ad resipiscendumhortando, cavendumque ne in pares culpas incurramus? Nam « Qui fratrem suum judicat, ait Christi discipulus, detrahit legi, et judicat legem. Unus autem est legislator et iudex ». Oportere itaque superiorum esse peccanti animæ illum qui de hac judicial. Tu vero cum non sis hujusmodi, cur de proximo tuo judicas? respondebit judicanti is qui peccat. Quod si nihilominus damnare audes, etsi hujus rei potestatem non habes, ipse potius damneris, quia lex non sinit de aliis judicium ferre. Cerie qui recto intellectu regitur, haud aliena peccata inspicit, nec quid iniquum sit in suo proximo scrutatur, sed mala potius propria considerat. Ita se beatus gerebat Psalmista, Deo supplicans pro peccatis suis ac dicens: « Si iniquitates observaveris, Domine, 201 Domine, quis sustinebit? » Interdum vero humanæ naturæ infirmitatem praetendens, non incongruam petebat veniam dicens: « Memento quod pulvis sumus ».

V. 38. *Date, et dabitur vobis.*

Afflue veluti predictis benignitatibus sermonem intulit eleemosynæ. Optima enim res est ac Deo gratissima, et sanctas animas apprime decens. « Estote enim, inquit, misericordes, sicut Pater vester est ». Quod autem divitiore manu accepturi remuneracionem simus a Deo, qui diligentibus se abundantem omnia largitur, ipse testatur dicens: « Mensuram bonam et confertam et coagitatam et superfluentem dabunt in simum vestrum ». Videlur tamen priori quodammodo contradicere alterum. Nam si superfluentem mercedem accipiemus, qui fieri poterit ut qua mensura mensi fuerimus remetiatur nobis? Ubi paritas potius, quam redundantia dandæ nobis mercedis significari videtur. Quid ergo dicimus? Omni nos difficultate expediet sapientissimus Paulus, quæstionis solutionem preliens. Ait enim: « Qui parce seminat, id est modice contractaque manu, parce et metet: qui autem in benedictionibus seminat, in benedictionibus

A Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε. (Α. f. 110, C. f. 119) Παγχάλεπον ἀποκείρει πάθος τῶν ἡμετέρων διανοιῶν, ὑπεροψίας ἀρχῆν καὶ γένεσιν. Καίτοι γάρ δέον τινὰς ἐαυτοὺς κατασκέπτεσθαι καὶ κατὰ Θεὸν πολιτεύεσθαι, τοῦτο μὲν οὐ δρῶσι, πολυπραγμοῦσι δὲ τὰ ἔτερων· καὶ ἀσθενοῦντας έδωσι τινας, διαπεριβαλλόντας, φιλοφογίας ὑπόθεσιν ποιοῦνται τὸ χρῆμα, καὶ καταλαλίδες ἀφορμήν καταψήφιζονται γάρ αὐτῶν, οὐκ εἰδότες διτι νοσοῦντες τὰ ίσα τοῖς παρ' αὐτῶν διαβεβλημένοις, ἐαυτοὺς κατακρίνουσι. Οὕτω που καὶ δισφώτατος γράφει Παῦλος: « Ἐνῷ γάρ κρίνεις τὸν ἔτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις· τὶ γάρ αὐτὰ πράστεις δὲ κρίνων. » Καίτοι μᾶλλον, ἔχρην ἀσθενοῦντας ἐλεεῖν, ὡς ταῖς τῶν παθῶν ἐρδοῖς ὑπεστρωμένους, καὶ τοῖς ἀμαρτίας βρόχοις ἀφύκτως ἐνειλημένους, καὶ ὑπερεύχεσθαι τὸν τούτων, καὶ παρακαλεῖν αὐτοὺς, καὶ διεγέρειν εἰς ἁγιψιν, καὶ πειράσθαι μὴ τοῖς ίσοις περιπεσεῖν αἰτίαμασιν. « Οὐ γάρ κρίνων τὸν ἀδελφὸν, καθά διητον δι τοῦ Χριστοῦ μαθητῆς καταλαλεῖ νόμου, καὶ κρίνει νόμον· εἰς ἐστιν οὐ νομοθέτης καὶ κρίτης. » Αὐτὸς δὲ τῆς ἀμαρτανούσης ψυχῆς εἶναι τὸν ταύτης κριτήν· σὺ δὲ μὴ τοιοῦτος διν, τί κρίνεις τὸν πληστόν; « Απολογήσεται τῷ κριτῇ δὲ ἀμαρτάνων· εἰ δὲ ταῦτα· κατακρίνειν, καίτοι τούτου μὴ ἔχων τὴν ἑσυστατὴν, κατακριθήσῃ μᾶλλον αὐτὸς, οὐκ οὐκ ἐστιν τοῦ νόμου τὸ κρίνειν ἔτερους· δι γε μὴν συνέστι κυρερνώμενος, οὐκ εἰς τὰς ἔτερων ἀμαρτίας ὅρῳ, οὐδὲ τί ἐστι τὸ φαῦλον ἐν τῷ πέλας περιεργάζεται, ἀλλὰ τὸν τοῖς ιδίοις ἐνατενίζει κακοῖς· τοιοῦτος δὲν ὁ μακάριος Ψαλμῳδὸς, προσπίπτων Θεῷ καὶ λέγων ὑπὲρ τὸν ίδιον ἀμαρτημάτων· « Ἐάν ἀνομίας πατητήσῃς, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται; » Ποτὲ δὲ πάλιν τῆς ἀνθρωπειας φύσεως τὴν ἀσθένειαν κρίσχυμον, εὐλογον ἀπῆται συγγνώμην, λέγων· « Μηδισθεὶς ὡς χοῦς ἐσμεν.

D Δίδοτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν

(Α. f. 111, C. f. 119) Γείτονα ὥσπερ ταῖς εἰρημέναις ἐπιεικεῖαις τὸν περὶ τῆς ἐλεημοσύνης ποίειται λόγον· ἀριστὸν γάρ τὸ χρῆμα, καὶ θεῷ θυμηρίστατον, καὶ διστίς ψυχαῖς διτι μάλιστα πρέπον· « Γίνεσθε γάρ, φησιν, αἰκτίρμονες, καθὼς δι Πατήρ υἱῶν. » Οὐτὶ δὲ πλουσιωτέρᾳ χειρὶ ληψόμεθα τὴν ἀνταπόστιν περὶ τοῦ πάντα πλουσίως νέμοντος θεοῦ ταῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, αὐτὸς πεπληροφόρηχεν εἰπὼν· « Μέτρον καλὸν, πεπιεσμένον καὶ σεσαλευμένον καὶ ὑπερεχυνόμενον δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. » Καὶ δοκεῖ μὲν πια εἰσφέρεσθαι τῷ πρώτῳ τὸ δεύτερον· εἰ γάρ μέτρον ὑπερεχυνόμενον ληψόμεθα, πιὰς δὲ μέτρῳ μετροῦμεν ἀντιμετρηθήσεται ήμιν; « Εοικε γάρ ἐν τούτοις ισότης μᾶλλον οὐ πλεονασμός εἶναι τις τῆς δοθησμένης ήμιν ἀμοιβῆς. Τί δύν αφαίνεται; Απελλάξει πραγμάτων ήμᾶς δὲ σοφώτας Παῦλος, τῶν ζητουμένων τὴν λύσιν ἐπενεγκάν· Ἐφι γάρ, διτι· « Οἱ σπείρων φειδομένως, ἀντὶ τοῦ, συμμέτρως καὶ συνεσταλμένη χειρὶ, φειδομένως καὶ θε-

* Rom. ii, 1. * Jacob. iv, 11. * Psal. cxxix, 3.

* Psal. cii, 14.

ρισεις· καὶ ὁ στελρῶν ἐπ' εὐλογίας, ἐπ' ἑδόγιας· καὶ θερίσεις· τοιτέστι, εἰ δὲ τις μὴ ἔχοι, οὐχ ἡμάρτε τοῦτο μὴ δρῶν· καθ' ὃ γάρ ἀν ἔχοι, εὑπρόσδεκτος, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει. Τοῦτο καὶ ὁ διὰ Μωϋσέως ὑπετύπου νόμος· προσεκόμιζον γάρ εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ, τὸ κατὰ χειρά τε καὶ ἵγιν, ἔκαστος τῶν ὑπὸ τὸν νόμον· οἱ μὲν μόσχους, οἱ δὲ κριοὺς, ή ἀμνοὺς, ή τρυγόνας, ή περιστεράς, ή σεμιδαλινέλαιοισθεχῆ. Πλὴν ὁ καὶ τοῦτο προσάγων τὸ οὐτω μικρὸν καὶ εὐπόριστον, διὰ τὸ μόσχον μὴ ἔχειν, Ιησος δὲ ἐκεῖνῳ κατὰ πρόθεσιν.

Εἶτε δὲ παραβολὴν αὐτοῖς.

(Α Γ. 111, Β Γ. 67 β) Ἀναγκαιοτάτην ταύτην τῶν εἰρημένων προσθήκει τὴν παραβολὴν. Ἐμελλον ξεσθαι μυσταγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς ὑπ' οὐρανὸν οἱ πρακτέριοι μαθηταὶ· ἔδει τοινυν αὐτοὺς ἀρτίως ἔχοντας εἰς εὐσέβειαν ἀναφαίνεσθαι τῶν ἀπάντων, ἔχρην εἰδένεις τῆς εὐαγγελίκης πολιτείας τὴν ὅδον, καὶ τεχνίτας εἴναι πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν, καὶ τὸν ἀκριβῆ καὶ σωτήριον καὶ ἀποκεσμένον εἰς ἀλήθειαν ἐνίένα· λόγον τοῖς πεπαιδευμένοις· ὡς ήδη προαναβλέψαντας, καὶ τῷ θειῷ φωτὶ καταλαμπομένην τὴν διάνοιαν ἔχοντας· ἵνα μὴ τυφλοὶ τυφλῶν εἰεν ὅδηγοι· οὐ γάρ οἱ ἐν σκότῳ τῆς ἀγνωσίας ἐνισχυμένοι, τοὺς τὰ δύοις νοσοῦντας, εἰς τὴν τῆς ἀλήθειας ἐπίγνωσιν ὅδηγησseιεν· εἰ γάρ τουτο βούληθειεν, εἰς τὸν βόθρον τῶν παθῶν ἀμφότεροι ἔγχυλισθθανται. Εἰτα τὸ φιλόκομπον πάθος τῆς ἀλαζονείας τῶν πολλῶν ἀναιρῶν, ἵνα μὴ τῶν διδασκόντων φιλονικούν ὑπερβαίνειν τιμῆν, ἐπήγαγεν· «Οὐκ ἔστι μαθητῆς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ.» Καν εἰ γένοιτο προελθεῖν εἰς τοῦτο τινας ὥστε καὶ ισάμιλλον τοῖς πατέρευσι κατακτήσασθαι τὴν ἀρετὴν, εἰς τῶν διδασκόντων στήσονται μέτρον, κάκείνων ξενονται μιμηταί· καὶ πιστώσει πάλιν δὲ Παῦλος, λέγων· «Μιμηταὶ μου γίνεσθε, καθὼς κάγὼ Χριστοῦ.» Τοῦ τοινυν διδασκάλου μήπω κρίνοντος, τι κρίνεις αὐτός; Οὐ γάρ ἡλθει κρίναι τὸν κόσμον, ἀλλ' ἐλεῖσαι. — (Α Γ. 111) Κατὰ δέ γε τὴν προτέραν διάνοιαν, Εἰ ἐγώ, φησιν, οὐ κρίνω, μηδὲ εἰ δὲ μαθητῆς· εἰ δὲ καὶ μείζοις ἐνέχῃ ἐφ' οἷς ἔτερον κρίνεις, πῶς οὐκ ἀν αἰσχυνθεῖς εἰς αἰσθησιν ἔλθων; Τοῦτο διὰ παραβολῆς ἐτέρας δὲ Κύριος παριστητὴ λέγων·

Τι δὴ βλέπεις τὸν κάρφος τὸν ἐν δρθαλμῷ τοῦ δειλίζοντος;

(Α Γ. 111, Β Γ. 68, Κ Γ. 119) Ἐξ ἀναγκαίων ἡμας ἀναπτεῖθεις συλλογισμῶν, ἀποσχέσθαι μὲν τοῦ βούλευσθαι κρίνειν ἐτέρους, τὰς ἔσωτῶν δὲ μᾶλλον καρδίας περιεργάζεσθαι καὶ τῶν ἐνόντων αὐταῖς παθῶν ἀπαλλάττεσθαι ζητεῖν, αἰτοῦντας τοῦτο παρὰ Θεοῦ· αὐτὸς γάρ ἐστιν δὲ ἡμένος; τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, καὶ ψυχικῶν ἡμᾶς νοσημάτων ἐλευθερῶν. Τι γάρ εἰ νοσῶν αὐτὸς τὰ ἔτι μείζω καὶ χαλεπώτερα τῶν ὄντων ἐνέτεροις, ἀφεῖς τὰ κατὰ σωτὸν, ἔκσινοις ἐπιτιμᾶς; Ούκοῦν ἄπασι μὲν τοῖς ἐθέλουσιν εὔσεβειν, ἀναγκαῖα εἰς ὄντσιν τῇ ἐντολῇ, μάλιστα δὲ τοῖς τὸ διδάσκειν ἐτέρους ἐγκεχειρισμένοις. Εἰ μὲν εἰεν

A quoque metet⁹. » Id est, si quis non habuerit, non peccatum dare omittit: nam quatenus quisque habet, gratus flet, non quatenus non habet. Hoc in Moysis quoque lego præfigurabatur. Afferebant enim ad sacrificandum Deo, pro copia et variis, quicunque sub legis potestate erant, alii vitulos, alii bœdos, aut agnos, aut turtures, aut columbas, aut similam oleo conditam. Verumtamen is etiam qui tam exigua et parabilia adducebat, quia vitulum non haberet, par diviti erat, quod attinet ad mentis propositum.

V. 39. Dicebat autem illis similitudinem.

Necessario in primis haec adjecit dictis similitudinem. Futuri enim erant imitatores atque magistri terrarum orbis beati discipuli. Oportebat igitur valde eruditos in 203 religionis negotio videri præ omnibus: opus erat scire evangelicæ vitæ viam, ad omne opus bonum peritos artifices esse, accuratam ac salutarem ei ad veritatis regulas exactam alumnis doctrinam tradere; ceu qui jampridem oculos veritati intendissent, divinoque lumine illustratam mentem haberent, ne cæci cæcorum duces fierent. Non enim qui tenebris inscitæ tenentur, iis qui pari calamitate urgentur, ad veritatis cognitionem ducatum præstabunt. Nam si hoc forte velint, in passionem soveam ambo devolventur. Deinde jactantæ pervulgatum morbum perimens, ne aliquando vellent magistrorum superare honorem, addidit: « Non est discipulus supra magistrum. » Quod si forte etiam adeo nonnulli proficerent, ut parem antecessoribus virtutem discipuli consequerentur, tunc eos intra fines modestiae magistrorum perstare debere, atque horum esse imitatores. Quam rem item testabitur Paulus dicens: « Imitatores mei estote, sicut et ego Christi¹⁰. » Cum ergo magister nondum judicet, cur tu judicium fers? Non enim venit ut judicet mundum, sed ut misereatur. — Secundum prædictum sensum, si ego, inquit, non judico, ne tu quidem id agas, discipulus cum sis. Quod si etiam magis reus es, quam ille de quo Judicas, quomodo id sentiens non erubescis? Hoc alia similitudine demonstravit Dominus dicens:

V. 41. Cur autem vides festucam in oculo fratris tui?

Evidentibus syllogismis persuadet nobis, ut judicando de aliis abstineamus, ipsa potius corda nostra examinenuis et hærentes illis passiones expellere studeamus, implorato divino auxilio. Ipse enim contritos corde sanat, et animæ nos morbis liberat. Cur enim, si tu magis graviusque aliis laboras, omissis peccatis tuis, illos objurgas? Ergo omnibus piis esse volentibus necessaria prodest hoc mandatum, præcipue vero iis qui aliorum erudiendorum munus suscepserunt. Si enim boni solentesque 203 erunt, evangelicæ velut vitæ imaginem semelipsos exhibentes, utique illos qui

⁹ II Cor. ix, 6. ¹⁰ I Cor. xi, 1.

pariter se gerere nolunt, confidenter objurgabunt, A pariter qui harentis doctoribus suis pietatis non exprimant mores. Sin vero ignavi fuerint, pravisque voluptatibus obnoxii, quo pacto ceteros secum pariter agrotantes increpabunt? Propterea sapienter beati discipuli ita in suis scriptis aiunt: « Nolite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quod majus iudicium sumemus¹¹, » ut dixit Christus præmiorum distributor, et peccantibus poenas imponens: « Qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum¹²; » secus qui minime faciens, nihilominus docuerit, minimus erit. Sane, quomodo tu multis magnisque suffocatus peccatis, paucarum culparum reum damnas? Quomodo dices fratri tuo: « Sine ejiciam ex oculo tuo festucam, cum ipse trabem in tuo habeas¹³, » qui nempe magnis peccatis gravaris? id enim trabs significat. Quomodo, inquam, eum condemnas qui exigua prorsus, et aliquando nihil peccavit?

V. 42. Ejice primum trabem de oculo tuo.

Hoc est, te ipsum magnis peccatis purum præbet; tum denique consilium dabitis ei qui levia peccavit. Itaque ipse sibi magister erit qui sapit, non alium condemnabit. Hoc etiam Mosaica lex præcipit cum ait: « Attende tibi, non alii¹⁴. » Attende autem dicitur, pro, quæ tua sunt observa. — Sed, o Domine, dicit ut reor aliquis, quomodo dignoscemus habentem in oculo trabem, et increpantem simul eos qui festucam habent, ac leviter infirmantur? Nulla, inquit, rei hujus difficultas: potest enim quilibet pro suo libito cognoscere. Etenim uniuscujusque vita mores proprios luculent ostendit. Quippe haud externa venustate, neque simulata pietate, bona reapse vita pulchritudo exprimitur, sed ex iis potius quæ quisque facit operibus. Hoc item alicubi dixit Christus: « Cavete ab iis qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, 204 intrinsecus autem sunt lupi rapaces¹⁵. » En itaque quod non ex vestitu, sed ex rei veritate cognoscendos esse eos qui ad nos accedunt, præcipit Christus. Etenim « Ex fructu, inquit, arbor cognoscitur. » Siculi stulte quis de spinis maturos eximiosque fructus requiret, uiam dico et fles, ita speratur ridicule egregium aliquid intervenire, id est virtutis nobilitatem, in hypocritis et impuris. Hos potius appellare decet tribulos atque rubos. Apud hos dulce nihil, sed amara omnia ac spuria. Non enim de spinis germinat fles, neque de rubo paritur uva. Ergo non de externa specie, sed de acta ab unoquoque vita dignoscendus magister est. Dicta sunt hæc etiam in quinto Matthæi capitulo¹⁶. Sed tamen ibi agebatur de deceptoribus, hic autem de mundis aliosque mundantibus et de

λικῆς τὰ καθ' έαυτοὺς ἐνστήσαντες, τοι; μὴ τὰ Ισα δρῦν ἔλομένοις εὐπροσώπως ἐπιτιμήσουσι, ὡς μὴ τοὺς ἐνούσης αὐτοῖς ἐπιεικεῖς ἀναμάξαντας τρόπους· εἰ δὲ βάθυμοι τινες εἰεν, καὶ ταῖς εἰς τὸ φῶλον ἡδοναῖς εὐάλωτοι, πῶς ἀν ἑτέροις τὰ Ισα νοοῦσιν ἐπιτιμήσειν; Διὰ τοῦτο σοφῶς οἱ μακάριοι μαθηταὶ γεγράφασι τε καὶ λέγουσι· « Μή πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε, ἀδελφοὶ μου, εἰδότες ὡς μείζον κρίμα ληφόμεθα, » ὡς ἔφη Χριστὸς, δ τῶν στεφάνων διανομένς καὶ τοῖς πλημμελοῦσι τὰς δίκας ἐπάγων· « Οὐδὲν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. » ὁ δὲ μὴ ποιήσας καὶ διδάξας, ἐλάχιστος· ἐπει πῶς δ πολλαῖς καὶ μεγάλαις ἔσθ' ὅτε καταπνιγμένος ἀμαρτίαις καταχρίνεις τὸν διλγοὺς ἕνοχον πταίσμασι; Πῶς ἔρεις τῷ ἀδελφῷ σου· « Αφες ἀναβάλω τὸ κάρφος ἐκ τοῦ δφθαλμοῦ σου, αὐτὸς τὴν δοκὸν ἔχων ἐν σεαυτῷ, » δ μεγάλαις ἀμαρτίαις ἕνοχος; τοῦτο γάρ τὸ δοκὸς σημαντεῖ. Ήπέκτινεις τὸν διλγα παντελῶς ή καὶ ἔσθ' ὅτε μηδὲν ἡμαρτηκότα;

« Έκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ δφθαλμοῦ σου. »

(A f. 111) Τουτέστι, σαυτὸν ἐπίδειξον καθαρὸν τὸν μεγάλων ἀμαρτημάτων, καὶ τότε σύμβουλος ἔσῃ τῷ πταίοντι μικρά. Οὐκοῦν ἔστι τῷ μὲν διδάσκαλος δ σοφὸς, ἔτερον δὲ οὐ καταχρίνει. Τοῦτο γάρ καὶ δ νόμος δ διὸ Μωϋσέως παραγγέλλει, λέγων· « Πρόσεχε, φησι, σεαυτῷ, οὐχ ἐτέρῳ· » τὸ δὲ, Πρόσεχε, ἄντι τοῦ, Περιβόλεπον τὰ κατὰ σαυτόν.—(A f. 111 b) « Άλλ’, δέ Δέσποτα, φαίη δὲν, οἷμαι, τίς, πῶς ἀρά διπλασιόμεθα τὸν ἔχοντα μὲν ἐν δφθαλμῷ τὴν δοκὸν, ἐπιπήγοντα δὲ τοῖς κάρφον ἔχουσι καὶ διεθεοῦσιν ἐκ μέρους; Χαλεπὸν οὐδὲν ἐν τούτῳ, φησι· πρόκειται γάρ τοῖς ἐθέλουσιν εὐάλωλας ἰδεῖν. — (B f. 68) Οὐκοῦν δ ἐκάστου βίος τῶν αὐτοῦ τρόπων ἔσται παραδεικτικός· οὐ γάρ τοῖς ἔξωθεν ὡραῖσμοῖς, καὶ τοπλασμέναις ἐπιεικεῖαις τὸ τῆς ἀληθοῦς εὑώντος χαρακτηρίζεται κάλλος, ἀλλ’ ἐξ ὃν ἀν ἐργάσαιτο τι. Τοῦτο πάλιν ἔφη που δ Χριστός· « Προσέχετε ἀπὸ τῶν ἐρχομένων πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προδάτω, ἔσωθεν δέ εἰσι λύχοι ἀρπαγες. » Τίδον δή πάλιν οὐχ ἐκ τῶν ἐνδυμάτων, ἀλλ’ ἐξ ὃν εἰσι κατὰ ἀλήθειαν οἱ πρὸς ήμᾶς ἐρχόμενοι, διαγιώσκεσθαι δεῖ αὐτούς; D Ἐπιτάττει Χριστός· « Απὸ γάρ τοῦ καρποῦ, φησι, τὸ δένδρον γινώσκεται. » Οσπερ ἔστιν ἀμαρτίες τὸ ἐν ἀκάνθαις ζητεῖν τὰ τῶν ὡρίμων ἔξαλρετα. σταφύλη τέ φημι καὶ σύκον [alius cod. σύκα], οὐτω καταγέλαστον ἐννοεῖν ἐν ὑποκριταῖς καὶ βεβήλοις εὐρεῖ δύνασθαι τι τῶν τεθαυμασμένων, ἥγουν ἀρετῆς εὐγένειαν τούτους καὶ τριβόλους καὶ βάτους φαίης δι. Παρὰ τοῖς τοιούτοις γλυκὸν μὲν οὐδὲν, πικρὰ πάντα καὶ δυσγενῆ· οὐ γάρ ἐν ἀκάνθαις φύεται σύκον, οὐδὲ ἐν βάτῳ τίκτεται σταφύλη· οὐκοῦν οὐχ ἐπει τῶν σγημάτων, ἀλλ’ ἐξ αὐτῶν τῶν ἔκαστω βεβιωμένων, διαγιώστεον τὸν διδάσκαλον. Εἰργαται ταῦτα

¹¹ Jacob. III, 1. ¹² Matth. v, 19. ¹³ Matth. vii, 5. ¹⁴ Deut. viii, 2. ¹⁵ Matth. vii, 15. ¹⁶ Ed. Vulg. VII.

καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ Ματθαῖον· Αἱ μικραὶ δὲ τῶν πλάνων, ἐνταῦθα δὲ περὶ τῶν κεκαθαρμένων καὶ καθαιρόντων ἔτέρους, καὶ περὶ τῶν ἀκαθάρτων καὶ καθαίρειν διλλους πειρωμένων. Παραβολικῶς δὲ τούτους μὲν ὡνόμασι δένδρα, καρποὺς δὲ τὰς πράξεις αὐτῶν· καὶ παραπειλήσαι προσέχειν ταῖς πράξεις τούτων, αἱ εἰσι καρποί, καὶ μὴ τοῖς λόγοις, οἱ εἰσι φύλλα.

Οἱ ἀγαθὸς ἀνθρώπος ἔκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὸ ἀγαθόν.

(Α. Γ. 112) Ἀποδεῖξας ἐν τοῖς προλαβαδοῖς, πόθεν δὲ διαγνωσθεῖ ὁ ἀγαθὸς καὶ ὁ πονηρὸς, διεῖ ἐπὶ τῶν ἔργων, ὡς τὸ δένδρον ἐκ τοῦ καρποῦ, νῦν καὶ δι' ἔτέρου σημείου τοῦτο κατασκευάζει. Οἱ μὲν γάρ ἀγαθὸς, φησίν, ὡς ἐξ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας, πηγάζει τὰ ἀγαθά· δὲ δὲ μὴ οὕτως ἔχων, φαῦλοτεται δὲ καὶ πονηρίζει κεκρατημένον ἔχων τὸν νοῦν, ἐνδύσει πάντως τὰ ἐν τῷ βάθει κεκρυμμένα· τὰ γάρ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἐπιτεπλῷ διὰ τοῦ πρὸς τὰ ἀνων τρέχοντος λόγου. Οὐκοῦν ὁ χρηστὸς τοὺς τρόπους τὰ αὐτῷ πρέποντα λαλεῖ· δὲ δὲ φαῦλος τε καὶ πονηρὸς τὴν ἐν τῷ βάθει κειμένην ἀκαθαρτίαν ἐρεύξεται.

Τί δέ με καλεῖτε, Κύριε, Κύριε;

Μόνη μέντοι πρέπει τῇ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀκατάτω φύσει τὸ τῆς κυριότητος δνομά τε καὶ πράγματα· κρατεῖ γάρ καὶ κατεξουσιάζει τῶν ὅλων· «Εἰ; γάρ Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. » Καὶ αὐθίς· «Ἐπειρ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοὶ ἐν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἡμὲν εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς· Χριστός, δι·» οὐ τὰ πάντα. » Μόνον οὖν εἰδότες τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς Κύριον, τὸν συμβασιλεύντα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ Θεὸν Λόγον (!), οὕτως αὐτὸν ὄντομάζομεν· ἀλλὰ, «Τί δῆτα, φησι, καλεῖτε Κύριον, » οὐ ποιεῖτε δὲ δὲ λέγω· ἀληθὲς γάρ τὸ δι' ἐνὸς τῶν ἀγίων προφητῶν εἰρημένον· «Εἰ Πατήρ εἰμι ἐγώ, ποῦ ἦν ἡ δόξα μου; Καὶ εἰ Κύριος εἰμι ἐγώ, ποῦ ἔστιν ὁ φόδος; Ήδες δοξάζει πατέρα, καὶ δουλος τὸν κύριον αὐτοῦ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἐπισφαλές οὖν δρά καὶ τῆς ἐπιχάτης δξίον δίκης, τὸ μὴ ὑποκείσθαι θέλειν τῷ τῶν ὅλων κρατοῦντι Χριστῷ. Κατέβη δὲ ἀν τοις ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἀλλων, καὶ τῶνδε μέντοι· τὸν μὲν γάρ γνήσιον οἰκέτην, ἐξαιρέτοις τιμαῖς· στεφανούμενον, τὸν δὲ ἀπειθῆ καὶ ρέθυμον, εἰς τὸ σκότος δραμόντα τὸ ἐξώτερον. Οἱ γάρ λαδόντες τὰ τάλαντα, καὶ διπλασιάσαντες τῷ δεσπότῃ τὸ δοθὲν, ἐπιστολαῖς τετίμηνται· τὸν γε μήν εἰς γῆν καταχώσαντα τὸ δοθὲν ὡς ρέθυμον, σκληρῷ καὶ ἀφύκτῳ περιβέλληκε δίκη. Κάκενο δὲ, οἵμαι, τοῖς εἰρημένοις προσεπενεχθῆναι δεῖ. Ἐν γάρ τῷ βούλεσθαι τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑποκείσθαι λόγοις, καὶ δουλεύειν αὐτῷ, τὸ τῆς ἐλευθερίας δξίωμα διὰ τῶν αὐτοῦ πάλιν νευμάτων καταπλούντσομεν. «Ἐφη γοῦν τοῖς πιστεύσασιν εἰς αὐτόν· «Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταὶ μού ἔστε, καὶ γνώσεσθε τὴν ἀληθείαν· καὶ τῇ

A immundis aliosque mundare conantibus. Parabole autem hos nominavit arbores, fructus vero opera eorum. Flortaturque insistere horum actibus, qui sunt fructus; non autem verbis, quae folia sunt.

V. 45. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum.

Postquam in superioribus demonstravit undeum bonus a malo distinguitur, nempe ex operibus, sicut ex fructu arbor, nunc et alio indicio idem præstat. Nam bonus, inquit, homo de bono thesauro cordis sui bona profert; qui antem secus est, nequital scilicet et improbitate occupatam mentem habens, effundet prorsus quæ intus celabat. Nam quæ mente et corde sunt reposita, ea per de currentem exteriū serinonem exsiliunt. Itaque bene moratus homo, congrua sibi loquitur; nequam vero et improbus jacentem intus impunitatem eruetabit.

V. 46. Cur autem vocatis me, Domine, Domine?

Profecto uni congruit supræme altissimæque naturæ, dominationis appellatio et actus: etenim rerum omnium dominatum tenet ac potentatum. « Unus enim Dominus, 205 una fides, unum baptismum ». Et rursus: « Etsi multi dii sint dominique multi in cœlo ac terra, altamen nobis unus est Deus Pater, ex quo omnia; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia ». Unum itaque scientes natura sua vereque Dominum, cum Deo Patre regnante Deum Verbum, sic illum nominamus. Sed enim, « Cur deum, inquit, vocatis me Dominum, neque dicta mea exequimini? Nam vere ab uno sanctiorum prophetarum dictum fuit: « Si Pater ego, ubi est honor mens? Et si Dominus ego, ubi timor mei? filius patrem honorat, et servus dominum suum, ait Dominus omnipotens ». Damnosum itaque, et extremo supplicio dignum, nolle omnium Domino Christo subjacere. Quam rem tum ex aliis argumentis cognoscere licet, tum etiam ex iis quæ dicemus. Nempe fidem servum eximiis præmiis suis coronatum, contumacem vero et ignavum ad exteriores tenebras relegatum. Nam qui accepta talenta danti domino duplicaverunt, laudibus ornati fuere; at ignavum illum, qui datum talentum humi insufdit dura et inexorabili sententia se riit. Illud quoque prædictis adjungendum puto. Nam si voluerimus Servatoris nostri dictis obtemperare, eique servire, libertatis dignitatem, secundum ipsius item nulum, adipiscemur. Dixit enim credentibus in eum: « Si vos manteritis in doctrina mea, vere discipuli mei estis, et veritatem cognoscetis: veritas autem vos liberabit ». Ergo

¹⁷ Ephes. iv, 5. ¹⁸ I Cor. viii, 5, 6. ¹⁹ Malach. i, 6, 7. ²⁰ Joan. viii, 32.

(1) Adhuc observa Cyrillum de Christo Deo contra Arianos predicantem. Merito enim Cyrillus ab Eusebio Alexandrino apud Photium cod. 230, p. 837

dicitur per antonomasiam δ φύλαξ τῆς ἀκριβεῖας, δ θερμὸς τῆς ἀκριβεῖας ἐραστής· accensio fidei cuius sit videlicet amator.

libertatis donum obediendo lucramur. *Talis est apud eum servitus. Ilæc nos hæredes Dei facit, et ipsius Christi cohæredes. Quod ipse denuo testabitur dicens: « Omnis qui facit peccatum, servus est peccati »²¹. » Servi haud est perpetua in dominica domo mansio; illi contra perpetua. « Si ergo filius vos liberaverit, vere liberi estis »²². » Si ergo Dominum appellamus Servatorem omnium Christum, **206** quæ ipse dixit exsequamur. « Non enim quisvis, inquit, qui mihi dixerit, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed utique ille qui Patris mei cœlestis voluntati obediens »²³. » Quænam vero futuræ sit utilitas mandatis obediendi, quodnam item inobedientia damnum, ipse docuit Servator dicens:*

V. 47, 48. Omnis qui venit ad me, similis est homini ædificanti domum, etc.

Homo obediens ac docilis, et qui non tam auditor legis est, quam auctor operum, summissimam habebit in omni pulchro bonoque negotio stabilitatem, eritque similis domui bene stabiliæ, inconcussumque habenti fundamentum: adeo ut, etiam si torrentis instar aut aquarum exundantia, tentationes incurvant, et cupiditatum nostrarum rabies, nihil infastuum experturus sit. Secus qui aures tantum Christi verbis præbet, nihil veritate recondit, nec ullam præceptorum partem exsequitur, hic vicissim domui similis erit, quæ aeternam proxime vergit: pertrahetur enim quo non licet, impellente voluptate atque ad peccati soveas deveniente. Oportet enim quotidiano exercitio nosmetipsos Dominicis in præceptis confirmare, ne tanquam aquarum violentia irruens voluptas, nutantia in nobis dogmata dissipet. Sed contrariis potius actibus inclarescat invicta virtus; ut nequaquam casu, sed victoria celebres evadamus. Nam celebris sit casus illorum qui plurima doctrina pollebant, si quando magno culmine decident. Miseros autem facit homines laborum negligentia, judiciique languor et instabilitas. Hisunt stultis illis similes, qui in insirnæ sententiae sua arena, spiritualis ædificii fundamentum locaverunt; quod paucæ tentationum guttae, exiguaeque torrens diaboliarum illusionum impingens, baseim commovet et discedit, ita ut ne brevi quidem tempore adversus pluviam ventosque consistat.

207 CAP. VII.

V. 9. Ne in Israele quidem tantam fidem inveni.
Sancto igitur Dei decreto, ab ejus familiaritate

²¹ Joan. viii, 34. ²² ibid. 35. ²³ Matth. vii, 21.

(1) Ad cap. vii, v. 4, haec habentur in Latina Corderii catena. « CYRILLUS. Considera autem, ut Judæorum quidem seniores voluerint Jesum ad ipsam dominum venire illius qui cum invocabat, quasi

A ἀλήθεια ἐλευθεροὶ θύματος. » Οὐκοῦν τῆς ἐλευθερίας τῇ δόσιν διὰ τῆς ὑπακοῆς κερδαίνομεν· τοῦτο δὲ δοὺν ἡ ὑπ' αὐτῷ δουλεία· τοῦτο καὶ υἱὸνς θύματος καὶ κληρονόμους Θεοῦ, καὶ συγκληρούμων εἰνοῦ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ αὐτός σε πάλιν πιστώσεται λόγων· « Πᾶς δὲ ποιῶν ἀμαρτίαν, δοῦλος ἔστιν τῆς ἀμαρτίας· » δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα, δοῦλος μένει εἰς τὸν αἰῶνα. « Ἐδώ οὖν ὁ θύλακος ἐλευθερώσῃ. Βντως ἐλεύθεροὶ ἔστε. » Οὐκοῦν εἰς ἀσπότην δυνομάζομεν τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστὸν, ποιῶμεν δὲ λέγει· « Οὐ πᾶς γάρ, φησίν, οὐ λόγω μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελέυσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Όποια γε μήν ή δηρεῖ ἐν τῷ βούλεσθαι τηρεῖν τὰ προστεταγμένα, τι δὲ γένοιτο βλάβος ἐν τῷ μη ὑποτάττεσθαι θύλειν, εἰς δὲ ἕδιδαξεν δὲ Σωτῆρος εἰπών·

Πᾶς δὲ ἔρχομενος πρὸς με, δομοίσς ἔστιν ἀδράτης οἰκοδομοῦνται οἰκίας, κ. τ. λ.

(A. f. 412 b, B. f. 68 b) « Οὐ γάρ εὐπαιθής καὶ εὐάγωγος, οὐκ ἀκροστής νόμου γενόμενος μᾶλλον, ἀλλὰ ποιητής ἔργων, ἐδραστάτην ἔχει τὴν στάσιν, τὴν ἐν πατρὶ πράγματι καλῶς τε καὶ ἀγαθῶς· ἔσται δὲ οἰκίᾳ παπλήσιος ἰδρυμένη καλῶς, καὶ ἀκατάσειστον ἐγένετο τὸν θεμέλιον· ὥστε καὶ ξειμάρθου δίκην ήτοι πλημμύρας ὕδωτων προσδάλωσιν οἱ πειρασμοί, καὶ η τὸν ἐν τῷ μέσῳ παθῶν ἀγριότης, πεισταὶ τῶν ἀπευκτῶν οὐδὲν. Οὐ δὲ μόνην ὑπέχων τὴν ἀκοήν οἵς ἀν λέγοι Χριστὸς, ἀπόθετον δὲ εἰς νοῦν ἔχων οὐδέν, οὐτε μή καροβώσας τι τῶν κεκελευσμένων, ἔσται πάλιν οὐδὲ προσεοικῶς ἐτοιμοτάτη πρὸς πτῶσιν· κατενυθῆσθαι γάρ ἐφ' δὲ μή θέμις, κατερεθεῖσούστης ἡδονῆς, καὶ εἰς τοὺς τῆς ἀμαρτίας ἐκφερούσης βέθρους. — (B. f. 68 b) Δεῖ γάρ διὰ τῆς καθ' ἡμέραν ἀσκήσεως καθιοῦν ἔστων τοῖς τοῦ Κυρίου παραγγέλμασιν, ή μή καθάπερ βιασιν ὕδατων προσδαλούσα ήτοι, σαθρὰ τὰ ἐν τῷ μέσῳ δόγματα διασκεδάσῃ· ἀλλὰ τὸν μεγάλα δεδιαγμένων, ὅταν μεγάλων ἀποπίπων. Αθλίους δὲ ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους τὴν περὶ τοὺς κόνων ἀλιγωρία, καὶ τὸ τῆς κρίσεως σαθρὸν καὶ ἀδέδαιον οὐτοὶ εἰσιν οἱ τοῖς μωροῖς δομοιωθέντες, οἱ ἐπὶ τῆς φάμμου τῆς κατὰ τὴν γνώμην ἀδεβαύτητος, ιὸν διέλιον τῆς πνευματικῆς τιθέντες οἰκοδομῆς, δὲ λίγη ψεκάδες πειρασμῶν, καὶ βραχὺς ξειμάρθους τῶν τονηροῦ προσπαιγμάτων ὑφελκύσας, τὴν ὑποδέθρων διέλυε τε καὶ διεσκρήτεις, μηδὲ ὀλίγον ἐπισήμη πρὸς τὴν βροχὴν καὶ τὰ πνεύματα.

ΚΕΦ. Ζ'. (1)

Οὐδὲ δὲ τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτηρ πίστιν εἶμεν. (A. f. 414) Οσιά δή οὖν ψήφῳ Θεοῦ τῆς μὲν πρὸς

non aliter potuisset erigere decumibentem, nisi ad illum accessisset. Hic vero (centurio) credebat, quod eliam absens posset id præstare.

εὐθὺς οἰκειότητος ἀπώλεισθεν δὲ Ἰσραὴλ· ἀντεισῆ-
χληται δὲ καὶ προσελήφθη τὰ Εθνη, ἐποιμοτέραν
ἔχοντα τὴν καρδίαν εἰς τὸ πιστεύειν εἰς αὐτὸν. Καὶ
πιστεύεται πάλιν ἡμᾶς τοῦτο λέγων δὲ θεοπέσιος
Μελαρδὸς περὶ αὐτῶν· ποτὲ μέν· « ὅτι Τὴν ἄτο-
μαστὰν τῆς καρδίας αὐτῶν, προσέσχε τὸ οὖς σου »,
ποτὲ δὲ· « Ἐπληθυνθήσαν αἱ ἀσθένειαι αὐτῶν, μετὰ
ταῦτα ἐτάχυναν. » Εἰ γάρ καὶ πολλαῖς ἀμαρτίαις
ἡσαν βεβαρημένοι, ἀλλ᾽ ὅμως ἐτάχυναν πρὸς παρα-
δοχὴν τῶν Χριστοῦ παιδευμάτων. Ήπειρὸς δὲ γε τοῦ
Τσαρὴλ προφητικός φησι λόγος· « Ἀπώστεται αὐτοὺς
δὲ Θεὸς διὰ οὐκ εἰσῆκουσαν αὐτοῦ, καὶ ἔσονται πλα-
νῆται ἐν τοῖς Εθνεσι.

**Ἐπορεύετο εἰς κόλπον καλούμενην Ναΐν.*

(Α. f. 115 b) Ὁρα δὲ πῶς παραδόξοις συνείρει πα-
ράδοξα. Καὶ ἔκει μὲν καλούμενος ἀπαντᾷ· ἐνταῦθα
μὴ καλούμενος παραγίνεται· οὐδέτες γάρ αὐτὸν ἔκαλει
ἕπει νεκροῦ ἀνάστασιν, ἀλλὰ αὐτόκλητος ἐπὶ ταύτῃ
ἀφικνεῖται. Οἰκονομικώτατα δέ μοι δοκεῖ, τῷ πρώτῳ
συνάψαι καὶ τοῦτο· οὐδὲν γάρ ἦν τὸ ἀπεικόδες ἐν-
νοεῖν, ὡς ἐνετήσεται τις ἕσθ' ὅτε τῇ τοῦ Σωτῆρος
ἔδει μαχόμενος, εἴτε λέγων· Τί τὸ θαῦμα ἐπὶ γε τῷ
παιδὶ τοῦ ἀκατοντάρχου τετελεσμένον; « Αρρώστος,
ἡν, οὐ πάντως ἔμελλε τελευτὴν· καὶ τοῦτο γέγραφεν
ὁ εὐαγγελιστής, τὰ πρὸς χάριν μᾶλλον ἢ τὰ πρὸς
ἄλλησιν ἀφρογύμενος. Ἰνα τοίνυν τὴν ἀκόλαστον
τῶν τοιούτων ἀποφράξῃ γλῶσσαν, τεθνεώτην τῷ νεα-
γίσκῳ Χριστὸν ὑπαντήσαι φησι, μονογενεῖ οὐφ. χή-
ρας· ἐλεεινὸν τὸ πάθος καὶ θρῆνον κινῆσαι δυνάμε-
νον, καὶ δακρύων ἀφορμάς· εἰπετο δὲ τῷ πάθει με-
θύουσα καὶ παρειμένη λοιπὸν ἡ γυνὴ, καὶ πολλοὶ σὺν
αὐτῇ.

**Προσελθὼν ἥψατο τῆς σοροῦ.*

(Α. f. 115 b) Διὰ τὶ δὲ οὐ λόγω μόνον ἐπλήρου τὸ
θεῖνα, ἀλλὰ καὶ ἥψατο τῆς σοροῦ; « Ινα γνοίης ὡς
ἔστιν ἐνεργὲς πρὸς σωτηρίαν ἀνθρώπου τὸ ἄγιον
σῶμα Χριστοῦ· σῶμα γάρ ἐστι· ζωῆς, καὶ σάρξ τοῦ
πάντα ισχύοντος Λόγου καὶ τὴν αὐτοῦ πεφρόγκη δύ-
ναμιν. « Οὐσπερ γάρ σιδηρος δομιλήσας· πυρὶ, τὰ πυρὸς
ἐνεργεῖ, καὶ τὴν αὐτοῦ χρείαν πληροῖ, οὕτως, ἐπει-
δὴπερ ίδια γέγονε τοῦ Λόγου ἡ σάρξ τοῦ τὰ πάντα
ζωγονοῦντος, ταύτη τοις ζωποιός τι καὶ αὐτή, καὶ
θανάτου καὶ φθορᾶς ἀναιρετική· ζωποιὸν γάρ τὸ
σῶμα Χριστοῦ εἶναι πιστεύομεν, ἐπειπερ ἐστὶ τοῦ
ζῶντος Λόγου ναός τε καὶ ἐνδιαιτήμα, πάσαν ἔχον
αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν. Οὐκ ἡρκέσθη τοίνυν μόνῳ τῷ
προστάξαι, καίτοι λόγω κατορθοῦν εἰθισμένος δοσπερ
δὲν βρύσιο, ἀλλὰ ἐπειθεὶς τῇ σορῷ καὶ τάς χειράς,
δεικνύς ὡς καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ τὴν ζωποιὸν ἐνέρ-
γειαν ἔχει.

**Ἐλαβε δὲ φόδος ἄπαντας, καὶ ἐθέξακορ τὸν
Θεόν, κ. τ. λ.*

(Α. f. 115 b, C. f. 120 b) Μέγα καὶ τοῦτο παρά γε
ἀναισθήτῳ καὶ ἀχαρίστῳ λαῷ· μικρὸν γάρ θυτερον
οὐδὲ προφήτην οὐδὲ εἰς ἀγαθὸν τοῦ λαοῦ πεφηνότα
νομίζουσιν αὐτὸν· ἀλλὰ τὸν θανάτου καταλυτὴν θα-
νάτῳ παραδίωσιν· οὐκ εἰδότες διὰ τότε δῆ, τότε
κατέλειν θάνατον, τηνίκα ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀνάστασιν ἐποιήσατο.

²⁹ Psal. x, 17, sec. Hebr. ³⁰ Psal. xv, 4. ³¹ Osee ix, 17.

A excidit Israel, cuius in locum vocati sunt ei assum-
pti ethnici, utpote qui cor ad ei credendum para-
tius habebant. Rei item testis erit divinus Yates
de ipsis dicens, modo quidem: « Quoniam præpara-
tioni cordis eorum attendit auris tua ²⁹; » modo
autem: « Multiplicatae sunt infirmitates eorum,
postea acceleraverunt ³⁰. » Quidamvis enim peccatis
multis erant gravati, nihilominus ad recipiendas
Christi doctrinas festinaverunt. De Israele autem
propheticus ait serino: « Repellet illos Deus, quia
ei non auscultaverunt, et erunt vagantes in gen-
tibus ³¹. »

V. 11. Ibant in civitatem quæ vocatur Nain,

B Animadverte quomodo miris mira connectit. Et
illuc quidem vocatus occurrit; hic autem non voca-
tus, adest: nemo enim ipsum ad mortuum resusci-
tandum vocaverat, sed sponte ad id negotium venit.
Porro mihi videtur prudentissime priori miraculo
hoc etiam alterum copulavisse. Namque incredibile
non erat, consurrectum aliquem Servatoris glo-
riæ adversarium, qui diceret: Quodnam, oro, in
centurionis puero patratum fuit miraculum? Instru-
mus erat, nullatenus lamen moriturus: scripsit ergo
hoc evangelista, gratiae potius quam veritati velissi-
cans. Ut ergo intemperantem ejusmodi hominum
linguam cohiberet, mortuo adolescenti occurrisse
Christum ait, filio viduae unico. Miserabilis casus
erat, et luctui commovendo, lacrymisque eliciendis
idoneus. Sequebatur funus lymphata mœrore ac
dolore resoluta mulier, multiisque cum ipsa.

V. 14. Accedens tetigit loculum.

Cur haud solo sermone miraculum perfecit, sed lo-
culum quoque tetigit? Nempe 208 ut scires efficax
esse ad hominis salutem sanctum Christi corpus.
Est enim corpus vitæ, caro omnipotentis Verbi,
quæ potentiam ejus portabat. Sicut enim ferrum igni
admotum vim ignis exserit, ejusque vice fungitur;
sic posteaquam caro propria facta est vivifican-
tis omnia Verbi, consequenter et ipsa est vivifi-
cans, mortisque et corruptionis destructiva. Nam
revera vivificum Christi corpus esse credimus, quo-
niam viventis Verbi templum est et habitaculum,
cunctam ejus efficaciam continens. Haud ergo
satis Christo fuit iubere, quanquam verbis quidquid
ei libuisse solebat efficere, sed manus quoque
loculo imposuit, demonstrans scilicet suum etiam
corpus vivifica potentia pollere.

*V. 16. Corripuit autem omnes timor, et magnifica-
bant Deum, etc.*

Magnum est hoc in stupido et ingrato populo; qui
paulo post neque prophetam neque ad gentis salu-
tem natum judicavit; sed mortis destructorem morti
tradidit. Neque agnoscit illum tum maxime mortem
viciisse, cum resurrectionem suam peregit.

V. 17. *Exiū hic sermo in universam Judæam* A Έξη. θερ δ λόγος οὗτος ἐν ἐλῇ τῷ Ιουδαὶ περὶ αὐτοῦ

Neminem in tota Judæa latuit insperatum miraculum. Referunt autem hoc ipsi quoque sancto Baptiste quidam de familiaribus ejus seu discipulis. Is autem duos ex universo numero delectos mittit ad Jesum, rogaturos eum, utrum ipse sit qui venturus est, an alium oporteat exspectari. Sane non ignorabat beatus Baptista incarnatum Patris Verbum: cave hoc arbitriter; sciebat enim apprime hunc esse Christum venturum. Sed excoxitavit per seculum quid et artificiosum, quod haud parum videbatur discipulis suis profuturum. Nam qui nondum Christum noverant, sive ejus virtutem, et excedens omnia culmen, tacite fortasse inordebantur, dum ille miracula ederet, et gestarum rerum eminentia B Baptistam vinceret. Quare et accesserunt aliquando invidia et morore tabescentes, et cor judaico morbo hand immune gerentes. **209** ac beato aiebant Baptiste: Magister, qui tecum erat trans Jordanem, cui tu testimonium præbuisti, ecce baptizat, et ad eum cuncti veniunt. Nolebant scilicet quemcunque alium exercere baptismum, et se contra Joannis honorem extollere. Cæterum hi educti sunt ab eo de Christi gloria eminente et excessu incomparabili. Audierunt enim dicentem illum: « Testes vos esis me dixisse, quod non sum Christus, sed ante illum nuntius missus. Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi, qui astans vocem ejus audit, gaudio effertur propter sponsi iactitiam. Hoc itaque gaudium meum metu attigit: illum oportet crescere, me autem minui »²⁷. Neque idcirco dicimus eum aliqua sui parte imminutum. Sed modo aliquo id passus videtur beatus Baptista, dum Christi gloria semper cresceret, ipse autem beatus Joannes in humanæ conditionis in modulo permaneret. Non enim fieri poterat ut aliquo versu ipse proficeret; cum interim Christus naturaliter Deus, et ex Deo Patre ineffabiliter genitum Verbum, modo incarnatum, in virtutem sibi congruam semper progrediens, omnibus esset admirationi. Ideo Joannes ait: « Illum oportet crescere, me autem minui. » Nam cum aliquis semper progreditur, alius vero in eodem statu perseverat, hic quidem minui videtur.

« Εκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. » Τοῦ γὰρ αἰεὶ προκόπτοντος, δὲ ἐν ταυτότητι μέ.ων, ἐλαττούσθαι δοκεῖ.

Ut ergo ad firmam excitaret fidem, erga illum D videlicet, nutantes adhuc et neciūm convictos eum esse Christum, ignorantiam simulat. Deinde mituit ad ipsum qui interrogarent: « Tu es qui venis, an alium exspectamus »²⁸? Venturus autem quonam? dicent fortasse aliqui. Nonnulli certe interpretes sic intelligere malunt: nempe, quia ab Herodis saevitia necem perlaturus Baptista erat, et quodammodo præcursorus Christo, et ad inferos prior descensurus, interrogat, aiunt, num is illuc etiam sit venturus, ad liberandum illos qui in tenebris et umbra

Ινα τοὺν βεβαιὰν ἐργάζηται πίστιν, εἰς αὐτὸν δηλονότι, τοῖς ἔτι δικιάζουσι καὶ οὕποι πεπληρωθῆμένις ὡς αὐτὸς εἶη Χριστός, προσποιεῖαι τὴν ἀγνοιαν· είτα πέμπει πρὸς αὐτὸν ἐρομένους καὶ λέγοντα; « Σὺ εἶ δὲ ἐρχόμενος, ή ἐτερον προσδοκῶμεν; » Ἐρχόμενος δὲ ποὺ; φαῖεν ἄν ίσως τινές. Καὶ δοκεῖ μέν τισι τοιοῦτον τι νοεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε, φησι, πρὸς τοῦ τιμίου σταυροῦ τὸν ἐκ τῆς Ἡρώδου σκαίστητος θάνατον ὑπομένειν δὲ Βαπτιστή, προαποδημεῖν δὲ ὥσπερ Χριστοῦ, καὶ τῆς εἰς τὸν ἄδην ἀφίξεως προσθαδίζειν ὡς πρόδρομος, ἐρωτᾷ

²⁷ Joan. iii, 28-30. ²⁸ Matth. xi, 3.

φησι, ει αὐτὸς ἡξει κάκεισε, λυτρωσάμενος τοὺς ἐν σκότῳ καὶ σκιῷ θανάτου. Ἐκδήλητος δὲ παντελῶς ἡ τοιάδε δέξα (1)· οὐδαμοῦ γάρ εὐρήσομεν τὴν θεόπνευστον Γραψῆν ἀπαγγεῖλασσαν, διει καὶ τοῖς ἐν φόβῳ πνεύμασι προκατήγειλε τοῦ Σωτῆρος τὴν ἀφίξεν δι μακάριος Βαπτιστής. Ἀληθὲς δὲ κάκεινο εἰπεῖν· ὅλην γάρ ἀπαξ οὐκ ἡγνοηκάς τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς τὴν δύναμιν, οἵδει πάντως που ὑπὲρ τῶν ἄλλων, διει καὶ τοὺς ἐν φόβῳ λυτρώσται, καὶ αὐτοῖς ἐπιλάμψει χάριτος Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γενέμενος θανάτου, ἵνα, ὡς Παῦλος φησι, καὶ νεκρῶν καὶ ζῶντων κυριεύσῃ. Τί οὖν ἄρα βούλεται νοεῖν, ἐρωτῶν καὶ λέγων· « Σὺ εἰ ὁ ἐρχόμενος, ή ἔτερον προσδοκῶμεν; » Ἐφην, διει πλάτεται τὴν δίγνωσαν οἰκονομικῶς, οὐκ ἵνα μάθοι μᾶλλον αὐτός· οἵδει γάρ ὡς πρόδρομος τῷ μαστήριον· ἀλλ’ ἵνα πληροφορηθεῖεν οἱ αὐτοῦ μαθηταί, διη τις ἐστιν ἡ τοῦ Σωτῆρος ὑπεροχή· καὶ διει τῆς θεοπνεύστου Γραψῆς ὁ λόγος τῶν μὲν ὡς Θεὸν καὶ Κύριον ἥξοντα προμεμήνυκεν· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ἥσαν οἰκέται, προαπεσταλμένοι Δειπότου, ἐτοιμάζοντες τὴν ὁδὸν Κυρίου, καθὼς γέγραπται. Ἐκδήλητη τοίνυν διὰ τῶν προφητῶν ὁ ἐρχόμενος, ὁ τῶν ὀλῶν Σωτῆρος καὶ Κύριος. Ψάλλει γαύν ὁ προφήτης Δασδί, καὶ φησιν· « Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος· ἐν ὄντος Κυρίου, τουτέστιν ἐν δέξῃ θεοπρεπεῖ, καὶ ἐν κυριότητι καὶ ὑπεροχῇ τῇ πάντων ἐπέκεινα. Καὶ τούτο πάλιν αὐτὸς καταμεμήνυκεν ἐφεξῆς, εἰπών· « Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. » Ἡλθε μὲν γάρ Μωϋσῆς, καὶ μετ’ αὐτὸν ἐστρατήγησε τῶν ἐξ Ἰσραὴλ Ιησοῦς ὁ τοῦ Ναοῦ· καὶ καθεξῆς, οἱ μαχάριοι προφῆται, καὶ οὐδεὶς ἐκείνων ἐν ὄντος Κυρίου τοῖς ἐπὶ γῆς ἐπιλάμψαι λέγεται. Θεὸς δὲ Κύριος ὡν φύσει καὶ ἀληθῶς ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐπέφανεν ἡμῖν· οὗτος αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ ὄντος αὐτοῦ, λέγων Ἀβδακούμ τῷ προφήτῃ· « Ετι μικρὸν ὁ ἐρχόμενος ἡξει καὶ οὐ χρονεῖ. » Ναὶ μήν καὶ δι· ἐπέρου προφήτου πάλιν ὕδε φησιν ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος· « Χαρε καὶ εὐφραίνου, θύγατερ Σιών, διει ἴδον ἐγώ ἐρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος· καὶ καταφεύξονται έθνη πολλά· ἐπὶ τὸν Κύριον, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· καὶ ἔσομαι αὐτὸν Θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. » « Ο δή καὶ εἰς πέρας ἀκεβηκόδε, δι· αὐτῶν ἔστιν ιδεῖν τῶν πραγμάτων· οὐκοῦν ὡς ἐκ γε τῆς θεοπνεύστου Γραψῆς τὸ δυνομα λαθὼν ὁ θεοπέσιος Βαπτιστής, ἐρομένους ἀπέστειλεν τῶν αὐτοῦ γνωρίμων τινάς, ει αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος. »

Ἐκτι αὐτὴν διετηρεῖται πολλούς.

(Α. f. 116 b) Εἰδὼς τοίνυν ἄτε Θεὸς ὡν τὴν διάνοιαν, μεθ’ ἡς αὐτοὺς ἐπεμψεν ὁ Ἰωάννης, καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πράγματος, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐκείνων ἀφίξεως, κατ’ ἐκείνον δὴ μάλιστα τοῦ καιροῦ, πολλαπλασίως τῶν ἥδη γεγενημένων ειργάζετο τὰς

²⁰ Rom. xiv, 9. ²⁰ Psal. cxvii, 26. ²¹ ibid. 27.

²² Habac. II, 3. ²³ Zachar. II, 10.

(1) Vidimus in Spicilegio Rom. t. IX, p. 685, seqq. hanc modo repudiataν a Cyrillo sententiam de Joanne prædicatore apud inferos adfuturi mox

Christi, non contemnendam visam esse antiquis patribus Origeni, Hippolyto, nec non Eusebio Alexandrino, qui de illa sermones scripsit.

A mortis jacebant. Atqui repudianda prorsus haec sententia est. Nusquam **210** inspiratam Scripturam comperiemus narrantem, quod etiam detentis in inferno spiritibus prænuntiaverit Servatoris adventum beatus Baptista. Quanquam et illud vere dicatur, haud sane eum ignorasse omnem incarnati Unigeniti dispensatoriam vim, probeque præ cæteris novisse, Christum jacentes item apud inferos redempturum, atque illos splendore suo illustraturum; gratia nempe Dei factum morti prorsus superiorem, ut quemadmodum Paulus ait ²², mortuorum simul ac vivorum dominaretur. Quid ergo intelligit, dum interrogans dicit: « Tu es qui venis, an aliud expectamus? » Jam dixi inicitiam ab eo prudenter simulari, non ut ipse aliquid disceret, nam ut præcursor mysterium noverat, sed ut suis persuaderetur discipulis quanta esset Servatoris eminentia: et quod inspiratae Scripturæ sermo hunc quidem Deum ac Dominum venturum prædictis; cæteri vero omnes servi fuerint, principi præcedentes, Domino viam parantes, uti scriptum est Igitur a prophetis appellatus fuit qui venit universalis Servator ac Dominus. Quamobrem David propheta psallit: « Benedictus qui venit in nomine Domini », id est cum gloria Deo digna, et dominatu ac sublimitate cunctos excedente. Idque denuo idem paulo inferius significavit dicens: « Deus Dominus, et illuxit nobis ²³. » Venit quidem Moyses, et post eum dux fuit Israelitarum Josue Navi filius. Exin beati prophetæ; nemoque horum in nomine Domini illumuisse terrae incolis dicitur. Dominus autem Deus cum sit vere propriaque natura unigenitum Dei Verbum, nobis apparuit. Sic illum Deus Pater nominavit, dicens Habacuc prophetæ: « Paulo post veniens veniet, et non tardabit ²⁴. » Imo et per alium prophetam sic rursus dicit unigenitum Dei Verbum: « Gaudet et lætare, filia **211** Sion; quia ecce ego venio, et in medio tui habitabo, dicit Dominus: multique populi ad Dominum consurgent die illa: eroque illorum Deus, et ipsi erunt meus populus ²⁵. » Quod equidem ad exitum esse deductum, ex factis cognoscere possumus. Ergo veluti ex inspirata Scriptura sumpto hoc vocabulo divus Baptista, mittit de suis familiaribus qui interrogent, utrum ipse sit qui venit.

D

V. 21. *In ipsa autem hora multos curavit.*

Cognoscens itaque, utpote Deus, qua mente misisset eos Joannes, reigne rationem, et adventus illorum causam; namque illo potissimum tempore longe plura prioribus patratarat miracula, multosque sanaverat; haud equidem ut Joannem doceret, cur enī

jam persuasum urgeret? sed ut præsentes bus et adhuc dubitantes firmaret. Illi ergo cum hærentis ei magnificenter spectatores oculati fuissent, multo ab uno hausissent virtutis et potentiae admirationem, tandem interroganti, Joannis veluti verbis dicentes, num ipse esset qui venit? Hoc loco observa, quæso, egregiam Servatoris prudentiam. Non enim diserte dixit, Ego sum; sed illos potius ad gestarum rerum suistorum argumenta amandat, ut idoneo modo sibi erga se contrahentes, ad eum qui ipsos miserat reverterentur: quamobrem hanc verbis sed mittentis menti respondit. Euntes autem, inquit, renuntiate Joanni quæ a prophetis quidem audistis, per me autem peracta vidistis. Illa enim consilio hoc maxime tempore operabatur, quæ ab eo actum iri, cum ad nos veniret, prophetæ munierant. Quænam vero hæc? cæcorum medala, leprosorum mundatio, surdis redditio auditio, morruorum suscitatio, et reliqua. Quibus addit Deo dignam clausulam: « Et beatus qui non fuerit scandalizatus in me. » Quid enim aliud his verbis demonstrare **212** voluit, nisi palpebras suas, ut sit divus David²¹, scrutari filios hominum; et quæ ipsi in cordibus suis versant, nequaquam oculos ejus fugere? Ipsi enim palam scandalizati fuerant.

ta ἐν καρδὶ αὐτοῖς στρεφόμενα τοὺς ὄφθαλμους; αὐτοὶ γάρ ἀντικρὺς οι σκανδαλίζομενοι.

V. 24. Cœpit de Joanne dicere ad turbas.

Rursus enim in his observa quam prudenter Servator se gesserit. Grandem ac prolixum de sancto Baptista sermonem commovit: sed enim illam, unde is credibiliter lædi poterat, definitionem muneris viri: dicens autem plus esse illum quam prophetam, admirabilem jam amabilemque audientibus demonstrat. Deinde postquam ipsum ceu existentis virtutis imaginem, inter filios mulierum præstansissimam, proposuerat, majus aliud bonum ex adverso ponit, hominem videlicet qui nuper (cælorum) regno fuerit initatus, et in silium Dei per Spiritum regeneratus. Etenim cælorum regnum, Spiritus impertitionem esse dicimus, juxta illud: « Regnum cælorum intra vos est ». Major est ergo quolibet mulieris nato, is qui Spiritus regeneratione honoratus fuerit. Illi enim adhuc vocantur carnis filii, hi autem patrem suum dicunt omnium Deum; neque jam mulierum sunt nati, ut Joannes et qui ante ipsum, sed ex Deo geniti, et divinitate consortes fuiti

²¹ Psal. x, 5. ²² Luc. xvii, 21.

(1) Divus Thomas in catena hoc loco ita habet.
Cybillus. Conjectit Dominus tamquam hominum secreta cognoscens, aliquos dicturos: Si usque hodie ignorat Joannes Jesum, qualiter eum ostendebat nobis dicens: « Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi? » Ut igitur sanaret hanc passionem quæ eis acciderat, damnum quod ex scando procedebat, exclusit. Unde dicitur: « Et cum discessissent nuntii Joannis, cœpit dicere ad turbas, » etc. Paulo post sequitur ibidem alius Cyrilli locus, sed parum felici translationis genere obscuratus. « **Cybillus.** Qualiter ergo tanta sedulitas religionis, ut

A θεοσημεῖας, καὶ πολλοὺς ἀθεράπευσεν· οὐκ ἔχειν διδάσκων, πῶς γὰρ τὸν πεπεισμένον; ἀλλὰ τούτους τοὺς ἀμφιβάλλοντας. Γεγονότες οὖν δρα τῆς ἐνούσιας μεγαλοπρεπεῖας ἐπόπται καὶ θεωροί, καὶ πολὺ τὸ θαύμα τῆς ἐνούσιας αὐτῷ δυνάμεως τε καὶ ἐνέργειας ἐν ἑαυτοῖς συλλέχαντες, προσάγουσι τὴν ἐρώτησιν, ὡς ἐξ Ἰωάννου λέγοντες, Εἰ αὐτὸς ἐστιν ὁ ἥρχος· νοῦς; Ἐνταῦθα μοι βλέπε τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας τὸ εὔτεχνες· οὐ γάρ ἀπλῶς ἔφη το, Ἐγώ εἰμι, ἀλλ᾽ ἀποφέρει μᾶλλον αὐτοὺς εἰς τὴν δὲ αὐτῶν τῶν πραγμάτων πληροφορίαν. Ἰνα εὐεφόρμως τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν παραδεξάμενοι, ὑπονοστήσωσι πρὸς τὸν ἀποστείλαντα αὐτούς· οὐδεν οὐδὲ πρὸς τὰ βήματα, ἀλλὰ πρὸς τὴν γνώμην τοῦ πέμψαντος ἀπεκρίνατο. Πορευθέντες γάρ, φησι, ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ἵππῳ ἤκούσατε μὲν διὰ τῶν προφητῶν, εἶδετε δὲ πληρωθέντα δὲ ἐμοῦ. Ἐκεῖνα γάρ οἰκονομικῶν εἰργάζετο κατ' ἔκεινο μάλιστα καιροῦ, διπερ αὐτὸν ἐπιτελέσιν, ὅταν ἦκοι πρὸς ἡμᾶς, οἱ προφῆται διήγηγειλον. Τίνα δὲ ταῦτα; Τυφλῶν διόρθωσις, λεπρῶν καθαρισμός, κωφῶν ἀκοή, νεκρῶν ἐγέρσις, καὶ τὰ ἔξης· ἐφ' οἷς ἐπάγεται θεοπρεπῶν; « Καὶ μακάριος ἐστιν δὲ τὸ μὴ σκανδαλισθῆ ἐν ἐμοί (!). » Τί τούτο λέγων, ηδεῖαι βουλόμενος, ὡς καὶ αὐτοῦ τὰ βλέφαρα, ἢ φησιν δὲικος Δαῦιδ, ἐξετάζει τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔκεινον διέφυγεν οὐδαμῶς; αὐτοὶ γάρ ἀντικρὺς οι

Ἐρῆστο λέγειν πρὸς τοὺς δχλους κερὶ Ἰωάννον.
(A. f. 118) «Ορα δὲ πάλιν ἐν τούτοις διην ἐπιτήσατο τὴν οἰκονομίαν ὁ Σωτὴρ. Πολὺς αὐτῷ καὶ μάρκος περὶ τοῦ ἀγίου Βαπτιστοῦ κεκίνηται λόγος· τὴν μὲν γάρ, θεν ἡν εἰκὸς ἀδικηθήσεται πιὼς αὐτὸν, ἀπέκρουστο δέξαν· προφήτου δὲ τι πλέον ἔχειν εἰπών, ἀξιοθαύμαστον ἡδη καὶ ἀξιέρεστον τοῖς ἀκρωμένοις ἐδείκνυεν. Εἴτα εἰκόνα ωσπερ αὐτὸν ἀναθεὶς τῆς ἐνούσιας ἀρετῆς, ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ἔχουσαν τὸ ἀκρότατον, ἀντιπαρατίθησι τὸ μειζόνως ἀγαθὸν, τὸν ἄρτι τῆς βασιλείας ἀψάλμενον, καὶ εἰς Τίδεν ἀναγεννθέντα Θεοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος· βασιλείαν γάρ οὐρανῶν τὴν τοῦ Πνεύματος· δόσιν εἶναι φαμεν, κατὰ τό· « Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἔστι. » Μείζων οὖν δρα τῶν γεννητοῦ γυναικῶς, δ τῇ τοῦ Πνεύματος ἀναγεννήσει τετιμημένος· οἱ γάρ Εἰτι τέκνα καλούντας σαρκὸς, οἱ δὲ πατέρα τὸν τῶν διων Θεὸν ἐπιγράφονται, οὐκέτι χρηματίζοντες γεννητοῖς γυναικῶν, ὡς Ἰωάννης καὶ οἱ πρὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ γεννη-

carnales passiones subjiceret, ad tantam ignorantiam deveniret, nisi ex intentis levitate, quam non asperitates sed illecebræ mundanæ delectant? Iguri si velut non colentem deliciosa Joannem imitamini, date ei robur continentiae competens; si vero nihil amplius debetur honestæ conversationi, quid, omissa reverentia delicatorum, incolam deserti, vileque legumen, et camelorum vellus miranijui? « Εἰ μοι δένοιο. **Cybillus.** Sed forte inconveniens est circa hoc excusare Joannem; fatemini enim cum imitabilem esse; unde subdit: « Sed quid existis vivere? » etc.

Θέντες, καὶ θείας κοινωνοὶ γενόμενοι φύσεως. Οὐκ-ρῶν καὶ ἐλάττονες ὅμεν τῶν τὴν ἐν νόμῳ δικαιοσύνῃ καταρθμώσατον, κατά γε τὴν τῆς ζωῆς ἀγίστητά φημι, ἀλλ' ἐν μεῖζοις γεγόναμε· διὰ Χριστὸν. Με-μνήσθαι δὲ ἀναγκαῖον, διὰ τοιοῦτος ὑπάρχων εἰς ἀρέτην δὲ Βαπτιστής, ὁμολογεῖ σαφῶς ἐν χρείᾳ καθεστηκέναις τοῦ ἀγίου βαπτισμάτος· «Ἐγὼ γάρ, φησι, χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι.» Οὐκ ἀν δὲ ἐδεήθη, εἰ μή τι πλέον ἦν ἐν αὐτῷ, καὶ τῆς ἐν νόμῳ δικαιοσύνης ὑπερκείμενον. Κάκενο δὲ τὸ, ἐκ τῶν Ἱωάννου ἡμερῶν τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀρ-κάσθαι, οὐκ εἰργαται ὡς οὐδὲνδε πρὸ αὐτοῦ ταύτην ἀρκάσαντος. Ποιὸν δέ ποτε τῶν προφητῶν ἡ ἀλπὶς οἰγίστας; τι δὲ ὁ τοσοῦτος τῶν ἀγίων πράξεις χορδες, εἰπερ ἔξι τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας κείστας; Ἀλλ' ὅτι κατὰ τὸν Ἱωάννου καιρὸν, καὶ λοιπὸν ἐφεξῆς, ἡ τοῦ Πνεύματος δόσις, καὶ ἡ διὰ τοῦ ἀγίου βαπτι-σμάτος εἰς Θεὸν ἀναγέννησις, διὰ πλειστως ἀρκά-ζεται.

Ἄλλα εἰ δέσλητύθατε ίδειν; κ. τ. λ.

(B f. 71 b). Μή σχῆμα ἔχει περίβλεπτον; μὴ βα-σιλικὸν ἀξιωμα; μὴ βασιλικᾶς εἶχεν ἐντολάς; καὶ γράμματα, καὶ δόγματα, καὶ νόμους ἀπεψέρετο βα-σιλικούς; μὴ λαμπρὸς ἦν κατὰ τὸ φαινόμενον; Οὐχὶ τρίχινον ἴμάτιον ἐφόρει; οὐκ ἀντυσχέδιον εἶχε τρο-φῆν; Μή τι τοιούτον προτερέψατο ὑμᾶς ἐκεὶ ἀπελ-θεῖν; Εἰ δὲ ὡς εἰς προφήτην χρησίμως ἔξηλθετος, ναὶ λέγω ὑμῖν καὶ περισσότερον προφήτου. Ὁ μὲν γάρ προφήτης προάλεγει μόνον, οὐτος δὲ οὐ μόνον ἔχοντα προμεμήνακεν, ἀλλὰ καὶ ὑπέδειξεν, εἰπών· «Ἴδε ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ ὁ αἰρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κό-σμου (1).» Ἀγγελον δὲ τὸν Ἱωάννην καλεῖ, οὐχ ὅτι ἦν ἀγγελος, ἀνθρωπος γάρ ἦν τὴν φύσιν, ἀλλ' ὅτι ἀγγέλου ἔργον ἐποίησεν, ἀγγέλων τοῦ Χριστοῦ τὴν περουσίαν. Εἴτα τὸ, «περισσότερον προφήτου», παρατιθέμενος, τὸ, «Ἴδε ἐγώ ἀποστέλλω τὸν ἀγγε-λόν μου Ἐμπροσθέν σου», διηγείται. Μείζων γάρ προφήτου δὲ μαρτυρούμενος ὑπὸ Θεοῦ, διὰ ἀγγελος αὐτοῦ ὁν, ἀποστέλλεται πρὸ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, κατασκευάσων τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. Μαρτυρία γάρ με-γάλη περὶ Ἱωάννου, καὶ περισσότερον προφήτου. » «Οτι προφητευόμενος τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσεσθαι, καὶ οὗτος συμπροεφητεύθη αὐτῷ, ὡς προελευσόμενος αὐ-τοῦ ὁ ἀγγελος.

Μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν προφήτης Ἱωάν-
νου τοῦ βαπτιστοῦ οὐδεὶς ἔστιν.

(B f. 72). «Ο μὲν γάρ μακάριος Ἱωάννης, δομοῦ τοῖς ἀλλοῖς ὅσοι πρὸ αὐτοῦ γεγόνασιν, γεννητός ἐστι γυναικός· οἱ δὲ τὴν πίστιν προστήξαμενοι, αὐκέτι γεννητοὶ γυναικῶν, ἀλλ' οὐοι Θεοῦ χρηματίζουσι· «Οτιος γάρ, φησιν, Ἑλαδον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἔχου-σίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· οἱ οὐκ ἔξι αἰμάτων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθσαν.» καὶ δὲ Πλαῦλος· «Οτι δέ ἐστε υἱοί, ἔξαπέστειλεν δὲ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ

A naturae ²⁰. Itaque etiamsi forte minores simus illis qui sub lege justi fuerunt, quod attinet, inquam, ad vitæ sanctitatem, attamen per Christum majore gradu sumus. Illud quoque necessario meminerimus, quod quamvis tanta esset Baptista virtute ornatus, nihilo tamen minus palam constitetur, sancto se baptismate indigere: «Ego enim, inquit, a te dedeo baptizari ²¹.» Non 219 autem debuisset, nisi in illo maius aliquid fuisset, et justitiam legis transcendens. Jam et illud, a diebus Joannis celorum regnum rapi, non ideo dicitur quasi nemo ante illum id rapuerit. Alioquin, quoniam prophetarum spes abiisset? quid ageret tantus sanctorum chorus, si extra regnum celorum versaretur? Sed ideo id dictum est, quia Joannis tempore, et deinceps, Spiritus gratia, et per sanctum baptismum in Deo regeneratio, fidei merito rapitur.

V. 25. Sed quid existis videre? etc.

Nom vestem habebat spectabilem? num regalem dignitatem? num regia mandata habebat? num denique litteras, edicta, leges, regis instar promulgabat? num externa splendidus erat specie? Nonne potius cilicium gestabat? nonne fortuito cibo utebatur? Num hujusmodi aliquid suavit vobis ut ad illum pergeretis? Quod si veluti ad prophetam op̄portune ivistis, utique aio hunc esse plus quam prophetam. Nam propheta prædictit tantummodo, hic autem non eventura solum portendit, sed et demonstravit, dicens: «Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi ²².» Angelum autem appellat Joannem, non quod angelos esset, erat enim natura homo, sed quia angeli fungebatur munere, Christi nuntians præsentiam. Deinde verbis «plus quam prophetā» dictum illud explanat, «Ecce ego mitti angelum meum ante te ²³.» Major enim quam prophetā est is quem Deus testatur tanquam angelum suum mitti ante faciem Christi, viam ejus paratrum. Certe magnum de Joanne testimonium verba sunt «plus quam prophetā». Quia nempe editio de venturo Christo vaticinio, de Joanne simul prædicium est, fore ut ei præcedat tanquam angelus.

V. 28. Major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista nemo est.

Beatus quidem Joannes, sicut omnes 214 qui ante eum exsisterunt, natus de muliere est. At ii qui fidem recuperunt, haud iam filii mulierum, sed Dei sunt. «Quotquot enim euini recuperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, sed ex Deo nati sunt ²⁴.» Et Paulus: «Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem: Abba, Pater ²⁵.» Cum

²⁰ Malach. III, 1. ²¹ John. 1, 12. ²² Galat. IV, 6.

descripserit, introducit prophetæ testimonium dicens: «Hic est de quo scriptum est, Ecce mitti ange-
lum meum.»

(1) Hic fere inserendum quod est apud D. Thomam in catena: «CYRILLUS. Cum igitur et a loco, et a vestibus, et ex concursu hominum inorem ejus

enim revixit Christus, spoliatis inferis, tunc credentibus in se adoptionis in filios Spiritum dedit, atque ante omnes discipulis suis. « Insuflavit enim in eos, dicens : Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, » et reliqua⁴¹. Nam quia omnino facti sunt divinae consortes naturae⁴², Dominico et universaliter potestalivo Spiritu accepto, ideo congrua Deo dignitas eisdem collata fuit, remittendi, inquam, peccata quorum voluerint, aliorum vero retinendi. Quod vero ante hunc ejus adventum nondum esset apud homines adoptionis in filios Spiritus, sapientissimus demonstrat evangelista Joannes, dicens : « Nondum enim erat Spiritus sanctus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus⁴³; » quo loco gloriam dicit resurrectionem a mortuis, et in caelos reditum. Illuc enim redux unigenitum Dei Verbum misit ad nos pro se Paracletum, atque in nobis per eum manet. Quod nos docuit, dicens : « Nisi ego abiero, Paracletus non veniet ad vos⁴⁴. » Superest ergo, ut etiam si forte minorem haberemus justitiam quam illi qui in lege justi fuerunt, de vita, inquam, honestate loquor, in majoribus inter filios mulierum sumus propter Christum.

V. 32. Similes sunt pueris sedentibus in sero.

Erat fortasse iudi quoddam genus apud Iudeorum pueros ita se habentis : Duas in partes puerorum multitudine discriminabatur, quorum alii mundi hujus ridebant tumultum, et insanum rerum cursum; alii terribilem præcipitemque in contrarium versam vicem; et pars quidem tibiis canebat,²¹⁵ pars lugebat : sed neque canentibus ac latantibus, hi qui lugebant delectabantur; neque vicissim lugentibus, hi qui tibiis tenebant se conformabant. Deinde invicem quodammodo imputabant inimisericordem animum atque incompositum. Hujuscemodi aliquid contigisse Iudeorum populo ac ejus principibus, Servator affirmabat. Venerant enim prophetæ tristia futura prædicentes, et luctu digna. Mox post illos venit Christus atque apostoli, tibiis instar, prædicationem regni occidentes, et pœnitentiae gratiam. Sed præduro corde Iudei non solum non gewauerunt auditis prioribus, sed ne coram quidem posterioribus saltaverunt, nullum scilicet virtutis actum exprimentes.

V. 33. Venit enim Joannes Baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum.

Quanam demum ratione pertraheris ad hinc, Pharisæi insipiens, qui omnia indiscrete vituperas, nihilque laude dignum existimas? Anteivit Servatori beatus Baptista, « Pœnitentiam agite, » dicens ; « appropinquavit enim regnum cœlorum⁴⁵. » Profectio is erat persuadendo idoneus, qui in tam splendido et admirando vita genere testimonium præ-

τεις καρδιαις αὐτῶν χράζον, Αἴσθι, δί Σωτήρ, οτε τοῖς πιστεύσασιν εἰς αὐτὸν τὸ τῆς υἱοθεσίας δέκαπεν Πνεῦμα, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τοῖς οἰκεῖοις μαθηταῖς. « Ἐνεφύσησε γάρ αὐτοῖς, λέγων. Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον. » Εἰν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, καὶ τὰ ἔξης. Ἐπειδὴ γάρ ὅλως γεγόνασι θεῖς κοινωνοὶ φύσεως, τὸ Δεσποτικὸν καὶ κατεξουσίαν τῶν δλων πλουτικαντες Πνεῦμα, ταύτη τοι καὶ θεοπρεπὲς ἀξίωμα περιτέθεικεν αὐτοῖς, τὸ ἀφίεναι φυματὰς ἀμαρτίας ὡν ἀν βούλωνται, κρατεῖν δὲ καὶ τὰς ἔξηραν (!). « Οτι δὲ πρὸ τῆς ἀναφορῆσεως οὐκ ἦν ἀνθρώποις τῆς υἱοθεσίας τὸ Πνεῦμα, δί πάντος εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης διλοῦ, λέγων. Οὐδέτου γάρ ἦν Πνεῦμα ἄγιον, οτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη. » Β δόξαν, τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνδρὸν λέγων. Ἐκεῖ γάρ ἀναφορῆσας δί μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐπεμψεν ἡμῖν ἀνθ' ἑαυτοῦ τὸν Παράκλητον, καὶ ἐν τῷ μετέντελον ἐστι δί' αὐτοῦ. καὶ τοῦτο τῷ μὲν ἐδίδαξεν, εἰπών. « Ἐὰν μή ἀπέλθω, δί Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. » Λοιπὸν οὖν καὶ ἐλάττους ὅμεν τῶν τὴν ἐν νόμῳ δικαιοσύνῃ ἔχοντων, κατά την τῆς ζωῆς ἀπειστητὰ φημε, ἀλλ' ἐν μετόποις γεννητῶν γυναικάδας διὰ Χριστόν.

Ομοιοι εἰσι παιδιοις τοῖς ἐν ἀγορᾷ καθημένοις.

(Α. 1. 118 b, Β. 1. 73, C. 1. 121 b). « Ήν τάχα που παιγνίου τις τρόπος παρὰ τῶν ἰουδαίων παισὸν οὐτως ἔχων. Εἰς μέρη δύο πληθὺς παιδίων ἐτέμνετο, καὶ τὴν τοῦ βίου γελῶντα τύροην καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων τὸ ἀνώμαλον, καὶ τῶν ἔτέρων τὴν εἰς ἔτερα δεινήν καὶ ἀθρόαν μεταβολήν, τὰ μὲν ήλιουν, τὰ δὲ ἐθρήνουν. ἀλλ' οὗτοι τοῖς ἀλοῦσι καὶ χαίρουσι οἱ θρηνοῦντες συνήδοντο; οὗτοι μὴν τοῖς κλαίοντιν εἰ τὸν αὐλὸν ἔχοντες, συνεπλάτοντο. Είτα ἀλλήλοι; ἐν εκάλουν τρόπον τινὰ τὸ ἀσυμπαθὲς; Καὶ γουν ἀδιάθετον. Τοιούτον τι πεπονθέναι τοὺς τῶν ἰουδαίων δίκαιους δοῦσι τοῖς προεστηκόσιν, Ισχυρίζετο Χριστός. (Β. 1. 73) « Ηλθον γάρ οἱ προφῆται τὰ ἔτσι μεν προσανανοῦντες σκυθρωπά, καὶ πρὸς θρῆνον διεγερτική εἶτα μετ' ἐκείνους ἐλήλυθεν δί Χριστός, καὶ οἱ ἀστοῖοι αὐλοῦ δίκην ἔχοντες τὸ τῆς βασιλείας κήρυγμα, καὶ τὴν χάριν τῆς μετανοίας. ἀλλ' οἱ στυροκάρδοις ἰουδαῖοι οὐ μόνον οὐκ ἐκόψαντο ἐπὶ τοῖς προτεροῖς, ἀλλ' οὐδὲ ὥρχισαντο ἐπὶ τοῖς δευτέροις, μηδὲν ἔργον ἀρετῆς διαπραξάμενοι.

Ἐλήινθος γάρ Ἰωάννης δι Βαπτιστής, μήτε ἀρτοὶ ἀσθλῶν μήτε οἰνος πίνων.

(Α. 1. 118 b, Β. 1. 73). Διὰ ποίου πράγματος σαγηνευθήσῃ πρὸς πίστιν, ἀσύνετε Φαρισαῖς, πάντες διασύρων ἀδιακρίτας, καὶ οὐδὲν ἀξιῶν ἐπανεῖν; Προεθάδισε τοῦ Σωτῆρος δί μακάριος Βαπτιστής, « Μετανοεῖτε, λέγων, καὶ γιγικε γάρ τη βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Αξιώχεως ήν εἰς τὸ δύνασθαι πίθεν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς οὐτω λαμπρᾶς καὶ ἀξιαγάπων

⁴¹ Joan. xx, 22. ⁴² Il Petr. i, 4. ⁴³ Joan. vii, 30. ⁴⁴ Joan. xvi, 7. ⁴⁵ Matth. iii, 2.

(1) En pœnitentia sacramentum sacerdotibus commissum a Christo per sanctum Spiritum.

ζωῆς μαρτυρούμενος· εἰτα κακίζειν τὸν τοιοῦτον ἀποτολμᾶς, δις ἔδει μᾶλλον τοῦ παντὸς ἀξιοῦσθαι θαύματος; Δαιμονῶν ἐφῆς τὸν κατανεκροῦντα ταῖς ἀστιτίαις τῆς ἀμαρτίας τὸν νόμον, τὸν φωλεύοντα τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς, καὶ ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς ἡμῶν· Ὅδος ἦν ὁ μακάριος Βαπτιστὴς τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας. Ἰδωμεν δὲ καὶ τὸν ἔτερον, δις δοκεῖ πως τὴν ἐναντίαν ιέναι τρίθον τῆς τοῦ ἀγίου Βαπτιστοῦ πολιτείας. Οὐχ ἦν ἐν ἑρήμῳ Χριστὸς, ἐν ἄστει δὲ μᾶλλον ἐποιεῖτο τὴν διατριβὴν δικοῦ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις· καὶ ἡ δίαιτα δὲ οὐ σκληραγωγίαν εἶχε τοιαύτην, ὅποια τις ἦν ἡ τοῦ ἀγίου Βαπτιστοῦ. Ἄρ' οὖν ἐπανεῖς κανὸν τοῦτον; Οὐδαμῶς· γέγονας δὲ φιλακτίος καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ Χριστῷ. Ἐφῆς γάρ· « Ἰδού ἀνθρώπος φάγος καὶ οἰνοπότης. » Ποῦ δὲ τοῦτο δεκτούειν ἔχεις; Καὶ τοι: Μαρίας καὶ Μάρθας ὑποδεξαμένων ἐν Βηθανίᾳ ποτὲ, εἴτα μιᾶς τῶν ώνομασμένων περὶ πολλὴν διαχονίαν περιπαμένης, ἀνακόπτων ὄρθται Χριστὸς τὸ πέρα μέτρου, καὶ καταρρυθμίζων τιμᾶς εἰς αὐτάρκειαν· ἐφη γάρ· « Μεριμνᾶς καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλά· δὲ λίγων δὲ ἔστι χρεία, η̄ ἐνδές. » Ἡν δὲ τοιοῦτος ἀεὶ τε καὶ πανταχοῦ. Τελώνιας δὲ συνηλίζετο, ἀνάλωτος ἀν αὐτὸς ἀμαρτίας παντελῶς· ἐφη γάρ· « Τις ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἀμαρτίας; » Οὐκοῦν οὐδὲν ἀν τὸν ἀδικήθη καὶ συνὼν ἀμαρτωλοῖς, τούναντίον δὲ πάσσος αὐτοῖς ὠφελείας καὶ σωτηρίας ἐγίνετο πρόξενος· ἐλεγε γάρ· « Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλὰ οἱ κακῶς ἔχοντες. » Υμᾶς μὲν γάρ διὰ Μωϋσέως νόμος μὴ συνιτιδύσθαι πονηροῖς ἐκέλευσεν, ἵνα μὴ ᾧ ἀσθενεῖς καὶ πρὸς ἀμαρτίαν εὐκολοί, ῥᾴδιως εἰς τὸν αὐτὸν τῆς ἀσθενείας ἐμπέσητε βυθόν. Εἰ γάρ ἐδραῖοι ἦτε πρὸς ἀρετὴν, καὶ πρὸς εὐσέβειαν εἴχετε βενήκοτα τὸν νοῦν, οὐχ ἀν λεκχώλυκε. Χριστὸς δὲ τοι ἀν πάθοι τῶν ἀδικείων πεφυκότων; Ἄλλ' ἡγνόησας παντελῶς τὸ περὶ αὐτοῦ μυστήριον. Θεὸς γάρ ὁν Λόγος, γέγονε μεθ' ἡμῶν, τουτέστιν ἐσαρκώθη δι' ἡμᾶς, οὐχ ἵνα χρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ· τοῦ δὲ κατακρίνοντος ἦν, τὸ μὴ συνεῖναι θέλειν τοῖς οὖσιν ἐν ἀμαρτίαις· τοῦ δὲ σώσειν ἐθέλοντος, τὸ καὶ συνένται καὶ νουθετεῖν, καὶ τῶν αἰσχύλων ἀναπτεῖταις ἀποφοιτῶν· καὶ τῆς εἰς τὸ φαῦλον ὁδοῦ, τὴν τῆς εἰς αἰλῶν ζωῆς ἀνθελέσθαι τρίθον· οὐκ ἥλθε καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλούς εἰς μετάνοιαν. Οὐ μολύνεται ἥλιος πᾶσσαν φωτίζων τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἀκαθάρτοις πολλοῖς σώμασιν ὁμιλῶν· οὐδὲ δὲ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος ἀδικηθεῖη ἢν κατ' οὐδένα τρόπον, πονηροῖς ἀνθρώποις συναναστρεψθεντος. Μῆδεις δὲ τὸ ἑαυτοῦ μέτρον Δεσποτικοῖς ἀξιώμασιν ἀμιλλάσθαι: ζητείτω· ἀλλὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν ἔκαστος λογιζόμενος, τὴν τῶν τοιούτων φευγέτω συγγέθειαν· « Φθείρουσι γάρ ἡδη χρηστὰ διμιλαι κακά. » Νουθετεῖν δὲ τοὺς τοιούτους, τὸ κωλύον οὐδέν.

Ἡράτω δέ τις αὐτὸρ τῶν Φαρισαίων ἡράγει μετ' αὐτοῦ.

(Α Γ. 119 b). Κέκληται μὲν οὖν περὶ ἐνδές τῶν Φαρισαίων ὁ Κύριος· ἐπειδὴ δὲ χριστός ἔστι καὶ φιλ-

A bebat. Tu vero huic conviciari andes, quem cum summa admiratione deberes suspicere? Dæmonium habere dicas eum qui jejuniis peccati legem mortis fecit carnis membris hærentem, mentisque nostræ legi repugnantem? Via erat beatus Baptista ad Christi religionem. Nunc videamus et alterum, qui diversa via videtur incedere quam Baptista sectatus est. Non erat in deserto Christus, imo in urbe potius cum sanctis apostolis versabatur: neque diaeta ratio tam dura quam sancti Baptiste erat. Nun ergo hunc saltem landas? Nequaquam: sed ipsi Christo item intendis. Dixisti enim: « Ecce homo devorator et bibens vinum. » Unde nam porro demonstrare id potes? Certe cum Maria ac Martha aliquando illum hospitio receperunt Bethaniæ, cumque ex prædictis una sedulo 216 ministerio distraheretur, cernimus Christum sollicitudinem immodecum præcidere, atque ad frugalitatem nos erudire. Dixit enim: « Sollicita es et turbaris erga plurima⁴⁴: modicis autem opus est, imo et uno. Ita semper et ubique scse gerebat. Quod si cum publicanis versabatur, ipse omni prorsus peccato carebat. Aiebat enim: « Quid ex vobis arguet me de peccato⁴⁵? » Ergo nihil ex peccantium consuetudine laudebatur; contra autem omnimodo*re* iis utilitatis atque salutis conciliator erat. Dicebat enim: « Non egent sani medico, sed qui male habent⁴⁶. » Vobis quidem Moysis lex quominus cum improbis versemīni vetat, ne utpote infirmi et ad peccandum proni, facile in impietatis barathrum incurritis. Nam si stabili virtute essetis, firmamque in recta pietate mentem retineretis, nihil vobis vetuisset. Christus autem cuinam peccandi occasione fuisse obnoxius? Tu vero prorsus ignoras mysterium ejus. Nam Deus Verbum venit ad nos, id est propter nos est incarnatum; non ut mundum judicet, sed ut mundus per ipsum salvetur. Est sane damnantis officium, ut ne cum illis versemīni qui delictis sunt irretiti: ejus autem qui vult salvare, mos est et conversandi et admonescendi, et ut a turpibus resiliant abhortandi, atque ut viæ prava loco, æternæ viæ semitam præoptent. Non venit vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam⁴⁷. Solorbem terrarum illuminans non sordidatur, quamquam impuris multis corporibus incidat. Justitiae sol nullo modo laedi poterat dum pravis cum hominibus versaretur. Attamen nemo modulūn suūn cum Dominica dignitate comparare velit; sed suam quisque insirmitatem reputans, pravorum familiaritatem devit. « Corrumput enim bonos mores colloquia prava⁴⁸. » Cæteroqui eos qui sunt hujusmodi nihil nos vetat quominus admoneantur.

V. 56. Rogabut autem illum quidam de Pharisæis ut manducaret cum eo.

Invitatūs itaque fuit ab uno Pharisæorum 217 Dominus, qui utpote bonus et clemens, volensque

⁴⁴ Luc. x, 41. ⁴⁵ Joan. viii, 46. ⁴⁶ Luc. v, 31. ⁴⁷ ibid. 32. ⁴⁸ I Cor. xv, 53.

omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire¹¹, gratiam petenti annuit; et ingressus, discubuit. Ecce autem muliercula intro accurrit, quae intemperantibus sane moribus fuerat, nunc tamen fidele propositum præ se ferebat; nec præteritæ vitæ infamiam ignorans, Christum rogabat ceu qui mundare eam atque omni reatu liberare poterat, et peccatorum remissionem largiri. Id vero agebat retro stans; neque enim ante dimissæ peccata consistere coram poterat.

CAP. VIII.

V. 4. *Dixit per similitudinem.*

Beati prophetæ multifariam verba de Christo fecerunt. Alii quippe ceu lumen venturum præsumtiarunt; alii regali dignitate et eminentia prædictum. Itaque et quidam illorum dixit: « Beatus qui habet in Sion semen, et familiares in Jerusalem! Ecce Rex justus regnabit, et principes cum judicio prærerunt. Et erit vir sermones suos celans, et abscondet se quasi ab aqua ruente¹². » Quod antem plerumque arcana Servatoris sermo fuerit, patet. Sic eum nobis beatus quoque Psalmista loquenter introducit: « Aperiā in parabolis os meum¹³. » Nunc videsis ad exitum jam perduci quod ille ante nuntiaverat. Plurima Jesum ex universa Iudea circumsteterat multitudo, quam allocuebatur parabolis utens: verumtamen iis, utpote indignis mysteria cognoscere regni cœlorum, obscurus sermo erat: neque curæ illis erat, siue erga Christum suscipere: imo et ipsius prædicationibus impie obsestebant. Quare et illos objurgabant qui Christo adhaerere, ejusque sacra doctrina imbui volebant; non sine scelere, dicentes: « Daemonium habet et insanit; cur eum auditis¹⁴? » Itaque illis non sicut datum mysteria cognoscere regni cœlorum; nobis vero potius qui ad fidem partiores fuimus. Namque ipse copiam nobis dedit parabolam obscurumque **218** sermonem intelligendi, dictaque sapientium et ænigmata. — Dicendum est insuper, parabolas esse velut imagines haud visibilium rerum, sed intellectualium potius ac spiritualium. Quod enim corporeis oculis spectare non licet, hoc ostendit parabola mentis abutitibus, sensibilibus et quasi tangibiliibus rebus egregie informans intellectualium objectorum subtilitatem. Videamus igitur quodnam nobis meditationem paret Servatoris oratio (1).

¹¹ I Timoth. ii, 4. ¹² Isa. xxxi, 9. Gr. et xxxi, 1, 2. ¹³ Psal. LXXVII, 2. ¹⁴ Joan. x, 20.

(1) Hoc fere loco apud Latinam Corderii catenam sic. CYRILLUS. Hic enim manifeste prædicat mysterium Unigeniti in carne. Beatos namque dicit eos, qui isto tempore inhabitabant Sion, rationalem nempe, quæ est Ecclesia Dei vivi. Habuimus autem et nos domesticos secundum spiritum, sanctos saecorum antistites. Justus quoque et irreprehensibilis est omnis justitiae remunerator. Imperarunt autem cum judicio sive auctoritate judiciae principes illi sancti discipuli, quique post illos ecclesiasticos rectores extiterunt, de quibus sic canit David: « Constitues eos principes super omnem terram. »

A ἀνθρώπος, καὶ πάντας ἀνθρώπους οἱει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθεῖας ἐλθεῖν, κατένευσεν αἰτοῦν τὴν χάριν, καὶ εἰσελθὼν κατεκλιθῇ. Εἶτα γύναιον ἑταῖρόν τοις, ἀκόλαστον μὲν ἐν τῷ βίῳ γενόμενον, πιστὸν δὲ προαίρεσιν ἐπιδεικνύμενον, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς φίδεσσας μῶμον οὐκ ἀγνοήσασα, παρεκάλει Χριστὸν ὃς ἀποστῆλει δυνάμενον καὶ ἀπαλλάξαι παντὸς αἰτιαματος, καὶ τῶν ἡμαρτημένων δωρήσασθαι ἀφεσιν. Τέθρα δὲ τοῦτο σᾶστα δπίσω. Ἐμπροσθεν γάρ ἐστάντις οὖπα τὸ δύνατον πρὸ τῆς ἀφέσεως τῶν ἡμαρτῶν.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Εἶπε διὰ κυριοβολῆς.

(Α. f. 121, B. f. 76 b, C. f. 122 b). Οἱ μακάριοι προφῆται πολυτρόπως τοὺς περὶ Χριστοῦ πεποίησαν λόγους. Οἱ μὲν γάρ ὡς φῶς ἡσοντα προσπήγγελον· οἱ δὲ καὶ ἐν τάξει καὶ ὑπεροχῇ τῇ βασιλικῇ· καὶ γοῦ ἔφη τις αὐτῶν: « Μακάριος δεῖ ἔχει ἐν Σιών σπέρμα, καὶ αἰκένειος ἐν Ἱερουσαλήμ! Ἰδοὺ καὶ βασιλεὺς ἡ· καὶ οὗτος φιλοτελεύτει, καὶ ἀρχοντες; μετὰ κρίσεως ἀρχοντες. Καὶ ἔσται δὲ ἀνθρώπος κρύπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ, καὶ κρυβήσεται· ὡς ἀφ' ὄντος φερομένου. » Οὐτὶ δὲ κεκρυμμένος ἀεὶ πας τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος, δῆλον. Οὐτῶς ἡμὲν αὐτὸν καὶ ὁ μακάριος Ψαλτὴς εἰσκεκόμικε λέγοντα: « Ἄνοιξα ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου. » Αθρεῖ δὲ οὖν εἰς πέρας ἐκβενθήκει τὸ παρὶ αὐτοῦ διηγορευμένον. Πλειστη μὲν γάρ πλήρης συναγήγερτο περὶ αὐτὸν ἐξ ἀπάστης; τῆς Ιουδαίας· προσειλάπει δὲ αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς· ἀλλὰ ἔκεινοις μὲν οὐκ εὑσιν ἀξιοῖς μαθεῖν τὸ μυστήριον τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ἀσυμφανῆς ἦν ὁ λόγος· λόγου γάρ τίσιον οὐδενὸς, τὸ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν προστήκασθαι· ἀντέπρατον δὲ ἀνοσίως· καὶ τοις δὲ αὐτοῦ κηρύγμασι. Καὶ γοῦν ἐπειτίμων τοῖς ἑβραιοῖς προσεδρεύειν αὐτῷ, καὶ τὴν παρ' αὐτοῖς διφύδει μυσταγωγίαν, δυσσεβοῦντές τε καὶ λέγοντες· « Δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται, τί ἀκούεται αὐτοῦ; » Οὐκοῦν οὐκ ἔκεινοις δέδοται γῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἡμὲν δὲ μᾶλλον τοὺς ἑτοιμοτέρους εἰς πίστιν δέδωκε γάρ ἡμὲν αὐτὸς τὸ δύνασθαι· νοεῖν παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον, φήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνῆματα. — (Α. f. 122). Πρητέον δὲ καὶ ἔτι, διτὶ εἰκόνες εἰσὶν ὅπεραί πι παραβολὴν πραγμάτων οὐχ ὀρατῶν, νοητῶν δὲ μᾶλλον καὶ πνευματικῶν· διὸ γάρ ίδειν οὐκ εἴκεται τοῖς τοῦ σώματος; δρθαλμοῖς, τοῦτο δεῖχνυσιν τὴν παραβολὴν τοῖς τῆς διαισθανούσας δυμασι, διὰ τῶν ἐν αἰσθήσεις καὶ οἷον ἀπτῶν πραγμάτων διαιμφρούσας καὶ οὐ τὴν τῶν νοητῶν ισχύντητα. Ιδωμεν τοίνυν οὐποτείης ἡμένιος εἴκεψαντες τὴν νόσην, τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος.

« Erit autem, inquit, rex justus: « Homo quidem ac frater noster secundum omnia illa quae in terra habuit; in veritate vero, Deus. Nam Verbum caro factum est, secundum Scripturam. Abscondet autem sermones suos: plurima siquidem Christus in parabolis locutus est. Etenim abscondetur tanquam absorptus ab aqua currente, hoc est capi non poterit insidiis insidiantium: sacerdotem enim Iudei insidiati sunt illi, ipse autem, ut evangelista dicit: « per medium illorum ibat. » Et sic aderat, scilicet curam gerens.

Ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ λέγοντες, τίς ἡ παραβολὴ;

(Α. l. 122 b, B. l. 68). Τίς δὲ ἄρα ἐστὶ τῇς παραβολῆς ὁ σκοπός, καὶ ὅποι ποτὲ βλέπει τῇς παραβολῆς τὸ βάθος, παρ’ αὐτοῦ μάθωμεν τοῦ συνθέντος αὐτήν. Ἡγόντους ταῦτα πρὸ τῶν οἱ μακάριοι μαθηταὶ, καὶ προσήσαν τῷ Σωτῆρι, παρακαλοῦντες καὶ λέγοντες « Τί ἐστιν αὕτη ἡ παραβολὴ; » — (Α. l. 123, C. l. 123). Ἀλλ' ίδωμεν πούς τις ἐστιν ἡ πρόφασις, δι' ἣν ἀρπάζεται τὰ ἐν ταῖς ὁδοῖς. Σκληρὰ καὶ ἀνήροτός ἐστι πᾶσά πως ὁδός, διὰ τὸ τοὺς ἀπάντων ὑποκείθαι ποστ, καὶ οὐδὲν αὐταῖς ἐγχώνυνται τῶν σπερμάτων. Οὐχοῦν δοις τὸν νοῦν ἔχουσι σκληρόν, οὐκ εἰσδύνται ἐν αὐτοῖς θείδν τι καὶ ιερὸν νοοθέτημα, δι' οὐδὲν δύναται καρποφορεῖν τὰ εἰς ἀρετὴν αὐχήματα. Οὗτοι τοις ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ αὐτῷ δὴ τῷ Σατανῷ, πεπατημένη γεγόνασιν ὁδός, οὓς οὐκ ἔστι ποτὲ καρπὸν ἀγίων γενέσθαι τροφούς, στελναν καὶ ἀγονον ἔχοντας τὴν καρδίαν. Πάλιν εἰσὶ τινες ἀπεριεργάστως ἔχοντες; τὴν πίστιν ἐν ἑαυτοῖς, ὡς ἐν ἀπλότητι λόγων. Οὗτοι ἀρρίζοντες ἔχουσι τὴν εὐσέβειαν εἰσιντες γάρ ἐν ἐκκλησίαις, ἐπιγάννυνται μὲν τῷ πλήθει τῶν συναγηγερμένων, καὶ ἀσμένως προσιένται τὰς μυσταγωγίας· πλὴν οὐ κεκριμένως, ἀλλ' ἐξ ἐλαφρῶν θελημάτων. Ἀποφοιτήσαντες δὲ τῶν ἐκκλησῶν, εἰς λήθην εὐθὺς ἀποφέρονται τὸν ιερῶν μαθημάτων. Καν μὲν μὴ χειμάζηται τὰ Χριστιανῶν, σώζουσιν ἑκεῖνοι τὴν πίστιν· διωγμοῦ δὲ θορυβήσαντος, φυγάδες τὸν νοῦν ἔχουσι. Πρὸς οὓς δὲ προφήτης Ἱερεμίας φησίν· « Ἄναλάβετε ὅπλα καὶ ἀσπίδας. » Μάλιστα μὲν γάρ δύμαχον ἔχει τὴν χείρα ὁ διασώζων Θεός, καὶ καθά φησιν δὲ πάνσοφος Πτεῦλος· « Πιστὸς δὲ Θεός, δε οὐκ ἔάσει τῷμας πειρασθῆναι ὑπὲρ δυνάμεθα, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν Ἑκδασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκείν. »

Πλὴν εἰ γένοιτο πώς καὶ τῇς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας ὑπεραθλοῦντας παθεῖν, τότε πάντη τε καὶ πάντες ἐσόμεθα ζηλωτοί. Καὶ γοῦν, τοῖς ἀγίοις ἀποετόλοις ἔφασκεν δὲ Σωτῆρ· « Μή φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι, » καὶ τὰ ἔχῆς. Οὐδὲ μόνοις δὲ λόγοις ταῦτα τῷμας εἰπαίδευεν, ἀλλὰ καὶ ἕργοις. Τέθεικε γάρ ὅπερ τῷμαν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ αἴματι τῷ ίδιῳ κατεκτήσατο τὴν ὑπὸ οὐρανὸν. Ἐσμὲν τοις γαροῦν οὐχ ἑαυτῶν, τοῦ πριαμένου δὲ μᾶλλον καὶ δεισιδαινοῖς, καὶ αὐτῷ τὴν ἑαυτῶν ὁφείλομεν ζωήν. Ήτος γάρ φησιν δὲ θεσπεσίος Παῦλος, διὰ τοῦτο Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Ιδωμεν δὲ καὶ τὰς ἀκάνθυς αἵς δὲ θεῖος ἀποτνήγεται σπόρος. Τί πάλιν φησιν δὲ Σωτῆρ; Ἐνίησι μὲν οὖν αὐτὸς τὸν σπόρον, δὲ καὶ τοι ταῖς τῶν δεξαμένων ἐναπομείνας ψυχαῖς, καὶ οἷον ἀνασχῶν ἥδη καὶ ἐν ἀργαῖς (1) τοῦ φαίνεσθαι διελάσας, ὑπὸ μεριμνῶν συμπνήγεται κοσμικῶν, καὶ καθά φησιν

V. 9. Interrogabunt autem eum discipuli ejus, quæ esset hæc parabola.

Quinam sit parabolæ scopus, et quo spectet arcanum ejus, ab illo qui eam composuit audiamus. Namque id ante nos nesciebant beati discipuli, qui Servatorem accedentes rogarunt, dicentes: « Quænam est hæc parabola? » — Sed videamus quænam sit causa ob quam semen in viis diripitur. Dura atque inarata quælibet fere via est, quia omnium pedibus teritur, nullumque iis semen committitur. Ergo quicunque mentem obdurataim habent, nullum in eos ingreditur divinum sacramve monitum, cuius beneficio læta virtutis germina possint oriri. Hujusmodi homines impuris spiritibus et ipsi Satanae trita via sunt, nec unquam sanctorum fructuum fieri possunt altores, quia cor sterile habent et infecundum. Rursus alii sunt qui incuriose intrasse retinent fidem, tanquam simplici suasione pīxam. Hi non bene fundatam religionem habent: namque in ecclesiis ingressi, latitantur multitudine congregatorum, et sacras res libenter participant; verumtamen haud cum serlo judicio, 219 sed cum quadam voluntatis levitate. Mox ecclesiis egressos doctrinarum sacrarum statim capit oblivio. Et si quidem res Christianorum haud procella jacentur, fidem illi servant; sed persecutione grassante, fugitivam mentem gerunt. Quibus Jeremias propheta ait: « Sumite arma et scuta ». Profecto enim invictam habet manum servator Deus; atque, ut doctissimus Paulus: « Fidelis Deus, qui non patietur nos tentari supra id quod possumus, qui tentationem simul ejusque exitum dabit, ut sustinere possimus ». □

Jam vero si quando acciua u. pro Christi religione pugnantes patiamur, tunc demum felicissimū usquequaque erimus. Nam sanctis apostolis Servator aiebat: « Ne terreannī ab his qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere, » et reliqua²⁰. Quod quidecum non verbis tantum, sed factis etiam nos docuit. Animam quippe suam pro nobis posuit, suoque sanguine universum mundum acquisivit. Haud ergo nostri arbitrii suinus, sed ejus potius qui nos emit servavitque, atque ei vitam nostram debemus. Namque, ut divus ait Paulus, propterea mortuus est Christus et revixit, ut mortuorum et vivorum sit dominus²¹. Videamus etiam quæ sint spinæ, quibus divinum suffocatur semen. Quid rursum ait Servator? Projicit quidem ipse semen, quod in recipientibus manens animalibus, et jam pene se attollens, et semet ostendendi initium faciens, mundanis curis opprimitur, atque, ut ait Jeremias, fit manipulus efficiendæ farinæ ineptus²². □ Novate ita-

²⁰ Jezem. xlvi, 3. ²¹ Cor. x, 15. ²² Luc. xii, 4. ²³ Rom. xiv, 9. ²⁴ Imo, Osc. viii, 7.

(1) Ita cod. Num pro ἐναργῆς, vel potius ἐν ἀργαῖς?

que vobis novalia, ait alius propheta, et in spinis ne **A** ἵερεμίας (1), γίνεται δράγμα μή ἔχον ισχὺν τῶν παιῆσαι ἀλευρον. « Νεώσατε τὸννυν ἑαυτοῖς νεώματα, ἔτερος προφῆτης φησι, καὶ μὴ σπειρητε τὸν ἀκάνθωτος. » Οὐκοῦν ἵνα δὲ θεῖος ἡμῖν ἐξανθήσῃ σπόρος, προσποδάλωμεν τῆς ἑαυτῶν διανοίας μερίμνας κοσμικάς. — (A f. 123 b, B f. 78 b) Εἴη δὲ ἀνὴρ πιῶν καὶ εὐτοκος, ποιοῦσας καρπὸν ἔκαποντα πλασίονα, ψυχὴν καλαί τε καὶ ἀγαθὴν, εἰς βάθος δεκτημένας τὰ τοῦ λόγου σπέρματα, καὶ κατέχουσας, καὶ γενναῖσις τρέφουσα. Περὶ τῶν τοιούτων ἀνὴρ καὶ μάλα δικαίως, τὸ δὲ ἐνὸς τῶν ἀγίων προφῆτῶν εἰρημένον παρὰ Θεοῦ. « Καὶ μακαριῶντις ὑμᾶς πάντα τὰ θεῖην, διότι ἐγένεσθε ὑμεῖς γῆ θελητή. » « Οταν γάρ εἰς νοῦν καθαρὸν τῶν παρενοχλεῖν δίξαν εἰς βάθος, καὶ ἀστάχυος δίκτυν ἐπιπῆδῃ, καὶ τελεσφορεῖται καλῶς.

Venuntiamen commodum reor, iis qui utilia dicere volunt, aliud quoque edisserere. Nam Matthæus hoc ipsum argumentum nobis narrans⁴¹, bonam ait terram tribus diversis gradibus fructificasse. Alia enim, inquit, fecit centesimum, alia sexagesimum, alia denique tricesimum fructum. Vides itaque quomodo tria dixit Christus suis detimenta, et simul pari numero prosperitates. Nam quæ secus viam deciderunt semina, ab avibus direpta fuerunt. Quæ autem in petrosis locis germinarunt, paulo post exaruerunt. Quæ denique in spinis, ea suffocata fuerunt. Item terra optabilis triplici cum differentia fructus, ut dixi, parit, centum, sexaginta, triginta. Ut enim scribit sapientissimus Paulus, « unusquisque nostrum proprium habet Dei donum, alias sic, alias aliter⁴². » Non enim parem prorsus mensuram sanctorum hominum bona facinora habuisse competerint. Verumtamen nos majora, et quæ humilioribus supererinent, æmulari opus est.

V. 21. Mater mea et fratres mei hi sunt qui verbum Dei audiunt et faciunt illud.

Qui in Mosaica lege dixit: « Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi⁴³; » nobis vero præcepit ut inimicos eum amemus; num idem, inquam, parum erat de honoranda matre sollicitus, et erga fratres charitatem abjecerat? Minime gentium. Quid ergo docere vult? Eximie extollit charitatem erga homines qui suis voluerint legibus obtemperare; summosque honores debere ipse nobis vult quasi matribus fratribusque. Si enim matrem fratresque **221** ejus esse dicit, qui audiunt verbum ejus et faciunt illud, quidni omnibus sit exploratum, eum peculiari et pretiosa prosequi dilectione sua eos qui assecræ ipsius erant? Sic enim provocabat omnes, ut accederent, et sermonibus suis obsequi vellent.

V. 22. Ipse ascendit in nubiculum, et discipuli ejus.

⁴⁰ Jerem. iv, 3. ⁴¹ Malach. iii, 12. ⁴² Matth. xiii, 23. ⁴³ I Cor. vii, 7. ⁴⁴ Deut. v, 16.

(1) Imo Oseas. Paria sphalmata alibi nos coarguimus. Et quidem mox vers. 22, Matthæus mendacem pro Marcus.

B Πλὴν ἑκεῖνο χρῆσιμον οἷμαι χρητομαθεῖν ἐκομινοις εἰπεῖν. « Ο γάρ τοι Ματθαῖος αὐτὸς δὲ τοι τὸ κεφάλαιον ἡμῖν ἐξηγούμενος, τὴν ἀγαθὴν ἐφη γῆν ἐκδοῦναι καρποὺς ἐν τρισὶ διαφοραῖς. » Ή μὲν γάρ, φησιν, ἐποίησεν ἔκαπον, ἡ δὲ ἐξῆκοντα, ἡ δὲ τριάκοντα. « Αθρεῖ δὴ οὖν ὅπως τρεῖς ἐφη Χριστὸς εἰναι τὰς βλάστας, καὶ ὄμοιων ἴσταριθμους αὐταῖς τὰς εὐθυκήσεις. Τὰ δὲν γάρ εἰς τὴν ὁδὸν πίποντα τῶν σπερμάτων, ὑπὸ πτηνῶν διαρράκεται. τὰ δὲν τὰς πετρώδεσιν ἐξανθήσαντα μόνον, οὐκ εἰς μαρτρὰς ἔγρανται. Τὰ δὲ ταῖς ἀκάνθαις, ἐναποντίγεται. Γῆ δὲ τὴ θελητὴ καρποὺς ἀποτίκτει, τοὺς ἐν τρισὶν ὡς γάρ δὲ πάνσοφος γράφει Πτυλός, « ἔκαστος ἡμῶν θειον ἔχει χάρισμα ἐκ Θεοῦ, δὲ μὲν οὐτως, δὲ οὖτως. » **C** Οὐ γάρ ἐν τοις μέτρια πάντη τε καὶ πάντως τὰς ἀγίων εὐδοκιμήσεις γεγενημένας εὑρίσκομεν. Ήπηρ ζηλοῦν ἀναγκαῖον τὰ μείζονά τε καὶ ὑπερκίμενα τῶν χθαμαλωτέρων.

Μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου οὗτοι εἰσιν οἱ τὸν Λόρον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες καὶ ποιοῦντες αὐτόν.

(B f. 79 b) « Ο διὰ τῆς Μωϋσέως νομοδεῖς εἰπών, « Τίμα τὴν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται: » ἡμῖν δὲ ἐπιτάξεις καὶ τοὺς ἔχθροὺς ἀγαπᾶν, δρα αὐτὸς ὥλιγχωρει τῆς εἰς τὴν μητέρα τιμῆς, καὶ ἀπωθεῖται τὴν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ἀγάπην; Οὐδαμῶς. Τί οὖν δρα διδάξαις βούλεται; Εἰς ὕψος αἴρει μέγα τὴν εἰς ἀνθρώπους ἀγάπην, οὐπερ ἀπολέοντας τοὺς αὐτοῦ πειθεσθαι νόμους: καὶ τὰς ἀνωτάτως τιμὰς δρεῖτεν ἡμῖν βούλεται, ἀς μητέρας καὶ ἀδελφοῖς. Εἰ γάρ μητέρα καὶ ἀδελφοὶ αὐτοῦ εἰναι φησι τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ποιοῦντας αὐτὸν, πῶς οὐχ ἀπασιν ἐναργές, ὡς ἐκκεχριμένην καὶ ἀξιόληπτον καρπίζεται τὴν ἀγάπην τοῖς ἐπομένοις αὐτῷ; Οὐτω γάρ ἡν πεῖσαι πάντας ἔχειν ἐπὶ τὸ βούλεσθαι τοῖς αὐτοῦ καταπιθεῖσι λόγοις.

Αὐτὸς ἀρέθη εἰς π.τοῖον, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

(Α Γ. 125 b, Β Γ. 80, Κ Γ. 123 b) Διέπλει μὲν δικοῦ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις Χριστὸς τὴν Τιβερίαδα θάλασσαν ἡτοι λίμνην. Ἐγγίγεται δὲ κατὰ τοῦ σκάφους διδόκητός τε καὶ ἀπηνῆς χειμῶν, καὶ ταῖς τῶν ἀνέμων ἐμβολαῖς ὑψοῦ τὸ κῦμα κυρτούμενον, τὸ τοῦ θανάτου δέος ἐνετίθει τοῖς μαθηταῖς· τεθορύ-
θηνται γάρ οὐκετέως, καὶ τοι πθαλασσουργεῖν εἰδότες, καὶ κλύδωνος οὐκεν δύτες ἀπείρατο. Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν τοῦ κινδύνου τὸ μέγεθος πρὸς ἀφρότονον αὐτοὺς ἔχαλει δειλίαν, ὡς ἐτέραν οὐκ ἔχοντες τοῦ σώζεσθαι τὴν ἐπίδαινα, πλήν διτού μόνον αὐτὸν τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον, δῆλον δὲ διτού Χριστὸν, διανιστῶσι λέγοντες· «Ἐπιστάτα, σῶσον, ἀπολλύμεθα.» Καθευ-
δησαι γάρ αὐτὸν ὁ εὐαγγελιστῆς φησί· δὲ Μάρκος προστιθησιν διτούς καὶ ἐν προσκεφαλαῖψι, δεικνύει τὸ διτυφόν, καὶ πολλῆς ἐντεῦθεν ἡμᾶς παιδεύων φιλοσοφίαν. Οικονομικῶτας δέ μοι καὶ τοῦτο λίαν πεπράχθαι δοκεῖ, ἵνα μή εὐθὺς ἀρξαμένου τοῦ κλύ-
δωνος ἐπιπτῆδην τῷ σκάφει, τὴν παρ' αὐτοῦ ζητῶσιν διπικούριαν· ἀλλ' οἷον ἀνάμασαντος ἡδη τοῦ κακοῦ, δημφανεστέρα γένηται τῆς θεοπρεποῦς ἔξουσίας ἢ δύναμις, μαινομένην καθιστῶσα θάλασσαν, καὶ μεθ-
ιστῶσα πρὸς γαλήνην μεγάλην, ὡς μηδὲ ἔγνως ἐπι-
μειναι τῆς ταραχῆς. Εἰ γάρ ἐγρηγορότος ἐγένετο, ή οὐκέν ἀν ἐφοδήθησαν, ή οὐκέν παρεχάλεσαν, ή οὐδέν
ἀν ἐνόμισαν αὐτὸν δύνασθαι τι τοιοῦτον εἰπεῖν. Διὰ τοῦτο καθεύδει, διδοὺς καιρὸν τῇ δειλίᾳ, τρανοτέραν αὐτοῖς ποιῶν τῶν γινομένων τὴν αἰσθήσιν. Οὐ γάρ δικοίως τις δρᾶτά τὰ ἐν τοῖς ἀλλοτροίοις σώμασι γινό-
μενα, καὶ τὰ ἐν ἑαυτῷ. Ἐπει οὖν πάντας εὑεργετη-
θέντας εἰδον, ἔαυτοὺς δὲ οὐδενὸς ἀπολελαυκότας, θυπτοὶ τε ήσαν, ἔδει δὲ αὐτοὺς διὰ τῆς οἰκείας αἰσθήσεως ἀπολαῦσαι τῶν εὔεργεσιῶν, συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα γυμνασίας ἔνεκεν, καὶ τὸ θορυβόθηναι συμ-
φερόντως ἐγίνετο, ὥστε μείζον φανῆναι τὸ θεῦμα, καὶ διηνεκῆ γενέσθαι τοῦ συμβάντος τὴν μνήμην. Προσδοκήσαντων γάρ ἀπόλλυμαθι πρότερον, τότε ἐσώθησαν, ἵνα διμολογήσαντες τὸν κίνδυνον, μάθωσι τοῦ θυμάτως τὸ μέγεθος. Ηλήν, ὡς ἐφην, διενιστῶσι λέγοντες· «Σῶσον, ἀπολλύμεθα.» Ἐνταῦθα μοι βλέπε μετὰ πίστεως διλιγοπιστιάν· πίστεύουσι μὲν γάρ διτούς σῶσαι δύναται, ὡς δὲ διλιγόπιστοι, λέγουσιν διτούς· «Ἀπολλύμεθα.» Οὐ γάρ ἦν ἐφικτὸν ἀπολέσθαι ποτὲ, συνόντος αὐτοῖς τοῦ πάντα ισχύοντος. — (Α Γ. 126)
‘Ἄλλ’ ἐγγίγεται παραχρῆμα Χριστὸς, δι πάντων ἔχων τὴν ἔξουσίαν, καὶ καθίστησι μὲν εὐθὺς τὸν κλύδωνα, συνέστειλε δὲ τὰς τῶν πνεύματων ὄρματα, καὶ τὸν θύριον ἐπαυσε, καὶ διτὸν ἐδειξε τῶν πραγμάτων διτούς θεός ἐστι. Λεγέσθω τοίνυν παρ’ χράτους τῆς θαλάσσης, καὶ τὸν σάλον τῶν κυατίων

Καταστήσας δὲ τὸν κλύδωνα τῆς Θαλάσσης, καὶ
χειμαζομένην ἀμα τῷ σκάφει τῶν ἀγίων μαθητῶν
τὴν πίστιν μεθίστησι πόδες τὸ ἄραρός, καὶ οἰονεῖ
γαλήνην αὐτοῖς ἐνεργάζεται, τὰ τῆς διλογοπιστίας
περιστελλας κύματα. Καὶ μετὰ τοῦ χειμῶνος τῶν
ὑδάτων, τὸν χειμῶνα τῆς ψυχῆς αὐτῶν λύει, ἐπιτι-
μῶν καὶ παιδεύων ὅμου, ὡς τὸν φόδρον οὐχὶ τὸν

A Transfretabat una cum sanctis apostolis Christus Tiberiadis mare seu stagnum. Adorta est autem návum subita ac sæva tempestas, vique ventorum elatæ conglobataque undæ mortis metum discipulis in-cutiebant. Non parum enim terrefacti erant, quan-quam remigandi periti, neque tempestatum ignari. Quia igitur periculi magnitudo intolerandum jam faciebat timorem, cum alia nulla spes salutis reliqua esset, nisi ipse virtutum Dominus, id est Chri-stus, hunc excitant dicens : « Präceptor, salva nos, perimus : » Namque obdormisse illum ait hic evan-gelistæ ; Marcus autem addit “, quod etiam in cervi-cali jaceret, simul eum fastu alienum demonstrans, multamque hinc nos docens vitæ modestiam. Prov-i-dentissime autem mihi accidisse videtur, quominus B statim incipiente procella opem ab eo peterent; ut in malo jam veluti extremo, manifestior esset Deo dignæ potentiae vis, suribundum cohibens mare, atque ad magnam tranquillitatem redicens, ita ut ne ve-stigium quidem turbationis maneret. Nam si tem-pestas vigilante Christo evenisset, vel non metui-sent, vel precati non essent, vel ne existimassent quidem quidquam eum bujusmodi posse mandare. Propterea obdormit, timori tempus concedens, at-que ipsis evidentiorem faciens rei gestæ sensum. Neque enim quisquam pari modo agnoscit quæ in alienis corporibus sunt, et quæ in proprio. Nam quia cæteros omnes beneficiis affectos viderant, se vero nihil fruitos, et supino animo erant, oportebat- C que ipsos quoque beneficium aliquod experiri, tem-pestatem exercitii causa fieri annuit, terrorque utiliter 222 accidit, ut majus appareret miraculum, et perpetua fieret rei gestæ memoria. Nam qui ante perituros se putaverant, postea servati sunt; ut fatentes periculum, miraculi magnitudinem agno-scerent. Verum, prout dixi, ipsum excitant dicen-tes : « Salva nos, perimus. » Hic mecum animad-verte fidem simul et ejusdem fidei infirmitatem. Credunt eum posse salvare, et tamen ut modica fide prædicti dicunt : Perimus. Profecto enim fieri non poterat ut tunc perirent, cum ille aderat qui omnia potest. Evigilat itaque statim Christus, qui rerum omnium potestatem habet, tempestatemque protinus sistit, ventorum impetum cohibet, perturbationem D sedat, reque ipsa demonstrat se esse Deum. Dicatur itaque a nobis quod est in libro Psalmorum : « Tu dominaris potestati maris, motumque fluctuum ejus tu mitigas ». ἡμῶν τὸ ἐν βίβλῳ Ψαλμῶν· « Σὺ δεσπόζεις τοῦ αὐτῆς σὺ χταπούμενες· »

Sedata maris procella, fluctuantem simul cum navicula sanctorum discipolorum fidem ad firmitatem convertit, ac serenitatem ipsis quodammodo efficit, modicæ fidei fluctus compescens. Atque ita cum undarum procella perturbationem animi illorum solvit, objurgans simul et docens, causam esse timoris non tentationum incursum, sed mentis infirmitatem. Dic-

⁶⁴ Marc. iv, 38. ⁶⁵ Psal. lxxxviii, 10.

hac itaque : « Ubina vestra fides? » Alius autem evangelista ipsum dixisse narrat : « Cur timidi es tu, modicæ fidei? » Namque interdum mentem quoque constantem turbat incumbens subito mortis timor. Idcirco accesserunt aliquando ad Christum dicentes : « Adauge nobis fidem! » A fidei perfectione desciscit, qui diffidentia culpa abripitur. Sicut enim aurum igne probatur, sic temptationibus fides. Verumtamen mens hominis infirma est, egetque prorsus superna manu, quo ingruentia mala perferre fortiter valeat. Idque nos Servator docebat cum diceret : « Sine me nihil potestis facere! » Faretur hoc sapientissimus quoque Paulus scribens : « Omnia possum in eo qui me confortat! » Ergo repressa procella, 223 marique reddita quiete ac serenitate reducta, divinum mirantes prodigium discipuli, murmurabant inter se dicentes : « Quis est hic, qui ventis quoque sic imperat et aquis ut ei obdiant? » Num ergo quia ipsum non noverant, verba, « Quis est hic? » inter se loquebantur? Atqui quidnam hoc prorsus sit incredibile? Sciebant enim et Deum esse et Dei Filium Jesum, stupabant la men harentis ei potentiae summatum, et gloriam divinitatis : cumque adhuc inter homines versaretur, et in carne cerneretur, dicunt ea verba : « Quis est hic? » nempe, quantus qualisque est hic, quantumque vi ac potestate pollet, quoniam ipsis imperat aquis ac vento, a quibus ei obtemperatur? Est enim hic imperativus natus, Dominicale præceptum, non servilis precatio. Grande est hoc et audientibus utile miraculum : obedit scilicet creatura jubenti quodlibet Christo. Quin adeo ipsum increpationis modum cum digna Deo auctoritate peractum dicit Marcus. Ait enim dixisse mari Dominum : « Tace, obmutesce! » Quæ verba comitatum est præceptum; mare autem fluctibus spumans, incarnatum Verbum audiit, et a sevendo desilit, agnitiisque illum qui se a mundi principio natus suis congregaverat, qui arenosum littus posuerat ei terminum quem non transgredietur.⁷¹

ζουσα τοις κύμασι, ήκουσε τοῦ σαρκωθέντος Λόγου, ἀρχῆς αὐτὴν συναγαγόντα προστάγματι, τὸν θέμενον

Hæc omnia imago fuerunt rerum quæ postea discipulis evenierunt. Stagnum quippe Judea sicut, in qua vehementer commota est tempestas Judæorum adversus Christum. Turbati autem adeo sunt discipuli, ut etiam diffugerint. Sed enim cœu ex somno surrexit Servator, rursusque discipulis tranquillitas adiuit. Etenim illi apparet dixit : « Pax vobis! » Alio etiam modo, maris figuram habet hic apud nos visibilis mundus, navis Ecclesia intelligetur, sanctos habens remiges, qui propterea quod fidem receperunt, præsentem semper habent Christum. At enim gravis interdum commovetur procella, ac plurimi calamitatum 224 sanctam marim circumstant fluctus, innuineræ aestuant temptationes,

A πειρασμῶν ἔργονται ἐπαγωγή, ἀλλὰ τὸ τῆς δια νοᾶς ἀσθενές. «Ἐφη γοῦν» · «Ποῦ ἡ πίστις ὑμῶν;» · «Ο γε μήν ἔτερος τῶν εὐαγγελιστῶν εἰπεῖν αὐτὸν διατείνεται · «Τί δεῖλοι ἔστε, ὀλιγόπιστοι;» Θαρυβεὶ γάρ ἵσθι διε τὸν εὖ βεβήκότα νοῦν, ἐπισκῆψαις ἀδοκήτως φόνος θανάτου. Διὰ τοῦτο προσήσαν ποτὲ λέγοντες τῷ Χριστῷ · «Πρόσθιες ἡμῖν κίστιν,» Δεῖπνοι τοῦ τελείου πρὸς πίστιν, ὁ τοῖς τῆς ὀλιγο πιστίσις ἐγκλήμασιν ὑπενγεγμένος. «Ποτέρε γάρ δι χρυσὸς ἐν πυρὶ δοκιμάζεται, οὕτως καὶ πίστις ἐν πειρασμοῖς. Πλὴν ἀσθενῆς δὲ ἀνθρώπου νοῦς· δεῖται δὲ πάντως τῆς ἀνωθεν χειρὸς, εἰς τὸ δύνασθαι δεν εγκείν ἀνδρείας τὰ παρεμπίπτοντα. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς δὲ Σωτῆρ δέδεσκεν, εἰπών · «Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθαι τοις οὐδὲν.» Ήμολογεῖ δὲ τοῦτο καὶ δι σφύσας Β Ηαύλος, γράφων · «Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἑνδυ μοῦντι μὲν Χριστῷ.» Παυσαρένου δὲ τοῦ χειμῶνος, καὶ εἰς γαλήνην καὶ εὔδαιν, νεύματι Χριστοῦ, τῆς θαλάσσης μεταβληθείστης, καταπεληγμένοις τὴν θεοσημείαν οἱ μαθηταὶ, παρεψιθύριζον ἀλλήλους λέγοντες · «Τίς ἄρα οὗτός ἐστιν, διε τοὺς ἀνέμους ἐπιτάσσει, καὶ τῷ ὑδατί, καὶ ὑπακούοντις αὐτῷ;» · «Ἄρ’ οὖν ὡς οὐκ εἰδότες αὐτὸν, τὸ, «Τίς οὗτός ἐστιν;» παρηγόρευον ἀλλήλων; Εἴτα, πῶς οὐκ ἀπίθανον παντελῶς τὸ χρῆμα ἐστιν; Ήδεσαν γάρ ἔντα θεῖν καὶ Υἱὸν θεοῦ τὸν Ἰησοῦν, καταπλητόμενοι δὲ τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεως τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν τῆς θεότητος δόξαν· καίτοι καθ’ ἡμᾶς δύνται τε καὶ ὀρ μένω κατὰ τὴν σάρκα, λέγοντοι τό· «Τίς οὗτός ἐστιν;» ἀνεὶ τοῦ, Πόσος καὶ οἶσ, καὶ ἐν διῃ δυνάμεις καὶ ἔξουσιᾳ, διε ταῦτος ἐπιτάσσει τοὺς ὑδατεῖς καὶ τῷ ἀνέμῳ, καὶ ὑπακούοντις αὐτῷ; «Ἐπιτακτικὸν γάρ ἐστι τὸ ἔργον, Δεσποτικὴ πρόσταξις, καὶ οὐκ ἀξίως οἰκειτική. Μέγα καὶ τοῦτο πρὸς θαῦμα καὶ θησαυρὸν τοῖς ἀκρωμένοις· ὑπακούει γάρ ἡ κτίσις οἵ ἐν ἐπιτάσσειν βούλεται Χριστός. Ἀμέλει καὶ τὸν τῆς ἐπιτιμήσεως τρόπον ἐν ἔξουσιᾳ θεοπρεπεῖ γενέσαι φησιν δὲ Μάρκος. «Ἐφη γάρ εἰπεν τῇ θαλάσσῃ τὸν Κύριον· «Σέωπα, πεφίμωσο·» Καὶ ἅμα τῷ λόγῳ, ἤκολούθησε τὸ πρόσταγμα· καὶ τῇ θαλάσσα ἐκφρι καὶ πέπαυται τοῦ χειμῶνος, καὶ γινώσκει τὸν ἄπειρον δριὸν αὐτῇ, δ οὐχ ὑπερβήσεται.

D (A l. 126) Καὶ τύπος τοῦ περὶ τοὺς μαθητὰς συμβάντος ὑστερον. Λίμνη γάρ τῇ Ιουδαίᾳ, περὶ ἣν κατέβη λείληψι πολλὴ τῆς κατὰ τοῦ Χριστοῦ μαρτιῶν τῶν Ιουδαίων· ἐτεράχθισαν δὲ οἱ μαθηταὶ, ὡς καὶ φυγεῖν. Ἄλλ’ ὡσπερ ἐξ ιπνου ἀνέστη δὲ Σωτῆρ, καὶ πάλιν οἱ μαθηταὶ ἐν γαλήνῃ. «Ἐπιστάς γάρ εὐτοῖς, εἰπεν· «Εἰρήνη ὑμῖν.» «Ἐτέρως; δὲ, ἐν σηματισθεὶς θαλάσσης τούδε τοῦ καθ’ ἡμᾶς νοούμενου κύ μου, σκάφος τῇ Ἐκκλησίᾳ νοηθήσεται, πλωτῆρες ἔχουσα τοὺς ἡγιασμένους, οἱ καὶ διὰ τοῦ καταδέκ σθαι τὴν πίστιν, συνόντα διὰ παντὸς ἔχουσι τὸν Χριστόν. Ἄλλα καὶ δεινὸς ἵσθι διε τὴν χειμῶνα καταρρή γνυται, καὶ μυριά περιστάσαν τοῦ ἄγιου σκέπους κατεξαίσταται κύματα, ἀνερίθμητοι δὲ ὡσπερ πε

⁷⁰ Matth. viii, 26. ⁷¹ Luc. xvii, 5. ⁷² Joan. xv, 5. ⁷³ Philipp. iv, 13. ⁷⁴ Marc. iv, 39. ⁷⁵ Psal. ciii, 9. ⁷⁶ Luc. xxiv, 36.

φλάζουσι πειρασμοί, καὶ μην καὶ πνευμάτων πονηρῶν ἀγριότερης ἐγκατασκῆψασ, πρὸς αὐτὸν καταφέρει τοῦ θανάτου τὸ δεῖμα. Καὶ σύνεστι μὲν τοῖς ἑαυτοῦ γνωρίμοις Χριστός· διὰ δὲ τὸ πολλάκις ἐφείναι παθεῖν οἰκονομικῶς, ἀπομιμεῖσθαι πῶς δοκεῖ τὸν νυστάζοντα. Ὅταν τοινύν ὑπέρμετρος ἀληθῶς, καὶ οὐκέτι τοῖς πλωτῆροις φορητὸς ὁ θόρυβος ἦ, καὶ πρὸς ἄκρον ἡδη τοῦ κακοῦ τὰ πρόδατα (1) βλέπη, τότε προσήκει θοῦσι μονονουχὴ λέγοντας· Ἐξεγέρθητε, ίνα τὶς ὑπνοὶς, Κύρει; ὁ Ἀμελητὸς γάρ διαναστήσεται, καὶ πάντα μὲν τεποδῶν ποιήσει φόδον· ἐπιτιμήσει δὲ τοῖς πειράζουσι, καὶ μεταστήσει εἰς πένθος εἰς εὐθυμίαν, εὐδίαν ἀπλώσας τὴν ἀπαλήν καὶ ἀκύμονα· περιόψεται γάρ οὐδαμῶς τοὺς ἐπὶ αὐτῷ πεποιθότας.

Katέπλευσαν εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργεσηνῶν, B. *κ. τ. λ.*

(Α. f. 127, Β. f. 80 b, C. f. 124) Προσωριμίσθη δευτὴρ τῇ Γεργεσηνῶν, ὅμοι τοῖς ἀγίοις μαθηταῖς· Εἴτα τις ὑπῆντησεν ἀνήρ, δεὶς ἦν ἐνδιαίτημα πολλῶν καὶ ἀκαθάρτων πνευμάτων, ἔξω καὶ νοῦ καὶ φρενὸς ὑπάρχων, καὶ οὐδὲν ἀπεοικώς τῶν τεθνεώτων ἡδη καὶ ἐν τῇ κειμένων· μᾶλλον δὲ τάχα που καὶ ἐν τοῖς ἐτί χείροις· γυμνὸς γάρ τὰ τῶν τεθνεώτων μνήματα περιφοιτῶν, τῆς τῶν δαιμονίων ἀπανθρωπίας ἀπόδειξις ἦν. Ἐφίσης γάρ τινας οἰκονομικῶς δὲ τῶν δλων Θεὸς ὑπ' αὐτοῖς· γίνεσθαι, οὐχ ἵνα πάθωσι μᾶλλον, ἀλλ' ἵν' ἡμεῖς δι' αὐτῶν μάθωμεν δποιοὶ τινές εἰσιν ἔκεινοι περὶ ἡμᾶς, οὗτα τε παραιτώμεθα τὸ ὑποκείσθαι θέλειν αὐτοῖς· ἐνδεὶς γοῦν πεπονθότος, οἰκοδομοῦνται πολλοί. — Ο Γεργεσηνὸς, ήγουν ἡ ἐν αὐτῷ λανθάνουσα τῶν δαιμονίων ἀγέλη, προσέπιπτε τῷ Χριστῷ, καὶ ταῦτα ἔδα· « Τί ἐμοὶ καὶ σοι, Ἰησοῦ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; » κ. τ. λ. Καὶ μοὶ ἐνταῦθα βλέπε, θάρσοι πολλῷ καὶ ἀπονοίᾳ συμπεπλεγμένη δειλίαν· δεῖγμα μὲν γάρ ἀπονοίας διαδοκῆς, τὸ τολμῆσαι λέγειν· « Τί ἐμοὶ καὶ σοι, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; » Δειλίας δὲ, τὸ δέεσθαι ἵνα μή βασανίσῃ. Ἀλλὰ γάρ εἰ οἶδας δλῶς αὐτὸν Υἱὸν δυτα τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, ὅμολογεις δτι; Θεός ἔστιν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς. Είτα πῶς τὰ μῆι σά, μᾶλλον δὲ τὰ αὐτοῦ, διαρτάξεις; Είτα λέγεις· « Τί ἐμοὶ καὶ σοι; » Καὶ τίς ἀνέξεται τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων μέχρι παντὸς ἀνείναι Βαρδάροις τοὺς ὑπὸ σκῆπτρα κειμένους; Τὰς σαυτῷ τρεπούσας ἐρεύγου φυνάς· αὗται δέ εἰσιν ἐν τῷ, δεόματι σου, μή με βασανίσῃς. Καὶ θέρει δή μοι πάλιν τὴν ἀπαράθιτον δόξαν τοῦ πάντων ἐπέκεινα, φημὶ δή Χριστοῦ τὴν ἀκαταγώνιστον ἰσχύν. Συντρίbeι τὸν Σατανᾶν, ἐθείλησας μόνον τοῦτο παθεῖν αὐτὸν. Πῦρ αὐτῷ καὶ φλόγες εἰσὶ τὰ Χριστοῦ βήματα. Ἀληθὲς οὖν δτι, καθά φησιν δη μακάριος Ψαλμῳδὸς, « Τὰ δρη ἐτάχησαν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. » Ὁρεσις γάρ τὰς ὑψηλὰς καὶ ὑπερηφάνους παρεικάζει δυνάμεις πονηράς δηλούστι. Πλὴν ὡς πυρὶ προσβαλοῦσται τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δυνάμει τε καὶ ἔξουσίᾳ κατατήκονται κηροῦ δίκην.

(Α. f. 127) Ἡρώτα Χριστὸς, καὶ προστέταχεν εἰ-

A et impurorum spirituum sævitia incumbens, ad usque mortis terrorem compellit. Attamen familiaribus suis adeat Christus; et dum saepe illos prudente consilio pati sinit, imitari videtur dormilantem. Cum itaque vere summa fuerit remigibusque intoleranda procella, et cum in extremum plane discrimen (Christi) oves venerint; tunc nos oportet clamare, sic fere dicentes: « Expergiscere, quare obdormis, Domine? » Sine mora enim exsurget, omnemque depellet timorem, tentatores objurgabit, et luctum convertet in gaudium, serenitatem explicans nitidam et imperturbatam. Neque enim confidentes ei prorsus despiciet.

V. 26. *Navigaverunt ad regionem Gergesenorum, etc.*

Navim appulit Servator cum sanctis discipulis ad regionem Gergesenorum. Mox ibi occurrit vir, qui multorum spirituum impurorum domiciliū erat, mente quoque et intellectu captus, nihil a mortuis et sub terra conditis differens, immo et pejore conditione utens; nudus enim mortuorum monumenta circumiens, dæmonum crudelitatis spectaculum erat. Nam aliquos sub horum potestatem decidere sinit universalis Deus, non tam ut hi patientur, quam ut nos disceamus quo ingenio sint dæmones adversus nos, atque ita nolimus iis subesse: namque uno paciente, eradiuntur multi. — Gergesus, sen latens in ipso dæmonum grex, ante Christum procidit atque ita exclamat: « Quid mihi et tibi, Jesu Fili Dei? » etc. Hic inecum animadverte, multæ audacie ac vesaniæ mistum timorem. Quippe indicium diabolice vesaniæ est, quod diceret audet: « Quid mihi et tibi est, Fili Dei? » Timoris autem, quod obsecrat ne torqueatur. Atqui si omnino scis hunc esse altissimi Dei Filium, consideris Deum esse cœli ac terræ et omnium quæ in his sunt. Cur ergo quaestua non sunt, 225 immo aliena diripis? Deinde ais, « Quid mihi et tibi? » Nemo certe terrenorum regum homines sceptro suo suppositos Barbaris in perpetuum permitit. Verba tibi congrua sive. Sunt autem hæc: Rogo te, ne me torqueas. Et ideo incomparabilem dignitatem ejus qui supra omnes est, id est Christi invictam potentiam. Satanam conterit, ut id tantum patiatur volens. Ignis loco flammæque diabolo sunt Christi verba. Vere itaque dixit Psalmista: « Montes extabuerunt a facie Dei ». Nam montibus comparat excelsas superbasque potentias, improbas illas videlicet. Verum hæc, tanquam igni admotæ, Servatoris nostri virtuti atque potentiae, eæ instar liquefunt.

Sciscitatus est Jesus, usque dicere nomen

¹⁰ Psal. xcvi, 5.

(1) Ita cod. Num erat scribendum πραγματα, τε;

*libertatis donum obediendo lucramur. Talis est apud eum servitus. Ita nos haeredes Dei facit, et ipsius Christi cohaeredes. Quod ipse denuo testabitur dicens: « Omnis qui facit peccatum, servus est peccati²¹. » Servi haud est perpetua in dominica domo mansio; Alii contra perpetua. « Si ergo filius vos liberaverit, vere liberi estis²². » Si ergo Dominum appellamus Servatorem omnium Christum, **206** quae ipse dixit exsequamur. « Non enim quisvis, inquit, qui mihi dixerit, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed utique ille qui Patris mei coelestis voluntati obediverit²³. » Quænam vero futuræ sit utilitas mandatis obediendi, quodnam item inobedientia damnum, ipse docuit Servator dicens:*

V. 47, 48. Omnis qui venit ad me, similis est homini ædificanti domum, etc.

Homo obediens ac docilis, et qui non tam auditor legis est, quam auctor operum, firmissimam habebit in omni pulchro bonoque negotio stabilitatem, eritque similis domui bene stabiliæ, inconcussumque habenti fundamentum: adeo ut, etiamsi torrentis instar aut aquarum exundantia, tentationes incurvant, et cupiditatum nostrarum rabies, nihil infastuus experturus sit. Secus qui aures tantum Christi verbis præbet, nihil vero mente recondit, nec ullam præceptorum partem exsequitur, hic vicissim domui similis erit, quæ a ruinam proxime vergit: pertrahetur enim quo non licet, impellente voluptate atque ad peccati soveas devehente. Oportet enim quotidiano exercitio nosmetipsos Dominicis in præceptis confirmare, ne tanquam aquarum violentia irruens voluptas, nutantia in nobis dogmata dissipet. Sed contrariis potius actibus inclarescat invicta virtus; ut nequaquam casu, sed victoria celebres evadamus. Nam celebris sit casus illorum qui plurima doctrina pollebant, si quando magno culmine decident. Miseros autem facit homines laborum negligentia, judiciique languor et instabilitas. Hisunt stultis illis similes, qui in insinuæ sententiae suæ arena, spiritualis ædificii fundamentum locaverunt; quod paucæ tentationum guttae, exiguaeque torrens diabolarum illusionum impingens, basem commovet et discindit, ita ut ne brevi quidem tempore adversus pluviam ventosque consistat.

207 CAP. VII.

V. 9. Ne in Israele quidem tantam fidem inveni.
Sancto igitur Dei decreto, ab ejus familiaritate

²¹ Joan. viii, 34. ²² ibid. 35. ²³ Matth. vii, 21.

(1) Ad cap. vii, v. 4, hæc habentur in Latina Corderii catena. « CYRILLUS. Considera autem, ut Judæorum quidem seniores voluerint Iesum ad ipsam domum venire illius qui eum invocabat, quasi

A ἀλήθεια ἐλευθεροὶ ὑμᾶς. » Οὐκοῦν τῆς ἐλευθερίας τὴν δόσιν διὰ τῆς ὑπακοῆς κερδαίνομεν· τοῦτο δὲ δεῖν τῇ ὑπ' αὐτῷ δουλεῖα· τοῦτο καὶ υἱὸν ἡμᾶς ἀποτελεῖ καὶ κληρονόμους Θεοῦ, καὶ συγκληρούμενος εἰναὶ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ αὐτὸς σε πάλιν πιστώσεται λέγων· « Πᾶς δὲ ποιῶν ἀμαρτίαν, δοῦλος ἔστιν τῆς ἀμερτίας· » δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα, οὐδὲς μένει εἰς τὸν αἰῶνα. « Ἐδώ οὖν ὁ οὐδὲς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ. Βοτῶς ἐλεύθεροὶ ἔστε. » Οὐκοῦν εἰς ἀσπότην δύνομάζομεν τὸν ὅλων Σωτῆρα Χριστὸν, ποιῶμεν δὲ λέγει· « Οὐ πᾶς γάρ, φησίν, δὲ λέγω μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ᾽ δὲ ποιῶν τὸ θελήμα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Όποια γε μήν τὴν διηρέειν τῷ βούλεσθαι τηρεῖν εἰς προστεταγμένα, τι δὲ ἐν γένοιτο βλάβος ἐν τῷ μὴ ὑποτάττεσθαι θέλειν, εἰς δὲ ἐδίδαξεν δὲ Σωτῆρα εἰπών·

Πᾶς δὲ ἔρχομενος πρὸς με, δόμοισις ἔστιν ἀθρόως οἰκοδομοῦνται οἰκία, κ. τ. λ.

(Α. f. 112 b, Β. f. 68 b) Οὐ γάρ εὐπειθής καὶ εὐάγωγος, οὐκέτι ἀκροστής νόμον γενόμενος μᾶλλον, ἀλλὰ ποτῆς ἔργων, ἐδραστάτην ἔχει τὴν στάσιν, τὴν ἐν πατερὶ πράγματι καλῷ τε καὶ ἀγαθῷ· ἔσται δὲ οἰκίᾳ παπλήσιος ἴδρυμένη καλῶς, καὶ ἀκατάσειστον ἐγνοῖ τὸν θεμέλιον· ὥστε καὶ ξειμάρθου δίκην ήτοι πλημμύρας ὕδατων προσβάλωσιν οἱ πειρασμοί, καὶ ἡ τὸν ἐν τῷ μὲν παθῶν ἀγριότης, πεισταὶ τῶν ἀπευκτῶν οὐδὲν. Οὐ δὲ μόνην ὑπέχων τὴν ἀκοήν οἵς δὲ λέγοι Χριστοῖς, ἀπόθετον δὲ εἰς νοῦν ἔχων οὐδὲν, οὐτε μήν κατορθώσας τι τῶν κεκελευσμένων, ἔσται πάλιν οὐδὲ προσεοικῶς ἐτοιμοτάτη πρὸς πτῶσιν· κατενεγκόσται γάρ ἐφ' δὲ μὴ θέμις, κατερεθιζόστης ἡδονῆς, καὶ εἰς τοὺς τῆς ἀμαρτίας ἐκφερούστης βέθρους.—(Β. f. 68 b) Δεῖ γάρ διὰ τῆς καθ' ἡμέραν ἀσκήσεως διδούσιον ἕαυτοὺς τοῖς τοῦ Κυρίου παραγγέλμασιν, ήταν μὴ καθάπερ βιαίων ὕδατων προσβαλούσας ἡδονῆς, σαθρὰ τὰ ἐν τῷ μὲν δόγματα διασκεδάσῃ· ἀλλ' ἵενεκιμηση τοῖς ἔναντιοις πράγμασιν, ἀκατάλυτος οὐτε τῇ ἀρετῇ· καὶ μὴ τῷ πτώματι περιφανεῖς, ἀλλὰ τῇ νίκῃ γενώμεθα. Περιφανὲς γάρ καὶ τὸ πτώμα τῶν μεγάλα δεδιαγμένων, δταν μεγάλων ἀποπίπτων. Αθλίους δὲ ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους τὴν περὶ τοὺς πόνους διληγωρία, καὶ τὸ τῆς κρίσεως σαθρὸν καὶ ἀδεῖαν· οὗτοὶ εἰσὶν οἱ τοῖς μωροῖς δομιωθέντες, οἱ ἐπὶ τῇ φάμμῳ τῆς κατὰ τὴν γνώμην ἀδειναιέτησι, τὸν διεμέλιον τῆς πνευματικῆς οἰκοδομῆς, δὲ ὄλης ψεκάδες πειρασμῶν, καὶ βραχὺς ξειμάρθους τῶν τοῦ πονηροῦ προσπαιγμάτων ὑφελκύσας, τὴν ὑποδέθραι διέλυσε τε καὶ διεσκρήπισε, μηδὲ διλγον ἐπισχύσα πρὸς τὴν βροχὴν καὶ τὰ πνεύματα.

ΚΕΦ. Ζ'. (1)

Οὐδὲ δὲ τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πλοτίτην εἴρεται.
(Α. f. 114) Οσιᾶ δὴ οὖν ψήφῳ Θεοῦ τῆς μὲν πρέ-

non aliter potuisset erigere decumibentem, nisi εἰ illum accessisset. Hic vero (centurio) credebat, quod eliam absens posset id præstare.»

εὐτὸν οἰκειότητος ἀπώλεισθεν ὁ Ἰσραὴλ· ἀντεισκέ-
κλητας δὲ καὶ προσελήφθη τὰ Εθνη, ἐποιμοτέραν
ἔχοντα τὴν καρδίαν εἰς τὸ πιστεύειν εἰς αὐτὸν. Καὶ
πιστώσεται πάλιν ἡμᾶς τοῦτο λέγων ὁ Θεοπέστιος
Μελαρδός περὶ αὐτῶν· ποτὲ μέν· « ὅτι Τὴν ἔτο-
μασίαν τῆς καρδίας αὐτῶν, προσέσχε τὸ οὖς σου »,
ποτὲ δὲ· « Ἐπληθύνθησαν αἱ ἀσθένειαι αὐτῶν, μετὰ
ταῦτα ἐτάχυναν. » Εἰ γάρ καὶ πολλαῖς ἀμαρτίαις
ἡσαν βεβαρημένοι, ἀλλ᾽ ὅμως ἐτάχυναν πρὸς παρα-
δοχὴν τῶν Χριστοῦ παιδευμάτων. Περὶ δὲ γε τοῦ
Ισραὴλ προφητικός φησι λόγος· « Ἀπώσεται αὐτοὺς
ὁ Θεὸς ὅτι οὐκ εἰσῆκουσαν αὐτοῦ, καὶ ἔσονται πλα-
νῆται ἐν τοῖς Εθνεσιν.

Ἐπορεύετο εἰς κόλπον καλούμενην Natr.

(Α. f. 115 b) "Ορα δὲ πῶς παραδέξοις συνείρει πα-
ράδοξα. Καὶ ἔκει μὲν καλούμενος ἀπαντᾷ· ἐνταῦθα
μή καλούμενος παραγίνεται· οὐδεὶς γάρ αὐτὸν ἔκάλει
ἕπει νεκροῦ ἀνάστασιν, ἀλλ᾽ αὐτόκλητος ἐπὶ ταύτῃ
ἀφικνεῖται. Οἰκονομικώτατα δέ μοι δοκεῖ, τῷ πρώτῳ
συνάψαι καὶ τοῦτο· οὐδὲν γάρ ἦν τὸ ἀπεικόδες ἐν-
νοεῖν, ὡς ἐνστήσεται τις ἕσθ' ὅτε τῇ τοῦ Σωτῆρος
ἔλῃ μαχόμενος, εἴτε λέγων· Τί τὸ θεῦμα ἔπι γε τῷ
παιδὶ τοῦ ἐκαποντάρχου τετελεσμένον; « Ἀρρώστος,
ἡν, οὐ πάντως ἔμελλε τελευτὴν· καὶ τοῦτο γέγραφεν
ὁ εὐαγγελιστής, τὰ πρὸς χάριν μᾶλλον ἢ τὰ πρὸς
ἀλήθειαν ἀφρογύμενος· Ἰνα τοίνου τὴν ἀκόλαστον
τῶν τοιούτων ἀποφράξῃ γλώσσαν, τεθνεῖτι τῷ νεα-
νίσκῳ Χριστὸν ὑπαντήσαι φησι, μενογενεῖς οὐφ. χή-
ρας· ἐλεεινὸν τὸ πάθος καὶ θρῆνον κινῆσαι δυνάμε-
νον, καὶ δακρύων ἀφορμάς· εἰπετο δὲ τῷ πάθει με-
θύουσα καὶ παρειμένη λοιπὸν ἡ γυνὴ, καὶ πολλοὶ σὺν
αὐτῇ.

Προσελθὼν ἥψατο τῆς σοροῦ.

(Α. f. 115 b) Διὰ τὶ δὲ οὐ λόγω μόνον ἐπλήρου τὸ
θεῦμα, ἀλλὰ καὶ ἥψατο τῆς σοροῦ; "Ινα γνοίης ὡς
ἔστιν ἐνεργές πρὸς σωτηρίαν ἀνθρώπου τὸ ὄγιον
σῶμα Χριστοῦ· σῶμα γάρ ἔστι· ζωῆς, καὶ σάρκες τοῦ
πάντα Ισχύοντος Λόγου καὶ τὴν αὐτοῦ πεφρόγκη δύ-
ναμιν. "Οὐσπερ γάρ σιδηρος δομίλησα; πυρὶ, τὰ πυρὸς
ἐνεργεῖ, καὶ τὴν αὐτοῦ χρείαν πληροῖ, οὕτως, ἐπει-
δήπερ ἴδια γέγονε τοῦ Λόγου ἡ σάρκη τοῦ τὰ πάντα
ζωγονοῦντος, ταύτη τοις ζωποιός τι καὶ αὐτή, καὶ
θανάτου καὶ φθορᾶς ἀναιρετική· ζωποὶ δέ γάρ τὸ
σῶμα Χριστοῦ εἶναι πιστεύομεν, ἐπειπέρ ἔστι τοῦ
ζῶντος Λόγου ναός τε καὶ ἐνδιαίτημα, πάσαν ἔχον
αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν. Οὐκ ἡρκέσθη τοίνου μόνῳ τῷ
πρωτάται, καίτοι λόγῳ κατορθοῦν εἰθισμένος διπλερ
δὲν βρύσθιο, ἀλλὰ ἐπειθεὶς τῇ σορῷ καὶ τάς κείρας,
διεκνύς ὡς καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ τὴν ζωποὶδν ἐνέρ-
γειαν ἔχει.

*Ἐλαβε δὲ φόδος ἄπαρτας, καὶ ἐδέξατο τὸν
Θεόν, χ. τ. λ.*

(Α. f. 115 b, C. f. 120 b) Μέγα καὶ τοῦτο παρά γε
ἀναισθήτῳ καὶ ἀχαρίστῳ λαῷ· μικρὸν γάρ θυτερον
οὐδὲ προφήτην οὐδὲ εἰς ἀγαθὸν τοῦ λαοῦ πεφηνότα
νομίζουσιν αὐτόν· ἀλλὰ τὸν θανάτου καταλυτὴν θα-
νάτῳ παραδίνωσιν· οὐκ εἰδότες ὅτι τότε δή, τότε
επελένε θάνατον, τηνίκα ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀνάστασιν ἐποιήσατο.

²⁴ Psal. x, 17, sec. Hebr. ²⁵ Psal. xv, 4. ²⁶ Osee ix, 17.

A excidit Israel, cuius in locum vocati sunt ei assum-
pti ethnici, utpote qui cor ad ei credendum para-
tius habebant. Rei item testis erit diuinus Yates
de ipsis dicens, modo quidem: « Quoniam præpara-
tioni cordis eorum attendit auris tua ²⁴; » modo
autem: « Multiplicatae sunt infirmitates eorum,
postea acceleraverunt ²⁵. » Quamvis enim peccatis
multis erant gravati, nihilominus ad recipiendas
Christi doctrinas festinaverunt. De Israele autem
propheticus ait serino: « Repellet illos Deus, quia
ei non auscultaverunt, et erunt vagantes in gen-
tibus ²⁶. »

V. 11. *Iabant in civitatem quæ vocatur Nain,*

B Animadverte quomodo miris mira connectit, Et
illic quidem vocatus occurrit; hic autem non voca-
tus, adest: nemo enim ipsum ad mortuum resusci-
tandum vocaverat, sed sponte ad id negotium venit.
Porro mihi videtur prudentissime priori miraculo
hoc etiam alterum copulavisse. Namque incredibile
non erat, consurrectum aliquem Servatoris glo-
riæ adversarium, qui diceret: Quodnam, oro, in
centurionis puero patratum fuit miraculum? Instru-
mus erat, nullatenus lamen moriturus; scripsit ergo
hoc evangelista, gratiae potius quam veritati velissi-
cans. Ut ergo intemperantem ejusmodi hominum
linguam cohiberet, mortuo adolescenti occurrisse
Christum ait, filio viduæ unico. Miserabilis casus
erat, et luctui commovendo, lacrymisque eliciendis
idoneus. Sequebatur funus lymphata mœrore ac
dolore resoluta mulier, multique cum ipsa.

V. 14. *Accedens tetigit loculum.*

Cur haud solo sermone miraculum perfecit, sed lo-
culum quoque tetigit? Nempe 208 ut scires efficax
esse ad hominis salutem sanctum Christi corpus.
Est enim corpus vitæ, caro omnipotentis Verbi,
quæ potentiam ejus portabat. Sicut enim ferrum igni
admotum vini ignis exserit, ejusque vice fungitur;
sic posteaquam caro propria facta est vivifican-
tis omnia Verbi, consequenter et ipsa est vivifi-
cans, mortisque et corruptionis destructiva. Nam
revera viviscum Christi corpus esse credimus, quo-
niam viventis Verbi templum est et habitaculum,
cunctam ejus efficaciam continens. Haud ergo
satis Christo fuit iubere, quanquam verbis quidquid
ei libuisse solebat efficere, sed manus quoque
loculo imposuit, demonstrans scilicet suum etiam
corpus vivifica potentia pollere.

V. 16. *Corripuit autem omnes timor, et magnifica- bant Deum, etc.*

Magnum est hoc in stupido et ingrato populo; qui
paulo post neque prophetam neque ad gentis salu-
tem natum judicavit; sed mortis destructorem morti
tradidit. Neque agnoscit illum tam maxime mortem
viciisse, cum resurrectionem suam peregit.

V. 17. *Hic sermo in universam Judæam A de eo.*

Neminem in tota Judæa latuit insperatum miraculum. Referunt autem hoc ipsi quoque sancto Baptiste quidam de familiaribus ejus seu discipulis. Is autem duos ex universo numero delectos mittit ad Jesum, rogaturos eum, utrum ipse sit qui venturus est, an alium oporteat exspectari. Sane non ignorabat beatus Baptista incarnatum Patris Verbum: cave hoc arbitris; sciebat enim apprime hunc esse Christum venturum. Sed excogitavit peractum quid et artificiosum, quod haud parum videbatur discipulis suis profuturum. Nam qui nondum Christum noverant, sive ejus virtutem, et excedens omnia culmen, tacite fortasse mordebantur, dum ille miracula ederet, et gestarum rerum eminentia Baptistam vinceret. Quare et accesserunt aliquando invidia et morore tabescentes, et cor judaico morbo haud immune gerentes.²⁰⁹ ac beato aiebant Baptiste: Magister, qui tecum erat trans Jordanem, cui tu testimonium præbuisti, ecce baptizat, et ad eum cuncti veniunt. Nolebant scilicet quemcunque alium exercere baptismum, et se contra Joannis honorem extollere. Cæterum hi edociti sunt ab eo de Christi gloria eminente et excessu incomparabili. Audierunt enim dicentem illum: « Testes vos estis me dixisse, quod non sum Christus, sed ante illum nuntius missus. Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi, qui astans vocem ejus audit, gaudio effertur propter sponsi letitiam. Hoc itaque gaudium meum metam attigit: illum oportet crescere, me autem minui²⁷. » Neque idcirco dicimus eum aliqua sui parte immunitum. Sed modo aliquo id passus videtur beatus Baptista, dum Christi gloria semper cresceret, ipse autem beatus Joannes in humana conditione modulo permaneret. Non enim fieri poterat ut aliquoversum ipse proficeret; cum interim Christus naturaliter Deus, et ex Deo Patre ineffabiliter genitum Verbum, modo incarnatum, in virtutem sibi congruam semper progrediens, omnibus esset admirationi. Ideo Joannes ait: « Illum oportet crescere, me autem minui. » Nam cum aliquis semper progreditur, alius vero in eodem statu perseverat, hic quidem minui videtur. « Exeūon δει αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. » Toū γάρ δοκεῖ.

Ut ergo ad firmari excitaret fidem, erga illum D videlicet, nutantes adhuc et necidum convictos cum esse Christum, ignorantiam simulat. Deinde mittit ad ipsum qui interrogarent: « Tu es qui venis, an alium exspectamus^{28?} » Venturus autem quonam? dicent fortasse aliqui. Nonnulli certe interpretes sic intelligere malunt: nempe, quia ab Herodis saevitia necem perlaturus Baptista erat, et quodammodo præcursorus Christo, et ad inferos prior descensurus, interrogat, aiunt, num is illuc etiam sit venturus, ad liberandum illos qui in tenebris et umbra

Ἐξῆλθεν δὲ ἀδυος οὗτος ἐν διη τῇ Ιουδaea περὶ αὐτοῦ

(Α. f. 116, B. f. 70 b, C. f. 120 b) Ἐλαθε τὸ παράδοξον τοῦ θαύματος οὐδένα τῶν ἐν διῃ τῇ Ιουδaea ἀπαγγέλλουσι δὲ τοῦτο καὶ αὐτῷ τῷ ἀγίῳ Βαπτιστῇ τῶν ἐπιτηδειῶν τινὲς ήτοι τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· δὲ δύο τινὰς ἀπολέγοντας ἀποκρίνας τῶν ἀλλων, πέμψαντες τὸν Ἰησοῦν, ἐρωμένους αὐτὸν, εἰ αὐτός ἐπινόμενος, ή γοῦν ἔτερον προσδοκᾶσθαι χρή. Οὐκ ἤγνωστε γε μήν δι μακάριος Βαπτιστῆς τὸν ἑνανθραπήσαντα τοῦ Πατρὸς Λόγου· μή τοῦτο ὑπολέγει: οἵδει γάρ καὶ μάλα σαφῶς, δια αὐτός ἐστιν δι ἐρχόμενος· εἰργάζετο δέ τι σοφὸν καὶ εύμηχανον, καὶ διπερ τὴν εἰκόναν οὐ μετρίων δύνησεν τοὺς δύο αὐτοῦ μαθητευομένους· οἱ μὲν γάρ οὕπω Χριστὸν ίδόντες, ήτοι τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχήν, τὴρέμα πως καὶ ὑπεδάκνοντο, θαυματουργοῦντος αὐτοῦ καὶ τοῖς τῶν δρωμένων ὑπερβολαῖς νικῶντας τὸν Βαπτιστὴν. Καὶ δὲ προσῆσαν πότε, φθόνῳ τε καὶ λύπῃ κατατετγμένοι, καὶ νοσημάτων Ιουδαίων οὐκ ἀμοιρούσαν ἔχοντες τὴν καρδίαν· ἔφασκαν τε τῷ μακαρίῳ Βαπτιστῇ· Ὁραῖον, δέ ήν μετὰ τοῦ πάρετοῦ Ιορδάνου, ψά σὺ μεμαρτύρηκας, έδε οὔτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν· οὐ γάρ ήδειν ἔτερόν τινα βαπτίζειν δλως, καὶ τῆς Ιωάννου κατεπιρρεθει τιμῆς· ἐδιδάσκοντο δὲ παρ' αὐτοῦ τῇ Χριστοῦ διέκης τὸ ὑπερκείμενον, καὶ τὴν ἀπαράδειτον ὑπερβολήν. « Ήχουον γάρ λέγοντος αὐτοῦ· Αἶτοι οὐμεῖς μαρτυρεῖτε ὡς εἴπον· Ἔγώ οὐκ εἰμὶ δι Χριστὸς, ἀλλ' διτι απεσταλμένος εἰμὶ ἐμπροσθεντι εἰσιν. Ὁ ἔχων τὴν νύμφην, νυμφίος ἐστιν· δὲ φίλος τοῦ νυμφίου, δι ἐστηκὼς καὶ ἀκούων αὐτοῦ τῆς φωνῆς, χαρᾶς χαρεῖ διὰ τὴν χαρὰν τοῦ νυμφίου· αἴτη οὖν ἡ ἐμὴ χαρᾶ πεπλήρωται· ἐκεῖνον δει αὐξάνει, ζεὶ δὲ ἐλαττούσθαι. » Καὶ οὐ δήπου φαμέν ως ἀλλων ἁστοῦ γέγονε· κατὰ τι γοῦν δλως δι μακάριος Βαπτιστῆς, προσθήκην δει δεχομένης τῆς δέξιας τοῦ Χριστοῦ, παρά γε τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις μεμένην δι μακάριος Ιωάννης. Οὐ γάρ δην ἔτερωστε ποι πρεσβεῖν αὐτὸν δύνασθαι ποιεῖ· Θεὸς δὲ ὁν φύσει, καὶ τὸ Θεοῦ Πατρὸς ἀπορρήτως γεγεννημένος δι ἑνανθραπήσας Λόγος, εἰς δύναμιν δει τὴν αὐτῷ πρέπουσαν ἀναφοιτῶν, παρὰ πάντων θαυμάζετο· ταύτη τοι γένεται δει προκόπτοντος, δὲ ἐν ταυτότητι μέλιν, ἐλαττούσθαι

« Ινα τοινυν βεβαίαν ἔργασηται πίστιν, εἰς αὐτὸν δηλονότι, τοῖς ἐτι διάξουσι καὶ οὕπιο πεπλήρωρορμένοις ως αὐτός εἶναι Χριστός, προσποιεῖται τὴν δύνοντας· είτα πέμπει πρὸς αὐτὸν ἐρομένους καὶ λέγοντας· « Σὺ εἰ δι ἐρχόμενος, ή δέτερον προσδοκῶμεν; » Ἐργάζειον; δὲ ποῦ; φαίνεται δὲ νοεῖν· Ἐπειδὴ γάρ ξεμέλλε, φησι, πρὸς τοῦ τιμίου σταυροῦ τὸν ἐκ τοῦ Πριώδου σκαίτητος θάνατον ὑπομένειν δι Βαπτιστῆς προαποδημεῖν δὲ ὕσπερ Χριστοῦ, καὶ τῆς εἰς τὸν ὄρδην ἀφίξεως προθαδίζειν ως πρόδρομος, ἐρωτᾷ,

²⁷ Ioan. iii, 28-30. ²⁸ Matth. xi, 3.

φησί, εἰ αὐτὸς ἡξει κάκεῖσε, λυτρωσίμενος τοὺς ἐν σκότῳ καὶ σκιᾷ θανάτου. Ἐκβλητος δὲ παντελῶς ἡ τοιάδε δέξα (1)· οὐδαμοῦ γάρ εὐθῆσομεν τὴν θεοπνευστὸν Γραψήν ἀπαγγείλασσαν, διὰ καὶ τοῖς ἐν ἄδῃ πνεύμασι προκατήγειε τοῦ Σωτῆρος τὴν ἀφίξιν δι μακάριος Βαπτιστῆς. Ἀληθὲς δὲ κάκεῖν εἶτεν· δὴν γάρ ἀπαξ οὐκ ἡγνοηκάς τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς τὴν δύναμιν, ἢδει πάντως που ὑπὲρ τῶν ἀλλών, διὰ καὶ τοὺς ἐν ἄδῃ λυτρώσεται, καὶ αὐτοὶ ἐπιλάρμψει χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γενέμενος θανάτου, ἵνα, ὡς Παῦλος φησι, καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Τί οὖν δρα βούλεται νοεῖν, ἔρωτῶν καὶ λέγων· «Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἡ ἔτερον προδοκῶμεν»; «Ἐφη, διὰ πλάτεται τὴν ἀγνοιαν οἰκονομικῆς, οὐχ ἵνα μάθοις μᾶλλον αὐτός»; ἢδει γάρ ὡς πρόδρομος τὸ μυστήριον ἀλλ ἵνα πληροφορηθείεν οἱ αὐτοῦ μαθηταὶ, δῆση τις ἐστὶν τῇ τοῦ Σωτῆρος ὑπεροχῇ· καὶ διὰ τῆς θεοπνευστὸν Γραψῆς ὁ λόγος τὸν μὲν ὡς Θεὸν καὶ Κύριον ἥξοντα προμεμήνυκεν· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ἥσαν οἰκέται, προαπεσταλμένοι Δεσπότου, ἐτοιμάζοντες τὴν ὅδον Κυρίου, καθὰ γέγραπται. Ἐκλήθη τοίνου διὰ τῶν προφητῶν ὁ ἐρχόμενος, διὰ τῶν διῶν Σωτῆρος καὶ Κύριος. Ψάλλει γανὸν ὁ προφήτης Δασδίδ, καὶ φησιν· «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄντος Κυρίου, τουτέστιν ἐν δέξῃ θεοπρεπεῖ, καὶ ἐν κυριότητι καὶ ὑπεροχῇ τῇ πάντων ἐπέκεινα. Καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς καταμεμήνυκεν ἐφεξῆς, εἰπὼν· «Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν». » Ἡλθε μὲν γάρ Μωϋσῆς, καὶ μετ' αὐτὸν ἐστρατήγησε τῶν ἐξ Ἰσραὴλ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναοῦ· καὶ καθεξῆς, οἱ μακάριοι προφῆται, καὶ οὐδεὶς ἐκείνων ἐν ὄντος Κυρίου τοῖς ἐπὶ γῆς ἐπιλάρμψατο λέγεται. Θεὸς δὲ Κύριος ὧν φύσει καὶ ἀληθῶς ὁ μονογενῆς τοῦ θεοῦ Λόγος, ἐπέφανεν ἡμῖν· οὕτως αὐτὸν δὲ Θεὸς καὶ Πατήρ ὄντος, ἀλέγων Ἀθεναοῦν τῷ προφητῇ· «Ἐτι μηκόν ὁ ἐρχόμενος ἥξει καὶ οὐ χρονεῖ». » Ναὶ μήν καὶ δι' ἐτέρου προφήτου πάλιν ὥδε φησιν ὁ μονογενῆς τοῦ θεοῦ Λόγος· «Χαίρε καὶ εὐφραίνου, θύγατερ Σιών, διὰ τὸν ἐγώ ἐρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος· καὶ καταφεύξονται ἕνη πόλις ἐπὶ τὸν Κύριον, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· καὶ ἐσομαι αὐτῶν Θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἐσονται μοι λάός». » «Ο δὴ καὶ εἰς πέρας ἐκβεβήκες, διὰ τῶν ἐστιν ιδεῖν τῶν πραγμάτων· οὐκοῦν ὡς ἐγενέσθη τῆς θεοπνευστοῦ Γραψῆς τὸ δυνομα λαδῶν ὁ θεοπέστος Βαπτιστῆς, ἐρομένους ἀπέστειλεν τῶν αὐτοῦ γνωρίμων τινάς, εἰ αὐτὸς ἐστιν ὁ ἐρχόμενος.

Ἐγ αὐτὴ δὲ τῇ ἀρδε ἐθεράπευσε πολλούς.

(Α Ι. 116 β) Εἰδὼς τοίνου ἄτε Θεὸς ὧν τὴν διάνοιαν, μεθ' ἣς αὐτοὺς ἐπεμψεν δὲ Ἰωάννης, καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πράγματος, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐκείνων ἀφίξεως, κατ' ἐκεῖνο δὴ μάλιστα τοῦ καιροῦ, πολλαπλασίως τῶν ἡδη γεγενημένων εἰργάζετο τὰς

²⁰ Rom. xiv, 9. ²⁰ Psal. cxvii, 26. ²¹ ibid. 27.

A mortis jacebant. Atqui repudianda prorsus hæc sententia est. Nusquam **210** inspiratam Scripturam comperiemus narrantem, quod etiam detentis in inferno spiritibus praenuntiaverit Servatoris adventum beatus Baptista. Quanquam et illud vere dicatur, haud sane eum ignorasse omnem incarnati Unigeniti dispensatoriū vim, probeque præ cæteris novisse, Christum jacentes item apud inferos redemptorum, atque illos splendore suo illustraturum; gratia nempe Dei factum morti prorsus superiorem, ut quemadmodum Paulus oī²², mortuorum simul ac vivorum dominaretur. Quid ergo intelligit, dum interrogans dicit: « Tu es qui venis, an alium expectamus? » Jam dixi incitiam ab eo prudenter simulari, non ut ipse aliquid disceret, nam ut B præcursor mysterium noverat, sed ut suis persuaderetur discipulis quanta esset Servatoris eminentia: et quod inspiratæ Scripturæ seruo hunc quidem Deum ac Dominum venturum prædixit; cæteri vero omnes servi fuerint, principi præcedentes, Domino viam parantes, uti scriptum est Igitur a prophetis appellatus fuit qui venit universalis Servator ac Dominus. Quamobrem David propheta psallit: « Benedictus qui venit in nomine Domini ²³ », id est cum gloria Deo digna, et dominatu ac sublimitate cunctos excedente. Idque denuo idem paulo inferius significavit dicens: « Deus Dominus, et illuxit nobis ²⁴. » Venit quidem Moyses, et post eum dux fuit Israëlitarum Josue Navi filius. Exin beati prophetæ; nemoque horum in nomine Domini illumines terræ incolis dicitur. Dominus autem Deus cum sit vere propriae natura unigenitum Dei Verbum, nobis apparuit. Sic ille Deus Pater nominavit, dicens Habacuco prophetæ: « Paulo post veniens veniet, et non tardabit ²⁵. » Imo et per alium prophetam sic rursus dicit unigenitum Dei Verbum: « Gaude et lætare, filia **211** Sion; quia ecce ego venio, et in medio tui habitabo, dicit Dominus: multique populi ad Dominum confugient die illa: eroque illorum Deus, et ipsi erunt meus populus ²⁶. » Quod equidem ad exitum esse deductum, ex factis cognoscere possumus. Ergo veluti ex inspirata Scriptura sumpto hoc vocabulo divus Baptista, inquit de suis familiaribus qui interrogent, utrum ipse sit qui venit.

V. 21. In ipsa autem hora multos curavit.

Cognoscens itaque, utpote Deus, qua mente misisset eos Joannes, reique rationem, et adventus illorum causam; namque illo potissimum tempore longe plura prioribus patratarat miracula, multosque sanaverat; haud equidem ut Joannem doceret, cur enim

²² Habac. ii, 3. ²³ Zachar. ii, 10.

Christi, non contemnendam visam esse antiquis patribus Origeni, Hippolyto, nec non Eusebio Aleandrino, qui de illa sermones scripsit.

jam persuasum urgeret? sed ut praesentes bus et adhuc dubitantes firmaret. Illi ergo cum hærentis ei magnificenter spectatores oculati fuissent, multaque animo hausissent virtutis et potentiae admirationem, tandem interrogant, Joannis veluti verbis dicentes, num ipse esset qui venit? Hoc loco observa, quæso, egregiam Servatoris prudentiam. Non enim diserte dixit, Ego sum; sed illos potius ad gestarum rerum suistorum argumenta amandat, ut idoneo modo sicut erga se contrahentes, ad eum qui ipsos miserat reverterentur: quamobrem hanc verbis sed mittentis menti respondit. Euntes enim, inquit, renuntiate Joanni quæ a prophetis quidem audistis, per me autem perfecta vidistis. Illa enim consilio hoc maxime tempore operabatur, quæ ab eo actum iri, cum ad nos veniret, prophetæ puniaverant. Quænam vero hæc? cæcorum medala, leprosorum mundatio, surdis redditæ auditio, morruorum suscitatio, et reliqua. Quibus addit Deo dignam clausulam: « Et beatus qui non fuerit scandalizatus in me. » Quid enim aliud his verbis demonstrare **212** voluit, nisi palpebras suas, ut ait **divus David**²¹, scrutari filios hominum; et quæ ipsi in cordibus suis versant, nequaquam oculos ejus sugere? Ipsi enim palam scandalizati fuerant.

τὰ ἐν καρδίᾳ αὐτοῖς στρεφόμενα τοὺς ὄφθαλμους ἐκεῖνου διέφυγεν οὐδαμῶς; αὐτοὶ γάρ ἀντικρύς εἰσανδαλίζομενοι.

V. 24. Capitulum de Joanne dicere ad turbas.

Rursus enim in his observa quam prudenter Servator se gesserit. Grandem ac prolixum de sancto Baptista sermonem commovit: sed enim illam, unde is credibiliter hædi poterat, definitionem muneric vitæ: dicens autem plus esse illum quam prophetam, admirabilem jam amabilemque audientibus demonstrat. Deinde postquam ipsum ceu existentis virtutis imaginem, inter filios mulierum præstansissimam, proposuerat, majus tamen bonum ex adverso ponit, hominem videlicet qui nuper (cælorum) regno fuerit initatus, et in filium Dei per Spiritum regeneratus. Etenim cælorum regnum, Spiritus impertitionem esse dicimus, juxta illud: « Regnum cælorum intra vos est »²². Major est ergo qualibet mulieris nato, is qui Spiritus regeneratione honos ratus fuerit. Illi enim adhuc vocantur carnis filii, hi autem patrem suum dicunt omnium Deum; neque jam mulierum sunt nati, ut Joannes et qui ante ipsum, sed ex Deo geniti, et divine consortes fuiti

²¹ Psal. x, 5. ²² Luc. xvii, 21.

(1) **Divus Thomas** in catena hoc loco ita habet.
Cybillus. Conjecit Dominus tamquam hominum secreta cognoscens, aliquos dicturos: Si usque hodie ignorat Joannes Jesum, qualiter eum ostendebat nobis dicens: « Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi? » Ut igitur sanaret hanc passionem quæ eis acciderat, damnum quod ex scandalo procedebat, exclusit. Unde dicitur: « Et cum discessissent nuntii Joannis, cœperit dicere ad turbas, » etc. **Paulo post** sequitur ibidem alias Cyrilli locus, sed parum felici translationis genere obscuratus. **Cybillus.** Qualiter ergo tanta sedulitas religionis, ut

A θεοσημεῖας, καὶ πολλοὺς ἀθεράπευσεν· οὐκ ἔχειν διδάσκων, πῶς γάρ τὸν πεπεισμένον; ἀλλὰ τούτους, τοὺς ἀμφιβάλλοντας. Γεγονότες οὖν ἡδρα τῆς ἐνούσιας μεγαλοπρεπεῖας ἐπόπται καὶ θεωροί, καὶ πολὺ τὸ θαῦμα τῆς ἐνούσιας αὐτῷ δυνάμεως τε καὶ ἐνέργειας ἐν εαυτοῖς συλλέγαντες, προσάγουσι τὴν ἐρώτησιν, ὡς ἐξ Ἰωάννου λέγοντες, Εἰ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος; Ἐνταῦθα μοι βλέπε τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας τὸ εἰτεχνές· οὐ γάρ ἀπλῶς ἔφη τὸ, Ἐγώ εἰμι, ἀλλ᾽ ἀποφέρει μᾶλλον αὐτοὺς εἰς τὴν δὲ αὐτῶν τῶν πραγμάτων πλήροφορίαν, ἵνα εὐαρδόμως τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν παραδεξάμενοι, ὑπονοστήσωσι πρὸς τὸ ἀποστεῖλαντα αὐτούς· οὐδεν οὐδὲ πρὸς τὰ βήματα, ἀλλὰ πρὸς τὴν γνώμην τοῦ πέμψαντος ἀπεκρίνατο. Πορευθέντες γάρ, φησι, ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ἅπερ ἤκουόσατε μὲν διὰ τῶν προφητῶν, εἰδεῖτε δὲ πλήρωθέντα δι' ἐμοῦ. Ἐκεῖνα γάρ οἰκονομικῶς εἰργάζετο κατ' ἐκεῖνο μάλιστα καιροῦ, ὅπερ αὐτὸν ἐπιτελέσιν, ὅταν ἥκοι πρὸς ἡμᾶς, οἱ προφῆται διήγειλον. Τίνα δὲ ταῦτα; Τυφλῶν διόρθωσις, λεπρῶν καθαρισμοί, κωφῶν ἀκοή, νεκρῶν ἔγερσις, καὶ τὰ ἔξης· ἐφ' οἷς ἐπάγεις θεοπρεπῶς; « Καὶ μακάριος ἐστιν δὲ ἐαν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί (!). » Τί τούτο λέγων, η δεῖξαι βουλόμενος, ὡς καὶ αὐτοῦ τὰ βλέφαρα, ἢ φησιν δὲ θεοῦ Δαΐδη, ἐξετάζει τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐκεῖνου διέφυγεν οὐδαμῶς; αὐτοὶ γάρ ἀντικρύς εἰ-

Τρίτο πρόστιμον πρὸς τοὺς δχ. λοιπούς περὶ Ἰωάννου.

(A. f. 118) Ὁρα δὲ πάλιν ἐν τούτοις ἔστη ἐπιμήστο τὴν οἰκονομίαν ὁ Σωτὴρ. Πολὺς αὐτῷ καὶ μάρκος περὶ τοῦ ἀγίου Βαπτιστοῦ κεκίνηται λόγος· τὴν μὲν γάρ, οὐθεν ἡν εἰκὸς ἀδικηθῆσεν πιος αὐτὸν, ἀπεκρούσατο δόξαν· προφήτου δὲ τε πλέον ἔχειν εἰπών, ἀξιοθαύμαστον ἥδη καὶ ἀξιέρεστον τοῦ ἀκρωμάνοις ἐδείκνυεν. Εἴτα εἰκόνα ωσπερ αὐτὸν ἀναθεῖς τῆς ἐνούσιας ἀρετῆς, ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ἔχουσαν τὸ ἀκρότατον, ἀντιπαρατίθει τὸ μεζόνως ἀγαθὸν, τὸν δρπὶ τῆς βασιλείας ἀψάρευτον, καὶ εἰς Τίδην ἀναγεννθέντα θεοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος· βασιλεῖαν γάρ οὐρανῶν τὴν τοῦ Πνεύματος· δόσιν εἶναι φαμεν, κατὰ τό· « Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἔστι. » Μείζων οὖν ἀρπαγὴς γεννητοῦ γυναικὸς, δι τῆς τοῦ Πνεύματος ἀναγεννήσει τετιμημένος· οἱ γάρ ἔτι τέκνα καλούνται παρθέδος, οἱ δὲ πατέρα τὸν τῶν δλων θεὸν ἐπιγράφονται, οὐκέτι χρηματίζοντες γεννητοῖς γυναικῶν, ὡς Ἰωάννης καὶ οἱ πρὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ θεοῦ γεννη-

carnales passiones subjiceret, ad tantam ignorantiam devenire, nisi ex mentis levitate, quam non asperites sed illecebæ mundanæ delectant? Igitur si velot non colentem deliciosa Joannen initiamini, date ei robur continentiae competens; si vero nihil amplius debetur honestæ conversationi, quid, omissa reverentia delicatorum, incolumi deserti, vileque tegumen, et camelorum vellus miramini? « Εἰ μοι δένοιο. **Cybillus.** Sed forte inconveniens est circa hoc excusare Joannem; fatemini enim cum imitabilem esse; unde subdit: « Sed quid existis vivere? » etc.

θέντες, καὶ θείας κοινωνοὶ γενόμενοι φύσεως. Οὐκ-
οῦν καὶ ἐλάττονες ὥμεν τῶν τὴν ἐν νόμῳ δικαιοσύνῃ
κατωρθωκότων, κατά γε τὴν τῆς ζωῆς ἀγιότητά
φημι, ἀλλ' ἐν μείζοις γεγόναμε· διὰ Χριστόν. Με-
μνήσθαι δὲ ἀνάγκαλον, ὅτι καίτοι τοιοῦτος ὑπάρχων
εἰς ἀρετὴν ὁ Βαπτιστής, ὅμολογει σαφῶς ἐν χρείᾳ
καθεστηκένας τοῦ ἄγιου βαπτισμάτος· «Ἐγώ γάρ,
φησι, χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι.» Οὐκ ἀν δὲ
ἐδεῖθη, εἰ μή τι πλέον ἦν ἐν αὐτῷ, καὶ τῆς ἐν νόμῳ
δικαιοσύνης ὑπερκείμενον. Κάκεινο δὲ τὸ, ἐκ τῶν
Ἰωάννου ἡμερῶν τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀρ-
κάζεσθαι, οὐκ εἰργηται ὡς οὐδὲνδε πρὸς αὐτοῦ ταῦτην
ἀρκάσαντος. Ποιὸς γάρ ποτε τῶν προφητῶν ἡ ἐπίκλησι
οἰκισταῖ; τι δὲ ὁ τοσοῦτος τῶν ἀγίων πράξεις χορδεῖ,
εἰπερ ἔξι τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας κείσεται; Ἀλλ'
ὅτι κατὰ τὸν Ἰωάννου καιρὸν, καὶ λοιπὸν ἐφεξῆς, ἡ
τοῦ Πνεύματος δύσις, καὶ ἡ διὰ τοῦ ἄγιου βαπτι-
σμάτος; εἰς θεόν ἀναγέννησις, διὰ πλοτεως ἀρκά-
ζεται.

Αἱλλα εἰ ἔξειληλύθατε ιδεῖν; κ. τ. λ.

(B f. 71 b). Μή σχῆμα ἔχει περιβλεπτον; μή βα-
σιλικὸν ἀξιωμα; μή βασιλικᾶς είχεν ἐντολάς; καὶ
γράμματα, καὶ δόγματα, καὶ νόμους ἐπενέρετο βα-
σιλικούς; μή λαμπρὸς ἦν κατὰ τὸ φαινόμενον; Οὐχὶ
τρίχινον ἴμάτιον ἐφόρει; οὐκ ἀντωσχέδιον είχε τρο-
φήν; Μή τι τοιούτον προετρέψατο ὑμᾶς ἐκεῖ ἀπελ-
θεῖν; Εἰ δὲ ὡς εἰς προφήτην χρησίμως ἐξῆλθετος, ναὶ
λέγω ὑμῖν καὶ περισσότερον προφήτου. Οὐ μὲν γάρ
προφήτης προλέγει μόνον, οὗτος δὲ οὐ μόνον ἤσοντα
προμεμήκεν, ἀλλὰ καὶ ὑπέδειξεν, εἰπὼν· «Ἴδε ὁ
Ἄνθυνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἰρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κό-
σμου (!).» Ἀγγελον δὲ τὸν Ἰωάννην καλεῖ, οὐχ ὅτι
ἥν ἀγγελος, ἀνθρωπος γάρ ἦν τὴν φύσιν, ἀλλ' ὅτι
ἀγγέλου ἔργον ἐποίησεν, ἀγγέλων τοῦ Χριστοῦ τὴν
περουσίαν. Εἴτα τὸ, «περισσότερον προφήτου»,
παρατιθέμενος, τὸ, «Ἴδού ἐγώ ἀποστέλλω τὸν ἀγγε-
λόν μου Ἐμπροσθέν σου», διηγεῖται. Μείζων γάρ
προφήτου ὁ μαρτυρούμενος ὑπὸ Θεοῦ, ὅτι ἀγγελος
αὐτοῦ ὁν, ἀποστέλλεται πρὸ προσώπου τοῦ Χριστοῦ,
κατασκευάσων τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. Μαρτυρία γάρ με-
γάλη περὶ Ἰωάννου, καὶ περισσότερον προφήτου.»
«Οτι προφητευόμενος τοῦ Χριστοῦ ἀλεύσεσθαι, καὶ
οὗτος συμπροεφητεύθη αὐτῷ, ὡς προελευσόμενος αὐ-
τοῦ ὁ ἀγγελος.

Μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν προφήτης Ἰωάν-
νου τοῦ βαπτιστοῦ οὐδεὶς ἔστιν.

(B f. 72). «Οὐ μὲν γάρ μακάριος Ἰωάννης, διοῦ
τοις ἀλλοις ὅσοι πρὸ αὐτοῦ γεγόνασιν, γεννητός ἔστι
γυναικός· οἱ δὲ τὴν πίστιν προστηκάμενοι, οὐκέτι
γεννητοὶ γυναικῶν, ἀλλ' οἱοὶ Θεοῦ χρηματίζουσι·
«Οσοι γάρ, φησιν, ἔλασον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξου-
σίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· οἱ οὐκ ἔξι αἰμάτων, ἀλλ'
ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν.» καὶ ὁ Παῦλος· «Οτι δέ ἔστε
υἱοί, ἐξαπόστελλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Ἰηοῦ αὐτοῦ

¹⁶ II Petr. i, 4. ¹⁷ Matth. iii, 14. ¹⁸ Iōan. i, 29.

(1) Hic sere inserendum quod est apud D. Thomam in catena: «CYRILLUS. Cum igitur et a loco, et a vestibus, et ex concursu hominum inorem ejus

A naturae ²⁰. Itaque etiamsi forte minores simus illis
qui sub lege justi fuerunt, quod attinet, inquam, ad
vitæ sanctitatem, attamen per Christum majore
gradu sumus. Illud quoque necessario memineri-
mus, quod quamvis tanta esset Baptista virtute
ornatus, nihilo tamen minus palam constitetur, san-
cto se baptimate indigere: «Ego enim, inquit,
a te debo baptizari» ²¹. Non **219** autem debuisset,
nisi in illo majoris aliquid fuisset, et justitiam legis
transcendens. Jam et illud, a diebus Joannis caelo-
rum regnum rapi, non ideo dicitur quasi nemo
ante illum id rapuerit. Alioquin, quoniam propheta-
rum spes abiisset? quid ageret tantus sanctorum
chorus, si extra regnum cœlorum versaretur? Sed
ideo id dictum est, quia Joannis tempore, et dein-
ceps, Spiritus gratia, et per sanctum baptismum
in Deo regeneratio, ûdei merito raptur.

V. 25. Sed quid existis videre? etc.

Num vestem habebat spectabilem? num regalem
dignitatem? num regia mandata habebat? num deni-
que litteras, edicta, leges, regis instar promulga-
bat? num externa splendidus erat specie? Nonne
potius cilicium gestabat? nonne fortuito cibo
utebatur? Num hujusmodi aliquid suasit vobis ut ad
illum pergeretis? Quod si veluti ad prophetam op-
portune ivistis, utique aio heuc esse plus quam
prophetam. Nam prophetam prædictit tantummodo,
hic autem non eventura solum portendit, sed et
demonstravit, dicens: «Ecce Agnus Dei, qui tollit
peccatum mundi» ²². Angelum autem appellat
Joanneum, non quod angelus esset, erat enim natura
homo, sed quia angeli fungebatur munere, Christi
nuntians præsentiam. Deinde verbis «plus quam
propheta» dictum illud explanat, «Ecce ego mitti
angelum meum ante te» ²³. Major enim quam pro-
pheta est is quem Deus testatur tanquam angelum
suum mitti ante faciem Christi, viam ejus paratu-
rum. Certe magnum de Joanne testimonium verba
sunt «plus quam prophet». Quia nempe editio de
venturo Christo vaticinio, de Joanne simul prædi-
cum est, fore ut ei præcedat tanquam angelus.

V. 28. Major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista nemo est.

Beatus quidem Joannes, sicut omnes **214** qui
ante eum extiterunt, natus de muliere est. At ii
qui fidem recuperunt, haudjam filii mulierum, sed
Dei sunt. «Quotquot enim euini recuperunt, dedit
eis potestatem filios Dei fieri, qui non ex sanguini-
bus, sed ex Deo nati sunt» ²⁴. Et Paulus: «Quo-
nam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui
in corda vestra clamantem: Abba, Pater» ²⁵. Cum

²⁰ Malach. iii, 1. ²¹ Iōan. i, 12. ²² Galat. iv, 6.

descripsérunt, introducit prophetas testimonium di-
cens: Hic est de quo scriptum est, Ecce mihi ange-
lum meum.

enim revixit Christus, spoliatis inferis, tunc credentibus in se adoptionis in filios Spiritum dedit, atque ante omnes discipulis suis. « Insuflavit enim in eos, dicens : Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, » et reliqua⁴¹. Nam quia omnino facti sunt divinæ consortes naturæ⁴², Dominico et universaliter potestativo Spiritu accepto, ideo congrua Deo dignitas eisdem collata fuit, remittendi, inquam, peccata quorum voluerint, aliorum vero retinendi. Quod vero ante hunc ejus adventum nondum esset apud homines adoptionis in filios Spiritus, sapientissimus demonstrat evangelista Joannes, dicens : « Nondum enim erat Spiritus sanctus datum, quia Jesus nondum erat glorificatus⁴³; » quo loco gloriam dicit resurrectionem a mortuis, et in cœlos reditum. Illuc enim redux unigenitum Dei Verbum misit ad nos pro se Paracletum, atque in nobis per eum manet. Quod nos docuit, dicens : « Nisi ego abiiero, Paracletus non veniet ad vos⁴⁴. » Superest ergo, ut etiam si forte minorem haberemus justitiam quam illi qui in lege justi fuerunt, de vita, inquam, honestate loquor, in majoribus inter filios mulierum sumus propter Christum.

V. 32. Similes sunt pueris sedentibus in sero.

Erat fortasse iudi quoddam genus apud Judæorum pueros ita se habentis : Duas in partes puerorum multitudine discriminabatur, quorum alii mundi hujus ridebant tumultum, et insanum rerum cursum; alii terribilem præcipitemque in contrarium versam vicebant; et pars quidem tibiis canebant, **215** pars lugebant : sed neque canentibus ac lætantibus, hi qui lugebant delectabantur; neque vicissim lugentibus, hi qui tibiis tenebant se conformabant. Deinde invicem quodammodo imputabant inimisericordem animum atque incompositum. Ilujusmodi aliquid contigisse Judæorum populo ac ejus principibus, Servator affirmabat. Venerant enim prophetæ tristia futura prædicentes, et luctu digna. Mox post illos venit Christus atque apostoli, tibiis instar, prædicationem regni occidentes, et pœnitentiæ gratiam. Sed præduro corde Judæi non solum non genuerunt auditis prioribus, sed ne coram quidem posterioribus saltaverunt, nullum scilicet virtutis actum expromentes.

V. 33. Venit enim Joannes Baptista, neque mandans panem, neque bibens vinum.

Quanam demum ratione pertraheris ad fidem, Pharisæe inspiens, qui omnia indiscrete vituperas, nihilque laude dignum existimas? Anteivit Servatori beatus Baptista, « Pœnitentiam agite, » dicens ; « appropinquavit enim regnum cœlorum⁴⁵. » Profectio is erat persuadendo idoneus, qui in tam splendido et admirando vita genere testimonium præ-

A ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν κράζον, Ἀββᾶ, δὲ Πατέρε, ὅτι τοῖς πιστεύσασιν εἰς αὐτὸν τὸ τῆς υἱοθεσίας δέδωκε Πνεῦμα, καὶ πρό γε τῶν ἀλλων τοῖς οἰκεῖοις μαθηταῖς· « Ἐνεψύσησε γάρ αὐτοῖς, λέγων· Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον· ἀν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφένται αὐτοῖς, » καὶ τὰ ἔξῆς. Ἐπειδὴ γάρ ὅλως γεγόνασι θεῖς κοινωνοὶ φύσεως, τὸ Δεσποτικὸν καὶ κατεξουσίου τῶν ὀλων πλουτήσαντες Πνεῦμα, ταύτῃ τοι καὶ θεοπρεπὲς ἀξίωμα πειράθεικεν αὐτοῖς, τὸ ἀφίένται φυγῆ τὰς ἀμαρτίας ὡν ἀν βούλωνται, κρατεῖν δὲ καὶ τὰς ἔξερων (!). « Οτι δὲ πρὸ τῆς ἀναφοιτήσεως οὐκ ἦν ἀνθρώποις τῆς υἱοθεσίας τὸ Πνεῦμα, δὲ πάντοφες εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης δηλοῖ, λέγων· « Οὐδέποτε γάρ ἦν Πνεῦμα ἄγιον, οτι Ἰησοῦς οὐδέποτε ἐδοξάσθη· » B δόξαν, τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνδον λέγων. Ἐκεὶ γάρ ἀναφοιτήσας δὲ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐπεμψέν τιμὴν ἀνθ' ἑαυτοῦ τὸν Παρακλητὸν, καὶ ἐν τῷ ἡμὶ ἐστὶ δι' αὐτοῦ· καὶ τοῦτο τῷ μὲν ἀδελφᾷ, εἰπὼν· « Ἐάν μή ἀπέλθω, δὲ Παρακλητός οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. » Λατέρων οὖν καὶ ἐλάτων ὥμεν τῶν τῇ ἐν νόμῳ δικαιοσύνῃ ἔχοντων, κατάγε τὴν ζωῆς ἀστειότητα φημι, ἀλλ' ἐν μελέσαι γεννητῶν γυναικῶν διὰ Χριστόν.

Ομοιοι εἰσι παιδίοις τοῖς ἐν ἀγορᾷ καθημένοις.

(A f. 118 b, B f. 73, C f. 121 b). « Ήν τάχα που παιγνίου τις τρόπος παρὰ τῶν Ἰουδαίων παιδίων οὐτως ἔχων. Εἰς μέρη δύο πληθὺς παιδίων ἐτέμνετο, καὶ τὴν τοῦ βίου γελῶντα τύροην καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων τὸ ἀνώμαλον, καίντων ἔξερων τὴν εἰς ἔτερα δεινήν καὶ ἀθρόαν μεταβολήν, τὰ μὲν ηὔλους, τὰ δὲ ἐθρήνουν· ἀλλ' οὗτοι τοῖς αὐλοῦσι καὶ χαίρουσι οἱ θρηνοῦντες συνήδονος; οὗτοι μήτην τοῖς κλαίουσιν εἰς τὸν αὐλὸν ἔχοντες, συνεπλάτοντο. Εἰτα ἀλλήλοις; ἐνεκάλουν τρόπον τινὰ τὸ ἀσυμπταθὲς; ήγουν ἀδιάβεστον. Τοιούτον τι πεπονθέναι τοὺς τῶν Ἰουδαίων δῆμους δόμοις τοῖς προετηκόσιν, ισχυρίζετο Χριστός. (B. 73) » Ηλθον γάρ οἱ προφήται τὰ ἐτέμνεα προσαναγοῦντες σκυθρωπά, καὶ πρὸς θρῆνον διεγερτικόν εἶτα μετ' ἔκεινους ἐλήλυθεν δὲ Χριστός, καὶ οἱ ἀστοῖοι αὐλοῦ δίκην ἔκηγούντες τὸ τῆς βασιλείας κήρυγμα, καὶ τὴν χάριν τῆς μετανοίας; Ἀλλ' οἱ συρροάρδοι Ιουδαῖοι οὐ μόνον οὐκ ἔκδιψαντο ἐπὶ τοῖς πρετέροις, ἀλλ' οὐδὲ ὠρχήσαντο ἐπὶ τοῖς δευτέροις, μηδὲν ἔργον ἀρετῆς διαπραξάμενοι.

Ἐλήλυθε γάρ Ἰωάννης δὲ Βαπτιστὴς, μήτε ἀτορ ἐσθλωρ μήτε οἰλρο πίρωρ.

(A f. 118 b, B f. 73). Διτὸς πόιου πράγματος αγνευθῆση πρὸς πίστιν, ἀσύνετε Φαρισαῖς, πάντα διασύρων ἀδιαχρίτως, καὶ οὐδὲν ἀξιῶν ἐπανεῖν. Προεβάδισε τοῦ Σωτῆρος δὲ μαχαρίος Βαπτιστὴς· « Μετανοεῖτε, » λέγων, « ήγγικε γάρ η βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Αξιόχρεως ήγειρι εἰς τὸ δύνασθαι πείθειν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς οὐτω λαμπρᾶς καὶ ἀξιαγάστη

⁴¹ Joan. ix, 22. ⁴² Il Petr. i, 4. ⁴³ Joan. vii, 39. ⁴⁴ Joan. xvi, 7. ⁴⁵ Matth. iii, 2.

(1) En pœnitentiæ sacramentum sacerdotibus commissum a Christo per sanctum Spiritum.

ζωῆς μαρτυρούμενος· εἶτα κακίζειν τὸν τοιοῦτον ἀποτολμᾶς, δις ἔδει μᾶλλον τοῦ παντὸς ἀξιοῦσθαι θαύματος; Δαιμονῶν ἐφῆς τὸν κατανεκροῦντα ταῖς ἀστείαις τῆς ἀμαρτίας τὸν νόμον, τὸν φωλεύοντα τοὺς μέλεις τῆς σαρκὸς, καὶ ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ τοῦ νόδου ἡμῶν; Ὅδος ἦν διακάριος Βαπτιστῆς τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας. Ἰδωμεν δὲ καὶ τὸν ἔτερον, δις δοκεῖ πως τὴν ἐναντίαν ιέναι τρίβον τῆς τοῦ ἄγιου Βαπτιστοῦ πολιτείας. Οὐχ ἦν ἐρήμῳ Χριστὸς, ἐν ἀστεῖαις δὲ μᾶλλον ἐποιεῖτο τὴν διατριβὴν ὅμοῦ τοῖς ἄγιοις ἀποστόλοις· καὶ ἡ διάιτα δὲ οὐ σκληραγωγίαν εἶχε τοιαύτην, ὁποῖα τις ἦν ἡ τοῦ ἄγιου Βαπτιστοῦ. Ἀρ' οὖν ἐπαινεῖς κἀν τούτον; Οὐδαμῶς γέγονας δὲ φιλατεῖος καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ Χριστῷ. «Ἐφῆς γάρ· «Ιδού ἀνθρώπος φάγος καὶ οινοπότης. » Ποῦ δὲ τοῦτο δεικνύειν ἔχεις; Καί τοι Μαρίας καὶ Μάρθας ὑποδεξαμένων ἐν Βηθανίᾳ ποτὲ, εἴτα μιᾶς τῶν ὕνομασμάνων περὶ πολλὴν διακονιαν περισπωμένης, ἀνακόπτων ὅρπται Χριστῆς τὸ πέρα μέτρου, καὶ καταρρυθμίζων τιμᾶς εἰς αὐτάρκειαν· Ἐφη γάρ· «Μεριμνᾶς καὶ τυρδάζῃ περὶ πολλά·» ὀλίγων δὲ ἐστι χρεία, η ἐνός. «Ἔν δὲ τοιοῦτος ἀεὶ τε καὶ πανταχοῦ. Τελώναις δὲ συνηγούμενοι, ἀνάλωτος ὥν αὐτὸς ἀμαρτίας παντελῶς· Ἐφη γάρ· «Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἀμαρτίας;» Οὐκέτιν οὐδὲν ἀν τῷ εἰκῇθη καὶ συνῶν ἀμαρτωλοῖς, τούναντίον δὲ πάστης αὐτοῖς ὠφελείας καὶ σωτηρίας ἔγινετο πρόξενος· ἔλεγε γάρ· «Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες λατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. » Ὑμᾶς μὲν γάρ διὰ Μωϋσέως νόμου μὴ συνιδαιτάσθαι πονηροῖς ἔκέλευσεν, ἵνα μὴ ᾧς ἀσθενεῖς καὶ πρὸς ἀμαρτίαν εὐκυλοί, ῥξιῶσι εἰς τὸν αὐτὸν τῆς ἀσθενείας ἐμπέσητε βυθόν. Εἰ γάρ ἔδραῖοι ήτε πρὸς ἀρετὴν, καὶ πρὸς εὐσέβειαν εἴχετε βεβηκότα τὸν νοῦν, οὐχ ἀν λεκώλυκες. Χριστὸς δὲ τι ἀν πάθοι τῶν ἀδικεῖν πεφυκότων; Ἄλλ' ἡγνόθας παντελῶς τὸ περὶ αὐτοῦ μυστήριον. Θεδες γάρ ὥν Λόγος, γέγονε μεθ' ἡμῶν, τουτέστιν ἐσαρκώθη δι' ἡμᾶς, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ δι κόστους δι' αὐτοῦ· τοῦ δὲ καταταχρίνοντος ἦν, τὸ μὴ συνεῖναι θέλειν τοῖς οὖσιν ἐν ἀμαρτίαις· τοῦ δὲ σώζειν ἐθέλοντος, τὸ καὶ συνιέναι καὶ νουθετεῖν, καὶ τῶν αἰσχύνων ἀναπειθεῖν ἀποφοιτᾶν· καὶ τῆς εἰς τὸ φαῦλον ὄδον, τὴν τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς ἀνθελέσθαι τρίβον· οὐκ ἥλθε καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλούς εἰς μετάνοιαν. Οὐ μολύνεται ἥλιος πάσαν φωτίζων τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἀκαθάρτοις πολλοῖς σώμασιν ὄμιλῶν· οὐδὲ ὃ τῆς δίκαιοισύνης ἥλιος ἀδικηθεῖ ἀν κατ' οὐδένα τρόπον, πονηροῖς ἀνθρώποις συναναστρεψθεντος. Μηδεὶς δὲ τὸ ἑαυτοῦ μέτρον Δεσποτικοῖς ἀξιώμασιν ἀμιλλάσθαις ζητεῖτω· ἀλλὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀτθένειαν ἔκαστος λογιζόμενος, τὴν τῶν τοιούτων φευγέτω συνήθειαν· «Φθείρουσι γάρ ἡμην χριστὰ δικιλαὶ κακαί. » Νουθετεῖν δὲ τοὺς τοιούτους, τὸ κωλύον οὐδέν.

«Ηρώτα δέ τις αὐτὸν τῶν Φαρισαίων ἵτα ϕάδι; Η μετ' αὐτοῦ.

(Α Γ. 119 b). Κέκληται μὲν οὖν παρ' ἐνδές τῶν Φαρισαίων ὁ Κύριος· ἐπειδὴ δὲ χριστὸς ἐστι καὶ φιλ-

bebat. Tu vero huic conviciari andes, quem cum summa admiratione deberes suspicere? Dæmonium habere dicas eum qui jejuniis peccati legem mortiscait carnis membris hærentem, mentisque nostræ legi repugnantem? Via erat beatus Baptista ad Christi religionem. Nunc videamus et alterum, qui diversa via videtur incedere quam Baptista sectatus est. Non erat in deserto Christus, imo in urbe potius cum sanctis apostolis versabatur: neque diætæ ratio tam dura quam sancti Baptiste erat. Num ergo hunc saltem landas? Nequaquam: sed ipsi Christo litem intendis. Dixisti enim: «Ecce homo devorator et bibens vinum. » Unde nam porro demonstrare id potes? Certe cum Maria ac Martba aliquando illum hospitio receperunt Bethaniæ, cumque ex prædictis una sedulo **216** ministerio distraheretur, cernimus Christum sollicitudinem immodecum præcidere, atque ad frugalitatem nos erudire. Dixit enim: «Sollicita es et turbaris erga plurima⁴⁶: modicis autem opus est, imo et uno. Ita semper et ubique scese gerebat. Quod si cum publicanis versabatur, ipse oīnni prorsus peccato carebat. Aiebat enim: «Quis ex vobis arguet me de peccato⁴⁷? » Ergo nihil ex peccantium consuetudine laudebat; contra autem omnimodæ iis utilitatis atque salutis conciliator erat. Dicebat enim: «Non egent sani medico, sed qui male habent⁴⁸. » Vobis quidem Moysis lex quominus cum improbis versemīni vetat, ne utpote infirmi et ad peccandum proni, facile in impietatis barathrum incurritas. Nam si stabili virtute essetis, firmamque in recta pietate mentem retineretis, nihil vobis vetuisset. Christus autem cuinam peccandi occasione suisset obnoxius? Tu vero prorsus ignoras mysterium ejus. Nam Deus Verbum venit ad nos, id est propter nos est incarnatum; non ut mundum judicet, sed ut mundus per ipsum salvetur. Est sane damnantis officium, ut ne cum illis verasetur qui delictis sunt irretiti: ejus autem qui vult salvare, mos est et conversandi et admonescendi, et ut a turpibus resiliant adhortandi, atque ut viæ prava loco, aternæ vitæ semitam præoptent. Non venit vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam⁴⁹. Sol orbi terrarum illuminans non sordidatur, quamquam impuris multis corporibus incidat. Justitia sol nullo modo laedi poterat dum pravis cum hominibus versaretur. Attamen nemo modulum suum cum Dominica dignitate comparare velit; sed suam quisque insirmitatem reputans, pravorum familiaritatem devitet. «Corrumput enim bonos mores colloquia prava⁵⁰. » Cæteroqui eos qui sunt hujusmodi nihil nos vetat quominus admoneamus.

V. 36. Rogabat autem illum quidam de Pharisaicis ut manducaret cum eo.

Invitatus itaque fuit ab uno Pharisaorum **217** Dominus, qui utpote bonus et clemens, volensque

⁴⁶ Luc. x, 41. ⁴⁷ Joan. viii, 46. ⁴⁸ Luc. v, 31.

⁴⁹ ibid. 32. ⁵⁰ I Cor. xv, 53.

omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire⁵¹, gratiam petenti annuit; et ingressus, discubuit. Ecce autem muliercula intro accurrit, quae intemperantibus sane moribus fuerat, nunc tamen fidele propositum prae se ferebat; nec praeteritæ vitæ infamiam ignorans, Christum rogabat ceu qui mundare eam atque omni reatu liberare poterat, et peccatorum remissionem largiri. Id vero agebat retro stans; neque enim ante dimissa peccata consistere coram poterat.

CAP. VIII.

V. 4. *Dixit per similitudinem.*

Beati prophetæ multifariam verba de Christo fecerunt. Alii quippe ceu lumen venturum prænuntiarunt; alii regali dignitate et eminentia prædictum. Itaque et quidam illorum dixit: « Beatus qui habet in Sion seimen, et familiares in Jerusalem! Ecce Rex justus regnabit, et principes cum iudicio præcerunt. Et erit vir sermones suos celans, et abscondet se quasi ab aqua ruente⁵². » Quod autem plerumque arcarius Servatoris sermo fuerit, patet. Sic eum nobis beatus quoque Psalmista loquenter introducit: « Aperiam in parabolis os meum⁵³. » Nunc vides ad exitum jam perduci quod ille ante nuntiaverat. Plurima Jesum ex universa Iudea circumsteterat multitudo, quam allocuebatur parabolis utens: verumtamen iis, utpote indignis mysteria cognoscere regni cœlorum, obscurus sermo erat: neque curæ illis erat, fidem erga Christum suscipere: imo et ipsius prædicationibus impie obsistebant. Quare et illos objurgabant qui Christo adhærere, ejusque sacra doctrina imbui volebant; non sine scelere, dicentes: « Daemonium habet et insanit; cur eum auditis⁵⁴? », Itaque illis non sicut datum mysteria cognoscere regni cœlorum; nobis vero potius qui ad fidem parviores fuimus. Namque ipse copiam nobis dedit parabolam obscurumque **218** sermonem intelligendi, dictaque sapientium et enigmata. — Dicendum est insuper, parabolas esse velut imagines haud visibilium rerum, sed intellectualium potius ac spiritualium. Quod enim corporeis oculis spectare non licet, hoc ostendit parabola mentis subtutibus, sensibilibus et quasi tangibilibus rebus egregie informans intellectualium objectorum subtilitatem. Videamus igitur quodnam nobis meditationem paret Servatoris oratio (1).

⁵¹ I Timoth. ii, 4. ⁵² Isa. xxxi, 9. Gr. et xxxi, 1, 2. ⁵³ Psal. LXXVII, 2. ⁵⁴ Joan. x, 20.

(1) Hoc sere loco apud Latinam Corderii catenam sic. CYRILLUS. Hic enim manifeste prædicat mysterium Unigeniti in carne. Beatos namque dicit eos, qui isto tempore inhabitabant Sion, rationale nempe, quæ est Ecclesia Dei vivi. Habuimus autem et nos domesticos secundum spiritum, sanctos eborum antistites. Justus quoque et irreprehensibilis est omnis justitia remunerator. Imperarunt autem cum iudicio sive auctoritate judicaria principes illi sancti discipuli, quique post illos ecclesiaram rectores existerunt, de quibus sic canit David: « Constitues eos principes super omnem terram. »

A ἀνθρώπος, καὶ πάντας ἀνθρώπους οἱσι τοῖς σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, κατένευσεν αἰτοῦντας τὴν χάριν, καὶ εἰσελθὼν κατεχλύθη. Εἶτα γύναιον ἐπιστρέψει, ἀκόλαστον μὲν ἐν τῷ βίῳ γενόμενον, πιστὴν δὲ προαίρεσιν ἐπιδεικνύμενον, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς φθάσασι μῶμον οὐκ ἀγνοήσασα παρεκάλει Χριστὸν ὡς ἀποστῆλης δυνάμενον καὶ ἀπαλλάξαι παντὸς αἰτιάματος, καὶ τῶν ἡμαρτημένων δωρήσασθαι ἀφεσιν. Τέθρα δὲ τοῦτο στάσα διέσω. Ἐμπροσθεν γάρ ἐστάνται οὖπα τὸ δύνατο πρὸ τῆς ἀφεσεως τῶν ἡμαρτιῶν.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Ἐπειδὴ διὰ καραβολῆς.

(Α. f. 121, B. f. 76 b, C. f. 122 b). Οἱ μακάριοι προφῆται πολυτρόπως τοὺς περὶ Χριστοῦ πεποίησται λόγους. Οἱ μὲν γάρ ὡς φῶς ἡδοντα προαπήγγελλον· οἱ δὲ καὶ ἐν τάξει καὶ ὑπεροχῇ τῇ βασιλικῇ καὶ γοῦν ἔφη τις αὐτῶν· « Μακάριος δεῖ εἶναι ἐν Σιών σπίρμες, καὶ οἰκεῖους ἐν Ἱερουσαλήμ! Ἰδού καὶ βασιλεῖς ἀλκαῖος βασιλεύειται, καὶ ἄρχοντες μετὰ κριτῶν ἀρχοντος. Καὶ ἔσται ὁ ἀνθρώπος κρύπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ, καὶ κρυβῆσεται ὡς ἀφ' ὅδας τοῦ φερομένου. » Οτι δὲ κεκρυμμένος ἀεὶ πας τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος, δῆλον. Οὐτως ἡμῖν αὐτὸν καὶ ὁ μακάριος Ψαλμῳδής εἰσεκεκόμικε λέγοντα· « Αγο!ξω ἐν παραβολαῖς τὸ σόμα μου. » Αθρει δὲ οὖν εἰς πέρας ἐκβενθήκεις παρ' αὐτοῦ διηγορευμένον. Πλειστη μὲν γάρ πληθὺς συναγήγερτο περὶ αὐτῶν ἐξ ἀπάσους τῆς Ιουδαϊκῆς προσελάτεος δὲ αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς· διὸ ἔκεινοις μὲν οὐκ οὖσιν ἀξιοῖς μαθεῖν τὰ μυστήρια τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ἀσυμφανῆς δὲν ὁ λόγος· λόγου γάρ τις οὖσιν οὐδὲνδε, τὸ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν προσήκκαθαι· ἀντέπραττον δὲ ἀνοσίας καὶ τοῖς δι' αὐτοῦ κηρύγμασι. Καὶ γοῦν ἐπετίμων τοῖς ἐθέλουσι προσεδρεύειν αὐτῷ, καὶ τὴν παρ' αὐτοῖς διφώδει μυσταγωγίαν, δυσσεδοῦντές τε καὶ λέγοντες· « Δασιμήνεις ἔχει καὶ μανεται, τι ἀκούετε αὐτοῦ; » Οὐκοῦν οὐκ ἔκεινοις δέδοται γῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἡμῖν δὲ μᾶλλον τοῖς ἐτοιμαζόμενοις εἰς πίστιν δέδωκε γάρ ἡμῖν αὐτὸς τὸ δύνασθαι νεεῖν παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον, φῆσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα. — (Α. f. 122). « Ρήγέον δὲ καὶ ἔτι, ὅτι εἰκόνες εἰσὶν ὄπερει αἱ παραβολαὶ πραγμάτων οὐχ ὁρατῶν, νοητῶν δὲ μᾶλλον καὶ πνευματικῶν· διὸ δεῖν οὐκ ἔνεστι τοῖς τοῦ σώματος δρθαλμοῖς, τοῦτο δείκνυσιν ἡ παραβολὴ τοῖς τῆς διανοίας δυμασι, διὰ τῶν ἐν αἰσθήσεις καὶ οἷον ἀπτῶν πραγμάτων διεμορφουσα καὶ ὡς τὴν τοῦ νοητῶν ισχυρότητα. Ιδωμεν τοῖνυν ὅποιαν ἡμῖν ἔξυφαντει τὴν νόσησιν, τοῦ Σωτῆρος δὲ λόγος. »

Erit autem, inquit, rex justus: « Homo quidem ac frater noster secundum omnia illa que in terra habuit; in veritate vero, Deus. Nam Verbum caro factum est, secundum Scripturam. Abscondet autem sermones suos: plurima siquidem Christus in parabolis locutus est. Etenim abscondetur tanquam absorptus ab aqua currente, hoc est capi non poterit insidiis insidiantium: sacerdotum enim Iudei insidiati sunt illi, ipse autem, ut evangelista dicit: « per medium illorum ibat. » Et sic aderat, scilicet curam gerens.

Ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ λέγοντες, τις ἡ παραβολὴς ὁ σκοπός, καὶ δοις ποτὲ βλέπεις τῆς παραβολῆς τὸ βάθος, πάρ’ αὐτοῦ μάθωμεν τοῦ συγένετος αὐτῆν. Ἡγνόσαν ταῦτα πρὸ τὴν οὐρανοῦ οἱ μαθάριοι μαθηταὶ, καὶ προσθέσαν τῷ Σωτῆρι, παρακαλοῦντες καὶ λέγοντες: « Τί ἐστιν αὕτη ἡ παραβολὴ; » — (A. f. 123, C. f. 123). « Άλλ’ ίδωμεν ποίεις τίς ἐστιν ἡ πρόφασις, δι’ ἣν ἀρπάζεται τὰ ἐν ταῖς ὁδοῖς. Σκληρὰ καὶ ἀνήροτές ἔστιν πᾶσα παραβολὴ, διὰ τὸ τοὺς ἀπάντων ὑποκείθειν ποστ, καὶ οὐδὲν αὐταῖς ἐγχώνυνται τῶν σπερμάτων. Οὐχοῦν δοις τὸν νοῦν ἔχουσι σκληρὸν, οὐχ εἰσιδύεται ἐν αὐτοῖς θείδν τι καὶ λερὸν νουθέτημα, δι’ οὐδὲν δύναται καρποφορεῖν τὰ εἰς ἀρετὴν αὐχήματα. Οὗτοι τοὶς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ αὐτῷ δὴ τῷ Σατανῷ, πεπατημένη γεγόνασιν ὁδοῖς, οὓς οὐχ ἔστι ποτὲ καρπῶν ἄγιων γενέσθαι τροφούς, στελναν καὶ διγονον ἔχοντας τὴν καρδίαν. Πάλιν εἰσὶ τινες ἀπεριεργάστως ἔχοντες τὴν πίστιν ἐν ἑαυτοῖς, ὡς ἐν ἀπλότητι λόγων. Οὗτοι ἀδρίζον ἔχουσι τὴν εἰσόδειαν· εἰσιδύντες γάρ ἐν ἐκκλησίαις, ἐπιγάννυνται μὲν τῷ πλήθει τῶν συναγηγερμένων, καὶ ἀσμένως προσιενταὶ τὰς μυσταγωγίας· πλὴν οὐ κεκριμένως, ἀλλ’ ἐξ ἐλαφρῶν θελημάτων. Ἀποφοιτήσαντες δὲ τῶν ἐκκλησῶν, εἰς λήθην εὐθὺς ἀποφέρονται τῶν λερῶν μαθημάτων. Κανὸν μὲν μὴ χειμάζηται τὰ Χριστιανῶν, σώζουσιν ἐκεῖνοι τὴν πίστιν· διωγμοῦ δὲ θορυβήσαντος, φυγάδει τὸν νοῦν ἔχουσι. Πρὸς οὓς δὲ προφῆτης Ἱερεμίας φησίν· « Αναλάβετε ὅπλα καὶ ἀσπίδας. » C Μάλιστα μὲν γάρ διμαχον ἔχει τὴν κείρα ὃ διασώζων Θεός, καὶ καθά φησιν δὲ πάνσοφος Παῦλος; · « Πιστὸς δὲ Θεός, δι’ οὐχ ἔστει ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκείν. »

Πλὴν εἰ γένοιτο πας καὶ τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας ὑπεραθλοῦντας παθεῖν, τότε πάντη τε καὶ πάντως ἐσόμεθα ζηλωτοί. Καὶ γοῦν, τοὶς ἀγίοις ἀποστόλοις ἔφασκεν ὁ Σωτὴρ· « Μή φοβοῦτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι, » καὶ τὰ ἔχῆς. Οὐδὲν μόνοις δὲ λόγοις ταῦτα ἡμᾶς ἐξεπαίδευσιν, ἀλλὰ καὶ ἔργοις. Τέθεικε γάρ ὅπερ τὴν οὐρανὸν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ αἴματι τῷ ίδιῳ κατεκτήσατο τὴν οὐρανὸν. « Εσμὲν τοι γαροῦν οὐχ ἑαυτῶν, τοῦ προιαμένου δὲ μᾶλλον καὶ διασώζαντος, καὶ αὐτῷ τὴν ἑαυτῶν ὅφειδομεν ζωὴν. » Ή; γάρ φησιν δὲ θεοπάτορος Παῦλος, διὰ τοῦτο Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζῶντων κυριεύσῃ. Ιδωμεν δὲ καὶ τὰς ἀκάνθις αἵς δὲ θεῖος ἀποπνίγεται σπόρος. Τί πάλιν φησὶν ὁ Σωτὴρ; « Ενίσται μὲν οὖν αὐτὸς τὸν σπόρον, δὲ καὶ τοι ταῖς τῶν δεξαμένων ἐναπομείνας ψυχαῖς, καὶ οἶον ἀνασχῶν ἥδη καὶ ἐν ἀργαῖς (1) τοῦ φαίνεσθαι διελάσσεις, ὑπὸ μεριμνῶν συμπτυγγεται κοσμικῶν, καὶ καθά φησιν

V. 9. Interrogabant autem eum discipuli ejus, quæ esset hæc parabola.

Quinam sit parabolæ scopus, et quo spectet arcanum ejus, ab illo qui eam composuit audiamus. Namque id ante nos nesciebant beati discipuli, qui Servatorem accedentes rogarunt, dicentes: « Quænam est hæc parabola? » — Sed videamus quænam sit causa ob quam semen in viis diripitur. Dura atque inarata quælibet fere via est, quia omnium pedibus teritur, nullumque iis semen committitur. Ergo quicunque mentem obdurataam habent, nullum in eos ingreditur divinum sacramentum, cuius beneficio læta virtutis germina possint oriri. Hujusmodi homines impuris spiritibus et ipsi Satanae trita via sunt, nec unquam sanctorum fructuum fieri possunt altores, quia cor sterile habent et infecundum. Rursus alii sunt qui incuriose intrasse retinent fidem, tanquam simplici suasione pīxam. Hi non bene fundatam religionem habent: namque in ecclesiis ingressi, lactantur multitudine congregatorum, et sacras res libenter participant; verumtamen haud cum serio iudicio, 219 sed cum quādam voluntatis levitate. Mox ecclesiis egressos doctrinarum sacrarum statim capit oblivio. Et si quidem res Christianorum hand procella jactentur, fidem illi servant; sed persecutione grassante, fugitivam mentem gerunt. Quibus Jeremias propheta ait: « Sumite arma et senta »¹⁸. Profecto enim invictam habet manum servator Deus; atque, ut doctissimus Paulus: « Fidelis Deus, qui non patienter nos tentari supra id quod possumus, qui tentationem simul ejusque exitum dabit, ut sustinere possimus »¹⁹.

Jam vero si quando accisa u. pro Christi religione pugnantes patiamur, tunc demum felicissimū usquequaque erimus. Nam sanctis apostolis Servator aiebat: « Ne terreannī ab his qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere, » et reliqua²⁰. Quod quidem non verbis tantum, sed factis etiam nos docuit. Aniānam quippe suam pro nobis posuit, suoque sanguine universum mundum acquisivit. Haud ergo nostri arbitrii sumus, sed ejus potius qui nos emit servavitque, atque ei vitam nostram debemus. Namque, ut divus ait Paulus, propterea mortuus est Christus et revixit, ut mortuorum et vivorum sit dominus²¹. Videamus etiam quæ sint spinæ, quibus divinum suffocatur semen. Quid rursus ait Servator? Projicit quidem ipse semen, quod in recipientibus manens animabus, et jam pene se attollens, et semet ostendendi initium faciens, mandanis curis opprimitur, atque, ut ait Jeremias, fit manipulus efficiendæ farinæ inceptus²². « Novate ita-

¹⁸ Jezem. xlvi, 3. ¹⁹ I Cor. x, 15. ²⁰ Luc. xii, 4. ²¹ Rom. xiv, 9. ²² Iuno, Osc. viii, 7.

(1) Ita cod. Num pro ἐναργήτε, vel potius ἐν ἀργαῖς?

que vobis novalia, ait alias propheta, et in spinis ne **A** Ἱερεμίας (1), γίνεται δράγμα μή ἔχον ίσχυν τοῦ ποιῆσαι ἀλευρον. «Νεώσατε τοινύν ἑαυτοῖς νεώματα, ἕτερος προφήτης φησι, καὶ μὴ σπείρητε ἐν ἀκάνθαις.» Οὐκοῦν ίνα ὁ θεός ἡμῖν ἐξανθήσῃ σπόρος, προαποβάλωμεν τῆς ἑαυτῶν διανοίας μερίμνας κομικάς.—(Α f. 123 b, Β f. 78 b) Εἶη δ' ἀν γῆ πίνων καὶ εὔτοκος, ποιοῦσα καρπὸν ἐκαπονταπλασίαν, ψυχὴ καλαὶ τε καὶ ἀγαθὴ, εἰς βάθος δεγδυμέναι τὰ τοῦ λόγου σπέρματα, καὶ κατέχουσαι, καὶ γενναῖς τρέφουσαι. Περὶ τῶν τοιούτων ἀν λέγοιστο καὶ μάλα δικαῖως, τὸ δι' ἐνδὲ τῶν ἀγίων προφητῶν εἰρημένον παρὰ Θεοῦ. «Καὶ μακαριοῦσιν ὑμᾶς πάντα τὰ ἔθνη, διότι ἐγένεσθε ὑμεῖς γῆ θελητή.» «Οταν γάρ εἰς νοῦν καθαρὸν τῶν παρενοχλεῖν βίζαν εἰς βάθος, καὶ ἀστάχυος δίκτην ἐπιπῆδῃ, καὶ

B Verumtamen commodum reor, iis qui utilia dicere volunt, aliud quoque edisserere. Nam Matthæus hoc ipsum argumentum nobis narrans⁴¹, bonam ait terram tribus diversis gradibus fructificasse. Alia enim, inquit, fecit centesimum, alia sexagesimum, alia denique tricesimum fructum. Videsis itaque quomodo tria dixit Christus suis detimenta, et simul pari numero prosperitates. Nam quæ secus viam deciderunt semina, ab avibus direpta fuerunt. Quæ autem in petrosis locis germinarunt, paulo post exaruerunt. Quæ denique in spinis, ea suffocata fuerunt. Item terra optabilis triplici cum differentia fructus, ut dixi, parit, centum, sexaginta, triginta. Ut enim scribit sapiensissimus Paulus, «unusquisque nostrum proprium habet Dei donum», alias sic, alias aliter⁴². Non enim parem prorsus mensuram sanctorum hominum bona facinora habuisse comperimus. Verumtamen nos majora, et quæ humilioribus supereminunt, æmulari opus est.

V. 21. *Mater mea et fratres mei hi sunt qui verbum Dei audiunt et faciunt illud.*

Qui in Mosaica lege dixit: «Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi⁴³;» nobis vero præcepit ut inimicos etiam amemus; num idem, inquam, parum erat de honoranda matre sollicitus, et erga fratres charitatem abjecerat? Minime gentium. Quid ergo docere vult? Eximie extollit charitatem erga homines qui suis voluerint legibus obtemperare; suūmosque honores debere ipse nobis vult quasi matribus fratribusque. Si enim matrem fratresque **221** ejus esse dicit, qui audiunt verbum ejus et faciunt illud, quidni omnibus sit exploratum, eum peculiari et pretiosa prosequi dilectione sua eos qui assecræ ipsius erant? Sic enim provocabat omnes, ut accederent, et sermonibus suis subsequi vellent.

V. 22. *Ipsæ ascendit in nariculam, et discipuli ejus.*

⁴⁰ *Jerem. iv, 3. ⁴¹ *Malach. iii, 12. ⁴² *Matth. xiii, 23. ⁴³ I Cor. vii, 7. ⁴⁴ *Deut. v, 16.****

(1) Imo Oseas. Paria sphalmata alibi nos coarguimus. Et quidem mox vers. 22, Matthæus men-
dose pro Marcus.

C Πλὴν ἔχειν χρήσιμον οἷμα χρητομαθεῖν ἔλογέν τοις εἰπεῖν. «Ο γάρ τοι Μαθαῖος αὐτὸς δὲ τοιτι τὸ κεφάλαιον ἡμῖν ἐξηγούμενος, τὴν ἀγαθὴν Ἐφη γῆν ἐκδοῦναι καρποὺς ἐν τρισὶ διαφοραῖς. Ἡ μὲν γάρ, φησιν, ἐποίησεν ἐκατὸν, ἡ δὲ ἐξηκοντα, τὴ δὲ τριάκοντα. Αθρεὶ δὴ οὖν ὅπως τρεῖς Ἐφη Χριστὸς είναι τὰς βλάστας, καὶ ὅμοιως ἵστριθμος αὐταῖς τὰς εύδοκιμησεις. Τὰ μὲν γάρ εἰς τὴν ὄδον πίπτοντα τῶν σπερμάτων, ὑπὸ πτηνῶν διερπάζεται· τὰ δὲ ἐν τοῖς πετρώδεσιν ἐξανθήσαντα μόνον, οὐκ εἰς μακρὰν ἔηρανται. Τὰ δὲ ταῖς ἀκάνθαις, ἐναποτονίγεται. Γῇ δὲ ἡ θελητὴ καρποὺς ἀποτίκτει, τοὺς ἐν τρισιν, ὡς Ἐφη, διαφοραῖς, ἐκατὸν καὶ ἐξηκοντα, καὶ τριάκοντα· ως γάρ δὲ πάνοσφος γράψει Παῦλος, «ἐκαστος ἡμῶν ἴδιον ἔχει χάρισμα ἐκ Θεοῦ, δὲ μὲν οὕτως, δὲ δὲ οὕτως.» Οὐ γάρ ἐν ίσω μέτρῳ πάντη τε καὶ πάντως τὰς τῶν ἀγίων εὑδοκιμησεις γεγενημένας εὐρίσκομεν. Πλὴν ζηλοῦν ἀναγκαῖον τὰ μείζονά τε καὶ ὑπερκείμενα τῶν χθαμαλωτέρων.

D Μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου οὗτοι εἰστε οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες καὶ ποιοῦντες αὐτόν.

(Β f. 79 b) «Ο διὰ τῆς Μωϋσέως νομοθεσίας εἰπών, «Τίμα τὴν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ίνα εὖ σοι γένηται·» ἡμῖν δὲ ἐπιτάξας καὶ τοῖς ἀκριθοῖς ἀγαπᾶν, ἀρὰ αὐτὸς ἀλιγώρει τῆς εἰς τὴν μητέρα τιμῆς, καὶ ἀπωθεῖται τὴν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ἀγάπην; Οὐδαμῶς. Τί οὖν ἀρὰ διδάξαι βούλεται; Εἰς ὑψος αἴρει μέγα τὴν εἰς ἀνθρώπους ἀγάπην, οὐπερ ἀν θελούσιν τοῖς αὐτοῦ πειθεσθαι νόμοις· καὶ τὰς ἀνωτάτας τιμὰς ὀφελεῖν ἡμῖν βούλεται, ὡς μητράσι καὶ ἀδελφοῖς. Εἰ γάρ μητέρα καὶ ἀδελφοῖς αὐτοῦ εἶναι φησι τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον αὐτούς, καὶ ποιοῦντας αὐτὸν, πῶς οὐχ ἀπασιν ἐναργές, ὡς ἐκκεχιριμένην καὶ ἀξιδητητὸν καρπίζεται τῇ ἀγάπῃ τοῖς ἐπομένοις αὐτῷ; Οὐτω γάρ ἡν πείσαι πάντας ἄγειν ἐπὶ τὸ βούλεσθαι τοῖς αὐτοῦ καταπειθεσθεῖσιν.

Αὐτὸς ἀνέδη εἰς π. λοιον, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

(Α Γ. 125 β, Β Γ. 80, Σ Γ. 123 β) Διέπλει μὲν δικοῦ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις Χριστὸς τὴν Τιθεριάδα θάλασσαν ἥτοι λίμνην. Ἐγήγερται δὲ κατὰ τοῦ σκάφους ἀδάκητος τε καὶ ἀπηνῆς χειμῶν, καὶ ταῖς τῶν ἀνέμων ἐμβολαῖς ὑψοῦ τὸ κύμα κυρτούμενον, τὸ τοῦ θανάτου δέος ἐνετίθει τοῖς μαθηταῖς· τεθορύ-
θηνται γάρ οὐ μετρίως, καὶ τοι τὸ θαλασσουργεῖν εἰδότες, καὶ κλύδωνος οὐκεὶς ὅπερατοι. Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν τοῦ κινδύνου τὸ μέγεθος πρὸς ἀφόρητον αὐτοὺς ἔκαλε δειλίαν, ὡς ἐπέραν οὐκεὶς ἔχοντες τοῦ σώζεσθαι τὴν ἐλπίδα, πλὴν ὅτι μόνον αὐτὸν τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον, δῆλον δὲ διτὶ Χριστὸν, διανιστῶσι λέγοντες· Ἐπιστάτα, σῶσον, ἀπολλύμεθα. Καθευ-
δησσι γάρ αὐτὸν δ εὐαγγελιστῆς φησι· δ δὲ Μάρκος προστίθησιν διτὶ καὶ ἐν προσκεφαλαῖψι, δεικνύς τε τὸ κευφόν, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν ἡμᾶς παιδεύων φιλοσοφίαν. Οὐκονομικῶτατα δὲ μοι καὶ τοῦτο λίαν πεπρᾶχθαι δοκεῖ, ἵνα μὴ εὐθὺς ἀρξαμένου τοῦ κλύ-
δωνος ἐπὶ πηδῆν τῷ σκάφει, τὴν παρ' αὐτοῦ ζητῶσιν διπικουρίαν· ἀλλ' αἰδον ἀνμάσαντος ἡδη τοῦ κακοῦ, δημρανεστέρα γένηται τῆς θεοπρεποῦς ἔξουσίας ἢ δύναμις, μανούμενην καθιστῶσα θάλασσαν, καὶ μεθ-
ιστῶσα πρὸς γαλήνην μεγάλην, ὡς μηδὲ ἔγνος ἐπι-
μειναι τῆς ταραχῆς. Εἰ γάρ ἐγρηγορότος ἐγένετο, ή οὐκεὶς ἀν ἐφοδιήθησαν, ή οὐκεὶς παρεκάλεσαν, ή οὐδὲ
ἀν ἐνόμισαν αὐτὸν δύνασθαι τι τοιοῦτον εἰπεῖν. Διὰ
τοῦτο καθεύδει, διδοὺς καιρὸν τῇ δειλίᾳ, τρανοτέραν
αὐτοῖς ποιῶν τῶν γινομένων τὴν αἰσθησιν. Οὐ γάρ
δημολιώς τις ὁρᾶ τὰ ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις σώμασι γινό-
μενα, καὶ τὰ ἐν ἑαυτῷ. Ἐπειδὲ οὖν πάντας εὑρεγετη-
θέντας, εἰδόν, ἔκποδος δὲ οὐδενὸς ἀπολελαυκήτας,
Ὕπτιοι τε ἡσαν, ἔδει δὲ αὐτοὺς διὰ τῆς οἰκείας
αἰσθήσεως ἀπολαῦσαι· τῶν εὑρεγεισιῶν, συγχωρεῖ τὸν
χειμῶνα γυμνασίας ἔνεκεν, καὶ τὸ θορυβηθῆναι συμ-
φερόντως ἔγίνετο, ὥστε μεῖζον φανῆναι τὸ θεῦμα,
καὶ διηγεχῆ γένεσθαι τοῦ συμβάντος τὴν μνήμην.
Προσδοκησάντων γάρ ἀπόλλυσθι πρότερον, τότε
ἐσωθῆσαν, ἵνα δημολογήσαντες τὸν κίνδυνον, μάθωσι
τοῦ θεύματος τὸ μέγεθος. Πλὴν, ὡς ἐφην, διανιστῶσι
λέγοντες· Σῶσον, ἀπολλύμεθα. Ἐνταῦθα μοι βλέπε
μετὰ πιστεως διλιγόπιστον· πιστεύουσι μὲν γάρ διτὶ^τ
σώσαι δύναται, ὡς δὲ διλιγόπιστοι, λέγουσιν διτὶ^τ
· Ἀπολλύμεθα. Οὐ γάρ ἦν ἐφικτὸν ἀπολέσθαι ποτὲ,
συνόντος αὐτοῖς τοῦ πάντα Ιστύοντος. — (Α Γ. 126)
Ἀλλ᾽ ἐγήγερται παραχρῆμα Χριστὸς, δὲ πάγιτων
ἔχων τὴν ἔξουσίαν, καὶ καθίστησι μὲν εὐθὺς τὸν
κλύδωνα, συνέστειλε δὲ τὰς τῶν πνεύματων ὄρμας,
καὶ τὸν θύρυσον ἐπαυσε, καὶ δι' αὐτῶν ἔδειξε τῶν
πραγμάτων διτὶ Θεός ἐστι. Λεγέσθω τοίνυν παρ'
κράτους τῆς θαλάσσης, καὶ τὸν σάλον τῶν κυιάτων

Καταστήσας δὲ τὸν κλύδωνα τῆς θαλάσσης, καὶ χειμαζομένην ἅμα τῷ σκάφει τῶν ἀγίων μαθητῶν τὴν πίστιν μεθίστησι πρὸς τὸ ἄραρδς, καὶ οἰονεῖ γαλήνην αὐτοῖς ἐνεργάζεται, τὰ τῆς δλ.: γοπιστίας περιστελλάς κύματα. Καὶ μετὰ τοῦ χειμῶνος τῶν θύετων, τὸν χειμῶνα τῆς ψυχῆς αὐτῶν λέει, ἐπιτεμῶν καὶ παιδεύων ὄμοι, ὡς τὸν φόρον ούγε τὸ τῶν

A Transfretabat una cum sanctis apostolis Christus Tiberiadis mare seu stagnum. Adorta est autem nāvī subita ac sēva tempestas, vīque ventorum elatæ conglobataeque undæ mortis metum discipulis in-cutiebant. Non parum enim terrefacti erant, quan-quam remigandi periti, neque tempestatum ignari. Quia igitur periculi magnitudo intolerandum jam faciebat timorem, cum alia nulla spes salutis reliqua esset, nisi ipse virtutum Dominus, id est Chri-stus, hunc excitant dices : « Preceptor, salva nos, perimus : » Namque obdormisse illum ait hic evan-gelistæ ; Marcus autem addit^o, quod etiam in cervi-cali jaceret, simul eum fastu alienum demonstrans, multamque hinc nos docens vitæ modestiam. Prov-i-dentissime autem mihi accidisse videtur, quominus B statim incipiente procella opem ab eo pterent; ut malo jam veluti extremo, manifestior esset Deo di-gnæ potentiae vis, suribundum cohibens mare, atque ad magnam tranquillitatē redicens, ita ut ne ve-stigium quidem turbationis maneret. Nam si tem-pestas vigilante Christo evenisset, vel non metui-sent, vel precati non essent, vel ne existimassent quidem quidquam eum hujusmodi posse mandare. Propterea obdormit, timori tempus concedens, at-que ipsis evidentiorem faciens rei gestæ sensum. Neque enim quisquam pari modo agnoscit quæ in alienis corporibus sunt, et quæ in proprio. Nam quia cæteros omnes beneficiis affectos viderant, se vero nihil fructos, et supino animo erant, oportebat- C que ipsos quoque beneficium aliquod experiri, tem-pestalem exercitii causa fieri annuit, terrorque utiliter 222 accidit, ut majus appareret miraculum, et perpetua fieret rei gestæ memoria. Nam qui ante perituros se putaverant, postea servati sunt; ut fatentes periculum, miraculi magnitudinem agno-scerent. Verum, prout dixi, ipsum excitant dices : « Salva nos, perimus. » Hic mecum animad-verte fidem simul et ejusdem fidei infirmitatem. Credunt euini posse salvare, et tamen ut modica fide prædicti dicunt : Perimus. Profecto enim fieri non poterat ut tunc perirent, cum ille aderat qui omnia potest. Evigilat itaque statim Christus, qui rerum omnium potestatem habet, tempestatemque protinus sistit, ventorum impetum cohibet, perturbationem D sedat, reque ipsa demonstrat se esse Deum. Dicatur itaque a nobis quod est in libro Psalmorum : « Tu dominaris potestati maris, motumque fluctuum ejus tu mitigas^m. »

Sedata maris procella, fluctuantem simul cum navelicula sanctorum discipulorum fidem ad firmitatem convertit, ac serenitatem ipsis quodammodo efficit, modicæ fidei fluctus compescens. Atque ita cum undarum procella perturbationem animi illorum solvit, objurgans simul et docens, causam esse timoris non tentationum incursum, sed mentis infirmitatem. Dic-

⁶⁴ Marc. iv, 38. ⁶⁵ Psal. lxxxviii, 10.

bat itaque : « Ubinam vestram fides? » Alius autem evangelista ipsum dixisse narrat : « Cur timidi estis, modicæ fidei⁶⁶? » Namque interdum mentem quoque constantem turbat incumbens subito mortis timor. Idcirco accesserunt aliquando ad Christum dicentes : « Adauge nobis fidem⁶⁷. » A fidei perfectione desciscit, qui diffidentiae culpa abripitur. Sicul enim aurum igne probatur, sic temptationibus fides. Verumtamen mens hominis infirma est, egetque prorsus superna manu, quo ingruentia mala perferre fortiter valeat. Idque nos Servator docebat cum diceret : « Sine me nihil potest facere⁶⁸. » Faretur hoc sapientissimus quoque Paulus scribens : « Omnia possum in eo qui me confortat⁶⁹. » Ergo repressa procella, **223** marique redditia quiete ac serenitate reducta, divinum mirantes prodigium discipuli, murmurabant inter se dicentes : « Quis est hic, qui ventis quoque sic imperat et aquis ut ei obediant? » Num ergo quia ipsum non noverant, verba, « Quis est hic? inter se loquebantur? Atqui quidni hoc prorsus sit incredibile? Sciebant enim et Deum esse et Dei Filium Jesum, stupescerent la men hærentis ei potentiaz summatum, et gloriaum divinitatis : cumque adhuc inter homines versaretur, et in carne cerneretur, dicunt ea verba : « Quis est hic? » nempe, quantus qualisque est hic, quantoque vi ac potestate pollet, quoniam ipsis imperat aquis ac vento, a quibus ei obtemperatur? Est enim hic imperativus nutus, Dominicale præceptum, non servilis precatio. Grande est hoc et audientibus utile miraculum : obedit scilicet creatura jubenti quodlibet Christo. Quin adeo ipsum increpationis modum cum digna Deo auctoritate peractum dicit Marcus. Ait enim dixisse mari Dominum : « Tace, obmutesce⁷⁰: » Quæ verba comitatum est præcepitum; mare autem fluctibus spumans, incarnatum Verbum audiit, et a seviendo destitit, agnoscitque illum qui se a mundi principio nutibus suis congregaverat, qui arenosum littus posuerat ei terminum quem non transgredietur⁷¹.

ζουσα τοις κύμασι, ἤκουσε τοῦ σαρκωθέντος Λόγου, ἀρχῆς αὐτὴν συναγαγόντα προστάγματι, τὸν θέμαν διμονούσιον εἰπεῖν, διαβάσας τὸν ἀπόλυτον

D scipulis evenerunt. Stagnum quippe Judea fuit, in qua vehementis commota est tempestas Iudeorum adversus Christum. Turbati autem adeo sunt discipuli, ut etiam diffugerint. Sed enim ceu ex somno surrexit Servator, rursusque discipulis tranquillitas adfuit. Etenim iis apprensus dixit : « Pax vobis⁷². » Alio etiam modo, maris οὔγραμ τοῦ θεοῦ hic apud nos visibilis mundus, navis Ecclesia intelligetur, sanctos habens remiges, qui propterea quod fidem receperunt, præsentem semper habent Christum. At enim gravis interdum commovetur procella, ac plurimi calamitatum **224** sanctam pavim circumstant fluctus, innumere æstuant temptationes,

A πειρασμῶν ἄργαςται ἐπαγωγή, ἀλλὰ τὸ τῆς διανοίας ἀσθενές. Ἐφη γοῦν· « Ποῦ ἡ πίστις ὑμῶν; » « Ο γε μὴν ἔτερος τῶν εὐαγγελιστῶν εἴπειν αὐτὸν διατείνεται· « Τί δεῖλοι ἔστε, δλιγόπιστοι; » Θαρισεὶ γάρ ισθ' ὅτε καὶ τὸν εὖ βεδηκότα νοῦν, ἐπισκήψας ἀδοκήτως φόδος θανάτου. Διὰ τοῦτο προσήσαν ποτε λέγοντες τῷ Χριστῷ· « Πρόσθεις ἡμῖν κείσιν. » Διέπειται τοῦ τελείου πρὸς τίσιν, διὰ τοὺς τῆς ὀλιγοπιστίας ἐγκλήμασιν ὑπενηγεμένος. « Ποτέρει γάρ οἱ χριστὸς ἐν πυρὶ δοκιμάζεται, οὕτως καὶ πίστις ἐν πειρασμοῖς. Πλὴν ἀσθενής ὁ ἀνθρώπου νοῦς· δεῖται δὲ πάντως τῆς ἀνωθεν χειρὸς, εἰς τὸ δύνασθαι διενεγκεῖν ἀνδρείως τὰ παρεμπίποντα. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ἀδίδασκεν, εἰπόν· « Χωρὶς ἡμῶν οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδὲν. » Ήμολογεῖ δὲ τοῦτο καὶ ὁ σφράτας; B Παῦλος, γράφων· « Πάντα Ισχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με Χριστῷ. » Παυσανένοι δὲ τοῦ χειμῶνος, καὶ εἰς γαλήνην καὶ εὔδαν, νεύματι Χριστοῦ, τῆς θαλάσσης μεταβληθείσης, καταπεπληγμένοις τὴν θεοσημείαν οἱ μαθηταί, παρεψιθύριζον ἀλλήλοις λέγοντες· « Τίς δρα οὗτος ἔστιν, διτε καὶ τοῖς ἀνέμοις ἐπιτάσσει, καὶ τῷ ὑδάτι, καὶ ὑπακούούσιν αὐτῷ; » Άρ' οὖν ὃς οὐκ εἰδέτες αὐτὸν, τδ, « Τίς οὗτος ἔστιν· παρηγόρευον ἀλλήλων; Εἴτα, πῶς οὐκ ἀπίθανον παντελῶς τὸ χρῆμα ἔστιν; » Ἡδεσαν γάρ ἔντα Θεὸν καὶ Υἱὸν Θεοῦ τὸν Ἰησοῦν, καταπλητέμενοι δὲ τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεως τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν τῆς θεότητος δόξαν· καίτοι καθ' ἡμᾶς δύντι τε καὶ ὀραμάνῳ κατὰ τὴν αρκα, λέγουσι τό· « Τίς οὗτος ἔστιν· ἀντεῖ τοῦ, Πόσος καὶ οἷος, καὶ ἐν δῃ δυνάμεις καὶ ἔξουσίᾳ, διτε καὶ αὐτοῖς ἐπιτάσσει τοῖς ὑδασι καὶ τῷ ἀνέμῳ, καὶ ὑπακούούσιν αὐτῷ; » Ἐπιτακτικὸν γάρ ἔστι τὸ ἔργον, Δεσποτικὴ πρόσταξις, καὶ οὐκ ἀξίωσις οἰκετική. Μέγα καὶ τοῦτο πρὸς θαῦμα καὶ δημοσιόν τοῖς ἀκρωμένοις· ὑπακούει γάρ ἡ κτίσις οἵς ἀν ἐπιτάπτειν βούλεται Χριστός. Ἀμέλει καὶ τὸν τῆς ἐπιτιμήσεως τρόπον ἐν ἔξουσίᾳ θεοπρεπεῖ γενέσθαι φησιν ὁ Μάρκος. « Εφη γάρ εἰπεν τῇ θαλάσσῃ τὸν Κύριον· « Σῶπα, πεφίμωσο· » Καὶ ἄμα τῷ λόγῳ, ἡκολούθησε τὸ πρόσταγμα· καὶ ἡ θάλασσα ἐπαφρίζει τέπανται τοῦ χειμῶνος, καὶ γινώσκει τὸν ἀπ-

C D (A l. 126) Καὶ τύπος τοῦ περὶ τοὺς μαθητὰς συμβάντος θατερον. Λίμνην γάρ την Ιουδαία, περὶ την κατέβη λαϊσκού πολλή τῆς κατὰ τοῦ Χριστοῦ μανίας· τῶν Ιουδαίων ἐταράχθησαν δὲ οἱ μαθηταί, ὥστε καὶ φυγεῖν. Ἄλλη ὡσπερ ἐξ θηναντοῦ ὁ Σωτὴρ, καὶ πάλιν οἱ μαθηταί ἐν γαλήνῃ. Ἐπιστάς γάρ εὐτοῖς, εἰπεν· « Εἰρήνη ὑμῖν. » Ετέρω; δὲ, ἐν σχήματι θαλάσσης τούδε τοῦ καθ' ἡμᾶς νοούμενου κάστρου, σκάφος ἡ Ἐκκλησία νοηθεῖται, πλωτήρας ἔχουσα τοὺς ἡγιασμένους, οἱ καὶ διὰ τοῦ καταδέξασθαι τὴν πίσιν, συνόντα διὰ παντὸς ἔχουσι τὸν Χριστὸν. Ἄλλα καὶ δεινὸς ἔστι διε τοῦ χειμῶνος καταρρήγνυται, καὶ μυρία περιστάσων τοῦ ἀγίου ακάρους κατεβαίνοτας κύματα, ἀναρίθμητοι δὲ ὡσπερ πα-

⁶⁶ Matthei. viii, 26. ⁶⁷ Luc. xvii, 5. ⁶⁸ Joan. xv, 5. ⁶⁹ Philipp. iv, 13. ⁷⁰ Marc. iv, 39. ⁷¹ Psal. ciii, 9. ⁷² Luc. xxiv, 36.

φλάζουσι πειρασμοί, καὶ μην καὶ πνευμάτων πονηρῶν ἀγριότης ἐγκατασκήψασα, πρὸς αὐτὸν καταφέρει τοῦ θανάτου τὸ δεῖμα. Καὶ σύνεστι μὲν τοῖς ἑστοῦ γνωρίμοις Χριστός· διὰ δὲ τὸ πολλάκις ἐφείναι παθεῖν οἰκονομικῶς, ἀπομιμεῖσθαι πῶς δοκεῖ τὸν νυστάζοντα. Ὄταν τοίνυν ὑπέρμετρος ἀληθῶς, καὶ οὐκέτι τοῖς πλωτῆρσι φορητὸς ὁ θόρυβος ἦ, καὶ πρὸς ἄκρον ἥδη τοῦ κακοῦ τὰ πρόβατα (1) βλέπῃ, τότε προσήκει ψόδην μονονούχη λέγοντας· Ἐξεγέρθητι, ἵνα τὶς ὑπνοῖς, Κύρε; Ἡ ἀμελητὴ γάρ διαναστήσεται, καὶ πάντα μὲν ἐκποδῶν ποιήσεις φόνον· ἐπιτιμήσει δὲ τοῖς πειράζουσι, καὶ μεταστήσει τὸ πένθος εἰς εὐθυμίαν, εὐδίαν ἀπλώσας τὴν ἀπαλήν καὶ ἀκύμονα· περιόφεται γάρ οὐδαμῶς τοὺς ἐπ' αὐτῷ πεποιθότας.

Κατέπλευσαν εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργεσηγῶν,
x. τ. λ.

(Α ἡ 127, Β ἡ 80 β, Σ ἡ 124) Προσωρίσθη δὲ Σωτὴρ τῇ Γεργεσηγῶν, ὅμοι τοῖς ἄγιοις μαθηταῖς· Εἴτα τις ὑπῆντησεν ἀνὴρ, ὃς ἦν ἐνδιαίτημα πολλῶν καὶ ἀκαθάρτων πνευμάτων, ἔξω καὶ νοῦ καὶ φρενὸς ὑπάρχων, καὶ οὐδὲν ἀπεικόνως τῶν τεθνεώτων ἥδη καὶ ἐν γῇ κειμένων· μᾶλλον δὲ τάχα που καὶ ἐν τοῖς ἔτι χείροις· γυμνὸς γάρ τὰ τῶν τεθνεώτων μνήματα περιφοιτῶν, τῆς τῶν δαιμονίων ἀπανθρωπίας ἀποθείξεις ἦν. Ἐφίστη γάρ τινας οἰκονομικῶς δὲ τῶν δλῶν Θεὸς ὑπ' αὐτούς· γίνεσθαι, οὐχ ἵνα πάνωσι μᾶλλον, ἀλλ' ἵν' ἡμεῖς δι' αὐτῶν μάθωμεν ὅποιοι τινές εἰσιν ἐκεῖνοι περὶ ἡμάς, οἵτα τε παραιτώμεθα τὸ ὑποκείσθαι θέλειν αὐτοῖς· ἐνδε γρῦν πεπονθότος, οἰκοδομοῦνται πολλοί. — Ὁ Γεργεσηγῶς, ἤγουν ἡ ἐν αὐτῷ λανθάνουσα τῶν δαιμονίων ἀγέλη, προσέπιπτε τῷ Χριστῷ, καὶ ταῦτα ἔδα· « Τί ἐστι καὶ σοι, Ἰησοῦ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; » x. τ. λ. Καὶ μοι ἐνταῦθα βλέπε, Θάρσει πολλῷ καὶ ἀπονοτῷ συμπεπλεγμένην δειλίαν· δειγμα μὲν γάρ ἀπονοίας διαβολικῆς, τὸ τολμῆσαι λέγειν· « Τί ἐστι καὶ σοι, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; » Δειλίας δὲ, τὸ δέεσθαι ἵνα μὴ βασανισθῇ· Ἀλλὰ γάρ εἰ οἶδας δλῶς; αὐτὸν Υἱὸν δητα τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, δομολγεῖς δι· Θεός ἐστιν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς. Εἴτα πῶς τὰ μὴ σὰ, μᾶλλον δὲ τὰ αὐτοῦ, διαρράξεις; Εἴτα λέγεις· « Τί ἐστι καὶ σοι; » Καὶ τις ἀνέξεται τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων μέχρι παντὸς ἀνείναι Βαρβάρους τοὺς ὑπὸ σκήπτρα κειμένους; Τὰς σαυτῷ πρεπούσας ἐρεύγουν φωνάς· αὗται δέ εἰσιν ἐν τῷ, Δεδμαῖ σου, μὴ με βασανίσῃς. Καὶ διθεὶ δῆ μοι πάλιν τὴν ἀπαράβλητον δόξαν τοῦ πάντων ἐπέκεινα, φημὶ δῆ Χριστοῦ τὴν ἀκαταγώνιστον ἰσχύν. Συντρίβει τὸν Σατανᾶν, ἐθελήσας μόνον τοῦτο παθεῖν αὐτὸν. Πῦρ αὐτῷ καὶ φλόγες εἰσὶ τὰ Χριστοῦ βήματα. Ἀληθὲς οὖν διτι, καθά φασιν δι μακάριος Ψαλμῳδός, « Τὰ δρη ἐτάχησαν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. » Ὅρεσι γάρ τὰς ὑψηλὰς καὶ ὑπερηφάνους παρεικάζεις δυνάμεις πονηρᾶς δηλούστι. Πλήγη ὡς πυρὶ προσθαλοῦσαι τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δυνάμει τε καὶ ἔξουσίᾳ κατατήκονται κηροῦ δίκην.

(Α ἡ 127) Ἡρώτα Χριστός, καὶ προστέταχεν εἰ-

A et impurorum spirituum saevitia incumbens, ad usque mortis terrorem compellit. Attamen familiaribus suis adeat Christus; et dum saepe illos prudente consilio pati sinit, imitari videtur dormitantem. Cum itaque vere summa fuerit remigibusque intoleranda procella, et cum in extremum plane discrimen (Christi) oves venerint; tunc nos oportet clamare, sic fere dicentes: « Experciscere, quare obdormis, Domine? » Sine mora enim exsurget, omnemque depellet timorem, tentatores objurgabit, et luctum convertet in gaudium, serenitatem explicans nitidam et imperturbatam. Neque enim considentes ei prorsus despiciet.

B V. 26. *Navigaverunt ad regionem Gergesenorum, etc.*

Navim appulit Servator cum sanctis discipulis ad regionem Gergesenorum. Mox ibi occurrit vir, qui multorum spirituum impurorum domicilium erat, mente quoque et intellectu captus, nihil a mortuis et sub terra conditis differens, immo et pessore conditione utens; nudus enim mortuorum monumenta circumiens, dæmonum crudelitatis spectaculum erat. Nam aliquos sub horum potestate decidere sinit universalis Deus, non tam ut hi patientur, quain ut nos discamnis quo ingenio sint dæmones adversus nos, atque ita nolimus iis subesse: namque uno paciente, eradiuntur multi. — Gergesennus, sen latens in ipso dæmonum grex, ante Christum procidit atque ita exclamat: « Quid mihi et tibi, Jesu Fili Dei? » etc. Hic mecum animadverte, multæ audaciae ac vesania timorem. Quippe indicium diabolice vesania est, quod diceret audet: « Quid mihi et tibi est, Fili Dei? » Timoris autem, quod obsecrat ne torqueatur. Atqui si omnino scis hunc esse altissimi Dei Filium, consideris Deum esse coeli ac terræ et omnium quæ in his sunt. Cur ergo quæta non sunt, 225 immo aliena diripi? Deinde ait, « Quid mihi et tibi? » Nemo certe terrenorum regum homines sceptro suo suppositos Barbaris in perpetuum permittit. Verba tibi congrua sunt. Sunt autem haec: Rogo te, ne me torqueas. Et vides incomparabilem dignitatem ejus qui supra omnes est, id est Christi invictam potentiam. Satanam conterit, ut id tantum patientur volens. Ignis loco flammæque diabolo sunt Christi verba. Vere itaque dixit Psalmista: « Montes extabuerunt a facie Dei »⁷⁰. Nam montibus comparat excelas superbasque potentias, improbas illas videlicet. Verum haec, tanquam igni admodum, Servatoris nostri virtuti atque potentiae, eæ instar liquefunt.

D Seiscitalus est Jesus, ussitque edicere nomen

⁷⁰ Psal. xcvi, 5.

(1) Ita cod. Num erat scribendum πραγματα, res?

suum. Num quia ignoraret interrogavit, atque ut unus de nobis volebat id cognoscere? Quidni vero prorsus sit satum quidquam hujusmodi dicere vel cogitare? Cuncta enim scit utpote Deus, et cor scrutatur ac renes. Prudente consilio interrogavit, ut cognoscamus magnam dæmonum multitudinem unam hominis animam possedisse. Nam quia Dominus neverat magnum esse dæmonum illic habitantium numerum; spectatores autem unum cernebant hominem, unamque vocem emissam audiebant, ait Christus: « Dic, quod est tibi nomen; » ne si forte ipse dixisset multos illic esse, haud ei crederetur. Ipsos itaque fateri vult multitudinem suam.

V. 31. Et rogabat eum, ne juberet, etc.

Nam quia alii iam in abyssum træmissi fuerant, reliqui idem sibi timebant (1).

V. 31. Rogabant eum ut permitterent sibi in illos (porcos) ingredi.

Impurorum spirituum grex postulavit sibi parem porcorum gregem. Annuit vero dispensativo consilio Christus, quanquam quid ab ipsis eventurum foret non ignorabat. Rei copiam ipsis concessit, ut hoc **226** etiam cum cæteris nobis fieret utilitatis argumentum et intellectus spes. Petunt in porcos postulatim, neimpe quia non habebant. Jam vero qui adeo parva vilisque rei dominio non potiebantur, quomodo cuiquam nocebunt cui Christi sigillum receperit, in eoque spem suam collocaverit? Illud insuper præter cætera discere licet, nempe ex iis quæ porcorum gregi acciderunt, scelestos dæmones esse noxios, et suis subditis mala moliri. Res patet evidentissime ex pororum præcipitio et in aquis suffocatione. Propterea petentibus illis induxit Christus, ut ex rei eventu nos discamus cūjusmodi sint dæmones, crueles scilicet atque ferini (2).

V. 45. Ait Jesus: Quis me tetigit?

Mira ac subita res ab eo non ignorabatur, et si qui omnia novit Servator, tanquam ignarus interrogat, atque: « Quis me tetigit? » Sanctis autem apostolis non inepte respondentibus, « En turbæ te compriment et affligunt, » quod maximum erat indicium eum veram gerere carnem, et omni fastu abhorrere, non enim eum procul sequebantur, sed uide circumsistebant; ipse, inquam, rem actam in medium profert, substitutque dicens: « Vere aliquis me tetigit; etenim ego novi virtutem de me exiisse. » Quod quidem pro ruditate audientium ita locutus est. Num ergo ob gloriae cupiditatem noluit Dominus latere divinæ sue effigieis demonstrationem? Mihi mea hoc dicimus. Cur enim id ageret, qui multoties tacere jussit? Illud potius consentaneum est, nempe ubique propositam fuisse ei

(1) Addit vel præponit D. Thomas in catena.
C^rY^lLLUS. Hinc autem palam est, quod æmulæ cæteræ a majestatis divine ineffabili potentia Salvatoris detrucebantur ad inferna. »

A πάντα τι τὸ δυνατὰ αὐτῷ. Ἀρ' οὖν οὐκ εἰδὼς ἡρετο-, καὶ ὡς εἰς τῶν καθ' ἡμᾶς ἐξῆται μαθεῖν; Καίτοι πῶς οὐκ ἀσύνετον παντελῶς τὸ φράσαι τι τοιοῦτον η νοεῖν; Πάντα γάρ οἶδεν ὡς Θεός, καὶ καρδίαν ἔξετάζει καὶ νεφρούς. Ἡρετοὶ οἰκονομικῶς, ἵνα μάθωμεν διτι πολλὴ δαιμονίων πληθὺς μιαν ἀνθρώπου ψυχὴν κατενέμετο. Ἐπειδὴ γάρ δὲ Κύριος, γάρ δὲ πλήθος τῶν ἐνοικούντων δαιμόνων, οἱ δὲ δρῶντες, ἵνα μὲν ἄνδρα ἔβλεπον, μιᾶς δὲ προφερομένης φωνῆς ἥκουσον, λέγει. « Εἰπὲ, τι δυνατά σοι. » ἵνα μὴ αὐτὸς εἰπῶν διτι. Πολλοὶ εἰσιν, ἀπιστηθῆ, ἀλλ' αὐτοὶ διολογήσωσιν διτι πολλοὶ τυγχάνουσι.

B Καὶ παρεκάλει αὐτὸν Ἰητρα μὴ ἐπιτάξῃ, κ. τ. λ. (B f. 82 b) Ήτις γάρ ἑτέρων ἡδη προσπεσταλμένων, οἱ καταλειφθέντες τὸ χρῆμα ἐπεφρίκεσαν.

C Παρεκάλουντο αὐτὸν Ἰητρ ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς εἰς ἀκείνους εἰσελθεῖν.

(A f. 127 b) Ἡτησά γε μήνη ἡ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἀγέλη τὴν Ἱητρην τε καὶ ὁμοίαν ἐαυτῇ τῶν χοίρων ἀγέλην. Κατένευσε δὲ Χριστὸς οἰκονομικῶς, καίτοι τὸ παρ' αὐτῶν ἐσδέμενον οὐκ τὴν ἡγνοηκάς. Δέδωκε γάρ τὴν ἔξουσίαν αὐτοῖς, ἵνα ἡμῖν γένηται καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων, ὡφελεῖας πρόφασις καὶ ἀσφαλεῖας ἐλπίς. Αἰτουσι γάρ χοίρων τὴν ἔξουσίαν, ὡς οὐκ ἔχοντες δηλονότι· οἱ δὲ τῶν εὐτῶν μικρῶν καὶ εὐτελεστάτων οὐκ ἔχοντες ἔξουσίαν, πῶς ἀν δικιησάντων τινα τῶν ἐσφραγισμένων παρὰ Χριστοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος ἀνηρτημένων; Καὶ μήν καὶ τοῦτο πρὸς τούτοις ἔξεστι μαθεῖν, ὡς ἀπὸ γε τοῦ συμβενηκότος τῇ τῶν χοίρων ἀγέλῃ, διτι εἰσὶν οἱ ἀλιτήριοι δαίμονες κακοὶ, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῖς γενομένων ἀπιστοῦλοι. Τούτο γάρ ἐκδείξειν ἀν καὶ μάλα σαφῶς τὸ κατακρημνίσαι τοὺς χοίρους, ἐναποτονίσαι τε τοὺς ὄντας. Καὶ διὰ τοῦτο κατένευσεν αἰτοῦσιν αὐτοῖς; δὲ Χριστὸς, ἵνα ἐκ τοῦ συμβεβηκότος μάθωμεν ἡμῖν: ὅποιοι τινές εἰσιν, ὡς ἀπηνεγένεται τοιούτοις τοιούτοις.

D Εἰπεν δὲ Ἰητροῦς· Τίς δὲ ἀγέλμερός μου;

(A f. 130) Οὐκ ἡγνοήθη δὲ τὸ παράδοξον, καίτοι γάρ πάντα εἰδὼς δὲ Σωτῆρ, ὡς μὴ εἰδὼς ἐρωτᾷ, καὶ φησι· « Τίς δὲ ἀγέλμερός μου; » Οὐκ ἀπιθάνως δὲ τῶν ἀγίων ἀποστόλων εἰπόντων, διτι « Οἱ δύοιοι συνέχουσι σε καὶ ἀποθίσουσιν, » δι μέγιστων ἡν σημείων τοῦ καὶ σάρκα αὐτὸν ἀλλοτῆ περικείσθαι, καὶ πάντα τύφων καταπατεῖν, οὐδὲ γάρ πόρφωθεν εἴποντο, ἀλλὰ συνείγον αὐτὸν πάντοτεν· αὐτὸς τὸ πραχθὲν εἰς μέσον συνάγει, καὶ ἐπέμενε λέγων, διτι « Ἡψατό μού τις· ἐγὼ γάρ ἔγων δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἀπὸ ἐμοῦ· » πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀκούσαντων παχύτερον ἀποκρινόμενος. Ἀρ' οὖν φιλοδέξως δὲ Κύριος οὐκ ἀφῆκε λαθεῖν τῆς θεοπεροῦς ἐνεργείας τὴν ἐνδείξιν, ή τοι τὸ συμβαῖνον ἐπὶ τῷ γυναῖψι παράδοξον; Οὐ τοῦτο φαμεν· πῶς γάρ, δὲ κελεύσων σιγῆν πολλαχοῦ; Ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον· βλέπει γάρ εἰς δημητιν πανταχοῦ

(2) Apud D. Thomam pergit « CYRILLUS. Erat enim necessarium ostendere, Filium Dei prvidentiam rerum habere non minus quam Pater, ut æquabilitatis decor in utroque appareat. »

τῶν καλουμένων εἰς τὴν διὰ πίστεως χάριν· οὐκοῦν παλλοὺς μὲν ἡδίκησεν ἀγνοηθὲν τὸ σῆμαν· γεγονός δὲ γνώριμον, ὥφελησεν οὐ μιτρίως, καὶ πρό γε τῶν δλλων τὸν ἀρχοντα τῆς συναγωγῆς· Ἀσφαλεστέραν γάρ ἐτίθει τὴν τοῦ προσδοκηθέντος ἐλπίδα· καὶ ἀραρτώς ἐδίδου θαρρέειν, διτε καὶ τῶν τοῦ θανάτου βρήχων ἔξαρπάσει Χριστὸς τὸ θυγάτριον αὐτοῦ.

— (Α. Γ. 130 Ι) Οὐ γάρ ἔξην τοῖς μῇ καθαροῖς, ή ἀκόσιας τινος τῶν ἀγίων, ή ἔγγυς γενέσθαι ἀνδρὸς ἱεροῦ. Πεπληροφορήμεθα τοίνυν ὡς Θεὸς ἀληθινός ἐστιν δὲ Ἐμμανουὴλ, καὶ ἀπό γε τοῦ παραδόξως ἐντρηγημένου, καὶ ἐξ ὧν ἔφη θεοπεπτῶς· Ἐγώ γάρ καὶ ἔγνων, φησὶ, δύναμιν ἔξεληλυθιαν ἀπ' ἐμοῦ. Ἐστι δὲ μέτρων ἐπέκεινα τῶν καθ' ἡμᾶς, ή τάχα που καὶ ἀγγελικῶν, τὸ δύνασθαι δύναμιν ἐκπέμψαι τινὰ, καὶ ὡς ἀπό γε τῆς ἴδιας φύσεως, τουτέστιν ἀφ' ἑαυτῶν. Πρέπει δὲ μόνη τὸ χρῆμα τῇ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀνωτάτω φύσει· οὐδὲν γάρ τῶν ἐν τοῖς κτίσμασι φέρει τινὰ δύναμιν λατρικήν, ή γοῦν ἐτέραν τινὰ ἰδίαν, ἀλλὰ θεόσδοτον.

Kαὶ ἐπέστρεψε τὸ πτεῦμα αὐτῆς, καὶ ἀρέστη κυραρχῆμα.

(Η. Γ. 30) Πλὴν (1) ἀλλὰ τοιαύτη μὲν ἡ τοῦ θαύματος ιστορία· χρὴ δὲ ίσως καὶ ισχνότερον αὐτὴν θεωρήσαι καὶ ὑψηλότερον. Οἱ μὲν οὖν ἀπλούστεροι θαυμαζέτωσαν τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ κατὰ ταῦτα· οἰκοδομεῖ γάρ καὶ σωματικῶς νοούμενα· οἱ δὲ δυνάμενοι: διαβαίνειν ἐπὶ τὸ βλέπειν διτε καὶ ταῦτα τυπικῶς συνέβαινεν ἐκείνοις, ἔγράψῃ δὲ δι' ἡμᾶς, εὐξάμενοι τῷ Θεῷ, αἰτήσαμεν λόγον ἐλθεῖν τὸν σαφηνίζοντα καὶ ταῦτα· πῶς δὲ Ἰησοῦς πρὸς ἀρχισυναγώγου θυγατέρα προηγουμένως ἀπῆγει, οὐ πρὸς τὴν αἰμορροοῦσαν, καὶ ἐν τῇ ὅδῳ αὐτῷ ἀπαντῶσαν· καὶ διτε προηγουμένως ἀπιόντος αὐτοῦ πρὸς ἐκείνην, πρώτη αὐτὴ θεραπεύεται. Ἐλθε γάρ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ προηγουμένως εἰ; τὴν Ιουδαίων Συναγωγήν, καὶ εὑρεν αὐτὴν νοσοῦσαν καὶ ἀποθανούσαν. Τὰ γάρ παραπτώματα τοῦ Ἰησαῆλ πεποίηκεν αὐτὴν ἀποθανεῖν· ή δὲ αἰμορροοῦσα ή ἐν τῇ ὅδῳ, ή ἀκαθαρσίας πεπληρωμένη, ή ἔρουσα οὐκ ἐν καιρῷ ἀφέδρου, ἀλλ' ἀει αἰμορροοῦσα, αὐτὴ πρὸς ἐκείνης πιστεύει τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐκεῖ μὲν οὗτος ἀπέρχεται, αὐτὴ δὲ καὶ τοῦ κρασπέδου τοῦ ἴματου ἄψασθαι θέλει. Ό δὲ Λουκᾶς, δη μὴ εἶπε Ματθαῖος, προσέθηκεν διτε δωδεκατῆς ἦν ἡ τοῦ ἀρχισυναγώγου θυγάτηρ. Καὶ ἡ αἰμορροοῦσα δώδεκα ἑτη εἶχεν αἰμορροοῦσα· οὐκοῦν δῆτα τῇ γενέσει ἐκείνης, αὐτὴ αἰμορροεῖ. Ἐν ἀπαθετῇ γάρ ἐστιν ἐκείνη δσον χρόνον ζῆται η Συναγωγή, καὶ δὲ αὐτὸς δρος τοῦ χρόνου τοῦ τέλους ἐκείνης, καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς σωτηρίας ταύτης ἐστί. Δώδεκα ἐτῶν ἐκείνη ἀποθνήσκει, καὶ δώδεκα ἐτῶν τοῦ πάθους αὐτῇ πιστεύσασα θεραπεύεται, ήτις οὐκ ισχυσεν ὑπ' οὐδενὸς τῶν λατρῶν θεραπευθῆναι.

“ I Cor. 1, 2.

(1) Totum hoc fragmentum mihi occurrit tantummodo in codice H. f. 30, sub utroque nomine Cyrilli atque Origenis, qui mos interdum calendarum est. Et quidem ex codice Veneto iam dederat auctor ap-

A utilitate illorum qui per fidem ad gratiam vocati erant. Multis reipse nocturno suisset miraculi ejus ignoratio; quod contra palam factum non parum profuit, atque in primis principi Synagogæ. Id enim spem tutiorem expectanti injecit, firmamque fiduciam contulit, fore ut ejus filiolam de moris laqueis expediret. — Non enim licebat 227 immundis vel rem sanctam tangere, vel ad sacrum quemvis virum accedere. Persuasum ergo fuit nobis, Deum verum esse Emanuelem, tum insperato prodigii effectu, tum etiam ejus verbis Deo dignis. « Ego enim, inquit, novi virtutem de me exiisse. » Est autem supra nostram conditionem, et fortasse angelorum etiam vim excedit, ut virtutem aliquis de se possit emittere, tanquam ex propria natura, id est se ipso. Il autem uni congruit supremæ naturæ atque altissimæ: neque ulla creatura medicam vim in se gerit, aut aliam quamlibet propriam, sed a Deo tantum concessam.

V. 55. *Et reversus est spiritus ejus, et surrexit continuo.*

Talis utique est miraculi historia. Sed enim fortasse oportet aliquanto subtilius et sublimius hanc ipsam considerare. Itaque simpliciores quidem Dei magnalia inirentur secundum prædicta; quæ etiam materialiter intellecta æstimant. Verum nos qui trascendere possumus ad contemplandum, quod hæc in figura illis contingebant, et nostri gratia scripta fuerunt¹⁶, Deum invocantes petamus ut nobis sermo suppetat qui et hanc partem illustrare queat; quomodo scilicet Jesus ad archisynagogi filium rectio ilinere abierit, non autem ad hæmorrhioissam, quæ ei in via occurrit; et tamen quamvis recta ad illam pergeret, nihilominus prior hæc sanata fuerit. Venit enim Dei Filius principaliter ad Iudeorum Synagogam, invenitque eam languentem, imo mortuam. Namque Israelitarum peccata illam extinxerant. At vero hæmorrhissa quæ in via erat, immunditia scatens, fluxum præter tempus patiens in naturalibus, ipsa ante illam credit Filio Dei. Et Jesus quidem illuc abibat, ipsa autem vestimenti ejus simbriam vult attingere. Porro 228 Lucasquod non dixerat Matthæus, addidit duodenem fuisse archisynagogi filiam. Et hæmorrhissa pariter jam a duodecim annis fluxum patiebatur. Ergo inde a tempore quo illa nata, hæc sanguine fluebat. Namque illa nihil passa est, quandiu Synagoga vixit, idemque terminus temporis interitus illius, et initii salutis istius. Duodecim illa moritur, et duodecimo morbi anno hæc propter fidem suam sanatur, quæ a nullo medico impetrare salutem potuerat. Nam multi medici

pendicis Galland. Bibl. t. XIV, p. 95. Corderius quoque in sua Lat. cat. habet sub Cyrilli et Geometrae nominibus.

etibicos a se sanatum iri promiserant. Si quidem philosophos observaveris veritatem proflentes, hi medici sunt, qui sanare nituntur. Sed enim ipsa omni re sua consumpta, a nemine medicorum sanari potuit; donec Iesu simbriam cum fide tangens valetudinem recuperavit. Si consideremus nostram in Christum Iesum fidem, et reputemus qualiter quantusque sit Filius Dei, et quidnam ejus tetigerimus, videbimus quod praे tot quæ sunt in eo simbriis, unam simbriam contigimus: et tamen vel una haec simbria nos sanat, facitque ut a Iesu audiamus: « Filia, fides tua salvam te fecit. » Et postquam nos sanitati fuerimus, filia quoque archisynagogi resurget. « Quando enim plenitudo gentium intraverit, tunc universus Israel salvabitur⁷⁰. »

CAP. IX.

V. 1. *Dedit illis virtutem et potestatem super omnia dæmonia, et ut languores curarent.*

Vere dicitur, bonorum laborum fructus gloriōsus. Namque eos, qui sanctam et immaculatam, quoad hominibus datum est, degere volunt vitam, donis suis Christus illustrat, ubermque illis bonorum operum, prout Deo dignum est, retributionem largitur, gloriæque suæ participes facit. Accipe rei hujus perpicuam evidentemque demonstrationem, sanctos apostolos. Cerne illos illustrissimos factos, et plus quam humana gloria exornatos, hanc eis largiente præter alia dona Christo. « Dedit enim illis, inquit evangelista, virtutem ac 229 potestatem super omnia dæmonia, et ut languores curarent. » Et rursus animadverte, humanatum Dei Verbum humanitatis mensuram excedere, et deitatis dignitate fulgere. Superat enim humanæ naturæ fines ut aliquis, quibus vult, adversus impuros spiritus det potestatem. Morbis item liberandi implicitos, solius Dei potentia est. Nam supremæ naturæ excelsitas et majestas nemini existentia naturaliter inest, nisi ipsi uni. Digna itaque admiratione est quæ sanctis apostolis gratia data sunt. Excedit autem laudem quamlibet atque admirationem, dantis liberalitas; suam quippe ipsis, ut dixi, gloriam largitur. Homo potestatem adversus malos spiritus accipit, etiamque adeo superbiam, diabolique, inquam, prosternit. Quanquam hic aliquando dixerat: « Universum orbem manu mea nidi instar capiam, et ut ova derelicta sumam, nec me quisquam effugiet aut mili resistet ». Verumtamen a veritate longe aberravit, et spe sua falsus est superbus ille et audax, et qui omnium debilitate gaudebat. Opposuit enim illi sacræ prædicationis ministros, virtutum Dominus. Atque hoc scilicet per unum de sanctis prophetis prædictum fuerat, de Satana videlicet et de sanctis doctoribus, quod « subito exsurgent qui illum mordeant, et evigilabunt adversarii tui, flesque illis in prædam ». »

Α Πολλοί γάρ λατροί τούς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ὑπέσχοντο
θεραπεῦσαι. Ἐὰν δῆδος τοὺς φιλοσοφοῦντας ἐπιγγελ-
λομένους ἀλήθειαν, λατροὶ εἰσὶ θεραπεῦσαι πειρώ-
μενοι. Ἀλλ᾽ αὐτὴ διπανήσσει τὰ παρ᾽ ἔαυτῆς πάντα,
οὐκ ἰσχυσεν ὑπὲρ οὐδενὸς τῶν λατρῶν θεραπευθῆναι·
ἡψατο δὲ τοῦ κρασπέδου τοῦ Ἰησοῦ διὰ πίστεως;
καὶ λάθη. Ἐὰν δῶμεν τὴν πίστιν ἡμῶν τὴν εἰς
Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ νοήσωμεν πηλίκος ἔστιν δὲ Γῆς
τοῦ Θεοῦ, καὶ τίνος ἡψάμεθα αὔτοῦ, ὁψάμεθα δὲ
πρὸς σύγκρισιν τῶν ἐν αὐτῷ κρασπέδων, κρασπέδου
ἡψάμεθα· ἀλλ᾽ ὅμως τὸ κράσπεδον θεραπεύει ἡμᾶς,
καὶ πιεῖ ἀκούειν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ· « Θύγατερ, ἡ
πίστις σου σέσωκέ σε. » Καὶ ἐὰν θεραπευθῶμεν, καὶ
ἡ θυγάτηρ ἀναστήσεται τοῦ ἀρχισυναγώγου. « Οταν
γάρ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πάς Ἰσραὴλ
σωθήσεται. »

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

"Εδωκεν αὐτοῖς δύραμιν καὶ ἔξουσιαν εἰς πάρτη τὰ δαιμόνια, καὶ ρόσους θεραπεύει:

(Α Γ. 152, Β Γ. 88, Κ Γ. 125 β, Δ Γ. 34 β) 'Αληθὲς εἰπεῖν, διτὶ πόνων ἀγαθῶν ὁ καρπὸς εὐκλεσίης. Τοὺς γάρ τοι τὴν πάναγρυν καὶ ἀδέβηλον, κατά γε τὸ ἀνθρώπων ἐγχωροῦν κατορθῶν ἑθέλοντας ζῶσιν, τοὺς παρ' ἕαυτοῦ χαρίσμασι καταφαιδρύνει Χριστός, καὶ πλουσίαν αὐτοῖς τῶν κατωρθωμένων ἀγίοι πρεπεῖς χαρίζεται τὴν ἀντέκτισιν, καὶ δόξης αὐτοὺς τῆς ἴδιας καθίστησι κοινωνούς. Δέχου τοῦ πράγματος ἀπόδειξιν σαφῆ τε καὶ ἐναργῆ, τοὺς ἀγίους ἀποστόλους. "Ορα γεγονότας ἐκπρεπεστάτους, καὶ τῇ ὑπὲρ ἀνθρώπων δόξῃ κατεστεμένους, νέμοντος αὐτοῖς μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο Χριστοῦ· « Δέδωκες γάρ αὐτοῖς, φησί, δύναμιν καὶ ἔουσίαν ἐπὶ πάντα τὰ δαιμονία, καὶ νόσους θεραπεύειν. » Ἀλλ᾽ ὅρα πάλιν τὸν ἀνθρωπήσαντα τοῦ Θεοῦ Αὐγον, τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ὑπερτρέχοντα μέτρον, καὶ τοῖς τῆς θεότητος ἀξιώμασι διαπρέποντα· ἐπέκεινα γάρ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων, τὸ διδόναι κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων οἵς ἀν βούληται τὴν ἔξουσίαν, καὶ μήν καὶ τὸ δύνασθαι νοσημάτων ἐλευθεροῦν τοὺς ἐνειλημμένους, καὶ μόνου Θεοῦ· ἡ γάρ τῆς ἀνωτάτω φύσεως ὑπεροχή τε καὶ δόξα οὐδενὶ τῶν δυτῶν Ἑνεστι φυσικῶς, πλὴν δει αὐτῷ τε καὶ μόνῳ. Ἄξια τοίνυν θαύματος ἡ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ἐκνεμηθείσα χάρις· ἐπέκεινα δὲ παντὸς ἐπαίνου καὶ θαύματος, ἡ τοὺς νέμοντος ἀφθονία· τὴν ἕαυτοῦ γάρ αὐτοῖς, ὡς ἔφην, χαρίζεται δόξαν. "Ανθρώπος ἔξουσίαν κατὰ πνευμάτων δέχεται πονηρῶν, καὶ τὴν οὐτως ὑπέροπτον δρῦν, τὴν τοῦ διαβόλου φημι, καταστρέψει. Καὶ τοι λέγοντός ποτε· « Τὴν οἰκουμένην δῆμην καταλήψομαι τῇ χειρὶ ὡς νοστίαν, καὶ ὡς καταλειψιμόντα ὡς ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν δι; διαφεύξεται ἡ ἀντείπη μοι. » Ἐσφάλλετο δὲ τῆς ἀληθείας, καὶ διημάρτηκε τῆς ἐπίδοσις, δι σοβαρὸς καὶ θρασούς, καὶ τῆς ἀπάντων δισθενείας κατακαυχώμενος. Ἀντέταξε γάρ αὐτῷ τοὺς τῶν Ιερῶν κηρυγμάτων Ιερουργούς, ὃ τῶν δυνάμεων Κύριος. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ δι; ἔνδις τῶν ἀγίων προσωπῶν.

⁷⁸ Rom. xi, 25. ⁷⁶ Isa. x, 14. ⁷⁷ Habac. ii, 7.

προκεχτηρυγμενον, περὶ τε τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν ἀγίων μυσταγωγῶν, ὡς εἴξαφνης ἀναστῆσονται οἱ δάκνονται αὐτὸν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπιθουλοὶ σου, καὶ ἔσῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς. » Μόνον γάρ οὐχὶ κατεδηδόκαστ τὸν Σατανᾶν, ἐπιθουλεύοντες αὐτοῦ τῇ δόξῃ, καὶ διαρπάζοντες αὐτοῦ τὰ σκεύη, καὶ προσκομίζοντες Χριστῷ διὰ πίστεως τῆς εἰς αὐτὸν.

• Είτα πόθεν εἰς ἀνθρώπους ἡ λαμπρὰ καὶ διαβόητος αὕτως κατενήνεκται χάρις, πολὺν πρχγμονῶμεν, εἰ δοκεῖ. Οὐκοῦν ἔστεφάνωσε τῇ τοιᾶδε τε· μηδὲ τὴν ἀνθρώπου φύσιν δι μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου, γενόμενος δινθρώπος, καὶ τῆς ίδιας ὑπεροχῆς κατ' οὐδένα τρόπον ἐκβεδηκώς, ἐνθρηγήη τὰ θεοπρεπῆ, συνέτριψε τὸν Σατανᾶν φήματι τῷ πανσθενεστάτῳ, ἐπειμῆσε πνεύμασι πονηροῖς. Αὕτη γέγονεν δόξης τοῦ δύνασθαι πονηροῖς ἐπιπλήττειν πνεύμασι, τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς.—(Α. l. 132 b) Τί δὲ δρά γε εἰκῇ τοιούτους ἀπέφηνε τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἐπ' οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων ἐκπρεπεστάτους; Καὶ τοι πῶς τοῦτό ἐστιν ἀληθές; Ἐδει γάρ, ἐδει τῶν λεπῶν κηρυγμάτων διακόνους ἐπιδειγμένους κατηρθοῦν δύνασθαι τὰ παράδοξα, καὶ δι' αὐτῶν πιστεύεσθαι τῶν ἐκτελεσμάτων διτε τέ εἰς Θεοῦ διάκονοι, καὶ μεσίται τῆς ὑπὸ οὐρανῶν, καλοῦντες ἀπανταῖς εἰς διαλαγήη καὶ εἰς τὴν ἐν πίστει δικαίωσιν. Τοῖς μὲν γάρ νουνεχεστέροις, ἀπόχρη καὶ λόγος ἐσθ' διτε πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν· τοῖς γε μήν οὐχ ἐτοίμας ἔχουσιν εἰς παραδοχὴν ὅν ἀν τις λέγοι, δεῖ δὴ θαυμάτων καὶ τερατουργίας. Καλοῦνται γάρ οὗτως μόλιπρός τὴν ἀλήθειαν.

Eπει πρὸς αὐτούς· Μηδέν αἱρετε εἰς τὴν ὁδόν. C

(Α. l. 133, D. l. 34 b) Οὗτον δὴ τοὺς ἄγιους ἀποστόλους κατακοσμήσας, ίεναι προστέταχεν ἐπὶ τὸ χρῆναι λαλεῖν τοῖς ἀπανταχόσις γῆς τὸ αὐτοῦ μυστήριον. Ταύτη τοι καὶ εὑζωντάτους εἶναι κελεύει, καὶ μεριμνης ἀπάστης κοσμικῆς ἀπαλλάττεσθαι: βούλεται, ὡς μηδὲ αὐτῆς τῆς ἀναγκαίας τροφῆς καὶ ἀπαραιτήτου ποιεῖσθαι τινὰ λόγον. Κόσμον γάρ αὐτοῖς, καὶ οὖν τινὰ στέφανον ἔσεσθαι φησι, τὸ κεκτῆσθαι μηδέν· μήτε μήν ἐπικομίζεσθαι τι παράπαν, μὴ ράbdon, μὴ πήραν, μὴ ἀρτον, μὴ ἀργύριον, μὴ χιτῶνας δύο· μονονουχὶ τὸ ἐν Ψαλμοῖς ἔκεινο λέγων· «Ἐπιρρήψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνά σου, καὶ αὐτὸς σε διαθρέψει. » Καὶ γάρ ἐστιν ἀληθές διπερ αὐτὸς ἐφη Χριστός· «Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾶ·» Ινα τοῖνυν μονοειδῆ καὶ μονότροπον ἔχωσι τὴν ζωὴν, εἰς μόνον δρῶντες τὸ χρῆναι μυσταγωγεῖν, μηδένα προστέταχε ποιεῖσθαι λόγον η ἀμφιών η τροφῆς· Ἀλλὰ φαῖτις ἀν· Καὶ πόθεν αὐτοῖς προσγένοιτο τῶν ἀπαραιτήτως ζητουμένων ὁ πόρος; Διαδέκνειται καὶ τοῦτο εὐθὺς λέγων·

Καὶ εἰς ήγρον οἰκιστείσθητε, κ. τ. λ.

Α. l. 133, B. l. 88 b, D. l. 34 b) Ἀρκέσει, φησιν, δι παρὰ τῶν μυσταγωγουμένων καρπός· ἐκεῖνοι παρ' ὑμῶν τὰ πνευματικὰ λεμβάνοντες, τῶν σωματικῶν ποιήσονται πρόνοιαν. Ἐν οἰκίᾳ δὲ μιᾷ μένειν τε αὐτοῖς προστέταχε καὶ [μή] ἀπ' αὐτῆς ἐξέρχεσθαι· ὡστε μήτε τὸν δεχόμενον λυπεῖν, μήτε αὐτοὺς δέξανται γαστριμαργίας καὶ εὔκολίας. «Ἐδει γάρ μήτε

A Pene enim Satanam consumūpserunt, gloriationi ejus adversantes, vasa diripientes, et ad Christum per fidem in ipsius transferentes.

Deinde undenam ad homines splendida hæc et famosa gratia delata fuerit, si placet, inquiramus. Coronavit itaque tali honore hominis unigenitum. Dei Verbum postquam homo factum est; et quin de supra sua dignitate quidquam amitteret, Deo congrua operabatur; Satanam potentissimo effatio contrivit, malos spiritus increpuit. Sic via debellandis in terra malis spiritibus munita fuit.

B — Cur vero, dicet aliquis, tales tantosque frustra ostendit **230** Christus apostolos, et sine illa necessitate illustrissimos? Quid tu, inquam ego, ali versus veritatem aīs? Necessere prorsus erat ut delecti sacerdēz p̄dicationis ministri patrandi prodigia enpiam haberent, et ipsis factis fidem facerent se Dei esse ministros et orbis terrarum mediatores, mortales cunctos ad reconciliationem vocantes atque ad eam quæ fide sit justificationem. Et sapientioribus quidem vel solus interdui satis erat sermo ad veritatis cognitionem; verum iis qui minime parati erant ad alienæ doctrinæ receptionem, opus erat miraculis portentisue. Vix enim ita ad veritatem invitauit.

V. 3. *Ait ad illos : Nihil tuleritis in via.*

Sic honorabiliter instructos sanctos apostolos, pergere jussit ad ubique nuntiadum mysterium suum. Propterea expeditissimos etiam ire præcipit, alique omni mundana cura vult carere, ita ut ne cibi quidem necessarii et inevitabilis rationem haberent. Namque ipsis fore ornamentum, et quamdam veluti coronam, rerum omnium abdicationem; neque omnino quidquam deferre, non baculum, non peram, non panem, non argentum, aut tunicas duas. Ac prope illud Psalmi dicit: « Jacta in Dominum curam tuam, et ipse te enutriet ». Nam vere Christus dixit: « Non potestis Deo servire et mammonæ ». Ut ergo minime variam curisque distractam vitam degerent, et ad doctrinæ officium unice incumberent, nullam gerere jussit vestitus aut vietus curam. Sed dicet aliquis: undenam ipsis necessarie res suppetebant? Hoc etiam demonstrat statim subjiciens :

V. 4. *Et in quamcumque domum intraveritis, etc.*

Sufficiet, inquit, quem dabunt neophyti fructum: hi enim spiritualibus a vobis acceptis, vestræ rei corporalis curam gerent. In una autem dono manere jussit, neque inde discedere, ne et hospitem constringarent, et ipsi gulositatem et corumoda seculari viderentur. Oportebat enim neque eos **231** qui semel suscepissent dono privare, neque ipsos

¹⁹ Psal. liv, 43. ²⁰ Matth. vi, 24; Luc. xvi, 13.

sanctos apostolos impedimentum ullum studio ac sedulitati divinæ prædicationis interponere; dum a multis ad se vocarentur, non ut aliquid nulle disserent, sed ut delicatas ipsas et præter necessitatem dapes apponenter. Quod autem mercede non careat honor sanctis exhibitus, de Servatoris cognoscemus sermonibus. Aiebat enim discipulis: « Qui vos recipit, me recipit et eum qui me misit »¹⁰. Solerte enim consilio sibi proprios facit, atque in suam recipit personam qui sanctis deferruntur honores, ut iis undique munimenta conciliet. Quod si optima conditione est, et in splendida spe versatur qui sanctos recipit: quidni contrarium quoque meritum eodem gradu habeatur? Extrema enim laborabit miseria si quis honoris sanctis viris exhibendi negligens fuerit. Ideo ait: « Et quicunque non receperint vos, exeuntes de civitate illa, pedum quoque pulverem super illos excutite. » Quippe oportet ab illis qui ministros non receperint, neque sacram prædicationem admiserint, nihil omnino accipere. Est enim plane incredibile, eos qui Servatoris doctrinam, patremque familias contempserint, erga famulos videri benevolos, eorumque benedictionem expetere.

V. 11. Quod cum cognorissent turbæ, secutæ sunt illum.

Partim quidem liberari se dæmonibus partim morbis exquirentes, partim etiam doctrine ejus studentes, constanter admodum illi adhaerebant.

V. 12. Dies autem cœperat declinare, etc.

Die declinante, vel potius vespertino jam tempore, cura discipulos subiit turbarum, ideoque accedentes pro iis rogabant. Jam quid hic significet dictio, *Dimitte*, accurate vestigemus. Alii, ut dixi, eorum qui Jesum assecabantur, liberari malorum spirituum obsessione volebant, alii aliis infirmitatibus levari expetebant. Discipuli ergo ceu probe gnari posse Jesum vel uno nutu laborantium volis satisfacere, *dimitte eos*, aiunt: neque id fastidio **232** quodam faciunt tempore iam elapso, sed benevolo erga turbas studio, quasi jam pastorali officio vacantes, et populorum curam gerere incipientes. Age vero specta incomparabilem exortati Jesu bonitatem. Non enim ea solun concedit, quæ discipuli sequacibus turbis ab eo fieri volebant, verum etiam liberali manu beneficium adjicit, amatores suos omnimode sibi demerens, atque ad spiritualiter alacritatem educans Jussit enim victum quoque illis distribui. Verumtamen inextricabile hoc erat negotium discipulis; nihil enim secum attulerant præter quinque panes duosque pisces, quam rem Jesu accedentes annuntiarunt. Jam vero ut miraculi sublimitas magis constaret, et ipse suapte natura Deus omnimode appareret, quod tenuerunt multiplicat. Tum cœlum suspicit, ceu inde be-

A τοὺς ἀπαξ λαβόντας ἀποστερεῖσθαι τῆς δωρεᾶς, μήτε μὴν αὐτοὺς τοὺς ἀγίους ἀποστόλους ἐκκοπήν τινα δῶναι ταῖς εἰς τὸ θεῖον κήρυγμα σπουδαῖς τε καὶ προθυμίαις, ἐλκομένους παρὰ πολλῶν, οὐχ ἵνα τι τῶν ἀναγκαίων ἕσθ' ὅτε μανθάνωσιν, ἀλλ' ἵνα τράπεζαν αὐτοῖς παραθεῖεν ἀδράν, καὶ πέρα τῆς χρείας. « Οτις δὲ οὐκ διμισθον τὸ τιμῆν ἄγιους, ἐκ τῶν τοῦ Σωτῆρος εἰσόμεθα λόγων. » Ἐφη γάρ πρὸς τοὺς μαθητάς· « Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται καὶ τὸν ἀποστελλάντα με. » Οἰκονομικῶς, καὶ εἰς ίδιον πρόσωπον τὰς εἰς τοὺς ἀγίους ἀναφέρει τιμᾶς, ἵνα πανταχόθεν αὐτοῖς ὑπάρχῃ τὸ ἀσφαλές. Καὶ εἰπερ ἔστιν ἐν παντὶ καλῷ καὶ ἐν ἐλπίσι λαμπραῖς ὁ δεχόμενος αὐτοὺς, πῶς οὐ πάντη τε καὶ πάντως, καὶ ἐμπατῶν, ἀλήθες; Ἀδύιστης γάρ τῆς ἐχάρτης ἐπιμετοῖς διν γένοιτο τις, τὸ χρῆναι τιμῆν τοὺς ἀγίους, οὐδὲνδε ἀξιώσας λόγου. Διὰ τοῦτο φησιν· « Καὶ οὐδεὶς ἐάν μη δέξωνται ὑμᾶς, ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῆς πόλεως ἔκεινταις, καὶ τὸν κονιωρτὸν τῶν ποδῶν ἔκτινάζεται ἐπ' αὐτούς. » Δεῖ γάρ παρὰ τῶν μη δεξαμένων αὐτοὺς, μήτε μὴν ἀνασχομένων τῶν Ἱερῶν κηρυγμάτων, μηδὲν τὸ παράπαν ἐθελῆσαι λαβεῖν. Ἀπίθανον γάρ κομιδῇ τοὺς ἀτιμάζοντας τὸ σωτήριον κήρυγμα καὶ τὸν οἰκοδεσπότην, περὶ τοὺς οἰκέτας ὁρᾶσθαι χρηστούς, ή τὰς παρ' αὐτῶν εὐλογίας ζητεῖν.

B Οι δὲ δχλοι γροντες, ήχοιούθησαν αὐτῷ.

(A f. 134 b) Οι μὲν δαιμονίων ζητοῦντες ἀελλαγήν, οι δὲ καὶ ἀρρωστημάτων ἀπόθεσιν ἤσαν, οι καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ μυσταγωγίας γλυκόμενοι, προσεδρεύοντες τε καὶ μάλα εύτονες.

C Η δὲ ἡμέρα ἥρξατο καλειν, κ. τ. λ.

(A f. 134 b, C. f. 126) Κλινούστης τῆς ἡμέρας, καὶ οὖν οὐδέπω προσδοκιμένης ἔστεσθαι τῆς ἐστίρας, προενθύνων τῶν δχλῶν οἱ μαθηταὶ, καὶ δῆ καὶ προσήσαν, τὰς ὑπὲρ αὐτῶν παραχλήσεις προσάγοντες. Καὶ τι, τὸ Απόλυτον ἔστιν, ἐξετάσωμεν ἀχριδάς· οἱ μὲν ὡς ἔφην τῶν ἐπομένων αὐτῷ, πονηρῶν πνευμάτων συνεχόντων αὐτοὺς, ἀπαλλάττεσθαι παρεκάλουν· οἱ δὲ καὶ ἔτέρων ἀρρωστημάτων ἐξήτουν ἐθεστον. Ός οὖν εἰδότες μαθηταὶ διτι κατανεύσας μόνον, ἀποπεραίνει τοῖς κάμνουσι τὸ ποθούμενον, τὸ Απόλυτον αὐτούς, φασι· καὶ οὐκ αὐτοὶ μᾶλλον ἀκηδιῶντες ὡς παραχμάσαντος τοῦ κατροῦ, ἀλλὰ τῆς εἰς τοὺς δχλους ἀγάπης ἐχόμενοι, καὶ οἰον μελετῶντες δηλοῦ τὴν ποιμενικὴν ἐπιστήμην, καὶ τοῦ κήδεσθαι λαῶν ἀρχόμενοι. Πλὴν ὅρα τὴν ἀπαράβλητον ἡμέρητα τοῦ παρακαλουμένου. Οὐ γάρ μόνον ἔκεινα δίδωσιν, ἀπερ ἀντίτιστον παντὸς αὐτοῖς τὰς ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ, ἀλλὰ γάρ προστίθησιν αὐτοῖς τὰς ἐκ τῆς φιλοτίου δεξιδές, τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν διὰ τρόπου παντὸς ἀγαπτώμενος καὶ τρέψων εἰς εὐανδρίαν δηλούτος πνευματικήν· ἐκέλευε γάρ καὶ διανέμειν αὐτοῖς τροφάς. Ἀλλ' ἡν διπορον τὸ χρῆμα τοῖς μαθηταῖς· ἐπεκομιζόντο γάρ οὐδὲν, πλὴν δρετῶν πέντε καὶ ἰχθύων δύο· καὶ ἀπήγγελλον τοῦτο προσιόντες αὐτῷ. — (B f. 90) Ήντα δὲ καὶ ἔτι μεῖζον εἰς

¹⁰ Matth. x, 40.

ηύος τὸ θαῦμα τρέχῃ, καὶ θεὸς ὁν φύσει, διὰ τρόπου παντὸς ἐπιγινώσκηται, πολυπλασιάζει τὸ βραχὺ· βλέπει τε εἰς οὐρανὸν, οἷον τὴν δινθενεὶς εὐλογίαν αἰτῶν. Ἐδρα δὲ καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς, οἰκονομικῶς· ξοτὶ μὲν γάρ αὐτὸς ὁ πάντα πληρῶν, ἡ δινθενεὶς καὶ παρὰ Πατρὸς εὑδοκία. Ἰνα δὲ μάθωμεν διὰ τραπέζης ἀρχόμενοι, καὶ μέλλοντες ἀπὸ τοῦ διακλήσην, θεῷ προτάγειν διφέλομεν, ὑπτιαῖς ὥσπερ ἐνθέντες χεροῖς, καὶ τὴν δινθενεὶς εὐλογίαν ἐπ' αὐτὸν καταφέρειν, ἀρχὴ καὶ τύπος καὶ δόδος τοῦ πράγματος γέγονεν ἡμῖν οἰκονομικῶς.—(Β. I. 90 b) Εἴτα δοποὶ ποτὲ προέδη τὸ θαῦμα; Κατεκορέσθη πληθὺς ἀνδρῶν οὐκ ἀλιγῶν, εἰς πέντε γάρ ἔξετείνετο χιλιάδας, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων. Τούτῳ γάρ ἐπερός τις τῶν ἀγίων εὐαγγελιστῶν τοῖς ἑαυτοῦ προσεπήνεγκε λόγοις. Καὶ οὐ μέχρι τούτου τὸ παράδοξον· ἀλλὰ γάρ καὶ κόρφινοι συνενέγησαν κλασμάτων δώδεκα. Καὶ τὸ τὸ ἐντεῦθεν; Πληροφορία σαφῆς, διὰ τῆς φιλοξενίας τὸ χρῆμα, πλουσίαν ἔχει παρὰ Θεοῦ τὴν ἀντέκτισιν. Ἐξεστὶ δὲ καὶ ἰδεῖν τοῖς ἀρχαιοτέροις θαύμασι τὰ νέα συμβαίνοντα, καὶ μιᾶς δυτικαὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἐνεργήματα. Ἐθρεύειν ἐν ἐρήμῳ τὸ μάννα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· « Ἀρτὸν οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς· δρυτὸν ἀγγέλων ἔφαγεν δινθρωπος, » κατὰ τὸ ἐν Ψαλμοῖς ὑμνούμενον. Ἄλλ' ἴδοι πάλιν ἐν ἐρήμῳ τοῖς ἐν ἐνδείᾳ τροφῆς κεχορήγηκεν ἀφθίνως, οἷον ἐξ οὐρανοῦ καθιεῖς αὐτὴν. Τὸ γάρ πολυπλασιάσαι τὸ βραχὺν, καὶ οἷον ἐκ τοῦ μηδενὸς τὴν οὐτω πολλὴν ἀποθέψαι πληθὺν, οὐκ ἀπεοικδές ἀν εἰη τῷ πρώτῳ σημείῳ.

Ἐπηρώτησεν αὐτοὺς λέγων· Τίνα μισ λέγουσιν οἱ δχλοι εἰλατ;

(Α. I. 135 b) Πρῶτον ἐκεῖνο καὶ πρό γε τῶν ἄλλων δξιον ἰδεῖν, τί τὸ κεκληκὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπὶ τοῦτο δραμεῖν, καὶ προτείναι τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις τὴν πεύσιν, ἥγουν τὴν ἐρώτησιν. Οὐδὲν γάρ ἔξω τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ καθήκοντος λόγου, καὶ λαλεῖ καὶ ἐργάζεται. Τί οὖν ἀρα φαμέν; « Ἐθρεύειν ἐν ἐρήμῳ τοῖς δχλούς οὐκ εὐαριθμήτους; δυτικαὶ ἀρτοὶ πέντε, συνδιαθρύψας ἰχθύδα δύο· πεπλεόνακε δὲ οὗτος; τὰ ἐκ μηδενὸς, ὥστε καὶ κλασμάτων ληφθῆναι κοφίνους δώδεκα. Κατεπλήττοντο τοίνυν δύοι τοῖς δχλοῖς οἱ μακάριοι μαθηταὶ καὶ θεὸν δυτικαὶ τοῦ Υἱοῦ κατὰ ἀλήθειαν, δι' αὐτῶν τεθέανται τῶν κατωρθωμένων. Εἴτα τῶν δχλῶν ἀποφοιτήσας, καὶ γεγονῶς καταμόνας, εἰς προσευχὰς συνετείνετο, τύπον τοῦ; ἔαυτὸν καὶ κατὰ τοῦτο τιθεὶς, μᾶλλον δὲ διδασκαλικῶν μαθημάτων εύτεχνίαν διδάσκων τοὺς μαθητάς. Δεῖ γάρ, οἵματι, τοὺς λαῶν προσετηκότας, καὶ καθηγεῖσθαι λαχόντας τῶν αὐτοῦ θρεμμάτων, ἐν πράγμασιν ἀναγκαῖοις εἶναι διὰ παντὸς, κάκεινα δρῶντας δρᾶσθαι, τὰ ἐφ' οἷς ἤδηται θεός. Καὶ τοῦτο εἰδὼς δὲ θεσπέστος Παῦλος· « Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, » φησίν. Οὐκοῦν δὲ μὲν τῶν δλων Σωτὴρ καὶ Κύριος, τύπον ἔαυτὸν, ὡς ἔφην, πολιτείας ἀγιοπρεποῦς ἐποιεῖτο τοῖς μαθηταῖς, καταμόνας προσευχόμενος μετὰ μόνων αὐτῶν. Ἄλλ' ἦν εἰκός θορυβεῖν τὸ πράγμα τοὺς μαθητάς· ἔωρων γάρ ἀνθρώπινως εὐχόμενον, δν χθες; τεθέανται θαυματουρ-

A nedictionem posuimus; verumtamen hoc sapienter nostri causa faciebat, cum alioquin ipse omnia impleat, et sit superna ac Patris bona voluntas. Sed ut nos discamus, mensæ initio, quem panem fracturi sumus, Deo offerri a nobis debere, supinus veluti impositum manibus, ut benedictionem super eum desursum impetravimus; typus ipse et rei gerendæ trames nolis dispensativa ratione factus est. —Deinde quo evasit demum miraculum? Satiata fuit non paucorum hominum multitudo; nam quinque millium numerum exæquabant, præter mulieres ac parvulos. Hoc enim sanctorum evangelistarum alias narrationi suæ adjicit⁸¹. Neque hic substitutus miraculum; sed et fragmentis repleti fuere cophini duodecim. Quid inde? Manifestum hoc argumentum est, liberalitatis virtutem a Deo ubere referre remunerationem. Licit autem animadvertere, quo modo cum antiquis prodigiis nova conspirent, et unius ejusdemque potentiae opera sint. Pluit in deserto manna Israëlis liliis: « Panem cœli dedit ei», panem angelorum manducavit homo, « prout in Psalmis canitur⁸²; sed ecce rursus in deserto indigentibus cibo, large 233 subvenit lanquam cœlo illum demittens. Namque exiguum multiplicare et veluti ex nihil tantam alere multitudinem, non est priori illo prodigo absimile.

B V. 18. *Interrogavit illos dicens: Quem me dicunt esse turbas?*

Primo ac præ ceteris cognosci dignum est, quid Dominum nostrum Jesum Christum ad hoc permoverit, ut ita sanctos apostolos interrogaret. Nihil enim intempestivum aut sine idonea ratione loquitur aut agit. Quid ergo dicimus? Paverat in deserto innumerabilem turbam quinque panibus, duos admissentes pisciculos. Quæ autem prope nihil erant adeo creverant, ut reliquiarum cophini duodecim reportarentur. Obstupuerant itaque una cum turbis beati discipuli, illumque Deum esse vereque Dei Filium factis ipsis perviderant. Deinde a populo secedens, solitarius orationi instabat, seipsum nobis exemplar hac quoque re exhibens, imo vero excellentem magisterii artem discipulos docens. Existimo enim præsules populorum, et qui Christi gregi ductando electi sunt, necessariis semper negotiis occupari debere, atque id constanter agere quod Deo gratum est. Quod probe sciens divus Paulus aiebat: « Semper orate⁸³. » Ergo omnium Servator ac Dominus semet typum, ut dixi, vita sancto homine dignæ discipulis præbebat, solitarius orans cum ipsis solis. Verum ea res discipulorum animis perturbandis par erat: videbant enim humano more oranteum, quem heri prodigia Deo digna edentem spectaverant. Non est ergo incredibile dixisse eos fortasse intra se: Quem hunc esse existimabimini? Num Deum ēn hominem, ac

⁸¹ Matth. xv, 38. ⁸² Psal. LXXXVII, 23.

velut unum de sanctis apud nos prophetis? Sane miracula edit tanquam Deus, altamen indignum naturali Deo est orare. Quonam aut quoniam re indiget Deus? Ut ergo cogitationum hujusmodi tumultum compesceret, quæstionem hanc commovet; non quod aliquid eorum ignoraret, quæ de se ab exteris dicebantur, **234** sed ut potius suos a multorum opinione retraheret, et rectam ipsi sicut imprimeret. « Quemnam itaque, ait, turbæ me esse dicunt? » — Viden' interrogationis soleritiam? Non illico dixit: « Quem vos me esse dicitis? » sed magis eos ad externam famam refert, ut hanc mox refutans, et improbabilem convincens, eos deinde in veram sententiam deduceret, quod et respone factum est. Nam referentibus populi opinionem discipulis, ait Jesus: « Vos autem quem me esse dicitis? » Quam solerter dictum est vos! Ita nimirum discipulos ab aliis secernit, quominus illorum opinionem sectentur, nec humilem de eo sententiam gerant. Vos, inquit, selecti, decreto meo ad apostolatum vocati, prodigiorum meorum testes, « quem me esse dicitis? »

οἱ ἐξιλεγμένοι, οἱ φήμω τῇ παρ' ἐμῷ κεκλημένοι μάρτυρες, « τίνα με εἶναι φατε;

Erumpit ecce præ ceteris Petrus, et universi collegii filii os, plenaque Dei amore verba pronuntiat, atque accuratam filiei confessionem facit dicens, eum esse Christum Dei. Citra dubium loquitur discipulus; non enim dicit eum simpliciter Christum sed Christum Dei. Plurimi enim per tempora existabant, qui utpote a Deo uncti, dicti fuerant christi: alii enim ut reges, alii ut prophetæ furent, uncti fuerant; alii denique, ne nipe nos, accepta ab omnium nostrum Servatore Christo redemptione, et sancto Spiritu uncti, christi appellatione in contraxinus. Dictum est itaque Psalmistæ voce de antiquioribus: « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari ». **235** De nobis autem Habeucci voce: « Egressus es in salutem populi tui, ut salves christos tuos ». Ergo plurimi christi; sic autem ex re ipsa vocitati fuere; sed unus solus que ille Patris Dei: non quia nos christi simus ab alio potius quolibet quam a Deo uncti; sed quia ille solus proprium habet in cœlis Patrem. Constat igitur a Petro reliqua multitudine separatum Jesum, relatum fuisse ad Patrem, ceu ipsius solius proprium. Nam Deus naturaliter existens, et ex Deo Patre singulariter effulgens unigenitum **235** ipsius Verbum, caro factum est secundum Scripturas. Sed illud necesse est cognoscere, quod nempe in Matthei Scriptura beatum discipulum invenimus dicentem: « Tu es Christus Filius Dei vivi ». Brevius autem velut incarnationis mysterium sapientissimus Lucas, pari quidem sententia est, sed tamen paucioribus ver-

A γοῦντα θεοπρεπῶς· οὐδὲν οὖν ἔρα τὸ ἀπεικόδε. ἔκεινό που τάχα πρὸς ἑαυτοὺς εἰπεῖν, τίνα τοῦτο είναι νομίσουμεν; ἔρα Θεὸν, ή ἀνθρώπον, καὶ ὡς ἓν τῶν καθ' ἡμᾶς ήγουν τῶν ἀγίων προφητῶν; Θεοματουργεῖ μὲν γάρ, ὡς Θεός, ἔστι δὲ ἀνάρρωστον αὐτῷ κατὰ φύσιν Θεῷ τὸ προσεύχεσθαι. Τίνος γάρ δὲν δίται Θεός; « Ινα τοῖνυν τὸν τῶν τοιούτων ἐνοιῶν ἀποσοβῆσῃ θόρυβον, ποιεῖται τὴν πεντενήν οὐδὲν μὲν ἡγνογκώς τῶν περὶ αὐτοῦ θρυλλουμένων περά γε τοῦ; ἔξω ἀποφέρων δὲ μᾶλλον τῆς τῶν πολλῶν ὄποντας, καὶ ὅρθινον αὐτοῖς τὴν πίστιν ἐμφυτεύσας θύμων. « Τίνα δὴ οὖν, φησὶν, οἱ δύοι με λέγουσιν εἶναι; » — (B. I. 91, C. I. 126 b) « Ορᾶς τὸ τῆς πεντενῆς εἰτεχνής; Οὐκ εὐθύς εἶπεν « Ύμεις τίνα με λέγετε εἶναι; » « Αποφέρεις δὲ μᾶλλον, ἐπὶ τὸν τῶν ἔξω θρύλλων· ή τὸ ἐκδαλῶν αὐτὸν καὶ ἀδόκιμον ἀποφήνας, ματασοβήης λοιπὸν εἰς δόξαν ἀληθινὴν, δὴ καὶ πέραρται. Εἰπόντων γάρ τῶν μαθητῶν τὴν τοῦ δύχου δόξαν, ἐρη αὐτοῖς: « Ύμεις δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; » Ή τός ἐξαίρετον τὸ, ὑμεῖς! « Εἴω τίθησιν αὐτοῖς τῶν δάλων, Ινα καὶ τὰς ἐκείνων φύγωσιν ὄποντας, καὶ μὴ μικράν ἔγως περὶ αὐτοῦ τὴν δόξαν. « Ύμεις, φησὶν πρὸς ἀποστολὴν, οἱ τῶν ἐμῶν τερατουργημάται,

B Προπηδᾷ δὲ πάλιν τῶν διλλῶν δέ Πέτρος, καὶ παντὸς τοῦ χοροῦ γίνεται στόμα, καὶ τὰς φιλοθέους ἐρεγεται φωνάς· ἀκριβῆ δὲ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως διμολογίαν ἐκφέρει, λέγων, Τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. Ἀσφαλῆς δὲ μαθητῆς· οὐ γάρ τοι φησὶν ἀπλῶς Χριστὸν αὐτὸν εἶναι, τοῦ Θεοῦ τὸν Χριστὸν δὲ μᾶλλον. Ιλλεῖσαι μὲν γάρ οἱ, ὡς ἀπό τοῦ κεχρισθαί παρὰ Θεοῦ, κατὰ διαφόρους τρόπους ὡνομασμένοι χριστοί· οἱ μὲν γάρ ἐχρισθεσαν εἰς βασιλέας, οἱ δὲ εἰς προφήτας, οἱ δὲ καὶ τὴν δὲ αὐτοῦ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρας Χριστοῦ λαβόντες λύτρωσιν, τουτέστιν ἡμεῖς, καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι κατακεχρισμένοι, τὴν τοῦ χριστοῦ κλῆσιν ἐσχήκαμεν. Εἰρηται γοῦν διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων: « Μή ἀπεσθε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μή πονηρεύεσθε. » Ἡμῶν δὲ πέρι διὰ φωνῆς Ἀδελακούμ. « Ἐξῆλθες εἰς σωτῆραν λαοῦ σου, τοῦ σῶσαι τοὺς χριστούς σου. » Οὐκοῦν πλείστοι μὲν εἰ χριστοί, κέκληνται δὲ οὐτως ἐπὶ τοῦ πράγματος· εἰς δὲ καὶ μόνος δ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· οὐχ ὡς ἡμῶν μὲν διτῶν χριστῶν, καὶ οὐ θεοῦ μᾶλλον, ἀλλ' ἐτέρου τινός· ἀλλ' ὡς αὐτοῦ καὶ μόνου, ίδιον ἔχοντος Πατέρα, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Δῆλον οὖν ἔστι διὰ τῆς ἐτέρων πληθύος ὑπεξιερών αὐτὸν, προσνεύμηκε τῷ Πατρὶ, ὡς διτα μόνον αὐτοῦ. Θεὸς γάρ διν φύσει, καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἐλλάμψας ἐξαιρέ τως δ μονογενῆς αὐτοῦ Λόγος, γέγονε σάρξ (!), κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἐκείνο γε μήν ἀναγκαῖον εἰδέναι· ἐν γάρ τῇ τοῦ Ματθαίου συγγραφῇ, τὸν μεχέριν μαθητὴν εὑρήσομεν εἰπόντα· « Σὺ εἰ δ Χριστός, δ Υἱός τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Ἐπιτεμῶν δὲ ὡσπερ

²³⁴ I Thess. v, 17. ²³⁵ Psal. civ, 15. ²³⁶ Habac. iii, 15. ²³⁷ Malth. xvi, 16.

(1) Adhuc contra Arianos sine pauca Cyrillus.

τὴν οἰκονομίαν ἡ αφώτατος Λουκᾶς, συμφέρεται μὲν κατὰ τὰς ἑνωλας, βραχυλογήσας δέ φησι, εἰπεῖν αὐτὸν τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ᾽ ἀνταῦθα μὲν δικαρά τῷ Σωτῆρος γεγανῶς πρὸς αὐτὸν, σεσίγησα λόγος. Ἐν δὲ τῷ Ματθαίῳ πάλιν εἰπόντα σαφῶς εὑρίσκεμεν· «Μακάριος εἰ, Σίμων Βέρ. Ἰωνᾶ, ὃς οὐδὲ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψε σοι, ἀλλ᾽ ὁ Πατήρ μου δὲ τοὺς οὐρανούς.» Ἐστιν εὖν ὅμολογουμένως θεοδίδακτος ὁ μαθητὴς, εἰς ἐπίγνωσιν αὐτὸν τοῦ κατὰ Χριστὸν μαστηρίου παθηγήσαντος αὐτοῦ τοῦ Πατρός. Σημειώτεον δὲ ὡς ἔνα τὸν Χριστὸν ὀμολόγει ἡ αφώτατος Πέτρος; διὰ τοὺς εἰς δύο τέμνει τολμῶντας Χριστούς τὸν Ἐμμανουὴλ (1). Οὐ γάρ ἤρετο αὐτοὺς ἀλγῶν· Τίνα λέγουσιν οἱ ἀνθρώποι εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ ἀλγόν, ἀλλὰ «Τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου·» καὶ τοῦτον δὲ Πέτρος; ὀμολόγει εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. Πᾶς δὲ ἀξιοθάумαστος ἡ ὄμολογία Πέτρου, εἰ μηδὲν ἔχοι τὸ βαθὺ καὶ κεκρυμμένον, καὶ οἶον ἀποκτοντος τοὺς πολλοὺς; Τί γάρ ὅλως ἀπεκάλυψεν αὐτῷ δὲ Θεὸς καὶ Πατήρ; «Οτις ἀνθρώπος ἔστι; Τοῦτο θεοδίδακτόν ἔστιν μυστήριον;» Εἴπι τούτῳ τεθάμασται, καὶ τῶν οὐτως ἔξαιρέτων ἦξινθη γερῶν; «Ηκουες γάρ· «Μακάριος εἰ, Σίμων Βέρ. Ἰωνᾶ.» Ἀλλὰ τεθάμασται, καὶ σφόδρα δικαίως. Διὰ τολαν αἰτίαν; «Οὐ γάρ τεθάμασται ἐν εἰδεῖ τῷ καθ' ἡμάς, τοῦτον πεπίστευχεν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ Πατρός, τοιτέστα σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα τὸν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προελθόντα Δόγμον.

Ο δέ ἐπιτιμήσις αὐτοῖς, παρήγγελε μηδεὶς εἰπεῖν τοῦτο.

(Α. Ι. 136 b) Ὁμολογήσαντος τὴν πλειστὴν τοῦ μαθητοῦ, ἐπειτὴμ σεν αὐτοῖς δὲ Κύριος, ἵνα μηδενὶ εἰπασθειν ὅτις αὐτὸς ἔστιν δὲ Χριστός. Καὶ τοι πάκι μᾶλλον ἔδει τοὺς μαθητὰς τοὺς ἀπανταχθέσεις κηρύττειν αὐτὸν; Τοῦτο γάρ ἦν ἔργον τῶν παρ' αὐτοῦ προκεχειρισμένων εἰς ἀποστολήν· ἀλλ' ὡς φησι τὸ Γράμμα τὸ ιερόν, καιρὸς παντὶ πράγματι· ἔδει τοῖς παρ' ἑαυτοῦ κηρύγμασι ἀκολουθῆσαι τὰ λείποντα τοῖς ἡδη προτετελεσμένοις· τοῦτο δὲ ἦν δὲ σταυρός, τὸ πάθος, δικαία σάρκα θάνατος, ἢ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις· τὸ μέγα καὶ ἔξαιστον ἀληθῶς σημεῖον, διὸ οὐ μεμρισθεῖσα Θεὸς ὁν ἀληθινὸς, καὶ Υἱὸς κατὰ φύσιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δὲ Ἐμμανουὴλ. Τὸ γάρ ὅλως καταφρήσας θάνατον, καὶ ἀνατρέψας τὴν φθορὰν καὶ σκυλεύσας τὸν φθῆν, καὶ καταλῦσαι τοῦ διαβόλου τὴν τυραννίαν, καὶ ἐκ μέσου ποιῆσαι τὴν ἀμαρτίαν, καὶ ἀνοίξαι τοῖς ἐπὶ γῆς τὰς δύνα πύλας, καὶ συνέφει τὴν γῆν οὐρανῷ, Θεὸν ὅντα κατὰ ἀλήθειαν ἀπέφερνεν αὐτὸν. Οὐκοῦν ἐν καιρῷ κελεύει σιγῆσαι τὸ μυστήριον, δίχρις δὲν δὲ σύμπας τῆς οἰκονομίας λόγος, εἰς τὸ αὐτῷ πρέπον ἐξέλθῃ πέρας· τότε γάρ ἀγριχρεφένως ἐκ νεκρῶν, ἀπεγυμνωθεῖσας τοῖς ἀπανταχθέσας γῆς προστέταγε τὸ μυστήριον, προθεὶς ἀπαντήσῃν δὲν πίστει δικαίωσιν, τὴν δέν τοῦ ἀγίου βαπτίσματος κάθαρσιν· ἐφη γάρ· «Ἐδόθη μοι πάτα ἑ-

A his utens, dixit ipsum Christum Dei; reticet autem Servatoris ad Petrum orationem. Apud Matthæum vero dicentem Jesum compariemus: «Beatus es, Simon Bar-Jonæ, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est.» Sine dubio itaque divinitus edocitus fuit discipulus, Patre ipso deduceque eumdem ad Christi mysterium cognoscendum. Adnotandum insuper, sapientissimum Petrum, utrum confiteri Christum, propter eos qui in duos dividere Christos Emmanuel audent. Non enim interrogavit discipulos dicens: Quem dicunt homines esse Verbum Dei, sed «Filium hominis.» Porro hunc Petrus confessus est Christum esse Dei. Cur vero Petri confessionem miraremur, si nihil haberet profundum atque reconditum, ac exteris veluti invisible? Nam quid omnino Pater Deus ei revelavit? Num quod homo esset? Ergone hoc erat a Deo revelatum mysterium? Hujusne rei causa Petrus admirarimur, et ipsa latu singulare præmio dignus evasit? Sibi enim dictum audivit: «Beatus es, Simon Bar-Jonæ.» Atqui reapse dignus summa admiratione est. Quamobrem? Quia quem in forma nostra cernebat, hunc creditit esse Christum Patris, id est incarnationem et humanatum, quod ex ipso prodierat, Verbum.

C V. 21. Αὐτὸς μεγαρεῖ εἰς, μαρτυρεῖ μὲν εἰς δι-
cerent hoc.

Cum ideo stam discipulus suis et confessus, comminatus est illis Dominus, ne se esse Christum euipiam dicerent. Attamen quidni potius aperiebat discipulos 236 ubique ipsum prædicare? Nec enim ad apostolatum designatarum officium erat. Verumtamen, ut sacra Litteræ aiunt, omni rei suum tempus est⁶⁷. Sciebat prædicationem suam subsecutura ea quæ priorum complementa forent. Erant autem hæc, crux, passio, mors in carne, resurrectio et mortuis, magnum hoc videlicet ve-
re que eximium prodigium, quo Deus verus comprobatur, naturalisque Dei Patriæ Filius, Emmanuel. Namque omnino mortuū destruere, corruptiō nem annihilare, inferos spoliare, diaboli tyrannidem abolere, aperiō terrestribus supernas januas, terram cum cœlo copulare, hæc, inquam, Jesum Deum vernum esse demonstrarunt. Ergo ad tempus silleri mysterium jubet, donec universa huiusman-
tationis ratio ac cursus ad congruum sibi exitum perducetur. Tunc enim e mortuis resuscitatus, revelari ubique terrarum jussit mysterium, propo-
nens cunctis in fiducia iustificationem, et per sancta baptismata purgationem. Dixit enim: «Data est inihi omnis potestas in cœlo et in terra: euntes docete omnes gentes, in nomine Patriæ et Filii et

⁶⁷ Eccl. xi. 1.

(1) Nestorii hæresim Cyrillus sugillat, aduersus quam tot aliis scriptis pugnavit.

Spiritus sancti baptizantes, monentes eas observare omnia quæcunque vobis præcepi. Et ecce ego vobis sum omnibus diebus usque in finem ¹⁰. Nobiscum enim reapse est, et in nobis per sanctum Spiritum, atque in omnium animabus inhabitat Dominus.

V. 26. *Nam qui me erubuerit, etc.*

Multa simul utilia, imo necessaria his verbis exsequitur. Primo quidem ostendit, fore ut eos omnino qui se suosque sermones erubuerint, par eventus corripiat. **237** Certe undenam nobis major alacritas accidat? Nam si iudex quosdam reveretur, ceu ipsis obsequii præstili mercedem debens, vel amoris præmia, vel benivolentia retributionem: cur sine ulla dubitatione non dicemus fore ut in aeternis honoribus gloriaque versentur illi, qui adeo splendida consequentur bona? Deinde timorem quoque illis injicit, se cœlo esse descensurum, haud jam vili illa priore cum specie, et conditionis nostræ humilitate, sed cum Patris maiestate, stipantibus angelis. Ergo gravissimum est et exitiosum, damnari nos ceu pusillanimitatis atque ignaviae reos a superveniente eœlitus Judge, et angelicis ordinibus circumstantibus. Magnum quid autem et admiratione dignum et summam præbens felicitatem, si quis exantlatis suis laboribus lætari possit, et sudoris præmia sperare. Laudabuntur enim hi, dicente Christo: « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum jani inde a mundi constitutione ¹¹. »

et εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡγεμονίαν ὑμῖν.

V. 27. *Dico autem vobis: sunt quidam de hic stantibus, etc.*

Cum nondum ex alto virtutem accepissent discipuli, congruum erat eos humanis infirmitatibus laborare, Christique verba apud se reputantes, dicere: Ecquis semet ipse negabit? vel quomodo, si animam suam amiserit, denuo inveniet eam? Quodnam vero haec damna passis par præmium erit? Ut igitur ab his cogitationibus eos avocaret, atque ad animi robur transférret, eventuræ ipsis felicitatis cupiditatem injiciens ait: « Dico autem vobis, sunt quidam de hic stantibus, et reliqua. Regnum porro Dei ipsam dicit gloriæ visionem, in qua ipsemet coram spectabitur, quo

¹⁰ Matth. xxviii, 18. ¹¹ Matth. xxv, 34.

(!) **Adv. 22:** Oportet Filium hominis multa pati, etc., sunt apud D. Thomæ catenam: « CYRILLUS. Ducum magnanimi strenuos in armis ad audaciam provocant, non solum eis honores pollicendo victoriz, sed etiam ipsum pati generosum esse fatentes. Tale quid videmus docere Dominum Jesum Christum: predixerat enim apostolis quod oporteret eum perfecti iudeorum calumnias, occidi, et tertia die resurgere. Ne igitur putarent, Christum quidem passurum persecutions pro vita mundi, eis vero licere

ouσία, ἐν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς πορευάντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ έθνη, βαπτίζοντες εἰς τὸ νομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὃς ἔτει λατέλην ὑμῖν. Καὶ ίδού ἐγώ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάτερ: τὰς ἡμέρας, ἐως τῆς συντελείας. » Μεθ' ἡμῶν γάρ ἔστιν καὶ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ ταῖς ἀπάντων ψυχαῖς ἐναυλίζεται Κύριος (1).

“Ος τὰρ ἀπαισχυνθῇ με, κ. τ. λ.

(B f. 92) Πολλὰ κατά ταῦτα ἐργάζεται χριστιανός τε καὶ ἀναγκαῖα διὰ τούτων τῶν λόγων. Πρῶτον μὲν δείχνυσιν ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἔφεται τοῖς αἰσχυνομένοις αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους τὸ τῶν λόγων τυχεῖν. Τι δ' ἀν γένοιτο ἵστον εἰς εδύμιας διναμιν; Εἰ γάρ ἀπαισχύνεται τινας ὁ κριτής, ὃς ἐποφεβλῶν αὐτοὺς τὸν τῆς εὐπειθείας μισθὸν, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὰ γέρα, καὶ τὸν τῆς εὐνόης στέφανον, πῶς οὐκ ἔστιν ἀναμφιλόγως εἰπεῖν, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἐν ἀτελευτήτοις ἔσονται τιμαὶ τε καὶ δόξαις οἱ τῶν οἴνων λαμπρῶν τετυχόντες ἀγαθῶν; Εἰτα πρὸς τούτους φόβον αὐτοῖς ἔντειν, καταβήσεσθαι λέγων ἐξ οὐρανοῦ, οὐκ ἐν σμικροπεπειρᾳ τῇ πρώτῃ καὶ ὄφεσι τῇ καθ' ἡμέρας, διὸ τὴ δόξη τοῦ Πατρὸς, δορυφορούντων ἀγγέλων. Οὐκοῦν παγχάλεπον καὶ ὀλέθρου μεστὸν τὸ καταγνοθῆναι μὲν ἐπὶ δειλίᾳ τε καὶ ἀφίλεργᾳ, καταρτήσαντος ἀνωθεν τοῦ κριτοῦ, καὶ ἀγγελικῶν ταγμάτων περιεστηκότων. Μέγα δὲ καὶ παντὸς θεύμας δέσιον, καὶ τῆς εἰς ληξῖν εὐημερίας πρόσενον, τὸ ἐπὶ τοῖς ἡδη προπεπονημένοις χαίρειν αὐτοὺς, καὶ τὸ προσδοχὴν τῶν ἱδρύτων τὰς ἀμοιβάς. Ἐπισκέπτονται γάρ οἱ τοιοῦτοι, Χριστοῦ λέγοντος: « Δεῦτε, ἦγετε μετέμνην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς καὶ σμου.

Λέγω δὲ ὑμῖν· εἰσὶ τινες τῶν ὡδες ἀστηκότων, κ. τ. λ.

(B f. 92, C f. 127, F f. 811 b) Οὐπω τὴν ἐξ ὑψών δύναμιν ἐσχηκότας τοὺς μαθητὰς, εἰκὸς ἦν ἀνθρώπινας ἀσθενείας περιπεσεῖν, καὶ τι τοιοῦτον καὶ αὐτοῦ ἐννεορχότας εἰπεῖν. Πῶς ἀρνήσεται τις λαυτόν; ή πῶς ἀπολέσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν εὐφρετὸν πάλιν αὐτήν; τι δὲ τοῖς τοῦτο παθοῦσι τὸ λοιστατοῦν ἔσται γέρας; « Ινα τοίνυν τῶν τοιούτων αὐτοῦς ἀποστήσῃ λογισμῶν, καὶ οἶον μεταχαλεύσῃ πρὸς εὐανδρίαν, τῆς ἐσομένης αὐτῆς εὐκλείας ἐπιθυμίαν ἐντεκών φησι· « Λέγω δὲ ὑμῖν, εἰσὶ τινες τῶν ὡδῶν ἀστηκότων, καὶ τὰ ἔξης. Βασιλεῖαν δὲ θεοῦ αἰτήσῃ τὴν θέαν λέγει τῆς δόξης, τὸν δὲ καὶ αὐτὸς ἀρθήσεται;

lentam vitam ducere, ostendit quod necessario per aqua certamina gradi decet cupientes ejus gloriam obtinere; unde dicitur (v. 23): *Dicebat autem ad omnes, etc.*

Item ad v. 25 apud D. Thomæ catenam, nec non paulo in eius apud Corderium: « CYRILLUS. Quod autem Christo in charitate placere, incomparabiliter præstat mundi splendoribus atque deliciis, declarat dicens: *Quid enim prodest, etc.*

καθ' ὃν καιρὸν ἐπιλάμψει τοῖς ἐπὶ γῆς. "Ηέτι γάρ ἐν θόνῳ, καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἐν σμικρῷ πρεστελῷ τῇ καθ' ἡμᾶς· ταῦτα ὑποσχόμενος δινεστίν εἰς τὸ δρός, τρεῖς αὐτῶν τοὺς ἀπολέκτους ἔχων. — (Εἰ. 344) Δεικνύς ὅτι χθαμαλὸς νοῦς οὐκ ἀν γένοιτο πρὸς θεωρίαν ἐπιτήδεος, ἀλλ' ὁ τῶν γηῶν κατεπαρθεὶς καὶ ὑπεράνω πάντων τῶν κατὰ σῶμα γενόμενος, καὶ ἕξα φροντίδων βιωτικῶν κατ' ἴδιαν ἐν τησυχίᾳ καταστάς, καὶ τῆς τῶν παθῶν ὑψηλότερος καταδυναστέας χρηματίσας. Εἴτα μετατλάττεται πρὸς ἑκατέρον τίνα καὶ θεοπρεπῆ λαμπρότητα, ὥστε καὶ ἱματισμὸν αὐτοῦ τῇ τοῦ φωτὸς προσβολῇ διαλάμψαι, καὶ δισον ἀπαστράψαι δοχεῖν. Εἴτα Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας περιεστήκοτες τὸν Ἱησοῦν προσελάουν ἀλλήλοις τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἥν ἐμελλε πληροῦν, φησίν, ἐν Ἱερουσαλήμ, τουτέστι τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον, καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ σωτήριον πάθος. Καὶ γάρ ἐστιν ἀληθὲς, ὅτι ὁ διὰ Μωϋσῶς νόμος καὶ τῶν ἀγίων προφητῶν δ λόγος, τὸ Χριστοῦ μυστήριον προανέδειξαν, ὁ μὲν ἐν τύποις καὶ σκιαῖς, μονονούχῃ καθάπερ ἐν πίνακι καταγράφων αὐτό· οἱ δὲ πολυτρόπως προηγορευόμενοι, ὡς καὶ ὄφθησται κατὰ καιροὺς ἐν εἰδέσι τῷ καθ' ἡμᾶς, καὶ τῆς πάντων ἐνεχεν σωτηρίας οὐ παραιτήσται τὸν ἐπὶ ἔλου θάνατον. Οὐκοῦν ἡ Μωϋσέως καὶ Ἡλίου παράστασις, καὶ τὸ προσλαβεῖν ἀλλήλοις αὐτούς, οἰκονομία τις ἦν, εὑ μάλιστα εἰκόνα, δορυφορύμενον μὲν ὑπὸ νόμου καὶ προφητῶν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἱησοῦν Χριστὸν, ὡς καὶ νόμου καὶ προφητῶν Δεσπότην, προδειχθέντα δὲ παρ' αὐτῶν, δι' ὧν ἀλλήλοις συνκδικά προεκήρυξτον. Οὐ γάρ ἀσύμβατα τοῖς διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν· καὶ τοῦτο, οἵματι, ἐστι τὸ ἀλλήλοις προσλαβεῖν Μωϋσέα τὸν Ἡλίαν.

"Ἄλλ' οἱ μὲν μακάριοι μαθηταὶ βραχὺ πως ἀπονοτάζουσι, τῇ προσευχῇ σχολάζοντος τοῦ Χριστοῦ· εἴτα διαγρηγορήσαντες, θεωροὶ γεγόνασι τῆς οὕτω σεπτῆς καὶ παραδόξου μεταβολῆς· ἡγουν ἀνενεγκόντες τοῦ κάρου, ἐγίνωσκον ἀκριβῶς τὴν ἀληθειαν· καὶ οἰηθεὶς λοιπὸν ἵσως δ θεσπέσιος Πέτρος, διὰ τάχα ἐνεστὸν δ καιρὸς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀποδέχεται μὲν τὰς ἐν τῷ δρει διατριβάς, σκηνάς δὲ τρεῖς δεῖν γενέσθαι φησίν. 'Ἄλλ' οὐκ ἔδει, φησίν, δ λέγει· οὐ γάρ ἦν καιρὸς τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος, καὶ τοῦ λαβεῖν τοὺς ἀγίους τῆς ἐπηγγελμένης ἀλπίδος τὴν μέθεξιν. Οὐσησ οὖν ἐν ἀρχαῖς ἐτὶ τῆς οἰκονομίας, πῶς ἦν εἰδὼς καταλήξαι τὸν Χριστὸν τῆς εἰς τὸν κόστον ἀγάπτης, ἀποφοιτήσαντα τοῦ παθεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ; Σέσωκε γάρ τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, καὶ αὐτὸν ὑπομείνας τὸν κατὰ σάρκα θάνατον, καὶ διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως καταργήσας αὐτὸν. Οὐκ ἔδει τοιγαρούν δ Πέτρος, διπέρ ἔφη.

"Ἐγένετο· τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐπερροτ.

(Β. f. 93 b) Ἐπειδὴ ἤκουον, ὅτι δεῖ ἀναστῆναι τὴν ἡμετέραν σάρκα, ποιῶ δὲ σχῆματι ἀδηλον ἦν, ἵνα δῆ δεῖγμα τῆς μεταβολῆς, αὐτοῦ τὴν σάρκα μετέβαλεν, ἵνα τὴν τὴν ἐλπίδα βεβιώσῃ· μεταμορφοῦται τοιγαρούν ἐμπροσθεν αὐτῶν. Πεπρᾶχθα: δέ φαμεν τὴν

A tempore scilicet terrae incolis illucesceret. Veniet enim cum Dei Patris gloria, non vero in humili nosira specie. His promissis, scandit in montem, tres habens in comitatu delectos discipulos. — Ut ostendat depressam humi mentem minime aptam contemplationi fore; sed illam potius quæ cunctis superior sit corporalibus rebus, et extra mundanas curas seorsum cum silentio constituerit, quæ denique passionum tyrannide celsior fuerit. Deinde semel transfigurat in eximium quemdam Deoque congruum 238 splendorem, ita ut etiam vestis ejus luce aspersa fulgeret, ac veluti radiis scintillare videretur. Mox Moyses atque Elias Jesum circumstantes loquebantur invicem de excessu ejus, quem erat, inquit, Hierosolymis completurus, id est de assumpta carnis mysterio, et de salutari in cruce passione. Vere enim in lege sua Moyses, nec non sanctorum prophetarum litteræ, Christi mysterium præmonstrarunt; ille quidem umbris atque figuris, tanquam pene in tabula illud depingens, hi autem aliis aliisque modis prænuntiarunt, ipsum et in forma nostra statuto tempore visumiri, et pro omnium salute necein in ligno perferre non recusaturum. Itaque Moysis atque Eliæ præsentia, atque colloquium, prudente quadam consilio contingebat, ut præclare demonstraret, stipatum quidem a lege prophetisque Dominum nostrum Jesum Christum, utpote legis ac prophetarum Dominum, ab ipsis vero præmonstratum, quatenus consona de eo prædicaverant. Non enim a dictis in lege et prophetis discrepabant. Atque hoc suis colloquium sacrissimi Moysis cum præstantissimo propheta Elia puto.

C Itaque Moysis cum præstantissimo propheta Elia puto. Sed enim beati quidem discipuli parumper dormitant, Christo orationi operam dante: deinde expericti, spectatores sunt tam venerandæ ac mirabilis immutationis. Nempe sopore discusso veritatem agnoverunt. Putansque mox sortasse divus Petrus, tempus regni Dei adesse, vult quidem in monte habere stationes, tria tamen fieri debere tabernacula dicit. Atqui nesciebat, inquit Scriptura, quid diceret: nondum enim tempus consumendi mundi erat, neque recipiendæ a sanctis missæ spei participationem. Cum ergo non nisi initium esset sacræ dispensationis, cur oportuisset Christum, omisso suo erga mundum amore, passionem ejus causa subeundam recusare? Respsse enim orbem terrarum salvavit Christus patiens pro eo mortem, et hanc ipsam per suam a mortuis resurrectionem destruens. 239 Consta t ergo Petruin sine rei sensu verba fecisse.

V. 29. *Facta est species vultus ejus altera.*

Quoniam audierant, fore quidem ut caro nostra resurgeret, quanam tamen sigura nesciebant, ut ejus mutationis exemplum proponeret, carnem suam transfiguravit, ut spem nostram firmaret. Coram ipsis itaque transformatur. Factam

caro transfigurationem putamus, haud abiecendo humani corporis formam, sed lucida quadam gloria illud appiente, et viliissimam carnis speciem in nobiliorum aspectum mutando, juxta illud, et Seminatur in ignominia, surgit in gloria, et a divo Paulo praecclare dictum²⁰. Nunc enim corpus hoc caro nuda est, nullo honore vestita, nullo naturali decore ornata, sed nihil aliud, quam natura sua ignorabiliter in similitudinemque habena. Verum tamen cum resurrectio sit, transformatione quoadam mirifica accidet, et gloria non tamen figuræ mutatio. Tunc enim corpus divini honoris vestitu jam splendescet. Fulgebunt quippe justi lanugine sol in regno Patris ejus, secundum Servatoris effatum²¹. Futuræ itaque illius gloria exemplum exhibebat discipulis demonstrata transfiguratio; quæ idcirco in corpore peracta fuit, ut sub mortalium oculorum visionem caderet, etiam si illi splendoris nimietatem non pertulerunt.

V. 35. Vox de nube facta est.

Aliud quoque utile peractum fuit interinde erga Christum fideli tum discipulorum tum omniū nostrum. Namque ex nube superne, tanquam a Deo Patri, emissâ vox fuit, dicens: « Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite. » Dumque hæc vox fieret, inventus es, inquit Scriptura, Jesus stans solus, Præcipit ergo hunc magis audiri quam Moysen atque prophetas. Ne quis autem forte veritati calumniam struat, quasi Deus Moysen ab iis potius audiri inandaverit, cauta adnotavit evangelista dicens, dum ea vox fieret, inventum esse solum **240** Jesum. Hunc ergo audiri Deus præcepit; namque ipse et legis et prophetarum complementum est; qui idcirco Iudei aiebat: « Si crederetis Moysi, utique et mihi crederetis; deinceps ille scripsit²². » Et Dei quidem Patris præclara et inirabilis vox fecerat; suumque autem terrore correpti discipuli procumbunt in faciem: ut hinc etiam denuo cognoscamus, necessariam apprimè terræ incolis Servatoris fuisse præsentiam et mediaticem operam, quæ videlicet per humanationem contigit. Nam nisi conditionem nostram subiisset unigenitum Dei Verbum, quis ex nobis venientem de celo Deum perutisset? quis incessabilem majestatem ejus, et mortalium nemini tolerabilem sustinuisse? Namque eum lucem inaccessiblem inhabitare Paulus dicit²³.

V. 38. Et ecce vir de turba exclamavit, etc.

Haud inculpabilem vir hic fecit accessum; incepit enim sanctorum apostolorum coriolum, qui demonium increpare nequivissent. Oportebat autem eum potius reverentiam Jesu exhibentem, auxilium ejus implorare. Ideo Christus ait: « O generatio incredula! propter tuam sciœcet incredulitatem gratia non est operata. Nam quod et ad

A metamorphosin. αὐτοῦ, ὃδχι δὴ παν τὸ σῆμα τὸ ἑταῖρων ἀποβαλόντος τοῦ σώματος, ἀλλὰ δέξις τοῦ φωτειδοῦς περιστελλούσης αὐτῷ, καὶ τὸν ἀπεμπτωτὸν τῆς σαρκὸς χαρακτῆρα μεταχρωνύστης ὥσπερ εἰς δύναμιν εὔχλεεστέραν· κατὰ τὸ, « Σπείρεται ἐν ἀτεμίᾳ, ἔγειρεται ἐν δέξῃ, » παρὰ τοῦ θεοῦ Παῦλον κελεύειρημένον. Νῦν μὲν γάρ αὐτὸς τούτῳ σάρκι ἔστι γυμνή, οὐ δέξῃ τινι κατεκεχρωσμάτῳ, οὐ λαμπτρήτῃ φυσικῇ κατηγλαιφμάνῃ. Φιλέντης δὲ καὶ μόνην τὴν ἐκ φύσεως ἀδόξιαν τε ὄμοι καὶ ἀσύνθεταν ἔγουσα. Κατὰ δὲ τὸν τῆς ἀναστάσεως καρδὸν ἔσταλητης εἴσται θεαπρεπής, καὶ δόξης οὐ σχήματος μετασθοῖ. Θείας γάρ δέξις ἐπισθήμασι περιαστρέψει λεπτόν· ἐκλάμψουσι γάρ οἱ δίκαιοι καθάπερ ἡ θεῖος· ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Ἐκείνης οὖν τῆς μελλούσης δέξιης ὑπόδειξε παρεδήλου ἡ παραδευθεῖσα τοῖς μαθηταῖς μεταμόρφωσις· καὶ φωματικῶς ἐπεδίκνυτο πρὸς τὸ καὶ τὰς θυητὰς φύτῶν εἰς θέαν ὑποπεισεῖν δύσθαλμοις, εἰ καὶ τὴν ὑπερβαλλήν οὐκ ἤνεγκαν τῆς λαμπρότητος.

Φωκὴ ἔργετο ἐκ τῆς νερζεληῆς.

(B. L. 93, F. 181.) Πέρασκαται τι καὶ ἔτερον χρήσαμον εἰς βεβαίωσιν τῆς ἐπ' αὐτῷ πίστεως τοῖς τα μαθηταῖς καὶ πάσιν ἡμῖν. Ἐκ νεφέλης γάρ ἀνωθεν ὁς ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κατέπέμφθη φωνὴ λέγουσα· « Οὐτός ἐστιν ὁ Ιησός μου ὁ ἀπαπτέτος, αὐτῷ ἀκούετε· » καὶ ἐν τῷ γενέσθαι τὴν φωνὴν, ὁ Ιησοῦς ἐστὼς μόνος. Μωύσέως δὲ καὶ παρ φητῶν μᾶλλον, αὐτοῦ ἀκούειν ἀπιέσται. « Ήντα δὲ μὴ συκοφαντήται παρά τινων ἡ ἀλήθεια λεγόντων, ὅτι Μωύσέως μᾶλλον ἀκούειν αὐτοὺς προστέταχεν, ἐπεισημήνατο ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων, διτε ἐν τῷ γενέσθαι τὴν φωνὴν, αὐρέθη ὁ Ιησοῦς μόνος. Αὐτοῦ τοιχαροῦν προστέταχεν ἀκούειν· καὶ γάρ ἐστιν αὐτὸς τέλος νόμου καὶ προφητῶν· διὸ καὶ πρὸς Ιουδαίους ἐλεγεν· « Εἰ πιστεύετε Μωύσει, ἐπιστεύετε ἀνέμοι· περ γάρ ἐμοῦ ἔκεινος ἔγραψεν. » Ή μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φωνὴ καλὴ τε καὶ ἀκιάγαστος· ἀκράτῳ δὲ ἡδη κατεχόμενοι οἱ μαθηταὶ δείπατι, πίπτουσιν ἐπι πρόσωπον, ἵνα πάλιν καὶ διὰ τούτου μάθωμεν, ὡς ἀναγκαιοτάτη τοῖς ἐπὶ γῆς ἡ τοῦ Σωτῆρος γέγονε παρουσία καὶ μεσιτεία γενομένη δηλαδή κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον. Εἰ μὴ γάρ γέγονε καὶ ἡμᾶς ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, τίς ἂν ὑπέστη τὴν ἀφραστὸν αὐτοῦ δέξιαν, τὴν οὐδενὶ τάχα τῶν γενητῶν φορητὴν; Φῶς γάρ αὐτὸν οἰκεῖν ἀπρόσιτον, καὶ διεπεισίδιος φησι Παῦλος.

Καὶ οἶδον ἀκήψη ἀπὸ τοῦ δχλου ἀνεβόησε, κ. τ. λ.

(B. l. 95 b, C. l. 127 b.) Οὐκ ἀμύματον οὖτος τὴν πρόσοδον ἐποιήσατο, κατεβάσεις γάρ τοῦ χεροῦ τῶν ἀγίων μαθητῶν, ὡς μὴ ἰσχυσάντων ἐπειμῆσαι τῷ δαιμονιῳ. « Εδει· γάρ τιμωτα μᾶλλον τὸν Ιησοῦν τὴν παρ' αὐτοῦ αἰτεῖν ἐπιχρύσιαν. Διὸ φησιν ὁ Χρυστός· « Ω γενεὰ ἀπιστος! Διὸ τὴν φήν, λέγων, διποτίσιαν οὐκ ἐνήργησεν ἡ χάρις. « Οτι γάρ χρή μετά

²⁰ I Cor. xv, 43. ²¹ Matth. xiii, 43. ²² Joan. xv, 45. ²³ I Tim. vi, 16.

πίστεως καὶ Χριστῷ προσέιναι, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ τὴν τοῦ δύνασθαι θαυμάτουργεν χάριν λαβοῦσιν, εἰντὸς ἡμᾶς ἐδίδαξε, πανταχοῦ σὴν πίστιν αἰτῶν παρὰ τῶν προσιόντων αὐτῷ. Ταῦτης ἔνεκα τῆς αἰτίας αὐτοῦ ἡτανθεὸς ὁ Χριστὸς, γενεὰν διπιστῶν καὶ διτετραμένην αὐτὸν τε, καὶ τοὺς δύογνώμονας αὐτοῦ ἀπόκαλων· ὁ γάρ διπιστός, καὶ διτετραμένος πάντως, κατ' οὐδὲν τρόπον ὅρθωποδεῖν εἰδὼς· τοῖς οὖτοις γνώμης ἔχουσιν ἀνοστώτατα; οὐχ ἄξιοι συνεῖναι Χριστός. Καὶ εἰ χρή τι τῶν ἀνθρώπων εἰπεῖν, δίλγωρες οὐλά ἀκηδιῇ· «Ἔνως τούς, λέγων, ἔσομαι πρὸς διάς, καὶ ἀνέψημαι ὑμῶν»; Ὁ γάρ λέγων ἀσθενῆ πρὸς τὴν πατέρα τῶν πνευμάτων ἐνέργειαν τὸς παρ' αὐτοῦ λαβόντας τὴν χάριν, αὐτῆς μᾶλλον κατήγορει τῆς χάριτος, οὐ τῶν λαβόντων αὐτήν. Αὐτοῦ γοῦν ἀσίως κατηγόρησεν ὁ εἰπὼν περὶ τῶν μαθητῶν, διεισάγοντος τοὺς διάβολους·

Ἐκεῖνος δέ οὐκ ἦσσος τῷ κτισμάτερ τῷ ακαθάρτῳ.

(Βι. 96) «Ἐδει μὲν οὖν ἐν τοῦ δαιμονῶντος πατέρα λυπούμενον ἀπειθεῖν, οὐ τετυχηκότε τῆς φιλοτιμίας. Τίνα δὲ μὴ τις οἴηται καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἀπονήσαι πρὸς τὴν θαυματουργίαν, ἐπειδήμησε τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, καὶ παραχρῆμα ἐφυγαδεύετο. ὁ Καὶ ἀπέδωκεν αὐτὸν, φησι, τῷ πατρὶ αὐτοῦ· οὐ γάρ ἦν ἐτοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ κρατοῦντος πνεύματος. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεσείσατο τὴν πλεονεξίαν, γέγονε πάλιν τοῦ Ιδίου πατρὸς τῇ Χριστῷ δυνάμει, δις καὶ τοῖς ἰδίοις ἀποστόλοις διδάσκειν ἔξουσια τὰς θεοτημέδιας καταφθονήν, καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτιμῆν πνεύμασι.

Θέσθε ὑμεῖς εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν τὸνδιεισάγοντος.

(Βι. 96) Ποία τις ἡ παραπομέσασα πρόδρασις τὸν Χριστὸν ταῦτα νῦν εἰπεῖν πρὸς τοὺς μαθητάς; Ἀνήνεγκε μὲν τοὺς κορυφαίους αὐτῶν εἰς τὸ δρός, καὶ μεταμορφωθεὶς ἐδειξεν αὐτοῖς τὴν δόξαν, μεθ' οὓς κατὰ καιρούς ἐπιλάμψει· κατελθὼν δὲ ἐκ τοῦ δρούς, πονηροῦ καὶ ἀπηνοῦς πνεύματος ἥλευθρωστή τινα. Ἄλλον δέ τοις μάθειν τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομεῖνα πάθος, καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀνασχέσαι σπεισθῆτος· οὐ γεγονότος, οὐδὲν ἀπεικόδης ἐννοεῖν ἐν θορύβοις ἔσεσθαι τοὺς μαθητάς, καὶ τοιαῦτα τούς καθ' ταυτούς ἐννοεῖν τε καὶ λέγειν· «Οὐ τοσοῦτος, ὁ νεκροὺς ἀναστήσας ἐν ἔξουσίᾳ θεοπρεπεῖ, ὁ θαΐσσασις ἐπιτιμῶν καὶ πνεύματος, ὁ λόγῳ συντρίβων τὸν Σατανᾶν, πῶς ἥλω νυνὶ, καὶ τοῖς τῶν φονῶντων ἐμπέπτωτος βρόχοις; Ἄρον δὲ τὴν ἡπατήμεθα, θεὸν εἶναι νομίζοντες αὐτὸν; Ἰν' οὖν εἰδέσεν τὸ πάντοις ἐσδέμενον, ἀπόθετον ὕστερ εἰς νοῦν ποιεῖσθαι κελεύει τὸ μυστήριον· «Θέσθε γάρ ὑμεῖς, φησίν, εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν.» Τὸ δὲ ὑμεῖς ἐν τούτοις, διαστέλλοντός ἔστιν ἀπὸ τῶν ἀλλων αὐτούς. «Ηθελε γάρ εἰδέναι αὐτοὺς τὸ ευρηδόσμενον, οὐ μήν καὶ λαλεῖν ἐτέροις· τούς τε γάρ ἀγελαίους λαθεῖν έδει, διεισέτας· νοῦς γύντοις

A Christum cum ille sit accedendum, et ad eos qui ab ipso miraculorum um gratiā sunt consecuti, ipse nos docuit, idem ubique exigens ab accedentibus ad se. Atque ob hanc causam hominem objurgat Christus, generationem incredulam et perversam ipsum appellans et ejusdem mentis homines. Etenim qui incredulus est et omnino perversus, nullatenus recte incedere sciet. His corruptissima mente predictis haud dignatur Christus adesse. Et si quid humano more loqui licet, negligit hos et fastidit, «Quandiu, dicens, apud vos ero, et patiar vos?» Nam qui dixerat infirmas fuisse adversus spiritus vires illorum, qui acceperant a Christo gratiam, ipsam gratiam incusaverat potius, quam ejusdem compotes. Itaque Christum impie vituperavit, 241 qui discipulos ejus dixit non potuisse dæmonium ejicere.

V. 42. *Ei increpavit Iesus spiritum fratrem suum.*

Consentaneum fuit dæmoniati patrem inestam diuidendere, beneficio non imperatō. Ne quis tamē existimaret Christo ipsi dēcessō ad miracula patranda vīres, imperavit imitūndo spiritui, qui illico sagittis est, et Tradiditque, inquit Scriptura, puerum parenti suo. Neque enim illa antea in parentis sui potestate erat, sed eūs a quo obsidebatūr. Sed postquam diaboli tyranhidēm a se depulit, rurkū sub proprio parentē fuit, Christi virtutē, qui et propriis apostolis miraculorum potestatem tradidit, et impuris spiritus objurgandi.

V. 44. (1) *Ponite vos in cordibus vestris termas istas.*

Quamobrem Christus hæc discipulis ait? Dixerat præcipios illorum in montem, ubi transfiguratus gloriam ipsius ostenderat, qua constituto tempore radiaturus erat. Mox de monte redux, malo crudelique spiritu quondam liberaverat. Nihilominus opus erat ipsum salutarem obire passionem, et Iudeorum improbitatem sustinere; quia cum fierent, satis apparebat discipulos perturbandos fore, atque hæc fore secum reputaturos aliquos dictores: Qui talis tantusque erat, qui potestate Deo congrua mortuus suscitavit, qui mari et spiritibus imperavit, qui verbo Satanam contrivit; D quomodo hic, inquam, captus est, et in hostium suorum cruentorum laqueos incurrit? Num erga falsi sumus, dum Deum ipsum esse credidimus? Ut ergo scirent quod omnino futurum erat, depositum quodammodo vult in illorum mentibus hoc mystérium. «Ponite enim, inquit, vos in cordibus vestris.» Jam vocabulum vos hoc loco distinguit eos a cæteris. Volebat enim rem eventuram ab ipsis cognosci, 242 non autem cæteris edici. Nam plebeum latere volebat futuram suam passionem: iros au-

Gloriam et decorum superpones ei. Eisi omnes mirarentur in his quæ faciebat, ipse tamen hæc quæ sequuntur, non omnibus, sed discipulis, retulit: *Ponite ros,* etc.

(1) Ad hunc versiculum sic apud cat. D. Thomæ et CYRILLUS: Omnia quæcumque operabatur Jesus, admiratione digna penes omnes erant: irradiabat enim quiddam præcipuum et divinum in qualibet operatione ipsius, secundum illud Psal. xx :

tem sibimet insuper persuadere, fore ut resurgete
morte conculta, atque ita facile scandali detri-
mentum vitare.

V. 45. *At illi ignorabant verbum istud.*

Quomodo ignorabant discipuli mysterium Christi, quod saepissime in lege fuerat adumbratum? Erant quidem ipsi de Iudeorum grege, non tamen incuriosi ac rudes Mosaicarum litterarum; ideoque et a Christo electi fuerant. Sed enim, ut beatus ait Paulus, « Cæcitas ex parte Israeli contigit, et usque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen super cor eorum jacet nondum ablatum quia non nisi per Christum tollitur ».¹¹ Oportet igitur ad Christum accedentes dicere: « Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua ».¹²

V. 46. *Intravit autem coitatio in eos, quis eorum major esset.*

(1) Non omnes morbo hoc beatos discipulos labo-
rasse puto; neque enim credibile est communem cur-
tos unanimque insermitatem præ se tulisse. Sed uno,
ut arbitror, hanc miseriam experto, ne quem nominati-
tim condiscipulorum accusare sapientissimus evan-
gelista videretur, indefinite narrat, dicens cogita-
tionem eis incidisse, quis ipsorum major esset.—
Itaque vanæ gloriæ passio sanctorum aliquem
apostolorum invasit. Namque in mente revolvore
quismam eorum major esset, ambitiosi hominis est
et aliis præminere volentis. Sed qui omnia scit
Christus Deus noster, in discipuli mente cogita-
tionem hanc, tanquam amarum quid et noxiū, ^C
uti scriptum est, priusquam alte succresceret, ante-
quam roboraretur, ex ipsa radice malum germen
exertit. Namque incipientes intra nos passiones
facile vincuntur; adulteriæ autem ægre **243** expelliun-
tur (2). Qua ergo ratione vanæ gloriæ passionem
amputat spirituum medicus? Mauu. cepit puerum,
et juxta se collocavit. Id vero juvandi causa fecit
tum sanctos apostolos, tum etiam nos post illos.
Depascitur enim hic morbus omnino homines, si
certe sint in aliquo superiore gradu præ aliis.
Cujusnam itaque rei typum et imaginem hunc
coram exhibilum puerum esse volebat? Utique
innocua et sine ambitione vita. Hæc enim ætas
mentem habet incorruptam, sincerum cor, et
cogitationum simplicitatem; vanæ gloriæ non stu-
det, nescit ambitionis mores. Deinde ait Christus:
« Qui hunc puerum receperit in nomine meo, » et
reliqua. Id est, « Qui ministris est ex oīnibus vobis,

A πεπληρωφημένους, δια ἀναδιψή πατήσες τὸν θάνα-
τον, διαφυγεῖν ἐτοίμως τὰ ἐκ τοῦ σπανδαλίεσθαι
βλάση.

OI δὲ ἡγνθουν τὸ βῆμα τούτο.

(B f. 96 b) Πῶς ἡγνθουν οἱ μαθηταὶ τὸ Χριστὸν
μυστήριον, πλεισταχοῦ διὰ τῆς τοῦ γόμου σκιᾶς
προγραφόμενον; Ἡσαν μὲν γάρ ἐν τῆς τῶν Ιου-
δαίων ἀγέλῃ, οὐ φθύμοι δὲ οὐδὲ τῶν Μωυσέων
γραμμάτων ἀνεπιστήμονες· καὶ γοῦν διὰ τοῦτο ἀπο-
λεκτοὶ γεγόνασι παρὰ Χριστοῦ. Ἄλλ' ὡς δι μακάριες
φησι Παῦλος: « Πώρωσις ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ
Ιερατὴλ, καὶ ἄχρι τῆς σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκε-
ται Μωυσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κείται:
μή ἀνακαλυπτόμενον, διτὶ ἐν Χριστῷ καταργεῖται. »
Χρή τοι γαροῦν προσιόντας τῷ Χριστῷ λέγειν· « Ἀπο-
κάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυ-
μάσια ἐκ τοῦ νόμου σου. »

*Eἰσῆλθε δὲ διαλογισμὸς ὃν αὐτοῖς, τὸ τις ἀρ-
εῖη μεῖζων αὐτῶν.*

(B f. 96 b) Οὐ πάντας οἶματι τοὺς μακαρίους μα-
θητὰς τὴν τοιεύτην ἐσχήκενται νόσου ἀπίθανον γάρ
διαταντας κοινὴν καὶ μίαν εὐθὺς εἰσδέξασθαι νόσον
ἐνδε δὲ, ὡς οἶμαι, παθόντος αὐτὴν, ἵνα μή τινα δια-
βολὴν κατὰ τίνος τῶν συμμαθητῶν ὁ σφάντατος εὐ-
αγγελίστης ἐξυφαίνων εὑρεθῇ, ἀδιορίστως ἀποφαίνε-
ται λέγων, διτὶ: « Εἰσῆλθε διαλογισμὸς ἐν αὐτοῖς, τὸ, τίς
ἀν εἴη μεῖζων αὐτῶν. » — (C f. 127 b) Πάθος δὴ οὖν
διακένου δόξης εἰσδεδράμηκε τινα τῶν ἀγίων ἀπο-
στόλων· τὸ γάρ δὲ διαλογίζεσθαι τὸ, τίς ἀν εἴη
μεῖζων αὐτῶν, φιλονεικοῦντος ἐστι καὶ τὸ προεστά-
ναι τῶν ἀλλων ἐπιθυμήσαντος. Ἄλλ' ὁ τὰ πάντα ει-
δῶν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῇ τοῦ μαθητοῦ διανοὶ^D
διαλογισμὸν ὅπερε πικριανὸν φύουσαν, κατὰ
τὸ γεγραμμένον, πρὶν εἰς ὕψος ἀρθῆναι, πρὶν ἀδρυ-
θῆναι, ἐκ βίζης αὐτῆς ἀναβαθρεύει τὸ κακόν. Ἀρχό-
μενα γάρ ἐν τῷ μὲν τὰ πάθη, νικᾶται: (οὐι. νικᾶ) φρ-
δίως, ἀδρυθέντα δὲ δυσαποδηλητά ἐστι. Πῶς οὖν ἔρ-
γα τὸ φιλοδόξον πάθος ἀποκείρει ὁ πνευμάτων λατρός;
Ἐπελάβετο τὸ παιδίον, καὶ ἐστησεν αὐτὸν παρ' ἑα-
τῷ. Νιφελεῖας δὲ χάριν ἐποιεῖτο τὸ χρῆμα καὶ αὐτοὺς
τοῖς ἀγίοις ἀποτόλοις, καὶ ἡμῖν δὲ τοῖς μετ' ἔκει-
νους. Περιβόσκεται γάρ ἡ τοιάδε νόσος ὡς ἐπὶ πάν-
τοὺς ἀνθρώπους, εἰς πέρι ἀν εἰεν ἐν ὑπεροχῇ τῇ κατά-
τινων [cod. καταπίνων]. Τίνος οὖν ἄρα τούτον καὶ
εἰκόνα τὸ παρενεχθὲν ἐποιεῖτο παιδίον; Ἀπονήρου
καὶ ἀφιλοδόξου ζωῆς· ἀκαπτάλευτον γάρ ἔχει τὴν
γνῶμην, ἀνώθευτον τὴν καρδίαν, καὶ ἐστιν ἐν ἀπλό-
τητι διαλογισμῶν· οὐ φιλοδοξίας ἐρῆ, οὐδὲν
ὑπεροχῆς τρόπον. Εἰτέ φρασιν, διτὶ: « Οὓς ἀν δέξῃται
τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ διάκονῳ μου, καὶ τὰ ἔξι;

¹¹ Il Cor. iii, 14. ¹² Psal. cxviii, 18.

(1) Auctior hic initio Cyrillus apud D. Thomam.
« CYRILLUS. Insidiatur diabolus multimode diligenti-
tibus optimam vitam; et siquidem per carnales
illecebras, ohsidere valet alicuius mentein, affe-
ctus voluptatum exacuit; si quis hos effugerit la-
queos cupidinis, gloriæ suscitat passionem, quæ
quidem passio vanæ gloriæ invasit quemdam aposto-

lorum suorum; unde dicitur: *Intravit autem*, etc.

(2) Hic interponitur apud D. Thomam ex Cyrillo.
« Unde sequitur: *At Jesus videns cogitationes*, etc.
Discat qui nudum hominem putat esse Jesum, se-
errasse: quamvis enim Verbum caro factum sit,
mansit tamen Deus: nam solius Dei est posse rimari
corda et renos. »

τοιτέστιν, εἰ οὐ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων, εἰ δὲ τοῖς οὐδὲν ὑψηλὸν περὶ ἑαυτοῦ λογιζόμενον δὲ εὐλά-
βειαν.

"Οἳ δὲ δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ οὐρ-
ματὶ μου, κ. τ. λ.

(B f. 98 l) "Οτε τοίνυν τοῖς τιμῶσιν ἀγίους εἰς τα-
καὶ δομοῖς διασθέται, καὶ μικρὸν εἶναι τις τυχόν, καὶ τῶν ἐν προύχοντι μέτρῳ τε καὶ δέξῃ (εἰ οὐδεχόμενος γάρ, φησι, τὸ παιδίον τοῦτο, ἐμὲ δέχεται, καὶ τὸν Πα-
τέρα μου), τῶς οὐχ ἔωλον παντελώς τὸ ἀλλήλοις φιλονεικεῖν, καὶ πρωτείων ἐρῆν; Διατρανοὶ δὲ ἐπὶ πλέον τὸν ἐπὶ τούτῳ τῷ λόγῳ σκοπὸν, καὶ φησιν, τὸν μικρότερον ἐν πᾶσι διὰ ταπεινοφροσύνην, τοῦτον εί-
ναι μέγαν. Διότι γέγραπται, διτι : Πᾶς δὲ ὑψῶν ἑα-
τὸν, ταπεινωθήσεται· δὲ διὰ ταπεινῶν ἑατὸν, ὑψωθή-
σεται (1). "

*Elxer αὐτῷ δὲ Ἰησοῦς· Αἱ διώκετες φωλεοὺς
ἔχουσι, κ. τ. λ.*

(B f. 98 b) Δικαίως τοῦτον ἀπεπέμψατο· ἔχρην γάρ αὐτὸν λαθεῖν τὸν ἑαυτοῦ σταυρὸν, ἤγουν ἀποτά-
ξασθαι τοῖς ματαλοῖς τοῦ βίου τούτου περισπασμοῖς.
· Ή γάρ φίλα τοῦ κόσμου ἔχθρα τοῦ Θεοῦ ἔστι. · Τοιούτον δύνται τὸν ἄνθρωπον ἐλέγχει πλαγίως, οὐκ
δύειδίζων μᾶλλον, ἀλλ' ἐπανορθῶν· διὰ τοῦτο φησιν·

⁴⁴ Luc. xiv, 41. ⁴⁷ Jacob. iv, 4.

(†) Ad v. 49. Sic apud D. Thomam : « CYRILLUS. Sed oportebat magis pensare, non hunc ipsum esse miraculorum auctorem, sed gratiam quae est in eo qui in virtute Christi miracula perficit. Quid autem si non consummarentur apostolis, qui Christi gratia coronantur? Multæ sunt differentiae Christi donorum: sed quia tradidit Salvator potestatem apostolis ut spiritus immundos ejicerent, pataverunt nulli aliorum quam sibi solis licere concessam gerere dignitatem, et ideo accedunt sciscitantes an hiceat et aliis hoc gerere. »

Ad v. 50. Apud D. Thomam : « CYRILLUS. Quasi dicat: pro vobis, qui Christum diligitis, sunt qui prosequi volunt ea quæ ad ipsius gloriam spectant, ejusdem gratia coronati. »

Ad v. 51. D. Thomas et Corderius in catenis : « CYRILLUS. Hoc est, cum iniminet tempus, quo decebat de reliquo Dominum tolerata salubri passione in celum quidem concendere, consedere vero Deo ac Patri, decrevit ascendere in Jerusalem. Hoc enim existimo significare illud, Firmavit faciem suam, » etc.

Item ad v. 52. Corderius in catena : « CYRILLUS. Misit nuntios qui sibi coimitibusque suis diversorum pararent. Illi vero cum in oppidum Samaritanorum venissent, non fuere recepti; quamobrem indignabantur sancti discipuli, non tam sui ipsorum causa, quam quod Servatorem omnium ac Dominum non honorassent. Deinde potentiae ipsi insite magnitudinem non ignorantes, dixerunt: Domine, vis dicimus, ut ignis descendat de celo, et consumat illos? Hoc autem aiebant nondum nova gratia confirmata, sed adhuc pro antiqua consuetudine ad Eliam respicientes, qui bis quinquaginta cum eorum ducibus combussit. Hoc autem cum dicentes, increpavit illos Christus, quod persequebantur se Samaritanorum impietatem sine misericordia judicarent. Et non placuit hoc illis audientibus quod nondum participassent de mansuetudine ac spiritu benignitate. »

Item D. Thomas in catena : « CYRILLUS. Sed cum

A hic magnus erit: modestum nempe dicens, et nihil altum de se cogitante propter insitam religionem.

V. 48. *Quicunque suscepit puerum istum in nomine meo, etc.*

Cum igitur honorantibus sanctos una æqualisque sit merces, sive tenuis quidam sit ille, sive in magna fortuna ac dignitate constitutus: (nam « Qui hunc puerum, inquit, suscipit, me suscipit et Patrem meum: ») quidni vanum omnino sit invicem æmulari, primatumque ambire? Scopum autem sermonis sui magis explanat dicens, eum qui minimus omnium propter animi humilitatem fuerit, hunc revera esse magnum. Propterea scriptum est, B quod « Omnis qui se exaltat, humiliabitur; qui autem se humiliat, exaltabitur ». »

⁴⁴ V. 58. *Dixit illi Jesus: Vulpes soveas ha-
benti, etc.*

Merito hunc dimisit, quem oportuisset crucem suam sibi sumere, et vanis vita curis valedicere. Nam « Mundi amicitia, inimicia Dei est ». Hunc hominem ita se habentem oblique reprehendit, non tam convicians quam corrigens. Propterea dicit: « Vulpes soveas habent, et cœli volucres habitacula;

^C Dominus, qui omnia noverat, sciret quod ejus nuntii non essent a Samaritanis recipiendi, ideo tamen præcepit eis ut præcederent, quia inos erat ei omnia satagere erga profectum discipulorum. Ascendebat quidem Hierosolymam propinquante tempore passionis. Ut igitur quando pati eum viderent, non scandalizarentur, considerantes quod oportet patientes esse cum contumelias inferunt aliqui, premissit quasi quoddam præludium Samaritanorum repulsam. Profuit autem eis et aliter. Futuri enim erant doctores orbis terrarum, civitates et villas percurrentes ad prædicandum evangelicam doctrinam; quibus aliquando occurrerent aliqui minime recipientes sacram prædicationem, quasi non concedentes secum habitare Jesum. Docuit igitur eos, quod divinam annuntiantes doctrinam, pleni esse deberent patientia et mansuetudine, non autem hostiles et iracundi, et adversus peccantes in eos atrociter insurgentes. Sed adhuc non erant tales; immo zelo servido concitat volebant ignem de celo super eos deducere. »

Ad v. 57, apud D. Thomam in cat. : « CYRILLUS. Eius munificus sit omnium Dominus, non simpliciter et improposito singulis dat superna et divina dona, sed illis qui digni sunt recipere, qui scili et animam suam alienant a maculis pravitatum; et hoc nos docet evangelicorum verborum virtus, cum dicitur: Facium est autem, ambulatibus illis, » etc.

Item ad v. 57, sic apud Corderium et D. Thomam : « CYRILLUS. Quid igitur ad hæc dicemus? Non erat ille scopus ejus, ut conspicuum sit attente considerantibus, quoniam primum quidem plurima in accessu ejus continetur inertia, et consequenter minima impudenter plenus est. Non enim simpliciter Christum sequi petebat, ut et plurimi alii ex multitudine Iudeorum, sed magis insiliebat ad apostolicas dignitates, ac talēm ipse querebat sequelam a semel ipso vocatus; cum beatus Paulus dicat: Nec quisquam sibi sumit honorem, sed qui vocatur a Deo (Hebr. v, 4.) »

Filius autem hominis non habet ubi caput suum A. Profecto simplicior loci sensus hic est. Videatur tamen profundiore sensu vulpes et cœli volucres dicere maleficos et dolosos dæmonum greges; sic enim sæpenumero apud sacram Scripturam appellantur (1): « Capite nobis vulpes parvulas quæ demolientur vineas »¹. Et ipse Dominus Herodem vulpem vocitavit². Et de jaculis in terra seminibus dicit, ea volucres cœli vorasse, malos nimis un spiritus innuens³. Si quidem igitur 245 hujusmodi vulpes et volucres cœveas suas recessusque in nobis habent, quomodo veniet Christus? Ubinam requiescit? Quæwam societas lucis cuius tenebris⁴ (2)?

V. 59. *Permitte mihi primum ire, et sepelire patrem meum.*

Honestum hic et laudabile propositum deponente straverat. Verumtatem postulatio ut suis sibi valedicere licet, hipertitani seu vacillantem innuit mentem. Nam velle omnino communicare antea cum iis, qui idem vite institutum non sunt amplexuri, haud est firmi judicii documentum. Propterea dicit ei: « Nemo mittens manum suam, » et reliqua. Nam sicut arator, si forte ad absolvendum opus torpuerit, fructuum ubertatem non est visurus, sic etiam qui Christum quidem sequi decrevit, neque tamen mundanis negotiis valedicit, neque cognatis hominibus, presentium iis qui idem propositum non ceperunt, nequam hic bonam animi sui fiduciā consummabit, neque aptus erit regno cœlorum. Nam qui hujusmodi est, is aratro quidem manum applicat, ideoque ad sequendum videtur paratus; sed tamen retro respicit, quia mox causam facit colloquia cum suis et deliberationem. Atqui hanc tales fuisse compreheimus sanctos apostolos. Vix enim audita Christi voce, « Venite post me, » relicta navi et patre seculi sunt illum. Quorum exemplum imitari oportet Christi assecas (3).

¹ Cant. ii, 15. ² Luc. xii, 32. ³ Luc. viii, 5.

⁴ II Cor. vi, 14.

(1) In catena Corderii hic ex Cyrillo interseritur: « De quibusdam enim beatis Psalmodes ait: *Partes vulpium erunt.* (Psal. lxx, 11.) In Canticorum autem cantico, » etc.

(2) Additur apud Cord. « Requiescit siquidem in iis qui ipsum diligunt, vitat autem profanum. »

(3) Ad hunc v. 59, sic in catenis Lat. Corderii et D. Thomæ: « Vel aliter. CYRILLUS: Erat enim pater senectute gravatus. Putat autem honestum aliquid agere, dum proponeret observare ei debilitam pietatem, secundum illud Exod. xx, 12: *Honor Patrem tuum et matrem tuam.* Unde ubi vocatus est ad evangelicum ministerium, dicente Domino, *Sequere me, quarebat inducias quæ sufficerem posse ad decrepiti patris sustentationem,* dicens: *Permitte mihi, etc.* Neque dicimus quod pridem defunctum patrem sepelire voluerit; non enim prohibuisset hoc facere volentem Christus:

D sed sepelire dixit, pro, usque ad sepulturam & alimentis providere. Quid igitur ad ipsam Salvatorem *Sine ut mortui sepeliant mortuos suos;* in autem vadens, annuntia regnum Dei. Erant siquidem etiam alii domestici et propinquai, qui patris illius curam gerebant; sed adhuc mortui, uti autumo, eo quod necdum in Christum crederent, neque per Spiritum sanctum in vitam aliam regenerari adhuc essent. Illi, inquit, sepeliant mortuos suos, cum ei ipsi mentem habeant mortuam, neque annumerari possint iis qui Christo vivunt. — Hinc percipe quod præferenda sit pietas qua Deo tenetur, amor parentum; quibus reverentiam exhibemus, qui per eos geniti sumus. Sed omnium Deus, cum non existens, ad existendum nos perduxit; parentes autem facti, super ministri introitus ad existentiam.

KEΦ. I.

A

246 CAP. X.

Ἄνεδειξεν δὲ Κύριος καὶ ἑτέρους ἐδομή-
κεστα.

Καὶ ἤπειρη πολλὴ τις ἔμελλεν ἕσεσθαι τῶν εἰς αὐ-
τὸν πιστευόντων ἡ πλῆθυς, ἐσαγνεύετο γάρ δύ μά-
νων δὲ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ γάρ καὶ αἱ τῶν ἄγελαί·
θεὶς τοῦτο ἀνεδίχθησαν πάρα Χριστοῦ τῷ Θεῷ τὸν ἡμῶν
πρὸς τοὺς δύο καὶ δέκα καὶ ἑτεροὶ ἐδομήκοντα. (Τὰ
ἄκριτα τούτων, οἶσον· « Ό μὲν θερισμὸς πο-
λὺς; (1), » καὶ τὰ ἔξης· καὶ, « Μή μεταβαλνετε ἐξ
εἰκίας εἰς οἰκιαν, » διπέρ φεμβασμὸν δηλοῖ, καὶ με-
σθιν αἰτεύντων, καὶ διαβολῆς ἐστι τεκμήριον· προ-
εγράφετο εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον (2). « Εἴ τοι δὲ καὶ τὰ
τούτων ἀκόλουθα ἦντο· « Ό δὲ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθε-
τεῖ τὸν ἀποστελλάντα με. ») — (B. f. 100 b) Τούτου δὲ
τύπος καὶ ἐν τοῖς Μωϋσέως προεγράφετο λόγοι·
ἐδομήκοντα μὲν γάρ ἐπελέξατο, καὶ αὐτῆς θεοῦ
προστάττοντος· ἐπηρίει δὲ τοῖς ἐξειλεγμένοις τὸ
Πνεῦμα θεός· καὶ καθ' ἑτερον δὲ τρόπον τούς τε
δώδεκα μαθητὰς, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐδομήκοντα, διὰ
τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς σημανομένους εὐρήσομεν· γέ-
γραπταί γάρ ἐν τῇ ἑξόδῳ περὶ τῶν ιερῶν Ἰσραὴλ·
« Ἡλθον, φησὶν, Ἐλήμ (ἔρμηνεσται δὲ ἀράβασις,
ἥτοι αβῆσσος), καὶ ἡσαν ἐκεῖ δώδεκα ὄδάτων πηγαί,
καὶ ἐδομήκοντα στελέχη φοινίκων. » Ἀναβαίνοντες
γάρ εἰς τελεωτέραν σύνεσον καὶ αὐξησιν πνευματι-
κήν, εὐρίσκομεν τοὺς δώδεκα ἄγιους ἀποστόλους,
καὶ τοὺς ἀναδειχθέντας ὑπὸ Χριστοῦ ἐδομήκοντα.
Ἀρρύθμεθα γάρ ὡς ἐκ πηγῶν ἀγίων τῶν τοῦ Σωτῆ-
ρος ραθηῶν παντὸς ἀγαθοῦ εἰδῆσιν. Θαυμάζο-
μεν δὲ καὶ τοὺς ἐδομήκοντα, καὶ οἰοντες φοίνι-
κας εἶναι φαμεν· εὐκάρδιον γάρ τὸ φυτὴν, εὐ-
χαρτόν τε καὶ εὔρικον, καὶ δει τοῖς ὄδασιν ἐντεθῆ-
λος.

*Ἔιώ ἀποστέλλω νῦμας ὡς ἀρτας ἐν μέσω λι-
κων. — Μή βαστάζετε βαλάντιον, κ. τ. λ.

(B. f. 101) Προδέγει τοὺς διωγμούς, ἵνα ἐνέγκωσι
τὴν πεῖραν. Καὶ πῶς ἄν περιγένοιτο πρόδατον λύ-
κου; Ἔγὼ, φησὶ, συνέσομαι, καὶ συνασπιώ. μετα-
βάλλων τοὺς λύκους εἰς περίβατα· οὐδὲν γάρ μου
τῷ θελήματι ἀνέστηκεν· καὶ τοῦτο ἡ πεῖρα θειέκεν
ἐπὶ Παύλου· τὸν γάρ παντὸς λύκου ἀπτηνέστερον τοῖς
πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, προδάτου πεποίηκεν ἡμερώ-
τερον. (B. f. 101) Οὐδὲ τὴν περὶ τοῦ οἴματος ἔχειν
φροντίδες ἐπιτέρεται, μή διτε περὶ τὰ ἔκω τοῦ σώμα-
τος ἀπχαλεῖσθαι, δηπο μή δὲ ἐφοδίων φροντίσαι, μηδὲ
ἐπικομίσασθαι τι τῶν οὐκ ἡδη περικειμένων τῷ σώ-
ματι, οἷον ὑποδήματα· ἀλλ' ἐπ' αὐτῷ πάσαν τίθεσθαι

³ Num. xi, 16. ⁴ Exod. xv, 27.

(1) Apud D. Thomam in cat.: « CYRILLUS. Sicut
autem agri spacioi messores multos exigunt, sic
multitudo creditur ornari in Christum. Unde subdit:
Rogate, etc. Ihus autem attende, quod cum dixisset
Rogate Dominum, etc., ipse postmodum hoc peregit.
Ipse igitur est dominus messis, ac per eum et cum
eo Dens Pater omnibus dominatur. »

(2) Videlicet ad Matth. ix, 1 seqq. Sed enim
Cyrilliani ad hos Matthaei locos commentarii vix
rare laciniæ in symbolis a Corderio et Possing
editis occurunt.

V. 1. Designavit Dominus et alios septuaginta.

Et quia multis futurus erat credentium in eum
numerus; namque haud Israel solus sanguis con-
clusus fuit, sed etiam ethnicorum greges: propter-
ea designati fuerunt a Deo nostro Christo, ultra
iHos duodecim, allii quoque septuaginta. (Jam vero
quæ his subtexuntur, nempe, « Messis quidem multa;
et reliqua; et, « Ne transieritis de domo in domum, »
id quod inconstantiam demonstrat, et merecedis postu-
lationem, nec non queruli ingenii indicium est; hæc,
inquam, in Matthæo jam scripsimus. Insuper et his
consecutæ usque huc: « Qui me negat, negat mit-
tentem me. ») — Numeri hujus exemplum in Moy-
sis scriptis serebatur; namque et hic, Deo jubente,
septuaginta delegit, quibus Deus Spiritum largitus
est. ^B Alio quoque modo tum duodecim discipulos,
tum et ipsos septuaginta, legis umbra denotes
inveniemus. Scriptum est enim in Exodo de filiis
Israelis: « Venerunt, inquit, in Elim (quod vocabulum
interpretatur ascensus vel incrementum); erantque
ibi duodecim fontes aquarum, et septuaginta pal-
marum plantæ ». ^C Sane si ad perfectiorem intel-
ligentiam et spiritale incrementum ascendimus,
duodecim invenimus apostolos, itemque illos de-
signatos a Christo septuaginta. Iaurinus enī
tanquam e sanctis fontibus discipulorum Servatoris
omne honorum genus. Miramur etiam septuaginta
illos, et palmarum instar esse dicimus. Nam bona
medulla, fructuque ubere, et firma radice pollet
hæc arbor, semperque juxta aquas viget (3).

247 V. 3, 4. Ego mittō vós ut agnos in medio In-
porum.—Nolite portare sacculum, etc.

Persecutiones prædicti, ut earum experimentum
postea tolerent. Quomodo autem lupum superabit
ovis? Ego, inquit, vobiscum ero, et protegam, lupos
in oves transformans. Nihil enim meæ voluntati
resistit. Quod sane experimentum in Paulo cognitum
est; nam qui lupo quolibet sterior erat adversus
fideles Christi, eum ove mansuetiorem effecit. Sed
ne corporis quidem curam getere sinit, neque
earum rerum que extra corpus sunt: siquidem nec
de viatico esse sollicitis concedit, neque quidquam
circumferre eorum quæ corpori adhibentur, velut
calceos; sed in Deo spem omninem vult reponi. De-

(3) Pergit in catena Divi Thomæ Cyrius ab
palma: « alta simol, et stondes porrigena sur-
sum. »

Ad v. 3. In cat. D. Thomæ: « CYRILLUS. Narrat
Lucas, consequenter septuaginta discipulos vindicasse sibi a Christo apostolicam erudititionem, mo-
destiam, innocentiam, æquitatem, nihilque inunda-
norum sacræ prædicationibus anteferre; aspirare
autem adeo ad fortitudinem mentis, ut nihil ferri-
bile formident, neque ipsam mortem. Unde dicit:
Ite, etc. »

niique ne officii quidem aliquam appendicem retinerti vult, neque ipsos obvios salutari: id quod olim Eliseo quoque missio indictum fuit, nempe ut recte itinere ad demandatum opus pergeret, neque salutantem resalutaret¹. Sedulitati enim nocet respectus ad alios. Neque prædicationem impedit colloquium incidens, neque moras nocturnas amicitiae causa. Nulla itaque diabolica malitia nos abripiat.

V. 17, 18. Reversi sunt cum gaudio, etc. Videbunt Satanam, etc.

Ne forte existimarent virtute propria ad prædicandum accedere, testis aderat data ipsis Spiritus gratia. Nam adjunctis doctrinæ miraculis, nullum contra eos prævalebat calumniæ genus. Gaudebant itaque ceu digni habiti qui miracula ederent, et daemona subjugarent. — Jam quod ceu fulgur decidisset, significat Satanam ex alto humi dejectum, ex gloria in ignominiam, ex viribus in infirmitatem. Ante enim Servatoris incarnationem, dominabatur orbi Satanás, ab omnibus ferme cultus. Sed ceu fulgur demum decidit, qui omnes errore deceptos habebat adoratores, et nunc sub pedibus cultorum suorum jacet. Id enim significant verba: « Ecce dedi vobis potestatem serpentes scorpioisque calcandi; » dæmonas **248** scilicet serpentium scorpiorumque vocabulis denotans.

V. 21. In ipsa hora exsultavit Jesus Spiritu sancto, et dixit, etc.

Videamus quoque sermonem, quo propter nos et pro nobis Christus Patrem suum allocutus est. « Confiteor tibi, Pater, Domine cœli ac terræ, quod abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. » (1) En, aiunt hi mente perversi, gratiam se Patri debere ait. Quomodo igitur non est illo minor? At enim, o egregii, quid impedit, dicet aliquis, quominus consubstantialis Filius commendet dilatetque Patrem suum, qui per ipsum salutem mundi efficiebat? Quod si putas, propter hanc confessionem, Filium esse minorem, audi reliqua. Dominum cœli ac terre suum vocat Patrem. Atqui omnipotens Dei Filius, sine dubio cum illo rebus omnibus dominatur, superque omnia est Deus ex Deo, omnino æqualis ei substantialiter. — Nobis revelavit Deus Pater absconditum

A τὴν φρυντίδα. 'Αλλ' οὐδὲ τῆς σπουδῆς παρελκυσμόν τινα παρῆκε προσδέξασθαι, μηδὲ διχρὶ τοῦ τῶν συντυχανόντων διπλασμοῦ συγχωρήσας ἀφέλκεσθαι· δικαὶ πάλαι: ὑπὸ Ἐλισσαίου ἐλέγετο τῷ ἀποσταλέντι, εὐθεῖᾳ ὅρμῃ ἐπὶ τὸ ἔργον χωρεῖν, καὶ μηδὲ εὐλογοῦντα ἀντεύογειν. Ζημία γὰρ τῆς σπουδῆς ἡ πρᾶς ἐτέρους ἀπόνευτις· μηδὲ τοῦτο, φησὶν, ἐμπόδιον τοῦ κηρύγματος γένηται, διμίλας ἐν μέσῳ παρεμπιποτοῦσης, καὶ βραδύτητος προφάσει φίλας. Μῆδεμία σὺν διαβολικῇ κακουργίᾳ ὑμᾶς ἀποπάσῃ.

'Υπέστρεψαν μετὰ χαρᾶς, κ. τ. λ. Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν, κ. τ. λ.

(B f. 102 b) Ἰνα γὰρ μὴ νομίζοιντο οἰκοθεν ἥκειν πρὸς τὸ κήρυγμα, ἐμαρτύρει ἡ δοθεῖται αὐτοῖς τοῦ Πνεύματος χάρις· ἐπαγομένης γὰρ τῷ λόγῳ τῆς θεοσημείας, οὐδεὶς ἀντίστησεν κατ' αὐτῶν τυχοφαντίας τρόπον· Ἐχαριτονώθητες θαυματουργεῖν, καὶ ὑποτάσσειν τὰ δαιμόνια. — (B f. 103) Τὸ ὡς ἀστραπὴν πεσεῖν, δηλοὶ τὸ ἐξ ὑψους αὐτὸν κατενεχθῆναι πρὸς γῆν, ἐκ δόξης εἰς ἀτιμίαν, ἐξ ἰσχύος εἰς ἀσθέτειαν. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς οἰκονομίας τοῦ Σατῆρος κατεκράτησε τῆς ὑπὸ οὐρανὸν, προσκυνηθεὶς σχεδὸν παρὰ πάντων· τότε δὲ πέπτωκεν ὡς ἀστραπὴ, διπάντας ἔχων προσκυνητὰς τοὺς πεπλανημένους, καὶ ὑπὸ πέδων τίθεται τῶν προσκυνούντων αὐτὸν· τοῦτο γὰρ μηγίστης τό· « Ἰδού δέδωκα ὑμῖν ἔκουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάγω δψεων καὶ σκορπίων· τοὺς δαίμονας, δψεις καὶ σκορπίους καλῶν (2).

'Ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἡγαλλιάσατο τῷ Πνεύματι (3) ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἰπεν. κ. τ. λ.

(A f. 137) « Ιδωμεν δὲ καὶ τοὺς λόγους, οὓς δὲ ἡμᾶς ὑπὲρ τὴν Χριστὸς ἐποιήσατο πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα· Ἐξομολογοῦμαί σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, διτὶ ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ τηνηποτοις; » (B f. 103 b) « Ἰδού, φασὶν οἱ διεστραχμένοι τὸν νοῦν, χάριν διμολογεῖ τῷ Πατρὶ· πῶς οὖν οὐκ ἐλάττων αὐτοῦ; Καὶ τὶ τὸ κωλύον, ὃ βέλτιστοι, φατὴ τις ἀν, τὸ δμούσιον Υἱὸν ἀποδέχεσθαι, καὶ ἐπανεῖν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, σώζοντα δι' αὐτοῦ τὴν ὑπὸ οὐρανὸν; Εἰ δὲ νομίζεις διὰ τὴν ἔκομολόγησιν ἐλάττονα εἶναι, ἀκουούσιν τῶν ἔξῆς. Κύριον οὐρανοῦ καὶ γῆς τὸν ἑαυτοῦ καλεῖ Πατέρα· δὲ Υἱὸς δὲ τοῦ τῶν ὅλων κρατοῦντος Θεοῦ, τάντως που σὺν αὐτῷ δεσπόζει τῶν ὅλων, καὶ ἐπάνω πάντων ἐστὶν ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ τὴν κατὰ πᾶν ὄτιον ἴσθτησα πρὸς αὐτὸν ἔχων οὐσιωδῶς·

* IV Reg. iv, 29.

(1) Hic amplius apud Corderium est. Lat. c. Illud, *Confiteor tibi, Pater*, dicit more hominum, pro, gratianum agnoscere, quare laudo te, gratias ago tibi. Solet enim divinitus inspirata Scriptura confessionis nomen secundum talen aliquem modum sumere. Scriptum est enim: *Confiteantur nomini tuo magno.* (Psal. cv, 47.) Et iterum: *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo.* (Psal. ix, 2.) Verum ecce, etc., ut apud nos sequitur.

(2) Prosequitur hic apud Corderium, « Idem Cyrillus. De hoc etiam Ezechiel lamentando dicit: *Tu signaculum similitudinis in paradyso Dei fuisti.* Et paulo post: *Perfectus in viis tuis a die conditio-*

nis tuæ, donec inventa est iniquitas in te. Non extrinsecus inducta, sed nata est in te malitia, et per peccatum tuum vulneratus es; et in terram profici te. »

(3) Apud Corderium in Lat. cat. « CYRILLUS. *Exsultavit in Spiritu sancto*, hoc est in beneficiis et virtutibus Spiritus sancti, bene sciens a se missos plurimis profuisse, et præ ceteris ipsa experientia gloriam ejus cognovisse, animus ejus letitia impletatur. Erat enim exsultandum, quoniam bonus bonus amantissimus Deus, omnes salvari volens, errantium conversionem exsultationis gaudiique occasionem fecerat. »

— (A f. 137 b. B f. 104) Ἡμῖν ἀπεκάλυψαν δὲ Θεὸς καὶ Πατήρ τὸ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς κεκρυμένον καὶ σεσιγημένον παρὰ αὐτῷ μυστήριον· δῆλον δὲ, διτὶ τὸ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς, δὲ προεγνώσθη μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου, πεφανέρωται δὲ τοῖς ἐπὶ γῆς ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰώνος καιροῖς. Γράφει γάρ δὲ μακάριος Παῦλος, διτὶ « Ἐμοί, τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἀγίων, ἐδόθη ἡ χάρις; αὕτη, τοῖς θυνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸν ἀνέξιχναστὸν πλούτον τοῦ Χριστοῦ, καὶ φωτίσαι πάντας, τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ τῷ τὰ πάντα κτίσαντι. » Οὐκοῦν ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς γνώσει ἐκέρχυτο καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς, τὸ σεπτὸν καὶ μέγα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μυστήριον οὐτε καὶ ἡμεῖς προεγνώσθημεν καὶ προωρίσθημεν εἰς οἰοθεσίαν. Καὶ τοῦτο πάλιν ἡμᾶς δὲ σοφύτας Παῦλος διδάσκει γράφων: « Εὐλογητὸς δὲ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲ ἐνδογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἀγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ, ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς οἰοθεσίαν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτὸν. » Ἡμῖν οὖν δρα τοῖς νηπίοις τὸ κεκρυμμένον καὶ σεσιγημένον ἐκ τῶν αἰώνων μυστήριον ἀπεκάλυψεν δὲ Πατήρ.

Καὶ τοι πρὸ ἡμῶν πλεῖστοι τε ὅσοι καὶ ἀριθμοῦ χρείτονες ἦσαν κατὰ τόνδε τὸν βίον ἄνδρες τὸ γένον ἐν λόγοις σοφοῖς· ἀλλ’ ὡς δὲ Παῦλος φησιν, « Ἐματαύθησαν ἐν διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία· φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμπράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ, ἐν δομοιώματι εἰκόνος φθερτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἔρπετῶν· ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας, παρεδόθησαν εἰς ἀδόκιμον νοῦν, καὶ οὐκ ἐγνώρισεν αὐτοῖς τὸ μυστήριον. » Γέγραπται δὲ καὶ ἡμῖν· « Εἴ τις δοκεῖ ἐν τῷ κόσμῳ σοφὸς εἶναι, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός· ἡ γὰρ τοῦ κόσμου τούτου σοφία, μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστιν. » Οὐκοῦν ἀλτηθὲς εἰπεῖν, διτὶ δὲ ψιλὴν καὶ μόνην ἔχων τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν, μωρός ἐστι καὶ ἀσύνετος παρὰ Θεῷ· δὲ δὲ μωρὸς εἶναι δυκῶν παρὰ τοῖς τοῦ κόσμου σοφοῖς, ἔχων δὲ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τῆς ἀληθοῦς θεοπτίας τὸ φῶς, οὗτος σοφός ἐστιν παρὰ τῷ Θεῷ. Οὐκοῦν τοῖς δοκεσίοις εἶναι μωροῖς, ἤγουν ἀκακον καὶ νηπιάζουσαν ἐπὶ κακίᾳ τὴν διανοίαν ἔχουσιν, ἀπεκάλυψεν δὲ Πατήρ τὸν Γάδων, ἀτε δὴ καὶ προεγνώσμένοις καὶ πρωρισμένοις εἰς οἰοθεσίαν.

Οὐκ ἀπίθανον δὲ, ὡς γε οἵμαι, κάκειν τούτοις ἐπενεγκεῖν. Οἱ Γραμματεῖς τε καὶ οἱ Φαρισαῖοι, καὶ

A apud se silentioque pressum jam inde a constitutione mundi mysterium, id est incarnationem Unigeniti; quæ quidem prævisa fuit ante mundi primordia, sed terræ incolis deum manifestata fuit postremis sæculi temporibus. Scribit ergo beatus Paulus: « Mihi omnium sanctorum minime data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi: et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo qui omnia creavit ». Ergo in Patris mente celabatur, 249 etiam ante mundi constitutionem, venerandum magniisque Servatoris nostri mysterium. Sic et nos prævisi fuimus et prædestinati ad adoptionem in filios. Quod rursus nos sapientissimus Paulus docet scribens: « Benedictus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo; sicut elegit nos in Christo ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate; qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum ». Nobis itaque parvulus absconditum tacitumque a sæculis mysterium revelavit Pater (1).

Quanquam vero ante nos plurimi, imo innumerabiles magnique hoc in mundo viri fuere, ad doctrinam quod attinet, plane sapientes; hi tamen, ut Paulus ait, « evanu erunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum: dientes esse sapientes, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum et quadrupedum et serpentium. Quam ob causam traditi sunt improbamenti, neque iis mysterium manifestavit ». Quamobrem nobis quoque scriptum est: « Si quis videtur in mundo sapiens esse, stultus fiat, ut sit sapiens. Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum ». Ergo vere dici potest, eum qui nudam solamque habet mundi sapientiam, stultum esse atque insipientem coram Deo. Qui autem stultus esse videtur mundi sapientibus, is si mente et corde gerat veræ Dei contemplationis lumen, sapiens est coram Deo. Iis itaque qui videntur stulti, id est 250 innocuum et pueri instar ad malitiam ineptum ingenium habent, revelavit Filium Patrem, cœū jam præcognitis et adoptioni destinatis.

Porro non est, ut opinor, absurdum prædictis hoc quoque addere. Scribæ ac Pharisei, et qui

* Ephes. iii, 8. † Ephes. i, 3-5. ‡ Rom. i, 21-24. § I Cor. iii, 18.

(†) Ad v. 17. Adhuc in catena D. Thomæ. « CYRILLUS. Supra dictum est, quod Dominus misit discipulos gratia Spiritus sancti insignitos; et quod hi facti prædicationis ministri potestatē super innundos spiritus acceperunt. Nunc autem reversi conseruent honorantibz eos potentiam; unde dicitur: Reveri sunt, etc. Videbantur itaque gaudere magis quod facti fuissent miraculorum auctores, quam quod prædicationis ministri. Erat autem nichil eos

gaudere in illis, quos ceperant; sicut vocatis per ipsum dicit Paulus (Philipp. iv): Gaudium meum et corona mea. »

Ad v. 20. In D. Thomæ catena sic. « CYRILLUS. Sed cur, Domine, non sis in lætari in honoribus a te collatis, cum scriptum sit (Ps. LXXXVIII, 17): In nomine tuo exultabunt tota die? Sed Dominus eos ad maius gaudium origit; unde subdit: Gaudete autem quia nomina vestra, etc. »

Judaico populo praeerant, cum legis periti vide-
rentur, loco sapientum habebantur. Quod tamen
tales haud vere essent, factis coarguebantur.
Quamobrem Jeremias propheta sic eos alloqueba-
tur: « Quomodo dicitis: Sapientes nos sumus, et
sermo Domini nobiscum est? Vanus evasit funicu-
lus mendax scribis. Confusi sunt sapientes, perter-
riti et capti. Quenam illis sapientia est, quando-
quidem sermonem Domini improbaverunt »?
Postquam ipsi Servatoris sermonem repulerunt, id
est Evangelii salutarem prædicationem, scilicet
Dei Patris Verbum, pro nobis hominem factum,
ipsi reprobi facti sunt. Unde ait de illis Jeremias:
« Reprobatum argentum hos vocat, quia Deus ipsos
reprobavit ».
His quoque absconditum est Christi
mysterium. Quare de iisdem siebat aliquando disci-
pulis suis Dominus: « Vobis datum est nosse myste-
ria regni celorum; non item illis ».
Quibusnam vobis? nempe qui credidistis, qui adventum ejus
cognovistis, qui legem spiritualiter intelligitis. His,
inquam, revelare Filium suum placuit Patri.
Expiraverat autem, tunc tunc νόμον νοῦσι τενευματινῆς,

V. 22. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo.*
Manifestat iterum nobis gloriam suam, et con-
grua Deo celsitudinis dignitatem, nec non huma-
nationis solerter rationem, Dominus noster Jesus
Christus; et quanta hinc evenerit terra incolis
utilitas, palam facit. « Omnia, inquit, tradita sunt
mibi a Patre meo. » Erat enim, et adhuc est cœli
ac terræ Dominus, Patri assidens, et cum ipso
rerum omnium Dominator. Postquam vero semel
demittens homo inter nos exstinctus, loquitur Iesu
haud alieno a carnis dispensatione modo, et conve-
nientia exinanitionis modulo verba non recusat, ut
251 credatur factus unus de nobis, nostramque
gerere paupertatem. Haque cœli et terræ, et om-
nino rerum omnium Dominus, cuncta sibi tradita
dicit a Patre. Nam totius orbis terrarum Dominus
est. Ceteroquin his dicit, statim transiit ad ma-
jestatem suam ac sublimitatem, sequi demonstrat
nullatenus Parenti proprio inferiorem. Quid enim
Patri dicit? Et nemo seit, sine magisterio, Patri
naturam, inquit, nisi Filius. Nequid consubstantia-
lem ei Filium quispiam agnovit, nisi Pater. Quoi-
quot autem per revelationem neverunt Deum, hi
non quid sit sciunt, sed eum existere sciunt.
— Qui ergo priora verba, et Omnia mihi tradita sunt
a Patre, et ad Filii depressionem trahant, discant e
posterioribus, Filii in re omni æqualitatem Patri.
Cur enim, nemine sciente, ut ait, Filium ppter
solum Patrem, vos auditis cogitare ac dicere, Pater
minorem esse Filium, quasi hunc apprime cognoscatis? Nam qui a solo cognoscitur Pater, is supra
omnem in mentein sermonemque est; sicuti et ipse
Pater, qui a solo cognoscitur proprio Filio. Sola
enim se ipsam novit sancta consubstantialis Trini-

τοι τῶν ιουδαιῶν χριτοῦντες ταγμάτων, νομομα-
θεῖς δόκησιν ἔχοντες, ἐνομίζοντο τίνες εἶναι σὸφοι·
ἀλλ' οὐδὲ δύντες τοιοῦτοι κατὰ τὸ ἀλήθες, δι' αὐτῶν
ἡλέγοντο τῶν πραγμάτων. Καὶ γοῦν διὰ προφῆτης
Τερεμίας οὗτω τού φησι πρὸς αὐτοὺς· « Πῶς θρεπτεῖτε
ώς Σοφοὶ ἐσμεν ἡμεῖς, καὶ λόγος Κυρίου μεθ' ἡμῶν
ἔστιν; Εἰς μάτην ἐγενήθη σχοῖνος φευδῆς γραμμά-
τευσιν· ἥσχύνθησαν σοφοί, ἐπιτοθήσαν, καὶ ἔλα-
σσαν· σοφίᾳ τις ἔστιν ἐν αὐτοῖς, ὅτι τὸν λόγον Κυρίου
ἀπεδοκίμασαν; » Επειδὴ δὲ ἀπεδοκίμασαν αὐτοὺς
τοὺ Σωτῆρος τὸν λόγον, τουτοῦτο τὸ εὐάγγελικον καὶ
σωτῆριον κήρυγμα, ἤγουν τὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς
λόγον, τὸν δι' ἡμᾶς γενόμενον ἄνθρωπον, αὐτὸδ γε-
γόνοις ἀδόκιμοι· Ἐφη οὖν Τερεμίας περὶ αὐτῶν·
« Ἀργύριον ἀποδεδοκιμάσμενον καλέσατε ἀντούς,
B διτὶ ἀπεδοκίμασεν αὐτοὺς Κύριος. » Κέκρυπται καὶ
ἀπὸ τούτων τὸ Χριστοῦ μυστήριον· καὶ γοῦν ἔτη
που τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, ὁ Κύριος περὶ αὐτῶν·
« Τοις δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας
τῶν οὐρανῶν· ἔκεινοις δὲ οὐ δέδοται. » Τοις δὲ
τοῖς πιστεύσασι δηλοντί, τοῖς ἐπεγνωκόσι τῆς
βίοιο Υἱοῦ, τούτοις εἰδότησεν οὐδέποτε τὸν Πατρόν.

C Ηδέτα παρεδόθη μοι: Ὅπο τοῦ Πατρὸς μόν.
(A f. 139, B f. 104) Ἐμφανίζει γοῦν πάλιν ἡμῖν
τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, καὶ τῆς θεοπρεποῦς ὑπερόχης τὸ
ἀξίωμα, καὶ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκόνδημας τὸ εὐτεχ-
νεῖ, δοκιμάζει τὸν Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς· Χριστός· δοσὶ τέ γέγο-
νεν ἐντεῦθεν ἡ δυνησις, τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς καθίστασι
ἐναργέσ· « Πάντα μοι, φησί, παρεδόθη ὑπὸ τοῦ
Πατρὸς μον. » Ἡν μὲν γάρ καὶ ἔστιν οὐρανῶν τε
καὶ γῆς Κύριος, καὶ σύνθρονός τῷ Πατρὶ, καὶ συγ-
κατάρχων αὐτῷ τῶν δλων. « Επειδὴ καὶ καθέλει ἔκυ-
τὸν ἐν τοῖς καθοῖς ἡμᾶς κεχρημάτικεν ἄνθρωπός, διε-
λέγεται πάλιν οὐκ ἀπεικότως τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκο-
νομίῃ, καὶ τὰς πρετόδυσας τοῖς τῆς κενώσεως μέτροις
οὐ παρατείται φωνάς, ἵνα πιστεύηται γεγονός καθ'
ἡμᾶς, καὶ τῇ ἡμῶν φορέσας πτωχεῖαν. « Ο τοῖνον
οὐράνον τε καὶ γῆς, καὶ συλλήθεην τῶν δλων Κύριος,
ἔκυτῷ πάντα παραδεδόθαι φησίν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς·
κεκυρίευκε τάρ τῆς ὑπὸ οὐρανῶν. » Αλλὰ τοῦτο εἰπών,
ἄνθειον εὐθύνει εἰς τὴν ἑαυτοῦ δόξαν καὶ ὑπεροχήν·
καὶ διαδεῖκνυσι κατ' οὐδένα τρόπον, τοῦ Ιδίου Πα-
τρὸς ἔκυτὸν ἥττώμενον· τοι γάρ ἐφη πρὸς ἔκεινον;
Καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὴν τοῦ Πατρὸς φύσιν ἀδι-
άλατως, φησὶν, εἰ μὴ ὁ Υἱός· οὐδὲ τὴν διμόδουσαν
αὐτῷ Υἱὸν εἰδὲ τις, εἰ μὴ δοκιμάζει τὸν Πατέρα· δοσὶ δι' αποκά-
λυψεως ἔγνωσαν τὸν Θεόν, οὗτοι οὐ τί ἔστιν ἔγνωσαν,
ἀλλ' οὐτις ἔστιν. — (A f. 139 b. B f. 104 b) Οἱ τοί-
νοι τὰς πρώτας λέξεις, τὰς λαγούσας, « Πάντα μοι
παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, εἰς ὑφεσιν ἐκλαμβάνοντες;
τοῦ Υἱοῦ, μανθανέτωσαν διὰ τῶν ἐφεξῆς τὴν κατὰ
πάντας τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἀπαραίλλε-
ῖται. Πῶς γάρ οὐδενὸς εἰδότος, καθά φησι, τὸν Υἱὸν,
εἰ μὴ μόνον τοῦ Πατρὸς, αὐτὸν τετόλμήκατε φρονεῖν
καὶ λέγειν, οὗτι εἰλάττων ἔστιν αὐτοῦ, ὡς ἀκρεβῆς εἴ-
δετες αὐτὸν; » Ον γάρ μόνος τίθει δοκιμάζει τὸν Πατέρα, οὐτέ

¹⁰ Jerem. viii, 8, 9. ¹¹ Jerem. vi, 30. ¹² Luc. viii, 10.

πάντα νοῦν ἔστι καὶ λόγον, καθὰ καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ A τας, quæ omnia superat intellectum atque orationem. Revelat autem nobis Filius per sanctum Spiritum, ut ait Paulus: « Nihil auctoriter revelavit Deus per Spiritum suum¹². »

ἡμῖν δὲ οὐδὲν ἔστι, ἢ ἀγία καὶ ὁμούσιος Τρίας, τὸ πνεῦμα· ἐπέκεινα καὶ νοῦ καὶ λόγου· ἀποκαλύπτει δὲ ἡμῖν ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὃς φησι Παῦλος: « Ἡμῖν γάρ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεός διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. »

Καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς μαθητὰς, κατ' ἰδιαίτερον Μιχαήλοις οἱ ὄχθαλμοι οἱ βλέποντες ἀβλέπεται.

(ΑΓ. 140) Τὰ τῶν πραγμάτων ἀποδρητέρα, τοῖς ἀναγκαῖοις μάλιστα τῶν ἐπιτηδειῶν, ἀνακοινοῦσθαι χρή, καὶ οὐχὶ τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς. Φίλαι δὲ αὐτοῦ μαθητεῖς τξιώμενοι, καὶ πεφωτισμένοι ἔχοντες τῆς καρδίας τὸν ὄφθαλμὸν, καὶ τὸ οὐς ἔτοιμον εἰς ἀποκοκήν. Καὶ γοῦν ἔφη ποτὲ πρὸς τοὺς ἀγίους ἀποστόλους: « Οὐκέτι λέγω ὑμᾶς δούλους, ὑμεῖς φίλοι μού ἔστε· ὁ δούλος οὐκ οἶδε τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ Κύριος· ὑμᾶς δὲ εἰρηκα φίλους, ὅτι πάντα δὲ ἱκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ἐγνώρισα δομῆν. » Τούτοις καὶ τὰ προγεγραμμένα φησιν οἰκονομικῶτατα στραφεὶς πρὸς αὐτοὺς, τουτέστιν ἐν ἀποστροφῇ ποιησάμενος τοὺς μῆτρας ὅρχιν μῆτρες ἀκούειν ἑθέλοντας, ἀγηκόδους δὲ θνητας, καὶ τυφλὸν ἔχοντας ἐν ἔαυτοῖς τὸν νοῦν, ὃν διατεθὲν ἐχαρίζετο τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν· καὶ εἰς αὐτοὺς ἀπορῶν, μακαρίους ἔφη τοὺς ὄφθαλμοὺς τοὺς ὅρκντας ἥγουν δύομένους· δὲ πρὸ τῶν διλλων αὐτοῖς καὶ πρώτοι τεθέανται. Ηποίηται μὲν οὖν ὁ ἐπὶ τούτοις λέγος, ὡς ἀπὸ τῆς παρὰ πᾶσι καὶ κοινῆς συνηθείας· πάλιν ἐκεῖνο ἡμᾶς ἔξεπιστασθαι χρή· τὸ γάρ βλέπειν ἐν τούτοις, οὐχ ἐνεργείας τῆς δι' ὄμμάτων σωματικῶν εἰσκομέζει δηλωσιν, ἀπλαύσεως δὲ μᾶλλον τῶν, δι' αὐτοῦ τοῖς εὐσεθέστες δεδωρημένων· οἷον, ὡς εἴ τις λέγοι: « Ο δεῖνα τυχόν καιρούς εἶδε καλούς, ἀνεὶ τοῦ, Ἐν ἀπολαύσεις γέγονε καιρὸν ἀγαθῶν. Καὶ τό· » Ιδοις δὲ τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλήμ, ἢν φαλμοῖς εἰρημένον, οὕτω νοήσεις, ἀντὶ τοῦ, Γένετος σοι μετασχῆν τῶν ἀγαθῶν τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς δικαιολογούτης καὶ ἐν οὐρανοῖς. « Οτι γάρ οὐχ οἱ γεγονότες θεωροῦ τῆς διὰ Χριστοῦ θεοσημείας, εἰεν ἀν μακάριοι πάντη τε καὶ πάντως, πῶς ἔστιν ἀμφιβάλλειν; Πίστοις μὲν γάρ ξουδαῖοι τεθέανται θεοπρεπῶς ἀνεργοῦντα Χριστόν· ἀλλ' οὐχ ἀπασιν ἀν πρέποι τὸ μακαρίζεσθαι· πεπιστεύκασι γάρ οὐδαμῶς, ἀλλ' οὐδὲ τεθέανται τὴν δόξαν αὐτοῦ τοῖς τῆς διανοίας δημοσίᾳ.

Ἄλλα γάρ τίνα τρόπον ἐμακαρίσθησαν ἡμῶν αἱ δημάρκοι; Τί δὲ δρα τεθεαμένοις; Εἴθομεν τὸν ἐν κεφαλῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Θεὸν Λόγον, δι' ἡμᾶς γενέμενον δινθρωπον· τὸν διμόθρονον τῷ Πατρὶ, μεθ' ἡμῶν, ἥγουν ἐν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς, ἣν ἡμᾶς ἔστωντες συμμόρφους ἀποτελέσῃ, δι' ἀγιασμοῦ καὶ δικαιούγης, ἥγαρ πάτεται τὸν ἡμῖν τὸ τῆς ἔαυτοῦ θεότητος κάλλος, κοητῶς δηλούντα καὶ πνευματικῶς. Καὶ τούτου μάρτυρς ὁ Παῦλος, οὕτω γεγραφώς· « Θετέρο γάρ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοίκου, οὕτω φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου· » χοίκον κενὸν δινθρωπον εἶναι λέγων, τὸν πρωτόπλαστον Ἀδάμ· ἐπανράνιον δὲ, τὸν δικαίον καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς

B Ias, quæ omnia superat intellectum atque orationem. Revelat autem nobis Filius per sanctum Spiritum, ut ait Paulus: « Nihil auctoriter revelavit Deus per Spiritum suum¹³. »

V. 23. Et, conversus ad discipulos agos aegrotum dixit: Reali oculi qui videntur quiaq; rati videntis!

Secretiora negotia necessariis potissimum familiarium communicanda sunt, non autem indifferenter quibuslibet. Amici vero Domini sunt ii oinnes, qui discipulatu illius digni fuerunt, cordisque oculum illuminatum habent, et aurem obtemperando param. Quamobrem aiebat aliquando sanctis apostolis: « Jam non dico vos servos; vos enim amici mei estis: servus nescit quid faciat Dominus suus; vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis¹⁴. » His ea etiam quæ supradicta sunt ait, prudentissime ad eos 252 conversus; id est ab illis avertens se, qui neque videre neque audire volebant, contumacibus videlicet, cœcamque mente gerentibus, totum se præbebat animoribus suis; in eosque intuens, beatos dixit oculos videntes vel potius visuros, quæ præ cæteris ipsi primi specialabant. Hic ergo ita locutus est, ut in communi consuetudine sit. Verumtamen hoc nos sedulo cognoscere debemus; nempe hic videre, haud corporeorum oculorum actionem significare, sed oblationem potius quam pii homines ex Christi donis percipiunt. Veluti si quis dicat: Ille bona tempora vidit, pro bonis temporibus frutus est. » Et illud, « Videas utinam tempora bona Jerusalem! » quod in Psalmis dicitur¹⁵, pro eo intelliges: utinam tibi contingat potiri bonis Jerusalem, supernæ illius scilicet et cœlestis! Nam quod illic qui Christi miraculorum fuere spectatores, haud per se omnino absoluteque beati fuerint, quis dubitare queat? Plurimi enim Judæi Christum Deo digna operantem viderunt: neque tamen oinnes appellare beatos merito possimus: nam neque crediderunt, neque gloriam ejus mentis oculis viderunt.

Sed age quomodo beati dicti sunt oculi nostri? Vel quid demum hi viderunt? Vidiimus in forma Dei Patris Deum Verbum, propter nos hominem factum: Patris assessorem, inter nos versantem, id est, forma nostra vestitum; ut nos sibi conformates faceret, per sanctificationem atque justitiam, nobis imprimens divinitatis suæ pulchritudinem, intellectualiter nimirum ac spiritualiter. Rei huius testis Paulus, ita scribens: « Sicut enim terreni imaginem gessimus, ita cœlestis quoque imaginem gerimus¹⁶; » terrenum vanumque hominem esse dicens, primum illum creatum Adamum; cœlestem autem, illud quod desuper ex substantia Patris efful-

¹² I Cor. ii, 10. ¹³ Joan. xv, 15. ¹⁴ Psal. cxvii, 5. ¹⁵ I Cor. xv, 49.

sit Verbum. Deinde factus, ut dixi, in similitudi-
nem nostram naturalis ille Filius formam servi
assumpsit ¹⁷, ut nos servitutis jugo alligatos, natura-
liter **253** enim serva est creatura quaelibet, liberos
efficeret, bona ejus participantes : etenim filii,
appellati fuimus per ipsum et cum ipso. Pauper:
nobiscum effectus est, qui dives erat, ut hominis
naturam ad suas opes extolleret. Mortem in crucis
ligno gustavit, ut de medio auferret quae propter
liguum evenerat transgressionem, ut contractam
culpam elueret, mortisque a nobis tyrannidem pro-
cul pelleret. Vidimus cadentem Satanam; humili-
atum, qui superbiebat; sine honore eum, qui
antea adorabatur; eum qui Deus videbatur, san-
ctorum pedibus conculcatum. His enim potestas
sunt attributa impuros spiritus increpandi.

Maxima est haec dignitas hominisque naturam
excedens, in uno congruens qui est super omnia
Deo. Hujus vero rei initium nobis fuit, manifesta-
tum humana forma Verbum; increpabat enim im-
puros spiritus. Attamen miseri Judaei aiebant :
• Hic non ejicit daemonia nisi ope Beelzebul principis illorum ¹⁸. • Quarum vocum impietati occurrebat Dominus dicens : Si ego ope Beelzebul ejicio
demonia, filii vestri quo juvante ejiciunt? Quod si
ego cum Dei Spiritu ejicio daemonia, profecto per-
venit in vos regnum Dei ¹⁹. • Nam si ego, inquit,
homo quem ac vos factus, nihilominus habeo con-
gruere Deo potestatis efficaciam, utique ad vos tam
grande tamque eximium bonum devenir. In me enim
gioriatur hominis natura posse Satanam se calcare.
Itaque ad nos pervenit regnum Dei, dum versans
nobiscum Verbum, in carne ipsa operatur quae Deum
decent. In hac nos conditione esse cognoscimus;
heatique oculi nostri sunt, ineffabilem doctrinam
eius audivimus, nolitiam Patris sui nos docuit, eum
nobis propria in natura manifestavit, Mosiacarum
figurarum veritatem fecit conspicuam. Haec multi
prophetarum cernere optarunt, plurimi quoque re-
ges. Itaque **254** comperiemus modo quidem dicen-
tes : • Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam,
et galutare tuum da nobis ²⁰. • Salutaris quippe
misericordiae nomine Filium designant. Rursus aliquando : • Memento, Domine, in beneplacito populi
tui; visita nos in salutari tuo; ad videndum in boni-
late electorum tuorum, ad letandum in letitia cum
genti tua ²¹. • Quoniam autem sit gens electa in
Christo a Deo Patre, edisseret sapientissimus Petrus
homines fide praestantes alloquens : • Vos autem
genus electum, regale sacerdotium, gens sancta,
populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus,
qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen
suum ²². •

ποιήσιν, ἵνα τὰς ἀρετὰς ἔξαγγελητε τοῦ ἐκ σκότους

Α ἐλλάμψωντα Λόγον. Εἴτα γενόμενος ὡς Ἐφῆν, τε
διοώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς δὲ κατὰ φύσιν Υἱὸς Εἰλαῖ
δοῦλον μορφὴν, ἐν ἡμᾶς τοὺς ἐν ζυγῷ δουλείας κα-
τεσφιγμένους, φύσει γάρ δοῦλον ἔστι τὸ ποιηθὲν,
ἔλευθέρους ἀποφήνη, τὰ αὐτοῦ κερδαίνοντας ὡνο-
μάσμενα γάρ οὐτοὶ δὲ αὐτὸν τε καὶ σὺν αὐτῷ· συ-
επτώχευσεν ἡμῖν πλούσιος ὁν, ἵνα τὴν ἀνθρώπου
φύσιν εἰς τὸν δίοιν ἀγάγῃ πλοῦτον· ἐγένεστο Θανάτου
διά ξύλου καὶ σταυροῦ, ἵν εἰς μέσου ποιήσῃ τὴν διὰ
ξύλου παρδάσιν, καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς δὴ τούτοις αἰτι-
μάτα καταλύσῃ, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος ἀπο-
στήσῃ τὸν θάνατον· εἰδομέν πεσόντα τὸν Σατανᾶν· ἵν
ταπεινώσει, τὸν ἀλαζόνα· ἀτιμον, τὸν ποτὲ προσκυ-
νούμενον· τὸν ἐν ὑπολήψει θεότητος, ὑπὸ πόδας
ἀγίων· Εἰλανον γάρ ἔχουσίν πνεύματιν ἀκαθάρτος;
Β ἐπιτιμᾶν (1).

'Ἔξινα δὲ τοῦτο πάμμεγα καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπου
φύσιν καὶ μόνῳ πρέπον τῷ πάντων ἐπέκεινα Θεῷ·
ἀρχὴ δὲ τούτου γέγονεν ἡμῖν, ἐν ἀνθρώπεις μορφῇ
περηγὼν δὲ Λόγος· καὶ γοῦν ἐπέκλητε μὲν τοῖς ἀκε-
νάτοις πνεύμασιν. "Ἐφασγον δὲ οἱ τάλανες Ἰου-
δαῖοι, δτι « Οὐντος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ
ἐν Βεελζεβούλ δρχοντι τῶν δαιμονίων. » Πρὸς ταῦ-
τας αὐτῶν τὰς ἀνοσίους φωνάς ὑπῆρτα λέγων ὁ
Κύριος· « Εἰ ἦγεν ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλω τὰ δαι-
μόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; Εἰ δὲ ἦγεν
Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἀμα ἔφθασεν
ἐφ' ὑμᾶς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Εἰ γάρ ἦγε, φησιν,
ἀνθρώπος καθ' ὑμᾶς γεγονὼς, ἔχω οὕτως τῆς θεο-
πρεπῶντος ἔχουσίας τὴν ἐνέργειαν, ἐφ' ὑμᾶς κατέβη
τὸ οὗτο μέγα καὶ ἐξαίρετον ἀγαθόν· εὐδοκιμεῖ γάρ,
φησι, ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν ἐμοὶ πατοῦσα τὸν Σα-
τανᾶν· οὐκοῦν ἐφ' ὑμᾶς ἔφθασεν τὴν βασιλείαν τοῦ
Θεοῦ, τοῦ καθ' ὑμᾶς γεγονότος Λόγου καὶ μετὸ^D
σαρκὸς ἐνεργοῦντος τὰ θεοπρεπῆ· ἐν τούτοις δντας
ἴσαυτος τεθεάμεθα· καὶ μακάριοι γεγόνασιν ὑμῶν εἰ
ὅφθαλμοι· ἤκουόσαμεν αὐτοῦ τῆς ἀρρήτου μυσταγω-
γίας· ἐδίδαξεν ὑμᾶς τὰ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός·
ἴδεισεν ἡμῖν αὐτὸν ἐν ίδιᾳ φύσει· ἐμφανῆ κατέστησε
τὸν διά Μωσέως τύπων τὴν ἀλήθειαν. Ταῦτα πολλα
τῶν προφητῶν ἐπεθύμησαν ίδειν, πλεῖστοι δὲ καὶ
βασιλεῖς· καὶ γοῦν εὐρήσομεν ποτὲ μὲν λέγοντας·
« Δεξίον ἡμῖν, Κύριε, τὸ ἔλεος σου, καὶ τὸ σωτῆ-
ριόν σου δώρης ἡμῖν· » Εἰεος γάρ σωτῆριον δινομά-
ζουσι τὸν Υἱόν· ποτὲ δὲ πάλιν· « Μνήσθητι ἡμῶν,
Κύριε, ἐπὶ εὐδοκίᾳ τοῦ λαοῦ σου, ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ἐν
τῷ σωτῆριό σου· τοῦ ίδειν ἐν τῇ χρηστότητι τῶν
ἐκλεκτῶν σου, τοῦ εὐφρανθῆναι ἐν εὐφροσύνῃ, μετὰ
τοῦ έθνους σου. » Ἐθνος δὲ ποιὸν ἔστι τὸ ἔξιλεγμέ-
νον ἐν Χριστῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐξηγή-
σεται λέγων δὲ σοφώτατος Πέτρος πρὸς τοὺς δὲ
πίστεως εὐδοκιμηκότας· « Υἱεῖς δὲ γένος ἐκλεκτῶν,
βασιλείον ιεράτευμα, Ξύνος ἄγιον, λαὸς εἰς περι-
νόμας καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶν. »

¹⁷ Philipp. ii, 7. ¹⁸ Matth. xii, 24. ¹⁹ ibid. 27, 28. ²⁰ Psal. LXXXIV, 8. ²¹ Psal. cv, 4, 5. ²² I Pet. ii, 9.

(1) Agitur de potestate exorcismorum quam Ecclesiæ sine Christus contulit.

Ιδού νομικὸς τις ἀνέστη ἐκπειράλων αὐτὸν, Α. τ. λ.

(Εἰ. 170) Καιρὸν μὲν ἐκεῖνόν φησι καθ' ὅν ὁ Σωτὴρ τὰς διατριβὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἐποιεῖτο, ὁ πανταχοῦ περῶν, καὶ τῶν πατρικῶν μὴ ἔξιστάμενος. — (Αἰ. 141) Νομικὸν (1) δὲ ἐν τούτοις φησὶν ὁ εὐαγγελιστής, τὸν νομοῖστορα, κατά γε τὴν παρὰ Ἰουδαίων συντήθειαν, ἥγουν τὸν οἰδέμενον εἰδέναι τὸν νόμον, οὐ μὴν ἐτι καὶ εἰδότα κατὰ ἀλήθειαν. Οὗτος ἐνόμισε συναρπάσσαι Χριστὸν· καὶ ἐπὶ τισιν, ἐρῶ. Λογοποιοῖ τινες ἀθυραστούμενον εἰωθότες, ἀπασαν περιεφοίτων τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ, κατηγοροῦντες Χριστοῦ, καὶ φάσκοντες, διετὴν μὲν διὰ τοῦ Μωϋσέως ἐντολὴν ἀνδρῶν εἶναι φῆσι, καὶνὰ δὲ αὐτὸς εἰσέφερε διδάγματα· ἥσαν δὲ τῶν πιστευσάντων ἡδη τινὲς, οἱ τοῖς παρ' ἐκείνων ἀντέπραττον λόγοις, ἀποδεχόμενοι πανταχοῦ τὸ εὐαγγελικὸν σωτήριον κήρυγμα. Ἐθελήσας τοινυν δὲ νομικὸς, ἥγουν οἰτιθεὶς δύνασθαι παγιδεῦσαι Χριστὸνεις τὸ λαλῆσαι τι κατὰ Μωϋσέως, ἥγουν τῆς δι' αὐτοῦ λαληθείσης ἐντολῆς, κρείττονα τὴν παρ' ἑαυτοῦ διδασκαλίαν εἰπεῖν, πρόσεισι πειράζων αὐτὸν καὶ λέγων· Τί ποιήσας, ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω. Μεβ' ὑποκρίσεως πρόσεισι, καὶ γνώμης ἐπιπλάσουσι καὶ τιμῆν ὑποχρινθμένος, διδάσκαλον δονομάζει, ὡς ἀνδιάτης χρηστολογίας ἡ ἐν αὐτῷ κεκρυμμένη διαλάθῃ πειρά· ἀλλ' εἰπεν διν τις αὐτῷ τῶν εὑρίσκεται εἰδότων τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον· Εἰ νόμον ἡπίστασο, καὶ τῆς ἀνατῷ κεκρυμμένης θεωρίας τὴν δύναμιν, οὐκ ἀν τὴν ἡγετησαν δὲν πειράζειν ἐπεχείρεις, εἰδότα τὰ κεκρυμμένα, καὶ καθορῇν Ισχύοντα τὰς τῶν προσιδόντων αὐτῷ καρδίας. Διδάσκαλον ἀποκαλεῖ, μανθάνειν οὐκ ἀνεχόμενος· ὑποκρίνη τιμῆν, συναρπάσαι προσδοκῶν. Ἀθρει δὲ μοι πάλιν τὸ κακόθεος εἰς λόγους τοῦ νομικοῦ (2)· ἔξην μὲν γάρ εἰπεῖν· Τί ποιήσας, σωθίσομαι, ἥγουν ἀρέσω Θεῷ, καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ λήψομαι μισθόν; Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν ἀφίησι· κέχρηται δὲ μᾶλλον ταῖς τοῦ Σωτῆρος φωναῖς, τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς καταχέων τὸν γέλωτα (3). Ἐπειδὴ γάρ ἔθος ἡγετῶν πάντων Σωτῆρι Χριστῷ περὶ ζωῆς αἰώνιου διαλέγεσθαι συχνῶς τοῖς προσιδόντιν αὐτῷ, διαλεγόμενος ὡς ἔφην δὲ πειράτος νομικὸς, ταῖς αὐτοῦ κέχρηται φωναῖς. Ἀλλ' εἰπερ ἡσθα φιλομαθῆς διληθῶς, ὡς νομικός, ἥκουσας ἀν παρ' αὐτοῦ τὰ εἰς ζωὴν ἀποχρωντα τὴν αἰώνιον· ἐπει δὲ πειράζεις κακούργως, οὐδὲν ἔτερον ἀκούσῃ, πλὴν διετοῦ τὰ διὰ Μωϋσέως τοῖς πάλαι τεθεσπισμένα· ἀπερ προδῆλως οὐδὲ τὴν αἰώνιον εἰχε ζωὴν ἀντιμισθίαν, ἀλλὰ τὴν ἐνταῦθα δεδομένην, τῶν τε κακῶν ἀπαλλαγῆν, καὶ τῶν χρηστοτέρων ἀντίδοσιν. · Εἳναν γάρ θέλητε καὶ εἰσακούσητε μου, φησι, τὰ ἀγάθα τῆς γῆς φάγεσθε· ἔτι δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητε μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται. ·

Ἐπει δὲ αὐτῷ· Ὁρθῶς ἀπεκρίθης, κ. τ. λ.

(Αἰ. 143, Βἰ. 106, Εἰ. 177) Πλὴν ἀπαγγείλαντος τοῦ νομικοῦ τὰ ἔγκειμενα τῷ νόμῳ, κολάζων αὐτοῦ

¹¹ Lev. xxvi, 5 seqq.

(1) De nomico videsis copiose disserentem Arsenium apud nos Class. A.A., t. X, p. 553-557.

(2) Corderius in sua Lat. calella a loci sensu prorsus aberrans scribit, rerum incitat me rursus cacoc-

V. 25. Ecce quidam nomicus surrexit tentans illum, etc.

Tempus quidem dicit illud quo Servator versabatur in terra, ille ubique præsens et a paterno sinu nunquam absens. Nomicum autem hic evangelista legisperitum appellat secundum Judæorum consuetudinem, nempe hominem qui credebatur legem cognoscere, etsi aliter res se habebat. Hic putavit posse a se Christum decipi. Quanam autem in re, jam dicam. Garruli quidam homines, effreni lingua uti soliti, universam Judæorum regionem concursabant, ipsamque Jerusalem, Christum criminantes, cum dicerent ab illo Moysis legem inutilem pronuntiari, novasque doctrinas invehi. Erant tamen jam nonnulli credentes, qui illorum sermonibus contradicebant et evangelicam Servatoris prædicationem prono animo adiniebant. Volens itaque nomicus, vel potius sperans, posse a se Christum iretiri, ut aliquid contra Moysen, id est contra legem per eum latam diceret, melioremque esse affirmaret doctrinam suam, accedit tentans eum dicensque: « Quid agam, ut vitam æternam consequar? » Nimurum cum hypocrisi procedit fictaque mente; et honorare simulans, magistrum appellat, ut sub blandi sermonis velamine tentatio ejus lateret. Atqui aliquis incarnationis mysterium minime ignorans fortasse huic diceret: Si legem **255** scires, reconditæque illuc doctrinæ vim, profecto etiam scires, ab eo quem tentas, res occultas non ignorari eique corda accedentium patescere. Magistrum dicas, quem audire non sustines; honorare simulas, quem decipere speras. Et videsis adhuc nomici improbam loquendi rationem. Nam cum dicere posset: Quid agam ut salver, sive Deo placeam, ab eoque mercedem recipiam; his omissis, Servatoris vocabulis utitur, ridiculum plane se exhibens. Nam quia solebat universalis Servator Christus de vita æterna ad sibi accedentes perpetuo loqui, nomicus hic de se magnifica sentiens, utitur illius vocibus. Sed enim si vere esses, o nomine, discendi cupidus, utique ab eo quæ ad vitam æternam conferunt audivisses; nunc quia maligum sentias, nihil aliud audies quam quæ a Moyse priscis hominibus præscripta fuerunt; quæ quidem constat ne æternam quidem vitam, sed præsentem tantummodo mercedis loco contulisse, malaque avertisse, et paulo meliora bona retribuisse. Nam « Si volueritis, inquit, mihi auscultare, terræ bona manducabitis; sin vero obtemperare milii rebus, gladio consumimini »²². »

V. 28. Dixitque illi: Recite respondisti, etc.

Nomico referente quid esset in lege, ut malitia eius puniat, mentemque improbam Christus, qui

thes in sermonem legisperi.

(5) Perverso rursus sensu Corderius, ut eum risui habere.

omnia novit, coarguat, et Recte respondisti, ait; hoc fac, et vives. » Atque ita speratam prædam amisis nomicus, ruptum est fraudis rete. Ergo nos illi inclamemus Jeremiæ voce: « Præda fuisti, captus es²⁴. » — Præda amissa, ad jactantiam devolvitur, a dolo ad superbiam; nam vitia eum alternatim circumveniunt. Interrugaverat enim non quia discere vellet, sed, ut ait evangelista, quia **256** senet iustium ostendere studebat. Et videoesis quoimodo et sui nimis animans et simul tumidus impudenter respondebat: « Et quis est meus proximus? » Quis est hic, inquit, ut eum tanquam me ipsum amem? Ego enim cunctis emineo, legis doctor sum, sententiam dico in omnes, nemo in me; judico, et non judicor, excede dignitate omnes, cunctis præsto, cunctis impero. Quis est, inquam, proximus meus, ut hunc ceu me ipsum diligam? Nemo igitur, o legis doctor, tibi est comparandus? Cunctis superiorem te facis? Demitte supercilium, memento quid dicat Proverbiorum auctor: « Sui ipsius cognitores, sapientes sunt²⁵. » Revera in his tota virtus consistit, in Deo scilicet amando ac proximo: quæ quidem a nobis præcepta non immutantur, sed ultra Judaicam mensuram extenduntur: cuius extensionis virtus, prædictorum præceptorum utrumque complectitur. Namque ex toto corde et anima et viribus Deum amare, expellit amorem divitiarum, voluptuin, vanæque gloriæ; abstrahit a mundi affectu, a mundo separat, Christo copulat; atque ut summatum dicam, Christianum ex Judæo facit. Item proximi amior recte intellectus, nempe si erga non unam gentem fuerit, sed erga omne nobis connaturale genus, charitatem erga Deum subsequitur; adjiciens eikim, per Christi imitationem, ut ne tantummodo sicuti nosmet ipsos proximum diligamus, verum etiam supra nos; in tantum, ut animam quoque pro dilectis hominibus ponamus, quod fecit Dominus. Porro laudatus a Servatore nomicus quod pulchrituim responsum fecisset, in superbiam erupit, neminem sibi proximum esse statuens; quasi nemo justitia merito secum certare posset. Ita apud se existimans ceu Pharisæus ille qui aiebat: « Non sūm sicut ceteri hominum²⁶. » Nempe ignorans, justitiam corrupti, nisi quod sit, charitate fuit. Et hic itaque charitate carere convincitur; neque illa tantummodo erga Deum, sed sine dubio etiam **257** illa, quæ tendit in proximum, quandoquidem is neminem sibi proximum judicial. Exploratio quippe est, cum qui fratrem quem videt non diligat, non posse Deum quem non videt diligere.

V. 30. *Nomo quidam descendebat, etc.*

Animadverte quomodo proximum designat Salvator, non ex genere illum deßniens, non virtute pro-

²⁴ Jere. II, 14. ²⁵ Prov. XIII, 10, juxta LXX.

(1) Corderius, mendose legens θύρας, ait, *jurisperitus a janua*. Item voc. ἡγρεύθης vertit *renabatur*, pro *præda fuisti*. Sed omnia hujusmodi animad-

A τὴν πονηρίαν, καὶ τὸ δύστροπον ἐλέγχων φρόνιμα Χριστὸς ὁ πάντα εἰδὼς· « Ὁρθῶς ἀπεκρίθης, φησι· τοῦτο ποίει καὶ ζῆσῃ. » Ἐκπέπτωκε τῆς θήρας (1) ὁ νομικὸς, ἐρδάγη τῆς ἀπάτης τὸ λίνον· οὐκοῦν ἴα· φωνῶμεν αὐτῷ τὸ διὰ τῆς Ἱερεμίου φωνῆς· « Ἕγρεύθης καὶ ἐλήφθης. » — (A f. 143 b, E f. 178) Ἀποτυχών τῆς θήρας, ἐκκεκῦλισται πρὸς φιλοδοξίαν· ἐξ ἀπάτης εἰς ὑπεροψίαν· ἀλλήλαις ὥσπερ αὐτὸν εἰ κακίαι κιχρώσιν. Ἡρώτης γάρ οὐ μαθεῖν θέλων, ἀλλ᾽ ἦ, φησιν ὁ εὐαγγελιστής, θέλων ἔσωθεν δικαιᾶσαι. « Αθρεῖ δὲ ὅπως ἐξ φιλαυτίας τε δροῦ καὶ ὑπεροψίας, ἀναίδην ἀνεφύνει· « Καὶ τίς ἐστι μου πλησίον; » Τίς ἐστιν οὗτος, φησιν, ἵνα τούτον ὡς ἐμαυτὸν ἀγαπήσω; « Υπερέχω πάντων· εἰμὶ νομικός· κρίνω πάντας, οὐ κρίνομαι παρά τινος· δικάζω, καὶ οὐ δικάζομαι· πάντων διαφέρω· πάντων κρίνων τυγχάνω· πᾶσιν ἐπιτάττω· πάντες μου χρήσισται, ἐγὼ δὲ χρῆσαι οὐδενὸς· τίς μου δρα ἐστὶ πλησίον, ἵνα τούτον ὡς ἐμαυτὸν ἀγαπήσω; Οὐδεὶς; αὖ, νομικός, κατὰ σέ; Πάντων ἐπέχεινα σαυτὸν ἀποφέρεις; Κατένεγκε τὴν ὄφρυν· μέμνησο τοῦ λέγοντος παροιμίεστοῦ· « Οἱ δὲ ἐαυτοῖς ἐπιγνώμονες, σοφοί· « Ήντας ἐν τούτοις ἡ τῆς ζωῆς δύναμις ἐν τῷ ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν καὶ πλησίον, οὐχ ἀλλαττομένοις ὑπ’ ἡμῶν, ἀλλ’ ἐπιτεινομένοις ὑπὲρ τὸ μέτρα τὸ ἰουδαϊκά, καὶ τῆς ἐπιτάσεως ἐμπειριχομένης δυνάμεις τοῖς; εἰρημένως ἐπιτάγμασι. Τὸ γάρ ἐξ ὀλης καρδίας, καὶ ψυχῆς, καὶ λογίους τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν, ὑπεκείρει τὴν πρὸς χρήματα, τὴν πρὸς ἡδονὴν, τὴν πρὸς κενὴν ὅστιν ἀγάπην· ἐάγεις κοσμικῆς διαθέσεως, ἐκεκτὸν ἀπὸ κόσμου καθίστησι, συνάπτει Χριστόν, καὶ τὸ θεόν εἰπεῖν, Χριστιανὸν ἐξ Ἰουδαίου ποιεῖ. « Η τε πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, καλῶς νοοῦμένη, δοταν μή πρὸς τὸ δροῦσιν ἢ μόνον, ἀλλὰ πρὸς πᾶν τὸ δροῦσιν, ἀκόλουθος τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ καθίσταται· προσλαμβάνουσα καὶ τὸ κατὰ μίμησιν Χριστοῦ, τὰ μὲν ὕδων ὡς ἐαυτὸν, ἀλλὰ καὶ οὐδὲ ἐαυτὸν· ἔστε θεῖαι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν φίλων· ὑπὲρ & Κύριος πεποδεῖ. Ἐπαινεθεῖς μὲν τοι ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ὁ νομικός, ὡς οὐδενὸς ἕντος αὐτῷ κατὰ τὴν δικαιοσύνην ἴραμμίλιον. Τοιαῦτα δῆ μονῶν οὐδὲ ἐκεῖνος ὁ Φαρισαῖος, δὲ λέγων. « Οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων· οὐκ εἰλῶς ὡς τοῦτο, διαφεύγει τὴν δικαιοσύνην, οὐ μή δὲ ἀγάπης δ. πράττει ποιεῖν. Ἐκάστης οὖμ καὶ οὔτε τῆς ἀγάπης, ἀλλοκατεῖ· πάντως μὲν καὶ τὸ πρὸς Θεὸν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς χειρὸς τὸν πλησίον ἐκεῖνον, ὃπου οὐδὲ εἰναὶ τίνα πληρίου ἐκεῖνον λογίζεται· δῆλον. δὲ οὖτις τὸν ἀδελφὸν, οὐκ ἀγαπῶν διέρακεν, οὐ δύναται Θεὸν ἀγαπᾶν διότι οὐδὲρεκει-

« Ἀπλησάεις τις κατέβανεν, κ. τ. λ.

(E f. 179) «Ορα δὲ τῶν δείκνυσιν τὸν πλησίον· Σωτὴρ τίς ἐστιν, οὐ γένει διορίζων, οὐκ ἀρετῇ δι-

²⁶ Luc. xviii, 11.

vertere iam desinam; est enim id prope inutile vel certe odiosum, præseruum quia scriptores omnes multisariam labimur.

κιμάδων ἀλλὰ τῇ φύσει συνάπτων, διηγούμενος περοῦ δοῦ δεινὰ πεπονθότος ὑπὸ λῃστῶν, ὃ φιλανθρωπία παρὰ ταντὸς ἀνθρώπου προσθεῖ, τούτῳ τῆς φύσεως αὐτῆς ἀποτελούσης. Συνεπιδείκνυται δὲ ἐν τῇ παραδοσὶ καὶ τούτῳ, ὅτι μᾶλλον εὑρίσκεται τὸν κατὰ φύσιν πλήσιον ὃ μὴ τετυφωμένος, ἥτερος τετυφωμένος. Σαμαρείτης γάρ διπέρι λεπέδη καὶ λευκῆν· διὰ οἱ μὲν κείμενοι ἡμιθνῆτα καὶ ἐν ἔσχάτοις δυτικαῖς, ἀντιπαρῆλθον, οὐδὲν ἐπ' αὐτῷ πεπονθότες ἀνθρώπινον, οὐ τὸ εἶδος ἀγάπης, ἔλαιον ἐπιστάκαντες, ἀσυμπαθεῖς δὲ μᾶλλον καὶ ἀπηνές ἐσχηκτές τὸ φρόνημα. Οὐ γε μήν ἀλλογενῆς καὶ τελῶν ἐν Σαμαρείταις πεπλήρωκε τῆς ἀγάπης τὸν νόμον. Ἀκούεις καὶ τῆς περαδοῦτος. Ἐπολεόντων δὲ διὸ Ἰησοῦς, κ. τ. λ.

Επιβιβάσους δὲ αὐτῷ ἐξὶ τὸ ίδιον κεῆρος, B κ. τ. λ.

(A f. 144, B f. 106 b, E f. 180 i) «Ἀλλως δὲ, ἀπειθῇ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, «Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὃν ἐν συνῆχεν, ἀλλὰ πάρεσυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς, » καὶ πάσαν μὲν ἐπιθυμίαν βοσκηματώδην καὶ ἀκίναστον κατηδρώστησεν ἀπερχῇ γενόμενος τοῦ γένους ἡμῶν ὁ Χριστὸς, ὃ μὴ εἰδὼς ἀμαρτίαν, ἐν ἑαυτῷ πρῶτον ἔδειξε τούτων τῶν κτηνῶδῶν παθῶν ὑπεράναβάντας τῷ μέσῳ αὐτῶς γάρ τέλες ἀσθενείας τῷ μάνῳ ἔλασε, καὶ τάς νόσους ἔδασε. Διὰ τοῦτο εἴπεν, διὰ τὸν τυχόντα τῆς θεραπείας ἐπὶ τὸ ίδιον ὑποζύγιον ἀνεβίβασεν· ἐν ἑαυτῷ γάρ τῷ μέσῳ ἔφερεν, διὰ τὸν μέλι τοῦ σώματος αὐτοῦ. Ἀλλὰ μήν καὶ εἰς πανδοχεῖον ἀπῆγαγε· πανδοχεῖον δὲ τὴν Ἐκκλησίαν καλεῖ, τὴν πάντων γενομένην δεκτικήν καὶ χωρητικήν. Οὐχέτι γάρ κατὰ τὸ στενὸν τῆς νομικῆς σκιᾶς καὶ τῇ; ἐν τύποις λατρείας ἀκούσομεν· « Οὐκ εἰσελεύσεται Ἀμμανίτης καὶ Μεωβίτης εἰς ἐκκλησίαν Θεοῦ » ἀλλά· « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ θίνη. » Καὶ « Ἐν παντὶ θίνει ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον καὶ ἐργάζομενος δικαιοσύνην, δεκτὸς ἀντώνιος ἐστι. » Καὶ ἀπαγαγγόν, μείζονος ἐπιμελείας τῇσισε. Καὶ γάρ τῆς Ἐκκλησίας οὐλλεγεῖσης ἐκ τῶν τῇ πολυμερῶν γενεκρωμάτων ἐθῶν, αὐτὸς ἦν ὁ Χριστὸς ἢν εἴτε, κατὰ τὸ γεγραμμένον, μίκων καὶ ἐμπεριπατῶν, καὶ πάσαν πλευρατικήν δωρούμενος χάριν. Οθεν καὶ τῷ προσώπῳ τρύπανορχεῖον (νονθεὶη δὲ ἀν οὐτος τύπον ἀφέκτει τῶν ἀποτρόπων καὶ τῶν μετ' αὐτοὺς ποιμένων καὶ διδασκάλων) εἰς οὐρανοὺς φιλῶν ἐδωκε δύο μηνάρια, προρρήτην ἐπιμελῶς τοῦ τρόπου τηρεῖσθαι. Τὴν γε δική τῶν βούαγγελινῶν δοθεῖσαν καὶ τὴν ἀποστολικὴν διατάξεων· καὶ ἀμφοτέρας αὗτοι ὄντες θροῦ, καὶ μίαν εἰσῆγα τῷ δικῷ καὶ ἔκδεικταλέως φερούμενος, ἐπὶ τῷ δικῷ τοῦ βούαγγελιοῦ διὰ τῶν ἱερῶν μὲν χραστῆρα τοῖς μητροῖς τοῦ μητροῦ διὰ τῶν ἱερῶν λογίων ἐνσφραγίζομέντας καὶ ἐντυπούσας, ἐπειπερ καὶ διὰ αὐτὰς καὶ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα λελάτηκεν. Ἐρ-

A bans, sed ex sola natura denotans, narratione quam facil de quodam a laeronibus male mulcato, cui misericordiam abs quovis homine deberi ait, ita ipsa natura exigente. Insuper in ea parabola docet facilis proximum connaturalem a non superbo inventiri quam a superbo: Samaritanus enim sacerdote et Levita inessor apparuit: hi enim semivivum jacentem, et supra humanitate correptum preterierunt, nulla humanitate commoti, neque charitatis oleum ei assundentes, sed inclementer potius crudeliter quo indolem retinentes. Contra vero alienigena et Samaritanus implevit charitatis legem. Audi ergo etiam parabolam. Suscipiens autem Jesus, etc.

V. 34. Et imponens illi in jumentum suum, etc.

Alioquin vero, quia, uti scriptum est: « Homo cum in honore esset, non intellexit, sed comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis », atque oīni bellūna ac effreni cupiditate laborare cœpit; factus generis nostri inchoatio Christus, qui peccatum nescivit, in seipso primo nos ostendit bellūnarum harum ēpididatūm victores. Ipse enim infirmitates nostras suscepit, morbosque gestavit. Propterea dixit, quod illum cui medebatur in jumentum suum imposuerit; in se enim nosmet serebat, quia membra sumus corporis ejus. Sed et in publicum hospitium duxit; hospitium Ecclesiam vocans, quæ cunctos cœcipit continentque. Neque enim iam secundum legalis umbræ typicique cultus angustias audiemus: « Non intrabit Aminaita ac Mōabita in ecclesiam Dei »; sed: « Euntes, docete omnes gentes ». Itemque: 258 « In omni gente, qui timet Dominum et operatur justitiam, acceptus est illi ». Et sic deductum ægrum majore adhuc cura prosecutus est. Nimurum in Ecclesia, quæ ex gentibus polytheismo mortuis constat, Christus ipse versatur, uti scriptum est, habitans et inambulans, ut spiritualem omnem suppeditans gratiam. Unde et hospitiū præfecto (hic autem figuram gerere credendus est apostolorum et reliquorum post ipsos pastorum ac magistrorum), cum in cœlum abiit, duxit dedit denarios ut diligenter ægrotō curam impenderet. Ad hinc etiam: « Et si quid supererogaveris, ego cum rediero reddiam tibi ». Duos denarios dicit Testamenṭa duxit, nempe illud a Moysis lege proprie tis, et hoc ab Evangelio atque apostolicis consuetudinibus datum; quæ ambo a Deo sunt, utramque imaginem superi puiusque regis pre se ferunt, ut denarii solent; eundemque cordibus nostris characterem per sacras doctrinas imprimunt ac repre sentant; quoniam utrumque unus et idem Spiritus dicitur in Testamenṭo. Fecisset enim Naples, et ante eum Marcion, irreligiosissimi homines, qui diversis diis ea attribuerunt. Unius profecto regis ambo denarii sunt, eodemque actu ac valore dati præfecto

¹⁷ Psal. xlvi, 24. ¹⁸ Deut. xxiii, 5. ¹⁹ Matth. xxviii, 19. ²⁰ Act. x, 35.

hospitii a Christo. Quos quidem acceptos sanctissimorum ecclesiarum pastores, nec sine labore ac sudoribus ampliantes, et de propria etiam cruentata aliquid proferentes, et usu potius augentes (hoc enim spirituale argentum impensis non minuitur, sed augetur, cuiusmodi reapse est doctrina magisterium) revertenti postrema die Domino dicent unusquisque : Domine, duos denarios dedisti mihi : ecce insuper mea industria expendens, duos alios lucratus sum, quibus gregem amplificavi. Ille vero respondens dicit : « Euge, serve bone et fidelis ; quia in paucis suisti fidelis, super multa te constitutam ; intra in gaudium Domini tui »²¹. δαπανήσας οἰκοθεν, ἔτερα δύο κεκρόδηκα, δι' ὧν τὸ ἀγαθὸν καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγᾳ ἡς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σου. »

259 V. 36. Quis horum trium videtur libi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones?

Merito Dominus interrogavit, quemnam e tribus proximiorem se demonstrasse patienti existinaret? Hic autem : illum puto, inquit, qui misericors fuit. Non enim sive sacerdos sive Levita proximus fuit patienti, sed qui misertus est ejus. Tunc ait Christus : « Vade, et tu fac similiter. » Est enim inutilis sacerdotii dignitas his qui eam sortiti sunt ; item iis qui videntur legis periti, hoc nomine appellari non prodest, nisi factis ipsis justam famam obtineant. En charitatis corona texitur ei qui proximum adamavit. Erat hic Samaritanus, non tamen idcirco abjectus. Propterea testatus est discipulorum princeps, beatus nimirum Petrus, his verbis utens : « Vere comperimus, non esse personarum acceptorem Deum, sed in omni gente quisquis eum uimet, et operatur justitiam, acceptum illi esse »²². Recipit enim omnes bonorum operum studiosos virtutis amans Deus, eosque diligit, et a micorum loco habet, ac futuris bonis dignatur.

V. 38. Mulier quadam Martha nomine exceptit illum in domum suam.

Verumtamen, ut haec historia demonstrat, magnum quid est et pretiosum hospitalitatis officium. Testabatur et sapientissimus Paulus dicens : « Hospitalitatis nolite obliisci »²³. Talis erat Martha quae Dominum hospitio exceptit, quam imitari præclarum est : sicuti etiam sororem ejus cupidissimam discendi Mariam, quae Domini pedibus assidens, doctrinis ejus mentem suam complebat. Erudit item hoc facto discipulos suos Servator, ut cognoscant qualiter quoque modo in hospitum suorum domibus diversari debeant. Oporet enim ingressus non tam supinari ad oblectationes, ne harum causa videantur apud aliquos hospitari, sed ut potius hospites suos sacris divinisque doctrinis impleant.

²¹ Matth. xv, 16-21. ²² Act. x, 34, 35. ²³ Hebr. xiii, 2.

(1) Hanc Marcionis cum Manete impiam concessionem narrat etiam sanctus Epiphanius hæres. 42, cap. 4.

A ἥτεω γὰρ Μάνης, καὶ πρὸ αὐτοῦ Μαρκίων, οἱ ἀθεωταῖ, διαφόροις θεοῖς ταῦτας μερίζοντες (1). ἕνδε γὰρ βασιλέως ἐστὶ τὰ δύο δημάρια, καὶ κατὰ ταῦταν καὶ δυοτάμως δοθέντα τῷ προεστῶτι τοῦ πανδοχεῖου παρὰ Χριστοῦ. Ἀ δὴ καὶ λαβόντες οἱ τῶν ἀγωτάτων ἐκκλησιῶν ποιμένες, καὶ μετὰ πόνων καὶ ὑπότατων ταῖς διδασκαλίαις πλατύναντες, καὶ οἰκοδεν προσδαπανήσαντες, καὶ διὰ τῆς δαπάνης μᾶλλον αὐξήσαντες (τοιοῦτον γὰρ τὸ νοητὸν ἀργύριον εἴ τι δαπανᾶται, μὴ μειούμενον ἀλλ' αὐξάνειν, ὅπερ ὁ τῆς διδασκαλίας λόγος ἐστιν), ἐπανερχομένῳ τῷ Δεσπότῃ κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν, ἐροῦσιν ἐκστοτος· Κύριε, δύο δημάρια δέδωκάς μει· ἴδού προσπομνιον ηὔησα. Καὶ ἀποκριθεὶς ἔρει· « Εὖ, δοὺς σε καταστῆσω εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. »

B Τίς οὖρ τούτων τῶν τριῶν δοκεῖ σοι πλησία γερορέατος εἰς τοὺς ληστάς;

(Α f. 146, E f. 189 b) Εἰκότας δὲ Κύριος ἡρετο, τίνα τῶν τριῶν πλησίον γενέσθαι νενόμικε τοῦ πεπονθότος; « Ο δέ· « Ο ποιήσας, φησι, τὸ Ελεος μετ' αὐτοῦ. Οὗτος γὰρ ὁ ἵερεὺς, οὗτος δὲ Λευτῆς πλατύτον γέγονε τοῦ πεπονθότος, ἀλλ' ὁ οἰκτισμένος. Καὶ πρὸς ταῦτα Χριστός· « Πορεύου, καὶ σὺ πολει δροίας. » Ἀνδρῶντον γὰρ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξιώματα, ταῖς λαχούσιν αὐτὸν, καὶ τοῖς δοκοῦσιν εἶναι νομομαθέσι, τὸ ἀνομάσθαι νομομαθεῖς, εἰ μὴ δι' αὐτῶν εὑδοκιμοῦσι τῶν δργῶν. Ἰδού γὰρ πάλεκται τῆς ἀγάπης διατάφανος τῷ τὸν πλησίον ἡγαπητός· Σαμαρείτης αὐτος ἦν, ἀλλ' οὐχ ἀπόδητος. Διὰ τοῦτο μεμαρτύρηκεν δι πρώτος ἐν μαθηταῖς, τουτέστιν δὲ μαχάριος· Πέτρος, ὃδέ πως φήσας· « Ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομεν δι τούκετι προσωπολήπτης δὲ θεός, ἀλλ' ἐν παντὶ ξένοις δι φοβούμενος αὐτὸν καὶ ποιῶν δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι. » Προσέλεται γὰρ ἀπαντας τοὺς τῶν ἀγαθῶν ἐπιτηδευμάτων ἄραστάς δὲ φιλάρετος Κύρους, καὶ ἀσπάζεται, καὶ γηγενεῖς τίθησι, καὶ τῶν μελάντων ἀξιοὶ ἀγαθῶν.

C Γυνὴ δέ τις ὑπέδεξατο αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς.

(Α f. 146 b) Πλὴν, κατὰ τὴν ιστορίαν, μέγα τι χρήμα καὶ ἀξιότητον δὲ τῆς φιλοξενίας τρόπος· καὶ μαρτυρήσει λέγων δὲ σοφώτατος Παῦλος· « Τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε. » Τοιαύτη τις ἡ Μάρθα ὑποδεχομένη τὸν Κύριον, ἦν καλὸν καὶ μιμήσασθαι· διατέρει καὶ τὴν φιλομαθεστάτην αὐτῆς ἀδελφὴν Μαρίαν, ἥ τοις τοῦ Σωτῆρος ποσὶ προσέκησσα, τῶν παρ' αὐτοῦ διδαγμάτων τὴν ἐαυτῆς ἐμπίλησης φέρνα. Όνινηπ δὲ πάλιν καὶ διὰ τούτων δὲ Σωτῆρος τοὺς ἐαυτοῦ μαθητὰς, ἵν' εἰδεῖν, δπως τε καὶ τίνα τρόπον ταῖς τῶν ἐπιδεχομένων αὐτοὺς οἰκίαις ἐνδιαιτᾶσθαι Ιχρῆ. Δεῖ γὰρ εἰσιδάλλοντας οὐχ ὑπτιοῦσθαι μᾶλλον εἰς ἀνέσεις, οὗτοι μὴ διώς δοκεῖν ταῦτα· ἔνεκα τῆς αἰτίας καταλύειν παρά τιστεν, ἀλλ' ίνα

μᾶλλον αὐτοὺς ἐπιμεστώσειαν μαθημάτων θείων καὶ ἑρῶν. Οἱ δὲ τὴν ἑστίαν αὐτοῖς ἀνευρύνοντες, ὑπαντάτωσαν ἔλειπον καὶ πρόθυμοι· οὐχ ὡς διδόντες τι μᾶλλον, ἀλλ’ ὡς αὐτοὶ ληφόμενοι, κατὰ διττὸν τρόπον· πρῶτον μὲν γάρ ταῖς παρὰ τῶν ξενιζόμενων ἐντρυφήσουσι μισταγωγίαις· εἶτα πρὸς τούτῳ καὶ τὸν τῆς φιλοξενίας κερδανοῦσι μισθόν. Ἐπιδεχόμενοι δὲ εἰς ἑστίαν τοὺς ἀδελφοὺς, μὴ περισπάσθωσαν περὶ πολλὴν διακονίαν, μὴ ἡγετεῖτωσαν τὰ ὅπερα καὶ χρέαν· λυπεῖ γάρ πανταχοῦ ἐν παντὶ πράγματι τὸ περιττόν· ἐνεργάζεται μὲν γάρ τοῖς φιλοξενεῖν ἀθέλουσιν δικον· καμάτου δὲ τοῖς ἑστιώμενοις εὐρίσκεται πρόξενον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ἐν τῷ εἰραι αὐτῷ ἐν τόπῳ τούτῳ προσευχόμενον.

(Α.Γ. 147) Καὶ τοὶ Θεός ἑστίν ἀληθίνδς, καὶ Υἱὸς τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ, καὶ διανέμει μὲν αὐτὸς τῇ κτίσει τὰ πάντα, δι’ ὃν δὲν εὐ ἔχοι καὶ σώζεται· δεῖται δὲ ὅλως αὐτὸς οὐδενός· πλήρης γάρ ἐστι, φησίν, αὐτὸς· τίνος οὖν ἐν χρείᾳ καθεστάναι φαίη τις δὲν αὐτὸν, πάντα ἔχοντα φυσικῶς τὰ τοῦ Πατρός; Ἐφη γάρ ἐναργῶς, διτὶ· «Πάντα δος ἔχει ὁ Πατὴρ, ἡμάρτηστιν.» Ἐγειρεῖ δὲ ὁ Πατὴρ τὸ εἶναι πλήρης ἀγαθῶν παντὸς καὶ θεο-ρεπτῶν ἀξιωμάτων. «Ἔστι δὲ τοῦτο καὶ τοῦ Υἱοῦ· καὶ τοῦτο εἰδότες οἱ ἄγιοι λέγουσιν, διτὶ· «Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἐλάβομεν.» Τί δῆτα οὖν προσεύχεται, φησίν, εἰ πλήρης ἐστι, καὶ οὐδενὸς ὅλως δεῖται τῶν τοῦ Πατρός; Πρὸς τοῦτό φαμεν διτὶ δίδωσι μὲν αὐτῷ τῆς μετεπάρκεδος οἰκονομίας δὲ τρόπος τὸ εἰπερ ἔλοιπο πληροῦν τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ποὺ καλοῦντος εἰς τοῦτο. Εἰ γάρ ἔφαγε καὶ πέπωκεν, ὑπονού τε μετεποχήκων εὐρίσκεται, τι τὸ ἀποτέλεσμα καὶ εἰ τοὺς καθ’ ἡμᾶς συγκαθεστάμενος μέτροις, καὶ ἀνθρωπίνην δικαιοσύνην ἀποπληρῶν, οὐκ ἀνεπιτίθεντον ἐποιείτο τὴν προσευχήν; Ἰνα τὴμ διδάξῃ μὴ ῥᾴδυμοις εἶναι πρὸς τοῦτο· συντείνεσθαι δὲ μᾶλλον λιτάς, οὐκ ἐν πλατείαις ἑστώτας μέσαις (ἔδρων γάρ τοῦτο τῶν Τουδαίων τινὲς, Γραμματεῖς δὲ εἰσιν οὗτοι καὶ Φαρισαῖοι, φιλοδοξίας ἀφορμήν τὸ χρῆμα ποιούμενοι), καταμόνας δὲ μᾶλλον, ἡσυχῆ τε καὶ ἀνακεχωρημένως, καὶ οἰον μόνους μόνων λαλοῦντας Θεῷ, καθαρῷ καὶ ἀπερισπάστῳ νῷ. «Ἔδει γάρ ἀγαθῶν παντὸς καὶ ἐπωφελεστάτου πράγματος ἀρχῆν καὶ διδάσκαλον οὐχ ἔτερον τίνα τὴμ γενέσθαι μᾶλλον, ἀλλ’ αὐτὸν τὸν ἐν πάσι πρωτεύοντα καὶ τὰς παρὰ πάντων δεχόμενον λιτάς.

Ἐλέκε δὲ αὐτοῖς· «Οταρ προσεύχησθε, λέγετε· Πάτερ ἡμῶν, κ. τ. λ.

(Α.Γ. 149) Ω πολλῆς ἀφθονίας! ὡς γαληνήτης ἀσυγκρίτου καὶ μόνη πρεπούσης αὐτῷ! Τὴν ίδιαν τὴμ χαρίζεται δόξαν, ἀναβιθάζει τὸ δοῦλον εἰς ἐλεύθερον ἀξιώμα, Πατέρα καλεῖν ἐψήσι τὸν Θεόν, ὡς ἐν οὐλῶν τάξει γεγενημένους. Παρ’ αὐτοῦ δὲ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν διλλῶν ἐσχήκαμεν· καὶ μαρτυρήσει λέγων δ σοφδ; Ἰωάννης περὶ αὐτοῦ· «Οοσι δὲ ἔλαθον αὐτὸν, ἐδώκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι.»

A Verumtamen il qui victimū iis largiuntur, occurrant hiliares alacresque, non tam ut dantes quam 280 ut accepturi; idque dupli ex causa: primum quidem quia hospitium suorum fruentur doctrinis, deinde etiam quia hospitalitatis mercedem consequentur. Dum autem convivio excipiunt fratres, ne multo ministerio distrahabantur, nec praeter id quod ad manum usumque fuerit, quidquam requirant: molestum enim est ubique et in omni re quidquid est nimium: nam et eos qui exhibere hospitalitatem volunt, remoratur, et lis qui recipiuntur hospitio grave est.

CAP. XI.

V. 1. Cum esset in quodam loco orans.

Cum verus sit Deus, Filiusque supremi Dei, et ipse creaturis omnia distribuat per quae bene habeant et conserventur; cumque nulla re prorsus indigeat, quia plenus; ut ait²⁴, est: cuiusnam rei usum optari ab eo quisquam dicat, qui omnia naturaliter habet quae Patris sui sunt? Dixit enim manifeste: «Omnia quae Pater habet, mea sunt²⁵.» Est Patris proprietas, ut omni re bona sit plenus Deoque dignis munieribus. Id vero proprium quoque Filii est: cuius rei sancti homines gaui sunt: «De plenitudine ejus nos omnes accepimus²⁶.» Cur ergo jam orat, inquit aliquis, si plenus est, et nulla re caret quam habet Pater? Ad hanc dicimus, dispensationis in carno modum concedere ei facultatem humana officia, si velit, implendi, cum occasio id tulerit. Nam si comedit et bibit, et somno indulsiisse compertitur; quomodo sit absurdum, dum in nostrae naturae finibus versaretur, et humana justitiae daret operam, eum non incongrua preces frequentasse? ut nos doceret ne ad id genus officii torperemus, sed orationi animum intenderemus haud in mediis plateis stantes (id quod facilitabant Iudei nonnulli, Scribez nimirum ac Pharisei, jacantibus occasionem inde capientes), sed solitarii potius, tacite atque seorsum, soli cum solo Deo colloquentes, pura minimeque distracta 281 mente. Oportebat enim bonae omnis alique utilissimam rei cuiuslibet initium nobis fieri atque magistrum bānd alium magis, quam ipsum qui in cunctis princeps est, atque omnium preces excipit.

V. 2. Ait autem illis: Cum oratis, dicite: Pater noster, etc.

O magna liberalitas! o incomparabilis unique ipsi conveniens clementia! Suam nobis largitur gloriam, servum ad liberi dignitatem subvehit, Patrium appellare concedit nobis Deum, ceu in filiorum ordine constitutis. Ab ipso autem hoc quoque munus accepimus; quam rem testabitur sapiens Joannes dicens: «Quoiquod autem eum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri²⁷.»

²⁴ Isa. 1, 11. ²⁵ Joan. xvi, 15. ²⁶ Joan. 1, 16.

²⁷ Ibid. 12.

Filiū enim efficiuntur per genitū spiritalem, quāz nobis accidit haud a corruptibili semine, sed a verbo Dei viventis permanensque, sicuti scriptum est: « Voluntas eius genuit nos verbo veritatis, ut simus iustitia aliquod creaturarum ejus. » Namque ita sanctorum apostolorum quidam locutus est¹⁸: Quin adeo et ipse Christus rei viam evidenter ostendit dicens: « Nisi quis genitus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei¹⁹. » Imo vero, oportet enim quaziam eum penitiora vobis dicere, ipse nobis factus est tamen splendidae pretiosaque gratiae via, janua, occasioque, cum sibi nostram similitudinem induit. Sumpsit enim servi formam; quanquam, prout intelligitur et est reapse Deus, liber est, ut sua nobis communicaret. Solus enim suapte natura ipse liber est, qui solus Filius est illius qui omnia excedit et universalis est Dominus, Patris, inquam, natura sua vereque liberi. Nam quod ad nativitatem perducatur, subditam habet creanti se cervicem. Canit itaque Melodus, aitque ad eum: « Quoniam omnia serviant tibi²⁰. » Quod autem nostra ad se transferens, sapiente ratione sua nobis communicaverit, testis aderit mysteriorum ejus **262** sacerdos sapientissimus Paulus scribens: « Qui cum dives esset, egenus est factus, ut nos in opia ejus divites essemus²¹. » Etenim in opia instar Deo Verbo sunt, res humani generis participare; opum autem instar est hominis naturae, dum quas sunt Christi recipit; quas inter libertatis dignitas est, eos potissimum decens qui ad adoptionem in filios sunt vocati. Jam et hoc ipsum, ut dixi, donum ipsius est. Dicit enim nobis: « Nolite patrem vobis vocare super terram: unus enim est Pater vester coelestis: vos autem cuncti fratres estis²². » Nam quia unus ipse de nobis factus est, ideo fraternitatem eam illo nacti sumus. Jubet itaque nos audere, ei Patrem in precibus invocare. Sapientissime autem illud quoque orantes vult cogitare: nam si Patrem appellamus Deum, tamque splendido affectu honore suamus, cur indignam honorante vitam degimus? Hoc quidam sanctorum apostolorum ait: « Si Patrem invocatis eum qui sine personarum acceptance, secundum uniuscujusque opus judicat, cum timore incolatus vestri tempore conversamini²³. »

V. 2. Sanctificetur nomen tuum.

Num sanctitatis additamentum fieri petimus Deo beneissimo? Hoc quidem prorsus est improbabile. Plenus est enim, ut ipse ait²⁴, se ipso, atque in se perfectissimus; imo ipse sanctitatem creatis rebus suppeditat de plenitudine sua. Stultum insuper et ridiculum est existimare, eos qui orant non magis pro se, quam pro illo, preces effundere. Quid

Αἱ μεμφώμεθα γάρ εἰς μίσητα, διὰ γεννήσεως τῆς παιεματοῦς, τελουμένης ἐν ἡμῖν οὐκ ἐκ πυρῆς φθαρτῆς μᾶλλον, ἀλλὰ διὰ λόγων ζώντος; Θεοὶ καὶ μάνοντος, καθά γέγραπται· « Βουληθεῖς; γάρ ἀπεκύρωτεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείᾳ, εἰς τὸ εἶναι: ἡμᾶς ἀπερχόμενα τῶν ἁυτοῦ κτισμάτων. » Εφη γάρ οὖτος τοις ἄγιοις ἀποστόλων. Καὶ αὐτὸς δὲ πῶν Χριστόν, τὴν τοῦ πράγματος ὅδην ἴναργῇ καθίστη, λέγων· « Ήν μή τις γαγγηθῇ ἐξ ὑδατος· καὶ Πνεύματος, οὐ δύνεται εἰσελθεῖν εἰς τὸν φασιλεῖαν τοῦ Θεοῦ. » Μᾶλλον δὲ, δεῖ γάρ πρὸς ὑμᾶς²⁵ καὶ εἰ τῶν ἀποφθῆτων εἰπεῖν, αὐτὸς ἡμῖν γέροντος τῆς οὔτως λαμπρᾶς καὶ ἀκοστοῦ χάριτος ὅδος, καὶ θύρα, καὶ ἀφορμή, τὴν πρέπης ἡμᾶς ὅμοιων ὑπελθήν. Ἑλθε γάρ δούλου μορφήν, καίτοι καθ' ὅ νοεῖται καὶ ἔστιν Θεός, ἐλεύθερος ὁν. C Ιν' ἡμῖν τὰ ἁυτοῦ χαρίσται. Μόνος γάρ κατὰ φύσιν ἐλεύθερος αὐτὸς, ἐτι καὶ μόνος ἔστιν Ήντος τοῦ τὰ πάντα ὑπερκειμένου καὶ κατεξουσιάζοντος τῶν ὅλων, φύσει τε καὶ ἀλγθῶς ἐλευθέρου Πατρός· πᾶν γάρ τὸ περενεχθὲν εἰς γένεσιν, δούλου ὑπέχει τῷ κτίσαντι τὸν αὐχένα. Ψάλλει γοῦν ὁ Μελψόδος, καὶ φησὶ πρέπει αὐτὸν· « Οτι τὰ σύμπαντα δοῦλά σου. » Οτι δὲ τὰ ἡμῶν εἰς ἁυτὸν μεταθεῖς, οἰκονομικῶς δέδωκεν ἡμῖν τὰ ἁυτοῦ, πιστώσεται γράψων ὁ τῶν αὐτοῦ μυστηρίων ιερουργὸς, ὁ πάνσοφος Ιανός· « Οτι πλούτους ὁν ἐπτάχεσσεν, Ιν' ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσαμεν. » Πτωχεία μὲν γάρ τῷ Θεῷ Λόγῳ, τὰ καθήματα, διὰ τοῦτο πεπλουτήκαμεν ἡμεῖς τὴν τρόπον αὐτῶν ἀδελφότητα. Κελεύει τοινυν παρθησάμεθα τις καὶ λέγειν ἐν προσευχαῖς Πατέρα. Οἰκονομικώτατα δὲ λανθίδωσις κακεῖνο τοῖς προσευχομένοις ἐννοεῖν· εἰ γάρ Πατέρα καλοῦμεν τὸν Θεὸν, καὶ σῆς οὕτω λαμπρᾶς τείχισθημεν τιμῆς, πῶς οὐκ ἀξίως τοῦ τετμήκοτος πολιτευσμέθα; Τοῦτο τις Εφη τῶν ἄγιον ἀπόστολων· « Εἴ Πατέρα ἐπικαλεῖσθε τὸν ἀπροσωπάτων χρίνοντα κατὰ τὸ ἑκάτου έργον, ἐν φόνῳ τῶν τῆς παροικας ὅμων χρόγον ἀναστράφητε. »

Αγιασθήτω τὸ θρομά σου.

(Α. f. 149 b) Ἀρά ἀγιασμοῦ προσθήκην ἐγγενέσθαι παρακαλοῦμεν τῷ παναγίῳ Θεῷ; Καὶ μὴν τοῦτο ἔστιν οὐκ ἀμεμπτον παντελῶς. Εἰλήρης γάρ ἔστι, καθά φησιν αὐτὸς, ἐξ ἁυτοῦ τε καὶ ἐξ αὐτῷ παντέλειος, καὶ αὐτός ἔστιν ὁ χορηγῶν τῇ κτίσει τῶν ἀγιασμῶν ἐξ οὗτον πληρώματος. Πρὸς δὲ αὐτούτους, εὐηθεῖς καὶ καταγέλαστον τὸ νομίζεσθαι τοὺς

¹⁸ Jac. 1, 18. ¹⁹ Joan. iii, 5. ²⁰ Psal. cxviii, 91. ²¹ Η Cor. viii, 9. ²² Matth. xxiii, 9. ²³ 1 Petr. i, 17. ²⁴ Isa. 1, 2.

(1) Nota indicium, recitatum ad populum suisse vocabulum vocativum *charissime* id ipsum inquit.

προσευχομένοις οὐχ ὑπέρ γε μᾶλλον ἐστῶν, ἀλλ' ὑπέρ αὐτοῦ πατεῖσθαι τὰς λιτῆς. Τί δύναται εἶται τὸ, « Ἀγιασθήτω τὸ δυνόμειον; » Φερετὸν, δέ: οὐχ ἀγιασμοῦ προσθήκην ἐνυπάρχει παρακαλοῦσσες τῷ τοῦ πάντας Θεῷ. Τις γάρ εἰσιν διαμέλισμαί τοῦ μετέπειταν, καὶ προσδούναι τὸ δυνάμενον; Χωρὶς γάρ πάσῃς ἀντιλογίας, τὸ ἔλετον ὃποιοῦ τοῦ κριτήνος εὐλογεῖται· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἔντοτε τοῦ πάντας παρακαλοῦσσιν. « Ότε διακείμεθα καὶ πιστεύουμεν ὅτι Θεὸς δὲ φύσει καὶ ἐπὶ πάντας, ἀγιος δύναται εἶται, τοῖς τούτῳ φένδοντας αὐτοῦ λαβόντες εἰς νοῦν, ὅρθιν τε καὶ ἀντιληφτοῖς ἐπιτιθέμενοις ἡσήν. ἵνα οὕτως ἀγιοι γεγονέτες, ἐγγόνες εἰναις δυνηθῶμεν τοῦ ἀγίου Θεοῦ. Γέρρατά του γάρ, διτι « Ἀγιοι ἔσονται, διτικύριοι ἀγίοις ἔμοις. » Ἐφη δὴ ποσὶ καὶ σπήλαιοῖ τὸν Ιεροφάντην Μωϋσέα· « Ἐν τοῖς ἑγγίζουσι μαρτυρίαις ἀγιασθήσεμάται. » Οὐκοῦν τὸ τομέν, φησίν, ἄγιον ἔστω τὸ δυνορά τοῦ· τοῦτο γάρ δὴ τὸ ἀγιασθήτωνδηλοῖ. Κατούχος ὑπὲρ ἐντοῦν μάρτυρον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ κάστρου, τοῦτο παρακαλοῦσσεν. Ἐννόησεν γάρ δὲ περὶ τοῖς οὖτα τὸ τῆς ἀληθείας πλούσιασσοι φῶς, μήτε μὴν τῇ πλοτίᾳ παρεδεξαμένες, ήτι καταπιερόντας τὸ ἔνορε τοῦ Θεοῦ. Οὐδοις γάρ αὐτοῖς ἄγιοις εἶναι δοκεῖ, καὶ σεκτοὺς καὶ προσκυνητῶν. Ἐπειδὲ τὸ τῆς ἀληθείας, αἵτοις ἐλλάμψη φῶς, καὶ ὡς ἐκ νυκτὸς καὶ σκότους διαγρηγορήσωσι, μᾶλις τότε μαρύντες τις τε καὶ δος ἔστιν, ἀγιοις ἀγίων ὁμολόγουσιν αὐτὸν. « Ότε δὲ τοῦθι οὐδεώς ἔχει, συνήσεις ἐντεῦθεν. » Ἐφη τις τῶν ἀγίων προφητῶν· « Κύρτοις αὐτὸν ἀγίασσε, καὶ αὐτὸς ἔσται: εοις φόδονται ἐπὶ τοῦ πεποιθώντος ἡς, ἔσται δοτεις εἰς ἀγιασμόν. » Ἀριστοῦντας διηγεῖται πάντας τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐξ ίδου πληρώματος διανέμοντα πλούσιος τῇ πάντοις τὰ πάρ' ἔντοτο; « Άλλα δὲλον τὸ ἔτελον διδάσκεται φρέμεν αὐτὸν, διτι « Ἀγιον εἰναις αὐτὸν πιστεύετετότε γάρ αὐτὸν φοβηθήσεσθε, ἔσται δὲ οὗτος δύσιν καὶ εἰς ἀγιασμόν. » Γέρραται δὲ πάλιν περὶ Χριστοῦ· « Ἀγίασσεται τὸν φωτιζόντα τὴν ψυχήν· » τουτέστι, παρ' οὐδὲν αὐτὴν ἀγίασσεται· τέθεισε γάρ αὐτὴν ὑπὲρ ἡμῶν. Πλήγη ἀγιαζέσθω, φησί, παρ' ὑμῶν, τουτέστιν δικαιογείσθω διγιος. Καὶ γάρ δεῖται τοῦτο κατὰ φύσιν, Θεὸς ὁν ἀληθίνης, καὶ Υἱὸς Θεοῦ. Τὸ γάρ ἄγιον οὐδενὸς πρέπεις ἀν οὐδενὶ μὲν τῶν ἐξ οὐκ ἔντων εἰς τὸ ἔντας παρενηγμένων, μόνη δὲ τῇ ἀνωτάτῳ καὶ ὑπὲρ πάντα φύσει. « Οταν οὖν πιστεύωμεν ὅτι κατὰ φύσεν ἄγιος ἔσται, τοῦτο γάρ εστι τὸ ἀγίαζεν αὐτὸν, » τότε προσομοιογεύμεν διτι καὶ Θεός δεῖται ἀληθίνης, διτι δὲ κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν λοιπῶν, καὶ ἐν ὑπεροχῇ μεγίστη.

Ἐλθετω ἡ βασιλεία σου.

(Α. f. 150) « Αεις γε μήν βασιλεύοντος τοῦ Θεοῦ, καὶ καταχρατοῦντος διών, τι δὴ βούλεται: φθ, » « Ελθετω ἡ βασιλεία σου; » « Εοίκασι: τούτους ἀπιθυμεῖν οι τοῦτο λέγοντες ἐν προσευχαῖς, ἐπιλάμψαντα πάλιν ίδειν τὸν καταμερ τὸν τῶν διών Σωτῆρα Χριστῶν. » Ήξει γάρ, ήξει, καὶ καταβήσεται κριτής, καὶ οὐκ ἐν ὑφέσει τότε τῇ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ θεοπρεπεῖ δορυφορούντων

A
ergo sibi volant verba « Sanctificetur nomen tuum ». Dicimus hemonos haud precari ut summo Deo sanctitatis stat accessum. Quis enim meior est illo, atque ei quidquam superaddere valens? Nam quod minor a maiore benedicitur, extra omnem controvensionem est. Sed illud potius et sibi et cunctis et evenient orant. Cum consideramus et credimus Deum, qui natura sua supra omnes est, sanctum sanctorum esse, tunc ejus timorem meate nostra volentes, rectam et inculpabilem vitam **263** degamus; ut sic sancti effecti, ad Deum sanoluer appropinquare possimus. Scriptum est enim: « Sancti estote, quia ego sanctus sum¹⁴. » Dixit vero aliquando Deus hierophanti Moyse: « In appropinquantibus mihi sanctificabor¹⁵. » Ergo in nobis, inquit, sanctum est nomen tuum; hoc enim hic vocibus sanctum significat. Neque pro seipso tantum, sed etiam pro ultimis mundis hoc ceantes petunt. Elenimi reputandum est, apud eos, qui nondum veritatis lumen sunt adepti, neque fidem recuperant, contemni adhuc nomen Dei. Nondum quippe illis sanctum videtur, augustum atque adorabile. Cum autem ipsis veritatis jubilluxerit, ac veluti ex nocte et tenebris evigilaverint, vix tum denique cognoscentes quis quantus esset, ipsum sanctum esse sanctorum constebuntur. Quod vero haec ita se habeant, inde intelligest. Ait quidam de sanctis prophetis: « Dominum ipsum sanctificate, et ipse erit tibi pavor: quod si illi consilus fuerit, erit tibi in sanctificationem¹⁶. » C Num ergo nos sanctum efficiemus Deum, qui de propria plenitudine distribuit copiose creaturis quae sua sunt? Sina dubio autem hoc dicimus ab eo duci, nempe, ipsum sanctum ereditate; tunc enim cumdum timebitis, atque ita vobis causa sanctitatis erit. De Christo item scriptum est: « Sanctificate eum, qui animam suam vilificavit¹⁷, » id est qui eam pensi non habuit, quem scilicet pro nobis posuit. Verumtamen a vobis sanctificetur, inquit, id est, eum sanctum esse fateamini. Est enim revera sapientia natura talis, cum sit Deus verus, et Filius Dei. Nam sanctitas substantialis neminiis propria est, qui de non existentibus ad existendum productus fuerit, sed unius summi et super omnia naturae. Cum ergo credimus eam natura propria sanctum, hoc enim valet dictio « sanctificare eum », tunc simul consteat Deum esse verum, et quidam a ceteris rebus sejunctum, et summo in culmine constitutum.

264 V. 2. Adveniat regnum tuum.

Age vero cum Deus ab alterno regnet, et universale imperium tenet, quid sibi volunt verba « Adveniat regnum tuum? » Videntur itaque optare, qui haec dicunt orantes, videre rursus apparentem mundo universalem Servatorem Christum. Veniet enim, veniet descendente judex, neque jam in humilitate nostra, sed eum digna Deo gloria etipant-

¹⁴ Levit. xi, 44. ¹⁵ Levit. x, 3. ¹⁶ Isa. viii, 13.

¹⁷ Isa. XLIX, 7.

hes angelis, ut mundum judicet. Defensionis erit A ergo tempus illud, imo probationis ac retributionis: igitur præparatus est improbis, et diutina poena, perpetuusque cruciatus. Cur ergo ut videant tempus illud, orant? Considera mecum rursus Servatoris soleritiam, et in omni re prudentiam admirandam. Jussit enim precibus postulare illius vere formidandi temporis adventum, ut cognoscerent opertore eos vivere haud ignave aut dissolente, sed potius ut sanctos deceat, atque ut Deo placet; ut præmia ipsis illud tempus conferat, non autem flammæ ac poenam. Nam impiis atque impuris nullatenus convenit dicere in precibus. » Adveniat regnum tuum. » Sciant itaque quod ita precentes, proponendum incusant Deum, quod non citius ipsis punitionis tempus oriatur et superveniat. His sanctus quidam propheta inquit: « Vae illis qui diem Domini optant! Cur? Haec vobis dies Domini tenebræ erit, non lumen, caligo luce omni carens¹⁰. » Ergo petunt sancti, ut Servatoris nostri universaliter regnaturi tempus adeat, quoniam satis iam laboraverunt, et patitorum a se operum mercedem exquirunt. Confundunt enim splendidos se coram judice apparituros.

Fiat voluntas tua, sicut in celo et in terra.

Hoc quoque sanctos deceat, et quamlibet laudem excedit. Nam velle in terra prævalere bonam Dei voluntatem, quid aliud est quam velle ut cuncti virtutem omnem exerceant eaque se imbuant? Sic excellenter se gerere sanctos angelos in 285 celis dicimus. Scriptum est enim de ipsis: « Benedicite Domino, omnes virtutes ejus, ministri ejus qui faciunt voluntatem ipsius¹¹. » Qui itaque ita dicunt, vires suppeditari postulant in terra degentibus, ut Dei voluntati obtemperent, et supernam celestem imitentur vitam, eam scilicet quam sancti angeli agunt: ut, quemadmodum Paulus ait¹², etsi in terra ambulantes, nihilominus in celo conversentur. Insuper dicimus, peccati extinctionem eupere eos videre qui dicunt: Fiat voluntas tua, sicut in celo et in terra. Voluntas enim, ut dixi, summi Dei est, ut sancte in terra vivamus, atque ita primogenitorum Ecclesie, supernæ inquam, imitatione et in agro veluti quedam in terris conspecta Christum oblectet.

V. 3. Panem nostrum ob subsistendum da nobis quotidie.

Praudent fortasse nonnulli, incongruum esse, et sanctis alienum, corporalia a Deo postulare, eamque ob causam ad spiritalem sensum id dictum transferunt, panemque eos petere dicunt non ter-

¹⁰ Amos v. 18. ¹¹ Psal. cii, 24. ¹² Philippi. iii, 20.

¹³) Ignotum Graecis hoc vocabulum ἐπιούσιος, et evangelicis tantum paginis traditum, testatur Ori-

ággyelων, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον. Ἀπολογίας τοινυῖς τότε καιρὸς, μᾶλλον δὲ δοκιμασίας καὶ ἀνταπόδοσις· πῦρ ηὐτρέπτισται τοῖς ἀνόμοις, καὶ δίκη μακρὰ, διηγεκή κολαστήρια. Εἴται πῶς λεῖψιν ἔχουνται τὸν καιρὸν; « Αθρεῖ δῆ μοι πάλεν τοῦ Σωτῆρος τὸ εὔτεγχος, καὶ τὴν ἐρ̄ ἐκάστῳ τῶν πραγμάτων ἀξιοθάμαστον οἰκονομίαν. » Ἐκέλευσε γάρ διὰ προσευχῆς αἵτεν αὐτῶν ἔκεινον τὸν δυτικὸν φρικτὸν ἐπιστῆναι καιρὸν, ἵνα εἰδεῖεν δὲ διαβιῶν αὐτοὺς ἀναγκαῖον, οὐ ρρθύμως ή παρειμένως, ἀγιοπρεπῶς δὲ μᾶλλον, καὶ κατά γε τὸ αὐτὸν δοκοῦν· ἵνα στεφάνων αὐτοῖς εὑρεθῇ πρόδεινος ὁ καιρὸς, καὶ μὴ πυρὸς καὶ δίκης. Τοῖς γάρ ἀνόμοις καὶ βεβήλοις πρέποι ἀν κατ' οἰδένα τρόπον τὸ λέγειν ἐν προσευχαῖς, « Ἐλθέτω τὴ βασιλεία σου. » Ἡγουν θεωρασαν ὡς τοῦτο λέγοντες, μονονούχη κατατιθῶνται θεού, δὲ μὴ θεῖτον αὐτοῖς ὁ τοῦ κολάζεσθαι καιρὸς ἀνίσχει καὶ φαίνεται τούτοις ἐπιφθέγγεται τις τῶν ἀγίων προφητῶν· « Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου! » Ἰνα τί; ὑμῖν αὕτη τὴ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, καὶ αὕτη ἡ τι σκότος καὶ οὐ φῶς, καὶ γνόφος ὡς ἔχων φέγγος. » Οὐκοῦν αἵτενοι οἱ ἄγιοι τὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διοτελοῦς βασιλείας ἐπιστῆναι καιρὸν, ἀτε δῆ πεπονηκότων ἀ δεῖ, καὶ τῶν δῆ προειργασμένων αὐτοῖς ζητοῦντες τὰς ἀμοιβάς. Τεθαρρήκας γάρ δὲ λαμπρῷ παραστῆσανται τῷ μητρὶ.

Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐτοίμασθαι καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

(A f. 150 b) Ἀγιοπρεπὲς δὲ καὶ τοῦτο, καὶ πάντας τοπινούς μεστόν. Τὸ γάρ τὸ γῆς βούλευσθαι κρατεῖν τὸ ἀγαθὸν θελῆμα τοῦ Θεοῦ, τὶ ἀν ἐπερον εἶται, πλὴν ὅτι τὸ πάντας θέλειν ἀπάσης ἀρετῆς ἀποτελεστάς είναι καὶ ἐπιστήμονας; Οὐτων καὶ διαπρέπειν ἐν οὐρανοῖς τοὺς ἀγίους ἀγγέλους φαμέν. Φέγραπται γάρ περὶ αὐτῶν· « Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάσαις αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, λειτουργοὶ αὐτοῦ, ποιῶντες τὰ θελήματα αὐτοῦ. » Ισχὺν τοίνυν παρακαλοῦται δοθῆναι τοῖς ἐπὶ γῆς οἱ τοῦτο λέγοντες, ἵνα ποιῶσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δινα καὶ ἐν οὐρανοῖς ἀπομιμώνται πλειστάν, τὴν παρὰ γέ φημι τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις· ἵνα, ὡς ὁ Παῦλος φησιν, ἐπὶ γῆς περιπατοῦντες, ἔχοντιν ἐν οὐρανῷ τὸ πολίτευμα. Πρόδε δὲ αὐτούτοις φαμέν, δὲ τῆς ἀμαρτίας τὴν ἀναίρεσιν αἵτενοι λεῖψιν αἱ λέγοντες· « Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. » Θέλημα γάρ, ὡς ἔφην, τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ, τὸ ἀγίως πολιτεύεσθαι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· ἵνα τῆς τῶν πρωτοτόκων Ἐκκλησίας, τῆς δινα φημι, μίμημα καὶ εἰκὼν ὕσπερ τις, τὴ γῆς δρωμένη, κατενύφαλη Χριστόν.

Τὸν ἀρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον (1) δίδου ἡμεῖς τὸ καθ' ἡμέραν.

(A f. 150 b) Οἴονται δὲ οἵσις τινὲς, ἀνάρμοστον εἶναι καὶ ἀποικός ἀγίοις τὸ αἵτεν παρὰ Θεοῦ τὰ σωματικά, καὶ ταύτης ἐνεκα τῆς αἵτεις ἀκοφέρουσας τὸ εἰρημένον εἰς πνευματικὴν θεωρίαν· καὶ δῆ καὶ

genes De Orat. § 27, cuius etymologicam explicationem sequitur noster Cyrillus.

δρτον φασὶν αὐτοὺς αἰτεῖν, οὐκ ἐπίγειον, οὐ σωμα- τικὸν, ἔκεινον δὲ μᾶλλον, τὸν φύλακεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταβαίνοντα, καὶ ζῶν τῷ κόσμῳ παρέχοντα, ἦ, ὡ; φασιν, ἀληθεῖ οὐσίᾳ καὶ ἀσωμάτῳ, τουτέστι τῇ ψυχῇ· αὕτη γάρ, διὰ τὸ μὴ βευστὸν, χυρίως οὐσία ἐστίν. Ἔγὼ δὲ διεὶ μὲν ἀγίοις πρέποι ἀν διεὶ μάλιστα τὸ πνευματικῶν χαρισμάτων ἐπείγεσθαι μεταλαχεῖν, φαίην ἀν διδούσας οὐδέν· πλὴν ἔκεινον δέξιον ἰδεῖν, διεὶ καν δρτον αἰτώσι· καὶ τοῦτο δράμ αὐτοῖς προστέταχεν δ Σωτῆρ, μάμου παντὸς ἐλευθέρων παρούντας τὴν πρόσοδον. Ἀθρετος γάρ ὑποίσ τοις εἰρημένοις ἐγκέχρυπται νοῦς. Δι' ὧν γάρ προστέταχεν δρτον αἰτεῖν, ἤτοι· τροφὴν τὴν ἐφήμερον, δῆλος ἀν εἴη δῆμουθεν, μηδὲν ἔχειν αὐτοῖς ἐφιεῖς, ἀγιοπρεπῆ δὲ μᾶλλον ἐπιτηδεύειν πτωχεῖαν. Οὐ γάρ τῶν ἔχοντων τὸ αἰτεῖν, ἀλλὰ τῶν ἐν σπάνει καθεστηκότων. Ἐπ' ἀν διεὶ τις οὐδενὸς ἐν χρείᾳ καθεστηκότων, Θεῷ τῷ πάντα εἰδότε· λέγει· Ἄδεις δρτον ἡμῖν τὸν ἐφήμερον, δῆξεν ἀν εἰρωνεύεσθαι μᾶλλον, ἢ γοῦν ἀληθῶς βούλεσθαι λαβεῖν. Ἀρτον δὲ τὸν ἐπιούσιον οἱ μὲν εἰναῖς φασι τὸν ἥξοντά τε καὶ δοθησόμενον κατὰ τὸν αἰώνα τὸν μέλλοντα, ἵνα νοήσται πάλιν πνευματικῶς· οἱ δὲ καὶ εἰς ἔτερες ἐννοίας ἀποφέρουσι τὴν φωνὴν. Ἀλλ' εἰπερ τὴν ἀληθὲς ὡς δρτον τοῦ δοθησόμενου κατὰ τὸν αἰώνα τὸν μέλλοντα μνήμην ποιοῦντας προσευχόμενοι, διὰ τὸ προσεπάγουσι τὸ, «Δίδου ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν»; «Ἐστι γάρ ἔτι διὰ τούτων ἰδεῖν, διεὶ τῆς ἐφημέρου τροφῆς ποιοῦνται τὴν αἰτήσιν, ὡς ἀκτήμονες δηλονότι». Ἐπιούσιον δὲ τὸν αὐτάρκη νοεῖσθαι χρή· τεθεικέ του τὴν λέξιν καὶ δ μακάριος Ἀπόστολος, βραχὺ παραλλάξας, ἐπὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· Ἐφη γάρ αὐτὸν ἔσωτρος κατασκευάσαι λαδὸν περιούσιον, ἀντὶ τοῦ ἐπιούσιον τὸν περιούσιον εἰπών, τουτέστι, τὸν ἀρκοῦντα, καὶ τοῦ τελείως ἔχειν οὐχ ἡττώμενον.

Kαὶ ἀφες ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, κ. τ. λ.
 (Α. Ι. 151) Βούλεται χρηστοὺς καὶ ἀμνησικάκους εἶναι τοὺς ἔσωτρους μαθητὰς δ Κύριος· ὡς ἀνεπιτίθητως δύνασθαι λέγειν ἐν προσευχαῖς· «Ἀφες ἡμῖν, διεὶ ἀφήκαμεν.» Ο βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως! Πρῶτον αἰτεῖν ἐπιτάσσει τῶν αὐτοῖς ἡμαρτημένων τὴν ἀφεσιν, εἴθ' οὐτως δμολογεῖν διεὶ πάντη τε καὶ πάντως ἀφήσουσι καὶ αὐτοῖς· καὶ ἵνα οὐτως εἰπω, τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀνεξικαλας μιμητὴν [ιερ. μιμητὰς] ἐθέλουσι γενέσθαι τὸν Θεὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ παράσχωνται τοῖς δμοδύλοις χρηστότητα, ταύτην ἐν ἴσῳ μέτρῳ ζητοῦσι λαβεῖν παρὰ τοῦ τὰ δίκαια νέμοντος, καὶ κατοικεῖρειν ἀπαντας εἰδότος Θεοῦ. Καὶ μή τις οἰσθω τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς ἔξειναι λέγειν· «Ἀφες ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν.» Οὐ γάρ τοῖς οὖσιν ἐν τῷ πλημμελεῖν ἔτι πρέποι ἀν λέγειν τὸ, «Ἀφες ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν»· ἔκεινοις μᾶλλον οἴπερ ἀν εἰεν ἀποφοιτήσαντες μὲν τῶν ἡδη προσπταισμένων, ἀντεχόμενοι δὲ τοῦ διαζῆν λοιπὸν ἀθέλειν ἀγιοπρεπῶς. Δεῖ τοίνυν αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ τῶν ἡμαρτημένων τὴν ἀφεσιν, προσφέντας ἡμᾶς τοῖς κατά τι γοῦν προσκεκρυσθεῖν, ὅταν εἰς ἡμᾶς

A restrem, non corporalem, sed illum potius celo de- super descendenter vitamque mundo præbentem, sive, ut aiunt, incorporeæ vereque existenti substantiæ, id est animæ; quæ quia non præterit, proprie substantia est. Ego vero sanctos quidem maxime decere, ut spiritatibus donis potiri studeant, nihil dubitans dixerim; et tamen illud cogitare par est, quod etiam si panem petant vulga- rem, atque id agere præcepere ei Servator, nullo probro obnoxiam faciunt supplicationem. Vides enim quænam huic dicto sententia insit. Dum enim jussit petere eos panem, sive victimum quotidianum, constat eumdem ipsis insinuasse nihil ut possideant, sed sanctam potius paupertatem sectentur. Non enim habentium mos est petere, sed in penuria constitutorum. Si quis autem nulla re indigens, Deo 266 omnia scienti dicat: Da mihi panem quotidianum, ironice potius loqui videbitur, quam aliquid vere velle accipere. Panem vero, ut ita dicam, subsistentiæ, alii dieunt venturum illum esse, id est in futuro sæculo dandum, ut denno de spiritali cogitemus: alii autem ad alios quoque sensus id vocabulum transferunt. Sed enim, si forte verum sit eos orantes de pane loqui, qui in futuro sæculo dandum est, cur addunt, da nobis quotidie? Hinc videlicet denuo patet petere eos quotidianum panem, nempe ut pauperes. Subsistentiæ autem panem intelligere oportet sufficientem. Vocabulum hoc adhucuit parum quid immutatum beatus Apostolus de omnium nostrum Servatore Christo. Ait¹¹ enim ipsum sibi comparasse populum περιούσιον, loco ἐπιούσιον dicens περιούσιον, id est sufficientem, statuque perfecto non inferiore.

V. 4. Et dimitte nobis peccata nostra, etc.

Vult benignos esse et injuriarum obliviousos discipulos suos Dominus; ut irreprehensibiliter dicere possint in suis precibus: Dimitte nobis, quia dimisimus. «O altitudo divitiarum, et sapientiæ ac scientiæ!» Primum petere jubet peccatorum proprietorum remissionem, deinde confiteri se quoque omnino veniam aliis daturos: atque, ut ita dicam, hærentis sibi indulgentiæ imitatorem volunt fieri Deum; et quam ipsi exhibuerint conservis benignitatem, hanc pari mensura querunt consequi a justo rerum datoro, et omnium misereri solito Deo. Nec tamen quisquam existimet cuique indifferenter licere dicere, «Dimitte nobis peccata nostra». Non enim eos qui peccare pergunt decebit dicere, «Dimitte nobis peccata nostra»; sed eos potius, qui a priore culpa recesserint, nunc autem sancte vivere studeant. Oportet itaque a Deo postulare peccatorum veniam, postquam iis qui nos læserint pepercimus, si tamen ii aduersus nos, non autem in divinam supremamque peccaverint majestatem. 267 Neque enim delictorum illorum,

¹⁰ Tit. II, 14. ¹¹ Rom. xi, 33.

sed horum tantummodo quæ in nos commissa fuerunt, potestatem habemus.

Ei ne nos inducas in temptationem.

Usque ad hunc locum orationem recitat Lucas; Matthæum vero compemus addere: « Sed liberanos a malo ».⁵⁵ » Habet autem hæc dicta plurimam connexionem: est enim consecutaneum ut si in temptationem non ingredimur, malo liberemur. Inquit si quis dicat, liberari idem esse ac non ingredi in temptationem, a veritate non ablutet. Dum autem sic loqui nos docet, haud sone molles aut timidos nos vult esse, quin potius viriles, et ad laudabile opus quolibet alacres: insuper etiam modestos et pauperes spiritu; neque existimare, fore nos in omni prorsus temptatione superiores. Intolerabilis enim quandoque incidit in hominis animum consternatio, et confidentissimam quamque mentem temptationis pondus perfringit. Oportet itaque haud nimis audere in temptationibus, sed reputare potius mentis nostræ infirmitatem. Ergo deprecemur quidem tentari; occasione tamen necessaria vocante, tunc demum omni exprompta strenuitate decertandum est. Duplex vero est temptationum genus: aut enim aliquis a diversæ sectæ hominibus tentatur, aut ab ignominiae passionibus. Debemus itaque in his tam gravibus versantes malis, vel etiam antequam eveniant, orare ac dicere: « Ne nos inducas in temptationem. » Sed cum ipsa tentatio ingruerit, tunc resiste fortiter, carnem increpa, frenum menti inijice, opem à Deo pete. Tunc enim auxiliabitur, et victoriam concedet universalis Servator ac Dominus.

V. 5. *Ei dicit ad illos: Quis vestrum habebit animum? etc.*

Mirabilis hic est sententiarum ordo. Dicit enim Sacerdos quemadmodum optis sit orare, sciscitanibus id sanctis apostolis. Sed dicit eis qui hanc tam venerabilem salutaremque doctrinam acciperant, **268** facere quidem juxta datam normam, sine fastidio tamen atque socordia: nec deinde, minime exaudita prima prece aut etiam secunda, cessare a precibus, seu nullam utilitatem habentibus. Ne ergo id nobis accidat, neque ex hac pusillanimitate detrimentum patiamur, sub parabolæ forma perspicue ostendit ignoriam invenire precibus; utilissinam autem esse perseveriam. Age porro quod specie parabolæ ostensum fuit, in rei veritatem convertamus. Importune ora, accende ad benignum Deum persepe; et si videris procrastinari gratia concessiorem, ne animum despondas, neque a suscepia spe exidas, ita fortasse

⁵⁵ Matth. vi, 13.

(1) Si quis hanc Cyrilli explanationem orationis Dominicæ, eum paris nominis opusculis Origenis et

A καὶ μὴ εἰς αὐτὸν τὴν θελαγ καὶ ὑπερτάτην ἀμφοτενασι τὸ δέξαντο γὰρ ἐκείνων ἡμεῖς ἔσμεν πύρι, μόγον δὲ τῶν εἰς ἡμᾶς γεγονότων.

Kαὶ μὴ εἰσελέγης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν.

(A f. 152) Μέχρε μὲν τούτου τὴν προσευχὴν ἴστησιν δὲ Λουκᾶς· δέ δὲ γε Ματθαῖος εὐρίσκεται προεπενεγκών· « Ἀλλὰ βῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. » Ἐνεστὶ δὲ τοῖς λόγοις πλειστη τις ἀπολογία· ἐψήσται γάρ πάντως τῷ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν, τὸ ἐκ τοῦ πονηροῦ βυσθῆναι ἡμᾶς. « Ή τάχα που, ταῦταν εἶναι τις εἰπὼν τὸ βυσθῆναι τῷ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν, οὐκ ἀν διμάρτοι τάληθος. Θύκη ἀνάνδρους δὲ ἡμᾶς οὗτε δειλοὺς εἶναι βούλεται; ταῦτα διδάσκων λέγειν, νεανικοὺς δὲ μᾶλλον, καὶ ἐφ ἄπανταν εἰπάμους τοῖς ἐπανομένοις· πρὸς δὲ αὐτούτοις καὶ πετριόφρονας καὶ πτεροῦς τῷ πνεύματι; καὶ μὴ νομίζειν διτι πάντη τε καὶ πάντως παντὸς πειρεσμοῦ πειρασμόν. Ἀφρότον γάρ ξενός δὲτε κατεμπίπτει δέος τῆς ἀνθρώπου ψυχῆς, καὶ εὐτολμότατον συνθράψει φρόνημα τοῦ πειρασμοῦ τὸ βάρος. Χρή τοινούν μὴ καταθράσυνεσθαι πειρασμῶν, διαλογίζεσθαι δὲ μᾶλλον τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας τὸ ἀσθενές. Οὐκοῦν πάραιτώμεθα μὲν τὸ πειράσεσθαι· καίροι δὲ καλούντος ὡς ἐξ ἀνάγκης εἰς τοῦτο, τότε δῆ, τότε παντὶ σθένει. χρωμένους ἀγωνίζεσθαι χρή. Διτέθν δὲ τὸ εἶδος τῶν πειρασμῶν· η γάρ τις ὑπὸ τῶν ἐπεροφρόνων πειράζεται, η ὑπὸ τῶν τῆς ἀτιμίας παθῶν. Δεῖ δη οὖν ἀρα τοῖς οὐτω δεινοῖς ἐνομιλούνταις κάκοις, ἣνούν οὐπω γεγονότας ἐν αὐτοῖς, προσεύχεσθαι τε καὶ λέγειν· « Μή εἰσαγάγῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν. » Ἐπιτιθῆσαντος δὲ πειρασμοῦ, τότε γενναιῶς ἴστασθαι, ἐπιτίμησον τῇ σαρκὶ, χαλινὸν ἐπίθεσ τῷ νῦν, αἴτιον ἐπικουρίαν τὴν παρὰ Θεού. Ἐπικουρήσει, γάρ τότε καὶ παρέξει τὸ νικᾶν δὲ τῶν ὅλων Σωτῆρ καὶ Κύριος (!).

Kαὶ εἰπε πρὸς αὐτούς· Τις δὲ ὑμῶν ἔχει φίλον; κ. τ. λ.

(A f. 153, B f. 112) Θαυμαστὴ τῶν ἐννοιῶν ἡ τάξις· Ἐδίδαξε μὲν γάρ δὲ Σωτῆρ, τίνα δεῖ προσεύχεσθαι τρόπον, διτησάντων τοῦτο τῶν ἀγίων ἀποστόλων. Ἄλλ’ εἰκὸς τοὺς τὸ σπεῦδεν δῆ τοῦτο καὶ σωτήριον ἐσχηκότας μάθημα πάρ’ αὐτοῦ, ποιεῖσθαι μὲν τὰς λιταῖς κατὰ τὸν δοθέντα τύπον, μὴ ἀψικέρως δὲ τοῦτο δρῆν μηδὲ δρᾶμυμα;· εἰτα μὴ ἀκουσθέντας ἐκ πρώτης εὐχῆς, ἣνούν καὶ δευτέρας, ἀνακόψει τὰς λιταῖς, ὡς οὐδὲν ἔχούστας τὸ τελοῦν εἰς δημιουρίαν. Τινα τοινούν μὴ τοῦτο πάθοιμεν, μήτε μὴν ἐκ τῆς τοιαύτης μικροψυχίας ὑποστῶμεν ἐτημίαν, ἐν τρόπῳ παρθενῆς διαβείνοντας ἐναργῶς, ὡς τὸ δρᾶμυμον μὲν εἰς προσοχὰς ἐπιζήμιον, ἐπωφελεστάτη δὲ λίαν ἡ ἐν τούτοις ὑπομονή. Φέρε δῆ, μεταστήσωμεν τὸ ὡς ἐν τύπῳ παραβολῆς δεικνύμενον εἰς ἀλήθειαν. Ὁχλησον διὰ προσευχῆς, πρόσθι τῷ φιλαγάθῳ Θεῷ, καὶ μάλλα συγκῶς· καὶ λόγις μᾶλλουσαν τῆς χάριτος τὴν

Cypriani conferet, facile existimat, utrumque autorem a Cyrillo iuisse inspectum.

Ἄλιτρον δὲ τὸν οὐδέποτε πάντας ἀνθρώπους πεποίησεν,

(Α. Ι. 154; Β. Ι. 172) Ἐνταῦθα τὸ; λέπω δῆμος,
δικόνδιον δύναμιν ἀποκαληρόθ. Οὐ φεύγεται δὲ θεούς, καν
δρόκον δέχα γένηται: τὸ εἰπήγελμάνον: ἀπόφευξιστον
δὲ ἀποφάνων ἡγήν δημάνδιον διλογοτείταν, τοῦδε δικόν
θεοῖς τοὺς ἀκρωμάνους. Τὸ δὲ ζητεῖται λέγων, τὸ
πλεῦν διττάτε: πόνῳ γάρ δέτ τῶν ἐνέργετατ τὸ
ζητούμενον. Οὐ χρούων τῇ χειρὶ προσαρτεῖται ἔπι
θύραν, ἵνα τὴν χροστράτων ὥχλησιν οὐκ ἔνεγκων
δὴ τοιταὶ διεπότης μνοΐζῃ, κατὰ δόκι ἐκεῖν. Μάθε
τὸντας εἰ τῶν καθ' ἡμέτερος πράγματων τοῦ χροτίσμου
τὴν θήραν: χρόνον, θηλησσήν, αἰτήσαν: τούτοδε δύ
ειναι χρή τούς αἰτοῦντας τι πάρετ θεον. Ἐρφρότοτο
οὖν καὶ ἐντόνως εὐχεσθαι χρή. Κανὸν μναθόδη τις τῶν
εἰτημάτων γένηται, μηδὲν μήσε διφίστασθε.
Γράψει τοῦν δοσφάτατος Πάτιλος: Ἀδιαλείπτων
προσανύχεσθε. Η θερυσθεὶ μὲν γάρ δὲ διαβόλος οὐκ με-
τρίως, ἀδύνατος τοῦ δέ τε περιστάτεσιν ἐντέλει, κατὰ
καταφέρων εἰς πολύτροπον ἀμάρτιαν. Εἴτα πρό-
την τῷ, τῆς εμφύτευσι φιληθεντας δημόσιον, ερφτιλεσσον
τοις μέλεσι τῆς σαρκός, ἀντιστρατεύμενος τῇ θύμῳ
τοῦ νοῦς δημάνδιον, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ναὶ μήν, κατὰ
οἱ τοῖς τῆς διληθεσίας πολεμοῦντες διδυμάσιν αἰθετικοῖς:
Χρέα τοίνυν συχνῆς κατὰ διλεπαλκήσου προσευχῆς:
Τὸ γάρ σπιλα δημάνδιον οὐ σαρκισσε, κατὰ τὸ γεγραμμέ-
νον μέλλα δυνατεῖ τῷ θεῷ.

Títra ðe upptör törl starfsemi alftaðsei ðu kör dreor,
um alftor spáðóveri aðtök:

(ΙΔ. Γ. 455) Διδάσκει πάλιν ἡμας δέ Σωτὴρ ἔτερον τις τῶν ἀναγκαῖων εἰς θυήσιν. Πρόσιμεν γὰρ Εστὸς οὐτε τῷ φιλαγγέθῳ Θεῷ, τὰς λιτές ποιούμενος, τὰς ἑρῷας στέφει πρᾶγματα: κατὰ τὸ ἐκάστην δοκεῖν· ἀλλ' οὐ θιάτριον· τες Εστὸς οὖτε, οὐ βασανίζοντες; τι μέν ξετὶ τὸ διατεθῆνα συγχρέον, κατὰ διπέρην δύνησος δοθεῖ πάρτος Θεοῦ· τι τὸ καὶ τὸ ἀδικοῦν, εἰ λάβοντεν· ἀκτιστικόποις δὲ μάλλον θελημάτων ὀρκαστοί, ἐπίπτομεντες ἐπιθυμηταὶ διάθετοι μαρτυρεῖν. Οὐταν οὖν τι τοιοῦτον ἀτελέμεν πάρτος Θεού, ληφθεὶς μὲν οὐδετέλεις, γέλωτος δὲ μάλιστον ἀρίστην ποιούμενος τὴν λατεφήν· καὶ πολὺ τὰς ἑταῖρας ή τούτου πρόσφασίς, παρ' αὐτοῦ μάθεταις. Τις ξετι οὐδὲ μάρτυρας, δειπτήσαις ἐν τῷτον λέπτον, ρήτη λίθον ἐπιτίθεται αστέψας; Ήτος τέ εἰς εἰσόντας, φησι, ητοτε παραδεγμάτως ἐπεργούς, ἐκ τῶν καθ' ὅμας αὐτοὺς, τὴν τὸν παρ'

debetum ipse insipienter loquens: Accedit multoties; latet ymagis domi, trahi; nequit tamen excludit sui; neque quidquam a me expellam recte crederet. Hic postea tecum repous: plus quam nos ipsi; res nostras videt omnia eusio: petis interdum quem supra tamen conditionem duxi: sed ille dator idoneum benefaciendi seiphs: Debentur Igitur nos pridetulerit simul et constanter preces nostras Deo offerre; etiam si flat aliquando petitionem repetitum. Nam qnod nobis sine nostro labore datum; quoique facile decipiatur, ostendit solerit:

V. 8. *Dicō vobis, et si nōn dable illi sūtigēnt, etc.*

Hic verba dico vobis iurisfutum vice funguntur. Natus idcirco fallit Deus, si forte absque iure ratiōne aliquid spōndeat; sed hi multa nostra fidei exiguitati excusatio sit. Iurisfutus interdum audientes confirmat. Verbo autem querere, labore imperat; nam labore plerumque res quæsita invenitur. Qui pulsat, manu januam concutit; et letum mōrūtum non ferens mediā dominis, vel invitūs aperiat. Disce igitur ex his quæ apud homines accidunt; tē utilis conquisiōnem; pulsa, molestus es, ora; tales esse oportet qui aliquid a Deo postulant. Prudenter itaque et enīz orādūm est. Et si forte dilatio aliquis exaudientibus precibus sit, **269** non est torpēdō nique desiderium. Scribit itaque sapiensissimus Paulus: « Sine informitate utraque »; « Non medioriter enim turbat diabolas, subitis interdum irretiens discrimenibus, et ad varia peccata impellens. Tam præterea entęginita voluptatis affectus leti carnis membris intueret, repugnans legi mentis nostram, sicuti scriptum est »; Deinde etiam aliversayt verbis dagrammatum irectioi. Quamobrem opus est precibus mutatis. Arma enim nostri laici carnalia sunt; ut sit Scriptura^m, sed pote-ria Deo.

V. Et: Quis ducem ex tobis patrem poscet filius
veneris, frumentum rapidem dabis illi?

Rursus nos docet Sacerdos aliud quiddam utilitatem praecipiatum. Aliquando enim ad beniguum Deum decedamus processus oblatius de re qualibet, prout cuique videtur: neque tamen discernentes interdum atri explorantes, quid vere sit conveniens, quidvis a Deo datum profuturum sit; quidque sequens nocturnam, si accepimus a Deo: sed inconsiderato voluntatis impetu in cupiditatibus fermentum pernicie plenos. Cum ergo huiusmodi aliquid a Deo possemus, nihil impetrabimus; his quoque potius dignas facimus preces. Quoniam vero rei hujus sit eadis, ab ipso discamus. Num quis ex vobis homo, quem filius eius panem poposcerit, lapidem haic porrigit? Tantidam in imagine, inquit, perspicuoque exemplo, ex his que stud vos flunt, dictorum meo

¹⁰ I Thess. v. 17. ¹¹ Rom. viii. 23. ¹² II Cor. x. 5.

rum. vini cognoscite. Pater filiorum effectus, omni prorsus ope, ob multam erga eos charitatem, vis illis prodesse. Cum ergo filius panem postulat, sine mora alacerque porrigit, probe sciens ab eo utile alimentum affectari. Siu vero mentis alius impos parvulus, resque visas discernere nondum sciens, lapideum petierit ut comedat: num ei, inquit, porrigit, et non potius eum a noxia illa cupiditate retrahis? Idem porro sermo valet de serpente et pisce, de ovo et scorpione. Si ergo, inquit, vos mali cum sitis, id est, capacem malitiae mentem babeatis, **270** neque in buco constantem, prout est omnium Deus, hostis bona filii dare, quanto magis Pater vester celestis spiritum bonum dabit poscentibus se? id est spiritalem gratiam planeque bonam; quam qui receperit, beatissimus erit. Si ergo hujus generis aliquid vis accipere, accede alacer; annulet enim libenter virtutis amator celestis Pater.

V. 14. *Et erat ejiciens dæmonium, et illud erat malum.*

Mutum hic appellatum dicimus hominem qui nouloquebatur; neque hic erat naturæ morbus, sed fraus dæmonis qui linguam ei vinzerat. Quamobrem etiam indigait, ut ab aliis Christo offerretur; neque enim ipse per se postulare poterat voce carentis. Hinc ne ideo quidem ab eo exigit Dominus, sed illico morbum curat. « *Et admirata sunt turbae.* » Homines hoc liberato, consummatoque miraculo, plaudebat Christo cum praesconiis populus, gloriaque Deo congrua exornare satagebat prodigiis auctorem. Quidam tamen ex eis, inquit, hi vero Scribæ ac Pharisiæ erant, invidia vesaniaque refertum cor gerentes, morbi quasi additamentum miraculum id esse voluerunt. Elenim Christo quædivinitus siebant detrahentes, diabolo-attribuebant nihil agere non valenti: nam per hunc a Christo expelli dæmonia dictabant. — Ergo demersis quasi abysso malis dæmonibus Christus, quos invitatos ab obsessis pellebat, cum ob id dignus admiratione esset, maledicorum tamen obtrectationes non vitavit. Ausi sunt enim dicere, criminis vertentes prodigium: « *Hic non expellit dæmonia nisi in Beelzebul.* » Et alii tentantes, » etc. Alii vero paribus invidiæ stimulati aculeis, quærebant videare signum de cœlo ab eo fieri, propemodum dicentes: Quanquam improbum ex homine pepulisti dæmonem, nondum tamen id grande portentum est, neque divinam potentiam res hæc demonstrat. Nondum quid **271** simile antiquis prodigiis vidimus. Ostende aliquid quo absque ulla dubitatione cœlitus factum videatur. Transmisit Moyses populum, gradibile ei faciens medium mare. Petram virga perculit, et fluentorum matrem effecit, fontes de doro lapide scaturierunt. Similiter post enim Josue solem contra Gabaon stilit, et lunam

A ἐμοῦ λεγομένων δύναμιν ἑνοήσατε. Πατὴρ γάρ να τέχνων, διὸ τρόπου παντὸς ἐκ πολλῆς ἀγαν φυσικῆς ὡφελεῖν ἔθέλεις αὐτὰ. "Οταν τοίνυν ἄρτου αἰτήσῃ, ἀμελητὸν καὶ χαίρων προσάγεις, εὐ εἰδὼς δὲ τροφῆς μεταποιεῖται τῆς ἐπωφελοῦς. "Οταν δὲ διὰ φρενῶν ἑνδειαν τὸ βραχὺ παιδίον, οὐπο διακρίνειν εἶδος τὸ δρώμενα, αἰτήσῃ λίθον ἵνα φάγῃ, δίδως ἀρρα, φησὶν, ή μᾶλλον ἀποφέρεις αὐτὸν τῆς εἰς τῷ ποτῷ βλασφεμᾶς ἐπιθυμίας; "Ο δὲ αὐτὸς ἕστω λόγος ἐπὶ τοῦ δρεπᾶς καὶ ἰχθύος, ὃνδι καὶ σκορπίου. "Οτε τοίνυν, φησὶν, ὑμεῖς δύτες πονηροὶ, τουτέστι, κακίας δεκτικήν ἔχοντες τὴν διάνοιαν, καὶ οὐ μονότροπον εἰς τὸ ἀγαθὸν, καθὰ καὶ δὲ τῶν δλων Θεός, οἴδατε διδόνει δόγματα ἀγαθὰ τοῖς τέχνοις, πόσῳ μᾶλλον δὲ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐρανίος δώσει πνεῦμα ἀγαθὸν τοῖς αἰτοῦσιν αὐτὸν; τουτέστι χάριν πνευματικήν, ἀγαθήνδε πάντως ἥγειπερ τις λάβοι, τρισμαχάριας ἔσται. Οὐκοῦ εἴτε τῶν τοιούτων ἔθέλοις λαβεῖν, πρότιθι μετροκατανεύεις γάρ ἐτοίμως, φιλάρετος ὄντος ἐν οὐρανῷ; Πατὴρ.

Kαὶ ἦρ ἐκβάλλων δαιμόνιον, καὶ αὐτὸς ἦρχετο.

(A f. 155, C f. 131 b) Κωφὸν (1) ἐν τούτοις τῶν διφωνῶν ὡνομάσθαι φαμέν· οὐ τῆς φύσεως δὲ ἢ τὸ πάθος, ἀλλὰ τοῦ διάμονος ἐπιδουλῆ δῆσαντος τῆς γλῶσσαν. Διὸ καὶ ἐτέρων δέσται τῶν προσαγύντων οὐδὲ γάρ δὲ ἐκατοῦ παρακαλέσαι τὸ δύνατον, δραντος ὅν. "Οθεν οὐδὲ ἀπαιτεῖ πίστιν αὐτὸν δ. Κύριος, ἀλλ' εὐθέως διορθοῦσαι τὸ νόσημα. « *Καὶ θλεύμασαν οἱ δῆλοι.* » Τούτου καθαρισθέντος καὶ τελεσθέντος τῷ θαύματος, κατεκρότει μὲν ἡ πληθὺς τοῖς εὐφημίαις αὐτὸν, καὶ δόξῃ θεοπρεπεῖ στεφανοῦν τὴν πελέγη τὸν θαυματουργόν. Τινὲς δὲ, φησὶν, ἐξ αὐτῶν, οἵτοι ἡ ξεν Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι, ἀπονοίᾳ καὶ φθόνῳ μεθύσαν ἔχοντες τὴν καρδίαν, προσθήκην τῇ νόσῳ τὸ θαῦμα πεποίηνται. Ἀφιστάντες γάρ αὐτοῦ τὰ τὸ θεοπρεπῶς εἰργασμένα, τῷ διαβόλῳ προσνευμήσασι τὸ πάντα δύνασθαι κατορθεῦν· διὸ αὐτῷ γάρ αὐτὸν ἐκβάλλειν ἔφασαν τὰ δαιμόνια. — (A. 155 b) Καταχωνύνων γοῦν ὧσπερ εἰς ἀδύσσον δι Χριστὸς τὰ πονηρὰ δαιμόνια, καὶ οὐκ ἔκόντα μετιστάς, διὸ τοῦ τῶν ἔχοντων ἐκπέμπειν αὐτὸν, καίτοι δέον δὲπ τούτῳ θαυμάζεσθαι, τοὺς τῶν εἰωθότων φιλοφορεῖν οὐ διέδρα λόγους. Τετολμήκαστο γάρ εἰτεν, Ἑγκλημα ποιούμενοι τὴν τερατουργίαν. « Οὐτος οὐκέκβαλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βελζεδούλῳ. — Ἐτεροὶ δὲ πειράζοντες, » κ. τ. λ. « *Ἐτεροὶ δὲ τοῖς Ιουκαῖς τὸ φθόνου διανυττόμενοι κάντροις, ἔχοντος ἐξ οὐρανοῦ σημείουν ιδεῖν παρ' αὐτοῦ· μονονούχη βωῶντες.* Καν δέξ ἀνθρώπου κακόθεος ἐλάσσης δαιμόνιον, ἀλλ' οὐπο μέγα τὸ χρῆμα ἔστιν, οὐδὲ θείας ἐνεργείας ἀπόδειξην ἔχει τὸ δρώμενον. Ούπω τι τεθέαμεθα τοῖς ἀρχαῖοις θαύμασιν δύοισιν. Διεβίβασε Μωϋσῆς τὸν λαόν, βάσιμον αὐτοῖς ἀποφήνας τὴν διὰ μέσου θάλασσαν ἐπύπτησε τῇ βάσιν τὴν πέτραν, καὶ ποταμῶν αὐτὴν ἔδειξε μητρέα· ἐξεδόθησαν ἐκ τῆς ἀκροτόμου πηγας.

(1) Fragmentum hoc, usque ad νόσημα, in codice dicitur Cyrilli sinu et Chrysostomi.

Ομοίως δέ μετ' αὐτὸν Ἰησοῦς ἐστησε τὸν ἡλιον κατὰ Γεναῶν, καὶ τὴν ασλήνην κατὰ φάραγγα Ἀρνών.
Ἐστησε τὸν Ἰορδάνην, καὶ τοὺς ἔκεινου νάμασιν ἐνῆκε δεσμόν. Σὺ δὲ τούτων ἀδειάς αὐδέν. Τὸ γέροντον
ἔπειτα πολλοῖς σημείοις αἰτεῖν, οὐδὲν ἔτερον
ὑπεμφήνειν δν, πλὴν δτ: τοιούτους ἐσχήκασιν ἐπ'
αὐτῷ τότε διαλογισμούς. Καὶ τί πρὸς ταῦτα Χρι-
στὸς;

Αύτες δέ εἰδως αὐτῶν τὰ διαιροίματα, κ. τ. λ.
(Α. Γ. 155 b) Πρώτου μὲν δυτικά θεὸν ἐκυρῶν ἀποφανεῖ, διὰ τοῦ καὶ τὸ λάθρα ψιθυρισθὲν παρ' αὐτοῖς εἰδέναι· ἕγω γάρ τοὺς διαιλογισμούς αὐτῶν. "Ἐπειτα (1) τῆς οὕτω δεινῆς ἀφίστας αὐτοὺς ἀσεβείας, οὐδὲν ἀπὸ τοῦ Γραφῶν φησιν, οὐδὲ γάρ προσεῖχον, ἀλλὰ καὶ παρερμηνεύεν έμελον, ἀλλ' ἀπὸ τῶν κανής συμβανόντων. Καὶ ποδις γάρ, φησιν, καὶ οἰκία, ἀν σχιστῇ, ταχέως; διελύσται· καὶ βασιλείᾳ, ἃς οὐδὲν δυνατότερον. Εἰ οὖν καὶ ἡγώ δαιμόνα ἔχων, δι' ἑκίνου ἐκβάλλω τοὺς δαίμονας, στάσις μεταξὶ δαιμόνων ἔστι· καὶ εἰ κατ' ἀλλήλων ἴστανται, ἀπόλωλεν χείρ τὸ γνήσιον. "Ιστησι μὲν γάρ βασιλείας τῶν ὑπὸ χείρι τὸ γνήσιον. "Ιστησι δὲ οἶκους; τὸ κατὰ μηδένα τρόπου ἀντιφέρεσθαι τινας ἀλλήλοις; τῶν ἐν αὐτοῖς. "Εἴστησε δὲ ἀν καὶ τὴν τοῦ Βεβλζεδού βασιλείαν, τὸ μὴ αὐτὸν ἐκτῷ δρῆν διέλειν τὰ ἱνατία. Ήπος οὖν ἐκβάλλεις Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν; Οὐκοῦν οὐκ ἐκόντα τῶν ἀνθρώπων ἐκέμπεται τὶ δαιμόνια. Οὐ γάρ μάχεται, φησιν, ὁ Σατανᾶς ἐκτῷ· οὐκ ἐπιπλήττει τοῦ; ἐκυρῶν δορυφόρους, συγχροτεῖ δὲ μᾶλλον τὴν ἐκτοῦ βασιλείαν. Λείπεται τοίνυν ἐννοεῖν ὅτι δυνάμεις θεῖα συντρίβω τὸν Σατανᾶν. — (Α. Γ. 156) Τῶν ἀνοσίων Φαρισαίων ἡ δυστροπωτάτη πληθυς διαβεβλήκασι τὸν Ἐμμανουὴλ, καὶ συκοφαντεῖν ἀπετελλούσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, ταῖς τοῦ Βεβλζεδού συνεργίαις ἐπικουρούμενον, εἰς τὸ δύνασθαι τὰ πονηρά τῶν ἡρῷωντος τῶν ἔξαλαύνειν πνεύματα, δυσσεβῶς δικιαζόντες. Τοιγάρτοι καὶ διὰ θεῖη προφήτου τῆς τῶν ἰουδαίων ἀθυροστομίας κατεκεκράγει λέγων αὐτὸς δὲ Ἐμμανουὴλ· « Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ! δεῖλαιοι εἰσιν, ὅτι ἡσέβησαν εἰς ἄμε. » Εγώ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτοὺς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ φευδῆ. »

Οι υἱοὶ ὑμῶν ἐτίστησαν τὸν οὐρανόν, καὶ ἤκουσαν τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ πάτερνος τοῦ θεοῦ τοῦ Ιησοῦ Χριστοῦ. Οὐτοὶ γέγοναν τοῖς αἰχματοῖς τοῦ Πέτρου, καὶ τοῖς ἀποθητοῖς τοῦ Ιησοῦ Χριστοῦ. Οὐτοὶ γέγοναν τοῖς αἰχματοῖς τοῦ Ιησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῖς ἀποθητοῖς τοῦ Ιησοῦ Χριστοῦ.

²⁸ J. sue x, 12 seqq. ²⁹ Osee xvii. 13.

(1) Qui hic prosequitur tractus, usque ad τὸν Σταύλον, inscribitur in codice Cyrillo simul et Chrysostomo.

(2) Hic prosequitur in Corderii Lat. Catena Cy-

A contra vallem Arnon ¹¹. Jussit Jordapem subeisterc,
ejusque fluentis vinculum indidit. Tu vero nihil
hujusmodi ostendisti. Nam de celo signum petere,
nihil aliud fere innuit, nisi inter homines illos ta-
lia suisse de eo colloquia. Quid vero ad hac Chri-
stus?

V. 17. *Ipse autem ut vidit cogitationes eorum, etc.*

Primo quidem se Deum ostendit, eo quod tacite
ab iis murmurata scivit; etenim cogitationes illo-
rum cognoverat. (2) Deinde ut tam gravi eos impie-
tate averteret, nihil e Scripturis profert, quibus non
attendissent, imo et falsos sensus assilasent; sed
ex vulgo accidentibus argumentantur. Nam civitas,
inquit, imo et domus, si dissidio laboret, celeriter
dissolveatur; pariterque regnum, quo nihil validius
esse solet. Si ergo et ego dæmoneum habens, ope
hujus dæmonas ejicio, seditio inter dæmones fit;
qui si invicem aduersentur, potentia ipsorum per-
ibit. Nam regnum firmat subditorum germanitas.
Firmatur quoque domus, si domestici nullatenus
inter se contendant. Regnum denique etiam Beel-
zebuli firmum manet, nisi ipse contraria sibi ope-
rari voluerit. Quomodo ergo Satanam expelli Satan-
as? Igitur haec spontanei ejiciuntur ex hominibus
dæmones. Non enim secum pugnat Satan, in
proprios non invehitur stipatores, sed suo potius
fert suppetias regno. Superest igitur ut existimetis
a me divina virtute Satanam conteri. — Impiorum
Phariseorum nequissima multitudo **272** crimina-
bantur Emanuolem, ejusque gloriam calumniari au-
debat; et quasi is Beelzebuli adjutorio fultus malos
ab ægrotis dæmones posset expellere, impie dictita-
bant. Quamobrem per Oseam quoque prophetam,
Judæorum os procax increpabat his verbis Ehu-
manuel: « Væ eis, quoniam recesserunt a me! miseri-
sunt, quia impie egerunt adversus me. Ego quidem
redemi eos, sed ipsi adversus me falsa locuti
sunt ».

V. 19. *Fili vestri in quo ejiciunt?*

Judæi enim ex Judæis secundum carnem orti erant beati discipuli. Hi adversus impuros spiritus potestate a Deo instructi fuerant, ideoque etiam obsessos liberabant inclamantes eis verba, et in nomine Iesu Christi. Si ergo, inquit, filii vestri in nomine meo Beelzebulum conterunt, stipatores ejus objurgando, atque illico ex obsessis pellendo, quid nisi manifestum convicium, multam quoque habens admistam inscitiam, si quis ait me potentiam a Beelzebulo mutuari? Convincemini igitur vestro-

RILLUS. « Quia autem impudens erat talis illorum suspicio, ideo etiam multorum timore perterriti, non presumperunt criminationes suas in publicum proferre, sed mente secundu assidue versabant. »

rum illorum testimoniis; quoniam ipsi quidem post acceptatione et me potestatem ac VIII, Salinam debellavit, multaque ex obiectis ab eo traxit; dominos interim nos dicitis illies virtibus ostendere mirabile operari (†).

V. 20. Porro si in dígito Dei ejicio dæmonia, etc.

Quodammodo dicit et velitis veritate eare, et scilicet
Iustusque dicit, hinc est exultans dico quoniam, con-
stat me digito Dei diantronos ejicere. *Digitum per*
Dei Spiritum sacerdotum dicit. Manus enim et bra-
*chium ipse Christus Patris Dei dominatur, qui om-*n*nia per ipsum operatur. Filius iudicis operatus simili-
tudinē in Spiritu. Sicut ergo digitus dehinc a manu,
ad ipsā noti tamen, sed in eadem naturali exis-
tens, sic etiam Spiritus sanctus consubstantialis
ratōne Filiū unitus est, quamquam a Deo Patre
278 procedit. Nam concut, ut dixi, Filius opera-
tur per consubstantialem Spiritum. Vorum illamē
dīgito Dei, inquit, demones ejici, nunc etiam dis-
pensatōria ratione ut homo. Neque enim sustinuerunt
Judei, corrupta fatusque mente prædicti, di-
centem ipsem Spiritu et proprio dantibus ejicere.
—Et animadvertere, quæcō, diligenter, quod operante
Patre per Filium miracula, Spiritus ipse haec ope-
ratur: namque ipse in illo suo templo agebat. Quo-
rum autem una est operatio, horum quoque eadem
natura est. Undique igitur ad veritatem compulsi
Spiritus sancti adversarii, oderint demum deceptio-
rem in eum vominis, resipiscant ad Deum, petant
ab eo veritatis lumen, quod benignus Salvator non
deceperit. —Si ergo, inquit, ego homo quem ad
vos factus, Spiritu Dei ejicere demones, sequitur me
humanit̄ natura in me prima cœscentia sit congruum
Deo regnum. Gloriantur enim se conterere Sote-
rnam, et impinguos spiritus incropare. Hoc significant
verba: « Petrom in vos regnum Dñi. » .
λατεῖν· δεδοξασται γὰρ συντριβουσα τὸν Σατανᾶν,
« Ἐρθασσεν ἐφ' ὑμᾶς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. »*

V. 21. Cum fortis armatus custodit atrium
enim, etc.

Quoniam ad multos sensus hermeneas huiusmodi
parrahū necesse erat, nūtū Mārō ac līmpidissime
exemplū enīs ope possint quicunq̄ velut cognoscere,
quod ipse principem hujus asculi vicerit, et
quasi enervaverit, et haerentē illi fortitudine ap-
plicationē, pradam omīcīs suis tradiderit. Quandiu
enīs, inquit, fortia rebūr suū reliqui, et rem suam
custodit, violentiam nullam perimescit. Verum-
tamen si quis eo fortior supervenientē ipsum domuerit,
tunc dīcipitur. Ille quidem de hominib⁹ dicta
est similitudo; attamen par calamitas virtutis osorii

(1) Dæmones pro morbis, et dæmoniacos pro
segrotis, dici in Evgngelio, sepe importunèque scri-
pserunt heterodoxi critici. Quia tamen Rile id affir-
mante queunt, sacro lexu ejusque explanatoribus
Patribus omnino refragantibus?

λέγειν εἰκασύναις διάτεσθαι τὴν πάρο τοῦ Βίου
σού; Κατάκριθσε τούντιν ὑπὸ τῆς πίστεως οὐ
οὐδὲν γεγονότων οὐδὲν, εἰπέρ αὐτῷ μὲν τὴν πάρο
ἔμου λαβόντες ἔχουσιαν καὶ δύναμιν παραλύουσι τὸν
Σατανᾶν, ταῦτα δούληται τῶν ἔχοντων κύριον ἐκ-
πεμπούντες· οὐεῖται δὲ λέγετε ταῖς ἔκεινοι δυνάμεις
κεχρημένον ἐνεργεῖν εἰκασίας.

Ἐτ δὲ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ διηδυ-
ριδι, κ. τ. λ.

(Α. f. 158, Β. f. 115 b) Ἐπειδὴ, φησί, τὸ πάρ' ὅμων λεγόμενον οὐκ ἀληθὲς, θεύλον δὲ μᾶλλον ἔστι καὶ κατέψυχον, καὶ συκοφαντεῖς ἔχον γραῦτην, πρόσηλον δὲτον δὲν δακτύλῳ θεοῦ ἐκβάλλων τὰ δακτύλα. Δάκτυλον δὲ θεοῦ τὸ δέριον Πνεύμα φησι. Χειρ μὲν γάρ αὐτῆς καὶ βραχίονας ἀνύρασται τοῦ θεοῦ καὶ Πατρός, ἐνεργεῖ γάρ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ. Ἐνεργεῖ δὲ ὁμοιῶς καὶ τὸ θεός ἐν Πνεύματi. Πάπερος οὖν δάκτυλος αἰτήστεται τῆς γειρᾶς, οὐκ ἀλλοτρίος ὁν αὐτῆς, οὐλ' ἐν αὐτῇ φωτικῶς, οὐτων καὶ τὸ Πνεύμα τὸ δέριον τοῦ θεοῦ ὑμέσουσιντος λόγῳ ουνηπτεται πρός; Ἑνστιν τῷ Υἱῷ, κανὸν ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀκτορεύεται; (β). Πάντα γάρ, φι, ἡ θεός, οἱ θύλοι ἐργάζεται, διὰ τοῦ ὁμοίωτον Πνεύματος. Πλήτιν ἐν δακτύλῳ θεοῦ, φησι, ἐκβάλλον τὰ δακτύλια, καὶ νῦν οἰκονομικῶς ὡς ἀνθρώποις. Οὐ γάρ διὸ φυτάναι θεούσι, σαδρὸν καὶ στύεσσιν ξύνονται νούν, λέγοντος ἀπότολος, διτοι: Εἴ Η-Πνεύματι μην ἐκβάλλων τὰ δακτύλια. — (Α. f. 158) Καὶ μη πρόσχεται παρεργά, διτοι: ἐνεργοῦντος τοῦ Πατρὸς δὲ θεοῦ τὰ παρέδοξα, τὸ Πνεύμα δέστι τὸ τείχοτον αὐτά. Καὶ γάρ αὐτὸν ἐνέργειαν διὸ μετενεγκεῖ τῷ νεφελῷ διὰ μία τινέργεια, τούτων καὶ φύσις ή μηδετί. Πατέρα καὶ τείνοντον συντελασθεμένα πρός τὸ ἀλτήθες οἱ κτενοπατεράρχοι, μαστίστωσαν τοὺς τῶν πλάνην ἐμπέτοις, ἀνανηρτέσσαν πρός θεού, πλειστώσαν πρός αὐτοῦ τῆς ἀληθείας τὸ φῶς· χειρίστεται γάρ, φιλόνυμωτος ὄν, οἱ Σωτῆρ. — (Α. f. 158 b) Εἰ τοίνου, φρεσι, ήτο, ἀνθρώποις ὁν καὶ γενόμενος εκδή δύστε, ἐν Πνεύμα θεοῦ ἐκβάλλων τὰ δακτύλια, πεπλούσθεντος ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν ἔμοι καὶ πρώτην τὴν θεοτητερήν φεσται ἀκαθάρτοις ἐπονεμάστα σπείρεμα. Τούτο δοτοι

"Οταν δὲ Ιωχείρης καθωπλισμένος φυλάσσεται την
έκπρωτην αὐλήν, καὶ τ. λ.

(Α. f. 156 B) Ἐπειδὴ διὸ πολλῶν ἐννοίων τὸ έτι
τούτους λένε: ἀργόν ἀναγκάστος ἦν, κέρχρηται παρ-
δεῖγματι αὐτοῖς καὶ ἑκέρχεστά τῷ. δι' οὐ πάρεστι τοῖς;
ἔθειντον τούτον, διτὶ νενίκητε τὸν δρόκοντα τοῦ ἄλλους
τούτους; καὶ τοὺς ἀπονευρώσας αὔτους, καὶ γυρνή-
ἀναφρήνες τῆς ἐνούσης τοιχός αὐτῷ, δόθεστε τοῖς
διαρρήκτῃ τοῖς: θαυτοῦ γυμνόμαστος. Βία; μὴν τάρ,
φρεδιν, ἐ τοιχόβῃ θέγεται τὸ δόνατοντος, καὶ φυλάκτει τὸ
ἐπιτούτου, οὐδὲπέριαν υπόρριπται πλεονεκταν. Ζεπ' ἀν τοῖς
ἰερυρότερος αὐτοῦ ἐπειδήν τον χειρόποτεις αὐτῶν, τὰ
διερπάζεται. Τούτο ὡς ἐπ' ἀνθρώπων εἰρηται τὸ

(2) Hactenus hoc fragmentum ad v. 20 citat Allatius Dō syn. Ephes., p. 68, ex Cyrillo in Ioseph, cap. 30. (Nimirum ex alijs codicis ms.) Confer etiam Cyrilli Thesaurus ed. Aubert. t. V, part. I. p. 359.

παράδειγμα· πέποιθε δὲ αὐτὸς καὶ ὁ μαθητὴς διάβολος· ἦν μὲν γάρ πρὸ τῆς Σωτῆρος ἐπιδημίας ἦν ἱκεῖται πολλῇ, τὰς φλοιοτρίας ἀγέλας, δῆλον δὲ ὅτι τὰς τοῦ ἐπι πάντων Θεοῦ, συνελάσσες ὠσπερ καὶ συνέχων εἰς ἴδιαν αὐλήν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πάντων ἐπέχεινα τῷ Θεῷ Λόγῳ, ὁ πάστης ἰσχύος δοτήρ, καὶ τῶν δυνάμεων Κύριος, ἐπεπήδησεν αὐτῷ γεννθενος ἀνθρώπους, διηρπάσθη πάντα αὐτοῦ τὰ σκεύη, καὶ διδέθη τὰ σκῦλα. Οἱ γάρ πάλαι παρ' αὐτοῦ συνεχθεντος πρὸς ἀθετεῖν καὶ πλάνην, κέχληνται διὰ τῶν ἀγίων ἀποστόλων εἰς ἐπιγνωσιν ἀληθείας, καὶ προσεκορισθσαν πᾶν θεῶν καὶ Πατρὸς διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς τὸν Υἱόν.

Οὐ μή ὁν μετ' ἔμοι, καὶ ἔμοι ἐστι.

(Α.Γ. 157, Ζ.Γ. 152) Ἐγὼ μὲν γάρ ἐπεδῆμησα, φησίν, ἵνα πάντας φέρειν ματαίς τῶν τοῦ διαβόλου χειρῶν, ἵνα αἰχμαλώτους δυτας ἐλευθερώσω, καὶ φωτίσω ἐκοπισμένους, καὶ πετοντας ἀναστῆσω, καὶ συντεθραυσμένους λάσωμαι, ἵνα τὰς ἔκνα τοῦ Θεοῦ, τὰ διεσκορπισμένα παρ' ἑκείνου δηλοντές, συναγάγω εἰς ἐν. Ὁ δέ γε Σατανᾶς μὴ ὡν μετ' ἔμοι, ἐπιχειρεῖ φορτίζειν ἀ συνῆσαι καὶ ἔσωσαι. Πῶς οὖν ὁ μαρτυρεος ταῖς ἐμαῖς; οἰκονομίαις διδωσί μοι δύναμιν καθ' ἐντοσού; Ἄρ' οὐκ εὑθεῖς δὸς οἰεσθαι τοιοῦτόν τι γεγενῆσθαι; Πόθεν οὖν ἄρα συμβέβηκε τοῖς Ἰουδαίων δῆμοις, τὸν κατοικεῖν εἰς τοπιάτας Ἕγγαίς παρὰ Χριστοῦ, αὐτὸς διεσφάγειν εἰπών;

Οταν τὸ ἀκάθαρτον περιῆμαι ἀξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀθρώπου, διέρχεται δὲ ἀρύδωρ τόπων, κ. τ. λ.

(Α.Γ. 157 β) Οὐτὶ δὲ εἰς Κουδαίους ἐστι τὸ σύμπαν τούτο παράδειγμα, δεδήλωκεν δὲ Μαθθαῖος, ἐπιφωνήσας· « Οὗτος ἐσται καὶ τῇ γενεᾷ τῇ πονηρῷ ταύτῃ. » Ἔως μὲν γάρ ἡσαν ἐν Αἴγυπτῳ θητεύοντες, καὶ τοῖς Αἴγυπτίων δικαῶντες ἐθεσαὶ τε καὶ νόμοις, μεστοὶ πάσῃς ὑπῆρχον ἀκαθαρσίας, ἔνοικον ἦν αὐτοῖς; τὸ πνεῦμα τὸ πονηρόν. Ἐπειδὴ δὲ λελύτρωνται διὰ Μωϋσέως, κατοικείροντος Θεοῦ, καὶ νόμον ἐσχήκασι παιδαγωγὸν, πρὸς τὸ τῆς ἀλτηθούς θεογνωσίας καλοῦντα φῶς, ἀπελήλατο τὸ βέβηλον καὶ ἀκάθιτρον πνεῦμα· δὲ δὴ καὶ τεθύκασι τὸν ἀμύνον εἰς τύπον Χριστοῦ, κατεχρισθσάν τε τῷ αἵματι, καὶ διέδρασαν τὸν διλθρευτήν. Ἐπειδὴ δὲ οὐ πεπιστεύκασιν εἰς Χριστὸν, ἀλλὰ παρίσωστο τὸν Λυτρωτὴν, οἶου δὴ πάλιν εἰσπέπτωκε τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, καὶ τοῦτον κειρώνως ἦν πάλι· εἴρετο γάρ αὐτῶν τὴν καρδίαν γυμνήν, καὶ σχολάζουσαν ἀπὸ πάστης εὐασθεῖσα, καὶ σθοντας σεσαρωμένην, καὶ κατώκησεν ἐν αὐτοῖς. Οὐ πέρ γάρ τοδε ίλλενμα τὸ ἄγιον, σταν δῆν καρδίαν ἀνθρώπου σχολάζουσαν ἀπὸ πάστης ἀκαθαρσίας, ἐνσυλίζεται καὶ κατοικεῖ καὶ ἐπαναπάνεται αὐτῇ, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ψυχαῖς ἀνθρώπων ἐνδιαιτᾶσθαι φελεῖ. Σχολάζουσι γάρ, ὡς ἔρην, ἀπὸ πάστης ἀρετῆς. Γέγονε τοίνου τὰ ἔσχατα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ χειρονα τῶν πρώτων. Ή; γάρ ὁ τοῦ Σωτῆρος ἔφη μαθητής· « Κρείτον ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπεγκωκέναι τὴν ἀδόν τῆς ἀληθείας. » ἢ ἐπιγνοῦσιν, εἰς τὰ ὄπισθια ἀνακάμψαι ἀπὸ τῆς πιρασθείσης αὐτοῖς ἀγίας ἐντολῆς. Συμβέβηκε γάρ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθείας παροιμίας· Κύων ἀπ-

A διαβόλο απειδεῖ· γινεται γιρίδη Servatoris adveniūt magnis viribus pollebat, alienos greges, νέμετο illos qui supremi Dei erant, concludens veluti ac retinens iu cauta sua. Sed 274 postquam sumptum illud Dei Verbum, omnis fortitudinis dator, et virtutum Dominus, humana assumpta natura diabolum abortus est, cuncta huius vasa direpta fuerunt, et spolia sunt distributa. Nam qui olim in atheismo atque errore ab eo detingebantur, per sanctos apostolos ad veritatis agnitionem vocali fuerunt, et ad Deum Patrem, per fidem in Filium, adiuxerunt.

V. 23. Qui non est mecum, contra me est.

Evidēt veni, inquit, ut omnes diaboli manu eripiam, ut captivos libererim, oblitos dispersos congregem. Secus vero Saracens, qui mecum non est, marginere mitum per collegia agmine salvay. Qui ergo liber potest, ut qui meus acilius diligenter salverat, vires mihi contra sciprum impeditur? Nōmēt stulte creditur hujusmodi aliqui peregrinisse? Quoniamodo autem Iudeorum populo contigerit in Iudeismodi de Christo opiniones delahi, ipse declaravit Iosephus: Πόθεν οὖν ἄρα συμβέβηκε τοῖς Ιουδαίων δῆμοις, τὸν κατοικεῖν εἰς τοπιάτας Ἕγγαίς παρὰ Χριστοῦ, αὐτὸς διεσφάγειν εἰπών?

V. 24. Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca imprimita, etc.

Sane quod adversus Iudeos universa haec similitudo tendat, certiores nos facit Mattheus hoc per exclamans: « Sic huic prava generationi eveniet ». Nam quandiu in Egypto serviebat, et Egyptianorum vivebant moribus legisbusque, omnes scilicet huius impiitate, incolamusque perpetiebantur mortibuum spiritum. Postquam vero miserante Deo per Moysen liberati fuerunt, legemque habuerunt veluti quendam pedagogum, a quo ad regiam Dei iuramentum deducabantur, profanis impurisque spiritibus ejiciuntur. Tunc etiam Christi Iurum sacrificantes agnivit, ejusque sanguine tincti, exiliisum angelum effugrunt. Sed enim quia deinde noluerunt Christo credere, Redemptoremque repudiavimus, ephusus in eos irruit, imo et gravius quam olim, impudens spiritus: reperit enim cor illorum tristitia, et omnis recta pietate carens, scopis 275 veluti rumpitatum, ideoque in his habitavit. Sic ut episcopus sanctus Spiritus, si quandoque hominibus cor impuritate qualiterlibet imberbit, ibi habitat ac diversitatibus ei regnaret; sic etiam immundus spiritus in imperiorum animabus degere solet. Hui enī omni, ut dixi, virtutis vacant. Sic ergo contigit, ut postrema Israelis prioribus pejora fuerint. Namque, ut ait Servatoris discipulus: « Melius erat illis non cognoscere viam veritatis, quam post agnitionem retrosum converti ab eo, quod illis traximus est sancto mandato, Contigit enim eis illud veri proxerium: Causa veteris ad suum dominum, et sus tota in voluntabro

²⁰ Matth. XII, 45. ²¹ II Petri. ii, 24.

Iusti ⁱⁱ. Revera ex illorum ausib⁹ cognoscere licet, proprios vomitus resorbuisse, et antiquo in Iusto sese iterum volutasse, atque in Aegypti errorem relapsos. Nimurum in eos denuo insiluit immundus spiritus; fueruntque, ut ait Servator, postrema ipsorum pejora prioribus. τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, καὶ γέγονεν αὐτοῖς, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν, χείρονα τῶν πρώτων τὰ ξυχατά.

V. 29. *Signum quaerit, et signum non dabatur ei.*

Multiosa hæc postulatio; ideo nihil consequuntur, iuxta illud: « Exquirent me impii, et non inventient ⁱⁱ. » Quod si fieri potuisset, ut nollet Jesus pati in carne necem crucis, ne hoc quidem Judæis signum dandum erat. Quia vero inevitabilis erat ob mundi salutem passio, datum est illis hoc signum ad condemnationem. Quod autem maximum signum sit Deo dignæ virtutis, potentiaque incarnati Verbi, mortis destructio per ipsius a mortuis resurrectionem, satis erit, ut reor, piis hominibus ad rem sibi persuadendam, quod neinde Pilati milites pecunia multa seducti fuerint, qui Dominicum custodiebant sepulcrum, ut dicarent, dormientibus ipsis corpus furto sublatum. Ne huic igitur quidem crediderunt signo Judæi. Ideo juste admendum de ipsis ait: « Regina austri consurget, » etc.

V. 31. *Regina austri consurget in iudicio, etc.*

Festinavit ad Salomonem audiendum mulier barbara, tantumque viæ ob hanc causam emensa est, ut doctrinam de visibilibus **276** rebus, animalibus, herbarumque natura auditu cognosceret. Vos autem præsentes audientesque de invisibilibus cœlestibusque rebus loquentem ipsam, quæ ad vos venit sapientiam, suaque verba operibus prodigiisque confirmantem, sermones ejus aversamini, et oracula lorum ejus mirabilitatem incuriose prætoritis? Quidni igitur plus quam Salomon hic sit, id est in me? Et rursus animadverte dicti solertia: cur enim dicit *hic*, nec potius *in me*? Ut nos doceat humiliter sapere, etiam si forte spiritualibus donis cumulati simus. Præterquam quod non erat inverisimile, Judæos si audissent: « Plus est quam Salomon in me » more solito de eo locuturos: Ecce *hic* regibus quoque apud nos inclitis meliorem se ait. Modeste igitur ac dispensatoria ratione Servator dicit *hic* potius quam *in me*. — A Ninivitis quoque dominatu in iri Judæos dicit iudicii tempore. Hii porro erant crudeles barbarique homines, verum natu-

ⁱⁱ Osee v, 6.

(1) Ex codice Veneto, ubi præstans Græcorum Patrum in libros Regum catena est, exscripsi ante hos annos manu mea, edidique post Cyrilli explanationem in Psalmos, p. 441, breve fragmentum, quod hujus quod in manibus habemus partim compendium est, partim incrementum. Kypriſſou, ἐκ τοῦ εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν. Γυνὴ βάρδαρος, μαχρῶν αὐτῆν εἰργόντων διαστημάτων, ὅνκου γέγονε χρείτων, οὐχ ἵνα χρημάτων ποιήσῃται συλλογὴν, ἀλλ' ἵνα ἀκεύσῃ τὴν

A στρέψας ἐπὶ τὸ ἔδιον ἔξιεσμα, καὶ ὃς λουταμένη εἰς κύλισμα βορδήρευ. » Ήξ αὐτῶν δὲ τῶν τεταλμένων καταθῆσαιτό τις ἄν, ὅτι τῶν ίδιων ἡμέτων ἤπιοντο πάλιν, καὶ τοῖς ἀνωθεν ἐγχαλινδεῖσθαι βορδορίς ἐξ ὑποστροφῆς ἐμελέτων, καὶ πεπάκων εἰς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ πλάνησιν. Εἰσέφρεσ γάρ πάλιν ξυχατά.

Σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθῆσται αὐτῷ.

(B f. 116 b) « Έκ πονηρίας ἡ αἴτησις· διὸ οὖδε ἐπιτυγχάνουσι, κατὰ τὸ· « Ζητήσουσι με κακό, καὶ οὐχ εὑρήσουσιν. » Εἰπερ δὲ ἦν ἐφικτὸν μή ἂν ἐθελῆσαι τὸν Ἰησοῦν παθεῖν κατὰ σάρκα τὸν ἐπὶ σταυρῷ θάνατον, οὐδὲ ἀν τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις τὸ σημεῖον ἐδόθη. « Επειδὲ ἀπαραίτητον ἦν τὸ ἐπὶ σωτηρίᾳ τὸ ὑπὲρ οὐρανὸν πάθος, δεῖσται αὐτοῖς εἰς κατάκριμα. » Οὐτοὶ δὲ πάμμερα σημεῖον ἔστι τῆς θεοπρεποῦς διάμεώς τε καὶ ἔξουσίας τοῦ ἀνανθρωπήσαντος Λόγου τὸ καταργῆσαι τὸν θάνατον διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀναστάσεως, ἀρκέσει, οἷμαι, τοῖς ἐπιεικέστιν εἰς πληροφορίαν τὸ πολλοῖς ἀναπεισθῆναι χρήμασιν τοὺς Πιλάτου στρατιώτας, οἱ ἐν δεσποτικὸν τάφον ἐτίρουν, τὸν εἶπωσιν, ὅτι Ἡμῶν κοιμαμένων ἐκάπῃ νυκτός. Οὐδὲ τούτῳ οὖν τῷ σημεῖῳ πεπιστεύκασιν Ἰουδαῖοι. Διὸ καὶ μάλα εἰκότως ἔφη περὶ αὐτῶν, ὅτι « Βασιλίσσα νότου ἐγερθῆσται, » κ. τ. λ.

Βασιλίσσα νότου ἐγερθῆσται δγ τῇ κρίσι, κ. τ. λ.

(A f. 150) « Εσπούδασε περὶ τὴν Σολομῶντος ἀράτην τὸν βάρδαρος γυνὴ, καὶ τοσαύτην δόδυ διὰ τοῦτο ἐστείλατο, σοφίαν τὴν περὶ τῶν ὀρατῶν καὶ ζῶντων φύσεως ἀκουστομένην (1). » Υμεῖς δὲ παρέντες καὶ ἀκούοντες, περὶ ἀσπάτων καὶ οὐρανῶν πραγμάτων, αὐτῆς τῆς σοφίας ἡχούσης πρὸς ὑμᾶς, καὶ τὸν λόγον Ἑργοῖς καὶ τεραστίοις βεβαιούστης, ἀλλοτριῶσθε πρὸς τὸν λόγον, καὶ τὸ θαῦμα τῶν λογίων ἀνατοθῆναι παραπέμπεθε; Πῶοι οὖν οἱ πλεῖον Σολομῶντος ὄντες, τουτέστι παρ' ἐμοὶ; Καὶ δρα μοι πάλιν τοῦ λόγου τὸ εὐτεχές· διὰ τὸ γάρ τὸ ὄδεν φησι, καὶ οὐλὶ δὲ μᾶλλον παρ' ἐμοὶ; « Ιν' ἡμᾶς ἀναπειληταὶ πατεινοργεῖν, καὶν χαρισμάτων ὧμεν ἀνάμεστοι πνευματικῶν. » Άλλως τε δὲ τὸ ἀπεικόδης ἦν οὐδὲν, Ιουδαίος ἀκούσαντας ὅτι « Πλεῖον Σολομῶντός ἔστι παρ' ἐμοὶ, » τὰ συνήθη πάλιν περὶ αὐτοῦ πειραθῆναι λαλέν· « Ίδού καὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἐπισήμως βεβασιλευκότων ἔστιν εἰναὶ φησι ἐν ἀμείνοντι. Μετριάζει τοινυι ὁ κονομικῶς ὁ Σωτὴρ, τὸ ὄδεν λέγων, ἀντὶ τοῦ καρ' ἐμοὶ. — (A f. 159) Καὶ Νινευῖτας δὲ εἰς κατάκριμην αὐτῶν ἔσεσθαι φησιν ἐν τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ. Αρ-

σοφταν Σολομῶντος παραβολᾶς λαλούντος καὶ αἰνῆματα, καὶ ἀνθρωπίνων ὑπογράφοντος κάλλη τα καθόγους. Cyrilli, ex commentario in Lucas Evangelium. Mulier barbara, magno locorum intervallo distans, socordiam omisit, non ut opes conquireret, sed ut Salomonis sapientiam andiret, parabolas et enigmata loquenter, et humanorum morum laudes rūperationesque describentis.

δρες γάρ ήσαν ὡμοί τε καὶ βάρβαροι, θεὸν οὐχ εἰδότες τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς, τῶν διὸ Μωϋσέως τεθεοπισμένων ἀνήκοοι παντελῶς, προφῆτικῆς εὐεστομίας ἀνεπιστήμονες. Ἀλλὰ καὶ οὕτω γνώμης ἔχοντες, μετενόησαν, φησὶν, εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ· μακρῷ τοιγαροῦ ἀμένους τῶν ἐξ Ἱερατὴλ, καὶ καταχρινοῦσιν αὐτούς. Ἀλλ' ἅκουε καὶ τῶν φημάτων· ἘΑΝΔΡΕΣ ΝΙΝΕΥΕΝ ἀναστήσονται ἐν τῇ χρίσει κατὰ τῆς γενέδες ταύτης, καὶ καταχρινοῦσιν αὐτήν, διὰ μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ· καὶ ἴδου πλέον Ἰωνᾶ ὁδες. »

Οὐδεὶς δὲ λύχνος ἄγας, εἰς κρυπτὴν τιθησι, κ. τ. λ.

(Α. f. 161, B. f. 116 b) Καὶ ποιά τι; ἦν τῶν τοιούτων λόγων ἡ χρεῖα; Ἀντιθέσει μάχεται τοῖς Ἰουδαϊστήσις ἔξευρημένῃ διὰ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς σκαιότητος τε καὶ ἀμάθιας. Ἐφασκον γάρ θαυματουργεῖν αὐτὸν, οὐχ ἵνα πιστεύηται μᾶλλον, ἀλλ' ἵνα πολλοὺς ἔχῃ τοὺς ἐπομένους αὐτῷ, καὶ τοὺς περὶ τῶν δρῶντων τὰς θεοτημείας ἀρπάζῃ κρήτους. Ἀποκρούεται τοίνυν τὴν ἐπὶ τούτῳ συκοφαντίαν, καὶ δέχεται πρὸς παράδειγμα τὴν τοῦ λύχνου χρεῖαν· κείται γάρ ὁ λύχνος ὑψοῦ καὶ ἐπὶ λυχνίαν ἀεὶ, ἵνα εἴη τοῖς δρῶσι χρήσιμος. Καὶ τι τὸ ἐντεῦθεν, περινοήσωμεν. Πρὸ μὲν γάρ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας κατεσκότισε τὴν ὑπὸ οὐρανὸν δὲ τοῦ σκότους πατήρ, τουτέστιν δὲ Σατανᾶς, ἀχλύτη τε νοητῇ τὰ πάντα κατεμελανετό. Ἐπειδὴ δὲ ήμεν ἐν τούτοις, λύχνον ὕσπερ τινὰ τῇ ὑπὸ οὐρανὸν δέδωκεν δὲ Πατήρ τὸν Ὑἱον, ἵνα τὸ θεὸν ἡμῖν ἐναστράψῃ φῶς, καὶ ἀχλύος ἡμᾶς ἔξεληται διαβολικῆς. Ἀλλ', ὁ Ἰουδαῖος, εἰ μὲν αἰτιᾷ τὸν λύχνον διὰ μή κρύπτεται μᾶλλον, ἀλλ' ὑψοῦ καὶ ἐπὶ λυχνίᾳ κείμενος ἐνίσηι τοῖς δρῶσι τὸ φῶς, ἐγκάλει Χριστῷ μή λαθεῖν ἐθέλοντι μᾶλλον, ἀλλ' ὁράσθαι παρὰ πάντων, καὶ φωτίζοντι τοὺς ἐσκοτισμένους, καὶ τὸ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας ἐνίστη φῶς. Οὐκοῦν οὐχ ἵνα θαυμάζεται μᾶλλον ἐπλήρους τὰς θεοτημείας, καὶ δι' αὐτῶν ἥξειν γνωρίζεσθαι, ἀλλ' ἵνα πιστεύηται μᾶλλον διὰ θεὸς ὧν φύσει, γέγονεν ἀνθρώποις συνανεστράφη. Τούτο γεγονός ἔστιν ἱδεῖν καὶ διά γε τῶν προκειμένων ἥτων. Πῶς γάρ οὐχ ἀπασιν ἐναργές, διὰ πονηρὸν καὶ βένηλον ἀεὶ τὸ τῶν Φαρισαίων γέγονεν ἐργαστήριον, βάσκανον καὶ ἀλαζούνεια σύντροφον, καὶ καταθρασυνόμενον τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ; Πῶς οὖν ἀρα κατέλυσε παρ' αὐτοῖς; Ἄρα ἡγνόησε τὴν ἐνούσαν αὐτοῖς σκαιότητα; Καὶ πῶς τοῦτο λέγειν ἀσφαλές; Πάντα

A ralemque Deum ignorantes, et qui Moy- is constituta nunquam audiverant, propheticæque doctrinæ erant ignari. Et tamen cum ita comparati essent, resipuerunt, inquit, ad Jonæ prædicationem. Multo itaque meliores Israelitis fuerunt, ideoque horum judices erunt. Sed audi verba ipsa: « Viri Ninivitæ surgent in iudicio adversus hanc generationem, et condemnabunt illam, quia ipsi pœnitentiam egerunt prædicante Jona; et ecce plus quam Jonas hic est. »

V. 33. *Nemo qui lucernam accenderit, in abscondito ponit, etc.*

Quinam porro sermonum hujusmodi scopus erat? Contradictione uititur in Iudeos, quam ex ipsorum improbitate inscitiaque sumit. Dicebant enim eum prodigia patrare, non ut fides augeretur, sed 277 ut multos assecas consequeretur. Refellit itaque hanc calumniam, et a lucernæ usu similitudinem capit. Nam lucerna, inquit, semper elato loco superque candelabro positur, ut spectantibus utilis sit. Jam quidnam hinc colligatur consideramus. Ante Servatoris quidem adventum, obscurabat mundum pater tenebrarum, id est, Satanás, et intellectuali caligine omnia obumbrabat. Dum ergo tali rerum statu essetius, lucernam veluti quondam mundo Pater obtulit Filium suum, qui divino nos lumine irradiaret, et diabolica caligine eriperet. Jam vero, o Judæi, si tu quidem criminis verti: C quod lucerna non abscondatur, sed alte potius in candelabro collocata lumen spectantibus præbeat; tunc, inquam, Christum quoque reprehende, quia latere noluerit, sed videri potius ab omnibus, et quia obtenebratos illuminat, ac veræ Dei notitiae lumen diffundit. Igitur non ut sibi admirationem concitaret, prodigia patrabit, neque ut inde inclaresceret, sed magis ut sibi crederetur, qui cum esset suapte natura Deus, factus erat homo propter nos, quin tamen a priore suo statu decederet. Is autem in sancta Ecclesia, veluti candelabro, per suam doctrinam resplendens, omnium meatus illuminat, divina replens scientia.

V. 37. *Rogabat illum quidam Phariseus ut pranderet apud se.*

Vere dicit sapientissimus Paulus ⁴³, Christum ob peccatores salvandos in mundum venisse. Hanc enim ob causam se ad exinanitionem demittens ⁴⁴, in terra incarnatus apparuit, et cum hominibus conversatus est ⁴⁵. Reum hanc ex supradictis etiam verbis cognoscere licet. Quidni enim omnibus constat improbam et impuram suissem semper Pharisæorum officinam, invidia superbiaque nutritam, et universali nostro Servatori Christo adversam? Cur igitur hospes horum sit? Num insitam illis malitia ignorabat? Sed quis hoc impune dicat, 278 cum nihil Deus non sciat? Quid ergo? Illos appriime

⁴³ 1 Tim. 1, 15. ⁴⁴ Philipp. II, 6. ⁴⁵ Baruch iii, 38

emendare plauderat, medicorum optingens iunctum. Α τάρ οδεν ὡς Θεός. Τί οὖν φοτίη; Άντοις μάλιστα ων γραντιοντιμηνον ευγένειαν επιτελεῖσθαι, τοὺς φρίσους τῶν λατρῶν ἀρχιμούμενος, οἱ τοῖς άφρωτοῖσι φορτικώντερον τοῖς ἐκ ποὺ οἰκείων ἀπειτηθεντιμάτερων προσάγουσιν ἐπικούρεις. Ός γέρ οὐτός τού φησιν, ε Οὐ χρείαν έχουσιν οἱ οὐγαλγοντες λατροῦ, ἀλλ οἱ κακῶς έχοντες. Ούκκαν δέ μὲν Φαρισαῖος, τῷ γε ἥκον εἰς τὸν ἐννέα εἰρηνού σκυτόν, ἐπὶ διτίσιν καλεῖ· δέ δέ γε τῶν ὄλων Συντήρος καθίστας μὲν ἀκεντὸν εἰς τοῦτο, καθάπερ ἔργη, οἰκονομικῶς· μυσταγωγίας δέ προσφαστιν ἐποιεῖται ἡ Χρῆμα. Εἴδομον δέ τῷ λόγῳ τὰς ἀφορμάτας διαμειβεῖς θεραπεῖας· Εθαύμασε γάρ, φησιν, ὡς οὐκ ἔδειτο πρὸ διπλούσου. Εσκανδαλίσθη, φησιν, ὅτι δικαῖον καὶ πτωφήτων δόξαν ἔχων περὶ φύτεις, τοῖς Λαζαρίστας εὐτῶν οὐ συγεπλάστετο συνηθείας. Εἴδετο μόνο γάρ περὶ φροφῆς, οἷον φύπον παντὸς φύτευος ἀπολλητοκτόνων· οὐγνήτως δέ σφραρτα καὶ τοῦτο. Ή μὲν γέρ διὰ τῶν ὑδάτων ἀπόνυψις χρειανθεῖσται λαν ήτο τοῖς βαπτιστοῖς ωματικῶν· ἀκαθαρτοῖς; γε μὴν τοῖς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, τῷ; ήν ἀπολλάξεις τινα; Ήδη ἐκεῖνό φαμεν· Ασύνετος Φαρισαῖος, μέγα πεφύρηκε εἰτὶ τῇ τῶν ιερῶν εἰδήσει ἁρμόματων, τὸν Μωϋσέα νόμον γνωρίσκεις. Εἰπετοιγαρρύν, παῦ σοι τούτο τροφέασε Μωϋσῆς; πρίν εἶχεις εἰπεῖν ἐντολὴν ὀρκούσεις παρὰ Θεοῦ, τὴν ξῆτι γε τῷ δεῖν βαπτίσεισθαι πρὸ προφῆτης; Δέδοται μὲν γάρ διὰ τῆς Μωϋσέως ἀντολῆς εἰς ἀποκάθαρσιν μάπου ωματικοῦ, οὐ μόνο τοῦ ἔγνισμον, τύπον ἐπέχον τοῦ φλεγθόν ἀγίου καὶ διασμητικοῦ βαπτίσματος, φημι δῆ τοῦ ἐν Χριστῷ Απελάμοντο δέ. Οὐδατο καὶ οἱ καλούμενοι πρὸς Ιερουγίαν. Καὶ γεῦν δὲ θεσπέσιος Μωϋσῆς ἐλουσεν μάζαι τὸν Ἀαρὼν, καὶ σὺν αὐτῷ τοὺς Λευΐτας· καρδιούσκος τοῦ νόμου διὰ τοῦ τυπικοῦ καὶ ώς ἐν εὐκαίρω πεπτίσματος, οἵτι καὶ ἡ κατ' αὐτῶν Ιερουργία τὸ τίτλοιν εἰς ἀγιασμὸν οὐκεὶ Ιεροί, δεῖται· δέ μᾶλλον τοῦ δείου τε καὶ Ιεροῦ βαπτίσματος, εἰς ἀποκάθαρσιν ἀληθῆ· καὶ κατ' ἔτερον δὲ τρόπον τούτην ὑποστήνετο; οἵτι τὸ ιερὸν καὶ ἀπόλεκτον παρὰ Θεῷ γίνεται τοτεστιν. Ημές, τελείως πρὸς ἀγιασμὸν, καὶ εἰς ἀποκάθαρσιν φύπον παντὸς; οὐ τῶν διων Σωτῆρ, διὰ τοῦ δικτοῦ καὶ σεπτοῦ βαπτίσματος. Προτείτο γε μὴν οὐδαμοῦ προστεταχώς βαπτίζεσθαι πρὸ προφῆτης εἰδήσης περὶ ἀμέλει καὶ τὰ ταῖς τραπέζαις θητερούσια πάντα

τεθαύμασας, ή διὰ πολὺν αἰτιαν ἐσκανδαλίσθης, ὡς Φαρισαῖος; Τί οὖν δὲ Σωτῆρ; Εὐάγγελον ποιεῖται τῷ επιπλήξιν. "Ἄκουε γάρ·

V. 30. Nunc vos, Φαρισαῖοι, quod deforis est calicis, D et eatini mundatis, etc.

Potest et alio verborum genere ut Dominus, cum vellet insipientem Pharisaeum admonefacere; nihilominus praesentem occasionem captat, et ex his quae in manibus sunt doctrinam suam connectit. Namque ut in prandii mensaque tempore, evidenter similiitudinem sumit a calice et catino, demonstraque mundos esse debere ac lautos qui sincere Deum colunt; neque corporalibus tantum carere sordibus, verum etiam intellectualibus et reconditiis; haud secus quam adhibenda mensis vasa non extrinsecis tantum inquinamentis mundare convenit,

Νῦν οὐμεῖς, οἱ Φαρισαῖοι, τὸ δέκατον τοῦ ποτηροῦ καὶ τοῦ πτερακοῦ καθαρίσθετε, κ. τ. 1.

(Α. f. 162 b, Β. f. 132 b) Ενήν [αἱ. εἶην] μὲν καὶ τέτροις λόγοις χρήσασθαι τὸν Κύριον, νούθετεν δέδοντα τὸν ἀσύνετον Φαρισαῖον· ἐπιδράττεται δέ τοι κατιροῦ, καὶ οἷον ἐκ τῶν διων ἐν χερσὶν ἐξυφανεῖ τὴν μυσταγωγίαν. Ως γάρ, ἐν κατιρῷ τροφῆς καὶ τραπέζης, ἐναργές ὑπόδειγμα δέχεται τὸ ποτήριον καὶ τὸν πίνακα· καὶ διαδεκνυστεν, ὡς καθαροὺς καὶ ἔχοντες μένεις εἶναι χρή τοὺς εἰλικρινῶν λατρεῦστας τὸν Θεόν, καὶ οὐ δῆπον μόνης ἐξ ἀκαθαρτίας ωματικῆς, ἀλλα γάρ καὶ εἰς νοῦν ἐσω κεχρυμμένης, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὰ ταῖς τραπέζαις θητερούσια πάντα

εχειών, καὶ τῶν ἔξωθεν ἀλευθεροῦσθαι ρύπων, εὐδέλευθεν, καὶ προσέτει τούτῳ τῶν ἔξω. Ὁ γάρ ποιήσας, φησι, τὸ ἔξωθεν, καὶ τὸ ἔσωθεν ἀποτίσεν· τουτέστιν, ὃ τὸ σῶμα κτίσας, καὶ ψυχὴν εἰργάσατο. Χρή τοι γεροῦν ἐνὸς δύντα ποιήματα τοῦ φιλαρέτου Θεοῦ, σύνδρομον ἔχειν τὴν ἀποκάθαρσιν. Ἀλλ' ἡν δηθες τοῦτο τοῖς Γραμματεῦσι τε καὶ Φαρισαῖοις· μέχρι γάρ μόνου τοῦ δοκεῖν εἶναι καθαροὺς αὐτοὺς, πάντα δρῦν ἑσπούδαζον· τάφοις κεκονιαμένοις προσεοικότες, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος φωνὴν, ἔξωθεν μὲν ὥραιοι, ἔσωθεν δὲ γέμοντες δύτειν νεκρῶν, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας (1). Ἀλλ' οὐ τοιούτους ἡμᾶς εἶναι βούλεται Χριστὸς, ἄγιους δὲ καὶ ἀμύμους ψυχῇ τε καὶ σώματι. Καὶ γοῦν ἔφη τις τῶν περ' ἡμῖν· «Καθαρίσατε χεῖρας, ἀμαρτωλοί, καὶ ἀγνίσατε κρδίας, δίψυχοι.» Καὶ μήν καὶ Ἡεσταῖς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· «Λούσασθε, φησι, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου.» Ἐπιτήρησον δὲ τοῦ λόγου τὸ ἀκριβές· πονηροὶ γάρ δύντες ἔσθιον διὰ λάθοις διὰ τινες τοὺς ἀνθρώπους ὀφθαλμοὺς, τοὺς δέ γε θείους οὓς ἔνεστι λαθεῖν. Ποιὸν οὖν φάρμακον αὐτοῖς μετὰ τοὺς ἀλέγοντας δέδωκεν ὁ Σωτὴρ;

Πλὴν τὰ ὄρότα δότε ἀλεμοσύνην, καὶ ιδοὺ κάρεα καθαρὰ ὑμῖν ἔστιν.

(Α. f. 162 b) Καίτοι πλείστας εἶναι φαμεν τῆς εὐδοκιμῆσεως; τὰς δύος, οἰον πρατήτηα, ταπεινοφροσύνην, καὶ τὸ τούτοις ἀδελφά· ἀνθότου δὴ οὐν, τῶν τοιούτων ἀρχέμενος; φιλοικτείρμονας αὐτοὺς γενέσθαι κελεύει; Φιλάργυροι λαίαν ἔσθιον οἱ Φαρισαῖοι, καὶ χρημάτων πορισμούς ἀκορέστηγειρι συλλέγοντες. C Καὶ γοῦν ἔφη τοῦ περὶ αὐτῶν ὁ τῶν δλῶν Θεός· «Πῶς ἐγένετο πόρνη, πόλις πιστὴ Σιών, πλήρης χρίσεως; Ἐν γάρ δικαιοσύνῃ ἔκοιμθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φονευταῖ· τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον, οἱ κάπηλοι σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὑδατί, οἱ δρυχοτές σου ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδομα, ὀρφανοῖς οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσει χήρας οὐ προσέχοντες.» Κεχώρηκε τοίνυν οἰκονομικῶς κατὰ τοῦ κρατοῦντος αὐτῶν ἀρβωστήματος.

Ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδόσμον, καὶ τὸ κίτρινον καὶ τὸ λάχανον, κ. τ. λ.

(Α. f. 163, C. f. 153) «Ἄγαρ δέει μάλιστα κατορθοῦν, ταῦτα παρέντες ὡς ἔωλα, τουτέστι τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, μόνας ἐκείνας ἀκριβῶς ἐτήρουν τὰς ἐντολὰς, ἤγουν τηρεῖσθαι προσέτατον παρὰ τῶν ὑπὸ κείρα λαῶν, αἱ πλείσταν αὐτοῖς λημμάτων οὔδες ἔσθιον καὶ ἀφροδή· ὅπες μηδὲ τὰ τῶν λαχάνων λεπτὰ καὶ οὐδενὸς ἕξια λόγου παρατρέχειν

¹⁰ Matth. xxiii, 27. ¹¹ Jac. iv, 8. ¹² Isa. i, 10.

(1) Hoc loco in conice A. p. 163, b, inseritur Cyilli locus adversus Julianum, qui legitur in operum Juliani editione Petaviana p. 337 seq. Sed in catena praeuent verba: 'Αλλ' ἐνταῦθα δὲ ἀποστάτης φευχτέον φησι τοὺς τάφους, κ. τ. λ. *Vera hinc apostata fugienda dicit sepulcra, etc.* Tum etiam est in codice clausula quam Petavius desiderat: 'Αλλὰ ταῦτα μὲν παῖδες καὶ λῆπος· δὲ δὲ Κύριος τοὺς τῇ ὑποκρίσῃς τὴν

PATROL. GR. LXXII.

A sed etiam intrinsecis. Nam qui exteriora, inquit, fecit, idem etiam interiorum auctor est: videlicet qui corpus condidit, idem animam quoque creavit. Oportet igitur, quotquot creaturae sunt unius diligentis virtutem Dei, consentaneam habere munditatem. Cæterum insolitum hoc erat Scribis ac Pbariseis, qui ut specie tenuis mundi viderentur, omnem operam dabant; sepulcris dealbatis similes, iuxta ipsius Servatoris effigiam¹³, exteriori quidem speciosi, intus autem mortuorum ossibus et omni spurcitia pleni. Sed non tales vult esse nos Christus, verum sanctos et immaculatos anima et corpore. Quamobrem sit quidam noster: «Emundate manus, peccatores; et purificate corda, duplices animo¹⁴.» Imo etiam Isaías tanquam **280** ex Dei persona: «Levanini, inquit, manuēt esurite, aperte iniquitates de animabus vestris, in coaspectu meo¹⁵.» Animadverte autem accuratum verborum tenorem. Fieri enim potest ut improbi quidam lateant hominum oculos, Dei vero nequaquam. Quodcum ergo eis remedium post reprehensionem suggestit Servator?

V. 41. Verumtamen quæ habetis, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis.

Sane plurimas esse bene agendi vias dicimus, puta mansuetudinem, animi humilitatem, et his affinitias. Cur ergo, his omniis, misericordes eos esse jubet? Avarissimi Pharisæi erant, et pecunias quæstuum inestimabili manu acervabant. Quamobrem de ipsis sit aliud universalis Deus: «Quomodo facta est metropolis civitas Adelis Sion, plena iudicij? Justitia habitavit in ea, nunc autem homicidæ. Argentum tuum adulterinum est, caupones tui vinum aquæ miscent: principes tui infideles, socii furum, munerum appetito, mercedibus inhiantes: pupillis jus non dicunt, viduarum causis non vacant¹⁶.» Prudentiam ergo adversus præcipuum illorum vitium fecit invectionem.

V. 42. Decimalis mentam et rutam et omne olus, etc.

Quæ agere apprime oportet, nanc ut levia omitentes, illi est justitiam et Dei charitatem, illa tantum observabant ad ungues praæcepta, vel potius a subiecto sibi populo observari jubebanit, quæ multarum ipsis oblationum vehiculum et occasio erant: ita ut ne minus quidem olera nulloque pretio digna negligenter. Atqui charitatis erga Deum negotium

¹³ Isa. i, 21.

ἐχυτῶν κακίαν ἐπικαλύπτοντας, τάφους ἀδέλφους καλεῖ, ἀπατῶντας τοὺς ἐντυγχάνοντας. Sed hec deliramenta lususque sunt. Etenim Servator homines, qui suam nequitiam hypocrisi contingunt, sepulcra invisiibilis appellant, quæ supra ambulantes fallunt. Num ergo Cyrilus dicta a se contra Julianum repetit in commentario ad Lucam cum aliqua varietate?

est, nullatenus eum offendere, universæ legis transgressionem vereri, juste judicare, pari omnia præcepta cura exsequi : neque vero ad necessaria officia torpere, dum uni lucro diligenter studetur ; sed indeclinatum omni in re ferre sententiam. Nam contra jus judicare, non est illorum qui debitam fratribus charitatem servant. Neglectis itaque **281** legis necessariis capitalibusque articulis, decimas vilissimarum etiam rerum percipere satagebant.

V. 43. *Diligitis primas cathedras in synagogis, etc.*

Per quæ illos objurgat, per hæc eadem nos meliores efficit. Vult enim nos minime cupidos esse gloriæ, neque speciem virtutis potius quam ejusdem veritatem sectari; quod contra Pharisæi solebant. Quippe salutari ab aliquibus, et præcedendi aminor, nequaquam nos frugi homines esse denotat: hæc enim multis quoque minime bonis accidunt. Quod demonstrat Servator illico addens : « Vx vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia estis ut sepulcra quæ non apparent, et homines supra ambulantes ignorant. » — Nam salutationes omnium in foro ambiere, et principem in concionibus locum vehementer appetere, nihil a clausis sepulcris differt, quæ externis quidem ornamenti decora sunt, intus autem omni innunditia scalent. Hoc loco specta necum hypocrism sunime vituperatam, moremque illum cuncta ob hominum caplandam gratiani agendi. Propterea beatus Paulus ait : « Si hominibus placarem, Christi servus non essem ⁷¹. »

V. 45. *Magister, hæc dicens etiam contumeliam nobis facis.*

Grave plerumque est cuique homini redargui. Cæterum ea res piis quidem non est inutilis; etenim illos ad meliorem frugem transfert. Hoc morbo laborare cerne Judæorum appellatos jurisperitos. Namque omnium Servator Pharisæos increpabat ceu a recta via declinantes. Id autem impiorum legisperitorum globus stomachabatur : ipsi enim sese huic accusationi reos inserunt, sibique dicta existimant, quæ reapse de ipsis, Christus erat effatus. Sed enim melius fuisset reprehensionem boni consulere, atque infirmitatis suæ remedium petere, quam contumeliae titulo reprehensionem inscite appellare, quæ utilis poterat esse ac fructuosa. Quid ergo ad hæc Christus? Reprehensionem gravius intendit, **282** vanumque illorum supercilium deprimit, dicens :

V. 46. *Et robis legisperitis vœ, quia oneratis homines oneribus, etc.*

Evidenti veluti exemplo suum ad illos Informatus sermonem. Gravis enim sine dubio Israelitis erat lex; quod divi quoque discipuli fassi sunt, dicentes

Aύτούς· Ἐργον δὲ ἀγάπης τῆς εἰς Θεόν, τὸ καὶ μηδένα τρόπον προσκρούειν αὐτῷ, δεδίνεις δὲ τοῦ παντὸς νόμου τὴν παράδοσιν, χρίσεως δὲ ἡ δικαιοχρισία, καὶ τὸ φροντίδος λιως ἀξιοῦν τὰ τεθεσπιαμένα, καὶ μὴ καταρρέψυμεν μὲν τῶν ἀναγκαῖον, μόνοις δὲ τοῖς ἐπικερδέσιν ἀκριδῶς ἐνορᾶν, ἀλλ' ἀπροσκλινῆ ποιεῖσθαι τὴν φῆφον, τὴν ἐφ' ἔκστα πράγματι· τὸ γάρ διδικα χρίνειν, οὐκ ἀγάπην τὴν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς τηρούντων ἔστι. Τὰ τοῖν ἀναγκαῖα καὶ συνεκτικὰ μὴ τηροῦντες τοῦ νόμου, τὰς δεκάτας λαμβάνειν ἐπούδαζον καὶ τῶν ἐντεστάτων.

‘Αγαπᾶτε τὴν πρωτοκαθεδραν ἐν ταῖς συαρωταῖς, κ. τ. λ. ’

(A f. 163) Δι’ ὧν ἔκεινοις ἐπιτιμᾷ, διὰ τούτων αὐτῶν ἡμᾶς ἀμείνους ἀποτελεῖ· ἀφιλοδόξους γάρ ἡμᾶς εἶναι, καὶ μὴ τὸ δοκεῖν πρὸ τοῦ ἀληθῶς εἶναι μεταδιώκειν· διπέρ ἐποίουν οἱ Φαρισαῖοι· ἀσπασμὸς γάρ δι παρὰ τινῶν, καὶ τὸ προεδρεῦσαι φιλεῖν, οὐ πάντως ἡμᾶς εὐδοκίμους δην; ἀποφαντεῖ· ὑπάρχει γάρ τοῦτο πολλοῖς καὶ οὐκ ἀγαθοῖς οὖσι. Διαδεικνύει δὲ τοῦτο λέγων εὐθὺς διωτή· « Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, διτεῖς ὡς τὰ μνημεῖα τὰ δόηλα, καὶ οἱ δινθρώποι οἱ περιπατοῦντες ἐπάνω οὐκ οἰδασιν. » — (A f. 163 b, C f. 133) Τὸ γάρ ἀσπασμὸς ζητεῖν παρὰ πάντων τῶν ἐν ἀγορᾷ, καὶ τὸ προεδρεῦειν συλλόγοις περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι σπουδάζοντες, μνημάτων ἀδήλων οὐδὲν διαφέρουσιν, ἀ διαπρέπει μὲν τοῖς ἔξων χόσμοις, μεστὰ δὲ εἰσι πάστης ἀκαθαρτοῖς. Ἐνταῦθε μοι βλέπε διαβεδλημένην ἐσχάτω; τὴν ὑπόκρισιν, καὶ πρὸς ἀρέσκειαν ἀνθρώπων ἀπαντά διαπρέπεσθαι. Διὰ τοῦτο φησιν δι μακάριος Παῦλος· « Εἰ ἀνθρώποις ἥρεσκον, Χριστοῦ δούλος οὐκ ἂν ἡμῖν. Διδάσκαλε, ταῦτα λέγω καὶ ἡμᾶς ὑβρίζεις.

(A f. 163 b, B f. 119, C f. 133) Διασφρόητον μὲν δὲ πῶς ἔστι παντὶ ἀνθρώπῳ, τὸ ἐλέγχεσθαι· πίκην οὐκ ἀνόνητον τοῖς ἐπιεικέσι· μεθίστησι γάρ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἄκμεινον. Ἀθρει τοῦτο πεπονθέτας τοὺς παρὰ γε τοῖς Ιουδαίοις ὡνημασμένους νομικούς. ‘Ο μὲν γάρ Σωτὴρ τῶν δλῶν, ἐπειίμα τοῖς Φαρισαῖοις ὡς ἔν τρέχουσι τῆς εὐθείας δόον· πρὸς τοῦτο δὲ τὸ τῶν ἀνοσίων νομικῶν ἔχαλέπαινε στίφος· ἐκυτοὺς γάρ ὑποφέρουστ τοῖς ἔγκλημασι, καὶ καθ’ ἐκυτῶν εἰρῆσθαι νομίζουσιν, ἀ πρὸς ἐκείνους ἐψη Χριστός· ἀλλ’ ἦν δῆ που κρείττον ἀγαπῆσαι μὲν τὸν Ἐλεγχον, αἰτήσας δὲ τῶν ἀρρωστημάτων τὴν λύσιν, καὶ μὴ ὑδρεύσαμεθῶς τὸν Ἐλεγχον ὄνομάζειν, ἐπωφελή δοτα [καὶ] χρήσιμον. Τι οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός; Ἐπιτείνει τὸν Ἐλεγχον, καὶ τὴν εἰκασίαν αὐτῶν ὁφρὺν καταφέρει, λέγων·

Καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαὶ, διτεῖ φορτίζετε τοὺς ἀνθρώπους φορτία, κ. τ. λ.

(A f. 163 b, B f. 119) ‘Ος ἐκ παραδείγματος ἐναργοῦς, τὸν πρὸς αὐτοὺς ἐξυφαίνει λόγον φορτικόν μὲν γάρ ὅμοιογουμένως ὁ νόμος, ἦν τοῖς ἐξ Ἰερατῶν

⁷¹ Galat. i, 10.

φυμαλόγουν δὲ τοῦτο καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, λέγοντες ἐν ταῖς Πράξεσι: « Καὶ νῦν τὶ παιράζετε τὸν Θεὸν ἐπιθείνας; ζυγὸν ἔπι τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, δὸν οὗτοι οἱ πατέρες ὑμῶν ἴσχυσαν βαστάσαι; » Καὶ αὐτὸς δὲ τοῦτο ἡμᾶς ἀδίδαξεν δὲ Χριστὸς, προσφωνῶν καὶ λέγων· « Δεῦτε πρός με, πάντες οἱ χοπῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γάρ ἀναπαύσω ὑμᾶς· δρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, δὲτε πρᾶμε εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπτωσιν ταῖς φυγαῖς ὑμῶν. » Κοπιῶντας δὲ καὶ πεφορτισμένους, τοὺς ὑπὸ νόμον εἶναι φῆσι, έστιν δὲ πρὸδον ὄντος οὐκέτιος, ὡς οὐκέτιος τοῦτο τοῦ νόμου. Οὐ γάρ Παῦλὸς φησιν, « Ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτειρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει. » Οὐαὶ τοῖνυν ὑμῖν, ὡς νομικοὶ· δυσδιστακταὶ γάρ φορτία καταδεσμεύοντες, εἴται τοῖς ὑπὸ τὸν νόμον ἐπιτιθέντες αὐτὰ, αὐτοὶ τούτοις οὐ προσφαύετε· ἀπαράβατον γάρ προστέττοντες τηρεῖσθαι τὴν Μωϋσάντος ἐντολὴν, καὶ δίκην τοῖς ἀθετοῦσιν ἐπάγοντες, αὐτοὶ λόγου τοῦ μηδενὸς ἡξίουν τὸ ἐργάσασθαι τι τῶν διατεταγμένων. Τοῖς ταῦτα δράψι εἰωθόσι καὶ δι σφώτατος Παῦλος ἀπιπλήσσει, λέγων· « Οἱ διδάσκων ἐπερον, σεαυτὸν δὲ δάσκαλος; Οἱ λέγων μὴ κλέψτειν, κλέπτεις; Οἱ λέγων μὴ μοιχεύειν, μοιχεύεις; Οἱ βεβελυσάσμενος τὰ εἰδωλα, ἵεροσυλεῖς; Οἱ ἐν νόμῳ καυχᾶσθαι, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις; » Αδόκιμος [εἰδ. εὐδ.] γάρ δι διδάσκων δοτεῖν, δταν δισύμβατον ἔχῃ τῷ λόγῳ τὸν τρήπον· τούτῳ καὶ αὐτὸς δι Σωτὴρ πικρὸν ἐπήρητηκε δίκην, λέγων, ὡς οἱ Οἱ μὲν διδάξας καὶ ποιήσας, μέγας κληθήσεται· δις δὲ διδάξῃ μὲν, μὴ ποιήσῃ δὲ, οὗτος ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν (!). »

Oīai ὑμῖν, δτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν, οἱ δὲ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς.

(Α. f. 164, Β. f. 120, Δ. f. 47 b) Αδόκιμον ἀποφήνας καὶ αὐτὸς τῶν νομικῶν τὸ παμμόχθηρον ἀργαστήριον, κοινὸν ἄπαισι τοῖς Ιουδαίων καθηγηταῖς ἐξυφάνει τὸν Ἐλεγχὸν· τὶ δὲ ἀρα φῆσιν, ἐρευνήσωμεν ἀκριβῶς. Οἱ μὲν τῶν Ιουδαίων πατέρες ἀπέκτειναν κατὰ καιροὺς τοὺς ἀγίους προφήτας, τὸν θείον αὐτοῖς διαπορθμεύοντας λόγον· οἱ γε μὴν ἐξ αὐτῶν γεγονότες, διμολογοῦντες δτι οἱ προφῆται γεγόνασι σεπτοὶ καὶ τίμοι, περιήρμοσαν αὐτοῖς τοὺς τάφους, ἥτοι τὰ μνημεῖα, τιμὴν ἀπονέμοντες τὴν τοῖς ἀγίοις πρεπεδεστάτην. Οὐχοῦν ἀπεκτένασι μὲν οἱ πατέρες αὐτῶν, αὐτοὶ δὲ προφῆτας εἶναι πιστεύσαντες καὶ ἀνδρας ἀγίους, κρίται γεγόνασι τῶν ἀποκτεινάντων αὐτούς· δι' ὃν γάρ τιμῷ ἐγνώκαστι τοὺς ἀνηρημένους, διὰ τούτων αὐτῶν κατηγοροῦσι ὡς ἡτεβόχτων. Ἄλλοι οἱ τῶν ἱδίων πατέρων ἐπὶ ταῖς οὖτων δειναῖς μιαυφονίαις καταφησάμενοι, τοῖς Ἱσοις ἐμελλον ἀλώναι κακοῖς, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν λέναι πλημμελτμάτων, μᾶλλον δὲ διὰ τῶν ἔτι χειρόνων. Εἳς μὲν γάρ τις τὰς ἑτέρων ἀδικίας ἐξετάζει, φυσικῷ λογισμῷ κρίνων, δρᾶ τὸ φαῦλον καὶ μέμφεται· αὐτὸς δὲ εἰς τὰ σα πάθη ψυ-

B in Actibus: « Et nunc cur tentatis Deum, imponere jugum super cervices discipulorum, quod ne patres quidem nostri portare potuerunt ?? » Quin ipse quoque nos Christus hoc docuit, verbis his compellans: « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos; et discite a me, quia misericordia sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris ». Laborantes alique oneratos dicit legi suppositos, seque mitem appellat, ceu si hujuscemodi non sit lex. Etenim, ut ait Paulus, « Irritam quis faciens legem Moysis, sine miseratione duobus vel tribus testibus moritur ». Vae ergo vobis, o legisperiti! intolerabilia enim pondera congregantes, deinde ea legi subjectis imponentes, vos ipsi quidem eadem ne attingere quidem patimini. Quippe legisperiti Moysis præcepta violari vetantes, pœnamque transgressoribus decernentes, ipsi tamen nullam legis partem observare curabant. Ita semet gerere solitos sapientissimus quoque Paulus objurgat, dicens: « Qui alium doces, te ipsum non doces? qui ait non furandum, furaris? qui dicas non mæcchandum, mæcharis? qui abominaris idola, sacrilegium facis? qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum in honores? » Certe improbat ille doctor, qui non consentientes doctrinæ mores habet. Huic ipse Servator acerbam pœnam decrevit, dicens: « Qui docuerit et egerit, magnus vocabitur: qui autem docuerit, et non egerit, hic vocabitur minimus in regno cœlorum ». C

283 V. 47. Vae vobis qui adificatis monumenta prophetarum, patres autem vestri occiderunt illos!

Postquam satis improbaverat pessimam legisperitorum officinam, communem Judæorum principibus conficit reprehensionem. Quid vero dicant, diligenter scrutemur. Judæorum maiores interfecerant variis temporibus sanctos prophetas, qui divinum verbum ad eos deferebant: verum posteri eorum confidentes suis illos venerabiles honorandosque prophetas, exornaverant iis sepulera seu monumenta, honorem tribuentes sanctis viris convenientissimum. Ergo quos maiores ipsorum occiderant, dum posteri sanctos viros existimabant, judices flebant illorum qui eos occiderant. Quia enim occisos illos honorandos censebant, idecirco rem occisoribus criminis dabant. Sed tamen qui maiores suos ob tam sæva homicidia condemnaverant, pari mox culpa irretiendi erant, eademque per crimina, immo et pejora, discursuri. Nam quandiu in aliorum culpas quisquam inquirit, naturali ratiocinio judicans, pravitatem agnoscit et vituperat: sed cum ipse patres animi passiones experitur, tunc quasi cæcus in eas incurrit. Hi ergo auctorem vite interfecerunt; et

¹² Act. xv, 10. ¹³ Matth. xi, 28, 29. ¹⁴ Hebr. x, 28. ¹⁵ Rom. ii, 21, 22. ¹⁶ Matth. v, 19.

(1) Invertitur hic (sine ullo tamen detinimento) sententiarum evangelicarum ordo. Nec mirum; Pa-

tres enim haud raro sacrum textum memoriter recitabant.

hisce adversus eum impietibus divisorum quoque discipulorum cædes addiderunt. Nam Dei sapientia Servator sic illis aiebat : « Mittam ad eos prophetas atque apostolos; ex quibus partim occident, partim persequentur, & ei reliqua. Et hoc quidem loco prophetarum nomine apostolos vocat, nec non apostolorum successores. Ecclesiæ pastores atque magistros, prophetæ atque doctrinæ a sancto Spiritu donis ornatos. Prædicti igitur eventura Judæorum genti mala, proprie insatiabilem ipsorum scvitiam. Futurum enim erat ut ultio exquireretur de omnium prophetarum effuso sanguine, a mundi primordiis usque ad præsentem ætatem. Zachariam autem, consentaneum est intelligere Præcursoris parentem, quem non scripta traditio refert a **284** Judæis interfectum inter templum et altare, propterea quod prophetaverat, in eo vero præsentem demonstraverat Virginem Deiparam, aique ex ea oriturum Deum ac Servatorem Jesum Christum, qui regis instar ac Domini ad eorum gentem misericordia erat : ipsamque sanctam Virginem, post conceptionem de Spiritu sancto, ex virginali statione, que in sacro loco erat inter templum et altare, non esse dimittendam dixerat ceu nuptam, sed adhuc virginem agnoscendam, eique permittendum ut in consueta statione subsisteret. His ergo auditis Judæos excanduisse, eique manus attulisse, metuerentes expectatum ex ejus vaticinio regem, carentesque ne regi fierent subjecti qui ipsos imperio premere. Hæc ergo testantem de futuro parli Zachariam **285**

A γῆς προσγέμενος, οἰονεὶ τυφλὸς ἐπὶ ταῦτα φέρεται. Ἀπεκτόνασι μὲν γάρ τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἰωῆς προστείχασι δὲ ταῖς κατ' αὐτοῦ διαστενεῖσι, καὶ τὰς κατὰ τῶν θείων αὐτοῦ μεθητῶν μισεψοντας. Φησὶ γάρ πρὸς αὐτοὺς δὲ Σωτὴρ ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία : Ἀποστελῶ εἰς αὐτοὺς προφήτας καὶ ἀποστόλους, καὶ εἰς αὐτῶν ἀποκτενοῦσι καὶ ἐκδιώξουσι, & καὶ τὰς ἔης. Καὶ προφήτας μὲν ὅδε τοὺς ἀποστόλους καλεῖ, καὶ τοὺς τῶν ἀποστόλων διαδόχους τοὺς τῶν Ἐκκλησῶν ποιμένας καὶ διδασκάλους, τοὺς ἐν προφητείαις καὶ διδασκαλίαις, ταῖς δὲ ταῦ Πνεύματος δωρεαῖς κακομηνούς. Προλέγει τούντα τὰ μέλλοντα καταλεῖσθαι τὴν τῶν Ἰωανδίων γενέτων κακά, δὲ τὴν ἀκρότητον αὐτῶν μισιφονίαν· μέλλει γάρ τοι τησεῖσθαι τὸ αἷμα πάντων τῶν προφητῶν τὸ ἐκχυθὲν ἀπὸ καταβολῆς κόπτου ἵως τῆς γενεᾶς ταύτης. Ζαχαρίαν δὲ ὅδε ἀκόλουθον ἔστι ἐννοεῖν τὸν τοῦ Ηροδάρου τάπερα, οὗτος ἐξ ἀγράφου παραδόσεως Ιστόρηται (?) ταῖς Ἰωδαῖοις ἀνελεῖν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, διὰ τὸ προφητεύειν αὐτὸν, μᾶλλον δὲ ἀποδεικνύναι τὴν Θεοτόκον, καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθόμενον Θεὸν καὶ Σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστὸν, οἷον δὴ τινὰ βασιλέα καὶ Κύριον ἐπὶ τὸ ἔθνος ἀποσταλθεούσιν αὐτῶν· καὶ αὐτὴν τὴν ἀγράφαν Παρθένον κατὰ τὴν ἐκ Πνεύματος ἀγίου σύλληψιν, τοῦ τόπου τῶν παρθένων, τοῦ ἐν τῷ Ιερῷ ἱεροῦ μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, μῆτραν ἀποστῆσαι, καθὼς δὴ γεγαμημένη, ἀλλ' ἔτι παρθένον γινώσκειν αὐτὴν, καὶ συγχωρεῖν κατὰ τὸν συνήθη τόπον ἐστῶντα. Διὰ τοῦτο ταῦτα τοὺς ἀκούοντας εἰς ὄργην ἐμπεσεῖν, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἐκ-

(1) Narratio hæc nominatim tribuitur Cyrillo in duobus salem codicibus C. f. 433 b. et D. f. 47 b. Et quidem alii plerunque verbis eamdem rem scribit noster Cyrilus etiam contra Anthropomorphitas cap. 27. Porro in codice item veteri B. f. 449, b, eamdem narrant historiam Greg. Nyssenus (qui ταῦτα cum Cyrillo contra Anthropol.). sapere ad litteram congruit) nec non Severus Antiochenus, quorum verba ascribam. *Tοῦ Νύσσηρος. Ιερεὺς οὗτος δὲ Ζαχαρίας ἦν, τῷ τῆς προφητείας χαρίσματι πρὸς τὴν γνῶσιν τῶν χρυστῶν χειραγωγούμενος.* διὸ τὸ τῆς παρθενίας μυστήριον ἐπὶ τοῦ ἀσθέτου τόνον μυθεῖς, οὐκ ἀπέκρινεν ἐπὶ τῷ ναῷ τοῦ τακτοῦ παρθένους κατὰ τὸν νόμον ἀποκεκτηρωμένου τόπου τὴν δέρμαν μητέρα, διάσκων τοὺς Ἰωδαῖους ὅτι παρθένος ἡ κόρη, καὶ Θεὸς μέγας καὶ Σωτὴρ δὲ ἐξ αὐτῆς τεχθόδημενος Ἰησοῦς Χριστός· ἡν δὲ οὖν ὁ τόπος, τὸ μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου διάστημα. Ἐπεὶ δὲ ἡκουον ταῦτα, φόδῳ τοῦ μῆτραν γενέσθαι βασιλέα ὑποκειρίους, ταῦτα παρτυροῦντα διαγειρίζονται, πρὸς αὐτὸν τῷ θυσιαστηρῷ τὸν λερέα ἐπορυγήσαντες. — Λέγει καὶ Σευῆρος εἰς τὸ αὐτό, ὅτι ἐξ ἀγράφου παραδίστησεν Ιστόρηται τοὺς Ἰωδαῖους τὸν λερέα Ζαχαρίαν τὸν Ιωάννου πατέρα ἀνέλειν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, τὸν δὲ Νύσσην εἰρηκεν. Nysseni. Sacerdos erat hic Zacharias, propheta dono ad arcanorum cognitionem manuduximus. Is virginitalis mysterium circa incontaminatum partum edocuit, non secrevit in templo ubi assignato per legem virginibus loco incorruptam matrem, Judæos admonens virginem esse hanc puerilam, Deumque magnum ac Servatorem oriturum ex ipso Jesum Christum. Erat vero is locus inter templum et altare intervallum. Ea re audita Judæi, veriti ne regi fierent subditæ, virum talia testantem interficiunt, ipso in altari sacerdotem immolantes. — Ait etiam

*Seretus hoc eodem Evangelii loco ex traditione non scripta narratum esse. Judæos sacerdotem Zachariam, Joannis patrem, occidisse inter templum et altare, ob eamdem quam Nyssenus dixit causam. Nyssen locus sinuitur, nonnullis variatis, ex ejus sermone de nat. Domini. Tractum autem Severi multo integriorem nos edidimus in tomo decimo AA. class. p. 432, qui Cyriillum auctorem sibi familiarissimum sine dubio expilavit. Item nos Script. ret. t. IX. p. 682, in catena ad Lucanum verbis protulimus Geometra, qui Zachariam ab Herodis lictoribus occisam ait. Sed enim notissima est Hieronymi sententia super hac traditione comm. in Matth. xxiii, 35 : *Alli Zachariam patrem Joannis intelligi volant, ex quibusdam apocryphorum sonis ita approbautes, quod propterea occisus sit, quia Salvatoris prædicari adventum. Illoc quia de Scripturis non habet auctoritatem, eadem facilius contemnitur, qua probatur. Ha peremptorio, ut solet, styllo Hieronymus. Sed tamen cum Cyriollo, et supra scriptis Nysseno Severo et Geometra, consentiunt antiquissimi Patres a Galueto iam citati (præter Jacobi Protoevangelium, Origenes, Petrus Alex., Tertullianus, Basilios, Chrysostomus, Epiphanius; item junioris Theophylactus et Euthymius. His addit Baroniūs (qui hanc opinionem tuerit t. I. an. I. n. 53) etiam Valentiniūm imp. auctoritatē in epistola apud Theodoretum, Hist. lib. iv, 8. Origenis locus Graece existat ex catena ms. in ed. Rusei t. III, p. 845, sed initio acephalus, quem nos ex cod. A. p. 164, b, ita supplevimus. Θριέροντς. Ζαχαρίαν εὑρίσκομεν ἐν ταῖς Βασιλείαις λερέα, φονευθέντα ἐγγὺς τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου ὑπὸ Ἰωᾶς βασιλέως Ιούδα· θύστης δὲ ιστορεῖ, τὸν οὐδὲν Βαραχίου Ζαχαρίαν αὐτὸν εἶναι πατέρα τοῦ Βαπτιστοῦ· οὐ δύνανται γάρ, etc. (hic sequitur dicta editio.)**

σας τὰς χεῖρας, δεδιότας τὸν ἐκ τῆς αὐτοῦ προφητείας πρωσδοκώμενον βασιλέα, φόβῳ τοῦ μὴ γενέσθαι ριζούς ὑποχειρίους μέλλοντι καταδυναστεύειν αὐτῶν. Τὸν οὖν ταῦτα μαρτυροῦντα περὶ τοῦ τόκου ἥναχειρίζονται, πρὸς αὐτῷ τῷ θυσιαστηριῷ τὸν λερέα ἱερουργήσαντα [al. codd. ἱερουργήσαντες].

Ναὶ λέγω ὑμῖν, ἐκηγηθῆσται ἀπὸ γενεᾶς ταῦτης.

(Α Γ. 164 b) Εἰ καὶ δεικτικῶς δὲ λέγετε, «ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταῦτης», οὐχὶ μόνον τάχα που κατασημῆναι φαμεν τοὺς τότε περόντας καὶ ἀκρωμάνους, ἀλλὰ τάντα τὸν φονευτὴν καὶ ὅπερ τὴν μισαφριὰν πέποντα· συντετάχεται γάρ τῷ δομοίῳ τὸ δομοῖον, ὡς ἀδελφὸν καὶ δομογενές· κατὰ τὸ· «Ἄντη ἡ γενεὰ ζητούντων τὸν Κύριον.» — «Καὶ διατηρήσεις ἡμᾶς ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταῦτης.»

B Ἡμετεὶς τὴν κλείδα τῆς γνώσεως, αὐτὸς οὐκ εἰσῆλθετε, κ. τ. λ.

(Α Γ. 163, Β Γ. 120, Κ Γ. 153 b, Δ Γ. 48) Κλείδα γνώσεως αὐτὸν εἶναι φαμεν τὸν νόμον, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν, διὰ πίστεως θὲ δηλωνότε τῆς εἰς αὐτὸν. Ἡν μὲν γάρ ὁ νόμος ἐν σκιᾷ καὶ τύπῳ, πλὴν οἱ τύποι διακριθοῦσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ γράφουσιν αἱ σκιαὶ πολυτρόπως ἡμῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Ἀμνὸς ἐσφάγετο κατὰ τὸν Μωϋσέας νόμον· ἡσθιον τῶν κρεῶν αὐτοῦ, καὶ ἔχριον τῷ αἰματι τὰς φλεάς· καὶ νενικήκασι τὸν δλοθρευτὴν. Ἀλλ' ἀλμα προβάτου κοινοῦ οὐκ ἂν ἴσχυσεν ἀνατρέψαι θάνατον· ἐμφροῦστο δὴ οὖν ᾧς ἐν ἀμνῷ Χριστὸς, τὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς ὑπομένων σφαγήν, καὶ οὐκοῦν αἴματι τῷ ίδιῷ τοὺς μετέχοντας αὐτοῦ· πλεῖστοι δ' ἀν τις πρὸς τοῦτο λέγοι, δι' ὃν ἴσχεται ίδειν τὸ Χριστοῦ μυστήριον, διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς γραφόμενον. Ἐργη δὲ που καὶ αὐτὸς τοῖς Ἰουδαίοις προσλαλῶν· «Ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωϋσῆς, εἰς δὲν ὑμεῖς ἡλπίκατε. Εἰ γάρ ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε δὲν ἐμοὶ· περὶ γάρ ἐμοῦ ἔκεινος ἔγραψε.» Καὶ πάλιν· «Ἐρευνάτε τὰς Γραφὰς, διτὶ ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν, καὶ αὗται εἰσιν αἱ περὶ ἐμοῦ μαρτυροῦσαι· καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρὸς με ἵνα ζωὴν ἔχητε.» Ἀπας γάρ λόγος τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς εἰς αὐτὸν ὄρφ, καὶ ἐπ' αὐτῷ συντενεται. Ἐδει: δὴ οὖν τὸν καλούμενον νομικούς, δτε δὴ τὸν Μωϋσέως πολυτραγμονόντας νόμον, καὶ τῶν ἀγίων προφητῶν οὐκ ἡγνωτήκατας φωνάς, ἀνοίγειν τρόπον τινὰ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις τὰς τῆς γνώσεως θύρας. Παιδιάγωγελ γάρ δὲ νόμος ἐπὶ Χριστὸν, ἀποφέρει δὲ εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ καὶ τὰ τῶν ἀγίων προφητῶν ἐνεσθῆτη κηρύγματα. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ πεπράχασιν οἱ καλούμενοι νομικοί· ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων, ἡραν τὴν κλείδα τῆς γνώσεως· ἵνα τὴν διά νόμου χειραγωγίαν ἐννοήσῃ, ἢτοι τὴν πίστιν, δῆλον δὲ στι: τὴν εἰς Χριστὸν· προσγινεται γάρ διὰ τῆς πίστεως, τῆς ἀληθείας τῇ γνώσεις. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἱερείας οὕτω πού φησι· «Καὶ ἐάν μη πιστεύσῃτε, οὐδὲ οὐ μὴ συνήτε.» — «Χωρὶς γάρ πίστεως, ἀδύνατον εὑαρεστῆσαι ποτε.» Ἡμετοίνυν οἱ νομικοὶ τὴν κλείδα τῆς γνώσεως· οὐ γάρ εἰσων πιστεῦσαι τινας εἰς τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστόν. Τεθαυματούργηκε πολυτρόπως· εἰ δὲ, καίτοι θαυμάσαι δέον ἐπὶ τούτοις αὐ-

A interemerunt, ilium apud ipsum aitare rem sacram utpote sacerdos operabatur.

βασιλεὺς ὑποχειρίους μέλλοντι καταδυναστεύειν αὐτῶν. Τὸν οὖν ταῦτα μαρτυροῦντα περὶ τοῦ τόκου ἥναχειρίζονται, πρὸς αὐτῷ τῷ θυσιαστηριῷ τὸν λερέα ἱερουργήσαντα [al. codd. ἱερουργήσαντες].

V. 51. *Uique dico vobis, requiretur ab hac generatione.*

Etiamē demonstrative dicit «ab hac generatione», haud fortasse tamen significari ab eo dicimus presentes tantummodo atque auditores, sed homicidiam quemlibet, et sanguinis effusum reum: nam simile cum simili collipatur, ut fraternum atque homogeneum, iuxta illud: «Hæc est generatio quærentium Dominum». Et illud: «Et custodies nos a generatione hac⁶⁷.»

V. 52. *Tulistis clavem scientiæ, ipsi non introiis, etc.*

Scientiæ clavem dicimus ipsam esse legem, et in Christo justificatiōnem, per fidem videlicet in ipsam. Sane in umbra typique lex versabatur, verum tamen veritatem typi figurant, umbraque multimodis depingunt nobis Christi mysterium. Agnus mactabatur secundum Moysis legem: carnes ejus comedebant, et limina sanguine ungabant; alioquin ita exterminatori superiores fuerint. Atqui communis oviculæ crux necem arcere haud potuisset; ergo figurabatur in agno Christus, pro mundi vita cædem sustinens, proprioque sanguine participes sui salvans. Plurima quispiam addere posset, ex quibus cognoscere licet Christi sacramentum a legis umbra delineatum. Dixit autem alicubi Christus ipse Iudeos alloqueens: «Est qui vos accusat Moyses, in quem vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis et mibi; de me enim ille scripsit⁶⁸.» Et mox: «Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: et ipsæ sunt, quæ testimoniūm perhibent de me; nec vultis venire ad me, ut vitam habeatis⁶⁹.» Tota enim inspiratae Scripturæ oratio ipsum designat, et in eumdem collineat. Debebant ergo sic dicti legisperiti, ceu qui in Moysis lege studium collocaverant, nec sanctorum prophetarum oracula ignorabant, aperire quodammodo Judaicis turbis scientiæ januam. Nam lex ad Christum instituit, atque ad 286 ipsius cognitionem deducunt sanctorum prophetarum piaz prædicationes. Verumtamen haud hoc faciebant sic dicti legisperiti, sed e contrario scientiæ clavem abstulerant; quibus in verbis intelligere debes legis disciplinam, sive fidem, eam scilicet quæ orga Christum est. Namque a fide veritatis cognitione provenit. Quapropter Isaías propheta dicit: «Nisi credideritis, non intelligetis⁷⁰.» Nam «sine fide impossibile est placere unquam (Deo⁷¹).» Abstulerant itaque legisperiti scientiæ clavem, quia non sinebant quemquam communī Servatori Christo credere. Is multimodis prodigia edidit; illi vero, cum idcirco euia admirari debuissent, miraculis inaledicebant, perploque sibi subjecto scandalum creantes, dicebant:

⁶⁷ Psal. xxiii, 6. ⁶⁸ Psal. xi, 8. ⁶⁹ Joan. v, 45.

⁷⁰ Joan. v, 39. ⁷¹ Isa. viii, 9. ⁷² Hebr. xi, 6.

• Hic dæmonia non ejicit, nisi in Beelzebul princeps dæmoniorum. • Viden' quomodo scientiae clavem auferebant? Docebat in synagogis, patescierat audientibus bonam et perfectam beneque placentem Patris voluntatem: illi vero ne has quidem doctrinas ejus sine vituperio esse sinebant. Inclamabant enim turbis: « Dæmonium habet, et insanit: cur eum auditis? » • Vere itaque abstulerant scientiam clavem; ipsi non sunt ingressi et alios item ingressu prohibuerunt.

• Hoc oīn, κατὰ τὸ ἀληθὲς, τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως. • Ηραν οὐν, κατὰ τὸ ἀληθὲς, τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως· προσεφύνουν γάρ τοις δχοῖς· εἰ Δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται· τοι ἀκούετε αὐτοῦ; •

V. 53. Cæperunt Scribae ac Pharisæi graviter insisteret, et os ejus circa multa provocare.

Ægre ferentes se coargui, cæperunt, inquit, vehementer ei insistere. Porro insistere hic valet urgere, irasci, stomachari. Nitebantur eisam, inquit, ejus os provocare. Quid vero rursus est hic os provocare? Exigebant scilicet, ut subito ac propemodum inconsiderate callidis ipsorum quæstionibus responderet, existimantes eum sine dubio succubitum, atque aliquid tumultuarie dicturum quod caluniam non effugeret. Sed enim Deum esse nesciebant, imo eum superbe contumelioseque spernebant. Propterea Christus familiares suos, id est discipulos, ut ab illis caverent admonebat. Audiigitur:

287 CAP. XII.

V. 1. In primis cavete a Pharisæorum sermento. C

Ab hoc nimis cavere discipulos suos Dominus vult; fermentum hoc loco dicens hypocrisim. Est enim Deo invisa res: et ea quidem ad breve quandoque tempus latitat, veruntamen foras excidit, et quidem haud longo tempore post. Nam quod Dei oculum nullus actus noster vel dictum latere queat, demonstravit, dicens: « Nihil est opertum, quod non revelabitur. » — Omnis enim sermo noster, et omnis actus, die judicii manifestus erit. Vana est ergo hypocrisis; sed oportet nos veros adoratores videti. — Fortasse etiam secundum superiorem sententiam docet, omnia nostra clam dicta et facta patere omnimenti Deo, et aliis quoque revelatum iri (1).

V. 4. Dico autem vobis amicis meis: ne terreatimi ab his qui occidunt corpus.

Ad spiritalem fortitudinem instruit amatores suos. • Dico enim, inquit, vobis amicis meis. • Haud

⁽¹⁾ Joan. x, 20.

(1) Hoc loco apud catenam D. Thomæ sequuntur nos. • CYRILLUS. Quoniam gemina est causa perfidie, quæ aut ex inolita malitia, aut ex accidenti nata nascitur; ne quis metu territus Deum, quem corde cognoscit, negare cogatur, pulchre addit: Dico autem vobis amicis, » etc.

(2) Vocabulum πρῶτον reapse in codice A, et aliis, Inter verba sacri textus rubris litteris scribitur, non

A τὸν, διέσυρον τὰς θεοσημειας, καὶ τοὺς ὑπὸ χειρα λαοὺς σκανδαλίζοντες, ἐφασκον· « Οὗτος οὐκ ἔκβλ- λει τὰ δαιμόνια, εἰ μή ἐν Βεελζεβούλ δρογοντι τῶν δαιμονίων. » Όρδες ἐν τούτοις τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως αἴροντας; « Εδίθασκεν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, φανερὸν καθίστη τοῖς ἀκρωμένοις τὸ θεῖλημα τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τέλειον καὶ εὐάρεστον· οἱ δὲ καὶ ταύτας αὐτοῦ τὰς μυσταγωγίας οὐκ ἀμωμήτους ἀφέντες εὐρίσκονται· προσεφύνουν γάρ τοις δχοῖς· εἰ Δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται· τοι ἀκούετε αὐτοῦ; •

B Ηρξατο οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι δεινῶς ἐνέχειν καὶ ἀποστοματίζειν αὐτὸν περὶ κλειδῶν.

(A f. 165 b). « Ασχάλλοντες πρὸς τοὺς ἑλέγχους, ἡρξαντο, φησι, δεινῶς ἐνέχειν αὐτῷ. Τὸ δὲ ἐτέχειν, ἔντι τοῦ ἐγκελθεῖν καὶ ἐγκοτεῖν ἥτοι δυσμελαῖται ἐστίν. Ἐπεγέιρουν δὲ αὐτὸν, φησι, καὶ ἀποστοματίζειν περὶ πολλῶν. Καὶ τί πάλιν τὸ ἀποστοματίζειν ἐστίν; « Απῆτοντο ἐκ τοῦ παραχρῆμα καὶ οἰνοῦ ἀσκεπτὸν πρὸς τὰς πανούργους αὐτῶν ἀποχρένεσθαι πάντας, οἰνθέντες δὲ διαπεσεῖται πάντως, καὶ λελῆσει τι τῶν ὅσα ἐστὶν οὐκ ἔξω διαβολῆς· ἀλλ' οὐκ ἔστεν δητα Θεὸν, μᾶλλον δὲ καταφρονηταὶ γεγόνασιν, ἀλλάζοντες καὶ ὑδρισταὶ· ταῦτη τοις Χριστὸς τοῖς ἐντοῦ γνωρίμοις, ήγουν μαθηταῖς, φυλάττεσθαι ἀπ' αὐτῶν παρηγγύα· ἄκουε γοῦν·

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Pρῶτον (2) προσέχετε ἑαυτοῖς ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων.

(A f. 165 b) « Αφ' ἡς καὶ προσέχειν τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριος βούλεται· ζύμην ἐν τούτοις, τὴν ὑπόκρισιν λέγων (3)· θεοστυγές γάρ τὸ χρῆμα· καὶ λανθάνει μὲν ξοθ' δὲ βραχὺ, πλὴν διαπέπτει, καὶ οὐκ εἰς μακράν. Ως γάρ οὐκ ἔνεστι λαθεῖν τὸν τῆς θετῆτος ὀφθαλμὸν τὰ παρ' ἡμῶν δρώμενα, διέδειπνει εἰπών· « Οὐδὲν δὲ συγκεκαλυμμένον ἐστὶν, δοὺς ἀποκαλύψθεται. » — (A f. 165 b, C f. 133 b) « Άκες γάρ ἡμῶν λόγος καὶ πᾶν ἔργον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἔσται φανερόν· περιττὴ τοιγαροῦν ἡ ὑπόκρισις· δεὶ δὲ ημᾶς ἀληθινοὺς ὄρδασθαι προσκυνητάς. — (A f. 165 b) « Ισως δὲ καὶ κατὰ τὴν προτέραν ἐπιβολὴν διδάσκει, διτὶ τὰ κρυψῆ παρ' ἡμῶν καὶ λεγόμενα καὶ πραττόμενα, δῆλα ἔσται τῷ πάντα δρῶντι ὀφθαλμῷ, καὶ τοῖς ἀλλοις ἐκκαλυψθεται.

Αέρω δὲ ίμιν τοῖς φίλοις μου· μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σώμα.

(A f. 165 b, B f. 120 b, C f. 134) Εἰς πνευματικὴν εὐανδρίαν ἀλείφει τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν.

autem nigris in Cyrilli contextu.

(3) Ex hac glossa videtur Cyrillus non legisse in sacro textu ἡτοι ὑπόκρισις, quæ verba reipse deunt in parallelis Matth. xvi, 6, et Marc. viii, 15. Sed tamen, quidquid sit de Cyrilli lectione, verba hæc constanter occurruunt in Lucæ codicibus Græcis atque Latinis.

« Λέγω γάρ ὑμῖν, φησί, τοῖς φίλοις μου.» Οὐχ ἀπαστον οὖν ἀπλῶς πρέπει δὲ, ὡς ἔοικεν, ὁ περὶ τούτων λόγος· ἐκεῖνοις δὲ μᾶλλον, οἷς δὲ ἐνυπάρχον δρῦτο τὸ δέδηλης καρδίας ἀγαπᾶν αὐτὸν· οἵς καὶ ἀρμόδεις λέγειν· « Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θλίψις, η στενοχωρία, η διωγμός, η γυμνότης, η μάχαιρα; » Οἱ γάρ μὴ τοιούτοι, εὐπαραχόμιστοι λίαν εἰσίν, καὶ πρὸς ἀποστασίαν ἔτοιμότεροι· οἱ δὲ τὰ αὐτὰ φρονοῦντες αὐτῷ, καὶ τοῖς ἔχνεσιν αὐτοῦ κατακολουθεῖν σπουδάζοντες, φαίνεν δὲν μετὰ τοῦ θεσπιανοῦ Πέτρου· « Χριστοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, καὶ ὑμεῖς ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν δηλώσασθε. » Ἐθελοντής γάρ ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινε θάνατον, ὡς ἀπαράβλητον ἔχων τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην. Ἀκηκόαμεν γοῦν λέγοντος αὐτοῦ ἐναργῶς· « Μείζονα ταύτης τῆς ἀγάπης οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις θῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. » Εἴτα πῶς οὐκ δὲν εἴη τῶν ἀτοπωτάτων, μὴ ὑσπερ τι τῶν ἀναγκαιοτάτων ὀφρήματων ἐκτίσαι Χριστῷ διπερ ἐλάσσομεν παρ' αὐτοῦ; Χρὴ δὲ καὶ ἐτέρως ζωῆς ἡμᾶς δύναται ὑπασπιστάς, μὴ δεδιέναι τὸν θάνατον, ἀπομιμεῖσθαι δὲ μᾶλλον τῶν ἀγίων Πατέρων τὴν πίστιν. Προσκεκρικεῖν δὲ πατριάρχης Ἀθραδύ τὸν μονογενῆ πειράζομενος, φημὶ δὲ τὸν Ἰσαάκ, λογισάμενος δὲι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δύναται δὲ Θεός. Ποιὸν οὖν ἔσται καθ' ἡμῶν τοῦ θανάτου τὸ δεῖμα, καταρργούσης αὐτὸν τῆς ζωῆς (1);

Προσενθυμεῖσθαι δὲ τούτοις κάκενο προσήκει· εὑρίσκονται γάρ διὰ πόνων οἱ στέφανοι· καὶ δινθρώποι μὲν μέχρι σώματος ἐκτείνουσι τὰς ὄργας, καὶ πέρας αὐτοῖς τῆς καθ' ἡμῶν ἐπιθυμῆς, δὲ τῆς σαρκὸς θάνατος· Θεοῦ δὲ κολάζοντος, οὐ μέχρι μόνης σαρκὸς η ζημία στήσεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ συνυποφέρεται ταῖς αἰχλαῖς η ἀθάνατος [al. codd. ἀθλία] ψυχῇ. Οὐκοῦν εἰσίτω μᾶλλον δὲ μετ' εὐχείας θάνατος, εἰς ἀρχὰς ἡμᾶς ἀναφέρων ἀτελευτήτου ζωῆς, ήτοι μασμένων πάντως που καὶ τῶν ἐκ θείας φιλοτιμίας ἀγαθῶν. — (Α. f. 165 b, Α. f. 166) « Ινα δέ τι καὶ ἐτερον ἐπικούρημα ταῖς ἡμετέραις χαρίσται διαγοίαις, προστέθεικεν ἀναγκαῖων. » Οὐχὶ πάντες στρουθία πωλεῖται ἀσταρίων δύο; καὶ ἐν [δ'] ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔτιν ἐπιλελησμένον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. » — (Α. f. 166, Β. f. 121, C. f. 134) Προσεπήγαγε δὲ δὲι καὶ « Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ὅμῶν πᾶσαι ἡριθμηνται. » Ὁρᾶς δοσην ποιεῖται πρόνοιαν τῶν ἀγαπῶντων αὐτὸν· Εἰ γάρ μέχρι τῶν σύτεως εὐτελεστάτων ἐκτείνεται, καὶ οἶον κάτεισιν ἐπὶ τὰ πάντων σμικρότατα τῶν ζώων, πῶς δὲν ἐπιλάθοιτο τῶν ἀγαπῶντων αὐτὸν, η ἀγνοήσει τι τῶν συμβαίνοντων αὐτοῖς, δις γε τοσούτην αὐτῶν ποιεῖται πρόνοιαν, ὡς ἔκαστα τῶν κατ' αὐτοὺς εἰδέναι λειπτῶς, καὶ οἶον ἡριθμημένας ἔχειν

A cunctis itaque congruere videtur sermo hujusmodi; sed iis, a quibus illum toto corde diligi exploratum erat. Quos etiam decet dicere: « Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an nuditas? an gladius? » Nam qui ita non sunt comparati, valde sunt volubiles, atque ad apostasiam promptiores. At illi qui suam cum illo voluntatem conformarunt, ejusque vestigiis insistere studuerunt, utique dicent cum divo Petro: « Christo passo in carne pro nobis, et vos pro ipso eadem cogitatione armemini ». Sponte enim pro nobis necem pertulit, propter suam incomparabilem erga nos charitatem. Quare audivimus dicentem 288 ipsum: « Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis ». Quidni ergo sit absurdissimum, Christo non reddere, tanquam debitam apprime gratiam, id quod ab eo prius accepimus? Alioquin etiam curandum est ne, dum vita tutelam gerimus, mortem expavescamus, sed imitemur potius sanctorum Patrum fidem. Obtulit patriarcha Abrahamus unigenitum tentatus, Isaacum dico, secum reputans posse Deum a mortuis quoque suscitare. Quinam ergo jam uobis supersit mortis timor, postquam eam vita extinxit?

C Simul et illud cogitare par est, inveniri labore coronas. Et homines quidem, usque dum manet corpus, iras suas intendere; finemque illis nos persequendi carnis interitum fieri; verumtamen Deo puniente, haud usque ad carnem tantummodo tendi pœnam, sed et immortalem ipsam suppliciis animam irretiri. Ergo obveniat potius bona cum fama interitus, qui nos ad sempiternæ viæ initium transferat, ubi omnino parata est a divina liberalitate felicitas. — Ut autem aliud quoque suppeditaret mentibus nostris solamen, necessario addidit: « Nonne quinque passerés veneunt dipondio, et unus ex illis non est in oblivione coram Deo (2)? » Subdidit etiam: « Capilli capitis vestri omnes numerati sunt. » Viden' quantam gerat curam diligentium se? Nam si ad hæc usque vilissima extenditur, seque ad minutissimos animantes inclinat, qui fieri potest ut eum amatorum suorum capiat oblivio, vel rem ullam ad eos pertinentem ignoret? qui sane tantam circa illos providentiam gerit, ut singula ipsorum negotia accurate sciatis, et eorumdem, ut ita dicam, capillos numerosatos habeat. Vel igitur in tentatione non sinet incidere, vel sapiente consilio id sineat ut 289 patientia inclarescamus. Nam

⁽¹⁾ Rom. viii, 35. ⁽²⁾ I Petr. iv, 1. ⁽³⁾ Joan. xv, 15.

(1) Male profecto se habet hic locus in Latina Corderii catena. Nam primo is mendose legit δέλγυα pro δεῖμα; deinde et reliqua pervertit sic: *Quale igitur erit nobis mortis judicium, vita ipsa contempta.*

(2) Paulo hic plura apud Corderium in catena Latina. « Destituantur siquidem jure meritoque peccatores Dei memoria et cura. Contra vero Deo cordi est, accurate nosse sanctorum vitam. »

qui in laqueum incurrere permittebat, idem sine dubio vln quoque evadendi suggeret (1). Ή γάρ οὐχ ἔσται πασεῖν εἰς πειρασμὸν, ή γοῦν οἰκονομικῶς, ἵνα παθόντες εἴδοχιμοι μεν. δέ γάρ εἰς παγίδα πασεῖν ἐπιτρέψας, χορηγήσει πάντως τὸ δύνασθαι διενεγκεῖν.

V. 8. *Quicunque confessus fuerit me coram hominibus, etc.*

Age jam, quisnam sit Christum constens, vel quomodo hunc quispiam recte constitutus, ante omnia cognoscere par est. Scribit itaque nobis sapientissimus Paulus : « Ne dixeris in corde tuo : Quis ascendet in cœlum ? id est Christum deducere. Aut quis descendet in abyssum ? hoc est Christum a mortuis revocare. Sed quid dicit Scriptura ? Propterea est verbum in ore tuo, et in corde tuo; hoc est verbum sibi, quod prædicamus. Quia si confitearis ore tuo Dominum Jesum, et corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio sit ad salutem »⁷⁷. Totum his verbis Christi sacramentum egregie explicat. Oportet enim primo eum qui apparuit ex Deo Patre Filium, unigenitum ex ejusdem substantia Deum Verbum, Dominum omnium consideri; non quasi exterius et attributam obtinuerit dominationem, sed quia ita suapte natura vereque se habet, haud secus quam Pater. Deinde credendum est quod Deus illum a mortuis suscavet, humanatum scilicet, et in carne propter nos passum : sic enim a mortuis resurrexit. Dominus est ergo, ut dixi, Filius ; idemque non comparandus cum aliis, quibus dominationis appellatio donatica fuit et attributa. Solus quippe Dominus naturalis est, qui est super omnia creata Deus Verbum. « Unus enim Dominus Jesus Christus, per quem omnia »⁷⁸. At ne Pater quidem dominatus excludatur, quandoquidem naturalis est Deus : neque item Filius a deitate excidet, quoniam naturaliter Dominus est. Uni autem divinæ ac supra omnia substantiæ inest, ut sit plane libera, et omni servitutis jugo expers ; habeat autem **290** potius creaturam omnem pedibus serviliter suppositam. Propterea etiam si factum homo æque ac nos unigenitum Dei Verbum, quantum attinet ad humanam conditionem, sub jugum servitutemque redactum, solvit quidem Judæis publicanis secundum legem Moysis didrachma pro sua humanationis ratione, non tamen hærentis sibi maiestatis splendorem celavit. Interrogavit enim beatum Petrum : « Reges terræ, a quoniam tenuerunt vel tributa ? a filiisne sois, an ab alienis ? Dicente illo : Ab alienis : Ergo, inquit, liberi filii sunt »⁷⁹. Dominus est igitur propria natura Filius, utpote liber. Hoc idem rursus nos docuit sapiens Paulus, ita scribens : « Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini speculatores, in eamdem imaginem transformamur, de gloria in gloriam, sicut a Domini Spiritu »⁸⁰. Et paulo ante : « Dominus autem Spiritus, inquit, est. Ubi

πᾶς δέ ἄρ τοις διμολογήσῃ ἐν ἡμοὶ ἐμπροσθετὸν ἀνθρώπων, κ. τ. λ.

(A. f. 106, B. f. 121) Ἀλλὰ τις δὲ εἰτοι δικριτὸν διμολογῶν, ή καὶ δπως δὲ τις αὐτὸν διμολογησειν ὅρθως, πρὸ γε τῶν ἀλλων ἄξιον θεῖν. Γράφει τοινυν ἡμῖν δέ πάνασφος Παῦλος : « Μή εἰτης ἐν τῇ καρδίᾳ σου ». Τις ἐπιδησται εἰς τὸν οὐρανὸν; τουτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν. ή τις καταβῆσσει εἰς τὴν ἀδυσσον; τουτέστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν εἰσαγαγεῖν. Ἀλλὰ τί λέγει; Ἐγγύς σου τὸ βῆμα ἔστιν ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τουτέστι τὸ βῆμα τῆς πίστεως δικριτούσσεμεν. διτοι δὲν διμολογησειν ἡγήσεις ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Πατέρον, καὶ πατεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, διτοι δὲ Θεός αὐτὸν ἡγείρειν ἐκ νεκρῶν, οὐδῆσση καρδίᾳ γάρ πιστεύεται εἰς θεατηρίαν. « Οὐλον ἐν τούτοις τὸ Χριστοῦ μυστήριον εἴναι μάλα θεμηνεύεται. Χρή γάρ πρότερον τὸν ἐκ Θεοῦ Πατέρα πεφηνότα Υἱὸν, τὸν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ μονογενῆ Θεόν Αὔγον, Κύριον τῶν διων διμολογεῖν. οὐδὲ ἔξιθεν καὶ εἰσκεχριμένην λαχόντα τὴν κυριότητα, ἀλλὰ δύτα τοῦτο κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς, καθάπερ ἀμέλει καὶ δι Πατήρ· εἴθι οὐτω πιστεύειν, διτοι δὲ Θεός αὐτὸν ἡγείρειν ἐκ νεκρῶν, ἐνανθρωπήσαντα δηλωτὴν καὶ σαρκὶ παθόντα διτοι ἡμᾶς· ἐγήγερται γάρ οὐτος ἐκ νεκρῶν. Κύριος οὖν, ὡς ἐφην, δι Υἱὸς, ἁσύντακτοι τοῖς ἀλλοις, οἵς τοι τῆς κυριότητος δυναμα δοῦνται εἰσκεχριμένον· μόνος γάρ Κύριος κατὰ φύσιν, δι παντὸς ἐπέκεινα γενητοῦ Θεός Αὔγος· « Εἰς τὸν Κύριος Πατέρος Χριστὸς, διτοι οὐ τὰ πάντα ». Ἀλλ’ οὗτοι εἶναι Κύριος δι Πατήρ ξέω κείσεται, θεοὶ δὲν φύσει· οὗτοι μήδι δι Υἱὸς ἀπολιθήσειν ἀν τοῦ εἶναι Θεός· Κύριος γάρ ἔστι κατὰ φύσιν· ἔνστι δὲ μόνη τῇ θείᾳ τε καὶ ἀνατάτῳ πασῶν οὐσίᾳ, τὸ εἰσ-ἀπαντελεύθερον, καὶ τὸ ξέω κείσθαι ζυγοῦ καὶ δυνατίας, ἔχειν δὲ μᾶλλον ὑπὸ πόδας δουλοπρεπῶς τὴν κτίσιν ὑποκειμένην· διτοι τοῦτο, κατάτοι γεννήσεις καθ’ ἡμᾶς δι μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Αὔγος, καὶ τοι τοιούτοις εἰς ἀνθρωπότητος μέτρον, ὑπὸ ζυγοῦ καὶ δυνατίας ἔνηγεμένος, συνετέλεσα μὲν τοῖς Ιουδαϊοῖς δασμολόγοις κατὰ τὸν Μεωνίσταν νόμον τὸ διέργειν οἰκονομικῶν, οὐκ ἐκρυψε δὲ τῆς ἐνοιστῆς δόξης αὐτῷ τὸ πειρωνές. « Ήρετο γάρ τὸν μακάριον Πάτερον· οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τοῖς λαμβάνουσι κήνεσσι τέλη; ἀπὸ τῶν οὐλῶν εἰνῶν, ή ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων; Εἰπόντος δὲ διτοι ἐκ τῶν ἀλλοτρίων· « Άρα γε, φησι, τελεύθεροι εἰσιν οἱ οὐλοί. » Κύριος δὲν κατὰ φύσιν δι Υἱὸς, ὡς ἀλεύθερος. Καὶ τοῦτο πάλιν δισφός ἡμᾶς ἐδίδαξε Παῦλος ὡδὶ γεγραφώς· « Ήμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένοι προσώπῳ τὴν θάξαν Κυρίου κατηπειζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα. ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύμα-

⁷⁷ Rom. x, 6-10. ⁷⁸ I Cor. viii, 6. ⁷⁹ Matth. xvii, 24. ⁸⁰ II Cor. iii, 18.

(1) In Latinis catenis D. Thomæ et Corderii additur fragmentum, hoc loco ponendum. « CYRILLUS.

Mystice autem caput quidem hominis est intellectus, capilli vero cogitationes quæ patent Deo.

τος. Καὶ μικρὸν ἄνωθεν· «Οὐ δὲ Κύριος, τὸ Πνεῦμα τὸ Πνεῦμα ἔστιν. Οὐ δὲ Πνεῦμα Κύριον, ἐκεῖ ἐλευθερία.» Αἱρει δὴ δπως τὸν Κύριον τὸ Πνεῦμα εἶναι φησιν· οὐχ ὡς ἐν υἱότητι (Πνεῦμα γάρ ἔστι, καὶ οὐχ Υἱός), ἀλλ᾽ ὡς ὑμούσιον τῷ Υἱῷ, Κυρίῳ τε δοῦτι καὶ ἐλευθέρῳ, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν ταυτότητι φυσικῇ πρὸς ἐλευθερίαν τὴν θεοπρεπή μαρτυρούμενον. «Ος δὲ οὖν ὁ μολογήσης Χριστὸν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὡς Θεὸν δηλονότι καὶ Κύριον, ὁ μολογηθῆσεται παρ' αὐτοῦ ἐμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ. Πιστὸς δὲ καὶ δπως; » Η πάντως κατ' ἐκεῖνον καὶ ροῦ, καθ' ὃν ἐξ ὁρανοῦ καταβῆσεται μετὰ τῶν ἀγγέλων ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ παρόντος αἰώνος. ἐκεῖ στεφανοῖ τὸν γνήσιον ὁμολογηθῆν· οἱ γε μὴν ἔτεροι, τουτέστιν οἱ ἀρνησάμενοι τε καὶ ἀτιμάσαντες, ἀρνηθῆσονται· μονονοψιχ λέγοντος τοῦ Κριτοῦ αὐτοῖς τὸ διά προφητῶν ἀγίων ἐπὶ τοις εἰρημένον· Καθὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι· «Τὸ ἀνταπόδομά σου ἀνταποδοθῆσεται εἰς κεφαλὴν σου. » Ἀρνήσεται δὲ αὐτοῖς, ἐκεῖνο λέγων· «Ἀπόστητε ἀπὸ ἐμοῦ, ἐργάται τῆς ἀνομίας· οὐκ οἴδα ὁμέδε. » Καὶ τίνες ἀν εἰεν οὗτοι; Πρῶτον μὲν οἱ, διωγμῷ καταλαβόντος, τὴν πίστιν ἀποβαλόντες· ἀρνοῦνται δὲ αὐτὸν ὁμοίως αἰρετικῶν πατέρες καὶ διδάσκαλοι, Ἀρειανοὶ τε καὶ τῆς Νεστορίου κενοφωνίας οἱ μαθηταί.

Πᾶς δὲ ἐρεῖ λόγοι εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, κ. τ. λ.

(Α. f. 167, Β. f. 121 b) Πῶς δὴ ἄρα καὶ τοῦτο νοεῖσθαι προσῆκε; Εἰ μὲν γάρ τοῦτο βούλεται δηλοῦν δὲ Σωτῆρ, δτι εἰ λέγοιτο τις λόγος ὑδριστικὸς κατὰ ἀνθρώπου κοινοῦ πρὸς ἡμῶν, δφεσιν ἔχει μετανοήσας, δυσχερείας ἡμῖν ἀπάστης δὲ λόγος ἀπῆλλαχται· ἀγάθος γάρ ὁν φύσει Θεός, αἰτιαμάτων ἐλευθεροῖ τοὺς μετανοεῖν ἐλομένους· εἰ δὲ ἐπ' αὐτὸν δὲ λόγος ἔρχεται τὸν τῶν ὀλων Σωτῆρα Χριστὸν, πῶς ἀνεύθυνος δὲ καὶ ἔξω δίκης, δλδγον εἰς ἔξε]αυτὸν εἰπών; Φαμένον, δτι, δταν τις οὕπω τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν ἐκμεμαθηκώς, οὕτω μὴν ἐγνωκώς, δτι Θεός ὁν φύσει, καθήκεν ἁυτὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμέδε, καὶ κεχρημάτικεν ἀνθρωπος, εἰπη τι περὶ αὐτοῦ τῶν μετρίων, καὶ δσα συγγνώμης ἔστον δξια, ταῦτα δὲ Θεὸς ἀφίησι τοῖς ἔξ ἀγνοίας ἡμαρτηκόσιν. Οίδον τι φημι· «Ἐφη που Χριστός· «Ἐγώ εἰμι δὲ ἄπτος δὲ ζῶν, δὲ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωή διδοὺς τῷ κόσμῳ·» ἀγνοήσαντες δὲ τίνες τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἀνθρώπον εἶναι κοινὸν οἰηθέντες αὐτὸν, ἔφασκον· «Οὐχ οὔτες ἔστιν δὲ τοῦ τέκτονος οὐδές, οὐ δημεῖς οἰδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; Πῶς οὖν λέγει, δτι· Ἐξ τοῦ οὐρανοῦ καταβένηκα; » Καὶ πάλιν· Εἰστήκει ποτὲ μυσταγωγῶν ἐν Συναγωγῇ, καὶ τεθαύμασται μὲν παρὰ πάντων, τινὲς δὲ, φησὶν, ἔλεγον· «Πῶς οὗτος γράμματα οἶσε, μὴ μεμαθηκώς; » Ἅγνόσαν γάρ δτι πάντες ἔχειντο ἐν αὐτῷ οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. Ταῦτα συγγνώμης δξια, ὡς ἔξ ἀγνοίας ἀτημελῶς εἰρημένα. Τοῖς γε μὴν εἰς αὐτὸν τὸ θεῖον βλασφημήσασιν, ἀδιάφυκτος

A autem Spiritus Domini, ibi libertas¹¹. » Observa autem, quomodo Dominum Spiritum esse dicit; non quasi ex genitura: Spiritus enim est, non Filius: sed quia consubstantialis est Filio Domine ac libero, et ob eamdem naturam libertate frui Deo digna comprobatur. Quicunque igitur confessus fuerit Christum coram hominibus, ut Deum ac Dominum, hunc vicissim Christus coram angelis Dei confitebitur. Ubinam vero et quomodo? Sine dubio eo tempore quo de cœlo stipantibus sanctis angelis cum Patris maiestate descendet, in hujus saeculi fine. Tunc sincerum suum confessorem corona donabit: cæteri autem, id est qui negarunt et delinquentes, negabuntur, dicente illis propemodum Iudice illas asancitis prophetis de quibusdam dicta verba: Sicut egisti, ita sit tibi: « Retributio tua in caput tuum revertetur¹². » Negabit illos ita dicens: « Discedite a me, operatores iniiquitatis; nescio vos¹³. » Quinam vero erunt hi? Primum quidem illi qui incumbente persecutione fidem abjecerint. Sed negant Christum haereticorum quoque discipuli ac magistri, Ariani nimis et vanæ Nestorii doctrinæ assecræ.

291 V. 10. Omnis qui dicit verbum in Filium hominis, etc.

Quomodo hoc etiam intelligendum est? Nam si hoc significare vult Servator, quod si quis dicatur contumeliosus adversus communem hominem sermo, veniam quisque impetrabit pœnitens; profecto omnis hinc tollitur difficultas. Bonus enim naturaliter Deus culpa quemlibet absolvit, qui pœnitere voluerit. Quod si de ipso hic textus Servatore omnium Christo loquitur, quomodo innoxius impunisque erit, qui verba adversus ipsum jactaverit? Dicimus ergo, quod quandiu aliquis virtutem mysteriorum Christi non didicerit, neque adhuc cognoverit, illum qui Deus naturaliter erat, ad nostram se conditionem demisse, hominemque extitisse; is, inquam, si quid moderatum dixerit, atque eorum ex numero quæ venialia sunt, hæc Deus dimittit ignoranter peccantibus. Exempli causa, dixit aliquando Christus: « Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendit, et vitam mundo do¹⁴; » quidam vero gloriam ejus nescientes, et communem hominem existimantes, aiebant: « Nonne hic est fabri filius, cuius nos patrem ac matrem novimus? Quomodo ergo dicit se de cœlo descendisse¹⁵? » Et rursus: Dum aliquando in Synagoga docens persistaret et omnibus admiratione esset, quidam, inquit Scriptura, dixerunt: « Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit¹⁶? » Nesciebant enim cunctos in eo esse absconditos sapientiae scientiæque thesauros¹⁷. Hæc veniam merebantur, tanquam inscienter incuriose dicta. Verumenimvero his

¹¹ II Cor. iii, 17. ¹² Abd. 15. ¹³ Luc. xiii, 27. ¹⁴ Joan. vi, 51. ¹⁵ Joan. vi, 42. ¹⁶ Joan. vii, 15.
¹⁷ Coloss. ii, 3.

qui deitatem blasphemaverint, inevitabile judicium erit, et perpetua poena, tum in hoc mundo tum etiam in futuro. Spiritum vero his verbis designat non illum sanctum tantummodo, sed totam deitatis naturam. Nam dixit alio loco Servator, Deum esse spiritum²⁴. Ergo quae sit in Spiritum blasphemia, ea in totam tendit supremam substantiam. Una enim Deitatis natura in sancta et adorabili intelligitur Trinitate (1).

292 V. 11. Nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis.

Hoc injecto timore Dominus, comparatisque auditoribus suis, ut strenue iis resistant qui a vera fidei confessione desciverint, de reliquo securos esse jubet, id est de defensionis ratione. Namque iis, qui fideliter amanterque se gerunt, idoneos suppeditat Spiritus sermones, magistri instar intus inhabitans.

V. 14. Quis me constituit judicem aut divisorem super vos?

Sane constitutus fuit a Deo Patre Filius, cum inter nos apparuit, princeps et rex super Sion monte sancto ejus, juxta Psalmistæ effatum²⁵. Quid autem egregium facturus, mox ipse explanat: Adsum quippe, inquit, prædicans præceptum Domini. Quodnam porro hoc est? Vult nos Dominus noster, utpote virtutis amans, a terreno omni ac temporali negotio secedere, neque cum fratribus contendere, sed ipsis potius cedere, etamsi ii forte contra ius nostrum agere velint: namque « Ab eo qui ita, inquit, ausert, ne repetas¹. » Sed illorum potius sollicitos esse jubet, quæ animæ saluti utilia ac necessaria sunt. His qui ita vivere consueverint, leges Christus statuit, quibus illustres spectabilesque sicut. Ait ergo: « Ne possideatis argentum, neque aurum, neque duas tunicas, neque peram, neque in zonis vestris æ². » Et rursus: « Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum indeficientem in cœlis³. » Et adhuc, cum ad eum accedens adolescens quidam interrogasset, « Quid faciens vitam æternam possidebo? Vade, inquit, vende omnia quæ habes, et da pauperibus⁴. » Iis itaque qui docilem mentis suæ cervicem præbent, et impendit curam, et fert leges, et cœlestem hereditatem dividit, et spirituales benedictiones distribuit. Verumtamen iis, qui terrena tantum sapiunt, merito dicet: « Quis me constituit principem aut divisorem super vos? » Sic ergo hominem illum rejecit, ut molestem, nihilque eorum, **293** quæ oportebat, discere volentem. Neque nos non monitos dimittit; sed idonea occasione capta, sermonem continuat, et tantum non protestatur:

V. 15. Dixitque ad illos: Videite, et carete ab omni avaritia, etc.

²⁴ Joan. iv, 24. ²⁵ Psal. ii, 6. ¹ Luc. vi, 29. ³ Matth. x, 9. ² Luc. xii, 33. ⁴ Matth. xix, 16.

(1) In catena D. Thomæ additur. ¹ CYRILLUS. Quod si creatura esset Spiritus sanctus, non autem de divina substantia Patris et Filii, qualiter acta in eum

A ἡ δίκη, καὶ διηγεῖται ἡ κόλασις καὶ ἐν τῷ καὶ σμῷ, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Πνεῦμα δὲ φῆται ἐν τοῖς, οὐχὶ μόνον τὸ ἄγιον, ἀλλὰ γάρ τὴν δλῆτην Θεότητος φύσιν. «Ἐφη δέ που καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, διτὸ πνεῦμα ὁ Θεός· οὐκοῦν ἡ κατὰ τοῦ Πνεύματος βλασφημία, καθ' ὅλης ἀντίνοιτο τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας· μία γάρ ἡ τῆς Θεότητος φύσις ἐν ἄγιᾳ καὶ προσκυνητῇ νοεῖται Τριάδι.

Μή μεριμνᾶτε πῶς ἡ τι ἀπολογήσεσθε.

(Α §. 170) Τοσοῦτον ἐπαρτήσας τὸν φόδον ὁ Κύριος, καὶ παρασκευάσας εἰς τὸ γεννικῶς ἀνθίσασθαι τοῖς ἀφιεπτοῖς τῆς δρθῆς διολογίας, περὶ τῶν ἔλλων κελεύει μὴ μεριμνᾶν, τουτέστι περὶ ἀπολογίας· διὸ τοῖς πιστῶς καὶ ἀγαπητικῶς διακειμένοις ἐνεργεῖ ὁ Πνεῦμα τοὺς προσήκοντας λόγους, ὡσπερ διδάσκαλος ἐνδον ἐνοικῶν.

Tίς με κατέστησε δικαστὴν ἡ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶς;

(Α §. 171, Ε §. 190) Κεχειροτόνηται μὲν παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὸς διὸ τὸ πέρηνε καθ' ἡμᾶς, ἀρχῶν τε καὶ βασιλεὺς ἐπὶ Σιών δρός τὸ ἄγιον αὐτοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν. Καὶ τί κατορθώσων, διατραγοὶ πάλιν αὐτός. Ἀφίγματι γάρ δι, φησι, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου. Καὶ πῶν τοῦτο ἐστι; βούλεται γάρ ἡμᾶς δι φιλάρετος ἡμιν Δεσπότης, παντὸς ἀποφοίην γηγένου τε καὶ προτακτοῦ πράγματος, μὴ φιλονεικοῦντας ἀδελφοῖς, εἰκοντας δὲ μᾶλλον αὐτοῖς, καὶ βούλωνται πλεονεκτεῖν. « Ἀπὸ γάρ τοῦ αἴροντος, φησι, τὰ σά, μὴ ἀπαλεῖτε· » ζητοῦντας δὲ μᾶλλον τὰ διστάπερ ἐστι χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς. Τοὺς οὖτε ζῆν εἰωθεῖ, νόμους δρίζει Χριστὸς, καθ' οὓς ἀντίνοιτο λαμπροὶ καὶ ἀπέβλεπτοι· ἔφη γαν· « Μή κτησαθε ἀργύριον, μήτε χρυσόν, μήτε δύο χιτῶνας, μήτε πήραν, μήτε χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν. » Καὶ πάλιν· « Ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θηραυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ αὖ, ἐπειδὴ τις προσελθὼν νεανίας ἤρετο, « Τί ποιήσας ζῶσιν αἰώνιον κληρονομήσω; » Γιαγε, φησι, πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σου, καὶ δὸς πτωχοῖς· Οὐκοῦν τοῖς μὲν ὑποφέρουσιν εὐήνιον αὐτῷ τὸν τῆς διανοίας αὐχένα, καὶ διατάττει, καὶ νομοθετεῖ, καὶ μερίζει τὸν οὐράνιον κλήρον, καὶ διανέμει τὰς πνευματικὰς εὐλογίας· τοῖς γε μὴν μόνα φρονοῦσι τὰς ἐπὶ τῆς γῆς, εἰκότως ἐρεῖ· « Τίς με κατέστησε δρχοντα ἡ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶς; » Ἀποσείεται μὲν οὖν ἐκεῖνον, ὡς ὄχληρον, καὶ οὐδὲν ἐθέλοντα μαθεῖν ὃν εἰδένει καχρῆν. Ἀφίσης γε μὴν οὐκ ἀνοιθετήτους ἡμᾶς, εὐκαίρου δὲ ὡσπερ λαβόμενος ἀφορμῆς, ἐξ-υφαίνει λόγον, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ διαμαρτύρεται·

Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς· Ὁρᾶτε καὶ φυλάσσεσθε ἀπὸ πάσης πλεορεξίας, κ. τ. λ.

contumelia tantam fert poenam, quanta promulgatur contra blasphemantes in Deum?

(Α Γ. 171, Ε Γ. 190) Βόθρον γάρ ήμεν ὑπέειπε Αἴτιοντες διαβόλοις, τὴν πλεονεξίαν, ἃν δή καὶ εἰδωλολατρείαν, ὡς ἔφημεν, δισφός δυνομάζει Παῦλος, ὡς μόνοις τάχα που πρέπουσαν τοῖς οὐκ εἰδόσι Θεού, ή καὶ ισοτάθμως ἔχουσαν εἰς βεθήλωσιν τοῦ λατρεύειν τινὰς ξύλοις τε καὶ λίθοις. Διὰ τούτο φησιν· « Ὁρᾶτε καὶ φυλάξασθε ἀπὸ πάσης πλεονεξίας, » τούτεστι μικρᾶς τε καὶ μεγάλης· ἀσθενῆς γάρ πάντως που δὲ πλεονεκτούμενος, καὶ εἰς μόνον ἀνατείνων τοὺς δρθαλμούς τὸν ἐφ' οὓς πίπονθεν ἀγανακτῆσαι δυνάμενον. Οἱ δὲ, ἐπείπερ ἔστι δίκαιοις τε καὶ ἀγαθοῖς, προσέλεται μὲν τὴν Ιχετηρίαν, ἀπάγει δὲ τοῖς ἡδικηκόσι τὰς δίκας. Καὶ τοῦτο μαθήσῃ, λέγοντος αὐτοῦ διὰ φωνῆς ἄγλων προφητῶν· « Διὰ τοῦτο ἀνθ' ὧν κατεκονδύλιζετε εἰς κεφαλὰς πτωχῶν, καὶ δῶρα ἐκλεκτὰ ἐδέξασθε παρ' αὐτῶν, οἷκους ἔνστούς οἰκεδομήσετε, καὶ οὐ μὴ κατοικήσητε ἐν αὐτοῖς· καὶ διμπελῶντας ἐπιθυμητοὺς φυτεύτετε, καὶ οὐ μὴ πίνετε τὸν οἶνον αὐτῶν· διετοῦ ἔγνων πολλάς ἀσεβείας ὑμῶν, καὶ Ισχυραὶ αἱ ἀμαρτίαις ὑμῶν. » Καὶ πάλιν· « Οὐαὶ οἱ συνάπτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἄγρον ἐγγίζοντες, ίνα τοῦ πλησίον ἀφέλωνται τι. Μή οἰκήσετε μόνοι ἐπὶ τῆς γῆς; Ἡκούσθη γάρ εἰς τὰ ὅτα Κυρίου Σαβαὼθ ταῦτα. Ἐκεν γάρ γένωνται αἱ οἰκίαι ὑμῶν πολλαῖ, εἰς ἔρημον ἔσονται· μεγάλαι· καὶ καλαὶ, καὶ οὐκ ἔσονται οἱ ἐνοικοῦντες ἐν αὐταῖς. Οὖ γάρ ἐργῶνται δέκα ζεῦγη βώῶν, ποιήσει κεράμιον ἐν· καὶ δὲ σπείρων ἀρτάδας οἱ, ποιήσει μέτρα τρία. » Οὐκοῦν κατὰ πάντα τρόπον φιλόντος ἡ πλεονεξία· καὶ καθ' ἔπερον δὲ τρόπον, ἀνωφελής. Οὐ γάρ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ, φησὶν, ἔστιν ἡ ζωὴ ἀυτοῦ, τουτέστιν, οὐ συνεκτείνεται τῷ πλούτῳ τὸ τῆς ζωῆς μέτρον. Καὶ τοῦτο ἡμῖν σαφῶς τε καὶ ἐναργῶς ὑπέδειξεν ὁ Σωτὴρ, τὴν τοῖς εἰρημένοις συγενευγμένην παραβολὴν εὗ μάλα συντεθεῖκώς (1). διδάσκει μὲν οὖν τὰ πάντων ἐξαίρετα Χριστὸς, καὶ πρὸ πάντων τῶν δρετῶν ἀπασῶν τὸ κεφάλαιον τὴν ἀγάπην, ἥς τὸ κάλλιστον ἡ ἐλεημοσύνη καθέστηκεν. Ἀλλ' ὁ μισόκαλος Σατάν, διφυλότητος ἀπάσης εὐρετῆς, δὲ τῶν ζιζανίων σπορεὺς, δὲ πάσης ἔχθρος ἀρετῆς, δὲ τοῖς εὐδοκιμοῦσι μαχόμενος, τοῖς εὗ ποιεῖν δυναμένοις δικνον ἔσθ' διετοῦ ἐπιζήμιον ἐργάζεται. Καὶ δὲ μὲν τοῦ Θεοῦ νόμος ἐγείρει πρὸς έλεον λέγων· « Ἀνοίγων ἀνοίξῃς τὰ σπλάγχνα σου τῷ ἐπιδεομένῳ ἐν σοι· » δὲ δὲ, ἀντανίστασθαι καὶ συλλέγειν ἀναπειθεῖς τὴν χείρα, καὶ σωρεύειν ἐν γῇ, καὶ τρυφάς ὑποτίθεσθαι σαρκικάς· ἀποφέρει δὲ καὶ εἰς λήθην θαυάτου, καὶ οὐκ ἐξ τὸ μέλλον δρᾶν, οὐδὲ ἀνθρώπινόν τι λογίζεσθαι. Καὶ δρᾶ ως ἐν εἰκόνι τὸ πρᾶγμα γραφόμενον.

Ἀρθρώπον τινὸς πλουσίου εὐφρόνοσεν ἡ χώρα. Καὶ διελογίζετο ἐν ἐστρέψη λέγων· Τί ποιήσω; δειπνὸν δικαῖων συντάξω τοὺς καρπούς μου.

(Α Γ. 172, Β Γ. 122 b, Ε Γ. 192) Σὺ δέ μοι πρόσχῃς ἀχριβῶς, ίνα θαυμάσῃς τοῦ λόγου τὸ εὔτεχνός. Οὐ

Foveam scilicet nobis diabolicalm ostendit avaritiam, quam etiam idololatriam, ut diximus, Paulus sapiens appellat¹, fortasse quia solis congruit ignorantibus Deum, vel quia parem profanitatem habet, ac si quis ligno lapidive cultum exhibeat. Propterea, inquit, « videte et cavete ab omni avaritia, » id est tam parva quam magna. Omnis enim qui oppressionem patitur, infirmus est, et in eum solum intendit oculos, qui indignari potest ob ea quae ipse patitur. At Deus justus ac bonus preces admittit, et injuriam facientibus poenas insert. Atque hoc ab ipso disces, qui sanctorum prophetarum voce ait: « Propterea quia pugno pauperes in capite percutiebatis, donaque electa sumebatis ab eis; domos quidem expolitis adfiscabitis, neque tamen eas habitabilis; vineas desiderabiles plantabitis, neque idcirco vīnum earum bibetis. Etenim multas novi iniquitates vestras, et gravia sunt peccata vestra². » Et dēnō: « Vae his qui domo domum conjungunt, et agrum agro admovent, ut proximo suo aliquid detrahant. Num vos soli terram incoleitis? Certe hæc auribus Domini exercituum insonuerunt. Etsi fuerint domus vestræ multæ, solitudo silent: quamvis eæ magnæ speciosæ fuerint, non erit qui eas incolat. Namque ubi deceim juga boum operantur, ibi lagunculam unam faciet: et qui sex artabas serit, tres mensuras colligit³. » Ergo omnimodis infructuosa avaritia est. Sed et aliunde inutilis est, quia non in affluentia consistit hominis vita, id est, haud ad divitiam mensuram extenditur vitæ spatium. Atque hoc manifeste evidenterque demonstravit nobis Servator, superius dictis connexam apte admodum proponens parabolam. Eximiam 294 Itaque tradit Christus doctrinam, et præcipuum virtutum omnium statuit charitatem cuius pulcherrimus fructus eleemosyna est. Sed boni osor Satanas, nequissimæ omnis inventor, zizaniorum sator, cuiusvis virtutis hostis, bona voluntatis hominibus adversans, iis etiam qui bene agere queunt noxiā quandoque ignaviam impicit. Et cum lex divina ad misericordiam impellat dicens: « Aperiens aperi viscera homini qui te indiget⁴; » ille resistere et nianum contrahere suadet, et divitias cumulare in mundo, ac delicias sectari carnales: mortis quoque oblivionem inducit, neque res futuras spectare sinit, neque humanum quid cogitare. Nunc age tanquam in tabula rem cerne depictam.

V. 16-19. Hominis cuiusdam divitis uberes fructus regio tulit. Et cogitabat intra se dicens: Quid faciam? quia non habeo quo congregem fructus meos.

Tu quidem mecum sedulo attende, ut sermonis solertia admireris. Non enim nobis usum præ-

y ¹ Coloss. iii, 5. ² Amos v, 11, 12. ³ Isa. v, 8. ⁴ Deut. xv, 8.

(?) Cod. E. τοῖς τοιούτοις καὶ τὴν ἀνὰ χεῖρας παραβολὴν εὗ μάλα, ctc.

dium ostendit uberem tulisse fructum, sed universam possessori suo regionem, ut divitiarum amplitudinem cognoscas. Quid ergo? Dives tam multis tamque immodicis stipatus bonis, pusillo animo sit, pauperis propria verba dicit. Quid faciam, dicere solet pauper, quia rei necessariae penuria laboro? semperque hanc miseram vocem effutit. Ecce iisdem utitur verbis etiam dives, magnopere dolens moerensque. « Et ait: Destruam horrea mea, et majora ædificabo, illucque congregabo omnes fructus meos ac bona. » Cellas ædificare ampliores cogitabat, solus frui volebat facultatibus suis. Benignitati erga pauperes non studet, neque gloriae inde redundantis cupidus est; sed ait: « Horrea mea destruam. » Reliquam quoque stultam ipsius orationem specta. « Coacervabo, inquit, fructus meos. » Non reputabat, sicuti Jobus, haec a Deo se accepisse, neque ut Dei œconomus erga ista se gerebat, sed laborum **295** suorum fructum esse existimabat. Quod autem haud Deo prosperitatem suam accepitam referat, demonstrat dum ait: Coacervabo fructus meos, bonaque mea nemini communicabo, sed mihi meoque ventri cuncta reponam. Quis de proprio officio ita cogitaret, si Deum opum suarum largitorem agnosceret? Nam qui a Deo aliquid habent, iidem juxta Dei placitum uti debent eo quod habent.

Sed hic dives haud duratura horrea ædificat, sed caduca. Et quod adhuc stultius est, spatium vitæ sibi delinit, quasi hoc etiam de terra messuerit. Ait enim: « Diramque animæ meæ: Anima, multa habes bona reposita in annos multos. » — Atqui, o dives, dicet merito aliquis, fructus quidem in borreis habes, sed annos multos unde sumes? — Sic loqui solet etiam nunc dives, ventri suo dedicatus, ingluviem loco intellectus habens, neque iuxta imaginem ejus qui unice bonus est, vitam degens. Quamobrem animam suam carnalibus escis nutrit, et consequenter ex ipsis nefandam voluptatem sibi proponit: honeste enim Dominus vocabulo *gaude* hypogastricas passiones denotavit, quæ saturatae comitantur; subsequuntur enim crapulam res venereæ. Atqui edendum est vita causa; non vivendum, ut edamus; prout ventris adoratores, qui aiunt: « Manducemus et bibamus, cras enim morieretur; » cum contra dicendum foret: Quoniam cras morituri sumus, cibum potumque omittamus. — Quid profuit isti divitiæ multiplex cura? Totus in carnali cogitatione est. Sed videsne quam retulerit pœnam is qui nemini alii bonus existit, sibi autem uni dives? Curis se attrivit, ut dives fieret; vigilavit, ut multa congregaret; gratulatur ventri suo multa comoda habenti; totus ad terrena negotia incumbit; Deum non suspicit; futura non spectat;

* Isa. xxii, 13; I Cor. xv, 32.

(1) Dilapsis apud Corderium tribus his verbis ἔτη δὲ πολλά, is perverse scribit: *Fructus plurimos habes in apothecis, unde accipies?*

A γάρ οὐ τὸν τὴν εὐφορῆσαν ἔσσεις χωρίον, ἀλλ' ὅλην ἣν χώραν εὑκαρπὸν γενέσθαι τῷ κακτημένῳ, ίνα μάζῃ τοῦ πλούτου τὸ βάθος. Τὶ οὖν; δὲ πλούσιος, δὲ τοῖς οὖτω πολλοῖς καὶ ἀμέτροις καριεχόμενος ἄγαθοῖς, στενοχωρεῖται πεφροντικῶς, τὰς τοῦ πένητος λέγει φωνάς. Τὶ γάρ ποιήσω, φησὶν ἔχεινος, ἐν σπάνει τῶν ἀναγκαίων ὑπάρχων; Ἀειτὴν οὖτως ἀδλίαντέχεται φωνὴν. 'Αλλ' ίδον ταῖς αὐταῖς κέχρηται φωναῖς δὲ πλούσιος σφόδρᾳ ὀδυνώμενος καὶ πάσχων. Καὶ εἰπε. Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ συνάξω ἔκει πάντα τὰ γεννήματά μου καὶ τὰ ἄγαθά μου. » Θησαυροὺς οἰκοδομεῖν πλατυτέρους ἐπικέπτετο, μόνος ἀποιλάνει ήδε τῶν προσόντων αὐτῷ· οὐκ ἐρῇ φιλοπτωχίας, τῶν ἐντεῦθεν αὐχγημάτων οὐκ ἐφέται· ἀλλὰ φησι. « Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας. » 'Αθρει δὴ καὶ ἐπειρον ἀνόητον αὐτοῦ λόγον. « Συνάξω γάρ, φησι, τὰ γεννῆματά μου. » Οὐκ ἐνδύμεις ταῦτα ἐκ Θεοῦ ἔχειν ᾧς δὲ ίώθ. δὴ γάρ ἂν ᾧς Θεοῦ οἰκονόμος περὶ ταῦτα διέκειτο· ἀλλὰ οἰκείων πόνων γεννῆματα φέτο. Οὐδὲ ἂν τὸν θεοῦ τὸ εὗ πράττειν ἔστι τοῦτῷ εἶναι νομίζει, δηλοὶ σαφῶς ἔξιν λέγει. Συνάξω γάρ, φησι, τὰ γεννῆματά μου, καὶ τὰ ἀγαθά μου οὐδέντι μεταδώσω, ἀλλὰ ἐμαυτῷ καὶ τῇ ἐμῷ γαστρὶ πάντα ταμιεύσομαι. Τίς γάρ ἂν οὖτως διανοηθείη περὶ τῶν δεομένων, θεὸν εἰδὼς χορηγὸν ὃν κέχρηται; Τῶν γάρ αὐτῶν ἐτοικεν τέ τι πάρτι θεοῦ, καὶ κέχρησθαι κατὰ θεὸν οἰστερός έχουσιν.

(A f. 173 b, E f. 196) 'Αλλ' δὲ πλούσιος οὗτος, οὐ τὰς μενούσας ἀποθήκας οἰκοδομεῖ, ἀλλὰ τὰς καταλυμένας· καὶ τὸ έτι τούτου παραλογώτερον, ἔστι τῷ μῆχος δρίζεις ζωῆς, ὡσπερ ἐκ γῆς καὶ τούτῳ θερίας· φησι γάρ· « Καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· Ψυχή, ἔχεις πολλὰ ἄγαθά κείμενα εἰς ἐτη πολλά. » — (A f. 173 b) 'Αλλ', ὡς πλούσιος, φαίνεται δὲν τοὺς μὲν καρποὺς ἔχεις ἐν ἀποθήκαις, ἐτη δὲ πολλὰ (1) πόθεν ἀν λάβῃς; — (A f. 174 b, E f. 198) Τοιούτος (2) καὶ δύνιν πλούσιος, τῇ γαστρὶ ἔστι τοῦτο ἐπικεκυψώς, λαμπόν ἀντὶ λογισμοῦ κακτημένος, ἀλλ' οὐ κατ' εἰχόντα τοῦ μόνου ἄγαθοῦ ζῶν· διδ τὴν ἔστι τοῦ ψυχῆς τοῖς σαρκὶς δεξιοῦται βρώμασι, καὶ τὴν ἐπακαλούθουνσαν αὐτοῖς μυσταρὸν ἥδονὴν ἐπιτάπτει τῇ ψυχῇ. εὐφῆμις γάρ δὲ Κύριος διὰ τοῦ εὐφραινοῦ τὰ ὑπογάστρια πάθη ἔδηλωσε, τὰ τῇ πληγμονῇ παρεπόμενα· ἀκολουθεῖ γάρ τῷ κόρῳ τὰ ἀφροδίσια. Καὶ μήν εἶδεις ἐσθίειν, ὅπες δέῃν· οὐ μήν δέῃν, ὥστε ἐσθίειν· κατὰ τοὺς θεοποιοῦτας τὴν γαστέρα καὶ λέγοντας· « Φάγωμεν καὶ πίωμεν αὔριον γάρ ἀποθνήσκομεν. » δέον τούναντον λέγειν· Επεὶ αὔριον ἀποθνήσκομεν, μή φάγωμεν μηδὲ πίωμεν. — (A f. 174 b) Τὶς ὁφέλιος τοῦτον τὸν πλούσιον η πολλὴ μέριμνα; « Όλος ἐστι τῆς σαρκός. 'Αλλ' ὁρᾶς δοσηνὸς δέπεμεινε ζημίαν, δημονεύειν μὲν τῶν ἄλλων ἄγαθος, ἔστι τὸ μόνῳ πλούσιος; πεφρόντικεν, ίνα πλουτήσῃ· τηρούπνησεν, ίνα συναγέτη πολλά· συγχαίρει τῇ ἔστι τοῦ γαστρὶ ᾧ ἔχουσῃ πολλά

(2) Hic locus usque ad πίωμεν, dicitur in codice A. sumptus ex Cyrilli homilia.

τῶν ἐπιτηδείων· ὅλος ἔστι τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων· οὐχ ἀναβλέπει πρὸς θεόν· οὐχ ὅρῃ τὰ ἰσθμενα· οὐχ λογίζεται τὸν ἐπὶ τοῦ θεοῦ βῆματος δικάζοντα θεόν· οὐχ ὅρῃ τὸν γείτονα θάνατον· κατεδικάσθη γάρ τε λευτὴν ἀπροσδόκητον διμεστήτωχος πλούσιος· ἐν τῇ ἑπτάρᾳ τὴν ἐωθίνην τραφῆν βουλευόμενος, καὶ τοῦ δρόμου μὴ καταλαβόν τὴν ἀκτίνα. "Ἄκουε γάρ ὅτι κεκολόβωται αὐτῷ ἡ ζωὴ ψῆφῳ θεοῦ.

"Αφρος, ταύτῃ τῇ τυχεὶ τὴν γύνακα σου ἀστινοῦσιν αὐτὸν· οὐδὲ ἥτοι μαστας, τίνι ἔσται;

(Ι. 101 b) (f) Τουτάστιν ἐν στεγμῇ καὶ ἐν ὅλῃ φανταλῶς καὶ συνεσταλμένῃ καὶ ρῷ τῇ ἀπόλαυσιν ἔχων· κονιαρτοῦ γάρ δίκην οἰχήσεται, πεμπόμενος εἰς ἑτέρους, καὶ εἰς οὐδὲ οὐχ ισμεν ἕσθιστε μὴ καὶ τάχα που καὶ εἰς ἔχθρούς. — (Ε. 175 b, Ε. 200 b) Ἀληθές οὖν δρά δι τοὺς οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινι ἔσται ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ. Τρισμαχάριος δὲ καὶ ἐν ἐλπίσι λαμπραῖς, δὲ κατὰ θεόν πλουτῶν. Θ μὲν γάρ ταῦτα κατὰ γῆν φροντίσι δαπανώμενος, ἐπιζήμιον ἔχει τὸ τέλος, καὶ πένης ἀπελεύσεται πρὸς θεόν· δὲ μεριμνῶν τὰ τοῦ Κυρίου, πλουτήσει μὲν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, ἔξει δὲ θησαυρὸν ἀσυλον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Μὴ μεριμνᾶτε τῇ γύνῃ ὑμῶν τι γάγητε, κ. τ. λ.

(Α. 176, Β. 123 b) Τέθειται μὲν δῆ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ δὲ διὰ Μωϋσέως; νόμος, ἀπορέρων εἰς ἔκαστα τῶν πρακτέων, καὶ τὸ τελοῦν εἰς ὅνησιν αὐτοῖς καθιστάς ἐναργές. Οἱ δὲ θυμοῦδιας τῆς ἀνιτάτω πρόφασιν ἐποιῶντο τὸ χρῆμα, λέγοντες· « Μακάριοι ἔσμεν Ἰσραὴλ, διτρά τὰ ἀρεστὰ Κυρίῳ γνωστὰ ἡμῖν ἔστιν. » Ἐγὼ δὲ φαίην ἄν· Τρισμαχάριοι ἔσμεν ἡμεῖς, παρ' αὐτοῦ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος διδασκόμενοι τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ τὸ σωτήριον θέλημα, ἵνα τὴν εὐαγγελικὴν ζωὴν πολιτευσάμενοι, συμβασιλεύσωμεν αὐτῷ. « Όρα γάρ, δπως ἡμᾶς μερίμνης ἔξιστησι περιττῆς, οὐχ ἀπλῶς, εὶ μὴ μεριμνᾶτε, λέγων, προσεπάγων δὲ διτρά τῇ γύνῃ ὑμῶν· » αὐτὸν τοῦ, Μή ἔσπουδαμένην ἐν τούτοις δαπανάτε φροντίδα, ἀλλὰ τοῖς ὑπερκειμένοις χαρίζεσθε τὰς σπουδάς. Ὑπέρκειται δὲ τροφῆς μὲν ψυχῆς, περιβλημάτων δὲ σώμα. Καὶ ἀθρει πῶς οὐχ ἀπλῶς τὸ, « μὴ μεριμνᾶτε τιθησιν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα λογισμοὺς ἀνακινεῖ ἐκ τῶν ὑπηργμάτων ἡμῖν ἡδή. » Ο γάρ τὸ μεῖζον, φησι, δοῦς, πῶς τὸ θλαττον οὐ δώσει; δὲ τὴν τρεφομένην σάρκα διαπλάσας, πῶς τὴν τροφὴν οὐ παρέξει; Ἀγῶνος τοῖνυν προκειμένου τοῦ περὶ γύνης καὶ σώματος, κολάσεως τε καὶ δίκης ἐπηργημένης τοῖς οὐκ ἔθελουσ ζῆν ὅρθως, ἐρήθιθω φροντὶς τῇ ἐπὶ ἀμφοῖς καὶ τροφῇ. Ἀλλώς τε τοὺς τῆς ἀρετῆς ἀραστάς, πῶς οὐκ αἰσχρὸν μειρακιωδῶς ἴματοις ἐφήδεσθαι, καὶ τραπέζαις πολυτελέσιν; Ἐψεται γάρ τούτοις εὐθὺς καὶ ἡ τῶν ἐτέρων ἐπιθυμιῶν ἀγρία πληθύς· τοῦτο δέ ἔστιν ὅλισθος ἀπὸ Θεοῦ. Χρήτοντων ἡμᾶς ἐψεσθαι μᾶλλον τῶν ἀρετῶν·

¹⁰ Baruch iv, 3.

(l) Catur hoc fragmentum, a toutestin usque ad ἔχθρούς, ex Cyrillo nominatim in Lucam in Vaticanana nobili ms. catena ad XII prophetas. Id ego

A non cogitat de iudicante 290 super tremendo tribunali Deo; proximam mortem non anhinadvertisit. En autem osori pauperum diviti insperatus finis decernitur; qui cum vespere de matutino alimento consilia agitaret, aurore radium non aspexit. Audi enim decreto Dei vitam ejus abruptam.

V. 20. *Sicut, hac nocte animam tuam repetunt a te; que autem parasti cuius erunt?*

Hoc est, uno momento, brevi prorsus contractaque tempore his bonis fructus, quae seni instar dilabentur, ad alios transmissa, et quidem fortasse ad ignotos vel etiam ad inimicos.— Vere itaque dictum est haud in bonorum abundantia vitam hominis consistere. Beatissimus contra est, splendidaque in aere versatur, qui secundum Deum dives est. Nam qui terrenis curis alteritur, is avarum finem nanciscitur, et pauper ad Deum ibit. Secus vero, qui quae Dei sunt curat, bonis operibus ditescet, tutumque in cœlis thesaurum possidebit.

V. 22. *Nolite solliciti esse animas vestras quid manducatis, etc.*

Data fuit Israelitis lex Mosaica, singula officia docens, et quid eis proficeret perspicuum exhibens. Hui autem summi instar gaudii eam rei habebant, dicentes: « Beati sumus Israelitæ, quibus placita Dei sunt explorata¹⁰. » Ego vero potius dicam: Beatissimi sumus nos, qui ab universalis nostro Servatore docti suimus bonam ipsius salutaremque voluntatem, ut, postquam evangelicam vitam vivemus, cum eo pariter regnemus. Cerne enim, quomodo nos a supervacua cura avertit, non tantum dicens, « Ne solliciti sitis, » sed addens « animæ vestræ, » pro eo ut dicat, « Ne nimiam in his insumite sollicititudinem, sed superioribus rebus studia impendite. Superstat autem alimonias anima, vestimento corpus. Et vide quod non similipli citer posuit « ne solliciti sitis, » verum hic etiam ratiocinia 297 ex iis, quas jam possidemus, rebus commovet. Nam qui majus dedit, quomodo minus non concedet? qui carnem altilem formavit, cur alimoniam non suppeditabit? Ergo certamine proposito de animo et corpore, pœnaque et ultione iis impendente qui recte vivere nolunt, abjiciatur cura vestimentorum atque alimoniarum. Alioqui etiam virtutis amatores quidni sit turpe pueriliter ornatum vestium mensisque sumptuositas oblectari? Namque hæc subsequetur statim aliarum quoque cupiditatum sæva multitudo. Sic autem a Deo excidimus. Oportet itaque magis iis delectari quæ Deo placent: etenim quæ satis sunt et necessaria, ipse largietur.

hic loco colloco, valde tamen ambigens utrum huic potius an aliij sedi, puta versiculo 28, vel aliij cuivis loco sit assignandum.

Dignus autem fide est Dominus qui haec aperte promittit, et tanquam a minoribus majora nobis persuadet.

V. 24. Considerate voces tæli, etc.

Ad fortitudinem veluti nos extollens spiritalem, a nullius pretii volucribus alibi capiebat persuadendi argumenta, dicens : « Multis passeribus potiores estis vos »; ita et nunc a volucribus et ab agrorum floribus, firmam immotamque efficit fidem. Neque ulla tenus dubitare nos sinit, quominus ipse indulgentiam suam nobis sit largitus, atque ad omnia sufficientem opem suppeditaturus. — Vere dicitur Salomon liliorum vestitu superatus. Nam colorum splendores varii ac multiformes in liliis quidem et nonnullis aliis agrorum germinibus miram habent pulchritudinem. Quæ vero a quo piam imitando artificialiter sunt, ea prorsus deteriora sunt, vixque fere ad veritatem propinquant. Quod si haec ita se habent, quidni verum sit, Salomonem quamvis adeo magnificentem, in omni gloria sua tanquam unum ex his non fuisse vestitum? Sufficit ergo sapientibus solius necessitatis ususve causa habere decentem et facile parabilem vestem, aliquantum etiam alimentorum quæ sufficientem modulum 298 non excedant. Sufficiet autem sanctis viris esca in Christo, spiritualis nimis, divina, intellectualis, et posthinc gloria. Alioqui etiam incongruum fuisset, eos qui cæteris vite sanctæ exemplares futuri erant atque imagines, in illa per socordiam incidere a quibus alios detergere debebant, quandoquidem occuleni magistri erant. Curabat autem non mediocriter Christus sacrae sue prædicationis studio et officio, ut a mundanarum rerum cura discipulos abs traheret.

Iactemus itaque curam nostram in Dominum : ne solliciti simus quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo vestiemur. Caveamus ne in pusillis vilibusque rebus magna nostra consumatur sollicitudo : ne serviam vestitus et virtus liberalis nostram mentem reddamus : haec potius unusquisque cogitet quæ salutis animæ conferunt, quæ ad cœlorum regnum ducent, quæ coronam nobis acquirunt. Hoc est demum humanæ menti convenientissimum opus. Age vero si quis nos interroget, quid præclarus existimemus, cibumne et corpus, an vero animam ; quis adeo sit hebes, quis ita ad utilia discernenda segnis, ut non statim respondeat præstantiorem esse animam? Quoniam itaque maius quid est anima quam virtus atque vestitus, cur non in majoribus potius curas nostras consumimimus, contraque tantopere res minoris momenti aestimamus, totamque

A των Θεῷ χορηγήσεις γάρ αὐτὸς τὰ δέοντα καὶ τὰ αὐτάρκη ἀξιόχρεας δὲ διεσπάτης, τοῦτο σοι εἰρῆς ὑπισχνούμενος, καὶ ὡς ἀπό γε τῶν ἐλαττόνων, περὶ τῶν μείζονων ἡμᾶς πληροφορῶν.

Katastrophastēs τὰ κετεῖνά (1) τοῦ οὐρανοῦ, κ.τ.λ.

(A f. 176 b, C f. 134 b). « Μετέπειτα εἰς εὐανδρίαν ἡμᾶς ἀναβιδάων πνευματικήν, ὡς ἀπό γε τῶν ἐν οὐρανῷ λόγῳ κειμένων πτηγῶν ἐποιείτο τὴν πληροφορίαν, λέγων · Πολλῶν στρουθίουν διαφέρετε ὑμεῖς · οὐτων καὶ νῦν, ὡς ἀπό γε τῶν πτηγῶν, ή τῶν Ἀγροὺς ἀνδῶν, θρυμμένην καὶ ἀκατάστατον ἐνεργάζεται σοι τὴν πίστιν. Ἐνδοιάζειν δὲ δλῶς οὐκ ἐφίσσειν ἡμᾶς, ὅτι πάντα τε καὶ πάντως τὴν παρ' αὐτοῦ χαρίζεται φειδῶ, τὸ ἀνενδεξὲς ἐφ' ὅπας διδούς. — (A f. 178, B f. 124, C f. 134 b) 'Αληθὲς δὲ τὸ καὶ τὸν Σολομῶντα ἡτῆσθαι τῆς τῶν κρίνων περιβολῆς· τὰ γάρ τῶν χρωμάτων ἀνθη, ποικίλα τε ὄντα καὶ πολυεῖδη, ἐν κρίνοις μὲν, καὶ ἐν ἑτέροις τιστὶ τῶν φυμάνων ἐν ἀγροῖς, ἀξιοθάμαστον ἔχει τὴν ὥραν· τὸ δὲ πρὸς μίμησιν τὴν αὐτῶν ὑπὸ του τεχνουργούμενον, λείπεται πάντως ἐκείνων, καὶ μόλις ἔρχεται πας τίς ἀληθεῖας ἔγγυς. Εἰ τοίνυν τοῦθι οὐτως ἔχει, πω; οὐκ ἀληθὲς δτι οὐδὲ Σολομῶν, καίτοι φιλότιμος εἴναι γεγονὼς, ἐν δῃ τῇ δέξῃ αὐτοῦ περιεδάλετο ὡς ἐν τούτων Ἀπόχρη τοιγαρούν τοῖς σοφοῖς τὸ χρεῖζενεκα καὶ μόνης εὐσῆχμονα καὶ εὐπόριστον ἔχειν τὴν στολὴν, καὶ σιτίων λιτότητα μὴ ὑπεράρουσαν τὸ ἀρκοῦν· ἔρχεται δὲ τοῖς ἀγίοις τῇ ἐν Χριστῷ τροφῇ, ἢ πνευματικῇ δηλονότι καὶ θείᾳ καὶ νοητῇ, καὶ ἡ μετὰ ταῦτα δέξα. Ἡν δὲ καὶ ἑτέρως ἀνάρμοστον, τοις ἑτέροις μέλλοντας ἐσεσθαι πολιτείας εὐαγοῦς ὑποτύπωσιν καὶ ὑπογραμμὸν, εἰς ἐκείνα πίπτειν ἀτημελῶς, ὃν αὐτοὺς ἀποστέψαν συμβούλευεν εἶδε. παιδαγωγὸς δντας οἰκουμενικούς. Ἐπειδούλευσ δὲ ὁν οὐ μετρίως καὶ τῇ τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων σπουδῆς καὶ χρείζεται, τὸ φροντίδος κοσμικῆς μεταποιεῖσθαι τοὺς μαθητάς.

(A f. 178 b). « Ἐπιβέβημεν τοίνυν ἐπὶ Κύριον τὴν φροντίδα· μὴ μεριμνήσωμεν τὶς ἀγάγωμεν ἢ τὶ πλεύεν, ἢ τὶ περιβαλώμεθα· μὴ ἐν μικροῖς καὶ εὐτελέσι πράγμασιν δὲ μέγας ἡμῶν διπανάσθιον λογισμός· μὴ δούλον ἴματουν καὶ τροφῆς ἀπεργασῶμεθα τὸν ἐλεύθερον νοῦν· μεριμνάτω δὲ μᾶλλον ὅστα διασώζει φυχὴν, ὅστα πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν ἀναφέρει βασιλείαν, δοσα τούς στεφάνους ἡμῖν προΐζενε· ἔργον τοῦτο τῇ ἀνθρώπου διανοίᾳ πρεπωδέστατον. Ἄρα γάρ εἰ τις ἡμᾶς· ἐρωτήσειε, τι μεῖζον ἔστιν ἐν ἡμῖν, τις δὲ εἰναῖς τὸ κάλλιον ὑπειλήφαμεν, τροφὴν ἢ σῶμα, ἢ ψυχὴν, τίς οὖτως ἔστιν τὸ λιθος, τίς δὲ εῦτας βραδύς; εἰς τὸ νοῆσαι τὰ χρήσιμα, ὡς μὴ εὐθὺς ἀποκρίνεσθαι, τὴν ψυχὴν; Ὅτε τοίνυν μείζων καὶ τροφῆς καὶ ἴματου ψυχὴ, διὰ τοῦ μὴ μᾶλλον ἐν τοῖς μεῖζοις ἀναλίσκομεν τὴν φροντίδα, τιμῶμεν δὲ οὖτως τὸ ἐλαττόν, καὶ πᾶσαν αὐτῷ γεριζόμεθα τὴν διάνοιαν; Μηριμ-

¹¹ Luc. XII, 7.

(1) Sic est in variis lectionibus Græcis pro τοὺς κόραχας. Cyrillum secundum esse priorem lecti-nem τὰ πετεῖν, constat ex hac ejus explanatione.

ιματίου καὶ τροφῆς; διὰ τὸ μὴ μᾶλλον μεριμνᾶς ὅπως διασιωθῆς; Μεριμνᾶς τοῦ σώματος; διὰ τὸ μὴ μεριμνᾶς τῆς ψυχῆς; — (Α. f. 178 b, Β. f. 124) Ὁ οὗτος ἀγαθὸς Κύριος, ὁ τὸ εὐτελέστατον ἀποτρέφων πετεῖν, οὐδὲ διαθρέψει τὸν κατ' εἰκόνα οἰκείαν γενόμενον; Ταῦτη τοι καὶ μάλα εἰκότως τὴν περὶ τὰ προκειμένα φροντίδα κατακιθηλεύει σοφῶς δὲ Χριστὸς, τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ταῦτα λέγων ἐπιζητεῖν. Ἀναβιδάξει δὲ καὶ εἰς διμαχον πίστιν, τοῦ δὲ πάντη τε καὶ πάντως ξένουσι τὸ ἀνενδέξει, εἴναι δέποτε ὅν εἰσιν ἐν χρείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν, δῆλον δὲ διὰ τοῦ ἐν οὐρανοῖς φησι γάρ. «Καὶ ὑμεῖς μὴ ζητεῖτε τὶ φάγετε, κ. τ. λ., ὑμῶν δὲ δὲ οὐ Πατήρ οἰδεν, » κ. τ. λ. Ἐπὶ καιροῦ δὲ σφόδρα Πατέρα φησι τὸν Θεόν, ἵνα εἰδέτεν, διὰ τῶν ίδιων οὐχ ἀν ἐπιλάθοιτο τέκνων, ἀλλ' ἕσται χρηστὸς καὶ φιλόπαιξ περὶ αὐτούς. Ζητῶμεν τοῖνυν μὴ τροφάς τὰς ἔξω λόγου καὶ περιττὰς, ἀλλ' ὅσα βλέπει πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς· μὴ πολυτελές διμφιον, ἀλλ' ὅπως ἀν ἔξιλωμεθα καὶ πυρδεῖς καὶ δίκτης τὸ ίδιον σῶμα, ζητούντες αὐτοῦ τὴν βασιλείαν.

Mή φοβοῦν, τὸ μικρὸν ποίμνιον, κ. τ. λ.

(Α. f. 180, Δ. f. 51 b) Μικρὸν ποίμνιον τοὺς ἄγιους δνομάζει· ἐπειδὴ παράκειται μικρότης ἐν κόσμῳ τοῖς ἔκουσινς ἀκτημοσι καὶ ἀχρημάτοις· τούτοις γάρ εὑδόκησεν δὲ Πατήρ δοῦναι τὴν βασιλείαν. Ὁθεν εἰθὺς ἐπειπὼν ἐδίδαξεν· «Παιᾶσσατε τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δότε ἐλεημοσύνην, » καὶ τὰ ἔξης. Ἡ μικρὸν ποίμνιον πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ πλήθους τῶν ἀπίστων, ἡ καὶ διὰ τὴν ἔκουσιν ταπείνωσιν τοῦ τοιούτου παιμανίου· δικελέει μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἔνδειαν τῆς σωματικῆς χρείας. Εἰ γάρ τὴν οὖτα μεγάλην καὶ ἔξαιρετον διδωσιν ἀπόλαυσιν, ἥτοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, δώσει πάντως καὶ τὰ τῇ σαρκὶ ἀναγκαῖα καὶ ζωαρκῆ. — (Α. f. 180, Β. f. 124) Ἀντὶ τοῦ, Μή ἀπιστήσῃς, διὰ πάντη τε καὶ πάντως χορηγήσει τὰ ζωαρκῆ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ὁ ἐν οὐρανοῖς Πατήρ. Οὐ γάρ περιέφεται τοὺς ἰδίους· ἀνοίξει δὲ μᾶλλον αὐτοῖς τὴν χειρα, τὴν δὲ πληροῦσαν τὰ πάντα χρηστήτος. Καὶ ποιὰ τούς· αὐτὸν δὲ πίστις· «Εὐδόκησε, φησίν, δὲ Πατήρ ὑμῶν δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν. » Ό δὲ τὰ οὖτα μεγάλα καὶ ἔξαιρετα διδούς, πῶς δύνησει περὶ τὸ εἶναι χρηστὸς περὶ ἡμᾶς καὶ πλουσίως· τὰ ἐπὶ γῆς παρέχειν ἡμῖν ἀγαθά (1); «Ινα οὖν, φησι, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν κατατησθεῖσε, τῶν ἐπὶ γῆς χρημάτων κατεψφορησατε. Μικρὸν δὲ ποίμνιον δνομάζει τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· ἡτούμεθα γάρ τῆς τῶν ἀγγέλων πληθύος ἀμετρήτου οὖσης, καὶ ἀσυγκρίτως πλεονεκτούστης τὰ καθ' ἡμᾶς. Καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξεν δὲ Σωτὴρ, τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις παραδόλην δριστα συντεθειώς· ἐφη γάρ, διὰ τὸ ἔστι εἶς ὑμῶν ἀνθρώπος, διὸ ξένει ἐκατὸν πρόδατα, καὶ πλανηθῆ ἐν ἑκατὸν, οὐκ ἀφήσει τὰ ἐνενηκοντασεννέα ἐπὶ τὰ δρη, καὶ πορευθεὶς ζητεῖ τὸ πλανώμενον; Καὶ ἐὰν γένηται εὑρεῖν αὐτὸν, ἀμήν λέγω

A iis mentem impendimus? Anxius es de victu atque vestitu? cur non potius de salute adipiscenda sollicitudinem geris? Sollicitaris de corpore? cur de anima non sollicitaris? — Tam bonus Dominus, qui vilissimum alit volatile, non alet illum qui ad imaginem suam factus fuit? Propterea convenientissime sapienterque Christus curam præsentium deprepiat, dicens mundi gentes res huiusmodi exquirere. Animos item ad invictam spem erigit, fore ut nihil eis desit; quia Pater apprime scit quibus egeant. Patrem autem cœlestem intelligere, constat; ait enim: «Et 299 vos ne queratis quid manducetis, etc. Pater autem vester scit, » etc. Porro opportunissime Patris nomine Deum appellat, ut cognoscant filiorum suorum non esse obliturum, sed se bonum et filiorum amantem præbiturum. Ne igitur alimenta quæramus supervacua præterque rationem, sed quidquid potius ad animæ salutem confert: nec pretiosam vestem, sed quomodo igni ac pœnæ corpus nostrum eripiamus, dum Dei regnum querimus.

V. 32. *Noli timere, pusille grex.*

Pusillum gregem sanctos nominat, quia parvipeduntur in mundo spontanei pauperes bonisque parentes. Atqui hos donare cœlesti regno Patri placet. Unde statim admonitionem addit: «Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam, » et reliqua. Vel pusillum gregem dicit præinfidelium multitudine; vel etiam propter voluntariam humilitatem gregis hujus: quem velat corporalium subsidiorum egestatem timere. Nam qui tam grande et eximium gaudium dat, id est cœlorum regnum, dabit sine dubio etiam quæ carnī necessaria sunt, et sustentandæ vitæ sufficiunt. — Id est, Ne discredas, fore ut sine dubio suppeditet quæ vitæ sustentandæ opus sunt cœlestis Pater. Non enim suos negliget, immo suam erga ipsos manum aperiet, quæ universam rerum naturam beneficiis replet¹². Quænam porro rerum huiusmodi fidès? Placuit, inquit, Patri vestro dare vobis regnum. » Qui autem tam grandia et eximia dat, quomodo pigebit eum bonitatem suam erga nos expromere, copioseque terrena nobis bona præbere? Ut ergo, inquit, cœlorum regnum possideatis, terrenas opes despicie. Pusillum vero gregem nominat terrestres incolas: vincimur enim ab angelorum multitudine quæ innumerabilis est, et incomparabili excessu res nostras superat. Atque hoc rursus nos docuit Servator, cum illam in Evangelii egregiam proposuit 300 parabolam. Dixit enim: «Quis ex vobis homo, qui centum oves habeat, si una ex his erraverit, non relinquet nonaginta novem in montibus, pergensque errantem quærat? quam si invenierit, profecto dico vobis gavisurum de ista magis, quam de iuvem ac nonaginta quæ non exerraverint¹³. » Observa itaque quod, dum ad decem

¹² Psal. ciii, 28. ¹³ Luc. xv, 4-7.

(1) Vides nonnulla iisdem sere verbis repetita, quia diversis catenarum auctoribus ita excerpere placuit.

tantumodo decadas rationalium pecudum numerus extenditur, id est ad centum, terrenus utique grec intelligitur. Jam etsi hic pusillus est *oatura*, numero, ac dignitate, præ innumerabilibus qui desuper sunt spirituum gregibus, Patris tamen bonitas, quæ omni laude major est, exiguo nostro gregi contulit supernorum spirituum sortem, id est cœlorum regnum.

V. 33. Vendite quæ possidetis, et date elemosynam.

Grave fortasse hoc divitibus mandatum est. Ut enim alicubi ipse rursus ait, difficile qui pecuniam habent in cœlorum regnum introibunt¹⁴. Verumtamen sana mente præditis non est inutile mandatum. Namirum sibi spem de futuro conficiunt: quia caduca brevisque est atque contracta præsens vita, longa autem et immensa illa futura. Qui cœlestia congerit, habebit in cœlo regnum, latronum manu non diripiendum, neque tinea corrumpendum; quandoquidem tuæ sunt cœlestes opes et incorruptæ perseverant. Agesis igitur, omitte ignaviam: temporalibus æterna eme; da caduca, ut acquiras incoluaria; da terrena, ut cœlestia lucreris; præbe Deo opes tuas, et invenies multas cum usura repositias. Ipse hoc te docebit etiam beatus David psallens, propheticoque spiritu dicens de bono quolibet viro et misericorde: « Dispersit, dedit pauperibus; Justitia ejus manet in sæculum sæculi¹⁵. »

V. 34. Ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit.

Hoc item vere dicitur. Etenim qui temporalibus student, totam suam in his spem collocant. Qui vero cœlestia querunt, illuc mentis suæ oculum dirigunt.

301 V. 35. Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris.

Loquitur cum spiritualibus; rursusque manifestis ac visibilibus rebus intellectuales denotat: neque enim dicit aliquis, velle Dominum nos habere præcinctos corporis lumbos, atque ardentes lucernas manibus tenere. Sed mentis ad laborem impigratatem, nempe ad laudabile quodvis opus, significat, ut reor, lumborum præcinctura: lucerna autem mentis vigiliam et intellectualem lætitiam videtur demonstrare, et quod paratos nos esse quotidie oportet ad migrandum ex hac vita, et Domini nutum intentis oculis exspectare. Porro vigilare humanam mentem dicimus, cum dormitare segniter recusat, unde nimirum ad omne vitii genus impelli solet, lumine prope amissio. Vigilare itaque Christus nos jubet. Atque ad hoc ipsum exacuit nos ejusdem discipulus, dicens: « Sobrii estote, vigilate¹⁶. » Utique et sapientissimus Paulus: « Surge

A ὑμῖν, διτοιχίας επίστροφα μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τοῖς ἀνεγκαταστατοῖς τοῖς μὴ πεπλανημένοις. « Αθρεῖ δὴ οὖν ὅπως, δταν εἰς δεκάδας δέκα τῶν λογικῶν κτισμάτων ὁ ἀριθμὸς ἔκτεινηται, ὡς ἐν τοῖς ἔκτον τῷ ἐπὶ γῆς ἔστι πολύμνιον· ἀλλ' εἰ καὶ μικρὸν τοῦτο, καὶ φύσει, καὶ ἀριθμῷ, καὶ δέξῃ πρὸς τὰς ἀμετρήτους τῶν δινα πνευμάτων ἀγέλας, ἀλλ' ἡ τοῦ Πατρὸς ἀγαθότης, πάντα λόγον ὑπερεκτείνουσα, δέδυκε καὶ αὐτῷ τῶν δινα πνευμάτων πνευμάτων τὸν πλῆρον, τουτέστι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν.

Παλιήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην.

(Α f. 180, Ε f. 201 b) Φορτικὴ μὲν ἵσταται πλούτῳ ἡ ἐντολὴ· ὡς γάρ αὐτός που πάλιν ὅριται δυσκόλως· οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσοδεύσονται εἰς

B τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Πλὴν τοὺς ἀρτίφροντας οὐκ ἀνόνητος ἡ ἐντολὴ· θησαυρίζουσιν ἔχοντος τὴν εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδα· πρόσκαιρος γάρ ὁ παρὼν βίος καὶ βραχὺς καὶ συνεσταλμένος, ἀπειρος δὲ καὶ μακρὸς διετέλεσται· Οὐκέτι διατείνεται τὸν βίον οὐρανῷ βασιλείαν, μή χερσὶ ληστῶν ἀλισκομένη, μή ὑπὸ σητεδὸς διαφθειρομένην· ἐπειδὴ δισκολὸς ὁ οὐρανὸς πλοῦτος, καὶ ἀπαθῆς διαμένει. Πρόσθιτον διατίθεται μή δικηρώσῃ· καὶ τῆσαι τοὺς πρόσκαιρους τὰ αἰώνια· διὸ τὰ μή μένοντα, καὶ πλούτησον τὰ σωζόμενα· διὸ τὰ ἐπίγεια, καὶ κέρδανον τὰ ἐν οὐρανοῖς· παράδει θεῷ τὸν σαυτοῦ πλοῦτον, καὶ εὐρήσεις πολύχρονος εὔρησις· αὐτός σε τοῦτο διδάξει καὶ ὁ μακρὸς Δασιδός φάλλων τε καὶ λέγων ἐν πνεύματι περὶ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ φιλοικίαρμονος· « Εσκήρπιον, ξένωκε τοὺς πάντας· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. »

« Οὐκέτι δέστιν δι θησαυρὸς ὑμῶν, ἔκει καὶ τοῦτο διεργία ὑμῶν δέστας.

(Α f. 181) Ἀλλοθές καὶ τοῦτο· οἱ γάρ φρονοῦντες τὰ πρόσκαιρα, δηληταὶ ἔχουσιν ἐπίστροφα τὴν ἐπίβασιν· καὶ οἱ ζητοῦντες τὰ ἐν οὐρανοῖς, ἔκει τὸν τῆς διανοίας πέμπουσιν διφθαλμόν.

« Εστωσαρ ὑμῶν αἱ διστύπεις περιεξωστέραι, καὶ οἱ λύχνοι καίδημεροι.

(Α f. 181, Β f. 125, Δ f. 51) Διαλέγεται μὲν ὡς πνευματικοίς, γράφει δὲ πάλιν διὰ τῶν ἐμφανῶν τε καὶ δραπέτων πραγμάτων τὰ νοητά· οὐ γάρ που φαίνεται τὸ διανοίας ἔπαινος· διὸ τὸν τῆς σώματος δισφύν διεζωτικόν τοῦτο διατίθεται, καὶ καιομένους ἐν χερσὶ τοὺς λύχνους· ἀλλὰ τὸ τῆς διανοίας ἔπαινον εἰς φιλεργίαν τὴν ἄπαντας δηλονότι τοῖς ἔπαινον μένοις, ὑπερμήνειον ἐν τῷ διεζωτικῷ τὴν δισφύν· διὸ μήν λύχνος, τὴν τοῦ νοῦ γρηγόρησιν καὶ φαιδρότερην νοητὴν ἔσκει παραδηλοῦν, καὶ διτοιχίας επίστροφα τὴν δισφύν διποδημίαν τοῦτο διεσπάτου νεῦμα περιμένειν ἔστωτε τοῖς διφθαλμοῖς. Εγρηγόρεναι δέ φαμεν τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ὅταν ἀποστέλλεται τὸν νέοντας τὸν ἀράθυμον, διὸ οὐ πρὸ πάντων εἰδός φαιδρότερος καθικνεῖσθαι φιλεῖ, μονονοῦντος οὐεννύμενος. Εγρηγόρεναι δητοιχίας επίστροφα τοῦτο τοῦτο τοῦτο διεσπάτου διφθαλμοῖς· Χριστός· καὶ πρός γε τοῦτο τοῦτο τοῦτο διεσπάτου διφθαλμοῖς· λέγων·

¹⁴ Luc. xviii, 24. ¹⁵ Psal. cxii, 9. ¹⁶ I Petr. v, 8.

δι' αὐτοῦ μαθητῆς· « Νήφετο, γρηγορεῖτε. » Ναὶ μήν καὶ διὰ πάνσαρχος Παῦλος· « Ἔγειραι, ὁ κακεύδων. » Νηφάλεον γάρ ξειν χρῆ καὶ ἐγρηγορότα τὸν νοῦν καὶ τῇ τῆς ἀληθείας γνώσει καταλαμπόμενον· ὡς ἐπ' αὐτῷ δὴ τοῦτῳ χαίροντα; λέγειν, ὅτι « Σὺ φωτειὲς λύχνον μου, Κύριε, ὁ θεός μου, φωτειὲς τὸ σκότος μου. » — (Α. f. 181 b) Ἰστέον δὲ ὅτι καὶ διὰ τοῦ παντόφου Μωϋσῆς, τοιούτον τι προστεταχὼς εὐρίσκεται τοῖς ἐξ Ἱερατῶν, ὅτι εἰς τύπον Χριστοῦ διακελεύεται σφράσσεσθαι τὸν ἀμύνην, καθὼς μεμαρτύρηκεν ὁ Ιερεὺς τοῦ Ηαύλος, λέγων· « Τὸ γάρ πάσχα ἡμῶν ἐτόθη Χριστός. » Τοῖς γε μήν ἀσθίουσι τῶν κρεῶν αὐτοῦ, προσκεφώνηκε λέγων ὁ ιερεφάντης Μωϋσῆς, μᾶλλον δὲ δι' αὐτοῦ ὁ Θεός· « Ἔστωσαν ὑμῶν αἱ δοφύες περιεωστέμεναι, καὶ τὰ δόποδήστατα ἐν ταῖς ποσὶν ὑμῶν, καὶ αἱ βακτηρίαι ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν. » Χρῆναι γάρ ἔτυχε φημὶ τοὺς ἐν μελέεσι γεγονότας Χριστοῦ, ἐπάρμενος ἔχειν εἰς ἔργα χωρίν διπέρ ἀν ἄγιοις πρέπει, καὶ ἐν προσυκήᾳ βαδίζειν οἴπερ ἀν ἡμᾶς; ὁ θεός βοσκήται νόμος. Ταῦτη τοι μάλιστα εἰκότως ὅδοι πορικάνων αὐτοῖς περιέθεικε σχῆμα. (Β. f. 125 b) Ὁδοι πορικάνων γάρ σχῆμα διτι μάλιστα πρεπεδόστατον τοῖς τὸ θεῖον κτηρύτουσιν Ἐναγγέλιον. Οὗτῳ καὶ δι' ἐνὸς τῶν προφητῶν φημὶ πρὸς τοὺς ἐν Βαβυλῶνι αιχμαλώτων ὃ θέεις τὴν ἐπάνοδον προσκαφῶν, καὶ πρὸς ταῦτην εὐτρεπήζεσθαι προτρέπων· « Εὐχόμενον δόδον, κράτησον δοφύας, ἀνδρίσαι τῇ ισχύΐ σου σφόδρα. » Ὅς γάρ αὐτίκα μάλιστα πρὸς ἰουδαίαν βασιουμένους, χρατεῖν δοφύας, καλεύει· τουτέστιν ἐποιητῶν πόνους, καὶ παντὸς πόνου κατανδρίζεσθαι ἀμάχῳ τῇ προσυκήᾳ χρωμένους.

(Α. f. 181 b) Ὅτι δὲ χρῆ παλινδρομήσοντα Χριστὸν εἰς οὐρανοῦ προσδοκάν (καταβήσεται γάρ ἐν δεξῃ τῷ Πατρὸς μετὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων), ἐθίσαντε, εἰπών· « Καὶ ὑμεῖς δομοίοι ἀνθρώπων προσδεχμένοις τὸν Κύριον ἔστων, » κ. τ. λ. Καὶ μοι πάλιν ἐκεῖνο διανοῦ· ἀναλύσει γάρ ὡς ἐκ πανηγύρεως ὁ Χριστός· δι' οὐ διαδείκνυται σαφῶς, ὡς ἔστιν δεῖ τὸ θεῖον ἐν ταῖς αὐτῷ πρεπούσαις ἑορταῖς· ἐκεῖ γάρ ὀλίγας τὸ κατηφεῖς οὐδαμοῦ· λυπεῖ γάρ οὐδὲν τὴν ἀκήρατον φύσιν. — (Α. f. 182) « Οταν, φησίν, ἀλιθῶν εὑζώνους εὔρῃ· καὶ ἐγρηγορότας, καὶ περιπισμένην ἔχοντας τὴν καρδίαν, τότε δὴ, τότε μακαρίους ἀποφανεῖ. » Περιέώσεται γάρ καὶ διακονήσει αὐτοῖς. Δι' οὐτορ ἔνεστο μαθεῖν, ὅτι τοῖς θεοῖς ἡμᾶς ἀνταμείψεται, καὶ οἷον καμόντας ἀνακήσεται, τρυφάς ἡμῶν παραθέτας πνευματικάς, καὶ ἀμφιλαρῆ τῶν παρ' ἔστους χαρισμάτων ἀπλώντας τράπεζαν.

Καὶ ἔστιν διδῷ ἐν τῇ δευτέρᾳ φυλακῇ, κ. τ. λ.

(Α. f. 182) Ἐνταῦθα μοι βλέπε τὸ τῆς θείας ἡμερήτητος πλάτος, καὶ τῆς εἰς ἡμᾶς γαληνήτητος τὴν ὑπερβολὴν. Οἶδε γάρ, οἶδε τὸ πλάσμα ἡμῶν, καὶ εὐδοισθον τῆς ἀνθρώπου διανοίας εἰς ἀμαρτίαν. Οἶδεν δὲ τετυράννευκε καθ' ἡμῶν τῆς φιλοταρκίας ἡ δύναμις, καὶ ὁ τοῦ περόντος βίου περιστασμὸς μονονούχη καὶ οὐχ ἔκδντας καταβιάζεται, πρὸς πᾶν διοῖν τῶν ἐκτόπων ἀποφέρων τὸν νοῦν. Ἐπειδὴ δὲ ἔστιν ἀγαθὸς, ἀπογινώσκειν οὐκ ἔστι, κατοικεῖτερι δὲ μᾶλ-

A qui dormis¹⁷. » Oportet enim sobriam nos habere mentem ac vigilem, et veritatis nolitia splendidam; ut ob id gaudentes dicere possimus: « Tu illuminas lucernam meam, Domine, Deus mens, tu tenebras meas illuminas¹⁸. » — Scindendum vero est, sapientissimum quoque Moysen, hujuscemodi aliquid Israe- lis praecopisset, cum Christi figuram immolari agnum iussit; quodam rem testatur sacratissimus Paulus, dicens: « Pascha enim nostrum immolatus est Christus¹⁹. » Ergo agni carnes comedentibus de-nuntiavit hierophanta Moyses, vel potius ore ejus Deus: « Sint renes vestri praeconiti, et calceamenta in pedibus vestris, et baculos manibus teneite²⁰. » Profecto ego oportere judico eos, qui Christi sunt participes, prompto animo esse ad ea opera explenanda quae sanctos decent, atque alacriter ea via incendere quam nos terere divina lex jubet. Prepterea admodum apic viatorium nobis habitum circumposuit. — Nam viatorius habitus illis convenientissimus est qui divinum praedicant Evangelium. Sic per unum de ΘΟΩ prophetis ait captiuis Babylone Deus, redditum praedicens, atque ad hunc illos comparare semet iubens: « Contemplare viam, conforta lumbos, robora virtutem valde²¹. » Tanquam enim in Iudeam statim profecturos, confortare lumbos jubet; id est paratos esse et expeditos ad itineris exantandas aerumnas, et ad quemlibet laborem invicta animi alacritate semet armare.

Quod autem expectare debeamus reversurum Christum de cœlo (descendet enim ornatus Patrijs gloria cum sanctis angelis) docuit nos, dicens: « Et vos similes hominibus exspectantibus Dominum suum, » etc. Atque illud mecum rursus observa: revertetur enim tanquam ex festo die Christus; quibus verbis ostenditur manifeste, semper Deum versari in congruis sibi solemnitatibus. Apud ipsum quippe nihil unquam triste; namque inviolabilem naturam nullus inceror afficit. — « Cum ventiens, inquit, invenerit vigilantes, et illuminatum cor ge-rentes, tunc enimvero beatos efficiet. » Nam praecinctus illis ministrabit. Quia ex re cognoscere licet, fore ut nos pari cura remuneretur, ac veluti laborantes recreet, delicias nobis spirituales apponens, et copiosam donorum suorum exhibens mensam.

V. 38. Et si venerit in secunda vigilia, etc.

Hoc loco animadverte divina bonitatis amplitudinem, et erga nos clementias exsuperantiam. Novit enim, novit plasma nostrum, et humanæ mentis ad peccandum proclivitatem. Scit carnalis affectus contra nos tyrannidem, et quod hujus mundi violencia nos volentes propromodum cogit, ad absurdum quodvis mentem abripiens. Quia vero bonus est, desperare non sinit, miseretur potius, et salutis medelam concedit nobis preniteniam. Idecirco ait:

¹⁷ Ephes. v. 14. ¹⁸ Psl. xvii, 28. ¹⁹ 1 Cor. v. 7. ²⁰ Exod. xii, 11. ²¹ Nahum ii, 1.

« Et si in secunda vigilia venerit, vel etiam in tertia, atque ita agentes invenerit, beati erunt illi. » Profecto tu cognoscere perspicue voles, quid hoc rei sit. Dividunt **303** itaque noctem nonnulli in tres vigilias vel etiam in quatuor. Nam qui in urbium moenibus collocati, hostiis incursionses observant, postquam tribus vel quatuor horis vigilaverint, tradunt vicissim aliis vigilem custodiam. Tres porro sunt nobis aetates: prima, qua sumus pueri impuberis; secunda, qua juvenes; tertia, qua seniores. Sed a prima quidem (1), qua pueri sumus, pueras Deus non exquirit, sed eam venia dignatur. Secunda vero ac tertia debet Deo obedientiam, vitæque sanctitatem, prout ei placitum est. Itaque si quis deprehensu fuerit in vigilia, ac veluti in promptu, juvenili adhuc aetate, vel si etiam senili, beatus erit: promissa enim a Christo premia consequetur.

— Quod autem non vigilare, damnosum sit, demonstrat egregie praedicto exemplo. Namque ut ait illius discipulus, « Adveniet dies Domini ut sur, in quo cœli in magno impetu transibunt, et calefacta elementa solventur, terra autem et quæ in ipsa sunt opera, exurentur omnia: novos autem cœlos novamque terram, secundum missa ipsius, exspectamus»²². His addit: « Cum igitur hæc omnia dissolvenda sint, quantopere nos oportet comprehendere sanctos et immaculatos coram ipso »²³? Prorsus enim nemo seit finiendi mundi tempus.

δοξῶμεν. » Prosepeagai δὲ τούτοις: « Τούτων δὲ πάντων non ὑμᾶς ἀγίους καὶ ἀμώμους κατενάπιον αὐτοῦ; »

V. 41. Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicas C nanc parabolam, an etiam ad omnes?

Interrogat Petrus nam ad omnes dixerit lucernarum parabolam. Num, inquit, generalis est lex, parique mensura ad cunctos pertinet, an ad eos solos qui præ ceteris sunt electi? Jam vero quidnam sapientissimum perturbavit discipulum? vel quid eum impulit ut id vellet a Christo rescire? Ergo illud in primis dicemus. Praeceptorum alia quidem honore apostolatus prædios spectant; alia vero illos qui in inferiore ordine sunt. Quod ita revera se habere, cognoscere, ut dixi, possumus scribente **304** Apostolo: « Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed ne nunc quidem poteritis»²⁴. Perfectorum quidem est solidus cibus, illorum scilicet qui sensus habent exercitos ad boni malique discretionem. Namque iis qui corroboratum habent animum, merito convenient magna et peculia de sublimibus rebus mandata: secus vero iis, qui nondum hoc spiritale robur sunt adepti, congruunt illa quæ omni asperitate carent. Reputans itaque beatus Petrus dictorum a Christo vim, recte interrogat.

Quid ergo ad hæc Christus? Perspicuo evidentia-

²² II Petr. iii, 10. ²³ ibid. 11. ²⁴ I Cor. iii, 2.

(1) Paulo plenius ab initio est fragmentum apud D. Thomam in catena. **CYRILLUS.** De prima iamen

A λον, καὶ σωτηρίας φάρμακον ξέωκεν ἡμῖν τὴν μεταγωσιν. Διὰ τούτο φησι: « Κανὸν τὴν δευτέραν, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ Ἐλθῃ, καὶ εὑρῃ οὐτις ποιῶντας, μαχάριοι εἰσιν ἔκεινοι. » Ἐθελήσεις δὲ πάντως εἰδένεται σαφῶς, τί δὴ τοῦτό εστι. Μερίζουσι τούτων τὴν νύκτα τινὲς εἰς τρεῖς ή εἰς (D f. 51) τέσσαρας φυλακάς· οἱ γάρ τοις τείχεσι τῶν πόλεων ἐγκαθήμενοι, καὶ τὰς τῶν πολεμίων τηροῦντες ἐφόδους, τρεῖς ή τέσσαρες ὥρας διαγρηγορήσαντες, παραπέμπουσι εἰς ἑτέρους τὴν φυλακὴν καὶ ἐγρήγοροιν. Τρεῖς τούτων εἰσὶ καὶ παρ' ἡμῖν τῇ Ιεράκαι: πρώτη μὲν καὶ ἡνίκαντες εἰσὶ παῖδες ἔτος, δευτέρα δὲ καὶ ἡνίκαντες, καὶ τρίτη καὶ παρ' ἡμῖν τῇ Ιεράκαι: πρώτη μὲν καὶ ἡνίκαντες εἰσὶ παῖδες ἔτος, δευτέρα δὲ καὶ ἡνίκαντες, παρὰ Θεοῦ, ἀξιοῦται δὲ συγγνώμης· ἡ γε μή δευτέρα καὶ τρίτη ὀφελεῖ τῷ Θεῷ τὴν ὑπακοήν, καὶ τὸ διαζῆν δσνως, κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν· οὐκοῦ κανεὶς εἰς τις καταληφθεῖ τυχὼν ἐν ἐγρήγοροι, καὶ οἶον. ἐν εὐχαριστητηί νέος ὅν εἴτε, καὶ εἰσιν τὴν πρεσβυτικὴν ἔχων ἡλικίαν, μαχάριος εἰσται· τεῦχει γάρ τῶν ἐπιτηγγελμάνων παρὰ Χριστοῦ. — (A f. 182 b) « Οὐτὶ δὲ τὸ μή ἐγρήγορεναι ἐπιζήμιον, εὐ μάλα παραδείκνυσι διὰ τούτο τοῦ παραδείγματος· ως γάρ δὲ αὐτοῦ φησι μαθητῆς· « Ήξει ἡ τήμερα Κυρίου, ως κλίπτης· ἐν δὲ οὐρανοὶ μὲν δοκιζόδων παρελεύσονται στοιχεῖα δὲ καυσόμενα λυθήσεται· γῆ δὲ καὶ τὰ αὐτῆς κατακαΐσεται· πάντα· καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν, κατὰ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκῶμεν. ποταποὺς δὲ εὐρεθῆναι τίμας [i.e. cod. Oides] γάρ δῶς οὐδεὶς τὸν τῆς συντελείας καιρὸν.

C Κύριε, πρὸς ημᾶς τὴν παραδοίην ταῦτη λέγεις, η καὶ πρὸς πάντας:

(A f. 183) Ερωτᾷ Πέτρος εἰ πρὸς πάντας εἰκανός Κύριος τὴν περὶ τῶν λύχνων παραδοίην. « Άρα, φησι, γενικὸς δὲ νόμος, καὶ ἐν Ἰσραὴλ μέτρῳ καὶ πάντων ἐρχεται, η μόνοις ἀν πρέποι τοῖς τῶν ἔλλων ἐξηγρημένοις; Εἴτα, τί τὸ θυροβῆσάν εἰς τὸ θεῖον μαθεῖν τὰ τοιάδε παρὰ Χριστοῦ; Οὐκοῦν ἐκεῖνὸν καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων ἐροῦμεν· τῶν ἐντολῶν αἱ μὲν ἀποστολικῆς πρέπουσιν ἀξιώμασιν· αἱ δὲ τοῖς τὴν μετα [cod. μετά] τάξιν ἐπέχουσι. Καὶ τοῦτο εἴτε ιδεῖν ἀληθὲς δν· καὶ οὐτας ἔχον, ως ἐφην, γεγραφότος τιστὸν μαχαρίου Παύλου· « Γάλα υμᾶς ἔτεισα, οὐ βρῶμα, οὐπω γάρ ἐδύνασθε, ἀλλ᾽ οὐδὲ τὸ διτσάσθε. » Τελείων γάρ ἔστιν η στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἔχοντων τὰ αἰσθητήρια γεγυμνησμένα πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ· τοῖς γάρ τὴν διάνοιαν ἔχουσιν εὐσθενῆ, πρέποι ἀν εἰκότως τὰ μεγάλα καὶ ἔξαιρετα τῶν ἀγιοπρεπῶν ἐνταλμάτων· τοῖς δὲ οὐτα πρὸς τούτο ἐληλαχόσιν ἴσχυος πικεμποτικῆς, τὰ δυσχερεῖας ἀπάσης ἀπηλλαγμένα. Εγνήσας τούτων δ μαχάριος; Πέτρος τῶν εἰρημένων παρὰ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, εἰκότως διαπυνθάνεται.

(A f. 183, D f. 51 b) Τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός;

vigilia mentionem non facit, quia puerilia non ponitur a Deo, etc.

Σαρεὶ καὶ ἐναργεστάτῳ παραδειγματι κεχρηται, καὶ πρέπουσαν ἀποφαίνων τὴν ἐνεολήν τοῖς διτι μάλιστα διαφανεστέροις, καὶ μυσταγωγῶν ἐν τάξει παρελημμένοις. Ὑποκείσθω, φησιν, ἀνθρώπος οἰκοδεσπότης, δι τοιελασθε: μέλλων ἀποδημίαν, ἐν τῶν γνησίων οἰκετῶν ἐνεχείρισε τοῦ παντὸς οἴκου τὴν οἰκονομίαν, ὡστε διδόναι τῇ θεραπείᾳ αὐτοῦ, τουτέστι τοῖς θεράπουσιν, ἐν καιρῷ τῷ σιτομέτριον. Ὄστον τούνυν, φησιν, ὑπονοστήσας ἔκεινος, καὶ οἶκοι πάλιν ἐλθών, μάτως εὗροι ποιοῦντα, καθὼς καὶ διέταξεν, δ δοῦλος ἔκεινος ἔσται τρισμακάριος· καταστήσει γάρ αὐτὸν ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ. — (A. f. 183, D. f. 51 b) Ὁ μὲν οὖν πιστὸς δούλος καὶ φρόνεμος, ἐν καιρῷ καὶ χρειῇ διακέμμων ἐπιστημόνων τοὺς δούλους τῷ σιτομέτριον, ἥσοι τε πνευματικάς τροφὰς, μακάριοις ἔσται κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν· τεύξεται γάρ τῶν ἔτι μεζόνων, καὶ τὰς τοῖς γνησίοις πρεπούσας ἀμοιδίας ἀπολήψεται· εἰ δὲ δὴ γένοτο τις καταφρονητής καὶ φάθυμος, ταῖς κατὰ τῶν δομοδούλων πλεονεξίαις ἐντρυφών, τεθνῶν τε καὶ πίνων, καὶ εἰς ἀκλύτους ἔκιτηλας ἀπενηγμένος, διχοτομηθήσεται· ταντοῦ; αὐτῷ τοῦ Δεσπότου ἀδοκήτως.

(A. f. 183 b) Ἡ μὲν οὖν ἀπλῆ καὶ πρόχειρος τῶν εἰρημένων δύναρις, τοιαύτη εἰς ἔστι. Μάθωμεν δὲ ἀκριβῶς, τι τὸ ἐντεῦθεν ὑποδηλούμενόν ἔστι. Κεχειροτόνηκεν δὲ Σωτὴρ οἰκονόμους, ὥστερ τῶν ιδίων οἰκετῶν, τουτέστι τῶν διὰ πίστεως κεκλημένων εἰς ἐπίγνωσιν τῆς δόξης αὐτοῦ, πιστὸν δινόρας καὶ συντετάστευς, καὶ τῶν ιερῶν δογμάτων ἐπιστήμονας, ἐπὶ τῷ διδόναι τοῖς συνδούλοις αὐτῶν τῷ σιτομέτριον· καὶ οὐχ ἀπλῶς καὶ ἀκατασκέπτως, ἐν καιρῷ δὲ μέλλον τῷ δίοντος, τουτέστι τὴν ἀρχούσαν τε καὶ πρέπουσαν ἐκάστην τροφὴν, δῆλον δὲ τὸ πνευματικήν. Ἀρμόσεις γάρ δινούσης ἀπλῶς τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύσασιν, δι περὶ τούτων λόγος. Γέργαπτεις γοῦν· «Γνωστῶς ἐπιγνώσῃ ψυχάς ποιμνίου σου.» Ἐπέρως μὲν γάρ τὸν ἔτι κατηγούμενον ταῖς τῆς ἀληθείας ἀμβιδέζομεν τρίβοις, ἀπλῷ καὶ οὐδὲν ἔχοντις βαθὺ χρώμενοι λόγῳ· ἐπέρως δὲ πάλιν τὸν διδροτέρους τὸν νοῦν, καὶ συνιέναι διναμένους τῆς θεολογίας τὸ δόγμα. Ὁ τοινυν εἰς δόνον οἵ εἰστε χρητάκενος, ἐπὶ τοῖς οἰκάρχουσι τοῦ Δεσπότου καταστήσεται. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς αὐτὸς δὲ Σωτὴρ ἔδιδαξεν, ἐπέρωθε τὸν σπουδαῖον καὶ γνήσιον οἰκετὸν ἐπιπινῶν τε καὶ λέγον· «Ἐπι διλύα ἡς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν τε καταστῶν· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου.» Ἐάν δὲ, φησι, τὸ σπουδαῖον καὶ γνήσιον εἰναι μεθεῖς, μερίμναις κοσμικαῖς τὸν οἰκετὸν μεθύσκηται νοῦν, καὶ ἀποφρέται πρὸς δὲ μή θέμις, βιαζόμενος καὶ πλεονεκτῶν τοὺς ὑπεξεγμένους, καὶ μή διδοὺς αὐτὸν τῷ σιτομέτριον, ἐν παντὶ γενήσεται κακῷ· ἔσται δὲ, φησι, καὶ δὲ κλήρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων. Ὁ γάρ δὲ πολλὰς ἐπιθυμεῖσας τῇ δόξῃ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἐγκεχειρισμένων αὐτῷ ποιμνῶν ἀλογῆσαι τολμήσας, κατ' οὐδένα τρόπον διοίσει τῶν οὐκ εἰδότων αὐτόν. Καὶ γοῦν ἐφη ποτὲ Χριστὸς πρὸς τὸν μακάριον Πέτρον· «Σίμων Ἰωάννε, φίλεις με; πο-

A que exemplo uitatur, ut demonstraret mandatum id congruere potissimum dignioribus, et in magistrorum ordine constitutis. Proponamus, inquit, hominem patrem familias, qui peregre abituros fideli uni famulo universæ domus œconomiam committat, ut familiæ suæ, id est famulis, tempore idoneo tritici demensum det. Cum itaque, ait, reversus ille et in domum suam denuo regressus, ita agentem repererit uul præceperal, tunc servus ille flet beatissimus; etenim ipsum super omnia bona sua constituet. — Ergo fidelis servus et prudens, qui pro tempore et usu scite conservis tritici mensuram, seu spiritales escas, distribuit, beatus erit juxta Servatoris effatum: majora enim consequetur, et digna fidelibus præmia recipiet. Secus vero, si quis fuerit ignavus et officii negligens, et adversus conservos injurius ac præpotens, comedens bibensque, et luxuriosis dissipationibus deditus, hic, inquam, dividetur, id est extremas poenas dabit, cum insperato Dominus ei supervenerit.

B toutéστι τὴν ἐσχάτην ὑποστήσεται δίκην, ἐπιρροή-

C Igiter simplex et obvia dictorum sententia hæc est. Sed iam accurate discamus quid inde significatur. Constituit Servator super servos suos, id est super eos, qui per fidem ad gloriam suæ cognitionem sunt vocati, constituit, inquam, quosdam veluti 305 œconomos, viros Adeles et prudentissimos, sacrorum dogmatum peritos, ut ipsi conservis suis tritici demensum tribuant; neque vero id temeriter aut inconsiderate, sed idoneo potius tempore, id est sufficieat et congruam unicuique escam, spirituali videlicet. Non enim cunctis indifferenter congruit in Christum credentibus sacra doctrina. Quare scriptum est: « Gregis tui animas scite scias »²⁰. Aliter enim eum, qui adhuc est catechumenus, in veritatis via constituimus, simplici utentes nihilque reconditum habente sermone: aliter autem eos qui frimori mente sunt, et theologiae sublimatibus comprehendera queunt. Qui ergo commissum munere prolat oportet funeris fuerit, super omnia Domini bona constituetur. Idque nos docuit Ipse Servator alio loco sedulum fidelemque famulū his verbis laudans: « In paucis fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini mei »²¹. Secus vero si, diligentia ac fidelitate negligenta, curis mundanis mentem suam inebriaverit, atque ad illicita eruperit, subditis suis violenter ac tyrannice abutens, neque illis demensum debitum tribuens, nihil mali non experietur; ponetur autem, inquit, portio ejus cum infidelibus. Qui enim Christi gloriæ prorsus nocuerit, et commissos sibi greges pessum ire negligenter siverit, nullatenus differet ab iis qui Christum ignorant. Quamobrem aiebat aliquando beato Petro Christus: « Simon Jonæ, diligis me? pasce oves meas, pasce agnos meos »²². Jam si qui pascit, diligit; sequitur ut ille omnino

²⁰ Prov. xxvii, 23. ²¹ Matth. xxiv, 21. ²² Ioan. xi, 15.

oderit, qui id officium pensi non habet. Quod si odit, jam penitetur et infidelium sententiam perfert; quod illi accidit, qui talento accepio ut solerter negotiaretur, mox opere neglecto, pecuniam minime multiplicata reportavit. Secus autem ii qui quinque talenta vel etiam plura acceperant, labore industriaque usi, maximis dignitatibus ac splendissimis donati fuerunt. Dictum est enim uia: Decem civitatibus praeeris; alii dictum 306 quinque¹⁸. Verum ille contumeliosus otiosusque famulus extremas dedit poenas. Perniciosa igitur omnia in magisterii sacri negotio ignavia est. Unde seribebat quibusdam beatus Petrus: « Pascite qui in vobis est gregem Dei, ut cum apparuerit princeps pastorum, mercedem reportetis¹⁹. » Denique Paulus sciens januam perditionis esse secordiam, aiebat: « Vae mihi est, si non evangelizavero²⁰. »

Age vero quod torquentibus in sacri magisterii officio amara et acerba et inevitabilis poena immineat, statim demonstrat Servator, prioribus deinceps duo subjungens exempla (1). Ait enim: « Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui, et non preparavit, nec fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis. Qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis. » — Quam obrem, dicet fortasse aliquis? Quomodo ab ignaro ratio exquiritur? Nempe, quia scire noluit, cum discere posset. Jam si qui ignoravit, haud omnino iram fugiet, quia cum deberet cognoscere, neglexit discere; quae causa est, cur non debeat multas perpetui plagas qui scivit, et neglexit? Erit itaque gravius de magistris judicium. Atque hoc docet his verbis discipulus Christi: « Nolite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quod maius judicium sustinebinus²¹. » Dives enim spiritualium munerum sit largitio rectoribus populorum. Nam sic sapientissimus quoque Paulus Timotheo scribit: « Dabit tibi Dominus in omnibus intellectum²². » Et: « Noi negligere, quae in te est, gratiam datam tibi per impositionem manuum mearum²³. » Atqui his cum multa Servator dederit, multa exquirit ab ipsis. Quenam vero haec sunt? Ininde servitas, in magisterio sinceritas, in spe constantia, 307 in patientia immobilitas, in spirituali vigore tenacitas, ut et ceteris angelicæ vitae exemplar simius.

V. 49. Ignem veni mittere in terram; et quid volo si jam accensus est?

Hoc igne incensus aiebat Cleophas: « Nonne cor

¹⁸ Luc. xix, 17-19. ¹⁹ I Peir. v, 2. ²⁰ I Cor. ix, 16.

(1) Apud D. Thomam in catena. « CIRILLUS. Homo enim perspicax, qui turpioribus suain voluntatem inclinavit, impudenter misericordiam implorabit, quia inexcusabile peccatum commisit, quasi proprie malitiam recedens a Domini voluntate: sed homo rusticanus rationabilius implorabit veniam

A μανε τὰ πρόσωπά μου, βόσκε τὰ ἄρνια μου. Ἐδώ δὲ οἱ ποιμανῶν φίλει, μισέται που πάνταις ὁ τούτου καταφρονῶν. Εἰ δὲ μισεῖ, καὶ κολάζεται, καὶ τῇ τῶν ἀπίστων ὑποφέρεται δίκη· ὅποις τις ἦν ὃ τὸ εὐλαντὸν λαβὼν, ἵνα ἐμπορεύσῃται νοητῶς, εἴτα τούτο μὲν οὐ πεπράχως, προκομίσας δὲ μᾶλλον ἀπολυπλοκάστον τὸ δοθέν. Ἀλλ' οὐ γε τὰ πέντε λαβόντες· καὶ ἔτι πλεόνα, καμόντες τε καὶ φιλεργήσαντες, δέξιώμασι τετίμηνται τοῖς περιφανεστάτοις. Ἡκούει γάρ δὲ μέν τις· « Εσο ἐπάνω δέκα πόλεων· ὃ δὲ πέντε. Ὁ δὲ ὑδριστής (2) τε καὶ ὀκηνῆς οἰκτής, τὴν ἐσχάτην ὑπέμεινε δίκην ἐπισφαλές οὖν πάντας χοῦ τὸ φέρουμεν, εἰς μυσταγωγίαν· ὅθεν γράφει μὲν τιστὸν δικαίωμα Πέτρος· δέται· « Ποιμανεῖτε τὸ ἐν ὑψῷ ποιμένον τοῦ Θεού, ἵνα ὑφέντος τοῦ πάντων ἀρρώποιμον διάθρου πύλην, ἔφη Παῦλος· « Οὐαὶ μοι τοι, οὖν μή εὐαγγελίζωμαι. »

(A f. 184) « Οτι δὲ τοῖς ὀχνοῦσιν εἰς μυσταγωγίαν πικρά τε καὶ δύσηηρά καὶ διαδίάφευκτος ἐπικρίμαται κόλασις, διαδέκνυσιν αὐθὺς ὁ Σωτὴρ, τοῖς πρώτοις ἐπενεγκών δύο ἐφεξῆς παραδείγματα. Ἔφη γάρ « Ἐκεῖνος δὲ δοῦλος, δι γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου ἔστου, καὶ μὴ ἀτομάσας, μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, διρήσεται πολλάς· δὲ δὲ μὴ γνοὺς ποιήσας δὲ ἀξία πληγῶν, διρήσεται δίλγας. » — (A f. 184 b) Διά ποίαν αἰτίαν· καίτοι φαίνεται εἶναι; Πῶς δὲ μὴ γνοὺς, ὑπέρει λόγον; « Οτι μὴ θέλησεν εἰλέται, καίτοι μαθεῖν ἔχον (3). Εἰ δὲ δὲ μὴ γνοὺς, ὀλος εὐτὸς ἀμφιορες δργης, δει δέον εἰλέναι, κατημέλησε τοῦ μαθεύειν, ποίος ἀπαλλάξει λόγος, τοῦ χρῆναι πολλὰς ὑπομεῖναι πληγάς τὸν εἰδότα καὶ φέρυμασσεται; — Φορτικώτερον οὖν ἄρα τῶν διδάσκαντων τὸ κρίμα· καὶ τοῦτο διδάσκει λέγων ὁ Χριστοῦ μαθητῆς· « Μή πολλοι διδάσκαλοι γίνεσθε, ἀδελφοι· μου, εἰδότες δὲ μεῖζον κρίμα ληφθεμεθα. » Ιπλονταί γάρ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἡ δόσις, παρά τέ τοῖς τῶν λαῶν ἡγουμένοις· οὗτοι γάρ που καὶ δι σφραγίσται Πάπος Τιμοθέου τράφεται· « Δώσει τοι δὲ Κύριος σύνεσιν τὸν εἰσταστήν. » Καί· « Μή ἀμέλειτον ἐν σοι χαρτεσματος, διδόθη σοι δι· ἐπιθέτως τῶν χειρῶν μου. » Τοξεὶ δὲ τοκτούτοις ὡς πολλὰ διδόθει. ὁ Σωτὴρ, πολλάς ζητεῖ παρειάτων. Καὶ πολλά ταῦτα ἔσται; Τὸ ἀρράδες ἐν πίσται τὸ ἀπλανές εἰς μυσταγωγίαν, τὸ βεβηδές ἐν ἐπιπλέοντες ἀκατάστατον· τὸν ὑπομονῆ, τὸ διθράυστον ἐν ἴσχυι τῇ πνευματικῇ, τὸ εἰς τὰν ἑτοῖον τῶν ἀριστῶν ἀνδραγαθημάτων πρόθυμον τε καὶ εὔσθετός, δὲ καὶ ἐπέροις ὑποτύπωστον εἶναι πολιτεῖας ἀγγελικής.

Πέπρι οὐδετέρω βαλεῖται εἰς τὴν γῆν, καὶ τι θέλει εἰ διδοῦ ἀντίσθη;

(A f. 185 b) Τοῦτο τὸ τῷρε τοῦτον εἰς παρὶ Κλεο-

πινδαντις; unde subditur: *Qui autem non cognovit, etc.*

(2) Dicit conumellosum servum prōptèr dicta ab eo. ²¹ Luc. xix, 21.

(3) Hanc appellant ignorantiam crassam theologi morales.

παν ἐλεγον· « Οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ, ὃς δικαιογενὴς ἡμῖν τάξις Γραφάς; » Πῦρ τούτῳ σωτήριον καὶ ἀπωφελές, διὸ οὐ πάντες οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ἀπεψυγμένοι τρόπον τινὰ καὶ νενεκρωμένοι διὰ τε τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὸ μὴ εἰδέναι τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς δυτικὸν Θεόν, ἀναζωπυρούμεθα πρὸς τὴν κατ' εὐσέβειαν ζωὴν, καὶ τῷ πνεύματι ζέοντες ἀποτελαμέθα κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παῦλου φωνὴν. Κερδανομεν δὲ πρὸς τούτῳ, καὶ τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος μέθεξιν, πυρὸς δίκην δυτος, ἐν ἡμῖν· βεβαπτίσμεθα γάρ ἐν πυρὶ ἀγίῳ Πνεύματι. « Εδος δὲ τῇ θεᾷ Γραφῇ πῦρ δινομάζειν ἔσθι τὸν θείους τε καὶ λεποὺς λόγους, καὶ τὴν διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐνέργειαν τε καὶ δύναμιν. Ἐφη μὲν γάρ τις τῶν ἀγίων προφητῶν, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Οὐτις ἐξαίφνης ἥξει εἰς τὸν κανὸν αὐτοῦ Κύριος, διὸ ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς Διαθῆκης, διὸ ὑμεῖς θελεῖτε. Ἰδού ἔρχεται, λέγει Κύριος, καὶ τις ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; τι τις ὑποστήσεται ὀππασίαν αὐτοῦ; Ἰδού αὐτὸς ἐκπορεύεται, ὡς πῦρ χωνευτήριον, καὶ ὡς πόδα πλυνόντων· καὶ καθεδεῖται χωνεύων καὶ καθαρίζων ὡς τὸ ἀργύριον καὶ ὡς τὸ χρυσίον. » Καὶ ναὸν μὲν φησιν ἐνθάδε, τὸ ἀχραντον ἀληθῶς καὶ ἀγίον σῶμα, τὸ διὰ τῆς ἀγίας Παρθένου. ταχθὲν διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐν δυνάμει τοῦ Ήπειρος. Εἴρηται γάρ που πρὸς τὴν ἀγίαν Παρθένον· « Πνεύμα ἀγίον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπιστίξεται σοι. » Ἀγγελον δὲ Διαθῆκης αὐτὸν δινομάζει τὸν Μονογενῆ, παρὰ τὸ φυγέλλειν· καὶ διακονεῖν τῇ Πατρὸς εὐδοκίᾳ τῇ εἰς ἡμᾶς γενομένῃ. Καὶ γοῦν ἐφη πρὸς τὴν ἡμᾶς, ὅτι « Πάντα δοσ ἡκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀπήγγειλα ὑμῖν. » Γράφει δὲ περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας. ὅτι « Παῖδες ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὐ ή ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄντος αὐτοῦ· καὶ καλεῖται τὸ δυναμα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς Ἀγγελος. » Άστερ οὖν οἱ τὸν χρυσὸν τε καὶ ἀργυρὸν ἐκκαθαίρειν φίδότες, πυρὶ τὸν ἐν αὐτοῖς ἐκτήκουσι φύκον, σύντο καὶ ὁ Σωτὴρ διὰ τῶν εὐαγγελικῶν μαθημάτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος, τὸν ἔκαστου σμήχει κανὸν τῶν πιστευόντων εἰς αὐτὸν. Ἐφη δέ που καὶ ὁ τῶν δλων Θεὸς, πρὸς τὸν προφήτην Ἱερεμίαν· « Ἰδού δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου πῦρ, καὶ τὸν λαὸν τοῦσον, ἔνδιλα. » Καὶ πάλιν· « Οὐχ οἱ λόγοι μου ἀστερ πῦρ, λέγει Κύριος; » Γίε δὲ ἀν νοτιεῖτη πρὸς ἡμῶν καὶ ὁ ἀνθρακὸς τῶν τοῦ προφήτου Ἡσαΐου χειλέων ἀψύμενος, καὶ καθαρίσας αὐτὸν ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας; Τὸ σωτῆριον δηλοντει κήρυγμα, καὶ ἡ τῆς εἰς Χριστὸν πιστεως ὁμολογία, ἣν εἰπερ τις ἐν στόματι λάβοι, πάντη τε καὶ πάντως διεκαθαίρεται. Καὶ πιστώσεται λέγων ὁ Παῦλος, ὅτι « Εἳν εἰπερ τις ἐν τῷ στόματι λάβοι, οὐτε δ Θεὸς αὐτὸν ἥγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθῆση. » Πλὴν ἀνθρακο καὶ πυρὶ τὴν τοῦ θεοῦ κήρυγματος δύναμεν ἐσικέναι φαμέν, οὐ τὴν ἀναψιν ἐπισπεύδει ὁ Κύ-

A ποστρῦμ ἄρδεντος ερατος intra nos in via, dum nobis aperiret Scripturas²²? Ignis hic salutaris est et utilis, per quem nos omnes qui in terra frigidi eramus ac emortui ob peccatum et ob veri natura- lisque Dei ignorantiam, denuo suscitamur ad religiosam vitam; spirituque serventes officiamur iuxta beati Pauli dictum²³; praetereaque sancti Spiritus participationem lucramur, ignis instar intra nos habitantis: namque igne baptizati fuimus, sancto Spiritu. Mos vero est divina Scriptura ignis nomine appellandi interdum divinam sacramque doctrinam, et sancti Spiritus vim atque operationem. Dixit enim sanctorum prophetarum nōnus, tanquam ex Dei persona, de universalī nostro Servatore Christo, quod nempe e subito veniet in templum B suum Dominus, quem vos queritis, et angelus Testamenti, quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus; et quis sustinebit diem adventus ejus? aut quis patientur aspectum ejus? En ipse procedit ut ignis conflagtorii, et ut herba fullosum; et sedebit conflans mundansque sicut argentum et sicut aurum²⁴. Et templum quidem hic diciūt immaculatum sanctumque corpus de sancta Virgine sumptum, sanctio operante Spiritu in virtute Patris. Dictum quippe fuit sancta Virgini: « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi²⁵. » Angelum vero Testimenti ipsum nominat Unigenitum, quia nuntiat, ministratque Patris bona erga nos voluntati. Itaque nobis dicebat: « Omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis²⁶. » C Sribit de ipso-propheta quoque Isaiae: « Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius imperium super lumen²⁷ 308 ejus: vocaturque nomen ejus magni consilii Angelus²⁸, » Sicut ergo si qui aurum argenteumque purgare sciunt, sordes ejus igne consumunt, ita etiam Servator per doctrinas evangelicas, virtute Spiritus, singulorum in ipsius credentium mentem abstergit. Dixit vero aliquando universalis Deus ad Jeremiām: « Ecce dedi sermones meos in os tuum tanquam ignem; et hunc populum, instar lignorum²⁹. » Et rursus: « Nonne sermones mei ut ignis, dicit Dominus³⁰? Quidnam porro aliud a nobis existimabitur carbo ille qui prophetae Isaiae labia contigit, omnique ipsum pecunia mundavit³¹? Nempe salutaris prædicatio, et D illide in Christum confessio; quam si quis ore roceperit, prorsus omnimodisque purgatur. Rei fidem faciet Paulus dicens: « Quod si dixeris ore tuo, Dominus Jesus, crediderisque corde tuo, a Deo illum de mortuis suscitatum, salvus eris³². » Verumtamen carboni et igni divinæ prædicationis vim diximus similem, cuius incensionem urget Dominus. Jain enim nonnulli ex Israele crediderant, quorum primitiae fuerant divi discipuli. Seine autem accensus ignis, universum correpturus mundum erat, cum tota susceptæ incarnationis ratio

²² Luc. xxiv, 32. ²³ Rom. xii, 11. ²⁴ Malach. iii, 1-3. ²⁵ Luc. 1, 35. ²⁶ Joan. xv, 15. ²⁷ Isa. ix, 6.

²⁸ Jerem. v, 14. ²⁹ Jerem. xxiii, 29. ³⁰ Isa. vi, 6, 7. ³¹ Rom. x, 9.

peracta fuisset. Idque docet his verbis: « Baptismo A ριος ἐπίστευον γάρ ήδη τινὲς τῶν ἐξ Ἰορδάνη, ὃν
habeo baptizari, et quomodo coarctor usque dum
perficiatur (1) ! »
ὑπὸ οὐρανὸν, ἔξενεχθεῖσης εἰς πέρας τῆς πάσης οἰκουμένας· καὶ τοῦτο διδάσκει λέγων· « Βάπτισμα δὲ
ἴχω βαπτισθῆναι, καὶ τῶς συνέχομαι ἕως οὐ τελεσθῇ; »

V. 51. *Psalatis quod pacem terre daturus re-*
nerim?

Atqui Christus pax nostra est, ut aiunt Scripturæ: « Ipse duos populos in unum novum hominem copulavit, pacem faciens, ambosque reconcilians in uno corpore Patri⁴⁴: » ipse connexuit infima superioribus. Quomodo ergo dixit: « Non veni pacem dare? » Quid ais, Domine? Ad adducendam pacem non venisti? Attamen nobis factus es pax, medium maceris parietem dissolvisti, peccatum quod nos arcebat destruxisti: longinquis æque ac propinqnis bonum nuntium **309** attulisti: greges cum gregibus adunasti, Iudaicos scilicet cum ethniciorum gregibus: pacificasti per crucem quæ in cœlis sunt et quæ super terram, sicut scriptum est⁴⁵: factus es nobis conciliator atque mediator, intermedium peccatum auferens, Patri Deo per temetipsum nos conjungens. Quin adeo pacem, tui peculiariter propriam dixisti: « Pacem meam do vobis⁴⁶. » Quomodo ergo non venisti pacem adducere, sed gladium? quibuscum prælio certabimus? quodnam belli genus erit, et quomodo a nobis fieri? ut inculpatum sit, et tibi placeat, qui pacem tui propriam esse dixisti, eamque nobis dedisti? Ergo solval Paulus quæstionem dicens: « Si quis frater fornicator, et cetera, eum ejusmodi nec cibum sumere⁴⁷. » Puto enim abominandos fornicatores, et pacem cum his damnificam esse reputandum: « Corruerpunt enim bonos mores colloquia prava⁴⁸. » Atque ut ait David, « Cum sancto saeculus erit, et cum perverso, perverteris⁴⁹. »

Vin' et alios cognoscere, quibuscum colere pacem, noxiū est? Audi scribentem ex sanctis discipulis unum: « Si quis ad vos venit, et hanc doctrinam non affert, huic ne ave quidem dixeritis⁵⁰. » Quamnam vero doctrinam dicit, nisi omnino illam, quam ii nobis tradiderunt qui ab initio speculatores fuerunt? Lupis pares sunt haereticorum duces; quomodo autem pacem servabit cum lupo ovis? Sunt vero illi etiam tenebrosi; nam « Deus Iujus saeculi excæcavit infidelium mentes⁵¹. » Nos autem filii lucis sumus; etenim nos illustravit Spiritus gratia. « Quænam autem communio lucis cuius tenebris⁵²? » Ergo colamus cum fratribus et fideli sodalibus pacem; cum aliis, habere abnuamus. Constat sane præclarum esse rem pacem; sed haud quævis omnino pax reprehensione caret: imo periculosa sæpe est, et a Dei charitate abalienat. Non

Δοκεῖτε δι: εἰρήνη χαρεγενόμητ δεῖται ἐτῆ γῆ;

(A f. 186, B f. 129, C f. 136) Καίτοι Χριστὸς ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφὰς. Αὐτὸς συνῆψε τοὺς δύο λαοὺς, εἰς ἓντα καινὸν δινθρώπων, ποῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλάβας ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ οὐματὶ πρὸς τὸν Πατέρα· αὐτὸς συνῆψε τοὺς δύο ταῦτα. Πώς οὖν ἔφη· « Οὐκ ἥλθον εἰρήνην δούναι; τι φῆς, ὅ Δέσποτα; Οὐκ ἥλθες βαλεῖν εἰρήνην; Καίτοι γέγονας ἡμῖν εἰρήνη, κατέλυσε τὸ μεσοτοῖχον τοῦ φραγμοῦ, ἡφάντισας τὴν διττῶν την ἡμέραν εὐηγγελίσων τοὺς μακράν καὶ τοὺς ἄγγες· συνῆψας ἀγέλας ἀγέλας, ταῖς Ἰουδαίων ταῖς ἑθνῶν· κατειρήνευσας διὰ τοῦ σταυροῦ τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καθὼς γέγραπται· γέγονας ἡμῖν διαλακτῆς καὶ μεσίτης, καὶ τὴν διὰ μέσου κειμένην ἀμαρτίαν περιελῶν συνῆψας δὲ ἐαυτῷ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Καὶ τὴν εἰρήνην, ἰδίαν εἶναι ἔφη, εἰπών· « Εἰρήνην τὴν ἡμῖν διθυμιαὶ ὑμῖν. » Πώς οὖν οὐκ ἥλθες βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν; πρὸς τίνας ἡμῖν ἡ μάχη; καὶ δὲ τοῦ πολέμου ἥρτος, πῶς ἀν γένοιτο παρ' ἡμῖν, ἵνα τὸ ἀνεπίπληκτον [cod. ἐπίπληκτον] ἔχοι, καὶ ἀρέσῃ σοι τῷ τὴν εἰρήνην ιδίᾳν εἶναι λέγοντι, καὶ ταύτην ἡμῖν δεδωκτές; Οὐκοῦν λυστά τὸ ζητούμενον Παῦλος, φησας· « Εἰ τις ἀδελφὸς πόρνος, καὶ τὰ ἔξῆς, τῷ ταύτῳ μηδὲ συνεσθείειν. » Δει γάρ, οἶμαι, παραπειλάθαι πόρνους, καὶ τὴν πρὸς τούτους εἰρήνην ζημίας ἡτείσθαι πρόξενον· « Φθείρουσι γάρ ἥμη χρητᾶ δικαίαν κακοῖ. » Καὶ καθά φησι Δαβὶδ· « Μετὰ δούλου δισιθήσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ, διαστρέψεις.

Βούλει καὶ ἔτερος; Ιδεῖν πρὸς τὸ διεπάλευθες τὴν εἰρήνην ἐπιζήμιον; « Ακούεις γράφοντος; ἐνδὲ τῶν ἀγίων μαθητῶν· « Εἰ τις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην τὴν διδαχὴν οὐ φέρει, τούτῳ μηδὲ χαρεῖν λέγετε. » Διδαχὴν δὲ ποίαν, η πάντων ἐκείνην τὴν παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπὸ ἀρχῆς αὐτόπται; Λύκος δούκας τῶν αἰρέσεων οἱ προεστήκοτες· εἰτα τὰς εἰρηνεύσεις πρὸς λύκον τὸ πρόδοτον; Καὶ σκοτεῖται πρὸς ἔκεινον· « Ο Θεὸς γάρ, φησι, τοῦ αἰώνος τούτου ἐπύγωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων. » Ημεῖς δὲ νιοφωτός διηγάσσει γάρ ἡμῖν ἡ διὰ τοῦ Πνεύματος χάρις. « Τίς οὖν κοινωνία φωτὸς πρὸς σκότος; Οὐκοῦν ἀγαπήσαμεν τὴν πρὸς ἀδελφούς καὶ δικαιοίους εἰρήνην, παρατιώμεθα δὲ τὴν πρὸς ἔκεινος· δῆλον γάρ, οἵτι χρῆμα μὲν ἡ εἰρήνη καλόν. » Άλλ' οὐ πάντας εἰρήνην τὸ ἀκατάψετον ἔχει, ἀλλ' ἔστιν ἐπισφαλῆς πολλάκις, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀπο-

⁴⁴ Ephes. ii, 14. ⁴⁵ Coloss. i, 20. ⁴⁶ Joan. xiv, 27. ⁴⁷ ⁴⁸ I Cor. v, 21. ⁴⁹ II Cor. vi, 14. ⁵⁰ I Cor. xii, 33. ⁵¹ Psal. xvii,

(1) Apud D. Thomam in catena prosequitur ita Cyrilus. « Nam ante venerabilem crucem, et Christi resurrectionem a mortuis, in sola Iudea Hebrew

mentio prædicationis et miraculorum ipsius: postquam autem principem vita insanientes occidérunt, tunc apostolis præcepit dicens: Eunte docete, et ele-

μίζουσιν αλυσιτελής γάρ ή πρὸς τοὺς ἐπερόφρονας τοῦτο γέρας καὶ τῶν ἐπὶ γῆς φύλτερων οἱ πιστοὶ ἀφίσανται, καὶ συγγενεῖς ἀγνοοῦσι, καὶ πατήρ υἱοῦ φύλιαν ἀπανανενται, καὶ υἱὸς πατρὸς τεμὴν ἀγνοεῖ, καὶ μήτηρ θυγατρὸς φύλτερον ἀπώστατο. Δεῖ γάρ τοῖς ὑγιαίνοντις τὸν νοῦν, ἐπεσθαὶ τοὺς πεπλανημένους, καὶ οὐκ αὐτοῖς μᾶλλον τοὺς ὄρθρα φρονεῖν αἰρουμένους. Τοῦτο καὶ ἐπέρως ἡμῖν Ἐφῆ ὁ Χριστός. « Ὁ φύλων πατέρα ἥ μητέρα ὑπὲρ ἔμε; οὐκ ἔστι μου ἄξιος; » καὶ ὁ φύλων υἱὸν ἥ θυγατέρα ὑπὲρ ἔμε, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. » Οὐκοῦν, διαν, εὐσεβεῖς ἔνεκα τῆς εἰς Χριστὸν, ἐπίγειον ἀρνήσῃ πατέρα, τότε πλουτήσις Πατέρα τὸν ἐν οὐρανοῖς. Καν ἀρῆς ἀδελφὸν ἀπικάντα θεὸν, διὰ τὸ βούλεσθαι λατρεύειν αὐτῷ, παραδέξεται σε Χριστὸς εἰς ἀδελφόν. Δέδωκε γάρ τοι μετὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ τοῦτο. « Ἀπαγγελῶ γάρ, φησί, τὸ διομάσου τοὺς ἀδελφούς, μου. » Γένος εὐρήσις λαμπρὸν καὶ μέγα, τὴν τοὺς ἀγίους πληθύν· ἵη σὺν αὐτοῖς κληρονόμος τῶν παρ' αὐτοῦ χαρισμάτων.

*Οταν ἰδητε τὴν ταχέλην ἀριστέλλουσαν ἀπὸ δυσμῶν, κ. τ. λ..

(A. f. 187, B. f. 129 b, D. f. 52 b). Ἐπισημαίνονται τὰ τοιάδε τινὲς, καὶ ὡς ἐκ πολλῆς δύγαν ἐπιτηρήσιας, προσπαγγέλλουσιν ὑετῶν καταδύσεις, ἥ σκληρῶν ἀνέμων ἐφόδους. Πῶς οὖν, φησί, τὰ ἐν οὐρανῷ δοκιμάζοντες, τὰ ἐν γῇ γινόμενα σημεῖα οὐδὲ βλέπετε, οὐδὲ δοκιμάζετε τὸν καιρὸν ἐὰν ἥδεν ὁ προσδοκώμενος; — (A. f. 187) « Εδει τοινυν τοὺς τὰ τῶν καιρῶν σημεῖα τεκμαιρομένους, καὶ τοὺς ἀστομένους ἔσθι: δειχειμῶνας προσπαγγέλλοντες, καὶ τοὺς ἀναγκαῖοις πράγμασιν ισχύντας ἐπαφείναι τῆς διανοίας τὸν ὄφθαλμον. Καὶ ποιὰ ταῦτα ἔστι; Προκατέδειξεν ὁ νόμος τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ δει πάντη τε καὶ πάντως ἐν ἐχάκτοις τοῦ αἰώνος καιροῖς ἐπιλάμψειν ἔμελλε ποιεῖ ἐπὶ γῆς, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας ὑπομεῖναι σφαγήν. Καὶ γοῦν προστέταχε θύεσθαι τὸν ἀμύνων εἰς τύπον αὐτοῦ, πρὸς ἔσπεραν καὶ ὑπὸ λύχνων. Ἐμελλε δὲ πάντως τοῖς μὲν εἰς αὐτὸν πιστεύσασιν, ἥ τῆς σωτηρίας ἀνευρύνεσθαι πύλη, καὶ πολλὴ πραγμάτων ὑπάρχειν εὐδία. Καὶ γοῦν ἐν τῷ Ἀσφαττῷ τῶν ἀσμάτων τὴν γραφομένην νύμφην, ἦτι; καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐπέχει πρόσωπον, καλῶν εὐρίσκεται Χριστὸς, καὶ λέγων· « Ἄναστα; ἐλθε, ἥ πλησίον μου, καλή μου περιστερά, δει: ἴδου ὁ χειμῶν παρῆλθεν, ὁ θετὸς ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἐκτεῦ, τὰ διητὴ δικθῆ ἐν τῇ γῇ, καιρὸς τῆς τομῆς ἐφθασεν. » Οὐκοῦν, ὡς Ἐφην, ἐπειδὴ τις ὠστερ ἐύδια τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ἀνίσχειν ἔμελλεν.

*Οτι δὲ καὶ οἱ μακάροις προφῆται πολυτρόπως διηγγέλλεται τὸ Χριστοῦ μυστήριον, οὐκ ἀν ἐνδοιάσεις τις. « Εδει: δὴ οὖν, ἔδει: συνετούς δυτας, φησί, καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς εἰδότα; κατα-

A enim prodésti cum heterodoxis pax, quatenus pari ac illi sententia esse videamur. **310** Quamobrem a terrenis quoque affectionibus fidèles carent, et cognatos ignorant, et pater filio amorem denegat, vicissimque filius honorem patri non exhibet, et charitatem erga filiam mater respuit. Oportet enim ut mente sanos imitentur ii qui errarunt, non autem ut his illi adhærent qui recte sentiunt. Alio etiam loco nobis Christus dixit: « Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Et qui amat filium aut filiam plus quam me, non est me dignus ». Igitur cum veræ erga Christum pietatis causa terrenum patrem negabis, tunc Patrem in cœlis adipisceris. Et si fratrem qui Deum non colit dimiseris, recipiet te in fratrem Christus. C Namque hanc quoque prærogativam cum ceteris nobis contulit: « Narrabo enim, inquit, nomen tuum fratribus meis ». Cognitionem invenies grandem ac splendidam, sanctorum scilicet multitudinem. Fies cum illis charismatum Christi hæres.

V. 54. Cum videritis nubem orientem av ascensu, etc.

Hæc observant nonnulli, et tanquam ex diutina observatione prædicunt pluviarum inundationes, aut vehementium ventorum incursiones. Cur ergo, ait, qui coelestia æstimatis, ea quæ in terris edita signa sunt non cernitis? neque exploratis an hoc tempore ille qui exspectabatur advenerit? — Oportebat itaque eos qui ex temporum signis conjecturari faciebant, et futuras interdum tempestates prædicabant, necessariis quoque rebus acutum intendere mentis oculum. Quænam porro hæc res sunt? Portendit lex sacramentum Christi, et quod hic sine dubio extremis sæculi temporibus terræ incolis appariturus foret, et pro omnium salute necem passurus. Mandavit itaque agnum seu illius typum inimolari sub vesperam et accensis luminibus ». Futurum autem erat ut in eum creditibus lata aperiretur salutis janua, et multa rerum felicitas obveniret. Quamobrem illam in Cantico cantorum descriptam sponsam, quæ personam gerit Ecclesiæ, **311** vocari a Christo comperimus et his verbis compellari: « Surge, veni, proxima mea, columba pulchra mea; quia ecce hiems transiit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit ». Ergo, ut dixi, verna veluti serenitas oritura erat creditibus in eum.

Quod autem brevi quoque prophetæ multifariam nuntiaverint Christi sacramentum, nemo dubitabit. Prorsus itaque oportebat, inquit, sapientes illos, et cœli terræque aspectum cognoscendi gnoscos, et

²² Matth. x, 57. ²³ Psal. xxi, 23. ²⁴ Exod. xii, 3 seqq. ²⁵ Cant. v, 2; ii, 11, 12.

(1) Notabile Cyrilli dictum de vilanda eum heterodoxis familiaritate, et religiosa indifferentia!

sutura spectandi; oportebat, inquit, futuras quoque post hanc vitam tempestates non pescire. Auster enim erit ac pluvia; nempe ignis pœna, quia calidus auster est; et vehementer ac inevitabilis cruciatum nimbus, imbris instar obnoxiiis ingruens. Oportebat ergo, inquit, salutis tempus non ignorare. Erat autem id, Servatoris nostri adventus, cum quo perfectissima rectæ fidei nostræ introiit, illuxisse gratia impium justificans. Neque id a lege peractum est, quæ neminem perficiebat, ut pote nihil aliud quam figuræ et umbras habebant; sed a fide potius in Christum, non sane abhicienſe legem, sed eam per spiritalem pulsuum compleante. Nescitis estimare tempus? non ex verbis rem, non ex re verba conjicatis? Prodigia cernitis, videtis signa sermones confirmantia. Si haec nondum vos convincunt, persuadeant futuræ calamitatem: templi destrucción, metropoleos expugnatio, gentis excidiūm. Ne haec quidem vos demum ad rei conscientiam adducunt?

V. 58. *Cum autem vadiſ cum adversario tuo ad principem, etc.*

Valde commodum exemplum est ei rei, cuius gratia assumitur. Nam qui antequam iudicium erat, controversiam solvunt, prudentiores sunt, quapropter quidem ipsi per se jus agnoscunt. Quod autem hic recte sit, idem alibi quoque laudabiliter agitur. Esto aliquis, inquit, subjectus homini in dignitate consilium, qui contra te controversiam habens, **¶ 12** ab eo jubeatur satellitum opera in iudicium adduci. Quandiu igitur cum ipso in via es, nimirum antequam judici præsenteris, da operam, id est omni studio cura, ut ab illo te expediatis. Secus enim tradet te judici. Deinde cum alieno oppressus vere compertus fueris, traditis quæstori. **¶ 13** est exactoribus: aliquem hi te carcere conciludentes, ad ultimum usque quadrante exigent. Revera obstricti criminibus omnes sumus quotquot in orbis terrarum vivimus. Uniuscujusque est aduersarius et accusator Satanus: est enim hic inimicus et vindicta. Quandiu itaque in via sumus, id est quandiu ad præsentis vite finem non devenimus, a Satana abscedamus; criminis nostra purgemos; Christi gratiam arripiamus quæ nos omni debito liberet, et extra animadversionem pœnamque ac mortui constituant. Ne forte, inquinamento non abstergo, ad iudicem pertrahamur, exactoribus seu carniscribus tradamur, quorum nemo sanctam effugere poterit, sed omnis potius culpæ, parvæ simul ac magna, pœnas dabit. His procul illi aberunt, qui Christi adventus tempus testimoniunt, ejusque sacramentum non ignoraverint.

CAP. XIII.

V. 1. *Nuntiantes illi de Galilæis, etc.*

Videntur Galilæi sub præside Pilato seditionem

nosq; καὶ πρὸς τὰ ἑσόμενα βλέπειν, καὶ τοὺς μετὰ τῶν διὸν χειμῶνας μὴ ἀγκυρεῖν. Νάρος τὴρ οὐται καὶ διμόρφος· τοντέστιν ἡ διὰ πυρὸς κόλασις θερμὸς γάρ δύνατος, καὶ δειγῆ, καὶ διφυκτος εἰμιμορίων καταφορά, νεζοῦ δικην κατεματέτουσα τῷν γαλακτοῖν. Ἐδέ τὸν τῆς αὐτηρίας μὴ ἀγνοήσαι καὶρόν. Οὗτος δὲ ἦν, ὃ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας, καθ' ἣν ἡ τελειωτέτη γνῶσις τῆς εὐσεβείας εἰσβένθηκε· καθ' ἣν ἀγάλμαψεν ἡ χάρις δικαιουστα τὸν ἀσεβήν. Καὶ οὐ διὰ γε τοῦ γόμου, τετελείωκε γάρ οὐδένα, τύπους ἔχων καὶ σκιάς, διὰ πίστεως δὲ μᾶλλον τῆς ἐν Χριστῷ, αὐτὸς ἐκβαλλούσῃς τὸν νόμον, ἀποπεραίνουσῃς δὲ αὐτὸν διὰ λατρείας πνευματικῆς. Οὐ δοκιμάζετο τὸν καὶρόν; οὐκ ἐκ τῶν λόγων τὰ πράγματα, [cod. στόρματα], οὐκ ἐκ τῶν πραγμάτων τοὺς λόγους;

¶ 13 Πλέπετε θαύματα, καὶ δράπτε σημεῖα βεβαιώντα τοὺς λόγους· εἰ μὴ πειθεὶς ὑμᾶς ταῦτα, πειθέτωσης οἱ μᾶλλοντες ὑμᾶς καταλήψεις πειρασμοὶ, τοῦ νεῦ ἡ καθαίρεσις, τῆς μητροπόλεως ἡ ἀλωτεῖ, ἡ διαφθορὰ τοῦ Εθνους· οὐδὲ ταῦτα ὑμᾶς εἰς συναίσθησιν ἀγεῖ;

Ὦ γάρ ὑπάγεις μετὰ τοῦ ἀγιτιδίου σου ἐπὶ ἀρχοτα, κ. τ. λ.

(A f. 187 b, B f. 130, D f. 52 b) Πάνου χρήσιμον τὸ παράδειγμα πρὸς διαμάντεα. Οἱ γάρ πρὸ δικῆς διαλύμενοι, φρονιμώτεροι εἰσιν, διότι έκαπτον τὸ δίκαιον ὄρθωτες. Όπερ δὲ καλὸν ἐνταῦθα ποιεῖν, τοῦτο καλόν ἐστι· κάκει ποιῆσαι. Ὅποκείσθω τις, φησι, ἐφ' ἐνδε τῶν τεταγμένων εἰς ἀρχὴν, αἰτιασιν τινὰ ποιησάμενος κατὰ σοῦ, εἴτα τοῖς ἀπάγουσιν ἐπὶ τὸ δικαστήριον ὑποδεῖξας, ἀποφέρεσθαι ποιεῖ. Ἔως τούτου μετ' αὐτοῦ εἰ ἐν τῇ δόψῃ, τουτέστι πρὶν ἀφιεῖσθαι πρὸς τὸν χριτήν, δός ἑργασίαν, ἀντὶ τοῦ πάσου θέσθαι μὲν ὁνκήστης απορθήν, ἵνα ἀπαλλαγῆσι αὐτοῦ· εἰ δὲ μὴ τοῦτο γένοιτο, παραδώσει σε τῷ χριτῷ. Εἴτα, ὅταν ἔνοχος τοῖς ὄρθιμασιν εὑρεθῆς, παραδοθήσῃ τῷ πράκτορι, ταυτέστι τοῖς ἀπαιτηταῖς· κάκεινος σε κατακλείσαντες, ἀπαιτήσουσι καὶ τὸ ἔσχατον λεπτόν. Οὐκοῦν ἔνοχος μὲν πλημμελήμασι ἐσμεν ἀπαντες οἱ δύτες ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐκάστου γε μὴν ἀντίδικος καὶ κατήγορος, δὲ Σατανᾶς· ἐχθρὸς γάρ ἐστι· καὶ ἐκδικητής. Ἔψε τοίνυν ἐσμὲν ἐν τῇ δόψῃ, τουτέστι ἡώς οὐπω πρὸς τὸ τῆς ἐνθάδε ζωῆς κατηγήσαμεν τέλος, ἀπαλλαγῶμεν αὐτοῦ· λύσωμεν τὰς καθ' ἔαυτῶν αἰτίας· τὴν διὰ Χριστοῦ κάριν ἀρπάσμαν, ἐλευθεροῦσαν. Τιμᾶς παντὸς διφλήματος, καὶ δίκης ἔξι τιθεῖσαν, κολάσεως τε καὶ φόνου. Μὴ δρά τως· ἀναπτύνασθον ἐσχηκότες τὸν μολυσμὸν, ἀπεκθύνομεν πρὸς τὸν χριτήν, καὶ παραδοθῶμεν τοῖς πράκτορσιν, ἵνοι τοῖς κολασταῖς, ὃν οὐκ ἂν τοῖς ὀνειροῖς τὸ ἀπηνὲς, ἀπαιτηθῆσεται δὲ μᾶλλον τὰς· ἐπιταχνητικὴ μελήματι δίκαια· μικρῷ καὶ μεγάλῳ. Τοῖτον ἔσονται μακράν οι τὸν τῆς Χριστοῦ παρηγότας καὶρού δοκιμάζοντες, καὶ τὸ ἐπ' ἀγτῷ μυστηρίων οὐκ ἔγνωρχάτες.

ΚΕΦΑΛ. II^o.

Ἀπαγγειλοτες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων,
κ. τ. λ.

(A f. 188, C f. 136, D f. 53) Εοίκασιν οἱ Γαλι-

λαῖς κατὰ τοὺς χρόνους Πιλάτου ἐσταυτακέναι, δὲ γραμματιὶ ἀπόμενοι Ἰουδᾶς τοῦ Γαλιλαίου, οὐ καὶ δ λουτάδες ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἐμνήσθη. Ἡν δὲ τὸ δόγμα τοῦ Ἰουδᾶ, ὃς καὶ Ἰώσηπος ἐν τοῖς εἰλευταῖς τοῖς τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας ἔθεικε, φαντασίαιν ἐξαποστόλου πολλήν δὲ εὐδέναιαν εὗτοιας. Κύριον γάρ μηδὲ μέχρι στόματος ἔφασκε δεῖν τινα λέγειν, μηδὲ κατά τινα τιμὴν καὶ φιλοφροσύνην· οὐτω δὲ μηδὲ τὸν βασιλεύοντα καὶ πολλοὶ γε φύτων περὶ τοῦ μὴ εἰπεῖν Κρίσαρα κύριον, γαλεπαθέτας αἰχλας ὑπέμεινεν. Οἱ καὶ ἐδίδασκον μὴ δεῖν παρὰ τὰς διατεταγμένας ἐν τῷ Μιῶντέως νόμῳ θυσίας, ἐπέρας ἀναφέρεσθαι τῷ Θεῷ· διόπερ ἐκώλυον τὰς ὑπὸ τῆς γερουσίας τοῦ λαοῦ περιβεδομένας γίνεσθαι περὶ τῆς αὐτεργίας τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Ρωμαϊκῶν θνῶν. Εἰκός οὖν ἐπὶ τούτοις ἀγνωστοῦντα πάρες Γαλιλαίους τὸν Πιλάτον, καλεῦσας παρ' αὐτοῖς εἰς ἐδόκουν κατὰ τὸν γόρμον προσφέρειν θυσίας, αὐτοὺς ἀναφεύθηναι. Ἄς τάς τινας ἀναμιχθῆμαι ταῖς προσφερομέναις θυσίαις τὸ αἷμα τῶν προσαγόντων. Ταῦτα εὖν ἐπεὶ περ ἐδόκει ὑπὲρ εὑσεβείας γίνεσθαι, ἀπήγγειλον τῷ Σωτῆρι, βουλόμενοι τὸ ἐπὶ τούτοις ἀρέσκον αὐτῷ μαθεῖν. Ὁ δὲ, οἰομένων τῶν ἐκεῖδοῦ λαοῦ δικαιότατα κατὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν πεπονθέντας ταῦτα, ἀναφεύθεντας, ἀπε τάσσιν κινησαντας τῷ λαῷ, καὶ ἐπὶ τὸ μισεῖν ἐρεθίσαντας ἀρχοντας κατὰ τῶν ὑπηκόων, τὸ μὲν εἶναι αὐτοὺς ἀμαρτιώλοις, τιθησι· οὐ μήν φησι ταῦτα αὐτοῖς πεπονθέναι, ὡς τῶν μή πεπονθέσθων χείρονας. Εἰτ' ἐπὶ τούτοις φησιν, οἶσον ἐπὶ τῷ βηττῷ ἀποτρέπων τῆς ἐμφύλου στάσεως, προφάσει εὐσεβείας ἀναπομένης, τοὺς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, τὸ, Ἐάν μή μετανοήσετε, τούτοις, Ἐάν μή μεταβάλησθε τοῦ στασιάζειν καὶ ἀντίστασθαι τοῖς ἀρχούσιν, διόπερ οὐ κατὰ βούλημα ποιεῖτε Θεοῦ, πάντες δμοίως ἀπολεῖσθε, καὶ τὸ ὑμέτερον αἷμα ταῖς ὑμετέραις θυσίαις ἀναμιχθήσεται. Εἴτα τὸ τοῦ πύργου ὑπόθειγμα τοῦ ἐν τῷ Σιλουάμ ἐπάγει, διὸ τούτου πάσης τῆς πόλεως τὴν πτῶσιν δηλῶν. Ὡς ἐκ τῆς προφάσεως γάρ τῶν δεκαοκτώ, ἐφ' οὓς δὲ πύργος ἐκεῖνεν, αἰνίστεται διτοῦ τὸ μέρος προσοιμόν ἐστι πάσης τῆς πόλεως· οὐ γάρ δὴ, φησιν, οἱ τοῦ ὧς ὑπατιοί, τὰ αὐτὰ πείσεται μικρὸν ὄστερον.

Eίτε δὲ πόδες τὸν ἀμπελούργον, κ. τ. λ. **Καὶ** Δ **ἀποχριψεῖς** ἀέρας μέτῳ. **Κύριε,** πόρες μέτῳ, κ. τ. λ.

(Α. 189 δ) Εἰ μὲν οὖν τις βούλοιτο λέγειν, διγέλον εἶναι τὸν παρὰ Θεοῦ ταχθέντα προεστάναι τῆς Ιουδαϊκῆς, οὐκ ἀν ἀμάρτοι τοῦ πρέποντος. Μεμνήμενα γάρ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου γεγραφότος, ὅτι εἰστήκει τις τῶν ἀγίων ἀγγέλων, τὰς ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ ἀναφέρων λιτάς, καὶ λέγων· « Κύριε παντόκρατορ, ἔως τίνος οὐ μή ἐλεήσεις τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰς πόλεις Υουδαὶς δὲ ὑπερεῖδες τοῦτο ἐβδομηκοστὸν ἔτος; » Γέγραπται δὲ καὶ ἐν τῇ Ἐξόδῳ, ὡς καταδιώκοντος τοὺς ἐξ Ἱερατῶν δμοίως τοῖς ἰδίοις ὑπαρτισταῖς τοῦ τῆς Αἰγυπτίων

A fecisse, dogmata sectantes Judæ Galilæi, cuius etiam Lucas in apostolorum Actibus meminij^v. Judæ autem dogma, sicut etiam Josephus postremis Antiquitatibus Iudaicarum libris narrat^{vi}, magnum præ se cerebri exactam religionis speciem. Neminem enim ne ore tenus quidem dicendum esse dominum aiebat, ne honoris quidem vel urbanitatis gratia; adeoque nec ipso regere. Multique eorum propterea quod ēxāssem nullum dominum appellare, acerbissimas cruciatas pertulerunt. Idem docebant, præter prescripta in Moysis iuga sacrificia, nulla Deo offerenda: 313 idēqua illa veterabant fieri quia seniores populi pro imperatoris ac Romanæ gentis salute indigerant. Credibile est itaque istatum Galilei Pilatum jussisse ut inter ipsa quæ juncta legem pugnabent se facere sacrificia, iudem occiderentur; illa ut iunc cum oblatis hostiis misceretur offensantium sanguis. Hæc igitur, quia pro religione secta viadabantur, pugnabant Servatori, valentes quid ipse judicaret, cognoscere. Ipse autem, cum partim saltem de turba existimat, illos debita meritis passos, cumq; qd sediliopem compitam occisi suisseret, et quia pugnatiū iram epura subdiulos cōpiciaverant; peccatores illos quidem affirmat suisse Servator; neque tam iūciso sic passos ait, quasi non passis pejores fuerint. Tum præterea, quasi ex dictis captata peccatione, deterrens a civili seditione, religionis prætextu consitanda, principes populi: Nisi genitentiam, inquit, egeritis, id est nisi rebellando, et regnabitus resistendo abstiteritis, quod contra Dei voluntatem facitis, omnes similiter peribitis, vestrumque sanguis sacrificiis vestris miscerbitur. Deinde turris Siloe exemplum addit, eo nimirum totius urbis casum significans: etenim ansam veluti capiens ex illis duodevigiñi hominibus, in quos turris decidit, innuit partem hanc initium esse totius urbis. Non enim hi duodevigiñi, inquit, seu rei perire soli, sed et universa civitas paulo post eamdem cladem patiuntur.

B οντες ἀπώλοντο μόνοι, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ πόλις, τὰ αὐτὰ πείσεται μικρὸν ὄστερον.

D Y. 7, 8. Dixit autem cultori rīneō, etc. Et respondebas dicit illi: Domine, dimitte eam, etc.

Si quis itaque dicere velit, angelum esse a Deo constitutum custodem Synagogæ Iudaicorum, haud procul probabili sententia aberrabit. Meminimus enim prophetæ Zachariæ scribentis, sicutisse unum de sanctis angelis, precis pro urbe Jerusalem offerente, dicenteque: « Domine omnipotens, usquequo Jerusalem non misereberis, et civitatum Judæ quas abhinc septuaginta annis aspernaris^{vii}? » In Exodo quoque 314 scribitur, quod persigente Israelitas cum suis clypeatis dominatore terræ Egyptiorum, iamque prælium cum illis consertero,

^v Act. v, 37. ^{vi} Antiq. Jud., xviii, 1; XX, 4. ^{vii} Zech. i, 12.

constituit angelus Dei, medius inter castra Israelit
arum atque Aegyptiorum, atque ita non sunt in
vicem commissi tota nocte ⁴⁰. Nullatenus est ergo
incongruum hic quoque cogitare, custodem Syna
gogæ angelum proces pro ipsa obtulisse. Quod si
quis dicat ipsum Filium personam agricolæ gerere,
ne hæc quidem sententia idoneo ratiocino carebit.
Est enim pro nobis advocatus apud Patrem, proprie
tator atque agricola animarum nostrarum. Nam et
ipse de semet dixit : « Exiit qui seminat seminare
semen suum ⁴¹. » Neque hoc ullam Filii majestati
injuriam faciet, quod nempe agricola personam
induat. Nam et ipsum Patrem formam hanc assum
psisse comperimus, nullam propterea bujus rei
causa passum vituperationem. Dixit enim sanctis
apostolis Filius : « Ego sum vitis, vos palmites,
Pater meus agricola est ⁴². » Unicuique enim dictio
rum sensuum quadrare interdum hic sermo potest.
ματα· δι Πατήρ μου δι γεωργός ἐστι. » Πρὸς ἵκα
η τοῦ λόγου γίνεται διεκβολὴ.

Quod autem Israel repudium denique passurus foret, propter multam suam sterilitatem, inuit aliquando etiam beatus Baptista dicens : « Jam securis ad radicem arborum posita est ¹³, et reliqua. Videtur ergo sicutus comparare Iudeorum Synagogam, quandoquidem et aliis illam comparant arboribus sacrae Litterae, viti nimurum, olea, et salibus. Ecce enim propheta Jeremias modo de ipsa, id est membris ejus, ait : « Vitis frondosa Israel ¹⁴. » Modo rursus ad ipsam : « Oleam pulchram, specie umbrosa, vocavit Dominus nomen tuum. Tempore putationis ejus accensus est ignis adversus eam : magna clades ejus, inutiles facti sunt palmites ipsius ¹⁵. » Alius vero propheta, Libano monti eam comparans, sic ait : « Aperi, Libane, fores tuas, et comedat ignis cedros tuas ¹⁶. » Revera enim consumptus fuit **315** igne saltus Jerusalem, id est ejus populus. Quatuorbre sumitur, ut dixi, ad Synagogam Iudeorum, sive filiorum Israelis, imaginem, ea quae in hac parabola proposita fuit sicutus. Venit autem, pergit dicere Scriptura, querens fructum, et non invenit. Et quidem ter venit, primo per Moysen et Aaronem; iterum Josuae filii Navi et mox judicum aetate; tertio post istos, temporis tractu illo quo exstiterunt beati prophetae usque ad Joannem Baptistam. His temporibus infructuosus Israel fuit. Nam quod attinet ad Dei Patris beneplacitum, simulque Filii, minime acceptus erat utpote typicus et umbratilis cultus, infructuosus omnino quod ad spiritalem attinet bonum odorem. Quapropter et rejectus est. Atque hoc nos docebit dicens ipse Servator coelesti Patri Deo : « Sacrificium et oblationem noluisti, holocausta pro peccatis non tibi placuere ¹⁷. » Et Iudeus ore : « O quis enim exquisivit haec de manibus

⁴⁴ Exod. xiv, 20. ⁴⁵ Matth. xiii, 3. ⁴⁶ Joan. xv, 5. ⁴⁷ Luc. iii, 9. ⁴⁸ Osee x, 1. ⁴⁹ Jerem. xi, 16. ⁵⁰ Zach. xi, 4. ⁵¹ Psal. xxxix, 7.

(1) In hoc primo loco Oseas est, non Jeremias.

Α έξάρχοντος γῆς, είτε μέλλοντος συμπλέκεσθαι: πρό;
μάχην αύτοις, έστη ἄγγελος Θεοῦ ἀνὰ μέσον τῆς
παρεμβολῆς τῶν οὐών Ἰσραὴλ, καὶ ἀνὰ μέσον τῶν
Ἄγιων πιῶν, καὶ οὐ συνέμεξαν ἀλλήλοις διῃγητή
νύκτα. «Εστιν τοῖνυν τὸ ἀπεικόδες οὐδὲν, κανθάδες νοεῖν
τὸν προεστηκότα τῆς Συναγωγῆς ἀγγελον, ἀνατεῖται
ὑπὲρ αὐτῆς τὰς ἰκετηρίας. Εἰ δὲ δῆ τις λέγοι τὸν
Γίδην εἶναι τὸν γηπόδον, ἔχοι ἀν καὶ τοῦτο τοῖς καθ-
ήκουσι λογισμοῖς οὐκ ἀπεικόδετα λόγον. Παράκλη-
τος γάρ ήμων ἐστιν πρὸς τὸν Πατέρα, ἴλαστρήριον το-
καὶ γεωργὸν; τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Καὶ γοῦν αὐτὸς;
Ἐφη περὶ ἑαυτοῦ· «Ἐξῆλθεν δὲ σπείρων τοῦ στελεῖα-
τὸν σπόρον αὐτοῦ. » Ἀδικήσει δὲ τοῦτο εἰς οὐδέν
οὐδὲν τὸν Γίδην, τὴν περικείσθαι, φημι, τοῦ γηπόδου τὸ
πρόσωπον. Εύρισκεται γάρ καὶ αὐτὸς δὲ Πατήρ τοῦτο
Β λαδῶν, μῶμον οὐδένα ταῦτης ἔνεκα τῆς αἰτίας;
ὑπομείνας πώποτε. «Ἐφη γάρ δὲ Γίδης τοῖς ἀκίοις
ἀποστόλοις· «Ἐγώ εἰμι ἡ Διμπελός· ὑμεῖς τὰ κλή-
αστα γάρ τῶν προκειμένων θεωρημάτων ἔσθι· δειτε» αι-

(Α Γ. 189 b) «Οτι δὲ Ἐμελλε τὴν ἐκβολὴν ὑπομέ-
νειν δὲ Ἰσραὴλ διὰ πολλὴν ἀκαρπίαν, ὑπεσήμαινε
πῶς καὶ δι μακάριος Βαπτιστής, λέγων· «Ἡδη δὲ
ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν βίζαν τῶν δένδρων κεῖται, καὶ
τὰ ἔξης. «Εοικε τοῖνυν συκῆν παραβάλλειν τὴν τῶν
Ἰουδαίων Συναγωγῆν, διτε καὶ ἐτέροις αὐτὴν παρα-
βάλλει φυτοῖς τὸ Γράμμα τὸ Ιερὸν, ἀμπελῷ, φημι,
καὶ ἐλαΐῳ, καὶ δρυμοῖς. Καὶ γοῦν δὲ προφήτης Ἱε-
ρεμίας (!) ποτὲ μὲν περὶ αὐτῆς φησιν, ἢτοι τῶν ἐν
αὐτῇ· «Διμπελός εὐκληματοῦσα Ἰσραὴλ. » Ποτὲ δὲ
πάλιν ὡς πρὸς αὐτήν· «Ἐλαίαν ὥραίνεν, εἰσκινοῦ τῷ
εἰδεῖ, ἐκάλεσε Κύριος τὸ δυομάριον σου· εἰς καιρὸν
περιτομῆς αὐτῆς ἀνήψιθη πῦρ ἐπ' αὐτὴν· μεγάλη δὲ
θλίψις ἐπ' αὐτήν, τήρειώθησαν οἱ κλάδοι αὐτῆς. »
«Ἔτερος δὲ τῶν προφητῶν, Λιδάνων τῷ δρει παρε-
κάλων αὐτήν, οὗτος φησί· «Διάνοιξον, δὲ Λιδανός,
τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους
σου. » Δεδαπάνηται γάρ ὡς ὑπὸ πυρὸς, δὲ ἐν
τοῖς Ἱεροσολύμοις δρυμόδες, τουτέστιν δὲ ἐν αὐτῇ
δῆμος. Οὐκοῦν εἰς εἰκόνα δέχεται τῆς Ιουδαίου
Συναγωγῆς, ὡς Ἐφην, ἤγουν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τὴν ἐν
τῇ παραβολῇ λεγομένην συκῆν. «Ἀλιθε δὲ, φησί, ξη-
τῶν καρπὸν, καὶ οὐχ εὗρε. Τοῦτο τρίτον ήλθε· τὸ
πρῶτον, διὰ Μωϋσέως καὶ Ἀαρὼν· δεύτερον, καθ'
δὲ ἦν Ἰησοῦς δὲ τοῦ Ναυῆ, καὶ μετ' αὐτὸν οἱ μαχά-
ριοι προφῆται μέχρις Ἰώαννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Ἐν
τούτοις γέγονε τοῖς καιροῖς ἀκαρπὸς δὲ Ἰσραὴλ. «Οσον
γάρ ἤκει εἰς τὸ ἀγαθὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πα-
τρὸς, δῆλον δὲ ὅτι καὶ τοῦ Γίδηο, ἀπαράδεκτος ἦν ὡς
ἐν σκιάσι καὶ τύποις λατρείᾳ, ἀκαρπὸς παντελῶς τὸ
γε ἥκον εἰς πνευματικήν εὐσομίαν. Γάγονεν οὖν καὶ
ἀπόδηλος. Καὶ τοῦτο διδάξει λέγων αὐτὸς δὲ Σωτῆρ
πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν· « Θυ-
σίαν καὶ προσφορὰν οὐκ τίθεταις δολοκαυτώματα·

καὶ περὶ ἀμαρτίας οὐκ εὑδόχησα. » Καὶ διὰ Ἰησοῦ· Τίς γάρ ἔξεπήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; Πατέλν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεσθε· ἐὰν φέρητε σεμιδαίν, μάταιον θυμίαμα, βθέλυγμά μοι ἔστιν. » Ο δῆ μισεῖ καὶ βδελύτεται θεός, πῶς ἂν νοηθείη καρπὸς εἶναι ψυχῆς νοητὸς, καὶ πνευματικὸς, καὶ εὐπαράδεκτος αὐτῷ;

Ἴδον τυρή ήρ, πνεῦμα δχονσα ἀσθεσίας ἐτη δέκα καὶ ὅκτω.

(Α.Γ. 190, Β.Γ. 133) Ἡν δὲ ἐν τῇ Συναγωγῇ γυνὴ δικτυωταίδεκα ἦτη ἐξ ἀσθενείας συγκύπτουσα. Ὄνινησιν οὐ μετρίως τοὺς εὖ φρονοῦντας καὶ τοῦτο δεῖ γάρ τιμᾶς πανταχόθεν τὸ χρήσιμον ἔραντζεσθαι. Ἐξεστι δῆ οὖν ἐντεῦθεν ἵδεν, δτι δέχεται πολλάκις τὴν κατά τινων ἔξουσιαν ὁ Σατανᾶς, πλημμελούντων δηλονότι, καὶ τῶν εἰς εὐσέβειαν σπουδασμάτων ἀνθηρημένων τὸ βέβημον· οὓς δὲ ἀν λάθοι, τοιούτους ἐνίστην ἀρρώστημασιν ἕσθ' ὅτε σωματικοῖς, κολαστής ὑπάρχων καὶ ἀπηνής. Δίδωσι δὲ χώραν αὐτῷ πρὸς τοῦτο οἰκονομικώτατα λίαν ὁ παντεπόπτης θεός, ἵνα τῷ τοις δυσπραγίας βάρει κατηχθισμένοι, μεταφορέψῃ ἔλοιντο πρὸς τὰ βελτιώ. Καὶ γοῦν ὁ σοφώτατος Πλαύλος, ἐν Κορίνθῳ τινὰ διαβεβλημένον ἐπὶ πορνείᾳ, παραδέδωκε τῷ Σατανῷ εἰς δλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ. Οὐκοῦν ἡ συγκεκυψυῖα γυνὴ τοῦτο λέγεται παθεῖν ἐξ ἀγριότητος διαβολικῆς· ἢτοι, καθάπερ ἔφην, παρεωραμένη παρὰ θεοῦ δι' οἰκεῖα πταίσματα, ἥγουν τῷ καθ' ὅλου λόγῳ καὶ γενικῷ· παρατίος γάρ τοις ἀνθρώποις σώματος τοῦ νοσεῖν ὁ ἀλιτήριος; γέγονε Σατανᾶς, δτι καὶ δι' αὐτοῦ τὴν παράδασιν τὴν ἐν Ἀδὰμ ἡρτύσθαι φαμὲν, δι' ἡς εἰς ἀσθένειαν καὶ φθορὴν, τὰ τῶν ἀνθρώπων κατεκομέσθη σώματα. Πλὴν διτῶν τῶν ἀνθρώπων ἐν τούτοις, οὐ παρεῖδεν τιμᾶς ἀγάθος ὃν φύει θεός, μακρῷ δῆ καὶ ἀφύκτῳ κεκολασμένους νόσῳ τοὺς κάμνοντας, καὶ ἀπῆλλαττε τῶν δεσμῶν, λυτείκην τῶν ἀνθρώπινων παθῶν ἀποφαίνων εὖ μάλα τὴν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ παρουσιαν τε καὶ ἀνάδεξιν αὐτοῦ· ἀφίκετο γάρ ἐκ μορφῶν τὰ καθ' ἡμᾶς πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς. Ὁ γάρ θεός θάνατον οὐκ ἐποίησε, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλεῖα ἡώντων· ἔκτισε γάρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα· καὶ σωτήριος αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς φάρμακον δλέθρου· φθόνος δὲ διαβόλου, θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. — (Α.Γ. 190 b) Ἐπ' ἀνατροπῇ θανάτου καὶ φθορᾶς καὶ φθόνου τοῦ καθ' ἡμῶν γεγονότος παρὰ τοῦ πονηροῦ καὶ ἀρρεκάκου δράκοντος, ἡ τοῦ Λόγου γέγονε σάρκωσις, ἥγουν ἐνανθρώπησις· καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμῖν, δι' αὐτῶν ἐκφαίνεται τῶν πραγμάτων. Ἡλευθέρου τοίνυν τὴν Ἀβραὰμ θυγατέρα τῆς οὕτω μακρᾶς ἀρρώστιας, ἐπιφωνῶν τε καὶ λέγων· « Γύναι, ἀπολέλυσαι τῆς ἀσθενείας σου. » Θεοπρεπεστάτη λίαν ἡ φωνή, ἔξουσίας γέμουσα τῆς ἀνωτάτω! νεύματι· γάρ βασιλικῷ τὴν νόσον ἐλαύνει. Προσεπιτίθεται

A vestris? calcare aulam meam non pergetis. Si adferetis similam, vanus est suffitius, abominatio mihi est ¹⁰. » Porro quod Deus odit atque abominatur, quomodo existimabitur anima fructus intellectualis et spiritualis, et ipsi acceptus?

V. 41. Ecce mulier qua habebat spiritum infirmum annis decem et octo (1).

Erat autem in Synagoga mulier iam duodecim annis morbo curvata. Non mediocre hoc quoque prodest sensatis; oportet enim nos quidquid utile est, undique colligere. Possamus utique hinc cognoscere, potestatem sacerdotum accipere adversus aliquos, peccatores videlicet, et qui ad religionis cultum segnes se præbuerunt. Quos autem corripuerit, hos tradit corporalibus interdum morbis utpote carnifex est crudelis. Dat autem illi providentissime banc facultatem omninoens Deus, ut calamitatis pondere impulsi, ad 316 meliora transgredi velint. Quare et sapientissimus Paulus hominem quemdam Corinthi de fornicatione accusatum tradidit Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvis fieret ¹¹. Item gibbosa mulier id dicitur passa a saevitia diaboli, vel, ut dixi, ita Deo permittente ob ejus peccata, vel etiam generali aliqua ratione et communi. Cæteroqui causa esse solet morborum humanis corporibus maleficus Satanæ: namque illam quoque transgressionem in Adamo structam ab eo dicimus, ex qua in infirmitatem atque corruptelam corpora hominum deciderunt. Verumtamen cum ita homines se haberent, haud nos languentes neglexit bonus suapie natura Deus, longo videlicet et insanabili percussos morbo, sed his vinculis absolvit, suo in hunc mundum adventu et ostensione commodissimam humanis malis medicinam faciens. Venit enim ut naturam nostram in antiquam formam reponeret. Nam Deus mortem non fecit, uti scriptum est; neque viventium interitu letatur, quia cuncta ut permanerent creavit. Sana quippe fuere mundi principia, neque iis exitii venenum inerat ¹²; sed invidia diaboli mors in mundum introit ¹³. — Ob destruendam mortem, corruptelam, et improbi malorumque auctoris serpentis invidiam, Verbi facta est incarnatio sive humanatio; idque nobis manifeste factis ipsis apparet. Liberavit itaque Abraham Iliam tam diutina infirmitate, elata voce inclinans: « Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. » Convenientissima Deo vox, supernaque potentia plena! nam regali nutu morbum proterret. Manus quoque ei imponit; illa autem, inquit Scriptura, confessum erecta est. Ergo hinc quoque cognoscere licet, Dei virtute atque efficacia sanctam

¹⁰ Ies. 1, 12. ¹¹ Cor. v, 5. ¹² Sap. 1, 13, 14. ¹³ Sap. 11, 21.

(1) Ante hunc textum in catena lat. D. Thomae sic. « CYBELLUS. Ad expugnationem autem corruptelam et mortis, et inuidia diaboli contra nos, prodit

incarnatio Verbi; et hoc apparet ex ipsis eventibus, sequitur enim: « Ecce mulier qua, » etc.

carnem suis praeditam. Erat enim caro ipsius A δὲ καὶ χείρας αὐτῇ· καὶ ἀνωρθώθη, φησι, περι-
Verbi propria, et non alterius ab eo diversi sepa-
ratique et distincti Filii, sicuti nonnulli irreligio-
sissime censent.

αὐτὸν θντος Υἱοῦ καταμόνας καὶ ίδικῶς, κατὰ γε τὸ τις τινὸς παρ-

χρῆμα. Ἐξεστὶ δὴ οὐν κάντευθεν ίδειν, δις τὴν τοῦ

Θεοῦ δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν ἡ ἀγλα πεφρόης

σάρξ· ίδια γάρ ήν αὐτοῦ, καὶ οὐχ ἐπέρου τινὸς παρ-

(1).

V. 14. 317 Respondens autem archisynagogus, indignans quia Sabbato curasset Jesus, etc.

Atqui cur non magis oportebat mirari Christum, qui ea ligatura filiam Abrabae liberaverat? Vidiisti hanc præter omnium exspectationem morbo resolutam. Haud vidiisti orantem medicum, neque ut precum fructum ab alio accipiente infirmas sanationem, sed potestativum opus facientem. Cum sis archisynagogus, profecto nosti Moysis historiam: nosti hunc sæpiissime orasse, nihilque omnino propria virtute effecisse. Nam et cum leprosa facta esset Maria, propterea quod leve quid dixerat improbandi causa, et quidem vere; Uxorem enim, ait, Ἀῃθιοπισαν δuxit; non tamen Moyses illo morbo potentior fuit, sed Deo supplicans, ait: «Rogo te, Deus, ut illam sanitati restituas»¹⁹. Neque idcirco, eo licet supplicante, remissa est Mariæ peccati pena. Unusquisque vero propheta, quidquid omnino operaretur, cum Dei virtute id egisse conspicitur. Nunc mecum animadverte Servatorem omnia Christum, haud preces fundere, sed suæ virtuti efficaciam operis attribuere, dum voce sanat manusque contactu. Nam cuin et Dominus sit et Deus, æquipollentem sibi, ad morborum depulsionem, propriam carnem demonstrat. Oportuisset itaque hinc deum mysterii, quod in eo latebat, vim cognoscere. — Si ergo ingeniosus fuisset archisynagogus, intellexisset siquie quis quantusque esset Servator, tam insperato prodigo edito, neque more vulgi locutus esset; neque sanitibus exprobasset legis transgressionem, id est, otiandi in Sabbato statutam traditionem. Atqui sanare aliquem, inquis, opera est. Sed quisnam hedi legem putet, si forte Deus eliam Sabbato misericors fieri? Cui nam præcepit otiari in Sabbato, sibine potius ait tibi? Si ipsi sibi, ne ergo res nostras Sabbato regat: cesset solis cursus, pluviae non decidant, silent aquarum fontes et fluminorum perennium fluxus, ventorūque opportunitatēs. 318 Siu tibi potius otiori mandavit, ne Denup incuses, quod Sabbato quoque nonnullis, pro potestate sua, misericordiam imperitius sit. Car vero deum otiari jussit Sabbato? Nempe, inquit, ut requiescat servus tuus, et bos tuus, et jumentum tuum, et quolibet pecus tuum. Cum ergo is aliquibus requiem tribuit, morbis eos liberans, tu vero id prohibes, manifeste legem Sabbathi violas, dum non sinis eos reponescere, qui doloribus morbisque vexantur, et quos Satanas alligavit.

Sed ingratæ Synagoge princeps, postquam vidit mulierem iam pridem membris impeditam, neque

¹⁹ Num. xii, 10 seqq.

(1) Contra Nestorianos hæc dici manifestum est.

Ἀποχριθεὶς δὲ ὃ δρχισυνάγωγος, ἀγαπᾷ τὸν Σαββάτῳ ἀδεράπενσερ δὲ Υἱοῦν, χ. τ. 1.

(A. f. 190 b) Καίτοι πῶς οὐκ ἔδει μᾶλλον θευμάται

Χριστὸν ἀπολύσαντα τῶν δεσμῶν τὴν Ἀθραῖμ θυ-

γατέρα; Εἴδες αὐτὴν παραδόξως τοῦ πάθους ἀπλα-

γμένην. Οὐκ εἶδες εὐχόμενον τὸν Ιατρὸν, οὐχ ὁς

αἰτημα παρ' ἐπέρου λαβόντα τῆς καμνούσης τὴν

τασιν, ἀλλ' ἔξουσιας Ἡρον διποτέλεσαντα. Ἀρχι-

συνάγωγος δὲν, τὰ Μωϋσέως οἰσθά που γράμματα

ἔδεις αὐτὸν εὐχόμενον πλεισταχοῦ, καὶ ἐξ ίδιας δυ-

νάμεως οὐδὲν ἐνεργήσαντα παντελῶς. Καὶ γοῦν λι-

πρωθεῖσης τῆς Μαριάμ διὰ τὸ εἰπεῖν τι μόνον κατ'

αὐτοῦ ἐν καταγνώσεως μέρει, καὶ τοῦτο διηθῆ. Γυναῖκα γάρ, φησιν, Αἰθιοπισσαν Ἐλαθεν ἐαυτῷ· οὐ

γέγονε κρείττων τοῦ κακοῦ, προσέπιπτε δὲ μᾶλλον τῷ

Θεῷ, λέγων· «Οὐ Θεὸς, δέομαι σου, λασαι αὐτήν.» Καὶ δῆμας οὐδὲ ίκετεύοντος συνεχωρήθη αὐτῇ τῆς ἀμαρτίας τὸ ἐπιτίμιον. Καὶ ίκαστος δὲ τῶν ἀγίων προφητῶν, εἰ πού τι καὶ ἐνήργηκεν δλως, ἐν δυνάμει Θεοῦ τοῦτο ποιήσας δρᾶται. Ἐνταῦθα δὲ μοι βίβλοι τὸν τῶν δλων Σωτῆρα Χριστὸν οὐκ εὐχήν ἀνατείνε-

σθαι, ἀλλὰ τῇ ἐαυτοῦ δυνάμει ἀνατείνεισθε τοῦ πράγματος; τὴν κατόρθωσιν, φωνῇ θεραπεύοντα, καὶ

C χειρὶς ἀφῇ. Κύριος γάρ ὁν καὶ Θεός, ίσοδυναμώσας

ἴαντψ, πρός γε τὸ δύνασθαι, φημι, νοσημάτων ἐλευ-

θεροῦν, τὴν ίδειν ἀπέφηνε σάρκα. Ἐξει: δὲ οὖν ίν-

τεῦθεν συντίναι λοιπὸν τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου τὴν

δύναμιν. — (B. f. 134) Ήσχοῦν εἰπερ τις ἡν ἀγρίνος

δρχισυνάγωγος, ἐνενάστεν δὲν τὶς τε καὶ δοσ ιστιν

δ Σωτῆρο, ἐκ τῆς οὐτω παραδόξου θεοσημίας, καὶ μὴ ταῦτα λέγειν τοὺς δηλούς, μηδὲ τοὺς θεραπευομένους ἄγκαλεν τῷ νόμῳ τὴν λύσιν, τῆς κατὰ τὸ

Σάββατον ἀργίας τὴν παράδοσιν. Ἐργάσασθει γάρ

δλως έστι τὸ θεραπεύεισθαι· δάκεται δὲ νόμος, θεοῦ

κατοικεῖροντος καὶ ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου; Τίνι προ-

τέταχεν ἀργεῖν τὸ Σαββάτου; Ήσυεψ μᾶλλον, δη σο;

Ει μὲν οὖν ίαυτψ, μὴ διοικείτω τὰ καθ' ἡμέρας τὸν Σαββάτῳ· ἀργεῖτω καὶ ὁ τοῦ ἡλίου δρόμος, μὴ πι-

πτέωσαν θετο, στήτωσαν αἱ τῶν διάτατων πηγαὶ,

καὶ ποταμῶν δεννάων φρασται, καὶ ἀνέμων χρεῖα: Ει

δὲ οὐ προστέταχεν ἀργεῖν, μὴ ἄγκαλεν θεῷ, τὸ καὶ

δ Σαββάτῳ διδόγει: τιοι μετ' ἔξουσιας τὸν Ιησον. Διὰ τὸ δὲ δλως καὶ ἄργεῖν ἐκέλευσεν τὸ Σαββάτῳ;

Ἔνα, φησι, ἀναπαύσταις δὲ ποιεῖσθαι, καὶ δι βοῦς σου,

καὶ τὸ οὐτούργων σου, καὶ πᾶν κτήνος σου. Οταν δὲν

ἀναπαύσῃς τιγάς, νοσημάτων αὐτούς ἀνατεῖ, εἰτα τοῦ

κωλύρης αὐτοῖς, ίλισας ἐναργῶς τὸν ἐπ τῷ Σαββάτῳ

νόμον, οὐκ ἔστιν ἀναπαύσθαι τοὺς δὲν ἀλγήμασιν δι-

τας καὶ νόσοις, οὓς έδησεν δε Σατανᾶς.

(A. f. 191 b) Ἀλλ' δὲ τῆς ἀχαρίστου Συναγωγῆς

ἀρχισυνάγωγος, ἐπειδὴ εἰπε τὴν τὰ μέλη δεδεμένην

γυναικα, καὶ ὀρθοποδεῖν μὴ δυναμένην, ἀλλ' γῆν καὶ ἐπὶ γαστέρα συννεύουσαν, ὥπερ Χριστοῦ ἡλέμενην, καὶ ἀφῇ μόνῃ τέλεον ἀνορθωθεῖσαν, καὶ τὴν τοῖς ἀνθρώποις οἰκείαν πορείαν ἐν ὀρθίῳ τῷ σχήματι ὁδεύουσαν, καὶ ὑπὲρ τούτου τὸν Θεὸν περιγέλυνουσαν, διγέθεται τῇ ταύτῃ λύσει, καὶ ἐπὶ τῇ δόξῃ τοῦ Κυρίου πυρπολούμενος, δεσμεῖται τῷ φθόνῳ· καὶ ἐπηρέαζει τῷ θαύματι, καὶ τὸν Κύριον ἀφεῖς τὸν ἀλέγεντα τὴν τούτου ὑπόκρισιν, τοῖς δχλοῖς ἐπιτιμᾷ· ὅστε δέξαι ὅτι διὰ τὸ Σάββατον ἀγανακτεῖ· ἵνα πέισῃ τοὺς ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις διεσκορπισμένους, καὶ ταῖς ἔργαις σχολάζοντας, μηδὲ ἐν Σαββάτῳ θεατὰς εἶναι καὶ θαυμαστὰς τῶν τοῦ Κυρίου τερατουργημάτων, μὴ ποτε καὶ πιστεύσωσιν. Ἀλλ' εἴπει ἡμῖν, ὡς βασκανίας ἀνδράποδον, διπολὸν ἔργον ὃ νόμος ἐκάλυσεν, δὲ εἰπὼν σοι· « Ἀπὸ παντὸς ἔργου χειροκήπου ἀπόστησῃ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου ; » Ἀρα τὸ διά στόματος καὶ διὰ λόγου; Παῦσαι γοῦν ἐσθίων, καὶ πίνων, καὶ δμιεῖν, καὶ φάλλων ἐν Σαββάτῳ. Καὶ εἰ μὴ ταῦτα πράττεις, μηδὲ τὸν νόμον ἀναγινώσκεις, ἵνα τί τοι καὶ τὸ Σάββατον; Ἀλλὰ τὸ διὰ γειρῶν. Καὶ ποτὸν διὰ χειρῶν ἔργον, τὸ φυνῆ γυναικα ἀνορθωσαί; Εἰ δὲ τὸ ἔργων ἡ γυνὴ τεθεράπευται τοῦτο ἔργασιν καλεῖς, ἔργον ἔργαζῃ καὶ σὺ τὴν θεραπείαν μέμφομενος. Ἀλλ' εἴπει, φησί· Ἀπολένεται τῇς ἀσένειας· καὶ ἀπολένται. Τι δέ; οὐ καὶ σὺ λύεις τὴν ἡώνην ἐν Σαββάτῳ; οὐ τῶν ποδῶν ἐκάλυεις τὸ ὑπόδημα; οὐ τὴν στρωμήν στρωνύεις; οὐ τὴν χειρα ἀποσύκχεις ῥυπάσσων ἐν ἀδέσμασι; Πῶς οὖν ἐφ' ἐνὶ μόνῳ λόγῳ τῷ· « Ἀπολένεσαι » ἀγανακτεῖς; « Οπότον δὲ καὶ ἔργον ἡ γυνὴ μετὰ τὸν λόγον εἰργάσατο; » Ἀρά γε χαλκευτικῆς, ἢ τεκτονικῆς, ἢ οἰκοδομικῆς ἢ ἐφῆφατο; Ἀρά ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ θραντικῆς ἢ ιστουργικῆς ἔργον μετεχειρίσατο; Ἀλλ' ἀνωρθώθη, φησί· ἔργον γάρ θλώς ἔστι τὸ θεραπεύεσθαι. Ἀλλὰς γάρ οὐ διὰ τὸ Σάββατον ἀληθῶς ἀγανακτεῖς, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν βλέπων τίμωμενον καὶ ὡς θεὸν προσκυνούμενον, μαίνη καὶ ἀποτονίγῃ, καὶ τῇ βασικνῇ κάτατηκῃ· καὶ ἐπέρα μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ ἐνθουσιάζεις, ἀλλον δὲ σκηπτῇ καὶ πρόφασίγ. « Θέν καὶ χαρέσσεται ὅπε τοῦ Κυρίου τοῦ εἰδότος τοὺς ματαίους σου διαλογισμοὺς ἐλέγχῃ· καὶ τὴν ἀρμόζουσάν σος δέχῃ προσηγορίαν, ὑποκρετής ἀκούσας καὶ εἴρων καὶ θουσιός.

· Υποκριτά, ἔκαστος ὑμῶν τῷ Σαββάτῳ οὐ λύεις D τὸν βοῦν αὐτούς; κ. τ. λ. Ταύτην δὲ θυγατέραν Ἀβραὰμ οὔσαν, κ. τ. λ.

(Α Γ. 192) Σὺ [ροι. οὐ πρὸ σὺ] θαυμάζεις γάρ, φησί, τὸν λύσαντα τὴν τοῦ Ἀβραὰμ θυγατέρα· ἀλλὰ βοῦν μὲν καὶ διὸν ἀναταθεῖς, καμάκων αὐτούς δινεὶς καὶ ἀπόφρενον ἐφ' δύωρ· σωζόμενον δὲ παραδέξως ἀνθρώπου νενοσηκότος, καὶ θεοῦ κάτοχετεραντος, ἀμφοτέροις ἐπιτιμᾶς ὡς παράνομῆσσι, τῷ μὲν ὅτι τεθεράπευκε, τῷ δὲ ὅτι τοῦ νοσεῖν ἀπηλλάσσετο. — (Α Γ. 192) Θέα μοι τὸν ἀρχούσιον, δημος ἀτιμότερος αὐτῷ τοῦ κατίνους

A pedibus consistere valentem, sed humi et in ventre curvam, nunc demum a Christo misericordiam adeptam, et unico tactu perfecto sanatam, et consueto hominibus incessu, figura erecta, ambulante, ideoque Deum magnificentem; Synagogę, inquam, princeps moleste fert hanc sanitatem, et Domini gloriae trascens, invidia corripitur, calumniatur miraculum, omissoque Domino qui ejus hypocrisia coarguturus erat, turbas objurgat, ut videatur Sabbati gratia stomachari: rē tamen verā, ut suadeat hominibus, qui diebus aliis dispersi negotiis propriis vacabant, quominus ne Sabbato quidem spectatores siant et admiratores Domini miraculorum, atque ita ad fidem aliquando accedant. Sed age die nobis, o litoris mancipium, quodnam operis genus lex tibi vetuit, quae ait: « Omnia opere manuali die Sabbati abstinebis¹³? » Num oris opus aut sermonis intelligit? A comedendo igitur cessa, et a bibendo, sermocinando, atque etiam psallendo in Sabbato. Quod si hoc non facis, neque legi lectioni vacas, cur tibi Sabbathum? At opus manuale vetitum dicas. Quale vero est manuale opus, mulieris vocali jussu effectio? Quod si, quia revera mulier sanata fuit, ea res a te appellatur opus, tu quoque opus facis dum haec reprehendis sanationem. Atqui aīs, dixit ille: Dīmissa ēst ab infirmitate, et dimissa ēst. **319** Quid porro? Nonne et tu zonam solvis Sabbathō? nonne pedum calceamenta exuis? nonne lectūm sternis? nonne manum ediliis inquinatam abstergis? Cur ergo huic uni vocabulo « Dīmissa ēst » irasperis? Quodnam vero opus et ipsa mulier post illa verba egit? Num fabrile, aut lignarium, aut murarium tractavit? Num istac ipsa die telam aut lictui attigit? At erecta est, inquit: prorsus autem in operibus reputatur sanatio. Verum enim vero tu haud propter Sabbathum reapse irasperis, sed quia Christum cernis honore affici et tanquam Deum adorari, furis, angeris, et invidia tabesos: et aliud quidem corde celas, aliud simulas et prætextas. Quare egregie a Domino argueris, qui stultas tuas cogitationes introspicit, et tibi congenitas lucraris appellationes, hypocrita audiens, simulator, atque subdolus.

V. 15, 16. *Hypocrita, utūq; qd; qd; restrīm Sabbathō nou solvit borem suum?* dīc. Hanc autem filiam Abrahæ, etc.

Tu miraris, inquit, illum qui Abrahæ solvit filiam; simusque bovi et asino quietem indulges, laboribus eos libertans et potatum ducens: nunc homine mirabiliter incolunni, Deoque benigne se gerente, ambos objurgas uti transgressores, hunc quia sanavit, illam quia morbo liberata fuit. — Specta mihi archisynagogum, quomodo vilior sit apud illum iumento homo, siquidem bovem atque asinum Sabbatho cura dignatur, curvam autem mulierem non vult, Christo

¹³ Beatt. 171, 15.

lividens, infirmitate liberari, neque naturalem recuperare figuram. — Sed Synagogæ lividus princeps erectam a Domino mulierem, quadrupedis potius instar deorsum repere volebat, quam proprium hominum recipere habitum: modo Christus non magnificaretur, neque Deus actibus suis demonstraretur. Coarguitur ergo archisynagogus hypocrita, qui bruta quidem animalia Sabbatho ad aquam deducere paratus erat, mulierem vero, non magis genere quam fide Abrahæ filiam, haud **320** æquum censebat infirmitatis vinculo solvi; sed liberationem a morbo transgressionem esse legis judicabat.

τὸν γένος δον διὰ τὴν πίστιν Ἀβραὰμ οὖσαν θυγατέρα, ἀλλὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς νόσου, παράδειν κρίνει τοῦ Σαββάτου.

V. 17. Erubescabant omnes adversarii ejus.

Pudebant eos qui corrupta mentis judicia gerebant; qui in angularem lapidem impegerant, ideoque conficti fuerant; qui medico adversabantur; qui sapienti signo fracta vasa instauranti resistebant: nec ullum eis responsum supererat, sed ipsi sibi irresistibiles accusatores erant, muti effecti prorsus, et quid jam loquerentur ignari. Adeo audax illorum os oppilaverat Dominus! Turbae autem, miraculorum utilitatem expertæ, gestiebant. Namque operum fama et gloria quæstionem omnem et ambiguitatem haud malitiose inquirentibus dissoluebat.

V. 19. Simile est (regnum Dei) grano sinapis.

Pulchra similitudo, neque non idonea ad demonstrandum ea quæ accidebant, id est, quæ in divina sacraque Evangelii prædicatione liebant, quam etiam regnum Dei appellat; etenim per Evangelium lustramur, ut una cum Christo aliquando regnemus. Et Dei quidem regnum, ad paucos olim redactum, dilatatum postea est, atque ad cunctas gentes propagatum. Prius enim in sola Iudæa prædicatum fuit, ubi etiam pauci valde exstiterunt beati discipuli. Verumtamen non credente Israele, sanctis apostolis mandavit dicens: « Euntes docete omnes gentes ¹⁴, et reliqua. Sicut ergo sinapis semen cæteris olerum seminibus longe minus est ad modum quod attinet, alte tamen consurgit, ultra cuiusvis oleris mensuram, ita ut passerculorum multorum habitaculum fiat; ita etiam cœlorum regnum, id est, nova et sacra ac salutaris prædicatio, per quam ad optimum quodvis opus deducimur, et eum qui suapte natura vereque Deus est cognovimus; et si apud paucos initio erat, et breve veluti aliquæ contractum, deinde in amplitudinem excrevit, ita ut receptui sit consurgentibus illuc, qui **321** passerculis etiam comparantur, quia nimisrum res nostræ Deo comparatae exigui valde moduli sunt. Data fuit quidem Israelis filiis per Moysen lex: sed quia impossibile erat propter hæreniem illic umbram materiale inquit cultum, salvati mundi incolas, necessario deinde evangelica Servatoris exorta est prædicatio, atque universo orbe diffusa.

πὸν ἀναγκαῖων τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον ἀνέψυ-

πετεῖν δὲ ἀνθρώπος, εἰ γε βοῦν καὶ δνον τὸ Σαββάτον προνοίας ἀξιον· τὴν δὲ συγχεκυριαν γυναικαὶ βούλεται βασκαίνων Χριστῷ ἀπολαγῆναι τῆς ἀσθενειας, οὐδὲ τὸ κατάλληλον ἀπολαβεῖν σχῆμα. — (Α. f. 192) Ἐλλ' ὁ τῆς Σύναγωγῆς ἔρχων δὲ βάσκενος ἐξούλετο τὴν ἀνορθωθεῖσαν γυναικα, κατὰ τὴν τετράποδα μᾶλλον κάτω κεκυρέναι, ἢ τὸ οἰκεῖον ἀνθράποις ἀπολαβεῖν σχῆμα· μόνον ἵνα μὴ Χριστὸς μητέλυνηται, μηδὲ Θεὸς εἶναι ὑπὸ τῶν πραγμάτων κρύπτηται. Ἐλέγχεται μὲν τοι δὲ ἀρχισυνάφωνος ὑποκριτῆς ὅν, εἰ γε τὰ μὲν ἀλογα ζῶα ἐν Σαββάτῳ οὐδὲ τὸ θῦντος ἀπάγοι, τὴν δὲ γυναικα, τὴν οὐ μᾶλλον δὲ τὸ θῦντος κατέβασιν, οὐκέτι λυθῆναι τοῦ δεσμοῦ τῆς ἀσθενειας.

B. Κατησχύνοντο πάτερες οἱ αὐτικελμενοι αὐτῷ.

(Α. f. 192) Κατησχύνοντο μὲν οἱ διερθαρμέναι; τὰς χρίσεις ἐκφέροντες· οἱ τῷ ἀκρογνωιαίῳ προσκόπωτες, καὶ διὰ τοῦτο συνθλάμενοι· οἱ τῷ λατρῷ ἀνεστηκότες· οἱ τῷ σοφῷ κεραμεῖ τὴν τῶν διατραφέντων σκευῶν ἐπανόρθωσιν ποιουμένῳ ἀντιπίπτοντες· καὶ οὐδὲ μία αὐτοῖς ἀπόκρισις ὑπελείπετο· ἃλλ' ἤσαν αὐτοὶ ἔστιοι ἐλεγχος ἀναντίρρητος, ἀπιστομιζόμενα καὶ ἀποροῦντες δὲ τις δρά καὶ φθέγξονται. Οὕτως αἴτιων ἀπέρρριψε τὸ θρασὺ στόμα δὲ Κύριος! οἱ δὲ δύοι, οἵα ωφελούμενοι· ἐκ τῶν σημείων, ἔχαιρον· τὸ γάρ ἔνδοξον τῶν Ἑργῶν καὶ περιφανες ἐλευ πέσσαν ζητοῦσιν καὶ ἀμφιβολίαν τοις μητὶ κακοθήμως ζητοῦσιν.

Ομοία δέστι πόκκων σινάπεσιν.

(Α. f. 193) Εὑψὺς τὸ παράδειγμα, καὶ οὐκ ἀιχνῶς ἔχον εἰς παράστασιν τῶν συμβεβηκότων, ἥγουν γενομένων ἐπὶ τῷ θειῷ τε καὶ ἱερῷ κηρύγματι, φημι δὴ τῷ εὐαγγελικῷ, δὴ καὶ βασιλεὺν δονομάζει τοῦ Θεοῦ· δὴ αὐτοῦ γάρ κερδαίνομεν τὸ συμβοσιλεῦσαι Χριστῷ. Κατὰ δὲ τὸν ἄρχας παρ' ὅλιγοις καὶ συνεσταλμένον, ἐπιλατύνθη δὲ καὶ διέδραμε μετὰ ταῦτα εἰς πάντα τὰ Εθνη. Ἐλατήθη μὲν γάρ κατὰ μόνην τὴν Ἰουδαίαν, ἐν δὲ καὶ εὐαρίθμητη παντελῶς γεγόνασιν οἱ μακάριοι μαθηταί· ἀπειθαντος δὲ τοῦ Ἰσραὴλ, τοῖς ἀγλοῖς ἀποστολοις ἀνετέλλετο λέγων· « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ Εθνη, » καὶ τὰ ἔπης. « Ποτέρεον οὖν τὸ σπέρμα τῶν σινάπεων, τοῦ μὲν ἐτέρων λαχανικῶν σπερμάτων ἡτεῖται λίαν εἰς τὸ ἐν μεγάθει ποσδόν, ἀνίσχει γε μῆρα εἰς ὑψος, λαχανοπρεπούς ἐπέκεινα μέτρου, ὡς τε καὶ στρουθίων ἔναυλίσμα γενέθναι πολλῶν· οὗτοι καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τούτεστι τὸ νέον τε καὶ ἱερὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα, δι' οὐ πέρδε πᾶν δικιοῦν τῶν ἀριστῶν ἀνδραγαθημάτων πεποδηγήμεθα, καὶ φίσει τε καὶ ἀληθῶς δύντα Θεον ἐγνώκαμεν, ὡς παρ' ὅλιγος μὲν δὲν ἄρχας, καὶ οὖν βραχὺ καὶ συνεσταλμένον, προσέβηκε δὲ μετὰ τοῦτο πρὸς αἰνῆσιν· ὡς τε καὶ εἰς σκέπην γενέθαι τοῖς προστοῦσιν αὐτῷ, οὐδὲ δὲ καὶ στρουθίοις παρεικαστέον, Θεῷ γάρ τὰ καθ' ἡμέας ἐν ὅλιγοις κομιδῇ μέτροις εἰσιν. Ἐδόθη μὲν γάρ τοις ἐξ Ἰσραὴλ δὲ διὰ Μωϋσέως νόμος· ἐπειδὴ δὲ δην ἐφίκτον διὰ τῆς ἐν αὐτῷ σκιᾶς, καὶ ὡμοτικῆς ἀπειθείσας, καὶ εἰς δηλη ἐκτέταται τὴν ὑπ' οὐρανῶν.

¹⁴ Matth. xxviii, 19.

(Α. f. 193 b) Τοῦτο ἡμῖν αἰνιγματωδῶς τὸ Μω-
σαῖκὸν ἱστήματε γράμμα· ἔχει δὲ οὕτως· « Καὶ
ἔλαλης Κύριος πρὸς Μωυσῆν λέγων· Πόλισσον σεαυ-
τῷ δύο σάλπιγγας ἐλατές, ἀργυρᾶς ποιήσεις αὐτές,
καὶ ἔσονται οἱ ἀνακαλεῖν τὴν συναγωγὴν, καὶ ἔξα-
ρειν τὰς παρεμβολάς. » Καὶ μεθ' ἔτερα· « Καὶ οἱ
υἱοὶ Ἀαρὼν οἱ ἵερεῖς σαλπιοῦσι τὰς σάλπιγγες· καὶ
ἔσται ὅμιλον νόμιμον αἰώνιον εἰς τὰς γενεὰς ὅμῶν. »
“Ιν’ ἐντεῦθεν ἐννοήσῃ καὶ τὴν τοῦ νόμου παιδαγωγίαν,
καὶ τελείωσιν τὴν διὰ Χριστοῦ διὰ πολιτείας εὐαγγε-
λικῆς καὶ μασταγωγίας τῆς ὑπὲρ σκιάν καὶ τύπους.
Σάλπιγξ δὲ οὖν ὁ νόμος· ὅμοιως δὲ καὶ τὸ ελαγγε-
λικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα· οὗτον γάρ αὐτοῦ δια-
μνημονεύει καὶ δὲ προφῆτης Ἡσαΐας, λέγων· « Καὶ
ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, σαλπιοῦσι τῇ σάλπιγγὶ τῇ
μεγάλῃ. » Μεγάλη γάρ δηνῶς ἀνεφώνησε σάλπιγξ,
ἡ διά γε τῶν ἀγίων ἀποστόλων, οὐκ ἀθετοῦσα τὴν
πρώτην, συνεισδεχομένη δὲ καὶ αὐτήν· διὰ γάρ νό-
μου καὶ προφῆτῶν, ἐμπεδοῦσιν δὲ τὸν ἐπὶ Χριστῷ
λόγον, μαρτυρίας χρώμενοι ταῖς ἀρχαιοτέραις. Οὐκ-
ούν δύο μὲν αἱ σάλπιγγες, ἀργυρᾶς δὲ καὶ ἐλατέ-
τοῦ μὲν ἀργύρου κατασημαίνοντος τὴν φαιδρότητα,
λαμπτόδες γάρ ἔστιν δὲ παρὰ Θεοῦ λόγος· τοῦ γε μήν
ἔλασματος ὑποφαίνοντος, διτὶ προδησονται καὶ προ-
κλινονται αἱ ἵεραι τε καὶ θεῖαι σάλπιγγες, ἥγουν τὸ
νέον τε καὶ ἀρχαῖον κήρυγμα· προκόπτει γάρ δὲ
πῶς τὸ ἔλασμάνενον, καὶ εἰς εὑρός τε καὶ μῆκος
ἐκτείνεται· ἐμελλον δὲ προκόπτειν, ἐπιλάμψαντος
τοῦ Χριστοῦ· δὲ μὲν παλαιὸς νόμος, εἰς θεωρίαν
πνευματικήν· τὸ δὲ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν, εἰς τὸ
πάσης κατευρυθμήσεσθαι τῆς ὑπὸ οὐρανόν. Πλὴν τοις
ἱερεῦσιν δὲ νόμος ἐδίδου τὸ χρῆναι ταῖς σάλπιγξι δια-
τάττειν τοὺς λαούς· δέδοται γάρ παρὰ Χριστοῦ τὸ δια-
κρίνεταιν αὐτὸν καὶ τὰ αὐτοῦ θεσπίσματα, τοῖς τῶν
νέων κηρυγμάτων Ἱερουργοῖς, δῆλον δὲ διτὶ τοῖς ἀγίοις
ἀποστόλοις. “Οτι δὲ ἐμελλεν εἰς αὐξῆσιν ὡς περ ἀν-
τιδρᾶν, βραχὺς ὁν ἐν ἀρχαῖς τῶν εὐαγγελικῶν κηρυ-
γμάτων ὁ λόγος, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν, προτιμεύετος;
Θεοῦ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου περὶ αὐτοῦ, διτὶ « Ἐνετῆ-
σθη ἡ σύμπασσα τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὄντωρ
πολὺ κατακαλύψαι Θαλάσσης. » Θαλάσσης γάρ δίκην
ἐκκέχυται πανταχοῦ τὸ σωτήριον κήρυγμα, καὶ παν-
οθενεστάτην. ἔχει τὴν ἐμβολήν· καὶ τοῦτο πάλιν
ἡμῖν διασφελέγων ὁ τῶν διων Θεὸς, διὰ προφήτου
φωνῆς· « Καὶ κυλισθήσεται ὡς ὄντωρ, κρῆμα· καὶ
δικαιοισθήνη, ὡς χειμαρρὸς ἀδαπός. » Κρῆμα μὲν γάρ
καὶ δικαιοιστύην, τὸ εὐαγγελικὸν διομάζει κήρυ-
γμα· οὗτον γε μήν αὐτὸν καταχυλισθήσεσθαι διεβεβαιοῦτο τῆς ὑπὸ οὐρανὸν, ὡς ὄντωρ καὶ χειμάρρουν
οὐ τὰς ὄρμας ἐγκύοσιεν ἀν οὐδεὶς καταχειμένου λαύρως.

*Ομοια ἔστι ζύμη, x. τ. λ.

(Α. f. 194 b, Β. f. 135) ‘Ο αὐτὸς δὲ ἀν γένοιτο λό-
γος, καὶ περὶ τοῦ ζύμη παραβεβλῆσθαι τὴν βασι-
λείαν τοῦ Θεοῦ· μικρὰ μὲν γάρ η ζύμη, πλὴν τοῦ
παντὸς φυράματος ἀμελῆτη καταδράττεται, καὶ τὴν
ἴδειν αὐτῷ ποιότητα καταμίσει γοργῶς. Τοιοῦτον
εἰ καὶ ἐν ήμιν ὁ θεῖος ἐργάζεται λόγος· γεγονὼς

A Id nobis enigmatico modo Mosaicæ significant
litteræ, quæ ita se habent: Dicitque Dominus Moysi:
« Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus
convocare possis multititudinem, quando movenda
sunt castra⁷⁰. » Et infra: « Filii autem Aaronis sacer-
dotes clangent tubis; eritque hoc legitimum sem-
piternum in generationibus vestris⁷¹; » nempe ut
hinc intelligas et legis pædagogatum, et perfectionem
in Christo per evangelicam vitam, et magisterium,
quod umbram figurasque excedit. Tuba ergo lex
est pariterque evangelica quoque Servatoris prædi-
catio. Sic enim hujus meminit etiam Isaías propheta,
dicens: « Et erit die illa, tuba magna clangent⁷². » Grandis reapse insognit tuba per sanctos apostolos,
baud saue priorem legem destruens, sed una secum
B complectens. Nam hi lege atque prophetis confir-
mant semper Christi doctrinam, dum ipsorum pri-
scis testimoniis utuntur. Duæ sunt igitur tubæ, et
quidem argenteæ ductilesque: ita ut argentum lati-
tiam significet, splendidus enim Dei sermo est:
ductilis autem natura ejusdem innuat, fore ut dilatentur ac longius provehantur sacrae divinæque
tubæ, id est nova simul et vetus doctrina. Re et
im vera semper quodammodo proficit, id quod di-
latur lateque et longe protenditur. Futurum au-
tem erat ut utraque doctrina excresceret, Christo
apparente; vetus quidem lex in spiritalem sensum
excrevit; evangelica autem prædicatio, sua per
universum orbem dilatatione. Verum tamen sacer-
dotibus dabat lex tubarum usum, ob regendum po-
pulum; Christus autem ut se prædicarent **322**
doctrinamque suam, novæ prædications sacerdoti-
bus, id est sanctis apostolis, attribuit. Quod vero
incrementum quodammodo esset capturus, qui ini-
tio exiguis erat sermo evangelicus, facile est co-
gnoscere, Deo per Isaiam sic prænuntiante: « Repleta
est universa terra scientia Domini, sicut aquæ ma-
ris operientes⁷³. » Enimvero maris instar quoque
versus salutaris prædicatio effunditur, et validissi-
mam facit impressionem. Atque hoc rursus declarat
nobis prophetæ ore universalis Deus: « Et volvetur
quasi aqua judicium, et justitia quasi torrens intrans-
ibilis⁷⁴. » Nam judicium atque justitiam nominat
evangelicam prædicationem; quam sic per orbem
volvendam affirmabat, ceu aquam atque torrentem,
enjus impetu violenter decurrentem nemo potest
infringere.

V. 21. Simile est fermento, etc.

Simili modo dicendum est de fermento quod cum
regno Dei comparatur. Etenim tenue sane fermentum
est, nihilo tamen minus universam sine mora
massam corripit, suamque vivaciter qualitatem im-
miscet. Illiusmodi quid in nobis quoque divinus
operator sermo: namque ad nos delatus, sanctos

⁷⁰ Num. x. 2. ⁷¹ ibid. 8. ⁷² Isa. xxvii, 15. ⁷³ Isa. xi, 9. ⁷⁴ Amos v, 24.

Inculpatisque esset; et in mentem et cor receptus, spiritualis ostendit; ut, quod ait Paulus¹⁰, unitus spiritus noster et corpus et anima sine querela servet in die Domini Iesu Christi. Nam quod hinc mentes hostias divinas inflat sermo, patet facies his verbis universalis Deus per unum de prophetis: Ecce dies venient, dicit Dominus, et complebit se per dominum Israelis, et super dominum Iudee novum sedis, tradens leges meas mentibus illorum, et in eductis cordibus scribentibus¹¹. In mentem igitur aliquae cor, intellectuale divinumque fermentum recipiantur; ut per tam sacram sanctamque fidei spiritualiter azymi inventiamur. Et enim in mentem repens evangeli magisterii vis vivifica, animam suam et corpus in suam veluti qualitatatem convertit.

V. 23. 323 Autem illi quidam: Domine, num pauci sunt qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos: Contendite intrare per angustiam portam, etc.

(1) *Videtur quodammodo responsio extra scopum interrogantibus excurrere. Ille enim sciscitus fuerat, nunquam pauci salvarentur; hic autem rationem qua possent iustificari exponit dicens: « Contendite intrare per angustum portam. » Quid ergo hic dicimus? Solebat universalis Servator interrogantibus respondere, haud omnino prout ipsis libebat, sed spectare potius quid audiētibus utile foret ac necessarium. Id vero pōtissimum agebat, cum aliquis supēr vacanēa atque inutilia cognoscere avehat. Cū enim opus erat velle rēscire, utrum nullum an pauci sint qui salvantur? Quenam hinc utilitas audientibus obveniebat? Verum enimvero necessarium erat et utile cognoscere viam pōtius qua quispiam ad salutem pērgere. Prudenter itaque vānam interrogationem silentio transmitit, verba autem sua ad necessariam rem convertit; videlicet ad docendum quid factio opus esset ut per angustum arcamque januam intremus. Hoc ipsum et alibi monuerunt dicens: « Intrate per angustum portam; nam lata spatiosaque via est quae ducit ad perditio- nem, multique per eam intrant: angusta vero et arcta via est quae ad vitum dicit, et pauci sunt qui inveniunt illam¹¹. » Nam volentibus pervenire necessaria in primis est recta fides; deinde inculpatā vita, quantum humana iustitia esse potest. Sic enim aliquando David etiam propheta Deum his verbis precabatur: « Judica me, Domine, secundum iustitiam meam¹². » Verumtamen si qui sancte vivere volunt, haud queunt sine Deo vocante id agere. Semper enim aspera et ardua, multiisque haud gradibilis, quae ducit ad virtutem via est. Facile vero introibit per angustum portam, **324** et arcta via*

⁴⁴ 1 Thess. v, 25. ⁴⁵ Jeremi. xxix, 31, 38. ⁴⁶ Matth. viii, 13, 14. ⁴⁷ Psal. viii, 9.

(1) *Ante subsequentis apud D. Thomam in cat.*
Lat. sic. e CYRILLUS. Angusta porta ærimumnam et
patientiam sanctorum significat. Sicut enim pugna-
rum Victoria attestatur militis strenuitati, sic præ-

Α γάρ ἐν ἡμῖν, ἀγίους καὶ ὁμιλησοῦς ἀποτελεῖ: καὶ εἰς
νοῦν καὶ καρδίαν εἰσεδύκων, πνέυματικούς ἀπο-
φαίνει. Ιν δέ οἱ Παῦλός φησι, ὅλοντον τὸν ἥμαν τὸ
πνεῦμα, καὶ τὸ σῶμα, καὶ φυσῆ ἀμεμπτίας τρή-
ψεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὐ
τὸς ἐν τῷ βαθέᾳ: τῆς διανοίας τῷ μὲν δὲ θεος εἰσεγεῖται
λόγος; σάφηνει λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεός: δι' ἑνὸς τῶν
προφητῶν: «Ἴδος τὴνέργειαν Ἑρχονται, λέγει Κύρος,
καὶ συντελεσθεῖται τὸν οἶκον Ἱεροῦ καὶ εἰτὶ τὸν οἶκον
Ἰουδαία διάθηξῃ κατεῖην, διδόνει γόμούς μου· εἰς τὰς
θεανοίας αὐτῶν ἔκπρασθαι αὐτός». Οὐκοῦν ἐις νοῦν
καὶ καρδίαν, τὴν νοήσην καὶ θελάν δεχώμεθα ζυμή, τη-
ντα θεός τῆς οὐτών σπεττῆς καὶ ἀγίας ζυμῆς ξενμό-
νητῶς εὐρίσκωμεθα. Εἰσεδύνουσα γάρ εἰς νοῦν τῆς
εὐαγγελικῆς πατιθεύσεως: τῇ ζωστοίς ἐνέργεια, φυγήν
Β τέ, καὶ σῶμα, καὶ πνεῦμα πρὸς τὴν Ιελαν διπερ-
ποστητη ρεπαστούχεισθ.

Εἰπε δὲ τις αὐτῷ: Κύρε, εἰ δὲ τοι οἱ ὥστε γε
τοῦ; Οὐ δέ εἰπε πρὸς αὐτούς: Ἀγανίσθε διελ-
θεῖν διὰ τῆς στεγῆς πύλης. Σ. ε. 2.

(Α ί. 193 b, Β ί. 135, Δ ί. 55) Δόκει πως ή απόχριστος ήταν φέρεσθαι σχοπόν τού έρωτήσαντος. Ο μὲν γάρ ήξειν μαθεῖν, εἰ διλγοὶ οἱ αὐτῶμενοι· δὲ τὴν τοῦ δύνασθαι: δικαιωθῆναι τρίτον ἔηγετο, λέγων· εἰ Ἀγανθίσσοθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης. ἢ Τί οὖν οὕτω πρός τοῦτο φαμεν; Ἐθέος δὴν τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ, τοῖς ἐρωτῶσιν αὐτὸν ὑπαντῖν, οὐχὶ πάντως κατὰ τὸ δύτον, δικοῦν, διλγὸν εἴτε τὸ χρηστὸν τε καὶ ἀναγκαῖον τοὺς δικροωμένοις δρᾶν. Ἐδρα δὲ τοῦτο μελιστᾶ, δὲ τις ήξειν μαθεῖν τι τῶν οὐα παρτέει εἶτι καὶ ἀνδρῆτα. Τί γάρ εἶτι φύλοπεπτεῖν, ποτέρον πότε πολλοὶ τινὲς εἰλον ή διλγοὶ οἱ αὐτῷμενοι; Τί τὸ ἐντεῦθεν διφέλος ἐκβέβηκέν διν τοῖς ἀκρωμένοις; Ἡν δὲ ἀναγκαῖον καὶ λυστεῖτε τὸ εἰδέναι μελιλὸν τὸν τρόπον δι' οὗπερ ἀν τις λοι πρὸς ουρηρίαν οὐκοῦν αἰκονομίκινς πρὸς μὲν τὸ τῆς ἐρωτήσεως εἰκαστὸν, ἀπίστογόν μεθιστῆσαι δὲ τοὺς λόγους Ιφίδηπέρ ήν ἀναγκαῖον· τοῦτο δὲ δὴν τὸ εἰδέναι δρᾶν ἐκεῖνα δι' ὃν ἡν δύνασθαι τὴν στενὴν καὶ τεθλιμένην εἰσελθεῖν πολλὴν. Τοῦτο γάρ πού καὶ τέτρωδι διδάσκων φησιν. εἰ ἐισελθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης διτι πλατεῖς ή πολλή, κατει λύρυχώρος ή ὁδος ή ἀπόδον δια εἰς τὴν ἀπώλειαν, κατει πλατόι εἰστοι οι εἰσέρχομενοι δι' αὐτῆς· στενὴ δι' ή πολλή καὶ τεθλιμένη ή ὁδος ή ἀπίστογονσα εἰς τὴν ζωῆν, διλγοὶ δὲ είσιν οι εὐρίσκοντες αὐτήν. Τοῖς γάρ έθελούσιν ἐλθεῖν, δει δη πάντως πλατεώς μὲν, κατει πρό γε τῶν διλλων, δρῆς· εἰτα, βιθύνικήποτον κατά γε τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης· δικαιωσύνης. Οὐτω γάρ πού κατει προσφῆτες δει δι τὰς πρὸς θεον ικεσιας ἐποιεῖτο λέγων· Κρινο με, Κύριε, κατα τὴν δικαιοσύνην μου. Πλὴν οὐκ ἐνεστὶ τοῖς έθελουσι βιοῦν διγίας, δικλητη δύνασθαι τοῦτο δρᾶν (2). αει γάρ πάντας εῖστι σκληρό καὶ ἀν-

clarum efficiet validā pērpetuatio laborum et tentationum.

(2) Aniādverte gratiæ divinæ ad bene agendum necessitatem.

της, καὶ οὐ βάσιμος τοῖς πολλοῖς, ἡ εἰς ἑρετὴν ἀποφέρουσα τρίδος· εἰσελάσει δὲ βαδίως διὰ τῆς στενῆς πύλης, καὶ δραμεῖται τὴν τεθλιμμένην διγωνιζόμενος καὶ τοὺς τοιούτους πόνους αἰρούμενος. Γέγραπται γοῦν, ὅτι « Ἀνὴρ ἐν πόνοις πονεῖ ἔαυτῷ, καὶ ἔκβιάζεται ἔαυτοῦ τὴν ἀπώλειαν » ὡς γάρ αὐτὸς πάλιν Ἐφραὶμος· « Βιαστῇ ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ βιασταὶ ἀρπάζουσιν αὐτήν. » Πλατεῖα δὲ τὴν πύλην, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδός, ἡ πολλοὺς εἰς διλέθρον καταφέρουσα. Καὶ διοῖν δὲν νοηθεῖν τὸ πλάτος αὐτῆς; Αἰσχρὸς καὶ φιλήδονος ζωῆς, τρυφᾶς, καὶ κῶμοι, καὶ μέθαι, καὶ πάντα τὰ τῆς κακίας ἐπιτηδεύματα, ἡ φιλαργυρία, καὶ τῶν προσκαΐρων δοξαρίων φαντασία κενῆ, τὸ ἀμνημονεῖν τῶν θειῶν ἐνταλμάτων, τὸ μὴ ἔχειν τὸν τοῦ Θεοῦ φόρον πρὸ διφθαλμῶν. Οὐκοῦν τῶν μὲν τοιούτων ἀποφοιτῶν ἀναγκαῖον τοὺς εἰσβάλλειν ἐξέλοντας διὰ τῆς στενῆς πύλης, συνείναι δὲ καὶ συνεορτάζειν Χριστῷ· ὅτι γάρ οἱ μὴ τοιοῦτοι ἀπόδηλητοι, δι’ ἐναργοῦς παραδείγματος διέδειξεν ὁ Σωτὴρ εἰτέων.

‘Αρ’ οὖν ἀπὸ εἰσέλθη (1) ὁ οἰκοδεσπότης καὶ ἀποκλείσῃ τὴν θύραν, κ. τ. λ.

(Α. f. 197, Β. f. 135 b, Ζ. f. 137 b) ‘Ως ἐπὶ τίνος οἰκοδεσπότου πολλοὺς τῶν ἐπιτηδεῶν συναγγερόποτος εἰς ἔστιαν καὶ τράπεζῶν, εἴτα προεισεθέντος μεθ’ ὧν ἔσει τοῦτο δρᾶν, ἀποκλείσαντός τε τὴν θύραν, τοὺς μετὰ τοῦτο χρούοντας ἀκούσεσθαι φησι· « Οὐκ οἶδα ὑμᾶς. » Γνῶσιν δὲ ἐνταῦθα οὐχ ἀπλῶς τὴν εἰδῆσιν λέγει, ἀλλὰ τὴν οἰκειότητα τὴν ἐν μεθέξει, τὴν ὡς ἐν χάρτῳ καὶ τιμῇ. Εἰπερ γάρ ἡ γνῶσις μόνον ἡμῖν κατασημανεῖ ταὶ εἰδῆσιν, πῶς ἡγνόσης τῶν δυτῶν τινάς, διάντα ἔχων γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς δρόφθαλμοῖς αὐτῶν, ὁ καὶ πρὸν γενέσεως πάντα εἰδὼς; Οὐκοῦν οὐ μόνον ἀνόητον, ἀλλὰ καὶ δυσσεβές, τὸ ἀγνοῆσαι τινας ὑποτοπῆσαι τὸν Κύριον· οἰησόμεθα δὲ μᾶλλον εἰτέν αὐτὸν, ὡς οὐδαμόθεν τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς αὐτὸν καὶ σχέσιν ἐπάγονται. Οὐκ οἶδα γάρ, φησι, γεγονότας ἀρετῆς ἐραστάς· οὐ τὸν ἐμὸν τιμῆσαντας λόγον, ἀλλ’ οὐδὲ συναψθέντας ἐμοὶ διὰ πράξεων ἀγαθῶν. Ἀκολούθως καὶ πρὸς Μωϋσέα εἴρηται· « Οἴδα σε παρὰ πάντας, καὶ χάριν εὑρες παρ’ ἐμοὶ· » διντὶ τοῦ· « Ἐν οἰκειότητι τῇ ὑπὲρ πάντας ἐτέθης παρ’ ἐμοὶ, καὶ πολλὴν ἐπορίσω τὴν χάριν. Οὐκοῦν καὶ περὶ τῶν οὐδεμάθεν οἰκειωθέντων αὐτῷ, λέγει· « Οὐκ οἶδα ὑμᾶς· ἀπόστητε ἀπ’ ἐμοῦ, ἐργάται τῆς ἀδικίας. » — « Οὐδεμίᾳ γάρ κοινωνία φωτὶ πρὸς αὐτός. »

Τίνες δὲ ἀν νοηθεῖν οἱ λέγοντες τῷ Χριστῷ τὸν Ἐφάγομεν καὶ ἐπίστευμεν ἐνώπιον σου; Ἀρμόστειν ἀν δι τοισδε λόγος μάλιστα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, οἵδι ή καὶ Ἐφραὶμος, ὅτι « Οὐκεσθε τοὺς περὶ τὸν Ἀβραὰμ καὶ τοὺς προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ἔαυτοὺς δὲ ἐκβαλλομένους ἔξω. » Πῶς οὖν ἡσθιον καὶ ἔπινον

¹⁴ Prov. xvi, 26. ¹⁵ Matth. xi, 12. ¹⁶ Exod. xxiii, 12.

(1) Scripsi εἰσέλθη cum aliquot codicibus apud Sabaterium et Scholtzium; sic enim legebat non solum vulgatus noster Lat., verum etiam Cyrillus, ut appareat infra ex vocabulo ejus προεισεθέντος. Vulgo tamen Græcus textus habet ἐγερθῇ.

A gradietur, qui conabitur, et hujusmodi labores exantlare decreverit. Scriptum est igitur: « Vir laborans, laborat sibi, et vim facit perditionis suae ¹⁷ (2). » Sicut enim rursus idem ait Dominus: « Vim patitur regnum Dei, et violenti rapiunt illud¹⁸. » Lata vero porta et spatiosa via quæ multos ducit ad interitum. Quænam porro intelligetur latitudo ejus? turpis nimirum et voluptaria vita, deliciae, coemissiones, crapulæ, et omnia vitiiorum studia, avaritia, et temporalis gloriolæ vana phantasias, divinorum mandatorum oblivio, Dei denique timorem non habere præ oculis. Ergo haec omnia vitare oportet, si qui volunt per angustam portam intrare, et cum Christo versari æternumque festum peragere. Quod vero qui ejusmodi non sunt reijicientur, evidenti exemplo demonstrat Servator dicens:

V. 26. Cum autem intraverit paterfamilias, et ostium clauserit, etc.

Cen si quis paterfamilias complures amicos suos congregaverit ad mensæ convivium, et deinde ipse introiverit quibuscum est coenaturus, januamque occluserit; quicunque postea pulsaverint, audituros dicit: « Non novi vos. » Notitiam autem hoc loco non pro simplici scientia dicit, sed pro familiaritate, gratiæque et honoris communione. Nam si hic notitia scientiam strictum significaret, quomodo quemquam is ignoraret cui omnia nuda et revelata versantur ob oculos, et qui antequam etiam sicut cuncta scit? Est ergo non modo insanum sed etiam irreligiosum suspicari quidquam a Domino ignorari. Existimabimus potius dici ab ipso, quod hi nullam cum eo necessitudinem nexumque habeant. Non novi, inquit, vos amatores esse virtutis, non meam in pretio habentes ¹⁹ doctrinam, nec mecum per bonorum operum exercitia conjunctos. His consenteant Moysi quoque dicta fuerunt: « Novi te præ omnibus, gratiamque apud me nactus es ²⁰. » Nempe ad meam familiaritatem præ omnibus assumptus es, multamque gratiam consecutus. Quare et iis qui ipsius amicitiam non sunt ailepti, dicit: « Non novi vos; discedite a me, operarii iniq[ue]b[us] ²¹. » — « Nulla enim communio lucis cum tenebris ²². »

Quinam vero credentur qui aiunt Christo, manducabimus et bibimus coram te? Congruit uique Israelitis potissimum sermo hic; quibus certe dicebat Christus: « Videbitis Abramum et prophetas in regno Dei, vos autem foras expelli. » Quomodo ergo manducabant atque bibebant coram Deo?

(2) Apud Sabaterium bis Cassianus, et semel S. Hieronymus, ita habent ut nos Latine scripsimus: Flaminius Nobilis tamen in sua Proverbiorum translatione maluit interpretari: Vim facit in inservit suum; quod contrarium fortasse sensum exhibere videtur.

Nempe legali fungentes cultu; nam cruentas victimas Deo afferentes comedebant et latabantur. Audiebant insuper in synagogis libros Moysis, qui non tam sua scripsit, quam Dei verba interpretatus est; etenim semper sermoni suo præfabatur: « Hæc dicit Dominus. » Haud tamen justificando homini sufficit cruentus cultus neque suas quisquam abluerat maculas, audiens quidem divinarum legum lectionem, nihil vero mandatorum exsequens. Alioqui etiam fidem non admittentes quæ impium justificat, nec evangelica statuta sectantes, quæ vires suppeditant ingenuæ præstantique vitæ agendæ, quo pacto regnum cœlorum adire poterunt? Prædictis annumerabis et nonnullos alios qui dicere interdum queunt omnium Judici: Comedimus coram te, et in plateis nostris tu docuisti. Quinam item hi erunt? Multi crediderunt in Christum, sanctasque ejus celebrant solemnitates, et ecclesias frequentantes evangelicas audiunt doctrinas; attamen sacrarum Scripturarum nihil in mente sua reponunt, sed fructus sterile gerunt cor. Hi quoque igitur amare sibi debunt, dentibusque stridebunt; namque et hos Dominus negabit. Ait itaque: « Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum Dei,

326 sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis est ». »

Kύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασίλειαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

V. 29. *Venient ab oriente et occidente, etc.*

Multi convenient cum sanctis, ipsi autem Israellitæ expellentur. Et qui primas partes tenuerant, tunc secundas occupabunt, aliis sibi præpositis, quod reapse accidit: nam gentes prælatæ sunt Iudaico gregi. Quanquam de multis quoque aliis atque indefinite hæc dicta sunt. Erunt autem priore loco qui ex ethnici crediderunt, illi scilicet qui nunc sunt postremi, ceu qui postremo tempore Deuin agnoverunt. Erunt vero tunc primi propter fidem suam sinceram. At increduli Iudei, qui nunc priores videntur, quatenus priores Denim cognoverunt (nam Filius meus, inquit Scriptura, primogenitus Israel⁸⁸), tunc incredulitatis suæ causa fient novissimi. Intelligitur sermo hic etiam de fidelibus, qui in hac vita videntur infirmi, sed in futuro seculo primi erunt; et vice versa. — Quod autem Iudei amicitiam Dei, spiritalem scilicet, omnino sorrent amissuri, proque iis gentium multitudo introducenda, demonstravit dicens: « Quod ab oriente et occidente, aquilone et austro, vocali multi requiescent cum sanctis. » Et illi quidem expellentur, hi autem accumbent in regno Dei. — Et primum quidem tempus esse putamus, ut diximus, quo erat in paradyso Adamus. Secundum, ceu si

⁸⁸ Matth. viii, 21. ⁸⁹ Exod. iv, 22.

(1) Reapse hæc partim dicta fuerunt ad vers. 8. Et quidem hoc fragmentum pertinere potius videtur ad Cyrilli in Matthæum (cap. xx) commentarium qui desideratur; illic enim actum fuit de parabola vineæ. Porro similia his scribit Cyrillus in suo de prædicta

A ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; τὴν νομικὴν τελοῦντες λατρεῖαν προσκομίζοντες γάρ τῷ Θεῷ τὰς δι' αἰμάτως θυσίας, ἡσθιον καὶ ηὐφραίνοντο· τιχροῶντο δὲ καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Μωϋσέως βιδίων, οὐ τὰ ἔαυτου γεγραφότος μᾶλλον, ἐρμηνεύοντος δὲ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ· προανετίθει: γάρ ἀεὶ τῆς ἔαυτου φωνῆς τό· « Τάδε λέγει Κύριος. » Ἄλλ' οὐκ ἀρκεῖ πρὸς δικαιωσιν ἡ δι' αἰμάτων λατρεία· οὐδὲ ἀντικείμενος τις μαυρομούς, ἀκροατὴς μὲν τῶν θείων γεννημένων νόμων, πεπραχὼς δὲ οὐδὲν τῶν κεκελευσμένων· καὶ ἑτέρως δὲ τὴν πίστιν οὐ προστηκάμενοι τὴν δικαιοῦσαν τὸν ἀσεβῆ, οὐδὲ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπισμασιν ἀκαλούθισαντες, δι' ὧν ἡν δύνασθαι τὴν εὐφύδη καὶ ἔξειλεγμένην ἔξασκησαι ζωὴν, πῶς διν εἰσελάσσειαν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; « Επαριθμήσεις τοῖς ὀνομαστένοις καὶ ἑτέρους τινάς δυναμένους εἰπεῖν ἔσθι· διτε τῷ πάντων Κριτῇ. » Ἐφάγομεν ἐνώπιόν σου, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις ἥμῶν ἐδίδαξες. Καὶ τίνες ἀντειποῦσιν πάλιν; Πολλοὶ πεπιστεύκαστιν εἰς Χριστὸν, καὶ τὰς ἀγίας ἐπ' αὐτῷ τελοῦσιν ἑορτάς, φοιτῶντες δὲ καὶ ἐν ἐκκλησίαις, τῶν εὐαγγελικῶν ἀκροῶνται παιδευράτων· ἀποτίθενται δὲ εἰς νοῦν τῶν γεγραμμένων οὐδέν· ἀλλὰ καὶ πνευματικῆς εὐκαρπίας γυμνήν ἔχουσι τὴν καρδίαν· κλαύσονται οὖν καὶ οὗτοι πικρῶς, καὶ βρύζουσι τοὺς δόδοντας· ἀρνήσεται γάρ καὶ αὐτοὺς ὁ Κύριος. « Εφη γοῦν· « Οὐ πᾶς διάλεγων μοι, Κύριε βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; »

C *Ἔξονσιν ἀπὸ ἀραολῶν καὶ δυσμῶν, κ. τ. λ.*

(A f. 198, B f. 136) Πολλοὶ συγελεύσονται τοῖς ἀγίοις, αὐτοὶ δὲ ἔξωθήσονται· καὶ τὴν πρώτην ἐσχηκότες τάξιν, τὴν δευτέραν ἔχουσι τότε, προτεταγμένων ἐπέρων· δὲ καὶ γέγονε· προτετίμησται γάρ τα ἔθνη τῆς Ἰουδαίων ἀγέλης· εἰ καὶ περὶ πολλῶν ἐπέρων καὶ ἀδιορίστως τοῦτο εἰρηται. « Εσονται οἱ ἔξ έθνων πιστοὶ πρῶτοι, οἱ δοκοῦντες ἔσχατοι νῦν, ἄς ἔσχατοι τὸν Θεὸν ἐπιγνόντες· Εσονται δὲ τότε πρῶτοι διὰ τὴν εἰλικρινή πίστιν αὐτῶν· οἱ δὲ διπιστοὶ Ἰουδαῖοι, οἱ δοκοῦσι μὲν πρῶτοι νῦν, ὡς πρῶτοι τὸν Θεὸν ἐπιγνόντες (υἱὸς γάρ, φησι, πρωτότοκός μου Ιηρατὴ), Εσονται τότε ἔσχατοι διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Νοεῖται δὲ διάλογος καὶ περὶ τῶν πιστῶν τῶν δοκούντων μὲν εἶναι ἔσχάτων ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἔσομένων δὲ πρώτων ἐν τῷ μέλλοντι αἰώνι, καὶ αὖθις ἐναλλάξ· — (A f. 198) « Οτι δὲ ἔμελλον Ἰουδαῖοι τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος, δῆλον δὲ διτε πινευματικῆς, ὀλιστρπτῶς ἀπολισθεῖν, ἀντεισενεχθῆσονται δὲ τῶν ἔθνων τῇ πληγῇ, διέδεικνεν εἰπών· « Οτι ἔξ τοῦς καὶ δυσμῶν, καὶ βορρᾶ, καὶ νότου κεκλημένοι πολλοὶ συνανταποστονται τοῖς ἀγίοις. » Αὐτοὶ γε μὴν ἔξωθήσονται· [οὗτοι δὲ] ἀναχλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. — (A f. 198 b) Καὶ πρῶτον μὲν καιρὸν λογιούμεθα, ὡς εἰρηται (1), καὶ διὰ τὴν ἐν παραδίσῳ Ἀδάμ. Δεύτε-

parabola sermone ad populum, quem Græce nos edidimus in Spicilegio Rom. t. V, p. 119 seqq. [et Biblioth. Nova PP., t. II, p. 469-471 Græce et Latine].

ρον, ὡς ἐν ὥρᾳ τρίτῃ δηλούμενον, καθ' ὃν ἦν Νῶε. Τρίτον, ὡς ἐν ἑκτῇ, καθ' ὃν ἦν Ἀβραὰμ. Τέταρτον, ὡς ἐν ἑνατῇ, καθ' ὃν ἦν Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται. Περὶ δὲ τὴν ἐνδεκάτην, τουτέστιν ἐν τῷ πέμπτῳ καιρῷ, συστελλομένης ἡδη τῆς ἡμέρας, ήγουν τοῦ παρόντος αἰώνος, ἐμισθώσατο τὰ ἔθνη δι Χριστὸς, κεκλημένα πρὸς ἐπίγνωσιν, παρ' οὐδενὸς ἑτέρου.

Προσῆλθότ τινες Φαρισαῖοι λέγοντες· Ἐξελθε, καὶ πορεύου ἀγενέθε.

(B. f. 136 b, D f. 55 b) Οὐχ ἡθελον ὅπδ βασκανίας οἱ Φαρισαῖοι τὸν Χριστὸν ἐνδημεῖν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἵνα μὴ ταῖς θεοσημείαις καὶ ταῖς ὑπὲρ νόμου μυσταγγίαις πρὸς τὴν αὐτοῦ πίστιν σαγηνεύσῃ πολλούς. Ἐπειδὴ δὲ Θεὸς ὁν οὐκ ἤγνωε τοὺς αὐτῶν διαλογισμοὺς, ὑπαπαντῷ πρέπεις τε καὶ ἐπεσκιασμένως, ὡς ἔθος αὐτῷ. «Εἰπατε γάρ, φησι, τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ.» — (A. f. 198 b) Πρόσχεις ἀκριβῶς τῇ τοῦ λόγου δυνάμει. Δοκεῖ μὲν γάρ πως τετράφθιται καὶ βλέπειν εἰς τὸ Ἡρώδου πρόσωπον τὸ εἰρημένον, ὡς τινες ἐνόμισαν· ἔρχεται δὲ μᾶλλον κατὰ τῆς τοῦ Φαρισαίου σκαιότητος. Καίτοι γάρ δυνάμενος εἰπεῖν· Εἰπὲ τοῦχον τῇ ἀλώπεκι ἔκεινη, τοῦτο μὲν παρηστοῖς· εὐφύεστατα δὲ μέσῃ τινὸς χρώμενος φωνῇ, μονονούσῃ κατέδειξεν ἔγγυς δυτα Φαρισαίον, εἰπών, «τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ (1).» Τῇ ἀλώπεκι δὲ παρεικάζει τὸν ἀνθρώπων· πανούργον γάρ ἀεὶ πώς ἔστι καὶ δύστροπον τὸ Οηρόν· τοιούτοις καὶ οἱ Φαρισαῖοι.

Ίδον ἐκάλιλα δαιμόνια καὶ λάσεις ἐπιτελῶ σήμερον καὶ αὔριον· καὶ τῇ τρίτῃ τελεούμαι.

(Λ. f. 198 b, B. f. 136, D f. 55 b, E. f. 204 b) Ὁρδὲς δὲ τοῦθ' ὅπερ ἥδει λυπεῖν τὸ τῶν Φαρισαίων στήρος, ἀποπληροῦν ἐπαγγέλλεται, φάσκων δὲι καὶ ἀκαθάρτοις ἐπιτιμήσεις· πνεύματι, καὶ ἀπαλλάξει παθῶν τοὺς ἐν ἀδρῶσταις, καὶ τελειωθῆσται, τουτέστιν, ἐκῶν ὑπομενεῖ τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος, ὑπέρ τε τοῦ σῶσαι τὴν ὑπ' οὐρανὸν; Ἡδεις δὴ οὖν ἄρα καὶ πῶς καὶ πότε τὸν κατὰ σάρκα θάνατον ὑποστῆσαι· πλὴν ὡήθησαν οἱ Φαρισαῖοι κατορθώσασιν αὐτὸν τὴν Ἡρώδου χείρα, καίτοι τῶν δυνάμεων δυτα Κύριον. «Οτι δὲ τῆς ἐξ ἀνθρώπων πλεονεξίας οὐδένα ποιεῖται λόγον, διέδειξεν εἰπών· «Πλὴν δεὶ με σήμερον καὶ αὔριον καὶ τῇ ἔχομένῃ πορεύεσθαι· δὲι οὐκ ἐνέχεται προφήτην ἀπολέσθαι ἔξω Ἱερουσαλήμ.» Τὸ δὲ «δεὶ με» λέγων, οὐκ ἀνάγκην ἀδιάφυκτον ἐπηρημένην ὀστεπερ ἐστιφθῆσθαι· ἀλλ' δὲι μᾶλλον ἔξουσίᾳ τῶν ἁυτοῦ θελημάτων ἀγυπτίων ὅπουπερ ἀν ἴθλῃ βαδίεται καὶ πειρινοτῆσει τὴν Ἰουδαίαν, οὐδενὸς ἐπίστοτος ή ἐπιδουλεύοντος, δχρις ἀν αὐτῆς ἐκῶν καταδέξεται τὴν τελείωσιν, τὴν διά γε, φημι, τοῦ τιμίου σταυροῦ. Τέως μέντοι ἐνεργῶ δυνάμεις· καὶ τούτου νῦν δι κατέρος· καὶ οὖν τὸ γε ἐπὶ πλείονα χρόνον· τοῦτο γάρ τὸ σῆμερον καὶ τὸ αὔριον. Καὶ τοῦτο δὲ, φησιν, ἀποκείσται Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐχ ἑτέρως

(1) Confer scholia in Lucam apud nos AA. class. t. IX, p. 448.
(2) Apud D. Thomam in cat. Lat. CYRILLUS. Prædicta Domini verba Pharisæorum animos provocaverunt ad iram: Videbant enim populos jum

A esse tertia hora denotatum, quo fuit Noe. Terrium, quasi hora sexta, dum viveret Abrahamus. Quartum, quasi hora nona, quo tempore fuerunt Moyses atque prophetæ. Undecima denique hora, id est quinto temporis spatio, die jam inclinante, id est præsente sæculo, mercede gentes conduxit Christus, quas nemo præter ipsum ad se cognoscendum vocavit.

V. 31. **327** (2) Accesserunt quidam Pharisæi dicentes: Exi, et vade hinc.

Nolebant propter invidiam Pharisæi Christum habitare Hierosolymis, ne miraculis et superioribus legi doctrinis ad ille suam multos pertraheret. Sed quia utpote Deus cogitationes illorum non ignorabat, respondet mansuete tecteque, pro more suo. «Dicte, inquit enim, vulpi huic.» — Sedulo animadverte sermonis vim. Videtur enim fortasse dictum hoc contra Herodis personam dirigi, ut quidam existimant; reapse tamen contra Pharisæi hominis polius nequitiam intenditur. Nam cum dicere potuissest: Dic vulpi illi, hoc non facit: soler-tissime vero medio quoddam usus vocabulo, demonstrat Pharisæum præsentem, dicens: «vulpi huic.» Vulpi autem comparat hominem: est enim illud animal callidum et malignum, cujusmodi erant Pharisæi.

V. 32. *Ecce ejcio daemonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consummari.*

C Viden' ut quod molestum esse Pharisæorum globo sciebat, hoc se facere profletur? dicens vide-licet se impuros increpitum spiritus, ægros morbis expediturum, et ipsum se denique consummatum iri, id est, sponte laturum crucis passionem, ut terrarum orbi salutis sit. Sciebat ergo et quomo- do et quando mortem in carne foret experturus: interim tamen putabant Pharisæi timeri ab eo Herodis manu, licet virtutum esset Dominus. Sed enim quod hominum iniquæ potentiae nullam ratio-nem haberet, demonstravit dicens: «Verumtamen oportet me hodie et cras et sequenti die ambulare; quia non capit prophetam perire extra Jerusalem.» Cum dicit «oportet me», haud inevitabilem imminen-temque sibi necessitatem **328** indicat; sed quod potius pro voluntatis sue facultate; absque ulla suspicio-ne, prout maluerit, incedet, Judæamque circumibit, nemine insidias aut vim faciente, donec ipse sponte consummationem sui exceperit per venerandam crucem. Interim quidem signis edendis do operam, cuius rei nunc tempus est; neque id tamen diu, prout in-nuunt verba hodie et cras. Illa vero passio Hierosolymis fiet, neque alibi patrari potest: nam quia prophetarum cædi semper studuit, prophetarum quoque Du-

contritos fidem ejus arripere. Itaque quasi perden-tes officium populis præsidendi, lucrumque amittere, simulantes se eum diligere, suadent illi ut inde discederet: accesserunt, etc.

minum aggredietur. Multorum sanctorum sanguinis **A** οἵδν τε γενέσθαι· ἀλλ' ἡ τοὺς προφήτας ἀεὶ μιετη-
χυῖα φονεύειν, ἥξει καὶ ἐπὶ τὸν τῶν προφητῶν Κύ-
ριον. Πολλοὶ δὲ ἀγίων αἰμασι ποιεῖται ἔνοχον τὴν
Ἱερουσαλήμ· καὶ τῇ τὸ ἐντεῦθεν; Ἀπόλισθεν τοῖς
πρὸς Θεὸν οἰκειότητος, δῆλον δὲ ὅτι πνευματικοῖς,
ἔμελλον ἀποπέμπεσθαι τῆς τῶν ἀγίων ἐπίδοσις. Τούτων
λέγων, τὸν τόπον ἑδήλου ἐφ' οὗ τὸ πάθος ἔμελλεν
ὑπομένειν. — (A f. 199) "Οτι δέ ἡσαν ἀμνήμονες τῶν
παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων, δυσάγωγοι τε καὶ ὀκνητοὶ¹
πρὸς πᾶν διοινῦν τῶν ὀφελούντων αὐτοὺς, διέδειξεν
εἰπών· « Ποσάκις τῇδε λέγεται ἐπισυνάξαι τὰ τέκνα, ²
κ. τ. λ. Πεπαιδιαγάγητε γάρ διὰ τοῦ παντόφου Μω-
ϋσέως, νευοθέτηκε διὰ προφητῶν ἀγίων· τῇδε λέγεται
τάτων διημαρτήκασιν ἀγαθῶν, ἀμνήμονες καὶ ἀχάριστοι δύντες. »

V. 35. Non videbitis me, donec veniat cum dicelis: B Οὐ μὴ ἰδητε, ἔως ἂν ἥξει δις εἰπηγε· Εἴδο-
τημένος δὲ ρχόμενος ἐν ὄρόματι Κυρίου.

(A f. 199 b, B f. 137 b) Ἀποπεφοίτηκε γάρ τὸν
Ἱεροσολύμων δόκυριος, ὃς ἀναξίους δυνατοὺς τῆς ἱα-
τοῦ παρουσίας ἀφεὶς τοὺς εἰπόντας· « Ἐξελθε, καὶ πε-
ρένου ἐντεῦθεν. » Εἴτα περινοστήσας τὴν Ἰουδαίαν,
καὶ διασώσας πολλοὺς, καὶ σημειών ἀποτελεστῆς τῶν
ὑπὲρ λόγον γεγενημένος, ὑπενόστητε πάλιν ἐν τῷ
Ἱεροσολύμοις, τότε δὴ, τότε κεκάθικεν ἐπὶ τὸν πόλον
τῆς δυνού, δηλοὶ δὲ πολλοὶ καὶ παῖδες ἀνηδοῖ, τὰ κά-
λυντα (2) τῶν φοινίκων ἀνατείνοντες, προεβάδιζον,
εὐφημοῦντές τε καὶ λέγοντες, « Όσαννα τῷ υἱῷ Δι-
δίῳ· εὐλογημένος δὲ ρχόμενος ἐν ὄρόματι Κυρίου. »
Οὐκοῦν (3) ἀναξίους δυνατοὺς ἀφεῖς, τότε πάλιν αὐτοὺς
δρθήσεσθαι φησιν, δταν δὲ τοῦ πάθους ἐντῇ καιρῷ
τότε γάρ ἀνέδη πάλιν εἰς Ιεροσόλυμα, καὶ εἰσῆλαν
εὐφημοῦμενος· καὶ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ τὸ σωτή-
ριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέστη πάθος.

CAP. XIV (1).

V. 3. Num licet Sabbatho curare?

Interrogavit legisperitos et Pharisaeos Dominus, an unquam liceret Sabbatho curare, necne? Hi vero, inquit Scriptura, tacebant. Cur taces, o legisperite? Recita aliquid ex Scripturis; demonstra utrum lex Moysis euη vituperet qui benefacit Sabbatho; utrum nos duros et immisericordes esse velit propter Sabbathi otium. Atqui hoc nunquam demonstrabis. Quia vero malitiose tacebant, frangit contumacem illorum impudentiam Christus gravibus ad hoc argumentis utens. Si velat, inquit, misericordia lex Sabbatho, cur tu misericordia pteris erga asinum in puteum delapsum? Num filium negligenter Sabbatho periclitante? objurga mandati rigorem, si certe existimas durum esse legislatorem et immisericordem: neque laboranti manum porri-

¹ Matth. xxii et Joan. xii.

² (1) Hoc loco ad capituli versum 1 sic est apud D. Thomam in cat. Lat. « CYRILLUS. Quia in vis Dominus malitiam Pharisaeorum cognosceret, tamen eorum fierat conviva, ut profasset presentibus per verba et miracula, unde subditur: et factum est, etc. et ipsi obseruabant eum, num scilicet reverentiam legis contemneret, et an quidquam prohibitorum

D Εἰ δέξεστι τῷ Σαββάτῳ θεραπεύειν;

(A f. 200) "Ηρετο τοὺς νομικοὺς καὶ τοὺς Φαρι-
σαίους δόκυριος, πότερον ποτε δέξεστι τῷ Σαββάτῳ
θεραπεύειν, ή οὐ; οἱ δὲ, φησιν, ἐσίγγασαν. 'Ἄνθ' οὐτοι
τεσίγηκας, ὃ νομικέ· Εἰπέ τι τῶν γεγραμμένων·
ἐπιδειξον τὸν διὰ Μωϋσέως νόμουν διαβεβληκότα ποτε
τὸ εὖ ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ, εἰ σκληροὺς ἡμᾶς καὶ
ἀφιλοικτείρμονας εἴναι βούλεται διὰ τὴν τῶν Σα-
ββάτων ἀργίαν. 'Ἄλλ' οὐδὲ ἔχοις ἐπιδεῖξαι τοῦτο πο-
θεν. 'Επειδὴ δὲ δυστρόπως σεσιγήκασι, παραλει-
Χριστὸς τὴν ἀθραυστὸν αὐτῶν ἀγασθυνταί, ἀ-
γισμοῖς ἀναγκαῖοις εἰς τοῦτο χρώμενος. Εἰ κεχ-
λυκε, φησιν, δ νόμος ἐλεῖν ἐν Σαββάτῳ, πῶς ἐπο-
κτείρεις αὐτὸς δνον [cod. τὸν] εἰς φρέαρ καταπ-
σόντα; Μή φοντισης υἱοῦ κινδυνεύοντος ἐν Σα-
ββάτῳ; 'Επιτίμησον τῷ τῆς διαθέσεως κέντρῳ, εἰπε-

faceret in die Sabbathi. »

(2) Ita cod. Et observa vocabulum.

(3) Mendose Corderius legit οὐκοῦν pro οὐκοῦν, ut est in nostris codicibus; ideoque ille contrario
sensu ait, non itaque tanquam indignos omnino de-
serit.

οἰσθα σκληρὸν δυτα τὸν νομοθέτην καὶ ἀφιλο[ι]χτείρ-
μονα· μῆδε νέμε χείρα τῷ κάμνοντι, προτιθεὶς αὐτοῦ
τὴν εἰς τὸν νόμον αἰδὼ, μᾶλλον δὲ τὴν ἀργίαν τὴν
ἀλόγωντά την, εἰ μή σοι δοκεῖ πνευματικὸν εἰδέναι;
Σαββατισμόν. Οὐ καταλήγει τοῦ εἶναι χρηστὸς δὲ τῶν
δλων Θεός, ἀγαθὸς ἔστι καὶ φιλάνθρωπος· οὐκ ἀπαν-
θρωπίας τὸν Μωϋσέως νόμον ἐτίθει διδάσκαλον,
ἀγάπης δὲ μᾶλλον τῆς εἰς τὸν πέλας εἰσηγητήν.
Εἴτα, πῶς ἦν εἰκός τὴν οὖτα σεπτήν καὶ ἀξιάγαστον
ἐντολὴν ἀπονεῖν ἐν Σαββάτῳ, κατὰ βούλησιν Θεοῦ;
Τί οὖν σεσήγκρας, νομικέ; Ἡπόρησας ὁ μολογουμέ-
νως. Μακρὰ τοιγροῦν χαίρειν εἰτὸν ταῖς βασκα-
νίαις τῶν Ιουδαίων, ἀπαλλάττει τοῦ νοσεῖν τὸν ὑδερώ
κεχρητημένον· δὲ δεδιώκει τοὺς Φαρισαίους, οὐ προσ-
ῆλθεν αἰτῶν θεραπευθῆναι διὰ τὸ Σάββατον, ἀλλὰ
μόνον ἐστη ἐνώπιον αὐτοῦ, ἵνα ἐκ τῆς θέας ἐλεήσας
αὐτὸν, θεραπεύσῃ. Ὁνπερ εἰδὼς δὲ Κύριος, ὡς ἐμβα-
τεύειν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἡς Θεός, οὐκ ἔρωτι αὐτὸν εἰ-
θεὶς ὅγιτς γενέσθαι, ἀλλ' εὐθέως ἐθεράπευσεν αὐτὸν·
ἵδει γάρ διτι ήθελε· καὶ γάρ ἵνα τύχῃ τῆς θεραπείας,
Ιστοτο ἐμπροσθεν αὐτοῦ καὶ ἔσιώπα.

Ἐπέχων πῶς τὰς πρωτοκλιστὰς ἔξελέγοντο.

(Α f. 200, Β f. 138 b, C f. 138 b, D f. 56 b) Ἐπειδὴ
τῶν κεκλημένων ἐθεάτο τινας, ὡς μέγα τι καὶ χρῆμα
καὶ θειᾶληπτον, τὰς πρωτοκλιστὰς ἀσυνέτως ἀρπά-
ζονταις, ἀναγκαῖον λν' αὐτοὺς τε καὶ ἡμᾶς ὥφελῇ,
ματαίας δόξης καταφρονεῖν παρεγγυᾷ. Καὶ δοκεῖ μὲν
Ισως τισι, μικρὰ πως εἰναι ταυτὶ, καὶ οὐ πολλῆς
δῆσια φροντίδος· ὅταν δέ τις αὐτοῖς τὸν τῆς διανοίας
δρθαλμὸν ἐνερείσῃ, τὸ τηνικάδε μαθήσεται ὅποιον
μὲν διπλαλάττει μάρμου τὸν δινθρωπον, ὅτον δὲ τὸ
κόσμιον αὐτῷ ἐνεργάζεται. Τὸ μὲν γάρ τιμαὶς ἡμᾶς
ταῖς ἀναρμόδοτις, ἥγουν οὐ πάντη τε καὶ πάντως
δρειλομέναις ἡμῖν πρωχείρως ἐπιπηδῶν, ἀσυνέτους
ἡμᾶς ἀποφαίνεται. "Οταν γάρ, φησι, Ἐλθη δὲ ἐντιμό-
τερός σου, « ἐρεὶ σοι δὲ σὲ καὶ αὐτὸν καλέσας · Δές
τούτῳ τόπον · » ὃ πόσης αἰσχύνης τὸ πρᾶγμα με-
μέστωται! Σύνφρων δὲ καὶ ἀξιοθαύμαστος, δὲ μετὸν
αὐτῷ ἀνεπιπλήκτως τοῖς πρώτοις κατασεμνύεσθαι,
τούτου μὲν οὐκ ἐφίεμενος, μόνον δὲ οὐχὶ τὰ ἑαυτοῦ
παραχωρῶν ἐτέροις, ὑπέρ γε τοῦ μὴ δοκεῖν ἥττά-
σθαι φιλοδοξίας, δι τοιωτος ὡς δψλημα λήψεται τι-
μὴν· ἀκούσεται γάρ παρὰ τοῦ κεκληκότος· Προσ-
ανάβοθι ὕδε. Μέγα δὴ οὖν καὶ ἔξαρπτον ἀγαθὸν, τὸ
μέτριον φρόνημα. Εἰ γάρ τις ἐτέρων προτάττεσθαι
ζητεῖ, κερδαινέτω τοῦτο διὰ τῆς δινθρωπίας Φήφου, καὶ
στεφανούσθω τιμαὶς ταῖς παρὰ Θεοῦ, νικάτω πολ-
λοὺς τῇ τῶν ἀρετῶν λαμπρότητι, τῇ ταπεινοφροσύνῃ·
ὑψηλὸν γάρ παρὰ θεῷ τὸ συνεσταλμένον φρόνημα·
μιμητῆς γίνεται Χριστοῦ τοῦ εἰπόντος· « Μάθετε
ἄπ' ἐμοῦ, διτι πρᾶμι εἰμι καὶ ταπεινός; τῇ καρδίᾳ. »
Ταῦτα δὲ λέγων, οὐκέτι ἐπιπλήττει βαρέως, ἀλλὰ
παραινεῖ χρηστῶς· ταύτη ποιούσης καὶ τῆς παραι-
νέσως, μᾶλλον δὲ καὶ πλέον ἐπὶ τῶν εὐαισθήτων.
"Οτι καὶ προαγωγτέρον ἀφίστησιν ἀπὸ τῆς φιλοτι-
μίας ἡ πρὸς τὰ τῆς φιλοτιμίας ἀποτροπή· μικρῷ δὲ

A gas, legis ei præferens reverentiam, vel alienum
potius omni recta ratione otium; siquidem non vis
potius de spiritali cogitare Sabbato. Nunquam ces-
sat clemens esse omnium Deus, bonus est homi-
numque amans; Mosis legem haud fecit crudelitas
magistrum, sed amoris potius erga proximum
auctricem. Jam vero cur sit credibile tam sanctum
admirandumque charitatis præceptum, invalidum
Sabbato esse, sic volente Deo? Cur itaque tacebas,
o legisperire? Profecto quia quid dioces non ha-
bebas. Ergo valere multum iuhens Judæorum invi-
diam, morbo liberat hominem qui hydrope labora-
bat; qui quidem Phariseos veritus, non acces-
serat ad medelam petendam propter Sabbathum, sed
coram illo tantum constiterat, 330 ut visu commo-
tus curaret. Quem videns Dominus, ejusque animum
uiuote Deus intropiciens, non interrogat utrum
sanus fieri velit, sed statim eum sanitati restituit;
nam quod vellet probe sciebat. Etenim sanitatis
recipiendæ causa coram eo se stiterat et tacebat.

V. 7. *Animadvertisens quomodo primos accubitus eligerent.*

Cum cerneret ex invitatis quosdam, ceu ma-
gnūm quid et æstimabile, primos accubitus impru-
denter occupare, necessario ut illos et nos simul
juvaret, vanam gloriam contemnere hortatatur. Vi-
dentur quidem hæc fortasse nonnullis minuta quæ-
dam nec curanda magnopere. Verumtamen si quis
eis mentis oculum attentius intenderit, tunc co-
gnoscet, quanto hæ monitiones vituperio hominem
areant, quantopere ornent honore. Nam incon-
gruos honores, et qui nullo nomine nobis debentur,
temere invadere, imprudentes nos demonstrat.
Cum enim, inquit, venerit dignior te, « dicet tibi is
qui te et illum invitavit, Da huic locum; » quæ res
quanta te ignominia perfundet! Modestus autem et
laudabilis vir qui, cum ei sine reprehensione lice-
ret primis ordinibus velle honorari, id tamen non
appetit, ac de suo etiam propemodum alii cedit,
ne videatur vanæ gloriæ obnoxius, hic veluti debili-
tum consequetur honorem. Audiet enim ab eo qui
invitavit: Ascende huc. Magna igitur et eximia res
est, modestia animi. Si quis enim cæteris anteponi
quærerit, lucretur hoc cœlesti suffragio, sit in hono-
re apud Deum, multos superet virtutum splendore,
et animi demissione. Alta enim est apud Deum
mens humilis. Hic fit Christi imitator, qui dixit:
« Discite a me, quia iniitis sum et humiliis cor-
de ». Hæc dicens, haud graviter jam increpat,
sed comiter hortatur: hic enim hujus adhortatio-
nis effectus est, præsertim apud teneri sensus ani-
mos: nam lenius ab ambitione abstrahit, fuga eo-
rum quæ ambitionem suadent. Parvo hoc cœnarum
exempli ambitionem 331 cum profligasset, et mo-
destos extulisset, viagrum parvo adjicit, generalem
sentientiam proserrens: quia « Omnis qui se exaltat,

¹¹ Matth. xi, 29.

humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur. Quod tamen ex divini norma judicii dicitur, nullatenus vero secundum hominum consuetudinem sit. Quandoquidem multi etiam honorum cupidi vilem hanc honoriscentiam adepti sunt; vicissimque alii, qui semet humiliaverant, sine præmio fuerunt. κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπιτελεῖται συνήθειαν. Ἐπεὶ πολλοὶ καὶ τιμῆς ἔχοντες, ἐπέτυχον τῆς εὐτελοῦς ταύτης τιμῆς· καὶ ἄλλοι ἔχοντες ταπεινώσαντες, ἔμειναν ἀγέραστοι.

V. 12. *Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, etc.*

Ad animi humilitatem adhortatio hactenus. Præclaram mox invitantibus doctrinam suppeditat, grandem suggesterens benefaciendi hominibus scopum, fructumque pretiosum, remotiorem licet, neque præmii loco statim futurum: quod secus agunt exigui animi homines, qui amicos invitant, fratres, cognatos, proximos, ut illico vicissim invitati, quod dedebant, sine mora recipiant; cui consuetudini inuitio meliorem aliam atque digniorem substituit Dominus, nempe ut egeni potius invitentur, et infirmis claudisque benignitas impendatur, a quibus nulla remuneratio exspectanda sit, sed a Deo qui charitatem erga homines præmio prosequitur in futura vita. Hoc autem dicit, non ut quemquam a suis honorandis impedit, sed ut doceat quominus emamus aequalium donorum mutuam liberalitatem; sed utilia faciamus beneficia nostra, quatenus magna præmia a Deo consequamur. Dicet enim: « Venite, possidete paratum vobis regnum. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare²², et reliqua. « Quodcumque cuiquam horum feceritis, mihi fecistis. »

V. 15. *Beatus qui concivatur in regno Dei.*

Verisimile est hunc hominem nondum suisse spiritalem, sed magis animalem, satisque ineptam recte intelligendis Christi sermonibus. Erat enim adhuc in incredulorum **332** numero et nondum illuminatorum. Putavit ergo corporales fore sanctorum retributiones, pro suis erga cæteros beneficiis⁽¹⁾.

V. 16. *Homo quidam fecit cœnam magnam.*

Curiose in primis consideremus, quænam causa fuerit, cur ad cœnam potiusquam ad prandium vocati multi fuerint; potissime vero quis homo intelligentius sit a quo invitator missus fuit; quis item ipse invitator, quinam denique illi qui invitati contempserunt invitationem. Igitur in hominis quidem persona intelligetur Deus Pater: nam similitudines figurantur sane ad veritatem, non tamen ipsæ sunt veritas. Hic ergo Creator omnium et Pater gloriæ, magnam cœnam instruxit, id est mundanam fecit

²² Matth. xxv, 34.

(1) Illoc loco prosequitur apud Corderium in causa Lat. Cyril. « Iis igitur, qui tam crasso corde erant, parabolam contextit, qua œconomiam totius mundi causa susceptam, admodum apposite convenienterque ob oculos ponit. Est autem hujusmodi:

Α οὗτο τῷ παραδίγματι τῷ κατὰ τὰ δεῖπνα, τὴν τῶν φιλοτίμων καθαίρεσιν ὑποδεικνύει, καὶ τὴν τῶν ἀριστότερων ὑψώσιν, μέγα τῷ μικρῷ προστίθεσι, καθολικὸν ἐπιφέρων τό, διτι: « Πᾶς ὁ ὑψών ἔκαυτὸν, ταπεινωθήσεται, καὶ ὁ ταπεινῶν ἔκαυτὸν, ὑψώθησεται. » « Οπερ τῆς θείας ἡρτηται κρίσεως, καὶ οὐ πάντας ταῦτα πολλοὶ καὶ τιμῆς δρεχθάντες, ἐπέτυχον τῆς εὐτελοῦς ταύτης τιμῆς· καὶ ἄλλοι ἔμειναν ἀγέραστοι.

« Οταρ ποιῆς ἀριστορ η δεῖπνοι, μὴ σώγει τοὺς φίλους στεν, κ. τ. λ.

(A f. 200 b, B f. 139, D f. 56 b) « Άλλα τοῦτο μὲν περὶ τῆς ταπεινοφροσύνης τὸ παράγελμα· καλὸν δὲ καὶ πρὸς τοὺς καλοῦντας ἐπιφέρει τὸ διδαγμα, μέγαν εἰςάγων τῆς παρὰ ἀνθρώποις δεξιώσεως τὸν σκοπὸν. Καὶ τὸν καρπὸν ἀξιοπούδαστον, εἰ καὶ μακρὰν οὖτος καὶ οὐκ ἔχων παραχρῆμα τὴν ἀνταπόδοσιν, διπερ οἱ μικρόβυχοι ποιοῦσι· φίλους καλοῦντες, ἀδελφοὺς, συγγενεῖς, γείτονας, ἵνα εὐθὺς ἀντικληθέντες, κομισαντο τοῦτο· οὐ πολλῷ κάλλιον καὶ μεγαλοπρεπέστερον εἰσήγαγεν δὲ Κύριος, τὸ τοὺς δεσμένους καλεῖν, τὸ πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ λεωθημένους φιλανθρωπεύειναι, παρὰ δὲ οὐκέτι ἔστιν ἀνταπόδοσις, ἀλλὰ Θεὸς δὲ ἀνταποδιδοὺς τῆς φιλανθρωπίας τὴν τιμὴν ἐπὶ τῆς μελλούσης ζωῆς. Τοῦτο δὲ φῆσιν, οὐχ ἵνα τῆς πρὸς τοὺς ίδιους ἀπειρῆνη τιμῆς, ἀλλ’ ἵνα διδάξῃ μὴ πιπράσκειν τὰς φιλοφροσύνας τῶν ιων ἀνταπόδοσεων, ἀλλ’ ὥφελιμους ποιεῖσθαι ταύτας, ἐπὶ μεγάλαις ἀντιδοσεις ταῖς παρὰ Θεοῦ. Ἐρεὶ γάρ· « Δεῦτε, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν· ἐπείνασα γάρ, καὶ ἐδώκατε μοι φαγεῖν, καὶ τὰ ἔξης. « Ἐφ’ δοσον γάρ ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. »

Μακάριος δὲ φάγεται ἀριστορ (1) ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

(A f. 201) Εἰκὸς δή που τὸν ἀνθρωπὸν οὐπα μὲν εἶναι πνευματικὸν, ψυχικὸν δὲ μᾶλλον, καὶ ἀνεπιτηδεῖας ἔχοντα πρὸς τούτων, αὐτοῖς τούτων, τούτων λαλουμένων παρὰ Χριστοῦ· ἥν γάρ τῶν ἀπίστων ἐτι: καὶ οὐπα πεφωτισμένων· φήμη δὲ οὖν σωματικάς ἔστιναι τῶν ἀγίων τὰς ἀμοιβὰς ὡν διν δράσειν, εἰς ἔξρους ἀγαθουργεῖν, γῆραμένοι.

« Αὐτρωπός τις ἐποιήσει δεῖπνον μέγα.

(A f. 201 b, D f. 57, E f. 204) Πολυπραγμονή· οὐμεν πρό γε τῶν ἀλλων, διποια τις ἡ πρόφασις τῷ μὴ ἐπ’ ἀρίστῳ μᾶλλον, ἀλλ’ ὡς ἐπὶ δεῖπνῳ κεκλησθει πολλοῖς· μᾶλλον δὲ πρὸ τούτων, τις διν οὐτείη πρὸς ἥμαν δὲ ἀνθρωπος δὲ τὸν δειπνοκλήτορα πεπομφώς· τις δὲ καὶ δὲιπνοκλήτωρ, καὶ τίνες ὅλως οἱ κεκλημένοι μὲν, ἀτιμάσαντες δὲ τὴν κλήσιν. Οὔκουν δὲ μὲν ἀνθρωπος νοηθεῖν διν δὲ Θεὸς καὶ Πατήρ· αἱ γὰρ εἰκόνες πλάττονται πρὸς τὸ ἀληθές, οὐς αὐταὶ πάντως εἰσὶν ἡ ἀληθεία. Οὐτος δὴ οὖν δὲ τῶν

Homo quidam, etc.

(2) In cod. A. ἀριστον πρανδιον pro ἀρτον πανει.

Cum hoc Vat. codice A. consentiunt alii Graeci multi, ut a criticis jamdiu fuit animadversum.

δλων Δημιουργδς καὶ Πατήρ τῆς δόξης μέγα πε-
ποίηκε δεῖπνον, τουτέστιν οικουμενικὴν ειργάσατο
πανήγυριν, δῆλον δὲ δι: τὴν ἐπὶ Χριστῷ· ἐν ἑσχάτοις
δὲ τοῦ αἰώνος καιροῖς, καὶ οἶον ἐπὶ δυσμαῖς αἰώνος
τοῦ καθ' ἡμᾶς, ἐπέφανεν ἡμῖν δὲ Υἱός, διε καὶ τὸν
δι: ἡμᾶς ὑπέστη θάνατον, καὶ δέδωκεν ἡμῖν τὴν ἁυ-
τοῦ σάρκα φαγεῖν, ἀρτος ὃν ἔξι οὐρανοῦ, καὶ ζωῆς·
διδοὺς τῷ κόσμῳ· πρὸς ἐπικέραν δὲ καὶ ὑπὸ λύχνοις
καὶ ἀμνῶς ἐσφάζετο κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον.
Δεῖπνον οὖν εἰκότως ἡ ἐπὶ Χριστῷ κλῆσις ὄντιματα:·
εἰτα, τις ἐστιν ὁ ἀπεσταλμένος, δι: δη: καὶ δούλοιν εἰ-
ναὶ φησιν; Αὐτὸς; που τάχα Χριστός· Θεός γάρ ὃν
φύσει, καὶ Υἱός ἀληθινὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἔχο-
τὸν ἐκένως, μορφὴν δούλου λαβὼν. Ήστι: τοῖνυν
Κύριος μὲν τῶν δλων, ὡς Θεός ἐκ Θεοῦ· τὴν γε μὴν
τοῦ δούλου κλῆσιν ἐφαρμόσειε τις ἀν εἰκότως τεῖς
τῆς ἀνθρωπότητος; αὐτοῦ μέτροις. Πότε δὲ ἀπεστάλη;
Τῇ ὥρᾳ τοῦ δεῖπνου, φησι· οὐ γάρ ἐν ἀρχαῖς τοῦ
αἰώνος; τούτου καταπεφοίτηκεν ἔξι οὐρανῶν ὁ μονογε-
νῆς τοῦ Πατρὸς Λόγος, καὶ γέγονεν ἐν εἰδει τῷ καθ'
ἡμᾶς, ἐν καιροῖς δὲ μᾶλλον καθ' οὓς αὐτὸς ἡθέλησεν
δι: δυνάστης, δῆλον δὲ δι: τοῖς τελευταῖς, καθὲ φύ-
σαντες εἰπομεν. Ὁποῖος δὲ γέγονεν δι: τοῦ κεκληκότος
λόγος; «Ἐρχεσθε, ὡς ἡδη ἐτοιμάκεστι πάντα.» Ἡτο-
μασε γάρ τοῖς ἐπὶ γῆς δὲ Θεός καὶ Πατήρ ἐπ Χριστῷ
τὰ δι: αὐτοῦ τῷ κόσμῳ δεδωρημένα ἀγαθά, ἀμαρτιῶν
ἀπόθεσιν, Πνεύματος ἀγίου μέθεξιν, υἱοθεσίας λαμ-
πρότητα, βασιλείαν οὐρανῶν. Ἐπι ταῦτα κέκληκεν δι:
Χριστὸς, διὰ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων, καὶ πρό-
γε τῶν δλων, τὸν Ἰσραὴλ. Ἀρ δὲ οὐν ἐδουλεύσαντο τι-
χρηστὸν ἐν ἑαυτοῖς; Ἀρ τεθαυμάκασι τοῦ κεκλη-
κτος τὴν ἡμερότητα, τοῦ διακονοῦντος τῇ κλήσει τὴν
οἰκονομίαν; Οὐ μὲν οὖν· ἀλλ' ἡτίμασαν καὶ τὸν κα-
λοῦντα καὶ τὸν ἀπεσταλμένον· καὶ ἡρέαντο ἀπὸ μιᾶς
παραιτεῖσθαι πάντες, τουτέστιν ἔξι ἑνὸς συνθήμα-
τος.

Kai ἡρέατο ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι πάντες.

(Ε. I. 20 b) Ὁρῆς δι: τοῖς γεωδεστέροις ἀσυ-
έτως προσγενευκότες οὐχ ὄρωσι τὰ νοητὰ, καὶ τῶν
ἐν ἐλπίσι ταῖς παρὰ Θεῷ οὐδένα ποιοῦνται λόγον.
Εἴτα τίνες νοηθεῖν δι: οἱ παραιτησάμενοι ἀγῶναν τε
καὶ γεωργίας ἔνεκα, καὶ παιδοποιίας σαρκικῆς, ή
τάχα που τῆς ἰουδαίων συναγωγῆς οἱ προεστηκότες;
Ἀνδρες ἀδροὶ τὰ βαλάντια, καὶ φιλοκερδείας ἡττώμε-
νοι, καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο δαπανῶντες σπουδὴν. Διὰ
πάσσης γάρ, ὡς ἕπος εἰπεῖν, τῆς θεοπνεύστου Γρα-
φῆς, ἐπ' αὐτοῖς δὲ τούτοις διαβεβλημένους ἔνεστιν
ἰδεῖν. — (Α. I. 202 b) Καὶ δταν ἀκούστης, δι: ἀπ-
εστελεύον δέστιάτῳρ τὸν δούλον αὐτοῦ τῇ μετὰ σαρ-
κὸς οἰκονομίᾳ, καὶ τὴν δουλείαν λογίζῃ καὶ τὴν ἀπο-
στολήν. Τί ποτε δὲ εἰπεῖν ἀπεστάλη τοῖς διὰ νόμου
κεκλημένοις ἰουδαίοις; «Ἐρχεσθε, ἡδη ἐτοιμάκεστι πάντα.» Πλήγη τῶν ἰουδαϊκῶν ἀρχόντων τὴν κλῆσιν
παραιτησαμένων, καθὼς αὐτοὶ ἔλεγον. «Μή τις τῶν
ἀρχόντων ἢ τῶν Φαρισαίων ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν;»
ώργισθε δι: οἰκοδεσπότης, ὡς ἀξίων δητῶν παθεῖν τὰ
ἀπὸ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ὀργῆς.

A solemnitatem, eam scilicet quæ sub Christo fuit.
Postremis vero saeculi temporibus, et tanquam
saeculi nostri vespere, apparuit nobis Filius, quo
etiam tempore necem nostri gratia passus est, dedit
que suam nobis carnem manducandam, panem de
cœlo vitam mundo suppeditantem. Sub vespere
autem et luminibus jam incensis, agnus quoque
immolabatur iuxta Moysis legem. Cœna itaque con-
venienter vocatio in Christo appellata est. Deinde,
quisnam est missus, quem etiam servum appellat
sermo evangelicus? Ipse facile videtur Christus;
qui cum Deus naturaliter sit, verusque Patris Del
Filius, seipsum exinanivit, formam servi acci-
piens ¹¹. Est ergo omnium quidem Dominus tan-
quam Deus ex Deo; at servi appellationem merito
B quis accommodabit humanæ mensuræ. Quandonam
autem missus fuit? Sub horam inquit cœnæ. Non
enim initio temporum venit de cœlo unigenitum
Dei Verbum, nostramque formam assumpsit, sed
temporibus potius quibus ipse voluit dominator,
nempe extremis, ut paulo ante diximus. Quænam
porro fuerunt invitantis **333** verba? «Venite, quia
jam parata sunt omnia.» Paravit enim terræ incolis
Deus Pater in Christo bona, quæ mundo largitus
est, nempe peccatorum veniam, Spiritus sancti par-
ticipationem, adoptionis dignitatem, cœlorum re-
gnum. Ad hæc vocavit Christus per evangelicam
legem ante omnes Israelem. Num ergo cogitarunt
frugi aliquid intra se? Num mirati sunt invitantis
bonitatem, qui dispensationis opere vocationi inser-
viri? Minime id quidem; sed invitantem simul et
missum aspernati sunt, id est una quasi conspira-
tione facta.

V. 18. Et cœperunt simul omnes excusare.

Cernis hos terrenis rebus insipienter deditos, in-
tellectualia non spectare, et sperandorum ex Deo
bonorum nullam habere rationem. Deinde quinam
sunt hi qui recusant, agrorum et agriculturæ causa
atque etiam carnalis liberorum procreationis, nisi
forte Judaicæ Synagogæ principes? confertæ cru-
mena homines, et lucri mancipia, totumque huic
impudentis studium. Namque in universa ut sum-
matim dicam inspirata Scriptura, culpæ bujus rei
aguntur. — Et cum audis, quod invicator servum
suum miserit in assumptæ carnis dispensatione, et
servilem simul conditionem considera et missionem.
Quid porro dicturus Judæis jam lege vocatis missus
fuit? «Venite, quia jam parata sunt omnia.» Sed enim
Judaicis principibus vocationem aspernantibus, ut
ipsi aiebant, «Num quis principum aut Phari-
sæorum in eum creditit ¹²?» excanduit paters-
familias, quia digni erant iræ furorisque sui fructuum
capere.

¹¹ Philipp. II, 7. ¹² Joan. vii, 48.

V. 21. *Tunc iratus paterfamilias dixit servo suo, etc.*

Nunc quoque igitur iratus dicitur paterfamilias Judaicis principibus, quia magnam aenam contempsérant. Et quidem ipsorum loco vocata fuit de plateis et angulis Judaica plebs, debili et illiberali ingenio prædicta, cæca et clauda. Illi enim cæci illi et claudi existimandi sunt, qui postea in Christo validi sanique evaserunt : **334** didicerunt enim recti incedere, divino recepto mentibus lumine. Profecto quod haud pauci Judæorum crediderint, ex sanctorum apostolorum Actibus cognoscere poteris. Ibi enim concionante Petro, primo quidem ter mille crediderunt, et rursus populus multus⁹⁵. Nempe et Christus modo docens, modo miracula patrans, carente in dolo plebem ad se trahebat, multique de Judæis ei credebant : quos inaledictos Pharisæi appellabant, quia Christo fidem adjungebant. Aiebant enim : « Num quis ex Pharisæis in eum credidit ? sed populus hic legis inscius, maledictus est ⁹⁶. » Hinc utrumque constat, et quod principes non crediderint, et quod multi de populo ad fidem accesserint : quæ ambo parabola quoque innuit, dum recusantes alios, alios vero vocatos et obtemperantes inducit.

V. 23. *Exi in vias et sepes, et compelle intrare.*

Hic mecum observa gentium vocationem, quæ post genos Israeliticum, per fidem introierunt. Olim sane erant populi ethnici mente agresti, animo efferrato, et veluti extra urbem pagani, propterea quod haud bona disciplina viverent, sed bestialiter potius, et a recto rationis usu valde alieni. Propterea in suburbanas vias, atque ad agrorum sepes missus fuit invicator. Verumtamen a mittente mandatum ei fuit, ut non vocaret simpliciter, solamque iis intendere adhortationem, verum etiam coactionem. Atqui cum fidem suscipere liberum omnibus sit, atque ita Deo placitum, quomodo deinde coguntur aliqui ? Hoc quoque sapiente consilio actum est. Prorsus enim necessaria erat gentibus, eeu intollerabili tyrannide, id est jugo diabolico oppressis, catenisque indissolubilibus vitiorum suorum constrictis, neque universalem naturalemque ac verum Deum scientibus, necessaria, inquam, erat vehementior vocatio, quæ necessitatibus vicem imitaretur, ut sic possent ad Deum respicere, doctrinas sacras gustare, ab antiquo errore **335** recedere, et diaboli quodammodo manu evadere. Quapropter Christus quoque dixit : « Nemo potest ad me venire, nisi qui misit me Pater, traxerit eum ⁹⁷. » Verumtamen ipsum vocabulum plane denotat, Deo dignæ potentiae actum esse vocationem. Simile quiddam prophetam quoque Davidem de iisdem dicere ad Deum comperimus : « In eamo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te ⁹⁸. »

A Τότε δργισθεὶς ὁ οἰκοδεσπότης εἶπε τῷ δούλῳ αὐτοῦ, κ. τ. λ.

(A f. 208, E f. 208 b) Καὶ νῦν οὖν ὥργισθαις λέγεται ὁ οἰκοδεσπότης κατὰ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀρχόντων, ὃς τὸ μέγα δεῖπνον ὑδρισάντων. Καὶ δὴ κέκληται ἀντ' ἔκεινων οἱ εἰς τὰς πλατείας καὶ τὰς βύμας, οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαϊκῆς πληθύος, ἀσθενῆ τε καὶ ἀγενῆ, τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἀφεγγῆ τε καὶ χωλεύουσαν· τυφλοὶ γάρ οὗτοι καὶ χωλὸι νοηθεῖν ἀν, ἀλλ' εὑρέωστοι καὶ ὑγιεῖς γεγόνασιν ἐν Χριστῷ· ἐδιάχθησαν ἀρθοποδεῖν, τὸ θεῖον εἰς νοῦν ἐδέξαντο φῶς· ὅτι δὲ πεπιστεύκασι τῶν Ἰουδαίων οὐκ εὐαριθμητοί, μάθοι τις ἀν ταῖς τῶν ἀγίων ἀποστόλων Πράξεσιν ἐντυχών. Ἐκεῖ γάρ Πέτρου δημηγορήσαντος, πρώτον τρισκίλιοι ἐπίστευσαν, καὶ πάλιν πολὺς ἔχοις. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν διάτακτων, τούτο δὲ θευματουργῶν, τὸ ἄδολον πλῆθος ὑπῆρχετο, καὶ πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων ἐπίστευον εἰς αὐτόν· οὓς καὶ ἐπαράτους οἱ Φαρισαῖοι ὡνόμαζον, ὃς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας· Ἐλεγον γάρ· « Μή τις ἐκ τῶν Φαρισαίων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν; ἀλλ' ὁ λαὸς οὗτος, δὴ γινώσκων τὸν νόμον, ἐπικατάρτοι εἰσιν. » Ἐνταῦθα ἐκάτερον δείχνυται, καὶ ὅτι οἱ δροχοντες οὐκ ἐπίστευον, καὶ ὅτι πολλοὶ ἐκ τοῦ πλήθους ἐπίστευον· ἀπέρ ἀμφότερα καὶ ἡ παραδολὴ ἤνικετο, τοὺς μὲν εἰσάγοντα παραιτουμένους, τοὺς δὲ καλούμένους καὶ ὑπακούοντας.

“Εξελθε εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ φραγμοὺς, καὶ ἀράκασον εἰσελθεῖν.

(B f. 142 b, D f. 57 b, E f. 209) Ἐνταῦθα μοι βλέπε τὴν τῶν ἔθνων κλῆσιν, μετά γε τοὺς ἐξ αἰματος Ισραὴλ εἰσενηγμένων διὰ τῆς πίστεως. Πάλαι μὲν γάρ ἡσαν οἱ ἐξ ἔθνων ἕγροικοι τὰς φρένας, ἀπηγριωμένοι· τὸν νοῦν καὶ οἶον ἔξω πόλεως, διὰ τὸ μὴ ζῆν ἐν εὐνομίᾳ, κτηνοπρεπῶς δὲ μᾶλλον, καὶ σὺν ἀλογίᾳ πολλῇ· ταύτητοι καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεως δύοις, καὶ τοὺς ἐν ἄγροις δυτας φραγμούς, δειπνοκλήτωρ ἀπεστάλη. Πλήν προστέαται παρὰ τοῦ πεπομφότος, οὐχ ἀπλῶς καλέσαι, καὶ μόνην αὐτοὺς προτείναι τὴν προτροπὴν, ἀλλὰ γάρ καὶ ἀναγκάσαι. Καίτοι προαιρετικὸν ἄπασι τὸ πιστεύειν ἔστι, καὶ δεκτὸν τούτο παρὰ Θεῷ, εἴται πῶς ἀναγκάζονται πίνεσ; Καὶ τούτῳ ναὶ γέγονεν οἰκονομικῶς· ἔδει γάρ, ξεῖτοι τοῖς ἔθνεσιν, ὡς ἀφορήτῳ πλεονεξίᾳ κατεζευγμένοις, καὶ ὑπὸ ζυγὶ πεσοῦσι διαβολικά, καὶ οἰνοῖ σειραῖς ἀφρήκτοις τῶν οἰκείων πλημμελημάτων ἐνισχυμένοις, καὶ οὐκ εἰδότεν δὲλων τὸν φύσει τε καὶ ἀλτθός δυτα Θεῖν, συντονωτέρας κλήσεως, μιμουμένης ἀνάγκης χρείαν, ἵν’ ισχύειαν ἀναβλέψαι πρὸς Θεόν, καὶ τῶν ἱερῶν γενέσασθαι μαθημάτων, καὶ ἀποφοιτήσαι μὲν τῆς ἀρχαὶς ἀπάτης, ἀποπηδῆσαι δὲ τρόπου τινὰ τῆς τοῦ διαβόλου χειρός. Καὶ γοῦν ἐφη Χριστός· « Οὐδέτες δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ διέμψῃ με ἐλκύσαις αὐτόν. » Ἡ δὲ λέξις δὲλως ἰσχύος ἔργον τῆς θεοπρεποῦς ἀποφαίνει τὴν κλῆσιν. Τοιούτον τι καὶ ὁ προφήτης Δαῦΐδ εὐρίσκεται λέγων πρὸς Θεόν περὶ αὐτῶν· « Ἐν κηρῷ καὶ χαλινῷ τές εισγένεις αὐτῶν ἀγένεις τῶν μὴ ἔγγιζντων πρὸς σέ· »

⁹⁵ Act. ii, 42; iv, 4. ⁹⁶ Joan. vii, 48, 49. ⁹⁷ Joan. vi, 44. ⁹⁸ Psal. xxxi, 9.

Ορφές δπως τινὶ χαλινῷ περιτρέπει πρὸς ἑαυτὸν ὡν ὅλων Θεὸς τοὺς ἀγρίως ἀποσκιρήσαντας; Ἀγαθὸς γάρ ἐστι καὶ φιλάνθρωπος, καὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν.

Ἐτ τις ἔρχεται πρός με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ, κ. τ. λ.

(Α. f. 204. B. f. 143) Οὐκοῦν λέγων τὸν, Εἰ τις ἔρχεται πρός με, καὶ οὐ μισεῖ τοὺς καθ' αἴμα καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν, οὐ τοὺς τῆς ἐμφύτου φιλοστοργίας ἀτιμάζει νόμους, οὐδὲ τῆς φυσικῆς διαθέσεως, τῆς δψειλομένης γονεῦσι μὲν παρὰ τέκνων, γυναιξὶ δὲ περὰ τῶν συνηρμοσμένων, ἀδελφοῖς δὲ πρὸς ἀδελφοῖς, καταφρονητάς εἶναι διδάσκει, ἔχθροὺς ποιησαμένους τοὺς οἰκειοτάτους, ἵνα συνῶμεν αὐτῷ καὶ ἀκολουθεῖν ἰσχύσωμεν· διὸ γάρ κελεύων ἀγαπᾶν τοὺς ἔχθροὺς, πῶς ἀν τὴλέησε μισεῖν τοὺς κατὰ φύσιν οἰκείους; Οὔτε οὖν ἀγνοήσαι τὴν φύσιν, οὔτε δουλεῦσαι προστάτει τοῖς Χριστοῖς, ἀλλὰ χρῆσθαι τῇ φύσει πρὸς τὸ ἄκεινον καὶ σωτήριον· συνεπάγεσθαι γάρ τὸ οἰκεῖον θέλει εἰς τὴν αὐτοῦ Χριστοῦ φιλίαν, ἀλλὰ μὴ ἀφέλεσθαι διὰ τοῦ οἰκείου τῆς θείας ἀγάπης· ἐπει τὸ γε τιμῆν γονέας καὶ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ δοκεῖ. Καὶ τὸ ἔκτρέψειν τὰ τέκνα Παῦλος εἰσηγεῖται· ἀλλὰ καὶ γονεῦσιν ὑπακούειν δεῖ, φησιν, ἐν Κυρίῳ· καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου καὶ τὰς ἑαυτῶν γυναικας ἀγαπᾶν τοῖς ἀνδράσιν εἰσηγήσατο, ἀλλ᾽ ἐν μιμήσει Χριστοῦ τοῦ τὴν Ἐκκλησίαν ἀγαπήσαντος. Καὶ ταῖς γυναιξὶ δὲ τοὺς ἀνδρας φοβεῖσθαι, ἀλλ᾽ Ἐκκλησίας τύπῳ τῆς φοβουμένης Χριστού· οὐ γάρ οἰκείους γε ἔντας τῇ πίστει τοὺς οἰκείους μισητέον. «Εἰ γάρ τις τῶν ιδίων, φησι, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστειν ἤρνηται.» Ἐν δὲ λόγῳ, προκειμένου σκοποῦ τοῦ Χριστῷ ἀκολουθεῖν, εἴ τι τούτῳ σύμφωνον, αἱρετόν· τὸ δὲ μὴ σύμφωνον, παρατητέον. Καὶ γάρ εἰ ζῶντας τὴν ἐν σαρκὶ ζωὴν ἔνεστι τὸ Χριστοῦ σένας διαφυλάττειν, οὐ φευκτέον τὴν ἐν σώματι ζωὴν, ἀλλὰ συντηρητέον ταῦτην, ὡς δὲ Παῦλος, ἡνίκα διὸ θυρίδος ἐν σαργάνῃ χαλασθεῖς, ἐκφεύγει τὰς Ἀρέτας κείρας, ἵνα ζῶντες τὴν κηρύττη Χριστὸν, καὶ μὴ βίττον ἀναρρεθεῖς, ἐμποδίσῃ τὸ κήρυγμα· διοπού δὲ ἔδει καὶ τῆς ζωῆς καταφρονεῖν ὑπὲρ τοῦ τελειώσαι τὸν δρόμον, οὐδὲ τὴν ψυχὴν ἔφη ποιεῖσθαι τιμίαν ἔκατη· καὶ Χριστὸν ἐφ' ἔκατερ προύτιθετο σκοπὸν, ἐπει τε τὸ ζῆν καὶ τὸ τενάναι. «Ἐμοὶ γάρ, φησι, ζησαν πρὸς τοῦτο φένυμοι τινες· παρητοῦντο γάρ, φησιν, ἀπὸ μιᾶς, λέγοντες, οὐ μὲν ἔτι Ἀγρὸν ἡγόρασσα,

Τις γάρ ἐξ ὑμῶν θέλων πιγγον οἰκοδομῆσαι, κ. τ. λ.

(Α. f. 205, B. f. 143) Ὁποία τις ἡ πρόφασις, ἡ πρὸς γε τούτους παρενεγκούσα τοὺς λόγους, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Τὸ εὐαγγελικὸν δεῖπνον ἐν τοῖς προλαβωῦσιν ἔφη τελεῖσθαι μέγα, εἰς δὲ κάκληνται πολλοὶ παρὰ τοῦ προσθέντος αὐτοῖς τὴν πανήγυριν. Ἀλλ' ησαν πρὸς τοῦτο φένυμοι τινες· παρητοῦντο γάρ, φησιν, ἀπὸ μιᾶς, λέγοντες, οὐ μὲν ἔτι Ἀγρὸν ἡγόρασσα,

⁹⁹ I Tim. ii, 4. ¹ Exod. xx, 12. ² I Tim. v, 10.
• I Tim. v, 8. ³ Act. ix, 23-25; II Cor. vi, 53. ⁴ Act. xv, 24. ⁵ Philipp. i, 21.

A Viden' quomodo freno quodam ad se convertit omnium Deus illos qui serocius exsultant? Bonus nimirum est hominumque amans, atque et omnes vult salvos fieri, et ad veritatis agnitionem venire⁶⁶.

V. 26. Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, etc.

Cum itaque dicit, Si quis venit ad me, et non odit consanguineos suos, ipsamque animam propria, non profecto congeniti erga propinquos amoris leges contemnit; neque naturalis affectus, quem debent parentibus liberi, uxoribus viri, fratribus, aspernatores nos fieri docet, neque ut maxime necessariorum odium suscipiamus, que Christo conjungi eumque sectari valeamus. Nam

B qui inimicos amare præcipit, cur vellet natura propinquos odio haberi? Neque igitur non agnoscere naturam, neque ejus esse mancipium, jubet Dominus, sed natura uti ad res meliores ac salutares. Vult autem propinquos nostrós una potius nobiscum ad Christum trahi, quam nos propter propinquos divino amore submoveri. Nam parentes honoriari, ipsi Domino placet¹; ut filii vero nutritantur, docet Paulus²; sed et parentibus esse obedientum in Domino ait³; et Domini nutu uxores proprias a viris diligendas docet, sed tamen ad Christi imitationem Ecclesiam diligentis⁴. Vicissim ab uxoribus viros timendos, sed Ecclesiae exemplo quae Christum timet⁵. Neque vero cum simus propinquui sibi, propinquos edisse debemus. «Si quis enim, inquit Paulus, suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem **336** negavit⁶.» Ut uno verbo dicam, cum rei summa Christi sequela sit, si quid huic consonat, id eligendum; si quid contra non consonat, id repudiandum. Et siquidem hanc in carne vitam retinentes, Christi religionem tueri possunt, non est corpora vita recusanda, sed potius conservanda, sicut cum Paulus per fenestram in sporta demissus, Aretæ manus vitavit, ut Christum superstes adhuc prædicaret, neque maturius extinctus magisterio prohiberetur⁷. Cum autem opus erat vitam ipsam negligere ob cursum consummandum, ne animam quidem in pretio habere se dixit⁸; Christumque utraque in re scopum D sibi, sive vivendo, sive etiam moriendo proposuerat. «Mihi enim vivere, Christus est; et mori, lucrum⁹.»

V. 28. Quis enim ex vobis volens turrim adificare, etc.

Quænam occasio horum sermonum fuerit dicendorum, sari necesse est. Cœnam magnam evangelicam celebratam fuisse in superioribus dictum est, ad quam multi vocati fuerunt ab ejus solemnitatis auctore. Sed nonnullos ejus rei pignit, qui uno ore recusarunt dicentes, alius quidem quod agrum emisset, alius quod boum par comparasset, alius

quod uxorem duxisset ideoque venire nequiret: **A** δὲ διτὶ Ζεύγη βωῶν ἐπριάμην, δὲ διτὶ Γυναικα
quibus utentes simulatis excusationibus, invitanti
inolestiam crearunt. Oportuit itaque apertissime
nos cognoscere, vocante Deo, cunctas carnis cupiditatem
aspernari debere. Deinde duas profert similitudines, ut familiares suos ad invictam fortitudinem
acuat. Si quis enim voluerit, inquit, turrum
adificare, paratis antea quae ad illius structuram
pertinent, sic demum adficiūm aggredietur. Et si
quis rex eat committere bellum cum alio rege, prius
cogitat utrum satis validus ad resistendum sit, nec
ne: ut vel decertare audeat, vel pacem præoptet.
Hoc idem etiam a creditibus exigit: oportet enim
eos qui nobilem ir reprehensibilemque vitam agere
decreverunt, idoneum huic rei vigorem mente con-
cipere; ac meminisse **337** dicentis: « Fili, si **B** accedes ad serviendum Domino, præpara animam
tuam ad temptationem; dirige cor tuum, et sustine ». »
Quibus hic vigor non inest, quomodo hi poterunt
propositum sibi scopum attingere? — Quid autem
hinc significatur? « Non est nobis collectatio adver-
sus sanguinem et carnem, sed adversus spirituales
nequitias, in coelestibus ». » Est et aliorum nobis
adversantium agmen, carnalis affectus, in membris
nostris lex concitans multifarias passiones. Adver-
sus hæc nobis est lucta, hæc est inimicorum sæva
multitudo. Quomodo ergo superiores erimus? Tum
demum cum crediderimus, quod « in Deo faciemus
virtutem, ut scriptum est »; et ipse ad nihilum
reducet eos qui tribulant nos. » Cum ita semet
comparasset quidam de sanctis prophetis, aiebat:
« En Dominus auxiliatur iohi, quis me affliget »?
Canit alicubi etiam divus David: « Dominus
illuminatione mea et salvator meus; quem time-
bo »? et reliqua. Ipse enim est fortitudo no-
stra.

V. 34. Bonum est sal.

Sicut enim absque sale neque panis neque ob-
sonium edibile est, ita sine apostolica sapientia ac
magisterio, quævis anima fatua et inodora, neque
jucunda Deo est. Esto itaque in nobis sal, id est
divina salutaris doctrina; quam si negligemus, fa-
tui erimus, et insipientes, et usquequaque inuti-
les (1).

CAP. XV.

V. 1. Erant autem appropinquantes ei publicani
omnes et peccatores, ut audirent illum.

« Misit de caelo Filium Deus Pater, non ut mun-
dum judicet, sicut ipsem ait, sed ut salvetur
mundus per ipsum ». » Age vero quomodo salvari

C δὲ διτὶ Ζεύγη βωῶν ἐπριάμην, οὐτε
έγημα, καὶ οὐ δύναμαι ἐλθεῖν· καὶ τοιάταις τισιν
εὑρεσιλογίαις χρώμενοι, λελυπήκαστον κεχληκότα.
Ἐδει τοίνυν ἡμᾶς εἰδέναι καὶ μάλα σαφῶς, διτὶ Θεοῦ
καλοῦντος εἰς ἔαυτὸν, τῶν εἰς σάρκα καὶ περὶ αὐτὴν
ἐπιθυμιῶν καταφρονητὰς εἶναι προσῆκει. Είτα δυστ
κέχρηται παραδείγμασιν, ἀκονῶν εἰς διαμαχὸν εὐαν-
δρίαν τοὺς ἔαυτον γνωρίμους. Εἰ γάρ δὴ τις βούλοιτο,
φησιν, οἰκοδομῆσαι πύργον, τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν
ετοιμασθέμονος πρότερον, οὐτως τῇ οἰκοδομῇ ἐπιβάλ-
λεται· [καὶ εἰ τις βασιλεὺς πορεύῃ συμβαλεῖν ἐπέραφ
βασιλεὺς εἰς πόλεμον, πρῶτον βουλεύεται] εἰ εὐσθενής
ἡ πρὸς ἀντίστασιν, η μή· Ιν' η θαρρήσῃ τὸν πόλε-
μον, η τὴν εἰρήνην ἔλοιτο. Ταύτο δὴ τοῦτο καὶ τοὺς
πιστεύοντας ἀπαιτεῖ· δει γάρ τοὺς τὴν εὐχεῖδαν καὶ
ἀμώμητον ζωὴν κατορθοῦν ἐλομένους, τὴν ἀρκούσαν
εἰς τοῦτο προθυμίαν ἐγκαταθέσθαι τῷ νῷ, μεμνῆσθαι
τε τοῦ λέγοντος· « Τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν
Κυριῷ, ἑτοίμασον τὴν ψυχὴν σου εἰς πειρασμὸν·
εἴθουν τὴν καρδίαν σου, καὶ καρτέρησον. » Οὐδὲ
οὐκ ἔνεστι προθυμία τοιαύτη, οὗτοι πῶς ἀντὶ ισχύσειν
τὸν προτεθέντα αὐτοῖς ἀποπεράναι σκοπὸν; — (Α
f. 205) Τί τὸ ἐντεῦθεν διπόδηλούμενον; « Οὐκ ἔστιν
ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ
πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. »
« Εστιν δὲ τις καὶ ἐπέρων ἡμῖν πολεμίων ἐσμόδις, τὸ
φρόνημα τῆς σαρκὸς, ὃν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἀγριεύ-
νων νόμος τὰ πολύτροπα πάθη· πρὸς ταῦτα ἡμῖν ἡ
πάλη, αὐτῇ τῶν ἔχθρων ἡ ἀγρία πληθύς. Πῶς ἀν
ἄρα πτιεσόμεθα; « Όταν πιστεύωμεν, διτὶ « ἐν τῷ
Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ
αὐτὸς ἔξουσεν ἔσται τοὺς θλιβούντας ἡμᾶς. » Οὖτας
αὐτὸς ἔαυτὸν διαθεῖται, ἐφη τις τῶν ἀγίων προφητῶν·
« Ἰδού Κύριος βοηθεῖ μοι, τις κακῶσι με; » Ψάλλει
δέ που καὶ διεσπέστος Δαβὶδ· « Κύριος φωτισμός μου
καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; » καὶ τὰ λοιπά.
Αὐτὸς γάρ ἔστιν ἡμῶν ἡ ισχύς.

Cαὶ δὲ ἄλας.

(Α f. 206, C f. 139 b) « Ματέρ περ δὲ ἀνευ ἀλδος, οὐτε
δρότος, οὐτε δύον ἐδώδιμον, οὐτως ἀνευ τῆς ἀποστο-
λικῆς συνέσεως καὶ διδασκαλίας, πᾶσα ψυχὴ μωρὸς
καὶ δνοσος; [sic δνοσος], καὶ οὐχ ἡδεῖς παρὰ Θεῷ.
Ἐστωσαν οὐν ἐν ἡμῖν οἱ ἀλες, τουτέστιν οἱ θεῖοι τε
καὶ σωτήριοι λόγοι, ὃν ἐδειν καταφρονήσωμεν, ἐσ-
μεθα μωροὶ καὶ ἀσύνετοι καὶ ἀχρεῖοι παντελῶς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Hσαρ δὲ ἐγγίζοτες αὐτῷ πάντες ο. τελωναι
καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ.

(Α f. 206) « Πέπομψεν ἐξ οὐρανοῦ τὸν Υἱὸν δ Θεὸς
καὶ Πατήρ, οὐχ ἵνα χρίνῃ τὸν κόσμον, καθά φησι
αὐτὸς, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. » Είτα πῶς
aures audiendi audiat. Hoc est, qui habet intellectum, intelligat; qui habet mentem comprehendat. Symbolice enim atque ænigmatice aures hoc loco sensitivam virtutem auimæ, et ad intelligendum habitudinem significant. »

* Eccli. II, 1. ¹⁰ Ephes. VI, 12. ¹¹ Psal. LIX, 14.

¹² Isa. I, 9. ¹³ Psal. XXVI, 1. ¹⁴ Ioan. III, 17.

(4) Hic prosequitur in catena Lat. Corderii Cy-
rilli. « Per terram siquidem insinuantur, id quod
utilitatem capiat; per sterquilinium autem, quod
prosit. Vos igitur qui constituti estis ut toti mundo
prositis, atque aliis etiam prodesse possitis, rejicie-
mini, et ad nihilum futuri estis utiles. Qui habet

aures audiendi audiat. Hoc est, qui habet intellectum, intelligat; qui habet mentem comprehendat. Symbolice enim atque ænigmatice aures hoc loco sensitivam virtutem auimæ, et ad intelligendum habitudinem significant. »

Εδει σωθηναι τὸν κόσμον, τοὺς τῆς ἀμαρτίας ἀλόντα οὐδέποτε; Ἀρχ δίκαιας ἀπαιτούμενον, ή μᾶλλον εὑρετούμενον, ἀνεξικακοῦντος Θεοῦ, καὶ οἶνον λήρην παραδιδόντος τὸν παρωχηκότα, καὶ εἰς ἄγλαν ζωὴν ἀναπλάττοντος τοὺς εὖ βιούν οὐκ εἰδότας; Τί οὖν, εἰπέ μοι, διαγογύζεις, ὡς Φαρισαῖς, τελώναις καὶ ἀμαρτωλοῖς οὐκ ἀπαξιώσαντος συνείναι Χριστοῦ, καὶ ταύτην αὐτοὺς τῆς σωτηρίας ὅδον οἰκονομικῶς κατασκευάζοντος; Ταύτης ἔνεκα τῆς αἵτίας καθῆκεν θαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ ἐν ὁμοίωσι γέγονε τῇ πρὸς ἡμᾶς. Ἀρ' οὖν ἐπιπλήττεις τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ τοῦ Μονογενοῦς; Καίτοι τεθυμάκασιν οἱ μακάριοι προρήται τοῦ μυστηρίου τὸ εὔτεχνός. Ψάλλει γάρ δὲ προφήτης Δαχθίδι καὶ φησι· «Ψάλατε συνετῶς, ἔναστεισεν δὲ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἑθνη. » Οὐ δέ γε Ἀμβακούμ ἀκηκόειν φησὶ τὴν ἀκοήν, κατανοῆσαι δὲ καὶ τὰ ἔργα, καὶ εἰς ἔκστασιν ἐλθεῖν· πῶς οὖν ἀθυμάζειν ἔχρην, ταῦτα καταψέγων οὐκ ἐρυθριάς; Πεπλάνηται τὸ ἐπὶ γῆς γένος, ἀπώλισθε τῆς χειρὸς τοῦ ἀρχιποίμενος· γέγονε διὰ τοῦτο καθ' ἡμᾶς, δὲ τὰς ἀνω καὶ ἐν οὐρανῷ ποιμαίνων ἀγέλας, ἵνα καὶ ἡμᾶς τοῖς ἰδίοις ἔναντιστη σηκοῖς· ἵνα συνάψῃ τοῖς μήτη πεπλανημένοις, καὶ ἀποσθήσῃ τὸν θῆρα τὸν ἀλιτήριον, ἀποστήσῃ δὲ καὶ ὕστερον τι λιγερικὸν καὶ ἀνδριστόν στίφως τοὺς ἀκαλάρτους δαίμονας, οἱ πεπλανήκασι τὴν ὑπὸ οὐρανὸν· ἐξήτησε τοῖνυν τὸ ἀπολαύδι, καὶ τὰς τῶν Ἰουδαίων ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ φιλοφογίας εἰκαῖας καὶ κενάς ἀπέδεξεν.

Tlcs ἀνθρωπος ἐξ ὑμῶν ἔχων ἔκατον πρόσδιπτα, κ. τ. λ.

(Α Γ. 207) Ἀλλά μοι σύνες ἔνταῦθα, ἀγαπητὲς (1), τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν βασιλείας τὸ πλάτος, καὶ τῆς ἡφ' ἡμίν οἰκονομίας τὸ εὔτεχνός. Ἐκατὸν μὲν γάρ εἰναι φησι· τὰ πρόδιπτα, εἰς πληθὺν ἀναφέρων τὴν ἀρτίως ἔχουσαν καὶ τελειοτάτην, τῶν ὑποζευγμένων αὐτῷ λεγικῶν τὸν ἀριθμὸν· δεῖ γάρ πώς ἔστι τέλειος δὲ ἔκατον ἀριθμὸς, ἐν δέκα δεκάδων συγχείμενος· μεμαθήκαμεν δὲ καὶ ἐκ τῆς θεοπνεύτου Γραφῆς, δτι χλιαι καὶ χιλιάδες λειτουργοῦσι Θεῷ, καὶ μύριαι μυριάδες τὸν ὑπέρτατον αὐτοῦ περιεστήκασι θρόνον. Ἐκατὸν οὖν ἄρα τὰ πρόδιπτα· πεπλάνηται δὲ ἐν ἐξ αὐτῶν, τούτεστι τὸ ἐπὶ γῆς γένος, δὴ καὶ ἐξήτησεν δὲ πάντων ἀρχιποίμην, ἀφεὶς ἐν τῇ ἐρήμῳ, τῷ ἀνω τόπῳ καὶ οὐρανίῳ τῷ πλήρει γαλήνῃ, τῷ ἐνενηκονταενέᾳ. Ἀρ' οὖν ἀφειδήσας τῶν πολλῶν, τῆς ἡφ' ἐνὶ μόνῳ γέγονε φειδοῦς; Οὐκ ἀφειδήσας. Πόθεν; Εἰσὶ γάρ, εἰσὶν ἐν ἀσφαλείᾳ, περιφρατούσῃς αὐτὰς τῆς πανσθενεστάτης χειρός. Κατοικεῖτε σθοι δὲ μᾶλλον ἔχρην τὸ ἀπολαύδι, ἵνα μηδὲν ὄρφτο τὸ ἐλλελοιπός τῇ ἐτέρᾳ πληθύῃ προσεπενηγμένου δὲ τοῦ ἔνδος, ἔχῃ τὸ δίοιν κάλλος ἡ ἔκατοντάς.

Καὶ φέρε τὸ χρῆμα καὶ δι' ἐτέρου παραστήσωμεν παραδείγματος, συναγορεύοντες πανταχού τῇ ἀπαραθήτῳ γαληνότητι τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χρ-

A mundum oportebat, qui peccatorum laqueis captus erat? Num expetendo 338 ab eo pœnas, an potius benefaciendo, ita ut Deus patientiam exproberet, et oblivioni veluti peccata traderet, atque ad sanctam vitam eos reformaret qui bene vivere non solebant? Cur ergo dic mibi, Pharise, obloqueris, quia cum publicanis et peccatoribus non dignatur Christus versari, et hanc eis salutis viam prudenter munire? Hanc ob causam demisit se ad exinanitionem, et similis factus est nobis. Ergone vituperas Unigeniti in carne dispensationem? Atqui admirati sunt beati prophetæ mysterii egregium artificium. Psallit enim propheta David dicens: « Psallite sapienter, regnavit Deus super gentes¹⁵. » Habacucus autem audisse se auditionem B dicit, opera quoque contemplatum, et obstupuisse¹⁶. Cur ergo dum quæ admirari oporteret vituperas, non erubescis? Errabat in orbe hominum genus, a supremi pastoris manu discesserat. Idecirco ad nos venit, qui supernos cœlorum pascit greges, ut nos quoque in suum ovile compelleret, ut iis conjungeret qui non deerraverant, ut exitiosam belluam arceret, et tanquam latrocinale impium agmen impuros dæmones repelleret, qui mundum erroribus implicuerant. Quæsivit ergo quod perierat, et Iudeorum contra se cavillationes vanas fuitilesque deonstravit.

V. 4. *Quis ex vobis habens oves centum, etc.*

C

Age vero hic mecum considera, o charissime, quanta sit regni Servatoris nostri latitudo, et operis pro nobis suscepti solertia. Centum ait esse oves, ad plenum et perfectissimum cumulum referens rationalium sibi subjectorum numerum. Semper enim perfectus est centenarius numerus, ex decadibus decem conflatus. Discimus enim ex inspirata Scriptura millies mille ministros inservire Deo, et dena millia denum nullum sublimem ejus circumdare thronum¹⁷. Hæ sunt videlicet centum 339 oves quarum una de grege aberravit, id est terrenum genus, quod summus omnium Pastor requisitum ivit, relicta in eremo, id est, in celso cœlesti plenoque tranquillitatis loco, reliquis nonaginta novem. Num itaque neglectis multis, uni curram impendiū? Haud certe neglectis. Cur? quia in omnimoda illæ securitate versantur, ab omnipotente dextera custoditæ. Misereri autem potius oportebat ejus quæ perierat, ut nihil reliquæ multitudini deesse videretur: nam hac una reducta pulchre completer centenarius numerus.

Sed age, hanc rem alio quoque exemplo exponamus, ut benignitatem incomparabilem omnium nostrum Servatoris Christi magis illustremus. Sint,

¹⁵ Psal. xlvi, 8. ¹⁶ Habac. iii, 2. ¹⁷ Dan. vii, 10.

(1) Recole notam ad vers. 2 capituli xi, supra. Quanquam ita alloqui etiam lectorem potuit Cyrilicus.

puta, una in domo contubernales multi, quorum unus in morbum decidat. Cujusnam causa periti medicinæ advocabuntur? nonne unius qui infirmitate laborat? Attamen sine cælerorum contempli, invocati medici infirmo uni artis suæ subsidia conferunt, quia sic occasio postulat et necessitas. Prorsus itaque oportebat universalem Dominum Deum, salutarem manum vaganti ovi præbere; quam reapse servavit summus Pastor: requisivit enim errantem, constituit nobis ovile tutum, seris impervium ac latronibus, id est, Ecclesiam; quam merito admirantes, cum propheta dicimus: « Ecce urbs munita nobisque salutaris; ponet murum et circumvallationem »¹⁸. Idem quoque sensus criticius quæ mox sequitur parabolæ, in qua mulier ex decem quas habuit drachmas, unam amisisse dicitur, et mox lucernam accendisse; et ob inventam drachmam magnopere gavisa, eamque rem summae sibi lætitiae ascripsisse. Sic autem se habet parabola:

V. 8. *Mulier decem habens drachmas, etc.*

Ex superiori quidem parabola, in qua errabunda ovis terrestre hominum genus repræsentavit, didicimus creaturam nos esse summi Dei, qui res ante non existentes creavit. Ipse enim fecit nos, et non ipsi **340** nos, quemadmodum scriptum est¹⁹. Et ipse quidem Deus noster est, nos vero populus pascui ejus, et oves manus ipsius²⁰. Hac autem secunda parabola, in qua res perdita drachmæ comparatur, ex illarum rursus numero denario, id est, perfecto, seu plenam summam efficiente (nam perfectus est etiam denarius numerus, qui a monade sursum seriatim dicitur), demonstratur omnino, ad regalem similitudinem ac imaginem, id est, Dei summi, nos esse creatos. Nam drachma nummus est, qui regium vultum gerit impressum. Quod autem lapsi quodammodo ac deperditi, a Christo inventi simus, atque ei per sanctificationem atque justitiam conformati, quis dubitabil? ita scribente beato Paulo: « Nos vero oinnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur, de gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu »²¹. Scribit etiam in Epistola ad Galatas sic: « Filioli, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus »²². Facta est enim rei perditæ conquisitio, lucernam accidente muliere. Quippe a Dei Patris sapientia inventi fuimus, Filio scilicet, luce in nobis incendeiente divino intellectuali lucifero, justitiaeque exoriante sole, dieque illucescente, sicuti scriptum est²³. Et quidem per unum de sanctis prophetis ait alii cubi Deus de omnium nostrum Servatore Christo: « Cito appropinquit justitia mea, et misericordia mea mox revelanda est, et salutare meum ceu lampas accendetur »²⁴. Ipsemet vero de se aiebat;

A στοῦ. Ὅποκείσθω γάρ ἐν ἐνὶ μὲν οἷκῳ διαιτᾶσθαι πολλούς, ἐνὶ δὲ συμβῆναι τὸ ἀρέβωσίᾳ περιπεσεῖν· δρ' οὖν ἐπὶ τίνι κλήθειεν ἀν οἱ θεραπεύειν εἰδότες; οὐχ ἐπὶ μόνῳ πεσόντι εἰς ἀρέβωσίαν; Ἀλλ' οὐκ ἀφειδήσαντες τῶν πολλῶν, δρόμεν ἀν τοῦτο οἱ κεκλημένοι πρὸς θεραπείαν, ἐνὶ δὲ τῷ κάμνοντι τὰς ἐκ τῆς τέχνης ἐπικουρίας δωρούμενοι, καὶ καιροῦ καὶ χρείας καλούσης εἰς τοῦτο. Ἐδει δὴ οὖν, ἔδει τὸν τῶν δλων κατεξουσιάζοντα θεόν τῷ πεπλανημένῳ χείρα νείμαι τὴν σώζουσαν· σέσωκεν δ ἀρχιποιμην· ἔχητος γάρ τὸ πεπλανημένον, ἔστησεν αὐλήν της μηδέσιν καὶ ἀνάλωτον καὶ θηροῖς καὶ λῃσταῖς, φημὶ δὲ τὴν Ἐκκλησίαν· ἦν δὴ καὶ θαυμάζοντες, ἔκεινος φαμεν τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς· « Ἰδοὺ πάλις ὄχυρα καὶ σωτήρις της τημένην, θήσεις τελέος καὶ περιτείχος. » Οὐ αὐτὸς δ' ἀν εἴη νοῦς τῆς εὐθίνης καὶ ἑφεῖται κειμένης παραβολῆς, ἐν ᾧ γυναικά φησι δραχμὰς ἔχουσαν δέκα, μίαν ἐξ αὐτῶν ἀπολέσαι· είτα λύχνον ἄφασαν καὶ εὑρούσαν, ἥσθηναι λίαν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ, καὶ θυμηδίας τῆς ἀνωτάτω πρέρασιν τὸ χρῆμα ποιήσασθαι. « Εχει δὲ οὗτος ἡ παραβολὴ·

Gυρὴ δραχμὰς δέκαν, κ. τ. λ.

(A f. 207, B f. 146) Διὰ μὲν τῆς προτέρας παραβολῆς, ἐν ᾧ πρόδρατον πεπλανημένον τῆς γῆς ἀπεδείχνυτο γένος, ἐμανθάνομεν ὅτι κτίσις ἐσμὲν τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ, ὡς παρενεγκόντος εἰς ὑπαρξῖν οὐκ ἔντα ποτέ· « Αὐτὸς γάρ ἐποίησεν τημάς, καὶ οὐκ ἡμεῖς, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. « Καὶ αὐτὸς μὲν ἔστι δ Θεὸς τημῶν, ἡμεῖς δὲ λαὸς νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόσβατα τῆς χειρὸς αὐτοῦ. » Διὰ δὲ τῆς δευτέρας ταύτης, ἐν ᾧ δραχμῇ παρεικάζεται τὸ ἀπολελυτός, ὡς ἐκ δέκα πάλιν, τουτέστιν ἐκ τελείστητος, ήτοι πληθύος τῆς ἀρτίως ἔχουσης εἰς ἀριθμὸν (τέλεος; γάρ καὶ δέκα, τὴν ἐκ μονάδος ἀναφοίησιν ἔχων εἰς τὸν ἐπέκεινα δρόμον), διαδείκνυται σαφῶς ὅτι τεθῆ δομίωσιν καὶ κατ' εἰκόνα γεγόναμεν τὴν βασιλικήν, τουτέστι τὴν τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ. Ἡ γάρτοι δραχμῇ νόμισμά που πάντως ἔστι, χαρακτήρας ἔχον βασιλικούς. « Οτι δὲ πετόντες τρόπον τινὰ καὶ ἀπολώλτες εὐρήμεθα παρὰ Χριστοῦ, καὶ πρὸς αὐτὸν μεμορφώμεθα δι' ἀγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης, πῶς δὲ ἐνδοιάσει τις; γεγράφότος ὡδὶ τοῦ μακαρίου Παύλου· « Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένη προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθέπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. » Ἐπιστέλλει δὲ καὶ Γαλάταις ὡδὶ· « Τεκνία, οὓς πάλιν ὀδίνων, δρχίς οὐ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Γέγονε δὲ τοῦ πεσόντος ἡ ζῆτησις, λύχνον ἀψάσης τῆς γυναικίς· εὐρήμεθα γάρ παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς σοφίας, ἣς εἶστιν δ Υἱός, φωτὸς ἐν τημένην ἀναλάμψαντος τοῦ θείου καὶ νοητοῦ ἐωσφόρου, καὶ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ἀνατείλαντος, καὶ διαυγαζούσης τημέρας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ γοῦν δι' ἐνδὲ τῶν ἀγίων προφητῶν ἔφη που Θεὸς παρὶ τοῦ πάντων τημῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Ἔγιζε ταχὺ δικαιοσύνη μου ἀποκα-

¹⁸ Isa. xxvi, 1. ¹⁹ Psal. xcix, 3. ²⁰ Psal. xciv, 7. ²¹ II Cor. iii, 18. ²² Galat. iv, 19. ²³ II Petr. i, 19. ²⁴ Isa. lxiii, 1.

λυφθῆναι, καὶ τὸ σωτήριόν μου ὡς λαμπάς καυθῆσε· Α τοῦτο quidem: « Ego sum lux mundi. » Modo rur-sus²⁴: « Ego lux in hunc mundum veni. Qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed vitæ lumen habebit²⁵. » Ergo in luce salvata fuit res perdita, idque supernas virtutes gaudio complevit. Nam et ipsæ de uno peccatore pœnitentiam agente latenterunt, ut ille nos docuit qui omnia scit. Quod si vel uno salvato coelestes illi festum agunt, Dei scopum semper sectantes, perpetuisque laudibus **341** diuinam clementiam magnificare soliti, quanta demum lætitia eos affectos dicemus, universo terrarum orbe salvato, et per fidem in Christum ad veritatis agnitionem vocato?

Διὰ τις αὐτοὺς εὐφροσύνης ἀναπίμπλασθαι φαῖη ἀν., ὅλης ἀνασεσωσμένης τῆς ὑπ' οὐρανὸν, καὶ διὰ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως κεκλημένης εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας;

“Ανθρωπός τις εἶχε δύο γιούς.

(Ε β. 227) Ἰητασεν ἄσωτος (1) τὸ ἐπιθάλλον· Ἐλα-
βεν, ἀπεδήμησεν, ἐδαπάνησεν· εἴτα ἐν ἐνδειχ γέγονε
παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ τῶν θεοσδότων χαρισμάτων ἐν
σπάνει, καὶ οἶον λιμῷ κατεψεύσετο, τὸν ἄρτον οὐκ
ἔχων τὸν ἔξ οὐρανοῦ· « Οὐ γάρ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσε-
ται ἀνθρώπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ φίματι ἐκπορευομένῳ
διὰ στόματος Θεοῦ. » Ἐφαρμόσεις δ' ἂν τις τὴν πα-
ραβολὴν καὶ τοῖς ἔξ θινῶν. Ἔφη γάρ, ἀνθρώπῳ
τινὶ δύο μὲν υἱοὺς γενέσθαι· εἶναι δὲ ἕνα μὲν αὐτῶν
ἐπιεικῆ, τὸν δὲ ἔτερον ἄσωτον, δε δὴ καὶ κατεδηδο-
κώς τὸ ἐκνευμηθὲν αὐτῷ τῆς οὐσίας; μέρος, εἴτα λιμῷ
πιεσθεὶς, τοῖς κερατοῖς προσέβαλεν ἀπερ θειον οἱ
χοιροι. Τοιοῦτον τι πεπονθέτας τοὺς ἀποπεπλανηκά-
νους εὐρήσομεν. Ἐν τῷ μὲν γάρ ἀπασι δέδωκεν ὁ
Δημιουργὸς, ὥσπερ τινὰ κλήρον, τὴν τῆς φύσεως ἐπι-
τηδειότητα πρὸς τὸ ἀγαθόν· ἀλλ' οἱ μὲν διέσωσαν τὸ
δοθὲν, τοῖς θείοις ἀκόλουθησαντες νόμοις, καὶ φυσι-
καῖς ἐννοιαῖς χειραγωγούμενοι πρὸς πᾶν διτοῦν τῶν
οὐκ ἐκτόπων: οἱ δὲ ἡμιορχότες εἰς ἀπαν τῆς ἀνωθεν
ἡμερότητος καὶ φειδοῦς καὶ ἀγάπης, ἐν σπάνει γε-
γόνασι τῶν τῆς ἀρίστης ζωῆς αὐχημάτων, καὶ τροφὴν
ἐσχήκασι τὰς Ἑλλήνων ψευδογορίας, ἐν τάξει κερα-
τίων νοούμενας, οἵτις ἐνεστὶ μὲν βραχὺ τὸ γλυκύ,
ἀτροφίᾳ δὲ πολλῇ καὶ ἡρότῃς· καὶ γε κατέδοσκεν
αὐτοὺς δὲ Σατανᾶς ταῖς Ἑλλήνων ψευδογορίαις, καὶ
ταῖς τῶν παρ' αὐτοῖς λογάδων ἀνοήτοις εὔστομαις·
μῆθοις γάρ καὶ ἔτερον οὐδὲν καὶ γρασοπρεπῆ τερετί-
σματα τὰ παρ' ἐκείνοις εἰσὶ δικαιώματα. Καὶ ἔστιν
ἡ τοῦ κόσμου σοφία διὰ τὸ τῆς λέξεως εὐηγέρης χαλκὸς
τὴν δὲ κύμβαλον ἀλαλάζον. Οὐκοῦν ἐτρέφοντο μὲν
πάλαι τοῖς Ἑλληνικοῖς συγγράμμασιν, οὐδεμίαν δημο-
σιν εἰς κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς ἐργάσασθαι δυναμέ-
νοις. Ἐπειδὴ δὲ ἐξεζήτησαν τὸν Θεὸν, καὶ ἀπὸ τῆς
μακρᾶς πλάνης ἐπανῆλθον, ὡς νεκροὶ μὲν ἀνέζησαν,
ὡς δὲ ἀπολαλότες εὑρέθησαν. Τῶν μὲν γάρ εἴτι πλα-
νωμένων, καὶ τὸν φύσει Θεὸν οὐκ εἰδότων, νεκρός τέ
ἔστι· καὶ οἶοντες πεψυγμένος δ νοῦς, καὶ νεκρῶν ἔργων
ἐπιμελητής· ταῦτα δὲ ἔστι τὰ θελήματα τῆς σαρκός·

²⁴ Ιωαν. viii, 12. ²⁵ Ιωαν. xii, 46. ²⁶ Ματθ. iv, 4.

(1) Cicitur hoc fragmentum in Macarii codice catenæ ad Lucam ex Cyrillo in Psalmos; verumtamen quia psalmus ad qnem pertinet non nominatur;

hic vero loco Lucæ cap. xv, 11, aptissime convenit, hic a me, prout jam fecit Macarius, retinetur.

mens emortua; imo vero a Christo vivificata, vivit
maxime, et utilium vita officiorum studium gerit:
a mortuis se subtrahit operibus, et æternam vitam
affectat, illam, inquam, quæ in futuro sæculo fide-
libus suis a Christo donabitur.

τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς, τῆς ἐν γε, φημὶ, τῷ αἰώνι τοιν εἰς αὐτήν.

Videtur nonnullis par hoc filiorum significare sanctos angelos, simulque nos terræ incolas; ita ut senioris persona, utpote qui modeste vixerit, angelorum ordinem denotet; junioris autem et luxuriosi persona, humanum genus. Sunt etiam ex nostris aliqui, qui alia via incidentes, per seniorem quidem frugi vitæ filium, designari Israelis populum; per alterum vero, qui vivere voluntarie voluit, et a patre discessit, gentium describi multitudinem. Atqui ego ab istorum sententiis plane recedo. Quisquis vero eruditior est, veritatem exploret. Nam si ad angelorum personam sobrium illum anagogice referamus, haud comperiemus dici ab eo sanctis angelis digna verba, neque ita ut illos affectum erga reduces a peccatis ad pœnitentiam. Namque omnium Servator ac Dominus gaudium fieri ait in cœlis coram angelis sanctis, propter unum pœnitentem peccatorem. At ille qui in hac parabola depingitur filius, ut patri acceptus, et inculpabilis more ornatus, stomachatus dicitur, et adeo procul benivola mente fuisse, ut etiam patri reprobraverit erga salvatum filium charitatem. Non enim voluit, inquit Scriptura, convivio interesse, moleste ferens, quod filius pœnitens et vix **343** a culpa resipiscens, receptus esset, quod vitulus ejus causa occisus, et quod amicorum solemnum cœtum propter ipsum pater convocasset. Hæc angelorum, ut dixi, voto repugnant, qui lætantur Deumque cantis laudant quotiescumque mundi incolas salvari vident. Quare tum quoque cum Bethleemi nasci secundum carnem de muliere passus est Filius, pastoribus lætum nuntium referebant dicentes: « Nolite timere vos; ecce enim nuntiamus vobis gaudium magnum, quod sicut universo populo, quia natus est vobis hodie salvator Christus Dominus in Davidis civitate ». » Hyunis autem et laudationibus natum ornantes aiebant: « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas », γιας στεφανούντες τὸν γεγενημένον, Εφασκον· Θρώποις εὐδοξία.

Sin vero quis dicat carnalem Israelem a frugib^{is} hono que filio significari, denuo nos ab hac comprobanda sententia deterremur, quia nullo modo dici potest de Israele quod inculpabilem vitam sectari voluerit. In universa enim, ut ita dicam, inspirata Scriptura reprehensos Israelitas videre est. Namque ut apostatis et contumacibus dictum est Jeremias:

²⁷ Luc. 11, 40, 41. ²⁸ ibid. 44.

(1) Citat ex Cyrillo in Lucam hunc adamussim locum scholiastes a me editus AA. class. t. IX, p. 451.

τῶν γε μήν ἐπιστρέψαντων πρὸς Θεὸν, καὶ ἐπαγνο-
κότων τὴν ἀλήθειαν, οὐκ ἔστι νεκρὸς δὲ νοῦς· τὴν
παρὰ Χριστοῦ δὲ ζωτοίσιν πεπλουτηκάς, οὗτοι μὲν
λον, καὶ τῶν εἰς ζωὴν σπουδασμάτων ποεῖται φρον-
τίδα· καὶ νεκρῶν μὲν Ἑργῶν ἀποφοιτᾶ, ἐπιθυμεῖ δὲ
νέκταρα διδομένα τοιαύτην Σωτηρίαν.

(Α Γ. 208, Ε Γ. 218 β) Δοκεῖ μὲν τις διὰ τῆς τῶν
υἱῶν δυάδος, τοὺς ἀγίους ἄγγελους κατασημαίνεσθαι,
καὶ τὴν δὲ τοὺς δυτας ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ μὲν τοῦ
πρεσβυτέρου πρόσωπον, ἀπε δὲ καὶ ζῶντος ἐπιτειχᾶς,
τὸ τῶν ἀγίων ἄγγελων τάγμα δηλοῦν· τὸ δὲ γε τοῦ
νεωτέρου τε καὶ ἀσώτου, τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον.
Εἰσὶ δὲ αὐτοὶ τοιούτοις τοιούτοις τοιούτοις.

Εἰσι σε τῶν εὐ-ημίν τινες, οἱ δὴ καὶ ἔτεραν λόντες
τρίβον, διὰ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου καὶ εὐ βεδικότος
υἱοῦ, καταδηλοῦσθαι φασὶ τὸν κατὰ σάρκα Ιαραθήλ,
διὰ δέ γε τοῦ ἔτερου, δις καὶ ζῆν εἰλετο φιληδόνων,
καὶ ἀπεφοίτησε τοῦ πατρός, τὴν τῶν ἔθνων γράπε-

σθαι πληθύν. Ἀπόδημος (1) δὲ ταῖς περὶ τούτων δι-
ξιας εἰμι μὲν ἐγώ· δοκίμαζέτω δὲ τὸ ἀλήθεος δ φα-
μαθῆς. "Οταν μὲν γάρ εἰς τὸ τῶν ἄγγέλων πρόσωπον
ἀναγάγωμεν τὸν γνήσιον υἱὸν, οὐχ εὑρήσουμεν αὐτὸν
τὰς τοῖς ἀγίοις ἄγγέλοις πρεπούστας εἰπόντα σωκός,
οὐτε μήν συτῷ διακείμενον καθάπερ ἔκεινοι περὶ

τούς ἐπιστρέφοντας ἐξ ἀμεριών εἰς μετάνοιαν. Ὁ μὲν γάρ τῶν ὅλων Σωτὴρ καὶ Κύριος χαράν εἶναι φησιν ἐν οὐρανοῖς ἐνώπιον τῶν ἀγίων ἀγγέλων, ἐπ' ἐνὶ ἀνθρώπων ἀμαρτωλῶν μετανοοῦντι· ὃ γε μήν ἐν τῇ προκειμένῃ παραβολῇ γραφόμενος οὐδὲ ᾧ εὑπάρα-
δεκτος τῷ πατρὶ, καὶ ἀδιάβλητον ἐγυηκώς τὸν βίον.

δργισθήναι λέγεται, καὶ ἀφιλαλήθου γνώμων εἰς τούτο ἐλθεῖν, ὥστε καὶ ἐγκαλέσαι τῷ πατρὶ τὴν ἐπί τῷ σεσωμένῳ φιλοστοργίαν· οὐ γάρ ήθελησε, φησιν, εἰς τὴν ἔσταταν εἰσελθεῖν, ἀσχάλλων δὲ καὶ εἰσεβεβηθῆ μετανοῶν ὁ ἀνανήψας μόλις, τέθυται δὲ καὶ ὁ μόσχος ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ἔτι τετέλεκεν ἐπ' αὐτῷ παντρυούν

διπάτηρ. Μάχεται δὲ τοῦτο, ὡς ἐφῆν, τῷ σκοτῷ τῶν
ἀγίων ἀγγέλων· χαίρουσι γάρ καὶ διοξολογοῦσι θεόν,
σωζομένους δρῶντες τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ γοῦν, δεῖ
τὴν ἐν Βρήλει μέταπότεξιν κατὰ σάρκα ἔχ τυνταῖς
ὑπέμεινεν οὐδὲ τοὺς μὲν τομέστιν εἰναγγεῖται οὐτοῦ λέ-

γοντες· εις Μή φοβεσθε ύμεις· Ιδού γάρ εύαγγελιζό-
μεθα ύμιν χαράν μεγάλην, ητις έσται παντὶ τῷ λαῷ·
ὅτι ἐτέχθη ύμιν σῆμερον σωτήρ, ὃς ἔστι Χριστὸς
Κύριος ἐν πόλει Δαβίδ. » Γάνωνδισις δὲ καὶ δοξολο-
Δόξα ἐν ύψιστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀν-

Ει δὲ δὴ τις λέγοι, τὸν κατὰ σάρκα Ιεραὴλ σημαίνεσθαι διὰ τοῦ γνησίου καὶ ἐπιεικούς υἱοῦ, ἀφίστησι πάλιν ή μᾶς τοῦ χρῆναι συναινεῖν τῇ τοιῷδε δόξῃ, τὸ κατ' οὐδένα τρόπον ἀρμόσαι τῷ Ιεραὴλ τὸ ἀκαταβήκτως ἐλέσθαι βιοῦν· διὰ πάστης γάρ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς διαβολῆς μένους ἔστιν ιδεῖν· ὡς γάρ ἀποστάτας καὶ ἀπειθεῖς· Εἰσοτεινοῦν παθεῖ

αὐτοὺς διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· « Τί εὑροσαν οἱ πα-
τέρες ὑμῶν ἐν ἐμοὶ πλημμέλημα, ὅτι ἀπέστησαν
μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐπορεύθησαν ὅπισα τῶν μα-
ταῖων, καὶ ἐματαιώθησαν; » Συνψδά δὲ τούτοις καὶ
διὰ φωνῆς Ἡσαίου περὶ αὐτῶν ἔφη που Θεός· « Εγ-
γίζει μοι δὲ λαὸς οὗτος τοῖς χείλεσιν· ἡ δὲ καρδία αὐ-
τοῦ πόρφρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονται με,
διδάσκοντες διδασκαλίας [καὶ] ἐντάλματα ἀνθρώπων. »
Εἶτα πῶς τούτοις οὕτω καταγνωσμένοις περιθείη τις
ἄν ταξ ἐν τῇ παραβολῇ φωνάς, ὡς παρὰ τοῦ γνησίου
καὶ ἐπιεικοῦς οὐτοῦ προενηγμένας; « Ἐφη γάρ, ὅτι
« Ἰδοὺ τοσαῦτα ἔτη δουλεύω σοι, καὶ οὐδέποτε ἐντο-
λήν σου παρῆλθον. » Ἀλλ' οὐκ ἀν ἐσχήκασι διαβε-
βλημένην τὴν ζωὴν, εἰ μὴ τὰς θείας παρατρέχοντες ἐντολὰς πρὸς ἐξτήλον ἐτράποντο.

« Άλλως τε, χρήναι γάρ οἵμαι κάκεινο εἰπεῖν, βού-
λονται τινες εἰς τὸ τοῦ Σωτῆρος ἥμαν πρόσωπον
ἀναφέρειν τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν, διὸ τέθυκεν δὲ πα-
τήρ, κεκλιμένου πρὸς ἐπιστροφὴν τοῦ οὐτοῦ. Εἶτα πῶς
δὲ γνήσιος οὐδές, δὲ σοφὸς καὶ ἐπιστήμων καὶ γεγονὼς
εὐπάρεδρος, διὸ δὴ καὶ εἰς πρόσωπον τῶν ἄγίων ἀγ-
γέλων εἰσκομίζουσι τινες, δργῆς καὶ λύπης ἐποιεῖτο
πρόφασιν τὸ σφαγῆναι τὸν μόσχον; Οὐ γάρ τι λε-
λυπημένας κατίδοι τις ἀν τὰς ἄκνα δυνάμεις τὸν κατὰ
σάρκα θίναντον ὑπομείναντος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἷον
σφαγέντος ὑπὲρ ἥμαν· ἔχαιρον γάρ μᾶλλον, ὡς ἔφην,
αἴματι τῷ ἄγίῳ σωζομένην ὁρῶντες τὴν ὑπὲρ οὐρανῶν·
ἀνθ' ὅτου δὴ οὖν καὶ φησιν δὲ γνήσιος οὐδές τὸ, « Ἐμοὶ¹⁹
οὐδέποτε ἔδωκας Ἑριφόν. » Τίνος γάρ τῶν ἀγαθῶν
ἐνδεῖ τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις; καίτοι πλουσίᾳ χειρὶ τῶν
πνευματικῶν χαρισμάτων τὴν χορηγίαν ἐκνενέμηκεν
αὐτοῖς δὲ τῶν ὅλων Δεσπότης. « Ή καὶ πολαῖς ἀν ἐδεή-
θησαν θυσίας ἔν γε τοῖς καθ' ἑαυτούς; Οὐ γάρ που
καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἔδει παθεῖν τὸν Ἐμμανουὴλ. Εἰ δὲ
δὴ τις οἰοιτο, καθάπερ ἡδη προεῖπον, τὸν κατὰ σάρκα
Ἰσραὴλ στηματεῖσθαι διὰ τοῦ γνησίου καὶ ἐπιεικοῦς
γεγονότος οὐτοῦ, πῶς ἀληθεύειτε λέγων, ὅτι « Ἐμοὶ²⁰
οὐδέποτε ἔδωκας Ἑριφόν. » Εἴτε γάρ μόσχος εἴτε
Ἑριφός ὑπὲρ ἀμαρτίας θῦμα νοοίτο Χριστὸς, ἀλλ' οὐχ
ὑπέρ γε μόνων τέθυται τῶν ἔθνων, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐ-
τὸν ἐξελεῖται τὸν Ἰσραὴλ, ἐπὶ τῇ τοῦ νόμου παραβά-
σει πολλήν ὑπομείναντα τὴν κατάρρησιν. Καὶ μαρ-
τυρήσει γράφων δὲ σοφώτατος Παῦλος· « Διὸ καὶ δὲ
Υἱὸς (!), ἵνα ἀγιάσῃ διὰ τοῦ Ιδίου αἴματος τὸν λαὸν,
ἔξω τῆς πύλης ἐπαθε. »

Τίς οὖν δρά ἐστι τῆς παραβολῆς δὲ σκοπός; πολυ-
πραγμονήσωμεν τὴν αἰτίαν, ἐφ' ἣν καὶ γέγονεν, εἰσό-
μεθα γάρ οὕτω τὸ ἀληθές. « Ἐφη τοίνυν δὲ μακάριος
οὗτος Λουκᾶς ἐν τοῖς δόπισιν βραχὶν περὶ πάντων
ἥμαν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Ἡσαὶ δὲ πάντες αὐτῷ ἐγ-
γίζοντες οἱ τελῶναι καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ·
καὶ ἐγόγγυζον οἱ τε Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς,
λέγοντες, ὅτι Οὗτος ἀμαρτωλὸς προσδέχεται, καὶ
συνεσθίει αὐτοῖς. » Κατακερχαγόντων τοίνυν τῶν
Γραμματέων καὶ Φαρισαίων τῆς ἔνούσης αὐτῷ γαλη-
νότητος καὶ φιλανθρωπίας, καὶ ἐγκαλούντων αὐτῷ τὸ

A voce: « Quid invenerunt patres vestri in me iniqli-
talis, quia se elongaverunt a me et ambulaverunt
post vanitatem, et vani facti sunt ²¹? » His consona,
Isaiæ quoque ore de iisdem locutus est Deus: « Appropinquat mihi populus hic ore tenus, cor vero
eius procul me abest. Frustra me colunt, docentes
doctrinas et mandata hominum ²². » Jam vero his
tantopere incusat quis verba accommodet quæ in
parabola a fidei bonoque filio dicuntur? Ait enim:
« En tot annis tibi servio, mandatum tuum nunquam
transgressus sum. » Porro Israelitæ malam sibi
exprobrari vitam non audissent, nisi divinis violatis
mandatis ad mores improbos fuissent conversi.

Cæteroqui et illud dicendum arbitror, quod nempe
B aliqui ad Servatoriis nostri personam referre volunt
saginatum vitulum, quem pater occidit, converso ad
reditum **344** filio. Sed enim quomodo bonus ille
filius, sapiens prudensque et perpetuus patris as-
sessor, quem quidem nonnulli tanquam sanctorum an-
gelorum personam invehunt, iræ dolorisque causam
sumeret ex vituli occisione? Non enim doluisse quis-
quam comiperiet supernas virtutes mortem in carne
sua Christo paciente, et tanquam cæso: quia gau-
deabant potius, ut dixi, sancto sanguine salvatum
cernentes orbem terrarum. Quin adeo frugi filius
siebat: « Mihi nunquam saltēm hædum dedisti. »
Nam quid bona rei deest sanctis angelis? quando-
quidem liberali manu spiritualium munierum largiti-
onem contulit illis rerum omnium Dominus. Vel
quanam per se ipsi indigebant victima? Non enim
ipsorum causa pati oportuit Emmanuel. Quod si
quis existimat, ut jam antea dixi, carnalem Israe-
leum significari a fidei modestoque filio quomodo
vere dicet: « Mihi nunquam hædum dedisti? » Nam
sive ut vitulus sive ut hædus, victima pro peccato
intelligatur Christus, non tamen propter solos
ethnicos immolatus fuit, verum etiam ut Israelem
liberaret, qui ob legis transgressionem magnopere
incusatus fuerat. Testis aderit Paulus: « Propterea
et Filius, ut sanctificaret proprio sanguine populum,
extra portam passus est ²³. »

D Quinam est ergo parabolæ sensus? Causam scrute-
mur, ob quam ea dicta fuit, atque ita rei veritatem
sciemos. Ait beatus hic Lucas in paulo retro scriptis
de nostro omnium Servatore Christo: « Cuncti vero
accedebant publicani et peccatores ad audiendum
eum. Murmurabant vero Pharisei et Scribæ,
dicentes: hic peccatores recipit, et cum iis mandu-
cat ²⁴. » Ergo publice vituperantibus Scribis ac
Phariseis ingenitam Christi mansuetudinem ac
benignitatem, reprobrantibus quod aliquot maculo-
sæ vita homines admitteret eosque doceret; ne-

²¹ Jerem. ii, 5. ²² Isa. xxix, 15. ²³ Hebr. xiii, 12. ²⁴ Luc. xv, 1, 2.

(1) Ita evidenter Υἱὸς uterque codex A et E, non Ιησοῦς vel Κύριος, ut est vulgo apud Gr. et Lat.

cessariam apprime ipsis **345** prædictam parabolam Christus proposit; ex qua hoc præclare cognoscere possumus, velle scilicet omnium Deum, hominem illum quoque qui a se nunquam recesserit, vereque fidelis fuerit, et sancte vivere assuetus sit, qui denique optimus existimetur, hunc, inquam, Patris voluntati studiose se conformare, id est cum aliqui ad pœnitentiam fuerint vocati (etiamsi hi forte dannabiles valde fuissent), gaudere potius, quam hostilem adversus eos sovere dolorem.

Etenim et nos ipsi simile quiddam interdum experimur. Agunt quidam præclarum optimamque vitam; alius vero infirmatur et vincitur ad omne genus nequitiae prolapsus. Hic sub ipsa senectute sæpe ad Deum convertitur, et peccatorum a se anteā veniam petit, meliore suscepto proposito. Vel jam fortasse humanae vite stadio abiturus divinum baptismum impetrat, et crimina delet, misericorde Deo. Tum vero stomachantur intestini ob eam rem nonnulli, aiuntque: *Hic qui illud egit, et hoc dixit, non persolvi judicii vite suæ pœnas, tamque splendida et pretiosa dignus fuit gratia, inter Dei filios ascitus est, et sanctorum gloria honoratus.* Hæc aliquando effutunt quidam ex intempestiva sua pusillanimitate, non se accommodantes communis Patris menti; qui lætitatur valde, salvare cernens qui perierant; cosque in antiquam formam libertatemque restituit, stola primæva exornans, et annulum illorum manui inserens, quæ est liberis hominibus congrua Deoque jucunda exornatio. Cerne enim ut ei (animæ) eximiam omnimodis pulchritudinem imprimat, et inculpabilis vita splendorem conciliat. Omni enim ornatum venustat, intellectuali videlicet ac spirituali, colentium se animas; ut singulis dici queat illud lyra Psallentis: «Audi, filia, et vide²³, » et reliqua. **346** Vestimentum est itaque honoris veræque gloriæ sacrosanctæ genti Christus, ornatusque splendidus et supramundanus sanctorum animabus. «Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis, » inquit Scriptura²⁴; idque vere dicitur.

καὶ ὑπερχόμενοι ταῖς τῶν ἀγίων ψυχαῖς. «Οσοι γάρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐγενόσασθε, »

V. 16. Cupiebat implere ventrem suum de siliquis.

Hujusmodi aliquid patientem observemus eum quem nobis parabolæ figura describit luxuriosum, qui paternam substantiam in peregrina regione exhauserat, et supernorum bonorum egestate peribat. Nam penuria quædam cœlestium doctrinarum ipsum consumebat, cupiebatque satiare siliquis quas porci vorabant; sed fluxa et vana voluptas vacuum

A προσδέχεσθαι τινας τῶν ἐν βεβηλώσει ζωῆς, καὶ διδάσκειν αὐτοὺς, ἀναγκαιοτάτην αὐτοῖς ἐποιήσατε Χριστὸς τῆς προκειμένης παραδολῆς τὴν παράθεσιν. δι' ἣς ἔξεστιν ίδειν ἐκεῖνο καλῶς· βούλεται γάρ οὗτος τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ τὸν εὐπάρεδρόν τε, καὶ γνήσιον ἀληθῶς, καὶ βιοῦν εἰδότα σεπτῶς, καὶ τῆς εἰς ἄκρων ἐπιεικεῖας λαχόντα τὴν δόξαν, ἀκολουθεῖν ἐπείγεται τοῖς θελήμασιν αὐτοῦ· καὶ τοῖς καλουμένοις εἰς μετάγνωσιν, καὶ εἰ τινες εἰλεν τῶν σφόδρα κατεγνωσμένων, ἐφῆδοσθαι μᾶλλον, ἢ γοῦν ἀφιλάληλον ἐπ' αὐτοῖς εἰσδέχεσθαι λύπην.

Πάσχομεν γάρ ἔσθι ὅτε τι τοιοῦτον καὶ ἡμεῖς αὐτοῖς ζῶσι μὲν γάρ τινες τὴν παγκάλην τε καὶ παναρίστην ζῶνται· ἔτερος δέ τις ἀσθενεῖ καὶ ξετηται, πρὸς πᾶν εἶδος φυσιότητος κατενηγμένος· οὗτος πρὸς αὐτῷ τῷ γῆρᾳ πολλάκις ἐπιστρέψει πρὸς Θεὸν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς προημαρτημένοις συγγνώμην αἴτει, τῶν ἀμεινῶν γενόμενος ἔραστης· ἢ τάχα που καὶ μελλων τὸν ἀνθρώπινον καταλύειν βίον, ἀξιούται τοῦ θείου βαπτίσματος, καὶ ἀποσκευάζεται τὰ ἐγκλήματα τοῦ Θεοῦ κατοικητέροντος. Είτε χαλεπάνουσιν ἔσθι ὅτε τινὲς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ, καὶ φασιν· Οὗτος δὲ τοῦ πράξας, κάκεινο εἰπών, οὐκ ἐκτέτικε τῷ κριτῇ τῶν βεβιωμένων τὰς δίκας, καὶ ἡξιώθη τῆς οὔτω λαμπρᾶς καὶ ἀξιαγάστου χάριτος, ἐν οὐλοῖς ἐγράψῃ Θεοῦ, καὶ τῇ τῶν ἀγίων τετέμηται δόξῃ· ταῦτα γάρ ἔσθι ὅτε παραπτύουσι τινες ἐξ ἀκάρου μικροτύχια, οὐχ ἐπόμενοι τῷ σκοπῷ τοῦ πάντων Πατρός· χαίρει γάρ λιαν, σωζομένους ὀρῶν τοὺς ἀπολιωτας, καὶ ἀνακομίζει πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς σχῆμα. διδοὺς αὖτούς τὸ ἐλεύθερον, καὶ στολῇ τῇ πρώτῃ κατακαλλύνων αὐτούς, καὶ δακτύλιον διδούς εἰς τὴν χειρά· τοῦτο δὲ ἐστιν ἐλευθέρος πρέπουσα θεοφιλῆς εὐκοσμία. — (I f. 134) «Ἄθρει (1) γάρ δπως διὰ τρόπου παντὶς ἔξαρτετον αὐτῇ τὸ κάλλος ἐνσημανεται, καὶ τῆς ἀμωμήτου ζωῆς ἐνεργάζεται· τὴν φαιδρότετα. Κατακαλλύνει γάρ κόδωμψ παντὶ, νοητῷ δηλοντί· καὶ πνευματικῷ, τὰς τῶν σεβομένων αὐτὸν ψυχάς, ἵνα καὶ πρὸς ἔκαστην λέγηται τὸ διὰ τῆς τοῦ Φάλλοντος λύρας· «Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ίδε, » καὶ τὰ λοιπά. «Ἐσθημα δὲ οὖν τὸ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν ἀληθῆ τῷ ιερῷ καὶ ἀγίῳ γένει Χριστὸς, κόσμημά τε λαμπρὸν καὶ ἀγίῳ γένει Χριστὸς, κόσμημά τε λαμπρὸν

D 'Επεθύμει τεμίσαι τὴν κοιλιὰν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατῶν. — (A f. 210 b, E f. 230) Τοιοῦτον τι παθόντα καταθρησιμὲν ἀντὶ τὸν ἀληθῆ τῷ πατρῷ φένειν διστονεῖ, δις τὴν πατρῷ φένειν οὐσίαν ἐν ἀλλοδαπῇ κατεδήσοντεν· ἐνδειχετε τε τῶν ἀνωθεν ἀγαθῶν ἐφθείρετο, καὶ λιμὸς οἰα τις τῶν οὐρανίων αὐτὸν κατεβοσκετο μαθημάτων, ἐπεθύμει τε χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν κερατῶν ὃν ήσθιον οἱ χοιροί· ἀλλὰ διαβέβαιος

²³ Psal. xliv, 2. ²⁴ Galat. iii, 27.

(1) Fragmentum hoc citatur ex Cyrillo ad Lucam in catena ad prophetas vat. cod. I, f. 134. (Confer Script. red. L. IX. p. 741.) Hic autem a me conser-

ctualiter collocatur, quia sermo esse videtur de siō prodigo.

ἡ διάκενος ἡδονὴ κενὸν αὐτὸν κατελίμπανε, καὶ ἦν Α ipsum destituebat, atque omnino egestate premebat.

*Ανωτάτης πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου.

(Ε 1. 238) Καὶ ὁ Κύριος γάρ κελεύων παρῆσιά-
ζεσθαι, καὶ λέγειν ἐν ταῖς προσευχαῖς, Πάτερ, ἐπειδὸν
τοῖς προσευχομένοις νοεῖν δίδωσιν, ὅτι εἰ Πατέρα
καλοῦμεν Θεόν, καὶ τῆς οὕτω λαμπρᾶς ἡξιώθημεν
τιμῆς, δεῖ καὶ ἀξίους τοῦ τετιμηκότος πολιτεύεσθαι.
Τούτῳ γάρ καὶ Πάτερος ὁ μέγας φησίν· «Εἰ Πατέρει
ἐπικαλεῖσθε, λέγων, τὸν ἀπροσωπάληπτον χρίνοντα
κατὰ τὸ ἐκάστου ἔργον, ἐν φόνῳ τῶν τῆς παροικίας
ὑμῶν χρόνον ἀναστράφητε.» — (Α 1. 212 b, Ε 1. 242)
“Ισως ἔρεις κατὰ σαυτόν· Κεκηλίδωμαι διὰ πολλῆς
ἀμαρτίας· εἴτα, πῶς δὲ γενούμην καθαρὸς ὁ οὗτω
μεμολυσμένος; ”Ακούει τοιγαροῦν καὶ τὰ παρ’ ἥμῶν.
Οίδας ὅτι πεπλημμέληκας ὅλως; δομολογεῖς τὴν ἀσθέ-
νειαν; διαμέμνησαι τῶν δλίσθημάτων; Ἕγγὺς εἰ τοῦ
σύνεσθαι· καθάρσεως γάρ ὀρχῇ τὸ δομολογεῖν ἀμαρ-
τίας. Οὔτω καὶ γέγραπται· «Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας
σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῆς·» οὐ γάρ ἐστι τοῦτο
πάντων Δεσπότης· οὐκ ἀμείλικτος, χρηστὸς δὲ
μᾶλλον καὶ φιλοικτείρων καὶ ἀγαθὸς καὶ εἰδὼς τὸ
πλάσμα. Καὶ γάρ μέγα καὶ δομολογία καὶ φυγὴ τοῦ
κακοῦ· οὔτες ἐδέχθη δισσωτος. — (Ε 1. 244) ‘Αλλὰ
τις διδοχῆς διστευτὸς, ἢ πάντως Χριστὸς (1), τὸ
ἄμμωμον ἴερεον, ὁ αἱρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου,
ὁ θυδιμενὸς καὶ ἐσθιόμενος; Καθ’ ὃ γάρ τὴν διογον
φύσει καὶ κτηνῶδη σάρκα περιεβάλετο, καὶ αὐτὴν
τῶν οἰκείων αὐλχήμάτων πεπλήρωκε, μόσχος νοεῖται,
ἀπειρόσυγος μὲν τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας, σιτευτὸς
δὲ καθ’ ὃ πρὸ καταβολῆς (2) κδεσμού προώριστο τὸ
κατὰ Χριστὸν μυστήριον, ἢ φρικώδης καὶ μεγάλη
θυσία, ἡς μετασχεῖν ἐφείται τοῖς ἐπανιοῦσιν ἐξ
ἀμαρτίας.

ΚΕΦ. ΙΓ'.

*Ανθρωπός τις ἦτορ πλούσιος, διὰ εἰγειρ οἰκο-
νόμοιο.

(Α 1. 215, Β 1. 152) Πλὴν κάκεΐνδ φαμεν τοῖς
φιλομαθέσιν, ὅτι πλαγίως καὶ ἀσυμφανῶς ἥμεν αἱ
παραβολαὶ πραγμάτων δηγιστόρων δῆλωσιν εἰσχομ-
ζουσιν δταν αὐτῶν ἐν βραχεῖ καὶ συνεσταλμένων τὸν
νοῦν καταθρήσωμεν. Οὐ γάρ ἄπαντα τῆς παραβολῆς
τὰ μέρη πολυπραγμονεῖσθαι χρή λεπτῶς καὶ ἔξ-
ητασμένων, ἵνα μήτε πρὸς τὸ πέρα μέτρου βαδίζων
ἢ λόγος καταλυθῆσῃ τῷ περιττῷ τοὺς φιλακροάμο-
νας, μήτε μήν ἀδολεσχίας ὅχλον ἐνεργάσθαι τισιν·
οἶνον καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης παραβολῆς. Εἰ γάρ
βούλοιτο τις διατρανοῦν, τις μὲν ἀν νοθείην πρὸς
ἥμῶν ὁ ἀνθρωπός, δὲ τὸν διαβεβλημένον ἔχων οἰκο-
νόμον, ἢ καὶ τις ἐν εἴᾳ τυχὸν ὁ διαβεβληκὼς αὐτὸν,
τένες δὲ καὶ οἱ τοῖς ὀφλήμασιν ἔνοχοι, καὶ τὰς τῶν
ὄφλημάτων ποιοῦντες ἀποκοπάς, καὶ διὰ πολαν αἰ-
τίαν δὲ μὲν ἔλασίν, δὲ δὲ σῖτον ἐποφῆσαι λέγεται,

B V. 48. *Surgens ibo ad patrem meum.*
Namque et Dominus confidere jubens, atque in
orationibus uti vocabulo Pater, illud ab orantibus
vult intelligi, quod si Patrem appellamus Deum, et
tam splendidissimi honoris donum sumus consecuti, oportet
dignam honorante Deo vitam instituere. Hoc
Petrus quoque magnus ait: «Si Patrem, inquit,
invocatis eum qui sine acceptione personarum ju-
dicat secundum uniuscujusque opus, cum timore
incolatus vestri tempore conversamini»²⁵. Fortasse
tecum ipse dices: Multiplici sordidatus sum peccato;
quomodo mundus siam, qui tantopere sum maculosus?
Audi me igitur. Scis te omnino peccasse? morbum
fateris? memor es lapsuum tuorum? iam prope a
salute abes; namque emendationis initium est,
peccati confessio. Sic etiam scriptum est: «Dic tu
prior peccata tua, ut justificeris»²⁶; non enim
inclemens est omnium Dominus, non inexorabilis;
sed misericors et bonus, et naturae
nostrae conscius. Magnum quiddam est confessio,
malique cessatio. Ita receptus fuit luxuriosus. —
Quinam porro est vitulus saginatus, nisi omnino
Christus, 347 immaculata hostia, mundi peccatum
auferens, immolatus atque coniesus? Nam quatenus
naturaliter irrationali animalique carne circumda-
batur, quanquam eam sua gloria repleverat, vitulus
intelligitur, expers quidem jugo peccati; saginatus
autem, quatenus ante mundi constitutionem præfi-
nitum fuerat Christi mysterium, tremenda maguaque
victima, quam participare conceditur recentibus a
peccato.

CAP. XVI.

V. 1. *Homo quidam erat dives, qui habebat villam
cum.*

Verumtamen illud quoque studiosis dicimus,
nempe parabolas nobis oblique et obscure rerum
utilium demonstrationem facere, si modo ipsarum
breviter et summatim sensum observemus. Non
enim cunctas parabolæ partes subtiliter et morose
scrutari oportet, ne præter mensuram pergens ser-
mo, molestus fiat superfluitate sua audiendi stu-
diosis, neque etiam nugandi copiam nonnullis
suppeditet; veluti hac ipsa in parabola usuveniret.
Nam si quis velit adamussim exponere, quis hic a
nobis intelligendus sit homo, qui diffamatum habuit
villicum, quis item hunc accusaverit, quinam debito-
res fuerint, et qui novas debiti sui tabulas se-
cerint, et curnam alias oleum, alias triticum de-
buisse dicatur, obscurum sane et supervacaneum
faciet sermonem. Non ergo omnino omnes parabolæ

²⁵ 1 Petr. 1. 7. ²⁶ Isa. XLIII, 26.

(1) Ille in codice sub Cyrilli nomine recitatur,
quoniam dictis ab eodem superioris repugnare vi-
dentur. Sed in abrumpio opere mirum non est vide-

quedam dissoluta aut contraria.

(2) Haud recte Corderius in Latina catena: In
mundi restauracionem præfinitum fuit, etc.

partes idoneæ sunt ad argumenti explanationem, sed ad exemplum potius necessarii alicujus negotii sumendæ sunt, quo simpliciter id demonstretur quod audientibus utile futurum sit. Est itaque parabolæ sensus hic: « Omnium Deus cunctos homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire »²⁷. » Idcirco et legem auxilii causa dedit, ut ait propheta²⁸. Legem autem hic dicimus, haud illam adamussim quæ per Moysen ministrata fuit, sed universam potius divinitus inspiratam Scripturam, **348** cuius ductu cognoscere possumus boni cujuslibet salutarisque negotii rectam viam. Vult ergo omnium Dominus, omnimodis nos ad virtutis studia incumbere, et sobrium sanctumque vitæ genus sectari, avertentes nos ab hujus mundi sollicitudinibus, ut Deo assidue constanterque ser-viamus. Quare etiam per Melodi lyram, « Vacate, inquit, et scitote quoniam ego sum Deus »²⁹. » Ipse autem ore proprio omnium Servator divitibus terræ alibi ait: « Vendite quæ possidetis, et date elemo-synam; facite vobis crumenas non veterascentes, thesaurum indeficientem in caelis »³⁰. » Profectus hoc præceptum salutare est, sed infirma admodum humana mens est, semperque fere in terrenis de-flixa. Cujus rei conscius ipse Servator aliquando de iis aiebat: « Quam difficile qui pecunias habent intrabunt in regnum Dei »³¹! Et rursus: « Facilius est camelum (sunem) per foramen acus transire, quam divitem in regnum Dei »³². » Nam quamdiu aliquis ditescendo et deliciando occupatur, pietali erga Deum excolendæ ineptus est.

Et ergone nulla superest divitibus salutis via, sed ignis eis paratus est, qui diabolo et angelis ejus debetur? Minime gentium. Ecce enim ipsis salutis consequenda rationem hac parabola ostendit Ser-vator. Considerunt hi sane, quod divitias sibi fru-en-das summus Deus indulgenter concesserit. Reap-se tamen juxta Dei mentem œconomia veluti pauperum constituti sunt: œconomia autem dicuntur a sua cuique distribuendo. Sed non recte œconomiam ge-runt, tradita ipsis a Domino quodammodo dissi-pantes: suis enim tantum ministrant deliciis, tem-porales emunt honores, oblii Dei dicentis: « Aperiendo aperies viscera erga fratrem tuum, erga indi-gentem qui apud te versatur »³³. » Imo et communis Servatoris Christi negligentes præceptum: « Estote misericordes, sicut et Pater vester cœlestis **349** misericors est »³⁴. » Sed nullam hi, ut dixi, ratio-nem habent misericordiæ fratribus debitæ: unicum ipsis studium est fastus sui. Hoc eos apud omnium Dominum accusavit. Porro necesse omnino est eosdem villicatione excidere, adveniente morte,

A σκοτεινὸν δῆμα καὶ περιττὸν ἀποτελέσει τὸν λόγον. Οὐχοῦν οὐ πάντη τε καὶ πάντως διπάντα τῆς παρα-βολῆς τὰ μέρη τῇ τῶν δηλουμένων εἰσὶ θεωρή-χρήσιμα, εἰς εἰκόνα δὲ ληφθεῖν ἀν διναγκαλου πράγματος ἀμυδρῶς ὑποφαίνουσαν τὸ τελοῦν εἰς δημησιν τοὺς ἀκρωμένους. « Εστι τοίνυν τῆς παραβολῆς τοιοῦτος ὁ νοῦς. » Ο τῶν δλων Θεὸς πάντας ἀνθρώπους θέλεις σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. » Ταύτη τοι καὶ νόμον εἰς βοήθειαν ἔδωκε, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν. Νόμον δέ φαμεν ἐν τούτοις, οὐχὶ δή που πάντως τὸν διακονηθέντα διὰ Μωϋσέας, ἀπασαν δὲ μᾶλλον τὴν θεόπνευστον Γραφὴν, δε' τοις Ἑνεστὶ μαθεῖν τὴν εὐθὺν παντὸς ἀγαθοῦ καὶ σωτηριώ-δους πράγματος ἀποκομιδουσαν τρίβον. Βούλεται τοινυν δὲ τῶν δλων Δεσπότης, διληρότως ἡμᾶς τοὺς εἰς ἀρετὴν ἀνακείσθαι σπουδάσμασι, καὶ διαβούν ἐλέσθαι σπουδαίως καὶ ἀγίως, ἀπαλλάττοντας διευ-τοὺς τῶν τοῦ παρόντος βίου περιστασμῶν, ἵνα εὐ-παρέδρως καὶ ἀπερισπάστως ὑπηρετῶμεν αὐτῷ. Καὶ γοῦν διὰ μὲν τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας: « Σχο-λάσατε, φησι, καὶ γνῶτε ὅτι ἔγώ εἰμι ὁ Θεός. » Δι' ἑαυτοῦ δὲ πάλιν δὲ τῶν δλων Σωτὴρ τοὺς τὸν πλού-τον ἔχουσι τὸν ἐπὶ τῆς γῆς: « Πωλήσατε, φησι, τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δότε ἐλεημοσύνην, ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ τοι μὲν ἐντολὴ σωτηρίος, ἀθενῆς δὲ λίαν δὲ ἀνθρώπινος νοῦς, καὶ δεῖ πις προσπέπηγε τοὺς γεωδεστέροις· καὶ τοῦτο εἰδὼς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἔφησε που περὶ αὐτῶν· « Πῶς δυστόλως οἱ τὰ χρή-ματα ἔχοντες εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ! » Καὶ πάλιν· « Εὐχοπότερόν ἐστι κάμηλον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Ήως γάρ ἐστι τις ἐν τῷ Θεῷ εὐσέβειαν.

(A f. 215 b) « Άρ' οὖν οὐδὲ μία τοῖς πλουτοῦσι σω-τηρίας ὁδὸς, ἀλλὰ πῦρ αὐτοῖς ηὐτρέπισται, τὸ τῷ διαβόλῳ πρέπον καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; Οὐμεν οὖν· ίδοι γάρ, ίδοι πρόφασιν αὐτοῖς σωτηρίας ἀν-έδειξεν δὲ Σωτὴρ διὰ ταύτης τῆς παραβολῆς· ἐθαρρή-θησαν, τὸν ἐπὶ τῆς γῆς πλούτον ἀφέντος αὐτοῖς ἀν-εξικάκως τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ· πλὴν κατὰ τε τὸν ἐνόντα σκοπὸν αὐτῷ οἰκονόμοι τινὲς τίθενται τῶν πτωχευομένων· οἰκονόμοι δὲ λέγονται παρὰ τῷ τὰ οἰκεῖα ἐκάστῳ νέμειν (!). ἀλλ' οἰκονομοῦσιν οὐκ ὄρθως, οἰονεὶ σκορπίζοντες τὰ δοθέντα αὐτοῖς παρὰ τοῦ Δεσπότου· μόνας γάρ ταῖς ἑαυτῶν δαπανῶσι τρυφαῖς, καὶ προσκαίρους ὧνοῦνται τιμάς, ἀμηνη-νοῦντες Θεοῦ λέγοντος· « Ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰ σπλάγχνα τῷ ἀδελφῷ σου, τῷ ἐπιδεομένῳ ἐν σοι. » Ναὶ μὴν καὶ αὐτὸν πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Γένεσθε οἰκτείρμονες, καθὼς καὶ δὲ Πατὴρ ὑμῶν δὲ οὐράνιος οἰκτείρμων ἐστιν. » Ἀλλ' οὐδεὶς αὐτοῖς, ὃς ἔφην, τοῦ κατοικείρειν ἀδελφοὺς δὲ λόγος, μόνης δὲ πυοῦνται φροντίδα τῆς ἑαυτῶν ἀγερωχίας· τότε διαβέβληκεν αὐτοὺς παρὰ τῷ πάντων Δεσπότῃ. Δεῖ

²⁷ I Tim. ii, 4. ²⁸ Isa. viii, 20. ²⁹ Psal. xlvi, 2. ³⁰ Luc. xii, 33. ³¹ Luc. xviii, 21. ³² Ibid. 25. ³³ Deut. xv, 8. ³⁴ Luc. vi, 36.

(1) Observa vocabuli οἰκονόμος αριδ Cyriillum etymologiam, non ab οἴκος, sed ab οἰκεῖα νέμειν.

ὅτι πάντως αὐτοὺς ἀποκεσεῖν τῆς οἰκονομίας ἐπι-
πηδῶντος θανάτου, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων
ἔξιλκοντος· ἀδιάφυκτον γάρ ἀνθρώπῳ παντὶ τοῦ θα-
νάτου τὸ λίνον. Τί οὖν ἔρα δρόψιν αὐτοὺς βούλεται;
Χριστός; "Εως εἰστον ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, καὶ εἰ μή
πάντα βούλοιντο τὸν ἁυτῶν πλοῦτον διανέμει· πτω-
χοίς, καὶ γοῦν ἐκ μέρους κατακτήσασθαι φίλους,
καὶ πολλοὺς τῆς εὐσπλαγχνίας μάρτυρας, τοὺς εὖ
πεπονθέτας δηλονότι· ἵνα δταν αὐτοὺς ὁ ἐπίγειος
ἐκλείπῃ πλοῦτος, ἔχωσι τινὰ τόπον ἐν ταῖς ἑκείνων
σκηναῖς. Καὶ γάρ ἔστι τῶν ἀμηχάνων διμισθον γενέ-
σθαι ποτὲ τὸν φιλόπτωχον, ἀλλ' εἰτε ἀπαντά τις τὸν
ἡαυτοῦ πλοῦτον διαδοθῆ τισιν, εἰτ' οὖν ἐκ μέρους,
δηνεῖται πάντως τὴν ἁυτοῦ ψυχὴν.

"Ο πιστὸς ἐτὸν ἐλαχίστωφ, καὶ ἐτὸν κολλῷ πιστὸς
ἔστι.

(Α f. 217, B f. 154) Συχνῶς ἕσθ' ὅτε δι τῶν δλων
Σωτῆρ τοὺς αὐτοὺς ποιεῖται λόγους, καὶ διαφόροις
περὶ τοῦ αὐτοῦ θεωρήματος κέχρηται παραδείγμασιν,
ἵνα πρὸς σύνεσιν ἀκριβῆ τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων,
δι τῶν ἀκρωμένων ἐμδιδάζεται νοῦς. "Αθρετ δὲ μοι
πάλιν τῶν προκειμένων ἀναγνωσμάτων τὴν δύναμιν.
Δοκεῖ δέ μοι καὶ πρὸ γε τῶν δλλων, ἐκεῖνο χρησίμως
κατιδεῖν, τίνας δλως δι τοιόδε λόγος ἔχει τὰς ἀφορ-
μάς· ἔσται γάρ οὐτως εὐσύνοπτος τῶν προκειμένων
δι νοῦς. Ἐδίδασκε τοίνυν τοὺς ἐν πλούτῳ Χριστὸς
ἀγαπᾶν δι τοιόδε μάλιστα τὴν φιλοπτωχίαν, καὶ θησαυρί-
ζειν ἐν οὐρανῷ, καὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον εὐημερίας
ποιεῖσθαι πρόνοιαν. 'Αλλ' εὖ ἡπιστατο, θεδις ὄνφυ-
σει, τῆς ἀνθρώπου διανοιας τὸν δκνον, τὸν ἐπὶ παντὶ^C
σπουδαῖψ τε καὶ ἀγαθῷ πράγματι, καὶ ὡς φιλό-
πλουτοι λίαν δντες, καὶ τῷ τοιόδε πάθει τυραννού-
μενοι πανειλῶ, οὐδένιν τοῖς πτωχευομένοις νέμουσιν
Ἐλεον. "Οτι τοίνυν τοῖς οὔτως ἔχουσι γνώμης, οὐδὲν
ὑπάρχει τῶν παρὰ Θεῷ χαρισμάτων, δῆλον δὲ δι τοιόδε
πνευματικῶν, ἐξ ἐναργεστάτων παραδείγμάτων δια-
δείκνυστι λέγων· «Ο πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν
πολλῷ πιστός ἔστι, καὶ τὰ ἐξῆς. Λῦσον ἡμῖν, Δέσ-
ποτα, τὸ ζητούμενον, ἀνοίξον ἡμῶν τῆς καρδίας τὸν
δρθαλάρην. "Ακούεις τοίνυν σαφῶς τε καὶ ἀκριβῶς,
ὅπερ ἔφη· Εἰ ἐν τῷ ἀδικῷ μαρμαρᾷ πιστοὶ οὐκ ἔγε-
νεσθε, φησι, τὸ ἀληθινὸν τες δώσεις ὑμῖν; "Εστι δή
οὖν τὸ ἐλάχιστον, δι ἀδικος μαρμαρᾶς, τουτέστιν δι
ἐπίγειος πλοῦτος, ἐξ ἀρπαγῆς ἕσθ' ὅτε καὶ πλεονε-
ξίας συνειλεγμένος· τοῖς γε μήν εὐ εἰδόσι βιοῦν, ^D
καὶ ἀποφέρουσι μὲν τῶν ἐπιγείων τὸν νοῦν, φρονοῦσι
δὲ μέλλον τὰ δινω, καταλογισθείη ἀν παντελῶς οὐ-
δὲν δι ἐπίγειος πλοῦτος, ἀλλ' εἰς τοὺς ἐγδεεῖς δλον
δι πανήσουσι, καλῶς αὐτὸν οἰκονομοῦντες. Τοῦτο,
οἶμαι, ἔστι τὸ ἐν δλιγω γενέσθαι τινὰ πιστὸν, τὸ τοῖς
ἐν ἐρχάτῃ ταλαιπωρίᾳ τὴν ἀπὸ γε τῶν δντων δια-
νέμειν ἐπικουρίαν. Εἰ οὖν ἐν δλιγω γεγόναμεν δι-
πιστοι, πῶς δι λάδοιμεν παρ' αὐτοῦ τὸ ἀληθινὸν,
τουτέστι τῶν θείων χαρισμάτων ἀμφιλαφῇ χρη-
γίαν, ψυχὴν ἀνθρώπου κατακαλλύνουσαν, καὶ τὸ
Θείον αὐτῇ καλλος ἐγγράφουσαν;

(Α f. 154 b) "Οτι δὲ εἰς τούτο βλέπει καὶ τέτρα-
πτα τῶν τοῦ Σωτῆρος βημάτων δι σκοπός, καὶ διὰ
τοῦ ἐρχέης εἰδεῖη τις ἡν εὑ μάλα. "Ἐφη γάρ· «Ει-

A et rebus humanis eximente. Quippe inevitabile ho-
mini est mortis rete. Quid ergo ab eis fieri Christus
vult? Quandiu in hoc mundo sunt, si non cunctas
velint opes suas pauperibus diribere, attamen non
nullos saltem sibi amicos conciliare jubet, com-
pluresque benignitatis sua testes, id est beneficiis
affectiones: ut cum eos terrenae divitiæ destituent,
locum aliquem nanciscantur in istorum taberna-
culis. Nam prorsus fieri nequit ut absque mercede
discedat pauperum amatior: sed sive universa bona
sua his impertitus fuerit, sive partim, sine dubio
animæ suæ bene fecerit.

V. 10. Qui fidelis est in minimo, et in majori fi-
delis est.

Crebro interdum universalis Servator eosdem
facit sermones, variisque circa idem argumentum
exemplis utitur, ut plena dictorum suorum noti-
tia audientium mens imbuatur. Contemplare vero
mecum dēnuo supradictæ lectionis vim. Porro
mihi videtur ante omnia illud cognitū utile, un-
denam oratio hujusmodi occasionem ceperit: sic
enim propositorum verborum sententia inclare-
scet. Monebat itaque divites Christus ut benigni-
tatem erga pauperes apprime adamarent, et in
cœlo thesaurizarent, futuræque felicitati consulerent. Sed enim satis, ceu suapte natura Deus,
compertam habebat humanæ mentis ad egre-
gium quodlibet bonumque opus tarditatem; quodlibe-
que nimio divitiarum amore capti, et hujus
cupiditate tyrannide omnino oppressi, nullam
egentibus impertituri essent misericordiam. Quod
igitur hoc animi habitu affecti, nullam spiritale
Dei donum essent recepturi, manifestissimis de-
monstrat exemplis dicens: «Qui fidelis est in
minimo, in majore quoque fidelis est, » 350 et
reliqua. Solve nobis, Domine, hanc quæstionem,
aperi nobis cordis oculum. Audi itaque clare accu-
rateque quid dixerit: Si in iniquo niāmmona fideles
non fuistis, ait, ea quæ vero bona sunt quis dabit
vobis? Est itaque minimus, injustus ināmmonas, id
est terrenæ divitiæ, raptu interdum et violentia collectæ. At ii qui bene vivere sciunt, et futurarum
rerum spem quodammodo siliunt, quique a terrenis
mentem avertunt, et superna magis cogitant, hi, in-
quam, nullius pensi habent terrenas divitiias, sed eas
in egenos cunctas assumunt, recte sic illas admini-
strantes. Hoc esse existimo, in re parva aliquem
esse fidelem; nempe in extrema miseria positis, rei
familiaris subsidia suppeditare. Si ergo in re parva
infideles fuimus, quomodo a Deo accipiemus quod
verum est, id est divinorum donorum ubere largi-
tionem, quæ hominis animam ornat, eique divinam
venustatem appingit?

Quod autem hoc spectet, eoque tendat verborum
Servatoris scopus, ex sequentibus etiam satis quis-
que cognoscet. Dicit enim: «Si in alieno fideles

non fuiſtis, quod vestrūm est quis dabit vobis? » Alienum porro appellari dicimus, pecuniae affluentiam: neque enim dīvites nati sumus, sed nudi potius. Vereque, juxta Scripturam, dicitur quod « Nihil intulimus in hunc mundum, neque hinc auferre quid possumus ». Ergo fideles simus in his exiguis terrenisque dīvitīs, quae revera minimae sunt et nullae, quia dilabuntur: neque propria faciamus, quae ad communem frātrum usum data sunt nobis, sic iniquas facientes dīvitias, dum eas reliquemus, præsertim eum sint alienae, tum quia nos nihil nascentes intulimus, tum quia haec reapse pauperum sunt. Sic nostrae dīvinæ cœlestesque dīvitiae tradentur nobis, veræ, inquam, et manentes. Profecto alienum naturaliter ab homine est, ditescere; quod quidem aliquibus extrinsecus accidit et supervenit: et si forte dilabatur ac pereat, **351** nihil prorsus humanaam rationem laedet. Non enim quia dīvites, idcirco rationales sumus, vel cuivis bono operi idonei; sed ipsa natura habitudo harum virtutum capax est, eaque revera nostra est. Nam sicut beatus scribit Paulus ⁴⁴, creati ad opera bona fuimus, quae præparavit Deus ut in illis ambuleamus. Cum ergo in alieno, id est, in iis quae extrinsecus accesserunt, infideles aliqui fuerint, quomodo sua accipient? id est, quomodo divinitus data bona participabunt? Vel quomodo adipiscemur sacram illam atque admirabilem venustatem, quam in hominum animabus depingit Deus, dum ipsas ad formam suam componit? Sic enim initio fuimus. Age vero quod impossibile sit, unum eumdemque hominem in contraria studia dividi, et tamen inculpatum vivere, demonstrat dicens:

V. 13. Nemo servus potest duobus dominis servire.

Similitudo haec clara et explorata est, et proposito arguimento aptissima; imo totius sermonis conclusio sit in sequentibus: « Non potestis Deo servire et mammonæ. » Nam si quis fiat, inquit, duorum dominorum servus contrariis voluntatibus præditorum, et inconciliabilem niuituo sententiam gerentium, quomodo poterit utrique placere? Nam dīsus inter amborum placita, utriusque voluntati repugnat. Prorsus enim necesse est malum simul et bonum videri. Ergo si uni voluerit esse fidelis, alterum, inquit, odio habebit. Superest igitur ut impossibile sit Deo simul servire ac mammonæ. Ergo unice ad alterum studia omnia nostra vertamus, multum valere jusso mammona. Ita enim nos magnus Magister docet.

V. 14. Pharisa, qui erant avari, deridebant eum.

Sicut morbi corporum vehementiores remedio-

⁴³ I Tim. vi, 7. ⁴⁴ Ephes. ii, 10.

(1) Φησι intercalatum esse verbum, ut passim sit, non agnoscit Corderius, ideoque scripsit, ille dicit ut odiat alterum.

A ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ πιστοὶ οὐκ ἔγενεσθε, τὸ δύμερον τίς δῶσεις ὑμῖν; » Ἀλλότριον δὲ εἶναι φαμεν, τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν· οὐ γάρ γεγενήμεθα μετὰ πλούτου, γυμνοὶ δὲ μᾶλλον· καὶ ἀληθὲς εἰπεῖ δὲι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, « Οὐδὲν εἰσηγχαμεν εἰς τὸν κόσμον, οὐδὲ ἔξενεγχειν τι δυνάμεθα. » Γενώμεθα οὖν πιστοὶ ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ καὶ γῆικῷ πλούτῳ, δὲ ἐλάχιστος ἔστι καὶ οὐδὲν, δὲι βεστός· καὶ μὴ σφετεριζόμεθα τὰ εἰς κοινή τῶν ἀδελφῶν χρεῖαν δεθέντα ήμεν, ὡστε ἀδικεῖν τὸν πλούτον ποιεῖν, δὲι τῷ κατέχειν αὐτὸν, καὶ ταῦτα, ἀλλότριον δυτι· τὸ μὲν, δὲι οὐδὲν εἰσηγχαμεν· τὸ δὲ, δὲι τῶν ποιητῶν ἔστιν· ἵνα τὸν δύμερον θείον καὶ οὐράνιον πλούτον πιστεύθωμεν, τὸν ἀληθινὸν καὶ μένοντα. Ἀλλότριον μὲν γάρ ἀνθρώπου παντὸς φυσικῶς, τὸ πλούτον ἔξωθεν γάρ προσγίνεται καὶ ἐπισυμβαίνει τοις· καὶ ἀποσυμβῆντο, παραβάλλοντος ἀν οὐδὲν παντελῶς τοὺς τῆς ἀνθρώπου φύσεως λόγους. Οὐ γάρ ἐν γε τῷ εἴναι πλούσιοι, λογικοὶ τέ ἔσμεν, καὶ ἀποση ἀγαθοεργίας ἐπιστήμονες, ἀλλ' ἡ τῆς φύσεως ἐπιτηδειότης, δεκτικὴ τῶν τοιούτων ἔστιν, ὅπερ ἔστιν ἡμέτερον. Όμοιος γάρ ὁ μακάριος γράφει Πλάτων, ἐκτίθημεν ἐπὶ Ἔργοις ἀγαθοῖς, οὓς προητίμεστον δὲ Θεὸς ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν. « Οταν τοίνυν ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ, ταυτέστιν ἐν τοῖς ἔξωθεν προσγενόμενοις, ἀπιστοῖ τινες εἰεν, πῶς ἀν λάδοιεν τὰ ἔπιτῶν; ταυτέστι, πῶς ἀν μεθέξει γένοντο τῶν θεοδίτων ἀγαθῶν; ἢ πῶς κομισθεῖται τὸ ξερόν τε καὶ ἀνάγαστον κάλλος, δ ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐγγράψει Θεός, διαμορφών αὐτὰς πρὸς ἔστιν; Γεγόναμεν γάρ οὐτως ἐν ἀρχαῖς. » Οτι δέ ἔστι τῶν ἀμηχάνων, ἵνα καὶ τὸν αὐτὸν μερίζεσθαι πρὸς τὰ ἔναντι, καὶ ἀκαταψέκτως δύνασθαι βιοῦν, διαδεκχυστι λέγων.

Οὐδεὶς οἰκέτης δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν.

(Α Γ. 217, Β Γ. 154 b) Παράδειγμα τοῦτο σαρῆτε καὶ ἐναργές, καὶ τῇ τῶν πρόσοψι μένων θεωρῆτε πρεπωδέστατον· συμπέρασμα δὲ ὥσπερ τοῦ πατρὸς λόγου, τὸ ἐφεξῆς· « Οὐ δύνασθε γάρ Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνῷ. » Εἰ γάρ δή τις γένοιτο, φησι, διὸ κυρίων οἰκέτης, μεμερισμένων τοῖς θελήμασιν εἰς τὸ ἐναντίον, καὶ ἀσύμβατον ἀλλήλοις ἔχοντων τὴν γνώμην, πῶς ἀν δύναται ἀμφοτέροις ἀρέσται; Μεριζόμενος γάρ εἰς τὸ ἔκατέρῳ δοκοῦν, τοῖς ἀμφοῖς θελήμασιν ἀντανίσταται. Πᾶσα γάρ ἀνάγκη, τὸν αὐτὸν δρόσθετον πονηρὸν τε καὶ ἀγαθόν. Οὐκοῦν εἴπερ ἔστι γνήσιος ἐνὶ γενέσθαι, φησι (1), μισήστε τὸν ξερόν. Ἀμηχανον δή οὖν Θεῷ δολεύεσσι καὶ μαμωνῷ· εἰς θάτερον τοίνυν μεταθῶμεν τὴν πᾶσαν σπουδὴν, πολλὰ χαρεῖν εἰπόντες τῷ μαμωνῷ. Ταῦτα γάρ ἡμῖν διμήγαγας εἰσηγεῖται Διδάσκαλος.

Φαρισαῖοι φυλάργυροι ὑπάρχοντες ἐξεμικτήριζον αὐτόν.

(Α Γ. 217 b). « Ωσπερ τὰ τῶν ἐν τοῖς σώμασι τα-

θῶν ἀγριώτερα, τὰς ἐκ τῶν φαρμάκων ἐπικουρίας οὐ προσίσται, φεύγεις δὲ ὥσπερ τὴν λασινὸν καὶ εἰ τις προσάγοις τὸ πεψυκός ὡφελεῖν, ἔξαγρισταις μειδῶν, καὶ οἶον ἀγανακτεῖ, καίτοι τῇ τέχνῃ κολακευθεντα, οὕτω τὰ ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐπισυμβαίνοντα πάθη σκληρὰ καὶ ἀνουθέτητά πώς εἰσιν ἐσθὲν διετέλεσται, καὶ οὐδενὸς ἀνέχεται λόγου καλοῦντος εἰς ἀπόστασιν τοῦ κακοῦ, καὶ τοῖς ἀμείνονις ἐμβιδάζοντος. Τοῦτο πεπονθότας εὑρήσομεν τοὺς Φαρισαίους, οἵ διὰ φιλαργυρίας (1) κέντρον, δ καὶ εἰς ἀσέβειαν ἐγέρειν δύνεται, καθάπερ ἔκεινος. Μακρὸν τοιγαροῦν ἐπ' αὐτοῖς δαπανήσας λόγον ἐπὶ τῶν δλῶν Σωτῆρ, εἴτα τῶν ἰδίων σκεμμάτων καὶ παθῶν οὐκ ἀποφοιτῶντας δρῶν, ἐμφιλοχωροῦντας δὲ μᾶλλον τῇ συντρόφῳ σκαιώτητι, τρέπεται λοιπὸν ἐπὶ τὸ δριμὺ τῶν ἑλέγχων, καὶροῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο, καὶ ἀποφαίνει ὑποχριτὰς δυτας καὶ βωμολόχους, καὶ δέξις μὲν ἐραστὰς, ἥπερ ἀν πρέποι δικαιοῖς τε καὶ ἀγαθοῖς, ἀνδράσιν, οὐ μὴν δυτας τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν.

Τομεῖς ἔστε οἱ δικαιοῦντες ἁντούν ἀνθρώπων τῷ ἀνθρώπῳ.

(Α Γ. 218) Τοῦτο καὶ ἐτέρωθι που πρὸς αὐτοὺς εὐρίσκεται λέγων· «Πῶς δύνασθε πιστεῦσαι, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, τὴν δὲ δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητεῖτε;» Τοὺς μὲν γάρ ἀληθῶς δυτας ἀγαθοῦς, τοὺς εἰς δικαιοσύνην ἐπαίνοις δ Θεὸς στεφανοῖ· οἱ γε μὴν ἀφιλάρετοι καὶ ὑποχριταῖ, τάχα τοῖς ἔκατων ψήφοις, τὸ δοκεῖν εἶναι αεπτοι παρακλέπτουσιν. Ἀλλ' οὐδεὶς, ὡς βέλτιστοι, φαίνεταις ἀν αὐτοῖς, ἔκατων στεφανοῖ. Γέγραπται γάρ· «Ἐγκινομιαζέτω σε δέ πέλας, καὶ μή τὸ σὸν στόμα· ἀλλατρίος, καὶ μή τὰ σὰ χειλῆ.» Πλὴν καὶ εἰ δύναιντο πιῶς λαθεῖν οἱ ὑποχριταῖ, καὶ τὰς ἔξ ἀνθρώπων ἀρπάσαι τιμᾶς, ἀλλ' οὖν δὲ θεᾶς, φησι, γινώσκει τὰς καρδίας ὅμῶν, καὶ τιμᾶς μὲν δίκαιον τὸν ἀληθινὸν, σκορπίζει δὲ τὰ τῶν ἀνθρωπαρέσκων δστᾶ· ἀνθρωπαρεσκατα γάρ βίζα καὶ ἀρχή καὶ γένεσις τῆς μεμιστημένης παρὰ τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις ὑπεροψίας. Καταστίκας τοινυν τοῖς ἑλέγχοις αὐτούς, ἔτερόν τι τούτοις προσεπάγει· Χριστὸς, διπέρ ἔμελλον πείσεσθαι, διά γε τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἀνοσιότητά τε καὶ ἀπειθίαν. Φησὶ γάρ·

Ο τόμος καὶ οἱ προφῆται ἔως Υἱῶν τοῦ,

κ. τ. λ.

(Α Γ. 218). Ἐπικρύπτει πάλιν ἀσαφεῖς τὸ λυποῦν, καὶ κατεσκιασμένην ὥσπερ ποιεῖται τὴν προαγδρεύσιν τῶν συμβούλων τοῖς ἀπειθεῖν ἐλομένοις αὐτῷ. Μωυσῆς γάρ, φησι, καὶ σὺν αὐτῷ τῶν ἀγίων προφητῶν δὲ χορὸς, τοῦ κατ' ἐμὲ μυστηρίου τὴν δύναμιν προκατηγέλκασι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ δὲ νόμος ἐδήλου διὰ σκιᾶς καὶ τύπων, ὅτι καὶ τὸν τῆς σαρκὸς ὑπομενῶ θάνατον, ἵνα σώσω τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ

A rūm adiutoria non admittunt, ac medicinam veluti fugiunt; et cum aliquis profutura exhibet, gravius exasperantur, et quasi indignantur blandienti arti: sic 352 quæ hominum animabus eveniunt perturbationes, aevæ et admoneri impatientes aliquando sunt, nulliusque vocem audiunt a vitio revocantis, et meliora suadentis. Hoc idem passos comperiemus Pharisæos, qui ob suam avaritiam admonitiones optimas flocci faciebant; et cum revereri deberent, disserentes hæc Dominum deridebant. Veram tamen nos avaritiae stimulum eximamus, quod usque ad impietatem nos potest, æque ac illos, impellere. Longo itaque adversus eos consumpto sermone Servator universalis, cum a propriis cogitationibus et cupiditatibus haud recedere cerneret, sed ingenitam nequitiam acris retinere, pergit deinceps ad acerbiores increpationes, occasione invitante, definitque eos esse hypoeritas, gulosos victimarum appetidores, et gloriæ quidem cupidos, quæ justis bonisque debetur viris, sed tamen ipsos a virtute longe remotos.

V. 15. Vos estis qui justificatis vos coram hominibus.

Hoc idem alibi quoque dixisse eis Christum comperimus: «Quomodo potestis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, gloriam autem quæ z solo Deo est non quæratis?» Nam vere bonos Deus justitiæ laudibus ornat. Hosties autem virtutis et hypocritæ, fortasse suffragio proprio, sanctitatis opinione usurpant. Atqui, o egregii, dicet his aliquis, nemo se ipsum coronat. Scriptum est enim: «Laudet te proximus, non os tuum; extraneus, non labia tua»⁴⁷. Attamen etiamsi latere fortasse queant hypocritæ, et ex hominibus honorem carpere, certe Deus corda vestra novit, et eum qui vere justus est, habet in prelio; at illorum, qui hominibus placent, ossa dispergit. Quippe placenti hominibus studium radix est et initium et parens invisiæ Deo hominibusque superbiam. Postquam eos reprehensionibus his compunxerat, aliud addit Christus quod erant passuri⁴⁸ 353 propter hærentem illis impietatem et contumaciam. Dicit enim:

D V. 16. Lex et prophetæ usque ad Joannem, etc.

Involvit rursus obscuritate id quod molestiam crebat, et obumbratam quadammodo facit prædictionem eorum quæ incredulis eventura erant. Nam Moyses, inquit, et reliquus cum eo sanctorum prophetarum chorus, sacramenti mei virtutem terræ incolis prænuntiaverunt. Lex quidem per umbram et figuræ denotabat, me in carne necem passurum ut mundum salvarem; et corruptelæ vim

⁴⁷ Joan. v, 44. ⁴⁸ Prov. xxvii, 2.

(1) Σοι. φιλανθρωπίας, quod plane mendum nobis visum est.

superaturum, a mortuis resurgendo. Consona autem Moysis legi prophetarum locuti sunt. Haud ergo mirum est, immo et praeognitum fuit, quod vos sermonibus meis credituri non fueritis. Nam usque ad Joannem Baptistam vaticiniorum de me pertinet sermo. A diebus autem Joannis, regnum cœlorum nuntiatur, et omnis homo ad id compellitur. Regnum autem cœlorum hoc loco dicit justificationem in fide, peccati ablutionem per sanctum baptismum, sanctificationem per Spiritum, adorationem in Spiritu, adoptionis dignitatem, dandam sanctis in posterum gloriae spem. Nuntiatur itaque cœlorum regnum, procedente in medium Baptista ac dicente: « Parate viam Domini »; et jam presentem demonstrante Agnum Dei qui tollit peccatum mundi. Quisquis ergo sacrae prædicationis auditor est et amator, is vi compellitur; id est, omni alacritate totisque viribus utens, in spem recipi gestit. Namque ut alibi ait: « Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud ».¹⁰

¶ **καντὶ σθένει χρώμενος,** εἰσὼν παρελθεῖν τῆς ἐπίδος τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιαστὰς ἀρπάζουσιν αὐτήν.

V. 17. *Facilius est autem, etc.*

Facilius esse dicit cœlum et terram transire, nondum id fieri jubente Deo, quam legis unum excidere apicem. Legem aliquando summatim dicit pro universa divinitus inspirata Scriptura, id est, Moysis ac prophetarum. Quænam itaque prænuntiaverunt, qua et exitum habere necesse sit? Prædixerunt videlicet, fore ut ob multam **354** suam incredulitatem et morum impietatem, ab amicitia Dei excidat Israel, primogenitus licet inter filios; et urbs Jerusalem illius amore excludatur. Quamobrem ait de ipsa per os Osee: « Ecce ego sepiam viam ejus sudibus, et obstruam itinera ejus, et ipsa semitam suam non inveniet ».¹¹ Porro via piorum recta est, nihil in ipsa arduum, sed facilia cuncta et gradibilia. Secus autem obstruitur via metropoleos Judæorum, id est, inaccessa his veræ religionis sit semita. Quod vero obtenebratam mentem habuerint, nec lumen gloriae Servatoris admisserint, quem agnoscerre noluerunt, prædictit his verbis Judæorum veluti populum alloquens: « Nocti assimilavi matrem tuam. Assimilatus est populus meus, quasi non habens scientiam. Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio mihi fungaris. Oblita es legis Dei tui, ego quoque filiorum tuorum obliviscar ».¹² Audiri tenebris noctisque comparari, et convenientissime quidem, incredulorum multitudinem? Credentibus enim exoritur in mente et corde intellectualis lucifer, ac justitiae sol; secus vero mens eorum obtenebratur qui erga tam splendidam pretiosamque gratiam Injuria sunt. Et hæc quidem de Israelitis. Iis autem, qui adventu in omnium nostrum Servatoris Christi agnoverunt, per unum de sanctis prophetis Deus Pater spondebat dicens: « Confortabo eos in Domino Deo ipso-

A καταργήσω τὴν φθορὰν, ἐγηγερμένος ἐκ νεκρῶν. Συμβαίνοντα δὲ τοῖς Μωϋσέως νόμοις, ἐλάλησαν οἱ προφῆται. Ξένον τοίνυν, φησιν, οὐδὲν, ἥσουν περὶ εγνωσμένον, διαν τοῖς ἑμοῖς ἀπειθήσητε λόγοις - μέχρι γάρ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ὁ τῆς προφῆτείας τῆς ἐπ' ἑμοὶ καὶ ὑμῖν ἔκτείνεται λόγος. Ἀπὸ δέ γε τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἴσαγγελίζεται, καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται. Βασιλείαν δὲ οὐρανῶν φησιν ἐν τούτοις, τὴν ἐν πίστει δικαστιν, τὴν τῆς ἀμαρτίας ἀπόνιψιν, τὴν διά γέ τημι τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, τὸν διὰ τοῦ Πνεύματος ἀγιασμὸν, τὴν ἐν Πνεύματi προσκύνησιν, τῆς υἱοθεσίας τὸ καύχημα, τῆς μελλούσης δοθῆσεθαι τοῖς ἀγίοις δόξης τὴν ἐλπίδα. Εἴσαγγελίζεται τοίνυν ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία, παρελθόντος εἰς μέσον τοῦ Βαπτιστοῦ, καὶ λέγοντος « Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου » καὶ καταδεικνύντος ἡδη παρόντα τὸν Ἀμύδον τοῦ Θεοῦ, τὸν αἱρόντα τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Πάς δὲ εἰ τις γέγονε τῶν λεπῶν κηρυγμάτων κατήκοος καὶ ἐραστής, εἰσιδιάζεται. τουτέστιν ἀπάσῃ προθυμίᾳ καὶ ἐπιθυμεῖ. Ως γάρ ἐπέρωθι πού φησιν, « Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιαστὰς ἀρπάζουσιν αὐτήν. »

V. 17. *Eúkopáteror δέ ἔστι, x. τ. λ.*

(A l. 218 b) Eúkopáteror εἶναι φησι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, οὕτω τοῦτο γίνεσθαι Θεοῦ προστάττοντος, ἡ τοῦ νόμου μίαν κεραίαν πεσεῖν. Νόμον δὲ φησιν ἐσθ' ὅτε συλλήδονη ἀπασαν τὴν θεόπνευστον Γραψὴν, τουτέστι, τὰ Μωϋσέως καὶ πρωφητῶν. Τίνα τοίνυν προσπηγγέλκασιν, καὶ διὰ τῶν τολμήντων εἰκόνας πρὸς πέρας; Ηρογέρευσαν δὲι διὰ πολλὴν ἀπίστιαν καὶ τρόπων ἀνοσιότητα, τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος ἀπολιθήσει, καίτοι πρωτότοκος ὃν ἐν τέκνοις ὁ Ἰσραὴλ καὶ διὰ τῆς παρ' αὐτοῦ ἀγάπης ἑκατόμσται τῇ Ιερουσαλήμ. Καὶ γοῦν ἐγή περὶ αὐτῆς διὰ φωνῆς Όσηρε· « Τίδον ἐγώ φράσσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν σκόλῳψι, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς αὐτῆς. » καὶ τὴν τρίδον αὐτῆς οὐ μὴ εὑρῷ. » Όδος μὲν γάρ εὐσεβῶν εὐθείαν ἐγένετο, καὶ οὐδὲν διπάντες ἐν αὐτῇ, λεῖα δὲ πάντα καὶ ἵππηλατα. Φράσσεται δὲ ἡ ὁδὸς τῆς Ιουδαίων μητρὸς, τουτέστιν ἀδιόδευτος αὐτοῖς ἡ τῆς εὐσεβείας ἀπετελέσθη τρίδος διτὶ δὲ γεγόνασι σκοτεινοὶ τὸν νοῦν, καὶ οὐ προσήκαντο τῆς τοῦ Σωτῆρος δόξης τὸ φῶς, οὐ γάρ ἐγνώκασιν αὐτὸν, προσαναπεφώνηκε, λέγων, ὡς πρὸς Ιουδαίων τὸν δῆμον· « Νυκτὶ ὡμοίωσα τὴν μητέρα σου· ώμοιώθη δὲ λαὸς μου, ὡς οὐκ ἔχων γνῶσιν. » Στὶ σὺν ἐπίγνωσιν ἀπώσω, κατὰ γάρ ἀπώσομαι σε τοῦ μὴ λεπροτεύειν μοι· καὶ ἐπελάθου νόμού Θεοῦ σου, κατὰ τὴν ἀπίλαθωμα τέκνων σου. » Ἀκούεις δὲι σκέψω καὶ νυκτὶ παρεικάζεται, καὶ σφόδρα εἰκότως, ἡ τῶν ἀπειθούντων πληθύς; Ἀνίσχει μὲν γάρ τοῖς πιστεύουσιν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ὁ νοητὸς ἐωσφόρος, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος· σκέψω δὲ καὶ ἀχλύῃ νοητῇ καταμελαίνεται τῶν ὑδριζόντων τὴν οὔτω λαμπρὰν καὶ ἀξιόχετον χάριν ὁ νοῦς. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. Περὶ δὲ τῶν ἐπεγνωκότων τὴν ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χρι-

¹⁰ Matth. iii, 5. ¹¹ Matth. xi, 12. ¹² Osee ii, 6. ¹³ Osee iv, 5, 6.

στοῦ, δι' ἐνδεῖς τῶν ἀγίων προφητῶν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ A ὑποσχεῖτο, λέγων· « Καὶ κατισχύσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ δόνματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ὑπάρξουσι (1). » Συνιψδὲ δὲ τούτοις καὶ ὁ Ψαλμῳδὸς ἐν Πνεύματι φησι πρὸ, Χριστόν· « Κύριε, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου πορεύσονται, καὶ ἐν τῷ δόνματι σου ἀγαλλιάσονται δῆλην τὴν ἡμέραν· διτὶ καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ· καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου (2) ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν. » Καυχώμεθα γάρ ἐν Χριστῷ, δικαιωθέντες ἐν αὐτῷ· γεγονόμεν ὑψηλοί, τὴν ἐκ τῆς ἀμαρτίας ταπείνωσιν ἐκβεβλήκοτες, καὶ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων τὴν ἀκριβῆ καταπλουτήσαντες γνῶσιν· τοῦτο γάρ ἡμῖν ἐπηγγέλλετο Θεὸς λέγων διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· « Καὶ δέξω τυφλούς ἐν δόψῃ οὐκέτι ἔγνωσαν, καὶ τρίβους δὲ οὐκέτι ἔδεισαν πατήσαι ποιήσω αὐληόν· ποιήσω αὐτοὺς τὸ σκότος εἰς φῶς, καὶ πάντα τὰ σκοτιά εἰς εὐθείαν. » Ἡμεῖς μὲν γάρ ὄντες τυφλοί, πεφωτισμέθα, καὶ τὴν ἀσυνήθη τῆς δικαιοσύνης ἐρχόμεθα τρίβον· οἱ δὲ νόμοι αὐχοῦντες ποιηγαγώδην, ἐν σκότῳ γεγόνασιν. Ή; γάρ αὐτὸς ἔφη Χριστός, ἡ σκοτία ἐπύφλωσε τοὺς δρθαλμούς αὐτῶν, καὶ πώρωσις ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἰσραὴλ, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι καὶ ἀκούοντες μὴ ἀκούωσι· πεπαρφνήκασι γάρ εἰς τοὺς ἀγίους προφήτας, τετολμήκασι δὲ καὶ αὐτῷ τὰς χειρας ἐπενεγκεῖν τῷ καλοῦντι πρὸς σωτηρίαν καὶ ζωήν. Οὐκοῦν ἀν ἀπειθῆτε, φησι, καὶ τοὺς ἀκούοντας διευνέτως διαμυκτηρίζητε λόγους, ἐπὶ τὴν τοῦ χρησίμου καὶ πρέποντος ἀποκομίζοντας θήραν, ἀλλ' οὐκ ἡγονήθη ταῦτα φησι, ἀλλ' ἡδη προείρηται διὰ τὸ νόμου καὶ προφητῶν· Ἐστι δὲ τῶν ἀμηχάνων, εἰς ἀπραξίαν διαπεσεῖν τὰς θεοῦ φωνάς· διὸ γάρ οὐκέτι τε καὶ πάντως ἀσόμενον, τοῦτο προκαταμεμήνυκε. Κατὰ μὲν οὖν τὸ ῥήτορα, δηλοὶ διτὶ ἀφίκεται, καταλύσων μὲν ἡκιστα ἡ ἀνατρέψων τὰ προφητῶν, ἀποπερανῶν δὲ μᾶλλον καὶ προφήτας καὶ νόμον. Ἐπειδὴ γάρ εἰπεν διτὶ ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἔως Ἰωάννου, ἵνα μὴ τοῦτο ἐπιγάγειν, διτὶ· « Οὐ πεσεῖται ἀπὸ τοῦ νόμου τις ἀνθρώπος· διτὶ τὸν ἀνθρώπον, καὶ ἀπειδύσκεται πορφύραν καὶ βύστον.

(Α. f. 220, Ε. f. 252 b.) Πύθοιτο δ' ἐν τις· « Αρά γε κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἴστοριαν, τὴν λέγουσαν τὸν μὲν πτωχὸν εἰς τὴν ἀνάπτωσιν ἀπελθεῖν, τὸν δὲ πλούσιον εἰς τὴν κόλασιν, γέγονεν ἡδη ταῦτα, καὶ ἀνταπόδοσις ἀξια ἐκληρώθη ἐκάστω, ἡ τῆς μελλούσης κρίσεως ἀνατυποὶ τὴν εἰκόνα ἐν τούτοις; » Άλλα μήν, φησὶν, διπτέ δύομάζει Λαζάρου προσηγορίαν, ἀληθῶς γέγονε καὶ ἐπράχθη. Διὰ τὸ γάρ μὴ εἴπε, Πτωχὸς δὲ τις ἀνθρώπος, ἀλλὰ, Λαζάρος; « Ινα τῇ προσηγορίᾳ δεῖξη, πείρω καὶ ἀληθείᾳ ταῦτα πεπρᾶχθαι. Πρὸς δὲ ἔροῦμεν· Τὴν κρίσιν ἔσεσθαι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, ἡ θεῖα πανταχοῦ λέγει· Γραφή· ἀνάστασις δὲ οὐκέτι, μὴ αὖτις ἡμῖν ἐπιφορτίσαντος τοῦ Χριστοῦ ἐξ οὐρανῶν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς μετὰ τῶν

rum, et in nomine Domini Dei ipsorum erunt³³. » Consona his etiam Psalmista, Spiritu instictus, aiebat ad Christum: « Domine, in lumine tuo vultus tuus ambulabunt, et in nomine tuo exultabunt tota die; quoniam gloria virtutis eorum tu es; et in Justitia tua exaltabitur cornu nostrum³⁴. » Gloriamur mirum in Christo, cum in ipso justificamur: excelsi efficiemur, abjecta peccati humilitate, et verorum dogmatum accuratam adepti notitiam. Hoc enim nobis **355** spondebat Deus, voce Isaiae dicens: « Et ducam cæcos in viam, quam nesciebant, et semi-tas quas ignorabant calcare eos faciam; convertam tenebras illis in lucem, et cuncta obliqua faciam recta³⁵. » Nos enim qui cæci eramus, receperimus lumen, et insolitam justitiae viam terimus. Qui autem legis ducatu gloriabantur, in tenebras incidere-runt. Namque ut ipsem aiebat Christus, tenebrae excæsaverunt oculos eorum, et obduruit ex parte Israel; ut spectantes non videant, et auscultantes non audiant³⁶⁻³⁷. Nam debacchati sunt contra sanctos prophetas, et ipsi Christo manus afferre ausi sunt ad salutem vitamque vocanti. Si ergo discrederitis, inquit, meosque insipienter sermones irridelitis, qui vos ceteroqui ad rei utilis decorisque consecutionem deducebant; non sicut hoc, inquit, ignotum, sed jamdiu a lege prophetisque prædictum. Porro impossibile est Dei oracula effectu carere: nam quod omnino prorsusque sciebat esse futurum, id prædixit. Prout ergo dictum fuerat, evenisse demonstrat; haud equidem propheticas auctoritates dissolvens aut subvertens, sed complens potius prophetas simul et legem. Nam quia dixerat legem et prophetas usque ad Joannem stetisse, ne quis putaret, nunc eos exclusos et abolitos, propterea subdidit: « Non excidet de lege iota unum, aut apex, » secundum Matthæum.

τις ὑπολάβοι, διτὶ ἐκβεβλήσηται καὶ τιθέτηνται, διὰ τῶν Ματθαίον (3).

V. 19. *Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et byssos,*

Interrogabit aliquis, num secundum evangelicam historiam, quae ait pauperem ad requiem transisse, divitem vero ad pœnam, num, inquam, hæc jam evenerint, dignaque utriusque data fuerit remuneratio; an futuri potius judicii hoc exemplo imago repræsentetur. Utique, inquit, quia Lazari nomen diserte ponit, vere hæc evenerunt et peracta sunt. Cur enim non dixit: Homo quidam pauper, sed, *Lazarus?* **356** nempe ut pronuntiato nomine demonstraret hæc reapse acta fuisse. Cui nos respondeamus: judicium post mortuorum resurrectionem fore, divina ubique affirmat Scriptura; resurrectionem autem non antea futuram, quam denio de cœlo venerit Christus cum Patris gloria et ange-

³³ Zach. x, 10. ³⁴ Psal. LXXXVIII, 16, 17. ³⁵ Isa. XLII, 16. ³⁶⁻³⁷ Joan. XII, 40; Isa. VI, 9.

(1) Ita cod. pro κατακαυχήσονται, gloriabuntur, ut in textu edito.

(2) Ita cod., prætermissis aliquot in medio verbis.

(3) Lucas iota; Matthæus v, 18, utrumque, iota et apex.

lis sanctis. Sic etiam sapientissimus Paulus dicit : *¶ Ipsum Dominum in jussu, in voce archangeli, et in tuba Dei, de celo descensurum. Clanget enim tuba, et mortui resurgent in Christo facili incorruptibilis* [¶]. *Cum ergo nondum advenerit de celo index, neque mortuorum facta sit resurrectio, quidni improbabile existimetur, jam factam esse remunerationem sive malorum* **357** *operum sive bonorum?* Est igitur parabolæ ratio scite admodum conformata, itemque illa quæ de divite ac Lazaro a Christo dicuntur. Fuit itaque Lazarus, ut Hebreorum traditio habet, homo quidam per illud tempus Hierosolymis, in extrema paupertate atque infirmitate vivens, enjus ideo fecit mentionem Dominus, ut exemplum inde sumeret demonstrandi evidenter argumenti sui. Ante Christi de celo redditum, neque resurrectio acciderat, neque actorum cuiuslibet hominis remuneratio. Sed tamen similitudinis ergo scribitur in parabola dives deliciosus et immisericore, simulque pauper morbo languidus; ut cognoscant ii, qui in terra divitiis affluunt, nisi benigni esse voluerint, largi ac liberales, et nisi pauperum

[¶] 1 Thess. iv, 15.

(1) Postulat hic Cyrilli locus paulo accuratiorem explanationem, propter schismaticorum, quanquam haud magno numero, tum Græcorum tum Armeniorum, exiliosum errorem, quod nempe humana-
rum actuum remuneratio nonnisi post corporum resurrectionem a Deo fiet. 1. Ergo in primitis noster ipse Cyrillus semet explicat in Commentario ad psal. CXLVIII, 16, quem nuper nos ex Vaticani codicibus divulgavimus, dum ait sanctorum animas post divi-
num redēptionis opus in manus Dei convolare; quid probat Christi crucifixi verbis ad Patrem, *In manus tuas, etc.*, et ad latronem, *Hodie necum eris in paradiso*; necnon illis Stephani: *Domine Iesu, suscipe spiritum meum.* 2. Idem Cyrus in ho-
milia prima Paschali aut avunculum suum decessore
remque Theophilum, nuper mortuum, ad cœlestes sedes migrasse. 3. Eusebius Cæsariensis, classicus æque in eo et antiquior auctor, in Commentario ad psal. CXLI, 8, quem item nuper nos ex codicibus Vatt.
sumptum edidimus, ait Deo: *Δεῖξον ὅδον τὴν ἀγουσαν μετὰ σώματος ἀπαλλαγῆν ἐπὶ τὰ οὐράνια.* Viam ostende, quæ post corporis depositionem duci in cœlum. 4. Eustathius biographus et æquævus Eutychii patriarchæ (cujus item novum scriptum nos extulimus) ait: *Hunc in cœlum ad angelorum choros transisse* (apud Bolland. die 6 Aprilis). 5. Sanctus Hieronymus Paulæ epitaphium hoc scribit (ep. 108 fin.):

*Aspicis angustum præcisa in rupe sepulcrum?
Hospitium Paulæ est cœlestia regna tenentis.*

6. Contra hunc errorem de differenda remuneratio-
ne, totus item pugnat boni auctoris Lat. priscus libel-
lus, quem apud nos habes Script. vet. t. VII, p. 264-270;
vibi prima in pagina inter Patres spuriæ illi doctrinæ
non consentientes nominatim scribitur Alexandri-
nus Cyrillus. 7. Et quoniam catholicæ dogmati, quod apostolica constitutione definiti Benedictus XII, P. M., et Florentinum postea Tridentinumque con-
cilia confirmarunt, novus consurrexit in Anglia hostis
Burnetus, qui scripto tractatu pernicioseissimum
errorem renovavit, placet nobis huic opponere An-
glum hominem sanctum episcopum Aldhelnum,
clarissimum sæculi septimi lumen, qui xii carmina
de xii apostolis condidit, falso in editionibus Alcuino
æque Anglo inscripta vel etiam Walafrido Straboni,

A ἄγιων ἀγγέλων. Οὕτω καὶ δ πάνσοφος Παῦλος ἔγραψε: « Αὐτὸς δὲ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχῆγος, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπὸ οὐρανοῦ. Σαλπίσει γάρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται τῷ Χριστῷ ἀνθρακοῖ. » Οὕτω τοίνυν ἐξ οὐρανῶν καταβηκότος τοῦ πάντων Κριτοῦ, οὐδὲ δὴ τῶν νεκρῶν γέγονεν ἀνάστασις· εἰτα, πῶς οὐκ ἀπίθανον ἔννοεν, διτὶ γέγονεν ἡδη τοῖν ανταπόδοσις, η̄ πονηρῶν ἔργων δὴ ἀγεθῶν (!); « Εστι τοίνυν παραβολῆς τρόπος ἐργα-
ματισμένος ἀστείως, τά τε ἐπὶ τῷ πλουσίῳ καὶ τῷ Αἰάζειρῳ εἰρημένα παρὰ Χριστοῦ. » Εχει δὲ διάλογος, ὃς δὴ Ἐθραίων παράδοσις ἔχει, Λάζαρον εἶναι τινα κατ' ἐκεῖνον καιροῦ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἵστηται συνόντα πτωχεῖαν καὶ ἀρρώστια, οὐ καὶ μηνυμονεύει τὸν Κύριον, ὃς εἰς παράδειγμα λαμβάνοντα τούτους εἰς διμφανεστέραν τοῦ λόγου δηλωσιν. Οὕτω τοίνυν ἐξ οὐρανῶν καταφοιτήσαντος τοῦ Χριστοῦ, οὐτε ἀνάστασις γέγονεν, οὐτε πράξεων ἀνταπόδοσις ἤρθει. Θησές τιστ. 'Αλλ' ὡς ἐν εἰκόνι, τῇ παραβολῇ γέραπται πλούσιος τρυφῶν καὶ ἀφιλοκιτέρων, καὶ πάντες ἐν ἀρρώστιᾳ· τὸν εἰδεῖν ὡς οἱ τὸν ἐπὶ γῆς ἔχοντες πλοῦτον, ὡς εἰ μὴ βουληθεῖεν εἶναι χρηστού, καὶ

sed a pervertente Vaticano codice vero auctori Aldhelmo vindicata. Is ergo de Paulo apostolo ita scribit:

*Ossa tegat tellus quamvis modo mole sepulcri,
Ast tamen in superas concendit spiritus arca,
Cætibus angelicis nimboſa per æthera ducit.*

Idem de S. Thaddæo ap. :

*Cujus in Armenia sopitum morte cadaver
Exsurrectum fatali fine quiescit :
Sed tamen æthereas iustrarai spiritus arces.*

Atque hic idem Aldhelmus, qui justorum animas post corporis obitum statim in cœlum receptas depraedit, nihilominus de S. Joanne ev. loquens ait :

*Pausat in Epheso præfatus corpore præsul,
Præmia sumpturus cum clanget classica sa'pir,
Ultima dum prisci labuntur tempora sæcis*

Vix evidentius quispiam dicere potuit, animas qui-
dem sanctorum hominum statim in cœlum admitti, D corporibus vero præmium nonnisi post resurrectio-
nem, ut paret est, uniuersi rei natura postulat, col-
latum iri. Porro noster Cyrillus haud apertioribus
verbis hoc loco utitur, quam Joan. Chrysostomus in
homilia 39 ad I Cor. xv, 19, ed. M. ur. p. 365; et
bonij. 28 ad Hebr. xi, 39, p. 255, quibus Chrysostomi locis respondet pro viribus, sanctumque ora-
torem cum Ecclesia catholica concordem demon-
strat magnus Muratorius in insigni suo adversus
Burnetum libro *De paradiſo non exspectata corporum resurrectione*; quem qui leget, pleniorē do-
guatis expositionem, et contrarii erroris refuta-
tionem non requiret. Similiter denique Allatius
turbam maximam Græcorum hac de re testimoni-
orum, ex omni ætate petitorum, congerit in opere
contra Hottingerum cap. II; ita ut nemo iam
Græcus vel Græcorum quicunque sunt orientales
asseclæ, in hac falsa opinione consistere diuit
queant.

εδμετάδοτοι, καὶ κοινωνικοί, καὶ ταῖς τῶν πενήτων **A necessitatibus ultro occurrerint, gravi et inevitabili vindicta fore se corripiendos.**

Ἄναγκαιον δὲ οἷμαι πρότερον εἰπεῖν, ποιὰ γέγονεν ἡ τοῦ λόγου πρόφασις, ἡ ποίου πράγματος εἰς παράδειξιν, τὴν προκειμένην παραβολὴν ἀριστα διαιροφοῖ καὶ διαπλάττει Χριστός. Ἀπετέλει τοίνυν ἡμᾶς δὲ Σωτῆρ τεχνίτας εἰς ἀγαθοεργίαν, καὶ τοῖς ἐξ ἀρετῶν αὐχήμασιν ἔδουλοτε διαπρέπειν. "Ηθελε γάρ εἶναι φιλαλλήλους, καὶ φιλοπτωχίας ἐπιμελητάς, καὶ τῶν εἰς τοῦτο σπουδασμάτων ἔχεσθαι νεανικῶς· μάλιστα δὲ τοῖς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πλουσίοις τὰς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ παραινέστεις συνιθεῖς, καὶ εἰς δόδον αὐτοὺς ἀποφέρων τὴν τοῖς ἀγίοις πρεπαρεστάτην, ἔφασκε· «Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δότε ἀληφοσύνην.» Καὶ ἡ μὲν ἐντολὴ καλή τε καὶ ἀγαθὴ καὶ σωτήριος. Οὐκ ἡγνόησε δὲ Χριστὸς, διτι τὸ δύνασθαι κατορθοῦν τὸ κεκελευσμένον, οὐκ ἔνεστι τοῖς πολλοῖς· ἀσθενεῖ γάρ ἀεὶ πρὸς τὰ δυσχερῆ καὶ δυσήνυτα τῶν κατορθωμάτων, δὲ ἀνθρώπινος νοῦς· ἐπειδὴ δὲ ἔστιν ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος, ἐπενέρθε τινὰ τρόπον ἐπικουρίας αὐτοῖς· ἵνα μὴ τὸν ἐνταῦθα πλοῦτον διηγεῖται τε καὶ ἀναπόδηλος διαδέξηται πτωχεία, καὶ τὰς προσκεκίρους τρυφὰς αἰλονία κόλασις. Εἰ γάρ μη ἀνέχεσθε, φησι, τὸν φιλήδονον ἀφεῖναι πλοῦτον, καὶ ἀπεμπολῆσαι ὀλοκλήρους τὰς οὔσιας, καὶ διαδοῦναι τοῖς δεομένοις, καὶν γοῦν τοῖς ἐλάττοσιν ἐνευδοκιμεῖν σπουδάσατε· ποιήσατε ἁυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμωνᾶ, τουτέστι μὴ μόνον ἁυτῶν ποιήσοθε τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ τοῖς δεομένοις χειρὶ ἀπλώσατε· συναλγήσατε τοῖς κάμυνοις, παραμυθίσασθε ἀγίους τὴν οὐκ ἀδουλητὸν ἀγαπῶντας πτωχείαν, ἵν' ἀπεριπάστως τῷ Θεῷ λατρεύωντι. "Ἐσται δὲ τοῦτο ὅμιν οὐκέτι ἄμισθον· δταν γάρ οὐκὶν δὲ πίγειος ἐπιλεκτὴ πλοῦτος, τῷ τέλει τοῦ βίου κατειλημμένοις, τότε κοινωνοὺς ὅμιδες ποιήσονται τῆς ἁυτῶν ἐλπίδος, καὶ τῆς δοθησομένης αὐτοῖς ἐκ θεοῦ παρακλήσεως· τοὺς γάρ καμόντας ἐν τῷδε τῷ βίῳ, καὶ ἐπεικῶς τὸ δυσαχθὲς τῆς πενίας διενεγκόντας φορτίον, ὡς ἀγαθὸς ἀνακτήσεται. Τοιούτον τι καὶ δὲ σοφώτατος Παῦλος τοῖς οὖσιν ἐν πλούτῳ συμβουλεύει, λέγων περὶ τῶν ταλαιπωρουμένων· «Τὸ δύμαν περίσσευμα, εἰς τὸ ἐκείνων ὑστερημα.» Τοῦτο δέ ἔστιν οὐδὲν ἔτερον ἐπιτάπτοντος, πλὴν ὅπερ ἔφη Χριστὸς, «Ποιήσατε ἁυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμωνᾶ.» Ότι δέ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι τοῦτο δρᾶν, δλέθρου πρόξενον καὶ πυρὸς ἀστέστου, διαδέκνυσι, τὴν προκειμένην ἥμιν ἐκφήνας παραβολὴν· «Ἀνθρωπὸς γάρ τις ἦν πλούσιος σφόδρα, » φησιν.

Ἐνταῦθα μοι: βλέπε καὶ ἐπιτήρησον ἀκριδῶς τοῦ Σωτῆρος τοὺς λόγους, πολὺ τι τὸ σοφὸν ἐμφαίνοντας. Καίτοι γάρ ἔξηνε εἰπεῖν· Ὁ δεῖνα τυχόν πλούσιος ήν ἀνθρωπὸς, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰών, τοῦτο μὲν οὐκ ἔφη· ἀνθρωπὸν δὲ ἀπλῶς πλούσιον δονομάζει, μνημονεύει δὲ τοῦ πένητος δονομαστέ. Ποιὰ τοίνυν ἡ ἐπιτήρησις; Ἀνώνυμος δὲ πλούσιος, ὡς ἀφλοικτέρμων, παρὰ Θεῷ· ἔφη γάρ που διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς περὶ τῶν μὴ φοδουμένων αὐτὸν, διτι «Οὐ μὴ μνηθῶ

Jam in primis necesse est dicere quænam fuerit sermonis hujus occasio, et cuius rei demonstrandæ gratia prædictam optime parabolam Christus formaverit. Voluit ergo nos Christus bonorum operum artifices effici virtutumque ornamenti excellere. Voluit nos invicem amare, et erga pauperes benignitatem sectari, atque in his studiis magna cum alacritate versari. Præcipue vero hujus mundi divitibus hac super re cohortationes componens, eosque in via sanctis convenientissima statuens, aiebat: « Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam⁹. » Et hoc quidem mandatum præclarum est et bonum ac salutare. Non tamen ignorabat Christus, ut hoc mandatum exequi possent, multis vires non inesse. Languebat enim ad aspera et faciū difficilia mens humana. Quia vero ipse bonus est et hominum amator, rationem quamdam excogitavit qua iis succurreret; ne forte præsentes divitias perpetua et indeſūciantis paupertas exciperet, et temporales delicias æterna pœna. Si enim non patimini, inquit, voluptarias dimittere divitias, totumque patrimonium vendere atquod **358** egentibus distribuere, saltem in minoribus date operam ut bene audiat; nimirum facite vobis amicos de injusto manimona, id est, ne vobis ipsi tantummodo divitias vindicetis, sed et egentibus liberali manu succurrите: compatimini patientibus, consolamini sanctos qui non involuntariam amplexi sunt paupertate, ut sine animi distractione Deo serviant. Il autem vobis haud expers mercedis erit. Nam cum vos terrenæ destituent divitiae, vitæ fine correptos, tunc spei suæ vos participes facient, dandæque vobis ipsis a Deo consolationis; qui in hac vita afflictos, et pie tamen paupertatis onus gestantes, utpote bonus recreabit. Simile quid sapientissimus quoque Paulus divitibus consultit, dicens de miseria: « Vestra abundantia, illorum inopiam supplet¹⁰. » Hoc vero nihil est aliud quam jubere, quod jam dixit Christus: « Facite vobis amicos de iniquo manimona. » Qui vero id non facit, eum sibi exitium et inexstingibilem ignem parare, perspicue demonstrat Christus hac contexta nobis parabola: « Homo quidam erat, inquit, valde dives. »

Atque hoc loco mecum accurate considera Servatoris locutionem, in qua multa sapientia elucet. Nam cum dicere potuisse: ille nominatim homo dives erat, ut in Jobo fieri videmus¹¹, non ita locutus est, sed hominem generali appellatione divitem dixit, pauperem vero proprio nomine indigitavit. Quid ergo hic observandum est? Anonymous est apud Deum dives, quia immisericors. Dixit enim alicubi Psalmistæ voce: « Non ero memor nomi-

⁹ Luc. xii, 35. ¹⁰ II Cor. viii, 13. ¹¹ Job 1, 1.

num eorum per labia mea⁴². » Sed nominatim, ut dixi, pauper sonat in lingua Dei. Attamen videamus divitem rebus minime necessariis superbientem. Quid enim ait de illo Christus? « Et induebatur purpura ac byssos, » id est, bene semet ornare studebat veste pretiosissima. — Pauper interim jacebat ad januam, morbo et egestate pressus, nullaque ejus habebatur ratio, cura omni et misericordia **359** negata, cupiebatque satiare micis de divitis mensa cadentibus et huic inutilibus. Morbo insuper molestissimo cruciabatur; tum etiam « canes, inquit, ulcera ejus lingebant; » non tam illum haedentes, ut verisimile est, quam compatiens atque curantes; namque hi propria lingua morbis suis facere medicinam solent, eu quod molestiam abstergant, et amanter ungant. At dives feris crudelior, alieno dolore inflexibilis, et immisericors, atque ex omni inhumanitate concretus coarguebatur.

V. 22. *Factum est autem ut moreretur mendicus, etc. Mortuus est autem et dives, ac sepultus est, etc.*

Non ita hic Lazarus, sed cum honorifice comitatu et cum optima spe migravit. Nam qui Deo confidunt, dum hinc a nobis discedunt, a dolore laboribusque recessunt. Simile aliquid docuit Salomon dum ait: « Visi sunt oculis insipientium mori, et aestimata est afflictio exitus illorum, et a nobis discessus exterminium: illi autem sunt in pace, spesque eorum immortalitate plena est⁴³. » Datur enim ipsis par laboribus solatii mensura. Veletiam utique major labore merces est. Ait enim Christus: « Mensuram bonam et consertam et coagitatam, et supererfluentem dabunt in sinum vestrum⁴⁴. » Igitur « Lazarus quidem a sanctis angelis delatus est, inquit, in Abrahami sinum; dives autem mortuus est, » subdit, « et sepultus. » Nam vera mors sit illi duro et immisericordi, a proprio corpore separatio. Abit enim ex deliciis ad pœnam, ex gloria in ignoraniam, ex luce in tenebras.

μονι, τὸ ἀπαλλαγῆναι σώματος· ἀπειστι γάρ ἐκ τρυφῆς εἰς χόλασιν· ἐκ δέξιης εἰς διτυμίαν· ἐκ φωτὸς εἰς σκότος.

CAP. XVII.

V. 1. *Inpossibile est ut non veniant scandalata.*

Aīn' vero, Quorumnam scandalorum meminit Christus, quæ omnino eventura esse dicit? Duplex est scandalorum genus; quorum unum Altissimi adversatur majestati, et substantiam cunctis superioriorem kedit, quantum quidem attinet ad culpas auctores. Alterum scandalorum genus inter **360** nos sit; atque eatenus tendit, ut quibusdam fratribus fideiisque sodalibus molestiam creet: namque hæreseon adinventiones, et quælibet adversus veritatem doctrina, divinæ ipsi supremæ adversantur majestati; quia quos capiunt, transversos agunt procu sacrorum dognatum rectitudine et exacta

A τῶν ὄνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου. » Όνομαστὶ δὲ, ὡς ἔφην, δι πένης ἐν γλώσσῃ Θεοῦ. Πλὴν θωμανεῖ τοῦ πλουσίου ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀναγκαίων ἡρμένην ὁφρύν. Τί οὖν φησι περὶ αὐτοῦ ὁ Χριστός; « Καὶ ἐνεδιδύσκετο παρφύραν καὶ βύσσον, » τουτέστιν, εὑειματεῖν ἐσπούδαζε ἐν ἑσθῆτι πολυτελεστάτῃ.— (A f. 220 b, E f. 255) « Οὐ δὲ πένης ἔφριπτο περὶ τὸν πυλῶνα, νόσῳ καὶ πενίᾳ πεπεδημένος, καὶ οὐδενὸς ἡξιούτο λόγου· φειδοῦς καὶ φροντίδος κύμοις τοις ήν, ἐξήτει πρὸς χόρον τῆς τοῦ πλουσίου τραπέζης τὰ παραλιθαίνοντά τε καὶ ἀχρηστέρα· ἀκολάζετο δὲ καὶ ἐτέρως νόσῳ χαλεπωτάτῃ· ἀλλὰ καὶ « οἱ κύνες, φησιν, ξειχον τὰ ἔλκη αὐτοῦ, » καὶ οὐκ ἀδικοῦντες μᾶλλον, κατά γε τὸ εἰκόνα, ἀλλ' οἴον συναλγοῦντες καὶ θεραπεύοντες· γλώττῃ γάρ ιδίᾳ καὶ τὰς ἐσυτῶν καθιστῶσι νόσους, οἷον ἀποκύοντες τῷ λυστοῦν, καὶ φιλοφρόνως περιαλειφοντες. Οὐ δὲ πλούσιος ὁν καὶ θηρῶν ἀπηγέστερος, ἀσυναλγής καὶ ἀφιλοκτείρμον καὶ μεστὸς ἀπάσης ἀπανθρωπίας ἡλέγχητο.

Ἐγένετο δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν, κ. τ. λ. Ἀκέθαντες δὲ καὶ σ πλούσιος, καὶ ἐπέψη, κ. τ. λ.

(A f. 223 b, E f. 263 b) « Άλλ' οὐχ ὁ Λάζαρος οὗτος, ἀλλὰ μετὰ πάσης ἀπήσι δορυφορίας, καὶ τῶν χρηστοτέρων ἐλπίων· τοῖς γάρ ἐλπίδας ἔχουσι τὰς παρὰ Θεῷ, μετάστασις δὲν εἰη ἐξ ἀνίας [cod. A. ἀκακίας] καὶ πόνων, ἡ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀποδημία· καὶ τι τοιούτον δὲ Σολομῶν ἐδίδαξεν εἰπὼν « Ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι, καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἡ ἔξοδος αὐτῶν, καὶ ἡ ἀρ' ἡμέν πορεία, σύντριμμα· οἱ δὲ εἰσὶν ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἡ ἐλπὶς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης. » Δίδοται γάρ αὐτοῖς Ιστοπαλές τοῖς πόνοις, τὸ τῆς παρακλήσεως μέτρον· ἡ τάχα που καὶ πλείους τῶν πόνων αἱ ἀμοιβαί· ἔηρ γάρ Χριστός, διτι: « Μέτρον καλὸν πεπιεσμένον, σασαλευμένον, ὑπερεχυνόμενον, δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. » Οὐκοῦν « δὲ μὲν Λάζαρος διὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων ἀπενήγεται, φησιν, εἰς κόλπους Ἀδραάμ· δὲ δὲ πλούσιος ἀπέθανε, » φησι, « καὶ ἐτάρῃ· » θάνατος γάρ αὐτῷ σκληρῷ γεγονότι καὶ ἀφιλοκτείρμον τρυφῆς εἰς κόλασιν· ἐκ δέξιης εἰς διτυμίαν· ἐκ φωτὸς εἰς σκότος.

D

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

« Αρένδεκτόν ἔστι μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα. » (A f. 230 b, B f. 161) Ποιῶν δρα σκανδάλου μημονεύει Χριστὸς & δὴ πάντη τε καὶ πάντως συμβήσεσθαι φησι; Διττὰ μὲν οὖν τὰ σκάνδαλα· καὶ τὰ μὲν αὐτῶν, τῇ ὑπερτάτῃ μάχεται δέξιη, καὶ τὰς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας διπτεται, τὸ γε ἥκον εἰς τὸ ἐγχειρῆμα τῶν ἐξευρηκότων. Τὰ δὲ πρὸς ἡμῶν ἕστε γίνεται· διήκει δὲ μέχρι μόνου τοῦ λυπῆσαι τῶν ἀδελφῶν καὶ ὅμοπίστων τινάς· αἱ μὲν γάρ τῶν αἰρέσσων παρευρέσεις, καὶ δεις δὲν γένοιτο μετὰ τῆς ἀληθείας λόγος, αὐτῇ θείᾳ καὶ ὑπερτάτῃ μάχεται δέξιη· ἀποφέρει γάρ τοὺς ἀλισκομένους τῆς τῶν λειών δογμάτων ὁρθότητός τε καὶ ἀκριβείας. Περὶ τῶν

⁴² Psal. xv, 11. ⁴³ Sap. iii, 2. ⁴⁴ Luc. vi, 38.

τοιούτων σκανδάλων, ἐφη που πάλιν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἐκ τῶν σκανδάλων· ἀνάγκη γάρ εἰλθεῖν τὰ σκάνδαλα, πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ δι' οὗ τὰ σκάνδαλον ἔρχεται. » Τὰ γάρ τοιαῦτα σκάνδαλα, διά γε, φημι, τῶν ἀνοσίων αἱρετικῶν, οὐ καθ' ἑνὸς ίδικούς ἔρχεται τινος, ἐπιδουλεύει δὲ μᾶλλον τῷ κόσμῳ, τουτέστι, τοῖς ἐν ἀπάσῃ τῇ γῇ. Τοῖς τῶν τοιούτων σκανδάλων εὑρεταῖς ἐπιπλήττει λέγων ὁ μαχάριος Παῦλος· « Οὐτως δὲ ἀμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύπιοντες αὐτῶν ἀσθενοῦσαν τὴν συνείδησιν, εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνετε. » Ἰνα δὲ τὰ τοιαῦτα σκάνδαλα μή κατισχύσωσι τῶν πεπιστευχότων, ἐφη που Θεὸς τοῖς τὸν ὄρθον τῆς ἀληθείας πρεσβεύοντι λόγον, καὶ εὖ εἰδότι μυσταγωγεῖν· « Πορεύεσθε διὰ τῶν πυλῶν μου, καὶ ὀδοτοιήσατε τῷ λαῷ μου, καὶ τοὺς λίθους ἐκ τῆς ὅδου διαρρίψατε. » Πικρὸν δὲ τὴν δίκην ἐπήρητεν ὁ Σωτὴρ τοῖς τὰ τοιαῦτα τιθέσιν σκάνδαλα.

Ἐσικε δέ πως, οὐ τῶν τοιούτων σκανδάλων διαμεμνῆσθαι νῦν, ἐκείνων δὲ μᾶλλον, ἀπέρ δὴ συμβαίνει πλειστάκις ἐξ ἀνθρωπίνης μικροψυχίας μεταξὺ φύλων τε καὶ ἀδελφῶν. Ἀποφέρει δὲ ἡμᾶς εἰς τὰς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ὑποβίας, δικείων εὐθὺς καὶ ἐπενηγμένος τοῖς πρώτοις λόγος, διπέρ γε, φημι, τοῦ συγγινώσκειν ἀδελφοῖς, εἰ γένουιστο πῶς αὐτοὺς εἰς ἡμᾶς πλημμελεῖν. Ποια τὸννυν τὰ τοιαῦτα σκάνδαλα; Μικροψυχίας τάχα που καὶ λύπαι, δίκαιοις τε καὶ ἀδίκοι παροργισμοί, λοιδορίαι, καταλαλίαι πολλάκις, καὶ τὰ τούτοις ἀδελφά καὶ ὄμοιειδῆ τῶν πταισμάτων. Ταῦτα, φημι, οὐκ ἐνδέχεται μή ἐλθεῖν· ἀρ' ὡς ἀναγκαῖως ἐπιφέροντος αὐτά τις τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ; Μὴ γένοιτο φαῦλον γάρ οὐδὲν παρ' αὐτοῦ, πηγὴ δὲ μᾶλλον ἔστι πάσης ἀρετῆς. Πῶς οὖν οὐκ ἐνδέχεται μή συμβαίνειν αὐτά; Διὰ τὴν ἡμῶν που πάντως ἀσθενεῖαν (1). « Πολλὰ γάρ πταιομεν ἀπαντες, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Πλὴν οὐαὶ μὲν ἔσεσθαι φησι τῷ τιθέντι τὰ σκάνδαλα· οὐ γάρ ἀνεπιπληκτὸν ἐξ, συστέλλει δὲ μᾶλλον τῷ φόδῳ τῆς δίκης τὸ βάθυμον ἐν τούτοις. Ἐπιτάττει γε μήν ἀνεξικακεῖν τοῖς τιθέσιν αὐτά.

Ἐάν ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἀμάρτη γε σέ, κ. τ. λ.

(Α f. 230 b, Β f. 161 b) « Εάν γάρ ἐπιστρέψῃ, φησιν, δὲ ἀμαρτῶν εἰς σέ, καὶ καταγινώσκῃ ἑαυτοῦ, ἀφήσεις αὐτῷ· καὶ οὐχ ἀπαξ, ἀλλὰ πλειστάκις. Οὐ γάρ εἰ τις ἀσθενεῖ καὶ τοῦτο συχνῶς, διὰ τοῦτο ἀφιλαλήθους ἡμᾶς ὀρέσθαι, καὶ δλιγάρως ἔχειν εἰς μακροθυμίαν· δεῖ δὲ μᾶλλον ἀπομιμεῖσθαι φύλειν τοὺς τῶν ἐν σώματι παθῶν λατρούς, οἱ οὐχ ἀπαξ ή δις τὸν ἀρρωστον θεραπεύουσι, τοσαυτάκις δὲ μᾶλλον, δσάκις δὲν αὐτὸν ἀρρωστησαι συμβῇ. Ἐννοῶμεν γάρ ὡς καὶ ἡμεῖς ἔσμεν ἐν ἀσθενείαις, καὶ ἥττω μεθα παθῶν· πάσχοντες δὲ τοῦτο, χρηστούς καὶ ἀμυησικάκους είναι πρὸς ἡμᾶς εὐχόμεθα τοὺς ἐπι-

A regula. De hujusmodi scandalis dixit alio loco Servator: « Væ mundo a scandalis! Necesse est enim ut veniant scandalata: verum tamen vñ homini illi, per quem scandalum venit (2) ! » Namque hæc scandalata, quæ scilicet ab impiis hæreticis sunt, haud contra aliquem sigillatim tendunt, sed mundum potius, id est, universæ terræ incolas, nituntur pessum dare. Adversus talium scandalorum auctores invehitur beatus Paulus dicens: « Sic autem percantes in fratres, et percipientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis (3). » Ne vero hujusmodi scandalata inter credentes prævaleant, ait alicubi Deus his qui rectam veritatis tradunt doctrinam, et docendorum sacrorum periti sunt: « Ite per portas, parate iter populo, et lapides de via projicie (4). » Acerbam autem pœnam indixit Servator iis qui talia scandalata ponunt.

B Sed enim haud videtur scandalorum horum nunc mentionem facere, sed illorum potius quæ særissime ex humani ingenii dissensionibus inter amicos fratresque contingunt. Verum tamen emendat nos in hujusmodi simultatibus, proximus statim et his connexus sermo, qui est de condonando fratribus, si forte aliquando in nos peccaverint. Quæ sunt ergo hæc scandalata? dissensiones ferme quedam et simulantes, et modo justæ, modo injustæ indignationes, convicia, obtrectationes særpe, et his cognatae ac similes offendentes. Hæc, inquam, fieri nequit quin eveniant. Num quia hæc necessario summus Deus inferat? Minime gentium. Nihil enim ab ipso iniuum accidit, qui est omnis potius virtutis fons. Quomodo igitur fieri non potest quin accidant? Propter nostram scilicet 361 infirmitatem. « In multis enim offendimus omnes, » sicuti scriptum est (5). Verum tamen vñ certe dicit illi fore qui scandalata posuerit. Non enim absque increpatione dimittit, sed metu pœnae potius corripit in his emendandis socordiam. Jubet nihilominus ut scandalorum auctores patienter feramus.

V. 4. Si septies in die peccaverit in te, etc.

D Si resipuerit, inquit, qui in te peccavit, suamque culpani agnoverit, dimittes ei; neque id semel, sed særissime. Non enim quia aliquis hac særpe infirmitate laborat, idcirco mutua charitate alienos videri nos oportet, et patientiam omittere: Iuno vero imitari corporalium morborum medicos debemus, qui non semel et iterum medentur ægro, sed quotiescumque ei ægrotare contigerit. Cogitemus enim, nos pariter infirmos esse, et vincí cupiditatibus; qui cum hæc vitia patimur, clementes et injuriarum obliuosos eos esse cupimus qui ulcisci deberent, et puniendi potestatem habent.

(2) Matth. xviii, 7. (3) 1 Cor. viii, 42. (4) Isa. lxii, 10. (5) Jac. iii, 2.

(1) Hinc Tridentinus canon 23, sess. vi: *Siquis dixerit hominem posse detinere in tota vita peccata omnia,*

etiam venialia, nisi ex speciali Dei privilegio, quem admodum de B. Virginie tenet Ecclesia, anathema sit.

Oportet itaque ut mutuam infirmitatem considerantes, « Alter alterius onera portemus; sic enim adimplebimus legem Christi ».¹⁰ Porro animadverte, quod apud Matthaeum interrogat Petrus dicens: « Quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? » Tunc Dominus coram apostolis ait: « Et si septies in die peccaverit, id est, saepe, si toties eum paenituerit, eadem ignoscet ».¹¹

V. 5. Dixerunt apostoli Domino: Adauge nobis fidem.

Exhilarat sanctorum animam non temporalium terrestriumque bonorum possessio, sunt enim haec corruptibilia et caduca, sed illa potius quam eos qui acceperint sanctos faciunt atque beatos. Sunt autem haec a Deo data spiritalia munera; inter quae eximium est fidei donum, sive constantia in fide erga universalem nostrum Servatorem Christum; quam etiam Paulus bonorum nostrorum praecipuum esse agnoscebat. **362** Nam dixit: « Sine fide impossibile est unquam placere (Den) ».¹² Hac enim se probaverunt prisci homines. Nunc ergo specta quomodo sancti apostoli priscorum sanctorum siant amulatorum. Quid enim a Christo pertinet? « Adauge nobis fidem. » Haud simpliciter fidem postulant, ne incredulos eos existimes, sed augmentum fidei a Christo sibi depositum, id est in illa constantiam. Fides alia est in nobis, alia divinae gratiae donum est. Est enim in nobis incipere, atque in Deo totis viribus fiduciam collocare eique credere: divinae autem gratiae donum est hac in re constantia nostra et firmitas. Ideo cum sint omnia Deo possibilia, cuncta, ait Dominus, potest qui credit: est enim Dei virtus, quam per fidem nobis ingeneritur. Hoc sciens etiam beatus Paulus, in prima ad Corinthios ait: « Alii per Spiritum datur sermo sapientiae: aliis autem sermo scientiae secundum eundem Spiritum: aliis fides in eodem Spiritu ».¹³ Videntur ut in spiritualium donorum catalogo posuit et fidem? Hanc a Servatore ut acciperent discipuli rogabant, suam tamen simul inferentes: atque eam reapse illis contulit Christus post absolutum dispensationis opus, per sancti Spiritus adventum. Ante resurrectionem enim, tam segnis erat in ipsis fides, ut modice interdum fidei culparum sustinerent.

γάρ τῆς ἀναστάσεως οὖτα δὲ καὶ παρ' αὐτοῖς ὑποφέρεσθαι.

Nimirum navigabat aliquando cum sanctis apostolis omnium Servator stagnum seu mare Tiberiadis, atque ipsum dispensatoria ratione sonum

¹⁰ Galat. v, 2. ¹¹ Matth. xvi, 21, 22. ¹² Hebr. xi, 6. ¹³ Cor. xii, 8.

(1) Forte legendum προκατάρχεσθαι. Non ad perseverandum tantummodo, verum etiam ad bona opera suscipienda necessariam divinam gratiam dicit Cyrillus comm. Ep. ad Rom. viii, 2, manfestius vero ad vers. 28 capituli viii: « Απατὰ μὲν ἔρεσις πρὸς δικαιοσύνην ἡμᾶς ἀποφέρουσα, γένοιτο ἀντὶ ἐν ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Omnis impulsus qui ad iustitiam nos desert, fit a Deo Patre.

Απλήττειν ὄφελοντας, καὶ τὴν τοῦ χρῆμας καλάζειν ἔχοντας ἔξουσιαν. Δεῖ δὴ οὖν δρα τῶν ἀλλήλων ἀπενείλας συγκαθισταμένους, « ἀλλήλων τὰ βέρη βαστάζειν» ἀναπληρώσομεν γάρ οὗτω τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. » Ἐπιτήρησον δὲ ὡς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον πυνθάνεται δὲ Πέτρος καὶ φησι: « Ποσάκις ἀμαρτήσεις εἰς ἐμὲ δὲ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; » Ἐνταῦθε δὲ δὲ Κύριος πρὸς τοὺς ἀποστόλους, διτι: « Καὶ ἐπάκις τῆς ἡμέρας ἀμαρτηγῆ, » τουτέστι πολλάκις, καὶ τοσαυτάκις καταγγὼ ἔσαντο, « ἀφήσεις αὐτῷ. »

Εἶπον οἱ ἀπόστολοι τῷ Κυρίῳ· Πρόσθετες ἡμῖν πίστεις.

(A. 231) Εὐφραίνει πάντων ἀγίων ψυχὴν, οὐ τῶν προσκαΐρων καὶ ἐπιγείων τὴν κτήσις, φθερτὰ γάρ ταῦτα καὶ εβαπόδητα, ἐκείνα δὲ μᾶλλον & τοὺς λαζόντας, σεπτὸν ἀποφαίνει καὶ μαχαρίους. Ταῦτα δέ εἰσι τὰ θεόσθοτα καὶ πνευματικὰ χαρίσματα ὅτανοντί: ὧν ἐντὸς καὶ ἔχαρτον, τὴν πίστιν, ἣν τὸ βεβηκός εἰς πίστιν τὴν ἐπί-γε τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ. Ἡν δὴ καὶ δὲ Παῦλος οἴδεν οὕσαν κεφάλαιον τῶν ἐν ἡμῖν ἀγαθῶν. Ἐφη γοῦν, διτι: « Χωρὶς πίστεως, ἀδύνατον εὑρεστῆσαι ποτε. » Ἐν ταύτῃ γάρ ἀμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι. « Αθρεῖ δὴ οὖν τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, τῶν ἀρχαιοτέρων ἀγίων ζηλωτάς γεγονότας. τοι γάρ αἰτοῦσι παρὰ Χριστοῦ; « Πρόσθετες ἡμῖν πίστιν. » Οὐκ αἰτοῦσι πίστιν ἀπλῶς, ἵνα μὴ ἀπίστους νομίσησιν αὐτοὺς, προσθήκην δὲ μᾶλλον πίστεως αἰτοῦσι παρὰ Χριστοῦ, τουτέστι τὴν εἰς τοῦτο βεβαίωσιν τῆς γάρ πίστεως, τὴν μὲν εἰσιν ἐφ' ἡμῖν, τὸ δὲ κατὰ τὴν θελαν δίδοται χάριν. Ἐφ' ἡμῖν μὲν γάρ εἰσι, τὸ προκατάρχεσθαι (1), καὶ τὴν εἰς αὐτὸν δῆλη δύναμις ἔχειν πεποιθησόν τοι καὶ πίστιν. θείας δὲ χάριτος, τὴν εἰς τοῦτο βεβαίωσις καὶ ισχύς. Διὸ καὶ ἐπειπερ πάντα Θεῷ δύναται, πάντα φησίν δὲ Κύριος δύναται τῷ πιστεύοντι. Θεῷ γάρ δὲ δύναμις, τὴν διὰ τῆς πίστεως ἡμῖν παραγινομένη. Τοῦτο εἰδὼς καὶ δὲ μαχαρίος Παῦλος, ἐν τῇ πρᾶ Κορινθίους πρώτῃ φρασίν. « Φ μὲν γάρ δὲ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας. ἀλλως δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸν Πνεύμα. ἐπέριψε δὲ πίστις τὸν πιστεύοντα πνευματικῶν χαρισμάτων ἔθηκε καὶ τὴν πίστιν; Ταῦτην παρεχάλουν λαβεῖν παρὰ τοῦ Σωτῆρος οἱ μαθηταί, τὴν παρ' ἐαυτῶν εἰσαγαγόντες, ἢν καὶ δέδωκεν αὐτοῖς μετὰ τὴν εἰσαγαγόντες, διὰ τῆς ἐπιφοιτησεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος πρᾶ πίστις, ὡς καὶ διληποτιστιας αὐτοὺς ἐγκλήματι

« Ἄμελει συνέπει ποτὲ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ὁ τῶν διλων Σωτῆρος τὴν Τιβεριάδα λίμνην ἣτοι θάλασσαν, καὶ εἰσεδέχετο μὲν αὐτὸς οἰκονομικῶς τὸν

Denique idem Cyrillus in fragmentis Commentarii ad Matth. cap. iv, 12, ait: *Mox ut demonstret quod non ipsi querendo invenerint, sed Deus eisdem superne se obtulerit, ipsa lux oborta est, ait, ac splenduit, non ipsi priores ad lucem accesserunt. Adhuc in comm. ad ps. iii, 6: neque ad paenitentiam excitatus essem, nisi Dominus me suscepisset.*

ὑπνον· πνεύματος δὲ λαύρου διαχυκῶντες τὸ βόθιον, καὶ σκληρὸν κατὰ τοῦ σκάφους ἐγέροντος κύμα, τεθορύσθηται λίαν· ὥστε καὶ ἀφυπνίσαις τὸν Κύριον, λέγοντες· «Ἐπιστάτα, αἴσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα.» Ὁ διεγερθεὶς, φησὶν, ἐπειτίμησε τῷ κλύδωνι, καὶ τὴν τοῦ χειμῶνος ἀγριότητα μετέστησεν εἰς εὐδίαν. Ἐπηγιάτο δὲ λίαν τοὺς ἄγιους ἀποστόλους, λέγων· «Ποῦ ἡ πίστις ὑμῶν;» Οὐ γάρ ἔδει θορυβεῖσθαι κατὰ τι γοῦν δλῶς, συνόντος αὐτοῖς τοῦ πάντων Δεσπότου, δην πάντα τὰ ἔργα τρέμει καὶ σείεται· εἰ δὲ χρή τι καὶ ἔτερον παρενεγκεῖν τῷ πρώτῳ προσεοικός, ἔρω δὴ πάλιν. Ἐκέλευσε τοὺς ἄγιους ἀποστόλους εἰτεῆναι μὲν εἰς τὸ σκάφος, προάγειν δὲ αὐτὸν εἰς τὸ πέραν τῆς λίμνης· οἱ δὲ ἀμελητὴ τοῦτο δεδράκασι. Ἐληλαχότες δὲ σταδίους ὥσει τριάκοντα, φησὶν, ὅρως τὸν Ἰησοῦν περιπατοῦντα ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ γεγόναστι περιθεεῖς, φάσμα τι νομίσαντες εἶναι τὸ δρώμενον. Εἶτα προσπεφύνχεν αὐτοῖς λέγων· «Ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε.» Ἐψη δὲ ὁ Πέτρος· «Εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με εἰσελθεῖν πρὸς σὲ ἐπὶ τοῦ ὑδατοῦ.» Ὁ δὲ εἶπεν· «Ἐλθέ.» Καὶ καταπηδήσας τοῦ σκάφους, ἤρετο τοῦ βαθίειν· ὡς δὲ εἰδε, φησὶ, τὸν ἀνεμον καὶ τὸ κύμα, ἀφοβήθη· ἀρέαμνος δὲ βαπτίζεσθαι, ἐφώνησε· «Κύριε, βοήθει μοι.» Ὁ δὲ σέσωκε μὲν κινδυνεύοντα, ἤτιστο δὲ πάλιν λέγων· «Οὐλιγόπιστε, εἰς τι ἐδίστασας;» «Οτι δὲ κατὰ τὸν τοῦ πάθους καιρὸν, τῆς τῶν στρατιωτῶν σπέρας, καὶ τὸν ἀνοσίαν ὑπηρετῶν ἐλθόντων συλλαβέσθαι τὸν Ἰησοῦν, πάντες ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον, ἤρνήσατο δὲ καὶ ὁ Πέτρος παιδίσκης μιᾶς θορυβούστης αὐτὸν, οὐκ ἀσυμφανές.

Εἶδες δλιγοπίστους· εἴτι τοὺς μαθητάς· θαύμασον αὐτοὺς προσθήκην λαβόντας πίστεως παρὰ τοῦ πάντων τὴν ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. «Παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, περιμένειν δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἀχρὶς δὲν ἐνδύσωνται δύναμιν ἐξ ὑψους.» Ἐπειδὴ δὲ γλωσσῶν ἐν εἴδει πυρίνων καταπεφοίτηκεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ ἐξ ὑψους δύναμις, τουτέστιν ἡ διὰ τοῦ ἄγιου Πνεύματος χάρις, τότε δὴ, τότε γεγόνασιν εἴντολμοι καὶ νεανικοὶ καὶ τῷ πνεύματι ζέοντες· ὥστε καὶ θανάτου καταφρονεῖν, καὶ μηδὲν ἡγεῖσθαι τὰ ἐπιόντα δεινὰ παρὰ τῶν ἀπίστων, καὶ σημείων δὲ τηνικαῦτα γεγόνασιν ἀποτελεσταῖ. «Οτι δὲ μέγα καὶ ἐξαίρετον τὸ ὀραρός ἐν πίστει, διαδείκνυσι λέγων ὁ Κύριος.» «Εἰ ἔχετε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, τουτέστι θερμήν τε καὶ ζέουσαν (C f. 143 l), ἐλέγετε ἀν τῇ συκαμίνῳ. Ἐκριζώθητε ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ὑπήκουσεν ἀν ὑμῖν·» δὲ γάρ ἐπὶ Χριστῷ πεποιθώς, οὐκ ἴδιᾳ δύναμει θαρρεῖ, ἀπονέμει δὲ μᾶλλον τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν αὐτῷ. «Ἐστιν οὖν ὁμολογουμένως παρ' αὐτοῦ τελείωσις ἀπάντων ἐν ψυχαῖς ἀγαθῶν· δεὶ δὲ δύμας ἔστους παρασκευάσαι, δεκτικοὺς γίνεσθαι τῆς τοιαύτης χάριτος· εἰ γάρ τὸ πεπηγός αὐτῷ, καὶ κατὰ γῆς ἐρρίζωμένον μετακινεῖ ἡ τῆς πίστεως δύναμις, καθ' ὅλου φαίη τις δὲν, μηδὲν ἀκίνητον εἶναι οὐτως δ μὴ σαλεύσειν ἡ πίστις, εἰ μετακινήσεως αὐτοῦ δενθείει.

A corripuerat: vehementiore autem vento undas commovente, saevosque adversus naviculam fluctus propellente, magnopere expaverunt; ita ut Dominum somno excitarent, dicentes: «Magister, **363** salva nos, perimus.» Ille vero evigilans, inquit Scriptura, imperavit fluctibus, et saevientem procellam sudo commotavit. Increpnuitque magnopere apostolos sanctos, dicens: «Ubi vestra fides?» Reaperte enim nibil erat omnino pertimescendum, praesente ipsis universalis Domino, quem creaturæ omnes timent ac perhorrescant. Quod si et res gesta alia priori similis adjungenda est, non recusabo. Jusserat sanctos apostolos descendere naviculam et trans fretum præcedere; hique confessim ita fecerant. Progressi autem stadia ferme triginta, Iesum animadvertunt ambulantem in mari, et expaverunt vehementer, phantasma aliquod se putantes videre. Tunc illos allocutus est, dicens: «Ego sum, nolite timere.» Tum Petrus: «Si tu es, inquit, jube me venire ad te super aquam.» Cui ille, «Veni,» dixit. Et hic descendens de navicula, cœpit incedere. Videns vero ventum ac fluctus, timuit; et cum mergi cœpisset, clamavit: «Domine, salvum me fac.» Ille pericitantem quidem salvavit, sed simul objurgavit dicens: «Modicæ fidei, quare dubitasti?» Jamvero quod etiam passionis tempore, militum legione impiisque satellitibus Jesum capientibus, omnes, eo derelicto, fugerint, Petrusque cum negaverit unius ancillæ metu turbatus, non est ambiguum.

B Vidisti modicam discipulorum fidem; nunc eos admirare fidei incrementum a communi nostro Servatore accipientes. «Præcepit ipsis abs Hierosolymis ne discederent, sed exspectarent Patris promissionem, donec virtute ex alto induerentur?» Postquam vero sub ignearum linguarum specie virtus ex alto venit, id est sancti Spiritus gratia, tunc demum audaces effecti sunt, viriles, spirituque ferventes; adeo ut mortem etiam contemnerent, et illatos ab incredulis terrores flocci sacerdarent; et prodigiorum etiam fierent operatores. Jam quod magna res sit constantia in fide, declarat Dominus dicens: «Si fidei grano sinapis **364** parem habebitis, id est calidam ac ferventem, ciceretis huic sycomoro, Eradicare hinc in mare, et vobis obtemperaret.» Nam qui Christo confidit, propriis viribus non audet, sed omnia accepta refert ei a quo sua omnia bene queunt constitui. Sine dubio itaque cuncta in animabus bona Christus perficit. Sed tamen opus est nosmet comparemus, ut hujusmodi gratia capaces simus. Nam si, quod a Deo plantatum fuit immobile radicibus terra desixum, virtus fidei commovet, prorsus quisque dicet nihil sic esse immobile quod fides non queat subruere, si certo illud dimoveri necesse sit. Quantobrem et tensus apostolis orantibus mota fuit, ut in illorum

⁷³ Matth. viii, 23-27. ⁷⁴ Matth. xiv, 22-31; Iou. vi, 19 seqq. ⁷⁵ Act. 1, 4.

Actibus narratur⁷⁶. Constat etiam e contrario si-
dem res **cominotas** sistere, veluti fluvialis agminis
cederimurum impetum⁷⁷, et **discurrentium in caelo**
siderum iter incessabile. Sed tamen illud sedulo
observandum est, **Deum non solere vanum stupore**, neque inutilem admirationem excitare; nam
procul **haec sunt** divina substantia, quia nec fastosa
est nec pomptica, sed omnia ad veritatem utilita-
temque et salutem hominum revocat. Hæc autem
aio, ne quisquam sacra fide divinaque virtute exi-
git elementorum puta commotiones, aut monsium
vel arborum translationes: neque fiat irreligiosus,
quasi haec mendax oratio fuerit, nisi ita evenerit;
neque fidei insufflanti tribuat, quasi haec efficere
non potuerit. Sit modo aliquid opportunum, et ve-
ram spectans utilitatem; tunc sane vis non deerit.

V. 7. Quis vestrum habens servum arantem aut præscentem?

In superioribus longum fecit Dominus sermonem ut demonstraret probitatis viam, et inculpatæ viæ
præ oculis gloriam exponeret; ut ita nos gerentes,
quodlibet opus optimum alacriter aggredientes, ad
supernæ vocationis præmium perveniamus⁷⁸. Atta-
men natura comparatum est, ut mens humana ad
vanæ gloriæ cupiditatem semper rapiatur, atque
hoc morbi genere **365** perquam facile laboret.
Causa mali sæpe est, quod optimis interdum acili-
bus promeruisse se Deum existimat. Est vero hoc
pessimum Deoque maxime invisum vitium. Namque
in hanc usque opinionem exitiosus serpens nonnullos
pertrahit, ut ferme existiment deberi sibi a Deo
superna præmia postquam puram probata inque vi-
tam exegerint. Ut pravis hujusmodi nos arceat
perturbationibus, exempli causa, predictarum le-
ctionum tenorem proponit. Quippe his verbis docet,
herilis potestatis hanc esse propriam conditionem,
ut semper cu[m] sibi debitum exigat servorum obse-
quium. Non enim gratiam, inquit, habebit herus
famulo, etiamsi hic omnia quæ servile decent offi-
cium præstiterit.

Hic mecum observa, etiam discipulos, imo om-
nes qui sceptro subsunt communis nostri Servato-
ris Christi, ad laboris studium exaci; neque la-
men cu[m] gratiam ei famulitum exhibendum, sed
tanquam debito famulorum officio eidem esse obse-
quendum. Sic etiam extinguitur maledictus vanæ
gloriæ morbus. Nam si debita facis, cur superbia
tu[m] non considerans, quod non facienti quod
debes, periculum imminet; facienti, nulla per se
gratia debetur. Quod probe intelligens sciensque
mirabilis servus Paulus: « Si evangelizavero, in-
quit, non est mihi gloria; necessitas enim mihi in-
cumbit. Væ autem mihi, si non evangelizavero⁷⁹! »

A Έσείτο ούν ἡ γῆ τῶν ἀποστόλων εὐχομένων, ὡς αἱ
τῶν ἀποστόλων Πράξεις ιστορήκαστ. Δῆλον ὡς καὶ
τούναντιον Ἰστησι πλοῖς τὰ σπλεύμενα, οἷον καὶ
ποταμοῦ φεύγατος δέκατην φυράν, καὶ δρόμον
ἀπειστον τῶν ἐν οὐρανῷ κινουμένων φωστήρων. —
(B f. 162 b) Έκείνη μέντοι προσεκτέον ἀσφαλῶς,
ὡς οὐ κενὴν ἔκπληξιν, οὐδὲ μάταιον θαύμα κινεῖ ὁ
Θεὸς, ἀλλὰ πόρφω ταῦτα τῆς θείας οὐσίας, τῆς ἀν-
θρου καὶ ἀκομπάστου καὶ πάντως ἀληθινῆς, πρὶς
ἀφέλειαν δὲ πάντως καὶ σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων.
Ταῦτα δὲ λέγω πρὸς τὸ μηδένα ζητεῖν περὶ τῆς
θείας θυμάρμενως ἀνωφελεῖς εἰ τύχῃ κινήσεις στο-
χείων, ή μεταθέσεις ὄρῶν ή φυτῶν· μηδὲ ἀσεβεῖν,
ὡς τοῦ λόγου φευδῆς δυτος εἰ μὴ ταῦτα οὐτας γέ-
νοιτο· μηδὲ αὖ περὶ τῶν πλοΐων ἀσθένειαν νομίζειν
εἰ μὴ ταῦτα ισχύει· ἀλλ' έσσω τὸ χρήσιμον τὸ πρᾶ
ἀφέλειαν ἀληθινήν, καὶ ἡ δύναμις οὐκ ἀποιεί-
ψεται.

Tίς δὲ ἐξ ὑμῶν δοῦλοι ἔχων ἀρετῶντα δ
ποιμανούστα;

(A f. 231 b, C f. 143 b) Ἐν τοῖς ἡδη παραφράσιοι
πολὺς αὐτῷ καὶ μακρὸς συμπεπέρασται λόγος, τὰς
τῆς εὐδοκιμήσεως καταδεικνύντι τρίβους, καὶ τῆς
ἀνεπιπλήκτου ζωῆς ἐμφανίζοντες τὰ αὐχήματα· ίνα
δι' αὐτῶν ἔρχομενοι, καὶ πρὸς πάντας τῶν τεθαυ-
ματέρων ἐπὶ πολλῇ προσθυμίᾳ βαδίζοντες, εἰς τὸ
θραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως κατατησαμεν. Ἀλλ'
ἐπειδὴ πέφυκε πως αὐτὸς ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καταφέ-
ρεσθαι εἰς φιλοδοξίαν, καὶ τὴν εἰς τοῦτο φοτὴν ἐτα-
μάτατα νοσεῖν ἀφορμή δὲ τοῦ πάθους αὐτῷ γίνεται
πολλάκις τὸ ἐπὶ τισι τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων
εὐδοκιμῆσαι παρὰ Θεῷ· παγχάλεπον δὲ τοῦτο καὶ
Θεῷ κατεστυγμένον· καταφέρει γάρ εἰς τοῦτο
γνώμης ἔσθ' ὅτε τινὰς δὲ ἀρχέκακος δράκων, ὃς
οἰστεῖ τάχα που, καὶ ὀφελεῖν αὐτοῖς τὸν θεὸν τὰς
ἀνωτάτω τιμάς, διανεύκλεα καὶ εὐδόκιμον ἔκωι
τὴν ζωὴν· ἵνα τῶν τοιεύτων ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ παθῶν,
ὡς ἐν ταῖς εἰς παραδείγματος τῶν προκειμένων ἀν-
γηνωσάτων τὴν δύναμιν ποιεῖται. Διδάσκει γάρ διὰ
τούτων, ὅτι τῆς δεσποτικῆς ἐξουσίας ἡ δύναμις, ὃς
θρηλμα πανταχοῦ παρὰ τῶν οἰκετῶν ζητεῖ τὴν ὑπο-
ταγήν. Οὐ γάρ χάριν, φησιν, δομολογήσεις δεσπότης
τῷ οἰκέτῃ, κανεὶς εἰ γένοιτο παρ' αὐτοῦ πᾶν δικεράσται,
γενέσθαι, κατά γε τὸ τῆς δουλείας πρέπον.

Ἐνταῦθα μοι βλέπε καὶ εἰς φιλεργίαν ἀκονιμέ-
νους τοὺς μαθητὰς, ἤγουν ἀπανταῖς τοὺς ὑπὸ σχῆματα
κειμένους τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ
οὐχ ὡς χάριν νέμοντας αὐτῷ τὴν δουλείαν, ἀλλ' ὡς
θρηλμα κατατίθεντας τὸ πρέπον οἰκέταις, τὴν ὑπο-
ταγήν· ἀναιρεῖται δὲ διὰ τούτου, καὶ τῆς ἐπαράπονη-
σιοῦ φιλοδοξίας ἡ νόσος· εἰ γάρ ὀφειλόμενα ποιεῖς, τί
μέγια φρονεῖς; οὐχ ὄρῶν ὡς μὴ πληρώσαντι μὲν τὸ
ὀφειλόμενον, κινδυνος· πληροῦντι δὲ, χάρες οὐδέμια.
« Οὐπερ καλῶς συνεῖς καὶ μεμαθηκὼς ὁ θαυμάσιος
οἰκέτης Παῦλος· » Έδεν εὐαγγελίζωμαι, φησιν, οὐκ
ἔστι μοι καύχημα· ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται. Οὐαλ
δε μοι, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι. » Καὶ πάλιν· » Όχι·

⁷⁶ Act. iv, 31. ⁷⁷ Josue iii, 16. ⁷⁸ Josue x, 13. ⁷⁹ Philipp. iii, 14. ⁸⁰ I Cor. ix, 16.

ἱέτης εἰμὶ, φησὶ, τοῦ κηρύγματος τῆς διδασκαλίας, Ἐλλῆσι τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις.» Εἰ γέγονας τοῖνυν εὐδόκιμος, καὶ τὰς θελας τετήρηκας ἐντολὰς, καὶ ὑπῆκουσας τοῦ Δεσπότου, μὴ ἀπατεῖς. Θεὸν ὡς δογῆμα τὰς τιμὰς, πρόσθι: δὲ μᾶλλον τὰς φιλοτιμίας αἰτῶν· ἐννόησον δὲι: οἱ καθ' ἡμᾶς δεσπόται, οὐχ ὁμολογοῦσι χάριν, δταν τινὲς τῶν οἰκιστῶν τὴν τεταγμένην αὐτοῖς ἀποπεράλωσι θεραπείαν, ἐκ φιλοτιμίας δὲ πολλάκις τὰς τῶν γνησίων εὐνοίας ἀνακτώμενοι, ἀδροτέραν αὐτοῖς τὴν προθυμίαν τίκτουσιν. Οὕτω καὶ δὲ θεὸς ἀπατεῖται μὲν ἡμᾶς τὴν δουλείαν, λόγῳ τῆς δεσποτείας χρώμενος· ἐπειδὴ δὲ ἔστιν ἀγαθὸς καὶ φιλότιμος, καὶ γέρα τοῖς κάμηνοισιν ἐπαγγέλλεται· ὑπερνήχεται δὲ τοὺς ἰδὼντας τῶν ὑποευγμένων, τῆς φιλοτιμίας τὸ μέγεθος. Καὶ πιστεῖται γράφων Παῦλος· Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καὶροῦ, πρὸς τὴν μᾶλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς.» Καὶ οἰκέτας ὅντας, οὐδὲν ὄντας, καὶ τῇ πρεπούσῃ τέκνοις τιμῇ στεφανοῖ. «Ορά δὲ δι τοῦ πρώτον τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἀρόσαντα, οὕτω χρῆ ἀλλήλους ποιμαίνειν. «Ος γὰρ οἰκίας καλῶς οὐκ οἴδε πρωτηναί, πᾶς Ἑκκλησίας ἐπιμελήθεται;»

Ἀπήγνητος αὐτῷ δέκα λεπροὶ ἀνδρες.

(Α Γ. 232, C Γ. 143 b) Πάλιν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἐμφανῆ καθίστησιν δὲ Σωτῆρ, καὶ διὰ τῆς θεοπρεποῦς μεγαλουργίας ἔρχεται σαγηνεύων εἰς πίστιν τὸν ἀκάρδιον Ἱερατήλ. Ἀλλ' ἦν καὶ οὗτος σκληρός τε καὶ ἀπειθῆς. Εἶτα, ποίος αὐτοῖς ἐπικουρήσει λόγος ἐν ἡμέρᾳ τῆς χρίσεως, τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίαν οὐκ ἀνασχομένης λαβεῖν; καὶ μάλιστα, δι τοῦ ἀτήκοις γεγόνας τῶν παρ' αὐτοῦ λόγων, καὶ θεωροῖ τῶν παραδόξων καὶ ὑπὲρ λόγων ἐνεργημάτων. Καὶ γοῦν ἔφη περὶ αὐτῶν· «Εἰ μὴ ἥλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον.» Καὶ πάλιν· «Εἰ μὴ τὰ ἔργα ἀποίησα ἐν αὐτοῖς, & οὐδεὶς ἀλλος ἀποίησεν, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον, νῦν δὲ καὶ ἐωράκασι καὶ ἐμὲ καὶ τὸν Πατέρα μου.» Ἀπέδειξις ἔσται σαφῆς ὥν ἔφην ἀρτίως, τὴν λεπρῶν διακάθαρσις. Οὕτω γὰρ πόλεων τε καὶ κωμῶν ἀπελαυνόμενοι ὡς ἀκάθαρτοι, κατά τὸν Μωϋσέως νόμον. — (Α Γ. 232 b) Ταῦτα μὲν οὖν ἵκανῶς, ὡς οἷματ, προείρηται (1)· οἱ γε μήν λεπροὶ ὑπαντήσαντες τῷ Σωτῆρι, ἐλιπάρουν ἀπαλλάττεοθα τοῦ κακοῦ, ἀπιστάτων (2) ὄνδραμαζον, τουτέστι διδάσκαλον. — (Α Γ. 232 b) Οὐκ ἡλέει τις αὐτοὺς παθόντας τὴν νόσον· δὲ ταῦτης ἔνεκα τῆς αἰτίας δοφθεῖς ἐπὶ γῆς, καὶ γενόμενος ἀνθρωπὸς ἵνα πάντας ἐλεῖση, αὐτὸς ἐπιλαγχίσθη καὶ ὕκτειρεν.

Ἐίπερ αὐτοῖς· Πορευθέντες ἐπιδείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ιερεῦσι.

(Α Γ. 232 b, C Γ. 143 b) Καὶ διὰ τὸ μὴ μᾶλλον ἔφη· Θέλω, καθαρίσθητε, καθὼς καὶ ἐφ' ἑτέρου λεπροῦ, προστέταχε δὲ μᾶλλον ἑαυτοὺς ἐπιδείξαι τοῖς ιερεῦσι; Νόμος ἐκάλει πρὸς τοῦτο πάλιν τοὺς τῆς λέπρας

A Et rursus: « Debitor sum prædicandi doctrinam Graecis ac barbaris, sapientibus et insipientibus ».⁸¹ Si ergo probus fuisti, et divina observasti præcepta, ac Domino morem gessisti, ne postules a Deo tanquam rem debitam præmia; ora potius, benignitatem ejus expostulans. Tecum reputa, heros inter homines haud gratiam habere, quoties aliqui servorum imperatum ipsis præstiterint famulitum, sed expromendo erga fidèles famulos liberalitatem, sive horum benevolentiam captare, majoremque eidem alacritatem **366** injicere. Sic et Deus exigit quidem a nobis famulatum jure dominatus sui; quia tamen bonus est atque liberalis, præmium quoque laborantibus spondet. Valde vero supersstat subjectorum sudoribus magnitudo liberalitatis. Testis adest Paulus: « Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis ».⁸² Cumque servi simus, filios nos appellat, et congruo filii honore coronat. Et animadverte, quod propriam antea carnem quisque curans, sic et alios deinde pascere debeat. « Nam qui bene domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesia dili- gentiam habebit ».⁸³

V. 12. Occurrerunt ei decem viri lepros.

Rursus nobis gloriam suam palam facit Servator, et per Deo digna miracula pergit in sagenam fidei pertrahere recordem Israelem. Ceteroqui durus hic erat et incredulus. Proinde, quænam ei proderit in die judicii excusatio, quod salutein per Christum consequi noluerit? Præsertim cum auditores sermonum ejus, et insperatorum ineffabiliumque operum spectatores fuerint Isrealitæ. Unde et de illis aiebat: « Si non venissem neque eis locutus essem, peccatum non haberent ».⁸⁴ Et iterum: « Nisi opera apud eos fecisset, quæ nemo alias fecit, peccatum non habereunt; nunc et viderunt, et me nihilominus Patremque meum oderunt ».⁸⁵ Quæ ego modo dixi, ea comprobabit leprosorum sanatio. Hi quippe urbibus pagisque, Mosis lege, utpote iūmundi excludebantur. — Ilæc satis, ut puto, præfati sumus. Leprosi itaque Servatori occurrentes, liberari se morbo suo postulabant, epistamat appellantes, id est magistrum. — Nemo eos morbo laborantes miserabatur; sed is qui ob hanc ipsam causam in terra apparuerat, factusque homo erat ut omnium misereretur, hic, inquam, charitatis affectu compassus est.

V. 14. **367** Dixit eis: Ite, ostendite vos sacerdotibus.

Cur vero non potius dixit: Volo, mundamini, sicut fecit aliis leproso,⁸⁶ sed jubere maluit ut se ostenderent sacerdotibus? Lex ad id invitabat leprosanatos, jubens sistere se sacerdotibus, et sacrifici-

⁸¹ Rom. 1, 14. ⁸² Rom. viii, 18. ⁸³ 1 Tim. iii, 5. ⁸⁴ Joan. xv, 22. ⁸⁵ Ibid. 24. ⁸⁶ Luc. v, 13.

(1) Multa ex hac prælocutione Cyrilli periisse videantur.

(2) Sic Lucas etiam cap. v, 5, viii, 24, ix, 33, 40. Ceteri evangelistæ dicunt φαβεῖ.

rium offerre propter purgationem²⁷. Tanquam igitur jam sanatos proficisci jubet, et quodammodo testari sacerdotibus, sive Judæorum principibus, Domini semper gloriae invidentibus, se præter spem ac mirabiliter ea miseria liberatos, valetudinem ipsis largiente Christo. Neque tamen ille antea sanavit, sed ad sacerdotes misit, tempus quo sacerdotes indicia lepræ noverant, et quandonam ea curata fuisse. Misit, inquam, ad sacerdotes, simulque comitem misit sanitatem. De his quidem, et de lege circa lepram, et quænam ejus purgandæ jura, et quid unumquodque præscriptum exigeret, plenius nos initio miraculorum Servatoris apud Lucam, ubi leprosus sanatus fuit disserimus. Illuc igitur amandatis hujus rei studiosis, ad reliqua progrediamur. Et novem quidem, utpote Judæi, ingratæ oblivioni rem tradentes, ad gloriam Ieo retribuendam non sunt regressi; ex quo Israelem duro corde et immemore præditum demonstrat. Alienigena vero, id est, Samaritanus, dictus videlicet alienigena quia de Assyria stirpem ducebat (non enim tamere dicit, per medium Samariam et Galilæam), reversus est magna voce Deum glorificans. Ostendit itaque Samaritanos benevolos, Judæos autem etiam beneficiis affectos, ingratum animum præ se ferre.

V. 20. Interrogatus autem a Phariseis, quando renit regnum Dei?

Quod suo tempore venturus esset in specie nostra Dominus, prædixerant prophætæ, **368** et reapse peractum fuit. Apparuit enim terræ incolis, servi forma suscepta, nihilo tamen minus naturalem suuam dominatum retinens, potestatenque et gloriam Deo convenientem. Talem quippe eum nobis exhibet patratorum operum claritas. Sed non credidisti illi, Pharisee insipiens, justificationem ab eo non recepisti. Cur ergo interrogas, quando venit regnum Dei? Deridet is tam venerandum vereque admirabile mysterium. Nam quia communis Servator in cunctis ad vulgus sermonibus regnum Dei semper memorabat, idcirco jocantur miseri: vel etiam fortasse cogitantes, fore ut ipsorum malitia circumventus, necem in ligno perferat, ironice aiunt: «Quando venit regnum Dei?» Quasi dicant: Pro eo, de quo loqueris, regno Dei, crux te ac supplicium recipiet. Quid ergo ad hæc Christus? Ostendit denuo patientiam suam, et incomparabilem erga homines charitatem. Maledictus, non vicissimi maledicebat; patiens, non comminabatur²⁸. Quapropter præcise quidem non reprehendit, sed tamen utpote improbos, responso suo ad interrogata

A ἀπηλλαγμένους· ἐκδεινες γάρ ἔχοτος ἐπιδεικνύει τοῖς Ἱερεῦσιν, καὶ θυσίαν προσάγειν ὑπὲρ τοῦ καθηρισμοῦ. Ότι οὐν δὴ τεθεραπευμένους βαδίζειν ἐκλειστούσι, καὶ τρόπον τινὰ διαμαρτύρασθαι τοὺς Ἱερέας, ητοι τοὺς Ἰουδαίων καθηγητὰς, τοὺς δὲι βασιλεῖτας αὐτοῦ τῇ δόξῃ, ὅτι παρ' ἐλπίδα καὶ παραδόξῳ ἀπηλλάγησαν τοῦ κακοῦ, κατατένεσαντος αὐτοῖς τὴν Ιασιν τοῦ Χριστοῦ. Οὐκ ἐθεράπευσε πρῶτον, ἀλλ' ἐπεμψε πρὸς τοὺς Ἱερέας, ἐπειδὴ οἱ Ἱερέες τὰ τεκμήρια γίνεσθαι τῆς λέπρας, καὶ τοῦ πότε θεραπεύεται. Ἐπεμψε τοὺς Ἱερέας, συνέπεμψε αὐτοῖς καὶ τὴν θεραπείαν. Περὶ τούτων μέντοι καὶ τίς ὁ νόμος τῆς λέπρας, καὶ τίνα τὰ ὑπὲρ τοῦ καθαρισμοῦ, καὶ τί έκαστον τῶν νενομοθετημένων ἐδούλετο, ἐντελέστερον τὸ ἀρχῆ τῶν παρὰ τῷ Λουκᾶ θαυμάτων τοῦ Σωτῆρος, ἐνθα δὲ λεπρὸς τεθεράπευται, διεξῆλθομεν (1). Κακεῖσε παραπέμψαντες τοὺς φιλομαθεῖς, ἐπὶ τὰ ἄττας ἡμέρας. Καὶ (2) οἱ μὲν ἐννέα, ἄτοι Ἰουδαῖοι δύνεται, εἰς ἀχάριστον λήθην ἐμπεσόντες οὐχ ὑπέστρεψαν δύνειν δέξαν τῷ Θεῷ· δύον σκληροχάρδιον καὶ ἀμνήμονα πανταλῶς δεικνύει τὸν Ἰσραὴλ. Οὐ δὲ ἀλλογενής, τουτέστιν, ὁ Σαμαρείτης, διὰ τὸ ἐξ Ἀσσυρίας κατάγειν τὸ γένος ἀλλογενής (οὐ γάρ μάτην λέγει, ἐν μέσῳ τῆς Σαμαρείας καὶ Γαλιλαίας), ὑπέστρεψε μέτα φωνῆς μεγάλης δοξάζειν τὸν Θεόν· δεικνύει οὖν ὁ Σαμαρείτης εὐγνώμονες, Ἰουδαῖοι δὲ καὶ εὐεργητούμενοι ἀχαριστούσιν.

Ἐπερωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Φαρισαίων, κότε ἐρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ;

(Α Γ. 232 b, Β Γ. 164, Ζ Γ. 144) «Οτις ήξει καὶ καριοὺς ἐν εἰδεῖ τῷ καθήματι δέ Κύριος, προεκήρυττον οἱ προφῆται, καὶ τετέλεσται· ἐπέφανε γάρ τὰς ἐπὶ γῆς, μορφὴν δούλου λαβὼν, ὃν δὲ καὶ οὐτεινὸν κυριότητι φυσικῆ, καὶ ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δέξῃ τῇ θεοπρεπεῖ. Τοιούτον γάρ τιμὸν αὐτὸν τὴν ἀποτελεσμάτων ἐδείξει λαμπρότης. Ἀλλ' οὐ πεπιστεύκας εἰς αὐτὸν, ἀσύνετες Φαρισαῖς, οὐ παραδέξω τὴν παρ' αὐτὸν δικαιίωσιν. Εἴται πῶς ἐρωτᾶς πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ; Διαγελᾷ τοιγαροῦν τὸ σεπτὸν οὐτοῦ καὶ ἀξιόγαστον ἀληθῶς μυστήριον. Ἐπειδὴ γάρ δὲ τὸν ὅλων Σωτῆρα τὸν τοῖς πρὸς διπαντας λόγιοις, διεμέμητο πανταχοῦ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, διὰ τούτο καταμειδῶνται οἱ τάλαντες· ἢ τάχα που καὶ εἰς νοῦν ἔχοντες ὅτι τὸν ἐπὶ ξύλου θάνατον ὑπομενεῖ, ταῖς αὐτῶν δυστροπίαις σεσαγηνευμένος εἰς τοῦτο, κατειποῦνται καὶ φασι· «Πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ;» ἀντὶ τοῦ. Πρὸ τῆς παρὰ σοῦ λαλουμένης βασιλείας, σταυρός σε καὶ θάνατος; λήψεται. Τέ οὖν πρὸς τὴν Χριστός; Δείκνυσι πάλιν τὸ ἀνεξίκαχον καὶ τὸ ἀπαράδηλον εἰς φιλανθρωπίαν· λοιδορούμενος γάρ, οὐκ ἀντελοιδρεῖ· πάσχων, οὐκ ἡπελει. Οὐκοῦν ἐντόμως μὲν οὐκ ἐλέγχει, πονηρούς δὲ δυτας, ἀποκρίζεις ταῖς

²⁷ Levit. xiv, 2. ²⁸ I Petr. ii 23.

(1) Reapse hæc existant apud nostrum Cyrrillum ad Luc. v, 12.

(2) Hæc brevius in codice A, sic: Πεπράχαστ μὲν τὸ κεκελευσμένον οἱ δέκα, καὶ ἀπελόντες ἐθεραπεύθησαν· εἰς δὲ μόγος ὑπόστρεψας, ἀνετίθει τὰ χαρι-

στήρια, τῶν ἐννέα τάχα που καὶ εἰς ἀχάριστον λήθην ἐμπεσόντων. Ερεπαντι quidem imperata hi decem; ei dum irent, sanati sunt. Unus autem tanummedo reversus, gratias egit; reliquis novem, ut ridentur, ingratæ oblivioni beneficiū tradentibus.

ἴπερωτηθείστεν οἰκείας οὐκ ἀξιοῖ· πλὴν ἔκεινο μόνον, φησιν, εἰς δημησιῶν ἀνθρώπου παντός· « Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐνδεὶς ὅμῶν ἔστιν » · οὐκ ἔρχεται μετὰ παρατηρήσεως. Μή γάρ δὴ χρόνους ἐρωτᾶτε, φησι, καθ' οὓς ἐπιλέμψει πάλιν, ἥγουν δὲ καιρὸς ἐνστήσεται τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, σπουδάστε δὲ μᾶλλον τυχεῖν αὐτῆς· ἐντὸς γάρ ὑμῶν ἔστι· τουτέστιν ἐν ταῖς ὑμετέραις προαιρέσεσι καὶ ἐν ἑξουσίᾳ κεῖται τὸ λαβεῖν αὐτῆν· ἔξεστι γάρ διθρώπῳ παντὶ, τὴν εἰς τὸν Χριστὸν δικαστιν τὴν διὰ πίστεως δηλονότι καταπλουτήσαντι, καὶ διὰ πάσης ἀρετῆς ἐκλελαμπρυσμένην, τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας τυχεῖν (1). Ἐνεργείᾳ μὲν γάρ ἐκτός ἔστιν, ἀφ' ὧν ἑξαῖσιν ἐκ τῆς καρδίας διαλογισμοὶ πονηροὶ· δυνάμει δὲ ἐντὸς πάντων. « Οὐ; γάρ καὶ τῶν Φαρισαίων ἐντὸς ἦν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀγνοούντων καὶ οἰστένων χρόνῳ τινὶ αὐτὴν εἰς ἡδονὴν ἤσθεντες· Ἰωάννης δείκνυει λέγων· « Μέσος δὲ ὑμῶν ἐστήκεν ὁν ὑμεῖς οὐκ οἰδετε, περὶ Χριστοῦ λέγων.

Ἐισοροται ἡμέραι δὲ ἐπιθυμήσετε μιαρ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ιιοῦ τοῦ ἀνθρώπου ιδεῖν, καὶ οὐκ ἔμεσθε.

(Α Γ. 233, Κ Γ. 144) Ταῦτα λέγων, ἐτοίμους εἶναι· αὐτοὺς βούλεται πρὸς πᾶν διτοῦν τῶν ἀνιψιῶν πεφύκτων, καὶ προευτρεπίζεσθαι· πρέδες ὑπομονὴν· ἵνα εὑδάκιμοι γεγονέτες, εἰσελάσται δινηθῶσιν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν. Προαπαγγέλλει τούτουν, διτι πρὸ τῆς ἐξ οὐρανῶν ἀφίξεως τῆς ἐσομένης ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ εἰώνος, θλήψις προσελάσει καὶ διώγμος, ὥστε μίαν τιμέραν αὐτοῦ ἰδεῖν ἐπιθυμῆσαι, τουτέστι τὴν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ συνδιατρίβεντι καὶ συνδιαιτᾶσθαι Χριστῷ· καὶ τοι πλείστη τις ἦν ἡ κατ' αὐτοῦ γενομένη τῶν Ἰουδαίων ἑξιτηλία· λίθοις γάρ ἔβαλλον αὐτὸν, ἐδίωξαν οὐδὲ ἀπαξ ἀλλὰ πλειστάκις· ἥγον ἔως δρύσις τοῦ δρους, ἵνα καταχρημάτισσιν αὐτὸν· λοιδορίας λελυτήκασι καὶ συκοφαντίαις, καὶ οὐδεὶς ἦν τρόπος σκαίτητος τοῖς Ἰουδαίοις· διεπιτήδευτος· πῶς οὖν ἐπιθυμήσειν εἴπε τοὺς μαθητὰς μίαν ἡμέραν ἰδεῖν αὐτοῦ; Ἀντιπαραθέσει γάρ τῶν ὑπερχειμένων κακῶν, αἰρετά πάχεις εἰσι· τὰ ἐλάττονα· μειζόνων γάρ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀνάληψιν θλίψεων ἐπειράθησαν.

Ὄσπερ γάρ η ἀστραπὴ ἡ ἀστράπτουσα ἐκ τῆς ὁράσθε οὐρανότ, κ. τ. λ.

(Α Γ. 233 b, Β Γ. 264 b, Κ Γ. 144) Πλὴν διτι καταδήσεται μὲν ἐξ οὐρανοῦ, οὐκ ἀσήμως δὲ ἡ ἀστραπὴ φωνῶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ τῇ θεοπρεπεῖ, καὶ φῶς ἀπρόσιτον οἰκῶν, διαμεμήνυκε λέγων, ὡς ἀστραπὴν ἐσεσθαι τὴν ἐκατοῦ παρουσίαν. Ἐγενήθη μὲν γάρ κατὰ σάρκα καὶ ἐκ γυναικὸς, τὴν ἐφ' ἡμῖν ἀποπληρώσων οἰκονομίαν· καὶ κεκένωκε διὰ τοῦτο, καὶ τεταπεινώκεν ἐκατὸν, καὶ ἦν οὐκ ἐν δόξῃ θεότητος ἐμφανῶς· ἐκάλει γάρ εἰς τοῦτο καιρὸς, καὶ τῆς οἰκονομίας ἡ χρεία. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀναπτάς εἰς οὐρανὸν, καὶ συνεδρεύσας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καταβήσεται πάλιν οὐκ ἐν ὑφέσει δόξης, οὗτος μήν

A non dignatur. Illud tantummodo ob 'cominuus enim utilitatem dicit: « Regnum Dei intra vos est. » Adventus eius humanam fugit observationem. Nolite de tempore sciscitari, inquit, quo Christus iterum apparebit, sive quandonam regni Dei tempus instabit. Date operam potius ut id possideatis; est enim intra vos, id est, in vestra electione ac protestate est ut illud consequamini. Licet enim cuique homini, si modo justificationem in Christo per fidem impetraverit, et omni virtute præfulserit, licet ei, inquam, colorum regnum adipisci. Etenim hoc, quod ad actus attinet, extra est, prout improbae cordis cogitationes eruperint. Virtute autem intra nos omnes est. Namque et intra ipsos Phariseos extitisse regnum Dei, qui tamen id ignorabant, putabantque foras aliquando in patentes locos 369 proditorum, ostendit Joannes dicens: « Medium vestrum stetit quem vos nescitis²⁰, et Christum videlicet significans.

V. 22. *Venient dies quando desiderabilitas videbitur unum diem Filii hominis, et non videbitur.*

Hæc ait, volens ipsos adversus quamlibet molestiam esse munitos, et ad patientiam comparatos; ut sic probata virtute, in Dei regnum ingredi queant. Prædicti itaque fore ut, ante suum de cœlo adventum, in mundi consummatione, tribulatio fiat et persecutio, ita ut vel unum ejus diem videre sint optatūri, nempe illius temporis, quo cum Christo versabantur et convivebant: quamquam plurima fuerat contra ipsum Judæorum coutumelia; nam et lapidibus eum appetiverant, nec semel, sed saepissime persecuti fuerant: duxerant usque ad montis supercilium, ut eum præcipitem darent: conviciis vexaverant atque calumpniis, nullumque improbitatis genus Judæi præteriverant. Quonioda ergo dicit optaturos esse discipulos unum ipsius diem videre? Neinpe quia præ impendentibus malis eligenda quadammodo erant illa minoria. Majores videlicet post Domini ascensionem calamitates experti Judæi sunt.

V. 24. *Nam sicut fulgur coruscans de sub cælo, etc.*

Verumtamen quod cœlo sit descensurus non ignorabiliter neque obscure, sed cum gloria Deo conveniente, et inaccessa luce circumdatus, significavit, dicens fulgoris instar adventum suum futurum. Natus est quidem cum carne ex muliere, suum nostrum causa dispensatorum opus compleverus; proprieaque se exinanivit et humiliavit, nec deitatis gloriam apparenter servabat. Sic enī tempus postulabat, et suscepta dispensationis ratio. Sed post resurrectionem a mortuis, in cœlum evolans, et Patri Deo factus consessor, postea rursus descendet, haud subtracta jam gloria, neque cum humana

²⁰ Joan. I, 26.

(1) Et ut de predestinationis divinae natura sancti Patres loquuntur.

PATROL. GR. LXXII.

humilitate, sed cum Patris majestate, comitante angelorum multitudine et tanquam Deum omniumque **370** Dominum stipante. Veniet itaque sicut fulgur, non autem clam. Nec cuiquam credendum est dicenti: « Ecce hic, ecce illic. » Aliam hanc quoque amputat de corde discipulorum suspicionem. Existimabant enim ipsum, perlustrata Judæa, deinde ad urbem Jerusalem reducem, statim illuc Dei regnum manifestaturum. Quare et accedentes dixerunt: « An hoc tempore, Domine, Israeli regnum restituis? » Sed et liberorum Zebedæi mater, hoc futurum exspectans, accessit, honorem illius cathedralæ postulans. Ergo ut scirent oportere ipsum antea salutarem sustinere passionem, et mortem morte propriæ carnis extinguiere, mundoque peccatum expellere, principem item hujus sæculi profligare, et sic deinde ad Patrem ascendere, tum suo tempore rursus apparere, ut mundum æquo jure judicet, ait se antea oportere multa pati. Quia vero insperato, nulloque præscientie apparebit, simulque præsentis sæculi finis aderit, sic ait fore consummationem ut temporibus Noe ac Loti. — Deliciabantur enim, inquit, secure, manducabant et bibeant, vendebant, emebant et ædificabant. Verumtamen illos aquarum extinxit impetus, hi autem ignis præda atque esca fuerunt. Quid ergo hinc significatur? Vult nos Christus semper vigilare, et paratos esse orandæ defensioni ante Dei tribunal.

V. 31. *In illa die qui fuerit in tecto, et vasa ejus in domo, etc.*

Flocci facere jubet rei quamlibet terrenam ac temporalem, alque unum præ oculis scopum habere, ut animam quisque suam salvet. Qui ergo, inquit, supra tectum fuerit, ne descendat in ædes ut sua vasa sumat. Videtur autem his verbis hominem in otio et opibus mundanoque splendore versantem velle denotare. Nam qui in tectis sunt, conspicui sunt illis qui domum circumsistunt. Si quis ergo hujusmodi est, ne det operam illo tempore, ut partem ullam repositorum in ædibus vasorum sumat: inutilia erunt enim hæc, nec **371** quidquam ejus commodis profutura. « Nam theauri nihil impios juvant, » prout scriptum est; « iustitia autem a morte eripit ». Sed et si quis, inquit, in agro fuerit, ne regrediar: id est si quis studiose laboribus impedit operam, et excolendi spiritus gerit sollicitudinem, ac bonorum sudorum mercedem colligit, ne retro cedat. Namque, ut ipse alibi Christus dixit, « Nemo initens manum suam ad aratum, et conversus retro, regno cœlorum aptus est ». Quare ad studia sacra sine pœnitentia incumbendum est, ne id forte patiamur quod illi seminæ accidit in urbe Sodomis, cuius ipso exemplo Christus utens ait: « Memento uxoris Loti, » quæ Sodomis egressa, deinde regressa, salis statua

A ἐν ἀνθρωπίῃ μικροπερπέλῃ, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς ὑπεροχῇ, πλήθυσος ἀγγέλων δορυφορούσης αὐτῶν, καὶ παρισταμένης ὡς Θεῷ καὶ Κυρίῳ τῶν δλῶν. Ἡξει τοῖνυν ὡς ἀστραπὴ, καὶ οὐ λεληθότως. Καὶ οὐδὲν πιστευτέον λέγοντι· « Ἰδού ὁδε, ίδού ἐκεῖ. » Ὑποψίαν ἔτεραν τῆς τῶν μαθητῶν ὑποκείρει καρδίας· φροντο γάρ δι τε περινοστῆσας τὴν ιουδαίαν, εἴται γεγονός ἐν τοῖς ιεροσολύμοις, εὐθὺς ἀναβεῖται τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν· καὶ γοῦν προσιώπες, ἔφασκον· « Εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, Κύριε, ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραὴλ; » Ἀλλὰ καὶ ἡ μητήρ τῶν οἰών Ζεβεδαῖου τοῦτο γενέσθαι προσδοκήσασα, προσῆιε περὶ καθέδρας ἀξιοῦσα. Οὐκοῦν ἵν εἰδεῖεν δι τοῦ πρώτων αὐτῶν τὸ σωτήριον ὑποστῆναι πάθος, καὶ καταργῆσαι θάνατον τῷ θανάτῳ τῆς ίδεις σαρκὸς, καὶ ἀποστῆσαι τοῦ κόσμου τὴν ἀμαρτίαν, καταργῆσαι δὲ καὶ τὸν ἀρχοντα τοῦ αἰώνος τούτου, εἰθ' οὕτως ἀναβῆναι πρὸς τὸν Πατέρα, ἐπιλάμψαι τε κατὰ καιρούς, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, φησὶν δι τοῦ πρώτων δὲ αὐτῶν πολλὰ παθεῖν. « Οτι δὴ ἀδοκτήτως, καὶ οἶον εἰδότος οὐδενὸς, ἐπιλάμψει, καὶ τὸ τοῦ παρόντος αἰώνος ἀφίξεται πέρας, οὕτω φησὶν ἐσεσθαι τὴν συντέλειαν, ὡς γέγονεν ἐν ἡμέραις Νῶε καὶ Λώτ. — (B. f. 165) Ἐτρύφων γάρ, φησὶν, ἀμερίκων, ἡσθιον, ἐπινον, ἐπώλουν, ἡγόραζον, ψικόδομον. Ἀλλὰ τοὺς μὲν ὄντας ἀπώλεσε φορά, οἱ δὲ γεγόνασι θείου πυρὸς ἐργον καὶ τροφῇ. Τι ούν ἐντεῦθεν τὸ δηλούμενον; Βούλεται ἡμᾶς ἐγρηγορέναι διὰ παντὸς, καὶ ἐτοίμους είναι πρὸς ἀπολογίαν τὴν ἐπὶ τοῦ θείου βήματος.

B «Ἐρ ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ δὲ ἐσται ἐπὶ τοῦ δώματος, καὶ τὰ σκεύη στένου ἐν τῇ οἰκλῃ, κ. τ. λ.

(A. f. 235) Ἀλογῆσαι προστάττει παντὸς ἐπιγέιου καὶ προσκάρπου πράγματος, καὶ εἰς ἓνα βλέψαι σκοπὸν τὸν ἐπὶ γε τῷ δεῖν ἔκαστον διασῶσαι τὴν ἐκτοῦ ψυχὴν. «Ος ἀν τοῖνυν ἥ, φησὶν, ἐπὶ τοῦ δέματος, μὴ καταβήτω ἐν τῇ οἰκίᾳ δραι τὰ σκεῦη αὐτοῦ. Εοικε δὲ διὰ τούτων, τὸν ἐν ἀναπαύσει, καὶ πλούτῳ, καὶ περιφανείᾳ κοσμικαῖς βούλεσθαι δηλοῦν· δει γάρ τως οἱ ἐν δώμασιν ἐστηκτες, ἀπόστεπτοι γίνονται τοῖς τὴν οἰκίαν περιεστήκοσιν. Εἰ τις τοῖνυν τοιοῦτος ἐστι, φρστ., μηδένα ποιεῖσθαι ἀλγον, κατ' ἐκείνο καιροῦ, τῶν ἐναποκειμένων τῇ οἰκίᾳ σκευῶν· διχρηστα γάρ ταῦτα καὶ ἀσυντελῆ πρὸς δημοσιαντό. Οὐ γάρ ὠφελοῦσι θησαυροὶ ἀνόμους, καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον, « δικαιοσύνη δὲ βύσται ἐκ θάνατου. » Ἀλλὰ καν εἰ τις ἥ, φησὶν, ἐν ἀγρῷ, μὴ ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ διπέσω· ὡς γάρ αὐτῶς που πάλιν ἔφη Χριστὸς, « Οὐδὲκ; βαλὼν τὴν χειρα ἐπ' ἀροτρον, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ διπέσω, εὐθεότερος ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Χρή γάρ ἔχεσθαι τῶν ιερῶν σπουδασμάτων ἀμεταστρέπτοις δρμαῖς, ινα μὴ τοῦτο πάθωμεν δὴ καὶ συνέδῃ παθεῖν τὴν ἐν Σοδόμοις γυναῖκα, ἥ δε

¹⁰ Prov. x, 2. ¹¹ Luc. ix, 62.

καὶ λαβὼν εἰς παράδειγμα, φησί· « Μνημονεύετε τῆς Α facia est, id est fatua ac lapidea. Ergo viriliter ad γυναικὸς Λώτ· » ἐξελθοῦσα γὰρ ἀπὸ Σοδόμων, εἴθ^ε propositionum finein tendendum est. ὑπονοστήσασα, στήλη [cod. ὑπονοστήλῃ] γέγονεν ἀλλος, τουτέστιν ἀπεμιράνθη καὶ ἀπελιθώθη. Δεῖ δὴ οὖν ἀντέχεσθαι νεανικῶς τοῦ προτεθέντος σκοποῦ.

Θές δὲ ἡγησή τηρ ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν.

(Α Γ. 235, Β Γ. 144 b, Δ Γ. 58 b) Πώς ἀπόλλυσι τις ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἵνα αὐτὴ διασώσῃ, ή κατὰ τίνα τρόπον διασώσαι νομίσας, ἀπόλλυσιν αὐτὴν, σαφηνεῖ λέγων δὲ Παῦλος, περὶ μὲν τῶν ἀγίων· « Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν σάρκα ἔσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. » Οἱ γὰρ δυτικὲς γεγονότες γηγενοὶ τῷ ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, τὴν ἑαυτῶν σταυροῦσι σάρκα, τουτέστι θανατοῦσι· πόνοις δηλοντί καὶ τοῖς εἰς εὐσέβειαν διμιοῦντες ἀγῶσι, B καὶ κατανεκροῦντες αὐτῆς τὸ φρόνημα. Γέργαπται γάρ· « Νεκρώσατε τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακήν, καὶ τὴν πλεονεξίαν. » Όσοι οὖν τούτων ἔνεκα νεκροῦνται, οὗτοι σεσώκασι τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν· οἱ γε μὴν τὸν φιλήδονον ἀγαπῶντες βίον, τάχα που τὴν ἑαυτῶν οἴονται κτᾶσθαι ψυχὴν· ἀπολλύουσι δὲ πάντας αὐτὴν. « Ή γὰρ σπείρων, φησίν, εἰς τὴν σάρκα, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν. » Ἀπολέσας δὲ τις καὶ ἐτέρως τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, διασώσει πάντας αὐτὴν· τοῦτο πεπράχασιν οἱ μακάριοι μάρτυρες, τοὺς μέχρι ψυχῆς καὶ αἰματος διενεγκόντες ἀγῶνας, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον, οἵτινα στέφανον, ταῖς ἑαυτῶν ἀνάψαντες κεφαλαῖς. Οἱ γε μὴν ἐξ ἀνάνδρου ψυχῆς καὶ γνώμης ἀρνησάμενοι τὴν πίστιν, καὶ τὸν παραυτίκα τῆς σαρκὸς διαφυγόντες θάνατον, οὗτοι φονευταὶ τῆς ἑαυτῶν γεγόνασι ψυχῆς· κατοιχήσονται γὰρ εἰς ἄδου, τῆς κακανδρίας ὑφέξονται δίκας.

Ταύτη τῇ νυκτὶ δύσσονται δύο ἐπὶ καίτηνης μιᾶς· δε εἰς παραληφθῆσται, καὶ δὲ τερος ἀφεθῆσται.

(Α Γ. 235 b, Β Γ. 166 b, Κ Γ. 144 b, Δ Γ. 58 b) Νύκτα γε μὴν δυομάξει· τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν, δάστοι, καθάπερ ἥγουμαι, τὸ ἀσυμφανὲς καὶ ἀπροσδικητον τῆς αὐτοῦ παρουσίας. Διὰ δὲ τῶν δύο τῶν ἐπὶ καλίνης δυτικῶν μιᾶς, ξούκεν ὑπαίνετεσθαι τοὺς ἐν ἀναπαύσεις καὶ πλούτῳ, καὶ ισομοιροῦντας ἀλλήλοις, κατά γε, φημι, τὸ ἐν εὐπάθειας εἶναι κυσμικαῖς· καλίνη γὰρ, ἀναπαύσεως σύμβολον. Ἀλλ' εἰς ἐξ αὐτῶν, φησί, παραληφθῆσται, καὶ εἰς ἀφίεται· πῶς η τίνα τρόπον; οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐν πλούτῳ καὶ ἀναπαύσεις γεγονότες τῇ κατὰ τόνδε τὸν βίον, πονηροὶ γεγόνασι καὶ ἀμελικτοί. Τί γάρ; Εἰ πλούσιος μὲν ἔστι τις, χρηστὸς δὲ καὶ φιλοκτέριμων καὶ τὴν πίστιν ὅρθες, οὗτος παραλαμβάνεται· δὲ γε μὴν ἐτερος, ὡς μὴ γεγονῶς τοιοῦτος, ἀφεθῆσται. Διὰ δὲ τῶν ἀληθουσῶν, ξούκε τοὺς ἐν πτωχείᾳ καὶ πόνοις δυτικῶν ὑποδηλοῦν· ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν δὴ τούτων, φησί, πολλὴ τίς ἔστι διαφορά· οἱ μὲν γὰρ τὸ τῆς πτωχείας φορτίον γενναῖς φέροντες, σωρόνως τε καὶ ἐπιεικῶς βιοῦντες, οὗτοι παραληφθῆσονται, δίκαιοι δηλοντί τυγχάνοντες· οἱ δὲ μὴ τοιούτοι, δεινοὶ δὲ μᾶλλον πρὸς

V. 33. *Quicunque quæsierit animam suam salvam facere, perdet illam.*

Quo pacto perdat aliquis animam suam, ut illam salvet; vel quomodo salvare existimans, perdat ipsam, Paulus declarabit, de sanctis quidem dicens: « Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis ¹¹. » Nam qui vero fideles Servatori nostro Christo sunt, suam crucisunt carnem, id est mortificant; labores nimirum et pro religione certamina exantantes, et carnales cupiditates mortificantes. Scriptum est enim: « Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immundiciam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam ¹². » Qui ergo in rebus hujusmodi mortificantur, hi animam suam servant; qui vero voluptariam amant vitam, putant fortasse animam suam possidere, sed contra potius illam amittunt, quoniam « Qui seminat, inquit, in carnem, de carne metet corruptionem ¹³. » Alioquin etiam animam suam aliquis perdens, prorsus illam servat; quod beati martyres egerunt, usque ad sanguinem decertantes, et germanam suam erga **372** Christum charitatem, coronæ instar, capitū suo circumponentes. Sed qui animi sententia queque mollitie fidem negaverunt, et præsentem carnis mortem vitaverunt, hi revera animarum suarum carnis exstiterunt. Abibunt enim ad inferos, usque ignavias pœnas sustinebunt.

V. 34. *In illa nocte erunt duo in lecto uno; unus assumetur, et alter relinquetur.*

Noctem quidam nominat judicii tempus, quemadmodum ego arbitror, propter incognitum et improvisum Christi adventum. Per duos autem qui in uno sunt lectio, innuere videtur homines in otio opibusque viventes, mundanasque voluptates æque invicem participantes: nam lectus requiei symbolum est. Sed ex his hominibus unus, inquit, assumetur, et alter relinquetur. Cur, vel quomodo? Quia non omnes qui in divitiis et tranquillitate præsentem vitam exegerunt, improbi fuerunt et immisericordes. Quid enim? Si quis dives quidem est, simul tamen clemens et misericors atque orthodoxus, hic sane assumitur; at alter, quia talis non fuit, relinquetur. Per feminas vero molentes, videtur pauperes et laboriferos homines subindicare. Sed in his quoque grandis est, inquit, diversitas: alii enim paupertatis pondus viriliter ferentes, modesteque ac mansuetæ viventes, utpote justi assumentur; alii vero, cum non fuerint hujusmodi, sed acres potius ad maleficia, et cuiuslibet nequitiaz studiosi, relinquuntur, ignis pœnam experturi. Erit itaque

¹¹ Galat. v, 34. ¹² Coloss. iii, 5. ¹³ Galat. vi, 8.

circa hos quoque plurima et accurata morum ex-ploratio; et bonus quidem assumetur; qui vero se-cus fuerit, relinqueur. — Cum dixisset, **373** assu-metur, utiliter, imo necessario interrogant discipuli: « Ubi, Domine? Qui dixit illis: Ubicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquile^{**}. » Quid vero est hoc? Ex re communia ac manifestissima, grande atque profundum mysterium innuitur. Quale porro hoc est? Descendet nimirum celo, ut sequo jure mundum judicet: sed tamen angelos suos praenuntiet, qui a peccatoribus justos sanctosque secernent, ei-que exhibebunt; reliquos autem in terra relinquunt, puniendo videlicet. Hujusmodi aliquid sapientissi-mus quoque Paulus significat, scribens: « Dico enim vobis, quod nos qui vivimus, qui residui sumus, non præveniemus eos qui dormierunt; sed ipse buc-cina clanget, et mortui in Christo resurgent incor-pulsi, in puncto temporis, in ictu oculi. Et nos qui vivimus, simul rapiemur cum illis in nubibus ob-viam Christo in aerem, et sic semper cum Domino erimus^{**}. » Sic ut ergo, jacentem cadavere, carnivores aves in id convalent; ita cum Filius hominis veniet, tunc omnes aquiles, id est qui ante volaverint, et su-pra terrenas mundanaeque res sece extulerint, ad ipsorum concurent.

διάρρεεται. Τοσπέρ οὖν αύματος καιρέμενου νεκρῶν, τὰ δε τὸν Ὅ. Υἱὸν τῶν ἀνθρώπων παραγένησαι, τότε δὴ πάντες οἱ ἀετοί, τουτέστιν οἱ τὰ ὑψηλὰ πετόμενοι, καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ καστικῶν ἀνενηγμένοι πραγμάτων, ἐπ' αὐτὸν συνδραμοῦνται.

CAP. XVIII.

V. 4. Quoniam oportet semper orare et non de-scere.

Sine intermissione itaque oportet orare, secun-dum dictum^{**}; bene consicos firmiter que credentes, omnia Deum invocatum felicititer posse præstare. « Postulet enim quisque, inquit, sibi nihil hæsitans. Nam qui hæsitat, similis est fluctui marii qui a vento moveatur et circumser-tetur^{**}. » Certe hujusmodi homo haud putet se quid-quam a Domino accepturum: nam sine **374** dubio facit injuriam qui hæsitat. Nisi enim credideris Deum precibus tuis fore consensurum, nunquam ad eum supplex accedas; ne accusator Omnipotens

^{**} Luc. xvii, 36, 37; Matth. xxiv, 28. ^{**} I Thess. iv, 14 seq.; I Corinth. xv, 52. ^{**} I Thess. v, 17.
^{**} Jac. 1, 6.

(1) Hic paulo amplior est Cyrillus apud Corderium in Lat. cat. « CYRILLUS. Valde autem accommodate defectionis tempus et rationalis lucis privationem, noctem appellavit: nocte siquidem et tenebris de-terior hominum tunc erit constitutio, propter amen-tiam et errorem qui tum illos apprehendet. Quapropter, inquit, dico vobis, duo erunt in lecto uno, et duo erunt in molendino, quorum unus assumetur tanquam alienus ab ira, et alter relinquetur igni iradendus, quem thesaurizavit sibi in die ire. Atque ita fieri separatio proborum et amicorum Dei ab improbis, ne indifferenter ira superveniens etiam justos apprehendat. Quapropter sicut ad Lot misit Deus angelos suos, qui illum e Sodomorum eversione eduxerunt, sic etiam ante consummationem universi, antequam improbos ira corripiat, ne una cum hoc mundo etiam justi condeinmentur, mittet

A κακουργίας, καὶ ἀπάσης φαυλότητος ἀπιεῖνται, ἀφεθήσονται, τῇ δὲ πυρὸς ὑποκεισμένοι δίῃ. Εσται τόνυν καὶ ἐπ' αὐτοῖς τὰλεστη, τις καὶ ἀπε-θῆσται τῶν τρόπων ἡ δοκιμασία· καὶ δὲ μὲν χρηστὸς παραληφθήσεται· δὲ γε μὲν οὐ τοιοῦτος ἀφεθήσεται: « Ποῦ, Κύριε; Οὐ δὲ εἰπεν αὐτοῖς· Όπου τὸ σώμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί. » — (B. f. 167, D f. 58 b) Καὶ τι δὲ τοῦτο ἔστιν; Ἀπὸ τούτον καὶ ἐμφανεστάτου πράγματος, μέγα καὶ βαθὺ μυ-στήριον ὑπεινίττεται. Καὶ ποιὸν τοῦτο ἔστι; Κατε-θήσεται μὲν γάρ ἐξ οὐρανῶν, ἵνα χρίνῃ τὴν οἰκου-μένην ἐν δικαιοσύνῃ· ἄλλ’ αὐτὸς, φησιν, ἀποτελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτούς, καὶ ἐκλέξουσεν ἐκ τῶν ἀμαρ-τωλῶν τοὺς δικαιους καὶ ἀγίους, καὶ προσύσουστον αὐτῷ· τούς γε μὴν ἀτέρους ἀφίεστιν ἐν τῇ, καλο-θεσμόνους δηλουντες. Τοιοῦτον τις καὶ δὲ πάντοπερ; Παύλος ὑποδηλοὶ γράφων· « Λέγω γάρ ὑμῖν, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι, οὐ μὴ φθάσα-μεν τοὺς κοιμηθέντας ἀλλ’ αὐτὸς σαλπίσει, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται ἀφθαρτοί, ἐν ἀτόμῳ, ἐν βιττῷ ἀφθαλμῷ· καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρκαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, εἰς δέρα· καὶ οὕτως πάντοτε σὺν Κυρίῳ σαρκοδρά τῶν πτηνῶν ἐπ’ αὐτὸν συντρέχει, οὕτως δε τοιούτοις ἀποτελεσθεῖσιν τοῦ πάντα-

C KΕΦΑΛ. ΙΙΙ.

Πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἀπακεῖν.

(A. f. 236, C f. 144 b, D f. 59) Ἀδιπλείπτως οὖν χρῆ προσεύχεσθαι, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φυσή, εὐείδτας καὶ ἀρρέτως πιστεύοντας, διτι πάντα δύνα-ται κατορθοῦν διπαραλούμενος. « Αἴτετω γάρ τι, φησι, πίστει μηδὲν διακρινόμενος. Θ γάρ διακρινόμενος, οὐκει κλέδωνι θαλάσσης, ἀνεμούμενῳ καὶ βι-ζούμενῳ. » Μή γάρ οἰσθω, φησιν, δινθρωπος ἐπι-νος, ὃς λήψεται τι παρὰ τοῦ Κυρίου· διδριστής γάρ δομαλογουμένως διακρινόμενος. Εἰ γάρ μη πε-στεκας διτι τὴν σὴν αἵτησιν ἀποτελεσθεῖ, μηδὲ προ-έθης διλως· ἵνα μὴ κατήγαρος εὐρεθῆται τοῦ πάντα-

D ποque angelos suos, qui, implis poenam passuris in terra relicta, sanctos et justos ad Deum adducunt. Tum duorum in lecto jacentium, unus tanquam Deo dignus assumetur; alter vero, quippe dignus quem impiorum ira punitione corripiat, relinqueatur. Eadem erit ratio de duobus in uno molendino molentibus. Molentes autem appellavit eos qui tenuerat que inopem inter homines vitam ducunt. In lecto vero jacentes vocavit eos, qui mollem et dissolutam vitam traducunt. Simile quid etiam Moyses scriptis in Exodo (xii, 29), ubi ait iram Domini percutuisse primogenita Ægypti a primogenito Pharaonis utque ad primogenitum captivæ quæ erat in carcere, aut ejus quæ pinsebat in mola. Per quod, ut nobis Scriptura innuit, et in fastigio honoris existentes, et insimulos atque abjectissimæ conditionis homines voluit significare. »

ιηγήσοντος, διψυχήσας ἀδυάλως. Χρή τοι γαροῦν τὴν Αἴας, dum inconsulte hæsitaveris. Oportet itaque tam turpem morbum aversari. Quod autem nec ambitione nec temere orantibus, sed studiose atque incessanter, Deus annuit, præsens parabola confirmabit. Nam si injustum judicem, qui neque Deum timebat, neque hominem reverebatur, perseverans vidua instantia pudore suffudit, ut, invitus licet, jus ei redderet, quomodo ille misericors et iniquitatis osor, qui salutarem semper diligentibus ipsuī manū porrigit, sibi diu noctuque supplicantes non exaudiēt, eosque tanquam electos defensabil?

(A f. 236) 'Αλλὰ γάρ τίνες δῶλας οἱ ἀδικοῦντες αὐτοὺς, φέρε δὴ, φέρε καταθήσωμεν [cod. καταθησώμεν]. 'Αδικοῦσιν ἄγιους πλεῖσται τε δοις καὶ ἐπὶ πολλοῖς, τὸν τῆς ἀληθείας ὅρθοτομοῦντας λόγον, οἱ τῶν Ιερῶν δογμάτων ἀνεπιστήμονες, καὶ πάσης ὀρθότητος ἀπενηγέμενοι. Οὖτοι δὲ εἰσι, τὰ μιαρὰ καὶ βέβηλα τῶν αἰρετικῶν ἔργαστηρια, ἀπερ ἀν εἶποι τις θανάτου πύλας· οὗτοι διώγμοις καὶ θλήσεις ἐπάγουσι τοὺς ὀρθοποδοῦς περὶ τὴν πίστιν· κατὰ τούτων οἱ Θεῷ γνώριμοι ποιοῦνται τὰς λιτάς, τοὺς ἄγιους ἀποστόλους ἀπομιμούμενοι, οἱ τῆς Ἰουδαϊων σκαιότητος κατακεραγότες, ἔφασκον· «Καὶ τὰ νῦν, Κύριε, ἐπιδε ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, καὶ δός τοις δούλοις σου μετὰ παρθησίας λαλεῖν τὸν λόγον σου.» 'Αλλὰ γάρ ίσως ἔρει τις· Τοῖς ἄγιοις ἀποστόλοις ἔφη που Χριστός· «Ἄγαπᾶτε τοὺς ἔχθροὺς ὑμῶν, προευχέσθε ἐπὶ τῶν ἐπηρεαζόντων.» Πῶς οὖν ἔρα προσευξόμεθα κατ' αὐτῶν, εἴτα τῆς θείας οὐκ ἀλογήσομεν ἐντολῆς; Πρὸς τοῦτο φραμεν· «Ἄρ' οὖν εὑξέμεθα παρθησίαν αὐτοῖς καὶ Ισχὺν δοθῆναι παρὰ Θεοῦ, ήντα τοὺς τὰ αὐτὰ πρεσβεύοντας μῇ ἐῶς μυσταγωγεῖν; Καὶ πῶς οὐκ εὐηθεῖς παντελῶς τὸ χρῆμά ἔστιν; Οὐκοῦν δταν μὲν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τὰ παρά τικιν ἔρχηται πλημμελήματα, τότε δὴ, τότε καύχημα ποιησόμεθα τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἀμνησταχαν καὶ φιλάλληλον· τότε τοὺς ἄγιους Πατέρας ἀπομιμούμενοι, καὶ πάιωσι, καὶ ὑδρίζωσι, καὶ ἐτέρους ἥμεν πλεονεξίας ἐπιφέρωσι τρόπους, ἀπαλλάξομεν πάσης αἰτίας αὐτοὺς, κρείτους ἐσόμεθα καὶ δργῆς καὶ λύπης. «Οταν δὲ τίνες εἰς αὐτὴν ἀμαρτάνωσι τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, τῶν τὸ θεῖον Ιερουργούντων κήρυγμα, πολέμους καὶ θλίψεις κατασφρεύοντες, τότε πρόσιμεν Θεῷ, τὴν παρ' αὐτοῦ ζητοῦντες ἐπικουρίαν, καὶ τῶν μαχομένων αὐτοῦ τῇ δόξῃ κατακεραγότες· καθάπερ ἀμέλει καὶ δι μέγας Μωάνσης· ἔφη γάρ· «Ἐξεγέρθητι, Κύριε· διατυρπισθήσαν οἱ ἔχθροι σου· φυγέτωσαν πάντες οἱ μισοῦντες τὸ διονύμιον σου.» Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ εἰρημένον παρὰ ἄγιων ἀποστόλων, ἐκδεῖξειν ἀν οὐκ ἀσυντελούν πρὸς δημητιν τῷ θείῳ κηρύγματι, τὸ ἀσθενῆσαί πως τῶν διωκόντων τὴν χεῖρα· «Ἐπιδε γάρ, φησιν, ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, τουτέστι ματαίωσον αὐτῶν τὰς ἐπαναστάσεις· καὶ δός τοις δούλοις σου, μετὰ παρθησίας λαλεῖν τὸν λόγον σου.» Οτι γάρ ήμελον τοὺς τῆς ὀρθότητος λόγους ἐκκαπτηλεύειν. τινὲς, καὶ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως ἀποφέρειν πολλοὺς, προαναπεφώνηκε λέγων

Sed quinam omnino adversus eos injuriosi sint, age, jam videamus. Sanctos, qui veritatis doctrinam recte docent, plurimi admodum et multis variis offendunt, qui sacrorum dogmatum sunt imperiti, et procul omni recta via deseruntur. Sunt autem illi execrables et impuræ hæreticorum officinæ, quas merito quis appellari mortis Januas. Hi persecutiones tribulationesque recte in fide incedentibus concitant. Contra hos amici Dei preces fundunt, sanctos imitantes apostolos, qui adversus Iudæorum nequitiam reclamantes aiebant: «Et nunc, Domine, respice in minas eorum, et da servis tuis cum fiducia loqui verbum tuum». Atqui aliquis fortasse dicet: Sanctis apostolis ait aliquando Christus: «Dilige inimicos vestros, orate pro calamitatisbus vos». Quomodo ergo orabimus contra ipsos, quin simul divinum præceptum negligamus? Ad hæc respondemus: Num igitur orabimus, quo fiducia improbis viresque suppeditentur a Deo, ut eos qui sic orant non sinant religionem propagare? Quidni hoc usquequaque satuum negotiabit? Cum ergo contra nos ipsos aliqui peccant, tunc enimvero obliisci injuriarum, et amorem exhibere gloriabimur: 375 tunc sanctorum Patrum exempla sectantes, verberent licet, convicentur, alia injuriarum genera inferant, omni eos culpa absolvemus, iram doloremque omittemus. Sed cum in ipsam Dei majestatem peccaverint aliqui, et sacram sacerdotum prædicationem, bella et tribulationes cumulant, tunc Deo supplicamus auxilium ejus implorantes, et adversus ipsiusmet gloriarum hostes reclamamus. Sicut nimirum et magnus Moyses, qui ait: «Exsurge, Domine; dissipentur inimici tui; fugiant omnes qui oderunt nomen tuum». Ipsa quoque sanctorum apostolorum verba demonstrant, non parum professe divinæ doctrinæ, si infirmetur quodammodo persecutorum manus. «Respicere, aiunt, in minas eorum, id est illorum aggressiones fac vanas; daque servis tuis cum fiducia loqui verbum tuum». Nam quod orthodoxam doctrinam nonnulli cauponaturi forent, atque a reeta fide multos alienaturi, prædicti, dicens-

¹⁰ Act. iv 29. ¹ Luc. vi. 27, 28. ² Nuui. x. 35.

V. 8. *Verumtamen Filius hominis veniens, prius A inveniet fidem in terra?*

Profecto haud hoc ignorabat. Cur? Quia Deus rerum omnium conscientis est. Significat autem fore ut frigescat multorum charitas, et deficiant aliqui extremis temporibus a recta et inviolabili fide, at-tendentes fraudulentis spiritibus et falsis hominum sermonibus intentem cauteriam habentium. Ad-versus quos, tanquam fideles famuli ad Deum nos accedimus, orantes ut inefficaces sint illorum im-probitates, et contra illius majestatem conatus. Offendunt autem Dei famulos alii quoque nonnulli, contra quos plane inculpabile erit nostrum certamen quod oratione sit. Quinam vero hi? Improbæ et contrariæ potestates, et omnium hostis Satanæ, is qui cilibet bene vivere volenti acriter adversatur, qui in nequitia foveas dormitantes impellit, qui denique peccati omnis semina nobis innuit. Urget enim nos intolerabiliter cum propriis satelli-tibus. Quamobrem in clamat 376 illi Psalmista, di-cens: « Quousque irruitis in hominem, interficitis universi vos, tanquam parieti inclinato et mace-riæ depulse? » Sicut enim paries jam inclinalis, et maceria depulsa sive subrata illico procumbunt, Impellente aliquo, sic mens humana, plurimam na-turaliter habens ad inmundanas voluptates proclivi-tatem, in eas facillime decidit, trahente alio vel provocante. Est autem hoc Satanæ officium. Ergo de his dicenius in precibus ad eum qui salvare potest: « Vindica me, Deus, de adversario meo. » Quod sane fecit unigenitum Dei Verbum homo fa-clum. Depulit de tyrannide sua principem hujus asculi, liberavit nos salvoque fecit, suique regni jugo subjecit. Nam ex nobis nonnulli, ut fideles servi, in fidei stabilitate conservabuntur a Deo, adhuc in terra manentes. Bona est itaque frequen-tis orationis consuetudo. Excipiet enim nostras preces, et postulaatis annuet Christus. Nam si judi-cem inustum, qui neque Deum neque homines reverebatur, viduæ assiduitas et perseverantia flexit, quanto magis nos misericordiae Patrem ad piūm sensum trahemus, etiam si forte in praesen-tiarum moretur?

χαρτερία ἐμάλαξε, πόσῳ μᾶλλο: ἡμεῖς τὸν Πατέρα τοῦ ἑλέους εἰς οἰκτον ἐλκύσσομεν, καὶ μαχροθυμῇ πρὸς τὸ παρόν;

Moliti vero sunt nonnulli parabolam hanc curio-sius interpretari: nempe viduam, quæ diabolum (cœ pristinum virum) abiecit, animam esse dicen-tes; adversarium vero ejus, ipsum diabolum, con-tra quem fit supplex Deo iniustitias judici, id est, qui iniustitiam condemnat; qui quidem non habet aliū Deum quem timeat, neque humanam perso-nam reveretur, et supplicis sibi animæ miserebatur. Sed enim audacter hæc et perperam ita quidam intellexerunt. Dominus quidem, quia tempore mun-danæ consummationis, propter instantia tunc pe-ricula constanter ad orationem est incumbendum,

A πλὴρ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν, ἀρα εὐρή-sει τὴν πλεστὴν ἐπὶ τῆς γῆς:

A f. 236, B f. 168, C f. 145, D f. 59) Οὐχ ἡγνή-σει τοῦτο. Πόθεν; Θεὸς γάρ ἐστιν δὲ πάντα εἰδὼς. Ὑπεμφανεῖ δὲ διὰ τοὺς φυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, καὶ ἀποδραμοῦντα τινες ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τῆς ὁρθῆς καὶ ἀδιαβλήτου πίστεως, προσέχοντες πνεύ-mασι πλάνοις καὶ φευδηγορίαις ἀνθρώπων κεκαυτη-ριασμένων νοῦν· καθ' ὧν ὡς οἰκέται γνήσιοι τῷ θεῷ πρόσιμεν, ἀπράκτους αὐτῶν παρακαλοῦντες ἀποφα-θῆναι τὰς πονηρίας, καὶ τὰ κατὰ τῆς αὐτοῦ ὁδῆς ἐπιχειρήματα. Ἀδικοῦσι δὲ τοὺς θεῷ δουλεύοντας; καὶ ἔτεροι τινες, καθ' ὧν ἀνέγκητος ἡ παρ' ἡμῶν ἐστα: πρόσδοσος, ἡ διά γε τῆς προσευχῆς. Τίνες δὲ οὗτοι πάλιν; Αἱ πονηραὶ καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις, καὶ δὲ πάντων ἀντίδικος Σατανᾶς, δὲ τοῖς εὖ βιων ἐθέλουσιν, ἀγρίως ἀνταντάμενος. δὲ τοῖς φυλάκτη-τος βόθροις ἐνιεὶς τοὺς νυστάζοντας, δὲ πάσης ἡμέν-ἀμαρτίας ἐμφυτεύων σπέρματα. Ἐγκειται γάρ οὐ φορητῶς μετὰ τῶν ἰδίων ὑπασπιστῶν· καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ καταβεθόκεν αὐτοῦ δὲ Φαλμψδος, λέγων.

« Εἳς πότε ἐπιτίθεσθε ἐπ' ἀνθρωπον; φονεύετε πάντες ὑμεῖς, ὡς τοίχῳ χεκλιμένῳ καὶ φραγμῷ ὡσμένῳ; Οὐσπερ γάρ τοίχος ἡδη τὸ κλίνεσθαι παθεῖν, καὶ φραγμὸς ὡσθεῖς, ἡγουν ἀνατραπεῖς, πίπτουσιν ἐτοίμως ὡθοῦντος τίνος» οὗτος δὲ ἀνθρώπινος νοῦς, πλειστην ἐξ ἑαυτοῦ ἔχων τὴν ῥοπήν εἰς φιλοδονίας κοσμικάς, πίπτει πρὸς αὐτάς ἐτοίμως, ἐλκοντός τίνος καὶ κατερεύζοντος· ἔργον δὲ τοῦτο τῷ Σατανᾷ. Οὐκοῦν περὶ τούτων ἐροῦμεν ἐν προσευχαῖς; πρὸς τὸν διασώσαις δυνάμενον· « Ἐκδίκησον μοι ἐκ τοῦ ἀντίδικον μου. » Οὐδὴ καὶ πέπραχεν δὲ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λήγος γενέμενος ἀνθρωπος· ἐκδέθηκε γάρ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰώνος τούτου, ἐξελετο δὲ καὶ σέσωκε, καὶ τοῖς τῆς ἑαυτοῦ βασιείας ὑπήγαγε ζυγοῖς. Καὶ γάρ ἐξ ὑμῶν τινες ὡς οἰκέται γνήσιοι ἐν ἐδραστηρίᾳ πίστεως διατηρη-θήσονται παρὰ Θεοῦ ἐπὶ τῆς δύτες· καλέσαι τοῖνυν ἡ ἐντευξὶς ἡ διὰ συχνῆς προσευχῆς· προτρέπεται γάρ τὴν ἡμέν-τας λετάς, πληρώσει τε τὰ αἰτήματα Χριστοῦ. Εἰ γάρ τὸν κριτὴν τῆς ἀδίκιας, τὸν καὶ πρὸς θεὸν καὶ πρὸς ἀνθρώπους ἀπανταίδευσάμενον, καὶ πάσῃ; κακοῖς πεπληρωμένον, ἡ τῆς χήμας προσεδρεία καὶ

D *Ἐπειράθησαν δέ τινες περιεργότερον τὴν πα-θολήν ταύτην ἐμρηνεῦσαι, χήραν μὲν τὴν ἀποβα-λοῦσαν τὸν διάδολον, φυγήν λέγοντες· ἀντίδικον δὲ αὐτῆς, αὐτὸν καθ' οὐ καὶ πρόσεισται τῷ θεῷ τῷ κριτῇ τῆς ἀδίκιας, τουτέστι, τῷ κατακρίνοντι τὴν ἀδίκιαν. Νέος οὐκ ἔχει θεὸν δὲ φοδηθήσεται, αὐτὸς πρόσωπον ἀνθρώπου λαμβάνει, δέ καὶ τὴν προσεδρεύουσαν αὐτῷ φυγήν οἰκτείρει· ἀλλὰ ταῦτα μὲν τολμηρῶς καὶ φαύλως τινὲς ἐξελάβοντο· δέ μέν τοι Κύριος, δέτε τῷ καιρῷ τῆς συντελείας πρὸς τοὺς τότε κινή-νους τῇ προσευχῇ συντόνως χρηστόν, ἐπιφέρει, δέτε « Ἄρα ἐλθὼν εύρήσει τὴν πίστειν; » ἐν σχήμα-*

* Psal. lxi, 4.

ἐρωτήσεως τὸ σπάνιον παριστῶν. Εἴωθε γάρ ἐπὶ τοῦ **A** subdit : « Num cūn venerit, fidem inveniet? » figura nimirum interrogativa raritatem denotans. Solebat enim in re rara, interrogativo modo uti; sicuti et nunc, **377** significans paucos fore qui fidem retinebunt, eamque apud paucos se in terra reperturum cum nubibus insidens venerit.

(A f. 236 b) Ἰνα δὲ μάθης δῆμην ἔχει ζημίαν τὸ κατακρίνειν ἑτέρους, καὶ μὴ ἐπὶ τοῖς οἰκείοις πταίσμασι μετανοεῖν, ἐξ αὐτῶν σε τῶν Εὐαγγελίων πιστώσομεν. Λέγει τοιγαρούν οὗτος ὁ μαχάριος Λουκᾶς περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ : « Εἶπε δὲ αὐτοῖς καὶ παραβολὴν περὶ τῶν δικαιούντων ἑαυτοὺς, ἔξουθενούντων δὲ τοὺς ἑτέρους. » Καὶ τίς ἡ παραβολὴ;

B « Αὐτῷ ωκοῖ δύο ἀρέθησαν εἰς τὸ ἱερόν προσεύχεσθαι, κ. τ. λ.

(A f. 236 b, C f. 145, E f. 298) Ἐνταῦθα γάρ διδάσκει τὴν μάθησιν, τίνα χρὴ τρόπον τὰς πρὸς αὐτὸν ποιεῖσθαι λιτάς, ἵνα μὴ ἀμισθίον εὑρεθῇ τοῖς, χρωμένοις τὸ χρῆμα· μηδὲ δι' ὧν διὸ τις ὁρεῖται νομίζοι, διὰ τούτων αὐτῶν παροτρύνῃ καθ' ἑαυτοῦ τὸν τῶν δινωθεν χαρισμάτων δοτῆρα Θεόν· γέγραπται γάρ, διτε « Ἐστι δίκαιος ἀπολλύμενος ἐν δικαιώψιν αὐτοῦ. » Ἰδού γάρ ἐνταῦθα ὁ Φαρισαῖος κατακέκριται, διτε μὴ ἐπιστημόνως ἐποιεῖτο τὴν προσευχήν. Πολλὰ γάρ κατ' αὐτὸν αὐτοῦ τὰ ἐγκλήματα· πρῶτον μὲν φορτικός ἐστι καὶ δινούς· τεθαύμακε γάρ. αὐτὸς ἐκεῖνον, κατοι βοῶντος τοῦ ἱεροῦ Γράμματος· « Ἑγκωμιάζέτω σε δέ πέλας, καὶ μὴ τὸ σὸν στόμα· ἀλλά τριος, καὶ μὴ τὰ σὰ χελῆ. » Είτα, ἡγνόσσεν διτε τὸ κακῶν εἶναι χρείττονα, οὐχὶ πάντη τε καὶ πάντως ἀξιωθαύμαστον ἀποφαίνει τινά· τὸ δὲ ἀμιλλᾶσθαι φίλειν τοῖς εἰώθσιν εὐδοκιμεῖν, λαμπρὸν καὶ διαπρεπῆ, καὶ τοῖς δικαιῶν τεθαύμασμένοις ἐναριθμίον ἀπεργάζεται. — (A f. 239, E f. 298) Ο γοῦν τελώνης εἰστήκει μακρόθεν· οὐδὲ δύον εἰπεῖν ἀνατείναι τολμῶν εἰς ὄψις τοὺς δοφθαλμοὺς, ἀλλὰ τῷ ἐρυθριῶντι βλέμματι, τὸ τῆς ψυχῆς μηνύων ἀπαρθησάστον. Θράξ διτε περιστελλας τὴν παρθησίαν, ὡς οὐχ ἔχων αὐτὴν, τοῖς ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἐλέγχοις πλήττεται; Διδύς γάρ καὶ μόνον δοφθῆναι Θεῷ, ὡς ὀλίγως φροντίσας τῶν αὐτοῦ νόμων· καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ φαινομένου σχήματος, τῆς ἑαυτοῦ φαιδρότητος κατηγορεῖ· τύπτε τὸ στῆθος, ὀμολογεῖ τὰ ἐγκλήματα, δείκνυσιν ὡς ιατρῷ τὴν νόσον, καὶ κατοικεῖτερεσθαι παρακαλεῖ. — (A f. 241 b, E f. 305) Ωσπερ οὖν οὐδὲ δὲ τελώνης [ἔξουθενώθη]· τί γάρ φησι περὶ αὐτοῦ, τοῦ τὰς οἰκείας ἀμαρτίας δομολογοῦντος, δὲ πάντων Κριτῆς, δὲ τὰς καρδίας ἐπιγινώσκων, δὲ τὰς πάντων δεχόμενος προσευχάς; « Λέγω ὑμῖν, κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὐκέτινος. » Καν εἰ τις γάρ γένοιτο χρηστὸς καὶ ἐπιεικής, μὴ ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας ὑπεροψίαν νοσεῖτω· μεμυῆσθω δὲ μᾶλλον Χριστοῦ λέγοντος τοῖς ἀγίοις ἀποστολοῖς· « Οταν ταῦτα ποιήστε, δῆλον δὲ διτε τὰ διατεταγμένα, λέγετε ὡς Δοῦλοι ἀχρεῖοι ἔσμεν· δὲ ὥφελομεν ποιῆσαι, πεποιηκαμεν. » Οφελομέν δὲ ὡς ἐξ ἀναγκαῖου ζυγοῦ

V. 10. *Duo homines ascenderunt in templum ut orarent, etc.*

Ilic scilicet docet nos quemadmodum ad Deum precatio[n]es faciendae sint, ne res sine effectu utilitibus fiat; et ne dum putat aliquis utilitatem capere, hoc ipso sibi iratum faciat supernorum munerum datorem Deum. Scriptum est enim : « Esti justus qui perit in justitia sua ». En hoc loco Phariseus condemnatus fuit, quia imprudenter instruxit orationem. Multæ enim ipsius contra eumdem militant culpas. Primum quia arrogans est et fatuus : admiratur enim seipsum, cum sacræ litteræ clament : « Laudet te proximus, et non os tuum ; alienus, et non habia tua ». Deinde quia nescivit eum, qui peccato resistit, non omnino esse summa admiratione dignum ; sed studium amulandi eos qui virtute præstare solent, id demum facere hominem splendidum et excellentem, atque in eorum numero collicare, quos merito admiramus. — Publicanus itaque procul constiterat, neque, ut ita dicam, oculos attollere audebat, sed pudibundo aspectu, animæ timiditatem significabat. Viden, ut fiduciām cohibens, quasi ea sibi nulla esset, conscientiæ suæ morsibus vulneratur? Vel solum quippe Dei conspectum veretur, quoniam leges ejus parvi fecerat; et ipso exteriore habitu iniquitatem suam accusat. Pectus tundit, peccata fatetur, ostendit velut medico morbum suum, misericordiam implorat. — Sicuti ne publicanus **378** quidem, despectus fuit. Quid enim de ipso dixit, propria peccata confiteente, omnium Judex, qui corda novit, qui omnium precies recipit? « Dico vobis : descendit hic iustificatus in domum suam præ illo. » Etiamsi aliquis bonus sit et pious, caveat ne ob hanc causam superbiæ morbo laboreti. Meminerit potius Christi dicentis sanctis apostolis : « Postquam hæc feceritis, et scilicet imperata, dicite : servi iniugiles sumus ; quod facere debueramus, fecimus ». Utique nos debemus, tanquam jugo necessario suppositi, supremo Deo famulatum, omnimodam, inquam, subjectionem. Viden, ut publicanus peccatis se suis exuit, dum Pharisei accusationem mansuele pertulit? Et hic quidem a gloria in ignominia barathrum decidit;

* Luc. xviii, 9. * Eccl. vii, 46. * Prog. xxvii, 2. * Luc. xvii, 10.

ille autem e turpissima vita ad beatam morum A regulam consurrexit. Hic multo intervallo a Dei familiaritate fuit sejunctus; ille ad fiduciae gradum fuit erectus. Hic e tumore depresso est, ille ex humilitate exaltatus.

εἰς μακαρίαν ἐπανῆλθε κατάστασιν· καὶ δὲ μὲν πολλῷ τῷ μέσῳ τῆς πρὸς Θεὸν ἐγγύτητος ἐκεχώριστο ὁ δὲ πρὸς τὴν τῆς παρθησίας χώραν ἀνελκυστό· καὶ δὲ μὲν ἐξ δικοῦ τεταπείνωτο, ὁ δὲ ἐκ ταπειώσεως

ζῆστο.

V. 15. *Afferebant autem ad illum et infantes, ut eos tangeret.*

Accurrebant aliquando mulierculæ, et infantes quoque afferebant matres, ut eis manus imponeret, quain rem molestam existimantes discipuli, illos arcebant. Is autem libenter admodum excipiebat dicens: « Sinite, horum enim regnum est. » Illic facile agnoscitur innocontia symbolum esse recens natum infantem; est enim nova veluti creatura puer. Neque tamen livore aliquo increpabant puerulos discipuli, sed officium potius magistro praestabant, dum vanas veluti molestias arcebant. Neque idcirco insipientes nos vult esse Christus, dum ait talium esse regnum cœlorum; sed malitia puerulos, præcordiis perfectos requirit. Nam puerulus, vel oppido pauca, vel nihil sciens, merito malitiæ atque nequitia accusationem vitat. Quibus nos similes esse decet, simplicem et innoxiam vitam gerentes. Attamen perfectis præcordiis **379** esse debemus, maturam habentes mentem ad perspicue sciendum quis sit omnium Deus, tum ad vitanda etiam diabolica scandala. Definitur enim philosophia: cum prudentialia simplicitas.

V. 18. *Interrogavit eum quidam princeps, etc.*

Qui hic introducitur princeps, ut acutus ac suspicax, existimavit posse a se Christum coargui, quasi is, Moysis spretis legibus, suas obtruderet. Accedit ergo, et benivole loqui simulat; nam et magistrum appellat, et bonum dicit, et se discendi cupidum proficitur. Jam quia tentator interrogat, merito is qui sapientes capit in astutia ipsorum ^a, ait illi: Si quidem non credis me esse Deum, cur vocabula unius convenientia supremæ naturæ mihi apponis? Cur bonus appellas, quem hominem arbitratu tuo judicas? Nam bonus suapte natura Deus est, et hæc illius propria est substantialiter insita et singularis dignitas, ut sit bonus; per participationem autem, angeli atque nos. Hæc fuit verborum Christi sententia. Fortasse vero non patietur hanc sensuum rectitudinem quisquis impietatis Arii censors est, dicetque: En manifeste negavit se esse bonum, idque decus uni Patri Deo ut congruum attribuit. Jam si esset ei consubstantialis, et ex eodem naturaliter natus, nonne ipse quoque bonus foret, utpote Deus?

^a Job v, 13.

(1) Intellige philosophiam præsentim Christianam, ea notione qua sæpe apud Ecclesiæ Patres hoc vocabulum usurpatur. Et vide Suicerum Thesaur. Eccl.

Προσέφερον δὲ αὐτῷ καὶ τὰ βρέφη ἵτα σὺντελεῖ.

(Α l. 243 b, B l. 169, D l. 60) Προσέθει πάντα γύναι, καὶ δὴ καὶ βρέφη προσεκόμιζον αἱ μητέρες, ἵνα ἐπιθῇ αὐτοῖς τὰς χειρας· δχλον δὲ τὸ χρῆμα νομίσαντες εἶναι, ἀπειργον οἱ μαθηταί· αὐτὸς δὲ καὶ λίαν ἀσμένως προσίστο, λέγων· « Ἀφετε τῶν γὰρ τοιούτων ἡ βασιλεία. » Ἐντεύθεν ἀταλαίπωρον θέλειν, ὡς ἀκακίας σύμβολον τὸ ἀρτιγενές ἔστι πανδίστιν· τὰ γὰρ ὕσπερ κτίσις, τὸ βρέφας. Οὐ διασκαλοντες μή τοι τοῖς βρέφεσιν ἐπετίμων οἱ μαθηταί, ἀπονέμονται δὲ μᾶλλον ὡς διασκάλψ τὸ χρεών, καὶ εἰναι τὰς περιττὰς ὁχλήσεις ἀπειργοντες· οὐκ ἀσυνέτους δὲ ήματς εἶναι βούλεται Χριστὸς, φάσκων· « Τῶν γὰρ τοιούτων ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· » ἀλλὰ τῇ κακῇ νηπιάσειν, ταῖς δὲ φρεσὶ τελείους ὑπάρχειν· τὸ γὰρ βρέφας, τῇ διάλειπε παντελῶς, τῇ οὐδὲν διλός εἰδός, ἀπαλλάττοι δια εἰκότως τῆς ἐπὶ φωλότηται καὶ πονηρῆς διαβολῆς· οἵτις καὶ ήματς ἐξομοιοῦσθαι προστέλλει, ἀπλοῦν καὶ ἀπόνηρον διαζῶντας βίου· τελείους δὲ εἶναι χρῆ ταῖς φρεσὶν, ἔδραιον ἔχοντας τὸν νοῦν, εἰς τὸ εἰδέναι σαφῶς τίς δὲ τῶν διλῶν Θεός, καὶ διαδούμενον σκανδάλων ἀποφοιτᾶν· οὗτος γὰρ δρός φιλοσοφίας (1), τὸ μετὰ συνέσεως ἀπλαστὸν εἶναι (2).

Ἐπιγράψησθε τις αὐτὸν ἀρχῶν, κ. τ. λ.

(Α l. 244, D l. 60) Όν ένθάδε λεγόμενος ἀρχῶν, ἀχριθῆς εἶναι τις ὑπονοούμενος. Φήθη δύνασθαι ἐλέγχειν Χριστὸν, ἀτιμάζοντα μὲν τὴν διὰ Μωϋσέως ἔντολην, ίστους δὲ νόμους εἰσκεκομικάτα. Προσέρχεται τοῖνυν, καὶ χρησταλογεῖν ὑποκλάτεται· διδάσκαλον γὰρ ὑποκαλεῖ, καὶ ἀγαθὸν διομάζει, καὶ μαθητιῶν ἐπαγγέλλεται. Εἰ δὲ πειράσων ἐπιθέτο, εἰκότως διδρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ παναυργίᾳ αὐτῶν, φησι πρὸς αὐτὸν· Εἰ μὴ πεπίστευκας δι τοῦ Θεοῦ εἰμι, πῶς τὰ μόνη πρέποντα τῇ ἀνωτάτῳ φύσει περιθειάκας μοι, καὶ ἀγαθὸν ἀποκαλεῖς, δυ δὴ καὶ νεκτικας ἀνθρωπὸν εἶναι κατὰ σέ; Φύσει γάρ ἀγαθὸς ὁ Θεός, καὶ ίδιον αὐτοῦ καὶ οὐσιωδῶς ἐμπεφυκὸς καὶ ἔχαριτον ἀξιωμα, τὸ εἶναι ἀγαθὸν, κατὰ μέθεξιν δὲ, ἀγγελος καὶ ἡμεῖς. Καὶ οὗτος μὲν δὲ τοῦ λόγου εκοπῆ γέγονε τῷ Χριστῷ. Οὐκ ἀνέξεται δὲ ίσως τῆς τῶν ἔννοιῶν δρθετητος, δ τῆς Ἀρείου δυσσεβειας μέτοχος, φάσκων· Ιδού σαφῶς ἡρνήσατο εἶναι ἀγαθὸς, ἀντιθέτης δὲ ὡς μόνῳ πρέπον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ Ἀλλ' εἰπερ ξν, φησιν, διμούσιος αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ κατ-

(2) Refertur ad Christi Domini dictum Matth. I, 16: *Estate prudentes et simplices.* Quo in effato philosophiæ summa est.

φύσιν, οὐκ ἀν πῆρε καὶ αὐτὸς ὡς Θεὸς ἀγαθός; Ἀλλὰ λεκτέον πρὸς αὐτούς· Ἐπειδὴ τὰς λόγους ὁρθός τε καὶ ἀχριθής, δμούσιων οἰδεν δυτα τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, πῶς οὐκ ἔστιν ἀγαθός, Θεὸς ὁν; Οὐ γάρ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ ἐκ γλυκείας πηγῆς ποταμὸς πρόεισιν οὐ γλυκός· Θεοῦ τοιγαροῦν ἀγαθοῦ καρπὸς ἀγαθὸς δὲ Υἱός· καὶ ὡς εἰκὼν, τοῦ γεννήσαντος τὸ κάλλος ἐν λίᾳ φύσις δεικνύεται. — (Α. f. 245) Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀπόχρη πρὸς γε τὰ παρόντα. Εἴρηται δὲ καὶ ἐν τῷ Ματθαῖῳ (4). Προσδοκῶντος δὲ τοῦ ἀρχοντος, ἀκούσεοθει λέγοντος τοῦ Χριστοῦ· Ἀποπήδησον τῶν Μωνσέων γραμμάτων, καὶ πρόσιτοι τοῖς δι' ἑμοῦ θεσπίσμασι· τῶνο μὲν οὐκ ἔφη, τὸν δὲντα σκοπὸν τῷ πειράζοντι θεοπρεπέστατα βλέπων· ὡσπερ δὲ οὐκ οὔσων ἐτέρων ἐντολῶν, πλὴν διτι μόνων τῶν διὰ Μωνσέων, πέμπει τὸν ἀνθρώπον πρὸς αὐτάς, καὶ φησι·

Τὰς ἐντολὰς οἶδας· Μὴ μοιχευοῦσις, μὴ φορεύσης, κ. τ. λ.

(Α. f. 246 b) Ὁ μεν τοι νόμος πᾶν εἶδος ἀποφάσκει φαυλότητος, καὶ τοὺς τῆς ἀνοσύτητος κατακεδδεῖται τρόπους· « Οὐ γάρ μοιχεύετεις, φησιν, οὐ φορεύετεις, » καὶ τὰ λοιπὰ ἐναργῶς ἀποφάσκων, τὸ μήτε χρήναις φονεῖν, μήτε μήνι ἀλλοτρίοις γάμοις ἐπιμελεῖσθαι· καταδικάζων δὲ καὶ κλοπῆς, καὶ ἐπιορκίας, καὶ τοῦ φευδομαρτυρεῖν, καὶ ποινὰς τοὺς πλημελοῦσι δρίζων. Είτα τῆς εἰς γονέας αἰδούς ἐπιμελητάς γενέσθαι προστέταχεν, ἀξιότερα τοῖς εὑδοκιμεῖν ἐθελουσι τὰ γέρα προθεῖς· « Τίμα γάρ, φησι, τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἐσῃ μαρχορχόνιος ἐπὶ τῆς γῆς. » — (Α. f. 247, D. f. 59 b) Ἐνδιμίσεν δὲ δύστροπος καὶ δεινὸς εἰς κακουργίας, καίτοι Θεὸν δυτα τὸν ἐρωτώμενον συναρπάσειν ἀκοντίτη πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἀποκριθμένον· δὲ δὲ Χριστὸς, καίτοι πονηρὸν δύτα, οὐκ ἀπεσόδησεν, « Καὶ δὲ ἀκούσας ταῦτα, περίλυπτος ἐγένετο. » — (Α. f. 247 b) Ὁ τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς δρχων, τὸν νέον οὐκ ἔχωρησεν οἶνον, ἀσκὸς παλαιὸς ὑπάρχων, ἀλλ' ἐρράγη, καὶ ἀχρεος ἦν· λελύπηται γάρ, καίτοι μάθημα λαδῶν ζωῆς τῆς εἰς αἰώνα πρόξενον. — (Β. f. 171, C. f. 146) Κάμηλον, οὐ τὸ ζῶον, ἀλλὰ τὸ ἐν τοῖς πλοίοις παχὺ σχοινίον (2). Ἐξεστι γάρ αὐτοῖς, εἰ μὴ εἰσάπαν ἔλοιντο τὸ τῶν ὄλων δυτῶν ἀπολισθεῖν, ἐτέρως εὐδοκεῖμεν, ποιήσας φίλους ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμωνᾶ, ἵνα δταν ἐπιλίπωσι, δέξωνται αὐτοὺς εἰς τὰς αἰώνιους σκηνάς.

Ἀγήκαμεν πάντα, καὶ ηκολουθήσαμέν σοι.

(Α. f. 250, C. f. 146) Προσεπάγει δὲ τούτοις δ Ματθαῖος τό· « Τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; » Πρὸς τοῦτο ἔρει τις· Τί γάρ δλως ἀφῆκαν οἱ μαθηταί, ή τίνων

⁹ Exod. xx, 13 seqq. ¹⁰ Luc. xvi, 9. ¹¹ Matth. xix, 27.

(1) Nempe ad Matth. xix, 17. Periit tamen Cyrilli nestri ad Matthæum commentarius, neque in Possini et Corderii symbolis quidquam Cyrilli hoc loco occurrit.

(2) Ergo ante Theophylactum dixerat hoc egregie Cyrilus, vel potius recentior ille a prisore nostro sumpxit. Hieronymus tamen cum aliis veteribus maluit de camelō iumento cogitare.

A Verum his ita respondentum est. Quoniam tota orthodoxa aliquae accurata doctrina consubstantialem agnoscit Patri Filium, cur non hic sit bonus, si quidem Deus est? Non enim potest arbor bona malos fructus facere, neque ex dulci fonte fluvius pariter dulcis non procedere. Dei ergo boni bonus fructus Filius; atque, ut imago, dignantis pulchritudinem in propria natura demonstrat. — Sed hæc quidem in præsenti sufficiant; namque etiam **380** in commentariis ad Matthæum de his dictum fuit. Expectante autem principe audire a Christo: Omille Moysis scripta, transi ad constituta mea; nihil hic hæjusmodi dixit, arcana tentatoris mentem divinitos introspicens. Tanquam vero nulla alia præter Moysis præcepta existarent, hominem ad hæc amandat, dicens:

V. 20. *Mandata nosti: Non mochaberis, non occides, etc.*

Lex quidem omne genas nequitias velat, et quamlibet malitia rationem improbat. ¹ Non mochaberis, inquit, non occides: ² itemque reliquis diserte interdicit, nempe ne cædes patretur, ne contra alienas ruptias iusaniamus. Damnat insuper furtum, perjurium, testimonium falsum; et peccantibus ponat decernit. Tam etiam ut parentes studiose honoremus jabet, præclaræ recte agentibus præmia spondens: ³ Honora, inquit, patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi, et longævus in terra vivas ⁴. — Existimavit homo hic improbus, et ad malitiam ingeniosus, Deus licet esset quem interrogabat, nihilominus a se facile deceptum iri ut sibi placita responderet. Cæteroqui Christus quantumlibet perversum non repulit (3). ⁵ His ille auditis contristatus est. ⁶ Judaicæ Synagogæ princeps novum vīnum capere non poterat, etenim erat utriclelus vetus, diruptusque est. Non erat idoneus, ideoque contristatus est, quantum doctrinam audierat æterne vitæ donatricem. — Camelum dicit non animal, sed navium crassum rudentem. Possunt enim hi, nisi prorsus volunt re omni funditis everti, atiter se gratos facere, nimirum amicos sibi ex iustis reammerona conciliare, ut, cum deseccerint, ab his in æterna tabernacula recipiantur ¹⁰.

V. 28. *Dimisimus omnia, et secuti sumus te.*

Adjicit bis Matthæus: « Quid **381** ergo erit nobis ¹¹? » Hic aliquis dicit: Quid demum discipuli dimiserant, vel quorumannam compensationem a Chri-

(3) Hic apud Corderium in cat. Lat. prosequitur sic Cyrillus: « Non repulit, sed ostendit, quod si aliquis Vetus Testamentum peregerit, perfectus non sit, sed adhuc desit illa sequela Christi. Quæris, inquit, quomodo possidenda sit vita æterna? Accipe responsum: Sparge facultates pauperibus, et obtinebis illam; parva sunt quæ impendis, magna quæ recipis. »

sto postulant? Nos vero quid respondebimus? Uli-
que ob hanc maxime causam necessario interro-
gant. Nam quia nihil possederant, præter pauca et
vilia, scire volunt quomodo Deus remunerabitur
minima etiam deserentes propter regni cœlorum
adipiscendi cupiditatem, et propter Dei amorem.
Congruenter sane dives homo, multis opibus con-
temptis, præmium exspectabit? qui vero pauca pos-
sident, mox haec dimiserit, cur non cognoscere
aveat, quid sit speratus? Insuper et illud necessa-
rio dicendum est: sive multa sive pauca quis di-
mittat, par videtur hominis meritum, si recte sensu
judicare velimus. Ergo quod attinet ad obedientiam
atque propositum, pari ac divites gradu erunt, qui
pari opum gradu non sunt, sed tamen pari proposito
res suas sponte vendiderunt. Tuni vero his quid
respondit Christus?

V. 29. Amen dico vobis, nemo est qui reliquit
domum, aut parentes, etc.

Digna Deo vox, et sanctum decretum! Namque
in spem firmam audientes cunctos adducit: jura-
tamque adeo facit promissionem, præposito amen
vocabulo, quod jurisjurandi vice fungitur. Est au-
tem operæ pretium querere quinam sint qui patrem
reliquerunt aut matrem, uxorem, et fratres atque
domos: et deinde sigillatim perpendere quomodo
hi multiplicatae habebunt præsente tempore remu-
nerationem? Derelinquunt itaque interdum quidam
patrem, et universæ cognitionis affectum negligunt,
propter Christi amorem. Quomodo autem id fiat,
ipse nos decebit his verbis: « Qui amat patrem
aut matrem plus quam me, non est me dignus »¹¹. »
Præterea: « Veni separare hominem a patre suo »¹²,
et reliqua. Nam dum mundum divina prædicatio
in fidei sagenam pertrahit, volunt quidem aliqui
huic se cursui tradere; sed tamen patres aut ma-
tres infideles adhuc, **382** aut improbe viventes,
subverentur. Certe patres sæpe non verentur esse
filiis molesti, quia ad fidem accurrunt. Idem dicen-
dum est de fratribus erga fratres, de nuru erga so-
cerum, et de bac erga illam. Sed enim qui firmiter
in fide persistant, nihil anteferunt Christi amori, et
carnale genus nullius pensi habent.

Superest videndum, quomodo qui hos reliquerit,
multiplicant mercedem hoc quoque in sæculo ac-
cipiet. Num enim multarum seminarum flet vir,
aut multos pro uno repcriet in terra patres, et mul-
tiplicatum suum carnale genus? Haud sane hoc
dicimus; sed quod carnalibus temporalibusque di-
missis, meliora multo recipiet, et quasi præ contem-
plis multiplicia. Nam et apostoli, exiguis rebus

¹¹ Matth. x, 37. ¹² ibid. 35.

(1) Sic etiam S. Hieronymus interpretatur lib. iii
in Matth. xx: *Qui carnalia pro Salvatore dimiserit,
spiritalia recipiet*, etc. Egregius est loto eo tractu-

A ἀντέκτεισιν αἰτοῦσι παρὰ Χριστοῦ; Τί οὖν πρὸς
ταῦτα φαμεν; Μάλιστα μὲν ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας,
ἀναγκαιοτάτην ἐποιοῦντο τὴν πεῖσιν. Ως γάρ οὐδὲν
κεκτημένοι, πλὴν διτι μικρὰ καὶ εὔτελη, βούλονται
μαθεῖν τίνα τρόπον ἀμείψεται Θεὸς καὶ τοὺς δλιγίστα
καταλειποῦτας διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τουτέστι
διὰ τὸ ἐφίεσθαι τυχεῖν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας,
διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης. Ἀκρατώς μὲν γάρ δ
πλούσιος καταφρονήσας πολλῶν, προσδοκήσει τὰς
ἀμοιβάς· διὸ γε μικρὰ κεκτημένος, εἴτα τούτων
ἀποστάς, ἐν πολιτισιν ἔσται, πῶς οὐκ ἔδει μα-
θεῖν; Εἴτα πρὸς τούτοις κάκεινο εἰπεῖν ἀνάγκη· τὸ
γάρ τοι πολλῶν διὰ διλγανῶν ἀπολισθεῖν, Ιστον τοῦτο;
B καταλογισθεῖν διὸ τοῖς πολλὰ κεκτημένοις οἱ μῆτερες
αὐτοὺς μὲν δυτες, εἴτα ταῖς ίσαις προθυμίαις χρώ-
μενοι, καὶ τῶν ἐνόντων τὴν ἀπεμπολῆν ἑκούσιον
ὑπομένοντες. Εἴτα τὶ πρὸς αὐτοὺς διὰ Χριστὸς;

Ἄμην λέγω ὅμιλον, διτι οὐδεὶς ἔστιν διὰ σφῆκερ
οἰκεῖται, διὰ τοῦτο, κ. τ. λ.

(A f. 250, B f. 172, D f. 60 b) Θεοπρεπῆς διὰ φωνῆς,
καὶ ἡ φῆμος δοῖα· εἰς ἐλπίδα γάρ βεβαίαν ἀνακομί-
ζεις ἀπαντας τοὺς ἀκρωμένους· καὶ ἐνώμυτον ποιεῖ-
ται τὴν ὑπόδεσιν, προτιθεὶς τοῦ λόγου τὸ ἀμήρ,
οἶνον δρυκὸν χρείαν ἀποκληροῦν. Ζητήσαις δὲ πρέπει,
τίνες διὸ εἰνοὶ ἀφίεντες πατέρα διημέτρα, γυναικά
τε καὶ ἀδελφούς καὶ οικίας· εἰθ' οὖτας πολυπρ-
γμονῆσαι λεπτῶς, πῶς διὸ οἱ τοιοῦτοι πολλαπλασίουν
λέσσοιν ἐν τῷ παρόντι καιρῷ. Οὐκοῦν καταλιμπά-
νουσι τίνες πατέρα, καὶ τῆς εἰς ἀπαν τὸ γένος φιλο-
στρογίας διλγωροῦσι· έσθ' διτι, διὰ γε τὴν εἰς Χρι-
στὸν ἀγάπην· καὶ τίνα τρόπον, αὐτὸς διαδέξει
λέγων· « Ο φιλῶν πατέρα διημέτρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ
ἔστι μου ἄξιος. » Καὶ· « Ἄπλον μερίσαι ἀνθρωπὸν
ἀπὸ τοῦ πατρὸς; αὐτοῦ, » καὶ τὰ ἔχῆς. Σαγηνεύοντος
γάρ εἰς τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, βούλονται μὲν πρὸς τοῦτο ιέναι τι-
νες, υφορῶνται δὲ ίσως πατέρας διημέτρας ἀπίστοις
δυτας καὶ πονηρούς· καὶ υἱοὺς δὲ πολλάκις οὐκ
ἡγεσχόντο λυπήσαι πατέρες, διὰ τοῦ προσδραμεῖν τῇ
πίστει. Ό αὐτὸς διὸ διαδέξοι λόγος καὶ περὶ ἀδελ-
φῶν πρὸς ἀδελφούς, καὶ νύμφης πρὸς πενθεράν,
κάκεινος πρὸς ταύτην· ἀλλ' οὐ γε τῇ πίστει ἔδραιοι
προστάτουσιν οὐδὲν τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης, τὸ
D κατὰ σάρκα γένος ἐν οὐδενὶ ποιούμενοι λόγῳ.

Σκοπῆσαι δὲ λοιπὸν χρὴ πῶς διὸ τις τούτους ἀφεῖς,
πολλαπλασίου λήψεται ἐν τῷ νῦν αἰώνι. Ἀρα γάρ
πολλῶν γυναικῶν ἔσται ἀνήρ, διὰ πολλοὺς ἀνθ' ἐνὸς
πατέρας εύρησεις ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πολυπλασιασθὲν
οὗτον τὸ κατὰ σάρκα γένος; Οὐ τοῦτο φαμεν· ἀλλ'
διτι τὰ σαρκικὰ καὶ πρόσκαιρα καταλειποῦς, τὰ
πολλῷ χρέιττονα λήψεται, καὶ εἰον πολλαπλασίου
τῶν καταφρονουμένων (1). Καὶ οἱ ἀπόστολοι γάρ

Micronyinūs; nam et paulo ante, contra illam sen-
tentiam, quam Græci male tulentur, quod conjux
innocens, dimisso reo, novas nuptias inire queat,

ἀφέντες δὲ λίγα, ἀγίου μεμέστωνται Πνεύματος, καὶ παντοδαπῶν ἔτυχον χαρισμάτων, ἀπόλεκτοί τε καὶ δοῖμοι γεγόνασται τοῖς ἀπανταχοῦ. "Ἀπαντες οὖν ἐσόμεθα κατ' ἑκείνους οἱ πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν, καὶ ἡγαπήσατες αὐτοῦ τὸ δνομα. Κανὸν οἶκον ἀφῆτε τις, τὰς δινὰ λήψεται μονάς· κανὸν ἀπολισθήσῃ πατρὸς, τὸν ἐν οὐρανοῖς ἔχει Πατέρα· κανὸν ἀδελφῶν γένηται μακρὰν, ἀλλ' εἰς ἀδελφότητα αὐτὸν παραλήψεται Χριστός· ὅταν ἀφῇ γυναικαὶ σύνοικον, εὐρήσει τὴν δικαιούσην καὶ παρὰ Θεοῦ σοφίαν (1), ἐξ ἣς τεκνογόνησει εὐχαρπτίας· κανὸν ἀφήσῃ μητέρα, εὐρήσει εἰς τὴν δινὰ Ἱερουσαλήμ, ἥτις εστίν ἐλευθέρα καὶ μήτηρ ἡμῶν. »

Τελεσθήσονται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν ψροφητῶν τῷ Ιησῷ τοῦ ἀνθρώπου.

(Α. f. 250, Β. f. 172 b, D. f. 61) Προαποκείρει διὸ τοῦ λέγειν τὰ συμβούσμενα, καὶ λογισμῶν ἀποτίαν, καὶ παντὸς σκανδάλου πρόδρασιν· οἱ γάρ τὰς παρ' αὐτοῦ θεοσημείας τεθεαμένοι, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ λόγοις πρὸς εὐανδρίαν διανευρούμενοι, ἔμελλον ὅρᾳν αὐτὸν τῶν Ἰουδαίων ὑπομένοντα γέλωτα, σταυρούμενον, καὶ ἀτιμαζόμενον. "Ἡν οὖν εἰκῆς ἐπ' αὐτοῖς δὴ τούτοις σκανδαλιζομένους, ἑκεῖνα καθ' ἕαυτοὺς διενθύμεισθαν τε καὶ λέγειν· 'Ο τοσοῦτος ἐν Ἰσχύi, καὶ νεύματι μόνῳ θαυματουργῶν, δ τὴν τοῦ Πατρὸς πρόνοιαν καὶ μέχρι στρουθίων καθικνείσθαι λέγων, δ Μονογενῆς καὶ Πρωτότοκος, πῶς ἡγνόησε τὰ ἐσόμενα, καὶ τεθήρευται παρ' ἔχθρῶν δ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς διασώσειν ὑπισχνούμενος; 'Ινα τοινυν εἰδέτεν, ὡς καὶ προέγνω τὸ πάθος, καὶ διαφυγεῖν εὐχόλως ἀξόν, ἐκὼν εἰς τοῦτο παρῆλθε, προκαταμηνύει τὰ συμβούσμενα. Προσετίθει δὲ ἀναγκαῖως, ὡς πάντα προείρηται διὰ προφητῶν ἀγίων, προοικονομοῦντος Θεοῦ καὶ τοῦτο χρησίμως, ἵν' ὅταν γενέσθαι συμβῇ, σκανδαλισθεῖται μηδεὶς. 'Ἐξῆν γάρ δλῶς μηδὲ παθεῖν τῷ προεγνωκότι τὸ συμβούσμενον ἀλλ' οὐ βεβλασταῖ πρὸς τινος, εἰλετο δὲ τὸ παθεῖν ἐκών, εὗ εἰδὼς δτε σωτηρία ἔσται τῷ κόδημψ παντὶ, τὸ παθεῖν αὐτὸν. 'Υπέστη μὲν γάρ τὸν κατὰ σάρκα θάνατον, ἐγήγερται δὲ πατήσας τὴν φθορὰν, καὶ διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἐνερύτευσε τοῖς ἀνθρωπίνοις σώμαστι τὴν παρ' ἔκαντο ζωὴν· δλη γάρ ἦν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν αὐτῷ παλινδρομοῦσα πρὸς ἀφθαρταν.

Ἄντοι οὐδέτε τούτων συντῆκαν.

(Α. f. 250 b) 'Ο μὲν τῶν δλων Σωτὴρ προαπήγγειε ταῦτα τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις, οἱ δὲ οὐ συνήκαν, φησι, τὰ λεγόμενα· οὐπω γάρ ήδεισαν ἀκριβῶς τὰ παρὰ τῶν ἀγίων προφητῶν προκεκηρυγμένα. Καὶ γοῦν δ προδόχων ἐν μαθηταῖς, συνεῖς οὖπω τοῦ μυστηρίου τὸ βάθος, ἀντανίστατο λέγων· 'Ἴλεως σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. » Ἐπετιμήθη δὲ

11 Matib. xvi, 22.

ita peremptorio stylo scribit: *Quia evenire poterat, ut aliquis calumiam faceret innocentem, et ob secundam copulam nuptiarum, veteri crimen impingeret, sic priorem dimittere jubetur uxori, ut secundam, prima vivente, non habeat. — Nec non quia poterat evenire ut iuxta eamdem legem uxor quoque marito daret repudium, eadem cautela præcipitur, ne secundum accipiat virum.*

A relictis, Spiritu sancto repleti fuerant, et complura charismata adepti sunt, et eximi ac perillustres toto orbe evaserunt. Cuncti igitur pares illis flevimus, qui Christo credidimus, ejusque nomen in pretio habuimus. Et si donum quis reliquerit, supernas sedes accipiet: si patre destituetur, habet in cœlo Patrem: si fratribus procul discesserit, eum ad suam fraternalitatem Christus assumet: cum uxorem omiserit, supernam inveniet apud Deum sapientiam, ex qua bonos fructus procreabit: et si matrem æque dereliquerit, inveniet supernam Jerusalem, quæ est libera, et mater nostra (2). »

V. 31. *Consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de Filio hominis.*

B Eventura prædicens, præcedit simul perversas cogitationes, et cuiusvis scandalici causam. Namque hi, qui nunc miracula ejus 383 spectaverant, ejusdemque verbis ad fortitudinem roborati fuerant, nihilominus visuri eum erant a Judæis irrisumi, crucifixum, dehonestatum. Verisimile ergo erat, his ludibriis scandalizatos, ita apud se cogitare: *Hic tanta potentia prædictus, et vel solo nutu prodigia patrans, qui Patris providentia usque ad passeress pertingere aiebat, hic Unigenitus ac Primo-genitus quomodo eventura ignoravit? quonodo ab inimicis captius est, qui nosmet ipsos salvatorum promiserat?* Ut ergo agnoscerent se et passionem præscire, et cum vitare facile posset, sponte ad hanc venturum, iam nunc significat quæ futura sunt. Necessario insuper adiicit, cuncta a sanctis prophetis fuisse prædicta, Deo id etiam antea com-mode consulente, ut cum hæc fierent, nemo scandalum pateretur. Etenim licebat sine dubio ei vitare passionem, qui futuram esse noverat. Sed nemo eum coegit, sponte pati voluit, probe sciens salutarem universo orbi fore passionem suam. Nam pertulit in carne necem, sed resurrexit victa corruptione; et per suam a mortuis resurrectionem, infudit in humana corpora propriam vitam; universa enim hominum natura cum ipso reversa ad immortalitatem est.

V. 34. *Ipsi nihil horum intellexerunt.*

D Et communis quidem Servator hæc sauctis apostolis prænuntiabat, illi autem haud intellexerunt, inquit, quæ dicebantur; nondum enim prophetarum vaticinia accurate cognoverant. Quamobrem discipulorum princeps, mysterii adhuc profunditate non intellecta, contradixit ita: « Absit a te, Domine! non eveniet tibi hoc (1). » Quod dictum objur-

(1) Sic prorsus idem Hieronymus lib. iii in Matth. xviii, fin. *Justi uxor, dicitur sapientia.*

(2) Paulo plura apud divi Thomæ catenam Lat. et Cyril. Inveniet Jerusalem celestem, quæ est mater nostra. A fratribus etiam et a sororibus sui propositi glutino spirituali colligatis multo in hac vita gratiosiore accipiet charitatem. »

gatione castigatum fuit. Postquam autem a mortuis resurrexit Christus, aperuit illorum oculos¹⁸, ceu quidam sanctorum evangelistarum ait; illuminati quippe fuerunt, copiosam Spiritus participationem adepti, ita ut dicerent: « Habemus firmorem propheticum sermonem, cui bene facitis attentes quasi lucernæ locenti 384 in caliginoso loco, donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris¹⁹. »

V. 38. *Iesu, fili Davidis, miserere mei.*

(1) Accessit hic ut ad omnipotentem Deum, quem tamen Davidis filium appellat: etenim enutritus in Judaismo atque indigena, non ignorabat predicta de eo in lege et a sanctis prophetis, et quod de genere Davidis esset secundum carnem. Ergo ut jam credens, eum uti Dei Verbum sponte sustinuisse carnalem de sancta Virgine sortiri nativitatem, adest ut Deo dicens: « Miserere mei, fili Davidis. » Quod enim ita animo comparatus preces obtulerit, testis mox erit Christus qui illi dicit: « Fides tua salvum te fecit. » Imitentur hunc oculis captum, hi qui in duos Christum dividunt: hic enim, ut Deum adit communem Servatorem Christum, simulque Dominum, et filium Davidis nominat: ejusdem vero majestatem testatur, dum ab eo dignam Deo operationem expostulat. Mirentur in eodem cæco confessionis constantiam; etenim nonnulli, dum in fidem profitebatur, increpabant; qui tamen non desinebat, neque prohibentium causa fiduciam dicendi amitterebat. Novit fides præliari cum omnibus, et omnia vincere. Ideo illi quidem increpabant, hic autem fidelis non cedebat, sed Dominum sequebatur, sciens pulchram esse in religione tuenda audaciam. Nam si divitiarum causa multi audent, propter animæ salutem nonne oportet pulchram audaciam sumere? — Domini gressum sicut hominis vox cum fide invocantis, meritoque honoratur a Christo cæcus. Ab ipso enim prope advocatur, ut qui fide jam appropinquaverat, nunc corpore etiam sit 385 proximus. Nos quoque fides Christo sic admovet, ut etiam sermones ejus audire digni stamus. Jam vero cæcum prope astantem interrogavit dicens: « Quid tibi vis faciam? » Num cæci votum Dominus ignorabat? quomodo hoc credibile sit? Prudente œconomia ascicatus est, ut qui coram aderant, unaque incedebant, discerent, pecuniam ab eo cæcum non petere, sed tanquam a Deo divinam operationem. — Num

‘Ιησοῦ, υἱὲ Δαβὶδ, ἐλέησόν με.

(A f. 251 b, C f. 146 b) Προσῆλθε μὲν οὖτος ὁ Θεῷ τῷ πάντα ισχύοντι· δνομάζει δὲ αὐτὸν τὸν Δαβὶδ· τεθραμμένος γάρ εν ἰουδαισμῷ, καὶ αθηγῆς ὑπάρχων, οὐκ ἡγνόησε τὰ διά γε τοῦ νόμου καὶ τῶν ἀγίων προφητῶν περὶ αὐτοῦ προφητευμένα, καὶ ὡς ἐκ γένους ὑπῆρχε τοῦ Δαβὶδ τὸ κατά σάρκα. Οὐκοῦν ὡς ἡδη πεπιστευκὼς ὅτι θεὸς ἐν διδύμος, ὑπέμεινεν ἐκών τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν, τὴν ἀπό γε, φημι, τῆς ἀγίας Παρθένου, πρόσεισιν τοῦ Θεῶν, λέγων· « Ἐλέησόν μου, υἱὲ Δαβὶδ! » Οτι γάρ οὗτος διατείλεις προσεκόμισε τὴν ἱκετείριαν, ἐπιμαρτυρήσει λέγων αὐτῷ δὲ Χριστός· « Ή πιστεῖς σου οἰστοκέ αε. » Μιμησάσθωσαν αὐτὸν τὸν εἰς ὄψεις ἡρώωτηκότα, οἱ διαιροῦντες εἰς δύο τὸν Ἑνα Κύρων Ἰησοῦν Χριστὸν (2), δε ὡς θεῷ πρόσεισι τῷ κάτων Σωτῆρι Χριστῷ, καὶ Κύριον (3) αὐτὸν, καὶ οὐδὲ δνομάζει Δαβὶδ. Μαρτυρεῖ δὲ αὐτοῦ τῇ δόξῃ, διὰ τοῦ θεοπρεπεστάτην ἐνέργειαν παρ' αὐτοῦ ζητεῖν. Θαυμαζέτωσαν αὐτοῦ τὴν ἔνστασιν τῆς δμολογίας· τις μὲν γάρ ἐπετίμων δμολογοῦντι τὴν πίστιν· δὲ οὐδὲ ἀνίει, οὐδὲ ἐνεποδίζετο δὲ παρθέσια διὰ τῶν καλῶντων. Οἶδεν δὲ πίστις πρὸς πάντα μάχεσθαι καὶ πάντα νικᾶν· διὸ ἐπετίμων, δὲ πίστος οὐχ ὑπεστέλλεται, δλλ' ἡκολούθει τῷ Δεσπότῃ, εἰδὼς δτι καὶ τὴν ἡ πάρεστις ἀναίδεια· εἰ γάρ ὑπὲρ χρημάτων ἀναδεικνύεται, ὑπὲρ σωτηρίας ψυχῆς δὲ χρή τὴν καλὴν ἀδειαν ἐνδύσασθαι;—(A f. 251 b, D f. 61 b) Ιστοι τὸν Κύριον δὲ φωνὴ τοῦ μετὰ πίστεως ἐπικαλούμενον· καὶ τετίμηται εἰκότως παρὰ Χριστοῦ δι τυφλῶν κέληται γάρ παρ' αὐτοῦ, καὶ ἐγγὺς γενέσθαι προτέαται, ἵνα δὲ ἐγγίσας αὐτῷ τῇ πίστει πρόστερον, πλησιάσῃ καὶ τῷ σώματι· καὶ ήμερος οὐν τῇ πίστι παρίστησαι καὶ ἐγγὺς ἀποφέρει Χριστοῦ, ὥστε καὶ λόγων ἀξιωθῆναι τῶν παρ' αὐτοῦ. « Εγγὺς γάρ ενεγένεται τὸν τυφλὸν, ήρετο λέγων· « Τί σοι θέλεις ίνα ποιήσω; » Άρ' οὖν ἡγνόει τὴν αἰτησιν; καὶ τοις δὲ ἔχοι τοῦτο λόγον; « Ηρώτα τοῖνον οἰχονομίας, ίνα δη μάθοιεν οἱ περιεστηκότες, ήγουν συμβαδίζο-

¹⁸ Luc. xxiv, 31. ¹⁹ II Petr. i, 19.

(1) Apud S. Thomam in cat. Lat. i CYRILLUS. Multus autem erat populus circa Christum; et cæcus eum quidem non noverat, sentiebat autem effectum, et rapiebat per affectum quod non hausit aspectus; unde subditur: *Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset.* Et oculati quidem secundum opinionem loquebantur. Sequitur enim: *Direrunt autem ei, quod Jesus Nazarenus transiret.* Cæcus vero vera clamabat. Alia docetur; et alia prædicat. Et clamavit dicens: *Jesu, fili David, mi-*

serere mei. Quis te docuit hæc, o homo? Num perlegisti libros privatus luminibvs? Unde igitur nos luminare mundi? Vere Dominus illuminat cæcos. In Judaismo autem nutritus, etc.

(2) Contra Nestorianos.

(3) Nam Nestoriani in vocabulo *Dominus* (v. gr. cum Elisabeth salutavit matrem Domini) Deum non agnoscebant. Idcirco Cyrilus animadveruit eumdem Dominum simul ac Deum dici.

τες, ὡς οὐ χρήματα μᾶλλον αἰτεῖ αὐτὸν, ἀλλ' ἐνέργειαν θεῖκήν ὡς παρὰ Θεοῦ.— (Α. f. 255, Β. f. 61 b) Ἀρ' οὖν ἀπηγγλάτετο μὲν τοῦ νοεῖν δι τυφλός, κατημέλεις δὲ τοῦ εἶναι φιλόχρηπος; Οὐδαμῶς ἀλλά τοις ἔργοις τὴν εὐγνωμοσύνην ἐπεδείχνυτο. Καὶ διττῆς ἡ λευθέρωτο τυφλότητος, τῆς τε σωματικῆς, καὶ τῆς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν οὐ γάρ ἀνέδεκτον αὐτὸν ὡς Θεὸν, εἰ μὴ ἀνέβλεψεν δυντας. Γέγονος δὲ καὶ ἑτέρως πρόδρασις τοῦ δοξάζειν αὐτὸν.

ΚΕΦΑΛ. 10^η.

'Ιδού ἀνὴρ ὄντος καλούμενος Ζαχαρίας.

(Α. f. 252, Β. f. 173, Σ. f. 146 b, Δ. f. 62) Ἀρχιτελώνης ἦν δὲ Ζαχαρίας, ἐν ἐπιτάσει τε πολλῇ παρ' αὐτῷ φιλάργυρον, καὶ τῆς πλεονεξίας δι σκοπός· τοῦτο γάρ τοις τελώναις τὸ ἐπιτήδευμα· ταύτην δὲ καὶ εἰδωλολατρείαν ὄνομάζει δι Παιύλος, ὡς τάχα πρέπουσαν μόνις τοῖς οὐκ εἰδόσι Θεόν. Ταύτητος καὶ μάλα εἰκότας παρθῆσαν ἀναίδη τοῖς προσώποις ἐνδύσαντας τοὺς τελώνας, πόρνας συντέταχεν δι Κύριος, οὗτοι λέγων τοῖς Ιουδαίων καθηγηταῖς· « Αἱ πόρναι καὶ οἱ τελώναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Ἄλλ' οὐ μεμένηκεν ἐν τούτοις δὲ Ζαχαρίας, τιξώθη δὲ φειδοῦς τῆς παρὰ Χριστοῦ· αὐτὸς γάρ ἔστιν δι καλῶν ἐγγὺς τοὺς μακράν, καὶ φωτίζων τοὺς ἐσκοτισμένους. Ὁποίᾳ δὲ γέγονε τῷ Ζαχαρίᾳ τῆς ἐπιστροφῆς ἡ δόξα, φέρε ιδωμεν. — (Β. f. 173 b) Ἐπεθύμησεν ίδειν τὸν Ἰησοῦν· ἐδέλαστης γάρ ἐν αὐτῷ σπέρμα σωτηρίας. Τεθέαται τοῦτο Χριστὸς τοῖς τῆς θεότητος ὄφθαλμοῖς· ἀναβλέψας οὖν εἰδεν αὐτὸν καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος· καὶ ἐπειδὴ σκοπὸς ἦν αὐτῷ πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, προτείνεις τὴν ἡμερότητα· καὶ παραθαρόνων αὐτὸν λέγει· « Σπέύσας κατάβηθι· » ἐξῆτε γάρ αὐτὸν θεάσασθαι, καὶ ἐκώλυνεν αὐτὸν δι δύλος, οὐ τοσοῦτον δι τῶν ἀνθρώπων, δοσον δι τῶν ἀμαρτημάτων. « Ήν δὲ καὶ μικρὸς τὴν ἡλικίαν οὐ μόνον τὴν σωματικήν, ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικήν· καὶ οὐκ διλῶς ἡδυνήθη ίδειν αὐτὸν, εἰ μὴ ὑψώθη ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὴν συκομωραίαν, δι τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, καὶ τὰ ἐξῆς. » Εμελλε δὲ, φησιν, δι Χριστὸς διὰ τῆς συκομωραίας διέρχεσθαι· τὴν γάρ νομικήν διεύσας πολιτείαν, δι οὐσίαν, τὰ μωρά τοῦ κόσμου ἐξελέξατο, δι οὐσίαν τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον. Καὶ πᾶς δὲ αἴρει τὸν σταυρὸν αὐτὸν, καὶ ἀκολουθεῖ τῇ τοῦ Χριστοῦ πολιτείᾳ, σώζεται, συνετῶς τὸν νόμον ἐργαζόμενος, δι οὐσίαν μὴ ποιούσα σύκα ἀλλὰ μῶρα· μωρά γάρ τοις Ιουδαίοις φαίνεται ἡ κεκρυμμένη τοῖς πιστοῖς

A itaque solitus infirmitate exercit diligere Christum neglexit? Mihi me; sed opere gratum animum demonstravit. Duplice liberatus est conscientia, et corporali et mentis atque cordis: non enim honorasset illum ut Deum, nisi vere visum recuperasset. Sed et exterioris quoque glorificandi Christam causa existat.

CAP. XIX.

V. 2. Ecce vir nomine Zacchaeus.

B Publicanorum princeps erat Zacchaeus, pecuniae amore plurimum captus, et avaritiam unice spectans: hoc enim est publicanorum studium; quod idololatriæ nomine appellat Paulus¹⁷, ceu illorum tantummodo proprium qui Deum ignorant. Convenientissime igitur publicanos hanc præ se ferentes impudentiam, cum meretricibus contulit Dominus dicens Judæorum duicibus: « Meretrices et publicani præcedent vos in regnum Dei¹⁸. » Sed tamen inter hos non mansit Zacchaeus, sed Christi clementia dignus fuit. Ipse enim prope advocat qui longinqui erant, et illuminat obtenebratos. Quænam vero se obtulerit Zacchæo conversionis occasio, age, videamus. — Cupiebat Jesum videre, quia salutis semen jam in eo germinabat. Viderat eam rem Christus divinitatis oculis; nunc vero suspiciens ipsum quoque humano visu observavit. Et quia finem sibi propoauerat omnium hominum salutem, benignitatem ex promittit, eique animos addens, « Descende, » inquit; siquidem ille videre Jesum cupierat, sed turba impediabatur non tam hominum **386** quam peccatorum¹⁹. Eratque statuta exiguis non corporali solum²⁰, verum etiam spirituali; neque aliter illum videre poterat, nisi in sicum fatuam condescendens, juxta quam Christus præteritus erat. Latet autem in sermone ænigma. Quippe nemo aliter Christum videre potest, atque in eum credere, nisi in fatuam sicum se attollat, id est nisi membra sua, dum in terra degit, sine sensu efficiat, ad fornicationem scilicet, ad immunditiam, et reliqua. Futurum enim erat, ut Christus prope fatuam sicum transiret. Nempe quia legalem decurrentis viam, quæ sicus instar erat, stulta mundi elegit, id est crucem atque necem. Et quicunque sibi tollit crucem ejus, et Christi vitam sectatur, salvus fit. Sapienter scilicet legem exsequens, quæ est fidelis, haud sicus fructificans sed mora (fatuitatem). Fatuitas enim Judæi videtur interioris fidelium vitae ratio, circumcisio nempe malitia, otium ab iniqua actione; qui sane haud sensibile præputium cedunt,

¹⁷ Ephes. v. 5. ¹⁸ Matth. xxi, 31.

(1) Hic apud S. Thomam in cat. « CYRILLUS. Turba autem est imperitæ confusio multitudinis, quæ verticem nequivit videre sapientiæ. Ergo Zacchæus quandiu in turba est, non videt Christum; sed plebeiam transgressus inicitiam, meruit ouem desiderabat aspicere. »

(2) Statuta ergo Zacchæi pusilla erat, ut nemo hactenus dubitavit; non autem Christi Domini, ut hodiernus quidam scripsit, qui præpostere fortasse intellectus vulgati Latini versiculum: *Zacchæus querebat videre Jesum; et non poterat præ turba, quia statuta pusillus erat.*

gatione castigatum fuit. Postquam autem a mortuis resurrexit Christus, aperuit illorum oculos¹⁵, ceu quidam sanctorum evangelistarum ait; illuminati quippe fuerunt, copiosam Spiritus participationem adepi, ita ut dicerent: « Habetus firmiorum propheticum sermonem, cui bene facitis attentes quasi lucernæ lucenti **384** in caliginoso loco, donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris¹⁶. »

V. 38. *Iesu, fili Davidis, miserere mei.*

(1) Accessit hic ut ad omnipotentem Deum, quem tamen Davidis filium appellat: etenim enutritus in Judaismo atque indigena, non ignorabat predicta de eo in lege et a sanctis prophetis, et quod de genere Davidis esset secundum carnem. Ergo ut jam credens, eum uti Dei Verbum sponte sustinuisse carnalem de sancta Virgine sortiri nativitatem, adest ut Deo dicens: « Miserere mei, fili Davidis. » Quod enim ita animo comparatus preces oblulerit, testis mox erit Christus qui illi dicit: « Fides tua salvum te fecit. » Imitetur hunc oculis captum, hi qui in duos Christum dividunt: hic enim, ut Deum adit communem Servatorem Christum, simulque Dominum, et filium Davidis nominat: ejusdem vero majestatem testatur, dum ab eo dignam Deo operationem expositulat. Mirentur in eodem cæco confessionis constantiam; etenim nonnulli, dum is fidem profitebatur, increpabant; qui tamen non desinebat, neque prohibentium causa fiduciam dicendi amittebat. Novit fides præliari cum omnibus, et omnia vincere. Ideo illi quidem increpabant, hic autem fidelis non cedebat, sed Dominum sequebatur, sciens pulchram esse in religione tuenda audaciam. Nam si divitiarum causa multi audent, propter animæ salutem nonne oportet pulchram audaciam sumere? — Domini gressum sicut hominis vox cum fide invocantis, meritoque honoratur a Christo cæcus. Ab ipso enim prope advocatur, ut qui fide jam appropinquaverat, nunc corpore etiam fiat **385** proximus. Nos quoque fides Christo sic admovet, ut etiam sermones ejus audire digni flamus. Jam vero cæcum prope astantem interrogavit dicens: « Quid tibi vis faciam? » Num cæci votum Dominus ignorabat? quomodo hoc credibile sit? Prudente œconomia sciœtitatus est, ut qui coram aderant, unaque incedebant, discerent, pecuniam ab eo cæcum non petere, sed tanquam a Deo divinam operationem. — Num

Α τοῦτο λέγων. Έπει δὲ ἀνεβίω Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, διηνοῖξεν αὐτῶν τοὺς ὄφθαλμοὺς καθ' ὅ γέγραψε τις τῶν ἀγίον εὐαγγελιστῶν· κατεφωτίσθησαν γάρ, τὴν τοῦ Ήνεύματος μέθεξιν ἀμφιλαφῇ πλουτήσαντες· ὡς λέγεται· « Καὶ ἔχομεν βεδαίτερον τὸν προφητεικὸν λόγον, φῶτας ποιεῖτε προσέχοντες, ὡς λύχνῳ φαννοῦται ἐν αὐχμῆρῃ τόπῳ, ἕως οὗ ἡμέρα διαυγάσῃ καὶ φωσφόρος ἀνατείλῃ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. »

'Ιησοῦν, υἱὸν Δαβὶδ, ἐλέησόν με.

(Α f. 251 b, C f. 146 b) Προσῆλθε μὲν οὗτος ὁ Θεῷ τῷ πάντα ισχύοντι· διομάζει δὲ αὐτὸν τὸν Δαβὶδ· τεθραμμένος γάρ ἐν Ἰουδαισμῷ, καὶ αθίγητος ὑπάρχων, οὐκ ἡγνόσει τὰ διὰ γε τοῦ νόμου καὶ τῶν ἀγίων προφητῶν περιθηρευμένα, καὶ ὡς ἐκ γένους ὑπῆρχε τὸν Δαβὶδ τὸ κατά σάρκα. Οὐκοῦν ὡς ἡδη πεπιστευκὼς ὅτι θεὸς ἐν ὁλογράφῳ, ὑπέμεινεν ἐκών τὴν κατά σάρκα γέννησιν, τὴν ἀπό γε, φημι, τῆς ἀγίας Παρθένου, πρόσεισταις θεῷ Θεῷ, λέγων· « Ἐλέησόν μου, υἱὲ Δαβὶδ. » Οτι γάρ οὗτοι διατεθεὶς προσεκύμισε τὴν ἱετηρίαν, ἐπικαρπτυθεὶς λέγων αὐτῷ ὁ Χριστός· « Η πίστις σου σώσει σε. » Μιμησάσθωσαν αὐτὸν τὸν τὰς δύνεις τῆρας θρωσκητά, οἱ διαιροῦντες εἰς δύο τὸν Ἑντού Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν (2), δις ὡς Θεῷ πρόσεισι τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ, καὶ Κύριον (3) αὐτὸν, καὶ οὐκ διομάζει Δαβὶδ. Μαρτυρεῖ δὲ αὐτοῦ τῇ δόξῃ, διὰ τοῦ θεοπρεπεστάτην ἐνέργειαν παρ' αὐτοῦ ζητεῖν. Θαυμαζέτωσαν αὐτοῦ τὴν ἐνστασιν τῆς δομολογίας· τὰς μὲν γάρ ἐπειτίμων δομολογοῦντι τὴν πίστιν· δὲ οὐκ ἀνίει, οὐδὲ ἐνεποδίζετο ἡ παρθησία διὰ τῶν καλωντῶν. Οἶδεν τὴν πίστιν πρὸς πάντα μάχεσθαι καὶ πάντα νικᾶν· διὸ ἐπειτίμων, δὲ πιστὸς οὐχ ὑπεστέλλετο, ἀλλ' ἤκολούθει τῷ Δεσπότῃ, εἰδὼς ὅτι καλὴ ἡ ὑπὲρ εὐσεβείας ἀνάδεια· εἰ γάρ ὑπὲρ χρημάτων ἀναστέλλει πολλοί, ὑπὲρ σωτηρίας ψυχῆς οὐ χρὴ τὴν καλὴν ἀναστέλλειν ἐνδύσασθαι; — (Α f. 251 b, D f. 61 b) Ἰστορεῖ τὸν Κύριον ἡ φωνὴ τοῦ μετὰ πιστῶν ἐπικαλουμένου· καὶ τετίμηται εἰκότως παρὰ Χριστοῦ δι τυφλός· κέληται γάρ παρ' αὐτοῦ, καὶ ἐγγὺς γενέσθαι προστέαται, ἵν' ὁ ἐγγίσας αὐτῷ τῇ πίστει πρόστερον, πλησιάσῃ καὶ τῷ σώματι· καὶ ἡμᾶς οὖν ἡ πίστις παρίστησι καὶ ἐγγὺς ἀποφέρει Χριστοῦ, ὡστε καὶ λόγων ἀξιωθῆναι τῶν παρ' αὐτοῦ. Ἐγγὺς γάρ ἐνεχθεῖται τὸν τυφλὸν, ἥρετο λέγων· « Τί σοι θέλεις ήνα ποιήσω; » Ἀρ' οὖν ἡγνόει τὴν αἴτησιν; καὶ τῶς δὲ ἔχοι τοῦτο λόγον; Ἡρώτα τούναν οὐκονομικῶς, ήνα δὴ μάθοιεν οἱ περιεστηκότες, ἤγουν συμβαδίζον-

¹⁵ Luc. xxiv, 31. ¹⁶ II Petr. i, 19.

(1) Apud S. Thomam in cat. Lat. i CYRILLUS. Multus autem erat populus circa Christum; et cæcus eum quidem non noverat, sentiebat autem effectum, et rapiebat per affectum quod non hausit aspectus; unde subditur: *Et cum audiret turbanū prætereuntem, interrogabat quid hoc esset.* Et oculati quidem secundum opinionem loquebantur. Sequitur enim: *Diviserunt autem ei, quod Jesus Nazarenus transiret.* Cæcus vero vera clamabat. Alia docetur; et alia prædicat. Et clamavit dicens: *Iesu, fili David, mi-*

serere mei. Quis te docuit hæc, o homo? Num perlegisti libros privatus luminibus? Unde igitur nosū luminare mundi? Vere Dominus illuminat cæcos. In Judaismo autem nutritus, etc.

(2) Contra Nestorianos.

(3) Nam Nestoriani in vocabulo Dominus (v. gr. cum Elisabeth salutavit matrem Domini) Deum non agnoscebant. Idecirco Cyrus animadvertisit eumdem Dominum simul ac Deum dici.

τας, ὡς οὐδὲ χρήματα μᾶλλον αἴτει αὐτὸν, ἀλλ' ἐνέργειαν θεῖται ὡς παρὰ Θεοῦ.— (Α. f. 258, Β. f. 61 b) Ἀρ' οὖν ἀπηλλάτετο μὲν τοῦ νοσεῖν δὲ τυφλός, κατημάτιος δὲ τοῦ εἶναι φιλόχριτος; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ τοῖς ἔργοις τὴν εὐγνωμοσύνην ἐπεδείχνυτο. Καὶ διτής τὸ λευθέρωτο τυφλότητος, τῆς τε σωματικῆς, καὶ τῆς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν· οὐ γάρ διὰ ἐδόξασεν αὐτὸν ὡς Θεὸν, εἰ μὴ ἀνέβλεψεν δυνατός. Γέγονε δὲ καὶ ἕτεροις πρόσφασις τοῦ δοξάζειν αὐτόν.

ΚΕΦΑΛ. 10^η.

Ίδον ἀπήρ ὄντος καὶ λούμενος Ζαχαρία.

(Α. f. 252, Β. f. 173, Κ. f. 146 b, Δ. f. 62) Ἀρχιτελώνης ἦν δὲ Ζαχαρίας, ἐν ἐπιτάσει τε πολλῇ παρ' αὐτῷ φιλάργυρον, καὶ τῆς πλεονεξίας δὲ σκοπός· τούτῳ γάρ τοῖς τελώναις τὸ ἀπιτήδευμα· ταύτην δὲ καὶ εἰδωλολατρείαν ὑνομάζει δὲ Παῦλος, ὡς τάχα πρέπουσαν μόνις τοῖς οὐκ εἰδόσι Θεοῖ. Ταύτητοι καὶ μάλα εἰκότως παρθήσιαν ἀνατιθήσει τοῖς προσώποις ἐνδύσαντας τοὺς τελώνας, πόρναις συντέταχεν δὲ Κύριος, οὗτῳ λέγων τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς· «Ἄι πόρναι καὶ οἱ τελώναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.» Ἄλλ' οὐ μεμένηκεν ἐν τούτοις δὲ Ζαχαρίας, τοῖς ἀξιώθη δὲ φειδοῦς τῆς παρὰ Χριστοῦ· αὐτὸς γάρ ἐστιν δὲ καλῶν ἐγγὺς τοὺς μαρχάρους, καὶ φωτίζων τοὺς ἐσκοτισμένους. Ὁποῖα δὲ γέγονε τῷ Ζαχαρίᾳ τῆς ἀπιστροφῆς ἡ ὅδος, φέρε ἴωμεν. — (Β. f. 173 b) Ἐπειθύμησον ἰδεῖν τὸν Ἱησοῦν· ἐδλάστησε γάρ ἐν αὐτῷ σπέρμα σωτηρίας. Τεθέαται τούτῳ Χριστὸς τοῖς τῆς θεότητος ὀφθαλμοῖς· ἀναβλέψας οὖν εἶδεν αὐτὸν καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος· καὶ ἐπειδὴ σκόπος ἦν αὐτῷ πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, προτείνει τὴν ἡμερόβητα· καὶ παραθαρέψυναν αὐτὸν λέγει· «Σπεῦσας κατέβηθι·» εἰξῆτε γάρ αὐτὸν θεάσασθαι, καὶ ἐκώλυεν αὐτὸν δὲ δχλοῦς, οὐ τοσούτον δὲ τῶν ἀνθρώπων, δοσον δὲ τῶν ἀμαρτημάτων. Ἡν δὲ καὶ μηχρὸς τὴν τλικίαν οὐ μόνον τὴν σωματικήν, ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικήν· καὶ οὐκ ἀλλως ἡδυνήθη ἰδεῖν αὐτὸν, εἰ μὴ ὑψώθη ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὴν συκομωραίαν ἀρβῆς, μωράνας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, καὶ τὰ ἔξης. Ἐμελλε δὲ, φησίν, δὲ Χριστὸς διὰ τῆς συκομωραίας διέρχεσθαι· τὴν γάρ νομικήν ὁδεύσας πολιτείαν, δὲ ἐστι συκῆν, τὰ μωρά τοῦ κόσμου ἐξελέξατο, δὲ ἐστι τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον. Καὶ πᾶς δὲ αἱρεῖ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ τῇ τοῦ Χριστοῦ πολιτείᾳ, σώζεται, συνετῶς τὸν νόμον ἐργαζόμενος, δὲ ἐστι συκῆ μὴ ποιούσα σύκα ἀλλὰ μῶρα· μωρὰ γάρ τοῖς Ἰουδαίοις φανεται τῇ κεχρυμμένῃ τοῖς πιστοῖς

¹¹ Ephes. v. 5. ¹² Matth. xxi, 31.

(1) Hic apud S. Thomam in cat. et CYRILLUS. Turba autem est imperitae confusio multitudois, quae verticem nequivit videre sapientiam. Ergo Zacchaeus quandiu in turba est, non videt Christum; sed plebeiam transgressus inscitiam, meruit omen desiderabat aspicere. »

A itaque solitus infirmitate cœsiva diligere Christum neglexit? Minime; sed opere gratum animum demonstravit. Duplici liberatus est cœcitate, et corporali et mentis aliquæ cordis: non enim honorasset illum ut Deum, nisi vere visum recuperasset. Sed et easteris quoque glorificandi Christum causa existit.

CAP. XIX.

V. 2. Ecce vir nomine Zacchæus.

Publicanorum princeps erat Zacchæus, pecunia amore plurimum captus, et avaritiam unice spectans: hoc enim est publicanorum studium; quod idolatriæ nomine appellat Paulus ¹³, ceu illorum tantummodo proprium qui Deum ignorant. Convenientissime igitur publicanos hanc præ se ferentes impudentiam, cum meretricibus contulit Dominus dicens Judæorum ducibus: « Meretrices et publicani præcedent vos in regnum Dei ¹⁴.» Sed tamen inter hos non mansit Zacchæus, sed Christi clementia dignus fuit. Ipse enim prope advocat qui longinqui erant, et illuminat obtenebratos. Quænam vero se obtulerit Zacchæus conversionis occasio, age, videamus. — Cupiebat Jesum videre, quia salutis semen jam in eo germinabat. Viderat eam rem Christus divinitatis oculis; nunc vero suspiciens ipsum quoque humano visu observavit. Et quia finem sibi propoauerat omnium hominum salutem, benignitatem exponuit, eique animos addens, « Descende, » inquit; siquidem ille videre Jesum cupierat, sed turba impidebatur non tam hominum **386** quam peccatorum (1). Eratque statura exiguis non corporali solum (2), verum etiam spirituali; neque aliter illum videre poterat, nisi in sicum fatuam condescendens, juxta quam Christus præteriturus erat. Latet autem in sermone ænigma. Quippe nemo aliter Christum videre potest, atque in eum credere, nisi in fatuam sicum se attollat, id est nisi membra sua, dum in terra degit, sine sensu efficiat, ad fornicationem scilicet, ad immunditiam, et reliqua. Futuruin enim erat, ut Christus prope fatuam sicum transiret. Nempe quia legalem decurrentis viam, quæ sicus instar erat, stulta mundi elegit, id est crucem atque necem. Et quicunque sibi tollit crucem ejus, et Christi vitam sectatur, salvus fit. Sapienter scilicet legem exsequens, quæ est sicutinea, haud sicus fructuiscans sed mora (fatuitatem). Fatuitas enim Judæis videtur interioris fidelium vitæ ratio, circumcisio nempe malitia, otium ab iniqua actione; qui sane haud sensibile præputium cœdunt,

(2) Statura ergo Zacchæi pusilla erat, ut nemo hactenus dubitavit; non autem Christi Domini, ut hodiernus quidam scripsit, qui præpostere fortasse intellexit vulgati Latini versiculum: *Zacchæus quaerebat videre Jesum; et non poterat p̄te turbā, quia statura pusillus erat.*

neque sabbatum observant. Cognovit itaque illum ad obedientiam paratum, sive serventem, et ex nequitia in virtutem flecti cereum. Quare et vocalit, et accedit illum Iucraturus; qui festinus descendit, Christumque Iacobundus domi exceptit; » Iacobundus, inquam, non solum quia illum ut salvagabat viderat, verum etiam quia nominatum appellatus ab eo fuerat, eumdemque hospitio praeter suam exspectationem suscepturus erat.

V. 5. *Zacchæus, festinans descendere, quia hodie in domo tua oportet me manere.*

Provisio haec erat, probe enim rem futuram sciebat. Noverat hominis anima ad sanctum vitæ genus eligendum per quam proclivem. Ergo eum ad pietatem convertit, qui Jesum libenter suscepit, rem quippe 387 insperatam consecutus. Sed fortasse aliquis dicurus erat communis nostro Servatori Christo: Apud Zacchæum hospitarius, apud, inquam, publicanorum præfectum, qui avaritiae mores nondum exuit? Ulique, respondisset: id sciebam, cum Deus natura sim, et terrestrium omnium vias inspiciam; cumque insuper futurorum scientiam habeam, ad pœnitentiam hunc vocavi, quia paratus huic agendæ est.

V. 8. *Dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus.*

Viden' quomodo publicanorum præfectus, ille, inquam, avarus, repente misericors, et pauperum amator factus est? Distributurum se spondet egentibus opes; et quos fraudaverat certiores facit redditum se illis ex legis norma; quatuor iubentis pro una ove restituere, juxta Davidis judicium, qui ovem pauperi raptam, quadruplam reddi a plagiario mandavit¹⁹.

V. 9. *Hodie salus domui huic facta est.*

Quo enim ingreditur Christus, ibi omnino salus fit. Neque post alias moras, vel promittentis ritu, sed hodie Zacchæus salutem Christus denuntiat, quoniam et ille statim quæ promisit, in rem contulit. Non enim dixit, Dabo dimidium; neque fraudatis dixit, Reddam quadruplum: obtemperavit quippe Salomonis monenti: « Ne dicas, Postea revertere, et cras dabo²⁰; » sed, « Ecce, inquit, do et redbo. » Quare et Christus: Hodie das, ait, hodie tibi salus. Oportuisset itaque Judæos gratulari Zacchæus præter spem salvato; quia et ipse de filiis erat Abraham, quibus per Christum redemptionem Deus oraculo prophetarum promiserat.

V. 11. *Adjiciens dixit parabolam: Homo quidam nobilis, etc.*

Hac, quæ in manibus est, parabola priorem simul suum ad homines adventum, et hinc discessum,

¹⁹ Il Reg. xii, 6. ²⁰ Prov. iii, 28.

(1) Sic etiam Vulgatus Latinus, 'nec non Etod. xxii, 1. At Græcus Vaticanus hic: ἐπταπλασῶν, septuplum.

A ἀργασίᾳ, ἐν περιτομῇ κακίᾳ, καὶ ἀργίᾳ φαῦλῃ; πράξεως· μή μέντοι αἰσθητῶς ἀκροβυτίαν περιτεμάντων, καὶ τηρούντων τὸ Σάδατον. Ἔγω τοινούν αὐτὸν ἔτοιμον εἰς ὑπακοήν, καὶ θερμὸν εἰς πίστιν, καὶ εὐμετάβλητον ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν· διὸ καὶ καλεῖ, καὶ ἀπεισι κερδῆσσων αὐτὸν· διὸ εἰς σπεύσας κατέβη, καὶ ὑπεδέξατο αὐτὸν χαίρων, οὐ μόνον διτε εἰδεν αὐτὸν ὡς ἐζήτει, ἀλλ' διτε καὶ ἐκλήψη πάρ' αὐτοῦ, καὶ διτε ὑπεδέξατο αὐτὸν, ὡς οὐκ ἔν ποτε προσεδόκησεν.

Zαχαῖε, σπεύσας κατέβη· σήμερον τῷτε τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μεῖται.

(A f. 253 b, B f. 174) Πρόγνωσις αὐτη θεῖα, εἰς γάρ την ἔποιστα τὸ ἐσόμενον· εἶδεν ἀνθρώπου φυγὴν ἔτοιμότατα διανεύουσαν εἰς γέ τοι βιοῦν ἐλέσθαι ἐγίλως· καὶ μετέθηκεν εἰς εὐσέβειαν ὑπεδέξατο γάρ, φησι, τὸν Ἰησοῦν χαίρων· ἐτυχε γάρ ὁν μή προσέδρκα· ἀλλ' ἵως ἐκεῖνο φαίη τις ἀν τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ· Αὐλίζῃ παρὰ Ζαχαῖῳ καὶ παρὰ τῷ τελωνῶν ἡγουμένῳ, δε οὔπω τοὺς τῆς φιλοκερδείας ἀπενίψατο τρόπους; Ναί, φησιν· οὐδὲ τοῦτο, Θεὸς ὁν φύσει, καὶ τὰς ἐκάστου τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐποπτεύων δόδον, καὶ πρὸς τούτοις ἔχων τῶν ἐσομένων τὴν γνῶσιν· κέκληκα πρὸς μετάγνωσιν, πρόθυμον διτα πρὸς τοῦτο.

Tὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου, Κύριε, ιδεψι τοῖς πτωχοῖς.

(A f. 252 b) Οὐρᾶς πῶς δ τελωνῶν ἡγούμενος, δ φιλάργυρος, εὐθὺς ἐλεήμων καὶ φιλοπτωχὸς γέγονες Κραστής, διανέμειν ἐπαγγελλόμενος τοῖς ἐνδεέσι τὸν πλοῦτον, καὶ τοῖς τὸις ἡδικημένοις ἀπολογούμενος, κατὰ τὸν νόμον τὸν τέσσαρα πρόβατα ἀνθ' ἐνδεέσιν κελεύοντα, κατὰ τὴν τοῦ Δαθίδιον κρίσιν περὶ τοῦ τῆς ἀμνάδα λεγχέντος ἀπεστερήκενται τοῦ πτωχοῦ. Καὶ τὴν ἀμνάδα γάρ, φησι, ἀποτίσει τετραπλασίαν (1).

Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ φέγγετο.

(A f. 254) Ἔνθα γάρ ἀν εἰσβάλλῃ Χριστός, τοι πάντως ἐστὶ καὶ σωτηρία· οὐδὲ εἰς ἀναβόλας; δε οὐδὲ ἐπαγγελίας, ἀλλὰ σήμερον τῷ Ζαχαῖῳ τὴν σωτηρίαν δο Χριστὸς εὐαγγελίζεται· ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς αὐτίκα πεποίηκεν δὲ πεπηγγελματο. Οὐδὲ γάρ εἰπεν· Δώσω τὰ ἡμίση, καὶ τοῖς ἀδικηθεῖσιν ἀποδώσω τετραπλῶν· ἤκουσε γάρ τοῦ Σολομῶντος· « Μή εἰπης· Ἐπάνηκε, καὶ αὖτιν δώσω· » δὲλλ', « Ίδού, φησι, δίδωμι· καὶ ἀποδίδωμι. » Διὸ καὶ δο Χριστὸς· Σήμερον, φησι, δίδωμι, σήμερόν σοι καὶ τὴν σωτηρία. Ἐδει τοινούν τοὺς Ιουδαιούς χαίρειν ἐπὶ Ζαχαῖῳ σεσωσμένων παραδόξων· διτε καὶ αὐτὸς εἰς υἱοὺς ἐτέλει τῷ Ἀβραὰμ, οἰς τὴν διὰ Χριστοῦ λύτρωσιν διὰ προφητῶν ἀγίων ἐπηγγειλατο δο Θεός.

Προσθεὶς εἰπε παραβολὴν· Ἀτρωπός τις εὐγενής, κ. τ. λ.

(B f. 255) Διὰ τῆς ἐν χερσὶ δὲ παραβολῆς, δομοῦ καὶ τὴν προτέραν εἰς ἀνθρώπους διφίξιν ἐσυτοῦ, καὶ

τὴν ἐνθένδε ἀποδημίαν, τὴν τε μετὰ ταῦτα τῆς βασιλείας ὑποδοχήν, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις ἐπ' ἀγαθαῖς ἔλπις προσδοκωμένην ἡμῖν δευτέραν αὐτοῦ θεοφάνειαν, αἰνίζεται καὶ ὡς κατ' ἔκεινο καιροῦ, τῶν μὲν ἀξίων αὐτοῦ βασιλεύσει, κοινωνοὺς αὐτοὺς τῶν ἀγαθῶν καὶ δὴ καὶ τῆς βασιλείας ποιησάμενος· τῶν δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τὸ κήρυγμα παραιτησαμένων, ἐν ἔχθρῶν τε χώρᾳ καὶ πολεμίων ἁυτοὺς καταλεξάντων κριτῆς ἔσται ἀπαραίτητος. Ταῦτα δὲ ἐν παραβολῇς ἐθέσπιζε τρόπῳ, σαφῶς διδάσκων, ὅτι μήπω τότε ταῦτ' ἐξέφαινεν ἀνθρώποις συνών, δὲ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐνειστήκει καιρός. Ἐλεγε ὅδιον ταῦτα καὶ παρεδίου, ἐν Ἱεροχόῳ μὲν ποιούμενος τὰς διατριβὰς, δρμῶν δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα· καὶ ἐλεγεν ἀναγκαῖως· ἐπειδὴ πολὺς ἦν δὲ περὶ αὐτοῦ παρὰ τοὺς πᾶσι λόγος, ὡς αὐτίκα τότε μέλλοντος ἐν τοῖς Ἱεροσόλυμοις τὴν διὰ τῶν προφητῶν ἀνακεχηρυγμένην αὐτοῦ βασιλείαν παραλήψεθαι· ἢς ὑπονοίας μυρία τοῖς πολλοῖς ἐγίνετο αἴτια, τὰ πρὸς αὐτοῦ δρώμενα θαύματα, αἱ τε παράδοξοὶ δυνάμεις, δι' ὧν τοὺς θεωμένους ἐπειθεν ἀραρότως, αὐτὸν εἶναι ἡγεῖσθαι τὸν ἐκ πατέρων αὐτοῖς κατηγγελμένον καὶ προσδοκῶμενον Χριστὸν. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡδη παρεῖναι τῆς αὐτοῦ βασιλείας τὸν καιρὸν ὑπελάμβανον, ἀναγκαῖος τοὺς τοῦτο νομίζοντας διωρθοῦτο τῆς ψευδοῦς δόξης.

(Α.Γ. 255 b, Β.Γ. 175 b) "Οπερ ὅνν ξηρημεν, καταγράφει τῆς παραβολῆς ὁ σκοπὸς δλην ὡς ἐν βραχέσι τῆς ἐφ' ἡμῖν γενομένης οἰκονομίας τὴν δύναμιν, καὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὰ ἀπ' ἄρχῃς δχρι τέλους. Γέγονε μὲν γάρ δινθρωπός Θεός ὃν δὲ λόγος· κακηρημάτικε δὲ διὰ τοῦτο δοῦλος· ἀλλ' ἦν καὶ ζωτὶν εὐγενῆς, κατά γε τὴν ἐκ Πατρὸς δρῆστον γέννησιν· ἀποπεράνας δὲ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον, εἰς τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ κατὰ φύσιν ἀναπεφοιτηκε δόξαν, καὶ οἷον ἀποδεδημηκε εἰς χώραν μακράν· χώρα γάρ ἐτέρα παρὰ τὴν τῆν, δὲ οὐρανός· ἀνέδη δὲ λαβεῖν ἁυτῷ βασιλείαν. Πῶς δὲ δὲ τῶν δικούς βασιλεύων μετὰ τοῦ Πατρὸς, ἀνεισι πρὸς αὐτὸν ληφόμενος βασιλείαν; Δηλοντὶ ἐνανθρωπήσαντι τῷ Υἱῷ καὶ τοῦτο δίδωσιν δὲ Πατήρ· ἀναφορήσας γάρ εἰς οὐρανὸν, κεκάθικεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς ὑψηλοῖς, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἔως δὲ τεθῶσιν οἱ ἔχθροι αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.

Καίστας δὲ δέκα δούλους ἁυτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς δέκα μνᾶς.

(Α.Γ. 255 b, Β.Γ. 275 b, Κ.Γ. 147) (1) Διανέμεις γάρ δὲ Σωτὴρ τοῖς πιστεύσασιν εἰς αὐτὸν, τὴν τῶν θείων χαρισμάτων διαφορὰν· τοῦτο γάρ εἶναι φαμεν τὰς δέκα μνᾶς. Πλὴν πολλὴ τούτων ἡ διαφορὰ πρὸς ἔκεινους, οἱ καὶ ὅλες ἡρνήσαντο τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· οἱ μὲν γάρ ἀνταίρουσιν, οἱ δὲ τῆς ἐπ' αὐτῷ

(1) Hic plura apud S. Thomam in cat. Lat. e Cyprius. Ascendens autem (ad cœlos) dispensavit credentibus in eum divinorum charismatum differentiam; Sic ut servis committuntur Dominicæ facultates, ut aliquid lucrantes, famulatus sui ferant præconia. Unde sequitur: *Vocatis autem servis*

A et post hæc regni receptionem, necnon secundam quam 388 bona spe expectamus Dei manifestationem, significat: et quod illo tempore super dignos se regnaturus sit, eosque honorum suorum adeoque et regni facturus participes: illis contra qui in praesente vita Evangelium recusaverint, seque in adversariorum et hostium loco constituerint, inexorabilis iudex futurus. Hæc autem sub parabolæ forma edixit; perspicue docens, quandoquidem hæc patesciebat cum hominibus versans, nondum regni sui tempus instare. Hos ergo sermones serebat Hierichunte diversans, et mox Hierosolyma quoque profectus. Sic autem necessario loquebatur, quia multus erat de ipso apud omnes rumor, quasi tunc in ipsis Hierosolymis capturus esset prædicatum a prophetis regnum: cuius suspicionis quam plurimæ causæ apud populum erant, patrata nimirum ab eo miracula, et virtutes extraordinariæ, quibus firmiter spectatoribus persuadebat ut crederent se esse promissum illum jam inde a patrum statibus et exspectatum Christum. Quia igitur regni ejus tempus tunc adesse putabant, necessario eos qui ita existimabant, a falsa opinione retrahebat.

C Sicut ergo jam diximus, scopus parabolæ est breviter representandi totam, quæ nostri causa suscepta fuit, incarnationis rationem, Christique a primordiis ad finem usque mysterium. Factus est enim Deus Verbum homo, in servili conditione se gessit; sed tamen erat et est nobilis, quod attinet ad ineffabilem ex Patre nativitatem. Peracto autem in suscepta carne mysterio, ad insitum sibi naturaliter gloriam reversus est, atque in longinquam veluti regionem profectus. Nam diversa a terra regio cœlum est. Ascendit autem ad capiendum debitum sibi regnum. Sed enim quomodo is qui universaliter cum Patre regnat, ad capiendum apud eumdem ascendit regnum? Nervę humanatō Filio id quoque Pater attribuit: namque in cœlum redux, sedet ad dexteram majestatis in excelsis, 389 de cætero exspectans donec ponantur inimici sui scabellum pedum ipsius.

D

V. 13. *Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem mnas.*

Fidelibus quippe suis divinarum gratiarum varietatem impertit Servator. Has enim esse dicimus decem mnas. Verumtamen grandis est his discordia adversus eos qui regnum illius detrectarunt; alteri enim resistunt, alteri servilio ejus gloriantur. Igitur ceu bonis famulis Dominicæ commissæ fuerunt opes,

sis, etc. Consuevit sacra Scriptura in signum perfectionis uti numero denario; quem si quis numerando excedere velit, ab unitate iterum inchoabit, quasi denario perducto ad metam. Et ideo in dispensatione talentorum eum qui metam attigit divit officii, decem ait mnas receperisse. »

ut aliquid in his negotiati, debitas fidelitatis suæ laudes reportarent. Sed enim sui, inquit, cives illum oderant. Hoc nimis tristum imputat Judæus Christus: « Nisi opera inter eos fecissem, quæ nemo alias fecit, peccatum non haberent. Nunc autem et viderunt, et nihilominus oderunt me Patremque meum ^{21.} » Hi noluerunt illum super se regnare; Zacharia propheta nequidquam clamante: « Gaudete valde, illia Sion, quia ecce rex tuus venit ad te justus et Salvator ^{22.} » Et Isaïas similiter: « Ecce, inquit, rex justus regnabit, et principes cum iudicio imperabunt ^{23.} » Imo et ipse quandoque Christus per Psalmistæ lyram dixit: « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion monte sancto ejus ^{24.} » Negarunt itaque regnum ejus (Judæi), dum Phæatio dixerunt: « Non habemus regem nisi Cæsarem ^{25.} » B λοντος λύρας. « Έγώ δὲ κατεστάθη βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ, ἐπὶ Σιών δρός τὸ ἄγιον αὐτοῦ. » Ἡρνήσαντο τοίνυν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, φάσκοντες Πιλάτῳ. « Οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα. »

V. 15. Cum rediret, accepit regno.

Igitur reverso, post acceptum regnum, viro illo nobili, id est Christo, laudem consequentur, et superenis deliciis abundabunt doctrinæ ministri. Nam decuplo vel saltem quinquiplo effecto talento, quia multos homines lucrati sunt, decem vel quinque urbibus præficiuntur, id est non iis tantummodo quibus antea, verum etiam aliis multis dominabuntur. — Nunc quoque **390** Servator talenta famulis suis distribuit, ad evangelicæ normam parabolæ. Eia pandite corda vestra, et lætanter excipite. Strenui estote mensarii; quod datum est, prudenter negotiamini, vestraque devotione augete. Grande sanctisque dignum hinc gaudium confit, et fidelitatis laus subsequitur. Sed cur hæc aio, omissio quod majus est? Cœli cives nos efficit, ad regnum ducit, et cum nostro communi Servatore Christo glorificat. Id ex ipsis quoque evangelicis Litteris agesis cognoscamus. Qui talentis quinque a patrefamilias acceptis alia quinque superlucratus est, quid ait, ad dominum accedens? « Domine, quinque talenta dedisti mihi, ecce alia quinque ex his confeci ^{26.} » Videl' quanta sit studiosi laboris gloria? Quid vero ad hæc Christus? « Euge, serve bone et fidelis, quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium domini tui ^{27.} » Quid his verbis ad potentiam majus? quid præstantius ad felicitatem? Laudes a Christo, suffragium Dominicum studiosam coronans operam: fideliem eum appellat, qui sua industria fructum peperit. Jam vero num lucrum illud Domino attulit? Num hic re aliqua ad usum suum eget? Ipse est rerum omnium plenitudo; atque, ut Joannes ait, « De plenitudine ejus nos omnes accepimus ^{28.} » Sed cum nobis ipsi lucramur, et

²¹ Joan. xv, 24. ²² Zach. ix, 9. ²³ Isa. xxxii, 1. ²⁴ ibid. 21. ²⁵ Joan. i, 16.

(1) In marg. Κυριλλου διαιλα . Nempe hic locus sunitur ex Cyrilli quadam homilia a catene auctore Niceta. De Cyrilli homiliis deperditis diximus in Præfatione (hujus ed. nov. t. I, col. 95). Et quidem

A δουλείας φέρουσι τὸ καύχημα. Οὐκοῦν ὡς οἰκεῖαι γνήσιοι τὸν Δεσποτικὸν ἔθαρρήθησαν πλοῦτον, ἵνα τὶ προσεργασάμενοι, τοὺς τῇ γνησιότητι πρέποντας ἐπαίνους κερδάνωσι. 'Αλλ' οἱ πολῖται αὐτοῦ, φῆσι, ἐμίσουν αὐτὸν· τοῦτο τοῖς Ιουδαιοῖς ὀνειδίσαν δι Χριστὸς. « Εἰ μὴ τὰ ἔργα ἐποίησα ἐν αὐτοῖς, καὶ οὐδὲλς δλλος ἐποίησεν, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ καὶ ἐωράκασι· καὶ μεμισήκασι· καὶ ἐμὲ καὶ τὸν Ητέρα μου. » Αὐτοὶ οὐκ τιθέλησαν αὐτὸν ἐπ' αὐτοὺς βασιλεύειν· καίτοι Ζαχαρίου τοῦ προφήτου βαῶντος· « Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών· δτι· ίδοι δι βασιλεύεις σου ἔρχεται σοι δίκαιος· καὶ σώζων. » Καὶ Ἡσαΐας δὲ δύοιλας. « ίδοι δὴ, φῆσι, βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύει, καὶ ἀρχοντες μετὰ χριστεως δρᾶντος. » Ναὶ μήν καὶ αὐτὸς ἔφη που Χριστὸς διὰ τῆς τοῦ Φαλ-
αντοῦ, ἐπὶ Σιών δρός τὸ ἄγιον αὐτοῦ. » Ήρνήσαντο τοίνυν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, φάσκοντες Πιλάτῳ· « Οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα. »

Ἐγ τῷ ἀπαρελθεῖν αὐτῷ λαβότα τὴν βασιλείαν.

(A f. 256) Υποστρέψαντος τοίνυν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ εὐγενοῦς, δῆλον δὲ δτι τοῦ Χριστοῦ, ἐπαίνων τεύχονται, καὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς ἀντρυφήσουσιν οἱ τοῦ λόγου διάκονοι. Δεκαπλασιάσαντες γάρ, ἥγουν πενταπλασιάσαντες τὸ τάλαντον διὰ τοῦ κερδῶν πολλοὺς, ἐπάνω δέκα τάλεων ή πέντε γενήσονται· τουτέστιν ἀρξαντες τάλιν, οὐχί ὅν ἡρξαν πρὸ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπέρων ἔτι πολλῶν. [A f. 257, B f. 175 b] (1) Διανέμει καὶ νῦν δι Σωτῆρ τάλαντα τοῖς ίδίοις οἰκεταῖς, κατὰ γε τὴν ἐν Εὐαγγελοῖς παραβολὴν. Οὐκοῦν ἀπλώσατε τὰς καρδίας, καὶ ὑποδέξασθε χαίροντες δόκιμοι γένεσθε τραπεζῖται· ἐμπορεύσασθε τὸ διθέν, ἐπιστημόνως· πολυπλασιάσατε ταῖς ἐπιεικεῖαις. Μέγα καὶ ἀγιοπρεπὲς τὸ καύχημα, καὶ τοὺς τῆς γνησιότητος ἐπαίνους προξενεῖ. Καὶ τὶ τοῦτο λέγω, τὸ ἔτι μείζον ἀφεῖς; Οὐρανοῦ πολίτην ἐργάζεται, εἰς βασιλείαν ἀναφέρει, αὐτῷ συνδοξεῖσθαι ποιεῖ τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ. Ιδωμεν δὲ τοῦτο, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν εὐαγγελικῶν γραμμάτων. «Ο τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότου, προσεργασάμενος δὲ καὶ ἐπέρα πέντε, τὶ προσέρχεται λέγων; « Κύριε, πέντε τάλαντά μοι ἔδωκας, τὸς ἐποίησα ἀλλὰ πέντε. » Ορέξ δοσον ἔστι τῆς φιλοπονίας τὸ καύχημα; Καὶ τὶ πρὸς αὐτὸν ἔφη Χριστός; « Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ δλίγα ἡς πιστός. D Επὶ τολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Κυρίου σου. » Τί τούτου τὸ μείζον εἰς δύναμιν; τί τὸ αἰρετώτερον εἰς εὐημερίαν; « Επαινοὶ περὶ Χριστοῦ, καὶ φῆμος Δεσποτικῆ στεφανοῦσα τὸν φιλοργησαντα, πιστὸν δονομάζει τὸν καρποφορήσαντα νοητῶς. Μή γάρ τῷ Δεσπότῃ τὸ κέρδος προσήνεγκε; Μή

²⁶ Psal. ii, 6. ²⁷ Joan. xix, 15. ²⁸ Matth. xxv, 20.

de Joanne Baptista in not. ad Luc. iii, 4; de electione apostolorum ad Luc. vi, 13, de divite horrea dilatare volente ad Luc. xii, 19; denique de passione Domini intra cap. xxiii, 23.

γάρ χρήξει τινός ἐν τοῖς καθ' ἑαυτὸν; Αὐτός ἔστι τὸ Α πάντων πλήρωμα, καὶ ὡς ὁ πάνσοφος Ἰωάννης φησιν, « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἐλάβομεν. » Ἀλλ' ὅταν ἡμεῖς ἑαυτοὺς κερδάνωμεν, προσωφελῶμεν δὲ καὶ ἐτέρους, τότε χαίρει Χριστός πλούτον τὴν ἥγεται τὴν ἡμῶν εὐδοκίμησιν. Καὶ τὸ ἔτι μεῖζον ἔρων τροφὴν ὕσπερ ποιεῖται τὸ πρᾶγμα διὰ δὲ ἔστιν ἀληθὲς δὲ φῆμι, πάλιν ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν μαθῆση γραμμάτων· νενουθέτηκε μὲν γάρ τὴν ἐκ Σαμαρείας γυναῖκα· εἴτα λεγούσης ἐκείνης, « Οὐτε Εἰδη Μεσσίας, ἀπαγγελεῖ ἡμῖν πάντα, ἑαυτὸν ἐμφανῆ κατέτησε, λέγων· « Ἐγὼ εἰμι δὲ λαλῶν σοι. » Καὶ τὸ μὲν γύνακον, δρόμῳ συντείνεται, καὶ τὴν Σαμαρείτῶν μεμυσταγώγηκε πόλιν. Εἰδὼς δὲ Χριστὸς ὅτι πολλοὶ πιστεύουσιν ἐπ' αὐτὸν, τοῖς ἄγιοις ἔφασκε μαθητὰς· « Ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, οἵν διεῖς οὐκ οἴδατε. » Τρέφει γάρ ὕσπερ τὴν ἡμερωτάτην φύσιν, τῶν ἀπολαύσων ἡ σωτηρία.

Οἱ μὲν οὖν γνήσιοι οἰκέτης, (ἀναβήσομαι γάρ αὐτὸς ἐπὶ τὸν τοῦ λόγου σκοπὸν), τὸν τῆς ἐπιεικείας ἀνεδήσατο στέφανον· εἰσκεκόμισται γάρ εἰς τὴν χαρὰν τοῦ ἰδίου δεσπότου. Οἱ δέ γε λαβῶν τὸ [ἐν] τάλαντον, εἴτα γεγονὼς ὀχνηρός, προσεργασάμενος δὲ παντελῶς οὐδὲν, καταχρύψας δὲ μᾶλλον εἰς γῆν αὐτὸν, ταῖς ἐσχάταις περιπέπτωκε δίκαιος. Φύγωμεν τοίνυν τὴν μίμησιν, ἀποπεμψόμεθα τῆς ἑαυτῶν διανοίας τὸν ἀκερδῆ καὶ ἐπάρατον δκνον, τὸν ἐπ' ἄγαθοῖς δηλούντι σπουδάσματι· μὴ εἰς ἀργίαν, τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν παρὰ Χριστοῦ καταχώσωμεν χάριν. Φησὶ που διὰ φωνῆς Ἡσαΐου δ τῶν δῶλων Θεός· « Ιερεὺς λαλησάτω εἰς τὴν καρδίαν ιερουσαλήμ. » Τί δέ, εἰ δὲ μὲν διδάσκων, τοὺς ὀφελεῖν εἰωθότας ἔξυφαλνοι λόγους τοῖς ἀκρωμένοις, οἱ δὲ οὐκ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἀποτίθενται τὴν μυσταγώγιαν, ἀλλ' ἐπικροτήσαντες μόνον, καὶ γυμνοὶς ἐπαίνοις ἀμειψάμενοι τὸν μυσταγώγην, διγευστοι τῶν ιερῶν ἀπομένουσι διδαγμάτων; Ἀρα ὀκνῆσαι περοτήκει τὸν μυσταγώγον; Εἴτα, ποιοὺς εὑρήσει λόγους ἐπὶ τοῦ θείου βήματος τοὺς ἐπικευροῦντας αὐτῷ, δταν αἰτιάστηται τῶν ἀκρωμένων τὸ ρήθυμον, καὶ εὐάφορμον εἰπῇ διὰ τοῦτο τὸν δκνον; Καταχριθεῖσαι γάρ μᾶλλον, ὡς ἔστιν Κείν εἰς τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς. Οἱ γάρ τοι τὸ τάλαντον λαβῶν παρὰ τοῦ οικοδεσπότου, κατέχωσταις μὲν εἰς γῆν αὐτὸν, καὶ ἀπολυπλασίαστον ἔχων, προσεκόμιζε λέγων· « Κύριε, ίδε ἔχεις τὸ σόν. » Ἄρ' οὖν ἐπήνεται καὶ γερῶν τῇσιται, ἡ κατεδικάσθη μᾶλλον ὡς ὀχνηρός; « Ἐδεις σε γάρ, φησι, καταβαλεῖν τὸ ἀργύριον μου τοῖς τραπεζίταις· κάτων ἐλθὼν ἐκομισάμην ἀν τὸ ἐμὸν σὺν τόκῳ. » Οὐκοῦν ὡς τραπεζίταις ὑμὲν ἐπιστήμοσι τὸ δεσποτικὸν ἀργύρον ἔξοδάσω ἔγω· ύμεις δὲ λαδόντες, ἀπόθεσθε εἰς νοῦν τὸ οὐδὲν, καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς ἑαυτῶν καρδίας κρύψατε· εὗ εἰδότες, ὅτι τὰ εἰς γῆν πεμπόμενα τῶν σπερμάτων, ἀπόλαυσιν τοῖς εὗ εἰδόσι δοκιμάσειν τὰ παρὰ

(Α. Γ. 267 b) Ἐρει καὶ ὑμῖν δὲ χρήσας τὰ τάλαντα· Εἰ γάρ αὐστηρός εἰμι, φησι, θερίζων δύνων οὐκ ἔσπειρα, διὰ τοῦτο μὴ τὴν δοθεῖσάν σοι χάριν, (τοῦτο γάρ ἔστιν ἡ μνᾶ) δέδωκας τοῖς τραπεζίταις τοιτέστι, προσθήκας εἰς ἀπόλαυσιν τοῖς εὗ εἰδόσι δοκιμάσειν τὰ παρὰ

ceteris simul prosumus, tunc Christus lætatur: opes suas existimat bonam nostram vitam. Sed et maius aliquid dicam: alimonias sua loco, hoc habet negotium. Quod autem vere dicam, rursus ex evangelicis discess litteris. Samaritanæ mulieri monita dabant; cumque illa diceret venturum esse Messiam qui omnia nobis nuntiabit; ipse semet revelat dicens: « Ego ille sum, qui tecum loquor²⁸. » Tunc mulier cursim reversa, Samaritanorum civitatem sacra notitia imbuīt. Videns autem Christus multos sibi esse credituros, 391 sanctis ait apostolis: « Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis²⁹. » Alit enim quodammodo per benignam ejus naturam, illorum, qui perierant, recuperata salus. μαθηταῖς· « Ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, οἵν διεῖς οὐκ οἴδατε. » Τρέφει γάρ ὕσπερ τὴν ἡμερωτάτην φύσιν, τῶν ἀπολαύσων ἡ σωτηρία.

B Ergo fidelis servus (rursus enim ad sermonis scopum revolvor) boni actus sui corona redimitur; introductus enim est in gaudium domini sui. Qui autem unum acceperat, deinde desidens nihil lucratus fnerat, sed illud potius humili defoderat, maximas pœnas dedit. Caveamus itaque quominus hunc irritemur; ejiciamus animo sterilem ac detestandam ignaviam ad bonorum operum studium: ne otio, iniquam, datam nobis a Christo gratiam mergamus. Ait alienbi Isaiae voce universalis Deus: « Sacerdos loquatur ad cor Jerusalem³⁰. » Quid vero, si magister quidem utiles audientibus necat sermones, hi vero in cor mentemque doctrinam non recipient, sed solo plausu nudisque laudibus magistrum remunerantes, sacram reapse eruditonem non degustent? Num idcirco oportet magistrum quoque desiderare? Atqui ante tribunal Christi quomodo sibi met patrocinabitur, si quidem audientium accusata ignavia, hanc otii sui eū probabilem causam afferat? Potius enim condemnabitur, ut ex evangelica parabola cognoscere licet. Nōni qui unum talentum acceperat a patrefamilias, id humili obruit, atque ita non multiplicatum servans, deinde retulit dicens: « Domine, en quod tuum est habes. » Num ergo laudatus fuit et præmixto affectu? An potius uti ignavus damnatoria sententia percussus? Oportuerat enim, inquit, a te pecuniam meam committi nummulariis, et tunc veniens ego receperisse utique quod meum est cum usura. Itaque eū peritis nummulariis Dominicam vobis pecuniam ego trado; vos vero accipientes, in mente, quod datum est, reponite, atque intra cordis penetralia recondite: bene consciit, semina in terram jacta, si modo glebis adobruantur, fructum reddere; minime autem insossa, diripi. ἐγχωννύμενα μὲν ταῖς βώλοις, καρποφορεῖ τὰ δὲ ἀκατάχωστα διαρπάζεται.

C 392 Dicit etiam vobis is qui talenta utenda commisit: Si ego homo austerus sum, metens quod non sevi, cur datam tibi gratiam, hæc enim est mna, mensariis non commisisti, id est, illorum usui non tradidisti, qui accentu a te recte assūmare po-

²⁸ Joan. iv, 26. ²⁹ ibid. 32. ³⁰ Isa. xl, 2.

terant? Namque ego veniens, exegisse rem meam non sine usura. Certe magistrorum officium est, servare coram auditoribus utili salutaremque sermonem; divinæ autem virtutis opera est vocare ad obedientiam eos qui audiunt, et illorum mentem reddere fructuosam. — Ignavus servus qui velut mortuum reposuerit charisma, neque ex eo quidquam lucratus fuerit, etiam hoc dato charismate spoliabitur: qui vero meliore via incesserint, superbris bonis cumulabuntur. — Animadvertisendum est alium evangelistam adnotare qualis quoque fuerit distributorum differentia talentorum: « Unus enim dedit, inquit, quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem dividens³¹. » Quinam porro hi sunt, quibus talenta commendata fuerunt, age dicamus. Sunt hi perfecto animi statu prædicti, quibus utique solidus cibus congruit, recte initiando idonei, atque ad omne boni studii genus semelipsos atque alias dirigentes; cuiusmodi fuere divi discipuli, et qui post illos ministerium idem exceperunt. His Servator dininarum gratiarum pro rata parte numerum confert; ut sint mundi lumina, verbumque viæ continent. Ili dum subjectas sibi plebes monitis instruunt, talentum negotiantur, debitamque sanctis hæreditatem capiunt. — Qui noluerunt nobilem illum virum sibi dominari, jugulati ante ejus conspectum fuerunt. Hoc Israelitæ sunt experti; negato enim ab ipsis Christi regno, in extremis inciderunt calamitates, et mali male perierunt.

V. 35. Et duxerunt illum ad Jesum.

Adducitur jumentum a duobus quos **393** Christus miserat discipulis: cui rei efficienda duo suffragantur ordines, prophetæ videlicet atque apostoli, a quibus pertracti fuerunt ad fidem ethnici, quorum figura jumentum erat. Adducitur autem e villa quadam, ut his quoque verbis iniquam ethnicorum denotet mentem, qui non civiliter sed rustice inculte que vivebant. Attamen ad mites mores conversi sunt, postquam docenti omnia Christo se submisserunt. Alius vero evangelista ait pueros quoque palmarum ramos præferentes Christo præcessisse, atque una cum discipulis laudes cecinisse³²; ut in his etiam novum ex ethnici populum, tanquam in tabula pictum videamus. Scriptum est enim: « Et populus qui creabitur laudabit Dominum³³. » — Poenales tenebras exteriores intelligit paratum diabolo angelisque ejus ignem. Haec erit immisericordium sors.

³¹ Matth. xxv, 15. ³² Matth. xxi, 8; Marc. xi, 8; Joan. xii, 13. ³³ Psal. cl. 19.

(1) Animadverte divinæ necessitatem gratiae ad mentes hominum permovendas; sine qua sacri concionatores frustra declamant.

(2) Fragmentum hoc citatur nominatim ex Cyrillo in Lucæ Evangelium a catena Ottob. Vat. in pro-

A σοῦ; Ἐγώ γάρ ἐλθών, Ἐπραξα ἀν, τουτέστιν ἀπήτησα, τὸ ἐμδὸν σὺν τόκῳ Τῶν μὲν γάρ διδασκάλων ἔστι τὸ κατασπείρειν τοῖς ἀκρωμένοις τὸν ἐπωφελῆ καὶ σωτῆριον λόγον· Ἑργον δὲ ισχύος τῆς παρὰ Θεοῦ, τὸ καλεῖν εἰς εὐπειθείαν τοὺς ἀκρωμένους καὶ εὐχαρπτὸν αὐτῶν ἀποφαίνειν τὸν νοῦν (1). — (A f. 258 b) Ὁ μὲν ὄκνηρος; οἰκέτης νεκρὸν θεὶς τὸ χάρισμα καὶ μὴ ἐπεργασάμενος, γυμνὸς καὶ τοῦ δοθέντος ἔσται χαρίσματος· οἱ δὲ τὴν ἀμεινὸν βαδίσαντες δύον, ἐν προσθήκαις ἔσονται τὸν δινθενέα ἀγαθῶν. — (B. f. 175 b) Σημειώτεον δὲ διτὶ δὲ ἕτερος τῶν εὐαγγελιστῶν οἴδε καὶ ποστητος διαφορὰς τῆς τενομένης τῶν ταλάντων διανομῆς. « Φ μὲν γάρ, φησι, δέδωκε πέντε τάλαντα, ψ δὲ δύο, ψ δὲ ἐν, τοῖς ἑκάστου μέτροις ἀναλόγως τὴν διανέμησιν ποιούμενος. » Τίνες δ' ἀν εἰλον οἱ θαρσούμενοι, φέρε λέγωμεν. Οἱ τέλειοι τὴν ξεῖν, οἵς ἀν πρέποι καὶ τὴν στερεὰ τροφὴν, μυσταγωγεῖν εἰδότες ὁρθῶς, καὶ πρὸς πᾶν ὅτιοῦν τῶν ἐπιτηδευμάτων ἔστοιν τε καὶ ἐτέρους ἀπευθύνοντες, ὅποιοι γεγόνασιν οἱ θεοπέστοις μαθηταὶ, καὶ οἱ μετ' ἑκείνους τὴν αὐτὴν διακονίαν διαδεξάμενοι· τούτοις δὲ σωτῆρι τὴν τῶν θείων χαρισμάτων δίδωσι διεφοράν· ἵνα ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες· οὗτοι νοοθετοῦντες τοὺς ὑπὸ κείρα λαοὺς, προσεργάζονται τῷ ταλάντῳ, καὶ τὸν τοῖς ἀγίοις πρέποντα κερδάνουσι κλῆρον. — (A f. 259) Οἱ μὴ θελήσαντες ἐπ' αὐτοὺς βασιλεῦσαι τὸν ἀνθρωπὸν τὸν εὐγενῆ, κατεσφάγγησαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Τοῦτο πεπόνθασιν οἱ ἐξ αἰματος Ἰσραὴλ· ἀρνησάμενοι γάρ τὴν Χριστοῦ βασιλείαν, ταῦτα ἐσχάταις περιπετώκασι συμφοραῖς, καὶ κακῶς ἀπολώλασιν.

Καὶ ἤγαρον αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν.

(B f. 178 b, C f. 148) Ἀγεται δὲ πῶλος, δύο μαθητῶν ἀπεσταλμένων παρὰ Χριστοῦ· ὑπηρετοῦσι γάρ πρὸς τοῦτο αὐτῷ δύο τάγματα, προφῆται καὶ ἀπόστολοι δι' ὧν σαγηγεύεται εἰς πιστὸν τὰ ἔθνη. ὃν ἔστι τύπος δὲ πῶλος· ἀγεται δὲ ἀπὸ τενὸς κώμης. Ἰνα καὶ διὰ τούτων τὴν ἀδίκιον τῶν ἔθνων καταδεῖξε φρένα, οὐκ ἐννόμιος, ἀλλ' ἀγρίως καὶ ἀτριμέλες ζησάντων. Πλὴν μετέστη ἐπὶ τὸ ἱμερον· γέγονε γάρ ὑπὸ Χριστῷ τῷ πάντα διδάσκοντι. « Ετερος δὲ εὐαγγελιστὴς, καὶ παιδίας ἔφη βατέα φοινίκων ἀνατείνοντας προτρέχειν αὐτοῦ, καὶ δόμοις τοῖς μαθηταῖς διδοῦσιςεν· Ἰνα καὶ διὰ αὐτῶν τὸν νέον καὶ ἐθνῶν λαὸν, ὥσπερ ἐν πίνακι γεγραμμένον ἔνωμεν· γέγραπται γάρ· « Καὶ λαὸς δὲ κτιζόμενος αἰνέσται τὸν Κύριον. » — (I f. 106 b) Τὸν τῆς κολάσεως δηλοντά, τὸν ἔξωτερον σκότον, τὸν τρομαζμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· οὗτος τῶν ἀφιλοικτηριμδικῶν δὲ κλῆρος (2).

phetas, p. 106. Hic autem conjecturaliter ego colligavi, quia in loco parallelo Matth. xxv, 30 (ad quem solet provocare Cyrilus) servus piger, qui talentum abscondit, in tenebras exteriores ejicitur.

Πορευομένου δὲ αὐτοῦ, κ. τ. λ.

(A f. 260) Ἀνήσι μὲν εἰς Ἱεροσόλυμα Χριστὸς, τῶν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας καὶ ζωῆς ἀνατλήντων σταυρὸν· ἐπεκάθισέ τε τῷ πώλῳ· προσυπήντων δὲ τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι, καὶ παῖδες ἀνηδοῖς σὺν αὐτοῖς, καὶ πολλαὶς αὐτὸν εὐφημίαις καὶ κρότοις ἡπειρούντο στεφανοῦν· οἱ μὲν γὰρ ἐστρώνυμον ἐν τῇ ὁδῷ τὰ Ιμάτια ἔστων, οἱ δὲ βραχεῖαν ἔτι κομιδῇ τὴν ἡλεκτίαν ἔχοντες, τὰ κάλυντρα (1) τῶν φοινίκων ἀνατείνοντες ὑψοῦ, ὥδην ἐποιούντο Χριστὸν, λέγοντες· Εἰρήνη ἐν οὐρανῷ· οὐκέτι τοῦ Θεοῦ ἡμῖν ἐκπεπολεμωμένου, ἀλλ' ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ περιπατούντος, καὶ διὰ τούτο οὐπὸ τῶν ἄγγέλων δοξαζομένου· δὲ γὰρ δινῶ βασιλεὺς κατέβη κάτω, καὶ μίαν ὑπακοήν (2) πεποίηκεν.

Καὶ τινες τῶν Φαρισαίων ἀπὸ τοῦ δχλου εἶπον, κ. τ. λ.

(A f. 260 b) Ἄλλ' οὐκ ἐδόκει συμφέρεσθαι ταῖς τοῦ πλήθους σπουδαῖς τοῖς καθηγεῖσθαι λαχοῦσιν· ὑπέτριζον γὰρ τοὺς δόδοντας αὐτῶν, καὶ πρὸς τὴν τῶν παιδῶν ταύτην φωνὴν ἡγανάκτουν οἱ βάσκανοι· Φριστοῖς, ἐπειδὴ δρώμενος ἀνθρωπὸς τὴν Θεῷ πρέπουσαν ὑμνολογίαν ἐδέχετο· καὶ δὴ καὶ προσφεσσον οἱ θρασεῖς, μονονούχοι διαμαρτυρόμενοι τε καὶ λέγοντες· « Οὐκ ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσι; » ἀντὶ τοῦ, « Ἀνθρωπὸς ὁ ἀνέχη δοξαλογίουμενος καὶ ᾧς Θεᾶς ὑμνούμενος, καὶ τὰς Θεῷ πρεπούσας εὐφημίας δέχῃ παρὰ τῶν παιδῶν; Καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; » Ἡγανάκτησεν ἄρα κατὰ τῶν παιδῶν; ἀπεσείστο τὴν δοξολογίαν· ἐπειδήμητε τοῖς εὐφημοῦσιν αὐτὸν ᾧς Θεόν; Οὐδαμῶς· ἔφη γὰρ μᾶλλον πρὸς τοὺς φιλεγκλήμονας, ἐπιστομίζων αὐτούς, ὅτι· « Εάν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται. » Ὁρές, δηπαρτούρηκεν ἐσαυτῷ τὴν θεότητον; δόξαν, δὲ πεποχύμενος τῷ πώλῳ καὶ κατὰ σάρκα υἱὸς Δασδίδ; Ἄλλ' οὐκ ἡ δόξης ἀλλοτρίας κοινωνὸς, ᾧς οἱ χριστομάχοι φασὶν (3), ἀλλ' οὐδὲ ὑστερος πιρὴ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ᾧς Σίδης κατὰ μόνας· διὰ τοῦτο καὶ Θεός, καὶ Κύριος, καὶ Ὑψιστος δονομάζεται.

Καὶ ᾧς ἡγγισεν, ἰδὼρ τὴν πόλιν, ἐκλαυσεὶ ἐπ' αὐτῇ. λέγω, κ. τ. λ.

(A f. 260 b) « Εἴφη που διὰ φωνῆς Ἱερεμίου ὁ τῶν ὅλων Θεὸς περὶ τῶν Ἰουδαίων· « Ἀργύριον ἀποδεδοκιμασμένον καλέσατε αὐτοὺς, ὅτι ἀπέδοκιμασσεν αὐτοὺς ὁ Κύριος. » Καὶ πάλιν· « Ἀκούε, γῆ, ἰδὼς ἔγω ἐπάγω ἐπὶ τὸν λαὸν τούτον κακὸν, τὸν καρπὸν ἀποστροφῆς αὐτῶν, ὅτι τῷ λόγῳ μου οὐ προσέσχον, καὶ τὸν νόμον μου ἀπώσαντο. » Καρπὸν τοίνυν γεγόναστι τῆς αὐτῶν ἀποστροφῆς, τὰ συμβενήκατα αὐτοῖς σκυθρωπὰ δηλοντί· πλὴν καὶ οὕτως ἔχοντας γνώμης, κατηλέει Χριστὸς, « Ο; πάντας ἀνθρώπους θέ-

²⁰ Jerem. vi. 30. ²¹ ibid. 19.

(1) Animadverie vocabulum, ut supra ad Luc. xiii. 35.

(2) Ὑπακοή, vel ὑπακοή, in ecclesiastico Græcorum sermone hymni genus est, de quo Cangius in Glossario, et citatus ab eo Goarius. Sane de hymno hic loqui Cyrillus videtur. Cæteroqui per-

A V. 36. *Eunle autem illo, etc.*

Pergebat Hierosolyma Christus, ut pro omnium salute ac vita crucem paterneretur. Asello autem insidebat, occurabantque ei Judæorum turbæ unquam pueri impuberis, multisq[ue] eum acclamatiibus plausibusque certabant ornare. Nam turbæ quidem vestimenta sua sternebant in via; tenera vero adhuc ætate pueri, erectas palmarum spathulas manu tenentes, canticum Christo accinebant dicentes: Pax in cœlo, quia Deus jam nobis non est adversus, sed in regione nostra, qui ei olim invisi fuimus, incedit; ideoque ab angelis collaudatur. Nam Rex supernus deorsum venit, et unum ab utroq[ue] cœtu hymnum elicuit.

B V. 39. *Et quidam Pharisæorum de turbis dixerunt, etc.*

Sed enim principibus visum non est populi 394 studiis suffragari: nam dentibus potius stridebant, et puerorum vocem stomachabantur invidi Pharisæi, quia cum is homo appareret, convenientem Deo hymnologiam excipiebat. Quin et audacter accedebant, contestantes dicentesque: « Nonne audis quænam hi dicunt? » Nempe: Homo cum sis, pateris te glorificari et tanquam Deum hymnis celebrari? Deo, inquam, congruas laudes a pueris excipis? Quid porro ad hæc Christus? Num pueris indignatus est? num hymnum repulit? aut se veluti Deum laudantes increpuit? Nequaquam. Ino potius calumniantibus ait, silentium indicens: « Etiamsi hi taceant, lapides ipsi clamabunt. » Viden' quomodo divinitatis gloriam proprio testimonio sibi vindicavit, is qui jumento insidebat, et Davidis filius secundum carnem erat? Sed reapse alienam a se majestatem non participabat, ut Christi hostes aiunt; neque inferior erat Dei Patris Verbo, cui si Filius alius seorsum esset. Propterea et Deus, et Dominus, et Altissimus appellatur.

C V. 4. *Et ut appropinquavit, videns civitatem, fluit super illam, dicens, etc.*

Dixit quodam loco ore Jeremiæ universalis Deus de Judæis: « Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus reprobavit illos²². » Item: « Audi, terra: ecce ego adducam super populum istum mala, fructum apostasiæ ipsorum; quia sermoni meo non auscultarunt, et legem meam abjecerunt²³. » Fruclus ergo apostasiæ ipsorum fuerunt, ea quæ experti sunt tristia. Qui cum ita se haberent, eorum nihilominus miserebatur Christus, « Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem verita-

vulgata notio vocabuli ὑπακοή obedientia est. Quamobrem haud scio an quis malet interpretari cunctosque sibi obedientes fecit.

(3) Adhuc manifeste theologiceque invitatur contra Nestorianos.

tis venire ²⁴. » Itaque « Videns, inquit, civitatem, elevit; » ut hinc cognoscamus, eum modestum fuisse, si tamen quid hujusmodi de supremo Deo dicendum est. Sed nos haud sciremus Christum perversos illos fuisse miseratum, nisi humano **395** actu id manifestasset, quod nos eum pati cognoscere non poteramus. Nam lacryma emissa, tristitia indicium est. Sic etiam super Lazaro elevit, ut intelligamus moleste eum tulisse, hominis naturam in mortem incidisse. « Ipse enim omnia condidit ad immortalitatem; invidia autem diaboli, mors in orbem terrarum introivit ²⁵. » Reapse tamen haud superavit Dei voluntatem invidia diaboli; sed necesse fuit ut mandati transgressionem subsequetur poena, quae ad exterminium conferret hominem, qui vitæ leges contempserat. Sic igitur flevisse Christum super Hierosolyma dicimus. Voluisse enim, ut dixit, eam urbem felicem videre, admissa erga Christum fide, et pace cum Deo conservata. In hoc ergo reprehendit civitatem Christus, aitque: « Si cognovissem quæ ad pacem tuam sunt! » id est, quæ utilia tibi ac necessaria sunt, ut pacem cum Deo relines. Porro hæc erant fides, obedientia, figurarum cultusque legalis omissione, prece eo ille qui in spiritu et veritate fit, id est per Christum.

V. 42. Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.

Non enim digni erant cognoscere, sive intelligere inspiratas Scripturas, quæ Christi sacramentum loquuntur. « Nam usque in hodiernum diem idem manet velamen in Veteris Testamenti lectione. Cum enim legitur Moyses, velamen supra cor illorum jacet non revelatum ²⁶, » id est, quin agnoscant quoniam in Christo evacuatur; qui cum sit veritas, umbram destruit. Sed quia legis figuris non attenderunt, ideo veritatem non agnoverunt; indignosque se Christi salute Israelitæ ostenderunt. Propterea et sancto Dei decreto obtenebrati sunt; nempe abscondita Hierosolymorum urbi fuerunt, quæ ad pacem cum Deo fovendam conferebant, quorum prima est fides, impium justificans, et per sanctificationem atque justitiam Deo conjungens quinque ea prædicti sunt.

V. 44. Eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.

Cujusnam visitationis illius, inquam, **396** quæ a communi Servatore nostro Christo peracta fuit. Jam rei exitus exploratus est. Nam qui crediderant, extra urbem excidium fuerunt, quia visitatorem Servatoremque suum agnoverunt, nihil turbata a Romanis ipsorum pace. Quare si universa pariter civitas quæ ipsius paci conducebant agnoverisset, nemo captius periisset.

V. 45. Ingressus in templum cœpit ejicere vendentes in illo et ementes.

Erat in templo colluvies hominum, pecunia scilicet negotiatores, et qui animalia legali ritu ma-

A λει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθεῖας ἔλθειν. « Καὶ γοῦν, ίδών, φησὶ, τὴν πόλιν, ἐκλαυσον, ἵνα διὰ τούτου μάθωμεν ὅτι λελύπηται· εἰπέρ ὅλως χρή τι τοιοῦτον εἰπεῖν περὶ τοῦ πάντων ἐπέκεινα Θεοῦ. 'Ἄλλ' οὐχ ἀν ἔγνωμεν ἡμεῖς ὅτι κακοὺς δυταὶ τὸν ἤλει, εἰ μὴ διὰ πράγματος ἀνθρωπίνου κατέστησεν ἐναργὲς, διπέρ οὐχ ἣν ίδειν πεπονθότα· δάκρυον γάρ κατενεχθὲν, λύπης ἐστὶ σημεῖον. Οὗτω δεδάκρυκε καὶ ἐπὶ Λαζάρῳ, ἵνα συνῶμεν ὅτι λελύπηκεν αὐτὸν ἡ ἀνθρώπου φύσις πεσοῦσα πρὸς θάνατον. « Ἐκτιστὸν γάρ αὐτὸς ἐπὶ ἀγθαρσίᾳ τὰ πάντα· φθόνῳ δὲ διαβόλῳ, θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. » 'Ἄλλ' οὐ γέγονε κρείττων τῶν τοῦ κτίσαντος θελημάτων διαβόλου φθόνος· ἣν δὲ ἀναγκαῖον τῇ παραδάσει τῆς ἐντολῆς ἀκόλουθησαι δίκην καταφέρουσαν εἰς φθορὰν τὸν ἀτιμάσαντα νόμους ζωῆς. Οὗτω τοιγαροῦν δακρύσσει φαμὲν αὐτὸν καὶ ἐπὶ γε τῇ Ἱερουσαλήμ· τιθέλε γάρ, ᾧ ἐφην, εὐδοκιμοῦσαν ὁρᾶν, διὰ τοῦ τὴν πρὸς αὐτὸν προσήκασθαι πίστιν, καὶ τὴν πρὸς Θεὸν εἰρήνην ἀσπάσασθαι. Αἰτιάται τοινυν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ Χριστὸς, καὶ φησιν· « Εἰ ἔγνως τὰ πρὸς εἰρήνην σου καὶ σύ· τουτέστι, Τὰ χρήσιμά σοι καὶ ἀναγκαῖα πρὸς τὸ εἰρηνεύσαι πρὸς Θεόν. Ταῦτα δὲ ἦν, ἡ πίστις, ἡ ὑπακοή, τὸ ἀπέχεσθαι τῶν τύπων καὶ τῆς ἐν νόμῳ λατρείας· ἀνθελέσθαι δὲ μᾶλλον τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθεῖῃ, δῆλον δὲ διὰ τὴν διὰ Χριστοῦ.

C *Nῦν δὲ ἐκρύθη ἀπὸ ὄφθαλμῶν σου.*

(A f. 260 b) Οὐ γάρ ήσαν ἄξιοι τοῦ εἰδέναι, ήγουν συνιέναι, τὰς θεοπνεύστους Γραφὰς, αἱ τὸ Χριστοῦ λαλοῦσι μυστήριον. « Ἀχρι γάρ σήμερον τὸ αὐτὸν κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθῆκτος μένει· ἡνίκα γάρ ἀναγινώσκεται Μωυσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται μὴ ἀνακαλυπτόμενον· ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται· αὐτὸς γάρ ἀν τῇ ἀλήθειᾳ, παύει τὴν σκιάν· ἐπειδὴ δὲ τοῖς τοῦ νόμου τύποις οὐ προσεσχήκασιν, οὐ τεθέανται τὴν ἀλήθειαν· ἀναξίους ἀπέφηναν ἐαυτοὺς τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας οἱ ἔξ Ιεραχήλ. Ταύτῃ τοι καὶ διάφανος φέρει Θεοῦ κατεκρύπτοντο· κεκρυπται τοινυν ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ τὰ τῆς πρὸς Θεὸν εἰρήνης ἐμποιητικά, ὃν ἐστι καὶ πρώτον ἡ πίστις, δικαιοῦσα τὸν ἀσεβῆ καὶ συνάπτουσα δι' ἀγιασμοῦ καὶ δικαιούντης τῷ πανάγιῳ Θεῷ τοὺς ἔχοντας αὐτήν.

'Ανθ' ὥρ οὐκ ἔγνως καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς σου.

D

(A f. 261) Ποίας ἐπισκοπῆς; Τῆς διά γε, φημι, τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· καὶ φνερὲ τῇ ἔκβασις. Καὶ γάρ οἱ πιστεύσαντες, τῆς ἀλώσεως ὑπέρτεροι γεγόνασι, γνόντες τὸν ἐλθόντα αὐτοὺς ἐπισκέψασθαι· καὶ οὖσαι, καὶ ἀπὸ τῶν Ψωμάτων εἰρήνην σχόντες· ὃστε εἰ καὶ πᾶσα ἡ πόλις ἔγνω τὰ πρὸς εἰρήνην αὐτῇ συντελοῦντα, οὐδεὶς ἀν ἔλλω.

Eἰσελθὼν εἰς τὸ ιερόν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς παλοῦντας ἐπὶ αὐτῷ καὶ ἀγρολόγτας.

(A f. 261 a b) Ήν μὲν ἐν τῷ ιερῷ πληθὺς, ἀργυρομοιδοί, καὶ οἱ τὰ θυμένα κατὰ νόμον ζῶα πω-

²⁴ I Tim. II, 4. ²⁵ Sap. II, 23. ²⁶ II Cor. III, 14, 15.

λοῦντες. Ἀλλ' ήν ἡδη καιρὸς τοῦ καταλήξαι τὴν Αἰτίαν περιέβαντον. Διὰ τοῦτο Χριστὸς, ἀτε δὴ μετὰ τοῦ Ιδίου Πατρὸς ἐν τῷ παρ' αὐτοῖς νεῷ τιμώμενος, συστέλλεσθαι τὰ ἐν νόμῳ προστέταχεν, οἷον δὲ προσευχῆς ἀναδείκνυσθαι τὸν ναόν. Τὸ γάρ ἐπὶ πλήττειν καὶ ἀποσοβεῖν τὸν λερῶν περιβόλων τοὺς τὰ εἰς θυσίαν χρήσιμα διαπιπράσκοντας, τοῦτο πάντως ἔστι, καὶ ἔτερον οὐδέν. — (Α. f. 261 b, Β. f. 180 b) Ὁ μὲν τῶν ὅλων Σωτὴρ καὶ Κύριος χρησίμως τοῦτο ποιεῖ, ἐμφανῆ καθιστάς τοῖς Ἰουδαίοις τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, ἵνα πιστεύσωσιν, ἐτι. Υἱός ἔστι τοῦ Θεοῦ· ὡς γάρ ἔξουσίαν ἔχων τοῦ ναοῦ, ἐπεμελεῖτο αὐτοῦ· καὶ δὴ καὶ ὄντας Πατέρα θείον τὸν Θεόν· ὡς γάρ ἄλλος φησὶν εὐαγγελιστής, τοῖς ἐμπόροις ἔφη· « Μή ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου. » Καὶ πάλιν· « Γέργαπται· ὁ οἶκος μου, οἵκος προσευχῆς κληθῆσται· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ποιεῖτε σπῆλαιον ληστῶν. » Διὰ δὲ τοῦ ἀκόλουθειν τὰ πρὸς τὴν θυσίαν ἐπιτήδεια ζῶα, δείκνυσιν διει καιρός λοιπὸν παύσασθαι τὴν νομικὴν λατρείαν, καὶ τὴν σκιάν καταλήξαι τῇ τῆς ἀληθείας παρουσίᾳ. Τὸ δὲ καὶ φραγέλλιον ἐκ σχοινίων ποιησαὶ, καὶ ἀτελῆσαι πληγάς ἐπανατείνειν αὐτοῖς, δηλοὶ δὲ οἱ τὴν νομικὴν τιμώντες λατρεῖαν, μετὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἀνάδεξιν, ἀτε πνεῦμα δουλείας ἔχοντες, καὶ τὸ ἐλευθεροῦσθαι παραιτούμενοι, ὑπὸ μάστιγας ἔσονται δουλοπρεπεῖς. Ὁρα τὴν καταφρόνησιν αὐτῶν· ἐν τῷ ναῷ γάρ ἐκπλήσσειν, καὶ οἱ μὲν ἐπώλουν τὰ πρὸς θυσίαν ἐπιτήδεια τοῖς χρήζουσι, πρόδατα λέγω, καὶ βόας, καὶ περιστεράς, ὡς δὲ Ἰωάννης ἐδήλωσε, καὶ εἰ τι τοιοῦτο· οἱ δὲ τηρόραζον. Κολλυβισταὶ δὲ εἰσιν οἱ τραπεζῖται· καὶ λίθους γάρ ὁ δούλος (1), καὶ κολλυβίζω λέγεται τὸ καταλλάσσω (ὡς ἡ συνήθεια καταλλάσσει τὰ ὄντα) [ιερεῖς sunt in marg. cod. Β]. Εἰσῆλθεν οὖν ὁ Χριστὸς εἰς τὸ λερὸν μετὰ παρῆστας ὡς Δεσπότης, καὶ τὴν ἐκδιλήτην τῶν ἡρθέντων ἐποιήσατο, τὴν τε κατὰ πάντων ἔξουσίαν ὡς Θεός, ἦν εἰχε, παραγυμνῶν, καὶ τῇ ἀναμαρτησίᾳ τεθαρρηκώς, καὶ τοῦτο δὲ προδηλῶν τὴν ἐκδιλήτην τῶν δὲ αἴματος θυσίῶν, ἅμα δὲ καὶ παιδεύων ἡμᾶς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας παρῆσιάς εσθιεῖ. — (Α. f. 261 b) Ἔδει δὴ οὖν προσκυνῆσαι μᾶλλον αὐτῷ ὡς Θεῷ· οἱ δὲ τοῦτο μὲν οὐ πεπράχασιν· ἔξητουν δὲ αὐτὸν ἀπολέσαι, ἀλλ' οὐχ εὑρισκον· δὲ γάρ λαδὸς ἔξεκρέματο αὐτοῦ ἀκούων, φορτικωτέραν τοῖς Γραμματεῦσι καὶ Φαρισαῖοις καὶ διπλαῖς τοῖς τηρούμενοις τῶν Ἰουδαίων ἀποφαίνων τὴν καταστάσιν, μήτε προσιεμένοις τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπέροις ἐπισκήπτουσιν.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

'Ἐρ πολὺ ἔξουσιψ ταῦτα ποιεῖς,
(Α. f. 261 b, Β. f. 148 b, Δ. f. 65 b) Ὁ νόμος, φη-

» Joan. II, 16. « Luc. xix, 46. « Joan. II, 15, 16.

(1) Prorsus ut Aristophanis scholiastes ad Pac. 1199: Εἰδος εὐτελοῦς νομίσματος· ἀντὶ τοῦ, οὐδὲ δούλοιο. Ροΐτης quoque ix, 72 εἰτὶ δὲ ἀν κόλλους λεπτῶν τι νομίσματον. Sic etiam Hesychius el Thomas magister. Agnoscent ipsi Latini auctores. Jam quod Phrynicus ed. Paw. p. 192, reprehendit

vocabulum κόλλυβιστής, contra Menandri auctoritatem, scrupulosius id facere videtur; namque et Lucet et Cyrilli exemplis confirmatur. Et quidem Cyrius superior scribit ἀργυραμούσδος, ut vult Phrynicus, sed tamen non rejicit κόλλυβιστής, quod consuetudine ita immutatum dicitur.

CAP. XX.

V. 2. In qua potestate hac facis?
Mōysis lex solos, ut aiebant, attingere sacerdota-

Illi officia Levitas mandabat : ipsi res divini templi **A** soli, διὰ Μωϋσέως μόνους ἐκέλευσε τῶν ἱερῶν ἀπτεσθαι σπουδασμάτων, τοὺς ἐξ αἱμάτος Λευ· αὐτὸς διατάττουσι τὰ ἐν τῷ θείῳ ναῷ, αὐτοῖς δέδοται τὸ μυσταγωγεῖν, καὶ τὴν ἑρών περιβόλων ἔχουσία. Σὺ δὲ πῶς ἐξ ἑτέρας ὑπάρχων φυλῆς, (γέγονας γάρ ἐξ Ἰουδα.) τὰς ἡμῖν ἐκνεμηθείσας ἀρπάζεις τιμάς; — (A. f. 262) Τίς σοι δέωντε τὴν ἔχουσίαν ταῦτην; **B** 'Αλλ' εἰ τὰς θεοπεύστους γῆδεις Γραφάς, ὡς ἀσύνετε Φαρισαῖς, ἐμνήσθης ἀν λέγοντος τοῦ μακαρίου προφήτου Δασιδί πρὸς τὸν τῶν δλῶν Σωτῆρα Χριστόν· « Ωμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται. Σὺ ἵερεὺς εἰς τὸν αἰώνα κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Μελχισεδέκ. » Φράζε δὴ οὐν, τίς ἐκ τῶν Γραμματέων ή Φαρισαίων λελειτούργηκε τῷ Θεῷ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ; Ή οὐδὲ δὲ πάνσοφος γράψει; Παῦλος, « Χωρὶς πάσης ἀντιλογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ χρείττονος εὐλογεῖται. » Οὐκοῦν ἡ βίζα καὶ ἡ ἀπαρχὴ τῆς γενέσεως τῶν ἐξ Ἱερατῶν, ταυτέστιν, δι προπάτωρ Ἀβραὰμ, ὑπὸ τῆς τοῦ Μελχισεδέκ τε τάξιν τοῦ Αβραάμ; Ή οὐδὲ δὲ δι τῆς πάντοτε οὐδὲν Ιερωσύνη, τοῦ πάντων Σωτῆρος Χριστοῦ, δι γέγονεν ἡμῖν ἀρχιερεύς καὶ ἀπόστολος, προσάγων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τοὺς πεπιστευκότας εἰς αὐτὸν, διὰ [τῆς] ὑπὲρ νόμου λατρείας τελεῶν εἰς ἀγίασμόν. Τί τοινυν ἀσχάλλεις, Φαρισαῖς, τῶν ἱερῶν περιβόλων ἐκπεμπομένων, δσαταῖς κατὰ νόμον θυσίας ἡν χρήσιμα, καλοῦντος εἰς τὴν ἐπέκεινα τύπων ζωὴν, καὶ εἰς ἀληθῆ δικαίωσιν, τὴν διὰ πιστεως δηλοντί τῆς εἰς Χριστὸν, καὶ παρεπειθάντος τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν δόδον; **C** Εγκαλεῖς, εἰπὲ μοι, τῷ νομοθέτῃ τοῦ νόμου τὴν λύσιν, καὶ δι ταῖς ίδαις ἡχολούθησεν ἐντολαῖς; Άλλὰ νόμου παντὸς ἐπέκεινα Θεός· δι γάρ τοὺς νόμους οὐκ ἔστι τῷ μᾶλλον ἀλλ' ἡμῖν ὁρισάμενος, μεθίστησι κατὰ καιρούς ἐφ' ὅπερ ἀν βούλοιτο τὰ διατεταγμένα, ἀναρρώντων εἰς βελτίονα. Ήν οὖν καὶ δι τοῦ παύσασθαι τὰ ἐν τύποις, ἀναδειχθῆναι δὲ τὰ χρείττονα. Καὶ γοῦν ἐφη που Θεὸς διὰ φωνῆς. 'Ησαΐου· « Καὶ ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ μου. » Ήργησε γάρ τῆς νέας ἐντολῆς ἀναδεδειγμένης, ἡν δι' ἔαυτοῦ λελάηκεν ἡμῖν δι Υἱός. — (A. f. 262, B. f. 181 b) Κατὰ ταῦτα καὶ τούτοις ἐρωτῶσιν, « Έν ποιᾳ ἔχουσιά ταῦτα ποιεῖς; » ἀνθυτήνεγκεν δι Σωτῆρ τὰ περὶ τοῦ βαπτισμάτος Ιωάννου. Οἱ δὲ φεύγουσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ δυσσεβοῦντες οὐ καταπεφρίκασιν. Ό μὲν γάρ Θεὸς καὶ Πατήρ προσπέστειλε τὸν μαχάριον Βαπτιστὴν διακεκραγότα· « Ετοιμάσατε τὴν δόδον Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » Περὶ δὲ φτησίας καὶ δι σοφώτας εὐαγγελιστῆς· « Οὗτος ἡλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. » Μεμαρτύρηκε δὲ λέγων, δι τοῦ « Οὗτός ἐστιν δι βαπτιζῶν ἐν Πνεύματι ἀγίῳ. » καὶ δι τοῦ « Αὐτός ἐστιν δι Υἱός τοῦ Θεοῦ. » Αξιόχρεως μὲν οὖν εἰς μαρτυρίαν τὴν ἐπὶ Χριστῷ, μέγας δὲ, δι μαχάριος Βαπτιστῆς. Επειδή

⁴¹ Psal. cix, 4. ⁴² Hebr. vii, 7. ⁴³ Hebr. iii, 1. ⁴⁴ Isa. xl, 3; Luc. iii, 4. ⁴⁵ Jon. i, 7. ⁴⁶ Jon. i, 53, 54.

(4) Imo dicendum est Michæl vi, 15. Alias hujusmodi alibi secimus emendationes.

δὲ ίθος ἡν τοῖς Ιουδαίοις διαβάλλειν τοὺς προφήτας, οὐκέτι τοῦ Βαπτιστοῦ τὴν δόξαν ἐσχήκασιν. Οἱ δὲ δεδιασι μὲν εἰπεῖν τὸ ἀληθές, ήνα μὴ ἀκούσωσι· Διὰ τὸ μὴ ἐπιστεύσατε αὐτῷ· Φεύγουσι δὲ τὸ κατηγορεῖν τοῦ Προδρόμου, δεδιότες οὐ Θεὸν, ἀλλὰ τοὺς δύλους. Ἔπει δὲ μὴ εἰδέναι ὅπόθεν εἴη τὸ βάπτισμα οὐδὲν αὐτοὶς ἀποκρίνεται.

"Αριθμός τις ἐψύχευσσεν ἀμπελῶνα, κ. τ. λ.

(A. f. 262, B. f. 182, C. f. 149, D. f. 66) "Ολὴν εὐρήσεις τις τὴν ἐπὶ γε τοῖς ιεροῖς Ἰσραὴλ ιστορίαν ἐν τούτοις, ὡς ἐν βραχέσι συνενηγμένην. Ἀμπελῶν γάρ, δὲ Ἰσραὴλ, ὡς δὲ Ψαλμωδὸς φησιν· «Ἀμπελὸν ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας, ἐξέναλες ἔθνη, καὶ κατεφύτευσας αὐτὴν.» Καὶ ὁ Ἡσαΐας· «Ἀμπελῶν ἐγενήθη, φησι, τῷ ἡγαπημένῳ.» Τοῦτον τὸν ἀμπελῶνα φυτεύσας ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας δὲ Θεὸς καὶ Πατήρ (τούτον γάρ δινθρωπὸν νῦν λέγει διὰ τὸ φιλάνθρωπον καὶ τὸ τῆς παραβολῆς ἔθος), ἀπεδήμησε χρόνους ἵκανούς· καίτοι πληροὶ τὰ πάντα, ἀπολιμπάνεται δὲ τῶν δυτῶν οὐδενός· πῶς οὖν ἀπεδήμησε; Μετὰ τὸ δοθῆναι ἐν εἰδει πυρὸς καταβεβηκὼς ἐπὶ τὸ δρός τὸ Σινᾶ, καὶ τὴν διδρήτον μορφὴν ἐμφανῆ δεῖξαι αὐτοῖς, οὐκέτι τὴν αὐτοῦ παρουσίαν δύθαλμοφανῆ δέδωκεν αὐτοῖς, ἀλλὰ ὡς κατὰ γε τὸν τύπον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἕνικέ πως ἀποδημῆσαι μακρῷ τὸ γεγενμένον. Πλὴν δρᾶται πεφροντικῶς τοῦ χωρίου, καὶ εἰς νοῦν ἔχειν αὐτὸν οὐδεὶς γάρ γέγονε διὰ μέσου καρδῶν, καθ' ὃν οὐκ ἀπεστέλλοντο παρὰ τοῦ Θεοῦ προφῆται καὶ δίκαιοι νοοθετοῦντες· ἀλλ' ἢ φησιν Ἱερεμίας· «Ἴδον τὸ δῆμα Κυρίου ἐγενήθη αὐτοῖς εἰς ὀνειδισμόν· οὐ μὴ βουληθῶσιν αὐτοῦ ἀκοῦσαι.» Γεγνασιν ἀπειθεῖς, καὶ ἀτιμάσαντες τοὺς ἀπεσταλμένους, ἔξαπέστειλαν κενούς. Διαλογίζεται δὲ καθ' ἐκυρῶν δὲ τοῦ ἀμπελῶνος δεσπότης, λέγων· «Τί ποιήσω;» Οὐχ ὡς ἐτέρων ἀπορήσας οἰκετῶν, τὸ, «Τί ποιήσω;» φησίν οὐ γάρ διὰ ἐπέλειψαν αὐτῷ τῶν ἄγίων αὐτοῦ θελημάτων οἱ ὑπουργοί· ἀλλ' ὡς πάσης λατρικῆς μεθόδου γεγενημένης, ὡφεληθέντος γε μήν ἐκείνου μηδέν. Εἰτά φησι τὸ ἐντεῦθεν· «Πέμψω τὸν ιερόν μου τὸν ἀγαπητόν· Ιωσή τοῦτον ἐντραπήσονται.» Οἱ δὲ ἐπαγωνίζονται τοῖς μιάσμασιν, ἀεὶ τὰ πρότερα τοῖς δευτέροις ἀποκρύπτοντες· δὲ καὶ αὐτὸς δηλῶν ἐλεγει· «Πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν.» «Ἄνωθεν γάρ αὐτοῖς ταῦτα ἐνεκάλουν οἱ προφῆται, λέγοντες· «Ἄι χειρες ὑμῶν, αἷματος πλήρεις.» Καὶ· «Αἵματας ἐφ' αἷμασι μίσγουσι.» Καὶ· «Οικοδομοῦντες Σιών ἐν αἷμασιν.» Ἀλλ' οὐκ ἐσωφρονίζοντο, καίτοι ταῦτη πρώτην λαβόντες τὴν ἐντολὴν, τὸ, «Οὐ φονεύεις·» καὶ διὰ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν, εἰς τὴν φυλακὴν τῆς ἐντολῆς ταῦτης ἐναγόμενοι. Ἀλλ' δημιώς τὴν πόνηράν ἔκεινην οὐκ ἀπέθεντο συνήθειαν· ἀλλὰ μετὰ τοὺς προφῆτας, καὶ τὸν φύσει. Υἱὸν ἀπεκτόνασιν. — (A. f. 262 b) Ἐκδέληγονται τοῖνυν οἱ τῶν Ιουδαίων ἡγούμενοι, ὡς καὶ Δεσποτικοὶς θελήμασιν ἀντενηγμένοι, καὶ ἔκαρπον ἀποφήναντες τὸν ἐγχειρισθέντα αὐτοῖς

A accusando autem Præcursoris abstinent, non Dei sed populi timore. Nam quia se nescire undenam esset Joannis baptismus simulabant, malitioseque agebant, merito nihil eis responsum fuit. Ιωάννου προσεποιοῦντο, καὶ ἐκακούργουν, εἰκότως οὐδὲν αὐτοὶς ἀποκρίνεται.

7. 9. *Homo quidam plantavit vineam, etc.*

Totam possumus comperire filiorum Israëlis his verbis breviter comprehensam historiam. Nam vinea est Israël, ut ait Psalmista: «Vitem ex Aegypto translustisti, ejecisti gentes, et plantasti eam⁴⁹.» Præterea Isaias: «Vinea facta est, inquit, dilecto⁵⁰.» Hanc vineam postquam plantavit in terra promissionis Deus Pater (hic enim dicitur hoc loco homo, propter suam erga homines benignitatem, et ob parabolæ morem), peregre fuit annis multis. Atqui Deus omnia implet, nulloque loco abest; quomodo ergo peregre fuit? Ex quo olim sub ignis specie in montem Sinam descendebat, arcanamque formam suam Hebreis visibilem ostenderat, hanc ulterius præsentem se illorum oculis exhibuerat; ita ut more loquendi humano videretur in longinqua peregrinatione versari. Attamen loci ejus curam gessisse agnoscitur, et mente baud pepulisse; nullum enim fuit intermedium tempus, quo Deus prophetas justosque homines non miserit ad populum admonendum. Sed enim, ut ait Jeremias: «Ecce verbum Domini factum est eis in opprobrium; nolunt id audire⁵¹.» Obtemperare renuerunt, missosque ad se homines, vacuos remiserunt. Reputat autem secum vineæ Dominus dicens: «Quid faciam? Non quod nullos præterea haberet famulos, ait, «Quid faciam?» nunquam enim deerunt sanctæ ejus voluntatis ministri: sed quia omnem medelæ rationem insumpseral, quin tamen utilitatis aliquid consequeretur. Deinde ait quod sequitur: «Mittam filium meum dilectum; fortasse hunc verebuntur.» Illi 400 vero angendis piaculis certant, priora semper posterioribus superantes. Quod Christus significavit dicens: «Implete mensuram patrum vestrorum⁵².» Antiquitus enim hoc illis imputabant prophetae aientes: «Manus vestrae sanguine plenæ sunt⁵³.» Item: «Sanguines sanguinibus insti sunt⁵⁴.» Item: «Qui ædificatis Sionem in sanguinibus⁵⁵.» Neque idcirco emendati sunt, etsi hoc præcipue in mandatis habebant: «Non occides⁵⁶;» multisque aliis ac variis monitionibus ad hujus precepti observantiam impulsi fuerant. Nihilo tamen minus perversam illam consuetudinem nunquam dimiserunt; sed post prophetas, naturalem quoque Dei Filium interemerunt. Ejecti ergo fuerunt Iudeorum duces, ceu qui Dominicis voluntatibus adversati erant, et commissam ipsis vineam effecerant infructuosam: prædiū autem sacerdotibus novi fœderis traditum est. Quæ cum Scribæ ac Pharisæi au-

⁴⁹ Psal. lxxix, 9. ⁵⁰ Isa. v, 1. ⁵¹ Jerem. vi, 10. ⁵² Mich. iii, 10. ⁵³ Exod. xx, 13; Matth. v, 21.

⁵⁴ Matth. xxiii, 32. ⁵⁵ Isa. i, 15. ⁵⁶ Osae iv, 2.

dissent, dixerunt: Absit! Hinc patet intellectu esse eos **Δ** ἀμπελῶνα. Ἐκδίδοται δὲ τὸ χωρίον τοῖς τῆς καιῶν τε ζητητικῆς ιερουργοῖς. Οἱ δὲ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες, ἐφησαν· Μή γένοιτο. Ἐντεῦθεν ἔστιν ίδειν, διεισιέντες τῶν αἰνιγμάτων τὸ βάθος, ἀποεισελοντα τὸ παθεῖν, καὶ δεδοίκασι τὸ ἐσόμενον. ἀλλ' οὐκ ἔξι γεγόνασι αὐτοῦ, διὰ τὸ ἀκάθεκτον εἰς παρακοήν, καὶ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι πιστεῦσαι Χριστῷ.

V. 17. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, etc.

Lapidem seipsum appellat, ædificatores vero magistros Judæorum. Et quidem etiam Ezechiel dicit: « **Æ**dificantes parietem, et linientes absque compagine⁴⁴. » Reprobatus autem fuit, quanquam lapis esset electus Servator, ab iis qui omni ope juvare debuerant, id est, a Judæorum Synagoga. « Sed factus est in caput anguli. » Angulo autem sacra Scriptura comparat conjunctionem, id est, concordiam et copulam et communem sicutem duorum populorum, Israeliticæ, inquit, et ethnici. Condidit enim Servator duos populos in unum hominem, pacem faciens, et reconcilians ambos in uno corpore Patri⁴⁵. Hæc ergo res similis est quodammodo angulo duos parietes conjungenti. Hunc miratur angulum, sive duorum populorum conjunctionem beatus David **401** dicens: « Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli : a Domino factum est istud (id est anguli negotium), et est mirabile ante oculos nostros⁴⁶. » Itaque salutaris quidem est lapis angulo, quem Deus construxit; contritio autem et exitium illis, qui extra hunc intellectuali spiritualemque conuentum manserunt. Nam scandalum in Christo passus, in eumque impingens, Judæorum populus, contritus est. Audire noluit Isaiae vocem dicentem: « Dominum ipsum sanctificate; ipse erit pavor tuus; et ne tanquam ad lapidem offensionis petramque lapsus impingatis in eum⁴⁷. » Lapis itaque offensionis incredulis ethnici Christus, petra autem scandali Judæis, nobis denique creditibus lapis fundamentali, totam Ecclesiæ crepidinem constringens: petra ob firmitatem et infallibilitatem sicuti, cui allisi hereseon fluctus in spumam solvuntur. Matthæus quidem reliqua etiam prophetice parte recitata, « A Domino factum est istud, et cetera; tum prosecutus, « Ideo dico vobis, auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus, » subjugit: « Et qui ceciderit super lapideum istum, confringetur, » et reliqua⁴⁸. Est ergo apud Matthæum accurata rei enuntiatio; apud Lucam vero, compendium. Atque apud cunctos evangelistas hujusmodi institutum comperimus, dum rem quisque modo latius, modo brevius narrat.

V. 19. Quærebant principes sacerdotum et Scriptores in illum manus.

Iterum exarsit in immanem iram officina Phari-

Althor διὰ φεδοκιμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, x. t. λ.

(A f. 264, B f. 183 b, C f. 149 b) Λίθον ἔστιν καλεῖ καὶ οἰκοδόμους τοὺς τῶν Ἰουδαίων διαβακάλους. Καὶ Ἱεζεκίηλ φησιν. « Οἰκοδομοῦντες τὸν τάχον, καὶ ἀλείφοντες ἀναρτύτως. » Ἀπεδοκιμάσθη καὶ κατός λίθος ὃν ἐκλεκτὸς ὁ Σωτὴρ παρὰ τῶν ὀφειλόντων ὥφελειν διὰ πάσης ὥφελειας, δηλονότι τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς. ἀλλὰ γέγονεν εἰς ὅμοψυχίαν τε καὶ δομοπιστίαν τῶν δύο λαῶν, φημὶ δὲ τοῦ Ἱερατῆλ τε καὶ τοῦ ἔξι θηνῶν. Ἐκτισε γάρ ὁ Σωτὴρ τοὺς δύο λαῶν εἰς ἔνα καὶ νῦν δινθρωπόν, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλάσσων τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι πρὸς τὸν Πατέρα. « Εοικε τοινυν τὸ χρῆμα γνωὶ δύο τοίχους συναπτούσῃ. Ταῦτην τεθαύμαξη τὴν γνωίαν, ἥτοι τῶν δύο λαῶν τὴν εἰς ταυτότητα σύνοδον, διακάριος Δαδῖν λέγων. » Λίθον δὲ ἀπεδοκιμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γνωίας παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὔτη, « τῇ γνωίᾳ δηλονότι, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὅφθαλμοῖς ἡμῶν. » Οὐκοῦν σωτῆρος μὲν δὲ λίθος τῇ γνωίᾳ τῇ παρὰ αὐτοῦ γεγενημένῃ, συντριβή δὲ καὶ δλεθρος τοῖς νοητήσι ταύτης καὶ πνευματικῆς συνδρομῆς σκανδαλισθέντες γάρ επὶ Χριστῷ, καὶ προπταίσαντες αὐτῷ τῶν Ἰουδαίων οἱ δημοι συντριβήσαν. Οὐ γάρ ἡθελον ἀκούσαι τῆς Ἡσαίου φωνῆς λεγούσης: « Κύριον αὐτὸν ἀγιάσατε, καὶ αὐτὸς ἔσται σοι φόνος, καὶ οὐχ ὡς λίθου προσκόμματι συναντήσετε αὐτῷ, οὐδὲ πέτρας πιώματι. » Λίθος μὲν δύναν προσκόμματας τοῖς ἀπίστοις ἐθνικοῖς διὰ Χριστὸς, πέτρα δὲ σκανδάλου τοῖς Ἰουδαίοις, τοῖς δὲ πιστοῖς ἡμῖν λίθος τοῦ θεμελίου, τῆς Ἐκκλησίας πᾶσαν τὴν κρηπίδα συνέχων. καὶ πέτρα διὰ τὸ στερβόν καὶ ἀπτωτὸν τῆς ὁμολογίας, ἢ προσαραττόμεναι εἰς τρικυμίαι τῶν αἰρέσεων εἰς ἀφρόν διαλύονται. « Οἱ μέντοι Ματθαῖος καὶ τὸ λειτόμενον τῆς προφητείας εἰπών, τὸ, « Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὔτη, » καὶ τὰ ἔχῆς είπαν. « Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ἀρθῆσται ἀφ' ὑμῶν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ δοθῆσται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. » τότε ἐπήγαγεν. « Καὶ δὲ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθῆσεται, » καὶ τὰ ἔχῆς. « Εστι τοινυν τὰ μὲν τοῦ Ματθαίου, ἀκρίβεια ἀπαγγελίας. τὰ δὲ τοῦ Λουκᾶ, συντομίᾳ καὶ παρὰ πᾶσι δὲ τοῖς εὐαγγελισταῖς εὑρίσκομεν τὴν τοιαύτην οἰκονομίαν, ἐκάστου αὐτῶν ποτὲ μὲν ἀκριβῶς, ποτὲ δὲ συντόμως ἀπαγγέλλοντας.

« **Ε**ξίτησαν οἱ δρυσεῖς καὶ οἱ Γραμματεῖς ἐκελεῖσθαι ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας.

(A f. 264, C f. 149 b) Ἐξεκαύθη πάλιν εἰς δχα-

⁴⁴ Ezech. iii, 10. ⁴⁵ Ephes. ii, 15. ⁴⁶ Psal. cxvii, 22, 23. ⁴⁷ Isa. viii, 13. ⁴⁸ Matth. xi, 42, 43.

λίνους ἀργάς τὸ τῶν Φαρισαίων ἔργαστήριον, καὶ ἀποκεῖναι βούλονται τὸν ἐπὶ λύσει θανάτου γενέμενον ἀνθρώπον· ἀλλὰ διέκοψεν αὐτῶν τὸ ἀνάσταιον ἐγχείρημα δὲ τοῦ λαοῦ φόδος· οὐ γάρ τῆς εἰς Οεδών εὐσεβείας ἡν αὐτοῖς δὲ λόγος· οὐδὲ γέγονεν αὐτοῖς χαλινὸς η διά Μωυσέων ἐντολὴ λέγουσα· « Ἀθῶν καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς » προτιμώσι δὲ μᾶλλον τῆς εἰς Θεὸν αἰδοῦς τὸν ἀνθρώπινον φόδον. Ποιὰ δὲ αὐτοῖς ἔστιν ἡ αἰτία καὶ τῆς μανίας ἡ πρόφασις; « Ἐγγωσαν, φησιν, οτι πρὸς αὐτοὺς εἶπε τὴν παραβολὴν ταῦτην. Καίτοι πῶς οὐ μᾶλλον ἔχρην μεμαθηκότας τὸ ἐσόμενον, ἔξω φέρεσθαι τοῦ κακοῦ, καὶ τῇ πίστει τιμῆσαι τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, καὶ ἀμνησικάκῳ χάριτι διασώζοντα τοὺς ταῖς ἀμαρτίαις ἐνισχυμένους; Ἄλλος οὐδὲν τῶν τοιούτων ὑπολογισάμενοι, συκοφαντίας τῆς κατ' αὐτοῦ συλλέγουσιν ἀφορμάς.

Καὶ παρατηρήσατες ἀπέστειλαν ἔγκαθέτους, ὁποκριτομένους ἕαυτοὺς δικαίους, κ. τ. λ.

(Α Γ. 284, Β Γ. 149 b, Δ Γ. 67) Καθῆκάν τινας ἐπιεικείας δόκτριν ἔχοντας, πονηρούς δὲ δντας τὸν τρόπον· ἐπιλαθόμενοι τοῦ εἰπόντος Θεοῦ· « Τίς οὗτος δὲ κρύπτων με βούλην, συνέχων δὲ ρήματα ἐν καρδίᾳ, ἐμὲ οὔτεις κρύπτειν; » ὡς ἀνθρώπῳ προσιόντες κοινῷ τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ· ἀλλὰ ἡν ἀμεινονὶς ἐννοεῖν, οτι γέγονε μὲν ἐν δροιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς Θεὸς ὃν δὲ λόγος· ἀπὸ δὲ γε τῆς ὑπὲρ λόγου θεοσημείας καὶ ἀπὸ δόξης τῆς θεοπρεποῦς, οὐκ ἀνθρωπὸς διά μόνον διεδείκνυτο, ἀλλὰ καὶ Θεός. Τί δὲ δὴ φασιν;

Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν, λέγοτες· Διδάσκαλε, οἴδαμεν δὲι δρθῶς λέγεις καὶ διδάσκεις, κ. τ. λ.

(Α Γ. 284 b, Β Γ. 149 b) « Ήθελε μὲν γάρ δὲ Θεός, ἀνθρωπίνης δυνατεῖας ἐλεύθερον εἶναι τὸν Ἰσραὴλ· ἐπειδὴ δὲ τοὺς θεοὺς πεπατήκαστον νόμους, γεγόνασιν ὑπὸ χείρα Ρωμαίων, οἱ καὶ δασμοὺς ἐπέθηκαν αὐτοῖς. Ἐζήτουν τοινύ παραδοῦναι αὐτὸν τῇ ἔξουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος· προσεδόκησαν γάρ δὲι πάντη καὶ πάντως ἀκούσονται λέγοντος. Οὐκ ἔξεστι φόρους δοῦναι Καίσαρι. Τί οὖν φησιν πρὸς αὐτοὺς δὲ τὰς καρδίας εἰδὼς τῶν ἀνθρώπων; Κατανοήσας αὐτῶν τὴν πανουργίαν, « Ἐπιδείξατε μοι δηγάριον, » ἔφη. « Ἐπιδειχθέντος δὲ, πάλιν ἥρετο· « Τίνος ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν; » Οἱ δὲ, « Καίσαρος, » φασίν. Καὶ τι πρὸς ταῦτα Χριστός; « Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος, Καίσαρι· καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ. » Χρημάτων μὲν γάρ δασμοὺς ὑποβάλπιτο τοῖς ὑπεζυγμένοις οἱ τὴν κατ' αὐτῶν λαχόντες ἀρχήν· οὐδὲ ἀπατεῖ δὲ παρ' ἡμῶν δὲ Θεός δηγάριον, ἀλλὰ πίστιν καὶ ἀγάπην, καὶ τὴν ἐξ Ἑργῶν ἀγαθῶν εὐσούσιαν. Οὐκοῦν τεθαυμάκαστος μὲν τὴν ἀπολογίαν, καὶ τοῦτο ἐπὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, ἐφ' οὐ καὶ ἡρώτων· ὡς μείζονα γενέσθαι τὴν ἀμαρτίαν. Οἱ δὲ καὶ τούτων εἰς λήθην ἐνηγεγένεσθαι. Πιλάτῳ προσῆγον τὸν Ἰησοῦν φάσκοντες· « Τούτον εὑρομεν διαστρέφοντα τὸν λαόν, καὶ κυλάντα φόρους διδόντας Καίσαρι. » Καὶ δημώς θαυμάσαντες τὴν ἀπολογίαν, ἀπῆλθον κατηγχυμένοις.

A **etorum, et interficere volant eum qui ob mortem destruendam hominem factus est. Sed abrupti impium illorum molimen timor a populo: aliqui nullam ipsi pietatis erga Deum rationem habebant. Neque illis frenum ullum injiciebat Moysis præceptum: « Insontem et justum non occides ».** Sed divinæ reverentiæ anteponunt hominum timorem. Quanam vero causa sic permoventur, quive tanti furoris prætextus **402** est? Cognovetunt, inquit evangelista, Christum in ipsos similitudinem hanc dixisse. Quidni vero potius oportuisset, re futura intellecta, eripere semet malo, ac fide honorare illum qui impium justificat, suaque gratia culparum immemore peccatis implicitos salvat? Sed nihil hujusmodi reputantes, calumniandi tantummodo occasiones capiant.

B **V. 20. Et observantes miserunt insidiatores, qui se justos simularent, etc.**

Submiserunt quosdam bonitatis speciem habentes, reipse autem improbos. Quia in re immemores fuerunt Dei dicentes: « Quis est iste qui me consilium suum celat? qui verba corde cohibens, putat me latere? » Connivunt veluti ad hominem, accedunt ad omnium Servatorem Christum. Melius autem erat reputare, factum suis in similitudinem nostram qui Deus erat Verbum; atque ab ineffabili miraculorum vi, gloriaque Deo digna, non hominem tantummodo, sed Deum esse demonstrari. Quid C porro aiunt?

V. 21. Et interrogaverunt eum dicentes: Magister, scimus quia recte dicas ac doceas, et reliqua.

D Voluisse quidem Deus humano dominatu liberum esse Israelem; sed postquam divinas conculaverunt leges, sub Romanorum manūn venerunt, qui et illis tributa imposuerunt. Moliebantur itaque ipsum tradere præsidis potestati; namque exspectabant prorsus se a Christo audituros, tributum Cæsari pendere non licere. Quid ergo nis respondit, ille qui corda hominum novit? Cognita ipsorum malitia, « Ostendite milii, inquit, denarium. » Quo ostendo, rursus ait: « Cuius habet imaginem et inscriptionem? » Dicunt, « Cæsaris. » Quid vero ad hæc Christus? « Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. » Nam pecuniae tributa imponunt subjectis ii qui cum imperio sunt. A nobis vero exigit Deus non denarium, sed fidem et charitatem, et bonorum odorem operum. Quamobrem mirati sunt responsum, et quidem **403** coram universo populo, quo præsente interrogavabant; ita ut jam majus peccatum fieret. Quippe illi horum omnium obliiti, ad Pilatum pertraxerunt Jesus dicentes: « Hunc invenimus subvertentem turbas, et prohibentem tributa dare Cæsari ».

Nihilominus nunc responsum admirati, recesserunt.

⁴⁰⁰ Exod. xxiii, 7. ⁴⁰¹ Job xlvi, 3. ⁴⁰² Luc. xxiii, 4.

V. 27. Accedentes autem quidam Sadducæo- A Προσελθότες δέ τινες τῶν Σαδδουκαλων, κ. τ. λ.
rum, etc.

Qualis fuerit Sadducæorum hæresis, declaravit in Actibus (Lucas) ita scribens: « Sadducæi dicunt non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum. Pharisei autem utraque confitentur ⁴³. » Accedunt ergo ad communem nostrum Servatorem Christum, qui vita et resurrectio est, et tamen de medio tollere conantur resurrectionem. Cumque sint contumeliosi et increduli, plenum stultitia commentum afferunt. Videamus jam quid ipsis dixerit Christus, eos refutans, qui in risum trahere resurrectionem volebant septem fratrum signum qui uni uxori premortui fuerant. Filii quidem, inquit, hujus seculi, id est, qui mundanam corporalemque vitam vivunt, liberorum suscipiendorum causa nubunt. Sed qui nobilem et bonorum operum plenam vitam recte egerint, et deinde gloria resurrectione digni habiti fuerint, hi excelsiores prorsus erunt hac mundana vita: etenim vivent prout sanctos decet, et jam Deo facti sunt proximi: pares quippe angelis sunt, silique Dei, et eum qui spiritus sanctos decet cultum Deo exhibent. Ac veluti angelica multitudo plurima quidem est, quin tamen generando sit aucta, sed ex creatione consistit; sic qui resurgent, futuri sunt; neque ulterius nuptiarum usus erit. Etenim hic quidem, postquam Adamus peccando immortalitatis gratiam amisit, liberorum procreatione conservatur generis successio; quod subsidium ab oinna prævidente Deo jam inde ab initio præparatum fuit. Nam cum hominem faceret, masculum feminamque fecit. Nos vero tunc erimus conditioni nostræ **404** superiores, deposita corruptela, spiritale corpus habentes, id est, quod sola spiritus officia peragat. Tunc item mens nobis non erit ad vitium proclivis; conservante nos in sua voluntate Creatore, per sanctum Spiritum, eo prorsus modo quo angelos.

V. 37. Quod autem mortui resurgent, Moyses quoque significavit, etc.

Produxit illis etiam Moyses mortuorum resurrectionem probe scientem. Namque in rubro, inquit, loquentem introduxit Deum: « Ego sum Deus Abrahami, Isaaci et Jacobi ⁴⁴. » Quorumnam vero sit Deus, si prædicti non vivent, prout isti putant? At qui Deus est viventium; ergo omnino reviviscent, potentissima manu terrigenas omnes ad hunc statum revocante.

V. 40. Et amplius non audebant eum quidquam interrogare.

Initium intelligentiae fides. Nam « Nisi credideritis, non intelligetis ⁴⁵. » Salutaris autem est dogma- tum necessariorum inquisitio. Sine dubio filius simusque Dominus Davidis est Emmanuel; quoniam autem modo id ipsum intelligendum sit, si quis

(A f. 265, C f. 150) Ὁποία τις ἡ τῶν Σαδδουκαλων αἵρεσις, διεσάφησεν ἐν ταῖς Πράξεσιν, ὡδὶ γεγραφῶς: « Σαδδουκαιοὶ μὲν γάρ λέγουσι μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μήτε ἀγγελὸν, μήτε πνεῦμα. Φαρισαῖοι δὲ ὁμολογοῦσι καὶ ἀμφότερα. » Προστασι τοίνυν τῷ πάντων τιμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, ὃς ἐστι ζωὴ καὶ ἀνάστασις, καὶ ἀναιρεῖν πειρῶνται τὴν ἀνάστασιν. Νορίστας δὲ δοντες καὶ διπιστοι, πλάττουσι τι μεστὸν ἀμάθια. Ἰδωμεν δὲ ἀπερ ἔφη Χριστὸς, διελέγχων αὐτοὺς, διαγελᾶν τὴν ἀνάστασιν πειρωμένους τῷ πλάσματι τῶν ἑπτά ἀδελφῶν ἐπὶ μιᾶς γαμετῆς τεθνεώτων. Οἱ μὲν γάρ υἱοί φησι, τοῦ αἰώνος τούτου, τουτέστιν, οἱ τὸν κοσμικὸν καὶ ἐνσώματον διαζόντες βίον, τεχνογονίας ἔνεκα γαμοῦσιν· οἱ γε μὴν τὴν εὐχελεὰν καὶ ἀγαθῶν μεστὴν κατορθώσαντες ζωὴν, εἰτα καταξιωθέντες τυχεῖν τῆς ἑντίμου ἀναστάσεως, δινω που πάντως ἔσονται τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ζωῆς· διαβιώσονται γάρ ὡς ἀν ἀγίοις πρόποτι, καὶ ἔγγυς ἡδη γεγόνασι Θεοῦ. Ισάγγελοι γάρ εἰσι καὶ υἱοὶ Θεοῦ, τὴν ἀγίοις πρέπουσαν πνεύμασι τελοῦντες λατρείαν· καὶ ὥσπερ τὸ ἀγγελικὸν πλῆθος πολὺ μὲν ἔστιν, οὐ μὴν ἐκ γενέσεως αὐξηθὲν, ἀλλ' ἐκ δημιουργίας ὑπάρχον, οὕτω καὶ οἱ ἀνιστάμενοι· καὶ οὐ χρεία ἔτι γάμου· ἐπει τάντα μετὰ τὸ ἀποβαλεῖν τὸν Ἀδάμ διὰ τὴν ἀμαρτίαν τῆς ἀθανασίας τὴν χάριν, διὰ τῆς παιδοποίας φυλάττεται τῷ γένει τὸ διάδοχον, ήτις βοήθεια παρὰ τοῦ πάντα προεγνωκότος Θεοῦ προκαταβέλητο ἡδη καὶ ἀπ' ἀρχῆς. Ποιήσας γάρ ἀνθρωπὸν, ἀρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν. Οὐκοῦν ἐσόμεθα μὲν ἐστῶν ἀμείνων, ἀποβαλδόμενοι τὴν φθορὰν, καὶ πνευματικὸν ἔχοντες τὸ ὄμα, τουτέστιν εἰς μόνα βλέπον τὰ τοῦ πνεύματος (1). καὶ νοῦς δὲ διὰ καταβιάζων εἰς φωνήτητα οὐδέποτε τηνικαῦτα· συνέχοντος ἡμᾶς εἰς τὸ ἐστοῦ θέλημα τοῦ Δημιουργοῦ, διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοὺς ἀγίους ἀγγέλους.

Οτι δὲ ἐγείρονται οἱ τεκροί, καὶ Μωϋσῆς ἐμηνύσειν, κ. τ. λ.

(A f. 265, C f. 150) Παρήγαγε γάρ αὐτοὺς καὶ Μωϋσέα εἴ εἰδότα τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν· ἐν γάρ τῇ βάτῳ, φησιν, εἰσκεκόμικε λέγοντα Θεόν· « Ἐγώ εἰμι ὁ Θεός Ἀβραὰμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ. » Τίνων δὲ Θεός, εἰ μὴ ζήσονται κατ' ἐκείνους; « Άλλ' Εστι ζώντων Θεός· οὐκοῦν πάντη τε καὶ πάντως ἀναβιώσονται, τῆς πανθενεστάτης δεξιᾶς ἀποφερούσης εἰς τούτῳ ἀπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς.

Οὐκέτι δὲ ἐτόλμησαν ἐπερωτᾶν αὐτὸν οὐδέτερον.

(A f. 266) Ἀρχὴ συνέσεως ἡ πίστις· « Εάν γάρ μὴ πιστεύσῃς, οὐδὲ οὐ μὴ συνῆτε. » Σωτῆρος δὲ τῶν ἀναγκαίων ἡ ζήτησις· έστι μὲν ὁμολογουμένως καὶ υἱὸς καὶ Κύριος τοῦ Δασιδ ὁ Ἐμμανουὴλ· τίνε δὲ τρόπον αὐτὸν δῆ τούτο προσήκει νοεῖν, εἰπερ ἔλογοι;

⁴³ Act. xxiii, 8. ⁴⁴ Exod. iii, 6. ⁴⁵ Isa. vii, 9.

(1) Animadverte pulchram definitionem corporis spiritalis post resurrectionem.

τις ἀναμαθεῖται πάντως εἰς ἀκριβῆ θεωρίαν μυστηρίου τοῦ καὶ αὐτὸν, διεσύγηται μὲν ἀπὸ καταδόλης κόσμου, πεφανέρωται δὲ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰώνος κατεροῦ. Οἱ μὲν οὖν Φαρισαῖοι σεσιγήκασιν ἐρημένου Χριστοῦ· ἔδρων δὲ τοῦτο δυστρόπως, μᾶλλον δὲ καθ' ἑαυτῶν, ἵνα μὴ ξερμένης τῆς ἡρωτήσεως, διωτήριος ἐν αὐτοῖς ἀναλάμψῃ λόγος· οὐ γάρ ήθελον εἰδέναι τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἡμεῖς δὲ τοῖς νεοῖς Φαρισαῖοις τὴν τοιάνδε πεῦσιν προσοίσομεν, τοῖς μήτε Γίδων ἀλήθινὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, μήτε θεὸν εἶναι λέγουσι τὸν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου γεγενημένον· μερόζουσι δὲ τὸν ἕνα Γίδων εἰς υἱὸν δύο (1). Τίνα δὴ τρόπον δὲ υἱὸς τοῦ Δαβὶδ Κύριος αὐτοῦ ἐστι, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνη κυριότητι μᾶλλον, ἀλλὰ θεϊκῇ; Τὸ γάρ δλῶς ἐκ δεξιῶν αὐτὸν καθίσαι τοῦ Πατρὸς, τὴν δῶν δόξαν αὐτῷ προσμαρτυρεῖ· τὰ γάρ δύμοθρον καὶ ἴστοιμα, καὶ ἐν ταυτότητι νοεῖται φυσικῇ· ἢ δὲ κάθισις ἐπὶ Θεοῦ σημάνειν ἀν οὐχ ἔτερον, πλὴν δὲ τὴν βασιλείαν, καὶ τὴν τῶν πάντων ἔξουσιαν· καθήται δὲ ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πάντως, κατὰ γε τὸν ἀπλανὴν τοῦ Σωτῆρος λόγον, διτι θεὸς δῶν δὲ λόγος, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀναφένει τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἐν μορφῇ καὶ ἴστοτηι πρὸς αὐτὸν ὑπάρχων, γέγονε σάρκη, τουτέστι τέλειος ἀνθρώπος, οὐκ ἐκεδενηκώς τῶν θείων ἀντιαμάτων, μεμενηκώς δὲ μᾶλλον, ἐν οἷς ἡνὶ, καὶ θεὸς ὑπάρχων, καὶ εἰ γέγονε σάρκη ἐν δύμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς. Κύριος τούτου ἐστι τοῦ Δαβὶδ κατά γε τὸ πρέπον τῇ θεϊκῇ φύσει τε καὶ δόξῃ καὶ ἔξουσίᾳ, υἱὸς δὲ αὐτοῦ κατὰ σάρκα. "Ἐδει τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητὰς, κατοι μεγάλην αἰροντας τὴν ὁφρὸν ἐπὶ τῇ τῶν θείων εὐλόγησε νόμων, τὰς τῶν ἀγίων προφητῶν μὴ ἀγνοήσαι φωνάς. Ἡσαΐας γάρ φησιν· « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσουσι τὸ δόνομα αὐτοῦ, Ἐμμανουὴλ, δὲστι μεθερμηνεύμενον, Μεθ' ἡμῶν δὲ Θεός. » Μεθ' ἡμῶν δὲ γέγονε θεὸς δῶν δὲ λόγος, τὴν πρὸς ἡμᾶς δύμοιωσιν ὑπελθών, ἵνα σώσῃ τὴν δύναμιν τοῦ οὐρανού· ἀλλ' οὐδεὶς ἡν, ὡς ἔφην, τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς, ἀληθείας δὲ λόγος· ὅποια δὲ τις γέγονεν αὐτοῖς ἡ πρόφασις εἰπερ τις ἔλοιτο μαθεῖν, ἀκούσεται πρὸς ἡμῶν· διτι τὸ μὴ θεέλειν ἀποφοιτᾶν τῆς συντρόφου φιλοδοξίας, μήτε μὴν τῆς ἐπαράτου φιλοκερδείας.

Προσέχετε ἀπὸ τῶν Γραμματέων τῶν θελόντων περιπατεῖν ἢ στολαῖς, κ. τ. λ.

(Α. f. 266 l) Τῶν Γραμματέων ἀρρενοφύλακας ἥσαν τὸ φιλοκομπον καὶ τὸ φιλοκερδές. "Ἴνα τοίνυν τῶν οὕτως αἰσχρῶν αἰτιαμάτων ἔξω που γένηται τῶν ἀγίων μαθητῶν δὲ χορδὲς, παρεγγυαῖς χρησίμως, λέγων· Μή ἀνάσχησθε τοῖς Ἰσοις ἀλῶνται κακοῖς, μηδὲ τῆς ἐκείνων ἀφιλοθείας γένησθε κοινωνοί. Ποιὸν γάρ ἦν τὸ ἔθος αὐτοῖς; Τὸ βαδίζειν ἐν ἀγοραῖς εὗ μὲν περιεσταλμένους, κατασύροντας δὲ βαθεῖαν ὁφρὸν, τὸ τοὺς παρὰ τῶν δρώντων ἐπαίνους ζητεῖν, τὸ ἐπίπλαστον ἔχειν τὸ ἔθος, τὸ βαττολογεῖν ἐν προσευχαῖς.

" Isa. viii, 14; Matth. i, 23.

(1) Contra Arianos simul et Nestorianos.

A velit discere, ingredietur prorsus in persubtilem considerationem mysterii ejus, quod jam inde a mundi primordiis silentio pressum fuit, apparuit autem postremis æculi temporibus. Pharisei itaque conticuerunt, loquente Christo. Sed et hoc malitiose egerunt (at cum proprio magis detrimento), ne forte interrogatione scalpente, salutaris ipsis emicaret sermo. Non enim cognoscere veritatem volebant. Et nos pariter neotericos Phariseos sic interrogabimus, qui neque verum Filium Dei Patris, neque Deum esse dicunt illum de sancta Virgine natum; sed unum Filium in filios dividunt duos. Quomodo scilicet filius Davidis, Dominus ejusdem est, nec tam humano dominatu quam divino? Prorsus enim sessio ejus ad Patris dexteram, cœlestem ejusdem majestatem testatur. 405 Nam qui consessores in throno sunt, iidem pari honore fruuntur, et ejusdem naturæ esse intelliguntur. Sessio autem Dei *is sicut significat nisi regnum, et supra res omnes potestat...rr.* Porro sedet omnino ad Dei Patris dexteram, secundum veracem Servatoris sermonem, quatenus Verbum Deus, et ex ipsa genitus Patris Dei substantia, formamque eamdem ac paritatem cum illo habens, factus est caro, id est, homo perfectus, haud recedens divina dignitate, sed magis in statu suo permanens, et Deus esse perseverans, etiam si caro in similitudine nostra sit factus. Dominus est itaque Davidis, quod ad naturam divinam attinet, gloriam ac potestatem; secundum vero carnem, ejusdem filius. Debuerant Iudeorum principes, quoniam adeo propter divinarum legum peritiam attollebant supercilium, debuerant, inquam, sanctorum prophetarum oracula non ignorare. Isaías enim dicit: « Ecce virgo in utero habebit, et partiet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus ». Nobiscum revera versatus est Deus, cum nostram similitudinem subiit, ut mundum salvaret. Sed enim nulla erat Iudeorum principibus de veritate sollicitudo. Porro autem quinam illis esset rei praetextus, si quis discere avert, audiet a nobis; videlicet neque ab ingenito sibi gloriae amore, neque a maledicta avaritia volebant recedere.

B *V. 46. Attendite a Scribis, qui volunt ambulare in stolis, etc.*

Scribarum morbi erant pompæ amor lucrative studiorum. Ut ergo his tam turpibus culpis sanctorum discipulorum cœtus abesse, hortatur cominote dicens: Cavete ne paribus capiamini vitiis, neque illorum irreligiositatis participes sitis. Quænam enim ipsorum consuetudo erat? Ambulare in plateis bene exornatos, gravi adducto supercilio, laudes spectantium captare, simulatos præ se ferre mores, in precibus multiloquio uti.

406 CAP. XXI.

V. 1. *Respicens autem vidit eos qui millebant dona sua in gazophylacium divites.*

Dixit alicubi Servator: « Beati misericordes (eleemosynari), quoniam ipsi misericordiam consequentur ». Hos spectat deferentes dona sua in gazophylacium. Sane, utpote ex multis opibus, multa verisimiliter erant quæ a singulis offerebantur; sed eadem vicissim exigua, et manu offerentium indigna. Mox post illos muliercula gravi paupertate laborans, symbolam suam conferebat quam vix proprio sudore corraserat, vilissimam scilicet unius dieti alimoniam. Obtulit itaque duos obolos, victum quodammodo suum projiciens. O insperatum miraculum! Quæ alienam semper misericordiam implorabat, nunc mutuatur Deo, frucriferam illi ipsam quoque efficiens paupertatem. Vincit ergo reliquos, justaque Dei sententia coronatur.

V. 5. *Et quibusdam dicentibus de templo, quod bonis lapidibus et donis ornatum esset, etc.*

Demonstrabant nonnulli Christo templi magnum adfiscium, et donorum splendorem, putantes fore ut ipse quoque una cum illis id spectaculum miraretur, qui ceteroqui Deus erat cœlique dominator. At is, omissis de rebus his sermone, prædictis potius templum statuto tempore funditus eversum iri, cum universa urbe Jerusalem, a Romanorum exercitu, Dominicæ necis poenæ ab Israelitis exposcente. Etenim post Servatoris crucifixionem hæc illis mala perpeti contigit. — Non intellexerunt autem dictorum vim discipuli, sed de consummatione sæculi locutum illum existimantes, sciscibantur quandam essent hæc eventura, quodve ejus rei indicium fore? Quid ergo Christus? interrogantium menti se accommodat, omissoque deinceps de Hierosolymorum excidio sermone, pergit dicere de præsentis sæculi consummatione, atque ante suum de cœlo reditum, præcursoros aliquos pseudochristos et pseudoprophetas, qui personam 407 ejus simulabunt; quibus non sit credendum. Voluit quidem unigenitum Dei Verbum, ut terrarum orbem salveret, nativitatemi quoque carnalem ex muliere perpeti. Erat hæc autem in eo exinanitio et humiliatio. Tanquam igitur ad exinanitionem sponte demissus, latere volebat. Itaque et apostolos increpuit ante venerandam crucifixionem, quominus ipsum manifestum facerent⁴⁷. Nam secreto indigebat ratio incarnationis, ut in adorabili cruce patientis tanquam hoino mortem destrueret, et ab universalis tyrannide Satanam depelleret. Secundus autem de cœlo adventus, haud clam ut primus, sed illustris plenusque terroris erit. Descendet enim stipantibus sanctis angelis, et cum Patris Dei maiestate, ut mundum justo jure judicet. Itaque si quando pseudochristi aut pseudoprophetæ exsurgent, quominus eos sectemini cavete. — Vel etiam communem finem dicit, atque universi mundi con-

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

'Αραβλέψας δὲ εἰδες τοὺς βάλλοντας τὰ δώρα αὐτῷ εἰς τὸ γαζοφυλάκιον πλουσίους.

(B f. 187 b, C f. 150 b) « Εφη που δὲ Σωτὴρ . . . Μαχάριοι οἱ ἐλεήμονες, διτὶ αὐτῷ ἐλεγθῆσονται . . . Τούτους ἐποπτεύει προσφέροντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον . . . ἀλλ᾽ ὡς ἐκ πλούτου πολλοῦ, παῦλο μὲν ἡσαν, ὡς εἰκός, τὰ παρ' ἔκαστου καρποφορύμενα ἀλλγεῖ δὲ πάλιν καὶ τῆς τῶν προχομίζοντων ἀνάξια χειρός. Είτα μετ' ἐκείνους γύναιον πτωχείᾳ δεινῇ κατηγθισμένον εἰσέθει, ἵξενον μόλις καὶ δὴ σὺν ἰδρώται συλλέγον εὐτελεστάτην καὶ ἀποχρῶσαν ἡμέρᾳ διατροφήν . . . είτα δύο προσῆγεν ὅδοιούς, ὥσπερ ἀποκτωμένη τὸν βίον. » Ο παραδόξου θαυμάτος! ἡ τὸν παρ' ἑτέρου Ελεον ζητοῦσα διηγεκώς, αὐτὴ δανείζει Θεῷ, καρποφόρον αὐτῷ καὶ αὐτήν ἀποφανύουσα τὴν πτωχείαν. Νικᾶ τοιγαροῦν τοὺς δόλους, καὶ δικαιόψηφον στεφανοῦται παρὰ Θεού.

Kai tινων λεγόντων περὶ τοῦ Ιεροῦ, διτὶ μέθοις καλοῖς καὶ δραθήμασι κεκόμηται, κ. τ. λ.

(C f. 151, D f. 69) « Επεδείκνυον τινες τῷ Χριστῷ τὰς ἐν τῷ ναῷ μεγαλουργίας, καὶ τὸν τῶν ἀναθημάτων κόσμον . . . φήθησαν γάρ διτὶ θαυμάσεις σὺν αὐτοῖς τὰ δρώμενα, καίτοι Θεὸς ὁν καὶ θρόνον ἔχων τὸν οὐρανόν. » Ο δὲ ἀφίησι μὲν τὸν περὶ αὐτῶν λόγον, προμεμήνυκε δὲ διτὶ ἐν βάθρων πεσεῖται κατὰ καρούς, κατακομιζόσης εἰς τοῦτο αὐτὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς στρατιᾶς, καὶ ἀπασαν Ιερουσαλήμ τές τῆς κυριοκτονίας δίκας ἔξαιτούσης τὸν Ιερατήλ . . . μετὰ γάρ τοι τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, ταῦτα συνέδη παθεῖν αὐτούς. — (A f. 268 b) Οὐ συνίεσαν δὲ οἱ μαθηταὶ τῶν ελρημένων τὴν δύναμιν, ἀλλὰ περὶ συντελείας τοῦ αἰώνος εἰρῆσθαι νομίσαντες, ἤροντο πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τὶ τὸ σημεῖον ὅταν μέλλῃ γίνεσθαι. Τί οὖν δὲ Χριστός; « Επειτα τῷ σκοπῷ τῶν προσαγόντων τὴν πεῦσιν, καὶ ἀφίησι μὲν τέως τοὺς περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Ιεροσολύμων λόγους . . . τοὺς δὲ περὶ συντελείας τοῦ παρόντος αἰώνος ὑφάσιν, καὶ φτωσιν διτὶ πρὸ τῆς ἐξ οὐρανῶν αὐτοῦ καθόδου, προδραμούνται τινες φευδόριστοι καὶ φευδοπροφῆται, τὸ εὐτὸν πρόσωπον ἔαυτοῖς περιπλάττοντες, οἵσι οὐ χρή πειθεῖσθαι. » Ήθέλησε μὲν γάρ δὲ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἵνα σώσῃ τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ γέννησιν ὑπομείνα τὴν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικός . . . ήν δὲ τὸ χρῆμα αὐτῷ κένωσις καὶ ταπείνωσις . . . ὡς οὖν ἔαυτὸν καθεὶς εἰς κένωσιν λανθάνειν τὸν ίχον . . . καὶ γῦνα ἐπειτίμα τοῖς ἀποστόλοις πρὸ τοῦ τιμίου σταυροῦ, ἵνα μή φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσιν . . . ἐδεῖτο γάρ τοῦ λαθεῖν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας δὲ τρόπος, ἵνα καὶ τὸν τέμπον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείνας σταυρὸν ὡς ἄνθρωπος, καταργήσῃ τὸν θάνατον, καὶ τῆς κατὰ πάντων τυραννίδος ἀποσοβήσῃ τὸν Σατανᾶν. » Ή δὲ δευτέρα καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταφοίτησις, οὐ λεληθότως ἔσται καθὼς καὶ πρὸ τούτου, ἀλλ' ἐπιτημός τε καὶ φόβου μεστή . . . κατασήσεται γάρ δορυφορύντων αὐτὸν τῶν ἀγγέλων, καὶ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ. Οὐκοῦν δτεν

⁴⁷ Matth. v, 7. ⁴⁸ Matth. xxi, 9.

τινὲς ἐγερθῶσι φευδόχριστοι καὶ φευδοπροφῆται, μὴ πωρευθῆτε ὅπισα αὐτῶν.—(Α. f. 269, Κ. f. 151) "Ἡ καὶ τέλος τὸ κοινὸν φῆσι; καὶ τὴν παγκόσμιον συντελεῖαν. Δίδωτι σημεῖα σαφῆ τε καὶ ἐναργῆ τῆς συντελεῖας τοῦ κόσμου. Πόλεμοι γάρ ἔσονται, φησὶν, καὶ καταστασίαι, καὶ λιμοὶ καὶ φόβητρα ἀπ' οὐρανοῦ. Ὡς γάρ ἔτερός φησι τῶν εὐαγγελιστῶν, πάντα τὰ δυτρα πεσεῖται, εἰλιχθῆσεται ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον, αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται. Διὰ μέσου μέντοι τίθησιν ὁ Σωτὴρ τὰ περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τὸν λόγον κεράννυσι λέγων.

Πρὸ δὲ τούτων πάτερ ἐπιβαλοῦσιν ἐφ' ὑμᾶς τὰς χεῖρας αὐτῶν καὶ διώξουσι, κ. τ. λ.

(C. f. 151, D. f. 69 b) Πρὸ γάρ τῶν τῆς συντελεῖας καὶ ρῶν, ἥλω μὲν ἡ τῶν Ἰουδαίων χώρα, καταδραμούσης αὐτὴν τῆς Ῥωμαϊκῶν στρατιῶν, ἐμπέπρησται δὲ ὁ ναὸς, κατεστελθη τὰ παρ' αὐτοῖς βασιλεῖα, πέπαυται τῆς κατὰ νόμον λατρείας ἡ δύναμις. Πρὸ δὲ ταῦτα συμβῆναι, ἐδιώχθησαν παρ' αὐτῶν οἱ μαχαριοὶ μαθηταὶ, δεσμῶται γεγόνασι, ἤχθησαν ἐπ' ἄρχοντας, ἐπέμφθησαν ἐπὶ βασιλέας· ἀπεστάλη γοῦν δὲ Παῦλος εἰς Ῥώμην πρὸς Καίσαρα, καὶ Φήσιων παρέστη καὶ Ἀγρίππῳ· πλὴν γέγονεν αὐτοῖς εἰς μαρτυρίον, τουτέστιν, εἰς μαρτυρίου δόξαν, τὰ ἐπεντηνεγμένα.

Θέσθε οὖρ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν μὴ προμελετᾶτε ἀπολογηθῆναι.

(C. f. 151, D. f. 69 b) Παρεγγυᾶ, διτι Μή προμελετᾶτε μέλλοντες ἀπολογεῖσθαι. « Λήψεσθε γάρ, φησὶ, παρ' ἐμοῦ ασφίαν καὶ γλώσσαν δίμαχον καὶ ἀκαταγών· στον τοῖς ἀντικειμένοις ὑμῖν. » Ἀποκείρων δὲ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης μικρούχιας τὰς ἀφορμὰς, παραδοθῆσεσθαι φησιν αὐτοὺς παρὰ τῶν οἰκειοτάτων, πλὴν δὲ τὰ πάντη τε καὶ πάντως σωθῆσονται παρ' αὐτοῦ· ἐπάγει γοῦν· « Παραδοθῆσεσθε δὲ καὶ ὑπὸ γονέων, καὶ ἀδελφῶν, καὶ φίλων, καὶ τῶν ἐκ γένους. » — (Α. f. 270, Κ. f. 151) Πλὴν δὲ τὰ πάντη τε καὶ πάντως σωθῆσονται παρ' αὐτοῦ. « Θρὶξ γάρ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐκ ἀπολεῖται, » φησὶ. Σαφεστέρων δὲ ποιῶν τὴν προαγόρευσιν τῆς ἀλώσεως, ἐπάγει· « Οταν δὲ ἴδητε κυκλούμενην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε γνῶτε δὲι γῆγικε ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. » Εἴτα μεθίστησι πάλιν τοὺς λόγους ἐπὶ τὸν τῆς συντελεῖας καιρὸν. Γέγραπται ἐν ταῖς Πράξεις, διτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐγένετο λιμός μέγας ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος, καὶ σεισμοὶ πολλοὶ ἐγένοντο. « Λ γάρ ἐωράκατε ἐπ' ἐμοὶ γινόμενα, προσδοκήσατε καὶ ἐφ' ὑμῖν.

Ἐπὶ τῆς γῆς συροχῇ ἐθνῶν.

(Β. f. 191 b) Ἀρχομένης γάρ ὥσπερ τῆς κτίσεως ἐναλλάττεσθαι, συνοχὴ τις ἔσται δεινὴ καὶ ἀπόβυξις εἰς θάνατον· τὸ γάρ ἐπερχόμενον ἀφρότον δεῖμα, πολλοῖς ἀρχέσει πρὸς δλεθρον.

Τότε δύονται τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἔρχομενον ἐπὶ τρεφόλγη.

(Α. f. 272, Κ. f. 151 b, Ε. f. 315) Πῶς δὲ ἐλεύσεται; πῶς ἔξει; Ὡς αὐτὸς ἐδήλωσεν [καὶ] ἀλλαχοῦ λέγων· « Καὶ τότε δύονται τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἔρχομε-

A summationem. Manifesta atque evidenter signa dat mundi consummationis; nam bella erunt, inquit, seditiones, fames, et de cœlo terriculamenta. Etenim ut alius evangelista dicit, stellæ omnes cadent, et cœlum cœli liber convolvetur, virtutes cœlorum commovebuntur ⁴⁰. Interponit Servator Hierosolymitanū excidii narrationem, sermonemque permisit dicens:

V. 12. Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas, et persequentur, etc.

Ante enim temporum consummationem, capita est Iudeorū regio, invadente eam Romanorum exercitu, combustum est templum, regalia illorum palatia eversa, legalisque cultus jus cessavit. Sed prius quam hæc evenirent, persecutionem experti sunt a Judæis beati discipuli, conjecti in vincula, pertracti ad Judices, et regibus præsentati. Missus est ergo Ronnam Paulus, qui et ante Festum constituerat atque Agrippam. Verumtamen hæc eis evenierunt in testimonium, id est, ad testimonii gloriam, quæcumque sunt passi.

408 V. 14. Ponite ergo in cordibus vestris, non præmeditari quemadmodum respondeatis.

Hortatur, ut ne velint præmeditari quid responsuri sint. « A me enim accipietis, inquit, sapientiam, linguamque invictam, et adversariis vestris insuperabilem. » Tum et humanæ pusillanimitatis occasione præcidens, ait eos traditum iri a suis proximis, sed tamen ab ipso omnino fore salvandos. Pergit itaque dicere: « Trademini etiam a parentibus ac fratribus et amicis atque agnatis. » — Verumtamen incolumes illos se præstitutur affirmat. « Capillus enim, inquit, de capite vestro non peribit. » Manifestorem autem inferens excidii prædictionem, addit: « Cum vero videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, tunc scitote proximam esse vastitatem ejus. » Deinde transfert denuo sermonem ad tempus consummationis. Scriptum est enim in Actibus ⁴¹, post Domini resurrectionem, magnam sub Claudio Cæsare famem exsitiisse: multique etiam terræ motus fuerunt. Quæ enim iumenta facta vidistis, vobismet pariter exspectate.

V. 25. In terris pressura gentium.

Cum res creatæ incipient velut immutari, tunc pressura quædam fieri et examinatio ad mortem usque. Nam superveniens intolerabilis pavor maliis sufficiet ad interitum.

V. 27. Tunc videbunt Filium hominis venientem in nube.

Quomodo veniet? Nempe aderit quomodo ipsem alibi quoque dixit: « Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus, cum virtute et gloria

⁴⁰ Matth. xxiv, 29; Marc. xiii, 25. ⁴¹ Act. xi, 28.

multa⁷¹. » Veniet enim nequaquam demissus et humiliis humano more, sed cum gloria ac virtute deitatis. Porro de utraque qualitate vocabulum multa intelliges: nam et multa cum virtute, et simul multa cum gloria secundam faciet theophaniam, quandoquidem primam cum infirmitate et obscuritate fecit, quantum quidem vulgo visum est. Cur autem in nube? quia sic apparere solet **409** Deus: « Nubes enim et caligo circa eum sunt⁷². » Item: « Dominus sedet in nube levi⁷³. » Et rursus: « Qui ponit nubem ascensum suum⁷⁴. » Item: « Nubes eripuit eum ab oculis ipsorum⁷⁵. » Item: « Sicuti Filius hominis veniens in nubibus⁷⁶. » Sic videlicet eum vidit Daniel. Sic et tum veniet haud latenter, sed uti Deus et Dominus cum gloria Deo digna, atque omnia in melius reformabit. Reviviscent enim mortui, exuetque corruptiōnem terrenūm corpus his passionibus olim obnoxium; induetque immortalitatem, Christo ejusdem datore, et eos qui ipsi credunt conformes efficiente corpori gloriae suae. Quare et rem hujusmodi redemptionem nostram appellat dicens: « His autem fieri incipientibus, respicite et levate capita vestra, quoniam appropinquit redemptio vestra. » Veluti enim si quis dicat de homine, quod a patre accepit animal esse rationale, hoc ipso euendem significat rationalem genitum a rationali; sic etiam Unigenitus de Deo Deus, ex eo qui universum iudicat mundum judex processit. Nec quia omne iudicium commisit Filio Pater, idcirco dominatione minutus est: indivisus enim a Deo Unigenitus est, sicuti lux a sole. Inest enim ipsi naturaliter; ita ut omnia quae Pater habet, Filii sint; et vice versa.

A νον ἐν νεφέλαις, μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. » Εἰλέσεται γάρ οὐκέτι ἐν ὑψέσι, οὐδὲ ἐν μικροπρεπεῖ τῇ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ καὶ δυνάμει θεότητος. Κατ' ἀμφοτέρων δὲ ἀκούσῃ τὸ πολλῆς μετὰ δυνάμεως γάρ πολλῆς καὶ δόξης πολλῆς τὴν δυνάμεων αὐτοῦ ποιήσεται θεοφάνειαν, ἐπεὶ τὴν προτέραν μετὰ ἀσθενείας καὶ ἀτιμίας ἐποιήσατο, σύσσον κατὰ τὸ τοῦ πολλῶν δρώμενον. Διὸ τοι δὲ ἐν νεφέλῃ; « Οὐ οὕτως δεῖ φαίνεται δὲ Θεός. » Νεφέλη γάρ καὶ γνόφες κύκλῳ αὐτοῦ. » Καὶ « Κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλῃς κούφης. » Καὶ πάλιν. « Οἱ τιθεὶς νέφος τὴν ἐπίθεσιν αὐτοῦ. » Καὶ, « Νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν διφθαλμῶν αὐτῶν. » Καὶ, « Ός γίδες ἀνθρώπου ἔρχεμονος ἐπὶ τῶν νεφελῶν. » Οὖτως γοῦν αὐτὸν καὶ δινῆται θεωρεῖ· οὕτω καὶ τότε ἐλέσεται οὐ λεληθότως, Β ἀλλ' ὡς Θεός καὶ Κύριος ἐν δόξῃ θεοπρεπεῖ, καὶ πάντα μεταστήσει πρὸς τὸ ἄμεινον· ἀναβιώσονται γάρ οἱ νεκροί, καὶ ἀποδύσεται τὴν φθορὰν τὸ ἐκ γῆς τοῦτο εὐάλωτον τοῖς πάθεσι σώμα· ἐνδύσεται δὲ τὴν ἀρματισθαι, Χριστοῦ νέμοντος αὐτὴν, καὶ συμμόρφους τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἀποφανόντος. Διὸ καὶ ἀπολύτρωσιν ἡμῶν αὐτὸς τὸ πρᾶγμα καλεῖ, λέγων· « Ἀρχομένων δὲ τούτων γίνεσθαι, ἀνακύψατε καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, διότι ἐγγίζει τὴν ἀπολύτρωσις ὑμῶν. » Ωσπερ γάρ εἰ λέγοι τις περὶ ἀνθρώπου, ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔλαβε τὸ λογικὸν εἶναι, ἐκ λογικοῦ σημαίνει καὶ αὐτὸν λογικὸν γεννηθῆναι· οὕτω καὶ δι μονογενῆς ἐκ Θεοῦ Θεός, καὶ ἐκ τοῦ κρινόντος πᾶσαν τὴν γῆν προῆλθε κριτής. Καὶ οὐκ ἐπειδὴ πάσαν τὴν κρίσιν δέδωκεν τῷ γίγενδρῷ Πατήρ, αὐτὸς τοι δεσποτεῖας ἐψήλωται· ἀχώριστος γάρ δὲ Μονογενῆς τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου· Εστι γάρ ἐν αὐτῷ φυσικῶς· καὶ πάντα οὗτα ἔχει δὲ Πατήρ, τοῦ γίγου ἔστι, καὶ ἀνάπαλιν.

V. 29. Vide ficalnea et omnes arbores, etc.

Exposita ficalnea parabola, statim addit: « Cognoscite prope adesse regnum Dei. » Hoc autem docet, quia nondum ad supremum finem res devenierant, dum hæc dicerentur, sed tamen ad terminum properabant, sicut ad fructum gignendum properat ficalnea, cum ramos mollit et folia germinat; ita Domini præsentia quemlibet principatum ac protestatem perimens, regno Dei orbem terrarum parat. Deinde ait: « Amen dico vobis, non præteribit generatio hæc, donec omnia fliant. » Generationem vero dicit non viventes tunc homines, sed moribus similes. Dum autem dicit fieri non posse ut verba ejus prætereant, **410** elementorum quoque consummationem prædictit. Impossibile est enim sermones meos præterire, quanquam ipsa elementa prætereunt. Ego enim vere dico diem adflore, quo hæc evenient; et quæ dico, impossibile est quomodo fliant. « Cavete, inquit, ne vestræ mentis oculi graventur. » Nam mundana sollicitudo, crapula,

C « Ιδετε τὴν συκῆν καὶ πάντα τὰ δένθρα. » (D. f. 71) Εἰπὼν τὴν παραδολὴν τῆς συκῆς, εὐθέως ἐπάγει· « Γινώσκετε διτε ἐγγύς ἐστιν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. » Τὸ δὲ τοιοῦτο διδάσκει, διτε οὕτω πρὸς τὸ σχατον τέλος ἥκει τὰ πράγματα, τούτων γινομένων, ἀλλ' ὅδεύει πρὸς τὸ τέλος ἥδη, καθάπερ ἐπὶ τὸν καρπὸν δδεύει τὴν συκῆ τοὺς κλάδους ἀπαλυνομένην, καὶ τὰ φύλλα ἐκφύουσα· οὕτω γάρ δὴ καὶ τὴν Κυρίου παρουσία καταργοῦσα πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἔξουσίαν, παρασκευάζει τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Εἰπε φησιν· « Ἀμήν λέγω ὑμῖν, διτε οὐ μὴ παρέλθῃ γενέτα αὐτῇ, ἔως ἂν πάντα γένηται. » Γεγεάν δὲ φησι, οὐ τοὺς τότε ἀνθρώπους, ἀλλὰ τοὺς ὄμοιους τῷ τρόπῳ. Ἐν δὲ τῷ λέγειν, διτε ἀδύνατον τοὺς λόγους παρελθεῖν, καὶ τὴν τῶν στοιχείων συντέλειαν προσαγρεύει ἥδη. Ἀδύνατον γάρ, φησιν, τοὺς λόγους μεν παρελθεῖν, καίτοι καὶ τῶν στοιχείων παρερχομένων ἐγώ μὲν γάρ ἀληθεύων, διτε ἥδει ἡμέρα, καὶ ταῦτα γενήσεται, καὶ οὐκ ἐγχωρεῖ μὴ γενέσθαι ἀλέγω. « Προσέχετε δὲ, φησιν, μὴ βαρηθῶσιν ὑμῶν οἱ τοι;

⁷¹ Matth. xxiv, 50; Marc. xiii, 26. ⁷² Psal. xcvi, 2. ⁷³ Isa, xix, 1. ⁷⁴ Psal. ciii, 5. ⁷⁵ Act. 1, 9
⁷⁶ Dan. vii, 13.

διανοίας; δρθαλμοῖς· μέρειμνα γάρ βιωτική καὶ κρατή πάλη καὶ μέθη ἔξορίζει τὴν σύνεσιν, καὶ τὴν εἰς θεὸν πίστιν καὶ φόδον ἀμαυροῖ. Χρέα σοῦ ἀγρυπνίας τοιαύτης καὶ προσοχῆς, ἵνα μὴ αἰφνίδιος ἐπέλθῃ ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὥσπερ παγὶς πρὸς ὑμᾶς μηδὲν ὠφεληθέντας ἐκ τοῦ προαχηκούντας.

Ὕπερ δὲ τὰς ἡμέρας ἐν τῷ ιερῷ διδάσκων.

(Α Γ. 273) Τίνα δὲ ἦν ἡ ἀδιδάσκεν, ή πάντως που τὰ ὑπὲρ τὴν νομικήν λατρείαν; Ἐνειστήκει γάρ καιρὸς τοῦ τὴν σκιάν μεταπλάτεσθαι εἰς ἀλήθειαν· δὲ ὅτις ἔχοις ἡδιστα τὴν ἀλήθειαν· τεθαυμάσκοις γάρ αὐτὸν πλειστάκις, διτὶ ἐν ἔξουσίᾳ ἦν δὲ λόγος αὐτοῦ· ὡς αὐτὸς γάρ ὑπάρχων δὲ πάλαι λαλῶν διά τε Μωϋσέως, καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῶν ὀλίγων Κύριος, μεθίστη μετ' ἔξουσίας πρὸς τὴν πνευματικὴν λατρείαν τὰ ἐν τύποις κεχρησμωδημένα. Ηὔλιζετο γε μήν εἰς τὸ δρόσος τῶν Ἐλαϊῶν, τοὺς ἐν τῇ πόλει θορύβους παρατεύμενος, ἵνα ἡμῖν κάνει τούτῳ γένηται τύπος· τῷ γε μήν ὅχλῳ δρθρίζοντι πρὸς αὐτὸν, προσῆκε λέγειν τὸ τοῦ Δασιδί· «Οὐ Θεός, οὐ Θεός μου, πρὸς σὲ ὁρθίζω· ἐδίψησέ σε τὴν ψυχὴν μου.» Περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν ἄξυμων διτὶ ἥγγιζε, καὶ διτὶ ἔζηστον οἱ ἀρχιερεῖς ἀνελεῖν αὐτὸν, καὶ διτὶ εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς εἰς τὸν Ιούδαν, καὶ διτὶ συνεφώνησε τοῦ παραδοῦνται αὐτὸν, καὶ διτὶ ἔζητει ἐπὶ τούτῳ εὐκαιρίαν, ἥντις, «Καὶ οἱ δύνεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ, προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦΑ. ΚΒ.

Ἔγγιζε δὲ ἡ ἕορτὴ τῶν ἄξυμων, η λεγομένη Πάσχα.

(Α Γ. 278) Θέξ δὲ διτὶ ἀνωθεν ἡμῖν ὁ Σωτὴρ ἐνομέθετε τὰ κάλλιστα καὶ τὰ συμφέροντα, καὶ διὰ νόμου καὶ προφητῶν σύμβουλος ἡμῖν ἀγαθὸς εἰς σωτηρίαν ἐγίνετο· ἀλλὰ τότε μὲν δι’ αἰνῆματος καὶ σκιᾶς διὰ τὴν τῶν ἀκρωμένων ἀσθένειαν νυνὶ δὲ γυμνὴν ἡμῖν παρατιθεὶς τὴν ἀλήθειαν, καὶ αὐτὴν τῶν πραγμάτων εἰς μέσον ἀγει τὴν εἰκόνα· ἔδει γάρ διάτας διὰ μὲν τῶν θεραπόντων διακονεῖσθαι τοὺς τύπους διὰ δὲ τοῦ πάντων Δεσπότου τὴν ἀλήθειαν· ἐπειὶ καὶ αὐτὸς ἦν δὲ λέγων περὶ ἑαυτοῦ· «Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια.» Ἀποκεινημένης τοιγαροῦν τῆς σκιᾶς, εἰσέτω λοιπὸν ἡμῖν τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις· φαινέσθω τῶν δι’ αἰνῆματος εἰρημένων δὲ τύπος ἐναργέστερος. Ιουδαῖοι μὲν οὖν σφάλλονται καὶ πλανῶνται, καὶ τῶν δεόντων ἐκπίπτουσι λογισμῶν, ἀξύμους ἀρτους παρατιθέμενοι· οὐκ ἀκούσουσι δὲ, ὡς εἰχεῖς, τοῦ Παύλου λέγοντος· «Βρῶμα ἡμᾶς οὐ παρίστηται τῷ Θεῷ, καὶ τὰ ἔχης οὐδὲ τοῦ Σωτῆρος·» Οὐκ οἶστε διτὶ πᾶν τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοιλιὰν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται; «Ἡμεῖς δὲ πνευματικοὶ (1) τὰ πνευματικὰ συγχρίνομεν· ὡς ζύμην, τὴν κακίαν ἀποφέύγοντες, καὶ πράξεις ἀγαθὲς ἐπιτηδεύοντες, ἵνα σὺν Χριστῷ ὡς ἐν ἀνωγαίῳ

A ebrietas, sapientiam expellunt, sicutemque erga Deum atque ejus timorem labefactant. Opus est igitur vigilancia tanta atque attentione, ut subitanea nobis non superveniat illa dies, tanquam laqueus, si nihil nos juverit prævia notitia.

V. 37. Erat autem diebus docens in templo.

Quænam porro docebat, nisi quæ legalem cultum exsuperabant? Jam instabat tempus umbram in veritatem commutandi. Sæpe illum admirante fuerant turbæ, quod potestativus esset ejus sermo⁷⁷: quippe cum ipse idem esset per Moysen olim locutus et per prophetas; atque omnium rerum Dominus, nunc pro sua potestate ad spiritalem cultum illa in figuris prædicta convertebat. Morabatur autem in olearum monte, urbis tumultum vitans, ut nobis hujus rei quoque exemplum præberet. Jam vero populum qui ad eum manicabat, decebat illa Davidis verba: «Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitivit te anima mea⁷⁸.» De appropinquante azymorum festo, et quod pontifices Christum necare satagebant, et quod in Iudeam Satanás introierit, quodque ille Jesum tradere pactus sit, cujus rei exsequendæ opportunitatem quærebant, usque ad verba «et duodecim apostoli cum eo⁷⁹:» de his, inquit, nos in commentariis ad Matthæum jam scripsimus.

CAP. XXII.

V. 1. Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur Pascha.

Animadverte quod in superioribus Servator nobis optimas tradidit perutilesque institutiones, et per legem atque prophetas bonus nobis consiliarius fuit ad salutem. 411 Sed tunc quidem in ænigmate et umbra propter audientium infirmitatem; nunc vero nudam nobis exponit veritatem, ipsamque rerum in medium producit spectandam imaginem. Oportebat sane per famulos ministrari figuræ; per universalem vero Dominum, veritatem: namque et ipsem de se dixit: «Ego sum veritas⁸⁰.» Jam vero umbra discussa, succedat deinceps veritas et rei vis. Appareat jam typus splendidior iis quæ in ænigmate dicta fuerunt. Judæi itaque falluntur et errant dum adhuc azymos panes apponunt. Neque audiunt Paulum dicentem: «Esca nos non commendat Deo⁸¹,» et reliqua. Neque item Servatori auscultant: «Nescitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem validit, et in secessum emittitur⁸²?» Nos autem spiritualia spiritualibus comparamus⁸³; fermenti instar, malitiæ vitantes, et operibus bonis studentes; ut cum Christo in superna regione, in coelesti Jerusalem, stationem habeamus; quam Isaías admirans aiebat, nos veluti alloquens qui in

⁷⁷ Luc. iv, 32. ⁷⁸ Psal. xlvi, 2. ⁷⁹ Luc. xxii, 14. ⁸⁰ Joan. xiv, 6. ⁸¹ Cor. viii, 8. ⁸² Matth. xv, 17. ⁸³ I Cor. ii, 13.

(1) Cod. πνεύματι tantummodo, ita ut sensus fere fieret: *Nos autem spiritu spiritualia discernimus.*

illa urbe futuri sumus : « Oculi tui videbunt Jerusalēm : urbs hæc opulenta est, tabernaculum immobile, cuius funiculi non rumpentur ». » Etenim humānum quidem gaudium brevi subsistit, quia parva interveniente conversione, abrumpitur. At vero cœlestes stationes, bonaque illarum, validum habent vigorem Dei voluntate firmatum. Ut ergo in tam admirandis stationibus habitemus, et solemnē cum Christo festum agamus, purum peragamus jejunium, haud euidem virtutem ejus cibo componderantes, sed tanquam a superflua mensa abstinentes, atque a deliciis aliis et vitorum varietate refugientes.

τῆς τὴν δύναμιν, ἀλλ' ὡσπερ ἀναχωροῦμεν περιέργυα τραπέζης, καὶ τῆς ἀλλῆς τρυφῆς ἀναχωρήσωμεν καὶ ποτεῖλας κακῶν.

V. 8. *Misi Petrum et Joannem dicens : Euntes parate nobis pascha, ut manducemus.*

Solemnitas illius tempus dicebatur *phasæc*, quo vocabulo significatur *transitus*. Sicut ergo Ägyptiorum servitute liberatus **412** fuit Israel, et ad promissionis terram proficiscens, mare medium, siccō pede, permeavit, ita et nos oportet mare veluti quoddam fortiter transire vanam præsentis vitæ agitationem. Transeamus a carnali affectu ad continentiam, ex ignorantia vetere ad veram Dei notitiam, ex morte ad immortalitatem. — Spectemus figuræ adhuc a veritate honorari. Adveniente, inquit, die quo pascha immolari oportebat, electos duos de sanctis apostolis, Petrum ac Joannem, misit ad urbem, dicens iis quæ supra scripsiimus verba. Cur autem hominem haud nominatim missis dexovat? Non enim dixit, ite ad illum N., sed indicium fecit, hominem dicens simpliciter fictile vas gestantem. Quid ergo ad hoc dicimus? Nuper Judæis promiserat se Jesum traditurum proditor. Ne hic ergo hominem prædictum resciret, statimque accurrens iis denotaret qui se mercede conduxerant, indicium illud dedit. Nam Judas discipuli adhuc benevolentiam simulabat, cum tamen homicidium jam parturiret. » Occurrebat, inquit, vobis homo aquæ amphoram ferens. » Fortasse etiam arcanum aliquod dogma hoc dicto demonstrat. Nam quo ingreditur aqua, sancti videlicet baptismi, illic diversatur Christus : etenim baptismus omni nos inquinamento mundat, ita ut sanctum Dei templum siamus, divinaque ejusdem naturæ communicemus, per sancti Spiritus participationem. Neque a veritate quis aberraverit, si vas dicat esse Spiritus sancti singulorum sanctorum animam. » Glorietur enim,

εἰς τὴν ζνω Ἱερουσαλήμ ἀνακλιθησόμεθα· ἦν Ἰεράς ἀποθαυμάζων ἔλεγεν, ὃς πρὸς ἡμᾶς τῶν μελλοντας εἰς ἐκαίνην ἔστεθαι τὴν πόλιν· « Οἱ ὄρθροιοι σὺν ὑψονται Ἱερουσαλήμ· πόλις πλουσία, σκηναὶ αἱ ὅθι μή στιθῶσιν, οὐδὲ τὰ σχοινία αὐτῆς οὐ μή διαρράγωσιν. » Ἡ μὲν γάρ παρὰ ἀνθρώποις εὐθυμια, εἰς δὲ λίγον ἀντέχει, ἀπορρήγνυται διὰ διάλιγης τινὸς μεταξύ γενομένης μεταθολῆς· αἱ δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς μοναὶ καὶ τὸ παρ' αὐταῖς ἥγαθὸν, γενναῖον ἔχει τὸν τόνον, τῇ τοῦ Θεοῦ βουλήσει διαχρατούμενον. » Ινα τοίνυν ἐν ταῖς οὐτω ἀξιαγάστοις καταλύσωμεν μοναῖς, καὶ συνεορτάσωμεν τῷ Χριστῷ, καθαρὰν πιτελέσωμεν τὴν νηστείαν, μὴ βρωμάτων [ἀποχῆ] συμμετροῦντες αὐτῆς τὴν δύναμιν, ἀλλ' ὡσπερ ἀναχωροῦμεν περιέργυα τραπέζης, καὶ τῆς ἀλλῆς τρυφῆς ἀναχωρήσωμεν καὶ ποτεῖλας κακῶν.

Απέστειλε Πέτρον καὶ Ιωάννην εἰς τὸ Πορευόντας ἐποιμάσατε τὴν τόπον τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν.

(Α. 1. 278 b) Φασὲκ δὲ τῆς ἑορτῆς ἀνομάζετο καρδες, δηλοὶ δὲ διδάσκων. « Οὐσπερ οὖν τῆς Αἴγυπτικων δουλείας δὲ Ἱεραὴλ ἀπῆλλατετο, εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας ἐρχόμενος γῆν, διὰ θαλάσσης μέσης βαδίζων ἀδρόχῳ ποδὶ· οὐτω καὶ ἡμᾶς δεῖ καθέπερ τινὰ θάλατταν διαπεραιοῦσθαι νεανικῶς, τὸν εἰκασὸν τοῦ παρόντος βίου περισπάσμόν. Διαβαίνομέν γε μήντην ἐκ φιλοσαρκίας εἰς ἐγκράτειαν, ἐξ ἀγνωσίας τῆς πάλιας εἰς θεογνωσίαν τὴν ἀλτηθῆ, ἐκ θανάτου εἰς ἀφθαρσίαν. — (Α. 1. 279, D. 1. 72) Ἰδωμεν τοὺς τύπους τιμῶσαν ἐτι τὴν ἀλτηθειαν (1). Ἐλθούσης γάρ, φησι, τῆς ἡμέρας, καθ' ἓν ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα, δύο τινὲς ἀπολέγην τῶν ἀγίων ἀποστόλων (ἥσαν δὲ Πέτρος καὶ Ιωάννης) πέπομψεν ἐν τῇ πόλει, εἰπὼν αὐτοῖς τὸ προγεγραμμένα· καίτοι τί δῆ ποτε οὐ τὸν ἀνθρώπον ἐνχρῆσις καταμεμήνυκε (2) τοῖς ἀπεσταλμένοις; Οὐ γάρ ἐφη πρὸς τὸν δεῖνα τυχὸν, ἀλλὰ σημεῖον δέδωκεν, ἀνθρώπον ἀπλῶς κεράμιον σκεῦος πεφορτισμένον. Τέ οὖν πρὸς τοῦτο φρεμεν; « Ήδη τοῖς Ιουδαίος ὑποχρέμενος ἓν δὲ προσδέης παραδώσειν αὐτὸν. » Ινα τοίνυν μή μάθῃ τὸν ἀνθρώπον, καὶ δραμῶν ἀπαγγελῇ τοῖς μισθωταρμένοις, δίδωσι σημεῖον· ἐτι γάρ ἐπλάττετο τὴν μαθητοῦ εἰνοις ἔχειν (3), μιαιφούσαν ὕδινων. « Ὑπαντήσει γάρ, φησιν, ὑμῖν ἀνθρώπος κεράμιον ὕδωτος βαστάζων.. » Η τάχα που καὶ μυστικὸν τι καὶ ἀναγκαῖον διὰ τούτου δηλῶν· ἔνθα γάρ ἀν εἰσέλθοι τὸ ὄνδρο (4) (δῆλον δὲ δι τὸ τοῦ ἀγίου βαπτίζειτο); ἐκεῖ καταλύσει Χριστός· παντεδ; γάρ ἡμᾶς ἀπαλλάττει βύσου, ὥστε καὶ ναὸν ἡμᾶς ἀγιον γενέσθαι Θεοῦ, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεις κοινωνούς διὰ μετοχῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος (5)· οὐκ ἀν δὲ ἀμάρτοι τις τῶν

¹⁰ Isa. xxxiii, 20.

(1) Absurda prorsus est Corderii interpretatio hujus loci: *Typus cognoscimus, veritatem honoremus*. Atqui Cyrillus dicit Christum qui erat veritas, adhuc voluisse honorare figuram sui, id est, Pascha quod celebravit.

(2) Perverso rursus sensu Corderius: *Cur hominem tam accurate descripsit.*

(3) Male adhuc Corderius referens ad Christum

verba: *Sciebat enim et deflebat amentiam discipuli (ἀνοιῶν προ εἶνοταν.) Invitus equidem hæc coarguo; sed interpretationis meæ diversitatē comprobare identidem apud Hellenismi inperitos necesse est.*

(4) Non bene Corderius: *Huc enim intravit aqua.*

(5) Denuo Cyrillus de baptismo utilitate ac necessitate; quod propter quasdam hodierni temporis sectas, animadvertere nou est incongruum.

ἀληθοῦς, καὶ ἀγγείον [τοι. ἀνάγειον] εἶναι λέγων Α inquit (Iac. ap.), frater humiliis in exaltatione τοῦ ἄγιου Πνεύματος, παντὸς ἀγίου ψυχῆν. « Καυ- χάσθω γάρ, φησιν, δὲ ἀδελφὸς δὲ ταπεινὸς ἐν τῷ ὑψει- εὐτῷ. »

Kai δες διγένετο η ὥρα, ἀνέπεσε, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ.

(Α. I. 279) Ἐσοιμάσασι τὸ Πάσχα τοῖς μαθηταῖς ευνεισιτιστῷ Χριστῷ· ἀνεξικακῶν δὲ τῷ προδότῃ φησίν· « Ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν. » Τί δὲ τοῦτο δηλοῖ; Καιρὸν ἔχεται τῆς προδοσίας ὁ φιλάργυρος μαθητῆς· ἵνα δὴ μὴ πρὸ τῆς ἱερᾶς τοῦ Πάσχα τοῖς φονῶσιν αὐτῶν παραδῷ, οὐ διαμεμήνυκεν δὲ Σωτὴρ ἡ τὸν οἶκον, ἡ τὸν δινθρωπον, παρ' ψὲ τὸ Πάσχα πεπλήρωκεν. Ἀποδίδοντος τοιγαροῦν τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ θελῆσαι σαφῶς εἰπεῖν τὸν παρ' ψὲ κατέλυσαν· « Ἐπιθυμίᾳ, φησιν, ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν. » Οὐμοιον ὡς εἰ λέγοι· Πλέσσαν ἐθέμην σπουδὴν, ὅπως ἂν ἰχγύσω λαθεῖν τὴν τοῦ προδόντος ἀνοσιότητα, ἵνα μὴ πρώσων ὑπομείνω τὸ πάθος. Πλήν, οὐ μὴ φάγω τὸ Πάσχα τοῦτο, έως οὐ πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἐθος δὲ αὐτῷ βασιλείαν Θεοῦ διομάζειν τὴν ἐν πίστει δικαιωσιν, τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος κάθαρσιν, καὶ τὴν τοῦ ἄγιου Πνεύματος μέθεξιν, καὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν. Οὐκοῦν οὐ γεύσομαι, φησι, τοιούτου Πάσχα, τοῦ διὰ βρύσεως δηλονότι δηλουρένου τυπικῶς, έως οὐ πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ· τούτεστιν, ἀναδειχθέντος τοῦ κατεροῦ, καθ' ὃν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εὐαγγελίζηται. Πληροῦται γάρ ἐν ἡμῖν τοι; τὴν ὑπὲρ νόμου τιμῶσα λατρείαν, Πάσχα τὸ ἀληθινόν. Καὶ οὐκ ἐξ ἀγέλης ἀμνὸς ἀγιάζει τοὺς ἐν Χριστῷ, αὐτὸς δὲ μᾶλλον ἀγίως ιερουργούμενος διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας (1), καθ' ἣν εὐλογούμεθα καὶ ζωοποιούμεθα. Γέγονε γάρ ἡμῖν ἕπτος ζῶν, δὲ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζῶν διδοὺς τῷ κόσμῳ. — (C. I. 153) Ἐν τῷ εἰς τὸ κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ οὕτω κείται· « Οὐ μὴ πίω ἀπάρτι ἐκ τούτου γενήματος τοῦ ἀμπέλου, έως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὅταν αὐτὸν πίνω μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρός μου. »

(Α. I. 280) Ἀσταχύων γάρ οἴα τις ἀπαρχὴ, καὶ νέος; ὡσπερ καρπὸς ἐν εἶδει δράγματος, νοεῖται Χριστὸς (2), δὲ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἡ τῆς ἀναστάσεως καὶ ἡμῶν ὀδός, δὲ πάντα πρὸς καινότητα μεταστοιχίων, καὶ παλαιότητος ἀπαλλάττων. Ἀνεκρίζεται δὲ τὸ δράγμα ἔναντι Κυρίου. Ἐγγηρεμένος γάρ τοι νεκρῶν δὲ Ἐμμανουὴλ, δὲ νέος τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὡς ἐν ἀφθαρτίᾳ καρπὸς, ἀναβένθηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, ἵνα ἐμφανισθῇ νῦν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ἐστιν τοι εἰς ὅψιν ἄγων αὐτῷ· σύνεστι γάρ ἀδίλως καὶ οὐκ ἐν ἀπολιμπάνοιτο τοῦ Πατρὸς, ὡς Θεός· ὡς ἐν αὐτῷ

¹⁸ J. Ic. 1, 9. ¹⁹ Joan. vi, 33. ²⁰ Matth. xxvi, 29.

(1) Compare sis praeclarum hoc testimonium cum et que nobili Eusebii Cæsariensis in magno ejus de Paschate quod nos edidimus fragmento. Et animadverte sententiam Cyrilli perspicuum quod reapse missa sit sacrificium, contra heterodoxos

A inquit (Iac. ap.), frater humiliis in exaltatione sua ²¹. »

418 V. 14. *Et cum facta esset hora discubuit, et duodecim apostoli cum eo.*

Apparato a discipulis Paschate, convivabatur Christus. Patienter autem erga proditorem se gerens ait: « Desideravi hoc Pascha manducare vobiscum. » Quid porro hoc denotat? Tempus observabat proditionis avarus discipulus; sed ne ante Paschalis solemnitatem traderetur ab eo intercessoribus, haud indicavit Servator vel dumum vel hominem, apud quem Pascha postea celebravit. Igitur cum satis causam demonstrasset cur noluerit manifeste dicere apud quem esset diversatus, poste tamen dixit: « Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum. » Non secus ac si diceret: Omne studium contuli, ut proditoris improbitatem laterem, ne forte intempestivam sustinerem passionem. Verumtamen ulterius non manducō hoc Pascha, antequam idem compleatur in regno Dei. Mos Christo erat Dei regnum nominandi justificationem in fide, purgationem quæ fit per baptismum, et sancti Spiritus participationem, cultusque spiritualis vim. Itaque non gustabo, inquit, huiusmodi Pascha, hoc nimirum ex corporali alienonia figuraliter constans, donec compleatur in regno Dei, id est donec adsit tempus, quo regnum Dei annuntiabitur. Reversus in nobis, qui superiorem legi cultum maluimus, Pascha verum completur. Neque agnus de grege sumptus Christianos sanctificat, sed ipse potius Christus sancte immolatus per mysticam benedictionem, in qua benedicimur et vivificamur. Factus est enim nobis panis vivus, qui de celo descendit, et vitam mundo dat ²². — In Evangelio secundum Matthæum ita ponitur: « Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum cum illud bibam vobiscum in regno Patris mei ²³. »

Spicarum veluti quædam primitæ, et **419** novellus quasi fructus, in manipuli specie, intelligitur Christus, primogenitus mortuorum ²⁴, nostra ad resurrectionem via, qui cuncta ad novitatem transformat, velutate depulsa. Deferebatur porro manipulus ante Dominum. Resuscitatus enim e mortuis Emmanuel, novellus humanitatis incorruptibilis fructus, in cœlum conseedit, ut apparat nunc pro nobis ante conspectum Dei Patri. Neque vero seipsum prorsus conspectui Patris exhibet; semper enim cum illo est; neque a Patre unquam discessit, utpote Deus; sed in se ipso ad

²¹ Coloss. 1, 18.

illos qui cœnam tantummodo appellare volunt.

(2) Confer editum a nobis Eutychii patriarchæ sermonem de Paschate et sacrosancta Eucharistia, n. 4.

Patris conspectum nos potius adducit, qui relegati ab ejus facie eramus, et quibus ipse irascebatur, propter transgressionem in Adamo, et ob peccati contra nos tyrannidem. Et vides quomodo nobis lex tempus quoque resurrectioni conveniens portendebat, nempe tertiam diem: « Crastina enim, inquit, post primam, die offeret mancipulum sacerdos ante Dominum ». *Exin sanctae quoque Pentecostes statim nobis evidentem prætulit imaginem, septem dicens oportere numerare hebdomadas post manipuli oblationem. Etenim post diem qua Servator resurrexit, septem continuantes hebdomadas, tum denum crastina die Pentecosten celebramus nos qui credidimus.*

V. 19. Et accepto pane, gratias agens fregit, deditque eis, dicens: Hoc est corpus meum, etc.

Gratias agit, id est orantis specie Deum Patrem alloquitur, participem veluti ipsum simulque præbitorem demonstrans dandæ nobis vivificæ benedictionis. Quælibet enim gratia et quodvis donum perfectum ad nos devenit a Patre per Filium in sancto Spiritu ». Porro hæc actio typum nobis exhibebat precis ejus quam proferre deberemus, quotiescumque mystici vivificique muneric gratiam oblatur essemus, quod reapse facere solemus. Nam premissa gratiarum actione, simulque Deum **¶15** Patrem cum Filio et cum Spiritu sancto laudantes, ad sanctas mensas sic accedimus; credentes ita nos vivificari atque benedici corporaliter ac spiritualiter. *Recipimus enim intra nos humanatum nostri causa Dei Patris Verbum, quod et vita est et vivificat.*

Age vero quænam sit hujus nostri mysterii ratio, pro viribus investigemus. Condiderat nimirum universalis Deus cuncta immortalia; fuerantque mundi origines plenæ salutis: sed mors introiit in mundum diaboli invidia ^{¶1}, qui prium hominem ad transgressionem et inobedientiam impulit, atque ob eam causam divino maledicto supposuit. Dicunt enim ei fuit: « Pulvis es, et in pulverem reverteris ».

Sed enim illatum ab Adami improbitate dannum, Creatoris bonitate superatum fuit, qui terræ incolis suppicias tulit; nam vita suapte natura Deus Pater est; isque solus ita se habens, emisit ex semet Christum, ipsum quoque suapte natura vitam. Neque enim aliter habere se poterat, quod substantialiter ex vita processit Verbum. Cuncta igitur vivificat Deus Pater per Filium in sancto Spiritu. Quomodo ergo oportebat terræ incolam hominem, morti subditum, ad immortalitatem redire? Oportebat scilicet mortalem carnem vivificare Dei virtutis fieri partipem. Virtus autem Dei Patris vivifica unigenitum Verbum est. Hoc ad

A δὲ μᾶλλον εἰς δύιν ἄγιων ἡμῖν; τοὺς ἔξω προσώπους καὶ ἐν ὅρῃ, διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράδεσιν (1), καὶ τὴν καθ' ἡμῶν τυραννήσασαν ἀμαρτίαν. Ὁρα οὐ δπως ἡμῖν ὁ νόμος καὶ τὸν τῇ ἀναστάσει πρέποντα προσανετύπου καιρὸν, τουτέστι τὴν τρίτην ἡμέραν. « Τῇ γάρ ἐπαύριον τῆς πρώτης, φησὶν, ἀνοίσει τὸ δράγμα ὃ ἰερεὺς ἔναντι Κυρίου. » Εἰσκεκρύμικες δὲ παραχρῆμα τῆς ἀγίας ἡμῖν Πεντηκοστῆς προσαντύπωσιν ἐναργῆ, ἐπτὰ χρῆναι λέγων ἐπαριθμεῖν ἑβδομάδας, τῇ τοῦ δράγματος ἀνακοινίῃ. Μετὰ γάρ τοι τὴν ἀναστάσιμον τοῦ Σωτῆρος ἡμέραν, ἐπτὰ συνειρούντες ἑβδομάδας, τὴν ἐπαύριον Πεντηκοστὴν ἑορτάζομεν οἱ πεπιστευκότες.

Kai λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας ἐκλασε· καὶ ἐδωκετοῖς, λέγων· Τοῦτο δοτε τὸ σῶμα μου, κ. τ. λ.

(A f. 281, D f. 73) Εὐχαριστεῖ μὲν, τουτέστιν, ἐν σχήματι προτευχῆς διαλέγεται τῷ Θεῷ Πατρὶ, κοινῶνδιν ὥσπερ αὐτὸν καὶ συνευδοκητὴν ἀποφαῖνων τῆς δοθησομένης ἡμῖν εὐλογίας ζωοποιοῦ. Πᾶσα γάρ χάρις καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἐφ' ἡμᾶς ἔρχεται παρὰ Πατρὸς δι' Ὑιοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι. Τύπος δὲ ἦν ἡραὶ τὸ δρώμενον εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς, τῆς διφειδούσης προσανατείνεσθαι λιτῆς, εἰ μέλλοι προτίθεσθαι παρ' ἡμῶν τῆς μυστικῆς καὶ ζωοποιοῦ δωροφορίας τὴς χάρις, δὴ καὶ δρᾶν εἰθίσιμεθα. Προσανατέμποντες γάρ τὰς εὐχαριστίας, καὶ ἐμοὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ δοξολογοῦντες τὸν Υἱὸν σὺν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, πρόστιμεν οὕτω ταῖς ἀγίαις τραπέζαις πιστεύοντές τε διτὶ ζωοποιούμεθα καὶ εὐλογούμεθα καὶ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς. Δεχόμεθα γάρ ἐν αὐτοῖς τὸ διατριψακήσαντα δι' ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον (2), δεῖ εστι ζωὴ καὶ ζωοποίης.

Είτε τὶς εστιν ὁ τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου λόγος, ὡς ἐνι ζητήσωμεν. « Ξετίσε τοινυν ὁ τῶν ὅλων θεὸς ἐπὶ ἀρθροῖς τὰ πάντα· καὶ εἰσιν αἱ γενέσεις τῶν κόσμου οὐτῆριστοι· φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· παρεκδίεται γάρ εἰς παρίβασιν καὶ παραχοήν τὸν πρῶτον ἀνθρώπον, καὶ ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας ὑπὸ θείαν ἀράν. Εἰρηται γάρ πρὸς αὐτὸν· « Γῆ εἰ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. » Ἀλλ' ὑπερήλατο τῆς ἔκεινου δυστροπίας τὸ βλάστος ἡ τοῦ κτισαντος ἡμερότης· βεβοήθηκε τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς· ζωὴ μὲν γάρ εστι κατὰ φύσιν ὁ θεὸς καὶ Πατήρ· μόνος δὲ τοῦτο ὑπάρχων, ἐξελαμψε τὸν Χριστὸν, ζωὴν διτα καὶ αὐτὸν· οὐ γάρ ἦν ἐτέρως ἐνύσσειαι τὸν οὐσιωδῶς ἐκ ζωῆς προελθόντα λόγον. Πάντα τοινυν ὁ θεὸς καὶ Πατήρ ζωογονεῖ δι' Ὑιοῦ, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι. Πῶς οὖν ἔδει τὸν ἐπὶ τῆς δινθρωπον κακρατημένον θανάτῳ πρὸς ἀρθροῖς ἀναδραμεῖν; « Εδει τὴν ἀποθνήσκουσαν σάρκα τῆς παρὰ θεοῦ ζωοποιοῦ δυνάμεως τενέσθαι μέτοχον. Δύναμις δὲ τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡ ζωοποίης ὁ μονογενῆς ἔστι λόγος. Τούτον ἡμῖν ἐπεμψε σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν,

^{¶1} Levit. xxiii, 11. ^{¶2} Jac. 1, 17. ^{¶3} Sap. II, 23, 24. ^{¶4} Gen. iii, 19.

(1) Vides hic denuo apud Cyrillum peccati originalis dogmaticam doctrinam, cui male ferenti neoterici rursus contradicunt.

(2) Adhuc nobile Cyrilli testimonium de S. Euclisti, prout est in dogmate Catholicorum.

καὶ γέγονε σάρξ· οὐ τροπήν ἢ ἀλλοιωσιν ὑπομείνας εἰς ὅπερ οὐχ ἦν· οὔτε μὴν ἀποφοιτήσας τοῦ εἶναι· Λόγος· γεννηθεὶς δὲ μᾶλλον κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς, καὶ ἰδιοποιησάμενος σῶμα τὸ ἔξ αὐτῆς, ἵν' ἡμῖν ἐαυτὸν ἐμφυτεύσῃ καθ' ἔνωσιν ἀδιάσπαστον, καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς ἀποφήνῃ χρείτονας. Τὴν γὰρ ἡμῶν ἡμιπέσχετο σάρκα, ἵν' ἐκ νεκρῶν ἀναστήσας αὐτὴν, ὀδοποιήσῃ λοιπὸν τῇ πρὸς θάνατον κατενηγμένῃ σαρκὶ, τὴν εἰς ἀφθαρτὸν ἀναδρομήν, καθά φησιν δὲ Παῦλος· « Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν· ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωποιηθήσονται. » Ἔνωσας τοίνυν ἐαυτῷ τὴν τῷ θανάτῳ κάτοχον σάρκα, Θεὸς ὁν δὲ Λόγος καὶ ζωή, ἀπεσόδησε μὲν αὐτῆς τὴν φθορὰν, ἀπέφηνε δὲ αὐτὴν καὶ ζωποιόν (!).

Καὶ μὴ ἀπιστήσῃς οἷς εἴπον· δέχου δὲ μᾶλλον ἐν πίστει τὸ φῆμα, ἐκ μικρῶν παραδειγμάτων τὰς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ πληροφορίας συλλέγων. « Όταν εἰς οἶνον ἢ γοῦν εἰς ἔλαιον ἢ εἰς τι τῶν ὑγρῶν μικρὸν δρπὸν ἐμβάλῃς, εὐρήσεις αὐτὸν γεγονότα μεστὸν τῆς ἐκεὶ ποιότητος. » Όταν σίδηρος διμιλήσῃ πυρί, τότε ἐμπίπλαται τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, καὶ σίδηρος ὁν κατὰ φύσιν ίδιαν, τὴν τοῦ πυρὸς ὠδινεῖ δύναμιν. Οὐκοῦν δὲ ζωποὶδε; τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐνώσας ἐνυπὸν τῇ ίδιᾳ σαρκὶ, καθ' δὲ οἴδε τρόπον αὐτὸς (2), ζωποὶδεν ἀπέφηνεν αὐτὴν. « Εφη γὰρ αὐτός· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, δὲ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. » Ἔγὼ εἰμι δὲ δρπὸς τῆς ζωῆς. » Καὶ πάλιν· « Ἔγὼ εἰμι δὲ δρπὸς δὲ ζῶν, δὲ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν τις φάγῃ ἐκ τοῦ δρπού τούτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰώνα· καὶ δὲ δρπὸς δὲ δὲ ζῶν δῶσω, ἡ σάρξ μού ἔστιν. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνετε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἐαυτοῖς. » Οὐκοῦν ἐσθίοντες τὴν σάρκα τοῦ πάντων ἡμῶν Ἰωάννης Χριστοῦ, καὶ πίνοντες αὐτοῦ τὸ τιμιόν αἷμα, ζωὴν ἔχομεν ἐν ἐαυτοῖς, ἐν ᾧ πρὸς αὐτὸν ἀποτελούμενοι, καὶ ἐν αὐτῷ μένοντες, ἔχοντες δὲ αὐτὸν καὶ ἐν ἐαυτοῖς (3).

Καὶ μὴ τις λεγέτω τῶν ἀπίστεων εἰκοθότων· « Άρα οὖν ἐπειδὴ καὶ ἐν ἡμῖν ζωή κατὰ φύσιν ὑπάρχων δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος αὐλίζεται, ζωποιόν ἔστι καὶ τὸ ἐκάστου σῶμα; » Ιστον δὲ μᾶλλον ὡς ἔτερόν ἔστι τὸ κατὰ μέθεξιν σχετικὴν ἡμᾶς ἔχειν ἐν ἐαυτοῖς τὸν Υἱὸν, ἔτερον δὲ ὀλοτρόπως τὸ αὐτὸν γενέσθαι σάρκα, τουτόστιν, ίδιον ποιήσασθαι σῶμα τὸ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου ληφθέν. Οὐ γὰρ ἐν ἡμῖν γενόμενος, ἐνανθρωπῆσαι λέγεται καὶ γενέσθαι σάρξ· τούτῳ γὰρ γέγονεν διπάξ, δτε προῆλθεν ἀνθρωπος, οὐχ ἀποβαλὼν τὸ εἶναι Θεός· ίδιον οὖν γέγονε σῶμα τοῦ Λόγου, τὸ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου ληφθέν καὶ ἐνωθὲν αὐτῷ. Πῶς

⁽¹⁾ I Cor. xv, 21, 22. ⁽²⁾ Joan. vi, 47. ⁽³⁾ ibid. 51, 52. ⁽⁴⁾ ibid. 54.

(1) Vides quam theologice et eleganter Cyrillus Christum nostrum resurrectionis causam demonstraverit?

(2) Hac Cyrilli dictione nonnulli veteres abusunt, ne quid definite profiteri cogarentur circa Verbi cum humana natura unionem; atque ita ne-

A nos misit, ut salvator esset atque redemptor, quoniam ideo caro factum est, non conversionem aut mutationem passum in id quod non erat, neque desinens esse Verbum; sed genitum potius secundum carnem ex muliere, propriumque ex illa sibi sumens corpus, ut nobiscum copularetur inseparabilis conjunctione, nosque mortis et corruptelas victores efficeret. Nam nostram sibi carnem induit, ut eam a mortuis suscitas, viam deinde sterneret carni in mortem delapsæ, redeundi ad immortalitatem, **416** ut ait Paulus: « Quandoquidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum: nam sicut in Adamo omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur⁽⁵⁾. » Ergo sibi copulans obnoxiam morti carnem, Deus Verbum et vita, depulit ab illa corruptelam, ipsamque insuper effecit vivificantem.

Neque vero verbis meis fidem non arroges; sed potius cum fide dictum excipe, parvis ab exemplis huiusc rei probationes colligens. Si quando in vim, aut in oleum, aut in humorem quemlibet, panis micam injeceris, comperies eam humidæ illorum qualitatis prorsus plenam. Cum igni ferrum admoveris, tunc illius vi repletur, et cum sit suapte natura ferrum, nihilominus ignis vim continet. Itaque vivificantum Dei Verbum cum se propriæ copulavit carni, eo quem scit ipse modo, vivificantem illam effecit. Dixit enim ipse: « Amen dico vobis, qui credit in me, vitam æternam habet. Ego sum panis vita⁽⁶⁾. » Et rursus: « Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendit; si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum: et panis quem ego dabo, caro mea est⁽⁷⁾. » Amen dico vobis: nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et bibetis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis⁽⁸⁾. » Ergo manducantes carnem omnium nostrum Servatoris Christi, ei sanguinem ejus bibentes, vitam habemus in nobis, unum veluti effecti cum ipso, et in ipso manentes, ipsumque in nobis habentes.

Nec quisquam incredulus dicat: ergone, quoniam illud quod vita naturaliter est Dei Verbum in nobis habitat, uniuscujusque etiam corpus vivificantum est? Sciant vero hi potius, aliud esse secundum participationis habitudinem in se habere Filium (Dei), aliud autem ipsum Filium carnem omnino **417** esse factum, id est proprium sibi corpus sumpsisse de sancta Virgine. Nam cum intra nos est, non idcirco dicitur factus caro: id enim semel accidit, cum inde prodiit factus homo, non desinens esse Deus. Proprium itaque factum est Verbi corpus illud quod ex sancta Virgine sum-

que monophysitarum neque orthodoxorum in casis esse viderentur. Ceteroqui Cyrilus de arcano unionis modo tantum, ut infra repetit, non de ipso loquitur.

(3) Prox ac præclara doctrina de sumnenda Eucharistia utilitate!

plum sibi copulavit. Qui autem id actum fuerit A δὲ ή τίνα τρόπον, εἰπεὶν οὐχ ἔνεστιν. "Ἄγραστος γάρ καὶ ἀπερινόθος παντελῶς, καὶ αὐτῷ μόνῳ γνώριμος δ τῆς ἐνώσεως; τρόπος. "Εδει τοινυ αὐτὸν διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐν ἡμῖν γενέσθαι θεοπρεπῶς· συνανακριθεῖται δὲ ὥστε τοῖς ἡμετέροις σώμασι, διὰ τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς καὶ τοῦ τιμίου αἷματος· δ δὴ καὶ ἐσχήκαμεν εἰς εὐλογίαν ζωοποιὸν, ὃς ἐν δρόποις καὶ οἶνῳ. Ἰνα γάρ μὴ ἀποναρκήσωμεν, σάρκα πανταλούμενα βλέποντες ἐν ἀγίᾳς τραπέζαις ἔκκλησιῶν, συγκαθιστάμενος; δ Θεὸς ταῖς ἡμετέραις ἀσθενεστάις, ἐνήστη τοῖς προκειμένοις δύναμιν ζῆντος, καὶ μεθίστησαν αὐτὰ πρὸς ἐνέργειαν τῆς ἑαυτοῦ σαρκός· ἵνα εἰς μάθεξιν ζωοποιὸν ἔχωμεν αὐτὰ, καὶ οἴνον επέρμα ζωοποιὸν ἐν ἡμῖν εὔρεθῇ τὸ σῶμα τῆς ζῶντος. Καὶ μὴ ἀμφισβάλῃς, διτε τοῦτο ἔστι τὸν ἀληθῆς, αὐτοῦ B λόγοτος ἐπαργῶς. «Τούτο μού ἔστι τὸ σῶμα, καὶ «Τούτο μούν ἔστι τὸ αἷμα.» Δέχον δὲ μᾶλλον τοῦ Σωτῆρος ὁπλούς τὸν λόγον· ἀληθία τῷ φύ, οὐ γνεύδεται.

V. 21. *Ecce manus tradentis me, mecum est in mensa.*

Existimabat fortasse diabolica malitia plenus proditor posse Christum, qui Deus erat, latere; sed a Christo scelestus coargutus fuit, quanquam ejus mensæ dignanter conviva adhibitus, divinamque in omnibus bonitatem expertus, id quod potissimum graviorem ei poenam promeruit. Verumtamen vñ Judæ, prout dixit Servator! Hic enim iuxta Dei Patris beneplacitum semet pro nobis dedidit, ut nos omni C 418 malo expediret: ille autem quia coniunx servatorem Christum ac redemptorem homicidarum manibus tradidit, dignissimam diabolo poenam sortietur.

V. 24. *Faciā est extem et contentio inter eos, quis eorum videretur esse major.*

Discipuli quidem humanum quid patientes, contendebant inter se, quis eorum futurus esset major, nolentibus fortasse illis, qui secundi ordinis erant, primis cedere. Porro hæc lis commota fuit et scripta ob nostram utilitatem. Statim enim Christus hunc morbum objurgavit, qui erat inconsideratus gloriæ amor, cuius radix superbìa. Namque extollit ad virtutem, dignum omni laude est: qui autem ita sunt comparati, eos decet modesto animo esse, fraternaque charitate allis concedere præminētiā. Quippe qui tunidos gerunt spiritus, illi videntur ethnicon principib[us] similes, qui superbo semper ingenio esse solent; nam benefici, ut mox dicitur, vocantur, id est ita a subditis adulanter appellantur. Sed hi utique, extra sacras leges positi, in hac animi infirmitate versentur; vos vero secus; sed calmen sit in humilitate.

D Εστωσαν ἀρχωστίας· παρ' ὑμῖν δὲ οὐκ οὖτας, ἀλλ' Εστω τὸ ὄψος ἐν ταπεινότητι.

(1) Id est corpus Christi, ut patet. Admirare autem totum hoc Cyrilli insigne testimonium de sacra sancta Eucaristia. Aliud paris ponderis dat Cyril-

(A f. 282 b, C f. 153) "Φετο μὲν ίσως διαβάλεται ἀπονοίας ἐπίμεστος ὧν ὁ προδότης, δύνασθαι λαβεῖν Θεὸν δυτα Χριστὸν, ἀλλ' ἡλέγχετο παρὰ Χριστῶν, παμπόνηρος ὧν, καίτοι τραπέζης ἀξιούμενος καὶ συνέστιος ὧν, καὶ τῆς θείας ἡμερότητος μέχρι παντὸς ἀπολαύσας, δ δὴ μάλιστα φορτικωτέραν αὐτῷ τὴν κόλασιν ἀπεργάζεται. Πλὴν οὐαὶ τῷ 'Ιούδᾳ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν! 'Ο μὲν γάρ κατ' εἰδοκίαν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς δέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ήμων, ἵνα παντὸς ἡμᾶς ἔξελληται κακοῦ· δ δὲ τὸν ἕναν σωτῆρα Χριστὸν καὶ λυτρωτὴν ταῖς τῶν φωνῶν χεροῖ παραδοὺς, τὴν τῷ διαδόλῳ πρεπωδεστάτη, καὶ ληρούσομήσει δίκην.

(A f. 283, B f. 198, D f. 73 b) Οἱ μέντοι μαθηταὶ ἀνθρώπων τι παθόντες, πεφιλονεικήκασι πρὸς ἀλλήλους, τι; δρα μείζων ἔσται ἐν αὐτοῖς, οὐκ ἀνεργούντων τάχα που τῶν τὴν δευτέραν ἔχοντων τάξιν τοῖς πρωτεύουσι παραχωρεῖν. Κεκίνηται δὲ τοῦτο καὶ γέγραπται πρὸς δυνησιν ἡμετέραν· ἐπειδίμα γάρ παραχρῆμα Χριστὸς τῇ τοιχῷ νόσῳ· τοῦτο δὲ ἡ δυνήτος φιλοδοξία, φίλαν ἔχουσα τὴν ὑπεροφίαν. Τοῦ μὲν γάρ ἡρθαι κατ' ἀρετὴν, τοῦ παντὸς ἀξιού λόγου δεῖ δὲ τοὺς οὐτω διακειμένους μετριώς κεχρῆσαι φρονήματι, καὶ παραχωρεῖν ἐξ ἀγάπης ἀδελφοῖς τὸ ἐν μείζονιν εἰναι δοκεῖν. Τὸ γάρ πεφυσημένον ἔχειν τὸ φρόνημα, παραπλησίους δρᾶσθαι ποιεῖ τοῖς τῶν θυνῶν ἡγουμένοις, οἵτινες τὸ ὑπέρογχον φρόνημα φίλων ἀει! πώς ἔστιν εὐεργέταις γάρ, φησοι, καλεύεις, τουτέστι, κολακεύονται παρὰ τῶν ὑποδειγμάτων. 'Αλλ' ἔχεινοι μὲν ὡς ἔξω νόμων ἰερῶν ἐν τοιάνται;

lus in Epistola ac Calosyrium episcopum libro contra Anthropomorphitas præmissa (Opp. nov. ad. l. IX).

'Ἐγὼ δέ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς διακονῶν.

(A f. 485 b) Ταῦτα λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, τις ἦστιν οὕτως ἀπηνής, ὃς μὴ πᾶσαν ἀποπτύσαι φιλοδοξίαν, 'Ο γάρ ὑπὸ πάσης κτίσεως λογικῆς καὶ ἀγίας διακονούμενος, ὁ σύνθρονος καὶ συμβασιλεύων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, διακόνου τάχιν ἐπέχων, ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν. Καθ' ἕτερον δὲ τρόπον διακονίας ἔχει τόδιν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκουμούτας ὁ τρόπος. 'Ἐφη γάρ ὁ Παῦλος : « Λέγω γάρ Χριστὸν διάκονον γεγενῆθαι περιτομῆς εἰς τὸ πληρῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων, » καὶ τὰ ἔξῆς. Οὐκοῦν διηκόνησεν ὁ διακονούμενος· καὶ ὁ τῆς δόξης Κύριος τεταπείνωκεν ἐστὸν, ἥμιν καταλιμπάνων ὑπογραμμόν. 'Ἄλλ' εἶχε ἐκεῖνο τάχα που καθ' ἐστοὺς διενθυμεῖσθαι τε καὶ λέγειν τοὺς μαθητάς· Ποίος οὖν ἔσται τῆς γνησίας τητος ὁ μισθός; ή τι τὸ ἐντεῦθεν ἔσται χρήσιμον, σωμβοῦσιμένων ἕσθιος; δέτε καὶ πειρασμῶν; 'Ινα τοίνυν τῇ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν ἐλπίδι διαγενερούμενοι, πάντα δικον ἐπ' ἀγαθοῖς σπουδάσμασιν ἐκπέμψωσι τῆς ἐστῶν διανοίας, ἀναγκαῖως φησιν. « 'Τμεῖς δέ ἔστε οἱ διαμεμενηκότες μετ' ἐμοῦ ἐν ταῖς πειρασμοῖς μου, » κ. τ. λ.—(B f. 497 b, D f. 73 b) Σύνες διπλῶς τῶν τῆς ἐνανθρωπήσεως μέτρων ἀποφοιτᾷ, οὐπω τὸν τίμιον ὑπομείνας σταυρὸν· διαλέγεται γάρ ὡς εἰς ἔξ ήμῶν· μετὰ δέ γε τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν παρανέρωκεν ἐστοῦν τὴν δόξαν, καιροῦ καλοῦντος εἰς τούτο· Ἐφη γάρ, διτε· « Εδόθη μοι πᾶσα ἔξουσια ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.. » Διαλέγεται τοίνυν ἀνθρώπινας, ὡς ἔφη· Διὰ τούτο φησι· « Κάτιγά διατίθεμεις ὑμῖν, καθὼς διέθετο μοι ὁ Πατήρ μου βασιλείαν, ίνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μυυ. » 'Αρα οὖν καὶ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, ἐντάντος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν συνεόμεθα τῷ Χριστῷ, συμμόρφους ἡμᾶς ἀποφαίνοντει τοῦ σώματος τῆς δόξης αὐτοῦ, μετὰ τὸ ἐνδύσεσθαι τὴν ἀφθαρτίαν, ἐδεσμάτων πάλιν ἐν χρείᾳ ἐσόμεθα καὶ τραπέζης; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ὑποφαίνει τὰ πνευματικά. Οἱ μὲν γάρ τὰς παρὰ τῶν ἐπιγείων δασιλέων πρώτας ἔχοντες τιμάς, συνέστιοι τέ εἰσιν αὐτοῖς καὶ ὅμοιοιτοι. Εἰσοῦν δὲ καὶ ἔτεροι τινες τιμῆς μὲν τῆς παρὰ τῶν χρατούντων ἀξιούμενοι, οὐ μή διτε· καὶ κοινῆς τραπέζης ἀπόδεμοι. 'Οτι τοίνυν ἐν ταῖς πρωτευούσαις τιμαῖς ἔσονται παρ' αὐτῷ, ὡς ἐκ παραδείγματος τοῦ καθ' ἡμᾶς διαδείκνυσιν.

Eπίκες δὲ Κύριος· Σίμων, Σίμων, Ιδού ὁ Σατανᾶς ἐξηγήσυτο ὑμᾶς, τοῦ σιτισμοῦ (1) ὡς τὸν σῖτον.

(A f. 284, B f. 198) 'Αναγκαῖον οἶμαι καὶ ἐπωφελές, μαθεῖν τις ἡνὶ τὴν πρόδρομον, τὴν παρενεγκοῦσα εἰς τούτο τοῦ Σωτῆρος τοὺς λόγους. Διορθωσάμενος δὲ αὐτοὺς ὁ Χριστὸς δι' ὧν ἐπετίμησε τῷ τῆς φιλοδοξίας πάθει, καὶ ἐστὸν εἰς ὑπόδειγμα δέδωκε, τρίτον τοὺς μαθηταῖς ἐπικούρημα προσκεκρικε, διὰ

A V. 27. *Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.*

Cum sic Christus loquatur, quis est ita continuax qui nolit gloriæ amorem abjicere? Namque is, cui ab omni creatura tum rationali tum sancta ministratur, ille Dei Patris consessor et conregnator, ministri nunc ordinem tenens, lavit pedes discipulorum. Alio autem modo ministerii ordinem habet ratio incarnationis. Ait enim Paulus : « Dico enim Christum ministram suisse circumcisioνis ad impleendas promissiones patrum », & reliqua. Ergo ministravit is, cui ministrabatur; et gloriæ Dominus humiliavit semetipsum, nobis relinquens exemplum ». Sed verisimile fortasse est discipulos intra se cogitasse atque etiam dixisse : quædam erit fidelitatis merces? vel quæ inde utilitas, si quando tentationes quoque evenient? Ut ergo futurorum 419 bonorum spe roborati, omnem in rectis studiis torporem mente sua abjicerent, necessario ait : « Vos autem estis, qui permansistis mecum in temptationibus meis, etc. — Intellige quomodo humanationis suæ mensuram adhuc non excedit, quia nondum venerandam pertulerat crucem. Loquitur enim ut unus ex nobis. Sed tamen post resurrectionem a mortuis, majestatem propriam ostendit tempore ad id vincante. Ait enim : « Data est mihi omnis potestas in celo et in terra ». Loquitur ergo humanitus, ut dixi. Propterea ait : « Et ego disponobis, sicut dispositi sunt mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam ». Num ergo postea etiam quanii a mortuis revixerimus, cum tempus advenerit quo cum Christo nos versabimur, quos jam conformes corpori gloriæ suæ efficerit, post indutam immortalitatem, num, inquam, cibis adhuc indigebimus atque mensa? Nequaquam; sed interim nostrarum rerum exemplo, spiritualia nobis demonstrat. Nam qui primos honores apud regniterrenos occupant, ii cum illis convivantur, mensaque particeps sunt. Attamen sunt alii dignitatibus quidem apud potentes ornati, quia propter ea communi cum his mensa fruantur. Quod itaque principali apud ipsum honore futuri sint, huiusmodo exemplo declarat.

B V. 31. *Ait autem Dominus : Simon, Simon, ecce Satanas expelivit vos, ut cibraret sicut triticum.*

Necessarium judico et utile cognoscere nos quemadmodum causa ad hunc sermonem Servatorem contulerit. Quippe cum iam corresisset Christus discipulos, gloriæ cupiditatem objurgando, seque in exemplum proponendo, tertium suppeditat discipulis adiutoriorum præsentili lectione. Docet enim necessitat-

²⁷ Rom. xv, 8. ²⁸ I Petr. ii, 21. ²⁹ Matth. xxviii, 18.

(1) Hoc loco in cod. B. f. 198, III grammaticalis adnotatio : Σινάσται, θορυβήσαι, κυκῆσαι, σείσαι, κοσκινῆσαι, πειράσαι· σίνιον γάρ παρά τισι καλεῖται

τὸ παρ' ἡμῖν κοσκινον, ἐν ἦρ σίτος τῇσε κάκεσε μεταφερόμενος ταοάσσεται.

tem modeste de nobis sentiendi, qui nihil sumus. **A** ad hominis naturam quod attinet nostraeque mentis lubricum; sed **420** per eum et ab eo confirmati, sumus id quod sumus. Non est ergo de nobismet ipsis, sed de ejus donis gloriandum¹. Porro si quis animo ita fuerit comparatus, quemnam in eum locum inveniet præminendi cæteris cupiditas? Propterea, cæteris omissis discipulis, ad coryphaeum devenit, aitque: « Sæpe Satanæ voluit vos cribrare tanquam triticum; » quod dicitur pro explorare ac tentare. Mos enim Satanæ est probæ mentis homines aggrediendi. Sic etiam expetivit Jobum, sed hujus patientia superatus fuit. Nihilominus prævalet humanae naturæ, quia hæc infirma, ille autem sævus et vehemens. Nam sicut de ipso aiunt sacrae Litteræ, cor ejus obduratum ut lapis, et quasi incus immobile perstat². Nihilo tamen minus sub sanctorum pedibus jacet, hoc item Christo præstante.

V. 32. Ego autem rogavi pro te.

Ecce iterum nobis conformatur, et secundum humanitatis modulum loquitur, ille qui Deus erat, quamquam caro factus. Oravisse enim se ait tanquam hominem. His autem verbis significat illum, si traditus fuisset ad tentandum Satanæ, prorsus **Eadem amissurum**; quandoquidem etsi minime traditus, lapsus est; negavit enim, unica eum perturbante ancillula in aula pontificis. Cum ergo Dominus discipuli negationem innuisset iis verbis quibus dixit: « Oravi pro te ut non deficiat fides tua, » insert statim consolatorium sermonem, aitque: « Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos, » id est, **Firmamentum atque magister esto illorum qui per fidem ad me accedunt**. Et mirare rursus sermonis soleritatem, et divinæ placitudinis culmen. Ne enim in desperationem adduceret discipulum, quasi de apostolatus gloria foret expungendus postquam negasset, implet eum bona spe, fore ut promissa bona consequatur. Ait enim: « Et tu conversus, fratres tuos confirma. » O ineffabilis benignitas! **421** Nondum erat peccatum, et jam veniam præbet, rursusque illum in apostolica dignitate constituit.

V. 34. Donec ter abneget nosse me.

Continuantur supra dicta etiam hic. Antea enim prædixerat admirabili Petro, ter se fore ab eo ne-gandum capture tempore. Quoniaque vero facta nunc captiura mentio est, subsequuntur prorsus hanc commemorationem reliqua res, neinpe crucis passio. Deinde ingruens Judæis prænuntiat bellum. Idcirco ait: « Quando misi vos sine sacculo et pera et calceamentis, nunquid vobis defuit? At illi

¹ I Cor. xv, 10. ² Job xl, 15.

(1) En .Petro, consequenterque successoribus ejus, privilegium a Christo Domino datum.

τῶν προκειμένων ἀναγνωσμάτων· διδάσκει γάρ οὐ μέτρια φρονεῖν ἡμᾶς ἀναγκαῖον, οὐδὲν μὲν δυτας τὸ γε ἥκον εἰς τὴν ἀνθρώπου φύσιν, καὶ εἰς τὸ τῆς ἡμετέρας διανοίας εὐόλισθον, στηριζομένους δὲ καὶ δυτας ὅπερ ἐσμὲν, δι' αὐτὸν τε καὶ παρ' αὐτοῦ. Οὐκούνιστος διατεθῆ, ποιὸν εὑρήσει τόπον ἐν αὐτῷ τὸ ὑπερχεισθαι τινῶν ἔθελεν; Ταῦτης τοὺς μὲν ἐτέρους ἀφίσι μαθητὰς, ἐπ' αὐτὸν δὲ τὸν χορυφαῖον ἔρχεται· καὶ φησιν οὗτος: « Πολλάκις ἡθέλησεν ὁ Σατανᾶς σινιάσαι καὶ ὑμᾶς ὡς τὸν σίτον, » ἀντὶ τοῦ δοκιμάσαι καὶ πειράσαι· Εθος γάρ τῷ Σατανᾷ, τοῖς εὐδοκιμοῦσιν ἐπιπτῆσαι· οὐτας ἔξητησε τὸν Ἰώδη, ἀλλ' ἡττήστο τῆς ἔκεινου τληπαθείας. Πλὴν πλεονεκτεῖ τὴν ἀνθρώπου φύσιν, ἀσθενής γάρ αὐτῇ, δεινὸς δὲ καὶ ἀπηνής ἔκεινος· ὡς γάρ φησι περὶ αὐτοῦ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ἡ καρδία αὐτοῦ πέπηγεν ὕσπερ λίθος, ἔστηκε δὲ ὕπερ ἄκμων ἀνήλατος. Πλὴν τοῖς τῶν ἄγιων ὑπενήνεκται ποσὶ, Χριστοῦ καὶ τοῦτο κατωρθωκότος.

Ἐτῶ δὲ ἐδεήθηρ περὶ σοῦ.

(A f. 284, D f. 74) Ιδού δὴ πάλιν ἡμῖν συμπλάτεται, καὶ ἔκ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος διαλέγεται μέτρων, καίτοι Θεὸς ὡν φύσει, καὶ εἰ γέγονε σάρξ· δεηθῆναι γάρ φησιν ὡς ἀνθρωπος. Ἐμφανεῖ δὲ διὰ τούτων, ὡς εἰπερ ἔξεδθη πρὸς πείραν τῷ Σατανᾷ, ἀπιστος ἀν ἐγένετο παντελῶς· ὅπου γε καὶ μὴ ἐκδοθεὶς, ἡσθένησεν· ἡρνήσατο γάρ παιδίσκης μιδος θορυβούσης αὐτὸν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἀρχιερέως. Οἱ μέντοι Κύριος, τὴν τοῦ μαθητοῦ ἔρνησιν αἰνιξάμενος ἐν οἷς ἐφη, « Ἐδεήθην περὶ σοῦ ἵνα μὴ ἐκλιπῃ ἡ πίστις σου, » εἰσέρει παραχῆμα τὸν τῆς παρακλήσεως λόγον, καὶ φησι· « Καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας. στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου· » τουτέστι, γεροῦ στήριγμα καὶ διδάσκαλος τῶν διὰ πλοτεως προσιθτων ἐμοι⁽¹⁾. Καὶ θαύμασον πάλιν τοῦ λόγου τὸ εὐτεχνές, καὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς θείας γαλτηθῆτος· ἵνα γάρ μὴ εἰς ἀγάγῃ τὸν μαθητὴν, διτι τῶν τῆς ἀποστολῆς αὐχημάτων ἀποπεμφθῆσεται ἀρηνσάμενος αὐτὸν, ἀναπίμπλησιν ἀγαθῆς ἀλπίδος, καὶ διτι τεύξεται τὸν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν. « Εφη γάρ, διτι: « Καὶ σὺ ἐπιστρέψας, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου. » Ω τῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας! Οὐπω γέγονεν ἡ ἀμαρτία, καὶ τὴν διφεσιν ἐκομισατο, καὶ πάλιν αὐτὸν ἐν τοῖς ἀποστολικοῖς κατέταξεν ἀξιώμασιν.

Πρὸν δὲ τρὶς ἀπαρχῆση μη εἰδέραι με.

(A f. 285 b). Έκδέκη δὲ τὰ προκείμενα καὶ ὕδε προκαταμεμήνυκε τῷ θαυμασίῳ Πέτρῳ, διτι τρὶς αὐτὸν ἀρνήσεται, κατὰ τὸν τῆς συλλήψεως δηλονότι καιρόν. Επειδὴ δὲ ἀπαξ μνήμη γέγονε τῆς συλλήψεως αὐτοῦ, ἀκολουθεῖ δὲ πάντως τῇ τοιιδέ μνήμῃ καὶ τὰ ἐφεξῆς γεγονότα, τὰ ἐπὶ τῷ σταυρῷ φημι πάθη. Λοιπὸν τὸν ἐπισκήψαντα τοῖς Τουδαῖοις προαπαγγέλλει πόλεμον. Διὰ τοῦτο φησιν· « Ότε ἀπ-

έστειλα υμᾶς χωρὶς βαλαντίου, καὶ πήρας, καὶ ὑπο-
δημάτων, μή τινος ὑστερήσετε; Οἱ δὲ εἶπον· Οὐ. »
Πέπομφε μὲν γάρ δὲ Σωτὴρ τοὺς ἄγιους ἀποστόλους,
κηρύσσειν αὐτοῖς ἐπιτάξας τοῖς ἀνὰ πᾶσαν κώμην
τε καὶ πόλιν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας τῶν οὐρα-
νῶν, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μάλα-
κίαν ἐν τῷ λαῷ· ἐκέλευσε δὲ βαδίζοντας μηδενὸς τῶν
σωματικῶν ποιεῖσθαι φροντίδα· ἐπ’ αὐτῷ δὲ πᾶσαν
ἔχοντας τοῦ ζῆν τὴν ἐλπίδα περινοστεῖν· δὴ καὶ
πεπράχασιν. Ἀλλὰ νῦν, φησὶν, «Οἱ ἔχων βαλάντιον,
ἀράτα καὶ πήραν δόμικον. » Καὶ τὸ δὴ τοῦτο ἔστιν,
ἐροῦμεν· ἐσχηματίσθη μὲν δὲ λόγος ὡς πρὸς αὐτοὺς,
βλέπει δὲ κατὰ τὸ ἀλήθες εἰς τὸ παντες τούδειον πρόσωπον.
Αὐτοῖς γάρ μᾶλλον διαλέγεται Χριστός. Εἴ τις γάρ,
φησὶν, εὐπορεῖ χρημάτων κατὰ τὴν τῶν
Τουδαίων χώραν, ἀπαντά συνενεγκών, φευγέτω· εἰ
δὲ τις τούτων μὲν οὐκ εὐπορεῖ, πενίᾳ δὲ συζῶν
ἐσχάτῃ τὴν χώραν οἰκεῖ, καὶ οὗτος διπέρ ξεῖ, φησὶ,
πωλησάτω ἀμφιον, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν. «Ἔστι
γάρ λοιπὸν ἀκαστοὶ τοῖς τὴν χώραν οἰκοῦσιν δὲ λόγος οὐ
περὶ γε τοῦ ἔχειν τι ή μή, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ εἶναι
καὶ ζῆν. Κατασκήψει γάρ εἰς αὐτοὺς δὲ πόλεμος
ἀφορήτοις δρμαῖς, ὡς οὐδὲν ἀρκέσαι πρὸς ἀντίστα-
σιν. Είτε τὴν αἰτίαν τῶν τοιούτων κακῶν ἀπαγγέλλει,
λέγων, δτὶ δεῖ μὲν αὐτὸν, κατὰ τὰς Γραφὰς,
μετὰ τῶν ἀνόδων λογισθῆναι, συγκρεμάμενον δηλούν-
δτι τοῖς συσταυρωθεῖσιν αὐτῷ λησταῖς, καὶ τὴν τοῖς
ἀνδροῖς πρέπουσαν ὑπομείναντα δίκην τέλος δὲ λο-
πὸν τῷ μέχρι τούτων ἐλθεῖν δὲ τῆς οἰκονομίας λήψε-
ται λόγος. «Τέλος γάρ, φησὶν, ἔχει τὰ περὶ ἐμοῦ, »
δηλονότι τοῦ παθεῖν τὸν κατὰ σάρκα θάνατον· συμβήσεται δὲ τοῖς ἀπεκτονότιν, καὶ πάλαι προείρηται
διὰ τῶν ἀγίων προφήτων.

Οἱ δὲ εἶπον· Κύριε, ίδού μάχαιρας ὡδε δύο.

(Α.Γ. 286, Β.Γ. 200 b) Ταντὶ μὲν δὲ Κύριος περὶ
τῶν συμβῆσομένων τῇ Τουδαίων χώρᾳ προκαταμεμή-
νυκεν. Οἱ δὲ γε μαθῆται οὐ συγήκαν τῶν εἰρημένων
τὸ βάθος· φήθησαν δὲ μᾶλλον, δτὶ διὰ τὴν συμβῆσο-
μένην Ἐφοδὸν αὐτῷ παρὰ τοῦ προδότου καὶ τῶν συλ-
ληφθομένων αὐτὸν, μαχαίρων εἶναι χρείαν διεβεβαιώ-
τετο· ταῦτητοι φασιν· «Ἴδεν μάχαιραις ὡδε δύο. »
Καὶ τὸ πρὸς αὐτοὺς δὲ Σωτὴρ; «Ἴκανόν ἔστι· » μο-
νονούχη διαγελῷ τὴν φωνήν· εὖ εἰδὼς δτὶ τῶν εἰρη-
μένων τὴν δύναμιν οὐ συνιέντες οἱ μαθῆται φήθησαν,
ὡς Ἐφην, μαχαίρων εἶναι χρείαν εἰς τὴν ἐσομένην
Ἐφοδὸν κατ’ αὐτοῦ. Πρὸς ἐκείνα τοῖνυν δρῶν δὲ Σωτὴρ,
δὲ συμβῆσθαι Εμελλον τοῖς Τουδαίοις, τῆς εἰς αὐτὸν
ἔνεκα δυστεθεῖσας, διαγελῷ τὸ ὑπὸ τῶν μαθητῶν εἰ-
ρημένον, δτὶ· «Ἴδεν ὡδέ εἰσι μάχαιραι δύο. » καὶ
φησὶν· «Ἴκανόν ἔστι. » Ναὶ, φησὶν, ἀρκέσουσι δύο
ξίφη πρὸς ἀντίστασιν τοῦ πολέμου τοῦ μέλλοντος
τῆς εἰς τὸν κατ’ αὐτῶν, πρὸς δὲ οὐδὲν δὲν ὀψέλησαν οὔδε
πολλαὶ ξιφῶν χιλιάδες!

Καὶ ἔξειλθων ἐπορεύθη κατὰ τὸ διθος εἰς τὸ δρός
τῶν Ἐλαιῶν.

(Α.Γ. 287 b) Εὑ ημέρᾳ μὲν ὁ Σωτὴρ τὰς ἐν Ἱερο-
σολύμοις ἐποιεῖτο διετριβάς, ἐπιλαθούσης δὲ τῆς
ἐπιτέρας, ἐν τῷ δρει τῶν Ἐλαιῶν, δμοῦ τοῖς ἄγιοις
τούτοις εἰστο μαθηταῖς, εἰς χωρίον λεγόμενον Γεθσεμανῆ.

A dixerunt : nihil. « Miserat enim Servator sanctos
apostolos, prædicare mandans in omni pago et urbe
Evangelium regni cœlorum , et omnem mœbum
languoremque in populo curare. Euntes autem jus-
sit nullam gerere corporalium rerum sollicitudinem ;
atque in se uno reposita victus spe, regionem con-
cursare ; quod et reapse fecerunt. Sed nunc ait :
« Qui habet sacculum, tollat similiter et peram. »
Quid autem hoc sit, dicemus. Christi quidem sermo
specie tenus ad apostolos fit, reapse autem respicit
uniuersi jusque Iudei personam. Namque hos potius
alloquitur Christus. Si quis, inquit, opibus abun-
dat in Iudeorum regione, cunctis secum ablatis,
in pedes se conferat. Si quis item, minime his
abundat, sed in summa penuria terram habitat,
hic quoque vendat, inquit, ipsum vestimentum, et
gladium emat. Jam enim apud hujus regionis in-
colas non agitur utrum aliquid retenturi sint necne,
sed utrum omnino victuri. Intolerabili enim impetu
incumbet in eos bellum, quin illa resistendi facultas
sit. Deinde horum majorum causam aperit, dicens :
oportere se secundum Scripturas cum improbis
reputari, et suspendi una cum crucifixis secum
latronibus, et par cum impiis pati supplicium. Ac
tum demum his peractis, susceptæ incarnationis
cursum finem habiturum. « Etenim ea quæ sunt
de me, finem habent, » id est quæ 422 in lege ac
prophetis sunt descripta , donec videlicet mor-
tem in carne patiar : intersectoribus autem ea
contingent quæ jamdiu a sanctis prophetis præ-
dicta fuere.

δηλονότι τοῦ παθεῖν τὸν κατὰ σάρκα θάνατον· συμβήσεται δὲ τοῖς ἀπεκτονότιν, καὶ πάλαι προείρηται
διὰ τῶν ἀγίων προφήτων.

V. 38. At illi dixerunt : Domine, ecce duo gladii hic.

Hæc Dominus de eventuris Iudeorum regioni ca-
lamitatibus prænuntiavit. Discipuli tamen dictorum
profunditatem non intellexerunt ; sed existimavunt
potius dici ab eo propter impudentem adversus se
proditoris et satellitum incursum, gladiis opus esse.
Ideo dicunt : « Ecce hic gladii duo. » Quid vero illis
Servator? « Satis est, » inquit ; deridens prope-
modum illorum dictum ; quia probe sciebat vim di-
ctorum non intellexisse discipulos, qui existima-
verant, ut dixi, opus esse gladiis ob futuram in se
aggressionem. Illa igitur spectans Servator, qua
Judeis eventura erant, propter illorum contra se
impientatem, irridet discipulorum dictum , « Ecce
hic gladii duo ; » aitque : « Satis hi sunt. » Utique,
inquit, duo gladii sufficient ob sustinendum bellum
Iudeis superventurum, contra quod ne multa qui-
dem gladiorum millia profutura erant !

V. 39. Et egressus ibat secundum consuetudinem
in montem Olivaram.

Diurno Servator tempore Hierosolymis versa-
batur ; superveniente autem vespere in montem
Olivaram cum sanctis apostolis secedebat, ad villam
dictam Gethsemani. Sic enim discrete ait sapien-

tissimus evangelista Matthæus³. Quo cum venisset, ut idem adhuc narrat Matthæus⁴, assumptis tribus, Petro, inquam, et Zebedæi filiis, coepit contristari et mœstus esse. Hic tecum observa incarnationis profundam rationem, et ineffabilis sapientiae excelsitatem. Quam ob causam, o Domine, mœstus es? Num tu quoque mortem metuis, et pavore corruptus passionem recutas? Atqui tu aiebas discipulis: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere ». Imo vero si quis **423** dicat spiritalis fortitudinis a te suppeditari gratiam electis, haud profectio a veritate aberrabit. Cunctæ enim vires a te sunt, qui vita tuapte natura es et cuncta vivificas. Cur itaque contristaris et usque ad mortem mœstus es? Et quidem perspicue nosti, utpote naturaliter Deus, te patiendo in carne necem, morte liberaturum universæ terræ incolas, et de qualibet improba inimicaque potentia triumphum acturum, atque ut Deum et rerum omnium Creatorem adoratum iri. Quamobrem itaque doles mœresque? Utique, is ait, quæ ex passione mea mundo eventura bona sunt, scio; sed doleo primogenitum Israelem, qui jam ne inter famulos quidem est; et quod Domini portio, funiculus hæreditatis, pars vulpium sit, utili scriptum est⁵.

Quod autem futuri præciosius urbem Jerusalem miseraretur, ceu quæ ob suam adversus se impletatem, omne malum genus erat expertura, hinc etiam disces. Ascendebat de Iudæa Hierosolyma; ut vero evangelista ait, « Videns urbem slevit super illam », tamenjam jam extrema miseria atque atrocis calamitate implicitam videret Jerusalem. Ut autem cognosceremus ita eum fuisse animo comparatum erga illam, significat discipulis ægritudinem suam atque tristitiam. Neque enim cognosci occulta poterant, nisi ipse verbis, quo animi habitu esset, manifestasset. Sed et illud prædictis addere necessarium existimo. Nam tristitia passio seu mœtroris non ipsi accidit divinæ et inviolabili Verbi naturæ; id quippe est impossibile, quia supra omnem passionem est: sed dicimus incarnationum Verbum humanitatis quoque modulis se concludere voluisse, quatenus videbatur illius passiones perpeti. Sicut ergo esurisse dicitur, quamvis ipse vita sit vivifica, et panis vivens; itemque longo itinere fatigatus, quanquam virium est Dominus; ita etiam tristitus dicitur, et in mœstitiam specie tenus incidisse. Non enim videri debuit is, qui ad exinanitionem se demiserat, et intra humanam mensuram **424** concluserat, ea quæ hominis propria sunt, recusare.

V. 40. Orate, ut non intretis in tentationem.

Monuit discipulos rem temporis congruam, dicens: « Orate ne in tentationem incidatis. » Tum ne illos verbis tantum juvaret, sed ejus rei exemplum

A Ματθαῖος γάρ οὐταν φησίν διαφωτατος εὐαγγελιστῆς. Ἀφιγμένος δή οὖν ἐνταῦθα Χριστὸς, ὃς αὐτὸς που πάλιν δι Ματθαῖος φησι, παραπλανῶν τοὺς τρεῖς, τὸν Πέτρον, φημι, καὶ τοὺς τοῦ Σεβεδαίου, ἡρξατο λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν. Ἐνταῦθα μοι βλέπε τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ βάθος, καὶ τῆς ἀπορρήτου σοφίας τὸ ὑψος. Διὰ πολὺν αἰτίαν, ὡς Δέσποτα, ἀδημονεῖς; Ἄρα δέδιας καὶ αὐτὸς τὸν θάνατον, καὶ δειλὰ κεκρητημένος παραιτῇ τὸ παθεῖν, καίτοι τοῖς μαθηταῖς εἰπών· « Μή φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖνας; » Ἄλλα καὶ εἰ τις λέγοι τῆς πνευματικῆς εὐανδρίας παρὰ σοῦ τοῖς ἔκειλεγμένοις δίδοσθαι τὴν χάριν, οὐκ ἀν διμάρτοι τοῦ ἀληθοῦς. Ἰσχὺς γάρ πᾶσα παρὰ σοῦ, καὶ ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχεις καὶ ζωοποιός. Πῶς οὖν B λελύπησας καὶ ἀδημονεῖς ἔως θανάτου; Καίτοι σαφῶς ἡπίστασο, Θεὸς ὁν φύσει, διτι τὸν κατὰ σάρκα θανάτου ὑπομένεις, ἀπαλλάξεις θανάτου τοὺς ἀνὰ πάσαν τὴν γῆν, καὶ τὸ τῆς νίκης τρόπαιον ἐγερεῖς κατὰ πάσης πονηρᾶς καὶ ἀντικειμένης δυνάμεως, καὶ ὡς Θεὸς προσκυνηθῆσῃ καὶ τῶν δλων Δημιουργός. Ἐπὶ τίσιν οὖν ἄρα λελύπησας καὶ ἀδημονεῖς; Ναὶ, φησι, τὰ μὲν ἐκ τοῦ πάθους τῷ κόσμῳ ἀγαθὰ συμβησμένα ἐπισταμαι· λυπεῖ δέ με ὁ πρωτότοκος Ἰσραὴλ, διτι οὐδὲ ἐν δούλοις ἐστὶ· καὶ διτι ἡ τοῦ Κυρίου μερίς, τὸ σχολισμα τῆς κληρονομίας, μερὶς ἀλωπέκων ἐσται, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

C « Οτι δὲ, καίτοι τὸ ἐσόμενον εἰδὼς, κατηλέει τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς τῆς εἰς αὐτὸν ἔνεκα δυσσεβείας ἐσταμένην ἐν παντὶ κακῷ, κάντεῦθεν δὲ μάθοις. Ἀνήσι μὲν γάρ ἐκ τῆς Ἰουδαϊας εἰς Ἱεροσόλυμα ὡς δὲ φησιν δι εὐαγγελιστῆς, « Ἰδών τὴν πόλιν, ἐκλαυσεν ἐπ’ αὐτῇ, » ὡς δοσον οὐδέπεντα ταῖς ἐσχάταις ταλαιπωρίαις καὶ ἀνηκέστοις συμφοραῖς δύμιλήσουσαν βλέπων τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἰνα δὲ μάθωμεν ταύτην ἐσχήκεται τὴν διάθεσιν ἐπ’ αὐτῇ, διαμεμήνυκε τοῖς μαθηταῖς διτι καὶ ἀκηδίᾳ καὶ λελύπηται. Οὐ γάρ ἦν δυνατὸν μαθεῖν τὰ ἐν αὐτῷ κεκρυμμένα, μὴ διά λόγων ἐκφήναντος τὰ ἐν οἷς ἐστι. Κάκενο δὲ οἶμαι τοῖς εἰρημένοις προσεπενεγκεν ἀναγκαῖον. Τὸ γάρτοι τῆς λύπης πάθος ήτοι τῆς ἀδημονίας οὐ περὶ αὐτῆν ἀν τένοιτο τὴν θείαν καὶ ἀκήρατον τοῦ Λόγου φύσιν. ἀμήκανον γάρ, διτι παντὸς ἐπέκεινα πάθους ἐστίν. ἐθελῆσαι δέ φαμεν τὸν σαρκωθέντα Λόγον, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρωποτητοῖς καθικέσθαι μέτροις, διὰ τοῦ δοκεῖν ὑπομεῖναι τὰ αὐτῆς. Οσπερ οὖν πεινῆσαι λέγεται, καίτοι ζωὴ καὶ ζωοποιός, καὶ δρπτος δὲ ζῶν ὑπάρχων αὐτὸς, κοπιάσαι τε ἐκ μακρᾶς ὕδου, καίτοι τῶν δυνάμεων ὑπάρχων Κύριος, οὗτος καὶ ἀκηδίας καὶ δοκεῖν εἰσδέξασθαι λύπην. Οὐ γάρ ἔδει τὸν καθιγμένον εἰς κένωσιν, καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος ἐμβεληκότα μέτροις, παραιτεῖσθαι δοκεῖν τὰ ἀνθρώπινα.

D *Προσεύχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν.*

(Α. f. 287 b, Β. f. 201, Δ. f. 75) Συνεδούλευτοι μαθηταῖς τὰ τῶν καιρῶν πρέποντα, εἰπών· « Προσεύχεσθε ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. » Ἄλλα ἴνα

³ Matth. xxvi, 36. ⁴ ibid. 37. ⁵ Matth. x, 28. ⁶ Psal. lxi, 11. ⁷ Luc. xix, 41.

μὴ λόγις αὐτοὺς ὥφεληση μόνοις, παράδειξις δὲ καὶ πάντοι τοῦ πράγματος εὑρεθῇ. Βραχὺ προσελθών, πεσὼν ἐπὶ γόνου, προστύχηστο. Καὶ τὸ δῆ ποτε τοῖς ἀγίοις οὐ συνηγένετο μαθηταῖς, ἀλλὰ καταμόνας; Ἰνα μάθωμεν ἡμεῖς τῆς ἀρεσκούσης Θεῷ προσευχῆς τὸν τύπον. Ἔφη γάρ ἐτέρωθι· Ἐν δὲ, δταν προσεύχῃ, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖον σου, ἀπόκλεισον τὴν θύραν, πρόσευξαι τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ χρυσαλῷ· καὶ δὲ Πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ χρυσαλῷ, ἀποδώσεις σοι ἐν τῷ φανερῷ. » Πανταχοῦ γάρ εὑρήσομεν καταμόνας εὐχόμενον, Ἰνα καὶ σὺ μάθης, δτι σχολάζοντες νῦν καὶ γαληνώσῃ καρδίᾳ διαλέγεσθαι χρή τῷ ἐπὶ πάντας Θεῷ. Καὶ οὐδὲ παν φαίη τις ἀν, εἰ γε κοῦν ἔγοι, δτι τῆς παρ' ἐτέρου χειρὸς ἡ ἐπικουρίας ἐν χρείᾳ καθεστηκάς, ἐποιείτο τάς λιτάς. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ παντενεστάτη χρῆ καὶ δύναμις τοῦ Ιησοῦ· ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς διὰ τούτων μάθωμεν, μὴ νυστάζειν ἐν πειρασμοῖς, συντείνεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς προσευχάς. Ἀμαθὲς δὲ λίαν, καὶ τὸ τῶν ἀγώνων καταθράσκεσθαι· τῷ μετρῷ δὲ φρονήματι χρῆναι φημι τὸ εὐτολμην καὶ τληπαθὲς ἀναπλέκειν. Ἰδωμεν δὲ καὶ προσευχῆς τὸν τρόπον.

Πάτερ, εἰ βούλει, παρέντεγκε τὸ ποτήριον τούτο ἀχ' ἀμοῦ· πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σύντεσθω.

A f. 288, B f. 201 b, D f. 75) 'Ορές δπως μετ' εὐλαβεῖς ἀνθρωποπρεποῦς ἐποιεῖτο Χριστὸς τοῦ πειρασμοῦ τὴν παραίτησιν; Εἰ γάρ βούλει, φησι, παρέντεγκε. Ός γάρ εἰς ὑπάρχων τῶν καθ' ἡμᾶς, τοῖς τοῦ Πατρὸς θελήμασιν ἀπονέμει τῶν ἐκβησμάνων τὸ πέρας· Ἰνα καὶ ἡμαῖς αἰτῶμεν ἐκεῖνα κρατεῖν, ἀπερ ἀν αὐτὸς εἰδεῖται συμφέροντα ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς. Πρὸς δ' αὐ τούτοις, καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀνοσιότητος τὸ χρῆμα κατηγορεῖ· ἦν μὲν γάρ οὐκ ἀδεօλητον αὐτῷ τὸ παθεῖν, φορτικόν γε μὲν ἐτέρως, διά τε τὴν ἀδοξίαν καὶ τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς τὸν δλεθρὸν· εὖ γάρ ἀν ἡθελήσει χυριστόνον γενέσθαι τὸν Ἰερατὴλ, Ἰνα μὴ ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας ταῖς ἀσχάταις δίκαιαις ὑπενεγένθη. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἦν μὴ ὑποστῆναι τὸ πάθος, εἴλετο αὐτὸς, συνευδοκοῦντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· ὡς εἶναι τῆς μὲν ἀνθρωπείας φύσεως τὸ εἰς θορύβους εὔκολον· τῆς δὲ θεότητος δύναμις κεκινημένον εὔθις χειροῦται τὸ πάθος, καὶ μεταμορφοῖ πρὸς εὐτολμίαν. Κεκίνηται γάρ καὶ ἐν Χριστῷ τὰ ἀνθρώπινα, διὰ δύο τρόπων· ἕστε· γάρ καὶ διὰ τούτων αὐτῶν, οὐ δοκήσει καὶ ὑπονοέσθαι, φυσικῶς δὲ μᾶλλον καὶ ἀληθῶς ἀνθρώπων ἐκ γυναικῶν γεγονότα, φαίνεσθαι πάντα φέροντα τὰ ἀνθρώπινα, διὰ μόνης τῆς ἀμαρτίας. Φόδος δὲ καὶ δειλία, πάθη μὲν ἐν ἡμῖν φυσικά, τὸ γε μήν ἐν ἀμαρτίαις τετάχθαι διαπεφεύγεται. Ἐτὶ ἐκινεῖτο ἐν Χριστῷ τὰ ἀνθρώπινα, οὐχ Ἰνα κινηθέντα κρατύνηται, ἀλλ' Ἰνα τῇ δυνάμει τοῦ Λόγου διακόπτηται, πρὸς ἀμείνων τινὰ καὶ θειοτέραν κατάστασιν μετατοιχειούμενης τῆς φύσεως ἐν πρώτῳ Χριστῷ· ἦν γάρ οὕτω καὶ οὐχ ἐτέρως, καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τὸν τῆς λάσεως διαβῆναι τρόπον. Εἰ γάρ καὶ ὅτι μάλιστα τὸ συμβάν οὐχὶ πάντη

A plūm ipse fieret, paululum progressus, in genua pro- eidens oravit. Cur vero haud cujus sanctis oravit disci- pulis, sed solitam? Ut nos discimus gratia Deo ora- tionis typum. Dixerat enim alibi: « Tu autem cum eraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso oculo, ora Patrem tuum in abscondito; et Pater tuus, qui videt in abscondito, dabit tibi patam ». » Quin et ubique comperiemus eum solitam orante; ut tu quoque discas oportere vacua mente et tranquillo corde cum supreme Deo colloqui. Neque vero quisquam sensatus dicet omnes Jesum, quia manus aliena aut auxilio in- digeret. Ipse enim eat manus fortissima virtusque Patris; sed ut per haec cognoscamus, in tentationibus non dormitare, imo tunc magis orationem intendere. Stulta tamen audacia est certamina provocare; modestia autem uti, eique patientiam admittere, justæ confidentiae officium esse ait. Nunc orationis quoque modum videamus.

Pater, si vis, transfer a me hunc calicem. Verum- tamen non mea voluntas sed tua fiat.

Vidēn̄ quomodo cum ea qua decet hominem re- verentia Christus tentationem a se depreceatur? Si vis, inquit, transfer. Nam quasi uetus de nobis, Patris voluntati futuri exitum attribuit; ut nos quoque ea impetrare postulemus, quae ipse ani- malibus nostris utilia esse uoverit. Insuper Ju- dæorum quoque impietatem sic accusat. Certe non erat ei involuntaria passio; cæteroqui etiam gravis, propter ignominiam, et propter Judaicæ Synagogæ ruinam. Quippe noluissest Israelem fieri homici- dam Domini sui, ne ob hanc causam, supremam ultionem experiretur. Sed qdā passionem 423 jam vitare non oportebat, hanc subire decre- vit, conspirante secum Patris Dei voluntate: ita ut humanae quidem naturæ fuerit, perturbationis eom- motio; divinae autem, ubique constantia. Mortis quidem præsens imago Jesum turbat, sed deitatis virtus commotam illico sedat passionem, et ad confidentiam transferat. Commota fuit pars Christi humana duas ob causas. Oportebat enim per hanc quoque constare, eum haud apparenter vel opinabi- liter, sed naturaliter potius ac vere natum ex mu- liere hominem, humana omnia perpeti, peccato- tantum excepto. Timor autem pavoreque, connati- tales nobis passiones sunt, quæ tamen in peccato- rum classe collocari nequeant. Deinde vero com- movebantur in Christo humanae passiones, non ut commotæ vincerent, sed ut a Verbi potentia præci- derentur; ad meliorem diviniorumque statum trans- lata humana natura, primaria in Christo. Etenim sic et non aliter ad nos ipsos pernæare poterat medelæ ratio. Etiam si euim quod accidit, haud usquequaque libituin ipsi erat; nihilominus propter universalem salutem ac vitam, voluntariam sibi

^a Matth. vi, 6.

fecit crucis passionem. Sciebat enim quæ inde eventura bona erant, et hominis natram se renovaturum, proprio sanguine redempturum. Nisi enim sibi voluntariam effecisset passionem, a qua magnopere abhorrebat voluntas, quænam causa cogitari potest his verbis orandi: « Pater, si vis, transfer hunc calicem? » Factum est homo Dei Verbum, haud aliam ob causam, nisi ut omnia sua nostris infirmitatibus miscens quodammodo et temperans, hominis naturam corroboraret, et in suam ipsius similitatem transmutaret. Cum ergo videtur verbotenus mortem timere, dicitur: « Transfer calicem; » cogita vicissim, quod ea quæ mortem timebat caro, cum a Dei Verbo gestaretur, decebat ab eo pariter timoris passionem omittere. Dicebat ergo Patri: « Non sicut ego volo, sed sicut tu. » Profecto mortem haud metuebat, **426** qualenus Verbum erat ac Deus, sed iam incarnationis suæ cursui finem imponere festinabat. Hæc enim erat voluntas Patris. Porro et non moriendi inerat ei voluntas, quia naturaliter caro mortem recusat. Docens itaque humanitatem, quominus jam vellet naturalia sibi cogitare, sed Dei potius voluntatem sectari, tanquam homo ait: « Non sicut ego volo, sed sicut tu. » Idecirco appareat hoc quoque addidisse apud Mattheum: « Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma⁹. » Namque humana natura in Christo ipso, quantum in se est, debilis compertitur; sed ab unito illi Verbo, ad Deo congruam confidentiam attollitur.

V. 47. Ecce turba, et qui vocabatur Judas, unus de duodecim.

Cur ait, « Qui vocabatur Judas: » An nesciebat virum hunc de numero esse electorum? Imo vero quasi hujus jam abominans nomen, ait: « Qui dicebatur Judas. » Addit autem « Unus de duodecim » ob significandam incusandamque proditoris improbitatem. Nam qui seque ac reliqui apostoli honoratus fuerat, idem exstitit carnificum Christi adjutor. Dedit enim eis signum: « Quem osculatus fuero, ipse est. » Prorsus erat oblitus Christi majestatei; putavit se posse latere, osculum amoris typum libans, cor autem impiarum insidiarum plenum gerens. Ergo veluti ex crapula ad Christum accedit; doli fraudisque instrumentum putans demonstrare eximiam charitatem. Quamobrem dignissime gravius sibi judicium comparabat, quia nec erubuit prætextum ac symbolum præditionis efficere osculum. Addit ergo Evangelista: « Jesus autem dixit illi: Osculo Filium hominis tradis? » Scire etiam oportet, quæ etiam Joannes hoc loco dicat¹⁰. Ait itaque, Judæorum ministros accessisse ut Jesum caperent; qui occurrit eis dicens: « Quem queritis? » Ministris dicentibus, « Jesum Nazarenum; » ipse se homicidarum manibus tradidit dicens:

⁹ Matth. xvi, 41. ¹⁰ Joan. xviii, 8.

A te καὶ πάντως θελητὸν ἡγ αὐτῷ, ἀλλ' οὖν τῆς πάντων ἔνεκα σωτηρίας καὶ ζωῆς ἐκούσιον ἐποιήσατο τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος· οὗδε γάρ τὰ ἐντεῦθεν ἐσόμενα κατορθώματα, καὶ διὰ τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀνακαίνει, καὶ εἰμαὶ τῷ οἰκεῖῳ καταχθῆσεται. Εἰ γάρ μη ἐποιήσατο θελητὸν, καίτοι λίστην ἀδούλητον δὴ παθεῖν, τις δὲ νοοῦτο λοιπὸν τοῦ προσεύχεσθαι ἢ πρόφασις, καὶ λέγειν· « Πάτερ, εἰ βούλεις, παρένεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο; » Γέγονε μέντοι δινθρώπος δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐ διά τινα πρόφασιν ἔτεραν, ἀλλ' ἵνα πάντα τὰ αὐτοῦ ταῖς ἡμῶν δισθενεῖαις ἀναμίξῃς τρόπον τινὰ καὶ συγκεράσας, νευρώσῃ τὴν ἀνθρώπου φύσιν, καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ μεταποιήσῃ στερβότητα. « Οταν οὖν φαίνηται διειλιών τὸν λόγον τὸν θάνατον, καὶ λέγων· « Παρένεγκε τὸ ποτήριον, » ἐννοεῖ πάλιν, διὰ διειλιώσα τὸν θάνατον ἡ σάρκη ἐδιδάσκετο, φορούμενη παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου, μηκέτι τοῦτο πάσχειν· Εἴλεγε δὲ πρὸς τὸν Πατέρα· « Οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ. » Οὐκέτι μὲν γάρ, καθ' ὃ Λόγος ἐστι καὶ Θεός, τὸν θάνατον αὐτὸς, ἀλλ' εἰς τέλος τὴν οἰκουμένα διεξάγειν ἡ πείγετο· τοῦτο γάρ ἦν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός. « Εχει δὲ καὶ τὸ μὴ θέλειν ἀποδινεῖν, διὰ τὸ παραιτεῖσθαι τὴν σάρκα τὸν θάνατον φυσικῶς. Διάσκων τούνναν τὴν ἀνθρωπότητα μηκέτι τὰ αὐτῇ προσόντα φρονεῖν, ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα ηὔτην, ὡς ἀνθρώπος λέγει· « Οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ. » Διὰ τοῦτο γάρ φαίνεται καὶ προσθεῖται ἐν τῷ Ματθæῳ· « Τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον· τὸ δὲ σάρξ ἀσθενής. » Ατονοῦσα μὲν γάρ ἡ ἀνθρώπου φύσις, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ, τὸ δοσον εἰς αὐτήν, εὑρίσκεται· ἀνακομίζεται δὲ διὰ τοῦ θνωθέντος αὐτῇ Λόγου εἰς εὐτολμίαν θεοπερπῆ.

C « Ιδίον δχλος, καὶ δ λεγόμενος Ιούδας, εἰς τῷ δώδεκα.

(Α f. 292 b, Β f. 203) Διὰ τὶ δέ φησιν, « Ο λεγόμενος Ιούδας; » Μή γάρ οὐκ οὗδε τὸν διάδρα τοῖς ἔκειλεγμένοις ἐναριθμούμενον; « Άλλ' ὡς ἡδη μεμιστήκως αὐτοῦ καὶ τὸ δνομα, φησιν, « Όλεγόμενος Ιούδας. » Προσεπάγει δὲ τούτῳ τὸ, « Εἰς τῶν δώδεκα, πρὸς Ἑνδειξιν καὶ διαβολὴν τῆς τοῦ προδότου φαύλητος. » Ο γάρ ἐν Ιω τοῖς ἀποστόλοις τετιμημένοις, τοῖς φονῷς κατὰ Χριστοῦ γέγονε πρόφασις· δέδουγάρ αὐτοῖς σημεῖον· « Όν δὲ φιλήσω, αὐτὸς ἐστιν. » Επελάθετο παντελῶς τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ· ψῆθι τάχα που δύνασθαι λαθεῖν· φιλημα μὲν προτίναν εἰς τύπον ἀγάπης, ἀνοσίων δὲ σκευμάτων μεστῆ ἔχων τὴν καρδίαν. Οὐκοῦν ὡς ἐκ μέθης προσέρχεται τῷ Χριστῷ· δόλου καὶ ἀπάτης δργανον τὴν ἐκαρτετὸν ἀγάπην ἀποφῆναι προσδοκῶν. Ταῦτα καὶ μάλα εἰκότως φορτικώτερον αὐτῷ τὸ κρίμα ἐποίει, διὰ οὐδὲ τὸ σχῆμα καὶ σύμβολον ἡσχύνθη τῆς προδοσίας τὸ φιλημα. Επάγει γοῦν δὲ εὐαγγελιστής· « Ο δὲ Ιησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ιούδα, φιληματι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδως; » Εἰδέναις γάρ ἀνεγκαλον καὶ τὰ τῷ Ιωάννῃ περὶ τούτου εἰρημένα· ἐψη γοῦν, διὰ οἱ μὲν τῶν Ιουδαίων ὑπηρέται προήσσον συλληψόμενοι τὸν Ιησοῦν· δὲ ὑπῆγντα αὐτοῖς, λέ-

γων· « Τίνα ζητάετε; » Λεγόντων δὲ τῶν ὑπηρετῶν, « Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, » αὐτὸς ἔκαυτὸν ταῖς τῶν φονώντων χερὶ προσεκόμιζε, λέγων· « Ἐγώ εἰμι. » Οἱ δὲ ἀπῆλθον, φησιν, εἰς τὰ δπίσω· καὶ τοῦτο γέγονε τρίς. Τίς οὖν ἡ οἰκουμένα, καὶ τίνος ἐνεκεν προσκεκόμικεν ἔκαυτὸν δὲ Σωτὴρ, οἱ δὲ κατέπιπτον ἀκούοντες τὸ, « Ἐγώ εἰμι; » Ινα δὴ μάθοιεν ὡς οὐκ ἀδούλητον αὐτῷ τὸ παθεῖν· οὐ γάρ τῆς ἔκεινων ἴσχύος γέγονεν ἀποτέλεσμα, τὸ συλλαβέσθαι Χριστὸν, καὶ προσαγαγεῖν τοῖς ἀνοσοῖς καθηγηταῖς, ἀλλ' αὐτὸς ἔκαυτὸν δέδωκεν.

(Α Γ. 293 b) Φέρε δὲ κακεῖνο ζητήσωμεν. Ἀρά ψῆφος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, θελῆμα δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ κέκληκεν αὐτὸν ὡς ἔξι ἀνάγκης εἰς τὸ πάθος (!); Εἴτα πῶς, εἰπερ ἐστὶν ἀληθὲς, οὐκ ἔδει πάντως καὶ προδότην γενέσθαι τινὰ, παρενέθηκαν δὲ καὶ εἰς τοῦτο θράσους τὸν Ἱερατὸν, ὡς καὶ ἀπειθῆσαι Χριστῷ καὶ ἀτιμάσαι πολυτρόπως, ἐκαρπίσαι δὲ καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ ξύλου θάνατον αὐτῷ; Εἴτα, πῶς εὑρίσκεται λέγων· « Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι’ οὗ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται; » καὶ τὰ ἔξῆς. Διὰ τὸ δὲ καὶ ἀπόλωλεν δὲ Ἱερατὸν; Ἄλλ’ οὐκ ἀδίκως δ Θεός, αἰσχάζει κρίτει ταλαντεύει τὰ καθ’ ἡμᾶς. Πῶς οὖν τὸ ἀδούλητον ἐποιήσατο θελητόν; Ἡλέσθε μὲν γάρ δ Θεός καὶ Πατὴρ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς πεπραχότας ἀθλίως, καὶ ἐπεμψέντες ἔξι οὐρανοῦ τὸν Υἱὸν Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν, δις καὶ γέγονεν ἐν δμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς· ἀλλὰ καὶ τοι προεγνωκώς ἢ πείσεται, εἰλετο παθεῖν διὰ τὸ σώσαι τὴν γῆν, συνευδοκοῦντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς διὰ πολλὴν ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν. Οὐκοῦν ὅσον μὲν ἤκειν εἰς τὴν ἐκ τοῦ παθεῖν ἀδοξίαν, οὐκ ἀν ἡθέλησε παθεῖν· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐνεδέχετο μὴ παθεῖν, διὰ τὴν Ἰουδαίων ἐπ’ αὐτῷ γενομένην ὡμότητα καὶ ἀπειθεῖσαν, ὑπέμεινε σταύρον, αἰσχύνης καταφρονήσας.

Ἄγδιμενος τοῦ ὥτειου αὐτοῦ ίδσατο αὐτόν.

(Α Γ. 294) ίάσατο γάρ θεοπρεπῶς τὸν ὑπομείναντα τὴν πληγὴν, τοῖς ἀφιγμένοις εἰς τὸ συλλαβεῖν αὐτὸν θεοπρεπές καὶ τοῦτο διδούντος σημεῖον.

Καθ’ ἡμέραν δυτος μου μεθ’ ὑμῶν ἐν τῷ ιερῷ, οὐκ ἔξετεντες τὰς χεῖρας ἐπ’ ἐμέ.

(Α Γ. 294 b, Β Γ. 204) Ἀρά γε αἰτιᾶται Χριστὸς τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητὰς, διτι μὴ πρόωρον αὐτῷ τὴν τοῦ θανάτου πάγην ἐσκεύαζον; Οὐ τοῦτο βούλεται δηλοῦν· ἀλλ’ διτι Ἐξὸν ὑμῖν καθημέραν ἐν τῷ ιερῷ διδάσκοντα κατασχεῖν, οὐκ ἐκρατήσατε. Ἐταμειύμην γάρ μᾶλλον τὸ παθεῖν ἐν καιρῷ τῷ καθήκοντι· καὶ οὐτός ἐστιν δὲ παρών. Μή γάρ ἀγνοήσῃς της, φησιν, διτι αὕτη ἐστὶν ὑμῶν ἡ ὥρα καὶ ἡ ἔξουσία τοῦ σκότους· τουτέστιν, διληστός ἐδόθη ὑμῖν καιρὸς τῆς κατ’ ἐμοῦ πλεονεξίας, συνευδοκήσαντος τοῖς ἐμοῖς θελήμασι τοῦ Πατρός. Οὐκοῦν μίαν ὥραν ἔχετε κατ’ ἐμοῦ, τουτέστιν διλίγον παντελῶς καὶ συνεσταλμένον καιρὸν, τὸν μεταξὺ δηλονότερο τοῦ τιμίου

A Ego sum. illi autem, inquit, retro cesserunt; idque ter factum est. 427 Quænam fuit rei ratio, quamve ob causam Servator ultro se obtulit, illi autem, auditio dicto, « ego sum, » corruerunt? Nempe ut discerent haud involuntariam ei passionem accidere. Non enim illi suis viribus Christum ceperunt, atque impiis judicibus præsentarunt, sed ipsem et tradidit.

B Age et illud disquiramus. Num Dei Patris decretum, et ipsius Filii voluntas, necessario veluti, ad passionem eum vocavit? Jam vero, si hoc ita se habeat, nonne prorsus oportuit et aliquem fieri proditorem, et ad hoc facinus Israelem propelli, ut et Christo fidem denegaret, eumque multis fariam debonestaret, et denique eidem necem super ligno inferret? Atqui, quomodo Christum dicentem compemimus: « Væ homini illi, per quem Filius hominis tradetur! » et reliqua. Cur item periit Israel? Verum enim vero haud inique Deus, sed justo iudicio res nostras trutinatur. Quomodo ergo quod erat involuntarium, voluntarium fecit? Misertus est Deus infeliciū mundi incolarum, misitque cœlo Servatorem ac Redemptorem, qui in similitudine nostra natus est. Quanquam autem quasi passurus erat præsciebat, nihilominus in patiendi proposito persistit, ut mundum salvaret, consentiente ei Deo Patre propter multam suam benignitatem, et erga C homines benevolentiam. Ergo quod attinet quidem ad passionis ignominiam, pati noluisse. Quia vero fieri non poterat ut non pateretur, propter Judæorum adversus eum saevitiam atque contumaciam, sustinuit crucem, confusione contempta¹¹.

V. 51. Cum tetigisset auriculam ejus, sanavit eum.

Sanavit digno Dei modo illum qui vulnus passus fuerat, hoc quoque Deo dignum miraculum coram missis ad se capiendum ostendens.

428 V. 53. Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me.

Num expositulat Christus adversus Judæorum principes, quod ei non ante mortis laqueum tendissent? Non hoc vult significare; sed quod data vobis quotidie copia capiendi me in templo docentem, non tamen tenuistis. At ego reservabam, inquit, idoneo tempori passionem meam, quod demum nunc adest. Scitote, ait, hauc esse horam vestram, et potestatem tenebrarum, id est breve vobis concessum esse tempus ad exercendam contra me tyrannidem, consentiente mecum Patris voluntate. Ergo unam horam habetis adversus me, id est, modicum oppido contractumque tempus, inter pretiosam videlicet crucem, et a mortuis resur-

¹¹ Luc. xxii, 22. ¹² Hebr. xii, 2.

(1) Vide hac super re prolixam doctamque Photii questionem amphilochianam a nobis editam Script. vet. I. I, hoc titulo: Πῶς θελήσεις τε καὶ ἀθέλησεις τῷ Πατρὶ δ θάνατος λέγοιτο ἄν εἶναι τοῦ Χριστοῦ. Quo-

modo et voluntaria et involuntaria Patri mors Christi dici queat suisce.

(2) Corderius videtur perperam legisse μὴ ἀγω-

γιστε, quia dicit: Nolite dimicare.

rectionem. Hæc videlicet illa est data tenebris potestas. Tenebras appellat Satanam, qui una cum Iudeo insurrexerat in Christum: ut hic passione sua mundum salvaret, tertia die resurgeret, mortis calcata potentia; illi autem pronas æternas darent una cum proditore. — Haud igitur tarditatem homicidii incusat; sed significat nequaquam potentiae ipsorum tribuendam capturam suam, sed propriæ voluntati, qua passio per se involuntaria facta est secundum œconomia rationem voluntaria; idque tempore prout libuit convenienter. Non, inquam, accusat illos, quod intempestivam passionem haud ei intulerint, sed eosdem potius redarguit, quia stulte existinarent se invito potiri. Tunc, inquit, me non tenuisti, quia nolui; et ne nunc quidem prævaleretis, nisi ego in manus vestras sponte venirem. Quamobrem haud Judaicarum virium opera fuit, mors Domino illata: sed illorum quidem impiis quisibus, merito quis tribuet tale facinus; Servatori autem Christo patienti pro omnibus voluntatem; ut cunctos videlicet liberaret, et preioso suo sanguine emplos, Patri Deo præsentaret.

V. 57. **¶** At ille negavit eum, dicens: *Mulier, non novi illum.*

Fragilis fuit, prout Christus prædixerat, beatus Petrus, negavitque universalem Servatorem Christum; neque id semel, sed ter, et quidem juratae fecit negationem. (Ait enim Matthæus cœpisse detestari et jurare se hominem non novisse¹⁰.) Nonnulli dicunt jurasse discipulum, quod ignoraret factum hominem Jesum. Est hoc tamen incredibile. Quidni enim revera ipsum negasset, si incarnationis mysterium subvertisset? Quippe sciebat simile natus factum, id est hominem, unigenitum Dei Verbum. Namque jam manifeste confessus fuerat: « Tu es Christus, Filius Dei vivi¹¹. » Nec tanquam de nobis, Filium ipsum esse Dei affirmans, ita loquenhatur; sed etiamsi humanitatis mensura comprehensum cerneret, illud quod supra omnes res creatas est, et ex Dei Patris substantia effulsi Verbum, non dubitavit agnosceri et considerari Dei vivi Filium esse. Neque vero nos dicimus negationem hanc evenisse, ne mendax Christus fieret, sed Christum potius rei futuræ præscium, eam discipulo nuntiavisse. Certe quod ex humana miseria, ut jam dixi, id malum acciderit, suæque conscientiæ morsibus discipulus condemnaretur, subsecuta statim lamentatio, et pœnitentiarum lacrymæ satis docebunt: namque et egressus, inquit, foras levit amare; et respiciente ad illum Christo, et prævia monitionis memoriam refricante. Jamvero conversus, a scopo suo non excidit; mansit enim prout fuerat, fidelis discipulus, peccati veniam adeptus.

A σταυροῦ, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· αὐτη δὲ ἔστι· καὶ ἡ δοθεῖσα ἑκουσία τῷ σκήται. Σκότος δὲ ὄνομάζει τὸν Σατανᾶν τοῖς Ἰουδαίοις ὅμοιος κατεξηναστῆναι Χριστοῦ· ἵν' ὁ μὲν σώσῃ διὰ τοῦ παθεῖν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἀναβιώῃ τριήμερος, τὸ τοῦ θανάτου πατήσας κράτος, οἱ δὲ δίκην αἰώνιον τίσωσιν ὅμοιον τῷ προδότῃ. — (A f. 294 b) Οὐ τὸ βράδος οὖν αιτιάται τὸ πρὸς μιασφύλαν, ἀλλὰ δεῖκνυσιν διτεῖ αὐτῆς αὐτῶν Ισχύος Ἐργον ἡ σύλληψις, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ θυολήσεως, τὸ ἀδούλητον πάθος οἰκονομικῶν ποιησαμένου θελήτην, καὶ τοῦτο καιρῷ τῷ προστήκοντι παραδεξαμένου. Οὐ γάρ δὴ αιτιάται αὐτοὺς, διτεῖ μὴ πρόωρον αὐτῷ τὸ πάθος ἐπήγαγον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλέγχει αὐτοὺς, ὡς οἰηθέντας ἀσύνετος, ἀκοντος αὐτοῦ περιέσθαι. Τότε μὲν ὅντα οὐκ ἔκρατησατε μου, φησὶν, οὐ γάρ ἐβούλημην· οὐκ ἀν δὲ οὐδὲ εἰς τὸ παρὸν Ισχύατε, εἰ μὴ ταῖς ὑμετέραις χερσὶν ἐθελοτῆς ὑπενήγεμα. Ποτε οὖν τῆς Ἰουδαίων Ισχύος Ἐργον ἦν τὸ θανάτῳ περιβαλεῖν τὸν Κύριον· ἀλλὰ τοῖς μὲν ἔκεινων ἀνοσίοις τολμήμασιν ἐπιγράψαι τις ἀν τὸ ἐγχείρημα· τῷ δὲ Σωτῆρι Χριστῷ, τὸ οὐτέρ πάντων ἐθελῆσαι παθεῖν· Ινα πάντας ἔξεληται, καὶ ἀγοράσας αἰματι τῷ ίδιῳ, παραστῆσει τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ.

Ο δὲ ἱροτισμός αὐτὸν, λέγω· Γύναι, οὐκ αἴδα αἰτόρ.

(A f. 295, C f. 155) Ἡσθένησε κατὰ τὴν πρόβλησιν τοῦ Χριστοῦ δὲ μαχαρίος Πέτρος, καὶ ἡρνήσατο τὸν τῶν δλων Σωτῆρα Χριστὸν, καὶ οὐκ ἀκαντάλλα τρίς, καὶ ἐνώμοτον ἐποιήσατο τὴν δρηνησιν· Ἐστη γάρ δὲ Ματθαῖος, διτεῖ· « Ήρξατο καταναθεματίζειν καὶ δύμνειν διτεῖ Οὐκ οἶδα τὸν ἀνθρώπον. » Τινὲς μὲν οὖν φασιν δύμωμοκέναι τὸν μαθητὴν, Οὐκ οἶδα ἀνθρώπον γεγονότα τὸν Ἰησοῦν· τοῦτο δὲ διπιστον. Πώς γάρ αὐτὸν οὐκ ἡρνήσατο, τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ἀνατρέπων τὸ μυστήριον; ήδει γάρ καθ' ἡμᾶς γεγονάτα, τουτέστιν ἀνθρώπον, τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον· καὶ γαῦν ὀμολόγησεν ἐναργῶς, διτεῖ· Σὺ εἶ δὲ Χριστὸς δὲ Υἱός τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Καὶ οὐχ ὡς ἔντον καθ' ἡμᾶς Υἱὸν αὐτὸν είναι Θεοῦ διαβενιούμενος τὰ τοιάδε φησὶν, ἀλλὰ καίτοι τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις ἐμβεβήκτα θεωρῶν τὸν ἐπέκεινα παντὸς γενητοῦ, καὶ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἀναλάμψαντα Λόγον, οὐκ ἀπέσται τοῦ εἰδέναι καὶ διμολογεῖν ὡς ἔστιν αὐτὸς Υἱὸς Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Καὶ οὐ δῆτοι φαμέν διτεῖ γέγονεν δρηνησις, ἵνα μὴ φεύσηται Χριστὸς, ἀλλ' διτεῖ τὸ ἐσδύμενον οὐκ ἡγνωτικῶς, ἀπήγγειλε τῷ μαθητῇ. « Οτι γάρ ἀνθρωπίνης μικροψυχίας, ὡς ἔφην, γέγονε τὸ κακόν, καὶ τοῖς τοῦ συνειδότος ἐλέγχοις δὲ μαθητῆς κατεκρίνετο, διδάξει ἀν εὐθὺς καὶ αὐτὸς δὲ θρῆνος, καὶ τὸ ἐπὶ τῇ μεταγνώσει δάκρυον. » Εἶτε λέθων γάρ ξέω, φησὶν, ἐκλαυσε πικρῶς, προσεσχηκότος αὐτῷ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν πρὸς αὐτὸν γεγονότος λόγου καλέσαντος εἰς ἀνάμνησιν. Επιστρέψας δὲ οὐ διήμαρτε τοῦ σκοποῦ· μεμένης γάρ διπερ ἦν, γνήσιος μαθητῆς, πεπλουστηκὼς τῆς ἀφέσεως τοῦ πλημμελήματος.

¹⁰ Matth. xxvi, 74. ¹¹ Matth. xvi, 16.

Ἐτέπαιζον αὐτῷ, δέροντες.

(B. f. 206, C. f. 155) Πρέποι ἀν εἰπεῖν τὸ προφητεῖ-
χον ἐκεῖνο· « Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἔφρι-
ξεν ἐπὶ πλέον σφάδρα, λέγει Κύριος. » Ὁ γῆς τε καὶ
οὐρανοῦ Κύριος, ὁ τῶν δλων Δημιουργὸς καὶ Τεχνί-
της, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν
χυριεύσαντων, ὡς εἰς ἕξ ἡμῶν ἀπιμάζεται. — (A. f.
295 b, C. f. 155) Βασιλ! Ὁ γῆς καὶ οὐρανοῦ Κύριος
ώς εἰς ἕξ ἡμῶν διακαρπερεῖ τυπτόμενος, καὶ τὸν ἐκ
τῶν ἀσεβῶν ὑπομένει γέλωτα, τύπον ἡμῖν τῆς εἰς
ἄκρον ἀνεξικαλας παρατιθεὶς· ὁ γάρ ἐπάξιον καρ-
δίας, πῶς ἀν τὴν διηγήσεας τοῖς ἀστίνας αὐτὸν;

*Kai ὡς ἐγένετο ἡμέρα, συνήχθη τὸ πρεσβυτέ-
ριον τοῦ λαοῦ, κ. τ. λ.*

(A. f. 295 b, B. f. 206, C. f. 155, D. f. 76 b) Ἐπειδὴ
ἀνισχούσας ἡμέρας, τὸ δυστεέρες αὐτῶν συναγήγερτο
βουλευτήριον, παρεχομένητο μὲν εἰς μέσον ἀθέσμως
ἔξυπριζόμενος ὁ Μωϋσέως καὶ προφητῶν Δεσπότης·
διεπυνθάνετο δὲ δύναμις τῆς Ἰουδαϊστης, εἰ αὐτὸς ἐστιν
ὁ Χριστός; Ἀλλ' εἴποι τις ἀν πρὸς αὐτούς· Εἶ μὲν
ἀγνοῶν ἐρωτᾷς, πῶς οὐδὲ εἰς πρὸν ἀν μάθης τὸ ἀλη-
θεῖς, κατὰ μηδένα λυπήσαις τρόπον, μὴ ἄρα πως θεῷ
προσκρύψεις; Εἰ δὲ δύναται τὴν ἀγνοίαν, εὐ-
εἰδὼς αὐτὸν δυτα Χριστὸν, ἀκούσῃ λέγοντος ἱεροῦ
Γράμματος· « Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. » Διὸ καὶ ὁ
Χριστὸς πρὸς αὐτούς· « Ἐάν υμὲν εἴπω, » καὶ τὰ
ἔχεις· ποῦ γάρ ἀκούσαντες ἐπιστεύσατε; ποῦ δὲ ἐρω-
τώμενοι σεσιγήκατε; Τί δὲ, εἰπέ μοι, πολυπραγμο-
νεῖς, καὶ παρ' αὐτοῦ μανθάνειν ἀξιοῖς, εἰ αὐτὸς ἐστιν
ὁ Χριστὸς, καίτοι μετὲν εὔχολως ἀπό τε νόμου καὶ
προφητῶν τὴν ἐπ' αὐτῷ γνῶσιν ἐλεῖν; Ἀλλ' ἀπιστοὶ
δύολογούμενως καὶ ἀσύνετοι παντελῶς, δμοῦ τοῖς
ὑπὸ χείρα λαοῖς, οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί. Ἐρο-
γένειοις τοίνυν εἰπερ ἐστὶν ἀληθῶς αὐτὸς ὁ Χριστὸς,
καὶ αὐτὸς δῆ τοῦτο μαθεῖν ἐθέλουσιν. « Ἐάν εἴπω,
φησιν, οὐ μὴ πιστεύσῃς· καὶ ἐάν ἐρωτήσω ὑμᾶς,
οὐ μὴ ἀποκριθῆτε. » Ποῦ δὲ τοιχαρῦν ἀκούοντες οὐ
πεπιστεύκαστε; Ποῦ δὲ σεσιγήκασιν ἐρωτώμενοι;
Ἀνελθών Χριστὸς εἰς Ἱεροσόλυμα, εὗρεν ἐν τῷ Ιερῷ
τούς πωλοῦντες πρόσβατα, καὶ βίσας, καὶ περιστεράς,
καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημένους· καὶ ποιήσας,
φησιν, ὡς φραγέλλιον ἐκ σχοινίων, ἔξεβαλε πάντας
ἐκ τοῦ Ιεροῦ, λέγων· « Μή ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ
Πατέρος μου οἰκον ἐμπορεύον. » Ἐπειδὴ τοίνυν ἀνό-
μαζεὶς Πατέρα τὸν θεὸν, πρὸς τοῦτο ἀσχάλλοντες οἱ
τάς ἐν τῷ τελοῦντες θυσίας, ἐπεπήδων λέγοντες·
« Ἐν ποιῷ ἔξουσιᾳ ταῦτα ποιεῖς; » Καὶ πρὸς γε ταῦτα
Χριστός· « Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου, πόθεν ἦν; » Οἱ δὲ
εἴπον· « Οὐκ οἰδαμεν. » Ἡρέτο δὲ καὶ ἐτέρωθι που,
λέγων· « Τί δοκεῖ υμῖν περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνος
υἱός ἐστιν: Οἱ δὲ εἴπον· Τοῦ Δαβὶδ. Εἰτα, πρὸς αὐ-
τοὺς ὁ Κύρος ἐφω̄. Πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν πνεύματι Κύ-
ριον αὐτὸν καλεῖ; » Καὶ πρὸς τοῦτο πάλιν σεσιγή-
κασι. Καὶ ἐτέρωθι πάλιν εὐρήσεις πολυπραγμοῶν
τὰ παραπλήσια ἐν τοῖς θεοῖς Εὐαγγελοῖς. Διὰ τοῦτο
οὐδὲν αὐτοῖς ὑποκρίνεται, ἐλέγχει δὲ ἀπίστους δυτας

A V. 63. *Illudebant ei, carentes.*

Decet propheticum illud dicere: « Obstupuit co-
lum super hoc, perhorruitque vehementer, dicit Do-
minus ». Terræ ac cœli Dominus, rerum omnium
Creator et Fabricator, Rex regum et Dominus domi-
nantium, tanquam unus de nobis contumelia affici-
tur. — Papa! Terræ ac cœli Dominus, tanquam
unus de nobis verberari patitur, et impiorum ri-
sum sustinet, exemplum 430 nobis eximiae pa-
tientiae præbeus. Nam qui corda scrutatur, quomodo
ignoraret quis se percuteret?

B V. 66. *Et ut factus est dies, convenerunt seniores
plebis, etc.*

Postquam illucescente die, impium illorum
coactum fuit concilium, constituebatur in medio
inique iitus Moysis ac prophetarum Dominus;
interrogabatque eum contumeliosus Ἰουδαῖος, nun
ipse esset Christus? Sed merito aliquis his diceret:
Si ignorans interrogas, quidū oportuit, antequam
veritatem cognosceres, nullo modo illum vexare,
ne forte Deum offenderes? Quod si ignorantiam
simulas, cum alioqui scias hunc esse Christum,
audies sacram clamantem litteram: « Deus non
irritetur ». Quamobrem Christus quoque ad eos:
« Si vobis dixero, » etc., ecquando enim rei auditæ
credidistis? ecquando rogati silueristis? Cur autem,
dic mihi, curiose agis, atque ab eo discere vis, num
sit ipse Christus, cum facile liceat tum ex lege tum
ex prophetis notitiam ejus sumere? Sed enim vere
increduli et omnino recordes, una cum subjecta
plebe, Ἰουδæorum principes. Rogantibus itaque num
ipse esset revera Christus, idque apprime volentibus
scire; « Si dixero, inquit, non creditis; et si vos
interrogavero, non respondebitis. » Quandonam
ergo audientes, non crediderunt? Quandonam in-
terrogati, siluerunt? Reversus Christus Hierosolyma,
reperit in templo vendentes oves et boves
atque columbas, nummulariosque sedentes: facio-
que, inquit, veluti flagello de funiculis, omnes tem-
plo expulit dicens: « Nolite facere domum Patris
mei, domum negotiationis ». Quoniam Patrem
nominavit Deum, argre id seientes qui in templo
sacrificabant, adversabantur aientes: « In qua po-
testate hæc facis? » Contra hos Christus: « Baptis-
ma Joannis unde erat? » Dixerunt illi: « Nesci-
mus ». Alias quoque interrogavit: « Quid vobis
videtur de Christo? Cujus filius est? Illi dixerunt:
Davidis. Quibus Christus: Quomodo 431 ergo Da-
vid in Spiritu Dominum ipsum vocat? Ad hæc
denuo obmutuerunt. Alia alibi, si vestigaveris,
similia in sacris Evangelii comperties. Præterea
nihil iis respondet, sed incredulos contumacesque
coarguit. Oportebat enim, si certe vnuissent, intel-
ligere Davidis quoque esse Dominum uti Deum Do-
minique ac Dei Patris Filium consubstantialem,

¹⁸ Jerem. II, 12. ¹⁹ Galat. VI, 7. ²⁰ Joan. II, 13 seqq. ²¹ Luc. XX, 9. ²² ibid. 4 seqq. ²³ Matth. XXII, 42-46.

Davidis autem filium secundum carnem. Quando- quidem qui Deus erat nobis apparuit, factusque est similis nobis homo de Davidis semine, ex Judæ tribu secundum Scripturas.

Ἐπέφανεν ἡμῖν καὶ γέγονε καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπος, ἐκ Γραφάς.

V. 69. Exin autem erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei.

Ut autem graviorem efficiat Judaicæ incredulitatis poenam, manifestans suam ostendit gloriam, dicens: « Exin erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. » Me, inquit, qui vestram formam assumpsi, Deique Filius sum naturalis, nullo in pretio habuistis. Quoniam igitur in tanta ignorantia versantes, neque Patris neque meum nostis myste- rium, quanquam legisperiti, necessario aio breve vobis tempus esse concessum scelestè contra me agendi usque ad crucem. Posthinc enim in meum restituar honorem, et cum carne mea Deo Patri consessor ero. Hæc dicente Christo, Phariseorum ad effrenatam iram cohors exarsit. Dictum illud ad blasphemias prætextum trahunt (4), jamque testimonio egere se negant, qui suismet auribus loquentem audiverant. Sed heus improbi atque insipientes! Petistis scire utrum ipse esset Christus? Docuit vos se naturaliter vereque Dei Patris esse Filium, et cum illo in Deitatis throno sedere. Hinc ergo apprime licebat cognoscere ipsum esse Christum. Cur vero salutis viam vobis effecisti ruinæ occasionem (2)?

432 CAP. XXIII.

V. 1. Duxerunt eum ad Pilatum.

Jesum ad Pilatum pertraxerunt, et ipsi vicissim Romanorum exercitibus traditi fuere. Completæque sunt prophetarum de iis prædictiones. « Væ impio! prava manuum ipsius opera evenient ei »¹. Alius autem: « Sicut fecisti, ita erit tibi; retributio tua retribuetur tibi in caput tuum »². Quid porro Pilato aiunt? Nempe confictas adversus communem nostrum Servatorem calumnias.

V. 2. Hunc invenimus prohibentem tributa dare Cæsari.

Quandonam porro tributa dare Cæsari vetuit? Atqui de vestris misistis nonnullos cum Herodianis, qui tentarent dicentes: « Magister, licet tributa dare Cæsari, annon? » Mox ad hæc Christus: « Ostendite mihi census denarium; » rogabatque cuiusnam haberet imaginem atque inscriptionem oblatus denarius? Qui cum dixissent, Cæsar; »

¹ Isa. iii, 11. ² Abd. 15.

(1) Hic est Graecorum verborum sensus, non autem ut apud interpretem Lat. in catena D. Thomæ usurpans ignominia vocem. Ex Thoma autem idem sumpsit Corderius.

(2) Hic prosequitur apud Corderium Cyrilus.

A καὶ ἀνηκόδους ἐχρῆν γὰρ, εἰπερ ἐδούλοντο, συνιέναι δὲ τι καὶ Κύριος ἐστι: τοῦ Δασιδὸς ὁ Θεὸς, καὶ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Γεώς ὁμούσιος, καὶ τῷ Δασιδὸς υἱός κατὰ σάρκα, ἐπει θεὸς ὁν καὶ Κύριος σπέρματος ὁν Δασιδός, ἐκ φυλῆς Ἰούδα, κατὰ τὰς Γραφάς.

Άπὸ τοῦ νῦν ἔσται ὁ Γεώς τοῦ ἀνθρώπου καθῆμενος ἐκ δεξιῶν ὑπεράνθρωπος τοῦ Θεοῦ.

(A f. 295 b) « Ινα δὲ φορτικωτέραν ἰουδαιοὺς ἐργάσηται τὴν ἐπὶ τῷ μὴ θέλειν πιστεῦσαι δικην, ἐναργῆ τὴν αὐτοῦ καθίστησαι δόξαν εἰπών. » Ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσται ὁ Γεώς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. » Εμὲ, φησι, τὸν ἐν εἰδεῖ τῷ καθ' ὑμᾶς γεγονότα, Γεών φύει τοῦ Θεοῦ δυτικά, ἐν οὐδενὶ λόγῳ πεποιηθε. Ἐπει οὖν εἰς τοῦτο ἀμαθίας καταβενηκότες, τὸ αὐτοῦ τε καὶ τὸ ἐμὸν οὐκ ἴστε μυστήριον, καίτοι νομομαθεῖς δυτικά, ἀναγκαῖς εκτινάχημεν, διτις καὶ ρόδος δέ μέχρι τοῦ σταυροῦ μετὰ γάρ τούτου εὐθὺς εἰς τὴν ἐμαυτοῦ παλινδρομήσω τιμὴν, καὶ σύνεδρος ἔσομαι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ μετὰ σαρκός. Ταῦτα λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, τὸ τῶν Φαρισαίων ἀνεκαύθη στίφος εἰς ἀκαθέκτους ὀργάς ἀρπάζουσι τὴν φωνὴν εἰς πρόφατον δυσφημίας, οὐδὲ μιδέ μαρτυρίας ἔτι δεῖσθαι φασιν, ὡς αὐτήκοοι γεγονότες τῶν λόγων αὐτοῦ. Ἄλλ, ὡς πονηροὶ καὶ ἀνόητοι! Ἡξιούτε μαθεῖν εἰπερ ἔστιν αὐτὸς ὁ Χριστός; Ἐδίδαξεν, ὡς φύει καὶ ἀληθῶς ἔστιν Γεώς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ σὺν αὐτῷ τοὺς τῆς Θεότητος ἔχει θρόνους. Ἐντεῦθεν ἡ μάλιστα μαθεῖν διτις αὐτός ἔστιν ὁ Χριστός. Τί δήποτε τὴν τῆς σωτηρίας ὁδὸν διέθηρος πρόφασιν διανοίετε;

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ.
« Ηγαροι αὐτὸν ἐπὶ Πιλάτῳ.

(C f. 155 b) « Επήγαγον Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν, παρεδόθησαν καὶ αὐτοὶ ταῖς Ρωμαίων στρατιαῖς. Καὶ πεπλήρωται τὸ διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν ἐπ' αὐτοῖς προεπιγγελμένα. » Οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ! πονηρὸς κατέταξε τὴν χειρῶν αὐτοῦ συμβολήσεται αὐτῷ. » Όδε, « Καθὼς ἐποίησας, οὐτως ἔσται σοι. » τὸ ἀνταπόδομά σου ἀνταποδοθήσεται σοι εἰς κεφαλήν σου. » Τί δὲ δὴ καὶ Πιλάτῳ φασι; Τάς κατὰ τοῦ πάντων Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ συντιθέντες συκοφαντίας.

D Τοῦτον εὑρομερ καλύπτει Καίσαρι φόρους διδόται.

(A f. 296, C f. 155 b, D f. 77) Καὶ ποὺ κεκώλυκε φόρους διδόναι Καίσαρι; Κατοι πεπόμφατε πρὸς αὐτὸν ἐξέλυτων τίνας, μετὰ τῶν καλουμένων Ἡραδιανῶν, πειράζοντάς τε καὶ λέγοντάς: « Διδάσκαλε, ἔξεστι φόρους διδόναι Καίσαρι, η οὖ; » Εἴτα πρὸς τοῦτο Χριστός: « Επιδείξατέ μοι, φησι, νόμισμα τοῦ κτήνους. » Ἡρετό τε τίνος ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν

« Hoc dicto utique illos consulavit, quoniam propter signa quæ præcesserant, veritas hæc illos non omnino latebat. Nam hunc solum ait esse Christum, quem ante facta ipsa fuerant locuta. »

τὸ προσοισθὲν δηνάριον; Ὡς δὲ Καίσαρος ἐφασκον· « Ἀπόδοτε, φησὶ, τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ». Ποὺ τοιγαρούν κεκώλυκε φόρους διδόναι Καίσαρι; Ἄλλ’ εἰς ἣν αὐτοῖς δὲ σκοπὸς, τὸ καταγαγεῖν εἰς θάνατον τὸν ἀναφέροντα πρὸς ζωήν. Πλὴν ἡλέγχοντο καὶ ἀνδρὸς εἰδωλολάτρου γεγονότες δύστεβέστεροι. Οὐ μὲν γάρ Πιλάτος παντὸς αἰτιάματος ἀπῆλλαττε τὸν Ἰησοῦν· καὶ τοῦτο οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ τρίς. Οἱ δὲ ἐπίσχυν λέγοντες· « Ἀνασείτε τὸν λαὸν, » συκοφαντιῶν ἑτέρας συλλέγοντες ἀφορμάς· καὶ οἵτι μὲν ἀδίδασκε, φασὶ, σεσιγήκασι δὲ τῆς διδασκαλίας τὸν τρόπον, δεδιότες μήδρα πας καὶ αὐτὸς δὲ Πιλάτος εὐρεθῆ τοῖς πιστεύοντις ἐναρθίμιος. Πλὴν ταῦτα λέγουσιν ἐπετίμα Πιλάτος, ἀπολογούμενός τε καὶ λέγων· « Οὐδεμίαν αἰτίαν εὑρηκα ἐν αὐτῷ, » καὶ τὰ ἔξῆς.

Aλρε τοῦτον, ἀπόλυτον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραβᾶν. (C f. 156) Τοῦ κρίνειν λαχόντος ἐλευθεροῦντος αὐτὸν θανάτου, ψήφον ὑποστήναι παρακαλοῦσι τὸν πάστης εὐνεθείας καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον, ἵνα ἔτι φορτικώτεραν ὑπομείνωσι κόλασιν. Ἀνέκραγον γάρ παμπληθεὶ λέγοντες· « Αλρε τοῦτον, ἀπόλυτον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραβᾶν. » Ἰδοὺ δὴ σαφῶς τὸν ἄγιον καὶ δίκαιον ἡρήσαντο, καθά φησιν δὲ μαχάριος Πέτρος, καὶ ἡτήσαντο δινδρά φονέα χαρασθῆναι αὐτοῖς, ἵνα τῆς ἐκείνου μερίδος ἔσωνται κοινωνοῦν· δὴ καὶ συνέδῃ παθεῖν αὐτούς· δέδονται γάρ εἰς δλεθρὸν καὶ σφαγῆν. Ἐπεφώνησαν γάρ, φησὶ, λέγοντες· « Αλρε, αἴρε, σταύρωσον αὐτόν. » Ταύτην τὴν ἀνοσίαν καταδοθήν αἰτιάτο λέγων ὁ Κύριος; διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· « Ἐγκατέλιπον τὸν οἰκίν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου, δέδωκα τὴν ἡγαπημένην ψυχήν μου εἰς χεῖρας ἔχθρῶν αὐτῆς· ἐγενήθη τὴν κληρονομία μου ἐμοὶ ὡς λέων ἐν δρυμῷ, ἐδώκεν ἐπ’ ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς· διὰ τοῦτο ἐμίσησα. » — (C f. 156 b) « Εφη που περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀνοσιότητος δὲ προφήτης Ὁσηέ [ιερ. Ἡσαΐας]· « Οὐαὶ αὐτοῖς, οἵτι ἀπεπήδησαν ἀπ’ ἐμοῦ! Δεῖλαιοι εἰσιγεῖτε τὸν ἡσένθησαν εἰς ἐμέ. » Ἔγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτούς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ’ ἐμοῦ ψευδῆ. » Καὶ πάλιν· « Πεσοῦνται ἐν ρομψαὶς οἱ ἅρχοντες αὐτῶν διὰ ἀπαιδευσίαν γλώσσης αὐτῶν. »

Ο δὲ Πιλάτος ἐπέκρινε γενέσθαι τὸ αἰτήμα αὐτῶν.

(A f. 298, B f. 209 b, C f. 156 b). Ἐπέκρινε τοινούν, φησὶν, δὲ Πιλάτος γενέσθαι τὸ αἰτήμα αὐτῶν, καὶ νίκην νενικήκασιν δλέθρου μητέρα. Ἕνεγκε μὲν τὸν σταυρὸν δὲ Σωτὴρ ἐκ τοῦ πρατιωρίου, οἵτι καὶ Ἀδράδημ ἀνιών ἐπὶ τὸ παραδειχθὲν αὐτῷ δρος, ἵνα θύσῃ τὸν Ἰσαάκ, Θεοῦ γενέσθαι τὸ χρῆμα προστάτοντος, ἐπετίθει τῷ παιδίῳ τὰ ἔνδυτα· καὶ ἦν εἰς τύπον Χριστοῦ, τὸν ἔαυτοῦ σταυρὸν εἰς ὅμοις ἔχοντος. — (B f. 209 b) Καὶ ἀγεταὶ μὲν δὲ Σωτὴρ ἐπὶ τὸ πάθος· Σίμωνι δὲ, φησὶ, Κυρηναὶκῷ ἐπέθεσαν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Ἐτερος δὲ τῶν ἀγίων εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτὸν ἔφη τὸν Ἰησοῦν βαστάσαι τὸ ἔύλον. Ἀληθὲς δὲ πάντως καὶ τοῦτο κάκείνο· ἥνεγκε μὲν γάρ σταυρὸν δὲ

« Reddite, inquit, quae sunt Cæsaris Cæsari, et quae sunt Dei Deo ²³. » Quandonam itaque prohibuit tributa dare Cæsari? Sed reapse unicus illis scopus erat vita auctorem morti tradere. Verum tamen viro quoque idololatra irreligiosiores apparuerunt. Nam Pilatus quidem insontem prorsus Jesum declarabat, neque id semel, sed iter. Illi autem invalescabant dicentes: « Populum commovet; » atque alias calumniarum causas congregabant: namque eum docere quidem aiebant, sed de doctrinæ genere silebant, metuentes ne forte ipse Pilatus de credentium numero fieret. Jam hæc dicentes objurgabat Pilatus patronus factus dicensque: « Nullam inveni in eo causam, » et cætera.

B

V. 18. *Tolle hunc et dimitte nobis Barabbam.* Cum eum iudex morte absolveret, sententiam postulant ferri adversus omnis pietatis ducem atque magistrum, ut graviorem scilicet perlaturi sint punitionem. Clamavit enim tota simul multitudo dicens: « Tolle hunc et dimitte nobis Barabbam. » En 433 manifeste sanctum justumque negaverunt, sicut ait beatus Petrus ²⁴, et virum homicidiam donari sibi petiverunt, ut ejus sorti communicarent. Quod sane iis pati contigit. Nam traditi fuerunt exitio et cædi. Clamaverunt enim, inquit evangelista, dicentes: « Tolle, tolle, crucifige eum ²⁵. » De hoc ipso expostulabat impio clamore Dominus Jeremias ore dicens: « Dereliqui domum meam, dimisi hereditatem meam, tradidi dilectam animam meam in manus inimicorum ejus. Facta est hereditas mea mihi tanquam leo in silva, edidit contra me vocem suam; propterea odio habui ²⁶. » — Dicit alicubi de Judæorum impietate Oseas propheta: « Væ illis, quia recesserunt a me! Miseri sunt, quia in me peccaverunt. Ego quidem redemeram illos, sed ipsi aduersus me mendacia locuti sunt ²⁷. » Et rursus: « Cadent gladio principes eorum, propter indisciplinatam linguam suam ²⁸. »

V. 24. *Et Pilatus adjudicavit fieri petitionem eorum.*

D Adjudicavit ergo Pilatus fieri petitionem eorum; atque ita matrem exitii sui victoriam retulerunt. Bajulavit igitur ex prætorio Servator crucem; nam et Abrahamus pergens ad demonstratum sibi montem, ut Isaacum immolaret, Deo sic fieri jubente, imposuit illi ligna ²⁹, siveque Christi typus crucem suam humeris gestantis. — Ducitur ergo ad patendum Christus; Simoni autem, inquit, Cyrenæo crucem ejus imposuerunt. Alius vero sanctus evangelista ipsum quoque Jesuū dixit lignum gestasse ³⁰. Vere omnino utrumque se habet. Nam gestavit reapse crucem Servator; sed medio, puta, in itinere Cyrenensem quemadmodum apprehendentes, lignum in

²³ Luc. xx, 22-25. ²⁴ Act. iii, 14. ²⁵ Juan. xix, 5. ²⁶ Jerem. xii, 7, 8. ²⁷ Osee vii, 13. ²⁸ ibid. 16.

²⁹ GeL. xxii, 6. ³⁰ Joan. xix, 16.

cum transulerunt. Necessario autem admittendum est ipsum quoque Servatorem crucem gestasse. Dicatum est enim de illo Isaiae voce : « Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius principatus super humerum ejus »²¹. Utique principatus ejus crux est, per quam toto in orbe regnat. Siquidem vere « factus **434** est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propterea et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen; ut in nomine Iesu Christi omne gennellectatur caelestium, terrestrium, et infernorum, atque omnis lingua confiteatur, quod Dominus Jesus in gloria est Dei Patris ²². Amen. »

V. 27. Sequebatur autem illum multa turba populi ei mulierum.

Ibat ergo ad crucifixionis locum Servator; quem sequebantur flentes mulieres cum aliis multis. Pronum quippe ad lacrymas semper feminum genus, atque ad misericordiam flexanimum. Sed, o Jerusalem filia, inquit, vestras de me lacrymas cobibete; sed super vos ipsas potius fletet et super filios vestros. Venient enim tempora, inquit, quibus postor erit mulieribus sterilitas. Nam incunibente Iudeorum regioni bello, cuncti fuditus parvuli adultique perierunt. Tunc nihil metuus, inquit, quam collibus ac montibus obrui. Nam si in viridi ligno hoc agnisi, quid fieri in arido? Et parabolæ quidem instar, id est exempli, hic sermo profertur, sed intellectualis rei vim continet. Hic est enim, ut reor, verborum sensus. Viride lignum scipsum nominat, id est vivendum, fructuosum ei frividum. Fructus vero ejus erant, religiosa doctrina, adhortationes, congregatio Dei potentiae demonstrationes per ineffabilia prodigia. Nihilominus haec agentem Christum, Romanorum praefecti, id est damnator Pilatus, tam gravia ignominia afficerunt. Cum igitur talia in me fecissent, quid facient pugnantibus contra Israelem, aridum ut ita dicam et infruitosum? Etonum nihil mirum in eo cernent, quamobrem ipsorum reverentia ac venia dignas possit haberi. Igitur eam coniubarent, id est impietatis adversus Christum peccatas reposcent.

V. 33. Ibi crucifierunt eum.

Attamen dedit operam Dominus, ut nec **435** universim divinitatem suam manifestaret, neque omnino occultaret; illud quidem propter ejus temporis homines, hoc autem propter posteros: nimur ut divinitatis suæ nec non et humanitatis, perspicue operationes ostenderet; ne vel divina virtus obscuraretur, vel humana natura discredenteretur. Nam quia

A Σωτήρ, κατὰ μέσην δὲ ἵσως τὴν ὁδὸν ὑπαντήσαις; τὸν Κυρῆνελον κατεσχήκασιν, καὶ μετέθηκαν ἐπ' αὐτῷ τὸ ἔνδον. Ἀναγκαῖον δέ πως ἔχει λόγον τὸ καὶ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα ἐπικομίσασθαι τὸν σταυρόν. Εἰρητοί γάρ περι αὐτοῦ διὰ φωνῆς Ησαίου· « Τὸ παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἀδόθη ἡμῖν, οὐδὲ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄντος αὐτοῦ. » Ἀρχὴ γάρ αὐτοῦ γέγονεν δὲ σταυρός, δι' οὗ βεβασιλεύει τῆς ὑπ' οὐρανὸν (1), εἰπερ ἔστιν ἀληθὲς, διτι· « Γέγονεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ διὰ καὶ δὲ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἔχαριστο αὐτῷ δυνατὰ τὸ ὑπὲρ πᾶν δυνατόν, ινα δὲν τῷ ὄντι μετατρέπει τὸν θεούντον, καὶ καταχθούντων, καὶ πάσα γλώσσας ἔξομολογήσηται διτι· Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δέκαν Θεού Πατρός. Ἀμήν. »

B Ήκολούθει δὲ αὐτῷ πολὺν πλῆθος τοῦ λαον καὶ τυρακῶν.

(Α Γ. 298, Δ Γ. 79). Ἐβάδιζε μὲν οὖν δὲ Σωτὴρ ἐπὶ τὸν τοῦ σταυροῦ τόπον· εἰποντο δὲ κλαίουσαι αἱ γυναῖκες, σὺν ἑτέροις πολλοῖς. Φιλόδακρος γάρ πας δεῖ τὸ θῆλυ γένος, καὶ τὸν νοῦν εἰς Ἐλεον εἰδιάθρυπτον ἔχον. Ἄλλ, ὡς θυγατέρες, φησὶν, Ἱερουσαλήμ, τὸ μὲν ἐπ' ἐμοὶ δάκρυον στήσατε· κλαύσατε δὲ μᾶλλον ἐφ' ὑμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα δύων. Ἐρχονται γάρ τιμέραι, φησὶν, ἐν αἷς ἔσται γυναιξὶν ἀμένων ἡ ἀπαίδεια· ἐπιστήματος γάρ τοῦ πολέμου τῇ Ιουδαϊστρῷ, ἀπαντεῖς δρόδην ὀλόλασι· μικροὶ καὶ μεγάλοι. Τότε, φησὶ, τὸ ὑπὸ βουνοῖς καὶ δρεσι τενέσθαι, τοι παντὸς δῖξιον. « Εἰ γάρ ἐν τῷ ὅγρῳ ἔστι, φησὶ, ταῦτα ποιοῦσιν, ἐν τῷ ἥρῷ τι γένεται; » Καὶ πεπλασται μὲν ὡς ἐν τάξι παραβολῆς δὲ λόγος, ἣντιν παραδείγματος, ὡδίνει δὲ νοητοῦ πράγματος δύναμιν βούλεται γάρ δηλοῦν ἐκεῖνο, οἷματι που. Τυρδοὶ μὲν ἔνδον ἔστιν δυομάζει, τούτεστι χλωρὸν καὶ ἔγκαρπον καὶ εὐανθές· καρποὶ δὲ ἡσαν αὐτοῦ μυσταγγίαι, καὶ παρατίνεσις, καὶ θεοπρεποῦς ἔξουσίας ἐπιδείξεις, διὰ τῆς ὑπὲρ λόγον θεοσημείας. Ἄλλ ἐν τούτοις ὄντα ταῖς οὖται δειναῖς περιβεβλήκασιν ἀπιμαῖς οἱ Ρουμαῖοι στρατηγοί, ἤγουν δὲ καταχρήνταις αὐτὸν Πιλάτον. « Οτε τούτουν, φησὶ, τοιαῦτα πεπράχασιν εἰς ἐμὲ, τοι δράσουσιν ὡς ἥρων καὶ ἀκάρπω προσπεπολεμημένες τῷ Ἰσραὴλ; » Οὐφονται γάρ ἐπ' αὐτῷ οὐδὲν τὸν τιθαυμασμένων, ἐφ' οἷς ἡντικαὶ τιμῆς καὶ φειδῶν δέξιωθήναι τῆς παρ' αὐτῶν· κατεμπρήσουσι γάρ Δ αὐτὸν, δηλοντός τῆς εἰς Χριστὸν δυσσεβείας εἰσπράττομενοι δίκαιας.

'Εκεὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν.

(Α Γ. 299 b) (2) Πλὴν ἐσπούδασεν δὲ Κύριος, μήτε δι' οὗ φανερώσαι τὴν ἔστιν θεότητα, μήτε εἰς τὸ παντελές ἀποκρύψαι· τὸ μὲν διὰ τοὺς τότε, τὸ δὲ διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα· ὥστε δεῖξαι καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τρανάς τὰς ἐνεργείας· Ινα μήτε ἡ θεία δύναμις ἀμβλυνθῇ, μήτε τῇ ἀνθρωπίνῃ ωύσις ἀπιστηθῇ. Ἐπειδὴ γάρ ἔμειλεν

²¹ Isa. ix, 6. ²² Philipp. ii, 8-11.

(1) Hoc idem jam dixit Cyrilus ad Luc. ii, 9, ubi recole nostram annotationem.

(2) Sequens fragmentum dicitur in codice sumptum ex Cyrilli homilia.

ειρεσις ἀνακύπτειν, ή λέγουσα ὅτι φάντασμα ἦν τὸ σῶμα, καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατῆλθεν, οὐ γάρ δὲ ἔλαβε τοῦ φθαρτοῦ σώματος εάρκα ή ἀφθαρτος φύσις, οὐδὲ δὲ κατεδέξατο φύπον, ή μολυσμόν, ή σπίλον, ἵνα πιστώσηται ὁ Θεός τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, διὶς τούτῳ ἐγένετο ὁ ἔσμεν, μένων δὲ ἡγ, διὰ τούτου συνεχώρησε τῇ σαρκὶ πάσχειν τὰ θεῖα. Καὶ ἔδειξε διπλῆν τὴν ἐνέργειαν, πάσχων μὲν ὡς ἀνθρώπος, ἐνεργῶν δὲ ὡς Θεός ὁ αὐτός· οὐ γάρ δὲλλος καὶ δὲλλος, εἰ καὶ δὲλλως καὶ δὲλλως (!).

*Εξεμπετήριον δέ καὶ οἱ ἀρχοτες.

(Α Γ. 303 b) Μάτην μὲν τοι αὐτοῦ κατειρωνεύονται οἱ τῆς Συναγωγῆς ἡγούμενοι, κατασείσονται τὰς κεφαλὰς, καὶ πικρὸν αὐτῷ μειδίαμα καταχέονται· «Ἄλλους ἔσωσεν, ἔσωτὸν σωσάτω,» φασίν. Εἰ δὲλλους ἔσωσε (καὶ οἰσθα τοῦτο κατὰ διλήθειαν γεγονός), πῶς σύν δὲν ἴσχουσε τῶν σῶν ἔσωτὸν ἐξελέσθαι χειρῶν;

*Ηγ δὲ καὶ ἐπιγραψή γεγραμμένη ἐξ' αὐτῷ, κ. τ. λ.

(Π Γ. 79 b) Ἡ ἐν τῷ τίτλῳ προγραψή τῆς τοῦ Κυρίου αἰτίας, πρακτικῆς, καὶ φυσικῆς, καὶ θεολογικῆς φιλοσοφίας ὑπερβασιλέα τὸν σταυρωθέντα σαφῶς καὶ Κύριον ἔθεται· Ὁμαλοῖς γάρ, καὶ Ἑλληνιστὶ, καὶ Ἐβραϊστὶ φησὶν ἀναγεγράφθαι τῷ λόγῳ. Νοῦ δὲ διὰ μὲν τοῦ Ὅμαλοῦ τὴν πρακτικήν, ὡς τῆς Ὅμαλων βασιλείας κατὰ τὸν Δανιήλ δρισθείσης ἀνθρικωτέρας τῶν ἐπὶ γῆς βασιλειῶν· πρακτικῆς δὲ θίοιν, εἴκεπτο τι δὲλλο, ή ἀνδρείᾳ. Διὰ δὲ τοῦ Ἑλληνιστοῦ, τὴν φυσικήν θεωρίαν, ὡς μᾶλλον τοῦ Ἑλλήνων θένους, παρὰ τοὺς δὲλλους ἀνθρώπους τῇ φυσικῇ σχολαστικοῖς φιλοσοφίᾳ. Διὰ δὲ τοῦ Ἐβραϊστοῦ τὴν θεολογικὴν μυσταγωγίαν, ὡς τοῦ θένους τούτου προδῆλως ἀνέκαθεν τῷ Θεῷ διὰ τοὺς πατέρας ἀνατεθέντος.

(Α Γ. 304) Οὐ μὲν εἰς, φησι, τῶν ληστῶν τὰ αὐτὰ τοῖς Ίουδαιοῖς ἥρεύγετο· δὲ γε μήτις ἔτερος, ταὶς τοῦ συγχρεμάμενου φωναῖς ἐπετίμα· ὡμολόγησε τὴν ἀμαρτίαν, μεμαρτύρηκε Χριστῷ τὸ ἀνυπαίτιον, πεπίστευκεν εἰς αὐτὸν, βασιλέα ἐκάλει καὶ τοις σταυρούμενον. Ταύτητοι τὸν τῶν ἄγιων ἥρπασε κλῆρον.

Σχότος δέρετο ὁ δὲλλος τὴν γῆν.

(Α Γ. 306) Οὐ παντὸς ἐπέκεινα γενητοῦ, δὲ σύνεδρος τῷ Πατρὶ, καθῆκεν ἔσωτὸν εἰς κένωσιν, καὶ ἔλαβε δούλου μορφὴν, καὶ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἡνέσχετο μέτρων, ἵνα πληρώῃ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν τοῖς πατράσι τῶν Ἐβραίων ἐπιγγελμένην παρὰ Θεοῦ. Οἱ δὲ γεγόνασιν οὖτα σκληροὶ τε καὶ ἀπειθεῖς ὥστε καὶ ἀντανίστασθαι δεσπότῃ. Τὸν γάρ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς θανάτῳ περιβαλεῖν ἐπούδασαν, καὶ τὸν Κύριον τῆς δόξης ἀσταύρωσαν· ἐπειδὴ δὲ σταυρῷ παρέδοσαν τὸν διὸν διων θεοπότην, θύμνεν δὲ τὸν θηλιαν ἐπ' αὐτοῖς· συν-

A hæresis exortura erat, quæ diceret corpus ejus suisse phantasma de celo delatum, quasi corruptibilis corporis carnem natura incorruptibilis assumptura non esset, neque maculam aut inquinamentum vel labem admissura; ut persuaderet Deus hominibus se id facium quod nos sumus, manentem nihilominus in eo quod erat; idcirco carnem permisit ea pati quæ ejusdem sunt propria. Ostenditque duplē operationem, patiens ut homo, agens ut Deus, idem semper. Non enim est alius et alius, sed aliter atque aliter.

V. 35. Principes quoque deridebant eum.

B Stulte jocabantur adversus eum Synagogæ principes, quassantes capita et amaro risu indulgentes: «Alios salvavit, siebant, nunc se ipsum salvet.» Sane si alios salvavit (tuque, Judæi, id ita factum revera scis), cur non posset manibus tuis se ipsum eripere?

V. 38. Erat autem et superscriptio scripta super eum, etc.

C Tituli scriptura Domini causam continens demonstrabat manifeste crucifixum hunc regem esse ac dominum practicæ, physicæ ac theologicæ philosophiæ. Latine enim, Græce et Hebraice scriptum ait suisse evangelista titulum. Existimo autem Romano idiomate significari practicam philosophiam, quia Romanorum regnum fortius cæteris orbis terræ apud Danielem definitur⁴³. Porro practicæ apprime propria est fortitudo. Græco idiomate denotatam judico physicam doctrinam, quia Græca gens præ cæteris hominibus physicæ studuit 436 philosophiæ; denique Hebraico idiomate theologicum magisterium, quia sine dubio hic populus, a generis sui origine, Deo per majores suos addictus fuit.

Latriorum quidem unus, inquit evangelista, paria Judæis eructabat; alter tamen verba ejus, qui secum erat crucifixus, reprehendebat; suumque peccatum fatebatur, Christi innocentia testimonium dabat, eidem credebat, regem quamvis crucifixum appellabat. Idcirco sancrorum hæreditatem sibi rapuit.

V. 44. Tenebræ faciæ sunt per universam terram.

D Qui creatas res omnes excedit, qui Patri co-sessor est, demisit se ad exinanitionem, servique formam suscepit, et humana mensura se conclusit, ut promissionem compleret Ilebræorum majoribus a Deo editam. Hi vero tantopere perversi contumacesque evaserunt ut in berum suum consurrexerint, vitæ auctorem morti tradiderint, gloriae Domini crucifixerint⁴⁴. Postquam itaque ligno suspenderunt omnium Dominum, sol eis occidit, luxque

⁴³ Dan. ii, 40; vii, 23. ⁴⁴ I Cor. ii, 8.

(43) Pertinet ad hunc locum fragmentum quod est in cat. Lat. S. Thomæ. « CIRILLUS : Non autem ipse unigenitus Dei Filius in propria natura qua Deus est, passus est quæ sunt corporis, sed magis in

diurna in tenebras versa est, ut ait divus Amosus²⁵. Factæ sunt enim tenebrae ab hora sexta, usque ad nonam²⁶; quod fuit evidens Judæis indicium obscuratarum intellectualiter illorum qui crucifigebant animarum. Cæcitas enim partem certe Israelis corripuit. Imprecatur utique illis, Dei zelo instinctus, etiam David dicens: « Obscurerunt oculi eorum, ne videant²⁷. » Ipsa quoque creatura Dominum suum deslebat: ideoque sol obtenebrabatur, petrae frangebantur, et ipsum templum lugentium speciem imitabatur, velo sus deque discesso. Quid autem hoc rei fuerit, jam nobis significaverat Isaïe voce Deus, dicens: « Et induam cœlum tenebris, et saccum ponam operimentum ejus²⁸. »

V. 47. **437** Videns autem centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, etc.

Considera rursus mecum, quod cruceis pro nobis passus cruciatum, cœperit multos ad veritatis cognitionem pertrahere. Nam centurio, inquit evangelista, cernens quæ acciderant, Deum glorificabat, dicens: « Vere hic homo justus erat. » Nonnulli quoque ex Judæis pectora sua penitentes prorsus tundebant, mentisque oculis Dominum spectantes, et fortasse etiam impietas in Christum se complices esse negantes, crucifixoribus maledicebant, quanquam haud palam propter principium iniquitatem. Ergo vere dixerat Dominus: « Cum exaltatus fuero de terra, omnes traham ad me ipsum²⁹. »

V. 55. Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, etc.

Subsecutæ sunt prudentes mulieres communem nostrum Servatorem Christum, ea quæ ad fidem erga eum Urmandam utilia erant vel necessaria observantes. Scilicet quia pro communi salute carnem suam obtulerat, accurrerunt hæ prudentes ad illius corpus curandum. Putabant enim mortuum in monumento permansurum.

CAP. XXIV.

V. 4. Et factum est, dum mente consternatae essent de isto, etc.

Venerunt mulieres ad monumentum; non invento autem Jesu corpore, quia iam resurrexerat, in multam incidenterunt perplexitatem. Quid inde

²⁵ Amos v, 18. ²⁶ Matth. xxvii, 45. ²⁷ Psal. lxviii, 24. ²⁸ Isæ. I, 3. ²⁹ Ioan. xi, 32.

(t) Circa hunc locum, nempe ad v. 46: *Pater, in manus tuas conmendo spiritum meum*, pertinet fragmentum in cat. Lat. S. Thomæ. *Cyrillus*: Hæc autem vox edocet quod animæ sanctorum non deinceps in inferno clauduntur, ut prius, sed apud Deum sunt, hujus rei facto Christo principio. — Catena Crameri in Acta apostolica, p. 130, ad Stephani verba (ap. vii, vers. 59): *Cúrte Ιησού, δέξαι τὸ πνεῦμα μου*, *καὶ ἡσεῖτε ψυχῆς αὐτοῦ εἰς εἰδήποτε* speciali: *Τοῦ ἀγίου Κυριλλου εἰς τὸ, καὶ Πατέρο, εἰς χειράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμα μου*. *Μέγα πάλιν καὶ ἔκαρπον κατόρθωμα ταῖς ἡμετέραις ψυ-*

εσκότασε δὲ ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς, κατὰ τὸν θεῖον Ἄμων. Γέγονε γάρ σκότος ἀπὸ ὥρας ἑκτης, ἵνα ὥρας ἑνάτης: καὶ τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις σημεῖον ἦν ἐναργὲς: τοῦ κατασκοτισθῆναι νοητῶς τὰς τῶν σταυρωσάντων ψυχάς. Πώρωσις γάρ ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἱεραρχῷ. Ἐπαρᾶται δὲ αὐτοῖς καὶ Δασδὶ ἐκ φιλοθεατῶν, λέγων: « Σκοτισθήσαντο οἱ ὄφαλοι αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν. » Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κτίσις, τὸν ἑαυτῆς ἐπένθεις Δεσπότην δὲ μὲν γάρ ἡλιος ἐπονεῖτο, διεβρήγυνυντο δὲ πέτραι, καὶ αὐτὸς δὲ δὲ ναὸς τὸ τῶν πενθούντων ἐπλήρωσε σῆμα, περιεβρήγυνμένου καταπετάσματος ἀπὸ δικαιῶν ἑνὸς κάτω. Καὶ τι τοιοῦτον ὑπεσήμανεν ἡμῖν δὲ Θεὸς δὲ φωνῆς Ἡσαΐου. λέγων: « Καὶ ἐνδύσω τὸν οὐρανὸν σκότος, καὶ θῆσω σάκκον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ (!). »

B 'Ιδωρ δὲ ὁ ἐκαπόνταρχος τὸ γενόμενον, ἐδίξατε τὸν Θεόν, κ. τ. λ.

(A f. 309 b) « Αθρεῖ δὴ μοι πάλιν, ὅτι τεκνῶν ὑπὲρ ἡμῶν τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πάθος, ἡρξατο τῷ σαγηνεύσι πολλοὺς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. Οὐ γάρ ἐκαπόνταρχος, φησιν, ίδων τὰ γεγονημένα, θέξει τὸν Θεὸν, λέγων, δὲ: « Οὐτως δὲ ἀνθρώπος οὐτε δίκαιος ἦν. » Τετυπτον δὲ καὶ τὰ στήθη τῶν Ἰουδαίων τινὲς, κατανυττόμενοι που πάντας, καὶ τὰς τῆς διανοίας δυμαστὸν ἀναβλέποντες πρὸς Κύρων, καὶ τάχα που τῆς κατὰ Χριστὸν δυστεθεῖς ἀπαλλάσσοντες ἑαυτούς, διὰ τῶν τῶν σταυρωσάντων καταδοψιν, εἰ καὶ μηδὲ μεφανῶς διὰ τὴν τῶν ἡγουμένων ἀνοσιότητα. Οὐκοῦν ἀληθῆς ἦν λέγων δὲ Κύρως: « Οταν ὑφαδῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἐλκύων πρὸς ἔμαυτόν. »

C Κατηκολούθησαν δὲ καὶ γυραῖκες, αἵτις ηὔσαν συνεληλυθῖαι αὐτῷ ἐκ τῆς Γαλιλαίας, κ. τ. λ.

(A f. 310 b) Ἦκολούθουν σοφαὶ γυναῖκες τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, τὰς εἰς πίστιν τῆς ἐπὶ αὐτῷ χρήσιμά τε καὶ ἀναγκαῖα συλλέγουσαι. Ἐκειδὴ δὲ τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα τὴν τινῶν ἑωκεὶς σάρκα, ἕδραμον εἰς σοφαὶ πρὸς τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν· ψήθησαν γάρ δὲ τις ἀπομενεὶ νεκρὸς ἐν μνημείῳ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Ἐγένετο δὲ τῷ διαπορείσθαι αὐτάς περὶ τοῖς του, κ. τ. λ.

(A f. 311) Ἀφίκοντο μεν αἱ γυναῖκες επὶ τὸ μῆτρα· οὐχ εὑροῦσαι γε μήν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. ἐγήγερτο γάρ, εἰς πολλὴν πεπτώκαστρον ἀποκλανεῖ.

χαῖς, διὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γάρ δεδικασμένα διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς αὐτήν, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀπλημμελές; ἢ ἀνθρώπου φύσις ἐρεύην πλούτησασα· καὶ κεκαινοτόμηκεν ἡμῖν, τὸ μηχαῖτι μὲν εἰς ἔδου τρέχειν τὰς τῶν σωμάτων ἀπαλλασσόμενας ψυχάς καθά καὶ πρώην, πέμπεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος. Καὶ τοῦτο εἰδὼν δὲ ἀγιος Ἐφη Στέφανος, « Κύριε Ιησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμα μου. » Καὶ δὲ μακάριος δε γράφει Πέτρος: « Ήστε καὶ πάσχοντες κατὰ θέλημα τοῦ Θεοῦ πιστῷ κτίσῃ παταριθέσθισταν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς. »

τέλη ἐντεῦθεν; τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἔνεκα, καὶ τῆς εἰς τοῦτο γενομένης σπουδῆς ἡξιώθησαν ἰδεῖν ἀγίους ἀγγέλους· καὶ δὴ καὶ γεγονασιν αὐταῖς εὐαγγελισταῖ, καὶ τῆς ἀναστάσεως κήρυχες, «Τί ζητεῖτε, φάσκοντες, τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; Οὐκέτι οὖν ὁδός, ἀλλ' ἥγερθη.» Ζῆται γάρ δεῖ, καὶ ζῶῃ κατὰ φύσιν ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· καθεὶς δὲ ἐκεῖνον εἰς κένωσιν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς δομούσιν ὑπελθών, ἀγεύσατο θανάτου. Ἀλλ' ἦν τοῦτο τοῦ θανάτου θάνατος. Ἔγγερται τοίνυν ἐκ νεκρῶν, ὅδος τῆς εἰς ἀφθαρτὸν ἀναδρομῆς, οὐχ ἐκεῖψη μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν, γεννόμενος· καὶ μηδεὶς ζητείτω τὸν ἄλλον ζῶντα μετὰ νεκρῶν· οὐκέτι οὖτις γάρ ὁδός, τουτέστιν ἐν θανάτῳ καὶ μνήματι. Ποῦ δὲ μᾶλλον; Ἐν οὐρανῷ δηλονότι καὶ ἐν δόξῃ θεοπρεπεῖ. Ἰνα δὲ βεβαιοτέρων αὐταῖς τὴν ἐπὶ τούτοις ἐνιδρύσειαν πίστιν, εἰς μνήμην ἀναφέρουσιν, ὡς ἔφη Χριστὸς, ὅτι γρὴ πάντως αὐτὸν εἰς χείρας ἀμαρτωλὸν δοθῆναι καὶ παθεῖν, καὶ ἀναστῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ.—(Α. f. 312) Ἀγγελοὶ μέν τοι καὶ τοῖς ποιμέσιν ἐν Βηθλεέμ τὸν τόκον εὐηγγελίζοντο, καὶ νῦν τὴν ἀναστάσιν. Καὶ λεπτούργηκεν οὐρανὸς τοῖς περὶ αὐτοῦ κηρύγμασι, καὶ περιέπουσι τὸν Τίδεν ὡς Θεόν, καὶ διε τέγνονε σάρξ, αἱ τῶν ἀνων πνευμάτων στρατιαῖ.

Καὶ ὑποστρέψασι ἀπὸ τοῦ μηνιέλου ἀπῆγοντα ταῦτα πάντα τοῖς ἔνδεκα καὶ πᾶσι τοῖς δοκοῖς.

(Α. f. 312) Μυσταγωγηθεῖσαι διὰ φωνῆς ἀγγέλων αἱ γυναῖκες, ἀπαγγέλλουσι ταῦτα δρόμῳ τοῖς μαθηταῖς. «Ἐδει γάρ γυναιτὶ τὴν οὖτα λαμπρὸν δοθῆναι χάριν· ἡ γάρ πάλαι γεγενημένη τοῦ θανάτου διάκονος, ἀπαλλάττεται τῆς αἰτίας, διακονοῦσα φωναῖς ἀγέλων ἀγγέλων, καὶ τὸ σεπτὸν τῆς ἀναστάσεως μυστήριον καὶ πρώτη μαθοῦσα καὶ ἀπαγγέλλουσα. Κεκέρδαγκε [ita cod.] τοίνυν τὸ θῆλυ γένος, καὶ λύσιν ὀνειδισμοῦ καὶ κατάρας ἀνατροπήν. Ὁ γάρ εἰπὼν πάλαι πρὸς αὐτάς· «Ἐν λύπαις τέλη τέκνα,» παῦλαν αὐταῖς δέδωκε τοῦ κακοῦ, συναντήσας αὐταῖς ἐν τῷ κήπῳ, ὡς φησιν ἕτερος εὐαγγελιστής, καὶ εἰπών· «Χαίρετε.» Πλὴν τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις δὲ περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγος ἐδοκεν εἶναι λῆρος τοῖς ἀπλῶν καὶ πρᾶγμα κατεψευσμένον, διὰ τοις μηδὲ αὐτοὺς εἰδέναι τὴν θεόπνευστον Γραφήν. Ἡπίστησαν γοῦν, καὶ τὸ ἀπαγγελθὲν ἐσκωπάν καὶ διέπτυσαν.

(D. f. 81 b) Πῶς παρὰ μὴ τῷ Ἰωάννῃ τῇς Μαρίας ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ δρομασοὶ ἀλθόντες ἐπὶ τὸ μηνιέλον ἐπίστευσαν; καὶ τοῦτο αὐτοῖς μαρτυρεῖ ἡ Γραφὴ λέγουσα· «Οτε οὖν εἰσῆλθον, ὁ ἀλλος μαθητὴς ὁ ἐλθὼν πρῶτος εἰς τὸ μηνιέλον, καὶ εἶδε καὶ ἐπίστευσε.» Παρὰ δὲ τῷ Λουκᾷ εἰρηται· «Καὶ ὑποστρέψασι ἀπὸ τοῦ μηνιέλου, ἀπῆγγειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἔνδεκα καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς (ἥν δὲ ἡ Μαρθαληνὴ Μαρία, καὶ Ἰωάννα, καὶ Μαρία Ἰακώπου, καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, αἱ ἔλεγον πρὸς τοὺς ἀποστόλους ταῦτα), καὶ ἤπιστον αὐταῖς.»

Ίδον δύο δέ τοις ἀντών ἥσταρ πορεύμενοι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ εἰς κώμην.

(D. f. 82) Δύο τῶν μαθητῶν βαθέζοντες εἰς κώ-

A porro? Propter suam erga Christum charitatem et plii officii studium dignæ habitæ sunt visione angelorum, qui bonum illis nuntium tulerunt; et resurrectionis facti præcones: «Cur queritis, dixerunt, vivum inter mortuos? Non est hic, sed resurrexit.» Utique semper vivit, et suapte natura Dei Verbum vita est; sed tamen quatenus ad existimationem se demisit, nostramque similitudinem subiit, mortem gustavit. Verum hæc mortis mors erat. Surrexit ergo a mortuis, non sibi magis quam nobis via factus ad immortalitatem 438 deducens. Nemoque jam querat inter mortuos perpetuo viventem. Non est enim hic, id est, in morte vel monumento. Ubinam potius? in celo scilicet et gloria Deo congruente. Ut autem firmiorem mulieribus fidem faciant, in memoriam revocant, ut dixerat Christus, prorsus ipsum oportuisse peccatorum manibus tradi, ac pati, et tertia die resurgere. — Angeli quidem pastoribus etiam apud Bethlehem nativitatem ejus nuntiaverunt, idemque nunc resurrectionem. Famulatur cœlum predicando Christum, et Filium utpote Deum, etiam si caro sit factus, supernorum spirituum agmina stitant.

V. 9. Et regressæ a monumento nuntiaverunt hæc omnia illis undecim et ceteris omnibus.

Angelorum voce edoctæ mulieres, eam cursim ad discipulos notitiam deferunt. Oportuit enim hanc mulieribus splendidam dari gratiam. Nam semina quæ fuit olim mortis ministra, nunc eo criminè absolvitur dum sanctorum angelorum vocibus ministrat, et venerandum resurrectionis mysterium prima dicit atque annuntiat. Lucratum est itaque semineum genus et ignominia finem et maledictionis abolitionem. Nam qui olim mulieribus dixerat, «In dolore paries filios», nunc eis mali solamen attulit, occurrentis ipsis in horto, ut alias evangelista ait⁴¹, dicensque: «Avete.» Nihilominus sanctis apostolis resurrectionis notitia visa est nugarum instar et res confusa, quia ne ipsi quidem divinam Scripturam adhuc noverant. Ergo erant increduli, remque nuntiationem risui et contemptui habebant.

Quomodo apud Joannem quidem cum a Maria rem audissent, discipuli cursim ad monumentum venientes crediderunt? quod sane de iis testatur Scriptura dicens: «Cum ergo introiissent, alter de discipulis, qui primus intraverat in monumentum, vidit et creditit⁴².» Apud Lucam autem dicitur: «Et a monumento regressæ, nuntiaverunt cuncta hæc undecim discipulis reliquisque 439 omnibus (erant autem Maria Magdalene, et Joanna, et Maria Jacobi, et reliquæ cum ipsis, quæ hæc apostolis dixerunt), neque fidem impetrarunt.»

V. 13. Ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum.

Duo ex discipulis in castellum euntes nomine

⁴⁰ Matth. xvii, 21. ⁴¹ Gen. iii, 16. ⁴² Matth. xxviii, 9. ⁴³ Joan. xx, 22.

Entraum, eeu jam vivere non sperantes Christum, sed extinctum dolentes, colloquebantur invicem de vicibus ejus. » Dum autem sermocinarentur, ipse Jesus accedens cum illis ibat in eognitus. Tenebantur enim oculi eorum quominus cum agnoscerent. Aiebat autem illis : Qui sunt isti sermones quos confertis invicem ambulantes, et estis tristes ? » Et respondens Iesus, cui nomen Cleopas, ait : Tu solus peregrinus in urbe Jerusalem ? » et reliqua. Deinde famam de resurrectione ejus a mulieribus Petrone diditam narravit quidem, sed ei minime ereditum. Nam cum dicunt : Sed et mulieres quaedam terruerunt nos, corpore non invento ; satis demonstrant, se vera ea dicta non putare, neque tam veritatem sibi nuntiatam, quam perturbationem ac terriculamentum ob eam rem existisse. Ipsum Petri testimonium, qui hinc amissa tantum in sepulcro viderat, haud sicut sacre resurrectionis judicabant, quia non ipsum Jesum se vidisse dixerat, sed ex eo quod non ibi iacebat, resurrexisse conjectaverat. Sciendum vero est hos suisse de septuaginta discipolorum numero ; et Cleopas socium suis Simonem, non tamen Petrum, neque illicum Cananum, sed de praedicto numero alium.

V. 27. *Incipiens a Moysi et omnibus propheticis, etc.*

Necessarium his verbis demonstrat Dominus legis ductum et prophetarum adjutorium, ad conciliandam rei mirabili fidem ; ut facta postea resurrectione, illi qui magnitudine rei conturbabantur, meminissent veteris prædictionis, atque ita ad credendum converterentur. Ideo producit testem Moysem aliquem prophetas, dum recondita **440** interpretatur, et quæ indignos latentes dignis exponit, veterem avitamque illis fidem inserens, ope sacrarum quæ apud se habebant Litterarum. Nihil enim, quod quidem a Deo proveniat, vanum est, sed cuncta ordinem servant, et singularum rerum proprius est usus. Præmissi ordinatim servi fuere, qui Domini adventui viam sternebant, valicinia Adei facienda necessaria hominibus occidentes ; ut veluti thesaurus regius idoneo tempore proferrentur resupradictæ, ex vetere obscuritate in aperatum interpretando explicatae. Jam posiquam illos tum legis tum prophetarum Scriptura permoverat, deinde manifestiore se facit, rogantibus nempe ut veniret secum in castellum, cum acceptum manu panem benedicens frangensque illis porrigebat. » Tenebantur enim, inquit, oculi illorum ne eum agnoscerent, » donec videlicet sermo penetravit, cor ad credendum permovens ; atque ita tempestivam visionem una cum rei auditu exhibuit ; rem scilicet auditam et creditam conspectui presentans. Neque tamen cum illis manet ; namque « Ipse, inquit Scriptura, invisibilis factus est. » Etenim post resurrectionem res Domini non sunt eadem atque antea cum hominibus ; namque et hi renovatione egebant, vitæque in Christo secundæ, ut novi cum novo versarentur, et incorrupti ad in-

μην Ἐμμαοῦν λεγομένην, πρὸς ἀλλήλους ὡς οὐ ζῶντα προσδοκῶντες εἰς τὸν Χριστὸν, ἀλλ' ὡς ἀνηρημένου ἀνιώμενοι, ὡμίουν λέγοντες τὰ περὶ αὐτοῦ. « Ἐν δὲ τῷ διμιεῖν αὐτούς, καὶ αὐτῆς δὲ Ἰησοῦς προσελθὼν συνεπορεύετο αὐτοῖς, μὴ γινωσκόμενος ὑπὸ αὐτῶν. Ἐκρατοῦντο γάρ οἱ ὄφθαλμοι αὐτῶν τοῦ μὴ ἐπιγνωναι αὐτόν. Καὶ φησιν πρὸς αὐτούς. Τί ποτε ἔστι διαλέγοσθε πρὸς ἀλλήλους περιπατῶντας συκυρωποῖ ; Ἀποχριθεῖς δὲ εἰς ἕξ αὐτῶν φόνοια Κλεόπας, εἰπε. Σὺ μόνος παροικεῖς ἐν Ἱεροναστήμῃ ; καὶ ἔξης. « Επειτα τὴν φήμην τῆς ἀναστάσεως τὴν διὰ τῶν γυναικῶν, καὶ τὴν διὰ Πέτρου λέγουσι μὲν, οὐ πιστεύουσι δέ. Λέγοντες γάρ. « Καὶ γυναῖκες ἔξεστησαν ἡμᾶς τὸ σῶμα μὴ εὑροῦσας, οὐχ ἡγούντα πρὸς τὸ λεγόμενον ἀληθεύειν, οὐδὲ εὐαγγελισμὸν ἀληθείας, ἀλλ' ὡς ταραχῆς τοιούς καὶ ἀκτασίας αἰτιαν ὑπέλαβον εἶναι. Καὶ τὴν τοῦ Πέτρου μάρτυραν τὰ δόθνια μόνον ἔπει τοῦ μυῆματος ἐμραχότος, οὐ πιστὴν εἶναι περὶ τὴν ἀνάστασιν ἐνόμιμον, διό μὴ αὐτὸν εἴδον. Εἰλεγεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ κείσθαι τὸ ἀνεστηκέναι αὐτὸν ἐτεχμαίρετο. Ἰστέον δὲ ὅτι οὐδοί τῶν ἰδεομένων ὑπῆρχον, καὶ δὲ μετὰ Κλεόπατα δὲ Σίμωνον ἦν, οὐχ δὲ Πέτρος οὐδὲ δὲ ἀπὸ Κανᾶ, ἀλλ' ἐπερος τῶν ἰδεομένων κοντά.

B. *Αρξάμενος ἀπὸ Μωϋσέως καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, κ. τ. λ.*

(B f. 222) « Αναγκαῖαν ἐν τούτοις δείκνυσιν διάτοις τὴν τοῦ νόμου πρόδον, καὶ τὴν τῶν προφητῶν λειτουργίαν, πίστιν ἐπὶ τῷ παραδόξῳ πρήματι προεισαγόντων, ἐν διπλασίᾳ τῆς ἀναστάσεως οἱ θυριδούμενοι τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος ἀναρτοῦσι τῆς πάλαι προφήτεως, καὶ εἰς τὸ πιστεύειν ἐπιστρέφοντο. Διὸ παράγει μάρτυρα Μωϋσέα καὶ τοὺς προφήτας, τὸ ἐπικεχρυμμένον ἐμρηνέων, καὶ τὰ τοὺς ἀνακίοις ἀσφῆ σαρηνίζων τοὺς ἀξίους, ἀρχαλαντες καὶ πάτερι τὴν πίστιν αὐτοὺς ἀντιθέτες εἰς ὃν κατελέγοντα Γραμμάτων λεπῶν. Οὐδὲν γάρ τὸν παρὰ Θεοῦ μάταιον, ἀλλὰ τάξις ἀπάντων καὶ χρείας εἰναι ταῦτα καθέκαστον. ἐν τάξις προκειστέλλοντο δοῦλοι, καὶ προφρονόμουν τῇ τοῦ Δεσπότου παρουσίᾳ, ἀναγκαῖαν τὴν προφητείαν εἰς τὴν πίστιν ἀνθρώπους προεισάγοντες. ἐν διπλασίᾳ θησαυρὸς βασιλέως ἁντικείμενος τὸν προβληθεῖν τὰ προσερημένα δέ μπαρχόντων τῆς πρότερον ἀσφείας, εἰς τούμφαντες διὰ τῆς σαρηνίσεως, ἀποκαλυπτόμενα. [Οὗτοι δὲ προύποκενίσας αὐτοὺς διὰ τῶν νομικῶν καὶ προφητικῶν Γραμμάτων, μετὰ ταῦτα διμφανέστερον ἔδην καθίστησαν ἔντοντα, ἀξέωσασιν οὖν ἐλθεῖν εἰς τὴν κώμην, διό λαδῶν τὸν ἄρτον εὐλογήσας, καὶ κλάσας ἐπεῖδον. » Εἰκρατοῦντο γάρ, φησιν, οἱ ὄφθαλμοι αὐτῶν τοῦ μὴ γνῶνται αὐτῶν, καὶ ἡώς οὐ δηλονότερος δὲ λόγος εἰσῆλθε κινῶν τὴν καρδίαν εἰς τὴν πίστιν, ἐπειτα οὕτω καρπίαν τὴν δψιν ἐπὶ τῇ ἀκοῇ παραστήσῃ, τὸ πρακτούσθεν καὶ πιστωθὲν διμφανές καθιστάει. Οὐ μὲν συμπαραμένει γε αὐτοῖς. « Καὶ αὐτῆς γάρ, φησιν, ἀφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν. » Οὐκ ἔστι γάρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὰ τοῦ Κυρίου τοιαῦτα πρὸς τοὺς ἀνθρώπους οἷα τὰ πρότερον, διό καὶ αὐτοῖς ἀνακενώσεις ἔδει, καὶ δευτέρας ζωῆς τῆς κατὰ Χριστὸν,

ἴνα καίνοι καίνῷ συνώσιν, καὶ ἀφθαρτοὶ πλησιάζωσιν ἀφθόρτῳ. Λιὸν καὶ τὴν Μαρίαν ἐκώλυσεν ἀφάγασθαι αὐτοῦ, καθά φησιν Τιμόνης, οὐας δὲ ἀπελθὼν ἀφῆται.

'Αναστάτες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, κ. τ. λ.

(D f. 83) Ἡ ἀναστάτες, φησιν, οἱ περὶ Κλεόπαν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, τουτέστιν, ἐν ᾧ ἀφαντος ἀπ' αὐτῶν ἐγένετο ὁ Ἰησοῦς, ἐπέστρεψαν εἰς Τερουσαλήμ. Ούκ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ, φησιν, εὐρον τοὺς ἐνδεκα συνήθροισμάνους, καὶ ἀπήγγειλαν τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως, διτε καὶ ἀνελθόθη. Τὰ τοίνυν ἐν ταῖς μεταξὶ τῶν ἡμερῶν τούτων γενόμενα, παρῆκεν δὲ στοις ἄπειροι οἱ περὶ Κλεόπαν διηγουμένους εἶρον τοὺς ἐνδεκα καταμόνας λέγοντας, διτε ἡγέρθη ὁ Κύριος καὶ ὑφῆ Σίμων· περὶ οὐκ ἐμνήσθη ποῦ ἦν πότε ἢ πῶς ὑφῆ. Ἐν ταύταις οὖν ταῖς ἡμέραις καὶ τὰ κατὰ τὴν Γαλιλαίαν πέραχται, περὶ ὧν ἐμνήσθη ὁ Ματθαῖος.

Αὐτὸς δὲ Ἰησοῦς ἐστη ἐν μέσῳ αὐτῶν.

(A f. 317, D f. 83 b) Νῦν δὲ τῆς ἀκολουθίας ἔχομενοι, φαμέν, διτε ἡδη πολλαχόθεν τοῦ λόγου τῆς ἀναστάσεως περιθένοντος τοὺς ἀποστόλους, καὶ τοῦ πόθου πρὸς τὴν δύνιν ἐγγηγερμένου, ποθούμενος ἔρχεται, καὶ ζητοῦσι καὶ προσδοκῶσιν ἀμφανίζεται καὶ ἀποκαλύπτεται· πλὴν οὐκέτι κρατουμένοις ὅφθαλμοῖς ἐπιφανίνεται, οὐκέτι ὡς περὶ ἑτέρου διαλέγεται (1), ἀλλ' ἀμφανῆ ἐστὸν δίδωσι καὶ θαρρεῖν παρακελεύεται. Οἱ δὲ καὶ οὗτας εἰσὶν ἀμφιβόλοι καὶ δεδιαστι· δῶντο γάρ οὐκέτιν βλέπειν, φάσμα δέ τι καὶ σκάνα. Εἴτα, καὶ τὸν ἐκ τῶν τοιούτων λογισμῶν κατευνάζει θρύσιον, τὸ ἐντριβές αὐτοῖς καὶ οὐκ ἀγθες ἐπιφεγγάμενος ρῆμα. Ἐφη γάρ· « Εἰρήνη ὑμῖν. »

Εἶπεν αὐτοῖς· Τί τεταργμένοι ἐστε, καὶ διὰ τὴν διαλογισμοὺς ἀναβαίνοντες ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;

(A f. 317 b, C f. 159, D f. 83 b) Ινα βεβαίως καὶ ἐνδοιασμῷ δίχα πιστεύειν αὐτὸν ἐκείνον δητα τὸν πεπονθότα, διαδείκνυσιν εὐθὺς, διτε θεός ὧν φύσει, τινώσκει· τὸ κεχρυμμένον, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς τῶν ἐνοιῶν οὐκ ἡγόνης θρύσιον. Ἐφη γάρ· « Τί τεταργμένοι ἐστε; » Ἀπόδειξις αὐτῇ καὶ μάλα σαφῆς τοῦ μή ἐτερον εἶναι τινα τὸν δρώμενον, ἀλλ' ἐκείνον αὐτὸν. δν καὶ τεθέανται τὸν ἐπὶ ξύλου παθόντα θά-
D viderant in ligno necem perpessum, et in monu-

¹⁰ Joan. xx, 17. ¹¹ Matth. xxviii, 16.

(1) Veluti fecerat Christus cum discipulis duobus colloquens. Non ergo passivum est διαλέγεται, ut sumitur ab interprete Lat. apud D. Thomam in cat. Nec disceptatur de alio.

(2) Huc pertinet notabilis tractus apud D. Thomam in catena Latina. *Cyrillus*: Pudeat ergo nos pacis munus deserere, quam nobis hinc discedens Christus reliquit. Pax et res et noinen dulce, quam et Dei esse accepimus, juxta illud ad Philip. iv, 7: *Pax Dei*. — Et ejus esse Deum, juxta illud II Cor. xiii, 11: *Dens pacis*. — Et ipsam esse Deum, juxta illud Ephes. ii, 14: *Ipsa pax nostra*. — Pax bonum commendatum ab omnibus, observatum autem a paciis. Quae autem est causa? Fortassis ambitio do-

A corruptum propinquarent. Quamobrem Mariæ quoque interdixit quominus se attingeret, ut ait Joannes ¹², donèc post recessum rediret.

V. 33. *Surgentes eadem hora, etc.*

Surgens, inquit, Cleopas cum socio, eadem hora, id est, in qua sese eorum visui Jesus subduxerat, reversi sunt Jerusalem. Non autem dicit, eadem hora eos invenisse undecim congregatos, eisque notitiam de Jesu attulisse; sed quadragesimo demum post resurrectionem 'idle, quo etiam assumptus fuit. Ergo quæ horum dierum intervallo accidérunt, omisit præsens evangelista; quæ videlicet Cleopas inventit ¹⁴⁴ narrantes privatim undecim, nempe quod Dominus surrexisset, et Simoni vi-
sus fuisset; quin tamen dicat evangelista ubinam et quando et quidammodo visus esset. His item igitur diebus, ea quæque in Galilaea evenerunt, quorum meministi Matthæus ¹⁴⁵.

V. 36. *Ipsa Jesus stetit in medio eorum.*

Nunc narrationis seriem prosequentes, ita dicimus. Rumore jam sæpius de Christi resurrectione apostolos circumsonante desideriumque ejus vindicta exaltante, is denique exoptatus adest, seque quarentibus ac præstolantibus spectandum revelat; nec jam impeditis oculis appetet, nec veluti de alio homine verba facit, sed visibilem seinet sistit, bonoque animo discipulos esse jubet. Hi tamen adhuc erant perplexi ac pavidí; putabant enim se non ipsum Jesum, sed phantasma quoddam umbramque videre. Ecce autem Jesus suboriente ex bujusmodi cogitationibus perturbationem sedat, familiare illud nec insolitum pronuntians vocabulū. *Dixit enim: « Pax vobis* (2). »

V. 38. *Dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra?*

Ut firmiter et absque ulla dubitatione crederent ipsum esse illum qui passus fuerat, demonstrat illico se, quoniam Deus naturaliter esset, res arcanas cognoscere, id est, tumultuantes illorum cogitationes non ignorare. *Dixit enim: « Cur turbati estis? »* Evidens hæc demonstratio est, ipsum qui cernebatur, non aliud esse, quam quem ¹⁴⁶ iam

minili vel facultatum, aut livor, aut odium, aut contemptus, aut aliquid hujusmodi ex his quæ Dei ignaros videimus incurrende. Dei quippe præcipue pax est, quæ conſiderat omnia; cuius nihil est adeo proprium sicut unitas naturæ et pacificus status. Transsumitur vero ab angelis et divinis potestatibus, quæ ad Deum, et ad invicem pacifice se habent; diffunditur vero per totam creaturam, cuius est decor tranquillitas: in nobis autem manet secundum animalia quidem per investigationem virtutum et communicationem, secundum corpus vero in membrorum et elementorum commensuratione, quorum alterum pulchritudo, alterum sanitas appellatur: »

mento depositum, qui et renes et cor introspicit, quemque nihil nostrarum rerum latet. Argumentum itaque praesentiae sua vult hoc esse, quod illorum fluctuantes mentes cognoscit. Tum, ut etiam aliter se vicisse mortem confirmet, atque humanam exuisse in se primo corruptionem, manus ostendit atque pedes, et clavorum foramina, atque ut tangant hortatur omnimodis que sibi persuadeant illud quod passum fuerat corpus, nunc resurrexisse. Nemo itaque resurrectionem calumnietur. Et quamvis audias in sacris Litteris dici: « Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale »⁴⁵, ne idcirco neges humorum corporum ad incorruptibilitatem redditum. Nam sicut animale est quod animalibus seu carnibus cupiditatibus deditum est atque subjectum, ita spiritale est quod sancti Spiritus voluntatibus obsequitur. Nam post resurrectionem a mortuis, haud ulterius carnalium affectuum tempus erit, sed iners omnino futurus est peccati stimulus. Ipsum illud itaque quod in pulverem abierat, immortalitate vestietur.

μέν τοι τὸ κατενεχθὲν εἰς τὴν γῆν, τὴν ἀφθαρτὸν ἐγύνεται.

Ut ergo manifeste hoc discipuli cognoscerent, nempe illum esse, qui passus sepultusque, mox resurrexit, ostendit, ut jam dixi, pedes manusque. Quodque haudquaquam, ut ipsi putabant, spiritus esset, sed verum corpus, ut sibi persuadeant mandat dicens: « Quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. » Umbra enim et spiritus et omnino phantasma, manus tactum sustinere nequiret. — Ergo, sicuti diximus, manus ostendens ac pedes discipulis Dominus, persuasit illis passum corpus resurrexisse. Atque ut insuper magis adhuc firmam in iis efficeret hac de re fidem, postulavit edule aliquid. Oblata autem piscis assi parte, sumptam spectantibus ipsis comedit. Id autem haud ob silam causam fecit, nisi ut manifeste demonstraret, quidem se esse qui resurrexit a mortuis, et qui antea toto **443** incarnationis tempore cum eis manducaverat ac biberat, unaque cum illis, juxta prophetæ dictum⁴⁶, fuerat conversatus: atque ut cognoscerent, corpus quidem humanum alimonia hujusmodi egere, spiritum non item. Quis ergo, si modo fidelis esse velit et sanctorum evangelistarum testimonium absque hesitatione admittere, hæreticas fabulas adhuc audiat, vel phantasiastas toleret? Vincit enim humanam inquisitionem et consuetum nobis rerum rationem potentia Christi. Comedit piscis partem, resurrectionis sua tempore; neque tamen quod hic consequi solet, in Christo consecutum est, ut incredulus aliquis cavillabitur, sciens ea quæ per os intrant, prorsus etiam exire atque in secessum emitte⁴⁷. Id tamen fidelis quivis in memorem suam non admittet, sed Dei potentias rem permittet.

τὸν τι ληψεται, ἀλλὰ δυνάμει Θεοῦ δώσει τὸ πρᾶγμα (1).

⁴⁵ 1 Cor. xv, 44. ⁴⁶ Baruch 11, 18. ⁴⁷ Matth. xv, 17.

(1) Videsis hac super te S. Basili locum epistolæ a nobis editæ post Cyrilli commentarium in Psal-

A νατον καὶ τεθειμένον ἐν μημείῳ, δες καὶ νεφροὺς ὁρε καὶ καρδίαν, καὶ οὐκ ἀν αὐτὸν λάθος των ἐν ἡμῖν οὐδέν. Σημεῖον οὖν ἅρε ποιεῖται τὸ χρῆμα, τὸ εἰλέναι φημι τὸν τῶν ἐν αὐτοῖς ἑννοιῶν θόρυβον. Πιστούμενος δὲ καὶ ἐτέρως, δει καὶ νενίκηται θάνατος, καὶ ἀπεδύσατο τὴν φθορὰν ἡ ἀνθρώπου φύσις ὡς ἐν αὐτῷ καὶ πρώτῳ, δείκνυσι τὰς χειράς τε καὶ τοὺς πόδας, καὶ τὰς διατρήσεις τῶν ἥλων, καὶ ψηλαφῆς ἐπιτρέπει καὶ πληροφορεῖσθαι διὰ τρόπου παντὸς, δει τὸ πεπονθός, ὡς ἔφην, ἐγήγερται σῶμα. Οὐκοῦ συκοφαντεῖται μηδεὶς τὴν ἀνάστασιν. Καὶ ἀκούσῃς τοῦ Ἱεροῦ Γράμματος λέγοντος περὶ τοῦ ἀνθρώπινου σῶματος· « Σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, τείγεται σῶμα πνευματικὸν, » μη ἀνέλης τῶν ἀνθρώπινων σωμάτων τὴν εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομήν. Ποτέρε γάρ τοι πνευματικὸν τὸ τοῖς τοῦ ἀγίου Πνεύματος θελήμασιν ὑποκείμενον. Μετὰ γάρ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, οὐκ ἔστιν εἴτε φιλοσάρκιας καιρός, ἀλλὰ διπράκτησεις παντελῶς τῆς ἀμαρτίας τὸ κέντρον. Λότος

B φυσικόν ἔστι τὸ ταῖς ψυχικαῖς ἤγονυ σάρκιαῖς ἐπιθυμίαις ἀκολουθοῦν καὶ ὑπεξευγμένον, οὗτον καὶ πνευματικὸν τὸ τοῖς τοῦ ἀγίου Πνεύματος θελήμασιν ὑποκείμενον. Μετὰ γάρ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, οὐκ ἔστιν εἴτε φιλοσάρκιας καιρός, ἀλλὰ διπράκτησεις παντελῶς τῆς ἀμαρτίας τὸ κέντρον. Λότος
C (A f. 318, B f. 224, G f. 117 b) Ινα τοῖνυν αὐτὸν τοῦτο εἰδεῖν σαφῶς οἱ μαθηταί, δει αὐτὸς ἐκεῖνος ἔστιν δι παθῶν καὶ ταφεῖς καὶ ἀναστὰς, δείκνυσιν, ὡς ἔφην, πόδας τε καὶ χειρας. Καὶ δει μη καθάπερ φοντο πνεῦμα μᾶλλον ἔστιν, ἀλλὰ σῶμα κατὰ τὸ ἀληθές, πληροφορεῖσθαι προστάττει λέγων. · Καὶ δεῖται δει πνεῦμα σάρκα καὶ δοτεῖσαν ὧν ἔχει, καθὼς ἦτοι θεωρεῖτε ἔχοντα. · Σκιὰ γάρ καὶ πνεῦμα καὶ δοκήσις ἀπλώς, οὐκ ἀν υπομείνη τὴν χειρὸς ἀρήν. — (A f. 319, B f. 224, G f. 117 b) 'Αλλ' ὅπερ ἐλέγομεν, δεῖξας τὰς χειράς καὶ τοὺς πόδας τοῖς μαθηταῖς δι Κύριος, ἐπληροφόρησεν αὐτοὺς, δει τὸ παθὸν ἀνέστη σῶμα. · Ινα δὲ πρὸς τούτους καὶ εἴτε μειζόνες ἰδρυμένην αὐτοῖς ἐργάσηται τὴν ἐπὶ τούτη πίστιν, ἱτησέ τι τῶν ἐδωδίμων· διποῦ δὲ ἰχθύος μέρος ἦν. Καὶ λαβὼν, κατεδήδοκεν ὄρωντων αὐτῶν· τούτο γάρ δι' οὐδὲν ἔτερον ἐπράξειν, ή ίνα δεῖξῃ σαφῶς ὡς αὐτὸς ἔστιν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, δι καὶ πρὸ τούτου καὶ παρὰ πάντα τὸν καιρὸν τῆς οἰκονομίας συνεσθίων καὶ συμπίνων αὐτοῖς καὶ συναναστρεφόμενος ἀνθρώπινως κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. 'Ιν' οὖν εἰδεῖεν δει σῶμα μὲν τὸ ἀνθρώπινον, δέσιται, δι τῆς τοιδεδει τροφῆς, πνεῦμα δὲ οὐκέτι. Τίς οὖν ἀξιῶν πιστὸς εἶναι, καὶ τῶν ἀγίων εὐαγγελιστῶν τὴν μαρτυρίαν ἀναμφιδόλως δεχόμενος, δει πλασμάτων ἀκούσιεν αἵρετικῶν, δει δοκησισθων ἀνάσχοιτο; Νικᾷ γάρ ἀνθρώπινην ἐξέτασιν, καὶ τὴν ἐκ τῶν συντίθεν πραγμάτων ἑννοιαν, ή τοῦ Χριστοῦ δύναμις. 'Ἐφεγγεν ἰχθύος μέρος, διὰ τὴν ἀνάστασιν· καὶ τὸ τῇ βρόσει ἀκολουθοῦν, οὐκέτι εἴπει Χριστοῦ τηκούθησεν, διπερ ἀπιστος ἀν τις ἐπιζητοή, εἰδὼς δει τὰ εἰσιόντα εἰς τὸ στόμα, πάντως ἐκχωροῦσι καὶ εἰς ἀφεδρῶνα βάλλονται. 'Αλλ' οὐχ δ γε πιστὸς, εἰς ἑννοιαν τοιοῦ-

Τότε διηγοιξερ αὐτῶν τὸν τοῦ, τοῦ συνιέται Α τάς Γραφὰς, κ. τ. λ.

(Α. f. 319 b) "Οτε τὸν λογισμὸν αὐτῶν, δι' ὧν εἶπε, δι' ὧν ἀψήλαφθη, δι' ὧν ἔφαγεν, εἰρήνευσε, τότε διηγοιξε τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι δις σύντοις ἐσει παθεῖν αὐτὸν, δῆλον δὲ δις διὰ ξύλου σταυρῷ. Ἀποφέρει τοῖνυν τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριος, εἰς ἀνάμυνσιν ὧν θηφη. Προστηγγεῖλε γὰρ αὐτοῖς τὰ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθη, καθ' ἀ φθάσαντες ἔφασαν οἱ προφῆται. Ἀνοίγνυσι δὲ καὶ τοὺς τῆς καρδίας αὐτῶν διθαλαμούς, ὥστε συνιέναι τὰ πάλαι προειρημένα. — (Α. f. 320) Πνεύματος ἀγίου κάθιδον, διὰ δὲ ἱωτὴν ὁ Θεὸς προεπηγγέλτα, τοὺς μαθητὰς δὲ Σωτῆρ ἐπαγγέλλεται καὶ τὴν ἐξ ὑψους δύναμιν, ἵνα εἰλεν εὐθενεῖς καὶ ἀκαταγώνιστοι, καὶ δίχα παντὸς δάσους διακηρύξειαν τοὺς ἀπανταχοῦ τὸ θεῖον μυστήριον. — (Β. f. 83) Λαβούσι Πνεῦμα, λέγει· « Λάβετε Πνεῦμα ἀγίαν, » μετὰ τὴν ἀνέστασιν· καὶ φησιν· « Ὅμελες δὲ καθίσατε εἰς τὸν ἕρος δύλιμα, καὶ παραμείνετε τὴν ἐπαγγελλαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἡκούσατε μου· δις· Ἰωάννης μὲν ἐδάπτισεν ὑδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσασθε ἐν Πνεύματι ἀγίῳ· » οὐκέτι ὑδατι, Ἐλαδον γάρ, ἀλλὰ Πνεύματι ἀγίῳ· οὐκέτι πέπισάγει ὑδωρ τῷ ὑδατι, ἀλλὰ ἀναπληροῦ τὸ λείπον τῷ λειπομένῳ. — (Β. f. 226, C. f. 159 b, G. f. 119 b) Εὐλογήσας αὐτοὺς καὶ βραχὺ προειθὼν, ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανὸν, ἵνα σύνεδρος ἡ τῷ Πατρὶ καὶ μετὰ τῆς ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκός. Καὶ ταύτην ἡμῖν ἐνεκάινισε τὴν δόδον ἐν ἀνθρωπειᾳ μορφῇ γεγονός ὁ Λόγος. « Ήξει δὲ πάλιν κατὰ καιρούς ἐν τῷ δάζῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, μετὰ τῶν ἀγγέλων, καὶ παραλήψεται ἡμᾶς μεθ' ἑαυτοῦ. Δοξολογήσωμεν τοῖνυν αὐτὸν τὸν ἐνανθρωπήσαντα δι' ἡμᾶς Θεὸν Λόγον, τὸν ἐκουσίως παθόντα σαρκί, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, καὶ λύσαντα τὴν φθοράν. Τὸν ἀναληρθέντα, καὶ μετὰ τοῦτο ἥξοντα μετὰ δόξης πολλῆς ἐπὶ τὸ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦντα· ἐκάστω κατὰ τὰ δέργα αὐτοῦ. Δι' οὖν καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cyrillus, homilia XXVIII in Lucam (1).

Etiamsi igitur suamet natura Deus est, nihilominus factus homo, dicitur nomen accepisse a Patre quod est super omne nomen, ut et Deus crederetur et omnium rex simul cum carne cui se copulavit. Passus autem nostri causa crucis supplicium, et

V. 45-51. Tunc aperuit illis mentem ut intelligerent Scripturas, etc.

Postquam cogitationes illorum per verba sua, per tacitum, per esum, sedavit; tunc aperuit illis mentem ad intelligendum, sic se oportuisse pati, id est, in crucis ligno. Revocat itaque discipulis in memoriam Domieus ea quæ dixerat. Prænuntiaverat enim ipsis suam in cruce passionem, sicut antea jam prophetæ dixerant. Reserat ipsis etiam cordis oculos, ut prisca vaticinia intelligent. — Spiritus sancti descendens, prout per Joelem Deus prænuntiaverat⁴⁴, promittit discipulis Servator, virtutemque ex alto, ut fortes fuerint ac insuperabiles, et absque ullo metu ubique terrarum mysterium prædicarent. — Spiritum recepturis ait: « Accipite Spiritum sanctum⁴⁵, » nempe post resurrectionem; aitque: « Vos autem, sedeite Hierosolymis, et Patris promissionem expectate, quam ex me audistis⁴⁶. Quia Johannes quidem baptizavit⁴⁷ aqua; vos autem baptizabimini Spiritu sancto⁴⁸: » haud, inquam, aqua, id enim iam actum fuerat, sed Spiritu sancto. Non addit aquæ aquam; sed quod debeat indigenti supplet. — Cum iis benedixisset, et paululum esset progressus, ferebatur in eos, ut cum unita etiam sibi carne Patri consessor fieret. Atque banc nobis viam renovavit postquam humanam formam Verbum assumpsit. Redibit autem statuto tempore cum Patris sui gloria, et cum angelis, atque ad se nos recipiet. Glorificemus itaque eumdem qui propter nos est humanatus Deus Verbum, qui sponte carne passus est, resurrexit a mortuis, et corruptionem exterminavit; qui assumptus est, et postea reversurus cum gloria multa ad judicandos vivos ac mortuos et unicuique secundum opera sua retribuendum. Per quem et cum quo Patri Deo gloria ac potentia cum Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

morte in suo corpore per resurrectionem destructa, ascendit ad Patrem.

Idem Cyrilus, homilia XLV.

Solius propria est excelsæ naturæ suscitandi mortuos facultas; sola hæc possidet immortalitatem: ab ipsa vero quicunque ab inferis revocantur, motum vitamque mutuantur.

⁴⁴ Joel II, 28. ⁴⁵ Joan. xx, 22. ⁴⁶ Luc. xxiv, 49; Act. I, 4. ⁴⁷ Act. I, 5.

mos (a); multoque magis Athanasii Corinthi archiepiscopi fragmentum quod dedimus in nostro volume X, AA. class., p. 499-500. Eadem de re scribit etiam anonymous quidam in cod. G. f. 118, iisdem

prope ac Cyrilus verbis.

(1) Ex Severi libris adversus Julianum Halicarnassensem (cod. Vat. Syriac.) ap. Maium, Bibl. nov. Patr., II, 456.

(a) Inter Opp. S. Basilii, nostræ editionis tom. IV, epist. 566, Ad Urbicum Edit. PATR.

INDEX RERUM ET VERBORUM

QUAE

IN CYRILLI COMMENTARIIS IN DUODECIM PROPHETAS MINORES INVENIUNTUR.

Revocatur Lector ad numeros typis crassioribus expressos.

A

Aaron thuribulo accepto et imposito thymiamate, stetit inter mortuos et vivos, et cessavit plaga, 71. Ad prae-monstrandum Emmanuel delectus, 366. Summi sacerdotii circumdatus ornamentis, et in Sancta sanctorum ingrediens, 366. Cum Maria de Mose detraxit, 366. Israe-liis in solitudine vitulum conflavit, 366. A Deo delectus inter se et homines sequester, 446.

Abdias propheta eodem saeculo quo Joei vaticinatus, 354.

Abraham et posteri ejus Deo placuerunt, 28. Servient Deo viventi et vero, 16. Justitiae cultores, 16. In fide immobiles, 16.

Abraham sacrificatus Deo filium suum Isac colligavit, 158. Abraham dixit ad Lot: *Ne sis iugium inter me et te, et inter pastores meos ac pastores tuos, quia fratres sumus*, 259.

Achab rex Israel metuit Ader regem Syriae, 14. Pepercit illi, quem Deus perdi jusserrat, 14. Pro anima ejus ipse traditus est, 14. Conjugem habuit Jezebel, 18. Affec-tat vineam Naboth, 18. Infando demonum cultui addi-ctus, 18. Ab Iehu cum filii et Jezebele occisus, 18. Fi-gura decum Israel, 121. Regnavit super Samaria et Israel, 249. Domum eburneam sibi excitavit, 286. Con-vocat quadrungentos pseudoprophetas, eosque consulit, 286. Jussit doci Michæam prophetam in carcere; mutat ornatum regium, 286. Casu inter cervicem et humeros sagitta sauciatus, occidente sole, ex vulnere mortuus est, 286.

Achar de anathemate pretiosiora furatus, 47. Furti compertus, et peccatum confessus, 47. Lapidatus cum omnibus quæ habebat, 47. Exponitur distortio seu per-versio, 47.

Achaz rex Hierosolymorum impius et idololatra, 8. Fi-lium suum per ignem transfert, 8. Novum altare con-struit, 9.

Achaz filius Joatham, 92. Per legatos numerata pecu-nia Teglatphalar ad sibi opitulandum impelit, 92 et 145. Regnavit super Judam, 181. Ambulavit in via regum Israel, 181. Adolevit incensum in excelsis, 181. Transtulit filium suum per ignem, 181. Pecunia Teglat-phalar Assyrium conductus, 256 et 391. Bello diuturno hostem reprimere nequit, 256 et 591. Flagitiosus, et exosus, et ob impietatem summa laborans infamis, 457. Traditus a Domino in manus regis Syriae, et in manus regis Israel, 457. Improbus et apostata, suorumque liberorum interfector, 458.

Adam in principio hominis naturam maledicto ob-nixam reddidit, 95. Spirituali gratia prophetis non carebat, priusquam divinum mandatum transgredieretur, 227. Naturæ bonis prestans et insignis, 227.

Adama, urbs Sodomitica, igne coelesti absumpta, 163. Adamas nulla vi rumpi aut domari potest, 325. Ignis vigorem contemnere suetus, 325.

Ader rex Syriae contra Israelitas expeditionem suscep-tit, 14. Tradidit illum Deus in manus Achab regis Israel, 14. Pepercit illi Achab, contra Dei mandatum, 14. Vin-cit tribus Israel, 19. Urbes Samariae quamplurimas ever-tit, 19.

Adolescentuli sive impoberes in idolorum delubris degentes, 359.

Adrianus Judeorum nationem bello laressit, 350.

Egyptii puniti aquis in sanguinem, et cinere seu ou-

vere in cinipes commutatis, 23. Apim seu vitulum pro Deo colunt, 81. A Babylonis triumphari perierunt, 129. Equites sagittarii sive equestris militiae gnari, mercede conducti, 191. Egyptus punita, regno a Cambyses Cyri filio subacto, 244. Ad occidentalem Judæam respicit, 322. Regio pinguis et frumentifera, 401. Vastata a Sen-nacherib, 401.

Æmath, duas urbes in regno Damasceno, ad orientem spectantes, 312. Alia latior et major, alia minor, 312. Æmath Raba, id est, major et latior, 312. Nunc Anti-chia dicitur, 312, 322. Æmath minor et angustior, vicina et confinis, Ephphatha Antiochi, 322, 323.

Agag rex Amalekitarum in Israelitas nefanda molitus, 13. Divina auctoritate damnatus, 13. A Samuele occi-sus, 13.

Ageb sonat Austrum, 361.

Aggæus propheta, 232.

Agni duo quotidie immolati fin sancto tabernaculo, 290.

Agrostis, nascitur in agris, in aratis præsertim et de-sertis, terram obviam et vicinas corripiens, 144.

Altare novum, a rege Achaz extrectum, 9. Unum vi-ctimarum in primo seu exteriore tabernaculo, alterum thymiamatis aureum in secundo et intimo tabernaculo, 240. Vitulorum, 341.

Amasias filius Joas, rex Juda, religiosus et justus vir, 150. Amasias sacerdos deorum in Bethel, accusavit Amos prophetam apud regem Jeroboam, 150. Prophetes dentes contrivit, 247. Increpat Amos prophetam, 276. Formidabat ne excideret ipse sacerdotio, 327. Pseudo-prophetas, 328. Deorum aris assidet, 328. Partes et fru-sta victimarum colligit, 328.

Ammonites contra Israelites congregati, 256. Finitimi Judææ populi, 259. Uterum ferentes dissecuerunt, 262. Deum irridere ausi, 262. Diis falsis gratias agentes et victoria carmina accincte, 262. Subacti a Nabachodonosore, 263.

Amon filius Manassis, in regno successit, 281. Malo corvi malum ovum, 281. Vixit biennium tantum, 281.

Amorrhæi, barbara gens, saeva et frequens, 270. Ab Israelis consumpti, 270.

Amos pater Isaiae propheta, 247. Amos propheta The-cuita, 246. Ex pastore vates factus, 246. A filio Amasia sacerdotio interfactus, 247. Opilio, pesteritius moribus et instituti educatus, 246. Vixit in solitudine Iudea, 246. Natus in vico Thecua, 246. Vir bonus et omnis equitatis amans, 246. Prophetavit in Bethel, 247. Caprarius, 328. Vitam rustram, simplicem, et omnis maleficici expertem degens, 329. Virtu pertinui se sustentans, 329. A Deo propheta factus, 329. Contempta soliditate Amasis, imprecationem in illum contorni, 328.

Ananias falsus propheta, sermonibus Jeremie refragatur, 173. Ananias discipulus Christi, 229. Visionem su-per Paulo vidit, cum Damascum ille venit, 229. Fide fortis, habitu strenuus, spirituali robore instructus, 229.

Angelus una nocte centum octoginta quinque milia cedit, 24, 151, 323, 435. Angelus loquens in prophetis, sermo Dei, 10. Angeli administrari, 53, 63. Angelorum natura omnes opes suas a Deo consecuta, 63. Sanctissi-mæ angelorum catervæ legi justitiae Dei subditæ, 299, 260. Dicuntur cœlum incolentes, 345. Angeli venerunt Sodomam, ignibus incensuri scelestos, 503. Angelus lo-quebatur Mosi in monte Sina, 310. Angeli per scalam a terra usque in cœlum pertingentes ascendentes et de-scendentes, 348. Deseruerunt Samariam, 397.

Aulta hominis ad de ci cendum a probitate perquim

quebatur Moysi in monte Sina, 310. Angeli per scalam a terra usque in celum pertinetem ascenderentes et descendentes, 345. Deseruerunt Samariam, 397.

Anima hominis ad descendentum a probitate perquam prona, 33. Cum coelestis gratia munimentum abjecerit, facilizare a Satana capit, 34. Anima peccatrix mulieri improba comparatur, 44. Anima quae peccaverit, ipsa morietur, 254.

Animus hominis divinis sermonibus nutritur, 292.

Annum septimum, annus remissionis, 333.

Antiochia urbs ab Antiocho Epiphane nominata, 313.

Antiochus cognomento Iustus, 201. In Iudeam profectus, templum incendit, 201. Judeos omnes patria instituta negligere compulit, 201. Antiochus cognomento Epiphane, 313. Urbes duas in regno Damasceno, alteram Antiochiam, alteram Epiphaniam nominavit, 313. Antiochus Judeorum nationem bello laceravit, 350.

Apis, seu vitulus, Aegyptiorum deus, 81, 87. Luna filius et Solis nepos creditus, 87. Forma lunæ signum in fronte habebat, 87, 143.

Apostoli per Evangelium filios in Christo generant, 25. Contilebantur a Deo se vocari, 243. Testes gloriae Christi o'lo terrarum orbe, 346.

Apum examina circumvolitantia dulce et charum mel coniuncti, 352, 367.

Aqua in sanguinem commutata, puniendis Aegyptiis, 25. Aqua in Scripturis multitudine sive doctrina, 101, 195. De fontibus Salvatoris, 213. Aqua vivens sacri baptismatis, 224.

Aquila grandis, magnarum alarum, longo membrorum duciu, et plena plumis, 199. Assur principem terræ Babylonie subsignificat, 199.

Arabes finitimi Iudeæ populi, 239.

Aræ sub queru et populo excitatae nymphis Hamadryadibus, 76. Aræ risus, 247.

Ararath montes, supra quos arca requiebat, 412.

Arbores in silvis moriuntur, 270.

Arcadum regio et urbes principiae, 129, 150.

Archangelus missus a Deo, cum tuba, 241.

Artaxerxes rex Persarum, 253.

Asa regnabit super Jerusalem, 457. Denuntiavit universo Juda ad Enacim, ut tollerent lapides Rama, etc., et redditavit in eis circa collem Benjamin, et speculam, 457.

Ascalonites Samariam et regnum Juda sede lacerarunt, 249. Idumæorum adjutores et militia socii, 257.

Ascalonites Idumæorum adjutores, et militia socii, 336.

Asini caput quinquaginta siclis emptum, 200.

Assur, princeps hujus mundi, 161. Assur, princeps terra Babylonie, 198. Eximia queque ex Israel diripuit, domumque aexit, 198.

Assyriorum centum octoginta quinque millia una nocte ab angelo cesa, 24. Implicabilis ira, 184. Assyriorum populi intractabiles, 183. Catulus in silvis sive saltibus comparatur, 185. Locustis similes, 215, 216, 221. Ad orientem siti, 222. Damascum incendit, 250. Alienigenarum populos ferro ignique vastarunt, 250. Assyriorum, hoc est Persarum, regio, 280. Assyrii cum copiis Israelem incurserunt, et latronum more divexarunt, 284. Equis comparantur, 321. Conterunt Israëlitas, 522. In manus Persarum et Medorum traditi sunt, 463.

Astarte abomiuatio Sidoniorum, 3, 78. Aphrodite, sive Venus nominata, 78.

Avaritia, idolatria, 303.

Aucupes passerculos arboribus insidentes miro artificio dejiciunt, 277.

Audacia, tutamen cordis, 184.

Augustus Caesar, 73.

Aves quedam, climatis sui hiemem non ferentes, aliena petunt, et sine magistro quid sibi expediat, noverunt, 137.

Auster ventus, aquarum venas sub terris astringit, 189.

Azael rex Syriae, vincit tribus Israel, 19. Urbes Samariae quamplurimas evertit, 19. In valle Iezreel Israelem debellavit, 22, 200. Jerusalem hostiliter adortus, 250. Civitates munitas succendit igne, 253. Parvulos allisit, et prægnantes divisit, 255.

Azarias, qui et Ozias, rex Israel, 7. Ad functionem sacrarum sibi neutiquam convenientem aspiravit, 7. Punitus a Deo lepra, 7. Azarias, qui et Zacharias, filius Ieroboam, 7. Israëlis regnum tenuit mensibus sex, 7. Domestica suis traditus est jugulandus, 7. Idololatria, 19. Regnabit in Samaria, 391. Azarias sive Ozias gentibus infissimus, 251. Vir pius, et virtutis studio us, 251. In superbiam morbum incidit, 251. Ausus est Deo thymiam afferre, 251. Lepra aspersus, 251. Hierosolymis amanda-

tus, 251. Potens, fortis ac strenuus, 251.

Azotii Samariam et regnum Juda sede lacerarunt, 215. Idumæorum adjutores, et militia socii, 256. Urbes Salomonis everterunt, 256. Israëlem incursarunt, et latronum more divexarunt, 284. Azotus Judææ vicina et continxis, 280.

B

Baal idolum filiorum Ammon, 3. Baalim idola significat, 50.

Baas regnabit super Samariam, 457. Ascendit in Iudæam, et sedificavit Rama, 457. Desilit sedificare Rama, hostibus se opponens, 457.

Babylon a Cyro Cambyses filio subacta, 29, 165, 294. Confusionem interpretantur, 452. Immitis, et insultatrix, et arrogans civitas, 461, 463.

Babylonii non permittebant lege sanctas in divino cultu ceremonias, 41. Frugum copiam more bestiarum devorant, 45. Per bestias et volucres oblique significavunt, 50. Samariam vastant, 129. Hierosolymam evertunt, 129. In Aegyptios movent, ac nullo negotio de illis triumphant, 129. Filii aquarum, 165. Piscibus timiditate haud absimiles, 165. Omnia vastant, 210. Cladem clade cumulant, 210. Crudeles, 221. Aquiloni vicinorem regionem, et ad orientem positam habitantes, 223. More militari letum in victoria vociferantes, 262. Nudi prævalent armati, 274. Ferro consumunt Ephraim, 324. Plurimas urbes in Samaria igne succenderunt, 324. Iudeam subjugant, etiamque depopulant, 359. Patria sua relictæ Hierosolyma invadunt, 361. Una cum incolis urbes inflammarunt, 445. Sus iporum facultati victoriæ attribuebant, et contra Dei gloriam superbe se efferebant, 462.

Bethel, campus viderum, hoc est, idolorum, 255. Urbe magnopere ad impietatem detorta, 299.

Balaam adversum Israel vaticinum tentabat, 75. Ariolus et augur, 447. A rege Moabitarum Balac mercede conductus, 447.

Balac, filius Sephor, iubet vaticinari Balaam, 75. Moabitum rex execrabilis, 447. Balaam articulatum et augurum mercede conductus, ut Israeli male precaretur, 447.

Bassanitis regio, ubere glebae secunda et florida, 287, 468. Confusio redditur, 469.

Beelephgor idem qui Priapus, a feminis et eviratis cultus, 77. Femineis ululatibus, et cymbalis, et facibus, 77. Idolum Chananeorum, 81. Forma turpissima, 137, 528.

Bel, idolum Babyloniorum, 50.

Benadab filius Ader rex Syrie obsedit Samariam, 249. 250. Damasci rex, 250. Socios expeditionis sibi ascerit tringita duos reges sive duces, 250. Egrotat, 255. Benadab rex Syrie subiacti Israëli, urbes Samariæ quam plurimas evertit, 19.

Benjamin et Judas non defecerunt aliis tribubus deficientibus, 5. Sacrificabant in templo, 5. Sacrificabant idolis, 5.

Benjamites principio cæteris tribubus superiores, postmodum ab iisdem universi delentur, 457.

Bersabee urbs in extremis Iudeæ finibus posita, 340. Ab austro versus mare regionem velut definiens, 340.

Bestie agri, hostes Iudeorum, 50. Bestia feros et immites significat, 66.

Bethel, domus Dei, 79. Domus vituli, 144, 171. Bethel redditur domus Dei, 171.

Bethleem civitas tribus Iudea, 134. Domus Ephrata, 455. Oppidulum sive vicus regionis Ephrata, unde oriundi Jesse, David et beata Virgo, 455.

Blasphemans Aegyptiæ filius, lapidibus obrutus, 319.

Bruchus insectum, 350. Multum terræ vi magua cooperit, 350.

C

Cain homicida et mendax, sicut et pater ejus, 420.

Cambyses Cyri filius regnum subegit, 241.

Carmelus mons Iudeæ, in quo Elias Thesbites habitavit, 253. Circumcisionis agnitus redditur, 69.

Chalanue sub regno Persico hodie vocatur Lysippa, 313.

Chamom idolum Moab, 3, 131.

Chananæi, confines Iudeorum scelerati et idololatriæ, 81. Athei et impii, 173. Alienigenæ et propter impietas temi infames, 174.

Charitas multorum refrigerescet, 222. Legis plenitudinem complectitur, 302. Proximo nihil documenti parat, 334.

Charan urbs parva, et propinquissima Damasco, incolas habens bellicosissimos, 255.

Chiram Tyriorum rex Davidi charissimus, 258. A Salomonē dilectus, 258. Adjuvat Salomonem in omnibus, 258. Munera plurima Salomoni mittit, 258.

Christus cum publicanis et peccatoribus accubuit, ut medicus, 15. Reversa est semen Dei, 20. Christi sanguis vindicatus ex toto Israel, 22. Christus resurgens contrivit arcus, 22. Appellatur David, apud Ezechilem, 29. Christi adventus duplex, 30. Redditurus unicuique secundum operā sua, 47. Mediator Dei et hominum, 55. Pax nostra, 53. Veritas et misericordia, 65. Scientia, 69. Resurrexit tertia die secundum Scripturas, 94. Est nobis omnis boni plenitudo, 96. In ligno principatus et potestates, affixio illi contra nos chirographo, triumphavit, 187. Dedit semetipsum redemptionem pro omnibus, 187. Futura sancti discipuli preannuntiat, 187. Diaboli tyrannidem evertit, 187. Vento austro et aëtri comparatur, 189. Vitam omnibus proponit, 189. Vinum Libani et thuris, 194. Nepos noster, 205. Sponsus cœlestis, 205. Dæmonum catervas inferno conclusit, 223. Omne animi oblectamentum, 224. Christus Salvator noster, 225. Mirabilium effector, 225. Majora quam dicti aut sperari possint, diligentibus se donat, 225. Remittens criminis et os peccati obturans, 227. Secundus Adam, 227. Generis nostri primitus secundus, 227. Exspectatio gentium, 229. Dans cuipue secundum opera sua, 230. In resurrectione humani generis velut ex Sion clamabit, 241. Fons de domo Domini egrediens, 244. torrens et fons vita, 244. Christus Jesus Dominus noster, 268. Iudeorum institores increpuit, qui animalia in templum adducerent, 268. Dedit uobis calcare super serpentes, 271. Evertit inimicos, et robustiores subiicit, 271. Christus, unctus in regnum seu ad regnumdom, 296. Christus in nobis est per spiritum, 307. Emmanuel dicitus, 326. Insertus in nobis a Deo Patre ut lapis adamas, 326. Diaboli tyrannidem evertit, 326. Hortatus est egenibus succurrere, et facultates distribuere, 337. A Phariseis et Scribis derisus, 337. Fons vite, 341. Finis legis et prophetarum, 342. Deus deo, 346. Precursor pro nobis ad Patrem ascendit, 346. Initiatu nobis viam novam et viventem, 346. Mundum e diaboli potestate exemit, 353. Dux et princeps panegyrica nostra celebratatis, 353. Magna tuba ab Isaia appellata, 368. Voleus mortem sustinuit, 366. Mansit in corde terra dies tres et noctes totidem, 366. Ante constitutionem mundi ad universi reparationem decretus et destinatus, 367. Cum doctrina sua opera admiranda conjugebat, 368. Spoliato inferno affatus est spiritus ibidem constitutos, 381. Secundum divinitatis naturam implet omnia, 393. Divinum lumen, 419. Uous magister noster, 429. Pastor ille bonus, qui in hortis et liliis nos pascat, 436. Pax nostra, 437. Samaritanorum obsequendi promptitudinem, quasi propriam et sibi accommodatam alimoniam duebat, 441. Ecclesiæ firmamentum, basis immobilis, et perpetua securitas, 464. Dei et Patris justitia, 464.

Cimices et cinere seu pulvere, 23.

Cocca cum vinacels seu uis passis, oblata diis alienis, 59.

Confessiones sunt voluntaria secundum legem, quæ sponte offert Deo, 290.

Cor Deo aperiendum, 219. Ager, hortus, vines, 222.

Corinthii a tradito illis sancto mandato recedere, et imperite aliter docere solitis adhaerere volant, 514.

Creatura Deo cooperatur, et dominantis auctoritatem comitatur, 23. Contumeliose habitum intuens Creatorem, quodammodo luxit, 230.

Cruce triumphantur adversariorum catervæ, et malignæ potestates evertuntur, 25. Crucis pretiosa imago et typus sunt lignum a Deo Mosi ostensum et in aquas amaras immersum, 347.

Cyrene valde edita, et in alto posita, 348. Velut in sinu profundo jacet, 348.

Cyro regnante, templum Hierosolymitanum rededicatum, 5, 350, 460. Cyrus Cambyses filius, Babylone subacta, Persarum imperium adeptus, 29. Domum redire Iudeos una cum vasis sacris jussit, 291, 125, 141, 163, 201, 232, 234, 460, 463.

D

Dæmones apostatae, 36. Perversi ac pestilentes amatores sunt, 36. Rogabant Christum ne juberet eos abire in abyssum, 593, 471.

Damasceni contra Israelem congregati, 236. Antesigrani, 236. Crudeliter et immaniter tractarunt Israelitas, 235.

Damascus Syria metropolis, 9. Expugnatur a Teglathphasar, 92, 145. Restituta, 251. Contrivit incolas Gaud, 234. Capta et translata, 256, 284, 391, 458.

Dan tribus quærebant sibi possessionem ad habitandum, 134. Considerant et occupant terram Laisa, 134. Urbem Dan aedificant, ibique idolum collocant, 134. Sculpit enim domo Michæ sublatum colunt, 136. Dan, urbs Samariærum illustris, 5. In extremis Iudeæ finibus posita, ubi austro versus mare regionem velut defuniebat, 340.

David, hoc est Christus, secundum carnem ex semine David, 62. David sapiens, 302. Oriundus ex Bethleem, 453.

Decem tribus cum dimidia, alienatae a regno Robnam, 5. Dupliciter defecerunt, et ab Hierosolymis, et a Deo, 5. Post captivitatem redierunt Hierosolymam, 5. Apud Medos et Persas semper remanserunt, 121.

Denarius numerus perfectissimus, symbolum perfectio- nis, 64.

Dentes cum obstupuerunt, imbecilliores sunt quam ut mandere quipiam, et cibum commolare queant, 29.

Deus vel unum justum pro tota civitate orantem non despiciit, 28. Beneficis nos veluti convevit, et supernis auxiliis mentem et cor obumbrat, 38. Omnis mansuetudinis fons et origo, 59. Sapientiam et orationem homini impertivit, 59. Inaurandus per ea quæ ab ipso habemus, 59. Omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, 59. Omnis mansuetudinis et fons et origo, 70. Mendis nostræ gubernaculum, 73. Deo quosdam premente, contra nini nemo potest, 93. Patientis, longanimis et multum misericors, 105. Dator et largitor omnis ubertatis, 128. Quasi homo cum Jacob luctatus, 153. Dormienti et excitato comparatus, 156. Omnen creaturam supergreditur, 164. Natura bonus et misericors, cogitur quorundam sceleribus ad indignationem se convertere, 166. Gloriificat diligentes se, 171. Omnis nostræ felicitatis auctor, 183. Comparatur medico, 171. Seipsum bestiis comparat, 184. Longanimis, et multæ misericordia, et verax, 210. Servat quos vult, et malorum immunes reddit, 213. Mala potissimum infligit, 217. Deus Dominus, et illuxit nobis, 227. Deus universorum in templo antiquius colebatur, 233. Habitat in cordibus nostris per spiritum, 242. Intuetur etiam quæ in tenebris fiunt, 259. Præsens aspicit quæ in Ecclesia præcipue a nobis fiunt, 269. Natura sua multo mansuetissimus, 273. Dominus virtutis, 274. Leonem imitatur, 277. Aucupi et laqueo se assimilat, 276. Instar aucupis superbos dejicit, 176. Velut laqueo capitos suffocare solitus qui more vulpium aut murium negotiis mundanis tenaciter inhaerebant, 177. Principio mitius punit peccatores, 291. Ex parvis dolorem non sentientes, adhuc acerbioribus plagiis onerat, 293. Deus omnia cognoscens, 291. Deus Israel, natura et veritate est, 295. Universorum fabricator, 296. Rerum humanarum gubernator, 296. Omni altitudine et omni excellentia superior, 296. Omnis creaturæ administrator, 296. Vivificus, salvare potis, 298. Omnipotens, 300. Supernorum spirituum rex et legislator, 300. Dominus elementis, et ad suum arbitrium, rerum naturam inclinans, 300. Superbus resistit, 300. Arrogantem, et inobedientem, et contumacem, hostis loco ducit, 300. Quandiu verbis tantum castigat, videtur quodam modo non adesse, 305. Per semetipsum jurat, 317. Medicus spirituum, 386. Cœlum et terram, et quæ infra terram sunt, implet, 393. Motionem quodam modo subiicit mutationis expers, 393. Deus amandus ex tota anima, et toto corde, 394.

Dies magnus Christi duplicitis adventus, 30. Dies juventutis, regeneratio per legem, 49. Dies tempus incarnationis Unigeniti, 49. Dies, vocatio conueniens tempus, 61. Dies Domini qua iræ ejus satisficeri oportet, 210. Dies supplicii, 306.

Dilectio est legis plenitudo, 172. Proximo malum bona operatur, 172.

Dina Jacob seu Israelis filia, 103, 107.

Discipuli ex omnibus cum delecto vocali, 230. Flagellati sunt, 420. Cœsi gaudebant, 420. Sciebant Christi compassos, etiam cum illo regnaturos, 15.

Divinatio per virgas, Chaldaicæ curiositatis inventum, 73.

Divinitas nullo loco includitur ac definitur, 93.

Divitiae injuste congregatae evomentur, 173.

Domus Deli, domus orationis vocabitur, 268. Domus eburnea regis Achab, 286. Domus magna et parva Ephraim et Judas, 320.

Draco si percussatur, tum demum ejulat, ut in periculo, doloremque suum cauda terram verberando declarat, nec mediocrem clamorem emittit, 399.

E

Ecclesia ex gentibus congregata, 46. Sacrum et divinum ovile, 124. In umbra Salvatoris sedit, 193. Sposa a

Libano, columba, pulchra, 205. Tollit crucem suam, et Christum sequitur, 205. Nova Jerusalem, 255. Suorum cultorum curam gerit, et hostibus superiores facit, 242. Intellectualis Jerusalem, 242. Torrenti juncorum comparata, 244. Ecclesiae Christi multa sanctorum capitum continent, 352. Sancta, 360. Domus et urbs Dei sanctissimi, 360. Civitas et domus Christi, 395. Cum Grecorum dogmatibus comparata, 424. Civitas Dei, quasi quædam tellus et regio sanctificata, 458.

Edom unde Iudaei postea ex ipso nominali, 260. Ab amore mutuo alienus, 260. Odii in fratres perquam reus, 260. Deo inquisitus, 261. Edom, hoc est terrenus, 354.

Elaminæ Samariam et regnum Juda fœde lacerarunt, 218.

Eliacim Josia genitus, Hierosolymis regnavit, 282. A Nabuchodonosor in servitutem redactus, 282.

Elias propheta, multis prophetas Basal interfecit, 14, 97. Thesbites, 253. In monte Carmeli habilitavit, 253. Elias homo erat, similis nobis, passibilis, et oravit, et non pluit annos tres, et menses sex, 292.

Eliphas filius Esau, 155. Ejus frater Thæman, 155.

Elius propheta Jehu regem super Israel unxit, 18, 97. Venit Damascum, 253. Occurrens Azaeli slevit, 253. Accersitus a regibus Israel, Juda et Edom, 263. Elias discipulus, 329.

Emmanuel illuxit, regno Israel sublato, 22. Per Jesrael, id est, Dei semen, intelligitur, 25. Virgineus sponsus, 205. Flos campi, 323. Interpretatur, nobiscum Deus, 326. Homo in terris versatus, 337.

Emmor filius Sichem in Sicimis, 104.

Enacim oppidulum in extremis Judææ finibus ante solitudinem, 400. Versus austrum, 400. Moabitarum et Idumæorum sacra colens, 400.

Ephod sonat liberatio, 153.

Ephraim et Manasse, pro una tribu reputabantur, 4. Ephraim nominantes prophetæ, Samaritas intelligent, 5. Accipitur item pro regia in Samaria tribu, 106. Pro universo Israele, 158. Relicta patria tellure sua, Egyptum pro patria habuit, 168. Subjectus ipsi Assur, et peregrino sceptro cervicem supposuit, 168. Captus, et subditus factus osoribus suis, 168. Lapsus in apostasiam, oblitus est Dei, 164. Percussus a Deo, 172. Chananeis alienigenis similis, 173. Modis omnibus ad divitias corradendas incubuit, 173. Vocatur Chanaan, propter impietatem, 174. Dominus Joseph, 299. Israel appellatur, 299. Decem tribus significat, 305. Ephraim ex Joseph procreatus, 305. Ephraim populosis, utpote decem tribibus corstans, 320. Per magnam et innumerabilem multitudinem abyssus nominatur, 324.

Epiphania, urbs, ab Antiocho Epiphane nominata, 513.

Equus animal ad notitiam decentias et naturæ suæ convenientem scientiam suscipiendam promptum, 317. Equi quasi cogitato, et prudenter, et scientes hinnientes, 317. Insignibus phaleris ornati, propemodum inflatur animis, cum se honorabilem et spectatorem sessorem habere, sentiunt, 317. Superbum animal, et ad cursum aptissimum, 321. Conspectis equabus naturæ stimulis incitaatur, 321.

Eruca ex rore sub auroram cadente generari incipit, 388.

Erythræum pelagus, per quod navigatio recte instituitur ad gentes Indicas, 369.

Esau odio habitus a Deo, 169. Frater Jacob, 383. Fuit animo non bono, sed hostili in Jacob, 259. Fratrem complexus et osculatus, 259. Edulium lentis quæsivit, 260. Vocatum est nomen ejus Edom, 260. Pro una esca vendidit primogenita sua, 260. Veterem impietatem suam depositus, 261. Revertentem e Mesopotamia Jacob cum lacrymis osculatus est, 261. Hirsutus, et pilis undique cooperitus, 353.

Esavita Esau posteri, 261. Difficiles et asperi, 261. Cum vicinis gentibus pacis et concordiae fides inierunt, 358. Germani amici, et conjurati, et commilitones Israelitarum, 358.

Ezdras pauca quædam suis temporibus gerenda prædictit, 232. Historiam conscripsit, 232. Veste conscientissa Israelitas luget, 232.

Evangelica præcepta spiritualem unionem sive copulationem continetur, 52.

Excelsa, hoc est, templo in montibus et collibus, 123. Ezechias filius Achæ rex Juda in Jerusalem, 9. Pius, et justitia studiosissimus, 9. Excelsa dissipavit, et lucos succidit, 9. Zelo divino prædatus, et Deo charus, 150. Ablatis et medio Babylonis regnavit, 223. Mæstissimus, 336. Ad Isaiam ire jussit, 336. Mortuus, 433.

Ezechiel propheta in stercore humano panes sibi facere jussus, 22. Stercora boum accipit pro humano, 22. Po-

dere parietem jussus vidit omnia idola Israel depicta in parietibus, 29. Ductus Jerusalem in visione Dei, 86. Vidit sex viros missos contra Jerusalem cum securibus, 85. Mutus factus, 227.

F

Fames philostorgiam aliqui inexpugnabilem negligeantur, 24. Fames audiendi verbum Domini, 35, 227. Fames a locusta invehenda, 214. Fames seva in Samaria, ut caput asini multis denariis venderetur, 292.

Festis dies in gratiam vitulorum instituti, 108.

Ficus dulcedinis symbolum, 43.

Fidelis unusquisque templum Deli, sive altare, 342.

Fili Christi per Evangelium generali, 25. Filii formationis, quæ intelligentia percipit, 35. Filii lucis et filii diel, 25. Filii iræ, 51. Filii Juda sancti, 245. Filii confessionis, 245.

Finis laborum gloria et voluptas, 401.

Fluvius pacis Dominus noster, 244.

Fons de domo Domini egrediens Christus, 244. Fons vivus ex Deo Patre Filius, 292. Fontes aquarum incorruptibilium, scripta sanctorum apostolorum, 271.

Fornicatio spiritualis, 73, 169.

Fruges et sacri focis exsilientes, 75.

Frumentum typus vite, 63.

G

Gaba oppidum Benjamitarum, quo interpretatur collis, 155. Editu et in eole ac specula sita, 456. Gaba, idem, 456.

Galaad civitas trans Jordanem a sacerdotibus habitata, 101. Primitus captarum urbium, 105. Civitas operans vana, hoc est idola, 176. A Phula vel Teglatphasar rege Assyriorum subacta, 176.

Galaad oppidulum in continuis Palestine situm, 251. A Syria occupatum, funditusque perditum, 254.

Galaaditis, locus, plurimam et latam pabuli copiam pecudibus subministrans, et varietate herbarum undique abundans, 468. Mutatio Testamenti redditur, 430.

Galgal mons in Moab, 447. Galgal urbs, in qua insandum in modum superstitionis statuarum cultus vigebant, 140, 173.

Galgalia urbs Samaritarum illustris, 5. Urbs trans Jordanem, ad apostasiam eam atque etiam propensa, 289, 299.

Gaza urbs Philistibim, quæ hodie Palestina est, 256.

Gazer Idumæorum adjutores et militiæ socii, 256. Urbes Salomonis everterunt, 257.

Gedeon alio nomine dictus Hierobaal, 151. Noctu clam aram Baal destruxit et lucum ejus succidit, 155.

Gentes ante Christi adventum, a feris et reptilibus venenatis paulum discrepantes, 43. Legem divinam non habebant, 264.

Gerara, Philistibim sive Palestinae urbs, 299. Ad putum juramenti denominata, 299. Urbs magnopere ad impietatem detorta, 299.

Gergessei finitimi Judææ populi, 239. Pugnantibus adversum eos Israelitis consumpti, 270.

Gergeseni Samariam et regnum Juda fœde lacerarunt, 218.

Geth in Copher, oppidulum Judææ seu vicus, 364. Geth quæ alienigenarum dicitur, 236. Urbs Palestinae primaria illis temporibus, 313. Habitata ab Enacim et qui vocabantur Philistibim, 313. Philistheorum, 313, 401.

Gethæ finitimi Judææ populi, 239. Dei gloriam ludibrio habent, 404.

Gladii conversi in vomeres, et lanceæ in falces, 31.

Gladius spiritus, verbum Dei, 161.

Gog rex, 323. Sennacherib, 323. Assyrii, 324, 350.

Gomer, typus animæ, quæ sibi vitam dishonestam ac turpem delegit, 12. Laqueus erat mortis et janua inferni, 16. Honestæ liberorum parens effecta, 16. Gomer, fornicate Judæorum Synagoga, 24.

Græca philosophia, 236. Superstitione, 238. Dogmata, 484.

Græci daemonibus ascribunt divina beneficia, 39. Eloquentia suæ facultatem demonum honoribus celebrandis largiuntur, 59. Falsa opinione sapientia supercilium tollentes, 237. Grecorum leges, 238. Sapientia, 315. Fabulae, 313, 373, 376. Græci maris imperium penes quemdam Neptunum esse tradunt, 373. Lapidès et ligna, et ipsam creaturam adorari oportere stolidissime docent, 424.

Grandine horribili puniti Egypiti, 23.

Gratia a Judæis ad gentes transivit, 26. Gratia celestis monumentum anime, 54.

H

Habacuc propheta, 516.

Hæretici beneficia a Deo præstata immundis daemonibus ascribunt, 59. Deo exosa et impia turba, 59. Simplificorum mentes pervertunt, et laqueos ad perdendos homines parant, 59. A crudelibus feris parum discrepant, Tacent impietatem, et comedent mendacem fructum, 154. Adversus Unigeniti gloriam nugantur, 226. Ob involuta fallaciæ inventa existimantes se esse aliquid, 237. Simpliciorum quosdam a recta et inculpata fide avertunt, 237. Impostura laqueis irretitos a finibus veritatis abripunt quam longissime, 238. Adversus Unigeniti gloriam mentientes, 307. Non fragrantia spirituali, sed verius cœno, ebriam gestant mentem, 307. Sermonem veritatis oppugnant, 313.

Hæc civitatis incolæ non paucos ex Israel cœidunt, 47.
Hebreæ mulieres maritos suos falsorum deorum nominibus appellabant, 50.

Hercules Alcmenæ et Jovis filius, 376. Devoratus a ceto, 376. Redditus tamen, capite duntaxat pilis nudato, 376. Trivesperus, seu trinum noctium, 376.

Herodes Antipatri filius Ascalonites Judæa Christo nato prefuit, 92.

Hevaei, pugnabitibus adversum eos Israelitis, consumpti, 270.

Hierosolymis lantum licet sacrificare, 28. Hierosolyma a Babylonio capta, 149, 200. Ad austrum solitudinem longam habet, 223. Prima occidit Dominum, 251. Hierosolyma terræ motu contremui, 251. Inter Judæas civitates nobilior et illustrior, 253. Carmell vertex appellata, 253. Urbs insignis et nominata, 264. Judeorum mater, 266. Occupata a Nabuchodonosore, totaque ferro vastata, 262, 294, 353. Hierosolymitanæ immolabant Baal in excelsis, 307. Miltias cœli offerebant libamina, 307. Se legis reverentiam cordi habere, et contendere sacrificia offerre, et festos dies agere simulabant, 307. Spreverunt Sion, 311. Tanto macerore consernati, ut mox una cum Samaritanis perituros exspectarent, 336.

Hircus de capris pro peccato mactabatur, 71.

Hordeum cibus pecudibus conveniens, 81.

Humilis, ad obediendum promptus, a Deo in primis electus, 48.

I

Icterus, morbus arquatus, seu regius, 592.

Idola Basiliæ ex lapide confecta, 49.

Idololatriæ Deo exosa, 326. E medio sublata, 326.

Idumæa redacta in solitudinem, 244. Israelitis finita, 353. Ab Israelitis ferro ignique vastata, 356. Australis, et australem Judæas partem habitantibus vicina et confini, 361.

Idumæi contra Israelem congregati, 236. Finitimi Juðææ populi, 239. Samariam et regnum Juda fœde lacerarunt, 249. Propagati et sanguinei Esau, 256. Israelitarum perpetuo inimici, 256. Fratres Israelitarum, 259. Et Edom nominati, 260. Semper stolidi et improbi, 260. Esau posteri, 354. Et vicini Judæorum, 355. Invidia stimulati, 355. Barbaros vicinos sibi asciscentes, manus conserunt, 355. In valle Josaphat occubuerunt ac perierunt, 355. Atrocius quam alienigenæ Israelitas verarunt, 355. Irridentur et deludentur, 357. Idolorum cultibus impliciti, 358. Fratrum serumnis insultant, et immanitate Babylonii parum cedunt, 359. Sævi, et ab omni seuis misericordiæ remoti, 359.

Ignifer olim antecedebat exercitum, lauro coronatus, faciem gestans seu præferens, 561.

Impiæ non est gaudium, 41. Vermis sempiternus reservatur, 41. Radicis de terra peribunt, 47.

Indi et eorum regiones imprimis australes, 382. Vocabulo Tharsis indicantur, 389. Iadicum mare, 222, 248. Inebriari turpissimum est, et summopere a lege condemnatur, 270.

Infans in utero humori naturali innatæ, 376. In ventre pregnantis velut sepultus, respirare non potest, vivit nibilominus, 376. Infantes frequenter sine causa dolent, et in rebus exiguis plorant largiter, 387. Nonnunquam re parva demulsi gaudent, repenteque a tristitia ad lætitiam prosiliunt, 387.

Ingrates est similis blasphemæ, 159, 183. Ingrati animi crimen infandum, 381.

Initiati hieromystæ Beelphegor, 77. Cum femineis ululatibus, cymbalis et facibus circumcurrentibant, 77.

Inobedientem vocis Domini leo percudit, 14. Inobedientia defendi a crimine non potest, 14.

INDEX

Ira aversiones sequitur omnino, et quodammodo contatur, 263.

Isaías prophetæ saccum de lumbis suis solvit, nudus que et discalceatus Jerusalem obivit, 14. Future captiuitatis habitum Israelitis demonstravit, 16. Iesus a Deo nudus et discalceatus Hierosolymam obire, 399. Christum ad salutarem passionem euentem oculis ipsiœ proprium aspiciens, 413. Interrogat Christianum quodammodo clavorum loca contemplans, 413.

Israel nominantes prophetæ Samaritas intelligent, 5. 22. Israel, hoc est, decem tribus in Samaria, 7. Translus in Assyrios, 7. In montes et fluvios Medorum, 9. Israel regnum et medio sublatum nato Emmaone, 12. Israel a nomine populi Dei degeneravit, 26. Extremis sacculi temporibus in filios Dei cooptabatur, 28. Vineæ Domini, novella plantatio et dilecta, 65. Agricultura Dei, 57. Positus a tergo, 59. Oestro exigitus, 80. Apud Medos et Persas semper remansit, 122. Copias contra Benjamitas educit, 156. Captus instar volucris, 157. In soliditudine vitulum fecit, 241, 242. Humano se regno ex ase subicit, 177. Moabitarum feminis adhaeait, 179. Sacrificavit Beelphegor, 170. In montana Persarum et Medorum demigrae coactus, 188. Vineæ pulchre palmithes diffusa, 194. A Salmanasare translatus, 200. A Nabuchodonosore captus, 200. A Cyro elapsis septuaginta annis dimisus, 201. In omnem ventum dissipatus, 201. In Ephraim et Juda divisus, 232. Babylonis in servitatem traditus, 233. Israel aliquando duæ tribus, aliquando decem, aliquando duodecim appellantur, 248. Israel vitulum conflavit in solitudine, 253. In Dei offenditionem incurrit, 253. In divinis mandatis educatus, 264. Israel, hoc est, tribus in Samaria, 263. Dei gloriae contemptor, et impie corruptos, 283. Horrendis criminibus implicatus, 290. Verolatione et flagellis eruditus, 304. Totus is servitatem redactus, et bello extrema perpessus, 320. In Egypto affictus, 321. Inscripti, legi inobedienti, contentious, 383. Saul sibi regem petendo graviter peccavit, 433. Armis subductus, in Babylonem ac Medos olim ductus est, 462. Servitute liberatus, 469.

Israelitæ Baal adorant, 231. Cyro dimittente in Judæam redierunt, 252. Vectigalium ac servitutis oneribus molestisque liberati, 253. Desidæ se triderunt, 253. Hierosolymæ muros instaurant, 252. Tempium reddicare intituntur, 253. In neomenia tuba canere jussi, 241. Vitulos adorabant aureos, 241. Levi negotio subjungabantur, 232. In captivitate abducuntur, 252. Regionem suam postliminio habitabunt, 252. Invicti et insuperables hostibus, 253. Moabitas olim vicerunt, 264. A Moabitis funditus deleti, 264. Divinorum mandatorum disciplina multimodis instituti, 263. In Patrum suorum errorem pertracti, 263. Legem Dei repulerunt, et mandata ejus servare nonuerunt, 266. Adversus Amorrhaeos, Heneeos, Gergeseos Pherezos, et Jebuseos pugnarunt, 270. Dira et intoleranda servitute liberati, 275. Legi eruditæ, 275. Arrogantes et Dei contemptores, 277. Prophetas aspernabantur, et legem in postremis habebant, 275. Mundanis involuti negotiis, 278. Tantummodo sua et caduca persequebantur, 278. A Dei verbo refugiebant, et ad virtutem invitantibus repugnabant, 278. Turibus quæstibus addicti, 293. In pecuniis multa facienda animo et cogitatione occupati, 293. Contra Aaron insurrexerunt, 309. Fecerunt vitulum in solitudine, 253. Astrorum cultui dediti, 293. Fecerunt sibi deos aureos, 309. Morem habebant, bello ingruente a Damasco et Syria auxiliis petere, 323. Israelitæ lingua largissimi, 347. Insolenter præ se omnes gentes reliquas despiciebant, 347. Ex radice Abrahæ prodierunt, 347. Ex Egypto in terram promissionis deportati, 347. In socordiam prolapsi, 347. In Idumæam ferro ignique vastarunt, 356. Templum construunt, et sanctam civitatem instaurant, 358. Ex tota Judæa in Babylonem traduci, 362. Montes et colles petentes, ibi mysteria fungebantur, 413. Daemonibus sacrificia sub queru et picea offerebant, 445. Existimabant et credebant, se divina ira superiores, et quovis bello victores futuros, si vicinarum gentium auxiliis, principumque conspirationibus et promissis adjuvarentur, 459. In Mose quidem, sed in mari et nube baptizabantur, 469.

Iabyrium, mons Galileeæ nobilissimus, ferarum aviumque venatu longe ditissimum, 83.

J

Jacob torrens, 181. Jacob nomen in Israel mutatum, 103. Jacob vocantur Judas et Benjamin, procreati e stemmate Jacob, 151. Ephraim, 396. Jacob luctatus est cum Deo quasi cum homina, 181. Homo candidus et sine

foco, 157. Iniquissime Iesus, 168. Ab incusibus habilis ac dexter, 168. Fratrem in utero materno supplavit, 168. Dilectus a Deo, 168. In laboribus prævaluit in Deum, 168. Luctatus cum angelo, 168. Incrupit filios ob cædem Sichimitarum, 69. Habitat in Bethel, ibique facit altare Deo, 169. Deus alienos et in aures abscondit sub terebenthio, 169. Benedictus a Deo, 169. Laborum amantissimus, 151. In domum Dei ascendentibus mandat mundari et vestes mutare, 151. Manet salvis in memoria Dei, 151. Sapiens, 172. Servit Laban mercenarii loco, 177. Domo Laban discedit, 259. Fratrem complexus et osculans, 259. Patriarcha, 317. A Deo ab utero, et adhuc maiernis inclusus visceribus electus et dilectus, 317. Jacob, ejus posteri nominantur, 318. Scalam a terra usque in cœlum pertingentem, et angelos per eamdem ascendentes et descendentes vident, 343, 370.

Jarim sonat defensore sive ultore, 92, 146.

Jebusi contra Israelem congregati, 258. Pugnantes adversum eos Israelitis consumpti, 370.

Jechonias rex Israël in Samaria, vas inutile, 120. Quintus ab Ezechia rege, 435.

Iehu rex Israël occidit Achab, et liberos ejus, et Jezebel, 7. Ejus filii reges usque ad quartam generationem, 7. Ab Eliseo propheta in regem unctus, 8. Cadaver Achab in vineam Naboth abiegit, 8. Septuaginta filios Achab neci dedit, 8. Status Baal combussit, delubra diuiti, sacerdotes jugulavit, 8. In peccatis Jeroboam ambulare deprehensus, 8. Tandem etiam vitulos adoravit, 19. Filii ejus patrem impietate squarunt, 19. Juste occidit piliusacerdos, 83. Detraxit item Baal ipsum, et statuta ejus exussit, 97.

Jejunium sacrificium vere sacratissimum, 209. Dominum mansuetus, iram sedat, poenam tollit, 219.

Jeremias propheta in utero sanctificatus, 11. Propheta in gentibus datus, 11. Juventutem prætendens, exorare Deum nitebatur, 11. Juvenis ad vaticinandi officium vocatus, 15. Divino mandato in Egyptum descendit, 42. Dissuaderet sacrificia idolorum, 149. Prænuntiat Babylonem capiendam, 163. Deo mandante, vincula, seu catenas ligneas circumponebat collo suo, 173. Ad fodium belli spectaculum animo et cogitatione abreptus, 240. A Sedecia vincitus, et in lacum missus, 363. Prohibetur orare pro populo indigno misericordia, 311. Bellum urbi Hierosolymitanæ predixit, 415. Magnam Judæorum multitudinem prostratam videt, prophetico spectaculo, 415.

Jeroboam Gedeonis cognomen, 134. Idem sonat quod ulciscatur se Baal, 134.

Jeroboam servus Salomonis, de monte et tribu Ephraim, 4. Rex constitutus in Samaria, 4. Duos vitulos aureos fabricatus est, 4, 103, 199, 149, 178, 328, 365. Jeroboam duo reges Israël, 4. Moribus et impletate similes, 4, 250, 328, 364. Jeroboam primus, apostasiæ inventor, 121. Destabilis, 182. Peccatum velut coloratum et contectum in animum recepit, 186. Opinioem prudenter habebat, 186. Ne sceptro privaretur, vitulos aureos excogitavit, 186. Jeroboam filius Nabat, depositus vitulum aureum in Bethel, 247, 255. Israelitis auctor fuit, ut vitulos aureos adorarent, 167. Jeroboam filius Joas, alias a primo, 250. Improbus et transgressor, 250. Restituit Damascum, 251. Auctus est ditionibus multis, 251. Vicit alienigenas, 251. Syriam invasit et armis devicit, 255. Jeroboam vitulus immolantis festum diem dedicationis celebrat, 281. Constituit sibi sacerdotes excelsorum, 286. Abiecit Levitas, ne sacerdotio Domini fungerentur, 286. Jeroboam alter restituuit terminum Israël ab introitu Amath, usque ad mare solitudinis, 363. Filius Joas, 363. Bellum cum alienigenis gesbit, et urbes Judææ eruptas recuperavit, 365. Regnavit in Samaria, 391.

Jerusalem nova quæ est Ecclesia Dei viventis, 255. Sancta, 241. Institutorum optimorum studiosa, 241. A nemine facile expugnabitur, 241. Non amplius alienigenis pervia, 242. Coelestis, quæ mente concipitur, 245.

Jesse oriundus ex Bethlehem, 435. Jesus filius Joseph, summi sacerdos, 5, 29, 123. Mutatione vestium condonata ei peccata esse significavit Deus per angelum, eumque judicem futurum, si præceptis ipsius obtemparet, 123. Jesus Nave Christi typus, 47. Filius Israël per Jordanem traduxit, terramque promissionis iisdem distribuit, 102. In milite ducem assumptus, 452. Terram promissionis sortito distribuit, 450. Gentium regiones in ditionem rededit, 471. Quinque reges in spelunca conclusit, et speluncas saxon adnovit, 471.

Jezebel conjux regis Achab, 18. A Iehu cum marito et filiis necata, 18. Prophetarum persecutrix et justorum insidiatrix, 21. Perversis molitionibus justo cædem machinata, 21. Typus Synagogæ, 21.

Jezael oppidum Samaria, 19. Jezael Latine sonat, semen Dei, 20, 22, 24, 56. Jezael filius primogeni-

tus Osee propheta, 20, 25. Jezael typus Christi, 24. Joachaz filius Jehu rex Israël, 18. Idololatria, et vitulos adorans, 18. Joachaz filius Josue regis unctus in regem, 282. Vix trimestre regnavit, 282. Vincius a Pharaone Necho, 282.

Joacin Josua genitus, Hierosolymis regnavit, 282. Vintigi quinque annorum erat cum regnare crepisset, 283. Undecim annis regnavit in Jerusalem, 283. Factus est servus Nabuchodonosor tribus annis, 283. Rursum rebelavit contra Nabuchodonosor, 283. fecit malum coram Domino, juxta omnia quæ fecerant patres ejus, 283.

Joannes Baptista quo non surrexit major, 212.

Joas rex Juda, 250. Joas filius Joachaz rex Israël improbus, 29.

Joatham filius Azaria regis Jerusalem, 8. Post excessum patris unguitur in regem, 8. Moritur, 8. Joathan, idem, rex Hierosolymæ, 391. Vir pius, 437.

Job extinctus filii comam detondit, 336.

Joel propheta vaticinatus, Ozia, Joathan, Achaz et Ezechia regibus, 197. Eodem saeculo quo Abdias vaticinatus, 354.

Jonas propheta Amathi filius, 364. Oriundus ex Geth in Copher, 364. Plurima oracula edidit Judæorum tribibus, 364. Prædicavit Ninivitæ, 365. Adumbrat quodammodo Salvatoris nostri economiæ mysterium, 365. Fugere a facie Dei conatus est, 366. A celo absorplus, redditus est die tertio, 366. Cepit dolorem non modicum, ubi Deus Ninivitarum misertus est, 366. Non temere ad Ninivitas missus, 368.

Joppæ oppidum Palæstinae maritimum, 369. Rerum victu necessarium ex Judæa præcipue ad urbes orientales vela dantibus emporium, 369.

Joram rex Israël, 263. Misit ad Josaphat regem Judæa nuntium, 263. Ascendit contra Moab ad prælium, 263.

Josaphat rex Juda, 263. Ascendit contra Moab ad prælium, 263. Joseph appellatur Israel, Ephraim, et Samaritani, 299.

Josias rex tribu Juda sive David, occidit pseudosacerdotes super altare, 83. A Pharaone Necho tributariorum factus, 200. Filius Amon, 281. Vir sapiens et solers, Deique amantissimus, 281. Initio regno, idolorum delubra destruxit : altaria everlit, iuro surcidit, 281. Currum solis combussit, 281. Sacerdotes excelsorum in Bethel mactavit, 281. Osse hominum super altare vitulorum incondit, 281. Ariolos expulit, et qui in ventre dæmonem interrogantibus responsa dantem habebant, 281. Bonus erat, et cum Deo sincere agebat, 281. Manum temere conseruit, 282. In prælio occubuit, 282. Domum Hierosolymam a suis reportatus est, 282. Ratus contra se armis sumpsius Egyptum, temere cum exercitu occurrit, 293.

Josue successor Mosis, tribuum Israeliticarum dux, 562.

Judæa agro comparata, 208. Finis ac terminus Israelitarum corporeus, 258. Vastata, 461.

Judei sub Christum redacti, vineis similes, 21. Incredui, comparantur mulieri, 25. Non universi bello a Romanis illato absumpti, 26. Ad omnes ventos, iuxta Scripturam dispersi, 26, 28. Frumento et vino, id est mystica benedictione, spoliati, 40. Belli, reptilibus, volucribus et piscibus comparantur, 68. Eorum regio ad austrum latam et immensam habet solitudinem, 189. Eorum calamitates quatuor insigniores, a Salmanasare, Nabuchodonosore, Antiocho, et Romaulis, 200. Oderunt Christi oracula, 211. Extremis mundi temporibus ad Dominum revertentes, 213. Infelices, confictis in Christum calumniis, 327. Invidia flammis pectora succensi, 327. Famem verbi Dei senserunt, 339. Accepit a Cyro libertate, in Judæam remigrarat et templum construxerunt, 350. Bello ab Antiocho et Adriano lassiti, 350. In Persiam ac Medianas captivi abiérunt, 353. Urbem et templum reædificare studuerunt, 353. Gentium populis se adscire, ut stolidum quiddam, et ab uso et consuetudine ipsorum quam remotissimum, ignominia notant, 375. Excavati, 419.

Judas et Benjamin Hierosolymis remanserunt, illis deficientibus, 4. Sacrificabant in templo, 4. Sacrificabant idolis, 4. Judas, hoc est, qui colebant Hierosolymam, 7, 22, 24. Judas servatus est mirabiliter, 24. Judas filii, Christi filii, 25. Judas in Deo confidit, ab ipso et per ipsum servatus, 161. Ad iram Deum provocat, 164. Urbes suas instauratis monibus communis, 164. Judas redditur, confessio, 245. Judas tulit omnia sanctisata, et omne aurum in thesauris inventum, et misit Azaeli, 250. Judas legibus eruditus, 264. Judas duæ tribus in Jerusalem, 269, 272.

Judeus locum Dei plane obtinet, 266.

Juncus semper aquam amat, nec virere desinit, 24.

Quamvis in cuspide exeat, etiam sic bene habet, 244.
Juniperus arbor densa et frondosa, 195. Contignatio quedam manufacta videtur, 195. Nec solaribus radib⁹ penetrabilis, nec imbrum defluxibus pervia, 195.

Justitia liberal a morte, 173, 287, 503.

Justi, etiam aliis prodesse, et peccantes ab impidente suppicio liberare possunt, 27. **Justus** unus prota civitate orans non despiciatur, 27. **Justis** sua virtus decori et ornamento est, 53.

Juvenes, hoc est, prudentia eminentiores, et intellectuali robore praediti, 272.

L

Lac infantibus opportunissimum, 242.

Lachis, urbs regni Iuda, vicina et confinis Phillesthiūm, 403. Idolis dedita, 403. In extremis finibus Judæa sita, 405.

Lacrymæ in magna quoque lætitia profundi solent, 261.

Lætæ res lubricæ, 185.

Laisa terra a tribu Dan considerata et occupata, 135.

Latronum cœtus Judæam depopulatur, 283. Latrunculi Chaldei, et Tyrii, et Moabitæ, et filiorum Ammon, contra Samariam, 283.

Lazarus, mortuus in vitam revocatus, 241.

Leo percutit inobedientem, 14. **Bestia** valida, et imperterrita, cuius occursum periculosus, 93. **Leo rugiet**, et quis non timebit, 93, 252. **Leo** esuriens montes, salius et nemora contentus pervagatur, 277. Horribiliter et absone rugiendo prædam invadit, 277. **Catulus** escam apporlat exsilientibus, et cum clamore prædam apprehensam dilaniabitibus, 277. **Contra bestias clamare consuevit**, 277. Non prius insilit, et ex ira prædam devorat, nisi minus præmisit, 277. **Bestiarum fortissimus**, 279. **Lepra** morbus infandus et insanabilis, 252.

Leprosi ejiciebantur extra castra, 7.

Levi et Simeon fratres dolum struunt, 104.

Levite reliquiebant tabernacula habitacionis suæ, 286. **Abiecti** a Jeroboam et posteris ejus, ne sacerdotio Domini fungeretur, 286.

Lex padagogus ad Christum, 45. Dulcis amanti Deum animæ, 43. Umbra et figura, 52. Ad nos cum Deo perfecte ac pure copulando vim satis magnam non habet, 52, 53. Perfecta simul et imperfecta, 60. Dictata per angelos, 90. Finis ac terminus Israelitarum spiritualis, 258.

Ilex in umbra erat, plane tamen veritatis dogmata continebat, 272. **Dei** et justitiae dispensator et padagogus ad justitiam, 301. **Sancta** et iusta, et bona, 301. Per Mosen lata, 301. Ad benepacitum Dei perficiendum dux et magistra, 301. Typus et adumbratio, 315. Antiquis olim acerba et intolerabilis, 347. Dulcis, et quasi ad potum aptissima evasit, 347.

Libya sinus et recessus maritimos expositos seu partentes habet, 348.

Lignum a Deo Mosi ostensum, ut illud in aquam amaram immitteret, imago et typus sunt pretiosæ crucis, 347.

Lingue in signum datæ non fidelibus, sed infidelibus, 227.

Locustæ vitium stirpes, earum humorem exsugentes, brevi arefaciunt, 204. Famem invehant, 214. Hostium cuneis comparantur, 215. Carent rege, 216. Ordinatum uno velut signo dato in expeditionem exirent, 216. Serie quadam et quasi per acies volant, 216. Vicissim officiose prosequuntur et assecantur, ac si sorores essent, 216. Dentibus bellum gerunt, 210. Dum apta esui perdunt, fame interficiunt, 210. In ædes et urbes ingreduntur, 210. Per fenestras irrunt, et populos conturbant, 217. **Ipsum** cœlum concutere videntur, 217.

Lot cum uxore et filiis servatus, 27.

Luciferi effigies artificiose facta, 310. Lucifer ante solis radios exoriens, et principium diei incolis afferens, 310. **Adoratus**, 310.

Luctus super mortuus suscipitur, 252.

Luna filius Apis Ægypti creditus, 87, 545. Luna in sanguinem conversa visa, 230.

Lycophron, unus eorum, ouos Græci ut eximios admirantur, 376.

M

Macedo vir sancto Paulo in somnis videtur, 229.

Machabœorum præclaræ et admiratione orosequenda certamina, 201.

Machmas urbs Arcadum florentissima, 150.

Madianitæ inclemtes domini, 154. Eorum principes Oreb, et Zeb, et Zebee, et Salmana, 154.

Magistri sapientes et Dei amantes, ad id quod rectum est, ostendunt iter, 267.

Malachias propheta, 132.

Manaa, doua, signum subjectionis 186.

Manaim filius Gaze de Thersa, rex Israel, 7. De sanguine Jehu et filius eius, 7. Occidit regem Sellum, 7. Falsorum deorum cultor, 7. A Phul rege Assyriorum pacem emit, 7, 92, 145. Vitulum aureum subtraxit et regi Assyriorum misit, 145. De tribu Ephraim, 145.

Manahem, idem, regnavit in Samaria, 391.

Manasses filius Ezechie, regnauit Hierosolymis, 280. Patri moribus admodum dissimilis, et a pietate erga Deum remotissimus, 280. Homo perversus, et ad quidvis nefariorum perpetrandum promptus, 280. Execrando, et idolorum cultor, demonumque imposturis mirifice adactus, 280. Altaria et fana Baal edificavit, 280. Omne militiam coeli adoravit, 280. Per ignem filios suos traduxit, 281. Collegit augures, et quibus studium menandi, 281. Obiit, 281.

Manipulus pro primitis measis frumenti Deo consecrandus, 206.

Manna, panis angelorum, 282. Coelitus demissum, 271.

Mare Indicum, 222. Vicinum Palæstinæ, et ipsam Ægyptum aliquen, 222. Tiberiadis, 377.

Maria soror Aaron Ægyptiis pereuntibus insultat, et chorus ducentibus prait, 446. Ecclesiæ significat, 446.

Matthæus ab ipsa avaritæ officina excitatus, 232.

Medici boni ægrotantibus acria et insuavia medicamenta ministrant, ut doloris tolerantia morbum depeliat, 200.

Medorum ad montes et fluvios translatus Israel, 9, 24, 26, 186. Medi per bestias et volucres significati, 50. Medorum plurimæ gentes numerantur, 145.

Memphis urbs Arcadum munitissima, 129.

Mendacium per se semper infirmum, 336.

Michæas propheta Joathan, Achaz et Ezechia regnantes vaticinat, 391. Futurum in civitatibus Samarie tumultum quodammodo aspiceret videtur, 415.

Michas idolatriæ in monte Ephraim, 153. Levitatem mercede conduxit, et cultorem fecit sculpiliis, 14.

Militia coeli, stellæ, 151.

Moabites contra Israelem congregati, 236. Finitimi Iudeæ populi, 238. Samariam et regnum Juda suee lacerarunt, 249. A Lot descendebant, 239. Non vulgariter sclerati, 263. Combussérunt ossa regis Idumæa, 265. Irati Israelitis a quibus olim victi essent, 264. Igne reliquias absumentes et neque ossibus parcentes, 264. Israëlitæ funditus a se deleatis, etiam ipsorum aliquando scium adjecerunt, 264. **Insani**, 510.

Moloch sive Molchom, idolum Moabitarum, 310. Lapidem habens pellucidum et eximium, in summa froste, ad speciem Luciferi, 310. Sonat Latine, rex nostrarum, 310.

Montes, discipuli Christi, et præ ceteris Baptista, 143. Diversi stirpibus comantes, 352. Arboribus optime consisti, 352.

Morasthi urbs seu oppidulum Judæa, 392.

Mors a Christo sublatæ, 189.

Moses Israelem ab Ægyptia servitute vindicatum in terram promissionis deportare jussus, 11. Ad obeandum missionem tergiversatur, et lingue tarditatem obtendit, 12. Reprehensus a Deo, 12. Exorabit Deum cum Israelite in deserto vitium conflavissent, 71, 141. Vitulum communxit, 142. Deum et bonum et patientem admiratur, 151. Persuasus opifici, ut reis ignoraret, 151. Carmen gratiarum actionis obtulit, 151. Misit nuntios ex Cœdes ad regem Edom, 260. Non defendum, 309. **Hic** est, qui fuit in Ecclesia in solitudine cum angelo, 310. Accepit verba vitæ, 310. **Lignum** a Deo ostensum in aquam amaram immittere jussus, 347. **Deo** Israelem commendabat sub monte Sina, 363. Erat sequester seu mediator Dei et hominum, 363. Ad typum Christi gerendum assumptus est, 363. Confitebatur se tenui voce, et lingua latiore, 366. Respondebat illi Deus despudèr propitiatio, 363. Sapientissimus mediator et internuntius Dei, 431. A Deo datum Judæis padagogus, 200.

Mulieres infantes suos comedunt, 24. **Mulier** imbellitatis animique nouvirilis et fracti symbolum, 25. Mulierculæ adversantur Jeremiæ prophetæ, 42. **Mulieres** Hebreæ maritos suos falsorum deorum nominibus appellabant, 50. Super infantibus rixantes, 200. **Mulieres** gravidæ serris dissectæ, 254. Resurrectionis nuntiantes, 358. **Muliebre** genus gratia et miseratione dignatum, 229. **Pignus** spiritus a Deo accepit, 229.

Musica in luctu, importuna narratio, 730.

N

Naboth vineam suam negat regi Achab, 18. Perversi-

tate Jezabelis irrelitus vitam amittit, 18. Jezraelita ex oppido Samariae Jezrael. 19. Vir Justus et religiosus infuste trucidatus, 19. Redditur Latine, *Ven'urus*, 20. Typus Emmanuelis et Christi, 20. Non vult dimittere vineam patris sui, 20, 21.

Nabuchodonosor rex Babylonis, quasi draco, 121. Vi et armis Hierosolymam obtinuit, 210, 201. Progressus ad dimicandum, omnes ad unum perdit, 210. Totis copiis Ammonitas incursat, 262. Occupat Hierosolymam, totamque plane urbem ferro devastat, 282. Tributa exigit ab unoquoque pro viribus, aurum et argentum, 282. Totam Iudeam subjugavit, 291. Hierosolymam una cum finitimiis ejus urbibus ac vicis exussit, 294. Destruo divino templo, una cum captivorum reliquis, gloriose vitor domum rediit, 291. Totum Israel captivum abduxit, 433.

Natura rerum, est Creatoris arbitrium, 376.

Navis gubernaculo et naucleo carens, omni vento circumfertur, 301.

Nazarei, secundum legem sanctificati, 272. Offerentes comam Deo, 272. Vinum, acetum, uvam, et uvam passam et acinum aversantes, 272. A mortuorum corporibus longius refugientes, 272.

Nebrod terra, Assyriorum sive Babyloniorum regio, 440.

Nemrod, gigas, venator coram Domino, 440.

Neomenia tuba, 241. Figura futuri ac novi saeculi, 440.

Ninive Persica urbs, ad orientem sita, et inclita, 368. Imposturis ac præstigis Deo invisis, religionis metum trahuerat, 368, 382. Omnium semper scelerum condemnata, 383.

Ninivite citra procrastinationem ad penitentiam serio capessendam unius prævia proclamatione mutati, 368. Sermone superbi, 383.

Ninus Babylonius patrem suum nominavit Belum ab idolo quoq; colebant, 50.

Nobilitas apud Deum censentur boni mores, 348.

Nymphæ Hamadryades, Græcorum poetarum figura, 76.

O

Octavi numeri mysterium, 60.

Ottolam, urbs in extremis finibus Iudeæ sita, 403.

Olda prophetæ respondit Josiæ, num desiisset irasceret Dominus, num bene futurum Israëlitum, et cessatura esset prophetarum vocibus prænuntiata calamitas, 280.

Oleum typus hilaritatis et bona habitudinis, 65. In Ægypto in magno pretio, 167. Olet usus sanctificatis per sacram baptismus ad consummationem conferit, 224.

Oratio vel unius justi pro tota civitate non despiciatur, 27.

Organicas Judæorum glorificationes, 507. Organica instrumenta, res extra legem, 507.

Oseas filius Ela, rex Israel, 8. Insidiatur Phacei filio Romelie, 8, 9. Ægypti regem auxilio vocal, 9. A Salmanasare Assyriorum rege necatus, 9, 113. Fecit malum in oculis Domini, 186. Factus servus regis Assyriorum, 186. Vivus captus et vinculis astriculus, 186. Habitus ab Israële pro viro prudeente, 186. Regnat in Samaria, 200.

Osee primum omnium prophetarum putat Hieronymus, 1, 2. Sub Jeroboam, Ozia, Joatham, Achaz, et Ezechia regibus, 1, 2. Quatuor et octoginta annis, et eo amplius vallicinatus, 2. Revera scortum in matrimonium accepit, 2. Mulierculam infamem permovit, ut uni viro adnæseretur, 16. De se parum sollicitus, alterius saluti consultus, 16. Paululum extra decorum egressus, salvavit Gomer, 17.

Ozias, qui et Azarias, rex Israel, 11. Pius, sed non usqueaque, 11. Percussum a Deo leprosus morbo, 11. Amos prophetam per tempora vecte transligit, 246. Gentibus infestissimus, 231. In superbis morbum incidit, 231. Ausus est Deo thymiana offerre, 231. Velut immundus Hierosolymis amandalus, 231. Potens, fortis ac strenuus, 231. In alienigenarum provincias irruit, 231. Oppida edificavit, 231. Tributa iusposuit, 231. Syriam invasit et armis devicit, 231.

P

Palestini alienigenæ, 348. E Cappadocia translati, 348. Cappadocum coloni, 348.

Panes, ut primitiæ messis, dedicati, 128. Panis luctus, pollutus, 128. Cor hominis confirmans, 194. Panis vivus qui de celo descendit, et dat vitam mundo, 211, 271, 291, 299.

Panthera adeo levi pede salit, ut volere putetur, 93.

Pascua pecorum sepe corrumpuntur, 252. Pascua divisa sunt pauperes, 287, 333. Significant autem sapientis,

arrogantes animis, et elatos corde, 277. Arboribus insidentes miro artificio ab ancipibus dejiciuntur, 277. Tendiculis capti eliduntur, 277.

Pathures terra Ægypti, 149.

Paulus apostolus omnibus omnia factus ut omnes faceret salvos, 15. Sanctificavit Evangelium a genibus, 207. In somnis vidit virum Macedonem, 220. Visu privatus, et per Christum curatus, 229. Mente senex, animo grandevus, et cœlesti sapientia plenus, 229. Tradidit fornicato rem Satanæ in interitum carnis, 268. Sapientissim.s, 273. Christo confixus cruci, 429. Mistem qui in Christo inteligitur, armat, 440.

Peccatum Christianis cavendum, 132. A Deo disjungit ac separat, 172. Non omne est ad mortem, 504.

Pemmalæ demonibus in sacrificium offerri consueta, 59.

Pentecostes dies, 227.

Persarum ad montes translatus Israel, 21, 26, 186. Persaræ ad bestias et volucres significati, 30. Unicum imperium, suum procuraverunt, 31. Persarum gentes plurimæ numerantur, 145. Persarum regio ad ipsos prope terminos Orientis jacent, 280.

Petrus apostolus linteum de coelo missum vidit, in quo omnia quadrigedaria et jumenta, 12. Occidere et manducare jussus recusavit, 12. A Deo manusue reprehensus et objuratus, 13. Accusatæ crux Judæorum populum, 231.

Phacei filius Romelie dux regem Israel occidit, 8. Et pro eo regnat, 8. Fecit malum coram Domino, 8. Mortuus per insidas Osceæ filii Elam, 8.

Phacei Hierosolymitas armis lacescit, 8. Regem Syriæ Rasin pretio conduceit, 92. Oppugnat Judam et tribulos Benjamin, 92. Judææ civitates depopulatus, 253. Rex Israel, 281. Hierosolymam armis adortus, 391. Rex Samariæ, 487. In Judam exercitum adduxit, 457. Maximam stragem unde edidit, 457. Una die centum viginti milia virorum potentium fortitudine occidit, 458.

Phacei filius Manaim rex Israel, 8. Regnavit annos duos, 8. Fecit malum coram Domino, 8.

Pharao Necho rex Ægypti Samariam invasit, 200. Regionem fecit tributariam, exactis auri talentis centum, 200. Adversus Babylonem expeditione suscepit, toto cum exercitu e patria excurrit, 282. Joachæz regem inictum in Ægypto sub custodia servavit, 282. Pressit Israëlem, Samaritanos et Hierosolymitanos, 282. Tribula populo terræ totius imponit, et vestigialia ab omnibus exigit, 282. Ægyptiorum tyrannus, 283. Cum copiis suis submersus perire, 469.

Pharisei Christi criminalores, 15. Docebant doctrinas et mandata hominum, 58. Pecunia turpis luci cupidi, avari, 537. Derident Christum, 537.

Pherezæ, pugnantibus adversum eos Israëlitum, consueta, 270.

Philistium contra Israëlem congregati, 236 Antesignanti, 236. Finitimi Judææ populi, 239.

Philosophia Græca, 236.

Phul Assyriorum rex ingressus Samariam, 8. Grandi pecunia accepta recessit, 8, 92, 105, 215. Duatribus trans Jordanem, urbibus ejus eversis abduxit, 304.

Phulas Assyriorum rex vitulum ex auro puro puto conflatum confexit, 145, 146. Urbes Samariæ subiecti, 176. Eliam tribus trans Jordanem, 200.

Phula idem, grandi licet pecunia ægre pesusus, in patriam est reversus, 591.

Piscis a voce remotissimus, multa devoratione in primis gaudet, 67. Natura timidissimus, 163. Strepius fugit, et solam piscantis umbram aversatur, 165.

Placentæ mellitiæ diis alienis oblatae, 59. Placentæ factæ militiæ costi, 311.

Plaustri agrorum fructus transvebere mos fuit veteribus, 273.

Punitientia poenas arctet, et ex ira invehenda supplicia avertit, 299. Super parvis etiam delictis velimus notimus agenda, 303. Ubique utilis et necessaria, 308. Irām divinam amolitur, 331.

Popana genus crustulæ, diis alienis oblata, 59.

Principibus moderatio conciliat securitatem, tollere autem spiritus affer detrimenntum, 317. Acerbum et grave sustinebunt judicium, 317.

Prophetæ quosdam interficerunt, 14. Prophetæ Baal ab Elia interficti, 141. Prophetæ sancti, narratu tristissima haud sati libenter proferten, 199. Enigmata et parabolæ excogitantes non mediocriter conducunt, 199. Non nunquam exempla opportuna afferunt, 199. Prophetæ sancti eventura prænuntiant, 210. Rerum ipsarum imagines animo concipiunt, 210. Israel appellant aliquando duas, aliquando decem, aliquando duodecim tribus, 218. Verba sua obscuritatibus involvunt, 252. Assumpti sunt, qui cum Deo quoddammodo sermones miscent, 272.

Aamicitia et dilectione Dei dignati, et sancti, 276. Utiles sunt et subserviunt ad verba tantum, 278. Hunc a Deo honorem consecuti sunt, ut norint omnia quae ipsi facere libuerit, 279. Fratrum vicem nimis opere dolentes, acriore aliquando objurgatione utuntur, 297. Mordent ex charitate, 297. Irridentur, 308. Fallacijs implicitos ad sanitatem vocant, 327. Ad finem præcipue verborum suorum meminerunt Dei, 335. Ut audientes perinde secum afflantur, visionum vi declaranda consequi nituntur, 341. Medicis comparati, 391. Consueverunt, se penumero videre, quo pacto olim evenient, quæ ab ipsis prænuntiantur, 413. Prophetæ delassati sunt, imo pericula adierunt, 420. Ira scelerata eorum quos erudiebant nonnunquam in se irritata, varie necati sunt, 420. Homines ad pietatem et agnitionem venturi temporis erudierunt, 420.

Prudentia decet imperantes, 186. Prudentia carnis mors, 228.

Pseudopropheta Baal ab Eli et Iesu occisi, 97.

Q

Quinarium, quod imperfectum est, 60. Quindecim numerus septem et octo continens, 60. Quinque justi Sodomitas servassent, 27

R

Raeson Syriae et Damasci rex, 256. Hierosolymam exercitum adduxit, 256. Judeæ civitates depopulatus, 256. A rege Assyriorum interfectus, 256, 458.

Raba, significat major et amplior, 329.

Rabbath metropolis regionis Ammoniticæ, 262. Conflagratura, et cum clamore peritura 262.

Rabaces Hierosolymis insultat, 9. Adversus Dei gloriam debiliterat, 24. Hierosolymam obsidet, 151. Deum conviciis proscindit, 323. Arrogans, 324. A Sennacherib et Lachis Hierosolymam missus, 336. Tanto morore Hierosolymitanos consternavit, ut mox se perituros expectarent, 336. Arrogantia et maleficentia punias dedit, 392. Multo cum equitate venit Hierosolymam, 403, 432.

Ræphan, quod redditur obtenebratio aut execratio, 310.

Rasis Syriae rex, 285. Regem Juda oppugnat, 285. A Teglatphalasar Assyro occisus, 285. Hierosolymam armis adortus, 391. Rex Damasci, 457. Socius Phacee filii Romelia regis Samarie, 457.

Rationale judicij ex humerali catenæ aureis suspensum in pectus summi sacerdotis dependebat, 63.

Regem qui sacram dignitatem invaserat, punivit Deus, 7.

Regeneratio per sacram baptismam adoptionis filiorum Dei conciliatrix, 29.

Reliquia Israel gentibus permisæ, 26.

Reptilia terræ, hostes Judæorum, 30. Improbissimos significant, 66, 67.

Resurreccio Christi de Judæis triumphat, 22. Resurrectio mortuorum diversa, proborum et improborum, 30. Resurreccio Christi die octavo contigit, 60.

Revelatio facta prophetis non lingua et verbis more nostro constabat, 10. Fiebat instar luminis mentem et cor illustrantis, 10. Appellatur a prophetis angelus loquens in illis, 10.

Rhasis rex Assyria Phacee filium Romeliam armis juvat, 8. A Teglatphalasar rege Assyriorum intericitur, 8.

Rhemnau mons in Armenia, in extremis recessibus Persarum situs, 268.

Roboami regis jugum excussum, 148. A Susaci Ægypti rege victus, 200.

Romanus exercitus Judæam devastarunt, 24. Non universam Judæorum nationem absumpserunt, 26. Romanorum duces illustrissimi, quidquid sol aspicit, sub dictacione redegerunt, 51. Israelitis bellum fecerunt, 201, 208. Instar locutæ Israelem in Christum sceleratum depasti, 215. Una cum urbe et divino templo omnia incendio incensentes, 337, 342. Eorum principatus imperiumque clarissimum orbem terrarum subgredi, 428.

Rota plaustrum tritantes, 255. Volvuntur circum axes, 273.

Ruben, paterno cubili violato, magnopere offendit, 268.

Rubigo vocatur clades bellii et desolatio, 87. Urit et quasi in cineres redigit agrorum fruges, 206.

S

Sacci amictus, deliciarum et otii depositio, 209. Sacus et calvitium, habitus lugentium, 536.

Sacerdotes semper Christi meminerunt, et per Spiritum in se habitantem circumferant, 62. Peccata populi comedunt electum genus, 206. Praefecti obeunda litoria sacra, 206. Vitam suam Deo consecrant, 206. Etiam cæteris commendant de obsecrationum laboribus, 209. Sa-

cerdotes de familia Levi non sustinuerunt servire idolis, 86. A religione Samaritanorum refugientes, Hierosolymam sunt reversi, 86.

Sacrificium dicebatur accipi, cum Deo offerebatur, 73. Sacrificium aliud est holocaustum, aliud salutaris apparetio, 307.

Salmana Madianitarum dux, 151, 153. Matrem cum filiis allisit, 153.

Salmanasæ rex Assyriorum Samariam vastat, 9. Isrealites ad montes et fluvios Medorum transtulit, 9, 24, 26, 113. Regem Israel Osee capit, 113, 186. Petit a rege Israel Manah, 186. Samariam toto trieanio obsedit, 186. Israelem in montana Persarum et Medorum demigrare coegit, 186, 200. Non totam Samariam, sed partem quamdam subgredit, et cum captiuis in regnum suum se recepit, 304.

Salomon, dum non vult offendere mulieres, Deum offendit, 2. Erant et uxores principes septingentes, et concubinas trecentas, 3. Amore mulierum victimus, quamvis sapientissimus, 4. Delubrum Astarte costruxit, 78. Aras et fana mulierum alienigenarum numinibus condidit, 148, 178. Hastas et clypeos aureos fecit, 200. Viribus prepotens fuit, et copiis valuit, 236. Vicinas gentes ita subjugavit, ut etiam urbes apud eas complures adiuvaverit, 236. Edificavit Thedmor in deserto, 237. Hierosolymis templum illud augustum medius, centum quinquaginta millia lapidicarum, et operarum, proselytorum que delegit, 426.

Salus per Christum promittitur, 43.

Samaria a Salamanasare toto triennio obsessa, 186. Regio montosa, 283. Tota periit domo qualibet coquasata, 286. Vastata, 336, 338. Deserta ab angelis, 397. Draconi et arienibus comparata, 399. Filia Ephraim, 454. Olei ferax, 442.

Samaritani Israel et Ephraim dicti, 5. Tum a Deo, tum ab Hierosolymis defecerunt, 5. Forum regio a bestiis tantum et reptilibus incolitur, 43. Fame moriuntur, 43. Eorum tellus ferax olei, 167. Quod fecerunt Judeæ et Benjamin, idem a Babylonis persippi, 438.

Samaritani insigniores sedes sibi splendidas ac sumptuosissimas edificarunt, 287. Vanescentibus voluptatis bus sese farcabant, 287. Culi curandas deditissimi, 287. Opprimunt pauperes, 287. Jugi impatientes, 287. Domus Joseph et Israel appellantur, 299. Enormia et nequitum dissimulanda peccata perpetravunt, 305. Pro inimicio ducunt optimorum consiliorum autores, 303. Convicia jactabant in sanctos prophetas, 303. Plaudunt inter concutus musicos, 316. Unguentis excellenti compositione unguntur, 316.

Samuel propheta occidit manu sua Agag, 13. Presentiat Sauli, regno pulsum iri, 13. Urgetur a filiis Israel, ut constituant super eos regem, 185, 451, 452.

Sancuti sunt quidem mansuetissimi, verumtamen cum hoc etiam acres et bellatores, 244. Servant urbes, et regiones clade impendente liberant, 518. Iram Dei quantumvis ferventem, vita claritudine retundentes seu habentates, 518.

Sanctificare, Deo consecrare, 258. Sanctificati, id est, votum sanctificationis super se habentes, 272.

Sanguis Christi vindicatus ex toto Israel, 22.

Sarepta Sidoniorum urbs, 362.

Satanas crudelissima et violentissima bellua, 53. Ejus vasa a Salvatore direpta, 61. Ab aquilone veniens, 1. Friescians, 222. Fetet, 223. Importunus tyrannus, 235. In persona Assur accusatus, 245. In terra versantes rapuit ac devoravit atrocis quam immanes bellas solent, 288. Fallacia architectus, 226. Mendacii inventor, 420.

Saul rex non leviter Deum offendit, 13. Vena dignum censuit, quem divina auctoritas damnaverat, 13. Regno pulsus, acerbas contumacias pornas persolvit, 13. Primus rex ab irato Deo designatus, 185.

Scenopœgia dies sanctus et festus, 102. Festum tabernaculorum, 174. Decimo quinto die mensis septimi celebratum, 174.

Schenchia, loci nomen in Moab, 447.

Scriptura divinitus inspirata, 212. Etiam brutis animantibus nonnunquam rationem effingit, 212. Magnus idoloatrias catervas demonum similes facit, 244. Fluxus spirituale, et fons intellectualiter irrigans, 292. Veritatis annuntiat lumen, 315. Credentium mentes ad omnium laude digna exsuscitant, 315.

Seboim, urbs Sodomita, quam ignis celo lapsus aspergit, 163.

Sedecias Hieremiam nunc vinciebat, nunc in locum mittebat, iuste ibi demersum extinguiere volens, 503.

Segor Ægyptiorum rex, 113, 186.

Seir regio Idumeorum, 333. Ejus indigena hirsuti,

555. Pilorum emissio sive pilosus Latine redditur, 555.
Moos in regione, 555.
Séllum rex Israel de sanguine Jehu, 7. A Manaim filio
Gaze intermititur, 7.
Semeas propheta, 410.
Senaa illostria et extrema Ægypti urbs, 401. Bene
Mlida seu potens, 401. Proxima Judæa, 401.
Senaar, regio ampla, oppidatim et vicatim habitata
Mienigenis, in Judæa finibus, 401.
Senilis astas, virtutis præstantia prominens, 229. Illu-
stribus factis cana, 229.

Sennacherim rex Assyriorum civitates Judæa obsidet
et capit, 9. Hierosolymam obsidione circumdat, 24.
Sennacherib cum exercitu multorum milium, instar
fluminis terram cooperiens, et omnia in potestatem redi-
gens, 555. In regnum suum longe maximum innumerabilem
captivorum multitudinem secum trahens descendit, 555. Vastata Samaria, omnes ejus urbes subjugavit,
556. Rabacem et Lachis Hierosolyma misit, qui in muro
stantibus atrocia minaretur, 556, 591. Rex Assyriorum, 591.
Urbes Philistium hoc est, Palestiniorum vastat, 591.
Lachis urbem regni Juda cepit, 591. Judæam depo-
pulatus, 400. Hierosolyma circumcedidit, 400. Portas Hie-
rosolymæ inflammaturum est minatus, 400. Incursat Se-
naar et simul Ægyptum, 402. Multas quoque Judæa ur-
bes evertit, 452.

Sephela Judæa pars ad aquilonem pertinens, 362. Phi-
listia sive Palæstinos indicat, 362.

Septem in Scripturis totum tempus legis significat, 60.

Serpentes, alimonia destituti, solent aliquando lingua
pulverem subigere et pro cibo ducere quod occurrit,
471.

Serræ ferreæ, curruum rotæ, quibus aream terere Sy-
ris mos est, 254.

Sicima oppidulum trans fluenta Jordanis, vicinum Ga-
laad, 102.

Sicimite ad unum omnes jugulantur, 104, 107.

Sina mons in solitudine, 310.

Sion superna et divina, 243. Sion id est Ecclesia, 311,
360. Typus Ecclesiæ, 393. Pœnitent, futurumque miseris
captivitatibus finem ante secum reputat, 460.

Sirenes, volucres quedam modularices, quæ possunt
cantuum concinnitate oblectare audientes, 399. Passer-
culorum loquacissimi, et suavem sonum edere soliti, 399.
Lusciniae, quæ in sinibus marinis ovis incubant, deinde
nido a fluctibus abrepto lugubre melos fundunt, partus
eui damna quodammodo lamentantes, 399.

Sodoma et Gomorrah subversæ, 294. Sodomam vene-
runt angelii, ignibus incensari scelestos, 303.

Sodomatum pœnam quinque justi potuisse aver-
tere, 27.

Sodomorum vino inebriati Israelitæ, 182.

Sol adoratus ad orientem, 86, 87. Solis nepos Apis
Ægypti creditus, 87, 145. Sol represso splendore suo
mortaliibus amplius lucere noluit, 250.

Solitudo Judæa versus austrum sita, usque ad fines
maris Indici pertinet, et ad Persidem usque porrigitur,
246. Ad ovium greges aëndos percommoda, 246. Soli-
tudo, id est, vitæ genus evagelicum, 271.

Sophonias propheta, Chusi patre, ex tribu Simeonia
natus est, 578. Josia Ammonis filio rege Judæa vaticinatus
est, 578. Terret primum, deinde consolatur, 578. Præ-
dictus Hierosolymitorum captivitatem, 578. Præ-
dictus etiam multarum nationum exsūtum, 578. De Christi
adventu, et resurrectione, gentiumque ad eum conver-
sione dixerit, 578. Mortuus est ac sepultus solus in agro
suo, 578.

Spiritus sanctus docet nos de omnibus, 48. Spiritus
sanctus datus die Pentecostes, 227. Iesus in nos abunde,
228.

Stephanus vir plenus Spiritu sancto, 310. Accusatus
apud Judeorum magistros propter blasphemias in Deum
et Mosen, 310. Responsis idoneis calumnias refutans,
310.

Susac, idem aversus Hierosolymam arma cepit, 410.

Susacim rex Ægypti regiam Hierosolymis occupavit,
200. Thesauros, hastas et clypeos aureos quos fecerat
Salomon, avertit, 200. Cum Victoria splendida domum
rediit, 200. Quantis potuit copiis de terra sua excurrit,
410.

Synagoga nobilis, propter maiores Judæorum, 19. For-
nicata est spiritualiter in Ægypto, 20. Occidit Jezrael, id
est Christum, 23. Judæorum mater, 194. Vinea fructi-
fera, 194. Vastata, 194. Sponsum celestem, id est, Christum,
interemit, 203. A divino thalamo arctetur, 203. Ex-
hæres est, 203. Deum virginitatis suæ ducem sortita, 297.
Peccatum habet inexcusabile, 297. Pietatem ac religio-
nem majorum coacta deserere, 297.

PATROL. GR. LXXII.

Syri Samariæ oppidis vicini, 91. Fracti, 250. Ignaviam
suam male excusarunt, 250. Oppidulum, Galaad occu-
pant, funditusque perdunt, 254. Gravidas mulieres ser-
ris dissecant, 254. Cum infantibus eliam fetus adhuc im-
perfertos interimunt, 254. Serris ferreis seu curruum
rotis aream terunt, 254. Cyrenæsum coloni, 255. Israe-
lem incur sarunt, et latronum more divexarunt, 254. Sub
regno Damasci censebantur, 348. Cyrenæorum coloni,
348.

T

Teglaphalasar rex Assyriorum occupat Samariam, 8.
Israelem in Assyrios transfert, 8. Contra Rasin regem
Syriæ bellum init, 9. Damascum Syriæ metropolis capít,
9. Rasin regem interficit, 9. Samariæ urbibus vastitatē
infert, 24, 103. Vocatis in auxilium regis Juda, 284. To-
tam Galileam usque Nephtalim sibi subegit, 391. Phae-
rice regnante, ascendit contra Samariam, 458. Quam plu-
rimas Samariæ urbes delevit, 458.

Templum a Salomone conditum, 2. Cyro permittente
reædificatum, 3. Una cum urbe crematum, 117. Tempia
Baal excitata, 17. Templum ab Antiocho illustri incen-
sum, et vasa ejus direpia, 201. Fama celebre, 250. De-
buit conflagrare, 230. Tempia ædificanda, ut in ipsis uni-
versorum Deus glorificetur, et quæ illum decet adoratio
adhibeat, 268. Tempia deorum, ebrietatis et voluptatis
officinae, 270. Templum reversum sanctum, 270. Inflammatum,
342. Tempia sacra ad gloriæ Dei exædificari consi-
temur, ideo et in ipsis habitate universorum Deum nou-
designari credimus, 393. Templum Hierosolymitanum
instauratum, 480.

Temporum discrimen non servat Scriptura, 17. Omnia
tribus gradibus continentur, 903. Quatuor anni tempo-
rum præsides deæ, 127. Tempora tria in anno lege præ-
scriptis Deus, in quibus appareret omne masculinum cor-
ram se, 290. Temporibus tribus lege definitis offereban-
tur decimæ, primitiæ agrorum, sacrificia, gratiarum actiones,
290.

Tenebris propemodum triduanis puniti Ægyptii, 23.
Tenebrae erant in principio super abyssum, 300.

Terra, id est, homines terram habitantes, 56. Terra
voluntaria, 57.

Tertia die secundum Scripturas resurrexit Christus,
94.

Testudines, id est, aggeres excitati ad aquam in colles
derivandam, 176.

Thæman regio Idumæorum, 353. Ad austrum maxime
spectat, 353. Auster est Hebreis, 353.

Thæmaa filius Eliphaz, 353. Regioni nomen indidit,
353.

Thamus Græcorum lingua est Adonis, 79.

Tharsis, Tharsi, sive Tharsus, urbs apud Æthiopias et
Indos, 369. Urbs Cilicie, ad Cyndum flumen et radices
Tharsi montis, 369. Mons Cilicie multo maximus, 369.

Thecua vicus, 346. Regno Ephraim continetur, 246.

Themam metropoliæ Idumææ, 262. Incensa est, ab
hostibus devicta, 263.

Thenanites Idumæi, 358. Olim audaces, imbellies et
meticulosi futuri, 358.

Therapim sonat remissio, aut sanans ipsos, 135.

Torreus juvorum idem qui cedrorum, 244.

Torrentes de montibus cum impetu descendunt, 508.

Tribulatio res fructifera, 358. Facit nos cautores, et
desideria laqueis expedit, 358.

Trisititia immoderata, cum ei locus reliquitur, men-
tem turbidam reddit, 356.

Tuba archangelii 241. Ingenti sonitus claritate univer-
sitatem mortuorum in vitam revocabit, 241.

Type, figura et simulacrum veritatis, 315.

Tyrii contra Israelem congregati, 236. Antesignani,
256. Genus Juda captivum fecerunt, 237. Per manus Juda
venales facti, 237. Finimeti Judæa populi, 239. Ex Juda
et Israel innumerabilem multitudinem Idumæis vendi-
derunt, 238. Bello vexarunt Israelitas, 239. Fratrum
testamentum conturbarunt, 239.

U

Urias sacerdos jussu regis Achaz novum altare consti-
tuuit, 9.

Ursa captis catulis furens, 184.

Uva passæ diis alienis oblate, 59.

V

Vaca rufa, immaculata oblate, 70. Oistro stimulata,
a grege se disjungit, 80.

Vallis Achor, vallis perversioris, 47, 48. Vallis Jezra-
hel monumentum Christi in horto denotat, 22. Vallis Jo-
saphat non multis ab Hierosolyma stadiis versus orien-
talem

tem distat, 233. Locus nodus et equitacioni aptus, 233. Locus extremi iudicij non futurus, 234. Vallis iudicij, certamini locus, 240.

Vasa aurea, et argentea, et electa Dei, fide exornati, et operum gloria inaurati, 237.

Vaticinaturi furere se simulabant, et quasi Phœbes sumine afflitos fingebant, 131.

Verbum Dei omnia quodammodo pervadit, 218. Dura aliae aspera nullo negotio confringit, 218. Non potest reverti vacuum, seu effectu carere, 323. Animam ad virtutis desiderium pascit ac nutrit, 339.

Vespasianus et Titus, vinctores, divinaeque in Iudeos irae morem gerentes, 416.

Vinacea seu uva passa diis alienis oblatæ, 59.

Vinea Christi, hereditas electa, 21, 22, 100. Vinea iætitia symbolum, 43.

Vinum typus iætitiae, 65. Ebrietatis nota, 61. Vinum quod iætitiat cor hominis, 128, 152, 153, 193, 211.

Virgines duas iætitias, aenite diabolo procidunt, 75.

Virgines quadam in idolum delubris degentes, 339.

Virtutes cum vinea, sicibus, et arboribus confundendæ, 208.

Vitis alba, quam locustatum dentes attigerint, 204.

Vituli aurei duo in Dan et Gaiæla, 5. Vituli in Dan et Bethel, 17, 80. Adorati, 109. Vitulus ex ære auroque commixtus, 146. Conspicuum ac velut commune omnium

idolum, 309. Artificium humana manus, et impiorum ausum inventa, 327.

Volatilla, qui execranda superbis laborant, et alta sapere consueverunt, 67.

Vulcures coeli, hostes Iudeorum, 50.

Vulpes foveas habent, 231. Vulpes immundi spiritus, 265.

Z

Zacharias qui et Azarias filius Jeroboam, 7. Israelis regnum tenuit mensibus sex, 7. Domesticis suis traditus est jugulandus, 7.

Zacharias propheta, 232. Vaticinari cœpit eodem anno quo Aggæus, 232. Quarto etiam Darii anno functus est propheta munere, 232. Prædictum adventum Christi Hierosolymam in asilo, ejusque præditionis pretium, 232. Josedeco prædictus fore ut filium procrearet, qui Deo in templo sacerdos serviret, et Salathiel ut generaret Zorobabelem, 232. Senex admodum mortuus est in Iudea, sepultusque ad Aggæum prophetam, 232.

Zambri rex Israel, pater Achabi, 433. Ambulavit in vijs Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, 433.

Zorobabel filius Salathiel, dux et princeps de tribu Juda, 5, 29, 123. Cum comitibus suis sedificat templum Domini, 234.

INDEX RERUM ET VERBORUM

QUE

In supplemento, Cyrilli commentaria in Matthæum et in Lucam complectente, reperiuntur

A

Abraham, figura duorum populorum qui in Christum crediderunt, 1.

Ambitionis objurgatio, 213, 244, 281, 330.

Amen iuri-jurandi vice fungitur, 381. Sic diserte in commentario Eusebii ad Luc. xii, 36.

Angeli custodes hominum, præsertim in temptationibus, 153.

Angeli famulabantur Verbo incarnato, 438. Angelorum impeccantia beneficio Dei, 128. Angelorum multitudo maxima, 299, 403. Angelus Synagoge Judeorum custos, 313. Anima, quia non præterit, proprie substantia est, 265.

Anni acceptabilis miram fecit explanationem Cyrillius, 158, adn.

Apollinaris notatur, 2.

Apostoli et discipuli Domini jam baptizati fuerant ante hujus passionem, 444. Apostolorum nomina cum suis significationibus, 192, 193. Apostolorum in prædicando libertas, 27. Apostolos xiii tantum, et xiii, Paulum admittit Ecclesia, 190.

Apparatus (Luc. xi, 53) quid significet, 286.

Archangelus credendum est, qui fuit pastoribus numerius, 128.

Arianis arguuntur, 187, 205, 248, 251, 379, 424. Ariani et Nestoriani, 290.

Apparatus (Luc. xiv, 15), 351.

Apparatus (Luc. xiv, 15), 351. Respicit Cyrilius ad celebrem lectionem psalmi xcv, 10, Dominus regnavit a ligno. Malo itaque interpretationem vocabuli ἀρχι, principatus, ut scripsi secundo loco, quam in illo, ut priore.

B

Baptismi necessitas et utilitas, 412. Baptismus non tene detimento differtur, 149. Baptismus typis in lege figuratus, 278.

Baptista non ignorabat incarnatum Verbum, 208, 210. Baptista prænuntiassæ inferis Christi adventum non videatur Cyrillo, 209.

Baptizari Spiritu sancto et igne quid sit, 146, 307.

Barbari (ut in monumentis videmus) calceari soliti, 145.

Battologia quid, 12. Beneficos (Luc. xxii, 23) non nisi adulanter a subditis vocatos principes, ait Cyrilus, 418.

Blasphemia in Spiritum sanctum fit simul contra totam divinam naturam, 291.

Brachium in cantico Mariano denotat Christum 117.

Butyri nomine lac virginum cur appellat Isaías, 126.

C

Cælibatus laus, 403.

Camelus (Matth. xix, 21; Luc. xviii, 25) non animal intelligitur, sed navium crassus rudens, 67, 380.

Castitatis votum inviolabile, idemque non sine multa consideratione faciendum, 537.

Catechumenis mysteria non pandebantur, 303.

Charitas in Deum sine charitate erga proximum non consistit, 257.

Christi divinitas, 113, 119, 125, 126, 128, 134, 135, 136, 158, 145, 155, 156, 157, 170, 178, 187, 205, 225, 231, 235,

240, 248, 250, 260, 271, 289, 380, 384, 387, 394, 396, 405, 413, 420, 433. Christi genealogia, seu potius cognatio, in fragmento quod inscribitur Cyrillo, 98. Christi manus-tudo, 188. Christi missio et onus intelligitur de homine, 157. Christi passio voluntaria, 162, 383, 424, 425, 427. Christi resuscitati corpus habuit *τέλεον*, non *ἀπόθεσην*, 413.

Christi verba et actio (Luc. xxi, 19) exemplar et formula nobis suni conficienda Eucharistia, 414. Christo quomodo

Voluntaria et involuntaria mores fuerit, 427. Quomodo dicatur igitur esse, 84. Judæ præditionem manifestat ut corrigit, 92. Christus stator verus, 65. Christo voluntarie

fuerunt physicæ necessitates atque passiones, 151. Christus absque ulla indignâ passione, 125. Christus agi a Spiritu de *τέλεον* dictus pro versari in eremo, videtur Cyrillo, 150. Christus cicatrices resurgens cur retineretur, 173. Christus corpori sue vigoris divini efficacia ad miracula patranda communicabat, 166, 167, 208. Christus cur animalia sacrificie apta vendi in templo vetererit, 396.

Christus eremita vita exemplo suo suaserit, 150. Christus filius unus est cum unita sibi carne, 145, 170, 174.

Christus mittit Spiritum sanctum facultate non accepta sed propria et substantiali, 146. Christus Spiritum sanctum, qua homo erat, accepit, 143, 148.

Circumcisio et baptismus, 150 seq. Circumcisionis tres typæ significaciones, 131.

Confleri pro laudare, 248.

Cornu pro potentia aut regno, 119.

Cyrilli deperditus commentarius in Matthæum memoriatur, 189, 216, 379, 410. Cyrilus de electione xii apostolorum, 234.

stolorum copiose scripserat, 189, adn. Cyrilus, vel ejus amanuenses, memorie lapsu, scribunt canticum Jeremiā pro Habacuco et Osea, 191, 249, 319. Item Iasiam pro Michaea, 598. (Paria sphalma adnotat de Didymo Mingareliū in proleg. ad lib. *De Trin.*, cap. 15.)

D

Dæmonas vere, non morbos rei dæmoniacæ similes, depelebant Christus et apostoli, 272.

Damasci cultus dæmon, 128.

Deus non tam jurat, quam dicti sui certitudinem indicat, 118. Dei eximia misericordia, 343, 346. Deus potest rei aliquis substantiam in aliam transformare, 152. Deus rem factam nequit facere infectam, 116.

Denarius numerus signum est perfectionis in SS. Scripturis, 389. Sic etiam Didymus in commentario inedito ad psal. xxxii, 2.

Auctor lēctio, pro dīscēp. (I Petr. ii, 23), 198.

Dictum illud porro unum est necessarium (Luc. x, 42), Cyrilus intelligit de mensa frugalitate, 216.

Didrachma pro duobus solvebatur capitibus, 154.

Digitus Dei intelligitur Spiritus sanctus, 272.

Dividere (*Math. xxiv*, 51) quid significet, 86.

Divites economy pauperum ita dicti a sua cuique distribuendo, 348.

Doctorum et pastorum in Ecclesia successio, 169.

Dubitasse B. Mariam de Filii resurrectione futura, hōm admittitur, 136.

E

Ecclesia suspirat indole est universalis, 257.

Eloq. pro t. p. t. (Luc. xii, 26.) 524.

Eleemosyna debitum, 357, 358. Eleemosynæ laus, 201, 318, 330, 358. Et quidem de hoc argumento est Eusebius Alex. longa homilia.

Eloq. vox ignota profani scriptoribus, 265. Ejus significatus, 266.

Eucharistia sacramentum continet corpus et sanguinem Domini, 124, 413, 415, 416. Hac de re testimonium præ ceteris insigne Cyrilli, 417. Eucharistia sumptus utilitas, 167, 416. Eucharistiam cur non sub carnis, sed sub panis specie, Christus instituerit, 417.

Exhibitarum hæresis, 107.

Euphemismus dæmonum, 163.

Evangelii definitio, 1.

Exorcismorum data Ecclesiæ potestas, 253.

F

Feminum genus natura misericors, 454.

Fidei Christianæ laus, 286, 289, 362 seqq. Fidei necessitas, 523. Fides religiosa initium intelligentiæ, non effectus, 286, 404.

Fili missio intelligitur de assumpta humanitate, 157.

Filius Deus dicitur venisse in mundum, quatenus homo factus est, et hujus mundi visibilis pars visibilis esse cùpit proper incarnationem. Antea enim aberat a mundo, non localiter sed naturaliter; Deus enim diversus natura est a visibili mundo. Ita egregie Cyrilus, 122.

G

Glaudium emere monuit Christus, ut indicaret instantia toti genti suprema pericula, 421; ideoque quasi deridens dixit: *satis est*, iis qui, se non intellecto, duos gladios protulerant, 422.

Gloria vanæ tentatio sanctis quoque fili, 242, 365.

Gratiæ divinae necessitas, 523, 592. Gratiæ theoria, ex variis Cyrilli locis, 363, adn.

H

Hærecon detestatio, 374.

Hæreticorum Arii, Kunomii, Apollinaris, Marcionis, Manetii, et Pauli Samosateñis errores circa Verbi incarnationem, 123, 258.

Herodem cur non memoraverit Cyrilus (in Comment. ad Luc. iii, 19), 148.

Hiems (*Math. xxiv*, 20) sæculares turbas designat, 81.

Homiletico fortasse more recitatam fuisse a Cyrilio explanationem in Lucam, indicia videntur, 261, 338.

Hospitalitatis Christianæ regula et laus, 259.

Humilitatis Christianæ commendatio, 243.

Hypocriseos vituperatio, 287, 352.

I

Ignoriam desiderisque vituperatio, 391.

Ignorantia crassa damnatur, 306.

Ignoscendum esse offensoribus, 374, 375, non tamen hostes Dei ferendos, 374, 375.

Infirmitates corporis aliquando peccata purgant, 177.

Interrogatio non arguit ignorantiam in Christo, 243. 226, 385.

J

Jejunium sine humilitate non prodest, 181.

Iesus dictus primogenitus, non quasi primus inter fratres, sed primus et unicus, 123. Aliae explicaciones, 123, 124. Jesus quomodo sapientia profecisse dicatur, 137, cum adn. et 158.

Joannes Cesariensis citat capitulum xv Commentariorum Cyrilli in Lucam, 131, adn.

Jude Galilæi rebellans severa dogmata, 312.

Judicis ac remuneracionis animarum tempus. De ecclissatio, 355, in adn. Adde, 436.

Judicium Christi redemptoris futurum, 264, 290, 502, 569, 372, 408, 431, 444.

Justi post resurrectionem jam non peccabunt beneficij. Dei sicut angeli, 403, 404. Idem spiritale corpus habebunt, id est quod sola spiritus officia faciat, 404, Confer 442.

Justitia Christiana minor superat majorem legis justitiam, 214.

K

Kalendas ramus palmæ, vocabulū novum, 528, 593.

Krepis, 290 fin. Hoc vocabulum sepe occurrit apud Cyrillus, ubi de hæresibus agitur, recteque cum Lirinensis cap. 8, dicetur *vaniloquium*. Sed quia ibidem Lirinensis (qui scribepat vivente Cyrillo) et sepe alibi, nec non Cyrilus aliisque Patres hæreses dicunt esse profanas notitias, idcirco dubito num interdum vel sepe legendum sit *vanegoria*.

Kolastis, negotiari, 397.

I

Lectio defictiva apud Cyrillum, 287, adn. 2.

Legis Mosaicæ cum Christianæ comparatio, 198, 199. Legis veteris onus grave, 282.

Lepra morbus insanabilis, 169. Lepram Moyses supplicando, Christus jubendo, sanaverunt, 171.

Lex Interdum dicitur pro universa Scriptura, 353.

Læsus, ut videtur, genus quoddam (Luc. vii, 32), apud Hebreos, 214.

M

Manes seque ac Marcion Vetus Testamentum ab Deo tribuebant, 258.

Mansuetudo, moris Christiani propria est, 127.

Mariæ perpetua virginitas, 121, 123, 125.

Masculinum genus electum Deo semper, 48.

Merita piorum utilia interdum etiam alii, 176.

Michæli locus v, 2, sine particula negativa, 121.

Miracula adhuc Cyrilli stile fabant, 175, 176, adn.

Missa quotidianum sacrificium, 124. Missa est verum sacrificium, 413, cum adn.

Morbus ab infirmitate quomodo differt, 61.

Moyais et Elias colloquium in Christi transfiguratione quale fuerit, dicit Cyrilus, 238.

N

Natura dñe in Christo, 120, 121.

Nestorianæ hæresis, 173, 188, 235, 316, 581, 591.

Nestorius Ecclesia ejectus, 113.

Novatianorum error arguitur, 180.

O

Oloq. vocabuli etymologia apud Cyrillum non ab eis, et v. sc., sed ab aliis v. p. v. 348.

Opera bona infructuosa sunt ante baptismum, 149.

Oratio Dominica auctor una petitione apud Matthæum quam apud Lucam, 267. Imo auctor duabus, qua super re Augustinus in *Enchiridio*, 50. Orationis Dominica explanatio, 261, 267. Oratio perpetua Christianis convenit, 148. Oratio sit solitaria, nocturna, vivida, patiens, 186, 187, 260, 268, 289, 571, 424.

Oravit Christus quin ipse re aliqua indigeret, 421. De Christi oratione accurate, 423.

Origenis breve supplementum, 281, adn.

P

Pacem cum impiis et cum heterodoxis vitandam dicit Cyrilus, ne pari ac illi sententia esse videamur, 309.

Pacifici qui, 6.

Pacis laus, 441. Item pacis ecclesiasticæ G, 587.

Parabolæ seminatoris accurata explanatio, 218 seq.

Parabolam de duobus filiis sobrio et prodigo diversis modis ac sensibus Patres exposuerunt, 312. Cyrillus sea-

